160
K
23.-24.
BIB.NAZ.NAPOLI

BIBL. NAZ
160
K
23
NAPOLI

Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

IOANNIS DE PINEDA
Societatis Ieſu,
COMMENTARIORVM IN JOB
LIBRI TREDECIM,

In duos diviſi Tomos varijs Capitibus, doctis Colloquijs, Et alternis Certaminibus ornatos,

Quibus, præter luculentam Hebraici Textus interpretationem, & copioſam Authorum, tum è Sacra, tum è Prophana Schola annotationem, ipſa Verſionis Latinæ vulgatæ authoritas aſſeritur:

PRÆFATIONIBVS AD SINGVLOS LIBROS, Summarijs ad quarumque Sectionum initia, ac cujuſque Capitis Anacephalæoſi Paraphraſtica illuſtrati,

Indice præterea ſeptemplici, nova, & facili non minus, quàm artificioſa methodo, cuivis Editioni commoda concinnato, locupletati.

Illuſtriſſimo, ac Reverendiſſimo D.

D. MAPHÆIO FARSETTO

Nobili Veneto, Prothonotario Apoſtolico de numero participantium Vtriuſque Signaturæ SS. D. N. P.P. Referendario, nec non audientiæ Publicæ litterarum contradictarum Auditori &c.

EDITIO QVARTA.

VENETIIS, M. DCC V.

Apud Hieronymum Albriccium.

SVPERIORVM PERMISSV, AC PRIVILEGIO.

Digitized by Google

ILLVSTRISSIME, ac Reverendiſs. Domine

Cum primùm animum appuli ad edendos Typis meis in Sacra Biblia Commentarios, quas doctiſſimi quique elucubraſſent, non deſtiti ſingula, ut emittebantur, Volumina Summorum Virorum tutela, præſidioque fulcire. Jamque partem illam magni operis abſolveram, quam Cornelio à Lapide inexhauſti

laboris ſcriptori debemus, cùm Pinedæ quoque in Jobum explanationes ijs addijcere approperabam, ne ea quoque ſacrorum Codicum pars, quàm ille non attigerat, deſideraretur. Et profectò ex animi mei ſententia planè ſucceſſerat, ut priorum Voluminum fronti eximiorum Procerum Nomina, veluti exquiſiti operis antepagmenta præfigere mihi liceret. Atque ut in ijs deligendis fœliciſſimus fueram, æquè tamen in hoc quoque adſciſcendo fœlix mihi fore videbar, qui in Te potiſſimum Illuſtriſſimæ, ac Reverendiſſ. Præſul mentis oculos conjeciſsem. Facilè enim pro captu meo intelligebam quam gratum iſtìc Romæ, quam hìc Venetijs, quam ubique gentium futurum eſſet, ſi præfulgidum quoque tuum Nomen inter tot alia clariſsima jure, ac merito à me cooptatum legeretur. Non enim illud novum eſt, non peregrinum in iſthac Catholici Orbis ampliſsima Sede, quæ, ut alios omittam, nuperrimè Patruum tuum multis magniſque muneribus egregia cùm laude perfunctum viderit, cui demùm Apoſtolicæ, ut vocant Cameræ Clerico ad multò etiam ſplendidiora pulcherrimum iter jam propiùs emenſò mors immatura manum injecit. Hic verò inter Patricios Venetæ Reipublicæ adſcripti Majores Tui non tàm opibus, quàm Genere inſignes, neque utriſque æqué ac Virtutibus commendati, in eo ſemper

pretio

pretio quo decuit & habiti ſunt, & habentur. Quanto autem cum Patrum conſenſu, quantaque cum omnium Ordinum approbatione, ac lætitia illos ſinu ampliſſimo ſuo Reſpublica excepit, quæ optimè Genus Tuum Nobiliſsimum, & Antiquiſsimum ab ipſa uſque Lunenſi Urbe repetitum calleret, quod deinceps ſe ſe per omnem Italiam longè lateque diffuderit. Tù verò cui præcellens Ingenium, mores ingenui tui quædam ad amorem, ac obſequium ab omnibus colligendum ſemina inſperſerunt, quem Virtutum Familia ad capeſcenda conſpicua Sedis Apoſtolicæ munia reddidit idoneum, quam gratus occurres hæc noſtra legentibus, quam acceptus eruditis, quorum dulce decus es, ac præſidium. Quam charus Principibus viris ob ea, quæ ne à Principibus accipiuntur, nec accipi poßunt. Hæc ego mecum ſedulò reputans Illuſtriß., ac Reverendiß. Præſul mihi ipſi gratulor, atque plaudo, cum longè pulcherrima exibeatur occaſio, qua ad liquidùm innoteſcam.

Illuſtriſs.[mæ] ac Rever.[mæ] Dominat.[nis] Tuæ

Humillimus & Obſequentiſs. ac Addictiſſ. Servus
Hieronymus Albriccius.

AD LECTOREM
TYPOGRAPHUS.

EXimium R. P. Joannis de Pineda in Iob Commentarium promiſi tibi ; Lector amice , jam pridem , nunc tandem præſento: Sed qui? Celebriera ſanè ut inde redderem commendata ſatis nunquam, R. P. Cornelii à Lapide, in univerſam ferè utriuſque Teſtamenti ſcripturam Bloſſemata . Conſummationem ergo tanti Operis dum ſtatui , conſummatas ut & ſejunctim Partes redderem , non minùs propenſæ ad bonum publicum voluntatis , quàm aſſumpti facinoris ratio expoſtularit , expoſtulat . Veneta hinc Editione utraque poſthabita : quippe quæ propter abbreviaturas inter cætera jam antiquatas, quibus abundat ; propter nimiam , quibus de more , corruptela veriùs , ſcatet , ſphalmatum redundantiam : propter Allegationum characteriſticam , quâ prior caret , diſtinctionem : hiſce , inquam de cauſſis uſui ducitur minùs commoda : Colonienſi uſus , noſtram hanc , quæ in ordine quarta eſt , extenſam , emendatam , diſtinctamque damus , & inſuper Textu ad ipſius Cornelii Stylum peculiari de induſtria coordinato perfectam . Et in Corpore igitur , & in Partibus eam diligentiam , labores eos , ut conſideranti patet , qui poſui , quos vel promiſſa ſuperent , nemo non viderit ; gratum apud te mihi animum conciliaſſe , cùm ſtudui , tùm intendi , nec temerè . Vota tu , cujum eſt , benigne ſecunda . Vive , Profice , Vale.

SUMMA TOTIUS OPERIS:

Quam ideò præponimus , ut Lector in uno quaſi aſpectu , habere poſſit totius libri Job filum & contextum , atque etiam commodam partitionem librorum & capitum utriuſque tomi ; id eſt , tum hujus prioris , quem nunc damus ; tum verò alterius , qui jam prælo paratus eſt .

TOMUS PRIOR COMMENTARIORUM IN JOB
continet Libros ſex ; Capita decem & ſeptem ; Colloquia ſeptem ; Certamina ſex.

I. Primus Liber , conſtat duobus prioribus capitibus : deſcribit verò utramque Jobi fortunam , proſperam , atque adverſam : illam ab omnibus bonis : hanc ab omnibus propemodum ærumnis , & morbis . In his verò inſunt duo Certamina : alterum Jobi cum Satana ; cum uxore alterum , tria verò Colloquia ; unum & alterum Dei cum Satana ; tertium verò uxoris cum Job .

II. Liber Secundus , unico , id eſt , tertio capite contentus eſt . Nihil verò aliud continet , quàm Iobi lamentationes , atque lamentandi cauſas , tædium vitæ , mortis votum.

III. Tertius Liber , comprehendit Capita quatuor à 4. uſque ad ſeptimum : Colloquium quartum , Certamen tertium , id eſt , primam Iob cum Eliphaz diſputationem ; Duobus enim capitibus Iobum accuſat Eliphaz ; tum occulti alicujus ſceleris , tum manifeſtæ adverſus Deum inſolentiæ . Ad reſipiſcentiam verò (qua opus eſſe Iobo exiſtimabat) conatur illum adducere , propoſita præſenti piorum hominum proſperitate ; præſenti etiam impiorum ſupplicio . Duobus vero capitibus poſterioribus reſpondet Iob ex gravitate ſuarum ægritudinum , atque vitæ hujus ærumnarum.

IV. Liber Quartus , ab octavo capite uſque ad decimum procedit , atque deſcribit Certamen quartum , Colloquium verò quintum , id eſt , primam diſputationem Baldad . Is enim capite unico , ut ab omni iniuſtitiæ ſpecie Deum vendicet , in univerſum aſſerit Deum neque innocentes punire , neque non Iobum ejuſque filios , propter ſcelera graviſſima tantum ſupplicium commeritos . At duobus ſequentibus capitibus occurrit Iob , benè conſentire cum ſumma Dei æquitate , poteſtate , ſapientia , quòd interdum velit innocentes calamitatibus exercere .

V. Quintus Liber , quatuor capitibus clauditur , ab undecimum uſque ad decimum quartum . Certamen hic initur quintum , Colloquium vero ſextum . Nam tertius iam procedit Sophar loquacitati vertens , Iobi de divinis rebus orationem , atque ſuæ innocentiæ defenſionem , tum verò audaciæ , & temeritati , quòd Divinæ Providentiæ rationes , & ſuarum calamitatum cauſas perſpectas habere deſideret . Per tria verò ſequentia Capita ſapienter ſe ab obiectis purgat Iob , & ſuam pietatem veriſſimamque Theologiam , longè magnifica , æquè ac ſapiente , de Divinis natura & proprietatibus , diſputatione , illuſtrem , atque teſtatam relinquit.

VI. Liber Sextus , tribus tandem Capitibus abſolvitur , & conſiſtit in decimo ſeptimo . Ad Certamen enim ſextum , ſeptimumque colloquium procedit ſecundo Eliphaz , multo contentiuſius , & amarulentius , & ingentibus impiorum ſuppliciis propoſitis ad meliorem (ut ipſe jactabat) mentem adducere illum conatur . At Iob meritò carpit immiſericordes amicos , & conſolandi imperitos , & ex huius vitæ contemptu , ardenteque mortis deſiderio ſuam ſapientiam commendat , & Deum iudicem incorruptiſſimum appellat.

TOMUS

TOMVS POSTERIOR

Continet Commentariorum Libros ſeptem, Capita viginti ſeptem, Colloquia quinque, Certamina ſex, atque totius diſputationis clauſulam, finemque Certaminum.

V I I.

Septimum Librum efficiunt duo Capita; videlicet decimum octavum, & decimumnonum, in priori ſecundam diſputationem, & Certamen ſeptimum aggreditur Baldad, loquiturque contentioſius, & ardentius & Iobum impatientis animi accuſat, & tum illius, tum omnium impiorum ingentia ſupplicia proponit, at in poſteriori conqueritur Iob, quòd & veræ amicitiæ officium, & ſuæ innocentiæ afflictæ ſolatium in ſuis amicis deſideret, illudque ex ſpe & cogitatione Reſurrectionis ipſe captat.

V I I I.

Liber octavus duo alia habet capita, vigeſimum, & vigeſimum primum; in quibus & ſecunda Sophar diſputatio, & Certamen octavum, atque nonum Colloquium continentur; proponente priùs Sophar miſerandum exitum impiorum poſt momentaneam fœlicitatem, ut Iobum impietatis, & hypocriſis perſtringat; redarguente verò Iobo ſuos amicos, ex præſenti & diuturna multorum impiorum fœlicitate, ut ſuam innocentiam afflictam ab omni ſcelere tueatur.

I X.

In nono Libro deſcribitur tertia Eliphaz diſputatio, Colloquium decimum, Certamen nonum. Continentur omnia tribus Capitibus, videlicet, vigeſimo ſecundo, in quo Eliphaz contendit non deberi calamitatum cauſam revocari in occultam aliquam Divinæ Providentiæ diſpoſitionem, ſed in manifeſta aliqua hominis ſcelera, atque vigeſimo tertio, & vigeſimo quarto, in quibus Iob appellat ad tribunal Dei; cuius poteſtatem deſcribit, atque ſapientiam, qua permittat innocentes affligi.

X.

Librum decimum efficit tertia argumentatio Baldad, ſed ea breviſſima, nimirum c. 25. Conatur enim propoſita Dei maieſtate terrifica, à diſputando & ab appellando Deum, deterrere Iobum; ſed is longiſſima, & luculentiſſima reſponſione, multò uberius atque honorificentius de Deo, deque divina maieſtate & poteſtate, ſapientia, impiorum interitu, priſtina ſua fœlicitate, præſenti calamitate, virtutum officiis, & ſuæ vitæ innocentia diſſerit, à cap. 26. uſque ad 31. Includit hoc decimum Certamen, ſeptem omnino Capita.

X I.

Prodit tandem concertaturus Eliu, tumenti & inſolenti oratione, ut iunior, ita & imperitior cæteris. Iobum itaque non minoris impietatis adverſus Divinam Providentiam accuſat. Docet interim non contendendum, neque expoſtulandum cum Deo, quacumque ille ratione agat cum homine, Deum pro ſua potentia, & æquitate adminiſtrare res humanas: Iudicaturum omnia: Quas ille immittit ærumnas, patienter excipiendas; Mirabilem illum eſſe in ſuis operibus. Certamen hoc undecimum longiſſimum eſt, ut quod ſex item Capita comprehendat, Colloquium verò nullum: quamvis enim Iob nihil omnino reſponderit, ſed oppidò tamen audiendo defatigatus eſt. Hic eſto Liber undecimus.

X I I.

Novum aliud, & inauditum Certamen deſcribit Duodecimus Liber. Nam Deus ipſe & athletam & diſputatorem agit; atque enumeratione mirabilium naturæ operum, & propoſita ſua, Conditoris, maieſtate & ſapientia, Iobo materiam & cogitationem affert maioris ſuſtinentiæ, maiorisque demiſſionis coram ſupremo numine. Eſt hoc certamen duodecimum, duodecimum item Colloquium, nam poſt divinum ſermonem à cap. 38. uſque ad 41. reſpondet, ſed breviſſimè Iob, Divinam maieſtatem reveritus, initio. cap. 42.

X I I I.

Quòd reliquum eſt Capitis 42. continet Dei cum Iobi amicis colloquium. 3. & Certamen nullum, ſed Certaminum finem fœliciſſimum, & patientiſſimi Iob coronam, regnumque reſtitutum. Conſiſtit itaque univerſum opus in Libris tribus & decem.

Digitized by Google

ADMODUM REVERENDO P. N.

CLAVDIO AQVAVIVÆ
PRÆPOSITO GENERALI
SOCIETATIS IESU.

IOANNES DE PINEDA, THEOLOGUS
Ex eadem Societate, & Filius minimus. S.

COmmentarios in Iob diu conceptos, lucem nunc tandem adſpicientes, in adoptionem humaniſſimæ tuæ Paternitati emancipare ſtatui, atque adeò debui; quod ſuo iure a me exigebat iſte mei animi, atque laboris fœtus, ſatis per ſe obſcurus & inglorius; qui, ne tenue quidem ſplendoris patrimonium ex me ſperare, ex tua verò humanitate & nomine ſatis lautum & copioſum ſibi poterit polliceri. Et verò, ut iſti meorum ſtudiorum partui præclarè conſulam, quem vel meliorem, vel amantiorem parentem quæram, quàm ipſum meum? Debetur is etiam tibi, tanquam dominatus; non modò adoptionis iure, ſed mancipii & nexi. Filium itaque, non omnino alienum, facies; ac ne alienum quidem; tuus fuit cùm primùm conceptus fuit: Capitis nimirum, atque fontis eſt ipſa rivulorum aqua. At quàm multa, hoc fœliciſſimo tuæ gubernationis tempore, Scriptorum flumina ex abditis diſciplinarum omnium fontibus orta, & quaſi ab iſto capite Societatis accerſita & ducta, uberrimis aquis redundantia, per omnes terrarum oras ſimul hæreticorum moles oppoſitas obruerunt, ſimul pietatis hortos ubertim irrigarunt? Uberem dico variæ, & exquiſitæ doctrinæ librorum copiam, quos per hoſce annos, non iam clauſis, ſed apertis oſtiis; minimè ſtagnantibus, ſed Vivis aquis, erumpentibus quoque longo intervallo compreſſis, tua Societas effudit. Veriſſimè namque, quod de Oniæ filio Simone ſcripſit Eccleſiaſticus, de te dicam optimo Societatis Parente; *In diebus ipſius emanaverunt putei aquarum, & quaſi mare, adimpleti ſunt ſupra modum. Qui curavit gentem ſuam, & liberavit eam à perditione.* Sed hæc cum tua propriè ſint, ſunt tamen, quod ad me attinet, mihi cum Sociis reliquis communia: ad illud venio peculiare & proprium meum. Eſt quidem ſanctiſſimus Iob abſolutum exemplar virtutum omnium: ſed præſertim elucet in eo præclara illa in omni vita æquabilitas, vultuſque idem; in proſperis, Modeſtia & Temperantia, in adverſis, excelſa exaggerati animi altitudo invictaque Conſtantia; quæ illis qui præſunt, in tam diuturnis, & ſanguinariis teterrimi hoſtis incurſionibus, etiam atque etiam neceſſaria eſt, ut eius præſidio adverſos caſus ſapienter ferre, filiorum iacturas æquo animo tolerare, & in mediis perturbationum fluctibus tranquillum, & conſtantem curſum tenere poſſint. Hanc tibi, Pater Optime, quàm altiſſimam exaggerationem animi, & ad eventus omnes æquabilitatem divino munere conceſſam, ſuſpiciunt, qui te noverunt omnes. Ego verò nequeo ſatis mirari, incenſum illud, & inflammatum ſtudium promovendi tuos ad optatam perfectionis metam: crebras & ardentes litteras, ardorem tui pectoris ſpirantes; aliaque id genus præclara ſubſidia, ad nos ſubinde ex Urbe tranſmiſſa; ut nemini dubium ſit, quin *Conſurgens diluculo, offeras holocauſta pro ſingulis, mittenſque ſanctifices nos.* Videlicet tanquam alter Iob, in eam præcipuè curam toto pectore incumbis, ut filios tuos puros ab omni labe, ſartos tectoſque cuſtodias. Neque verò deeſt tibi præſtantiſſima illa rerum humanarum atque Divinarum ſcientia, qua inſtructus, & armatus ſapientiſſimus Iob, nodoſas amicorum argumentationes diſſoluit, & tortuoſas interrogationes prudenter eluſit: Teſtis eſt Societas univerſa; quæ cæleſti ſubnixa præſidio, ac tanto duce bene animata, oblatrantium quorundam fauces compreſſit, & petitiones multas ita coniectas, ut non brachium, aut latus, ſed rerum optimarum, & nobis cariſſimarum iugulum ipſum appeterent, præclarè ſapientia tua gubernata, parva quadam atque facili declinatione, &, ut aiunt, corpore, effugit: ut vel ex hac re, clariſſimum ſuæ erga Societatem providentiæ Divina bonitas argumentum ediderit, cum ad illius gubernacula tractanda, eum moderatorem admovit, qui ſedens in puppi, clavumque tenens, non modò vela panderet ad eam partem, unde flatus cœleſtis oſtenderetur, ſed adverſos etiam caſus invicto animi robore coerceret & motos fluctus dexteritate mirabili ſedaret. Commentanti itaque mihi, aut etiam ſcribenti, hæc ſæpe occurrebat cogitatio, quæ non minuebat modò laborem aſſiduum, ſed incredibilem etiam faciebat voluptatem: ſcilicet iuvabat, identidem iſtas tui animi dotes cum ſanctiſſimi Iobi factis contendere: atque illorum in te non conatum, & adumbrationem ſolum, ſed perfectionem ipſam contemplari. Hinc tibi profectò ardens quoddam (ut cognovi) ſacri iſtius libri ſtudium: atque erga illum ſic te affectum & animatum eſſe, ut minimè tibi ingratas futuras hos commentationes. P. Bartholomæus Perez de Nueros, raræ probitatis, & ſingularis doctrinæ vir, qui nunc tibi pro Hiſpaniarum Provinciis aſſiſtit, dum Bæticam hanc adminiſtraret, mihi non ſemel affirmaverit. Ergo iam inde ab eo tempore mei laboris fructum, qualiſcumque demum eſſet, tuæ Paternitati animo conſecravi. Nec dubito, quin benigna fronte accepturus ſis filii munuſculum; exiguum illud quidem; ſed in quo & præteritæ vitæ tuæ imaginem, & futuræ, quam longam & diuturnam boni omnes exoptant, ad vivum expreſſam intuearis. Vale.

IOAN-

IOANNIS DE PINEDA

Societatis Ieſu,

AD COMMENTARIORUM IN IOB,

LIBROS TREDECIM.

PRÆFATIO.

De hujus hiſtoriæ, atque libri veritate, auctoritate, obſcuritate, præſtantia; ratione interpretandi, atque totius operis partitione,

Lib. 1. Pād. l. 1. n. 2. de Origin. iur. Proœmiorum uſus, & ratio.

DUM vir ille Iuriſconſultiſſimus Cajus ad ſuam veruſtarum, id eſt, duodecim Legum interpretationem præfatur, tantum jure optimo, non ſuæ ſolum, ſed cujuſque operis præfationi tribuit, quantum ſapientea ſemper optimia rerum initiis tribuendum cenſuerunt, nam & rei partem potiſſimam, principium eſſe ſtatuit, & iſtis præfationibus, inſtructos, libentiùs nos legendum, faciliùs ad intelligendum perduci. Sed ſi non aliud illud certè fuerint iſta in libris initia, quod in templis, ædibusque veſtibula, quæ inter potiſſimas ædium partes, ſi non ad uſum, & neceſſitatem, ſaltem ad ornatum, & decorem ab architecturæ magiſtris æſtimantur. Quemadmodum enim qui patronum, aut virum divitem ſalutatum elientes veniebant, tantiſper jubebantur expectare in veſtibulo, dum intrò admitterentur: ſic ſanè, neque incommodè, neque inutiliter nos præambula iſta detinent, antequam ad libri ſacri expoſitionem ingrediamur: atque equidem ut architecti regias, magnificaſque arces, ita optima ratione architectari ſoleant, ut aditus, in quibus expectantis hoſpitis deſideria expleant, dũ ſenſim in totius domus penetralia deducantur, eoque veſtibula omnino pari magnificentia, & dignitate præponant; certè ſacer hic liber, quem præ manibus habemus, ut longiſſimus, ita rerum tractandarum amplitudine ſplendidus, & obſcuritate abſtruſus, & utilitate fructuoſiſſimus, nullo ſatis auguſto, ſatiſque totius ædificii magnificentiam æquante veſtibulo decorabitur: cum regium præſertim opus ſit, quòd Regis vitam, fortunam, varios, admirandos caſus, uniuſq; cum tribus aliis regibus ſuſceptam diſputationem ſapientiæ atque dignitatis plenam contineat; in quam neque fas ſit illotis pedibus ingredi, neque rem puriſſimam attrectare illotis manibus; imò neque illoto (ut Nicet. diait) ore Jobum ſanctiſſimum uſurpare. *Purum, videlicet impuris labris contingere nefas.* Atque illud in primis noſtrum eſſet, auctoris, libri, & cujus doctrinæ, atq; ſententiæ in hoc libro deſcribuntur, hiſtoriam, vitamque ſcribere; valde, videlicet, juvat, quem loquentem auditurus ſis, eundem vivis expreſſum coloribus, & quaſi ſpirantem vidiſſe; & cùm ſpecioſis factis, formaque vitæ egregia, quam contemplatos fueris, elegantes ejuſdem viri ſententias deinde comparare. Verùm hoc ipſum quod agere, & præmittere tenebamur, liber ipſe antevertit; totus in Jobi vitæ, rerumque geſtarum commemoratione poſitus; ita ut ſi quæ ad Jobi patriam, genus, fortunas, conditionem, vitæ que ſeriem univerſæ pertinent, hæc avellere è propriis ſedibus vellemus, commentarios ipſos hujus ſcripturæ ſacræ, lectoreſque ſumma voluptate fraudaremos & quæ in alieno loco vix bene cohærentia ſtrictim oporteret percurri, poſtmodũ perſequi, & repetere cogeremur, non ſine tædio; extincta, videlicet, aut majori ex parte jam ſedata; inſita illa ſciendi cupiditate, & voluptatis conciliatrice incerti expectatione, ab ipſo narrationis initio ad extremum uſque exitum pendentis. Sed dum hæc in propria loca ſervamus, Ulpiano Tyrio (& ſi qui ſunt illius palati) minimè placeremus: cui procœnæ condimento, atque primo ferculo erat importuna excitandarũ percontandarumq; quæſtiuncularum fames, de quolibet propoſito cibo, an alicubi extaret? ubi nam extaret? apud quem? quanti veniret? aliarumq; ſimilium, quas Athenæus commerat: ita ſanè quibuſdam nihil eſt jucundum, niſi illa odio præmittant, quæ Commentator initio cujuſlibet libri præponi jubet. Verùm ut neque his quoq; diſpliceamus, ſtudendum eſt; fecimus enim præfationi reliquas, nonnullas dubitationes, ad ipſam hiſtoriam librumque recurrentes, paucis capitibus expediendas.

Aed ificiorum veſtibula Vit. l. 6. c. 8.

Liber Iob. Reg. opus.

Nicetas initio Catenæ.

Ulpianus Tyrius.

Athen. l. 6. c. 3.

Aver. initio Phyſ.

CAPUT I.

Sitne vera hiſtoria JOBI, an verò parabola.

1 *Quæ adverſus hujus hiſtoriæ veritatem objici poſſunt.*
2 *Hæreticorum adverſus priſcas hiſtorias nefarium bellum, atque belli cauſa.*
3 *Illuſtratur locus Eccleſiaſtici. 10. Stultus omnes ſtultos æſtimat.*
4 *De rebus divinis hæretici iudicant humano ſenſu.*
5 *Hiſtoriæ Jobi veritas probatur.*
6 *Patientiæ exemplum, niſi et ipſa verum ſit, efficax non eſſe.*
7 *Nomina propria tacentur in parabolis: dicuntur in hiſtoria; & Lazari ulceroſi veritas.*
8 *Qui negat veram hiſtoriam Jobi unquam fuiſſe, quanota inurendus.*
9 *Nominum imponendorum ratio, ſcientia, & arcana ſignificatio apud quas nationes.*
10 *Nomina propria in comœdia, non ſemper ficta.*
11 *Notatur Joſephus hiſtoricus.*
12 *Job multis nationibus cognitus.*

FIctam omnino hiſtoriam, vereque fabulam, & argumentum ſcenicum hoc libro contineri aſſerunt perfidi 1
ſive Judæi in Thalmuld, ſive Hæretici, ut Lutherus, & Anabaptiſtæ noſtræ ætatis. Probare conantur.

Adverſariorum argumenta.

Primò, ex nominibus Jobi, & amicorum: ajunt. n. ipſa ſe nomina prodere, quæ ſcenica ſunt, & rei quæ agitur videlicet, patientiæ exemplo, quod proponitur, congruentem ſignificationem habent: nam Job interpretatur, dolens, Hus conſiliũ ſuas quoque nominum arcanas ſignificationes atque interpretationes habent amicorum nomina, quæ ſuis locis indicabuntur; atque filiarum etiam, capite ultimo.

Secundò, quoniam carmine ſcriptus eſt liber hic, ut ſolent comœdiæ, & tragœdiæ. Sic namque liber Canticorum, qui carmine etiam conſtat, paſtoritiam quandam fabulam, & argumentum bucolicum continet.

Tertiò, quoniam neque qui hiſtoriam à primis initiis texuerunt, illius meminerunt; ut Ioſephus, qui nuſquam Iobum nominat.

1. Reg. 1. 1. Io. v. 1. 1. Iudic. 1. 1.

Quartò ipſe narrandi ſtylus ad parabolam facit: non enim dicitur, Fuit quidam vir, ſed, Erat: ſic aniles fabellæ habent initium, *Era ſe lo que ſe era*: nam hiſtoria perfectam præteriti aſſeverationem habet, ut 1. Reg. 1. *Fuit vir unus.* Ioſue 1. *Et factum eſt*, in Hebræo. Et fuit, ſimiliter et. 1. Iudicum, in originali. *Et fuit*; ſimileque initium habent liber Ruth, & primus & ſecundus Regum, atque liber Eſther.

Quintò, quod et viri catholici tenerant, quaſdam hujus libri partes non poſſe hiſtoricè accipi, ſed per parabolam, quale eſt illud angelorum conſilium, præſidentem Deo, colloquium Satanæ; interrogationes, & reſponſiones.

Denique quòd quædam impoſſibilia ſint, neque ita ut ſcribuntur geri potuerint: ut quæ *ſeptem diebus & noctibus*,

immoti aſſederint Jobo tres illius amici, ſine cibo, & potu: quod locupletiſſimus *inter omnes Orientales* repente nudus ſederit *in ſterquilinio*, quod illius uxor in ſuo regno, ſuaq; urbe nullo ſuo merito, aut culpa ancillæ manibus objerit, & ſtipē coegerit, ut Sept. diſertis verbis tradunt: quod nulla ſanitatis recuperatæ, neque reſtitutarum facultatum, veroſimilis ratio, & via ſcribatur; atque iis ſimilia.

2 *Hæreticorum in tollendis veriſſimis hiſtoriis imprudentia, prima cauſa.* *Hiſtoria lux,*

Hæc illi argumenta prætendere poſſunt ſuę aſſertionis; ſed non tamen alias veriſſimas cauſas ſuæ illorum perfidiæ, proferemus. Primam, quòd id ſit hæreticorum ingenium, ut certa, & explorata, & communi Eccleſiæ voce ſtabilita, ſuſpectæ veritatis nomine in judicium vocent: omnem igitur veteris hiſtoriæ auctoritatem elevant. Nam cum ipſi conſcientia ſcelerum convicti tenebras ament, & lucem ipſam, qua nihil eſt amabilius, averſentur, hiſtoriam æquè deteſtantur, quæ à ſapientibus viris lux vitæ, meritiſſimè appellatur. Verentur itaque ne, ſi in hiſtoria lucem incurrant, ipſorum, & mores, & dogmata, non ad Chriſti lucernam, ſed ad Satanæ caliginem elucubrata, prodantur. Recepto, & probato Sanctorum catalogo adſcriptos pleroſque ſanctos expungit Lutherus; vetera miracula novi Evangelici magna ex parte abnegant; perfidi, & mendaces hiſtorici, veræ hiſtoriæ perfidi, & mendaces calumniatores.

Lutherus. *2. Cauſa. Heretici ex ſe alios iudicant.* *Ar. 3. Ethi. c. 4.* *Juſtus norma veri, atque boni Simile.* *Jac. 3. 17.* *1. Co. 13. 6*

Secundum quod ex ſua vita aliorum mores æſtimēt ac metiantur, & ex ſua imbecillitate, aliorum conſtantiæ conjecturam faciant, & quæ ſe aſſequi poſſe diffidunt, impoſſibilia eſſe credant. Quare ſapienter Ariſt. ſcripſit, virum ſtudioſum, nō eſſe judicem ſolum, verū ēt normam quandam atq; menſuram veri, atq; boni; Nā ſicut ſanis corporibus ea jucunda, & amica ſunt, quæ ſalubria exiſtunt, ægrotantibus autem pleraq; ēt inſalubria, & nociva placent, ſic ſanè viri boni, & boni atque veri amatoris palato illa ſapiunt, quæ vera, & bona ſunt, improbis atq; mendacibus improba atq; mendacia, eſt namque pietas *ſuadibilis*, ut Jacobus dixit; *congaudet veritati omnia credit*, ut Paulus docet. Quod ſi ſe velit impietas, atq; perfidia non ſolùm arbitram, ſed ēt regulam atq; legem animatam veritatis, atq; probitatis conſtituere, quod erit tantū mendaciū quod non obtineat fidem? aut quod tantum ſcelus, quod laudē & præmia non referat? aut quid tam verum, tamq; honeſtum, quod ab iniquo judice ignominiā, & repulſam non accipiat. *Stultus igitur ambulans in via, cum ipſe inſipiens ſit, omnes ſtultos æſtimat*; quo loco Hier. ait, *Stultus, ut ipſe peccat, ſperat omnes peccare ſimiliter, atq; ex ſuo ingenio omnes iudicans*: quē locum in eandem quoq; rem videtur Symmach. interpretari, *in via ſtultus cum ambular, ipſe inſipiens ſuſpicatur de omnibus, quia ſtulti ſunt*: à quo non longe abeſt illud Hiſpanorū vulgi ſermonibus jactatum, Latro oēs ſibi ſimiles ſuſpicatur: ſic Aug. ingenuè fatetur in ſuis confeſſionibus, Ambroſii cælibatum ſibi viſum laborioſum, quòd ipſe nec conjicere noverat, neq; expertus fuerat illius interna animi gaudia, ſolamē in adverſis, ſpei robur, verum eſt enim illud proverbiū, *ut omnis affectus, in quo ipſe inſanit, reliquos furere putet*: elegānter Nazianz. in præceptis ad virgines cecinit.

Eccl. 10. 3. *Hieronym.* *Symmach.* *Aug. 6. confeſ. c. 3.* *Sen. in prov. verb.* *Nazian.*

Hi fieri non poſſe putant, ut carnea moles
Fulgeat expendunt propriis qui ſordibus omnes:
Aſt ægri eſt oculi, nigrantia cernere cæli
Sydera; ſic tellus, quamvis, immota, quieſcat,
Volvitur ipſa tamen cæca vertigine captis.

In rem hanc, atq; ad fidem mirabilium exemplorum patientiæ, & tranquillitatis animi in reb. adverſis, his verbis graviſſimis Plut. ſcribit. *Neque eſt eiuſmodi dictis deroganda, aut infirmanda fides, ſed cum admiratione, æmulatione, & afflatu quaſi numinis aliquo periculum faciendum, & ſpecimen ſapiendū in minoribus, ad maiora ſui ipſius: non meditanda fuga, neq; ſurſa abiicienda animi ſui, neque vagandum.*

Plutarch. de tranqu. Animi.

3 *Tertia cauſa.* *Mar. 9. 23* *1. Cor. 15. 10.* *1. Cor. 15. 30.*

Tertiam, quòd cum divino lumine deſtituatur, & humano tantum ſenſu de rebus judicent, id ſtatim ex ſtimāt impoſſibile, quod humanis viribus ſuperius viderint: atq; adeò *non credenti* (id eſt nihil fidenti, aut ſperanti de divina ope, atq; potentia) *impoſſibilia videntur*, quæ *credenti poſſibilia* eſſe Chriſtus Jeſus docuit Marci, 9. Atq; in primis ea, quæ ad rerum adverſarum, dolorumq; tolerantiam pertinent, quæ ſi magna ſint, primò deterrent humanam imbecillitatem, deinde vero humanam etiam fidem, & exiſtimationem vincunt, ſanè ſi ab homine petas, poſſitne *abundantius omnibus Apoſtolis laborare?* reſpondebit, *Non ego*; ſi aūt ab Apoſtolo Paulo idem rurſus percunteris; reſpondebit utiq; *Gratia Dei mecum*. Quid .n. ſolus ſine charitate homo ſuſtinere, aut ſperare poſſit? *at charitas omnia ſuſtinet, omnia ſperat.* Itaq; homines otio, atq; voluptate diffluentes, & ad ſanctitatis, & tolerantiæ imitatio-nem ineptiſſimos, de Jobi hiſtoria neceſſe eſt judicaſſe, non ſecus, atque cæcum de coloribus, aut molliſſimum Epicurum de Stoicorum indolentia & apathia. Atque de his ipſis illud dici pro Jobo pōt, quod de ſuarum calamitatum ſpectatoribus dicebat David: *Tanquam prodigium*, quod vix fidē tantæ in tantis calamitatibus tolerātiæ, obtineat, *factus ſum multis, & tu adiutor fortis.* Quare ſicut impii Sapientiæ. 2. dicebat, *Sit fortitudo noſtra lex iuſtitiæ*; ita iſti ſuam delicatam animi effæminati mollitudinē, legē & normam ſuæ fidei efficiunt, ut nihil apud illos verū ſit, quod cū voluptate, & turpitudine nō ſit conjunctum; nihilq; de conſtantia, & tolerātia legere æquo aīo poſſint, quod legendis, atq; tractandis aliorū exemplis, ſua ipſi tractent vulnera; quæ dum refricantur, recrudeſcunt.

Juſtus afflictus, prodigium voluptariis hominibus. *Sap. 2. 11.*

Igitur veriſſimam hanc fuiſſe hiſtoriam, verumq; hominē Iobum, atq; pro veritate nobis fabulam obtrudere, ſed nequicquam, conatos hæreticos, hæc probant. Primò, quod non aliter intelligi poſſit ſacra Script. Tob. 2. ubi exemplū patientiæ Tobiæ, *ſicut & ſancti Iob* ſtatuitur, ergo oportet, aut utrūque verum fuiſſe, aut fictum utrumq; ſicut Chryſoſt. pro veritate illius hiſtoriæ divitis epulonis argumentatur: *Ubi dicitur Abraham, & Prophetæ & Lazarus, & Moyſes hic verus Lazarus; Si verus eſt Abram, verus eſt Lazarus, neq; enim umbra corpori, & mendacium poteſt congruere veritati*, Nō aliter Ezec. 14. veriſſimis hominib. Noe, & Danieli, tertius adiūgitur Iob. *Si fuerint tres viri iſti, Noe, Daniel, & Iob*: & Iacobi c. 5. cum ait; *Sufferentia Iob audiſtis, & finem Domini vidiſtis*, de veriſſima re loquitur, cujus tandem finis, & exitus videri potuit, multoſq; habuit teſtes. Accedit illius primę vocis ponderatio *Erat vir*, quam Origenes, Chryſ. & Græci afferunt. *Virum*, aut hominē dici, Ne peregrina illum, & non humana natura præditum arbitraremur, quaſi dicant, *veriſſimum hominem*. Secondò, omnium Sanctorum concors ſenſus, qui uſquam Jobi meminerunt, hanc tanquā veriſſimā hiſtoriā uſurpantiū.

5 *Vera hiſtoria Iob, verusque homo deſcribitur.*

Tertiò, librum hunc ad patientiæ exemplum conſcriptum fuiſſe, ēt ipſi hæretici fatentur. Quale aūt patientiæ exemplū ſit, quod verum non ſit, ſed per otium ab aliquo fictum, excogitatum, conſcriptum? Sed dices, ex fabulis interdum bene aut malè vivendi exempla peti ſolere. Sanè, ſed cum rem ejuſmodi proponunt, quæ neq; impoſſibilis ſit, neq; non imitabilis, atqui ideo veritas hujus hiſtoriæ abnegatur ab hæreticis, quod incredibilem exiſtiment tantam patiētiam, nedum à nobis imitabilem. Neq; verò patientiæ magiſter idoneus eſſe poterit quamvis multa de patientia diſſerat, qui non fuerit veriſſimè tentatus per oia. Propterea videtur Paulus cōparaſſe eos, à quib. deberemus exēpla ſuſtinendi petere, cū nubibus. *Habētes*, inquit, *tantā impoſ. à nubem teſtium, per patientiā curramus, aſpicientes in auctorem fidei, & conſummatorem Ieſum*, videlicet nubes, niſi effundant imbrē, & ſuo diſpendio terrā irrigēt, vanæ cenſentur: ſic ſanè, qui de patientia, aut alia quacumque virtute præclarè diſputet, non valdè nobis proderit, niſi ipſa ēt re: atque opere, & tolerantia malorum imitandum ſe præbeat, cum ſcriptum ſit: *Nubes, & ventus, & pluvia non ſequentes, vir glorioſus, & promiſſa non complens.* Ideò Chriſtus Jeſus *fidei*, & , Evangelicæ doctrinæ auctor idem ejuſdem *conſummator* atque perfector à Paulò proponitur.

6 *3. Ratio. Qualis oporteat eſſe exēplum.* *Hebr. 12.* *Cur ſanctorum exemplum ſimile nubibus.* *Pr. 25. 14*

Quartò, tantū abeſt ut nomina Jobi, & amicorum, hiſtoriæ veritati obſint, ut potiùs illā cōfirmēt nam, ut Chryſ. ait *Neq; in parabola dicenda nomina ſunt: Parabolæ illæ ſunt ubi ponuntur exempla, & tacentur nomina*, ſic etiam Tertul. l. de reſurrect. cat Lazari hiſtoriā ex nomine confirmat; *Quid illic Lazari nomen, ſi non in veritate res eſt?* Quare omnes Patres, uno excepto Theoph. Lazari, & divitis hiſtoriam eſſe cenſuerunt, nō parabolam, imò neq; Theoph. Lazarum fictam perſonam, aut parabolicam exiſtimavit, cum nomen habeat, licēt quidē parabolæ (ut ipſe cenſet) divitis, cujus nomen ſubticetur, admiſceatur. Sic enim ait; *Fert Hebræorum traditio, Lazarum quendam per illud tempus extrema inopia, & infirmitate laboraſſe, cuius memor fuerit Dominus in parabola hac, utpote noti & manifeſti*: ſolus igitur eſt Eraſmus, qui eadem, qua Hæretici conjectura ductus, aut certè deluſus, aberranſque ait, *Lazarus Hebrais ſonat adjutus a domino, ut ipſū etiam vocabulū faciat ad parabolā.*

Quarta ratio. *Chr. hom de divite* *Tertul.* *Luc. 16.* *Theophyl.* *Lazari, & divitis hiſtoria an parabola.* *Eraſmus.*

Accedit etiam nomen terræ, Hus, Themam, Naamath. & amicorum nomina, quæ veteres urbes, veroſq; homines referunt ex cognitione Eſau. Quare ſapienter, & in rem noſtrā adverſus eos, qui Scripturæ loca pro reſurrectione non verè & ſimpliciter, ſed parabolicè interpretarentur; Tertul. ait, Si nomina abſoluta ſunt rerum, ut nihil eorum in parabolam comprimi poſſit, nec ea in parabolis comprimantur: atque ita corporalia defendentur, ut corporalibus deſtinata .i. non ſpiritualia, quia non figurata.

Quinta ratio. *Ter. de reſurrect. carnis, c. 33.*

Ex

8 *Quis neget veritatem hujus hiſto. ria, quæ no ta in uren dus.*

Ex his efficitur, ſi non apertam hæreſim, ſaltem manifeſtum errorem eſſe, de hujus hiſtoriæ veritate dubitare. D. Th. ait *auctoritati ſacræ Scripturæ obviare*; Nicolaos, *non eſſe conſonum ſcripturæ*, Cajet. *non licere hac de re dubitare*; Sixtus Senenſis, l. 8. Hæreſ. 10. *impium errorem*, atq; *hæreſim* vocat; Bellarminus l. 2. de verb. Dei c. 5. *hæreſim Hebræorum*. Quæ minutatim adduxi, quòd noverim fuiſſe noſtra ætate, qui rem hanc exiſtimaverint alienam eſſe à fidei, errori ſue periculo.

9 *Reſpõdetur ad obiecta. Sacrorum nominum interpretatio. Abeli nomen unde. Noe nomen. Gen. 5. 29. Dan. 1. 7.*

Ad ea quæ primùm objecimus, ſic occurrendum. Ad primum, ſæpè nomina ſacra ſignificationem habere congruentem rebus ipſis, quæ geruntur, ſic Deo volente, aut præſagientibus parentibus nominum impoſitoribus: nam Abelus quòd citò evaneſcere deberet, & luctum afferre parentibus, ſic appellatus eſt; ſic quoque Noe, quod *conſolaturus* eſſet parentes ſuos, *ab operibus manuum ſuarum*; & hujuſmodi ſexcenta alia: non ſecus Job, nomen accepit ærumnis, & doloribus cõgruens: ſic etiam Daniel, ab iniquo licèt rege, eorum quę paſſurus eſſet præſagium nomine accepit: nam *Baltaſſar* eſt idem, quod portans angoſtiam. Verorum autem virorum, urbium, montiũ nomina, & illorum arcanas interpretationes paſſim notat ſcriptura: atque hinc ſumi eſquiſitæ Hebræorum Sapientiæ firmum argumentum, oſtendit Euſeb. de præparat. evang. c. 3. Cypr. de Montibus Sinai, & Sion, adverſus Judæos, & Chryſoſt. hom. 51. in c. 26. Geneſ. ubi obſervat, rarò parentum nomine filios appellari, vel fortè nuſquam, ſed rarum quoddam & novum nomen imponi à parentibus ut per illud aliquos futura præſignificarent, & in Epiſtola ad Rom. c. 16 homil. 25. *Magnum theſaurum in nudis nominibus, multarum rerum hiſtorias, non modicam deniq; philoſophiam contineri* docet. Et peculiari hom. ſuper id ex Rom. 16. *Salutant vos Aquila, & Priſcilla*, nomina, & cognomina in arcanis ſcripturis diligenter excuti jubet. Unde Plato in Cratylo dixit, cum ratione impoſita eſſe rebus nomina, tam apud *Græcos*, quam apud *Barbaros*; per *barbaros*, Hebræos intelligens, ut Euſeb. interpretatur: cùm verò ait, eam cum ratione nominum impoſitionem ad virum non ad mulierem pertinere, ad id videtur reſpicere, quod ex ſacris litteris acceperat, Adamum cunctis rebus indidiſſe nomina, à quo profectò ad reliquos ſapientes imponendorum nominum ſcientia permanavit; nam & in Ægypto Pharao, Joſepho nomen vertit, & vocavit eum, lingua Ægyptia, (*Tſaphnaph*) *Salvatorem mundi*, & in Chaldæa rex Babylonis Danieli, atq; ſociis, nova nomina ſuarum quoq; ſignificationum, atq; virtutum dedit. At nominum Jobi, & ſuorum amicorum interpretationes ſuis quæq; locis indicabuntur. Ut verò necti poſſunt inter ſe ſignificationes omnes, ad efficiendam morum inſtructionem, & allegoriam: vide in Greg. Phil. Bed. & Did.

Euſeb. Chryſoſt. Cyprian.

Plato.

Euſeb. ſup.

Gen. 41. 45

Dan. 1.

Hinc perſpici poteſt, propria nomina arcanę alicujus ſignificationis, non eſſe ſcenica, nec comicas tragicaſve perſonas illis tantùm inſigniri. Quid? quod etiam pleraq; nomina propria, fatali quadam, ſi non neceſſitate, at ſignificatione impoſita fuiſſe, ſunt qui oſtendere conentur? & Hectorem lingua Phrygia, poſſeſſorem, ſonare, ut qui patriæ poſſeſſionem tutaturus eſſet: Tantalum quaſi Talanteton, id eſt infœliciſſimum, Plato in Cratylo ſcribit, ut cui adverſa multa eventura eſſent Priamus, Redemptum ſonat; ut qui adhuc infans in Trojæ everſione captus redimendus eſſet. Perſequitur hujuſmodi ſignificationes propriorum nominum Ariſtotelis, Galeni, Melampi, Epicuri, Camilli, Scipionis, Cæſaris, & aliorum, Galeotus Martius ſuo primo c. de doctrina promiſcua. Quam quoque rem eleganter deſcripſit Auſonius Gallus.

10 *Nomina quæ ſignificationem habent, non eſſe omnia ſcenica.*

Galeotus.

Auſonius.

Nam divinare eſt nomen componere, quod ſit
Fortuna, & morum vel necis indicium.
Proteſilae tibi nomen ſic fata dederunt,
Victima, quòd Troja prima futurus eras.
Idmona quòd vatem, medicum quod Japiga dicunt,
Diſcendas artes nomina praveniunt.

Addo etiam in comœdiis non ſemper nomina perſonarum ficta, excogitatave eſſe; licèt enim aliquando confingantur, ut apud Plaut. in Bachid. *Chryſalus* ille ſubdolus ſervus ab auro nomen habet, quaſi Latinè dicas, Aurelium, quod herum auro emunxerit; tamen frequenter nomina ſumuntur ex hominibus aliqua re inſignibus, ut apud Terent. paraſitus eſt, de nomine Siculi Gnatonis: & Thais, antiquæ meretricis nomen habet; & Formio à Formione Paraſito regis Seleuci, nomen mutuantur. Turnebus lib. 28. ſuorum adverſar. c. 4. & lib. 30. c. 38. Petrus Nannius in Miſcella. lib. 7. nonnulla in hanc rem. Hæc petebat prima objectio.

Secunda verò, quare carmine maxima ex parte conſtet liber hic explicabitur ezp. nunc ſatis fuerit indicare, prima capita, quæ ſimplicem narrationem continent, ſoluta eſſe, atque oratione ſimplici pro more hiſtoriæ, reliqua, quæ affectibus plena ſunt, carmine quoque deſcribi, ad explicandos varios affectus, opportune.

11 *Ad 3. Notatur Joſephus.*

Quare Jobi non meminerit Joſephus hiſtoricus, quod tertio loco proponitur, ille viderit: certè non ſolus Job, ſed aliæ etiam hiſtoriæ ſacræ in illo deſiderantur; multa ex ſacris prætermiſiſſe, multa addidiſſe ex ſuo, in multis lapſus deprehenditur, atque reprehenditur: denique Judæus homo hæreticis, quam Catholicis probatior aliquantò eſt. Scio dici pro Joſepho poſſe, mirandum, hominem Hebræum, qui de rebus ſuæ gentis ſcriptionem moliebatur, de Jobi hiſtoria graviſſima, & veriſſima non meminiſſe. Sed utcumque ſit, non ideò tamen ignotus eſt Jobus: Nam, ut Origenes ſcribit, primum apud Syros, deinde apud Ægyptios, tandem per univerſas gentes Jobi ſcriptura, Syriacè, Hebraicè, Græcè, omnibus denique linguis divulgata eſt.

Orig. lib. 1 in Job.

12

Ad quartam; In originali voce habetur, *Fuit vir*: quid verò peculiare interpres voluerit reddendo, *Erat*, explicabimus ſuo loco. Peculiarem quoque quæſtionem poſtulat illud Angelorum concilium, quale, aut qua ratione extiterit. Neque verò hiſtoriam lædit univerſam, quod quædam particula non accipiatur, ut ſonat: non enim ideò Auguſtinus creationis rerũ veritatem elevat, quòd illos creationis dies, non re ipſa, ut ſonat, ſed in mente, & cogitationibus angelorum diſtinguat. Sic quinto reſponſum eſt. Sexto verò & ultimo, illarum omnium dubitationum explicationes, e ſuis locis petendæ, facient ſatis.

C A P. I I.

An liber JOB ſit ſacræ fidei, atque Auctoritatis.

1 *Libri hujus impugnatores.*
2 *Fides, & auctoritas vel ex ipſius Jobi teſtimonio.*
3 *Quid ſentiendum, cenſendum. ve de extrema hujus l. parte.*
4 *Quid de hoc libro apud Græcos.*
5 *Septuaginta Complutenſes ut breviores, ita minus correcti, quàm Vaticani.*

1 *Genebrard. Auctor Catenæ. Thalmudiſtæ. Joſephus.*

GEnebrar. l. 2. Chronol. affirmat neminem unquàm dubitaſſe hanc eſſe autheoticã & ſacram ſcripturam. Nihilominus Græcè Catenæ auctor (quiſquis ille fuerit, ſive Olympiod. ſive Nicetas Heracleens) ſcribit, quibuſdam viſum fuiſſe, ad aliquem è ſapientibus Hebræis hiſtoriæ hujus famã, notitiamq; perveniſſe, quam ille ad ſuæ eruditionis ſpeciem ſcripto mandaverit. Thalmudici hunc librum non recipiunt. Joſephus l. 1. contra Appionem prætermittit. Hęretici ſuperius adducti contemnunt. Lutherus incredibilem cenſet.

2 *Hic liber protocanonicus. Hieron.*

Cæterum ſemper hic liber inter protocanonicos numeratus eſt; illos videlicet de quibus jure, aut meritò nunquam dubitare licuerit; quare & Hebræi illum recipiunt, ut ait Hieron. in prologo: & ſacra Concilia, quæ in canonem referunt ſacros libros, atque orthodoxi omnes, divinam huic ſcripturæ fidem habendam eſſe cenſuerunt, quam nemo ſine hæreſis nota, ullo tempore negaverit unquam; adeò ſemper fuit firmæ, & conſtantis veritatis.

Job 31. 35.

Hanc ſuo libro fidem habendam fore, prævidiſſe, præſignificaſſeq; profectò videtur ipſe Job c. 31. cum ait; *Quis mihi tribuat auditorem, & deſiderium meum audiat Omnipotens, & librum ſcribat; ipſe qui judicat*: cùm enim optat ſua geſta, ſuaq; dicta à diligente aliquo auditore ſcripto excipi, certò credit fore, *ut deſiderium ſuum audiat Omnipotens*; propriè ex Hebręo; *ut ſcriptionem ſuam teſtificetur* Deus; id eſt, fore, ut ſuæ hiſtoriæ conſcriptæ ſigillum ſuum admoveat, & ſubſcriptionem ſuam apponat Deus, velut inſtrumento publico, quod publicam, & indubitatam apud omnes fidem mereatur: tranſlatione ſumpta à publicis notariis, publicisque inſtrumentis auctoritate publica munitis; ut ſuo loco diligentius explicabimus.

3 *Hebræorũ opinio.*

De illa verò libri parte, quæ ſequitur poſt illa verba in fine c. 31. *Finita ſunt verba Job*, ad finem uſque libri, fuere Hebræi, qui cenſerent reiiciendam, & reſecandam ab hoc libro; quos refert, reiicitque Levi. Ben. Gerſon in commentariis: longè, videlicet, alius ſenſus eſt illorum verborum, ut ſuo loco dicemus; atque ea de re dubitare non licet.

4 *Editio Septuaginta.*

Quid verò de libro Job, qui apud Græcos habetur cenſendum ſit, qui multis partib copioſior eſt, quam ſcriptura Vulgata; pręſertim cap. 2. ubi deſcribitur uxoris colloquium cùm Job, pluribus quàm apud nos; & cap. ultimo, cui additur appendix genealogiæ Jobi, quæ etiam apud nos deſideratur; Idem, inquam, de hoc libro cenſendum, quod in univerſum de auctoritate editionis Sept. Certè

Id nunc ſatis fuerit dixiſſe, ſicut nihil ſacræ auctoritatis hactenus eſt, niſi quod in Latino Codice vulgato habemos; ita ſanè incertum eſt, an ea, quæ nunc in Sept. habentur, in Latino deſiderata, vera ſint, & a ſacro ſcriptore tradita: idem enim eſt apocryphum eſſe, quod incertum, & occultum eſſe, & judicio Eccleſiæ nondum approbatum. Neque propterea quod hactenus approbatum non ſit, ideò damnatum eſt auctoritatia humanæ, aut alicujus falſitaris. Liber autem Job in Sept. Complutenſibus, qui & Hebræo, & Vulgatæ Latinæ lectioni reſpondet, minùs purus, minusq; emendatus eſt, quam qui illis, quas diximus, addition. auctior habetur, & à Sixto Quinto pro vera & pura Septuag. lectione Eccleſiæ propoſitus, & commendatus. Licet Hier. procemio in Job, non tam aliqua addita, quàm omiſſa conqueritur in eo codice Sept. quem ipſe habuit *Audiãt* (inquit,) *mei canes, idcirco me in hoc volumine laboraſſe, non ut interpretationem antiquam reprehenderem, ſed ut ea, quæ in illa aut obſcura ſunt, aut omiſſa, aut ſcriptorum vitio depravata, manifeſtiora noſtra interpretatione fierent.*

Apocryphũ quid. — *Editio Septuaginta. Vaticana. Hieronym.*

C A P. III.

Quis hujus libri auctor fuerit.

1 *Lapſus Billii, & aliorum ſententia.*
2 *Salomon non ſcripſit aliorum res; vix ſuas.*
3 *Lapſus memoria Nazianz. & aliorum.*
4 *Job auctor ſui libri.*
5 *Jucundum res cuique ſcribere, videlicet fructus laboris.*
6 *Qui tentatus eſt, aptus quoq; eſt docendo atque ſcribendo.*
7 *Auctores ſacri de ſe, tanquam de aliena perſona loquuntur.*

1 *Billius in Oratione ad Julianum tributorum exequatorem.*

Mirum ſanè, quòd Jacobus Billius in annotationib. ad Gregorium Nazianzenum, ſcripſerit de auctore hujus libri nunquam fuiſſe dubitatum, cùm tamen nunquam fuerit aliquid certum: in ſecunda igitur editione (ut decuit virum ſapientem) ſuam illam annotatiunculam recognovit, atque correxit, potiùs delevit & expunxit.

Variæ ſententiæ. Nicetas.

Prætermiſſo igitur illo errore, quem refert Catenæ auctor, hujus libri ſcriptorem fuiſſe aliquem ex Hebræis ſapientibus divinitus non afflatum; alii, non idem ſentiunt.

Prima ſententia apud eundem, illorum eſt, qui amicos Job auctores libri ſtatuebant; ſic enim congruens videbatur, ut qui teſtes adfuiſsent, atque audiſſent Jobum, iidem ſcriberent, quæ audiſſent, & vidiſſent; præſertim cum id expetiiſset Job, ut auditor aliquis ſua verba fideliter exciperet, & ſcripto mandaret, loco nuper adducto.

Secunda, quam refert Iſidorus 6. Etymolog. c. 2. tribuit alicujus ex prophetis.

Tertia facit Salomonem auctorem. ſic ſenſiſſe viſus eſt Nazianz. Oratione ad Julianum tributorum exæquatorem: nam eum locum ex c. 3. *Ibi parvus & magnus, & ſervus cum domino ſuo,* ait eſse Salomonis: atq; in ea Nazianzenum ſententia fuiſſe, aſserunt Nicetas eo loco, & Olympiod. in præf. probabiliſq; hæc quoque ſententia viſa eſt Polychron. qui ad id c. 18. *Quis mihi det ut ſcribantur ſermones mei?* ſic ſcribi: *Conſequentum eſt perinde ut juſſi poſtulata fuerunt; idque Moyſis, Salomonis ve opera, Deique decreto.* Noſter quoque Paul. Comitolus, cujus labore & diligentia illam Græcorum catenam Latinam legimus, exiſtimat Nazianzeni ſententiam confirmari poſse ex Athanaſio in Synopſi, qui librum hunc Canticis canticorum ſubjungit; quod etiam faciunt Biblia quædam Vaticana, vetuſtiſſimis litteris conſcripta: & quidem ſi hoc ex ordine numerandi, argumentum ullum eſt (quod ſanè aut nullum, aut tenuiſſimum eſt) confirmari luculentiùs poterit auctoritate Concilii Laodic. quod Canticis etiam librum Job ſupponit.

Nazianz. Job 3. 19. Nicetas. Olympiod. Polychr. Job 19. 23. Comitolus. Athanaſ. Conc. Laod.

2 *Salomõ an fuerit librorũ ſcriptor: Librorum Salomonis qui ſcriptor.*

Verum hæc etiam nemini placere debet; nam Salomon non aliorum res, & vix ſuas ipſe parabolas ſcripſit; cùm non deſint viri docti, qui exiſtiment eos libros, qui dicuntur Salomonis, non tam ab ipſo Salomone, quàm à ſuis familiaribus in librum redactos, & concinnatos ex ſententiis, & verbis à Salomone exceptis. Præterea quòd liber Job Syriacis, & Arabicis loquutionibus ſcateat, teſte Hieronymo, quæ alienæ ſunt à Salomone. Tandem quòd ante Salomonem oportet librum hunc fuiſse conſcriptum; cùm ex illo plures ſententias mutuatus fuerit David; qualis eſt illa Pſalmus 146. *Eſcam ipſorum, pullis corvorum invocantibus eum,* ex c. 38. verſ. 3. & Pſalmo 48. *Quoniam cùm interierit, non ſumet omnia;* ex c. 12. v. 19. Librorum verò ordo nihil contra hoc efficit; neque Nazianzeni auctoritas, alioqui graviſſima: nam cùm Job, Pſalmorum, Salomoniſque ſententiæ ſimiles ſint, ut ipſe Nazianzenus dixit, ſcribens de veris Scripturæ libris, facilè fuit Jobi ſententiam Salomoni ſupponere: memoria itaque lapſum Nazianzenum, Jacobus Billius aſſerit: neq; deſunt in Patribus exempla ſimilium lapſuum: congerit nonnulla Cantapetrenſis lib. 6. Hypotypoſ. & ferè nemo verſatus fuerit in lectione frequenti patrum, qui nævum hujuſmodi aliquando non viderit.

Pſ. 146. v. 9. Pſ. 48. 8. — *Nazianz. Cantapetr. lib. 6*

Quarta ſententia. Origenes.

Quarta Sententia eaque frequentior, Moyſem vult hujus libri ſcriptorem: & Origenes quidem exiſtimat bona ex parte à Moyſe conſcriptum, & ab eo addita, quæ ad hiſtoriæ Syriacæ complementum deſiderari viderentur: *Nam nemo,* inquit, *poterat niſi ex revelatione cognoſcere quomodo Diabolus Deum ſollicitaverat ad affligendum Job. Hoc autem, ſicut & cætera de creatione, Moyſes à Deo accepit.* Colloquia deinde amicorum ab eiſdemmet conſcripta Syriacè, & à Moyſe deſcripta Hebraicè, propter leniendum populum in deſerto tunc peregrinantem, Moyſi præterea tribuit Rab. Moyſ. Kimhi. Iſid. libro primo officiorum, Philip. initio c. 3. Abulenſ. initio Geneſis ſuper Hieronymi prologum c. ſeptimo, & ſuper Joſue quæſtione quarta. Eugub. in præfat. Deuter. annotat. 6. faverque conjectura probabilis; non enim tanti fieret iſte liber ab Hebræis, ſi ſuus non eſſet auctor, & ſcriptor, ut quem alienum judicarent. Verùm ad eam rem ſatis illi habuerint, ſi à Moyſe tranſlatus eſſet in Hebræum: ad rationem verò Origenis ſatis quoq; fuerit quilibet ſcriptor, quem Deus illuminaverit: Tandem cum hac ſententia non congruunt locutiones, & verba Syriaca.

R. Moyſ. Iſidor. Philip. Abul. Eugub. Deutero.

3 *Verior ſententia. Greg. in Præf. c. 1. Sacri libri plerumque inſcripti a ſuis auctoribus.*

Ultima, & quæ mihi verior ſententia eſt, ipſum Job ſui libri auctorem & ſcriptorem aſſerit. Ita certò exiſtimat Greg. Suidas verbo Job. Albertus Magnus vocat ſententiam veriſſimam: ſequitur Dominicus Brixienſis præfat. ad Greg. moralia. Joannes Arboreus in Theoſophia. lib. 9. c. 10.

Prima probatio ex eo ſit, quòd hic liber non ſolùm inſcribitur Job, quod Job hiſtoriam contineat, ut Athanaſius dixit; ſed ut ab ipſo etiam auctore nomen habeat, uti plures alii libri, qui ſuorum auctorum, quorum hiſtoriam continent, inſcriptionem habent: nam liber Judicum ab ipſis judicibus exiſtimatur ſcriptus; liber Joſue, ab ipſo Joſue; primus, & ſecundus Samuelis ab ipſo Samuele. Eſdras ab Eſdra; non aliter Prophetæ majores, atque minores ſuas ipſi hiſtorias, atque prophetias ſcripſerunt, nominaque ſua inſcripſerunt. Secundò Arabicæ locutiones, quibus ſic liber ſcatet, teſtantur ſcriptum à viro propè Arabiam, atq; Syriam degente.

4 *Naz. epiſt. 64.*

Tertiò, quòd id videatur jure debitum, meritoq; tributum optimo viro ampliſſimi loco premii, quod etiam ipſe poſtulaſſe viſus eſt, ut ſuas ipſe victorias certaminaq; deſcriberet, & quæ paſſus eſſet meminiſſet aliquando, varios caſus, tot rerum diſcrimina: nam ſi in ipſo morbo dicere licuit Gregorio Theologo, ſcribenti ad Philagrium Rhetorem; Morbo crucior, & gaudio, non quia crucior, ſed quia aliis patientiæ ſum magiſter: quid Jobus gaudii & voluptatis non caperet, cùm morbis, & ærumnis liber, patientiæ præcepta, ſuæque vitæ exempla libro mandaret, & ad mortalium omnium inſtitutionem poſteritati commendaret? ſic ille quoque vitam ſuam Jambicis deſcripturus orditur.

Libet ſiniſtros res meos perſcribere,
Libet ſecundos, forſan ut quidam vocent.

Sic quoque Amphytrion ſuadet Theſeo;

. . . . Ne te fructu optimo
Frauda laborum. Quod fuit durum pati,
Meminiſſe dulce eſt: fare caſus horridos.

Sen. in Her. fur. Act. 3. ſc. 2. Macrob. l. 7. cap. 2.

Eleganter Macrobius l. 7. Sat. inter ea de quibus quiſque libenter interrogatur, vel in primis hæc numerat: *Pericula præterita, vel ærumnas penitus abſolutas qui evaſit, ut referat gratiſſimè provocatur. Nec non ii qui obierunt maria, gaudent, cùm de ignoto multis, vel terrarum ſitu, vel ſinu maris interrogantur: libenterq; reſpondent, & deſcribunt modo verbis, modò radio loca; glorioſiſſimum putantes, quæ ipſi viderint, aliorum oculis obiicere. Quid duces, & milites, qui fortiter à ſe facta diſturiunt* &c. & quod Seneca. *Quod acerbum fuit, retuliſſe jucundum eſt. Naturale eſt, mali ſui fine gaudere.*

Quartò, quoniam ſic exigebat ſuavis divini ſpiritus diſpoſitio, ut ad hanc ſcripturam aptiſſimo calamo uteretur, inciſo, & expolito mille vulneribus, & ab eo ipſo, qui quæ ſcribenda eſſet, rem perpeſſus fuiſſet: namq; habent hoc mala omnia, & calamitates, ut vix aut leviter intelligas, & æſtimes, frigidè etiam, aut languidè explices, ſi expertus non fueris. Primùm exuitur *labiis* Iſaias, ut non frigidè, ſed ardenter loquatur: & Paulus *parturiens loquitur;* namq; doloribus, & ærumnis toleratis, quaſi adigitur ad clamandũ, & ardenti ſpiritu prædicandũ Evangeliũ: & qui Apoſtuli, & divini verbi diſſeminatores eſſe ve-

Iſa. 5. 7. Gal. 4. 19. Matt. 20.

Tim. 3. 1. ſe velint, audiunt, *Poteſtis bibere calicem? & qui Epiſcopatum deſiderat, bonum utique opus*, quod cum prædicatione, & docendi munere conjunctum eſt, *deſiderat*.

Denique ſapientis cum ſit ſcribere, ſapientem, & ſcribendo idoneum Salomon deſinaſſe videtur non alium, quam eum, qui laboribus, & ærumnis probatus ſit. Prov. 19. *Doctrina viri per patientiam noſcitur*: & Eccl. 34. *Qui non eſt tentatus, quid ſcit? Vir in multis expertus, cogitabit multa, & qui multa didicit, enarrabit intellectum*, quo loco *diſcere* ſimile eſt illi, *Didicit ex his quæ paſſus eſt*. Adde huius libri idoneum interpretem non niſi illum futurum, qui ut Gregor. ſapienter ſcripſit de ſe ipſo, *Percuſſus percuſſum Job exponat, & flagellati mentem meliùs per flagella ſentiat*: Illud etiam eleganter Greg. de Jobi querimoniis, & diſputationibus ait; *Quædam verba reſponſionum illius, imperitis lectoribus aſperè ſonant, quia ſanctorum dicta pie intelligere (ſicut dicuntur) ignorant, & quia animum dolentis, & iuſti, in ſemetipſis aſſumere neſciunt, ideò doloris verba benè interpretari non poſſunt; mentem quippè patientis benè penſare novit condeſcenſio paſſionis*. Videre licet rem in Heli ſacerdote ſuorum filiorum, quam oporteret amantiori, & indulgentiori, qui Annæ ſterilis orationem, & pro obtinendo filio poſtulationem, ex dolenti, & amaro animo profectam, ebrietatem eſt interpretatus. Longè profectò aliter Eliſeus propheta, tum Eliæ calamitatum, & perſecutionum gnarus, tum ſuarum quoque ærumnarum, uti prophetam decebat, in medio prævaricatorum populo degentem, non ignarus, vel procul conſpectam mulierem illam Sunamitidem, rem totam ſuſpicatus, cuius gratia veniſſet. *Cum vidiſſet eam è contrà, ait ad Giezi puerum ſuum. Vade in occurſum eius, & dic ei. Rectè ne agitur circa te, & circa virum tuum, & circa filium tuum*: & inferiùs; *Anima eius in amaritudine eſt, & Dominus celavit à me*: ergo *qui opulenti ſunt in Sion*, rectè, & ſyncerè de patientia non judicant, nec *patiuntur ſuper contritione Joſeph*.

Prov. 19. 23
Eccl. 34. 11
Heb. 5. 8.
Gregor. in præfat. c. 4
Greg. c. 2.
1. Reg. 1. 14
4. Reg. 4. 26.
Amos 6.

7
Scriptores ſacri, ubi ſ. per indicaſſe ſe auctores librorum.

Ad extremum, ſententiam hanc minimè lædit, quin confirmat potiùs, quòd de ſe Job, tanquam de aliena perſona loquatur, cùm id proprium ſit ſacrorum ſcriptorum, ut ſe non indicarent auctores ſuorum librorum, ſed Spiritum ſanctum, qui illorum linguis, ceu *calamo velociter ſcriberet*: de quo eleganter Gregor. initio ſuæ præfationis: atque adeò illa etiam extrema verba Deuteron. quæ agunt de morte Moyſis, ab ipſo Moyſe jamjam morituro, tanquam de alio quopiam conſcripta Joſephus hiſtoricus aſſeruit; *Mortuus eſt ibi Moyſes*.

Pſal. 44. 2
Gre. in præfat. cap. 1.
Martinez. l. 9. Hypot. Reg. 29.
Arbor. l. 9. Theoſoph. cap. 52.

C A P. I V.

Qua lingua, & quo dicendi ſtilo ſcriptus liber iſte fuerit.

1 *Cuiuſmodi materia fuerit liber, in quo primum hæc hiſtoria exarata fuit.*
2 *Scriptuſne lingua Syriaca; & an hæc à Chal. & Heb. differat.*
3 *Carmine deſcribitur à Moyſe ex Syriaco in Hebræum.*
4 *Sacra Hebræorum poeſis.*
5 *Iobus, & Moyſes præluxere omnibus poetis.*

1 *Chryſoſt. Iob 19. 24*

IN qua materia primum liber hic exaratus, & ſcriptus fuerit, non conſtat, quamquam Chryſoſt. ſuper id c. 19. *Utinam ſcribantur ſermones mei ſtilo ferreo, aut plumbi lamina* &c. ea de re dubitare videtur, ait enim; *Si factum eſt, illud iam tempus obliteravit*: ſed de hoc, eo loco plura.

2 *Lingua Syriaca, qualis. Maſius. Fabric. Nicetas.*

Quod ad linguam attinet, Syriaca illa fuit, qua Idumææ regio utitur, & quam Jobus Idumæus etiam coluit, ut Septuag. infra c. 42. & ut Hieronym. in p... indicat, neq; verò eſt illa, quam nunc Syram vocamus; Syrochaldaicam potiùs, quæ duarum potiùs miſtio, & confuſio in una coaleſcentium cenſenda eſt; videlicet ex Hebræa, & Chaldæa, ut doctè admonuit Andreas Maſius, præfatio ad ſuam artem Syriacam; & Guido Fabricius præfatione ad ſuam interpretationem novi teſtamenti ex Syriaco Catenæ Græcæ auctor, quod Septuag. dixerunt. cap. 42. *Hic interpretatione redditur ex libro Syriaco*; Hebraicam linguam intelligit, quæ Syriacè ſimilis ſit, & ex eo probare nititur, quòd Syri duabus, & viginti litteris, quemadmodum Hebræi utantur, & Syriam, Judæam, Syros autem Palæſtinos plerique nominant; ad quam rem utitur Herodoti teſtimonio, cujus hæc verba profert, *Circumciduntur Indi, & Aegyptii, & Arabes, & qui in Paleſtina ſunt Syri*, quare illa appendix cap. 42. Septuag. Significabit ex Syriaco, ideſt, ex Hebræo converſum eſſe librum hunc in Græcum; ita ut Septuag. non loquantur de prima, & antiquiſſima libri translatione, ſed de ſua ipſorum. Alii Chaldæam linguam eo loco Syriacam dici exiſtimant, alii Arabicam; cùm eſſe Hieronym. Arabicis hic liber ſcateat locutionibus, præfatione in Job, & Danielem. Res incerta: ſed veroſimilius, & certius, quod primò indicavimus.

3 *An Iob ipſe carmine ſcripſerit. Suidas. Hieron.*

Quod ad ſcriptionis genus attinet, ignoratur an ab ipſo Jobo fuerit hic liber carmine ſcriptus, an verò a Moyſe interprete deſcriptus ſoluta oratione. Fortè Suidas exiſtimavit ab ipſo Jobo carmine eſſe conſcriptum, dum ſic de illo ſcribit; *Habes huius philoſophi librum, multò & Homerica, & Platonica laſcivia cumillantem argutiùs*: certè apud Hebræos carmine conſtare aſſerit Hieronym. *A principio*, inquit, *uſque ad initium cap. 3. & 42. uſque ad finem proſa eſt, reliquum hexametris verſibus conſtat*: & in prologo Bibliorum ad Paulinum; *Proſa* incipit, *verſu labitur, pedeſtri ſermone finitur*. Genebrard. affirmat Moyſem Spondaicis verſibus repræſentaſſe Jobi hiſtoriam: alio verò loco ſcribit, veterum ſacra carmina, ut in Pſalmis, Job Proverb. eſſe diſticha, licèt à pleriſque Hebræis ſcandendi ratio ignoretur. Marianus Victorius in annotat. ad Epiſt. 112. Hieronym. ait ſe inveniſſe experimento verſus libri Job eſſe Hexametros ex Spondeo, Dactylo, & aliis pedibus, ut Trocheo, Jambo, & Proceleumatico currentes, non tam ſyllabarum, quàm temporum in eis habita ratione: attingit etiam de hujuſmodi verſuum, & menſuræ ratione nonnihil ad epiſt. 117. & 155.

Geneb. in Chronol. an. 1013: An. 316.
Marian. Vict.

4 *Poeſis Hebræa, & ſacra. Alphonſus Mendoca.*

Certè ſuam poeſim eſſe in ſacris Scripturis, & ſuam carminis metrique menſuram cultam ab Hebræis, conſtitutum eſt apud omnes doctores ſacros, qui uſpiam Pſalmorum meminerunt: quam rem diligenter, & copioſè diſcuſſit Alphonſus Mendoça peculiari quæſtione; An Pſalmi Davidis, ſint vera carmina: vide Hieronym. in præfat. Chronic. Euſeb. & præfatione in lib. Reg. & Iſa. quo loco ait Pſalmos, & Lamentationes eſſe diverſo metri genere compoſita, & præfatione in Job. & Epiſtola ad Paulum Urbicam ait, extremam partem lib. Prov. conſtare tetrametris Jambicis; Lamentationes Sapphicis, Adonicis, Heroicis. De peculiari autem quodam carminum genere, cui nomen eſſet *Ignorantia*, neſcio quid Arias Montanus autumat in oratione Habacuc, *Pro ignorantiis*: de Cantico quoque Moyſ. vide Euſeb. lib. de præparatione Euangelica, 51. cap. 3. Poeſim verò & carminum Heroicorum ſcientiam, non omninò intercidiſſe Hieronymi tempore, doctè colligit Andræas Maſius ad cap. 10. Joſue v. 11. jam nunc omnino ignorari, contendit Robertus Bellarminus in ſuis inſtitutionibus; revocare, & docere, ſummo cum labore conantur alii: vide libellum R. David Iahaiæ de metris Hebraicis, quem Latinum reddidit Gilb. Genebrardus, ubi decem, & octo numerat carminum genera, non tam ex Sacra ſcriptura deprompta, quàm ex Rabbinorum doctrina, & uſu: nullum autem illorum nomen, aut menſura cum Latinorum carminum ratione convenit. Illam autem carminis, poeticæve orationis deſcriptionem tradit, ut locutio ſit elegans, dulcis, & compendioſa, & quadam quaſi librata pondere. Certè utcumque nunc ſe res habeat, non minima laus Moyſi, aut Jobo fuerit, poetis omnibus præluxiſſe; cùm illi antiquiſſimi poetæ, cantu potiùs, quàm ſcriptis operibus claruerint, Linus, Demodorus, Phræmius, Amphion.

A. Montanus. Hab. 3. Maſius. R. David. Bellarmi- nus.

C A P. V.

Quæ hujus libri materia, & finis.

1 *D. Thom. & aliorum ſententia.*
2 *Amici Iobi non erraverunt in fide futuræ vitæ, & præmii iuſtorum.*
3 *Generalis, & propria huius libri materia.*
4 *Concertatio inter Deum, & Dæmonem, Dei victoria, Iobi encomium, pro materia & fine. Tertullianus explicatur.*

1 *D. Tho. Alber.*

LIbri materiam D. Tho. exiſtimat theſim diſputandam de divina providentia; atq; eundem eſſe totius libri finem vult Magnus Albertus; nam ſi Deus mala juſtis immittat, exiſtimat amici Job, vel tolli, vel labefactari divinam providentiam: propterea pugnant probare bonis bona, malis mala evenire; non enim videbantur agnoſcere alia, aut ſanctitatis præmia, aut peccatorum ſupplicia, quam temporalia: quem errorem illis affingit Divus Thomas ad finem cap. 2. & Lira hic, & Baruch. 3. vide etiam Burgenſem, addit. 1. ad cap. 3. at verò Job defendit divinam providentiam, juſtis etiam afflictis, & improbis proſpere agentibus; de quo etiam dicendum initio c. 4. ubi peculiarem diſputationem inſtituemus de amicorum Jobi fide, & pietate.

2 *An amicorum Iobi diſputatio fit de ſino videns P.*

Verum exiſtimo viris ſapientiſſimis, & in fide religionis, & immortalitatis animorum inſtructis, indignam eſſe ejuſmodi diſputationem de Dei providentia, & de fu-

tura juſtorum retributione, & improborum ſupplicio, quæ
cum immortalitate animorum nexa eſt. Erant igitur hæc
non tam apud illos controverſia, quàm totius diſputationis
principia, & fundamenta probè ſtabilita, & fixa. Rem hanc
ſæpius inculcabimus.

3 *Vera, & propria hujus libri materia.*
Illa ergo potiùs videtur diſputationis materia, an ſuppo-
ſita Divina providentia, & cura rerum humanarum, ſic
Deus cum juſtis agat, ut non ſolùm futura præmia illis con-
ſtituat, ſed etiam præſentia, & temporalia conferat, an verò
hæc, quæ temporalia ſunt, bona & mala, ſine diſcrimine nūc
probis, nunc improbis immittat Deus: nam ſic cenſet, atque
tuetur Job, & acriter repugnat amicis hanc ſibi innocentiæ
afflictæ laudem eripere conantibus: quare juſtos manere ſua,
in reſurrectione juſtorum conſtituta, præmia; hic, frequen-
Job. 12. 6. ter impios agere fœlices, *& abundare tabernacula prædonum*:
è contra illi contendunt, malis evenire mala; & ideò Job, ſi re-
ſipiſcat (nam afflictum à Deo ad ſcelerũ ſupplicium judicant,
& hypocritam) meliorem fortunam pollicentur, atque uni-
verſas calamitates, & corporis incommoda in occulta men-
tis peccata referunt. Hic videtur totius diſputationis cardo,
hic decurſus objectionum, atque reſponſionum;

4 *Cōcertatio potiſſima inter Deum, & Satanam,*
Tertiò etiam non incommodè dicitur, concertationē po-
tiſſimam Deum inter atque Dæmonem verſari, cujus hæc ſū-
ma ſit; Deum poſſe ea carne, & ſanguine hominem reddere,
ipſis etiam nequam ſpiritibus ſuperiorem, atq; fortiorem, ten-
tatum per omnia abſque peccato. Invidum verò Dæmonem
contendere nullum hominem poſſe ejuſmodi eſſe, ex quo ſe-
mel, qui primum à Deo creatus fuit, Adam, tam facilè ſupe-
ratus eſt; oportere ergo, quem habeat Deus fortiſſimum atq;
probatiſſimum ſibi tradi explorandum, & excutiendum, cum
quo certamen inſtituat, quod paupertate, contumeliis, filiorũ
nece, infauſtis nuntiis, morbis moleſtiſſimis, totius corporis
cruciatu, doloreque decernatur. Ergo quidquid in hoc libro
geratur, aut diſſeratur, ad hanc Dæmonis cum homine con-
certationem pertinet; iſque ſit finis, qui fuit quoque Jacobi
Sap. 10. 12 cum angelo certaminis, ut teſtatur Sapientia; *Certamen forte
dedit illi, ut vinceret, & ſciret quoniam omnium potentior eſt ſa-*
Dionyſ. *pientia.* Hoc eſſe libri totius argumentum indicat Dionyſ. de
Eccleſiaſt. Hierarch. c. 3. par. 3. qui dum librorum ſacrorum
materiam explicat, de libro Job ſic ait. *Veterum hominum, in-
ter varios, & multiplices triſtium caſus mirabilem conſtantiam,
immobilemq; philoſophiam eloquitur.* Clemens quoque 8. conſti-
Clemens tut. c. 1 a. ſcribit D. Jacobum præcepiſſe, ut inter alia divina
opera Diaconus recenſeret. *Qui famulum tuum Job patientiſ-
ſimum, ſerpentis, qui origo peccati fuit, victorem declaraſti.* Sanè
Tertul. Tertullian. de patient. c. 14. non aliud in Jobi patientia obſer-
vat, quam à Deo reportatam de hoſte victoriam. *Quale* (in-
quit) *in illo viro feretrum Deus de Diabolo extruxit? quale vexil-
lum de inimico gloria ſua extulit? videbat Deus, diſſecabatur ma-
lus, cùm Job immundam ulceris ſui redundantiam magna æqua-
nimitate diſtringeret. Itaque operarius illa victoriæ Dei, &c.* cum
autem ait, feretrum Deum extruxiſſe de Diabolo in beato Jo-
bo, ne intelligas Jobum extitiſſe velut defuncti lectulum, quo
Diabolus efferretur; nam tum per ſe minimè lenis, tum à pro-
Explic. Tert. poſito longè aliena fuiſſet translatio; *Que aiand hizo Dios de
aquel hombra para il Demonio*: ſed ad triumphi inſtrumenta te-
ferendum *pheretrum* igitur erit, in quo pompa fertur, Jobuſq;
fuit veluti ferculum, in quo Deus triumphavit, & devictum,
triumphatumque hoſtem palam traduxit, atque circumtulit:
ea enim translatione longe pulcherrima. Paulus quoque uſus
eſt, cum corpus Chriſti Jeſu, cruci affixum, & incredibilibus
doloribus affectum, Dei, triumphum de hoſte agentis efficit
Coloſ. 2. 15 ferculum & ſellam triumphatoriam, Coloſſenſ. 2. *Spolians*
Gaudētius *principatus, & poteſtates, traduxit confidenter, palam triumphans
illos in ſemetipſo.* Gaudentius quoque Brixianus præfatione
ſui tractatus in Scripturam, de Job loquens; *Diaboli* (inquit)
*probatam voluit Deus ingerere ſanctorum ſuorum juſtitiam, ut de
bonorum operum meritis ad amicitiam Dei, & ad regnum cæleſte,
unde ipſe decidit, eſſe perfectos doleat, indignetur, invideat, inge-*
Proſp. de prædi. p. 1. c. 22. *miſcat, neque tamen audeat quiſquam de divino cauſari.* Similē
quoque indicat, finem, atque materiam Divus Proſper, dicens
productum fuiſſe Job, *in patientiæ exemplum, & confuſionem*
Suidas, verbo Iob. *Diaboli.* Non aliud Suidas agnoſcit libri argumentum, quā
veritatis pugilem, certamina, triumphum, præmia, & illud
præterea obſervat, quòd Job primus Diabolũ devicerit quaſi
nemo alius difficili, atque periculoſo prælio cum hoſte com-
miſſo, victor evaſiſſet voluiſſe igitur Deum de primo homi-
ne hoſtem triumphantem, atque gloriantem, per Jobum triū-
phare, atque comprimere; Proptereaque tam accuratè ſemel,
& iterum deſcribitur angelorum ille cœtus, Dei præſidis,
judiciſque ſupremi interrogationes; Satanæ reſponſiones;
Jobi præconium: unde rei, totiuſque hiſtoriæ initia pendēt,
unde etiam finis, & ſcopus duci poſſint. Huc ferè pertinet,
quod Philippus ſuper id c. 1. *Nunquid conſideraſti ſervum me-*
um &c. exiſtimat de Dei veritate, & præconio Jobi, eſſe totā *Philip.*
inter Deum, & Dæmonem concertationem. *Hoc enim* (inquit)
*Diabolus totum agebat, ut mendacem Dominum ſtatueret, qui de
Job tale, & tam grande teſtimonium perhibuiſſet.* Sed quod in
alios quoque fines librum, & res Jobi referri Deus voluerit,
deinceps oſtendemus.

C A P. VI.

Alii duo peculiares fines hujus libri, ſeu potiùs patientiæ Jobi.

1 *Dei opera ad plures peculiares fines opportuna.*
2 *Jobi laudem, & meritorum cumulum, ex ejus ærumnis procuraſſe Deum: expenſus locus ex c. 40. ſecundū. Sept.*
3 *Patientiæ, atque imitationi Chriſti patientis peculiariter propoſita beatitudo: illuſtratus Paulus Hebr. 2.*
4 *Pax Chriſti, quæ.*
5 *Exemplum patientiæ redundat in totius eccleſiæ bonum.*
6 *Finis Chriſti incarnati, patientiæ exemplum: explicatus Petrus.*
7 *Nullius virtutis tam illuſtria exempla, perinde ac patientiæ; illuſtratus Paulus.*

SUæ providentiæ æquitatem atque rationem apud illos ſa- 1
pientes, deinde etiam apud fideles omnes, ad quos Jobi
hiſtoria & liber perveniret; ſuæ etiam gloriæ laudem apud
adverſarium ſtatuere Deum voluiſſe, ex Jobi ærumnis, & pa-
tientia capite præcedenti docuimus: Nunc duos alios fines
indicabimus; videlicet, peculiarem ſui juſti laudem atq; meri-
tum, tum etiam commune ſuæ Eccleſiæ ſolatium & exemplū. *Divina*
Sunt enim divina opera ejuſmodi, ut in multos, eoſdemque *opera opportuna*
præclaros fines, quales à nobis fingi & cogitari poſſent, & qua- *ad multos*
les Divina bonitas ſibi præſtituere, & proponere voluerit, *fines.*
apta & appoſita ſingula videantur; uti pronuntiavit David *Pſa. 110. 2.*
Pſal. 150. *Magna opera Domini, exquiſita in omnes voluntates
ejus*; hominum videlicet opera valde anguſta ſunt, ut quæ
noſtræ voluntati, noſtræque ſapientiæ reſpondeant. At Deus,
qui in agendo vult omne bonum, magna quædam, ampliſſima-
que opera edit, quorum fines longè lateq; pateant, & ad ſin-
gulos videantur exquiſita, & maximè accommodata: vel *Hieron.*
etiam, ut ex originali, & D. Hieronym. habemus, *Exqui-
renda in omnes voluntates eorum*: quidquid enim velint ho-
mines, in ſingulis divinis operibus habere poterunt; quaſi
Deus omnes peculiares fines ſingulis ſuis operibus præ-
ſtituiſſet.

Iobi igitur ſanctitatis, & patientiæ laudem, & meritorum 2
atq; præmiorum copiam augere & amplificare voluiſſe Deum, *2. Tim. 2.*
non ſolùm ex communi iſta ratione, quòd omnia propter ele- *10.*
ctos faciat, *ut & ipſi ſalutem conſequantur*; ſed peculiariùs hoc
libro, declaravit ſententia illa quam multi ſancti Patres, tam-
quam ſacram ex hoc l. c. 40. ſecundùm Septu. proferunt, neque
omnes eodem modo legunt. Nazianz. oratione 21. in laudem *Nazianz.*
Athanaſ. ſic ait, *Deus in fine certaminis illuſtri præconio athletā
ſuum victorem pronuntiat, atq; afflictionis arcanum aperit: Num
tu cenſes* (inquit) *me aliam ob cauſam hæc in te decreviſſe, quam
ut juſtitia tua eluceſcat?* Chryſoſt. peculiari hom. de adverſa *Chryſoſt.*
valetudine habet ſententiam hanc: *Putas me tibi ſeneratum eſ-
ſe ut juſtus appareas?* quanquam in aliis codicibus ſic lega-
mos. *Ait Deus ad eum: fruſtra me tibi oraculo præcepiſſe pu-
tas, ut exiſtas victus?* at idem hom. 1. de patientia Iob: *Nunquid
vanum putaſti judicium meum? ſed ut videaris juſtus.* Theoph. *Theoph.*
Nicænus (quem nuper Hiſpalenſis noſter D. Gonſalus Pon-
tius Leonius Latinum fecit) epiſt. 2. de patientia: *Putas me
aliam ob cauſam allocutum te eſſe, niſi, ut juſtus appareas?* Sic *Theoph.*
verò Theophanes ſubjungit: *Hoc eſt; quam aliam ob rem permi-
ſi, ut tentationes te invaderent dignatuſq; nunc ſum colloquio, niſi
ut juſtus appareat, & juſtitia tua, vivendi ratio, amorq; erga Deū
ipſi Diabolo omnibuſq; hominibus, qui erunt uſq; ad conſummatio-
nem mundi, manifeſtetur?* Tandem Philippus presbyter ſuper *Philip.*
id c. 5. *Adfuit etiam Satan &c. An putas me tibi aliter locutu-* *LXX.*
rum, quàm ut juſtus appareret? Septu. Vaticani ſic habent; *Pu-* *Vat. ca.*
tas me aliter tibi reſpondiſſe, quàm ut appareas juſtus? Mira Dei *Dei provi-*
in ſuo juſto illuſtrando, & proponendo mundo, & angelis & *dentia in*
hominibus providentia, atque ſolertia, jam non ſolùm, ut *honorifi-*
electus ſalutem cōſequatur, ſed etiam ut honorem & laudem. *candis*
Tantùm ille auram popularem non captet, neque quærat glo- *ſuis juſtis.*
riam

Iſa. 33. 2. riam hominum, neque humanum diem, ſed potiùs amet tenebras, atque latibula, & fit, ut Iſa. ait, *ſicut vir qui abſcondit ſe à vento, & celat ſe à tempeſtate*, Deus certè dicet, *de tenebris lumen ſplendere: & lucem* proferet juſti, *tanquam meridiem*. Adeoque ſemper hunc juſti ſplendorem, nominiſque celebritatem ſibi ſemper ob oculos proponit curandam, atque promovendam. Sed de hac re non ſemel nobis dicendum erit.

3

Deus offert patiendi opportunitates.

Accedit præterea, quòd cùm Deus augere & amplificare vult præmia juſtorum, offert & affert mille patiendi opportunitates, quod cùm virtutibus aliis, tum verò patientiæ & tolerantiæ præmia promittantur; quaſi merita, non tam aliarum virtutum actionibus, quæ ſolius patientiæ conſtent. Pari namque proportione, ſicut glorificationis ſuæ, & noſtræ redemptionis meritum, non tam in prædicatione, aut operibus miſericordiæ, quàm in paſſione ſua Dei filius conſtituere potiſſimum voluit; ſic ſanè noſtræ ſalutis, & efficacitatis ſuæ paſſionis, non tam in aliarum virtutum imitatione, quàm in paſſionis, patientiſque tolerantiæ ratione collocavit. Huc

2. Tim. 2. 12. Luc. 24. 26. Heb. 6. 12.

illud Paul. *Si tolerabimus, & conregnabimus*. Et *Oportebat Chriſtum pati, & ita intrare in gloriam ſuam*. Et, *Patientia vobis neceſſaria eſt, ut reportetis promiſſionem*. Iterum; *Non ſegnes efficiamini, verùm imitatores eorum qui in fide & patientia hæreditarunt promiſſiones*: & rurſus, cruci & paſſioni gaudium eſſe propoſitum docet Paulus, cùm ait, *Propoſito ſibi gaudio,*

Heb. 12. 2. *ſuſtinuit crucem*, &; *Momentaneum & leve tribulationis noſtræ, æternum gloriæ pondus operatur in nobis*: ſexcenta ſunt hujuſ-

Heb. 2. 10. modi: illud notandum Hebr. 2. *Decebat eum, propter quem omnia* (id eſt, decebat Dei patris providentiam, atque ſapientiam, qui principium eſt, & finis omnium, ſic ultimi finis conſequutionem diſponere in ſua Eccleſia) *qui multos filios in gloriam adduxerat* (certiſsimè adducere decreverat, prædeſtina-

ἀρχηγὸν tat) *auctorem ſalutis eorum*, Chriſtum Jeſum, Græcè ἀρχηγόν. Ducem agminis, quem ſequuntur, & imitantur cæteri, per

Cōſummare quid.

paſſionem conſummare. Tres conſummandi ſignificationes aliæ ex aliis nexæ mirificè in rem præſentem conſpirant, videlicet: Prima abſumere, conſumere: contererere; vox peculiaris ſacrificiis & holocauſtis, quæ tota abſumebantur, & cremabantur; Secunda, abſolvere, perficere; ſicut dicitur Chriſtus Jeſus *fidei auctor & conſummator*. Heb. 5. Ter-

Heb. 5. Iſa. 10. 22.

tia in ſummam redigere; ſicut dicitur de Chriſto, Iſa. 10. *Conſummationem & abbreviationem faciet Dominus*, id eſt, ſummam, & caput ſuæ Eccleſiæ. in quo tum omnia alia multiplicia legis ſacrificia, tum omnes fideles, quaſi in ſuo exemplari uniantur, contineantur, repræſententur, & recapitulentur. Hic vides Chriſtum, dum conſumitur per paſſionem, *conſummari*, & perfici per gloriam & præmium ſuæ paſſionis; & dum conſumptus *conſummatus* fieri exemplar noſtræ conſummationis, & gloriæ per patientiam & paſſionum tolerantiam. Semper igitur patientiæ proponitur præmium atque corona. Hinc gratias agunt *viginti quatuor* illi ſeniores, ad regni gloriam & coronam evecti per laborum perpeſſio-

Apoc. 5. 10.

nem, dum Apoc. 5. Procidentes dicunt Agno; *Feciſti nos Deo noſtro regnum*, (reges e a Græco.) *& ſacerdotes. & regnabimus ſuper terram*, explicant ſcholia Græcanica, *Per tolerantiam afflictionum regni victoria Corona inſigniti*. Tandem hac de cauſa hortatur Paulus; *Pax Chriſti exultet in cordibus veſtris*, Βραβευέτω palmam, præmium, coronam referat. Quid

Coloſ. 3. 5. Βραβευέτω. Joan. 14. 27. Pax Chriſti quæ.

autem eſt, *Pax Chriſti*, nihil alia, de qua idem Dominus Joan. 14. dicit *Pacem meam do vobis; non quomodo mundus dat, ego do vobis*; videlicet, non temporalem, quæ excludit belli incommoda, perſecutiones, hoſtes, inſidias, ſed potiùs quæ ingentia damna ſuſtinet, & perfert ab hoſtibus illata; & ideò ſuam pacem cum mundi perſecutionibus, & pertinaci dimi-

Jo. 16. 33. catione, cum immaniſsimis hoſtibus conjungit Joa. 16. *Hæc locutus ſum vobis; ut in me pacem habeatis; in mundo preſſuram habebitis, ſed confidite; ego vici mundum*: namque hæc pax invicta quadam conſtantia, imminentia, mala non perhorreſcit; præſentia contemnit, & micanti gladio, & ante oculos verſanti, ſumma animi ſecuritate nudam cervicem præbet. Id igitur propoſitum Deo fuit in affligendo Job, ut is aliquando fructum manuum lætus, & fælix comederet, & gratulantes illi de tam fælici ærumnarum exitu diceremus? *Quoniam benè*.

Juſtorum actiones ſunt commune Eccleſiæ bonum. Pſal. 115. 15.

Neque verò ſolùm peculiare Jobi bonum, ſed commune ſuæ Eccleſiæ ſolatium, & commodum Deus ſpectat in affligendo quolibet juſto: ſicut enim ait David, *Pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum ejus*; quòd videlicet non permittat illorum vitam, atq; ſalutem inimicis, aut morti, quaſi flocci venalem, niſi pro ingenti quodam pretio, & bono ſuæ Eccleſiæ; ſic ſanè neque vult ſuum juſtum affligi, niſi ingens quoddam, & publicum bonum ſuæ Eccleſiæ inde eliciat; illud autem eſt patientiæ exemplum. Hic finis indicatur. Tob. 2. tum Jobi, tum Tobiæ ærumnarum, *Hanc tentationem ideò permiſit Dominus evenire illi, ut poſteris daretur exemplum patientiæ ejus, ſicut & ſancti Job*: atque eleganter Cæſarius, Nazianzeni frater, dialogo 3. Cùm de multiplici tribulationum genere, atque affectu loquitur; *Aliæ* (inquit, *latentem virtutem & fortitudinem oſtendunt, ut eam ſpectatores imitentur; nullus enim accendit lucernam & ponit eam ſubter modium, aut lectum, ſed ſuper candelabrum; ut luceat omnibus qui ſunt in domo*, inquit *Dominus, quaſi dicat, propter hoc inſtar facis accendi Jobum, & extra civitatem ſuper candelabrum ſtercorarium poſui, ut luceat omnibus in orbe terrarum*. Quanti aut faciendum ſi patientiæ exemplum, ex proxime dictis cognoſcere licet; nam ſit patientiæ potiſsimum corona datur, qui multos ad patientiam ſuo exemplo confirmat, multis profectò eſt cauſa ſalutis. Qua conſideratione ſe Paulus quoque roborabat. 1. Cor. 15. *Non quærens quod ſibi utile erat ſed quod multis; ut ſalvi fierent*; Hic non ultimus fuit incarnationis filii Dei finis: nā licet Deus factus fuerit homo, ut Auguſt. diait: *Ut exhiberetur homini, & qui videretur ab homine, & quem homo ſequeretur*; videlicet, ut ſe nobis præberet exemplum bonorum operum, ut Gregor. quoque docet l. 21. moral. c. 5. Cyprianus l. 3. ad Quirin. c. 39. Theologi cum D. Th. 3. p. q. 2. arti. 2. tamen illud exemplum maximè in paſsione præbuit, imò quidquid exempli dedit, totum id ad patientiam revocavit: D. Petrus, 1. c. 2. *Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut ſequamini veſtigia ejus, qui cum malediceretur, non maledicebat*, &c. Hinc videas cùm Chriſtus Jeſus in monte Tabor transfiguratus eſt in glorioſum illum totius corporis habitū, ſplendenti facie, candicantib. veſtibus. *audiri* tantùm jubetur, ita ut Tabor dici poſſit, mons auditionis; at cùm Chriſti patientis umbra repræſentata eſt in monte Sinai Ex. 25. jubetur Moyſes *inſpicere, & facere ſecundùm exemplar* ſibi in monte demonſtratum. Verus hic mons eſt, mons Calvariæ, non auditionis, ſed mons inſpectionis, mons Dominus videbit, mons Maria, mons Chriſti patientis, & patientiæ exemplum præbentis. Quare potiſſimum ad paſſionis ſuæ imitationem illis verbis contineri exhortationem. *Pone me ut ſignaculum ſuper cor tuum & ſuper brachium tuum; quia fortis eſt ut mors, dilectio. & dura ſicut infernus, æmulatio*; D. Thomas atque gloſ. eo loco docent.

Tob. 2. 12. Cæſarius. Luc. 8. 6.

5

1. Cor. 15. 33.

6

Incarnationis filii Dei finis Auguſtin. Gregor. D. Thom. 1. Pet. 2. 21. Mat. 17. 5. Exod. 25. 40. Ca. 2. 14. Cant. 8. 6. D. Thom. Gloſ.

7

Patientiæ exempla, & plurima, & illuſtriſſima. Heb. 12. 1.

Hinc eſt, ut cùm aliarum virtutum exempla in ſanctis viris ſemper nobis propoſuerit Deus, tamen nullius alterius tot, tamque illuſtria, ſicut patientiæ ſuæ Eccleſiæ reliquerit; atque eam ob rem Paulus dixit, habere nos *impoſitam nubem teſtium, ut per patientiam curramus*. *Teſtes* vocat martyres, & qui fœlici laborum omnium & ærumnarum exitu, ſuæ gloriæ adepta corona, teſtes nobis adhuc in ſtadio verſantibus, & patronos ſe præbet; quos imbri, aut nubibus, comparat, rebus videlicet quæ abundantiam & copiam ſignificare ſolent; quaſi dicat, *Tenemos exemplos de patiencia, como agua, y tantos, como llovidos*, ſic hoc loco rum multitudinem, tum exemplorum vim nobis propoſitam, Theodoretus agnoſcit; *Pietatis* (inquit, diceret etiam patientiæ) *exempla ſunt nobis undique propoſita; & tanta multitudo, ut nubem denſitate exæquent*. Sed inter tot teſtes unum Job per excellentiam, patientiæ exemplum appellari, quantum illius patientiæ laudem, & apud mortales, imò apud cælites omnes exiſtimationem & decus amplificat? Et quantum eſt in Eccleſia, patienter tolerandi res adverſas exemplum aliis eſſe, in quod inſpicere debeant violenti illi regni cælorum raptores & immortalis coronæ, non auri, ſed juſtitiæ, ſed gloriæ conſequutores?

CAPUT VII.

JOB paſſum eſſe, ut Chriſti patientis figuram exprimeret.

1 *Juſti afflicti referunt Chriſtum patientem: Explicatur Joan.*

2 *Plures figuræ Chriſti paſſionis, quam reſurrectionis & gloriæ.*

3 *Quare dicitur Deus cum tribulatis eſſe: Illuſt. David & Joan.*

4 *Qui Chriſti figuræ fuerunt, non in omnibus ſuis actionibus illum repreſentarunt.*

5 *Jobi univerſa ferè geſta Chriſtum adumbrarunt.*

6 *Job & Iſaac Chriſtum reſurgentem exprimunt: Illuſtratur Joan. & Paulus. An Job etiam ſervatus vivus, Chriſti mortem repræſentavit.*

Greg. in præfat. c. 6.

CHriſtum Jeſum non ſolum caput, & auctorem, ſed finem etiam reliquorum juſtorum eſſe, non ſemel Paulus indicat: Theologi clarius docent: ſed ita juſtos ad Chriſtum referri, ut illius figuram, & typum gerant, Gregorius hic ſapienter docet. *Nullus* inquit, juſtus fuit, quod non ejus per figuram nuntius extiterit. Dignum quippe erat,

ut in

ut in ſemetipſis bonum omnes oſtenderent, de quo & omnes boni eſſent
& quod prodeſſe omnibus ſcirent. Sed id in rem præſentem fa-
cit, quòd Jobi paſſio, & patientia ad Chriſtum patientem re-
Gregor. ferendum, tanquam ad finem referatur; & (ut Gregor. ait)
per ea quæ pertulit, quæ paſſurus eſſet, redemptor oſtendit, tan-
toque verius paſſionis illius ſacramenta prædiceret, quantò hæc non
loquendo tantummodo, ſed etiam patiendo prophetaret. Quare
Job non tam lætus & fœlix Chriſtum repræſentat regnantem
in cœlis, quod percuſſus & humiliatus à Deo, Chriſtum pa-
tientem, percuſſum & humiliatum: graviſſime in toto corpo-
re affectus, & dolens ait, * *Videbo Deum in carne mea*, id eſt, cir-
Iob. 19. 25 cundabitur ille aliquando infirmitate, carne videlicet paſſibi-
** Vereis, y* li, & pœnis obnoxia. Poſſet etiam dicere; *Video Deum in car-*
veraſe qual *ne mea*: ſicut non per verba futuri, aut præſentis temporis, ſed
yome veo. præteriti quoque dixit Chriſtus Jeſus, Joan. 8. *Abraham exul-*
tavit, ut videret diem meum, & vidit, & gaviſus eſt. Diem paſ-
Ioan. 8. 56 ſionis interpretante Chriſ. homil. 54. & Procop. Geneſ. 22. ſu-
Chryſoſt. per id, *Levavit Abraham oculos ſuos, viditque poſt tergum arie-*
Procop. *tem inter vepres hærentem cornibus, quem aſſumens, obtulit holocau-*
Ge. 22. 13. *ſtum pro filio, appellavitque nomen loci illius, Dominus videt, unde*
14. *uſque hodie dicitur, in monte Dominus videbit*, ideſt, in monte in
quo Deus videri ſe fecit, ut interpretatur Aug. 16. de civit.
Auguſt. cap. 32. vel ut Septuag. legunt, *in monte Dominus apparuit*. Et
LXX. in univerſum illud affirmare licet, plures atque illuſtriores
2 ſemper preceſſiſſe Chriſti paſſionis, & mortis figuras, quam
Plures fi- reſurrectionis & gloriæ; cujus illa ratio eſſe poteſt; quod no-
guræ Chri- ſtræ ærumnæ & calamitates, veriſſimæ ſont; noſtra verò gau-
ſti paſſio- dia, adumbrata, & inſtar fluentium imaginum viſiones, qua-
nis quam rum adventitia tranſitione noſter animus velociſsimè pulſa-
reſurrectio- tor; quare illæ potius veram Chriſti paſſionem repræſentare
nis. aptæ ſunt, quàm hæc veram gloriam.

3 Hinc eſt, ut ſæpe Deus dicatur cum ipſo juſto afflicto ſi-
Pſ. 90. 26. mul ſe præſentem exhibere; *Cum ipſo, (inquit,) ſum in tri-*
Sap. 10. 13 *bulatione; Deſcenditque cum ipſo in foveam, & in vinculis non de-*
Dan. 3. 93. *reliquit eum*, quaſi in eaſdem compedes, eademque vincula
Exod. 3. 2. Deus quoque manus, ac pedes mitteret. Tribus pueris in
2. Re. 7. 23 fornacem Babylonicam coniectis ſocium ſe adjungit. Et cum
rebus ille conflagraret, qui populum in Ægypto laborantem
malis graviſſimis ſignificabat, in eodem ſe igne, iiſdemque
ſpinis ardentibus medium conſtituit. Sic David enumerans
divina beneficia in populum collata, *Quem (inquit) redemiſti*
tibi ex Ægypto, gentem & Deum eius, ideſt, non ſolùm vulgus,
ſed populi primores, & judices, aut potiùs, gentem, & *Te*
Vatabl. *ipſum, quod videaris affligi, cùm tui affliguntur*. Ita annotat Va-
tabl. Illud verò multò clarius atque mirabilius; cùm eos, qui
ingentibus ſceleribus ſe polluerant, ſtatuiſſet in captivitatem
Iſa. 43. 24 duriſſimam, atque ignominioſiſſimam ſervitutem redigere,
ſe quoque tunc piiſsimus Deus ſervitutem ſerviturum cum
ſuis captivis, diſertis verbis affirmat, vel potius conqueri-
tur, Iſaiæ 43. *Servire me feciſti in peccatis tuis; præbuiſti mihi la-*
borem in iniquitatibus tuis; perinde quippe videbatur illi, po-
pulum captivum ſervire Chaldæis, ac ſi ipſe captivus, ſer-
vuſque Chaldæorum eſſet; ut jam non ſolùm redemptum
cum redempto populo, ſed id, quod & dictu, & creditu diffi-
cilius erat, ſervire, & laborare cum captivo populo, teſta-
tum ipſe ſuis faceret, quo illos à peccatis deterreret, ut quæ
moleſtiſsimam ſervitutem illi viderentur afferre. Quare in
Apoc. 3. 8. Job patiente paſſus quoque ipſe eſt; atque adeò, ut filii Dei
paſſuri imaginem præferret, Job profectò paſſus eſt. Quod eo
minùs mirandum quòd jam ab origine mundi occiſus dicatur
Auguſt. Dei *agnus*, id eſt, non ſolùm in ſanguine Abel juſti, & aliis
Iſidor. ſacrificiis, quæ in lege naturæ erant, ejus paſsio, & mors
Procop. præfigurata, ſed etiam in ipſa mundi conſtitutione, & for-
Raban. matione primorum parentum, cùm de viri dormientis latere
Eucher. ædificata eſt mulier, Eccleſia de Chriſti morientis latere, &
Rupert. ſanguine in paſsione formanda ſignificata fuit. Sic interpre-
Proſper. tantibus Auguſt. c. 12. contra Fauſtum & tractatu nono, in
Philipp. Joannem, Iſidoro, Procopio, Rabano, Eucher Ruperto
Geneſis 1. Proſper de prædict. parte 1. capite 1. Philip. ſuper
Job, cap. 13. atque eandem ejuſdem rei figuram agnoſcunt
Magiſt. Scholaſtici omnes cum Magiſt. 2. ſ. d. 18. diſputantes de Evæ
formatione.

4 Et verò licèt vera ſit illa myſticos ſenſus indagandi regola,
Philipp. quam Phylippus presbyter tradit ſuper c. 13. Job his verbis:
Regula e- *Hoc ſciendum, quòd ii, qui typum præferunt Chriſti, ut David,*
ruendi my- *& Salomon; cæteri quoque & Samſon, ſive etiam Iob, non in omni-*
ſticos ſen- *bus actibus ſuis, ſed rebus certis quibuſdam, in ſe ſignificant Sal-*
ſus. *vatorem*. Sed Job tamen ita Chriſtum non ſolum patientem,
5 ſed docentem, benefacientem, à Synagoga contumelias, à
probis tortoribus alapas, ſputa accipientem, deniq; reſurgen-
tem, verbis atque geſtis exprimit, ut non ſolùm peculiaribus *Iob univer-*
quibuſdam rebus, ſed univerſam illius hiſtoriam, imagine eſſe *ſalis quedã*
credas Chriſti Aſſertoris, atque Euangelicę hiſtoriæ, aut mu- *Chriſti Ie-*
tatis verbis aut mutuatis ſententiis; quę nunc ad prototypum, *ſu figura.*
ideſt, Chriſtum, nunc ad imaginem & figuram, ideſt, Jobum,
verè & propriè referantur: & quod de Jobo dicitur, propter
Chriſtum dictum ſit: rurſus quæ de Chriſto, ab illius figura
& typo aliena non ſint.

Sed age, breviter quædam percurramus; nam omnino om-
nia minutatim percenſeri non poſſunt. *Vir erat in terra Hus*; *Iob. 1. 1.*
vir in Eccleſia Chriſtus, quæ eſt columna & fundamentum
veritatis. Nam *Hus* conſilium eſt; & Sapientia de ſe teſtatur, *Prov. 8. 12*
Prov. 8. *Ego ſapientia habito in conſilio*; ita Gregorius. Virginem *Greg.*
ſanctiſſimam conciliatricem, & ſapientię matrem; ita Philipp. *Philipp.*
nomen Iob, nam dolens Chriſtus; *vir dolorum*; rurſus Job *pauper* *Iſa. 53. 3.*
& dolens, & ſciens infirmitatem. Rex regum Chriſtus, rex quoque *Apoc. 9. 14*
ac rex regum Job, ut non multò poſtea explicabimus. *Magnus* *Iob 1. 3.*
inter omnes orientales Iob; At Chriſtus, *Oriens nomen eius*. Et *Ioan. 1. 9.*
quòd non ſicut cæteri illuminati à Deo, ſed Deus ipſe, & *lux*
vera illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum prin-
ceps Orientalium omnium, & caput illuminatorum eſt. Hu-
jus generis præclara multa, & arguta in Origen. Gregor. Phi-
lippo, Beda. Certè cum lego id, cap. 29. *Procedebam ad portam*
civitatis & in platea parabant cathedram mihi; principes ceſſabant *Origen.*
loqui, & digitum ſuperponebant ori ſuo; qui me audiebant expectabãt *Gregor.*
ſententiam, & intenti tacebant ad conſilium meum; videor mihi *Philipp.*
legere; *Congregata eſt ad eum turba multa, & docebat eos in para-* *Beda.*
bolis Marc. 4. Rurſus cùm Chriſtum *ſequebantur turba & de ci-* *Iob. 29. 7.*
vitatibus properabant ad eum; recordor ſcriptum eſſe; *Auris au-* *Marc. 4. 1.*
diens beatificabat me, & oculus videns teſtimonium reddebat mihi; *Luc. 8. 4.*
verbis meis addere nihil audebant, & ſuper illos ſtillabat eloquium *Iob. 24. 13.*
meum; expectabant me, ſicut pluviam, & os ſuum aperiebant, quaſi
ad imbrem ſerotinum. Job profectò tam fuit erga ſuos benefi-
cus, atque gratuitus, ut dici merito de illo poſſit, illud Act.
10. *Pertranſiit benefaciendo, & ſanando*. Chriſtus Aſſertor erat *Act. 10. 38*
pater pauperum, cor viduæ conſolabatur, mœrentium omnium *Iob. 29. 15.*
conſolator, *oculus fuit cæco, pes claudo, manus laſſas roboravit*, *35. 16. &*
vacillantes confirmaverunt ſermones illius, genua trementia confor- *c. 4. 3.*
tavit. Cum de ſe Job aſſerit, c. 31. *non comediſſe buccellam ſuam,* *Iob. 31. 17*
ſolum, ſed comediſſe quoque peregrinum ex ea, quia ab infantia cre- *Luc. 22. 15*
vit cum illo *miſeratio*; Quid aliud videtur ſuis convivis dice- *Luc. 14. 2.*
re, quàm illud; *Deſiderio deſideravi, paſcha manducare vobiſcum,*
antequam patiar? atque ſuis famulis ſic percipere, *Facite homi-*
nes diſcumbere? Rurſuſque *exire in vicos & plateas, & pauperes ac*
debiles, cæcos, & claudos introducere? Cùm verò Chriſtus Je-
ſus cœna ultima ſuos diſcipulos excipit lætus, & gaudens, il- *Iob 29. 5.*
lud dicit: *In circuitu meo pueri mei*. Et; *Si non dixerunt, viri taber-* *Iob. 31. 31*
naculi mei, quis det de carnibus eius, ut ſaturemur? Cùm Job ex-
tra civitatem ſub dio pernoctat, mœrentibus amicis, & ad
tanti doloris conſpectum obmuteſcentibus in mentem ve-
niunt tres Chriſti Jeſu ſocii orantes in horto, in noctis ſilen-
tio, ſilentes, & dormitabundi. *Erant enim oculi eorum gravati* *Marc. 14.*
præ triſtitia. Cum vero dormiunt tres Apoſtoli, orante & vi- *40.*
gilante Chriſto, video id impletum; *Sederunt cum eo in terra,* *Iob. 2. 13.*
& nemo loquebatur ei verbum; videbant enim dolorẽ eſſe vehementem. *Luc. 22.*
Cum Jobus permittitur poteſtati Satanæ, & aliis ſæviſsimis *53.*
tortoribus, dici poteſt: *Hæc eſt hora veſtra, & poteſtas tenebrarum,* *Iob. 2. 3.*
cùm verò comprehenditur Chriſtus, Satanæ quoque id di- *Iſa. 58. 2.*
ctum eſt; *Ecce in manu tua eſt*, Cùm ſedentem in ſterquilinio *Ioan. 19. 6.*
amici, procul adhuc ſtantes, non agnoſcebant, dixiſſe niſi
ſunt. *Vidimus eum, & non erat aſpectus; virum dolorum, & ſcien-*
tem infirmitatem: cum verò Pilatus nudum & flagellatum Je-
ſum protulit ad Judæos, dicens, Ecce homo, utiq; cæci illi non
agnoſcebant eum. Quid aliud ſtulta Jobi uxor importuno, &
improbo illo benedicendi Deo, conſilio dixiſſe videtur, quam
Blaſphemavit; dignus eſt morte. Quid porrò Synagoga, &
Synagogæ princeps Caiphas, Chriſto JESU, quem præſen- *Matth. 26*
tem habebat, niſi illud; *Imitaris linguam blaſphemantium: con-* *66.*
demnavit te os tuum, &; *Benedic Deo, & morere*; Job per ſum- *Iob. 15. 5.*
mam ab amicis, à ſervis, & familiaribus irriſum, & gratis
odio habitum, prætereuntes quoque, *Blaſphemabant, moventes*
capita ſua, & dicentes; Vah; Hæc verò imago fuit Chriſti in *Matth. 27*
Cruce pendentis, atque dicentis; *In eorum canticum verſus ſum,* *26.*
& factus ſum eis in proverbium. Potatur felle & aceto, ut il-
lud poſſit dicere, *Anima eſurienti, etiam amara, dulcia eſſe viden-*
tur. Et, *Quæ priùs nolebat tangere anima mea, nunc præ anguſtia* *Iob. 30. 9.*
cibi mei ſunt. Latus lancea perfoditur, ut illud quoque repe- *Iob. 6. 6.*
tamus memoria; *Concidit me vulnere ſuper vulnus*. Nudus uter-
que Chriſtus in Cruce pendens, Job ſedens in ſterquilinio; ut
non ſemel Chryſoſt. hom. 4. ad Antioch. & in Caten. ſuper id: *Iob. 16. 14*

Si

Lu.23.34 *Ibid. v.48.* *Iob 42. 8.* *Mar.16.12* *1.Cor.15.6* *Iob.42.14*

Si bona ſuſcepimus,&c. Cùm Job pro amicis ſupplicat,& ſacrificat illis verbia uti potuit: *Pater ignoſce illis, quia neſciunt quod faciunt.* Amicis quoque illa convenire potuerunt; *Percutientes pectora ſua, dicentes: Filius Dei erat iſte.* Æternus verò Pater reſpiciēs in faciem Chriſti ſui, ſe ipſum immaculatum offerentis,ſic pronunciat; *Faciem eius ſuſcipiam, ut non vobis imputetur ſtultitia.* Denique cum priſtinæ ſanitati, atq; fœlicitati multo majori reſtitutus eſt, *Recumbentibus convescitur, & Viſus eſt plusquam quingentis fratribus ſimul, & Adoraverunt eum.* Viva proculdubio Chriſti reſurgentis, & diſcipulis ſuis apparētis imago,de quo illud veriſſime dici poteſt; *Comederunt cum eo panem & conſolati ſunt eum ſuper omni malo, quod intulerat Dominus ſuper eum, & venerunt ad eum omnes fratres ſui, & omnes ſorores ſuæ, & cuncti qui noverant eum priùs.*

6 *Iob quamvis in gravis morte non fuerit figura fuit mortis Chriſti;* *Iob.13.15* *Iſaac, Chriſti patientis figura.* *Iob.22.16* *Pſal. 2. 7.* *Ioan.8.56* *Heb.11.19* *Theodor.*

Illud tantùm deſiderari in Jobo poſſe videtur,ut expreſſior & clarior Chriſti patientis imago eſſet, ut re ipſa mortem illi,tam acerbi doloris & cruciatus attuliſſent. Sed certè eam rem ſatis fuit, morbos lethales accepiſſe, ut poſtea explicabimus,atque dolorum vi,ad extremum ſpiritum adductum fuiſſe. Paratum quoque ad moriendum Dei voluntate & juſſu,dicentem: *Etiam ſi me occiderit, in ipſo ſperabo:* nam illuſtris quoque Chriſti morientis figura fuit Iſaac, non quidem mactatus; ſed mactari, & jugolari paratus, qui propterea dictus ſit jam occiſus à parente; nam Abrahamus audivit; *Feciſti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito propter me;* atq;ea ipſa re dū neuter moritur, Chriſti reſurrectionem retulerunt: nam cùm id Pſ. Ego hodie genui te de die reſurrectionis intelligat Paul. Actor.13. de reſurrectione quoq; viſus eſt intellexiſſe, id Jo.8. *Abraham exultavit,ut videret diem meum,* quòd in Iſaac morti proximo, ſed voce Angeli à morte proxime revocato, Chriſti reſurrectionem gaudio & exultatione plena conſpexiſſet: & propterea Paul.Heb.11.ait de Abraham; *Arbitrans quia & à mortuis ſuſcitare poteſt Deus, unde eum in parabolam accepit,* id eſt, ut interpretatur Theod. in ſymbolum & typum reſurrectionis. Neque tunc ſolùm, ſed etiam ut ex proprietate Græcæ vocis legere poſſumus,eum in parabolam acceperat, videlicèt reſurrectionis, quando accepit promiſſionem naſcituri Iſaac, ut non obſcurè, Paul. Ro.4. docuiſſe videtur;

Rom. 4.19 *Non infirmatus eſt fide, nec conſideravit corpus ſuum emortuum, cum ferè centum eſſet annorum; & emortuam vulvam Saræ.* De hac morte ſuſcitavit filium Iſaac, propterea q; paulò ante dixerat, *Cui credidiſti, qui vivificat mortuos:* & rurſos: *Non eſt autem ſcriptum tantum propter ipſum, quia reputatum eſt illi ad iuſtitiam; Sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui ſuſcitavit Jeſum Chriſtum à mortuis.* &c. Non aliter ſanè, quam eum de Jobo mortiferè vulnerando præceptum Dæmoni eſt; Animam illius ſerva, cui poſtea illud reſponderet; *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem.* Hactenùs de fine, atque materia communi.

Verſ. 17. *Verſ. 23.* *Iob.2.6.* *Pſ.15.15.*

CAP. VIII.

Multiplex materiæ varietas, atque libri obſcuritas, & de commentariorum, interpretandique ratione optima.

1 *Multiplex materia ſacrarum litterarum. Scriptura, mundus intelligibilis.*
2 *Quæ in aliis libris diſperſa ſunt, unicus liber Job continet, qui eſt Dialecticus, Phyſicus, Theologicus.*
3 *Job Dialecticam docet.*
4 *Libri obſcuritas.*
5 *Orandus Iob pro intelligentia ſui libri obtinenda. Quæ optima præparatio ad intelligendam Scripturam.*
6 *Unius vocis ſacra multiplex, latenſque virtus.*
7 *Utendum humana philoſophorum ſapientia, ſed ſanctorum Eccleſiæ patrum potiſſimùm.*
8 *Non eſt omnino abiiciendum inveniēdi ſtudiū et induſtria nihil a inventis addendi.*

1 *Sacræ ſcripturæ diviſio & partes.* *Ambroſ.* *Baſil.* *Hieron.* *Auguſt.* *Cle. Alex.* *Origen.*

Divitem, atque multiplicem ſacrarum litterarum ſupellectilem,ex omni rerum, materiæque genere comparatam, variis quoque rationibus atque nominibus ſancti omnes Patres celebrant, atque explicant: ſed nihil de illa in univerſum dicitur, quod in librum Job propriè & verè non conveniat. In Naturalem, Ethicam, Theologiam, propter rerum varietatem,dividunt Ambroſ. Pſ 36 Baſilius præfat. ad Proverb. Hieron. præfatio ad Eccleſiaſten. Auguſtinus in Epiſtola ad Voluſianum. Clemens Alexandr. ad finem primi libri Stromat: quartam aliam partem addidit, videlicet, Hiſtoricam. Origen. arguto omnino vir ingenio, dum primum Ioannis caput explicat,qui poſt divini verbi generationem ſignificatam,ad Ioannis Baptiſtæ hiſtoriam enarrandam, tanquam ex altiſſimo Theologiæ vertice in profundiſſimam hiſtoriæ vallem ſe dimittit: *Divina* (inquit) *Scriptura, mundus eſt intelligibilis,ſuis quatuor partibus,veluti quatuor elementis conſtitutus,cuius terra eſt veluti in medio, inſtat centri Hiſtoria; circa quam aquarum ſimilitudine,abyſſus circumfunditur Moralis intelligentiæ. Circa Hiſtoriam,& Ethicam,veluti duas præfati mundi inferiores partes, aer ille naturalis ſcientiæ circumvolvitur. Extra autem omnia, & ultra, Aethereus ille igneus ardor Empyrei cæli, hoc eſt ſupernæ contemplationis divinæ naturæ, quam Theologiam nominant, circumglobatur.* Partes has ſingulas,non in ſingulis Scripturę libris inveniunt,ſed in aliis alias.

Divina ſcriptura mundus intelligibilis.

2 *Hiſtoria Iob antiquiſſima. Naturalia, quæ docebat liber Iob.*

Nos in Jobo univerſas; videlicèt antiquiſſimam hiſtoriam, ante Reges; Iudices, Exodum. Deinde Phyſicam ſeu Naturalem; nam ſicut in Geneſi docet rerum creationem, terræ, maris, cap.5. 25 26.38. & Meteorum generationem, pluviæ, grandinis, gelo,nivis tonitrui,fulguris. 25.26.36.37.38. & ſolis aſtrorumq; creationem atque naturam multo latius,quàm in Eccleſiaſt. 9. 36.38. Gemmarum & Mineralium. 28. animantium quadrupedum, aviumque præcipuarum, atque etiam piſcium immanium,Leviathan, Behemoth, Rhinocerotis, Leonis, Leænæque,Equi,Onagri,Struthionis,Ibicis,Aquilæ, Vulturis, Galli, cap.28,38 39.40.41 Hominis, 10.12, & ejus infirmitatum poſt peccatum, 3. 6. 9. 10. 13. 14. 15.

Mores informat liber Iobi.

Moralibus præterea præceptis, virtutum laudationibus vitiorum deteſtationibus,honeſtæ amicitiæ colendæ præceptionibus, & univerſæ vitæ ſanctè & piè inſtituendæ regulis totus liber refertus eſt, non minùs quam Proverbia, & Eccleſiaſtes, aut quàm Prophetæ, & Pſalmi: perfecti namque viri vitā, & normam proponit; rebus proſperis non inſoleſcentis, adverſis non cedentis: domum Civitatem, Regnum, ex æquo & bono moderantis; & religionem præcipue docet, ſacrificiorū oblatione, & Dei laudibus, cap. 1.30. & 42. Caſtitatem, Dilectionem inimicorum, Cogitationum & cordis curam, rectum divitiarum uſum paſſim, ſed præcipuè, cap. 30.

Liber hic Theologicus.

Tandem Theologicus eſt liber. *Quæ non myſteria* (ut Hieronymi ad Paulinum verbis utar) *ſuo ſermone complectitur?* Singula in eo verba, plena ſunt ſenſibus; & in peculiari præfatione hunc librum eſchematiſmenon vocat, dum aliud loquitur, aliud agit. De Chriſto Domino non raro prophetat, deque illius & univerſali omnium reſurrectione, c.14 19. De juſtorum præmiis, cap.5.8 21.29. De impiorum ſuppliciis, c. 4.5.7.8.15.18.20.21.22.24.27. 36. De Dei ſuprema majeſtate & potentia, cap.12 35.36.37. De illius Sapientia, 9.11. De Providentia, cap 7.35. De Æquitate & Iuſtitia, cap 8 13.33. 34. Denique Dei, hominis; bonitatis & muneris ſanctorum Angelorum, & illorum cuſtodiæ; aſtutiæ & malitiæ ſæviſſimi Dæmonis, cognitionem hic docemur. Ita liber hic ea continet, quæ in aliis libris diſperſa ſunt. Quædam prætcrita, quę nuſpiam reperias in Philoſophorum voluminibus: nam Crucem & calamitates probat, & malorum patientiam inter bona numerat; quæ doctrina aut Euangelica & Chriſtiana eſt, aut ſimillima atque proxima Evangelio: nam cæteri omnes à cruce ad delicias vocant; & Peripatetici omnia mala horrent; Stoici verò præcipiunt miſeros ſibi conſulere aut laqueo, aut precipitio aut alicujus generis morte alia.

Peculiaria libri huius. *Liber hic Euāgelio proximus.* *Peripatetici mala horrent.* *Stoici.*

3 *Liber hic Dialecticus.* *Hieron.* *Cle. Alex. Thef.5.21*

Illud tamen huic libro valde peculiare, & proprium eſt, ut Dialecticam doceat, & Sophiſtica deſtruat, vera & neceſſaria probet & proponat, omniaque examinet: nam ut Hieronymus ad Paulinum dixit, *Job omnes leges Dialecticæ propoſitione, aſſumptione, concluſione determinat.* Sic videas Jobi amicos paralogiſmis laborare, atque ex particularibus argumentari; Iobum verò illarum argumentationum defectus detegere. Clemens Alexandrinus ad finem, 1. lib. Stromat. *Scriptura* (inquit) *tales nos eſſe volens Dialecticos, ſic hortatur, efficiamini autem Trapezitæ; alia quidem reprobrantes, quod autem bonum eſt, tenentes.* Quare quod ille de univerſa ſcriptura dixit, in hanc noſtram in primis convenit; quam maximè, videlicet, *Dialecticè fieri poteſt, ad eam accedendum, conſequentiam divinæ doctrinæ venantibus.*

4 *Libri obſcuritas, & difficultas.* *Clemens.* *Auguſt.*

Iam verò tum ex aliis, quæ univerſæ ſcripturæ ſacræ communia ſunt, tum ex hac, quam diximus multiplici, variaq, rerū ſylva, facilè perſpici poteſt, quanta ſit libri huius difficultas atq; obſcuritas. Nā vel de hoc uno libro intelligi poteſt, quod Clemens Alexand. 1. Stromat. de Scripturis in univerſum dixit: *Scripturæ artificioſas doctrinas exigunt;* quippe ſapientiſſimis atque artificioſiſſimis ſenſibus, & ſententiis plenæ. Illud præterea Auguſt. 2 de doctrina Chriſtiana, c.6 huc facit: *Rerum* (inquit) *ignorantia facit, obſcuras eſſe figuratas locutiones, cum ignoramus, vel animantium, vel lapidum, vel herbarum,*

rum aliarumve rerum. Sed ita tamen ſunt in hoc libro clariora quædam & perſpicuiora, obſcurioribus aliis temperata, ut fami occurrere poſſint apertiora; at verò faſtidium, quod facilia ſæpè generant, obſcuriora depellant, ut eleganter idem

Hieron.

Auguſtinus eodem loco explicat. Hieronymus librum hunc obliquum, lubricum, ſchematicum, & dum aliud loquitur, aliud agentem dicit; ut ſi velis Anguillam, aut Morenulam ſtrictis tenere manibus quantò ſtrictiùs preſſeris, tanto citius

Socrates.

elabitur. Certè cum in quempiam obſcuriſſimum hujus libri locum inciderimus, uſurpare licebit quod dixiſſe fertur Socrates, cùm in Heracliti libros de natura incidiſſet; *Præclara ſibi videri quæ quidem intellexiſſet: arbitrari etiam ſe, & quæ non intellexiſſet. Sed opus eſſe ad illa Delio natatore.*

5

Nice. ſuper id. cap. 21. dulcis fuit glareis ſtyc

Hunc ſibi non alium quàm Job adeſſe Nicetas precatus eſt, cùm aliquando vix ſe ex loci alicujus ſalebra, & difficultate expedire poſſet. *Tu ergo* (inquit) *o beate, qui iſthæc philoſophatus es, nos complectere, & nobis dux eſto, neque antea deſeras, quàm in complanatā viā deduxeris, qua iter rectum facere poſſimus, & à vero minimè aberremus. Nam ut nunc eſt, ipſi propè deprehenſi in trivio, quam intelligendi viam ingredi debeamus, ignoramus.* Et Catenæ initio in eandem rem ſcripſit; *A beata Jobi anima contendendum eſt precibus, ut id à Deo nobis impetret, ut viri huius magnanimitate dignum aliquid excogitare, ac dicere poſſimus.* Sapienter quidem;

Prophetæ ſuarum viſionū revelationē ab angelo ſolent requirere. Quæ ſit optima præparatio ad ſcripturarum intelligentiā.

nam ſicut Prophetæ ab Angelis qui ſibi aderant, ſuarum viſionum ſignificationem, & ſenſum conſeſtim precibus efflagitabant, ita ſanè ab ipſo huius libri Scriptore, eorum quæ ſcripſit, intelligentia obtinenda eſt, tum precibus, tum ipſa illius patientiæ imitatione; ut lector ad agendum quæ legerit, promptiſſimus ſit; quæ eſt optima ad ſcripturam intelligendam præparatio, ut ſanctus Iſidorus dixit, in lib. 3. ſentent. c. 8. Auguſtinus in Pſal. 11. & de opere Monachorum, cap. 17. Hieron. Mich. 2. & in Epitaphio Marcellæ.

Iſidor. Auguſt. Hieron.

His nos duabus rebus, tum mirabili rerum optimarū ubertati, & copiæ, tum obſcuritati, ut commentarii noſtri reſponderent, pro noſtra tenuitate laboravimus, id eſt, ut neque omnino jejuni & inopes eſſent neque non lumen aliquod rebus difficillimis afferrent. Uni interdum voci lōgiuſculum commentarium ſubiicimus: neq; mirum; nam verbum Dei, & vel

6

Verbū Dei ſimile grano ſinapis. Mat. 13. 31 Nyſſen. initio hexam.

minimus ſcripturæ apex, eſt velut granum ſinapis, *quod cùm ſit minimum omnibus ſeminibus*, ſuſceptum tamen mente excolitur, cogitationum magnitudine (ut Nyſſenus dixit) dilatatur & ramorum loco præceptis, & inſtitutis expanditur, & propoſito pietatis fine ſic efforatur in ſublime, ut excelſæ etiam, aliæque mentes, veniant, & habitent in ramis ejus; & poſt multiplicem diſcurſum, & volandi laborem, in multarum rerum explicatione, tanquam in nido demum conſidant. Per varias res interdum excurrimus, ſed in una tandem conquieſcimus; ea eſt ſimplex & germana ſacræ ſcripturæ intelligentia, & noſtræ utilitatis, morumque inſtitutionis comparatio: non aliter atque navigantes littora attingunt, oraſque diverſas regions alicujus commeatus gratia inviſunt, ſed incommodi porto tranquilli, & tuti tandem conquieſcunt. Scio jejuniores, & aridiores, id eſt, breviores commentarios quibuſdam placere, quòd rerum multarum varietate ſentiant ſe opprimi; locupletiores, & utilium, opportunarumque obſervationum acceſſione ſplendidiores expeti ab aliis; hoc illo laborioſius, & difficilius; omnibus placere difficillimum, ut pluribus non omnino diſpliceremus, & optatum, & curatum à nobis eſt.

7

Non rarò humana Philoſophorum, Poetarumque ſapientia utimur, ex ſanctorum quoque Patrum præcepto, Auguſtini ſecundo de doctrina Chriſtiana, cap. 40 & 8. de civitate, c. 11. Origenis homil. 2. in Exodo. Hieronymi homil. ad Damaſcum, de filio prodigo, & epiſtol. ad Magnum oratorem, Baſilii homil ad adoleſcent. Theodoreti, lib. 10. de curand. Græc. affect. & in primis ad finem, L 1. namque eſt inter ſpinas flos aliquis, quem legamus; & in amaris, & auſteris herbulis, aliquid cui inſidamus, & apum more dulcedinem hauriamus Ac veluti pluviam cultis præcipuè, ſubactiſque agris, ut humano generi conſuleret, munificus ac liberalis Deus infundit; ex ubertate autem, & copia liberalitatis, ipſas quoque ſolitudines, & montes irrigat, quæ nonnihil etiam producunt, quod eſui, & uſui mortalibus ſit; ita ſcientiæ veræque ſapientiæ donum fidelibus, ac piis hominibus impertitur Deus; interdum autem Ethnicis, & extra Eccleſiam poſitis, particulam pluviæ, veræque ſcientiæ elargitus eſt, ex qua utilitatem aliquam capere poſſimus. Sic videas de ſapiente dictum à ſapiente eſſe, Eccleſiaſtici 39. *In terram alienigenarum gentium pertranſiet: bona enim, & mala in omnibus tentabit.* Sed ut in his neque multum, neque diù immorandum eſt ſcripturarum interpreti, ita ſanè potiſſimum ſuas commentationes, ex ſanctorum Patrum lectione, ſenſu, ſententiis, locupletare debet; ex quibus multiplex veræ ſapientiæ ſupellex nobis comparanda eſt; cùm ſcriptum ſit: *Sapientiam omnium antiquorum exquiret ſapiens, & in Prophetis vacabit, narrationem virorum nominatorum conſervabit.* Qua in re mirari nunquam deſinam Scripturæ interpretem, in cujus commentariis Catullum, Tibullum, Horatium frequenter legas Hieronym. Auguſt. Greg. Ambroſ. Chryſ. uno dicam verbo, neminem ex ſanctis Patribus invenias, ne ſemel quidem, quòd ſi ſemel (nam oculatiori lectori id fortè concedam) non iterum; ſi iterum, at certè non terque, quaterque, quaſi in obſcœnis & deliris poetis omnia pulchra ſint; at nihil ab Auguſt. acutè, nihil a Hierony. ſolide, nihil ab Ambroſ. argute, a Greg. nihil utiliter, a Chryſ. ornate, & copioſe, a Naz. ſapienter nihil, nihil belle a Nyſſ. a Baſil. nihil ſanctè, & piè, nihil ab Hilar. orthodoxè, ab Irenæo nihil accuratè, & laborioſè, nihil ſuaviter a Bernardo, denique a Latinis patribus vere, & graviter, a Græcis eleganter, & luculenter, nihil dictum, nihil excogitatum ſit. Quaſi poeticus ille furor ſordidiſſimorum, & vino calentium hominum, divinum aliquid ſit, quod ſcripturam illuminare poſſit, & non potius divino ſpiritu intellexerint, ſcripſerint, interpretati fuerint ſcripturas ſancti Dei homines. *Ridiculum certè fuerit* (verba ſunt Clementis, 1. Stromat.) *eorum, qui ſunt boni ac ſtudioſi, ſcriptis repudiatis, eos qui tales non ſunt, componentes admittere.* At vereor ne dum nihil iſti in interpretandis ſcripturis a Patribus accipere, edocerique volunt, ſubventaneos in Eccleſiam libros proferant. *Perinde enim* (libenter utor Plutarchi verbis) *atque in pariendo natura conſtituit, ut non edatur in lucem fœtus, niſi fœmina conceperit, & in alvo diu illum retinuerit; itaque avibus ſubventaneos quoſdam partus aiunt accidere, ut imperfectis nimirum, & inanimis conceptibus: non aliter ſane de illo æſtimandum eſt, qui nihil ab alio audire, nihil velut ſapientia* (addo ego, a Patribus Eccleſiæ) *accipere curat: omnem quippe fructum concipere negliget.*

S. ctorum patrum lectio ad ſcripturarum intelligentiam. Eccl. 39. 1. Catull. Tibul. Horat. Hieron. Auguſt. Gregor. Ambroſ. Chryſoſt. Cle. Alex. initio Stro. Plut. de auditorio officio initio.

8

Qui nil ad mittunt, niſi quod ab alio acceperunt. Eccl. 1. 18

Sed extrema ſane vitia declinanda ſunt, & utrinque re ducenda ſcripturarum tractatio; namque ſunt aliqui, qui nihil lubenti animo accipere, nihil audire, aut admittere volunt, niſi quod ab aliq dictum prius, aut ex aliorum commentariis, & libris deſcriptum, depromptumve ſit In quo ſi nihil illi laboris in quærendo, & inveniendo ponere vellent, ferendi eſſent; ſed ſi neminem in inveniendo, & excogitando contendere debere, neminem laborare, ut ſcientiam addat, & novi aliquid in litterariam rempublicam invehat, male profecto de humano laborè, & induſtria, male de humanæ mentis vi, acumine, ratiocinatione merentur. Illa Gregorii Nyſſeni in re hac explicanda moderatio optima, & cum veritate virtuteque coniuncta, nam in medio conſiſtit, videri omnino debet; cum enim poſt ſui fratris Baſilii explicationem Hexameron, ſuam præterea ipſe commentationem conſcriberet, agricolas ſe imitari profitetur, qui mirabili inſerendi artificio ex eadem planta varios fructus percipiunt: nam germen, aut gemmam, ex arbore quapiam decerptam, in alterius arboris majoris cortice inciſo includunt, ut ſubiectæ arboris humore germen illud enutriatur, & coaleſcat, ramuſque fiat, & peculiarem ſibi fructum proferat: ſic ſanè lucubrationes noſtras ſanctorum Patrum libris, foliis doctrinæ inſerere oportet, ut illorum virtute, & humore coaleſcant, atque ſint noſtri laboris proprio quodam, & peculiari ſucco, & fructu. Tum etiam, quæ ab illis acceperimus, ſeminis vice nobis erunt, unde fœtum concipiamus, qui labore, meditatione, induſtria coaleſcat, & in lucem prodeat. Neque enim ingenia deſiderant repletionem, veluti vaſa, ſed accendi volunt, ceu materia, quo vis inveniendi ſimul cum appetentia veritatis incitetur. *Denique* (ait Plutarch) *Quemadmodum inurbanum eſt, ad vicinum proficiſci ignis accipiendi gratia, ibique invento luculentiſſimo foco deſidere, ædibus propriis neglectis: ita prorſus indecens eſt ab alio ſermonem doctum audire; minùs eque curare, ut domeſticus ignis, nempe vis ingenii accendatur.* Si non alio peiori falſitatis, & mendacii nomine, at certe, deſides, ſomniculoſi, minime videntes Prophetæ illi, in quos Deus Jerem. 23. *Ecce ego ad Prophetas, ait Dominus, qui furantur verba mea, unuſquiſque a proximo ſuo.* Hæc de rerum in commentariis varietate, & interpretandi, quam ſequimur ratione, paulò fortaſſe uberius, ſed ſemel dicta fuerint. Jam ad totius libri partitionem & ordinem.

Nyſſe. in hexam. Simile. Humana ingenia nō tam replenda, quam excitanda. Simile. Plut. de off. aud. Ier. 23. 30.

CAP.

C A P. IX.

De libri loco, & ordine, atque totius operis diviſione.

1 *Diviſio; & ordo librorum ſacrorum.*
2 *An Job propheta fuerit, & inter prophetas numerandus.*
3 *Multiplex prophetæ ratio, & appellatio Jobo conveniens.*
4 *Non eadem apud Græcos, & Latinos libri diviſio, neque apud Græcos inter ſe.*
5 *Commentariorum diviſio & ratio, per certamina.*

1 *Tres ordines librorum ſacrorum. Hieron.*

CUm libri omnes ab Hebræis in tres ordines diſtributi ſint ut ait Hieronymus ſuper Danielem, & in prologo Galeato, videlicet in Legem, Prophetas & in eos, qui Hebraice *Cherubim*, per excellentiam dicuntur, id eſt, ſcripturæ ſanctæ Græce; Agiographa, quam diviſionem indicaſſe viſus eſt Chriſtus Dominus, Luc. 24. dicens: *Oportet vir impleantur quæ ſcripta ſunt in Lege, prophetis, & Pſalmis de me*, certè hunc librum ad tertium ordinem Agiographorum reducunt cum Pſalmis, & aliis Salomonis libris, Epiphan opere de Aſteriſco & Obelo, & notis in interpretatione ſcripturarum; cùm libros omnes ſacros in quatuor quinarios reducat; primum qui ex Lege ſecundum qui ex Judicum, & Regum hiſtoria conficitur, tertium, ex libris verſu conſcriptis componit, Job, Pſalmis, Prov. Eccleſiaſte. Canticis; quartum, ex Prophetis. Eadem habes apud Damaſc. l. 4. c. 18. Propter antiquitatem vero ſemper aliis ſcripturis poeticis præponitur Iob quanquam aliquando poſt poſitum libris Salomonis ſuperiùs indicavimus. Sed Dionyſ. tamen non tam ex dicendi ſtylo. quàm ex materia libros omnes ſacræ ſcripturæ dividit. atque componit, & Iob coniungit cum aliis hiſtorialibus. Sic enim de Eccleſ. Hierar. c. 3. par. 3. poſt aliorum librorum materias deſcriptas, cum ait: *Veterum hominum inter varios, & multiplices triſtium caſus, mirabilem conſtantiam; immobilemque philoſophiam eloquitur.* Iob cum Iudith, Eſther, Tobia, Machabæis connumerare videtur.

Luc. 24. Epiphan. Damaſc. Vid. ſup. c. 3. n. c. Dionyſ.

2 *An hic lib. annumerandus Prophetis. Abul.*

Quare tamen Prophetis non connumeretur liber hic, quæſtionem habere poteſt, ſed minime difficilem, ab illa ſe facilè expedivit Abulenus in prologo, Ioſue quæſt. 4. videndus quoque in prologo ad lib. Reg. q. 22. Ait itaque non tantæ auctoritatis habitum hunc librum ab Hebræis, atq; a nobis, quantæ alios, propterea non præponi loco, & ordine aliis, quamvis tempore præceſſerit, ratio minime ſolida, & patens calumniæ. Sed Prophetæ appellationem negant aliqui convenire Iob, continuo negaturi inter Prophetas adnumerandū & id contendit acriter Gilbertus Genebrardus, ſeu quiſquis ille fuerit, qui præfatiunculam de Prophetica facultate, non indoctam, præfixit Parionii libello de vitis Prophetarum. Illam enim tantum Prophetiam proprie dici exiſtimant, quę in ſomnis fit, aut in vigilia quidem, ſed cum humanos ſenſus Vates amittit, & divinos conſequitur, ut Cicero loquitur 2. de Divinatio, Tale quid ſignificare viſus eſt Ariſt. cum ex omnibus divinandi generibus, ſolat divinationes recipiat, quę per furorem, & per in ſomnium exiſterent. Idq; confirmari poteſt ex Numer. 12. *Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum. At non talis ſervus meus Moyſes, &c.* Revelatio vero, quæ integris ſenſibus, ſine ſomno, ſine ecſtaſi, ſine peculiari viſione fit, Prophetia apud illos non eſt, ſed communi nomine revelatio, aut inſpiratio Dei. Hanc, non illam Jobo, Moyſi, Iacob, David, Danieli etiam contigiſſe aſſerunt. Sed ut ſubtilem & accuratam de Prophetiæ, & Prophetæ appellationibus, atq; generibus diſputationem, quæ hujus loci non eſt, nunc præteream, certè ſi non ut Iſaias, Ieremias, Ezechiel, ſaltem ut Moyſes atque David, Iob quoque Propheta extitit; atque illum Prophetæ nomine dignatur Auguſtinus, eximiumque Prophetam eum appellat, quod de Chriſti incarnatione, & reſurrectione prædixit, & l. 2. contra Pelagium ait: *Fidem reſurrectiones ſine incarnatione, & morte veraciter credi non poſſe.* Multa igitur de Chriſto, & Eccleſiæ myſteriis prophetavit, ut Philippus & Beda ajunt. Prophetam quoque tam Græci, quam Latini in ſuis Martyrologiis appellant.

An Iob ſit appellandus Propheta. Genebrar. Quæ propriè dicenda ſit Prophetia. Cicer. Ariſt. N. 12. 16. Job propheta. Aug. ſer. 6. de temp. qui eſt ſecundus de Nativit. Philipp. Beda.

3 *Quibus titulis meruerit Iob propheta appellation?*

Et licet quidem non eo modo, quo Iſa. & Ezechiel prophetaverit, quamobrem ad eum Prophetarum ordinem non pertinet; ſed multis præterea titulis Prophetæ cognomen promeruit; non ſolum quod de Chriſto, & de futuro judicio & juſtorum præmio, impiorumque ſupplicio multa prædixerit, quod ſatis erat ad prophetandi appellationem, ut cum Mat. 7. dicitur Bene prophetavit (id eſt, prædixit) de vobis Iſaias; Sed quod ſacrorum interpres apud ſuos, atque concionator fuerit, ſicut Exodi 7. dicitur Moyſi; *Aaron frater tuus erit Propheta tuus.* (Tu lengua) *tuus interpres.* Et 1. Cor. 14. *Qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & conſolationem.* Tum etiam quod Dei amicus, & familiaris; qua ratione de Abraham. Gen. 20. dic. *Quia Propheta eſt, & orabit pro te, & de Moyſe*, Deut 34. *Non ſurrexit Propheta ſicut Moyſes, quem noſſet Deus facie ad faciem, in omnibus ſignis, atque portentis, quæ miſit per eum.*

Mat. 7. 6. Exod. 7. 6. Gen. 20. 7. Deut. 34. 10.

4 *Diviſio libri. Paulus. Comitolus.*

Quod ad diviſionem pertinet, Græci interpretes, Septuaginta, pariter ac Latini in quadraginta duo capita partiti ſunt librum univerſum, ut Hebræis reſponderet. In Catena, in triginta tria capita omnino dividunt: neque hanc eſſe peculiarem diviſionem ab auctore Catenæ factam, ſed Græcis omnibus receptam atque familiarem ipſæ capitum inſcriptiones indicant; dum Catenæ auctor ſuas capitum Protheorias præfigit diſertis verbis, juxta Græcos, quorum numerus cum noſtro nominè conſentit, quare itaque Latinus Catenæ interpres eam diviſionem Græcorum ſoli Olympiodoro tribuerit, in præfatiuncula ad lectorem, plane non aſſequor. Alii per colloquia dividunt, ſive Dei ad Satanam, & ad Iob, ſive Iob, & amicorum inter ſe mutuo. Alii aliter. Nos vulgata capitum diviſione ſervata, commentariorum libros tredecim effecimus. Hanc eſſe tum ipſius rei, tum laboris atque ſcriptionis noſtræ opportunam partitionem rati, ut viri fortiſſimi certamina ſingula enumeraremus, quo æqui eſſe poſſemus totius prælii ſpectatores.

Prima igitur duo capita, quibus bona hiſtoriæ pars continetur, duo certamina continet, cum Satana alterum, alterum cum uxore: hæc quia continenter initia ſunt, & in ipſa narratione & ſtylo ſcribendi valde conjuncta, ſejungi non potuerunt; efficitur ex his primus liber, commentariorum, aliquanto, quàm vellemus, longior, & quæſtionum ac rerum multiplicium explicatione auctior; ſed aliquid initio, ex quo cætera pendent, condonandum eſt. 5

Lamentationes capitis tertii ſuum librum ſibi vendicant: Deinde ſingulæ diſputationes amicorum cum ſuis Iobi reſponſionibus, certamina ſunt ſeorſum ſpectanda; propterea ſingula ſingulos libros efficiunt.

Tertius itaque liber conſtat ex diſputatione Eliphaz a c. 4. uſque ad 7. Quartus habet diſputationem Baldad, ab 8. uſque ad 10. In quinto libro argumentatur Sophar, & pluribus ſatisfacit Iob, ab 11. uſque ad 14. Ruſus Eliphaz certamen inſtaurat, quod tria capita, videlicet 15. uſque ad 17. continet, id eſt, librum ſextum. Secundo Baldad loquitur contentioſius & ardentius, quo Iob ſe oppido defatigatum ſignificat, duo hæc ſunt capita 18. & 19. & liber ſeptimus. Liber præterea octavus, alia duo comprehendit 20. & 21. videlicet ſecundam diſputationem Sophar. Confligit jam tertio Eliphaz, atque hoc jam eſt ſeptimum diſputandi certamen, & liber nonus a 22. uſque ad 24. Tertiò item, ſed breviſſime Baldad loquitur, Iob vero longiſſime reſpondet, pariterque ſapientiſſimè, propterea liber hic decimus. ſeptem capita ambit, a 25. uſque ad 31. Hactenus in univerſum certamina decem.

Prodit tandem Eliu, & quamvis verboſa potius, quam nervoſa diſputatione ſolius ipſe laboret, ut cui nihil omnino reſponſi dederit Iob, certavit tamen quoque ac laboravit Iob, patienter audiendo orationem longiſſimam a 32. uſque ad 37. caput, hic eſto liber undecimus. Mirum, etiam ipſe Deus athletam ſimulat, & diſputatorem agit, & certamen duodecimum peragit, cujus vim vix potest ſilentio, nedum retortis verbis, aut reſponſione ſuſtinere Iob; capita quatuor, a 38. uſque ad 41. atque liber duodecimus. Ultimum tandem caput, liberq; ultimus, nullum amplius certaminis laborem deſcribit, ſed coronam. præmiumque athletæ fortiſſimi, & fœlicitatem priſtinam bonorum omnium longe cumulatiſſime reſtitutam.

CAPUT X.

Libri utilitas; commentariorum quoque, atque paraphraſis uſus.

1 *Univerſa ſcriptura, patientiæ exempla nobis ſuppeditant, Job præſertim explicati. Paulus, & Petrus.*
2 *Liber Job ad omne hominum genus, opportunus.*
3 *Utilia ſenſectari debet ſcripturarum interpres.*
4 *Quid ſit cauponari verbum Dei, ex Paulo & Iſaia, & locus Cantic. indicatus.*
5 *Uſus paraphraſis.*
6 *Laus defenſioque Vulgati interpretis.*
7 *Hiſpaniſmorū ratio, ad ſcripturæ loquutiones opportuna*

1 VT libri hujus eloquentiam atq; jucunditatem mirabilē, quæ ex jucundiſſima hiſtoria, multa varietate referta naſcitur prætereā, prętereunda tamen non eſt utilitas, ea præſertim de qua Paulus loquitur, Rom. 15. [*Rom. 15.4.*] *Quæcumq; ſcripta ſunt ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt ut per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus.* Quib. verbis, vel ab hoc libro univerſam ſcripturā denominat, vel illa quæ ex univerſa ſcriptura capitur doctrinę utilitas, ex hoc potiſſimū poſt Evangelia, lib. petenda eſt. Nāq; patientiæ nobis & cōſolationis exēplū ſuppeditat, & in eā ſpē jubet nos erigi, quā operatur patiētia. [*Jac. 5.11.*] [*1. Pet. 1.11*] Conſolationē aūt vocat Paulus, quā Jacobus, finem Domini dicit, loquēs de Job, & Petrus poſteriores glorias de Christi glorificatione loquutus; atq; ex hoc patientiæ exēplo nobis imitando, ſalutem animarū noſtrarum pēdere docuit illis verbis: *De qua ſalute exquiſierunt, atque ſcrutati ſunt Prophetæ, qui de futura in nobis gratia prophetaverunt, ſcrutantes in quod, vel quale tempus ſignificaret in eis ſpiritus Chriſti, prænuncians ea, quæ in Chriſto ſunt paſſiones, & poſteriores glorias.* [*Luc. 24.26*] Sicut igitur dic. Lucæ ult. *Et dixit ad eos: ô ſtulti, & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti ſunt Prophetæ, nonne hæc oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam: & incipiens a Moyſe, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus ſcripturis, quæ de ipſo erant.* Scripturæ patientiā & cōſolationem loquuntur, in noſtram ſalutem. Hæc prænunciavit olim in Prophetis ſpiritus Chriſti; hæc ſemper nobis in libro Job inſpicienda atq; imitanda proponuntur, ut maximū ſalutis animarum noſtrarum ſubſidium; in hoc libro poſitum eſſe intelligamus. [*Chryſ. in Cat.*] Chryſoſt. eleganter, & copioſè explicas, utilem omnino librum eſſe cujus in vitæ genere, & conditio- 2 ne, viris, mulieribus, ſenioribus, mediis, divitibus, pauperibus, ſecundis, adverſiſve rebus utentibus, ad imitationem virtutis omnis, atq; librum univerſum illa ſimilitudine elauſit. Ad hunc librum, tanquam ad matrem quampiam prolis amantem, & quovis loco manus tendentem, trepidanteſque natos excipientem, uſque confugiamus. Nam nemo eſt, quem liber hic ſalutaribus præceptis non excipiat; nemo cui tanti viri afflictationes morborum, cruciatus, atque ſævę malorum omnium procellæ, ſolatium, medicamentum, portum non præſtent. Prætereo, frequenter omnium præcepta virtutum nobis, tradi, quæ ſupra indicavimus, cùm de materiæ varietate ageremus.

3 [*Scripturarum interpres utilia conſectetur*] Ad eam quoque rationem commentarios noſtros accommodavimus, ut alicujus utilitatis fructus ex illis percipi poſſet, dum ea ad ſacræ ſcripturæ interpretationem adducere conamur, quæ animis quoque utilia & ſalutaria exiſtant. Id quod apposita ſimilitudine, tum in hoc libro, tum in univerſum ſcripturæ interpreti faciendum, Sanct. Greg. [*Greg. in præf. c. 2.*] præcipit. *Sacri, inquit,* tractator eloquii morem fluminis debet imitari; fluvius quippe dum per alveum defluit, ſi valles concavas ex latere contingit, in eas protinus ſui impetus curſum divertit, cumque illas ſufficienter impleverit, repentè ſe in alveum refundit; ſic nimirum, ſic divini verbi eſſe tractator debet, ut cùm qualibet re diſſerit, ſi fortaſſe juxta poſitam occaſionem congruæ ædificationis invenerit, quaſi ad vicinam vallem linguæ undas intorqueat; & cùm ſubjectæ inſtitutionis campum ſufficienter infuderit, ad ſermonis propoſiti alveum recurrat. [*Senſus primus, & literalis, referendus ad utilitatem.*] Non quod alium, quam primum illum, & literalem ſcripturæ ſenſum conſectari, aut ſecundum illum, quem Moralem vel Tropologicum appellant venari, aut perſequi animo ſtatuerim; ſed quod primus ipſe ſcripturæ ſenſus multa nobis præclara, & ſalutaria monita ad morum diſciplinam ſuppeditat, & nihil ſit in hiſtoria, & ſimplici narratione aliqua, aut nuda ſententia tam aridum & exile, ex quo ſi premas & urgeas, non ſucci multum, atque utilitatis elicias. Nam quæcumq; ſcripta ſunt, ad noſtram utilitatem, noſtramque doctrinam ſcripta ſunt [*Rom. 15.4.*] Deus enim noſter, docet nos utilia. Propterea non ſolū melli, & dulcedini, non ſolùm auro, & argento, gemmis pretioſiſſimis, quæ ad guſtū & ſplendorē pertinent, ſed iis quoq; [*Iſ. 48. 17.*] quæ utilia & neceſſaria ſunt mortalium vitæ, & incolumitati comparantur ſanctæ ſcripturæ, pani, vino, aquæ, pinguibus, atque ea devorare, & comedere, jubemur, in noſtramq; utilitatem convertere. Qui frigidè tractat quod ex ſe meraciſſimum eſt, tum efficacitatis, tum commoditatis mirabilis verbū Dei, [*Ezech. 3.9.*] [*Apo. 10. 9. 10.*] ingentes is à Paulo minas accipiat; qui dum de vita, & incolumitate animorum ſe ſolicitum eſſe ſcribit ad Corinth. *Non ſumus (inquit) ſicut plurimi, adulterantes verbum Dei, ſed ex ſynceritate, ſed ſicut ex Deo, coram Deo, in Chriſto loquimur.* [*2. Cor. 2.*]

4 Namq; illi adulterant, & cauponantur verbum Dei, qui frigida miſcent, & diluunt, atque efficacitatem (quod in ſe eſt) retundunt, neq; eo modo nobis propinant, quo ſibi à Deo traditum eſt, purum atq; ſyncerum, videlicet cùm vel inutilibus, aut mollioribus facetiis, aut fucatis potius, quàm ſolidis utuntur in verbo Dei tractando; quæ omnia Paulus aquæ adulterium, id eſt, frigida appellat (frialdadus) ſicut ſcriptum eſt. Iſ. 1. *Vinum tuum miſtum eſt aqua.* Sept. *Caupones tui miſcent vinum aqua.* Propterea ſponſus ſponſæ ventrem id eſt, animam, & [*Eccleſia doctores, quibus ſimiles*] cogitationem Doctorum, & divini verbi interpretum, (quæ frequenter ventris nomine ſignificatur) comparat acervo tritici, dejectis inutilibus paleis, vallato liliis, nihil enim debet [*Cant. 7. 2.*] admittere doctoris aut interpretis mens, quod inutiles aut ſine fructu ſit; quamquam quæ dicit ſcribitve utilia & ſalutaria, cum jucunditate & ſuavitate quadam condire debeat. Atqui iterum ſponſæ dentes, hi iidem ſunt Eccleſiæ Doctores & tractatores divinarum Scripturarum, qui dum ſolida & dura cōminuunt & præmandunt, difficilia ſacræ Scripturæ explicant [*Cant. 4. 2.*] & obſcuriora interpretantur, ut diſertis verbis Nyſſe. Theod. Ambr. interpretantur cōmparat, inquam, *dentes gregibus tonſarum, quæ aſcenderunt de lavacro: omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt inter eas.* [*Nyſſenus. Theodor. Ambroſ.*] nam nemo interpres in enarrando ita ſteriliſcere debet, ut non aliquem, imò duplicem fructum non proferat; & multa pulchra, ſalubriaq; conſilia, & vitæ præcepta in audientium atq; legentium mentibus non progignat. Ergo qui nullius utilitatis fructu fœcundus ſit, is profectò ſterilis erit, & inter Sponſæ dentes minimè connumerandus: is quoq; non rectè tractabit verbum veritatis. Quid enim eſſe ſitimas exigere Paulum à Timotheo, dicentē. [*2. ad Ti. 2.*] *Solicite cura te ipſū probabilem exhibere Deo, operarium inconfuſibilem, rectè tractantem verbum veritatis;* quā ut rectè ſecet & abſcindat, reſecetq; ut ex Græco legitur, inutilia in tractando verbo, ut Chryſ. quoque, & Ambroſ. interpretantur, atque in ea tantum [*Gloſſa.*] incumbat, quæ utilia fore intellexerit? Tum etiam ut ſecet, dividat, diſtribuat cuique ſuam portiunculam, & ut ait gloſſa, altis ſpiritualia, lac parvulis, ut in eo creſcant in ſalutem: namque non aliud debet efficere verbum Dei interpretatum à doctore, quàm quod Pater ipſe revelans, & Chriſtus Jeſus docens, & prædicans efficiendum voluerunt, videlicet, ut omnis qui audit, & diſcit, veniat ad [*Jo. 6. 45.*] filium Dei. Omnis enim ſapientia, ſacra præſertim, quæ derivatur ab ipſo primo capite, & fonte Deo, debet nos ad illum convertere, & deducere, media obſervatione mandatorum. *Omnis enim ſapientia à domino Deo eſt, & eſt ante ævum. Fons ſapientiæ verbum Dei in excelſis, & ingreſſus illius mandata æterna.* [*Eccleſ. 1.*]

5 [*Nazianz.*] Sed ut de uſu paraphraſis, quam in fine commentariorum cuique capiti appendimus, aliquid quoque dicamus, curavimus ſanè, ut ſi quid in paulò uberioribus explanationibus diſpendii laboris, aut temporis fieri cuipiam lectori videretur, id totum repararemus compendio Paraphraſis. Nam ut vere Gregor. Nazianzen. oratione 3. de Theologia dixit, *Quemadmodum aqua, quæ non certis canalium marginibus dirigitur, ſed per aream diffunditur planitiem, evaneſcit, ita & res per ſermonis vaſtitatem diffuſa, lectorem fallit.* Ita longiores commentarios compreſſimus, & in anguſtias, potius ad ſummam, redegimus. Sic autem compendia fecimus, ut, quoad fieri in tanta brevitate potuit, rerum variarum atque multiplicium, quæ fuſiùs in commentariis explicantur, ſemina in paraphraſi exponeremus, neque noſtras ſolum, ſed aliorum etiam interpretationes, & peculiares, alias, vel ad mores, vel ad Sacræ Scripturæ intelligentiam, obſervationes opportunas indicavimus, eadem oratione contextas, locis etiam in margine notatis, ex quibus uberiorem explicationem ſine diſpendio temporis lector petere poſſit. Unum affirmo, illud quidquid id eſt, ſi lectori tantæ

utili-

utilitati, & commodo eſt, quanto mihi labori fuit, fore ſanè, ut nonnihil omnino iſtinc proficiat.

Vulgata editionis tuendæ ſtudium.

Ut verò nihil noſtro labori deeſſet, in hoc non minorem curæ, ſolicitudiniſque partem derivavimus, ne quid nobis quod editionis Vulgatæ auctoritate derogaret, excideret, vel per incuriam. Et quidem non auſpicato, pedem (quod ajunt) in Divinarum litterarum limine figeret, cui alia vel minimum diverſa mens eſſet. Nam ut ea, quæ pro religione pietateque ſuſcepta ſunt, optimis auſpiciis geruntur, ſic illa quæ cum his duobus humanæ vitæ præſidiis pugnant atque à peſſimis initiis exordiantur, peſſimo fine terminari neceſſe eſt. Id ergo ſemper ante oculos verſabatur, ut variarum lectionum ornamenta, quibus paſſim Divinæ litteræ non ſine ſplendore abundant, nemo in noſtris commentariis deſideraret: tum ne ita molti in iis eruendis eſſemus, ut aliorum verſiones nimis ſuſpiciendo, ſapientiſſimi, ſanctiſſimique Hieronymi (hujus enim magna ex parte verſio Vulgata eſt) lectionem, aut exiſtimationem læderemus. Itaque id effecimus ut reliquæ verſiones, tanquam ancillæ, & pediſſequæ, noſtræ editioni dignitatem auctoritatemque conferrent, in quo bonam operam maximè Septuag. præſtabunt: quibus jam correctionibus diſtrictè jubemur à Sixto Quinto Pontif. uti, ad Latinæ noſtræ lectionis interpretationem.

Interpretatio Vulgata Hieronymi Editio Vaticana Septuaginta, Hebraizantium quorundam ſtudium notatum.

Et quidem Hebraizantium quorundam ſtudium, ſi tantum in illuſtrandis eruendiſque Sacrarum Litterarum intelligentiis adhiberetur, apud neminem jure malè audiret. Sed illud eſt omni uſurpatione digniſſimum, quod Latinum interpretem fictis ſæpè criminationibus proſcindunt, lacerantq; atque aperto contradicendi ſtudio, ubi ille Hebraiſmum retinet, diſſolvuntur iſti; ubi ille illuminat, & quaſi breviſſima paraphraſi explicat, retinent iſti nimium religiosè, & verbum verbo curant reddere non fidi interpretes: Ita dum ſibi proponunt, ab interprete Latino diſcedere, à vero frequenter diſcedunt, aberrantque. Eſt ſane ille (ſive Hieronymus, ſivè quis alius ſit) Hebraicæ, Græcæ, Latinæque linguæ, atque omnis antiquitatis peritiſſimus; tum illud, prudens cautuſque, & utilitatis atque pietatis apprimè ſtudioſus. Quare dum per variarum lectionum ſcopulos aberrare continget, ad Vulgatam noſtram, tamquam ad portum, ubi ſecure conſiſti poſſit, curſum dirigemus. Cum verò, vel ex aliis ſcripturis, vel ex aliis translationibus exempla acceſſere neceſſe ſit, illa certe ſemper delegimus, quæ tum vel ad Scripturæ phraſim explicandam, noſtræ lectioni valdè familiarem, aptiſſima eſſent, tum quæ minime jejuna & arida piis concionatoribus ad morum compoſitionem videri poſſent, ut cum obſcuriora libri noſtri loca illuminarent, ſimul etiam lectorem utilitate aliqua, voluptateque juvarent.

Latinus interpres ſapientiſſimus.

Denique ſuam quoque præfatiunculam, præcaſtigationem potius, Hiſpaniſmi quidam & vulgaria quædam vocabula interſerta reliquæ ſcriptioni, poſtulari videbantur, ad quæ forte Latiniſſimi, atque delicatiſſimi palati homines nauſeabunt; neque immeritò: nam vim Latinæ orationis extenuant, & nervos dicendi infringunt, & quod in publicum ad communem omnium utilitatem editur, ſi peculiaribus cujuſpiam linguæ vocibus, aut ſententiis vulgaribus reſpergatur, non poteſt non moleſtiam lectori aſpergere alieno. Statueram igitur ab illis abſtinere, ne qui in publicis prælectionibus, noſtris auditoribus gratiſſimi extitiſſent, alienos lectores aut obſcuritate aliqua & impedimento, aut offenſione retardarent, ſed aliter de re facienda emunctæ naris homines ſtatuerunt, ex quorum authoritate & conſilio, meum illud mutare, invitus licet, & nunc quoque repugnans, & dolens neceſſario cogor: atque his etiam cauſis impellor. Primum, quòd multum ſubſidii ad Scripturæ phraſim, & dicendi rationem cognoſcendam ex lingua Hiſpanica peti poſſe exiſtimem; aut quod utriuſque per ſe Dialecti perſimiles ſint, aut quod ratione aliqua multi linguæ ſanctæ idiotiſmi ad Hiſpanicam redundarint. Rem ſexcentis exemplis teſtatam facerem, niſi jam longiores moras, atque tædium præfationis vererer, & niſi ejuſmodi teſtimonia, paſſim eſſent à nobis producenda. Quædam igitur ex Hiſpano, ſacræ Scripturæ reſponderit, non ſine venuſtate, & intelligendi operæ pretio; quæ ſi velis alia lingua exprimere, non omnino fœliciter præſtare poſſis, neque ea gratia, quam vel in ſua, vel in alia perſimili habent; ut ſi vinum in non valde commodum, neque amicum vas transfuderis, non ſine periculo aceſcendi. Quam rem Eccleſiaſtici author, in ſuo prologo plane docuit; veniam videlicet petit, in quibus videtur deficere in verborum compoſitione. Translationem intelligit ex Hebræo in Græcum. *Nam deficiunt, inquit, & verba Hebraica, quando fuerint translata ad alteram linguam, non autem ſolum hæc, ſed & ipſa Lex, & Prophetæ, cæteraque aliorum librorum, non parvam habent differentiam, quando & inter ſe dicuntur.* Deinde quoniam Scripturæ interpreti illis omnibus utendum eſt, quæ ad vim ſacræ locutionis percipiendam facere poſſint, quæcumque tandem illa ſint. Ad hæc, rem facimus non ſine exemplo; nam viri optime de Litteris Sacris meriti, ſive in ſuis Linguæ Sanctæ Theſauris, ſive in ſuis Sacræ paginæ commentariis, quædam etiam Germanorum, quædam Gallorum lingua explicant lectoribus neque repugnantibus, neque ingratis. Atqui nec Germanos, neque Gallus, aut præclarius canit, aut ſæpius non ſua lingua ad Scripturæ locutionis alicujus intelligentiam excitare poterit, quam Hiſpanus homo, bis & ter quod neque inutile, neque diſforme ſit, ut Hiſpanis morigerari videatur, ſcribere audeat; ea præſertim ratione, ut integrum ſententiæ ſenſum, etiam neſcienti Hiſpanicè ſemper relinquat, nec non etiam lectionem ipſam expeditam, nam plerumque ex ipſis commentariis, & textu expunguntur Hiſpaniſmi, inviti licet, & commodum in margine locum quæritare coguntur. Verùm cum facilem nobis aditum ad libri explicationem præfatio dederit, diutius immorandum non eſt.

Hiſpaniſmi ad Scripturæ intelligentiã opportuni.

Jeſus Syrach.

JOANNIS
DE
PINEDA
SOCIETATIS IESU
COMMENTARIORVM IN IOB.
LIBER PRIMVS.

De utraque IOBI fortuna, & primo cum Satana certamine, ſecundo cum uxore.

CAPVT PRIMVM.

ARGVMENTVM CAPITIS.

Iobo viro ſantiſſimo, & ſuæ domui benè præpoſito invidens Satanas poteſtate ſibi à Deo permiſſa bona omnia diripit; ſpoliatus verò ille univerſorum Domino gratias agit.

1 VIR erat in terra Hus, nomine JOB, & erat vir ille ſimplex, & rectus, ac timens
Deum, & recedens à malo: 2. Natique ſunt ei ſeptem filii, & tres filiæ. 3. Et fuit
poſſeſsio ejus, ſeptem millia ovium, & tria millia camelorum, quingenta quoque
juga boum, & quingentæ aſinæ, ac familia multa nimis, eratque vir ille magnus
inter omnes Orientales. 4. Et ibant filii ejus, & faciebant convivium per domos,
unuſquiſque in die ſuo. Et mittentes vocabant tres ſorores ſuas ut comederent & bibe-
rent cum eis. 5. Cumque in orbem tranſiſſent dies convivii mittebat ad eos Job, &
ſanctificabat illos, conſurgenſque diluculo offerebat holocauſta pro ſingulis. Dicebat enim: Ne ſortè pec-
caverint filii mei, & benedixerint Deo in cordibus ſuis. Sic faciebat Job cunctis diebus. 6. Quadam autem
die, cum veniſſent filii Dei ut aſsiſterent coram Domino, affuit inter eos etiam Satan. 7. Cui dixit Domi-
nus: Unde venis? Qui reſpondens, ait: Circuivi terram, & perambulavi eam. 8. Dixitque Dominus ad
eum: Nunquid conſideraſti ſervum meum Job, quòd non ſit ei ſimilis in terra, homo ſimplex, & rectus,
ac timens Deum, & recedens à malo? 9. Cui reſpondens Satan, ait: Numquid Job fruſtrà timet Deum?
10. Nonne tu vallaſti eum, ac domum ejus, univerſamque ſubſtantiam per circuitum, operibus manuum
ejus benedixiſti, & poſſeſsio ejus crevit in terra? 11. Sed extende paululùm manum tuam, & tange cuncta
quæ poſsidet, niſi in faciem benedixerit tibi. 12. Dixit ergo Dominus ad Satan: Ecce, univerſa quæ ha-
bet, in manu tua ſunt: tantùm, in eum ne extendas manum tuam. Egreſſuſque eſt Satan à facie Domini.
13. Cùm autem quadam die filii & filiæ ejus comederent & biberent vinum in domo fratris ſuis primogeniti,
14. Nuntius venit ad Job, qui diceret: Boves arabant, & aſinæ paſcebantur juxta eos. 15. Et irruerunt
Sabæi, tuleruntque omnia, & pueros percuſſerunt gladio, & evaſi ego ſolus ut nuntiarem tibi. 16. Cum-
que adhuc ille loqueretur, venit alter, & dixit: Ignis Dei cecidit è cælo, & tactas oves pueroſque conſum-
pſit, & effugi ego ſolus ut nuntiarem tibi. 17. Sed & illo adhuc loquente, venit alius, & dixit: Chaldæi

fece-

fecerunt tres turmas, & invaſerunt camelos, & tulerunt eos, necnon & pueros percuſſerunt gladio, & ego fugi ſolus ut nuntiarem tibi. 18. Adhuc loquebatur ille, & ecce alius intravit, & dixit: Filiis tuis & filiabus veſcentibus & bibentibus vinum in domo fratris ſui primogeniti. 19. Repentè ventus vehemens irruit à regione deſerti, & concuſſit quattuor angulos domus, quæ corruens oppreſſit liberos tuos, & mortui ſunt, & effugi ego ſolus ut nuntiarem tibi. 20. Tunc ſurrexit Job, & ſcidit veſtimenta ſua, & tonſo capite corruens in terram adoravit. 21. Et dixit: Nudus egreſſus ſum de utero matris meæ, & nudus revertar illuc: Dominus dedit, Dominus abſtulit, ſicut Domino placuit, ita factum eſt, ſit nomen Domini benedictum. 22. In omnibus his non peccavit Job labiis ſuis, neque ſtultum quid contra Deum locutus eſt.

P A R A P H R A S I S
C A P I T I S.

Vers. 1. QUO tempore ille Dei populus, qui jam inde ab Abrahamo peculiari ſigno ſecerni à cæteris, inter noſcique poterat, in Jacob ejuſque filiis non ſolum propagari, verùm etiam illam reipublicæ, regnive formam adumbratam (in alieno licèt Aegypti regno, & ſolo) habere cæpit, in quam poſtea duodecim in tribus diviſus, redactus eſt, jam ſanè tunc poſteri Eſau, qui à fratre ſuo Jacob in Chananæam redeunte receſſerat in montem Seir, ad tantam multitudinem tantamque potentiam creſcere, & augeri cæperunt, ut à montoſis in finitimas regiones, planicieſque camporum deſcendentes univerſum illum Idumææ tractum, quæ inter montes, Jordanemque media interjacet occuparent, plurimarumque provinciarum, atque regnorum dominationem obtinerent. Verùm ex reliqua poſteritate unus extitit pronepos Eſau, ita cæteris hominibus ſanguinis communiſque humanitatis ſocietate ſimilis, ut ſingulari virtute viri, & præſtantis animi conſtantia cunctos mortales longè lateque ſuperaret, digniſſimuſque cenſeretur, cui propter tantam virtutem, tantumque generis ſplendorem (nam ab Abraham quintus erat) nec non propter ſingularem humanarum divinarumque rerum ſcientiam, non ſolùm terræ Hus, ſed univerſæ etiam Idumæorum ditionis principatus & imperium deferretur, & rex regum communibus aliorum regum votis & ſuffragiis renuntiaretur.

Is inter Huſitas regni ſedem fixit: interim conſtantem
Vers. 2. quendam dominandi, rectumque felicitatis curſum, nulla adverſæ fortunæ incurſione abruptum, aut retardatum tenebat. Eſt vero Huſitarum provincia cis Jordanem in ea ſorte, quæ poſtea dimidiæ tribui Manaſſe attributa eſt; Thrachonitidem & Argob cum Jordane ab Occidente habet, ab Oriente verò majorem illum Hermon ſeu Sanir montem; Arabiæ deſertæ contermina; Armeniæ vicina, non longè diſtans ab Idumæa illa montuoſa, quæ in cavernis petrarum ſita eſt. Huic ſingulari viro, principique clariſſimo nomen Job, apud alios Jobab, non ſine divino numine inditum fuit, quippe non leve aut vanum, ſed quod frequenti fama cum laude glorioſum eſſet & reliquæ vitæ fortunam variam, varioſque eventus (dolorem enim, & ærumnas ſonat) arcana ſignificatione præferret.

Patria Boſra fuit, ſive illa quæ in Idumæa eſt, ſive illa altera, quæ in Trachonitide. Patrem habuit Zaram ducem Rahuelis filium, Eſau nepotem. Sed cùm ſanguinis nataliumque impuritas nihil illius vitæ candorem, lucemque obſcuret, qui pietatem colat, & vitiorum ſordibus ſe non contaminet, extitit ſanè vir hoc omnibus virtutum ornamentis officiiſque eximius. Fuit namque naturæ, ducis agendique magiſtræ, atque rationis rectæ obſervantiſſimus, veræ ſolidæque ſanctitatis, quæ nihil fucati, nihil impuri admiſtum habeat, ſtudioſiſſimus ſectator: omnes perfectæ innocentiæ numeros in ſe habens, conſtans cum ſumma veritate dictorum atque factorum, quæ in locuplete & principe viro non extrema tandem virtus eſt. Hanc ſummam æquitatis, & rectitudinis ſem tam cùm teneret, benè etiam de omnibus mereri & ſtuduit & aſſequutus eſt; nec non univerſis ſubditis frugi, benignuſque ſemper eſt viſus: Sed non ideò ſe non Dei ſervum obſequentiſſimum, & pietati addictiſſimum imprimis exhibuit, atque univerſæ impiorum & vitiorum cohorti, qui in mundo graſſantur per ſummam licentiam, hoſtem atque inimicum graviſſimum oppoſuit. Quale verò tandem exiſtimare oportet Huſitarum regnum extitiſſe ſub rege ſanctiſſimo? quàm benè fidei myſteriis rerumque divinarum cognitione informatum, benè, & piè vivendi præceptis inſtructum? quantum apud illos pietas, religio, æquitatis & virtutis ratio poterit? Neque minùs præclarè inſtructam domum habuit, ſeptem generoſæ indolis filiis, tribuſque filiabus honeſtiſſimis, ſanctè omnibus & liberaliter educatis, qui ſicut rei paternæ atq; domeſticæ ſuppellectilis pars optima erant, ita etiam bonæ parentum ſpei, omniſque gaudii atque lætitiæ materiam ampliſſimam ſuppeditabant. Illæ deinde minores erant, ſed neque non ampliſſimæ divitiæ, non quæ auro, & argento, quibus nullus ſit comparandis finis præſcriptus, ſed quæ pecorib. & armentis conſtarent veræ ac naturales facultates. Habuit namque ſeptem millia ovium ex quibus ad victum, veſtitum, ſacrificia multæ ſunt utilitates; camelos (quos inter armenta paſcit Oriens) tum geſtandis oneribus, tum præliis, præſertim Arabicos, idoneos; Juga boum quingenta non ſacrificii ſolùm, ſed colendis agris ampliſſimis neceſſaria: quingentas aſinas tum ad mulorum generationem qui tunc habebantur in pretio tam ad vehendum, aliaſque operas agrorum oportunas: Familiam denique ampliſſimam, & numeroſiſſimum ſervitium ex bubulcis, paſtoribus, magiſtris pecorum, agricolis, ſerviſque ad omnem rem idoneis comparatum. His rebus omnibus toto Oriente nominis celebritate & re ipſa nobilitatus, divitiarum, ſapientiæ, pietatiſque laude inter Arabes, Armenos, Idumæoſque omnes maximus atque clariſſimus effectus eſt. Quoniam verò illa non eſt ultima fœlicitatis pars, quæ ad filios pertinet, certè filios habuit honeſtiſſimis matrimonii vinculis junctos, qui licet privatis domibus, & facultatibus ſeparati diviſique vitam traducerent, ſed incredibilis erat omnium concordia, maxima charitas, ſumma atque perpetua vitæ lætitia; quippe ſolenne illis ſemper fuit, quotidianis, ſed modeſtis honeſtiſque conviviis ſe invitare, excipereque viciſſim: & ſuum ex ſeptem hebdomadæ diebus diem cuique, ut convivator eſſet, præfigere, Ejuſmodi tamen rerum curam a ſororibus minimè requirebant, hoc contenti, quo fraternam benevolentiam nutrirent, ut illas ad communem conviviorum jucunditatem accerſerent; vocatæ vero tres caſtæ, verecundæque virgines temperantiæ atque frugalitatis teſtes adeſſent. Sic agitabantur per gyrum ex ordine convivia, ſuamque circuitionem ſinguli ſingulis hebdomadis conficiebant. His parens optimus ſive pro ſua regia majeſtate, & dignitate, ſive pro illius ætatis, regionumque apud Reges conſuetudine, cùm minimè intereſſet, ne hac quoque jucunditate privaretur, qua diſcumbentibus afferre ſolent filii, ſicut novellæ olivarum in circuitu menſæ, ad ſacratiores alias epulas liberos ipſe invitabat, atque per nuntium præviam aliquam purificationis ſanctificationiſque cæremoniam indicens, ſacrificio matutino ſanctè & dignè jubebat intereſſe: deinde his, quæ primùm Deo oblata eſſent, cum religione & jucunditate frui, quorum ipſe Jobus eſſet conditor, & inſtructor. Erat enim pro ſuo Primogeniti jure, & pro Regni, Sapientiæ, ſanctitatiſque privilegio Sacerdos Dei altiſſimi. Sed mirum, quantum in re ſacra diligentia & ſolicitudinis adhiberet; ſummo ſurgebat diluculo, quippe hæc illum religionis cura excitabat à ſomno, eademque vigilantis animum prima occupabat: Pro ſingulis filiis, quos ſigillatim unicè diligebat, ſingula apparabat ſacrificia, quibus illorum peccata expiaret, ſi quid fortè inter lautiores epulas per negligentia admiſiſſent, & vel leviorem cogitationem, quæ Dei conſpectu coram ſcrutantis indigna eſſet, cordibus conceptiſſent, ſi ſacrificabat. Job poſt evolutam convivialem hebdomadam octavo quoq;

diè. Cæterum cùm in viro integerrimo ad perfectæ ſanctitatis cumulum nil aliud deſiderari poſſe videretur, quam certaminis cum hoſte labor, & virtutis atque fortitudinis ex manifeſta victoria publicum teſtimonium, eumque tantæ ſanctitatis impatiens atque invidens communis inimicus illos perdendi occaſionem inquireret, quadam die tum certamini, tum victoriæ atque coronæ comparandis opportuna ſed Jobi domui, totique familiæ, liberis, ſervis, facultatibus omnibus funeſta & luctuoſa, ſancti angeli illius regni hominum, & filiorum Jobi cuſtodes, in eum ipſum locum convenerunt, in quo duo illi verſabantur Jobi tutelares; & privatæ, & publicæ perſonæ regis curam habentes; quem Satan quoque circuibat, devorare quærens. Concilium dicas aut judicium ritè & rectè celebratum: præſidet univerſo conventui ſuperiori quidam angelus Dei vice & nomine; Aſſiſtunt reliqui, qui cum filii Dei ſint, viro juſto fraterna benevolentia patrocinantur; Offerunt, proferuntque Jobi, atque illius liberorum ſanctitatem, virtutum merita, orationes, ſacrificia. Adſtat quoque ſtudens ſe in angelum ſplendidum transformare, qui calumniator eſt fratrum ſuorum, Jobo litem intentaturus. Illi de rebus Jobi juvandis & promovendis, & adverſus communem hoſtem tuendis & conſervandis edoceri & illuminari postulant: hic Jobum expoſcit ad pugnam. Patrocinantur illi, hic per ſummam invidiam & calumniam criminatur.

VERS. 3. Impudentem ergo, & jamjam rem aggredi geſtientem adverſarium, qui Dei perſonam locumque tenebat affatur in hæc verba; Unde nam huc ades, ò vage & errabunde ſpiritus? quorſum enim nunc te diſſimules, & alienam ſpeciem induas, qui omnibus benè notus ſis? neque verò tua reſponſione indigemus, id enim ſive eas, ſive ſedeas ſemper ſtudes, ut res humanas perturbes, & miſceas, & in omne improbitatis genus mortalium animos impellas. Tunc impudens adverſarius impudenter atque ſuperbè, Quæ mea celeritas eſt diſcurrendi, veſtra nihilo minor, momento temporis luſtravi terram univerſam, quid gerant mortales contemplatus ſum; omniumque ſtudia perſcrutatus, nam liber mihi ingreſſus quoquò patet, domino videlicet atque rectori mundi hujus, mea ſunt enim omnia regna mundi, & cui volo do illa; in pace itaque ſunt omnia quæ poſſideo. Sic inſoleſcenti, mentientique dæmoni occurrit opportune Deus: virumque juſtum atque optimum, quò tantam nequitiam reprimeret, objecit, Attentiùs ne (inquit) contemplatus es ſingulari virtute virum, & nomine & conſuetudine mihi familiariſſimum, mihi quoque obſequentiſſimum, Jobum inquam? Nam quos tu ex deceptis mortalium animis ſpiritos concepiſti, hic ſolus frangere potens eſt, atque comprimere, quem nunquam efficies tuum. Oportet ſanè, te licet diſſimulante, ex hoc uno plus te doloris, & invidiæ accipere, quàm ex ceteris, qui tibi morem gerunt, gaudii & voluptatis: eſt enim te ſuperior atque potentior, nam licèt tibi terra obediat, ſed huic tamen cœlum ad nutum præſto eſt. Hoc tibi affirmare veriſſimè poſſum, tùm ab illo, tum ab ejus univerſa familia jucundiſſimo mihi ſpectaculum dari, tantoque gratius, quantò longiùs ille ab improba tuorum familiaritate recedit, atque longius poſt ſe mortales eductos vitæ candore & innocentia relinquit: eſt namque omnibus ſanctitatis partibus abſolutus, æquitatis ſtudioſiſſimus, ſingulari in Deum pietate, odio habens malum, adhærens bono.

VERS. 4. Clariſſimi hujus præconii veritatem negare cùm adverſarius non poſſet, ſiniſtre omnia interpretari aggreditur & internam, latentemq. Jobi mentem & intentionem quę ſibi ignota erat, certis mendaciis fictiſque calumniis criminatur. Maximo ſcilicet in pretio apud te (inquit) Jobus ſit, deque illius obſequio, & pietate magnifica prædices, quem pretio & mercede conduxeris, ut tibi famuletur. Maximis abs te acceptis beneficiis, quid aliud ſit, quàm mercenarius, & minimè gratuitus ſervus, qui nihil amicitia & charitate faciat, ſed totus in lucri & præmii ſpem, laboriſque mercedem, oculis & animo haud ſtultè feratur? An verò tu erga illum ex liberalitate & benevolentia beneficum te præbeas, ego non dicam; id unum ſcio & conſtanter pronuncio, illum tibi non obſequuturum, niſi pretio & utilitate retineres. Quis enim ignoret Jobum, & illius domum univerſam liberos, ſervos, pecora tuorum militum cuſtodia cincta eſſe, teq; ipſum non ſolum pro muro & vallo firmiſſimo, ſed etiam pro vigilantiſſimo paſtore illi præbere, qui circumſpicias circumluſtreſque univerſa, quæ ad illum pertinent, ne quis lupus devoret, ne quis hoſtis injuriam faciat? uberrimos terræ proventus confers; quæcumque aggreditur, inſtituitve, ut fœliciter confiantur, & cedant ex votis cuncta, tu efficis; per te quoque illius pecora incredibiliter propagantur, & augentur, ut jam tot greges ſe ſe longè lateque per agros effundẽtes Huſitanæ provinciæ termini capere nõ poſſint. Quid ille tãto lucro allectus non faciat? Fidem ego majorem meis dictis adhiberi non poſtulo, quam res ipſa petat; licet enim de illo veriſſimum experimentum capere, ſi vel leviter hominem pulſes, & auferre te velle nugas, quæ ſemel dediſti: repete igitur quæ illi contuliſti bona univerſa; quibus ablatis, menda habeat, & diſperream miſer niſi fucatam pietatem & mercenariam quandam amicitiæ umbram habuiſſe comperiatur; & nihil tuam faciem reveritus, providentiam bonitatemque tuam criminetur. Hac ille ratione tectè & callidè Jobum expoſcebat ad ſingulare certamen; quem, quòd illius virtutem, animique fortitudinem exploratam haberet, Deus nihil cunctatus conceſſit adverſario; Et ne ullam poſtea in certaminis lege fraudem, aut dolum cauſaretur, non ſua, ſed adverſarii manu probandum excutiendumque permiſit: tuæ, inquit, poteſtati univerſas Jobi facultates, liberos, familiam permitto; illum; quem nunc non poſtulaſti, minimè permitto. Mira tunc hoſtis alacritas in re procuranda, incredibilis celeritas in conficienda. Namque ut illi data eſt facultas eam arripit, inflammatus ad prædam; & ſacro è cœtu ſe proripit, omnes ſuarum virium poteſtatiſque, & inſitæ ſævitiæ aculeos, adverſus Jobi res atque familiam exerturus. Igitur cum convivialem hebdomadam magnificentiori epulo apparatu Jobi filius ſtirpis maximus domi ſuæ inſtituiſſet, tempus lætiſſimum, horamq; meridiani prandii optimam, & valde opportunam occaſionem adverſarius ratus ad commovendam repentina clade fortiſſimi viri conſtantiam, nuntium oblegat; (niſi forte ipſe Satanas ementito habitu, fictiſque verbis nuntium agitat) qui miſerabili geſtu, diſciſſis veſtibus, convulſis capillis, vix intercluſum ſpiritum emittens inauditis verborum exaggerationibus rem in hæc verba exponit: Dum arabant boves, terramque excipiendis ſeminibus ſubigebant, nulla præterea ſementis ſpe relicta, cumque aſinæ agrorum culturæ conſortes, atque vicariæ, non procul abeſſent, Sabæi hoſtes, qui ex Arabia fœlici in provincias vicinas ſolent excurrere armenta adorti, prędam abegerunt; eorumque cuſtodes, dum vim repellere conantur, per ſummam crudelitatem vulnerati interfectiq; ſunt, ad unum omnes; ſolus ego è tanta clade ſuperſtes, ſolum (inquam) ego funeſtiſſimi caſus infęlix, veriſſimus tamen nuntius.

Nondum rupis inſtar immotus animus tantillum reſpirarat, vehementi dolore caſtigato, cùm ecce alius ſtupens ſenſu, vo- VERS. 5. ceque torpenti (quale iis contingit, quibus tetrum aliquod prodigium apparuit) Numen, inquit, ò Rex, à ſalute noſtra averſum; adverſum cœlum: iratus Deus voracem ignem in tuos ovium greges jaculatus; horrenda fulmina in paſtores, & ſervos contorſit æther; ſævo incendio omnia abſumpta; ne ulla quidem victima qua Deum placare poſſis, reliqua eſt. Sed quid inquam Deum? quem tot ſacrificiis demereri nunquam potueris, tuæque familiæ propitium reddere: nam me ex flammis volitantibus incolumen evaſiſſe, quò tibi hæc nuntiarem, neſcio quo numine factum? Nec hæc ſolùm: ſed extrema verba ſecundi, tertius famulus triſtiori nuntio proſequuturus excepit: Chaldęi, inquit, equites deprędandi percupidi, amara gens, velocior lupis veſpertinis, in tres equitum turmas diviſi, recta in tuos camelos involarunt; egerunt prędam; cuſtodes interfecerunt; & niſi me ſolum fortuna ſervaſſet incolumen, ſtragem funeſtiſſimam iſtam nulla ratione cognoviſſes.

Extremam tandem machinã admovere aggrediens importuniſſimus hoſtis, extremum eundemque acerbiſſimum nuntium VERS. 6. immiſit: nam via tertius ille famulus dicendi finem fecerat, cùm quarto jam loco alius ingreſſus, multò graviori caſu commotus, rem miſerandam, atque funeſtam exponit. Filios, inquit, tuos, filiaſque honeſtiſſimas in domo ſui fratris natu maximi hodiernum diem feſtum agere benè noſti; ille pro ſuo primogeniti jure, atque munere, lautiſſimum convivium dabat; nuper diſcumbebant omnes hilaritati menteque indulgentes; rem dictu miſerabilem; cùm ventus vehemens ſpirans ab Auſtro, & immoderata tempeſtas vi cęleſti, & Numine, cui venti obediunt, ſæviente, exoriuntur ſubitò; incumbit tantum malum in domus angulos, quibus tota firmiter nitebatur; repentè ſumma tecta deiicit; momento demolitur muros; convellit fundamenta; opprimit convivantes; evadendi locus, tempuſque nemini conceditur; ſic pereunt chariſſima tua pignora; vivo famulus ego longè viliſſimam deferrem. Si accurras, ut rei, quam a me audiſti, teſtis oculatus eſſe poſſis, videbis

pro-

profectò, non deformata cadavera, neque filiorum lumina, quæ claudere poſſis, neque verò obſcurata illa & cæca enotemplandi olla tibi facultas reliqua eſt; ſed (quod incredibilis cœlorum inclementiæ fuit) lacerata omnia, & comminuta. Si effodere velis, ut juſta funeris peragas, non dubium, quin ſimul cum lapide filii quoque partem extrahas; & cum ligni fruſto, capitis cui infixum eſt, cranium; cum pulvere commiſtum cerebrum, exſculptos oculos; cum phiala manum ſimul; confuſa omnia; ut quis quiſque fuerit, cuive tumulo mandari oporteat, nulla ratione internoſci poſſit. Cùm tot igitur triſtes atque funeſtos nuncios continenter excepiſſet, jam ſibi temporis, atque reſpirandi copia facta, ut juſta triſtitiæ & luctus, pro humanitatis parentiſque debita, documenta præberet, è ſede regia, aut menſa, cui fortè accumbebat illicò ſurrexit; atque ſtans, animum verè excelſum, mentem in Deum erectam, ſeque in profundo miſeriarum pelago ſubſiſtere poſſe, & malis omnibus ſuperiorem eſſe oſtendit; & ſurgens ſtanſque, non ſolùm adverſarios omnes alacris expectare, ſed ultrò etiam provocare, atque laceſſere viſus eſt. Veſtes deinde regias diſcidit, cum ut mutata veſte lugubrem habitum indueret, & Deo punienti non ſolum non repugnaret, ſed comitem etiam, atque ſuarum ſe ærumnarum adiutorem præberet; tum ut nihil ſibi ex terrena ſuppellectile reliquum fieri velle demonſtraret: quippe lubens pallium ipſe ſuum, atque tunicam adverſario largiretur: cumque interiùs ſentiret blaſphemiæ aculeos ſibi ab iniquo hoſte ſubdi, veſtium profectò dilaceratione vel de ſola divinæ injuriæ cogitatione, atque memoria ſtimulos retudiſſe, neque fieri ulla ratione poſſe, ut ad tantum piaculum unquam perduceretur, certiſſimum effecit adverſarium. Abraſit poſtea caput pro more lugentium, luctaturuſque cum hoſte, non ſolùm veſtimenta, ſed comam etiam ne teneri poſſet, abjecit. Tandem humi ſe proſternit Deum adoraturus, & genuflexus patientiæ conſtantiſque animi coronam ab Imperatore accepturus miles ſtrenuiſſimus; hiſque verbis ſupplicat, & de tota ſua calamitate ſapientiſſimè philoſophantium; expectantibus interim nuntiis, intentaque ora tenentibus hoſtibus, quam ille affecti, doloriſq; animi verbis ſignificationem daret: Nudum me naſcentem, & venientem in lucem terra mater protulit, nudum me hinc exeuntem & diſcedentem iteratò in gremium ſuum terra mater recipiet. E tenebris, & anguſtiis materni uteri nudus & imparatus ab omnibus vitæ præſidiis prodii in vitæ uſuram, ſpoliatus bonis omnibus in ſepulchri tenebras & anguſtias concedam; neque me ille nudum aſpernabitur ad ſe redeuntem, qui nudum miſit: interim mundus in me non habet quicquam; nihil enim mecum ex illius bonis auferro; nihil, quod acceptum illi referre debeam; ſcio igitur abundare, ſcio & penuriam pati. Quid, quod ſumma cum ratione atque judicio non fatum, non fortuna, non caſus, ſed divini numinis ſapientia, atque providentia cum mortalibus agit, nunc dando, nunc auferendo, quæ ſemel largita fuerit. nam cùm dedit, commodatò dedit, rerum à ſe dominio mancipiique jure minimè abdicatu; quare profectò iniquus ſim, ſi muneris ſui arbitrium largitori non relinquam; avidus, ſi non lucri loco habeam quod accepi, ſed damni, quod reddere debeam; tandem ingratus, ſi ullam mihi injuriam illatam conquerar, quod voluptatibus finem ſtatuere jubeat. Ergo quæ à Deo optimo, bonorumque omnium fonte manarunt, ad eum unde exierunt revertantur. Illud mihi pro extremo ſolatio fuerit, Deo ſic placuiſſe; cui nihil injuſtum umquam placere poterit. Fecerint ſanè hoſtes per ſummam injuriam, ego lætus, quod factum eſt perferam, quid illi egerint, nihil ad me; qua ratione ego patiar, meum eſt cogitare, & ut ſit optima, curare: atque Deum, qui pro ſua æquitate, & providentia præclarè mecum egit, hymnis & gratiarum actione proſequi, & digniſſimum prædicare, qui omnium mortalium in linguis & vocibus concelebretur.

Hinc jam perſpicere licet Satanam temere recepiſſe, fore ut Jobus in divinum numen injurius exiſteret; cùm ex periculoſo bello illæſus integerque animo evaſerit, neque mente, neque verbo divinam providentiam læſerit, aſperius nihil, immoderatiuſve protulerit; ſed modeſtiſſimo ſilentio ſe, remque totam patienter continuerit.

(***)

Verſ. 1. VIR ERAT IN TERRA Hus nomine Job: & erat vir ille ſimplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo.

PRIMIS quatuor vel quinque hujus primi capitis ſententiis univerſarum ſancti Jobi rerum narrationis ſumma, atque libri totius exordium continetur, omnibus ſuis numeris perfectum, ut quod aptiſſimè in libri materiam, finemque conveniat; neque alienum ſit, longiuſve, ſed ex rei ipſius viſceribus petitum; tum (quod hiſtoriæ, & docilitatis, atq; benevolentiæ conciliandæ leges exigunt) ſimplex, breve, dilucidum. Perſpicuè namque, æquè ac breviter illa omnia complectitur ſive, quæ hiſtoriæ fidem certis argumentis confirmare, ſive, quæ virum clariſſimum ex triplici illo bonorum genere commendare potuerunt. Quæ naturæ, & corporis ſunt, patria, genus, nomen ductum, vel impoſitum à majoribus, tam integra; tamque firma valetudo, cui humanæ ſalutis hoſtis acerrimè inviderit. Deinde quæ fortunæ dicuntur, opes maximæ filii jucundiſſimi, familia ampliſſima, ſummus apud omnes honoris, & exiſtimationis gradus, regia denique dignitas, atque poteſtas. Poſtremò, quæ præcipua ſunt animi candor, ſimplicitas, rectitudo, integritas, ſancta liberorum inſtitutio, in Deum pietas, atque religio ſingularis, in quibus ſic ſe vir ſanctiſſimus exercuiſſe proponitur, ut animi bonis inſtructus, atque munitus, aliorum, quæ corporis, fortunæq; ſunt, jacturam, non conſtanter modò, ſed cum gaudio etiam, ſuſceperit.

1 Hiſtoriæ, atque libri exordium — *Perfectionis ordii leges ſervatæ.* — *Commendatur Jobus triplici bonorum genere.*

VIR

SUMMA COMMENTARII.

- 2 *Vir à Græcis pro imbecillo.*
- 3 *Jacobi locus de oratione ex Græco illuſtratus.*
- 4 *Vir Latinis pro forti.*
- 5 *Jobi elogium ex Suida.*
- 6 *Adam homo; Chriſtus vir.*
- 7 *Vir Hebræis, ſicut & Latinis.*
- 8 *Dei virtus ſub humana imbecillitate, & evacuare in ſacro ſermone quid pro Crucis virtute.*
- 9 *Job, atque Paulus eodem ſpiritu, oratione diverſi.*
- 10 *Vir Hebræis pro nobili.*
- 11 *Vir dicitur ab exiſtentia: Myſterium etiam Hebraica lingua.*
- 12 *Illuſtratus Salomon de viri, & fœmina officiis.*
- 13 *Vir hoc loco pro magiſtratu, & principe.*
- 14 *Magiſtratus vir eſto.*

IN illa verò bonorum enumeratione, ut jam totius ſententiæ vim, atque vocum ſingularum proprietatem expendamus) viri appellatio continetur, cujus Græci unam, Latini ſignificationem alteram tradunt; tertiam nos quoque loco, & materiæ convenientem adjungemus. Et quidem emphaticos, virum hoc loco dici Græci, Latinique conſentiunt, ratione licèt diverſa, illi cum in Septuaginta non legerint, ἀνὴρ id eſt, vir, ſed ἄνθρωπος, id eſt homo, ſignificari exiſtimant veriſſimam humanæ naturæ imbecillitatem. quæ in Job incredibiliter ulcerato, & morbis graviſſimis atque mortiferis affecto, admirandum ſpectaculum, mundo, angelis, & hominibus, dederit, immaniſſimo hoſte penitùs ſuperato, atque triumphato. Sic obſervat Origines, explicat verò eleganter Chryſ. *communem* (inquit,) *naturam ſcriptor indicavit, ne quis certaminum, ac patientia ſpectata magnitudine incredibili, peregrina quadam, & non humana eum naturam præditum arbitraretur.* Idem obſervare ſolent ſacri ſcriptores, cum rem proponunt, aut narrant majorem humanis viribus, uti Iacobus Apoſtolus cum vim incredibilem orationis, & precum exponit, & longè mirabile exemplum Eliæ, cælum arbitratu ſuo claudentis, & aperientis adducit; *Orate*, inquit, *pro invicem, ut ſalvemini curemini, & ſanemini*. Sic enim exigit contextus, oratio enim eſt præſentaneum morborum remedium, multum enim valet deprecatio juſti (pro illo, qui corporis, aut animi ægritudine laborat) *aſſidua*, (propriè ex Græco, efficax, intenta & minimè languida, cùm enim hujuſmodi eſt, non poterit aſſidua non eſſe) Elias homo erat ſimilis nobis paſſibilis, in Græco ſimilis paſſibilis, unica dictio, ὁμοιοπαθὴς, non ſolùm ſimilium paſſionum, & affectionum, ſed, quod laboris eſt, iiſdem ærumnis obnoxius, multa quoque, & bella humanitus paſſus: vox eadem quæ Actorum 13. cum Lyſtrenſibus aliquid homine majus de Paulo, & Barnaba opinantibus, reſponderunt Apoſtoli: *Et nos mortales ſumus ſimiles vobis*

Triplex Viri ſignificatio. — a LXX. — *Homo pro imbecillo,* — *Orig. l. 1. Chryſ. in Cat.* — *Scr. regula* — *Jacob. 5. 17* — *3 Vis, & efficacitas precum.*

bis homines ſimiles paſſibiles ſimiliter infirmi, & ærumnoſi, ſimili conditione pœnarum vobiſcum humanitus afficimur, *& oratione oravit, ut non plueret ſuper terram, & non pluit annos tres, & menſes ſex: & rurſum oravit, & cœlum dedit pluviam.* Ergo S. Job dicere ſuo jure poteſt, quod Paulus in ſuis infirmitatibus gloriatos, ſuaſque pugnas victoriaſque cantans, ſcribebat Epheſiis, *Non eſt nobis* (infirmis hominibus ex carne, & ſanguine concretis) *colluctatio adverſus carnem, & ſanguinem, non certamus pares cum paribus ſed adverſus principes, & poteſtates, adverſus rectores tenebrarum harum.* Ita ut cùm illi oculatiſſimi ſint, nos tamen quaſi agentes in tenebris minimè illos videamus, neceſſeque ſit, veluti Anadabatarum more, qui clauſis oculis d gladiabantur, cum illis pugnare. Hoc inquam, non minori jure Job dixerit; atque ea ex parte fortè majori, quòd Paulus depugnabat quidem cum hominibus, verùm hæreticis, ubi ſedes eſt Satanæ; ideò præcipua colluctatio adverſus illum erat; at verò Job non ſolum adverſus uxorem, treſque ſapientes Reges agitatos maligno atque furenti ſpiritu, ſed cum ipſo Satana ſingulari certamine conflixit, illiuſque impetum ſuſtinuit, atque confregit.

4.Re.17.1. Luc.24.5. Eph.6.12. Apoc.2.13

4
Phili. & Bed. vir pro forti.
At ex Latinis plerique poſt Hieronymum, ſeu potiùs Bedam, atque Philippum presbyterum, Viri nomine (& quidem Latino, atque Hebraico congruentius) animi robur, & virtutem verè maſculam ſignificatam intelligunt; quaſi non fuerit infirmus homo, qui tam animosè pugnaverit, ſed *Vir* verè magnus, qui tam fortiter vicerit & tam glorioſe triumphaverit; quare arma, virumque canit liber hic. Singularis hujus, præſtantiſſimæque virtutis pulchrum eſt apud Suidam elogium,
5
Jobi elogiũ ex Suida.
atque in primis elegans quod hic adſcribam lubens: ſic ille ſcribit. *Iob verò magnus ille, & generoſus veritatis pugil primus aperuit gymnaſium illud & ingens atque adeò totum terrarum orbem includens ſtadium. Hic adverſarium omnibus congreſſibus proſtravit Hic vibicibus, & plagis ad ipſa oſſa penetrantibus acceptis, permanſit invictus; hic vermibus ſcatens coronam meruit; hunc neque mors proſternere potuit, neque a tergo invadere: inſtar in firmiſſimæ columnæ, aut incudis impenetrabilis preſtitit per omnem ætatem ſubigens, & proſternens adverſarium. Hic primus diabolum devicit; hic de improbo illo triumphavit non victor in Olympiis, aut Nemæis, aut Iſthmiis, aut Phythiis, aut certaminibus cæteris, quæ arrogantibus Græcorum ſermonibus celebrantur; ſed pro liberis, & poſſeſſionibus & gregibus & armentis, & omni ſervitio, cultuque vitæ, ædes ſuae collapſas invicti animi vir, & ſepulchra, & cœmeteria filiorum ſuorum factas conſpicatus. Neque hic rabies, & invidia quievit adverſarii, donec ipſum pugile nudum in ſterquilinium evocatum, & totum ulceribus corpunctum, vermibuſque repletum ſpectaculum horrendum, & inuſitatum toti terrarum orbi effecit: donec tandem ſuccubuit conſceleratus ille, & cum dedecore receſſit.* Suidas hactenus: brevius Proſper; ſed non inelegantius in eamdem rem: *Inter cæteros*, (inquit) *Idumææ gentis Duces Job ille fortiſſimus athleta Dei enituit, in exemplum omnis patientiæ productus, ut agoniſtico certamine principem totius militiæ Diabolum ſuperaret fultus auxilio Dei.* Sed plura de certaminibus

Proſp. de predict. p.1. c. 22. Viri pauci Herodo. in Polym. Laert. in Diogene. Plutarch. Iſa.c.59. 56.46. Greg. l. Regum. c.1.

6
Primi & ſecundi Adami diſcrimen.
poſtea; nunc de viri concertaturi virtute, quippe ſunt (ut quidam dixit) homines permulti, viri perpauci: horum enim, vel unum in mediis illorum turbis; atque adeò ad exiguum lucernæ lumen in media luce quæritabat Diogenes; inveniri verò niſi apud Lacænas, pernegabat, qui ſolas illas affirmabat, viros parere. Sed neque apud Lacedæmonem quidem, verum in terra Hus inventum prima ipſius hujus veriſſimæ hiſtoriæ verba renunciant, *Vir erat in terra Hus nomine Iob.* Ipſeq; Deus optimus, quod aliqoando, ut Iſaias ſcribit, vidit, quoniam non eſt vir; ſed Jobi tamen ætate inveniſſe virum juxta cor ſuum illis verbis teſtatur eſt; *Numquid conſideraſti ſervum meum Iob, quod non ſit ei ſimilis in terra vir ſimplex.* Ex hoc hominis, virique diſcrimine, illud aliud inter primum, & ſecundum Adamum obſervavit Gregorius, quod primus homo, homo fuerit, non vir, *Fortis*, inquit, *conditus, ſed enerviter ſubiugatus, vir non fuit ex congreſſione, qui fuit ex munere.* Sed ecce vir, *cuius oriens nomen eius*, ſecundus Adā *vir potens opere, & ſermone, vir a fœmina* circumdatus vir *approbatus virtutibus & prodigiis*, dum in deſerto angelum apoſtatā vicit, primam illā viri nobilitatem reparavit; namque facta eſt in Redemptore natura noſtra infirma, valida; quæ in Adam facta fuerat fortis, infirma. Sic ferè Greg. quod ex animi virtute, & Fidei robore eviratus ille Reginæ Candacis eunuchus, non homo ſolùm, ſed vir etiam dicitur Actor. 8 Quod notavit non ſemel Hieronymus. Significatio quidem, Viri, pro forti Hebræis familiaris, quoniam noſter interpres illuminavit. 3. Reg 2. *Confortare, & eſto vir fortis*, quod Hebr tantum eſt, *Confortare, & eſto vir*, Hiſpanus non pluribus verbis exprimeret: Animate, *y ſed hombre.* Eandem reliquit, ut erat in fonte. 1. Reg 4 *Confortamini, & eſtote viri Philiſthiim, ne ſerviatis Hebr.*

Zac.6.12. Luc.ult.19. Jer.31.22. Act.2.22. Vir à virtute. Act.8 27. Hier. contra Jovin. c.7. & Iſa. 54. ep.103. ad Paul. co.3.
7
3.Reg.2.2. 1.Reg 4.9
8
Imbecillitatem humanam fulcit Deus fortitudine virili. Humanus ſplendor virtute vacuus.

Duo hic obſervanda; alterum, has duas Græcorum, & Latinorum interpretationes unius verbi omninò contrarias re ipſa iis eſſe nexas, ut ſeparari non poſſint; nam ſicut carne abditus latet ſpiritus, ita illam hominis imbecillitatem ab omni humanæ opis, viriumq; ſuarum fiducia vacuam implet Deus virtute, & fortitudine planè virili; nam externam illam potentiæ, & humani ſplendoris faciem, & magnam de ſe fiduciam, & exiſtimationem conceptam, qua ſæpe nititur, & inſoleſcit deluſa carnis ſapientia, ab omni virtute vacuam, & inanem prorſus dimittit; ſicut ſcriptum eſt: *Eſurientes implevit bonis, & divites dimiſit inanes.* In quam rem ſcribit Paulus, Evangelii prædicationem non eſſe in ſapientia verbi, id eſt, non niti, aut eloquentiæ aut humanæ rationi, aut Philoſophiæ ullive ſcientiarum naturalium; ea enim omnia complectitur Verbi ſignificatio, quod Græcè eſt λόγος: & eam fundamenti, radicis, aut principii rationem, denotat præpoſitio (*In*) *Ut non evacuetur crux Chriſti*, videlicet. Si crux conſtare externo illo ſplendore, & humana vi, eſſet à Dei virtute vacua, atque ab illo pondere graviſſimo theſaurorum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei; id enim Evacuandi verbum ſignificat, exinanire, & penitùs ſpoliare: eſt enim bis verbum Græcum idem, Eccleſiaſt. 13. dum de ſuperbo divite, dicitur: *Evacuabit te, & ipſe non dolebit ſuper te, & confundet te, donec te exinaniat bis, & tor.* Quare ſubiungit Paulus; *Verbum crucis, pereuntibus* (qui tantùm externa vident, & ſapiunt; interna, & ſpiritualia non credunt) *ſtultitia quidē eſt: iis aut qui ſalvi ſiunt* (ideſt, nobis fidelibus) *Dei virtus.* Certè dum Iſaias vates Iſraeli, & viribus & numero ſuis hoſtibus longè impari, glorioſas victorias, atq triumphos pollicetur, ſub tanta imbecillitate divinam ſeſe fortitudinem inſinuantem, atque deliteſcentem miratos, ne populum lateret id, quod latebat in populo, publicè, atque apertè exclamat latitantem Deum alloquutus: *Vere tu es Deus abſconditus, Deus Iſrael Salvator*, qui arundinem levem, & fragilem tuæ ponderé fortitudinis, quaſi ferrea virga indita firmam, infractamque reddis. Ergo in homine Jobo, vir lateat Jobus.

Pſ 106. 9. Luc. 1. 53. 1.Cor.1.17. Quid ſit evangeliũ non eſſe in ſapientia verbi. λόγος Verbum quid ſignificet. Præpoſitio In, quid denotet. Evacuari Crucem, quid. Quid evacuari in ſcriis. κενόω Eccl 14. 6. & 8. Verbum Crucis. Iſa.45.15.

Hinc ſequitur alterum: quoniam ut ait Theodor. quæ videtur imbecillitas, veram potentiam conciliat, Paolus, atque Jobus eodem ſpiritu, vocibus diverſis de ſuis infirmitatibus loquuntur. Ille *libenter*, imò ut eſt in Græco, *libentiſſime* gloriatur, tum etiam *placet ſibi in infirmitatibus.* Nam (ut ait Ambroſ.) *plus addit medicinam Chriſti ad ſalutem, quam infirmitas detrahit ſanitati.* At verò Jobus (non ſemel etiam David) ſuas miſerias non modò non extenuat, ſed dolore, & gemitu incredibili recenſet, ſanè uterque ut Deum advocet ſuæ imbecillitati adiutorem, nam qui in infirmitatibus gloriatur, nihil habet melius, aut fortius, cui nitatur: qui ſuas infirmitates tantopere amplificat, nihil firmum in ſe agnoſcit: evocat igitur uterque divinam ad ſe virtutem, quę in illis inhabitet: Sic verò evocatus audit, adeſtque opportunè Deus, quòd in ipſiuſmet gloriam & hominis bonum redundet. Nam *virtus* (Dei) *in infirmitate* (hominis) *perficitur*, dum perfecta, & admiranda fortitudinis opera per hominem edit. Ergo vir Job inter primarios illos Fortes Juſtitiæ, quos nimirum Juſtitia inſtruit Panoplia Dei, ut poſſint reſiſtere adverſus inſidias Diaboli, jure cenſendus eſt; ſed non omninò quales Iſajas deſcribit, *plenos oleo gaudii, & amictos pallio laudis. Ut ponerem* inquit, *fortitudinem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro ſpiritu mœroris; & vocabuntur in eo fortes Juſtitiæ.* Cujuſmodi certè Diſcipulorum Chriſti ovatio narratur a Luca. *Reverſi ſunt Septuaginta duo cum gaudio dicentes: Domine etiam dæmonia ſubiiciuntur nobis in nomine tuo. Et ait illis: Videbam Satanam ſicut fulgur de cælo cadentem: Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes, & ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit.* At verò Job Fortis quidem juſtitiæ, ſed in cinere, luctu, & mœrore, non minus glorioſam de inimico victoriam adeptus, etiam dæmonia ſibi ſubiecit.

Theod. Iob & Paul. eiuſdem ſpiritus.
9
2. ad Cor. 12. 2 Cor. 11. & c.12 Ambroſ. eo loco ad cor. 2. Cor. 12. Epheſ.6. Iſa.61.3. Fortes Juſtitiæ, qui. Luc.10.18.

10
Tertia vis acceptio. Viri appellatio eſt honorifica. אִישׁ
Sed tertiò tandem, quamvis quæ de viri ſignificatione ab aliis ſunt ſapienter indicata, à nobis verò etiam propoſita & illuſtrata, quod re ipſa vera ſint, & multum conferant ad Jobi laudem; ſed mihi tamen perſuadeo Viri nomen, hoc loco, eſſe honoris, & dignitatis, quæ uſurpatio frequentiſſima eſt in ſacro ſermone, præſertim cum in originali ſubeſt nomen (*Is*) Sic *vir*, opponitur homini, Proverb. 8. *O viri ad vos clamito, & vox mea ad filios hominum.* Id eſt, tam nobiles, quàm ignobiles alloquor, Iſa. 2 *Incurvavit ſe homo, & humiliatus eſt vir.* Id eſt, cum vulgo & plebe, Principes etiam, & magiſtratus genuflectunt idolis. Vel ut homo, & vir ad eundem pertineant, homo, qui pro ſua terrena, & fragili conditione à ſuo tantùm creatore auxilium implorare deberet, quippe ita creatus eſt, ut eſſet *Vir*, id eſt, imperium & dominationem exerceret in reliquas creaturas, utpote corporearum nobiliſſimus, is (inquam quod indigniſſimum eſt) ſe abiicit coram ligno, & lapide. Eandem etiam vim ha-

Prov. 8.4. Vir opponitur homini in ſacris. Iſa.2.9.

1. Reg. 26. 15.
habet ſolitariè poſitum, 1. Reg. 26. Cùm diait David ad Abner Principē militiæ Saul, & ſub eodem pariter tentorio dormientem. *Numquid non Vir tu es?* præclarus, inſignis, Regi amiciſſimus, *Et quis alius ſimilis tui in Iſrael*. Scitum verò eſt id Pſ. 4.
Pſ. 4. 3. *Filii hominum* (Hier. juxta Hebræum, *Filii viri*, pro virorū, 11 ideſt viri), *uſquequo gravi corde* (Hierony. *inclyti mei*; explicat quos vocet Viros atque graves. *Hijos dalgo y gente grave haſta quando*? Conqueritur nimirum de Saule, & ejus principibus indefeſſè illum perſequentibus. Hujus autem ſignificationis ratio, & Analogia eſt, quod ex triplici nomine quod in ſacro Sermone homo habet, Sicut nomen *Adam*, ideſt, rubeus vel argilloſus a terrena conditione, & rubeo limo, ex quo formatus eſt; & nomen *Enos*, id eſt, miſer, & deſperatæ ſalutis, aut æger deploratus, ab ægritudine, & ærumna ductum eſt; ſic Is, id eſt, Vir, hoc loco & aliis frequentibus non ſolùm à ſexu, & virtute, ſed a præſtantia, dominatione, nobilitate, dignitate, officio, & muneris publici adminiſtratione dicitur; quibus omnibus Vis præſtat Fœminæ. nam licet plerique ex Hebraizantibus id nomen nullius radicis ramum faciant, acutè tamē alii deducunt à verbo ſubſtantivo *Ies*, quod exiſtentiam ſignificat; ita ut vis dicatus *Is*, quaſi ens, aut primò exiſtens, videlicet ante fœminam, quare ſicut exiſtentiæ, ita honoris, omniſq; dignitatis primas ferat. Hinc illud Hebraicę linguę myſteriū, ut dum aliquid fœminæ tribuitur publici muneris, aut quod potiùs ad virum ſpectaret conjungat nominibus fęminarum, verba maſculina, ut cum Booz benè precabantur de conjugio Ruth; *Faciat Dominus hanc mulierem, ut ſit exemplum virtutis in Ephrata, & habeat celebre nomen in Bethlehem*. In Hebræo eſt apoſtrophe ad ipſam Ruth per verba maſculina, *ſtrenuè age, & acquire nomē celebre*; nam ſtrenuè, & cum virtute agere, & comparare celebritatem nominis ad virum potiùs pertinet, quàm ad fœminam Similiter etiam primo Reg. 25. cùm Abigail occurēs David animo pluſquam virili ad prælium, quod Nabal, ſi vir fuiſſet, maturiùs præſtare debuiſſet, cum verbo maſculino *attulit* jungitur in Hebræo: Diait Abigail: *Suſcipe benedictionem, quam attulit ancilla tua*. Præclare rem hanc docuit Sapiens, cùm propria cuiq; munia, viro, atq; fęminę attribuit; *Mulier*, inquit, *Fortis*, ſive virago, *quæſivit lanam, & linum; & operata eſt conſilio Manuum ſuarum: Manum ſuam miſit ad fortia* (propriè ad colum, vel ad vertibulum) *& digiti eius apprehenderunt fuſum*. deinde textrinam exercet *Sindonem fecit*: Acu polymitas telas conficeis, *& cingulum tradidit Chananeo* domeſticis veſtiendis ſollicita eſt, *Omnes domeſtici eius veſtiti ſunt duplicibus*: pretioſiores ſibi ipſa veſtes elaborat, *Stragulatam veſtem fecit ſibi; byſſus & purpura indumentum eius*. Omnes quidem hæ privatæ curæ, & quæ intra privatos parietes in Gynæceo ipſo, ideſt, extremo domus angulo ſuſtineri, adhiberiq; poſſunt, ſcriptum eſt enim: *Uxor tua in lateribus domus tuæ*. At viro tribuit Sapiēs, *ut nobilis, notuſq; ſit in portis*; videlicet publico urbis foro, * *Sedeatq; cum ſenatoribus terræ* Eadem profectò privata, & domeſtica miniſteria ſapientes fęminas edoceri a Pallade ſcripſit Homerus.

Triplex nomen hominis in ſacris. *Unde nomina Adam, & Enos.* *Unde dicatur Vir.* *R. Mardo. Complut. Pagn. Ioan. Fort.* *Hebraica linguæ myſterium.* *Nomina fęminina iuncta verbis maſculinis.* *Ruth 4. 11* *1. Reg. 25.*

12 *Prov. 31. à v. 13.* *Partitio munerum viri, atque fœminæ ex Salomone* *Fœminarū cura miniſterio publica* *Pſ. 127. 3.* * *Hiſp. Sea hombre de plaça, y de paſſo de Audientia Regidor, o que tenga vara.*

Pallas docuit variare labores,
Pingere acu veſtes, opera ardua texere telis.

Telemachus verò omnem publici muneris curam, matri denegat Penelopi; & ad colum, fuſumque ac telam mittit.

Homer. Odyſ. 21. Home. li. 1. Odyſ.

Ergo domum mater repetas, muliebria penſa,
Atque opera exerceas, telaſque & pendula fila,
Et ſolatiis relegas, famulaſque ad lumina longis
Admoveas penſis, operumque adiiſſe labores,
Ipſa iube; nam ſermo viris debetur, & oris
Officium, & ratio, & cui recti plena poteſtas
Telemacho eſt artis dicendi copia regi.

Sapienti verò conſilio paret fœmina prudentiſſima;

Obſtupefacta domus mater cœnacula ſumma
Aſcendit rurſus teneris comitata puellis,
Dictaque Telemachi defigens condita menti.

13 *Vir pro magiſtratu.* *Gen. 26. 7.* *Gen. 43. 11.* *Act. 17. 31* * *Que ya tiene dado a la placa de ſupremo juez y publicado quien ſea.*

Hinc jam videas proximum eſſe, ut Vir magiſtratum ſignificet, qua ratione Romani ſuos Duum viros, ac Trium-viros nominabant. Sic Geneſ. 26. *Cùm interrogaretur* Iſaac *à viris* Geraræ *ſuper uxore ſua*. Intellige viros, qui, & interrogandi, & inquirendi de rebus publico munere fungerentur. Sed clariùs Jacobi filiis, Gen. 43. *Deferte munera viro illi*, videlicet ſupremo magiſtratui Ægypti, Joſepho Eandem nominis vim expreſſiſſe videtur Paulus Actor. 17. *Judicaturus eſt orbem in viro* (iudice ſupremo) * *in quo ſtatuit*. Ergo Job vir in terra Hus, certè ſupremus illius regionis, aut ſuæ provinciæ, civitatiſve Magiſtratus, Dux, vel Rex fuit; de quo ſtatim plura. Obiter illud notandum, quòd, ſicut primam illam viri interpretationem nexuimus cum ſecunda, ita certè ſecunda cum noſtra hac tertiā benè conſentit: namq; ut quis princeps, aut Rex imperio dignus futurus ſit, vir eſſe debet, *Virtute valens irrumpere iniquitates*. Quod cùm Moyſes expertus munus ſuum, tū etiā humanorū humerorum imbecillitatē agnoſceret, Deū ſic precatus Num. 27. *Provideat Dominus Deus Spirituum omnis carnis* (cujus eſt carnis imbecillitatē, virtute, & robore ſpiritus fulcire, & confirmare) *hominem* (propriè Is, virum) *qui ſit ſuper multitudinem hanc. Dixitq; Dominus ad eum, Tolle Joſue filium Nun* * *virum, in quo eſt Spiritus Dei*, quaſi diceret vividæ cujuſdam, & actuoſæ virtutis, atque efficacitatis in negotiis tractandis, minimè languidum, aut inertem, mortui, & cadaveris inſtar; ſed in quo ſit ſpiritus. Sed rem hanc ſatis hoc loco fuerit indicaſſe, ne cùm plura dixerimus in unius vocis tractatione, commentarii leges negligere videamur.

Magiſtratus vir eſſe Eccl. 7. 6. Nu. 27. 16 & 18.

* *Hombre de pecho, no remiſſo ni muerto.*

An Job fuerit Rex?

14 *Caietani ſententia Iob non fuiſſe regem.*
15 *Iob regem fuiſſe verior Patrum cōſenſus, & probationes.*
16 *Particulę, quaſi, uſus & vis in ſacro ſermone; & alia veri ſuperioris confirmationes.*
17 *Palęſtinorum Regū cōſuetudo de creando Rege regū: & quid nomen Melchiſedech.*
18 *Iob Rex regum.*
19 *Iob primogenitus, & quod*
20 *Iob regnum obtinuit ſapientia, & virtute.*
21 *Zelus, & charitas proximorum Judicem conſtituit.*
22 *Judices quondam non peregrini.*

QUod ſupra de Jobi regno indicavimus, nunc confirmandum eſt. Et quidem ſolùm invenio Cajetanum de re nō valde dubia dubitantem: imò negantem rem fuiſſe, id quod probat ex ipſius Jobi verbis infra c. 29. *Cum ſederem quaſi rex circumſtante exercitu*: unde colligit duo: primum, non fuiſſe regem, ſed quaſi regem: alterum, fuiſſe principem civitatis, atque exercitus. 14 *Sententia Caiet. c. 29 in fine. Iob. 29. 25.*

Sed quidem regem appellant Septuaginta, ſic enim ſcribūt in fine capitis. 42. *Hi ſunt reges, qui regnaverunt in Edom, cuius regionis etiam ipſe Iob dominatus eſt*. His licet ferè omnes Græcos adjungere. Aſſerit Theophanes Nicænus, epiſt. 2. de Patientia, profertque aliud ex LXX. teſtimonium, c. 2. (quod tamen non habetur, neque in Complut. neque in Vaticanis) *à capite enim*, inquit, *uſque ad pedes inſanabilis & doloribus plenus, & nudus ſuper fimum ſedet, qui paulò ante, potens & rex erat* Iſidor. lib de vita, & morte ſanctorum appellat regem Idumæorum: Cæſarius germanus Nazianzeni, dialogo 3. ait: *Concedit Deus hoſti extrema, ut innoteſcant omnibus interiora regis ſceptra, ſuis fulgoribus obſcurantia purpuram adſpectabilem, & diadema: præerat enim ſolus regioni Uſitarum cum imperio*. Gaudentius Brixianus regem Arabiæ; D. Proſper de promiſſionibus numerat inter Duces de genere Eſau: idem planè docent Philippus, Beda, & alii mox adducendi. 15 *Iob Regem fuiſſe plurimorum Patrum conſenſus.* *LXX.* *Theoph.* *Iſidorus.* *Cæſarius.* *Gaud. in præf. tract. in ſcrip.* *Proſp. de promiſ. p. 1. cap. 22.*

Et primò quidem probari poteſt ex ipſius Jobi nō uno tātùm teſtimonio: nam eam regis, ſupremique judicis conditionem ipſe deſcribit, cap. 29. *ad portam enim civitatis*, publicum videlicet urbis forum, ait, *ſolitam ſibi parari cathedram* procedenti ad exercendam publica judicia publicæque rei adminiſtrationem Commemorat. aſtantes ſibi principes, duces, ſenes, meminit diadematis, quod erat regium inſigne, & judiciariæ veſtis, quam principes judicaturi aſſumere ſolebant: *Iuſtitia*, inquit, *indutus ſum, & veſtivi me ſicut veſtimento, & diademate, iudicio meo*; & tandem concludit: *Cùm ſederem quaſi rex circumſtante exercitu*. *Prima probatio.* *Iob. 29. 1. v. 8. & 9. v. 14. v. 14. v. 25.*

Illud autem quaſi, in quo Cajetanus hæſit, ut ſæpè docens ſacri doctores, non tam ſimilitudinem, quam veritatem adfert: Hiſp. ſic exprimit, *Como Rey que era, con ſu gente de guardia*. Quod ipſo loco agnoſcit Beda. Et Nicetas in fine capitis 42. eundem locum tractans ait: *Illud, ſicut, non propter ſimilitudinem adhibetur, ſed ut re vera cum poteſtate regia viguiſſe intelligamus*. Simile id Ioan. 1. *Gloriam quaſi unigeniti à Patre*; ex Hieron. & Pſal. 125. *Facti ſumus ſicut conſolati*. ex Auguſt. Marc. 6. *Alii dicebant, quia Propheta eſt, quaſi unus ex Prophetis*. Quod verò illum circumſtaret exercitus, nihil minuit regiam dignitatem: imò potiùs confirmat; nam in illo tempore reges ſolebant ad bella procedere: nec alius erat Rex, quam dux, & Imperator. Neque verò valde moror quòd Regem, principem aut ducem appellari velit Cajetanus, dum concedat fuiſſe ejus terræ magiſtratum ſupremum. 16 *Particula quaſi in ſacro ſermone.* *Beda.* *Nicetas.* *Ioan. 1. 14* *Pſ. 125. 1.* *Hier. l. 1.* *Chryſ. ho. 10. in Ioā.* *Auguſt. ſuper Pſ. 125* *Marc. 6.*

Denique verò cap. 19. conqueritus: *Spoliavit me gloria mea* (opibus, quæ glorioſum reddunt hominem, vel glorioſo, & inclyto regni ſtatu) *abſtulit coronam de capite meo*. Quod cum Polychronio eo loco volo potiùs ad regnum referre, juxta ſign. *2. probatio Iob. 19. 9.* *Polychron.*

ſimplicem, & propriam vocum ſignificationem; quàm, ubi ſenſus nihil abſurdi habet, cum aliis detorquere ad metaphoram. Eundem rem olet, quod c. 3. ait: *Nunc dormiens ſilerem, & ſomno meo requieſcerem cum regibus, & conſulibus terra*. Significat enim pari conditione fuiſſe cum Regibus, & ſupremis magiſtratibus; proptereaque nihil mirum, ſi mors illum præripuiſſet, quæ innumeros alios reges proſtravit. Huc tandem D. Iſidor. refert, quòd c. ult. filiam vocaverit Cornuſtibiis, nã cũ in ſacro ſermone per Cornu, ſignificari ſoleat regni potentia, & robur, eo nomine ſignificavit regnum ubi reſtitutum.

Job 3. 19.
Iſidor. de vita & morte ſanctorum.
Tertia ratio.

Secundus probationis locus, eſt trium amicorum Jobi non leve hac de re teſtimonium; quam pro regni paterna adminiſtratione tyranni idem illi paſſim obiiciunt; Leonem illum appellant, uxorem leænam, filios catulos Leonum c. 4. quæ dicendi forma in regem crudelem, regiamq; familiam refertur Prov. 19. Præterea quòd munera acceperit, jusq; perverterit, iniquè administrando judicis manus c. 15. & c. 35. Accedit quod Eliphaz ait c. 22. *In fortitudine brachii tui poſſidebas terram, & potentiſſimus obtinebas eam*. Et quod ab Eliu dicitur c. 34. quod dubium non eſt tacitè propter ipſum Jobum dici. *Qui dicit regi apoſtata; qui vocat duces impios; qui non accipit perſonas principum, nec cognovit tyrannũ cùm diſceptaret adverſus pauperem*. Et rurſus: *Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi*. Et iterum c. 36. *Deus potentes non abiicit* (cum & ipſe ſit potens) *& reges in ſolio collocat in perpetuũ, & illic eriguntur*.

Job 4. 10. 11.
Prov. 19.
Job 12. 34
Ge. 36. 18
Ge. 22. 8.
c. 34. 18.
19. v. 30.
cap. 36. 5.

Tertius locus ex lib. Tobiæ, ubi tres amici illi Jobi, reges dicuntur; qui aut æquales, ut amicitia exigit, aut certè inferiores Jobo fuerunt, & ſapientia, & potentia: quæ duæ res regnũ ei conciliarãt: quod ex totius libri decurſu apertè colligitur: quare & rex, & regno illis ſuperior exiſtimandus eſt.

Tertia confirmatio.
Tob. 2. 15.
Job fuit amicis regno ſuperior.

Quod ſi ea, quæ inter Palæſtinos reges viguiſſe videtur conſuetudo, permanavit etiã ad Huſitas, quippe vicinos, profectò non ſolùm Regem, ſed Regem regum aliorum, id eſt ſupremũ inter alios illius regionis reges, utpotè ſapientiſſimum, & ſanctiſſimum, exiſtimare Jobum debemus. Enimverò Chananæi reges unum aliquem ex ipſiſmet delegiſſe videntur communibus ſuffragiis, ad quem ea aliorum tribunalibus provocatio, & appellatio eſſet, tanquã ſupremũ juſtiſſimum & incorruptiſſimum; qui & aliorũ privatorum regũ cauſas liteſq; componeret. Non. n. ſine cauſa factũ credendũ, eſt ut ex illis aliquis cõnoie appellaretur *Melchiſedech*, id eſt, *Rex iuſtitia*, ut interpretatur Paulus; aut *Adoniſedech*, id eſt, Dominus juſtitiæ; ſicuti apud Aragonios nunc & ſupremus magiſtratus dicitur *el Juſticia*. Rei hujus cõjectura fieri põt ex ipſorũ omnium ſignificatione, quæ non tam propria videntur, quã appellativa, conſtant. n. ex partibus, ſignificantibus, *Melchiſedech*, id eſt, Rex meus juſtitiæ: *Adoni-ſedech*, id eſt, Dñs meus juſtitiæ, dignitatis enim videtur hæc appellatio, *Melchiſedech*, & *Adoniſedech*, quã veroſimile eſt habuiſſe reges Jeruſalem, urbis imprimis nobilis; atq; eò videtur Iſaias alludere c. 1. cũ ait cognomẽ illud *civitatis Juſtitia*, quod propter peccata amiſerat, fore ut aliquũ illi reſtituatur: *Quõ f. facta eſt meretrix civitas fidelis plena judicii? Juſtitia habitavit in ea, nunc autẽ homicida*. Deinde; *Reſtituã judices tuos, ut fuerũt priùs, & cõſiliarios tuos, ſicut antiquitùs: poſt hoc vocaberis civitas juſti* (Heb. Ghir-Sedech, civitas juſtitiæ; *urbs fidelis*). David verò vim & injuriã paſſus ab hoſtibus, ſupremũ regẽ appellat, à quo, pro ſuo juſtitiæ tuendæ munere, adverſus potentiſſimos quoq; tyrãnos ſtatim exauditus eſt Pſ. 4. *Cùm invocarem, exaudivit me Deus* (Eloah judex ſupremus) *juſtitia* (Sedech) *mea*, ſuam aũt David appellat juſtitiã Dei quòd judicis, ſicut Dei, æquitas in miſerorũ & oppreſſorum defenſionem incumbere debeat. Neq, hæc Regis regum appellatio, & dignitas incognita fuit apud nationes alias; nam præter quam quod apud Parthos, Artabanus Rex magnus primus appellatus eſt duplicique diademate uſus, ut Herodiã. ſcribit; ut apud Perſas, ut Plut. Author eſt; unde illud Ageſilai, Aſiaticis ex conſuetudine, regem Perſarũ magnum vocantibus: *Ecquid ille*, inquit, *me eſt maior, niſi & iuſtior, & modeſtior?* Certè tũ hæc magni Regis appellatio apud Parthos, & Perſas ad Regem regum pertinebat. Nam & Sveton: in Caligula Parthorum, Regem regum appellat; & Plutarc. in Ponpejo tradit, Pompeium noluiſſe Parthorum regem appellare Regem regum ut à cæteris appellabatur. Perſarum etiam regem Saporem Regem regum appellat Jolius Capitolinus; illumq; ad Conſtantium Imper. hoc titulo ſcripſiſſe *Rex regum Sapor, particeps ſyderum, & frater Solis & Lunæ, Conſtãtio fratri meo S. P. D.* Marcellin. ſcribit; Magicam quoque in Oriente Regum regibus imperare tradidit Plin. Armeniorum regem Tygranem Plutar. in Lucullo, Regem regum dicit; deinde Ægyptiorum reges Simandrum, & Seſoſtrum ſe Reges regum in ſuis tumulis cognominaſſe Diodo. meminit. Igitur (ut ad Jobũ redeamus his proculdubio conſonãt, quæ de Jobo dicuntur: quòd fuerit, *Vir, vel Rex magnus inter oĩs Orientales*. Quæ magnitudo non ad opes ſolũ ſed ad dignitatis, & honoris gradũ, pietatiſq; & ſapientiæ pervulgatã apud oẽs de illo exiſtimationẽ referẽda eſt. Deinde c. 29. Quòd *auris audiens beatificaret* illum, eo quòd *liberaſſet pauperem vociferantem, & pupillum, cui nõ erat adiutor*. Quo indicatur non ſolũ ſuis jus dixiſſe, ſed & exteris qui in aliis tribunalibus aut injuriã patiebantur, aut jus ſuũ nõ aſſequebantur. Præterea ea eodẽ c. quod principes illi aſſiſtebant, duces (propriè gubernatores, & judices) cohibebant vocem ſuam & lingua eorum gutturi ſuo adhærebat: *Principes ceſſabant loqui, & digitum ſuperponebant ori ſuo*. Adde quid illud idem officium præſtabat, quod reges Geraræ regio, eodẽque cõi nomine profitebantur, cùm ait: *Pater eram pauperum*; quid. n. aliud ſignificat *Abi-melech*, niſi pater meus Rex? Ergo judices alii, exteriq; magiſtratus indicantur ab illo expectaſſe poſtremum de litibus judicium, & patrem & ſe præbuiſſe miſerorum adverſus aliorum principum potentiam.

17 Regnũ Palæſtinorum. Supremus regũ Chananæorum rex.
Heb. 7. 1.
Joſue 10. 1
מלכיצדק
אדוניצדק
Nota nominis Melchiſedech, & ſimilium
Iſa. 1. 21
עיר צדק
Pſal. 4. 1.
Rex regum apud nationes alias
Artabanus Herodianus l. 6. Plutarch. in Laconicis.
Dictum Ageſilai.
Sveton. c. 6. Plutarchus Julius cap. 24. Marcel. l. 17. Plin. l. 30. cap. 2. Plutarchus Diodor. l. c. 1.
18 Job Rex regum.
Job. 13.
Iob. 29. 12
Verſ. 21.
verſ. 16. Abimelech quid.

Hinc jam, pro totius hujus rei coronide, pauca quædã colligamus. Primũ cum Philippo, & Beda, Jobum fuiſſe primogenitũ nam regia tum & ſacerdotalis dignitas nõ niſi primogenitis deferri ſolebat. Id quod & ante datã legẽ in Abrahami familia obſervatum videmus, nam illis erant primogenita Eſau tum quod ſacerdos eſſe deberet, ſacerdotales nãq; fuiſſe veſtes illas valde bonas, quas apud ſe Rebecca domi habebat, veroſimile eſt ex multorum ſnĩa; tum quod eſſet quaſi Rex, duxve contribuliũ ſuorũm, & caput univerſæ familiæ. Id quod apertè indicat Iſaac benedictionẽ imperriẽs Jacob, quẽ exiſtimabat eſſe primogenitum Eſau. *Serviant tibi populi & adorent te tribus: eſto dominus fratrũ tuorũ, & incurventur ante te filii matris tuæ*. Deinde ad Eſau reſpondit: *Dominum tuum illũ conſtitui, & oẽs fratres ejus* (Jacob) *ſervituti illius ſubiugavi*. Idem cõfirmavit Jacob moribundus filium allocutus primogenitum: *Ruben primogenitus meus prior* (eſſe debuiſſes jure primogeniti) *in donis* capiebat enim duplicem hæreditatis partẽ præ aliis fratribus *maior in imperio* regis, aut ducis: judiciſve, tum etiam ſacerdotis, non *creſcas* (prop. non excellas, neque caput attollas. Res quidem ab aliis etiam gentibus obſervata. De Jobi verò ſacerdotio inferius dicemus.

19 Iob primogenitus ex Philippo, & Beda. Primogenita Eſau. qua.
Gen. 25. 31
Heb. 27. 25.
Primogen. ſacerdos & ſua familiæ caput.
Gen 27. 28
verſ. 37.
Ge. 46. 3

Secundò, non conſtat, an Job regnũ obtinuerit à ſuis majoribus jure hæreditario propter ſanguinem, & genus, an verò electione, & ſuffragiis populi. Licèt quidem probabiliùs ſit, non accepiſſe à parente regnum, ſed ſuæ ſapientiæ, & ſanctitatis merito ſibi cõparaſſe delatum a populo. Nam Septuaginta, qui parentẽ Job nominant Zaram regni aliquid habuiſſe non ſcribunt, nec verò legimus illius nominis regem ullum. Tum & Moyſes deſcribens catalogum regum Idumæorum, quamvis quidem recenſeat Zaram Ducem, nepotem Eſau & deinde ſcribat Jobab (quem dicemus paulò poſt eundem eſſe, qui Job) tamen Jobab filius Zara ſcribitur ſucceſſiſſe in regno Belæ, non Zaræ, & regi Huſam Themanitæ ſucceſſit in regno Adad filius Badad: & Sauli ſucceſſit in regno Balanam filius Achobor. An verò à Patre Zara imperium, poteſtatemve nullam jure primogeniti Job acceperit, tunc dicemus, cùm de illius genealogia diſſeruerimus; tùm etiam de opulentia, & nobilitate, quæ illi ad regnum viam patefecerunt.

20 An Iob Regnum hæreditario obtinuerit.
LXX.
Gn. 36. 33. & 35.

Deinde verò conſequens hoc loco eſt illa in hanc ipſam rẽ Chryſoſt. interrogatio, atq; reſponſio. *Quis eum iudicem conſtituit? a ſe ipſo, hoc eſt ob ipſa virtute creatus eſt index, quemadmodum Moiſes, tales videlicet decebat eſſe principes*. Vere quidem, atque ſapienter: Quemadmodum .n. Ariſtoteles docuit, quoſdam eſſe, naſciq; natura ſervos, quoſdam ad imperandum; illos, qui corpore, hos, qui mente plus valent; ita ſanè quos fratrum ſuorum amor, juſtitiæque, & veræ pietatis zelus inflammat, ſicèt non nati, ſed à virtute tamen informati, & facti ad imperandum, judicandumq; vel ſoli, vel primi cenſeri deberent. Stultè ſanè Hebræus ille cum Moyſe expoſtulavit: *Quis te conſtituit iudicem & principem ſuper nos?* Puerũ duodecim annorum Danielem animi candor, & Dei ſpiritus conſtituerunt judicem presbyterorum judicum nemine, vel reclamante, vel provocante ad tribunal aliud, ſicut ſcribitur, *cũ Suſanna duceretur ad mortem, ſuſcitavit Dominus Spiritum ſanctum pueri iunioris, cuius nomen Daniel, & exclamavit voce magna, Mundus ego ſum à ſanguine huius. Et dixerunt ei ſenes, Veni, & ſede in medio noſtri, & judica nobis, quia dedit tibi Deus honorem ſenectutis*. Ergo ſtulti, atque improbi Judæi, qui Chriſto redemptori ejicienti de templo vendentes, & ementes, oves, & boves, & publicè tunc per flagellum judicis officio fungenti dixerunt: *Quod ſignum oſtendis nobis; quia hæc facis?* cum ex ipſo zelo domus Dei tuendæ facere poſſent conjecturam judiciariæ il-

21 Chryſ. in cath. c. 20.
Ariſt. 1. Po.c. 1. & 4
Ex. 2. 14.
Da. 13 45.
Joan 2. 18

Pſ. 68. 10. litis, atq; legitimæ poteſtatis; *tunc enim diſcipuli recordati ſunt, quia ſcriptum eſt: zelus domus tuæ comedit me.*

22. *Judices quondam non externi, aut peregrini.* *Prov. 31. 10. Deut. 38. 15. Luc. 4. 22. Plutarc. de nativa in progeniem ſuam charitate.*

Tandem illud; non fuiſſe opus prioribus ſæculis externos reges, aut judices accerſere ex remotis regionibus, & gente ignota, ut procul eſſet, & de ultimis finibus pretium, & exiſtimatio illorum: creabant. n. principes, & magiſtratus de genere ſuo, & de gente ſua; & præter generis, & familiæ claritatem; utquiſq; ſapientia, fortitudine, pietate, & benevolentia in ſuo preſtabat cæteris, ita erat in patria ſua acceptus, & ſuis civibus ſumma fide, & charitate imperabat De poſterioribus autem ſæculis ſapienter dixit Plut. *Appellationes & peregrina inſtituere ſubſellia, Græci primum ob mutuã diffidentiam, coacti ſunt; quaſi aſcititiam juſtitiam, ſicut rem neceſſariam aliã, quæ apud ipſos non proveniret, deſideraret.* Sed nunc de hoc non plura; neque verò de Viri honorifica appellatione, & S. Jobi regali propter virtutem honore.

Erat in terra Hus:

23 *Quæ proprietas, præteriti imperfecti in ſacro ſermone. Vulgati quoque defenſio.*
24 *Quid terra in ſacro ſermone comprehendat.*
25 *Regna uno, vel pluribus oppidis conſtantia.*
26 *Nomen Hus multipliciter ſcriptum. Et de Hebræorum denſiori aſpiratione.*
27 *Retinenda communi uſu recepta pronuntiatio. Et rurſus de nomine Hus.*
28 *Situs terræ Hus, & dimidiæ tribus Manaſſe. Mons Hermon, Scenitæ & Nomades. Theman.*
29 *An Hus ad Idumæam pertineat?*
30 *Præpoſitio, In, quid valeat. Idumæa duplex. Mons Galaad, Hermon, Libanus.*

23 *Per præteritum imperfectũ quid exprimatur in ſacris: Apud Hebræos perfectum præteritum & imperfectũ idem.*

MInuta interrogatio, ſed non omnino inutilis; Quare quod juxta Hebræum, & Græcum vertendum videbatur, fuit, quo etiam modo legerunt Septuaginta, Interpres præterito imperfecto reddit? An quia Hebræorum præteritum valet utrumque? Liberum ergo fuit hoc, vel illo modo vertere? An quia hic liber potius vitam Jobi, quàm mortem deſcribit? quare non tam illum præteriiſſe, quàm eam, in qua tunc erat vitæ conditione, cùm in hoſtem, & latronem incidit, ſignificare voluit? Imperfectum namque præteritum ſervire ſolet exprimendo continuum aliquod vivendi inſtitutum, aut indeſinentem vitæ curſum; ut id Gen. 10. quod in Hebr. eſt: *Nemrod fuit robuſtus venator* doctè reddit

Gen. 10. 9. interpres, *erat robuſtus venator coram Domino*, id eſt, conti-
Gen. 42. 5. nuò ſe in venatione exercebat. Gen. 42. *erat fames in terra*, Hebraicè, fuit, id eſt, durabat, & invaleſcebat quotidie. Exo.
Exo. 8. 18. 8. *erant Ciniphes*, Heb *fuerunt*, indeſinentem vim eorum ſi-
3. Reg. 5. gnificat. 3. Reg. 5. *Erat pax inter Hiram, & Salomonem*, Heb. *fuit*, firma, ſtabiliſque amicitia indicatur. An quia ea loquendi ratione exprimitur ſecurum quoddam vitæ genus, conſtans, tranquillum, eatenus nunquam abruptum? Sic ſanè Nabuchodonoſor ſubitam ex terrifico ſomnio conturbationem animi ſui, hiſtoriamque univerſam narraturus, ordituṛ
Dan. 4. 1. ab illis verbis: *Ego Nabuchodonoſor quietus eram in domo mea,*
Exod. 1. 5. *& florens in palatio meo.* Et id Exod. 1. poſt recenſi tam omnem familiam Jacob ſubjungitur, *Joſeph autem in Ægypto erat.* Heb. *fuit*. id eſt, proſperè agebat Joſeph, illiuſq. ac ſuorum fratrum domus ſecuræ omnino, atque pacatæ florebant. Sic
Cap. 16. 13. etiam de ſe vir Job: *Ego ille quondam opulentus* (prop. quietus, & ſecurè agens) *repentè contritus ſum.* Igitur, *vir erat in terra Hus*, quietus in domo ſua, flores in palatio ſuo quod ſubitò, & inſperatò contritus eſt.

24 *Terra in ſacro ſermone 3. Reg. 5. 12. Deu. 24. 14.*

In terra Hus. Terram pro regione accipio latiore, & quæ plura ſub ſe regna complectatur. Licèt enim pro uno tantum regno accipiatur aliquando. 3. Regnum 5. *Fecit Aſa rectum, & abſtulit effeminatos de terra.* id eſt, de regno ſuo. Imò & ſtrictiùs pro una tantum urbe, Deut. 24. *Non negabis mercedem advenæ, qui tecum moratur in terra, & intra portas tuas eſt.*

Jer. 25. 17 & 20.

Sed hoc tamen loco latiùs patere hoc nomen, res ipſa poſtulat; nam plures eſſe reges Auſitidis, Jerem. teſtatur c. 25. dicit. n. *propinatum calicem, acceptum de manu Domini cunctis regibus terræ Auſitidis.* Sed an ita latè accipi debeat terra Hus, ut, vel univerſam Idumæam, vel maximam illius partem comprehendat, paulò poſt diſſeremus. Illud hoc loco animadvertendum, regna ſingula non ſingulis tantum civitatibus, ſed pluribus etiam oppidis conſtare potuiſſe; nam licet Heb. regem aliquando appellent, qui unius tantùm urbis, aut oppidi princeps eſt, ut obſervant Lyra Tob. 2. Andreas Maſius Joſue 13. ſed ejuſmodi potiùs regulos, quàm dixeris: Tamen Joſue 10. reges numerantur quibus plura patebant loca. *Sehon rex Amorrhæorum, & Og rex Baſan.* Id, quod etiam in aliis regnis, atque regibus Jericho, Hai, Jeruſalem cum aliis viginti octo, quos percuſſit Joſue, annotavit eo loco David Kimhi.

25 *Regna quondam ſingulis oppidis conſtantia, tum etiam & pluribus. Lyra. Maſius. Joſue 2. 10 & cap. 10.*

David kimhi.

Quod verò ad ipſum nomen terræ Hus attinet, nil mirum ſi à ſuo fonte aliquantulum detortum ſit: nam cùm nomina propria ea propria in aliam linguam tranſeunt, magnam mutationem ſubeunt, & pleraque Hebræa corruptè legi in Græcis, Latiniſque codicibus Hieronymus ipſe conqueritur ad Fabiolam manſione 9. Septuaginta ergo, atque Græci terram Auſitidem dixerunt quaſi Huſitidem, ut Hieronymus dixit de locis Hebraicis; quam etiam nominis inflexionem ſervavit Latinus interpres Jerem. 25. nominans reges terræ Auſitidis Licèt quidem Aquila Hebræum, quoad fieri potuit, retinuerit in Græco, vertens terram *Vs*, quomodo legerunt etiã Septuaginta Compluteoſes, & Chryſoſtomus ſermone de patientia Job. Hujus mutationis cauſa eſt, lenior Græcorum, & Latinorum pronunciatio: Hebræorum verò longè aſperior, & denſior, fortè etiam ſignificantior, præſertim in prolatione aſpirationum, & gutturalium In Hebręo autem *Hus* ſcribitur per *Ghain*, quę eſt denſiſſima aſpiratio rurſus in fine per *Tſade*, quæ via habet litteram ſibi reſpondẽtem ex æquo apud Græcos, & Latinos. Quare Græci, qui aſpiratione carent, non aliter potuerunt vertere denſiſſimã aſpirationem Hebræorum; de qua ſcribit Hieronymus ad Titum 3. *Septuaginta non potentes convertere in Græco aſpirationes Hebraicas, aliis litteris additis ut poſſunt, exprimunt*, idemq; aſſerit, Latinos & in prolatione gutturalium ſolere ab Hebræis irrideri imperitiæ; cùm pleraq; à Latinis corruptè proferantur. Sed præſtat tamen poſt confirmatum uſum veterem, atq; eundem proferendi conſuetudinem, ab illa non diſcedere, quàm, ſi ſemel nomina propria ad ſua exemplaria exigas, ſcribas, & proferas nomina ignota, & inaudita auditorum auribus ingerere; quis enim cum nimium Hebraizantibus quibuſdam jam nunc, & proferre, & ſcribere inter Latinos velit, *Jeſahiahu, Irmejahu, Jechezkel, Chaggahai*, pro Iſaia, Jeremia, Ezechiele, Aggęo. Rurſus, *Selomoh, Jarden, Joſijahu, Jiſchak*, pro Salomone, Jordane, Juſia, Iſaac. Parath pro Eufrate; *Chaſdim* propter Chaldea, *Madai*, & *Paraz* pro Media, & Perſis?

26 Hus quatuor ſcribatur. Hieron. LXX. Aquila. Compluten. ſes. Chryſo. Denſior ſpiritus Hebræorum. *ע צ* *Hieron. de Græca verſione.* *27 Retinenda antiqua, & uſu communi recepta pronunciatio.*

Sed ut revertamur ad *Hus*, quot ſunt in Hebræo aſpirationes, tot modis variari poteſt ſcriptura illius, atque totidem etiam, quod ſunt litteræ latinæ ſimiles litteræ *Tſade*, videlicet *Hus*, *Huts*, *Huz*, Rurſus, *Hus*, *Hhus*, *vel Chus*, ſed proximè exemplari Gutſ: atque hæc de nomine dicta ſunt. Quod verò ſpectat ad ipſam terram Hus, non multum differre videtur diſſenſio authorum nomine tenus, re tamen ipſa convenientium. Nam Chaldæos hanc ipſam vocat terram Armeniæ, Chryſoſtomus in caten. Arabiam; alii communi nomine Idumæam: nam à vicinis provinciis, aut regionibus hæc omnia derivari poſſunt in terram Hus: fuiſſe namque in confinio illarum terrarum teſtantur Septuag. c. Ultimo: *Habitavit*, inquiunt, *Job in terra Auſitide in finibus Idumææ, & Arabiæ.* & Euſeb. l. 1. de præparatione evang. c. 4. profert Ariſtæam in Judaica hiſtoria ſcribentem, Jobum habitaſſe in Idumææ, & Arabiæ finibus; conſentiunt Plinius l. 15. c. 13. & Ptolemæus dicentes, terram Hus eſſe in Arabia, & utrumq; affinem eſſe Idumææ. Id quod Jeremias indicat Thren. 4. *Gaude & lætare filia Edom, quæ habitas in terra Hus.* Adde etiam quod Olympiod. ait, ſermone tunc temporis celebratum eſſe extare ſepulchrum ſanctæ Jobi in Arabia. Idemque aſſerunt Abul. Brochard. Fretelius, Breidemb. permanere etiam nunc Pyramidẽ ſepulchri S. Jobi in finibus Idumæę, & Paleſtinę. Quod verò ſimile eſt, cùm in omni ſæculorum memoria illam ſepulchria regum ſuperſtruendi Pyramides conſuetudinem viguiſſe, Aegyptus teſtetur ſuarum miraculo Pyramidum; non quidem pro condendo frumento ut nonnullis frigidè ſenſerunt, ſed pro condendis regum cadaveribus, ut ſcripſit Herod.

Varietas nominis Hus. *Hus aliis nominibus nominata. Chaldæi. Chryſ. Situs terræ LXX. Euſeb. Plinius. Ptolemæus. Thren. 4. 21. Olympiod. initio caten Abulenſ. ſuper prolog. Hieron. & Nu. mero. 20. Brochard. Fretelius. Breidembachius in deſcriptione terræ ſanctæ. Sepulchrũ Job. Pyramides ſuper ſtructa ſepulchris Regũ. Herodot. Gerop. in Hermat.*

Cæterum pro clariori intelligentia terræ Hus brevem quãdam illius tabellam libuit ſubiicere quam magna ex parte elaboravit atq; in ſuo terræ Sanctæ Theatro repoſuit Chriſtianus Adrichom deligentiſſimus terræ Sanctę deſcriptor, & quam nos in paulò diverſam formam redactam ſubiici curavimus, non quòd exiſtimemus minutiora quæque loca, quæ nunc viſuntur, antiquis reſpondere omninò, quamvis nomine aſſonent, aut certo quodam milliarium, atq; paſſuum numero antiquam illam locorum, urbium, provinciarum diſtantiam nunc certò poſſe ubiq; conſtare, poſt tot annorũ ſeries tot locorũ ruinas, quę aut bellorum rerũ viciſſitudine, aut temporũ vetuſtate; aut loci tædio incolis aliò migrãtib. aut alia de cauſa ubivis gentium contigerunt; in minutiſſimis enim hujuſmodi deſcriptionibus, quantum fidei mereantur Geographi quidam alii, viderint: ſed præcipuarum partium, montium, regionum, regnorum, & quas vocant poſitionum ratio conſtet ad ſacræ noſtræ hiſtoriæ, & terræ Hus intelligentiã non inutilis.

Deſcriptio terræ Hus.

Eſt igi-

Situs, & topographia terræ Hus. Dimidia tribus Manaſſæ ubi quondam. 3.Re.4.13 Hieron. Joſeph de Bello lib.3 cap. 2.

28 Eſt igitur terra Hus cis Jordanem in ea ſorte, quæ dimidiæ tribui Manaſſæ attributa eſt. Cumque dimidia tribus Manaſſæ porrigatur uſque ad montem Hermon, amplectatur etiam regionem Argob, quæ eſt ſita ſuper Jordanem ut ait Hieron. de Locis Hebraicis; & erat in ditione Baſan, ut dicitur 3 Regum 4. *Bengaber præerat in omni regione Argob, quæ eſt in Baſan.* tum etiam comprehendat ſub ſe juxta Argob regionẽ Trachonitidem etiam ſuper Jordanem, ut ſcribunt Hieron de locis Hebraicis, & Ioſeph. lib. 3. de Bello. certè Hus, media eſt inter Trachonitidem, atq; Argob, & montem Hermon. Habet igitur ab Occidente Jordanem, Trachonitidem, & Argob; ab Oriente verò Hermon; non illum, qui citra Iordanem monti Tabor conjũgitur, ſed alium majorem, & celſiorem trans Iordanem, qui etiam Sanir dicitur: Ezech. 27. & Sion Deut. 4. abũdantque leonibus, & pardis. Cant. 4. tum etiam laudatiſſimis abiectibus ad tabulata navium Tyriarum Ezech. 27. à Meridie verò habet montem Seir, ſive Edom, quem incoluit Eſau; tum etiam Idumæam, & deſertum Arabiæ; paulò inferiùs ad latus Meridiei habet regnum Baſan, & regionem Galaditidẽ, & Lacum Geneſareth: tandem ab Aquilone habet Damaſcũ & Libanum. Matthæus verò Beroaldus parum exactè videtur de Huſitis loquutus, dum illos miſcet, vel confundit potiùs, cum Scœnitis: namque Scœnitæ ſunt incolæ Arabiæ deſertæ autore Plinio; qui propterea Scœnitæ, id eſt, tabernaculorum habitatores dicti ſunt quòd facilè frequenterque tentoria mutent, & commigrent libenter, quò illos meliora paſcua vocaverint: proptereaque etiam Nomades, id eſt, vagi dicuntur: fere enim, qui illas ſolitudines incolunt, paſcendis pecoribus vivunt: ut enim ait Hieron. Ezech. 27. *Arabia, & Cedar abundant agnis, arietibus, & hædis, & Tyri nundinas hac illatione multiplicant*; ſicut ſcriptum eſt Ezech. 27. *Arabia, & univerſi principes Cedar cum agnis, & arietibus venerunt ad te negotiatores tui.* Hus verò licèt ſit contermina Arabiæ deſertę, cæterùm neque tam raros, neq; tam vagos habitatores habuit.

Montis Hermon varia appellationes. Eze. 27. 5. Deut. 4. 143. Cant. 4. 8. Eze. 27. 5. Beroaldus notatur. Scœnitæ qui & unde dicti. Plin. l. 6. c. 28. Nomades, qui. Hieron. Ezech. 27. 21.

Fines terræ Hus, & latitudo. Brochardus in ſuo Itinerario. Guillel. Tyri, de Bel. ſacr. l. 22. Suetan. Fretelius. Naamath. Theman. Hieron. Amos. 1. 12. Theman appellative ſumpta. Iob. 9. 9. Iob. 39. 29. Pſ. 88. 13. Theodoret. Theman a qua radice היםב ימב

Qui verò fuerint fines terræ Hus, quæ urbes, quà latè patuerint omnino reticetur ab illius terræ deſcriptoribus. Hoc ſolùm indicant peculiare, videlicet Brochard. & Guillel. Tyr. in ſuo Bello Sacro ad meridionalem partem terræ Hus proximam eſſe Suetam, unde nomen originemque duxerit Baldad Suhites ad Septentrionem Fretelius conſtituit Naamath, unde Sophar Naamathites: proximiorem verò Jobi ſepulchro iidẽ deſcriptores faciunt Theman, ex qua Eliphaz Themanites, & ſimiliter Septentrionalem. Qua in re omninò contrarium habet Hieronymũ. qui tum de Locis Hebraicis, tum etiam ſuper id Amos 1. *Mittam ignem in Theman*, ait, *Theman* eſſe auſtralem provinciam, & ipſam nominis Etymologiam id ſignificare. Quare *Theman* appellativè ſumptum ſæpè in Scriptura pro meridie uſurpatur, quod noſter interpres *Auſtrum* vertit Job. 9 & 39 Exod. 26. Habac. 3. *& mare*, quod ſit ad meridiem, Pſal 88. *Aquilonem, & Mare* Cujus ſignificationis illa analogia eſt, quòd cùm *Theman* deſcendat *a Jamin*, quod eſt dextera, aut dexter, vel dextrum, reſpicientibus Orientem, quæ eſt quaſi prima, præcipua, & anterior mundi plaga, Meridies dexter eſt, ideo dextrum pro Meridionali plaga. Tum etiam Theodoret ſuper id Ezech. 20. *Contra viam Auſtri*, ait, Theman Græcè Meridiem eſſe, quanquàm, id quod Cantic. 4. Super id *veni auſter* &c. addit, Theman Hebræorum, & Syrorum lingua ſignificare, vocem neſcio unde hauſerit. Sed ſtatim pauca alia de Theman.

Theodoret. Ez. 20. 45. Cant. 4. 16

29 His tamen, quæ diximus obiici poteſt, non videri terram Hus ſeparandam ab Idumæa, neque à monte Seir; imo omnino ad Idumæam pertinere: id quod probari poteſt. Primò ex ſacra Scriptura quæ terram Hus coniungit cum Idumæa Thre 4 *Gaude, & lætare Filia Edom, quæ habitas in terra Hus*, ubi videtur non ſolùm contineri terra Hus in Idumæa, ſed potiùs Idumæa in terra Hus.

An terra Hus ad Idumeam pertineat. 1. obiectio. Thre. 4. 21 2. ratio. Ge. 36. 33. Prosper. Ariſta. 3. ratio. Iere. 49. 7. Amos 1. 11 1. Confirmatio.

Secundò, quoniam Jobab, quem dicemus fuiſſe Iob, recenſetur inter Duces Idumæos Gen. 36 atque adeò Idumæum illum appellant ducti conjectura terra Hus, Iſidor. Proſp. Euſe. Ariſtæas ſuperiùs adducti: neque verò exteris imperaſſe, ſed ſuis certum eſt, ergo terra Hus Idumæa eſt.

Tertiò quoniam Theman, quæ vicina erat terræ Hus, erat etiam vel conjuncta Idumęæ, vel potiùs in ipſa Idumæa; Iere. 49. *Ad Idumæam hæc dicit Dominus exercituum; nunquid non ultrà eſt ſapientia in Theman?* Et Amos 1. tamquam caput aut præcipua Idumææ urbs proponitur Themã; *Hæc dicit Dominus ſuper trib. ſcelerib. Edom, & ſuper quatuor non convertam eũ, &c. Mittam ignem in Theman, & devorabit ædes Boſeræ* Confirmo, ex Abdia, *Perdam ſapientes de Idumæa, & prudentes de mõte Eſau.* Quo loco originali, pro meridie etiam, Theman, eamdemq; vocem retinuerunt Sept. *Pavebunt pugnatores tui, qui de Theman.* Rurſus corroboro ex Gen. 36. ubi Inter Idumæos duces annumeratur Dux Theman; ſic. n. ſcribitur: *Hæc nomina ducum Eſau in cognationib. & locis, & vocabulis ſuis, Dux Thamna, Dux Alva, Dux Ietheth, Dux Oolibama, D. Ela, D. Phinon, Dux Cenez, Dux Theman, &c.*

Abd. 1. 8. LXX. 2. Confir. Ge. 39. 40.

Reſponſio 1 obiectioni. Lyran.

Primæ obiectioni quidam ſatisfaciunt conſtituentes duas provincias, aut urbes ejuſdem nominis Hus, alteram in Idumæa, de qua ibi loquatur Ierem. alteram verò, in qua Iob vixerit: Sic Lyranus: proptereaque diſtinguendæ æquivocationis cauſa dictum videtur, *qui habitas in terra Hus.*

Præpoſitio In, quid valeat. Gen. 1. 26. Onkelos. Verior reſponſio.

30 Secundò dici poſſet, habitare in terra Hus, idem eſſe quod ad Hus, vel juxta Hus: nam præpoſitio illa *In*, quæ in Hebræo eſt ſimplex littera Beth, non uno tantùm modo uſurpatur a noſtro interprete, vertitur enim etiam, *ad*, vel juxta Gen. 1. *Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram*, vel, *juxta imaginem noſtram*, quod alii dicunt; vel *ſecũdum imaginẽ*; quod Chald Onkelos in ſua Paraphraſi perinde reſerre exiſtimavit, ac dicere: *Faciamus hominem in imagine noſtra.* Idumæam autem eſſe conterminam terræ Hus, ſupra diximus, cùm terram Hus, conterminam eſſe Idumeæ, & Arabiæ ex multorum teſtimonio probavimus. Sed illa facilior, ſimplicior que reſponſio, Idumæã ibi latè ſumi, ut comprehendat etiam terram Hus; ſecus, cùm ſtrictè ſumitur, neq; includit terrã Hus neq; Galaaditidẽ, regnumve Baſan, ſed montẽ Seir, vel Edô, & quæ illi adiacet regio, ubi habitavit Eſau; quæ non tam eſt campeſtris, & plana; quàm montoſa & aſpera, atq; in ſciſſuris petrarum ſita, totaq; montium faſtigiis cincta, ut deſcribit Abdias. *Superbia cordis tui extulit te habitantem in ſciſſuris petrarum, exaltantem ſolium ſuum, qui dicis in corde tuo, Quis detrahet me in terram?* Proptereaq; Eſau ditio, atq; regio, quam incoluit, nominatur in ſacra Script Mons Gen. 36. *Habitavit in montem Seir.* Cæterum à monte Seir, & à poſteris Eſau, qui ex Seir, ſive ex monte Edom deſcendentes maximam illorum campeſtrium partem, quæ inter Edom, & Jordanem interiacent, occuparunt, totus ille terrę tractus Idumæa dicitur, paulò largiori nomine: præſertim cum Mons Edom, idem mons, continenter ſit cum monte Galaad, Hermõ, & cum monte Libano; qui montes claudunt totam illam regionem a Meridie, Oriente, Aquilone; licèt in diverſis partibus diverſa obtineat nomina. Nam cum Galaad mons coniũgatur à Iere c. 22: cum Libano, oportet medios etiam montes, conjunctos eſſe; ſeu potiùs cõtinuos. Ergo cùm Iere. ait, *Galaad tu mihi caput Libani*; Docet Galaad eſſe initium & primũ caput reliquorum mõntium; tum quia primum ſitus ordine locum, tum quia cæteris prominentem occupat. Prima igitur pars montis illius longiſſimè extenſi appellatur Galaad mons. Secunda appellatur mons Seir, vel Edom, quem incoluit Eſau: tertia mons Hermon: quarta Libanus. Dicitur verò *Habitare Idumæas in terra Hus*, ut ſignificetur Propheta locutus de Idumæa, etiam ea ratione, qua complectitur terram Hus. Niſi malis terram Hus vel ob ſoli ubertatem, vel ob cœli temperationem, vel ob aliquid aliud ſingulare, & excellens præ cæteris regionibus Idumeæ quodam quaſi privilegio peculiariter à Propheta deſignatam. Atq; eò referri poſſet, quod Septu. Vaticani eum locũ verterunt omiſſo nomine Hus: *Gaude & lætare filia Idumææ, quæ habitas ſuper terram.* Quaſi dicat, de illa præcipua Idumeæ parte loquor, quæ habitat ſuper terram, id eſt, fœliciter, & beatè vivit; quòd nos dicimus. *Que vive y reyna ſobre la haz de la tierra.* ſicut eodem ſenſu, eademq; phraſi dicitur Prov. 2. *Qui recti ſunt habitabunt in terra, & ſimplices permanebunt in ea; impii verò de terra perdentur.* Ad ſecundum eadem reſponſio. Ad tertium cum ſuis confirmationibus non alia.

Iere. 21. 6. Initium, & finis montis Galaad. LXX. Prov. 2. 21. Reſpõſio 2. obie. & 3.

Quis Iob fuerit: quod illius genus?

31 *Jobum fuiſſe Chananæum, Sententia Rab. Salomonis.*

32. 3. 4. *Sẽt. de Iobi genere. 4. verior & illius probationes, & Sept. interpretum authoritas.*

33 *Variæ obiectiones. Nominũ Iob, & Iobab diſcrimen.*

34 *An Reges Idumæi numerati à Moyſe imperarint univerſæ Idumææ.*

35 *Quæ, & qualia regna amicorum Iobi, & an Iobo ſubdita, & de priſcis Regum conſuetudinibus, ex 1. Paral.*

36 *A quo terra Hus nomen acceperit. Qui etiam viri nominati Hus. Quis etiam Huſam.*

31 His quæſtionibus proponendis anſam præbet, præbebit etiam conjecturam ſolvendis, terra Hus. Quamquam illa, quæ præcipua eſt, de genealogia Iobi, ſit pariter minime facilis, ut quod Hieron. ad Vitalem presbyterum ſcripſit, *In rebus*, inquit, *obſcuris diverſas debemus proponere opiniones, ut non tam ſcribere, quam familiariter loqui videamur*, certè quadret in rẽ præſentem, adeò eſt incerta & plena ſententiarum varietate. *Hieron.*

Pri-

R. Salom. 1. Sent. *Chananæi citra Iordanem.* *Nu. 13. 30* *Nu. 14. 45* *Gen. 10. 15 16.*

Primò R. Salomon potius patriam, quàm certum genus aſſignavit, dicens fuiſſe Jobum Chananæũ, & in Chanaan mortuum ante egreſſum Iſrael de Aegypto. Sed de tempore, quo vixit, poſtea. Ad Chanaan igitur, vel potius ad Cham primũ Chananæorum caput Jobi genus referendum cenſuit. Chananæam verò cum dixit, non ultra Jordanem, ſed potius citra Jordanem in ipſa Palæſtina vixiſſe. Nã licet Chananæi ſtrictè dicantur Palæſtini illi, vel Phœnices, qui juxta mare Magnũ, Mediterraneumve habitabant, ut cõſtat ex Nu. 13. *Chananæus moratur iuxta mare, & iuxta fluenta Jordanis*, Videlicet juxta Libanum, & duos illos fõtes *Jor*, & *Dan*, unde Iordanis derivatur, quare ab illis etiam partibus mõtoſis derivatur mons Nu. 14 *Chananæus, qui habitabat in monte*: Tamen etiam Palæſtinam Chananæã dici apertè liquet ex Gen. 10. ubi ex Chanaan diſſeminati dicuntur Sidonii, Hæthæi, Amorrhæi, Gergeſæi, cum aliis gentibus, quas expugnarunt filii Iſrael in ingreſſu terræ Sanctæ, qui omnes appellantur populi Chananæorum, ibique aſſignantur termini Chananeæ à Sidone uſque ad Geraram, Gazam, Sodomam, & Laſa. Ergo R. Salomon autumat Iobum fuiſſe Palæſtinum.

2. Sen. Ioa. Bened. *1. Par. 7. 1* *Gen. 46. 13* *Biblia Vaticana.* *Refellitur Benedict.* *Tribus Rub. & Gad.* *Tribus Iſachar.* *Ioſue 19.*

Secunda ſententia videtur eſſe Ioannis Benedicti in annot. ad c. 7. 1. Paralip. qui exiſtimat Iobum fuiſſe filium Iſſachar, & nepotem Iacob: Nam eo loco filius Iſſachar nominatur Iaſub; & idem Gen. 46 appellatur Iobab, ſive, ut in Bibliis Vaticanis correctius jam legimus, non Iobab, ſed Iob; Hunc ergo ait eſſe noſtrum Iob, quintum ab Abraham per Iſaac, & Iacob; atq; idẽ verbum doceri in interpretatione nominum Hebraicorũ, quę in fine Bibliorum Regiorum habetur. Sed plane videtur hæc ſententia falſa; nemo enim ex filiis Iacob Huſita fuit, cum tam illius filii, quam nepotes in Aegypto mortui fuerint. Cum autem illorum familia, & tribus poſtea ſortem habuerit in terra promiſſionis, terram Hus obtinuit dimidia tribus Manaſſe, ut ſupra expoſuimus, & trans Iordanem ſortem quidem habuit Ruben, & Gad; citra Iordanẽ vero cum aliis tribubus Iſſachar ſortitus eſt terram a Iordane uſq; ad campum magnum Eſdrelon non longe diſſitum a mari magno, ut deſcribitur. Ioſ. 19. Quare illa nominis conjectura ſola non ſufficit, cum cætera repugnent.

32

3. Sent. Hieron. Iſidorus. Rup. Rab. Pet. Com. Phili. Bed. Lyr. Gloſ. Dion. hug. Arboreus. Adrichom.

Tertia ſententia, & quidem celebrior vult Iobum eſſe ex poſteris Nachor fratris Abraham. Hanc docent Hieronym. in tradit. Heb. in Gen. & non obſcure Iſid. de vita, & morte Sanctorum c. 23 Ruper. lib. 6. in Gen. c. 34. Rabanus l. 3. c. 25. Magiſter hiſtor. Scholaſ. in Gen. c. 38. Philip. presbyter, & Beda initio hujus c. Lyra, & Gloſ. Carthuſ. & Hugo Gen. 22 Arboreus lib. 9. Theoſop. cap. 12. Chriſtianus Adrichom in ſuo theatro terræ Sanctæ in deſcriptione Manaſſæ Nu. 95. Probant autem ex conjectura nominis Hus: Videntur. n. a terra dixiſſe nomen, & genus Huſitæ ab Hus filio Nachor; de quo argumento poſtea.

4. Sent. Iob fuiſſe ex poſteris Eſau verior. *Orig. Au. Chryſ. Greger. Ambroſ. Sedul. Gre. Turo. Perion. Abul. Senenſ. Volater. Albe Mag. & alii.* *1. ratio. Orig.*

Quarta ſententia affirmat Iobum eſſe ex poſteris Abrahami per Eſau, videlicet quintum, aut ſextum ab Abraham; tertium vero, vel quartum ab Eſau. Hanc docent Orig. hic, Aug. 18. de Civ. c. 47. Chryſ. cõcione 2. de Lazaro. D. Greg. in Præfatione. Ambroſ. & Sedulius ad Romanos 9. ſuper id, *Rebecca ex uno concubitu*, &c. Theodo. q. 92. in Geneſ. Proſper de prædict. pat. 1. c. 52. Euſeb. l. 1. de demonſt. Euang. c. 1. & 4 qui adducit Ariſtæam in Iudaica hiſtor. Greg. Turonen. l. 1. hiſtoriæ Francorum c. 8. Perionius lib. 1. de vitis Prophetarum. Abul. Gen. 22. Sixtus Senenſ l. 1. verbo Iob, & l. 8. hæreſ. 10. Volater. l. 13. ſuæ antropologiæ Initio vero hujus libri Albert. Magn. & cum Titelmano recentiores alii. Eugub. idem tenet; ſed in eo quod dicit hanc eſſe Hebræorum ſententiam, aperte contradicit Hieron. Hujus rei prima probatio, & quidem firma, ut cenſet Orig. & Chryſ. ſumitur ab authoritate Septuag. interpretum, in quibus, tum etiam in interpretatione Theodotionis, reperiri hęc verba aſſerit Orig. in epiſt. ad Iulium Africanum. & iam id certo conſtat ex editione, & correctione Vaticana c. ult. *Job fuit de filiis Eſau filius, ut ipſe quintus ſit ab Abraham* Iidemque faciunt regem Idumæorum, ut ſupra diximus; qui omnes videntur fuiſſe poſteri Eſau. Huic teſtimonio Hieron. Rupert. & alii Latini conantur ſatisfacere, ex eo, quòd ea verba non ſint in originali Hebræo, neque etiam in Latina editione. Bene quidem, neque enim tanquam teſtimonium de fide rem hanc penitus evincit: Sed magnam eſſe Septuag. interpretum authoritatem, nec leviter aſpernandam, præſertim, ubi Latinæ noſtræ lectioni non repugnat, negari a nemine poteſt: imò vero amplectendam, & ſuſcipiendam, & vulgatæ lectioni, quoad fieri poſſit, adiungendam, Sixtus Pap. V. illis ſuæ ſanctionis verbis graviſſimè præcepit: *Volumus & ſancimus ad Dei gloriam, & Eccleſiæ utilitatem, ut vetus Græcum Teſtamentum iuxta Septuag. ita recognitum, & expolitum ab omnibus recipiatur, ac retineatur, quo potiſſimum ad Latinæ vulgatæ editionis, & veterum Sanctorum Patrum intelligentiam utantur.*

LXX. Interpretũ authoritas *Sixti Quinti ſanctio.*

2. Ratio. *Gene. 36. 4 11.*

Deinde; quoniam procŭldubio Iobab Rex Edõ (quem dicemus Iobum fuiſſe) fuit ex genere Eſau; tum etiam amicorum illius nomina, & cognomina ſapiunt cognationem, & genus Eſau. Nam Eliphax Themanites nomine refert primogenitum Eſau. Gen. 36. & cognomine refert Themam, nepotem Eſau: qui regioni Themanitarum nomen dedit; cui etiam regioni idem imperavit, appellatur. n. *Dux Theman, filius Eliphaz, primogeniti Eſau.*

Gen. 36. 31 *LXX.* *3. Ratio.*

Ergo omnes authores hujus ſentiæ exiſtimant noſtrum Iobum eſſe illum Iobab, qui Gen. 36. numeratur a Moyſe inter Reges Edon. *Reges, qui regnarunt in Edon antequam haberent regem filii Iſrael, fuerunt hi; Bela filius Beor, nomenque urbis eius Denaba. Mortuus eſt autem Bela, & regnavit pro eo Jobab filius Zare de Boſra; cumque mortuus eſſet Iobab regnavit pro eo Huſan de terra Themanorum*, &c. Ita etiam ſenſerunt: Septu. ſcribentes Iob ult. *Hi ſunt Reges, qui regnaverunt in Edõ, cuius regionis etiam ipſe* (Iob) *dominatus eſt. Primus Balac filius Beor, & nomen civitatis eius Dennaba: Poſt Balac autem Jobab, qui vocatur Job.* Et ratio videtur idem ſuadere; nam cum Iob ante legem vixerit, & Moyſes regnum Idumæorum, & Huſitarum, Ducũ, & Toparcharum univerſæ illius ditionis, quæ trans Jordanẽ ad montem uſque Edom, & gentium omnium, quæ ex Eſau derivatæ ſunt, catalogũ texat, non videtur ab illo prætermitti potuiſſe Iob ditiſſimus, atque notiſſimus toto Oriente; atque adeo non ſub alio nomine recenſitus, quem ſub nomine Iobab.

33

1. obiectio. יובב איוב

Quæ diximus tamen non carent impugnationibus. Prima ſumitur ex diſcrimine nominum Iob, & Iobab; nam ſi ejuſdem hominis nomina ſunt, profecto non diverſa, ſed unum, & idẽ cum contractione quadam cenſenda ſunt. Atqui non ſolum differũt in contractione, ſed etiam in ipſa radicali littera, nam Iob per *Aleph*, at vero Iobab, per ſimplex (*Jod*) ſcribitur; ergo diverſa nomina diverſorum hominum sũt. Hoc argumentum tanti facit Oleaſter. Gen. 36 ut adverſus omnes ferè patres antiquos ſe vincere exiſtimet, Iob non eſſe eundem, qui Iobab. Idem aperte ſentit Bellar. tom. 1. contr. l. de verbo Dei c. 20.

Oleaſter. Bellarm. *Reſp. 1. obiect.* *Iob, & Iobab diverſa nomina*

Reſpondent quidam, non ſemper idem nomen ſcribi iiſdem characteribus, & vere; nam contractiones, aut diverſæ nominis ejuſdem inflexiones, tum in Hebræa, tum in aliis linguis frequenter fiunt; Adde non eſſe valde difficile litteram *Aleph*, aliquando deficere, cum adeſſe deberet, cum ſit ex litteris deficientibus: atque in illo nomine, etiam cum ſcribitur, ſed tamen ſono, aut pronuntiatione non exprimitur, quippe quieſcit. Ego vero facile admitterem, illa eſſe diverſa nomina, binomiumque fuiſſe Iob: ſed de nomine poſtea.

2. Obiect. 34

Secunda; Iobab in Idumæa regnavit, at Iob Vir erat in terra Hus; vir vero ille in Denaba. Ad hoc revocanda ſunt, quæ de terra Hus diximus, pertinet enim Hus ad Idumæam, & Huſitæ Idumæi ſunt. An verò Iob patria fuerit Huſita, peculiari dubitatione explicabimus.

Roboratur obiectio. *An Reges Idumæi fuerint privati, an vero totius Idumææ.* *1. Paral. 1* *Superius n. 30.*

Sed urges; Iobab & alios Reges Edom numeratos a Moyſe, non privatos duces, aut regulos, ſed univerſæ Idumææ Reges fuiſſe, manifeſte. n. ibi Duces ſeparantur à Regibus. Primò. n. dominabantur Duces privati, deinde ſucceſſerunt Reges octo, qui non privatæ alicuius provinciæ ſed nulla addita reſtrictione dicuntur Reges Edom ideſt univerſæ Idumææ; nam duo ſimul Reges exiſtere non poterant; propterea enim ſucceſſio ſingulorum Regum ſcribitur in locum alterius, & vita, & regno defuncti: *Mortuus eſt Bela, & regnavit pro eo Iobab, cumque mortuus eſſet Iobab; regnavit pro eo Huſam &c.* At vero primus Rex Bella non diceretur ſucceſſiſſe in locum alicuius, qui mortuus eſſet, quoniam Duces ſimul plures in pluribus provinciis ſuas ditiones moderabantur. Tandem poſt octo Reges iterum adminiſtratio, & regimen rediit ad Duces, ut ſcribitur 1. Paralip. 1. *Adad mortuo* (is fuit ultimus Rex Edom) *Duces pro Regibus in Edom eſſe cœperunt*: Iob autem non potuit eſſe Rex univerſæ Idumææ, nam tres illius amici Idumæi fuerunt, & Reges ſuarum provinciarum in Idumæa eodem tempore. Fateor hoc mihi argumentum viſum eſſe difficile, & cuius ſolutionem libentius diſcerem, quam dicerem. Sed tentandum aliquid dicere, & primo quidem videri alicui poſſet non ineptum, aſſerere, terram Hus poſitam eſſe pro Idumæa, partem videlicet præcipuam pro toto, uti diximus ſupra, cum ageremus de terra Hus. Quare idem ſonabunt Rex terræ Hus, & Rex Edom. Sed eſto, hoc admittatur, adhuc obſtant illa trium Regum amicorum, Ducumve regna, aut imperia eadem Iobi ętate. Rurſus ſi

dic.a

Gen. 36. 2. Par. 1.

dicas, cum recenſentur Reges Edom, Idumæam accipi ſtricte pro monte Seir, non large, ut comprehendat alias vicinas provincias, aut toparchias; ſalium dices, cum terra Hus ſubiecta fuerit Jobo Regi Edom, in illaque habitaverit, & inter Duces, quibus ſuceſſerunt Reges Edom, annumeretur etiam Gene. 36. & 2. Paralip. 1. Dux Theman, à quo Eliphaz Themanites, amicus Jobi, & genus, & nomen, & imperium acceperit.

Ergo quid tandem vero ſimilius exiſtimem his propoſitionibus, accipe.

35 *Verior reſponſio.* Prima; forte tres Reges amici Jobi non pertinebant ad ditionem Idumæi regni, Regumve Edom. Hujus rei conjectura fit ex eo, quod inter Duces illos Idumæos non fit ulla mentio horum nominum Sophar, & Baldad, & Septuag. in fine c. 42. cum tres amicos numerant, tantum dicunt Eliphaz fuiſſe de filiis Eſao, neque etiam fit ibi mentio Ducis Suhæ, &c. Neque Ducis Naamath, quibus imperavit Sophar Naamathites, & Baldad Suhites. Potuerunt ergo eodem tempore, tum illi in ſuis regnis, tum Jub in Idumæa regnaſſe.

LXX.

Secunda; quoniam Dux Theman, & Dux Eliphaz ibi nominantur, & Eliphaz Themanites Rex etiam dicitur in lib. Tobiæ (quippe tres Reges numerantur) vero ſimile eſt, omnes iſtos tres Reges, regulos potius, aut Duces fuiſſe, id eſt, privatos Reges, & privatarum regionum, qui tamen imperium, & poteſtatem haberent, ſicut & Reges, licet non ita longe patentem. Sic enim dicitur Gen. 36. *Hi Duces Edom habitantes in terra imperii ſui.*

Tobiæ 2. 15. Ge. 36. 43. Montanus.

Tertia; Duces nihilominus unicuipiam parebant, vel quem ipſi elegiſſent, ut indicavit Montanus lib. de duodecim Gentibus c. 6. vel qui alia ratione, & via Regnum occupaſſet; ſicut & noſtrates Duces, aut Marchiones Regibus vel Imperatoribus parent.

Amici Iobi Duces, aut Reguli.

Quarta; Cum Reges regnabant, aliquid publicæ adminiſtrationis, & regiminis etiam in privatas Ducum ditiones exercebant. Cum verò ceſſarunt Reges, omnis adminiſtratio rerum publicarum, & provinciarum ad ſuos Duces devoluta eſt, & hoc eſt, quod ille locus 1. Paralip. ſuperius adductus probat. Ergo potuit Job Rex eſſe in Idumæa, & amici illius Duces, & Reguli: atque Reges quidem, ſi privatos intelligas, uti jam explicuimus; qua etiam ratione accipiendum eſt illud teſtimonium libri Tobiæ, & quod in fine libri Job legunt etiam Septuag. *Eliphaz de filiis Eſau Themanorum Rex; Baldad Tyrannus Sauchæorum; Sophar Rex Minæorum.*

LXX. *3. Obiect. 36.*

Tertia objectio; Terra Hus profecto nomen accepit ab Hus filio Nachor, quippe ab illius habitatore, & principe, ejuſmodi autem provinciæ ſemper videntur in poſſeſſionem, & hæreditatem ceſſiſſe filiis, & poſteris eorum, qui primi, vel illas occuparunt, vel in provinciæ, aut regni formam redegerunt: ergo Job Huſita, & Huſitarum Rex a Nachor, & Hus ducit genus.

Reſp. Olympiod. Eugub. Plures appellati Hus Ge. 10. 22. Gen. 22. Gen. 36.

Sane Olymp. in catena, & Eugub. aliud agens ait, Hus fuiſſe filium Eſau, atque ab eo regionem, in qua regnarunt poſteri Eſau, fuiſſe appellatam terram Hus. Verùm hoc ex Scriptura non conſtat, cum nuſquam reperiatur Hus, qui ſit filius Eſau; licet tres ejus nomenclaturæ viri numerentur: Primus filius Aram, nepos Sem, pronepos Noe, Gen. 10. Secundus primogenitus Nachor fratris Abraham, Geneſ. 22. Tertius filius Diſam, & nepos Seir Horræi, Gen. 36.

Seir cuius nomen.

Fortè autem Eugubinum fefellit nomen Seir, quod fuit etiam nomen, aut, ſi mavis cognomen Eſau, ſed primum tamen fuit nomen viri Horræi, tamen etiam montis, in quo Horræi habitarunt. Inde autem verſantur Eſau accepiſſe cognomen Seir, quod expulſis Horræis occupaverit montem. Seir ſicut dicitur Deut. 2. *In Seir prius habitaverunt Horræi; quibus expulſis atque deletis habitaverunt filii Eſau, ſicut fecit Iſrael in terra poſſeſſionis ſuæ, quam dedit illi Dominus.* Licet quidem Eugubinus anſam potuerit accipere ex eo, quod ait Hieronymus de locis Hebraicis littera V. unum de poſteris Eſau hoc nomine appellatum. Alii exiſtimant terram Hus nomen accepiſſe ab Huſam, qui regnavit in Edom poſt Jobab Gen. 36. quod nomen licet nondum habuerit tempore Jobi, potuit tamen habere tempore Moyſis, qui deſcripſerit hunc librum, & notitiam tunc appellatione illam nominavit.

Deut. 2.

Gen. 36.

Hus, & Huſam, a diverſis radicibus.

Sed neque hoc conſtare poteſt; nam Hus, & Huſam in ſuo originali in nullo omnino littera conveniunt; Huſam enim per *Heth, Sin, & Mem*, ſcribitur; Hus vero per *Ghain, Van, & Thſade* Tandem ergo dici poteſt ab aliquo illorum trium potuiſſe ſic nominari terram Hus, licet nemo fuerit ex filiis Eſau, neque oportere ſemper a poſteris primi conditoris, vel habitatoris alicujus provinciæ illam poſſideri; cum tot ſint hominum, locorum, belli, temporum mutationes. Et quòd ſi, quæ eſſet in hoc difficultas, illam prorſus tolleret, ſic appellatam eſſe terram Hos non a filio Nachor, ſed à filio Aram, nepote Noe clara coniectura eſt, quod docet Hieron. in q. Hebr. Gen. 10. & Joſeph. *de antiquita.* quod iſte Hus primus inſtituit, & incoluit Trachonitidem, & Cœleſyriam, & gentem harum regionum, atque adeò oportuit etiam conditorem, & inſtitutorem extitiſſe terræ Hus, & gentis Huſitanæ, nam Hus media eſt inter Trachonitidem, & Cœleſyriam. Adde etiam quod ait in q. Hæb. Gen. 10. quod ab Hus filio Aram Sept. interpretes in lib. Job, regionem Auſitidem, quaſi Huſitidem tranſtulerunt; unde non ſolum ſuſpicari, ſed & clarè opinari poſſumus Hieronymum non fuiſſe alienum ab hac noſtra ſententia de Jobi genealogia ex Eſau, cum hanc referat, nec rejiciat ſcribens ad Evagrium, imò aſſerat ex propria ſententia, ad Theraſiam. Atque adeò illam de Hus filio Nachor potius ex Hebræorum traditione retulit, quam aſſeruit.

עוץ חשמ

Hieron. Ioſep. 1. Antiq. c. 14.

Hier. t. 2. ep. 126. t. 3. ep. 20. de vera circum.

Quæ Jobi patria: qui parentes?

31 *Multiplex Boſra. Illuſtratus locus Ioſue.*
32 *Iob patria Boſra in Idumæa, vel Thachonitide.*
33 *Septuaginta de Iobi matre refelluntur. Illius pater Zara, & de iure Priſcorum Ducum.*

31 VNanimis omnium vie fuiſſe conſpiratio in aſſerenda Jobi patria, videlicet terra Hus: hunc enim exiſtimant illorum verborum ſenſum, *vir erat in terra Hus*. Sed certè hinc tantum colligi poteſt in Hus habitaſſe; nam quod deinde inferunt, ergo ortu fuit Huſita, non neceſſario ſequitur. Quare Septuag. ad habitationem referunt c. 40. dum legunt, *In terra Auſitide habitans*. Cæterum conſtat ex Gen. 36. Job ſive Jobab, habuiſſe patriam Boſram, *regnavit Jobab de Boſra*. Eſt autem triplex ejus nominis urbs, prima in regione Trachonitide, in ſorte dimidiæ tribus Manaſſæ, quæ data fuit Sacerdotibus, & una ex civitatibus confugii, ſicut dicitur Joſ. 21. *Filii Gerſon Levitici generis dedit de dimidia tribum Manaſſe confugii civitates Gaulon in Baſan, & Boſram cum ſuburbanis ſuis civitates duas.* Hæc in Heb. dicuntur *Beſthera*, unde Maſius exiſtimat, Latinum nomen eſſe corruptum, & mendoſe legi. Græci tamen, & Septuag. eodem fere modo nominant Boſoram. Secunda eſt in regione Moabitide, eis montes Abarim ad mare mortuum in ſorte Ruben non valde longe a Jordanis influxu. Hæc dicuntur Boſor, in Heb. Beſer, & Boſra etiam nominatur, urbs etiam refugii & Sacerdotibus data, & deſcribitur his verbis Joſ. 20. *Trans Jordanem contra Orientalem plagam Jericho ſtatuerunt Boſer, quæ ſita eſt in campeſtri ſolitudine de Tribu Ruben.* Et Joſ. 21. *Filiis Merari Levitis data eſt de Tribu Rube, ultra Jordanem contra Jericho civitas refugii Boſor in ſolitudine.* Et rurſus Deuter. c. 4. verſ. 43. *Boſor in ſolitudine, quæ ſita eſt in terra campeſtri de Tribu Ruben*: erat quippe in campeſtribus Moab. atque in ea parte, quæ erat dicebaturq; deſertum, civitas quidem munita, & magna, ut dicitur Mach. 5. Tertia Idumæa; cum Edom enim ſemper jungitur. Iſ. 34. & 63. & Amos. 1. Jam ergo certum videtur patriam Jobab non fuiſſe Boſram Moabiticam, illa enim erat poſterorum Loth: non improbabile fuiſſe alteram urbem Idumæam, cum Idumæus appelletur Job, fueritque ex poſteris Eſau: Non minus vero ſimile, fuiſſe primam illam in regione Trachonitide, vel juxta illam de dimidia Tribu Manaſſe: nam vel erat intra ipſam terram Hus, vel cum illa coniuncta, & Arabiæ proxima, & favet etiam, uxorem Jobi fuiſſe Arabiſſam, ut ex Septuag. poſtea dicemus; & idem docuit Julianus in Cat. cap. 42.

LXX. *Ge. 36. 33. Multip. ex Boſra.*

Io. 21. 27.

Aud. Maſ. LXX.

Ioſ. 20. 8.

Ioſu. 21.

Deu. 4. 43

1. Mach. 5. Iſ. 34. 36. Amos. 2.

32. *Boſra Iobi patria.*

Iulianus.

33 LXX. *Iobi mater. Gen. 36.*

Nunc de Jobi parentibus. Et quoniam Sept. matrem illius nominant, prius de illa. Ajunt enim matrem fuiſſe Boſoram; unde autem hoc acceperint, ignoro prorſus. Quòd ex Gen. 36. deſumpſerunt, certè ibi non recenſetur mater Jobab, ſed patria, ſicut & reliquorum regum Idumæorũ, *Bela filius Beor, nomenque urbis ejus Denaba: mortuus eſt autem Bela, & regnavit pro eo Jobab filius Zaræ de Boſra; cumque mortuus eſſet Jobab, regnavit pro eo Huſam de terra Themanorum.* Sanè fateor eam etiam eſſe familiarem Hæbræis locutionem, ut matrem conſtruat cum præpoſitione De, cum utrumque parentem alicujus exprimunt, ut Matth.

1. Ju-

Matth. 1. 1. *Iudas genuit Phares, & Zaran de Thamar.* ſed nõ ſemper ea locutione matrẽ ſignificãt Niſi velis dicere patriã eſſe hominis matrẽ, ſicque allegorice locutus eſſe Septuag. Hinc collige non ſignificari eo loco Geneſis regias urbes regni Metropoles, & capita, ut quidam opinantur; ſed regũ patrias, ut clare conſtare poteſt legenti.

Jobi pater. Tandem, pater Jobab Zara fuit, dux quidem, filius Raphael, nepos Eſau. Inter Duces autem, & Reges id diſcrimen cõſtituunt quidam ex Hebræorum doctrina, ut duces tantum nõ eſſent redimiti corona, perinde ac Reges; alii quod duces tantum eſſent capita familiarum; alii aliter, ſed certe antiqui illi Duces hæc ſimul omnia videntur habuiſſe, ut & capita familiarum eſſent & populi, civitatiſq. principes, & dominationẽ, imperiumq exercerent; hoc enim illis verbis Gen. 36. ſignificatur, *hæc ſunt nomina Ducum in cognationibus & locis.* Et deinde: *habitantes in terra imperii ſui*, Job ergo a parente Zara hereditario primogenii jure accepit, ut cognationis ſuę caput eſſet; cum quo facit, quod cum a Deo reſtitutus eſt ſanitati, & priſtinæ dignitati, venerunt ad eum omnes fratres ſuæ familiæ, & univerſæ ſorores ſuæ. Eodem jure privatam dominationem habuit in Boſram, quippe patriam ſuam, vel in aliquam aliam ſuæ gentis civitatem. Sed tamen quod Rex eſſet, id non accepit à parente, uti ſupra expoſuimus.

Ducum, & Regum diſcrimen.

Gen. 36. 43

Quid Iob acceperit à ſuo parente.

APPENDIX NOTATIONUM

ad Jobi Genealogiam.

APPENDIX I.

34 *Iob Gentium ad Fidem adducendarum figura, & pſal. 107. illuſtratus.*
35 *Job Chriſti Chirotheca, aut calceamentũ. Lucas & Matt. explicati. Antiquus belli mos.*
36 *Hiſpanis certandi conſuetudo. Job triũ Magorũ precurſor.*

PRimò obſerva cum Proſpero, id, quod multũ facit ad ſanctitatẽ, & encomium S. Jobi gentium ad verã Chriſti fidem converſionem quodammodo in Job præfiguratam; jam, inquit, *per iuſtum virum tranſitura Chriſti veſtigia ingẽtes ſignabantur; de quibus David in perſona eius dicit, in Idumaam extendam calceamentum meum, mihi alienigena amici facti ſunt.* Quaſi diceret, redigam inibi meam poteſtatem atq. poſſeſſionem, penitusq. ſubiiciam: Sed ita tamen, ut ſubiectum populum non habiturus ſim ut mancipia, neque enim dicam; vel dominabo eos, qui in me crediderint, meq. dilexerint ſervos, ſed amicos: quia omnia, quæ audivi a patre meo, nota faciam eis. Tum etiam promittit Chriſtus extenſurum, projecturumq. ſe ſua calceamenta in Iudumæam, i. ſuæ incarnationis, atque converſationis cum hominibus myſteria gentibus revelaturum; hæc enim per calceamentum intelligunt Patres Lucæ c. 3. & Matth. 3. hujus igitur corrigiam licet non ſit dignus ſolvere S. Job. inſtar Joan ſed ſolvit tamen atq. portavit, (ut Matth. loquitur) dum Chriſti myſteria, & fidem habuit, atq; decãtavit illuſtratus prophetico etiam lumine. Propterea enim Aug. ſerm 6. de tempore illum appellat eximiũ prophetarum, quod c. 19. prædicaverit. *In carne mea videbo Deum ſalvatore meum.* Quod (inquit Aug.) *ad id tempus pertinet, cum Chriſti Deitas habitu noſtra carnis induta eſt.* Cum quo illud facit quod R. Himmanuel, apud Pag. in radice *Nagbal*, ait, in eo loco Pſ. 60. non ſolũ *calceamentum*, aut *ſcopedem* legi poſſe, ſed etiam chirothecam meam, *Mos enim*, (inquit ille) *erat regum, cum aliquam obſidebant urbem fortẽ, ut chirothecam proiiceret Rex intra urbem, ſignificans nunquam ſe ab ea receſſurum niſi urbe capta.* In cujus conſuetudinis confirmationem affertur, quod in Antonium dixit Philip 11. Cicero. *Mirer tandem morari Antonium; ſolet, n accipere ipſe manicas, nec diutius obſidionis metum ſuſtinere.* Sed Cicerone omiſſo, cujus longe alius intellectus eſt (notat enim Antonium animi languentis, & timidi, ut qui facile ſoleat ſe dedere hoſti, & præbere manus vinciendas; ſunt enim manicæ manum vincula.) Certè ſi cum illa conſuetudine locus ille Pſ colludit, dices Jobum fuiſſe ſignum, & quaſi pignus Gentilitatis aliquando manus daturæ, & cervicem ſubmiſſuræ Chriſti jugo, projectum ab ipſo Deo inter medios hoſtes, atq conteſtante, nunquã ſe ab illis receſſurũ niſi prius captis atque devictis. Porro antiqua ſolenniſque fuit apud Hiſpanos bellica cærimonia, ut qui alterum laceſſeret ad ſingulare certamen, hoſti præſenti, & hoſtiliter appellato, multis præſentibus, chirothecam proiiceret, illumque depoſceret ad pugnam: unde etiam affirmare poſſis Deũ veluti extendere calceamentum, & contorquere chirothecam in Dæmonum turbas, viro ſanctiſſimo, atque fortiſſimo Jobo inter Idumæos conſtituto, atque angelorum, hominumq. circumfuſa multitudine avide expectante, ſui talibus dæmonum exercitibus bellum denunciare periculoſum, & acerrimum. Vides igitur, ut tres Reges, qui ab Oriente venerunt primitiæ gentium, Deum hominem adoraturi, & regem Judęorum veneraturi, prævium alium Regem habuerint magnum inter omnes Orientales, & quaſi pignus etiam gentium; qui non minori Deũ hominem videndi arſit deſiderio, *Videbo*, inquit, *in carne mea Deum Salvatorem meum.*

Proſp. de prædiction.

Pſ. 107. 10.

Ioa. 16. 15.

Luc. 1. 3. 16
Matt. 3. 11
Iob portavit Chriſti calceamenta. Aug ſer. 6. de temp.
Iob. 19.
R. Himmanuel.
Pſal. 60.
Antiquus mos obſidionis.

Cicero illuſtratus.

36
Priſcus Hiſpanorum mos.

Iob præcurſor trium Magorum.

Iob c. 19. 26

APPENDIX II.

37 *Pulchra Iobi cum Iſraelitico populo cõparatio ex Hierony.*
38 *Iudaeorum ſuperbia. Illuſtratur Ioſue, et Matthaeus de lapidibus ſuſcitandis in filios Abraha.*
39 *Gentium fides, & incrementum. Quid dies magnus. Judaeorum Zelotypia, & ſpiritus compunctionis.*

SEcundò notandũ cum Hierony. ad Theraſiam de vera circumciſione Judæorum corpore, & littera, non corde, neq. ſpiritu circumciſorum ſuperbiam valde pungi atq. cõprimi, hoc propoſito Jobi Idumæi exemplo. Quam rem eleganter, & copioſe perſequitur Hier. *Vbi* (*inquit*) *es inſola tume, circumciſa Judæa? confer cum hoc uno pedem, concede & gloria: attolle te majorum ſuperba virtutibus: Job adverſum te procedit in medium ſanguinis auctore non erubeſcens, neque per Eſau in conceſſa benedictionis ſortem tranſfuſione mentitus Job ſpoliatus bonis omnibus nihil requirit; tu Ægyptum in eremo poſt manna delitioſa ſuſpiras. Illum ab ſpe in Deo poſita tot malorum tentamenta non avocant: te ad eam ſpem, bonorum omnium blandimenta non provocant. Ille manũ Domini ſentiens benedicit in vulnere, tu virtutibus de Pharaonis juge exuta non ſubjaces. Ille pro circumciſis veniam poſtulate conceditur; tibi vero velut incircumciſa Amorhaus pater, & mater ingenitur eſſe Cethaa.* Hæc & alia pulchra Hierony. Quare hinc in veritate compertum eſt, ut Petrus dixit, *Quòd non eſt Deus acceptor perſonarum, ſed in omni gente, qui timet Deum, & operatur juſtitiam, acceptus eſt illi.* Si igitur filius Iſrael nolit benedictionem, quam Iſrael pater ſuus acquiſivit, benedictio elongabitur ab eo, & tranſibit ad Idumæã, & ad filios Eſau. Fruſtra in gloriantur, vaneq intumeſcunt nomenclatura illa, & inſigni nobilitatis filiorũ Abraham; cum poſſit Deus de lapidibus ipſis, videlicet gentibus abiectis, vilibuſq. & terræ (quos vocant) filiis, ſuſcitare filios Abrahæ. Quo etiam modo loquendi dixit Homerus Odiſſ. 8. *Dictuum genus, unde es non enim a quercu es antiqua, ne a petra,* quod alii dicunt, *neq. lutea, neque terra progenies.* Cum verò Joan. dixit, *Potens eſt Deus de lapidibus iſtis*, demonſtravit quaſi digito in ipſo Jordania alveo, & eo loco, per quem trajecit populus Iſrael in terram promiſſam, ubi baptizabat Joan. (videlicet in Bethabara, quod tranſitum ſonat) illos lapides, quos poſuit Joſue in medio Jordanis alveo ubi ſteterunt Sacerdotes, de quibus eo loco dicitur, *& ſunt ibi uſq. ad præſentem diem.* duraſſe etiam uſque ad Joannem, ab eodemq. indicatos illis verbis Matth 3. docent Remig & Anſel. illi itaq. lapides demerſi, & obruti in ipſo alveo Jordania, atq. uſque ad Joannem baptizantem ſuperſtites, gentium figura erant, errorum, & ignorantia fluctibus obrutarum, ſed tandem ad Chriſti fidem & Eccleſiam per Baptiſmi januam ingreſſurarum, & ſuſcitandarum de imò alveo & de terra, in qua miſere jacebant, ad filiorum Dei gloriam, & nobilitatem: filios autem deturbandos de ſede, quã ſuperbo faſtu potius, quod ollis virtutum meritis occupabant; ſicut ſcriptum eſt: *Depoſuit potentes de ſede, & exaltavit humiles* Illi ſane vocabant Gentes * non gentem, & Ethnicorum * populum, non populum; ſicut etiam Eſter 14. dicitur; *Ne tradas Domine ſceptrum tuum his, qui non ſunt*, i. gentibus alienis à vera Dei cognitione, & cultu: ſed *qui aliquando non populus poſtea populus Dei, & qui non conſequuti miſericordiam, poſtea miſericordiam conſequuti*, ut ex Oſeæ 2. repetunt Paulus, & Petrus, dũ uterq. ad eos ſcribunt, qui ex gentibus crediderant, eum honorem illis deferentes, quem ſuperbi Judæi non credentes amiſerant. *Aſcendit igitur de terra*, (ut Oſea dixit) *quia magnus dies Jezrahel: ſuſcitabit nimirum, de lapidibus filios Abrahæ ſuſcitabit de pulvere egenos, & de ſtercore eriget pauperes*; tum etiam pullulabunt, & creſcent in magna copia, & numero, ita ut videantur terram univerſam implere, idq; eveniet *Jezraheli*, id eſt ſemini, & filiis Dei, ſuſceptis ex gentilitate, o Die magno, lætiſſimo, maximè feſtivo, epulis, & conviviis dicato; Hoc enim *Dies magnus* ſignificare ſolet, ut colligitur ex Joa. 19. *Erat magnus dies ille Sabbathi.* & Iſai. 1. ubi nos habemus: *Neomeniam, & Sabbathum, & feſtivitates alias non feram.* Septug. legunt, *Neomenias veſtras, & Sabbatha, & Diem magnum non fero* Ad magni igitur die conviviũ opiparum ſuſcipiendæ fidei Chriſti quoniã qui vocati primi ſunt, nõ fuerunt digni; juſſi ſunt convenire, atq. diſcũbere menſæ regali, quotquot

37
Job comprimit Iudaeorũ ſuperbiã Hieronym. Iobs, cũ Iſraelitico populo collatio.

Act. 10. 34

38
Illuſtrat ut Matth. loc. de lapidib. ſuſcitandis in filios Abraha.
Homer.

Ioſue. 4. 9.

Remig. & Anſelm. in Matthæi. 3
Lapides Iordanis quid præfigurarint.

Luc. 1. 52.
* *Hiſp. que ni erã nada ni nadie, ni gẽte di quiẽ ſe vuieſſe de hazer caſo.*
Eſter. 14. 11
Rom 9. 25.
1. Pet. 2. 10
39
Oſeæ 1. 4.
Matth. 3.
Luc. 1.

Quid Dies magnus in ſacris.
Ioa. 19. 13.
Iſa 1. 13.
Septuag.

Matth. 8. 11. quot per vicos, & plateas reperti ſunt pauperes, debiles, cæci, claudi; ut veriſſime dictum ſit: *Multi ab Oriente, & Occidente venient, & recumbent cum Abraham Iſaac, & Iacob in regno cælorum.*
Luc. 13. Inter eos vero, qui venerunt ab Oriente Job non ultimus eſt, ſed omnino numerandus inter primos convivas, qui nullam uxoris ductæ excuſationem prætexuit, uxore licet atque liberis onuſtus; non quinq. boum juga prætendit, quamvis quingenta habuerit; non quod comptam villā eſſet aſſiturus, qui regno ampliſſimo providebat. Interim filii regni rumpūtur dolore, & tabeſcunt invidia,
Act. 7. 54 *diſſecantur cordibus ſuis, & ſtridunt dentibus in eos*, quos vident eò admiſſos honorifice, unde ipſi turpiter dejecti ſunt: ſicut ſcriptum eſt.
Ro. 11. 8. & Iſai. 29. ſecundū. 70. *Dedit illis Deus Spiritum compunctionis*, i. pungentem, & exacerbantem corda illorum; tum etiam Zelotypiæ, & invidentiæ ſpiritum adverſus gentes fidei participes, ut illa comminatio adimpleretur:
Deu. 32. 21. * Hiſp. yo los dare un mal rato de celos. *Ipſi me provocaverunt in eo, qui non erat Deus, & irritaverunt in vanitatibus ſuis, & * ego provocabo eos in eo qui non eſt populus, & in gente ſtulta irritabo illos.* Nam invidantia, & Zelotypia, faſtum & arrogantiā, immoderatumq. ſui ipſius amorem, tanquam umbra, ſemper comitatur.
Philip. 3. 5. Quare Paulus Hebræus, & Hebræis, qui bene illos intus, & in cute noverat, ait Rom. 11.
Ro. 11. 13. *Quamdiu ſum gentium Apoſtolus, miniſterium meum honorificabo* (id eſt, ſtrenue, ac diligenter inſerviam gentium ſaluti, & converſioni, atq. id in ſumma gloria, & laude ponam) *ſi quo modo ad æmulationē provocē carnem meam, & ſalvos faciam aliquos ex illis*. Sed rem tamen hanc, & Sacramentum abſconditū prioribus ſæculis, & generationibus cum Iſaias c. 24. diverſis viis, & rationibus indicaſ-
Iſa. 24. 16. ſat (rem videlicet ſuo populo minime gratā, ſed plenā invidiæ, & offenſionis) quaſi latentē animi ſenſum aperire formidaret; remque totam ſilentio premere conaretur, & erumpentia verba cōpeſceret, ait: *& dixi* (ſtatui deinceps) *Secretum meum mihi*: adeo illos pūgit electio gentiū, & viri ſanctiſſimi Idumæi, non Iſraelitæ, ſāctitatis, veriſſimęque fidei, & religionis celebritas.

APPENDIX III.

40 *Nemo ſanctus referenc ad parentes impios, & ignobiles. Illuſtratur locus Pſalm. 36. & Epheſ 3.*

41 *Vera nobilitas, non ex genere, ſed ex Sanctitate.*

42 *Eſt generi, & ſanguini ſuus honos ſed ſine pietate inanis.*

40

Ambroſ. in Pſ. 36. 28. TErtio cum Ambroſ. in Pſal. 36. colligē dum eſt illius verſiculi ſenſus; *Semen impiorum peribit. Semen*, inquit ille, *non corporalis generationis, ſed mentis internum, & impietatis ſucceſſio.*
Nemo juſt. cenſetur pa rentū impio rum filius. *Nam utiq. Iob de ſemine Eſau ſcripturæ ſignatur teſtificatione. Quo modo ergo ſemen Eſau periit in Iob, cum tantus vir fuerit, & venturum in terram Dominum providerit, qui tumorem ſæculi & Diabolum ſubiugaret. Ergo hoc quæritur, ut malitia transferatur in poſteros.*
Job genere nō moribus Idumæus. Fieri ergo poteſt, ut ait Ambroſ. ut exuat unuſquiſq. quod natus eſt, & qui impio patre natus eſt, minime cenſeatur illius filius, cujus impietatis particeps non eſt. Jam ergo Job minime Idumęus ſit, neque filius Eſau prophani, neq. fœdo ſan-
Iſai. 1. 15. Pſ. 5. 7. & 54. 24. guine peccatorum, quod ſonat, nomen Edom cruentatus; ſint vero Idumęi, quamvis non ſint ex poſteris Eſau,
Oſee. 4. 5. *quorum manus ſanguine plenæ ſunt, viri ſanguinum & doloſi*, apud quos neq. *veritas*, neq. *miſericordia*, ſed *maledictum mendacium, furtum, homici-*
Hieron. *dium* & ſanguis ſanguinem tetigit. Ergo ut Hierony dixit, ne-
Nemo debet apud Deū erubeſcere propter ſanguinem, & genus. mo debet apud Deum erubeſcere ob ſanguinem: nam filiorum Dei generatio non eſt *ex ſanguinibus, neq. ex voluntate carnis, neq. ex voluntate viri, ſed ex Deo*. Quare cum Paulus myſterium de gentiū converſione, & concorporatione, & comparticipatione promiſſionū, quæ Iſraelitis a Deo factę fuerāt, ſcriberet Ephe-
Joan. 1. 13 ſiis, qui ex gentibus crediderant, ne, quod non eſſent ex genere
Ephe. 3. 14. Judæorū, putarent inveſtigabiles illas Chriſti divitias ad ſe non pertinere, *huius*, inquit, *rei gratia flecto genua mea ad Patrē*
Quid paternitas. *Domini noſtri Ieſu Chriſti, ex quo omnis paternitas in cœlis, & in terra nominatur.* Paternitas, propriè cognatio, familia, generis
Pſal. 95. 7. alicujus contribules, tribus: quod Pſ. 95. nomine Græco rerēto, πατριὰ dicitur: Quamvis, inquit, non ſitis ex patre Abrahā,
πατριὰ neq ex aliqua illarū duodecim illuſtriū tribuum non ideò minus nobiles cenſebimini apud Deū, cum filii Dei ſitis: nam ſi quæ tribus, aut *paternitas nominatur*; id eſt celebre, & illuſtre
Quid ſit nominari in ſacro Sermone. nomen habet, non tam ex ſanguine habet primi progenitoria, quā ex Deo, Eritis ergo & vos *patria gentiū*, in honore, & gloria. Adde etiam, quod in hanc ipsā rem facit, omnem paternitatē nominari a Deo; namque omnis familia ad Deū primi generis authorē, & creatorē reducitur; nobiles, & ignobiles. Judęi, & gentes: ne ſuperbiant illi, ne iſti concidant animo, quod
Ephe. 3. 8. innuit Paulus illis verbis; *Mihi data eſt gratia hæc in gētibus evāgelizare, &c. quæ ſit diſpenſatio Sacramenti abſconditi a ſæculis in*
Luc. 3. 38. *Deo, qui omnia creavit.* Id quod etiā Lucas docuit, dum Chriſti generationē retro converſo ordine ac Matth. dixit; Univerſos illos Patriarchas referens in Adamū deinde in Deū plaſmato- Math. 1. Matthęi, et
rem corporum, & patrē Spirituum. *qui fuit*, inquit, *Adam; qui* Lucæ in
fuit Dei Ut *ex Deo omnis paternitas nominatur*. In Dei igitur Ec- Chriſti Ge-
cleſia non eſt *diſtinctio Judæi, & Græci*. nam *dives eſt in omnes,* nealogia ſo
qui invocant illum, & jure nobilitatis gaudent, qui Fidei, & re- vias in ver-
ligioni nomen dederūt; in hac Dei civitate *Rhaab* (i. Ægyptii, ſa.
Babylon i) *alienigenæ* (Philiſtæi) *& Tyrus, & populus Aethiopū,*
hi fuerūt illic; Nunquid Sion dicet (dicetur *homo, & homo* (proprie, 41
vir) *natus eſt in ea?* Valde mirandū, ut Eccleſiæ gratulantes di- Fidei, et ſā
cere poſſimus, omnes illius cives non ſolū numero immenſo, ctitatis me
ſed nobilitate etiam, & ortu eſſe clariſſimos: omnes videlicet rito vere no
naſci principes, viros magnos, inſignes, & ex prima nobilitate, biliter.
quos Deus in numerato habeat collectos ex omnibus populis, Pſ. 86. 4.
omniumq. ordinū, & omnis conditionis hominibus: videlicet Fideles om-
Dominus narrabit (numerabit Hiſpanus ſic pulchre explicabit; nes cujuſ-
Los cōtarà, y los tendrà por cuenta, y los tomarà por memoria) *in ſcrip-* cunque ge-
turis populorū, & principū horum, qui fuerunt in ea. Quid enim no- neris Eccle-
cuit Jephte, quod filius eſſet meretricis, quamvis ut ille dixit; ſiæ indige-
Oderunt irati de pellice, quo minus *adipiſceretur re promiſſionis?* næ.
Quid Rahab meretrici, quod eam ponorriā exerceret, & quod
alienigena eſſet? *Non dicat*, inquit Iſaias, *Filius advena, qui adhæ-* Heb. 11. 31
ret Domino dicens, Separatione dividet me Dominus a populo ſuo: Iuvenal.
quia hæc dicit Dominus, filios advena, qui adhærent Domino, ut co- Satyr. 6.
lant eū, & diligant nomen ejus, ut ſint ei in ſervos, adducā eos in mō-
tem ſanctū meū, & lætificabo eos in domo orationis meæ; holocauſta
eorū, & victimæ eorū placebunt mihi ſuper altari meo, quia domus Iſai. 56. 6
mea domus orationis vocabitur a cunctis populis. Quid refert, quod Ier. 31. 29.
comederint Patres uvā acerbā ut dentes filiorū obſtupeſcant? cū di- Ezec. 18. 3
cat Deus Ezech 18. *Vivo ego, ſi erit ultra vobis parabola hæc in* 24.
Iſrael; ecce omnes animæ meæ ſunt; ut anima patris, ita anima filii
mea eſt; anima, quæ peccaverit, ipſa morietur. Quòd ſi genuerit filiū,
qui videns omnia peccata patris ſui, quæ fecit, timuerit; & non fecerit ſimile eis, hic non morietur in iniquitate patris ſui; juſtitia juſti
ſuper eum erit, & impietas impii erit ſuper eū. Et rurſus Iſaias eodē Iſai. 56. 2.
loco. *Beatus vir, qui facit hoc; & filius hominis, qui apprehēdet iſtud*
cuſtodiens Sabbathū, ne polluat illud, cuſtodiens manus ſuas, ne faciat omne malū. Pro Viro eſt in origine enos, quod ignobilitatia, & miſeriæ nomen eſt; pro, *filio hominis*, filius Adam, quod terrenā, & vilem originē indicat. Quaſi dicat, omnē hominem cujuſcumq. gētis, & cōditionis alloquens, ſive virū, ſive hominē, nemo miſer, nemo ignobilis nemo obſcuris natalibus, qui Dei præcepta cuſtodiat, & per innocentiā fiat *nova creatura*; morumq. innocētia, & ſāctitate quaſi de integro interpoletur.
Sed deſipiunt plane *filii Belial*, dum Saulē contemnunt, quod *fi-* 1. Reg. 9. 21.
lius Jemini ſit de minima tribu Iſrael, & cognatio ejus noviſſima in- & 20. 27.
ter omnes familias de tribu Benjamin, eū inſilverit in eum ſpiritus Domini: turpius etiā deſipit, improba Judæorū, ſive amētia, ſive ſtultitia, ſive fatuitas, qui frequenter illā vocē uſurpant.
Nonne hic eſt Ieſus filius Ioſeph, cujus novimus patrē, & matrē? Sa- Ioan. 6. 42.
nū verò ſapientis conſiliū Eccl. 8. *Ne cōmunices homini indocto,* Eccl. 8. 5.
ne male de progenie tua loquatur. Sanè generis, & natalū claritas 42
ſuū ſibi honorē deferri jure poſtulat; argentū eſt, & ſplendorē habet; ſed niſi eū pietate conjungatur, audiemus clamantē Iſaiā; *Argentū tuū verſum eſt in ſcoriā*; & qui filii candidorū pro Iſai. 1. 22
ſua nobilitate, & generis candore habebantur, in non minus obſcuros, quàm æthiopes teterrimos, & abiectiſſimos evadunt.
Nunquid nō ut filii æthiopū vos eſtis mihi filii Iſrael ait Dominus. Amos. 9. 7.
nonne verò ejuſmodi homines cōtaminatos ſceleribus, æthio- Iſai. 1. 10.
pes vocat Amos, & mancipia viliſſima, quātumvis ab Iſraele, Eze. 16. 48
& Abrahamo progenitos, Idumæos vocat c. 9. Et Iſaias *princi-* 49.
pes Sodomorū, & Gomorræ populū: Ezech. *Chananæos, Amorrhæos Cethæos*: Paulus Ro. 2. *Non veros Judæos, ſed Iudæos, cognomine tantum*, & tandē poſtquā multa diſſeruerat hac de re ſubjungit; *Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt*, (id eſt, qui ſuum genus manifeſte probare poteſt ex Abraham Patre circumciſionis) *neque, quæ in manifeſto in carne eſt circumciſio, ſed qui in abſcondito Iudæus eſt. & circumciſio cordis in ſpiritu*, non littera, *cujus laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt.*

Quonam tempore Job extiterit?

43 *Variæ ſententiæ.*

44 *Iobum extitiſſe ante Legem, & Moyſem.*

45 *An Job fuerit tempore Patriarcharum, & filiorum Iacob.*

VIr quidem *erat* Job *in terra Hus*; ſed quonam erat tem- 43
pore, Scriptura non dicit; quare hęc res non minus eſt
incerta, quam illa de genealogia. Et primo Greg exiſtimat Prima ſēt.
fuiſſe poſt Legem, & Moyſem; Moiſem verò ſpiritu prophe- Gregor.
tico de illo in Geneſi locutum ſub nomine Jobab: ait ergo vi- Gen. 36. 34
xiſſe tempore Judicum, probatq ex Geneſ. 36. ubi dicitur
Jobab regnaſſe cum aliis Regibus Edom, *antequam habe-*

rent

Bona exter. non ſæpius impiis conceſſa. *vent Regem filii Iſrael.* Sed hoc non habet magnam vim, illorum enim verborum is potius ſenſus, & energia eſt, ut indicet rem conſiderationedignam, Filios videlicet Eſau prius perveniſſe ad regni faſtigium, & humani honoris culmen, quam poſteros Jacob, quem Deus dilexit. Hæc enim humana, & ad aſpectum ſplendida amicis, & inimicis communia vult eſſe Deus; non rarò denegat amicis; concedit inimicis; ſæpè differt in poſterum, & non niſi poſt multos labores tandem largitur.

Secunda ſent. Burgenſis. Gen. 21. Iob 31. 39. Secundò Burgenſis Geneſ. 21. opinatur Job vixiſſe poſt egreſſum populi Iſraelitici ex Ægypto, dum adhuc peregrinaretur in deſerto; quare illud Jobe. 31. *Interrogate quolibet de viatoribus* intelligi vult de Iſraelitis, adhuc peregrinantibus. Sed ſi nullũ aliud firmius fundamentũ habet Burgenſis, facilè concidet, cũ eo loco illã expoſitionẽ minimè ſimus probaturi: tũ etiam, quã oportuit multò antea præceſſiſſe Jobũ, & illius amicos, atq. veram Dei cognitionem, & cultũ jam pridem exoleviſſe ibi gentiũ; antequã univerſam regionem illã filii Iſrael occuparent vi armorũ impiis habitatoribus profligatis, atque deletis Acriter eo loco invehitur Replicator adverſus Burg.

Replicator. Tertia ſent. Sever. Sulp. Tertiò; Severus Sulpitius lib. 1. Sacræ hiſtoriæ, ſcribit eo tẽpore extitiſſe Job, cũ Moyſes diverſabatur apud Jetro ſocerum ſuum Verùm eadem poteſt eſſe hujus ſententiæ confutatio, quæ præcedentis: nulli .n. firmæ conjecturæ admititur.

4. Sentent. Hieron. Quartò Hieronym. de locis Hebrai. viſus eſt multo ſuperiorem Jobi ætatem, ſæculumque feciſſe, cum Eliphaz Jobi amicum, & coætaneum, ſcribat eſſe illum Eliphaz, qui Geneſ. 36. Scribitur eſſe filius Eſau, de qua Hierony. ſententia poſtea c. 4. cum de Eliphaz, diſſeremus.

5. Sentent. Adrichõ in Chro. ann. 2255. Genebr. in Chrono. an. 2239. Quintò Chriſtianus Adrichom Jobum conſtituit circa tempora Jacobi demortui in Ægypto. Genebr. vero paulo ſuperiorem ſtatuit Jobi nativitatem, tunc nimirum, quando Jacob cum tota familia deſcendit in Ægyptum.

44 *Statuitur vera reſponſio. Iob. ante exitũ Iſrael de Ægypto. R. Salom. Num. 14. 9. Onchel.* Sed eum nihil certo hac de re conſtare poſſit, id quod ad veritatẽ propius accedere videtur, paucis exponamus. Primũ vixiſſe Job ante exitũ Iſrael ex Ægypto, in quo oportet cõvenire Patres omnes mox adducendos idẽ docuit Rabbi Salomõ, ad confirmationem adducens illud Num. 14. *Ne timueritis populum terræ hujus; receſſit ab eis omne præſidiũ*; Quod Hebraicè eſt, *receſſit umbra eorũ* Onkel, *receſſit fortitudo eorum*, per *Præſidium* autem, *umbrã, fortitudinem*, quæ omnia idem ſignificant, nimirũ protectionem ac defenſionem, Hebræi intelligunt vel Deum, in cujus umbra alarum, & protectione ſperamus, & commoramur; vel duces, & principes, quorum præſidio, & fortitudine uti non poterant, quòd jam nulli ſupereſſent, & præſertim Job, qui ſuæ vitæ, atque pietatis meritis illos defendebat, univerſamq. provinciam velut umbra protegebat.

Iob. ante Moyſem. Chryſoſt. Auguſt. Ambroſ. Theodoret. Orig. Euſeb. Exodi 6. Deinde vero videtur etjam vixiſſe non ſolum ante Legem, ſed etiam ante Moyſem. Primum docent, ſecundũ non obſcure indicant Chryſ. Auguſt. Ambr. Theodor. ſuperius adducti. Et Theodoret. præterea in Epitome divinorũ decretorũ lib. 5. de creatione. Orig. homil. 4. ſuper Ezech. Euſeb. lib. 1. demonſtrat. Evang. c. 3. & 4. namq. Moyſes ſeptimus videtur fuiſſe ab Abraham, Job vero quintus, ut deſcribitur Exo. 6. Levi genuit Caath; hic genuit Amram; hic vero Aaron, & Moyſem. Cum ergo Levi fuerit pronepos Abraham, Moyſes vero pronepos Levi, ſeptimus eſt Moyſes ab Abraham.

Tandem ſubtilis illa computatio, qua Tirelmanus conatur Job referre ad tempora Phares, vel Eſron ſecundum ordinem generationum Jacob, & Eſau (eſt enim Eſron quartus a Jacob, ſicut & Jobab ab Eſau) elegans eſt, atque legi, probariq. digna; quam ille latè, & copioſè ſcribit, ego vero minime deſcribam; illud tantum adjungam, Origenem ita loquutum loco ſuperius indicato, Job vixiſſe temporibus patriarcharum, & Moyſis. Verùm jam nos in quæſtionibus (genere videlicet ſcriptionis aridiori, minuſq. jucundo) diu immoratos, liberiores jam, & expeditiores ad ſacrarum ſententiarum pleniorem tractationem pergere oportet.

DE NOMINE JOB.

46 *Ratio, & notio nominis Iob.*
47 *Iobi nomen prædictum. idem eſt patientiæ nomen; nominum quoque mutatio cum ſtatus mutatione.*
48 *Iuſtorum, & impiorum in conſervati nominis diuturnitate diſcrimen.*
49 *Memoria juſti iucundiſſima, impiorum longè moleſtiſſima, ex Salomone, quædam de Pomo Sodomitico.*

46 *Præf. cap. 1 Etymologia* Diximus nonnulla de nomine Job in præfatione, ſed nominis nunc enucleatior Etymologia tradenda. Nomen itaque Job arcanam habet ſignificationem, & quidem à Cypria. adverſus Judæos, Job interpretatur, Chariſſimus Dei. Sed ignoro, unde hanc nominis interpretationem haurire potuerit. Didymus in catena, ait: nomen Job eſſe nomen patientiæ; aliquanto etiam diverſũ a reliquorum Patrum interpretatione. nam a Greg. Chryſ. Hieronym. Philipp. illa probatur, quæ in vulgari nominũ Hebraicorum interpretatione circumfertur, ut ſit idem, quod *dolens*, aut *gemens*, a *Iobab*, quod eſt ejulare, aut ululare, quod verbũ ſemel tantum habetur Judic. 5. *Per feneſtram reſpiciens ululabat mater eius*, dicuntq. periti ores Hebraicæ linguæ eſſe clamorem, aut vociferationem bellicã; quod etiam a Jobi certaminibus cum communi hoſte non eſt alienum. Mihi magis arridet illa interpretatio Origenis hom. 24. in c. 11. Joſue, quòd *Iobab* (eadem eſt autem Etymologia nominis *Iob*) idem ſit, quod *inimicitia*; nam cum nomen *Iob*, ab *Aleph* incipiat, rectè convenit cũ radice (*ayab*,) quod eſt inimicum eſſe; quaſi, qui Dæmonis, tum etiam ſuorum quondam amicorum graves adverſus ſe inimicitias ſuſtinuerit. *& interpretatio nominis Iob. Cyprian. Didymus. Gregor. Chryſ. Hieron. Philipp.* יבב *Iud. 5. 28.* איוב איב

47 *Iobi nomen prædictũ ex Gregor.* Paucula quædam nunc obſervanda. Primum; ſi verum eſſet id, quod ſupra ex Gregorio attulimus, Job poſt Moyſem, & legem fuiſſe; magna fuiſſet illius laus nomen fuiſſe prædictum à Propheta, antequam naſceretur; quod non niſi pauciſſimis atque ſanctiſſimis viris contigit.

Iobi nomen eſt nomen patiẽtiæ ex Didimo. Mutatio nominis cum ſtatus mutatione. Secundum; cum Didymus ait, Jobi nomen patientiæ nomen eſſe; *ut id iam fuerit, quod antea vocatum erat, aut vero vocatum ſit, quod quidem fuit*; indicare videtur nomen hoc illi impoſitum poſt dolores perpeſſos, & admirandæ patientiæ exemplum præſtitum, ut cum novo ſtatu, novum etiam nomen acceperit; id quod frequenter factitatum videmus cum alicujus conditio commutabatur in melius, ea ratione, quod cum poſt eam commutationem alius cenſeatur homo, & quaſi nova creatura, nomen etiam novum obtinere debet; quod recenter natis, noviſque hominibus imponi ſolet. Unde videas eum, qui adoptabatur apud Romanos, nomen. & cognomen adoptatoris aſſumere, quaſi tunc denuo adoptatori filius naſceretur, illiq. ſuum nomen imponeret; & ſervo libertate donato nomen etiam donabatur Patroni, quaſi tunc homo eſſe inciperet, qui liber eſſe incipiebat Sed de hoc alibi. nunc tantum repetendũ, quòd ſupra diximus, forte Jobum binomium fuiſſe. *Adoptatis, & libertis nomina mutabãt apud Rom.*

48 Tertium; hoc loco quidam obſervant pro peculiari juſtis ſolatio nomina juſtorũ ſcripta eſſe in lib. vitæ, cujus rei exemplum hic locus præbet, præferens Jobi nomen. Sed quid, quod impiorũ etiam nomina ſcribuntur? neque ſolũ egregia ſanctorum facinora, ſed deteſtanda etiam corruptiſſimorum hominũ, ſcelera deſcribuntur? ergo ut verior, & ſolidior, atq. loco præſenti congruentior fit obſervatio, in hunc modũ habenda eſt; inſitam quidem eſſe omnibus cupiditatem illam conſervandi nominis, atque tranſmittendi ad poſterorũ memoriam ſempiternam; ſed in ea re dupliciter differunt pii, & impii; primo, quod illi non ſunt valde ſoliciti de propagatione ſui nominis, quippe Deo relinquunt eam curã, cum ſcriptũ ſit, *de vêtre matris meæ recordatus eſt nominis mei*. qui igitur nomina ſanctorum ſuorum celebravit antequam naſcerentur pari etiam ratione poſtquã deceſſerint è vita, celebria reddet, & ab omni temporis, vetuſtatiſq. injuria vindicabit. Sicut enim filius non valde laborat pro cõparanda, & augenda re familiari, cujus futurus eſt hæres, quod ea cura potiſſimũ pertineat ad parentes; ita ſane cum hæreditas filiorum Dei hanc nominis, conſervatæq. memoriæ perennitatem complectatur, certique ſint de Dei optimi maximi paterna erga ſe providentia, & cura, illud tantũ laborante, ut Deo placeant; quid ſibi inde lucri, & acceſſionis in hæreditate proventurũ ſit, non valde curant: Unigeniti filii Dei exemplo, dicentes *Ego non quæro gloriã meam, eſt qui quærat*, nam, *Nomine æterno hæreditabit illũ dominus Deus noſter*. Et rurſus: *Dabo eis nomen æternũ, quod non peribit*. Impii vero plane vident totã propagandi nominis curam ad ſe pertinere, *Poſt hæc* (inquiunt) *erimus, quaſi non fuerimus, & oblivionem accipiet nomẽ noſtrum*. Neq. enim procurabit res illorũ Deus, quorum nomina digna non fuerunt, quæ in libro vitæ deſcriberentur: neq. homines, quoa ſibi nullis benefactis de meriti fuerũt. Ergo ingentis molis & laboris immenſi opus aggrediuntur, dicentes; *Celebremus nomen noſtrum, ante quam dividamur*. Prima ponunt urbium, mæniorumq. fundamenta, ut vocent nomina ſua in terris ſuis: exſtruunt ſibi magnificentiſſima ſepulchra ſumptibus maximis, ſicut ille cui dictum eſt, *Excidiſti tibi hic* (in templo) *ſepulchrum: excidiſti in excelſo memoriale diligenter, in petra tabernaculum tibi*. Erigunt ſibi ſtatuas, excitant fornices, arcusve triumphales, exſtruunt pyramides, nominis videlicet, memoriæq. monumenta, uti Abſalon, *qui erexerat ſibi, cũ adhuc viveret, titulũ, qui eſt in valle regis; dixerat enim Non habeo filium; & hoc erit monumentum nominis mei; vocavitq. titulum nomine ſuo*. *Iuſtus appetitus corſerſa de nominis. Iuſti nõ valde ſoliciti de nomine ſuo divulgãdo. Iſa. 49. 1. Deus iuſtorũ nomina vindicat ab oblivione. Ioan. 8. 50. Eccl. 16. 6. Iſai. 56. 5. Impii fruſtra ſua nomina æternitati conſecrant. Sap. 2. 4. Gen. 11. 4. Pſ. 48. 12. Iſ. 22. 16. 2. Reg. 18. 18.*

** Coſa que ſe aya debo cer a fuer. ſa de bra-cos, y que pi de mayor liſtas en el trabjo, y largos en el gaſto.*

Sed quanto, Deus bone, labore, quantis ſumptibus? ante appellatur *Manus Abſalon uſq. ad hanc diē* cum audis * *Manum*, opus intellige laborioſum, & grave maximaq. ſollicitudine, & labore quæſitum. Quàm vero infirma, quàm leve id monumentū nominis, quàm fallax memoria? in illius enim tituli pyramidē non eſt illatus Abſalon, neque ſuo monumento mandatus; aliā enim congeſtorum lapidum pyramidem aggerarunt ſuper eū, quibus obrueretur, conſepeliretur q. ejus memoria; quippe *Tulerunt Abſalon, & projecerunt eum in ſaltu in ſoveam grandē, & cōportaverunt ſuper eum acervum lapidum magnum nimis.*

Sup. n. 17.
49
Gratiſſima juſtorū memoria.
Moleſta impiorum memoria.

Alterum diſcrimen in Proverb. 10. Memoria juſti cū laudibus, & nomen impiorum putreſcet. quantū vis pari ad poſteros paſſu piorum, impiorumq. nomina currāt, ſed tamen laudatiſſima ſemper erit memoria juſti in frequenti hominū cōventu; aut quocumq. alio familiari ſermone; & illius uſurpatio nominis gratiſſima, multoq. jucundiſſima loquenti, audienti, legenti, rogāti, reſpondenti. His vero omnibus impiorū nomen putridum, putidum, grave-olens, ingratiſſimū auribus, iniucundū naribus, ori, linguæ, palato moleſtiſſimū, & quod nauſeā ſemel ori admotū, propterea enim delicatioris palati Rex piiſſimus, dixit, *Nec memor ero nominū illorum per labia mea.* Sed cum audio putre eſſe impiorum nomen, neſcio quid fructibus, qui ex arboribus decerpuntur, ſimile intelligo; quorū quidā putreſcūt facile, & quamvis ad ſpeciem pulchri, ſed intus ſunt corroſi vermibus, reſoluti, fœtidi, omni inutiles eſui multo minus ad ſervandū in poſterū. ergo hominis opera, atque vita arbor eſt, quæ nominis celebritatē, & diurnitatē tanquā fructū profert, quod ſi vita corrupta ſit, putre, & quod facile pereat nomē efficit. Quare impiorū nomen licet ad ſpeciē ſplendidū, ad auditū ſonorū, ad poſteritatem ut videtur, diuturnū; ſed fructus tamē eſt corruptiſſimorū operū, facile putreſcens, & ſimilis Sodomitico pomo, quod, ut ait Solin. c. 38. de Sodoma loquens. [*Licet ſpeciē habeat maturitatis, mandi nō poteſt, nam fuliginem interiorem favillacea ambitio tantum extima cutis cohibet, quæ vel levi tactu percuſſa fumum exhalat, & fatiſcit in vagum pulverē.* At bonorū operū fructus, videlicet glorioſa, & honorifica alicujus uſurpatio, ex bonis operibus proveniens, ea illis fructibus eſt, quę ſervari integri, diuq durare poſſunt, & quos Eccleſia ſpōſa recondit libenter in ſuo penu, ut ad ſponſi delitias proferat, dicens; *Omnia poma nova, & vetera ſervavi tibi dilecte mi.* Tum etiā melle, & ſaccaro condit, permiſtis etiam, aquis atq. pulveribus odoratis, ut loquēti dulceſcat in ore, audiens, & percipiens, famæ odorem ſuavem trahat, & reſpiret, ſicut de S. Joſia ſcriptum eſt; *Memoria Ioſiæ in compoſitione odoris facta opus pigmentarii; in omni ore quaſi mel indulcabitur ejus memoria, & ut Muſica in convivio vini.* Ills verò celebritatem, & diuturnitatē nominis, & famæ eum laude divolgationem proptiū genus. umque eſſe Sapientiæ, & pietatis fructum, Sapientia ipſa teſtatur cap. 24. *Ego quaſi Terebinthus extendi ramos meos, & rami mei honoris, & gratiæ; ego quaſi vitis fructificavi ſuavitatem odoris, & flores mei fructus honoris, & honeſtatis.* Et iterum: *Bonorum laborum glorioſus eſt fructus. Eſt ſane immortalis memoria illius, & nota apud Deum & homines* rurſus; *Non recedet memoria eius, & nomen eius requiretur a generatione in generationē. ſi permanſerit* (in vita diuturna) *nomen derelinquet, pluſquam mille, & ſi requieverit* (in morte) *proderit illi*, ad nominis videlicet diuturni propagationem. Exemplum hujus rei clariſſimum eſt Job, quem, dum viveret, *auris audiens beatificabat*: nunc poſt tot ſæcula nemo non ſumma cum voluptate loquitur, audit, legit *virum*, qui *erat in terra Hus nomine Job.*

Nomen impiorum ſimile fructibus putreſcentibus.
Vita humana arbori ſimilis.
Pomum Sodomiticum, Solinus.
Cant. 7. 13.
Eccleſia ſaccaro condit ſui horti poma.
Eccl. 49. 1.
Eccl. 24. 22
Sap. 3. 15.
Eccl. 39. verſ. 13.
Job. 29. 11

Et erat vir ille ſimplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo.

50 *Natura dactum, & rationē inſitam ſequutus Iob. quadam de Ratione naturalis, & Conſcientia, quod inſitam verbum apud Jacobum.*
51 *Quid ſimplicitas in ſacris: variæ quoque ſimplicitatis definitiones, & quæ verior.*
52 *Simplicitas pro veritate apud Greg. Quis verus homo, quid omne, in ſacro & Latinorū uſu.*
53 *Simplicitas pro ſynceritate, & impermiſſione ſceleris, quid cordis munditics, quid natura ſimplex, quid Azumi Syncerit atis.*
54 *Simplicitas pro veracitate, rurſus veracitas magna innocentia pars. Quid ruga apud Paulum, quid duplex os, & lingua apud Salomonem.*
55 *Simplicitas pro quieta vivēdi ratione, & curis vacua, & quædam alia in hanc rem.*

50
Commēdatur Job ab animi bonis.

CUm commendatus jam ſit Job a dignitate, patria, nomine; nunc ab animi bonis, atque inter ea primum conſtituuntur, quę ad ęquitatem rationis naturalis pertinere videtur, ſimplicitas, veracitas in dictis & factis; rectitudo, virtutis & boni amor, odium mali. Neque. o. infima laus eſt, naturam ducem recti, & rationem ęquitatis magiſtrā ſequi; & cum *legē aliā non habeas, naturaliter ea, quæ legis ſunt facere*; ab interna illa regula, inſitaq. lege boni proſequendi, maliq. vitandi nunquā deflectere; *ut tibi ipſi lex ſis & oſtendas opus legis ſcriptum in corde tuo*; & pædagogū illum animę (ſic. n. Orig. conſcientiam vocat) recta ſemper docentem, atq. monentem, libenter audire, & obſervate. Certe Paulus hujus recti dictaminis & naturalis legis, etiā poſt evangelicam acceptā, minime nos obliviſci vult, cum ita Evangelio, & Chriſti fidei obſequendū doceat, *ut obſequiū rationabile ſit*; neq. enim Evangeliū legem naturalem, quæ ſecundū rationem eſt, abrogavit, ſed potius inſtauravit, redintegravit, atque errorū caligine diſſiecta protulit in lucem, ut priſtinæ pulchritudini reſtituta, evangelica diſciplina & fide colluſtrata niteret, & Jac. c. 1. *Inſitam verbū ſuſcipere juſſit*, quod Oecumen. interpretatur *naturalē ſermonem, qui diſcernit meliora à peioribus quo etiam rationales ſumus, ac dicimur*. Eſt enim hoc a natura inſitum verbum fidei comes, & divinæ gratiæ præcurſor, quo ſuſcepto divinæ gratiæ, & fidei ſe præpararunt ſancti illi Patriarchæ, qui ſine lege ſcripta juſtificati ſunt. Ille verū Dei filius, ex cujus fide juſtificati ſunt omnes, quotquot Deo placuerunt, verbū dicitur, λόγος, ratio, diſponit enim omnia ſūma cum ratione, & ſuos fideles, ſive antiquos, ſive poſteriores ad rectę rationis regulā, & legē inſtituit, & confirmat, ut ſicut Apoſt. Corinthiis ſcribit: *Omnia recte, & ſecundū ordine fiant.*

nis.
Natura ducē illum ſequi, non infima laus.
Rom. 2. 14.
Orig. Ro. 2.
Conſcientia pædagogus.
Rom. 12.
Jacob. 1. 21
Oecumen.
Facientes quod in ſe eſt ſe præparant ad divinā gratiam.
1. Cor. 24. 50.

Primò igitur dicitur, ſimplex, a radice [תם] quod finire, vel conſummare, aut conſūmari ſignificat, *ſer, o eſtar acabado* & cum ad mores refertur, conſummatū atq. perfectū, & omni ea parte abſolutū ſignificat. Latinus interpres non uno modo hanc vocem vertit; nam Job 9. reddit. *Innocentem*, Gene 6. *Perfectū*, Lev. 23. *Plenā*, Iſa. 1. *Santū* vel *Sanitas*, Ezech. 5. *Integrū*, Lev. 1. & Pſ. 118. *Immaculatum* Quare ut hæc quoq. obiter annotemus, cum ſacrificii pecus jubebatur eſſe immaculatū, non pertinebat ad ſimplicitatem, vel varietatem pellis, aut coloris; ſed ad perfectionē & integritatem ut eſſet integrū, perfectum, ſanum, minime claudum, aut debile Sępe tamen etiam illa eadē vox redditur *ſimplex*, hoc loco, & infra c. 9. & Gen. 25 & paſſim in lib. Prov. eodemque modo Aquila, & Theodotio *ſimplicem* hoc loco legerunt, quamvis Symmachus, *immaculatū* dixerit. Quare illa omnia in hac ſimplicitate continentur; conſummatio, perfectio integritas ſanitas, & quędam innocentia & ſanctitatis plenitudo. Sed quare interpres ſimplicitatem verterit, aut quid peculiare nomine ſimplicitatis intellexerit, qua ve ratione ad ſimplicitatem retulerit perfectionem, & conſummationem viri juſti mirè variant interpretes, nam Greg. c. 2. & 3. eam ſimplicitatem ad manſuetudinem quādam refert, quam ſimplices et à columbas habere videmus. Chryſ. ad veritatem quandam rationalis naturę nullo fuco permiſtam. D. Tho virtutē doloſitati oppoſitā intelligit, quod nemini iniuſtitiā intulerit; ideo. n. ſubnicitur, & *rectus*. Alii referunt ad veritatē quādam dictorū & factorum. Alii ad unitatem rectæ intentionis, quæ dicitur *oculus ſimplex* in ſolo Deo defixus, & nihil præter Deum quærentis. Sed quod huic loco maximè quadrare videtur, proximeq; accedere ad vim ſimplicitatis exprimendā, eſt, ut ſimplicitas veritatem quandā afferat, omnis falſitatis & ſimulationis expertem; ſic. n. ſimplicitatem uſurpavit C. c. 2. de finib. cùm dixit: *Vera diligimus*, id eſt *fidelia, ſimplicia, conſtantia; tum vana falſa, fallētia odimus, ut fraudē perjurium, malitiā, injuriā.* Hujus ratio, & analogia ęſt, quod ſimplicia tamdiu ſyncera, & pura ſunt, quamdiu non ſunt cōpoſita, aut aliorū admiſtione corrupta: cùm aliquid habent compoſitionis diſpar, atque diſſimile ſui iam apta ſunt fallere, & fucum facere, dupliciaq; ſunt. Sic dixit Cic. de ſene. *Cùm ſimplex animi natura eſſet, neq; haberet in ſe quidquam admiſtum diſpar ſui, atq; diſſimile non poſſe eum dividi.* Ergo cùm Job dicitur * *ſimplex & rectus*, puritatem quandam ſanctitatis, & veritatis ſignificat. Is. n. eſt perfectus, & integer, ſic videas Joſ. 24. Coniungi perfectionem, cum veritate. *Servite ei corde perfecto, atq; veriſſimo* unde etiam, qui vere amicus alicujus eſt; habere dicitor animum ſimplicem atq; ſyncerum. Hanc Deus animi verè pii verè amici, propenſam voluntatem obſequendi, & ſyncetam cordis ſimplicitatem diligit *Scio Deus meus* (inquit Salom) *quòd probes corda, & ſimplicitatē diligas. Vnde & ego in ſimplicitate cordis mei lætus obtuli univerſa hæc*, id eſt ſimpliciter verè, amicè, ſicut 1. Pet. 1 c. *In fraternitatis amore ſimplici ex corde diligite attentiùs.*

Quid ſimplicitas in ſacris.
Iob. 9. v. 20
Gen. 6. v. 9
Levit. 23. verſ. 15.
Iſ. 1. v. 25.
Aquila, & Theodot.
Symmach.
Gregor.
Chryſoſt.
D. Th.
Mat. 6. 22
Vera ſimplicitatis ratio.
Cicero.
Cicero.
** Vn hombre de veras, ſanto y puro.*
Ioſ 24. 14.
1. Para. 29 17.

Hanc tamen veritatem, cum omnes ferè in ſimplicitatem colliminare contenderint, licèt non omninò, ex parte tamen attigerunt: primò Orig. & Chryſ. cùm legerint in Septuag. *Et erat ille homo verus*, intelligunt eum verum hominem dici, qua divi- 52

Origen.
Chryſoſt.
LXX.

divinam in ſe ſimilitudinem, ad quam eſt conditus, pravis motibus non confuderit, neq; corruperit, & divinam imaginem ſuo animo impreſſam flagitioſè vivendo non affecerit injuria; ſecus non cenſebitur verus homo, ſed falſus aut ſimilitudinarius; *comparabitur enim iumentis inſipientibus & ſimilis fiet illis. Improbi*, inquit Orig. *non ſecus quàm picti falſi ſunt homines; Nam velut hiſtrio habitu, & corporis figura, ementitur hominem rationis mentem, & divinam ſimilitudinem pravis actionibus non obſcurantes.* Quare Sapiens, veri hominis definitionem ex virtutis & pietatis ſtudio tradit, Eccl. ult. *Deũ time, & mãdata eius obſerva, hoc eſt. n. omnis homo, vel totus homo, vel perfectus, vel quidquid homo eſt.* Hoc n. etiam capit Originalis vox, nec non etiam Latina, nam, *omne*, interdum eſt idem, quod totum, & perfectum aliquid, integrumq; ſignificat. Paraphraſis Tygur. habet, *in hoc conſiſtit omnium hominum perfectio*. Vide in hanc rem pulchra quædam in Hilar. ſuper id Pſ. 118. *Manus tuæ fecerunt me*, Niſſ. in oratione cui titulus, Quid nomen, profeſſiove Chriſtiana ſignificet, qui exẽplũ adducit de ſimia ementita ſaltatorẽ: & Euſ. l. 7. de præparatione evangelica, c. 6. dum de hominis natura diſſerit: & Philo. in l. Abrahamo.

Quis verus homo apud Græcos. Pſ. 48. 13. & 21. Origen. Impius hiſtrioni ſimilis & falſus homo. Veri hominis definitio. Eccl. ult. Quid omne apud Latinos ſonet. Paraphr. Tygur. Hilar. Niſſen. Euſeb. Philo.

53 Secundò ea veritas ſimplicitatis poni poteſt in Innocentia animi impermiſta peccato, & incontaminata flagitio, in qua etiam puritate integritatem, & perfectionem Lyricus conſtituit canens: *Integer vitæ, ſcelerisque purus.* Apud Græcos καθαρὸς, eſt purus, mundus, impermiſtus, incontaminatus ſcelere aliquo. Hoc apud Cic. purum dicitur, integrum, candidum, omni admiſtione liberum. Sic. n. ſcribit de Sene. *Animus omni admiſtione corporis liberatus, purus, & integer eſſe cœpit.* Hac ratione Niſſen. li. ſeu diſput. de anima, & reſurrectione, definit naturam ſimplicem, *ſimplicem*, inquit, *& unius modi voco eam, quæ in ſolo bona animadvertitur, & nullius mali communione permiſta eſt.* Quare Jacob. c. 4. dum animo duplices ad meliorem ſimplicitatis frugem revocare conatur, hanc munditiem & puritatem præcepit, *Emundate manus peccatores & purificate corda veſtra duplices animo.* Atq; hæc ipſa eſt illa mundicies cordis, Mat. 5. Videlicet, ſimplicitas cordis, puritas ſceleris. *Beati mundo καθαροὶ corde;* vide Paul. in 1. Cor. 5. ubi vult eſſe *azimos in ſynceritate & veritate*, ideſt impermiſtos *fermento malitiæ, & nequitiæ*, quibus vitiis ſynceritatẽ, & veritatẽ opponit. Ergo ſynceritas, quæ eadem eſt ſimplicitas, veritatem affert; tutius veritas malitię, & nequitię permiſtionẽ excludit.

Simplicitas & veritas pro innocentia impermiſta ſcelere. Horat. καθαρὸς Cicer. Niſſen. Quæ ſit mundus ſimplex. Jacob. 4. 8. Cordis mũdities, quæ Matt. 5. 8. 1. Cor. 5. 8. καθαροὶ

54 Tertiò, ſimplicitatem interpretari licet veritatẽ in dictis & factis, omnis fraudis, & doli expertem; cum quo faciunt Sept. Vaticani, qui habent. *Et erat homo ille verax.* Huc videtur perfectionem, & innocentiam vitæ immaculatæ univerſam revocaſſe David, pſ. 14. nam deſcribere videtur eum, *qui ingreditur* (vivit) *ſine macula*, i. perfectè, integre, immaculatè, ſimpliciter ex eo, quod *operatur iuſtitiam*, i. univerſam legem impleat; rurſus operari juſtitiam eum, *qui loquitur veritatem in corde ſuo*: ideſt, qui loquitur non ore tantum, ſed ex corde loquitur; per expoſitionem addit, *& non egit dolum in lingua ſua, nec fecit proximo ſuo malum*, non detrahit neq; accipit ęquis auribus detractores, non decipit, aut injurioſam mentem gerit, cum exterius lingua *iurat*. Imò Paul Epheſ. 5. omnem ſponſæ gloriam, mundiciem: que omnis maculæ expertem, in hanc animi ſimplicitatem, atq; candorem retulit, & ut ſimplicem redderet omni duplicitate, quæ in rugis ineſt, reiecta, Chriſtum ſponſũ ſumma charitate laboraſſe. *Chriſtus*, inquit, *dilexit Eccleſiam, & tradidit ſemetipſum pro ea, ut eam ſanctificaret, mũdans eam lavacro aquę in verbo vitæ, ut exhiberet ipſe ſibi Eccleſiam, non habentẽ * rugam, neque maculam, ut ſit ſancta, & immaculata* ubi vides maculam, & rugas conjungi; haſq; ad animi duplicitatẽ pertinere. Vaſri omnes, & verſipelles duplices ſunt; *in corde, & corde loquuntur*, dum aliud cor labiis doloſis profitẽtur ſe habere aliud verò imo pectore gerunt: quin etiam duas in codẽ ore linguas geſtant, non ſolum ut nunquam tacere poſſint, ſed ut nunquam loqui ſibi conſtantia valeant. Mirum, quam oderit Salomon duplicis linguæ homines. *viam* (inquit) *pravam* (cuniculis, & ambagibus interceptam, & difficultatibus detortam, jam acclivem, deinde præcipitẽ) *& os bilingue* (quod nunquam ſibi conſtantia loquitur) *deteſtor*. Neq; verò unica via, & ea prava contenti ſunt; ſed, quod mirum eſt, *terram ingrediuntur duabus viis*: hac ſe ſibi offerunt obviam, & comitem viæ præbent; illa diſcedunt longius & penitus averſantur. Et non ſecus atq; duo homines, qui in eadem via contrariis omnino motibus aguntur, dũ alter a capite viæ, alter a fine proficiſcitur; ſic verſutus, & callidus cum duplex ſit, non ſimplex homo, duabus viis idem iter conficit ſibi ipſi cõtrarius, omnibus, ut apparet, externa facie amicus, nulli vero non inimicus: quippe gradiens etiam averſa facie, converſo dorſo. Geſtant etiam (ut non omnino latere poſſint, nam ut ait Sapiens: *Qui depravat ſuas vias manifeſtus erit*) non ſolũ *veſtimenta ovium intrinſecus vero lupina*, ſed veſtem etiam, *quæ ex duobus texta eſt*, & viſum vel leviter commota fallit. Agrum ſuũ *ſerunt diverſo ſemine*; enituntur, *ut duobus dominis ſervire videantur, Deo & Mamonæ, & in duas partes claudicant.* Sed miſeri concident * ſemel (penitus corruent lapſu irreparabili,) ſicut è cõtra, lenis ille ſimplicis hominis greſſus de fœlici exitu ſecurũ illum reddit, cum proverbium ſit. *Qui ambulat ſimpliciter, ſalvus erit: qui perverſis graditur viis, concidet ſemel.*

*Simplicitas pro veritate in dictis, & factis: Pſal. 14. 2 Maxima innocentiæ pars in veracitate. Eph. 5. 27. Eccleſiæ ornatus, ſimplicitas * Sin doblez, ni pliegues, ni bolſillos. Pſal. 11. 3 Qui dupliti corde, duplici etiam lingua homines. Pro. 13. 8. Eccl. 2. 14. Vaſri, quibus ſimiles Prov. 10. 9. Lev. 19. 19 * Daran una y buena. Prov. 18. verſ. 28.*

55 Ad extremũ non incongrue dici poterit, Job vir ſimplex, ſicut & Jacob. Gen. 25. Similiter nominatur *vir * ſimplex habitans in tabernaculis.* Nimirum, qui ſe in externas res & vanas ſolicitudines minime effunderet, ut Deo, & ſibi vacaret habitans in tentoriis quietus, domi conſiſtens. Vel, ut Chaldæus dixit: *Miniſter domus doctrinæ*, quod ſcholã freqũtaret, ubi de Deo, divinisq; rebus ageretur ſub magiſtro aliquo pietatis, veritatiſque unius Dei cultori, & ut quibuſdam placuit ſub Melchiſedech. Simplex autem Jacob opponitur Eſau, *qui fuit Vir agricola & venator.* Onkelus, oberrans in agris, quippe impatiens quietis, oſor domus, amator ruris, venationis ſtudioſus, & ſectator ferarum, & ut ſemel dicam. externarum rerum delectationi. & cutis, & rei faciendæ deditus. Certe qui externa nimium ſolicitè, & cupidè procurat, extra ſe vagatur deſerta interni animi domo; qui vero ſibi, Deoque vacat, is ad cordis penetrali ingreditur, & ſuæ domi quieſcit, ſicut ſcriptũ eſt: *Dominus cuſtodiat introitum tuum, & exitum tuum*, quem locum hac paraphraſi illuſtrat Chald. *Dominus cuſtodiat introitum tuum ad ſtudia legis, et exitum tuum, ad negotiationes mundi.* Atq; id olere etiã videtur, quod Eſau fuerit *totus in morem pellis hiſpidus, & piloſus*, Iacob vero lenis, id eſt, lænis & glaber, nam ut eſt in proverb Hiſpa. *hombre velloſo, o rico, o hazendoſo.* homines villi aſperi, aut divites, aut induſtrii, hi ſunt ſapientes, *& prudentes ſæculi huius*, quique profitentur illius *ſapientiæ* ſtudium *terrenæ, animalis, diabolicæ*; ſimpliciorem vivendi rationem contemnunt, & ſe ſolos viros putant; ſimplices *parvulos*, ignaros rerum, gerendis, adminiſtrandiſq; negociis inutiles, & planè ineptos, quo nomine ignaviæ, & ſtultæ cujuſdam inertiæ accuſati ſunt quõdam ab ethnicis Chriſtiani, quòd viderentur infructuoſi in negociis, & ſimplicius vivendi inſtitutum colerent, & profiterentur, ut Tertul. ſcribit in Apolo. *Nimirum ſapiens ſibi videtur vir dives.* Sed eo ipſo nomine, non ſimplex, ſed duplex eſt. *Melior*, inquit ſapiens, *eſt pauper, qui ambulat in ſimplicitate ſua, quam dives torquens labia ſua, & inſipiens.* Et iterum: *quam dives in pravis itineribus.* Hujuſmodi enim, qui de ſua duplicitate gloriantur, illa comminatio intenta eſt, *væ * duplici corde* (id eſt, multiplicis cogitationis & intelligentiæ) Sed jam longior fuerit hujus vocis (ſimplex) non ſimplex, ſed multiplex tractatio: illud modò dictum ſit in ſimplicitate Iobi peculiarem omnem ſimplicitatis vim, atque laudem enituiſſe.

*Ge. 25. 17. * Hombre de buen trato, liſo, y quita de peſadumbre, y roydo. Simplex pro quieto. Chaldæus. Onchel. Pſ. 120. 8. Tert. in Apolog. c. 42. uſque ad 45. Ecc. v. 4. & c. 1. v. 36. * Hombres de muchas inteligencias y trazas.*

Et rectus, ac timens Deum.

56 *Quæ rectitudinis ratio, & varia acceptio in ſacris, quæ via recta, & via iuſtitiæ. Illuſtrantur Salomõ, & Daniel*

57 *Rectum pro iucundo, & huius analogia ratio.*

58 *Iuſtus placens omnibus, diſplicens, & ſanguini, Pauli exemplo.*

59 *Quid Dei timor, quæ vis latriæ.*

60 *Quondam omnia timore fiebant, & timoris nomine lex univerſa, & Deus ipſa nominabantur.*

61 *Iuſtitiæ pars recedere a male, quid recedere, quid ſtare in ſacro ſermone, quid præpoſitio a, ex Græco.*

62 *Illuſtratur Matth. locus ex Græco, non communicandum cum impiis.*

ET *rectus.* Videri poterit hoc additum per expoſitionẽ, nã aliquando etiã vocem originalem latinus interpres vertit per ſimplex, infrà c. 22. v. 3. & quę ſępè dicitur *via recta*, id eſt plana, & minimè difficilis, Iſ. 40. v. 3. & 40 Oſeæ 14. v. 10. Prov. 29. & 27. eſt eadem, quæ vię pravæ opponitur; videlicet ſimplex. Sed verius eſt, ut illam viri juſti perfectionem jã explicet ſigillatim, & per partes. Nam rectitudo hæc, ea eſt, quę dicitur æquitas infrà c. 23. v. 7. Pſ. 10. v. 7. Deut. 9. v. 7. Prov. 4. v. 11. & juſtitia, Pſal 47. v. 11. Sicut autem hoc loco *ſimplex & rectus* junguntur, ita etiam ſimplicitas & æquitas cohærent 3. Reg 9. v. 4. *in ſimplicitate cordis, & in æquitate.* Quod ſi ad alterum hæc rectitudo referatur, rectus, & æquus eſt, qui nemini nocet. Sic Dan 11. ubi nos habemus, *veniet ad Regem Aquilonis * facere amicitiam*, Septuag. *facere fœdera*: in fonte eſt, facere rectitudines, *æquitas*, id eſt, æquis conditionibus fœdera inter duos Reges cõponere Si verò ad cor & animum, rectus eſt, qui rectè vivit, recta incedit, non declinat ad dexteram,

*Rectitudo pro æquitate. Rectus, qui nemini nocet. Dan 11. 6. * Hazer las amiſtades*

yguales, y ſin que nadie quede cargado. LXX. *Qua ſit con dis, & vita rectitudo.* *Prov. 4. 26* LXX. *Qua ya ſa ſitea, & æquitatis.*

neque ad ſiniſtram, media ſemper inſiſtit via; virtutis, quæ in medio conſiſtit fidus comes: qui nec inſoleſcit proſperis, nec frangitur adverſis; nec metu, aut minis, prece, aut pretio à rectè, & ſincerè judicando dimovetur. Sic enim rectitudo exponitur à Salom. Pro. 4. *Dirige ſemitas pedibus tuis & omnes viæ tuæ ſtabilientur*. Septuaginta, *rectas orbitas fac tuis pedibus, & vias tuas dirige*. Propriè ad Hebr. *pondera, complana, æquifica, libra ad æqualitatem*, ut nihil ſit eminens, nihil depreſſum; iſtæ enim ſunt ſemitæ æquitatis, & ſemitæ juſtitiæ: juſtitia enim æquale reddit, id eſt ponit, æqualitatem, æquitatem ſervat; & deinde per expoſitionem adjungitur *Ne declines ad dexteram, neque ad ſiniſtram, averte pedem tuum à malo*.

57 *Rectum pro jucundo.* ישר *Rectū eſſe in oculis quod.* *Iſa 40. 3.* *Pſal. 118. 128.*

Cæterùm idem verbum *Jaſar* quod ſignificat rectū eſſe, ſignificat etiā placere, & jucundū eſſe, hac analogia, quia quæ recta ſunt eadem ſunt oculis pulchra, & venuſta: quare ab hac radice frequenter dicitur aliquid *rectum eſſe in oculis alicuius*, aut placere in oculis: rurſus quæ recta ſunt & plana, eadem minimè aſpera, ſed lævia, æquabilia, ſuavia, amica tactui nā rectitudo hęc, non tamen eſt, quę in directū, & lōgū protēditur quàm quæ ad amuſſim & rectitudinem cōplanata eſt, uti explicatur Iſa. 40. *rectas facite in ſolitudine ſemitas Dei noſtri, Omnis vallis exaltabitur & omnis mōs & collis humiliabitur; & erũt prava in directa, & aſpera in vias planas*. Plana ergo lævia, & recta, ſenſibus amica, & ſuavia exiſtunt. Hinc rectū idē eſt, quod ſuave, atque jucundū, Pſ. 118. *Ad oīa mandata tua dirigebar*, id eſt ſuaviter, facilè, jucundè ad illa ferebar, recto, prompto, facili animo cōplectebar, in Hebr. *omnia mandata tua direxi*, aut rectificavi, id eſt recta ſuavia, jucunda, facilia duxi; digna quæ totis viribus & corde cōplecterer: & ideo ſubdit, *omnem viam iniquitatis odio habui*. Similiter Pſ. 44. *virga directionis, virga regni tui*, propriè *virga planiciei*, vel *rectitudinis*, nam (*Miſor*) eſt planicies, aut rectitudo terræ exculta, atq; arboribus, hortiſq; amęna, quæ dicũtur campeſtria: quare *virga directionis*, eſt ſceptrū, & regni gubernatio jocūda, facilis amæna minimè aſpera, aut dura juxta id: *Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco paſcuę* hęc eſt planicies, & campeſtrium rectitudo *ibi me collocavit, Super aquas refectionis educavit me, & animam meā convertit deduxit me ſuper ſemitas juſtitiæ* (hę item ſunt ſemitæ rectæ) *propter nomē ſuū*: tandē explicat clariùs *virga tua, & baculus tuus ipſa me cōſolata ſunt*. Et Prov. 23 *Ne intuearis vinū quando flaveſcit, ingreditur blandè*. Hebr. *ambulat in rectitudinib.* id eſt, ſine offēſione, ſine aſperitate, ſuaviter. Ergo cū Job *rectus* dicitur, aut quicũq; alius vir juſtus, delectum Deo & hominibus ſonat, omnibus gratū atq; jucūdū, nulli moleſtū, aut aſperum, ſuavem, mitem, comem erga univerſos. Hoc illud Pauli eſt Coloſſenſibus, imò univerſis Chriſti fidelibus præcipientis, *Grati eſtote* id eſt, gratioſi, amabiles omnibus εὐχάριστοι benè merētes de omnibus; & alio loco, *Quæcunque* * *amabilia ſunt, hæc cogitate*, propter ex Græco προσφιλῆ amicabilia, amata, & chara omnibus, licèt enim paſſivè accipere, id ſe præſtare Paulus profitetur. 1. ad Cor. 10. *Ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile eſt, ſed quod multis*.

Pſal. 44. 7 מישר *Pſal. 22. 1.* *Pro 23. 31* 58 *Juſtus placere omnibus ſtudet.* *Col 3. 15.* εὐχάριστοι *Phil. 4. 8.* προσφιλῆ. * *Para que no podeis hazer amiſtad, y dar guſto y contẽto a todos.* *1. Cor. 10. 33.*

Sed Paulum ſibi ipſi objiciamus ſcribentem ad Gal. 1. *Si hominibus placerē, Chriſti ſervus nō eſſem*. Pro reſpōſione non indigemus alio, quàm ipſo Paulo explicatore, nā *hominē*, uſurpat pro carnali, pro carne videlicet, & ſanguine, & pro iis qui non ſapiūt, quæ ſunt ſpiritus Dei: his in cauſa religionis, minime acquieſcēdū eſt; ſicut & Paulus ipſe, ut vocati Deo reſpōderet, *nō acquievit carni & ſanguini*. Neq. *Chriſti ſervus eſſet, ſi ſuis gētibus* placere vellet, Chriſtū & evāgeliū nō agnoſcentibus; anathemate ferit infideles, & hęreticos cū opus eſt; quāvis ex ea re offenſionē multorū ſciat ſe incurſurū; terribilem ſe pſtat per epiſtolas, nā illius *epiſtolæ graves, & fortes*, qualis aut *verbo eſt per epiſtolas, talē ſe præſtat in facto*, & *cōtriſtat* etiā ſuos, nec illū *pœnitet*, ſed *gaudet* etiā: quare minimè mirādū, quòd impii graviter de juſto conquerantur, & gravem ſibi eſſe etiā ad videndū proclamēt; ac propterea habito inter ſe conſilio ſic ſtatuant. *Circumveniamus juſtū, quoniā inutilis eſt nobis*: Septuaginta, *quoniā inſuavis eſt nobis*, quo et modo legūt Cypr. lib. 2 teſtim. ad Quirinum c. 14. Aug. 17 de civit. c. 20 vox Græca difficilem, moroſum, & intractabilē ſignificat. Ergo viri juſti lenitas illa, ſive rectitudo, & ingenii facilitas, atq; ſuavitas, ad aras uſq; eſt.

Juſtus non placet hominibus. *Gal. 1. 10.* *Gal. 1. 16.* *1. Cor. 5. 5.* *2. Cor. 10. 10.* *2. Cor. 7. 8.* *Sap. 2. 15. v. 12.* LXX. *Cypr. & Aug.* *Juſtus aliis placeto, uſque ad aras.*

59 *Latria affert intēſio.*

Ac timens Deum. Subjungit alterā, quæ erga Deum eſt, juſtitię partem, Dei videlicet timorē, id eſt, pium & religioſum veri Dei cultū, & venerationē. Quod maximè obſervādū fuit illo ſæculo corruptiſſimo idolatria, & veri, uniuſq; Dei ignoratione Latria aũt, ut periti Græci, & Phavorinus in Lexico tradunt, affert ſua ſignificatione vehementiam, & intenſionem timoris; quare ſapienter D. Th. debitum Deo honorem, & reverentiam refert ad donum timoris. 2. 2 neque verò hæc timoris ſignificatio inaudita eſt apud Latinos, cū Poeta dixerit: *Emathion, æqui cultor, timidaſq; deorum*. Idē prorſus, quod *rectus ac timens Deum* quare frequēter in ſacro ſermone timor, eſt Dei adoratio, & cultus, Matt. 4. *Deū tuū adorabis*, q; Deute. 6. unde id ſumptum eſt, habetur, *Deum tuū timebis*. Quoniā aũt Dei religioſa veneratio, & cultus duo affert, & internā numinis reverentiā, & externū cultū, cæremoniarūmq; piarū obſervationē: utrumque timoris noīe ſignificavimus. Primū Pſ. 2. *Servite Domino in timore, & exultate ei cū tremore*, id eſt, horrendi numinis majeſtatē & excellentiā debito honore, & reverentia proſequimini, veluti ſervi ſervitutē, n. latria ex vi ſignificationis affert ſed ita tamē, ut exultare coram illo poſſitis, beneq; vobis de veſtra ſervitute, & timore gratulari eſt. n. magnifica, & glorioſa ſervi Dei, & illius majeſtatē, numenq. timentis cōpellatio, & magni cujuſdā præmii ex hujuſmodi ſervitute, & timore proventuri ſpeciē efficit. Secundùm verò Pſ. *Adorabo ad tēplū ſanctū tuū in timore tuo*, id eſt, juxta ritū ceremoniarū, & præſcriptū legis obſervandę iis qui tēplū adeūt te adoraturi, Hinc *timēs Deū, vel timoratus*, pro legis obſervatore, & religioſo cultore: & jungũtur quidē *religioſus ac timens Deū*. Actor. 10. *Juſtus verò, & timoratus* Luc. 2. Quod timor aũt in lege naturę, & in veteri pręſerti, oēm cultū, & legis univerſę obſervationē ſignificaret & cōprehēderet, illa ratio eſt, q; tunc timore peragebātur omnia, & veluti ſervi colebant Dεū pœne potius, & vindictæ declinādæ gratia, quàm amore numinis: timebant omirū ſibi, niſi timeret punientē Dεū, legemq. minantē. Quare David dū pęnitus cōpreſſam hoſtiū audaciā, & vel ſupplicio vel terrore inflicto ab inferēda ſibi injuria coercitam deſiderat, *Conſtitue, inquit, legiſlatorem ſuper eos, ut ſciāt gētes quoniā homines ſunt*. Hier. juxta Hebr. *Pone terrorem, ſive timorē*. Idem nimirum celebatur *lex*, aut *legiſlator*, quàm *terror*, aut *timor*. Quare legem illam terrificā, timorē appellabāt; nominis hujus rationem reddēte Moyſe Exo. 20. *Cūm autem cunctus populus videbat voces, & lampades, & ſonitum buccinæ, montēq; fumantē, & perteriti, ac pavore cōcuſſi ſteterūt procul, dicentes Moyſi, Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Deus, ne forte moriamur*, ait Moyſes ad populū: *Nolite timere; ut enim probaret vos, venit Deus & ut terror illius eſſet in vobis, & nō peccaretis*. Nec verò modò Lex, Deus et legiſlator timor dicebatur juſtorū, Jacob, & patris ſui Iſaac abſtracto illo nomine ſignificante non leviter, ſed vehemēter timēdum illius numen. Sed jam lex gratiæ, & Deus ipſe, Charitas; nomine abſtracto ſignificante Dei *nimiam charitatem, qua dilexit nos in Chriſto*; redamandumq. à nobis *ex toto corde, ex tota anima, & univerſis viribus*, quippe optimū & indulgentiſſimum parentē non à ſervis, ſed à filiis; *Non enim accepiſtis ſpiritum ſervitutis iterum in timore, ſed accepiſtis Spiritū adoptionis filiorum, in quo clamamus*, dulciſſimam vocem ingeminantes, ſuaviſſimeq. ſonantem nationibus univerſis, Hebræis, Græcis, Latinis *abba pater*.

nā timoris. *Phavorin.* *D. Th. 2. 2. q. 19. a. 9. et q. 18. ar. 2.* *Ovi. 5. meta.* *Timor, Dei cultus.* *Matt. 4. 10* *Deu. 6. 13.* *Qua inſinuat timere nomen.* *Pſ. 2. v. 11.* *Pſ. 137. 8.* *Act. 10. 2.* *Act. 2. 25.* 60 *Timor ſolebat quondam omnē legis obſervationem.* *Pſal. 9. 21.* *Exod. 20. à verſu 18.* *Lex ſeu timore tradita.* *Deus timor Gen. 31. 53.* *1. Joa. 4. 8.* *Deut. 5. 6.* *Matt. 22. 37.* *Luc 10. 27* *Rom. 8. 15*

61 *Juſtitia pars declinare a malo.*

Et recedens à malo. Explicuit proſecutionem boni, videlicet facere bonū, nunc alterā juſtitiæ partē adjungit, quod eſt *declinare à malo*. Receſſus autē hic juxta originale propriè eſt rebellio quędā, & defectio à tota malorū cohorte, & peccatorū factione & ſtatas inimicitias cū peccato genere, hoſtiū inſtar inferentium hoſtibus bellū; quo recedendi verbo, licet ab alia radice, ſignificatur rebellio 3 Reg. 12. *Receſſit Iſrael de domo David*. & 4 Reg. *Rex Moab receſſit à me; veni mecū contra eū ad prælium*. Quare ēt bellicū aliquid ſonat, quod è contrario Eccleſiaſticus dixit, cap. 2. *Accedēs ad ſervitutē Dei, ſta in timore, & præpara animā tuā ad tentationē*. Ille. n. acceſſus ad factionem ſanctitatis, fit recedendo à malo, illud autem eſt virtuti, & pietati nomen dare, & Domino exercituū militare. Cūm quo facit, quod ſtare ſit etiā, ſtatio ē ſuā ſervare inſtar ſtrenui militis & *præparare ſe ad tētationē*, ſit & diligēter ſe cōparare, vallare, atq; ſepire ad ſuſtinendū impetū adverſariorū quod Paulus dixit Epheſ. 6. *Accipite armaturam Dei, ut poſſitis reſiſtere in die malo*. Et deinde. *State ergo ſuccincti lumbos veſtros*. Hunc autem à malo velut ab hoſte receſſū, Paul. etiam expreſſiſſe videtur, Rom. 12. odii nomine, *odientes*; inquit, *malū, adhærentes bono*, quo loco Chryſoſt. ait: *Multā nos jubere Apoſtolū adverſus malitiā habere inimicitiā, multū odii, multū belli*. Atq; illud prętera obſervat, vehemens quoddā mali odiū ſignificari particula Græca (ἀπὸ) ac ſi propriè dicas, *valde abhorrentes à malo, longè recedentes*, non enim tantū valet ea præpoſitio A, vel, ex, ſed etiā longè, procul. quā etiā habet vim Matth. 7. * *Diſcedite à me oēs, qui operamini iniquitatē*, id eſt, procul recedite, neq. in eadem regione mecū habitare id enim etiam ſignificat verbum ipſum *apochoreo*, ſolum vertite, inter me, & vos, non modò murus interſit, ſed etiam longiſſimum ſpatium, ut ſignificet nulla ratione *communicandum operibus tenebrarum*; procul *recedendum à*

tal e-

Pſ. 33. 15. *Quid recedere in factis.* *3. Reg. 12. 19.* *4. Reg. 3. 7.* *Eccl. 2. 1.* *Quid ſtare in ſacris.* *Epheſ. 6. 13* *Rom. 12. 9.* *Chryſ. hom. 21 ſuper ad Rom.* ἀπὸ 62 *Matth. 7. 23.* * *Deſſa vezadas de mi, y de mi reyno.*

ἐνσχημάτι *Eph.5. 11.* *Nu.26.36* *Pſ.1.1.* *Pſ.85.11.*

tabernaculis impiorum ; non ſtandum in via peccatorum : atque illud frequenti oratione poſtulandum à Deo, *Vide ſi via iniquitatis in me eſt, & deduc me in via æterna.* Exemplum omnis ſanctitatis tibi proponitur Job, ita *à malo recedens*, ut longè lateque ab iniquitate abſuerit: eumq; eo etiam nomine eum ſcelere, & impietate immortales inimicitias ſuſceperit, regno le, & imperio digniſſimum præſtitit; cum de Rege Chriſto dictum ſit, *dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea unxit te Deus Deus tuus, oleo lætitiæ*. Oleum autem lætitiæ id dicebatur, quo rex ungebatur in die lætitiæ, Can. 3. die videlicet, quo coronabatur, & inaugurabatur in regnum.

Regno dignus qui malum odio habet. *Pſ.44.8.* *Oleum lætitiæ quale.* *Can.3.11.*

An Regnum Jobi Deum quoque timuerit, & ad Eccleſiam pertinuerit?

36 In lege naturæ fuere multi, qui ad civitatem Dei pertinerent. Eccleſia quid : cur catholica.

64 Jobi lux, circumfuſa tenebris impiorum, omnia in hoc mundo confuſa, & permiſta.

63 *Auguſtin.* *In lege naturæ fuere etiam cives ſpiritualis Hieruſalem.*

JObi ſingularis pietas, ſanctitas, religio, nos in hanc dubitationem adducit, quale videlicet regnum extiterit ſub rege ſanctiſſimo: cui, ut cumulate ſatisfaciamus, unum, aut alterum præmittemus. Primùm eùm Auguſt. de civit. 18. c. 47. Sanctitatem Jobi, manifeſto argumento eſſe, in lege naturæ, & extra Iſraeliticum populum fuiſſe, qui ad civitatem Dei, & ſpiritualem Hieruſalem pertinuerint, probatæ fidei & ſanctitatis cives. In hac nimirum civitate, *homo & homo natus eſt in ea*; ideſt, quilibet poteſt eſſe ejus civis, & indigena, quod leges civitatis; juraque obſervet; atque fidem, & ſanctitatem colat. Quid enim aliud eſt ſpiritualis Hieruſalem, quoniam Eccleſia, hominumque multitudo, quos verus Dei cultus, veraque cognitio in unam civitatem convocat, & conjungit? Cujus muri, atque mœnia erecta & ſuperſtructa ſunt *lapide angulari*, quod non ſolùm utraque, ideſt antiquæ, & novæ legis fideles in Eccleſiam unam, *unum effecit*, ſed ab Adamo quotquot fidem, & religionem veram tenuerunt, ſub eodem ſepto, eodemque domus Dei tecto continuit. Quippe Eccleſia Catholica, & univerſalis eſt, tum ob alia, tum quod univerſa tempora complectatur, ideſt, ab exordio mundi conſtans perpetuò extiterit, ad finem uſque conſtanter, perpetuoque perſeveratura.

Quid ſit Eccleſia. *Eph 2 20.* *Eccleſia univerſalis.*

64 *Origen.* *Gregor.* *Phili.2.15*

Secundùm, eum Orig. hom. 5. & D. Gregor. l.20.c.1. Jobi ſanctitatem mundo extitiſſe velut fulgentiſſimum lumen; quippe juſti *in medio nationis pravæ, atq; perverſæ*, ut ait Apoſtolus, *lucent, velut luminaria in mundo*. Sunt itaque nunc lumina circumdata tenebris, tenebræ reſpertæ luminib. impiis intermiſti ſancti, piis circumfuſi peccatores; confuſa omnia, & perturbata, & ut Aug. diait, *perplexæ nunc ſunt duæ illæ civitates, invicemque permiſtæ, donec ultimo judicio dirimantur*: nunc triticum, & zizania in eodem agro *creſcunt uſq; ad meſſem*: in eadem area grana frumenti nondum a paleis expurgata, uſque ad *ventilabrum*: in eadem ſagena mali, bonique pariter piſces concluſi, uſque *ad electionem bonorum in vaſa ſua*: in eadem Ægypto commorantes advenæ Iſraelitæ cum indigenis, uſq; *ad exitum de populo barbaro*: Babylone inter Chaldæos detenti Hieroſolymitani, uſque ad converſionem *captivitatis*: in iiſdem paſcuis hœdi, agnique pariter verſantes, uſque ad *ſeparationem*; in eadem domo magni patrisfamilias *vaſa in honorem & vaſa in contumeliam*, aurea, & argentea lignea, atque fictilia, *uſque ad virgam ferream, qua vaſa figuli confringat*.

Auguſt. l. de civit. c. 35. *Matth.13. 30.* *Mat.3.12. & Luc. 3. 17.* *Matt.13. 40.* *Pſ.113. 1.* *Pſ.125. 1.* *Matt.25. 32.* *Rom.9.21.* *Pſ.2 9.*

PARS PRIMA.

Huſitas impios, atque infideles extitiſſe.

65 Prima ſent. de Huſitarum infidelitate.
66 Juſtorum lucrum ex impiorum perſequutione. Job ab impiis multa paſſus.
67 Impiorum convictus exitioſus.
68 Impii conantur juſtos corrumpere. Non tangenda, quæ illorum ſunt. Auditu, & viſu lædunt pravorum exempla.
69 Reges læduntur etiam impietate ſubditorum.
70 Miraculi inſtar bonum inter malos eſſe.

65 *Prima ſententia.*

IAm nunc de dubitatione propoſita Græci atque Latini cõſentire videntur, non ſolum Job ex gentibus alienis à veri Dei cognitione, & cultu genus ducere, ſed regionem Hus pariter etiam infidelitatis, & idololatriæ impietate aſtrictam fuiſſe; nihilo enim meliotis conditionis Idumæis, cæteriſque Arabibus Huſitas cenſent. Ergo in ea regione errores illos pervagatos fuiſſe oportet, quo tres illi viri Jobo affingunt, & quos à ſe Job conſtanter depellit, adorati videlicet Solis & Lunæ, & abnegatæ divinæ providentiæ, ex quo facilis & planus patefit aditus ad omnia ſcelera. Sententiam hanc pluribus explicuit Orig. appellans Huſitas, univerſoſque poſteros Eſau *injuſtos, impios, profanos, infideles, obſcœnos* Chryſoſt. qui Auſitidem concludit intra Arabiam, ait *corruptos omnes in Arabia fuiſſe, & nullum ibi non extitiſſe improbitatis exemplum*. Gregorius impios illos, quibuſcum vixerit, ſignificatos ab ipſo Job, illis verbis, cap 30. *Frater fui draconum, & ſocius ſtruthionum*; multaque ab iniquis illata ſuſtinuiſſe mala exiſtimat; proptereaq; roſæ comparat, quam pungunt ſpinæ circumfuſæ, punctæ ris licet ipſis ſuave ſpirantibus; quare ſicut fingitur ille Cupidinis frater Anteros, mutuus videlicet amor, & benevolentia, ſine quo neque cupido creſcere ad debitam viri menſuram neque exultare in infantili ætate mutuis luſibus, & puerilibus confabulationibus lætus poterat; quippe ſolus, & pari ætate, ſocietateque deſtitutus; ſic ſanè neque perfectus vir eſſe poſſe videtur, qui fratrem non habeat, cum quo creſcat pariter; ſed non ſicut ille amor mutuum amorem, & benevolentiam; ſed odium potiùs, & inimicitiam, ut cum his *qui oderunt pacem, ſit pacificus*; & inter eos vivat, *qui retribuunt mala pro bonis, quoniam ſequuntur bonitatem*. Ille ergo renuit eſſe Abel juſtus, quod Cainum fratrem habere renuit fratris oſorem, & fraterni ſanguinis effuſorem ſæviſſimũ. Iſaac eſſe non vult, qui Iſmaelem fratrem proſequutorem habere recuſat; Non Jacob, *princeps cum Deo*, quod germanus eſſe nolit profani Eſau, nunquam non fraternam cædem anhelantis, neq; Joſeph erit, cui non fuerint fratres plures (non unus modo) *qui ſemper illum oderint*. Propterea Job ad tam excelſum creverit ſanctitatis faſtigium, *quod frater draconum* fuerit, mortiferum ubique in illum malitiæ & invidiæ virus jaculantium. Cujus rei non obſcurum argumentum eſt, quod data occaſione, virus in Jobum conceptum evomuerint ſui ipſi cives, *deridentes, abominantes, longe fugientes, & minimè verentes in illius faciem ſpuere*, c.30.v.1 9 10. *opprimentes* etiã nemine opitulante, v.12.13.14. ſe etiam odio habitum teſtatur, cum c.31 ait: *Si gavisus ſum ad ruinam eius, qui me oderat*, &c. Eandem Greg mentem habuiſſe videtur Orig. qui Jobum inter Huſitas conſtitutũ appellat, *columbum inter raptrices aquilas; agnum in medio luporum diripientium; inter tribulos lilium Abrahamo perſimilem; qui credidit in medio Chaldæorum idola colentium, eductuſque eſt de Viro* (de flamma & igne exardeſcentis perſecutionis) *Chaldæorum*, & argutè illud obſervat videri adverſus Satanam apoſtatam, illa verba directa, & contorta *vir erat in terra Hus. Nam qui in terra ſanctorum iniqua geſſit, & de cælo cecidit cum Lucifer eſſet, & in ignem æternum coniectus eſt, qui in medio lapidum ignitorum ambularat*, non poteſt non acriter vulnerari, penituſque transfigi propoſito hominis exemplo, qui in terra Hus videlicet impiorum, ibidem natus, ibidem altus, & educatus, fuit *vir ſimplex, & rectus, & timens Deum, & recedens a malo*; numquam a bono deficiens, numquam ab officio diſcedens; nihil mali, nihil vitii ex impiorum convictu, quaſi contagione contrahens. Quare niſi Huſitæ impii, & infideles fuerint non videtur magna Jobi laus, rectum, & ſimplicem fuiſse. *Neque enim*, ait Greg. *valde laudabile eſt, bonum eſſe cum bonis: ſicut n. gravioris culpæ eſt inter bonos bonum non eſſe, ita immenſi eſt præconii bonum etiam inter malos extitiſſe*. Quis . o. neſciat ex impiorum convictu ſummum periculum ſanctitate creari; pravis exemplis ſæpè, multumque lædi, non raro etiam vinci, & opprimi? nomine *commiſti ſunt inter gentes & didicerunt opera eorum, & ſervierunt ſculptilibus eorum, & factum eſt illis in ſcandalum?* Ea verò commiſtio qualis ſit, ex vini cum aqua temperatione cõmodè intelligi poterit; uſt enim ab Iſa dictum, *Vinum tuum miſtum eſt aquæ*; ſicut enim vinum aqua dilutum languet, friget, decoloratur, odorem amittit, tandem evaneſcit; non aliter ex impiorum familiaritate languet, friget, decolor, & acida redditur pietas; ſui commiſtioni faciendæ, & adulterandæ, cauponandæque virtuti nunquam non invigilat calidiſſimus ille caupo dæmon, ſui ſemper quæſtus noſtri diſpendii, damnique diligentiſſimus procurator.

Orig.ho.1. *Chryſ. in cathen.* *Greg.lib.1 c.1. & l.20 cap. 29.*

66

Pſ.119.7 *Geneſ. 4.* *Geneſ. 21. & Gala.4. verſ 29.* *Gen.27. v 41. & 42.* *Oſea 1.2.* *Gen. 37.* *Origen.* *Gen.15. 7.* *Iſ.14. 12.* *Ezech. 28. 14.*

67 *Impiorum ſocietas exitioſa.* *Pſ.105.35* *Iſa 1.22.* *Pietas ubi impietate coniuncta, aliquando evaneſcit.*

68 *Impii conantur pios ad ſe convertere.*

Neque modo ferventioris, purioriſque ſanctitatis vinum corrumpere, & diluere ſtudet injecta familiaritate impiorum, ſed eam mentem impiis omnibus inicit, ut pelliciant, invitentque juſtos, quos apud ſe habent (ne quis ſe ab illorum vivendi ratione abſtineat) ad impuriſſima Babylonis pocula, turpeſque compotationes, & turbidum, fœculentumq; fœdiſſimarum vinum voluptatum: graviter nequiſſimũ hunc dolum ferente Deo, graviter etiam conquerente, Amos 2. *Suſcitavi de juvenibus veſtris Nazareos, & propinabatis Nazareis vinum*,

Apoc.17.4 *Amos 2.11*

num à quibus, videlicet abſtinentia diſcere debuiſſetis, illos veſtros vos exemplo, conſiliis, vinolentia oblato et poculo, & propinato vino, ad veſtræ ebrietatis, & vitæ impuriſſimæ imitationem convertere ſtuduiſtis. Ergo tã difficile eſt bonũ

Difficile bonum inter malos eſſe.

juſtumq; inter malus eſſe, ut ille tantum felix, *beatusq;* eſſe poſſe Davidi regi viſus ſit, non qui inter improbos non vixerit; *ſed qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit.* Id eſt, qui tam diſceſſerit

Pſ. 1. 1.

ab impiis procul, ut non ſolũ nõ excipere auribus conſilia, voceſque impiorũ, ſed neq; poſſit tangere, quæ ad illos pertinent, non ſedẽ, quã illi ſemel occuparint nõ viã, quã illi calcaverint non veſtẽ quã illi terigerint, quãvis nunquã induerint, (propterea enim caſtus Joſeph reliquit pallium in manu fœminæ turpiſſimæ, quod ut obſervavit Hieron. contactu impuriſſimæ manus, contagione peſtilenti contaminatũ eſſet:) nõ accipere illorum etiã ſponte oblatũ auxiliũ ad operarũ laborẽ minuẽdũ, exemplo Zorobabelis, & populi Principum, 1. Eſdr. 4. qui *idololatris dicentibus, ædificemus vobiſcum, quia ita ut vos quærimus Deũ veſtrũ, reſponderunt: Non eſt vobis, & nobis ut ædificemus domũ Deo noſtro, ſed nos ipſi ſoli ædificabimus.* Quid quod e-

Pſ. 9. 5.

tiam impiorum nomen ſumptum ore, & verſatũ lingua lædere hominis animũ poteſt? Ea propter ſic apud ſe ſtatuerat David; *Nec memor ero nominum illorum per labia mea.* Quare quæ

1. Cor. 15. 33. *Pſ. 140. 4.* *Chaldæus.*

actione, ut vocãt Phyſica, lædere nõ poſſunt hominẽ, ſi ad impiorũ familiaritatem & convictũ referantur, bonos corrumpere mores potentia ſunt, qualia ſunt colloquia mala, atq; adeò et tacentẽ excipere eorum voces exitioſũ eſt: in quã ſẽſũ Pſ. 140. *Non communicabo cum electis eorũ*, ita à Chaldæo explicatũ eſt, *non ſuſtentabor cantilena domus convivii eorum.* Si illorũ videas exẽpla improbitatis (mirũ!) tuis ipſis oculis faſcinaberis, minimũ, ſi te nimium geſſeris cautè & ſanctè, excruciaberis acerbiſſimè. Tantum audi Apoſtolũ Petrũ, tamen hanc verbis graviſſimis, graviſſimoq; exemplo cõfirmantẽ *Juſtum*, inquit, *Loth oppreſſum* (opprimitur nimirũ inter improbos virtus) *à nefandorum injuria* vexant etiam contumeliis omnibus pietatem impii *ac luxurioſa converſatione eripuit* (videlicet redemit quaſi ex ſervitute; nam injuſtitiis juſtitiam detinere, & conſtringere, veluti captivam nititur) *Aſpectu enim, & auditu juſtus erat*, nam quæ ille videbat, quæ audiebat, graviſſima, & moleſtiſſima illi erant *habitans apud eos, qui de die in diem ſingulis diebus*, quotidie quotidianis exemplis improbitatis *animam juſtam iniquis operibus cruciabant*, quippe non aliter quã judex cruciatibus, tormentiſq; extorquere ſolet a reo admiſſi ſceleris confeſſionem, ita pravũ exemplum hominẽ excruciat

Dei beneficium juſtum de impiorum ſocietate hominum eripere. *Sap. 4. 10.*

ad abnegandam pietatem, & vitæ honeſtatem deſerẽdam. *Novit Dominus pios de tentatione eripere*, id nimirum eſt divinũ quoddam, & immortale Dei beneficium, clariſſimum etiam divinæ benevolentiæ argumentum, juſtum de medio improrum, qui pietatem perdere tentant, educere, quamvis exilio, quamvis morte faciat; ſicut ſcriptum eſt. *Henoc placens Deo factus eſt dilectus, & vivens inter peccatores translatus eſt, raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius. Propter hoc properavit educere illum de medio iniquitatum.*

69 Sed quantumvis (inquis) hæc veriſſima ſint, Rex tamen, aut Princeps nõ verſatur in magno diſcrimine, cum impiis licèt converſetur, non enim tangi, lædive poteſt pravis ſuorum

Princeps ſubditorũ ſceleribus conſentiẽs

moribus, & exemplis. Quare minus jam miranda fuerit Jobi Regis pietas: Minimè verò, nã non ſolum caput in reliqua mẽbra influit, ſed et, ut medici docent, aliis membris ægrotantibus conſentit, & parem ægritudinem participat; præſertim ab ſtomacho, in quem humores pravi, ſordeſq; ciborũ omnes coguntur. Quare ſicut caput, ita Rex per conſenſum patitur nocumentum, quemadmodum ex rege illo intelligi põt, qui ſatraparum ſui regni conſiliis, & voluntati ita conſentiens erat, ut nullã aliam ablegati a ſe Davidis rationem redderet, quam illam. *Rectus es tu, & bonus in conſpectu meo, ſed ſa-*

1. Reg. 25. 6. & 7.

trapis non places, reverter ergo, & vade in pace, & non offendas oculos ſatraparum. Neque verò de regni tantum proceribus; de tota plebe, & ignobili vulgo dictum eſt ab Hoſea *Tranſire fecit Samaria Regem ſuum quaſi ſpuma ſuper faciem*

Oſeæ 10. 7.

aquæ. Rex enim populo in idololatria proclivi, atq; præcipiti placere volens, uſq; ad ipſas aras idolorũ, vitulos erexit: cumque populus tanti ſceleris non modò non pœnitens, verum etiam cupidus, atq; ſuſceptor improbo Regi minimè repugnaret; ſed potius lubens aſſentiretur, tũ ſui Regis, tum regni to-

Apoc. 17. 15

tius exitii cauſa extitit: *ſic tranſire* (propriè exeſſi, perireque) *fecit Regem ſuum, ſicut ſpumam* ſupernatantem; nam *aquæ multæ, populi ſunt; ſpumam* autem non ſolũ ventus diſpergit, verũ etiã aqua in ſeipſam illã convertit, penituſq; conſumit. Omni ergo ex parte mirabilis jam fuerit Jobi pietas; 70

Miraculi inſtar, bonum inter malos eſſe.

Dei timor integer, & illæſus in mediis turbis infidelium, & numinis contemptorum, & perſimilis miraculis illis omnium ſermone celebratiſſimis, Danieli inter ſæviſſimos leones ſoſpiti, & incolumi: Ananiæ, Azariæ, Miſaeli ambulantibus in medio flammæ, laudantibus Deum, & benedicentibus Domino: Rubo igne toto perfuſo, & ad ſpeciem ardenti, ſed minimè combuſto; Iſraelitis maris alveo imprimentibus ſicco pede veſtigia Heliſeo vati nihil damni perferenti ab equorum, curruum, & roboris exercitus Regis Syriæ obſidione, atque cum hoſtibus ſuis pariter gradienti. Rarum hoc, ſicut & miracula, & cujus exempla vix pauca invenias; unum reliquit Tobias: *Qui in captivitate*

Tob. 1. 5. *Hiſp. propriè, Guardò la boca.*

*poſitus viam veritatis non deſeruit, & cum irent omnes ad vitulos aureos, hic ſolus fugebat conſortia omnium, & cum omnes ederent ex cibis gentilium, iſte * cuſtodivit animam ſuam, & nunquam contaminatus eſt in eſcis eorum*, & alterum in tribus illis viris ſanctiſſimis inveniri poſſe fortè ſignificatum eſt illo Ezechielis loco, *Si fuerint tres viri iſti in medio eius*, (videlicet terræ, quæ peccaverit & prævaricans prævaricaverit) *Noe, Daniel, & Job, ipſi juſtitia ſua liberabunt animas ſuas.* Simillimi namque extiterunt, pietate inter impios conſervata. Sicut enim Job inter Idumæos Deum timuit,

Dan. 1. 8.

& receſſit a malo, ſic Daniel etiam propoſuit in corde ſuo ne pollueretur de menſa Regis, neque de vino potus ejus, abſtinens à profanis, cõibuſque cibis, quibus alii pueri Regii veſcebantur, & propter eximiam ſanctitatem, & ſingu-

Dan. 6.

larem pudicitiam de medio ſæviſſimorum leonum illæſus evaſit, miraculo ſignificante illæſam pietatem in medio Chaldæorum impiiſſimorum; tandemque. *Noe vir juſtus atque*

Gen. 6 v. 9 ** Hombre ſancto, ſi en ſu tiempo le uno.*

*perfectus * in generatione ſua*, ſæculo videlicet corruptiſſimo, *Omnis quippe caro corruperat viam ſuam ſuper terram.* Proptereaque dictum eſt ab Ezech. *Si fuerint tres viri iſti in medio eius*, quod Job, pariter, ac Noe, & Daniel in medio infidelium, & improborum vixerit; ideo etiam prædicatur receſſiſſe à malo, *quòd in circuitu eius impii ambularent*. Jobi ergo regnum, neque Deum timuiſſe, neque ad Eccleſiam pertinuiſſe, ex dictis abunde confici poſſe videtur.

ALTERA PARS VERIOR.

Huſitarum fides, & religio probatur.

- 71 *Statuitur fides, & religio regni Job.*
- 72 *Traditio veræ religionis. Quidam ex gentibus, religioſi & pii, non minus, quàm Iſraelitæ.*
- 73 *Regna, Regiæſque urbe in lege naturæ Deum coluiſſe. Explicatur bona ex parte locus Gen. 20.*
- 74 *Rei ſuperioris confirmationes, & exempla.*
- 75 *Pii Principis officium, quid Las, Mamilla, Nutritius, Diſpenſator quid.*
- 76 *Regis & Sacerdotis munus. Locus Geneſis illuſtratur.*
- 77 *Exemplorum, quæ Princeps præbet, efficacitas.*

QUi Huſitarum regnum ſub Rege ſanctiſſimo impium, & infidele aſſerunt, atque ex eo celebrant pietatem 71 Jobi, exiſtimare videntur plus apud Regem valere ſolitum ſubditorum exemplum, quàm Regis vitam, & morum diſciplinam apud ſuos. Quòd cùm verum eſſe non poſſit, ali-

Iob imperavit fidelibus, & veri Dei cultoribus.

ter videtur de propoſita dubitatione ſtatuendum, neque Jobum, dum floreret in regno, odio habitum à ſubjecto populo, neque perſecutionem ſuorum, malive quidquam ſuſtinuiſſe; imò verò ſumma omnium benevolentia & obſervantia ſuſceptum, & cultum, nec non illius regnum aut ſaltem urbem regiam veræ fidei, & veræ religionis cultricem fuiſſe, propterea que pertinuiſſe ad Eccleſiam. Rei hujus probatio, vel conjectura potiùs, non omnino levis, peti poteſt ex his, quæ ſequuntur.

Primo; (quod & aliarum probationum fundamentum ſit) 72

Gen. 10. 21 *1. Par. 17.*

nam licèt vera Dei cognitio, atque religio à Noè uſque ad Heber; & ab Heber uſque ad Abraham, à quo ad Iſraelitas, quaſi per manus tradita permanavit; tamen ante inſtitutam Synagogam, & Legem traditam, in Lege etiam, & populi Dei Republica fundata, & conſtituta non fuit vera religio, & Dei cognitio uni tantum populo adſtricta; nam licet antiquitus ille tantùm cognominatus eſt Dei populus, peculium, acquiſitio; propter peculiarem, quam illius gerebat curam, peculiareſque leges, & ceremonias tradi-

Aliqui ex gẽtibus pa.

tas, tamen, licèt non eadem lege, eadem tamen veri Dei cognitione & revelatione unius mediatoris Dei, & hominum,

ros Iſraelitis. num, aut divinitùs, aut per doctrinā acceptā, potuerunt non pauci inter gentes pares eſſe pleriſque ex populo Dei; atque adeò non ſolùm privati quidam homines, ſed integra aliqua Reſpublica, & populus cum ſuo Rege, & capite verum Deum agnoviſſe & coluiſſe. Quam rem docuiſſe videtur

Auguſt. Auguſt. 12. de civit. c. 47. ſic ſcribens: *Nec ipſos Judæos exiſtimo audere contendere, neminem pertinuiſſe ad Deum, præter Iſraelitas, ex quo propago Iſrael eſſe cœpit, reprobato ejus fratre maiore, populus enim revera, qui propriè Dei populus diceretur, nullus alius fuit; hominis autem quoſdam non terrena, ſed cæleſtis ſocietate ad veros Iſraelitas ſupernæ Jeruſalem cives pertinentes etiam in aliis gentibus fuiſſe negare non poſſunt; quia ſi negant; facillimè convincuntur de ſancto, & mirabili viro Job, qui nec indigena, nec proſelytus, id eſt, advena populi Iſrael fuit, ſed ex gente Idumæa genus ducens, ibi ortus, ibidem mortuus eſt.*

Premitur Auguſtini locus. Hoc loco Aug. quamvis ſingularis bis exemplum protulerit, non tantùm ſentit ſingulares quoſdam hominis juſtos eſſe potuiſſe præter Hebræos, quippe hoc jam docuerat ſuperioribus, lib. 11. & 15. Eccleſiæ initia, progreſſuſque deſcribens, ſed illud proculdubio docet, gentem aliquam, aut populum, quamvis non diceretur propriè Dei populus, Deum agnoviſſe, & religiosè coluiſſe: unde etiam loquitur poſt Dei populum, & rempublicam à reliquis gentibus ſeorſum inſtitutam, cum erat, atque prædicabatur:

Pſal. 75. 2. *Notus in Judæa Deus*, non ſolùm propter veram atque ſupernaturalem Dei cognitionem, ſed propter peculiarem aliam ex legibus, præceptis, revelationibus prodigiis, & miraculis frequentiſſimis, quaſi experientia quadam collectam, ut indicarunt Theod. & Baſil.

Baſil. & Theo. ſuper Pſ. 75. *Ne Judæi omnibus noti* (ut Aug. dixit in hujus Pſalm. præfatione) *glorientur, & inſultent gentibus; quibus Deus non diceretur notus.* Non loquitur itaque Auguſtin. de prioribus ſæculis, quibus nulli Dei populo alligata vagabatur Dei agnitio, & cultus.

73 Secundò, nam alia etiam regna, aut regias urbes tunc ferè temporis ſub juſtis, Deumque timentibus regibus piè, & fideliter Deum coluiſſe vero ſimile eſt: ut de Gerara, &

Abimelech fidelis, & pius. ejus Rege Abimelech, exiſtimare oportet, ex circumſtantiis explicatis, Gen. 20. Primò, quod non voluerit Saram

Geneſ. 20. prius conjugem, quem intellexiſſet eſſe ſoluram viro, & ſororem Abrahami; nam Dei, & religionis contemptores Re-

Magna ex parte explicatur. ges, *Videntes filias hominum, quod eſſent pulchræ, accipere ſolent ex omnibus*, nullo uxorum, aut aliis viris deſponſatarum habito delectu, quas eligunt.

Gen. 6. 2. Secundò, quod familiariter loquebatur Deus Regi, familiariter reſpondit etiam Abimelech, atque ſubmiſſè, ſi quid peccaſſet, deprecatus eſt; Deum agnoſcens, & religiosè compellans. *Domine*, in Heb. *Domine mi*, quam lectionem retinuerunt etiam vulgatæ quidam codices. Tertio, quod ſi lenter appellat ſuos, *gentem juſtam*, & non niſi per ignorantiam peccaturam; ſe verò ipſum ſimplici corde, & mundis manibus, cui etiam munditiei manum ipſe Deus atteſtatus eſt. Quod non videtur in hominem idololatriæ impietate contaminatum convenire poſſe. Quartò, quod poſtquā expoſtulaſſet Abimelech cum Abraham, *quid feciſti nobis, quid peccavimus in te, quia induxiſti ſuper me, & ſuper regnum meum peccatum grande?*)

** Quæ vidiſti enim, & omni gente para uſar de eſſe termino.* ſubjecit * *Quid vidiſti ut hoc faceres?* Quod. nihil in meis civibus videre potuiſti, aut iniquum, aut impium, quod te in hanc neceſſariam ſimulationem compelleret. Reſpondit Abraham; *Forſitan non eſt timor Dei in loco iſto* (rectè Septua-

LXX. *Θεοσέβεια.* ginta, Θεοσέβεια. Dei cultus) *& interficient me propter uxorem meam.* plane videtur ſignificare nondum fuiſſe ſibi cognitam ejus regni, & loci religionem & pietatem.

Sed oppones eum locum non per dubitationem, ſed per aſſertionem debere legi. Pagn. *Verè non*, in theſauro, *profectò non eſt timor Dei loco iſto*. Vatabl. in annot. *certè non eſt*

Obiectio. *timor; id eſt, hujus loci homines non timent Deum.* Onkelos,

Pagn. *utiq. non eſt timor Dei*. Forſterus, Cajet. Regia, *ſolùm*, vel

Vatab. *tantùm non eſt timor Dei*. Quaſi diceret, hoc ſolum vidi, vel

Onkelos. cogitavi apud me, quo etiam modo particulam originalem

Forſterus. (RAK) ſæpè vertit vulgatus per particulas excluſivas, Gen.

Cajet. 14. v. 24. Deuter. 5. 21. Joſue 1. 17. *Tantum ſit Dominus De-*

Regia. *us tecum*. Reſpondeo, eum ſub illa particula, & tota ſenten-

רק tia latere ſenſum, quem noſter interpres ſapienter expreſſit;

Joſue. quippe nullus alius quadrat; & argumento eſt conſenſus

Reſpond. Septuag. *Fortaſſe non eſt Dei cultus*. Chaldæus in Bibliis re-

Cald. giis. *Forſitan*, Tigurin; *Fortaſſis non viget timor Dei in loco*

Tygurin. *iſto*. Et quidem hoc etiam modo particula (Ach) quæ à ke-

אך ti eſt ſynonyma vertitur Pſal. 138. *Forſitan tenebræ conculcabunt me*.

Quinto, quod ut pium dicebat Regem, & Dei culturē, invi- *Pſa. 138.*

tat ſanctum Abrahamum, ut quā maluerit regni ſui Deum quoq; colentis ſedem, & habitationem deligat, Terra, inquit, *coram nobis eſt, ubicumq; tibi placuerit, habita*. Cùm tamen in re prorſus ſimili Pharao Rex à veri Dei religione alienus juſſū

Abrahā exegerit tota Ægypto, honorificè licèt: *Præcepit Pharao ſuper Abrahā viris, & deduxerunt eum, & uxorē illius & omnia, quæ habebat*: quare Theod. q. 62. in Gen. ait; Abimelech probiorem fuiſſe Pharaone. Addit etiam q. 64. Abrahæ tēporibus fuiſſe viros pios; idq; conſtare ex Melchiſedech, & Abimelech, & Hebronitis omnes hi Patriarcham magnoperè venerati ſunt: cū enim pro ſepeliēda uxore peteret à Chananæis jus ſepulchri, reſpōderunt filii Heth, dicētes: *Audi nos Dñe, princeps Dei es apud nos, in electis ſepulchris noſtris ſepeli mortuū tuū*. Theod. cū *Gen. 11. 20. Theod.* *Gen. 23. 11.*

70. *Rex à Deo tu es in nobis* Quaſi diceret pro Rege, & Principe divinitùs nobiscū eſſe te volumus, aut te habemus; neq; verò impius populus juſtū, & fidelē virū vellet regnare ſuper illos. *Theod. LXX.*

Ejuſdem confirmatio eſt, idem de Amorrhæis exiſtimaſſe Theod. in quem ſenſum advocat id Gen. 15. *Nondum completa* 74

ſunt peccata Amorrhæorum, nondum inquit Theod. *exitio digna perpetrarant; non decet autem ante peccatum ex præſcientia pœnam infligere*; ſubjungens illis tēporibus extitiſſe viros pios. De regno verò Salem (ſive eadem fuerit quæ Jeruſalem, ſive quædam alia urbs regia, cui imperaverit Melchiſedech. Rex juſtitiæ ac Sacerdos Dei altiſſimi) aliter apud me ſtatuere non poſſum, quam fidele, & religioſum regnum extitiſſe. Cum. n. Rex ipſe, & ſacerdos pariter, Deo verò ſacrificia ſui populi offerret, nullas alias habebat Idolorum aras, aut templa, nullam falſam religionem. Idemque tandem conſtanter aſſeri oportebit de S. Jobi regno, cum ex ſupradictis fuerit *rex juſtitiæ*, ex dicendis verò etiam *Sacerdos Dei altiſſimi*, vide Genebr. in Chronol. exiſtimantem temporibus Patriarcharum, atque Jobi ætate, pleroſque Chananæorum ad Eccleſiam Catholicam pertinuiſſe; tum etiam Arabes, à quibus liber Job acceptus eſt; indeque à Moyſe translatus; filios præterea Loth in Moab, & Ammon; & Eſau in Idumæa, ut qui circumciſionem, & ritus Abrahami retinerent. addit etiam non lum defeciſſe ab eccleſia Meſopotamios, apud quos prophetabat Balaam. Neque Madianitas, apud quos Sacerdotii munere Jethro fungebatur. Deum quoq; cultum in Aethiopia à filiis Abrahæ ex Cetura; in India à poſteris Jectā, qui & circumcidebantur, in Aſſyria à Ninivitis uſque ad Jonam. *Theod. Amorrhæi quædam fideles & pii Gen. 15. 16. Regnū Melchiſedech fidele. Genebra. in chronol. an mūd. 2239 Chananæi pertinentes quōdam ad Eccleſiam. Arabes filii Loth. Meſopotam. Madianitæ. Aethiopes. Ninivitæ.*

Tertio ex teſtimonio Eliphaz c. 4. idem cōfici videtur; *Ecce docuiſti multos, & manus laſſas roboraſti, vacillantes confirmaverunt ſermones tui, & genua trementia confortaſti*, quòd manifeſtè pertinet ad veræ fidei, & doctrinæ ſanæ inſtructionē, tum etiā ad pietatis officia, quibus ſubjectum ſibi populū informabat, ut eo loco dicemus. Id porrò ſancti Regis, principiſve munus propriū eſt; ejuſmodiq; futuros in Chriſtiana eccleſia piiſſimos principes, qui vita, conſiliis, verbo, ſuorū fidem, pietatēq; promoveant Iſaias pollicetur, *Mamilla Regum lactaberis*. Quis porrò neſciat lac ad doctrinam referri, qua teneræ fidelium mentes in fide & pietate nutriuntur & creſcunt, dicēnte Paulo: *Tanquā parvulis in Chriſto lac vobis potū dedi*, & Petro, *Rationabile, & ſine dolo lac concupiſcite, ut in eo creſcatis in ſalutem*. Conſequens verò ex hac Regum doctrina ſubjungit vates, *& ſcies, quia ego Dominus ſalvans te, & redemptor tuus fortis Jacob*. Sic videlicet proficies in me cognoſcendo, atq; timēndo. Neq; modo fideles ex Regum pietate, & fide exugunt fidei, & pietati incitamenta; ſed in ſemel conceptā ſanctitate confirmantur, eriguntur, manu ducuntur, brachiis etiam geſtantur, ne cadant, neve offendat in viarum diſcrimina; eodē vate dicente: *Erunt Reges nutritii tui, & Reginæ nutrices tuæ*. Porrò nutritii nomen ab illius fide, ſeu fidelitate dicitur, cui puer educandus, atque inſtituendus committitur; aut ab eo, qui officium, munuſve aliud, quale eſt œconomi, fideliter adminiſtrat: id. n. ſignificat radix *Aman* fidum, aut fidelem eſſe, & cui credi aliquid, committiq; jure debeat, uti conſtat eo, quod Eſther 2. dicitur Mardochæus *nutritius Eſther*, non ſolū educator, ſed & tutor, atq; curator. Idem verò nutritii officiū tunc Paulus explicat per miniſtrum, & œconomū fidelē, cum refert *ad diſpenſationē myſteriorū Dei*, & puræ, lacteæq; doctrinæ prædicationē *Sic nos exiſtimet homo, ut miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorū Dei: hic jam quæritur, inter diſpenſatores, ut fidelis quis inveniatur*. Ergo Reges nutritii ſunt, atque diſpenſant fidelibus myſteria Dei; non quòd uſurpare ulla ratione debeant Sacerdotii miniſteriū, quorum eſt paſcere verbo, & verbi interpretatione gregē, qui in illis eſt; ſed quod illorū etiā pietati, & fidei committatur regnū inſtituendū in fide, & ad pietatē excitandū. Quā igitur fideliter, & ſollicitè exiſtimare oportet, Jobū Regē ſanctiſſimū nutri- *Job. 4. v. 3. Sācti Principis officiū quod. Iſa. c. 60. 16. Lac, & mamilla in ſacris. 1. Cor. 3. 2. 1. Pet. 2. 2. Iſa. 49. 23 Nutritii nomen unde ductum. אמן Quis nutritius, & diſpenſator apud Paulum. 1. Cor. 4. 2. Reges pii idem ſunt ſubditorum nutritii.*

Digitized by Google

nutritii, & diſpenſatoris myſteriorum Dei munus apud ſuos præſtitiſſe! Verùm etiã magis privatum, magiſq; domeſticũ officium veriſſimè in Regibus agnoſceret, certè *Simile eſt regnũ cœlorum*, atq; Reges Eccleſiæ ſimiles *fermento, quod acceptũ mulier abſcondit in farina ſatis tribus, donec fermentatum eſt totũ*, namq; Regum, & principum pietate, quaſi in ſubditorum animis abſcõ[d]ita, fermentatur totũ Regnũ, & divino Spiritus igni præparatur. Tres profectò Orientis Reges in recẽtis pati Chriſti fide inſtructi, atq; edocti, velut tria fermẽti fruſta, ad tria ſua Regna redierunt quod ſinguli non ſatis farinæ ſingulis, ſed ſingulis Regnis fermentandis, & ad veram fidem, & religionem adducendis ſatis eſſent.

Rex, & princeps fermento ſimilis. Luc. 13. 21. Matth. 2. Tres Magi fermento ſimiles abſcondito in farina ſatis tribus.

Quartò, nã ſi Sacerdotis miniſteriũ cũ regio jungatur, nihil erit quod ad ſubditorũ ſ[alu]te, & pietate inſtitutionem deſiderari poſſit amplius, *Legẽ n. requirẽt de ore ejus*, de manibus verò, & poteſtate, qua funguntur, obſervationẽ & executionem legis, præmiũ obſervatoribus debitũ, trãſgredientibus ſupplicia digna; tum præterea de illius vita, & motibus requirẽt benè vivendi exempla Nã cùm propriũ Sacerdotis munus ſit docere, certè Regis ẽt eſt, prælucere ſubditis obſervatione legis, cũ de illo ſcriptũ ſit: *Poſtquã ſederit in ſolio Regni ſui, deſcribet ſibi Deuteronomium legis hujus in volumine, accipiens exemplar à Sacerdotibus Leviticæ tribus, & habebit ſecũ, legetq; illud omnibus diebus vitæ ſuæ ut diſcat timere Dominũ Deum ſuũ, & cuſtodire verba & cæremonias eius, quæ in lege præcepta ſunt.* Quorſum. n. in ſublime evehatur princeps, ponaturq; *ſuper candelabrũ, niſi ut luceat omnibus, qui in domo ſunt?* Quorſum Rex ſit, civitas ſuprà montẽ pŏſita, niſi ut ſuos, intra ſuos muros, ſuoſq; mores contineat? Quorſum idem Rex, & populi princeps, *lux mũdi*, & Sol quidã ſit orbi ut ipſo exoriente atq; affulgente diſpareãt tenebræ, & expergefactus homo, excitatuſq; exeat *ad opus ſuũ, & ad operationẽ ſuã uſq; ad veſperã?* Ja ergo Job Rex, pariterq; Sacerdos ſuis ita præluxit, ut ignorantiæ, & infidelitatis tenebras veriſſimæ doctrinæ ſplẽdore à ſuo regno diſpelleret Certè propter Sacerdotiũ, & publicum miniſteriũ Abraham quoq; in id incũbebat, ut nõ ſolùm numeroſã vernaculorũ turbam, ſed alios quoq; pro temporis, & loci occaſione nata, verbo, & prædicatione ad verã fidem, & religionem adduceret: adductos verò ne deficerent, ſecum etiã duceret. nam egrediens de terra ſua. *Tulit Sarai uxorẽ ſuã & Loth filiũ fratris ſui, univerſãq; ſubſtantiã, quam poſſederant, & animas, quas fecerant in Haran. & egreſſi ſunt, ut irent in terram Chanaan.* quem locum ſic legit Onkelus *Et animas quas ſubiecerant legi in Haran*; nam Hebræi docent, Abrahamum viros, Sarã verò fœminas inſtituiſſe in vera Dei religione. Quare illorum *animas feciſſe*, id eſt, illos Deo, & ejus præceptis procreaſſe, & genuiſſe dicuntur; tum etiam *feciſſe* quaſi ſacrificaſſe, & Deo obtuliſſe per converſionem ad verã religionem dici poſſunt, aut *feciſſe*, id eſt, acquiſiviſſe, comparaſſe Deo, & ejus cultui: aut congregaſſe, & redegiſſe ad fidelium Eccleſiam. Hæc enim omnia cadere poſſunt in propriam ſignificationem verbi *faciendi*, quod in fonte eſt, *Gha'a*.

78 Malac. 2. 7. Quid de ore quid de manibus & moribus principis requirendum. Deu. 17. 18.

Rex Candelorum ſi[mi]l[is], civitas, Sol.

Pſ. 103. 23.

Gen. 12. 5.

** Illorum ſanctificatio ſe genſe, qua aura heſho Onkel.*

עשה

Tãdem, quòd incredibilis ſit in utramq; partem, quæ à Regibus ſumuntur, exemplorum vis, ut non modò facilè, verùm etiã efficacitate & neceſſitate, quadam ad religionis, morumq; principis imitationẽ animi ſubditorũ agantur; non aliter, atq; umbra corpus ſequitur, & illud refert, à quo expreſſa & effecta eſt; ſi corpus rectũ, ſi curvũ ſit, ſi ſtet, ſi moveatur, in umbra ipſa expreſſũ videbis, *movetur* videlicet *cũ principe mobile vulgus*, fruſtra tẽtabit umbrã commovere immoto corpore, fruſtrà inflectere, ſi illud ſtet rectum, fruſtra ad rectitudinem adducere, inflexo & recurvo illo. Non aliter mare, quamvis tranquillũ ſit, ventorum vi agitatur, quã commovetur vulgus vita, exemplo, verbo, & ſpiritu poteſtatem habentis *aquæ*, videlicet *multæ populi ſunt*; princeps verò aut magiſtratus *ſpiritus* eſt apud Eccleſiaſten, & *Ventus* apud Danielem. Non aliter Gubernator clavo in utramq; partem navim reducit, quã vitæ exemplo, qui reipublicæ clavum tenet. Neq; tandem aliter primum mobile inferiores omnes orbes rapit contra proprias, peculiareſq; in partem adverſã inclinationes, diurnũ motum à ſuperiori quaſi imperatũ, & impreſſum inclinatiſſimè, breviſſimeq; conficientes in proprio, & peculiari curſu ſegnes, quaſi vix audeant ſuo regi, & gubernatori repugnare, quã facilè princeps ſecum adducit, trahit, capit quoquo pergat, ſubditorum animos. *Eringium* inquit Plutarc. *puſillam herbam, una capra ſi ea ſumpſerit, illam ipſam ſeruer, ſimulq; reliquum gregem conſiſtere, quouſque accurrat caprarius, herbamq. ex ore eximat; uſq. adeò actos efficaces à rebus vires: ſimili prorſus ratione, ſi viro in magiſtratu poſito quis virtutem inſanderit, hic multis per unũ proſuerit, & ab incepto cura revocabit.* Præterea Rex Hemor, & princeps Sichem, nul-

77 Principes exẽpla efficaciſſima. Conglobatio ſimilitudinum ad exprimẽdam exemplorũ vim.

Eccl. 14. 4. Dan. 7. 2.

Plut. quod Philoſ. debeat cum principibus ſermocinari. Gen. 34.

lo negotio ſuadentes populo circumciſionem, graviſſimumq; dolorem, & religionem, cæremoniaſq. ignotæ apud illum gentia, potuerunt illud oratione ad perſuadendum appoſita per facilè obtinere. Sed illud non prætereundum, ſolo conſpectu regis miſerabiliter interfecti, adduci poſſe hominem, ut ſibi ipſi manus afferat, mortemq. conſciſcat: nam *arripuit Saul gladium, & irruit ſuper eum, quod cum vidiſſet armiger ejus, videlicet quod mortuus eſſet Saul irruit, etiam ipſe ſuper gladium ſuum, & mortuus eſt cum eo.* Ex hac tanta vitæ Regum efficacitate in ſubditorum animis permovendis facilè colligi poteſt Jobi ſanctitatem & religionem, ita permanaſſe in univerſum, ut ad illius exemplum ſe compoſuerit; præſertim cum Regem piiſſimum ſingulari pietate coluerint, & unicè dilexerint: dicebant enim, quo illum certatim amarent viri tabernaculi ſui, *quis det carnibus ejus, ut ſaturemur*, cæterni quoq; quod mærentium eſſet conſolator, quod cor viduarum reficeret, quod oculus eſſet cæco, & pes claudo, pater pauperum, patronus pupillorum, liberator periturí, & unica populi, regniq; lætitia, ſolæq; deliciæ, expectabant enim illum ſicut pluviam. Scriptum verò eſt: *Sicut ros ſuper herba, ita & hilaritas Regis* Deinde nihil ſapere videbantur ſapientiſſimi quiq; niſi quod ab illo audiſſent, nã *qui illum audiebant, expectabant ſententiam, & intenti tacebant ad conſilium illius.* Quæ audiiſſent verò, excipiebant avidiſſimè, & memori mente complectebantur, quippe os ſuũ aperiebant quaſi ad imbrem ſerotinũ. Ex hoc verò imbre quantum fuerit bonacũ fecunda frugum effecta terra Hus, quam floruerit religione, & pietate, quantũ protulerit optimorũ fructuũ, his nãce opus nõ fuerit, neq; verò dubitare amplius ad Eccleſiæ, & fidei ovile unũ adductũ eſſe à Rege, eodẽq; paſtore vigilantiſſimo Huſitarum populum: conveniunt enim in unum populi, & timent Deum, cum Reges Deum timent, præliente rege alio, *In conveniendo populos in unum, & Reges ut ſerviant Domino.* Et rurſus: *Timebunt gentes nomen tuum Domine, & omnes Reges terræ gloriam tuam.*

1. Reg. 31. 4.

Job 29. v. 24.

Pr. 19. 12.

Pſ. 101. 23. & 16.

Verſ. II. Natique ſunt ei ſeptem filii, & tres filiæ.

1 *Numeroſa proles præmii loco viris juſtis olim conceſſa.*
2 *Dandi caſus ſæpè redundat in ſacro ſermone, elucidatur locus Amos 6. & Cãt. 1. Quid ignorare, & quid cognoſcere in ſacris.*
3 *Dativus acquiſitionis in ſacro ſermone.*
4 *Filii poſſeſſio paterna.*
5 *Qui pater, idem dominus. Perſarum, & Sclavorum mos. Illuſtratus locus, Gen. 49.*
6 *Diſcrimen inter filios, & reliqua externa bona.*
7 *Filii parentibus utiles.*
8 *Fideus illi naſcitur, à quo vere genitus eſt. En Matth. 1. Luc. 1. Rom. 1.*
9 *Promiſcua filiorum ſoboles jucunda parẽtibus; nurcũ, & generorum charitas erga ſoceros.*

COmmemoratæ Jobi ſanctitati rectè ſubjungitur liberorum enumeratio; namque iii, antiquo præſertim tempore, non niſi à Deo propitio, & benevolo concedebantur viris ſanctiſſimis, quos ille carũ haberet, *Cum dederit*, inquit, *dilectis ſuis ſomnum, ecce hæreditas Domini filii, merces, fructus ventris*, id eſt dabit utique Deus optimus ſuis dilectis, quietam, & felicem vitæ rationem, numero ç prolis ſuſceptione, & benedictione, quæ juſtis viris mercedis, & præmii loco tribui ſolet, ſic exponente Theodoreto.

1 Filii quondam pietatis præmiũ Pſ. 126. 2.

Nati ſunt ei. Dandi caſus frequenter per Pleonaſmon redundat in ſacro, & Hebraico ſermone, Exod. 34 *Præcide tibi duas tabulas*; idem, ac ſume, vel præcide duas tabulas. Amos 6. *Ingredientes pompatiſè domum Iſraël*. Hebr. venientes ſibi Hiip *Andanſe, conternanſe, paſſeanſe.* Nam quod additur a Hierony. *pompaticè*; potius pertinet ad exprimendam vim verbi veniendi, quam caſum illum redundantem. Quare viri docti exiſtimant typographorum vitio quartum caſum pro tertio irrepſiſſe in id, Cant. 1 *Si ignoras te.* Cum ex Hebræo videatur legendum, *ſi ignoras tibi*, ſicut & ſtatim, *egredere, & abi*. Hebr. *Egredere tibi* Cæterũ ſi benè vertiſſe noſtrum interpretem abundè probat conſenſus Septuaginta tum etiam verbi originalis proprietas expoſcentis accuſativũ; ipſeque ſenſus commodiſſimus, *ſi ignoras te*. Ex Hebræos. *Si te non cognoſcis*, id eſt, non curas, ſi negligis tuam pulchritudinem, egredere, qua ſignificatione & verbo ignorandi, & verbo cognoſcendi uſus eſt, *Paul.* 1 Cor. 14 quod obiter pro vulgato dictum ſit. Sæpè verò is dativus caſus acquiſitionis (quem vocant) eſt, & commodum aut incommodum ſignificat, ea prorſus ratione, qua apud Latinos dativus communis, Zach. 9. *Rex tuus veniet tibi*, utilis maximè & ſalutaris, *juſtus, & ſalvator*. Iſa. 63. *Salvabit mihi brachium meum*, id eſt,

Theodoret.

2 Dandi caſus redundans.

Exo. 34. 1. Amos 6. 1. Hieron.

Cant. 1. 8. LXX.

Quid ignorare, & quid cognoſcere. 1. Cor. 14.

3 Zach. 9. 9. Iſa. 63. 5.

Filii ſunt id eſt ; cedet victoria in meam gloriam. Hinc conſequens
paterna ſup eſt, ut cum eſt de filiis ſermo, dicantur parentibus ſuis naſci,
pellex. quòd tum ed rem, atq; ad ſuppellectilem paternam, tum etiã
ad bonum, cnmmodumq; pertineant. Quare Jobi externa bo-
Patria in na jam incipiunt numerari; eſt namque ex jure naturæ pattia,
filios poteſtas. in filios poteſtas, & prupteree acquiri, vel poſſideri à paren-
tibus dicuntur, Gen. 4. *Poſſedi hominem per Deum*, Deut. 32.
Gen. 4. 1. *Ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te.* Quare frequenter patrie, &
Deut. 32.6 domini nomina junguntur, quaſi per expoſitionem. Idem
5 enim eſt dominum eſſe, quod patrem, Matth. 11. *Pater, et domine cœli, & terræ.* Eccleſ. 23. *Domine, pater, & dominator vi-*
Matth. 11. 25. *ta mea* prupterea Perſæ (ut euthor eſt Ariſt. in Puli.) liberis
Eccl. 23. 1. utebantur, quaſi ſervis; Et in eendem rem de patria poteſta-
Perſæ. te differens Accurſiue ſcribit, Sclavos (à quibus non mul-
Ar. 1. Pol. 8 tum abſunt Romani) filios arbitrio ſuu vendere, & occidere.
Acourſ. C. Ex quo forte videtor ad Hiſpanos derivetom, ut mancipia,
l. 8. ti. 47. *Eſclaves*, nominent. & genes illorum inſigniant, & inurant
de patria duplic i illa nota. S. & † videlicet figura clavi. Sed de hoc plu-
poteſtate in re I. C. Porrò Chryſoſ. homil. 67. in Geneſ. io hanc rem af-
§. jus autẽ. fert id Jacob moribundi benedicentie Joſephu: *De tibi partem*
Chryſoſt. *unam extra fratres tuos, quam tuli in arca & gladio meo.* Certè
Gen. 42.22 non ipſe Jacob, ſed ſoi filii Sichimam cæperent, etq; vaſta-
verent; ſed ſi filiorum dominus pater eſt, multo magis eorum,
quæ e filiie poſſidentur; ſi autem dominus. cui voluerat, dare
6 poterat. Sed hoc diſeriminie inter filios, & reliqua bona ee-
terna conſtituunt ſacræ litteræ, quòd peculiariter filii a Deu
dentur; cætera ſubjaceant humanæ induſtriæ; nam *niſi Domi-*
Pſ. 126. 1. *nus ædificaverit domum* (familiam liberorum, poſteritatem)
in vanum laboraverunt, qui ædificant eam. Rurſus dicuntur,
hæreditas Domini, id eſt, a Domino ſanctis ſuis conceſſa; hoc
Gen. 4. 1. illud eſt, Gen. 4. cum Eva peperit Caym, *Poſſedi hominem per*
Deum. Quaſi diceret, natus filius, & mea poſſeſſiu, & Do-
Chryſoſt. mini etiam hæreditas eſt mihi a Deu donata. Sic exponis
Chryſ. hom. 18. ſuper Geneſ. *Non*, inquit Eva, *natura mihi*
Ge. 30. 1. 2. *puerum dedit; ſed divina gratia.* Quo illud pertinet Geneſ. 30.
cernens Rachel, quod infœcunda eſſet, invidit ſorori ſuæ, & eit ma-
rito ſuo: *Da mihi liberos, aliòquin moriar. Cui iratus reſpondit*
Gen. 33. 5. *Jacob: Nunquid pro Deo ego ſum?* Et iterum c. 33. Eſau percon-
tanti *quid ſibi volunt iſti, & ſi ad te pertinent?* reſpõodit, *parvuli*
ſunt, quos donavit mihi Deus ſervo tuo.

7
Filii proſ- Dicuntor præterea filii naſci parentibus, quòd utilee illis
ſui paren- futuri ſint. Iſa. 9. *parvulus natus eſt nobis, & filius datus eſt no-*
tibus. *bis.* Reſeruntur namq, inter bona utilia, ut quitimere & co-
Iſa. 9. 6. lere debeant parentes Lev. 19. v. 3. & 3. Reg. e. v. 19. *Hono-*
Enumera- *rant illos, & victum ſubminiſtrant*, Geo. 27. v. 1. Eeod. 20. v.
tio utilita- 12. Deut. 5. v. 16. & 27. v. 16. Eccl. 3. v. 1. & c. 6. v. 18. &
tum, quas c. 7. v. 29. Prov. 28. v. 24. Matth. 15. v. 4. & 19. v. 19. Epheſ.
parètes per- 6. v. 2. Operiunt ignomioiem illorum, Gen. 9. v. 23. Propul-
cipiunt a fi- ſant injorias, & defendunt, Pſal. 126. v. 4. & ſunt fortitudu pa-
liis. rentum, Gen. 46. v. 3. & lætitia, Prover. 10. v. 1. & 15. au.
& 24. Geneſ. 21. verſ. 6.

8
Rom. 1. 3. Tendem illi dicitur naſci filius, a quo genitus eſt, Rom. 1.
Factus eſt ei ex ſemine David ſecundum carnem (ei) quo loco
qamvis in Græco illud, ei, nunc non extet, ex ſacræ tamen ſcri-
pturę more ſapienter potuit ab interprete addi, ut ſignificaret
hominem Chriſtum verum eſſe Dei filium, verumq; Deum.
LXX. Hanc ipſam dicendi rationem ex Hebræo retinent Septuag.
Num. 26. 6 cum de alicujus familiæ primo parente loquuntur Num. 27.
ubi nos habemus, *Filius Ruben Phallu, a quo familia Phalluita-*
1. Par. 7. 2. *rum, & Heſron, a quo familia Heſronitarũ.* Septuag. ſic, *ipſi Phal-*
LXX. *lu populus Phallui, ipſi Aſrom populus Aſroni*, & 1. Paralip. 7. ubi
nos habemus, *de ſtirpe Thola viri fortiſſimi.* Septuag. legunt, *ipſi*
Luc. 1. 13. *Thola fortes virtute.* Quere eum Luc. 1. dicet Angelus Zecha-
riæ, *Eliſabeth pariet tibi* (ex te parente) *filium*; Ioſepho virgi-
nis ſponſu tantum dicitur, *pariet filium*, non tibi, *quod enim in ea*
Matt. 1. 23 *natum eſt, de Spiritu Sancto eſt*, Matth. 1. ſignificat ergu hæc lo-
cutiu non dobiam, ſed certam prolem, torum caſtum, omnis
ſiniſtræ ſuſpicionis expertem: ex qou fit, ut filii cheriſſimi ha-
beantur patri; propterea namq; filios minus ſolent patres ame-
re, quèm matres, quòd hæ certiores ſint de ſuſcepta prole, illi
Ariſtot. 9. miuus certi, ſæpè etiam dobii, ut Ariſt. ſcripſit.
Eth. 7. *Septem filii & tres filiæ.* Perfectus filiorum numerus ex utro-
9 que ſexu; ipſi etiam per ſe maſculi Septenario, perfectoq; nu-
Promiſcua mero; quo, ut inquit Philo, gaudet naturæ, ut quæ ſeptem die-
ſoboles. bus perfecta fuerit: rurſus filiæ ternario, eodẽq; inſigni nume-
Philo. ro. Promiſcuam filiorum, & filiarum ſobole maximè eſſe parẽ-
Orig. tibus in votis obſervat Origen. quòd familia multum creſcet,
& cognatio cũ externis multu facilius iniri poſſit ex permu-
Gener, & tatione filiorum, & filiarum; ſi, cum pater dederit filius, & fi-
nurus, loco filiorum. liee, rurſus eccipiat alios filios adoptivos, ſimileſq; filias, ge-
neros videlicet, etq; nurus; qui interdum erga ſoceros ſynce-
riores, et que beneficentiores ipſis filiis eſſe ſolent.

Verſ. III. Et fuit poſſeſſio ejus ſeptem millia ovium, & tria millia camelorom, quingenta quoque juga bouum, & quingentæ aſinæ, ac familia multa nimis, eratque vir ille magnus inter omnes Orientales.

1 *Quid poſſeſſio in ſacris.*
2 *Poſſeſſio incommode redditur peculium, & quę peculii ratio.*
3 *In Arabia paſtores potentiſſimi. Arabię fertilitas vera naturaliſq; divitiæ, unde pecuniæ nomen.*
4 *Jobus auri diver: aureo ſaeculo aurum non magni ęſtimatũ*
5 *Ovium certus numerus nõ ad parcitatem, ſed ad opulentiã expreſſus.*
6 *Oves Arabiæ quales: & pecorum uſus.*
7 *Camelorum uſus, & copia in Arabia.*
8 *Boum uſus.*
9 *Agri quondã facilè parabiles.*
10 *Jugerũ, ſub jugo comprehenſum, & utriuſq; nominis ratio*
11 *Aſinorum & aſinarum quæ utilitates, elucidatur locus, Gen. 36.*
12 *Mulorũ genus in Syria quale.*

ET *fuit poſſeſſio ejus* Alterem bonorum partem ſobjungit, *Quid poſſeſſio.*
opes videlicet, non quæ euro & argentu, ſed quæ peco-
ribus conſtarent; non enim eliss opes videtur locus hic, *poſ-*
ſeſſionis nomine dignas admittere. quare vim vocis enervant,
ne dicam corrumpuot, qui non ſimpliciter, & universè *poſſeſ-*
ſionem vertunt, cum Latino interprete, ſed reſtringuot ad rem *Pag. & Re-*
pecuariam, legentes, & *fuit poſſeſſio pecudum*, ut Pagn. *poſſeſſio pe-* *gia notan-*
coris ipſius, ut Tyg. *pecuaria res ejus*, ut Regia Nam non ſolum *tur.*
pecuaria poſſeſſio ejuſmodi fuiſſe aſſeritur, ſed in uoiverſum מקנה
non alia illius poſſeſſiu fuiſſe ſcribitur; præſertim cũ vox ori-
ginalis (*micbne*) nullam peculiaris rei poſſeſſionem, ſed in
univerſum quãcumque ſignificet, & hoc loco nulla elie voce
addita reſtringatur, quæ tamen addi ſulet, cum peculiarem ali-
quam poſſeſſionem exprimere volunt ſacræ literę; ut Gen. 13. *Gen. 13. 2.*
Erat dives valde in poſſeſſione auri, & argenti. Geo. 26. *Habuit* *Gen. 26. 14*
poſſeſſionem ovium, & armentorum, & licet quidem eamdem ori- *Diligentia*
ginalem vocem ſæpe verterit Latinus interpres, *pecora*, aut *ar-* *vulgati in-*
menta; ſed tamen id facit explicationis gratia, quòd ex antece- *terpretis.*
dentibus, aut conſequentibus, aut aliqua alia voce oporteat ſic *Exod. 17.*
intelligi, ut cum Exod. 17. legimus. *Cur feciſti nos exire de* *18.*
Aegypto, ut occideres nos, & liberos noſtros, ac jumenta ſiti? juxta
Hebr. pruprie, ac poſſeſſionem ſiti, certè non eſt alia poſſeſ-
ſiu quæ ſiti interire poſſit, quàm jumenta & pecora. Sicut *Nu. 20. 19*
etiam Num. 20. *Si biberimus aquas tuas, nos & pecora noſtra da-*
bimus quod iuſtum eſt. Juxta Hebr. *ego, & poſſeſſiones meæ*; nul-
la autem alia poſſeſſiu aquam bibit, quam pecora. Quare cum *Pagnin.*
bene hunc locum vertiſſet Pag. *ego, & pecudes meæ*, & Chald. *Chald.*
etiam *ego, & iumenta mea*, Tygur. *ego, & pecora*, tamen Re- *Regia.*
gie, ut a vulgatu recederet, Hebraiſmum retinuit, & obſcu-
re reddidit, *ego, & acquiſitiones meæ.*

2
Sed redeo ad noſtrum locum. Vatablus in eonotationibus *Vatab.*
vertit, *peculium ipſius.* Quod impropriè videtur dictum: nã pri- *Quod peculium.*
ſcis ſæculis peculium erat, dicebaturque, quaſi particula quę-
dam gregis, quam patres filiis, domini ſervis, induſtriæ exer- *Ulpia. ff. de*
cendæ cauſa concedebant, quanquam Ulpian. peculium di- *pecul. l. depoſiti.*
ctum vult, quaſi puſillam pecuniam, puſillumve patrimoniũ;
tum verò peculium propriè non eſſe patrumfamilias, atq; no- *Cicero.*
bilium; ſed ſervorum, Cic in Parad. aperte ſcribit: *An eorum,*
inquit, *ſervitus dubia eſt, qui cupiditate peculii nullam conditionẽ*
recuſant duriſſimæ ſervitutis; Præterea neſcio quid effert lucri,
& induſtriæ, cupiditatiſq; mercaturiæ, cute peculii conficien-
di, quod in Jobum nulla ratione convenit; commodiſſimum
igitur nomen, *poſſeſſio*, quod licet primum dictum fuerit de *Feſtus.*
agris, & fundis, ut ait Feſtus; poſtea tameo de quibuſcumq;
mobilibus bonis uſurpatum eſt. Adde quod potentiſſimi Ara-
bes, paſtures erant: quare rectè potuit Jobi poſſeſſio in univer- 3
ſum deſcribi e gregibus potiſſimũ, & armentis. de illa ſic ſcri- *Potentiſſimi Arabes paſtores.*
bit Diodor. l. 3. ſuę Bibliot. c. 7. *Pecorum adeò fertilis Arabia* *Diodor.*
eſt, ut nationes plurimas vitam paſtorum ducentes enutriat. atque
hujus fertilitatis tot animantium, quę ibi longe, lateq; enume-
rat, rationem aliquam Phyſicã afferre videtur. *Videtur*, inquit,
Sol regioni ad meridiem poſita, plurimam gignendi virtutem afferre,
propterea; plurima in eis locis varia, ac pulchra animantia natura *Veræ, & naturales divitiæ.*
fieri. Igitur ſi quæ ſunt, aut dici poſſunt non fallaces, aut falſę,
ſed verę divitię, & poſſeſſiones honeſtę, quę quidem ſunt, quas
Ariſtot. tũ veras, tum naturales appellat, 1. Pol. c. 5. & 6. ut *Ariſtotel.*
quę vitæ ſerviant, & quibus finis poſitus ſit, pro vitę & victus
neceſſitate; cum acquirendæ pecunię nullus ſit finis: nam quo *Ovi. 1. Metamorph.*
plus ſunt potæ, & devoratæ, plus ſitiuntur. quando enim nul-
lus erat auri ſplendor, nulluſque uſus, aureum erat ſæculum:

cum

cum vero effuſæ *ſunt opes irritamenta malorum*, ferrea ætas, & ſæculum ferrugineum eſſe jam cœpit.

Poſterius aes inventa eſt, aurumq; repertum.

Quod facile & validis, & pulcheis dempſit honorem.

Vnde pecunia dicatur Varro. Harum autem vetuſtiſſimarum opum antiquitatem, atque præſtantiam ipſum pecuniæ nomen nunc quoque teſtatur, utpote quod à pecu, ut ait Varro, vel à pecore ſive à pecude dictum fuerit: & ipſi etiam antiquiſſimi numi, pecudis nota, videlicet ovis, aut bovis inſigniebantur, ut autor eſt Plinius (*Plinius. Varro.*) lib. 8 cap. 3. & lib. 33. cap. 1. & 3. & Marcus Varro lib. 4. de linguâ latina, & de re ruſtica cap. 2 quâ de re plura aliquando dicendi, & occaſionem, & locum expecto.

4 Neque verò exiſtimandum eſt, Jobi tempore nullum fuiſſe aut auri, aut pecuniæ uſum; namque jam Abrahami tempore (*Gen. 20.16*) Sara accepit mille argenteos ab Abimelech Geneſ.20 & *emit jus ſepulchri quadringentis ſiclis argenti probatæ monetæ publicæ à* (*Gen. 23.16*) *filiis* Heth. Gen. 23. in Hebræo, *monetæ tranſeuntis* vel* *currentis*, videlicet quæ jam in communi uſu eſſet, & de manu in manum (quod dicitur) pro exercenda mercatura, vel contrahenda emptione, & venditione tranſire ſoleret. Septuag. habent, *quadringenta didrachma argenti probati mercatoribus*. Onkelus verò legit, *quadringentos ſiclos argenteos, qui recipiuntur pro mercimoniis in qualibet provincia*. Habuit etiam procul dubio Job aurũ, & argentũ, ut colligitur ex c. 3. & 23. & 28. quo non tam indicat ſe abſtinuiſſe ab auro, quam cum illo abundaret, contempſiſſe planè, & minime illius ſe cupiditati tradidiſſe; tum etiam ex cap. ult. cum à ſingulis propinquis accepit in, *aurem auream unam*, & c. 28. manifeſte probat jam tunc auri diverſas ſpecies, lapideſq. pretioſos in pretio fuiſſe, & ex regionibus remotis peti ſolere. Quare Origenes dicentem, non fieri hoc loco auri, atque argenti mentionem, quod aurum, atque argentum minimè habuerit, minimè aſſentior: ſed rectè illud, homines primis illis ſæculis vivo adhuc mundo, & conſiſtito in primo quaſi juventutis flore, vivas divitias, & florentes, atque creſcentes amaſſe, videlicet viva pecora, & ea quæ humus profert: at verò jam nunc ſeneſcente, & prope mortuo mundo inhiare divitiis mortuis, atque ſepultis, auro videlicet, atque argento in ipſis terræ viſceribus recondito, & conſepulto. Sane viri ſancti primævam illam vivendi rationem, paſtoritiamq. vitam colebant; paſtoribus autem cenſus, atque divitiæ, conſtant pecoribus, ut Varro dixit: quare Job fuit *poſſeſſio ſeptem millia ovium*; &c. Hinc illos videas ita aurum, & argentum habuiſſe, ut ab auri, & argenti comparandi, & congerendi immodica cupiditate abſtinuerint, ut de ſe ipſo teſtatur Job. *Si putavi aurum robur meum* &c. has opes parentes relinquebant, & precabantur filiis, ut Jacob Gen. 49. benedicens Joſepho, *Benedicat tibi Omnipotens benedictionibus uberum, & vulvæ*.) Quòd ad pecorum fœcunditatem, & lactis ubertatem pertinet, eademque res intelligitur commodè per *terræ pinguedinem* Gen. 27.

Margin notes, left: *Vocitas divitias, et mortuas* … ; *Varro.*; *Iob. 42.24.*; *Gen. 49.25*; *Gen. 27.28*; *Job. 3. 15. et c. 23. 10. & 28. 1. & 6. Job. c. ult. 11. Iob. 28. 15.*; *Origen.*; * *De banna* … *corriente.*; *LXX.*; *Onchel.*

Septem millia, &c. Catenæ autor ſuper id capitis 31. *Si lætatus ſum ſuper multis divitiis meis & quia plurima reperit manus mea*, ſic ſcribit: *Id eſt, neque meorum opum vis extitit infinita, fortaſſe ſignat oves, cameli, omniaque ipſius certo fuerunt numero; ut quæcumque ſuperaſſent, in egentium uſum, ac ſumptum converteret*. (*Notas. Job. 31.25. Certus pecorum numerus quid indicet.*) Quibus verbis exiſtimaſſe videtur, ſibi, ſuæq. familiæ certum hunc ovium, camelorum, aſinarumq. numerum præfiniſſe, ut reliquum pecorum cederet pauperibus. Sic enim legunt Septuaginta (*LXX.*), *Si lætatus ſum; cum eſſet mihi … ſuæ multæ, & ſi in innumerabilibus poſui manum meam* videtur eſſe ſenſus certo numero, certoque termino opes auxiſſe, & pro neceſſitate domus, atque familiæ dimenſum eſſe. Sed cum hic ovium, & camelorum numerus proferatur, non ſit argumentum rei cujuſdam parcæ, opumque ad mediocritatem quandam comparatarum; ſed potius fortunæ cujuſdã ſplendidiſſimæ, & divitiarum magnitudinis præ omnibus Orientalibus, non poteſt hic numerus is eſſe, quẽ Job pro ſua ſobrietate & animi moderatione in acquiſitione, & uſu ſuæ poſſeſſionis ſib ſtatuerat, ſed quem illi præ cæteris Regibus augendo, & locupletando larga Deus manu contulerit: quare innumerabiles fuiſſe ejus divitias ex illo c. 31. loco colligi oportet, ut ibi dicemus.

6 *Septem millia ovium*. Illud tantum de his ovibus ex Diodoro Siculo afferri poteſt non omnino ſcitu indignum, cum (*Diodor.*) de Arabiæ fœcunditate ſcribit lib. 3. cap. 12. copioſam eſſe ovium magnas, pingueſq. caudas habentium. Nos dicimus, *carneros de cincas quatros*. Sed, quod ad utilitatem horum pecorum pertinet, D. Th. poſt Origenem obſervat, in ovibus indicari, quæ ad victum, & veſtitum; in camelis, quæ ad onera ferenda; in bobus, quæ ad colendam terram; in aſinabus propter mulorum generationem, quæ ad vehendum erant (*Oves Arabicæ magnarum, pinguium caudarum. Origen. D. Tho.*) neceſſaria, eleganter, & ſubtiliter, ſed dicemus tamen ſigillatim. Et ſanè Ovium præterea non ultimus uſus in ſacrificiis. (*Magna* (inquit Plinius) *terrore gratia, vel in placamentis Deorum, vel in uſu vellerum; ut boves victum hominum excolant, ita corporum tutela pecori debetur*. Ovium vero in ſacrificiis uſus frequentiſſimus apud univerſas nationes, exceptis Ægyptiis, ut Exod. 8. conſtat, & Thebanis, ut ſcribit Herodotus in Euterpe, qui capras Diis immolabant.

Margin notes, right: *Vilitates pecorum.*; *Pl. lib. 9. c. 47.*; *Ovium uſus in ſacrificiis.*; *Exo. 8. 26.*; *Herodot.*

7 *Et tria millia camel.* Poſt oves, camelos, & eo etiam numero ut cum ovibus perfectum numerũ denarium expleant, ad numeratos fuiſſe ex eo ſortaſſe fuerit, quod *Cameli* (autore Plinio) *inter armenta paſcit Oriens*. Nec vero ſolum Arabiæ geſtãdis oneribus, ſed prælis etiam apti ſunt. Sic idem Plin. (*Pli. lib. 8. c. 17.*) *Camelorũ duo genera; Bactriani, & Arabici: differunt, quod illi bina habent tubera in dorſo hi ſingula, & in pectore alterũ, cui incumbant. Dentium ſuperiore ordine, ut boves, carent in utroq. genere; omnes autem jumentorum in loco iis terrie dorſo funguntur, atq. etiam equitantur in prœliis; velocitas inter equos, ſed ſua cuiq. menſura ſicuti vires*. Solinus (*Solinus.*) quoque ſcribit Arabia plurimos camelos gignere; à Bactris vero camelos mares caſtrari, ut pugnaciores, atq. robuſtiores ſint excisa petulantia. Sicuti Ælianus (*Aelianus.*), fœminas etiã, quo ad bellum aptiores exiſtant, vulvas ferro exulcerari. Vegetius (*Vegetius:*) quoque lib. 3. de re militari c. 23. *Camelos* (inquit) *aliquanta nationes in aciem produxerunt*. Sed de Arabicis etiam camelis, atq; illorum uſu, & opera prætereundum non eſt Diodori teſtimonium; Is igitur lib. 3 ſuæ bibliothecæ c. 12. (*Diodor. Camelorum diverſa genera.*) de illa Arabiæ parte, quæ ſupra Felicem Arabiam poſita eſt, loquens ſic ſcribit, *Multa, & diverſa camelorum præbet genera; tum pinguium, tum macilentorum: quorum nonnulli gibbum duplicem in dorſo habent, à quo, & Dicoli nominantur. Horum carnibus, lacteq; veſcuntur incolæ. Quidam ferendis oneribus apti ſupra decem medimnos frumenti, homines verò quinque in lecto jacentes vehunt. Anacoli verò, Logatiq; qui Dromadum ſunt forma, plurimum viæ conficiunt, præſertim per deſerta, & aquis carentia loca; in bello quoq; duos in certamen ſagittarios ferunt dorſo contrariè invicem inſidentes, alterum à fronte adverſus caſtem, alterum contra proſequentem pugnantes*. Cum igitur tum ad pugnandum, tum ad gerenda onera, tum ad cibum Arabes camelis utantur, nemini jam mirum fuerit, quod 1. Paralip. 5. ſcribitur, quod filii Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manaſſes, qui terram illam, quæ quondam Jobi fuerat, & amicorum illius, pugnantes contra Agarenos ceperunt camelorum quinquaginta millia, & ovium ducenta quinquaginta millia, & aſinos duo millia. (*1. Paral. 5. 21. Camelorum immenſus numerus.*)

Neſcio quid de ſeptẽ millibus ovium pro ſeptem filiis; & de tribus millibus camelorum, pro tribus filiabus, ut ſingulis filiis appropriarentur mille; rurſus idem de quingentis jugis boum, & quingentis aſinabus efficientibus ſim l … decem millia, excogitavit Origen. acutè potiùs, quàm ſolidè.

Quingenta quoq; juga boum. Boum uſus non ſolùm in terræ cultura, quam non Buziges Athenienſis, aut Tryptolemus, (*Origen.*) ut ſcripſit Plin. ſed Noe invenit, de quo prædixerunt illius parentes, *Iſte conſolabitur nos ab operibus manuum noſtrarum in terra, cui maledixit Dominus*. bove nimirum, atq; aratro inventis. 8 Sed præterea in ſacrificiis victimæ optimæ, & laudatiſſima Deorũ placatio, ex Plin. ſed apud Job, & illius amicos æqualis utriuſque victimæ uſus, & honor; par etiam numerus, ſic exigente Deo. *Sumite ſeptem tauros, & ſeptem arietes, & offerte holocauſtum*. (*Plin. lib. 7. c. 56. Gen. 5. 29. Plin. lib. 9 c. 44. Iob. 42. 8.*) Rarius videntur ceſſiſſe bovillæ carnes in cibum. Damnatus aliquando, qui ut omaſo veſceretur, bovem occidiſſet ſocium laboris, agricultura; actuſq; in exilium. (*Valer. Ml. 8. cap. 1. & Plin. ſuprà.*) Quamquam Orig. dixerit boves vivos pro agricultura; occiſos pro cibo, & calceamentis fuiſſe. Sed verò exoritur hoc loco dubitatio cur inter poſſeſſiones S. Jobi agrorum nulla mentio fiat, neque terræ jugerum poſt juga boum? (*Origen.*) D. Tho. illam cauſam aſſignat, quòd propter infrequentes terræ habitatores, præſertim in Arabia, tum etiam propter ſoli ubertatem non erant agri valdè pretioſi; quare antiquis patribus facile erat mutare ſubinde loca, & agros, numeroſiſſimos, licèt greges ſecum convehebant; ut patet in Abraham, Loth, Jacob. Poterant ergo ſedem ſibi, ſuiſq; pecoribus deligere; ſic enim potuit Abraham dicere Loth. *Ecce univerſa terra coram te eſt, recede à me obſecro: ſi ad ſiniſtram, Aquilonem, ieris, ego dexteram Auſtrum, tenebo: ſi tu dexteram elegeris, ego ad ſiniſtrum pergam, elegitq; ſibi Loth regionem circa Jordanem*, &c. Terram autem coram aliquo eſſe, idem eſt in ſacro ſermone, quod alicujus poteſtati, arbitriove, & oculorum delectui ſubjici; ut Geneſ. 20. *Terra coram nobis eſt: ubicumque tibi placuerit habita*. & Jerem. 40. *Terra in conſpectu tuo eſt! quò elegeris, & quò placuerit tibi, ut vadas, illuc perge* 10

Margin notes, right: 9 *Cur inter poſſeſſiones nulla fiat agrorũ mentio.*; *D. Thom.*; *Agri quondã non valde pretioſi.*; *Gene 13. 9.*; *Quid ſit terram coram aliquo eſſe*; *Gen. 20 15.*; *Iere. 40. 4.*

Varia reſponſio. *purgo.* Sed verior, æquè ac brevior reſponſio, in jugis boum terræ jugera intelligi: id ne quemquam lateret, expreſſerunt Septuag. legentes, *& opera magna erant ei ſuper terram.* Ipſaq; Latina
LXX.
Quid jugū apud Latinos. vox jugum aliquando pro jugero terræ accipitur, ſic.n. ſcribit Varro 1. de re Ruſtic. c. 10. *Jugum vocant, quod juncti boves uno die exarare poſſunt.* quæ eſt eadem jugeria ſignificatio, & diffinitio, authore Plin. l. 18. c. 3. conſentit etiam proprietas Hebraici nominis, quæ jugum vertitur, aliquando etiā jugerū, ut Iſai.
Plin.
Iſa. 5. 10.
Varro. 5. *Decem jugera vinearū facient lagunculam unam.* Cum autē jugerum unum ex Varrone ſuperius adducto, claudat bis centū pedes quoquo verſus quadratū, facilè erit ſummam colligere ampliſſimorū agrorū; præſertim cùm oporteret non eundem quotannis agrū ſeri, ſed vervacta multa, & novalia eſſe. Neque
Origen.
Chryſoſt. verò ſolùm frumentarios agros habuiſſe vult Origenes; vineas quoque illi attribuit; Chryſoſt. etiā conſitiones, prata, hortos.
Job agros potius, quā aurum cō-memorari. Non indignum animadverſione, quod advertit Chryſ. Regem hunc ſanctiſſimum non habuiſſe auratis laquearibus ornatas domos; non auro conglutinatos currus; nullam fieri mentionē equorum; adde etiam non venaticorum canum, non accipitrū, non deniq; theſaurorum auri, & argenti, lapidumq. pretioſorum; ſed illa tantùm inter poſſeſſiones referri, quæ ad vitæ neceſſitatem ſunt accommodata, & quæ facultatem cōferunt benè merendi de omnibus, atque egentibus opitulandi.

11 *Et quingenta aſinæ.* Has requiri ſolitas propter mulorum, &
D. Thom. mularum generationem, quod D. Thomas cum Origene cen-
Origen. ſuit, confirmari poteſt; muli enim quondam in pretio fuerunt, & illi præſertim; qui ex equo, & aſina eſſent, ut indicatur Ju-
Jud. 10. 3. dic. 10. *Iair Galaaditer judicavit Iſraelē per viginti, & duos annos. habens triginta filios ſedentes ſuper triginta filios aſinarum,* & c. 12.
Judic. 12. *Abdon habuit quadraginta filios, & triginta ex iis nepotes aſcendētes ſuper triginta pullos aſinarū.* Quos mulos eſſe, Vatabl. aliiq.
Vatbl.
Mulorum origo. cenſent. Hinc Hebraizantes tantoperè celebrant Ana illū, propter excogitatā artem admittendi equos ad aſinas; ubi.n. Gen.
Geneſ. 36. 24. 36. legimus; *Iſte eſt Ana, qui invenit aquas calidas* (Jamin) *in deſerto, dum paſceret aſinas,* Hebraizantes retentis iiſdem litteris,
Reges mulis ad equitandū uſi. variatis punctis, legunt, *iſte eſt qui invenit* (Jemim) *mulos dum paſceret aſinas.* Reges etiā utebātur mulis. 2. Regū. 18 & 3. Reg. 1. & 18. & ad publicam lætitiā, & ovationem adhibebantur, ut
2. Re. 18. 9 et 0-13. 29. colligitur ex Iſai. 66. *Annunciabunt gloriā meā gentibus, & adducent omnes fratres veſtros de cunctis gentibus donū Domino in equis,*
3. Re. 1. 38 *& in quadrigis, & in lecticis & in mulis, & in carrucis ad montem*
Iſai. 66. 20 *ſanctū meū Jeruſalem, dicit Dominus.* Cæterum aſinarū hic men-
12 tionem fieri propter mulos, quibus inſidebant quondam viri
Cujuſmodi fuerit Arabici, & Palæſtini muli. principes, mihi valdè dubium eſt; nam mulos hujuſmodi non eſſe ejuſdem generis cum noſtratibus, ſed ſui generis, Ariſt. planè teſtatur l. 6 c. 36. de hiſtoria animaliū. *Sic, inquit, in Syria quos mulos appellam, genus diverſū à eo, quod coitu equæ, & aſinæ procreatur, ſed ſimili facie; quomodo aſini ſylveſtres ſimilitudine*
Ariſt. *quadā nomē urbanorū accepere. Et quidem ut aſini illi feri, ſic muli præſtant celeritate procreāt ejuſmodi mulę in ſuo genere.* Et idē c. 24 ſcripſerat, *in terra ſuper Phœnicē mulæ, & coeunt, & pariūt omnes,*
Aſini opportuni agricultura. *ſed id genus diverſum eſt, quāquā ſimile.* Ergo vel aſinarū mētio fit, quòd neceſſariæ eſſent ſimul cū bobus ad terræ culturā; ſic n. Iſai. 30. utriq. conjunguntur. *Tauri tui, & pulli aſinorum, qui o-*
Iſa. 30. 24. *perantur terram, commiſtum migma comedent, ſicut in area ventila-*
R. David. *tum eſt.* Vel quod vehendo etiam deſervirent, ſi enim non mu-
Pagn. los aut hinnulos, ſed juniores aſellos illis locis Judicū intel-
Zach. 9. 9. ligunt Rab. David in lib. radicum, quem ſequitur Pagninus &
Plinius. non eſſe ineptos triumphis; aut vehendo, colligi poteſt ex
Quæ aſinarum apud Romanos utilitates. Zach. 9. *Aſcendes ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ.* Quos aſinarum uſus etiam apud Romanos fuiſſe Plinius teſtis eſt li. 8. cap. 43. Aſinum, inqit, CCCC. *nummum emptum. Q. Axio Senatori auctor eſt Marcus Varro, haud ſcio, an omnium pretio ani-*
Origenes. *malium victo, opera ſine dubio geruli mirifica, arando quoque: ſed*
Aſini Arabici. *mularum maximè pro generatione.*) Idem confirmat Orig. dicens in regione Arabiæ, & Palæſtinæ pares eſſe equis in velocitate eundi, & redeundi, & valere ad negotia peragenda, & afferenda; eademq. officia præſtare, quæ nunc equi, & muli. Aſinarum autem potiùs, quàm marium, videtur facta mentio, quòd ut eodem loco ſcribit Plin. mares ſint in opere remiſſio-
Plin. res, ac deteriores.

Ac familia multa nimia.

23 *Familia nomen à miniſtrando, & ſerviendo terræ. Agricola ſervus. Explicatus Eccleſiaſticus.*
24 *Familia quos comprehendat. Qui familiares: qui Cenſiti Agricolæ.*
25 *Familia potiùs, & ruſticum inſtrumentum comparandum, quàm Latifundia. Correctus Plinius.*
26 *Superandus agrorū, & pecorū numerus à familiaribus. alia etiam præcepta Rei Ruſticæ.*
27 18. 19. 20. 21. 22. *Variæ Magnitudinis, & Magni quoq; acceptiones in ſacro Sermone: Quid Parvulus, Puerus. Comparativa, & Superlativa Hebræorum.*
23 *Quid Orientalis, & Oriens apud ſacros.*
24 *Divitum compellatio in Scriptura. Divitiæ nutrimentum vitiorum. Jobi laus.*

AC *familia multa.* Numeroſum videlicet famulitium, quo opus erat ad pecorum & agrorum curam: Sept. *Miniſterium multum valdè:* Aquila, *ſervitium.* Symmachus, cum noſtro, *famulitium,* aut *familia:* conſonant omnia, & conſpirant cum fonte; nam *familia,* in Heb. deſcendit à radice (*Ghabad*) quod eſt miniſtrare, aut ſervire; Inde operari, vel colere terrā, quod propriè eſt ſervire terræ: ſicut etiam Colum. dixit l. 3. c. 4. *Summa ſedulitate culturæ ſerviat.* Nam ſicut ſervus alitur ab eo, cui ſervit, & vitæ neceſſaria accipit, non aliter homo à terra, quam excolit: & ſicut ſervus non recipit laboris, & ſervitutis aliam mercenarii mercedē videlicet denarium diurnum; ſic agricola preter victum, & veſtitū, non alias pecuniæ uſuras exigit à terra. Hanc ſerviendi translationem, & rationem, quæ in agricultura poſita eſt, indicavit Eccleſiaſt. c. 27. v. 18. dum eum, qui ficum ſervat, quod agricolæ eſt, conjungit cum ſervo, & miniſtro, qui ſumma obſervantia & cura hero ſuo miniſtrat. *Qui ſervat* (inquit) *ficum* (Tyg. qui colit ficum) *comedet fructus eius; & qui cuſtos eſt Domini ſui, glorificabitur.* Ergo ſervit terræ agricola; tum etiam in ſervitio alicujus Patris-familias eſt; ſic apud Job c. 7. dicitur ſervus, qui operatur terram, deſiderare umbrā; & Ge. 47. cum Aegyptii vendiderunt agros, ſeq; ipſis addixerunt colendis, dicuntur facti ſervi Pharaonis. *Eme,* inquiunt ad Joſeph, *nos in ſervitutē regiā, & præbe ſemina, ne pereūte cultore redigatur terra in ſolitudinem.* Deinde verò: *quintam partē Regi dabitis, quatuor reliquas permitto vobis,* &c. Quare licèt familiæ appellatio in liberis tantùm hominibus diceretur, quorum Dux, & princeps generis vocabatur Pater, & Mater familiæ, ut ſcripſit Feſtus; deinde verò ita liberos contineat ut ait Ulpia. *ut comprehendat eos omnes, qui in miniſterio ſunt, etſi liberi eſſe proponantur; vel alienos bona fide nobis ſervientes.* at de ſervis, aut familia jam dicitur; non quidem de uno, aut altero, ſed de pluribus, *nec duo,* inquit Lex, *familiam faciunt.* Eandem rem eleganter dixit Cic. pro Cæcin. *Quid facilius, quam probari iis, qui Latinè ſciant, in uno ſervulo familiæ nomen non valere. Deinde neq; dubium eſt, quin ſi ad rem judicandam verbo ducimur, non re, familiam intelligamus, quæ conſtat ex ſervis pluribus.* Hinc eſt, quòd olim qui ſervi eſſent, familiares dicebantur, authore Macrob. in Satur lib. 1. c. 11. *Noſtri,* inquit, *majores omnem dominis invidiam, omnem ſervis contumeliam detrahentes, dominū patrem familias, ſervos familiares vocaverunt.* Idem ferè iiſdem verbis apud Sene. li. 6 epi. 47. Servi itaq; agricolæ, alii erant verè ſervi in dominorū mancipio poſiti; alii liberi quidē, ſed tamen ita addicti, ut quaſi ſervi numerarētur, quippe qui ne peculiū quidē ſuum haberent; & hi Cenſiti agricolæ dicebantur apud Ro. Ut fuerit poſterioribus æculis, Jobi ſervitia ampliſſima erant, & familia multa nimis ex ſervis, & aſcripticiis agricolis, ut tandē illud veriſſimū ſit. *Ubi multæ ſunt opes, multi & qui comedunt eas.*

Sed mirabilis ſanè ſacræ hujus hiſtoriæ ordo in enumerandis, & proponendis, quæ faciunt ad Jobi laudem. Deſcribit enim optimum Patrem familiās cùm potiùs ruſtica inſtrumenta, boves, juga aratra, familiam recenſet, quàm latifundia, aut agrorum multitudinem & amplitudinem; inter alia enim de agro colendo præcepta, hoc quoque in hæc verba ſcripſit Plin. *Modum agri in primis ſervandum antiqui putavere: quippe ita cenſebant, ſatiùs eſſe minùs ſerere, & meliùs arare. Qua in ſententia & Vergilium fuiſſe video* (eò alludit ex 2. Georg.

... ... Laudato ingentia rura,

Exiguum colito qam ſententiam expendit Colum. li. 1. c. 3.) *Verumq; confitentibus latifundia perdidere Italiam: jam verò & provincias.* Sed qualem oportuerit eſſe optimi Patrisfamilias, ſolertiſſimiq; agricolæ Jobi familia, tum quid familiæ nomen ſignificet ex iis, quæ de Furio Creſino ſubiicit Plinius, intelligendum eſt. *C. Furius Creſinus à ſervitutè liberatus, cum in parvo admodum agello largiores multò fructus perciperet quàm ex ampliſſimis vicinitas, in invidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret veneficiis. Quamobrem a Sp. Albino Curuli die dicta metuens damnationem, cum in ſuffragium tribus oporteret ire, inſtrumentum ruſticum omne in forum attulit, & adduxit familiam validam atq; ut ait Piſo, bene curatam, ac veſtitam*) ſic.n. omnino corrigendus eſt, & legendus hic locus, non ut exemplaria ferè omnia habent, filiam validam, parum .n. aut nihil ad agriculturam filia; multum familia) *ferramenta egregiè facta, graves ligones, vomeres ponderoſos, boves ſaturos. Poſtea dixit; Veneficia mea, Quirites, hæc ſunt; nec poſſum vobis oſtendere, aut in fo-*

Right margin notes: 13 *LXX. Aquila. Symmach.* עבד *Agricola terræ ſervus.* — *Eccl. 27. 18* — *Job. 7. 2. Ge. 4. 7. 19* — 14 *Familia de quibus dicatur.* *Feſtus.* *Ulpia. lib. 195. ff. de verb. ſig.* *Cicer.* — *Familiares qui dicerentur.* *Macrob.* *Senec.* — *Cēſiti Agricolæ.* — *Ecc. 5. v. 10* — 15 *Cur familia potiùs mētio, quā latifūdiorum.* *Pli. 18. c. 6* — *Qualis futura familia;* *Plin. correctus & illuſtratus.*

Digitized by Google

Ex eodem Plin.

rum adducere lucubrationes meas, vigiliaſq; & ſudores: ita omnium ſententiis abſolutus eſt. Cavit etiam *Cato* inter prima rei ruſticæ præcepta, ne familiæ malæ ſint. Igitur Jobi familiarum multa nimis, tum minimè mala, ſed optima, valida, benè curata, beneq; veſtita boves ſaturi, vomeres ponderoſi.

Multa nimis. Certus familiarum, & agricolarum numerus colligi ex quingentis jugis boum, & certo quodam numero jugerum terræ curioſa quantumvis computatione minimè poteſt. Quamvis enim M. Cato operariorum numerum præfinire voluerit ſingulis agri jugeribus; idemque conatus fuerit Saſerna; ſed quidem (ut rectè dixit Varro) non poteſt ad certā metam, aut numerū familia dirigi; neque de hujus magnitudine, aut multitudine aliter ſtatui, quàm pro agri proportione; nā ſi ſit ita diſſimilis, ut totus arari non poſſit, ut ſi ſit cōfragoſus, atque ardu, paucioribus eget bobus, atque bubulcis. Sed tamē cùm numeroſiſſimā familiā, & non niſi certū numerū jugerum, boum, certoſq; pecorū greges locus hic deſignet, videtur planè indicare agrorum numerū, ab agricolarū; & multitudinē pecorum, à paſtorum, & magiſtrorū pecoris familia, & numero ſuperatā fuiſſe, ut major & numeroſior fuerit familia quàm res neceſſaria agrorum poſtularet. Præſtat enim parvulus agellus benè cultus, quàm multò laxior malè. Quippe acutiſſimam gentem Pœnos dixiſſe convenit, referente Columella (*imbecilliorem agrum, quàm agricolam eſſe debere; quoniam cum ſit colluctandum cum eo, ſi fundus prævaleat, allidet dominum.*)

Cato c. 10. & 11. de agruſtica. Varro. 10. Ut ſit etitudum de multitudine Familia.

Agros ſuperandos eſſe à familia, Pœnorū ſententia. Columel. li. 1. c. 3.

17 *Hebræi comparativis, & ſuperlativis carēt. Magnitudo quid comprehendat.*

Eratq; vir ille magnus inter omnes Orientales.) Hebraiſmum retinuit interpres, carent enim Hebræi comparativis, & ſuperlativis; circumloquuntur verò particulis; *Præ, valdè, inter.* Latinus diceret, Maximus inter omnes Orientales. Magnitudo verò hæc cùm ex multis rebus ſpectari poſſit, etiam ea proprietate originalis vocis, quæ aliquando refertur ad nobilitatem, & honorem, ad tumorem, & arrogantiam animi; ad divitias, & ad ejuſmodi generis ullam præſtantiam, & magnificentiam; hoc etiam loco multiplex exiſtit interpretatio.

גדול

LXX. Prima expoſitio. Nicetas. Chryſoſt. Didymus. μεγιστᾶνες Magni qui. Marc. 6. v. 21. Hora. 1. ſer. Sat. 6.

Prima Septuaginta, legentium, *Erat homo ille nobilis inter eos, qui ab ortu ſolis* ſic enim habent Vaticani; quamvis Cōplut. habeant, *magnus*; & illo modo accepiſſe Græcos conſtat, nam referunt ad generis nobilitatē ducti ab Abrahamo. Author Catenæ, Chryſ. Dydi. Sic *magni* dicūtur in ſcriptura, quos appellant Græci, μεγιστᾶνες, quaſi dicas, magnos, aut maximos: eādem vocem Marc. 6. reddidit interpres, *Principes, Herodes natalis ſui cœnam fecit principibus.* nos. *Los grandes del Reyno.* Latinus etiam magnum pro nobili accipit, quale illud Horatii eſt ..... *Magni Quo pueri magnis è centurionibus orti, &c.*

Secundò, alii pro famoſo & glorioſo nomine accipiunt. Quaſi dicat fama Jobi occupaverat regiones illas orientales; ſic exponit D. Thom. & Lyranus, qua etiam ratione dicitur, 2. Regum 7. *Feci tibi nomen grande, juxta nomen magnorum, qui ſunt in terra.*

18 *2. Expoſit. 2. Reg. 7. ver. 9.*

Tertiò, ut referatur ad honorem; colebatur Job ſumma omnium reverentia, & obſervantia præ cunctis Regibus Orientalibus; vel ab Orientalibus: omnium honoratiſſimus. ſic Joſ. 4. (*Magnificavit Dominus Joſ.* 4. *Reg.* 5. *Naaman Princeps militiæ regis Syriæ, erat vir magnus apud Dominum ſuum* (exponitur) & *honoratus.* Exo. 11. *Fuit Moyſes vir* * *magnus valdè in terra Ægypti* * *coram ſervis Pharaonis, & omni populo.*)

19 *Tertia expoſitio. Joſ. 4. 14. 4. Reg. 5. 1. Exod. 11. * Teníanle todos mucho reſpeto.*

Quartò referri poteſt ad ſapiētiā: cùm. n. ſapiētiſſimus Philoſophus, atq; Theologus fuerit (quam laudem ipſe ſponte, licèt a cæteris etiā delata, ſibi arrogat, cū in platea prodeunti ſibi parari cathedrā, & intentos ad illius doctrinā inhianti ore, ſingula verba quaſi cæleſtis pluviæ ſtillas excipi ſolere teſtatur) Certè non videbatur prætermittenda tā illuſtris laus; neq; verò alio loco recenſita. Et de ſapiētia quidē videtur illud accipiendū Eccl. 1. (*Ecce magnus effectus ſum*, ſequitur expoſitio, *& præceſſi omnes ſapientia, qui fuerunt ante me in Jeruſalē, & mens mea contēplata eſt multa ſapienter.*) Quare per antitheſin dicūtur (*parvuli, & diligere infamiam qui decipiunt; effici pueri ſenſibus,*) qui non rectè, neque verè de rebus ſentiunt, & judicant. Quare Paulus 1. Cor. 13. ait, *Cum eſſem parvulus, loquebar ut parvulus, ſapiebā ut parvulus; quando autē factus ſum vir, evacuavi quæ erant parvuli. Magnus* ergo *erat Job*, vir ſapientiſſimus, nihil puerile; nihil juvenile, aut laſciviens verbo, aut opere; ſed maturè omnia, & præmeditato conſilio faciens, ut qui in terra Hus habitaverit, quæ interpretatur Cōſiliū; ſic obſervāte Didymo; & rectè, cùm ſapientia de ſe dicat: *Ego ſapientia habito in conſilio.*

20 *4. Expoſitio Job. 29. 7. Eccl. 1. 16. Qui dicantur parvuli in ſacris. Prov. 8. 5. 1. Co. 14. 20 1. Co. 13. 11 Hus conſilium. Didimus. Prov. 8. 12*

Quintò illud videtur commodiſſimum, ut ad divitias referatur, & poſſeſſiones ampliſſimas: namq; verbis ſimillimis (ſi non iiſdem) locupletiſſimus Iſaac deſcribitur Gen. 26. (*Sevit Iſaac in terra illa, & invenit in ipſo anno centuplum; benedixitq; ei Dominus, & locupletatus eſt homo, & ibat proficiens, atque ſuccreſcens, donec magnus vehementer effectus* eſt; *habuitque poſſeſſiones ovium, & armentorum, & familiæ plurimum.*) Non aliter deſcribitur ſtultus ille dives Nabal 1. Reg. 25. *Poſſeſſio ejus in Carmelo, & homo ille magnus nimis, erantq; ei oves tria millia, & mille capræ.* Ergo dicetur Job omnium Orientalium locupletiſſimus; quæ non eſt levis opulentiæ amplificatio; cum Orientales gentium omnium ditiſſimi habiti fuerint.

21 *5. Expoſitio Gen. 26. 12*

1. Reg. 25 2. Orientales ditiſſimi.

Sextò tamen ſi velis non ſejungere omnes, quas enumeravimus magnitudinis formas, rectè poterunt claudi omnes intra magnitudinem, & amplitudinē hujus vocis, *Magnus*; pluribus namque titulis *magnus* extitit Job *inter Orientales*; ſicut etiam Salomon propter celebritatem nominis, ſapientiæ, divitiarum, & univerſæ illius gloriæ, magnus dicitur 3. Reg. 10. *Magnificatus eſt ergo Rex Salomon ſuper omnes Reges terræ, divitiis, & ſapientia, & univerſa terra deſiderabat vultum Salomonis.*

22 *6. Expoſit. quæ ſuperiores alias cōciliat. 3. Reg. 10. 23.*

Orientales. Armeniam, Arabiam, Meſopotamiam, & alias conterminas Provincias intelligit; nam reſpectu Palæſtinæ, & Jeruſalem, quæ in meditullio terræ habitabilis conſtituta eſt; tota Aſia eſt Orientalis; ſicut Europa Occidentalis; quare univerſus ille terræ tractus, quem terminat Syria, rurſum verſus, Orientalis dicitur. Sicut, & Balaam Chaldæus Syriam Orientem nominat Num. 23. *De Aram* (hæc eſt Syria) *adduxit me Balaac, de Montibus Orientis.* Non aliter dicti ſunt Magi veniſſe ab Oriente, quòd, vel ab Arabia, vel a Chaldæa, Jeroſolimam venerint.

Matth. 2. 1 23

Illud indicabo potius, quàm dicam, ex ingentibus Jobi divitiis valde locupletati illius ſanctitatem; cùm enim dives in Sacro ſermone peccatoris nomen habeat Pſal. 81. *Facies peccatorum ſumitis.* id eſt, potentum, atque divitum; ſubjungitur enim; *Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris.* id eſt ditioris, atque potentioris, cum ſuperbæ opes non ſuperbiæ ſolum, ſed libidini, cæteriſque vitiis materiam, & facultatem præbeant; Jobo tamen omnium virtutum pabulum, atque nutrimentū extiterunt; ut neque impoſſibile jam videatur (quod Plato exiſtimavit) valde divitem, pariter, ac valde probum eſſe; neque ita virtutem a divitiis diſcrepare (quod plerunque videmus) quaſi utraque in lance ſtateræ ſint poſita, ſemperq; in contrariā partem declinent; cum in Jobo æquis librata ponderibus, opes ampliſſimæ, æquè ac pietas ſingularis reperiātur.

Divitis nomen peccator. Pſal 81. 2. Divitiæ virtutum pabulum. Pſ. 5. de repub. et dial. de juſto. Job ditiſſimus, atque ac ſanctiſſimus.

VERS: IV. Et ibant filii ejus, & faciebant convivium per domos, unuſquiſque in die ſuo: & mittentes vocabant tres ſorores ſuas, ut comederent, & biberent cum eis.

1 *Quis uſus, & proprietas verbi, Eundi, in ſacro ſermone.*
2 *Virorum, ſponſis domos adſcendi vetus conſuetudo: filii Jobi jam patres familias.*
3 *Originis ſententia, filios Jobi adhuc fuiſſe filios familias, quid domus appellatio contineat.*
4 *Superioris difficultatis ſolutio. Illuſtratus locus Judicum.*
5 *Concordia fraterna facit dies fauſtus.*

IBant, & faciebant. Hebraiſmus videtur; quem quidā explicant, ut ſingulare quoddā ſtudium, & curam ſignificet; pro, ſūmo ſtudio celebrabant convivia ſicut & Deu. 13. *Ire poſt Deos alienos, peculiare quoddam ſtudiū, & animi contentionē affert.* Alii etiam addunt verbum eundi, Epitaſim, & incrementū habere. Moſe. 14. *Ibunt rami ejus.* id eſt vehementer creſcent, & expandentur, conſurgentq; in altū. 1 Reg 15. Dixit Saul Cinæo, *abite, recedite, atque deſcendite ab Amalech*; id eſt celerrime diſcedite; curam, diligentiā, celeritatem fugiendi importat. Sed certe hoc loco, & plerisq. aliis ſignificare videtur conſuetudinē, aut curſum nunquam intermiſſum in ea re, quam verbum ſubſequens ſignificat; conſuetudo nunquā intermiſſa hæc apud illos erat faciēdi convivia Hiſpanus eodem idiotiſmo, pulchre explicaret, *yvan por ſu rueda combidandoſe.* Gen. 8. *Aquæ ibant, & decreſcebant uſq. ad decimū menſem.* id eſt aſſidue, ſine intermiſſione decreſcebāt. Jonæ 1. *Mare ibat & intumeſcebat* Id eſt inceſſanter æſtus creſcebat. Ezech. 1. *Animalia ibant, & revertebantur.* i. continuò, ſine mora, atque adeo celeriter. Gen. 26. * *Ibat proficiens, atq. ſuccreſcens.* Fortè verbum *eundi* ſimplicem ſignificationem habet hoc loco, cum enim oporteret convenire in aliena domo, ire oportebat in domū convivii. *Ibant* igitur, & celebrabant convivia Sic ſane Septuag. intellexiſſe videntur, * *Convenientes filii ejus faciebant convivium*: Quid ſi redundet hoc loco illud ipſum verbum, *eundi*; neque aliud ſit *ibant* & *faciebant*, quàm ſi tantum dixiſſet, & *faciebant*: Verbo veniendi, aut eundi, redundat, ſimilis Hiſpaniſmus. *yvan y combidavanſe.*

1 *Hebraiſmus illuſtratus, Deut. 13. 2. Quid verbum eundi in ſacris. Oſea 14. 7. 1. Reg. 15. 6. Conſuetudo ſignificato verbo eūdi. Geneſ. 8. 1. Jona. 1. 11 & 12. Ezec. 1. 14. Gen. 26. 13 * Yua cōmu cha pujāça y proſſu en riquezā doſe LXX. * Andavā ſe de caſa en caſa i de fieſta en fieſta.*

Per domos. Uxores jam duxiſſe ſeptem filii hinc videntur, ut qui ſeparatis in domibus eſſent, & patres familias; nam ſole-

2 *An filii Iob*

fuerunt; cum hæc contigerit, filii familias:
ſolebant viris ſponſis domos ædificare; atque idem a Salomone, vel ex Palæſtinorum, vel Ægyptiorum more ſervatum eſt, ædificavit enim domum filiæ Pharaonis, quam uxure duxerat; de qua dicitur, *Filia Pharaonis aſcendit de domo David in domum ſuam, quam ædificaverat ei Salomon.* Erant ergo jam filii Job, *Filii excuſſorum*, id eſt, excuſſi, & truſi è paterna domo aut, Juriſperitorum verbo, emancipati.

Reg. 7. 8. & 9.
Pſ. 126.4.
Origen.
3

Verùm Orig. ſenſiſſe videtur fuiſſe tunc temporis filios familias, aut certe in paterna domo habitaſſe; cum enim diſſerit de promiſcua ſobole, quæ parentibus multo jucundior eſt, quã ſi ex altero tantũ ſexu ſuſcipiatur, ſic ait: *Si aliqui filii tantum naſcerentur, alii autem filiæ, cum eas viris omneſ traderes domum vacuam relinqueres, atq; hæreditatem ſuam deſolatam; nunc verò filias ſuas ſane das foras; filiis autem ineus accipis uxores, ac per hoc, & extrinſecus habet cognationẽ, & intrinſecus hæreditatẽ.* Quibus verbis ad eum locum alludere videtur Judi. 12. *Abeſan de Bethlehem, qui habuit triginta filios, & totidem filias; quas emittẽs foras maritis dedit, & ejuſdẽ numeri filiis ſuis accepit uxores, introducens in domum ſuam.* Neq; huic ſententiæ obeſſe poterit nomen plurium domuum; nam domus in ſacro ſermone quodcumq; receptaculum, aut partem domus ſignificare ſolet, cum Paſſer dicatur *invenire ſibi domum*, videlicet foramne parietis, & *Lepuſculus plebs invalida, in petra collocat cubile* (Hebraicè domum *ſuum*,) & mulieres texebant *domunculas*, id eſt, cortinas tabernaculorum; Non aliter olfactoriola, ſeu capiulæ plenæ odoribus, rebuſque ſuave ſpirantibus dicuntur ab Hebræis, *domus animæ*, aut *ſpiramenti*.

Iudi. 12.9.
Domus quid comprehendat.
Pſ. 83.4.
Prov. 30. 26. 4. Reg. 23.7.
Domus animæ quid Hebr.
4
Difficultatis ſolutio.

Cæterum hæc domus acceptio ex adiunctis facilè colligi poteſt, cum tranſlatitia eſt, aut paulò laxior, vel ſtrictior; ſed in præſenti loco propria non eſt deſerenda, neq. detorquenda, præſertim, cũ illud, quod eſt, *Mittere, & vocare*, domicilia ſeparata oſtendat; idemq; neceſſario convincat nuncium acceptum à Jobo de everſione domus primogeniti, non enim potuit eſſe pars aliqua paternæ domus, cum tota ipſa, quatuor angulis cõcuſſa, & labefactata ventorũ violentia corruerit. Et ne maneat ſcrupulus ex Judic. loco cũ dicuntur nurus introduci in domum ſoceri, nó intelligo domum ipſam lateribus conſtantem, parietibus, & tecto; Quanta enim deberet eſſe, ut præter ipſum Abeſan judicẽ, & principem virum, caperet triginta alias virorum, & uxorum peculiares familias? Sed per domum intelligo familiam, & cognationem: eſt enim uxor de familia viri, ut Juriſperiti docent.

Illuſtratus locus Iudicum.
Domus, pro familia.
l. quicumq; C. de re militari. l. 12.
5

Unuſquiſq; in die ſuo. Heddomadam integram implebant ſeptẽ filii; & cùm ſuũ diem cuiq; aſſignatum dicit, fortè illũ diẽ intelligit, qui cuiq; ex ordine reſponderet incipiendo a primogenito, & a Sabbatho, cujus diei prima quondam obſervatio, primuſq; honor fuit; deinde ſecundo natus, ſecundo diei ſuccedebat. Certè hujus convivii dies notandus albo lapillo, ut qui fraternam concordiã promoveret; ſicut è contrario Athenienſes ſeferente Plutarcho, in deteſtationem fraternæ diſcordiæ, unum ſemper ex quolibet mẽſe diem eximere ſoliti erant, quo inter Minervam, & Neptunum nata fuerit contentio.

Dies ſacer fraternæ concordiæ.

An filiorum Job convivia quotidiana, perpetuaque fuerint?

6 *Filios Jobi ſemel tantum in anno convivia celebraſſe. 1. ſententia.*
Quotidianas compotationes ad luxum pertinere.
7 *Secunda ſententia verior: verbũ futuri temporis quid valeat in ſacris. Illuſtratus Eccleſiaſtes, Vulgatus, defenſus;*
8 *Quotidiana cõvivia fraternam caritatem promovent. Convivii Ætymologia apud Hebr. Græc; Latinos.*
9 *Priſcorum cõviviorum ritus & frugalitas?*
10 *Divitis epulonis locus; & peccatum. Illuſtratus Lucas ex Græco.*
11 *Filiorum concordia parentibus grata, & convivia procurata.*
12 *Quotidiana convivia pertinere tum ad filiorum, tum ad parentis laudẽ. Temperantia condimentum quotidiani cibi.*
13 *Mittere & miſſus; vocare, & vocatus in ſacris. Vocatores qui apud Latinos.*

6

SEd illud quæſtionẽ habet, an quotidiana eſſent hæc convivia, ita ut nulla hebdomada convivio vacaret; an verò; peculiari quadã, & certa hebdomada, ſemel videlicet in anno, ſeptem diebus continuis convivarentur. Hebræi exiſtimant non niſi ſemel in anno hujuſmodi convivia celebrata; illos ſequuntur Orig. Eugub. & Aſtunica. Cajetanus verò paululum de hac ſententia remiſit; cum enim dicat ſe dubitare, quantum temporis inter convivium & convivium interceſſerit, & neſcire an menſtrua fuerint, an crebriora, rarioràve; tandem concludit rationi conſentaneũ videri non fuiſſe quotidiana, ſed moderatum temporis ſpatium convivium à convivio ſeparaſſe.

Hebræorũ ſententia.
Origenes, Eugub. Aſtunica. Caietan.

1. Ratio.

Probari hæc poſſunt primò, quòd videantur hæc convivia quaſi umbra quędam legis præceſſiſſe: In lege autem præcipiebatur ſeptem diebus epulum celebrari, Paſchæ, Hebdomadarum; tum etiam Scenopegiæ, hac conjectura utitur Origenes. Deinde, quoniam quotidianę compotationes ad nimium luxũ, & crapulam potiùs referrentur, quàm ad charitatem fraternã, quam filii Job, quippe ſancti, ſanctoq; parente nati, coluerunt, cum modeſtia, & frugalitate cunjunctam, Vitio ſanè ingenti datur epuloni diviti, quòd quotidie epularetur ſplendidè. Nõ aliter luxoriantibus, & intemperantibus procis, atque opes ſuperbas jactantibus dicebat Telemachus.

Deut. 16.
2. Ratio.
Luc. 16.19
Ho. Odyſ. 11

Quin & divitias, & opes aſſumite veſtras.
Mutua perque domos convivia ferte viciſſim.

3. Ratio.

Ad hæc, ſi ſemper ſympoſia agitarent, id inter illorum, & ſui parentis laudes minimè nũc videretur referendum; neq; verò Jobi ſacrificium ſemper pro filiis offerendũ, & pro expiandis conviviorum ſordibus, quod nunquam intermittendum eſſet, ſed craſtina die reparandum: hac ratione utitur Eugu. Tũ verũ illud (quod Cajetanum movet) non eſt prætereundum, minùs gratia, minuſq; jucunda convivia futura, nauſeam potiùs, & faſtidiũ allatura, quę quotidiana eſsẽt, & nulla intermiſſione, nullaq; abſtinentia præteritæ diei condita: deeſſet nimirũ illis tertia illa valde comẽdata lex convivii, ut certa, & delecta quadam die celebrentur, nõ promiſcuis, & profeſtis. Conſtare enim debere convivũ his tribus dixit Varro, lectis viris, lecto loco, lecto tẽpore, quod etiã inter ipſos fratres, filioſq; obſervandum eſſe Augu. docuit de hac re differens. *Rogandi*, inquit, *ſunt parentes, & vicini, ſed rariùs rogandi ſunt.* Sanè qui ſingulis diebus vel convivia, vel convivii apparator eſſet, familiæ ſuæ benè præpoſitus, bonuſq; ſuorum liberorum educator eſſe non poſſet: nihil enim ſibi, ſuiſque curandis temporis reſervaret, integra menſis, & delitiis vita conſecrata.

Eugub:
4. Ratio:
Convivii lex.
Var. in Menalip.
Aug. ſer. 2. de temp. Dominica. 2. adventus

Verùm communior ſenſus interpretum quotidiana, perpetuaq; convivia planè aſſerit: & licèt pauci apertis, & diſertis verbis rem hanc doceant, nemo nõ videtur ita ſenſiſſe, cũ ipſa ſententia minimè ſit obſcura; unuſquiſq; in die ſuo: Et deinde *Sic faciebat Job cunctis diebus.* Quid quod perpetua illa, & indefeſſa cõſuetudo verbo eundi ſignificatur, ut ſupra explicuimus: tum etiam quia (ut Hebræus apud Cajet. dixit) poteſt exemplar ita verti, *& ibunt filii eius & facient convivium* quæ verba futuri temporis rẽ perſeverantem, & nunquã intermittendã ſolent indicare; licet ſoleat verti a Latino interprete per alia tempora; ut Eccl. 1. *Quid habet amplius homo de univerſo labore ſuo, quo laborat ſub ſole?* Heb. *quo laborabit ſub ſole.* ut ſignificetur labor, perpetuus humanæ vitæ comes, & grave jugum ſuper filios Adam a die nativitatis, uſq; in diem mortis eorũ. Cęterum licet futurum hoc loco non ſit in exẽplari, quòd nũc extat (aliud enim forte tunc habebat præ manibus Hebræus ille) ſed præteritum; ita ut propriè ſit, *Iverunt filii eius, & fecerunt convivium.* Sapienter Latinus interpres intellexit præteritum illud perfectum, idem valere, quod imperfectum, quod continuationem etiam, & perſeverantiam actionis ſignificat, ut ſupra oſtendimus, ſicut Eccleſ. 1. ex Hebræo ad verbum dicas, *ortus eſt Sol, & occubuit*, quod rectè Vulgatus legit, *Oritur, & occidit* ut ſignificet, eundem ſemper movendi, oriendi, & occidendi curſum tenere, quem tenuit ab initio. Quòd ſi dicas huic tot ſignis conſuetudini ſignificatæ ſufficere unam totius anni hebdomadã; ridiculè dices. certè ſemel in anno hanc vitę, & menſæ cõmunionẽ inveteratæ illi conſuetudini dediſſe ſatis non eſt: deficeret enim tam lõgo unius anni jejunio, quantũvis ſemel in anno ſeptem integris diebus continenter epularetur.

Verior quæſtionis ſolutio.
Verbũ futuri temporis quid indicet.
Eccl. 1.3.
Hebræus refellitur.
Quid valeat præteritum perfectum in ſacro ſermone.
Eccle. 1.5.
Vulgatus interpres defenditur

Ergo ut hæc pars ſtabiliatur, ſatisfaciamus his, quæ pro parte adverſa objecta ſunt. Quod Origeni quaſi umbra, & præambulum legis, & epulorum Paſchæ, & ſcenopegiæ eſſe videtur; aliis non videtur, facilis, & vera reſponſio in re, quæ negari tam facilè poteſt, ſicut dici.

8
Reſpondetur ad obiecta. Ad 1

Quòd ſecũdo loco additur, quotidianas compotationes pertinere ad luxum, minimè aſſentior: ad confirmandã, & augendam charitatem, & communis vitæ ſocietatem, concedo. Eleganter quidem docuit Cicero ex ipſa ratione nominis convivii, quorſum res ipſa cõviviorum, & epularum ſolemnium inſtituta eſſet. *Benè, inquit, maiores noſtri accubationem epularum, quòd amicorum & vitæ coniunctionem haberet, convivium nominarunt; meliùs quàm Græci, qui hoc idem tũ cõpotationẽ, tum concænationẽ vocant, ut quod in eo genere minimũ eſt, id maximè probare videantur.* Et licèt quidẽ Lingua Sancta conviviũ nominet à *Sathah* quod eſt bibere, quaſi dicat potationẽ, aut cõpotationẽ; & profuſiora convivia, non ex alio quàm ex vino, & largiore potu notetur Iſa. c. 5. *Væ qui conſurgitis manè ad ebrietatem ſectandam, & potandum uſq; ad veſperam, ut vino æſtuetis; Cythara, & Lyra, & tympanum, & tibia, & vinum in conviviis veſtris.*

Ad 2. obiectum.
Convivia charitatẽ promovent
Cic. de ſenectu.
Convivii etymologia apud Latinos.
Unde dicatur convivium Heb. משתה
Iſa. 5.

ſtii. vigebant fortè apud intemperantiores Judæos prandia antè lucana, quę apud Priſcos in uſu erant, & quorum meminit Hom. odiſſ. li. 14. Strabo etiam lib. 15. ſcribit, Perſis abuſum invaluiſſe, ut a manè ad veſperam quidquid eſt temporis, unico prandio concluderent: & de Alexãdro ſimiliter loquitur Plu. *Alex. prandio, ſūm diluculaſſet, accumbebat.* Author eſt Sueto. Galbam ante lucem veſci ſolitum; ſicut Aelianus, Tarentinos matutiniſſe poculis ingurgitaſſe. Sed redeo ad Hebraicam convivii appellationem, quæ quàvis à potando ſumpta fuerit, ſed tamen ut dixit Cic. (*qui Græcorũ more bibunt, ex hoc convivii magnificentiã conſiderant, quod maximum apud illos eſt;*) at verò viri ſobrii id minimum ducunt: amicitiæ, & vitæ conjunctionem, quæ conviviorum ſobrietate alitur, & confirmatur, maximum. Non madebant olim menſæ multo mero; non replebantur vomitu ſordibuſque, quod Iſa. deplorat; non onerabãtur inſolitia ferculis, quod noſtri nunc (deplorandũ) mores, noſtra ferunt tẽ-

9 pora; ſed cibus mundus, ſimplex, nullis fictitiis conditurisatq. palati, & gulę irritamẽtis; qualia exiſtimare oportet hæc familiæ Jobi convivia extitiſſe. Certè menſa, res apud antiquos ſacra fuit, ut ait Macro. &, quod de Perſarũ regibus Serinus apud Stobæũ, ſerm. 42. & 44. memoriæ prodidit, ante cibum de modeſtia diſputaſſe, & ante potũ de tẽperantia; hoc idẽ à conviviis piiſſimis, & frugaliſſimis minimè prætermiſſũ credendũ eſt; ſicut neque illa, quæ apud alias gentes à vera religione alienas obſervata fuerunt, referente Macrob. ut numinis primũ, & religionis pro convivii capite meminiſſent; deinde bene precarentur conviviis, & ſecundum præcationem dapibus cum modeſtia veſcerentur. trinis tantum ferculis convivia exhibuit Auguſtus; ſcribente Sueto. Servius in 1. Æneid. duobus tantum ulos antiquos Romanos dixit (non pluribus fortè Jobi) neque poculis pluribus; quare ex quatuor poculis, quorum primum Anacharſis referente Laertio, & Aſclepiadea, ſcribente Apulejo, dixerunt pertinere ad ſitim ſecundum ad hilaritatem, tertium ad voluptatem, quartum ad inſaniam; fratres iſti ſancto parente nati, tantum duo prima ſumpſerunt neceſſitati, honeſtati, fraternæque hilaritati ſervientia. Rurſus ex novem poculis aliis, quæ Eubulus enumeravit, cum Bacchum inducit ſic loquentem apud Athenæum.

Prandia ante lucana. Hom. Strabo. Perſarum abuſus. Plutar. li. 2 de Virtute, et Fortuna, Alex. Suet. in Galb. c. 22. Aelian. li. 12. cap. 30. Priſcorum convivia qualia. Iſa. 28. 8. Macr. li. 3. cap. 11. Stob. Perſarum, cõviali initio, mos. Quot apud antiquos fercula, & pocula. Macrob. Suet. in Aug. c. 74. Servi. Laer. in vita Anach. Apul. lib. 4. Floridor. Eubul. Athe. lib. 2. dinepso. 1. Novẽ Bacchi pocula qualia.

Prudentibus viris ego tres miſceo
Cæteras, unum ſanitatis gratia:
Primum bibunt hunc: grati amoris alterum;
Dulcis voluptatiſque: at inde tertium
Somni: bibunt hos turba nam prudentium
Redeuntium domum: nec eſt inde amplius
Quartus virorum potus, eſt injuria:
Et quintus eſt clamoris: eſt Laſcivia
Sextus ſacratas: ſugillationibus
Eſt ſeptimus: votantis eſt octavus: hinc
Eſt nonus ira. ——

10 Ex his, inquam, duo tantum prima ebibebant; ſanitatis primum; mutui amoris, & benevolentiæ alterum, quæ quoniam ſemper perſeverare, vigereq. debebant, nunquam conviviorum celebritas intermittebatur.

Divitis epulonis peccata. ἐφραινόμενος. Quid epulari. Phavorin. εὔφρων δύσφρων. Laſcivire quid. מרות *2. Reg. 15. Prov. 9. 3. LXX. λαμπρῶς. Phil. 3. 19. Amos 6. Boni nomẽ ad cibũ pertinere. ἀγαθὰ.*

Qui deinde affertur in exemplũ dives epulo, longè eſt diſſimilis; Is enim epulabatur *Ephrenomenos* lætum ſe reddebat, delitiabatur, beatificabat ſe, depellebat omnes animi ſolicitudines, & curas, ſolam voluptatem conſectans in epulis: ut colligitur ex Phavorino in *Euphron*, & in *Diſphoros*, quæ contraria ſunt; poteſt illud verbum epulandi, & delitiandi afferre abundantiam quãdam, ut nullum voluptatis genus prętermiſerit, nullamq. occaſionem voluptatis; quam etiam abundantiam ſignificat verbũ Laſciviendi; Amos 6. ex proprietate radicis *ſarach* ſic enim quod Latinus dixit, *laſcivientes*, Septuag. legerũt, *delitiis affluentes*. Epulum verò non fratribus, non hoſpitibus, non peregrinis, non egenti Lazaro apparabat, ſed ſibi ipſi: ſplẽdide *lampros*, largè, lautè, magnificè, exquiſitis cibis, atq. expendiis. Ergo iſte erat mancipium ſui corporis, ventrem pro Deo colens; huic libamina, & ſacrificia offerebat, quæ non ſacro, ſed execrãdo voracitatis igne abſumebantur; Simillimus profectò illis, quorum immenſam gulam, & turpem laſciviam deſcribit comminabũdus Amos; *Opulentes in Sion, dormiẽtes in lectis eburneis, & laſcivientes in ſtratis, comedentes agnum de grege, & vitulos de medio armenti, bibentes vinum in phialis, optimo unguento delibutos, &c. nihil patientes ſuper contritionem Joſeph.* Quare ille audire

11 meruit in inferno, ſitiens, & eſuriens, *Memento quod recepiſti bona*; (*Agatha*) largam, & lautam ciborum, & potus fruitionẽ.

Ad objectionem tertiã. An quotidiana ſiue-

Jam tertia ratio petit, an hæc conviviorum narratio pertineat ad laudem filiorum, an verò ſolius parentis; poſſet enim videri alicui ex hoc ſolùm commendari Jobus, quod ſacrificaret pro filiis intemperantioribus; tam erat religioſus, & de filiorum pietate ſolicitus; tum etiam quàm fuerit fratrum concordia ſuo parenti grata, ut hoc quoque ad fœlicitatis cumulum accedat, ſignificatur: nam ut ille dixit *fratrum inimicitia parentib. graviſſima*. Certè Plau. author eſt, Xerxem, cum audiviſſet Occhum filium inſidiatum fratribus, mœrore contabuiſſe. Mortemq. potius, quàm filiorum diſcordiam mater ſapientiſſima probabat, precabaturq. ſibi Julia Severi Imperatoris uxor; hæc, ut Herodianus ſcribit l. 4. cum Getam, & Antonium filios à contentione, & imperii diviſione revocare non potuiſſet, talem habuit apud eos orationem: *Terrã quidem, & mare ò filii jam inveniſtis, quo pactis dividatis; matrẽ verò quonam modo dividetis? Quomodo infœlix ego diſtribuar inter utrunq. veſtrũme primam igitur occidite dimidiamq. uterq. apud ſe partem ſepeliat*: ergo convivia per ſe nullam eſſe laudis materiam.

Vt convivia pertineant ad parentis laudem. Filiorũ cõcordia parentibus grataſſima. Eurip. Dioſ. Plutarc. de pietate erga fratres. Herodian. Julia Severi Oratio.

Cæterùm utrique commendantur; tum filii, qui mutua charitatis officia honeſtis conviviis obibant; tum etiam illorum parens, qui tam benè inſtitutos filios habuit, ut quam ſemel

didiciſſent in paterna domo fraternæ benevolentiæ diſciplinã, 12

perpetuò colerent. Quare non pro conviviis intemperantioribus expiandis ſacrificabat, ſed pro occultis delectibus, ſi quos fortè in cõviviis tẽperãtiſſimis, & honeſtiſſimis, per incuriã incurriſſent. Neque repetito cõvivio repetebatur parum honeſta conſuetudo, ut fruſtrà cenſeretur repeti etiam ſacrificium; non enim homo ſapientiſſimus ignoraret veriſſimè dici poſſe: *Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit eum, quid profecit lavatio illius? ſic homo qui jejunat in peccatis ſuis, & iterum eadem faciens, quid proficit humiliando ſe? Orationem illius quis exaudiet?* Cajetanus verò benè noverit, temperantiam, & frugalitatem eſſe cõdimentum quotidiani cibi, atq. quotidianarum etiam epularum; eaſdemq. illas, ſobrietatem videlicet, atque modeſtiam tãtùm abeſſe, ut tempus adimant rebus neceſſariis, ut potius modum, ordinemque ſervent in rebus, & tempus ſuum cuique præſcribant, liberumque relinquant.

Solutio propoſitæ difficultatis. Ad 4. objectionem. Eccleſ. 34. 30. Tẽperantia cõdimentũ quotidiani cibi.

Et mittentes vocabant. Miſſo nuntio accerſebant, & invita- 13

bant ad convivium; cum enim, *mittere*, & *vocare*, junguntur, miſſus nuntius vocare, vel invitare quempiam jubetur; ut Gene. 31. *Miſit Iacob, & vocavit Liam:* &c. id eſt vocari juſſit, *Embib allamar*; quo etiam modo Pau. Rom. 1. dixiſſe videtur, *Vos eſtis vocati Jeſu Chriſti*: id eſt, adducti ad fidem per Apoſtolos, qui ſunt miſſi internuntii: ad prædicandum Evangelium omni creaturæ Verbum autem, *mittendi* ſolitariè poſitum aliquando habet nuntium adjunctum, ut 2. Reg. 2. & Proverb. 9. & ſiequẽter alibi: interdum verò, nuntius, qui non exprimitur, in ipſo verbo latitat, præſertim ſequente præpoſitione, *ad*, ſed abſolutè Pſ. 17. *Miſit de ſummo, & accepit me*: ſub intellige miſſum à Deo miniſtrum, aut angelum ſalvatorem, & divinæ propitiationis nuntium. Pſ. 56. *miſit, angelos, de calo, & liberavit me*: et iterum; *Miſit Deus miſericordia ſuam, et eripuit animam meam*: id eſt, miſericordiæ hominibus impendendæ adminiſtratorios ſpiritus. Hinc miſſi dicuntur, qui divinæ voluntatis, diviniq. verbi perlatores ſunt ad homines, videlicet Apoſtoli, quaſi internuntii; ideo miſſus, quando de homine dicitur, eſt miniſtri, & inferioris nomen Joa. 13. *Apoſtolus non eſt major eo, qui miſit illum*, Vocare autẽ non ſolùm ex re ſubiecta pertinet ad convivium, ſed etiam ex vi ipſius vocabuli; eſt enim idem, quod invitare. Nu. 25. *Fornicatus eſt populus cum filiab. Moab, quæ vocaverunt* (invitaverunt) *eos ad ſacrificia ſua: at illi comederunt, & adoraverunt Deos earum.* 2. Reg. 15. *Poſtea comedent vocati*. Prov. 9. *Miſit ancillas ſuas, ut, vocarent, invitarent, ad arcem; & inſipientib. loquuta eſt, Venite, comedite panem meum, & bibite vinum, quod miſcui vobis. Et multi ſunt vocati, pauci electi.* Hinc fideles ſæpè dicuntur à Paulo *Vocati*, neque ſemper exprimit ad quid ſint vocati; intellige invitatos ad Evangelii convivium, & cœnam nuptiarum agni. Græcis ſimiliter, *Caleo*, eſt vocare ad cœnam, & *Cleſis*, id eſt, vocatio ad cœnam: ſicut etiam *autocletos* eſt, qui ultrò, & ſpontanea vocatione à nemine invitatus venit ad epulas: idem uſus Latinis; qui etiam Vocatores appellabant eos, qui ad cœnas vocabant, & quibus negotium invitandi demandabatur, ut ex Plinio conſtat lib. 35. c. 10. cùm de Apelle ſcribit per fraudem invitato ad Regis Ptolemæi cœnam ab impoſtore quodam, non ab ipſis Ptolemæi Vocatoribus.

Mittere, & vocare in ſacris. Gene. 31. 4. Rom. 1. 16. 2. Reg. 2. 5. Prov. 9. 3. Verbũ, mittendi quid includat. Pſ. 17. 17. Pſ. 56. 4. Miſſus in ſacris quid ſit. Joan. 13. Vocare pro invitare. Nu. 25. 2. 2. Reg. 15. Prov. 9. 3. Vocatus. καλέω κλῆσις αὐτόκλητος. Vocatores qui. Plinius.

Tres Sorores.

14 *Optimus conviviarum numerus: quid de duodecim conviviis.*

15 *Fœminas non tangunt conviviorum cura. Sororis Etymon. Græcarum fœminarum in conviviis mos.*

16 *Cur ſorores conviviis adhibitæ, opinio D. Tho. Fratrum erga ſorores caritas.*

17 *An*

17 *An filiæ Job virgines fuerint, Gener eſt de familia ſoceri, & quis Generi appellatione contineatur.*
18 *Comedere, & bibere in ſacris.*
19 *Communio menſæ, & calicis concordiæ Symbolum. Illuſtratur Abdias.*
20 *Fraterna benevolentia: plura ex ſacris, & profanis ſcriptoribus.*
21 *Fratrum odia graviſſima: plura ex ſacris, & profanis.*

14
Cōvivarū numerus quis optimus.
Archeſtratus apud Athenæū.
Plato.
Homerus.
Gel. lib. 2. c. 7.

TRes ſorores. Cùm multum laboraſſent antiqui in præfiniendo certo quodam numero convivarum, qui optimus videretur jucunditati, & ſobrietati; & tandem tres, quatuor, aut quinq. Græci ſtatuerint, ut ex Archeſtrato Syracuſio refert Athenæus, lib. 1. c. 1. & Plato in Timæo, tres, aut quinq. requiſierit; Homerus verò uſq. ad decem probaverit; ſed tamen illud tanquam optimum, invaluit, quod Gel. ex authoritate M. Varronis ſcribit præcipiens, convivarū numerum, incipere oportere à gratiarum numero, & progredi uſq. ad Muſarum, id eſt, proficiſci à tribus, & conſiſtere in novem, ut non pauciores tribus, non plures novem in eadem menſa accumberent; quod idē in his filiorū Jobi cōviviis ſervari neceſſariò debuit; nam cùm ſeptem eſſent filii, filiæ verò tres cōvivator unus novem excipiebat convivas, ut vel hinc colligas falſum eſſe id quod proverbio jactatur, Septem convivium, Novem verò convitiū facere. Jam numerum illum duodenarium ſacravit Chriſtus Jeſus duodecim adhibens convivio corporis, ſanguiniſque ſui: quod Lucium Verum Imperatorem feciſſe primum cum duodecim accumbentem ſolemni convivio; ſcribit Julius Capitolinus in vita illius.

Duodecim convivæ.
Julius Capit.
Olympiod.

Sorores ſuas. Olympiod. notat ſolos filios in obeundo cōviviorum munere occupatos fuiſſe, neq. cæterarū rerū curas requiſiſſe à fœminis: rectè; nã forte virgines erant, quas non tangunt ejuſmodi curæ, quòd ſi erant maritis locatæ, ſuæ tantùm domus, ſuorumq. virorū, atq. liberorū meminiſſe debuerunt: nam propter hos relinquit quoque mulier, ut vicē rependat viro, patrē, matrē, fratres. Neſcio enim quid magis ſeparatū à parentū domo filia habet, quàm filius: quod ipſū etymon vocabuli indicat, nã ut Labeo dixit referente Gellio. l. 13. c. 10. Soror appellata eſt, quòd quaſi ſeorſū naſcitur, ſeparaturq. ab ea domo, in qua nata eſt, & in aliã familiã trãſgredi, tranſmigrare jubetur ſponſa *obliviſci populū ſuū, & domū patris ſui*, Pſ. 44. *filia*, inquit Epictetus, *aliena poſſeſſio eſt patris*; quo reſpicit illa Bœotiorū cōſuetudo, referēte Plut. in centur. quæſt. Rom. ut cū ſponſa curru vehebatur in domū mariti, axem currus pro janua incēderent, quaſi ſublato eo, qui poſſet eã alio abducere, aut in domū paternã reducere. Addit Chryſ. atq. ſobrietatis, atque tēperantiæ ſorores teſtes adhibitos eſſe à fratribus, nullaſq. alias fœminas interfuiſſe cōviviis, & rectè; nam fortè Chryſ. reſpicit his verbis antiquã illã fœminarum Græcarum conſuetudinem, quibus non licebat accumbere convivio, niſi propinquorum; quod apud Macedones ſervatum ſcribit Herod. li. 5. apud alios etiam Probus Aemil. in proœmio virorum illuſtrium, & Juſtinus lib. 7.

Gellius.
Sororis Etymon.
Pſ. 44. 11.
Epictetus.
Plutarch.
Romanorū mos.
Chryſoſt.
Fœminarū Græcarū cōviviādi mos.
Herodotus.
Probus Aemil.
Juſtinus.

16
D. Thomas ideò ſororum mentionem fieri exiſtimat, quòd communiter ſoleant deſpici à fratribus: commendatur itaque comitas, & benevolentia fratrum erga ſorores. Ego verò ſic exiſtimo, fratribus erga ſorores benevolentiã, & amorē ab ipſa natura peculiari ſenſu inditū, & commendatū eſſe; quare illarū injurias acriter propulſant, vehementerq. vindicant; exempla ſunt Simeon, & Levi, cæteriq. filii Jacob, graviſſimè ferentes, atque ulciſcentes Dinæ ſororis ſtuprum, & Abſalon pro violata ſorore Thamar interficiens fratrem Ammon. Fratres verò Rebeccæ ipſa illorum matre in diligenda ſorore ardentiores videntur fuiſſe, primiq. ipſi ſororis diſceſſum, quem graviter ferebant, comperendinabant; nam Eliezer urgenti profectionem reſponderunt. *Fratres ejus, & mater, Maneat puella ſaltem decem dies apud nos.* Dimiſerunt tandem precantes proſpera ſorori ſuæ, atque dicentes: *Soror noſtra es, creſcas in mille millia.* Quaſi dicerent, quid non boni precemur ſorori, in cujus germanitate omnem dilectionis rationem habemus. Præterea, quòd ſponſa nomen habet Sororis in Canticis; ſicut & Sponſus nomen fratris; quo mutua dilectio, eaq; ferventiſſima ſignificatur, qua proſequitur Sponſam ſororem.

D. Thom.
Fratrū in ſorore charitas.
Qui ſororū injurias ulti fuerint.
Geneſ. 24.
2. Reg. 13.
Gen. 24. 55.
Sponſa ſoror, & ſponſus frater.

17
Sed expedienda nunc facile eſt jam indicata quæſtiuncula, exiſtimare ne oporteat locatas fuiſſe ſuis viris filias Jobi; curioſum hoc potius, quã neceſſarium, ſed non omnino inutile. Partem aſſerentem docuit Orig. ſuperiùs adductus. Sed tamen non deeſt ſua conjectura parti neganti; nulla enim generorum Jobi mentio fit, quorum tamen, perinde ac filiorum, ſoleat Scriptura meminiſſe, & quæ ad bonum pertinent filiorum, ad illos quoq. pariter pertineant. Gen. 19. dixerunt Angeli ad Loth: *Habes hic quempiam tuorum, generum, aut filios, aut filias? omnes qui tui ſunt, educ de urbe hac*, & (quod obſervari debet) eo quòd ad virum juſtum pertinerent quodammodo, generos vocat, non quibus jam nupſiſſent filiæ, ſed quibus locandæ, & jam deſponſæ eſſent, ſubditur enim; (*Loth loquutus eſt ad generos ſuos, qui accepturi erant filias ejus, & dixit: Surgite, egredimini de loc. iſto*, quod idē eſt, quod poſtea l. 8. ff. de gradib. ſtatuitur Generi appellationē etiã ex ſpōſalibus contrahi; quod non eſt ab eruditiſſimo Servio prætermiſſū, ad id Virgil.

An filiæ Job fuerint jam matrimon. locatæ.
Origen.
Jobi filias virgines fuiſſe.
Gen. 19. 12.
Generi appellatione quis contineatur.
l. 8. ff. de grad.

> *Et gener auxilium Priamo, Phrygibuſq; ferebat*
> *Infelix, qui non Sponſæ præcepta furentis,*
> *Audierat.* ——

Servius in 2. Aeneid.

Quare ſicut David meritò dicebat. *Num parum vobis videtur generum eſſe Regis*; ita ſanè permagni æſtimandum eſt, viri ſancti generum eſſe: non videtur itaq. integra Jobi familia numerata, prætermiſſis generis, neq. præteriret hiſtoria generos etiam cum filiis oppreſſos ruente domo; multum enim valeret ad explicandam cladis magnitudinem, æquè ac doloris, patientiæ quoque S. Job.

1. Reg. 18. 19.
Viri familia Generos comprehendit.

Ut comederent, & biberent. Sicut panis, & aquæ nomina quodcumq. eſculentum, & poculentum comprehendunt, ita ſanè *comedere & bibere* quæcumq. cibi, & potus genera, tum etiam pertinent ad ſolenne epulum & lautum, hilareq. convivium. Luc. 12. pecuinus ille dives ſic ſecum colloquebatur, *Anima mea comede, bibe, epulare, habes multa bona poſita in annos plurimos.* Et qui ſe ad compotandum adhortabantur, apud Iſai. *Comedamus, & bibamus.* Et Sapiens dum docet ſectandam hilarem quandam vitã, cum honeſto, & frugali divitiarū uſu, depulſis animi curis inutilibus, & ſordida parſimonia: *Nōne melius eſt comedere, & bibere, & oſtendere animæ ſuæ bona? & hoc de manu Dei eſt.* 18

Luc. 12. 19.
Iſai. 25. 13.
Eccl. 2. 24.

Cum eis. Communio menſæ, & calicis, concordiæ, & amicitiæ ſymbolum; nam ſeveritas illa, & gravitas, quam dicunt, quæ amicitiam lædit, dimittitur inter epulas, ubi omnia communia ſunt, & æqualia; atq adeò amicitiam conciliſotia. Certè ad magni cujuſdam amoris ſignificationem, videlicet viri erga uxorem, dixit Nathan Propheta ad David: (*Pauper nihil habebat præter ovem unam parvulam, quam emerat, & nutrierat, de pane illius comedens, & de calice ejus bibens.*) Illud verò ad magnam conſuetudinem, & animorum conjunctionem refertur, *Simul mecum dulces capiebas cibos.* Sed elegans in primis eſt illa in hac ipſa re ſynonymia, & ejuſdam ſententiæ expoſitio, & expoſitio apud Abdiam. *Viri fœderis tui, viri pacis tuæ, qui comedunt tecum.* Hebr. *viri panis tui*: ſicut in hoc loco *Fœdus, Pax, Panis* junguntur, ita ſanè in conviviis fœdera, & amicitiæ celebrantur, cujus rei multa extant antiquitatis exempla apud Alex. 19

Communio menſæ, & calicis, amoris ſymbolum.
2. Reg. 12. 3.
Pſal. 54. 15.
Abd. 7.
In conviviis celebrata fœdera.
Alex. 5. c. 3.

20
Mirantur verò hic Græci, atq. Latini mirabilem fratrum concordiam quotidiano convictu, & familiaritate conſervatã, & confirmatam; nam quotidianus convictus, ad conciliandam, promovendam, revocandam benevolentiam in primis valet, ſcriptum eſt enim Prov. 27. *Melior eſt vicinus juxta, quàm frater procul.* Nam ſi ſe frater à convictu, & familiaritate ſubtrahat, fraternitatis jura lædet, vel violabit potius; quæ ſicut in eodem utero ſancita ſunt, ita etiam eodem convictu, & eadem domo ſervari petunt: cōvivere namq; deſiderant, qui amant, ut Ariſt. dixit li. 7. Ethic. Hanc igitur fraternæ charitatis legem ſi conſideres ab ipſa natura acceptam, hauſtam, impreſſam fratrum animis, non valde miraberis: at ſi illam, quæ à natura inſita eſt, facilè quacūq occaſione ex ipſis animis convelli penituſq. extingui, ſubeuntibus in ejus locum rixis, contentionibus, odiis inveteratis; rem miraberis, quæ ut optima, & à natura ipſa poſtulata, ita vulgò minimè evenire ſoleat, ſed inſolenter, & rarò. Mirabundus exclamavit ille, (*Fratrum quoq. gratia rara eſt.* Fratrum quidem amicitiam efficit, & commendat naturæ & ſtudiorum æqualitas, & ſimilitudo quàm maxima eſſe poteſt; cum illis communes ſint parentes, uterus, ſanguis ortus, educatio, domus. generis claritas, res familiaris, patrimonium, diſciplinam etiam, atq. mores ut Ariſt. ſcripſit; ut veriſſimum ſit illud etymon, Frater, quaſi ferè alter, ex ſententia P. Nigidii, ut ſcribit Gell. veriſſimaq. illa Xenophontis ſententia, (*Se ipſū curat, qui fratri providet.* Porrò *Omoion Omiō Philon*; ſimile ſimili amicum, ex Plat. in Phæd. *Quis itaq. amicior quam frater fratri?* Neq. enim tam ſimilis eſt oculus oculo, & pes pedi. Quare id à Plutar. acutè obſervatum eſt, in ipſa natura multiplex obſervari fraternæ benevolentiæ argumentum, nimirum ea, quæ valdè neceſſaria ſunt in noſtro corpore, gemina effecerit. manus, pedes, aures, brachia, oculos; ita ſanè duos ex eodem utero procreat, ut alter alterum mutuis officiis juvent, & conſervent; neq. enim pes pedem ſupplantat; neq. manus nocet manui, neq. oculus germanum oculum eruit. Quare qui fra-

Pro. 27. 10.
Ariſt.
Fraterna benevolentia à natura inſita facilè amittitur.
Ov. 1. Met.
Ar. lib. 8. eth. c. 12.
Gel. lib. 13. c. 10.
Xenoph. in Cirop. li. 8.
ὅμοιον ὁμοίῳ φίλον.
Plato.
φιλαδελφία.
Salluſt. in Jugurt.

C 3 trem

** Coſa que ſe aya deba cer a fuer. ſa de bra-ços, y que pi de manos leſtas para el trabajo, y largas en el gaſto.*

Sed quanto, Deus bone, labore, quantis ſumptibus, hanc appellatur *Manus Abſalon uſq. ad hanc diē* cum audis * *Manum*, opus intellige laborioſum, & grave maximaq. ſollicitudine, & labore quæſitum. Quàm vero infirmū, quàm leve id monumentū nominis, quàm fallax memoriæ? in illius enim tituli pyramidē non eſt illatus Abſalon, neque ſuo monumento mandatus; aliā enim congeſtorum lapidum pyramidem aggerarunt ſuper cū, quibus obrueretur, conſepeliretürq. ejus memoria; quippe *Tulerunt Abſalon, & projecerunt eum in ſaltu in foveam grandē, & comportaverunt ſuper eum acervum lapidum magnum nimis.*

Sup. v. 17.

49 *Gratiſſima juſtorū memoria.* *Moleſta impiorum memoria.*

Alterum diſcrimen ex Proverb. 10. Memoria juſti cū laudibus, & nomen impiorum putreſcet. quantū vis pari ad poſteros paſſu piorum, impiorumq. nomina currāt, ſed tamen laudatiſſima ſemper erit memoria juſti in frequenti hominū cōventu; aut quocumq. alio familiari ſermone; & illius uſurpatio nominis gratiſſima, multoq. jucundiſſima loquenti, audienti, legenti, rogāti, reſpondenti. His vero omnibus impiorū nomen putridum, putidum, grave-olens, ingratiſſimū auribus, injucundū naribus, ori, linguæ, palato moleſtiſſimū, & quod nauſeā ſemel ori admotū, propterea enim delicatioris palati Rex piiſſimus, dixit, *Nec memor ero nominū illorum per labia mea.* Sed cum audio putre eſſe impiorum nomen, neſcio quid fructibus, qui ex arboribus decerpuntur, ſimile intelligo; quorū quidā putreſcūt facile, & quamvis ad ſpeciem pulchri, ſed intus ſunt corroſi vermibus, reſoluti, fœtidi, non inutiles eſui multo minus ad ſervandū in poſterū. ergo hominis opera, atque vita arbor eſt, quæ nominis celebritatē, & diuturnitatē tanquā fructū profert, quod ſi vita corrupta ſit, putre, & quod facile pereat nomē efficit. Quare impiorū nomen licet ad ſpeciē ſplendidū, ad auditū ſonorū, ad poſteritatem ut videtur, diuturnū; ſed fructus tamē eſt corruptiſſimorū operū, facile putreſcens, & ſimilis Sodomitico pomo, quod, ut ait Solin. c. 38. de Sodoma loquens. [*Licet ſpeciē habeat maturitatis, mandi nō poteſt, nam fuliginem interiorem favillaceā ambitio tantum extimæ cutis cohibet, quæ vel levi tactu percuſſa fumum exhalat, & fatiſcit in vagum pulverē.*

Nomen impiorum ſimile fructibus putreſcentibus.

Vita humana arbori ſimilis.

Pomum Sodomiticum. Solinus.

At bonorū operū fructus, videlicet glorioſa, & honorifica alicujus uſurpatio, ex bonis operibus proveniens, ex illis fructibus eſt, quę ſervari integri, diuq. durare poſſunt, & quos Eccleſia ſpōſa recondit libenter in ſuo penu, ut ad ſponſi delicias proferat, dicens; *Omnia poma nova, & vetera ſervavi tibi dilecte mi.* Tum etiā melle, & ſaccaro condit, permiſtis etiam, aquis atq. pulveribus odoratis, ut loquēti dulceſcat in ore, audiens, & percipiens, famæ odorem ſuavem trahat, & reſpiret, ſicut de S. Joſia ſcriptum eſt: *Memoria Ioſiæ in compoſitione odoris facta opus pigmentarii; in omni ore quaſi mel indulcabitur ejus memoria, & ut Muſica in convivio vini.* Illis verò celebritatem, & diuturnitatē nominis, & famæ cum laude divulgationem proprium genus cumque eſſe Sapientiæ, & pietatis fructum, Sapientia ipſa teſtatur cap. 24. *Ego quaſi Terebinthus extendi ramos meos, & rami mei honoris gratiæ; ego quaſi vitis fructificavi ſuavitatem odoris, & flores mei fructus honoris, & honeſtatis.* Et iterum: *Bonorum laborum glorioſus eſt fructus. Eſt ſane immortalis memoria illius, & nota apud Deum & homines* rurſus; *Non recedet memoria eius, & nomen eius requiretur a generatione in generationē. Si permanſerit* (in vita diuturna) *nomen derelinquet, pluſquam mille, & ſi requieverit* (in morte) *proderit illi*, ad nominis videlicet diuturni propagationem. Exemplum hujus rei clariſſimum eſt Job, quem, dum viveret, *auris audiens beatificabat*: nunc poſt tot ſæcula nemo non ſumma cum voluptate loquitur, audit, legit *virum*, qui *erat in terra Hus nomine Job.*

Cant. 7. 13. Eccleſia ſacro condit ſui boni poma.

Eccl. 49. 1.

Eccl. 24. 22. *Sap. 3. 15.* *Eccl. 39. verſ. 13.* *Job. 29. 11.*

Et erat vir ille ſimplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo.

50 *Natura ductum, & rationē inſitam ſequutus Iob. quadam de Ratione naturalis, & Conſcientia, quod inſitum verbum apud Jacobum.*

51 *Quid ſimplicitas in ſacris: variæ quoque ſimplicitatis definitiones, & quæ verior.*

52 *Simplicitas pro veritate apud Greg. Quis verus homo, quid amor, in ſacro & Latinorū uſu.*

53 *Simplicitas pro ſynceritate, & impermiſtione ſceleris, quid cordis mundicies, quid natura ſimplex, quid Azimi Synceritatis.*

54 *Simplicitas pro veracitate, rurſus veracitas magna innocentiæ pars. Quid ruga apud Paulum, quid duplex cor, & lingua apud Salomonem.*

55 *Simplicitas pro quieta vivēdi ratione, & curis vacua, & quædam alia in hanc rem.*

50 *Commēdatur Job ab animi bonis.*

CUm commendatus jam ſit Job a dignitate, patria, nomine; nunc ab animi bonis, atque inter ea primum commemorantur, quę ad ęquitatem rationis naturalis pertinere videtur, ſimplicitas, veracitas in dictis & factis; rectitudo, virtutis & boni amor, odium mali. Neque enim infima laus eſt, naturam ducem recti, & rationem ęquitatis magiſtrā ſequi; & cum *legē alia non habeat, naturaliter ea, quæ legis ſunt facere*; ab interna illa regula, inſitaq. lege boni proſequendi, maliq. vitandi nunquā deflectere; *ut ſibi ipſi lex ſit & oſtendat opus legis ſcriptum in corde ſuo*; & pædagogū illum animę (ſic n. Orig. conſcientiam vocat) recta ſemper docentem, atq. monentem, libenter audire, & obſervare. Certe Paulus hujus recti dictaminis & naturalis legis, etiā poſt evangelicam acceptā, minime nos oblivisci vult, cum ita Evangelio, & Chriſti fidei obſequendū doceat, *ut obſequiū rationabile ſit*; neq. enim Evangeliū legem naturalem, quæ ſecundū rationem eſt, abrogavit, ſed potius inſtauravit, redintegravit, atque errorū caligine diſiecta protulit in lucem, ut priſtinæ pulchritudini reſtituta, evangelica diſciplina & fide colluſtrata niteret, & Jac. c. 1. *Inſitum verbū ſuſcipere jubet*, quod Oecumen. interpretatur *naturalē ſermonem, quo diſcernimus melius a peiori; a quo etiam rationales ſumus, ac dicimur.* Eſt enim hoc a natura inſitum verbum fidei comes, & divinæ gratiæ præcurſor; quo ſuſcepto divinæ gratiæ, & fidei ſe præpararunt ſancti illi Patriarchæ, qui ſine lege ſcripta juſtificati ſunt. Ille verò Dei filius, ex cujus fide juſtificati ſunt omnes, quotquot Deo placuerunt, verbū dicitur, [illegible], ratio, diſponit enim omnia ſūma cum ratione, & ſuos fideles, ſive antiquus, ſive poſteriores ad rectę rationis regulā, & legē inſtituit, & conformat, ut ſicut Apoſt. Corinthiis ſcribit: *Omnia recte, & ſecundū ordinem fiant.*

Natura ductum ſequi, non infima laus.

Rom. 2. 14. *Orig. Ro. 2.* *Conſcientia pædagogus.*

Rom. 12.

Jacob. 1. 21 *Oecumen.*

Facientes quod in ſe eſt ſe præparant ad divinā gratiam.

1. Cor. 14. 40.

51 תם

Primò igitur dicitur, ſimplex, a radice [*thamam*] quod ſinire, vel conſummare, aut conſūmari ſignificat, *ſer, o eſtar acabado* & cum ad mores refertur, conſummatū atq. perfectū, & omni ex parte abſolutū ſignificat. Latinus interpres non uno modo hanc vocem vertit; nam Job 9. reddit. *Innocentem*, Gene 6. *Perfectū*, Lev. 23. *Plenū*, Iſa. 1. *Sanū* vel *Sanitas*, Ezech. 5 *Integrū*, Lev. 1. & Pſ. 118. *Immaculatum* Quare ut hoc quoq. obiter annotemus, cum ſacrificii pecus jubebatur eſſe immaculatū, non pertinebat ad ſimplicitatem, vel varietatem pellis, aut coloris; ſed ad perfectionē & integritatem ut eſſet integrū, perfectum, ſanum, minime claudum, aut debile Sępe tamen etiam illa eadē vox redditur *ſimplex*, hoc loco, & infra c. 9. & Gen. 25 & paſſim in lib. Prov. eodemque modo Aquila, & Theodotio *ſimplicem* hoc loco legerunt, quamvis Symmachus, *immaculatū* dixerit. Quare illa omnia in hac ſimplicitate continentur; conſummatio, perfectio integritas ſanitas, & quędam innocentiæ & ſanctitatis plenitudo. Sed quare interpres ſimplicitatem verterit, aut quid peculiare nomine ſimplicitatis intellexerit, qua vero ratione ad ſimplicitatem retulerit perfectionem, & conſummationem viri juſti mirè variant interpretes. Nam Greg. c. 2. & 3. eam ſimplicitatem ad manſuetudinem quādam refert, quam ſimplices et à columbas habere videmus. Chryſ. ad veritatem quandam, rationabilis naturę nullo fuco permiſtam. D. Tho virtutē doloſitati oppoſitā intelligit, quod nemini injuriā intulerit; ideo. ſubiicitur, & *rectus*. Alii referunt ad veritatē quādam dictorū & factorum. Alii ad unitatem rectæ intentionis, quæ dicitur *oculus ſimplex* in ſolo Deo defixus, & nihil præter Deum quærentis. Sed quod huic loco maximè quadrare videtur, proximeq; accedere ad vim ſimplicitatis exprimendā. eſt, ut ſimplicitas veritatem quandā afferat, omnis falſitatis & ſimulationis expertem; ſic n. ſimplicitatem uſurpavit Cic. 2. de finib. cùm dixit: *Vera diligimus*, id eſt *fidelia, ſimplicia, conſtantia; cum vana falſa fallētia odimus, ut fraudē, perjurium, malitiā, injuriā.* Hujus ratio, & analogia ęſt, quod ſimplicia tamdiu ſyncera, & pura ſunt, quamdiu non ſunt cōpoſita, aut aliorū admiſtione corrupta: cùm aliquid habent compoſitionis diſpar, atque diſſimile ſui iam apta ſunt fallere, & fucum facere, duplicia q; ſunt. Sic dixit Cic. de ſene. *Cùm ſimplex animi natura eſſet, neq; haberet in ſe quidquam admiſtum diſpar ſui, atq; diſſimile non poſſe eum dividi.* Ergo cùm Job dicitur * *ſimplex & rectus*, probitatem quandam ſanctitatis, & veritatis ſignificat. Is n. eſt perfectus, & integer, ſic videas Joſ. 24. Conjungi perfectionem, cum veritate. *Servite ei corde perfecto, atq; veriſſimo* unde etiam, qui vere amicus alicujus eſt, habere dicitur animum ſimplicem atq; ſyncerum. Hanc Deus animi verè pii verè amici, propenſam voluntatem obſequendi, & ſyncetam cordis ſimplicitatem diligit *Scio Deus meus* (inquit Salom) *quod probes corda, & ſimplicitatē diligas. Unde & ego in ſimplicitate cordis mei lætus obtuli univerſa hæc*; id eſt ſimpliciter verè, amicè, ſicut 1. Pet. 1. c. *In fraternitatis amore ſimplici ex corde diligite attentius.*

Quid ſimplicitas in ſacris.

Iob. 9. v. 20 *Gen. 6. v. 9* *Levit. 23. verſ. 55.* *Iſa. 1. v. 15.*

Aquila, & Theodot. Symmach.

Greg.

Chryſoſt. *D. Th.*

Mat. 6. 22. *Vera ſimplicitatis ratio.*

Cicero.

Cicero.

** Un hombre de verdad, ſanto y puro.*

Ioſ 24. 14.

1. Para. 29. 17.

52

Hanc tamen veritatem, cum omnes ferè in ſimplicitatem cenſere contenderint, licèt non omninò, ex parte tamen attigerunt: primò Orig. & Chryſ. cùm legerint in Septuag. *Et erat ille homo verus*, intelligunt eum verum hominem dici, qui divi-

Origen. *Chryſoſt.* LXX.

Quis verus homo apud Græcos. Pſ. 48. 13. & 21. Origen. Impius hiſtrioni ſimilis & falſus homo. Veri hominis definitio. Eccl. ult. Quid omne apud Latinos ſonet. Paraphr. Tygur. Hilar. Niſſen. Euſeb. Philo.

divinam in ſe ſimilitudinem, ad quam eſt conditus, pravis moribus non confuderit, neq; corruperit, & divinam imaginem ſuo animo impreſſam flagitioſè vivendo non affecerit injuria; ſecus non cenſebitur vetus homo, ſed falſus aut ſimilitudinarius; *comparabitur* enim *iumentis inſipientibus & ſimilis fiet illis.* Improbi, inquit Orig. *non ſecus quàm picti falſi ſunt homines; Nam velut hiſtrio habitu, & corporis figura, ementitur hominem ratione utentem, & divinam ſimilitudinem pravis actionibus non obſcurantē.* Quare Sapiens, veri hominis definitionem ex virtutis & pietatis ſtudio tradit, Eccl. ult. *Deū time, & mādata eius obſerva, hoc eſt. n. omnis homo, vel totus homo, vel perfectus, vel quidquid homo eſt.* Hoc n. etiam capit Originalis vox, nec non etiam Latina, nam, *omne*, interdum eſt idem, quod totum, & perfectum aliquid, integrumq; ſignificat. Paraphraſis Tygur. habet, *in hoc conſiſtit omnium hominum perfectio.* Vide in hanc rem pulchra quædam in Hilar. ſuper id Pſ. 118. *Manus tuæ fecerunt me*, Niſſ. in oratione cui titulus, Quid nomen, profeſſiove Chriſtiana ſignificet, qui exēplū adducit de ſimia ementita ſaltatorē: & Euſ. l. 7. de præparatione evangelica, c. 6. dum de hominis natura diſſerit: & Philo. in li. Abrahamo.

53 *Simplicitas & veritas pro innocentia impermiſta ſcelere. Horat. καθαρὸς Cicer. Niſſen. Quæ ſit natura ſimplex. Iacob 4. 8. Cordis mūdities, quæ Matt. 5. 8. 1. Cor. 5. 8. ἀμίαντος*

Secundò ea veritas ſimplicitatis poni poteſt in Innocentia animi impermiſta peccato, & incontaminata flagitio, in qua etiam puritate integritatem, & perfectionem Lyricus conſtituit canens: *Integer vitæ, ſceleriſque purus.* Apud Græcos καθαρὸς, eſt purus, mundus, impermiſtus, incontaminatus ſcelere aliquo. Hoc apud Cic. purum dicitur, integrum, candidum, omni admiſtione liberum. Sic. n. ſcribit de Sene. *Animus omni admiſtione corporis liberatus, purus, & integer eſſe capit.* Hac ratione Niſſen li. ſeu diſput de anima, & reſurrectione, definit naturam ſimplicem, *ſimplicem*, inquit, *& unius modi voco eam, quæ in ſolo bono animad vertitur, & nullius mali communione permiſta eſt.* Quare Jacob. c. 4. dum animo duplices ad meliorem ſimplicitatis frugem revocare conatur, hanc munditiem & puritatem præcepit, *Emundate manus peccatores & purificate corda veſtra duplices animo.* Atq; hæc ipſa eſt illa mundicies cordis, Mat. 5. Videlicet, ſimplicitas cordis, puritas ſceleris. *Beati mundo καθαρῷ corde;* vide Paul. in 1. Cor. 5. ubi vult eſſe *azimos in ſynceritate & veritate*, ideſt impermiſtos *fermento malitiæ, & nequitiæ*, quibus vitiis ſynceritatē, & veritatē opponit. Ergo ſynceritas, quæ eadem eſt ſimplicitas, veritatem affert; rurſus veritas malitię, & nequitię permiſtionē excludit.

Tertiò, ſimplicitatem interpretari licet veritatē in dictis & factis, omnis fraudis, & doli expertem; cum quo faciunt Sept. Vaticani, qui habent. *Et erat homo ille verax.* Huc videtur perfectionem, & innocentiam vitæ immaculatæ univerſam revocaſſe David, pſ. 14. nam deſcribere videtur eum, *qui ingreditur* (vivit) *ſine macula*, i. perfectè, integrè, immaculatè, ſimpliciter ex eo, quod *operatur iuſtitiam*, i. univerſam legem impleat; rurſus operari juſtitiam eum, *qui loquitur veritatem in corde ſuo*, ideſt, qui loquitur non ore tantum, ſed ex corde loquitur; per expoſitionem addit, *& non egit dolum in lingua ſua, nec fecit proximo ſuo malum*, non detrahit neq; accipit ęquis auribus detractores, non decipit, aut injurioſam mentem gerit, eum exterius lingua *fucat.* Imò Paul Epheſ. 5. omnem ſponſæ gloriam, mundiciemque omnis maculæ expertem, in hanc animi ſimplicitatem, atq; candorem retulit, & ut ſimplicem redderet omni duplicitate, quæ in rugis ineſt, reiecta, Chriſtum ſponſū ſumma charitate laboraſſe. *Chriſtus* inquit, *dilexit Eccleſiam, & tradidit ſemetipſum pro ea, ut eam ſanctificaret, mūdans eam lavacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet ipſe ſibi Eccleſiam, non habentē * rugam, neque maculam, ut ſit ſancta, & immaculata.* ubi vides maculam, & rugas coniungi; haſq; ad animi duplicitatē pertinere. Vafri omnes, & verſipelles duplices ſunt; *In corde, & corde loquuntur*, dum aliud cor labiis doloſis profitētur ſe habere aliud verò imo pectore gerunt: quin etiam duas in codē ore linguas geſtant, non ſolum ut nunqūam tacere poſſint, ſed ut nunquam loqui ſibi conſtantia valeant. Mirum, quam oderit Salomon duplicis linguæ homines, *viam* (inquit) *pravam* (cuniculis, & ambagibus interceptam, & difficultatibus detortam, jam acclivem, deinde præcipitē) *& os bilingue* (quod nunquam ſibi conſtantia loquitur) *deteſtor.* Neq; verò unica via, & ea prava contenti ſunt; ſed, quod mirum eſt, *terram ingrediuntur duabus viis*; hac ſe tibi offerunt obviam, & comitem viæ præbent; illa diſcedunt longius & penitus averſantur. Et non ſecus atq; duo homines, qui in eadem via contrariis omnino motibus aguntur, dū alter a capite viæ, alter a fine proficiſcitur; ſic verſutus, & callidus cum duplex ſit, non ſimplex homo, duabus viis idem iter conficit ſibi ipſi cōtrarius, omnibus, ut apparet, externa facie amicus, nulli vero non inimicus: quippe gradiens etiam averſa facie, converſo dorſo. Geſtant

54 *Simplicitas pro veritate in dictis, & factis: Pſal. 14. 2. Maxima innocentiæ pars in veracitate. Eph. 5. 27. Eccleſiæ ornatus, ſimplicitas * Sin doble. zas, ni pliegues, ni bolſillos. Pſal. 11. 3. Qui duplici corde, duplici etiam lingua homines. Pro. 13. 8. Eccl. 2. 14. Vafri, quibus ſimiles*

Prov. 10. 9. Lev. 19. 19

etiam (ut non omnino latere poſſint, nam ut ait Sapiens: *Qui depravat ſuas vias manifeſtus erit*) non ſolū *veſtimenta ovium* intrinſecus vero lupina, ſed veſtem etiam, *quæ ex duobus texta eſt*, & viſum vel leviter commota fallit. Agrum ſuū *ſerunt diverſo ſemine*; enituntur, *ne duobus dominis ſervire videantur, Deo & Mamonæ, & in duas partes claudicant.* Sed miſeri concident * ſemel (penitus corruent lapſu irreparabili,) ſicut è cōtra, lenis ille ſimplicis hominis greſſus de fœlici exitu ſecurū illum reddit, cum proverbium ſit. *Qui ambulat ſimpliciter ſalvus erit: qui perverſis graditur viis, concidet ſemel.*

** Daram una y buena. Prov. 18. verſ. 28.*

55 *Ge. 25. 17. * Hombre de buen trato, liſo, y quita de de peſadumbres, y ruydo Simplex pro quieto. Chaldæus. Onkel.*

Ad extremū non incongrue dici poterit, Job vir ſimplex, ſicut & Jacob. Gen. 25 Similiter nominatur *vir * ſimplex habitans in tabernaculis.* Nimirum, qui ſe in externas res & vanas ſolicitudines minime effunderet, ut Deo, & ſibi vacaret habitans in tentoriis quietus, domi conſiſtens. Vel, ut Chaldæus dixit: *Miniſter domus doctrinæ*, quod ſcholā frequētaret, ubi de Deo, diviniſq; rebus ageretur ſub magiſtro aliquo pietatis, veritatiſque unius Dei cultori, & ut quibuſdam placuit ſub Melchiſedech. Simplex autem Jacob opponitur Eſau, *qui fuit Vir agricola & venator.* Onkelus, oberrans in agris, quippe impatiens quietis, oſor domus, amator ruris, venationis ſtudioſus, & ſectator ferarum, & ut ſemel dicam, externarum rerum delectationi, & curiæ, & rei faciendæ deditus. Certe qui externa nimium ſolicitè, & cupidè procurat, extra ſe vagatur deſerta interni animi domo; qui vero ſibi, Deoque vacat, is ad cordis penetrali ingreditur, & ſuæ domi quieſcit, ſicut ſcriptū eſt: *Dominus cuſtodiat introitum tuum, & exitum tuum*, quem locum hac paraphraſi illuſtrat Chald. *Dominus cuſtodiat introitum tuum ad ſtudia legis, et exitum tuum, ad negotiationes mundi.* Atq; id olere etiā videtur, quod Eſau fuerit *totus in morem pellis hiſpidus, & piloſus*, Iacob vero lenis, id eſt, lænis & glaber, nam ut eſt in proverb Hiſpa. *hombre velloſo, o rico, o hazendoſo.* homines villi aſperi, aut divites, aut induſtrii, hi ſunt ſapientes, *& prudentes ſæculi huius*, quique profitentur illius *ſapientiæ* ſtudium *terrenæ, animalis, diabolicæ*; ſimpliciorem vivendi rationem contemnunt, & ſe ſolos viros putant; ſimplices *parvulos*, ignaros rerum, gerendis, adminiſtrandiſq; negociis inutiles, & planè ineptos, quo nomine ignaviæ, & ſtultæ cujuſdam inertiæ accuſati ſunt quōdam ab ethnicis Chriſtiani, quòd viderentur infructuoſi in negotiis, & ſimplicius vivendi inſtitutum colerent, & profiterentur, ut Tertul. ſcribit in Apolo. *Nimium ſapiens ſibi videtur vir dives.* Sed eo ipſo nomine, non ſimplex, ſed duplex eſt *Melior*, inquit ſapiens, *eſt pauper, qui ambulat in ſimplicitate ſua, quam dives torquens labia ſua, & inſipiens.* Et iterum: *quam dives in pravis itineribus.* Hujuſmodi enim, qui de ſua duplicitate gloriantur, illa cominatio intentata eſt, *væ * duplici corde* (id eſt, multiplicis cogitationis & intelligentiæ) Sed jam longior fuerit hujus vocis (ſimplex) non ſimplex, ſed multiplex tractatio. illud modò dictum ſit in ſimplicitate Iobi peculiarem omnem ſimplicitatis vim, atque laudem continuiſſe.

*Pſ. 120. 8. Tert. in Apolog. c. 42. uſque ad 45. Ecc. v. 4 & c. 1. v. 36. * Hombres de muchas inteligencias y tratos.*

Et rectus, ac timens Deum.

56 *Quæ rectitudinis ratio, & varia acceptio in ſacris, quæ via recta, & via iuſtitia. Illuſtratus Salomō, & Daniel*

57 *Rectum pro iucundo, & huius analogia ratio.*

58 *Iuſtus placere omnibus, diſplicere, & ſanguini, Pauli exemplo.*

59 *Quid Dei timor, quæ via latria.*

60 *Quondam omnia timere ſiebant, & timoris nomine lex univerſa, & Deus ipſe nominabantur.*

61 *Iuſtitiæ pars recedere a malo, quid recedere, quid ſtare in ſacro ſermone, quid præpoſitio a, ex Græco.*

62 *Illuſtratur Matth. locus ex Græco, non communicandum cum impiis.*

Et *rectus.* Videri poterit hoc additum per expoſitionē, nā aliquando etiā vocem originalem latinus interpres vertit per ſimplex, infrà c. 22. v. 3. & quę ſępè dicitur *via recta*, id eſt plana, & minimè difficilis, Iſ 40. v 3. & 40 Oſeæ 14. v. 10. Prov. 29. & 27. eſt eadem, quæ vię pravæ opponitur; videlicet ſimplex. Sed verius eſt, ut illam viri juſti perfectionem jā explicet ſigillatim, & per partes. Nam rectitudo hæc, ea eſt, quę dicitur æquitas infrà c. 23. v. 7. Pſ 10. v. 7. Deut. 9. v 7. Prov. 4. v. 11. & juſtitia, Pſal 47. v. 11. Sicut autem hoc loco *ſimplex & rectus* junguntur, ita etiam ſimplicitas & æquitas cohærent 3. Reg 9. v. 4. *in ſimplicitate cordis, & in æquitate.* Quod ſi ad alterum hæc rectitudo referatur, rectus, & æquus eſt, qui nemini nocet. Sic Dan 11. ubi nos habemus, *veniet ad Regem Aquilonis * facere amicitiam*, Septuag. *facere fœdera*: in fonte eſt, facere rectitudines; *æquitas*, id eſt, æquis conditionibus fœdera inter duos Reges cōponere Si verò ad cor & animum, rectus eſt, qui rectè vivit, recta incedit, non declinat ad dexteram, neque

*Rectitudo pro æquitate. Rectus, qui nemini nocet. Dan 11. 6. * Hazer las amiſtades*

yguales, y ſia que a-dre quede cargado.

neque ad ſiniſtram, media ſemper ſoſiſtit via; virtutis, quæ in medio conſiſtit fidus comes: qui nec inſoleſcit proſperis, nec frangitur adverſis, nec metu, aut minis, prece, aut pretio a rectè, & ſincerè judicando dimovetur. Sic enim rectitudo exponitur à Salom. Pro. 4. *Dirige ſemitas pedib. tuis & omnes viæ tuæ ſtabilientur.* Septuaginta, *rectas orbitas fac tuis pedibus, & vias tuas dirige.* Propriè ad Hebr. *pondera, complana, rectifica, libra ad æqualitatem*, ut nihil ſit eminens, nihil depreſſum; iſtæ n. ſunt, ſententiæ æquitatis, & ſemitæ juſtitiæ: juſtitia n. æquale reddit, id eſt pondus, æqualitatem, æquitatem ſervat, & deinde per expoſitionem adjungitur *Ne declines ad dexteram, neque ad ſiniſtram averte pedem tuum à malo.*

LXX. Quæ ſit con dis, & vita rectitudo. Prov. 4. 26. LXX. Quæ a Juſtitia, & æquitatis.

Cæterùm idem verbum *Jaſar* quod ſignificat rectũ eſſe, ſignificat etiã placere, & jucundũ eſſe, hac analogia, q, quæ recta

57 ſunt eadem ſunt oculis pulchra, & venuſta: quare ab hac radice frequenter dicitur aliquid *rectum eſſe in oculis alicuius*, aut placere in oculis: rurſus quæ recta ſunt & plana, eadem minimè aſpera, ſed lævia, æquabilia, ſuavia, amica tactui nã rectitudo hęc, non tamen eſt, quę in directũ, & lõgũ protẽditur quàm quæ ad amuſſim & rectitudinem cõplanata eſt, uti explicatur Iſa. 40. *rectas facite in ſolitudine ſemitas Dei noſtri, Omnis vallis exaltabitur & omnis mõs & collis humiliabitur, & erũt prava in directa, & aſpera in vias planas.* Plana ergo lævia, & recta, ſenſibus amica, & ſuavia exiſtunt Hinc rectũ idẽ eſt, quod ſuave, atque jucundũ, Pſ. 118. *Ad oẽa mandata tua dirigebar*, id eſt ſuaviter, facilè, jucundè ad illa ferebar, recto, prompto, facili animo cõplectebar, in Hebr. *omnia mandata tua direxi*, aut rectificavi, id eſt recta, ſuavia, jucunda, facilia duxi; digna quæ totis viribus & corde cõplecterer: & ideo ſubdit, *omnem viam iniquam odio habui* Similiter Pſ. 44. *virga directionis, virga regni tui*, proprie *virga planitiei*, vel *rectitudinis*; nam (*Miſor*) eſt planicies, aut rectitudo terræ exculta, atq; arboribus, hortiſq; amęna, quæ dicũtur cãpeſtria: quare *virga directionis*, eſt ſceptrũ, & regni gubernatio jocũda, facilis amæna minimè aſpera, aut dura juxta id: *Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco paſcuę* hęc eſt planicies, & cãpeſtriũ rectitudo *ibi me collocavit. Super aquas refectionis educavit me, & animã meã convertit. deduxit me ſuper ſemitas juſtitiæ* (hę item ſunt ſemitæ rectæ) *propter nomẽ ſuũ*: tadẽ explicit clariùs *virga tua, & baculus tuus ipſa me cõſolata ſunt*. Et Prov. 23 *Ne intuearis vinũ quãdo flaveſcit, ingreditur blande.* Heb. *ambulat in rectitudinib.* id eſt, ſine offẽſione, ſine aſperitate, ſuaviter. Ergo cũ Job *rectus* dicitur. aut quicũq; alius vir juſtus, dilectum Deo & hominibus ſonat, omnibus gratũ atq; jucũdũ, nulli moleſtũ, aut aſperum, ſuavem, mitem, comem erga univerſos. Hoc illud Pauli eſt Coloſſenſibus, imò univerſis Chriſti fidelibus præcipientis, *Grati eſtote* id eſt, gratioſi, amabiles omnibus *εὐχάριστοι* benè merẽtes de omnibus; & alio loco, *Quæcunque* * *amabilia ſunt, hæc cogitate*. propriè ex Græco *προσφιλῆ* amicabilia, amata, & chara omnibus, licèt enim paſſivè accipere, id ſe præſtare Paulus profitetur. 1. ad Cor. 10. *Ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile eſt, ſed quod multis.*

Reclum pro jucundo. ישר *Rectũ eſſe in oculis quod.* *Iſa 40. 3.* *Pſal. 118. 158.* *Pſal. 44. 7.* מישר *Pſal. 22. 1.* *Pro 23. 31.* 58 *Juſtus placere omnibus ſtudet. Col 3. 13. εὐχάριστοι Phil. 4. 8. προσφιλῆ. * Pentance no podevie hazer am-ſtad, y dar guſto y contẽto a todos 1. Cor. 10. 33.*

Sed Paulum ſibi ipſi obiiciamus ſcribentem ad Gal. 1 *Si hominibus placerẽ, Chriſti ſervus nõ eſſem* Pro reſpõſione non indigemus alio, q; ipſo Paulo explicatore, nã, *hominẽ*, uſurpat pro carnali pro carne videlicet, & ſanguine, & pro iis qui non ſapiũt, q; ſunt ſpiritus Dei: his in cauſa religionis, minimè acquieſcẽdũ eſt; ſicuti & Paulus ipſe, ut vocati Deo reſpõderet, *nõ acquievit carni & ſanguini*. Neq; *Chriſti ſervus eſſet, ſi ſua gratia placere vellet*, Chriſtũ & evãgeliũ nõ agnoſcentes; anathemate ferit infideles, & hęreticos cũ opus eſt; quãvis ex ea ſe offenſionẽ multorũ ſciat ſe incurſurũ; terribilem ſe preſtat per epiſtolas, nã illius *epiſtolæ graves, & fortes*, qualis aut *verbo eſt per epiſtolas, talẽ ſe præſẽs in facto exhibet*; *cõtriſtat* etiã ſuos, nec illũ *penitet*, ſed *gaudet* etiã: quare minimè mirãdũ, q; impii gravi iter de juſto conqueruntur, & gravem ſibi eſſe et ad videndũ proclamẽt; ac propterea habito inter ſe conſilio ſic ſtatuant. *Circumveniamus juſtũ, quoniã inutilis eſt nobis*: Septuaginta, *quoniã iniſuavis eſt nobis*, quo ẽt modo legũnt Cypr. lib. 2 teſtim. ad Quirinum c. 54. Aug 17 de civi. c. 20 vox Græca difficilem, moroſum, & intractabilẽ ſignificat. Ergo viri juſti levitas illa, ſive rectitudo, & ingenii facilitas, atq; ſuavitas, ad aras uſq; eſt.

Juſtus non placet hominibus. Gal. 1. 10. Gal. 1. 16. 2. Cor. 5. 5. 2. Cor. 10. 10. 2. Cor. 7. 8. Sap. 2. 15. v. 12. LXX. Cypr. & Aug. Juſtus aliis placere, uſque ad aras.

59 *Ac timens Deum.* Subjungit alterã, q; erga Deum eſt, juſtitię partem, Dei videlicet timorẽ, id eſt, pium & religioſum veri Dei cultũ, & venerationẽ. Quod maximè obſervãdũ fuit illo ſæculo corruptiſſimo idolatria, & veri, uniuſq; Dei ignoratione Latria aũt, ut periti Græci, & Phavorinus in Lexico tradunt, affert ſua ſignificatione vehementiam, & intenſionem timoris; quare ſapienter D. Th. debitum Deo honorem, & reverentiam refert ad donum timoris. 2. a neque verò hæc timoris ſignificatio inaudita eſt apud Latinos, cũ Poeta dixerit: *Emathion, æqui cultor, timiduſq; deorum.* Idẽ prorſus, quod *rectus ac timeas Deum* quare frequẽter in ſacro ſermone timor, eſt Dei adoratio, & cultus, Matt. 4. *Deũ tuũ adorabis*, q; Deute. 6. unde id ſumptum eſt, habetur, *Deum tuũ timebis*. Quoniã aũt Dei religioſa veneratio, & cultus duo affert, & internã numinis reverentiã, & externũ cultũ, cæremoniarũmq; piarũ obſervationẽ: utrumque timoris noie ſignificavimus Primũ Pſal. 2. *Servite Domino in timore, & exultate ei cũ tremore*, id eſt, horrendi numinis majeſtatẽ & excellentiã debito honore, & reverentia proſequimini, veluti ſervi ſervitutẽ. n. latria ex vi ſignificationis affert ſed ita tamẽ, ut exultare coram illo poſſitis, bene q; vobis de veſtra ſervitute, & timore gratulari eſt. o, magnifica, & glorioſa ſervi Dei, & illius majeſtatẽ, numenq; timentis cõpellatio, & magni cujuſdã pręmii ex hujuſmodi ſervitute, & timore proventuri ſpeciẽ efficit. Secundùm verò Pſ *Adorabo ad tẽplũ ſanctũ tuũ in timore tuo*, id eſt, juxta ritũ ceremoniarũ, & præſcriptũ legis obſervantię iis qui tẽplũ adeũt te adoraturi. Hinc *timẽs Deũ, vel timoratus*, pro legis obſervatore, & religioſo cultore: & jungũtur quidẽ *religioſus ac timens Deũ*. Actor. 10. *Juſtus vir, & timoratus* Luc. 2. Quod timor aũt in lege naturę, & in veteri pręſerti, oẽm cultũ, & legis univerſę obſervationẽ ſignificaret & cõprehẽderet, illa ratio eſt, q; tunc timore peragebãtur omnia, & veluti ſervi colebant Deũ poene potiùs, & vindictæ declinãdæ gratia, quàm amore numinis: timebant nimirũ ſibi, niſi timeret punientẽ Deũ, legemq; minantẽ. Quare David dũ peccatorus cõpreſſiam hoſtiũ audaciã, & vel ſupplicio vel terrore inflicto ab inferẽda ſibi injuria coercitos deſiderat, *Conſtitue, inquit, legiſlatorem ſuper eos, ut ſciant gẽtes quoniam homines ſunt.* Hier. juxta Hebr. *Pone terrorem, vel timorẽ.* Idem nimirum cẽlebatur, *lex*, aut *legiſlator*, q; *terror*, aut *timor*. Quare legem illam terrificã, timorẽ appellabãt; nominta hujus rationem reddẽte Moyſe Exo. 20. *Cùm a. cunctus populus videbat voces, & lãpades, & ſonitum buccinæ, montẽq; fumantẽ, & perterriti, ac pavore cõcuſſi ſteterũt procul, dixerũt Moyſi, Loquere tu nobis, & audiemus; non loquatur nobis Deus, ne forte moriamur*, ait Moyſes ad populũ: *Nolite timere; ut. n. probaret vos, venit Deus & ut terror illius eſſet in vobis, & nõ peccaretis.* Nec verò modò Lex, Deus ẽt legiſlator timor dicebatur juſtorũ, Jacob, & patris ſui Iſaac abſtracto illo nomine ſignificante non leviter. ſed vehementer timẽdum illius numen Sed jam lex gratiæ, & Deus ipſe, Charitas; nomine abſtracto ſignificante Dei *nimiam charitatem, qua dilexit nos in Chriſto*; redamandumq; a nobis *ex toto corde, ex tota anima, & univerſis viribus*, quippe optimũ, & indulgentiſſimum parentẽ non à ſervis, ſed à filiis; *Non n. accepimus ſpiritum ſervitutis iterum in timore, ſed accepimus Spiritũ adoptionis filiorum, in quo clamamus*, dulciſſimam vocem ingeminantes, ſuaviſſimeq; ſonantem nationibus univerſis, Hebræis, Græcis, Latinis *abba pater*.

nũ timoris. Phavorin. D. Th. 2. 2. q. 19. a. 9. et q. 18. ar. 2. Ovi 5. metam. Timor, Dei cultus. Matt. 4. 10. Deu. 6. 13. Quæ includat timoris nomen. Pſ. 2. v. 11. Pſ. 137. 5. Act. 10. 2. Act 2. 25. 60 *Timor ſolebat quondam omnẽ legis obſervationem. Pſal. 9. 12. Exod. 20. à verſu. 18. Cur lex timore tradita. Deus timor Ge. 31. 53. 1. Joa. 4. 8. Deut. 5. 6. Matt. 22. 37. Luc 10. 27 Rom. 8. 15*

Et recedens à malo. Explicuit proſecutionem boni, videlicet facere bonũ, nunc alterã juſtitiæ partẽ adjungit, quod eſt *declinare à malo*. Receſſus autẽ hic juxta originale propriè eſt, rebellio quędã, & defectio à tota malorũ cohorte, & peccatorũ factione, & ſtatas inimicitias cũ peccato genere, hoſtiũ inſtar inferentũ hoſtibus bellũ; quo recedendi verbo, licet aba ſia radice, ſignificatur rebellio 3 Reg. 12. *Receſſit Iſrael de domo David.* & 4 Reg. *Rex Moab receſſit à me; veni mecũ contra eũ ad prælium.* Quare ẽt bellicũ aliquid ſonat, quod è contrario Eccleſiaſticus dixit, cap. 2. *Accedẽs ad ſervitutẽ Dei, ſta in timore, & pręparа animã tuã ad tentationẽ.* Ille. n. acceſſus ad factionem ſanctitatis, fit recedẽndo à malo, illud autem eſt virtuti, & pietati nomen dare, & Domino exercituũ militare. Cùm quo lacit, quod ſtare ſit etjã, ſtationem ſuã ſervare inſtar ſtrenui militis *& præparare ſe ad tẽtationẽ*, ſit & diligẽter ſe cõparare, vallare, atq; ſepire ad ſuſtinendũ impetũ adverſariorũ, quod Paulus dixit Epheſ. 6. *Accipite armaturam Dei, ut poſſitis reſiſtere in die malo.* Et deinde *ſtate ergo ſuccincti lumbos veſtros*. Hunc aut à malo velut ab hoſte receſſũ, Paul etjam expreſſiſſe videtur, Rom. 12. odii nomine, *odientes*; inquit, *malũ adhærentes bono*, quo loco Chryſoſt. ait: *Multã nos jubere Apoſtolũ adverſus malitiã habere inimicitiã, multũ odii, multũ belli*. Atq; illud pręterea obſervat. vehemens quoddã mali odiũ ſignificari particula Græca (*ἀπο*) ac ſi propriè dicas, *valdè abhorrentes a malo, lõgè recedentes*, non enim tantũ valet ea præpoſitio A, vel, ex, ſed etjã longè, procul. quã etjã habet vim Matth. 7. * *Diſcedite à me oẽs, qui operamini iniquitatẽ*, id eſt, procul recedite, neq; in eadem regione mecũ habitate id enim etjam ſignificat verbum ipſum *ἀποχωρεῖτε*, ſolùm vertire, inter me, & vos, non modò murus interſit, ſed etjam longiſſimum ſpacium, ut ſignificet nulla ratione *communicandum operibus tenebrarum*; procul *recedendum à*

ſalvo-

61 *Juſtitia pars declinare à malo. Pſ. 33. 16. Quid recedere in ſacris. 3. Reg. 12. 19. 4. Reg. 3. 7. Eccl. 2. 1. Quid ſtare in ſacris. Epheſ. 6. 13 Rom. 12. 9. Chryſ. hom. 21 ſuper ad Rom. ἀπο* 62 *Matth. 7. 23. * Deſſa vezadaos de mi, y de mo reyno.*

n'exqu, in *tabernaculis impiorum ; non ſtandum in via peccatorum* : atque
Eph.5.11. illud frequenti oratione poſtulandum à Deo, *Vide ſi via ini-*
Nu.26.26 *quitatis in me eſt, & deduc me in via æterna.* Exemplum omnis
Pſ.1.1. ſanctitatis tibi proponitur Job, ita *à malo recedens*, ut longè
Pſ.85.11. lateque ab iniquitate abſuerit: eumq; eo etiam nomine eum
ſcelere, & impietate immortales inimicitias ſuſceperit, regno
Regno di- ſe, & imperio digniſſimum præſtitit; cum de Rege Chriſto
gnus qui dictum ſit, *dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea*
malum *unxit te Deus Deus tuus, oleo lætitiæ*. Oleum autem lætitiæ id
odio habet. dicebatur, quo rex ungebatur in die lætitiæ, Can. 3. die vi-
Pſ.44.8. delicet, quo coronabatur, & inaugurabatur in regnum.
Oleum læ-
titiæ quale.
Can.3.15.

An Regnum Jobi Deum quoque timuerit, & ad Eccleſiam pertinuerit?

36 In lege naturæ fuere multi, qui ad civitatem Dei pertinerent, Eccleſia quid ; cur embolica.

64 Jobi lux, circumfuſa tenebris impiorum, omnia in hoc mundo confuſa, & permiſta.

63
Auguſtin. JObi ſingularis pietas, ſanctitas, religio, nos in hanc dubi-
tationem adducit, quale videlicet regnum extiterit ſub
In lege na- rege ſanctiſſimo: cui, ut cumulate ſatisfaciamus, unum, aut al-
tura fuere terum præmittemus. Primùm cùm Auguſt. de civit. 18. c. 47.
etiam ci- Sanctitatem Jobi, manifeſto argumento eſſe, in lege naturæ, &
ves ſpiri- extra Iſraeliticum populum fuiſſe, qui ad civitatem Dei, &
tualis Hie- ſpiritualem Hieruſalem pertinuerint, probatæ fidei & ſancti-
ruſalem. tatis cives. In hac nimirum civitate, *homo, & homo natus eſt in*
ea: id eſt, quilibet poteſt eſſe ejus civis, & indigena, quod le-
ges civitatis; juraque obſervet: atque fidem, & ſanctitatem
colat. Quid enim aliud eſt ſpiritualis Hieruſalem, quoniam
Quid ſit Eccleſia, hominumque multitudo, quos verus Dei cultus,
Eccleſia. veraque cognitio in unam civitatem convocat, & conjungit?
Eph.2.20. Cujus muri, atque mœnia erecta & ſuperſtructa ſunt *lapide*
angulari, quod non ſolùm utraque id eſt antiquæ, & novæ le-
gis fideles in Eccleſiam unam, *unam effecit*, ſed ab Adamo
quotquot fidem, & religionem veram tenuerunt, ſub eodem
Eccleſia lepto, eodemque domus Dei tecto continuit. Quippe Eccle-
univerſa- ſia Catholica, & univerſalis eſt, tum ob alia, tum quod uni-
lis. verſa tempora complectatur, id eſt, ab exordio mundi con-
64 ſtans perpetuò extiterit, ad finem uſque conſtanter, perpetuo-
Origen. que perſeveratura.
Gregor. Secundùm, cum Orig. hom. 1. & D. Gregor. l. 20. c. 1. Jo-
Phili.2.15 bi ſanctitatem mundo extitiſſe velut fulgentiſſimum lumen;
quippe juſti *in medio nationis pravæ, atq; perverſa*, ut ait Apo-
ſtolus, *lucent, velut luminaria in mundo*. Sunt itaque nunc lu-
mina circumdata tenebris, tenebræ reſperſæ luminib. impiis
intermiſſi ſancti, pii circumfuſi peccatores; confuſa omnia,
Auguſt. 1. & perturbata, & ut Aug. dixit, *perplexa nunc ſunt duæ illæ*
de civit. c. *civitates, invicemque permiſtæ, donec ultimo judicio dirimantur*:
35. nunc triticum, & zizania in eodem agro *creſcunt uſq; ad meſ-*
Matth.13. *ſem*: in eadem area grana frumenti nondum a paleis expurga-
30. ta, uſque ad *ventilabrum*; in eadem ſagena mali, bonique pa-
Mat.3.12. riter piſces concluſi, uſque *ad electionem bonorum in vaſa ſua*:
& Luc. 3. in eadem Ægypto commorantes advenæ Iſraelitæ cum indi-
17. genis, uſq; *ad exitum de populo barbaro*: Babylone inter Chal-
Matt.13. dæos detenti Hieroſolymitani, uſque ad converſionem *capti-*
40. *vitatis*: in iiſdem paſcuis hœdi, agnique pariter verſantes,
Pſ.113.1. uſque ad *ſeparationem*; in eadem domo magni patris familias
Pſ.125.1. *vaſa in honorem & vaſa in contumeliam*, aurea, & argentea li-
Matt.25. gnea, atque fictilia, *uſque ad virgam ferream, qua vaſa figuli*
32. *confringat*.
Rom.9.21.
Pſ.2.9.

PARS PRIMA.
Huſitas impios, atque infideles extitiſſe.

65 Prima ſent. de Huſitarum infidelitate.
66 Juſtorum lucrum ex impiorum perſequutione. Job ab impiis multa paſſus.
67 Impiorum convictus exitioſus.
68 Impii conantur juſtos corrumpere. Non tangenda, quæ illorum ſunt. Auditu, & viſu lædunt pravorum exempla.
69 Reges læduntur etiam impietate ſubditorum.
70 Miraculi inſtar bonum inter malos eſſe.

65
Prima ſen- JAm nunc de dubitatione propoſita Græci atque Latini cō-
tentia. ſentire videntur, non ſolum Job ex gentibus alienis à ve-
ri Dei cognitione, & cultu genus ducere, ſed regionem Hus
pariter etiam infidelitatis, & idololatriæ impietate aſtrictam
fuiſſe, nihilo enim meliori conditionis Idumæis, cæteriſque
Arabibus Huſitas cenſent. Ergo in ea regione errores illos
pervagatos fuiſſe oportet, quo tres illi viri Jobo affingunt, &
quos à ſe Job conſtanter depellit, adorati videlicet Solis &
Lunæ, & abnegatæ divinæ providentiæ, ex quo facilis & pla-
nus patefit aditus ad omnia ſcelera. Sententiam hanc pluri-
bus explicuit Orig. appellans Huſitas, univerſoſque poſteros
Eſau *injuſtos, impios, profanos, infideles, obſcænos*. Chryſoſt. *Orig. ho. 1.*
qui Auſitidem concludit intra Arabiam, ait *corruptos omnes*
in Arabia fuiſſe, & nullum ibi non extitiſſe improbitatis exem- *Chryſ. in*
plum. Gregorius impios illos, quibuſcum vixerit, ſignifica- *catben.*
tos ab ipſo Job, illis verbis, cap. 30. *Frater fui draconum, & ſo-* *Greg. lib. 1*
cius ſtruthionum; multaque ab iniquis illata ſuſtinuiſſe mala *c. 1. & l. 20*
exiſtimat; proptereaq; roſæ comparat, quam pungunt ſpinæ *cap. 29.*
circumſuſæ, puncturis licet ipſis ſuave ſpirantibus; quare ſi-
cut fingitur ille Cupidinis frater Anteros, mutuos videlicet
amor, & benevolentia, ſine quo neque cupido creſcere ad de- 66
bitam viri menſuram, neque exultare in infantili ætate mu-
tuis luſibus, & puerilibus confabulationibus lætus poterat;
quippe ſolius, & paris ætatis, ſocietateque deſtitutus; ſic ſanè
neque perfectus vir eſſe poſſe videtur, qui fratrem non ha-
beat, cum quo certet pariter; ſed non ſicut ille amor mutuum
amorem, & benevolentiam; ſed odium potiùs, & inimicitiam, *Pſ. 119.7*
ut cum his *qui oderunt pacem, ſit pacificus*; & inter eos vivat, *Geneſ. 4.*
qui retribuunt mala pro bonis, eo quod ſequi tur bonitatem. Ille
ergo tenuit eſſe Abel juſtus, quod Cainum fratrem habere re- *Geneſ. 21.*
nuit fratris oſorem, & fraterni ſanguinis effuſorem ſæviſſimū. *& Gala. 4.*
Iſaac eſſe non vult, qui Iſmaelem fratrem perſequutorem ha- *verſ. 29.*
re recuſat; Non Jacob, *princeps cum Deo*, quod germanus eſſe *Gen. 27. v*
nolit profani Eſau, nunquam non fraternam cædem anhelan- *41.*
tis; neq; Joſeph erit, cui non fuerint fratres plures (non unus *& 42.*
modo) *qui ſemper illum oderint*. Propterea Job ad tam excel- *Oſea 1.2.*
ſum creverit ſanctitatis faſtigium, *quod frater draconum fue-* *Gen. 37.*
rit, mortiferum ubique in illum malitiæ & invidiæ virus ja-
culantium. Cujus rei non obſcurum argumentum eſt, quod
data occaſione, virus in Jobum conceptum evomuerint ſui
ipſi cives, *deridentes, abominantes, longe fugientes, & minimè*
verentes ia illius faciem ſpuere, c. 30. v. 1. 9. 10. *opprimentes* etiā
nemine opitulante, v. 12. 13. 14. ſe etiam odio habitu teſtatur,
cum c. 31. ait: *Si gaviſus ſum ad ruinam ejus, qui me oderat*, &c. *Origen.*
Eandem Greg. mentem habuiſſe videtur Orig. qui Jobum in-
ter Huſitas conſtitutū appellat, *columbam inter rapaces aqui-*
las; agnum in medio luporum diripientium; inter tribulos lilium
Abrahamo perſimilem; qui credidit in medio Chaldæorum idola
colentium, eductuſque eſt de Viro (de flamma & igne exardeſ- *Gen. 15. 7.*
centis perſecutionis) *Chaldæorum*, & argutè illud obſervat
videri adverſus Satanam apoſtatam, illa verba directa, & con- *Iſ. 14. 12.*
torta *ut eras in terra Hus. Nam qui in terra ſanctorum iniqua* *Ezech. 28.*
geſſit, & de cœlo cecidit cum Lucifer eſſet, & in ignem æternum *14.*
conjectus eſt, qui in medio lapidum ignitorum ambulavat, non
poteſt non acriter vulnerari, penituſque transfigi propoſito
hominis exemplo, qui in terra Hus videlicet impiorum, ibi-
dem natus, ibidem altus, & educatus, fuit *vir ſimplex, & re-*
ctus, & timens Deum, & recedens a malo; numquam a bono de-
ficiens, numquam ab officio diſcedens; nihil mali, nihil vitii
ex impiorum convictu, quaſi contagione contrahens. Quare
niſi Huſitæ impii, & infideles fuerint non videtur magna Io-
bi laus, rectum, & ſimplicem fuiſſe. *Neque enim*, ait Greg. *val-*
de laudabile eſt, bonum eſſe cum bonis; ſicut n. gravioris culpa eſt
inter bonos bonum non eſſe, ita immenſi eſt præconii bonum etiam
inter malos extitiſſe. Quis. n. neſciat ex impiorum convictu 67
ſummum periculum ſanctitati creari; pravis exemplis ſæpè, *Impiorum*
multumque lædi, non raro etiam vinci, & opprimi? nonne *ſocietas*
commiſti ſunt inter gentes & didicerunt opera eorum, & ſervie- *exitioſa.*
runt ſculptilibus eorum, & factum eſt illis in ſcandalum? Ea *Pſ. 105. 35*
verò commiſtio qualis ſit, ex vini cum aqua temperatione cō-
modè intelligi poterit; eſt enim ab Iſa dictum, *Vinum tuum*
miſtum eſt aqua; ſicut enim vinum aqua dilutum languet, fri- *Iſa 1. 22.*
get, decoloratur, odorem amittit, tandem evaneſcit; non aliter *Pietas ſi*
ex impiorum familiaritate languet, friget, decolor, & acida *impietate*
redditur pietas; ſui commiſtioni faciendæ, & adulterandæ, *coniuncta,*
cauponandæque virtuti nunquam non invigilat calidiſſimus *aliquando*
ille caupo dæmon, ſui ſemper quæſtus noſtri diſpendii, da- *evaneſcit.*
mnique diligentiſſimus procurator. 68
Neque modo ferventioris, puriorisque ſanctitatis vinum *Impii co-*
corrumpere, & diluere ſtudet injecta familiaritate impiorum, *nātur pios*
ſed eam mentem impiis omnibus inicit, ut pelliciant, invi- *ad ſe con-*
tentque juſtos, quos apud ſe habent (ne quis ſe ab illorum vi- *vertere.*
vendi ratione abſtineat) ad impuriſſima Babylonis pocula,
turpeſque compotationes, & turbidum, fœculentumq; fœdiſſi- *Apoc. 17. 4*
marum vinum voluptatum: graviter nequiſſimū hunc dolum
ferente Deo, graviter etiam conquerente, Amos 2. *Suſcitavi*
de juvenibus veſtris Nazareos, & propinabatis Nazareis vi- *Amos 2. 11*
num.

rum à quibus, videlicet abſtinentia diſerte debuiſſetis, illos veſtros vos exemplo, conſilio, vinolentia oblato et poculo, & propinato vino, ad veſtræ ebrietatis, & vitæ impuriſſimæ imitationem convertere ſtuduiſtis. Ergo tã difficile eſt bonũ ju-

Difficile bonum inter malos eſſe.

ſtumq; inter malos eſſe, ut ille tantum fœlix, *beatuſq;* eſſe poſſe Davidi regi viſus ſit, non qui inter improbos non vixerit; *ſed qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit.* Id eſt, qui tam diſceſſerit

Pſ. 1. 1.

ab impiis procul, ut non ſolũ nõ excipere auribus conſilia, voceſque impiorũ, ſed neq; poſſit tangere, quæ ad illos pertinent, non ſedẽ, quã illi ſemel occuparint, nõ viã, quã illi calcaverint non veſtẽ quã illi tetigerint, quãvis nunquã induerint, (propterea enim caſtus Joſeph reliquit pallium in manu fœminæ turpiſſimæ, quod ut obſervavit Hieron. contactu impuriſſimæ manus, contagione peſtilenti contaminatũ eſſet) nõ accipere illorum etiã ſponte oblatũ auxiliũ ad operarũ laborẽ minuẽdũ, exemplo Zorobabelis, & populi Principum, 1. Eſdr. 4. qui *idololatris dicentibus, ædificemus vobiſcum, quia ita ut vos quærimus Deũ veſtrũ, responderunt; Non eſt nobis, & vobis ut ædificemus domũ Deo noſtro, ſed nos ipſi ſoli ædificabimus.* Quid quod e-

Pſ. 5. 9.

tiam impiorum nomen ſumptum ore, & verſatũ lingua lædere hominis animũ poteſt? Ea propter ſic apud ſe ſtatuerat David; *Nec memor ero nominum illorum per labia mea.* Quare quæ

1. Cor. 15. 33.

actione, ut vocãt Phyſica, lædere nõ poſſunt hominẽ, ſi ad impiorũ familiaritatem & convictũ referantur, bonos corrumpe-

Pſ. 140. 4. Chaldæus.

re mores potentia ſunt, qualia ſunt colloquia mala, atq; adeò et tacentẽ excipere eorum voces exitioſũ eſt: in quã ſẽſũ id Pſ. 140. *Non communicabo cum electis eorũ,* ita à Chaldæo explicatũ eſt, *non ſuſtentabor cantilena domus convivii eorum.* Si illorũ videas exẽpla improbitatis (mi[illegible]) tuis ipſis oculis faſcinaberis, minimũ, ſi te nimium geſſeris cautè & ſanctè, cruciaberis acerbiſſimè. Tantum audi Apoſtolũ Petrũ, tamen hanc verbis graviſſimis, graviſſimoq; exemplo cõfirmantẽ *Iuſtum,* inquit, *Loth oppreſſum* (opprimitur nimirũ inter improbos virtus) *à nefandorum injuria* vexant etiam contumeliis omnibus pietatem impii *ac luxurioſa converſatione eripuit* (videlicet redemit quaſi ex ſervitute; nam injuſtitia juſtitiam detinere, & conſtringere, veluti captivam nititur) *Aſpectu enim, & auditu juſtus erat,* nam quæ ille videbat, quæ audiebat, graviſſima, & moleſtiſſima illi erant *habitans apud eos, qui de die in diem* ſingulis diebus, quotidie quotidianis exemplis improbitatis *animam juſtam iniquis operibus cruciabant,* quippe non aliter quã judex cruciatibus, tormentiſq; extorquere ſolet a reo admiſſi

Dei beneficium eſt eum piorum ſocietate hominem eripere.

ſceleris confeſſionem, ita pravũ exemplum hominẽ excruciat ad abnegandam pietatem, & vitæ honeſtatem deſerẽdam. *Novit Dominus pios de tentatione eripere,* id nimirum eſt diviniũ quoddam, & immortale Dei beneficium, clariſſimum etiam divinæ benevolentiæ argumentum, juſtum de medio improrum, qui pietatem perdere tentant, educere, quamvis exilio, quamvis morte faciat; ſicut ſcriptum eſt. *Henoc pla-*

Sap. 4. 10.

cens Deo factus eſt dilectus, & vivens inter peccatores tranſlatus eſt, raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius. Propter hoc properavit educere illum de medio iniquitatum.

69 Sed quantumvis (inquis) hæc veriſſima ſint, Rex tamen, aut Princeps nõ verſatur in magno diſcrimine, cum impiis licèt converſetur, non n. tangi, lædive poterit pravis ſuorum

Princeps ſubditorũ ſceleribus conſentiẽs

moribus, & exemplis. Quare minus jam miranda fuerit Jobi Regis pietas: Minimè verò, nã non ſolum caput in reliqua mẽbra influit, ſed et, ut medici docent, aliis membris ægrotantibus conſentit, & parem ægritudinem participat; præſertim ab ſtomacho, in quem humores pravi, ſordeſq; ciborũ omnes coguntur. Quare ſicut caput, ita Rex perconſenſum patitur nocumentum, quemadmodum ex rege illo intelligi põt, qui ſatraparum ſui regni conſiliis, & voluntati ita conſentiens erat, ut nullã aliam ablegati a ſe Davidis rationem redderet, quam illam. *Rectus es tu, & bonus in conſpectu meo, ſed ſa-*

1. Reg. 25. 6. & 7.

trapis non places, revertere ergo, & vade in pace, & non offendas oculos ſatraparum. Neque verò de regni tantum proceribus; de tota plebe, & ignobili vulgo dictum eſt ab Hoſea *Tranſire fecit Samaria Regem ſuum quaſi ſpuma ſuper faciem*

Oſee 10. 7.

aquæ. Rex n. populo in idololatria proclivi, atq; præcipiti placere volens, uſq; ad ipſas aras idolorũ, vitulos erexit: cumque populus tanti ſceleris non modò non pænitens, verum etiam cupidus, atq; ſuſceptor improbo Regi minimè repugnaret; ſed potius lubens aſſentiretur, tũ ſui Regis, tum regni to-

Apoc. 17. 15

tius exitii cauſa extitit: *ſic tranſire* (propriè excidi, perireque) *fecit Regem ſuum, ſicut ſpumam* ſupernatantem; nam *aquæ multæ, populi ſunt; ſpumam* autem non ſolũ vẽtus, diſpergit, verũ etiã aqua in ſeipſam illã convertit, penituſq; conſu-

mit. Omni ergo ex parte mirabilis jam fuerit Jobi pietas; 70

Miraculi inſtar, bonum inter malos eſſe.

Dei timor integer, & illæſus in mediis turbis infidelium, & numinis contemptorum, & perſimilis miraculis illis omnium ſermone celebratiſſimis, Danieli inter ſæviſſimos leones ſoſpiti, & incolumi: Ananiæ, Azariæ, Miſaeli ambulantibus in medio flammæ, laudantibus Deum, & benedicentibus Domino: Rubo igne toto perfuſo, & ad ſpeciem ardenti, ſed minimè combuſto; Iſraelitis maris alveo imprimentibus ſicco pede veſtigia Heliſeo vati nihil damni perferenti ab equorum, curruum, & roboris exercitus Regis Syriæ obſidione, atque cum hoſtibus ſuis pariter gradienti. Rarum hoc, ſicut & miracula, & cujus exempla vix pauca invenias; unum reliquit Tobias: *Qui in captivitate*

Tob. 1. 5. Hiſp. pro prio, Guarda la boca.

*poſitus viam veritatis non deſeruit, & cum irent omnes ad vitulos aureos, hic ſolus fugebat conſortia omnium, & cum omnes ederent ex cibis gentilium, iſte * cuſtodivit animam ſuam, & nunquam contaminatus eſt in eſcis eorum,* & alterum in tribus illis viris ſanctiſſimis inveniri poſſe fortè ſignificatum eſt illo Ezechielis loco, *Si fuerint tres viri iſti in medio eius,* (videlicet terræ, quæ peccaverit & prævaricans prævaricaverit) *Noe, Daniel, & Job, ipſi juſtitia ſua liberabunt animas ſuas.* Simillimi namque extiterunt, pietate inter impios conſervata. Sicut enim Job inter Idumæos Deum timuit, *Dan. 1. 8.* & receſſit a malo, ſic Daniel etiam propoſuit in corde ſuo ne pollueretur de menſa Regis, neque de vino potus ejus, abſtinens à profanis, cõibuſque cibis, quibus alii pueri Regii veſcebantur, & propter eximiam ſanctitatem, & ſingularem pudicitiam de medio ſæviſſimorum leonum illæſos evaſit, miraculo ſignificante illæſam pietatem in medio Chal-

Dan. 6.

dæorum impiiſſimorum; tandemque. *Noe vir juſtus atque*

Gen. 6. v. 9

*perfectus * in generatione ſua,* ſæculo videlicet corruptiſſimo, *Omnis quippe caro corruperat viam ſuam ſuper terram.*

** Hombre ſancto, ſi en ſu tiempo uno.*

Propterea que dictum eſt ab Ezech. *Si fuerint tres viri iſti in medio eius,* quod Job, pariter, ac Noe, & Daniel in medio infidelium, & improborum vixerit; ideo etiam prædicatur receſſiſſe à malo, *quòd in circuitu eius impii ambularent,* Jobi ergo regnum, neque Deum timuiſſe, neque ad Eccleſiam pertinuiſſe, ex dictis abunde confici poſſe videtur.

ALTERA PARS VERIOR.

Huſitarum fides, & religio probatur.

71 *Statuitur fides, & religio regni Job.*

72 *Traditio vera religionis. Quidam ex gentibus, religioſi & pii, non minus, quàm Iſraelitæ.*

73 *Regna, Regeſque nebo in lege natura Deum coluiſſe. Explicatur bona ex parte locus Gen. 20.*

74 *Rei ſuperioris confirmationes, & exempla.*

75 *Pii Principis officium, quid Lac, Mamilla, Nutritius, Diſpenſator quid.*

76 *Regis & Sacerdotis munus. Locus Geneſis illuſtratus.*

77 *Exemplorum, quæ Princeps præbet, efficacitas.*

QUi Huſitarum regnum ſub Rege ſanctiſſimo impium, & infidele aſſerunt, atque ex eo celebrant pietatem 71 Jobi, exiſtimare videntur plus apud Regem valere ſolitum ſubditorum exemplum, quàm Regis vitam, & morum diſciplinam apud ſuos. Quòd cùm verum eſſe non poſſit, ali-

Iob imperavit fidelibus, & veri Dei cultoribus.

ter videtur de propoſita dubitatione ſtatuendum, neque Jobum, dum floreret in regno, odio habitum à ſubjecto populo, neque perſecutionem ſuorum, malive quidquam ſuſtinuiſſe; imò verò ſumma omnium benevolentia & obſervantia ſuſceptum, & cultum, nec non illius regnum aut ſaltem urbem regiam veræ fidei, & veræ religionis cultricem fuiſſe, proptereaque pertinuiſſe ad Eccleſiam. Rei hujus probatio, vel conjectura potiùs, non omnino levis, peti poteſt ex his quæ ſequuntur.

Primò; (quod & aliarum probationum fundamentum ſit) 72

Gen. 10. 21. 1. Par. 17.

nam licèt vera Dei cognitio, atque religio à Noè uſque ad Heber; & ab Heber uſque ad Abraham, à quo ad Iſraelitas, quaſi per manus tradita permanavit; tamen ante inſtitutam Synagogam, & Legem traditam, in Lege etiam, & populi Dei Republica fundata, & conſtituta non fuit vera religio, & Dei cognitio uni tantum populo adſtricta; nam licet antiquitus ille tantùm cognominatus eſt Dei populus, peculium, acquiſitio, propter peculiarem, quam illius gerebat curam, peculiareſque leges, & ceremonias tradi-

Aliqui ex gẽtibus pa.

tas, tamen, licèt non eadem lege, eadem tamen veri Dei cognitione & revelatione unius mediatoris Dei, & homi-

num,

res Iſraëlitis. num, aut divinitùs, aut per doctrinā acceptā, potuerunt non pauci inter gentes pares eſſe pleriſque ex populo Dei; atque adeò non ſolùm privati quidam homines, ſed integra aliqua Reſpublica, & populus cum ſuo Rege, & capite verum Deum agnoviſſe & coluiſſe. Quam rem docuiſſe videtur

Auguſt. Auguſt. 18. de civit. c. 47. ſic ſcribens: *Nec ipſi Judæi audeant contendere, neminem pertinuiſſe ad Deum, præter Iſraëlitas, ex quo propago Iſraël eſſe cœpit, reprobato ejus fratre majore, populus enim revera, qui propriè Dei populus diceretur, nullus alius fuit; homines autem quoſdam non terrena, ſed cœleſti ſocietate ad veros Iſraëlitas ſupernæ Jeruſalem cives pertinentes etiam in aliis gentibus fuiſſe negare non poſſunt; quia ſi negant; faciliimè convincuntur de ſancto, & mirabili viro Job, qui nec indigena, nec proſelytus, id eſt, advena populi Iſraël fuit, ſed ex gente Idumæa genus ducens, ibi ortus, ibidem mortuus eſt.* Hoc loco Aug. quamvis ſingularis his

Premitur Auguſtini locus. exemplum protulerit, non tantùm ſentit ſingulares quoſdam homines juſtos eſſe potuiſſe præter Hebræos, quippe hoc jam docuerat ſuperioribus, lib. 15. & 16. Eccleſiæ initia, progreſſuſque deſcribens, ſed illud proculdubio docet, gentem aliquam, aut populum, quamvis non diceretur propriè Dei populus, Deum agnoviſſe, & religiosè coluiſſe: tunc etiam loquitur poſt Dei populum, & rempublicam à reliquis gentibus ſeorſum inſtitutam, cum erat, atque prædicabatur:

Pſal. 75. 2. *Notus in Judæa Deus*, non ſolùm propter veram atque ſupernaturalem Dei cognitionem, ſed propter peculiarem aliam ex legibus, præceptis, revelationibus prodigiis, & miraculis frequentiſſimis, quaſi experientia quadam collectam, ut indicarunt Theod. & Baſil. *Ne Judæi omnibus noti* (ut Aug. dixit in hujus Pſalm. præfatione) *glorientur,*

Baſil. & Theo. ſuper Pſ. 75. *& inſultent gentibus, quibus Deus non diceretur notus.* Non loquitur itaque Auguſtin. de prioribus ſæculis, quibus nulli Dei populo alligata vagabatur Dei agnitio, & cultus.

73 Secundò, nam alia etiam regna, aut regis urbes tunc ſertè temporis ſub juſtis, Deumque timentibus regibus piè,

Abimelech fidelis, & pius. & fideliter Deum coluiſſe vero ſimile eſt; ut de Gerara, & ejus Rege Abimelech, exiſtimare oportet, ex circumſtantiis explicatis, Gen. 20. Primò, quod non voluerit Saram

Geneſ. 20. priùs conjugem, quem intellexiſſet eſſe ſolutam viro, & ſororem Abrahami; nam Dei, & religionis contemptores Re-

Magna ex parte explicatur. ges, *Videntes filias hominum, quod eſſent pulchræ, acceperunt ſibi uxores ex omnibus*, nullo uxorum, aut aliis viris deſponſatarum habito delectu, quas eligunt. Secundò, quod familia-

Gen. 6. 2. riter loquebatur Deus Regi, familiariter reſpondit etiam Abimelech, atque ſubmiſsè, ſi quid peccaſſet, deprecatus eſt; Deum agnoſcens, & religiosè compellans. *Domine*, in Heb. *Domine mi*, quam lectionem retinuerunt etiam vulgati quidam codices. Tertio, quod fidenter appellat ſuos, *gentem juſtam*, & non niſi per ignorantiam peccaturam; ſe verò ipſum ſimplici corde, & mundis manibus, cui etiam munditiei manum ipſe Deus atteſtatus eſt. Quod non videtur in hominem idololatriæ impietate contaminatum convenire poſſe. Quartò, quod poſtquā expoſtulaſſet Abimelech cum Abraham, *quid feciſti nobis, quid peccavimus in te, quia induxiſti ſuper me, & ſuper regnum meum peccatum grande?*)

** Quo viſos omni, ſ omni gente para uſar de eſſe termino.* ſubjecit ** Quid vidiſti ut hoc faceres?* Quid, nihil in meis civibus videre potuiſti, aut iniquum, aut impium, quod te in hanc neceſſariam ſimulationem compelleret. Reſpondit Abraham; *Forſitan non eſt timor Dei in loco iſto* (rectè Septua-

LXX. Θεοσέβεια. ginta, Θεοσέβεια. Dei cultus) *& interficient me propter uxorem meam*. plane videtur ſignificare nondum fuiſſe ſibi cognitam ejus regni, & loci religionem & pietatem.

Obiectio. Sed oppones eum locum non per dubitationem, ſed per aſſertionem debere legi. Pagn. *Verè non*, in theſauro, *profectò non eſt timor Dei loco iſto*. Vatabl. in annot. *certè non eſt*

Pagn. Vatab. *timor; id eſt, hujus loci homines non timent Deum*. Onkelos,

Onkelos. *utiq. non eſt timor Dei*. Forſterus, Cajet. Regia, *ſolùm*, vel

Forſterus. Cajet. Regia. *tantùm non eſt timor Dei*, Quaſi diceret, hoc ſolum vidi, vel cogitavi apud me, quo etiam modo particulam originalem (RAK) ſæpè vertit vulgatus per particulas excluſivas, Gen. 14. v. 24. Deuter. 3. 11. Joſue 1. 17. *Tantum ſit Dominus Deus tecum*. Reſpondeo, cum ſub illa particula, & tota ſenten-

רק *Joſue. Reſpond.* tia latere ſenſum, quem noſter interpres ſapienter expreſſit; quippe nullus alius quadrat; & argumento eſt conſenſus

Cald. Septuag. *Fortaſſe non eſt Dei cultus*. Chaldæus in Bibliis regiis. *Forſitan*, Tigurin; *Fortaſſis non viget timor Dei in loco*

Tygurin. אך *iſto*. Et quidem hoc etiam modo particula (Ach) quæ alteri eſt ſynonyma vertitur Pſal. 138. *Forſitan tenebræ conculcabunt me*.

Pſa. 138. Quartò, quod ut pium dicebat Regem, & Dei cultorē, invitat ſanctum Abrahamum, ut quā maluerit regni ſui Deum quoq; colentis ſedem, & habitationem deligat, Terra, inquit, *coram vobis eſt, ubicunq; tibi placuerit, habita*. Cùm tamen in re prorſus ſimili Pharao Rex à veri Dei religione alienus juſtū

Gen. 12. 20. Theod. Abrahā exegerit tota Ægypto, honorificè licèt: *Præcepit Pharao ſuper Abrahā viris, & deduxerunt eum, & uxorē illius, & omnia, quæ habebat*: quare Theod. q. 62. in Gen. ait; Abimelech probiorem fuiſſe Pharaone. Addit etiam q. 64. Abrahæ tēporibus fuiſſe viros pios; idq; conſtare ex Melchiſedech, & Abimelech, & Hebronitis omnibus Patriarcham magnopere venerati ſunt: cū enim pro ſepeliēda uxore peteret à Chananæis jus ſe-

Gen. 23. 11. pulcri, reſpōderunt filii Heth, dicētes: *Audi nos Domine, princeps Dei es apud nos, in electis ſepulcris noſtris ſepeli mortuū*. Theod. cū

Theod. LXX. 70. *Rex à Deo tu es in nobis* Quaſi diceret, pro Rege, & Principe divinitùs nobiscū dato te volumus, aut te habemus; neq; verò impius populus juſtū, & fidelē virū vellet regnare ſuper illos.

Ejuſdem confirmatio eſt, idem de Amorrhæis exiſtimaſſe

74 Theod. in quem ſenſum advocat id Gen. 15. *Nondum impleta*

Theod. Amorrhæi quidam fideles & pii *ſunt peccata Amorrhæorum*, nondum inquit Theod. *exitio digna perpetrarunt; non decet autem ante peccatum ex præſcientia pœnam infligere*; ſubjungens illis tēporibus extitiſſe viros pios. De regno vero Salem (ſive eadem fuerit quæ Jeruſalem, ſive quæ-

Gen. 15. 16. Regnū Melchiſedech fidele, dam alia urbs regia, cui imperaverit Melchiſedech, Rex juſtitiæ ac Sacerdos Dei altiſſimi) aliter apud me ſtatuere non poſſum, quam fidele, & religioſum regnum extitiſſe. Cum enim Rex ipſe, & ſacerdos pariter, Deo verò ſacrificia ſui populi offerret, nullas alias habebat Idolorum aras, aut templa, nullam falſam religionem. Idemque tandem conſtanter

Genebr. in chronol. an mūd. 2239 aſſeri oportebit de S. Jobi regno, cum ex ſupradictis fuerit *vir juſtitiæ*, ex dicendis verò etiam *Sacerdos Dei altiſſimi*, vide Genebr. in Chronol. exiſtimantem temporibus Patriarcharum,

Chananæi pertinentes quōdam ad Eccleſiam. atque Jobi ætate, pleroſque Chananæorum ad Eccleſiam Catholicam pertinuiſſe; tum etiam Arabes, à quibus liber Job acceptus eſt; in ſequè à Moyſe tranſlatus; filios præte-

Arabes filii Loth. rea Loth in Moab, & Ammon; & Eſau in Idumæa, ut qui circumciſionem, & ritus Abrahami retinerent. addit etiam

Meſopotam. Madianitæ. Aethiopes, Niniuitæ. non ſtatim defeciſſe ab eccleſia Meſopotamios, apud quos prophetabat Balaam. Neque Madianitas, apud quos Sacerdotii munere Jethro fungebatur Deum quoq; cultum in Aethiopia à filiis Abrahæ ex Cetura; in India à poſteris Jectā, qui & circumcidebantur, in Aſſyria à Niniuitis uſque ad Jonam.

Job. 4. v. 3. Tertio ex teſtimonio Eliphaz, c. 4. idem cōfici videtur; *Ecce docuiſti multos, & manus laſſas roboraſti, vacillantes confirmaverunt ſermones tui, & genua trementia confortaſti*, quòd manifeſtè pertinet ad veræ fidei, & doctrinæ ſanæ inſtructionē, tum etiā ad pietatis officia, quibus ſubjectum ſibi populū informabat,

Sācti Principis officiū quod. ut eo loco dicemus. Id porrò ſancti Regis, principiſve munus propriū eſt; ejuſmodiq; futuros in Chriſtiana eccleſia piiſſimos principes, qui vita, conſiliis, verbo, ſuorū fidem, pietatēq; promoveant Iſaias pollicetur, *Mamilla Regum lactaberis*. Quis

Iſa. 60. 16. Lac, & mamilla in ſacris. porrò neſciat lac ad doctrinam referri, qua teneræ fidelium mentes in fide & pietate nutriuntur & creſcunt, dicēnte Paulo: *Tanquā parvulis in Chriſto lac vobis potū dedi*, & Petro, *Rationabile, & ſine dolo lac concupiſcite, ut in eo creſcatis in ſalutem*. Conſe-

1. Cor. 3. 2. 1. Pet. 2. 2. quens verò ex hac Regum doctrina ſubjungit vates, *& ſcies, quia ego Dominus ſalvans te, & redemptor tuus fortis Jacob*. Sic videlicet proficies in me cognoſcendo, atq; timēndo. Neq; modo fideles ex Regum pietate, & fide exugunt fidei, & pietatis incitamenta; ſed in ſemel concepta ſanctitate confirmantur, eriguntur, manu ducuntur, brachiis etiam geſtantur, ne cadant, neve offendant in viarum diſcrimina; eodē vate dicente: *Erunt*

Iſa. 49. 23 Nutritii nomen unde ductum. *Reges nutritii tui, & Reginæ nutrices tuæ*. Porrò nutritii nomen ab illius fide, ſeu fidelitate dicitur, cui puer educandus, atque inſtituendus committitur; aut ab eo, qui officium, munuſve aliud, quale eſt œconomi, fideliter adminiſtrat: id. n. ſignifi-

אמן cat radix *Aman* fidum, aut fidelem eſſe, & cui credi aliquid,

Quis nutritius, & diſpenſator apud Paulum. committiq; jure debeat, uti conſtat eo, quod Eſther 2. dicitur Mardochæus *nutritius Eſther*, non ſolū educator, ſed & tutor, atq; curator. Idem verò nutritii officiū tunc Paulus explicat per miniſtrum, & œconomū fidelē, cum refert *ad diſpenſationē myſteriorū Dei*, & puræ, lacteęq; doctrinæ prædicationē *Sic nos*

1. Cor. 4. 1. Reges pii idem ſunt ſubditorum nutritii. *exiſtimet homo, ut miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorū Dei: hic jam quæritur, inter diſpenſatores, ut fidelis quis inveniatur*. Ergo Reges nutritii ſunt, atque diſpenſant fidelibus myſteria Dei; non quòd uſurpare ulla ratione debeant Sacerdotū miniſteriū, quorum eſt paſcere verbo, & verbi interpretatione gregē, qui in illis eſt; ſed quod illorū etiā pietati, & fidei committatur regnū inſtituendū in fide, & ad pietatē excitandū. Quā igitur fideliter, & ſollicitè exiſtimare oportet, Jobū Regē ſanctiſſimū

nutri-

Filii ſunt paterna ſuppellex. id eſt; cedet victoria in meam gloriam. Hinc conſequens eſt, ut cum eſt de filiis ſermo, dicantur parentibus ſuis naſci, quòd tum ad rem, atq; ad ſuppellectilem paternam, tum etiã ad bonum, commodumq; pertineant. Quare Jobi externa bo-
Patria in filios poteſtas. na jam incipiunt numerari; eſt namque ex jure naturæ patria, in filios poteſtas, & propterea acquiri, vel poſſideri à parentibus dicuntur, Gen. 4. *Poſſedi hominem per Deum*, Deut. 32.
Gen. 4. 1. Deut. 32.6 *Ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te.* Quare frequenter patris, & domini nomina junguntur, quaſi per expoſitionem. Idem
5 enim eſt dominum eſſe, quod patrem, Matth. 11. *Pater, ac domine cæli, & terræ.* Eccleſ. 23. *Domine, pater, & dominator vitæ meæ*
Matth. 11. 25. propterea Perſæ (ut author eſt Ariſt. in Poli.) liberis
Eccl. 23. 1. utebantur, quaſi ſervis; Et in eandem rem de patria poteſta-
Perſæ, te diſſerens Accurſius ſcribit, Sclavos (à quibus non mul-
Ar. 1. Pol. 8 tum abſunt Romani) filios arbitrio ſuo vendere, & occidere.
Accurſ. C. Ex quo ſorte videtur ad Hiſpanos derivatum, ut mancipia,
l. 8. ti. 47. *Eſclavos*, nominent, & genas illorum inſigniant, & inurant
de patria poteſtate in § jus autẽ. duplici illa nota. S. & † videlicet figura clavi. Sed de hoc plura I. C. Porrò Chryſoſ. homil. 67. in Geneſ. in hanc rem affert id Jacob moribundi benedicentis Joſepho: *Do tibi partem*
Chryſoſt. *unam extra fratres tuos, quam tuli in arcu & gladio meo.* Certè
Gen. 48. 22 non ipſe Jacob, ſed ſui filii Sichimam cæperant, atq; vaſtaverant; ſed ſi filiorum dominus pater eſt, multo magis eorum, quæ a filiis poſſidentur; ſi autem dominus, cui voluerat, dare
6 poterat. Sed hoc diſcriminis inter filios, & reliqua bona externa conſtituunt ſacræ litteræ, quòd peculiariter filii a Deo dentur; cætera ſubjaceant humanæ induſtriæ; nam *niſi Domi-*
Pſ. 126. 1. *nus ædificaverit domum* (familiam liberorum, poſteritatem) *in vanum laboraverunt, qui ædificant eam.* Ruſſus dicuntur, *hæreditas Domini*, id eſt, à Domino ſanctis ſuis conceſſa; hoc
Gen. 4. 1. illud eſt, Gen. 4. cum Eva peperit Caym, *Poſſedi hominem per Deum.* Quaſi diceret, natus filius, & mea poſſeſſio, & Domini etiam hæreditas eſt mihi a Deo donata. Sic exponit
Chryſoſt. Chryſ. hom. 15. ſuper Geneſ. *Non*, inquit Eva, *natura mihi*
Ge. 30. 1. 2. *puerum dedit; ſed divina gratia.* Quo illud pertinet Geneſ. 30. *cernens Rachel, quod infœcunda eſſet, invidit ſorori ſuæ*, & ait marito ſuo: *Da mihi liberos, alioquin moriar. Cui iratus reſpondit*
Gen. 33. 5. *Jacob: Nunquid pro Deo ego ſum?* Et iterum c. 33. Eſau percontanti *quid ſibi volunt iſti, & ſi ad te pertinent?* reſpondit, *parvuli ſunt, quos donavit mihi Deus ſervo tuo.*

7 *Filii proficui parentibus,* Dicuntur præterea filii naſci parentibus, quòd utiles illis futuri ſint, Iſa. 9. *parvulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis.* Referuntur namq; inter bona utilia, ut qui timere & co-
Iſa. 9. 6. lere debeant parentes Lev. 19. v. 3. & 3. Reg. 2. v. 19. *Hono-*
Enumeratio militatum, quas parentes percipiunt a filiis. *rant illos, & victum ſubminiſtrant*, Gen. 27. v. 1. Exod. 20. v. 12. Deut. 5. v. 16. & 27. v. 16. Eccl. 3. v. 1. & c. 6. v. 18. & c. 7. v. 29. Prov. 18. v. 24. Matth. 15. v. 4. & 19. v. 19. Epheſ. 6. v. 2. Operiunt ignominiam illorum, Gen. 9. v. 23. Propulſant injurias, & defendunt, Pſal. 126. v. 4. & ſunt fortitudo parentum, Gen. 46. v. 3. & lætitia, Prover. 10. v. 8. & 15. 20. & 24. Geneſ. 21. verſ. 6.

8 *Rom. 1. 3.* Tandem illi dicitur naſci filius, a quo genitus eſt, Rom. 1. *Factus eſt ei ex ſemine David ſecundum carnem* (ei) quo loco quamvis in Græco illud, ei, nunc non extet, ex ſacræ tamen ſcripturę more ſapienter potuit ab interprete addi, ut ſignificaret hominem Chriſtum verum eſſe Dei filium, verumq; Deum.
LXX. Hanc ipſam dicendi rationem ex Hebræo retinent Septuag.
Num. 26. 6 cum de alicujus familiæ primo parente loquuntur Num. 27. ubi nos habemus, *Filius Ruben Phallu, a quo familia Phalluitarum, & Heſron, a quo familia Heſronitarũ.* Septuag. ſic, *ipſi Phal-*
1. Par. 7. 2. LXX. *lu populus Phallui, ipſi Aſrom populus Aſroni*, & 1. Paralip. 7. ubi nos habemus, *de ſtirpe Thola viri fortiſſimi.* Septuag. legunt, *ipſi*
Luc. 1. 13. *Thola fortes virtute.* Quare cum Luc. 1. dicat Angelus Zachariæ, *Eliſabeth pariet tibi* (ex te parente) *filium*; Ioſepho virginis ſponſo tantum dicitur, *pariet filium*, non tibi, *quod enim in ea*
Matt. 1. 23 *natum eſt, de Spiritu Sancto eſt*, Matth. 1. ſignificat ergo hæc locutio non dubiam, ſed certam prolem, torum caſtum, omnis ſiniſtræ ſuſpicionis expertem: ex quo fit, ut filii chariſſimi habeantur patri; propterea namq; filios minus ſolent patres amare, quàm matres, quòd hæ certiores ſint de ſuſcepta prole, illi minus certi, ſæpè etiam dubii, ut Ariſt. ſcripſit.

Ariſtot. 9. Eth. 7. *Septem filii & tres filiæ.* Perfectus filiorum numerus ex utro-
9 que ſexu; ipſi etiam per ſe maſculi Septenario, perfectoq; nu-
Promiſcua ſoboles. mero; quo, ut inquit Philo, gaudet natura, ut quæ ſeptem diebus perfecta fuerit: ruſſos filiæ ternario, eodẽq; inſigni nume-
Philo, ro. Promiſcuam filiorum, & filiarum ſobole maximè eſſe parẽ-
Orig. tibus in votis obſervat Origen. quòd familia multum creſcat, & cognatio cũ externis multo facilius iniri poſſit ex permu-
Gener, & nurus, loco filiorum. tatione filiorum, & filiarum; ſi, cum pater dederit filios, & filias, ruſſos accipiat alios filios adoptivos, ſimileſq; filias, generos videlicet, atq; nurus; qui interdum erga ſoceros ſynceriores, atque beneficentiores ipſis filiis eſſe ſolent.

Verſ. III. Et fuit poſſeſſio ejus ſeptem millia ovium, & tria millia camelorum, quingenta quoque juga boum, & quingentæ aſinæ, ac familia multa nimis, eratque vir ille magnus inter omnes Orientales.

1 *Quid poſſeſſio in ſacris.*
2 *Poſſeſſio incommode redditur peculium, & quę peculii ratio.*
3 *In Arabia paſtores potentiſſimi. Arabię fertilitas vera naturaleſq; divitiæ, unde pecuniæ nomen.*
4 *Jobus auri dives; aureo ſæculo aurum non magni ęſtimatũ*
5 *Ovium certus numerus nõ ad parcitatem, ſed ad opulentiã expreſſus.*
6 *Oves Arabiæ quales; & pecorum uſus.*
7 *Camelorum uſus, & copia in Arabia.*
8 *Boum uſus.*
9 *Agri quondã facilè parabiles.*
10 *Jugerũ, ſub jugo comprehenſum, & utriuſq; nominis ratio*
11 *Aſinarum & aſinorum quæ utilitates, elucidatur locus, Gen. 36.*
12 *Mulorũ genus in Syria quale.*

ET *fuit poſſeſſio ejus* Alteram bonorum partem ſubjungit, opes videlicet, non quæ auro & argento, ſed quæ pecoribus conſtarent; non enim alias opes videtur locus hic, *poſſeſſionis* nomine dignas admittere. quare vim vocis enervant, ne dicam corrumpunt, qui non ſimpliciter, & universè *poſſeſ-* *Quid poſſeſſio.*
ſionem vertunt, cum Latino interprete, ſed reſtringunt ad rem pecuariam, legentes, & *fuit poſſeſſio pecudum*, ut Pagn. *poſſeſſio pecoris ipſius*, ut Tyg. *pecuaria res ejus*, ut Regia Nam non ſolum pecuaria poſſeſſio ejuſmodi fuiſſe aſſeritur, ſed in univerſum non alia illius poſſeſſio fuiſſe ſcribitur; præſertim cũ vox originalis (*micbne*) nullam peculiaris rei poſſeſſionem, ſed in univerſum quãcumque ſignificet, & hoc loco nulla alia voce addita reſtringatur, quæ tamen addi ſolet, cum peculiarem aliquam poſſeſſionem exprimere volunt ſacræ literę, ut Gen. 13. *Pag. & Regia notantur.* מקנה
Erat dives valde in poſſeſſione auri, & argenti. Gen. 26. *Habuit* *Gen. 13. 2.*
poſſeſſionem ovium, & armentorum, & licet quidem eamdem ori- *Gen. 26. 18*
ginalem vocem ſæpe verterit Latinus interpres, *pecora*, aut *ar-* *Diligentia vulgati interpretis.*
menta; ſed tamen id facit explicationis gratia, quòd ex antecedentibus, aut conſequentibus, aut aliqua alia voce oporteat ſic
intelligi, ut cum Exod. 17. legimus, *Cur feciſti nos exire de* *Exod. 17. 18.*
Ægypto, ut occideres nos, & liberos noſtros, ac jumenta ſiti? juxta Hebr. propriè, ac poſſeſſionem ſiti, certè non eſt alia poſſeſſio quæ ſiti interire poſſit, quàm jumenta & pecora. Sicut *Nu. 20. 19*
etiam Num. 20. *Si biberimus aquas tuas, nos & pecora noſtra dabimus quod juſtum eſt.* Juxta Hebr. *ego, & poſſeſſiones meæ*; nulla autem alia poſſeſſio aquam bibit, quam pecora Quare cum *Pagnin.*
bene hunc locum vertiſſet Pag. *ego, & pecudes meæ*, & Chald. *Chald.*
etiam *ego, & jumenta mea*, Tygur. *ego, & pecora*, tamen Re- *Regia.*
gia, ut a vulgato recederet, Hebraiſmum retinuit, & obſcure reddidit, *ego, & acquiſitionis meæ.*

2 Sed redeo ad noſtrum locum. Vatablus in annotationibus *Vatab.*
vertit, *peculium ipſius.* Quod impropriè videtur dictum: nã pri- *Quid peculium.*
ſcis ſæculis peculium erat, dicebaturque, quaſi particula quędam gregis, quam patres filiis, domini ſervis, induſtriæ exer- *Ulpia. ff. de pecul. l. depoſiti.*
cendæ cauſa concedebant, quanquam Ulpian. peculium dictum vult, quaſi puſillam pecuniam, puſillumve patrimoniũ;
tum verò peculium propriè non eſſe patrumfamilias, atq; no- *Cicero.*
bilium; ſed ſervorum, Cic in Parad. aperte ſcribit: *An eorum*, inquit, *ſervitus dubia eſt, qui cupiditate peculii nullam conditionẽ recuſant duriſſimæ ſervitutis*; Præterea neſcio quid affert lucri, & induſtriæ, cupiditatiſq; mercatoriæ, cura peculii conficiendi, quod in Jobum nulla ratione convenit; commodiſſimum *Feſtus.*
igitur nomen, *poſſeſſio*, quod licet primum dictum fuerit de agris, & fundis, ut ait Feſtus; poſtea tamen de quibuſcumq;
3 mobilibus bonis uſurpatum eſt. Adde quod potentiſſimi Ara- *Potentiſſimi Arabes paſtores.*
bes, paſtores erant: quare rectè potuit Jobi poſſeſſio in univerſum deſcribi à gregibus potiſſimũ, & armentis. de illa ſic ſcri- *Diodor.*
bit Diodor. l. 3. ſuę Bibliot. c. 7. *Pecorum adeò fertilis Arabia eſt, ut nationes plurimas vitam paſtorum ducentes enutriat.* atque hujus fertilitatis tot animantium, quę ibi longe, lateq; enumerat, rationem aliquam Phyſicã afferre videtur. *Videtur*, inquit, *Sol regioni ad meridiem poſita, plurimam gignendi virtutem afferre, propterea q; plurima in iis locis varia, ac pulchra animantia natura fieri.* Igitur ſi quæ ſunt, aut dici poſſunt non fallaces, aut falſę, *Verę, & naturales divitiæ.*
ſed verę divitię, & poſſeſſiones honeſtę, quę quidem ſunt, quas
Ariſtot. tũ veras, tum naturales appellat, 1. Pol. c. 5. & 6. ut *Ariſtotel.*
quę vitæ ſerviant, & quibus finis poſitus ſit, pro vitę & victus
exigentia; cum acquirendæ pecunię nullus ſit finis: nam quo *Ovi. 1. Metamorph.*
plus ſunt potæ, & devoratæ, plus ſitiuntur. quando enim nullus erat auri ſplendor, nulluſque uſus, aureum erat ſæculum:

cum

cu n vero effuſæ *ſunt opes irritamenta malorum*, ferrea ætas, & ſæculum ferrugineum eſſe jam cœpit.
Poſterius res inventa eſt, aurumq; repertum.
Quod facile & validis, & pulchris dempſit honorem.

Vnde pecunia dicatur Varro.

Harum autem veriſſimarum opum antiquitatem, atque præſtantiam ipſum pecuniæ nomen nunc quoque teſtatur, utpote quod a pecu, ut ait Varro, vel a pecore ſive a pecude dictum fuerit: & ipſi etiam antiquiſſimi numi, pecudis nota, videlicet ovis, aut bovis inſigniebantur, ut autor eſt Plinius lib. 8 cap. 3. & lib. 33. cap. 1. & 3 & Marcus Varro lib. 4. de lingua latina, & de re ruſtica cap. 2 qua de re plura aliquando dicendi, & occaſionem, & locum expecto.

Plinius. Varro.

4

Gen. 20.16

Neque verò exiſtimandum eſt, Jobi tempore nullum fuiſſe aut auri, aut pecuniæ uſum; namque jam Abrahami tempore Sara accepit mille argenteos ab Abimelech Geneſ. 20 & *enim ſepulchri quadringentis ſiclis argenti probatæ monetæ publicæ a filiis* Heth. Gen. 23. in Hebræo, *monetæ tranſeuntis* vel* *currentis*, videlicet quæ jam in communi uſu eſſet, & de manu in manum (quod dicitur) pro exercenda mercatura, vel contrahenda emtione, & venditione tranſire ſoleret. Septuag. habent, *quadringenta didrachma argenti probati mercatoribus*. Onkelus vero legit, *quadringentos ſiclos argenteos, qui recipiuntur pro mercimoniis in qualibet provincia*. Habuit etiam procul dubio Job aurũ, & argentũ, ut colligitur ex c. 3. & 23. & 28. quo non tam indicat ſe abſtinuiſſe ab auro, quam cum illo abundaret, contempſiſſe plane, & minime illius ſe cupiditati tradidiſſe; tum etiam ex cap. ult. cum a ſingulis propinquis accepit in, *aurem auream unam*, & c. 28. manifeſte probat jam tunc auri diverſas ſpecies, lapideſq. pretioſos in pretio fuiſſe, & ex regionibus remotis peti ſolere. Quare Origeni dicenti, non fieri hoc loco auri, atque argenti mentionem, quòd aurum, atque argentum minime habuerit, mihi nè aſſentior: ſed rectè illud, homines primis illis ſæculis vivo adhuc mundo, & conſtituto in primo quaſi juventutis flore, vivas divitias, & florentes, atque creſcentes amaſſe, videlicet viva pecora, & ea quæ humus profert: at vero jam nunc ſeneſcente, & prope mortuo mundo inhiare divitiis mortuis, atque ſepultis, auro videlicet, atque argento in ipſis terræ viſceribus recondito, & conſepulto. Sane viri ſancti primævam illam vivendi rationem, paſtoritiamq. vitam colebant; paſtoribus autem cenſus, atque divitiæ, conſtant pecoribus, ut Varro dixit: quare Job fuit *poſſeſſio ſeptem millia ovium*; &c. Hinc illos videas ita aurum, & argentum habuiſſe, ut ab auri, & argenti comparandi, & congerendi immodica cupiditate abſtinuerint, ut de ſe ipſo teſtatur Job. *Si putavi aurum robur meum* &c. has opes parentes relinquebant, & precabantur filiis, ut Jacob Gen. 49. benedicens Joſepho, *Benedicent tibi Omnipotens benedictionibus uberum, & vulvæ.*) Quòd ad pecorum fœcunditatem, & lactis ubertatem pertinet, eademque res intelligitur commode per *terræ pinguedinem* Gen. 27.

Gen. 23 16
** De buena moneda y corriente.*
LXX.
Onkel.
Job. 3. 15. et c. 23 10. & 28 1. & 6. Job. c. ult. 11. Iob. 28. 15.
Origen.
Vivitae divitiae, et mortuae quae.
Varro.
Iob. 42. 24.
Gen. 49. 25
Gen. 27. 28

Septem millia, &c. Catenæ autor ſuper id capitis 31. *Si lætatus ſum ſuper multis divitiis meis & quia plurima reperit manus mea*. ſic ſcribit: *Id eſt, neque mearum opum vos exitus inſinitos, fortaſſe igitur oves, cameli, omniaque ipſius certo fuerunt numero; ut quæcumque ſuperaſſent, in egentium uſum, ac ſumptum converterentur*. Quibus verbis exiſtimaſſe videtur, ſibi, ſuæq. familiæ certum hunc ovium, camelorum, aſinorumq. numerum præſcripſiſſe, ut reliquum pecorum cederet pauperibus. Sic enim legunt Septuaginta, *Si lætatus ſum, cum eſſet mihi o ſim multus, ſi ſi in innumerabilibus poſui manum meam* videtur eſſe ſenſus certo numero, certoque termino opes auxiſſe, & pro neceſſitate domus, atque familiæ dimenſum eſſe. Sed cum hic ovium, & camelorum numerus proferatur, non in argumentum rei cujuſdam parcæ; opumque ad mediocritatem quandam comparatarum; ſed potius fortunæ cujuſdã ſplendidiſſimæ, & divitiarum magnitudinis pręomnibus Orientalibus, non poteſt hic numerus is eſſe, quẽ Job pro ſua ſobrietate & animi moderatione in acquiſitione, & uſu ſuę poſſeſſionis ſib ſtatuerat, ſed quem illi præ cæteris Regibus augendo, & locupletando larga Deus manu contulerit: quare innumerabiles fuiſſe illius divitias ex illo c. 31. loco; colligi oportet, ut ibi dicemus.

Nicetas. Job. 31 25. Catena pecorum numerus quid indicet.
LXX.

6
Diodor.
Oves Arabicæ magnarum, pinguiumq. caudarum.
Origen.
D. Thom.

Septem millia ovium. Illud tantum de his ovibus ex Diodoro Siculo afferri poteſt non omnino ſcitu indignum, cum de Arabiæ fœcunditate ſcribit lib. 3. cap. 12. copioſam eſſe ovium magnas, pingueſq. caudas habentium. Nos dicimus, *carneros de cincos quartos*. Sed, quod ad utilitatem horum pecorum pertinet, D. Th. poſt Origenem obſervat, in ovibus indicari, quæ ad victum, & veſtitum; in camelis, quæ ad onera ferenda; in bobus, quæ ad colendam terram; in aſinabus propter mulorum generationem, quæ ad vehendum erant neceſſaria. eleganter, & ſubtiliter, ſed dicemus tamen ſigillatim. Et ſane Ovium præterea non ultimus uſus in ſacrificiis. (*Magna* (inquit Plinius) *pecori gratia, vel in placamentis Deorum, vel in uſu vellerum; ut boves victum hominum excolunt, ita corporum tutela pecori debetur*. Ovium vero in ſacrificiis uſus frequentiſſimus apud univerſas nationes, exceptis Ægyptiis, ut Exod. 8. conſtat, & Thebanis, ut ſcribit Herodotus in Euterpe, qui capras Diis ſui nolabant.

Vilitates pecorum.
Pl. lib. 9. c. 47.
Ovium uſus in ſacrificiis.
Exo. 8. 26.
Herodot.

7

Et erat mihi in camel. Poſt oves, camelos, & eo etiam numero ut cum ovibus perfectum numerũ denarium expleant, ad numeratos fuiſſe ex eo fortaſſe fuerit, quod *Cameos* (autore Plinio) *inter armenta paſcit Oriens*. Nec vero ſolum Arabici geſtãdis oneribus, ſed præliis etiam apti ſunt. Sic idem Plin. *Camelorũ duo genera; Bactriani, & Arabici: differunt, quod illi bina habent tubera in dorſo, hi ſingula, & in pectore alterũ, cui incumbant. Dentium ſuperiore ordine, ut boves, carent in utroq. genere; omnes autem jumentorum in locis iis terris dorſo funguntur, atq. etiam equitantur in præliis; velocitas inter equos, ſed ſua cuiq. menſura ſicuti vires*. Solinus quoque ſcribit Arabia plurimos camelos gignere; a Bactris vero camelos mares caſtrari, ut pugnaciores, atq. robuſtiores ſint excisa petulantia. Sicuti Ælianus, fœminas etiã, quo ad bellum aptiores exiſtant, vulvas ferro exulcerari. Vegetius quoque lib. 3. de re militari c. 23. *Camelos* (inquit) *aliquantæ nationes in aciem produxerunt*. Sed de Arabicis etiam camelis, atq; illorum uſu, & opera prætereundum non eſt Diodori teſtimonium; Is igitur lib. 3 ſuæ bibliothecæ c. 12. de illa Arabiæ parte, quæ ſupra Felicem Arabiam poſita eſt, loquens ſic ſcribit, *Multa, & diverſa camelorum prabet genera; tum pinguium, tum macilentorum; quorum nonnulli gibbum duplicem in dorſo habent, a quo, & Dissiti nominantur. Horum carnibus, lacteq; veſcuntur incolæ. Quidam ferendis oneribus apti ſupra decem medimnas frumenti, homines verò quinque in lecto jacentes vehunt. Anacoli verò, Logariq; qui Dromadarii ſunt forma, plurimum via conſiciunt, præſertim per deſerta, & aquis carentia loca; in bello quoq; duos in certamen ſagittarios ferunt dorſo contrariè invicem inſidentes, alterum à fronte adverſus hoſtem, alterum contra perſequentem pugnantes*. Cum igitur tum ad pugnandum, tum ad gerenda onera, tum ad cibum Arabes camelis utantur, nemini jam mirum fuerit, quod 1. Paralip. 5. ſcribitur, quod filii Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manaſſes, qui terram illam, quæ quondam Jobi fuerat, & amicorum illius, pugnantes contra Agarenos cæperunt camelorum quinquaginta millia, & ovium ducenta quinquaginta millia, & aſinos duo millia.

Pli. lib. 8. c. 17.
Solinus.
Aelianus.
Vegetius.
Diodor. Camelorum diverſa genera.
1. Paral. 5. 21.
Camelorum immenſus numerus.

Neſcio quid de ſeptẽ millibus ovium pro ſeptem filiis; & de tribus millibus camelorum, pro tribus filiabus, ut ſingulis filiis appropriarentur mille; rurſus idem de quingentis jugis boum, & quingentis aſinabus efficientibus ſimul ter decem millia, excogitavit Origen. acutè potius, quàm ſolidè.

Quingenta quoq, juga boum. Boum uſus non ſolùm in terræ cultura, quam non Buziges Athenienſis, aut Tryptolemus, ut ſcripſit Plin. ſed Noe invenit, de quo prædixerunt illius parentes, *Iſte conſolabitur nos ab operibus manuum noſtrarum in terra, cui maledixit Dominus*, bove nimirum, atq; aratro inventis. Sed præterea in ſacrificiis victimæ optimæ, & laudatiſſima Deorũ placatio, ex Plin. ſed apud Job, & illius amicos æqualis utriuſque victimæ uſus, & honor; par etiam numerus, ſic exigente Deo. *Sumite ſeptem tauros, & ſeptem arietes, & offerte holocauſtum.*) Rariùs videntur ceſſiſſe bovillæ carnes in cibum. Damnatus aliquando, qui ut omaſo veſceretur, bovem occidiſſet ſocium laboris, agriq; culturæ; actusq, in exilium. Quamquam Orig. dixerit boves vivos pro agricultura; occiſos pro cibo, & calceamentis fuiſſe. Sed vero exoritur hoc loco dubitatio cur inter poſſeſſiones S. Jobi agrorum nulla mentio fiat, neque terræ jugerum poſt juga boum? D. Tho. illam cauſam aſſignat, quòd propter infrequentes terræ habitatores, præſertim in Arabia, tum etiam propter ſoli ubertatem non erant agri valdè pretioſi; quare antiquis patribus facile erat mutare ſubinde loca, & agros, numeroſiſſimos, licèt greges ſecum convehereut, ut patet in Abraham, Loth, Jacob. Poterant ergo ſedem ſibi, ſuiſq; pecoribus deligere: ſic enim potuit Abraham dicere Loth. *Ecce univerſa terra coram te eſt, recede à me obſecro: ſi ad ſiniſtram, Aquilonem, ieris, ego dexteram Auſtrum, tenebo: ſi tu dexteram elegeris, ego ad ſiniſtram pergam, elegitq; ſibi Loth regionem circa Jordanem*, &c. Terram autem coram aliquo eſſe, idem eſt in ſacro ſermone, quod alicujus poteſtati, arbitriove, & oculorum delectui ſubjici; ut Geneſ. 20. *Terra coram vobis eſt: ubicumque tibi placuerit habita*. & Jerem. 40. *Terra in conſpectu tuo eſt? quò elegeris, & quò placuerit tibi, ut vadas, illuc perge*

Origen.
8
Plin. lib. 7. c. 56.
Gen 5. 29.
Plin. lib. 9 c. 44.
Iob. 42. 8.
Valer. M. l. 8. cap. 1. & Plin. ſuprà.
Origen.
9
Cur inter poſſeſſiones nulla ſiat agrorũ mentio.
D. Thom.
Agri quondã non valde pretioſi.
Gen. 13. 9.
Quid ſit terram coram aliquo eſſe.
Gen. 20 15.
Ier. 40. 4.
10

Verior reſponſio. *pergo.* Sed verior, æquè ac brevior reſponſio, in jugia boum terræ jugera intelligi: id ne quemquam lateret, expreſſerunt Septuag. legentes, *& opera magna erant ei ſuper terram.* Ipſaq; Latina
LXX.
Quid jugū apud Latinos. vox jugum aliquando pro jugero terræ accipitur, ſic.n. ſcribit Varro 1. de re Ruſtic. c. 10. *Jugum vocant, quod juncti boves uno die exarare poſſunt.* quæ eſt eadem jogeris ſignificatio, & diffinitio, authore Plin. l. 18. c. 3. conſentit etiam proprietas Hebraici nominis, quæ jugum vertitur, aliquando etiā jugerū, ut Iſai.
Plin. *Iſa. 5. 10.* *Varro.* 5. *Decem jugera vinearū facient laguunculam unam.* Cum autē jugerum unum ex Varrone ſuperius adducto, claudat biscentū pedea quoquo verſus quadratū, facilè erit ſummam colligere ampliſſimorū agrorū; præſertim cùm oporteret non eundem quotannis agrū ſeri, ſed vervacta multa, & novalia eſſe. Neque
Origen. verò ſolùm frumentitios agros habuiſſe vult Origenes; vineas
Chryſoſt. quoque illi attribuit; Chryſoſt. etiā conſitiones, prata, hortos.
Job agros potius, quā aurum cōnumerari. Non indignum animadverſione, quod advertit Chryſ. Regem hunc ſanctiſſimum non habuiſſe auratis laquearibus ornatas domos; non auro conglutinatos currus; nullam fieri mentionē equorum: adde etiam non venaticorum canum, non accipitrū, non deniq; theſaurorum auri, & argenti, lapidumq. pretioſorum; ſed illa tantùm inter poſſeſſiones referri, quæ ad vitæ neceſſitatem ſunt accommodata, & quæ facultatem cōferunt benè merendi de omnibus, atque egentibus opitulandi.

21 *Et quingenta aſinæ.* Has requiri ſolitas propter mulorum, &
D. Thom. mularum generationem, quod D. Thomas cum Origene cen-
Origen. ſuit, confirmari poteſt; muli enim quondam in pretio fuerunt, & illi præſertim; qui ex equo, & aſina eſſent, ut indicatur Ju-
Jud. 10. 3. dic. 10. *Iair Gallaadites judicavit Iſraelē per viginti, & duos annos. habens triginta filios ſedentes ſuper triginta filios aſinarum,* & c. 12.
Judic. 12. *Abdon habuit quadraginta filios, & triginta ex eis nepotes aſcenden-*
Vatbl. *tes ſuper triginta pullos aſinarū.* Quos mulos eſſe, Vatabl. aliiq.
Mulorum origo. cenſent. Hinc Hebraizantes tantoperè celebrant Ana illū, propter excogitatā artem admittendi equos ad aſinas; ubi.n. Gen.
Geneſ. 36. 24. 36. legimus; *Iſte eſt Ana, qui invenit aquas calidas* (Jamin) *in deſerto, dum paſceret aſinas,* Hebraizantes retentis iiſdem litteris, variatis punctis, legunt, *iſte eſt qui invenit* (Jemim) *mulos dum*
Reges mulis ad equitandū uſi. *paſceret aſinas.* Reges etiā utebātur mulis. 2. Regū. 18 & 3. Reg. 1. & 18. & ad publicam lætitiā, & ovationem adhibebantur, ut
2. Re. 18. 9 colligitur ex Iſai. 66. *Annunciabunt gloriā meā gentibus, & addu-*
et c. 13. 29. *cent omnes fratres veſtros de cunctis gentibus donū Domino in equis,*
3. Re. 1. 38 *& in quadrigis, & in lecticis & in mulis, & in carrucis ad montem*
Iſai. 66. 20 *ſanctū meū Jeruſalem, dicit Dominus.* Cæterum aſinarū hic men-
22 tionem fieri propter mulos, quibus inſidebant quondam viri
Cujuſmodi fuerit Arabici, & Palæſtini muli. principes, mihi valdè dubium eſt; nam mulos hujuſmodi non eſſe ejuſdem generis cum noſtratibus, ſed ſui generis, Ariſt. planè teſtatur l. 6 c. 36. de hiſtoria animaliū. *Sūt, inquit, in Syria quos mulos appellant genus diverſū ab eo, quod coitu equæ, & aſinæ procreatur, ſed ſimili facie; quemodo aſini ſylveſtres ſimilitudine*
Ariſt. *quadā nomē urbanorū accepere Et quidem ut aſini illi feri, ſic muli præſtant celeritate procreāt ejuſmodi mulę in ſuo genere.* Et idē c. 24 ſcripſerat, *in terra ſuper Phœnicē mulæ, & coeunt, & pariūt omnes, ſed ad genus diverſum eſt, quāquā ſimile.* Ergo vel aſinarū mētio fit,
Aſini opportuni agriculturæ. quòd neceſſariæ eſſent ſimul cū bobus ad terræ culturā; ſic n. Iſai. 30. utriq. conjunguntur. *Tauri tui, & pulli aſinorum, qui o-*
Iſa. 30. 24. *perantur terram, commiſtum migma comedent, ſicut in area ventila-*
R. David. *tum eſt.* Vel quod vehendo etiam deſervirent, ſi enim non mu-
Pagn. los aut hinnulos, ſed juniores aſellos illis locis Judicū intel-
Zach. 9. 9. ligunt Rab. David in lib. radicum, quem ſequitur Pagninus &
Plinius. non eſſe ineptos triumphis; aut vehendo, colligi poteſt ex
Quæ aſinarum apud Romanos utilitates. Zach. 9. *Aſcendes ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ.* Quos aſinarum uſus etiam apud Romanos fuiſſe Plinius teſtiaeſt li. 8. cap. 43. Aſinum, inqit, CCCC. *nummum emptum.* Q. *Axio Senatori auctor eſt Marcus Varro, haud ſcio, an omnium pretio animalium victo, opera ſine dubio geruli mirifica, arando quoque; ſed*
Origenes. *mularum maximè pro generatione.*) Idem confirmat Orig. dicens
Aſini Arabici. in regione Arabiæ, & Palæſtinæ pares eſſe equis in velocitate eundi, & redeundi, & valere ad negotia peragenda, & afferenda; eademq. officia præſtare, quæ nunc equi, & muli. Aſinarum autem potiùs, quàm marium, videtur facta mentio, quòd ut eodem loco ſcribit Plin. mares ſint in opere remiſſio-
Plin. res, ac deteriores.

Ac familia multa nimis.

23 *Familia nomen à miniſtrando, & ſerviendo terræ. Agricola ſervus. Explicatus Eccleſiaſticus.*
24 *Familia quos comprehendat. Qui familiares: qui Cenſiti Agricola.*
25 *Familia potiùs, & ruſticum inſtrumentum comparandum, quàm Latifundia. Correctus Plinius.*
26 *Superandus agrorū, & pecorū numerus à familiaribus. alia etiam præcepta Rei Ruſticæ.*
27 28. 29. 20. 21. 22. *Varia Magnitudinis, & Magni quoq; acceptiones in ſacra Sermone: Quid Parvulos, Puerus, Comparativa, & Superlativa Hebræorum,*
23 *Quid Orientalis, & Oriens apud ſacros.*
24 *Divitum compellatio in Scriptura. Divitiæ nutrimentum vitiorum. Jobi laus.*

A*C familia multa.* Numeroſum videlicet famulitium, quo opus erat ad pecorum & agrorum curam: Sept. *Miniſterium multum valde*: Aquila, *ſervitium.* Symmachus, cùm noſtro, 23 *LXX.* *Aquila.* *Symmach.*
famulitium, aut *familia*: conſonant omnia, & conſpirant cum fonte; nam *familia*, in Heb. deſcendit à radice (*Ghabad*) quod eſt miniſtrare, aut ſervire; Inde operari, vel colere terrā, quod propriè eſt ſervire terræ: ſicut etiam Colum dixit l. 3. c. 4. *Summa ſedulitate culturæ ſervias.* Nam ſicut ſervus alitur ab eo, cui ſervit, & vitæ neceſſaria accipit, non aliter homo à terra, quam excolit: & ſicut ſervus non recipit laboris, & ſervitutis aliam mercenarii mercedē videlicet denarium diurnum; ſic agricola præter victum, & veſtitū, non alias pecunię uſuras exigit à terra. Hanc ſerviendi translationem, & rationem, quæ in agricultura poſita eſt, indicavit Eccleſiaſt. c. 27. v. 18. dum eum, qui *Eccl. 27. 18* ficum ſervat, quod agricolæ eſt. conjungit cum ſervo, & miniſtro, qui ſumma obſervantia & cura hero ſuo miniſtrat. *Qui ſervat* (inquit) *ficum* (Tyg. qui colit ficum) *comedet fructus eius; & qui cuſtos eſt Domini ſui, glorificabitur.* Ergo ſervit terræ agricola; tum etiam in ſervitio alicujus Patris-familias eſt; ſic apud *Job. 7. 2.* Job c. 7. dicitur ſervus, qui operatur terram, deſiderare umbrā; *Ge. 4. 7. 19* & Ge. 47. cum Aegyptii vendiderunt agros, ſeq; ipſis addixerunt colendis, dicuntur facti ſervi Pharaonis. *Eme*, inquiunt ad Joſeph, *nos in ſervitutē regiā, & præbe ſemina, ne pereūte cultore redigatur terra in ſolitudinem.* Deinde verò: *quintam partē Regi dabitis, quatuor reliquas permitto vobis*, &c. Quare licèt familiæ ap- 24 *Familia de quibus dicatur.*
pellatio in liberis tantùm hominibus diceretur, quorum Dux, & princeps generis vocabatur Pater, & Mater familiæ, ut ſcripſit Feſtus; deinde verò ita liberos contineat ut ait Ulpia. *Feſtus.*
ut comprehendat eos omnes, qui in miniſterio ſunt, etſi liberi eſſe proponantur; vel alienos bona fide nobis ſervientes. at de ſervis, aut fa- *Ulpia. lib. 195. ff. de verb. ſig.*
mulis jam dicitur; non quidem de uno, aut altero, ſed de pluribus, *nec duo*, inquit Lex, *familiam faciunt.* Eandem rem ele- *Cicer.*
ganter dixit Cic pro Cæcin. *Quid facilius, quam probari iis, qui Latinè ſciant, in uno ſervulo familiæ nomen non valere. Deinde neq; dubium eſt, quin ſi ad rem judicandam verbo ducimur, non re, familiam intelligamus, quæ conſtat ex ſervis pluribus.* Hinc eſt quòd *Familiares qui dicerentur.*
olim qui ſervi eſſent, familiares dicebantur, authore Macrob. in Satur lib. 1. c 11. *Noſtri, inquit, majores omnem dominis invidiam, omnem ſervis contumeliam detrahentes, dominū patrem familias, ſervos familiares vocaverunt.* Idem ferè iiſdem verbis apud *Macrob.* *Senec.*
Senec. l. 6 epi. 47 Servi itaq; agricolę, alii erant verè ſervi in dominorū mancipio poſiti; alii liberi quidē, ſed tamen ita addicti, ut quaſi ſervi numerarētur, quippe qui ne peculiū quidē ſuum haberent; & hi Cenſiti agricolæ dicebantur apud Ro. Ut fuerint poſterioribus ſæculis Jobi ſervitia ampliſſima erant, & fa- *Cēſiti Agricola.*
milia multa nimia, ex ſervis, & aſcriptitiis agricolis, ut tandē illud veriſſimū ſit. *Ubi multæ ſūt opes, multi & qui comedunt eas.* *Ecc. 5. v. 10*

Sed mirabilis ſanè ſacræ hujus hiſtoriæ ordo in enumerandis, & proponendis, quæ faciunt ad Jobi laudem Deſcribit enim optimum Patrem familias cùm potiùs ruſtica inſtrumenta, boves, juga aratra, familiam recenſet, quàm latifundia, aut agrorum multitudinem & amplitudinem; inter alia enim de agro colendo præcepta. hoc quoque in hęc verba ſcripſit Plin. 25 *Cur familiæ potiùs mētio, quā latifūdiorum.* *Pli. 28. c. 6*
Modum agri in primis ſervandum antiqui putavere; quippe ita cenſebant, ſatiùs eſſe minùs ſerere, & meliùs arare. Qua in ſententia & Vergilium fuiſſe video (eò alludit ex 2. Georg.

... ... *Laudato ingentia rura,*
Exiguum colito quam ſententiam expendit Colum. li. 1. c. 3.)

Verumq; confitentibus latifundia perdidere Italiam: jam verò & provincias. Sed qualem oportuerit eſſe optimi Patrisfamilias, ſolertiſſimiq; agricolæ Jobi familia, tum quid familiæ nomen ſignificet ex iis, quæ de Furio Creſino ſubiicit Plinius, intelligendum eſt. *C. Furius Creſinus è ſervitute liberatus, cum in parvo admodum agello largiores multò fructus perciperet quàm ex ampliſſimis vicinitas, in invidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret veneficiis. Quamobrem a Sp. Albino Curuli dia dicta metuens* *Qualis futura familia:*
damnationem, cùm in ſuffragium tribus oporteret ire, inſtrumentum ruſticum omnem in forum attulit, & adduxit familiam validam atq; ut ait Piſo, bene curatam, ac veſtitam) ſic .n. omnino cor- *Plin. correctus & illuſtratus.*
rigendus eſt, & legendus hic locus, non ut exemplaria ferè omnia habent, filiam validam, parum .n. aut nihil ad agriculturam filia; multum familia) *ferramenta egregiè facta, graves ligones, vomeres ponderoſos, boves ſaturos. Poſtea dixit; Veneficia mea. Quirites, hæc ſunt; nec poſſum vobis oſtendere, aut in fo-*

C rum

Ex eodem Plin.

rum adducere lucubrationes meas, vigiliaſq; & ſudores: ita omnium ſententiis abſolutus eſt. Cavit etiam *Cato* inter prima rei ruſticæ præcepta, ne familiæ malæ ſint. Igitur Jobi familiarum multa nimis, tum minimè mala, ſed optima, valida, benè curata, beneq; veſtita boves ſaturi, vomeres ponderoſi.

Cato.c.10. & 11. de rvſtica. Varro. 10. Ut ſit evidum de multitudine Familiæ.

Multa nimis. Certus familiarum, & agricolarum numerus colligi ex quingentis jugis boum, & certo quodam numero jugerum terræ cuſtoſa quantumvis computatione minimè poteſt. Quamvis enim M. Cato operariorum numerum præfinire voluerit ſingulis agri jugeribus; idemque conatus fuerit Saſerna; ſed quidem (ut rectè dicit Varro) non poteſt ad certã metam, aut numerũ familia dirigi; neque de hujus magnitudine, aut multitudine aliter ſtatui, quàm pro agri proportione; nã ſi ſit ita diſſimilis, ut totus arari non poſſit, ut ſi ſit cõfragoſus, atque ardu, paucioribus eget bobus, atque bubulcis. Sed tamẽ cùm numeroſiſſimã familiã, & non niſi certũ numerũ jugerum, boum, certoſq; pecorũ greges locus hic deſignet, videtur planè indicare agrorum numerũ, ab agricolarũ; & multitudinẽ pecorum, à paſtorum, & magiſtrorũ pecoris familia, & numero ſuperatã fuiſſe, ut major & numeroſior fuerit familia quàm

Agros ſuperandos eſſe à familia, Pænorũ ſententia. Columel. li. 1. c. 3.

res neceſſaria agrorum poſtularet. Præſtat enim paruulus agellus benè cultus, quàm multò laxior malè. Quippe acutiſſimam gentem Pœnos dixiſſe convenit, referente Columella (*imbecilliorem agrum, quàm agricolam eſſe debere; quoniam cum ſit colluctandum cum eo, ſi fundus prævaleat, allidet dominum.*)

17

Hebræi cõparativis, & ſuperlativis carẽt. Magnitudo quid cõprehendat.

Eratq; vir ille magnus inter omnes Orientales.) Hebraiſmum retinuit interpres, carent enim Hebræi comparativis, & ſuperlativis; circumloquuntur verò particulis, *Præ, valde, inter*. Latinus diceret, Maximus inter omnes Orientales. Magnitudo verò hæc cùm ex multis rebus ſpectari poſſit, etiam ea proprietate originalis vocis, quæ aliquando refertur ad nobilitatem, & honorem, ad tumorem, & arrogantiam animi; ad divitias, & ad ejuſmodi generis ullam præſtantiam, & magnificentiam; hoc etiam loco multiplex exiſtit interpretatio.

גדול

LXX.

Prima expoſitio. Nicetas. Chryſoſt. Didymus. μεγιστᾶνες Magni qui. Marc. 6. v. 21. Hora. 1. ſer. Sat. 6.

Prima Septuaginta, legentium, *Erat homo ille nobilis inter eos, qui ab ortu ſolis* ſic enim habent Vaticani: quamvis Cõplut. habeant, *magnus*; & illo modo accepiſſe Græcos conſtat, nam referunt ad generis nobilitatẽ ductũ ab Abrahamo. Author Catenæ, Chryſ. Dydi. Sic *magni* dicũtur in ſcriptura, quos appellant Græci, *μεγιστᾶνες*, quaſi dicas, magnos, aut maximos: eãdem vocem Marc. 6. reddidit interpres, *Principes, Herodes natalis ſui cœnam fecit principibus*. nos. *Los grandes del Reyno*. Latinus etiam magnum pro nobili accipit, quale illud Horatii eſt ..... *Magni Quo pueri magnis è centurionibus orti, &c.*

18

2. Expoſit. 2. Reg. 7. ver. 9.

Secundò, alii pro famoſo & glorioſo nomine accipiunt. Quaſi dicat fama Jobi occupaverat regiones illas orientales; ſic exponit D. Thom. & Lyranus, qua etiam ratione dicitur. 2. Regum 7. *Feci tibi nomen grande, juxta nomen magnorum, qui ſunt in terra.*

19

*Tertia expoſitio. Joſ. 4. 14. 4. Reg. 5. 1. Exod. 11. * Teniando todos mucho reſpeto.*

Tertiò, ut referatur ad honorem; colebatur Job ſumma omnium reverentia, & obſervantia præcunctis Regibus Orientalibus; vel ab Orientalibus: omnium honoratiſſimus. ſic Joſ. 4. (*Magnificavit Dominus Joſ. 4. Reg. 5. Naaman Princeps militiæ regis Syriæ, erat vir magnus apud Dominum ſuum* (ea ponitur) *& honoratus*. Exo. 11. *Fuit Moyſes vir * magnus valde in terra Ægypti * coram ſervis Pharaonis, & omni populo.*)

Quartò referri poteſt ad ſapiẽtiã: cùm n. ſapiẽtiſſimus Philoſophus, atq; Theologus fuerit (quam laudem ipſe ſponte, licèt a cæteris etiã delata, ſibi arrogat, cũ in platea prodeunti ſibi parari cathedrã, & intentos ad illius doctrinã inhianti ore, ſingula verba quaſi cæleſtis pluviæ ſtillas excipi ſolere teſtatur) Certè non videbatur prætermittenda tã illuſtris laus; neq;

20

4. Expoſitio Job. 29. 7. Eccl. 1. 16. Qui dicantur parvuli in ſacris. Prov. 1. 22 1. Co. 14. 20 1. Co. 13. 11 Hus conſilium. Didimus. Prov. 8. 12.

verò alio loco recenſita. Et de ſapiẽtia quidẽ videtur illud accipiendũ Eccl. 1. (*Ecce magnus effectus ſum*, ſequitur expoſitio, *& præceſſi omnes ſapientia, qui fuerunt ante me in Jeruſalẽ, & mens mea contẽplata eſt multa ſapienter.*) Quare per antitheſin dicũtur (*parvuli, & diligere infantiam qui dicuntur; effici pueri ſenſibus,*) qui non rectè, neque verè de rebus ſentiunt, & judicant. Quare Paulus 1. Cor. 13. ait, *Cum eſſem parvulus, loquebar ut parvulus, ſapiebã ut parvulus; quando autẽ factus ſum vir, evacuavi quæ erant parvuli. Magnus* ergo *erat Job*, vir ſapientiſſimus, nihil puerile; nihil juvenile, aut laſciviens verbo, aut opere; ſed maturè omnia, & præmeditato conſilio faciens, ut qui in terra Hus habitaverit; quæ interpretatur Cõſiliũ; ſic obſervãte Didymo; & rectè, cùm ſapientia de ſe dicat: *Ego ſapientia habito in conſilio.*

25

5. Expoſitio Gen. 26. 12.

Quintò illud videtur commodiſſimum, ut ad divitias referatur, & poſſeſſiones ampliſſimas: namq; verbis ſimillimis (ſi non iiſdem) locupletiſſimus Iſaac deſcribitur Gen. 26. (*Sevit Iſaac in terra illa, & invenit in ipſo anno centuplum; benedixitq; ei Dominus, & locupletatus eſt homo, & ibat proficiens, atque ſuccreſcens, donec magnus vehementer effectus eſt; habuitque poſſeſſiones ovium, & armentorum, & familiæ plurimum.*) Non aliter deſcribitur ſtultus ille dives Nabal 1. Reg. 25. *Poſſeſſio ejus in Carmelo, & homo ille magnus nimis, erantq; ei oves tria millia, & mille capræ*. Ergo dicerne Job omnium Orientalium locupletiſſimus; quæ non eſt levis opulentiæ amplificatio; cum Orientales gentium omnium ditiſſimi habiti fuerint.

1. Reg. 25 12. Orientales ditiſſimi.

22

6. Expoſit. quæ ſuperiores alias cõcilias. 3. Reg. 10. 23.

Sextò tamen ſi velis non ſejungere omnes, quas enumeravimus magnitudinis formas, rectè poterunt e laudi omnes intra magnitudinem, & amplitudinẽ hujus vocis, *Magnus*; pluribus namque titulis *magnus* extitit Job *inter Orientales*; ſicut etiam Salomon propter celebritatem nominis, ſapientiæ, divitiarum, & univerſæ iſtius gloriæ, magnus dicitur 3. Reg. 10. *Magnificatus eſt ergo Rex Salomon ſuper omnes Reges terræ, divitiis, & ſapientia, & univerſa terra deſiderabat vultum Salomonis.*

Orientales. Armeniam, Arabiam, Meſopotamiam, & alias conterminas Provincias intelligit; nam reſpectu Palæſtinæ, & Jeruſalem, quæ in meditullio terræ habitabilis conſtituta eſt; tota Aſia eſt Orientalis; ſicut Europa Occidentalis; quare univerſos ille terræ tractus, quem terminat Syria, ſurſum verſus, Orientalis dicitur. Sicut, & Balaam Chaldæus Syriam Orientem nominat Num. 23. *De Aram* (hæc eſt Syria) *adduxit me Balaac, de Montibus Orientis*. Non aliter dicti ſunt Magi veniſſe ab Oriente, quòd, vel ab Arabia, vel a Chaldæa, Jeroſolimam venerint.

Matth. 2. 1 23

Divitis nomen peccator. Pſal 81. 2. Divitiæ virorum pabulum. Pſ. 5. de repub. et dial. de juſto. Job ditiſſimus, atque ac ſanctiſſimus.

Illud indicabo potius, quàm dicam, ex ingentibus Jobi divitiis valde locupletari illius ſanctitatem; cùm enim dives in Sacro ſermone peccatoris nomen habeat Pſal. 81. *Facies peccatorum ſumitis*. id eſt, potentum, atque divitum; ſubjungitur enim; *Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris*. id eſt ditioris, atque potentioris, cum ſuperbæ opes non ſuperbiæ ſolum, ſed libidini, cæteriſque vitiis materiam, & facultatem præbeant; Jobo tamen omnium virtutum pabulum, atque nutrimentũ extiterunt; ut neque impoſſibile jam videatur (quod Plato exiſtimavit) valde divitem, pariter, ac valde probum eſſe; neque ita virtutem a divitiis diſcrepare (quod plerunque videmus) quaſi utraque in lance ſtateræ ſint poſita, ſemperq; in contrariã partem declinent; cum in Jobo æquis libraſſe ponderibus, opes ampliſſimæ, æquè ac pietas ſingularis reperiatur.

Vers. IV. Et ibant filii ejus, & faciebant convivium per domos, unuſquiſque in die ſuo: & mittentes vocabant tres ſorores ſuas, ut comederent, & biberent cum eis.

1 *Quis uſus, & proprietas verbi, Eundi, in ſacro ſermone.*
2 *Virorum, ſponſis domos ædificandi vetus conſuetudo: filii Jobi jam patres familias.*
3 *Originis ſententia, filios Jobi adhuc fuiſſe filios familias, quid domus appellatio contineat.*
4 *Superioris difficultatis ſolutio. Illuſtratus locus Judicum.*
5 *Concordia fraterna facit dies fauſtos.*

1

*Hebraiſmus illuſtratus. Deut. 13. 2. Quid verbum eundi in ſacris. Oſea 14. 7. 1. Reg. 15. 6. Conſuetudo ſignificata verbo eũdi. Geneſ. 8. 1. Jona. 1. 11 & 12. Ezec. 1. 14. Gen. 26. 13 * Yua cõmo ebu puyãd a y prieſſa en riquiecẽdoſe LXX. * Andavãſe de caſa en caſa i de fieſta en fieſta.*

IBant, & faciebant. Hebraiſmus videtur; quem quidã explicant, ut ſingulare quoddã ſtudium, & curam ſignificet; pro, ſũmo ſtudio celebrabant convivia ſicut & Deu. 13. *Ire poſt Deos alienos, peculiare quoddam ſtudiũ, & animi contentionẽ afferre*. Alii etiam addunt verbum eundi Epitaſim, & incrementũ habere. Moſe. 14. *Ibunt rami ejus*. id eſt vehementer creſcent, & expandentur, conſurgentq; in altũ. 1 Reg 15. Dixit Saul Cinæo; *abite, recedite, atque diſcedite ab Amalech*; id eſt celertime diſcedite; curam, diligentiã, celeritatem fugiendi importat. Sed certe hoc loco, & plerisq. aliis ſignificare videtur conſuetudinẽ, aut curſum nunquam interruiſſum in ea re, quam verbum ſubſequens ſignificat; conſuetudo nunquã intermiſſa hæc apud illos erat faciẽdi convivia Hiſpanos eodem idiotiſmo, pulchre explicaſſet, *yuan por ſu rueda combidandoſe*. Gen. 8. *Aquæ ibant, & decreſcebant uſq. ad decimũ menſem*. id eſt aſſidue, ſine intermiſſione decreſcebãt. Jonæ 1. *Mare ibat & intumeſcebat* Id eſt inceſſanter æſtus creſcebat. Ezech. 1. *Animalia ibant, & revertebantur*. i. continuò, ſine mora, atque adeo celeriter. Gen. 26. * *Ibat proficiens, atq. ſuccreſcens*. Fortè verbum *eundi* ſimplicem ſignificationem habet hoc loco, cum enim oporteret convenire in aliena domo, ire oportebat in domũ convivii. *Ibant* igitur, & celebrabant convivia Sic ſane Septuag. intellexiſſe videntur, * *Convenientes filii ejus faciebant convivium*: Quid ſi redundet hoc loco illud ipſum verbum, *eundi*; neque aliud ſit *ibant* & *faciebant*, quàm ſi tantum dixiſſet, *& faciebant*; Verbo veniendi, aut eundi, redundat, ſimilis Hiſpaniſmus. *yuan y combidavanſe.*

2

An filii Iob

Per domos. Uxores jam duxiſſe ſeptem filii hinc videntur, ut qui ſeparatis in domibus eſſent, & patres familias; nam ſole-

fuerunt; cum hæc contigerit, filii familias: Reg. 7. 8. & 9. ſolebant viri ſpõnſis domos ædificare; atque idem a Salomone, vel ex Palæſtinorum, vel Ægyptiorum more ſervatum eſt, ædificavit enim domum filiæ Pharaonis', quam uxore duxerat; de qua dicitur, *Filia Pharaonis aſcendit de domo David in domum ſuam, quam ædificaverat ei Salomon.* Erant ergo jam filii Job, *Filii excuſſorum*, id eſt, excuſſi, & truſi è paterna domo aut, Juriſperitorum verbo, emancipati.

Pſ. 126.4. Origen. 3 Verùm Orig. ſenſiſſe videtur fuiſſe tunc temporis filios familias, aut certe in paterna domo habitaſſe; cum enim diſſerit de promiſcua ſobole, quæ parentibus multo jucundior eſt, quã ſi ex altero tantũ ſexu ſuſcipiatur, ſic ait: *Si aliqui filii tantum naſcerentur, alii autem filiæ, cum eas viris omneſt traderet domum vacuam relinqueret, atq; hæreditatem ſuam deſolatam; nunc verò filias ſuas ſane dat foras; filiis autem intus accipit uxores, ac per hoc, & extrinſecus habet cognationẽ, & intrinſecus hæreditatẽ.* Quibus verbis ad eum locum alludere videtur Judi. 12. *Abeſan de Bethlehem, qui habuit triginta filios, & totidem filias; quas emiſſas foras maritis dedit, & eiuſdẽ numeri filiis ſuis accepit uxores, introducens in domum ſuam.* Neq; huic ſententiæ obeſſe poterit nomen plurium domuum; nam domus in ſacro ſermone quodcumq; receptaculum, aut partem domus ſignificare ſolet, cum Paſſer dicatur *invenire ſibi domum*, videlicet foramne parietis, & *Lepuſculus plebs invalida, in petra collocat cubile* (Hebraicè domum *ſuum*,) & mulieres texebant *domunculas*, id eſt, cortinas tabernaculorum; Non aliter olfactoriola, ſeu capſulæ plenæ odoribus, rebuſque ſuave ſpirantibus dicuntur ab Hebræis, *domus animæ*, aut *ſpiramenti*.

Iudi. 12.9. Domus quid comprehendat. Pſ. 83.4. Prov. 30. 26. 4. Reg. 23.7.

Domus animæ] quid Hebr. Cæterum hæc domus acceptio ex adiunctis facilè colligi poteſt, cum tranſlatitia eſt, aut paulò laxior, vel ſtrictior; ſed in præſenti loco propria non eſt deſerenda, neq. detorquenda, præſertim, cũ illud, quod eſt, *Mittere, & vocare*, domicilia ſeparata oſtendat; idemq; neceſſario convincat nuncium acceptum à Jobo de everſione domus primogeniti, non enim potuit eſſe pars aliqua paternæ domus, cum tota ipſa, quatuor angulis cõcuſſa, & labefactata ventorũ violentia corruerit. Et ne maneat ſcrupulus ex Judic. loco cũ dicuntur nurus introduci in domum ſoceri, nõ intelligo domum ipſam lateribus conſtantem, parietibus, & tecto; Quanta enim deberet eſſe, ut præter ipſum Abeſan judicẽ, & principem virum, caperet triginta alias virorum, & uxorum peculiares familias? Sed per domum intelligo familiam, & cognationem: eſt enim uxor de familia viri, ut Juris periti docent.

4 Difficultatis ſolutio. Illuſtratus locus Iudicum. Domus, pro familia. l. quictiq; 1 C. de re militar. l. 12.

5 *Unuſquiſq; in die ſuo.* Heddomadam integram implebant ſeptẽ filii; & cùm ſuũ diem cuiq; aſſignatum dicit, fortè illũ diẽ intelligit, qui cuiq; ex ordine reſponderet incipiendo a primogenito, & a Sabbatho, cujus diei prima quondam obſervatio, primuſq; honor fuit; deinde ſecundo natus, ſecundo diei ſuccedebat. Certè hujus convivii dies notandus albo lapillo, ut qui fraternam concordiã promoveret; ſicut è contrario Athenienſes referente Plutarcho, in deteſtationem fraternæ diſcordiæ, unum ſemper ex quolibet mẽſe diem eximere ſoliti erant, quo inter Minervam, & Neptuoum nata fuerit contentio.

Dies ſacer fraternæ concordiæ.

An filiorum Job convivia quotidiana, perpetuaque fuerint?

6 *Filios Jobi ſemel tantum in anno convivia celebraſſe. 1. ſententia.*
Quotidianas compotationes ad luxum pertinere.
7 *Secunda ſententia verior: verbi futuri temporis quid valeat in ſacris. Illuſtratus Eccleſiaſtes. Vulgatus defenſus.*
8 *Quotidiana cõvivia fraternam caritatem promovent. Convivii Ætymologia apud Hebr. Græc. Latinos.*
9 *Priſcorum cõviviorum ritus & frugalitas.*
10 *Divitis epulonis locus, & peccatum. Illuſtratus Lucas ex Græco.*
11 *Filiorum concordia parentibus grata, & convivia procurata.*
12 *Quotidiana convivia pertinere tum ad filiorum, tum ad parentis laudẽ. Temperantia condimentum quotidiani cibi.*
13 *Mittere & miſſus; vocare, & vocatus in ſacris. Vocatores qui apud Latinos.*

6 SEd illud quæſtionẽ habet, an quotidiana eſſent hæc convivia, ita ut nulla hebdomada convivio vacaret; an verò peculiari quadã, & certa hebdomada, ſemel videlicet in anno, ſeptem diebus continuis convivarentur. Hebræi exiſtimant non niſi ſemel in anno hujuſmodi convivia celebrata; illos ſequuntur Orig. Eugub. & Aſtunica. Cajetanus verò paululum de hac ſententia remiſit; cum enim dicat ſe dubitare, quantum temporis inter convivium & convivium intercеſſerit, & neſcire an menſtrua fuerint, an crebriora, rarioràve; tandem concludit rationi conſentaneũ videri non fuiſſe quotidiana, ſed moderatum temporis ſpatium convivium à convivio ſeparaſſe.

Hebræorũ ſententia. Origenes, Eugub. Aſtunica. Caietan.

1. Ratio. Probari hæc poſſunt primò, quòd videantur hæc convivia quaſi umbra quædam legis præceſſiſſe: In lege autem præcipiebatur ſeptem diebus epulum celebrari, Paſchæ', Hebdomadarum; tum etiam Scenopegiæ, hac conjectura utitur Origenes. Deinde, quoniam quotidianæ compotationes ad nimium luxũ, & crapulam potiùs referrentur, quàm ad charitatem fraternã, quam filii Job, quippe ſancti, ſanctoq; parente nati, coluerunt, cum modeſtia, & frugalitate conjunctam, Vitio ſanè ingenti datur epuloni diviti, quòd quotidie epularetur ſplendidè. Nõ aliter luxuriantibus, & intemperantibus procis, atque opes ſuperbas jactantibus dicebat Telemachus.

Deut. 16. 2. Ratio. Luc. 16.19 Ho. Odyſ. 11

Quin & divitias, & opes aſſumite veſtras.
Mutua porque domos convivia ferte viciſſim.

3. Ratio. Ad hæc, ſi ſemper ſympoſia agitarent, id inter illorum, & ſui parentis laudes minimè nũc videretur referendum; neq; verò Jobi ſacrificium ſemper pro filiis offerendũ, & pro expiandis conviviorum ſordibus, quod nunquam intermittendum eſſet, ſed craſtina die reparandum: hac ratione utitur Eugu. Tũ verũ illud (quod Cajetanum movet) non eſt prætereundum, minùs gratia, minuſq; jucunda convivia futura, nauſeam potiùs, & faſtidiũ allatura, quæ quotidiana eſſent, & nulla intermiſſione, nullaq; abſtinentia præteritæ diei condita: deeſſet nimirũ illis tertia illa valde comẽdata lex convivii, ut certa, & delecta quadam die celebrentur, nõ promiſcuis, & profeſtis. Conſtare enim debere conviviũ his tribus dixit Varro, lectis viris, lecto loco, lecto tẽpore, quod etiã inter ipos fratres, filioſq; obſervandum eſſe Augu. docuit de hac re differens. *Rogandi*, inquit, *ſunt parentes, & vicini, ſed rarius rogandi ſunt.* Sanè qui ſingulis diebus vel convivia, vel convivii apparator eſſet, familiæ ſuæ benè præpoſitus, bonuſq; ſuorum liberorum educator eſſe non poſſet: nihil enim ſibi, ſuiſque curandis temporis reſervaret, integra menſis, & delitiis vita conſecrata.

Eugub. 4. Ratio. Convivii lex. Var. in Menalip. Aug. ſer. 2 de temp. Dominica, 2. adventus

Verùm communior ſenſus interpretum quotidiana, perpetuaq; convivia planè aſſerit: & licèt pauci apertis, & diſertis verbis rem hanc doceant, nemo nõ videtur ita ſenſiſſe, cũ ipſa ſententia minimè ſit obſcura; unuſquiſq; in die ſuo: Et deinde *Sic faciebat Job cunctis diebus.* Quid quod perpetua illa, & indefeſſa cõſuetudo verbo eundi ſignificatur, ut ſupra explicuimus: tum etiam quia (ut Hebræus apud Cajet. dixit) poteſt exemplar ita verti, *& ibunt filii eius & facient convivium* quæ verba futuri temporis rẽ perſeverantem, & nunquã intermittendã ſolent indicare; licet ſoleat verti a Latino interprete per alia tempora; ut Eccl. 1. *Quid habet amplius homo de univerſo labore ſuo, quo laborat ſub ſole?* Heb. *quo laborabit ſub ſole.* ut ſignificetur labor, perpetuus humanæ vitæ comes, & grave jugum ſuper filios Adam a die nativitatis, uſq; in diem mortis eorũ. Cæterum licet futurum hoc loco non ſit in exẽplari, quòd nũc extat (aliud enim forte tunc habebat præ manibus Hebræus ille) ſed præteritum; ita ut propriè ſit, *Fuerunt filii eius, & fecerunt convivium*. Sapienter Latinus interpres intellexit præteritum illud perfectum, idem valere, quod imperfectum, quod continuationem etiam, & perſeverantiam actionis ſignificat, ut ſupra oſtendimus. ſicut Eccleſ. 1. ex Hebræo ad verbum dicas, *ortus eſt Sol, & occubuit*, quod rectè Vulgatus legit, *Oritur, & occidit* ut ſignificet, eundem ſemper movendi, oriendi, & occidendi curſum tenere, quem tenuit ab initio. Quòd ſi dicas huic tot ſignis conſuetudinis ſignificatæ ſufficere unam totius anni hebdomadã; ridiculè dices, certè ſemel in anno hanc virę, & menſæ cõmunionẽ inveteratæ illi conſuetodini dediſſe ſatis non eſt: deficeret enim tam lõgo unius anni jejunio, quantũvis ſemel in anno ſeptem integris diebus continenter epularetur.

Verior quæſtionis ſolutio. Verbi futuri temporis quid indicet. Eccl. 1.3 Hebræus refellitur. Quid valeat præteritum perfectum in ſacro ſermone. Eccle. 1. 5. Vulgatus interpres defenditur

Ergo ut hæc pars ſtabiliatur, ſatisfaciamus his, quæ pro parte adverſa objecta ſunt. Quod Origeni quaſi umbra, & præambulum legis, & epulorum Paſchæ, & ſcenopegiæ eſſe videtur; aliis non videtur, facilis, & vera reſponſio in re, quæ negari tam facilè poteſt, ſicut dici.

8 Reſpondetur ad obiecta. Ad 1 Ad 2. obiectum.

Quòd ſecũdo loco additur, quotidianas compotationes pertinere ad luxum, minimè aſſentior: ad confirmandã, & augendam charitatem, & communis vitæ ſocietatem, concedo. Eleganter quidem docuit Cicero ex ipſa ratione nominis convivii, quorſum res ipſa cõviviorum, & epularum ſolemnium inſtituta eſſet. *Benè*, inquit, *maiores noſtri accubationem epularum, quòd amicorum & vitæ coniunctionem haberet, convivium nominarunt; meliùs quàm Græci, qui hoc idem tũ cõpotationẽ, tum concœnationẽ vocant, ut quod in eo genere minimũ eſt, id maximè probare videantur.* Et licèt quidẽ Lingua Sancta conviviũ nominet à *Sathah* quod eſt bibere, quaſi dicat potationẽ, ſot cõpotationẽ; & profuſiora convivia, non ex alio quàm ex vino, & largiore potu notetur Iſa. c. 5. *Væ qui conſurgitis manè ad ebrietatem ſectandam, & potandum uſq; ad veſperam, ut vino æſtuetis; Cythara, & Lyra, & tympanum, & tibia, & vinum in conviviis veſtris.*

Convivia charitatẽ promovent. Cic. de ſenectu. Convivii etymologia apud Latinos. Unde dicatur convivium Heb. משתה *Iſa. 5.*

ſtis. vigebant fortè apud intemperantiores Judæos prandia antè lucana, quę apud Priſcos in uſu erant, & quorum meminit Hom. odiſſ. li. 4. Strabo etiam lib. 15. ſcribit, Perſis abuſum inevaluiſſe, ut a manè ad veſperam quidquid eſt temporis, unico prandio concluderent: & de Alexādro ſimiliter loquitur Plu. *Alex. prandio, cùm diluculaſſet, accumbebat*. Author eſt Sueto. Galbam ante lucem veſci ſolitum; ſicut Aelianus, Tarentinos matutinis ſe poculis ingurgitaſſe. Sed redeo ad Hebraicam convivii appellationem, quæ quāvis à potando ſumpta fuerit, ſed tamen ut dicit Cic. (*qui Græcorũ more bibunt, ex hoc convivii magnificentiā conſiderans, quod maximum apud illos eſt;*) at verò viri ſobrii id minimum ducunt: amicitiæ, & vitæ coniunctionem, quæ conviviorum ſobrietate alitur, & confirmatur, maximum Non madebant olim menſæ multo mero; non replebantur vomito ſordibuſque, quod Iſa. deplorat; non onerabātur infinitis ferculis, quod noſtri nunc (deplorandũ) mores, noſtra ferunt tē-

9 pora; ſed cibus mundus, ſimplex, nullis fictitiis conditurisatq. palati, & gulę irritamētis; qualia exiſtimare oportet hæc familiæ Jobi convivia extitiſſe. Certè menſa, res apud antiquos ſacra fuit, ut ait Macro. &, quod de Perſarũ regibus Serinus apud Stobæũ, ſerm. 42. & 44. memoriæ prodidit, ante cibum de modeſtis diſputaſſe, & ante potũ de tēperantia; hoc idē à conviviis piiſſimis, & frugaliſſimis minimè prætermiſſũ credendũ eſt; ſicut neque illa, quæ apud alias gentes à vera religione alienas obſervata fuerunt, referente Macrob. ut numinis primũ, & religionis pro convivii capite meminiſſent; deinde bena precarentur convivis, & ſecundum præcationem dapibus eum modeſtia veſcerentur. trinis tantum ferculis convivia exhibuit Auguſtus; ſcribente Sueto, Servius in 1. Æneid. duobus tantum ulos antiquos Romanos dixit (non pluribus fortè Jobi) neque poculis pluribus; quare ex quatuor poculis, quorum primum Anacharſis referente Laertio, & Aſclepiades, ſcribente Apoleio, dicerunt pertinere ad ſitim ſecundum ad hilaritatem, tertium ad voluptatem, quartum ad inſaniam; fratres iſti ſancto parente nati, tantum duo prima ſumpſerunt neceſſitati, honeſtati, fraternæque hilaritati ſervientia. Rurſus ex novem poculis aliis, quæ Eubulus enumeravit, cum Baccbum inducit ſic loquentem apud Athenæum.

Prudentibus viris ego tres miſceo
Crateras, unum ſanitatis gratia:
Primum bibunt hunc: grati amoris alterum;
Dulcis voluptatiſque: at inde tertium
Somni: bibunt hos turba nam prudentium
Redeuntium domum: nec eſt inde amplius
Quartus virorum poms, eſt injuria:
Et quintus eſt clamoris: eſt Laſcivia
Sextus ſacratus: ſuggilationibus
Eſt ſeptimus: vocantis eſt octavus: hinc
Eſt nonus ira. ——

10 Ex iis, inquam, duo tantum prima ebibebant; ſanitatis primum; mutui amoris, & benevolentiæ alterum, quæ quoniam ſemper perſeverare, vigereq. debebant, nunquam convivorum celebritas intermittebatur.

Qui deinde affertur in exemplũ dives epulo, longè eſt diſſimilis; Is enim epulabatur *Ephrenomenos* lætum ſe reddebat, delitiabatur, beatificabat ſe, depellebat omnes animi ſolicitudines, & curas, ſolam voluptatem conſectans in epulis: ut colligitur ex Phavorion in *Euphron*, & in *Dyſpheros*, quæ contraria ſunt; poteſt illud verbum epulandi, & delitiandi afferre abundantiam quādam, ut nullum voluptatis genus pretermiſerit, nullamq. occaſionem voluptatis; quam etiam abundantiam ſignificat verbũ Laſciviendi; Amos 6. ex proprietate radicis *ſarach* ſic enim quod Latinus dicit, *laſcivientes*, Septuag. leguntur, *delitiis affluentes*. Epulum verò non fratribus, non hoſpitibus, non peregrinis, non egenti Lazaro apparabat, ſed ſibi ipſi: ſplēdide. *lapros*, largè, lautè, magnificè, exquiſitis cibis, atq. eupedis. Ergo iſte erat mancipium ſui corporis, ventrem pro Deo colens; huic libamina, & ſacrificia offerebat, quæ non ſacro, ſed execrādo voracitatis igne abſumebantur; Simillimus profectò illis, quorum immenſam gulam, & turpem laſciviam deſcribit comminabũdus Amos; *Opulentos in Sion, dormiētes in lectis eburneis, & laſcivientes in ſtratis, comedentes agnum de grege, & vitulos de medio armenti, bibentes vinum in phialis, optimo unguento delibutos, & c. nihil patientes ſuper contritionem Joſeph.* Quare ille audire

11 metuit in inferno, ſitiens, & eſuriens, *Memento quod recepiſti bona*; (*Agatha*) largam, & lautam ciborum, & potus fruitionē.

Jam tertia ratio petit, an hæc conviviorum narratio pertineat ad laudem filiorum, an verò ſolius parentis; poſſet enim videri alicui ex hoc ſolùm commendari Jobus, quod ſacrificaret pro filiis intemperantioribus; tam erat religioſus, & de filiorum pietate ſolicitus; tum etiam quàm fuerit fratrum concordia ſuo parenti grata, ut hoc quoque ad fœlicitatis cumulum accedat, ſignificatur: nam ut ille dicit *fratrum inimicitia parentib. graviſſima*. Certè Plau. author eſt, Xetaem, cum audiviſſet Ocebum filium inſidiatum fratribus, mœrore contabuiſſe. Morteṁq potius, quàm filiorum diſcordiam mater ſapientiſſima probabat, precabaturq. ſibi Julia Severi Imperatoris uxor; hæc, ut Herodianus ſcribit l. 4. cum Getam, & Antoninum filios à contentione, & imperii diviſione revocare non potuiſſet, talem habuit apud eos orationem: *Terrā quidem, & mare ò filii jam inveniſtis, quo pacto dividatis; matrem verò quonam modo dividetis? Quomodo infelix ego diſtribuar inter utrumq. uſtrū me primam igitur occidite dimidiamq. utorq. apud ſe partem ſepeliat*: ergo convivia per ſe nullam eſſe laudis materiam.

Cæterùm utrique commendantur; tum filii, qui mutua charitatis officia honeſtis conviviis obibant; tum etiam illorum parens, qui tam benè inſtitutos filios habuit, ut quam ſemel

12 didiciſſent in paterna domo fraternæ benevolentiæ diſciplinā, perpetuò colerent. Quare non pro conviviis intemperantioribus expiandis ſacrificabat, ſed pro occultis defectibus, ſi quos fortè in cōviviis tēperātiſſimis, & honeſtiſſimis, per incuriā incurriſſent. Neque tamen tito cōvivio repetebatur parum honeſta conſuetudo, ut fruſtrà cenſeretur repeti etiam ſacrificium; non enim homo ſapientiſſimus ignoraret veriſſimè dici poſſe: *Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit eum, quid proficit lavatio illius? ſic homo qui jejunat in peccatis ſuis, & iterum eadem faciens, quid proficit humiliando ſe? Orationem illius quis exaudiet?* Cajetanus verò benè noverit, temperantiam, & frugalitatem eſſe condimentum quotidiani cibi, atq. quotidianarum etiam epularum; eaſdemq. illas, ſobrietatem videlicet, atque modeſtiam tātùm abeſſe, ut tempus adimant rebus neceſſariis, ut potius modum, ordinemque ſervent in rebus, & tempus ſuum cuique præſcribant, liberumque relinquant.

13 *Et mittentes vocabant*. Miſſo nuntio accerſebant, & invitabant ad convivium; cum enim, *mittere*, & *vocare*, junguntur, miſſus nuntius vocare, vel invitare quempiam jubetur; ut Gene. 31. *Miſit Iacob, & vocavit Liam*: & c. id eſt vocari juſſit, *Embob allamar*; quo etiam modo Pau. Rom. 1. dixiſſe videtur, *Vos eſtis vocati Jeſu Chriſti*: ideſt, adducti ad fidem per Apoſtolos, qui ſunt miſſi internuntii ad prædicandum Evangelium omni creaturæ Verbum autem, *mittendi* ſolitariè poſitum aliquando habet nuntium adiunctum, ut 2. Reg. 2. & Proverb. 9. & frequēter alibi: interdum verò, nuntius, qui non exprimitur, in ipſo verbo latitat, præſertim ſequente præpoſitione, *ad*, ſed abſolutè Pſ. 17. *Miſit de ſummo, & accepit me*: ſub intellige miſſum à Deo miniſtrum, aut angelum ſalvatorem, & divinæ propitiationis nuntium. Pſ. 56. *miſit, angelos, de cælo, & liberavit me*: & iterum; *Miſit Deus miſericordiā ſuam, et eripuit animam meam*: id eſt, miſericordiæ hominibus impendendæ adminiſtratorios ſpiritus. Hinc miſſi dicuntur, qui divinæ voluntatis, diviniq. verbi perlatores ſunt ad homines, videlicet Apoſtoli, quaſi internuntii: ideo miſſus, quando de homine dicitur, eſt miniſtri, & inferioris nomen Joa. 13. *Apoſtolus non eſt major eo, qui miſit illum*, Vocare autē non ſolùm ex re ſubiecta pertinet ad convivium. ſed etiam ex vi ipſius vocabuli; eſt enim idem, quod invitare. Nu. 25. *Fornicatus eſt populus cum filiab. Moab, quo vocaverunt* (invitaverunt) *eos ad ſacrificia ſua: at illi comederunt, & adoraverunt Deos earum*. 1. Reg. 15. *Poſtea comedent vocati*. Prou. 9. *Miſit ancillas ſuas, ut, vocarent, invitarent, ad arcem; & inſipientib. loquuta eſt, Venite, comedite panem meum, & bibite vinum, quod miſcui vobis. Et multi ſunt vocati, pauci electi*. Hinc fideles ſæpè dicuntur à Paulo *Vocati*, neque ſemper exprimit ad quid ſint vocati; intellige invitatos ad Evangelii convivium, & cœnam nuptiarum agni. Græcia ſimiliter, *Caleo*, eſt vocare ad cœnam, & *Cleſis*, id eſt, vocatio ad cœnam: ſicut etiam *autocletos* eſt, qui ultrò, & ſpontanea vocatione à nemine invitatus venit ad epulas: idem uſus Latinis; qui etiam Vocatores appellabant eos, qui ad cœnas vocabant, & quibus negotium invitandi demandabatur, ut ex Plinio conſtat lib. 35. c. 10. eùm de Apelle ſcribit per fraudem invitato ad Regis Ptolemæi cœnam ab impoſtore quodam, non ab ipſis Ptolemæi Vocatoribus.

Prādia ante lucana. Hom. Strabo. Perſarum abuſus. Plutar. li. 2 de Virtute, et Fortuna, Alex. Suet. in Galb. c. 22. Aelian. li. 12. cap. 30. Priſcorum convivia qualia. Iſa. 28. 8. Macr. li. 3. cap. 11. Stob. Perſarum, cōvivii initio, mos. Quot apud antiquos fercula, & pocula. Macrob. Suet. in Auguſt. c. 74. Servi. Laer. in vita Anach. Apul. lib. 4. Floridorũ. Eubul. Athe. lib. 2. dinops c. 1. Novē Bacchi pocula quolia. Divitis epulonis peccata. εὐφραινόμενος. Quod epulari. Phavorin. εὔφρων δύσφρων Laſcivire quid. מרח *2. Reg. 15. Prov. 9. 3. LXX. λαμπρῶς Phil. 3. 19. Amos 6. Boni nomē ad cibū pertinere. ἀγαθὰ Ad objectionem tertiā. An quotidianum filiorum convivia pertineant ad parentis laudem. Filiorū cōcordia parētibus gratiſſima. Eurip. dict. Plutarc. de pietate erga fratres. Herodian. Julia Severi Oratio. Solutio propoſitæ difficultatis. Ad 4. objectionem. Eccleſ. 34. 30. Tēperantia cōdimentū quotidiani cibi. Mittere, & vocare in ſacris. Gene. 31. 4. Rom. 1. 26. 2. Reg. 2. 5. Prov. 9. 3. Verbū, mittendi quid includat. Pſ. 17. 17. Pſ. 56. 4. Miſſus in ſacris quid ſit. Joan. 13. Vocare pro invitare. Nu. 25. 2. 1. Reg. 15. Prov. 9. 3. Vocatus. καλέω κλῆσις αὐτόκλητος Vocatores qui. Plinius.*

Tres Sorores.

14 *Optimus convivarum numerus: quid de duodecim convivis.*
15 *Fœminas non tangunt conviviorum cura. Sororis Etymon. Græcarum fœminarum in conviviis mos.*
16 *Cur ſorores conviviis adhibitæ, opinio D. Tho. Fratrum erga ſorores caritas.*

17 An

17 *An filiæ Job virgines fuerint, Gener eſt de familia ſoceri, & quis Generi appellatione continæatur.*
18 *Comedere, & bibere in ſacris.*
19 *Communio menſæ, & calicis concordiæ Symbolum. Illuſtratus Abdias.*
20 *Fraterna benevolentia: plura ex ſacris, & profanis ſcriptoribus.*
21 *Fratrum odia graviſſima: plura ex ſacris, & profanis.*

14 *Cōvivarũ numerus quis optimus. Archeſtratus apud Athenæũ. Plato. Homerus. Gel. lib. 3. c. 7.*

TRes ſorores. Cùm multum laborarint antiqui in præfiniendo certo quodam numero convivarum, qui optimus videretur jucunditati, & ſobrietati; & tandem tres, quatuor, aut quinq. Græci ſtatuerint, ut ex Archeſtrato Syracuſio refert Athenæus, lib. 1. c. 1. & Plato in Timæo, tres, aut quinq. requiſierit; Homerus verò uſq. ad decem probaverit; ſed tamen illud tanquam optimum, invaluit, quod Gel. ex authoritate M. Varronis ſcribit præcipitoa, convivarũ numerum, incipere oportere a gratiarum numero, & progredi uſq. ad Muſarum, id eſt, proficiſci a tribus, & conſiſtere in novem, ut non pauciores tribus, non plures novem in eadem menſa accumberent; quod idẽ in his filiorũ Jobi cõvivis ſervari neceſſariò debuit; nam cùm ſeptem eſſent filii, filiæ verò tres cõvivator unus novem excipiebat convivas, et vel hinc colligas falſum eſſe id quod proverbio jactatur, Septem convivium, Novem verò convitiũ facere. Jam numerum illum duodenarium ſacravit Chriſtus Jeſus duodecim adhibens convivio corporis, ſanguiniſque ſui: quod Lucium Verum Imperatorem feciſſe primum cum duodecim accumbentium ſolemni convivio; ſcribit Julius Capitolinus in vita illius.

Duodecim convivæ. Julius Capit. Olympiod.

Sorores ſuas. Olympiod. notat ſolos filios in obeundo cõviviorum munere occupatos fuiſſe, non quarũ rerũ curas requiſiſſe à fœminis; rectè; nam forte virgines erant, quas non tangunt ejuſmodi curæ, quòd nec erãt maritis locatæ, quæ tantùm domus, ſuorumq. virorũ, atq. liberorũ meminiſſe debuerunt; nam propter hos relinquit quoque mulier, ut vicẽ rependat viro, patrẽ, matrẽ, fratres. Neſcio enim quid magis ſeparatũ a parentũ domo filia habet, quàm filius; quod ipsũ etymon vocabuli indicat, nã ut Labeo dixit referente Gellio. l. 3. c. 10. Soror appellata eſt, quòd quaſi ſeorſim naſcitur, ſeparaturq. ab ea domo, in qua nata eſt, & in aliã familiã tranſgreditur; quare jubetur ſponſa *obliviſci populi ſui, & domus patris ſui,* Pſ. 44. *ſiquidem,* inquit Epictetus, *aliena poſſeſſio eſt patris*; quo reſpicit illa Bœotiorũ cõſuetudo, ut refertẽ Plutarcho cẽntur. quaſt. Rom. ut cũ ſponſa curru vehebatur in domũ mariti, axem curus pro janua incẽderent, quaſi ſublato eo, qui poſſet eã alio abducere, aut in domũ paternã reducere. Addit Chryſ. ſuę ſobrietatis, atque tẽperantię ſorores teſtes adhibitas eſſe a fratribus, nullaſq. alias fœminas interfuiſſe cõviviis, & rectè; nam fortè Chryſ. reſpicit his verbis antiquã illã fœminarum Græcarum conſuetudinem, quibus non licebat accumbere convivio, niſi propinquorum; quod apud Macedones ſervatum ſcribit Herod. li. 5. apud alios etiam Probus Aemil. in proœmio virorum illuſtrium, & Juſtinus lib. 7.

Gellius. Sororis Etymon. Pſ. 44. 11. Epictetus. Plutarch. Romanorũ mos. Chryſoſt. Fœminarũ Græcarũ cõvivãdi mos. Herodotus. Probus Aemil. Juſtinus.

16 *D. Thom. Fratrũ in ſorores charitas. Qui ſororũ injuriæ ulti fuerint. Geneſ. 24. 2. Reg. 13. Gen. 24. 55. Sponſa ſoror, & ſponſus frater.*

D. Thomas ideò ſororum mentionem fieri exiſtimat, quòd communiter ſoleant deſpici a fratribus: commendatur itaque comitas, & benevolentia fratrum erga ſorores. Ego verò ſic exiſtimo, fratribus erga ſorores benevolentiã, & amorẽ ab ipſa natura peculiari ſenſu inditũ, & commendatũ eſſe; quare illarũ injurias acriter propulſant vehementerq. vindicant; exempla ſunt Simeon, & Levi, cæteriq. filii Jacob, graviſſimè ferentes, atque ulciſcentes Dinæ ſororis ſtuprum, & Abſalon pro violata ſorore Thamar interficiens fratrem Amnon. Fratres verò Rebeccæ ipſa illorum matre in diligenda ſorore ardentiores videntur fuiſſe, primiq. ipſi ſororis diſceſſum, quem graviter ferebant, compendinabant; nam Eliezeri urgenti profectionem reſponderunt. *Fratres ejus, & mater, Maneat puella ſaltem decem dies apud nos.* Dimiſerunt tandem precantes proſpera ſoriri ſuæ, atque dicentes: *Soror noſtra es, creſcas in mille millia.* Quaſi dicerent, quid non boni precemur ſorori, in cujus germanitate omnem dilectionis rationem habemus. Præterea, quòd ſponſa nomen habet Sororis in Canticis; ſicut & Sponſus nomen fratris; quo mutua dilectio, eaq; ferventiſſima ſignificatur, qua proſequitur Sponſam ſororem.

17 *An filiæ Iob fuerint jam matrimon. locatæ. Origen. Jobi filias virgines fuiſſe.*

Sed expedienda nunc facile eſt jam indicata quæſtiuncula, exiſtimare ne oporteat locatas fuiſſe ſuis viris filias Jobi; curioſum hoc potius, quã neceſſarium; ſed non omnino inutile. Partem aſſerentem docuit Orig. ſuperiùs adductus. Sed tamen non deeſt ſua conjectura parti neganti; nulla enim generorum Jobi mentio fit, quorum tamen, perindeac filiorum, ſoleat Scriptura meminiſſe, & quæ ad bonum pertinent filiorum, ad illos quoq. pariter pertineant. Gen. 19. dixerunt Angeli ad Loth: (*Habes hic quempiam tuorum, generum, aut filios, aut filias? omnes qui tui ſunt, educ de urbe hac,* & (quod obſervari debet) eo quòd ad virum juſtum pertinerent quodammodo generos vocat, non quibus jam nupſiſſent filiæ, ſed quibus locandæ, & jam deſponſæ eſſent, ſubditur enim; (*Loth locutus eſt ad generos ſuos, qui accepturi erant filias ejus, & dixit: Surgite, egredimini de loco iſto,* quod idẽ eſt, quod poſtea l. 8. ff. de gradib. ſtatuitur Generi appellationẽ etiã ea ſponſalibus contrahi; quod non eſt ab eruditiſſimo Servio prætermiſsũ, ad id Virgil.

Gen. 19. 12. Generi appellatione quis contineatur. l. 8. ff. de grad.

Et gener auxilium Priamo, Phrygibuſq; ferebat
Infelix, qui non Sponſa præcepta furentis,
Audierat. ——

Servius in 2. Aenid. 1. Reg. 18. 19. Viri familia Generos comprehendit.

Quare ſicut David meritò dicebat. *Num parum vobis videtur generum eſſe Regis?* ita ſanè permagni æſtimandum eſt, viri ſancti generum eſſe; non videtur itaq. integra Jobi familia numerata, prætermiſſis generis, neq. prætèriret hiſtoria generos etiam cum filiis oppreſſos ruente domo; multum enim valeret ad explicandam cladis magnitudinem, æquè ac doloris, patientiæ quoque S. Job.

18 *Ut comederent, & biberent.* Sicut panis, & aquæ nomina quodcumq. eſculentum, & poculentum comprehendunt, ita ſanè *comedere & bibere* quæcumq. cibi, & potus genera, tum etiam pertinent ad ſolenne epulum & lautum, hilareq. convivium. Luc. 12. pecuinus ille dives ſic ſecum colloquebatur, *Anima mea comede, bibe, epulare, habes multa bona poſita in annos plurimos.* Et qui ſe ad compotandum adhortabantur, apud Iſai. *Comedamus, & bibamus.* Et Sapiens dum docet conſectandam hilarem quandam vitã, cum honeſto, & frugali divitiarũ uſu, depulſis animi curis inutilibus, & ſordida parſimonia: *Nonne melius eſt comedere, & bibere, & oſtendere animæ ſuæ bona? & hoc de manu Dei eſt.*

Luc. 12. 19. Iſai. 25. 13. Eccl. 2. 24.

19 *Cum eis.* Communio menſæ, & calicis, concordiæ, & amicitiæ ſymbolum; nam ſeveritas illa, & gravitas, quam dicunt, quæ amicitiam lædit, diminuitur inter epulas, ubi omnia communia ſunt, & æqualia; atq adeò amicitiam conciliant. Certè ad magni cujuſdam amoris ſignificationem, videlicet viri erga uxorem, dixit Natham Propheta ad David: (*Pauper nihil habebat præter ovem unam parvulam, quam emerat, & nutrierat, de pane illius comedens, & de calice ejus bibens.*) Illud verò ad magnam conſuetudinem, & animorum conjunctionem refertur, *Simul mecum dulces capiebas cibos.* Sed elegans in primis eſt illa in hac ipſa re ſynonymia, & ejuſdem ſententiæ expolitio, & expoſitio apud Abdiam, *Viri fœderis tui, viri pacis tuæ, qui comedunt tecum.* Hebr. *viri panis tui*: ſicut enim hoc loco *Fœdus, Pax, Panis* junguntur, ita ſanè in conviviis fœdera, & amicitiæ celebrantur, cujus rei multa extant antiquitatis exempla apud Alex.

Communio menſæ, & calicis, amoris ſymbolum. 2. Reg. 12. 3. Pſal. 54. 15. Abd. 7. In cõviviis celebrata fœdera. Al. li. 5. c. 3.

20 Mirantur verò hic Græci, atq. Latini mirabilem fratrum concordiam quotidiano convictu, & familiaritate conſervatã, & confirmatam; nam quotidianus convictus, ad conciliandam, promovendam, revocandam benevolentiam in primis valet, ſcriptum eſt enim Prov. 27. *Melior eſt vicinus juxta, quàm frater procul.* Nam ſi ſe frater à convictu, & familiaritate ſubtrahat, fraternitatis jura lædet, vel ſolo lædi potius; quæ ſicut in eodem utero ſancita ſunt, ita etiam eodem convictu, & eadem domo ſervari petunt: cõvivere namq; deſiderant, qui amant, ut Ariſt. dixit li. 7. Ethic. Hanc igitur fraternæ charitatis legem ſi conſideres ab ipſa natura acceptam, hauſtam, impreſſam fratrum animis, non valde miraberis: at ſi illam, quæ à natura inſita eſt, facilè quacũq occaſione ex ipſis animis convelli penitusq. extingui, ſubeuntibus in ejus locum iris, contentionibus, odiis inveteratis; rem miraberis, quæ ut optima, & à natura ipſa poſtulata, ita vulgò minimè evenire ſoleat, ſed inſolenter, & rarò. Mirabundus enim exclamavit ille, (*Fratrum quoq. gratia rara eſt.* Fratrum quidem amicitiam efficit, & commendat naturæ & ſtudiorum æqualitas, & ſimilitudo quàm maxima eſſe poteſt; cum illis communes ſint parentes, uterus, ſanguis ortus, educatio, domus, generis claritas, res familiaris, patrimonium, diſciplinam etiam, atq. mores ut Ariſt. ſcripſit; ut veriſſimum ſit illud etymon. Frater, quaſi ferè alter, ex ſententia P. Nigidii, ut ſcribit Gell. veriſſimaq illa Xenophontis ſententia, (*Se ipſũ curat, qui fratri providet.* Porrò *Ου ἰου Ομιν Φιλον;* ſimile ſimili amicum, ea Plat. in Phæd. *Quis itaq. amicior quàm frater fratri?* Neq. enim tam ſimilis eſt oculus oculo, & pes pedi. Quare id à Plutar. acutè obſervatum eſt, in ipſa natura multiplex obſervari fraternæ benevolentiæ argumentum, cùm ea, quæ valdè neceſſaria ſunt in noſtro corpore, gemina effecerit. manus, pedes, aures, brachia, oculos; ita ſanè duos ex eodem utero procreat, ut alter alterum mutuis officiis juvent, & conſervent; neq. enim pes pedem ſupplantat; neq. manus nocet manui, neq. oculus germanum oculum eruit. Quare qui fratrem

Pro. 27. 10. Ariſt. Fraterna benevolentia à natura inſita facilè amittitur. Ov. 1. Met. Ar. lib. 8. eth. c. 12. Gel. lib. 13. c. 10. Xenoph. in Cirop. li. 8. Plato. Salluſt. in Jugurt.

Plutar. de fratr. amor. *Fratrum mutua officia. Similе.* *Heb. 13. 1.* *Arnobius cõtra Gẽt.* *Chriſtiana gentis fraterna charitas.*

erem abiiciet, ut alios amicos paret, is certè ſuum pedem abiiciet, & abſcindet, ut ligneũ ſibi aſciſcat, qui multò minus uſui eſſe poterit, multoq; magis dedecori, oneri, moleſtiæ. Fraternitatis charitatem commandet ad Hebræos Paulus, ut quæ maxima videatur eſſe, atq; ardentiſſima, *Charitas fraternitatis* (fraternæ ſimilis) *maneat in vobis* Neq; ſanè illam à Chriſto ſervatore perfectæ charitatis Lege, alio quàm fraternæ dilectionis exempla, aut nomine nobis tradidit, *ut eſſemus filii patris cæleſtis*. Arnobius & perſtringens barbaros ethnicorum animos, & obiectionibus quæ ab illis in primos Eccleſiæ fideles jactabantur, ſapienter, pariter ac Chriſtianè reſpondens, *Sic nos mutuò*, inquit, *quod doletis, diligimus, quoniam odiſſe nõ novimus. Sic nos, quod videtis, fratres vocamus, ut unius parentis Dei homines.* Qui ſe diligebant ardenter in prima Eccleſia fideles, fratrum nomine ſe in amore confirmabant, & complectebantur, ut apud illos non aliud eſſet Chryſtianus, quàm frater; quod tum ex Paulo ſcribente ad Corint. apertè conſtat; tum ex his, quę ſcribunt Clem. l. 5. Strom. Aug. l. 1. de ſerm. Domini, c. 43. Euſeb. 3. de hiſt. c. 43. Niceph l. 1. c. 3. Tertull. de corona mili. Tandem fraternus amor, exemplar, & imaginem præferre videtur omnis veræ, conſtantiſq; amicitiæ, atque mutuæ benevolentię, cùm etiam Sponſus Sponſam ſororem vocet; Sponſa verò fratrem Sponſum. Et ut aliquid etiam de fratrum honore, & dilectione (quod ad Huſitarum mores pertineat) proferemus, certè apud Arabes Lege ſtatuabatur (aut hore Strabone l. 16.) ut fratres gentilium hæreditatem ſucceſſores antecederent filios. Magna inter conjugatos charitas, ſed aſcititia, non accepta, neque hauſta ab ipſa natura; major parentum erga filios; ſed minime reciproca, propter diſſimilitudinem & inæqualitatem; maxima inter fratres, ut cui æqualitas adſit, & mutuæ benevolentiæ procreatrix ſimilitudo.

1. Cor. 7. 12. Clemẽs Alexandr. Auguſt. Euſebius. Nicephor. Tertul. Arabum mos, Strabo. Fratrum, quàm parentum, & coniugum dilectio major.

21 Sed mirum; tria hominum genera, qui ſe mutuo amore proſequi aut ex naturæ, & conſanguinitatis, aut ex vicinitatis, & cohabitationis, aut ex conjugii lege tenentur, minimùm ſe diligere ſolent, multùm odiſſe. Rariſſimam namq; rem Sapiens requirebat dicens; *In tribus placitum eſt Spiritui meo, quæ ſunt probata coram Deo, & hominibus; Concordia fratrum; Amor proximorum* (vicinorum) *& vir, & mulier ſibi benè conſentientes.* Sicut enim quæ calidiſſima ſunt, eadem fiunt frigidiſſima; ita & tanè ex amiciſſimo redditur quis inimiciſſimus, & ex fratre hoſtis acerrimus: videlicet non ſolùm, ut Poeta dixit.

Eccl. 25. 1. *Arist. 4. meteo. cap. 3.*

Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Fraternum odia. Luca. lib. 1. Gen. 4. 8. Sap. 10. 3.

Sed primo illo fraterno Abelis ſanguine injuſtus Cain terrã madefecit, quæ aperto ore ſãguinẽ fraternũ excipiens, tãt q; ſceleris debitas pœnas fratricidæ expetiit, atq; imprecata eſt, *Per iram homicidii*, ait Sapientia *fraternitas deperiit*; quod enim in ſe erat, fraternitatem a mundo tollere viſus eſt, qui primam, quæ in mundo extiterat, fraternitatem ſuſtulit, fratremq; peremit, & ut alia fraterni odii exempla prætercam, illud eſt mirabile, quod de Eteocle & Polynice fratribus proditum eſt; qui cum ſe mutuis vulneribus confeciſſent, & rogo cadavera mandarentur, ex eorum corporibus naſcentes flammæ ſeſe diſſociaverunt; quare in proverbium abiiſſe. Graves fratrum inimicitiæ: tum etiam illud. *Quorum amor ſummus eſt horum ſumma odia*, ut Ariſt. ſcribit in Polit. atque hujus rei Phyſicam rationem tradit, quod cum eadem pars appetitive ſit, quæ iraſcibilem, & concupiſcibilem continet, videtur homo a natura ita conſtitutus, & diſpoſitus, ut cum propter naturæ, & ſanguinis conjunctionem aliquem amare teneatur, ſi ab illo ſe lædi contemnive intelligat, incredibiliter iraſcatur, acerbiſſimumq; odium concipiat, quod in fratris fortunas, honorem, vitamq; ipſam erumpere ſolet; atq; ejuſmodi interdum exiſtit, quod neq; mitigari precibus, neq; utilitate deponi, neq; ſedari vetuſtate poſſit. Sunt enim fratres quidam, in quibus infinitum ſit odium, in quo ſemel ſuſceptum ſit. Crimen profectò peſſimum apud Deum, & nefariæ turpitudinis, infamiæq; nota inurendum apud homines. De quo ſanè amator ille fratrum ſuorum Ioſeph. *accuſavit fratres apud patrem crimine peſſimo.* prop. *detulit infamiam, ſeu rumore illorum malum apud patrem*. OnKelos. *Deferebat Ioſeph ſermonem eorum malum*, videlicet vel mutua illorum diſſidia, & fraternitatis charitatem minimè ſervatam; ut Rabanus, & alii interpretantur, vel ſanè conqueſtus eſt Ioſeph apud Patrem, de opprobriis, quibus afficiebatur a fratribus, & de detractione, quod obloquerentur inter ſe, patrem contra jus, faſq; plus diligere Ioſephum, quam cæteros: unde natum eſt, tum etiam ex eo, quod ipſe à fratribus injuriæ, & mali acceperat, ut multis experimentis probare poſtea vellet ſuorum fratrum animum, & charitatem fraternitatis, primum detento Simeone, deinde etiam revocato ex itinere Beniamin, quod Ioſephus. 2. Antiqu. c. 6. ſapienter

Sab. Emiſſ. c. lib. 7. *Ariſt. 7. pol. cap. 7. Unde fratrum odia naſcantur.* *Illuſtratus locus. Gen. 37. 2. Onkel. Raban.* *Geneſ. 42. & 44. Ioſephus. Gen. 45. 3.*

obſervavit, dum ſic inducit Ioſephum loquentem cum ſuis fratribus ex Gen. 45. *Diſcedentibus omnibus ſemetipſum fratribus indica vit dicens: virtutem quidem veſtram, atq; favorem circa fratrem veſtrum valde collaudo, & meliores quam ſperarē ex his, quæ in me cogitaſtis, invenio; hæc autem omnia feci, experiri volens amorem veſtræ fraternitatis.* Sed quæ non manent pœnæ hujuſmodi fraternæ benevolẽtię cõtra naturę legis violatores? acerbiſſimę ſanè, atq; graviſſimę: quales & poeta agnoviſſe viſus ſit, dũ inter eos qui apud inferos cruciantur, hos quoq; conſtituit.

Pœna conſtituta fratrum oſoribus.

Hic quibus inviſi fratres, dum vita manebat. Ignem quoque, qui non accenditur, neq. extinguitur, in Eſau, & in illius imitatores, qui nunquam ſibi ab odio fraterno temperarint, jaculaturum ſe Deus ipſe comminatur, Amos. 1. *Super tribus ſceleribus Edom, & (ſuper quatuor non convertam eum)* quartum hoc videlicet inexpiabile) *eo quod ſequutus ſit in gladio fratrem ſuum, &* * *tenuerit ultra furorem ſuum, & indignationem ſervaverit uſq. in finem. Mittam ignem in Theman, & devorabit ædes Boſra.* Nam ſi illum, *qui ſeminat inter fratres diſcordias*, deteſtatur Deus, ei ſane placere nunquam poterunt, qui fratres *invicem* non dilexerint, *ſicut ille dilexit nos*, *qui non confunditur fratres vocare dicens. Nunciabo nomen tuum fratribus meis*; unde voluit, debuitque *per omnia fratribus aſſimulari*. Ergo jam non ſolùm Job, ſed Jobi etiam familia Deo, & hominibus probata extitit.

Virg. l. 6. *Amos. 1. 11.* * *Por aver paſſado la adelante con ſu enojo.* *Prov. 6. 19. Heb. 2. 11. 12. Pſ. 21. 23. v. 17.*

Verſ. V. Cumque in orbem tranſiiſſent dies convivii mittebat ad illos Job, & ſanctificabat illos, conſurgenſq; diluculo offerebat holocauſta pro ſingulis. Dicebat enim, Ne fortè peccaverint filii mei, & benedixerint Deo in cordibus ſuis. Sic faciebat Job cunctis diebus.

1. *Unde dicatur ſolemnitas in Hebræo.*
2. *Mittere in ſacris.*
3. *Quid Sanctum, quid Sanctificare. Illuſtrant: Sophonias, Iſa. Joel Paulus.*
4. *Sanctificatio, id eſt, præparatio ante ſacrificandum, & orandũ, qualis olim requiſita.*
5. *Præparatio requiſita ante uſum ſacrificii apud nationes omnes & in omni Lege.*
6. *Jobi ſacrificia non exigenda ad rigorem legis. Quibus rebus ſanctificatio fieret.*
7. *Job ad ſacras, & ſacerdotales epulas inviſaſſe filios. Paterna, & Regiæ tum humanitatis, tum ſeveritatis exempla ex ſcriptura.*
8. *Pſal. 132. Illuſtratus paraphraſis ad fratrũ concordiã, & parentum charitatem erga ſuam familiam.*

CUm in orbem &c. Id eſt, ſeptem exactis diebus, ſeptemque conviviis peractis; vel potius, ut cohæreat cum eo quod additur, *ſic faciebat Job cunctis diebus*, nõ ſignificat poſt exactos ſeptem dies. & evolutos in orbe, ſed cùm tranſiiſſent, perinde valet ac * cum tranſirent, labentibus diebus, & vertente tempore. Quare tantum abeſt, ut hinc colligatur ſemel tantum in anno ſeptimanã convivialem celebraſſe, ut potius locus hic probet quotidianis repetitionibus, ſemper inſtauratũ fuiſſe ſeptenarium illum, & hebdomadarium conviviorum numerum. Quod autẽ hic dicitur, *in orbem tranſire*, aut circumire, Iſa. 29. dicitur, *ſolemnitates evolutæ ſunt* actæ ſunt in orbem, quod ad ſtatutum aliquem diem, aut feſtivitatem vel quotannis, vel menſibus, aut hebdomadibus repetendam pertinet. Quare ſolemnitas etiã nomẽ habet in Heb. e *Kagag*, quod eſt girare, aut circundare, quaſi circumiens, aut dies evolutus in orbem, & rediens iterum: quare quod Epulans, vertitur Pſal. 41. *in voce exultationis, & confeſſionis ſonus epulantis.* Hieronym. legit. *feſta celebrantis*, reddiq; poteſt gyrantis, aut circumeuntis, vel gyrantis in orbem: non tam quod ſolemnitates celebrarentur choreis, & circumvolutionibus tripudiantium; quàm quod ipſæ feſtivitates ſolemnibus diebus ſuam circuitionem temporis afficerent, & quotannis recurrerent

* *Yendoſe paſſando por ſu rueda, y dando la buelta los combites, la y vã cambien dando lo ſacrifiſios.* *Iſai. 29. 1. Unde dicatur ſolemnitas.* *Pſ. 41. 5. Hierony.*

2 *Mittebat ad eos Job*. Quid mittebat? reſpondet Orig. orationes ad Deum, preceſq. ſuas, confeſſionem quoq. ac gratiarum actionem pro filiis: addit etiam, *mittebat ad eos*, qui pietatem admoneret. Eugub. miſiſſe ad templũ hoſtias, quod ex Chryſ. videtur ſumpſiſſe, qui verbo, mittendi, munus ſacerdotale agnoſcit: quaſi intelligatur miſiſſe ad Deum ſacrificium. Miſſam vocat Eccleſia catholica, ex Innocentii, D. Tho. Hugo, & aliorum Theologorum ſententia. Sed huic loco maximè congruit, ut intelligatur nuntius miſſus ad filios, qui eos admoneret, & convenire juberet ad ſacrificium præparatos, & prius ſanctificatos.

Orig. *Eugub. Chryſoſt.* *Innocen. D. Thom. Hugo.*

3 *Et ſanctificabat illos*. Non dubium, quin ſanctificandi verbum ad rem ſacrificii pertineat, ex cõmuni ſacri ſermonis uſu. Poteſt itaque particula (*Et*) ſumi per expoſitionem in ſequenti hemiſtichio, *ſanctificabat & offerebat*, id eſt, mundos, ſanctoſque reddebat, expiatis culpis, & ſordibus

Particula (&) per expoſitionem

per

per ſacrificium; ſanctificabat offerendo: vel poteſt aliquid ſacrificio prævium ſignificare, ut rectè, riteq; fieret; quod Septuag. probarunt, legentes *Mittebat, Job, & purificabat eos*; ſed hæc tamen indigent majori dilucidatione.

קדש *Quid Sanctum.*

Obſervandum ergo eſt, verbum *Kadas* ſignificare ſanctum aliquid, ſacrum, Deo conſecratum, aut dicatum, ſanctificatum, vel factum ſanctum ex oblatione, aut aliqua alia ſancta cæremonia, situve ſacro, quo ſeparatur è communi, & profano uſu, & deſtinatur ad Dei cultum, ſanctum; habendum ab omnibus, & religioſè venerandum, atque tractandum. Quæ omnia rectè conveniunt in oblationes; & ſacrificia, atque in Sacerdotes: nam his rebus, quippe ſacratis & Deo devotis, ſanctitas, aut ſanctificatio ineſt: 1 Regum 7. de Sacerdote; *Sanctificaverunt* (conſecrarunt, ſacris initiarunt) *Eleazarum ut cuſtodiret arcam Domini*. De ſacrificio paſſim in Exod. Levit. Num. Deut. Joan. 17. *Pro eis ego ſanctifico* (offero in ſacrificium) *me ipſum*. De utroque per translationem a ritu ſacrificantium, & mactantium victimas transfertur ad occiſionem, & ſanguinis effuſionem quæ in bello fit. Jerem. 12. *ſanctifica* (ſepara, ſepone tanquam rem ſacram, ne quis tangit, aut ad alium uſum deſtinet, accommodetve) *eos ad diem occiſionis*. Sophon. 1. [*Juxta eſt dies Domini, præparavit Dominus hoſtiam*] (impios ſtatuit mactandos, & cædendos; ſeparatos, & deſtinatos habet gladio, & neci; & ſacravit, devovit, ſibi ipſi Deus, ſuæ juſtitiæ ſacrificium, & victimam futuros: punitio impiorum in Dei gloriam, & cultum, ſicut ſacrificium.) *Sanctificavit* (hujus mactandæ hoſtiæ, & offerendi ſacrificii velut Sacerdotes conſecravit, & initiavit Chaldæos hoſtes, qui cædant, & profundant ſanguinem, & devorēt impios Iſraelitas; comedebat enim etiam Sacerdos de ſacrificio) *vocatos* (invitatos ad ſacrum epulum) *ſuos* Iſai. 34. *Gladius Domini repletus eſt ſanguine, incraſſatus eſt adipe, de ſanguine agnorum, & hircorum* (impiorum videlicet, qui ſunt viri ſanguinum) *de ſanguine medullatorum arietum*, (qui curant cuticulam, & pingueſcunt ſordibus voluptatum impuriſſimarum) victima enim Domini in Boſra (nam Palæſtina ex peccatorum ſanguine, & colluvione, & ex ſupplicii profundendo ſanguine converſa videbitur in Idumæam rubentem, & ſanguinolentam) & interfectio magna in terra Edom. Hinc Paulus vocem hanc accommodat ad ſpirituale animorum, per Evangelii ſuſceptionem, ſacrificium. Rom. 15. *Propter gratiam, quæ mihi eſt data, ut ſim miniſter* (Sacerdos Deo offerens, & faciens animas) *Chriſti Jeſu in gentibus ſanctificans* (faciens quaſi per prædicationem meam ſacrificium animorum) *Evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta, & ſanctificata in Spiritu Sancto*. Hinc extenditur ad præparationem, quæ antecedit ſacrificium, cum quis abſtinet ab immundis, & profanis, quæ ineptum illum redderent rei ſacræ, vel offerendo, vel faciendo ſacrificio 1. Reg. 16. *Ad immolandum Domino veni, ſanctificamini, & venite mecum, ut immolem*. Exod. 19. *Sanctifica illos hodie, & cras; laventq; veſtimenta ſua, & ſint parati in diem tertium*. Quæ alii afferunt hujus præparationis exempla, non ſunt valde congrua; nam *Sanctificare jejunium*. Joel. 1. & *Sanctificare bellum*. Jerem. 6. *non eſt præparare*, aut diſponere, ſed indicere ſolemne, ſanctūq; jejunium, Deo dicatum, & quod nefas ſit violare, & indicere certò futurum bellum, certis tribus, & ſolennitatibus Dei juſſu, quod ſanctum ſolenneque haberi oporteat. Jam ergo Job *Sanctificabat*, ſanctificari & præparari curabat, atq; jubebat, ut ab immundis abſtinerent, ut, vel ſic puriores intereſſent ſacrificio, quod eſſet pro illorum peccatis offerendum.

1. Reg. 7. 1. Joan. 17. 9. Jere. 12. 3. Soph. 1. 17. Supplicium impiorum, eſt Deo ſacrificium. Iſa. 34. 6. Cur Palæſtina vocatur Idumæa. Rom. 15. 16. Sacrificium ſpirituale animorum. Sanctificatio pro præparatione ad ſacrificium. 1. Reg. 16. 5. Exo. 19. 10. & 11. Quid ſanctificare jejunium, & bellum. Joel. 1. 14. Jere. 6. 4.

4

Cur ſanctificari jubebantur filii Job.

Sed preſſius rogas, quorſum hæc ſanctificatio ſpectaret, quorſumve ab illis requiretur, qui Sacerdotis munere fungi non deberent, neq; offerre, aut tangere victima? Reſponderi dupliciter poteſt: primò eam ſanctificationem atq; munditiam non ſolum fortè, requiſitam, ut ſacrificio ſancto ſanctè, digneq; etiam ipſi, quorum intererat, filii intereſſent; ſed ut etiam ipſi non niſi mundi Deo ſupplicarent, mūdaſq; preces adhiberent, comites ſacrificio: non aliter atq; Jacob hunc religioſum ritum univerſæ ſuæ familiæ indixit ante ſacrificii oblationem; [*Abiicite Deos alienos, qui in medio veſtri ſunt, & mundamini, ac mutate veſtimenta veſtra, ſurgitè, & aſcendamus in Bethel, ut faciamus ibi altare Deo*. Idemq; mos apud gentes alias ſervatus eſt, ut acceſſuri, vel ad ſacrificium, vel ad orationem præmitterent purificationem aut religioſam aliquam præparationem. Uti Telemachus Palladi ſuppliceturus, lavit manus aqua marina, quæ utebantur in ſacris purificationibus apud Homerum. Puramq; ſumpſit veſtem ſacrificaturus apud Virg.

1. Reſponſio. Mundi, & ſancti jubebātur intereſſe ſacrificio. Gen. 35. 2. Sacrificaturi, vel oraturi purificabantur. Homer. I. Iliad. Æn. Plutar. 1.

Puraq; in veſte ſacerdos.

Quam in rem plura affert Plutarch. de Iſid. & Oſyrid. Religioſum præterea præparationis, aut purificationis ritum Deus voluit ad Legem transferri, uti non ſemel præcipitur in Levit. & c. 15. [*Docebitis filios Iſrael, ut caveant ab immunditiis, & non moriantur in ſordibus ſuis, cum polluerint tabernaculum, meū quod eſt inter vos*; id eſt, ne ſi polluerunt tabernaculum meum, pollutiq; ad ſacra acceſſerint, morte mulctentur. Idem indicatur Iſa. 1. cum de ſacrificiis ſermo præceſſiſſet. *Lavamini* (fortè corpore) *mundi eſtote* (fortè veſtimentis puris, minimeque pollutis) *auferte malum cogitationum veſtrarum*) ne putarent externam tantum munditiam, & puritatem requiri, & non potius internam) Igitur ne filiorum immunditia obeſſet, aut ex peccatorum ſordibus contracta, veluti nūbes interponeretur, quominus ad cælum tranſiret filiorum oratio, & odor ſuaviſſimus ſacrificii oblatus a parente, præcipiebat Job iis filiis ſanctificationem, & expiationem præmittere.

Lev. 15. 31. Iſa. 1. 16.

5

2. Difficultatis propoſitæ ſolutio. Virg. 4. Æ.

Secundò potuit hæc ſanctificatio eo ſpectare, ut poſſent de ſacrificio, quippe ſancto, digne comedere; nam ſacrificium, ſacramve oblationem non licebat niſi mundis, & ſanctificatis tangere; uti ille pius apud poetam de ſe profitetur.

Tu genitor cape ſacra manu, patrioſq; penates.
Me bello è tanto digreſſum, & cæde recenti,
Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero ——

Ad hanc verò conjecturam, atq; expoſitionem invitor à Chaldæo ſic locum hunc elucidante. *Mittens invitabat eos*: cujus is videtur ſenſus, ut filios invitaret ad eas epulas, quæ ſanctificationem, & munditiam poſtularent; quippe jam Deo ſacratas, & oblatas. Nam apud nationes omnes videtur ritus inveluiſſe, ut ſacrificio, & oblatione peractis, vel in ipſo ſacrificio epularentur, veſcerenturque oblatis cibis, atque pecoribus; quale deſcripſit Virgil. Evandri ſacrificium, cum excepit Æneam, atque ſocios paratis jam menſis.

Præparatio requiſita ante eſum ſacrificiorum apud nationes omnes.

Dapes jubet, & ſublata reponi.
Pocula ——
Tum lecti juvenes certatim, araq; ſacerdos
Viſcera toſta ferunt taurorum, onerantq; caniſtris
Dona laborata Cereris, Bacchumq; miniſtrant.
Veſcitur Æneas ſimul, & Trojana juventus,
Perpetui tergo bovis, & luſtralibus extis.

De Moabitis verò ſcribitur Num. 25. [*Fornicatus eſt populus cum filiabus Moab, quæ vocaverunt eos ad ſacrificia ſua. At illi comederunt & adoraverunt Deos earū*. Atq; huc ſpectat id Exod. 32. cùm coram vitulo obtulerunt holocauſta & hoſtias pacificas. *Et ſedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere*. Idemq; clarè conſtat ex Act. 15. & 21. cū jubeotur fideles ab immolatis abſtinere, & ex 1. Cor. propter infirmorum ſcandalum prohibetur eſus idolothiti, &c. c. 10. *Quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, non Deo. Non poteſtis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum*. Hunc ergo univerſarum gentium ritum tranſtulit ad legem Deus, cū ſacrificiis pars jubetur cadere in uſum offerentis aut ſacerdos, ejuſq; familię. Hujuſmodi vero ſacras epulas ſanctificationem poſtulaſſe apertè ſcribitur Lev. 22. *Mundatus veſcetur de ſanctificatis*, &c. Idemq; Samuel præſtitit. 1. Reg. 16. *Sanctificavit Iſai, & filios ejus, & vocavit eos ad ſacrificium*, i. invitavit ad eſum vituli ſacrificati, & ſubditur. *Non diſcumbemus prius*, &c. & c. 21. militibus Davidis non niſi mundis, conceduntur Panes propoſitionis ſanctificati ab Achimelech. In Eccleſia vero Chriſtiana, & de noſtro ipſo ſacratiſſimo ſacrificio corporis, & ſanguinis Chriſti proponitur nobis mēſa lautiſſima, & nonniſi mundis diſcumbere licet, *nam qui manducat, & bibit indigne, judicium ſibi manducat, & bibit, nō diiudicans corpus Domini*. Ex his ergo omnibus efficitur, ēt in lege naturæ aliquam ſanctificationis, & præparationis rationem requiſitam eſſe ab iis, qui ſacris epulis diſcumbere deberent; & hanc eſſe illam filiorum Job procuratam, atq; indictā à parente, eodemque ſacerdote, ſanctificationem.

Num. 25. 1. 2. Exo. 32. 6. Act. 15. 29 & 21. 25. 1. Cor. 10. 19. 20. Lev. 22. 7. 1. Reg. 16. 5. Cap. 21. 4. 1. Cor. 11. 29. In lege naturæ requiſita ſanctificatio ante eſum ſacrificii.

6

Obiectio. Lev. 1. ea. 13. 4. 12. 9. 10. 11. Reſpond.

Verùm obiicies rem hanc eſſe alienam à præſenti inſtituto; nam in holocauſto, & in hoſtia pro peccato nihil relinquebatur ſacerdoti, nihilque offerenti, ſed integra hoſtia comburebatur Lev. 1. 4. & 6. quod offerebat verò Job ſacrificium, holocauſtum erat, & pro peccato. Reſponſio in promptu eſt; holocauſtum, & victimam pro peccato non eſſe hoc loco exigendam ad legem, & ritum Levitici, cum fuerint ante legem: neque verò holocauſti nomen ex vi ſuæ originis, aliud eſt, quàm ſacrificium; de quo ſtatim.

Quibus rebus ſanctificatio perageretur

Qui verò rogaret, quibus rebus illa ſanctificatio purificatiove fieret; certè ex his, quæ diximus, ſolutionem ſibi parare poterit; nam vel ablutione, aut mutatione veſtium, aut abſtinentia ab immundis, præſertim à mulieribus, aut religioſa aliqua ratione alia, ſimilive aliquo ritu præſtari potuit: quarum rerum exempla nuper adduximus; conducetq; conſulere in hanc rem,

quæ

Levit. 22. 34. quæ de immundis caventor, Lev. 22. nu 15. Exod 19. 1. Reg. 21. Certè acceſſuri ad ſacrificia apud Ethnicos Venere abſtinebant, & certis quibuſdam cibis, ut capris, fabis.

7\. Ergo, ut rem hanc totam unica obſervatione claudamus, ſanctificatos filios ad ſacras epulas invitabat parens ſanctiſſimus, tum quòd, cùm eſſet ſacerdos, id videbatur pertinere ad ſuum ſacerdotale munus; tum, ne laicus conviviis tam frequentibus intereſſet vir pietate gravis, ac ætate; ut enim illi ſua tenera, ſuavisque amoris ſignificatio, & in filios indulgentia fuit, *Sacra epula Paterna, Regiaque ſeveritas.* natis cóvivia, & honeſtam a moleſtiis aberrationem permittere; ita & viri gravitas, ſingularisque conſtantia eluxit; cùm illud ipſum hilarioris vitæ inſtitutum ipſe uſque adeo vitarit, ut neque filiorum conviviis interfuiſſe dicatur, neque illa quotidiana & alia ex aliis nexa gaudia, ſibi voluerit eſſe communia; quod forte regiæ dignitatis & ſeveritatis fuit. Nam Heraclit. Cuman qui res Perſicas ſcripſit apud Athen. *Rex*, inquit, *apud Perſas ſæpius ſolus, & prandet, & cænat; quavis aliquando una mulier cænet, & nonnulli filiorum*, atq; Plut. in Artaxerxe ſcribit, regiæ Perſarum menſæ præter matrem, & Regis coniugẽ nemini intereſſe permiſſum. *Athen. l. 4 cap. 6. Perſarum reges ſoli menſa accumbunt. Plutarch.* Quod ſuo quoq; exemplo confirmavit David Rex, qui ſe invitãti Abſalon cum omnibus filiis Regis, reſpondit; *Noli fili mi, noli rogare, ut veniamus omnes, & gravemus te.* *2. Reg. 13. 23.* Cæterum hanc quoq; lætitiæ, & fœlicitatis partẽ non debuit perpetuo Job deſiderare, ut filii eius eſſent ſicut novellæ olivarũ in circuitu menſæ illius, cum infra dicat c. 29 priſtinam fœlicitatẽ recenſens; *Job 29. 2.* *Quis mihi tribuat, ut ſim juxta menſes priſtinos, quando erat omnipotens mecũ, & in circuitu meo pueri mei*: erãt ergo filii in circuitu menſæ illi aſtabãt, ut pulchra & eleganti ſpecie patrẽ epulantẽ oblectarẽt, & illum ornarent, & conveſtirent, ſicut rami truncũ atque radicẽ arboris, cui adnaſcuntur, & ipſi quoq; epularentur, ſicut novellæ olivarum, & ſurculi ſemper virentes optimeq; de ſe ſperare jubẽtes; cibum quoq; ex illius manu capientes, in paternæ indulgẽtiæ, & amoris ſignificationem, ſicut ſurculus olivæ ſuccũ exugit ex radice & trunco, a quo alitur, & ſuſtinetur. Humanum illud, & regia benignitate dignũ, quod Herodotus Spartanorũ Regum jura, dignationeſq; recẽſens ſcribit; *Quoties*, inquit, *aliqua publica viſceratio ſi* (viſceratio autem dicebatur, cum in ſolemnitate aliqua, publicisve ludis, aut funere inſigni, epulum dabatur, & carnes diſtribuebantur populo) *Herod. l. 3.* *primi in cœna Reges diſcumbant, & iis primũ diſtribuiti incipiat duplum omnium, quàm cæteris convivis*: videlicet, ut quem vellẽt, elargito obſonio honorarent, ut eleganter rem explicuit Xenophon, in oratione de laudibus Ageſilai. *Xenoph.* *Duplicẽ*, inquit, *portionem in conviviis ex conſtitute accipiens, ne ſic quidẽ tota utebatur, verum ſimplici, nec integra contentus, reliquum diſtribuebat. Rationem geminã Regi portionem dari non ſatietatis gratiã, ſed quo poſſit, quem velit, honeſtare.* Idemq; author rem eandem ex Lycurgo Lacedæmoniis traditã teſtatur. Amoris illa ſignificatio mirabilis, cum Chriſtus Jeſus proditori impiiſſimo intinctũ panem porrexit. *Joan. 13. 26.* Capiebãt ergo filii Job ſuaviſſimas cum buccellis, paternæ charitatis ſignificationes, quibus vivebant, & niteſcebãt, ſicut ſurculi olivarũ; ex olivæ autem nomine, & ratione cuius ſimiles erant, pacem illi, & bonorum omnium abundantiam, & cæli rorem, terræque pinguedinem parenti pollicebantur. *Oliva quid ſignificet.*

Porrò *filii olivæ*, filii olei ſunt, filiiq; ſacerdotis inuncti oleo ſacro, & licet id unguentũ oleumq; ſuaviſſimum videamur jam ſuboleſcere, quo capita convivantium ungebantur; illud tamẽ redolet potiſſimum, quo delinitus ipſe Sacerdos qui caput erat convivii, atque menſæ, liberos deinde ſuos perfundit, nam cum pater non aderat, læta erant, atque jocunda amiciſſimorum fratrum ſymposia, ſed acephala, ſine patre ſine capite; at convivatore patre, atq; eodem ſacerdote, multò lætiſſima, atq; jocundiſſima. *Ecce* (res mirabilis, & quæ non ſatis poſſit pro meritis explicari verbis) *quàm bonũ* (honeſtum, ſalutare, utile, probatum Deo, & hominibus) *& quam jucundũ* (ſuave, dulce non ſolùm propter honeſtatem, cómoditatem gratum, ſed propter ſuavitatem & delectationem jocundum) *habitare* (cóvivere, & concordiam atque mutua charitatis officia colere) *fratres* (ut natura & corpore, ita animis, & benevolentia germanos) *in unum*. (pariter, non ſolum uno, atque eodem cóvivio junctos; ſed uno parente, & capite colligãte & devinciente illorũ omnium animos vinculo dilectionis. *Pſal. 132. Illuſtratus paraphraſi.* Cùm aũt videretur Pſaltes ſentire cóvivialis unguenti fragrantiã occaſione arrepta ſubdit) *ſicut unguentũ* (ſacerdotale, quod ex multis ſuaviſſimiſq; aromatibus conficiebatur) *in capite* (caput hoc Aaronis, ſacerdotis videlicet; fragrat in convivio ſuaviter ſacerdotis caput, ſed nõ minus fragrat concordia fratrũ, filiorumq; ſacerdotis, latè etiam ſpargitur bonus odor, non unius tantum rei, ſed multorum odorũ commiſtio & temperatio, ita non unius tantum virtutis, ſed omnium bene conſentientium temperamentum, & coniunctio (*quod deſcendit in barbã*) à capite, & a parente piiſſimo & religioſiſſimo deſfluit unctio, atque in barbæ pilos, filios adnatos, & cohærentes barbæ, oleum charitatis fraternæ, docẽtur enim à parente, ut ſe diligant invicem, ſicut ipſe illos diligit, ut ponant ſibimet caput unum, id eſt, idem inter ſe ſentiant, quod illorum caput, & patrem ſentire velleq; viderint) **barbam Aarõ* (repetitio emphatica, qui pater eſt, vir eſto bene ſuæ familiæ præpoſitus filios habens ſubditos cum omni caſtitate, fideles, non in accuſatione luxuriæ, in his ergo virum ſe præbeat. Barba, ut Hieron. ait, virilitatis indicium, virum oſtendit: vir erat Job) *quod deſcendit in oram veſtimẽti ſui*, (deinde rectæ inſtitutio, & pietatis cultus diffunditur in reliquam familiam, quæ etiam particeps erat convivii, & ſacrarum epularum. Servi ad pedes menſæ & lecti, cœnanti patrifamilias aſſidebant cœnaturi pariter. ſic etiam Job non cumedit buccellam ſuam ſolus) *ſicut ros Hermon.* (ſimilis eſt paterfamil. monti Hermon canis opertũ ovibus.) *Qui deſcendit* (diſtillat roris guttas) *in montem Sion* (non aliter paterfamil. fœcundos, & fertiles reddit domeſticorũ animos, inductione roris doctrinæ, vitæ exemplo morum lenitate; non aliter illis honeſta convivia indulget, honeſtamque lætitiam, quàm ros Hermonicos exhilarat arbores, atque herbas montis Sion; ſcriptum eſt enim, ſicut ros ſuper herbam, ita & hilaritas regis) *quoniam* (propterea) *illis* (ubi fuerint congregati filii, domeſtici, familia tota, cum patrefamilias, corde uno & anima una) *mandavit* (præcepit) *Dominus benedictionem*, ibi eſſe, & perſeverare perpetuò bonorum omnium abundantiam, ubi concordia eſſet quaſi cornu copiæ pacis ſimulachrum tenet manu cornucopiæ, *& vitam uſque in ſæculum*: vivunt quippe diu fœlices, qui ſe mutuis officiis juvant, & proſequuntur.

**El ſacerdote y el padre de familia, eas hõbre de barba y de pelo en pecho.* *Ad tit. 1. 6 Hiero. Iſ. 7. & Ezech. 5 Senec. l. 3. de beneſic. c. 27. Cice. act. 3. in Verren Mart. li. 3. epig. 40. & lib. 7. epig. 19. & lib. 12 epig. 88 Pr. 19. 12.*

Conſurgenſque diluculo.

9\. *Quid ſurgere, aut conſurgere in ſacris.*	*Regni Dei præmia ampliſſima propoſita. Illuſtratus Pſal. 124.*
10\. *Duæ voces einſdem ſignificationis in ſacris. Quid, Maad conſurgere, & diluculo agere.*	13\. *Quæ vis & notio holocauſti ex Græc. & Hebræ.*
11\. *A Deo capienda agendi principia prima luce.*	14\. *An ſingula pro ſingulis filiis ſacrificia obtulerit Job.*
12\. *Quærentibus primo mane*	

Conſurgenſque diluculo. Olymp. ait verbo *mittendi*, patris curã non quãmlibet, ſed inſomnẽ declarari; ſed potius id ſignificat, verbũ *ſurgendi*, videlicet celeritatem, & diligentiã in re conficiendã; *conſurgens offerebat*, diligenter, ſedulo ſacrificabat, prima cura prima cogitatio de ſacrificio. *Olymp.* Quare hoc verbũ ſubire ſolet adverbii locum, hortantis, & urgentis, 2. Reg. 15. *Quid afferat verbũ ſurgendi.* *Surgite fugiamus*, i. ſtatim, ſine mora; exponitur deinde, *Feſtinate egredi ne forte veniens occupet nos*, 1. Paral. 22. *Conſurgite, & ædificate ſanctuarium Domino Deo*, i. ſtatim agite de ædificandũ ſanctuariũ, incũctanter aggredimini opus. *2. Reg. 15. 14. 1. Paral. 22 19.* Quare quod in Heb. dicitur Gen. 28. *Surge, & proficiſcere in Meſopotamiam*, vulgatus doctè vertit, *vade, & proficiſcere*: *Hen. 28. 2* duobus enim verbis rem eandem ſignificantibus ſignificatio vim, & auxeſin capit; vade celeriter, citò fuge, excede, erũpe, quod elatioribus verbis dixerat Rebecca *Conſurgens fuge*. Sed creſcit celeritas & diligẽtia adjuncto mane vel diluculo tum quod duæ iſtæ voces ad eandem rem pertinent; 10 *&* nam conſurgere hoc loco a radice (*Sacam*) ſignificat manicare, nos dicimus, *levãtarſe de mañana, madrugar*; *Duæ voces ejuſdem ſignificationis in ſacris.* quod junctum diluculo, valde mane, & magnam diligentiã ſignificat. Sicut enim aurora eſt prima diei pars, ita primam curam ſignificat & primum negotium peragendum. Conduplicatur enim eadem res, diverſis licet vocabulis ſignificata; quare quod Prov. 7. dicitur; *Deſiderans te videre*: Hebraicè habetur; *Pro. 7. 15.* *Ut mane conſurgerem ante faciem tuam.* Licet enim in tenebris & caligine occurrerit meretrix & ad opera tenebrarum pellexerit juvenem, donec illuceſceret dies, tamen illud *manè*, aut *de mane vigilare*, quod eſt in fonte ſignificat curam, diligentiã, deſiderium, quod doctè expreſſit vulgatus, quod etiam, *inſtanter* vertit, Proverb. 13 *Qui diligit filium, inſtanter* (ſemper, omni cura, & diligentia, Hebraicè diluculo, nullam prætermittens occaſionem) *erudit*. *Vulgatus Pr. 13. 24.* Eadem analogia, Pſal. 100. *In matutino interficiebam omnes peccatores terræ* id eſt, diligenter, & ſedulo puniendos curabam, non differebam per incuriam impiorum ſupplicia: *Pſ. 100. 8.* ſic etiam prodigus ille filius, quem fames urgebat, Luc. 15 dixit; *Surgam & ibo*, ſtatim ſine mora, nihil cunctatus. *Luc. 15. 17* Eleganter Hebraiſmum Hiſpanus exprimit; nam *madrugar*, idem eſt quod adeſſe tempori, non dormire in utranq; aurem, neque ſurgere oſcitabundum. Sicut etiam è contrario veſpera ad negligentiam, & oblivionem pertinet; nam *tardaeſe* perinde valet, ac non curare, vel per incuriam, occaſionem, & oportunita-

Digitized by Google

nitatem rei gerendæ prætermittere. Uſus autem varius eſt; nam multis verbis adverbium hoc ſolet nubere; multis etiam modis ipſa hæc res dicit: *Manè quærere*, Job 7. *Diluculo venire*. Pſ. 77. *De nocte conſurgere*. Jer 25. *Mane vigilare*. Prov. 8. & Iſai. 56. *De luce vigilare* Pſ. 62. *Mane conſurgere*. Prov. 1. *Ante lucem ſurgere*. Pſal. 126. *Diluculo conſurgere*, hic & Prov. 11. hic autem ita diligentia. & ſollicitudo ſignificatur, ut propriè etiam accipi debeat de ipſo diluculi, & auroræ tempore, quod ſacrificando impendebatur a Jobo. Sunt enim a Deo, diviniſque rebus agendi a nobis cupienda principia, & ſimilem habet laudem Ulyſſes, apud Homer. 1. libr. Odyſſ. non ab alio quàm ab ipſo Jove.

Job 7. 21. Pſ. 77. 34. Iere. 25. 3. Pro. 8. 17. Iſa. 56. 9. Pſ. 62. 2. Pro. 1. 28. Pſ. 126. 5. Pro. 11. 27

11 *A Deo nobis agendi cupiendum principiũ. Homer.*

—— *Qui ſemper ſacra Deorum,*
Ante alios fecit cumulans altaria donis.

Cujus rei contemptum & negligentiam videtur ſcriptura obſervaſſe in Cain, ut obſervat Ambroſ. ſuper id Gen. 4. *Factum eſt poſt multos dies, obtulit Cain ex fructibus terræ.* ſic enim ſcribit libr. de Cain & Abel, cap. 17. *Duplex culpa, una, quod poſt dies obtulit, altera, quod ex fructibus, non ex primis fructibus. Sacrificium autem, & celeritate commendatur, & gratia.* Matutino tempore ſe inviſurum templum, & vacaturum matutinis precibus, & matutino ſacrificio pollicetur David, Pſal. 5. *Mane aſtabo tibi.* ſiſtam me ante tuum tabernaculum, ubi te præſentem exhibes, locum ſacrum adibo ante alia negocia, ut tecum agam, conſulamque de agendis per diem & * *videbo* ſubaudi te quare ſacrificii matutini ſit peculiariter præ cæteris mentio Amos 4. *Offerte mane victimas veſtras.* Atque hæc eſt, illa tantopere celebrata oratio, Orientem verſus, quaſi ipſa orantis conſtitutio corporis indicaret, Deum ſummo mane, & prima quaque luce adeundum, & orandum, quod fuiſſe Magis, & Perſis ſolemne, ut primo ſe diluculo diis canerent, hymnoſq; , & laudes darent, ſcribit Herod. l. 1. de illoq; Apollonio Thyanęo hęc refert Philoſt. *Cũ ſacerdotibus habitabat, & Oriente ſolo ſacra quadam in occulto faciebat.*

*Ambroſ. Geneſ. 4. 3. Pſ. 5. 4. * Todas las mananas te go de yr à ver. Herodot. Philoſtr.*

12 Sed ſunt, qui inanibus vigiliis ſe macerant, & de multa nocte conſurgunt, ut filiorum rem, commodumque procurent, quorum inanem fuiſſe laborem, & ſollicitudinem ſupervacuam, tum eventus ipſe, & caſus comprobat, tum Pſal. 126. aperte docemur; qui enim domus ædificandæ, atque amplificandæ familiam prima, eademq; bene firma fundamenta ponere velit, in pietate, in filiorum honeſta religioſaque diſciplina, in Deo ponat, in quo omnis ædificatio conſtructa creſcit; ſecus, nulla erit tam ampla domus, quæ diu ſtare poſſit: nam *niſi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt, qui ædificant eam*, (vigilare, & ſummo mane exurgere, niſi oraturos, & ſacrificaturos pro filiis, vanũ) *vanum eſt vobis ante lucẽ ſurgere*) nam, ſurgetis ſtatim ac ſederitis, id eſt, vix ullo quietis tempore, cogemini iterum ſurgere, in ſomnes pervigilabitis noctem integram *ſurgite* ſurgetis ad laborem & moleſtias, ſollicitudinum (*poſtquam* ſtatim *ac ſederitis* ut tantillum quietis poſſetis capere, *qui manducatis panem doloris*, nam quidquid vobis liberiſque veſtris comparaveritis, ingenti labore comparabitis, cum tamen quærentibus primum regnum Dei, & juſtitiam ejus, pro ſe, pro liberis, pro tota familia, reliqua adjiciantur: nam, *cum dederit* id eſt dabit (*dilectis ſuis ſomnum*) quietem, & tranquillitatem animi, & vitæ (*ecce* (nimirum, ut cum filiis, ſimul etiam bonorum copiam, & quæ ad victum neceſſaria ſunt parentibus pia largietur Deus, *hereditas Domini* (magna neceſſariarum rerum copia; præterea) *filii* (ne triſtis dicere cogatur, ſicut Abraham, Domine Deus quid dabis mihi, & ego vadam abſque liberis, id eſt, quorum tot opes in unicum, & ſine filiis hominem cõferã) *merces* (lucra rei familiaris *fructus ventris* (benedictio uberum, & vulvæ, & pecorum multiplicatio .) Is igitur deſcribitur Job, qui, quòd quæſierit primum regnum Dei, & ſummo mane ſacrificaverit pro filiis, cum filiis ingentes quoque divitias conſequutus fuerit.

Pſ. 126. 1. Gen. 15. 2.

13 עלה
Offerebat holocauſta. Iſta quoque vox ab eadem radice, *Ghala*, quaſi diceret offerebat oblationem, vel ſacrificabat ſacrificia. Non enim hic attendenda eſt holocauſti ab aliis ſacrificiis differentia, quæ poſtea in lege præſcripta fuerunt. Quare, quod quidam obſervant hoc loco, liberalem, & ſpontaneam Jobi oblationem, qui victimam offerebat, totam comburendam, & conſumendam in Dei honorem, potius pertinet ad Græci vocabuli etymologiam (nam *holocauſtum* ſignificat, totũ combuſtum) quàm ad Originale, quod eſt indifferens ad quodlibet ſacrificium. Quòd ſi vim radicis attendas, ſonat, *elevabat*; vel, *ſurſum offerebat elevationes*; vel, *faciebat aſcendere, aſcenſiones.* Sumunt autem Hebræi, elevationem pro re oblata, & elevata ſuper altare, vel aſſumpta, & ſublata manibus ſacerdotis, cujus odor dicebatur aſcendere in cælum, & ſuaviſſime olere Deo: propterea enim precabatur David: (*Dirigatur oratio mea, ſicut incenſum in conſpectu tuo, elevatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum.*) Cùm enim eſſet in exilio, & ſacrificiis intereſſe non poſſet, precabatur elevationem manuum ſupplicantis, reputari a Deo pro elevatione ſacrificii ſuper altare, & orationem ſive preces, quas mane dirigebat ad Deum, pro ſacrificio matutino, & puro thure, ſive thimiamate, quod mane incendebatur, & cujus fumus & odor videbatur eſſe Deo gratiſſimus, & quaſi ab illo propter ſuavitatem inſpirando attrahi, cum ſurſum elevabatur, quaſi in cælum uſque penetraret. *Ne igitur*, inquit, *ſufles*, ô Deus in meam orationem, neque illius odorem, & fumum quaſi diſpergas, quod tibi probata non ſit; quare quæ Deo probata, & accepta non erant, dicebantur non elevari, neq. ferri ſurſum, neq. penetrare in cælum, & in conſpectum Dei. Thren. 3. *Oppoſuiſti nubem tibi, ne tranſeat oratio*: quæ vero probantur Deo, penetrare uſque in Dei tribunal, Eccl. 35. (*Qui adorat Deum in oblectatione, ſuſcipietur, & deprecatio illius uſq. ad nubes propinquabit: oratio humiliantis ſe, nubes penetrabit.*) Et ut de hac thuris elevatione, & directione illud obiter dicamus, Kimhi exiſtimat alluſionem fieri ad antiquam ſuffumigandi artem: ait enim, quòd veteres ex Alexandria uſq. artifices evocabant, ſuffumigationis faciendæ peritos, quæ inſtar palmæ ſurſum rectè aſcenderet, nec oblique hac illac fumus ejus diſtraheretur. Nam licet Iſraelitæ ſuffumigandi gnari eſſent, non tamen ſuſtollendi fumi. Ideò Can. 3. dicitur. *Sicut virgula fumi*, utrobique autem eſt palma fumi, propter rectitudinem, qua ſurſum ferebatur. Hæc igitur tantum ad originalem elevandi vocem pertinent.

Sacrificium dicitur ab elevando. Pſ. 140. 2. Quæ Deo probata habet, dicuntur penetrare in cælum. Thre. 3. 44. Eccl. 35. 20. Kimhi. Ars ſuffumigandi apud Hebr. Cant. 3. 6. Joel. 2. 30.

14 *Pro ſingulis.* Vera hæc lectio ex correctione Vaticana non per ſingulos, ut in cæteris ferè codicibus Vulgatis legebatur; licet ſenſus utriuſque idem. Id quod diſertè explicuerunt Septuag. legentes ex Hebr. *ſecundum numerum eorum.* Quot autem eſſent peculiaria ſacrificia non conſtat, potuerunt enim ſeptem aſſe, ſeptem filiis reſpondentia, ut Greg. numerat, filiarum vero, ut quæ non eſſent conviviorum capita, nulla eſſet peculiaris victima, ſed ſibi ac fratribus communis. Vel certe fuerint decem victimæ, id quod indicat Cyprian. de opere, & eleemoſyn. numeroſa vocans ſacrificia. Atque ſapienter animadvertit, plures filios non debere patrem familias negligentiorem reddere in rebus divinis, ſed multo magis ſollicitum: ſic ille ſcribit. *Ut in hac vita ſæculari tradis, ſuſtinendiſque pignoribus, quò major eſt numerus hoc major, & ſumptus eſt; ita & in vita ſpirituali, atque cæleſti, quo amplior fuerit pignorum copia, eſſe & operum debet major impenſa. Sic & Job ſacrificia numeroſa pro liberis offerebat: quantuſq. erat in domo pignorum numerus, tantus dabatur Deo, & numerus hoſtiarum.* Potuit etiam unum tantum holocauſtum offerri pro convivatore & convivis ſingulis diebus; id quod videtur indicare author catenæ explicans illud, *ſecundum numerum eorum* pro unoquoque & ſingulis ordine; neque ab hoc ſenſu aliena eſt lectio Latina. Jam præter exemplar Hebræum, & præter vulgatam lectionem, Septuag. Vatican. addunt holocauſtis, & *vitulum unum pro peccato, pro animabus eorum*; interpres Origenis, *pro peccatis animarum eorum*: quam lectionem licet Complutenſ. non agnoſcant, habent tamen Orig. Chryſ. Olymp. in catena. Anton. Monach. Græcus, lib. 1. Sermonum, ſerm. 9. quod, ut cum Latino conſentiret, poſſet ſumi expoſitive, ita ut holocauſtum eſſet vitulus pro peccato oblatus; non enim ut ſupra diximus, eſt hoc loco magni facienda diſtinctio illa holocauſti, & ſacrificii pro peccato; licet Græci in catena, præſertim Didymus, & Origen. voluerint diverſa eſſe ſacrificia, videlicet holocauſta, quæ præceſſerint quaſi prophetia, & præludium legis, & vitulum unum, in figuram unici legis gratiæ ſacrificii, corporis, & ſanguinis Chriſti.

*Vaticana. * Por cada uno el ſuyo. LXX. Gregor. Cyprian. LXX. Complutẽſ. Orig. Chryſoſt. Olympiodo. Antonius monachus. Græci. Didymus. Origen.*

Fuerit ne Job Sacerdos?

15 *Offerre ſacrificium, ad laicos quoque pertinere.*
16 *Sacerdos aliquando honoris, aut, familiaritatis nomen, & quare publico munere, & authoritate fungitur. Illuſtratus Paulus.*
17 *Primogeniti quondam ſacerdotes.*
18 *Sacerdotium olim regibus delatum.*
19 *Sacerdotium aliquando patres Principes, & nobiles viros.*

15 Appellatio offerendi ſacrificium communis eſt ſacerdoti, & laico; nam etiam in Scriptura offerre ſacrificium dicuntur, qui illud ad ſacerdotem deferunt, vel qui intersunt ſacrificio, & qui quavis alia ratione a Sacer-

Offerre ſacrificiũ ad laicos etiã pertinere.

dote

Exod. 5. 1. Nu. 28. 3. Auguſtin. dote faciendum procurant. Quare Exod. 5. dicitur: (*Dimitte populum meum, ut ſacrificet mihi:*) & Nu. 28. (*Hæ ſunt ſacrificia, quæ offerre debetis:*) ut enim Auguſt. dixit libr. quæſt. veter. teſtam. qu. 46. ille dicitur offerre, cujus ſint oblationes, quas ſuper altare ponit ſacerdos: ipſiq. imputatur ſacrificium, cujus munere offertur. Quare ex verbo offerendi holocauſtum, non continuò ſequitur Job fuiſſe ſacerdotem, id eſt, facientem & conſecrantem victimas, & ex publico munere, & dignitate offerentem. Et quidem negaſſe *Alber. Magnus.* viſus eſt Albertus Magnus, qui cùm dicitur Job miſiſſe ad filios, ſubintelligendum putat, nuncium, vel ſacerdotem; ſi enim ipſe ſacerdos eſſet, aliena ſacerdotis opera non uteretur.

16 Alii etiam quamvis ab antiquioribus Eccleſiæ patribus videant vocari Jobum Sacerdotem, non continuò acquieſcunt; quòd nomen ſacerdotis non ſemper ſit miniſterii, *Sacerdos nomē honoris aut familiaris cōſuetudinis.* & officii, ſed interdum honoris: nam 2. Reg. 8. filii David dicuntur fuiſſe *Sacerdotes* quod explicatur, 1. Paral. 18. cum iidem dicuntur, *primi ad manum Regis:* nam ſicut ſacerdos Deo aſſiſtit, & familiariter cum illo agit, ita qui regi eſt ad *2. Reg. 8. 1. Par. 18. 17.* manum, & ex primoribus aulæ, cùm rex dicatur ſedere in ſolio Dei, ſacerdotis appellationem habet 3. Reg. 4: poſt enumeratos ſacerdotes ex officio ſacro, Sadoc & Abiathar *3. Reg. 20. 26.* ſubditur, (*Zabud filius Nathan ſacerdos*, (per expoſitionem) *amicus Regis*,) & ſimiliter, 2. Reg. 20. *Ira Jaireites erat ſacerdos, amicus familiaris, David:* quamvis Hier. ideò filios David ſacerdotes vocatos velit, quòd eſſent ſuorum fratrum magiſtri. Ergo propter ſapientiam, aut honorem, & reverentiam, in qua erat Job apud omnes, potuit etiam ſacerdotis nomine appellari. *Chryſoſt.* Tum etiam Chryſoſt. loquens de ſacerdotio Melchiſedech, hom. 35. in c. 13. Gen. ait, dici ſacerdotem, fortè quod quia ætate provectior erat, à ſuis colebatur. Sed certè cum hoc loco non vocetur Sacerdos, de nomine curandum nobis non eſt, ſed res ipſa inveſtiganda. *Origen. Chryſoſt. Hieron. Philip. Beda.* Jobum aſſerunt ſacerdotem Orig. lib. 1. Chryſoſt. in cate. Hieronym. epiſt. ad Evagrium, quæ eſt de Melchiſedech. Philip. presbyt. Beda & frequens poſteriorum interpretum ſententia: quod non ſolùm colligunt ex cura, & ſolicitudine quotidiani ſacrificii, & procuratæ ſanctificationis filiorum, ſed etiam ex Regia dignitate, & primo honoris & ſanctitatis gradu apud ſuos. Sed clarior erit, firmiorque hujus rei probatio, ſi prius inquiramus, quo jure potuerit Job ſacerdotis miniſterio fungi. *Job ſacerdos.* Chryſoſt. ſic ait: *Ajunt nonnulli priſcos illos ſacerdotes more Melchiſedecis per ſeipſos creatos fuiſſe: hoc ergo ſignificat, mittebat.* Et eandem rem ex propria mina docet hom. 35. in Gen. agens de Melchiſedech. *Sacerdos* inquit, *erat fortè à ſemetipſo ordinatus*, ſic. n. tunc ſacerdotale munus ex antiqua gentis inſtitutione, aut propter ſingularem alicujus rei excellentiam habuiſſe, & ſine nova populi electione, aut conſecratione extitiſſe ſacerdotes; rectè quidem, ut mox dicemus; ſi verò quemvis potuiſſe munus ſacerdotale uſurpaſſe *Sacerdos publico munere, & auctoritate fungitur.* pro libito, minimè id verum eſt. Nam cùm Sacerdos publico munere, publica etiam auctoritate fungatur, fieri aut eſſe Sacerdos non potuit, qui neque à Repub. aut Principe Reip. vices habente electus, neque à Deo, aut ab eo, cui à Deo demandatum eſſet, inſtitutus, & initiatus non fuiſſet. Certè Ariſto. *Ari. 6. Poli. ca. 8. & li. 7. cap. 8. Sacerdos potiſſima reip. pars.* non minùs ad publicam rem pertinere exiſtimavit ſacerdotem, quàm magiſtratum alium; quin potiùs inter magiſtratus, quibus nititur Reipubl. dignitas, integritas, & conſervatio, ſacerdotes conſtituit; qui certè publicam rem agunt: nam pro univerſo populo offerunt, tum etiam, nonniſi illud ſacrificium offerunt, de quo inter eos conveniat, ex quibus tota reſpublica unum corpus efficitur: nam in ſacrificio conveniunt, qui in *Heb. 7. 12.* unica religione conveniunt; dicente Paulo: *Tranſlato Sacerdotio, neceſſe eſt ut legis tranſlatio fiat.* Externus ille ſacerdotii, & ſacrificiorum uſus unica religione, unico cultu, unica legis ratione homines continet. Sed rem totam eleganter do- *Ad Hebr. 5. 1.* cuit Paul. Heb. 5. *Omnis* (in omni politia, quæ uno religionis nomine fundata eſt) *Pontifex* (non ſolùm princeps ſacerdo- *Illuſtratus locus de officio Pontifi.* tum ſed Sacerdotes; quicunque etiam Pontifex eſt, id eſt, potens ſacere, & ſacrificare *ex hominibus aſſumptus* (delectus ſeparatus, ſegregatus à reliquis hominibus, aliorum ſuffragiis & voluntate electus: tum etiam, qui ejuſdem cum aliis hominibus naturæ ſit, nam illos repræſentat, homo homines. Syriaca, *omnis Pontifex, quod eſt ex filiis hominis* neque enim Angelus hominum Sacerdos eſſe poteſt, pro hominibus (loco & vice aliorum hominum, tum etiam pro illorum commodo & bono) conſtituitur (ſtatutis, conſtitutiſq; cæremoniis, & religioſis ritibus initiatur, qualis con- *Exo. 28. & 29. & 39.* ſtitutus eſt Aaron, Exod. 28. 29. & 39. ſicut etiam dicitur, Act. 14. *Cum conſtituiſſent per ſingulas Eccleſias preſbyteros:* & ad Tit. & alibi non ſemel) *in his quæ ſunt ad Deum* *Act. 14. 22. Tit. 1. 7. Nu. 16. 17.* (pereunt enim malè laici involantes in ſacerdotum functiones, cum Dathan & Abiron) *ut offerat dona* (ſpontaneas, & liberales oblationes panis, vini, olei, aut aliorum terræ fructuum) *& ſacrificia* (victimas; ea videlicet, quæ vivunt, & in ſacrificio jugulantur, mactantur, immolantur) Itaque nunquam ſe ipſum conſtituit quis ſacerdotem Quod autem in 3. Reg. 13. dicitur; *Quicumque volebat, implebat manum ſuam, & fiebat ſacerdos excelſorum*, tantùm indicat facilem fuiſſe aditum *3. Reg. 13. 33. Implere manum.* in falſa illa religione vitulorum, ad falſam ſacerdotii conſecrationem: at verò præterquam quod illi ſacerdotes ſuos habebant conſecrandi ritus, nam *implebant manum*, id eſt, conſecrabantur, vel unctione manuum quæ implerentur unguento; vel potius, ut colligitur ex 2. Paral. 13. cùm ſummus Sacerdos *2. Para 13. 9.* oblationes, & ſacrificia imponebat in illorum manus ita ut impleret manus ſacrificio. Quod enim in Hebr. dicitur, Exod. 28. *Cunctorum conſecrabis manus, ſanctificabiſq; illos, ut ſacerdotio fungantur mihi*, in Heb. Cunctorum implebis manus, & 2. Pa- *Exo. 28. 41. 2. Par. 13. 9.* ral. 3. (*Quicunque venerit, & initiaverit manum ſuam in tauro de bobus, & arietibus ſeptem, fit Sacerdos eorum, qui non ſunt Dii*) Heb. quicunq; impleverit manum. Non ſibi quiſq; ſacrificandi officium uſurpabat, ſed à Rege deſignatus. Dicitur enim, *Jeroboam fecit de noviſſimis populi Sacerdotes.* *3. Reg. 13. 33.*

17 At veriorem aliam cauſam obtinendi muneris ſacerdotalis *Hieron. Iſidor. Philip. Beda. Gloſ.* Hieron. tradit epiſt. citat: & in trad. Heb. in Gen. Iſidor. in Gen. cap. 23. Philip. & Bed hic. gl. ſuper id Gen. 26. *Vende mihi primogenita*: & Heb. 2. *Vendidet primitiva ſua.* D. Th. 2. 2. q. 103. art. 1. ad 3. & 2. 2. q. 87. ar. 1. ad 3. videlicet primognitos, illuſtrium præſertim familiarum, ſacerdotes fuiſſe: additque Hier. Melchiſedech fuiſſe Sem primogenitum Noe: *Heb. 2. 12. D. Thom.* deindeq; primogenitos omnes uſque ad Aaron ſacerdotali honore præcelluiſſe; atque hæc ipſa eſſe primogenita, quæ Eſau vendidit. *Primogeniti olim ſacerdotes. Hieron.* Quamvis Iſido: exiſtimet, primogenita fuiſſe veſtes illas valde bonas, quæ ſacerdotales erant, quas induti primogeniti victimas offerebant. Propterea itaque Paul. Heb. 12. vocat Eſau, profanum, quaſi laicum, non conſecratum, neque *Ge. 25. 53. Heb. 12. 16.* initiatum; indignum, qui fanum intret, & in locis ſacris verſetur, aut ſacra contrectet; denique privatum ſacerdotio; vocat etiam *fornicatorem*: quod vitium cùm in Eſau ſcriptura a- *Quare vocetur Eſau profanus & fornicator.* lio loco non notarit, certè videtur ad rem eandem de religione, & ſacerdotio referendum; ut qui veri Dei coltum in idololatriam converterat; quod in ſacro ſermone, fornicari dicitur. Idem indicatur Ge. 49. à Jocob benedicente Ruben. (*Ruben primogenitus meus, prior in donis, major in imperio*; ubi Chal- *Gen. 49. 3. Primogenitus accipiebat tres partes hereditatis. Chaldæus.* dæus ſic legit: (*Te decebat, ut acciperes tres partes, primogenituram,*) ſcilicet (id eſt, duplicem hæreditatis portionem) Sacerdotium, & regnum: quod & in Aegypto ſervari ſolitum Heliodorus Phœnicæus auctor eſt, lib. 1. & 7. Scribens in urbe *Helio. Phœnic.* Memphitica, quæ totius Aegypti caput erat, filium primogenitum Pontificis Maximi in patris locum, & dignitatem ſuccedere. Oportuerit ergo Jobum primogenitum filium Zaræ *Iob primogenitus.* fuiſſe, penes quem etiam fuerit jus Sacerdotii. Verùm neque hæc primogenituræ ratio omninò ſolida, aut ſola viguit in *Non ſoli primogeniti ſacerdotes.* obtinendo ſacerdotio: non enim alligatum fuit ſolis primogenitis; cùm Abel natu minor Sacerdos aſſeratur à Hieronymo loco ſuperiori, & Auguſt. de mirab. Sacræ Scripturæ, c. 3. *Hieron. Auguſt. Philip. Beda.* Philip. Beda hic: & clarè indicatur, Gen. 4. cum dicitur obtuliſſe Deo *de primogenitis gregis ſui, & de adipibus eorum*; videlicet non alterius Sacerdotis manu, aut miniſterio. Deinde Sem, qui aſſeritur fuiſſe idem qui Melchiſedech, à pleriſq; negatur primogenitus Noe, Tum etiam Abraham, qui ex ſen- *Gen. 4. 4. Origen. Auctor operis imperfecti.* tentia Origen. hoc loco, & auctore operis imperfecti in Matth. hom. 1. Sacerdos fuit, & Sacerdotali miniſterio functus, Gen. 15. non fuiſſe primogenitum Thare, Geneſ. 11. ſed natu minorem aliis fratribus, colligi non omninò malè poteſt ex *Gen. 15. Ge. 11. 26. Chryſoſt.* illius, atq; Zaræ, cujus erat avunculus, ætate. Chryſo. licèt oratione 4. contra Judæos affirmat laicum fuiſſe, & laici nomine benedictionem ſuſcepiſſe à Melchiſedech Sacerdote. Quãvis & hæc Chryſoſt. ratio ſuam ſolutionem habeat; cùm fortè Pontifices Summi, & Sacerdotes Maximi ſoli primogeniti eſſent; at verò minores Sacerdotes, qui à maximis, & ſupremis benedictionem petere, & accipere ſolere, ex fratribus minoribus eſſe potuiſſent.

18 Tertiam, Sacerdotii obtinendi rationem ex regno Iſidor. *Iſidor. 7. etby. c. 12. Philip. Beda.* Philip. Beda & alii deſumunt; exemplum aſſerunt Melchiſedech Regem Salem. Iſidorus verò etiam ex Romana politia; *Antea* (inquit) *qui Reges erant, & Pontifices erant: nam majorum hæc erat conſuetudo, ut Rex eſſet etiam Sacerdos & Pontifex: unde & Rom. Imper. Pontifices Max. dicebantur*: refertur verò hoc teſtimonium, capit. Cleros *Reges aliis Sacerdotes*

21. d.

Cap. cleroſ, 21. diſt. Dion. lib. 2. Plu. in Numa. Suetō. Xenoph. de repu. Lacedem. Strab. lib. 12. Plat. quem affert Ficinus ſuper Triſmegi. Son. apud Strobſer. 41 Ale. lib. 2. c. 8. 1. Pet. 2. 9. 1. Reg. 13. 9 2. Par. 26.

21. d. Numa Rex ipſe ſe in primis Pontificem conſtituit, ut Dion. Halicar. & Plut. tradunt. Galba verò (Svetonio auctore etiam triplex Sacerdotium geſſit. Lacædemon) Rex Ducē, & Sacerdotē agebat, ut ſcribit Xenophon; quò etiam ſpectat, quod Strabo ait: Sacerdotes in Zela rerum omnium poteſtatem habere. Illud verò vulgatum eſt, apud Aegyptios ex Philoſophis Sacerdotes; ex Sacerdotibus probatiſſimum creari Regem. Ad quam gentem, nationumq; aliarum inveteratam conſuetudinem fortè alluditur, cùm Deus ſuum populum appellat, *regale Sacerdotium*, utraque ſimul Regia, & Sacerdotali dignitate fulgentem. Quas cùm Deus in Eccleſiaſtica politia ſeparaſſet, repetere voluiſſe, per ſacrilegum auſum, Sacerdotalem functionem ex regio privilegio viſi ſunt, Saul offerens holocauſtum, & pacifica, 1. Reg. 13. Cui dictum eſt à Samuele, *ſtultè egiſti*. Et Ozias; *qui cùm roboratus eſſet, elevatum eſt cor ejus in interitum ſuum, & neglexit Dominum Deum ſuum; ingreſſuſq; templum Domini adolere voluit incenſum ſuper altare Thymiamatis; percuſſus ergo eſt lepra*. Similis ſanè fuit Job lepra, ſimilis regno; ſed ſacrilegio, ſed Sacerdotio diſſimilis.

19

Cum nobilitate olim conjunctū ſacerdotiū. Hieron. 3. Reg. 13. Plutarch. Livius. Oroſius. Livius.

Ad hæc, penes nobilitatem fuit etiam jus Sacerdotii, & penes principes viros, & capita familiarum, ut Hier. & alii ſuperius adducti tradunt. Id quòd indicatur, 3. Reg. 13. cum Jeroboam ingentis piaculi notatur, quod fecit *denoviſſimis populo Sacerdotes*. Græcis par erat Sacerdotii dignitas majeſtati regiæ, nec erat pervia ignobili vulgo, auctore Plut. problemat. 113. Solis patritiis concedebatur, ex Romanis, ut ſcribit Livius lib. 10. Dec. 1. tum deinde Conſulibus, Prætoribus, Cenſoribus, ex Oroſ. lib. 5. c. 10. de P. Licinio ſcribente; & ex Livio 4. Dec. libr. 3. de Marco Marcello Conſule, & Pontifice. Hoc quoq; in Jobum convenit, filium primogenitum Zaræ ducis clariſſimi, & capitis atque Principis familiæ clariſſimæ, ut quæ Ducibus, atque Regibus ſplenduerit.

Sacerdotiū penes ſapientes.

Illa tandem ultima eſt, non ultimo loco ponenda ſapientia, penes quam jus Sacerdotii fuit, ut iidem auctores tradunt; unde apud Aegyptios Triſmegiſti nomen obtinuit Mercurius, quaſi ter maximus eſſet; maximus Sapiens, Rex, atq; Sacerdos maximus, quem Eupolemus apud Euſeb. lib. 1. præpa. Evang. c. 6. exiſtimat fuiſſe Moyſem, qui propter literarum inventionem id nomen apud Aegyptios conſecutus fuerit. Et quidem Sacerdotium cum ſapientia conjunctum eſſe debere, barbaræ etiam nationes agnoverunt; quæ à ſuis Sacerdotibus, & rerum agendarum conſilia, atq; reſponſa, & dubiorum explicationem & ſolutionem ouoquam non petierunt. Job igitur vir perfectiſſimus, atq; ſapientiſſimus propter ſingularem divinarum, humanarumq; rerum ſcientiam, & cognitionem, qui in Sacerdotium veniret, digniſſimus haberi potuit; & qui non Triſmegiſtus, ſed Polymegiſtus, multis modis maximus jure vocari debuiſſet.

Euſeb.

Dicebat enim, ne fortè peccaverint filii mei, &c.

20 *Dicere, & dicere in corde quid.*

21 *Sacrificium poſtulat, & docet ipſa natura ſacrificii multiplex finis. Scrupulus bonæ mentis ſignum. Peccare.*

22 *Multa vitia inter ſe nexa, & cum guloſitate præſertim.*

23 *Benedicere in utramque partem, hoc loco in bonam accipi: aliorum ſententia.*

24 *Benedicere pro adorare. Guloſitas proxima Idololatria.*

25 *Benedicere hoc loco in malum, non tam pro blaſphemia, quàm pro quovis peccato, & cogitationum importunitate.*

25 *Verbum faciendi in ſacro uſu, & an Jobi ſacrificia fuerint quotidiana.*

27 *Facere pro ſacrificare.*

20

Dicere in corde. 2. Reg. 21. 25.

Dicebat enim. Hæc ſcilicet ratio illum ad ſacrificandum excitabat; hæc cogitatio, & cura illum deducebat ad templum, & ſacrificia. Cùm jungitur verbo dicendi, in corde, vel intra ſe, idem valet quod cogitare, & interiùs loqui, aut verſari in aliqua cogitatione: eandem vim ſæpè retinet ſolitariè poſitum; exempla paſſim occurrunt, 2. Reg. 21. (*Deficiente David, Jeſbi-benob, qui fuit de genere Arapha, aiſus eſt percutere David.*) Heb. *Dixit percutere David*. Rom. 1. *Dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt*. *Dicebat* ergo Job intra ſe, hoc verſans animo; niſi velis etiam certis, conceptiſq. verbis, & orationem ſuam mentem explicuiſſe inter ſacrificandum.

** Penſò de herirle y de matarle. * Tenidoſe por ſabios: quedarō para necios.*

Ne fortè peccaverint filii mei. Sacrificabat quidem pro peccato; potuit enim natura doce, atq. magiſtratum ſacrificaretum multiplicem in ſacrificando finem docere: cùm enim corpore conſtet homo, non ſolùm anima à natura ipſa docetur, tum externum, & corporeum cultum Deo exhibere, tum etiam hunc per ſacrificia, oblationes cultum commodiſſimum eſſe: qua ratione dictum eſt à B. Clem. in conſtit. antiquos patres naturali lege admonitos ſacrificaſſe. Finis autem multiplex poteſt ab ipſa naturali ratione diſtingui; primus, ut ſacrificium ſit in Dei honorem, & primi auctoris rerum omnium, primæque cauſæ teſtificationem; ideo creaturas creatori offerimus, & illas quidem in ſignum noſtræ ſubmiſſionis, internæq. oblationis, & obſequii animorum. Secundus, pro impetranda venia peccati alicujus, aut verò pro impetrando beneficio aliquo. Tertius, in laudem & actionem gratiarum. Hæc, quæ ab ipſa natura profecta videntur, tranſlata ſunt poſtea ad legem, holocauſta, hoſtia pro peccato, & hoſtia pacifica: & cōveniunt pariter in unicum novæ legis ſacrificium. Et quamvis Septuaginta etiam in ſacrificio hoc Jobi diſtinguere voluerint holocauſtum in Dei honorem, & proteſtationem divinæ excellentiæ, à Vituli oblatione pro peccato; certè id neceſſarium non fuit; tum quoniam uno, & eodem ſacrificio potuit S. Job tres illos in ſacrificando fines attendere; tum quòd non fuerit manifeſtum aliquod filiorum peccatum, in cujus expiationem certum referri ſacrificium oporteret.

Rom. 1. 12.

21

Sacrifi. iū ab ipſa natura poſtulatum. Clemens li. 6. conſtit. c. 20. Multiplex finis ſacrificandi.

LXX.

Ne fortè. Scrupulos, & ſuſpicio peccati, quæ hominem ſtimulat, & ſolicitat, bonæ mentis indicium eſſe ſolet; ut Gregor. dixit: Non aliter etiam hæc Jobi ſolicitudo, & ſuſpicio alicujus peccati filiorum occulti, atque latentis, manifeſtam illorum ſanctitatem teſtatur; cui teſtimonium quoque ſuum dicunt Gregor. & Græci omnes, Origen. Chryſo. Baſil. Didym. Polychronius hic, & ſuperius. v. 2.

Scrupulus, quē vocāt, ſignū bonæ mentis. Greg. ep. 32 Gregor. Græci. Origen. Chriſoſt. Baſil. Didim. Polychron.

Peccaverint, Propriè, aberraverint, deviaverint, à recto tramite (*hhata*) enim propriè eſt errare: ad quam vocis proprietatem alluditur, Pſ. 24. *Legem dabit delinquentibus in via*; id eſt, peccatoribus errantibus à recto tramite.

חטא

Pſ. 24. 8.

22

Sed unde nam hæc ſuſpicio ſtimulabat Jobum? certè ex cōviviorum frequentia, & epulis paulò lautioribus, quæ ferè ſēper condiuntur immoderata voluptate, & inani cordis jucunditate, loquacitate, ſcurrilitate, & intemperantioribus aliis verbis, geſtibus, motibus; quod appoſita ſimilitudine explicat Greg. *Hi*, inquit, *qui chordarum harmoniam temperant, tanta hanc arte diſpenſant, ut plerunq. cum una tangitur, longè alia, ac multis interiacentib. poſita chorda quatiatur; cumq. iſta ſonitum reddit, illa quæ in eodem cantu temperata eſt, aliis impercuſſis, tremit*. Sic ſanè, licèt virtutes omnes connexæ ſint ſed tamen quædam quibuſdam jucundiùs reſpondent, & aſſonant: non aliter quibuſdā vitiis peculiaria vitia familiaritate, & cognatione quadam reſpondent. Neſcio quid habet cognationis turpis libido cum jurandi licentia & procacitate; ut ſi ſecundum, ut ita dicā Decalogi præceptum percutias, reſpondeat ſextum; ſi ſextum reſonet, etiam conſequutione quadā ſecūdum aſſonet; id quod in multorū auditis confeſſionibus obſervarunt exercitati confeſſionarii Gulæ vitium ludos intemperantiores, & laſciviores jocos excitat; *nam Sedit populus manducare, & bibere, & ſurrexerunt ludere*: Sequitur etiam ſtultiloquiū; unde *dives qui epulabatur quotidie ſplendidè, guttam aquæ* petebat in inferno, quod plus in lingua, quàm in aliis membris torqueretur; pœna indicante vitium linguæ, ut obſervavit Greg. Nimius luxus in cibo & potu (mirum) conjunctus eſt cum primi quadam immanitate, & inhumanitate: cujus exemplum eſt ille dives epulo, non miſeratus miſerrimum Lazarum: & illi etiam apud Amos vatem; *Comedentes agnum de grege, & vitulum de medio armenti bibentes vinum in phialis, & optimo unguento delibuti, nihil patiebantur ſuper contritionem Joſeph*:) ad hæc ſacrorum, & religionis contemptus, & Dei oblivio; ſic Salomon Prov. 30. Petit ſibi tantum tribui neceſſaria victui, *ne fortè ſatiatus illiciatur ad negandum*. D. Iſa 5. *Cythara, & lyra, & tympanum, & tibia in conviviis veſtris, & opus Domini non reſpicitis*. Honeſtatis, dignitatis, rerumque aliarum pretioſiſſimarum nullam ducit guloſus rationem; ſicut ille, qui lente bene infartus, *abiit parvipendens, quòd primogenita vendidiſſet*.] De ejuſmodi certè illud dici poteſt, *Anima ſaturata calcabit favum*. Inverecundia præterea, & impudentia quædam comes eſt ventris; quare cum Sapiens deprecatur auferri à ſe ventris concupiſcentias, ſubjicit, *animo irreverenti & infrunito ne tradas me*. *Infrunitum* autem aliquando Latinus interpres, pro inſatiabili, & ventri dedito ſumpſiſſe viſus eſt; & *irreverentem* ſequente vocabulo exponit. Similes certè inſatiabiles impudentiſſimis canibus; cùm ſcriptum ſit: *Canes impudentiſſimi neſcierunt ſaturitatem*. Deniq; cùm Cerere & Baccho incaleſcit, vel ardet potiùs Venus. vide Rom. 14. v. 21. Gal. 5. v. 21. Epheſ. 5. v. 18. Jac. 5. v. 5. 2. Pet. 2. v. 13. 1. Pet. 4. v. 3. In hæc igitur

Cōvivioriū comes, luxus Greg. lib. 1. c. 4.

Quedā quibuſdam vitiis cognata.

Gulā comitātur plera que alia vitia.

Exo. 32. 6. Luc. 16. 19 Gregor.

Amos 6. & 4. & 6. Prov. 30. 9

Iſa. 5. 12.

Ge. 25. 33. Prov. 27. 7

Eccl. 23. 6. Quid infrunitum. Iſa. 56. 11.

vitia

vitia trahuntur, qui, ut ait Judas Apoſt. *Convivantur ſine timore*; cùm. n. convivium res ſit plena periculo, oportet, ut con-

Iuda v. 12. vivatores pleni ſint timore. Vides igitur ſingularem Jobi pietatem, & ſolicitudinem liberorum, cùm pro illis convivantibus timeat, abſens ipſe convivio; noverat quippe ſanctiſſimus ſapientiſſimusque vir cum corporis vires incaleſcunt, & reficiuntur, corporis etiam pravas appetentias, & affectiones ex-

Gregor. citari, vireſque ſumere; & vix (quod dixit Greg.) celebrari

Iacob. 5. 5. convivia ſine culpa poſſe. Sic enim Jacob. Apoſt. dixit, in con-

Quid enutrire corda apud Iacobum. vivio *enutriri corda*, quæ ſedes eſt appetitus, id eſt, excitari, creſcere, vires ſumere & pingueſcere concupiſcentiam, & ad omnem licentiam, audacio rem fieri cibi copia & ſaturitate. *Epulati*, inquit, *eſtis ſuper terram, & in luxuriis enutriſtis corda veſtra.*

Sap. 8. 21. Vides igitur quàm ſit neceſſaria ſapientia in conviviis; illius enim munus eſt, hominem ſobrie deducere in operibus ſuis, & ab omni intemperantia continere; non enim poteſt eſſe *con-*

Græc. *tinens* (ex Græc: ſobriua, *moderatus*, quæ maximè virtus in menſa requitur) *niſi Deus det*.

23 *Benedicere in utramq; partem.* *Et benedixerint Deo*. Verbum *benedicendi* medium eſt, quòd in bonam & in malam partem accipi poſſit; pro laudare, gratias agere, adorare, & colere; tum etiam pro maledicere, irreverenter & impudenter ſe gerere erga aliquem; de quo enucleatiùs dicemus, v. 11. Nunc ſententiam germanam e a varietate interpretum colligamus. Quidam utramque præſentis verſiculi partem connectunt, ut Job vereatur, ne ſi peccaverint filii, gratias egerint pro ipſa voluptata intemperantiori percepta, quaſi pro beneficio quodam divinitus ſibi conceſſo; hæc

D. Thom. eſt D. Thomæ expoſitio, ſicut ſi latro famoſus Deo gratias ageret, quòd in prædam opimam incidiſſet, & qui turpiter vivit, quòd optata voluptate potiri potuerit. Simile eſt id Zac-

Zach. 11. 4. ch. 11. Cùm Deus pater loquitur filio ſuo, hominum jam duci & præceptori; *Paſce*, inquit, *pecora occiſionis*, (id eſt, cùm paſtores alii non gregem, ſed ſemetipſos paſcant, tu fili paſtor bonus eſto populi Iſraelitici) *quæ*, *qui poſſederant*, *occidebant* (non enim paſtores, ſed immites & ſævi tyranni in illos dominantur, & quotidie mortificant & mactant, tanquam morti, occiſioni, & macello deſtinata) & *non dolebant* (Hebr. non delinquebant; non ſibi videbantur conſcii alicujus peccati, exiſtimantes obſequium ſe præſtare Deo) *& vendebant ea* (ut ex populi damnis, & detrimentis lucrum facerent) *dicentes*; *Benedictus Deus* (gratias agunt quaſi pro cæleſti beneficio) *divi-*

D. Thom. *tes facti ſumus*: rectè omnia D. Tho. Sed ſenſus hic paulò durior, & non valde è proximo petitus.

Caietan. Cajetanus verò utramque etiam partem conjungit, ſed diverſa ratione, videlicet, *ut, ſi fortè filii peccaverint*, non tantùm verbo, aut joco, ſed quod gravius eſt, corde & conſenſu pravo, cùm pro more prandentium & conſurgentium à menſa debuerint benedicere, id eſt, gratias agere Deo bonorum omnium largitori, & deprecari cujuſq; delicti veniam; illi tamen ſurrexerint peccatorum & pœnitentiæ obliti, & jejunam, quandam, & ſine pœnitentia, & lacrymis aridam gratiarum

Benedicere in bonam partem. actionem retulerint. Probat autem, ille verbum benedicendi, in bonam partem debere accipi, in malam non poſſe. Primò quoniam blaſphemia, maledicentiaque in Deum ſcelus rariſſimum, & non niſi flagitioſiſſimorum, atque impudentiſſimorum hominum eſt; cujuſmodi minimè cenſendi ſunt extitiſſe filii viri ſanctiſſimi. Secundò, quoniam non decuit parentem ſanctiſſimum, & liberis ſanctiſſimè educatis honeſta convivia permittentem ſuſcipera dubitationem de graviſſimo aliquo flagitio: potuit tantùm levioris alicujus errati, & interni quidem, quod occultius eſt; ſuſpicione & ſcrupulo commoveri. Tertiò, quòd putet Cajet. *Peccare*, *& benedicere* ad diverſas actiones referenda; nam in Hebr. diverſis temporibus dicuntur: poteſt enim ſic reddi ex exemplari. *Fortè peccaverint filii mei*, *& benedicent Elohim in cordibus ſuis*. Acutior Cajetanus, quàm ſolidus. Sed cùm adverſus has duas interpretationes nihil majoris momenti obiicere poſſimus, non video, cur Titel-

Titelmanus notatur. manus neotericos quoſdam, verbum *benedicendi* propriè & ſine antiphraſi uſurpantes appellare auſus ſit ſuperſtitioſos, & vano timore anxios.

24 *Tertia expoſitio.* Tertia, & quæ nunc dicam, minùs commoda, minuſq; lenis interpretatio aliorum, ut benedicere ſit adorare, idq; non ſine exemplo, cùm dicatur Iſa. 66. & 2. Paral. 6. *Flexis genibus*

Benedicere pro adorare Iſa. 66. Paral. 6. 13. *contra univerſam multitudinem Iſrael*, *& palmis in cœlum elevatis ait*, *Domine*, &c. pro *flexis genibus*, eſt idem verbum *benedicendi*; nam affert ex ſua proprietate genuflexionem; qui enim benedicit ſolet genuflectere, & qui genu flectit, benedicit; qui autem flexo genu benedicit, etiam adorat Quoniam verò Dei

Nominis Elohim varia acceptio nomen hoc loco eſt, *Elohim*, quod nomen cùm plurale ſit, aliquando accipitur pro Angelis, Pſ. 8. 6. & Pſ. 137. 2. pro falſo etiam Deo, Dan. 11. 38. & pro multis diis, atq; idolis gentium, Exod. 18. 11. Deut. 4. 7. Hunc ſenſum eliciunt; Ne fortè peccaverint in convivio, & ea ſaturitate, & ingluvie ad Angelorum, vel plurium deorum benedictionem, laudes, hymnos, adorationem, cordibus ſaltem, & interno affectu inclinaverint. Hujus interpretationis ratio illa eſſe poterit, quod peculiaris ſit gulæ cum idololatria, & apoſtaſia a fide cognatio & vicinitas. De qua re ſapienter diſſerit Ambroſ. l. 6. epiſt. 36.

Gula idololatria proxima. utens illo Exod. 32. *Sedit populus manducare, & bibere, & ſurrexerunt ludere*. Conſonant alia teſtimonia, Deut. 6. *Cùm comederis*, *& ſaturatus fueris*, *cave diligenter ne obliviſcaris Domini Dei*

Amb. epiſt. 36. ad fine. *tui*. Chaldæus hac paraphraſi illuſtrat; *Cùm comederis*, *& ſaturatus fueris*, *benedicas Domino Deo tuo*, *in terra illa bona*, *quam de-*

Exo. 32. 6. *dit tibi*. *Caveas tibi ne fortè obliviſcaris timoris Domini Dei tui* &

Deut. 6. 12. Chaldæus. Deut. 31. *Cùm comederint*, *& ſaturati*, *craſſiq; fuerint*, *avertentur ad Deos alienos*, *& ſervient eis*, *detrahentque mihi*, *& irritum fa-*

Deu. 31. 20 Deu. 32. 15 *cient pactum meum*, & Deut. 32. Poſt enumerationem mellis, olei, butyri, lactis, adipis, arietum, hircorum, medullæ tritici, & rubentis vini meraciſſimi, ſubjungitur; *Incraſſatus eſt dilectus & recalcitravit*; *incraſſatus*, *impinguatus*, *dilatatus*, *dereliquit Deum factorē ſuū*, *& receſſit à Deo ſalutari ſuo*. *Provocaverunt*

Prov. 30. 8 *eum in diis alienis* Prov. 30. *Tribue tantùm victui meo neceſſaria*: *ne fortè ſatiatus illiciar ad negandum*, *& dicam*, *Quis eſt Dominus*?

Chaldæus. Huc reſpexiſſe videri poteſt Chaldæus legens; *Ne fortè filii mei ad iracundiam provocaverint Deum*. nam provocationis, exacerbationis, aut irritationis nomine Zelotypia propter idololatriā

Provocare ad iracundiam quid. Deut. 32. 16. ſignificari ſolet juxta id; *Provocaverunt eum in diis alienis*, *& ad iracundiam concitaverunt*. Ergo cum videret Job comeſſationibus, compotationibus, ebrietatibus idolorum feſtivitates celebrari, timere potuit, ne ex cibo, & potu conviviali, ad idolorum recordationem, & cultum aliquem, aut religioſam invocationem deſiluiſſent. Hæ omnes interpretationes *benedicendi* verbum in bonum uſurpant.

25 *4. Expoſitio Titelm. Benedicere pro blaſphemare. Carthuſ.* Sed verò in malum debere accipi, pro maledicere & blaſphemare, acriter contendit Titelmanus, & neceſſariò ſe probare exiſtimat ex aliis locis, quibus benedictio eſt idem quod maledictio, & blaſphemia: certè conjectura veroſimilis; argumentum verò minimè efficax, aut neceſſarium. Carthuſianus, quam præ ſe fert hæc expoſitio duritiam, & acerbitatem ingentem blaſphemiæ, emollire conatur, quod non exiſtimaverit Job ſuos filios eos eſſe, qui blaſphemiæ aſſenſum præbuiſſent, ſed veritus tantummodò fuerit, ne parùm cautè ſe geſſerint in ſedandis primis motibus, primiſque blaſphemiæ impulſionibus, & cogitationibus depellendis.

5. Expoſitio Quintò, tandem illa videri poteſt, ut leniſſima, ita optima interpretatio, ut *benedicendi* verbum accipiatur quidem in malum, ſed non tamen pro blaſphemia, ſed pro quovis peccato quantumvis leviſſimo, ſive interno; ſive etiam externo; quodcumque enim, cum in Dei cultus contemptum quendam, & oblivionem cedat, contrarium eſt divinis laudibus, & benedictioni: quare per contrarium intellectum rectè ſignificari verbo *benedicendi*, poteſt. Quare levem aliquam cogitationem, er-

Origen. Baſil. Polychron. Olympiod. Hieron. Beda. rabundam, & ab honeſto, rectoq; alienam, peccati, & benedictionis nomine intelligunt Origenes, Baſilius, Polychronius, Olympiodorus, tum etiam Hieronymus & Beda. Præter quam enim, quòd ex adiuncto illo; *in cordibus ſuis*, ſic oporteat intelligi; Septuaginta rem hanc illuminarunt legentes: *Ne fortè filii mei in mente ſua cogitaverint mala erga Deum*, lenius legit Po-

LXX. Polichron. lychron. *Nè fortè cogitatione conceperint*, *quæ Deo diſplicerent*.

Cogitationum levitas, & importunitas. Certus itaq. Job de honeſtate operum, & verborum puritate, & candore, de cogitationibus tantùm filiorum erat ſolicitus, nam cum opera, loco, & tempore, atque opportunitate indigeant, neque ſine labore perficiantur, cogitationes tamen momento abſolvuntur, & facilè irrepunt, & nullum eſt illis tempus importunum, nullus locus impervius, in medio etiam honeſtiſſimorum hominum cœtu, in abdita cordis officina latentem, & occultam, ſed certam voluptatem fabricare ſolet, Ve-

Dan. 2. 22. Iere. 17. 9. & 20. 12 ritus igitur Job Deum, cui à videndo, & penetrando cuncta (*Theos*) nomen eſt; nam novit *in tenebris conſtituta*, *& lux eſt cum eo*; qui *cor pravum* & inſcrutabile ipſi homini, cognoſcit; qui *probat renes* (internas affectiones) *& corda* (cogitationes & reconditos, tacitosq. animi ſenſus) certo, & conſtituto ſacrificio quotidiano incertum, dubium, occultum, ſed veroſimile (quæ infirmitas cordis humani, & pronitas figendi interiùs

Chryſoſt. Iob vir Evangelicus. Inferiùs, c. 31. 1. mala) filiorum peccatum expiabat. Propterea Chryſoſtomus homil. in Job & Abraham, appellare videtur Jobum virum Evangelicum, quòd tantum curam, & ſolicitudinem de internis cogitationibus ſuſciperet, quantam Evangelicæ leges præcipiunt: de quo plura, cùm iterum recurret ſermo de ſuis ipſius Jobi cogitationibus.

Sic

26 *Sic faciebat Job cunctis diebus.* Verbum faciendi, curã & ſolicitudinẽ affert in re paranda, præparanda, impigrè, & diligenter præſtanda, aptè, commodè, opportunè, ornatè efficienda: quo verbo dicitur, Gen. 2. *Complevit Deus die ſeptimo opus ſuum, quod fecerat.* Indefinenti ſtudio *faciebat*, id eſt, ſacrificabat pro filiis *Cunctis diebus*, videlicet, vel quotidie, ad præcedentis diei expiationẽ, ut legit Hierony. in epiſt. ad Evagriũ, & admittit Olymp. in catena: vel cum diſtributione accommoda, octavo quoque die, poſt alios ſeptẽ cõviviales evolutos, quod verba illa indicant: *Cumq; in orbem tranſiſſent dies convivii*: ad quẽ locum recurrere ſe oportet. Genebrar. in chronol. in cõtinuatione religionis, & doctrinę, anno mũdi 2269. ait ſingulis diebus ſeptimis obtuliſſe pro ſeptẽ filiis holocauſta; celebraſſe etiã ſuum profabbathũ, aut pervigiliũ ſabbathi, & quaſi paraſce ven, ſive præparationem, qua præſanctificabat, præparabatque filios in craſtinũ holocauſtũ, nam quædam legalia, tẽpore, & lege naturæ fuiſſe obſervata, ut ſacrificiũ de animalibus mundis, & abſtinentia à ſuffocato, indicatur Gen. 8. 9. 17. & ſimiliter fortè ſabbathizarunt antiqui patres ante legẽ latam; ut affirmarunt Aben, Ezra in Decalogo, & R. Salom. Gen. 26. Lyran. Gen. 7.

Gen. 2. 2. — *An Iob ſacrificaverit diebus ſingulis.* — *Hieron.* — *Genebrar.* — *Gen. 9. 17.* — *Abẽ Ezra.* — *R. Salom.* — *Liranus.*

Sed quanta devotio, quanta alacritas, quantũ gaudium, de quo nihil detrahebat frequentia quotidiani ſacrificii? familiaritas ſacrorũ nullũ efficiebat contemptũ, nullam acediam; idẽ ſurgebat quotidie, eandem adhibebat curã & ſolicitudinem; in eodẽ ſemper cordis propoſito manebat; *mutabat* quotidie *fortitudinem*; quod ab Iſaia de illis dicitur quorũ virtus renovatur de die in diem, & commutant priſtinæ diei fortitudinem, eum hodierna nihilò ſegniori, aut minori in rerum divinarum cura: ſicut familiari Hiſpaniſmo de illis qui recẽtibus in dies ſingulos veſtibus utuntur, dicere ſolemus, *Cada dia mũda ſu veſtido.*

Iſa. 40. 32.

27 Sic igitur *faciebat Job cunctis diebus.* Verbum præterea, *faciendi*, ad ſacrificia pertinet: nam *facere*, eſt ſacrificare, ut ille dixit: *Facere vitula pro frugibus*: & Varro lib. 5. de lingua Latina, *Agnam Jovi facit*: Idemq. lib. 4. etymologiã hujus nominis *Pontifex*, tradit ex ſententia Q. Scevolæ, quòd ſit, potens facere, id eſt, ſacrificare. Sacris ſcriptoribus familiaris etiam ſignificatio: Exo. 29. ab hac ipſa radice, *Vitulum pro peccato offeres per ſingulos dies.* Heb. facies per diẽ, & v. 38 *Hoc eſt, quod facies* (ſacrificabis) *agnos anniculos duos per ſingulos dies.* Nu. 28. *Holocauſtũ juge eſt, quod obtuliſtis* (quod factũ eſt juxta Hebr.) *in mõte Sinai.* 3. Reg. 18. 23. *Ego faciã bovem unum, & imponã ſuper ligna.* Ezech. 46. 22. *Faciet vitulum pro peccato*: & verſ. 44. *Sacrificiũ Ephi per vitulũ faciet.* Oſeæ 2. *Ego dedi ei frumentũ, & vinum, & oleum, & argentum multiplicavi ei, & aurũ, quæ fecerunt* (ſacrificarunt & obtulerunt) Baal. Pſ. 66. *Offeram* (Hebraic. faciam) *tibi boves cum hircis.* Et de noſtro ſacrificio Luc. 22. *Hoc facite in meam commemorationẽ.* Et iiſdem faciendi verbis, ejuſdem ſacrificii fit mentio. 1. Cor. 11. Hujus autem ſignificationis analogia ad primariam, & propriã hæc eſt, quòd quæ Deo offerri, & ſacrificari debent, diligenter parari, & præparari debent; oportunè, ornatè, & quo ad fieri poſſet, exquiſitè, & ſedulò quæ ad ſacra ſpectãt, cùm ſcriptũ ſit: *Maledictus qui opus Domini facit fraudulenter.* Et iterũ: *Si offeratis cæcũ ad immolandũ, nonne malũ eſt? Et ſi offeratis claudũ, & languidũ, nonne malũ eſt? Offer illud duci tuo, ſi placuerit, ſi ſuſceperit faciẽ tuam, dicit Dominus exercituum?* Et tandẽ: *Domus mea deſerta eſt, & vos feſtinatis unuſquiſque in domum ſuam.* Quod *ſi qui mollis & diſſolutus eſt in opere ſuo, frater eſt ſua opera diſſipantis*; Quid, qui in divino opere mollem & diſſolutum ſe præſtiterit?

Facere pro ſacrificare. — *Vir. eclo. 3.* — *Varro.* — *Q. Scævola.* — *Exod. 29. 36.* — *Nu. 28 6.* — *Hebræus.* — *3. Reg. 18. 23.* — *Ezech. 46. 22. et v. 44* — *Oſea. 2. 8.* — *Pſ. 66. 15.* — *Luc. 22. 19* — *1. Cor. 11. 24.* — *Jer. 48. 10* — *Mala. 1. 8.* — *Hag. 1. 9.*

Vers. Quadam autem die, cum veniſſent filii Dei, et aſſiſterent coram Domino, affuit inter eos etiam Satan.

1 *Particula*, autem, *nota illationis. Iuſto viro deeſt probatio.*
2 *Quid deſignet in ſacro ſermone dies illa: quid dies judicii. Totus controverſia, inter Iobum & Dæmonem ſtatus.*
3 *Filii Dei pro Angelis: notatur Chryſoſt.*
4 *Verior acceptio filiorum Dei pro Angelis, ſive pro ſanctis hominibus. Hoc loco potiùs pro Angelis, quibus ea appellatio peculiarior eſſe probatur.*
5 *Sepiũ aſſiſtendi acceptiones, & modi Angelorũ corã Deo.*
6 *Venire in ſacris. In medio eſſe, Dæmonis impudẽtia, & quomodo Deo aſſiſtat.*
7 *Quis Satan: quæ illius nominis notio.*

1 LXX.

Q*Vadam autem, &c.* Illud, *autem*, quod in Hebr. eſt, *Et fuit dies*, Septuag. *Et factum eſt*: non ſolùm videtur eſſe particula tranſitioni ſerviens, ſed etiam propriè copula, atque nota conſecutionis, ergo, itaque, ex tot, ac tantis virtutibus ſanctiſſimi hominis conſequens fuit invidia dæmonis, tentatio, perſecutio, & ut manifeſtum fieret, quem verborum ſonitum & tinnitum percuſſus redderet, vacuuſne, an ſolidę ſanctitatis plenus exiſteret: Tantum itaque virum non potuit ampliùs ſuſtinere invidus dæmon ſine calumnia, ſine delatione & criminatione, qui ſuorum fratrum accuſator eſt, nedum hominum. *Affuit* itaque *Satan.* Igitur, quod Dei optimi ingenium eſt, virum hunc non externis tantùm opibus locupletatum, ſed virtutum cumulo exaggeratum probari voluit, & mundo proponi omnis patientię & ſanctitatis exemplar, atque ipſis etiam Angelis ſpectaculum fieri; propterea illis concilium indixit, cui interfuit quoque Satan: nihil enim viro recto, ſimplici, timenti Deum, recedenti à malo deeſſe amplius videbatur, quam ut tentaretur & probaretur; ut illi quoque, ſicut & Abraham diceret Deus: *Nunc cognovi, quod timeas Deum.* Quod ſi dicas, Bene Deo probatam extitiſſe ſanctitatem Jobi. Rectè: Sed illud deerat adhuc, ut vinceret, & fortitudinis ſpecimen aliquod præberet. Eleganter Ambroſius dixit: *Job erat Deo probatus, victor tamen non erat: probata erat devotio, tamen præmiũ non habebat.* Ergo Jobo ſanctiſſimo divina ſapientia *certamen forte dedit, ut vinceret; & honeſtavit* (locupletavit) *illum in laboribus, & complevit* (menſuram bonam & confertam, & coagitatam, et ſupereffluentem; ſunt enim labores, velut vacua menſura, in quam confertur præmium) *labores illius.*

Gen. 22. 12. — *Ambroſ. ſuper id Luc. 4. Diabo. hoc receſſit ab illo.* — *Sap. 10. 12 & Luc 10. Labor eſt præmii menſura.*

Quadam die. Dies pro tempore frequenter in ſacra ſcriptura, Vide Juſtinum oratione ad Gentes, qui etiam ait, à Platone, *diem* vocari tẽpus, cum an, tẽpus unà cum cælo natum eſſe; hoc enim illud eſt, quod dicitur: *In principio creavit Deus cælũ & terrã.* Et deinde: *Factus eſt dies unus*; ſed abſtinuiſſe Platonẽ à verbis Moyſis, ne, ſi illum ſequeretur, ab Athenienſibus deferetur Quodam igitur tempore hæc acciderunt, &c. Niſi malis cum Gregorio, diem accipere nocti oppoſitum, in quo Sol lucet: atq. eam temporis circumſtantiam hic notari, boni omnis cauſa. *Quia* (inquit) *Jobi tentatio à die cæpta perhibetur, ad victoriam deducebat*: ejuſmodi multa ſolent myſticè, & tropologicè obſervari à Patribus: & ſi millia quædam exempla proponuntur a Greg. hic lib. 2. & hom. 12. in Ezech. Sic etiam Ambr. Luc. 22. ait: *Petrus negavit in nocte, confitetur in die.* Diem autem hunc, quo Angelorum concilium coactum, & peractũ eſt, ſic deſcribunt Septuag. *Et factum eſt, ſicut dies hæc*: nihil mirum ſi in illa hebdomadæ die, quo Job ſacrificabat, cùm jam in orbẽ tranſiſſent dies convivii, Satan criminatus Jobũ, illum expetierit ad pugnam. Rurſus, ſi ſimili die, hæc poſtea à Jobo literis, & memoriæ mandata, aut à Moyſe deſcripta ſunt, dici ab autore, vel à deſcriptore potuerit, *factum eſt ſicut dies hæc.* Nos exẽpli gratia dicere ſolemus; *Paſsò eſto tal dia como oy.* Origen. legit: Sicut dies illa, atq; cùm a ſeipſo petat, quæ dies illa? Reſpõdet; *illa dies quæ Dei longanimitatem, & Job alacritatem, & diaboli nequitiam publicavit, quemadmodum ille dies manifeſtabit, qui in igne revelabitur*: quibus verbis deſcribit judicii diem: licet incerta omninò ſit, & *de die illa nemo ſciat* tamen quia cùm certò futura ſit, & quaſi digito propter certitudinem indicari poſſit, hac circuitione verborum notari ſolet, *Dies illa* Iſa. 34 v. 8. & Marc. 13 verſ. 11. 19. 24. Quod videtur à Chaldæo ſumptum, qui legit: *Et fuit tanquam dies judicii magni, & venerunt Angelorum catervæ, ut ſtarent coram Domino*: quod fortè ideò dictum à Chaldæo eſt, quod eo tempore inter dæmonem & Jobum cauſa agenda, & excutienda eſſet, diuturnæq; patientiæ, & incredibilium ærumnarum exempla proponenda. Sic enim in ſubita, repentinaq; calamitate Hiſpani noſtri illam vocem uſurpant, *Fue un dia de juyzio*: neque immerito: cùm Jobo, ejuſq; familiæ ille dies miſer, & luctuoſus extiterit; Aut etiam diem illum judicii magni vocat, quaſi audiendæ, dirimendæque liti graviſſimæ, & magnæ controverſiæ peragendæ ad Dei ſubſellia deſtinatum. Inſtat dæmon, accuſat acriter, ipſe eſt enim *accuſator fratrum ſuorum*; qui accuſat illos die ac nocte. Jobus rapitur ad judicium, ſeque tuetur; Judex litem admittit, conteſtari jubet; accuſatoribus poteſtas fit, ut accuſatorio jure ea omnia conquirant, quibus Jobi innocentiam criminari, & labefactare poſſint; calumniantur, & mendaciis circumveniunt; producuntur jurati adverſus Jobum teſtes, videlicet conjurati illi tres, quatuorve quondam amiciſſimi; Jobus contra, fideliſſimis & graviſſimis pro ſe teſtibus utitur, videlicet calamitatibus, & cladibus ingentibus ſumma conſtantia toleratis. Inſtat judex, ut videtur, ſeveriſſimus; conqueritur Jobus, dum ait: *Inſtauras teſtes tuos contra me.* Interea ut ab illo vel verbum elicere adverſarius poſſit, acerbiſſima tormenta parantur. * Neque ſolùm ponuntur ante oculos vincula, verbera, equuleus, carnifex, tortorq; ſæviſſimus; ſed in manu tortoris ipſe, omniaque ſua ponuntur, judice poteſtatem torquendi faciente: *Ecce*, inquit, *in manu tua eſt*: percutitur, vulneraturque graviſſimè à planta

Dies pro tempore. — *Juſtinus & Plato.* — *Gen. 1. 5.* — *Ibid. v. 5.* — *Gregor.* — *Gregor. in Ezechiel.* — *Ambroſ.* — *LXX.* — *Dies illa, de qua dicatur.* — *Chaldæus.* — *Dies judicii quid ſignificet.* — *Litis graviſſimæ inter Jobum, & Dæmonẽ ſtatus.* — *Job. 10. 17*

ta pedis uſque ad verticem capitis. Nullam aliam vocem extorquere poſſunt hoſtes, quàm illam *Sit nomen Domini benedictum*, quam ipſe quaſi confirmans crebrò repetit, certus in tormentis potiùs vitam profundere, quam à veritate & innocẽtia diſcedere; *etiamſi me occidet*, loquit; nullũ aliud à me verbũ extorquebitur. Tandẽ fertur ſententia, ſanctiſſimuſque vir abſolvitur; ſi abſolvi poteſt, qui nihil piaculi admiſerat; liberque ab omni culpa ſumma cũ laude, & gratulatione declaratur.

3 *Qui filii Dei.* *Cùm veniſſent filii Dei.* Propriè *filii Elohim*, fortium, potentium, magnatum; vel Dei fortis, potentis, efficacis. De nomine Elohim plura aliquando; nunc tantùm examinandi, qui ſint filii Dei, aut *filii Elohim*: in qua re duæ extremæ ſententiæ ſi ut à media, ita à veritate receſſerunt.

Filii Dei pro Angelis Gen. 6. 2. LXX. Philo. li. de Gigan. Aug. 15. de civit. c. 23. Tertul. Juſtin. Cyprian. Clem. Alexand. Suidas in Seth. Cyril. Alex. libr. 9. adverſus Julian. Gen. 4. 26. Theodoret. Aquila. Euſeb. Emiſſ. Chryſoſt. Heb. 1. 5. Chryſoſt.

Prima exiſtimavit eo nomine Angelos tantummodò ſignificari: audientes itaque Gen. 6. *Cùm vidiſſent filii Dei filias hominum*, &c. & Septuaginta eo loco dicentes: *Videntes Angeli Dei* (quam lectionem habent Philo & Auguſt.) intellexerunt Angelos, ſive bonos, ſive malos captos impuro mulierum amore progenuiſſe gigantes; in quem ſenſum Tertull. Juſtin. Cyprian. Clemens Alex. & poſt hos alii lapſi ſunt: cùm tamen hoc loco, filii Dei ſint filii potentum, procerum; id eſt, potentes viri, atque magnates (nam quæ Dei dicuntur, excellentiam habent in ſacro ſermone:) tum etiam filii potentum, *Hebraiſmo* dicuntur ipſi potentes; aut certè *filii Dei*, erant pietatis, & divini numinis cultores, Dei omnium parentis veneratores tanquam filii chariſſimi. Niſi fortè ſint filii, & poſteri Seth & Enos; quorum illum, appellatum fuiſſe ſuo tempore Deum Suidas ſcribit: Hunc vero etiam Dei cognomento inſignitum fuiſſe auctor eſt Cyrillus Alex. & quod Gen. 5. dicitur, *Iſte cœpit invocare nomen Domini*; Theodoretus explicat, & legit cũ Aquila; *Iſte ſeparavit vocari nomine Domini*, id eſt, vocari Deus. Eadem eſt expoſitio Euſeb. Emiſſ. eadem lectio Chryſoſt.

Secunda ſententia Chryſoſt. affirmat Angelos nunquam appellatos filios Dei, cum Paul. Heb. 1. ſcribat. *Cui angelorum dixit aliquando, filius meus es tu?* Sed Paulus non de filiatione adoptionis, ſed de naturali & ſubſtantiali locutus, nihil favet Chryſoſt. neque placere poteſt choro reliquorum Patrum, non ſemel id nomen accipientium de angelis, quod illis convenit, tum propter gratiam adoptionis, tum propter naturæ præſtantiam, & virium robur; quare è converſo nomen angeli pro forti & potenti ſumitur, ut dicetur infrà cap. 41. v. 16.

Job 41. 16

4 *Filii Dei tã Angeli, quam San-cti homines. Philip. Pſal. 28. 1. Chaldæus.*

Tertia ergo, eaque veriſſima ſententia eſt, nomen filiorum Dei anceps eſſe, ut angelis, vel hominibus, aut propter potentiam, aut propter ſanctitatem tribuatur. Sic hoc loco Philip. Angelos aut Sanctos homines intelligi vult, eſt que etiam ad utroſque proclivis, Pſ. 28. *Afferte Domino filii Dei, afferte Domino filios arietum.* Nam Chaldæus angelicos choros invitatos ad divinas laudes exponit. Alii filios potentum, & inſignium virorum, filios Abraham, Iſaac, & Jacob, veræ religionis cultores, piorum poſteritatem. O vos, inquam, vere pii, & veri Dei adoratores, ſacrificiis & oblationibus honorate Deum. Sic Daniel. 3. *Species* (ſplendore, & majeſtate inſignis) *quarti, ſimilis filio*. Dei, id eſt, angelo: exponitur enim vel ab ipſo Nabuchodonoſore dicente, *Benedictus Deus eorum, qui miſit angelum ſuum, & eruit ſervos ſuos*, & Malach. 2. dicitur, filia Dei alieni, mulier alienigena cultrix idolorum, *Contaminavit Judas ſanctificationem Domini, & habuit* (uxorem duxit, & jure coniugii poſſedit) *filiam Dei alieni*. Rurſus filii Dei pro angelis, Job. 38. 7. & pro hominibus ſæpè in novo teſtamento. Hinc Paul. ad Epheſ. ſcribit. *Ex quo omnis paternitas in cœlis, & in terra nominatur.* eſt enim Deus paterfamiliâs, ex quo omnis paternitas (id eſt, cognatio & familia) habet appellationem filiorum Dei, in cœlis (id eſt, inter angelos, qui ſunt filii Dei) *& in terra* inter homines juſtos, quos adoptionis gratia dignatus eſt Deus: quare illi de meliore parente, aut nobiliori cognatione gloriari non poſſunt; natura enim ſuperiores ſunt hominibus, ſed gratia adoptionis, & divinæ conſortio naturæ, homines minimè inferiores. Quare ſapienter D. Thom. docuit, 3. parte, q. 23. diſſerens de adoptionis gratia, nomen filiorum Dei, non convenire primò & præcipuè angelis. Quamvis peculiari quadam ratione illis potiùs, quàm hominibus convenire negandum non ſit. Primo, quia ut idem D. Thomas auctor eſt, illi primò adoptionem filiorum receperunt. Secundò, quoniam in rerum gerendarum alacritate, & obedientia, exequendiſque juſſis ſunt ſimillimi filiis. Tertiò ſunt optimè affecti erga res humanas, atque ea charitate referunt Dei optimi parentis, naturæ & viſcerum imaginem, & ſimilitudinem filiorum. Quarto, ex etymologia, & proprietate vocabuli, ſunt verè filii fortium, & potentum; potentia, & robore mirabili Deum potentiſſimum atque fortiſſimum repræſentant, tanquam filii primogenitorem, & creatorem. Quinto (quòd etiam pertinet ad proprietatem nominis, & phraſis Hebraicæ,) filii dicuntur, adminiſtri, & diſcipuli, ut filii Prophetarum; quare in illos etiam quadrat nomen filiorum Dei, qui miniſtrant & aſſiſtunt Deo: ex quibus omnibus efficitur, ut qui filii Dei venerũt, ut aſſiſterent coram Domino, ſancti angeli neceſſariò fuerint.

Daniel. 3. 92. Malach. 2. 11. Epheſ. 3. 15. Mat. 13. 15. Luc. 25. 22. D. Thom. Angeli potiùs, quàm homines filii Dei.

5 *Origen. Athanaſ. Gregor. Angelos definiri loco.*

Sed duo illa verba, quod ad Angelos attinet, premenda ſunt. *Cùm veniſſent, ut aſſiſterent*; ex primo namque Origen. Athanaſ. & Gregor. tanquam fidei dogma tradunt angelos moveri localiter, neque omnibus locis præſentes eſſe, ſed eſſe cuique ſuum locum, & ſpatium præfinitum, cùm illud neceſſariò requiratur, ſi ex uno loco in alium veniunt. Eadem ratio conficitur à patribus, ex verbis illis Satanæ. *Circuivi terram, & perambulavi eam.* Simili ratione confirmant hanc Theologicam veritatem Tertul. in Apolog. cap. 22. Chryſoſt. ſuper id Heb. 1. *Omnes ſunt adminiſtratorii Spiritus*. Ambr. lib. 1. de Spiritu ſancto, cap. 10. Nazianzenus ratione 2. de Theol. rurſus Athan. in epiſtola ad Serapionem de Spiritu ſancto. Damaſcenus lib. 2. de fide, cap. 3. nam omnis creata ſubſtantia ſicut mutationis ſecundum locum capax eſt, ita loco definita eſt; ſolus Deus, qui moveri non poteſt, quippe immenſus, univerſo ſpatio, etiam quod fingi, & imaginatione concipi poteſt, præſens eſt. Illud tantùm in Gregor. obſerva, cùm ait angelos eſſe loco circumſcriptos, non tribuere illis continentiam in loco inſtar corporum, ſed definitionem in loco; qua etiam dicendi ratione, & circumſcribendi vocabulo uſi ſunt tum alii patres, tum decima generalis Synodus.

v. 7. Tertull. Chryſoſt. Ambroſ. Nazianz. Athanaſ. Damaſc. Deus præſens ſpatio imaginario. Greg. Circumſcribi Angelos quomodo accipiendum. Angelos aſſiſtere quomodo.

In ſecundo verbo, cùm de angelis dicitur, multiplex aſſiſtendi, aut ſtandi coram Deo ratio, & modus conſiderari poteſt. Primus ſtrictè, & anguſtè eos ſolùm angelos comprehendit, qui non exeunt ad miniſteria, neq; ad externa munera peragenda mittuntur. Ideoq. Deo aſſiſtere dicuntur, quia in Deo immediatè multorum, rerumq; agendarum rationes vident, de quibus alios inferiores illuminant, qui exequuturi ſunt ejuſmodi miniſteria Quare alii dicuntur Aſſiſtentes, Seraphim, Cherubim, Throni, Dominationes; alii Miniſtrantes, videlicet reliqui ordines; de qua diſtinctione vide Dionyſ. c. 9. & c. 13. de cæleſti hierar. Greg. 17. mor. cap. 9. D. Tho. cùm Theologis 1. p. q. 112. art. 3. Hic aſſiſtendi modus non quadrat præſenti.

Dionyſ. Gregor. D. Thom. Aſſiſtere inferioris eſt. Pſ. 28. 10. Luc. 1. 33. Aſſiſtere, ſtare, & conſurgere in ſacris. Iſa. 49. 7.

Secundus importat habitum inferioris ad ſuperiorem, nam ſicut ſedere Regum, principum, & ſupremorum judicum eſt, cùm ſcriptũ ſit; *Sedebit Dominus rex in æternum.* Et, *Dabit illi Dominus Deus ſedem David patris ejus, & regnabit*, &c. Ita etiam *aſſiſtere*, vel ſtare, tum etiam coram aliquo conſurgere, eſt honorem & reverentiam exhibentis. Iſa. 49. *Reges videbunt & conſurgent Principes, & adorabunt propter Dominum Deum tuum, qui legit te*, Sic igitur aſſiſtunt coram Deo, quem honorificant angelorum chori, horum enim proprium munus eſt laudare Deum, dicente Deo ipſo: *Cùm me laudarent aſtra matutina, & jubilarent omnes filii Dei*: & propterea videntur dici filii Dei, & angeli Dei, quòd divinis laudibus celebrandis addicti ſint, juxta id: *Benedicite angeli Domini Domino*. Ideò in majeſtate, & gloria apparituruſ Dominus, angelorum comitatum præferet; *Filius hominis venturus eſt in gloria ſua cum angelis ſuis*. Quare cum vidit Iſaias, *Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum & elevatum, vidit ſtantes Seraphim*, & millia millium Seraphinorum, qui ſtantes honorem & reverentiam exhibebant, verbis etiam illis: *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, commitantes digniſſimum eſſe, quem creaturarum univerſitas coleret, & cujus nomen religioſiſſimè ſanctificaret. Verùm neque hic modus requiritur ab hoc loco; nã non dicerentur angeli veniſſe, ut aliquando aſſiſterent Deo, quem ſemper laudant, ſicut neque quę ſequitur eadem ratione.

Job. 38. 7. Dan. 3. 58. Iſa. 6. 1.

Tertius eſt miniſtrantis, Prov. 22. *Vidiſti virum velocem in opere ſuo, coram regibus ſtabit* (regibus miniſtrare dignus) *neque erit ante ignobiles* 3. Reg. 10. *Beati ſervi tui hi, qui ſtant coram te*: hac etiam ratione aſſiſtunt Deo adminiſtratorii Spiritus, & apud Danielem: *millia millium* qui miniſtrant, iidem aſſiſtunt; niſi fortè eo loco diſcrimen fiat miniſtrantium, ab iiſq; quos peculiari ratione aſſiſtentes ſuperius nominavimus.

Aſſiſtere pro miniſtrare. Prov. 22. 29. 3. Reg. 10. 8.

Quartus miniſtrantis etiam eſt; ſed id peculiare importat, quòd veluti miles paratus ſit, & procinctu ad Ducis nutum, & imperium; nam ſtare militis eſt, ſive dimicaturi cum hoſte, ſive alium ab hoſte defenſuri, qui ſuæ tutelæ, & fidei commiſſus ſit: Sic apud Job. *Cùm ſederem quaſi Rex circumſtante exercitu*. Sic angelus evaginato gladio dicitur ſtetiſſe contra Balaam; & princeps ille exercitus Domini, quem Joſue vidit; *Stantem contra ſe, evaginatum tenentem gladium*: & apud Dan. *Conſurget Michael princeps ma-*

Aſſiſtere, aut ſtare militum eſt. Num. 22. 27. Joſue 5. 3. Dan. 12. 1.

magnus, qui ſtat pro filiis populi. Angeli itaque veluti parati, & præcincti milites aſſiſtunt coram Deo, cùm dicantur militare Deo, id eſt, aſtare illi tanquam Duci milites imperata executuri; Zach. 9. *Circumdabo domum meam ex his qui militant mihi euntes, & revertentes:* Sed neque hæc ſtandi ratio conſiſtit in hoc loco.

Zach. 9. 8.

Quintus habitus eſt orantis, Jere. 18. *Recordare quòd ſteterim in conſpectu tuo, ut loquerer pro eis bonum.* Sic dicitur angelus ſtare ante Altare, Apoc. 8 quod idem eſt, quod aſſiſtere coram Domino: & cùm Raphael dixiſſet Tobiæ: *Quando orabas cum lachrymis, & ſepeliebas mortuos, ego obtuli orationem tuam Domino:* ſubjungit; *Ego ſum Raphael unus de ſeptem, qui aſtamus ante Dominum.* Atque hic aſtandi modus poſſet convenire in præſentem locum; non enim incommodè dicetur, aut intelligetur veniſſe angelos, ut aſtarent coram domino oraturi, & pia opera, ſacrificiaq; & preces Jobi oblaturi coram Deo.

Jer. 18. 20. Stare, orantis habitus. Apoc. 8. 3. Tob. 12. 12.

Sextus ad judicii & ſubſelliorum formam, ordinemque refertus ſedente judice, & ſtantibus iis, qui vel rationem requiſiti reddunt, vel ſententiam expectant; ſicut Exo. 18. *Sedit Moyſes, ut judicaret populum. Qui aſſiſtebat Moyſi a mane uſque ad veſperam.* Quid autem ſit aſſiſtere judici, explicuit deinde Moyſes; *Venit ad me populus quærens ſententiam Dei.* Ideò de impiis qui propter ſcelerum conſcientiam non audebunt prodire ante tribunal, dicitur; *Non reſurgent* (non ſtabunt) *impii in judicio.* Sic etiam cùm apud Danielem dicatur, *Millia millium aſſiſtebant, & miniſtrabant;* ſubiongitur, *Judicium* (judex enim judicii forma) *ſedit & libri aperti ſunt.* Hoc etiam cadit in rem præſentem; nam ut ex Chaldæo diximus, hic concilii dies, fuit dies judicii magni, in quo ſedente judice Angeli aſſiſtuor, patroni hominum cauſas acturi, & pia hominis opera à nequiſſimi dæmonis calumniis, & criminationibus defenſuri. Adſtat Satan reos agens homines; expectant utrique ſententiam: boni ergo angeli apparitores aſtant judici, & dæmon tortor & carnifex.

Stare forenſe. Exo. 18. 13. Pſal. 1. 5. Dan. 7. 10.

Septimus tandem eſt peculiaris Deo aſſiſtendi modus, cùm Angelus cum Deo loquitur, & nova quadam ratione illi præſens efficitur petens illuminari, aut certior de divina voluntate fieri ſuper re aliqua agenda. Qua de re ſapienter D. Tho. ſcribit. 1. part. in hæc verba: *Locutione, qua angeli loquuntur Deo laudantes ipſum, & admirantes; ſemper angeli Deo loquuntur, ſed locutione, qua ejus ſapientiam conſulunt ſuper agendis tunc ei loquuntur, quando aliquid novum per eos agendum occurrit ſuper quo deſiderant illuminari.* Hæc ergo de aſſiſtentia angelorum dicta ſint. De illa verò particula, *coram*, hoc unum; nõ eſſe in hoc loco ea, quæ alibi occurrit in Sacro ſermone, ſed quæ ſingulariter verſa ſit ab interprete Latino, *coram*, cùm ſæpè eandem verterit, *ſuper*, aut *ſupra*, interdum etiam, *iuxta, prope*, eſt enim in fonte *Ghal* à *Ghalah*, quod eſt aſcendere; quaſi dicas ſuper, aut juxta Dominum. Sed ſenſus idem: de voce verò *Domini*, aliqua ſtatim.

Aſſiſtere angelos, cùm ad Deum loquuntur. D. Th. 1. p. q. 107. art. 3. ad 2.

על עלה

6 *Affuit inter eos,* Illud obſervarunt Albert. & D. Th. ſanctos angelos veniſſe; Satan verò non veniſſe, ſed affuiſſe, quaſi coactum coram judice. Sed certè alii patres potiùs hinc colligunt dæmonis impudentiam, & calumniandi deſiderium, nullamq; prætermitti ab illo adverſandi occaſionẽ, & ſanctorũ hominũ merita vel extenuãdi, vel falſis criminationibus, & mendaciis obſcurandi. Nec verò in illo verbo, veniendi, ullum diſcrimen ſolidè afferri poteſt, nam in Septuag. *Venerunt angeli, ut ſtarent coram Domino, & diabolus venit cum eis.* Aquil. Chryſ. Compl. *In medio eorum:* & hoc ſumptum eſt ex fonte; quæ locutio æqualitatem quandam afferre ſolet, ut Prover. 1. *Sortem unam mitte nobiſcum.* Heb *ſortem unam proiice in medio noſtrum.* Et Deut. 18 *Prophetam ſuſcitabit tie de medio fratrum ſuorum, ſimilem tui:* idem rectè explicatur à Latino inter eos, videlicet, Spiritus ſeſe interſervit angelis aliis ſimilis naturæ, conatus ſi quomodo poſſet deliteſcere inter angelos lucis, ementito ſplendore. Sed qua tandem ratione adeſſe præſens potuit dæmon, aut *quæ communicatio lucis ad tenebras:* Reſpondet Greg. Satanam præſentem adfuiſſe Deo, ſicut cæcum ſolis luci: non enim affuit ut contemplaretur Deum, aut ſplendorem ſanctorum Angelorum, ſed ut potiùs videretur ab illis; atque in eandem ſententiam fere Nazianzenus.

Verbum veniendi. LXX. In medio eſſe quid. Prov. 1. 14. Deu. 18. 15. Greg. lib. 2. c. 2.

7 Satan. Ingens ſolatium, quòd cùm unus Satan adfuerit, plures tamen hominis patroni numerentur, ut veriſſimè à nobis dici poſſit. *Plures nobiſcum ſunt, quàm cum illis.* Rurſus ingens timor, dum in terris agimus; nam etiam irrepit in angelorum cœtum Satanas, quippe. *In circuitu impii ambulant;* ideſt, quocunq; te vertas, in medio iniquitatis, & improborum verſari videaris; *abundat* tandem *iniquitas.*

Angelorũ patrocinii. 4. Re. 6. 16. Pſal. 11. 9. Mat. 24. 12.

Sed quis tamen nomine, *Satan*, intelligi oporteat? Steuchus veriſimile putat eſſe divinam Nemeſin, aut juſtitiam, quæ omnia luſtrat, & circumſpicit, & circuit univerſam terram, quæq; vult nos Dei amatores, perfectos, & in adverſis conſtantes; & ad eam Nemeſis, & divinæ Iuſtitiæ perſonam accommodare nititur omnes interrogationes, & reſponſiones, quæ ſcribuntur in hoc Dei cum Satana colloquio. Hebræi alii commenti ſunt, hunc Satanam fuiſſe unum aliquem hominem, Iobi inimiciſſimum, qui dignus fuerit & Satanæ, & diaboli nomine. Cæterum veriſſima, dicam etiam, catholica omnium Patrum interpretatio dæmonem ſpiritum nequam intelligit. Septu. *Diabolum* dicunt. Proſper non quempiam unum ex Angelis apoſtatis, ſed ſupremum cenſet: appellat enim illum totius militiæ principẽ, qui popoſcit Iobum fortiſſimum ad certamen. Neq; mirum, ut cum Iobo figuram, perſonamq; geſſerit Chriſti domini, uterq; utrinſque tentator fuerit. Quam ſententiam ex Hebræis affert Hieron. Habac. 3.

Eugubin. Quis Satanæ nomine intelligi oporteat. LXX. Proſper.

8 Sed quid *Satana* nomen ſignificet, petendum eſt ex radice Hebræa: dicitur enim a verbo, *Satan*, quod eſſe idem quod declinare, aut divertere, docet Oleaſter, ad id Geneſ. 26. *Appellavit eum* (puteum) *inimicitias:* ſed ejuſmodi ſignificatio non placet Hebraicè peritis potiuſque pertinet ad verbum (*Satha*) quod eſt divertere, aut declinare, quàm ad *Satan*: quamvis Irenæus lib. 5. adverſus heres. c. 21. ait, *Satana* verbum, Hebraicè apoſtatam ſignificare, idemque docet Iuſtinus in dialogo, his verbis. *Satan, Judæorum, Syrorumque lingua deſertorem ſignificat:* quod deinde Iuſtinus addit, minus congruit, *Hæc*, inquit, *vox Nas quod interpretatur, ſerpens, Hebraicè, idem quod Satan valet: ita ex utroque unum vocabulum componitur Satanas:* cum certum ſit, Satanas, ad terminationem, & inflexionẽ Græcam, aut Latinam pertinere; *Satan* verò ad Hebraicam; qua etiam indeclinabiliter utitur Tertul. l. 3. adverſus Marci. c. 10. Illud ergo verius apud cæteros ſignificat, odio habere inimicum eſſe adverſari, detrahere alicui malitioſè, propter odium, & inimicitiam. Ego ut unico verbo plura complectar, exiſtimo hoc ſignificare, obſiſtere alicui hoſtili animo; atq; in hac ſignificatione, quæ propria, & germana eſt, cæteras omnes contineri. Sic enim illa adverſandi tanquam germana a Hieronymo agnoſcitur, eaq; apud Latinos non alia eſt, quàm repugnandi, & obſiſtendi. Hæc enim apud Cic. ſynonyma ſunt; *adverſus & repugnans.* Tum Baſil homil. *quòd Deus non eſt author malorum: Satanas,* inquit, *quod bono adverſetur appellatur: id enim ſignificat vox Hebræorum:* idem Cyril. Hieroſoli cathec. 2. Res exemplis confirmabitur Zach. 3. *Satan ſtabat a dextris eius, ut adverſaretur ei:* alluditur enim verbo adverſandi, ad nomen, Satan: vel potiùs per cõjugata, cùm ex eadem radice ſint, vis, & proprietas vocabuli exprimitur: quaſi diceret, adverſarius, ut adverſaretur, ut conanti Ieſu ſacerdoti magno religionis inſtaurationem, & meliorem ſtatum, obſiſteret, mente inimica, & hoſtili animo oppugnaret divinarum rerum augmentum, & curam. Matth. 16. Petro diſſuadenti mortem, & paſſionem acerbiſſimam dictum eſt a Chriſto Ieſu, *Vade poſt me Satana; ſcandalum es mihi:* ne mihi impedimentum, obſtaculumve facris; ne obſiſtas velut meæ crucis inimicus; ſed potiùs amicum & ſocium te mihi paſſuro præbe. Geneſ 26. cùm exhauriendis puteis paſtores Geraræ obſiſterent, & hoſtili animo repugnarent paſtoribus Iſaac, rixati ſunt, *Appellavitque eum, puteum, inimicitias:* quaſi dicas, reſiſtentiam & oppugnationem inimicam 3. Reg. 5. *Non eſt Satan, neque occurſus malus;* nemo eſt qui rebellet, qui obſiſtat. Non malè hoc loco vertit Tyg. *ut non ſit quiſe mihi opponat, aut malum obiiciat:* videlicet Salomoni ſe ſponte ſubiiciebant vicini omnes amicè & benevole. Num. 22. *Ego veni, ut * adverſarer tibi, quia perverſa eſt via tua, mihique contraria* (deinde explicatur idem eſſe adverſari, quod hoſtiliter reſiſtere) *Niſi aſina receſſiſſet de via dans locum reſiſtenti, te occidiſſem,* 2. Reg. 19. filiis Sarviæ repugnantibus, & adverſantibus voluntati, & animo Davidis mitiſſimo erga Semei, ait; *Quid mihi, & vobis filii Sarviæ? cur efficimini mihi hodie in Satan?* Tum etiam Matth. 12. opportunè videtur Chriſtus Dominus uſus vocabulo Satanæ, cum ait: *Si Satanas Satanam eiicit, adverſus ſe diviſus eſt; quomodo ergo Regnum eius ſtabit?* ideſt, ſi Satanas ſibi ipſi adverſatur, & repugnat ſuiſmet conatibus, & ſeipſum oppugnat, uti fieri ſolet, cùm regnum in ſeipſum diviſum eſt. Tandem. 1. Eſd. 4. *Factum eſt, ut populus terræ impediret manus populi Juda, & turbaret eos in ædificando:* deinde ſubiicitur; *In Regno autem Aſſueri in principio Regni eius ſcripſerunt * accuſationem adverſus habitatores Juda, & Jeruſalem.* Hebr. * (*Sitnah*) ideſt adverſationem animo inimico, & calumniatorio. Quare quod hoc loco dicitur *impedire manus populi*, idem eſt quod adverſatio, aut adverſari. Rurſus hoc illud eſt, *Satan ſtare a dextris ejus*

Nominis Satanæ interpretatio Oleaſter ve fallitur. שטר שטן *Irenæus. Iuſtinus contra Tryphon. Tertul. Vera ſignificatio verbi Satan, multis exemplis confirmata. Cicero. Baſilius. Cyril. Hieroſolymis. Zach. 3. 1. Matth. 16. 23. Ge. 26. 21. 3. Reg. 5. 4. Tygurina. Nu. 22. 32. *Para impedirte el paſſo. 2. Reg. 19. 22. Matth. 12. 26. 1. Eſd. 4. 4. * Dieron aviſo dela reſiſtencia, quales avian he*

cho, y del embargo dela obra.

la mano, & optimatum rerum conatibus obſiſtere. Hinc primo obſervandum, cũ dęmõ appellatur *adverſarius*, certè alludi ad nomen *Satanæ*. 1. Petr. 5. & 1. ad Thim. 5. Secundò Satanã verti à Sept. Diabolum, hoc loco, Zach. 3. Pſal. 99. & duo hæc nomina ſibi reſpondere mutuo indicatur Apocal. 12. *Proiectus eſt Draco ille magnus, Serpens, antiquus, qui vocatur Diabolus, & Satanas.* Diaboli autem nomen licèt Iſidorus, voluerit Hebræum eſſe, certè conſtat eſſe Græcum à (*diaballin*) quaſi dicaa criminatores; ſic eoim nominis explicatio, & ratio redditur eo ipſo loco Apocal. 2. 10. *Proiectus eſt accuſator fratrum ſuorum, qui accuſat illos ante conſpectum Dei noſtri die, ac nocte*, fortè ut creſcat, qood hic dicitur, *Quadam die* imò etiam *die ac nocte.* Tertul. lib. 2. adverſus Marcio. c. 10. Delatorem, quod idem eſt, explicat: & lib. 5. c. 18. Sed qua ratione Satanas, & Diabolus ad eandem ſignificationem revocari poſſint, explicandum eſt, cum certè omninodiverſæ ſigoificationis videantur, adverſarius, & calomniator, aut criminator. Sciendum eſt ergo, Adverſarium, ex proprietate Latini ſermonis nou ſolum eſſe eum, qui quoquomodo alteri adverſetur, aut repugnet; ſed etiam qui ru judicio adverſus uos cõteodit, qui nobis litem intendit, & noſtræ caoſæ contradicit; quæ nominis proprietas ex illo conſtare poteſt Mat. 5 *Eſto conſentiens adverſario tuo citò, dum es in via cum eo, ne fortè tradat te adverſarius iudici*, &c. Et Lucæ. 12. 58. Eadem autem eſt vis & ſignificatio calumniatoris, diaboli, & malitioſi criminatoris; quare illud, quod eſt adverſari, Septu. dixerunt, *detrahere alicui*; quaſi apud judicem. Pſal. 108. *Pro eo, ut me diligerent, detrahebant mihi.* Hieron. adverſabantur mihi. Et iterum: *Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud Dominum;* Hieronym. qui adverſantur mihi à Domino; ideſt, qui calumniis, & mendaciis in judicio prolatis meam innocentiam obſcurare conantur. Ea propter Judas opportunè dicitur diabolus. Joan. 6. Qui & piis operibus repugnabat, & adverſabatur, & calumniabatur, atq; accuſabat Chriſti Domioi facta, & aliorum Apoſtolorum; tum etiam Diaboli, & Phariſæorum Chriſtum calumniantium, miniſtrum ſe præbuit, ut deferret Jeſum apud Judicem iniquum. Ergo eùm non tam viribus ad nocendum, quàm malitia, & meodacio, ac fraude valeat Dæmon, nõ tam nobis adverſatur viribus, quàm calumniis & criminationibus falſis: atq; in eo peculiariter mẽdatii & falſæ criminationis verus author & pater eſſe cognoſcitur, quòd eùm nobis ad peccatum author ſit, deinde peccati, ad qood nos incitavit, reos agit; veri quidem peccati, falſus tamen criminator, & malitioſus accuſator: in quem illud quadrat, quod in Joab ſoadentem cuidam necem Abſalon, ſapiẽter ab illo reſponſum eſt: *Nequaquam mitterem manum meam in filium Regis; ſed etſi feciſſem contra animam meam audacter, nequaquam hoc regem latere potuiſſet, & tu ſtares ex adverſo.* Baſil. ho. qoòd Deus non eſt author malorum: ſic ait: *Diabolus dicitur, quoniam idem & in peccato nobis cooperatur, & accuſator noſter eſt.* Ab hac igitur adverſandi, & calumniandi libidine Satanæ, & Diaboli nomẽ habet. Quamvis etiam adverſandi officium habeat ſanctis angelis, qui noſtras res procurant, & nobis ipſis, ne conſequamor quod ille amiſit: tum etiam calumniatos fuerit Deũ apud primos parentes, ut explicant Tertul. lib. 2. contra Marci. Iuſt. ad genr. Chryſoſt. hom. 2. in 2. ad Corinth.

Zach. 3. 1. LXX.
Quid nomen Diabolus.
Apoc. 12. 9
διαβάλλειν.
Tertull.
Matt. 5. 26
Significatio Diaboli proxima Satanæ.
LXX.
Pſa. 108. 4
Ioan. 6. 70.
Dæmon nõ tam virib. quàm calliditate, & malitia nobis adverſatur.
2. Reg. 11. 12. 13.
Tertull. Iuſtin. Chryſoſt.

Ex hia videas jam appoſitè omnia in rem preſentem convenire: nam ubi angeli conveniunt, acturi de rebus hominum procurandis, & promovendis, ille adeſt continuò pro ſoo Satanæ monere, ut adverſetur & obſiſtat; cùm ſubſellia, & judicium aperiuntur, & parantur, adeſt criminator, & adverſariua pro ſuo Diaboli officio; cùm laudatur Ioh, calumniatur ille malitioſiſſimè, & detrahit apud judicem. Sed jam hæc qoanam ratione peracta fuerint, tandem diſcutiendum eſt.

An hojus Angelorum concilii acta ita, ut ſcribuntur, vel potiùs per Metaphoram accipienda ſint?

9 *Prima ſententia, hæc non accidiſſe ut narrantur, ſed dici propter ſignificationem.*
10 *2. Sent. Conſilium hoc imaginaria viſione repræſentatum.*
11 *Tertia ſent. verior, rem ita contigiſſe ut narratur.*
12 *Angelos, præſertim Jobi & filiorum cuſtodes in locum certum conveniſſe; & quorſum?*
13 *Angelusne, an Deus ipſe concilio huic præfuerit?*

9 *Prima ſententia.*

IN re non omnino facili, triplex eſt ſenteotia. Prima negat hæc ſecoodum hiſtoriam debere intelligi; affirmat tantùm quaſi fictione quadam poetica, aut figorata ſcriptione rem nobis proponi; non tamen falsò aut iouriliter, ſed ut utilia multa, atq; veriſſima nobis ſignificareotur: nam certa illa, & ſtata dies, qua dicitur convocatum hoc concilium, ſignificat certum & conſtitutum a Deo tempus, quo cuncta hæc funeſta & calamitoſa Iobo acciderunt. Non aliter, licèt dicere Dei ſit æternum, tamen dicitur, dixiſſe primo, aut ſecundo die, *Fiat lux*, aut quidvis aliud, quòd res eo die, vel tempore creata extiterit. Deinde convenire ſanctos Angelos, manifeſtat illorum in Deo laudando alacritatem, & curam adminiſtrandi, & pia hominum opera Deo ſiſtendi: illos Deo aſſiſtere eſt, aut Dei viſione frui, aut paratos eſſe Dei imperata exequi; aut nihil Deum latere poſſe, cùm ouda ſint omnia, & aperta oculia ejus. Adeſſe etiam inter illos Satan, indicat hunc etiam ſub eſſe divinis oculis, & juſſibus; aut etiam ſimilis eſſe naturæ aliis Angelis, proptereaq; quaſi inter illos deliteſcere. Non interrogari ſanctos Angelos unde veniaot, eſt illorum, atque in univerſum filiorum Dei opera probari Deo. Satan verò interrogari, inde naſci, quòd illius, atque impiorum conatus, & actiones Deo quaſi ignoratæ ſint, ideſt, minimè illi probatæ. Dæmonem deambulare, & circuire uoiverſam terram, declarat vagum eſſe, & ioquietum ſpiritum, celerem in conficiendo, & peragendo, nocendi cupidum poſſidendi, dominandi; jactabundum, ſuperbum, mendacem, quærentem quem devoret, & omnia tentantem, atque explorantem, ut nocere poſſit. Iobi virtutes recenſeri a Deo, exprimit Iobi pietatem, & ſanctitatem benè Deo perſpectam, atque probatam. Satanæ calumnia prodit officium Diaboli, criminatoris, invidi, malitioſi. Collocutiones denique cæteræ oſtendunt dæmonem nocere minimè poſſe, niſi permiſſa ſibi a Deo facultate; atque ea, non quam veller dæmon, ſed quam Dei bonitas & providentia præfinit, atque præſcribit. Hanc interpretandi rationem videntur ſequi Origenes, Greg. Salvianus lib. 1. Aoticim. Philip. presbyter. D. Tho. & alii recentiores. Cajet. Carthuſiaous. Iſidorus Clarius, Titelm. cenſent namq; hic ſubeſſe Proſopopæjam quandam, fictamque perſonarum inductionem, quæ potius eſſet dicenda Mimeſis, per quam verarum perſonarum verba & dicta, ioterdum etiam geſtus per imitationem effinguntur, & repræſentantur.

Gen. 1. 3
Origen. Gregor. Salvian. Philip. D. Thom. Caietan. Carthuſian. Iſid. Clar. Titelm. Mimeſis.

10 *Secunda ſentent. concilium hoc imaginariè repræſentatum eſſe. 3. Reg. 22.*

Alii ſecundò exiſtimarunt hanc eſſe viſionem quandam hujus libri ſcriptori oſtenſam imagiuario, qua illi ſignificarentur ea omnia, quæ in prima interpretatione expoſuimus: rem itaq; quæ hoc loco narratur, non ita eſſe peractam, ſed ita eſſe viſam & repræſentatam, ut ſcribitur. Quæ exponendi ratio confirmari ex ſimili poteſt. 3. Reg. 22. vidiſſe namque Michæas teſtatur Dei & Angelorum concilium, in quo omnis exercitus cœli aſſiſtebat Deo: adfuit quoque ſpiritus nequam, & mendax paratiſſimuſque ad decipiendum; ultrò, citroq; habitum eſſe inter Deum, & dæmonem colloquium, permittente Deo facultatem decipiendi Regem Achab. Hanc exponendi rationem indicavit Polychron: & in exemplum adducit illam alteram viſionem Zachar. 3. *Oſtendit mihi Dominus Jeſum Sacerdotem magnum ſtantem coram angelo Domini, & Satan ſtabat a dextris eius, ut adverſaretur ei.* Idem videtur placuiſſe Vatablo, veroſimile putat Hugo, latè perſequitur Euſeb. cenſens quòd Moyſes, aut tres Iobi amici, qui hunc librum ſcripſerint, cum quibus etiam locutus eſt Deus, rem hanc per viſum internum exceperint. Niſi fortè ipſi Iobo reſtituto in priſtinum ſtatum ſuæ tragædiæ initium, & quaſi primus actus phantaſiæ ſpectandus datus eſt; qui poſt peractã univerſam tragædiã tragicus eſſe non potuit, ſed multò lætiſſimus, atque jocundiſſimus. Et verò nihil huic expoſitioni obeſt, quòd nullum hic verbum exprimatur, quod viſionem aut oſteoſionem imaginariam indicet; nam cùm hæc non per modum prophetiæ, ſed per modum hiſtoriæ narrentur, ut ipſi veriſſimæ Iobi hiſtoriæ reſponderent, hiſtorica & ſimplici narratione dici, & ſcribi debuerint. Quædam alia obiicit Aſtunica contra expoſitionem hanc, ſed nihil adverſus illam efficit.

Polychron. Zach. 3. 1.
Vatablus. Hugo. Euſeb.
Aſtunica.

11

Tertiò poteſt ſimplici intellectu accipi res ita geſta, atque peracta ut ſcribitur; non qoidem corporea ratione, ſed ea, quę veriſſimè inter Spiritus poteſt intercedere, ut in certum quendam locum angeli convenerint cui ſe præſentes exhibuerint; adfuerit Satan per ſuam ſubſtantiam, habitæ fuerint inter illos ſpirituales collocutiones & manifeſtationes ſuarum cogitationum; unus aliquis ex ſoperioribus Angelis Dei loco & nomine toti cœtui præfuerit; Dæmoni innotuerit peculiaris aliqua Dei voluntas, aut permiſſio, ſicut & ſanctis Angelis; qua in re tractanda, minus Phyſicè, minuſque Theologicè qoidam hoc loco ſcripſerunt. Ego verò ab hac exponendi ratione non diſcedam, tum quod videam nihil incommodi ex illa ſequi; ubi verò oihil abſurdi in ipſo primo, & Grammatico ſenſu ineſt, non oportere ad figuram, aut Metaphoram divertere, ſed ut dicitur, & ut verba ſonant, rem intelligere, veriſſima eſt Sacræ Scripturæ regula: tum etiam quod graviſſimis Patribus non diſplicuerit. Nam Athan. in quæſtionibus in Sacrá Scriptu-

Scripturæ regula.

pturam ; ad Antioch. q. 8. clarè hac de re loquitur ; ſic ille quærit ; *Cùm ex cœlo Diabolus prolapſus ſit , quo modo ſcriptum eſt in lib. Job, quod ingreſſi ſunt Angeli Dei, ut ſtarent in conſpectu Dei, & in medio eorum Diabolus ? Reſponſio : Non dicit Scriptura, quod in cœlis Diabolus venerit in medium angelorum ; manifeſtum igitur eſt, quod in terra . Etenim ubicunq; ſunt Angeli , aſtant Deo . Verùm ſciendum eſt quòd per ſanctum aliquem angelum Diabolo eſt Deus locutus . Quemadmodum etiam Reges per hominem aliquem intermedium ſuum alloquuntur adverſarium* . Ecce , ut certum reipſa locum conventui angelorum , atq; veram & realem colloquutionem per intermedium angelum Satanæ cum Deo ſine ulla figura aut metaphora doceat Athanaſius . Eandem

Auguſt. rem indicavit Auguſ. in annotation. in Job : rogans enim quare Satan cùm angelis dicatur veniſſe : *Nunquid* , reſpondet , *quia niſi per illos audire non potuit* ? realem collocutionem & adventum præſentia traq; dæmonis planè concedit Na-

Nazian. zianz. ex eadem dæmonia præſentia impudentiam illius conſiderat , quòd niſi re ipſa eveniſſet , inanis videretur conſideratio . *O impudentiam , inquit , ejus , qui talia audeat ; jam inde a principio in paradiſum ille contra figmentum irrepſerat , nunc quoque inter angelos medius conſiſtit , ut Jobum ad ſupplicium depoſcat* . Simili ſententia idem videtur ſenſiſſe Lactan. lib. 1.

Lactan. cap. 10. dum de Satana in idolo Apollinis reſponſa dante , & ſe non dæmonem , ſed angelum dicente ſcribit : *De ſe ille mentitus eſt , qui cùm ſit è numero dæmonum , angelis ſe Dei aggregavit* . Olymp. rem totam confirmat *Angelos , inquit , cum Dia-*

Olympiod. *bolo diſceptando ſermocinari , ex iis quæ apud Zachariam leguntur perſpicuum fieri poteſt ; ſic enim Angelus Diabolo ; imperet tibi* , &c. *Tum ex epiſtolis Catholicis, cum Michael contenderet de Moyſis corpore cum Diabolo*, &c. *Itaq; exiſtimare poſſumus angelum quempiam divina mandata exhaurientem, cum Diabolo collocutum eſſe : neque enim ſuo ſermone dignatur Deus Diabolum.* Ex aliis interpretibus

Lyranus. Lyranus in hanc ſententiam non invitus trahi poterit ; Hu-

Hugo. Car. go verò Cardinalis lubens ipſe deſcendit ; Joann. verò Ferus

Ioan. Fer. non longè recedit .

12 Sed quorſum, inquis , hic angelorum conventus , ut verba

Obiectio . ſonant intelligi debeat, cum etiam realis ipſa , & vera angelorum locutio, quæ non eſt aſtricta corporeo loco, potuerit inter Angelos interceſſiſſe , ubicunq; extiterint , etiam locis valdè diſſitis, dummodò ſuæ mentis conceptus alter ad alterum direxerit, volueritq; alteri innoteſcere? Reſpondeo? Cùm dæmon

Reſponſio . Jobi adverſarius, & tentator circa ipſum Jobum verſaretur , adeſſetq; præſens non ſolùm in terra Hus, ſed etiam a dextris ipſius Jobi, ut illi adverſaretur; cumq; etiam Angelus cuſtos in eodem eſſet loco, res ipſa poſtulare videbatur, ut & Angeli, qui novam illuminationem petebant ſuper Jobi ſalute , &

Angeli cuſtodes Iobi & filiorum conveniunt in cōcilii locum. rebus, aut procurandis, aut promovendis, ſimul etiam cum aliis cuſtodibus filiorum Jobi, cum etiam Satanas petens facultatem nocendi, & perdendi, ibi locorum convenerint, ubi res ipſa, & Job atque filii verſabantur. Tum etiam in Angelorum cuſtodum auxilium ad dæmonis audaciam comprimendam, & illius calumniis, & criminationibus repugnandum alii Ange-

13 li in eundem locum accurrerint . Quare potius hunc localem

Athanaſ. conventum, & concilium res ipſa peraganda petebat, quam ul-

Olympiod. la neceſſitas propinquioris loci ad colloquendum .

An toti cōcilio quiſpiā angelorū præfuerit . Rurſus quod Athan. & Olympiod. dixerunt , aliquem ex ſuperioribus Angelis colloquutum eſſe cum Satana, non D. ū, quodq; nos indicavimus eum angelum fuiſſe, qui toti concilio præfuerit, vocari poteſt in dubium, ex eo quod cùm aſtitiſſe dicuntur coram Domino , ſubeſt in Hebræo nomen , *Jehova* ,

Gen. 12. 13 quod non niſi Deo vero tribuitur, & nunquam eo nomine an-

33. 18. gelum appellatum invenimus, cùm tamen non rarò, *Elohim* ap-

Dionyſ. pellentur : Reſpondet : Angelum quidem in propria perſona

Origen. nunquam appellari, *Jehova*, quamvis *Elohim*, aut Dominus a-

Cyprianus. liquando ipſe dicatur; at verò qua ratione Deum repræſentat,

Nazianz. & illius perſonam vicemque gerit non ſemel dicitur, Jehova ;

Athanaſ. videlicet cùm dicitur *Jehova* apparuiſſe, vel locutus ut Geneſ.

Ambroſ. 12. 13. 15. 22. ubi tres viri vel angeli vocantur nomine *Jeho-*

D. Thom. *va*; & in univerſum non Deum ſed angelum apparuiſſe , aut

Iudic. 17. locutum hominibus quotieſcunque dicitur Deus apparuiſſe , docuerunt Dionyſ. Origen. Cyprian. Nazian. Athan. Ambroſ. quos refert Auguſt. epiſt. 111. eademque eſt D. Tho. & Scolaſticorum ſententia, Adde id nomen *Jehova* idolo tribui Judicum 17. quòd exiſtimaretur ab Ethnicis verus Deus .

Vers. VII. Cui dixit Dominus : Unde venis ?
Qui reſpondens ait , Circuivi terram
& perambulavi eam .

1 *Dicere , pro interrogare , aut reſpondere . Verbum futuri temporis cum interrogatione . Deum interrogare , aut dubitare quid ?*

2 *Reſpondere Deo angelum, aut Deum angelo , quomodo .*

3 *Circuire , celeritatem , malitiam , ſævitiam affert . Illuſtratus locus. 1. Petri. 5. 8.*

4 *Perambulare , pedem ponere , circuire , venire , ad poſſeſſionem & adminiſtrationem publici muneris refertur . Dæmonis impudentia . Chriſti Jeſu verus dominatus .*

C*Vi dixit* . Verbum dicendi commune eſt interrogando & reſpondendo ; itaque Dominus *Jehova* qui Dei loco præſidebat, & cætera quaſi jus dicebat , ſedens in cathedra Dei , *dixit*, rogavit Satanam, *unde venis* ? in Hebræo per futurum ef-

Regia, & Hebræus . fertur hæc interrogatio, *unde venies ?* quo etiam modo legunt Regia, & Hebræus apud Cajetan. habebitque admiſtam increpationem quadam perverſæ conſuetudinis, & pravarum excurſionum : qua etiam ratione vago, & inquieto filio indignabundus pater redeunti domum dicere apud noſtrates ſolet, *De adonde vendras tu agora ?* Nam interrogatio de re jam facta, & præterita per verbum futuri temporis deſignare poteſt conſuetudinem nunquam mittendam . Simile quid obſervavimus ſuperiùs . verſ. 4.

Origen. Alii ex proprietate linguæ Hebrææ exiſtimant, futurum illud cum interrogatione idem valere, quod præteritum , quaſi dicat, *unde veniſti ?* neque deeſt illis exemplum ex Gen. 31 Sed benè vertiſſe Latinum interpretem ipſa lenitas interrogandi per verbum temporis præſentis abunde probat . Poteſtque quaſi ex geſtu habere ſuſpicionem, aut ſignificationem ſceleris alicujus perpetrati ; ut non tam dubitando interrogatio fiat , quam aſſerēdo ; quaſi dicat, * Venis utique ab homicidiis, adulteriis, furtis & omnis generis ſceleribus procurandis, ut Origenes hoc loco notavit . Quod autem per interrogationem , & ſpeciem quandam dubitationis , aut ignorationis oſtendat ſe Deus reprobare, id quod ſibi eſſe ignotum ſignificat , eleganter explicat Orig. & D. Greg. & variis exemplis illuſtrant. Illud in præſenti ſatis fuerit ex Hoſeæ 8. *Ipſi regnaverunt , & non * ex me, principes extiterunt & * non cognovi* . Septuag. *Principes extiterunt , & non indicaverunt mihi* : cum enim de peccatis neque conſilium à Deo petatur , neque auxilium , neque pravam cupiditatem homo fuſis ad illum precibus Deo manifeſtet, dicitur Deus ignorare, quod ex nullo hominis officio cognoſcit .

* *Hiſpanus familiari locutione dicere: De adōde vienes tu agora ; que de yo ſeguro quod dexes hecho algun buen recaudo .*

* *Alemenos non por mi, ni por mi cuenta: * que no tengo nulla arte ni parte .*

LXX.

Quid dicatur Deus ignorare .

2

T. 1. p. q. 13 art. 3.

Gregor.

Qui reſpondens ait . Subtiliter docuit Divus Thom. 1 p non eodem modo Deum loqui angelo , atque angelum Deo : nam Deus loquens ordinatur ad angelum ſicut agens illuminans, & revelans ; angelus verò loquens ad Deum , velut paſſum , admirans, conſultans, cognoſcens , & accipiens ex Deo aliquid : vide Gregorium copioſè hac de re diſſerentem , atque diſtinguentem quatuor modos , quibus Deus Diabolo loquitur : tres verò alios, quibus Deo Diabolus .

3

Angelorum in circuēdo celeritas .

Greg. Palr. Mat. Gab. s.

Tertull. in apolo. c. 22.

Circuivi terram . In fonte , à circumeundo in terra : ſed vim latentem Hebraiſmo expreſſit Vulgarus , cum terram circundari dixit . Quod ad naturam Satanæ pertinet, mira illius & aliorū ſpirituum celeritas indicatur ; quam eſſe tātam, ut nulla mora, nullo tempore moveri loco, & circuire etiam univerſam terram Theologi quidam exiſtimaverint . Sed illud tamen verè aſſeritur, infinitam videri illorum celeritatem : quippe ſi velint, quodcunq; iter, ſpatium veloci tempore quamumcunque breviſſimo conficiant. Tertull. in apolog. ex eo quod aves in Scriptura nominentur Dæmones, id colligit . *Omnis*, inquit, *Spiritus ales eſt : hoc angeli, & Dæmones ; igitur momento ubiq; ſunt ; totus orbis illis locus unus eſt ; quid ubiq; geratur tam facilè ſciunt , quàm enunciant ; velocitas , divinitas creditur , quia ſubſtantia ignoratur* . Quod verò attinet ad ingenium & mores pravitatemq; naturæ , cùm in malo fixi & obſtinati hæreant , ſunt tamen ad malum procurandum & res humanas perturbandas, inſtabiles , inquieti , vagi . Ab his notis illos deſcribit Iſid. *Dæmones ſunt impii ſpiritus , ſubtiles & vagi , commovent ſenſus , fingunt affectus , vitam turbant , ſomnos inquietant ; morbos inferunt , mentes terrent , invocati adſunt , mutantur in diverſas figuras* , &c. Quippe vagi , & profugi in terra , ſicut Cain , poſtquam a facie Dei ejectus eſt, *Ambulabunt per loca arida & inaquoſa , quærentes requiem, & non invenientes* . Et quòd quietis ſit impatiens , circumeundi, & itinerum amator, illa nomina indicant . *Coluber in via , Ceraſtes in ſemita* . Sed verbum circumeundi affert præterea malitiam, & nocendi cupiditatem ; Chaldæus , *a perſcrutando* . Et rectè ; nam ſubeſt in Hebræo . *Sut* , quod eſt perluſtrare , attentè diſcutere, & circumſpicere . Quod benè poſſet illis verbis exprimi quibus Euclio Plautinus odioſam vetulā inſectatur ; *Circumſpectatrix cum oculis emiſſitiis* . Idem verbum eſt . 2. Reg. 24. *Luſtrata univerſa terra* . Et 2. Reg. 16. *Oculi Domini*

D. Iſid. li. 1. differ. c. 12. Dæmō quietis ïpatiens

Luc. 11. 24

Gen. 4. 12

Gen. 49. 7.

Chaldæus . שוּט

Plautus .

2. Reg. 24. 8

2. Reg.16.9 *mini contemplantur univerſam terram*. Zach. 4. *Oculi Domini qui*
Zach.4.10 *diſcurrunt in univerſam terram*) Sic ergo Satan (*circuit*,) pervagatur, omnia contemplatur, perſcrutatur, circumſpicit, quid in mundo agant mortales, qua viâ poſſit illis nocere, qua parte aggredi, irrepere. Hunc ſanè locum videtur Divus Patrus paraphraſticos illuſtraſſe. (*Adverſarius Diabolus circuit quærens*:) non deambulat recreationis gratia, aut captandæ auræ, ſed ſtudio quærendi; inveniendi ſtudioſiſſimus; incredibili fame ſtimulatus; nocendi cupiditate exagitatus; (*Circuit*,) ſicut hoſtis, cum murum urbis obſeſſæ explorat, quanam parte imbecillior ſit aut oppugnari & expugnari facilior; tû etiam (*circuit*,) circũvenitq; non enim eſt ſimplex, aut aperta circuitio, ſed perfidiæ pluſquam Punicæ, atque malitiæ, & omnis doli plena circumventio. (*Se ipſum*, ait Chryſoſt. *accuſat, quòd nullum fixum habeat domicilium, ſed cunctas regiones perluſtret, adverſus cunctos mortales pugnam ſuſcepit*.) Deinde quod addit Petrus; *Sicut leo*, quem fames ſtimulat, & exagitat, neque patitur uſquam conſiſtere. Sic Didymus circuitionem hanc ad feritatem, & immanitatem refert: (*Inſani*, inquit, *& præ furore circumcurſantis ſunt illa verba*.) Simile id Pſal. 58. quod in hoſtes Davidis, & in apparitores à Saula miſſos primò dictũ eſt, veriſſimè autem in Dæmones quadrat; (*Convertentur ad veſperam, famam patientur ut canes, & circumibunt civitatem*,) videlicet ne elabi poſſit homo. *Ipſi diſpergentur ad manducandum, ſi verò non fuerint ſaturati, & murmurabunt*: vides *circumeuntes* dæmones, illos ipſos eſſe qui per univerſam terram diſperguntur ad manducandum, ſemper famelici nunquam ſaturi, ringentes ſemper, & in prædam inhiantes: non aliter calliditate & nocendi cupiditate ſtimulabantur, qui eundem Davidem quæritabant huc illuc aberrantes, & vias omnes occupantes, & intercludentes, cum dixit; *In circuitu impii ambulant*: vide Cyprian. de zelo, & livore eleganter hac de re diſſerentem.

Margin: Chryſoſt. — Didymus. — Pſ.58.18. — Pſal. 11.9. — Cyprian.

4 *Et perambulavi eam*, Perambulare terram, Hebræis eſſe, eam ſubigere, in poteſtatemq; redigere, quidam hoc loco docent, reſpondenta etiam Hiſpaniſmo: *Poner debaxo del pie*: ſicut in Pſal. dixit David: *In Idumæam extendam calceamentum meum, mihi alienigenæ ſubditi ſunt*. Et quidem Didymus ſcribit, hanc eſſe Satanæ ſententiã: *Cum terrena & aerea ſubegerim, ſolus mihi Jobus adverſatur; ego illius depoſcendi cauſa venio*. Sed quod ad verbum attinet, certè hic non ſubeſt *Darac* quod eſt ambulare, conculcare, triturare, aut pedibus proterere, & ad dominationem, ſubigendiq; poteſtatem refertur. Unde dicitur Deut. 11. *Omnis locus, quem calcaverit pes veſter, veſter erit*. Et Joſ. 1. *Omnem locum, quem calcaverit veſtigium pedis veſtri, vobis tradam*. Et cum ad homines refertur, eſt id vulgatum; *Tener el pie ſobre el peſcuçeo*. Deut. 33. *Et tu eorum colla calcabis*. Jud. 5. *Conculca anima mea robuſtos*. Atq; eadem ab eademq; radice illud pertinet. Pſ. 90. *Super aſpidem, & baſiliſcum ambulabis*. Subeſt igitur hoc loco *Halac* quod eſt ſimplici quadam ſignificatione agradi, incedere, procedere, tranſire. Sed quidem licèt non ex vi & proprietate vocabuli, ex ipſa tamen actione ambulandi, & liberè incedendi, juris ſui, ſuæq; tyrannidis terram, univerſoſq; mortales eſſe ſignificat. Eſt namq, naturalis actus (quem Juriſperiti dicunt) in acquirenda poſſeſſione pedum poſitio, uti decrevit Paul. l. 3. ff. de acq. poſſ. *Adipiſcimur, inquit, poſſeſſionem corpore, & animo. Sed non ita ut qui fundum poſſidere vult, omnes glebas circumambulet; ſed ſufficit quamlibet partem ejus fundi introire*: addit prætetea. *Quòd ſi ibi ſcias eſſe theſaurum, & velis etiam illius poſſeſſionem quærere, acquirit terra inambulatione*. Et Cælius ad Ciceronem ſic ſcribit lib. 8. epiſtolarum 11. *Firmus & Lentulus quaſi rei eorum eſſet, una nobiſcum circumierunt*. Græcis verò *emb.evo* quod eſt pedem infero, aut pedem pono, ad acquirendam poſſeſſionem refert, ut Actor. 25. *Feſtus cùm* * *veniſſet in provinciam*: &c. propriè, cùm ingreſſus eſſet provinciam, aut, cùm pedes poſuiſſet in provincia; i. cùm ſuſcepiſſet provinciam. Idem ab alia licèt radice eſt, Prover. 23. *In agrum pupillorum ne introeas*, ideſt, non uſurpes tibi jus, neq; per vim occupes. Similis eſt apud Jo. 1. phraſis. *In propria venit*. Illud enim (*venire*,) ingredi, ambulare, eſt tanquam Dominum legitimumq; hæredem.

Margin: רדד — Pſal.59.10 — Didymus. — Deut.11.24 — Joſue 1.3. — Deu.33.29 — Jud.5.21. — Pſal.90.13 — הלך — *Poſſeſſio apud I. C.* — Paul.l.3.ff. — Cælius. — *Venire quod in ſatevo* — Act.25.21 — * *Auiendo entrado en ſu officio cõ buen pie*. — Pro.23.10. — Joan.1.11

Tandem illa libera inambulatio videtur ad publicam officii, & magiſtratus adminiſtrationem pertinere, juxta quod accipiendum videtur id. 1. Regum 2. *Ambulabit coram Chriſto meo*; ideſt, publico, & Sacerdotali officio fungetur; miniſtrabit mihi in templo: fortè huc revocandum id Pſal. 11. * *In circuitu impii ambulant*. Ideſt, circumquaque, ubique, publicè, impii poſiti ſunt in dignitate ſublimi, & publicis muneribus funguntur; videtur enim ſermo eſſe de proſperitate, & honore impiorum, ſubditur enim; *Secundum altitudinem tuam multiplicaſti filios hominum*. Jam ergo ſuperbiſſimus Dæmon, idemq; ſui lucri cupidiſſimus, non eſt contentus in qualibet terræ parte pedem ponere, ſed univerſas terræ glebas terit pede, circuit, & perambulat, quo theſaurum animarum, qui in fundo hujus mundi eſt, ſibi acquirat, & in omnia, omneſq; dominetur, mundiq; ſe rectorem, & publicum ſupremumq; magiſtratum conſtituat. Mentitur ergo poteſtatem & dominationem, ſicut & mentitus eſt oſtendens Chriſto, *Omnia regna mundi*, dicens: *Tibi dabo poteſtatem hanc univerſam, & gloriam illorum, quia mihi tradita ſunt, & cui volo do illa*. Mentitur, inquam; nam licèt dominatus hic non ſit naturæ, ſed malitiæ, ut Cyp. dixit, ſed nequiſſimus ſervos, & viliſſimum mancipium nihil poteſt ſibi acquirere, ſed vero Domino. Quare cum *judicium mundi* factum eſt, *princeps mundi*, qui ingreſſus alienum fundum circuibat, & perambulabat; *ejectus eſt foras*, & ille; qui exaltatus eſt, cæli atq; terræ verus Dominus, fixis licèt pedibus in cruce, cùm antea circuiſſet *civitates, & caſtella, pertranſiſſetq; benefaciendo*, omnia traxit ad ſe ipſum.

Margin: 1.Reg.2.35 — Pſal.11.9. — * *Los malos buenos ſon los que lo andã todo; y los que ſollevan los placos y officios*. — Luc. 4. 6. — Cypr. hom. de dejunio. — Joa. 12.31 — Jo.12.32. — Luc.11.22 — Act.10.38.

Vers. VIII. Dixitq; Dominus ad eum: Nunquid conſideraſti ſervum meum Job, quòd non ſit ei ſimilis in terra, homo ſimplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo?

1 *Ponere cor ſuper aliquid. Juſti pulchritudo allicit ad ſe divinos oculos.*
2 *Juſtus vir ſpectaculum dat Angelis gratiſſimum. Expl. Zach.*
3 *Homines jubentur attentius conſiderare vitam, & mortem viri juſti.*
4 *Apponere cor, ſolicitudinem, & anxietatem afferre. Juſtus gravis eſt Dæmoni ad videndum.*
5 *Servi Dei appellatio honoriſica. Quod ſit diſcrimen inter pia, & ſervilia opera.*
6 *Qui alteri, quàm Deo ſervit, ſervus eſt viliſſimus.*
7 *Diſcrimen inter Dei, & Dæmonis ſervitutem.*
8 *Juſtum virum in creaturas omnes, & ipſum etiam Satanam dominari.*
9 *Unicum ſervum ſuum præ reliquis creaturis magni facere videtur Deus.*
10 *Nominis proprii compellatio, aut recordatio, quid indicet.*
11 *Qui inſigniter Juſtus eſt, non ſolum improbis, ſed etiam ipſis Juſtis eſt diſſimilis. Jobi laus.*
12 *Cum quibus comparetur Job ſanctitate: an Moyſe & Patriarchis ſanctior?*

1 NUnquid conſideraſti. Quod in Hebr. eſt; Numquid poſuiſti cor tuum ſuper ſervum meum? Elegãter Septuaginta reddiderunt: * *Attendiſti mente tua?* nam Hebraiſmus hic obſervationem, & attentionem animi affert ſtudioſam, atque diligentem, cùm quod oculis videtur, mente percipitur, & intimæ cogitationi, atque conſiderationi mandatur. Conſideraſti virum omni attentione, & conſideratione digniſſimũ? cùm ad Jobum perveniſti leviter, ne prætariiſti, an verò illius te conſideratio fixum, & hærentem tenuit? 1. Reg. 25. * *Ne ponat oro Dominus meus Rex cor ſuum ſuper virum iſtum iniquum, quia ſecundum nomen ſuum ſtultus eſt*. Exo. 7. 23. Poſt illud inſigne miraculum verſi in ſanguinem fluminis, dicitur de Pharaone: * *Avertit ſe, & ingreſſus eſt domum ſuam, nec appoſuit cor etiam hac vice*. Ideſt non curavit, nihil fecit, nihilo melior, aut mollior redditus eſt tanto miraculo. Fieri igitur, inquit Deus, non poterit, quin rem pretioſiſſimam, juſtum meum, longoq. pulcherrimam conſideraris. Enimverò ea eſt juſti viri ſpecies, & pulchritudo, ut & meum cor, meoſq, oculos ad ſe converterit, neque de illo unquam dejiciam. Neque verò oculos tantum, ſed quod in oculis acerrimum eſt, cui ipſa ineſt videndi facultas, pupillam dico, ideſt ipſam videndi, & contemplandi vim & optimam providentiæ partem in juſto defigit. Quid quòd non ſolùm illum aſpicit, atque contemplatur, ſed videndo & contemplando attentiùs, oculis & animo ita in illum fertur, ut velut diſſilientes (quod ajunt) oculi ipſum juſtum contingant, & ipſa divina lumina hominem penetrent, ut veriſſimè dicere poſſit: *Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei*. Quippe inhærent juſto Dei lumina, luminumq; pupillæ. Hoc cùm probè noſſet David, ſic precabatur Pſalm. 16. *Cuſtodi me ut pupillam oculi tui*. Quaſi dicat, tuos oculos cuſtodes, ſi me, ò Deus, cuſtodies: ſcio enim in me tuos oculos defixos eſſe, tuam igitur rem ages, ſi meam procurabis.

Margin: 1 LXX. — * *Reparaſte enel quando le viſte, Ponere cor ſuper aliquod* — * *No baga ye, ſenor, caſo deſte onym y necio de mi marido, ni reparo en ſus coſas.* — * *A buelta de cabeça, no ſe cuidò mas del milagro que ſi nouviera paſſado delante del.* — *Iuſtorũ pulchritudo allicit divinos oculos.* — Zach. 2. 8. — Pſal.16.8.

Hinc jam videas juſtum fieri ſpectaculum mundo, an-

grlis

2 gelis, & hominibus, velleq; Deum ut undiq, accurrant ſpecta-
Angelis iucundiſſimi tores; ex cœlis ſancti angeli, ut congaudeant ſancto homini, &
ſpectaculo præliantem adiuvent, vincentem coronent, triumphantem de-
vir iuſtus. ducant, & in natura diſſimili ſimilem, forteque majorem ſan-
ctitatem ſuſpiciant, & colant. Certè de illo qui eſt ſuæ Eccle-
ſiæ primum, idemque veriſſimum ſundamentum dictum eſt.
Zach. 3. 9. Zach. 3. *Super lapidem unum ſeptem oculi ſunt*. Eſt, inquit, lapis
angularis, non lapis inanimis; ſed vivus, oculatus, qui non
duobus oculis ſed ſeptem præditus eſt, ut ſuæ Eccleſiæ provi-
deat, ut ſuorum juſtorum conſpectu jucundiſſimo abundè
ſuos oculos paſcat, & animum ſingulari voluptate exaturet.
Hi igitur eſſe etiam poterunt oculi illi ſeptem, qui ſuper unum
lapidem ſunt, videlicet beati Spiritus hominum cuſtodes, at-
que rerum humanarum patroni, vigiles, qui nunquam *dormi-*
Pſal. 120. *tabunt, neque dormient, cuſtodientes Iſrael. Qui ſuper lapidem unum*,
videlicet juſtum in fide & pietate conſtantem, & vivum lapi-
dem conjecti, & poſiti ſunt, illum conſiderant, atq; ſuſpiciunt,
illi provident atq. proſpiciunt, apponentes ſuper illum cor, &
intima cogitatione attendentes. Et verò hujuſmodi admini-
ſtris humanæ ſalutis Deus utitur in ſuæ illo gloriæ curru ma-
gnificentiſſimo præſidens, & providens ſuæ Eccleſiæ; quippè
Ezec. 10. 12. vehitur quatuor Cherubinis, quæ *plena ſunt oculis antè, & re-*
trò, ut undique ſanctis proſpiciant, & undequaque contem
plentur.

3 Spectatum etiam ex terra acceſſuntur homines contempla-
Homines iubētur cō- turi hominem ſimilis naturæ, diſſimilium morum. Et quidem
templari vitā & mortē tum juſti hominis vitam, tum mortem cæteri jubentur con-
ſanctorum templari attentius, atque inde ſalutaria ſibi documenta col-
ligere; quod etiam in juſtorum cultum & honorem redundet,
ſic enim *perficit Deus* (parat, efficitque ſuis juſtis honorem &
Pſ. 30. 26. cultum) *his qui in illum ſperant, in conſpectu filiorum hominum*.
Sed dolendum; nam juſtus [*gravis eſt*] inopiis [*ad videndum*:]
Sap. 2. 15. & cum lampas ſit jucundiſſima, atque fulgentiſſima, contem-
Iob 12. 5. nitur planè; id quod ſibi ipſe eveniſſe conquerebatur Job;
Lampas contempta apud cogitationes divitum. Cùm verò etiam
Ad Hebr. jubeamur Sanctorū intueri exitum cōverſationis, ut imitemur
13. 7. fidem, nihilo attentiores efficimur in illorum obitu; Juſtus
Iſa. 57. 1. perit, & non eſt qui recogitet in corde ſuo, & viri miſericordiæ
colliguntur, quia non eſt qui intelligat: & tandem e a regione,
& ſedibus inferorum evocati maligni ſpiritus conſiderare ju-
bentur Dei ſervum, eò ſanctitatis evectum, unde ipſi ce-
ciderunt.

4 Sed quod ad hanc Dæmonis conſiderationem facit; notan-
Apponere dum prætereà eſt, illam locutionem *apponendi cor*, poſſe etiam
cor, curā, & indignatio- referri ad curam, & ſolicitudinem, tum etiam ad timorem
nem affert. aliquem, & anxietatem animi: aliquando etiam ad indigna-
tionem. 1. Reg. 9. *De aſinis, quas perdediſti, ne ſolicitus ſis*;
1. Reg. 9. Hebr. aſinis quæ perierunt ne apponas cor tuum 2. Reg. 13.
20. 2. Reg. Cùm fama pervenit ad David dicens: *Percuſſit Abſalon omnes*
13. 33. *filios Regis*; Davidi ſcindenti veſtimenta ſua dixit Jonadab;
Ne ponat Dominus meus Rex ſuper cor ſuum verbum iſtud, dicens:
Iob 34. 14. *Omnes filii regis occiſi ſunt*. Tandem id Job 34. *Si direxerit* (Heb.
poſuerit) ad (ſuper) *eum cor ſuum, ſpiritum illius, & flatum ad*
ſe trahet: id eſt, *ſi indignatus Deus cogitet de perdendo homine*,
&c. Hinc ea ſententia confici poterit; Cùm liber tibi pateat
inceſſus in terram univerſam, quantam ſolicitudinem afferet
tibi unus Job, quem ſubigere non potes? quantam curam effi-
ciet unus homo cæteris diſſimilis; æqualis angelis, te quoque
ſupperior? nunquid itaque illum ſolicitè, & anxiè conſidera-
ſti? graviſne tibi ille exitit ad videndum? plus ne ex illo mo-
leſtiæ, ignominiæ, damniq; ſuſtines, quam ex cæteris, qui te
colunt, honoris & lucri? nunquid indignabundus illum con-
tuitus es torvo vultu, minacibus oculis; illius perdendi ſtu-
dioſiſſimus, aggrediendi invadendiq; ſolicitus, vincendi du-
bius, maleq; ſecurus? Hac ratione interrogatio hæc vim aſſer-
Olympiod. tionis habebit. ut Olympiod. exiſtimavit *Scio*, inquit, *Scio te*
advertiſſe animum ad ſervum meum Job, anxiè, ſolicitè, furenter.
Et verò in ſuperbiſſimum Dæmonem, quem juſtus unus elu-
dat, illud convenit, quod contumaciter, & arroganter dum à
Mardochæo, neque adorante, neque genuflectente contemne-
Eſther. 3. retur Aman, cum vidiſſet illum ſedentem ante fores palatii
non ſolùm non aſſurrexiſſe ſibi ſed nec motum quidem de lo-
co ſeſſionis ſuæ, indignatus valde, dixit: *Cum hæc omnia ha-*
beam, (videlicet magnitudinem divitiarum, filiorum turbam,
Eſther. 5. 3. & magnam ſuper omnes principes & ſervos Regis gloriam)
nihil me habere puto, quamdiu videro Mardochæum.

Servum meum. Ex tanta in univerſam terram dominatione
appellatio ſervi Dei inſoleſcenti Satanæ obiicit Deus unicum ſuum ſervum, ut il-
lius contumaciam, & arrogantiam comprimat. Porrò Servi
Dei, ex ipſa proprietate nominis, nomen honorificentiſſi-
mum eſt, & ingenuo vereque libero homine dignum; tum *honorifica.*
qui ſervi nomen miniſtros, & famulos comprehendit, tum *Servire Deo*
præcipuè quia ſervire Deo omnem pietatis cultum, & ſancta *pertinet ad*
omnia obſequia, & miniſteria minimè ſervilia comprehen- *obſequia*
dit. Quare Paulus propter Evangelii prædicationem ſe appel *minimè ſer-*
lat. *Chriſti ſervum*: Sic Exod. 7. *Dimitte populum meum, ut* *vilia.*
ſacrificet mihi. Hebr. *ut ſerviat mihi*. Et Iſai. 43. *Non te ſervire* *Exo. 7. 16.*
feci in oblatione, neque laborem tibi præbui in thure: id eſt, non *Iſa. 43. 23.*
exegi à te laborioſam, ſumptuoſamque pecudum, & thuris
oblationem; quantùm ergo diſtat inter dies feſtos, & profe- *Diſcrimen*
ſtos, tantum inter opera hæc pia, religioſa, & alia operā, *inter pia,*
quæ ſervilia appellantur, & ad animum non referuntur: cer- *& ſervilia*
tè dies feſtus liber eſt, ingenuus, nobilis, dies alii ſerviles *opera.*
ſunt, & velut ſervi atque mancipia; non aliter pia, & reli-
gioſa opera libera ſunt, ingenua; reliqua, quæ ad corpus
attinent, ſervorum conditione continentur: qui in illis ſe exer-
cet liber eſt, ingenuus, nobilis; qui in iſtis, mancipium. Servus
igitur Dei liber eſt, atque ingenuus. Hinc eſt, ut qui in con-
ſpectu Agni ſunt interdum imponant ſibi coronas, & ſedeant;
interdum deponant & procidant; ut ex hoc ſervire ſe Deo,
ex illo verò nihil ſibi veræ libertatis, regiæque nobilitatis im-
minui, vel auferri ſignificent, ſi Deo ſervi ſint.

Hinc rurſus conſequens eſt, ut qui alteri, quam Deo ſervit, 6
verè ſervus ſit, minimeque ingenuus, quippe dignus, qui ap- *Qui alteri quam Deo*
pelletur ſervus ſervorum: quo nomine extremam, abjectiſſi- *ſervit, man-*
mamque ſervitutem Sacra Scriptura ſignificat; ut Geneſ. 9. *cipium eſt.*
Maledictus puer Chanaan ſervus ſervorum erit. Satanas ergo cum *Servus ſer-*
ſervus ſit, & viliſſimum mancipium, qui ſe illi ſervum exhi- *vorum ex-*
bet, ſervum ſervorū ſe efficit. Hoc igitur inter ſervitutem Dei *trema ſer-*
& ſervitutem Dæmonis atque peccati diſcrimen eſt. *Servient* *vitutem ſi-*
(inquit Deus) *ei* (videlicet Regi Ægypti Seſac) *ut ſciant di-* *gnificat.*
ſtantiam ſervitutis meæ, & ſervitutis regni terrarum. *Gen. 9. 25*

Sed ſi hæc (inquis) vera ſunt (ſunt autem veriſſima) quid *2. Par. 12. 8*
cauſæ eſt, ut in Sacra Scriptura nomen ſervi Dei, tam frequens 7
ſit, & jugum, vincula alligatura, quæ ſervis Dei imponun- *Dei iugum,*
tur, toties repetantur; At verò cum de Dæmonis, Mundi Car- *& ſervitus*
nis obſequio, & ſervitio agitur, vix aut rarò ſervi nomen de- *ſuavia: at*
tur hominibus; jugum verò vincula, lora, quibus alligantur *Dæmonis*
improbi, nunquam veniant in ſermonem? Reſpondeo qui- *graviſſima.*
dem primò: ſervitutem duriſſimam atque ignominioſiſſimā
peccati, non ſemel dici in ſacris Deut. 5. v. 6. Jere. 16. v. 13.
& 34. v. 13. Exo. 13. v. 3. Micheæ 6. v. 4. Roma 6. Sed ta-
men illud Servi Dei nomen, quod honorificentiſſimum eſt, &
creaturis cæteris colendum, atq formidandum, frequentius re-
peti, quòd hujuſmodi nomine velit Deus juſtos ſuos ſæpè mun-
do, angelis, hominibus commendare Jugū verò, quòd ſuſtinent,
trahuntque miſerrimi peccatores, non ſemel etiam indicatur.
Num. 25. *Initiatuſq; eſt Iſrael Beelphegor*, propriè ex Heb. alliga-
tus, vel ſubjugatus, aut ſub jugum miſſus: proptereaq. eò reſpi- *Num. 25. 3*
ciens Paulus monet Corinth. ne velint Jugum ducere cum in-
fidelibus. At quod Dæmon non jugum non vincula, non ſervi- *2. Cor. 6. 14*
tutem proponat; nihil de illius tyrannide minuit: nam (quod
non eſt indignum conſideratione) ad jugum Deus vocat ſuos,
ſed non meminit ſtimuli, non aratri, non trituræ: propterea ju-
gum & ſervitutē ſuavia dixit, onera levia, quæ non re, ſed ſolo
nomine terreāt: At Satanas ſupprimit nomina ſervitutis, & jugi,
cùm tamē miſeros peccatores graviſſimis oneribus delaſſet, for-
tiſſimis atq. duriſſimis vinculis cōſtringat, & intolerabili tri-
turādi labore divexet. Scriptū eſt enim: *Væ qui trahitis iniquita-* *Iſa. 5. 18.*
tem in funiculis vanitatis. Et: *Funibus peccatorum ſuorum conſtrin-* *Pro. 5. 22.*
gitur impius; Fitq. *Ephraim vitula docta diligere trituram*. *Hoſ. 10. 11*

Sed cum Meum dicit, emphaſim habet. Si ad Deum refera- 8
tur, videbitur Deus de ſervo ſuo gloriari contra impudentem *Deus de*
Dęmonis ſuperbiam. Quaſi dicat: Quid te jactas dominari in *ſuo ſervo*
univerſā terram, cū unicus ſervus meus univerſę terrę pręſtet *gloriatur.*
multis partibus? Hoc igitur nunc mirandum, quod non ſolùm
nomen ſervi Dei ſit homini glorioſū, ſed (quod majus eſt) ipſi
etiam Deo glorioſum, & honorificū exiſtat: *Servus meus* (in-
quit,) *es tu Iſrael, quia in te glorianor*: illud, *quia*, aſſeverātis eſt: Li-
cèt quidem ſervus meus ſis, & cùm feceris omnia quę precepta *Iſa. 49.*
fuerint tibi, dicere debeas ſervus inutilis: inutilis, inquā, Domi-
no tuo, qui cum Deus ſit, bonorum tuorum non indiget (*Quid*
enim etiā ſi juſtus ſis de manu tua accipiet?) ſed rem præter omnē *Pſa. 15. 2.*
exiſtimationem affirmo veriſsimam fore, ut multum mihi ho- *Job 35. 7.*
noris, & glorię per te accreſcat apud homines, & Angelos: quia
etiam, adhuc, licèt ſervus ſis, &c. Quòd ſi ad ipſum juſtum em- *Juſtò in*
phaſis pertineat hæc erit ſententia; Quid tam magnificū, & ſin- *univerſas*
gulare jactas, cùm ais tibi obſequi terrā univerſam, cum multò *creaturas*
verius in creaturas univerſas ſervus meus dominetur, & multò *domina-*
libentius illi cuncta obediant? Tyrannidem tu exerces, ſervus *tur.*
verò

verò meus verè regiam poteſtatem; in terram tu, in cœlum ille; tu non tam circuis perambulando, & terendo terram pedibus, quam ſuper pectus gradiendo; os illegerit ſublime, & ad ſydera tollit erectos vultus; interim te quoque pedibus calcat, & ſuper aſpidem, & baſiliſcum ambulat, & conculcat leonem, & draconem. Vel ignis è cęlo vocatus adeſt ſervo meo; *Si homo* (inquit Elias;) *Dei ſum, deſcendat ignis de cælo.* Dominatur aſtris, Soli, Lunæ, & ad nutum illi obediunt, atq. illorum motui ſempiterno, legiq. perpetuæ poteſt vim afferre. An non *in iracundia Joſue impeditus eſt Sol, & una dies facta eſt quaſi duæ?* Retro etiā aget, ſi oporteat, quaſi adductis & cōtentis habenis, & quoquo velit furentes Solis equos circumaget. *Ecce* (inquit Dei nomine Iſaias) *Ego reverti faciam umbram linearum, per quas deſcenderat in horologio Achaz in Sole retrorſum decem lineis.* Denique tibi imperat ſervus meus, poteſtatemque omnem, atque faſtum conculcat; quippe: *Reverſi ſunt Septuaginta cum gaudio dicentes: Domine etiam Dæmonia ſubiiciuntur nobis, & ait illis, Videbam Satanam ſicut fulgur de cælo cadentem, Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſupra ſerpentes, & Scorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici.*

Pſ. 90.13. *4.Reg.1 10.* *Eccl. 46.5* *& Joſ. 10* *4. Reg. 20. 11.* *Iſa. 38. 8.* *Luc. 10.9.*

9 *Unico ſuo ſervo comitatus incedit glorioſè Deus.*

Servum meum Job. Non producit hic Deus adverſus contumaciam dæmonis numeroſum famulitium, aut angelorum, aut hominum; ſed unico ſervo contentus pro ſua regia, & divina majeſtate comitatus incedit. Olim ſe Elias exiſtimabat derelictum ſolum, qui Deo ſerviret, & tantam Dei majeſtatem unico tantum ſervo comitatam, rem videlicet indigniſſimam, conquerebatur ſemel & iterum: *Derelictus ſum ego ſolus.* Sed tum ad Prophetæ ſolatium, tum ut ſuam apud illum Deus majeſtatem, & exiſtimationem tueretur, plura præterea ſervorum millia ſibi ſupereſſe expoſuit. *Derelinquam mihi in Iſrael ſeptem millia virorum, quorum genua non ſunt curvata ante Baal.* At nunc unicum proponit Jobum unicè dilectum, cujus ſe Deum, Dominumque teſtetur; non aliter atque cùm crebris ſermonibus repetit, *Se Deum Abraham, Deum Iſaac, Deum Jacob;* ſingulis videlicet ſervis ſe totum tribuens, & tribus hominibus ter Dei nomine repetito ſe adjungens: ut unicum ſervum ſuum cæteris rebus prætermiſſis, ſibi eſſe in pretio, & in honore ſignificet. Hoc ſi animadvertiſſet Abraham, poterat certè Sodomæ veniam tanti excidii petere, & impetrare, non ſolum propter quinquaginta juſtos, vel propter quadraginta quinque, propter quadraginta, propter triginta, propter viginti, aut propter decem Dei ſervos, qui Sodomis reperirentur; ſed ſi pauciores decem, vel ſi unicum Loth, proponeret, propter hunc toti populo parceret Deus, qui terram univerſā præ unico ſervo ſuo Job videtur hoc loco deſpicere.

3 Reg. 19. 18. *Singulis ſervis ſuis ſe totū tribuit Deus.* *Geneſ. 18.* *Præ viro iuſto reliquā terra deſpicit Deus.*

19 *Appellatio nominis pro prio quid indicet.* *Joan. 10.3* *Nomen imponere cura & providentia eſt.* ** Reconocē lo tyd regala del paſtor.*

Sed cùm Job nominat, cariſſimum ſibi eſſe ſignificat, & familiariſſimum, & cujus peculiarem valdeque ſolertem corā habeat; hæc enim omnia ſignificat nominis proprii alicujus hominis cognitio, & memoria. Sic Joan. 10. Inter alias veri, bonique paſtoris conditiones numeratur, quòd *proprias oves vocat nominatim, & educit eas.* Nam cùm ſua nomina ſingulis imponit, indicat ſingularem omnium curam gerere, beneque ſibi notas, & familiares eſſe: quare cùm vocatur proprio nomine, *vocem eius * audiunt, & educit eas;* nam compellatione proprii nominis quaſi delinitæ, & allectæ facilè ſequuntur paſtorem quocumque illas ducat. Nam fieri non poteſt, ut qui illas nominatim cognoſcit, ſolerter non curet, & ſplendidè non paſcat. Propterea Chriſtus Jeſus, ut homo erat; aut Chriſti præcurſor Joannes, ſeu quilibet juſtus, quem Deus peculiari providentia tuetur, ait apud Iſai. *Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris meæ recordatus eſt nominis mei.* Id eſt antequam prodirem in hanc lucem, Deus me vocavit nominatim, me dilexit, mei rationem habuit; antequam hominum aliquis meum nomen noſſet, aut mei rationem duceret, jam Deo meo coræ eram. Idem eſt cum illo: *De ventre matris meæ tu es protector meus;* & cum illo Ierem. 1. *Priuſquam te formarē in utero novi te, & antequam exires de vulva ſanctificavi te.* Conſuetudo autem, & familiaritas conjunctiſſima ſignificatur: Exod. 33. cùm præmittatur: *Loquebatur Dominus ad Moyſem facie ad faciem, ſicut ſolet loqui homo ad amicum ſuum;* ſubjungitur; *Non indicas mihi, quem miſſurus es mecum, præſertim cùm dixeris, novi te ex nomine* (exponitur in ſequenti) *& invenisti gratiam coram me:* pro illo, *novi te ex nomine;* Septuaginta habent, *Scio te præ omnibus;* id eſt tu mihi probatus præ omnibus aliis; ſic exponit Auguſt. quæſt. 152. ſuper Exodum. *Præ omnibus Deus Moyſem ſciebat, quia Deo præ omnibus Moyſes placebat.* Hinc collige quoſdam inſigniter juſtos dici Deo notos ex proprio nomine, quaſi ex ſuis meritis, non propter aliorum patrocinium commendatitios; alios verò Deus alieno nomine notos, & caros habet, ut populum illum, qui opus habebat ſubinde uſurpare non ſuum nomen, ſed nominā aliena; *Recordare Domine Abraham, Iſaac, & Jacob ſervorum tuorum;* ſicut Exod. 2. dicitur: *Audivit gemitum eorum, ac recordatus eſt fœderis, quod pepigit cum Abraham, Iſaac, & Jacob;* & reſpexit Dominus, *Filios Iſrael, & * cognovit eos* (hæc enim eſt vera lectio Vaticana) id eſt, illos non ex ſe, ſed ex ſuorum parentum meritis, notos eſſe declaravit.

Iſa. 49. 1. *Recordari nominis ali cuius.* *Pſ. 70. 6.* *Ierem. 1.5.* *Exo.33.12* *LXX.* *Auguſt.* *Notam eſſe Deo ex nomine.* *Exo. 32 13.* *Exo. 2. 25.* **Reconocio los no por ſi, ſino por el nōbre de ſus padres.*

11 *Particula, quod, ad multos ſenſus accepi.*

Quod non ſit ei ſimilis. Vel particula illa cauſalis (*quòd*) redundat in ſenſu, ſicut ſæpè ſolet, ut tantundem referat, ac ſi diceretur; Conſideraſti Job cui non eſt ſimilis; vel cauſam reddit, conſiderare te oportuit, quia illi nemo ſimilis eſt; latere enim non poteſt inter alios, ſibi diſſimiles, conſtitutus; vel explicat id, quod conſiderandum eſſet a Satana; conſideraſti ne Jobum eſſe aliis diſſimilem, & abſtinere ſe à viis aliorum, neque agi communi errore reliquorum mortalium? in Hebr. non eſt nomen, ſed adverbium ſimilitudinis; Non ſicut ipſe: quo Hebraiſmo pariterq. Hiſpaniſmo, *nadie como el*, quaſi quædam Apoſio peſireſt maximarum laudum. Singularis igitur Jobi ſanctitas ſignificatur: atq; in hanc rem Origenes accepit id, quod ſupra dictum eſt ex lectione Septuaginta: *Erat quidam homo:* videlicet unus, ſingularis, *cui nemo ſimilis;* ſicut & id, quod de patre Samuelis ſcribitur. 1. Reg. 1. *Fuit vir unus de Ramathaim Sophim:* quaſi ſingularis præ cæteris. Cæterum hac comparatione duo continentur; alterum, diſſimilitudo vitæ ab aliis improbis, ſicut Sapien. 2. de juſto ægrè id ferentes, dicebant, impii; *Gravis eſt nobis etiam ad videndum, quoniam diſſimilis eſt aliis vita illius, & immutatæ ſunt viæ eius.* Hæc enim diſſimilitudo morum, & diverſitas vitæ redundat in ignominiam, & deteſtationem improbæ illorum vitæ. Ideo enim ſubiungitur; *Abſtinet ſe a viis noſtris tanquam ab immunditiis:* nam qui ita ab improbis recederet, ut tantùm loco cederet, & eorum exiſtimationem nihil læderet, hic minimè illis eſſet moleſtus: juxta id quod Chriſtus Jeſus ſuis fratribus dixit. Joan. 7. *Non poteſt mundus odiſſe vos: me autem odit, quia ego teſtimonium perhibeo de illo, quod opera eius mala ſunt,* Sanè neminem vellet impius ſui ſimilem; ſuperbus jurgatur cum ſuperbo: dives inſiditur diviti: libidinoſus ſolus ſua præda potiri vult. Alterum verò; in morum & vitæ ſimilitudine cum aliis juſtis, excelſus quidam, & præſtantia, & ſublimioris cujuſdam gradus diſſimilitudo ſignificatur in Job fuiſſe; ſicut etiam ſimilitudinem cum diſſimilitudine conjunctam habet, comparatio illa Eccl. 47. *Quaſi adeps ſeparatus à carne, ſic David a filiis Iſrael.* Intelligit autem adipem, qui ex carne hoſtiæ pacificæ ſeparabatur, ſoluſq. in honorem Dei cremabatur. Quaſi diceret; Licèt reliquæ hoſtiæ caro ſancta ſit, ſed adeps multò ſanctior; ita David comparatus aliis juſtis ſui temporis; quare non ſolum erat ſegregatus, ab improborum ſocietate; ſed etiam ſanctitatis præſtantia ab aliorum juſtorum communiori vitæ, & morum ratione: utrumque itaque includet hæc Jobi laus.

v. 1. *1. Reg. 1.* *Sap. 2.15.* *Joan. 7.7.* *Eccl. 47.2.*

12 *1. Sent. Iob non fuiſſe patriarchis ſanctiorem.* *Lyran.* *Carthuſ.* *Caiet.*

Sed quæſtio hoc loco oritur, an cum Abrahamo quoque Iſaac, Jacob, Moyſe, hæc Jobi comparatio fiat, atque illis etiā ſanctior aſſeratur? Lyranus conſtanter negat fuiſſe Abrahamo, aut Moyſe ſanctiorem. Carthuſianus Moyſi non præfert. Cajetanus exiſtimat tunc temporis potuiſſe etiam inferiorem fuiſſe Jobum ſanctitate, & charitate aliis hominibus (id quod etiam priùs placuerat Lyrano) quod verò ad hujus comparationis veritatem ſpectat, aliqua peculiari prærogativa ſuperiorē aliis omnibus fuiſſe; ſicut & de quolibet ſancto propter eximium aliquid, & ſingulare donum, canit Eccleſ. *Non eſt inventus ſimilis illi, qui conſervaret legem excelſi* aut quin nemo tunc temporis cum tantis opibus tantam pietatem conjunxerit.

Orig. ſent. Iob fuiſſe patriarchis ſanctiorem.

At partem oppoſitam docere planè videtur Orig. ſuper id. *Sic faciebat Job cunctis diebus*, efficit enim illum non ſolum parem etiam aliis prioribus, poſterioribus etiam juſtis ſanctiorem. *Magnus*, inquit, *erat Abraham in fide, ſed excellit illum Job in tolerantia; Magnus erat Jacob in cordis munditia, ſed non fuit ille minor Job in miſericordia: adverſus cæteros omnes priores, & noviſſimos non ſuccubuit in virtutum ſtudiis: omnia enim quæ fecerunt ſancti, fecit etiam Job: quod autem ſuſtinuit cum gratiarum actionibus, hoc nihilominus nullus alius ſuſtinuit.*

Quæſtionis vera abſolutio.

Ego donaut tria aſſero. Primùm comparationē fieri cū cæteris mortalibus illius ætatis; quod indicatur, cū dicitur; *Quòd non ſit ei ſimilis in terra:* terram autē oportet intelligi univerſam, nam de univerſa locutus fuerat Satanas; tum verò de illa ipſa ætate, & ſæculo; ſicut & comparatur Noe cū aliis omnibus ſui temporis hominibus, Gen. 6. *Noe vir iuſtus, atq. perfectus in generatione ſua.* Et: *te vidi iuſtum coram me ex omnib. gentibus.* Alterū, comparatione fieri non in peculiari aliqua virtute, ſed in omni

Gen. 6. 9. *Gen. 7. 1.*

ſancti-

ſanctitate, quæ illic vocibus explicatur, *ſimplex rectus, timens Deum, recedens à malo*, nam hæc explicationis gratia poſt factã comparationem ſubjunguntur. Tandem, cùm ſuperiùs ſtatuerimus Jobum poſt Abrahamum & Iſaac, atq; Jacob fuiſſe Moyſe, quoq; priorem, certè eum his cõparatio non fiet, quod ſi Joſeph aut alii filii Jacob, tunc tẽporis exiſtebãt, illis quoq; ſanctis ſanctiorem fuiſſe ſanctum Job. Illud verò quod de Abraham Eccleſiaſticus ſcribit: *Non eſt inventus ſimilis illi in gloria*; quòd videlicet valde illum Deus apud homines glorioſũ opibus, honore, ac gloria, & numeroſa ſobole reddiderit, prætereaque commendaverit, in Job noſtrum appoſitè convenit.

Luc. 7. 24. Quam tam enim illi gloriam dedit hoc Dei ipſius præconium, & in concilio angelorum (non ad turbas, ut cum *cœpit de Joanne dicere*) publica laus, & prædicatio? Quos Deus ipſe commendat, hos juſtos ſuos nominat, quippe veriſſimo judicio probatos, atque commendatos; uti Paulus ex Abac. ad Hebr.

Heb. 10. ſcribit; *Juſtus meus ex fide vivet*.

Abac. 2. 4. Verſ. 9. Cui reſpondens Satan, ait: Nunquid JOB fruſtra timet Deum?

1 *Particula fruſtra, quid valeat. Dæmon malitiosè calumniatur intentionem; è contrario juſti excuſant etiam prava aliorum opera.*

2 *Dæmonis malitia: Divitum obliviosorum ingratus animus erga divina beneficia, Job nunquam immemor.*

3 *Quæ gratuita charitas & amicitia, quæ mercenaria. Virtus ſui ipſius præmium.*

4 *Deum non moveri alla ſui utilitate. Multoſque habere, ſervos gratuitos, dat gratis, & miſeretur ex gratia.*

5 *Vitium virtutis ſimillimum. Improbi veram aliorum virtutem non admittunt.*

1

Chryſoſt.

Quare Deus utatur interrogatione.

Luc. 24.

Io. 11. 34.

Hinc jam verum eſſe conſtat id, quod paulò ſuperiùs obſervavit Chryſ. Solere Deum interrogationibus uti, ut vel hominis, vel Dæmonis mentem & conſilium eliciat, & à ſe ipſe improbitas vulneretur, ſuaque confeſſione, & verbis contra ſe ipſam ferat ſententiam. Hoc loco invidiam, & immanitatem ſuam rogatus Dæmon prodit ſua reſponſione. Diſcipuli euntes in Emaus ſuam in fide reſurrectionis inconſtantiam. Martha eum reſpondit, *Domine jam fœtet, quatriduanus eſt enim*, modicam fidem, ejus rei paſſim exempla occurrunt. Præterea ut Chryſ. *Ut is qui egregium habet athletam, de ejus virtute periculum fieri cupit, ea propter percontatur Diabolum, ut luctæ ipſi cauſam afferat*. Ille verò reſpondit, interrogando etiam; ſed ea interrogatio non aſpectat reſponſum, & æqualis eſt malitioſæ aſſertioni: *Job non fruſtra timet Deum*: exiſtimat quæſtum eſſe pietatem, virtutem à religionis autoritate ad lucrum traducit.

Interrogatio quæ nõ expectat reſponſum.

Particula fruſtra quid ſignificet.

Quaſi dicat, lucro allectus, aut pretio conductus colit Deum, non fruſtra, non gratis, non ſine pretio, ex conventione & mercede pietatis; non ſine cauſa. Noſtrates dicerent, *No ſin buen porque*. Ezec. 6. Immiſſo ſupplicio, *Scient quia ego Dominus nõ fruſtra locutus fuerim*, id eſt, ſcienter vera iracũdia minas proceſſiſſe, non fuiſſe inanes, & ſine cauſa; eadem particula vertitur gratis, ſupervacuè. Pſal. 32. *Gratis abſconderunt mihi interitum laquei ſui ſupervacuè exprobaverunt*, id eſt, ſine cauſa aut juſta occaſione; minimè à me læſi, aut laceſſiti, vel gratis, id eſt, ex gratia amicitiæ, & grato ac benevolo animo, ſine alia mercede, & pretio. Gen. 29. *Num quia frater es, gratis ſervies mihi*; quare illa particula duo affert, & gratiam, benevolentiamque animi, & præterea excludit quidvis aliud præter gratiã utriuſque ergo negat Diabolus, cùm ait: *Non fruſtra*, id eſt, non ex vera amicitia, ſed neque ſine pretio, & mercede; aut ſine animo & intentione conſequendi lucrum, & uberem proventum ex pietate, & labore colendi Deũ. Ubi primò obſervanda eſt Jobi ſanctitas mirabilis, cui nihil à Satana objicitur, aut affingitur mali, præter intentionem, quàm ille pravam eſſe mentitur, & ignorans certis calumniis criminatur. Eſt hoc ſuperbi, doloſi, & proſpectoris ingenium, ut ſcribit Eccleſ. c. 11. *Bona in mala convertens inſidiatur, & in electis* bonis, laudabilibuſque operibus, aut viris ipſis juſtis) *imponet maculam*. Sicut qui in electione Dæmoniorum ex corporibus obſeſſis, latentem virtutem, & quam ipſi ignorabant, calumniabantur, dicentes, *In Beelzebub principe Dæmoniorum ejicit Dæmonia*, e contrario tamen vir ſimplex, & juſtus in aliorum improbè factis, vel ignorantiæ vel intentionis, vel rei alicujus excuſationem quærit; *Non enim ſciunt quid faciunt*. Exemplum ſit ipſe Job, qui ne de interna cordis ſuorum filiorum ſanctitate merè judicare videretur, quamvis conviviorum frequentia ſuſpicionem non omnino levem alicujus peccati efficeret, ſacrificabat tamen incertus, dicens: *Ne forte benedixerint Deo in cordibus ſuis*: vide Greg. lib. 1. cap. 5.

Pſal. 34. 7.

Gen. 29. 15

Mirabilis Iobi ſanctitas.

Dæmon ſolam ſinceram intentionem calumniatur.

Eccl. 11. 13

Improbi intentionẽ calumniantur in bonis operibus.

Luc. 23. 34

Juſtus aliorum etiam pravorum operum excuſationem quærit.

Luc. 23. 24

Greg.

2 Secundò dæmonis malitia, & calliditas in hic ſuis temerarii judicii tenebris relucet, nam ſua illa reſponſione, & verbis nihilo mutatis, tantùm mutato geſtu, & animi pravo affectu, poterat Jobum virtutis & grati animi laudare. Ad Jobi enim ſanctitatem pertinuit, quod propter acceptas à Deo ingentes divitias, & beneficia ſingularia, gratum ſe, piumq; divinæ munificentiæ præberet, & ſuæ pietatis & cultus cauſam debitum, & obligationem frequenter cogitaret dicens: Non fruſtra Deũ timeo, cùm ille ſummis beneficiis, & liberalitate divina me obligaverit. Quid enim tam pium, quam illa opulentiſſimi Regis grati animi vox; *Quæ de manu tua accepimus, reddimus tibi*. Hinc & ſe, & alios invitabat Pſaltes, ad divinas laudes. Pſ. 146. *Laudate Dominum, quoniam * bonus eſt Pſalmus*, bonus inquam, utilis, in rem veſtram, & ex quo multa in vos redundant bona, & deinde, *Præcinite Domino in confeſſione* Heb. propriè, reſpondete, accinite illi. Cum enim illum laudamus, ille reſpondete, accinite illi. Cum enim illum laudamus, ille reſpondet, & accinit nobis conferendo beneficia, & præmium noſtri obſequii, cùm verò ille nobis confert beneficia, iterum quaſi ſono muſico nos excitat, & provocat ad ſuas laudes, ut illi reſpondeamus, & accinamus noſtro pio, & religioſo obſequio. Certè Xenophon (referente Plutarcho) jubebat ſecundis maximè rebus homines Deorum meminiſſe, eoſque tunc enixius venerari, quo nomine Jeruſalem tum ſæpè ingratitudinis arguit Deus tum verò Iſ. 2. *Repleta eſt terra argento, & auro, & repleta eſt idolis*. Quaſi dicat, cùm illos locupletaverim, eaque ipſa revertere devinxerim ad meum cultum; illi tamen beneficiorum immemores, me quoque idolis poſt habent. Cui ſimilis eſt illa altera per Hoſeam vatem querimonia; *Hæc neſcivit, quia ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleum, & argentum multiplicavi ei & aurum, quæ fecerunt Baal*. Acriter hic ipſa de cauſa expoſtulat cum David; *Ego unxi te in Regem ſuper Iſrael, & ego ervi te de manu Saul, & dedi tibi domum Domini tui, & uxores Domini tui in ſinu tuo, dediq; tibi domum Iſrael, & Juda; & ſi parva ſunt iſta adiiciam multo majora: quare ergo contempſiſti verbum Domini, ut faceres malum in conſpectu meo?* Hi ſunt divites oblivioſi, quos intelligere & meminiſſe jubet acceptorum beneficiorum ſermo divinus: *Intelligite hæc, qui obliviſcimini Dominum*. *Incraſſatus* enim *impinguatus, dilatatus dereliquit dilectus Deum factorem ſuum, & oblitus eſt Domini creatoris ſui*: quod ingratitudinis genus cùm proprium divitibus ſit, peſſimum tamen eſſe ſapienter Seneca ſcripſit li. 3. de bene c. 1. *Ingratus*, inquit, *ille eſt, qui beneficium accepiſſe ſe negat quod accepit; ingratus eſt, qui diſſimulat, ingratus qui non reddit; ingratiſſimus omnium, qui oblitus eſt. Hic enim nunquam fieri gratus poterit*.

Divites divino obſequio valde obſtricti.

1. Par. 14.

Pſ. 146. 1.

** No os yra mal confer villa y ala balle.*

Plutar. l. de tranq. animi.

Xenophon.

Ingrati divites.

Iſ. 2.

Hoſ. 2. 8.

2. Reg. 12. 8. 9.

Pſ. 49. 24

Deu. 32. 15

Seneca.

3 Tertiò illud objicit ſanctiſſimo viro nequiſſimus delator, quod multum valere cognoſcit ad amicitiam vel diſſolvendam vel diluendam & debilitandam, quòd Jobi erga Deum charitas, & amicitia non ſit gratuita, quam ſi, ut Cicero dixit; *ad fructum noſtrum referemus, non ad illius commoda quem diligimus, non erit iſta amicitia, ſed mercatura quædam utilitatum ſuarum*, idemq; lib. 1. de leg. *Qui non ipſo honeſto movemur, ut boni viri ſimus, ſed utilitate aliqua, atque fructu, callidi ſumus, non boni*. Ejuſmodi ſunt, quos Sapiens vocat amicos dona tribuentis; quæ locutio (ut Logicorum more dicam) formalis eſt, habeat enim amicum, dona tribuentem, qua ratione dona tribuit, ſecùs neq; amici ſunt hominis illius, neque illum de nomine aut de facie notum habere volunt, quam falſæ amicitiæ rationem expreſſit eleganter Seneca, cùm de turba adulatorum loquitur; *Prædam* inquit, *ſequitur turba iſta non hominem*. Qui ergo apud primos homines Deum calumniatus eſt, quod non propter hominis bonum, ſed propter ſuã ipſius utilitatem pomum interdixiſſet, nimirum ut ſolus ipſe Deus eſſet & omniſcius, ut hac ratione hominis à Deo animum abalienaret, idem nunc calumniatur hominem apud Deum, falſæ, & minimè gratuitæ pietatis atq; religionis, ſordida namque eſt pietas, quæ propter Deum, præterque ipſam pietatem præmium aliud quærit. Sicut enim ipſa impietas eſt pœna impio, uti Plato dixit, *Pœna injuſtitiæ comes*, ita ſanctitas præmium eſt ſanctè operanti, utrunq; teſtatur Sapiens Prov. 13. *Peccatores perſequetur malum, & juſtis retribuentur bona*, propriè dicas, peccatores perſequitur, ſequitur, perpetuò inſequitur, inſectatur malum (quod ipſi agunt) juſtis verò retribuet bonum, quia videlicet ipſa bona opera ſibimet ſunt præmia: *Pax enim, & gaudium omni animæ operanti bonum*: eodem pertinet id Eccleſiaſtici. 2. *Qui diligunt eum, replebuntur lege ipſius*, quòd videlicèt lex ipſa benè ſervata ſatisfaciat non ſolùm voluntati hominis, ſed ſuo labori & honeſtis actionibus lex ipſa præmium ſit, & cumulatè menſuram honeſti laboris impleat præmio. Graviter rem hanc, æquè ac ſapienter docuit Seneca de beata vita, & de benef. 4. lib. 3. eleganter etiam ille cecinit,

Charitas gratuita.

Cicer. 1. de nat. Deor.

Cicer. 1. de legib.

Qui utilitate ſua ducuntur non ſunt veri amici.

Prov. 19. 6

Seneca.

Gen. 2. 17.

Pr. 13. 22

Ro. 2. 10.

Ecc. 2. 19.

Ov. de Pon

Nec

Hoc facilè invenies multis in millibus unum.
Virtutem, pretium, qui putet eſſe ſui.
Ipſe decor recti facti ſi præmia deſint.
Non movet, & gratis pœnitet eſſe probum.

Ergo inquit dæmon, Non eſt Job gratuitus Dei cultor, non amicus, ſed mercenarius, ſed præmii & lucri temporalis ſpe conductus.

Quartò tandem, tantò iniquius, quantò latentius Deum calumniatur Satanas, quòd præmio & pretio conducat ſuos ſervos, quodque nemo illi gratuito ſervire velit: quaſi diceret; Quid mihi objicis unicum ſervum tuum, quem etiã non haberes, niſi præmio & utilitate allliceres? nulla itaque tibi cũ illo vera amicitia, ſicut ille gratuitus non eſt, ita neq; tu erga illum verè beneficus, aut liberalis, nam qui beneficium ſua cauſa dat, non verò ut proſit illi, cui dat; is neque eſt liberalis neque benevolus. *Multum* (inquit Cleanthes, referente Seneca) *beneficio diſtat negotiatio*. Sed mentitur diabolus non eſſe qui Deo ſerviat gratuito; ſunt enim multi, fuit etiam olim Job, qui illam vocem emiſerint. *Poſſederunt nos domini abſque te, tantum in te recordemur nominis tui*. Id eſt, hoc ſolum volumus & enixè precamur, ut ab aliorum dominorum tyrannide liberi nullo alicujus domini nomine apellemur, quam tuo; non ſervi peccati, non mundi, non dæmonis, non carnis mancipia ſed ſervi Dei, hoc tantum ſervi Dei nomen ingentis mercedis locu nobis erit, nullo alio præmio, aut mercede poſtulata. Et quidem innumeri etiam gravati Martyres, qui illam vocẽ fortiſſimorum juvenum uſurparunt. *Ecce Deus noſter quem colimus, poteſt eripere nos de camino ignis ardentis; quòd ſi noluerit, notum ſit tibi Rex, quod deos tuos non colimus*. Mentitur etiam Deum ex nobis utilitatem aliquam captare. Dei enim qui verax eſt, eſt illa vox veriſſima: *Miſerebor cui voluero*, ipſa miſerendi voce, quæ ex mera gratia, & voluntate gratuita deducitur, rem totam explicante. Quod Paulus Rom. 9. Miſerendi voce conduplicata, ut omnem utilitatis rationem à veriſſima, & prorſus ſyncera Dei miſericordia excluderet ſic repetit; *Miſerebor cui miſertus ſum*. Non vendit Deus ſua beneficia accepto pretio noſtri obſequii, ſed donat gratis, Parvuli (inquit Jacob) *ſunt, quos donavit mihi Deus*. Et deinde v. 2. *Suſcipe benedictionem, quam donavit mihi Deus tribuens omnia*. Hoc enim eſt Dei gratis nobis benefacientis proprium, in Sacro ſermone epithetum, profuſam illius munificentiam exprimens; *Tribuens omnia*. Idem dicitur: *Miſeretur*. id eſt gratus, beneficus, & propenſus ad benefaciendum gratis, & * *propter ſe ipſum*, aut *propter nomen ſuum*. Ezo. 22. v. 27 Pſ. 85. v. 15. Pſ. 110. v. 4. Sed quid mirum; nam etiam hæc eſt viri juſti nota, & proprietas. Pſ. 111. *Juſtus miſeretur* (gratis) *& commodat*, donat: magna eſt igitur gloria gratiæ Dei, id eſt illius gratuitæ voluntatis, & divini beneplaciti erga homines ſine ulla ſua utilitate aut ſpe fructus. De quo aliquando dicendi locus, & tempus erunt, c. 3. 8. v. 16.

Senec. l. 6. de benef. c. 12.
Iſ. 26. 13.
Ex. 33. 19.
Rom. 9. 15.
Gen. 33. 15
* *El que no lo da y no da venda.*

¶ Sed duo hic obſervanda; alterum, quod acutè colligit Baſil. vitium virtuti eſſe finitimum, & facilem eſſe tranſitum ab uno in aliud. Propterea temeritas interdum exiſtimatur fortitudo, & è contra; & hoc loco gratuita Jobi pietas, & Dei timor, appellatur à Dæmone mercenarii avarique hominis inſatiabilis cupiditas, & ſtudium propriè utilitatis. Alterum, quod eleganter ſcripſit Didymus, eſt que dignum quod illius ipſius verbis deſcribatur. *Proprium, inquit, eorum eſt, qui virtuti ſunt inimicio res cæterorum bona minime vera eſſe exiſtimare; potius per calumniam dicere, hic quidem ob ereptam ſibi nocendi poteſtatem, juſtus eſt, ille verò frugi, ac temperans propter ſtoliditatem: ille alter pecuniis, opibus quo caret, quia iis parandis haud eſt idoneus. Denique nemo improbus cujuſquam virtutem ut legitimam, ſolidamque admittit.*

Vitium virtuti finitimum.
Didymus.

Verſ. 10. Nonne tu vallaſti eum ac domum ejus, univerſamque ſubſtantiam per circuitum, operibus manuum ejus benedixiſti, & poſſeſſio ejus crevit in terra?

1 *Deus erga ſuos ſervos munificentiſſimus. Non differt præmium laborantibus, ex Deut. Eccl 36. & Iſai.*
2 *Quid vallum, aut murus in Sacro Sermone, & ad rem paſtoritiam pertinere.*
3 *Vallum pro Angelis: horum proprium munus eſſe in circuitu.*
4 *Deus ipſe murus, & murus ignis, Galea, Scutum, ut ſuis ſervis proſit.*
5 *Domus pro familia, quid filii domus apud Hebræos.*
6 *Subſtantia quid, & quare Pauper nuncupatur.*
7 *Quid Opera manuum. Benedicere ex adjunctis varietatem accipit. Juſtorum fœlicitas in rebus gerendis, e contrà impiorum infœlicitas. Illuſtratur David & Deus.*

VEre iſta dicuntur à Satana; ſed malignè interpretatur, quamvis enim ſit lucrum reportatum ex pietate, ſed neque Job propterea Deum timet; neque Deus propterea Jobũ tuetur, ut ſervum ſibi utilem comparat; at ſicut Job beneficiis acceptis gratum ſe, atque gratuitum ſervum Deo exhibet, ita Deus ſervis ſuis, ſtrenueque laborantibus, munificum ſe & liberalem, quaſi ex divina quadam gratitudine præbet. Niſi enim aliud ſaluti, & amplioti iuſtorum merito expediat, bonis etiam temporalibus, vellet Deus juſtos ſuos cumulare: neque ſolùm in futura vita, ſed etiam in præſenti centuplum conferre. *Benedictio Dei in mercedem juſti feſtinat*: (neq; enim expectat noctem, ne cum illo pernoctare videatur labor mercenarii; ſed ante noctis tenebras: *Cum ſero factum eſt*, veſperè, ante veſperum etiam, nam feſtinat) *& in hora veloci proceſſus illius fructificat*, id eſt velociter, in eadem etiam laboris hora & jacti ſeminis boni operis, germinat, & creſcit culmus, & matureſcit, & fructum, præmiumq; colligere licet; via pedem movebit homo ut procedat in Dei obſequio, cum ſtatim movebit, porrigetque manum Deus, ut pręmium largiatur. Non enim Deus ſicut alii patresfamilias, qui quamvis liberales ſint & juſti pariter, atque benigni erga mercenarios, tamen laboris pretium non ſecum deferunt, ſed domi in ſcriniis ſervant, eò mercenarios ire jubent, mercedem ſui laboris accepturos: at Deus ſecum defert præmia noſtri laboris, & ad manum parata habet: *Ecce*, inquit Iſajas, (quod mirabilis cujuſdam liberalitatis, & benignitatis eſt) *merces ejus* quam ipſe proponit iis, qui ſe coluerint *cum eo* ad manum habet, ſecum defert, ſtatim redditurus laborantibus: neque ſatis fuit hoc ſemel dixiſſe: repetit iterum, quò de Dei liberalitate, & benignitate erga ſuos ſervos nos certos faceret, *& opus illius coràm illo*: neque oportet feſtinare mercenarios pro accipienda mercede ille mercedẽ redditurus feſtinat. Nam homo ſui præmii ſuæq; utilitatis licèt aviđiſſimus, tardior atque ſegnior eſt præ velocitate, & feſtinatione divinæ munificentiæ. Eleganter res hęc delineata eſt illis verbis, quibus terra promiſſa deſcribitur, & commendatur à divina providentia; *Non eſt ſicut terra Aegypti, ubi jacto ſemine in hortorum morem aquæ ducuntur irrigua*, vide quanto labore conſtet perceptio fructuum his, qui in Aegypto terræ ſerviunt. *Sed montuoſa eſt & campeſtris* quidquid divina lex montuoſum, & aſperum habere videtur divina gratia & largitate, benigniſſimaque Dei providentia emollitur *de cœlo expectans pluvias* uberes fructus ſine ullo labore noſtro, aut perquam tenui cœlum pollicetur *quam Dominus deus tuus ſemper inviſit*, ipſe accurrit viſurus quod ſui ſervi, ſuique agricolæ opus habeant, quid præmii, quid fructus debeant accipere *& oculi eius in ea ſunt à principio anni* non enim in finem anni fructum reſervat, ſed ſingulis menſibus, perpetuiſque fructibus, aliis atque aliis terram locupletat, & agricolas reficit *uſque ad finem ejus*. Eleganter, invitus licèt, invidusque Satan rem aliis tranſlationibus illuſtrat in ſequentibus.

Deus erga ſuos ſervos munificentiſſimus.
Eccl. 11. 24
Matt. 20. 8.
Ecc. 11. 24.
Iſ. 62. 11.
Deu. 11. 11
Agricolæ Aegypti multo labore fructus percipiunt.

2 *Vallum aut murus firma, tutaque cuſtodia.*

Nonne tu vallaſti eum. Singula verba emphaſim habent, & primò quidem vallandi, aut valli nomine, muri, ſepis circummiſſæ mundo, aut urbi, firmum præſidium fidaque ac tuta cuſtodia ſignificatur, cujuſmodi eſt illud 1. Reg. 25. *Pro muro erant nobis tam in nocte, quàm in die*. Et 1. Eſd. 9. *Inclinavit miſericordiam ſuam, ut exiſteremus ſolitudines, & daret nobis ſepem in Juda, & Jeruſalem*. Ideſt, ut haberemus, ubi nos poſſemus tutos defendere ab hoſtibus; & aliquam urbem muratam, quò poſſemus confugere. Sic Pſalm. *Sperantem in Domino miſericordia circumdabit*, Inſtar valli, aut muri: Ergo Jobum vallabat, cuſtodiebat, muniebat divinum præſidium; pateret profectò quaqua verſum juſtus dæmonis incurſibus, niſi interpoſito muro divina illum providentia tueretur, & *miſericordia circundaret*, Quare eùm *vallari* juſtus dicitur, ſimul etiam ſignificatur, paratos eſſe hoſtes humanæ ſalutis ad noſtram impugnationem, qui nos obſideant & circumeant, & niſi hoc munimento interjecto, non poſſe mortales ulla pace aut tranquillitate potiri: cùm enim Satan circuit, & obſidet, & invadere conatur, experitur murum ſibi obſtare, & undique negari ſibi acceſſum, prohiberique, ne juſtis noceat. Quid, ſi fortè hoc vallum etiam pertineat ad paſtoritiam cuſtodiam, qua paſtor circuit gregem ſuum, quærens ne quis devoret, atque circuitiones lupi ſua cura, & circuitione propulſans? Deum verò cuſtodire homines, *ſicut paſtor cuſtodit gregem ſuum*, dixit Ierem. ſe verò à Deo cuſtodiri Iob ipſe teſtatur inf. cap. 29. v. 2.

Vallandi verbum ad paſtoritiã curam pertinere.

Sed

3 Sed quod, qualeve ſit hoc divinæ cuſtodiæ vallum, dupliciter poteſt intelligi; primò, ut referatur ad Angelorum cuſtodiam, qui dicuntur nos vallare, & eingere; licèt enim velit Origenes etiam intra nos multos eſſe Angelos, quibus animarum, corporumq; noſtrorum cura, atque cuſtodia demandata ſit; de quare accipit id Pſal. 102. *Benedic anima mea Domino; & omnia quæ intra me ſunt nomini ſancto eius*. Tamen ſæpiùs Scriptura circa nos illos deſcribit; ſicut cùm Syris obſidentibus civitatem Dothan, vidit miniſter Eliſei, montem plenum equorum, & curruum igneorum in circuitu Eliſei: & illud Pſal. 33. *Immittet angelus Domini in circuitu timentium eum*; ſingulare pro plurali, id eſt, ſeſe Angeli immittent, aut diffundent, caſtrametabuntur in circuitu juſtorum; cingentq; illos militari cuſtodia Hieronymus ex Hebr. *Circundat angelus Domini in gyro timentes eum*. Eodem pertinet illa ſuæ Eccleſiæ promiſſa tutela; *Circundabo domum meam ex his, qui militant mihi, euntes, & revertentes*. Unde licet colligere juſti hominis dignitatem, & pretium apud Deum, quem velit Deus, perinde ac ſe ipſum, ſuis angelis circundari, atque ſtipari, id enim eſt angelorum munus, eſſe *in circuitu throni*, & coronare, ac cingere ſuum regem; ſicut ſcribitur, Pſ. 88. *Deus qui glorificatur in concilio ſanctorum, magnus & terribilis ſuper omnes, qui in circuitu eius ſunt*.

Orig. ho. 20 in Ioſ. *Angeli intra nos ex ſententia Orig. Pſal. 102. 1.* *Angeli nos circundãt. 4. Reg. 6. 17. Pſ. 33. 8. Hieron.* *Zach. 9. 8.* *Angeli in circuitu throni. Pſal. 88. 8*

4 Secundò poteſt referri ad Deum ipſum, cum emphaſi illius pronominis, *Tu*. Tu ipſe pro muro es Jobo, ac domui ejus; tuam ego cuſtodiam, atque potentiam expertus ſum in illo defendendo, meque prohibendo, ne cum illo confligerem, aut propriùs accederem tentaturus. Verè hoc quoque dicit dæmon: nam videtur Deus gratia animi vicem rependere hominibus: egit enim quondam Dei populus excubias, & cuſtodias inſtar valli, & muri in circuitu Dei, cùm *caſtrametabantur filii Iſrael per girum Tabernaculi fæderis*; erat ergo tunc Deus in medio cuſtodiæ eorum, nunc nos viciſſim in medio divinæ cuſtodiæ: coronabant illum quondam homines, & vallabant illius tabernaculum; nunc nos ille coronat, & vallat juſtum ſuum ac domum ejus; non ſemel ſeipſum murum opponit noſtris hoſtibus, & Eccleſiæ ſuæ vallum, atque munimentum, viciſſimque petit, ut in circuitu ejus conſtamus. *Ego ero ei*, inquit ille, *murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius*. Murum verò ignis ſe dicit, ut rem terribilem hoſtibus, inacceſſam, & in quã nemo audeat, aut tentet irrumpere, niſi ſuo malo: tum etiam ex qua multas ad vitam commoditates lucis, & temperati, proficuiq; caloris petere homo poſſit. Hunc igitur murum igneum reformidabat *Leo, qui circuibat rugiens, & quærens quem devoraret*: terretur enim Leo vel accenſo titione, nam cùm alia timeat, ſed maximè ignes, ut naturæ ſcriptores tradunt. Sed quid mirum Deum muri, & valli vices ſubire pro ſuo juſto defendendo, hoſteq; propulſando? Galea eſt juſto, ut caput illius coronet, dicente David. *Obumbraſti ſuper caput meum in die belli*. Veriſſimè pollicitus eſt, præſtat etiam fidus, forè ut circundet, & contegat inſtar ſcuti hominem in die belli: *Scuto* (inquit ille, tantùm Dei præſidium expertus) *circundabit te veritas ejus*, undiq; videlicèt ſe vertet (ut humano modo dicamus) ut te contegat inſtar ſcuti, aut parmæ, quàm quoquo verſus vertat, & circumagit homo, quò ſe ab hoſte defendat; quaqua verſum te ille proteget ſicut ſcutum: ad dexteram hominis ſe conſtituit, ut extento brachio hominem etiam ſua virtute complectatur, & contineat tutum ab hoſtis ictibus; *Dominus cuſtodit te Dominus protectio tua ſuper manum dexteram tuam*. Inde: *Dominus a dextris tuis confringet hoſtes*. Sed tandem obſerva cum audis Deum ſuorum juſtorum murum eſſe, intellige etiam propugnaculum, qualia in muris extrui ſolent: tum etiam vigilem, & ſpeculatorem, qui in muris, turribuſve eminentioribus excubias agere ſoleat, ut nihil hoſtes agere, nihil moliri, aut cogitare poſſint, de quo ſuos ſtatim non admoneat.

Deus murus eſt ſuis ſervis. *Grati animi vicem rependit Deus viris juſtis. Nu. 2. 2.* *Zach. 2. 5* *Quid ſignificet murus ignis.* *1. Petr. 5. 8. Plin. l. 8. cap. 16.* *Deum galeam eſſe, ſcuti, propugnaculi, vigilem.* *Pſ. 138. 8* *Pſ. 90. 4.* *Pſ. 120. 5.* *Pſ. 109. 6.*

Cùm verò *eum* dicit, intelligit quæ ad Jobi corpus, & animam pertinent univerſa, ut & capillos illius non ſolùm in numerato habeat, ſed etiam in tutela, atque præſidio; de cuſtodia enim rerum aliarum exteriorum eſt, id quod ſequitur.

5 *Ac domum eius*. Chaldæus dixit: *Homines domus eius*, videlicet non ſolùm uxorem, & liberos, ſed univerſam familiam ex ſervis, & vernaculis, nam hi cùm domi contineantur, per metonymiam domus dicuntur: unde Hebræus ſermo, famulos, aut vernaculos appellat viros, vel filios domus, ut Gen. 15. *Filius procuratoris* (id eſt, procurationis, vel diſpenſationis) *domus mea*: id eſt, diſpenſator, & famulus, & cap. 17. *Circumciſus eſt Abraham, & Iſmael, & omnes viri* * *domus illius, tam vernaculi, quàm emptitii, & alienigenæ*: & ita vir domus, aut natus domi, vertitur *vernaculus*, à Jerem. 2. v. 14. & *familia*, Eccl. 2. v. 7. quod manifeſtè ad ſervos, & ancillas pertinet. *Acquiſivi ſervos, & ancillas, & familiam* (Hebr. filios domus) *multam nimis*, ſed exiſtimo hoc loco potiùs pertinere nomen, *domus*, ad filios, juxta communiorem uſum domus in ſacro ſermone; ut eodem ordine hæc enumeratio reſpondeat initio capitis. Nam poſt Jobum, ſtatim recenſentur filii, deinde cum poſſeſſione armentorum jungitur familia ſervorum, ita & hoc loco adjungitur ſubſtantia, quod ad poſſeſſiones, & famulitium pertinet.

Chaldæus. Metonymia. *Filius domus Hæredis pro famulo.* *Gen. 15. 2. Ge. 17. 26 & 27.* ** Todos los criados y gẽte de caſa. Eccleſ. 2. 7.*

6 *Univerſamque ſubſtantiam*. Hæc facultates, & rem omnem familiarem continet: Rectè explicatur à vulgato, quod in Hebræo obſcuriùs dicitur; *Et omne quod ei*, id eſt, quidquid ad illum pertinet. *Subſtantia* autem facultates dicuntur, tum in ſacro ſermone, tum apud profanos ſcriptores, quòd illæ ſint velut firma, ſolidaque materia, robur, ac firmitas hominis; ſicut Proverb. 18. ſcribitur: *Subſtantia divitis, urbs roboris eius, quaſi murus validus circundans eum*: inde pauper dicitur exinanitus, exhauſtus, evacuatus, Eccleſiaſt. 13. verſ. 8. Philip. 2. verſ. 7.

Vulgatus; Quare ſubſtantia divitia ſignificat. *Pro. 18. 11.*

7 *Operibus manuum eius benedixiſti*. Hoc Polychr. refert ad rem agrariam, ut reſpondeat ei, quod ſupradictum eſt; *Et quingenta iuga boum*: ſed fortè commodiùs, ſi in univerſum accipiatur de negotiis, & rebus gerendis, & procurandis, in hunc ſenſum; tu efficis, ut quæcunque ille aggreditur, aut inſtituit, procuratve, proſperè illi ſuccedant, velociter, & fæliciter conficiat: ſignificatio autem verbi *benedicendi*, quod ex ſua proprietate eſt cum geniculatione, aut corporis incurvatione benignè, & blandè atque benevolè loqui ad aliquem, modum peculiarem accipit ex circumſtantia perſonarum. Nam Deus benedicit homini, aut alicui creaturæ, cùm propitius, atque beneficus ergo illam vult illi & confert bona, aut cùm in bonis collatis complacet. Homo homini benedicit, bona illi à Deo precando, & omnem fœlicitatem, aut deſiderando, aut gratulando. Homo Deo benedicit, illum propter infinitam bonitatem, & excellentiam laudando, & in tanta bonitate complacendo. Ergo Deum operibus manuum hominis benedicere, erit hominem in agendo dirigere, benè agendi facultatem tribuere, inſtitutis & votis fœlices progreſſus, fœliciores etiam abſolutiones dare, ut proſperè cuncta cadant, & nihil maneat infectum. Sic Iſa. 53. Dei voluntas, & beneplacitum conjungitur, cum operibus, & manibus Chriſti Domini, *Voluntas Domini in manu eius dirigetur*. Quaſi diceret, Dei voluntati & decreto, tum etiam illius benignitati, & charitati erga genus humanum adſcribendus eſt fœlix quicunque eventus operum, & prædicationis Chriſti; ſic etiam Dei benedictioni tribuendus eſt proſper exitus operum manuum hominis: illam verò pollicetur Deus juſtis ſuis, Deuteron 12. *Lætabimini in cunctis, ad quæ miſeritis manum vos, & domus veſtræ, in quibus benedixerit vobis Dominus Deus veſter*, benedictio Domini tanquam cauſa præcedentis ſubjungitur; quare propriè vertendum, ut annotavit Vatabl. *Quia benedicet te Dominus* Deuteron. 28. *Benedictus eris* * *ingrediens & egrediens*. Per ingreſſum autem, & egreſſum, cunctorum gerendorum ratio, initium, & exitus ſignificantur. Fœliciter ad negotia gerenda pedem efferes; & manum lætus admovebis, lætus etiam redibis domum re confecta, & ad finem optatum perducta. Neque arctandus eſt locus ad ingreſſum ex bello, vel egreſſum ad confligendum cum hoſte, ut Hebraizantes volunt, ſed ad quæcunq; opera pertractanda, ex ſcripturæ phraſi & more, ſimilis locus. Pſ. 120. *Dominus cuſtodiat introitum, & exitum tuum*. Te comitetur euntem, & redeuntem, quocunque pergentem ad aliquod operis agendum. Chaldæus: *Dominus cuſtodiat introitum tuum ad ſtudia legis, & exitum tuum ad negotiationes* Idem ſub arboris metaphora promittitur juſto, Pſalm. 1. *Omnia* * *quæcunque faciet, proſperabuntur*. Cùm enim juſtus conſitus ſit ad decurſus aquarum divinæ benedictionis, & largitatis, neque flores (id eſt gerendarum rerum initia, vota, deſideria) habet deciduos, & inutiles; neque folia (id eſt, verba, quæ in rebus tractandis fieri ſolent) defluentia, languida, arida, parum efficacia; ſed ad fructum, & debitam maturitatem ſuo tempore perveniunt cuncta. Sed *Omnia quæcunque faciet, proſperabuntur*. Mirum quàm torqueantur impii ſiniſtrati votis, & triſtibus infauſtisq; conſiliorum, & operum ſuorum, eventibus, ſententiam hanc in illos ferente Deo: *Maledictus eris ingrediens & egrediens, & non dirigas* * *vias tuas*. Ergo pietate, & frequenti oratione promerenda eſt à Deo iſta operum & conſiliorum benedictio; *cùm ignoremus quid agere debeamus*. *Quoniam* (inquit David) *non cognovi litteraturam*, (Pſal. Romanum, Auguſtinus, Arnobius; Non cognovi negationem. Id eſt, negotiorum tractandorum rationem) *introibo in potentias Domini*: me totum committam divinæ potentiæ, atque ſapientiæ, quæ me de rebus agendis inſtruat, ſatiſque inſtructum implicari me difficulta-

Polychron. *Verbum benedicendi ex adiūctis varietatem capit.* *Iſa. 53. 10* *Gerendarũ rerum fœlicitatẽ quãdam, & facultatem confert ſuis juſtis.* *Deut. 12. 17* *Deut. 28. 6* *Vatablus.* ** Entraras con buẽ pie en qual quer negocio, y ſaldras bien del.* *Pſ. 120 8.* *Chaldæus.* *Pſal. 1. 3.* ** Ni ay flor que no lleve fruto; ni entre la fruta un ſolo redrojo, que ſe deſmedrado.* *Impii impii negotiis tractandis.* *Deuter. 28. 19.* ** No aciertes a dar paſſo, ni a encaminar un negocio.*

Pſ. 70. 15. Pſalt. Ro. Auguſt. Arnobius. Cur ſponſa a capillis cõmendata Theodoret.

cultatibus non patiatur, ſed expediat, & facilem exitum commonſtret. Propterea ſuam ſponſam à capillis benè pexis, atque compoſitis à ſponſo commendatam ait Theodoretus, quo ſignificaret in humanis negotiis, in quibus non poſſumus, non implicari, laudabiliter, decorè, fęliciter ſe gerere.

8 LXX. Ya no le ca bo el grana do en las dehe ſas. קרץ Hieron.

Et poſſeſſio eius. Septuaginta, *Pecora eius multa*; Et rectè, licèt vox originalis tam bona mobilia, quàm immobilia comprehendat; de quo diximus ſuprà *Crevit*, propriè, excrevit, erupit, effudit ſeſe, terminum tranſivit; oportet enim pro tot gregibus paſcendis agros, & alia paſcua quærere, à radice (*Farais*) In terra, videlicet in terra Hus; aut in ea terra orientali, ut aut comparatio fiat cum aliis illius regionis divitibus; ut reſpondeat illi, quod ſuprà dicitur: *Erat magnus inter omnes Orientales*. Cum verò dicitur *terra*, aut etiam *omnis terra*, In ſacra Scriptura, non oportet univerſam intelligi. Sic enim Hieronymus, Iſa. 13. ait: idioma ſacræ ſcripturæ eſſe, ut omnem terram, illius ſignificet provinciæ, de qua eſt ſermo. Quid ſi hac enumeratione omnium facultatum Jobi latenter ſignificare contendat Dæmon fieri non poſſe, ut tanta ſanctitas quanta de Jobo prædicatur, cùm tanta divitiarum copia bene conſentiat? cùm illud majori ex parte verè dicatur: *Si dives fueris, non eris immunis a delicto*. Eccleſ. 11.

Verſ. 11. Sed extende paulolum manum tuam, & tange cũcta quæ poſſidet, niſi in faciem benedixerit tibi;

1 *Extendere, dare, mittere manum, quid in ſacro ſermone.*
2 *Probatio per tribulationes eſt viris juſtis neceſſaria.*
3 *Tangere, tum de graviſſima, tum de levi plaga dicitur. Multiplex Dæmonis calliditas.*
4 *Particula, Niſi, ad juramentum imprecatorium refertur, & quid ſua ſignificatione contineat;*
5 *Quid ſuppleri oporteat, cùm Deus utitur imprecatoria jurandi formula.*
6 *Quid ſit in faciem: quid benedicere, in bonumne an in malum?*
7 *Benedicere, pro maledicere, an per Antiphraſim, vel potiùs per Euphemiſmon: cui utriuſq; plura exempla.*

1 Iſa. 5. 25. Pſ. 10. 18. Pſ. 105. 26 Extendere manum. 1. Reg. 26. 9 Ezec. 6. 14

EXtende. Extendere manum, aut brachium, habitus eſt percutere volentis, Iſaiæ 5. *Adhuc manus eius extenta*, Pſal. 10. *Exurge Domine Deus, & exaltetur manus tua*. Pſal. 105. *Elevavit manum ſuam ſuper eos, ut proſterneret eos in deſerto*. Inde extendere manum non ſolum ad animum percutiendi refertur; ſed etiam eſt idem quod percutere, 1. Regum 26. *Quis extendet manum ſuam in Chriſtum Domini, & innocens erit?* Ezechiel. 6. 14. *Extendam manum meam ſuper eos & faciam terram deſolatam*: quod alio etiam Hebraiſmo ſolet ſcriptura ſignificare, videlicet; dare manum: nos dicimus: *Darle una mano*. Quod enim Exod. 7. dicitur, *immittam manum meam ſuper Ægyptum*, propriè in Hebr. eſt. Dabo manum meam. Alii; ponam manum, *Yo le aſſentarè la mano*. Exod. 7. 4. Chald. & Vatabl.

Itaque percute (inquit dæmon) Jobum, ſentiat vim atque duritiam manus tuæ, da illi manum: ſed quia hic ad externa bona Dei manum immitti petit, fortè hæc locutio referenda erit ad habitum auferre aliquid volentis, aut diripientis: ut illud Threnor. 1. *Manum ſuam miſit hoſtis ad omnia deſiderabilia eius*. *Diole ſacomano*. Ait ergo, repete ab illo, quæ illi dediſti; quæ ille habet multa, atque pretioſiſſima auferto; hoſtem te ſimula, diripe, ſpolia, detrahe. Sic tandem ille ſuæ pietatis veræne, an ficta ſit, certiſſimum ſpecimen præbebit. Thren. 1. 10

2 Rom. 5. 3. Tribulatio, & patiẽtia prodit qualis quiſq; ſit Eccl. 27. 7 Sap. 3. 6. Zach. 13. 9 Eccleſ. 2. 5. Tribulationis, & patientiæ examen eſt neceſſaria.

Verè hoc Satanas, cùm ſcriptum ſit; *Tribulatio patientiam operatur, patientia verò probationem*: nam ad patientiæ, & tribulationum cotem attritum aurum, prodit quale ſit: *ſicut probatur vas figuli in fornace, & aurum, vel argentum igne*. Rem verò proponit Deo per ſeſe gratiſſimam; quippe vult (quod ad ſuum honorem, & gloriam pertinet) ut de vera ſolidaq; pietate ſuorum ſervorum conſtet apud homines, & Angelos: neque aliter fieri poteſt, quaſi ex pacto firmo & ſtabilito, quin Dei ſervus probetur, & graviter de illo ſumatur experimentũ.

Rem neceſſariam dixit Angelus Raphael Tobiæ; *Quia acceptus eras Deo, neceſſè fuit, ut tentatio probaret te*. Non aliter dicitur, *Oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam*: ſic ante legem tradendam, & teſtamentum paciſcendum veræ amicitiæ, quo illos in ſuum populum & peculium reciperet Deus, & ante ingreſſum in terram promiſſam probavit Iſraelitas, Deut. 8. *Recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis per deſertum, ut affligeret te, atque tentaret, & nota fierent, quæ in tuo animo verſabantur, utrùm cuſtodires mandata illius, an non*. Tob. 12. 13 Luc. 24. 26 Deut. 8. 2. Eccleſ. 2. 1.

Denique quicunque *acceſſerit ad ſervitutem Dei, ſtet in timore, & paratos ad tentationem*, ſic accedat, ut *in tempore tentationis*, quæ procuỉdubio de illo fiet, *non recedat*. Certè cum Ananias in viſione admonitus, ut quæreret Saulum, dubitaret ea de re, atque timeret lupum infeſtiſſimum gregi dominico inferre, neque planè cognoſceret, qua ratione ſervus Chriſti effici poſſet ex inimico & hoſte, ſtatim ut accepit è Deo, fore ut in ſuam ſervitutem & fidelium congregationem per patientiam, & tribulationes pateret illi aditus. neque niſi probatus admitteretur, & ſciens atque volens experimentum, quod de ſe ſumendum eſſet; dubitationem omnem, & cunctationem depoſuit. *Dixit ad eum Dominus, vade, quoniam vas electionis eſt mihi iſte. Ego enim oſtendam illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati: & abiit Ananias*. Act. 9. 15.

3 Verbi tangendi. Gen. 26. 29

Et tange. Licèt verbo tangendi gravior plaga ſignificari ſoleat, nonnunquam tamen quæcunque etiam leviſſima, Geneſ. 26. *Nihil tuorum attigimus, nec fecimus, quod te læderet*: quo ſenſu videtur dictum à Satana, *tange*, etiam leviſſimè; non enim auderet magnas clades ſtatim imprecari Jobo Dei amiciſſimo, & id videtur Latinus interpres explicuiſſe, cùm dixit; *paululùm*; cùm in Hebr. non ſit paululum, ſed *extende* * *nunc manum tuam*, quaſi diceret, ad breve ſaltem tempus, ne videretur ex inveterato odio, & invidia veteri perpetuis ærumnis velle Jobum conficere: tum etiam, ut rem non omninò difficilem poſtulaſſe videretur. D. Gregor. ideò paululum dixiſſe notat, quoniam quæcunque externa mala inferat Satanas, parvi æſtimat, niſi animam læſerit. Porrò callidè petiit, ut Deus ipſe faceret, quod ſibi horum malorum procuratori, & executori demandandum fore intelligebat. Cùm verò dixit; *Cuncta*, videtur Chryſoſtomo crudelitatem ſuam prodidiſſe, ut qui cujuſdam partis bonorum direptione non fuerit contentus, ſed cupierit penitùs evertere & exuere bonis omnibus. * Por aora. Gregor. Chryſoſt.

4 Particula niſi quid ſignificet. Vide Fran. Rib. Ham. 8. nu. 21. Iſa. 5. 9. Iudic. 5. 8. LXX. Vatican.

Niſi, Particula compoſita tum apud profanos ſcriptores, tũ apud ſacros ex duplici, *Si Non*. Sed quam habeat illa particula controverſum eſt. Nam quidam non obſcuri ſacrarum literarum interpretes exiſtimant tantùm habere vim ſimplicis affirmationis, aut negationis: ut hoc loco, *Si non, aut niſi in faciem benedixeret*, ideſt, certiſſimè benedicet, Iſai. 5. *Niſi domus multæ deſertæ*: ideſt, proculdubiò efficiam, ut deſertæ & abſq; habitatore ſint, Jud. 5. *Nova bella elegit Dominus; clypeus, & haſta, ſi apparuerint in quadraginta millibus Iſrael*, ideſt non apparuerunt. Sic Septuag. Vaticani per ſimplicem affirmationem convertunt; *Certè in faciem te benedicet*. Sed exiſtimo tamen illam particulam. *Niſi*, aut, *ſi non*, aut particulam *Si*, quando neque interrogat, neque conditionalis eſt, habere vim juramenti; tum ubi juramenti ſit mentio, ut Pſal. 88. *Juravi in ſancto meo, ſi David mentiar*, Pſal. 94. *Juravi in ira mea ſi introibunt in requiem meam*, Iſa. 14. *Juravit Dominus exercituum, ſi non ut putavi, ita erit*, vel cùm ipſa juramenti verba exprimuntur, Ezech. 5. *Vivo ego dicit Dominus, niſi pro eo quod ſanctum meum violaſti*, Gen. 14. *Levo manum meam*, (habitus eſt jurantis) *ad Dominum Deum excelſum, quod* (Heb. ſi.) *a filo ſubtegminis, uſque ad corrigiam caligæ non accipiam*. Tum etiam cùm nulla juramenti forma, aut mentio præcedit, Iſa. 22. *Si dimittetur iniquitas hæc vobis, donec moriamini*. Jer. 15. *Si non reliquiæ tuæ in bonum, ſi non occurri tibi in tempore afflictionis*. Sed notanda in hac juramentorum forma duo; alterum cùm negativè effertur idem valere, quod juramentum affirmativum: *ſi non*, ideſt, juro ita eſſe, aut ita fore: cùm verò ſine negatione dicitur idem valere, ac juramenti negativum, non ita eſſe, vel non ita fore. Alterum, hujuſmodi juramentum eſſe execratorium, aut imprecatorium: aliquando autem imprecatio, vel execratio imprimitur, ut Pſal. 7. *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis*, 4. Regum 6. *Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat, ſi ſteterit caput Eliſæi ſuper ipſum hodie*. Aliquando verò execratio ſupprimitur per Apoſiopeſin, cum vehementia affectus, ſicut illud Teren. *Ne me attingas ſceleſte, ſi Pol Gliceria non omnia hæc*; ſupple, *diſpeream*, aut, *medius perdant*. Hæc autem reticentia fieri ſolet religionis cauſa, & vitandi mali ominis. Orationem ergo ſic complet Auguſt. *Niſi in faciem*, &c. ſupple, * *quid jubes?* quaſi diceret, vel ſuſtinebo, aut patiar, quod mihi pro pœna injunxeris. D. Thomas ſupplet, malum mihi accidat. Alii, mendax inveniar, aut diſpeream, vel quid ſimile. Sicut dixit ille.

Particula, niſi, eſt nota juramenti. Pſ. 88. 36. Pſ. 94. 12. Iſa. 14. 24 Ezec. 5. 11 Gen. 14. 23 Iſa. 22. 14. Jer. 15. 11.

Pſal. 7. 5. 4. Reg. 6. 31 Apoſiopeſis. Terent. Auguſt. * Vaia luego mandando. D. Thom Ovi. 2. met

Mentiar obſcurum, niſi cùm non fecerit orbem.

Sed tamen non deerit, qui his, quæ diximus, obiiciat; cùm Deus in Scriptura jurare dicitur ſub hac juraméti imprecatoris forma cum reticentia, nihil poſſe commodè ſuppleri. Neque verò in aliquo Scripturæ loco exprimi, ut inde petatur ad ſupplenda alia loca. Reſpondetur, ſubaudiri poſſe, non ſim Deus, aut non habear fidelis, & verax; ne meis verbis fidem adhibeatis poſt

tis poſt

Digitized by Google

Titel. ſuper Pſalm. 94. Titel. ſuper Pſ. 94 For. Iſ. 5 Janſ. c. 62, concor. 6

tis poſthac, vel quid ſimile: quòd verò id nunquam exprimatur, eam cauſam eſſe Titelmanus cenſent, quòd Deus non habeat majorem ſe, per quem iuret. Sed hoc dubitationi non ſatisfacit, cùm iuramentum execratorium non videatur requirere alium majorem, per quem fiat: commodius dici poterit, cauſam hujus reticentiæ eſſe, quòd impoſſibile ſit execrationem in Deum cadere; ideò nuſquam exprimi, quod fieri nuſquam poteſt. De re hac docti quidam ſapienter diſputant.

*Galat 2. 11. * Tocalde y verá ſi ſe os viene a las barbas.*

In faciem Publicè, apertè, impudenter, tuam maieſtatem nihil reveritus; ſicut & id, Gal. 2. *In faciem ei reſtiti.* (ſtatim ſe explicat,) *coram omnibus:* ait ergo, * ſi illum tangas, adverſum te excandeſcet, & in tuam ipſam faciem iratus involabit. D. Thomas aliter, *faciem*, ſumit D. Gregor. aliter de quo ſtatim.

D. Thom. Origen. Philip. Beda. Didymus. Hieronym.

Benedixerit tibi. Benedicendi verbo impudentiſſimum Diabolum minimè uſum uiſſe, ſed potiùs maledicendi conſiderat Origenes, Philippus, Beda: Moſen verò, vel quicunque alius fuerit hujus libri ſcriptor, ſanctè & modeſtè locutum verbo benedicendi, pro maledicendi. Didymus è contra exiſtimat; ſic enim ſcribit: *Pro diris precationibus & maledictis proſequetur, benedicet, à Diabolo poſitum eſt; in quo verbum adhibuit ſpecioſius, ne Deum verbo aſperiore offendere videretur.* idem dixit H et ſuper id, Gal. 3. *Maledictus omnis: Etiam ipſe Satanas, cum de Iob pollliceretur, quod ſi grandibus preſſus fuiſſet anguſtiis, blaſphemaret, a meliori parte hoc ſignificavit dicens: Niſi te benedixerit.*

Antiphraſis in mente ultimata. Didymus. D. Thom.

Mihi Didymus placet; poteſt enim etiam in mente, quam Logici dicunt, ultimata, & inter ſpiritus colloquentes eſſe hæc antiphraſis, cùm notitia, aut conceptus benedictionis dirigitur ad alterum, ita ut ex ea ille alius neceſſariò colligat benedictionem pro maledictione ſibi eſſe repræſentatam; ſed hæc alterius negotii ſunt.

Quod verò ad ſignificationem *benedicendi* attinet D. Thomas exiſtimat poſſe accipi propriè in hunc ſenſum, ſi Iobum tangas, manifeſtum erit, quòd non benè, & ex corde tibi benedixerit; ideſt, laudaverit, coluerit: *Sed in faciem*, ſecundùm apparentiam, & ſpeciem externam, ſicut Paulus Epheſ. 6. dixit: *Servi obedite Dominis carnalibus, non ad oculum ſervientes, quaſi hominibus placentes, ſed ut ſervi Chriſti facientes voluntatem Dei ex animo;* quare idem erit *in faciem, quam ad oculum*. Certè paulò durior & coactior interpretatio. Chaldæus etiam propriè videtur accepiſſe, ſic enim legit; *Niſi coram te oraverit* quaſi diceret, ſi illi eripueris, quæ dediſti, orabit inſtanter, ut illi oblata reſtituas; neque enim volet tibi ſervire, bonis ſpoliatus; videbis reipſa quantum amet divitias, cùm pro illis obtinendis ſupplicem ſe tibi præbuerit, niſi fortè per contrarium intellectum *orare* accipiat Chaldæus, pro maledictis, & contumeliis cum Deo agere, aut murmuratione, quam dicunt, & divinæ maieſtatis detractione quadam; ſic enim etiam Hiſpanus detractionem ſignificare ſolet, *Rezar por alguno*, cùm alicui detrahit. cum quo videtur facere id, Pſalm. 34 Cùm David teſtatur ſe ab odio & maledicentia ſuorum inimicorum abſtinuiſſe; * *Oratio mea in ſinu meo convertetur.*

*Epheſ. 6. 5. Chaldæus. Pſal. 34. 13 * Eſſo me venga, lo que no yo les deſſeo y por mi alma vaya a lo que por ellos rezo.*

Tandem Latinorum, atque Græcorum ſummus in hac re conſenſus aſſerit hoc loco *benedicere*, pro maledicere poſitum. Rurſus licet Greg. *benedicere in faciem* ſic expoſuerit. *Si accepta perdiderit, faci, i. reſpectum tuæ gratiæ non requiret. Si enim ea, quibus delectatur non habuerit, favorem tuum etiam maledicendo contemnet:* quaſi diceret, amicitiam tuam nihili faciet; nam illam propter lucrum colebat; tum etiam te maledictis & contumeliis laceſſet; ut quæ non ſit firma & ſtabilis, ſed quæ ſemel dederit, repetat; hoc, inquam, acutè potiùs a Gregorio, quàm ad ſcripturæ phraſin accommodatè dictum eſt; cùm cæteri exponant, *benedicere in faciem*, eſſe, palàm, & impudenter maledicere, ut ſupra diximus Sed hujus rei contrariæ ſignificationem, ad Antiphraſim, ſeu contrarium intellectum refert Auguſtinus, libro contra mendacium ad Conſentium, cap. decimo, in cujus tropi explicationem, & exemplum hunc ipſum locum adducit; ſicut & id 3. Regum 21. *Benedixit Deo & Regi*, eundemq. tropum nominant Philippus & Beda; qui eo dicitur ab Ironia differre, quòd hæc geſtu indicet contrarium ſenſum; Antiphraſis verò non geſtu, ſed ipſis rebus; & quidem etiam Quintilianus, lib. 8. Antiphraſin ſub Ironia comprehendit. Sed qui grammaticorum antiphraſin explodunt, quamvis ex illorum grege ſint, non omnino malè contrarios hos verborum intellectus, non tam ad antiphraſim, quam ad Euphemiſmon, ideſt, bonam ominationem pertinere voluerunt. Eſt autem Euphemiſmos, ut Demetrius Phalereus docuit, cùm res odioſas bonis verbis, & impia itidem facta piis ſignificamus, boni ominis cauſa. Nam Pythagoræi, ut Cicero author eſt, non ſolùm deorum voces, ſed etiam hominum obſervabant, quæ vocant omnia. Quæ poſtea Romani, quia valere cenſebant, idcirco omnibus rebus agendis, Quod bonum, fauſtum, fœlix, fortunatumq. eſſet præfabantur, præſertimq. in ſacrificiis, quocunq. temerè prolato verbo triſti, aut miſerando, rem ſacram temerari credebant. Quare rebus divinis quæ publicè fierent, ut faverent linguis imperabatur, ideſt, ut bona & fauſta loquerentur, à malis & ominoſis verbis abſtinerent; unde id Tibull.

7 Greg. lib. 2. c. 6. Auguſt. 3. Re. 21. 10 Philipp. Beda. Quintil. Franc. Sanct. Cicer. 1. de div.

Tibul. eleg. 2. lib. 2.

Dicamus bona verba (venit natalis) ad aras;
Quiſquis ades lingua, vir, mulierque fave.

Ergo cùm ſermo ſanctarum Scripturarũ ſacer ſit, per Euphemiſmon oportet triſtia, & mala verba in bona, & fauſta convertere, non tam boni augurii captãdi gratia, quàm puritatis & ſanctitatis divinarum Scripturarum conſervandæ, tum etiam divini honoris, & laudis colendæ. Quare Hier. ad Galatas 3. negat ubi *Maledictum aut Maledictio* dicitur, nomen Dei exprimi *Audaci*, inquit, *pede ad hac procedo certamen, ut ad libros provocem, nullo loco ſcriptum à Deo quemquam eſſe maledictum; & ubicunq; maledictio ponitur, nunquam Dei nomen adiunctum* Si ergo ubi Deus maledicit creaturæ, non dicitur maledicta à Deo, ſed tantùm, *Maledicta terra in opere tuo; Maledictus Serpens*, &c. quantò magis cùm de hominis maledicto, & blaſphemia agitur, aut Deus nominandus non erit, aut malum verbum in bonum convertendum, ut hoc loco; aut alia periphraſi circumloquendum fuerit, quale eſt in Eccleſiaſt. 23. *Eſt & alia, præter iuramentum, loquela * contraria morti*, ideſt, proxima, vicina, è regione mortis habitans, tendens verſus mortem: intelligit blaſphemiam, quæ Levit. vigeſimoquarto, morte & lapidatione mulctari iubetur. Alia periphraſi explicant Septuag. *Eſt alia loquela induta morte.* Quaſi diceret, tota obvoluta morte, comprehenſa, poſſeſſa à morte, diceres blaſphemũ ita eſſe morti certiſſimè deſtinatum, ut iam ſit indutus morte, illis videlicet veſtibus miſerandis, quibus capitis rei induti ducũtur ad ſupplicium. Sed de hac Sanctarum ſcripturarum puritate, & candore verborum, quæ honeſtiſſimæ inſtar matronæ nullum verbum parùm decens, aut profert, aut audire æquis auribus poteſt, plura dicemus, cùm aliquando locus alius feret Sed illud tãdem explicandum eſt, quale nam maledictionis, aut blaſphemiæ genus intellexerit Satanas, cùm affirmavit Iobum benedicturum Deo? Reſpondeo; Maledictionem quamcunq; intellexiſſe, ideſt, quicquid in Dei contemptum, aut contumeliam caderet, detractionem aut criminationem divinæ bonitatis, & providentiæ, quod ad iram, & blaſphemiam refertur, ex doctrina D. Thomæ.

*Hieron. Gen 3. 14. & 17. Eccl 23 25. * Palabras ay que van a parar a la horca y ſtan pared en medio de la caſa de la muerte. Lev 24 LXX. D. Thom.*

Verſ. XII. Dixit ergo Dominus ad Satan; Ecce univerſa, quæ habet, in manu tua ſunt, tantùm in eum ne extendas manum tuam. Egreſſuſque eſt Satan à facie Domini.

1 *Impetrare ſtatim quod petas, non eſt argumentum Dei propitii:*
2 *In manu eſſe, quid?*
3 *Dæmonis fames humani potiſſimum ſanguinis.*
4 *Dæmon expleri non poteſt, niſi extrema hominis ſtrage; Illum coercet Deus. Illuſtratus Iſai. Dæmonis quædam nomina*
5 *Egredi, quid denotet. Dæmonis celeritas, cur appelletur volatile, & quid, A facie Domini, hoc loco & aliis.*

Ecce. Lubens protinùs tibi meum athletham concedo. Iniquiſſimo Satanæ concedit Deus ſtatim quod poſtulat; ut hinc diſcas, neque eſſe ſanctitatis argumentum, ſi ſtatim obtineas Simili de re quæſtionem movet Auguſtin tractatu 6 in epiſtolam Ioann. 1. *Diabolus, inquit, petiit Iob, & accepit: petiit Apoſtolus, ut auferretur ab eo ſtimulus carnis, & non accepit. Sed Apoſtolus magis exauditus eſt, quam Diabolus. Apoſtolus enim exauditus eſt ad ſalutem, etſi non ad voluntatem; Diabolus exauditus eſt ad voluntatem, ſed ad damnationem, ideo enim conceſſus eſt iſte tentandus, ut eo probato, eſſet ille cruciandus.* 1

Impetrare quod ores, non eſt ſanctitatis argumentum. Auguſt.

In manu tua Ne poſtea calumniaretur leniorem Dei manum, quàm oporteret, ad probandum illius ſanctitatem Non ego eum tangam, tuæ manui & poteſtati committo. *In manu eſſe, vel, in manus tradi*, protectionem, & defenſionem ſignificat aliquando: qua ratione iuſti dicuntur eſſe in manu Dei, Pſal 9 *Tu laborem, & dolorem conſideras*, (quo opprimuntur iuſti ab iniquis) in (deinde) *tradas eos in manus tuas*, (ideſt, ut illos tuearis, & illorum patrocinium ſuſcipias: & ſic cohæret; quòd ſequitur) *Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor*: hoc verò loco *manus* poteſtatem denotat: ſicut & Pſal. 88. * *Ponam in mari manum eius;* per Hypallagen; ponam mare in manu eius, ut non ſolùm terræ imperet, & cum lapidibus regionis pactum ineat, atq. terræ beſtiæ pacificæ ſint illi; ſed ut & *venti & mare obediant ei.* Exod 4 *Reverſus eſt Moyſes in Aegyptum portans virgam Dei in manu ſua. Dixitq; ei Dominus, Vide ut omnia oſtenta, quæ poſui in manu tua* (in tua facultate, & voluntate) *facias coram Pharaone.* 2

*In manu eſſe ad protectionem referri. Pſal. 9. 24. Manus poteſtatem denotat. Pſ. 88. 14. * Parole mano en la mar. Matt. 8. & Luc 8. Exo. 4 20.*

Tantum in eum ne, &c. Non permitto tibi poteſtatem illius ſaluti & incolumitati corporis nocẽdi. Benè hinc licet cum Apollinari colligere, voluiſſe Satanam, ut totus ipſe Iobus illius arbitratui, & poteſtati permitteretur; negaſſe verò Deum Ut hinc primò diſcas, plus à te Diabolum elicere velle, quàm prima ipſa facie oſtendat, primiſque verbis exigat. nam cùm ille poſtulaverit, ut tangeret Deus cuncta, quæ Iobus poſſideret, deinde verò Deus permitteret, quæ habebat univerſa perdenda, & diripienda; contentus tamen non eſt? & ab illius voluntate, & intentione poſtulandi excipit Deus potiùs ab illius inexplebili fame, eripit potiſſimum bellum, Iobum ipſum; hunc enim ille ſitiebat, hunc fameſcebat vaniſſima elatus fiducia, *quod influeres Iordanis in os eius.* nunquid enim de bobus cura illi erat? Homines ille appetit. *Væ*, inquit, *angelus, terræ & mari*. Sed quid tandem Satanæ inimicitiarum eſt cum terra, & mari? hominibus ſanè cavendum admonet angelus, terra mariq. degentibus *Quia deſcendit diabolus ad vos habens iram magnam*. Omnia ille mundi regna facile tecum commutabit, neq; æſtimabit precium ullum pro commutatione animæ tuæ. 3

Apollinar. Satanæ inſidi fames Satanas plus expetit quam potere vide, atur. Luc 22. 31. Apo 12. 12. Matth. 4. 8.

4 *Satanæ ſitis humani ſanguinis.*

Secundò hinc doceberis, Dæmonis inexplebilem humani ſanguinis ſitim, quæ tantis hominum ſtragibus extingui non poteſt; non niſi omnium mortalium extremis calamitatibus ſatiari potuiſſe, niſi illius belluæ hiantem cupiditatem injecto fræno Deus comprimeret, & ex noſtrarum virium tenuitate nocendi illius facultatem opportunè metiretur. Quam rem clariſſimo experimento diſces, ſi cruciatus implacabiles obſerves, quibus illorum corpora afficit, in quos juſto & occulto Dei judicio ſæviendi poteſtas illi à Deo ſit: nam ſi cujuſquam corpus invadat, ſenſus omnes lædit, & a propria natura & ſtatu evertit, obſcurat lumina, obſtruit aures, debilitat crura, obſtupefacit linguam, turbat (qua poteſt ratione) mentem, & corpus univerſum velut inanimem truncum efficit, tundit, vulnerat, cruentat, allidit ad ſaxa, & in obvia quæque vitæ diſcrimina præcipitem agit miſerum hominem. Ille igitur hominum amator, qui *venit, ut vitam habeant, & abundantius habeant*, in hoc venit, *ut diſſolvat opera Diaboli*. Quare quod ad noſtrum adverſarium attinet, nunquam noſtris malis expleri poterit, quod duo illa, quæ apud Iſajam habet nomina, indicant; *Viſitabit Dominus ſuper Leviathan ſerpentem vectem*. Dicitur *Leviathan*, ideſt, additamentum, vel augmentum, nam nullo noſtro malo contentus eſt, nullam poteſtatem ſibi ſatis eſſe, plus ſibi poteſtatis addi, nobis malorum plus inferri ſemper poſtulat. Appellatur præterea, *Serpens vectis* Pagnin. legit, *Serpens tranſiens*. Alii etiam juxta Hebr. *Serpens fugiens*, aut velox, aut diſcurrens de extremo ad extremum, videlicet omnem locum occupans, omnem exitum obſtruens velut inductus * *vectis*, ab extremo in extremum littus; in nos totos, omniaque noſtra, nulla re excepta dominari cupiens. Quia verò Deus dæmonis poteſtatem, calamitateſque noſtræ imbecillitati attemperat, ſubditur, *Nunquid, juxta plagã percutientis ſe percuſſit eum, aut ſicut occidit interfectos ejus ſic occiſus eſt?* Quaſi diceret minimè, ego cùm percutio aut percuti Iſraelem permitto, eo ſum animo, quo illius hoſtes: iſti enim pœnitus delere, ſtirpitus excindere, fibraſq; ipſas radicum evellere conantur; neq. nocendi modũ aliquem ſibi ſtatuunt: Sed ego, & iræ meæ modum, & menſurã ſtatuo, atq; hoſtium furorem intra certos limites coerceo. *In menſura contra menſuram*. Ideſt, non ſemel, funditusq; deleo, & conſumo hominem; ſed calamitates diverſis vicibus immitto; ſæpiùs impleo menſuram, ſæpiùs effundo: non totam ſimul, neque ſemel Satanæ, nocendi copiã facio. Quæ Dei mirabilis providentia hoc loco maximè relucet, cùm ſemper aliquid ſubtrahat cupiditati Satanæ, neq; totum Jobum ſemel illi permittat. Secus cum bona, & beneficia cõfert: *Miſericordiæ ejus non eſt numerus*: quaſi diceret, nulla menſura *Domine in cælo Miſericordia tua*: (nam nullis terminis cõſtringitur) *& veritas* (fidelitas promiſſorum) *uſque ad nubes, juſtitia tua ſicut montes Dei* (gradatio quædam eſt, quæ deorſum verſus redit.) *Quemadmodum*, quo modo? quantum? res admiratione digniſſima, *multiplicaſti miſericordiam tuam Deus*.

Iſa. 27. 1.

Pagnin.

* *Es una tranca que todo lo atraviesa de parte apar te.*

Pſal. 35. 6.

9 *Egredi, quid in li ce t, Dæmonis celeritas.*

Egreſſuſque eſt Satan a facie Domini. Alacritatem, ſtrenuitatem, ſolicitudinem in re gerenda videtur ſignificare verbum, *egrediendi*: nihil enim aliud expectabat, quam facultatem nocendi Jobo; ea igitur obtenta, nihil moratus, nihil reſpondens ampliùs egreſſus eſt, abiit, exceſſit, erupit, rem perfecturus celeriter: eadem ferè vis hujus verbi, Hab. 3. *Egredietur Diabolus ante pedes ejus*: in Heb. egredietur *Reſeph* ideſt, volatile, ut Hieron. eo loco exponit, atque ex Hebræorum ſentẽtia propter nimiam velocitatem principi Dæmonum id nomen cõvenire ſcribit, qui Chriſto poſt baptiſmum ſtatim occurrerit: nec ſolùm *poſt pedes ejus, ut inſidiaretur calcaneo*, ex lectione Septuaginta; *ſed ante pedes ejus*, egreſſus fuerit in campum, locumque certaminis, tempus, & locum præoccupans. Quòd verò eſt, *a facie Domini*, ideſt Angeli, qui ex Dei perſona illi loquebatur. Sicut dixit Cain: *Ecce ejicis me hodie à facie terræ, & à facie tua abſcondar*: ideſt, non permittis mihi habitare in hoc loco, ubi te præſentem exhibes. Secus in aliis locis Scripturæ illud, *facie Domini*, habet longe alium ſenſuum.

Hab. 3. 5. רשף *Cur dæmon appelletur volatile.* *Matt. 4. 1.* *LXX.* *A facie Domini quid ſignificet.* *Gen. 4. 14.*

An hæc Dei verba ſolam permiſſionem Dæmoni faciant: an verò etiam novam illi facultatem aliquam præbeant.

6 *Teſtimonia Patrum, quæ videntur probare his verbis contineri Dei præceptum, aut determinatam voluntatem;*

7 *Vera quæſtionis ſolutio. Deus tantum velle potuit paſſionem Iobi, non verò iniquam tortoris actionem.*

8 *Dæmonis manus, & poteſtas à Deo ligata circa naturalia.*

9 *Illa eadem conſtricta in tentando & ſuperando.*

6 *An hæc Dei verba contineant Dei imperium, an vero ſolam permiſſionem.*

SEd jam hoc loco duas nobis quæſtiones excitabit Theologus; Primam, an his Dei verbis contineatur imperium, præceptũve divinum, aut Dei voluntas, quam dicunt, determinata; an verò ſola permiſſio facta Dæmoni? nam cum hoc loco de pœnis infligendis ſermo ſit quarum Deus author eſſe poteſt, neque ſolùm permittere, ſed præcipere etiam, atque determinare velle, ut Dæmon Jobum affligeret, nihil videretur ea res lædere divinam bonitatem. Adde etiam Deum voluiſſe Iobum affligere, cùm illum ipſe Dæmoni obiecerit, ut illum expeteret, & poſtularet ad certamen expetitum verò concederet adverſario. In quam rem Gaudentius Brixianus dixit: quòd Deus quaſi ingeſſit Diabolo Iubi ſanctitatem, ut doleret, indignaretur, invideret. Et Chryſ voluiſſe Deum, ut Iobus tentaretur; propterea que percontatum fuiſſe, *Nunquid conſideraſti*, &c. Ut luctæ ipſi cauſam efferret. Olymp. crebris laudibus ſuum juſtum efferre Deum, ut ad ineundum eum athleta certamen, laceſſeret adverſarium. Gregor. Deum prædicaſſe laudes Iobi in deſpectum Diaboli, neq; conceſſiſſe ſemel poteſtatem ſæviendi in illius corpus, quòd pluribus illum tentationibus atque certaminibus ſervaret.

Gauden. Brixian. *tract. in ſcriptur. in præfa.* *Chryſoſt.* *Olymp.* *Gregor.*

7 *Reſponſio.*

Reſpondeo; Cùm hæ Iobi pœnæ, atque perpeſſio tot cladium per iniquam ſive Dæmonis, ſive aliorum latrunculorum operã, & voluntatem effectæ, & exercitæ fuerint, certè Deus non præcepit, & moraliter tantùm velle potuit paſſionẽ, quæ in Job fuit bona, minimè verò actionem, quæ in agentibus iniqua fuit. Permiſit tamen Deus, dum Dæmonis manum, ideſt potentiam, quæ arctata, & ligata erat, ſolvit, ideſt non coercuit, neque frænavit; quod illa verba declarant; *Ecce in manu tua eſt*; quam cum adhuc coercuerim, nunc expeditam, & liberam relinquo. Quare dixit Greg quòd unus, & idem ſpiritus, 1. Reg. 18 *Dicitur Spiritus Domini malus irruens in Saul*. *Domini* per licentiam poteſtatis, quæ injuſta non eſt; malus per deſiderium voluntatis injuſtæ. Quare illud *tange*, fortè eſt, permitte ut tãgam, nam quod Deo permittente fit, Deus facere dicitur. Neque verò excluderetur Gregorii ſenſus, ſi dicas, illum Spiritum Domini malum irruentem in Saul, ita ut prophetaret in medio domus ſuæ fuiſſe vehementiorem quendam * iræ motum, qui illum propemodum ad inſaniam adigebat.

Greg. lib. 2. cap. 10.

**Vna rabia diabolica que le hazia hazer locuras.*

8

Altera quæſt. An nunc det novam aliquam facultatem dæmoni Deus, quam ille natura ſua non haberet. Reſpondeo; Naturalem Dæmonis ſicuti aliorum angelorum potentiam duplicem eſſe circa hæc inferiora; alteram ad applicanda activa paſſivis per motum localem: alterã per ſuggeſtionem internam, & propoſitionem obiectorum, commotionem ſpecierum, & ſpirituum & id genus alia; de quibus Theologi cum D. Thom diſputant 1. p q. 111. & utraque hæc manus, ſive facultas dæmonis ligata eſt à Deo, ne tantum noceat, quantum poſſet. Et de prima quidem ex hoc conſtat, cum ad diripiendas facultates, & domum evertendam, petat & obtineat facultatem; tum etiam, quod ſine peculiari Dei facultate non potuit gregem illum porcorum in mare præcipitem agere, Matth 8. Marci. 5. Lucæ. 8. quem locum in hanc rem notavit Tertullianus. l. de fug. in perſecutione, & acutè in eo loco Divus Thomas obſervat non petiiſſe legionem illam, ut in homines mitterentur, quia Chriſtum Jeſum de noſtra ſalute ſollicitum minimè id permiſſurum ſibi perſuaſerant. In univerſum autem D. Auguſt. 7. de civitate e ultimo de dæmonibus agens. *Non poſſunt*, inquit, *quod non ſinuntur facere*. Et l. 2. c. 23. *tantum poſſunt, quantum ſecreto Dei arbitrio permittuntur*: vide etiã l. 18. c. 18. Greg hoc loco. Cyprian. l. 3 teſtimo. ad Quirin. cap. 60. Theophil Marci. 5.

D. Thom. *Mat. 8. 30.* *Marc 5. 11* *Luc. 8. 32.* *Tertull.* *D. Thom.* *Auguſt.* *Gregorius.* *Cyprianus.* *Theophil.*

9 *1. Co. 10. 13*

De ſecunda verò illa Dæmonis facultate videtur locutus Apoſtolus. 1. Cor. 10 *Non patietur vos tentari ſupra id, quod poteſtis, ſed faciet cum tentatione proventum?* videlicet ut non ſolùm creſcente, & ampliùs ſæviente tentatione vires vobis ſuppeditet, quo pares ſitis ferendæ, & perferendæ tentationi; ſed ut eas vires ſubminiſtret, quæ vos validiores, & ſuperiores ipſe tentatione efficiant. Propterea Apocalip. 20. Vidit Ioannes. *Angelum deſcendentem de cælo*, Chriſtum Dominum, *habentem clavem abyſſi, & catenam magnam in manu ſua*, ideſt, ut Aretas exponit, vim cohibendi operationem vitiorum, *& apprehendit draconem, ſerpentem antiquum, qui eſt Diabolus & Satanas, & ligavit eum per annos mille*; detinet itaque in carcere, & vinculis Satanam, ne egrediatur à facie ſua ad nocendum, & ſeducendum gentes, *& poſthæc*, videlicet tempore Antichriſti, *oportet illum * ſolvi modico tempore*. Eleganter verò Gregorius hanc ipſam Diaboli catenam & vincula habenis comparat: nam Deus optimus, qui providentiæ ſuæ curru vehitur, & ad debitum finem creaturas omnes confert, nunc Dæmoni remittit, nunc intendit habenas, calcaria vero nunquam adhibet.

Apoc 20. 1 *Aretas.*

** por algun tiempo andara el diablo ſuelto.* *Gregorius.* *Eqüi, quaſi ve ſit catena diabolo.*

Hinc elicium Cyprian. Sermone 6 de oratione Dominica, & Auguſtinus li. 2. de civit. cap 23. Diabolum nec timendum, nec honorandum, cùm nihil niſi ex Dei permiſſu agere poſſit. Sed Deum quidem colendum; quem *qui timent, magni ſunt per omnia*. Qui vero non timuerit, *Augebit Dominus plagas eius*. Hebr. mirificabit; ideſt mirabiliter augebit, & multiplicabit, videlicet inveniet mirabilia quædam tormentorum genera, quibus impium excruciet; & ſolvet Satanam, qui liber minimeque coercitus exquiſitis illum cruciatibus conficiat.

Cyprian. *Auguſt.* *Diabolus nec timendus nec honorandus.* *Iudith. 16. 19.* *Deu. 28. 58*

Verſ. XIII Cùm autem quadam die filii, & filiæ ejus comederent, & biberent vinum in domo fratris ſui primogeniti.

1 *In noſtro adverſario tum violentia, tum aſtutia. Ate Homerica.*

2 *Priſca indumenta, Dæmonis pellis ex leonina & vulpina, Lyſandri apophtheg. Naz. de Iulian.*

3 *Quo tempore inierit Satanas cum Jobo certamen. Ars Dæmonis; & quæ ſint inſidiæ, ſive methodiæ apud Paulum.*

VEtus illa controverſia, plus ne in hoſte valeat, & commendetur aſtutia, an violentia? certè utrumq. valere plurimum in ad-

Ptisen in hoſte valeat aſtutia an violentia. Satanas rũ callidiſſimus tum ſævoſſimus.

verſario humani generis; nihil verò commendandum, ſed cavendum & timendum utrumque, vel ex hoc loco licet colligere; ex quo perſpici poteſt tum immanitas incredibilis, teterrima feritas, & immaniſſima audacia; tum fraudulenta aſtutia, malitioſa calliditas, fallax obſcuritas, veteratoria, multiplex, verſuta nocendi ars: quid inquam ars, *cui nomina mille, mille nocendi artes?* qualis Ate ab Homero deſcribitur, quæ ex Iovis filia in teterrimam mortalibus noxam converſa eſt.

Homer. l. 19 Iliad. Homerica Ate.

Ipſa Jovis proles, mortalibus omnibus Ate
Noxia mille modis, pedibus non mollibus unquam
Repit humi, verum capita ipſa, & maxima rerum
Aggrediens homines affligit. ——

Dæmonis nomen.

2

Hunc ſe eſſe Dæmon ipſe teſtatus eſt, dum monacho roganti quiſnam eſſet, aut qui vocaretur, reſpondiſſe fertur, Mille modis artifex vocor. Hercules Nemæi ſe Leonis tergore contegebat. Mauri, ut ſcribit Strabo, Leonum & pardalium, urſorum pelles induunt; & dormientibus ſubſternunt: ſimilibuſq; indutos pellibus in Xerxis exercitu Æthiopes fuiſſe, ſcribit Herodotus. Barbarorum alii eodem autore, ſerpentum, ac piſcium coriis, indumentis, ac ſtramentis utuntur. Aliis quibus tam immanis feritas nõ placuit, ut magna Scytharum pars, tergis vulpium induitur, referente Seneca: tum etiam Thracibus more fuit autore Herodoto, caſſides ex pelle vulpina conficere. Sed verſutus Dæmon utramque conjungens Leoninæ vulpinam aſſuit, qua ſe totum veſte contegat: ut quod vi non poteſt, aſtu tandem perficiat. Ad quod alludere videtur familiare id noſtratium hominum proverbium, quo veteratorem appellant, Pellem Diaboli, *Lapiel de Satanas*; Quod uſurpaſſe aliquando Lyſandrum Lacedæmoniorum ducem Plutarchus ſcribit: nam ad eos qui ipſum concidebant; quòd pleraque fraude tranſigeret, ut indignum Hercule, dixit, *Quò non pertingat Leonina, ibi aſſuendam Vulpinam.* Quod proverbium à Nazianzeno in Julianum torquetur, ferum ſimul æquè ac veteratorem: atque illud etiam quod de eodem Juliano ſcribit, in humani generis hoſtem melius, verumq; convenit, ſic ille ait *Quemadmodum chamælaontem aiunt in quidvis facile mutari, atque omnes ſubinde colores, candore uno excepto, ſuſcipere; ſic etiam ille Chriſtianis, præter clementiam, in quidvis ſe vertebat, ac perquam crudelis erat ipſius lenitas, & violenta perſuaſio.* Nõ aliter ſanè Dæmon cùm vulpem agit, leoninam crudelitatem ſpirat; cùm leonem vulpina ſe pelle contegit, verùs, totus ipſe Leo eſt, totus vulpes, totus crudelitas, totus ſtatus. Simul utrumque in Jobo tentando videas; ſeſe mille modis verſare, verſutiorem, ut ajunt, totà ſingulari; mille larvas ſumere, mille artibus in mille figuras, inſtar Prothei, ſe convertere; tempora obſervare; occaſiones captare, verba componere; ſemper vulpem, nunquam non leonem. In ſumma, omnia dæmonis nomina, quæ plurima ſunt, & illius ingenium ſignificant, aut ſunt violentiæ & crudelitatis, ſive aſtutiæ atque malitiæ, aut odii, & inimicitiarum adverſus hominem, & ſicut aſtutia vires acuit, & ſævitiam extimulat; ita odium, & invidia ſævitiam, atq; aſtutiam exacuit, & incitat: eſt ergo *novacula acuta*, quæ excindit *faciendo dolum*.

Plutarc. in Apopht. Lyſandri apophteg. Naz. orat. 3 in Julian.

Omnia dæmonis nomina, aut ſævitiæ, aut aſtutia. Pſ 51. 4.

Sed ut ad rem præſentem veniamus, expectavit callidus hoſtis primum conviviorum diem lætiſſimum, atque ſplendidiſſimum, ut qui in domo primogeniti celebraretur; atque eò pertinet, quod cum v. 4. tantùm dicatur, *Comederent, & biberent*; nunc, vinum addatur, quod ad lætitiam, lautitiamq; majorem pertinere videretur: nam non niſi potentiores, & opulentiores bibebant vinum: Iſai. 5. v 22 & Pſal. 68. Eſt autem in fonte vini nomen, *Iaiin*, unde fortè dictus eſt, *Janus*, quem dicũtur fuiſſe Noë, uinis vini inventorem: de quo vide Beroſ. libr 3. Chryſoſtomus *quandam diem*, intelligit, tempus ante meridiem, cùm præhandi initium factum eſt, nam ultimus nuntius meridie venit, tempore videlicet prandendi. Atque opportuit rem à Diabolo eo tempore procurari, ut unius diei ſpatium tot Acerbitatibus, & certaminibus commodè ſuffecturum videretur. Sed Origenes tempus primi nuntii colligit meridiem fuiſſe, videlicet ipſam horam prandii, ut Jobo diſcumbenti ad menſam acerbius & inopinatius exiſteret. Hæ ſunt illæ technæ, & inſidiæ Diaboli, adverſus quas paratos ſtare jubet Apoſtolus: quæ Græcè dicuntur, *Methodia*, ideſt inſidiæ, & aſſultus cum methodo, cum ratione & arte ad fallendum, ad ſeducendum commodiſſima.

Iſa. 5. 22. Pſ 68 13. יין Janus idem qui Noe. Beroſus. Chryſoſt. Origenes.

Ephe ſ. 6. 11 Methodia.

Verſ. XIV. Nuntius venit ad Iob, qui diceret: Boves arabant, & aſinæ paſcebantur juxta eos:

Verſ. XV. Et irruerunt Sabæi, tuleruntq; omnia & pueros percuſſerunt gladio. & evaſi ego ſolus, ut nuntiarem tibi.

1 *An nuntii fuerint Dæmones ementiti famulorum habitum. Nomen ſerpentis à nuntiando*
2 *Nequitia pravorum ſpirituum quid apud Paulum, tum etiam apud profanum. Juſtorum nuntiorum acerbitas.*
3 *Nondum ſatis ſubacta terra ab aratoribus Iobi. Ludi Cereales reſpicere potuerunt Sanſonis artem cremandarum frugum.*
4 *Quo anni tempore hæc contigerint.*
5 *Amplificatio huius cladis. Quid irruere, ſeu cadere ſuper prædam.*
6 *Qui Sabæi. Saba duplex Unde Regina Saba? & quibus literis hæc nomina ſcribãtur in fõte.*
7 *Aliorum ſententia de Sabæis diſcrimen ex ſcriptura nominum non eſt ſolidum. Iſtos Sabæos fuiſſe Arabes. At Regina Saba non de Arabia ſed ex Ægypto. Sabæos, & Trachonitas latrocinijs vivere.*
8 *An Sabæorum habitum ementitus fuerit Dæmon.*
9 *Quid percutere, quid puer Iovidorum ingenium.*

NUntius Id quod Orig. in tertio nuntio exiſtimat fuiſſe unũ aliquem è famulis Iobi, idem ferè interpretes omnes de omnibus nuntiis intellexiſſe videntur; ſed ita tamen, ut ſemper in illis reluceat Dæmonis tum immanitas, quæ hoſtes ad prædam & cædem accenderit; tum calliditas, quæ à communi plaga nuntios exceperit, & miſerabili oratione inſtruxerit, atque eo ordine, temporeque diſpoſuerit, ut unus alius oportunè ſuccederet, ut importunitate tot cladium, & infauſtorum nuntiorum Iobi conſtantiam commoverent. Sed Chryſ. Hom. 2. & 3 de patientia Iobi; exiſtimat Dæmonem ipſum nuntiorum formam, & ſpeciem ementitum; ſimile verò exiſtimant Polychro, & Olympiodorus: Et quidem non ſolùm ſævus, & ſanguinarius nuntius, ſed etiam infelix & ominoſus, quidquid novi afferat, aut indicet, ſemper Satanas eſt: unde etiam ſerpentis nomen, qood hebraicè dicitur *Nachas*, curioſitate, & callida inſidioſaq; obſervatione: in Chaldaica paraphraſi dicitur *Chevia*, ab indicando, ſeu nuntiando, quaſi dicat, nuntium, qui nuntiavit Evæ pomum vetitum. Ergo cùm ingens lucrum reportaverit ex prima illa nuntiatione; nunc alicujus utilitatis ſpe allectus nuntii formam, & officium iterum aſſumit. Et videtur ipſa rei geſtæ narratio ſic exigere; non enim aliter videretur fieri potuiſſe, ut unus ſemper ex his cladibus liber evaderet, & renuntiare poſſet, an alii omnes famuli periiſſent, an verò quidam alii evadere etiam potuiſſent; nec etiam ſi homo eſſet, potuit tam opportunè unius adventus alterius extrema verba excipere; ut quoad fieri poſſet nullum reſpirandi ſpatium Iobo concederent. Quid, quòd verba ipſa, in quibus multum erat momenti ad commovendum animum, non videretur Dæmon commiſſurus homini ruſtico, ſed ſuæ tantummodò aſtutiæ & calliditati crediturus? & ſicut, qui boni aliquid volunt afferre, affingunt aliquid, quo faciant id quod nuntiant lætius; ita certè nuntius improbiſſimus multa affingeret acerbitatis, & doloris plena, quo rem efficeret luctuſiorem. Quare ementita figura, habitu, & geſtu miſerabili, dilaceratis veſtibus, tunſus, & fortè etiam ſaucius; facie & manibus cruentatus, fugiendi celeritate creberrimè anhelans, & vix interclusum ſpiritum potens emittere, ſingulis quibuſque verbis inſiſtens, orationem diluem lachrymis, inauditis verborum exaggerationibus, & ad efficiendam in Iobi animo mollitudinem, & doloris ſenſum comparatis, & qua potuit acerbitate conditis, atque compoſitis, rem totam expoſuit.

1 *Origenes.*

Chryſoſt. Polychron. Olympiod.

נחש
חויא

Hinc perſpicies veriſſimum id Pauli ad Epheſ ſcribentis, colluctationem nobis eſſe adverſus ſpiritualia nequitiæ: ideſt, adverſus ſpirituales nequitias; vel adverſus ſpiritus nequiſſimos. Per nequitiam autem quæ Græcè eſt (*poneria*) malitiam & verſutiam intelligit; qua etiam voce poſtulamus oratione dominica liberari (*à po tu ponerù*, *a malo*. Quo nomine etiam Hiſpanus callidum, & veteratorem atque mendaciorum, & fraudum non ſolùm architectum, ſed etiam diſſimulatorem aliquem appellare ſolet, *Es un malo y diſſimulado, que ſabe mil ruyndades:*. Certè apud Latinos autores illam ipſam vim habet vocabulum, nequitiæ; quam expreſſit Cicero iis verbis, quæ in nequiſſimum Dæmonem, ſeſe hic ementita nuntii figura ſimulantem, & contegentem rectè quadrent, invehitur ille in Antonium, ad amiculam divertentem; *Delituit, inquit, in quadam cauponula, atque ibi ſe occultans perpotavit ad veſperum, ad urbem advectus domum venit, capite involuto; Janitor, quis tu? a Marco tabellarius. O hominem nequam; nihil enim magis proprium poſſum dicere*; neque verò nos hic, quàm, ò ſpirituales nequitias i. ſpiritum nequam. Quanta verò fuerit horum ſervorum acerbitas, tum ex re ipſa, tum ex comparatione cum illis mæſtiſſimis nuntiis, qui ſcribuntur. I. Machab cap. 5 colligi poteſt. Cum enim Galaaditæ congregati ſunt adverſus Iſraelitas, hujuſmodi literas, nunc etque miſerunt ad Iudam & fratres eius. *Congregata ſunt adverſus nos gentes per circuitum, ut nos auferant. Cecidit multitudo de nobis, & omnes fratres noſtri, qui erant in locis Tubin interfecti ſunt, & captivas duxerunt uxores eorum, & natos, & ſpolia & peremerunt illic ferè mille viros; & adhuc epiſtolę legebantur, & ecce alii nuntii venerunt de Galilæa conſciſſis tunicis, nuntiantes conveniſſe adverſum ſe a Ptolemaida, & Tyro, & Sidone* Hi, inquam, nuntii adferunt diſcrimen, in quo provincia verſabatur. At vero funeſtiores alii, plures etiam numero, rem iam confectam, cum ſummo malo cladeque renuntiant. Sed eſto, nuntium triſte perferat nuntius ipſe Dæmon, juſtus nihil ſibi ab infauſto nuntio timet, cum de illo ſcriptum ſit, *Ab auditione mala non timebit*.

Ephe. 6. 12. 2 *Quid nequitia apud Paulum. poneria a pò tu ponerù Malus dæmonis nomen. Quia nequitia apud Latinos. Cic. Phi. 2.*

1 Mach. 5. 10

Pſ. 111. 7.

Boves arabant. Singulis verbis amplificatur calamitas; nondum n. erat ſatis ſubacta terra, neque ſatis cultus ager excipiendo ſemini, ut ſementis, aut frugis ſpes ulla relicta fuerit. Nondum tunc temporis natæ fruges, nam illas Dæmon, non relinqueret intactas; cùm enim ipſe ſit *turbo, grando, & Spiritus procellarum*, illas dilapidaret, atque convelleret; aut ſi jam maturuiſſent

3 *Amplificatio infauſti nuntii.*

Iudic.15; violentus pariter atque aſtutus velut Samſon alter, vulpina opera uſus, pluſquam trecentas vulpeculas accenſis facibus ligatis ad caudas in ſegetes dimitteret, quas, cum vinetis quoque & olivetis demolirentur, atque conſumerent. Vim.n. ignis, & vulpinas artes ſibi eſſe ad perdendas fruges, comminatus eſt hominibus, cum deluſam antiquitatem docuit, ut in ludis Cerealibus, qui in Cereris honorem magnificentiſſimè fiebant, vulpes ſtipulis alligatæ accenſa flamma curſitare in Circo maximo cogerent. Cujus rei Alexander meminit. *Alex.lib.5. cap.26.*

4 Quo autem anni tempore hæc contigerint, non erit facile divinare; nam pro varietate regionum tempus etiam colēdi agros diverſum eſt. Et ſunt etiam terræ, quæ bis in anno frumentum, & fructus ferant. In terra autem Chanaan tempus meſſis hordeaceæ cadebat in menſem Martium, ut patet Ioſue, 3. & Levit.23. Meſſis verò triticea in finem Aprilis, & initium Maii: de qua re doctè diſſerit Abulen. 1. Reg.12. q.15. *Ioſue.3; Lev.23; Abulenſis.*

5 *Et aſinæ*. Septuaginta, *Fœminæ aſinæ*, ut fœtus, & propagationis ſpes adempta fuerit iuxta eos; ut non per cuſtodum incuriam furto ſublatæ intelligantur, ſed per iniuriam, & vim prædonum. Tum etiam, ut amplificetur infortunium, quaſi ex Iobi infœlicitate natum fuerit, ut adeſſent ibi aſinæ in prædam Sabæorum: quæ, ſi longius paſcerentur, ut quondam ſolebant, evaſiſſent prædonum manus. Hebr. *Aſinæ paſcentes* * *ad manus eorum*. *LXX.*

Et * *irruerunt*. Lapſi ſunt, præcipites ruerunt in prædam more hoſtili, à *Naphal* quod eſt ruere, & cadere ſuper prædam, unde dicitur Pſal. 9. *Inclinabit ſe, & cadet cùm dominatus fuerit pauperũ*: tranſlatione ſumpta à venatoribus, qui dum feram illaqueatam tenent, aut ſagittis confixam proſtraverunt, irruunt in eam, & cadentes ſuper eam opprimunt.

**Q. d. quiſa la deſgracia, que eſtuviſſen à mano.* נפל **Dieron ſobre ellos, pſal. 9.*

6 *Sabæim* Hebr. *Saba*; metonimicos, pro Sabæis. Cæterum duplex eſt Saba; altera, quæ nō tam eſt regio, quàm urbs in Aethiopia, vel inſula Nili; cuius meminerunt Ioſeph. lib 2. antiquitat. & Strabo lib. 7. cuius Regina erat illa quæ venit ad Salomonem. 3 Reg & quæ dicitur Regina Auſtri, Matth.12. & ſic Saba coniungitur cum Aethiopia, & Aegypto, Iſa.43. v. 3. & 45. v. 14. cum quo etiam facit quod fœminas in Saba, & Aethiopia regnaſſe ſcribunt Plinius lib.6. cap.29. Strabo lib 16. Euſeb lib.2 hiſt cap. 1. & res clarè colligitur ex 3. Reg. & Act. 8. propterea Claudianus dixit.

Duplex Saba. Ioſephus. Strabo. Plinius. Strabo. Euſeb Claud in Eutrop.

—— Medis, levibuſque Sabæis
Imperat hic ſexus, Reginarumque ſub armis,
Barbariæ pars magna iacet,

Sicut etiam Aegyptus paruit Cleopatræ; Maſſagetæ, Thomyri; Aſſyrii, Semiramidi; & ſuis etiam Scythæ Reginis. Altera verò fuit Saba Syriæ regibus ſeu potiùs eadem, quæ dicitur Arabia fœlix, ut Hieronymo placet, in locis. Actor. apoſt. lit. A, & Strab. lib. 16. Plin. lib. 6. cap. 28 vocant enim incolas Arabiæ fœlicis Sabæos; & ita Pſal. 71. Saba iungitur Arabiæ *Reges Arabum, & Saba dona adducent*: & Iſa. 60. *Omnes de Saba venient aurum & thus deferentes*; quod dubium non eſt dictum eſſe de Arabia fœlici, quæ auro & thure abundat, ut indicatur Ezech. 27. & ſcribunt Hieronymus in loca apoſt. litt. A, & qu Hebr. in Geneſ 25. Plin lib. 1 cap. 11. & lib 18 cap 17. & lib. 37. cap. 6. & 10. huius autem Sabeæ regionis, urbiſque diverſitatis argumentum, eſt diverſitas nominum in Hebr. nam alterum ſcribitur cum *Schin*, *Scheba*, hoc loco, & Iſaiæ 60 & Ezech 27. 22. & tunc Ianſenius Pſal. 71. exiſtimat ſignificare Arabiam fœlicem, aut ejus regionis urbem: alterum verò ſcribitur per *C, Samech*, *Seba*, & tunc ait ſignificare regionem Aethiopiæ, ut Iſa. 43. v 3 & 45. v 14. Contrario modo Genebrardus, & interpretatio hominum hebraicorum; quæ in fine Bibliorum circumfertur, rem tradunt; nam aiunt priori modo ſignificare Sabæorum Aethiopiam, poſteriori Arabiam fœlicem, cuius metropolis *Saba* in monte ſita. Rurſus horum nominum diſcrimen natum videtur ex nominibus ſuorū primorum habitatorum; nam filius Regma, dicitur, Saba, Geneſ. 10. v. 7. & ſimiliter filius Ieclan. Gen. 25. v. 3. at verò C, eba dicitur filius Chus, Gen. 10 v. 7. & 1. Paralip. 1. v. 9. à quibus utraque Saba ſua nomina acceperunt.

Altera Saba Syriæ regio. Hieron. Strab. Plin. pſal. 71. 10. Iſa. 60. 6. Arabia fœlix thure abundat. Nominis Saba diverſitas in Hebræo. סבא *Janſenius.* סבא *Genebrard.*

7 *Caietan.* Ex his argumentum ſumit Caiet exiſtimandi hos Sabeos, eſſe quidem Syriæ conterminos, atque hanc ipſam eſſe regionem Saba, unde Regina Auſtri dicitur Ieroſolimam ad Salomonem veniſſe. Quam rem docuit etiam Ioannes Benedictus in annotat. ad cap 10. 3. Reg. & idem ſenſiſſe videtur Chriſtianus Adrichom. in ſuo Terræ Sanctæ Theatro, in tabula tribus Manaſſe. Quibus favet Hieronymus in Iſa. 65. dicens. Madian & Epha eſſe regiones trans arabiam, omnemque provinciam appellari Saba, unde fuit Saba Regina, quæ venit audire Sapientiam Salomonis. argumentum, inquam, Caietani eſt, quoniam per litteram *Sin* ſcribitur Saba, tum hoc loco; tum etiam 3. Reg. 10.

Io Bened. Adrichom. Hieron.

Sed in hac re primùm cenſeo, differentiam illorum nominū, non debere, admodum religioſè obſervari, ita ut, *Saba, & C, aba*, perpetuo differant; cùm enim, *Sin*, & *C, amech*, ſint ſimilis ſoni poſſunt etiam in eodem nomine, & re ſignificanda permutari. Quare potiùs ex re ſubiecta. & antecedentibus & ſubſequentibus vera ſignificatio petenda eſt; & ita Hieronymus qui Saba per *Si*, ait ſignificare arabiam de locis hebraicis Geneſ. 16. ait accepiſſe nomē à Saba filio Chus, qui tamen ſcribitur per *C, amech*.

Sin, & C, amech, permutabiles.

Secundò non venit Regina Saba de Arabia fœlici, ſed de aegypto, aut aethiopia, aut de inſula Meroe: in quo ferè omnes conſentiunt. Ioſeph. 8 antiquitat. cap. 6. Orig. hom. 1. in Cant. Hieron. ſuper id Ioelis. 3. *Venundabunt eos Sabæis genti longinquæ*. Sic ait: *Sabaim gens trans Iudæam dicitur, de qua fuit & Regina Saba, quæ venit ſapientiam audire Salomonis: de quibus & Iſai. loquitur c. 45. & Sabaim viri excelſi ad te tranſibunt: unde & thus venire perhibetur, licet quidam Sabæos Arabes ſuſpicentur*, Vide Abulen 3. Reg. 10. q. 2. & 2. Paralip. q 2.

Unde venerit Regina Saba. Ioſeph. Origen. Hieronym. Abul.

Tertiò tandem iſti Sabæi ex arabia fœlici, excurſiones facere ſoliti in regiones vicinas hoc loco nominantur Sic Strabo lib. 16. ait; *Sabæos qui erant in Arabia fœlici, ſolitos excurrere in Syriam & Arabiam petræam*: & Plinius lib. 6. cap. 28. dum agit de arabibus fœlicibus, qui vel ſunt ipſi Sabæi, vel his vicini iuxta mare Rubrum ait; *Ex innumeris populis pars coæqua in commerciis, & latrociniis degit*. Diodorus quoque lib. 9 bibli cap 12. de arabia ſic ſcribit: *Quæ vergunt ad Orientem partes, Arabes incolunt, quos nominant Nabathæos habitantes patriam, tum deſertam, tum inaquoſam, tum in paucis ferentem fructus; adeo latrociniis vicinis gentibus infeſti ſunt, atque invicti bello*. Adde etiam quod Trachonitæ Huſitis etiam vicini, latrocinia exercebant, prædaſque agebant, ex vicinis agris, ut teſtatur Ioſeph lib. 15. antiq. cap. 12. & 1. de bello cap. 15

Strab. Plin. Diodor. Ioſeph.

Rurſus hoc loco Origenes cenſet, id, quod Olympiodoro non diſplicet, hos non fuiſſe veros Sabæos, ſed potiùs dæmones, habitum, & figuram Sabæorum ementitos proptereaque legi apud Septuaginta. *Venerunt prædones*; iſti enim ſunt dæmones nequiſſimi, nonniſi ex rapto viventes, poſtquam ſemel divinæ gloriæ rapinam tentaverunt, Dæmones ergo, pro ſuo incredibili in res humanas odio, tulerunt omnia; propriè, aſſumpſerunt, acceperunt prædam, deprædati ſunt: inde à radice, *laKach*, nomen prædæ, *malKoac*; inde etiam dicuntur fauces quæ accipiunt & devorant, & forcipes, quæ extrahunt & eruunt aliquid, & fortiter capiunt. 8.

Sabæorum habitum aſſumpſerint dæmones. LXX. לקח מלקח

Et percuſſerunt. De ingenti plaga dicitur & propriè ad pulſationem aut verberationem pertinet: hiſpani de quacunque plaga, aut dolore, aut clade alia dicere ſolent. *recio golpe es eſte*. Sed ex adiunctis diverſas ſignificationes obtinet; nam percutere cæcitate. Genes. 19. eſt cæcos reddere: percutere lingua. Ierem. 18. eſt falſum teſtimonium dicere contra aliquem, aut deferre apud judicem: percutere civitatem, eſt vaſtare. percutere gladio, vel in gladio, eſt vulnerare, interficere: percutere in ore gladii vel in acie gladii, eſt adigere mucronem, & ipſam aciem gladii, qua ratione hoc loco etiam ſcribitur in hebræo, Percuſſerunt eos in ore gladii. 9.

Percutere ad magnā plagā pertinet.

Pueros. Famulos, ſervos, cuſtodes pecorum, bubulcos, aratores. Pueri autem nomen licèt aliquando ætatis ſit, ſæpè eſt miniſterii, & obſequii; inde ducta ratione, quòd maioribus, & ſenioribus aſſurgere, obſequi, inſervire debeant iuniores adoleſcentioreſque, quos hiſpanus non tam ex ætate quàm ex officio vocat mocos; eadem analogia ætatis & miniſterii, in Græco, *Pæs* ſignificat enim omnes qui in familia ſunt, domeſticos, præter patrem & matremfamilias; tum etiam in Latino Puer, ut ait Paulus de verb. ſignific. l. puer. *Pueri*, inquit, *appellatio tres ſignificationes habet; unam cùm omnes ſervos, pueros appellaremus; alteram, cùm puerum contrario nomine puellæ diceremus; tertiam cùm ætatem puerilem demonſtraremus*. Ut igitur acriùs pungat, cædes, & hoſtiū immanitas cum rerum amiſſione miſcetur à Dæmone.

Puer ad miniſteriū refertur. παῖς *Paulus.*

Et evaſi ego ſolus. Bis in heb. repetitur, ego tantùm, ſolus ego; ut cladem exaggeret, ex qua mirum fuerit unum tantùm evadere potuiſſe, tum etiam ut indicet non per hyperbolem loqui, ſed nullum alium fuiſſe re ipſa ſuperſtitem, & incolumem ex omnibus famulis.

Ut nuntiarem. Vel invitus fatetur Dæmon, aut is cui Dæmon ſuppeditabat verba, non ſolatii, ſed augendi doloris, & Iobum pungendi cauſa hunc famulum à communi clade ſervatum eſſe. Illa autem eſt invidi hominis natura, illud ingenium invidi Dæmonis, ut Baſilius notavit, ut cùm fortunæ commutationem dolere ſe oſtendit, & verbis priora narrat, aut collaudat, non id faciat humanitate aut charitate commotus, ſed ut graviorem proximo calamitatem ex horum memoria, ac deſiderio faciat.

Ingenium invidiorū. Baſil. hom. de invid.

Verſ. XVI Cumque adhuc ille loqueretur, venit alter, & dixit; Ignis Dei cecidit è cœlo, & tactas oves, pueroſque conſumpſit, & evaſi ego ſolus, ut nuntiarem tibi.

1 *Dæmonis methodus & ordo ſervatus in his cladibus.*
2 *Dæmonis improbitas & importunitas muſcæ ſimilis. Beelzebub, aſſiduitas tentationum.*
3 *Tot cladium perpetua, continenſque ſeries.*
4 *An verus fuerit ignis qui oves texit. Quid ignis Dei in Sacro Sermone.*
5 *Quid tangere, cùm ad ignem referetur. Quid conſumere. Os & lingua tributa igni. Dæmonem fingere. Deum faſtidientem ſacrificia. Fulmine tacta nefanſta in ſacrificiis.*
6 *Patientiſſimi Iobi cogitatio oportuna. Fulmine tacta, Deo conſecrari exiſtimata. Priſcorum fatere apud Latinos. Patientia Ceraunia gemmæ ſimilis.*

Cum

Digitized by Google

1 *Methodus à dæmone in cladibus ſervata.*

CVm prima plaga ex hominibus, ſecunda ex cælo provenerit, rurſus tertia ex hominibus, quarta ex cœlo & ſuperiori impreſſione: obſervanda eſt Methodus à dæmone ſervata, & ordo iſte vicibus alternis: cùm enim humanus animus aliquid mali paſſus ab homine, ſoleat ad Deum confugere, & opem ex cœlo implorare; rurſus percuſſus à Deo atque repulſam ferens, regrediatur ad humanam opem, & ſolatia rerum externarum captanda: ut omnem ſolatii & remedii ſpem præcluderet, & aditũ præcluderet, poſt Sabæorum ſævitiam fingit Deum iratum, & cœlum adverſum ſe exardeſcens, ne eò confugiat. Deinde ad homines revertenti, Chaldæos objicit; tandem ne filios, neve iterum Deum requirat, ullamve hominum aut numinis fidem implorare poſſit, ventum è cœlo vehementem immittit, qui domus ruinam, & miſerandam filiorum cædem efficiat.

2 *Beelzebub Deus muſcarum.* *Dæmonis improbitas & importunitas.*

Deinde jam hic non ſolùm hoſtis noſter Satanam & calumniatorem ſe exhibet, ſed quod illius etiam proprium nomen eſt, Beelzebub; licet enim id nomen ſit idoli Accaronitarum 4. Reg. 1. tamen rectè tribuitur principi dæmoniorum, Matt. 12 v. 24. Luc 11 v. 15. idem enim ſignificat, quod *Deus muſcæ*, aut *Deus muſcarum*. Sicut enim muſca, ſordida, & importuna beſtiola, quod viribus non poteſt, pertinacia tamen, & importuna atque moleſta impudentia vincere conatur, & omnibus locis incommoda nobis eſt, ſæpè repulſa, redit ſæpè, & ab uno loco fugata, in certo itinere in eundem locum inſilit; nõ aliter muſcolus, & infeſtiſſimus Dæmon inſtat, & iterat tentationes, ut importunitate, & infeſtatione obtineat quod viribus non poteſt; ſcit namq; aſſiduitatem tentationum multum valere ad labefactandam viri fortiſſimi conſtantiam. Importunitate Dalilæ victus eſt Samſon 4 victus Adam importunitate Evæ, ſæpius ingerentis pomi dulcedinem In hanc rem D. Gregor. explicat id cap. 14. *Mons cadens defluit, & alluvione paulatim terra conſumitur, & homines ergo ſimiliter perdes!* atque de duarum tentationum generibus ſapienter diſſerit lib. 12. cap. 13.

Judic. 14. *Job. 14. v. 19.*

3 *Cumq; adhuc ille loqueretur.* Nazian. oratione in laudem Athanaſii, *Ita*, inquit, *hæc amiſit, ut nec luctibus ipſis ob afflictionum ſeriem perpetuamq; connexionem locus eſſet*: Unde colligo non plures has clades, ſed unam continentemq; fuiſſe, ne ſingulæ poſſent deflere, ſi luctu & lachrymis per partes lenirentur: imò neque præ alicui cogitationi ineundæ, qua vires & animum colligeret adverſus dolorem, & acerbitatem ſecundi nuntii, neq; reſpirandi locum relinquere voluit dæmon. Quare piè potius, quàm commodè, aut ſolidè conſiderat Origenes, multa in primo nuntio Iobum mente loquutum fuiſſe, de hoſtium rapina, quos ille nulla injuria provocaſſet: de divitiarum inſtabilitate; de Dei benignitate, quem alia multò plura reſtituturum ſperaret: Dæmonemq; hujuſmodi piis cogitationibus occurriſſe nuntio ſecundo.

4 *An iſte fuerit verus ignis.* *Origen.* *Chryſoſt.* *Luc. 10 18.* *Ignis pro fulmine.* *Pſ. 147 8.* *Pſ 104 32.* *Pſ. 103.* *Cajetan.*

Ignis Dei Hunc non fuiſſe verum ignem, ſed à Dæmone per ſpeciem ſimulatum, vel dæmonem ipſum ſub ſpecie ignis, dicit Orig. & Chryſ tanquam fulgur. n aut fulmen ſatanas de cœlo cecidit. Cæteri verum ignem intelligunt, potuit enim Dæmon applicando activa paſſivis, ignem in aere accendere, vel è ſuperiori regione partem aliquam ignis deſlatam advehere in terras. Porrò ignis pro fulmine; ſicut & Pſal. 147 *Ignis* (fulmina) *grando, nix, glacies*. & Pſ. 104. *Dedit pluvias eorum grandinem, ignem, fulmina, comburentem in terra ipſorum*. Pſ. 103 *Qui facis angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis* ideſt, qui tempeſtate, ventis, fulgetris, fulminibus tanquam miniſtris utitur & imperat vide Exod. 9 v. 24 & Sap 16. v. 16. *Nevis a pius, & grandinibus & pluviis perſecutionem paſſi, & per ignem conſumpti*. Cæterùm ignem Dei, Cajetanus dici exiſtimat, quia etſi productus fuerit procurante dæmone, ſed tamen non debet dici creatura dæmonis, ſed Dei Bella philoſophia, ſed alio in loco opportunior Cum Gregorio Carthuſianus, qui à Deo permiſſus D. Thomas, Lyranus, quaſi à Deo miſſus, ut fingat Deum adverſus Iobum iratum, & cœlum exardeſcens in ſuam ultionem.

D. Thom. *Lyranus.* *Chryſ ho. 3. de patien.* *Ignis Dei multipliciter dicitur.* *Lev. 11 v. 6* *Num. 11. 1.*

Acerbiora certè hujus ſecundi nuntii verba: quare Chryſoſt. dixit, pœnituiſſe diabolum primi nuntii, quòd minus rectè cladẽ expoſuiſſet. Sed, quod ad Scripturæ phraſim pertinet, ignis Dei multipliciter dici poteſt, aut quia ad Dei cultum, & miniſteriũ peculiari ratione pertinet, ut Levit 11 incenſum (propriè, ignẽ) Domini, & panes Dei ſui offerẽt; aut quia à Deo irato immiſſus, ut Num. 11. *Dominus iratus eſt, & accenſus in eos ignis Domini devoravit extremam caſtrorum partem*, aut quia magnus, & vehemens; ſicuti frequenter, quæ magna, & excellentia ſunt in quoque genere, Dei aut divina, aut ſacra, eſſe dicuntur; ut etiam apud profanos *Auri ſacra fames*, ideſt inexting uibilis, magna: & ſacra anchora, maxima & validiſſima, & quam nulla vis poſſit abrumpere Aut dicetur ignis Dei, quaſi cœleſtis, ex cœlo delapſus, ut per expoſitionem addatur, cecidit de cœlo, ſicut etiam dicuntur montes Dei, montes altiſſimi, & cœlum ſummis cacuminibus ferientes, & Geneſ. 19 *Dominus pluit ſuper Sodomam ſulphur, & ignem a Domino de cœlo* ideſt cælitùs: cœlum verò pro aere aut regione ſuperiori.

Virgil. 8. Aen. *Gen. 19. 24.*

5 *Et tactas oves.* D. Tho. primum ipſum levemque contactum ignis videtur intellexiſſe, nã ait eſſe ſupra vim naturalem ignis, quòd ad primum tactum res conſumpſerit. Sed præterquam quòd verbo tigendi quælibet etiam gravior plaga ſignificari ſoleat, & quòd in Originali propriè ſit, *ignis exarſit in pecore & in pueris*, certè Latinus interpres latinius reddidit verbo *tangendi*, quod de fulminum ictibus dicitur: ſicut & Pſalm 103. *Qui tangit montes, & fumigant*: & Pſ. 143. *Tange montes, & fumigabunt*; & ſtatim exponitur per *fulgura coruſcationem*, &c.

Pſ 103. 32 *Pſ. 143. 6.*

Conſumpſit. Propriè devoravit Solet lingua, os, ventriculus, fames, tribui igni voraci & conſumptori Cùm autem oves potiùs, quam aſinas, aut camelos, tactas, & concrematas fulmine dicit, videtur velle dæmon non ſolùm percellere Iobum cœlo irato, ſed etiam præteritorum ſacrificiorum pœnitentiam ſuggerere, aut ad deſperationem quandam adducere defectum pecorum, quæ deinceps poſſit mactare, ad placandum iratum Deum; ut extremam illius cladem amplificet, cui extremum Deum placandi & deprecandi remedium negari jam videatur. Cui ſimile eſt id Pſ. 108 imprecantis ſubæpe ultori extremam miſeriam. *Oratio* (quæ in malis extremum ſolet eſſe perfugium miſeris) *ejus fiat in peccatum*, non ſolùm oratione nihil obtineat, ſed ex ea dignior majori ſupplicio cenſeatur; rem eandem Salomon explicat Proverb 15. *Victima impiorum abominabilis* Sed in hoc loco augetur vis; non ſolum victima abominabilis fuiſſe indicatur, cùm Deus iratus victimæ adhibendæ pecora ſubtraxerit, ſed jam nulla victima Suggerebat itaque ſibi dæmon, quod illi hoſtes David Regi Pſal 3 *Non eſt ſalus ipſi in Deo ejus* Illud ejus energiam habet, quod non [illegible] Septuaginta; cùm *Heb.* deſideretur Quaſi diceret, Deus à ſe rejecit, qui ad illum confugere ſolebat; [illegible] ſuam, abominatur [illegible] inimicum ducit, & neque aures oranti, neq; [illegible] benignum vultum præbere deinceps vulet Quæ [illegible] tacta eſſent, neſuaſta habebantur ſacrificiis, ſic Plin [illegible] cap [illegible] ſcribit [illegible] nimè fuiſſe prohibere dis vina [illegible] etiam homines de cœlo tactos [illegible] [illegible] oportendiſſe ſemper obſervatum eſt ut Titus Livius ſcribit 1. Dec. 3 & Julius Obſequens [illegible] cap 71. 83 87.

Pſ. 108. 7. *Prov. 15. 8.* *Pſ 3. 3. LXX.* *Fulmine tacta, nefaſta Sacrificia.* *Plinius.* *Tit Livius, Jul. Obſeq.*

Sed [illegible] hanc in [illegible] dæmonis ſapienter occurriſſe eleganter ſcribit Grıſ. *Ego*, inquit, *paulatim eras [illegible] rus eram: ſed illi gratias, qui omnium ovium [illegible] holocauſtum ſua ipſe igne effecit, atque ſuſcepit* Mactaſſe me omnes boves in Dei honorem, immolaſſe & combuſſiſſe oves & dico, & glorior Adde etiam potuiſſe Iobum hunc cæleſtem ignem accepiſſe in ſignum Dei propitii, & ſibi ſolum ſa. [illegible] Iobum, & omnia ejus pecora depoſcentis. Non ſic etiam exiſtimatum eſt à priſcis, ut quæ loca aut res fulmine tacta fuiſſent, in nullius bonis fierent, ſed religioſa haberentur, quòd ea Deus conſecraſſe ſibi videretur Honorique & pietatis teſtimonio, & laudi duxerunt, quod Lycurgi reliquiæ, quòd Euripides item jam conditus, & mortuus de cœlo tacti fuiſſent ut Plutarchus ſcribit, his verbis rem totam claudens. *Itaque argumentum ac teſtimonium magnum id eſt, quo ſunt Euripidis ſtudioſi, illi ſoli poſt mortem contigiſſe, quæ prius diis immortalibus dilectiſſimo, piiſſimoq; Lycurgo contigiſſent*. Et quidem quod de Albidio quodam per jocum dixiſſe fertur Cato, graviter ac ſerio de ſe ipſo dicere potuit Iob. Albidius ille patrimonium univerſum luxu abſumpſerat (autor eſt Macrob) unis exceptis ædibus, quæ incendio conflagrarunt Tum feſtiviter in illum Cato; *Protervi am*, inquit, *fecit: propterea quod ea, quæ comeſſe non potuerat, quaſi combuſſiſſet*. Protervia mautem facere genus ſacrificii erat, cùm ea quæ ex ſacris epulis reliqua fuiſſent, igne abſumebantur. Iob verò exiſtimare potuit verùm ſe Deo ſacrificium obtuliſſe ovium, cùm ea quæ comeſſe non potuit, neque in alios uſus convertiſſe, igne cœleſti abſumpta fuerint, patientiſſimo, ſapientiſſimoque viro digna ſanè cogitatio, longeque apud Deum pretioſiſſima Quare ſicut naturæ ſcrutatores tradunt, quoddam gemmæ pretioſiſſimæ genus, quã Ceraunian vocant, quamq; Magi apud Parthos diligenter quærunt, non alibi inveniri quàm in loco fulmine icto, ita ſanè & hoc fulminis ictu, & conflagratione in Iobi mente ſapientiſſimi hanc cogitationem piiſſimam gigni, & inveniri potuiſſe credendum eſt. Ex qua diſcere poteſt, qui vel ob afflictã valetudinem vel rei familiaris jacturam angitur, non debere ſe miſeriam macerare, quod neq; habeat vires integras ad quotidiana pietatis opera, neq; contractas fortunas ad quotidianam egenorum ſublevationem; quam enim victimam veluti per dies, & per partes diſtributam ipſe Deo deſtinaverat, Deus antevertit, ſeneſq; totam, & integram ſibi ſacrificari, offerriq; non ſine ſingulari in eum amore providentiaque decrevit.

Alex. l. 14. cap. 14. *Plutarch. in Lycurg.* *Catonis locus. Macr lib 2.* *Quid protervi am facere.* *Plin lib. 37. cap. 9. 28.* *Ceraunia gemmæ natura.* *Tribulatio patienter tolerata, ſuggerit ſapientem cogitationem.*

Verſ. XVII. Sed & illo adhuc loquente venit alius, & dixit; Chaldæi fecerunt tres turmas, & invaſerunt camelos, & tulerunt eos, necnon & pueros percuſſerunt gladio, & fugi ego ſolus, ut nuntiarem tibi.

1 *Chaldæus profeſſionis, & ſcientiæ nomen; tum etiam & Gentis, Chaldæa Regionis ſitus.*
2 *Chaldæi quare equites Chaldæi equi & Parthici. Ex præda illi vivunt. Quid nomen Chaldæorum ſonet.*
3 *Quid turma apud Latinos & in Sacro Sermone. Numerus ternarius acierum ex militaris diſciplinæ præcepto.*
4 *Invadere quid.*

CHaldæus. Chaldæorum nomen aliquando eſt ſcientiæ, profeſſionis, & vivendi inſtituti; quaſi dicas ſapientes aut divinos: de his ſic Strabo lib. 16. ſcribit; *Divinatores in pretio erant, ut etiã imperio digni judicarentur; ut apud Boſphoranos Adhacaras, apud Indos Gymnoſophiſtæ, apud Perſas Magi, apud Aſſyrios Chaldæi, apud Romanos Hetruriæ haruſpices*: cum quo id facit, quod ſcribit Hier. Iſa. 48 & Ezec. 11. Chaldæos interpretari dæmones, ideſt ſcientes.

8 *Chaldæos idem quod Sapientes. Strabo.*

tes. Cæterum frequentiùs eſt nomen gentis, & regionis ipſius, & apud quam illa Aſtrologiæ, & divinandi ars colebatur. Cùm autem in Hebr. *Caſdim*, ideſt Chaldæi, legatur, Septuag. legerunt, Equites, quos dubium non eſt eoſdem intelligi, atq; Chaldæos.

Chaldæa regio. Hieronym. Ioſephus. Eſt autem Chaldæa regio finitima Arabiæ deſertæ; quæ, ut ſcribit Hier. de antiq. Heb. in Gen. 10. & 22. hebraice Caldim, dicitur; à Chaſed filio Nachor fratris Abraham. Geneſ. 22. Joſeph. 1. antiq. c. 14. ait ab Arphaxad illorum principe Arphaxadæos nominatos, Chald. Quidam cum Babylonis miſcent, cum Syris, cū Aſſyriis. Alii ab his omnibus diſtinguunt, & nomine terraq; ſeparant. Sed magna eſt Syriæ, atq; Aſſyriæ varietas apud ſcriptores, & quam enodare non ſit præſentis loci. Chald. paruiſſe, adhæſiſſeq; Babylonis dubium non eſt. De his ſic ſcribit Plin. lib. 6. c. 26. *Babylon Chaldaicarum gentium caput, diu ſummam claritatem obtinuit in toto orbe, propter quam reliqua pars Meſopotamiæ, Aſſyriæque Babylonia appellata eſt.* Strabo l. 13. Chaldæos, & Tybacenos Armenis ſubjicit, & qui nunc Chaldæi olim Chalybes dictos fuiſſe Xenoph. l. 3. Cyripæd. Armenios & Chaldæos conjungit. Sed certè ſacræ litteræ Babylonios, & Chaldæos pro iiſdem accipiūt, ut patet Ezec. 12. *Adducam eum in Babylonem, in terram Chaldæorū.*

Chaldæos ad Babylonios pertinere. Plinius. Strabo. Xenophon. Ezec. 12. 13.

2 Sed quia reſpectu Paleſtinæ, & Iudææ dicitur Chaldæa, terra longinqua 4. Reg. 20. oportet etiam remotiores fuiſſe Chald. à terra Hus: propterea non pedites, ſed equites excurſiones in alias regiones facere ſoliti; ideoq; à Septu. equites meritò dicti ſunt: commendantur autem velocitate, & ferocia equites, equiq; Chaldæi, tum etiam gens illa à latrocinandi & prædandi induſtria, & inveteratam cōſuetudine Hab. 1. *Ego ſuſcitabo Chaldæos, gentem amaram, & velocem, ambulantem ſuper latitudinem terræ, ut poſſideat tabernacula non ſua, leviores pardis equi ejus, & velociores lupis veſpertinis, & diffundentur equites ejus; equites namque ejus de longe venient, volabunt quaſi aquila feſtinans ad comedendum, omnes ad prædam venient.* Quod de velocitate equorum, & equitum ait Habac. traditur etiā à profanis ſcriptoribus. Oppianus namque dum de equorum velocitate ſcribit, ſic ait.

4. Re. 20. 14. Quare dicantur Chaldæi equites. Haba. 1. 16. Oppianus.

Armenii Siculo, Parthiq; Euphratis ad undas
Præſtant. —— Et iterum alio in loco,
Qui virides habitant Euphratis ad undas
Magnanimis utuntur equis in bella leonum;
Accedit levitas curſus, quodq; ora leonis
Intrepide perferre valent, voceſq; ſuperbas;
Cum reliqui fremitus nequean. tolerare minaces.

Equi Parthici. Strabo. Chaldæi vivunt ex præda. Xenophon. Unde dicantur Chaldæi.

Cum quo facit, quod Parthi, & Perſæ Chald. ultra Tigrim conterminí equitandi fuerint ſtudioſi; & Parthicos equos agilitate & curſu excelluiſſe ſcribit l. 3. Strabo. Quod verò de vivendi inſtituto ex præda, & rapina ſupra diximus, teſtatur etiam Xenophon l. 3. de pædia Cyri, ſcribens Chaldæos quoſdam ex præda vivere, neteneq; terra colere, ac ne poſſe quidem, aſſuetos ex rebus bellicis vitam degere. l. autem 4. de expeditione Cyri minoris, arma Chaldæis propria deſcribit, quæ non niſi ab equitibus geſtari ſoleant, videlicet prægrādes cetras, & lanceas: & nomen ipſum, conſentit cum eadem re, nam *Caſdim*, ideſt Chald. Hebr. ſonat prædatores, aut vaſtatores, à radice *Sadad*, quod eſt vaſtare, aut deprædari.

שדד

3 Hi ergo excurrentes per Huſitarū fines, & agros *fecerunt tres turmas*; nomen Latinum propriè ſignificat equitum aciem licèt quidem in ſacris libris dicatur etiā de peditum, aut quorumcunq; hominum cohorte, aut peculiari aliqua congregatione; ut patet Gen. 32. v. 7. Exod. 6. v. 26. Hebr. habetur. *Poſuerunt tria capita*, aut tres duces, ſic etiam Septu. Vaticani, *Fecerunt nobis capita tria.* Aquila, Tria principia. eodem recidunt omnia; nā ſingulis turmis ſingulos duces, aut Præfectos, aut Decuriones conſtituerunt. Quod autem numerum ternarium dicit ad bellicam diſciplinā, & ordinem benè inſtructæ aciei pertinet: eſt namq; is numerus in dividendis, & inſtruendis militum turmis ſervatus Judic. 9. *Abimelech tulit exercitum ſuum, & diviſit in tres turmas tendens inſidias in agris, & infra, Cum cuneo ſuo oppugnans, & obſidens civitatem; duæ autem turmæ palantes per campum adverſarios perſequebātur.* Eò etiam reſpexiſſe videtur Jacob, qui poſtquam ſe in caſtris exercuit luctatus cū Angelo, tres omnino turmas inſtruxit, obviā Eſau proceſſurus. Licèt enim Gen. 32. v. 7. dicatur diviſiſſe populum, qui ſecum erat in duas turmas, ſed tamen poſtquam Gen. 33. doctior & peritior militaris diſciplinæ evaſerat ex luctatione cum angelo, tres ordines, treſve acies inſtruxit: diviſit filios Liæ, & Rachel, abarumq; famularum, & poſuit utramq; ancillam, & liberos earum in principio in prima acie: Liam verò & filios ejus in ſecundo loco; hæc eſt cohors ſecunda; Rachael autem & Joſeph noviſſimos, tertia hæc turma erat. Oportuit autem à Chald. plures turmas, & cohortes inſtrui, ut alii præda abigere, alii cuſtodes & famulos cædere, alii vel cædentibus, vel prædam agentibus auxilio eſſe poſſent. Ait ergo nuntius non caſu, ſed hoſtili animo, & præmeditatos adveniſſe Chaldæos, inſtructo exercitu, & cohortibus ex militiæ præcepto ad invadendum diſpoſitis.

Turma quod in ſacro ſermone. LXX. Vatica. Aquila. Ternarius numerus acierum ex præcepto militaris diſciplinæ. Iudic. 9. 43. v. 44. Gen. 32.

4 Quod autem dicit, invaſerunt camelos, propriè ex Heb. irruerunt prædonum aut graſſatorum more, ut ſpolia detraherent, & prædam agerēt. Quare quod ab hac radice, *Paſat*, dicitur 1. Reg. 27. *David, & viri ejus agebant prædas de Geſuri;* propriè dicas, excurrebant, vel invadebant ad prædandum: rurſus per idem verbum dicebat ei Achis. *In quem irruiſti hodie?* ideſt quem invaſiſti, quem ſpoliaſti, aut ex quo prædam egiſti. In reliquis verbis eadem vis quæ in ſuperiori verſiculo, *gladio*; in ore gladii. *Ego ſolus*, ſolus ego.

Invadere. quid. 1. Re. 27. 8.

Verſ. XVIII. Adhuc loquebatur ille, & ecce alius intravit, & dixit: Filiis tuis & filiabus bibentibus vinum in domo fratris ſui primogeniti.

Verſ. XIX. Repentè ventus vehemens irruit à regione deſerti, & concuſſit quatuor angulos domus, quæ corruens oppreſſit liberos tuos, & mortui ſunt: & effugi ego ſolus, ut nūtiarē tibi.

1 *Particula Repente, quid valeat.*
2 *Mors ſubita non ſemper cū peccato conjuncta. Filii Job ſancti. Repentinus interitus impiis dignus. Illuſtratus David ex Græco.*
3 *An verus ventus iſte fuerit? ventus a regione deſerti in bonū, & in malum, idem qui Auſter, Hebræorum ſententia.*
4 *Anguli ædificiorum oſſa pro Principibus. Fundamenta etiam convulſa.*
5 *An Job habuerit filios alios ab hac plaga exceptos.*
6 *Si Extremi mortis acerbitas ex multis capitibus. Conſideratus Davidis pro Abſalone luctus. Venti Deo, non Dæmonibus obediunt.*
7 *Parentum Charitas erga liberos maxima. Dolor ex illorum morte graviſſimus. Quædam ex profanis. Explicatus Ezechiel.*

1 Repente. Particula originalis idem valet quod Ecce; quæ aut referri poteſt ad venti vehementiam & vim formidandā; ſic enim ea particula ſervire ſolet admirationi excitandæ rerum maximarum, ut Gen. 6. *Ecce ego adducam diluvii aquas ſuper terrā;* aliquando ad tempus refertur, cùm preſto eſſe, aut ſine ulla temporis mora tem eſſe, aut fieri ſignificamus. Quo modo frequenter eſt particula reſpondentis, & paratum ſe præbentis ad juſſa præſtanda. Iſai. 58. *Primus ad Siō dicet, ecce ad ſum.* Hoc ergo modo Latinus interpres & Sept. acceperunt legentes, repente quaſi diceret nulla mora, adhuc illis accumbentibus, neomne quippiā tale ſuſpicante, cælo adhuc ſereno, & tranquillo.

Particula repente quid valeat. Gen. 6. 17. Iſa. 58. 9.

2 Repentina verò mors, & inauſpicatus interitus, non eſt manifeſtum, et indubitatum hominis peccatoris teſtimonium, cùm hi filii Job juſti fuerint, ut hoc loco aſſerunt Orig. Greg. Anaſtaſius Epiſcopus Nicænus q. 17. in Script. ubi rem hanc luculenter tractat. Sic enim Chriſtus Dominus Lucæ 13. docuit illos ſuper quos cecidit turris Siloe nō fuiſſe ſceleratiores aliis. Sed frequenter ſane inſignibus peccatoribus ſubitam mortem, tanquam illis commeritum, dignumq; ſupplicium Sacræ litteræ cōminantur, quale illud eſt Pſ. 33. *Mors peccatorum peſſima.* Supple, eſſe debet, aut eſſe ſolet. Sed quid ſit mors mala aut mors peſſima elegantet explicuit Theod. ex proprietate linguæ Græcæ: *Poneros*, inquit, *eſt parvum & malum genus mortis, mors non communis, & ſimilis cum reliquis hominibus ſed amplius aliquid, & gravius habet ſicuti Aſſyriorum interitus, qui mortē formidabilem ſubiere, uſq; adeo repente, & inopinate angeli cæde proſtrati, ac ſublati ſunt.* Sic fere paucis demptis Theod. quare admonemini tam diſcrimina improbus illis Sophoniæ verbis, *Convenite, congregamini gens non amabilis, antequā pariat juſſio quaſi pulverem tranſeuntem diem;* ideſt antequam repentino turbine, et ſæva tempeſtate ſubitò exorta, et pulvere excitato obruamini; ideſt repentino interitu, quæ velut æſtiva tempeſtas vos momento proſternat, et breviſſime tranſeat nullo inflicto aut morbo aut dolore.

Subitus interitus non ſemper cum peccato conjunctus. Iobi filios ſanctos fuiſſe. Origenes. Gregorius. Anaſtaſ. Luc. 13. 4. Mors ſubita dignum impiis ſupplicium. Pſ. 33. 22. Lamala muerte para el malo. Poneros. Sophon. 2. 1.

3 *Ventus.* Rurſus de hoc quoq; vento, ſicut et de nuntiis ſentiunt Græci, Orig. et Chryſ. et Hier. ſuper Oſeā infrà adducendus: nō verum fuiſſe ventum, ſed dæmonem, qui ſpiritus nequiſſimus eſt; potuit autem vi dæmonum excitari interim ex colliſis corporibus vel aere vento ſimili concuti, et convelli tota domus. Addunt præterea Græci plures dæmones illius ruinæ efficiendæ cupidiſſimos accurriſſe, et in angulos domus incubuiſſe, de quo ſtatim. Si verò fuit verus vetus, qui a regione deſerti ſpirabat, videtur certè Auſter fuiſſe, propterea Hier. ait in trad. Hebr. quia deſerta Arabia erat ad meridiem terræ ſanctæ, Auſtrum, et deſertum pro eodem uſurpari, de quo ſuprà diximus. Forte etiam quia vaſtiſſima illa ſolitudo Pharam ad Auſtrum erat, Auſter intelligitur pregionem deſerti, ſicut exponit Habac. 3. *Deus ab Auſtro veniet, & ſanctus de mōte Pharā.* Accipitur verò ventus de deſerto veniens in malum: cum tamen Oſeæ 13. accipiatur in bonum, *Adducet urentem ventum Dominus* (Chriſtus Jeſus autor vitæ) *de deſerto aſcendentem. & ſiccabit venas eius*, mortis videlicet. Sed de hoc vento ſic eo loco ſcribit Hieron. *Legi in cujuſdam commentariis ventum urentem, quem adducet Dominus de deſerto, illum eſſe, qui percuſſerit domum Job in quatuor angulis, & fecerit eam ſuper filios ruere convivantes; & unum eſſe de his ventis, quos in evangelio legimus flare & venire cum turbine, pluviis, atq; fulminibus ut ſubvertant domum, quæ ſuper petra ædificata eſt, ſive ſuper arenas; quod nequaquā mihi videtur; neq; enim in Job ſcriptum eſt, quod ventum de ſerto Dominus adduxerit, ſed nomen Domini tacitum eſt; ut ventus de ſolitudine qui contra ſanctum virum ſua venerat voluntate, contraria poſſit accipi fortitudo, & venti, qui domorum fundamenta ſubvertunt, utique ad bonam partem non poterunt referri.*

An verus iſte ventus fuerit. Origen. Chryſoſt. Ventus à regione deſerti, Auſter. Hab. 3. 3. Ventus à regione deſerti, in malū & in bonū. Oſ. 13. 15. Hieronym.

4 Et concuſſit quatuor angulos. In angulis tota domus firmitas conſiſtit, ſunt enim veluti ædificiorum oſſa; quapropter negat Vitruvius in angulis feneſtras fieri, ne angulorum juncturæ diſſolvantur, et firmitas debilitetur. Sic Sophoniæ 1. comminatur ruinam et vaſtationes; *Dies turbæ, & clangoris ſuper civitates munitas, & ſuper angulos excelſos* turres plerique intelligunt, quibus munimenta civitatum murorumque firmitas continetur, et nititur; ego omnem firmitatem intelligo, metaphora ducta à domo,

Anguli ædificiorum oſſa. Vitruvius. Soph. 1. 19.

cujus

Anguli principes. cuius firmitudo angulis conſtat. Solent verò anguli ædificari prægrandibus, æquè ac firmiſſimis lapidibus; unde pro ducibus, principibus, regibus, quibus totius regni fortitudo, & fir-
Iudic. 20.2. mitas innititur accipitur: ſicut Judic. 20. *Omnes anguli*, (Duces, Principes, Decuriones) *populorum, & cuncta tribus Iſrael in Eccleſiam populi Dei convenerunt.* Quare cum Babyloni minatur Deus, deinceps neq; proprium Regem, aut Ducem habituram, neque ullam Principis poteſtatem aut fortitudinem,
Ier. 51.26. ſic per Jerem. 51. loquitur, *Dabo te in montem combuſtionis, & non tollent de te lapidem in angulum, & lapidem in fundamenta.* Unde non diſſimili fortè metaphora quoſdam Duces quaſi angulares dicimus *el Cabo*; Helvetii etiam vocant *Cantones*: ergo angulos, qui erant prægrandibus firmiſſimiſque lapidibus erecti, ventus vehemens diſſolvit, atque diſiecit. Quia verò ædificiorum firmitas non ſolum in angulis eſt, ſed etiam in fundamentis, conſiderant in Catena Græci non ſolum concuſſos, & proſtratos angulos; ſed etiam fundamenta ipſa eruta, quod extremæ crudelitatis, & odii acerbiſſimi eſt; quale
Pſ. 136.7. illud, *Exinanite, exinanite, uſque ad fundamentum in ea.*

5 *An Iob habuerit ſuperſtites alios filios.* *Oppreſſit liberos.* Cùm reliquos domeſticos ruina oppreſſerit, ſolum meminit liberorum, ut Jobum exulceret. An verò alii quidam fuerint filii Jobo, non ex matrefamilias, ſed ex ancillis ſuſcepti, qui ex hac clade excepti fuerint, indicare videtur auctor Catenæ ſuper id cap. 52. *Per hoc habebis fructus op-*
LXX. *timos*: idemque ſenſerunt Septuaginta ſuper id c. 19. *Orabam*
Iob. 19.17 *filios uteri mei.* Hos ergo, utpotè minus præcipuos, & qui liberorum primorum nomine non comprehenduntur, ſuperſtites fuiſſe non ad miſeriarum levamen, ſed ad augmentum fieri potuit. De quo ſuo loco. *Et mortui ſunt.* Acerbitatem huius nuntii hæc efficiunt; Primò, quòd repentina domus ruina nemini conceſſerit evadendi locum. Secundò, quòd oppreſſi
6 *Acerbitatis huius nuntii multa capita.* fuerint edentes, & bibentes, nondum pro illo convivio expiati ſacrificio aliquo, ne forte benedixiſſent Deo in cordibus ſuis quod oportuit eſſe parenti ſanctiſſimo magnam ſegetem doloris; qualis David extitit inopinatus Abſalonis interitus in peccatis ſuis mortui; propterea enim tam largiter fleviſſe, & intimè doluiſſe credendus eſt. Tertiò, quòd cum filii omnes
Lyran. mortui fuerint, ſervus tamē aliquis, qui nuntium afferret, evaſerit incolumis; atque eodem reſpicit, quòd cum omnes qui in ea domo eſſent, oporteret opprimi, ſed tamen ſolum filiorum
Olympiod. ſtrages commemoratur, ut acrius pungat; ſic obſervavit Olym-
Chryſoſt. piod. Quartò, quòd notat Chryſ. ſic fuiſſe filios Jobi obrutos, & cadavera ita deformata, & compreſſa, ut quod cujuſq; corpus eſſet ſepulturæ mandandū, internoſci non poſſe. Quintò, quòd cum ventus non hominibus, ſed Deo obſecundet, ſic enim cū
Matt. 8.17. Chriſtus Jeſus, *imperavit ventis, & mari, & facta eſt tranquillitas magna; homines mirati ſunt dicētes, Qualis eſt hic, quia venti, & mare obediunt ei.* Deum immiſſione vehementiſſimi venti fingit iratum adverſus univerſam Jobi familiam, & elementa omnia in illius malum conſpirata; ignem priùs dixit, nunc ventum. Unde peti poteſt reſponſio illi dubitationi, quā proponit
Polychr. interrogatio. Polychro. Cur in liberorū interitu non armavit hoſtes? Reſpondet ipſe; Ne irruptione perturbaretur univerſa civitas, cū tamen in Jobū tantùm, illiuſq; domū, non item in cæteros po-
Aptior reſponſio. teſtas illi data eſſet. Sed aptior reſponſio; ut Deum cœlumque iratum repreſentaret, & pugnare cōtra Jobum orbem terrarū. Adde etiā non fuiſſe facilè credendū regiam prolem ſublatam iri in ſua civitate, & domo inopinatis inſidiis: aut hoſtes tam fuiſſe temerarios, & proiectos, ut in regiam civitatem irrumpere tentarent, niſi magno quodam, beneq; inſtructo exercitu.

7 Tandem acerbiſſimum nuntium extremo loco ſervatū eſſe, Satanæ methodus, & inſidiarum ars petebat; dolorem autem
Parentum erga liberos amor. ex liberorum morte conceptum fuiſſe maximum amor parentum erga liberos, qui maximus eſſe ſolet, planè teſtatur: ſunt quippe filii parentum viſcera, in quibus ſenſus doloris, & ut
Filii parentū viſcera. ita dicam, animi mollitudo ſita eſt. Quo nomine cum Paulus ſervum Oneſimum dignatus eſſet ſcribens ad Philem. *Obſecro,*
Ad Philem. 18. inquit, *te pro meo filio, quem genui in vinculis*; ſubiicit, *tu autem illum, ut mea viſcera ſuſcipe*: ſunt enim, ut inquit eo loco Hie-
Hieronym. ron. omnes filii, parentum viſcera. Appollonius Tyanæus (re-
Phil. lib. 2. ferente in illius vita Philoſtrato) cum multa de animalium in ſuos fetus charitate diſſeruiſſet, illud Euripidis dictū commēdat. Omnibus profectò hominibus filii ſunt anima: ſed videri
Ariſt. lib. 8 ethic. c. 12. ſibi verius, atque ſapientius, ſi de cunctis animalibus eandem ſententiam protuliſſet. Certè Ariſt. in Ethic. æquè, inquit, pa-
Latinus Paccatus. rentibus vita liberorum cara eſt, atque ſua. Sed paulò amplius Latinus peccatus in Panegyrico quem Theodoſio dicit, Inſti-
Paul. l. iſti quidem, ff. de eo quod metus cauſ. tuente, inquit, natura plus ferè filios, quàm noſmetipſos diligimus. Hinc ſapienter Paulus Juriſconſ. dixit, Nihil intereſſe an aliquis in ſe malum veritus ſit, an in ſuis filiis, *cùm parentes*, inquit, *magis in liberis terreātur*: quare judices in filiis torque-

te ſolent parentes, ut citius ab illis criminis confeſſionem extorqueāt, cùm dubii ſunt, uter illorum crimen admiſerit. Hinc eſt ut decedentibus parentibus filii ſuperſtites maximum ſint mortis ſolatium; non enim omnino mori ſe exiſtimant, qui viventes relinquant filios; nam ut ait Eccleſiaſticus, *Mortuus eſt* *Eccl. 30.4.*
pater eius, & quaſi non eſt mortuus, ſimilem enim reliquit ſibi poſt ſe. Si verò filius mortuus ſit vivente patre, & ſe, & filium eiuſdem mortis participes exiſtimant; quare pleriquè parentes cuperent alterna, vicariaq; ſua morte filiorum vitam redimere, illud Davidis lugentis uſurpantes. *Quis mihi det, ut ego moriar* *2. Reg. 18. 33.*
pro te fili mi? unde & id apud Juriſperitos; ut ſi accuſato filio pater judicium, ac defenſionem ſuſceperit is æquè tranſigere poſſit, ac ſi ſuam ipſius vitam, ſanguinemque redimeret.

Hinc ille locus Ezech. 14. elucidari poteſt. *Si fuerint tres* *Ezech. 14. 20.*
viri iſti in medio eius Noe, Daniel & Iob, ipſi iuſtitia ſua liberabunt animas ſuas, ſed nec filios, nec filias liberabunt: proponuntur enim hi viri ſanctiſſimi tanquam oratores ferventiſſimi, pro aliorum ſalute & vita; quorum tamen orationes pro aliorum ſalute exauditæ non ſint, ita Deo diſponente: videlicet non eripuit Noe ſui ſæculi homines a diluvio; neque Daniel fratres ſuos Judæos à captivitate; neque Job filios ſuos à miſerando interitu.

Verſ. XX. Tunc ſurrexit Job, & ſcidit veſtimenta ſua, & tonſo capite corruens in terram adoravit, & dixit.

1 *Iuſti doloris ſigna. Stoicorum ſtupor, & indolentia. Explicatur Paulus. Doloris ſenſus commendat aliquando fortitudinem.*
2 *Surgere, celeritatem rei conficiendæ affert.*
3 *Surgere, habitus conſtantis animi. Iuſti in ærumnis caput attollunt; impii non ſubſiſtunt. Eccleſiaſtes explicatur.*
4 *Surgere, invicti animi, & hoſtem laceſſentis habitus.*

Tunc, Græci ad nuntium extremum hæc referunt, videlicet cùm exceptis aliis nuntiis Job immotus perſtitiſſet; ſed tamen cognita morte filiorum juſtè, pro humanitatis & patris debito commotus, ſurrexit. Poteſt tamen ad omnia re- 5
ferri, ita ut cùm omnes quatuor nuntios ſine ullo temporis in- *Iuſti doloris ſigna.*
tervallo excepiſſet, jam tunc ſibi copia temporis facta ſurrexerit, ut juſta triſtitiæ, & luctus documenta præberet. Ex quo loco inſenſibiles Stoicos ſancti Patres damnant, quippe ad omnem dolorem, & humanitatis ſenſum dedolentes, & ſine ſenſu; quos carpunt Auguſt. de civitat. cap. 9. Lactant. lib. 7. à
cap. 14. pluribus ſequentibus cap. Senec. lib. 1. epiſt. Cic. Tuſc. *Stoicorum*
3. Plin. lib. 7. Hos Paulus perſtrinxit, cum ad Roman. 1. dixit, *dedolētia*
ſine affectione, abſque fœdere, id eſt ſine ullo commiſerationis *Auguſt.*
affectu. Qui ex proprietate Græcæ vocis, *Storge*, quæ eſt ille *Lactant.*
affectus charitatis, quo parentes afficiuntur erga liberos, vicis- *Seneca.*
ſimque liberi erga parentes, frater erga fratrem, &c. etiā ſunt *Cicero.*
abſque fœdere, ut qui cum nemine velint ullo pacis, aut com- *Rom. 1.31.*
munis vitæ fœdere copulari; tandem *abſque miſericordia*, ut qui *στοργή.*
nullius miſeria tangantur. Et ſanè idem ipſe, qui cùm guſtaſſet myrrhatum vinum, noluit bibere; ne in mediis doloribus
ſenſus retunderetur, aut ſtuperet, vult, ne in calamitatibus, & *Matth. 27. 34. & Mar.*
ærumnis hebeſcamus, aut conſopiamur indolentiæ, vel ſtupi- *15.23.*
ditatis veterno; neve nobis conveniat, quod in ebrium dicit Sapiens. *Eris ſicut dormiens in medio mari, & ſicut ſopitus gubernator amiſſo clavo & dices, verberaverunt me, ſed non dolui; traxerunt me, & ego non ſenſi.* Monet ergo Jerem. c. 2. *Scito, & vide,* *Prover. 23. 23.*
quia malum & amarum eſt reliquiſſe te Dominum Deum tuum,
& non eſſe timorem eius apud te, id eſt, ut amaritudinem cala- *Iere. 2.19*
mitatum ſapiamus, & guſtum ſumamus ærumnarum, quas pro peccatis ſuſtinemus, ut vel hoc ſenſu & amaritudine ad ſanam mentem revocemur. Tum præterea, tantùm abeſt, ut doloris ſenſus extenuet fortitudinem, ut potiùs amplificet, & cōmendet: vide Amb. ſuper id Lucæ 22. *Pater ſi vis*, &c. *Non habent,* inquit, *fortitudinis laudem, qui ſtupore magis vulnerum tolerant, quàm dolorē: propterea dicitur Iſa. 53. Sciens infirmitatem.* *Ambroſ.*

Surrexit Iob. Videlicet è ſede regia, aut è menſa, ut ſe proſterneret humi, niſi forte Hebraiſmus ſit, ſurrexit & ſcidit ve- *Iſa. 53.3.*
ſtimenta ſua: id eſt, ſtatim ſcidit veſtimenta ſua; ſicut id Judic. 20. *Surgentes venerunt in domum Dei*: id eſt, confeſtim 2. Reg.
14. *Surrexit Ioab & venit ad Abſalom*: id eſt, ſtatim ut accepit 2
nuntiū: nam venientes ſervi ſciſſis veſtibus ſuis dixerunt, *ſuc-* *Surgere celeritatem*
cenderunt ſervi Abſalō partē agri igni; ſurrexitq; Ioab & venit. *affert.*

Philip. ad animi conſtantiam, & patientiæ firmitatem per- *Iud. 20.18*
tinere exiſtimat hunc ſurgentis habitum: tantum enim abfuit, ut conſternaretur cadereve animo, ut ſurgeret potius, *2. Reg. 14. 30. & 31.*
atque ſurgendo animum quoque adverſus tot mala erigeret, & firmaret. Surgens itaque non eſt obrutus tot calamitatum fluctibus, ſed caput extulit undis, juſtorum more, qui dum de 3
torrente laborum in hujus vitæ via bibunt, exaltant caput, & *Surgere*
ſe ſuperiores laboribus, & calamitatibus oſtendunt, eoque al- *conſtantia*
tiua

Digitized by Google

animi habitus. *Juſti ſurgunt caput.* tius ſurgunt, quò magis intumuerit pelagus, magiſque fluctus æſtuaverint, ſicut ſcriptum eſt, *Multiplicata ſunt aquæ, & elevaverunt arcam in ſublime a terra.* Cùm è contra *impii in miſeriis non ſubſiſtant. In miſerias* (inquit Theodoretus) *incidunt, ſed hic ſuperiores non erunt;* obruentur, ſubſidebunt in fæce *Pſ. 119. 7.* miſeriarum hærebunt in profundo, non emergent, neque enata- *Gen. 7. 17.* bunt. Hi ſunt ſapientes illi, quos a cordis fortitudine & con- *Pſ. 139. 17* ſtantia deſcripſit Salom. Eccleſ. 7. *Cor ſapientis, ubi triſtitia:* *Impii in miſeriis non ſubſiſtunt.* quia videlicet, non vecordes, aut languidos ſe exhibent in rebus triſtibus, & adverſis, ſed animo conſtantes, corde invictos, & inſuperabiles; ſurgere itaque Job, non eſt locum in quo conſidebat deſerere, ſed potius antiquam conſtantiam, & *Eccl. 7. 5.* mentis ſedem nunquam dimittere ſed perſtare firmum, immoto pede, erecto animo, recto corpore, & ad obſiſtendum parato: quo id præſtitit cumulatè, quod faciendum præcipit Sapiēs *Eccl. 10. 4.* Eccleſiaſt. 10. *Si ſpiritus poteſtatem habentis aſcenderit ſuper te, locum tuum ne dimiſeris, quia curatio faciet ceſſare peccata maxima.* Id eſt, ſi ſpiritus nequam obtenta a Deo facultate, in te irruat, ne te moveat; neque tua ſede & tranquillitate deiiciat; neque te extra te poni permittas; ſic enim optima per ærumnas, & tentationes tuæ vitæ, ſalutariſque medicina peccatis reſcindendis, & præcavendis adhibebitur: ergo ne fugias uſtiones, & ſectiones, ſed conſiſte firmus, neque loco movearis, ot te dolori ſubtrahas.

4 Si verò habitus ſurgendi referatur non ſolùm ad conſtantiā in perferendis laboribus, ſed ad virtutem, & robur animi ſe ad victoriam comparantis & de hoſtibus triumphum ſibi pollicentis, certè dices Jobum præteritas ærumnas ita ſuperaſſe, ut reliquas, ſi quæ eſſent graviores & acerbiores, ſurgēs, ſtanſque laceſſeret, & expectaret alacris, victoriam ſibi de omnibus pollicitus, ſimilem ſignificationem habet id cùm in extremis jam malis, deſperatiſque propemodum cladibus populus Dei verſaretur, cùm videlicet, *Luxit & elanguit terra,* *Iſa. 33. 9.* *confuſus eſt Libanus, & obſurduit, & factus eſt Saron ſicut deſertum, & concuſſa eſt Baſan, & Carmelus:* tunc ſe Deus non ſolùm in tantis malis ſubſidium, atque perfugium, ſed cladium omnium, ærumnarumque triumphatorem, hoſtiumque debellatorem pollicetur; & numen ſuum atque potentiam manifeſtaturum; *Nunc conſurgam dicit Dominus, nunc exaltabor, nunc ſublevabor.*

Et ſcidit veſtimenta ſua.

5 *Dilacerare veſtes, lugentib. habitus apud ſacros, & profanos. Jobum lugere filiorū mortem.*

6 *Lacerata veſtis pœnitentiam agentium. Job ſponte pœnas aliis ſuſcepit: ſuſtis in ærumnis ſe ponitentia macerant, ſubjectus Pſal. 34.*

7 *Conſciſſio veſtium ad blaſphemiæ deteſtationem. Job occurrens prima ſuggeſtioni blaſphemiæ.*

8 *Poſitus condendi cadavera ritu cum pretioſa veſte, ſed diſciſſa. Illuſtratur Chryſoſt. Job cum hoſte, quaſi cum viliſſima ſuorum ... agone.*

9 *Abiectio veſtium, ad ineundum certamen ex Paulo, & Satom. Job iaceois veſtibus hoſtes laceſſens.*

10 *Abiectio, & conſciſſio veſtium ad liberalitatem pertinens. Mactans de dextera, & ſiniſtra maxilla explicatur ex Aagaſ.*

5 *Veſtiū dilaceratio quorſum fieret.* ET *ſcidit, &c.* Diſciſſio veſtium ad ingentem calamitatem, & ſenſum doloris pertinet, quò ſignificetur cor dirumpi, & lacerari dolore. Fiebat tamen non in unam tantùm doloris, aut infauſti eventus ſignificationem, ſed plures; ut poſſit etiam hæc Jobi veſtimentorum dilaceratio ad plura referri. *Lugentiū habitus.* Et primò quidem is erat mos, habituſque lugentium in alicuius obitu, & funere. 2 Reg. 1. *Apprehendens David veſtimen-* *2 Reg. 1. 11* *ta ſua, ſcidit, omneſque viri, qui erant cum eo, & planxerunt, & fleverunt, & ieiunaverunt uſque ad veſperam ſuper Saul,* & *2 Reg. 3. 31* cap. 3. verſ. 31. dixit David ad Joab, & ad omnem populum, *Gen. 37. 34* qui erat cum eo, *Scindite veſtimenta, & accingimini ſaccis, & plangite ante exequias Abner:* idq. etiā ante legē Gen. 37. *Jacob ſciſſis veſtibus indutus eſt cilicio lugens filium ſuum multo tēpore.* Idem apud profanos.

Verg. 12. Aen. ..... *It ſciſſa veſte Latinus,*

Coniugis attonitus fatis, urbiſque ruina.

Canis em immundo perfuſam pulvere turpans

Et iterum alius.

Juv. Sat. ..... *at primos edere planctus*

Herodot. Lucianus. Dionyſ. Halicar. *Caſſandra inciperet, ſciſſaque Polyxena palla.* Lacedæmoniorum hanc fuiſſe in luctu cæremoniam teſtatur Herodot. lib. 6. & Græcorum, Lucian. dialogo de luctu, & Romanorum, Dionyſ. Halicar. lib. 7. cum de condemnatione Martii Coriolani ſcribit. Ergo ut lugeret miſerandam omnium filiorum necem, non ſolùm diſcidit veſtem humeris, atque pectore; ſed quod conſequens erat, lugubrem, & pullum ſaccum induiſſe credendus eſt, atque etiam cinere, & pulvere conſperſiſſe caput: cum ipſe quoque dicat: cap. 16. *ſaccum conſui* *Iob. 16. 15.* *ſuper cutem meam, operui cinere carnem meam.*

6 Secundo hæc actio pœnitentiam agentibus, & ſeſe coram alius deprimentibus, & coram Deo humiliter deprecantibus conveniebat; Joſue. 7. *Joſue ſcidit veſtimenta ſua, & pronus cecidit in terram coram arca Domini.* Vide etiam. 2. Paralip. 34. *Ioſue. 7. 6.* v. 19 & 1. Machab. 3. verſ. 47. huc illud Joel. 2. *Scindite corda veſtra & non veſtimenta veſtra:* id eſt plus corda, quàm veſti- *Hoſ. 6. 7.* menta; ſicut & id *Miſericordiam volo, & non* (pluſquam) *ſacrificium:* nam illa externa declaratio, niſi ficta & inanis eſſet futura; internæ contritionis, & doloris cordis ſignificatio quędam erat; ſicut & carnis circumciſio, cordis circumciſionem ſignificabat, & expoſcebat. Ergo tot acceptis cladibus, & plagis ſcindit præterea ipſe veſtimenta ſua, & ſpontaneam pœnitentiam agens, ſubiectum ſe & humilem Deo exhibet, vir ſapientiſſimus, & Deo flagellanti comitem ſe adiungit; quò ſe amplius maceret, & fatiget. Tam enim longè abſunt viri ſancti, ut immiſſas a Deo calamitates reſpuant, ut cum illas placere Deo intelligunt, alias etiam ipſi adiiciant, ſponteq. ſuſcipiāt. Hoc ſuorum malorum unico levamine utebatur David. Pſal. 34. *Cum mihi moleſti eſſent, induebar cilicio:* (non contētus videlicet hoſtium moleſtiis, mihi ipſi hoſtis eram ego ipſe, & *Pſ. 34. 13.* moleſtiſſimo cilicio ex animalium ſetis contexto me macerabam) *Humiliabā in ieiunio animam meā* præter hoſtis inſidias, ego mihi cibum ſubtrahebam, & ieiunio animales, corporeaſque vires debilitabā) *& oratio mea in ſinu meo convertetur* (cum mihi illi male precarentur, bene illis precabar; quod & difficile, & moleſtum humano ſenſui eſſe ſolet, iis bene velle, a quibus læſus ſis.) Quaſi proximum, & quaſi fratrem noſtrum; *ſic complacebam.* Cum illi mihi moleſti, & infeſti eſſe ſtuderent, ego mihi ipſi vim afferebam, ut omni via, & ratione illis poſſem placere, & proximi fratriſq; officio prodeſſe. *Quaſi lugens, & contriſtatus ſic humiliabar.* illi me ſublatū de medio cupiebāt; ego verò, quo illorum conatus promoverem, & antevertereē, lugubrem veſtem ſumebam, qua honorificè quaſi meum feretrum proſequerer, in quod me illi jam dudū illatum, & repoſitum cuperent. Forte ad id alludit, cum 2. Reg. 15. fugiens Abſalonem, ſponte urbi fortiſſima ceſſit, cùm in urbe, quàm in agro melius tueri, & defendere poſſet, ut obſervavit Abul. tamen ſponte ignominioſam fugam ſuſcepit, ceſſit regia urbe, regaliq; ſede, fugit nudis pedibus, non enim tam fugam celerē, quam moleſtam, & laborioſam inibat; non equo, nō calcaribus uſus, ſed calceis etiam, qui in montes arduos, & difficiles aſcendentem levare poſſent, depoſitis: tum etiam, *Scandens & flens, & nudis pedibus incedens, & *operto capite aſcende-* *2. Reg. 15.* *bat plorans;* videlicet pro more lugētium lugens & contriſtatus; ſic igitur ſuam mortem, quam expetebat Abſalon, lugebat, & contriſtatus humiliabatur. Non aliter ſe feciſſe teſta- ** Con ... loba, o ... un capite dolute.* tur Job; poſtquam multa, quæ pertulerat mala commemoravit, & mille ſe vulneribus proſciſſum dixit, *Conſcindit me vulnere ſuper vulnus;* quas ipſe pœnas alias adieciſſet, ſubiungit, *ſaccum conſui ſuper cutem meam, & operui cinere carnem meam;* quaſi diceret, accepta vulnera non oleo, non reſina, non malagmate lenivi, neque obligavi; non ſanguinem fluentem compeſcui, neque vinxi; ſed quaſi aceto, taleque perfunderem, ſetoſo cilicio cooperui, & cinere conſperſi. Scidit etiam veſtimenta ſua, quaſi primis verberibus admonitus, ut veſtem proiiceret, quo ſe nudum flagellanti præberet: quaſi illud uſurpans Pſalm. 37. *Quoniam ego in flagella,* futura inſtigenda, *paratus ſum; &,* quamvis, *dolor meus,* quem nunc jam *Pſ. 37. 18.* perfero à te, ab hoſtibuſque meis illatum, *in conſpectu meo ſemper.* Non hoc impiorum ingenium, qui Dei comminationibus, ſuppliciis etiam, quibus poſſunt voluptatum generibus occurrere nituntur; nam: *Vocabit Dominus exercituum in die* *Iſa. 22. 12. 13.* *illa ad fletum, & ad planctum, & ad calvitiam, & ad cingulum ſacci; & ecce gaudium, & lætitia occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum.*

7 *Dilaceratio veſtiū in blaſphemia deteſtationem.* Tertiò hæc veſtium dilaceratio, & intimi doloris ſignificatio ſæpè uſurpata eſt in blaſphemiæ deteſtationem, & Dei honorem; ut qui Dei iniuriam accepiſſet, rumperetur præ dolore. Sic fecit Ezechias. 4. Reg. 19. & Iſa. 37. *Audiens blaſphemias Rabſaris;* atque Jerem. 36. cum ſacrum volumen dilaceratum & combuſtum eſt, criminis ingentis notantur, qui nullam doloris ſignificationem ad tantum ſacrilegium præbue- *Ier. 36. 24.* runt. *Non timuerunt, neque ſciderunt veſtimēta ſua rex, & omnes ſervi eius, qui audierunt omnes ſermones iſtos.* Eodem videtur ſpectare id Act. 12. cùm Rex Herodes argentea veſte coruſcans, & divinos ſibi honores deferri a populo intelligēs, miſere interiit, eo quòd non dediſſet honorem Deo, videlicet di- *Act. 12. 23.*

ſciſſa

ſciſſa veſte, quę tunc peculiari ratione debuiſſet diſcindi, cum ea fuiſſet populo erroris occaſio: aliter Paol. & Barnab. Act. 14. quibus eum Jovis ſacerdos ſacrificare pararet, *conſciſſis tunicis exilierunt in turbas clamantes, & dicentes, Viri quid hæc facitis? & nos mortales ſumus.* Jam ergo, licet de hac veteri cæremonia nihil ſciatur ante legem ad blaſphemiæ deteſtationem preceſſiſſe; ſed pulchrè tamen extendi eo uſq; poteſit, atque cum dilaceratis Jobi veſtibus conſui. Namque cum illud propoſitum eſſet dæmoni, idque pollicitus eſſet, fore ut Jobus Deo benediceret, credendus eſt moltos ſtimolos hominis animo adhibuiſſe, & multas blaſphemię cogitationes ſuggeſſiſſe, ut illum ad aliquod blaſphemiæ verbum pertraheret. Sed blaſphemaret, ſcilicet, aut divinæ providentiæ detraheret, qui ad primam cogitationem, primamq; tanti criminis ſuggeſtionem, quam interius ſibi audire videbatur, illico ſurrexit, & quaſi præcordia in Dei honorem, & blaſphemię deteſtationem diſrumperet, veſtimenta etiam conſcidit.

Act. 14. v. 14. 13. & 14.

Iob prima blaſphemię ſuggeſtioni reſpondit veſtium dilaceratione.

8 Quartò huc vocat Origenes illam aliam condendi cadavera antiquam cæremoniam: nam ſi quando pretioſa veſte contectum cadaver condi oporteret, veſtem prius conſcindebant, ne fortè, ſi integra eſſet, ſurandi occaſio daretur, & cupiditas furibus iniiceretur exhumandi corpus, & indigne tractandi. Neſcio an de hac re intelligendus ſit Chryſoſt. hom. ſuper orationem Annæ, paulò ante finem, dum de divitum morte, & funere loquitur in hæc verba. *Cum defuncto multam inculcaveris veſtem pretioſam, & auratam, nihil aliud niſi maiorem invidiam, & accuſationem attuleris, & adverſus defunctum omnium ora reſeraveris, & accenderis acriorem avaritiæ accuſationem, ſingulis lacerantibus, & ſuffocantibus defunctum, ac maledicentibus, quòd neque mortuus circa pecunias inſaniam diſſolvit, nec hoc tantùm eſt grave, verùm & quòd furum oculos aperis.* Hoc ſibiipſi officiū pręſtitit Amata Regina Latini Regis uxor, nam cum furore ad ſuſpendium adigeretur.

Origen. Antiquus funerum ritus. Chryſoſt. explicatur.

Purpureos moritura manu diſcindit amictus,
Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta.

Virg. 12. Æn.

Job itaque vivus adhoc, paratus in quamcunque ſortem, pro ſingulari ſui animi virtute ſcidit veſtimenta ſua, & adverſarios ſpiritus his verbis compellat; Jam vos nequiſſimi hoſtes de me actum putatis; jam me ſublatum voltis de medio, & repentino aliquo caſu obrutum; jam de præda diſceptatis, & ſuper veſtem meam ſortem mittitis, ſed furunculi viliſſimi, regales has meas veſtes ego priùs dilacerabo, ne me mortuo hanc vos prædam incolumem, & integram oſtentare, aut jactare poſſitis. Non aliter vir fortiſſimus ſtipatus latronum caterva, hoſtibus inſultaret, priùs vitam profuſurus cùm ſanguine, quàm pallium largiturus. Hiſpanus id diceret, *primero ſaldrá de mis manos hechas tiras:* Non ſerviat hoſti, non dæmoni tuum pallium, non oculi, non manus, non pedes; rumparis priùs & membratim conſcindaris, quam de te vivo, & ſoſpite ille triumphet, quàmve illi ſervias integer. Elegans illud in primis eſt, & quod huc faciat, quod de mundi contemptu Seneca diſputans ſcripſit ad Lucill. *Circumſpiciendum nobis* (inquit) *eſt quomodo à vulgo tuti eſſe poſſimus. Primum inde nihil concupiſcamus, unde rixa eſt inter competitores; deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſſit; quam minimum ſit in corpore tuo ſpoliorum, nudum latro tranſmittit: etiam in obſeſſa via pauperi pax eſt.*

Iob cum hoſte, quaſi cum furunculo agens. Simile.

Non ſunt noſtra ſpolia tradenda hoſti. Sen. ep. 14. ad Lucil. Paupertatis, & lacerarum veſtium laus.

9 Quintò, Græci, Orig. atque Nilus, eximium luctatorem, & inſuperabilem monomachum Jobum agere, dum veſtes laceret, exiſtimant. Nam Syrorum gens, teſte Origen. cum conferendæ erant cum hoſte manus, veſtes conſcindebant, & abiiciebant, & nudo pectore ſeſe in medios hoſtes audacter coniiciebant: aliæ quoque barbaræ nationes ſpoliatæ, atq; tunicis ſuccinctæ, nudis pectore & humeris hoſtes excipiebant, *Omnis* (inquit Paulus) *qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet:* non enim niſi nudos, ut Nilus ait, in ſtadium lex certaminis deducit. Hinc illud vulgatum Gregorii dictum: *Qui ad fidei agonem venimus luctamen contra malignos ſpiritus ſumimus. Nihil autem maligni ſpiritus proprium in hoc mundo poſſidens: nudi ergo cum nudis luctari debemus: nam ſi veſtitus quiſquam cum nudo luctatur, citiùs ad terram deiicitur; quia habet unde teneatur: qui ergo contra diabolum ad certamen properas, veſtimenta abiiciat, ne ſuccumbas.* Non aliter Joſephus ille caſtitatis athleta in manu voluptatis illum tenere conantis veſtimenta reliquit, nudusq; profugit victoriam triumphumque reportans; non aliter primus homo dum in ſtadio conſiſtebat, cum hoſte conflicturus, nudus erat; ubi autem victus eſt, & è paradiſo, videlicet loco certaminis repulſus indutus eſt, ut qui nuditatem ſimul cum certandi virtute rejeciſſet. In quam rem Nilus accommodat id Salomonis præceptum, Prover. 27. *Tolle veſtimentum eius, qui ſpopondit pro extraneo.* Quem locum ſic Septuag. Complutenſes legunt: *Tolle veſtimentum eius; advenis enim iniuriator, qui aliena diſperdit.* Septuag. autem Vaticani, ſic; *Aufer veſtimentum eius, præteriit enim iniurioſus, qui quidem aliena vaſtat.* Ait itaq; Nilus, auctorem proverbiorum præcipere ludi, certaminiſq; magiſtro, ut ejus, qui luctaturus cum hoſte in arenam deſcendit, veſtimenta detrahat; Ergo Jobus provocatus ab hoſte hoſtem provocat, atque laceſſit; & qui terrenis rebus nuncium remiſerat, veſtes conſcindit, & abiicit, divinæq; virtutis oleo perunctus, nudus nudum, & corporis integumentis carentem adverſarium expectat.

Origen. & Nilus. Syrorum mos in prælio. Abiicere veſtes, hoſtibus inſultantis prælium. 1. Cor. 9. 25. Greg. hom. 32. in Mat. 16. & Luc. 19. Ioſephus dimittens pallium.

Pro. 27. 13. LXX. Complut. Vaticani.

Iob nudus nudum provocat hoſtem.

10 Sextò tandem hanc dilacerationem veſtium dicas eſſe infracti eojuſdam, pariter, ac liberalis pectoris; quaſi diceret ad ſuos hoſtes: Aliis ſpoliatus rebus omnibus, ſiquid mihi reliquum eſt, videlicet veſtem hanc, qua contegor, mihi invidetis, non eſt quod per inſidias illam auferre moliamini, libenter illam abiiciam, nulla iterum ſumendi ſpe: nam ne poſſim iterum illa uti, ego priùs abiiciam, in fruſtraque comminuam. Neq; ſic tamen bona me ulla amiſiſſe exiſtimo nam quæ extra me ſunt, nihil ad me: bona mea in pectore aſſervata, & recondita habeo, & omnia bona mea, nudus licèt, mecum porto. Conſonat cum Chriſti aſſertoris doctrina, Matth. 5. *Dico vobis non reſiſtere malo,* (Chryſoſt. diabolo in impiis operanti) *ſed ſi quis te percuſſerit in dexteram maxillam, præbe illi & alteram, & qui vult tunicam tuam tollere, præbe ei & pallium.* Nullum finem patientiæ præſcribere, nullum ſpoliationi, nuditati, paupertati: quem locum acutè tractat Auguſt. epiſt. 5 ad Marcell. maxilla quidem dextera ſecurior eſt, quòd non reſpondeat dexteræ manui, ſed ſiniſtræ adverſarii percutientis; tum etiam melior, & honoratior eſt: cùm ergo meliora bona tibi voluerit inimicus auferre, cùm interiorem tunicam, & animæ virtutes; exponere terrena omnia bona, & ſiniſtram maxillam, externumque pallium; quæ cum ille abſtulerit, nihil quod verè bonum ſit, amiſiſſe te puta. Paulus verò eximius laborum exantlator, qui cum vincula audit, non ſolùm alligari, ſed & mori paratum ſe præbet, ut nullum ſuſtinentiæ finem faciat, ſic nos inſtruit, 1. Cor. 6. *Delictum eſt in vobis, quod iudicia habetis inter vos, quare non magis iniuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini?*

Veſtium abiectio, ad liberalitatem pertinere.

Extrema omnia non ſunt vera bona. Matt. 5. 39

Auguſt. Quid dextera maxilla, quid ſiniſtra.

Act. 21. 13.

1. Cor. 6. 7.

Et tonſo capite corruens in terram adoravit:

11 *Capitis & barbæ abraſio in commutatione fortunæ, vel in malum, vel in bonum.*
12 *Reſcindere barbam, militare veſtitum: idem etiam reſcindere capillos. Jobi certamen.*
13 *Abraſio capitis in ſacrificiis. Job ſpontaneam oblationem, cum aliorum tum ſui ipſius offert.*
14 *Morituros abſcidiſſe comam quaedam ex profanis. Job paratus mori, non ſolum ſpoliari.*
15 *Corruere in terram lugentis, adorantis vel habitus: varii adorandi geſtus, ex ſacris & profanis.*
16 *Adorare pro incurvare, ſæpe aut genuflectere ex Hebr. & huius analogiæ ratio: Explicatus locus 4. Reg.*
17 *Militem procidere ad pedes Imperatoris quid. Job ſupplex coronam petit.*
18 *Iobi virtus in medio duorum vitiorum.*
19 *Comparatio cum aliis qui filiorum mortem luxerunt in ſacris explicatur luctus David.*
20 *Eadem cum aliis quoque comparatio: expenſa mors Heli.*

11 ET *tonſo capite.* Orig. vult, hoc non luctus, ſed lætitiæ cauſa factum; ſicut & de Joſeph ſcriptum eſt, Gen. 41. *Eductum de carcere Ioſeph totonderunt, ac veſte mutata obtulerunt ei.* Certum eſt tamen, ut diſciſſionem veſtium, ita & tonſionem capitis ad lugendi conſuetudinem, & cæremoniam pertinuiſſe. Quia verò cum in ſacris litteris, tum in profanis mos tondendi, aut radendi caput, & barbam, jam mœroris, & luctus eſt, jam verò lætitiæ, & melioris fortunæ, ideò ſapienter docet in Catena Chryſoſt. & Gregor. lib. 2. cap. 17. pro varietate regionum, & temporum, ita quoque varios mores, & ritus, atque adeò contrarios viguiſſe. Semper quidem fortunæ, & ſtatus commutationem ſignificare volebant tonſione capitis, & abraſione barbæ, ubi coma, & barba prolixa ornamento erat: ubi verò abraſa barba, & tonſum caput amabatur, intonſi erant in luctu. Mœroris, & luctus calvitium, & detonſio ſunt, 1. Eſdr. 9. verſ. 3. Iſa. 15 v. 2. & 22. verſ. 12. Ierem. 7. v. 19. 16. v. 6. Ezech 24. v. 17. & v. 23. Mich. 1. v. 16. fuit etiam captivitatis, & ſervilis contumeliæ, aut ingentis ignominiæ, & opprobrii, 2. Reg. 10. v. 4. 2. Eſd. 13 1. Paralip. 19. v 4. Deute. 32. v. 42. Ezech. 29. verſ. 18. *Nabuchodonoſor ſervire fecit ſervitute magna: omne caput decalvatum, & omnis humerus depilatus:* unde Ariſtot. 1. Rhetor. dixit, comam

Origen. Gen. 41. 14

Tondere caput in luctu aſſo. Chryſoſt. Greg. Capitis, & barbę abraſio in fortunæ & ſtatus commutatione.

comam eſſe libertatis argumentum. Quare cùm apud ethnicos probro, & ignominiæ haberetur tonſura capitis, tonſus eſt D. Petrus ab his, qui ejus ſermoni non credebant, & hac ratione illuſus, ut ſcripſit German. Epiſc. Conſtantin. in Theoria rerum Eccleſiaſticarum. E converſo comam, & barbam prolixam aliquando fuiſſe luctus, & mœroris ſignum, indicatur Gen. 41. v. 14. & 2. Reg. 19. v. 24. cum *Miphiboſeth deſcendit in occurſum regis illotis pedibus, & intonſa barba, veſteſque ſuas non laverat,* &c. Ad honorem quoque, & dignitatem videtur pertinere ad Baroch 6. *Sedent habentes capita, & barbam raſam.* Quare quò ab illis ſecernerentur, ſuis ſacerdotibus præcepit Deus, Levit. 19. *Non attondebitis caput in rotundum, nec barbam radetis.* Quò etiam ſpectaſſe Nazaræorum lex, Num. 6. de nutrienda coma, viſa eſt. Apud Romanos, ut Martial. lib. 2. indicat, barba reorum prolixa erat. Nos ſimiliter vocamus, barbam lugentis uxorem, *barba de biudo.* Imperatorum verò uſque ad Neronem, barba raſa fuit, ut Aulus Gellius ſcribit, lib. 3. cap. 4. Verùm cùm multa de hac re dici poſſent, multaque eleganter congeſſerint noſtræ ætatis viri doctrina excellentia, & bene de ſacrarum litterarum ſtudio meriti, ſatis fuerit illos indicaſſe, quò nos ad alia properemus: illi ſunt Antonius Guevara dum explicat Habac. dicentem: *Denudaſti fundamentum ejus uſque ad collum,* & Alfonſus Mendoca quæſtione ſua 5. de Nazaræorum capite non tondendo.

Tonſura D. Petri. German. Baruch. 6. 20. Lev. 19. 27 Mart. li. 2. epigram. Agellius. Guevara. Mendoca.

12 Quia verò non ſolum ad lætitiam, aut luctum, ſed etiam ad militarem habitum uſurpabatur capitis, & barbæ abraſio, tum etiam ad quædam ſacrificia, ideò nihil molle, aut imbecillum, nihil parum pium, aut religioſum de hac capillorum detonſione exiſtimandum eſt. Certè Ambroſ. lib. 6 Examer. dixit, comam eſſe terribilem in bellatoribus: ſed tamen barbam raſiſſe erat militare volentis, ut ille dixit:

Capitis, & barba abraſio militaris. Ambroſ.

Si quem reciſa forte barba videris,
Mihi videtur militare velle.

Alexis.

Abantes quoque natura pugnaces, & cominus pugnandi periti anteriorem capitis partem tondebant, ne illias hoſtibus ad capiendum anſam darent; ob eandemq; rem ſuis ducibus, ut barbam raderent imperavit Alexander ut ſcribit Plutar. in Theſeo. Job itaque non ſolum veſtimenta abjicit luctaturus cum hoſte, ne teneri poſſit, ſed etiam capillos tondet, ut expeditior ſit cum reliquerit omnia.

Plutarch.

13 Sacrificari verò ſolitos capillos, præterquam quod ex Num. 6. conſtat; de ethnicis idem afferunt Cyril. in Lev. & Theod. quæſt. 28. Eugub. & Cajetan. Num. 6 ex profanis Lucian in Dea Syriæ, Sveton. in Nerone cap. 12 Tum etiam qui ex mari a tempeſtate evaſiſſent, abraſam comam ſacrificabant. Conſiderare igitur licet Jobum de his, quæ ſibi reliqua eſſent, ſpontaneam Deo oblationem facere; quo ſignificaretur, quæ ſibi ablata eſſent, ſui ſponte ablata, non invito, & incolumem ex tempeſtate formidanda tot fluctuum, atque tentationum evaſiſſe. Quid quod non ſolum capitis comam, & externa omnia bona Deo ſacrificat, ſed ſeipſum illi hac ceremonia initiat, & devovet? nam ſolebant quidem in ſacrificiis ſumma pecudum capita abradi; id quod ſignificavit Virgil. cum pro fœdere illo ſanciendo nuntiatum ſacrificium Latini regis deſcribit.

Capillos abraſos ad ſacrificia ſolitos. Cyrillus. Theodo. Eugub. Caietan. Lucian. Linus. Iobo nō invito ablata cuncta. Virg. 12.

Dant fruges manibus ſalſas, & tempora ferro
Summa notant pecudum, paterisque altaria libant.

Homerus.

Sumptum verò hoc ex Homero Iliad. 3. qui in ſacrificio deſcribendo ſcribit.

Hic ex Atridis cultum, qui in fortè ferebat,
Majoris gladii vagina in parte repoſitum,
Exivit, & media villos de fronte cemlist
Amborum pecudum.

Quod, ſi ex Græco ad verbum reddas, eſt piloſè capitibus agnorum diſſecuit. Non aliter manſuetiſſimus, & patientiſſimus Job ſuos ipſe capillos diſſecuit, & gratiſſimum Deo ſacrificium obtulit.

14 Sed illud omnino prætereundum non eſt, poſſe quoq; ceremoniam hanc abſciſſæ comæ ad mortis votum aut præviam quandam animi præparationem, & promptitudinem referri, qua ſe Job profiteatur, non ſolum omnia externa bona, ſed vitam etiam Deo jubente reddere paratum eſſe: nam ſolebant morituri omnia prius ornamenta, & honoris inſignia, ne illo habitu morerentur, deponere; capillos præſertim, & capitis coronam comamque, atque alia ornamenta his verbis deponit apud Statium,

Morituri comam abſcindebant Job ſe mori paratum abſciſſione capillorum profitetur. Statius ex. treme, 7.

Audio iam rapida curſum Stygis, atraque Ditis
Flumina, tergeminoſque mali cuſtodis hiatus.
Accipe commiſſum capiti decus, accipe laurus;
Quas Erebo deferre nefas.

Atque jamjam ſibi manus allaturas Phædra.

Placemus umbras; capitis exuvia cape,
Laceraeque frontis accipe abſciſſam comam.

Et quidem exiſtimaſſe videtur deluſa antiquitas eos, qui morti proximi eſſent à Proſerpina primum tonderi, & his quaſi primitiis initiari Orco, ſicque facilè è corpore ſolvi poſſe. Hanc profectò cauſam Didonis difficulter morientis Virgilius aſſignat, lib. 4.

Seneca in Hypol act. 5.

Tum Iuno omnipotens longum miſerata dolorem,
Difficileſque obitus, Irim demiſit Olympo,
Quæ luctantem animam, nexoſque reſolveret artus.
Nondum illi flavum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat, Stygioque caput damnaverat Orco;
Ergo Iris croceis per cælum roſcida pennis
Devolat, & ſupra caput aſtitit, Hunc ego Diti
Sacrum juſſa fero, teque iſto corpore ſolvo;
Sic ait, & dextra crinem ſecat, omnis & una
Dilapſus calor, atque in ventos vita receſſit.

Virgil 4. Aen.

Servius certè eo loco docet, ſolitos homines certis conſecrationibus adverſus fortunam adverſam ſe comparare, nec aliter diem ſuum obire. Sic quoque Glaucias jamjam periturus apud Statium,

Servius.

Jam complexa manu crinem tenet infera Juno.

Et eò certè reſpiciens Horatius dixit.

Stat. lib. 2. Sylvarum. Hor. Od. 28.

Mixta ſenum, ac iuvenum denſantur funera; nullum
Sæva caput Proſerpina fugit.

Se ipſum itaque Job tanquam vitem fructiferam, caputque ſuum ipſe putat, ut fructuum plus afferat in patientia Et demum adverſario inſultat, quòd neque capillum ſui capitis tangere potuerit, neque majorem ſibi dolorem, aut detrimentum intulerit ex direptione bonorum omnium, quam ſi capillos prolixiores, rem videlicet ſuperfluam, ſenſuque carentem totondiſſet.

Attonſus Job nihil ſe dolere ex direptione ſua oſtendit, teſtatur.

15 *Corruens in terram.* Luctus eſt corruere in terram, & ſedere in pulvere; ſed hoc loco potiùs eſt adorantis habitus; quare exponitur ſequenti verbo, adoravit: non aliter procumbentes, & proſtrati ſingulari animi gaudio perfuſi Magi, adoraverunt, Matth. 2. Sed quidem ſciendum, non eundem ſemper fuiſſe adorandi geſtum, & habitum; aliquando enim ſtantes adorationem exhibebant, ut notavit Auguſt. lib. 2. ad Simplic. quæſt. 4. & indicatur Iſa. 49. *Reges videbunt, & conſurgent principes, & adorabunt Dominum:* aliquando etiam ſedentes orabant, & adorabant, 2. Reg. 7. *Ingreſſus eſt rex David, & ſedit coram Domino, & dixit: Quis ego ſum Domine Deus,* &c. Numa etiam Pompilius, referente in ejus vita Plutarcho, ſedens adorabat, atque adeò non Reges ſolum, ſed cujuſvis generis homines, adoraturos ſedere jubebat. Pythagoras; volens omnium ſignificare in quiete, & tranquillitate animi Deo, & orationi vacandum. Sed certè inter omnes orandi, & adorandi habitus, magnæ cujuſdam animi demiſſionis, & penitùs ſe Deo devoventis eſt, ſupplicem ſe præbere, veneraturum ſupplicare, procidere in genua; nam qui procidit, nihil in ſe agnoſcit firmum, & ſtabile, & nihil in eo non agnoſcit gloria, & adoratione dignum ad cujus pedes accidit. *In conſpectu eius* (inquit David) *cadent omnes, qui deſcendunt in terram:* idest mortui, cùm terræ & ſepulturæ mandantur, videntur in terram corruere adoraturi Deum vitæ, & mortis Dominum, & auctorem reſurrectionis. Cadere itaq; mortuos in conſpectu Dei, videtur idem eſſe cum illo Pauli, præcipientis, *ut in nomine Ieſu omne genuflectatur,* non ſolum *cæleſtium, & terreſtrium, ſed & infernorum;* videlicet eorum, qui in ſepulchris reſurrectionem expectant. Ergo per Pleonaſmon dictum eſt *adoravit,* poſtquam dixit, *corruens in terram.* Gen. 18. *Adoravit Abraham pronus in terram,* Geneſ. 37. *manipuli adorantes;* idest incurvati, aut proſtrati coram manipulo Joſeph, & paſſim in libris Regum. Eſther 3. *Mardochæus non flectebat genu* (exponitur ſequenti verbo) *neque adorabat.* Matth. 4. v. 9. & c. 8. v. 2. Apoc 7. v. 11.

Corruere in terram habitus lugentis aut adorantis. Stantes adoraſſe. Iſa. 49. Sedentes oraſſe. 2. Reg. 7. Plutarch. Adorantē procidere quid. Pſ 21. 34. Pleonaſmos. Gen. 18. Gen 37. Eſther 3.

16 Quia igitur adoratio fiebat peculiari geſtu corporis, videlicet incurvatione aut genuflexione, aut capitis inclinatione, ideò verbum adorandi, *Sachach,* propriè eſt incurvare, aut humiliare ſe. Tum etiam adorandi verbū pro ſola incurvatione corporis, aut genuflexione externa accipitur, 4. Reg. 5. cùm Naaman poſtulabat ne ſibi culpæ imputaretur corporis incurvatio, & genuflexio in templo Remmon eo tātum fine, ut rex genuflexus cōmodè poſſet humero ejus inniti, hæc enim non erat intrinſecè malum; *Quando ingreditur dominus meus templum Remmon, ut adoret, & illo innitente ſuper manum meam ſi*

Adorare pro incurvare ſe. שחה 4. Reg. 5.

ado-

adoravero in templo Remmon adorante eo in eodem loco, ut ignoſcat mihi Dominus. Eadem ferre incurvandi, aut procumbendi ſimul, & adorandi ſignificatio in Græco, *Proſcyneo*. Non diſſimilis apud Latinos, eum etiam Plin. lib. 8. cap. 1. de elephantis dicat, Regem adorant, genua ſubmittunt. Propterea Damaſc. oratione 3. de imagin. cap. 5. ſic adorationem definit, *Adoratio eſt animi cedentis, id eſt, ſubmiſſi, & humilis ſignificatio*: cedit animus cadente, & procumbente corpore. Itaque Job *corruens in terram adoravit*,

Proſcyneo. Plinius. Damaſc.

17 *Militum procidere ad pedes Imperatoris, quid.*

Illud breviter addam genuflexionem, & ſupplicationem ad pedes Imperatoris, habitum fuiſſe ſtrenui militis coronam accipientis: ergo Job prius ſurrexit quaſi laceſſiturus hoſtem, & ſtrenuè dimicaturus, nunc procidit Deo ſupplicaturus, juſtam patiētiæ & fortitudinis coronā, & præmia cõſ cuturus.

18 *Iobi virtus inter duo extrema vitia conſtituta.*

Hoc tandem loco Gregorius inter duo vitia extrema Jobum conſtruit, utrioque reductum, videlicet inter indolentiam illam Stroicorum, ſeu dicas inſenſibilitatem, & ſtupiditatem; & ex altera parte mollitudinem, & puſillanimitatem, nimiumque ſenſum verberum & doloris. Nam ſurgens, ſcindens veſtem, tondens caput, oſtendit ſe flagella ſenſiſſe, & doluiſſe: corruens verò in terram, & Deum adorans, in bonitate de Domino ſenſiſſe, & Deū pluſquā ſuos filios honoraſſe.

19

Poteſt autem ſumma cum laude vir patientiſſimus cum aliis comparari, qui ſuorum filiorum mortem non acceperunt ſimili conſtantia; ſed vel in altero extremo conſtituti ſine ſenſu fuerunt, vel ad alterum propius accedentes luctui miſerabili ſe totos tradiderunt. Ex ſacris proferri poſſunt hæc exempla. Jacob unius Joſeph morte nunciata ad quem neq; imperium, neque ſacerdotium, neque duplex rei paternæ portio, aut familiæ conſervatio pertinere poterat, ut qui primogenitus nō eſſet, multis liberis aliis viventibus, tamen *ſciſſis veſtibus indutus eſt cilicio lugens filium ſuum multo tempore. Congregatis autem cunctis liberis eius, ut lenirent dolorem patris, noluit conſolationem accipere: ſed ait,* * *Deſcendam ad filium meum lugens in infernum.* Quaſi diceret: filio meo Joſeph mortuo, non poſſum ampliùs vivere; Malo mori, quam vivere, non vivente Joſeph. Quæ verba perturbati, & graviter dolentis, & mala ſua exaggerantis dixit eſſe Auguſtin. in quæſt. ſuper Gen. tranſegit autem Jacob in luctu & lachrymis, tres & viginti annos, qui à 16. ætatis Joſeph anno, uſque ad ejuſdem quadrageſimum fluxerunt. Deinde David, impium licèt, Abſalonem, regni & paterni ſanguinis ſitientem, neque regni, neque divinarum promiſſionum hæredem, tamdiù, tamq; graviter mortuum luxit, ut oportuerit ab immoderato mutiliq; fletu, & gemitu à fortiſſimo duce Joab cohiberi, & deterreri propoſita militum, & populi defectione, niſi ſibi à lachrymis temperaret. Cùm verò Ammonem filium nefarii inceſti, & ſtupri reum flevit interfectum, quòd ea in re minùs conſtantem ſe præbuerit, verbis fœminini generis rem hanc explicat Sacra Scriptura, quaſi mollem, & effœminatum fletum viro indignum tribuens 2. Reg. 13. *luxit* (in Hebr. verb. fœmininum luxit fœmina) *David filium ſuum multis diebus*:

Geneſ. 37.

** Con eſto dolor morirè, que no ſe me quitarà haſta que me echen la tierra encima. Auguſt.*

2. Reg. 19. 33.

2. Reg. 13. 37.

Plutarch.

Ex profanis hæc. Solon unus è ſeptem Græciæ ſapientibus, apud Thaletem Mileti diverſabatur; cùm verò Thales ex eodem numero ſapiens quendam peregrinum ſubornaſſet, qui ſimularet ſe Athenis veniſſe, & interfuiſſe funeri filii Solonis; cœpit Solon caput cædere, ut ſcribit in ejus vita Plutarch. atque alia facere, & dicere, quæ ab hominibus afflictis, & calamitate aliqua perfunctis fieri ſolent. Tum Thaletem ridentem his hominem aggreſſum ferunt. Hæc me, Solon, à nuptiis, & à procreandis liberis dehortantur, quæ te hominem fortiſſimum, & conſtantiſſimum infringunt. Julius Capitol. ſcribit Gordianum ſeniorem audita filii morte laqueo vitam finiviſſe. Similis mollitudinis, & paternæ inconſtantiæ mille paſſim occurrunt exempla.

Julius Capitolinus.

20 *Tit. Livi.*

Inter alia verò ad ſtupiditatem illud pertinet, quod de M. Horatio Pulvillo ſcribit Titus Liv. Decad. 1. li. 2. Is cùm templi dedicationi vacaret filii morte nunciata, nihilo plus à propoſito averſus, quam ut cadaver afferri juberet; orationem peregit, & templum dedicavit, quòd ſi hoc ad conſtantiam, & religionis pietatiſque cultum referatur, (quo etiam majori jure referendum eſt, quòd Heli ſuorum filiorum morte nunciata, nihil commotus eſt; ſed tunc tandem cùm accepiſſet arcam Dei captam eſſe à Philiſthæis, Cecidit de ſella retrorſum & fractis cervicibus mortuus eſt;) Multò tamen conſtantior, multoque pietatis, & divini numinis obſervantior Jobus, qui dolorem ex filiorum interitu maximum, lachrymas, & luctum in orationem, & pietatis divinique numinis cultum ita convertit ut totum ſe commotum humanitatis ſenſu oſtenderet; totum etiam ſe Deo, & orationi committeret; ſanctiſſimiſque verbis de Dei providentia, & de ſua orbitate philoſopharetur. Res par miraculo illi cùm vaccæ vitulis earum concluſis domi, trahebant arcam Dei, *itinere uno gradiebantur pergentes & mugientes, & non declinabant ad dexteram, neque ad ſiniſtram*.

1. Reg. 4. 18

1. Reg. 6. 12.

Verſ. XXI. Nudus egreſſus ſum de utero matris meæ, & nudus revertar illuc: Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſicut Domino placuit, ita factum eſt: ſit nomen Domini benedictum.

1 *Præclara Jobi ad omnes nuncios reſponſio. Ærumna impellunt ad philoſophandum.*
2 *Terram vocari matrem. Puerum recens natum ſtatui ſolitum in terra, veluti in matris gremio.*
3 *Puerum in terram cadere, & tolli, quid? Sepulchrum matris uterus.*
4 *Matris uterum ſimpliciter ab aliis accipi. Qui moritur, ſimilis eſt concepto.*
5 *Matris uteri nomen commune ſepulchro, & e contra. Quid inferiora terræ in David & Paulo, quid terra nativitatis.*
6 *Relativum in ſacro ſermone aliquando indicare aliquid interius menti obiectum.*
7 *Job bene in Deum animatus. Philoſophia rationes, & conſolationes uſurpatæ in ſacris.*
8 *Job ſpoliatus non plus dolet, quàm ſi perpetuò miſer fuiſſet. Quædam ex Seneca.*
9 *Job gloriatur ſe ſcire penuriam pati. Patientia, & Philoſophia tabula in naufragio.*
10 *Argumentatio qua ſe Job conſolatur. Particula, & notio illationis.*
12 *Vita hæc, via: tum etiam fabula peracta in terra theatro.*

Expectabant nuncii omnes, intenti ora tenebant dæmones, quid Jobus reſponderet, & quam affecti dolentiſque animi verbis ſignificationem daret: nam internas animi cogitationes clarè intueri non poterant. Reſpondit tandem ille; reſponſionemque fuiſſe telum, quo adverſarius fuerit confixus atque proſtratus, ait Proſper: cumque multa ab hoſte tela excepiſſet illæſus, ſed uno ipſe ictu percuſſit diabolum. Chryſoſt. pulchrè dixit horum verborum ſonitum clariorem, atque magnificentiorem extitiſſe, quàm ſi multarum tubarum clangoribus victor renunciaretur. Olympiod. ſuis improbum Satanam jaculis nunc confixiſſe, ait: nam pro ironica illa, & in contrarium accepta benedictione, quam Satanas ſibi, Deoque pollicebatur, hymnum canorum, & dulcem ad divinas laudes, & gratias agendas pro calamitatibus comparatum, edidit. Diceris etiam hanc eſſe cantilenam, quam coram mundo latrone cantat Jobus, viator nudus & vacuus. Non minus ſanè, multò etiam præclarius adverſa utitur fortuna, & Philoſophiæ præceptis, quàm Zeno ille ſapientiſſimus, cui cum navis una oneraria ex bonis omnibus tantùm reliqua eſſet, eàm accepiſſet cum mercibus periiſſe; Benè ſanè, inquit agis fortuna quæ ad pallium obſoletum illud me, & ad Stoam redegiſti. Diogenes in exilium pulſus, tunc tandem philoſophari auſpicatus eſt; utriuſque auctor Plutarch. Jobum tamen ad ſublimiorem, excellentioremque philoſophandi rationem tanta bonorum omnium, filiorumque orbitas redegit. Simile quid Gregor. Niſſenus obſervat in Moyſe; nam ab eo, quem ſervandæ pacis, & non contendendi cum fratre admonebat, injuriam & repulſam paſſus, ad contemplationem impulſus eſt, ut civitatum relicta turbatione ſecum ipſe vivere mallet.

Qualis fuerit Job reſponſio. Proſper. Chryſoſt. Olymp.

Job præclare utitur Philoſophiæ præceptis. Zeno. Diogenes Plutarc. de tranquilli. anim. Greg. Nyſſenus. de vita Moyſ.

Sed ut graviſſimam ſententiam intelligamus, illa priùs verba explicanda ſunt, quæ de utero matris loquuntur, & de revertendo illuc. Chryſoſt. exiſtimat terram vocari matrem, tam in prima parte, quàm in ſecunda: quem ſenſum D. Thomas non reiicit, ita ut de Adamo in ſua perſona loquatur, aut vero in univerſum de homine: namq; cum primùm formatus homo eſt à Deo; de terræ gremio, quæ formando corpori materiam ſubminiſtravit, prodiit, ſuſceptuſque eſt in lucem Similiq; ratione videtur, Geneſ. 2. dictum, *Formavit Deus hominem de limo terræ*, ſicut cùm pater materque hominis explicantur, Matth. 1. *Iudas genuit Phares, & Zaram de Thamar.* Quare cùm ſuæ mortis, & reverſionis in terram admonetur homo, ſimul etiam ſuæ originis, ſuæq; nativitatis ex terra admonetur à Deo Geneſ. 3. *donec revertaris ad terram, de qua ſumptus es; quia pulvis es, & in pulverem reverteris*. Res quidem non obſcura iis, qui naturali lumine ducuntur: nam Pythicam illam vocem, quæ ex intimo ſpecu Tarquiniis ab oraculo ſciſcitantibus, ad quem priùs ſumma Romani Imperii devolvenda eſſet, reddita eſt hujuſmodi, *Imperium ſummum*

2 Chryſoſt. D. Tho. Terra, hominis mater. Gen. 2. 7. Matth. 1. 3 Gene. 3. 19

Roma

Roma habebit, qui veſtrum primum, ô juvenes, oſculum matri tulerit; percalluit quidem alio ſpectare ratus, ac deluſi comites,
Livius. Brutus; qui veluti ſi prolapſus cecidiſſet, terram oſculo contigit; ſcilicet, quod ea communis mater omnium mortalium eſſet: rem ſcribit Liu. 1. Annal. Quare cum primùm naſcebatur puer, non tam puerperæ, quæ illum enixa fuiſſet, quàm terræ matri filius tribuebatur acceptus, & editus: ſi enim puer vitalis erat, ſublatus ab obſtetrice ſtatuebatur in terra, ut Varro ſcribit; apud Martial lib. 2. de vit. Patrum: idemque libro primo de lingua Latina ait: antiquos ubi primo infans natus eſſet, nudum confeſtim in terra ſternere, Opemq; Deam, quæ & ipſa terra eſt, implorare, quæ velut mater naſcentis eſſet auxilio: ejuſdem rei meminerunt Feſtus Pomp. Suetonius in Auguſto cap. 5 & in Nerone cap. 6. Servius in 10. Æneid. atque Auguſt. 4. de civit. cap. 10. cum falſa numina in unicum verum numen, Deumque refert, ſic ſcribit: *Ipſa opem ferat naſcentibus excipiens eos ſinu terræ, & vocetur, Ops; ipſe levet de terra, & vocetur Levana.* Seneca quidem de ea cæremonia loquitur libello de moribus, *Omnes* (inquit) *infantes terra nudos excipit*: & Plinius lib. 2. cap. 65. *Terra nos naſcentes excipit*: initio verò lib. 7. comparans hominem cum reliquis animantibus, quòd inter cuncta ſolùm inermem, nudumque natura creaverit; *Hominem* (inquit) *tantùm nudum, & in nuda humo natali die abjicit ad vagitus*: tandem Macrobius lib. 1. cap. 12. ex Labeonis ſententia tradit, Maiam Deam terram eſſe, & Mercurium illi in ſacris adjungi; quia vox naſcenti homini contactu terræ datur; tandemque Opem vocari, quòd ipſius auxilio vita conſtet, & Fatuam à fando, quòd infantes partu editi non priùs vocem edunt, quàm attigerint terram; & Faunam à favendo, quòd omnium uſui animantium faveat; & Bonam, quòd omnium nobis ad victum cauſa bonorum eſt; denique magnam matrem in ſacris appellari.

Tunc rectè natus in terra ſtatuebatur.
Varro.
Feſt. Pom.
Suetonius.
Servius.
Auguſt.
Seneca.
Plinius.
Macrob.

3
l. 3 C. de poſth. Hinc natum videtur, ut naſcentes infantes dicerentur in terram cadere: qua ratione Juſtinianus Imperator dixit: *Poſthumum, qui vivus perfectè natus eſt, licet illicò poſtquam in terram cecidit, vel in manibus obſtetricis deceſſit, teſtamentum rumpere.*
Statii Pap. Huc illud pertinet Statii Papinii lib. 1. Sylvarum.

..... Tellure cadentem
Excepi, fovique ſinu, nec colla genaſque
Comere; nec pingui crinem deducere amomo.
Ceſſavit mea, nate, manus.

Sap 7. 3. Planeque hoc videtur eſſe quod Salomon Sap. 7. de ſe teſtatur: *Ego natus accepi communem aerem, & in ſimiliter factam decidi terram.* Atque inde tollere filium dicitur, qui filium habet; quòd illum pater de terra jacentem tollebat. Quem verò parentes non agnoſcerent, neque vellent ſuo nomine educari, aut nutriri, non tollebant. Hoc Soſtrata ad Chremetem
Tert. in Heaut. Sc. 1 maritum.

Meminiſti me eſſe gravidam,
Et mihi te magnopere interminatum,
Si puellam parerem, nolle tolli?

Ex his igitur perſpici poteſt terræ gremium, *matris uterum* vocari à Jobo, de qua homo ſublatus ſit nudus. Atque hujus interpretationis illa confirmatio eſſe poteſt, quod ſecunda pars de terra quoque intelligenda ſit; quare particula, illuc, quæ vim referendi habet, terram intelligi poſtulat in prima
Hier. 10. 9. parte, ſic legunt; *& nudus revertar in terram.* Hieronymus
Proſper. epiſt. 20. ad Teraſiam. Proſper parte prima, de prædictioni-
Gaud. Bri. bus, Gaudent Brixianus, ſuo tractat. 10 in ſcripturam. Cyprian.
Cyprian. oratio. de mortalitate. *Nudus exivi de utero matris, nudus etiam*
Gregor. *ibo ſub terram.* Is ergo erit ſenſus, quem Greg. quoque expreſſit; nudum me naſcentem, & in hanc lucem venientem terra protulit; nudum me hinc exeuntem, & diſcedentem terra recipiet.

Alii ſimpliciter accipiunt matris uterum, quæ illum genuit, & peperit. Et relativum, illuc, non accipiunt pro illo eodem loco, ſed pro alio ſtatu, vel loco ſimili, ut hæc ſit ſententia, nudus revertar in locum & ſtatum ſimilem, in quo ſpoliatus ſim omnibus humanæ vitæ præſidiis, & jaceam in tenebris & anguſtiis; nimirum in terræ ſepulchro, quod ſimile profectò eſt materno utero, nam licèt moriens homo videatur naſci ad alteram meliorem vitam, & avelli quaſi ex terræ viſceribus dolore mortis obſtetricante: ideoq; ſicut naſcitur invivus, & repugnans puer, ſic etiã ex terra avellitur, cui hæreb.t
Greg. Niſ. vitus, & repugnans homo: quam utriuſq; ſtatus comparationem eleganter perſequitur Greg. Niſſen. oratione de dormientibus. Tamen ad rem præſentem defunctum videtur parens terra intra ſe, quaſi in ſuo utero excipere, & conſpicere tanquam mortuum ſemen, ut vivum reddat in reſurrectione; & quaſi novum fœtum in regeneratione excludat. Pulchra item

Terra cadaver excipit velut maternum ſemen.

Niſſen. eſt apud Niſſen. nativitatis cum reſurrectione collatio. Hæc
Eccl. 40. 1. vero interpretatio ſimile habet Eccleſ. 40. *Jugum grave ſuper filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, uſque in diem ſepulturæ in matrem omnium.* Nam de ventre matris eorum, dixit: id eſt, de ventre matris, quæ unumquemque genuit, & peperit; poſtea verò dixit, matrem omnium, communem omnium defunctorum parentem; ſepulturam verò quaſi terræ uterum; quipe viſcera.

5
Sepulchrũ atq; maternus uterus & nomine ſimili. Hinc eſt, ut nomen ſepulchri utero materno commune ſit in ſacro Sermone Sepulturam ſignificant inferiora terra. Pſal. 62. *Introibunt in inferiora terra, tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt*, id eſt, occidentur vel gladiis confoſſi vel beſtiarum dentibus dilacerati; & tandem ſepulturæ tradentur. Eodem nomine intelligitur maternus uterus Pſalm. 138. *Non*
Pſ. 26. 10. *eſt occultatum os meum à te, quod feciſti in occulto, & ſubſtantia*
Inferiora terra, quid in ſacro ſermone. *mea in inferioribus terra*, in matris videlicèt alvo, tanquam in recondita, & ab omni perturbatione ſemota officina, tu ipſe hominis opifex qui omnium es artifex. pro tanti tamque ſubtilis & elegantis opificii dignitate remotis arbitris me te-
Pſ. 138. 15 cilli, & quaſi acu pinxiſti, & variegaſti. Eam enim vim habet verbum faciendi, in fonte Sic & Paulus de Chriſto Domino ad Epheſ. ſcripſit: *Deſcendit primum in inferiores partes*
Epheſ. 4. 9. *terra*: Quod alii de deſcenſu ad inferorum limbum; alii de ſepulchro accipiunt; argutè verò alii de deſcenſu ex cælis in viſcera puriſſima ſanctiſſimæ Virginis; ſubterranea namque ſtatio ſicut & maternus uterus, caliginoſa loca ſunt, & valde humilia & abjecta, quem tamen locum non horruit Dei filius, qui lux ipſa eſt. Simili ratione ceti ventrem, cum ſepulchri & inferiorum terræ partium nomine conjunxit Jonas
Jona 2. 3. c. 2. *De ventre* (inquit) *inferi clamavi*, id eſt, de ventre, qui eſt velut infernus locus & ſepulcrum, quod uſurpavit Chriſtus Dominus, & ſimilitudinis figuræque ratione expoſuit, *ſi-*
Ma. 12. 40. *cut fuit Jonas in ventre ceti, ſic erit filius hominis in corde terra*: quaſi diceret; in inferioribus terræ, in viſceribus, in ſepulchro: non aliter Prov. 30. Sepulchro æquè ac vulvæ, aut
Pro. 30. 10 matrici tribuitur inſaturabilitas. *Tria ſunt inſaturabilia, infernus, & os vulva; & terra quæ non ſatiatur aqua.* Ut autem relativum, illuc, commodiorem habeat ſignificationem, non debet accipi pro quolibet ſepulturæ loco, aut pro qua-
Terra nativitatis, peculiariter mater. libet terræ parte indiſcriminatim, ſed pro illa, quæ illum genuit, quæ dici ſolet terra nativitatis; à qua cum cadaver excipitur, mortis quoddam ſolatium eſt; ſicut Jerem. 22. dicitur; *Nolite flere ſuper mortuum, neque lugeatis ſuper eum*
Jer. 22. 10 *fletu; plangite illum, qui egreditur, quia non revertetur ultra,*
Gen. 47. 30 *neque videbit terram nativitatis ſua.* Propterea Jacob de ter-
Gen. 50. 24 ra & ſepultura Ægypti, non tanquam de matre, ſed tanquam de noverca loquebatur. Joſeph quoque aſportari alio juſſit oſſa ſua cùm moreretur.

6
Relativũ deſignat aliquid ad intellectũ & cogitationem. Tandem licèt paulo duriùs, ſed tamen non eſt inutile, quòd alii relativum, illuc, non referunt ad præcedentia, ſed accipiunt demonſtrativè; ita ut indicetur Deus, vel beatitudo, & ſtatus futurus, in quæ Jobus tunc haberet cogitationem defixam; Sic Clemens in Catena, & Niſſen. oratione, de 40. martyribus. *Deponebant* (inquit) *tunicarum amictum, dictum illud Jobi adjicientes, nudi ad eum, qui hinc nos introdu-*
Clemens. *xit abibimus*, quaſi diceret, qui me nudum huc miſit, cùm
Niſſenus. nudus ad eum rediero, non me agnoſcet, non aſpernabitur. Similiter Pſalm. 35. relativum non refertur ad præce-
Pſ. 35. 13. dentia, ſed demonſtrat aliquid cogitationi, & intellectui; *ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem*, videlicèt in barathrum, & gehennam, quam ſibi objiciebat Pſaltes, cum nulla illius mentio præceſſiſſet. Jam nunc totius ſententiæ expendenda vis.

7
Quam bene de Deo ſentiat Job. *Nudus egreſſus ſum.* Ante alia obſervandum, quàm ſit Job benè in Deum animatus, cùm pro Dei cauſa & providentia adverſus ſeipſum, itaque bona omnia exquiſitis argumentis diſputet: at è contra improbus dæmon rationes & calumnias contra Deum excogitaverit, & mulieri obtruſerit. Deinde ponderandum eſt, virum ſapientiſſimum non uti ſolatio ali-
Philoſophia conſolatione uſus Job. quo, aut ratione ſublimiori, quam illa, quæ ex Philoſophia peti potuit, quod ad animi conſtantiam, & calamitatum contemptum quemdam referendum eſt; non enim calamitates amplificat, ſed potiùs extenuat: nam illis non cenſet adhibendum aliud arcanius remedium, aliudve magis præſens allevamentum ex reconditiori medicina petitum, ſed facilè quoddam, & quod cuique obvium ſit; quaſi diceret, nihil mirum me ſic affici: quod enim patior, ex communi naturæ, divinæque providentiæ lege provenit: agit mecum Deus tanquam cum homine: homo ſum, humani à me nihil alienum exiſtimo; tentatio me non *apprehendit niſi humana*, levis, facilis

lis tolerata, non difficilis ad vincendum. Non aliter Paulus
Rom. 6. 19. cùm virtutis, & pietatis colendæ laborem & difficultatem extenuat: *Humanum*, inquit, *dico*, *propter infirmitatem carnis veſtræ*, quod in hominis ratione, quod in quotidiana conſue-
Animi recti conſtantia, & mundo renunciantis. tudine, quod in humanis viribus poſitum ſit, divina etiam accedente gratia, *ſicut exhibuiſtis membra veſtra ſervire iniquitati ad iniquitatem*, &c. Adde etiam in his verbis conſiderari poſſe affectum viri conſtantis, & mundo valedicentis, penituſq; renunciantis: nihil, inquit, eſt quod erga mundum me gratum, aut ullius beneficii memorem exhibeam; nihil ex hoc mundo mecum aufero, nihil illi acceptum referam, nihil, quòd à me ille repoſcat; nihil rurſus quod cum illo nudus es poſtulem; nam nudus in mundum veni, ab eo nudus.

8 *Paupertas æqualis amiſſioni fortunarũ.* Et nudus revertar. Videtur parem facere paupertatẽ amiſſioni fortunarum, cùm hæc ratio par allevamentum eſſe poſſit, aut homini, quem ſemper preſſit inopia, aut qui magnarũ facultatum jacturam fecit. Et rectè quidem, nam qui dives extitit, ſpiritu tamen pauper extit, neque plus cruciatur bonorum ſpoliatione, quàm ſi nunquam dives extitiſſet. Secus multò acerbior eſt diviti miſer ſtatus, quàm homini miſero illa ſua perpetua, & conſtans inopia: ingentis enim infœlicitatis genus eſt, fuiſſe aliquando fœlicem: eleganter de re hac differit Seneca l. 3. de tranquillitate vitæ c. 8. *Erras* (inquit) *ſi putas animoſius divitias detrimenta ferre. Bion eleganter ait nõ minus moleſtum eſſe calvis, quam comatis pilos velli: idem ſcias licet de pauperibus locupletibuſque par illis eſſe tormentũ, utriſq; enim pecunia ſua adhæſit, nec ſine ſenſu avelli poteſt, tolerabilius autem eſt faciliuſq; non acquirere quam amittere, ideoq; lætiores videbis, quos nunquam reſpexit fortuna, quam quos deſeruit. Reſpice agendum mundum, nudos videbis Deos omnia dantes, nihil habentes. Hunc tu pauperem putas, an Diis immortalibus ſimilem, qui ſe fortuitis omnibus exuit?*
Infælicitatis genus, fuiſſe fœlicem. Seneca.

9 *Gloriatur in ſua nuditate Job.* Gloriari præterea in ſua nuditate videtur Job; quaſi diceret, quod homo inter cuncta animalia inermis ſit, nuduſque naſcatur, ingens naturæ parentis beneficium eſt, nam intellectum illi, & ſapientiam pro armis, pro indumentis, & pro reliquis vitæ ornamentis dedit, & nuditas ipſa ad Philoſophiã, ſolertiam, induſtriam hominem compulit. ut qui nudus natus eſt, ſciat omnia comparare, quæ ad victum & veſtitum neceſſaria ſunt, ſed ego tamen ſublimiorem aliam ſapientiam edoctus, ſcio non ſolùm *abundare, ſcio eſurire, & penuriam pati, in omnibus & ubique inſtitutus ſum*, didici in quibus ſum, *ſufficiens eſſe*, nudus vivam; nudus quod vitæ, & vitæ mihi reliquum eſt, conficiam nudus revertar; & cum nuditate conjunctam vitam Deo gratus referã acceptam. Sapienter Plut.
Plutarch. de animi tranquillitate ſcripſit, in fortunarum amiſſione non eſſe oblitteranda communia, ſed aliquo in loco numeranda, gaudendumque quòd vivimus, quòd valemus, quòd ſolẽ aſpicimus, inſaniq; eſt cruciari perditis, ſalvis non lætari ſed puerorum more, quibus ſi quis ex multis ludicris unum, ademerit, etiam reliqua omnia diſiiciunt, plorantque & ejulant.

Patientia, & Philoſophia veluti tabula in naufragio. Ad hæc cùm nudum ſe reverti dicit in terram, videtur de naufragio fortunarũ ſuarum unica patientiæ, & Philoſophiæ tabula arrepta nudum ſe committere fluctibus, nudumq; conari enatare ad ſepulturæ littus, terramq; tenere, quæ futura ſit ſuæ calamitatis, & naufragii ſubſidium. Simile Plutarch. ad animi tranquillitatem præceptum tradidit. *Si inopinatum quid & grave ingruerit, proſtraveritque eum, propè eſt portus, atque ex corpore ſic, nea rimoſa lembo enare licet.*
Plutarch.

10 *Argumentatio a Iob confecta.* Tandem hæc ſententia argumentationis cujuſdam vim habere videtur. Ergo, inquit, anticipare mea voluntate extremam ſortem, & nuditatem volo, & gaudeo, neceſſarium enim eſt, ut nudus ex hac vita diſcedam: probat id neceſſariũ fore hac ratione, *Nudus egreſſus ſum de utero matris meæ, &* (ergo propterea,) *nudus revertar illuc*, illa enim conjunctio vim habet particulæ quam vocant, rationalis, aut cauſalis, & notæ illationis: ſicut Gen. 3. *Vocem tuam audivi in paradiſo, &* (ideò) *timui &* (propterea etiam) *abſcondi me*. Iſ. 43. *Ex quo honorabilis factus es in oculis meis, & glorioſus, ego dilexi te, &* propterea, *dabo homines pro te*. Sic etiam conſequentiæ vim habet apud Paul. 1. ad Thim. 6. *Nihil intulimus in hunc mundum haud dubium quia neq; auferre quid poſſumus*. Eccl. 5. *Sicut egreſſus eſt nudus de utero matris ſuæ, ſic revertetur, quomodo venit, ſic revertetur*, vis autem illationis in eo conſiſtit, quòd cum nudi naſcamur, non ſunt propria nobis hæc bona externa, quæ nobis vita ſubminiſtrat, ſed commodato, & ad uſum conceſſa quandiu hic ſumus, quare non licet nobis hinc ab euntibus ea nobiſcum aſportare, ſicut dicitur. Pſ. 48. *Quoniam cum interierit, non ſumet omnia* (nihil) *neque deſcendet cum eo gloria ejus*, non aliter atq; famulus, qui in viri principis domum nudus ingreditur, veſtes ſtatim & ornamenta accipit, gladium, pallium quibus aut aſſeclam, aut anteambulonem viri nobilis honeſtè poſſit agere, ſed depoſiturus tamẽ & relicturus ea omnia, cùm domum dominumque deſeruerit, quippe quomodo venit, ſic revertetur; nudus ingreſſus eſt, nudus abibit. Sic ferè philoſophatur Seneca, dum Polybium in fratris morte conſolatur c. 30. *Si quis pecuniam creditam ſolviſſe ſe moleſtè ferat, eam præſertim cujus uſum gratuitum acceperat, nonne injuſtus vir habebitur? cogita jucundiſſimum eſſe quòd habuiſti, humanum quod perdidiſti*, ſed de hoc paulò poſt cum ipſo Jobo iterum.
Particula, Et, nota illationis
Gen. 3. 10.
Iſ. 43. 4.
1. ad Th. 6. 7.
Ec. 5. 14.
Pſ. 48. 18.
Seneca in Conſol. ad Polyb.

11 *Vita hæc via quædã* *Egreſſus ſum & revertar*. Indicatur vita hæc eſſe via quædã, & iter difficile; mortales verò omnes, viatores: res in Scripturis frequens. Quod dicit revertar, intellige, conficiam integrum vitæ ſpatium, & iter; cumque in fine conſtitero, circulum videbor abſolviſſe, & ad initium reveniſſe, unde digreſſus ſum, ſed non iterum per eandem viam reverſus, ſicut ſcriptum eſt *Semitam per quam non revertar, ambulo*. Et iterum: *Quaſi aquæ dilabimur, quæ non revertuntur* Sed verbo egrediẽdi, oſtium humanæ vitæ ſignificatur; oſtium item alterum, per quod intrant, qui revertuntur; eſt enim vita hæc quaſi ſcæna quædam, in qua humanarum rerum omnium & vanitatis fabula peragitur, mortales omnes fabulæ actores ſunt, veniunt abeunt, terra theatrum eſt: *Nam generatio præterit, generatio advenit, terra autem in æternum ſtat*: Duo in theatro oſtia, egredientibus unum, id eſt ortus, abeuntibus & revertentibus alterum, id eſt occaſus, & mors; veſtes ſcenicæ commodatæ ſunt, neque ſecum defert veſtem regiam, qui Regem egit; omnes nudi ingrediuntur, ſi quas ſumant veſtes, alienæ ſunt, & commodatò acceptæ, tantiſper, dum fabula agitur, eſt enim *quaſi dives, cum nihil habeat*. Illud verò ſeriò cogitandum, quòd ſtatim atque quis egreſſus eſt in hoc vitæ, terræq; theatrum, non permittitur immorari: *Præterit enim figura hujus mundi*; ſtatim reverti cogitur: nam quantum in vita procedimus; tantum ad mortem, & vitæ exitum accedimus, noſtrum itaque vivere, reverti quoddam eſt.
Job. 10. 22.
2. Reg. 14. 14.
Eccl. 1. 4.
Pr. 13. 7.
1. Cor. 7. 31

Dominus dedit, Dominus abſtulit.

12 *Divinæ providentiæ conſideratio ad levandas ærumnas. Job nullam agnoſcit cæcum fortunam. Providentia aſſerta in Eccleſ. & Iſai.*
13 *Deo permittenti aliquando tribuitur effectus: Viri conſtantia adverſus hoſtem.*
14 *Deus bona conferens non abdicat a ſe Dominium. Male parta, male dilabuntur.*
15 *Divinum beneplacitum præ ingenti ſolatio. Dei verbum ratio, & cum ratione omnia diſponens.*
16 *Iniqua actio Deo diſplicens paſſio placens. Harum conſideratio & præciſio in ſacro Sermone. Explicatus Geneſis, Jeremias, Joan. Petrus.*
17 *Nomen rei pro re ipſa; nomẽ fama celebrior.*
18 *Glorioſus Deus in affligendis juſtis ex Paulo, & Petro.*
20 *Gratiæ pro calamitatibus agendæ: hæ ſunt dona, lucra Beatitudo. Pſal. Illuſtratus paraphraſi.*

HÆc eſt ſecunda ſuæ calamitatis, & inopiæ conſolatio, & præcedente quoq; paulo ſublimior, ut quæ non petatur ea conditione humanæ naturæ, ſed ex divina providentia; ſunt enim mala omnia, & calamitates ejuſmodi, ut velut in ſtatera poſita, quanto in lance una graviora ſunt, tanto in ſublimiores de Deo, & de illius providentia cogitationes, mentem in lance altera conſtitutam attollere poſſint.
Calamitates quò graviores, eò ſublimiores cogitationes adminiſtrant.

Primò ergo rectè, & accommodate ad cogitationem, quam illi Dæmon ſuggerebat, de criminando aut negando divinam providentiam, illam tuetur & aſſerit, cum judicio, & ratione nunc Deum dare, nunc auferre mortalibus bona, quare nullum agnoſcit caſum, aut fatum, nullam cæcam fortunam, quæ ſine delectu, aut ſcientia mala, & bona diſtribuat. Quod etiam Eccleſ. 11. Explicat Sapiens, contra cæcam fortunam diſputans, dum de ſubita & inopinata pauperis fœlicitate loquitur: *Oculus Dei*, non cæca Dea, ſed providentia divina, quæ procul videt, & providet omnibus *reſpexit illum in bona*, ut bonis locupletaret; *Bona & mala, vita & mors, paupertas & honeſtas à Deo ſunt*; cuncta ex illius oculo, & providentia proveniunt hominibus, quare rem hanc falſis numinibus à deluſa antiquitate tributam ſibi vendicat Deus, & fortè cum alluſione ad biformem, bicoloremque fortunam quam pingebant duplici facie, anteriore alba, poſteriore nigra, apud Iſaiam 45. *Formans lucem, & creans tenebras* non ſolum ſingula per ſe, ſed viciſſitudinem, & commutationem lu-
Iob nullã agnoſcit fatum, ſed divina providentia omnia tribuit.
Ec. 11. 14.
Iſ. 45. 7.
Bicolor fortuna.

eis cum tenebris ; fœlicitatis cum miſeria,) facies pacem (bonorum omnium affluentiam) *& creans malum* (egeſtatem, inopiam) *Ego Dominus faciens omnia hæc.*

13 Deinde quæ alii abſtulerant ait Deum abſtuliſſe; vel quia, ut Origenes ait, non cogitaret hæc contigiſſe procurante dæmone, ſed ſolo Deo jubente, & volente, aut verò permittente id latronibus (nam quoad fieri potuit ſeſe dæmon occultavit) Permiſſio autem non ſolum negativa, ſed etiam ea, per quam Deus velit auferre ſuperabundantia auxilia, quæ ſi conferret, res non fieret: ſufficit ut Deo effectus aliquis tribuatur, licet is cum peccato in homine agente conjunctus ſit. Hinc non ſolum impiè, ſed ignoranter etiam Calvinus colligebat, & quidem ex hoc loco, Deum eſſe cauſam peccati. Qua de re pluribus Theologi diſputant in ſcholis, & contra Zuinglium, Calvinum Bezam doctè, & copioſe Pater Robertus Bellarminus Tomo 3. Controverſiarum libro ſecundo. Præterea id pertinere videtur ad viri juſti cõſtantiam, & animum virtutibus exaggeratum, ut quæ Dæmon diripuerit, dicat Deum permittentem diripuiſſe, ne ulla in re videatur agnoſcere dæmonem ſe ſuperiorem, aut ſibi ulla ratione nocere potuiſſe: nihil enim ſibi negotii cum illo; nam ut eſt in *Proverbiali vulgi Sermone, nihil illi boni acceptum debere, nihil inferendum mali timere ſe profitetur; refert in Deum cuncta.

Origenes.

Permiſſio tribuis Deo effectum.

Calvini ignorantia & impietas.

Bellarm.

Viri juſti conſtantia contemnētis hoſtem.

** Ni lo temo, ni le devo.*

14 Verba verò hujus ſententiæ ſingula vim habent: *Dominus dedit*, qui dedit commodato, nec abdicavit a ſe dominium, ut cum velit, ſuo jure repetere poſſit. Dominus enim cum ſit, auferre poteſt quod ſuum eſt,

Si dederis prelatus ero; repetiveris, æquus.

Qua de re ſapienter Seneca dixit; *Iniquus eſt, qui muneris ſui arbitrium danti non relinquit; avidus qui non lucri loco habet, quod accepit; ſed damni quod reddidit, ingratus eſt, qui injuriam vocat finem voluptatis; ſtultus, qui nullum fructum eſſe putat bonorum, niſi præſentium: qui non & in præteritis acquieſcit, & ea indicat certiora quæ abierunt, quia de illis ne deſinant, non eſt timendum.* In Heb. *Jehova* dedit & *Jehova* abſtulit; hæc omnia a principio eſſendi, & bonorum omnium fonte manarunt, ad locum unde exierunt revertuntur: interim gratias illi agam, quòd dum præterfluerent, me, domumque meam gaudio, & lætitia perfuderunt, ſed *revertuntur* tamen, ut in ſpem adducor, *ut iterum fluant*: idem enim permanet fons ille affluens bonorum omnium: *ſine pænitentia enim ſunt dona Dei*: quare abſtulit, non ut auferret, ſed ut meliora, dupliciaque de ejus manu recipiam. Inſuper cum benignus, atque propitius fuerit cum dedit, benignus profectò atque propitius extitit auferendo; idem enim omnino extitit, qui *dedit*, & qui *abſtulit*. Denique cum Deum abſtuliſſe dicit, ſuam innocentiam profiteri videtur, ſuaſque divitias, & facultates non ex iniquitate, & rapina conflatas, ſed a Deo bonorum omnium largitore donatas. Has enim nemo aufert, niſi qui dedit; aliæ verò, quæ *Mammona iniquitatis* dicuntur, facile patent diripientibus; *& ærugo & tinea demoliuntur, fures effodiunt, & furantur.*

Deus dans non abdicat Dominium a ſe.

Seneca.

Ad Polyb. 29.

Male parta male dilabuntur.

Luc. 16. 9.

Matth. 19. 20.

15 *Sicut Domino placuit.* Deſideratur hæc ſententia in Hebræo; habetur tamen in Septuaginta; & eam retinuit Gregorius ex antiqua lectione Latina; atque hæc eſt tertia ſe conſolandi ratio, reliquis quoque ſublimior, & excellentior, quæ ſumitur ex divino beneplacito; qua videtur occurrere tacitæ ſuggeſtioni, ut adverſus hoſtes, & latrones excandeſceret; nihil enim ſibi cum hoſtibus interceſſiſſe negotii dicit, neque ſentire ſe ab illis laceſſitum, aut læſum; nam in divinam voluntatem tantum reſpicit, cui nihil iniquum, aut injuſtum placere poteſt: quare minime ſe ſpoliatum ab iniquo hoſte conqueritur: Deo, cui ſumma, & prima agendi ratio ineſt, hoc ita fieri placuit; mihi igitur illius voluntas pro ratione ſumma eſt. Verbum Dei, qui Dei filius, & ſapientia Patris eſt; Logos, Græcè dicitur, quod vocabulum etiam rationem ſonat, quòd ſicut per filium, ita per ſummam rationem cuncta diſponat. Hac ſe ratione ſolabatur in ſuo morbo, & dolore Nazianz. *Gratias, inquit, ago, ut in lætis rebus, ita etiam in acerbis: quandoquidem illud exploratum habeo, nihil rerum noſtrarum apud ſummam rationem expers rationis eſſe.*

LXX.

Tertia cõſolationis ratio ex divino beneplacito.

Deus ſumma ratio & omni ratione diſpenſans omnia.

Naz. ep. 63

16 *Ita factum eſt.* In iis malis, quæ cum ſummo hoſtium ſcelere accepit, habet vir ſanctiſſimus, quod ſibi, quod etiam Deo ſummopere placeat; videlicet non actionem iniquam Dæmonis, aut latronum, ſed ſuam ipſius paſſionem; quæ, a quocumque inferatur, & fiat peccatum non eſt ea ratione qua paſſio eſt; atq; in ea Deus complacet, tanquam in re ſibi gratiſſima. Quæ paſſionis piiſſimæ ab iniqua actione diſtinctio, & quaſi præciſio Theologica, indicatur, cum per verbum paſſivum hæc ſententia profertur; *Sicut Domino placuit, ita factum eſt*: cum tamen ſicut Domino placuit, nõ fecerint Dæmon, atque Sabæi. Ejuſmodi loquendi formæ vim atque proprietatem in re ſimili explicanda ſubtiliter ſemper obſervant Sacræ literæ. Geneſ. 45. ait Joſeph fratribus: *Non veſtro conſilio, ſed Dei voluntate huc miſſus ſum*; cum tamen minime Dei voluntate invidi fratres illum ablegaverint, & vendiderint; deinde c. 50. dum ſuorum fratrum ſcelus extenuat, aut excuſat: *Nolite timere; num Dei poſſumus reſiſtere voluntati?* cujus loci lectio varia eſt; Septuaginta, *Dei enim ſum ego.* Aquila, & Symmach. *Nunquid .n. pro Deo ego?* quod reſpondet Hebræo. Alii ex eodem fonte; *Quoniam nunquid ſub Deo ego? aut, Nunquid loco, aut vice Dei ego?* eodem recidunt omnia: ego res meas non mea voluntate, aut conſilio agendas duco; Dei voluntati me totum nunquam non permiſi; *Non ſum ego Deus*, neque loco aut vice Dei, ut mea voluntas ſit regula gerendorum; Dei ſum ego; Dei voluntati ſubiicior, illi de me decernenti, prout illi placuit, reſiſtere neq; poſſum, neque debeo: hæc autem Dei voluntas fuit, ut mitteretur Joſeph, non ut fratres mitterent. Subtiliter hic Cajetanus obſervat, cum Deus atq; fratres non eodem modo in Joſepho vendendo ſe habuerint, Joſephum dicere *loco Dei* ſe ſtare, ideſt a Dei partibus, ita ut non quid hoſtes fecerint iniqua actione, ſed quid Deus vellet ſua paſſione, & tolerantia attenderit, ſe gaudere quod venditus, quòd in Ægyptum miſſus ſit, quod id quoque Deo placuiſſe intellexiſſet. Jerem. Thre. 3. in illa maxima clade, iis, qui de hoſtium immanitate conquererentur, videtur reſpondere, præteriens actionem iniquam, & attendens tantùm paſſionem ſuam, quã Dei voluntate ſuſtinebant. *Quis eſt iſte, qui dixit, ut fieret Domino non iubente?* Simile eſt id Joa. 11. Caiphæ dictum: *Expedit nobis, ut unus homo moriatur pro populo*, quod ab Spiritu Sancto, & non a ſemetipſo dixiſſe Joannes teſtatur; quod enim Chriſtus moreretur, quòd mortem, illi per ſummam invidiam ſummumque ſcelus illatam, pateretur expediens, atque adeò neceſſarium erat univerſo hominum generi; ſed væ tamen homini illi, per cujus actionem traditus eſt, væ crucifixoribus, væ deicidis: vide quam Theologice apex ille Theologorum (ſic vocat Dionyſius) Petrus de hac re loquitur Acto. 42. *Hunc definito conſilio, & præſcientia Dei traditum, per manus iniquorum affligentes interemiſtis.* Iniquæ manus agentes, affligentes, interimentes; Dei conſilium æquiſſimum, ut traderetur, & traditus pro noſtris delictis ſolveret. Deinde: *Convenerunt adverſus ſanctum puerum tuum Jeſum Herodes, & Pontius Pilatus cum gentibus, & populis Iſrael facere, quæ manus tua, & conſilium tuum decreverunt fieri.* Videtur illi egerint quæ Deo diſplicuerint; ut verò factum fuerit, ſicut Domino placuit. Sapiẽter hac de re loquitur Leo de ſer. 16. Paſſio Domini.

Gen. 45. 8.

Gen. 50. 19

LXX.

Aquila.

Symmach.

Thre. 3. 47

Ioa. 11. 50.

Actor. 42. 23.

17 *Sit nomen Domini Benedictum.* Hujus primi certaminis hæc eſt clauſula, primique triumphi decantatio per ſummam patientiam, & ferventiſſimæ charitatis affectum: quam Deus in univerſis rebus moderandis æquitatis, & providentiæ rationẽ ſervare ſolet, illam in me quoque oſtendit, dignus propterea, qui omniũ vocibus, & gratiarũ actione cõcelebretur: *Benedicã Dominum in omni tempore*, utcumq; mecũ ille egerit: his verbis omnem videtur ſuggeſtioni blaſphemiæ aditum præcluſiſſe.

Clauſula, & finis primi certaminis.

Pſal. 33.

Nomen Domini, ideſt Deus ipſe, Nomen rei pro re ipſa, frequenter in ſacris. Pſal. 43. *In te inimicos ventilabimus cornu, & in nomine tuo* (quod dixerat in te) *ſpernemus*, &c. Pſal. 47. *Secundum nomen tuum Deus, ſic & laus tua*, ideſt talem te præſtas, qualem te omnes prædicant. Illuſtris verò ille locus eſt Acto. 1 Erat turba hominum ſimul, ferè centum viginti. Græcè; ὀνομάτων nominum; nominatim enim homines cenſeri ſolenti frequens quoque apud profanos nominis pro re uſurpatio, ut ille dixit,

Nomen pro re ipſa

Pſa. 43. 6.

Pſ. 47. 11.

Act. 1. 15.

ὀνομάτων

Nec fidum fœmina nomen.

Et apud Lyricum Europa inquit.

Pater, relictum filiæ nomen;

Et eadem dicendi figura; Ariadne,

Nam pater, & tellus iuſto ſubducta parenti

Prodita ſunt facto nomina cara meo.

Tibul.

Hor. 3. car.

Ovidius.

Sed cum nomen rei alicujus dicitur, ſignificatur res excellentis nominis; gloriæ, videlicet res nominari digna, ita ut nomen rei ſignificet * rem nominis præclari. Quare hoc loco *nomen Domini*, erit Dominus glorioſus, cujus bonitatis, & ſapiẽtiæ laus longe lateq; patet, & omnium linguis hominũ, & angelorum celebratur. Benedictum verò optat *Dei nomen*, ideſt, ut pro illius in nos paterna providentia gratias agamus, & laudibus piiſq; hymnis proſequamur, utrumq. verbo benedicendi ſignificatur vel gratias agere ut 2 Paral. 31. v. 8, Dan. 2. v. 19. & 4. v. 31 Matth. 14. v. 19. vel laudare ut Pſalm. 33. v. 1. & Pſal. 95. verſ. 2. & 102. verſ. 2. & aliis locis frequenter.

Nomẽ, pro clara rei excellentia fama.

** Coſa de nombrey fama.*

Benedicere eſt gratias agere, aut laudare.

Un-

18 *Glorioſus Deus in in ſtrvis [?] ærumnis.*

Unde obſervare licet primò, in ea providentiæ ratione, quam Deus erga juſtos ſuos exercet, mirabilem ſe Deum, mirabiliſque nominis, & gloriæ majeſtatem oſtendere; eo cujus nomine agnoſci vult, & prædicari, non tam quod filios ſuos delicatè nutriat, quàm quod illos ſeveriore diſciplina contineat, & quod ſervos habeat fideles, & conſtantes in laboribus, & ærumnis, hunc ſibi honorem, hanc ſibi gloriam à ſuis ſervis deferri exigit, ſicut Petrus dixit. *Si exprobramini in nomine eius, beati, quoniam quod eſt honoris & gloriæ & virtutis Dei, & qui eſt ſpiritus eius ſuper vos requieſcit*, videtur enim ſpiritus ejus, qui igneus eſt, ſeveriorſque diſciplinæ, velut illa Noe columba, quærere in quo poſſit pedem figere, & cùm vix inveniatur, qui labores, & ærumnas à Deo oblatas admittere velit, non habet ubi requieſcat pes illius: ſi quis verò lætus, & gratus eis probratur in nomine ejus, ſuper illam Dei glorioſum nomen, virtus, & ſpiritus requieſcunt, iſque Dei nomen celebrat. Sic etiam Paulus ait; *Stigmata Domini mei in corpore meo porto*, nota ſervi inuſtus ſum, igne tribulationum inſignitus; Dei ſpiritui ſuccenſus, hæc verò ſtigmata, quæ alia ſunt, quàm crua, quam verbera, quam perſecutiones & ærumnæ terra marique? hæc igitur *ſtigmata porto*, oſtento, & omnibus conſpicua viſendaque præbeo, quo ex meis ærumnis Dominum meum, & Ieſu nomen celebrem, & prædicem. Quod iterum idem Apoſtolus clarius ſcripſit: *Magnificabitur Dominus in corpore meo* (id eſt, magnus habebitur, & prædicabitur,) *ſive per vitam* (cum me eripuerit ex multis, ingentibuſque vitæ diſcriminibus) *ſive per mortem* videlicet cùm mea mors illius nomine ſuſcepta teſtificetur digniſſimum eſſe, pro quo mori parati ſimus.

1. Petr. 4. 14.

Galat. 6. 17.

Ph. 1. 20.

Secundò, Jobum gratias agere pro accepta clade, velut pro ingenti beneficio; *Donum* vocat Apoſtolus *non ſolum in Deum credere*, ſed etiam *pro illo pati*, videturque utrumque beneficium ſimul conjungere, Vocationis, atque Patieoriæ acceptarumque ærumnarum; quod utrumque ſimul initio naſcentis Eccleſiæ conferretur à Deo. Nã qui ad Chriſti Evãgelii ſervitutem accedebant, ſtabant in timore, & præparabant animas ſuas ad tentationem. Beatitudinem dicit Petrus; *Beati eritis*, quoniam tribulationes videntur eſſe pignora futuræ gloriæ; Joannes lucra, & bonorum omnium opportunitatem; quid enim aliud exiſtimas ſignificare, cum Apoc. 1. *Tempus prope eſt*, quam calamitates, & perſecutiones, quæ multorum ſunt præmiorum, atque ingentium bonorum ampliſſima occaſio? Et, ut Aretas exponit, beatitudinis conſequendæ commoda idoneaque oportunitas? Pro tanto igitur beneficio Jobus gratias agit, ſicut ſcriptum eſt, *Deferetur munus* (gratiarum actionis, & laudis) *a populo divulſo, & dilacerato*. Vide pſal. 28. quo ad ſacrificia facienda, & ad dicendam gloriam nomini Domini convocat David univerſam Eccleſiam, eo præſertim tempore, cum Deus ſævam tempeſtatem concitat, cum tonitrua & fulgura terrifica edit; cum ignes jaculatur in terras; cum confringit cedros; cum arbores antiquiſſimas convellit, cum ſylvas, nemoraque decutit; cum revelat condenſa, & decorticat, ſpoliatque arbores honore ſuo, cum vitulos, cum cervos, cum feras, cum Rhinocerotas terret, atque proſternit; cum pluit, cum grandinat, cum tonat, cum rugit, cum fremit. Tunc videlicet cum nos terret, cum honore boniſque omnibus ſpoliat, cum humanum faſtum dejicit, cum humi proſternit, cum proterit, cum laboribus, & calamitatibus frangit; afferre nos illi oportet *filios arietum, & vitulos labiorum noſtrorum, atque gloriam, & honorem nominis eius, & in templo eius omnes dicere* hujuſmodi *gloriam*, hujuſmodique gratias agentes hymnum concinere; *Dominus diluvium inhabitare facit, & ſedebit Dominus Rex in æternum*, nimirum diluvium immittit, & ærumnarum pluviam, quibus impios puniat, pios exerceat: *Dominus virtutem populo ſuo dabit*: Pios interim ſua virtute corroborabit, ne cedant malis; ſuſtinebit, ne fluctibus ſuperentur, ne frangantur laboribus, ne conſternentur calamitatum metu, & triſtitia, ſed bene eis cedat tempeſtas, tandemque ad tranquillitatem cuncta perducet. *Dominus benedicet populo ſuo in pace*, cumulans ſuſtinentiam laborum ingenti menſura omnium bonorum; ampliſſimorumque præmiorum.

19 *Tribulatio ingens beneficium, & illi gratiarum actione ſuſcipiendũ.*

Phil. 1. 24.

Tribulatio num perpeſſio beatitudo apud Petrum.

Tribulationes dicuntur tempus id eſt, occaſio lucri,

Apoc. 1. 3.

Aretas.

Iſ. 18. 7.

Pſ. 28.

Brevi Paraphraſi illuſtratus.

Verſ. XXII. In omnibus his non peccavit Job labiis ſuis: neque ſtultum quid contra Deum loquutus eſt.

1 *Dæmon temeritatis, & mendacii notatus. Laudatus Job. Defenſus Vulgatus.*
2 *Job illæſus ex prælio. Nemo læditur, niſi à ſemetipſo.*
3 *Expeditur lectio Septuaginta. Stultitia ad vitium linguæ, & quid propriè in Sacro Sermone.*
4 *Qui Fatui, quid ſtatuitas. Pulchra ex Chryſoſtomo cap. clauſula.*

Concluſio, quæ oſtendit, dæmonem temere pollicitum fore ut Jobus Deo benediceret, quaſi dæmonem ipſum mendacii arguat ſacer ſcriptor. Nos diceremus: *à lomenos baſta aqui mentiroſo ha ſalido*. Origenes, & Græci, ad cogitationes referunt; nullam videlicet impiam cogitationem habuiſſe de Deo, ſed bene de illius bonitate ſenſiſſe. Favent Septuaginta qui legunt: *In omnibus his, quæ acciderunt ei, nihil peccavit Job coram Domino*, ſed tamen Latinus interpres ad peccatum & lapſum linguæ pertinere exiſtimavit; addidit enim, & quidem ſapienter; labiis ſuis, cum in Hebræo tantum ſit; *Non peccavit Job*. Nam tota dæmonis intentio eo incumbebat ut verbum minus conſideratum, aut minus pium ab illo extorqueret, quod blaſphemiam ſaperet.

1 *Dæmon temeritatis, & mendacii arguitur.*

LXX. Iob non peccavit neq; verbo, neq; cogitatione.

Præterea hac ſententia aſſerit ut Job illæſus evaſiſſe ea prælio, nam nemo læditur niſi a ſe ipſo; id ergo conabatur, dæmõ ut Jobus ſeipſum per impatientiam læderet, & vel unico verbo ſaltem ſibi noceret; itaque qui hactenus non peccavit, minime læſus à ſe ipſo eſt; de quo ſic ſcripſit Chryſoſt. *Sciebat hunc verum ordinem diabolus, & ideo cum expoſiiſſet beatum Iob omnem ſubſtantiam eius perditum dedit, non ut eum pauperem faceret, ſed ut pro his dolens impium aliquem ſermonem proferret in Deum. &c.* Tandẽ cum plura diſſeruiſſet, colligit inanes eſſe illas querelas, quibus ſe quis læſũ, & violatũ ab alio quæritur, nã neq; dæmon ipſe lædere poteſt eum, qui ſibi ipſi voluntate ſua peccati author non fuerit: vide Cyril. Hier. Catech. 2.

Nemo læditur, qui non peccat. Civil. Hie. Olimpiod.

3

Neque ſtultum quid; in Hebr. & Sept; *Non dedit inſipientiam Deo*. Olympiod. ait Hebræum legere; *Non incuſavit Deum*, aut non eſt conqueſtus de Deo, quaſi diceret, non ſenſit iniquè de divina providentia, neq; dixit ſupremum judicem parum juſte, parumq; ſapienter egiſſe. Pro, *Deo*, vox Originalis, *Elohim* judicem, & gubernatorẽ ſonat: Chryſ. *Deum iniuſtitia aliqua non condemnavit*, ſicut qui contra ſe ſententiã judices expertus eſt, iniq; de illo ſentire ſolet; Job tamen nullam injuſtitiæ aut ſtultitiæ notam ſupremo judici affingit, quidquid ille contra ſe decreverit; imò cum ſua bona proſcripſerit, & calumniatori permiſerit, nihil contra ſe, ſed pro ſe Deũ egiſſe intelligit. Origenes refert ad præcedens illud Jobi præconiũ, ut Jobus effecerit, ne Deus ullius ſtultitiæ, aut levitatis, mendacii ve argui poſſet; nam talem ſe præbuit, qualem prædicavit Deus. *No le ſacò a Dios mentiroſo*.

Origenes.

Sed Latinus interpres ſtultitiam illam ex parte Jobi conſideravit; quaſi diceret, nihil rejecit in Deum ſtulti ſcommatis aut blaſphemiæ; non rependit Deo ſtultam aliquam quærimoniam pro clade, quam ab illo acceperat, non retulit Deo ſtultam aliquam ingrati animi ſignificationem, & hic ſenſus tum fini propoſito, tum verbis ipſi congruentior eſt; nam ſtultum, aut ſtultitia, eſt idquod petulantius, aut inconſiderantius dicitur. *Hablar necedades*: quæ ſignificatio ſtulti non eſt a Latino ſermone aliena, nam Cicero aliquando loquacem appellavit ſtultitiam, ſtultitiæ enim index eſt lingua, & vox, & quæ ſunt ſtultitiæ, eadem ſunt ſigna loquacitatis; cum tradat Plinius lib. 11. cap. 52. auricularum magnitudinem, ſtultitiæ, & loquacitatis notam eſſe: in Hebræo autem pro ſtulto eſt *Thiphla*, à radice *Tophal*. quod propriè eſt id, quod debitum temperamentum non habet. Rab. Mardochai ait eſſe, quidquid non eſt ſufficienter paratum, & conditum, ſive ſit cibus, ſive cæmentum, ſive res alis. Quare ſi ad cibum, & guſtum referatur, dicitur inſipidum, inſulſum, ſic vertitur infra cap. 6. verſ. 6. ſi ad rem cæmentariam, dicitur lutum abſque temperamento, Ezech. 13. verſ. 14. ſi ad verba, & veritatem, aut falſitatem cujuſpiam narrationis, dicitur falſum & ſtultum. Thren. 2. v. 14. ergo, ut quod ad cibum pertinet, atq; guſtum conjungamus cum verbis, & lingua, profectò ſtultum aliquid loqui, idem erit quod inſipidum, & inconditum loqui. Hoc verò (ut vel ex hoc uno exemplo conſtare poſſit, non fruſtra nos Hiſpanis noſtris locutionibus in explicando Sacro Sermone frequentius uti) nihil aliud erit, quam, *hablar deſſabrido*, videlicet verbum paulò aſperius, pauloque amarulentius ex palato inſipido & amarulento proferre. Mirum ergo, quòd

Stultitiam ad loquacitatem referri.

R. Mard. in ſuis Chordan.

Stultum loqui.

F 2 Job

Job ita ſibi temperarit, ut eor, linguam, ſingula verba tale condierit; nihil inſulſi, nihil ingrati aut ſibi, aut divino palato proferens,

Huc facit, quod fatuos (iidem ſunt ſtulti) id eſt inconſiderate loquentes, & ſtultiloqnio laborantes, inſulſos etiam interpretatur Donatus, & Servius ſcribit eoſdem a Fatua Fauni uxore ſic dictos, quæ nomen quoque à fando acceperat; id eſt à vaticinando, ut tradit Iſidorus libr. 7. Etymologiar. Fauno enim uxor fuit nomine fatua, quæ aſſidue divino ſpiritu impleta, velut per furorem futura prædicebat: unde fatuari dicuntur, qui inſpirari ſolent. Quare fatui ſunt eon motioris animi, commotioriſque linguæ homines. Job itaque qui orationem ſuaviſſimam fundit, nihil ſtultum, nihil fatuum, nihil inſulſum loquutus eſt. Jam totum caput pulchra illa Chryſoſtomi clauſula, eleganti que ſimilitudine concludamus; ſic ille ſcribit: *Quemadmodum in ſimulacrorum crepedine, ſtatuarumque baſi ſolet inſcribi. Hic, ii leve poſuit, ita hoc loco libri author, poſtquam juſti ſimulacbrorum verbis abſ. l vit, in crepedine hanc veluti inſcriptionem reliquit; In omnibus his non peccavit Job.*

CAPVT SECVNDVM.

ARGVMENTVM CAPITIS.

IObi ſemel probata pietas, & conſtantia iterum à Satana expoſcitur, & à Deo permittitur tentanda, totius corporis ulcere poſſimo, & ſtatu miſerrimo, deinde inſolentia, & oblocutione uxoris, tandem amicorum adventu, primè quidem, cùm ſolatio opus erat, obmuteſcentium, paulò verò poſt inſultantium, & garrientium impunè.

1 FActum eſt autem, cùm quadam die veniſſent filii Dei, & ſtarent coram Domino veniſſet quoque
Satan inter eos, & ſtaret in conſpectu ejus, 2. Vt diceret Dominus ad Satan: unde venis? Qui re-
ſpondens ait: Circuivi terram, & perambulavi eam. 3. Et dixit Dominus ad Satan: unde venis? Qui re-
ſpondens ait: Circuivi terram, & perambulavi eam. 3. Et dixit Dominus ad Satan: Numquid conſide-
raſti ſervum meum Job, quòd non ſit ei ſimilis in terra, vir ſimplex & rectus, ac timens Deum, & re-
cedens à malo, & adhuc retinens innocentiam: Tu autem commoviſti me adverſus eum, ut affligerem
eum fruſtra. 4. Cui reſpondens Satan, ait: Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro ani-
ma ſua: 5. Alioquin mitte manum tuam, & tange os ejus & carnem, & tunc videbis quod in faciem be-
nedicat tibi. 6. Dixit ergo Dominus ad Satan: Ecce in manu tua eſt, veruntamen animam illius ſerva.
7. Egreſſus igitur Satan à facie Domini, percuſſit Job ulcere peſſimo, à planta pedis uſque ad verticem
ejus: 8. Qui teſta ſaniem radebat, ſedens in ſterquilio. 9. Dixit autem illi uxor ſua: Adhuc tu perma-
nes in ſimplicitate tùa? benedic Deo & morere. 10. Qui ait ad illam? Quaſi una de ſtultis mulieribus lo-
cuta es. ſi bona ſuſcepimus de manu Dei, mala quare non ſuſcipiamus? In omnibus his non peccavit Iob
labiis ſuis. 11. Igitur audientes tres amici Job omne malum quod accidiſſet ei, venerunt ſinguli de lo-
cò ſuo, Eliphaz Themanites, & Baldad Suhites, & Sophar Naamathites. Condixerant enim, ut pari-
ter venientes viſitarent eum, & conſolarentur. 12. Cùmque elevaſſent procul oculos ſuos, non cogno-
verunt eum, & exclamantes ploraverunt, ſciſſiſque veſtibus ſparſerunt pulverem ſuper caput ſuum in cæ-
lum. 13: Et ſederunt cum eo in terra ſeptem diebus & ſeptem noctibus, & nemo loquebatur ei verbum:
videbant enim dolorem eſſe vehementem.

PARAPHRASIS

CAPITIS.

VERS. 1. HOSTIS, Ut primo congreſſu turpiter loco motus pedem cum ingenti damno, & ignominia ex prælio retulit, novis collectis viribus, noviſque artibus, & dolis pugnandi conceptis, de integro bellum apparat; invictumque Jobi animum à ſua conſtantia certis miſeriis, perpetuaque calamitatum ſerie dejici, mollirique poſſe ratus, gravioribus malis virum implicare aggreditur. Cùm igitur vix primi vulneris dolor reſediſſet, temporis oportunitate, vel eodem, vel ſequenti die captata, iterum ſe Satanas ſanctorum Angelorum conventui inſinuat; potiùs adeſſe cogitur pudibundus, atque in jus raptus eſt: licèt tergiverſaretur, necum ſummo dedecore palam, & in luce omnium petulantiſſimi mendacii, invidiæque & malevolentiæ reus à Deo judice fieret; ille, pro inſita perfidia, rem ſilentio, & ſimulatione tegit. Non verò feſellit Deum, quò ſpectaret iſthæc taciturnitas: itaque irriſoria interrogatione, quò victoriæ ab hoſte confeſſionem extorqueat, acriter pungit adverſarium; Heus, ò fortiſſime, qui ante prælium canebas triumphum, qualemnam belli exitum ſortitus es; undeve nunc adſis? Rem totam ille diſſimulat, & quaſi ea conſueto circumeundi terras munere tediſſet, ſic ſe jactat; Circumeum orbem, omnia lativagæ terrai regna peragravi. Jactatorem ſe impudenter, rurſus interrogat Deus; Num conſideraſti ſervum meum Job, qui neminem inter mortales parem habeat motum candore, vitæ probitate, religione, & divini numinis cultu, atque omnis peccati odio intimo, & acerbiſſimo? nunc verò tandem illud cætera virtutibus adjecit, quod minimè fucatæ, aut ementitæ (ut mentiebaris) ſed veræ, ſolidæ, benèque probatæ ſanctitatis certiſſima argumenta præbuerit, nam hoc etiam tentationis tempore, poſt ingentes clades acceptas, poſt fortunarum omnium everſionem, omnibus nervis contendit, atque viribus omnibus pugnavit pro illa, quam tu eripere conabaris, animi integritate, & perfectæ vitæ abſolutione retinenda & conſervanda, cùm enim cætera ſibi auferri videret, hanc ſacram ſanctitatis tabulam in tam miſerando naufragio avidè arripuit, quam nullius vis tempeſtatis illi poterit extorquere; hanc tenet, qua, nudus licèt, ejiciatur ad littus: hanc poſſeſſionem conſervatam vult, atq; gaudet, quam nemo deprædabitur; hanc ſacram anchoram quæ ſecuritatem pollicetur; hæc arma, hoc ſcutum, quo ſe adverſus omnia adverſariorum tela tueatur. Tu autem, ò improbe, tua me importuna perfidia (dicam, invitum) concitaſti, ut hominem probum, atque religioſum nullo illius merito, nulla abs te culpa delata, nulla tuis conatibus magna, aut bona ſpe, ſed valde cæca, & obſcura propoſita, calamitatibus opprimerem, atque obruerem, & penitus in perditionis, & interitus præcipitium darem.

VERS. 2. Ad hæc pro invidia ſua, quæ ſatiari, niſi hominis exitio non poteſt. quò Jobi patientiam extenuaret, reſpondit adverſarius, Cùm leviora (inquit) ſint externa omnia bona, quàm ut in illorum amiſſione explorari poſſit virilis animi conſtantia, hunc in Jobum non virum, hominem dixeris, qui non ad res ſuas, ſed ad ſe ipſum ita ſit attentus, ut præ ſua cuticula curanda, & vita conſervanda flocci non faciat univerſa, fortunas maximas, familiarem ampliſſimam, liberorum omnium vitam; nuda etiam præbebit ille

tergora,

tergora ſeque ipſum ſemel, & iterum excoriandum exhibebit, dum animam illi, atque vitam non ademeris. Tanta eſt mortalibus mortis formido, & vitæ cupiditas. Itaque neque magnæ laudi dandum, neque valde mirandum, ſi te non vexarit maledictis.

Vers. 5. Rem dico certiſſimam, & certiſſimo experimento confirmandam, quod licebit illicò ſumere, ſi virtute tua uſus in illum manum miſeris, & non ſolùm carnem leviter afficias, ſed oſſa quoque, & intimas medullas vehementi aliquo ſenſu, doloreque debilites: jam tunc affirmare auſim, cuicunque ſupplicio me devovere, fore ut læſo corpore accipias ab illo maledicta. Sed etſi tanta fuit morborum acerbitas, fuit tamen Jobi patientia hoſtis opinione longè ſuperior.

Vers. 6. Deus, qui ea tantùm periculo, & hoſtium ictibus, atque ſagittis vult exponere, quæ in nobis minora, leviotaque ſunt, cùm acerbo licèt dolore conjuncta; quique probè noſſet athletam ſuum malis corporis minimè ſuperatum iri, adverſarii libidini corpus Jobi tradidit; ne carperet calumniator Deum, quòd cum clementia & moderatione, atque adeò molliter vulnus ipſe ſua manu inflixiſſet. Ad manum (inquit) illum habes; tua ipſius manu verſandum, raptandum, verberandum: ſed vetitum tibi eſſe noveris, ne in ejus vitam quidquam moliaris; neque animum, qui ſui arbitrii eſt, intellectumve obruas, & partes, organaque corporis rationis miniſtrantia occupes, aut à recto ſtatu deiicias: nimirum voluit Deus optimus conſervata vita, tum ſpem quoque melioris vitæ ægroto deplorato iniicere; tum ex diuturniori certamine illuſtriorem antagoniſtæ ſuo coronam decernere, atque imponere.

Vers. 7. Hac adverſarius accepta poteſtate, & ab angelorum ſanctorum, judiciſque præſentia diſcedens, prima quaque hora Jobum invadit, & artem, ſcientiaque nocendi, omnibus corporis humoribus, partibuſque à recto, & naturali ſtatu dimotis, totum illius corpus maligno ulcere infecit, & afflixit taliter, ut nulla particula integra, & incolumis remaneret a ſummis ænguiculis ad uſque capitis verticem: namque non tantùm uno fœdiſſimo morbo laboravit, ſed penè innumeris lethalibus, atque inſanabilibus; præter Phagædenam enim, & Cacoethe, quæ per univerſum corpus ſerpebant, illum cruciabant Eriſipelas, cancer, ignis ſacer, lepra fœdiſſima, turpis elephantiaſis, moleſtiſſimus & implacabilis pruritus, venerea lues longè turpiſſima & fœdiſſima, vermes mordaciſſimi; pediculi, diræ beſtiolæ morſu vehementer ſævientes; viſcerum putredo, dyſenteria, inteſtinorum ulcera, teneſmus, renum dolor acerbiſſimus, pulmonum exulceratorum ſanies; putre, tetrum, amarum ſputum; graviſſimus halitus, pleuritis; linguæ, faucium, tonſillarum phlegmon; angina, aſthma, incubus, vigilia, eſuritio canina, coſtarum dolor, ardentes febres, totius corporis marcor, & atrophia; implacabiles dolores capitis, oculorum, omniumque molliſſimarum corporis partium: ut alia omittam, frequentes animi deliquia, cordis ſyncopen, palpitationem, crebros ſingultus; & occultiores alios Dæmonis ſævitia & arte morbos effectos: quos eò graviores fuiſſe exiſtimare oportet, quo diuturniores: namque non uno aut altero, ſed pluribus menſibus, fortè etiam annis, in illis fuiſſe credere licet.

Vers. 8. Acceſſit malis graviſſimis, par quoque inopia, quæ prohibuit ne ulcera, atque tumores ullo alio medicamento adhibito leniri poſſent, quàm viliſſima teſta, rudique & impolito inſtrumento, quo ſe ſcalperet, atque fluentem ſaniem abſtergeret. Illud non in poſtremo loco ponendum, quòd neque domum tectumve habuit; neque ſi habuiſſet, teterrimus ulcerum fœtor illum tecto contineri pateretur; tum lepræ & elephantiaſis morbus, domo, urbe, hominum convictu & ſocietate cedere coegerunt, ne reliquos contagio inficeret; in ſterquilinio itaque, quod è conſpectu ſuę urbis erat, loco immundo, & aperto conſedit, cunctis averſantibus miſerrimi hominis congreſſum, & vel aſpectum ſolum non ferentibus.

Vers. 9. In tot tamque acerbis malis cùm temporis diuturnitas, morborumque, ac dolorum acerbitas nihil viri fortiſſimi conſtantiam emollirent, fortiſſimum aliud tormentum inſtaurat hoſtis, quo hominem deiiciat; atque eo periculoſius, quò magis molle atque effæminatum; neque verberibus, ſed verbis conficiendum. Nam uxorem quæ ei ſola ex tam magna familia conſolationis gratia relicta videbatur, communi plaga adverſarius exceptam voluit, quòd ea eſſet adverſus virum pugnandi inſtrumentum aptiſſimum. Illa igitur, neque vocata, neque rogata, ſed acta tamen agitante Dæmone, imbecillitate quadam deſperantis animi, cùm virum tanta animi conſtantia ſummam miſeriam perferre cerneret, non hoc virtuti, ſed ſtupori, & lentitudini tribuens, ſic objurgavit; Quouſque tandem tuam iſtam ſtoliditatem retinebis firmus, & immotus? quamdiu finies te falſa quadam, & leviſſima ſalutis recuperandæ ſpe deludi? brevi ſcilicet (ut tu ais) reſtituendus in ſtatum priſtinum. Quid tibi ſpei reliquum eſſe poſſit filiis ablatis, quos ego ſummis doloribus enixa ſum, quos meo lacte, meo labore alui, educavi, cùm ſanie ac vermibus tu diffluas totus, non alio exceptus tecto, quam cœleſti? erro interim viliſſima ancilla ego, & meam operam locare cogor: qui me conducere velit, neminem invenio: oſtiatim ſtipem cogo, ut te, meque ſuſtentem: unicum, mihi crede, allevamentum miſeriarum eſt, & medicina deploratè ægrotantium, mors: ergo Deum laceſſe maledictis, quò te conficiat, & interimat morte certiſſima: hoc unum potes, verbis hujuſmodi mortem accerſere: ſic te de Deo ſæviente, & indigne tecum agente ulciſci poteris. Benedixiſti Deum hactenus, ex quo nihil præmii reportaſti: nunc age cum illo contumeliis: cades fortè fælicius: cùm enim jam moriendum tibi ſit, nihil tentaſſe nocebit: quid verò certius, quam benedicenti Deum miſeriæ & ærumnæ?

Jobus autem, ut qui ſe ad res adverſas fortiter perferendas præparaſſet, cùm has voces uxoris excepiſſet, tantæ ſtultitiæ & impietatis impatiens, pleno iracundia vultu, indignantibus oculis ad illam converſus: Verè (inquit) ſtultam hæc tua te verba teſtantur: deficis planè, & langueſcis circa divina: vero rerum ſenſu, æſtimatione, & judicio deſtitueris: næ tu es cæterarum inſipientium, & à religione alienarum fœminarum ſimilis: altera Eva ſeducta à ſerpente, quæ mihi tam inſignis adverſus Deum piaculi auctor, & magiſtra eſſe velis. At non in ratione ipſa poſitum eſt, ut qui lætis & jucundis a Deo affectus quondam fuerit, nunc lętus perferat, quidquid ille mali immittat: vel ſi mortem? nam quod de illius manu in nos derivatur, non poteſt nobis non commodum, atque utile exiſtere: ſive mala, ſive bona benevolus ille ſemper diſpenſat: priſtina nos ille fœlicitate conduxit, atque obligavit, ne iſthæc mala detrectaremus: ſic gratitudinis, ſic rerum humanarum viciſſitudinis lex poſtulat: non ſolùm itaque priora mala excelſo & invicto animo tulit Job, ſed neque primoribus labris (quod ajunt) numen divinum violavit. Vers. 10.

Verùm vehementius etiam patientiſſimi viri ægritudinem atque dolorem auxerunt tres illius amici. Ii enim, Vers. 11.
cùm accepto tantæ calamitatis aut rumore, aut nuntio, die & loco inter ſe conſtitutis, de communi profectione condixiſſent, videlicet Eliphaz Themanites, & Baldad Suhites, & Sophar Naamathites ex ſuis urbibus, regniſque proficiſcuntur, ut veræ amicitiæ, & ſolatii officia perſolverent.

Procul adhuc ſtantes, urbis mœnia vident: hominem Vers. 12.
in ſterquilinio ſedentem conſpicati non agnoſcunt: accedunt propriùs: deformatum totum, & priſtina oris dignitate turpiſſimo ulcere, morboque oblitterata, vix Jobum eſſe credunt: tanta calamitate perſpecta, ac recenti rerum converſione animo pertractata cœtum ſuſpiciunt: Dei occultam, & ab humano ſenſu remotam providentiam venerantur: rurſus converſis in Jobum oculis, cum ingenti clamore & ejulato lachrymas edunt; diſciſſiſque veſtibus pulverem, doloris declarandi cauſa, capitibus aſpergunt; & eum tanquam mortuum luxerunt, quem ipſis quoque mortuis miſerabiliorem vidiſſent. Humi ſe quoque abiiciunt, atque ſedenti in terra, & in tanta calamitate jacenti aſſident, medicorum inſtar, ſeptem diebus, totidemque noctibus; non niſi breviſſimo tempore ad neceſſaria munera conficienda digreſſi, ad multum uſque noctem ſeſſitantes, ſummo diluculo iterum revertentes. Cumque ſit, qui in ægritudine ſunt, nulla principio aptior medicina ſit, quam quies & ſilentium: & cùm nullam ingentibus ærumnis parem verbis conſolationem afferre ſe poſſe cognoſcerent, nemo verbum ullum facere aggreſſus eſt: ita dolentem graviſſimè videbant: ita illi videntes angebantur, & condolebant.

Verſ. I. Factum aſt autem cùm quadam die veniſſent filii Dei, & ſtarent coram Domino, veniſſet quoq; Satan inter eos, & ſtaret in conſpectu ejus.

Verſ. II. Ut diceret Dominus ad Satan Unde venis? Qui reſpondens ait: Circuivi terram, & perambulavi eam.

1 *Primi certaminis cum Satana congreſſus ſecundus.*

2 *An ſecundus angelorum conventus eodem die coactus quo primus;*

3 *Pudibundum & coactum nunc adeſſe Satanam aliorum ſententia.*

4 *Impudenter & ſponte nunc quoque adfuiſſe.*

5 *Dei interragatio qualis.*

NOn tam ſecundum certamen exiſtimandum eſt nunc ſcribi, quàm primi cum Satana certaminis ſecundus quaſi congreſſus. Cùm enim hoſtis experiretur viri conſtantiam, poſtquam omnibus, quibus potuit machinis commovere illum non potuit, pedem refert, ampliorem poteſtatem poſtulaturus ſibi permitti. Interim Jobus reſpirare permittitur, & paulò liberius ſecum de divinis rebus, & de contemptu rerum humanarum philoſophari, vireſque iterum congreſſurus colligere.

2 *Secundum angelorum concilium, an eadem die, qua primum Chriſoſt.*

Quadam die. In fonte; *& fuit dies*: particula copulativa quæ ſæpè initio libri, aut narrationis redundare ſolet, nunc narrationi continuandæ ſervit. Quantum autem inter utrumque angelorum conventum temporis interceſſerit, incertum eſt: Illud videtur certum, non refrigiuſſe Dæmonis ſævitiam, neque multum temporis expectaſſe, ne remitteretur dolor ex præcedenti calamitate. Chryſoſt. ſequentem diem ſtatuiſſe videtur, nam propterea exiſtimat dici angelos quotidie aſſiſtere, quòd ſingulis diebus rationes referant rerum quæ aguntur. Interlinealis eandem diem intelligit, D. Th. non ob aliud aliam dici, niſi propter novum factum: ſicut (*inquit*) *in Geneſi plures dies numerantur, propter plura rerum genera, quæ creata ſunt*. Cætera ex verſ. c. 6. c. 1. petenda ſunt.

Interlinealis. D. Th.

3 *An eodem affectu quo antea ingeſſerit ſe angelorum cætui Satanas. Julianus.*

Cùm veniſſent &c. Veniſſet quoque, &c. Angeli ſancti ut patientiæ & conſtantiæ Jobi atteſtentur, rurſus Satan, non eodem modo, quo antea affectus, ſe ingerit cætui ſanctorum, antea enim non invitus, nunc, ut videtur, coactus, & pudibundus; ſic exiſtimat Julian. in Catena. *Venit in medium angelorum quaſi captus, nam illum pudebat, fugamq; meditabatur*: adactus ergo eſt à ſanctis angelis, ut adeſſet, atque manifeſtè mendacis, & improbæ invidiæ in publico omnium cœtu condemnaretur; juſto videlicet dignoq; ſupplicio: quale hypocritis, & ſuperbia, & magnifica promittentibus, & ſtultè loquentibus comminatur Sapiens. *Ne ſis eris hypocrita in conſpectu hominum, & non ſcandaliſeris in labiis tuis. Attende in illis ne forte cadas, & adducas animæ tuæ inhonorationem, & revelet Deus abſconſa tua & in medio magnatum elidat te, quoniam acceſſiſti maligne ad dominum, & cor tuum plenum eſt dolo, & fallacia.*

Ec. 1. 37. v. 38. v. 39. v. 40.

4 *Pardæmonis impudentia præcedenti. Origen.*

Verùm cum ſimili ratione atque in præcedenti capite aſtitiſſe Satanas ſcribatur, ſimili quoque impudentia ſponte ſe ingeſſiſſe choro ſanctorum credendus eſt, quod Origeni quoque placet: inducit enim dæmonem ſecum deliberantem an victus fugeret, an aggredi & congredi iterum expediret; tandemque in ſpem victoriæ erectum, ſi ſibi cruciandus Job permitteretur, impudenter introire auſum eſſe ad Dei Judicis ſubſellia.

5 *Greger. Chriſoſt. Homerus.*

Unde venis? interrogatione (inquit Greg.) *infirmitas ſuperbiæ eius increpatur, cum ſciatur rediiſſe de bello*. Chryſoſt. Quod Diabolus invidioſè regit, Deus interrogando retegit nam vel ab invito extorquet Deus athletæ ſui laudem & victoriam. Ergo irriſione plena videtur interrogatio; Heus ò fortiſſime, qui ante prælium canebas victoriam, atq; triumphum; quem tandem belli exitum expertus es? Ille verò quaſi non ex bello rediiſſet, ſed ex conſueto munere circumeundi terram, nihil ampliùs reſpondet, quàm cùm primò rogatus fuit, unde veniſſet, & nunc quidem, qui circuit terram mille modis noxius, illa eadem videtur Homerica Ate.

... Noxia mille modis
Omnia lativaga terrai regna peverrens.
Omnia conturbat, necet omnibus, omnia miſcet.

Verſ. 3. Et dixit Dominus ad Satan Nunquid conſideraſti ſervum meum J O B, quòd non ſit ei ſimilis in terra, vir ſimplex & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo, & adhuc retinens innocentiam? Tu autem commoviſti me adverſus eum, ut affligerem eum fruſtrà.

1 *Retinere propriè firmitatem & vim affert. Tum etiam eſt habitus confugientis ad aliquod firmum aſylum.*

2 *Retinere habitus apprehendentis arma. Pietas retinenda. Illuſtratur Salomon.*

3 *Expenditur Hebraica lectio.*

4 *Retinere ad verba refertur.* *Explicatur locus Reg. & Malac patientia vis, & laus.*

5 *Dei fidelitas in retribuendo ſine mora. Malach. adductus de libello; monumenti.*

7 *Deus loquitur humano more.*

8 *Affligere, particula, fruſtrà ad multos ſenſus anceps.*

ADhuc retinens innocentiam. Quin (inquit Deus) ingenuè fateris ſervi mei ſanctitatem non fucatam, & ementitam, ut tu mentiebaris; ſed veram atque ſolidam beneque probatam, atq; exploratam? *& adhuc*: poteſt referri ad tempus; hoc, inquam, tempore, nihilominùs perfectus, nihiloque minùs erga me pius, quàm antea, vel poteſt referri ad clades acceptas; adhuc, inquam, poſt tot calamitates, totq; ab hoſte mala illata: ſenſus idem.

Quid proprie retinere.

Retinens: verbum, *Hezek*, firmitatem, vim, robur in retinendo, & comprehendẽdo affert, aut firmam, & minimè languidam rei apprehenſionẽ, & retentionem, quare ſæpè à Vulgato confortari, roborari, invaleſcere vertitur. *Innocentia* verò eſt, quàm ſupra ſimplicitatem dixit, id eſt, integritatem, perfectionẽ, conſummationem: quare *retinere innocentiam*, erit, firmiter apprehendere ſanctitatem ne elabi poſſit; vim, & robur adhibere in retinẽdo, & comprehendendo. Sentiebat igitur hoſtem conari eripere illi innocentiam, & ſanctitatẽ, pugnabat ipſe pro retinenda, & conſervanda, cùm cætera ſibi auferri videbat innocentiam apprehendit, quàm ſolam conſervatam cupiebat: in horum bonorum naufragio ſanctitatis tabulam arripuit, quam illi nulla vis tẽpeſtatis extorquere potuerit; hac una delectatus, qua nudus licèt, ejiceretur ad littus. Tum etiam firmiter tenere aut apprehendere rem aliquã, habitus eſt in mediis fluctibus, aut in commotione, & turbatione, ad aliquid firmum, & inconcuſſum confugientis, & inde ſibi ſecuritatem, & tranquillitatem depoſcentis ergo cùm tot adverſæ fortunæ fluctibus agitari ſe videret, cùm confuſa, & turbata omnia, nihil ſibi tranquillitatis, & firmitatis, niſi in pietate, & Deo pollicitus, pietatem tenuit, ſanctitatem, quæ firma ſecuraque poſſeſſio eſt, apprehendit, adhæſit Deo ne commoveretur.

Retinere innocentiã quid.

Sanctitas velut arrepta tabula in aliorum bonorum naufragio.

2 *Pſal. 34. Pietas velut arma & ſcutum apprehendenda & retinenda. Iſ. 35. 4.*

Præterea cum eadem etiam voce, & ſignificatione dicatur quis, *apprehendere arma, & ſcutum*, Pſalm. 34. id eſt, firmiter viriliterque illa tenere: oportuneque illis uti, dicetur Job tenuiſſe ſanctitatem, tamquam arma, & ſcutum; nam ſanctitate, & innocentia, velut armis, hoſtem vulneravit, ſeque velut ſcuto texit atque defendit. Hinc videas Iſ. 35. juberi *puſillanimes confortari manus diſſolutas*, id eſt, ad apprehendendum, retinendumque invaleſcere, & roborari; ne ſemel captam pietatem, ullis tentationibus, aut adverſitatibus dimittamus, eripive è manibus patiamur. Lucrum verò & utilitatem ex retentione ſanctitatis exponit Sapiens, Prov. *Lignum vitæ eſt his qui apprehenderint eam, & qui tenuerint eam, beati.* Elegans in primis translatio, qui ita pietatem ſimiliter teneat, ut in manibus illius veluti radices egiſſe videatur, nihiloque facilius avelli ex illis poſſit, quàm antiqua arbor, ex terra, in qua altiſſimas radices egerit; fiet ſanè in illius manib. *lignum vitæ*, id eſt, arbor quę vitalem fructum ferat, ſicut, ut in paradiſo proveniebat ſimilem, *& fructum manuum ſuarum commedes.*

Prov. 3, 18

Pr. 55. 16 3.

3

Sed ſenſus non minùs pulcher, ſi conſtructionem Hebraicam & ſignificationem paulo liberiorem non negligamus; *Adhuc retinens in innocentia ſua*, id eſt, robur & conſtantiam oſtendens in innocentia; invaleſcens & prævalens in ſanctitate, id eſt, propter innocentiam & ſanctitatem hoſti prævalens & debellans adverſarium, ab hac enim radice etiam dicitur 2. Reg. 11. *Conforta bellatores tuos*, adhuc in ærumnis fortior, evadens, nam innocentia, virtus, & conſtantia in infirmitate perfectior fortiorq; redditur. Deniq; cum vis hæc tenendi, & apprendendi ad verba referri ſoleat, certè non incommodè dicetur Jobus, retinuiſſe in ſua ſanctitate, id eſt, ſanctiſſimis verbis & ſuaviſſima oratione, planè viciſſe falſum illud teſtimonium quod mendax Satan contra ſe tulerat: ſic

Retinere, vel obtinere ad verba relatum.

enim

2.Re.14.4. enim 2. Reg. 24. dicitur: * *Obtinuit ſermo Regis verba Ioab.* idest invaluit ſermo Regis, vicit verbum præceptumq; Regis, quod 1. Paral. 21. dicitur: *Sermo Regis magis prævaluit.* & Malach. 3. ſic conqueritur Deus; * *Invaluerunt ſuper me verba veſtra, dicit Dominus: & dixiſtis, Quid loquuti ſumus contra te? dixiſtis, vanus eſt qui ſervit Deo*: videlicèt pollicebatur Deus ſuis ſervis ingentia præmia; impii è contrà, Dei ſervos nihil præmii aut mercedis percepturos pro labore affirmabant; atque illud ore frequenter verſabant, *Vanus eſt qui ſervit Deo*; tanquam rem certiſſimam. Ad ſimilem modum Jobi oratio retinet, obtinet, tenet, confortatur, prævalet, vincit Jobus in ſanctitate, dum nihil peccavit verbis ſuis, contrà quam Satanas receperat: hoc igitur nunc cæteris Jobi virtutibus accreſcit ingentis laudis, & clariſſimi præconii.

** Salió el Rey con la ſuya; val ſin valió mas ſu palabra.* *1.Para.21.* 4 *Malach. 3. 13.v.14.* ** Baſta que ane ys quevido hazer meior vuestra mētira, que mil promeſſa y palabra.*

5 Hinc licèt cum Chryſoſt. colligere, plus Jobum profeciſſe paſſionibus, quàm virtutum actionibus: & eleganter ſingulis virtutum actionibus ſingularum paſſionum tolerantiam opponit; & ad tantæ patientiæ laudem ſic ſcribit: *Data mihi pace oportet dicere, quoniam & ſi non maior Apoſtolis, minor tamen beatus ille non fuit: illos enim eadem pro Chriſto pati ſolabatur; ille autem hoc ſolatio deſtitutus, non piſcator, nec tenuiter vivens paſſus eſt omnia.*

Vis verborum. S. Jobi.

Deinde obſervandum, hanc eſſe poſt patientiæ probationem, ita ſolidam atque firmam pietatis laudem, ut nullis jam criminatoris Satanæ calumniis patere videatur: nihil enim nuper calumniatus eſt, quàm deſiderari in Iobo probationem: deinde nihil viro probato obiiciet, quàm præteritam probationem non fuiſſe omnium acerrimam, atque graviſſimam. *Tunc* (inquit Chryſoſt. *obſtructum eſt turpe diaboli os neque habuit, quod diceret.*

Chriſ. ho. 9. de pat. Job & ho. 2. ſuper 2. ad Co. 1. & ho. 25. ad pop. Anti. Patientiæ probatio vix patet calūniis.

6 Tandèm: Deum valde fidelem eſſe, cui committatur bonorum operum, virtutumque depoſitum ſervandum, *reddituro in illum diem*, uſque ad ultimum quadrantem: idqueex hoc loco manifeſtum fit; nam ſicut crevit Jobi meritum, & patientiæ labor, ita etiam creſcit illius apud Deum laus hac particula, *& adhuc retinens innocentiam*; ne unum quidem verbum; quod pro Deo locutus ſit, ſine mercede & præmio prætervolabit; notabuntur & ſcribentur omnia, ut Malach. admonuit: *Locuti ſunt timentes Dominum, unuſquiſq; cum proximo ſuo, & attendit Dominus, & audivit*; (vide quanta Dei attentio in excipiendis ſingulis verbis viri juſti) *Et ſcriptus eſt liber monumenti*, (Heb. memoriæ, aut recordationis) *coram eo timentibus Dominum* (ut qui publicum habet depoſitum pecuniarum, quidquid ad illum defertur, libro & tabulis excipit, redditurus cum primùm repetatur. Ne autem putaremus, cogitationem quamcumque mente ſuſceptam, non eſſe in memoria apud Deum, addidit) *& cogitantibus nomen eius.* Neq; verò eſt liber hic monumenti apud Deum ſervatus, ut nemini legere aut ſcire liceat, quid juſtis viris bonorum operum, & laudis præmiique debeatur: certe ille liber, publicè, in publicum alicujus rei teſtimonium: ſicuti etiam Habacuc juſſus eſt *ſcribere viſum, & explanare ſuper tabulas, ut percurrere poſſit, qui legerit eum.* Hoc illud eſt, quod ſtatim, ut Maria Magdalena unxit caput Ieſu, alabaſtro unguenti, publicum audivit de ſe teſtimonium. *Amen dico vobis, ubicunque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur & quod hæc fecit in memoriam eius.* Statim igitur ut Iob benè & patienter de Deo, & de ejus providentia locutus fuit, quaſi publicum inſtrumentum, publicaſq; tabulas affigeret Deus, Iobum laudavit in publico omnium angelorum conventu. Illud verò non prætereundum, valde honorificum eſſe laudis genus, & ſanctitatis veriſſimæ firmum teſtimonium, ſtatim laudari viventem hominem: cùm Paulus pro omnibus laboribus in prædicando Evangelio ſuſceptis, ſatis ſibi premii collatum iri arbitretur, ſi non ſtatim, ſed in noviſſimo ſaltem judicii die, commendatus ſit à ſupremo judice, interim eius meritis atque bonis operibus jacentibus in tenebris, & oblivione, *Quoadusque* (inquit) *veniat Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium, & tunc laus erit unicuique à Deo.*

Dei fidelitas in remunerādo. Neque verbum neq; cogitatio manebit ſine præmio. Malach. 3. 16 *Simile. Liber memoria quo deſcribuntur meritæ ſanctorum. Habac. 2. 2. Mat. 29. 13. Magna laus vivētem commendari. 1. Cor. 4. 5.*

7 *Tu autem commoviſti me.* Humano more dictum videtur, quaſi Deum peniteat facultatis aut permiſſionis Dæmoni factæ; & quaſi alieno conſilio & importunitate commoveri, aut de ſua voluntate & conſilio & importunitate commoveri, aut de ſua voluntate & conſilio dimoveri poſſet. Non diſſimili ratione ſæpe Deus ait, non niſi invitum & provocatum in homines animadvertere: & veluti in noſtris ſuppliciis & doloribus ipſe quoque doleat, ait ſe, ſicut & nos quoque indigere ſolatio; & ſicut nos afflicti gemimus, ſe quoque gemere, *Heu conſolabor ſuper hoſtibus meis, & vindicabor de inimicis meis.* Iſa. 1. quaſi humano more illud dixiſſet: *No me hagas que os haga, lo que a todos nos peſe.* Verbum autem commovendi, affert in originali, perſuaſionem quandam ſive ex veris, ſive ex fictis rationibus ſimul cum impulſione & incitatione ejus, cui perſuadetur: ſicut de Achab dicitur, 3. Reg 21. *Concitavit eum Iezabel uxor ſua.* Ait ergo Deus, appoſitis, & exquiſitis rationibus ad perſuadēdū conatus es me incitare adversū Iob.

Humano more loquitur Deus. Iſa. 2. 24. Quid proprie commoveri. סית *3. Reg. 21. 25.*

8 *Ut affligerem eum*: multò acriùs, & vehementiùs videtur verbum originale *Balagh*, quod ſæpè transfert Latinus interpres devorare, Gen. 41. v. 4. Exod. 7. v. 12. & abſorbere, 1. Reg. 27. v. 16. & deglutire, Pſal. 123. v. 3. & præcipitare, quaſi in baratrum, & locum perditionis, Pſal. 54. v. 10. & Iſa. 19. v. 3. Aquila vertit; *ut obruerem, vel ut deglutirem*: Pagn. *ut perderem*: quod ex Græco, & Septuaginta ſumptum eſt. Unde colligimus tum Dæmonis ſævitiam in ſua illa prima poſtulatione; tum etiam verbum illud tangendi, non eſſe leviter neque leniter accipiendum.

בלע *Aquila. Paginus. LXX.*

Fruſtrà. Gratis, ſine cauſa: quod poteſt ad diverſa referri. Primò ad ipſum Satanam eo ſenſu, quem indicat Cajet. cùm Iob te minimè læſerit, aut provocaverit, odio illum habes gratis, & me concitaſti in eum: ſenſus hic primus, ultimus eſt inter omnes, nam improbus Dæmon hominis ſanctitate acriter pungitur, & graviter vulneratur: de qua re eleganter diſſerit, homil. 5. Chryſoſt. *Propterea* (inquit) *in tentationem incidis, quòd Diabolo plagas vehementer infligeres.* Secundò ad eundem dæmonem aliter; fruſtra, gratis, nulla ſufficiente cauſa, aut crimine delato, propter quod puniri deberet, ſola malitioſa tua ſuſpicione illius occultæ intentionis propoſita, nulla delicti plena, aut ſemiplena probatione facta, commoviſti me, ut torqueri juberem inſontem. Tertiò ad fruſtratas Satanæ ſpes referunt Orig. Olympiod. D. Thom. & frequens interpretatio; in vanum, fruſtrà reciderunt omnes tui conatus; manifeſti mendacii convinceris, cùm non ſolùm nullam blaſphemiam, ſed neque verbum parum pium parumve conſideratum extorſeris. Quartò ad Deum ſimul, & ipſum Iob; afflixi hominem nullo ſuo merito, gratis, fruſtrà, nihil ſupplicii, nihil pœnæ commerui pater? Ita Chryſoſt. in Caten. & Gregor. illud etiam obſervat, nihil Deum fruſtrà, aut ſine debito fine facere; quare in ſuæ gloriæ finem, & hominis bonum hæc Satanæ poteſtas à Deo facta & directa eſt. Sed illud non prætereundum, quod pro divitum inſtructione indicat Olympiod. *fruſtra*, ideſt, ſine peccato Iobum ſpoliatum fuiſſe bonis, & non quòd, ſicut alii avari, ea ad beneficentiam non conferret; qui igitur benefici erga pauperes non ſunt, his, quæ accipere ſolent à Deo beneficia, juſtè negantur, & olim conceſſa auferuntur,

1. Expoſitio Caietani. Chryſ. hom. 5. de pat. Iob. Secunda expoſitio. Tertia expoſitio. Origenes. Olympiod. D. Thom. 4. expoſitio. Chryſoſt. Gregor. Deus nihil facit fruſtra. Olympiod. Ab avaris divitibus juſtè facultates auferuntur,

Verſ. IV. Cui reſpondens Satan ait, pellem pro pelle & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima ſua

1 *Nova Satanæ calumnia, novaque accuſatio.*
2 *Pellem pro, &c. proverb. locutio. & 2. Graverum expoſitio.*
3 *Propoſitioni (pro) multas particulas in Hebr. reſpondere: explicatur locus.*
4 *Quid pellis: nummi, & inſtrumenta domus quondam ex pellibus.*
5 *Anima quid: interdum pro corpore aut vita animali.*
6 *Satanas veritate abutitur: nemo tenetur pro alterius vita ſuam exponere.*

HÆc Satanæ reſponſio, vel nova calumnia eſt, qua extenuare conetur Iobi patientiam; quaſi dicat; externa bona leviora eſſe, quàm ut in illorum amiſſione cognoſci, & explorari perfectè poſſit viri fortiſſimi cōſtantia, vel Iobum inſimulat ſævitiæ cujuſdam, & feritatis erga ſuos, & ſui corporis, ſuæq; vitæ cōſervandæ nimium amantem, qui cum corpore ipſe læſus non fuerit, reliquorum omnium diſpendium facile perferat, & vel in dolenda omnium ſuorum liberorum morte ipſe non doleat, durior cautibus, & immitior Hyrcanis Tygribus.

a Nova Satanæ calumnia.

Pellem pro pelle. Apparet quidem, licèt certo non conſtet; hanc eſſe proverbialem locutionem: certè Apulejus proverbialiter dixit, *Ludis de alieno corio*, quaſi diceret; Ex alieno liberalem te præſtas. Sic ergo pellis nomine ſignificabuntur externa bona, quæ non cenſentur hominis propria, ſed aliena: namque ex proprietate Latini vocabuli, pellis ea dicitur, quæ ſeparata & detracta jam ab animali, & carne eſt; cutis verò quæ adhæret carni: quamquam in fonte nomen *Ghor*, utramque comprehendat.

2 Proverbialis locutio. Apulejus. Pellis apud Latines.

Hoc ergo ſenſu frequens eſt antiquorum, atque recentiorum

Digitized by Google

tiorum interpretum expoſitio, pellem, id eſt, externa omnia bona, aliorum etiam vitam, & capta facile dimittenda ab homine, pro pelle, & cute ſua curanda, & conſervanda; pro pelle & vita ſui corporia non amittenda; ſed preſſius tamen primæ pellis nomine, aliorum, utpote liberorum; vitam & corpora intelligi, Græci in Catena Origen. & Gregor. docent. & idem intelleхiſſe videtur Chaldæus legens: Membrum pro membro, ſicut enim manum opponit homo gladio, & ictui pro conſervando capite, ita (inquit) reliqua omnia quæ extra ſe ſunt, filios etiam minoris ducere ſolet homo, atque facile exponere pro ſuo capite tuendo.

Groel. Origen. Greger. Chald.

3 Sed quidem *pellem pro pelle dare*, non videtur ad diverſa rerum genera pertinere; quorum unum eum altero, vel pro altero detur, aut commutetur, ſed omnes alicujus generis res ſingulatim; quod nos dicimus: *Todas una pro una*; quo etiam ſenſo placet quibuſdam dictum eſſe a Joan. cap. 1 *De plenitudinis eius accepimus gratiam pro gratia*, id eſt, omnem gratiam. Hanc hujus loci Joan. expoſitionem graviter, & erudite refellit ex Græco, & Hebræo, Toletus Cardinalis annot. 41. in c. Joan. 1. ſed tamen noſtro loco bene convenire oſtendam, ſi prius illas particulas proferam, quæ loco præpoſitionis noſtræ *Pro*, in Hebræo ſubſunt.

Joan. 1. 16. Præpoſitio, pro. Card. Toleta. in Ioan. Præpoſitio, pro, multiplex ex Hebræo.

Prima eſt *Thahhath*, quæ deducitur a radice, *Hhathath*, quod eſt, dejici & conſternari, pavore, aut metu, corpore, vel animo. Quæ præpoſitio frequenter vertitur *Subtus, ſubter deorſum*, ut denotet locum inferiorem, in quẽ quis dejectus & proſtratus ſit: inde ſignificat *Pro*, id eſt, vice aut loco alterius, quaſi id, quod ſuppoſitum eſt alteri, aut poſitum ſub alio, in locum & vicem alterius, Gen. 2. *Replevit carnem pro ea*: id eſt loco & vice illius. Gen. 30. *Num pro Deo ego ſum?* id eſt, loco Dei, Iſ. 55. *Pro ſaliunca aſcendet abies*, & pro urtica creſcet myrtus, & eſt locutio frequẽtiſſima, cùm quis dicitur regnaſſe pro alio; quæ licet clariſſima ſit, amplius illam illuſtravit interpres, Joſ. 5. Filii in locum ſucceſſerunt patrum. Heb. pro Patribus: eodem reducitur altera ſignificatio ejuſdẽ particulæ, cum rationem, meritum, cauſam, pretium ve alicujus rei denotat, 2. Reg. 19. *Numquid pro his verbis non occidetur Semei?* Verùm hæc particula hoc loco non ſubeſt.

Gen. 2. 21. Gen. 30. 1. Iſa. 55. 13. Ioſue 5. 7. 2. Reg. 19. 21. Num. 18. 1. 31.

Secunda particula ejuſdem fere ſignificationis cum ſuperiori eſt, *Hheleph*, quòd licet nomen ſit, ſubit vicem præpoſitionis, *pro*, & mutationem, vel commutationẽ unius pro alio denotat, nam deſcendit a *hhalaph*, quod eſt mutare, hinc dicitur, Num. 18. *Precium eſt pro miniſterio quo ſervitis*.

Gen. 25. 21. Pſ. 131. 10. Amos 2. 6.

Tertia *Nocahh*, quòd eſt, coram, in conſpectu, vel è regione, & denotat aliquando cauſam finalem, aut id quod ob oculos nobis proponitur, propter quod aliquid faciamus, Gen. 25. *Deprecatus eſt Iſaac Dominum pro uxore ſua*.

Levit. 4. 3. Pſal. 31. 6. Gen. 26. 28

Quarta ſimilis, *Bagbabur*, Pſ. 131. *Propter David ſervum tuum*, Amos 2. *Pauperem pro calceamentis*. Harum omnium particularum ſignificationes bene conveniunt cum illa communi Græcorum, & Latinorum interpretatione, ſed nulla harum hoc loco ſubeſt.

Levit. 16. 6. 4. Reg. 4. 5. Iſa. 32. 14 Amos 9. 10. R. David.

Quinta eſt, *Ghal*, a radice, *Ghala*, quod eſt aſcendere, aut elevare: quare ſignificatio hujus præpoſitionis eſt, *ſuper*, aut *ſupra*, aliquando etiam *pro*, Levit. 4. *Offeret pro peccato*, Num. 15. *Rogabit ſacerdos pro omni multitudine*, pſalm. 32. *Pro hac orabit ad te omnis ſanctus*, ex quibus locis patet; idem valere, quod *propter*, at verò Gen. 26. additionem quandam denotat; *pro illo quoque rixati ſunt*, id eſt, ſuper illo, vel propter illum. Si ſignificationem hanc ex ſua radice attendamus, bene quadrat expoſitioni noſtræ, nam gratia pro gratia, erit gratia ſuper gratiam, vel gratia ultra gratiam. & ſimiliter pellis ſupra, vel ultra pellem; quæ locutio additionem unius ſupra aliud, & univerſalitatem quandam denotat ſed neque hæc particula habetur hoc loco.

Eſt igitur ſexta particula in hoc loco *Beghad*, quæ, ſicut & præpoſitio, *ghad*, ſonat terminum, uſque ad quem res procedit, ſive in tempore, ſive in loco, & longitudinem quandam affert, & diuturnitatem, ſed addito, *Beth*, vertitur, *pro*, ſive, *propter*, aut *ſuper*, Levit. 16 *Orabit pro ſe, & pro domo ſua*, 4. Reg. 4. *clauſit oſtium ſuper ſe, & ſuper filios ſuos*, Iſa. 32. *Tenebræ & palpatio factæ ſunt ſuper ſpeluncas*. Amos 9. *Non veniet ſuper nos malum*. Sic etiam R. David ait, idem ſignificare quod, *Ghal*, id eſt ſuper ergo loco *pellem pro pelle*, licebit dicere, *pellem ſuper pellem*, ſicut cum univerſam pecuniam, aut debitum alicui perſolutum eſſe ſignificamus, dicimus, *Real ſob real*, id eſt, ad unum omnes argenteos perſolutos. Ait igitur Satanas, *pellem ſuper pellem*, id eſt, pelles omnes daturum hominem pro anima ſua, hic ſenſus colligi ex Greg. poteſt, l. 3. c. 11.

Gregor.

Sed quid pellis nomine ſignificetur, nunc explicandum, 4
eſt. Quidam exiſtimant ſignificari pecunias, quòd eo tempore non aliæ eſſent apud Idumæos divitiæ, pellibus igitur pro pecunia utebantur. Sed quidem licet apud priſcos corium boum pro nummis eſſet, apud Idumæos tamen, & Iobum etiam auri, & argenti uſum fuiſſe ſupra oſtendimus. Dicendum ergo aptius ſupellectilem, & univerſas facultates intelligi pellis nomine, propterea enim dicitur ſupellex, per Synecdochen; quaſi ſub pellibus eſſet, & aſſervaretur, aut per Metonym. quòd olim veſtes, & inſtrumenta quædam domus, & ſupellectilis, ex pellibus conficerentur, jam inde uſque ab Adamo, *cui fecit Deus tunicam pelliceam*, ſic Lev. 15. *Veſtem & pellem*, (id eſt veſtimentum, aut culcitram) quam *habuerit, lavabit aqua*: Ait itaq; homo iſte eſt non tam ad ſuã rem, quam ad ſe ipſum nimis attentus, ſolicitus curandæ, & conſervandæ cuticulæ, præ illa flocci facit univerſa, non omnino præter rem, licet durіuſcule, poſſet quis dicere *pellem, pro pelle*, id eſt, pellem, & pellem, id eſt, ſemel & iterum pellem propriam dabit, & terga nuda præbebit, atque patietur ſpoliari rebus omnibus atque etiam, quod in proverbio eſt, de *corio ſuo libenter ſatisfaciet*, dum anima illi & vitam non ademeris. Hoc de Jobo dicit, quod de aliis divitibus dicitur, Pſal. 48 tantopere enim vitam amant, & mortem oderunt, ut recuperent ſi fieri poſſet, omnium ſuorum, fratrumque ſuorum facultatum pretio; vitam redimere: *frater non redimet, redimet homo? non dabit Deo placationem ſuam, & pretium redemptionis animæ ſuæ, & laborabit in æternum* ut vitę laboribus nunquam defungatur, perpetuo enim laborare volet, ut vivere poſſit, ideò ſubditur *& vivet adhuc in finem*.

Cip. Ciſto, Quid pellis ſignifices. Priſcorum nummi ex pellibus. Supra v. 3. num. 4. Supellectilis etimologia.

Pro anima ſua. Licet in ſacro ſermone anima pro ſpiritu, & anima rationali ſæpè ſumatur, tamen per Synedochen, aut Metonym. pro ipſo effectu (quem Philoſophi dicunt) præcipuo, & totali, corpore videlicet animato, non rarò accipitur, ſic dicitur, Gen. 1. *Reptile animæ viventis*, &c. 2. *Spiravit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viventem*, id eſt, in corpus vivens, quod 1. Corint. 15. verſ. explicari, per corpus animale. *Si eſt corpus animale*. id eſt, vivens vita animali, qualem Adam primo conditus habuit) *eſt & ſpirituale*, id eſt, vivens vita glorioſa, & ſubtilior Chriſti corporis claritati configuratum) *ſicut ſcriptum eſt, factus eſt primus homo Adam in animam viventem; novißimus Adam in ſpiritum vivificantem*, quare pro vita corporis ſumitur, Lev. 17 *Anima omnis carnis in ſanguine eſt*, nec diſſimilis hujus vocabuli uſus apud Latinos, cum poeta dixerit.

5 Anima multiplicis ſignificationes.

Lev. 17. 11 Quid animus apud latinos.

Summum crede nefas animam præferre pudori,

& animam dicunt, qua vivimus; animum quo ſapimus, quare anima hoc loco erit corpus, corporiſque vita, atque incolumitas, de quo iterum dicendum erit v. 6.

Sed illud notandum, dæmonem ad ſuam calumniam hoc loco abuti philoſophia atque Theologia veriſſima, eſt enim inter bona, ſuus dignitatis, & bonitatis ordo, nam bona corporis externis præſtant; tum etiam eum ordo charitatis jubeat, ut a ſe quiſque incipiat, nemo quidem tenetur exponere ſuam vitam pro alterius vita conſervanda; licèt id interdum, ex Theologorum ſententia, cum merito, & virtutis laude facere poſſit, ex hoc igitur antecedenti conatur elicere, & conflare invidiam homini ſanctiſſimo, & ſuſpicionem nimirum ſe ipſum amantis, & hominis Aſtorgi, *abſque pietate, ſine affectione, abſque fœdere*.

6 Dæmon ab utitur philoſophia, atq; Theologia. An quis ex charitate tenetur ſuam vitam exponere pro alios.

Verſ. v. Alioquin mitte manum tuam, & tange os ejus, & carnem, & tunc videbis, quòd in faciem benedicat tibi.

1 *Dæmonis ſævitia. Verbum tangendi. Situs illo humani ſanguinis. Explicatus Sapientiæ locus.*
2 *Communis hoſtis nobis ipſis tanquam armis utitur.*
3 *Doloris, & morbi vis experſa Iacobi Apoſtoli ſententia.*
4 *Iobi patientia maior opinione Satanæ. Iuſtus potentior, quam ipſe de ſe exiſtimet, ex Geneſ. & Sapientia.*

Res, inquit, manifeſta fiet experimento, quod ſtatim licuit de Iob ſumere, ſi immiſſa manu, poteſtate & virtute tua utaris, & tangas penetrantiaque os ejus & carnẽ, id eſt, ſi non ſolum dolorem inferas, ſed vires etiam debilites; vel, non ſolũ leviter verberes, ſed graviſſime; ut oſſibus etiam, & intimis medullis, ſenſus licet ex partibus, acerbiſſimũ ſentum efficias. Hinc rurſus perſpici poteſt verbũ *tangendi* nihil lene, aut leve ſignificare; tũ etiã neſcio quid diabolicæ fraudis olet; nã tangere eſt aliquãdo circũvenire, ut Nonius Marcellus do-

Satana ſævitia ex, ſitis humani ſanguinis.

cet.

ect: quare optat dæmon, ut viro innocenti aliæ denuo per corporis dolores, & cruciatus inſidiæ parentur. Non poteſt ſe Dæmonis ſævitia ulla ratione diſſimulare; ſitit humanum ſanguinem, & in juſtorum carnem, & oſſa incredibiliter ſæviendi poteſtatem ſibi fieri vellet; quippe illorum vitam infeſtam, & exoſam habet; ſanguiſugam illum appellat Na-
Naz. or. 15 in plagam grandinis. zianzenus, qui nunquam exaturari poſſit humano ſangui-
Sap. 2. 24. ne, hujus arte, dolo, *invidia, mors introivit in orbem terrarum*: cum vero audis mortem introiſſe in orbem terrarum,
Quid introire in ſacris. intellige verbo *introeundi*, dominatum quendam, & poteſtatem tyrannicam mortis, proculcantis, ſubigentiſque mortales univerſos, & privilegium immortalitatis, quod primo homini conceſſum fuerat, abrogantis: rurſus introiſſe in orbem terrarum, quia niſi Dæmonis inſidiis, & invidia
Sap. 1. 4. noſtræ vitæ, atque ſalutis, non patuiſſet illi aditus, *non eſt enim* (ut inquit Sapiens) *inferorum* (mortis) *regnum* (arx, regia domus) *in terra* (ex inferis enim evocata eſt ad nos arte Diaboli (*propterea ille homicida erat ab initio*, qui totum humanum genus in mortem conjecit, dum ſua invidia morti
Ioan. 8. 4. ſubiecit, quod de morte corporis dictum eſſe a Chriſto Domino Joannis 8. contextus ipſe aperte docet: procurat præterea iſte homicida, & in omnibus homicidiis ille eſt homicidii procurator, ſuaſor, patrator; nulla illi magnificentior domus, quàm ſepulcrum (in monumentis enim domici-
Marc. 5. 2. 3. 5. lium habet, Marc. 5.) nulla illi inſtructior, & lautior menſa, quàm putre cadaver, & ex humana carne vermes, ſa-
Iob. 21. 33. nieſque fluentes; ſicut de impio vita functo ſcriptum eſt, *Dulcis fuit glareis Cocyti*.

2 Deinde obſerva hoſtem noſtrum, noſtra carne, noſtro corpore, nobis ipſis, tanquam armis, & inſtrumentis uti, ut nos vincat: nam vel corporibus voluptatibus, & carnis blandimentis decipere, & emollire conatur animum, vel doloribus, & tormentis ad iram, impatientiam, Dei providentiæ contemptum, & detractionem adigere. *Cum eo hoſte* (ait Naz.) *dimicandum habemus, qui nos interne oppugnat,*
Naz. or. 1. *ac nobiſmetipſis* (quo nihil miſerius eſt) *tanquam armis in perniciem noſtram utens peccati morte nos afficit*. Illud etiam valde dolendum, nullam eſſe noſtri corporis conditionem, qua nos non conetur lædere: nam saturo corpore provocat ad luxuriam; fameſcente, ad gulam, divitiis, ad negandum
Pro. 30. 8. Deum, & ad divinorum contemptum ut Salomon ſcribit;
Ephe. 6. 11 paupertate, ad furandum: ideo Paulus jubet, *induere nos*
2. Cor. 6. 4. *armaturam Dei*, Panopliam videlicet, idest, omnis generis arma, & rurſus, *ut exhibeamus nos Dei ſervos, & miniſtros per gloriam, & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam, a dextris, & a ſiniſtris*.

3 *Et tunc videbis*. Manifeſtam videlicet rem, & poſitam extra omnem dubitationem: in Hebr. eſt aſſertio firmatae xecratoria illa forma jurandi, *Si non in faciem tuam benedixerit tibi*. Oportet autem hoc a Dæmone multò magis aſſeveranter dictum, quàm prima vice, quòd incredibilis ſit morborum, doloriſque vis ad hominis virtutem frangendum: uti eleganter Cicero ſcripſit 5. Toſcul. *Dolor*, inquit, *eſſe*
Cicero. *videtur acerrimus virtuti adverſarius; is ardentes faces intentat, is fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam ſe debilitaturum minatur*: quare licet Paulus veriſſime dixerit;
2. Cor. 12. 10. *Cum infirmor, tunc potens ſum*, id eſt, corporis infirmitate reddi interiores animæ vires firmiores, atque potentiores, & ex imbecillitate, & vetuſtate hominis exterioris interiorem vegetiorem fieri, novis viribus reſumptis ex hoſte noſtro domeſtico, carne videlicet debilitata, & fracta; ſed tamen multo aptior ex infirmitate redditur ad ea vitia, quæ non indigent corporis viribus, utpote quæ non ex audacia, aut nimio fervore concupiſcentiæ oriantur, ſed potius ex imbecillitate, & puſillanimitate, quales ſunt, impatientia, obloquutio, deſperatio, & quæ ex altero extremo fortitudini, & conſtantiæ contraria ſunt: quare ægrotantis animum languentem, atque dejectum erigere conatur Sapiens, Eccleſ.
Eccl. 38. 9. 32. *Fili in infirmitate ne deſpicias te ipſum, ſed ora Dominum, & ipſe curabit te*. Similiterque jubet in ſuis præceptionibus Hippocrates, ut medicus jubeat ægrotum mente non turbari, cum plurimi propter dolores, deſperantes, ſeipſos vita exuant. Sed ad orandum etiam ineptum, & languidum
Iacob. 5. 13 eſſe ægrotantis animam Jacobus Apoſtolus, non obſcure indicat, cum cap. 5. ait: *Triſtatur quis in vobis, oret; æquo animo eſt, pſallat; infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros eccleſiæ, & orent ſuper eum*: non enim omnia ab omnibus exigit, ab his qui animo æquiores ſunt, lectiones, hymnos; ab illis, qui in mœrore ſunt, orationem, cum fletu licet, & lachrymis; ab his verò qui ex morbo decumbunt, quaſi ipſi parum idonei ſint, ut ſaltem alios ad orandum pro ſe invitent, & adducant. Propterea obſervandum, quanta ſit morbi vis, ad labefactandam viri conſtantiam; de quo eleganter diſſerit Chryſoſt. hom. 4. ad Olympiad. ait enim, *Chryſoſt. homi. 4. ad Olympiad. tom. 5.*
morbo nihil eſſe acerbius, non mortem ipſam, immo ſexcentis mortibus eſſe acerbiorem.

Ex hoc licet colligere Jobi potentiam, & animi magnitudinem longe majorem fuiſſe Dæmonis opinione: non enim 4
rem tam affirmatè, & confidenter aſſeveraſſet, niſi rem ſibi perſuaſam, aut valde vero ſimilem: qua re declaravit divinæ gratiæ vim ſibi ignotam eſſe. Non ergo mirum, ſi juſtus multo gravioribus ærumnis, quàm ipſemet crederet, ſufficiens ſit, cum ea in re major ſit hoſtis noſtri opinione. *Iobi tolerantia maior opinione Satanæ.*
Quare dum in Sapient. eſt ſermo de Jacob reformidante congreſſum cum fratre Eſau, & ſibi diffidente, ſic ſcribit: *Certamen forte dedit illi, ut vinceret, & ſciret* (experientia ipſa, & victoria ipſa conſequuta, quod vix ſibi aliter perſuadere, & in animum inducere potuiſſet) *quoniam omnium potentior eſt Sapientia*: videlicet pietas, & divina gratia reddit hominem omni certandi labore & periculo, omnibuſque hoſtibus ſuperiorem. Atque eodem ſpectat cum Geneſ. 32. Angelus, qui cum Jacob luctabatur, vinci & ſuperari ſe paſſus eſt: appellavitque *non Jacob*, (idest, luctatorem) *ſed Iſrael, quia* (inquit) *ſi contra Deum fortis fuiſti, quanto magis contra homines prævalebis*? Quare cum Davidem incredibilibus etiam incommodis minime ſuffectorum omnes crederent; deinde verò conſtantem, & incolumem cum viderent, prodigium, atque miraculum omni fide majus arbitrabantur. *Prodigium* (inquit) *factus ſum multis, & tu adiutor fortis*. *Iuſtus plus poteſt, quã ipſe ſibi perſuadeat. Sap. 10. 12 Ge. 32. 24. Pſ. 70. 7.*

Verſ. VI. Dixit ergo Dominus ad Satan, Ecce in manu tua eſt: verumtamen animam illius ſerva.

1 *Iob permiſſus manui Satanæ colluctari incipit. Dæmonis manus graviſſima; e contra Dei manus.*
2 *Deus ea exponit adverſario, quæ minora ſunt, at iſte potiora expetit.*
3 *Quid ſit animam ſervare prima expoſitio. Anima, pro ſalute ſpirituali.*
4 *Anima, pro recta rationis uſu ex Caſſiano, & Sereno Abbate: expoſit. 2. non valde commoda; dæmonis ludificationes nocturnæ.*
5 *Anima pro toto homine.*
6 *Anima hoc loco pro vita: 1. cauſa ſervata Jobi vita. Iuſti nunquam abiiciunt ſpem vitæ.*
7 *Deus ſolicitus ſervandæ ſuorum vitæ. Explicatus Pſal. & illuſtratus locus Regum.*
8 *Deſperati infirmi, divinæ virtutis materia opportuna. Impii facilè pereũt. Iuſti non item: ſapientia explicata.*
9 *Iuſtus afflictus, iucundum Deo ſpectaculum. Expenditur in hanc rem Iſaias.*
10 *Ex maiori certamine, maius præmium: quid ſit excitari Pharaonem in Exod. & Paul.*

Ecce in manu tua. Cùm Jobi corpus manui, & quaſi complexui Dæmonis permittitur, vera hinc lucta, aut *colluctatio*; ſicut Paulus loquitur, incipere videtur. Luctari enim dicuntur, qui, cùm jam venitur ad manus, ſeſe mutuò complectentes, alter alterum deiicere conatur. Rectè Olympiod. & Chryſoſtomus obſervant, Deum permiſiſſe dæmoni verberum, & vulnerum impoſitionem ne carperet calumniator Deum, quòd cum clementia, & moderatione vulnus ipſe ſua manu inflixiſſet: noverat quippe Deum, cùm hominem flagellat, aut virga pulſat, leniter id, & indulgenter facere; *Arguam* (inquit ipſe) *eum* (Salomonem) *in virga virorum*. Hebraic. *in virga enoſim*, hominum languidorum, & imbecillorum, vel ſenum, qui tum propter imbecillitatem, tum propter paternam indulgentiam vix debiliter virga, & baculo teneros filiolos pulſare audent. 2 *Hinc videtur colluctandi initium. Olymp. Chryſoſt. Dæmonis manus graviſſima. Dei leniſſima. 2. Re. 7. 14*

Hic tantùm conſidera, Deum ea tantùm periculo, & ictibus adverſarii exponere, quæ in nobis minora ſunt, majorem tamen doloris ſenſum efficiunt: at verò Dæmonem illa conari lædere, quæ cùm maxima ſint, & precioſiſſima, vix ſentiuntur; externa omnia, & ſenſibilia, filios chariſſimos: corpus ipſum cum ipſo ſenſu, & ſentiendi, dolendique facultate conjuncta eſſe, omnes privata, intimaque experientia noverunt; in his qui læditur, acriter dolet. Sed ſi omnibus his amiſſis anima non lædatur, multum ex doloris ſuſtinentia meritum, & præmium, tenuiſſimum verò detrimentum reportabit.

Dæmon verò pro his, quæ animum tangunt, pugnat; verbum blaſphemiæ, aut animi impatientis, & commotio-

nis

ris extorquere nititur: (verbo verò, quid levius, quid minoris ponderis, minoriſve ſenſus videri poſſit?) Si illud primo certamine extorſiſſet, nullos corporis dolores, & cruciatus Jobo intentaſſet; imò neque eripuiſſet filios, neque oves, boves, camelos abſtuliſſet; quin potiùs dediſſet *omnia regna mundi*, ſi vel unico verbo, vel nutu illi morem

Pſal. 51. 4. Pſ. 140. 5.

geſſiſſet: *ſicut novacula acuta*, (cujus aciem tenuiſſimam vix molliſſima acutis perſentit) *facis dolum: corripiat*, ergo, *me juſtus* (Deus) *in miſericordia*, (auget enim & promovet ſua correptione, doloreque inflicto Deus, quidquid in me boni eſt) *Oleum autem* (quod mobiliſſimum videtur) *peccatoris non impinguet*, (Hebraic. frangat, offendat) *caput meum*, nam cum ſuaviſſimo oleo, & quod ſenſum, tactumque leniſſimum habet permulcere ſtudet adverſarius, ne ictum, ne vulnus ſentiamus, caput, quod optimum, primumque in corpore membrum eſt, perdere, frangere, comminuere, & meliora animi bona auferre conatur. Animam expetit dæmon corpus negligit; e contra Deus, corpus permittit, animam ſervat.

3 *Verumtamen animam illius ſerva.* Hæc eſt exceptio, vel reſtrictio poteſtatis permiſsæ Dæmoni. Serva, cuſtodi, id eſt, perdere & deſtruere tibi non permitto. Sicut e contrà Deus dicitur deſtruere, & perdere, quod non ſervat. Ele-

Gregor.

ganter Gregorius hinc deducit, numquam juſtum ita permitti manui hoſtis, quin illius anima, & bona meliora ſint

Sap. 3. 1.

in manu Dei, *ut non tangat illos tormentum mortis:* vide illum lib. 3. cap. 3.

Quid ſit animam ſervare. 1. expoſitio. Origen. Olympiod. Gregor. Cyprian. Ciſtercien.

Sed quid, animam ſervare; quidve anima hoc loco ſignificet, paulò difficilius eſt. Et primò Origenes, Olympiod. Gregorius, aliique poſt illos, pertinere exiſtimant ad ſalutem animæ ſpiritualem: placetque Cypriano, Ciſtercienſi hunc eſſe primum, & germanum hujus loci ſenſum: obiicit ſibi vir doctus, præter rem videri, & a narrationis decoro valde alienum, ut ubi de palma, atque victoria concertatio eſt, interdicatur dæmoni hominem vincere. Argumentum egregium, & ſua ſolutione multo fortius: nam reſpondet, cùm hæc ſit parabolica quædam, & fictæ rei narratio, divinæ providentiæ arcana tantùm ſignificari affictis perſonis Deo, atque Satanæ. Sed quamvis ea eſſet ficta narratio, nonne oportuit narrationem fieri perſonarum, atque ſententiarum decoro ſervato? quid, quòd verum inter Angelos colloquium initum fuiſſe ſuprà oſtendimus? tandem quoniam ex iis, quæ dæmonis poteſtati permitti à Deo potuiſſent, animæ exceptio ſit, vita autem ſpiritualis animæ illius manui tradi non poteſt, cùm culpa ſine propria hominis voluntate, & electione admitti non poſſit. Ergo dum anima

Olympiod. Reiicitur præcedens expoſitio.

ſervari jubetur, aliquid, quod ad corporis incolumitatem pertineat intelligendum profectò eſt. Denique Olympiod. hanc expoſitionem his verbis explosiſse videtur. *Nec vero id Deus mandavit Diabolo, ut in Iobi anima ſaluti excubaret; nam qui tandem hoſtem, a bona merendi ſtudio ſuapte ſponte natura abhorrentem tuenda anima præfeciſſet?*

4

2. expoſitio. Anima pro facultate intellectiva, & mentis ſanitate. R. Salomō. Lyranus. Didymus. Olympiod. Caſſianus.

Secundò, alii per *animam* ſignificari exiſtimant rectæ, & integræ rationis uſum, & deliberatum (quod vocant) judicium: prohibuiſſe itaque Deum Satanæ, ne Jobum infatuaret, aut mentis ſtupore quodam afficeret. Sic interpretatus eſt R. Salomon, quem refert Lyra. clare Didymus in Catena; non obſcurè Olympiodor. *Principem animi partem ne attinge*, & apud Caſſianum collation. ſeptima, capite duodecimo Serenus Abbas, dum explicat, quemadmodum immundis ſpiritus vires ſuas in energumenis exerceant. *In illis*, inquit, *membris, in quibus animæ vigor continetur immundus ſpiritus inſidens, eiſque importabile, atque immenſum pondus imponens obſcuritate teterrima, intellectuales eius obruit, & intercipit ſenſus. Quod nonnumquam etiam vini, febriſque vitio, ſeu nimii frigoris, aliiſque alterationibus extrinſecus ſupervenientibus, videmus accidere. Quod ne beato Iobo diabolus, qui carnis eius acceperat poteſtatem, molireτur inferre, præcepto Domini prohibetur dicentis: Ecce trado eum in manus tuas, tantùm animam eius cuſtodi*, (ideſt) *tantummodo eum amentem ne facias, debilitatis animæ domicilio, & intellectus invaſo; aut rationis organo, per quam eum tibi reſiſtere neceſſe eſt, fanciato; neque obruas intellectum, ac ſapientiam reſiſtentis, principale, ſcilicet, cordis eius tuo pondere præfocans:* omnia hæc Serenus. Ergo hæc Jobi demen-

Quibus modis dementiam demō. in homines.

tatio, dupliciter fieri poterat; primo diſturbatis organis, & ad intemperiem redactis, ita ut benè miniſtrare rectæ rationi non poſsent; ſecundò dæmone ipſo occupante, & poſſidente partes, & organa corporis miniſtrantia rationi. Prohibet itaque Deus omnem fraudem in hoc Jobi cum hoſte certamine; cùm enim facilè poſset ab homine dementato extorquere quodcumque verbum citra ullam culpam, ut porè qui liberè tunc non ageret, ait rem peragi oportere Jobo ſciente, utque prudente, & liberè agente.

Obiicitur præcedenti expoſitioni.

Si huic expoſitioni obiicias, fieri non poſse, ut Dæmon vellet evertere Iobi ſenſum, & mentem, cùm nullam, aut certè ſordidam victoriam gloriosam comparare poſset ex hominis furore, & amentia, & qui apud Deum blaſphemiæ, & peccati illius reus non eſset, quamvis videretur in cælum, & in divina injurius. Reſponderi commodè poteſt; Dæmonem tentaturum viis omnibus, an poſset ab illo ſciente, & prudente, blaſphemiam elicere; ſin minùs, dementaturum hominem, ut videretur tandem quaſi repugnantem, & invitum adegiſse ad blaſphemiam, & ad verba in Deum contumelioſa; nam ideſt adverſarii ingenium, ut

Dæmonis pravitas, & ingenium.

aliquando permiſſione ſibi facta, viros juſtos poſſideat, & citra illorum culpam, & libertatem agendi, ad externa opera turpiſſima adigat, quò, falsò licèt, videatur ſuperaſse, quos ſuæ libertati relictos vincere numquam potuiſſet. Hæ ſunt illius nocturnæ illuſiones, quibus viros ſanctiſſimos atque caſtiſſimos, dormientes licèt, & nihil tunc liberè agentes ludificare conatur immundus ſpiritus: de quibus vide Caſſianum. Collat. 22. Sed rem totam luculenter

Caſſianus. Didymus.

explicuit Didymus. *Quoſdam*, inquit, *ob eas cauſas, abditaſque rationes, quas novit Deus, in mentis furorem, inſaniamque incidere videmus, Quoniam igitur diabolus ad inſipientiam juſtum deducere nitebatur, ut vel repugnantem, ad verborum impietatem contorqueret; idcirco, inquit Deus, trado tibi, quem depopoſciſti. ut eius magis teſtata ſit virtus, & ipſe in maiore pudore perfundatur. Verum, ne mentis ſoporem, inſanitatemque ne adferas, cùm mentis ſanitate conſervata in multorum perpeſſione virtus ſit ei oſtendenda.* Sanè hæc

Præcipue per dictam interpretatio.

interpretatio placere mihi magis poſset, ſi Anima pro vi intellectus, mentiſque judicio ſoleret aliquando accipi in ſacro ſermone: accipitur quidem frequenter pro parte animali concupiſcibili, aut appetitiva, ut Mich. 7. *Magnus*

Mich. 7. 3.

locutus eſt deſiderium * *animæ: &, qui* * *ſuſcipit animas, ſapiens eſt*, qui aliorum ad ſe allicit voluntates: ſed pro facultate intellectiva, vix aut numquam invenio: niſi fortè hoc loco dicamus accipi pro anima rationali; & ſenſum eſſe; Quæ ad corpus pertinent, non quæ ad animam, & ad ejus facultates tibi permittuntur.

** Iac vicos ypsilerofee bivra y en dan n que queres bonca.*

Pro. 11. 30.

Tertiò alii hoc loco accipiunt *animam* pro toto homine; certè anima frequenter totum hominem ſignificat à principaliori parte, ſed huic loco vix convenire poteſt, quomodo enim diceretur ſervari totus homo, qui tam iniquè tractandus permittitur.

** Muchm ſabo, el que ſabe ganar no. Iudeo.*

5

Tertia expoſitio.

Tandem ergo ille eſt manifeſtus ſenſus, ut anima pro vita ſtet; licèt enim de homine mortuo nulla egregia victoria reportari poſset, tamen invidus hoſtis, vellet de medio auferre, quem alia ratione ſuperare non poſset. Sed illud non

6

Quarta expoſitio. Anima pro vita. An prohibitus fuerit Dæmon lethalem morbum Iobo inferre, vide infra.

caret dubitatione, an his verbis prohibitus quoque fuerit Dæmon lethalem morbum inferre Jobo? de qua re, & an patientiſſimus Job martyris glorioſiſſimum nomen, palmamque meruerit, ubi de illius vulneribus mortiferis, morbiſque univerſis diſputaverimus, dicendum nobis eſt.

Quid indicet hac tā diligens vitæ Iob cuſtodia.

Sed quid Deus velit tam diligenti vitæ cuſtodia, cùm clarior martyr evadere potuiſset Iob, ſi mortem re ipſa toleraſset? Reſpondetur primò, Ea re claram ſignificationem, utque ſpem melioris fortunæ præbuiſse Deum: nam ægroto, dum anima eſt, ſpes eſt; non vult ergo omnino actum eſſe de Iobo, quem glorioſus poſt certamen triumphus manet. Quanquam cum Iob non in ſua tantùm vita ſed in Deo ſpem collocaverit melioris conditionis etiam vita amiſsa in ſpem erigitur. *Etiam*, inquit, *ſi occiderit me, in eum ſperabo.* vid. cap. 13. verſ. 15. & cap. 30. ſuper id, *verumtamen non ad conſumptionem meam emittis manum tuam &c.* Solent juſti

Pſal. 26. 3. Iob. 13. 15. Iob 30. 24. Iuſti non abiiciunt vitæ ſpem.

in ſummis periculis nunquam abiicere vitæ ſpem; illud ſcientes, quòd licèt cruciandos permittat Deus, ſervat tamen animas. Hac ſe ratione conſolabatur, & animam ſuam mærora dejectam erigebat in ſpem meliorem, qui dicebat, *Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? ſpera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi* (ſiquidem adhuc vita ſuperſtes eſt) *ſalutare vultus mei, & Deus meus.*

Pſal. 41. 6.

7

Quantæ curæ Deo ſit ſuorum juſtorum ſalus.

Deinde ut declaret Deus, quantæ ſibi curæ ſit ſuorum juſtorum ſalus, vita, incolumitas. Hac divinæ providentiæ conſideratione numquam vitæ ſpem abiecit David. *Pretioſa*, inquit, *in conſpectu Domini mors ſanctorum eius. Pretioſa*, rara; rarò Deus permittit juſtorum vitam hoſtium immanitati cruciandos, affligendos, vexandos ſæpè; at occi-

Pſ.115.15. Quid mors ſanctorum pretioſa. Pſ.71.14.

occidendos, & penitùs de medio tollendos rarò: non facile permittit vitam eripi, niſi pro ingenti quodam quaſi pretio divinæ gloriæ, & ipſius juſti meritorum, & honoris lucro ex morte conſequuturo: idem rurſus repetit Pſalm. 71. eum à violentia, & oppreſſione tyrannorum, pauperum animas ſervandas Dei ope, & favore permittit, *Ex uſuris propriè dolo, fraudibus, inſidiis, vitæ diſcriminibus ex iniquitate* manifeſta violentia *redimet animas eorum*, & quia *honorabile nomen eorum coram illo*. Hieronymus juxta Hebræum. *Pretioſus ſanguis illorum coram oculis eius*, non facilè illorum ſanguinem profundi patietur, neque permittet impunè abire, qui illum profuderit. Præclarum eſt hujus divinæ providentiæ exemplum, 1. Reg. 23. *Saul perſecutus eſt David in deſerto Maon, & ibat Saul ad latus montis ex una parte mea, David autem & viri eius erant in latere montis ex parte altera; porrò David deſperabat ſe poſſe evadere à facie Saul*, ergo vita in extremam regulam adducta, divina providentia factum eſt, ut in terram Iſraeliticam fuſis Philiſtæis nuntius veniret ad Saul, dicens, *Feſtina, & veni, quoniam infuderunt ſe Philiſtæi ſuper terram, Reverſus eſt ergo Saul deſiſtens perſequi David, & perrexit in occurſum Philiſthinorum*.

Hieron.

1. Reg. 23. 26.

8 Tertiò, quoniam ejuſmodi homines, quorum ſit ſalus, & vita deſperata, extremum quaſi jam ſpiritum agentes, ſunt propria divinæ bonitatis, divinæque virtutis materia; eoque ſpectat Salvatoris nomen, quaſi medicus ſit illorum, qui in extremum vitæ adducti ſunt. *Deus noſter. Deus ſalvos faciendi, & Domini. Domini exitus mortis*, novit namque ille quibus viis, & ſemitis è mortis carcere, & vinculis expediti, & exire miſer homo poſſit ad liberioris vitæ conditionem, cum quo nectit potèſt totus Pſal. 141. *Voce mea*, &c. nam cùm totus David latitaret in ſpelunca, viis omnibus à Saule occupatis, atque præcluſis, diceretque, *In* * *deficiendo ex me ſpiritum meum*, propterea Heb Cum involveret, aut cooperiret ſe ſpiritus meus. Hieron. cùm anxius in me fuerit ſpiritus *periit fuga à me* omnem videbam aditum, & ſpem fugiendi intercluſam, *& tu tamen cognoviſti ſemitas meas* quibus evadere poſſim, me licèt ignorante quò quave iturus ſim, *Tu es ſpes mea, portio mea in terra viventium*, q. d. te habeo vitæ meæ vadem, & animæ cuſtodem. Pulchra eſt illa in hanc rem Sapient. 16. obſervatio, *Filios tuos nec venenatorum draconum vicerunt dentes, miſericordia enim tua ſanabat illos*, mordebantur quidem, & urebantur veneno lethali, ſed non ſuperabantur; ut in illorum ſalute tuam miſericordiam, cui nihil inſanabile, aut deploratum eſt, ſanatricem oſtenderes, nemoque juſtus quamvis lethali morbo affectus, de tua providentia deſperare poſſit, cùm tamen impii, vel leviſſimis de cauſſis ſint ſæpè ſublati. *Illos enim, id eſt Ægyptios, Locuſtarum, & muſcarum occiderunt morſus, & non eſt inventa ſanitas animæ illorum; quia digni erant, ab huiuſmodi exterminari*. Ergo, inquit David, *educ de cuſtodia animam meam* atque ex ſummo diſcrimine in tuam cuſtodiam recipe *ad confitendum nomini tuo*, ut te prædicem ſalvatorem nominis moribundi, & jam jam agentia animam, *me expectant iuſti, donec retribuas mihi*, namque juſti, qui de tua erga ſe providentia certi ſunt, certò ſibi ſuaſerunt fieri aliter non poſſe, quàm me ex ſupremo diſcrimine liberatum velis. Ergo ſervabitur Jobi anima, quamvis ad extremum habitum ſit adducta.

Quod ſit deſperata ſalus ſolet eſſe opportuna divinæ potentiæ materia.

Pſ.61.21. Pſ. 141.

** Quando ſe me cuberia el coraçon y ſe vaçon y ſe me ſalia el alma de puro temor y pena.*

Sap.16.10 Iuſtos ſæpe à mortiferis morbis ſervatos, Impios leviſſimis morbis interdum ſublatos, verſ. 9. Pſ. 141.8.

9 Quartò illa ſervandæ Jobi animæ cauſſa à Chryſoſt. indicatur, quod jucundiſſimum Deo ſpectaculum præbeatur ab homine, dum cum calamitatibus, morbis paupertate, doloribus, cruciatibus luctatur, & ſe victorem atque ſuperiorem ſingolari virtute præbet. *Obſerva*, inquit ſic Chryſoſt. *ne quid in vita ratione patiatur, etenim ſi de medio eum ſuſtuleris. Theatrum nobis non plaudes amplius*. Id Antonio athletæ fortiſſimo conquerenti, quòd ſolus in periculoſiſſimo certamine relictus eſſet, *Ubi*, inquit, *eras Domine*, Reſpondit patronus atque ſpectator antagoniſtarum omniũ Deus; Hic aderam ſpectator tui certaminis, atque tuæ virtutis coronator. Theatrum dicas fuiſſe montem Moriam, in quo ſpectaculum exhibitum eſt Deo ſpectanti ſacrificium Iſaac, quod ab Abrahamo parabatur: ideoque appellavit nomen loci illius, *Dominus videt*. Gen. 22. & ſicut Romani quondam imperatores immanes belluas undique conquirebant, & publicè alebant, ut ludos exhiberent, in quibus gladiatores, aut capite damnatos illis objicerent; tantopereque Beſtiariis delectati ſunt, ut prima ipſa luce ad ſpectaculum deſcenderent: ita ſanè Deus impios in hoc mundo velut in cavea, continet; Dæmones rugire velut leones permittit, ut ludorum ſpectaculo ſibi jucundiſſimo ipſe delectetur: ut enim ſcripſit Auguſt. *Omnis malus, aut ideò vivit, ut corrigatur, aut ideò vivit, ut per illum bonus exerceatur*, perſecutoribus verò, aut dæmonibus, non objicit Deus viliſſimos, aut nefarios homines, ſed optimos & fortiſſimos quoſque, non pœna capitali, ſed vitæ beatæ præmio digniſſimos; ita ut ſicut quondam initio eccleſiæ, illa erat frequens vulgi adverſus fideles conclamatio, *Chriſtiani ad leonem*, ut Tertul. in Apologet. ſcribit; vel, *Chriſtiani ad beſtias*; ut idem author eſt, in Exhortat. ad caſt. ità nunc ea ſit Petri apoſtuli vox, Fideles, ſancti, ad leonem: ideò *ſobrii eſtote & vigilate*, & Sapiens etiam, *Accedens ad ſervitutem Dei, ad tentationem*, & pugnam; ideò, *præpara animam tuam*. Deus verò, *Quieſcam*, inquit, & *conſiderabo in loco meo, ſicut lux meridiana clara eſt, & ſicut nubes roris in die meſſis*: *in ſolio*, inquit, *non ſedebo* ſpectaturus gentem convulſam, & dilaceratam, cum calamitatibus hoſtibuſque depugnantem, cui poſt laborum, & ærumnarum imbrem, atque tempeſtatem, lucem & ſerenitatem adferam; & poſt pugnandi æſtum, ſuaviſſimum rorem, & præmia ampliſſima demetendi facultatem, vel ex Hebr. *ſicut calor*, vel ardor, *ſiccitatis ſuper lucem*, conſiderabo, inquam, ut radiis ſolis ardentis perurantur, & eos fortiter perferant; qui nihilominus, illis erunt toleratu faciles imò etiam jucundi, ac eſſe ſolent meſſoribus nubes, & ros æſtivus. Qui hæc conſiderat Deus, incredibili ex noſtro certamine lætitia perfunditur, & ſuorum animas, ut diutius perdurare in certamine poſſint, ſervandas, ſervandam quoque athletæ ſub Jobi animam præcipit.

Chryſoſt. Iuſtus cum luctans cũ ærumnis, gratiſſimũ Deo ſpectaculum.

Gen. 22.14 Plin. lib.8 cap. 16. & 17. & Tertul. de ſpectac. Sueton. in Claud. cap. 34. Auguſt. Pſal. 54.

Tertul. Ex. ſ. 21. Iſ. 18. 4.

10 Tandem illa non ultima hujus rei ratio eſt, quòd ex diuturniore certandi labore, illuſtriorem coronam, & ampliora præmia conferre velit athletæ ſuo Deus: eleganter Chryſ. dixit Hom. de beato Jobo, *Cadaver corrumpi conſpicis, & horreſcis, ſed ideò minor, imò nulla pœna, quod abſens anima, at verò in Jobo, præſens anima, quæ ſentiret, ligata, ne fugeret; ſubiecta ut doleret; compuncta, ne blaſphemaret*: de quo plura dicendi frequens erit poſtea locus & tempus: nec ſolùm propter majus lucrum ipſius Jobi, ſed propter ſuæ eccleſiæ ingens bonum, & uberem patientiæ, & exempli fructum. Si enim propter ſuorum electorum & eccleſiæ ædificationem impiis vita indignis vitam Deus diuturniorem largitur, quid ni etiam eandem ob cauſam juſtorum animas ſervabit? certe ſic dicit Deus Pharaoni. Exod. 9. *Idcirco poſui te, ut oſtendam in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra*. Paul. Rom. 9. ſic legit hunc locum; *In hoc ipſum excitavi te*; Septuag. *propter hoc conſervatus es*, Ambr. rectè eundem ſenſum eſſe dicit, ſive legatur, *ſervavi*, ſive, *excitavi*, & in hunc ſenſum explicat, quòd dicatur Pharao ſuſcitatus, quia cùm apud Deum mortuus eſſet, morique propter ſuam duritiem dignus fuiſſet, tamen ad tempus modicum ſervatus eſt, & mori prohibitus, ut ſua pœna, & variis plagis, vivus ad hoc exemplo eſſet cæteris, qui Deo repugnarent: ſicut medici in hominibus morte dignis requirebant, quomodo vivis prodeſſent, videlicèt anatomica diſſectione, ut pœna morientis proficeret ad aliorum ſalutem, multò igitur potiori jure, *poſuit* Deus Jobum, *excitavit*, *ſervavit* hominem plagis mortiferis affectum, *ut oſtenderet in illo fortitudinem ſuam*, & incredibilis patientiæ exemplo cunctis mortalibus prodeſſet, de qua re memini in præfatione dixiſſe.

Deus gravius certamen offert ut cumulatiora præmia largiatur. Chryſoſt. Deus ſuos iuſtos in ærumnis ſervat, ut præbeant patientiæ exemplum Exo. 9. 16. Rom. 9. 17. LXX. Ambroſ.

In præf. c. 7.

Verſ. VII Egreſſus igitur Satan à facie Domini percuſſit Job ulcere peſſimo à planta pedis uſque ad verticem ejus.

Verſ. VIII. Qui teſta ſaniem radebat ſedens in ſterquilinio.

1 *An Dæmon ſemel ab homine victus, eundem iterum hominem tentet. Refutatus Origen. ex Theol.*

2 *Deus utitur Satana, ut tortoris miniſterio. Sancti angeli non torquent juſtos.*

3 *Dæmon miniſter efficiendorum dolorum. Quis angelus Satanæ colaphizans Paulum, ex Auguſti. & Hieron. qui ægrotant puerilia multa perpetiantur.*

E*Greſſus Satan*. Ex hoc quod ſtatim arripuerit poteſtatem ſibi à Deo factam iterum tentandi Job, clarè colligi

Digitized by Google

ligi poteſt falſum fuiſſe Origenis dogma aſſerentis Dæmonem, qui ſemel ab aliquo ſancto ſuperatus fuerit, nec eundem, nec alium hominem aggradi, vel audere iterum tentare; ſed quaſi in ſpirituali bello à Chriſti militibus ſuperaretur, aut fugaretur, ceſſare ab impugnando; veluti ſi id ageretur lege, & jure ſingularis certaminis, & humani duelli, in quo qui ſemel victus eſt, non permittitur iterum victorem provocare. Certè Dæmon, qui ſuperbiſſimus eſt, ubi nulla victoriæ ſpes affulget, cùm hominem penitùs ſibi reſtitiſſe expertus eſt, rebus omnibus nihil mutatis, nunquam tentabit iterum in eadem materia eundem hominem, id quod in Chriſti ſervatoris tentationibus perſpicere licet, ſemel enim eadem in re illum tentavit, quod nihil ſe proficere poſſe crederet, ſi ſecundò eandem rem ſuggereret, tandemque *conſummata tentatione receſſit ab illo* pudibundus, victoris aſpectum fugiens, iterumque ſuperari reformidans. Cæterum, vel tentationis materia mutata, aut temporis vel rei, & diſpoſitionis alterius meliorem opportunitatem nactus idem hoſtis eundem hominem ſæpè tentat, quare hunc Dæmonem illum ipſum fuiſſe, qui initio certaminis Jobum impugnare cæpit, & ad blaſphemiam ſæpè, ſed fruſtrà tentaverit, rectè docuit Caſſian. collat. 8. cap. 17. Rem hanc D. Thom. tetigit. 1. p. q. 141. art. 1. Mag. 2. diſt. 6. ubi iterum D. Th. & Durand. Ægid. Rich. Alex. 2. p. quæſt. 321.

a *Deus Dæmonis, tanquam tortoris miniſterio utitur*

Percuſſit Iob. Ex eo, quòd Dæmon non ſibi, cuicunque tradi Jobum cruciandum poſtulaverit, ſed non alteri quam ipſi hoſti permittatur manifeſtum ſit Deum Dæmonis tanquam carnificis, & tortoris miniſterio uti ad juſtos ſuos exercendos, & probandos: licet enim ſi in univerſum loquamur, angeli tam boni, quàm mali, miniſtri Dei ſint ad puniendum, vel affligendum tàm juſtos, quàm impios, ut bene obſervavit Abul. 1. Paralip. 21. q. 90. nam eo capite, *Angelus Domini*, quem ex ſanctis fuiſſe probabilius eſt, terrore, vel languore affecit David, & ſanctus etiam angelus percuſſit femur Jacob. Geneſ. 32. ſed tamen id frequentius eſt, & communi providentiæ lege ſancitum, ut ſancti angeli non niſi temporalis ſupplicii, impiorum hominum, miniſtri, & executores ſint. Rem hanc docet Dionyſ. cap. 4. divin. nom. part. 4. dicens, Nihil malitiæ ſanctos angelos contrahere ex eo, quòd peccatores puniant. & Auguſt. 9. de civit. c. 5. ait *Sancti angeli ſine ira puniunt, quos accipiunt æterna lege Dei puniendos*. Et idem ſenſit Th. ſuper id Pſ. 77. *immiſſiones per angelos malos*. Hos enim ſupplicii miniſtros, neque naturæ neque electionis nequitiam habuiſſe dicit, ſed eodem modo appellatos malos, ſicut malam diem, ſupplicii diem vocamus, & idem cum Baſil. & Apollin. ſuper id Pſ. 34. *Et Angelus Domini perſequens eos*. Sancti ergo angeli erant, qui ſubverterunt Sodomam, percuſſerunt Aſſyrios, flagellarunt Heliodorum, Herodem, & impios illos ſenes Babylonicos apud Danielem, Quare veroſimile exiſtimandum eſt, quod Abul aſſerit, ubicunque *Angelus Domini* nominatur in Scripturis, ſanctum angelum intelligi, quanquam Hier. ſuper id Pſalm. 34. *Angelus Domini perſequens eos*, ſpiritum malum intelligat, ideoque dici *Domini, quia Dominus illum creavit, & Dominus illum habet in poteſtate*. Dæmones verò licet æternorum ſuppliciorum miniſtri ſint, tum etiam ſæpè Deus illorum opera, & miniſterio peccatores corripiat (cujuſmodi erat exterminator in Aegypto, Exod. 12 *ſpiritus nequam*, qui decepit Achab. 3. Reg. 22. & ideò Apoſtolus, 1. ad Tim. 1. & 1. Corint. 5. *Satanæ* cruciandos *tradit* peccatores, *ſpiritus malus invadens Saul*: ita docet Hier. ſuper id Iſaiæ 13. *vocavi fortes meos* Auguſt. 5. contra Jul. c. 3. Rupert & Strabo. Exod. 12. ideò Dæmon vocatur *indignatio ira Dei v. 77. Furor Domini*. 2. Reg. 24. v. 1. tamen exercitium, & afflictionem juſtorum demandat Deus peculiariter Dæmoni, is enim *colaphizat Paulum, & percuſſit Jobum*, & perſequitur bonos quoſq; neque enim id munus ſanctis angelis, qui res hominum procurant, & noſtris bonis gaudent, & quaſi videntur de noſtris ſuppliciis dolere, demandat Deus Vide Chryſ. hom. de aſcenſione tom. 3.

Sed peculiari quadam ratione Dæmon miniſter efficiendorum dolorum, & morborum, videtur dictum à Paolo, 2. Cor. 12. *nam angelum Satanæ, qui illum colaphizabat ſtimulum carnis ſuæ*, dolorem vehementiſſimum corporis fuiſſe, exiſtimat Aug. ſuper Pſ. 130. *Dolores autem corporum*, inquit, *plerunque immittuntur ab Angelis Satanæ*. Hieron. autem ad Galatas 4. hunc ipſum fuiſſe ſcribit graviſſimum capitis dolorem, de quo accipiendum ſit id, quod ad Gal. 4. idem Apoſtolus ſcribit. *Tentationem veſtram, quæ erat in carne mea, non ſprevistis, neque reſpuiſtis*, quod videlicet Galatis tentatio fuit, ne contemnerent eum ſublimia promittentem, quem languoribus corporis ſubjectum videbant. Obiter illud obſerva, corporis morbos, & dolores viris gravibus, atque ſeverioribus moleſtiſſimos eſſe, utpote qui illos efficiant, ex viris, & ſenibus pueros, puerilia ſectantes, & puerorum more ſæpè ingemiſcentes, ſæpè etiam plorantes. *Ne extolleretur*, inquit Aug. *tanquam juvenis colaphizabatur tanquam puer*, & rectè, nam extollentiæ & ſuperbiæ remedium oportuit ex puerili humilitate deſumi: ſic dolentem & gementem Jobum puerum appellat, qui dicit, *Parvulum occidit invidia*, Præterea cum Paul. decerneret pœna corporali inceſtuoſum illum Corinthium afficiendum, quò reſipiſceret, cenſet, *tradendum Satanæ in interitum carnis*, id eſt, in corpore & carne vexandum, nam ejuſmodi corporeæ vexationis Satanas miniſter eſt. Nihil ergo mirum, quod ſtatim ac permiſſus eſt, egreſſus fuerit Satan, & pro ſuo carnificis & tortoris officio *percuſſit Job*.

3 *Dæmon efficit morbos.*

2. Corinth. 12. 7.

Quis angelus colaphizans Paulum.

Ulcere peſſimo. Propriè ulcere malo, quod conterit, frangit, affligit hominē, & nequiter habet, morbo maligno qui vexat & angit, vim expreſſit vulgatus, nā Hebræi ſuperlativis carēt.

Deut. 28. 35. Iſ. 1. 6.

A planta pedis uſque ad verticem eius. Videtur proverbialis locutio, qua totus homo, & univerſa membra ſignificantur, eadem uſurpatur Deut. 28 & Iſ. 1. ſemperque ubi de graviſſimo aut morbo, aut ulcere ſermo eſt, de quo fuſior a nobis diſputatio inſtituenda eſt. 5

M O R B O R V M
Q V I B V S I O B
L A B O R A V I T.

E N U M E R A T I O, & C O N S I D E R A T I O.

Quoniam eorum, quibus Job affectus fuit, morborum plurimorum atque difficillimorum explicatio graviſſima, atque difficillima eſt, operæ pretium fuerit ſingulos per ſe conſiderare, atque enumerare, & tum ex ipſius ægrotantis dictis, & querimoniis, tum ex optimorum medicorum, aut judicio, aut conjectura, morborum cauſſas, genera, differentias, ſymptomata accuratius circumſpicere; quod ad Satanæ ſævitiam, & ad Jobi, incredibilem manſuetudinem, & tolerantiam, ut par eſt, cognoſcendam magnopere intereſt. Et quidem noſtrum negotium agemus; nam, ut ſapienter docuit Hippocrates, illi etiam, qui medici non ſint, ægrotantium & morborum hiſtorias rectè conſcribere poſſunt ſi probè ex ſingulis ægrotis, quæ patiuntur, didicerint, quod illorum teſtimonio, qui Cnidias ſententias conſcripſerunt, confirmat. Ægrotantis autem Jobi verba & querimonias attentè obſervabimus, ut vel hoc Medicinæ præceptum obſervemus, ſic enim præcipit; *Cùm ad ægrotum deveneris, interrogare oportet, quæ patitur, & ex qua cauſſa, & quot jam diebus.* Viri vero ſapientiſſimi verbis omnis fides adhibenda, non enim eſt de illorum ægrotantium turba quos ſic deſcribit Hippocrates lib. de Veteri medic. *Suas ipſorum affectiones condiſcere quomodo fiunt, ac deſinunt, & quibus*

Digitized by Google

bus occaſionibus augeſcunt, ac deficiunt, cum idioſæ ſint, non eſt facile.

SECTIO I.

Non uno tantùm morbi genere, ſed pluribus JOB laboraſſe.

1 *Cum ulcere peſſimo alii morbi ex eadem materia in diverſis partibus. Quid vulnus ſuper vulnus.*
2 *Multorum morborum materia communis, atra bilis.*
3 *Morbos naturaliter inter ſe pugnantes in Job fuiſſe.*
4 *Lingua à morbis excepta: cum ſerpente cognatio.*

1 *Cum ulcere admiſti cruciatus omnes.* *Origenes.*

VLceris peſſimi tantùm hoc loco mentio fit, quod non ad plura; ſed ad unum tantùm morbi genus pertinuiſſe; facilè conſtare poterit ex his, quæ paulò poſt dicemus. Sed tamen cum hoc ulcere peſſimo, omnem morborum, dolorumque cruciatum admiſcuiſſe Satanam, latè perſequitur Origenes; *Nullum*, inquit, *dereliquit ſupplicium, neque pœnam, neque dolorem, putredinem vermes, oſſium diviſionem, nervorum fatigationem membrorum debilitationem, atque totius carnalis compaginis paſſionem, atque dolorem: iacere non poterat; ſedere non valebat*, &c. Proſper de prædict. p. 1. c. 22. deſcribit hominem, putrefacta totius corporis compagine, omnibus artubus ſolutis: atque ratio manifeſta probat; nam eadem pravorum humorum diſturbatio, & pugna, aut ſanguinis corruptio in diverſis corporis partibus quorum temperies diſſimiliaris eſt, apta etiam atque potens fuit efficere morbos diverſos, quod eleganter docuit Hippocrates lib. de flatibus: *Morborum*, inquit, *omnium unus, & idem modus eſt: locus verò ipſe eorum differentiam facit; quare videmus quidem morbos inter ſe nihil ſimile habere, propter diverſitatem ſcilicet locorum, cum ſit tamen una morborum & ſpecies, & cauſſa quoque eadem.* Idque ſignificari videtur illis verbis, *à planta pedis, uſque ad verticem eius*, ſingula videlicet membra, ſingulis atque peculiaribus morbis inflata fuiſſe: tum etiam quia non eodem morbi genere, caro, cutis, oſſa, viscera laborare poſſunt; Dæmon verò non ſolùm *carnem* molliorem percutiendam popoſcit, *ſed oſſa* etiam & firmiores, atque ſolidiores quaſcunque corporis partes contundendas & debilitandas; & quidem licet Galenus adverſus Archigenem diſputans neget, vel credibile, vel poſſibile eſſe, ut unus homo omnes ſui corporis partes affectas habeat, & ſingularum partium affectus fuerit expertus; hoc, inquam, licèt verum ſit in his quæ naturæ modum, & morem ſequuntur, tamen in Jobi morbis, qui præter omnem naturæ conſuetudinem inflicti ſunt, aliter exiſtimandum eſt. Hinc eſt, ut cùm omni ex parte doleret, atque membris omnibus ſentiret ſe pungi, non una tantùm lancea petitum, ſed multis transfixum, & lanceatis undique obſeſſum conquereretur. c. 16. *Circumdedit me lanceis ſuis*; multis etiam ſagittariis corpus ſuum propoſitum eſſe, tanquam ſcopum configendum crebris jactibus. *Poſuit me ſibi quaſi in ſignum*, pluribusq; ſagittis ſuſceptis, aculeisq; dolorum penitùs infixis, horridum quendam erinaceum; *Quoniam*, inquit, *ſagittæ Domini in me ſunt*. Eandem verò corporis partem pluribus etiam morbis, ut dicunt, complicatis affectam fuiſſe, non ſolùm ex dæmonis ſævitia & arte nocendi ſuſpicari, ſed ex ipſo Jobi teſtimonio cognoſcere poſſumus, cap. 16. *Concidit*, inquit, *me vulnere ſuper vulnus*. Qua dicendi forma aliquando etiam Hippocrates uſus eſt, cùm libr. 8. de morbis ait: *Quæcunque neceſſitatem habent, ut fiant in morbis, ac vulneribus mala ſupra mala, ea ubi fiant, in medicum culpam reiiciunt & neceſſitatem talia fieri cogentem non agnoſcunt.* Sed Jobi *vulnus ſuper vulnus*, & mala ſupra mala non in medicum, ſed in ſalutis hoſtem ſæviſſimum referenda. Illa autem morborum, & dolorum in eadem parte incurſio, ad graviſſimam plagam, & percuſſionem pertinet, cùm ſcriptum ſit: *Super quo percutiam vos ultra, addentes prævaricationem?* id eſt, cum nulla corporis pars vacet ſua plaga, novis verberibus nullus videtur relictus locus: ſed tamen nunc in Jobo vulnus unum, atque livorem, alterius ſuſcipiendi idoneum locum eſſe ſæviſſimus carnifex exiſtimavit; *Conſcindens vulnera ſuper vulnus* ad afficiendum dolorem acerbiſſimum.

Galenus li. 2. de de loc. aff. c. 7. — *Hippocrates.* — *Eandem materiam, diverſis mẽbris diverſum morbũ efficere.* — *D. Proſper.* — *Job 16. 13* — *Job 16. 14.* — *Hipporat.* — *Iſa. 1. 5.* — *Job. 16. 14.*

2 *Atra bilis idonea materia plurimorum, & graviſſimorum morborum.*

Multis autem atque graviſſimis morbis materiam idoneam comparaſſe Dæmonem, exiſtimare oportet: illâ inter reliquos humores noxios eûm modum excedunt, atrabilis eſt ulceribus peſſimis, lepræ; elephantiaſi, mœroribus, vermibus, tumoribus, interdum etiam pleuritidi: aliiſque præſentaneis malis efficiendis idonea.

3 *Contrarios morbos fuiſſe in Job.*

Tandem non ſolùm plures iidemque diverſi, ſed planè contrarii morbi in Jobo fuiſſe exiſtimandi ſunt: qui enim ex communi naturæ lege, ſimul in humano corpore inveniri nunquam potuerunt, vel quòd ex cauſſis contrariis oriantur, vel quòd unus morbus alteri ſoleat eſſe medicina, aut alia ratione repugnare; ſimul in Jobo, procurati, & effecti ſunt à Dæmone impediente unius partis actionem in aliam, aut pravi humoris fluxum concitante, vel prohibente; aut activa paſſivis conjungente, aut removente. Ex multis unum in præſentiarum exemplum ſit, Ignis ſacer, & ardentes Herpetes, quibus exuritur caro, & velut carbo nigreſcat; ex quibus, nõ modò, vermes, aut beſtiolæ aliæ naturaliter gigni nõ poſſent, ſed ſi geniti eſſent, neceſſariò interirent, & exurerentur; & tamen ardebat totus, ſimulq; fœdi humoris copia profluente, ſcatebat vermibus; & exultus ſanie manabat.

4 *Lingua excepta.* *Simile.* *Job 10. 20.*

Unam ex omnibus membris linguam communi ulcere & plaga exceptam hoſtis ſervavit quòd ex verbis Jobi victoriam ſibi de illo polliceretur; rem hanc tetigiſſe Job ipſe videtur, cùm capitul. 10. ait. *Dereliſta ſunt labia tantummodo*, &c. de quo ibi nos; & quidem ſicut aqua ducta ex aliquo fonte, intra anguſtos canales contenta, & preſſa, ſi ex una tantùm parte poteſtatem effluendi habet, nulla verò alia habeat diverticula, aut rimulas per quas diffluat, vehementiùs erumpit, & altius conſurgit; ſic cum morbis partes omnes alias corporis Dæmon obſtruxit, & commodas vitæ actiones impedivit, id curare viſus eſt, ut per os, & linguam, quæ ſola libera manebat totus diffiueret, & concitatioribus, tumidioribusque verbis adverſus cœlum, & ſupremum numen efferretur. Et verò nihil mirum, quòd adverſarius linguam non tetigerit, cum qua illi conventio eſt, & germanitas quædam; nam ille ſerpens eſt venenatus; at linguam ſerpentem quoque eſſe, illæ apud Jacobum notæ probant; *Lingua modicum quidem membrum, univerſitas iniquitatis, quam nullus hominum domare poteſt, inquietum malum, plena veneno mortifero.*

Lingua cũ ſerpente cognatio. *Jac. 3. 5. 6. 7. 8.*

SECTIO II.

Morbis deſperatis, atque mortiferis affectum JOB fuiſſe.

1 *Jobi inſanabilibus morbis affectum fuiſſe.*
2 *Morbos quoq; lethales habuiſſe. Refellitur Caietanus. Morborum lethalium alia differentia.*
3 *Facies Hippocratica in Job, alia etiam ſigna lethalia in fronte, & oculis.*
4 *Job fuiſſe martyrem; & quid ſufficere videatur ad rationem martyrii.*

Origenes. *Job habuit inſanabiles morbos.*

CUm non ſit eadem morbi inſanabilis, aut mortiferi ratio, ut umque ſigillatim explicandum eſt. Et primò quidem inſanabilibus morbis affectum fuiſſe Jobum Origenes his verbis explicat; *Percuſſit*, inquit, *inſanabilis plaga, in qua, ſuperflua erat omnis medicorum peritia, atque ſapientia. Sicut non ullum argumentum illuminare poterat tenebroſam, atque lamentabilem Aegyptiorum noctem*, ita *nulla medicatrina curare poterat ſæviſſimam illam Diaboli plagam.* Galenus quidem docet, quod leproſum jam eſt, nullam curationem habere: memini etiam ex Andromacho deſperatorum ulcerum: his cùm laboraſſe credatur Job, inſanabilia fuiſſe credendum eſt, atque ex eo genere, quæ à Galeno maligna ulcera vocantur, de quo plura ſtatim.

Gal. de compoſ. medic. per genera l. 6. c. 2. ibi. dem c. 5 & l. 4. de method. med.

2 *An morbos lethales paſſus ſit Job? Hippo. de nat. humã. & lib. 1. de morb.* *Galenus.* *Caietani ſententia non habuiſſe Job lethales morbos.* *Chryſ.* *Athanaſ.*

Sed difficiliùs, an habuerit morbos, & ulcera maligna, ſimulque mortiferas morborum differentias, Dubitatio hæc poſtulare videtur; & cùm ex novem illis, quas Hippocrates numerat, & Galenus in medicis finitionibus explicat, exitialis morbus ſit ille, qui prorſus exitium affert, vel brevi, vel in plurimo tempore; Cajetanus, in univerſum affirmat, illis verbis, *animam illius ſerva*, prohibitum eſſe Dæmonem lethalem morbum Jobo inferre: *Quia*, inquit, *ſi ægritudo mortalis illata fuiſſet, non fuiſſet ſervata eius vita.* Rem hanc tetigit quoque Chryſoſt. cujus ſententia cum non omnino claraſit, exiſtimo tamen contrarium eſſe Cajetano: affirmat enim Dæmonem tantum prohibitum eſſe, ne vitam auferret, quamvis mortiferos illi, pro permiſſa ſibi poteſtate, morbos inferret. *Quia*, inquit, *verſimile erat, Diabolum Job tanta perturbatione valetudinis fore infeſtam, ut idem morbus ad corporis ſatis eſſet interitum, idcirco obſerva*, inquit, *ne quid in vita tatione patiatur.* Eò etiam pertinet, quod Athan. in Apologet. de fuga ſua; *Qui in fuga*, inquit, *moritur, non inglorius moritur; at proinde Job magnus eſt habitus*,

quòd viveret, & tantas ærumnas toleraret, quarum nullum omnino ſenſum percepiſſet, ſi mortem ſibi conſciviſſet.

Quo Dæmon prohibitus fuerit circa valetudinē, & corpus Iobi.

Ego in hac re ſic ſtatuo; Primò, prohibitum eſſe Dæmonem, ne Jobum irrueret, & per manifeſtam vim occideret. Secundo prohibitum eſſe, ne partes principes corporis, in quibus ſunt vitæ functiones neceſſariæ, videlicet cor, aut cerebrum, ita afficeret, ut neceſſariò inde mors ſequeretur; videlicet ſi copia venenati humoris in cor inhæreret, aut tumor, vel phlegmon in eo fieret, quem nulla ratione cor poteſt ſuſtinere. Tertiò, permiſſum eſſe, ut eos omnes morbos efficeret, qui ex ſpecie aut poteſtate, malignitateve ſua exitiales eſſent, ſed tamen non neceſſariò peremptorii ſunt: exitiales enim illi dicuntur non qui ſemper, ſed qui magna ex parte interimunt: quod ſi etiam naturaliter mortem adferrent, poſſet tamen illos Dæmon cohibere, ne cor invaderent, aut principem aliquam corporis partem ſua gravitate & virulentia opprimerent; videlicet locali ſeparatione, aut conjunctione humorum, aut ſanguinis. Habuit itaque morbos ex ſpecie & ratione ſua acutos, & qui aliis brevi dierum periodo exitium afferre ſolent; ut ſi pleuritidem dicas, aut febres ardentes, anginam, fauciumque phlegmonem; tum etiam, quos diuturnos appellant, tabem, renum morbum, marcorem; Malignos, & periculoſos, exitiales denique, non ſolùm quod qui per ſe leves, & evaloriti eſſent, conjuncti ſimul internecionem efficere poſſent; ſed quòd per ſe quiſque mortifer eſſet: denique non ſolùm, ut medici dicunt, imagine magnos, quale ulcus erat, multum ſpatii (id eſt) totum corpus occupans, ſed etiam re ipſa, & affectu graviſſimos, videlicet nervorum, muſculorum, aliarumque partium internarum contuſionem, atque dolorem. Res hæc clariſſima eſt audienti Jobi querimonias, & deſperatorum morborum enumerationem, deprecationem mortis, tædium vitæ: illud etiam crebrò repetit, ſe tantis doloribus & morbis ſuſtinendis non eſſe parem; *Quæ eſt enim*, inquit, *fortitudo mea, ut ſuſtineam?* nihil ſibi ſpei ad vitam ex plaga graviſſima relictum eſſe; *Dies mei conſumpti ſunt abſque ulla ſpe*: & iterum; *Deſperavi, nequaquam ultrà jam vivam, exiguum valde ſibi vitæ ſpatium concedo. Si mane me quæſieris, non ſubſiſtam.* &, *Nunquid paucitas dierum meorum finietur brevi; & Spiritus meus attenuabitur, dies mei breviabuntur, & ſolùm mihi ſupereſt ſepulchrum.* Quòd ſi etiam medicorum judicium conſulere libet, certè Hippocrates ſcribit, *In acutis febribus convulſiones, & circa viſcera dolores fortes, malum.* Viſceribus autem doluiſſe, & æſtuaſſe febri, ex ipſius Jobi teſtimonio paulò poſt videbimus: ruſus idem docet, *In febribus ex ſomnis timores, vel convulſiones, malum.* Job verò ſic conqueritur: *Terrebis me per ſomnia, & per viſiones horrore concuties:* eo verò aphoriſmi loco hæc ſcribit Galenus; *Sanè nos ſæpè vidimus in morbis exitialibus, & timores, & labores, & convulſiones ex ſomno fieri*: de quo ſtatim quædam alia. Quid, quod etiam ſumma inteſtinorum difficultate laboraſſe conſtat ex illo: *Effudit in terram viſcera mea*: atque illam ex atra bili proveniſſe, quæ communem omnibus his materiam ſubminiſtraſſe videtur, veroſimile eſt, de hac verò ſic ſtatuit Medicina: *Difficultas inteſtinorum, ſi ab atrabile inceperit, lethalis eſt.*

Morbi lethales, ſed nō neceſſariò peremptorii in Job.

Enumeratio ſpecierū morborū in genere, quibus Job laboravit.

Galen. in finit. med.

Iob. 16. 11.

Iob. 6. 7. & 16. 21.

Iob. 10. 20

Job 17. 1.

Hippo. 4. aph. 66. & 67.

Job 7. 14.

Hippocr. lib. 4. apho. 24

3 *Facies Hippocratica in Job.*

Hippoc. 1. Prog. 5.

Tandem ſi ex facie prognoſticum faciendum eſt, & ducenda veriſſima conjectura, fuerintne morbi lethales, necne, certè faciem Hippocraticam habuiſſe comperiemus: ſic enim jubetur Medicus vultum ægroti conſiderare, ſitne ſimilis bene valentium, potiſſimum ſui, ita enim optimus erit: ſi verò quàm maximè contrarius ſimili ſit, horrendiſſimus eſt: addit eo loco Galen contrarium vultum ſimili eſſe, qui nequaquam nobis ſit familiaris. Quis verò ignorat Jobum ita deformatum extitiſſe, ut ſui diſſimilis vultu, & nequaquam ejus amicis familiari extiterit, ut cum eum vidiſſent, non agnoverint? *Deinde cutis circa frontem dura, intenta, arida, & color totius vultus viridis, aut niger*; nigrum autem eſſe peſſimum, eo loco Galen. docet, eoque vultum reddi exitialem, & cadaveroſum: hæc in ſe fuiſſe, teſtis eſt Job, cap. 7. *Cutis mea aruit & contracta eſt*, cap. 30. *Cutis mea denigrata eſt, ſuper me.* Illa præterea exitialia ex oculis nota eſt, ſi ſublimes (id eſt inſtabiles & ſubinde commoti) tumidi ve oculi ſint, aut ſi pervertantur, aut nolentes illachryment: nonne hoc illud eſt, *Facies mea, intumuit a fletu, & palpebræ meæ caligaverunt?* nonne illud ad ſoblimes, & perverſos oculos pertinet, *Quid te elevat cor tuum, & quaſi magna cogitans attonitos habes oculos?* Denique reſpirandi difficultas, non niſi mortem prænuntiare poterat. Sed jam ad ſingula veniendum eſt.

Iob 2. 12.

Prog. 7.

Alia in Iob lethalia indicia.

Iob 7. 5.

Iob 30. 30

Prog. 10.

Iob 16. 17

Iob 15. 12.

4 *Job martyr.*

Viguer.

Hinc colligitur, dignum eſſe virum patientiſſimum Job, qui inter martyres numeretur: nam, ut quidam docti Theologi exiſtimant, ſufficit ad martyrium, accepiſſe vulnera lethalia, ex quibus naturaliter mors ſequeretur, niſi miraculum, aut alia quæcunque ratio obſtaret; ſicut etiam propter Virginis ſanctiſſimæ incredibiles compatientis dolores, non ſolùm martyr, ſed pluſquam martyr prædicatur ab Anſelmo, Sophronio, Bernardo, Ildelfonſo. Tum etiam, quia, ut Chryſ. dixit in Pſalm. 127. *Patientia eſt, quæ martyres facit.* & quod difficillimum eſſe judicat in mediis doloribus, qui ad blaſphemandum, & ad iraſcendum impellunt, ita ſe continere, ut nihil indecorum, & inhoneſtum dicatur; *hoc*, inquit, *facit martyrem.* Quare tum hoc loco vocat Jobum martyrem; tum etiam hom. 1. in 2. ad Cor. 1. quod ſexcentis martyribus graviora paſſus fuerit, & per omnia rerum genera luctatus palmam obtinuerit; per opes, per liberos, per corpus, per uxorem, per ſervos, per amicos, per hoſtes, per famem, per inſomnia, per fœtorem, hom. verò 25. ad populū Antioch. non cum uno tantùm martyre comparat, ſed cum infinitis.

Beatiſſima virgo martyr.

Chriſoſt.

Patientia martyres facit.

Iob per omnia rerum genera luctatus.

SECTIO III.

Ulcus peſſimum. Phagædena. Ignis ſacer. Eriſipelas. Cancer. Animi deliquium.

1 *Quale Ulcus Jobi: & quid propriè ſignificet ex Hebr. & Græco. Ægiptiacorum Ulcerū ex Philone deſcriptio.*

2 *Unde provenerit ut à planta pedis uſque ad verticem ulceroſus fuerit; & quid Ulcus peſſimum ſive malignum.*

3 *Quæ alia prava affectiones cū Ulcere peſſimo coniuncta.*

1

שחין *Exod. 9. 10* *LXX.* *Pagninus* *Tygur.* *Deu. 18. 27* φλυκτίναι *Hippocr.*

Hoc ulcus in fonte eſt, *Schin* & ſimili modo vertitur à vulgata, Exod. 9. *Ulcera, & veſicæ turgentes.* Septuag. *Ulcera veſicæ efferveſcentes.* Pagn. *Germinans inflationes.* Tygur. *Apoſtema generans ulcera.* Vatabl. *Scabies producens puſtulas, vel, veſicas turgentes.* Eadem voce mentio, hujus ulceris ſit Deuter. 28. *Percutiat te Dominus ulcere Ægipti, & partem corporis, per quam ſtercora egeruntur ſcabie quoque & prurigine, ita ut curari nequeas* Philon 1. de vita Moyſ. hæc ulcera *phlictenas* vocat: eſt autem Hippocrati, philictena, eruptio in cute ex ſuperfluo humore. aut tumor ſive tuberculum in cute ex aduſtione. Alii ardorem, alii inflammationem vertunt illam vocem, *Schin*. Illa ergo videtur eſſe propria ſignificatio, ut ſit ulcus, & apoſtema ex ardore proveniens ferventis & acerrimi humoris R. Mardochai ait eſſe *ulcus proveniens ex caliditate*; addit verò David non eſſe ulcus proveniens ex verò igne, nam hoc alio nomine dicitur *Mitna*, id eſt, combuſtio, videlicet puſtula, aut tumor ex vera ignis aduſtione proveniens: quòd autem illud ulcus ardens ſit, manifeſtè indicatur in Exod. voluit enim Deus fieri conſperſione ardentis cineris, quaſi præmiſſo ejuſdem naturæ, & qualitatis ſigno; *Et dixit Dominus ad Moiſen, & Aaron, tollite plenas manus cineris de camino, & ſpargat illum Moyſes in cœlum coram Pharaone, ſitque pulvis ſuper omnem terram Ægypti; erunt enim in hominibus, & in jumentis ulcera, & veſicæ turgentes*: quæ qualia fuerint, accuratè deſcripſit Philo. libr. 1. de vita Moyſis; *Jactavit in aerem, moxque pulvis exſiccatus, & longè, lateque diſperſus hominibus, brutiſque diro, per totam cutem inuſſit ulcera, carnibus ſimul intumeſcentibus, & fœdis puſtulis ſcatentibus, ac ſi ſuccenſa clam efferveſcerent: quo cruciatu, ſicut par erat in exulcatione ac inflamatione, oppreſſi, non minus animo laborabant, quam in corpore miſerè vexati doloribus: videbatur enim unum ulcus à vertice uſque ad imos pedes, his, quæ membratim ſparſa erant continua ſerpigine in unum coeuntibus.* Sic Philo. Ferè eadem de ulcere Jobi Chryſ. *Perfecit*, inquit, *ut ulcus eſſet unum, unaque plaga corpus eius univerſum.* Quòd ulcus non ulcera dicatur, ſic ponderat Origen. *Propterea*, inquit, *una plaga memoratur, quia totum corpus, & omnia eius membra uno contexit ulcere; atque ad unum convertit dolorem.*

R. Mardoc. *R. David.* מיוה

Exod. 9. 8 & 9.

Philo. Quale Ægiptiacus.

Chryſoſt.

Orig.

2 *Gorræus.*

Potuit autem hoc genus ſuis ſerpere per totum corpus *a planta pedis uſque ad verticem capitis*; quia id genus puſtularum aut veſicularum a ferventibus, & acerrimis humoribus ortæ, toto corpore naſcuntur, ut inter alios Gorræus tradit; atque adeo etiam in oculi membrana cornea, quæ primùm veſicæ in morem attollitur ab acri quodam humore, deinde verò exeuriatur, & oculum purolentum reddit, Sed non eſſe cutanea tantùm ulcera, ſed profundiora, & ſinuoſa Græci explicatiùs tradunt; imprimiſque Chryſoſt. dicit corpus eius plagis perforatum, fuiſſe-

Græci in Catena.

que

by Google

quæ ulcera vermium fontes, & tabifici humoris rivulos. Quare ex illo genere fuiſſe videtur, quod Gal. Phagædænam appellat, quæ carnem, quæ circum eſt, perrodit & depaſcitur, & circumiectum habet tumorem: nam hujuſmodi ulcus in quacumque corporis parte inveniri poteſt, Chironium, & Telaphum à medicis appellatur; à Chirone, qui ea ulcera aliquando ſanavit, & à Telepho, qui illis affectus fuit, ut author eſt Gal. communi nomine, *Cacoetha*, dicuntur (id eſt) maligna. Malignum autem ulcus ipſum eſt, quod hic dicitur peſſimum, & in Originali, malum Sept. verò malignum etiam ulcus dixerunt; hæc ſunt contumacia, rebellia, diuturna: ea verò, quibus Job laboravit ejuſmodi fuiſſe, ardor, prurigo, inflatio, ſanies, virulentia, exeſio carnium, fœtor, denigratio apertè teſtantur: indicant præterea magnum fuiſſe partium ſubiectarum intemperiem, affluentiam corrupti ſanguinis, ulcerum labra dura, & callosa, cæcos ſinus, & cavitates, è quibus ægrè excerni, & purgari poſſet ſanies, & ichores, qui detenti exedunt, & mordent, quæ omnia cum ſanitati repugnant; tum verò illud quod additum eſt, & in conſtitutionibus cœli peſtiferis inveniri ſolere Avicenna tradit contumacioris malignitatis cauſſam, in Jobi corpore Dæmon affecerit.

Avic. C. 4. tract. 3. c. 10.

Cum hoc ulcere ardenti veriſimile eſt coniunctum fuiſſe Ignem ſacrum, quem vulgò appellant, *Fuego de S. Anton* qualis in ſtatu peſtilenti gigni ſolet, ut 3. libr. de morbis vulgaribus author eſt Hippo. atque eo loco, 2. part. ſant. 9. Galen. explicat: nam eum ſacrum ignem (præſertim cùm perfectus non eſt, neque partem corporis penitùs vitiavit) plerumque comitabantur febres ardentes, cibi faſtidium, alvi turbatæ, ſitis, tabes, faucium ulcera, vox vitiata, ulcerum fluxio, multa & varia tubercula, magnæ inflammationes, oſſium denudatio; quæ in Jobo ſingula fuiſſe mox oſtendemus.

3 *Hippoc. Gal.* *Eriſipelas.*

Potuit etiam vel omnia, vel aliqua ulcera Eriſipelas comitari, atque ardentes & dolorifici tumores, ſive potiùs Cancer, qui ab atra bile qui per totum corpus ſerperet, & plenum redderet tuberoſitatibus, neque mirum, nam ſimilia eſſe illa omnia ulcera, quæ ſunt putredini obnoxia, & difficulter ad cicatricem perducuntur, videlicet, cacoethia, Chironia, Telephia, Phagedænica, Gal. docet. 5. aph. 22.

Galen.

Cũ hic quoque neceſſe fuit frequens animi deliquium contingi, cùm ex medicinæ regula hæc omnia ſint defectus animi cauſſa, & vitalis roboris diſſolutio, maligna in articulis ulcera, omniaque gangrænoſa, & depaſcentia, atque illud Job ipſe indicat, cum crebro repetit, *Attenuari ſibi ſpiritum* mortem inſtare, cordis, & totius corporis vires deficere c. 17. v. 2. & c. 7. v. 3. & 21. & aliis locis frequenter.

Animi deliquium. Gal. l. 1. ad Glau. 4.

S E C T I O IV.

Lepra. Scabies. Elaphantiaſis. Pruritus.

1 *Lepra cum ulcere coniuncta, & cum ſcabie, & prurito, Iob leproſus. Tangendi verbum ad lepram referri.*
2 *Iobum laboraſſe Elephantiaſi Illius deſcriptio ex Plinio Iobo conveniens.*
3 *Regibus Ægipti, forte etiam Arabibus, & Hoſtiis, peculiare illud malum.*

1 ILlud ulcus, quod, *Sechin*, in Hebræo dicitur, cum Lepra coniungitur, Levit. 13. 18. 19. 23. & Deut. 28. cum ſcabie & prurigine, ſed non dicitur eſſe ipſa lepra, aut ſcabies, ſed ex eadem lepræ cauſſa proveniens, ſic etiam Gal. hæc omnia coniungit, Phagædænam, ſcabiem, lepram, elephantiaſim, & ſcabiem atque lepram, eſſe melancholicos affectus ſolius cutis, quòd ſi in venis & carnè fiant, Cancrum nominari. Leproſum autem Iobum fuiſſe ſcribit Aug. ſerm. 32. ad fratres in heremo: dicere ergo poſſumus laboraſſe Jobum non lepra tantùm cutanea, ſed lepræ genere moleſtiſſimo, & peſſimo: quale Greg. deſcribit hom. 39. in Euang. Quid, *inquit*, in humana carne abjectius carne leproſi, quæ tumeſcentibus vulneribus ſcinditur, & ex halantibus fœtoribus impletur? Inter alios autem morbos hunc fuiſſe à Dæmone expetitum, intelligere licet ex illo verbo, *tangendi*, quod in fonte eſt, *Nagagh*, & ad lepræ plagam frequenter accommodatur, ut Iſ. 53. cùm Chriſtus Dominus in paſſione ſub leproſi typo deſcribitur, ea circumlocutione, Quaſi abſconditus vultus ejus: jubebatur enim leproſus, os veſtimento contegere, & vultum abſcondere, infra additur, Reputavimus eum quaſi leproſum, Hebr. tactum vel percuſſum à Deo, & 2. Paral. 16. Cùm orta eſt lepra in fronte Oziæ regis, territus ſenſit illicò plagam Domini prop. percuſſionem, aut tactum.

Tangere ad lepra pertinere

2 Illam autem fuiſſe etiam Elephantiaſim, aut cum ulcere hanc quoque conjunctam fuiſſe, auctores ſunt Chryſoſt. Apol. Philip. Beda, quod lepræ genus infeſtum, non ſolùm cutem, ſed carnem etiam depaſcitur, & elephantiacis nonnullis ulcera contingere Gal author eſt; reddit autem hic morbus corporis cutem, & carnem nigram, qualem elephantus habet. Hanc affectionem Satyriaſi non nominari docet Galen. loco indicato, quòd, qui ea laborant, Satyris fiant vultu ſimiles, & lib. de cauſis morb. cap. 7. ait. Elephantem morbum, manifeſtè figuram immutare, reſimatur enim naſus, & labia craſſa fiunt, & aures extenuantur, atque Satyrorum effigiem præ ſe ferunt, unde Gordonius non eſt auſus judicare ægrotum quendam, elephanticum; cui articuli ſerè omnes deciderant, quoniam nulla habuit in facie immutati coloris, aut deformitatis ſigna. Propterea Plin lib. 26. cap 5. ex his notis hunc morbum deſcribit; à facie ſæpiùs incipere, & primùm in nare, mox invaleſcere per totum corpus, maculoſum, variis coloribus, & inæquali cute, alibi craſſa, alibi tenui, dura ceu ſcabie aſpera: ad poſtremum verò nigreſcente, & ad oſſa carnes apprimenta, intumeſcentibus digitis in pedibus, manibuſque. Ægypti peculiare hoc malum fuiſſe, & Reges quoque eo laboraſſe ſolitos, eodem loco idem Plin. author eſt: quæ omnia rectè conveniunt cum his, quæ Jobus de ſe ipſo teſtatur; denigratam cutem deplorat, c. 30. verſic. 30. cutis duritiem, & aſperitatem rugarum, cap. 16. verſ. 16. omnem pulchritudinem cutis devoratam, & conſumptam, cap. 18. verſic. 13. ad oſſa carnes appreſſas, videlicet in quibuſdam corporis partibus depreſſioribus, & conſumptis carnibus pelli oſſa adhæſiſſe, cap. 19. verſiculo 20 reſinatum naſum, & immutatam figuram; cùm illum amici non agnoſcebant, cap. 2. verſ. 12. pedes tumentes; cum ait poſitos in nervo pedes. cap. 13. verſic. 27. labia craſſiora, cum abſumptis reliquis partibus, ſola circa dentes labra relicta eſſe dicit, cap. 19. v. 20. Hunc verò morbum non carnem tolùm ſed oſſa etiam pervadere, & univerſas corporis partes opplere pravo, & atrabilario humore, & ſanguine quodam plumbeo noxioque ſucco Fernelius docet: quod etiam in Jobo fuiſſe res ipſa oſtendit, cùm Dæmon percutienda depopolaverit non ſolùm carnes, ſed oſſa etiam: addit præterea illa elaphantiaſis ſigna, quæ in Jobo fuiſſe diſertis verbis traditum eſt, gravis halitus, difficilis reſpiratio, carnis abſumptio, muſculorum tabes, ſomnia moleſtiſſima, mœror, incubi & anxietas. & illa etiam, quæ in Jobo etiam fuiſſe exiſtimare licet, defluvium capillorum ex mento, ciliis, palpebris; digiti hiſcentes præ ſiccitate, ungues fiſſi, & dilacerati, cùm teſta ſaniem radere cœpit; de quo cum de ſanie, & teſta diximus. Atque illud etiam rem nunc confirmat, quod veriſimile ſit, ſicut in Ægypto, ita etiam in Arabia, & Syria hunc morbum familiarem fuiſſe, atque voluiſſe Dæmonem eo morbo; quo Reges alii ſuperbientes ſolebant a Deo puniri, Regem ſanctiſſimum affligere, & cruciare: hujuſmodi lepram illam Conſtantini fuiſſe, vel ex verbis Plinii rectè colligit in ſuis Annalibus Baronius: nam humano ſanguine regum elephantiaſim curari ſcripſit Plinius; Conſtantinum autem ſuæ lepræ ex puerorum ſanguine balneum parari juſſiſſe, memoriæ proditum eſt.

Chryſoſt. Apoli. Philipp. Beda. Galenus. *Galen.* *Gordo l. 1.* *Plin.* *Infra c.* 3 *Baronius Plinius.*

S E C T I O V.

Lues venerea. Arthritis, ſeu articularis dolor.

1 *Jobum laboraſſe morbo Gallico, quorumdam ſententia, & coniectura.*
2 *Jobum non potuiſſe affici eo modo, aliorum ſententia.*
3 *Difficultatis ſolutio ſtatuitur.*
4 *Quo tempore in Hiſpania cœperit morbus Gallicus: hujus cum Elephantiaſi cognatio.*
5 *Podagra, Chiragra, Iſchiade, & totius corporis articulari morbo doluiſſe.*

VAtablus, quem Cyprianus Ciſtercienſis ſequitur, aut elephantiaſim, aut verò ſcabiem, quam vocant, Indicam, morbumve Gallicum fuiſſe exiſtimat ulcus illud peſſimum: eumque ſignificari voce originali; ratio eam Vatabli conjecturam confirmare videtur: nam ex medicorum judicio, is affectus contagioſus cum ulcere aut immani cruciatu variis locis emergit, ac ſæpè exulcerat; in corpus omne ſpargitur, & non ſolùm carnem, 2

ſed partes etiam ſolidas pervagatur, univerſamque corporis ſubſtantiam pervertit. Rectè itaque dicetur, qui tanta peſte laborat, à planta pedis uſque ad verticem dolore: nam oſſa vitiantur, & nervi, vincula, tendonea; maligna excrementa, in oſſium juncturas ſe inſinuant, & efficiunt cruciatus implacabiles, qui noctu ferè ingraveſcunt; conficitur corpus doloribus, vigiliis, dira tabe, quæ omnia in Jobo

Iob. 30.17 reperiri, non difficile fuerit demonſtrare, *Nocte*, inquit, *os meum perforatur doloribus*, & univerſam corporis ſubſtantiam à recto ſtatu dimovere voluiſſe adverſarium veroſimile eſt; atque ea etiam ratione, & morbo fœdiſſimo, qui eùm ſcortatorum, & turpiſſimorum hominum flagellum ſit, vi-

Iob. 20.11. ro ſanctiſſimo & honeſtiſſimo, ignominioſiſſimus, & acerbiſſimus exiſteret: ita ut non incommodè in hanc rem quadret illud Sophar ſcomma: *Oſſa ejus implebuntur vitiis adoleſcentiæ ejus, & cum eo in pulvere dormient.*

2 *Iobum non potuiſſe a ẛci mor bo Galico aliorum ſententia.* Sed aliis omninò placet hunc morbum in Jobum cadere potuiſſe, qui ea tempeſtate nondum exiſteret: exiſtimant enim ferè medici omnes ſingulari contentu eſſe morbum noſtræ ætatis proprium, aut propter vitium humanæ licentiæ novum, aut propter novum cœlorum influxum. Sed medicia quæſtionem illam relinquimus.

3 *Qui à de quæſtione, à eo ſen tum.* Ego de Jobo affirmare audeo, potuiſſe hoc morbo laborate; nam Dæmonis arte, qui humani corporis temperiem, & humorum vim penitùs cognoſcebat, potuit ad ejuſmodi intemperiem adduci, ut in malignam illius morbi naturam humores degenerarent; præſertim cùm nunquam non alicubi gentium eum morbum ſemper pervagatum fuiſſe, mihi pro certo habeatur, vel ex ipſa medicorum ratione, ſtatuentium à contagio fieri, nam vel abeundum in infinitum, ita ut nunquam incepiſſe deprehendatur; vel ſine contagio fieri poteſt, diſturbatis humoribus, & ad inſignem intemperiem adductis. Quòd ſi ea, quæ hujus morbi apud noſtrates origo traditur, vera eſt, rem quoque confirmare poteſt: ajunt

4 *Hæc tenus de Gal lia, & Ma. nar L. l. 7. ep. Med.* enim viri docti Huttenus, & Manardus cæpiſſe in Valentia Hiſpaniæ Tarraconenſis, quo tempore Carolus Francorum Rex expeditionem Italicam parabat; cùm elephantioſus quidam nobilis miles ad nobile ſcortorum accederet; quicumque igitur deinde ad mulierem ingreſſi ſunt, eo malo infectos fuiſſe, elephantiaſi in illud degenerante. Igitur Jobi elephantiaſis non longè ab iſta lue abfuit: neque Dæmonis ſævitia, ab illa procuranda.

Illud rei præcedenti ſimile, ſimile etiam vero eſt, Job laboraſſe podagra; nam eſt cum lue venerea ſua huic morbo cognatio: quapropter Poetæ Græci fecerunt Podagram Bacchi, & Veneris filiam, & quidem lues venerea internodia, id eſt partes artuum intermedias; articularis verò nodos ipſos, & articulos occupat. Cùm autem Podagram dico, potiſſimum pedes, ſed non tantùm illos vexatos, verùm etiam manus, fœmora, & coxas intelligo. Laboravit igitur Chiragra quoque, Iſchiade, & univerſi corporis articulorum dolore, pravo humore ſeſe inſinuante inter articulos, & articulorum tendones, ligamenta, membranas. Hanc Græci morborum Arthritim vocant. Signa hæc 1. quòd ulcus illud peſſimum ex ardore proveniebat, at hoc morbi genus de inflammationum genere eſt, ex Medicorum ſententia 2. quod pedibus planè ſe laboraſſe teſtatur dicens: *Poſuiſti in nervo pedem meum*, at hic morbus à pedum articulis, calce, aut planta potiſſimùm incipit Galeno.

5 Quòd à Satana commovente humores, & coniungente a-

Gal. l. 10. de cõp. me. dic. ſecund. loc. c. 1. ctiva paſſivis potuit facilè pravus humor immitti, & apprimi ad articulorum juncturas, & manu Dæmonis exprimi, ut guttatim deſtillaret: cùm ſit è genere fluxionum authore Galeno, & propterea vulgò gutta appelletur.

Quòd ſicut Podagricis evenit, ut manuum, & pedum articulis ſua ſede dimoveantur, claudicentque, ita etiam omnium articulorum vitium deplorare videtur, dicens: *Ad nihilum redacti ſunt omnes artus mei.*

SECTIO VI.

Vermes. Morbus pedicularis. Aegyptiacæ plagæ.

1 *Iob Verminibus ſcatuiſſe Patrum ſententia.*
2 *Verminum tum externorum, tum internorum ſignum in Iob;*
3 *Pedicularis morbus in vermibus, & ſerpentibus intellectus; Herodis interitus, qualis.*
4 *Muſcis atque locuſtis infeſtatus Iob.*
5 *Pedicularis morbus in Iobo acerbior, quò dignior inſignis improbitatis hominibus.*

VErmes, & putredinem uxor ipſius Job objicit apud Septuag. cùm cap. 2. ait: *Tu in putredine vermium ſedes*; *LXX.*
& ipſe Job indicare videtur c. 7. & 30. *Qui me comedunt, non dormiunt*: de quo ſic Tertullianus lib. de pat. *Diſſecabatur Diabolus, cùm erumpentes beſtiolas inde in eoſdem ſpecus, & paſtus refoſſæ carnis ludendo revocaret*: quo loco miratur Pamelius unde hoc habuerit Tertullianus, cùm non ſiat in Job alia vermium mentio, quàm c. 17. ſed mirum eſſe non debet quod apud omnes ferè Eccleſiæ Patres vulgatum, & conſtitutum eſt. Cypr. l. 3. de bono pat. & Orat. de mortalitate. Aug. lib. de pat c. 11. Chryſoſt. homil. 5. ad pop. Antioch. Proſper de prædict. 1. par. cap. 22. Baſil. in catena. Olymp. Suidas in Job. & illud peculiare ſcripſit Orig. in illos vermes ſe Dæmones vertiſſe, eandemque rem Septuaginta expreſſerunt in illa uxoris oratione. *Tu in putredine vermium ſedes*, &c. Et frequenter hoc loco interpretes: Qui illud; *Putredini dixi, pater meus es tu, mater mea, & ſoror mea vermibus*; non ſolùm ad futuram cadaveris putredinem, ſed ad præſentem etiam fœdiſſimi morbi ſtatum, & ad verminuloſa ulcera pertinere exiſtimant, tum etiam ad eos vermiculos, qui in auribus, naribus, crebro generari ſolent oppido infeſti & noxii; rejiciuntur enim ſæpe, ut medici docent, & experientia conſtat, ex ventriculo, inteſtinis, veſica, dentibus ſenibus; quorum ſigna in Jobo reperta fuiſſe facilè conſtabit quippe illi ſunt, quæ Jacobus Hollerius enumerat, febres horrificæ, anhelitus fœtens, tuſſicula inanis, & ſicca, nauſea, faſtidium, & ſi in ſuperiori ventriculo ſint, chylum conſumendo corpus minuunt, & abſumunt; aliquando etiam famem efficiunt, & ſyncopen mordendo. Corporis verò conſumptio, fames, nauſea, gravis ſpiritus, febris in Jobo fuerunt; idque veriſimile eſt, ut totus Job intus, & extra ſcateret vermibus ad graviſſimum cruciatum.

Iob. 17.14. & 30. 17.

Pamelius.

Ciprian. Auguſt. Criſoſt. Proſp. Baſil. Origo

Iacob. Hollerius l. 1. de morb. int. c. 50

Fortè autem verminatio hæc ad pedicularem morbum referenda erit; niſi uterque ſimul morbus adfuerit, nam hic morbus, quem Græci Phthiriaſi vocant, pediculos non ſolùm in profunda cute capitis, ſed totius etiam corporis, acervatim gignit, de illorum copia incredibili videtur Job conqueri, cap. 30 *In multitudine eorum conſumitur veſtimentum meum, & quaſi capitio tunicæ ſuccinxerunt me.* Pediculos autem appellari aliquando vermes, imò & ſerpentes, *Iob. 30.18*
apud graves ſcriptores compertum eſt; nam Phereciden Syrum præceptorem Pythagoræ morbo pediculari interiiſſe prodiderunt Ariſtot. Plut. Ælian. At verò Plin. eundem Phereciden copia ſerpentum ex ejus corpore erumpente expiraſſe ſcribit: idem Apulejus, atque eaſdem utroque nomine beſtiolas intelligi Hieron. Mercurialis contendit libro 5. var. lect. c. 6. neque mirum eum pediculos hujuſmodi vehementer morſu ſævientes, animalia tetra Serenus vocet, alii etiam Ferales, atque adeò etiam per vermes, quibus Herodes conſumptus expiravit Act 12. morbum pedicularem intelligi nonnulli volunt: huc facit quod Phil. Bed. cap. 6 per ſagittas, quibus ſe configi deplorat Job, vermes intelligunt *quos*, inquit, *Diabolus inſtigabat ad comedendum eum, omnemque corporis ejus ſanguinem, humoremque ſugendum, ut ſolito eſſent moleſtiores*, proptereaque dicit, *quarum indignatio ebibit ſpiritum meum*, quòd autem neque ab horum vermium cruciatu permitteretur libere loqui, indicant Sept. nam pro eo, quod Vulgatus habet; *Terrores eius militant contra me*: illi legunt; *Cùm incepi loqui, ſtimulans me*.

Phericides morbo pediculare conſumptus.

Plin. l. 7. c. 52. Mercurial. Serenus

Addunt iidem authores, pœnas Aegyptiacas muſcarum, *LXX.*
locuſtarumque paſſum fuiſſe Job; nam illæ plagæ ſunt *immiſſiones per angelos malos.* Neſcio autem quid peculiare habet hujus pedicularis morbi cruciatus, atque ſupplicium conveniens impietati hominum Dei contemptorum; nam qui divinitatem ſibi arrogabat impius Herodes, hoc morbo ſublatus & punitus eſt; atque etiam Phericidem Syrum ajunt propterea eo morbo interiiſſe divinitus immiſſo, quòd in Apollinis templo, in frequentique auditorum corona inſolenter gloriatus eſſet, nulli Deo ſe unquam ſacrificaſſe; neque ideò minus ſanum degerere, quàm qui Hecatombas immolarent. Ergo Deum tam diro morbo, tam grandem contumeliam vindicaſſe: itaque quod ad acerbitatem ſupplicii pertinet, paſſus eſt peſſimus Job, quibus omnii Athei digni erant.

Iob. 6.n.4.

3 *Iob paſſum fuiſſe Ægyptiacas plagas.*

S E.

SECTIO VII.

Viſcera putrida. Renum dolor: Ulcus pulmuuum.

1 Pro viſceribus in Heb. fel, quod Dyſenteriam facit.
2 Quid Teneſmus ex Plin. quid item exinanitio.
3 Viſcera pro ſemine, quid effuſa viſcera.
4 Renes ad viſcera pertinere. Renum dolor in Job.
5 6 Cum aliis morbis coniunctus gravis halitus.

Viſcera computruiſſe, & propterea totum interius ſanie fluxiſſe, & languore dyſenterico laboraſſe, ex eo col-
1 *Philip. Beda.* ligunt Philipp. Bed. quod cap. 16. ait: *Effudit in terram viſcera mea*, quaſi alvi fluxibus colliquantibus laboraverit; atque ex bile ardenti, & maligna ortum habuiſſe colligitur ex ipſa originali voce; nam pro viſceribus, eſt in fonte, fel;
Viſcera quod. atque ita à medicis ſtatuitur, dyſenteriam eſſe, cùm bilis putris magno impetu in inteſtinum confluit, & radit pinguia, quę inteſtino adnata ſunt: Eleganter autem Gal. explicat. 5. de uſu partium: qua ratione ulcera in inteſtinis
Galen. fieri poſſint, ubi ſenſus acutiſſimus eſt: morbum inſanabilem, & cancro ſimilem dixit ſuper Hippoc. & ex ulceribus peſſimia, quæ Cacoethe vocantur, cieri docet; ſi ab atra-
Hippoc. bile inceperit, lethalem, frequenter etiam cum Teneſmo
Gal. l. 3. de Sym. cauſſ. coniungi. Eſt autem Tenaſmus, ſeu Teneſmus irritatio inanis, & ſine cauſſa ſurgendi appetitus: vel, ut Plinius
2 libro 28. capitulo 14. definivit, crebra, & inanis egerendi
Tenaſmus; voluntas, res omnes cruciatibus, & doloribus graviſſimis plenæ, fortè etiam ad illum morbum hoc loco alluſio ſit, qui folliculum fellis aliquando infeſtat, videlicet exinani-
Exinanitio morbus fellis. tionem; ſicut enim cum fel magnopere exuperat, & folliculum diſtendit graviſſimorum in humano corpore malorum cauſſa eſt, ita ſanè cum folliculus prorſus exinanitur, dy-
3 ſenteriam efficit. Sed ſi viſcera ſignificent partem illam puriſſimi alimenti, ex quo ſemen conficitur, fortè erit ſeminis fluxus, qui ex inflammatione totius corporis conſequi etiam potuit, excalfactis, & exulceratis renibus, inflammatis etiam arteriis, vaſis ſeminariis vitiatis, & ita apertis, ut continere illud minimè poſſint, quod illi cum dolore circa ullam delectationem contingere potuit; idque veriſimilius
Satyriſmos unde dicatur Effundi rem, quæ inutiliter perditur. Gen. 38. 9. 2. Reg. 3. 29. ſit, quòd Satyriſmon illum, qui cum elephantiaſi conjunctus eſt, ad præſentem rem nonnulli ex medicis pertinere putant; quaſi id nomen ab illorum laſcivia, & libidine deſumptum ſit: cum quo facit, quòd filii viſcera parentum dicantur, ut aliquando dicimus, quòd ex viſceribus, id eſt, ex ſemine, & interna ſubſtantia deciſa progeniti ſint, viſcera autem, & ſemen in terram *effuſa*, id videtur ſignificare, quaſi perdi inutiliter, omnis ſobolis & filiorum ſpe ablata, ſicut id Gen. 38. *Onam ſemen fundebat in terram, ne liberi fratris nomine naſcerentur*, certè 2. Reg. 3. legis fluxum ſeminis cum lepra coniungi, & pro ingenti ſupplitio proponi; *Non deficiat de domo Ioab fluxum ſeminis ſuſtinens, & leproſus & tenens fuſum, & cadens gladio, & indigens pane*: pariterque convictu hominum, & ſacris interdicitur fluxum ſeminis patiens, atque leproſus. Num. 5. v. 3. Levit. 15.

Accedit proximè Nephriticus, renum dolor, & inflam-
4 matione quoque proveniens; qui non ſolùm vias ureteres,
Renũ dolor ſed totum etiam hominem dilacerat ſummo, & implacabili cruciatu; ulcera immedicabilia: hunc non obſcurè ſignificavit Job cap. 16. cùm ait: *Circumdedit me lanceis ſuis, convulneravit lumbos meos*; non aliter atque cum medici hunc dolorem palo infixo aſſimilant, & forte etiam renum ulcera ſub viſcerum nomine comprehendit, nam etiam renes, partem etiam viſcerum quoſdam voluiſſe, tradit Galen. Illud etiam a medicis traditur, ipſam corruptam renum ſubſtantiam, cruentam, & ſanioſam excernit aliquando cum urina ut etiam hac ratione intelligi illud poſſit: *Effudit in terram viſcera mea*.

In alia quapiam viſcerum parte, aut in univerſo thorace
5 apoſtema habuiſſe ex c. 19. Philip. colligit, cum Ipſe Job ait:
Internum apoſtema. *Halitum meum horruit uxor mea. Fieri*, inquit, *potuit, quòd apoſtema habuerit in viſceribus, quod totum ventris eius ſinum tenuerit, & inde loquendo odorem fetidum de purulentia profundi vulneris exhalaret.*

6 Cum multis autem morbis, quorum aliquos jam indicavi-
Gravis halitus & ſanioſum mus, gravis halitus familiaritatem habet: eò etiam pertinet putre ſputum, amarum, aut nigrum, aut ſanioſum, cruentumve, quod ſine ingenti nauſea in ore verſari, aut deglutiri non poſſet; de quo videtur ipſe Job conqueri, c.
ſputum, Iob. 7. 19. 7. *Nec dimittis me, ut glutiam ſalivam meam*, id quod ſignum eſt pulmonum inflammatorum, aut exulceratorum: quod ſi cum febri coniungatur, & moleſta tuſſi, nihil eſt quod ad phthyſim deſiderari poſſit amplius.

SECTIO VIII.

Pleuritis. Linguæ, faucium, tonſillarum Phlegmon. Angina. Aſthma.

1 Pleuritidis in Iob ſigna, ex attenuatione ſpiritus.
2 Quid ſit attenuari ſpiritum, & ut ad varios morbos referri poſſit.
3 Difficultas tranſmittendi ſalivam unde in Iob; varii circa fauces morbi.
4 Aſthma in Iob, & veriſimilis coniectura.

Noxius ignis, quem in Iobi corpore accenderat ille, 1
Cujus halitus prunas ardere facit, inflammaſſe etiam, *Pleuritidis*
& effeciſſe pleuritidem, quis non credat? ſigna manifeſta *in Iob ſigna.*
in Jobo, ſpirandi difficultas. ſic enim ipſe ait. c. 17. *Spiritus meus* * *attenuabitur*, quod pleuriticorum proprium eſt, quòd acutiſſimus dolor non ſinit debita magnitudine inſpirare; illamque ſupplere conantur frequenti ſpiritu, conſonat ex Hebræo, proprietas verbi *attenuandi*, quod affert diſruptionem quandam cum violentia, & dolore pectoris, aut totius corporis niſu; ut eo loco oſtendemus. Tum etiam olidum illud, aut cruentum ſputum quod præ billioſa amaritudine deglutire non poterat, c. 7. niſi fortè judicet, nulla reddidiſſe ſputa, cùm vehementi dolore, & ſpirandi difficultate laboraret; quod etiam contingere in laterali dolore, auctor eſt idem Galenus loco indicato, rurſuſque de totius morbi tempore, c. 6. Lethale eſſe exiſtimat, ſi in pleuritide vel ſputum impenſe foetidum ſit, vel nullum omnino. Quid quid etiam aut expuendi, aut tranſmittendi ſputi difficultatem efficere poſſet linguæ vitium ex elephantiaſi proveniens quæ circa linguæ radices verrucas & tubercula moleſtiſſima creat & totam linguam craſſiorem reddit? Niſi fortè hoc ad tonſillarum fauciumque radicum tumorem, inflammationem, doloremque referendum ſit; hæc enim obſtant ne cibus, potus, aut ſaliva trajici poſſint. Ad novum morbi genus id referunt Philippus & Beda, quod Synanchen appellant. Sic Philippus: *Inter cætera mala dolorum, & cruciatuum etiam Synanchen habuiſſe ſe perhibet, qua tumore faucium hominis halitus intercluditur, & ſæpè quaſi laqueo ſtrangulatus abrumpitur*: anginam vocamus, de qua Gal. l. 4. aphor. aphoriſmo 34. vide etiam nonnulla in Gellio l. 11. accomodatè ad Jobũ illam deſcripſit Celſus, docens eſſe morbum faucium; *Quo cùm nullius appareat rubor, vel tumor, ſed corpus ſit aridum, tamen ſpiritus vix trahitur, interdum verò etiam lingua, fauceſque tumeſcunt & vox nihil ſignificat, oculi vertuntur, facies pallet, adeſt ſingultus.*

** Quæ ſe lacerans el reſiliit.* *Galen. 5. de loc. aff. c. 3.* 2 *Attenuaſo, quid in Sacro Sermone.* *Iob. 7. 19.* *Galenus.* 3 *Unde expuendi difficultas.* *Philip. Beda. Synanche*

Sed tantam reſpirandi difficultatem, & tenuitatem ſuo ſibi jure vendicare videtur illa, quam Diſpnæam, aut Orthopnoeam Græci vocant, aut Aſthma; cum quis debiliter aut depravatè reſpirat propter facultatis læſionem, aut etjam non ſine ſonitu, & crebro anhelitu, & interdum niſi recta cervice ſpiritus trahi non poteſt, nam ſi jacet æger, ſuffocari videtur, quò illud pertinere videtur. c. 30. *Interiora mea* * *efferbuerunt abſque ulla requie*, quod quam ſit cruciatus ingens, ille neſcit, qui expertus non eſt, vide Gal. lib. 1. de difficultat. reſpirat. & lib. 4. de locis affect. Celſ. lib. 4. cap. 4.

4 *Gal. de diſ. reſp. ta. li. 2. & de locis aff. l. 4. Celſ. lib. 4 cap. 4.*

SECTIO IX.

Incubus. Vigilia. Dolor, & moeſtitia, penè ad inſaniam. Eſuritio canina. Dolor coſtarum. Maraſmus. Febris Hectica.

1 Nocturni Iobi labores, ad quos morbos pertinuerint.
2 An habuerit affectionem melancholicam.
3 Eſuritio canina qualis, & quæ illam comitentur.
4 Veneris exinanitio coſtarum dolorem efficit.
5 Totius corporis conſumptione Job laboraſſe ex ſuo ipſius teſtimonio, & quæ illam comitentur.

Illa etiam non ſine ingenti cruciatu; & animi angu- 1
ſtiis fiunt, quæ ad ſomnum & vigiliam, tum etiam

eſuritionem moleſtiſſimam pertinent. Namque ſi quando
brevis illum ſomnus corripiebat, Incubo laborabat; hunc
ſic dicunt, quòd qui eo laborant, noctu quiddam ſibi in-
cumbere exiſtimant, à quo invadantur, & opprimantur;
id verò fortè eſt fuliginoſus vapor, & obſcurus, craſſuſque
Iob. 7. 6. ſpiritus, qui cerebro offunditur, & phantaſiam, ſpectraque
horrifica commovet. In hanc rem nihil clarius, quam id;
Terrebis me per ſomnia, & per viſiones horrore concuties: tan-
Iob. 7. 4. tam leviſſimi ſomni, non quietem, ſed potiùs laſſitudinem
cùm vigilans timere, illud animo verſabat, & dicebat:
Cùm dormiero, quando conſurgam? ſolet hic ab aliquibus
Cæl. Aur. imaginoſus morbus vocari, cùm multa atque moleſtiſſima
Celſus. animo occurrunt phantaſmata: de quo vide Celſum lib. 3.
Iob. 7. 15. & Cœlium Aurelianum: interim dum plura paramus ad il-
luſtrationem illius verſiculi, capit. 7. *Terrebis me per ſom-
nia*, & ad id: *Quamobrem elegit ſuſpendium anima
mea*.

Sed illud fortè moleſtius, quòd Vigilia laboraverit, non
Gal. 2. & 3 quidem illa, quam Gal. lib. de comat. vocat *coma vigi-*
de loco aff. *lans*, eſtque cùm ſtupore, & phreneſi coniunctum; ſed
Gal. 2. de quod comati opponitur, & ex ardore noxiaque inflamma-
ſan. tuend. tione provenit, authore Gal. rurſumque calorem, & fe-
Iob. 7. 1. 12. brem excitat, corpus extenuat, & vires reſolvit. *Poſt te-
nebras* (inquit Job, quod quieſcere non poſſet) *ſpero lucem;
& noctem verterunt in diem*, & cùm dormitum ibat, vigilia
infeſtatus dicebat: *Quando conſurgam*.

2 Quamvis verò mente ſanus ſemper exiſteret, ſed vi dolo-
Polichor. ris atque triſtitiæ, & tantis morborum immanium cruciati-
Job. 17. 11 bus penè ad inſaniam adigeretur, Polichor. docet; idque
colligit ex ipſo Jobi teſtimonio c. 17. *Cogitationes meæ diſſi-
patæ ſunt, torquentes cor meum*, habet enim hoc neſcio quid
commune cum illa melancholica affectione, quæ efficit, ut
multa ægrotus animo, & cogitatione fingat perturbatè,
confuſa eaque ferè triſtitia.

3 Deinde verò ex eo loco cap. 3. *Antequam comedam ſuſpiro*,
Job. 3. 28. Philip. alium morbum elicit, ſic ille ſcribit; *inter cæteros
Philip. cruciatus ejus etiam hanc ei Diabolus infirmitatem inflixerat,
Bolimiodes. quam medici Bolimiodes appellant, quæ infirmitas talem dici-
Iob. 3. 24. tur habere pœnam, ut ante cibum torqueatur ægrotus, & ſint ei
poſt cibum indeſinentes dolores, unde & dixit; Et quaſi inun-
dantes aquæ ſic rugitus mei, quia timor, quem timebam evenit
Aul. Gel. mihi*, eſt videlicet famea, aut appetitus caninus & ingens
eſuritio, fameſque intolerabilis, ut Aulus Gell. dixit l. 16.
c. 3. quæ ante cibum, & poſt cibum vehementer torqueat
hominem. Illam comitantur, dolores, animi deliquia,
virium defectus, ut Gal. ſcribit.

4 Ad hæc, Inedia, & ventris exinanitio, malè ſolet co-
ſtas pectoris habere, & dolore vehementi afficere; author
eſt Hippocrates de fract. coſtarum differens, lib. de articulis
Moderata, inquit, *ventris repletio, coſtarum fit directio, ve-
rùm vacuatio pendentes coſtas facit, hæc autem dependentia do-
lorem inducit*, quid vero huic magis ſimile, quàm quod à
Baldad jactatur in Job. c. 53. *Attenuetur fame robur eius, &
inedia invadat coſtas illius*.

5 Quoniam verò ex inedia marcor quidam, & totius corpo-
ris conſumptio effici ſolet, ut Gal. docet; certè Bolimiodi
Galenus de proximus illum infeſtavit Maraſmus: hunc Gal. ſic definit.
Marcore, *Eſt marcor, aut totius corporis corruptio ex ſiccitate?* namque
cap. 1. ut periti medici tradunt, ejuſmodi eſt ac immodica aridi-
Gorræus in tas, & totius corporis conſumptio in Maraſmo, ut homo
def. medic. non aliud, quàm oſſa & cutis videatur, in ventre nulla in-
teſtina, nulla viſcera ſubeſſe credas; illud ipſum: *Pelli meæ
conſumptis carnibus adhæſit os meum*. Ex quo loco morbum
hunc ſignificari colligunt Beda, & Philippus, atque ipſo
Græcorum nomine Maraſmon appellant: cùm hectica febri
coniungit Galen. 10. de methodo medendi, neque mirum,
quòd tot morbis perpetua ſemper adfuerit, peſtilenſque fe-
bris, ardebat namque totus noxio calore: teſtis ipſe idem
Job. 14. 2. c. 30. *Oſſa mea aruerunt præ caumate*, & ad pulſum, conci-
Job. 7. 12. tationemque arteriarum quidam referunt illud. *Qui me co-
Iob. 30. 16. medunt, non dormiunt.* Hæc illa floris marceſcentis deploratio.
cap. 14. *Qui quaſi flos egreditur, & conteritur*. Et; *Membra
mea, quaſi in nihilum redacta ſunt*. Et; *Nunc in meme-
tipſo marceſcit anima mea*: & *Poſſident me dies afflictio-
nis*.

SECTIO X.

Ad morbum, vel ad morbi & doloris amplificationem
pertinuiſſe, quòd teſta ſaniem raderet; & de un-
guium vitio, corporiſque pruritu.

1 *Quis fuerit teſtæ uſus; digito-
rum tumore, & ungium vi-
tio laboraſſe; peculiariter et-
iam pollicibus.*
2 *Qualis teſta fuerit, aſperior-
ne, an mollior, variæ ſen-
tentiæ.*
3 *Vera difficultatis ſolutio.
Quid teſta in Hebræo. De-
fenſus Vulgatus.*

VSum teſtæ ad ſedandum pruritum Chaldæus indicat
dum legit: *Accepit teſtam ad ſcalpendum ſe*, & qui- *1 Chaldæus.*
dem ad rem accommodate; namque ſcabioſos, atque le-
proſos pruritus implacabilis exercet; neque tamen juvantur
etiam ſi excorientur ſcalpendo, ut Galen. dixit, quod inſi- *Galen. 2. de*
tus, & imbibitus carni intimè adſit pravus humor, qui pru- *Sym. cauſa*
ritum excitat: quòd autem non manibus, aut unguibus ſe
ſcaberet, fortè ad digitorum tumentium, & ungium vitia-
torum ineptitudinem referendum ſit; nam tabidis ungues
aduncos fieri, qui parum utiles ſint ſcalpendo, author eſt
Galen. 2. de locis affectis, atque Hippocrates ex omnia pu- *Unguiū vi-*
rulentorum pectore, & pulmone ſigna tradit, ſi ungues *tium unde*
manuum curvantur, digiti verò potiſſimum ſummi cale- *proveniat.*
ſcunt; atque in pedibus tumores fiunt; neque cibum appe- *Galen. 2. de*
tunt; ac puſtulæ circa corpus erumpunt; quæ omnia cum *lo. aff. c. 5.*
Jobo rectè conſentiunt. Niſi forte, quod in elephanticis *Hippoc.*
evenit, ungues fiſſi, ac dilacerati ſcalpendi uſum nullum
habere potuerunt: aut putridos, queſſatos, dolentes, &
ſcabioſos habuerit; qui enim à planta pedis ad capitis verti-
cem hominem percuſſit, intactos ungues minimè dimitteret
atque Origen. explicate tradidit, percuſſum videlicet Job
uſque ad ungues pollicum. Quòd verò non ſolùm ungues
aliorum digitorum, ſed nominatim pollicum dixerit, vide- *Chryſoſt.*
tur ad elephanticos reſpexiſſe, quibus medici communi con-
ſenſu propriam eſſe docent pollicis muſculorum conſumptio
nem, & Divus Chryſoſtomus ſuper id, *Si bona ſuſcepimus
de manu Domini*, ait Jobum; neque manum habuiſſe inco-
lumem. Vide hic cum ſummo cruciatu extremam quoq; ino-
piam; nam vulnus, & livor, & plaga tumens non eſt cu-
rata medicamine, nec fota oleo, tantum habere potuit te-
ſtæ, & ſcalpendi remedium, quod peſſimum eſt.

Verùm de hac quoque teſta diſceptatio eſt; exiſtimant *2*
enim quidam non viliorem & aſperiorem, ſed delica- *Cuiuſnādi*
tiorem fuiſſe, veluti ſi dicas fruſtulum quoddam leve, be- *fuerit teſta*
neque aptum ex pretioſo aliquo vaſe Sinarum; quare po- *qua ſaniem*
tius teſta hæc ad delicias, & munditiem, quam ad ino- *radebat.*
piam, & miſeriam extremam pertinebit. Sic indicat Chry- *Chryſoſt.*
ſoſtomus; *Cur*, inquit, *nec manibus, nec digitis ſaniem
abſtergebas? ſcilicet ne naratio eſſet ſtomachoſior*: idem
Polychronius. E contrario verò extremo Apollinaris aſ- *Polychron.*
ſeruit, teſtam ſumpſiſſe ad acerbiores dolores ciendos, & *Apollin.*
ut ſibi ipſi carnifex fieret. Idem Origenes, & Poly- *Origen.*
chronius, & Gregorius libro tertio, capitulo quarto, *Gregor.*
qui eleganter obſervat, quod valetudinariorum, & æ-
grotantium quorumdam nimiam mollitudinem comprimere
poterit; *Quum*, inquit, *mollitiem ſana carni adhibuis, qui *Ambroſ.*
vulneri, non veſtem, vel digitos, ſed teſtam admovit?*
eò etiam pertinet, quod Tertullianus lib. de patientia dixit,
*Erumpentes ex ulceribus beſtiolas in eaſdem ſinus, quaſi lu-
dendo revocaſſe*: atque in hanc rem eleganter loquitur
Ambroſius libro primo, de interpellatione Job capitu-
lo primo, dum illud tractat. *Non eſſe condignas paſſio-
nes huius temporis ad futuram gloriam. De Petro* (ait)
*quid loquar? qui crucem ſuam futuræ remunerationi indi-
gnam arbitratus, inverſo ſuſpendi popoſcit veſtigio, ut ali-
quid paſſioni ſuæ adderet, tamen acerbare ipſe ſibi ſupplicia
non timeret.*

Ego media incedam via; teſtæ uſum commodiorem *3*
fuiſſe, & propter munditiam, & propter digitorum tumen- *Difficulta-*
tium, unguiumque dolentium difficultatem, & propter *tis ſolutio*
ſaniei defluentis copiam, quæ non alio quàm duriori, &
latiori inſtrumento abſtergi poſſet; ſed hoc tamen non
fuit delicatum precioſiusve, aut cura, & ſolicitudine quæ-
ſitum; ſed quod primò paratum ad manum in ſterquilinio
habere potuit; quis enim non videat hoc ad malorum, &
miſeriæ amplificationem dici, non ad delicias, aut ullum
ma-

חרש

malorum levamen indicandum? & certè vox ipſa originis (*Cheres*) non ſignificat aliquid molle, aut delicatum; cùm ſemper ſumatur pro rudi, & impolito opere ex argilla: veluti olla teſtacea, aut tegula, & Iſa. 26, verſiculo ſeptimo, ponitur pro cocto latere, & Levit. 6. verſiculo vigeſimooctavo, pro vaſe fictili, in quo carnes coquuntur, & conſtringi jubetur: verbum autem radendi hoc tantùm loco invenitur; quare ejus ſignificatio ad ſubiectam materiam accommodanda eſt. Pagninus, dixit, *ad ſcalpendum ſe*. Rabi Mardochai, ait eſſe verbum, quo ſæpè Thalmudiſtæ utuntur, pertinereque ad pruritum, & ſcabiem; at vero Septuaginta, atque Latinus interpres explicationis gratia, *ſaniem* addiderunt, & *radere* verterunt; quòd videret *teſtam*, non meliùs aliis uſui, quàm radendæ, & abſtergendæ ſaniei futuram: accedit quod capitulo ſeptimo, ubi nos legimus: *ſordibus pulveris cutis mea aruit*, Septuaginta legunt; *In fundo glebas terræ a ſanie eadens*; quem locum interpretans Chryſoſtomus, ait: *tanta illum inopia, atque ærumna laboraſſe, ut non amplius teſta, ſed gleba abſtergere ſaniem cogeretur*: atque Olympiodorus, ſi quando illum teſta deficiebat, ad excipiendam ſaniem terræ glebas adhibuiſſe.

Pagnin. R. Mard. LXX.

Iob. 7. 5.

S E C T I O X I.

Ex morbo proveniſſe, quod ad ſterquilinium diverterit.

1 *Quis locus ſterquilinii nomine intelligi debeat aliorum ſententia.*

2 *Sterquilinium fuiſſe locum aptum agendæ pœnitentiæ, coniectura.*

3 *Sterquilinium fuiſſe extra urbem, & ſub dio vera ex Patribus ſententia.*

4 *Cur ad ſuburbia ſeceſſerit ex Origene.*

5 *Leproſos pulſos ex civitatibus; ex ſacris, & profanis.*

6 *Extrema Jobi rerum omnium indigentia.*

7 *An domus Jobi, antiqua everſa fuerit: quis illius lectus.*

1 *Quid alii de ſterquilinio ſenſerint.* *Caietan.*

Est quoque hoc loco ſua de ſterquilinio, & paulò gravior dubitatio. Nam quidam exiſtimant, quamvis Job domi ſuæ, & in molli lecto decumberet, locum illum & lectum, ſterquilinium appellare, propter ulcerum ſordes: nos diceremus, *Que eſtava todo aquello hecho un malador*. Cajetanus his favere videtur; nam capitulo trigeſimo, ſuper id; *Conſurgens in turba clamabam*. conſtituit Jobum laborantem in aula ſua, & lectulo; nuſquam enim mentio ſit, everſæ, aut direptæ Jobi domus, aut amiſſæ ſupellectilis; quàm utpotè regiam magnificam, & opulentam fuiſſe, neceſſe eſt; præſertim cùm ipſe non ſemel ſui lecti, & ſtrati meminerit, cap. 17. verſiculo 13. & cap. 7. verſ. 13.

2 *Complut. Polychr. Apollin. Greg. To. & alii. Latin.*

Alii ſterquilinium accipiunt pro loco apto pœnitentiæ agendæ, & ſedere in ſterquilinio eſſe idem, quod pœnitentiam agere; nam Chaldæa, & Hebræa, & quædam etiam Græca, ut Septuaginta Complutenſes propriè ſignificant, ſedere in medio cineris; quare hoc ad lugentis habitum, & ſeſe coram Deo humiliantis refertur à Polychron & Apollin. in catena, & à Latinis etiam Gregorio, Thom. Alberto Magno, Hugon. Lyra. V. tabl. Cajetano; nam vocem originalem, *Epher*, quæ in hoc loco ſubeſt, alias ſolet Vulgatus vertere cinerem, aut *pulverem*; locum videlicèt luctui, & pœnitentiæ agendæ idoneum, ut Jonæ; *Sedit in cinere*, & quidem amici, ut lugerant ſimul cum Iobo, in eodem loco ſederunt, cùm infra dicitur; *Et ſederunt cum eo in terra*, & fortè huc reſpexit, cùm dixit, cap. 42. *Inſipienter locutus ſum, idcirco ego pœnitentiam in favilla, & cinere*; vox originalis eadem.

אפר

Jona. 3. 6. Job 2. 13. Job 42. 3. & 6.

3 *Propoſitæ dubitationis ſolutio.*

Ego in hac re duo, aut tria aſſero. Primùm, ſterquilinium vilem, & abjectum locum eſſe, humum ipſam; id abundè probat vox originalis, tum etiam Græca vox *copria* quam retinent Septuaginta Vatican. vertitorque in editione latina ſterquilinium, ſicut & in vulgato Chryſoſtom. & Gregor aliique exprimunt locum fœtidum; dicas fimetum, quo rudera, ſtercus, quiſquiliæ efferuntor.

LXX. Vatican. Chryſoſt. Greg.

Secundùm, hunc locum fuiſſe extra urbem, videlicet aut in ſuburbiis, aut verò aliquantò longius. Tertiùm, etiam fuiſſe locum apertum, & ſub dio; utrumque aſſerunt Patres; ego neutrum auſim negare, ne temerè negaſſe, ſi non aliis, mihi ipſi videar: apertè id tradunt Septuaginta Vaticani, quorum authoritas, ubi Latinæ editioni non repugnant, graviſſima eſt, atque ea uti ad Latinæ interpretationem Pontificia Sixti authoritate jubemur. *Sedebat* (ſic illi legunt) *in ſterquilinio extra civitatem*; paulò inferius hæc inter alia dixit Jobi uxor; *Tu in putredine vermium ſedes pernoctans ſub dio*; præterea, nam niſi extra tectum, & in loco aperto extra urbem conſtituatur, vix, ac ne vix quidem convenire veritati poteſt, quòd amici procul adhuc ſtantes, *Elevarunt oculos ſuos, & non agnoverunt eum*; illud etiam confert, quòd in hoc loco Chriſti figuram patientis agnoſcunt Origenes, Polychronius, Chryſoſtomus, qui extra portam paſſus eſt; in hac re conveniunt diſertis verbis Origenes, Chryſoſtom Apollinaris; hoc ſterquilinium in ſuæ urbis conſpectu conſtituunt Polychronius, Philippus, Beda. D. Thomas: nemo quem viderim, præter unum Cajetanum diſſentit; licèt quidem Philippus, & Beda, ſuper id, cap. 19. *Cùm ab eis receſſiſſem, detrahebant mihi*, dicant non ſemper Jobum in tempore tentationis ſuæ ſediſſe in ſterquilinio, indicant enim patuiſſe aliquando illi aditum ad civitatem; civiumque convictum.

LXX.

Job 2. 12. Job Chriſti patientis figura. Origen. Apoll. Chryſoſt. Heb. 13. 1. Polychr. Philipp. D. Thom. An Job toto tentationis tempore ſederit in ſterquilinio.

4 *Cur Job ad ſterquilinium diverterit.*

Sed hoc omni dubitatione carebit, ſi cauſas inquiramus, ob quas relicta civitate, & communione ſuorum ad ſterquilinium, & ſuburbia ſeceſſerit. Prima hujus rei cauſa in ſuam ipſius voluntatem, & electionem refertur ab Origene, videlicet ne moleſtiam civibus exhiberet. Polychronius hæc: *Ita vulgi communione abſtractus cùm invisum ſe cunctis eſſe crederet, ſolitudinem elegit*, idem poſtea, *ſedebat in ſterquilinio, ut placaret Deum, & cùm corporis afflicta valetudo multorum egeret opera, ſua ſponte aſperrimam paupertatem complexus eſt*; hæc cauſa eatenus vera eſt, quatenus aſſerit Iobum nihil renuentem, aut invitum ſuſtinuiſſe, ſed æquo animo tuliſſe, quidquid ſua calamitas, & morbi fœditas ferebat.

Ex morbo proveniſſe quod Job ſederet in ſterquilinio. *Philipp. Beda.*

Ergo illa potiùs veriſſima eſt hujus diſceſſus cauſa, quæ ex morbi gravitate petitur. Sic Chryſoſtomus exiſtimat, ideò conſediſſe in ſterquilinio, ut quæ à corpore decidebant, arenæ acervo tegerentur: idem, atque Polychronius etiam pernoctaſſe ſub dio, ne ſi intra tectum eſſet, odoris pravitate necaretur; ut incorruptum è cælo hauriret ſpiritum. Philippus, atque Beda, ad elephantiaſim quoque reſpexiſſe videntur, ut idcircò ob deformitatem nimiam, regnum, civitatiſque habitationem relinqueret, fœtore quoque putredinis contabeſcens ad ſterquilinii loca deflecteret, velut quiſquiliæ viliſſimæ, & purgamentum ſordidum, à ſuis omnibus deputatus: huc etiam facit id Polychron: *Civibus, atque cognatis calamitatis aſpectum non ferentibus urbe egreſſus eſt*. Ergo videtur lege, & conſuetudine ſic exigente compulſus urbem relinquere. Semper enim ita veteribus obſervatum eſt, ut leproſi & elephantiaci, ne contagio peſtilente alios afficerent, extra urbem, adeoque extra urbis pomæria ablegarentur: ſic vides leproſos hanc ſeparationis legem ſuſtinere, Levit. 13. *Quicumque maculatus fuerit lepra, & ſeparatus eſt ad arbitrium Sacerdotis, habebit veſtimenta diſſuta* (dilacerata pro more lugentium) *caput nudum* (apud Judæos ignominiæ nota) *os veſte contectum* (lugubre, & ne halitu aerem contaminaret, & pertranſeuntes admoneret, ut ipſi quoque os veſte contegerent, aut faciem averterent) *contaminatum, & ſordidum ſe clamabit* (ut cæteri ab illo caverent, longiuſque recederent) *omni tempore, quo leproſus eſt, & immundus, ſolus habitabit extra caſtra*: vides etiam 4. Reg. 15. & 2. Paral. 26. Azariam, qui & Ozias, lepra percuſſum à Deo, urbe & regno cedere, & in domo libera morari; ſic David Pſalm. 37 ſe graviter, & peſtilente morbo ægrotantem deſpectum ab amicis & familiaribus conqueritur: *Amici mei, & proximi mei, adverſum me appropinquaverunt*; (propriè ex Hebræo, ex adverſo plagæ meæ, Hieronymus; *Quaſi contra lepram meam ſteterunt, & qui juxta me erant de longè ſteterunt*. Apud Perſas leproſus ingenti abominationi eſt, neque finitur ad urbem accedere, exiſtimaturque aliquid in ſolem deliquiſſe: exiſtimant enim eum morbum non tam naturæ vitio, quam Deo puniente contingere: hoc illud eſt, quod ſupra dicebamus, lepram vocari percuſſionem; aut manum Dei; certè in Taprobana inſula, ſi quid Rex delinquebat, cunctis averſantibus, & quotidianum congreſſum negantibus, mœrore & tabe conficiebatur, authores ſunt Plinius, Solinus. Ergo omnes Jobum averſabantur tanquam Deo inviſum, idque inſtigante Dæmone, & (ut Ciceronis verbis utar) *Nemo illum aditu, nemo congreſſione, nemo ſermone dignum judicabat; omnes illum aſpernabantur, atque abhorrebant; omnes ut aliquam immanem, & pernicioſam beſtiam, peſtemque fugiebant*: hanc ingentem calamitatem deplorat ipſe Iob cap. 19. *Fratres meos longè fecit à me, & noti mei, quaſi alieni receſſerunt à me; dereliquerunt me propinqui mei, & qui me noverant, obliti ſunt mei; inquilini domus meæ, & ancillæ meæ ſicut alienum habuerunt me, & quaſi peregrinus fui in oculis eorum*: fortè ad veterem illam Perſarum legem reſpicit, authore Herodoto qua peregrini, & leproſi omninò ex finibus civitatum pellabantur.

5 Leproſi extra urbem pulſi. Lev. 13. 44. Pſ. 37. 12, 13. Pſ. 37. 12. Hieron. Perſarum de leproſis lex. Cælii. lib. 5. ex Herod. Lepra, manus Dei. Plin. li 6. c. 22. Sol. cap. 6d. Cicero pro Cluent. Job 19. 13 14 15. Perſarum lex ex Herodoto.

Ter-

Extrema Iobi inopia.

Tertia etiam, quæ cum ſuperiori conjungenda eſt, acceſſit cauſa, extrema viri inopia, cui nihil à Dæmone relictum eſſet, neque propria domus, ut etiam in hoc Chriſti Jeſu figuram repræſentaret, qui cum vulpes foveas, & cubilia habeant, non habuit ubi caput ſuum reclinaret. Ita cenſet Chryſoſtomus, conſentiunt Divus Thomas, Lyran. Eugub. indicant, non obſcurè Septuaginta, apud quos his verbis conqueritur Jobi uxor: *Ego errans, & ancilla locum ex loco, & domum ex domo muto exſpectans ſolem quando occidet, ut requieſcam ab ærumnis, & doloribus, qui me nunc premunt.* Oportuit autem cui nihil ab hoſte relictum eſſet, & quem omnes fugiebant & abominabantur, extrema inopia laboraſſe: illam ipſe indicat, capitulo ſexto, cùm ad amicos, qui nihil attuliſſent ſubſidii, & opis ait: *Nunquid dixi afferte mihi, & de veſtra ſubſtantia donate mihi?* neceſſarium etiam victum defuiſſe indicare videntur ea, quæ de fame in illum jactant amici, capitulo decimooctavo. *Attenuetur fame robur eius, & inedia invadat coſtas illius*, vel certè non habuiſſe niſi viliſſimos cibos, & minimè ægrotanti palato convenientes, ut meritò dixerit, capitulo ſexto. *Animæ eſurienti etiam amara dulcia videntur; quæ priùs nolebat tangere anima mea, nunc præ anguſtia, cibi mei ſunt.* Quare ſicut extremo capite, poſt reſtitutam ſanitatem ſcribuntur ad illum veniſſe ſui fratres, & ſorores, & cuncti noti, & familiares, & ſua quemque munera detuliſſe; ita certè vigente morbo nemo illi adfuit; & neque aquæ poculo dignati ſunt, cujus memoriam non æquo ſtomacho uſurparent, & quocumque ſupplicio digniſſimum cenſerent. Accedit, quòd nudum præ inopia infimo ſediſſe Chryſoſtomus non ſemel aſſerit, tum homil. 4. ad popul. Antioch. tum etiam in caten. ſuper id: *Si bona ſuſcepimus*, ſed præcipuè ſuper id, capitulo ſexto, *Poteſt aliquis guſtare, quod guſtatum affert mortem? quid*, inquit, *Jobo factum eſt unquam egentius? qui & illis, qui proiiciuntur in balneum, & qui in camini cineribus dormivit, ac cunctis denique hominibus ſpoliatior erat: hi enim habuerint forſitan veſtem laceratam, hic autem nudus reſidebat, & quam à natura veſtem acceperat, quæ corporis eſſet operimentum, hanc Diabolus putrida & intoleranda lue uſquequaque concerpſit; & hi quidem paleis, ac ſtipulis ſe fortaſſe contexerint; ille verò pernoctabat ſub dio, nec puſillum tectum dabatur ei ad ſolatium.*

Chryſoſt. D. Thom. Lyra. LXX. Iob cap. 2.
Iob 6. 22.
Iob 6. 6.
Iob nudus in ſterquilinio. Chryſoſt.

7 Neque verò huic extremæ inopiæ obſtat lectulus viliſſimus; qui in ſumma miſeria deeſſe non ſolet, niſi fortè ironico illud dictum eſſe velis; * *Si dixero, conſolabitur me lectulus meus.* Quod verò capitulo quadrageſimoſecundo, dicitur domi ſuæ celebraſſe convivium, certè aut hæc non fuerit antiqua domus, ſed quam denuò poſt ſanitatem adeptam, adeptus fuerit; nam & domum ſuam proſtratam fuiſſe Chryſoſtom. ait, epiſtola quarta, ad Olympiado. aut ſi eadem, quæ quondam fuerit, ſicut urbem, & domum propter lepram, & elephantiaſim, amittere coactus eſt; ita illi cum ſanitate, & benevolentia ſuorum domus quoque reſtituta eſt: potuitque habuiſſe vile aliquod tectum, quò noctu confugeret; ſicut plerumque videmus leproſos, miſeroſque homines ſub aperto cœlo ſedere interdiu; noctu verò ad tuguriola confugere.

*An Iob domum, lectum ve aliquem habuerit. Job 7. 13. * Pues deziá que mi cama me consolará por ay alguna cama que os consuela. Iobi antiqua domus ſola proſtrata. Chryſoſt.*

SECTIO XII.

Oculorum morbi Capitis dolor: Aurium, & narium ulcera. Cordis Syncope & palpitatio. Singultus. Occultiores alii morbi. Diuturnitas omnium.

1 *Minutiorum quorumdam morborum enumeratio. Capitis præſertim, & cordis.*

2 *Jobum nullo ſtupore, aut amentia laboraſſe; morbos item habuiſſe, non tam falſos, quàm cum fierent.*

3 *Occultiores alii morbi, qui dæmoniaci dicuntur. Morbos hos curabat Salomon ex Joſepho.*

4 *Quantum temporis tranſegerit Job afflictus, an menſes, an verò annos, variæ ſententiæ.*

1 NUllam fuiſſe corporis partem, quæ non ſuo morbo laboraverit, ſupra indicavimus; nunc quædam ſummatim percurremus. Oculorum ſordes, ſaniem, extuberantias; & diverſarum tunicarum ulcera, dolores, rubores, ſuffuſiones, hallucinationes palpebrarum ſcabiem, pruritum, exulcerationem, quis habuiſſe dubitet? cùm conquerentem audiat: *In amaritudinibus moratur oculus meus.*

Iob 17. 2.

Capitis verò dolorem moleſtiſſimum, neceſſariò videntur effeciſſe æſtus ille internus, quo totus ardebat, odoris gravitas, & præcordia bilioſum aliquid, acre, putre in ſuperiores capitis membranas ſemper ſpirantia. Aurium ulcera ſordida, acria, ardentia, ſanie ſemper manantia, ex conſtanti dolore, & graviſſimo ictus. Narium putridum ulcus ex graveolenti ſanie, quo qui laborat, tum ſibi graveolet, tum his, qui non longè abſunt, tetri ſpiritus contagione valde moleſtus eſt. Sanies defluens ſæpè palatum exedit, & perforat; id quod cum lue venerea ſæpè conjunctum eſt, & cum fœda illa totius corporis corruptione, in qua Job erat, bene conſentit. Ulcera, tumores, ardor, dolor graviſſimus ad dentium radices, in nervis, in gingivis. In corde ſyncope, palpitatio, & aliæ periculoſiſſimæ affectiones ex atra bili provenientes. Quare capitulo decimooctavo, ubi nos legimus: *Dies mei tranſierunt, cogitationes meæ diſſipatæ ſunt torquentes cor meum*, Septuaginta habent *dies mei tranſierunt in ſtrepitu* (in fremitu) *rupti ſunt articuli cordis mei.* Auguſtinus, *Convulſæ ſunt compages cordis mei*: hinc creber, & dolore plenus ſingultus; immanis ventriculi dolor ex acri, & mordaci humore; inflammatio, exulceratio jecoris, lienis tumor, obſtructio; & illa denique, quæ in partibus, aut dolorem intimum, aut externam deformitatem efficere ulla ratione poſſent.

Capitis dolore Iob laboraſſe, & ex qua cauſa.
Cordis affectus.
Iob 17. 1. LXX. Auguſt.

Illos verò morbos, qui aut partium ſtuporem, aut mentis, & rationis inconſtantiam adferunt, ut epilepſiam, paralyſim, phrenitidem certè non habuit; neque enim adverſario id propoſitum erat, ut Job ſenſum amitteret; ſed ut, quò ad fieri in humano corpore poſſet, ſenſum acerrimum haberet graviſſimorum dolorum. Atque adeò credendum eſt, non illos effeciſſe in Jobo morbos, qui in habitum tranſeunt: namque præſentibus habitibus plerumque abeſt doloris ſenſus, aut certè minimus adeſt: non ergo erant morbi omninò confirmati; non quò minores eſſent; ſed quò moleſtiores. Sic Galen. docet, cùm pars putreſcit, & pus generatur, dolores fieri atque febres, quòd nativus calor humores, tumoris auctores, immutet: quare quando omninò hic à concoquendo abſtinet per imbecillitatem, nec laborant, nec febricitant, niſi perparum: ſic enim Hippocrat. ſtatuit vulgato illo aphor. *Dum pus conficitur, dolores ac febres accidunt magis, quàm jam confecto.* Fiebant itaque in Jobo morbi: ſemper illos conſervans, & ſuccendens ſubminiſtrata corrupti ſanguinis, & putridi humores materia, aderat Satanas; dolebat perpetuò Job, nullis induciis ad quieſcendum conceſſis.

Gal. 3. epid. com. 3. c. 8.
Hippocr. 2. aphor. 47.

3 Sed præter hos morbos manifeſtos occultiori arte, & ab humana philoſophia reconditos pleroſque alios efficere Dæmon potuit, quorum cauſas, atque rationes, nemo aſſequi poſſet; interdum enim naturæ viribus, quædam accidunt penitùs admiranda: quare Syneſius atque Plotinus naturam dixerunt Magam; aliquando enim in apoſtematum finibus, & concavitatibus, res ſimiles lapidibus, teſtis, lignis, carbonibus naſci, auctores ſunt Gale. & Celſus. Sed non rarò id evenit Dæmonum viribus, atque præſtigiis: dæmoniacos hos morbos appellat Arabs ille Alfaharavius, quorum exempla nonnulla circa melancholiam profert Petrus Foreſtus in ſuis medicinalibus obſervationibus: ſed quædam alia longè mirabiliora congerit Joannes Langius epiſtola medicinal. 38. atque illud inter alia, quod anno 1538. in quodam Eiſtetenſis ditionis pago accidit, quod omnem videretur ſuperare fidem, niſi oculati, & fide digni teſtes plures interfuiſſent; Agricolam nomine Ulricum immanibus dolorum cruciatibus vexatum; in cujus tandem demortui ventriculo diſſecto, lignum teres & oblongum reperiunt, & quatuor ex Chalybe cultros, & quædam alia aſperiora ferramenta ſpithami longitudine majora. Certè Joſephus libro octavo, antiquita. capitulo ſecundo Salomonem hos dæmoniacos morbos curandi artem à Deo edoctum his verbis ſcribit; *Præſtitit Deus etiam Salomoni, ut contra Dæmones artem, ad utilitatem hominum, & eorum curas ediſceret.* Quanta igitur, & quàm gravis exiſtimare oportet Jobum, permiſſum Dæmonis immanitati, ſuſtinuiſſe genera malorum?

Occultiores morbos inflictos Jobo. Syneſius. Plotinus. Gal. li. 2. ad Glauc. & li. 14. metho. Celſ. lib. 7. cap. 6. Alfapha. c. 34. ſupra. Petr. Foreſt. li. 10. obſ. 19. Ioa. Langius. Dæmoniaci morbi. Joſephus.

4 His omnibus acceſſit diuturnitas temporis; quam dixeris eſſe longè moleſtioris morbi genus; quantum, id non conſtat; minimè fuiſſe breve certum eſt; in editione Septuaginta, capitulo ſecondo, ſic legimus, *Tempore multo tranſacto, dixit & uxor ejus, quouſque ſuſtinebis dicens, ecce permaneo tempus adhuc parvum exſpectans ſpem ſalutis meæ?* Chryſoſt. homil. 25. ad populum, & homil. 1. ſuper 1. ad Corinth. ait permultos menſes in his malis fuiſſe: & idem in Catena, non duodecim, non viginti, non centum dies, ſed multos menſes. Origenes ex quorumdam ſententia ait, in his fuiſſe tres annos cum dimidio, in typum dominicæ prædicationis; ſed ipſe exiſtimat non diuturno annorum ſpacio, ſed breviſſimo menſium tempore totam hanc tragœdiam peractam fuiſſe; & unum, vel duos, vel tres menſes aſſignat, præſertim accedente tanta morborum gravitate,

Quanto tempore laboraverit Job. LXX. Chryſoſt. Orig.

tate, & non tam fuiſſe annos, quàm menſes, fortè ipſe Job indicat, cap. 7. cùm ait: *Habui menſes vacuos*. Sed hinc non valde
Job. 7. 3. firmum petitur argumentum; nam hominis vitam, nunc dies, nunc menſes, nunc annos vocat. Svidas ſeptem annos nume-
Svidas. rat. Certè longum tempus fuit; ſic enim exigebat tentationis gravitas, viri probata conſtantia & aliorum regum adventus; ad quos non ſubitò, neque omninò brevi tempore fama pervenit.

S E C T I O XIII.

Jobi cum Lazaro ulceroſo, & cum percuſſis Ægyptiis comparatio.

1 *Lazari pauperis novem cruciatus.*
2 *Jobi calamitas acerbior, quam Lazari per omnes cruciatus particulatim.*
3 *Ægypti plagæ graviſſimæ, ut quæ in proverbium abjerint.*
4 *Decem Ægyptiorum plagæ cum Jobi calamitatibus non levioribus comparatæ; & primi certaminis cum Satana, nec non & ſecundi cum uxore, finis.*

1 AD tot denique morborum cumulum pro dignitate æſtimandum, illud deeſſe in hac noſtra conſideratione videbatur, Jobi cum aliis ulceroſis, & deploratis ægrotis, atque inſigniter afflictis comparatio: ex juſtis Lazarus occurit, cujus etiam fuere mala graviſſima: ex impiis verò, qui dum viverent, acerbiſſimas pœnas ſuorum ſcelerum dederunt,
Nazian. Ægyptii: de ſingulis ſeorſum. Quamvis Nazianzenus ſuper id; *Si bona ſuſcepimus de manu Domini*, cenſeat nullius hominis ærumnas cum Jobi acerbitatibus comparandas.
Chryſoſt. Chryſoſtom. homil. 1. de Lazaro, & homil. *quòd nemo læditur, niſi a ſemetipſo*, novem Lazari ſupplicia numerat. Pri-
Novem Lazari pauperis ſupplicia. mum, ſummam inopiam. Secundum, adverſam valetudinem, paupertati parem, ſolutis membris, areſactis, conſumptis; fractis viribus: ut ne canes quidem accurrentes poſſet abigere, & qui ſolùm tantum vitæ haberet, ut ſua mala ſentire poſſet. Tertium, quòd ab omni hominum auxilio, & miſericordia deſtitutus eſſet. Quartum, quòd in veſtibulo divitis jacebat porrectus, & ſolo affixus, & in medio multorum ſuaviter viventium: eſt enim hæc moleſtior ſolitudo, ab his deſeri, qui præſentes & videntes ſint. Quintum, quòd divitem conſpiciebat; non quòd invidus eſſet, ſed quòd omnes ſolent in aliorum proſperitate exactiùs ſuas calamitates perſentire. Sextum, quòd videret inhumanum divitem, fœlicem; ſe verò juſtum miſerrimum. Septimum, quòd non haberet alterum Lazarum, ad quem ille reſpiceret; nullum ſui ſimile exemplum, quod eſſet ſolatium miſero. Octavum, quòd de reſurrectione non philoſophabatur, cujus ſpe, & recordatione recreari poſſet. Nonum, quòd ex illius calamitate, & vitæ miſeriæ, illum vita indignum exiſtimabant; & ejus fama apud imprudentes homines traducebatur.

2 In his omnibus multò fuit gravior Jobi cruciatus, multo-
Acerbior Jobi calamitas, quam Lazari. que illuſtrior patientia. Et primò de extrema inopia ſupra diximus. Secundò etiam de incredibili morborum omnium cumulo. Tertiò de ſolitudine, quòd deſertus eſſet à ſervis, ancillis, propinquis, qui debuiſſent adeſſe, non ſemel Job conqueritur; Lazarus verò nullos ſervos, nullos propinquos habuiſſe dicitur, non exulavit, non ablegatus eſt civitate, non pulſus ab humano convictu, non in ſterquilinio, ſed in veſtibulo domus divitis. Quod quarto loco proponitur, multò graviùs in Job; namque ſtes habuit coram ſe, divites, & opulentos reges minùs ſapientes, minùs juſtos, ſibi inſultantes, & indignis contumeliis illudentes, frequenter quoque il-
Job 12. 6. lud ei veniebat in mentem, *Abundant tabernacula prædonum, & audacter provocant Deum*: ex qua conſideratione creſcebat profectò ſuæ calamitatis ſenſus; quod ad 5. & 6. locum pertinebat. De ſeptimo illud quoque in Jobo conſiderandum, non habuiſſe exemplum aliud patientiæ ſibi propoſitum, neque alium Iobum, quem contemplaretur: quare ex hoc capite
Chryſoſt. Chryſoſtom. homil. 5. de patientia, Iobi patientiam & calamitatem amplificat, & illum non minora Apoſtolis paſſum oſtendit; quòd Apoſtolis magnum eſſet ſolatium, pro Chri-
Job non habuit aliud patientiæ exemplum. ſto pati, & Chriſtum patientem habere pro exemplo; Job verò hoc & ſolatio & exemplo deſtitutus fuit; nam qui poſteris exemplum patientiæ futurus erat, non debuit ad aliud exemplum, quod re ipſa ſe antecederet, reduci: vide Chry-
Chryſoſt. ſoſtom. homil. in beatos Iob & Abraham; & Auguſtin. de
Auguſt. quæſt. veteris & novi teſtamenti, quæſtio. 115. In octavo inde videtur exaggerari vis doloris, quòd virum ſapientiſſimum, & de reſurrectione philoſophantem tam malè vexarit dolor corporis & cruciatus. Tandem, quod ultimo loco additur multò veriùs in Iobo perſpicitur, cujus veriſſimæ pietatis exiſtimatio non periclitata ſolùm ſed apud omnes omninò perdita & violata fuit. Illud multò gravius in Iob, & novum infœlicitatis genus, fuiſſe aliquando fœlicem, de quo Chryſoſt. hom. 5. de Iobo. At verò Lazarus, nunquam fuit dives,
ſed, ut idem Chryſoſ. ait: *Cum fame, cum morbo, cum ſolitudine, per omnem vitam colluctatus eſt; non triginta, & octo annos verſatus in his, ſed per omne vitæ tempus.* *Chryſ. ora. 5. adv. Iud.*

Quod verò ad comparationem cum Ægypti plagis attinet, 3
ponendum eſt illas fuiſſe graviſſimas; quippe Deus voluit per illas, tum injurias, & calamitates maximas, quibus Ægyptii tot annos afflixerant Hebræos, ulciſci; tum etiam vim tuæ juſtitiæ ſcelerum vindicis Ægyptiis, aliiſque gentibus manifeſtare, & ſe cunctis timendum præbere, ſicut Exod. 9. dicitur Pharaoni. *Idcircò poſui te, ut oſtendam in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra*: quod Ioſue 2. legitur *Exo. 9. 16.*
Raab dixiſſe exploratoribus *Audivimus timuimus, & elanguit cor noſtrum, nec remanſit in nobis ſpiritus ad introitum veſtrum; Dominus enim Deus veſter, ipſe eſt Deus in cælo ſurſum, & in terra deorſum*: quare in proverbium abjerunt, præſertim ulcus illud, & veſicæ turgentes; ut patet Deuter. 28. *Percutiat te Dominus ulcere Ægypti.* *Joſue 2. 11.* *Ægyptiacas plagas abiiſſe in proverb. Deu. 28. 15.*

Sed quòd ſimilia, & non parùm etiam graviora paſſus ſit Iob, breviter explicemus. Prima plaga, Exod. 7. aquarum putreſcentium verſarum in ſanguinem, non valde magna fuit, licèt enim afflicti fuerint Ægyptii ſeptem diebus, quibus hæc plaga duravit, tamen non defuit illis aqua puteorum, ſicut ſcribitur. *Foderunt Ægyptii per circuitum fluminis aquam, ut biberent*: tum etiam ſi qua aqua tunc temporis fuerat in parvis vaſis teſtaceis, aut æreis, illa non eſt verſa in ſanguinem, ut cum Hebræis Cajetanus aſſerit; nam præter flumen, rivos, & paludes, tantùm additur, *ſit cruor tam in ligneis vaſis, quàm in ſaxeis*. Sed eſto dicamus putealem etiam aquam verſam fuiſſe in ſanguinem; huic oppono, tum quòd neceſſe fuit Iobum morbis ardentem, & inflammatum, perpetua laboraſſe ſiti; tum habuiſſe tam fœtidum, tamque cruentum, & ſanioſum ſputum, ut deglutire non poſſet, & ut quidquid ſumeret, ſive cibum, ſive potum, fœtidum redderetur. Sic enim juxta Septuaginta ipſe ait: *fœtorem video eſcas meas.* 4 *Ægypti plagarum enumeratio.* *Exo. 7. 24.* *Cajetan* *Exo. 7. 19* *LXX.*

Secunda fuit Ranarum fœdiſſimarum, & obſcœnarum quæ tum omnia importunis vocibus implebant, tum verò potiſſimùm cibos contaminabant, & nauſeam movebant. Huic reſpondet cibi faſtidium, & continuus ex omnibus membris fœtor, de quo jam diximus: tum verò coaxantes & perſtrepentes importuniſſimorum amicorum voces, contumeliæ, oneroſæ conſolationes, & frequentes ab iiſdem ſcommatum jactationes, & repetitiones: inter has ranas multò illa loquacior, multoque moleſtior ſtultæ uxoris oblocutio. *Exod. 7. 6.*

Tertia fuit Cyniphum (ideſt) pediculorum, ut Hebræi volunt: quam ſic Philo deſcribit; *Ea beſtiola, tametſi exigua admodum ſit, infeſtiſſima tamen ſolet eſſe: non ſolùm enim ſummam cutem lædit, pruritum in ſenſum immittens noxium, ſed etiam interiùs penetrat per nares, aures; lædit etiam oculos, niſi quis cautus fuerit*: de morbo Iobi pediculari, everminationeque ſupra diximus: tum etiam quòd vermes, & mordendo, & lædendo ſolito moleſtiores eſſent extimulati à Dæmone, ex Philipp. & Bed. *Exod. 8. 17* *Cyniphes, qui.* *Philo.*

Quarta, *Cynomia* muſca canina diverſi generis; miſtio beſtiolarum multiplicium *quæ comedit eos*. Exo. 8. Pſal. 77 & 104. hanc quoque ſuſtinuiſſe Iobum, auctores ſuprà adduximus Philippum, & Bedam, res homini ulceroſo moleſtiſſima, & vix tolerabilis. *Exo. 8. 21.* *Pſal. 77. 45* *Pſ. 104. 31.*

Quinta, Peſtis pecorum gravis, ſuper equos, aſinos, camelos, oves, & boves. Quid verò diſtat inter peſtem pecorum, qua animantia cuncta perierunt, & deprædationem, qua cuncta ablata ſunt? Hoc gravius, quòd aſini, boves, cameli, non ſolùm ablati, ſed etiam in hoſtium uſum, & commodum, quod alterum malum eſt, abducti ſunt. *Exod. 9. 3.*

Sexta, Ulcera illa maligna, & veſicæ turgentes. Hæc in Iobo eadem quidem; ſed tanto graviora, quanto cum pluribus aliis graviſſimis quoque morbis conjuncta, & implicata. *Exod. 9. 10*

Septima, Grando, ſævaque tempeſtas, fulminibus & igni admiſta, ſuper homines, & jumenta, & ſuper omnem herbam agri, Exod. 9. Pſal. 77. *Tradidit grandini jumenta eorum; & poſſeſſiones eorum igni*: illud benignè erga Ægyptios, quòd ſic admonuerit Moyſes Pharaonem, *Mitte jam nunc, & congrega jumenta tua, & omnia quæ habes in agro. Qui timuit verbum Domini de ſervis Pharaonis, fecit confugere ſervos ſuos, & jumen-* *Pſ. 77. 48.* *Exo. 9. 19.* *v. 21.*

Digitized by Google

menta in domos. Linum præterea & hordeum læſum eſt, eò quòd hordeum eſſet virens, & linum iam folliculos germinaret: triticum autem, & far non ſunt læſa, quia ſerotina erant: acerbiſſima hæc omnia erga Jobum, quòd ex ampliſſima familia, quæ in agris erat vix unus, aut alter evaderet; ſæviſſima tempeſtas orta; cæleſti igne tactæ oves, pueri conſumpti; nemini ulla fugiendi mora conceſſa, fruges omnes depopulatæ à Sabæis, & Chaldæis, & omnis ſementis ſpes ablata.

Exo. 10. 4. Octava, Locuſta, & Bruchus, & ærugo vaſtantes omnia.
Pſ. 104. 34. Nihil etiam ex vinetis, frutetis, & hortis, quæ habuit amœ-
Sap. 16. 19. niſſima, nedum ex frugibus Jobo reliquum fuit; prędones enim, & graſſatores, ſunt veriſſimæ locuſtæ vaſtatores omnia, Iſa. 40. v. 22.

Exo. 10. 22. Nona, triduanæ tenebræ palpabiles, horribiles, ex quibus illa moleſtiſſima pœna ſequuta eſt, quòd nemo ſe poterat mo-
Sap. 17. 2. vere; nam ut Sap. 17. dicitur: *Una catena tenebrarum omnes erant*
Sap. 18. 1. *colligati, longa noctis vinculis compediti.* Secundò quòd erant (*pationes horrendæ, & cum admiratione nimia perturbati, & perſonæ triſtes illis apparentes pavorem illis præſtabant, terrores, magicæ artis deriſus, ſerpentum ſibilus*,) & ejuſmodi alia Sap. 17. Vides autem Jobum ſæpiuſculè lamentantem ſe conjectum in
Job 13. 27. vincula; nam movere ſe loco non poterat, *Poſuiſti in nervo*
Job 19. 8. *pedem meum*, & c. 19. *Semitam meam circumſepſit, & tranſire non poſſum, & in calle meo tenebras poſuit.* Terrores per in-
Job. 16. 10. ſomnia, & tenebras ſæpiuſculè reperit: perſonas horrendas illi apparentes illud indicat, cap. 16 *Hoſtis meus terribilibus oculis me intuitus eſt*: quo loco Phil. ſic ſcribit: *Pœnis per amicos ipſi Job viſus diaboli quodammodo horribilis apparere; ut quemadmodum caro ejus ab eo pœnis atterebatur, ita etiam mens ipſius terroribus turbaretur, licèt hic locus poſſit & ita intelligi, quod ubi Job claudebat oculos, ſe ad ſomnum deſideratum componens, illicò umbræ quædam terræ, horrendæque imagines, ei à Diabolo, & ejus ſociis intentabantur, ut ipſe Job ait ad Dominum, terrebis me per ſomnia, & per viſiones horrore concuties.*

Decima, cædes primogenitorum, quæ eò fuit in Jobo gravior, quòd non ſolùm primogenitus, ſed decem utriuſque ſexus filii, nulla relicta ſpe ſobolis, miſerando interitu abſumpti fuerint: Illud tandem in omnibus plagis longè graviſſimum, quòd Ægyptii plures, non Pharao ſolùm percuſſi fuerint; quippe ſocii pœnarum ſolatio ſunt; præterea plagæ non continenter inflictæ, & aliæ ex aliis nexæ; ſed intervallis ſeparatæ, & loco reſpirandi, deliberandique conceſſo; tandem quòd non plures quàm octo & viginti dies, aut circiter duraverint. Sed Jobus ſolus, continentes, nullo reſpirandi ſpacio conceſſo, inopinato, diuturno tempore tot malis laboravit. Sed jam
Primi Jobi certaminis finis. cùm primi, atque difficillimi certaminis finis, quod cum dæmone, & carne ſua obiit, jam ad ſecundum valde periculoſum, quod erit cum ſtimulo ſuæ carnis, uxore ſtulta ineundum, deſcendamus.

Verſ. IX. Dixit autem illi uxor ſua: adhuc tu permanes in ſimplicitate tua? benedic Deo & morere.

1 *Quæ Jobi uxor variæ ſententiæ; nulla certa.*
2 *Variæ cauſæ ſervatæ uxoris: vera, ut eſſet nova calamitatis materia.*
3 *Fœmina multa importunè garrit. Notio nominis Evæ, & cum ſerpente cognatio Fœminarum plurima vitia.*
4 *An Dæmon ementitus fuerit habitum uxoris. Hujus quoque digna vituperia ex Patribus.*
5 *Colloquium uxoris cum Job* in LXX. *Uxor mendicavit oſtiatim. Fœmina deſperantes. Tribulatio ſpem nutrit.*
6 *Quid hoc loco ſimplicitas. Quę fœminarum ſupellex ex Ariſtotele: explicatur Sapiens de muliere forti.*
7 *Variæ benedicendi, & totius ſententiæ expoſitiones.*
8 *Germana expoſitio. Variæ etiam acceptiones hujus ſententiæ: blaſphemia capitalis pœna.*

1
Quæ Jobi uxor. DUplex hoc loco de uxore Jobi quæſtio occurrit; prima, quænam mulier fuerit; Secunda, quare à communi interitu, & clade ſervata? Quòd ad primam attinet, Philo de
Philo. antiquitatibus exiſtimat fuiſſe Dinam Jacobi filiam, quam Sichem conſtupraverat: idem ſcripſit Pharaphraſtes Chaldæus; cujus ſententiam probare videtur Genebrar. in Chronol. addit
Chaldæus. replicatus contra Burgenſem, ſuper id, cap. 21. *Interrogare*
Genebrar. *quemlibet de viatoribus*, ex Hebræorum ſententia Jobum ex
Replicator. Dina ſuſcepiſſe filiam pulcherrimam, quam duxit Putiphar, de qua venit Aſenez, quam duxit Joſeph uxorem in Aegypto, unde Hebr. excuſant Joſeph de matrimonio alienigenæ: neque
R. Salom. omninò Hebræi in ea re conveniunt: nam R. Salomon dixit Dinam nupſiſſe poſtea fratri ſuo Simeoni, habuiſſeque filium nomine Saul: Sed hæc omnia anilia ſunt, & Hebræorum ſomnia, nullo ſolido fundamento erecta. Sept. cap. 42. ajunt duxiſſe uxorem Arabiſſam; ſed an eadem fuerit uxor, quam poſt reſurrectionem ſuam habuit, non conſtat; de qua eo loco dicendum erit: res ergo hæc omninò incerta. LXX.

Quare verò ſervata fuerit Iobi uxor, rurſus Philo, ad ſanctitatem, & vitæ merita Iacobi parentis id refert. Hoc item Cur ſervata Iobi uxor. ſomnium Hebraicum: nam filii Iob propter parentem ſantiſſimum liberati non ſunt ex Dæmonis manu & poteſtate, liberaretur, ſcilicet, Iobi uxor propter parentem Iacob; præſertim cùm ſi alterius ſanctitas prodeſſe illi debuit, aderat maritus ſanctiſſimus, cuius merita eſſent illi cauſa incolumitatis. Ti- Titelm. telmanus latè explicat, fortè ob rem, quòd eſſet quaſi pars ipſius viri, ſimul cum Iobo ſervatam eſſe: ſed nunquid meliori ratione ſervari debuit, quàm ipſe Iob, ut hæc non vivens ſolùm, ſed ſana & integra, Iob vero vivus licèt, mille tamen morbis confoſſus fuerit. Chryſoſt. aliquando dixit, ideò uxo- Chryſoſt. rem ſervatam, ut ſua opera, & emendicato victu virum ſuſtentaret. Sed cum ad ea, quæ ad Iobum pertinebant per am- Vero ſervatæ uxoris ratio. plam poteſtatem Dæmon nactus eſſet, certè ſervare nollet, quod ad illius mala levanda ulla ratione conferre potuiſſet.

Ergo illa eſt veriſſima ſervatæ uxoris ratio, quam tam Græci, quàm Latini ſummo conſenſu tradunt, Tertull. Cyprian. Auguſt. Chryſoſt. Theophanes, Proſper. Gaudentius, ut illius vita, & perſuaſio novum tentatione & calamitatis genus viro ſuo exiſteret. Nazianz. oratione in laudem Athanaſ. illam appellat, *calamitatis cumulum*; Chryſ. ſuper id, *Si bona ſuſcepimus*: *fortiſſimum* atque aptiſſimum adverſus Iobum telum, *& pugnandi inſtrumentum.* Hoc fuiſſe Dæmonis conſilium nemo miretur, qui in ethnico ſcriptore rem ſimilem legat: uxores namque ad regum extremam miſeriam ſervari, Megæræ, ac furiarum conſilio tribuit Seneca in Thyeſte, cum Megæra Tantalo ab inferis excitato ſic inter alia præcipit:
Tertul. Ciprian. Auguſt. Chriſoſt. Theophan. Proſper. Gaudent. Nazianz. Chriſoſt. Seneca in Thieſt. act. 1. ſce. 1.

Fortuna Reges inter incertos labet;
Miſer ex potente fiat, ex miſero potens;
Fluctuque regnum caſus aſſiduo ferat:
Ob ſcelera pulſi liberò patriam male;
Prius tamen naſcantur: immineat viro
Infeſta conjux.

Dixit autem. Dicendi, loquendi, conſilium non rogata 3
præbendi fœmina ſemper cupida: nam quis permittat fœmi- Fœmina non rogata conſilium obtrudit.
nam docere? *mulier*, inquit Paulus, *in ſilentio diſcat, cum omni ſubiectione; docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, ſed eſſe in ſilentio. Adam enim non eſt ſeductus, ſed Eva,* 1. ad Thi. 2. 11. 12. 13.
q. d. facilè mulierem falli; & cùm falſa ſit, facilè alios in deceptionem ſuis verbis, & perſuaſione adducere poſſe: quo loco 1. Cor. 14. 34. & 35.
Evam extitiſſe Adamo erroris magiſtram, aſſerunt multi Patres, Hęreſeſque multas a fœminis initia, incrementaque ſumpſiſſe, prolatis exemplis docet Hieron. epiſtola ad Cteſiphon: & illud certè in fœminam de his, quæ captum ejus excedunt, ſtultè loquentem, & contendentem, rectè dici poteſt, quod Baſilius Demoſtheni cuidam Valentis coquo ſibi oblatranti reſpondit. *Tuum eſt de pulmentis cogitare, non dogmata divina decoquere.* Sapienter ſanè Honorius atque Theodoſius Imperatores dixerunt, fœminarum conſilium adverſus propria commoda laborare: immò & earum conſiliorum, verborumque halitum venenatum eſſe illud indicat, tum quod cum ſerpente locuta eſt, & ſerpentem non exhorruit, ſimilis videlicèt ſimilem; tum quòd Clemens in exhortat. ad gen. Epiph. lib 3. ſcribunt nomen, *Eva* ſine aſpiratione, mulierem; cum aſpiratione verò, ſerpentem ſignificare: ita ut neque una littera deficere videantur: ſed quidem (ut hoc quoque obiter dicamus) ſi accuratè horum nominum ex Hebræa origine ratio habenda eſt, non tam littera differunt, quàm ſemilittera, ut ita dicam, aut ſimilis litteræ, in ſimilem permutatione: nam *Hhava*, Eva, & mulier eſt; at permutata, *Vau*, in *Iod Hhaja*, eſt ſerpens, beſtia, animal interdum ferum, & non cicur: quòd ſi eorum nominum etymologiæ ratio habenda eſt, utrumque videtur commodè deduci poſſe à verbo *Hhava.* De mulierum verò vitiis, diſſerunt abundè ſancti Patres Chryſoſt. homilia 32. in Matth. 19. Epiph. lib. 3. to. 2. hæreſ. 79. & hom. de decollatione Baptiſtæ. Hieron. ad Oceanum de vita clericorum, & Alvarus Pelagius, lib. 2. de planctu Eccleſiæ centum & duo notat fœminarum vitia; plura fortè omiſit.
Evam extitiſſe Adamo occaſionem errandi. Hieron. Baſil. Tripar. lib. 5 c. 36. Theodoret. lib. 6. c. 36 Theodor. li. 1. c. 9. l. ſi pater. C. de ſponſ. Clemens Epiphan.

Uxor ſua. Chryſoſt. veroſimile exiſtimat, quod à nonnullis aſſerebatur, hanc non fuiſſe veram Iobi uxorem, ſed Diabolum ejus ſimilitudinem, imaginemque exprimentem; res propè eadem atque illa, an veri nuntii fuerint, an verò quos dæmon ſimularet: de quo ſupra: nunc certè non valdè interſel-

eſſe videtur, an fœmina, ān vero Diabolus ſub fœminę ſpecie loquatur; nam, ut Apol. dicit, *Hac mulier affinitate attingit, Diabolum*; ſicut neque multum refert, an Diabolus in ſerpente, an verò nunc in muliere loquatur. Gregorius Theol. in eate

Greg. Theo. mulierem hanc vocat plenum doli inſtrumentum, & fraudulenta oratione virum aggredientem. Chryſ. furore Dæmonis

Chryſoſt. concitatam dicit, certiſſimum telum, machinam adamantino muro adhibitam. Greg. ſcalam fuiſſe, quàm Dæmon turri for-

Greg. lib. 3. c. 6. tiſſimæ admoverit, & per quam ſubrepere niſus fuerit, ut ſic mors per feneſtras intraret, ideſt, per auditum, & conſenſum præſtitum maleſuadæ uxori. *Diabolus*, inquit, *duobus modis impugnat; tribulatione, ut frangat; perſuaſione, ut molliat.* Baſil. & Didym. appellant mulierculam mente circumventam. Tandē Olympio. ſpiritu diabolico imbutam. *Turrim verò fortiſſimam*

Chryſoſt. Theoph. ſæpè vocat Chryſoſt. Jobum, præſertim hom. 1. in Job. Theophanes, epiſt. 2. *Hac nullis tormentis nutavit, nedum deiici potuit; nunc irrepititiis artibus, & fallaciis petitur, & funeis ſcalis; ſed fruſtrà jacitur rete ante oculos pennatorum.*

5 *Adhuc tu permanes.* Non dubium quin plura alia verba inter Job, & uxorem conſerta fuerint: ſed illa tantùm narrat Scriptura, quæ mulieris virus, & viri patientiſſimi antidotum continent. Quod autem Chryſoſt. veroſimile eæſtimat, non hoc primum fuiſſe conſilium ab uxore adhibitū, ſed alia multò aſperiora ab illa ſæpenumerò Job audiviſſe, mihi nulla ratione probatur: quippe nullum aliud videtur potuiſſe nequius eſſe, aut impudentius, quàm de blaſphemando: quòd ſi aliud gravius fuiſſet, non prætermitteretur a Scrip-

LXX. Chryſoſt. tore ſacro. Septuagint. Vaticani illa addunt, quę Græci omnes explicant & Chryſ. habet homil. 18 in 1. ad Corint. & Dæmonis arte comparata ad frangendum, & debilitandum Jobi animum planè videntur: quamvis in Complutenſibus ut pleraq; alia deſint. *Tempore multo tranſacto dixit ei uxor ejus. Quouſq; ſuſtinebis dicens: Ecce permaneo tempus adhuc parvum expectans ſpem ſalutis meæ? ecce enim deletum eſt memoriale tuum de terra, filii, & filiæ, mei uteri dolores & labores, quos in vacuum laboravi cum ærumnis. Tu verò ipſe in putredine vermium ſedes, pernoctans ſubdio; & ego errans & ancilla, locum ex loco, & domū è domo expectans ſolem, quando occidat, ut requieſcā ab ærumnis & doloribus, qui me nunc premunt: ſed dic ito aliquod verbum in Dominum, & morere.* Olymp. ait. *Hæc omnia divino permiſſu evenis-*

Olympiod. *ſe, ut neque uxorem quiſquam miſeraretur, neque ſuperioris felicitatis repetita memoria ejus ſolaretur mendicitatem* (quandoquidem non ſinebat hoſtis, ut illi quiſquam miſericordiam impertire-

An uxor Job mēdicaverit. tur) *quam etiam mercede locavit ad ſuam ſuique viri vitum ſuſtinendam.* Mendicabat igitur, ut Baſil. Chryſ. Olymp. dicunt,

Baſil. Chryſoſt. Olympiod. Nicetas. Theophan. & cibi quotidiani cauſſa oſtia pulſabat. Nicetas hæc mala proponi ab uxore exiſtimat, ut ſignificet, quibus injuriis ſui viri cauſſa affecta fuerit. Theophanes, *Noſtis*, inquit, *omnes, quomodo ſoleant mulierum fletus & lachrymæ frangere & vellere virilis animi robur, ex communi præſertim calamitate filiorum q; amiſſione provenientes.* Hæc omnia contineri videntur in illa particula, *adhuc*, diuturnitas malorum, expectatio, patientia Jobi, magnanimitas; uxoris deſperatio, & puſilli animi modica

Iſa. 28. 16. fides; cum ſcriptum ſit. * *Qui crediderit non feſtinet*, ſic enim

** Quien de Dios ſe fia, de lo larga y no lo de prieſſa.* *fructum adferet in patientia*, ideſt, in longanimi & æquanimi expectatione divini conſilii, & providentiæ: certè Ariſtot. lib. 9 de hiſtoria animalium, dixit, *Mulieres quàm viros, magis deſperantes eſſe*: exemplum eſt Tobiæ junioris mater, cui di-

Luc. 8. 15. cebat vir ſuus Tobias, *Tace, & noli turbari, ſanus eſt filius noſter; illa autem nullo modo conſolari poterat, ſed quotidie exiliens circumſpiciebat, & circuibat vias omnes.* Nam quòd Judith longa-

Ariſtot. Tob. 10. 6. Judith encomium. Iudith 8. 13. nimis fuit, cum viri omnes deſperantes, deditionem cogitabant, ad animum pluſquam virilem referendum eſt; *Poſuiſtis*, inquit, *vos tempus miſerationis Domini, & in arbitrium veſtrum diem conſtituiſtis ei.* Nazianz. oratione in laudem Athanaſii,

Nazian. *parvos homines appellat*, qui de tribulationibus nihil magnum ſibi polliceri audent, &, ſi diuturnæ ſint, nullam diuturniorem ſpem animo concipiunt: cùm tamen tantum abſit, ut juſtus in tribulatione deſperet, ut potiùs ſicut *tribulatio patien-*

Tribulatio & patiētia ſpē nutriūt *tiam* efficit, ita etiam patientia & tribulatio ſpem efficiant obtinendæ ſalutis & præmii ampliſſimi. Hæc eſt illa *creatura*, ideſt afflicti hominis, *expectatio* longanimis, quę apud Paulum,

Rom 8. 19. Origen. *revelationem filiorum Dei expectat; vanitati enim* (ideſt, mundanis tentationibus, interprete Origene) *creatura* (homo; aut juſtus) *ſubiecta eſt, non volens propter eum, qui ſubiecit illum in ſpe.*

6 *In ſimplicitate tua.* Lyra, Hugo, Perion. in vita Job, & alii

Lyra. Hug. Perion. *ſimplicitatem*, pro ſtoliditate, & ſtupiditate accipiunt; quòd ſenſui humano videatur ſtolidum, Deum benedicere, à quo tot mala corpus accepiſſes; quaſi diceret; Tunc adhuc in tuæ * ſtultitiæ cœno hæres? interpretatio minimè con-

** Aun todavia te eſtas en tu neçedad?* grua; cùm omnino idem ſignificet, quod ſup. ver. 3. *adhuc retinens innocentiam.* Sed tamen hoc pro contumelia obiicitur ab uxore: id quod obſervarunt, Baſilius, Didymus, Chryſoſt.

Baſil. Didymus. Chryſoſt. Ariſtot. verborū contemptu, contumeliis, conviciis uxorem cum Jobo agere. Sunt fœminæ viris in maledicendo petulantiores celerioreſq; ſic docet Ariſt. l. 9. de hiſt. animal. *Mulier magis invida, & querula, & maledicentior, & mordacior; præterea anxia & deſperans magis, quàm mas; atque imprudentior, & mendacior & facilior decipi; memimiſſeq; aptior.* Hæc ſupellex fœminarum clarè perſpici in Anna Tobiæ uxore poteſt, quæ nihil læſa indignis contumeliis mitiſſimum Tobiam afficit; nam cum ille, cæcus licèt (ut patrem familias ſtrenuum decet) quid rei eſſet hædus ille, quem balantem audiebat; exquireret; irata reſpondit *Manifeſtè vanu factu eſt ſpes tua, et eleemoſinæ tuæ modò apparverunt. Atque his & aliis hujuſcemodi verbis exprobrabat ei.* Sed hac quoque Jobi uxor maledicentior, nam illa

Tob. 2. 22. aliquid audivit à marito, quo ſe lædi credidit; hæc verò nihil omnino accepit; ſtulta utraque, & ſapientis illius fortiſq; mulieris longè diſſimilis, quæ viro ſuo *Reddidit bonum,*

Pro. 31. 12 *& non malum omnib. diebus vitæ ſuæ*: nam cùm aliæ uxores ſoleant pro malo malum reſpondere viris ſuis, aliæ etiam pro bono *malum reddere*: fortis *mulier*; ſive maritus bonum, ſive malum diceret, nihil ſimile regeſſit, neque verbum * malum reddidit, omnino à contumeliis & maledicentia abſtinens; quamvis maritus à contumeliis minimè abſtineret.

** Jamas le bol vió u la cora una mala palabra.*

7 *Benedic Deo & morere.* Multiplex & varia eſt apud interpretes hujus loci ſententia: nam primo quidam *benedicere* acci-

1. Expoſitio Luc. Mart. Iac. Perio. Julianus. piunt pro petere, precari: q. d. precare à Deo mortem tantis malis remedium unicum: hæc dicitur eſſe expoſitio Luciani martyris, & ſequitur Joachimus Perionius in vita Jobi; ſed non placet Juliano in Catena; præſertim cùm ideò hæc expoſitio aliis probaretur, quod uxorem Jobi defendere vellent, quaſi valde pia & religioſa ſuaderet viro ut precibus ad ſe mortem alliceret, ne fortè aliqui tanta calamitate offenſi de Deo male loquerentur: non enim eſt quod defendendam quiſpiam ſuſcipiat hanc mulierculam (ſic appellant Baſil. & Didymus) quam Job ſtultam vocat.

Baſilius. Didymus. 2. Expoſitio Cajetanus. Eugub. Cajetanus & Eugub. *Benedicere Deo*, pro Dei cultu, & veneratione accipiunt, totam verò ſententiam per ironiam; quaſi vulgatum proverbium ab impiis uſurpatum, Deum piè venerare, morſq; miſera erit vanæ pietatis pretium * *Benedic Deo* &c. ſimilis ſanè fuit ſtultitia Annæ dicentis, *Nunc apparverunt eleemoſinæ tuæ*: ab eo enim pravo impiorum de

** Servid a Dios. y os pagarà con matar os.* Deo, & de religione ſenſu avocat id Deuter. 29. *Ne fortè ſit inter vos vir aut mulier, familia aut tribus &c. cumq; audierit verba juramenti hujus* (videlicet, quibus Deus tot piis bona promittit, tot ſupplicia impiis minatur) *benedicat ſibi in corde ſuo, dicens, Pax mihi erit, & ambulabo in pravitate cordis*

Job. 2. 22. Deut. 29. 19 *mei*, (ideſt etiam ſi ambulem in pravitate cordis, pax mihi & bonorum omnium abundantia erit) *benedicatq; ſibi* (& impunitatem polliceatur, nam qui Deo ſerviunt, citiùs & certiùs moriuntur) & *aſſumat ebria ſitientē*: proverbialis videtur locutio, ideſt; addat ebriam ſitienti, conjungatque utranque, terram madentem, & ebriam ſuo ſanguine, & ſupplicio, cum innocente: ideſt, dicat impius, tam impios quàm pios obnoxios eſſe pœnis atque ſuppliciis, neque pietatem pro-

Editio Vaticana. deſſe juſto, ad vitam, vitæq; jucunditatem: idem ſcoltis in

Hoc videtur eſſe un picaru Proverbium. verſiori nunc Vaticana lectione, & * *abſumat ebria ſitientem*, ideſt, qui puniuntur, ad ſe trahant pios & juſtos, cùm pariter omnes miſeriis involvantur, Cùm enim ſemel Deus gladium diſtringit, ſine ullo juſti vel iniqui diſcrimine obvios

Si Dios comiença à caſtigar, à todos los lleva abecho, y à nadie le vale ſer bueno. quoſcunque obtruncat. Huc pertinet id quod D. Thom. proponit ex deſperanti animo profectum; *Benedic Deo, & morere*; cùm ex anteacta vita, & Deo benedicendi ſtudio nihil niſi ærumnas reportaveris, morboſq; lethales; ſi in benedicendo perſeveres, quid præter mortem certiſſimam conſequuturum te exiſtimas? igitur ſi, quod nunc tibi reliquum eſt, lingua illum laudes, nihil expectabit ille ampliùs ad te perdendum: *benedic*, itaq; tandem illi *& morere*, ut moriaris.

D. Thom.

8 Tertiò, *Benedicere* pro maledicere, accipi debere, locus ipſe poſtulat, & Dæmonis conatus: hoc enim ſuggerere, &

3. Expoſitio fieri hortatur uxor, quod Dæmon procurandum, & obtinendum ſibi propoſuerat; *niſi in faciem benedixerit tibi*: quo

LXX. Chaldæus etiam modo Septuaginta, & Chaldæus accipiunt: ſed adhuc multiplex ſenſus, multiplexque hujus ſententiæ affectus.

Primus, ut ad iram pertineat, quæ mulieri afflictæ, & laceſſitæ juncta eſt; ut id dicat quaſi volens ſe de Deo ulci-

Dei bibra le, y viegate del, oliquo te quite la vida e mata muerte, ſu que ſe lo de nos mui bie diebo. ſci, quem credebat ſolum malorum auctorem; *Deum maledictis oneret, ulciſcere, licèt infœlici morte pareţur vindicta: ne prius animum exhales, quam multis probris in Deum congeſtis dolori tuo ſatisfeceris.

D. Thom. Lyra. Secundo, ut ad inconſtantiam in fide & religione pertineat; ea ratione, quam D. Tho. & Lyra indicant; Cùm ex tua pietate nihil niſi ærumnas reportaveris; *nunc jam aliud vivendi inſtitutum arripe; injurius eſto in Deum; quod forte fœliciùs cadet: quod ſi etiam moriendum tibi ſit ea ſatione ſicut nunc, nihil tentaſſe nocuerit. Hi ſunt, qui *ad tempus credunt & in tempore tentationis recedunt*, quibus ignes in extremi die judicii ſupplicium minatur Sapiens; *Væ his, qui perdiderunt ſuſtinentiam, & diverterunt in vias pravas: & quid facient, cùm inſpicere cœperit Dominus?*

** Mudarſe lo y prueva otra ventura; que aſſi como aſſi no puedes durar mucho. Luc. 8. 13. Eccl. 2. 17. Chryſ. Apo. Baſil. Eccleſ. 22.* Tertiò, ut ſit deſperantis animi, & ærumnis ſuccumbentis, & mortem optantis miſerorum conſolatricem: ita Chryſt. Apol. Baſil. laceſſe Deum, ut te interimat; manibus & verbis, more impiorum, mortem acceſſe. De hoc illud quoq; accipitur Eccleſ. 22. *Ne feſtines* (egredi è mortali vita, aut mortem accerſere) *in tempore obductionis* (illationis pœnarum & calamitatum.) *Blaſphemiam* (inquit Apolinaris,) *ſolam ſtatuebat, quæ ſubitam necem adferret.*

Quartò, non eſt mihi inter alios ille ſenſus ultimus, quem indicat Gaudentius Brixianus præfatione in ſuum tractatum ad Scripturam; ut uxor ſuadeat, ut mortem blaſphemanti debitam, & jure legèque ſtatutam, ſuis verbis & blaſphemiis ſibi comparet: ſicut ſolent fontes, & qui diu in carcere & ſqualore jacuerunt, aliquid tandem inſignis facinoris patrare, aut hominem interficere, ut inde *tandem vel ad patibulum educantur, illud itaque, inquit, piaculum admitte, quo legibus poſtulatus capitis pœnam ſubeas. Blaſphemiæ autem mortis pœna ſtatuta erat in lege, juxta id, *Eſt alia loquela contraria morti*, idest, juxta mortem, aut è regione mortis habitans. Quamvis autem Job ante legem vixerit, potuit tamen, tum apud ſuos, tum apud nationes alias viguiſſe, ut divini numinis injuriæ & blaſphemiæ morte punirentur. Sic n. Socrates, quod in Deos injurius haberetur, apud Athenienſes delatus & damnatus eſt.

** Haz algo porque te aborquen, y al fin ſalgas de penas.*

Vers. X. Qui ait ad illam; Quaſi una de ſtultis mulieribus loquuta es; ſi bona ſuſcepimus de manu Domini, mala quare non ſuſcipiamus? In omnibus his non peccavit Job in labiis ſuis.

1 *Qualis Jobi ad uxorem converſio & reſpõſio. Iuſti acerrimi in defendẽdo Dei honore. Iuſtorum ira laudabilis.*
2 *Corripiendi moderatio Particula quaſi. Eva notata.*
3 *Quid ſtultitia in ſacro ſermone; multiplex acceptio.*
3 *Juſtorum ægrotantium erectus animus. Impatientes ægroti notati ex Salom.*
5 *Argumentatio confecta a Iob, & 1. conſequentia probanda ratio ex Dei manu ergo bonitas beneficia.*
6 *Alia probanda illius conſequentia via: iucunda cum Deo ſocietas, etiam jactura. Amicipatu mercede nos ille conduxit.*
7 *Recti bum mali viciſſitudo; permiſcẽdu adverſis proſpera.*
8 *Verborum modeſtia ex Dei timore. An Iob unquam verbo lapſus fuerit. Quæ labia ſceleſta apud Salomonem.*

5
LXX. Baſil. Chryſoſt. Theophan. Ait ad illam. Septuag. dicentis geſtum indignabundum expreſſerunt: *Reſpiciens in illam*: ſic obſervant Baſilius & Chryſ. *Cùm ea verba ſtomachum Iobi moviſſent*, (quod ſuperiora mala facere minime potuerant) *pleno iracundia vultu, truciq; aſpectu ad uxorem convertitur*. Theophanes epiſt. 2. *iratus, & cum indignatione reſpiciens*. Cùm de Dei honore agitur, Leonibus ſe valentiores præbent juſti adverſus impios, & impietatem; cùm in ſuis privatis malis ſuſtinendis, agnis mitiores ſint, & coram tondente obmuteſcant: vide id Malac. 3. ubi adverſus eos, qui divinam providentiam criminabantur dicentes, *Vanus eſt qui ſervit Domino*, &c. dicitur. *Invaluerunt ſuper me verba veſtra, ait Dominus*, (ſtultitiam veſtram tolerare non poſſum) *Tunc loquuti ſunt timentes Deum*, illi videlicet juſti qui divinam providentiam tuebantur, ut Hieron. explicat, voces tam indignas ægrè habuerunt, quare cum antea ſilverint *tunc locuti ſunt*, compulſi, videlicèt, abrumpere ſilentium: vide Chryſoſt. hom. 15. in c. 5 Matt. ſuper id, *Qui iraſcitur fratri ſuo ſine cauſſa reus erit judicio*: ex quo ſic ille colligit; *Ergo qui cum cauſſa, iraſcitur, non erit reus: nam ſi ira non fuerit, nec doctrina proficit; neque judicata ſtant, neque crimina compeſcuntur; juſta ergo ira, mater eſt diſciplinæ: itaque non ſolùm non peccant, qui cum cauſſa iraſcuntur, ſed econtrà, niſi irati fuerint peccant*: hæc & quædam alia pulchra eo loco Chryſoſt. vide etiam Auguſt. libro 1 de ſermone Domini in monte. cap. 19 quòd habita juſta cauſſa liceat fratrem vocare fatuum: quomodo & Chriſtus diſcipulos euntes in Emaus; & Paulus Galatas, *ſtultos* appellavit: ſic ille prædicandi Dei verbi magiſter ſupremus, & fidelis concionator, qui *cum malediceretur, non maledicebat, & tanquam agnus coram tondente ſe obmutuit*; vocavit tamen aliquando Judæos mendaces, filios Diaboli, cæcos, & vehementer comminatus, *Væ*, inquit, *vobis Scribæ, & Phariſæi* &c. ab hoc loco non abeſt omnino id quod de Jobo quoque loquens Gregorius dixit in præfatione. cap. ſecundo comparat nimirum virum juſtum grano ſinapis, quod ſi non conteritur, lene eſt, contritum vero inardeſcit; *Sic*, inquit, *unuſquiſque vir ſanctus, cùm non pulſatur, deſpicabilis ac lenis aſpicitur; ſi quo verò illum triturα perſecutionis opprimat, mox omne, quòd calidum ſapit oſtendit; atque in fervorem virtutis vertitur.*

Hieron. Chryſoſt. Matt. 5. 22. Auguſt. D. Paul. ad Gal. 3. 3. Mat. 23. 13. Gregor. Iuſtus cum ſimilis grano ſinapis.

Quaſi una de ſtultis. Baſilius, & Chriſoſt. obſervant moderationem in corripienda uxore: non enim dixit *ſtulta es* ſed *quaſi* &c. eum hoc ſatis eſſe ad ſanandum morbum: cæterùm obſervatio non eſt ſolida; nam illud, *quaſi*, aut non ſimilitudinem, ſed veritatem affert. ac ſi diceret, Verè ſtulta es, aut ſimilitudinem cum aliis ſtultis, & à religione & pietate alienis mulieribus ſignificat quę nihil minuit acerbitatem reprehenſionis. Illud autem, *una de ſtultis*. Origines & alii, ut Chryſoſt. ait, referunt ad Evam, quæ fuit *una*, idest prima ſtultarum; & prima a ſerpente ſeducta; de Dei præcepto & providentia non ſentiens in bonitate, neque ſyncere loquens, & virum ſuum ad malum pelliciens: ſed ſimplicior ſenſu, ſi indiſcriminatim pro muliere ſtulta accipiatur. 2

Baſilius. Chryſoſt. Correptionis modus. Quaſi particula. Origenes. Chryſoſt.

Nomen autem *ſtultæ*; quod à *Nabal*, deſcendit propriè ſignificat id, quod vi, vita humore, ſapore, ſapientia deſtitutum eſt: quod languet atque marceſcit, & veluti aridum folium decidit; inde pro eo, quod vile eſt, abiectum, nulliuſq; pretii: aut pro eo, quod ſenſu & mente deſtituitur, nullius animi, nullius conſilii *qui omnes ſuas cogitationes in rem contemptiſſimam abiecit. 1. Regum. *Nabal ſecundùm nomen ſuum ſtultus eſt*, qui nihil ſublime cogitat, neque dignam de rebus æſtimationem judiciumq; habet, ergo ait Job indignè, abiectè, valde humiliter de Deo, deque ejus providentia ſentis, atque judicas; ſenſu, conſtantia, virtute animi deſtituta is; deficis planè, marceſcis, langueſcis circa divina; non ſolùm mulierum imbecillitatem, ſed etiam ſtultitiam oſtendis; non tu Regis uxor, ſed è media turba muliercularum una es, non ſic a me inſtituta es, nihil inſtitutione, diſciplinaque mea dignum affers. Inde hoc nomen etiam accommodatur ad eum, qui ideò abiectè de Deo ſentit, quod Deum non cognoſcat, neq; veram fidem, & religionem colat; quare ad idololatriam pertinet id Deut. 32. *Populo ſtulte, & inſipiens*: & iterum, *In gente ſtulta irritabo illos*: ſic & Paulus Ro. 10. vocat Gentem inſipientem. Pſal. 73. *Populus inſipiens incitavit* (blaſphemavit, contempſit) *nomen tuum*. Dicet ergo Job. Nihilò tu ſubli- miùs, aut meliùs de Deo ſentis, quam qui Deum ignorant; cum Deo quaſi cum ligno, aut lapide agis; ſic exiſtimas impunè abituram blaſphemiam, & contumeliam divini numinis! Apud Sinas, & nationes barbaras, ſi quid infauſtum accidat, idola, & lares vapulant, & contumeliis afficiuntur; non aliter igitur barbarorum, & ſtultorum more, ut Deum afficeret contumelia ſuadebat hæc mulier. Tertiò etiam id *ſtultitiæ* nomen ad inſigne facinus & factum contra publicam honeſtatem pertinet, quaſi ſit homine probo & ſapiente indignum, & quod in hominem cordatum cadere non poteſt: ſic Iudith. 19. 23 de præpoſtera libidine; *Nolite facere malum hoc; ceſſate ab hac ſtultitia*: & Jeremi. cap. 29. *Ponat te Dominus ſicut Sedechiam, & ſicut Achab, quos frixit Rex Babylonis in igne, pro eo quòd fecerunt ſtultitiam in Iſrael, & mœchati ſunt in uxores amicorum ſuorum*; erit ergo ſenſus; Cùm ſoleant audaces, & impudentes fœminæ ingentia facinora concipere, & machinari, illis te ſimilem præbet; ſtultitiam tu quoq; meditata es, & ingens facinus, videlicèt numinis contemptum. Tandem ſi commune fœminarum ſtultitiæ, & loquacitatis vitium notet, minùs acris, ſed non incommoda ſententia contingit; Nunquam te ego in ſtultarum, & loquacularum inepticularum numero polueram; at certe es de illarum numero.

3 נבל Quia ſtulta in ſacro ſermone. Necio y vil y de males reſpetos. 1. Reg. 26. Stultitia de Idolatria dicta. Deut. 32. 6 21 6. Ad Ro 10. 19. Pſalm. 73. 18. Jud. 19 23 Iere. 29. 23

Si bona ſuſcepimus de manu Domini &c. Muliebri ſtultitiæ maſculam, atque viro ſapiente dignam ſententiam opponit. 4

Pro. 18 14

Juſti in morbis animo valent, & cordis robore.

ponit. Vides hic id Proverb. 18. *Spiritus viri ſuſtentat imbecillitatem ſuam* (mens enim, animuſq. benè affectus, & juſtitia atque ſanctitate erectus, corporis morbos, atque dolores extenuat, & mitigat, & corpus ipſum ægrum, ne omnino concidat atq; deficiat ſuſtentat *Spiritum verò ad iraſcendum facilem quis poterit ſuſtinere?* propriè ex Hæbræo, ſpiritum percuſſum quis levabit?) q. d. Si animus ægritudinem aliquam habet, maleq; ſit affectus, non poſſe commodè à ſano, & vegeto corpore levari, aut tolerari; ſed fore ut ſibi, cęteriſq; omnibus moleſtiſſimus exiſtat; ut hæc ſententia ſignificet multò minùs moleſtum aliis eſſe juſtum virum, quamvis mille morbis & difficultatibus laboret, multorumque ope, & opera indigeat; quam ſtultum, praveque affectum hominem, quem ſua vitia cunctis inviſum, atque moleſtum reddunt: niſi forte voluerit interpres Latinus ad ęgrotorum quorundam impatientiam, & iracundiam reſpicere; hi enim, ſi cum corporis morbis, animi quoque ægritudinem, pravaſque affectiones conjungant, neque ſeipſos ferunt, nedum ab aliis tolerari benignè poſſunt. Ergo vir patientiſſimus Job graviſſimè laborans ſuum corpus ſingulari animi æquitate, & lenitate ſuſtentat, & tolerat; atque morbos doloreſque placat & mitigat: nam illud Plauti vetum eſt, *Animus bonus in re mala, dimidium mali eſt.* *Plautus.*

5 Sententia autem hæc per interrogationem effertur; & vim habere videtur cujuſdam argumentationis, quæ probet debere hominem æquo animo perferre quidquid immittat Deus; *Si bona*, læta, jucunda, proſpera, corpori & animo amica *ſuſcepimus de manu Domini*, oblata à Deo accepimus, læti & hilares, *quare* ergo non debemus etiam *mala*, atroria, difficilia, injucunda æquo animo ſuſcipere? obſerva: Chryſoſt. ſummam viri modeſtiam cum tolerantia conjunctam: non enim magnū ſe aliquid præſtiturum dicit, ſi perferat: ſed quod ratio ipſa, & conſecutionis cujuſdam neceſſitas ab homine exigit. *Argumentatio cõſtricta à Job.* *Chryſoſt.*

6 Conſequentiæ autem ratio, & vis manifeſta eſt, & probari multipliciter poteſt. Primò, quoniam Dei manus, ex qua multa in nos bona profluxerunt, proclivis ſemper eſt ad benè faciendum; & multis divitiis, gemmis *Hyacinthis plena*; ergo quod nunc malum de illius manu ſuſcepiſſe videmus, omnino malum eſſe non poteſt, ſed propter noſtrum commodum, atque bonum ab illo immiſſum: quare quod extra Dei manum poſitum, vel ſolo aſpectu nos perterrefaceret, poſitum in ipſa manu Dei, malitiæ virus deponit; non ſecùs ac Moyſis virga, in terra coluber in manu vim venenatam, & figuram terrificam amittit, exemplum ſit Elias Jezabelem fugiens mortem à Deo precatus, *Tolle*, inquit, *animam meam*: atqui facilè tibi, Elia, ſi mortem optas, moriendum erit; ſegniùs fugias Jezabel minantem, at ille, Mors de manu Jezabelis ſuſcepta quem non terreat, & conſiciat? eſt illa virulentus coluber: ſed de Dei manu mors mihi inflicta, vita erit, & mearum ærumnarum, atque dolorum fomentum, & ſolatium, nam quidquid Deus ſua manu largitur, amico et benevolo animo eo fert. Non aliter David mortem accipere paratus de manu Jonathæ, Saulis manum reformidabat. 2 Reg. 20 *Si eſt* (inquit ad Jonatham) *iniquitas aliqua in me, tu me interfice, & ad Patrem tuum ne introducas me.* Quid nos, ſi ad Chriſti Jeſu manus perforatas, & fuſo pro nobis ſanguine fluentes revocemus, quidquid ut quam laboris & ærumnæ accipimus; ſi *calicem quem dat* nobis ſua manu *pater* penſitemus? itaq; hæc Jobi ad uxorem reſponſio, adumbratio illius, quòd explicatè reddidit Chriſtus Petro, fuiſſe videtur, *Calicem quem dedit mihi pater, non vis ut bibam illum?* *Conſequentia cõſtricta à Job uſitata probatio.* *Dei manus erga nos benefica.* *Cant. 5. 14.* *Exo. 4. 3.* *3. Reg. 19. 4.* *Dei manu minimè aſpernanda.* *1. Re. 20. 8.* *Jo. 18. 11.*

Secundò probari illa conſequentia poteſt ex quadam æquitatis ratione; non ſolùm enim lucri, ſed etiam jacturæ ineunda nobis cum Deo ſocietas eſt; Hinc illud Eccl. 7. *In die bona fruere bonis; & malam diem præcave*, propriè ex Hebræo, *Malam diem vide* ideſt, ut quidam non incongruè exponunt, conſidera à quo tibi malæ diei labor immittatur, videlicèt à Deo, qui diei bonæ tibi etiam auctor extitit, ut lætanter excipias, *ſicut enim hanc ſic & illam fecit Deus; ut non inveniat homo contra eum juſtas querimonias*: & iterum eodem loco. *Qui timet Deum, nihil negligit*: quem locum juxta antiquam lectionem, ſic legit Hieron. *Qui timet Deum, * egreditur ad omnia*, nullam cum Deo pacis conditionem aſpernatur, ſive in proſperis, ſive in adverſis: eo loco ſic Hieron. *Quia vita hæc miſerabilis diverſis quotidie variatur eventibus, jam ad adverſa, quàm ad proſpera juſti animus præparetur, & poſcat Domini miſericordiam, ut quodcunq; evenerit, librata mente ſuſtentet; qui enim timet Deum, nec proſperis elevatur, neque opprimitur adverſis.* *Societas à Deo ineunda damni, & lucri.* *Eccl. 7. 15.* *Hieron.* *Sale aqual quer partido que Dios le haga.* *Hieron.*

Tertiò, ut ſit argumentatio quædam, quaſi a minori: Bona abſque noſtris meritis accepimus, Deo munificè & liberaliter donante; ergo illo juſtè nobiſcum agente, & juſta noſtris meritis ſupplicia rependente, reſpuere, aut repugnare fas non fuerit: immo verò ſi ille erga nos gratuitus & liberalis nunquam extitiſſet, ſed nunc tantùm juſtus vindex, ferre deberemus; cum autem bona aliquando donaverit, grati animi memoriam etiam in mediis malis abiicere nequaquam debemus. *3. Probatio.*

Adde etiam quartam illius conſequentiæ probandæ viam; Si bona ſuſcepimus, quaſi anticipato, quod vocant, pretio nos Deus conduxit ad labores, & mala toleranda; iniquus igitur erit qui cum bona acceperit, mala detrectet: indicavit hæc Chryſ. *Sua*, inquit, *tantùm benignitate Deus eſt uſus: donum fuerunt illa, non merces; gratia, non compenſatio: adverſa nunc ſecundo certamine.* *4. Probatio Deus nos ad laborandum conduxit.* *Chryſoſt.*

7 Tandem videtur hæc ſententia rerum humanarum viciſſitudinem ſignificare; namque conſequens eſt, ut qui bona primùm acceperit, deinde mala eventura timeat; ſicut illi, qui flammis nunquam extinguendis cruciabatur, dictum eſt; *Memento quòd receperis bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala*: idem jubemur, *in die bonorum non immemorem eſſe malorum, & in die malorum non immemorem eſſe bonorum*, ne incaute nos aut mala premant, aut bona efferant; ne mala præſentia ad deſperationem adducant, bonorum ſpe & recordatione mitigata; neve præſentia bona nimium nos efferant timore malorum & recordatione, tanquam pondere retardata. Quod D. Greg. ad bona, & mala non ſolùm futura, ſed etiam præterita refert; horum .n. propriè memoria dicatur, non futurorum. Hæc eſt illa bonorum, malorumq; collatio, quam ad animi tranquillitatem, & ægritudinum conſolationem Philoſophi magnoperè commendant: in primiſq. Plutarch. ſapienter ſcripſit; *Qui memoria non continent, neq; reſumunt antecedentia, eaq; incautè permittunt effluere, hi re vera ſeſe quotidiè vacuos, inaneſque, atque in craſtino efficiunt ſuſpenſos*: rem ille locupletat tribus quatuorve elegantibus exemplis: aliis omiſſis, illud tamen non prætermittendum. *Debemus, inquit, in animo, ſicut in tabula picta variis coloribus, res floridas & ſplendidas ob oculos ponere, atque ita integere, & premere, quando expungere omni ex parte atq; obliterare non licet acerbas: eſt enim mundi, ut lyra concentus; & ut muſica ſonis gravibus conſtat, & acutis, ſic cum res pugnantes habeant, eſt, ut rectè ſint, quædam harum confuſio: debemuſq; harmonicorum more, melioribus ſemper deteriora, ac calamitoſa proſperis involvendo concinnam mixturam facere; vitæ nobiſq; accommodatam.* Vide Senec. in conſolat. ad Polyb. c. 29. *Luca 16. 25.* *Eccl. 11. 27.* *Greg. ho. 19. ſup. Ezech. & libro 3. moral. c. 7.* *Plutar. de Tranq.* *Senec.*

8 *In omnibus his non peccavit Iob labiis ſuis.* Hæc eſt ſecunda ſecundæ victoriæ atq; triumphi decantatio: vide quæ ſup. diximus c. 1. v. 22. rurſum itaq; commendatur Jobi ſanctitas, & ſyncera pietas, cum neq; ex leviſſimo verbo labeculam aſperſerit. Tantam verborum moderationem timori ſanè & pietati adſcribit Salomon Eccl. 5. *Ubi multa ſunt ſomnia, plurimæ ſunt vanitates, & ſermones innumeri; tu verò Deum time*: comparat videlicèt cùm inſomniis, in quibus ſemper invenitur error aliquis, rationiſq; non omnino liberæ defectus, multiloquium, in quo *non deerit peccatum*, & ſtultitia; ſubjicitq; ita Deum timendum, ut illi nunq; obloquamur. Quod verò hic dicitur, Jobum *non peccaſſe labiis*, Polych. & alii extendunt ad omnia quę in diſputationib. locutus eſt; ſed certè videtur hic locus ſyncere tantùm accipiendus de his quæ hactenus commemorata ſunt; idq; ſignificatur illis verbis, *in omnibus his*: an verò aliquando leviori verbo lapſus fuerit, poſtea explicabimus: Hic vides illud, *labiis ſuis*, hoc loco haberi in Hebræo; nam in 1. c. non habetur, ſed ex hoc loco ſumptum videtur ab interprete Latino, & quidem labia illa minimè fuiſſe in Jobo aſſeritur, de quibus Eccleſ. ſic loquitur. *Væ duplici corde, & labiis ſceleſtis, & manibus malefacientibus, & peccatori terram ingredienti duabus viis*: de iis autem loquitur, qui ęrumnarum impatientes ſunt; hi enim duplici corde ſunt; ut in Græco, & Septuagin. habemus, *Væ cordibus timidis* quæ quòd timeant ærumnas, non à Deo ſolùm, ſed ab hominibus etiam auxilium petunt; neq; una in Deum fiducia, ſed multiplicibus ſuarum miſeriarum cogitationibus ſuſceptis diſturbantur, ſicut ſcriptum eſt, *Quid turbati eſtis, & cogitationes aſcendunt in corda veſtra?* propterea dicuntur *duplici corde*; ſicut & eum, qui de divina ope hæſitat, appellat Jacobus, *duplici animo*: hujuſmodi etiam habere ſolent *labia ſceleſta*, plena impatientiæ & iracundiæ verbis inſoleſcentia adverſus Deum auctorem ſuarum calamitatum; tum etiam *manus malefacientes*, i. nihil boni operantes, collapſas, remiſſas, à Dei cultu & religio- *Verborum moderatio ex Dei timore Eccl. 5. 6.* *Vatabl.* *Polychr.* *Eccl. 2. 15.* *LXX. Verſio Græca.* *Luc. 24. 38.* *B. Iac. 1. 8.*

Ad Heb. 12. 12. re in adverſitatibus ceſſantes. Quare Paulus afflictos Hebr. exhortatur, *Remiſſas manus & genua debilia erigite*: ſimiliter hoc loco legunt Septuag. *Vae manibus diſſolutis*: tandem, *& peccatori ingredienti duabus viis*; hoc etiam ad formidinem inconſtantis animi, & nutantis in tribulatione pertinet, lugentisq; vim ærumnarum; quale illud eſt Deut. 28 *Tradat te Dominus corruentem ante hoſtes tuos: per unam viam egrediaris contra eos, & per ſeptem fugias*. *Deut. 28. 25.* Jobus ſui ſemper ſimilis, unica cogitatione ſemper ad Deum elatus piis, & religioſis verbis, nunquam ceſſans a bono opere, ſuperans, nedum non fugiens ærumnarum impetum.

Verſ. XI. Igitur audientes tres amicii Job omne malum quod accidiſſet ei, venerunt ſinguli de loco ſuo; Eliphaz Themanites, & Baldad Suhites, & Sophar Naamathites; condixerant enim, ut pariter venientes viſitarent eum, & conſolarentur.

1 *Quomodo amici cognoverint cladem Job: non parum etiam tēporis expectaſſe poſt acceptam famam.*
2 *Quot fuerint; an ex vera amicitia advenerint. Illos nō animo ſed ignorantia peccaſſe. Impius figurā aliquando repræſentat ſā̄cti; ſicut & ſanctus aliquando impii.*
3 *Quo loco amici convenerint & quo tempore.*
4 *Quid viſitare ex Hebræo & Græco.*

1 *Origenes.* *Quomodo cladis Iobi fama ad amicos pervenerit.* IGitur audientes. Miraculum hic fingit Orig. quod audierint, prædicante Dæmone, ut alii dixerunt; vel ſanctis angelis admonentibus, ut cenſet ipſe: Dæmon verò, ut tertiò jam certamen inſtauraret, & amicos inſtrueret omnium telis ad verſus Jobum; angeli, ut aliquam tantis ærumnis ex amicis medicinam afferrent; quorum utrumq; fieri quidem potuit, Deoq; in primis ſic diſponente, ut indicavit Olymp. ut juſti virtus, juſtioribus præconiis celebraretur: ſed neutrum neceſſarium fuit, cum crebreſcens fama facile ad provincias vicinas, pervenire potuit: quod indicatur illo verbo, *audientes. Nihil enim eſt* (ut Orig. ait) *magis prædicabile, quam magni hominis ruina*: *Origenes.* multum vero turpis poſt acceptam morborum plagam fluxiſſe volunt Græci. Olymp. & Polychr. cujus cauſſam illam Olymp. tradit, quod cùm primum audierunt, *Olympiod. Polychron.* incredibile judicaverunt; ergo priuſquam proficiſcantur expectant, dum res multorum ſermonibus confirmetur; tum poſtea, cùm reges eſſent, fuerunt illis res domeſticæ prius conſtituendæ, & alii præficiendi, qui juxta ipſorum vicarii eſſent; tum etiam, quod hæc procraſtinatio amicorum illius calamitatem augeret; tandem quod in amicorum diſceptatione ex divino decreto certamen omne conquievit: ut ultimum ergo totius tragædiæ tempus amicorum adventus cecidit: quare particula *igitur*, non continuam ſtatim conſequutionem indicare oportet, neq; particula, quę in Hebrǽo eſt copulativa, *&*, ſed rerum tantùm ordinem, & ſeriem hiſtoriæ: quare perinde id fuerit, atq. quod Septuag. habent: *cùm audiſſent autem* &c.

Tres amici. Hi potiſſimi fuerunt; nam quartus etiam adfuit *Eliu*, de quo poſtea quærendum nobis eſt, an ſimul cum *LXX.* aliis tribus venerit.

2 *Quot amici acceſſerint.* Illa tamen eſt hujus loci dubitatio, an veri amici fuerint? namq; non veros, ſed fictos & ſimulatos amicos fuiſſe cenſet Philipp. circa initium lib. 5. *Scriptura*, inquit, *amicos Job ex ſenſu ipſorum amicos appellat; ſcilicet hoc putantes ſe eſſe, quod non ſunt*: ſimile profert ex Jo. 18. de Judæis, *Non intraverunt in prætorium, ne contaminarentur*: *An ex vera amicitia acceſſerint ad conſolandum.* videlicet, ut ipſi exiſtimabant; cum tamen omnibus ſceleribus eſſent contaminatiſſimi: nam multa ſolent in Scripturis dici, juxta opinionem illius turpis, aut vulgi ſeorum; cujus rei exempla Hier. affert Jer. 28. ubi Hana- *Philippus. Ioa. 18. 28. Hieronym. Ierem. 28. Matt. 14. 9. Oſea 5. 1.* nias propheta vocatur, cùm eſſet Pſeudopropheta: & ſuper Matth. 14. ubi dicitur Herodes *contriſtatus* propter latam ſententiam de morte Jo. quod ſic exiſtimaſſent diſcumbentes: & ſuper Oſæ 5 ubi ſacrificuli Baal ſacerdotes vocantur: Conjectura Philippi confirmari poterit, quod Jobo *inſultaverint*, & omnium contumeliarum genere cum illo egerint; & quod his tàque armis uſus adverſarius contra Job pugnaverit: tandem quod Eccleſiæ hoſtium, ideſt, hæreticorū perſonā ſuſtinuerit, ut vult Greg. in præf. cap. 7. & lib. 3. cap. 12. & 13. & 14. & 15. ruſus c. 18 tribus amicis ſignificari docet vitia, quæ ſub virtutum ſpecie, blanda ad nos facie veniunt: idem Philip. in præfat. & Beda. Quare in lib. Tobiæ, amicorum nomen non habent.

Cæterùm amicos fuiſſe, vel ex communi ſenſu, & ſimplici narratione conſtat; nam cùm illa ſit amicitiæ lex, ut in adverſis etiam non vocatus adſit amicus, hi certè audientes tantum, non vocati *condixerunt, ut pariter venientes conſolarentur; ſederuntq; ſecum in terra*; quæ omnia ſunt amicorum officia: *Veros amicos fuiſſe verior ſententia.* accedit ipſum nomen originale *Regbe*, quod ſignificat ſocium, participem, conſortem, conſiliorum videlicet, & vitæ familiaritate conjunctum: amicitiam autem hanc non ſolùm ſapientiæ & ſanctitatis, ſed etiam ſanguinis affinitas conciliare potuit; nam ex Eſau progenie hi quoque erant, ut docet Olympiod. & ſupra nos quoq; diximus. Nazianz. oratione in Athanaſii laudem ſynceriſſimos amicos vocat. Origen. ex amicis a Diabolo inimicos eſſe converſos. Quare ut ait Chryſoſt. amicus fuit adventus, non item amica fuit adhortatio & potiùs ex ignorantia, ut Greg. exiſtimat, quam malitia deliquiſſe credendi ſunt: eodemq; modo accipiendum, quod Ambroſ. lib. 1. de interpellatione Job. cap. 2. ait, amicos non ad conſolandum veniſſe, ſed ad exaggerandum, & exacerbandum dolorem. Tandem quod doceant ſanctos fuiſſe, quippe ſanctiſſimi hominis amicos, & familiares Orig. initio lib. 3. Olymp. hic; Chryſoſt. in præfat. Catenæ. Greg. in præf. c. 5. רעה *C. 1. v. 1. n. 32. Olymp. Nazian. Athanaſ. Origen. Chryſoſt. Amicorum peccatū ex ignorantia Gregor. Ambroſ.*

Neq; verò obſtat hæreticorum, aut vitiorum falſa ſpecie virtutem ementientium figuram repræſentare; nam non ſua ſanctitate, amico animo, ſed ſua ignorantia, & conſolatione minimè vera, quamvis ex vero conſolandi animo profecta, illud exhibebant: neq, mirum ſi ſancti alioqui, & ſapientes viri, Hæreticorum typum gerant peculiari aliqua ratione; cum econtra peccatores aliquando ſanctorum hominum, imo & Chriſti Domini figura fuerint, ut adulter David, Salomon, & alii: quod eleganter docuit Auguſt. lib. 22. contra Fauſt. c. 83 & Greg lib. 3. c. 5. *Amici Iob Sancti, vide etiā initio cap. 4.*

3 *Venerunt ſinguli de loco ſuo*. Locum pro regione accipiunt Græci, cui imperitabant, utpote reges, Tob. 2. vel pro civitate aut oppido, quod erat regni ſedes, & caput. LXX. *unuſquiſq; è regione ſua*. Sed dubitatio oritur, an in aliquo conſtituto loco communi profectioni priùs convenerint, deinde verò unà iter fecerunt ad Job. Olympiod. ſic aſſerit, miſſis inter ſe nuntiis congreſſus primum, deinde ſimiliter ſuſcepiſſe; idque videtur indicari illis verbis. *Condixerant en. ut pariter venientes &c.* in Hb. *convenerunt ſimul ut venirent*: nam verbum, *Iagbade*, ſignificat initio ſedere, aut ſigno aliquo præſtito convenire, & congregari conſtituto loco & tempore: unde dicitur. Pſalm 47. *Ecce Reges terræ congregati ſunt & Amos 3. Numquid ambulabunt duo pariter, niſi convenerint eis*. At verò Orig non priùs conveniſſe indicat, quàm cùm ab Jobum pervenerunt, condixerant videlicet, ut eo loco & tempore convenirent: & uno quidem tempore, uno die, una hora, ex diverſis, longeq; diſtantibus locis conveniſſe: ſed illud Olympiodori verius videtur. *LXX. An prius cōvenerint communi aliquo loco. Olymp.* יעד *Origen.*

4 *Quid viſitare.* *Vt viſitarent eum*. Chryſ. ait viſitare pro colloqui poſitum eſſe: in Hebræo propriè, ad commovendum illi: non enim dubium, quin verbum, *Nud*, quendam motum afferat, quem Interpres hoc loco retuliſſe videtur ad motum itineris adveniendi, & viſitandi: alii dicunt eum motum talem eſſe, qui ad conſolandum pertineat, quia qui conſolantur alium, ex loco ſuo migrant, unus hinc, alius verò inde, ut lugentem conſolentur, atq; ejus cauſa huc & illuc diſcurrunt. נוד Certè verbum, quod ſubeſt in Græco *Epiſcepto*, motum quendam affert irruentis, cadentis, & vehementi impetu in aliquid incumbentis: fortè celeritatem adventus ſignificare poterit hoc loco: nam quòd etiam ſignificat accuſare & injuriarum judicium intendere, non congruit conſolatum venientibus: niſi fortè non ſine myſterio poſitum dicamus, nam qui conſulaturi advenerunt, judicium poſtea, accuſationem, & litem intenderunt viro innocenti. Cajetanus eum motum retulit ad mentem Jobi, quam amici dimovere nitebantur à ſua juſtitia & ſenſu; ſed vim Hebraicæ phraſis non explicuit: nam motus ille eſt ad capitis quandam agitationem referendus, qui eſt geſtus condolentium, & commiſerantium, idque ipſe Hieronymus explicuit Nahum 3. nam cùm in Hebræo ſit. *Quis movebit tibi?* ipſe reddidit. *Quis movebit ſuper te caput?* & in commentariis ait, in Hebræo non eſſe caput; addidiſſe tamen ut ſenſum illuſtraret: ſed de hoc plura dicemus infrà capit. 16. v. 5. hoc autem loco ad rem attendit interpres; nam *viſitare*, condolentis & commiſerantis eſt. *ἐπισκέπτω.* *Nahum 3.*

Verſ.

Verſ. XII. Cumque elevaſſent procul oculos ſuos non cognoverunt eum, & exclamantes ploraverunt, ſciſſiſque veſtibus ſparſerunt pulverem ſuper caput ſuum in cælum.

Verſ. XIII. Et ſederunt cum eo in terra ſeptem diebus, & ſeptem noctibus, & nemo loquebatur ei verbum; videbant enim dolorem eſſe vehementem.

1 *Qualis amicorum hablens ſuſpicientium in cælum.*
2 *Luctus cæremonia. Jactationis pulveris in cælum ſignificatio quæ.*
3 *Sedere in ſacris quid; modum accepit ex adiunctis.*
4 *Aſſidere ægroto, medici, & amici eſt. Amicus idem medicus eſt ex Salomone.*
5 *An ſeptem integros dies amici Jobo aſſederint. Rejicitur Origenes. Probatur Olympiodor. Scriptura regula.*
6 *Silentium initio ægritudinis conveniens. Confortans Angelus Chriſtum qualis?*

CVm elevaſſent oculos. Polych. ait, Biblia quædam habere, *cumque in cælum ſuſpexiſſent Deum exorantes, quaſi dixerunt, propitius eſto Domine, & ne talibus nos malis implices*, vel ut eo geſtu tantam calamitatem in occultam Dei providentiam rejicerent, in hanc ſententiam Qua ratione hæc contigerint ſolus noſti Domine. Sed certè ſimplex ſenſus, elevaſſe oculos ut ſterquilinio ſedentem hominem agnoſcerent; videntes autem tam malè affectum, non agnoverunt, quia lues (ut Olympiodor. dixit) antiquitas corporis notas obliteraret ex quo verò id morbo provenerit, ut vultu ſui eſſet diſſimilis, ſupra diximus.

Et Exclamantes &c. Hæc omnia ad doloris & luctus habitum & ſignificationem pertinent, ut patet Eſter. 4. Porrò illa pulveris aut cineris jactatio fiebat, non tam in caput, quam ſurſum cælum verſus, & aerem capiti imminentem; tum ut cadente caput aſpergeretur, tum ut ſignificaretur cœlum tunc minime ſerenum eſſe, ſed turbulenta, & nubila omnia, & quaſi vehementi aliqua tempeſtate exorta pulverem excitatum; ſic Deo ex cœlis deſpicienti ſuam calamitatem lugentes, & afflicti præſentem faciebant.

2 *Quorſum ſpectaret jactatio pulveris in aerem.*

Sederunt. Quia ſedere interdum eſt idem quod habitare, exiſtimat Eugub. habitaſſe amicos cum Jobo hos ſeptem dies: ſed hæc interpretatio valde extenuat luctum illorum, & ſenſum doloris: præſertim quod Chryſ. cenſet multum turpis hos apud Jobum fuiſſe. Quare cùm ſedere ad malum & ad bonum indifferens ſit, certè modum, & determinationem ex adjunctis accipit: nam ſedere in ſolio, cathedra, porta, regnantis aut judicantis eſt; ſedere in pulvere, cinere, aut terra, afflicti & lugentis; exempla occurrunt paſſim. 2. Eſd. 1. *Sedi & flevi, & luxi*: hoc modo accipitur in præſenti à Græcis: & Latinis. Quod verò additur, *cum eo*, ſignificat ſedenti aſſediſſe, & luxiſſe cum flente; ſimilemq; ſe amico præbuiſſe: ejuſmodi.n. eſt illud perfectum charitatis *vinculum*, ut miſerum cum amico colligat, & devinciat, quo alter miſericordiæ & ſolatii, alter verò miſeriæ & doloris partem accipiat ex altero: tum etiam aſſidere ægroto, medici eſt, medicinamq; adhibentis: is verò, amicus potiùs, quam medicus eſt: cùm ſcriptum ſit, *Amicus fidelis, eſt medicamentum vitæ, & immortalitatis*, quaſi amicitiæ officium ſit deſperatæ miſeriæ, & deploratæ fortunæ non præclarum modò, ſed extremum quoque allevamentum.

3 *Eugub.* *Sedere pro habitare.* *Chryſoſt.* *Sedere modu accipit ex adiunctis.* 2. *Eſd.* 1. 4.

4 *Eccl.* 6. 16.

Septem diebus. Greg. quem Hugo, & Diony. ſequitur, decernere non vult an his integris dieb. ſeptem amici Jobo ſemper adfuerint. Orig. ait in adventu amicorum Jobum ex ſterquilinio in ſuam civitatem & domum rediiſſe, ut illos digno hoſpitio acciperet; & ibi ſeptem integros dies, ſine cibo aut potu tranſegiſſe, virtute illos divina confortante; quorum neutrum videtur veroſimile. Olympiod. quem Latini ſequuntur D. Tho. Lyra Cajet. ad fuiſſe congruenti tantum tempore, exiſtimant; quare *ſeptem dies & noctes*, ex parte tantum exiſtimant ſignificari, atq; illam hoc loco Scripturæ regulam tradit Olym. *Scriptura a ſermone familiari non diſcedit*: eos igitur, ubi magnam diei partem aſſederent, diſcedere ſolitos ad neceſſaria munera conficienda; & rurſus redeuntes ad multam noctem ſeſſitaviſſe: deinde abiiſſe; tum de manè ad eundem reverti. Hæc igitur velle ad calculos revocare, ridiculum eſſet: non aliter eum dicit Jacob Gen. 31. *Die noctuq. æſtu urebar, & gelu; fugiebatq; ſomnus ab oculis meis*: non ideò exiſtimandum eſt nunq; ſubiiſſe tectum, neq; ullam toto illo tẽpore quietis partem captaviſſe. Quam verò definitus hic ſeptenarius numerus aliquando pro indefinito accipitur, inter alia ejus rei exempla locum etiam hunc retulit Cantapetrenſis, lib. 6. ut ſenſus ſit, amicos aſſediſſe Jobo multos dies; ſed verus numerus hoc loco definitè, & præfixè accipiendus eſt; erat enim mœrori & luctui dicatus: quondam .n. & mortuos lugebant ſeptem dies, ut patet Eccl. 22. quod ſi luctus eſſet ſolennior durabat ſeptuaginta Gen. 50.

5 *Gregor.* *An ſeptem integros dies amici Jobo aſſederint.* *Origen. non probatur.* *Olimpiod.* *D. Thom.* *Lyra.* *Cajetan.* *Olympiod* *Scriptura regula.* *Gen.* 31. 40 *Martinus.* *Mart. li.* 6. *Hypotip.* *Septenarius numerus luctui dicatus.*

Et nemo loquebatur ei verbum. Chryſ. *animus ſemel mœrore affectus nihil poteſt commode audire*: illoq; ſilentio declararunt iis, qui ſunt in ægritudine nullam principiò aptiorem medicinam eſſe, quam quietem & ſilentium: eſt namque, ut D. Th. hoc loco dixit, miſeris in primis delectabile iumere actuale experimentum de vera amicitia per certa veriſſimaq; ſigna, nullis etiam verbis adhibitis. & quidem fortè Angelus qui Chriſtum Dominũ orantem confortabat, ea potiſſima ratione conſolabatur, non quidem verbis ullis, ſed quadam aſſiſtentia & ſocietate; tum etiam conſideratione, atq; ponderatione eorum; quib. Chriſti anima, mœroribus angebatur: adde etiã abitu, geſtuq; ſimili aſſumpto, aut Chriſto aſſertoro flectente genua ille etiam flecteret & cum humi proſtrato ſe quoq; proſterneret: quæ omnia amicitiæ, & ſolatii officia in diſcipulis deſideravit, neq; verba à Petro conſolationis requiſivit: ſed attentam conſiderationem vigilantis animi, & ſocietatem quandam mœroris atq; doloris *Sic*, inquit, *non potuiſti una hora vigilare mecum*? id quod etiam abſenti foret ſolatium, nam eum ab eis avellerentur quantum jactus eſt lapidis, dixit, *Suſtinete hic, & vigilate mecum*. Fortè locus hic tantum ſignificat, nihil omnino locutos amicos de calamitate illa, quod viderent parem dolori conſolationem adhibere verbis non poſſe. Quòd autem hæc amicorum præſentia, atq; ſilentium ſuarum ærumnarum ſenſum Jobo exacuerit, ſequenti c. indicabimus: atq; hæc de ſecundo, deque ſecundo certamine dicta fuerint.

6 *Chriſ.* *Silentium conveniens ægritudinis initio.* *D. Thom.* *Qualis confortatio præſtita ab angelo Chriſto oranti aſſeſſore.* *Matth.* 26. 40. 26. 38.

IOANNIS DE PINEDA HISPANIENSIS

E Societate Ieſu,

COMMENTARIORVM IN IOB.

LIBER SECVNDVS.

Qui eſt de lamentationibus Iob, & de lamentandi affectu, principio & cauſis.

CAPVT PRIMVM.

ARGVMENTVM CAPITIS.

Mala, quibus ipſius Iobi præcipuè, communiſque mortalium omnium vita perpetuò premitur, ac minimè optabilis viro ſapienti redditur, Iob deplorat, & animi cauſſa ſuis amicis ſigillatim enumerat, & cum gemitu lamentationeq; exponit.

1 POſt hæc aperuit Iob os ſuum, & maledixit diei ſuo, 2. Et locutus eſt. 3. Pereat dies in qua na-
tus ſum, & nox in qua dictum eſt: Conceptus eſt homo. 4 Dies ille vertatur in tenebras, non
requirat eum Deus deſuper, & non illuſtretur lumine. 5. Obſcurent eum tenebræ, & umbra
mortis; occupet eum caligo, & involvatur amaritudine. 6. Noctem illam tenebroſus turbo
poſſideat, non computetur in diebus anni, nec numeretur in menſibus. 7. Sit nox illa ſolita-
ria, nec laude digna: 8 Maledicant ei qui maledicunt diei, qui parati ſunt ſuſcitare Leviathan: 9. Obte-
nebrentur ſtellæ caligine ejus: expectet lucem & non videat, nec ortum ſurgentis auroræ: 10. Quia non
concluſit oſtia ventris, qui portavit me, nec abſtulit mala ab oculis meis. Quare non in vulva mortuus
ſum, egreſſus ex utero non ſtatim perii? 12. Quare exceptus genibus? cur lactatus uberibus? 13. Nunc
enim dormiens ſilerem, & ſomno meo requieſcerem: 14. Cum regibus & conſulibus terræ, qui ædifi-
cant ſibi ſolitudines: 15. Aut cum principibus, qui poſſident aurum, & replent domos ſuas argento, 16.
Aut ſicut abortivum abſconditum non ſubſiſterem, vel qui concepti non viderunt lucem. 17. Ibi impii
ceſſaverunt à tumultu, & ibi requieverunt feſſi robore. 18. Et quondam vincti pariter ſine moleſtia, non
audierunt vocem exactoris. 19. Parvus & magnus ibi ſunt, & ſervus liber à domino ſuo. 20. Quare miſe-
ro data eſt lux, & vita his, qui in amaritudine animæ ſunt? 21. Qui expectant mortem, & non venit,
quaſi effodientes theſaurum: 22. Gaudentque vehementer cùm invenerint ſepulchrum. 23. Viro cujus ab-
ſcondita eſt via, & circumdedit eum Deus tenebris? 24. Antequam comedam ſuſpiro: & tamquam inun-
dantes aquæ, ſic rugitus meus: 25. Quia timor, quem timebam, evenit mihi, & quod verebar accidit. 26.
Nonne diſſimulavi? nonne ſilui? nonne quievi? & venit ſuper me indignatio.

PARAPHRASIS CAPITIS.

Verſ. 1. POſt tot graviſſimas plagas diuturno ſilentio exceptas, totque dies ab amicorum adventu ſilentio tranſactos, nulla impatientis animi ira aut commotione percitus (ut qui recentem dolorem cùm acerbior eſſe ſolet, facilè tacitus ſedaverit) ſed recta ratione ductus, conſultò ac præmeditato ſibi ipſi verba præſcribit, quibus tum amicos in tanta calamitate obſtupeſcentes ad familiare aliquod colloquium provocet; tum etiam æſtuanti cordi (carneum enim, & molle; non lapideum, non æneum eſt) ſuſpiriis, & lamentis indulgeat, apertoque ore viam patefaciat intus concepto doloris igni. Ergo calamitoſum ſuæ vitæ tempus, miſeramque rerum afflictarum conditionem, materiam dicendi faciens, non querelis modò, lamentiſq; perſequitur, ſed verbis etiam, modiſque dignis re indigniſſima laceſſit. Nimirum malis, quæ Deus non fecit, maledicit, atque illa à vitæ bonis, ſapiente mentis conſideratione ſeparat, & quaſi præſcindit, præcipuè verò erga Deum charitas, deque illius paterna in homines bonitate concepta fiducia illi fecit conquerendi animos, atque in hæc tandem verba loqootus eſt. O utinam extinſſet nunquam natalis ille dies, quo in miſeram hanc, lugubremque lucem editus ſum. Nunquam fuiſſet offuſa terris nox illa teterrima, quæ meæ conceptionis teſtis non oculatus, ſed cæcus fuit: quamvis enim viri, & maſculi, ſed non ideò non infauſta, atque ominoſa conceptio, atque nativitas fuerit. Funeſtæ verò luci illi advenienti quorſum præcedens nox ceſſit, locumque conceſſit? Totum illud diei lucentis ſpacium occuparent tenebræ. Obſcurarentur omnia perpetua caligine. Quid verò ſupremus rerum omnium judex improbi illius diei rationem duxit ullam? quid ad ſuum judicium ſiſti & adeſſe juſſit? quid communi & ordinaria aliarum rerum trutina, & quæſtione examinavit? cùm in illo nihil boni geſtum fuerit, nihil fœlix, lætum nihil, quòd reſpondere rogatus poſſit. Diem ſanè indigniſſimum, quem Deus feſtivum eſſe velit, aut ullo

bene.

beneficio in homines collato inſigniat, & conſecret; aut ſibi ſanctum, & ſolemnem indicat, alliuſve ſyderis, vel cideris, vel citò etiam fugientis cometæ coruſcatione illuminet. Ergo diem nigro notandum lapillo vendicet ſibi proprium & peculiarem caligo, jureque merito permittatur totus poteſtati tenebrarum, quæ in illum incurrant, proculcent, polluant, atque profanum efficiant. Nocturnis omninò terroribus inhorreſcat, umbris lethalibus, horrificis ſpectris, terriculamentis, vitæ diſcriminibus præſentiſſimis. Terra illum nubea obſideat, anxietas mœſta ſollicitet, amariſſimus & concitatiſſimus dolorum æſtus abſorbeat; illi videlicèt graviſſimi, atque acerbiſſimi, quibus in extremo vitæ diſcrimine jam jam agentes animam, & lumine deficientes conficiuntur. Nihilo verò eſt hoc infauſto nativitatis die, illa meæ conceptionis nox inauſpicatior, digna profectò, quam tenebroſus turbo, ſævaque tempeſtas efficerent teterrimam, & periculoſiſſimam; quàm dies nullus in connubium, ſocietatemve ſuam recipiat, mortalium nemo ad menſium numerationem lunarium obſervet; neque ulli omninò humano uſui quiſquam deputet, deinceps verò, cùm annua revolutione redierit, ominoſa & infauſta habeatur conventibus, conviviis, lætioribus cantibus, nuptiis celebrandis. Tantum piſcatores, qui conficiendarum, conjiciendarumq; execrationum egregii ſunt artifices, eo præſertim tempore, cum in Leviathan vaſtiſſimum nimirum piſcem incidunt, aut cùm piſcatui minimè favet ſerena nox, tranquilluſve dies, in hanc unam noctem omnia ſua maledicta conſerant, atque novas alias nunquam auditas execrationum formulas confingant. Nec non lamentatrices & præficæ, quæ, cùm plangendi principes, & magiſtræ ſint, atque cæteris modum lugendi præbeant, maledicere ſolent affulgenti luci, propterea quod ex officio inſtaurare debeant lachrymas, & modos flebiles, quos noctu intermiſerant, totas ſeſe ad hujus noctis deteſtationem deplorationemque convertant. Illi etiam, qui exoſum habent Solem, & decus lucis, quòd & ipſos, & regionem torridus perdat, proptereaque noctem habent in delitiis, & crebris luminibus utuntur, hanc tamen noctem, non minùs, quàm Solem & diem maledictis, & conviciis onerent. Decurſis jam aliquot vigiliis nocturnis, ſi ſubalbicare cœperint ſtellæ matutini crepuſculi, obducantur confeſtim prætetreote caligine: ſicque lucem expectet diuturnam, quæ tantis tenebrarum malis finem imponat, ſed tamen fruſtrà. Nunquam itaque illi affulgeat vicinæ auroræ radius, qui ſolis adventum nunciet; non videat precurſorem Luciferum. Nimirum hæc, hiſque graviora meretur ſupplicia nox iſta improba, quæ meæ conceptioni opportunitatem temporis, atque facultatem præbuit, cum debuiſſet potiùs matrem meam ſterilem reddere, ne me conceptum, atque naſcentem tot ærumnis exponeret. Sed eſto conciperet, debuiſſem præfocari intrà materna viſcera; ederet in lucem, ſed debuiſſem confeſtim mea ſponte expirare. Quod ſi vivebam ipſe, cur (malum) præcucurrit obſtetrix & paravit, atque ſuppoſuit genua, ut me cadentem exciperet? cur ad novitori ubera, ut me vagientem, deficientemque reficeret? Hæc ſi mihi mortis potiùs impedimenta, quàm vitæ adminicula defuiſſent fælix ego ſilentium illud, quod cum hujus mundi negotiis, & vitæ curis amicitiam & familiaritatem dirimit, longè ſepoſitus jam ſervaſſem; jam tranquillo, jucundiſſimoque defunctorum ſomno jacuiſſem conſopitus; fruer itaque nunc placida illa quiete, quam nulla vitæ hujus irrequietæ moleſtia interturbat; nullus belli tumultus, læva nulla negotiorum atque humanorum fluctuum tempeſtas concitat. Neque, ſi me immatura rapuiſſet mors, iniquiori fuiſſem conditione, quàm reges alii, & magiſtratus ampliſſimi, quibus vitæ diuturnitas, & prædives cenſus facultatem, & tempus, ſuppeditant extruendi in campis, & mediis ſolitudinibus magnificentiſſima ſepulchra, quæ, cum eò jam mortui deportantur, pro ſuperba ſui funeris pompa, & auro & argento repleant, atque precioſa ſupellectile exornent. Si verò inhumatus jacerem, aut quoſcumque ſepulturæ ignobilis ſocietate comites haberem, non minus eſſem fœlix, ſive informis adhuc, rudiſque fœtus, antequam ſtatum Solis, & Lunæ curſibus matureſcerem, materna ex alvo funderer; ſive unus fuiſſet ex illis, quibus ante ſol occidit, quàm illum orientem videre potuerint; abortus dico infeliciſſimos quorum nulla nomina memoria nulla, nulla cum viventibus rerum, vitæque communicatio, neque ſocietas. O mihi denegata mors optima, quæ non modo piis, probiſque viris, quos iniqua vexat fortuna, ſed impiis quoque faves, nam his quoque finem conſtituis tumultuandi, ſeditiones faciendi, tragædias excitandi, tyrannidem exercendi, & inanibus ſeipſos curis, noctes dieſq; macerandi. Eò tandē concedunt atque conſiduot, qui alios vi oppreſſos, & iniquo imperio coercebant gloriosi milites, & imperatores fortiſſimi nunquam priſtinas iterum vires reſumpturi. Verùm enimverò pari neceſſitate, conditioneque minimè diſpari iniqui ſævique tyranni cum aliis vexatis, & oppreſſis; triumphatores cum captivis; violentus creditor, atque importunus exactor, cum debitore obærato, dives cum paupere, nobilis cum ignobili vulgò jacebunt, & conquieſcent. Neque obliviſcitur regina mors mancipii viliſſimi, quod dura premit ſervitus; nam illius miſeriis exorata, redemptione facta manu illud mittit, & vinculis atque compedibus eximit, invito licèt atque repugnante hero. Ergo ſi tot reperiuntur in morte commoda, atque opportunitates, cujuſdam tanti, tamque præſtantis boni conſequendi ſpes conceditur mortalibus lucis uſura? atque iis præcipuè quorſum diuturnior vita ſuppeditat, qui amariori ſunt animo, & in luctu, atque ſqualore jacent? certè inutilè omninò illis vitæ beneficium exiſtit, quibus eſt infeſta, dicam etiam moleſtiſſima, atque miſerrima diu exoptantibus morte. Hæc verò neque minus ardenter, neque ſegniùs quæritur ab ægris, & afflictis, quàm à viro pauperrimo theſaurus, aut vetus aliqua depoſitio pecuniæ, pretioſæve ſupellectilis in ſepulchris recondita; certè ſudans licet, & æſtuans defodiendi labore, ſi theſauri, aut ſepulchri ullum ſignum videt, vehementi afficitur gaudio, lætuſque acclamationibus exultat: non aliter ſanè mors eſt in votis miſero, non ſecùs grata & opportuna quæcumque mortis occaſio, & opportunitas. Vivere igitur quid miſero mortali confert, cui mille ærumnis circumſepto nullum pateat perfugium, nulla evadendi via, nulla è tantis calamitatum, & diſcriminum tenebris emergendi ſpes?

Si quis verò me fortè miretur acriùs conquerentem, atque loquentem acerbiùs, is ſciat me tam graviter dolere, ut ſine ſuſpiriis, & gemitu, & ſine ingenti lachrymarum vi, nequeam cibum capeſſere, necnon me tam graviter affectum eſſe, ut ipſa corporis qualiſcunque refectio, graviſſimus mihi morbus exiſtat: dolens itaque, & invitus etiam comedo; namque, quod mihi liceret, nollem vitam hanc calamitoſiſſimam ſuſtentare diutiùs. Sed (heu) malorum mihi mens bene præſaga; non enim fruſtra percellebar animo, & mihimetipſi quondam timebam; ictùs enim neſcio quæ concepta formido fœlicem mihi fortunam reddebat ſuſpectam, atque inconſtantiæ inſimulabat; ut blandienti minimè fiderem: deturbatus igitur ſum miſerè tanto faſtigio; ſed non inopinatò, quod in maxima clade ſolatii reliquum eſſe potuit. Sed interdum, quod verum fatear, hæc bonæ conſcientiæ cogitatio refricat vulnerum dolorem; cùm enim neque ſegnem, neque malè ſecutam, inſtar principum aliorum, vitam traduxerim, ſed mei officii memor tranquillè & pacificè regnum adminiſtraverim, connivens & diſſimulans, cùm res poſcebat, ad multa ſubditorum errata, nullo tandem meo merito ſupremi judicis in me ſævientis iram, plagamque ſæviſſimam ſuſtinere compellor.

Verſ. I. Poſt hac aperuit Iob os ſuum, & maledixit diei ſuo.

1 *Quo tempore ſuas lamentationes orſus ſit Job. An uno die diſputatio amicorum peracta.*
2 *Loquendi peritum efficit tolerantia.*
3 *Explicatur Salomon de ſilentio ſtulti & ſapientis.*
4 *Aperire os, quid? Peculiares accentus ſacrorum lib.*
5 *Apertum os ad alia velatum.*
6 *Bene loqui, res operoſa. Orationis cum auro collatio: quid loqui ex abundantia. 5. 6. Maledicere.*
7 *Verbum Maledicendi. Explicatus locus Regum.*
8 *Quid dies, quod tempus.*

POſthæc. Quidam, ut Engubinos, hæc referunt ad acceptas plagas; ita ut ſtatim poſt amicorum adven- 5
tum tot plagis confoſſus has querelas ſubitò ædiderit *Engubinus. Quo tempore lamentari cœperit.*
ſed neque ſtatim poſt acceptos morbos; cùm multò ante amicorum adventum his affectus ſiluiſſet; neque ſtatim in illorum adventu verbum fecit ullum, amicis etiam ſilentio ſe continentibus ſeptem illos luctus, & mœroris dies: in quo ferè Græcorum atque Latinorum ſenſus conſentit; idemque ſignificat illud, *poſthac*, ſeptem videlicet dies ſilentio tranſactos. Diſputatio verò cum amicis integra,

Uno die integra diſputatio peracta.

fortè uno die, & continenter peracta eſt; cùm continenter Scriptura Sacra univerſam diſputationem deſcribat, indicatura profectò, ſi interpellatio aliqua interceſſiſſet, aut aliquo die ceſſatum fuiſſet à contentione, & diſputatione; præſertim cùm multum valeret ad tentandum, & labefactandam Jobi patientiam importuna illa atq; indefeſſa diſputandi, coarguendi, urgendi, convitia, & contumelias jaciendi, ſcelera obiiciendi aſſiduitas, & frequentia; quare fatetur aliquando Job ſe fatigatum, cùm graves & *onerosos conſolatores* appellat. Et iterum. *En decies confunditis me*: illud argutè dicitur ab Origene, qui illud, *poſthac*, ad vermiculorum famem expletam, refert, Perſas, Medos, Chaldæos inter pocula non loqui, ſed nutibus omnia miniſtrantibus præcipere; ita ex hoc more, expletis jam vermibus, & inebriatis ſanguine, & carne ſua Job tempus loquendi ratus, cùm antea inter vermium morſus ne verbum quidem dixerit, dicere aggreditur.

Job 16. 2. Iob. 19. v. 3. Origines. Perſæ inter edendū nō loquūtur.

2 Sed quòd poſt diuturnam malorum graviſſimorum perpeſſionem, nunc tandem Job dicere incipiat, duo nobis præclarè ſignificantur; alterum non niſi patienti viro facultatem ineſſe loquendi, atque dicendi; nam *qui non eſt tentatus quid ſcit?* qui nihil ſciat, quid loqui poſſit? ſanè ſapientem, & verba faciendi peritum efficiunt verbera, & ærumnæ toleratæ: propterea Ambroſius, ſuper id Lucæ 4. *Conſummata omni tentatione,* &c. *In tentatione* (inquit) *ſanctus Job myſteria loquitur*, & lib. 2. de interpellatione. Job c. 2. *In ſtercore ſedens, in tantis vicibus & ſævi doloris vulneribus, totum corpus diris perfuſum ulcerib. myſteria loquebatur; nec acquirendis propria remediis ægritudinis, ſed ſacris vacabat ſermonibus: fortiores itaq; ſermones ægri hominis, quàm illorum qui non ægrotabant: ideo ergo non carnis gemitus, & corporis infirmitates, ſed voces ſpiritus loquebatur, quibus urgeret, non quibus cederet.* In eam rem Sapiens, dum per totum cap 2. Eccleſiaſt. ad tolerantiam laborum hortatur, tandem hoc quaſi propoſito præmio adiicit: *Qui timetis Dominum diligite illum, & illuminabuntur corda veſtra*; Deum, inflictis licèt plagis in vos animadvertentem colite, veremini, amate: fugat enim, depellitque flagello ex humana mente ignorantiæ tenebras, atque clariſſimum quoddam ad divina cognoſcenda lumen præfert: illi igitur, qui caſtigari, & corari renuit, loqui quoque de divinis prohibetur. Pſal. 49. *Peccatori dixit Deus: Quare tu enarras juſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? tu verò odiſti diſciplinam*: propriè, caſtigationem, correptionem; hæc eſt enim diſciplina illa, de qua Jer. 2. *Fruſtra percuſſi filios veſtros, diſciplinam non receperunt*,

Loquēdi peritum efficit patientia. Eccl. 34. 9. 11. Ambroſ. Luc. 4. 13. Iob myſteria loquutus. Ecclef. 2. verſ. 11. Pſal. 49. 16 Jer. 2. 30.

3 Alterum, vix benè, & congruenter loqui poſſe, qui priùs ſiluiſſe neſciverit; quare obſervatione carere non debet illud, *poſthac*, q. d. poſt diuturnum ſilentium: homo enim *Sapiens tacebit uſq; ad tempus*: namque eſt quoddam ſtultorum, & elinguium ſilentium, vix laudabile, vituperatione etiam dignum, ſicut ſcriptum eſt: *tacens, non habens ſpiritum loquela, & eſt tacens, ſciens tempus apti temporis*: ille cùm languentem, imò exanimem, & emortuam habeat linguam, virtute & moderatione nulla indiget ut taceat; iſtè verò cùm ſpiritum loquelæ habeat, & concitantem motum, verborumque igniculos conceptos ſentiat, ſi ſe ſilentio aliquando contineat, is potens erit linguam ſuam moderari, potenſque, ſi ſemel loquendi habenas laxarit, cùm opus fuerit, adducere; quare fieri non poteſt, ut non ſint omni admiratione digna verba, cujus adeò mirum, & incredibile in tantis doloribus, tam diuturnum & inauditum ſilentium fuerit. Certè quam Jacobus dixit linguam à nemine mortalium domari poſſe, coercitam, domitam, frænatam patientiæ vim in Jobo videmus, ac veluti generoſum equum fræno iniecto, ſilentio ſe continere cùm opus eſt; neque laxatis orationi habenis rationis terminum, fineſq; tranſilire: ſic ipſe de ſe teſtatur, cap. 30. *Frænum poſuit in os meum*, videlicet agebatur à ſuis illuſoribus, ut inutile pecus, laceſſebatur, tundebatur, lacerabatur doloribus, ſed mutus ipſe frenum videbatur habere, & ſilentii vinculis os adſtrictum, quaſi libertate orationis adempta atq; rurſus verſu 28. graviſſimis ſe malis exſtimulatum mitiſſimum ſe præſtitiſſe, mœrentem licet atq; gementem; *Mœrens*, inquit, *incedebam ſine furore*: quod enim ibi Sept. legunt: *Gemens ivi ſine fræno*, non ad abruptum ſilentium, ſed ad effuſum gemitum pertinet. Mirabilis ſanè illa ſit oris in equo facilitas, cujus tametſi is, qui in eo aſſidet equus, calcaribus frequenter admotis illa cruentet, habenis colla verberet, tundat virga, clamoribus, ſibilis, cæteriſq; id genus incitamentis compellat in arenam, modò id leviter tantùm adductis habenis, perſtrictoq; ore adverſus hæc omnia incitamenta conſiſtat immotus,

Nemo benè loquitur, qui ſiluiſſe non didicerit. Eccl. 20. 7. Eccl. 20. 6. Cujuſmodi ſit ſtultorū, ſapientum ue ſilentiū. Jacob. 3. 8. 30. ver. 11. verſ. 28. LXX. Similis qui ſilet, generoſo equo fræno iniecto.

non jactet armos, non jubas; non terram pedibus, non aera calcibus verberet, non aſſurgat in ſaltus, nec ſpumas agat ore cruentus, non ignem naribus expiret, aut alia præbeat innatæ ferociæ & rebellionis documenta; certè non abſimilis eſt Jobi generoſa virtus facilitas & moderatio oris, morum inſtitutio, cupiditatum compreſſio, quem fortuna cruentat, abiicit, proterit, ignominia pungit, dolor inflammat, ægritudo dirumpit, vermes perpetuò jejuni & inexplebiles rodunt, omnibus artibus iniquiſſimus Dæmon diſcruciat, & provocat, ad loquendum, & ſpumandum ex ore ſtultitiam; qui tamen patientiæ fræno admonitus, conſiſtit tacitus & elinguis, illæſus ab omni ſe querimonia continet, non fremit, non agit ore ſpumas, non inflat nares, non inſpirat indignabundus; cùm verò jam loquitur, ſic certos rationis virtutiſque fines obſervat, ut ultrò, citròve nequeat conſiſtere; dignum profectò ſilentium, digniſſima verba, quæ non ſolùm multorum admiratione, & ſilentio, ſed laudibus & oratione celebrentur, ſicut à Sapiente dictum eſt: *Bonus ſenſus uſque in tempus abſcondet verba illius, & labia multorum narrabunt ſenſum illius*. *Prov. 31. Eccl. 1. 10.*

4 *Aperuit Job os ſuum*. Indicatur oratio de rebus graviſſimis futura. Sic ait Pſal. 77. *Aperiam in parabolis os meum* ideſt, loquar inſignes quaſdam, memorabileſq; ſententias de reconditis myſteriis; & ideò ſubiungit, *loquar propoſitiones ab initio*, ideſt, quaſdam antiquas, & (quas Logici vocant) Maximas propoſitiones de rebus divinis; Græci hic legerunt, *problemata*, Hieron. juxta fontem, *ænigmata antiqua*: ejuſdem phraſis uſus, & vis eſt, Matth. 5. & Act. 8. eſt namq; ille *aperiendi oris* geſtus & habitus magiſtri, doctoriſq; ſapientiſſimi; in cujus os & verba ſingula conticentes omnes intenti ſunt, obſervantq; tum tacentem illum, tum etiam os aperientem, atque dicere incipientem, & ipſius exordii voces ſingulas, vociſq; genus, qualitatem, & quantitatem, an remiſſa, & ima, an verò acuta, & intenſa, tandem an læta plenaq; voce exordiatur; hæc enim omnia loquentis affectum indicant auditoribus: ergo non ſolùm Jobi oratio graviſſima fuit, ſed graviſſimus etiam vocis tenor & accentus, ſic exigente materiæ gravitate: ex quo apud Hebræos poſtea obſervatum fuit, ut intenſo, forti, ſatyricoq; accentu lamentationes Jobi, & Jeremiæ in ſuis Synagogis legerent; cum Pentateuchus, & libri hiſtorici tenore plano & leni decantarentur, Cantica alacri & jucundo accentu, Pſalterium tono gravi, & contemplativo: Prophetæ ſevero & vehementi.

Pſal. 77. 2. Hieron. Matt. 5. 2. Act. or. 8. 35. Camera. in arte gra. lib. 2 c. 4. Quo accentu ſinguli libri ſacri decantati.

5 Præterea non orationis ſolùm momentum, & gravitas indicatur, ſed illa etiam oris apertio, neſcio quam dicentis libertatem, & majeſtatem affert, quàm ſibi uſurpavit Eliu inf. cap. 33. *Ecce*, inquit, *aperui os meum, loquatur lingua mea in faucibus meis*; de quo eo loco. Liberè igitur, & ſuis calamitatibus ſuperior, de ſuæ vitæ, & rerum humanarum viciſſitudine ſapientiſſimè Job philoſophatur.

Apertio oris ad libertatē & facultatē loquendi refertur. ca. 33. v. 2.

Quod alii tertiò dicunt, indicari orationem conſultò & præmeditatam factam, mihi non diſplicet; Hiſpanè dicas: *puſoſe de propoſito à hablar, hablo dezenſado, y como quien entendia lo que hablava*: nam qui recentem dolorem, cùm multo acerbior eſſe ſolet, ſilentio coercuit, jam nunc data dicendi occaſione, nulla certè animi perturbatione, aut repentina commotione elatus, ſed maturo conſilio, & ex deliberatione præmeditatus loquitur. Huic annectere licet, ſignificari ſimul veritatem atque æquitatem eorum quæ dicuntur: nam qui præmeditatus loquitur, ſtudet ut non leviter, ſed ex ratione & æquitate locutus videatur, ſicut Proverbior. 8. dicit Sapientia: *Aperientur labia mea, ut recta prædicent*. Et iterum, capit. 31. 9. *Aperi os tuum, decerne quod juſtum eſt*, atque id in hac præſertim Jobi oratione oppidò difficili, præmitti oportuit, veriſſima dixiſſe. & ex æquitate rectoq; judicio de die nativitatis ſuæ diſſeruiſſe: ſimile id 2. Corinth. 6. *Os meum patet ad vos, ò Corinthii*; quas habiturus ſum apud vos conciones de rebus graviſſimis, & veriſſimis, ſemper verſantur ante oculos. Obiter illud obſerva, in eo, qui ſilentium ſervaverit, non ſolùm ab omnibus notari ſi multum & importunè aliquando loquatur, ſed etiam ſi os aperiat, & loquendi ſignum det; & in eo, qui diù ſanctitatem, & vitam religioſiorem profeſſus fuerit, non ſolùm ſi in manifeſtum aliquod peccatum labatur; verùm etiam cum levem alicujus vitii ſpeciem præ ſe tulerit.

Prov. 8. 9. 2. Cor. 6. 11

6 Illud non omittendum, magnam deliberationem adhibuiſſe, & moras in eo loquendo traxiſſe virum ſapientiſſimum, quòd examini verborum quæ proferri oporteret, adhuc fuerit intentus; hoc itaque ſilentii tempore, in cordis veluti fornace ſententias coxit, ſcoriam inutilium verborum

Oportuniſ & neceſſarium ſilentium præce

dis ſapientum orationem.

borum excoxit, atque rejecit; finxit tandem aurea verba, quæ nobis redderet linguæ, labiorumque bilancibus diligenter expenſa: namque benè loqui, res eſt valde operoſa, & ſubtile opus, quod tempore, ſilentiique prævio ſpacio indiget; *Aurum tuum* (inquit Eccleſiaſticus) *& argentum tuum confla, & verbis tuis facito ſtateram*; non ſolùm quòd verba minimè futura ſint levia, ſed gravia, magnique momenti, & ponderis, ſed etiam quod res ſit, quæ diligenti animi cogitatione, & attentione, atque labore indigeat, qualem aurifex in auro ponderando, & examinando adhibet; non enim parum, ſed multum intereſt, plus aut minùs lanx propendeat. Quare Jobus ipſe graviter conqueritur, cap. 6. propterea quòd in iniquam autium ſtateram ſua verba incidiſſent, & æquiores aliàs deſiderat, cùm non priùs à ſe prolata fuiſſent, quam diligenti trutina examinata: *Utinam appenderentur verba mea in ſtatera*; præterea indicat Sapiens, debere eſſe ſapientis hominis verba auri inſtar, non infecti, & rudis, ſed confecti, & exlati; ut præter gravitatem, pretioſamque materiam dicendorum, opus ipſius conficiendæ orationis, laborque benedicendi non levis ſit. Ergo tum precio a hæc materia, qua verba conſtare oportet, tum ipſa artis opera & factura indicat non niſi parcè, & poſt multum ſilentii tempus loquendum: propterea namque Salomon, dixit: *Virum eruditum eſſe * pretioſi ſpiritus*; ſicut & 1. Reg. 3. dicitur: *Sermo Domini erat pretioſus in diebus illis*: hinc facilè intelligas, cur Luc. 6. dicatur: *Bonus homo de bono Theſauro ſuo profert bonum, ex abundantia enim cordis os loquitur*; nam Theſauro cor ſimile eſt, quippe in illo aurea & argentea verba concipiuntur, conflantur, reconduntur, priuſquam lingua formentur, aut ore promantur: ubi obſcura, verba eſſe ex * *abundantia cordis*, quaſi reliquum ex fonte; qui autem anguſto, & contracto corde atque animo eſt, facilè oppletur, multa faſtidit, & multa effundit; qui verò magno, & excelſo corde eſt, nihil equidem eſt quod non capiat, nihil faſtidit, & multis licèt doloribus plenus facilè omnes continet, facileq; ſe ſilentio continet, nihil ori & verbis reliquum facit. Sed pergo, nam ſtatim plura de hoc ſilentio dicenda nobis erūt.

Eccleſ. 28. 30.
Orat. ſuentura auri inſtar.
Qui loquitur ſimilis aurifici.
6. ver. 2.
Pro. 17. 27
** Que el ſabio vede cara ſus palabras, que ſaca alcāça vavaro el ſaberhablal las, niel poder oyllas,*
Luc. 6. 45.
** Lo que ſale por la bocca, es el remaniente del coraçon.*

7 קלל
Gen. lib. 4.
** Hablava le a ſu Senora con poco reſpeto, y reſpōdiale mal.*
2. Re 6. 22.
** Aunque mas digan dem mi, y mas burla haga Michol*

Et maledixit Verbum (*Kalal*) quod eſt maledicere, ſignificat dicere mala, verba contemnere, & vilipendere; a qua radice dicitur, Gen. 16. *Deſpexit Dominam ſuam* idest, maledicebat, vel malè reſpondebat: & ab eadem radice dicitur, 2. Reg. 6 *Vilior fiam, plusquam factus ſum*; nempe non habitu ſolùm, ſed contumelioſis verbis, & maledicentia uxoris; Michol licèt illudat, multamque de me ſermonis materiam præbeam: hujus verò ſignificationis ratio & analogia eſt, quia quæ vilia ſunt, malis verbis accipere ſolemus, minùs benè de illis loquimur, aliquando etiam execramur, & maledicta inceſſimus. Job itaque de die ſuo tanquam de re viliſſima & deſpicatiſſima loquutus eſt; contumelioſiſſimis verbis tractavit; mala illi precatus eſt.

8
Dies, quid ſignificet.
Jer. 17. 20.
Abdia 1. 12.
** No lo veram vueſtros ojos.*
Tempus apud Latinos pro calamitoſo ſtatu.

Diei ſuo. Dies licèt pro naturali aut artificiali accipi ſoleat, ut dicemus, v. 3. & ſequentibus, aliquando tamen accipitur pro tempore fauſto, aut verò calamitoſo, Jer. 17 *Diem hominis non deſideravi, tu ſcis*; quod ab aliquibus in bonum accipitur, meis concionibus nominis & famæ ſplendorem non aucupor, neque vitæ jucunditatem; ab aliis in malum, in hanc ſententiam; Licet ab iis tam laceſſitus, quibus ingentia ſupplicia imminere prædixerim: tamen illud calamitoſum tempus, & infauſtum ſupplicii diem ego neq. advoco, neq; urgeo, neq; deſidero: ſimiliter apud Abd. *Non * deſpicies in die fratris tui, & non lætaberis in die perditionis eorum*, idest, Quamvis ego ſupplicio & everſione patriæ miſeranda Jeroſolimitanos affecerim: tamen vos Idumæi, ne læti diem hunc calamitoſiſſimum inſpicite; non dabitur vobis lætis inſpicere: ſic etiam apud Latinos tempus abſolutè poſitum, pro adverſo uſurpatur: non aliter Job diem ſuum, i. ſuatum rerum ſtatum miſerrimum, & tempus triſtiſſimum atque difficillimum & ſui. quos perfert, corporis atque vitæ cruciatus acerbiſſimos lamentari aggreditur, & in diſputationem vocat, materiamque dicendi.

Verſ. II. Et locutus eſt.

1 *Verbum loquendi quale ejuſdem vocis geminatio.*
2 *Juſtorum ſilentium in ærumnis explicatur David.*
3 *Quale ſit juſtorum ſilentium: explicatur Jerem.*

1
Vatablus Regia.
Hebræus apud Caie.
אמר

PAgnin. ad gemitum refert, dum legit, & clamavit: multò incongruentius, Vatabl & Regia, & reſpondit: nam ipſe potius initium docendi facit. Hebræus apud Caiet. longius petitum; *Et propoſuit quaſi materiam dicendorum*: ſimplicius atque commodius Latinus interpres. *& loquutus eſt*, nam (*amar*) ſimpliciter dicere, aut loqui ſignificat: licèt ex adjunctis pro ratione loci, & ſenſus vim peculiarem habere ſoleat præcipiendi, decernendi, promittendi, aut graviter de re aliqua dicendi, ſed hic non tam ex ſimplici verbo, quàm ex repetitione ejuſdem rei, & vocis ferè ſynonymæ Epitaſim habet: *Aperuit os ſuum, & loquutus eſt*, ſicut & id, Geneſ. 31. *Deus Patris tui dixit mihi, cave*, &c. Sept. ex Hebr. *Dixit ad me dicens; dixomelo una vez y otra*. Seriò præcepit, & Gen. 2. *Præceperam tibi, ne comederes*; Hebr. præceperam tibi dicendo, rem graviſſimam, plenamque pondere, quæ pro ſua dignitate bis, & ter repeti debeat.

Ge. 31. 29.
LXX.
Gen. 2. 17.

2
Juſti in ærumnis ſilent.
Pſ. 88. 15.

Sed nunc non ſolùm, quòd poſt diuturnum ſilentium, ſed quòd in mediis ærumnis fiat patientiſſimi viri oratio, obſervari debet; ſolemne namque ſemper fuit viris juſtis in medio malorum æſtu immotum ſilentium, ſicut David dicebat ſe opprobrium a multis gentibus excepiſſe, & in ſinu ſuo continuiſſe, & ſilentio tuliſſe: *Memor*, inquit, *eſto domine opprobrii ſervorum tuorum, quod continui in ſinu meo multarum gentium*: eſt autem hoc juſtorum afflictorum ſilentium, ſimul cum externa reticentia, nulla etiam interna animi irati, cordis ve indignantis manifeſtatio, nulla de Dei providentia conqueſtio, nullaque humanæ opis imploratio, ſicut ab Iſa. monetur Achaz: *Vide ut ſileas*, (nullius opem implores, rem totam Deo tantùm committe) *noli timere*, at eodem pertinet illa altera, ſive miſerorum adhortatio, ſive pollicitatio ſalutis, *In ſilentio* (ſuſtinentia, & omnis humani auxilii deſpicentia) *& ſpe* (ſolius divinæ opis expectatione) *erit fortitudo veſtra*, adverſus omnium malorum cohortem. Silentium præterea hoc non ſolum querelas excludit, ſe affert etiam noſtrorum peccatorum cognitionem ejuſmodi, ut promptè, & alacriter perferre velimus commeritas pœnas: ſic ſecum cogitabat, dicebatque populus afflictus: *Convenite, & ingrediamur civitatem, & * ſileamus ibi, quia Dominus Deus noſter ſilere nos fecit, & potum dedit nobis aquam fellis; peccavimus in Domino*. Planè vidit miſer ille ſe damnari meritò ad ſempiternum tenebrarum carcerem; * & obmutuit, ſceleris videlicet conſcientia vinctus. Hujus patientiæ ſilentii meminit, Pſ. 64. quo ſe in mediis ærumnis, & captivitate conſolabatur Dei populus. *Te decet hymnus Deus in Sion*; Hier juxta Hebr. *Tibi ſilentium laus Deus in Sion*, i. te noſtrum ſilentium, te noſtra tolerantia prædicat hymnis digniſſimum; nam noſtra patientia, Dei flagellantis laus eſt: idem David: *Nonne Deo ſubjecta erit anima mea? ab ipſo enim ſalutare meum*. Hier. juxta fontem, *Attamen apud Deū ſilebit anima mea*, & ſilentio præbebit Deo obſequentem, & iterum; *veruntamen Deo ſubjecta*, (Heb. ſilens) *eſto anima mea; ab ipſo enim patientia* (expectatio ſalutis) *mea*. Mirificè rem expreſſit Jere. *Bonus* (ſuavis, oportunus auxiliator) *eſt Dominus* (Jehova, bonorum omnium, vitæque beatæ fons, & principium) *ſperantibus in eum; animæ* (homini inhianti in ejus opem, ejusq; auxilium ardenti, & concitato ſpiritu imploranti) *quærenti illum: bonum eſt præſtolari cum ſilentio ſalutare Dei* (quippe in deploratis malis, hoc eſt remedium extremum, ſilentium offerre, ſpe de Dei bonitate concepta; melius, atque commodius eſt cum Deo agere ſilentio, quam importunis querimoniis) *Bonum eſt viro, cum portaverit jugum ab adoleſcentia ſua*, (quantumvis delicatum adoleſcentulum, tenerumque vitium attingat Deus jugo graviſſimo, & duriſſimo, & identidem ſtimulet, ferroque exagitet, tantùm non mugiat ille, non recalcitret; hoc namque durum illi exiſtet) *ſedebit ſolitarius* (quamvis nullum laboris comitem adjungat, ſed graviſſimum jugum, quod par boum fortiſſimorum meritò poſtularet, ſoli ſibi delicato & infirmo imponi videat) *& tacebit* (feret tacitus, & elinguis, ſine voce, ſive querimoniis) *quia levavit ſuper ſe*, (ſic lectio Vatic. i juxta Hebr. *quia levavit ſuper ſe jugum*, quo etiam modo juxta Septuag. legerunt, Ambroſ. & Theod. *quia tulit ſuper ſe ipſum jugum grave*; tantùm enim abeſt, ut ſe loris, & jugo ſubtrahat, ut etiam ſponte ſua accedat, ſubmittat, inſeratque collum) *Ponet in pulvere os ſuum* (tam demiſſam enim cervicem præbebit, ut ore contingat terram, demiſsè ſimul, atque ſilenter ſuſcipiens onus) *ſi forte ſit ſpes*, (hac videlicet tantum futuram opem expectaturus) itaque cum S. Job, non minus illuſtre ſilentii, quam patientiæ exemplum præbuiſſet, quo tandem animi affectu permotus, quove doloris ſenſu ſtimulatus alta nunc ſilentia ruperit, deinceps nobis explicandum eſt.

Iſa. 7.
3
Jer. 8. 14.
** Recojamonos y callemos, que bien tenemos porque.*
Matth. 22. 12.
** La miſma verdad de ſu culpa, lo aſſi de pies y manos; y no tuvo que hablar.*
Pſal 64. 2. Hieron.
Pſal. 61. 2. Hieron. verſ 6.
Jer. Thr. 3. 25.
Jer Thr. 3. 27.
LXX.
Ambroſ Theodor.

LAMENTATIONUM JOBI, & lamentandi affectus, cauſarumq; conſideratio.

NEque leves, neque paucæ illæ quidem difficultates in his Jobi lamentationibus explicandis interpretibus occurrunt, quæ pleroſque torſerunt; ſed ne nos male quoque habeant, ſingillatim, quò explicentur facilius proponemus ad ſua ſingulas capita ſecantes, atque revocantes. Eſt vero res quidem conſideratione digniſſima: nam plenæ ſunt voces plenaque myſteriis ſuſpiria, ut Ambroſius dixit, cauſæ quoque difficiles, & reconditæ, non enim cujus patet cordis arcanum, quòd in ægritudine & amaritudine eſt, ſicut à Propheta dictum eſt: *Anima eius in amaritudine eſt, & Dominus celavit à me, & non indicavit mihi.* 4. Reg. 4. 27.

SECTIO I.

Ao Jobo nunc acceſſerit recens aliqua querelarum cauſa.

1 *Difficultatis propoſita ratio.*
2 *Nullum acceſſiſſe Iobo lamentandi novam cauſam, ſed novam dicendi occaſionem.*
3 *Obiectorum reſponſio. Iuſtus comitatis, & urbanitatis ſtudioſus erga alios.*
4 *Qui modus accedendi ad diſputandum.*

1 *Difficultatis ratio.* HÆc Jobi quærimoniæ ex nova nunc cauſa ortæ videri poſſunt; quondam enim aut ſilebat omninò, aut ſi loquebatur, non niſi pacati, patientiſque animi ſigna dabat; nunc verò in ingentes querelas abripitur, longiuſque dolore efferrur, quàm ſapientis hominis ratio cogitata poſtulare videatur, adeoq; amicis ſuſpicionem deſpondentis animo, ſeq; abjicientis injicit; id quod ſignificare poſſunt extrema hujus capitis verba, *Nonne diſſimulavi, nonne ſilui, nonne quievi, & venit ſuper me indignatio?* *verſ. 26.* nova videlicet, leviorque plaga, poſt tot alias patienti, & pacato animo toleratas.

2 *Nullam ceſſiſſe Iobo novam lamentandi cauſam.* Verùm ſtatuo nullam omninò recentis doloris, aut querelarum materiam colligi ex toto libro poſſe, cùm potiùs, variis licet modis, eandem ſemper cantilenam canat, nimirum honoris, ſalutis, bonorum omnium jacturam, acerbiſſimos morborum dolores, & cruciatus, mortis formidinem, metumque, acies contumelias; iniquam de ſua vita ſuſpicionem; Deum ſibi inſtar ſæviſſimi hoſtis iratum, quem ipſe omni obſequio, & obſervantia coluerit, quæ omnia ſubiectis ſexcentis locis oſtenderem, niſi nobis, etiam nolentibus occurrere deberent.

3 *Reſponſio ad obiecta.* Ad id ergo quòd primo loco objiciebatur dicendum, certè non novi doloris, ſed novam nunc loquendi occaſionem datam in amicorum præſentia; apud quos de miſero ſuarum rerum ſtatu, mortalium more, conqueritur, cùm antea ſiluerit, ut priores loquendi vices pro ſua urbanitate ſuis amicis concederat, nunquam enim vir juſtus animi ſui moderator, & rector, ita ſuis ſe rebus totum tradit, ſive in mœrore, & luctu, ſive mavis in lætitia & gaudio, ut officii, ullo unquam tempore, obliviſcatur ſui, aut amicitiæ, & *Iuſtus etiã in ægritudine comis, & urbanus.* urbanitati aliqua ex parte deſit, quin potiùs virtuti, & æquo ſemper primas ferr: id quod in humani generis reparatore clarè perſpicitur, qui dum in oratione vehementiùs conflictaretur, ſedulam tamen dormitantium diſcipulorum curã geſſit; ſemel & iterum amicè illos admonuit, & inviſit; & ſui oblitus animam jamjam agens matri filium, & diſcipulo matrem magiſtrãque procurat. accedit etiam illod quod Jobi amicis in tantiſtamque multis malis obſtupeſcentibus, ſimul, & obmuteſcentibus conſtanter tamen ipſe diſputare aggreditur, & ſui conſolandi primus ipſe occaſionem præbet, rationemque deſignat: Ejuſmodi eſt apud Ciceronem ſapientis illud Solonis elogium, quo ſe negat velle ſuam mortem dolore amicorum, lamentiſque vacare. Tum præterea ne diuturnitate ſilentio moleſtior illis eſſet, ut argute obſervarunt Chryſ. & Polyc. Atque ea ipſa re, quod diſputationem ipſe primus aggreditur, eximiæ dat ſapientiæ documenta: nemo enim niſi ſapiens ad diſputationem accedere debet, quantum vis ab alio laceſſatur. Quare de re vide Philo lib. quòd deterius potiori inſidietur. Quodamodo autem illa extrema capitis verba accipi debeant, videlicet prima parte relata ad tempus ſælicitatis eo loco dicemus.

SECTIO II.

An fuerit Job ſcrupulis agitatus.

1 *Dæmon ſæpè initiis ſcrupulos, interdum creat Melancholiam. Quædam ſcrupuloſorū remedia. Explicatur locus Reg. de ſpiritu malo Saul.*
2 *Terrores conſcientiæ iniecti à Dæmone.*
3 *Quædam ſcrupulorum indicia.*
4 *Scrupuloſi ut ſe debeant erigere. Horum medicina, obedientia.*
5 *Jobi lamentationes non eſſe referendas ad ſcrupulos.*
6 *Job, utpote Chriſti patientiæ figura, per omne genus paſſionum, & in omnibus ſenſibus probatus, non habuit ſuæ gratiæ evidentiam.*
7 *Potuit laborare ſcrupulis.*

ADhuc tamen videri alicui poteſt in novam animi ægritudinem, multo quam reliquos corporis cruciatus acerbiorem, incidiſſe, ut conſcientiæ ſtimulis, & interna, quam vocant, deſolatione cruciaretur, ad illuſtriorem patientiæ probationem.

Id primò probari poteſt, quòd hac quoque ratione tentare, ſoleat adverſarius, & perturbare mentes hominum, & ad deſperationem adducere, ut Gerſ. dicit, & Laur. Juſtin. quare cùm dæmoni ampliſſima poteſtas permiſſa à Deo fuerit vexandi Jobum, ab hac quoque tentatione minimè credendum eſt abſtinuiſſe, atque eò veroſimilius ſit, quod hic cruciatus conſcientiæ acerbior eſt, & à D. Bern. cùm inferni tormentis meritò comparatus. Et confirmari res hæc poterit ex eo, quòd frequenter ſcrupuloſarum mentium ægritudo, initium habere ſolet ex morbo, & affectione melancholica; corporis autem ægritudine, & temporis aut humorum exceſſu, frequenter ad ſuas tentationes adverſarius utitur, uti explicant latè Lyr & Burg. 1. Reg. 16. Sic enim pſallente David, atque lenientem pravam furentis ægritudinis diſpoſitionem, qua laborabat Saul, & qua Dæmon utebatur liberiùs, atque faciliùs ad illum vexandum, meliùs habebat, uti his verbis ſcribitur, *Quandocunque ſpiritus Dei malus arripiebat Saul, tollebat David cytharam, & percutiebat manu ſua, & refocillabatur Saul, & levius habebat, recedebat enim ab eo ſpiritus malus.* Quare inter alia ſcrupuloſorum remedia ea omnia ſunt, quæ melancholiam purgant, ut apertè tradunt Gerſ. de exercitiis diſcret. & de remediis contra puſillani. vide etiam D. Th. 1. p q. 155. art. 5. ad 1. & 2. D. Ant. 1. p. tit. 3. c. 10 parag. 10. reg. 6. at verò melancholia pro aliorũ morborũ apta materia, ſumpta eſt à dæmone, quæ etiã ſcrupulis, & imaginationi ſtimulandæ ſervire potuit, in quam quoq; rem facit, quod ſcripſit Avicenna, quibuſdam medicis viſum eſſe melancholiam morbum à dæmone fieri.

Secundò hujus rei teſtes ſunt, acerrimi quidam conſcientiæ terrores, longeque moleſtiſſimi, quos pati ſe teſtatur, c. 6. & ca. 7. v. 14. & c. 9. v. 34 *Auferas à me virgam ſuam, & pavor eius non me terreat,* & c. 13. v. 21. *Formido tua non me terreat,* & c. 14. v. 13. *Quis mihi hoc tribuat, ut in inferno protegas me, & abſcondas me, donec pertranſeat furor tuus?* & c. 10 v. 2. damnari timent; *Noli me condemnare,* quibus locis ſignificat apertè, non tam dolere ſe de aliis præſentibus malis, quam de eo quo cruciatur animi terrore, qua de re dum diſſerit Laur. Juſt ſic ſcribit: *Quandoque etiam dæmones horribiliter humanæ menti ſe oſtentant per tetras imagines, & inſolitos aſpectus, atque per terribiles comminationes, inſuetoſq; terrores trimorem conantur ingerere vehementem, quatenus relicta confidentiæ anchora, in puſillanimitatis pelagus ipſam demergant.* *Avicenna.* *2. Probatio ex quibuſdam conſcientiæ terorib.*

Tertiò, ex ſignis quibuſdam, quæ amici in illo notarunt c. 15. quòd quaſi magna cogitans attonitos haberet oculos, obſtupeſcenti ſimiles; videlicet, quaſi magna moliretur, & alta eſſet cogitatione defixos, modo humi demiſſos, & immotos gereret oculos, modò ſublimes illos attolleret admirabundus; tum ſtatim crebris converſionibus, crebroque rotatu huc illuc ſæpius circumageret, quòd proprium eorum eſt, qui interius cogitatione aliqua ſtimulantur, interdum motibus, & ſignis externis internas animo imagines conantes depellere. *Iuſti ſupra adducimus.*

Quartò, Deum ſibi iratum fingere videtur, atq; ſuorum peccatorum, & anteactæ vitæ ſcrutatorem nimium, nimiumque memorem, c. 7. v. 20. & 21. Tum etiam, c. 10. v. 3. calumniam ſe pati conqueritur, & accuſationem acerrimam de minimis, atque leviſſimis erratis, & c. 14. v. 3. & 17. *Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea.* 3 *Iob 15. 12. Alia ſcrupulorum externa indicia.*

Quin-

Philip. Beda.

Quintò, à ſuis ipſe verbis ſimplici, bonaque mente prolatis timet, ne fortè peccaverit, in quam rem explicatur à Philip & Bed. in c. 17. *Deſperavi, nequaquam ultra iam vivam.* & inferius, *peccavi*, &c. an in hoc peccavi? nullane mihi reliqua ſalutis ſpes?

Deſperatio à peccato mundatum ſe eſſe diffidens.

Sextò, nunquam ſibi perſuadet à ſemel admiſſo peccato mundatum iri, ut c. 10. verſ. 15. *Si peccavi, & ad horam pepercisti mihi, cur ab iniquitate mea mundum me eſſe non pateris?* quem ſenſum indicavit ibi Greg. ſic explicans: *Si culpam venia abſtulit, cur hanc à memoria non detersit? Sæpe autem*, inquit Greg. *ita mens in culpæ recordatione concutitur, ut ad perpetrationem illius longè gravius, quam priùs quando capta fuerat, urgeatur, & deprehenſa trepidat, ſeque ipſa vanis motibus impulſa perturbat:* quo verſetur ſcrupuloſam mentem accurratè deſcribere.

Greg.

Mentis ſcrupuloſæ deſcriptio ex Greg.

4 Septimò, tandem his tot, ac tantis tempeſtatum fluctibus jactatus reſpirat aliquando, & adverſus ſævientem tempeſtatem ſæpè ſe erigit, & confirmat, & anteactæ vitæ bona conſcientia conſolatur, c. 16. 17. 19. 29. 30. 31. quod etiam facere ſcrupuloſi ſolent, dum vires, & animos ſumunt, ad ſuam ipſorum ægritudinem ſuperandam, in quam quoque rem illud adducit Ger. par. 3. op. de remediis contra puſillanimitatem, conqueſtos, videlicet, fuiſſe aliquando dæmones de quodam monacho, qui ſe deprimebat, cùm ſuperbiæ tentationem ſentiebat; at verò cum ab adverſario ad deſperationem adduceretur, in ſpem ſeſe ille majorem, melioremque erigebat. Idemque docuit noſter Pater Igna. Societatis noſtræ fundator in fine ſuorum exercitiorum ſpiritualium, obſervat. 5. ut cùm Dæmon vult conſcientiam conſtringere nimium, homo tunc laxet aliquantulum, atque hæc omnia confirmant quæ D. Greg. in præf. c. 3. ait: dum Jobum in commemoratione ſuorum præclarè factorum à jactantiæ culpa excuſat. *Nequaquam*, inquit, *in iactantiæ vitium incidit, qui contra internam deſperationis impulſionem, per exteriora præconiorum ſuorum verba pugnavit, & dum labefactari per opprobria timuit, ad ſtatum ſe fiducia ex anteacta vita confirmando revocavit;* In rem hanc argutè dixit Plut. *Quemadmodum illos, qui in ambulando attollunt ſe, & cervicem ſubrigunt, fatuos dicimus, & vanos, contra commendamus eos, ſi in pugillatu, & bello erigant ſe, ſic vir, qui ex fortuna titubavit, ſi aſſurgit, & pugilis more conſiſtens pedem caſui reluctatur, atque ex ſpe abiecta, miſerabiliq; traducit ſe oſtentatione ad animum geſtientem, & excelſum, non ille odioſus, vel ferox, ſed magnus videatur atque invictus.*

Ut ſe ſcrupuloſi & puſillanimes erigere, & confirmare debeant.

Gerſon.

Pater Igna.

Gregor.

Plutarch. op. qui citra invidiam ſe laudet.

Tandem cùm ſcrupulorum longè optimum, atque præſentiſſimum tradatur ab omnibus conſcientiæ curandæ medicis remedium, aliorum conſiliis audientem ſe atque obſequentem præbere, certè ad majorem hujus ægritudinis acerbitatem videtur pertinuiſſe, quòd Job habuerit importuniſſimos conſiliatores, quos ipſe medicos vanitatis appellat c. 16. quibus ſe obſequeretur, conſcientiæ bonæ ſolatium, & gaudium à ſe repelleret, cùm verò illis repugnaret in ſua ægritudine, maneret nihilo magis illorum conſiliis deſtituta.

Scrupuloſorum medicina obedientia.

Cap. 16.

5 Sed ajo tamen, quod ad has Jobi lamentationes, & querelas attinet, nihil opus eſſe, ad ſcrupulos confugere, ad novumve aliud mali genus; quos enim corporis dolores, & animi cruciatus patitur, ejuſmodi ſunt, ut nullis querelis & lamentationibus inferiores eſſe videantur; eleganter hanc rem explicuit, Chryſoſt. homil. 4 de pat. Job. niſi fortè velimus etiam cùm ſimilibus, imò iiſdem ferè verbis Jere. ſua mala deplorat, aut cùm mortem in votis habent Moyſes, & Elias, aut cum David ingemit, lamentaturque ſcrupuloſos hos omnes aſſerere, invitos licèt, & nihil tale cogitantes, quod iis qui audirent, ridiculum; ei qui aſſereret, religioni, & ſcrupulo futurum eſſet, neque verò ſuſcepta à Jobo damna ita debent externe, & quaſi cute tenus accipi, ut internum dolorem non effecerint, & quidem graviſſimum. Quem enim doloris ſenſum fortunarum, dignitatis, regni, ſubita, & inopinata affert amiſſio? quem ab amicis jactatæ contumeliæ? de quo ille veriſſimè dixit: *Habet quendam aculeum contumelia, quem pati prudentes, ac boni viri difficillimè poſſunt*, toleravit ſanè graviſſimam, & quam Deus peculiari ratione curaret, David judicavit; dum exilii ac vitæ diſcriminum, & aliarum ærumnarum oblitus, de illa injuria à Semei iactata illud tandem dixit, *ſi fortè reſpiciat Dominus.* Quantam moleſtiam, & cruciatum habet, cùm benè ſancteque vixeris, iniquus tamen, & ſceleratus haberi, & prædicari ab iis, qui ſapientes, & æqui, rerum æſtimatores habentur? illud certè ad malorum exaggerationem, & cumulum pertinet *& cum iniquis reputatus eſt.* Quàm difficile morborum omnium cruciatibus perpetuò abſorberi humanam fidem vincentibus, faméſcere, putreſcere, ſpectaculum mundo fieri, & divini ſupplicii fabulam veriſſimam atque proverbium? Quàm arduum internas quaſdam Dei conſolationes, & divinæ faciei ſplendores, & radios in mediis calamitatum tenebris deſiderare, quos quondam fælix habuerit? Quantam affert indignationem exoſum ſe omnibus, atque inviſum cernere, irrideri ab inimicis, ſervis, ancillisque conſpui, illud à viliſſimis hominibus; Deum, & hominum fidem obteſtantem, gementem, opem implorantem, non audiri, non curari, contemni? præſertim cùm aliorum malis, & ærumnis, longè diſſimili ratione eveniat; *hoc enim ferè ſic fieri ſolere accepimus*, ut Sapienter dixit Cicero, *ut Regum afflicta fortunæ facile multorum opes alliciant ad miſericordiam.* Quem metum, quamque trepidationem efficit mortis jamiam advenientis ſtrepitum exaudire, non longè conſpectæ minas accipere, & imminentem iugulo recurvam falcem ſentire? Quis immota mente ſuſtineat omnium malorum coeuntium, atq; uno irruentium agmine impetum? Certè cùm vir patientiſſimus Job Chriſti Jeſu patientis minimè obſcura, imò verò illuſtris figura fuerit, ex internis Chriſti paſſionibus, externiſque corporis cruciatibus, quos omnium, quos mortales unquam perpeſſi fuerint, fuiſſe maximos atque graviſſimos Theologi decernunt, Iobi dolorum acerbitas, & gravitas colligi poteſt; licet enim iſti longè minores fuerint, ſed tamen etiam pertuliſſe videtur omne paſſionum genus; tum ab cæteris, tum etiam à ſuis, à viris ac fœminis, à regibus à ſervis, ancillis, miniſtris, & popularibus, ab amicis, cognatis, notis, & familiaribus, in externis bonis in fama & exiſtimatione, honore & dignitate, in omnibus membris, in ſenſibus omnibus, cruciabatur enim ſui corporis ſordidiſſimi aſpectu, Dæmone ſeſe illi minacem, ac trucem objiciente, & terrificante ſpectris, & viſis nocturnis auditu contumeliarum, & importuniſſimarum contentionum garrientium amicorum, guſtu everſo à ſua temperie, putri, amaroque humore infecto odore teterrimo ex totius corporis ulceribus ſpirante, denique omnium corporis partium doloribus acerbiſſimis, accedit peculiariter; Iobum (quod in Dei filio eſſe non potuit) nullam habuiſſe ſuæ gratiæ certitudinem, neque evidentiam, pariterque incertum habuiſſe, an tanta mala dæmonis arte, & invidia procurata fuiſſent, an verò à Deo irato immitterentur, id quod ponderat Chryſoſt. homil. 4. de patientia Iob; *Ne ſciebat*, inquit, *Job, cuius rei cauſa dimicabat, ne ſciebat quem tandem exitum prælium habiturum eſſet*, quid, quòd Chriſtus Jeſus immediatè à dæmone tortus non eſt, quòd id minimè fuiſſet neceſſarium ad noſtram ſalutem, tum etiam neque per ſe ipſum, Deus Pater filium dilectionis ſuæ exagitavit; quare cùm ait: *propter ſcelus populi mei percuſſi eum*, auctorem ne paſſionis ſignificat, ſed media tamen invidia, & ſcelere nefariorum decidarum, quaſi diceret, præ invidia & prævaricatione populi percuſſi eum, aut ut eſt inſonte, *percuſſio ei*, & cùm dicitur, poteſtati tenebrarum traditus, intelligi per medios impios miniſtros debet, uti ſapienter explicuit Euthym. eo loco, at verò Iobum, & Deus ipſe videtur ad certamen provocaſſe, atque turbine, voceque cælitus data terrifaſſe, dæmonque ipſe modis omnibus immaniter laceravit: quare, quæ ſuper cap. 1. enumeravimus infinita propè mala, corporis morbos, & animi ægritudines, nunc iterum commemorari oporteret, aut certè ex loco illo peti; & rem hanc illa tandem Chryſ. ſentent. claudere, videlicet, unius hominis corpus acerbitates omnes, quæ in orbe terrarum reperiuntur, penitus exhauſiſſe.

Iobi lamentationes non referendas ad ſcrupuloſam ægritudinem.

Chryſoſt.

Enumeratio calamitatum Iobi per ſumma capita.

Cicero.

Contumelia aculeata.

2. Reg. 16. 12.

Cic. pro P.

Iob Christi figura, omne paſſionum genus perpeſſus.

Iob cruciatus in omnibus ſenſibus.

Iob non habuit ſuæ gratiæ evidentiam, neq; certitudinem Chryſoſt.

Iſ. 53. 8.

Luc. 22.

Chryſoſt.

7 His omnibus qui volet ſcrupulorum etiam ægritudinem addere, poterit ſanè: dum tamen aliis omnibus, & ſæpè, & dolenter à Iobo deploratis ſcrupulos hos neque anteponat, neque eum ille clamat, & eo. queritur, ſcrupulorum tantum aculeis pungi, maleque habere exiſtimet. quaſi cætera mala querelis, atque clamore indigna fuerint, ac non potiùs ea extiterint, quibus nulla ſuſpiria, gemitus nulli parem potuerint ſignificationem afferre, præſertim cum Deus patientiæ exemplum cunctis mortalibus proponere voluerit patientiſſimum Iobum, Tob. 2. ridiculum autem ſit dicere, in ſcrupulorum perpeſſione, & ſuſtinentia propoſitum nobis exemplum, & non potiùs in aliorum malorum tolerantia: accedit, atque cum illa quam Iobus habuit ſingulari divinarum, humanarumque rerum ſapientia, & cum illa

Tobiæ 2.

qua

qua perpetuò retinuit, bonæ conſcientiæ conſtantis, & firmitate apertè repugnare videntur: ego certè hominum ſapientiſſimum, natura conſtantem, via poſſum fingere ſcrupuloſum; at verò contemplari cogor trepidantem, & adventantium malorum opinione exercitum, præſentibus oppreſſum difficultatibus, dolentem, conquerentem, vix reſpirantem ex tot vulneribus.

His quæ diximus reſponderi interim poteſt ad primas objectiones, quid ſi quippiam amplius deſideratum fuerit, tunc reddemus, cum ad peculiares locos illos explicandos ventum fuerit.

SECTIO III.

An hæc ſit peculiaris Jobi, an verò communis mortalium omnium vitæ deploratio.

1 *Teſtimonia ex Patribus. Juſti ſolent lamentari non tam ſuas, quam communes miſerias.*
2 *Job potius ſuas ærumnas perſequitur. Cujuſmodi agramenti: pulchra ex Eccleſiaſtico ſimilitudo, necnon alia ex Plutar.*
3 *Conſequens eſſe, ut etiam Job agat communem omnium, mortalium cauſam. Mœrentes mœrere alios volunt.*

1 QUibuſdam placuit his lamentationibus, non tam ſuam, quàm communem omnium mortalium lucem, & diem perſequi Job; Sic D. Iſido. in lib. prœmiorum ait: *Job ſuis lamentis totius mundi deplorari miſeriam*. Philip. & Beda, *in ſe humani generis mortalitatem deflere*. Ambroſius de interpellatione, Job libro 3. cap. 6. *Quanta deploratio ſancti viri pro communi infirmitate!* idem exiſtimant Hugo, Steuchus, & alii recentiores, & exemplo eſt Jerem. cap. 20. & in Thren. non tam propria, quàm communia mala lamentans; & 1. Machab. 2. Mathathias. *Væ, inquit, mihi, ut quid natus ſum videre contritionem populi mei*: viri enim juſti ſui obliviſcuntur, tantùm attenti ad communia, vel bona procuranda, vel mala avertenda, aut deploranda: propterea namque Ezechiel. 9. à communi clade ſervantur, & notantur in fronte ſigno Thau ſalutifero, quòd *viri gementes, & dolentes ſint ſuper cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio civitatis*, id eſt, publicè, atque palàm à pleriſque civibus perpetrantur.

D. Iſidor. Philip. Beda. Ambroſ. Hugo. Eugub. 1. Mach. 2. 7. Juſti communes miſerias deplorant. Ezech. 9. 4.

2 Certè tamen (id quod textus ipſe docet) ſua nunc Job mala deplorat, neque homini graviter ægrotanti, atque dolenti tantum eſt ab ſe ſua otii, aliena ut curet: afflicta hominis mens vix poteſt quidquam aliud, quàm ſuam ærumnam cogitare; cum enim hæret infixus animo dolor, hæret fixus in dolore animus, nihil ut poſſit alienum agere. Valeret quidem non parum ad leniendum dolorem illa cogitatio communium miſeriarum omnibus mortalibus pœnarum ſociis; qua conſideratione ſuperiùs uſus videtur, cùm dixit: *Nudus egreſſus ſum de utero matris meæ*: ſed hoc nunc ſolatio minimè utitur; nam ut Salomon dixit, Proverb. 14. *Cor, quod novit amaritudinem animæ ſuæ, in gaudio ejus non miſcebitur extraneus*, id eſt, qui tam gravi afficitur animi dolore, quantum nemo alios novit, præter eum ipſum, qui patitur, non facilè admittit cogitationem de aliena calamitate extranei hominis, ut gaudere id eſt, ut leniri, & melius habere poſſit; proprium namque eſt mœrentium animorum, totos ſe mœrori tradere & omnem ſolatii cogitationem depellere, ſic docente Eccleſiaſtico, c. 27. *Sicut in percuſſura cribri remanebit pulvis, ſic aporia hominis in cogitatu illius*, id eſt, cum agitatur, & concutitur cribrum, decidit melior, ſubtiliorque farinæ pars, manentibus ſulfuribus, ſordibus, & omnibus rejectamentis farinæ; ſic mens afflicta repellit à ſe omnes ſolatii captandi cogitationes, & eas tantùm retinet, revolvit, habetque præ oculis, quæ deteriores, & moleſtiores ſunt: eandem rem eleganti alia ſimilitudine illuſtrat Plutar. *Quemadmodum inquit, cucurbitæ medicinales deterrimum ſanguinem ex carne eliciunt, ſic tu peſſima quoque* (cum ærumnoſo loquitur) *tuorum in te congeris, nihilo illo Chio negotiatore melior, qui cùm vinum optimum venderet ipſe ſibi acidum conquirebat.*

Non tam aliena, quam ſua mala Iobi deplorare. Cap. 1. 21. Pro. 14. 10. Afflictus ſe totos mœrori tradere. Eccleſ. 27. 5. Plutarc. de Tranquil. animi. Ærumnoſus cui ſimilis.

3 Sed tamen (ut Patribus initio adductis ſatisfaciamus) cùm nullum malum, quod humanum ſit, ab aliquo homine alienum cenſeri debeat, communiſque ſit mortalibus omnibus vitæ ſors, atque lex; fieri non poteſt, ut ſuam ita Job, quin communem omnium cauſſam agat; ſicut ſi ſenex ſuam ſenectutem vituperet, aut miles belli incommoda; eadem ſanè ratione afflictos homo vitam humanam ærumnoſiſſimam: illud verò etiam peculiare habent animo dolentes, ut privatas ſuas ærumnas communes eſſe velint, ſecumque dolentibus condoleſcere omnia, & ſecum ruentibus corruere omnia, & cum illis, ſi in tenebris jaceant, communem diem tenebreſcere, & ſolem communem cælo excidere; uti Medea illa amore, pariterque dolore furens.

—— *Sola eſt quies.*
Mecum ruina cuncta videre ſi obruta.
Mecum omnia abeant; trahere, cum pereas, libet.

Sen. in Medea Act.

SECTIO IV.

Quid diei, noctiſque nomina hoc loco ſignificent.

1 *Gregorii expoſitio allegorica: peccati gradus quidam, & quaſi ætates.*
2 *Secunda de peccato originali à quibus dicatur.*
3 *Tertia expoſitio verior, & ſimplicior.*

1 GRegorius, in præfatione cap 3. & initio lib. 4. docet non debere intelligi ſenſibilem aliquem diem qui hujus præter labentis temporis pars ſit; ſed noſtram mortalitatem (hanc itèm indicarunt Philip. & Beda) aut certè Diabolum, qui per naturam dies eſt, nox verò per culpam. Optat itaque Job ut pereat, id eſt, ut malè illi ſit, & dignis rurſus ſuppliciis tentandi licentiam amittat: interſerit verò Gregorius quandam aliam de peccato, & ejus quaſi gradibus, & ætatibus; videlicet, de illius educatione, nutritione, aliiſque blandimentis, quibus culpa fovetur, & adoleſcit: indicat præterea, *lucem* accipi pro divina cognitione; *noctem, & tenebras*, pro mentis cæcitate: ſed hujuſmodi planè ſunt omnia allegorica, aut tropologica.

Greg. Philipp. Beda.

Non longè ab hac expoſitione recedit Magnus Albertus, qui licèt vitæ, *diei, luciſque* nomine vitam hanc ipſam intelligat, ea tamen tantùm conſideratione, quatenus illa Dæmon uſus eſt ad Job cruciandum; ita ut formaliter (ut dicunt) & prima, præcipuaque intentione ipſa Dæmonis malitia & invidia, atque incredibilis nocendi cupiditas maledictis petatur: paulò ſubtilior, ſed longiuſculè quoque petita interpretatio. *M. Albert.*

2 Philippus, & Beda, *diem & noctem* pro eodem accipiunt, videlicet, pro nativitate, aut conceptione homini in peccato originali; addit etiam Philip. Jobum deteſtari prævaricationem primi hominis; intelligit fortè peccatum ipſum Adami, quod à Theologis appellatur Originans; tum etiam illud, quod per originem transfunditur in poſteros. Idem intellexiſſe videtur D. Thom. *noctis* nomine, dum ad ſanctificationem Beatæ Virginis probandam utitur eo loco, *Expectet lucem; & non videat*, 3. par. quæſtio. 27. artic. 2. & propter peccatum originalem diem maledici à Jobo ait 2. 2. quæſt. 76. art. 2. eſt Græcis idem indicat Severianus in Catena, & pleriq; ex Scholaſticis diſputantes de peccato originali; licèt enim hæc protulit Job, illius peccati maculam jam haberet elutam, atque deletam, neq; optabile fuiſſet ſtatim poſt conceptionem in peccato originali deceſſiſſe, potuit tamen primordia ſuæ vitæ illo peccato polluta deteſtari quod ex illo, quaſi ex prima radice reliqua corporis, animique mala pullulaſſent: verùm neque expoſitio hæc eſt prima, quam verba ipſa poſtulant.

Philip. Beda. D. Thom. Severianus.

3 Tandem frequens aliorum interpretum, præſertim poſt D. Tho. hoc loco, ſenſus eſt, de ſuo ipſius inauſpicato nativitatis die, initioque miſerrimæ vitæ; de nubilæ hujus, atque triſtiſſimæ vitæ ultura; de mortis ipſius tenebris; hæc enim omnia, & ſeriem, & ſenſum habent toto capite leniter decurrentem: non ſemel D. Ambr. hanc expoſitionem docuit, lib. de bono mortis. c. 2. & ſuper id Luc. 4. *Conſummata omni tentatione Diabolus receſſit*; ſic ait, *Generationis ſuæ carnalis diem perire deſiderat, ut dies eius in regeneratione numeretur; Pereat*, inquit, *dies ſecularis, ut dies ſpiritualis oriatur*, faſtidit videlicet temporalem vitam, æternam, beatamque deſiderat.

D. Thom. Ambroſ.

SECTIO V.

Qua mente maledixerit Iob diei, vitæque ſuæ.

1 *Maledicere creaturis non licet. Hæretici, & Judæi Jobum maledicentiæ, & impatientis animi accuſant.*
2 *Prima via explicandi reiicitur, Secunda item Græcorum non ſatisfacit.*
3 *Tertia reſponſio illuſtrata pulchra ſimilitudine ex Chryſoſt.*
4 *Quarta ex eodem.*
5 *Indicantur tres aliæ reſpondendi viæ utiliores.*

Crea-

D. Tho. & Theologi.

1 CReaturis, etiam irrationalibus abſque peccato maledici non poſſe cum Divus Thomas Theologi docent. 2. 2. quæſtio 76. tum quia non ſunt per ſe capaces alicujus pœnæ cujuſmodi eſt maledictio; tum quòd videtur maledictum refundi in auctorem naturæ; ergo qua ratione Sanctiſſimus Job liberari poſſit a maledicentia, & irati animi nota explicandum eſt; præſertim cum maledictis virum ſanctiſſimum laceſſant Brentius, & Anabaptiſt, argumento & occaſione ſumpta ex hoc capite: ſequuntur nimirum impios Judæos Thalmudicos, qui ipſo Dæmone impudentiores, Jobum accuſant maledicentiæ, atque blaſphemiæ; quem Deus ipſe, quòd recta loquatur, & labiis ſuis non peccaverit; ſæpè commendat: quod enim cap. 38. videatur Jobum imperitiæ, aut ſtultiloquii notare; atque ipſe Job ſuam, vel levitatem, vel inſipientiam agnoſcat. cap. 39. & 41. certè ad hujus tertii capitis lamentationes minimè pertinet: an verò poſtea leviori aliquo verbo lapſus fuerit, dum ſe defendit ardentiùs, quam par eſſet, ſuis locis explicabimus.

Brentius, & Anabapiſ. Judæorum mendacium, & impudentia

2 Ergo quòd ad rem præſentem attinet, primus modus reſpondendi huic difficultati eſt Lyrani aſſerentis, maledicta hæc fuiſſe quaſi conditionata; id eſt non proficiſci ex proprio Jobi ſenſu, & ſententia, ſed ex ſuppoſito amicorum errore exiſtimantium, neque bonis præmio, neque improbis ſupplicia conſtituta eſſe poſt hanc vitam; quod ſi verum eſſet, miſerabiliores eſſent viri juſti, qui plerumque ærumnoſiſſimi ſunt, cunctis hominibus; & ipſe Job miſerrimus eſſet, atque deploratiſſimus: eundem ſæpè errorem illis affingere videtur Divus Thomas ſed certè tam craſſus, tamque cæcus error non videtur ineſſe potuiſſe viris alioqui ſanctis, vereque ſapientibus, & quibus interdum loqueretur Deus; præſertim cùm ex ſuis ipſorum verbis neceſſarium ſit illos agnoviſſe immortalitatem animæ: de quo plura poſtea.

Lyranus. Primus modus defendendi Jobum.

D. Thom.

Vide initiũ cap. 4.

Secundus explicandi modus eſt Græcorum, in primiſque Origenis, & Olympiod. quòd conſultò non maledixerit rei tunc exiſtenti, ſed jam non exiſtenti, & penitus elapſæ, atque irrevocabili; quare præſenti hac maledictione tangi non potuit; ſimilem ſententiam ſequutus videtur Juſtinus Martyr in reſponſ. quæſt. 16. ad gentes, cujus verba, paulò licet obſcuriora, adſcribam: *Scopus Jobi in iſta execratione is erat, quaſi diceret, Utinam eſſet dies in qua natus ſum, hac execratione execrabilis. Cur? ut ego inquit, non eſſem natus; fieri enim non poteſt, ut quis naſcatur in tali die quæ ſit execrata ſic: non eſt ergo execratio illa ſic edita quaſi quæ exitum expectaret; ſi enim ita eſſet, eadem non prænuntiata fuiſſet, ex calamitate liberato, & meliorem conditionem adepto.*

Credita Jobi excuſatio Origen. Olympiodo. Juſt. Mar.

Sed neque hoc ſatisfacere poteſt, cùm etiam non exiſtenti creaturæ per ſe, & ex animi intentione nemo debeat maledicere; non ſolùm propter rationes ſupra allatas, ſed etiam quòd ea maledicta potiſſimùm recidant in creaturam rationalem; nam mala, & bona non aliter conveniunt creaturis irrationalibus, quam in ordine ad creaturam rationalem, propter quam illæ ſunt: & quidem tempus ordinatur ad hominem per modum continentis, quia in tempore eſt, atque vivit: vide D. Tho. loco ſuperiùs indicato.

D. Thomas.

3 Tertiam aliam reſpondendi viam indicat Severianus, hæc maledicta non tam ſui quàm divinæ providentiæ tuendæ cauſſa prolata: quippe metuebat, ne ſui amici tanta juſti hominis calamitate perſpecta, divinam providentiam criminarentur: quaſi diceret; Utinam neque natus, neque conceptus fuiſſem, ne mei cauſſa Deus optimus ab ullo mortalium injuſtitiæ accuſaretur, huc referri etiam poteſt, quod Chryſ. hom. 4. de patientia Job exiſtimat hæc Jobum dicere, non ut rei cuipiam injuriam inferat, ſed ut, dum in creaturas converti videtur, ab injuriis, & blaſphemia in numen divinum omni ratione avertiſſe ſermonem videatur. Chryſoſtomi comparatio in primis elegans hujuſmodi eſt; *Quemadmodum ſi quis apoſtematis morbo circumventus ferro excidatur à medico, non habens quomodo recidentis adverſetur, circumſtantia tangit atque ad ſtantes mordet, illos quidem inferre nihil habens, ad medicum autem extendere manum non volens; ſic & Job Blaſphemiæ magnitudinem timens, facit inanimatis injuriam atq; fiducium paſſione adauget, non contra Deum audens, ſed ſe denique accuſans:* huc ferè facit, quòd argute quoque Theodoretus ſcribit, ſimilem illam ſuæ nativitatis execrationem Jer. explicans; *Qui vehementer anguntur, ſolent adſtantes reprehendere, & manibus reprimere; quandoque premente dolore manus collidere: quòd accidit Propheta, qui præ nimio dolore nulla ſubſiſtente cauſſa, diem redarguebat: eum item, qui patri partum nuntiaverit, qui non erat quis de plebe.* Reſponſio item hæc arguta potiùs, quàm ſolida, neque faciens difficultati ſatis videtur.

Tertia via interpretãdi hæc maledicta.

Chryſoſt.

Pulchra ex Chryſ. comparatio.

Theodoret

Tandem quartò ſic explicare videtur Chryſ. nuper adductus; *Maledico (a??) non creaturam, ſed ſui ipſius diem; poteſtatem habeo diei mei, non maledico conditorem, mei ipſius diem maledico:* ex quo videtur colligi ſenſiſſe Chryſoſt. Jobo licuiſſe, ſi non alias creaturas, ſaltem in eas, quæ ad ſe attinebant, aut in ſe ipſum maledicta reiicere: quòd licèt illum à blaſphemia in Deum, ſed à peccato, & immoderata iracundia excuſare non poſſet; niſi fortè velit illam vulgarem dolendi ſignificationem Jobum dediſſe, quam dare aliquando ſolent, qui læſi ſunt, dum in ſe ſolos culpam totam, pœnamque convertunt illa enim non tam impatientis animi, quàm dolentis verba ſunt, *Ipſe ſequien me vidit:* ſed hæc leviora ſunt, quàm ut graviſſimam difficultatem enodare, aut commodè explicare valeant.

Chryſoſt.

Tres igitur alias reſpondendi rationes, & ad Jobi ſanctitatem, totiuſque diſputationis intellectum accommodatas proponemus, & quòd per ſe ſingulæ, vel ſimul omnes rei præſenti congruant, luculenter explicabimus.

SECTIO VI.

Affectum ſenſitivæ partis, & doloris magnitudinem his querelis à Jobo exprimi.

1 *Stoicorum indolentia damnata, Dolor natura inimicus.*

2 *Chriſtus Jeſus dolorem, & affectum ſenſitivæ partis expreſſit: naturale id eſſe hominibus. Hinc Jobum clamare, & gemere, nihil animi fortitudine læſa.*

3 *Patefaciendus ore aditus erũpenti dolori, & gemitui. Cur dolor gemitu mitescat ex Ariſtot. Gemitus & ſuſpiria amica fortitudini.*

4 *Pſ. 48 oportuna ad rem præſentem paraphraſi illuſtratur, qui eſt Hypotypoſis æſtuantis hominis.*

1 NIhil dolere, non ſine magna mercede contingit (ut argutè dixit Cicero) immanitatis in animo, ſtuporis in corpore, & immaniter, & ſtupidè Stoici tuam illam, *analgeſiam, apatheam*, & indolentiam non docebant modò; ſed magnoperè laudabant: quæ neque poteſt ulla homini ineſſe, neque debet: non enim è ſilice nati ſumus, ſed eſt naturale in animis tenerum quiddam, atque molle, quod ægritudine, quaſi tempeſtate quatiatur. Hinc Taurus apud Gellium diſputandi de dolore, deque gemitu cujuſdam ægrotantis Stoici initium fecit. *Natura, inquit, omnium rerum, quæ nos genuit, induit nobis inolevitque in ipſis ſtatim principiis quibus nati ſumus, amorem, noſtri, & charitatem, ut nihil quidquam eſſe charius nobis, quàm nos metipſi: atque hoc eſſe fundamentum ratu eſt conſervandæ hominum perpetuitatis, ſi unuſquiſque noſtrum, ſimul atque in lucem editus foret, earum prius rerum ſenſum, affectionemque caperet quæ a veteribus philoſophis*, τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν, *appellata ſunt; ut omnibus ſcilicet corporis ſui commodis gauderet, ab incommodis abhorreret:* dolor itaque & ægritudo cum res ſit proculdubio triſtis, aſpera, amara, inimica naturæ, ad patiendum tolerandumque difficilis, qui doloris ſui, aut gemitu, & clamore ſignificationem præbet, is certè homo eſt, & humanæ infirmitatis, atque mollitudinis particeps: ſed vir ſapiens atque fortis non ideo non cenſendus eſt; ſuo namq. jure (ut ille alius dixit) liberiùs eſt in mutuas querelas dolor; neque aliter pingi ſolet, quàm in aſtra atque ſuperos ſæviens;

Ciceroin Tuſcul. ἀναλγησίαν ἀπάθειαν.

Gellius lib. 12. cap. 5.

κατὰ φύσιν. τὰ πρῶτα

Q. Curt. lib. 6.

Cùm complexa ſui corpus miſerabile nati
Atque Deos, atque aſtra vocat crudelia mater.

Amentiæ ſanè genus quoddam; ſed quàm non valdè fateri pudeat, cùm eſt conjuncta cum dolore;

Virg. ecl. 5.

Quem non accuſavi amens hominumque Deumque.

2. Aeneid.

Huc igitur eſſe referendas has Jobi querelas & imprecationes quidam ex Græcis ſapienter indicarunt, & poſt D. Thomam ex Latinis plerique; qua etiam ratione Chriſtus Dominus triſtitiam, mortiſque timore ſenſitivæ partis expreſſit. Matth. 27. & vehementiam doloris, & interuæ deſolationis, cùm clamans voce magna dixit, *Deus meus, Deus meus ut quid dereliquiſti me?* non aliter Jerem. c. 15. & 20. & Elias. 3. Reg. 19. & Moyſes Num. 11. & Habac. c. 1. quid de vitæ malis, & incommodis humanus appetitus naturaliter ſentiret, apertis verbis declararunt. Paulus verò propterea ſe *infelicem hominem* dicit & propter *legem membrorum venundatum ſub peccato*, id eſt traditum & ſubjectum humanæ imbecillitati, & his ſenſibus, & querelis, quæ ſpecimen videntur habere peccati; atque ita non *quod vult bonum*, hoc facit, ſed *quod non vult, malum*; in hanc ſententiam ait Juſtinus in reſponſione ad q. 15. ad gentes: *Propter immodicum angorem, ex corde ſuo verba illa*

2 D. Thom.

Matth. 27 45. Marc. 15. 34.

Rom. 7. 14

Rom. 7. 19. Juſtinus.

protu-

Digitized by Google

Job. 6. 5. *protulit; quo deinde angore liberatus, non jam eadem de illa die ſententiam habuit:* ſimiliter accipiuntur à Græcis illa Jobi verba. c. 6. cum ad ſuos gemitus, aut excuſandos, aut extenuandos exemplum afferi ex ipſa natura brutorum. *Nunquid rugiet onager cum habuerit herbam, aut mugiet bos, cum ante præſepe plenum ſteterit?* quaſi diceret, in ipſa natura animali, & ſenſitiva poſitum eſſe, ut dolorem, ægritudinem, famem, ſitim, aut alia quæcunque vitæ incommoda voce, gemitu, clamore, aut qua poſſunt ratione animantia cuncta ſignificent. Quo loco ſapienter Dydimus; *Neque*, inquit, *eum qui tactus eſt ſenſum omnem exuiſſe humanitatis neceſſe eſt, quamvis conſtanter caſus ferat adverſos; nam acerbarum rerum ſenſu ſuſcepto, cum quis in cruciatu propter Deum exclamat, ea demum virtus eſt:* cum quo etiam illa Tauri philoſophi ſententia de fortitudine in dolore tolerando mirificè conſentit; *Fortitudo*, inquit, *non ea eſt quæ contra naturam, monſtri vice, nititur, aut pudore animi, aut immanitate, aut quadam miſera & neceſſaria in perpetiendis doloribus exercitatione; quale fuiſſe accepimus ex ludo Cæſaris gladiatorem, quod cum vulnera ejus à medicis reſecabantur, videre ſolitus fuit: ſed ea vera, & proba fortitudo eſt, quam maiores noſtri ſcientiam eſſe dixerunt rerum tolerandarum, & non tolerandarum; per quod apparet eſſe quædam intolerabilia, à quibus fortes viri, aut obeundis abhorreant, aut ſuſtinendis.* Illud etiam ſupra ſententiam hanc adiecit Cic. 2. Tuſcul. non ſolum gemitum atque clamorem non debilitare fortitudinem animi, ſed augere etiam, atq; confirmare: *Ut in ſtadio curſores exclamant, quàm maximè poſſunt; faciunt idem cum exercentur athletæ; pugiles verò etiam cum feriunt adverſarium in jactandis ceſtibus ingemiſcunt: ſi gemitus igitur in dolore ad confirmandum animum valebit, utemur:* hæc & pulchra alia ibi Ci. Hæc itaque fuit viri fortiſſimi, atque patientiſſimi Jobi tolerandi doloris acerbiſſimi ſcientia, indulgere infirmitati humanæ, & erumpentes gemitus ex dolenti pectore non comprimere; neque adducere habenas effrænato dolori; namque ut argutè Atreus cùm Thyeſte diſſerit.

Didymus. — *Taurus Philoſophus apud Gell. ſupra.* — *Cic. 2. Tuſ. Gemitus & clamor nō minuūt fortitudinem.* — *Atreus in Thyeſtes apud Senec.*

> *—— Vix dolor frænos capit.*
> *Sic cùm feras veſtigat, & longe ſagax*
> *Loro tenetur Vmber, ut preſſo vias*
> *Scrutatur ore, dum procul lento ſuem*
> *Odore ſentit, paret & tacito locum*
> *Roſtro pererrat propter at prædæ; furens*
> *Cervice tota pugnat, & gemitu vocat*
> *Dominum morantem, ſeque retinenti eripit:*

Jol. 30. v. 11. Quod ſi frænum habuiſſe dicitur. cap. 30. *frænum poſuit in os meum;* frænulo explicat Philippus ipſum dolorem, præ tanto enim cruciatu loqui non poterat; at dolor ipſe vix frænum capere poterat, ne non ingemiſceret, & clamaret aliquando. Hanc leniendi doloris humanam, honeſtamque rationem, illa verba indicant. * *Aperuit os ſuum & loquutus eſt.* Eum affectum dolentis animi graviter expreſſit Hiſpanus poeta, & verbis in rem noſtram valde appoſitis.

Philippus. 3 — ** Abriō la boca para deſahogar el coraçon. Ge L.*

> *El aſpereza de mis males quiero*
> *Que ſe mueſtre tambien en mis razones*
> *Como ya en los effetos ſe ha moſtrado.*
> *Llorarè de mi mal las ocaſiones,*
> *Sabrà el mundo la cauſa porque muero;*
> *Y morirè a lo menos confeſſado.*

Namque nullis etiam teſtibus, arbitris nullis dum lingua loquitur, cordis lingit vulnera, levatque dolorem; uti ille cordis cauſſa cecinit.

Propert.

> *Hæc certè deſerta loca, & taciturna querenti*
> *Et vacuum Zephyri poſſidet aura nemus.*
> *Hic licet occultos proferre impunè dolores,*
> *Si modò ſola queant ſaxa tenere fidem.*

Ergo tanta eſt doloris vis, ignis tantus, ut niſi faucibus, atq; ore pateat flammæ eluctanti exitus, intimis vorct oſſibus medullas; & qui illum conetur comprimere, proculdubio.

> *Vulnus alit venis, & cæco carpitur igne.*

Ariſtot. Cur dolor gemitu loquatur. Phyſicam hujus rei cauſſam reddit Ariſt. ſect. v. 7. problem, dum quærit, quare, cum metus & dolor quædam ſit ægritudo, qui dolent clamant; qui metuunt, ſilent: reſpondet verò; Dolores vel omnes, vel certè plurimos calore juvari atq; augeri; calorem autem is auget, qui ſuum ſpiritum cohibet; excalfacit enim doloris incitabula contracto introrſus calore per ſpiritum, atq; exeoquit: hinc ergo fit erumpente naturaliter ſpiritu clamorem fieri in doloribus, & eodem per vim compreſſo, creſcere & accendi: at verò metus, qui frigidus eſt, ſpiritu indiget, & calore: huc videtur Olym. retuliſſe ea verba. *Parce mihi Domine. Quia*, inquit, *cum Deo colloqui ſemel eſt auſus*, * *Parce mihi*, inquit, *Domine, eam qui me urunt dolores, ſermonem mihi prorſus extorquent.* Quare illud veriſſimè à Propheta dicitur; *in tribulatione murmuris doctrina tua eis;* id eſt, ſeverior ſua correptio murmurare; muſſitare, conqueri, ingemiſcere illos coget; ſed non ideò abiicient tuam diſciplinam, cum abs te corripiuntur, quamvis doleant & gemant; id enim humanæ imbecillitatis fuerit, non impatientis animi; dicam etiam non imbecillitatis, ſed fortitudinis. Quemadmodum enim non ideò parum forte, parumque ſolidum cenſeri debeat æneum tormentum, quod parvo foramine conceptum ignem retinere non poſſit, quin potiùs fulminis ſultar ing nti fragore, & ſonitu foras ejaculetur; ut ſi obſtruas, vim potiùs & impetum amittat, ipſumque ſtatim tormentum, quaſi debilitatum & fractum in mille partes diſſiliat: pari ſanè ratione, ſtrenui viri, & adverſarum rerum tolerantis ſummæ virtuti nihil repugnare dicas, cum cor doloris & ægritudinis incendiis cxæſtuat, oris aditum, viſmque patefacere multis etiam querelis, & lamentationibus ſuccenſum pectus refrigerare: quin potius hoc ipſo integritatem ſuam, virtutemque tuetur; quod ſi illud ipſum patentis oris iter erumpenti voci obſtruxeris, ipſa natura, acerbiorque dolor ſibi patefacient. An non & de Crœſi filio legimus, quem mutum natura fecerat, tanta intimi ſenſus, & ſubita doloris vi commotum cùm patris jugulum petere militis gladium cerneret, ut adoleſcens os diduxerit clamare nitens, atque eo nixu, & impetu ſpiritus nodum linguæ ſuperit, certiſque verbis ignarum militem a Crœſi regis cæde revocarit: ſed qui rem hanc in ſacris videre velit ſub quadam hypotypoſi æſtuantis hominis, quem ægritudo, dolorque urant, & clamare cogant mirificè eum toto hoc capite contendentem, legat integrum Pſalm 38. Cùm vehementiùs angeret, & in hominis rerum omnium difficultatibus verſaret) *Dixi* (ſtatui) * *cuſtodiam vias meas* (ita me geram) *ut non delinquam in lingua mea*, rem longè mihi diffi ilem; nam nihil facilius ægro, & calamitoſo, quam multa impatienter effundere, & ipſum te) *poſui* interdumque *ori meo cuſtodiam.* Hebr * capiſtrum, vel iuccellam; ingens ſupplicium dolenti homini; ſervis contumacibus ehamus, aut frænum indebatur in os ſupplicii cauſa, nos a mordendo appellamus, *mordaza;* ne verbum quidem ori meo credere volui, vadem pro illo, ehamum, frænumque conſtitui) *cùm conſiſteret peccator adverſum me* (cùm me impeteret & vexaret verbis contumelioſis; vel, cùm præſentes adeſſent rudiores homines & corruptè de rebus judicantes, ne ſcandalum illis parerent mea verba pravè ab illis accepta; vides Jobum præſentibus amicis, quorum mores atque ingenium probè noverat, ſilentio ſe ſeptem integros dies continuiſſe) *obmutui & humiliatus ſum, & ſilui* * *à bonis* (neque bonum neque malum loquutus ſum; & cum multa ſuppeterent, quibus juſtè benèque poſſem meam innocentiam tueri, & de mea calamitate conqueri, me quoque continui; ſed quid ego? & a *dolor meus* hoc ſilentio recruduit *renovatus eſt* & exacerbatus; ut cum diro accepto vulnere licet exteriùs cicatrix obducatur, ſi tamen interius non ſit adhibita medicina, vehemens fit doloris ſenſus; malè habuit meum cor intus clauſo) *concaluit cor meum intra me*, (urebantur præcordia, æſtuabat cor,) *& in meditatione mea* * *exardeſcet ignis* (dum calamitates meas mente, & cogitatione revolvo, doloris flamma vehementiùs ſuccenſa eſt non ſecus Jerem. dixit, *Non recordabor eius, neque loquar ultrà* &c. *& factus eſt in corde meo quaſi ignis exæſtuans, clauſuſque in oſſibus meis, & defeci ferre non ſuſtinens.* Hic cernis Jobi imaginem, vocem, gemitus, ſuſpiria ſupprimentis, nihil ſtultum loquentis, qui *diſſimulavit, ſiluit quievit*) *loquutus ſum* (tandem) *in lingua mea*, nam exagitabat dolore ad rumpendum ſilentium, ſic: *poſt hæc aperuit Job os ſuum, & loquutus eſt;* ſermoni laxavi habenas, ne præ dolore diſrumperer; *quapropter*, inquit Job, *& ego non parcam ori meo, loquar in tribulatione ſpiritus mei, confabulabor cum amaritudine animæ meæ dimittam adverſum me eloquium meum:* atque mortem enixè precabor à Deo, *Notum fac mihi Domine finem meum* (finem, inquam, meorum malorum & cruciatuum acerbiſſimorum) *& numerum dierum meorum, quis eſt*, (quando futurus finis tanti incendii, inſtar ægrotantis laborantiſque ardentiſſima febri, qui medicum rogat, quandiu duratura ſit febris vis, ut gelidam tandem bibere, & refrigerari poſſit) *ut ſciam*, inquit, *quid deſit mihi* (quantum temporis atque doloris; deinde præſentis vitæ malis exagitatus illius miſeriis & ærumnis videtur maledicere, quæ, cùm ad fruendum breviſſimis atque vaniſſimis voluptatibus breviſſima & momentanea exiſtat, ſed ad patiendum atque dolendum longiſſima, & accommodatiſſima eſt) *ecce menſurabiles*, dodrantales, quatuor digitorum (*poſuiſti dies meos*) pro ternis vel qua ternis

Ita, que ſi fuerca el hablar. Iſa. 26. 1. — *Simile.* — *Gemitus, et ſuſpiria nō pugnant cū fortitudine* — *Pſ. 38. illuſtratus paraphraſi. Pſ 38.* — ** Determiné me de guardar la lengua.* — ** Echème una mordaza, y freno. para callar como una beſtia.* — ** No hablè ni bueno ni malo; bien ſe me que, pero callelo.* — ** Quanto mas vezes dentro del pecho mi dolor, mas ſe abivava mi fuego.* — *Jer. 7. 1 v.*

Olympiod. Sennor perdonadme el atrevimiento

ternis vitæ diebus, non ſemel, ſed millies moriendi à nobis vectigal exigitur: illud verò extremi fati vectigal nullo pretio redimi poteſt) *& ſubſtantia mea tanquam nihilum ante te*; *Verumtamen univerſa vanitas* (univerſitas vanitatum) *omnis homo vivens* (quantumvis homo vivens ſit omnis, totus, perfectus, conſummatus, rex, omniumque ſublunarium bonorum aggregatione perfectus.) Vides hic David, ſicut, & Job abjectiſſimè de vita præſenti loqui, deque illius ſplendore: ſubeſt hoc loco *Sella*; videlicet, ſignum ibi ſubſtitiſſe cantores, & tum contentiori voce, tum etiam ſilentio facto ſignificaſſe audientibus rem hanc eſſe omni conſideratione digniſſimam. Tandem poſt multa concludit explicato effectu ſenſitivæ partis, *Remitte mihi, ut refrigerer, priuſquam abeam, & ampliùs non ero*; propterea ceſſa a me: cohibe ultricem manum iſtam tuam; leniter, remiſsè mecum agito; ut reficiam me, lætiuſque moriar, nam brevi faceſſam, deſinamque eſſe inter mortales, qui penè jam mortuus ſim. Hominem igitur ſuſpiria hæc produnt, an verò eadem ſint hominis verè ſapientis deinceps explicandum.

Sella quid ſignificet.

SECTIO VII.

Jobum, judicio etiam rationis vitæ mala à bonis ſecernere, ſapienterque præſcindere.

1 *Voluntas ſemper fertur in bonum: actus, quo deteſtamur malum, bonus eſt: exempla ex ſacris.*
2 *Judicio & ratione ſubtili opus eſſe ad ſeparanda mala à bonis: explicatus Eccleſiaſtici.*
3 *Diverſa de præſenti vita conſiderationes ex ſacris:*
4 *Scientia unam rem partiendi in diverſas, & contrarias conſiderationes docetur: in Scripturis exempla plura: explicatus Canticorum locus.*
5 *Illa arte Dæmon abutitur, ut nos decipiat.*

1 *Voluntas fertur in bonum.*

HAnc ſoæ vitæ deteſtationem ad ſingularem quoque Jobi ſapientiam pertinuiſſe operæ pretium fuerit oſtendere. Id autem ex Philoſophia, atque Theologia repetendum, eum actum voluntatis, qui præciſè feratur in deteſtationem alicujus mali, malum inordinatumve eſſe non poſſe; namque rectæ voluntati, & recta ratione ductæ malum, qua ratione malum eſt, placere nonquam poterit, quare ſapienter D. Hilarius ſuper id Pſal. 119. *Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt*: docuit eum actum bonum eſſe, & à ſanctis viris non ſemel uſurpatum; in quam rem adducit hunc Jobi locum; & ſimilem Jerem. 20. & illam precationem Dominicam, *Adveniat regnum tuum*; & Paulum *cupientem diſſolvi, & eſſe cùm Chriſto*; & Salomonem dicentem, *Laudavi magis mortuos, quàm viventes*: quibus omnibus locis mortis ingens bonum ingentibus vitæ malis præfertur: illud laudatur, & hæc maledictis configuntur. Huc etiam pertinet, quòd Rabanus Jerem. 20. tum illum Jeremiæ, tum hunc Jobi locum ad id refert, quòd melius ſit non eſſe, quàm malè eſſe; quare ſecundum rectam rationem mors præfertur vitæ miſeræ; de quo plura poſtea. Ergo hæc Jobi lamenta non ſolùm ex affectu ſenſitivæ partis, ſed ex cogitata ratione & deliberatione proficiſci, exiſtimare poſſumus cum Cajetano: hujuſmodi rationalis affectus requirit acutum, & ſubtile mentis judicium, quod unam & eandem rem ſcindere, & partiri poſſit in plures conſiderationes; quo videtur alluſiſſe ipſe Job, cum cap. 19. reſpondet amicis, illum deſipere, & ineptire exiſtimantibus, *Si ignoravi,* * *mecum erit ignorantia mea*: in quam rem convenit id Eccl. 1. *In theſauris ſapientiæ ſignificatio diſciplinæ; execratio autem peccatori, cultura Dei*: id eſt inter pretioſiſſima ſapientiæ monilia illas in primis ſententias numerari debere, quæ ex una parte falſæ videntur, obſcuræ, & intellectu difficiles, ex altera verò ſapientiæ cujuſdam reconditæ tenuem, & ſubtilem tantùm ſignificationem, & ſpeciem præbent: has autem ſententias averſantur peccatores ſtulti, quòd timore Dei deſtituantur; qui illis patefaciat theſauros, divitiaſque ſapientiæ: vides hic ſententias Jobi valdè obſcuras, ſed profectò quæ ſignificationem quandam ſapientiæ, acutique in præſcindendo judicii argumentum præbeant, quod ſtulti non callent; ſapientes verò commendant, atque ſuſpiciunt. Quòd autem humana vita non una tantùm conſideratione, aut uno tantùm affectu proponi poſſit, inde naſcitur, quòd nihil ſit in hac vita undequaque beatum, nihilque omnibus numeris miſeris miſerum: quare ſapienter à Cicerone dictum eſt, *Multa ſunt incommoda in vita, ut ea ſapientes commodorum compenſatione leniant*: quod illud eſt, *In die bonorum non immemor ſis malorum, & in die malorum non immemor ſis bonorum*. De præſentibus enim tam malis, quàm bonis accipiendum eſt: ex utrorumque enim comparatione & ſocietate afficitur moderatus quidam vitæ amor: quod etiam Plutarch. docuit de tranquil. Animi. Si verò vel per ſe bona, vel mala per ſe conſiderentur, jam tunc multiplices, atque inter ſe contrarii affectus excitantur in animo: ex malorum conſideratione, & ſenſu, Paulus *cupit diſſolvi, & liberari de corpore* * *mortis hujus*, id eſt de mortali corpore, lethalibus quoque ærumnis expoſito; genus enim quoddam mortis eſt, hujus mortalis corporis carcere includi: ex conſideratione verò bonorum vitæ, *non vult expoliari, ſed ſupervestiri*. Non aliter Jobus modò mortem, modo vitam precatur ſibi, ac deprecatur ſimul; jam poſtulat concedi ſibi, *ut revertatur oculus ſuus, ut videat bona*; ſtatim natalem incuſat diem, *qui non abſtulit mala ab illius oculis*; jam petit, ut remiſsè cum illo & leniter agatur, ut refrigerii aliquantulum ſumere liceat, *Parce*, inquit, *mihi Domine*; jam ſtatim conqueritur, quòd diutiùs vivere permittatur. *Si flagellat, occidat ſemel, & non de pœnis innocentum rideat*: & rurſus, *Elegit ſuſpendium anima mea*.

Hilar. ſup. Pſ. 119. 5.
Jer. 20. 14.
Matt. 6. 10
Luc. 11. 16
Phili. 1. 56
Eccl. 4. 2.
Rabanus.
Lamentationes Job ex ratione præmeditata.
Caietan.
2
Cap. 19. 4.
* *Paraceon quo deſueram, puer yo me entiēdo.*
Eccl. 1. 29.
3 *Vulo naſtur diver, bumana vita conſideratio*
Cicer. 1. de nat. Deor.
Eccl. 11. 27
Plutarch.
Diverſa vitæ hujus cōſiderationes & inter ſe contraria.
Rom. 7. 24
* *Quo es una muerte, bivir en eſte cuerpo.*
2. Cor. 5. 4
Job 7. 7.
Job 3. 10.
Job 7. 16.
Job 9. 23.
Job 7. 15.

Se ne quis exiſtimet hac in eadem re unam rationem ab alia præſcindendi, & abſtrahendi ſcientiam inventam potiùs à nobis eſse ſubtiliter & curioſè, quam uſu & exemplis Scripturæ ſacræ comprobatam: age paucis illam confirmemus; Illa certè uſus eſt Chriſtus dominus, *dum propoſito ſibi* (ante mentis oculos ſeparatimque conſiderato) gaudio (quod proventurum ſibi ex paſſione erat) *ſuſtinuit crucem confuſione contempta*: quaſi dicat, in ſuæ gloriæ ſplendorem oculos defixit, miſeriarum recordatione procul depulſa, quamvis utrumque ſimul in una re conjunctum videretur: in ipſa verò acerbiſſima paſſione ita inferioribus animæ viribus univerſam illam malorum atque dolorum cohortem objecit, atque propoſuit, ut ſeparata omni ſolatiorum ope, & conſideratione, illum oppugnarent ad uſque vitæ tædium, & ſudorem ſanguineum. Hanc quoque dividendi, & ſeparandi ſcientiam ſanctæ Eccleſiæ ineſſe tres Patres apud Theodoretum colligunt ex illo Cant 7. *Venter tuus ſicut acervus tritici, vallatus liliis*; ajunt enim Imaginativam dici ventrem; nam ſicut is ciborum ſuccos miſtos cum rebus ſuperfluis continet, deinde inutilibus rejectis; quod utile eſt exprimit, & tranſmittit in alias corporis partes; non aliter imaginativa rerum multarum, inquit, viſibiles ſpecies cum rationalibus continet, donec per cogitationem, & ſcientiam quod dubium, & inutile eſt ſecernatur; quod utile, & rationale, tranſmittatur ad mentem; proptereaq; acervo tritici comparatur, in quo triticum, atq; paleæ, commiſta ſunt, donec grana ſecernantur a paleis ventilabri opera, & ſeparetur, rejiciaturq; inutile; ſed hæc tamen ſecernendi, & ventilandi ratio, niſi tranquilla, & quieta mens ſit, rectè effici non poteſt, propterea enim comparatur acervo tritici vallato liliis; nam lilia tranquillitatem ſignificant, quæ *neque nent, neque ſerunt, neque ſolicita ſunt, & tamen Deus illa veſtit*. Hac ſapientia inſtructus Paulus ait. *Non eſt nobis colluctatio adverſus carnem, & ſanguinem* (licèt quidem cum hæreticis infeſtiſſimis res illi eſſet) *Sed adverſus principes, & poteſtates tenebrarum harum*; nam malitiam dæmonis incitantis, & peccatum hæreticorum, adverſus quæ pugnabat, ſeparat à carne, & ſanguine, id eſt, ab ipſa natura, quam minimè oderat. Quid, quòd hanc etiam præſcindendi, & unum ab altero abſtrahendi ſapientiam dæmon convertit in artem nocendi; nam cum virtutis bona atque divitiæ conjuncta ſint cum multis, ſummiſque difficultatibus, alterum ab altero ſeparat; & ut Sapien. cap. 4. dixit, *Faſcinatio nugacitatis obſcurat bona*. id eſt tegit, diſſimulat, occulit pulchritudinem virtutis; ſolaſque difficultates ſenſui proponit, quæ nos deterreant: non ſecus atque Balac Moabitarum rex dum pertraxit Balaam in locum unde *partem Iſrael videret, totum autem Iſrael videre non poſſet*, ut inde malediceret; ne ſi univerſum exercitum pulchre diſpoſitum cerneret, ſua pulchritudine & conſpectu jucundiſſimo maledicentis animum temperaret, atque deliniret; è contra verò idem ipſe malitioſus hoſtis peccati obſcurat mala, ſolamque voluptatem illuminat, atque proponit, ut nos ineſcet; nam cùm miſerè divexemur, & vapulemus per mundum ſæviſſimum, verberum tamen, & moleſtiſſimarum pœnarum oblivio.

4 *Scientia dividendi unam rem in multas cōſiderationes Ad Heb. 12. 2.*
Tres Patres apud Theodoretum.
Imaginativa ventri ſimilis.
Lilia, tranquillitatis, ſymbolum.
Cant. 7. 1.
Matt. 6. 28
Luc. 12. 27
Ad Epheſ. 6. 12.
5 *Dæmō abutitur hac præſcindēdi ſcientia.*
Sapie 4. 12.
Nu. 23. 12.
Exod. 6.

nem nobis iniicit, ſolumque ſtatuit ante oculos ollas carnium, cæpas, allia, ut ſuadeat reditum in Aegyptum.

SECTIO VIII.

Ex perfecta in Deum charitate Jobi querelas proficiſci.

1 *Paradoxum: Qui iraſcitur, amare. Duo actus in Appetitu. Ira permiſta amori. Amantium iræ.*
2 *Jobi querimonia ex charitate. Amantium nota in Job. Amoris nomen ex humanis ad divina.*
3 *Jobi querimonia cum prophanis collata: multa ex Poetis: & multa amantium voces, atque varia forma.*

HOminem fuiſſe Jobum, atque ſapientem ex gemitu, vocibusque confirmavimus: nunc qua ratione ex iiſdem illius in Deum ardentiſſima charitas, & vitæ ſanctitas probari poſſit, agendum eſt; & quod paradoxum videatur, & à communi ſenſu alienum, qui vehementiùs conqueritur, & iraſcitur, certiùs atque ardentiùs amare. In hujus rei explicatione ponendum eſt ex Philoſophia, in Appetitu, qui amoris ſedes eſt, duas eſſe partes, aut facultates, Iraſcibilem, & Concupiſcibilem; quarum partium ſimiles alii actus traſferendi ſunt ad appetitum rationalem, iraſcitur enim, atque concupiſcit: cùm verò ejuſdem potentiæ, & facultatis actiones ſint ira, & amor, neſcio qua ratione inter ſe aliquando conſpirant, ut quantumvis repugnantes, atque contrariæ ſint, tamen cum illa amoris ſuavitate, atque dulcedine, iracundiæ amaritudo admiſceatur; charitatis blandimenta cum ardore quodam, & quaſi vindictæ cupiditate; amantis animi languor, & deliquium cum efferata quadam vi, & impetu irati animi; denique ex eodem pectore ſimul cum lenſſimis, & amantiſſimis verbis, lamentationes quoq; gemitus, querimoniæ, vociferationes acerbiſſimæ prorumpant: hinc illud in proverbium abiit, *Amantium iræ*; tum quòd has excitare ſoleat amor; tum quòd ab amore excitatæ amorem redintegrent, atque diuturnæ conſuetudinis tædium excutiant: & quod de parentis adverſus filium indignatione dixit Nazianzenus, de omnium amantium iris dici poterit, ſimiles eſſe flammæ ſtipulæ, quæ cùm celerrimè concipiatur & exurgat, celerrimè quoque extinguitur, & evaneſcit. Lucian. in dialogo Mercurii & Majæ, *Iracundi*, inquit, *ſunt qui amant*, & Dejanira conjugis Herculis amantiſſima.

Qui iraſcitur, amare: qui amat, iraſci.
In appetitu duo actus.
Ira, & amor conjuncti.
Amantium iræ.
Parentum ira. Naz. orat. ad Vitalia.
Lucianus. Seneca.

Magnus dolor iratus amor eſt.

Certè Sponſæ non vulnera, non plagæ à cuſtodibus acceptæ, ſed amoris vis gemitum, & clamorem extorquent; & nihil aliud renuntiari ſponſo jubet, quàm quòd amore langueat: neque verò minùs ſe amabilem Deus præbet, cùm plagis, & ærumnis nos afficit, quam terribilem, dicente in hanc ipſam rem Eccleſ. 2. *Secundum magnitudinem ipſius, ſic & miſericordia illius cum ipſo eſt.* Quare ſæpè Job Deum timet, nunquam verò non amat: huc pertinere lamentationes Jobi. Chryſoſt. & Polychr. exiſtimarunt in præfatione Catenæ. & Chryſ. c. 2. refert ad perfectam in Deum charitatem, & filialem confidentiam: explicuit verò eleganter Nicet. in protent. c. 7. *Anxio*, inquit, *metu poſito, & vehementi erga Deum charitate incenſus, apud Deum, qui iudex eſt integer & incorruptus, cauſſam dicit; hæc verò nec duriò, aſperive hominis verba ſunt, ſed quaſi filii oratione apud patrem utentis confidentius*: nimirum hæ ſunt amantium notæ; ratione & judicio cum eo, quem amas, velle contendere: ſigna amoris mutui in altero deſiderare; gloriari de amicitiæ lege nunquam violata; alterum inimicum dicere, crudelem, quem unicè diligas, & nihil minùs, quàm vituperatum velis; polliceri, fore ut perpetuò ames, quamvis non redameris. Hos omnes amantis animi affectus profert diſertis verbis Jobus, atq; ejuſmodi acriores & concitatiores querelas veriſimilè ab amoris impotentia elici teſtantur pleni poetarum libri: ſed illos corrumpunt tamē, dum in materia parùm honeſta conſtituunt; hos ego dico (ut Philoſophorum more dicam) materiam ſenſibilem concernere; ſed ad noſtrum inſtitutum declarandū conferent, ſi à materia ſenſibili abſtrahantur, & in materia intelligibili, atque rationali collocentur: nam quod ad affectus attinet, veriſſimos ſanè, & naturales amoris affectus exprimunt: neque verò ad divina declaranda indignum eſt ut amoris nomine, aut amatoriis poetarum carminibus, ubi res exiget, utamur; id quod Dionyſ. c. 4. Divinorum nominum facit, contendens potiùs amoris nomen in divina convenire, & ex ſimilitudine quadam ad corporalem translatum eſſe. *Turbę*, inquit, *nequaquam capientes uniforme illud amatoria in Deo appellationis, pro infirmitate ſua, ad dividuum & corporalem, diviſumq; delapſæ amorem ſunt, qui verus amor profectò non eſt, ſed imago potiùs, ſeu magis à vero amore prolapſio:* pauloque ante dixerat, *Non ergo metuamus hoc amoris nomen, neque nos perturbet ullus, ſermo, terrorve concutiat:* & elegantem adducit Scripturæ locum, in quo honeſtiſſimus amor cum impuro, & obſcæno comparatur 2. Reg. 1. *Doleo ſuper te frater mi Jonatha decore nimis, & amabilis ſuper amorem mulierum:* quid, quòd ea etiam quæ cum impuro amore conjuncta fuere, ſuæ erga Sponſam Eccleſiam charitatis figuras & imagines fuiſſe, Deus voluit; David videlicet cum Berſabe adulterium, ſic explicante Aug. & Greg. & Salomonis effuſus amor in tot Reginas, concubinas, & adoleſcentulas, quarum non erat numerus; in quo licet peccaverit Salamon, tamen Chriſti cum Eccleſia, & cum fidelibus ardentiſſimam conjunctionem præfiguravit.

Cant. 2. 5.
Eccl. 2. 23
2 *Chryſoſt. Polychron. Nicet.*
Amantium acio.
Amoris nomen ad divina declaranda tranſlatum.
Dionyſ.
2. Reg. 1. 19
2. Reg. 12. 4.
Auguſt.
Gregor.

Sed jam ex profanis Jobi charitatem declaremus: certè cum amore ille loquebatur.

3
Tibul.

Quid tibi ſævitia mecum eſt? an gloria magna eſt,
Inſidias homini ſuppoſuiſſe Deum?

Simillimum id. cap. 13. *Contra folium quod vento rapitur, oſtendis potentiam tuam & ſtipulam ſiccam perſequeris?* & cap. 7. *Quid eſt homo quia magnificas eum, aut quid apponis erga eum cor tuum?* & cap. 14. *Dignum ducis ſuper huiuſcemodi aperire oculos tuos?* *Job 13. 25* *Job 7. 17.*

Sed, quod ad accuſationem crudelitatis attinet, hæ illæ ſunt perditæ amantium querimoniæ, quibus non ſolùm faſtidioſos amatores ſævitiæ incuſant, ſed ipſum etiam amorem, ut Damon. *Job. 4. 3.* *Jobi lamenta cū aliis Poetarum prophanorū collata.*

Nunc ſcio quid ſit amor, duris in cotibus illum
Iſmarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes
Nec noſtri generis puerum, nec ſanguinis edunt.

Virg. Eclog. 8.

Imitatus ſanè Virgilius Theocritum in 3. Eidil. *Theocrit.*

Nunc ſcio quid ſit amor, & quam grave numen amanti,
Mater eum in ſylvis nixa eſt, aluitque leæna.

Illud jam vehementius.

O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas?
Nil noſtri miſerere, mori me denique cogis?

Eadem propè legas c. 30. *Clamo ad te, & non exaudis? ſto, & non reſpicis me? mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tuæ adverſaris mihi; ſcio quia morti trades me.* *Job 30. 20*

Sed neque morte certiſſima deterreri ab amando illud ſignificat amantis Reginæ,

Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam
Nec moritura tenet crudeli funere Dido,
Crudelis quid?

Aeneid. 4.

Sed ſtatim,

Non tamen Aeneam, quamvis male cogitat, odi;
Sed queror infidum, queſtaque peius amo.

Ovid.

Huc illud c. 27. *Juſtificationem meam, quam cœpi tenere, non deſeram.* Quaſi dicat, in meo diligendi inſtituto perſeverabo in perpetuum, etiamſi non redamer: & id. cap. 13. *etiamſi me occiderit, in ipſo ſperabo.* Quoties verò amor perfidiam invenit amanti? quale eſt id. *Job 27. 6.* *Job 13. 15.*

Diſſimulare etiam ſperaſti perfide tantum
Poſſe nefas? tacitusque mea decedere terra?

Aeneid. 4.

Hoc verò id olet cap. 10. *Nunquid bonum tibi videtur, ſi calumnieris, & opprimas me opus manuum tuarum, & conſilium impiorum adiuves?* *Job 10. 3.*

Quam verò doleat acriter purus, ſyncerusque amor repulſam paſſus, cecinit Oenone. *Ovid.*

Quis Deus oppoſuit noſtris ſua numina votis?
Ne tua permaneam; quod mihi crimen obeſt?
Leniter ex merito quidquid patiare ferendum;
Quæ venit indignè pœna dolenda venit.

Accinit Job. *Quantas habeo iniquitates, ſcelera mea, atque delicta oſtende mihi:* & iterum. *Non peccavi & in amaritudinibus moratur oculus meus?* rurſus, *Cur abſcondis faciem tuam, & arbitraris me inimicum tuum?* nec non id capit. 6. *Ecce non eſt auxilium mihi in me.* Quod Chryſoſtomus ad Deum refert, declaratque Jobi ſenſum & doloris magnitudinem uſus ſimilitudine impuri amoris: ſic ille ait; *Si nec vivendum ſibi eſſe ampliùs putant ii, qui mulierum amoribus eculcerati, ab illis contemni ſe animadvertunt, quę res amatoribus ęgritudinem affert intolerabilem; anima, quæ erga Deum charitate vulnerata eſt, quanta fuerit ægritudo ſi non ampliùs eum ſibi adeſſe arbitretur?* *Job 13. 23* *Job 17. 2.* *Job 13. 24* *Job 6. 13.* *Chryſoſt.*

Quid

Digitized by Google

Quid, quòd cùm Deum dicat ſibi ex amiciſſimo hoſtem atque crudelem redditum, illius tamen ad judicium atque tribunal ſæpè provocat, in quo ſuam illi probet vitæ juſtitiam, morum candorem, animi pulchritudinem, quò magnam ſuæ cauſſæ fiduciam ſignificet ſub adverſo judice; amantiū inſtar, qui ſuos amatores quamvis iniquos, quamvis non ſatis bene affectos, quamvis faſtidioſos, in cauſſa ſuæ formæ atq; pulchritudinis, judices conſtituunt; uti canebat Corydon.

Nec ſum adeò informis, nuper me in littore vidi,
Cùm placidum ventis ſtaret mare; non ego Daphnim.
Judice te, metuam.

Quis, inquit Job, det mihi, ut veniam uſque ad ſolium ejus? ponam coram eo judicium, ut ſciam verba quæ mihi reſpondeat, & Virg. Eclog.
intelligam quid loquatur mihi.

2\. Quod verò ſe nunquam noctu quieſcere ſæpè conqueritur, dolorem quidem exaggerat, ſed neſcio quid eum amore conjunctum ſonat: namque illud frequenter amatores jactant, nequaquam ſe mutari vicibus; neque cæteris quieſcentibus, quieſcere; qualem pingit poeta.

Nox erat, & placidum carpebant feſſa ſoporem
Corpora per terras, ſylvæq. & ſæva quierant
Aequora &c.
At non infelix animi Phœniſſa, nec unquam
Solvitur in ſomnos, oculis ve aut pectore noctem.

Virg. 4. Aen. Et in eandem ſententiam Catullus

Jam nox æthereum nigris emenſa quadrigis
Mundum, cæruleo laverat amne rotas.
Nec me ſopierat menti Deus utilis ægra.
Somnus ſollicitis deficit ante domos.

Catul. *Cùm dormiero, inquit Job, dicam quando conſurgam? noctem vertunt in diem, & rurſus poſt tenebras ſpero lucem.* Non aliter dicebat ille, nequaquam ſe meliùs habere Sole occumbente, & æſtu remittente, bobusq. ceſſantibus à labore.

Aſpice, aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci.
Et Sol decedens creſcentes duplicat umbras;
Me tamen urit amor, quis enim modus adſit amori?

Vir. Ecl. 2. Dolos quoque, & (ut ita dicam) calumnias & diſſimulationes Dei ſe bene callere oſtendit, *Licet hæc, inquit, celes in corde tuo, ſcio tamen quòd univerſorum memineris*: ad amorem id quoque pertinet.

At regina dolos (quis fallere poſſit amantem?)
Præſenſit.

Amantium nota initia amoris ex alto repetit: id quod & apud Ezechielem inſidæ ſponſæ objicit Deus. *Tranſiens per te* Virg. 4.
vidi te conculcari in ſanguine tuo, & expandi amictum meum ſuper te: & in Canticis. *Sub arbore malo ſuſcitavi te.*

Eodem ſpectat, quòd velit Deus pro amoris ſigno repeti à ſua ſponſa amoris initia. *Amodo, inquit, voca me pater meus es tu, & dux virginitatis meæ*: non diſſimile id,

Ezec. 16. 8. *Sepibus in noſtris parvam te roſcida mala,*
Cant. 8. 5. *(Dux ego noſter eram) vidi cum matre legentem*
Jere. 3. 4. *Alter ab undecimo tunc me jam ceperat annus,*
Ut vidi, ut perii.

Vir. Ecl. 8. Job ſua cum Deo benevolentiæ & conſuetudinis priſtinæ tempora revocat in memoriam. *Quis mihi tribuat, ut ſim juxta menſes priſtinos, ſecundùm dies, quibus Deus cuſtodiebat me? quando ſplendebat lucerna eius ſuper caput meum, & ad lumen eius ambulabam in tenebris; ſicut fui in diebus adoleſcentiæ meæ,* Job. 29. 2.
quando ſecretò Deus erat in tabernaculo meo. Ergo jam nos dociles, attentos, benevoloſque lectores atque auditores poſtulat ad Jobi orationem; quam dolor eum neceſſitate quadam, & vehementia extorquet Sapientia ſubtiliter & ornate componit, divini Amoris flamma acriter & animosè incitat, & accendit.

Verſ. III. Pereat dies in qua natus ſum, & nox in qua dictum eſt, Conceptus eſt homo.

1 *Natalem diem maledici à Jobe de quo quædam ex prophanis.*
2 *Diem perire multipliciter exponitur: affectus circa impoſſibile.*
3 *Imperativus pro Optativo in Scrip.*
4 *Quorſum diei tribuatur nativitas, varia rationes. Lucina dea: Dieſpiter.*
5 *Nocti cur tribuatur conceptio. Explicatur Sapiens. Corpus habet appellationem tenebrarum.*
6 *Vulgatus defenditur. Secundu coniugatio. Hebræorum quomodo exponenda, dici pro fieri.*
7 *Maſculi nativitas auſpicatior. Explicatur locus Regū.*
8 *Jeremiæ maledictio cum Jobi lamentatione comparata.*

PEreat dies. Ab ipſo primo ſuæ vitæ exordio inauſpicato rectè auſpicatur omnium vitæ malorum enumerationem, 1 *Natalis*
atque execrationem. Natalis vero dies apud nationes omnes *dies apud*
ſemper habitus fuit dignus religioſo cultu, ſacrificiis, epulis *Romanos.*
lautioribus; Romani quidem nullo die lautius vixerunt, aut ludis ſe magnificentioribus oblectarunt: fuit enim eorum dierum celebritas, non ſecus atque Deorum, ut ſcribit Macrobius. 1. Saturn. c. 16. apud Perſas etiam teſte Herodoto magna dierum natalium religio; eandemque apud Ægyptios viguiſſe, convivium Pharaonis ſuo natalitio die, Gen. 40. probat; & apud Palæſtinos illud alterum Herodis Matth. 14. Ab hac vero, & communi lege, & conſuetudine lætandi, excipiendi ſunt Gaditani, referente Philoſtrato, & Thraces auctore Herodoto; & Gymnoſophiſtæ, & Brachmanes apud Stobæum; qui in lucem editos infantes lachrymis, mortuos verò lætioribus cantibus proſequebantur: quò ſe igitur ab illa etiam conſuetudine ſubducat Job, natalem execratur, & nigro notat lapillo diem; optatque ut pereat: quod quidam exiſtimant nihil aliud eſſe, quàm ſi diceret infauſtum illum, ominoſum. Sed certè plus aliquid poſtulat verbum *perennai*, quod in fronte eſt *Abar*, mortemque, & interitum affert; alii ad emboliſmum, & intercalationem referunt, ita ut non ille fixus; ſingularisq. nativitatis dies, ſed quicunque alius annuis converſionibus rediens natali illi primò reſpondens, cenſeatur intercalaris, inſititius, non naturalis, dignus qui ex cenſu & numero dierum expungatur, & pereat: ſimilis videtur illa locutio Num. 6. cùm jubetur Nazaræus, coram quo ſubitò quiſpiam mortuus fuerit, caput illicò radere, ita tamen, *Ut dies priores irriti fiant, quoniam pollutu eſt ſanctificatio eius*; id eſt, ita ut priores dies non numerentur, non computentur (*que no valgan, ni entren en cuenta*) Hebr. ut cadant ſupple, de numero dierum. Onkelus legit, *Dies priores inutiles erunt* (*no ſirvan de nada*) *Naphal* eo loco cadere, aut profugere etiam ſignificat; fugiant, dilabantur: ſed neque ſenſus hic omnino quadrare poteſt; namque pars ſequens, quæ de nocte conceptionis agit, ſingularem quandam noctem deſignat; quare etiam ſingularem & præfixum alium nativitatis diem poſtulare videtur. Ergo optare ut dies ille pereat, ex illo genere actuum eſt, quos Ariſt. 3. Ethic. & Theologi dicunt eſſe circa impoſſibilia, & procedere quaſi ex conditione præſuppoſita, Vellem, ſi poſſibile eſſet, neque me natum, neque diem quo natus ſum, mundo illuxiſſe; ut negato tempore nunquam poſſet nativitas contingere: itaque, quoad fieri poſſit, pereat, aboleatur illius memoria oblivione ſempiterna: quod autem ait Greg. cap. 7. perire diem, non ſignificare optare ut non ſit, ſed ut male ſit, *Aliter enim*, inquit, *non poſſet amaritudine involui, quod poſtea dicit*: hoc, inquam, nihil obſtat his quæ diximus, namque utrumque perinde impoſſibile eſt, aut præteritum diem non fuiſſe, aut involvi denuò poſſe amaritudine; & dolens animus diverſa & interdum contraria maledicta congerere in eandem rem ſolet, ut illi ſuggerit ardor & ira. Imperativus autem iſte optantis eſt, quē Scripturæ morem obſervavit Orig. hom. 1. in Cant. ſicut, & id, *Oſculetur me*, O utinam; & id, *Sanctificetur nomen tuum*; O utinam ſanctificetur, & ſexcenta alia. Futurum verò, quod eſt in exemplari, his optativis æquivalet; ſicut & id Pſal. 5. *Lætentur omnes qui ſperant in te, in æternum exultabunt* (exultent, ò utinam perpetuò) *& habitavit in eis* (habita, precor, in illis, ceu in tabernaculo, habitationem iſtam tua umbra protege) Hinc verò videas hæc omnia ad vitæ tædium pertinere, quæ ex primordio illo, primaq. luce derivata eſt; quare mortis tenebras amat: Simile id Octæi Herculis mortis votum,

Macrob. Herodotus in Euterpe.

Philoſtrat. li. 5. de vita Apollonii. Herodo. i. a Terpſichore Stob.

2 *Quid ſit diē perire.* אבר *Reſtituor prima expoſitio.*

Perire diē ad emboliſmum pertinere.

Num. 6. 12 Onkelus. נפל

Secundu expoſitio non trahatur.

Vera expoſitio.

Affectus circa impoſſibile.

Ari. 3. Eth. Greg. expēditur.

3 *Imperativus pro optativo.*

Origenes. Cantic. 1. 1 Matth. 6. 9 Pſ. 5. 12.

Converte Titan clarè anhelantes equos,
Emitte noctem, pereat hic mundo dies,
Quo moriar; atra nube inhorreſcat Polus. Sene. in Octeo. act. 4.

Dies in qua natus ſum. Hujus ſententiæ ſenſum quidam confundunt cum verſic. 6. ſequenti, ſed perperam, ut inde conſtabit: nunc ex Alberto notandum diei nativitatem tribui, nocti conceptionem; quòd noctis frigiditas valeat ad retinendum conceptum ſemen, diei verò calor ad excludendum fœtum: ſed hoc tamen non eſſe omnino verum D. Athanaſius docet quæſtione vigeſima octava ad Antiochū ex ipſa experientia; namque major hominum pars noctu naſcitur, noctu etiam moritur: at Divus Thomas exiſtimat diem nativitatis dici quòd Job die natus fuerit, & quod diuturna nativitas auſpicatior habeatur. Sed exiſtimo diem natalem dici, tempus horamve nativitatis, quæcumque illa ſit, nocturna, aut diurna: cùm enim plures nocte naſcantur, in lucem tamen dicuntur edi, & nunquam natalis nox, ſed natalis ſemper dies

4 *Quorſum dies tribuatur nativitas.* Athanaſ. D. Thom. *Infantes, licet noctu naſcantur, in lucem e-*

I 2 dici-

duntur. *Lucina Dea.* *Auguſt.* *Cic.*

dicitur; quo ex tenebroſa alvo in vitæ uſuram infans excluditur. Propterea que Lucinam Deam finxit antiquitas (quæ eadem Juno erat, ac Juno Lucina vocabatur) quæ adiuvandis parturientibus, & in lucem ædendis fœtibus præeſſe putabatur, cujus meminit, Auguſti, de civitate Dei lib. 4. cap. 11. Cic. 2. de nat. Deorum: eò reſpexiſſe videtur Ovidius, cùm in Faſtis dicit,

Ovid. 2. Fauſt.

Grata Lucina dedit hæc tibi nomina lucus,
Aut quia principium tu dea lucis habes.

Dieſpiter. *Varro.* *Auguſt.*

Eademque ratione Dieſpiter colebatur, id eſt diei pater, ut interpretatur Varro, Jupiter videlicèt, quòd, ut Auguſtinus ſcripſit, exiſtimaretur partum perducere ad diem.

5 *Sap. 7. 2.* *Somnus fœtui elaborando.* *Conceptio hominis dicitur nox.* *Macrobius in ſom. Scip. cap. 12.* *Corpus mortale habet noctis nomen.*

Et nox in qua dictum eſt. Tenebræ & nox conceptioni locum præbent, quam ſolet ſequi opportunus ſomnus ſovendo ſemini, & fœtui elaborando: ut indicat Sapiens; *Decem menſium tempore* (videlicèt poſt novem expletos inchoato decimo, quod eſt optimum & maximè naturale tempus naſcendi) *coagulatus ſum in ſanguine ex ſemine hominis, & delectamento ſomni conveniente:* ſed prætereà habuit etiam hominis conceptio rationem noctis & tenebrarum apud veteres illos ſapientes Pythagoram, & Platonem, qui, ut Macrob. refert, duas eſſe mortes cenſuerunt, unam animæ, animalis alteram: per hanc abſolvi animam, & ad veras naturæ divitias, atque ad propriam libertatem remitti; per alteram verò, quæ vulgò vita exiſtimatur, animam ad quaſdam tenebras mortis, mortalis, inquam, corporis, impelli; habet verò in ſacro ſermone corpus tenebricoſi carceris, & ſepulchri nomen; ergo nox fuerit, *in qua conceptus eſt homo.*

6 *LXX.* *Tygur.* *Pagnin.* *Origen.*

Illud tamen, *In qua dictum eſt*, dupliciter accipi poteſt; primo cum Septuaginta legentibus, *Et nox in qua dixerunt;* ſupple nuntii: quò videtur reſpexiſſe Tygurina legens, *Nox in qua dixit nuntius*, & Pagn. *Nox, qua pater dixit*; alii, qua quis dixit: Orig. quoniam conceptum pro nato accipit, ait, *Dictum ab obſtetrice*: ſed commodiùs & elegantiùs, ut tribuatur vox noctù more poetico, & juxta Hebr. non dixit (*la noche que pudo dezir*) tanquam teſtis non cæca, ſed oculta conceptionis. Latious interpres leniter atque Latinè, & quod pro cujuſque palato ad plura referri poſſit, *In qua dictum eſt*: & quidem multò, quàm alii hebraizantes, ſapientiùs atque veriùs: nam quædam ſunt in Hebræo activa, præſertim in ſecunda conjugatione, quæ debent paſſivè & imperſonaliter exponi ſicut Geneſ. 15. *Reputatum eſt illi ad juſtitiam*. in Hebr. reputavit, & Iſa. 7. *Et vocabitur nomen ejus*, in Hebr. vocabit. Pſalm. 86. *Nunquid Sion* (Sioni in tertio caſu) *dicet* (id eſt dicetur) ſic etiam hoc loco, *Nox dixit*, vel *nocti dixit*, non indiget ſuppoſito; perinde enim eſt ac, *in qua dictum eſt*: niſi fortè *dictum*, hoc loco accipi poſſit pro ipſa re, quaſi diceret, nox in qua conceptus eſt homo ſicut & Propertius aliquando dixit,

Commoda-tur & decenſus vulgatus. *Secūda cōjugatio Hebræorū quomodo exponenda.* *Gene. 15. 6.* *Iſa. 7. 14.* *Pſal. 86. 5.* *Dici aut denūciari pro fieri.* *Proper. li. 4.*

Illa dies hornis cædem denuntiat agnis:

Id eſt in illa die mactandi ſunt. Nam ſicut verbum, ita etiam dictum, aut narratum, vel nuntiatum, pro re ipſa quæ fit, & nuntiatur, accipi poterit.

Tertia perſona pro prima.

Conceptus eſt. Quòd nunc de tertia perſona loquatur, cum in priori parte de prima dixerit *natus ſum*, ſenſum non variat: nam ſolet ſæpè Scriptura tertiam perſonam pro prima uſurpare, præſertim adjuncto *hominis* nomine; ſimile id cap. 7. *Militia eſt vita hominis*; cùm de ſe loquatur: de quo plura eo loco: ergo periode eſt, ac ſi dixiſſet; *Et nox in qua conceptus ſum. Homo. Gebber*, nomen ſexus & virtutis, maſculus, fortis, prævalens, quod benè quadrat, cùm de ſe loquatur; & cùm maſculi conceptio aut nativitas auſpicatior, atq; parentibus lætior exiſtat: quaſi dicat, Homo, vir, maſculus conceptus, natuſque ſum, ſed non ideò non infælicisſimus hominum: ſimile id 1. Reg. 4. cùm nurus Eli audito nuntio, quòd capta eſſet arca Dei, & mortuus eſſet ſocer ejus, & vir ejus, ſeptimeſtrem infantem peperit; *In ipſo momento mortis ejus* (videlicèt, ut deficientem recrearent) *dixerunt ei, quæ ſtabant circa eam, Ne timeas, quia filium peperiſti* (nihil mali metuas, quoniam maſculi partus non poterit non eſſe auſpicatus & fœlix) *quæ non reſpondit neque animadvertit* (videlicèt quem in mediis ærumnis natum videbat, non poterat non infælicem, & ad ærumnas natum judicare) *& vocavit puerum Jacbabod* (id eſt inglorium; ut interpretatur Joſeph. lib. 5. Antiquitat. cap. 16.) *dicens, Tranſlata eſt gloria Dei Iſrael, quia capta eſt arca Dei; & pro ſocero ſuo, & pro viro ſuo* Origenes *conceptum*, pro nato accipit & *Diem* atque *Noctem* pro eodem, ita ut eadem res in utroque hemiſtichio homonymis vocibus repetatur; ſicque poſtulare videtur locus ille Jere. 20. huic

7 גבר *Maſculi nativitas auſpicatior.* *1. Reg. 4. 19* *Joſephus.* *Origen.* *Jere. 20. 14*

ילד הרה

noſtro ſimillimus, in cujus utraq; parte de nativitate eſt ſermo; *Maledicta dies in qua natus ſum, & vir qui annuntiavit patri meo dicens. Natus eſt tibi puer maſculus*: ſed certè in Jerem. eſt verbum (*Jalad*) quod primæ conceptioni opponitur, & ſignificat naſci, aut parere; hic autem eſt verbum (*Harah*) quod ſignificat concipere, aut gravidare, & opponitur partui & nativitati.

Acerbior Jeremiæ, quam Jobi lamentatio. *D. Thom.* *Jer. 4. 13.* *Hieronym.*

Sed in hac duorum locorum comparatione, multò difficilior, acerbiorque videtur Jeremiæ locutio, cum non ſolùm diei, ſed nuntio nativitatis apertè maledicat: quamvis intelligi oporteat nuntio non ſimpliciter maledicere, ſed ea ratione, qua ad ſuas ærumnas relationem, aut conjunctionem aliquam habet, ut doctè eo loco notat D. Th. alii, minùs licèt leniter, non ex perſona Jeremiæ, ſed ex perſona aliorum impiorum illa dicta eſſe volunt; repræſentat enim per Mimeſim, quid ſibi imprecaturi forent impii, cum ipſe libertate jam & incolumitate, Dei beneficio, potiretur: ſicut & id cap. 4. *Væ nobis, quia vaſtati ſumus*: ex perſona populi dici, & intelligi debere ait Hieronym. & hunc ſenſum confirmare poteſt, quòd ante hujuſmodi execrationes gratias agit, quod Deus animam pauperis (videlicèt ſuam) liberaverit.

Vers. IIII. Dies ille vertatur in tenebras; non requirat eum Deus deſuper, & non illuſtretur lumine.

1 *Protractio tenebrarum calamitatis ſymbolum, ſicut perſeverat lux fælicitatis.*
2 *Eloab in ſingulari. Requirere iudiciale & forenſe.*
3 *Deum requirere ex iudicis officio creaturas omnes, & extorquere confeſſionem.*
4 *Requirere pro interrogare:* *Deus inſtar Regis requirentis aliquid novi quo de noſtro bono gaudeat.*
5 *Requirere, vehementer efflagiare. Feſtorum dierum inſtitutio. In lege natura Sabbatiſmus. Explicatus David, & Geneſis.*
6 *Requirere benevolentia & providentia. Explicatus locus Reg. & Pſalm.*

QVod de die, & de nocte propoſuerat, per artes exponit: *Dies illa*, quippe indigna, quæ luceret, debuiſſet abſorberi ſempiternis tenebris, vel, ne quid tam infauſtum & ominoſum haberet mundus, debuiſſet dies ille cum tenebris, tanquam cum re longè potiori commutari. In origine habetur, *Dies ille ſint tenebra*; id eſt viciſſitudo illa dierum, & noctium, quando Deus lucem diviſit à tenebris, non deberet huic diei concedi: durarent ſanè præcedentes tenebræ & nullum tempus infauſtæ luci relinquerent; vicem ſuam non perageret dies: execratio, & amplificatio infælicisſimæ diei, ex diuturnitate & protractione tenebrarum ſimilis Iſa. 13. *Obtenebratus eſt ſol in ortu ſuo*. Quid miſerius, quidve lugubrius, quàm cum deberet aurora ſurgere poſt ſtatas noctis horas, iterum renaſci tenebras, & efficere diei vicem? econtrà fælicisſimum, atque lætisſimum, cum deberet Sol occumbere, & ſortiri cum nocte vices, iterum ſolem reviviſcere, & renaſci; infrà cap. 11. *Quaſi meridianus fulgor conſurget tibi ad veſperam; & cùm te conſumptum putaveris, orieris ut Lucifer*, ergo, inquit, deterior illa mihi dies extitit, atq; inimicior tenebris ſempiternis, & quod de Aegyptiis tenebris Sapientia dicit, *Ipſi ſibi erant graviores tenebris*, hoc de ſe ipſo Job affirmat; Mihi mea vita, ego ipſe, à prima mei ortus luce gravior fui tenebris: quod enim de die, & de tempore dicitur, ad hominem, qui in tempore eſt, refertur, ut indicavit D. Tho. ſuperiùs adductus ex. 2. 2.

1 *Geneſ. 1. 4.* *Iſa. 13. 10.* *Job. 11. 17* *Sap. 17. 21.*

2 *Eloah nomen Judicis.* *Mar. 15. 34* *Janſenius.* *Quid requirere?* דרש *Pſ. 9. 35.*

Non requirat eum Deus, deſuper. Dei nomen hoc loco eſt, *Eloah*, in ſingulari, quod infrequens eſt in ſacro ſermone; frequentiſſimum in plurali, licèt ſingulari etiam uſus ſit Chriſtus Dominus in cruce pendens invocans *Eloi, Eloi*; ut rectè obſervavit Janſen. capitul. 143. Concord. eſt autem *Eloah* nomen judiciis efficacis, potentis: quod nomen hoc loco uſurpat, ut oſtendat ſe jure ac meritò maledictis laceſſere ſuum natalem diem, & reum agere apud ſupremum judicem, cujus incorruptum judicium, & æquitatem adverſus illum implorat. Requirere autem, quod in fonte eſt *Darus*, congruit cum judice; eſt enim aliquid, aut in aliquem inquirere ex judicis officio; forenſe verbum & judiciale. Pſal. 9. *Quæretur peccatum illius, & non invenietur*, id eſt, cùm inquiri cœperit de illius vita & moribus, abſcondet ſe impius, fugietq. & id Geneſ. 42. *En ſanguis ejus exquiritur*, id eſt, de Joſephi morte nunc poſt tot dies, quaſi ex judicis officio interrogatio, & quæſtio fit. Erit igitur ſenſus; Cùm dies ille fuerit adeò omino-

ominoſus, & ſua luce, vitáque indignus, non oportet ad examen, & judicium illum vocare, & quæſtione extorquere, quid in eo mali geſtum fuerit, & quantum injuriarum in illo acceperim; res enim conſtat omnibus; ſtatim igitur nulla inquirendi mora, nullo ſe defendendi ſpatio conceſſo, Deus illum condemnet, & de plano judicet.

3 *Deus judex requiret creaturas omnes in hominis cauſa.*

Eſt verò obſervandum ex hoc loco, Supremum, judicem requiſiturum eſſe creaturas omnes in hominis cauſa judicanda, ſuæ quæque teſtetur, quid homo judicio dignum egerit; quare requiret locum, tempus, dies, horas, momenta ſingula: ergo cum id, quod egiſti, aut cogitaſti, aliquando tandem egeris, aut cogitaveris, & dies, atque tempus requirenda ſint à Deo, judice, fieri non poterit, ut aliquid latere poſſit tuorum ſcelerum. Pſal. 99. *Poſuiſti iniquitates noſtras in conſpectu tuo, ſæculum noſtrum in illuminatione vultus tui*, id eſt, ſæculi, vitæ, operum noſtrorum tempus, & durationem coram tuis clariſſimis oculis, & conſpectu ſtatuiſti, ut quæſtionem ſubeant, & de hominis vita, moribus, & actionibus ſingulis interrogata reſpondeant. Sed dices Tempus, cùm oblivioſum ſit, atque conſummat, opprimatque res præteritas, ineptum erit ferendo teſtimonio, non minùs, quàm obliviosus quidam, delirus, & decrepitus ſenex. Reſpondet David, ideò temporis caliginem & oblivionem Deum conſtituere in illuminatione vultus ſui, id eſt, ad lucem & radios ſuorum oculorum luce ipſa lucidiorum, & abyſſum obſcuriſſimam penetrantium, ut ſi tempus clarè, & dilucide, & ſatis explicatè aut nolit, aut non poſſit præ oblivione reſpondere ad interrogata, Deus illuminet, lucem præferat, & memoriam excitat, ut repetere poſſit ea, quæ aliquando fuerunt; & tanquam ad lucernam fulgentiſsimam. *Illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtat conſilia cordium.*

Pſ. 99. 8.

1. Cor. 4. 5.

4 *Requirere pro interrogare.*

Deus inſtar regis, nuntia ex venientis pro vincii accipientis.

Deinde etiam *requirere* eſt interrogare, conſulere aliquem cujus exempla occurrunt paſsim: *requirere* itaque *diem*, erit interrogare; aut ab eo diſquirere, quid in eo boni geſtum fuerit. Videtur enim Deus, quem nihil latet, inſtar regis aut principis, qui provincias multas moderetur, nuntis accipere frequenter, & ex ipſis creaturis nuntiantibus quaſi cognoſcere quidquid novi uſpiam accidat; quòd illi lætitiam, & voluptatem afferre poſsit: rem ſimilem repræſentare videtur illi angelorum cœtus, 1. & 2. capite explicatus, cui præerat Deus, percontatus angelos unde veniſſent, quid novi vidiſſent, aut obſervaſſent; quaſi magnam voluptatem ex nobis captet, ſi læta illi & fauſta nuntia de noſtra ſalute; incolumitate, vitæ ſanctitate angeli perferant: ait itaque Job, *Hunc diem non* requirat Deus*; namque nihil boni, nihil læti ab illo accipiet; ſi enim diem luctuoſiſsimum interroget, & reſpondere compellat, infandum jubebit renovare dolorem.

** No ay pareq; preguntalle, pues ninguna coſa de bien que de cuitar ſea.*

5 *Requirere vehementer efflagitare.*

Deu. 4. 27.

Pſ. 21. 29.

D. Thom.

Tertiò, *requirere* à prædicta radice, ſolet eſſe in ſacro ſermone ſedulò & diligenter aliquid quærere, & quod habet Latinus ſermo, aliquid expoſcere, & efflagitare ardentiſsima votis, ſummo ſtudio: hinc dicitur Deut. 4. *Si toto corde quæſieris eum.* & Pſ. 21. *Laudabunt Dominum*, (non qui ſegniter aut tepide, ſed) *qui requirunt* (ardenter, ex toto corde, tota anima, omnibus viribus) *eum*: juxta quam vocis vim dupliciter poterit ſententia noſtra accipi; primò cum Divo Thoma, *ut non requiri diem* à Deo, ſit Deum non expoſcere eum diem, ut ſibi conſecretur, aut feſtus ſolemniſque inſtituatur, & libenter illum ad prophanos uſus concederet: ſtatutos enim & certos quoſdam dies Deus voluit ſibi dicari, atque ſanctos, ſacroſque haberi, vel in ſui, vel in alicujus accepti beneficii memoriam; atque dierum hujuſmodi obſervationis ſanctificationis ve rationem Deus exigit, atq; ſtudioſè requirit: erit ergo hæc Jobi ſententia; Is dies tot malis violatos, tot ærumnis pollutus, officiis ſacris aptus non eſt. Quorſum itaque funeſtum diem ſibi repoſcat Deus? *non* requirat illum*; præterea hujus diei obſervationem & rationem non requiras à me Deus; nam nunquam non erit mihi nigro notandus lapillo: neque verò huic ſenſui obſtat, quòd feſti potiſsimùm dies poſt Legem inſtituti, & obſervati fuerint, Job verò ante Legem vixerit; nam in omni ſempre lege feſtos quoſdam, & religioſos dies in Dei cultum inſtitutos fuiſſe credere oportet; neque non veriſimile eſt antiquos patres in lege naturæ, forte etiam Jobum ſabbathizaſſe; in univerſum enim hac de re videtur Eccleſiaſticus dixiſſe, cap. 33. dum illam quæſtionem de peculiarum quorundam dierum celebritate proponit, *Quare dies diem ſuperat, & iterum lux lucem à Sole?* id eſt, cum idem ſol dies omnes efficiat, quare unus eſt altero celebrior? cum omnes luces ejuſdem naturæ ſint, quare una lætior eſt, jucundiorque affulget quam alia? Reſpondet; *A Domini*

Dierum feſtorum inſtitutio.

** No ſea aſſi. [illegible] Dios aeſte dia, ni lo meta en ſu caſa, nile obra la Ygleſia.*

Feſti & ſacri dies in omni lege.

Antiquos patres in lege natura ſabatizaſſe.

Eccl. 33. 7.

ſcientia ſeparati ſunt: nam Geneſ. 1. dicuntur, *luminaria facta* ut eſſent *in * tempora*, ſtatuta, & determinata, quando videlicet maxima hominum multitudo ad templum, vel ſacrum peragendum convenire ſolet: nam hoc ſignificat vox (*Moghed*) quæ eo loco ſubeſt, congregationem, conventum; eadem vox vertitur *Solemnitas*. Iſai. 1. & cap. 14. dicitur Mons teſtamenti, id eſt congregationis; nam ad templum, quod in monte erat, conveniebat populus diebus feſtis: illud addam, hunc ſenſum placuiſſe Chryſoſtomo. *Non*, inquit, *diem, illam, tanquam ſuam ſibi vendicet Dominus*; licèt quidem verbum Græcum apud Septuaginta *Anazeteo*, interrogarè potiùs aut percontari, quam vendicare ſignificet.

** Para dias ſennalados.*

המועד

ἀναζητεῖν.

Sed tandem illud requirendi ſtudium referre licebit, ad benevolam Dei providentiam, qua conſulit rebus omnibus, omneſque requirit, quibus benefacias; Requirit, & *vocat ea quæ non ſunt* (id eſt, quæ ſunt obſcura, ignobilia) *tanquam ea quæ ſunt* (ut ſplendorem, & pulchritudinem conferat: quemadmodum qui profuſæ cujuſdam in pauperes liberalitatis ſit, omnes egenos requiret, quibus poſsit benefacere: uti Abraham, qui in *ipſo fervore diei* ſtabat in oſtio tabernaculi: tamquam in ſpecula, ne illum pauper, aut peregrinus præteriret; requirebat enim, cui benefaceret. Sic ſanè cum impertiri lucem velit diebus omnibus, omnes dies requirere videtur, ut iterum anima converſione lucere mundo ſuo beneficio, luceque accepta poſsint, ſi non iidem illi, ſaltem alii ſimiles illorum vicarii. Quàm ſolicitè, quàm ſtudioſè requiſivit Saulem, quem in regni ſedem eveheret? nimirum *Juſſit Samuelem applicare omnes tribus Iſrael, & cecidit ſors ſuper Beniamin; & applicuit tribum Beniamin; & cogitationes eius, & cecidit cognatio Metri, & pervenit uſque ad Saul filium Cis: quæſierunt ergo eum* (vides ſummo ſtudio requirentem ſuas creaturas Deum) *& conſuluerunt poſt hæc Dominum, utrùm nam venturus eſſet illuc; Reſpondítque Dominus, Ecce abſconditus eſt domi: cucurrerunt itaque, & tulerunt eum inde.* Requiſivit non minori ſolicitudine, & ſtudio Davidem latitantem, & in ſolitudine paſcentem oves. hoc cùm mente reperteret jam ad regnum evectus ipſe David, ſe à Deo aliquando requiſitum inter oves; cumque inſtar ovis errantis parùm abeſſet, quin in rabidos lupos incideret, *Erravi*, inquit, ſicut *ovis, quæ periit; quære* (pro tuo requirendis tuas creaturas munere) *ſervum ſuum*, me require cui benefacias: non aliter Deus dicetur requirere ſingulis annis, verbi cauſſa, primum diem Januarii, ut illuſtretur lumine, & recurrat iterum, & referatur in numerum cenſumque dierum eo anno lucentium: ea ferè loquendi ratione dicitur Deus recordari mortuorum, cùm illos ad vitam revocat: ut infrà, cap. 14. tum etiam Eccleſiaſtic. 3. *Deus inſtaurat, quod abiit*, propriè, ex Hebræo, & ſeptuag. *Deus requirit, quod expulſum eſt*. Diem igitur hunc, qui ſemel abiit, & elapſus eſt irrevocabilis, non revocet Deus ad lucem, non inſtauret, non requirat, non recordetur illius, neque redivivum mundo reſtituat. Cum hæc facit, lectio illa hujus loci, quam habent Philip. Divus Thomas, & quæ circumfertur nomine Origenis & Hieronymi; *Non requirat eum Deus ſuper, non ſit in recordatione, & non illuſtretur lumine.* Sed partem illam neque Hebræa, Chaldæa, aut Græca agnoſcunt, neque habet editio Vaticana. Pluſcula ſuper hac re notat Franciſcus Lucas.

Requirere ad benevolam providentiam.

Rom. 4. 7.

Gen. 18. 1.

1. Reg. 10. 20. 21.

v. 22. 23.

Pſ. 118. 176.

Eccl. 3. 15 LXX.

Et non illuſtretur lumine. Divus Thomas ſolis eclypſim hoc loco intelligit: ad quam etiam Lyranus totam hanc ſententiam retulit, quaſi dicat, Luna, quæ ſemel Soli ſe oppoſuerit, ne diem efficere poſſit, non recedat, ſed perſeverat fixa inter terram & Solem, ut dies hic nullo illuſtratus lumine opprimatur, & intereat eclypſi ſempiterna. Chaldæus lumen intellexit ſurgentis auroræ; *Non illuſtretur*, inquit, ** matutinum luce*, quaſi dicat; Nulla illi claritatis ſpes affulgeat; fortè vult, ut nullius ſideris, neque cometæ tremula, & momentanea lux hoc die oriatur, & hac ratione conſentiet ex utraque parte locus hic cum illo Iſa. 13. *Stellæ cæli non expandent lumen, obtenebratus eſt ſol.*

6 *D. Thom. Circumlocutio eclypſis.*

Chaldæus.

** A dia tã triſte, no ſe [illegible] el alva.*

Iſa. 13. 10

Verſ. V. Obſcurent eum tenebræ, & umbra mortis; occupet eum caligo, & involvatur amaritudine.

1 *Quid obſcurare ex Hebr. multiplex loci expoſitio.*

2 *Quid umbra mortis in ſacris: deſcriptio Aegyptiacarum tenebrarum.*

3 *Quid caligo. Quid amaritudo. Miſeris nigreſcunt omnia, & quare. Explicatur Iſaias.*

4 *Quid amaritudo diei. Dies pro extremo.*

גאל

Obſcuram eam. Idem aliis verbis per expoſitionem repetit, ſed creſcente oratione. Verbum verò obſcurandi in fonte eſt, *Gaal*, quod eſt jure aut pretio redimere, aut vendicare rem, quæ in aliena ſit poteſtate, cujus verbi uſus eſt E-

Exo.6.v.6. xod. 6. & Levit. 25. tum etiam ſignificat rem per contrecta-
Lev.25.v.25. tionem, & devolutionem in alienas manus polluere, & inquinare; ſic vertitur Iſa. 63. *Veſtimenta mea inquinavi*: & Daniel.
Iſai.63.9. 1. *Vt non pollueretur*: conſurget igitur is ſenſus, Tenebræ hunc
Daniel.1.8 ſibi diem, tanquam proprium, & * jure debitum vendicent;
** Por pleyto y por juſticia puedan ſacar a eſte dia por ſuyo Caldeos. Pagn.* jure tradatur in poteſtatem tenebrarum: vel ſecundò, Incurrant in illum diem, atque effundantur tenebræ, quæ illum inquinent, atque polluant: quidquid in illo die geratur, aut accidat, pollutum, inquinatum, minimè redemptum, minimeque ſanctum habeto: ſic indicavit Chaldæos, *Coinquinent illum tenebræ*. Pagn. & alii Hebraizantes, *Polluant*, vel etiam, Tenebræ ita reddant diem hunc turpem, atque deformem, ſicut eſt homo confeſſus vulneribus & ſuo ſanguine pollutus & cruentatus; namque in eo ipſo die meo ſanguine pollutus atque volutatus ſui, dum naſceret: cadunt hæc omnia in proprietatem vocis.

2 • *Vt umbra mortis.* Amplificatio tenebrarum, qua non ſolùm
Job.10.2. Job utitur hoc loco, ſed etiam infrà cap. 10. *Mortis caligo*. & c.
Job.16.6. 12 & 16. *Palpebræ meæ caligaverunt*. Hebr. *in palpebris meis umbra mortis*: & c. 38. ubi ponuntur *Portæ tenebroſæ*: idem ha-
Job.38.17 betur Iſa. 9. & Pſ. 22. ſignificat autem tenebras triſtiſſimas,
Iſa. 9.2. immedicabiles, deploratiſſimas cujuſmodi eſſe ſolet caligo, &
Pſal.22.4. obſcuritas vel morientium, vel jam defunctorum in ſepul-
Quid umbra mortis. chris; namque mors claudit oculos, & lumen eripit: hinc in mortis diſcriminib. opem Dei illuminatoris implorat David,
Pſal.12.4. *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte*, & , *Do-*
Pſ.22.13. *minus illuminatio mea, & ſalus mea; quem timebo, Dominus protector vitæ meæ*: vel umbra mortis, maximas atque periculoſiſſimas tenebras ſignificabit, quòd tenebræ ſecum afferant mortis metum, atque diſcrimen, vitæque occultas inſidias; tum etiam cùm umbra aliquando idem ſit, quod imago, aut
Vmbra idē quod ſimilitudo, aut imago. ſpecies rei alicujus, in nocte, & tenebris; quidquid ſentias, quidquid per medias tenebras, aut per lumen tenuiſſimum, & obſcuriſſimum videre tibi videaris, mors apparet, mortiſque imago, & ſimilitudo: ita à *Tſelem*, id eſt, um-
צלם
צלמות
bra, vel ſimilitudo, dicitur *Tſalmaveth* id eſt, *umbra mortis*: res hæc explicatur eleganti illa tenebrarum Aegyptiacarum
Sap. 17.4. deſcriptione Sapien. 17. *Neque enim, quæ continebat illos ſpelunca ſine timore cuſtodiebat; quoniam ſonitus deſcendens perturbat illos, & perſonæ triſtes illis apparentes pavorem illis præſtabant*: &
verſ. 6. paulò poſt. *Timore perculſi, illius, quæ non videbatur, faciei,*
verſ. 18. *æſtimabant deteriora eſſe quæ non videbantur*. Et tandè inferius, *Sive ſpiritus ſibilans, aut inter ſpiſſos arborum ramos avium ſonus ſuavis, aut vis aquæ decurrentis nimium, aut ſonus validus præcipitatarum petrarum, aut ludentium animalium curſus inviſus, aut mugientium valida beſtiarum vox, aut reſonans de altiſſimis montib. Echo, deficientes faciebant illos præ timore.* Dicet ergo Job; Dies ille obducatur umbris mortis, umbris lethalibus, tenebris periculoſiſſimis, vitæ diſcriminibus, ſpectris, terriculamentis; quæ omnia continentur umbræ mortis: quo
Pſal.22.4. reſpexit Pſalm. 22. *Si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es*. Hebr. & Hieron. *Si ambulavero in valle umbræ mortis*; videlicèt, in valle altiſſima, & obſcuriſſima, plenaque timore, atque diſcrimine, non ſingam animo ex arboribus latrones, neq; ex umbris veros hoſtes; non deludar, neq; terrebor ullis viſis, aut terricula-
Vmbra mortis in animo impii. mentis: Quàm verò hæc omnia appoſitè conveniant in animam peccati conſciam, quæ ſemper ſæva præſumit, quam tenebræ occupant, territatque ſonitus folii volantis; & cùm pax ſit, ſemper inſidias ſuſpicatur, aliàs dabitur opportunior proſequendi locus.

3
Chaldæus. *Occupet eum caligo.* Chaldæus, Aquila, Theodotio, & Se-
Aquila. ptuaginta Vaticani, pro caligine, nubem legunt, & rectè; cùm
Theodotio. eadem vox (*Ghanan*) ſit hic, & Exod. 19. *Veniam ad te in*
LXX. *caligine nubis*: itaque nubes cæca, & terra illi ſe diei circum-
Vatica. fundat, quæ triſtiſſimas tenebras efficiat.
Exo.19.9. *Et involvatur amaritudine.* Congerit omnia, quæ poſſunt
ענן
infauſtæ diei accidere incommoda. Plerique alii juxta Hebræum legunt, terreant eum amaritudines: & Auguſt.
Amaritudo quid. *Conturbent eum quaſi amaritudines diei.* Quid ſit autem amaritudo non convenit, inter Interpretes: nam alii vo-
כמר
cem originalem eum Hebræis deducunt à (*Camar*) quod eſt
פרורו
incaleſcere, incendi, exuri. Ut illi diei æſtum & arden-
מרר
tiſſimum cauma imprecetur (*Vn mortal bochorno*) ſed certè Vulgatus planè videtur vocem (*merire*) deduxiſſe à (*marar*) quod eſt amarum eſſe, & afflictionem, anguſtiaſque animi ſignificat, & quidquid amaram & luctuoſam vitam efficere poteſt. Ergo primò, à quibuſdam ſic accipitur, hujuſmodi is dies ſit, cujuſmodi omnis lux videri ſolet iis, qui amaro ſunt corde: nam iis, etiam lux infeſta, & injucunda videtur: cujus rei cauſa Phyſica eſt, quòd ſpiritibus craſſis,
Miſeris nigreſcunt omnia. teetris, obſcuris ad cerebrum, & oculos aſcendentibus, omnia nigreſcunt calamitoſis: quam rem explicuit acutè. R. Moy-
R. Moyſ. ſes Aegyptius l. 2. Doctoris dubiorum, c. 30. ait enim accidente calamitate aliqua vix poſſe hominem luminibus uti, tùm propter fumum ſuſpiriorum, quo perturbatur virtus; tum etiā propter retractionem partium animæ ad interiora: cùm è contrà accidat tempore læto: nam partes animæ diffunduntur ad exteriora, & ſpiritus viſibilis eſt clarus, & limpidus; propterea; cuncta clariora, & illuſtriora videntur: atque hinc di-
Iſa 30.16 ctum exiſtimat apud Iſaiam: *Erat lux lunæ, ſicut lux Solis; & lux Solis erit ſeptempliciter, ſicut lux ſeptem dierum, in die, qua alligaverit Dominus vulnus populi ſui, & percuſſuram plagæ ejus ſanaverit.* Vide inferiùs, cap. 17. verſ. 7.

Alii non quamcunque amaritudinem intelligunt, ſed quæ
\+ peculiari quodam die accidere ſolet; cum in originali ſit *amaritudo diei*. Diem autem Antonomaſticè, pro die mortis acci-
Ioa. Verſ. Dies pro extremo. pi in ſacris libris, præſertim Salomonis, certius eſt, quam, ut probatione indigeat: erit ergò extremæ anxietatis, & dies luctuoſiſſimi exaggeratio: ejuſmodi ſit dies iſte, qualis eſſe ſolet morientibus extremus ille, longeque amariſſimus dies: ſicut etiam econtrario eſt fælicitatis juſtorum emphaſis, *Ridebis in*
Prov. 31. *die noviſſimo*: fortè verò iſtæ omnes diei imprecationes peculiari quadam ratione reſpiciunt luctuoſiſſimum illum diem, quo è florentiſſimo ſtatu ad omnium bonorum amiſſionem, & malorum omnium perpeſſionem abiectus eſt ad eas, in quibus nunc tenebris jacet.

Vers. VI. Noctem illam tenebroſus turbo poſſideat: non computetur in diebus anni, nec numeretur in menſibus.

1 *Turbo in nocte quid deſignet.*
2 *Non ſub tenebris comprehenſa, diverſa dierum computationis ratio.*
3 *Noctium, & Lunationum obſervatio in computatione menſium. Menſis à luna dictus in Græco, & Hebr.*

Cum non niſi dies ſit, qui in diebus anni computari poſſit, exiſtimarunt aliqui hanc etiam ſententiam ad diem pertinere, quem propter nubila, & caliginem noctem appellet: ſed veriùs, hinc incipere noctis execrationem, quam ſuperiùs propoſuerat: cum nocte autem ſi turbo miſceatur, ſequa-
Iob.37.20 que tempeſtas, illam efficiunt miſerrimam, & periculoſiſſimam, duploque terrorem, ut indicat, cap. 37.
Senec. in Agamem. Act. 13. *Noctis opprimet eum tempeſtas*: & Seneca.

Cùm ſubitò luna conditur, ſtellæ cadunt,
In ardua pontus tollitur, cælum perit,
Nec una nox eſt, denſa tenebras obruit
Caligo, & omni luce ſubducta fretum
Cælumq; miſcet.

Porrò turbinis nomine cœlitus ejaculati, ſignificari ſolet divinitùs illatum ſupplicium. Non aliter Nahum Deum pingit iratum, c. 1. *Dominus in tempeſtate, & turbine via ejus, &*
Quid turbo in tenebris. *nebula pulvis pedum ejus.* Rurſus tenebræ permiſto turbine pericula ſunt, ubi nulla evadendi ſpes, nulla ſani conſilii capien-
Pſ. 34.6. di lux affulgeat; ſic viæ impiorum deſcribuntur: *Tenebræ & lubricum, & angelus Domini perſequens eos.*

Non computetur in diebus anni. Nox, ignobilior diei naturalis pars, ſimulque cum die artificiali naturalem componit, & licèt non ſemper, ut Baſilius voluit. Homil. 2. examin. ſæpè
Nox ſub die cōprehenſa. tamen diei nomine comprehenditur: qua ratione dictum eſt, *Factum eſt veſperè, & manè dies unus*: non aliter, quam in ſacra
Gen. 1.5. Scriptura ſolet cenſus virorum fieri nulla facta mentione fœ-
Cōputatio dies ab ortu ſolis. minarum, quòd hæ ad illos referantur. Cùm verò diras, & imprecationes has à die exorſus fuerit, indicaſſe videtur diem naturalem tunc conputari ſolitum à luce, & ortu ſolis uſque
Plinius. ad alium ortum, & lucem: quomodo ait Plinius, lib 2. c. 77.
Babyloniorū, & Chaldæorū computandi dies mos. Babylonios, & Chaldæos olim notaſſe; cùm alii tamen computaverint à veſpera ad veſperam, alii à media nocte. Ait igitur: Dies nullos velit noctem teterrimam illam in connubium, & ſocietatem ducere; nullus dignetur hujus infauſtæ noctis conſortio.

3
Noctiū, et lunationū *Nec numeretur in menſibus.* Nullum habeat iſta nox uſum, neq. quidem ad menſium ſupputationem: namque antiquiſſima fuit in menſibus lunaribus noctium, & lunationum

obſervatio , oum obſervatio; quod & ipſum menſis nomen teſtatur , quod
& computa apud Græcos à luna dicitur; nam (*men*) menſis eſt , at verò
tio mēſtrua (*men*) luna : neq. video cur Janſenius probabiliùs exiſtimet,
Nomē mē. Græcum lunæ nomen potiùs deduci à nomine menſis , quàm
ſis à Luna. nomen menſis à luna ; cùm ea re ipſa, quoad fieri poſſit, ipſo-
μὴν tum nominum, ordo & ratio ducenda ſit, neq. potiùs dicatur
Notatur luna menſtrua à menſe, quòd menſe ſuum curriculum confi-
Hēric. in ciat; quàm quod ſuo curriculo menſem efficiat , & deſcribat :
Theſ.Græc; quare & nomen, & rationem menſium ad lunam , tanquam
Alciā.cum ad principium, & originem referri debere cenſent viri docti ;
Biſontus de atq. inter alios Andreas Alciatus explicans verborum juris ſi-
verb. ſignif. gnificationem, atq. Macrob. lib. 1. in Somn. Scip. c. 11. vult
ירח Latinum etiam menſis nomen à Græca lunæ appellatione di-
ירחים ctum: ſic rectè aliarum linguarum nomina , & etymologiæ
conſentiunt cum prima Hebræorum lingua , apud quos Iaren
eſt menſis , & lunæ nomen , *Jareach*; quaſi menſis dicatur ,
Eccl. 43. 7. lunatio, & quod quælibet luna nova ſuum efficiat menſem ,
habet numerum pluralem (*Jerachim*) huc reſpexiſſe videtur
id Eccleſiaſtic. 43. *à luna ſignum diei feſti , luminare , quod minuitur in conſummatione ; menſis ſecundum nomen ejus eſt .*

Vers. VII. Sit nox illa ſolitaria , nec laude digna .

1 *Quid laus in ſacro ſermone.*
2 *Noctes quadam ſolemnidres : Aegyptiorum feſtum nocturnum.*
3 *Nuptia noctu celebrata . Explicatus Matthaei de parabolo decem virginum & Pſal.*
4 *Nocturna laus fortè ad incantationem luna , & ſtellarum referenda . Tenebræ ſolitaria. Luna ſocietatem nobiſcum facit .*

1
רנן L Aus hoc loco eſt (*Renan*) quæ exultationem , lætitiam
Laus, quid. cantum, acclamationem affert, Iſa. 3. *Exultabis latabunda, & laudans,* & c. 54. *Decanta laudem.* Laus itaque eſt can-
Iſa. 3. 5. ticum, aut laus decantata; qua etiam ratione (ab alia licèt ra-
Iſa. 54. 1. dice) Nehemiæ 12. dicuntur : Chori laudantium, id eſt , ca-
2. Eſdr. 12. 31. nentium . Primus ergo ſenſus Lyrani & aliorum ; Nihil nec
noctu geratur laude dignum .
Lyran. Secundò Vatablus ad itinera refert ; Tam ſit ominoſa nox
Vatabl. illa, ut in ea nemo ſe velit committere itineri; quod ſi neceſſi-
2 tas cogat aliquò proficiſcendi , inſuavius viator non audeat
Nocturna ſo- cantare pro levanda itineris moleſtia, ſed ſuſurro ſuo : leniùs ,
lemnitates : ut cùm ſolitudinem, & ſilentium illi nocti precatur , ſignifi-
cet noctes aliquas propter inſignem aliquem eventum , aut
celebrem cujuſpiam rei memoriam celebrari ſolitas lætis ac-
clamationibus, ſolemnibus cantibus, & lautiſſimis epulis, quæ-
que excitabant quondam ad veſperam & ad multam noctem
convivia producebantur , tum muſica ſuavior reſonat in te-
nebris; deinde etiam nox claritatem , & ſplendorem accenſis
Herodot. luminibus addere videtur. Ægyptii ut teſtatur Herodotus lib.
Nocturnū 2. feſtum celebrem habuerunt nocturnum, quod vocabant,
feſtū Aegy- accenſionem luminum : tum etiam noctu celebrabantur nu-
ptiorum. ptiæ, propterea enim ſponſæ comites præferebant lampades ,
3 aut accenſas faces, ut conſtat ex parabola 10. Virginum Matt.
Nuptiæ no- 25. nam ſub noctem deducebant ſponſam in mariti domum ,
ctu celebra- ut ſcripſit Plutarchus in proble. c. 65. Feſtus Pompejus lib.
ta. 24. & id Catulli .

Illuſtrata *Veſper adeſt , juvenes conſurgite , veſper Olympo*
parabola. *Expectata diù vix tandem lumina tollit .*
Plutarch. *Jam veniet virgo , jam dicetur hymeneus .*

Feſtus Pōp. Quare *moram faciente ſponſo* , oportuit nuptias illas ad me-
Catull. diam uſq. noctem dilatas : in nuptiis verò laudes ſponſi , &
Pſ. 77. 3. ſponſæ decantabantur epitalamiis, juxta id Pſalm. 77. *Et virgines eorum non ſunt lamentatæ .* Hebr. *Non ſunt laudatæ* ; quia
antequam nuberent, & nuptiali carmine laudarentur, vel mor-
tuæ fuerant, vel ſponſis in bello cadentibus innuptæ perman-
ſerant ; ergo ut ad noctem redeamus, dicet Job ; Nullæ nuptiæ
in ea nocte celebrentur ; nullis cantibus , nullis luminibus il-
luſtretur, nihil lætum reſonet, tota ſuſpiriis & ejulatibus di-
Dies infau- gna, quæ traducatur : ſic etiam religioſi habebantur, & infau-
ſti rebus ge- ſti illi dies , qui nulli rei, aut publicè , aut privatim agendæ
rendis. apti cenſerentur à Romanis, quorum meminit Macrob. 1. Sa-
Macrob. tur. cap. 16. Gellius lib. 5. c. 17. Livius lib. 6. decad. 1. de
Gellius. quibus id canebant .

T. Livius. *Nec viduæ tædis eadem , nec virginis apta*
Ovi. 5. faſt. *Tempora , quæ nupſit non diuturna fuit .*

4 Satis ſanè fuerint hæc explicando huic loco , ſed ad-
dam quoque , poſſit alicui fortè placere , ut nox laude
digna , ſit periphraſis noctis ſerenæ , & lucentis lunæ; laus
verò, aut cantus ſit ille, quo olim utebantur in ſyderum , aut
lunæ incantatione, cùm carmine , aut arte magica nubes aut
caliginem offundebatur ſyderibus; de quo infra dicam, v. 9. nunc
ſatis fuerit illud nutricis Phædræ ſic Dianam, quæ ipſa nemo-
rum dea & luna eſt , precantis ,

Intende , ſic te lucidi vultus ferant ,
Et nube rupta cornibus puris eas . *Sen. in Hippoly. Act. 4.*
Detrahere nunquam Theſſali cantus queant ,
Nullusq; de te gloriam paſtor ferat .

Itaque cùm cœca nox eſt, cùm luna condita , non opus eſt
illa incantatione , ut ſove carmine , quod laus , dicitur , nemo
cantu noctem illam, aut lunam ſollicitat , neque indigeatur . Id
itaque vult, nullum lunæ lumen habeat ea nox, non ſtellæ, non
lumina illam comitentur; ergo obſcura, & ſine luce nox , ſoli-
taria eſt, ut nos dicere ſolemus; cum ſtellæ lucent nocte ſerena ,
ipſas ſtellas , atque lumina ſocietatem itineris , aut vitæ cum
homine facere (*la luna , y eſtellas hazen compannia*) tenebræ ſo-
litariæ ſunt , neq. huic expoſitioni obſtat fabuloſum, aut ſuper-
ſtitioſum id fuiſſe, nam ique ad fabulas interdum , vulgareſque
opiniones alludit aliquando ſacra Scriptura .

Vers. VIII. Maledicant ei , qui maledicunt diei : qui parati ſunt ſuſcitare Leviathan .

1 *Lectio , & expoſitio Græcorum . Myſterium in carnationis . Caro Chriſti hamus .*
2 *Proponitur prima Latinorum interpretatio . Nautæ gens execrationibus aſſueta ; de Ceto quodam .*
3 *Propter Lucifugæ . Dæmonem excitant , qui occaſionem peccandi quærunt . Secunda expoſitio rejicitur .*
3 *Proponitur Hebræorū expoſitio & Leviathan an enicator .*
5 *Quinta expoſitio non contemnenda Periphraſis praſticarum quod horum munus : explicatus locus Iudicum . Quid plorare in nocte .*
6 *Præcedenti expoſitioni objiciuntur nonnulla: viri etiam lamentatores: illuſtrati Hamos & Zacharias .*
7 *Defenſus vulgatus . Hebræa voces in Eccleſia Latina .*
8 *Vltima expoſitio . Athlantes execrantur diem & ſolem .*

S Eptuaginta in ſingulari legunt : *Maledicat ei , qui maledicit diem illum , qui habet magnum cetum ſubiugare*: quod Græ- 1
ci, & ex Latinis Ambroſ. lib 2. in Luc. c. 4. referunt ad Chri- *LXX.*
ſtum Dæmonis triumphatorem hac ratione , qui paratus eſt *Expenditur*
vaſtiſſimum cetum Leviathan, id eſt , ſæviſſimum dæmonem *lectio et ex-*
ſubjugare, & comprimere, vel etiam provocare , & excitare *poſitio Græ-*
ad ſingulare certamen, is inquam , qui Deus ſolus eſt , pleniſ- *corum .*
ſimè & cumulatiſſimè maledicat huic nocti , in qua Dæmon
adeò ſævit ; namque nemo alius poterit hujus execrationis
meritiſſimæ partes abſolvere, & explere . Addit etiam Didy-
mus rectè dictum eſſe qui paratus eſt : nondum enim myſte- *Chriſti caro*
rium incarnationis erat patratum; ſed tamen paratus erat Dei *cum aculeo*
filius excitare , & expiſcari immanem illam belluam immiſſo *divinita-*
divinitatis hamo, obducto carne ſuæ mortalitatis; quæ alle- *tis , obdu-*
goria frequens eſt apud Patres; carnem enim Chriſti, hamum *ctus ha-*
appellant cum occulto aculeo divinitatis , Gregor. hom. 25. *mus .*
in Evangel. & lib. 33. Moral. cap. 7. & ſuper 1. Reg. cap. 11.
Gregor. Niſſen. orat. de reſurrect. & alii ſuper Job. 40. ut eo
loco dicemus . Huic expoſitioni hæc favent . Primò , quòd
plerique ad litteram exiſtiment Diabolum dici Leviathan, de
quo dicemus, cap. 40. Secundò , quòd frequenter in Scriptu-
ra numerus pluralis pro ſingulari ſumatur & econtrà . Tertiò;
quod ſicuti Septuag. verbum, *ſuſcitandi*, in verbum *ſubjugandi*,
& vincendi convertere; ille enim erat ſuſcitandi finis: eſt
namque, *ſuſcitare* , provocare ad certamen , ut de eodem
Leviathan , cap. 41. dicit Deus: *Non quaſi crudelis ſuſcitabo* *Præcedens*
eum . Quæ verò huic ſenſui, ne literalis ſit, obſtant , ſunt *expoſitio non*
hæc. Primò , mutatio numeri ; nam non ſolùm in Hebræo *litteralis .*
pluralis eſt ; ſed in Græco illum quoque ſervarunt Aquila , *Compluteſ.*
Symmachus , Theodotion , Complutenſes . Secundò, quòd *Aquila .*
non cohæret cum antecedentibus , & conſequentibus , quo- *Symmach.*
rum primus , litteraliſque ſenſus humanas quaſdam no- *Theodot.*
ctis , & diei execrationes continet , ea hominis , aut con-
ſuetudine , aut conſueto dolentium loquendi genere pe-
titas ; quare tantum myſterium non videtur primo ipſo ,
literalique ſenſu reliquis partibus interſertum : exiſtimo
itaque illam eſſe Græcorum Allegoriam . De illa verò , *Quid de*
quàm Latini, ut Gregor. cap. 13. & Philippus, & Beda , *græcorū ex-*
afferunt , de Die , id eſt , Antichriſto , vel Diabolo traſfi- *poſitione ſē-*
gurante ſe in angelum lucis ; & de ſanctis , vel Angelis , *tiēdum ſit.*
vel

vel ho ninibus; qui illum ſuſcitant, & contra ſe provocant, nihil dicam: cùm longius petita ſit, atque dificilior, quàm altera Græcorum,

Quid hoc loco Leviathan.

Reliquorum interpretatio bipartita eſt; atq. ex eo dividi cæperun: interpretes, quòd vocem Leviat han, proprium nomen eſſe, aut piſcis quidam exiſtiment; ita vulgatam vocem illam retinent Septuag. Aquil. Symmach. Theodotion verò habet Draconem; alii verò vocem, non unicam, ſed duas eſſe credunt: quæ omnia exponenda ſunt, ut vis ſententiæ intelligi, & eligi optima poſſit.

LXX. Aquila. Symmach. Theodot.

Sollida D. Thoma, & Latinorum expoſitio.

Primo, ergo hunc ſenſum ad litteram proponit Divus Th. ut qui parati ſunt ſuſcitare Leviathan, ſit periphraſis piſcatorum, qui magnos hujuſmodi piſces non invadunt, niſi in tenebris noctis; quare adventanti luci tamque inimicæ, & ſuis conatibus adverſanti maledicunt: hi igitur ſua maledicta in hanc noctem convertant: ſolet videlicet nautarum genus execrationibus, & maledictis immaniſſimis uti, ut tunc fortè in proverbiu eſſet, quod de vectoribus apud nos vulgò jactatur; *Esba mas peſeos, y reniegos que un barriero, o que un carretero.* Sic etiam apud illos. Piſcatores, aut Nautas maledicentior: le. ois ſenſus; niſi illum exaſperaret Lyrani obiectio, lucem potiùs, diemq; favere capiendis cetis; nam de illo nocturno piſcatu umninò tacetur ab authoribus, & ab experientia: de quo c.40. dicemus: interim longè diverſam balenarum capturam videre licebit in acceſſione Gellii ad Ælienom. Sed ſi has tenebras fugiamus, licebit dicere, piſcatores diei maledicere, in quo non illis accidit bonus piſcatus; ſunt enim infauſti quidam piſcantibus dies; quare ad malum, vel ad bonom euentum res piſcaturia translata eſt, cùm in re qualibet dici ſoleat, *que ſo arb a bueno, e mal'lance*: ſicut & Plaut. in Bachid. diait; *Piſcatus meo animo hic ſibi hodie euenit bonus.* Cùm igitur per totam noctem laborantes, aut etiam per diem nihil piſcium ceperunt, luci etiam ipſi maledicunt, ſed hac ratione non oportuit de Leviathan, magniſve aliis piſcibus mentionem potiùs, quàm de aliis quibuſcunq. piſcibus fieri. Idem ſenſus aptabitur commodiùs, ſi ad nautarum, navigantiumq. terrorem referatur, cùm in immaniſſimam hanc belluam incidunt: nam & territat nautas, & demergit navigia, & ſæpè incautos opprimit, aliquando enim inſulæ ſpeciem offert intuentibus, cùm in ſumma aquam enatavit, quod à Baſilio, Theodureto, Procupio ſcriptum eſt: hujus quoque metus atque trepigationis ſubitæ mentio fieri videtur infra, c.41. in deſcriptione Leviathan; *Cùm ſublatus fuerit, timebunt Angeli, & territi purgabuntur*: navigantes igitur afflicti, diei, quo navim conſcenderont maledicunt; aut illam ipſam præſentem lucem, in qua certiſſimum naufragium timent, cùm excitarunt, aut tam propè accedunt, ut cetum excitent, & in ſe ipſos convertant, atque vel nulentes laceſſant.

Ælianus ex Gellio. Clarior vel dius prima expoſitio. Bonus piſcatus in proverbia.

Emolli, ut ſenſus præcedens Cetus navigantes territat.

Baſil. Theodoret. Procopius. Job.41.16

3
Tertia expoſitio circū loquutio impiorum.

Secundò, ſumi poteſt illud. *Qui maledicunt diei*, pro aircumlocutione impiorum, qui tenebras amant, & lucem averſantor; atque hi dicuntur parati eſſe, ſuſcitare Leviathan, id eſt, quaſi ſublimem evehere, & colere diabolum, atque illi obedire, & ejus voluntatem perficere: non ſolùm igitur bonis, ſed etiam impiis optat haberi noctem hanc infauſtam & odioſam, nulliſque gaodiis, aut voluptatis ſtudiis perficiendis idoneam: hunc quoq. ſenſum litteræ congruere poſſe D. Thom. exiſtimat; cui favet illa impiurum periphraſis frequens in Scriptura, de qua cap. 24. dicemus, ubi longè pulcherrimè lucifugarum iſtorum vita deſcribitur; qui *rebelles ſunt lumini, & ignoraverunt lucem, ſi ſubitò apparuerit aurora, arbitrantur umbram mortis & ſic in tenebris, quaſi in luce ambulant*: atque non ineleganter dicentor hi *ſuſcitare Leviathan*, id eſt, negociom perambulans in tenebris, Diabolomque ſemper vigilantem comitari, & eulere, & ſane tam alacres ſunt ad malè agendum, ut etiam dormientem Diabolum (ſi dormire poſſet) ipſi * *parati ſint ſucitare*, & cogerente ſomnu ſurgere, ut ſibi, ſuiſque conatibus adeſſet; ſanè qui ſibiipſis occaſiones quærunt peccandi; eleganter dicentur ſuſcitare Diabolum: non enim omne peccatum ex inſtigatione Diaboli provenie, ut definiunt cum Diu. Thom. Theologi. 1. parte quæſt. 114. art. 3. ſed interdum nulla Dæmonis ſuggeſtione, ex pravitate affectus, & carnis corruptione: hi ſunt qui mortem etiam fugientem manibus, & verbis accerſunt, & ſponſiones ponunt ad illam; in quos dictum eſt à Jerem. Onager aſſuetus in ſolitudine, in deſiderio animæ ſuæ attraxit ventom amoris ſui: ipſi enim, & ventum vuluptatis captant, & peccandi opportunitates diligenter inquirunt. Rurſuſq. dicentur non ſuſcitare ſolum, ſed etiam parati ſuſcitare; quoniam cùm ſint ad omne ſcelus projecta, in ea ſemper animi (quam vocant) preparatione ſunt, ut nullam peccandi occaſionem prætermittant. Videbitur igitur ſenſus iſte adjunctis his illuſtrationibus non inelegans, ſed fortè quoque de allegoria ſuſpectus propter illam Leviathan, ad Diabolum translationem; tum etiam, quia ſi peccatum præcipue reſpiciatur in his execrationibus, non cohærebit, precari ut peccatores quoque in hanc noctem maledicta conjiciant; ſi autem non propter peccatum, ſed propter communes vitæ ærumnas hæc dicat, incongruè nunc interſeretur mentio impiorum, aut proborum hominum, quod non ad naturæ conditionem, ſed ad morum diſſimilitudinem pertinet: ſcio Burgenſem pro hoc ſenſu acriter pugnare.

Impii Lucifugæ. Job.24.13 verſ.17.

**El Diablo quo duerme, pero aſſes baſtavan a deſpertallo*

Qui quærit occaſiones peccādi, ſuſcitare dicitur diaboli D. Thom.

Non omne peccatū ex inſtigatione Diaboli. Sap.1.16.

Jer.2.24. Impii quorſum dicantur parati ſuſcitare.

Præcedens expoſitio nō valde probatur.

4
Expoſitio quarta. Lyra.

Tertiò, vocem *Leviathan*, non unicam, ſed plures voces Rabbini, & hebraizantes eſſe contendunt; qui iterum diviſi ſunt. Lyranus hanc ſe veram litteram ex Hebræis afferre dicit: *Maledicant ei, qui maledicunt diei expectantes orbari ſocietate ſua*: videlicet hi ſunt miſerrimi homines qui vitam faſtidiunt, & vel ab uxorum convictu, & familiaritate, vel à communi mortalium ſocietate ſeparari deſiderant, atq; ſuam vitam, & lucem ipſam execrationibus vexant Burgenſis quoque additione ſecunda, hunc ſenſum Hebræorum agnoſcit: eo enim modo explicant quoque R. Salomon, & R. David in comment. nam (*Lavach*) adhærere, aut copulari ſignificat; unde Leviathan triſyllabum eſt nomen cum affixo, *copulatio ſua*, vel *cœtum*, ſed quod Pagniſius ait, neminem Hebræorum cum Lyrano eſſe, fortè pertinet ad aliam partem, quàm ille pro *ſuſcitare*, orbare vertit, & quidem non valde longe ab originali; nam (*Ghur*) quod *ſuſcitare*, & evigilare ſignificat, aliquando etiam eſt nudare, ſpoliare, orbare, ut Iſai. 32. *Exuite vos, & confundimini*: propr. eſt, *exuite vos, & nudamini*, vel ut Septuag. *Exuimini, nudi ſiamini*; quo locu eadem vox ſubeſt. Habac. 3. *Suſcitans ſuſcitabis arcum tuum*; *alii*: leguot: *Nudatione nudaſti arcum tuum*, id eſt, non habuiſti in occulto, ſed manifeſtè illum potuliſti, ut tuum auxilium notum omnibus faceres, ut eleganter Pago. reddit, *Manifeſtatione manifeſtabitur*, eodemque recidit, * *ſuſcitans ſuſcitabis*; ſenſus hic id minimè bonum habet, quòd minimè poteſt noſtræ lectioni convenire, niſi ea fortè ratione, quæ inferius explicabitur.

Burgenſ. R. Salomō R. David. לוה לויה *Pagnin.*

עור *Iſa.32.11. LXX. Habac.3.9*

Vatabl. & Regia. Pagnin.

**Bied y des cubrio lo mano, y el arco para animar a los ſuyos*

5
Quinta expoſitio. Aben Eſra. R. David. Pagn.Vat. Reg. Caiet. R. Mardo.

Alii verò vocem, *Leviathan* duas eſſe voces exiſtimant, ſignificantes, *luctum ſuum*, ita Aben Eſra. R. David in libr. radic. R. Levi in comment. hos ſequuntur hebraizantes omnes Pag. Vatab. in annotat. Regia. Hebr. apud Caiet. at Rab. Mardoch. in ſuis concordantiis ſimplicem vocem exiſtimare videtur, ait enim Leviathan, idem eſſe, quod, Ebel, id eſt, luctus, ex quo is totius ſententiæ ſenſus conſurget; *qui maledicunt diei*, videlicèt, qui propter ærumnoſiſſimam vitam, lucem habent inviſam, tum etiam, *Qui * parati ſunt ſuſcitare luctum*, id eſt, qui parati ſunt ſuſcitare fletum, & lachrymas fundere, ac ſi ad manus illas præſto haberent; vel ut ſit Periphraſis lamentatricum, & præficarum; nam erant etiam apud Hebræos lamentatrices; quarum Jerem. meminit, cap. 9. *Vocate lamentatrices, ut veniant; & ad eas, quæ ſapientes ſunt, mittite & properent, feſtinent, & aſſumant ſuper nos lamentum; deducant oculi noſtri lachrymas, & palpebræ noſtræ defluant aquis.* Et infras: *audite mulieres verbum Domini: docete filias veſtras lamentum, & unaquæque proximam ſuam planctum, quia aſcendit mors per feneſtras, & Cantatrices appellantur*, 2. Paral. 35. *Cantores atque cantatrices lamentationes ſuper Joſiam replicant*: *has* Latini appellant præficas, quarum munus his verbis definit Nonius Marcellus. *Præficæ dicebantur apud veteres, quæ adhiberi ſolebant funeri mercede conducta, ut & flerent, & fortia facta laudarent*: luculentius hae de re Varro libr. 6. *Præfica, ut Aurelius ſcribit, mulier ab luctu quæ conduceretur, quæ ante domum mortui laudes eius caneret. hoc factitatum Ariſt. ſcribit in libro, qui inſcribitur nomina Barbarica, cuius teſtimonium eſt, quod Fretum Nævii. Hæc quidem herclè opinor præfica eſt, nam mortuos conclaudat. Claudius ſcribit: ea quæ præficeretur ancillis quemadmodum lamentarentur, præfica eſt dicta*: ſic Varro; accinit quoque Feſtus Pompejus, qui dicit præficas dici mulieres ad lamentandom mortuum conductas, quæ darent cæteris modum plangendi, quaſi in hoc ipſum præfectas; quæ omnia ad amuſſim reſpondent illi Jeremiæ loco, ubi illæ ſunt lamentatrices, quæ alias comites planctum docent. Quas plangendi magiſtras, Servius, cujus in antiquitate aſſerenda non levis eſt authoritas, ad illud Verg. 6. *Ferales ante cupreſſos*, appellat Principes luctus, & libr. 9. ad id, *Nec te tua funera mater*; eaſdem vocat planctus, non duloris principes; cui ex ſacris quoque Procopium adiungemus; is enarrans id, Judic. 5. *per feneſtram reſpiciens ululabat mater eius*, videlicèt cum contemplaretur ex alta aliqua feneſtra ſocios

**Los que tie nen las lagrimas tan a mano, qualloranquan do ſe les antoja.*

Periphraſis præficarū. Jer.9.17. 2.Par.35 25.

Præficarū munus. Nõ. Marc. Varro.

Servius.

Procopius. Judic.5.

filii

filii ſui Siſaræ fugientes ex prælio; ubi nos habemus; *Una ſapientior cæteris uxoribus eius, hæc ſocrui verba reſpondit:* ille ſecundùm Septuaginta legit: *Sapientes principes eius reſponderunt ad eam.* Et ſic ait: *Lamentatrices ſic Scriptura vocat, ſicut in Jeremia; huiuſmodi enim in luctu conſtientes eſſe videntur; deſcribit itaque lamentationem, quam viriſſim ediderunt ea, quas principes, ceu duces lamentationis vocat:* & quidem ut ex Hebræo conſtat, in ea lectione Septuaginta Principes, non eſt maſculini, ſed fœminini generis: putavit ergo proculdubio Interpres, quoniam in Hebræo dicebantur mulieres principes, atque ſapientes, intelligi uxores Siſaræ, & quidem non leviter, namque præficæ eos potiſſimum lamentabantur, quibus propinqui non eſſent, quare in Siſaræ funere, uxores ipſæ, & mater atque propinquæ præficarum munus in plangendo ubibant: de illo ſic ſcribit Nonius Marcellus. *Nænia ineptum, & inconditum carmen eſt, quod adducta mulier, quæ præfica dicitur, iis, quibus propinqui non eſſent, mortuis exhiberem;* ſed ſive uaores quoque fuerint, ſive non certè *Sapientes*, ibi dicuntur, ſicut in Jerem. peritæ lugendi, & plangendi mortuum modis flebilibua, atque magiſtræ, & principes, quæ cæteras docerent, & velut præcentrices plangendo præirent. Hæ igitur commodiſſimè dicentur, *ſuſcitare luctum*, nam ipſæ incipiunt, & præeunt; eædem quoq; dicentur, *ſuſcitare ſocietatem ſuam*, nam aliæ comites, & ſociæ funeris illas ſequebantur; magiſtræque cæteras adhortabantur ad luctum; tum etiam fortè excitabant ſummo manè; cum enim pluribus diebus lugerent, defunctum oportebat noctu interquieſcere, & à plangendo ceſſare: quare non ad communem planctum, ſed ad planctus, & doloris exaggerationem illud pertinet, Jerem. 9. *Plorabo die, ac nocte interfectos populi mei*, & c. 14. *Deducant oculi mei lachrymam per noctem & diem, & non taceant*, & Thren. 1. *Ploravit in nocte*, & Thren. 2. *Deduc quaſi torrentem lachrymas per diem, & noctem, non des requiem tibi, neq; taceat pupilla oculi tui:* lamentatrices itaque cùm deberent inſtaurare, & ſuſcitare ſummo manè lamentationes & planctum nocte intermiſſum, adventanti diei maledicebant; quare de iiſdem accipi poterit; *Qui maledicunt diei*, &, *Qui parati ſunt ſuſcitare luctum ſuum:* vel ſi fortè nuo placeat, quòd non omninò certa videatur illa noctu interquieſcendi conſuetudo, poterit utraque illa para ſeorſum accipi, ut ſupra indicavimus, cùm ſenſus conſtet; optat enim, ut lamentatrices & præficæ omnes non eant conductæ ad alicujus funeris lamentationes exequendas, ſed hujus noctis eladem, & ſuam ipſius Jobi mortem, & funus (murtuum enim ſe cenſet, cùm in mortalem vitam editus eſt) plangant, & lamententur omnes; ipſæque magiſtræ, atque principes ad plangendum cæteras adhortentur, & exſuſcitent.

Vulgatus defenſus, & elucidatus.

Nonius.

Exaggeratio plãctus cum nocte fit. Jerem. 9. 1. Jerem. 14. 7. Thren. 1. 2. Thren. 2.

Obiicitur præcedenti expoſitioni.

Sed huic quoque expoſitioni obiiciamus primò, veriorem judicari potuiſſe, ſi non in genere maſculino, ſed fœminino diceretur; *Quæ paratæ ſunt ſuſcitare.* Secundò, ſi illa placuiſſet Latino interpreti, vocem Hebræam non reliquiſſet intactam; quid enim faciliùs & clarius quàm dicere *luctum ſuum*, ſocietatem ſuam? præſertim cùm interpres non tenebras, ſed claritatem & lumen afferre debeat orationi; Tertiò, nam, ut ſuprà ex Varrone, & Ariſto adduaimua, Phryges fuerunt hujus inſtituti, & lugubris cantus inventores; iidemque eundem docuerunt Æneam; ſed hi longè poſt Jobi, & Moyſia ætatem vixerunt: accedit etiam, quòd triſtis ille, & lugubris cantus Nænia Græcè dicitur, nomine videlicet Phrygio, ut Pollux in Onomaſt. author eſt; eſt autem Nænia (ut inquit Feſtus) carmen, quod in funere laudandi gratia cantatur ad tibiam: quare aliquando Catullus *barbaram tibiam*, dixit, id eſt, funebrem illam, quæ à Barbaris ſeu Phrygibus inventa fuit: nam Barbarum pro Phryge dicebant, & ſic etiam apud Juriſconſultos Barbaricarii ſunt Phrygiones, qui veſtes acu pingunt, & Barbaricæ veſtes eædē quæ Phrygię: vide Alciatum, & Cujacium tit. de excuſatione artificum, l. 5.

Phryges inventores cantibus lugubris.
Pollux.
Feſtus.
Catullus.
Barbarum pro Phryge.

Alciat.
Cuiac.

Reſp. ad primum.
Viri lamentatores.

Primò reſponderi poteſt, non tantùm lamentatrices & cantatrices, ſed lamenratores etiam & cantores dici in Jeremia, loco ſuperiùs adducto; tum etiam Hamos 5. *Vocabunt agricolam ad luctum, & ad planctum eos, qui ſciunt plangere.* Cujus loci ſentētia non eſt accipiēda de illis, qui ſenſus alicujua, aut plangendi participes eſſe poſſunt, ut frigidè quidam ioterpretati ſunt; ſed de illis, qui (ut Hier. dixit) *ſciunt more provinciæ præcinere ad concitandas lachrymas* quos & tibicines fuiſſe ex Matth. 9. habemus; ſed ille preterea illuſtris in hanc rem locus eſt Zach. 12. Ubi ille infidelium Judæorum planctus deſcribitur ſuper Chriſti paſſione, unde ſibi tot calamitates aſciverint.

Qui Tibicines.
Zach. 12. 12.

Planget terra, familiæ, & familiæ ſeorſum, familiæ domus David ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum, familiæ domus Nathan ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum, &c. Quo loco licèt Cyrill. ridiculum, & ſtultum dixerit intelligere mares hinc, illinc fœminas lamentum feciſſe; ſed ſeriò id aſſerendum putat Theodoretus; *Per tribus*, inquit, *diviſi ſeorſum viri à mulieribus, & mulieres ſeorſum à viris hoc obibunt*; & quidem etiam videtur virorum planctus indicari in Chriſti Domini paſſione; nam dicitur, Luc. 23. *Sequebatur illum multa turba populi, & mulierum, quæ plangebant & lamentabantur eum*; & hæc etiam videtur eſſe *turba illa tumultuans*. Matthæi 9. Adde eam generum differentiam ſæpè confundi in ſacro ſermone, & alterum pro altero frequenter poni.

Cyrillus.
Theodoret.
Luc. 23.
Matth. 9.

Ad ſecundum, Cajet. ſcripſit propter metri menſuram, & ſonitum, eam vocem Hebræam retentam, ſed quid, quod in Latina verſione nulla eſt metri menſura, quæ ſervanda fuiſſet? at (dicere Cajet. poterit) eſt ſuus ſonitus certè quodam vocum & dictionum numero conſtans, qui metrum ſonat, qui petiret pluribus vocibus, aut additis, aut detractis in una ſententia: forte verior cauſa, vocis illius difficultatem, & dubitationem de vero ſenſu, aut etiam fœcunditatem vocis in Originali plura ſignificantis, impuliſſe interpretem, ne in anguſtia Latinas compelleret, ſed liberiorem relinqueret, cui quiſq; pro ſua diligentia, atque palato ſuum ſenſum tribueret ea plurimis, qui in illam cadere poſſent; neque mirum videri debet hinc vocem ex Hebræo retentam hoc loco, cùm plures alias variis de cauſis in Eccleſia Latina Græcas, & Hebræas receptas habeamus, ut *Amen, Alleluia, Hoſanna, Racha, Maranatha:* qua de re diſputat Hieron. epiſt. 137. ad Marcellam, & Auguſt. 2. de doctr. Chriſtian. cap. 11. & epiſt. 178. ex quo etiam genere eſt ille locus, Pſ. 73. *Tu ſiccaſti fluvios ethan*, quod nomen non eſſe proprium, ſed appellativum ipſe etiam Hieron. agnovit, qui legit, *Siccaſti perennes fluvios.* Denique ſicut plura nomina propria, appellativis vocibus reddit interpres (de quo dicemus, capite ultimo) ita aliquando plura appellativa, quaſi propria ſint, intacta, atque illorum ſignificationem noſtro labori inveſtigandam relinquit.

Caietan.
Plures Hebrææ voces retinet Eccleſia Latina.
Hieron.
Auguſt.
Pſ. 73. 13.
Hieron.
Vulgati interpretis conſuetudo

Ad tertium unico verbo, res illa de origine cantus funebris incerta eſt, neque mirum prophanos ſcriptores, ad ſacras litteras antiquiores, illius originem non revocaſſe.

Sed proponamus tandem peculiare aliquid non omninò inutile ad hujus perdifficilis ſententiæ illuminationem. Potuit ſanè Job reſpexiſſe ad priſcum illud Athlantum inſtitutum. Sunt autem Athelantes juxta Athlantem Æthiopiæ montem, vulgò Athlantes dicuntur; Herod. Naſamones; Pauſaniæ in Atticis Loxitæ; hi Soli occidenti maledicebant, orientem quoq; maledictis excipiebant. Hujus rei teſtis Herodotus lib. 4. verſus finem, ubi de Athlante monte diſſerit. *Hi*, inquit, *Solem tranſcendentem execrantur, eiq; præterea omnia convitia ingerunt, quòd torridus, & ipſos, & regionem perdat:* idem Nicolaus Damaſc. non ignobilis hiſtoricus apud Stob. ſer. 44. ſcribit. Quanquam (ut rectè obſervavit Fredenandus Pincianus caſtigans Pomponiū) corruptè legatur Apharantes pro Athlantes. Pomp. Mel. lib. 1. de ſitu orbis, cap. 8. *Solem execrantur, & dum oritur, & occidit, ut ipſis, agriſq; peſtiferum.* Sol. c. 44. Polyhiſt. *Athlantes*, inquit, *ab humano ritu prorſus exulant: diris Solis ortus excipiunt, diris occaſus proſequuntur; uſtique undique torrentis plaga ſidere oderunt Deum lucis*; & quidem videntur Latini hæc mutuati à Pli. qui lib. 5. c. 8. ſic ſcribit, *Athlantes degeneres ſunt humani ritus; nam neque nominum ullorum inter eos appellatio eſt, & ſolem orientem, occidentemque dira imprecatione contuentur, ut exitialem ipſis, agriſque neque inſomnia viſunt; qualia reliqui mortales:* & cap. 1. de Athlante, & de Athlantis incolis hæc ſcripſerat; *Incolarum neminem interdiu cerni, ſilere omnia haud alio quam ſolitudinum horrore; ſubire tacitam religionem animos propius accedentium, præterque horrorem elati ſuper nubila, atque in viciniam Lunaris circuli, eundemque noctibus micare crebris ignibus.* Ergo ad horum nominum antiquiſſimorum inſtitutum ſpectare videtur Job in hanc ſententiam, Illi etiam homines, quibus nox in deliciis eſt, & lux infeſta, ideoque ſolem orientem execrantur, & noctu crebris luminibus uruntur, hanc etiam infœliciſſimam noctem diris, & maledictis proſequuntur.

Athlantes qui, et quod illorum inſtitutum.
Herodotus.
Pauſanias
Nicol. Damaſcenus.
Fredenād. Pincianus.
Mela caſtigatus.
Solinus.
Plinius.

Hæc habui, quæ in hoc præ difficili loco lectori proponerem cujus erit ex pluribus optimum eligere, aut certè melius aliquid afferre; interea verò dum alius non comparet, ſenſus hic ultimus, aut etiam penultimus videtur non omninò reiiciendus.

Verſ.

Verſ. IX. Obtenebrentur ſtellæ caligine ejus: expectet lucem, & non videat, nec ortum ſurgentis auroræ.

1 *Stellarum denegatio, et luciferi matutini, de inſigne calamitate.*
2 *Vel fulminis ſplendorem deſiderant miſeri.*
3 *Stellas cælo cadere, quid.*
4 *Ars magica detrahendi Lunam & ſtellas, & quid defectiones apud Latinos.*
5 *Palpebra auroræ quid, Sol cæli oculus.*

1 OPtat ut nihil omninò lucis huic noſti concedatur, nullà matutina crepuſculi, vel auroræ adventantis ſigna. 2 *Obtenebrentur ſtella*, illæ videlicet, quæ in matutino crepuſculo affulgere ſolent, qualis eſt Lucifer matutinus; vel, omninò nullæ ſtellæ. *Lucem expectet*, diurnam videlicet, quæ tantis ærumnis finem afferat; ſed tamen fruſtra, vel in univerſum, lux nulla vel fulguris, vel fulminis illis affulgeat; quod in extremis malis naufragi numerare ſolent, uti illud Senec.

Vel fulminis lumen deſiderant miſeri. *Sen. in Ag. act. 3.*

Nec hoc levamen denique ærumnis datum eſt,
Videre ſaltem, & noſſe quo pereant malo,
Premunt tenebræ lumina, & dira Stygis
Inferna nox eſt; excidunt ignes tamen,
Miſeriſq; lucis tanta dulcedo eſt malo,
Hoc lumen optant.

3 Ita verò obtenebrari poſtulent ſtellas, ut cælo cediſſe videantur, id eſt, periiſſe omninò, quod de extremis quoque temporibus calamitoſiſſimis dictum eſt *ſtellæ de cælo cadent*; uti idem eodem loco dixit.

Stellas cælo cadere, quid. Mat. 24. 29.

Et ſubitò luna concidet, ſtella cadent.
In aſtra pontus tollitur, cælum perit.

4 Sic tum carmine incantatorio aut arte magica offundebatur terra nubes lunæ, & ſtellis, cecidiſſe de cælo exiſtimabantur, & ſuis ſedibus extractæ, uti ille:

Ars magica detrahere cælo lunam & ſtellas credita. Vir. Eclo 8. Interpres Apollonii.

Carmina vel cælo poſſunt deducere lunam.

Et Apollonii interpres in Argon. ita perſuaſum fuiſſe narrat, Magos ſolem, & lunam detrahere, ut uſque ad tempora Democriti, Eclipſes, iſtorum ſiderum detractiones ſint nominatæ.

5 *Nec ortum ſurgentis auroræ*; in Hebr. Palpebræ auroræ, id eſt primus albicantis auroræ ſplendor, quem alii poetæ radios, capillos, pennas auroræ dicunt; Septuag. *Luciferum Orientem*. Verùm inter reliquas translationes hæc palpebrarū illuſtrior eſt, quòd oculum cæli reſpiciat, namque Solem cæli oculum videtur aurora quaſi poſt nocturnum ſoporem, & clauſa lumina, iterum diductis, & apertis palpebris vigilantem, & videntem mundo reddere. Aug. legit, *& permaneat*, id eſt, obruatur & ſepeliatur hæc nox ſempiternis tenebris.

Palpebra auroræ quid.

Verſ. X. Quia non concluſit oſtia ventris, qui portavit me, nec abſtulit mala ab oculis meis.

1 *Infantis venter dicitur alvus materna. Quid concludere vulvam, aut ventrem templicatus Geneſ.*
2 *Quatuor Dei claves quæ ſint ex Chald. Deo peculiariter tribui ſterilitatē aut fæcunditatē.*
3 *Videre, & oculus ad timorem vel ad experientiam referuntur.*

1 QUoniam in fonte eſt, *ventris mei*, Chald. accepit de ipſo Jobi ventre, ſic enim legit: *Quia non concluſit portas mamillarum mearum, quæ ſunt oſtia ventris*: quaſi diceret. Quia mihi reſpirandi facultatem non abſtulit, neque os obſtruxit, ne lactans mammas apprehenderem; ſed certè res ipſa eſt, quam noſter interpres expreſſit, *ut Jobi venter* dicatur materna alvus, quæ illum portavit. Catenæ author, & ex Latinis hoc referunt ad nativitatem; Cur in vitam, & lucem patuit aditus? quare non potius nox iotrs materna viſcera me oppreſſit? ſed quia ſimilis imprecatio ſubditur verſ. 11. & quia aliud poſtulat familiaris Scripturæ locutio, ſenſus erit; Quare ea nox tempus, & horam noxæ conceptioni præbuit, & non potius antequam conciperer, matrem meam ſterilem reddidit, congrediendi ſive facultatem non ademit? in hunc ſenſum dictum eſt Gen. 20. *Concluſerat Dominus omnem vulvam domus Abimelech*; id eſt, uxores illius reddiderat ſteriles. OnKelos, *Concluſerat Dominus omnem oſtium vulvæ*: quod licèt quidam intelligant, non potuiſſe uxores Abimelech eniti prolem maturam, aut parere; verius tamen eſt, non potuiſſe concipere, & Gen. 29. *Aperuit Dominus vulvam Liæ, ſorore ſterili permanente*. Cùm verò hæc dicit, nullam propterea agnoſcit facultatem ineſſe diei, aut noſti ad ſterilitatem efficiendam; cùm ex aliis locis conſtet ejuſmodi poteſtatem, & claves ad claudendum, vel aperiendum penes Deum eſſe; quod Paraphraſtes Jeroſolymitanus Gen. 30. eleganter explicuit. *Quatuor*, inquit, *claves traditæ ſunt in manum Domini univerſi mundi, quas non tradidit Dominus nec Angelo, nec Serapho; clavis ſ. Pluviæ, clavis Cibationis, clavis Sepulchrorum, clavis Sterilitatis*: de clave Pluviæ, ita dicit Scriptura: *Aperiet Dominus tibi theſaurum ſuum bonum*. Deut. 28. de clave Cibationis *Aperi tu manum tuam*, &c. Pſalm. 145. de clave Sepulchrorum; *Cùm aperuero ſepulchra veſtra*, &c. Ezech. 37. de clave Sterilitatis; *Et recordatus quoque Dominus Rachelis exaudivit eam, & aperuit vulvam eius*, Gen. 30. ſignificat itaq; harum maximè rerum poteſtatem apud Deum eſſe, Pluviæ, Alimoniæ, Reſurrectionis mortuorum, Sterilitatis aut fæcunditatis.

Quid Concludere ventrem. *Chaldæus.* *Nicetus.* *Gen. 20. 18* *Onkelus.* *Gen. 29. 31* 2 *Sterilitas à Deo efficitur.* *Paraph. Jeroſ.* *Quatuor Dei claves, quæ.* *Deut. 28. 12. Pſ. 145. 16. Ezec. 37. 13. Gen. 30. 22.*

Nec abſtulit mala; Laborem, & dolorem; non enim (inquit) in lucem editus ſum, ut lucis ſuavitate fruerer; ſed ut irruentium in me malorum timore & aſpectu cruciarer; elegans timoris, aut diſcriminis impendentis deſcriptio; nam quæ impendent, & quæ minitantur infanti recens edito in lucem mala, videntur obſervari ante illius oculos; quæ etſi non lædant, videntur aſpectu terrere: ſimilis locutio, Iſai. 65. *Oblivioni tradita ſunt anguſtiæ priores, & quia abſcondita ſunt ab oculis noſtris*; quaſi dicat; Nihil timemus adverſi, nullus metus, diſcrimen nullum, malumve impendet; fortè hic malorum conſpectus ad ſenſum, & experientiam pertinet, ut ſenſus ſit, Non abſtulit, &c. id eſt, conjecit nos in miſeram incredibilium malorum experientiam: nam videre mala aut bona, experiri, aut ſentire eſt. Vides hic, quod ſuprà dicebamus, in ipſam mali rationem per ſe conſideratam, imprecationes has dirigi.

Iſa. 65. 16.

Verſ. XI. Quare non in vulva mortuus ſum, egreſſus ex utero non ſtatim perii?

GRadatim humanæ vitæ, miſeræque mortalitatis noſtræ gradus perſequitur maledictia; Eſto conciperer, eſto naſcerer, debuiſſem ſtatim auferri.

Verſ. XII. Quare exceptus genibus, cur lactatus uberibus?

1 *Excipi ex Hebræo quid. Quid prævenire in Sacro ſermone. explicatur David, & Oſeas, & quid ubera arentia.*
2 *Peccati gradus, & ætates quid Ova aſpidum rumpere: quæ peccati ſenectus, explicatur David & Salomon.*

SI, quod minùs infælicibus aliis contingit infantibus, ſtatim poſt nativitatem non perii ſponte mea, cur obſtetrix (malum) me excepit genibus? quod alii incommode ad matrem referunt, cùm prima ubera, primumq; gremium, quæ infantem ſuſcipiunt, & ſuſtinent, non matris, ſed obſtetricis, atque nutricis ſint. Septuag. legunt; *Ut quid occurrerunt mihi* (occurrerunt) *genua?* juxta Heb. *Quare prævenerunt me genua!* à Radice (*Kidem*) quod eſt præcedere, aut prævenire: eadem vox Pſal. 17. *Exurge Domine, præveni eum*, & Pſal. 88. * *Manè oratio mea præveniet te*, antequam illuceſcat, omnes occaſiones obſervabo, ut te meis precibus præoccupatum demerear. Similis etiam ſententia Oſeæ 6. *Da eis Domine vulvam ſine liberis, & ubera arentia*; id eſt vulvam quæ non concipiat, quod ſi conceperit, & fœtum ediderit, ut defectu lactis infans pereat: & in eandem ferè ſententiam, inſtà; *Percuſſus eſt Ephraim, radix eius exiccata eſt; fructum nequaquam faciet, quod & ſi genuerit, interficiam amantiſſima uteri eorum.*

1 *Amplificatio' infæliciſſimi partus.* *LXX.* *Quid excipi, ex Heb.* קדם *Prævenire. Quid in Sacro ſermone.* * *Antes que amaneſca, eſtarè preve nido y aguardando à vueſtro puerta con la petición en la mano. Oſeæ 6. 14. Ver. 8*

Quod verò ad mores attinet, D. Greg. quatuor in peccato gradus ex hoc loco conficit, conceptioni, nativitati, geſtationi brachiorum, & infantis lactationi reſpondentes. Et certè peccati conceptionem, partum, aut nativitatem Jacobus Apoſtolus indicat cap. 1. Concupiſcentia, videlicet peccatum concipit in cordis ventriculo, tanquam in matrice; deinde operatione externa excluditur. *Concupiſcentia*, inquit, *cùm conceperit parit peccatum*: ſimili ferè translatione dicuntur apud Iſajam, *Ova Aſpidum rumpere*; qui aliorum cogitationes, & concepta conſilia excludunt, perficiunt, opere exequuntur. Deinde prava conſuetudine peccatum alitur, & nutritur, & illecebris atque deliciis creſcit, & capit viſium incrementa, atq. lactatur; excuſationibus, & defenſionibus, quaſi brachiis geſtatur, & ſuſtentatur. Quod ſi velis etiam hunc peccati fœtum videre quaſi pannis obvolutum, beneque compoſitum, vide Pſ. 57. quo loco *Peccatores* dicuntur, errasse ab utero, & vulva, & prima peccati conceptione;

2 *Peccati gradus, & ætates quædam. Jacob. 1. 15. Quid Ova aſpidum. Iſa. 59. 5. Pſ. 57. 3. 4*

& ope-

& operari iniquitates in corde. Deinde dicuntur *ſuis manibus in inſtitias*, & peccata *concinnare*: arridet peccator peccato, velut pater infantulo, & ſuper genua illi blanditur, dum *per riſum ſtultus operatur ſcelus, & exultat in rebus peſſimis*: ſic creſcit, adoleſcit, ſeneſcit, ſicut Sapiens ait Eccleſ. 11. *Error & tenebræ peccatoribus concreata ſunt*, (ſimul cum ſcelere caligo tenebræque naſcuntur) *qui autem exultant in malo, conſeneſcunt in malo*: prop. *malitia ſeneſcit in eis*. Tandem peccatum impio, non aliter atque protervus filius, paternæ domus exitium eſt; *ira patris, & mœſtitia matris ſuæ*.

Pro. 10. 14. Pro. 2. 14. Eccl. 11. 16. Prov. 10. 1

Verſ. XII. Nunc enim dormiens ſilerem, & ſomno meo requieſcerem.

1 *Mors, ſomnus ex profanis, item ex ſacris; & huius ſimilitudinis cauſſa.*

2 *Mors, & ſepulchrum, ſilentium dicuntur ex Heb. explicatus Iſa. Tacere, quid.*

3 *Mors prece, aut pretio averti non poteſt: explicatus David. Silentium, erubeſcentium, & amicitiam dirimentium.*

4 *Mors quies, vita tumultus. Illuſtratus Eccleſiaſt.*

5 *Quieſcere ad pacem à bello refertur: mors, pax, vita, tumultus bellicus. Quorſum ſpectarent Chriſti Lachryma in morte Lazari.*

6 *Defunctus non redit victus, neque ſpoliatur veris bonis. Romulo manipulus.*

7 *Mors ſerenitas poſt tempeſtatem: vita procelloſum mare; mors item portus. Sinus Abraha. Pſ. 106. allegoricè.*

1 *Mortis eſt ſomno comparatio.*

MOrtem bono, & commodo caſuram ſibi ait, ut quæ ſomno, ſilentio, & quieti jucundiſſimæ ſimilis ſit: & mortis quidem cum ſomno comparatio frequentiſſima eſt tum apud prophanos, quorum quidam dixit:

Soles occidere & redire poſſunt.
Nobis cùm ſemel occidit brevis lux,
Non eſt perpetuò una dormienda. (*Catull.*)

Falſi enim putabant, qui ſemel mortis ſopore correpti forent, nunquam iterum ad vitam expergeſaciendos: propterea enim duram & ferream hujus ſomni quietem Virgilius quoque dixit: (*Virgil.*)

Olli dura quies oculos, & ferreus urget
Somnus; in æternum clauduntur lumina noctem:

Atque eodem pertinet illa Anaxagoræ ſententia; Ex duabus rebus poſſe nos cognoſcere quales poſt mortem erimus, videlicèt ſomno, & eo tempore, quod noſtrum cujuſque ortum anteceſſit. (*Anaxago.*)

Sed multò elegantius apud Sacros. Pſalm. 12. *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte*; (id eſt tuæ lucis favore & radiis diſiice tenebras inſidiarum, & diſcriminum meæ vitæ, namque iſta mihi, velut nocturnæ tenebræ, mortis ſomnum conciliabunt: ne triumphet igitur hoſtis me ſublato) *Ne quando dicat inimicus meus, prævalui adverſus eum.* Ipſe etiam habitus cadaveris, præfert dormientis ſpeciem. Quibus ex cauſis introducta eſt illa pervulgata in Eccleſiam vox, *Cæmeterium*, locus videlicet ſepulturæ fidelium, quaſi dicas dormitorium, à *Chemào*, Græco, id eſt, dormio. Sed quòd Chriſtus Dominus ſæpè vocaverit mortem ſomnum, peculiares cauſſæ à patribus aſſignari ſolent, dum Lazari illum ſomnum tractans quæ facilitatem & brevitatem reſurrectionis Lazari efficiendæ, nihilò minorem, quàm dormientem expergefaciendi reſpiciunt potius, quàm ipſius mortis rationem, & naturam. Sed nunc ea potiſſimum ratione mors cum ſomno comparatur, quòd ſicut poſt diurnum laborem nox atque ſomnus afferunt quietem, & ceſſationem corpori laſſo; ita poſt viſæ ærumnas licet defuncto in morte requieſcere; cùm ſcriptum ſit Pſalm. 103. *Ortus eſt Sol, & exibit homo ad opus ſuum, & ad operationem ſuam uſque ad veſperam*: tunc enim intermittitur labor, & ſomnus *Pectora longis Feſſa miniſteriis fulcit, reparatque laborem.*

Pſ. 12. 4. *κοιμάω.* *Pſ. 103: 23*

Nam inter dormiendum nodus ille, quo animus aſtringitur oneri corporis, ſi non diſſolvi omnino, certè videtur laxari, & animus ſolvi in quietem: ſed recurret iterum hac de re dicendi locus. Nunc tantùm id, quod Lactantius dixit libr. 6. cap 16. *Qui immobilitatem animi afferunt, privare animum vita volunt, quia vita actuoſa eſt, mors quieta.* Somnus enim iners omnino eſt. (*Lactãtius.*)

2 *Mors ſilentium.* בית דום

Secundò, tum mors, tum defunctorum ſepolchra, ſilentium donantur; nam infernus (*duma*) eſt ſilentium; dicitur à verbo (*dum*) quod eſt ſilere. Hinc illæ Silentes umbræ.

Et Chaos & Phlegeton loca nocte ſilentia latè.

Colludit verò eum ſignificationa vocabuli Pſal. 113. *Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui deſcendunt in infernum*; *Duma*, ſilentium; non enim mortui publicam ad vivos orationem habent de Dei laudibus. Pſal. 30. *Erubeſcant impii & deducantur in infernum, muta fiant labia doloſa*, id eſt pereant omninò, & ſimul cum voce vita illis eripiatur: ſic etiam Iſa. 6. *Væ mihi, quia* (aſſeveranter, certè) * *tacui*, id eſt perii; actum de me exiſtimo; perinde cenſeri debeo; ac ſi mors mihi loquendi facultatem eripuiſſet. Eſt autem hoc quoque defunctorum ſilentium, quies quædam, atq; ceſſatio ab omni vitæ actione; eùm ſilere is quoque dicatur, qui nihil agit; juxta id Exod. 14. *Dominus pugnabit pro vobis, & vos* * *tacebitis*.

Pſ. 113. 17 Pſ. 30. 18. Iſa. 6. 5. * *Taſe me quita la hablaymorire ſin reparo, quien tal viſion del otro mundo ha viſto.* *Exo. 14. 14*

Eſt verò in hoc mortis ſilentio obſervandum, nullum eſſe remediis locum, ubi ſilentium eſt, & nulla linguæ, nulla clamandi, neque implorandæ opis facultas adeſt: quam inevitabilem moriendi neceſſitatem, & legem, Hebræi variis modis explicarunt in Midras Thehilim, id eſt in expoſitione Pſalmorum, ſuper id Pſ. 103. *Cantabo Domino in vita mea*, & ſuper id Pſal 48. *Frater non redimit, redimet homo? non dabit Deo placationem ſuum, & pretium redemptionis animæ ſuæ*: de quo vide Gal. l. 6. c. 7. Paulus verò abunde explicuit dicens: *Statutum eſſe hominibus* * *ſemel* (irrevocabili, & firmo decreto, ita ut ſecundò iterari, aut inſtaurari minimè ſit neceſſe) *mori*, eam verò moriendi legem ſponte ſuſceptam ſignificavit Dei filius, cùm ex affectu ſenſitivæ partis mortem deprecaretur; *Clamabo per diem, & non exaudies, & nocte, & non ad inſipientiam mihi*, id eſt, Mihi, qui nihil pœnæ, aut mortis debeam propter ullum ſcelus admiſſum, inſipientiæ non dabitur hæc tam anxia, tamque ardens mortis deprecatio; cæteri verò peccatores, & peccatorum pœnis obnoxii, ſi mortem deprecari conarentur, inſipientes habendi eſſent; nam fruſtra contra mortem auxilium poſtularent; cùm hoc malum ex illis non ſit, quæ clamore, aut oratione averti poſſunt: ergo Mors ſilentio excipienda eſt, ſilentium imperat, & ſilentium dicitur.

* *Dios ſerà el que rezga ulas manos cõ el remedio, eſtando es vos otros mano ſ bre mano.* 3 *Heb. 9. 27* * *De una vez quedò para ſiẽ pre determinado.* *Pſ. 21. 3.*

Præterea moribundus, ut qui nihil cum mundo commercii deinceps habiturus ſit, ſublata jam amicitia, & per ſilentium dirempta, terga vertit Deo; mors etiam * ſilentium. Tandem, cùm ſilentium ad erubeſcentiam quamdam, & confuſionem pertineat, juxta id Mich. 7. *Videbunt gentes, & confundentur, ponent manum ſuper os ſuum, aures eorum ſurdæ erunt*, &c. mors rectè dicetur vocem iis eripere, *qui confidebant in virtute ſua, & in multitudine divitiarum ſuarum gloriabantur, & confundentur ſuper hortos, quos in hoc mundo elegerant*, cùm videant nullum *habuiſſe fructum in illis, in quibus tunc erubeſcent*.

* *El mudo y el que muere como reñidos de ba zon la compañia, y ſe quedan la habla.* *Mich. 7. Silentium ad erubeſcẽtiã & confuſionem pertenere.* *Iſa. 1. 29. Rom. 6 21*

Tertiò; quòd ad mortis quietem attinet, ſeu ſomnum mortem dicas, ſeu ſilentium potiùs nomines, ſemper illam dicis, quietem, & tranquillitatem. Eſt nimirum vita hæc univerſa inanibus curis, & moleſtiſſimis cogitationibus infeſtata, quæ animum aggravant, obruuntq. inſomni quadam & permoleſta vigilia. Eſt quoq. tumultus quidam, & indiſtincta vociferatio, multa confuſione permiſta, quæ importunis curarũ & cupiditatum clamoribus obtundit aures, caput quaſſat, atq. mentem defatigat. Quàm verè, quamque multa experientia compertum Eccleſiaſticus dixit, *Occupatio* (negotium, moleſta perturbatio) *magna, creata* (deſtinata) *eſt omnibus hominibus à die exitus de ventre matris eorum, uſque in diem ſepulturæ in matrem omnium: cogitationes eorum, & timores cordis*, * *adinventio expectationis*. (videntur enim non ſolùm creata jam bona, ſed nova alia ſua cupiditate excogitata deſiderare, * *transferunt* videlicet *in affectum cordis*, ad novas voluptates deſiderii gradum facientes) & dies finitionis (metus mortis nunquam non imminentis, nunquam non minitantis) *a reſidente ſuper ſedem glorioſam, uſque ad humiliatum in terra, & cinere; ab eo qui utitur hyacintho, & portat coronam, uſque ad eum, qui operitur lino crudo: furor* (ira, effrænatus & præceps impetus adverſus æquales) *tumultus* (interna animi perturbatio) *fluctuatio* (commotio, agitatio, dum nihil certi animus apud ſe inſtituit, inter ſpem & metum vacillat, & fluctuat) *& timor mortis* (hæc omnia exacuuntur timore mortis) *iracundia perſeverans* (excruciant etiam animum inveterata odia) *& contentio* (graves inimicitiæ) *& in tempore refectionis, in cubili ſomnus noctis immutat ſcientiam eius* (hæc, inquam omnia, & ſomnus ipſe per ſummam animi non quietem, ſed perturbationem captatus, non permittunt animum in eadem opinione conſiſtere) *Modicum* * *tanquam nihil in requie* (ferè nihil captatur ſomni aut quietis) *& ab eo in ſomnis quaſi in die* * *reſpectus* (dormit & clauſis oculis vetum ex ſpecula contemplari, ne hoſti pateat aditus, neve ac-

4 *Mors quies. Vita hæc tumultus & vociferatio Eccl. 40. 1.* * *Paſſan à deſſear, y à inventar nuevos generos de deleytes.* *Pſ. 72. 7.* * *Et caſi nada lo que ſe duerme, y preve lo que ſe repoſa dre miendo.* * *Cerrados los ojos, tieneojo à mi*

cedaa

Job. 6. 5. *protulit; quo deinde angore liberatus, non jam eandem de illa die ſententiam habuit:* ſimiliter accipiuntur à Græcis illa Jobi verba. c. 6. cum ad ſuos gemitus, aut excuſandos, aut extenuandos exemplum affert ex ipſa natura brutorum. *Nunquid rugiet onager cum habuerit herbam, aut mugiet bos, cum ante præſepe plenum ſteterit?* quaſi diceret, in ipſa natura animali, & ſenſitiva poſitum eſſe, ut dolorem, ægritudinem, famem, ſitim, aut alia quæcunque vitæ incommoda voce, gemitu, clamore, aut qua poſſunt ratione animantia cuncta ſignificent. Quo loco ſapienter Dydimus; *Neque,* inquit, *eum qui juſtus eſt ſenſum omnem exuiſſe humanitatis neceſſe eſt, quamvis conſtanter caſus ferat adverſos; nam acerbarum rerum ſenſu ſuſcepto, cum quis in cruciatu propter Deum exclamat, eo demum virtus eſt:* cum quo etiam illa Tauri philoſophi ſententia de fortitudine in dolore tolerando mirificè conſentit; *Fortitudo,* inquit, *non ea eſt quæ contra naturam, monſtri vice, nititur, aut pudore animi, aut immanitate, aut quadam miſera & neceſſaria in perpetiendis doloribus exercitatione; qualem fuiſſe accepimus in ludo Cæſaris gladiatorem, quod cum vulnera ejus à medicis reſecabantur, ridere ſolitus fuit: ſed ea vera, & proba fortitudo eſt, quam maiores noſtri ſcientiam eſſe dixerunt rerum tolerandarum, & non tolerandarum; per quod apparet eſſe quædam intolerabilia, à quibus fortes viri, aut obeundis abhorrent, aut ſuſtinendis.* Illud etiam ſupra ſententiam hanc adiecit Cic. 2. Tuſcul. non ſolum gemitum atque clamorem non debilitare fortitudinem animi, ſed augere etiam, atq; confirmare: *Ut in ſtadio curſores exclamant, quàm maximè poſſunt; faciunt idem cum exercentur athletæ: pugiles verò etiam cum feriunt adverſarium in jactandis cæſtibus ingemiſcunt: ſi gemitus igitur in dolore ad confirmandum animum valebit, utemur:* hæc & pulchra alia ibi Ci. Hæc itaque fuit viri fortiſſimi, atque patientiſſimi Jobi tolerandi doloris acerbiſſimi ſcientia, indulgere infirmitati humanæ, & erumpentes gemitus ex dolenti pectore non comprimere; neque adducere habenas effrænato dolori; namque ut argutè Atreus cùm Thyeſte diſſerit.

Tauras Philoſophus apud Gell. ſupra.

Cic. 2. Tuſ. Gemitus & clamor nõ minuiſt fortitudinem.

Atreus in Thyeſte apud Senec.

—— Vix dolor frænos capit.
Sic cùm feras veſtigat, & longo ſagax
Loro tenetur Umber, ac preſſo vias
Scrutatur ore, dum procul lento ſuem
Odore ſentit, paret & tacito locum
Roſtro pererrat proper at prædę; fuerens
Cervice tota pugnat, & gemitu vocat
Dominum morantem, ſeque retinenti eripit;

Job. 30. v. 11. Philippus. 3

Quod ſi frænum habuiſſe dicitur. cap. 30. *frænum poſuit in os meum;* frænum explicat Philippus ipſum dolorem, præ tanto enim cruciatu loqui non poterat; at dolor ipſe vix frænum capere poterat, ne non ingemiſceret, & clamaret aliquando Hanc leniendi doloris humanam, honeſtamque rationem, illa verba indicant. * *Aperuit os ſuum & loquutus eſt.* Eum affectum dolentis animi graviter expreſſit Hiſpanus poeta, & verbis in rem noſtram valde appoſitis.

** Abriò la boca para deſahogar el coraçon. Gr. L.*

El aſpereza de mis males quiero
Que ſe mueſtre tambien en mis razones
Como ya en los effetos ſe ha moſtrado.
Llorarè de mi mal las ocaſiones,
Sabrà el mundo la cauſa porque muero,
Y morirè a lo menos confeſſado.

Namque nullis etiam teſtibus, arbitris nullis dum lingua loquitur, cordis ungit vulnera, levatque dolorem; uti ille cordis cauſſa cecinit.

Propert.

Hæc certè deſerta loca, & taciturna querenti
Et vacuum Zephyri poſſidet aura nemus.
Hic licet occultos proferre impunè dolores,
Si modò ſola queant ſaxa tenere fidem.

Ergo tanta eſt doloris vis, ignis tantus, ut niſi faucibus, atq; ore pateat flammæ eluctanti exitus, intimis voret oſſibus medullas; & qui illum conetur comprimere, proculdubio.

Vulnus alit venis, & cæco carpitur igne.

Ariſtot. Cur dolor gemitu leniatur.

Phyſicam hujus rei cauſſam reddit Ariſt. ſect. v. 7. problem, dum quærit, quare, cum metus & dolor quædam ſit ægritudo, qui dolent clamant; qui metuunt, ſilent: reſpondet verò; Dolores vel omnes, vel certè plurimos calore juvari atq; augeri; calorem autem is auget, qui ſuum ſpiritum cohibet; ea calfacit enim doloris incitabula contracto introrſus calore per ſpiritum, atq; excoquit: hinc ergo fit erumpente naturaliter ſpiritu clamorem fieri in doloribus, & eodem per vim compreſſo, excicere & accendi: at verò metus, qui frigidus eſt, ſpiritu indiget, & calore: huc videtur Olym. retuliſſe ea verba. *Parce mihi Domine Quia,* inquit, *cum Deo colloqui ſemel eſt auſus,* * *Parce mihi,* inquit, *Domine, cum quia urunt dolores, ſermonem mihi prorſus extorquent.* Quare illud veriſſimè à Propheta dicitur; *In tribulatione murmuris doctrina tua eis;* id eſt, ſeverior tua correptio murmurare; muſſitare, conqueri, ingemiſcere illos coget; ſed non ideò abjicient tuam diſciplinam, cum abs te corripiuntur, quamvis doleant & gemant; id enim humanæ imbecillitatis fuerit, non impatientis animi; dicam etiam non imbecillitatis, ſed fortitudinis.

Olympiod. Sentos perdonadme el atrevimien to, que es fuerça el hablar.

Iſa. 26. 1.

Simile.

Quemadmodum enim non ideò parum forte, parumque ſolidum cenſeri debeat aneum tormentum, quod parvo foramine conceptum ignem retinere non poſſit, quin potiùs fulminis inſtar ingenti fragore, & ſonitu foras ejaculetur; ut ſi obſtruas, vim potiùs & impetum amittat, ipſumque ſtatim tormentum, quaſi debilitatum & fractum in mille partes diſſiliat: pari ſanè ratione, ſtrenui viri, & adverſarum rerum tolerantis ſummæ virtuti nihil repugnare dicas, cum cor doloris & ægritudinis incendiis exæſtuat, oris aditum, viamque patefacere multis etiam querelis, & lamentationibus ſuccenſum pectus refrigerare: quin potius hoc ipſo integritatem ſuam, virtutemque tuetur; quod ſi illud ipſum patentis oris iter erumpenti voci obſtruxeris, ipſa natura, acerbiorque dolor ſibi patefacient. An non & de Crœſi filio legimus, quem mutum natura fecerat, tanta intimi ſenſus, & ſubita doloris vi commotum cùm patris jugulum petere militis gladium cerneret, ut adoleſcens os diduxerit clamare nitens, atque eo niſu, & impetu ſpiritus nodum linguæ ruperit, ac certiſque verbis ignarum militem a Crœſi regis cæde revocarit: Sed qui rem hanc in ſacris videre velit ſub quadam hypotypoſi æſtuantis hominis, quem ægritudo, dolorque urant, & clamare cogant mirificè cum toto hoc capite contentiſcote, legat integrum Pſalm. 38. Cùm vehementiùs angeret, & in ſummis rerum omnium difficultatibus verſaretur) *Dixi* (ſtatui) * *cuſtodiam vias meas* (ita me geram) *ut non delinquam in lingua mea,* rem longè mihi difficilem; nam nihil facilius ægro, & calamitoſo, quàm multa impatienter effundere, & ſpumare) *poſui* injecique *ori meo cuſtodiam.* Hebr. * capiſtrum, vel viticellam; ingens ſupplicium dolenti homini; ſervis contumacibus chamus, aut frænum indebatur in os ſupplicii cauſa, nos à mordendo appellamus, *mordaza;* ne verbum quidem ori meo credere volui, vadem pro illo, chamum, frænumque conſtitui) *cùm conſiſteret peccator adverſum me* (cùm me impeteret & vexaret verbis contumelioſis; vel, cùm præſentes adeſſent rudiores homines & corruptè de rebus judicantes, ne ſcandalum illis parerent mea verba pravè ab illis accepta; vides Jobum præſentibus amicis, quorum mores atque ingenium probè noverat, ſilentio ſe ſeptem integros dies continuiſſe) *obmutui & humiliatus ſum, & ſilui* * *à bonis* (neque bonum neque malum loquutus ſum; & cum multa ſuppeterent, quibus juſtè denique poſſem meam innocentiam tueri, & de mea calamitate conqueri, me quoque continui; ſed quid ego? & a *dolor meus* hoc ſilentio recruduit *renovatus eſt* & exacerbatus; ut cum diro accepto vulnere licet exteriùs cicatrix obducatur, ſi tamen interius non ſit adhibita medicina, vehemens fit doloris ſenſus; malè habuit meum cor. re clauſo) *concaluit cor meum intra me,* (urebantur præcordia, æſtuabat cor,) *& in meditatione mea* * *exardeſcet ignis* (dum calamitates meas mente, & cogitatione revolvo, doloris flamma vehementius ſuccenſa eſt non ſecus Jerem. dixit, *Non recordabor eius, neque loquar ultrà &c. & facta eſt in corde meo quaſi ignis exæſtuans, clauſuſque in oſſibus meis, & defeci ferre non ſuſtinens.* Hic certis Jobi imaginem, vocem, gemitus, ſuſpiria ſupprimentis, nihil ſtultum loquentis, qui *diſſimulavit, ſiluit quievit*) *loquutus ſum* (tandem) *in lingua mea,* nam exagitabat dolore ad rumpendum ſilentium, ſic: *poſt hæc aperuit Job os ſuum, & loquutus eſt;* termum laxavi habenas, ne præ dolore diſrumperer; *quapropter,* inquit Job, *& ego non parcam ori meo, loquar in tribulatione ſpiritus mei, confabulabor cum amaritudine animæ meæ dimittam adverſum me eloquium meum:* atque mortem etiam precabor à Deo, *Notum fac mihi Domine finem meum* (finem, inquam, meorum malorum & cruciatuum acerbiſſimorum) *& numerum dierum meorum, quis eſt,* (quando futurus finis tanti incendii, inſtar ægrotantis laborantiſque ardentiſſima febri, qui medicum rogat, quandiu duratura ſit febris vis, ut gelidam tandem bibere, & refrigerari poſſit) *ut ſciam,* inquit, *quid deſit mihi* (quantum temporis atque doloris; deinde præſentis vitæ malis exagitatus illius miſeriis & ærumnis videtur maledicere, quæ, cùm ad fruendum breviſſimis atque vaniſſimis voluptatibus breviſſima & momentanea exiſtat, ſed ad patiendum atque dolendum longiſſima, & accommodatiſſima eſt) *ecce menſurabiles,* dodrantales, quatuor digitorum (*poſuiſti dies meos*) pro ternis vel qua

ternis

Gemitus, et ſuſpiria nõ pugnant cũ fortitudine

Pſ. 38. illuſtratus paraphraſi. Pſ. 38.

** Determinè me de guardar la lengua.*

** Echè ne una mordaza, y freno. para cullar como una beſtia.*

** No hablè ni bueno ni malo; bien tenia que, pero callabo.*

** Quanto mas se rezia dentro del pecho mi dolor, mas ſe abivaua mi fuego.*

Jer. 7. 11.

ternis vitæ diebus, non ſemel, ſed millies moriendi à nobis vectigal exigitur: illud verò extremi fati vectigal nullo pretio redimi poteſt) *& ſubſtantia mea tanquam nihilum ante te; Veruntamen univerſa vanitas* (univerſitas vanitatum) *omnis homo vivens* (quantumvis homo vivens ſit omnis, totus, perfectus, conſummatus, rex, omniumque ſublunarium bonorum aggregatione perfectus.) Vides hic David, ſicut, & Job abjectiſſimè de vita præſenti loqui, deque illius ſplendore: ſubeſt hoc loco *Sella*; videlicet, ſignum ibi ſubſtitiſſe cantores, & tum contentiori voce, tum etiam ſilentio facto ſignificaſſe audientibus rem hanc eſſe omni conſideratione digniſſimam. Tandem poſt multa concludit explicatu effectu ſenſitivæ partis, *Remitte mihi, ut refrigerer, priuſquam abeam, & ampliùs non ero*; propterea ceſſa a me: cohibe ultricem manum iſtam tuam; leniter, remiſsè mecum agito; ut reficiam me, lætiusque moriar, nam brevi faceſſam, deſinamque eſſe inter mortales, qui penè jam mortuus ſim. Hominem igitur ſuſpiria hæc produnt, an verò eadem ſint hominis verè ſapientis deinceps explicandum.

Sella quid ſignificet.

SECTIO VII.

Jobum, judicio etiam rationis vitæ mala à bonis ſecernere, ſapienterque præſcindere.

1 *Voluntas ſemper fertur in bonum: actus, quo deteſtamur malum, bonus eſt: exempla ex ſacris.*
2 *Judicio & ratione ſubtili opus eſſe ad ſeparanda mala à bonis: explicatus Eccleſiaſticus.*
3 *Diverſa de præſenti vita conſiderationes ex ſacris:*
4 *Scientia unam rem partiendi in diverſas, & contrarias conſiderationes docetur: in Scripturis exempla plura: explicatus Canticorum locus.*
5 *Illa arte Dæmon abutitur, ut nos decipiat.*

1 *Voluntas fertur in bonum.*

HAnc ſuæ vitæ deteſtationem ad ſingularem quoque Jobi ſapientiam pertinuiſſe operæ pretium fuerit oſtendere. Id autem ex Philoſophia, atque Theologia repetendum, eum actum voluntatis, qui præciſè feratur in deteſtationem alicujus mali, malum inordinatumve eſſe non poſſe; namque rectæ voluntati, & recta ratione ductæ malum, qua ratione malum eſt, placere nunquam poterit, quare ſapienter D. Hilarius ſuper id Pſal. 119. *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt*: docuit eum actum bonum eſſe, & à ſanctis viris non ſemel uſurpatum; in quam rem adducit hunc Jobi locum; & ſimilem Jerem. 20. & illam precationem Dominicam, *Adveniat regnum tuum*; & Paulum *cupientem diſſolvi, & eſſe cùm Chriſto*; & Salomonem dicentem, *Laudavi magis mortuos, quàm viventes*: quibus omnibus locis mortis ingens bonum ingentibus vitæ malis præfertur: illud laudatur, & hæc maledictis configuntur. Huc etiam pertinet, quòd Rabanus Jerem. 20. tum illum Jeremiæ, tum hunc Jobi locum ad id refert, quòd melius ſit non eſſe, quàm malè eſſe; quare ſecundum rectam rationem mors præfertur vitæ miſeræ; de quo plura poſtea. Ergo hæc Jobi lamenta non ſolùm ex affectu ſenſitivæ partis, ſed ex cogitata ratione & deliberatione proficiſci, exiſtimare poſſumus cum Cajetano: hujuſmodi rationalis affectus requirit acutum, & ſubtile mentis judicium, quod unam & eandem rem ſcindere, & partiri poſſit in plures conſiderationes; quo videtur alluſiſſe ipſe Job, cum cap. 19. reſpondet amicis, illum deſipere, & ineptire exiſtimantibus, *Si ignoravi,* * *mecum erit ignorantia mea*: in quam rem convenit id Eccl. 1. *In theſauris ſapientiæ ſignificatio diſciplinæ; execratio autem peccatori, cultura Dei*: id eſt inter pretioſiſſima ſapientiæ monilia illas in primis ſententias numerari debere, quæ ex una parte falſæ videntur, obſcuræ, & intellectu difficiles, ex altera verò ſapientiæ cujuſdam reconditæ tenuem, & ſubtilem tantùm ſignificationem, & ſpeciem præbent: has autem ſententias averſantur peccatores ſtulti, quòd timore Dei deſtituantur; qui illis patefaciat theſauros, divitiaſque ſapientiæ: vides hic ſententias Jobi valdè obſcuras, ſed profectò quæ ſignificationem quandam ſapientiæ, acutique in præſcindendo judicii argumentum præbeant, quod ſtulti non callent; ſapientes verò commendant, atque ſuſpiciunt. Quòd autem humana vita non una tantùm conſideratione, aut uno tantùm affectu proponi poſſit, inde naſcitur, quòd nihil ſit in hac vita undequaque beatum, nihilque omnibus numeris miſeris miſerum: quare ſapienter à Cicerone dictum eſt, *Multa ſunt incommoda in vita, ut ea ſapientes commodorum compenſatione leniant*: quod illud eſt, *In die bonorum non immemor ſis malorum, & in die malorum non immemor ſis bonorum*. De præſentibus enim tam malis, quàm bonis accipiendum eſt: ex utrorumque enim comparatione & ſocietate efficitur moderatus quidam vitæ amor: quod etiam Plutarch. docuit de tranquil. Animi. Si verò vel per ſe bona, vel mala per ſe conſiderentur, jam tunc multiplices, atque inter ſe contrarii affectus excitantur in animo: ex malorum conſideratione, & ſenſu, Paulus *cupit diſſolvi, & liberari de corpore* * *mortis hujus*, id eſt de mortali corpore, letbalibus quoque ærumnis expoſito; genus enim quoddam mortis eſt, hujus mortalis corporis carcere includi: ex conſideratione verò bonorum vitæ, *non vult expoliari, ſed ſupervestiri*. Non aliter Jobus modò mortem, modò vitam precatur ſibi, ac deprecatur ſimul; jam poſtulat concedi ſibi, *ut revertatur oculus ſuus, ut videat bona*; ſtatim natalem incuſat diem, *qui non abſtulit mala ab illius oculis*; jam petit, ut remiſsè cum illo & leniter agatur, ut refrigerii aliquantulum ſumere liceat, *Parce*, inquit, *mihi Domine*; jam ſtatim conqueritur, quòd diutiùs vivere permittatur. *Si flagellat, occidat ſemel, & non de pœnis innocentum rideat*: & rurſus, *Elegit ſuſpendium anima mea*.

Pſ. 119. 5. — Jer. 20. 14. — Matt. 6. 10 — Luc. 11. 56 — Phili. 1. 16 — Eccl. 4. 2. — Rabanus.

Lamentationes Job ex ratione præmeditata. — Caietan.

2

Cap. 19. 4. — * *Parcent quo deſuevis, ponuſ yo ano encĩdo.* — Eccl. 1. 29.

3 *Unde naſcatur diverſa humanæ vitæ conſideratio.* — Cicer. 1. de nat. Deor. — Eccl. 11. 27 — Plutarch. — *Diverſa vitæ huius cõſiderationes & inter ſe contraria.* — Rom. 7. 24 — * *Que es una muerte, bivir en eſte cuerpo.* — 2. Cor. 5. 4 — Job 7. 7. — Job 3. 10. — Job 7. 16. — Job 9. 23. — Job 7. 15.

Se ne quis exiſtimet hac in eadem re unam rationem ab alia præſcindendi; & abſtrahendi ſcientiam inventam potiùs à nobis eſſe ſubtiliter & curioſè, quam uſu & exemplis Scripturæ ſacræ comprobatam: age paucis illam confirmemus; Illa certè uſus eſt Chriſtus dominus, *dum propoſito ſibi* (ante mentis oculos ſeparatimque conſiderato) gaudio (quod proventurum ſibi ex paſſione erat) *ſuſtinuit crucem confuſione contempta*: quaſi dicat, in ſuæ gloriæ ſplendorem oculos defixit, miſeriarum recordatione procul depulſa, quamvis utrumque ſimul in una re conjunctum videretur: in ipſa verò acerbiſſima paſſione ita inferioribus animæ viribus univerſam illam malorum atque dolorum cohortem objecit, atque propoſuit, ut ſeparata omni ſolatiorum ope, & conſideratione, illum oppugnarent ad uſque vitæ tædium, & ſudorem ſanguineum. Hanc quoque dividendi, & ſeparandi ſcientiam ſanctæ Eccleſiæ inesse tres Patres apud Theodoretum colligunt ex illo Cant 7. *Venter tuus ſicut acervus tritici, vallatus liliis*; ajunt enim Imaginativam dici ventrem; nam ſicut in ciborum ſuccos miſtos cum rebus ſuperfluis continet, deinde inutilibus rejectis; quod utile eſt exprimit, & tranſmittit in alias corporis partes; non aliter imaginativa rerum multarum, inquit, viſibiles ſpecies cum rationalibus continet, donec per cogitationem, & ſcientiam quod dubium, & inutile eſt ſecernatur; quod utile, & rationale, tranſmittatur ad mentem; propterea que acervo tritici comparatur, in quo triticum, atq; paleæ, commiſta ſunt, donec grana ſecernantur a paleis ventilabri opera, & ſeparetur, rejiciaturq; inutile; ſed hæc tamen ſecernendi, & ventilandi ratio, niſi tranquilla, & quieta mens ſit, rectè effici non poteſt, propterea enim comparatur acervo tritici vallato liliis; nam lilia tranquillitatem ſignificant, quæ *neque nent, neque ſerunt, neque ſolicita ſunt, & tamen Deus illa veſtit*. Hac ſapientia inſtructus Paulus ait. *Non eſt nobis colluctatio adverſus carnem, & ſanguinem* (licèt quidem cum hæreticis infeſtiſſima res illi eſſet) *Sed adverſus principes, & poteſtates tenebrarum harum*; nam malitiam dæmonis incitantis, & peccatum hæreticorum, adverſus quæ pugnabat, ſeparat à carne, & ſanguine, id eſt, ab ipſa natura, quam minimè oderat. Quid, quòd hanc etiam præſcindendi, & unum ab altero abſtrahendi ſapientiam dæmon convertit in artem nocendi; nam cum virtutis bona atque divitiæ conjuncta ſint cum multis, ſummiſque difficultatibus, alterum ab altero ſeparat; & ut Sapien. cap. 4. dixit, *Faſcinatio nugacitatis obſcurat bona*. id eſt tegit, diſſimulat, occulit pulchritudinem virtutis; ſolaſque difficultates ſenſui proponit, quæ nos deterreant: non ſecus atque Balac Moabitarum rex dum pertraxit Balaam in locum unde *partem Iſrael videret, totum autem Iſrael videre non poſſet*, ut inde malediceret; ne ſi univerſum exercitum pulchre diſpoſitum cerneret, ſua pulchritudine & conſpectu jucundiſſimo maledicentis animum temperaret, atque deliniret; è contra verò idem ipſe malitioſus hoſtis peccati obſcurat mala, ſolamque voluptatem illuminat, atque proponit, ut nos ineſcet; nam cùm miſerè divexemur, & vapulemus per mundum ſæviſſimum, verberum tamen, & moleſtiſſimarum pœnarum oblivionem

4 *Scientia dividendi unam rem in multas conſiderationes.* — Ad Heb. 12. 2.

Tres Patres apud Theodoretum.

Imaginativa ventri ſimilis.

Lilia, tranquillitatis, ſymbolum. — Cant. 7. 2. — Matt. 6. 28 — Luc. 12. 27 — Ad Epheſ. 6. 12.

5 *Dæmõ abutitur hac perſcindẽdi ſcientia.* — Sapie 4. 12. — Nu. 23. 12.

Exod. 6.

nem nobis iniicit, ſolumque ſtatuit ante oculos ollas carnium, cæpas, allia, ut ſuadeat reditum in Aegyptum.

SECTIO VIII.

Ex perfecta in Deum charitate Jobi querelas proficiſci.

1 *Paradoxum: Qui iraſcitur, amare. Duo actus in Appetitu. Ira permiſſu amori. Amantium ira.*
2 *Jobi querimonia ex charitate. Amantium nota in Job. Amoris nomen ex humanis ad divina.*
3 *Jobi querimonia cum prophanis collata: multa ex Poetis: & multa amantium voces, atque varia forma.*

HOminem fuiſſe Jobum, atque ſapientem ex gemitu, vocibusque confirmavimus: nunc qua ratione ex iiſdem illius in Deum ardentiſſima charitas, & vitæ ſanctitas probari poſſit, agendum eſt; & quod paradoxum videatur, & à communi ſenſu alienum, qui vehementiùs conqueritur, & iraſcitur, certiùs atque ardentiùs amare. In hujus rei explicatione ponendum eſt ex Philoſophia, in Appetitu, qui amoris ſedes eſt, duas eſſe partes, aut facultates, Iraſcibilem, & Concupiſcibilem; quarum partium ſimiles alii actus trasferendi ſunt ad appetitum rationalem, iraſcitur enim, atque concupiſcit: cùm verò ejusdem potentiæ, & facultatis actiones ſint ira, & amor, neſcio qua ratione inter ſe aliquando conſpirant, ut quantumvis repugnantes, atque contrariæ ſint, tamen cum illa amoris ſuavitate, atque dulcedine, iracundiæ amaritudo admiceatur; charitatis ſtimulis menta cum ardore quodam. & quaſi vindictæ cupiditate; amantis animi languor, & deliquium cum effrænata quadam vi, & impetu irati animi; denique ex eodem pectore ſimul cum leniſſimis, & amantiſſimis verbis, lamentationes quoque, gemitus, querimoniæ, vociferationes acerbiſſimæ proficiſcantur: hinc illud in proverbium abiit, *Amantium ira*; tum quòd has excitare ſoleat amor; tum quòd ab amore excitatæ amorem redintegrent, atque diuturnæ conſuetudinis tædium excutiant: & quod de parentis adverſus filium indignatione dixit Nazianzenus, de omnium amantium iris dici poterit, ſimiles eſſe flammæ ſtipulæ, quæ cùm celerimè concipiatur & exurgat, celerrimè quoque extinguitur, & evaneſcit. Lucian. in dialogo Mercurii & Majæ, *Iracundi*, inquit, *ſunt qui amant*, & Dejanira conjugis Herculis amantiſſima.

Qui iraſcitur, amare: qui amat, iraſci.

In appetitu duo actus.

Ira, & amor conjuncta.

Amantium ira.

Parentum ira. Naz. orat. ad Vitalia.

Lucianus. Seneca.

Magnus dolor iratus amor eſt.

Certè Sponſæ non vulnera, non plagæ à cuſtodibus acceptæ, ſed amoris vis gemitum, & clamorem extorquent; & nihil aliud renuntiari ſponſo jubet, quàm quòd amore langueat: neque verò minùs ſe amabilem Deus præbet, cùm plagis, & ærumnis nos afficit, quam terribilem, dicente in hanc ipſam rem Eccleſ. 2. *Secundum magnitudinem ipſius, ſic & miſericordia illius cum ipſo eſt.* Quare ſæpè Job Deum timet, nunquam verò non amat: huc pertinere lamentationes Jobi. Chryſoſt. & Polychr. exiſtimarunt in præfatione Catenæ. & Chryſ. c. 2. refert ad perfectam in Deum charitatem, & filialem confidentiam: explicuit verò eleganter Nicet. in proteor. c. 7. *Amans*, inquit, *metu poſito, & vehementi erga Deum charitate incenſus, apud Deum, qui iudex eſt integer & incorruptus, cauſſam dicit; hac verò nec durè, aſperive hominis verba ſunt, ſed quaſi filii oratione apud patrem utentis confidentius*: nimirum hæ ſunt amantium notæ; ratione & judicio cum eo, quem amas, velle contendere: ſigna amoris mutui in altero deſiderare; gloriari de amicitiæ lege nunquam violata; alterum inimicum dicere, crudelem, quem unicè diligas, & nihil minùs, quàm vituperatum velis; polliceri, fore ut perpetuò ames, quamvis non redameris. Hos omnes amantis animi affectus profert diſertis verbis Jobus, atque ejuſmodi acriores & concitatiores querelas veriſimilè ab amoris impotentia elici teſtantur pleni poetarum libri: ſed illos corrumpunt tamé, dum in materia parùm honeſta conſtituunt; hos ego dico (ut Philoſophorum more dicam) materiam ſenſibilem concernere; ſed ad noſtrum inſtitutum declarandú conferent, ſi à materia ſenſibili abſtrahantur, & in materia intelligibili, atque rationali collocentur: nam quod ad affectus attinet, veriſſimos ſanè, & naturales amoris affectus exprimunt: neque verò ad divina declaranda indignum eſt ut amoris nomine, aut amatoriis poetarum carminibus, ubi res exiget, utamur; id quod Dionyſ. c. 4. Divinorum nominum facit, contendens potiùs amoris nomen in divina convenire, & ex ſimilitudine quadam ad corporalem translatum eſſe. *Turbę*, inquit, *nequaquam capientes uniforme illud amatoria in Deo appellationis, pro infirmitate ſua, ad dividuum & corporalem, diviſimq; delapſa amorem ſunt, qui verus amor profectò non eſt, ſed imago potiùs, ſeu magis à vero amore prolapſio*: pauloque ante dixerat, *Non ergo metuamus hoc amoris nomen, neque nos perturbet ullus, ſermo, terrorve concutiat*: & elegantem adducit Scripturæ locum, in quo honeſtiſſimus amor cum impuro, & obſcæno comparatur 2. Reg. 1. *Doleo ſuper te frater mi Jonathu decore nimis, & amabilis ſuper amorem mulierum*: quid, quòd ea etiam quæ cum impuro amore conjuncta fuere, ſuæ erga Sponſam Eccleſiam charitatis figuras & imagines fuiſſe, Deus voluit; David videlicet cum Berſabe adulterium, ſic explicante Aug. & Greg. & Salomonis effuſus amor in tot Reginas, concubinas, & adoleſcentulas, quarum non erat numerus: in quo licet peccaverit Salamon, tamen Chriſti cum Eccleſia, & cum fidelibus ardentiſſimam conjunctionem præfiguravit.

Amoris nomen ad divina declaranda tráſlatum. Dionyſ.

2. Reg. 1. 19

2. Reg. 15. 4.

Auguſt. Gregor.

Sed jam ex profanis Jobi charitatem declaremus: certè cum amore ille loquebatur.

3 *Tibul.*

Quid tibi ſævitia mecum eſt? an gloria magna eſt,
Inſidias homini ſuppoſuiſſe Deum?

Simillimum id. cap. 13. *Contra folium quod vento rapitur, oſtendis potentiam tuam & ſtipulam ſiccam perſequeris?* & cap. 7. *Quid eſt homo quia magnificas eum, aut quid apponis erga eum cor tuum?* & c. p. 14. *Dignum ducis ſuper huiuſcemodi aperire oculos tuos!*

Job 13. 25

Job 7. 17.

Sed, quòd ad accuſationem crudelitatis attinet, hæ illæ ſunt perditæ amantium querimoniæ, quibus non ſolùm faſtidioſos amatores ſævitiæ incuſant, ſed ipſum etiam amorem, ut Damon.

Job. 4. 3. Jobi lamenta cū aliis Poetarum prophanorū collata.

N unc ſcio quid ſit amor, duris in cotibus illum;
Iſmarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes
Nec noſtri generis puerum, nec ſanguinis edunt.

Virg. Eclog. 8.

Imitatus ſanè Virgilius Theocritum in 3. Eidil.

Theocrit.

Nunc ſcio quid ſit amor, & quam grave numen amanti,
Mater nam in ſylvis nixa eſt, aluitque leæna.

Illud jam vehementius.

O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas?
Nil noſtri miſerere, mori me denique cogis?

Eadem prope legas c. 30. *Clamo ad te, & non exaudis? ſto, & non reſpicis me? mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tuæ adverſaris mihi; ſcio quia morti trades me.*

Job 30. 20

Sed neque morte certiſſima deterreri ab amando illud ſignificat amantis Reginæ,

Aeneid. 4.

Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam
Nec moritura tenet crudeli funere Dido,
Crudelis quid?

Sed ſtatim,

Non tamen Aeneam, quamvis male cogitat, odi;
Sed queror infidum, queſtaque peius amo.

Ovid.

Huc illud c. 27. *Juſtificationem meam, quam cœpi tenere, non deſeram.* Quaſi dicat, in meo diligendi inſtituto perſeverabo in perpetuum, etiamſi non redamer: & id. cap. 13. *etiam ſi me occiderit, in ipſo ſperabo.* Quoties verò amor perfidiam inurit amanti? quale eſt id.

Job 27. 6.

Job 13. 15.

Diſſimulare etiam ſperaſti perfide tantum
Poſſe nefas? tacitusque mea decedere terra?

Aeneid. 4.

Hoc verò id aliter cap. 10. *Nunquid bonum tibi videtur, ſi calumnieris, & opprimas me opus manuum tuarum, & conſilium impiorum adiuves?*

Job 10. 3.

Quam verò doleat acriter purus, ſyncerusque amor repulſam paſſus, cecinit Oenone.

Ovid.

Quis Deus oppoſuit noſtris ſua numina votis!
Ne tua permaneam; quod mihi crimen obeſt?
Leniter ex merito quidquid patiare ferendum;
Quæ venit indignè pœna dolenda venit.

Accinit Job. *Quantas habeo iniquitates, ſcelera mea, atque delicta oſtende mihi*: & iterum. *Non peccavi & in amaritudinibus moratur oculus meus?* rurſus, *Cur abſcondis faciem tuam, & arbitraris me inimicum tuum?* nec non id capit. 6. *Ecce non eſt auxilium mihi in me*: Quod Chryſoſtomus ad Deum refert, declaratque Jobi ſenſum & doloris magnitudinem uſus ſimilitudine impuri amoris: ſic ille ait; *Si nec vivendum ſibi eſſe ampliùs putant ii, qui mulierum amoribus exulcerati, ab illis contemni ſe animadvertunt, quę res amatoribus ęgritudinem affert intolerabilem; anima, quæ erga Deum charitate vulnerata eſt, quanta fuerit ægritudo ſi non ampliùs eum ſibi adeſſe arbitratur?*

Job 13. 23

Job 17. 2.

Job 13. 24

Job 6. 13.

Chryſoſt.

Quid

Quid, quòd cùm Deum dicat ſibi ex amiciſſimo hoſtem atque crudelem redditum, illius tamen ad judicium atque tribunal ſæpè provocat, in quo ſuam illi probet vitæ juſtitiam, motum candorem, animi pulchritudinem, quò magnam ſuæ cauſſæ fiduciam ſignificet ſub adverſo judice; amantiū inſtar, qui ſuos amatores quamvis iniquos, quamvis non ſatis bene affectos, quamvis faſtidioſos, in cauſſa ſuæ formæ atq; pulchritudinis, judices conſtituunt; uti canebat Corydon.

Nec ſum adeò informis, nuper me in littore vidi,
Cùm placidum ventis ſtaret mare; non ego Daphnim
Judice te, metuam.

Quis, inquit Job, det mihi, ut veniam uſque ad ſolium ejus? ponam coram eo judicium, ut ſciam verba quæ mihi reſpondeat, & Virg. Eclog. 2. *intelligam quid loquatur mihi.*

Quod verò ſe nunquam noctu quieſcere ſæpè conqueritur, dolorem quidem exaggerat, ſed neſcio quid eum amore conjunctum ſonat: namque illud frequenter amatores jactant, nequaquam ſe mutari vicibus; neque cæteris quieſcentibus, quieſcere; qualem pingit poeta.

Nox erat, & placidum carpebant feſſa ſoporem
Corpora per terras, ſylvæq. & ſæva quierant
Aequora &c.
At non infelix animi Phœniſſa, nec unquam
Solvitur in ſomnos, oculis ve aut pectore noctem.

Virg. 4. Aen. Et in eandem ſententiam Catullus

Jam nox æthereum nigris emenſa quadrigis
Mundum, cæruleo laverat omnia rotas.
Nec me ſopierat menti Deus ullus ægræ.
Somnus ſollicitas deficit ante domos.

Catul. *Cùm dormiero, inquit Job, dicam quando conſurgam noctem vertetur in diem, & rurſus poſt tenebras ſpero lucem.* Non aliter dicebat ille, nequaquàm ſe meliùs habere Sole occumbente, & æſtu remittente, bobusq. ceſſantibus à labore.

Aſpice, aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci.
Et Sol decedens creſcentes duplicat umbras;
Me tamen urit amor, quis enim modus adſit amori?

Dolos quoque, & (ut ita dicam) calumnias & diſſimula- Vir. Ecl. 2. tiones Dei ſe bene callere oſtendit, *Licet hæc, inquit, celes in corde tuo, ſcio tamen quòd univerſorum memineris*: ad amorem id quoque pertinet.

At regina dolos (quis fallere poſſit amantem?)
Præſenſit.

Amantium more initia amoris ex alto repetit: id quod & apud Ezechielem ingratæ ſponſæ objicit Deus. *Tranſiens per te* Virg. 4. *vidi te conculcari in ſanguine tuo, & expandi amictum meum ſuper te*: & in Canticis. *Sub arbore malo ſuſcitavi te.*

Eodem ſpectat, quòd velit Deus pro amoris ſigno repeti à ſua ſponſa amoris initia. *Amodo, inquit, voca me pater meus es tu, & dux virginitatis meæ*: non diſſimile id,

Ezec. 16. 8. *Sepibus in noſtris parvam te roſcida mala,*
Canti. 8. 5. *(Dux ego veſter eram) vidi cum matre legentem*
Jere. 3. 4. *Alter ab undecimo tunc me jam cœperat annus.*
Vt vidi, ut perii.

Vir. Ecl. 8. Job ſua cum Deo benevolentiæ & conſuetudinis priſtina tempora revocat in memoriam. *Quis mihi tribuat, ut ſim juxta menſes priſtinos; ſecundùm dies, quibus Deus cuſtodiebat me? quando ſplendebat lucerna ejus ſuper caput meum, & ad lumen ejus ambulabam in tenebris; ſicut fui in diebus adoleſcentiæ meæ.* Job. 29. 2. *quando ſecretò Deus erat in tabernaculo meo.* Ergo jam nos dociles, attentos, benevoloſque lectores atque auditores poſtulat ea Jobi oratio; quam dolor eum neceſſitate quadam, & vehementia extorquet Sapientia ſubtiliter & ornate componit, divini Amoris flamma acriter & animosè incitat, & accendit.

Verſ. III. Pereat dies in qua natus ſum, & nox in qua dictum eſt, Conceptus eſt homo.

1 *Natalem diem maledici à Jobe de qua quidam eo propbanis.*
2 *Diem perire multipliciter exponitur: actus circa impoſſibile.*
3 *Imperativus pro Optativo in Scrip.*
4 *Quorſum diei tribuatur nativitas, variæ rationes. Lucina dea; Dieſpiter.*
5 *Nocti cur tributa conceptio.* *Explicatur Sapiens. Corpus habet appellationem tenebrarum.*
6 *Vulgatus defenditur. Secunda conjugatio. Hebræorum quomodo exponenda; dicā pro fieri.*
7 *Maſculi nativitas auſpicatior. Explicatur locus Regū.*
8 *Jeremiæ maledictio cum Jobi lamentatione comparata.*

P*ereat dies.* Ab ipſo primo ſuæ vitæ exordio inauſpicato rectè auſpicatur omnium vitæ malorum enumerationem, atque execrationem. Natalis verò dies apud nationes omnes ſemper habitus fuit dignus religioſo cultu, ſacrificiis, epulis lautioribus; Romani quidem nullo die lautius vixerunt, aut ludis ſe magnificentioribus oblectarunt: fuit enim eorum dierum celebritas, non ſecus atque Deorum, ut ſcribit Macrobius. 1. Satur. c. 16. apud Perſas etiam teſte Herodoto magna dierum natalium religio; eandemque apud Ægyptios viguiſſe, convivium Pharaonis ſuo natalitio die, Gen. 40. probat; & apud Palæſtinos illud alterum Herodis Matth. 14. Ab hac verò, & communi lege, & conſuetudine lætandi, excipiendi ſunt Gaditani, referente Philoſtrato, & Thraces auctore Herodoto; & Gymnoſophiſtæ, & Brachmanes apud Stobæum; qui in lucem editos infantes lachrymis, mortuos verò lætioribus cantibus proſequebantur: quò ſe igitur ab illa etiam conſuetudine ſubducat Job, natalem execratur, & nigro notat lapillo diem; optatque ut pereat: quod quidam exiſtimant nihil aliud eſſe, quàm ſi diceret infauſtum illum, ominoſum. Sed certè plus aliquid poſtulat verbum *pereunt*, quod in fronte eſt *Abar*, mortemque, & interitum affert; alii ad emboliſmum, & intercalationem referunt, ita ut non ille fixus; ſingularisq. nativitatis dies, ſed quicunque alius annuis converſionibus rediens natali illi primò reſpondens, cenſeatur intercalaris, inſititius, non naturalis, dignus qui ex cenſu & numero dierum expungatur, & pereat: ſimilis videtur illa locutio Num. 6. cùm jubetur Nazaræus, coram quo ſubitò quiſpiam mortuus fuerit, caput illicò radere, ita tamen, *Vt dies priores irriti fiant, quoniam polluta eſt ſanctificatio eius*; id eſt, ita ut priores dies non numerentur, non computentur (*que no valgan, ni entren en cuenta*) Hebr. ut cadant ſupple, de numero dierum. Onkelus legit. *Dies priores inutiles erant* (*no ſirvan de nada*) *Naphal* eo loco cadere, aut profugere etiam ſignificat; fugiant, dilabantur: ſed neque ſenſus hic omnino quadrare poteſt; namque pars ſequens, quæ de nocte conceptionis agit, ſingularem quandam noctem deſignat; quare etiam ſingularem & præfixum alium nativitatis diem poſtulare videtur. Ergo optare ut dies ille pereat, ex illo genere actuum eſt, quos Ariſt. 3. Ethic. & Theologi dicunt eſſe circa impoſſibilia, & procedere quaſi ex conditione præſuppoſita, Vellem, ſi poſſibile eſſet, neque me natum, neque diem quo natus ſum, mundo illuxiſſe; ut negato tempore nunquam poſſet nativitas contingere: itaque, quoad fieri poſſit, pereat, aboleatur illius memoria oblivione ſempiterna: quod autem ait Greg. cap. 7. petire diem, non ſignificare, optare ut non ſit, ſed ut male ſit, *Aliter enim, inquit, non poſſet amaritudine involvi, quod poſtea dicit*: hoc, inquam, nihil obſtat his quæ diximus, namque utrumque perinde impoſſibile eſt, aut præteritum diem non fuiſſe, aut involvi denuò poſſe amaritudine; & dolens animus diverſa & interdum contraria maledicta congerere in eandem rem ſolet, ut illi ſuggerit ardor & ira. Imperativus autem iſta optantis eſt; què Scripturæ morem obſervavit Orig. hom. 1. in Cant. ſicut, & id, *Oſculetur me*, O utinam; & id, *Sanctificetur nomen tuum*; O utinam ſanctificetur, & ſexcenta alia. Futurum verò, quod eſt in exemplari, his optativis æquivalet; ſicut & id Pſalm. 5. *Lætentur omnes qui ſperant in te, in æternum exultabunt* (exultent, ò utinam perpetuò) *& habitabis in eis* (habita, precor, in illis, ceu in tabernaculo, habitationem iſtam tua umbra protege) Hinc verò videas hæc omnia ad vitæ tædium pertinere, quæ ex primordio illo, primaq. luce derivata eſt; quare mortis tenebras amat: Simile id Octavi Herculis mortis votum,

Converte Titan clarè anhelantes equos,
Emitte noctem, pereat hic mundo dies,
Quo moriar; atra nube inhorreſcat Polus.

Dies in qua natus ſum. Hujus ſententiæ ſenſum quidam confundunt cum verſic. 6. ſequenti, ſed perperam, ut inde conſtabit: nunc ex Alberto notandum diei nativitatem tribui, nocti conceptionem; quòd noctis frigiditas valeat ad retinendum conceptum ſemen, diei verò calor ad excludendum fœtum: ſed hoc tamen non eſſe omnino verum D. Athanaſius docet quæſtione vigeſima octava ad Antiochū ex ipſa experientia; namque major hominum pars noctu naſcitur, nocte etiam moritur: at Divus Thomas exiſtimat diem nativitatis dici quòd Job die natus fuerit, & quòd diurna nativitas auſpicatior habeatur. Sed exiſtimo diem natalem dici, tempus horamve nativitatis, quæcumque illa ſit, nocturna, aut diurna: cùm enim plures nocte naſcantur, in lucem tamen dicuntur edi, & nunquam natalis nox, ſed natalis ſemper dies

Marginalia: 1 *Natalis dies apud Romanos.* *Macrob. Herodotus in Euterpe.* *Philoſtrat. li. 5. de vita Apollonii. Herodo. in Terpſichore Stob.* 2 *Quid ſit diē perire.* אבר *Rejicitur prima expoſitio.* *Perire diē ad emboliſmum pertinere.* *Num. 6. in Onkelus.* נפל *Secunda expoſitio non probatur.* *Vera expoſitio.* *Actus circa impoſſibile.* *Arit. 3. Eth. Greg. expēditur.* 3 *Imperativus pro optativo.* *Origenes. Cantic. 1. 1 Matth. 6. 9 Pſ. 5. 12.* *Senec. in Octav. act. 4.* 4 *Quorſum diei tribuatur nativitas.* *Athanaſ.* *D. Thom.* *Infantes, licet nocte naſcantur, in lucem e-*

duatur. dicitur; quo ex tenebroſa alvo in vitæ uſuram infans excludi-
Lucina Dea. tur. Proptereaque Lucinam Deam finxit antiquitas (quæ
eadem Juno erat, ac Juno Lucina vocabatur) quæ adiuvan-
dis parturientibus, & in lucem edendis fœtibus præeſſe pu-
Auguſt. Cic. tabatur, cujus meminit, Auguſti, de civitate Dei lib. 4.
cap. 11. Cic. 2. de nat. Deorum: eò reſpexiſſe videtur Ovi-
dius, cùm in Faſtis dicit,

Ovid. 2. Faſt. *Grata Lucina dedit hæc tibi nomina lucus,*
Aut quia principium tu dea lucis habes.

Dieſpiter. Varro. Auguſt. Eademque ratione Dieſpiter colebatur, id eſt diei pater,
ut interpretatur Varro, Jupiter videlicèt, quòd, ut Auguſti-
nus ſcripſit, exiſtimaretur partum perducere ad diem.

5 *Et nox in qua dictum eſt.* Tenebræ & nox conceptioni locum
Sap. 7. 2. præbent, quam ſolet ſequi opportunus ſomnus ſovendo
Somnus fœtui elaborando. ſemini, & fœtui elaborando: ut indicat Sapient; *Decem
menſium tempore* (videlicèt poſt novem expletos inchoato de-
cimo, quod eſt optimum & maximè naturale tempus naſcen-
Conceptio hominis dicitur nox. di) *coagulatus ſum in ſanguine ex ſemine hominis, & delectamento
ſomni conveniente*: ſed præterea habuit etiam hominis conceptio
rationem noctis & tenebrarum apud veteres illos ſapientes
Macrobius in ſom. Scip. cap. 12. Pythagoram, & Platonem, qui, ut Macrob. refert, duas eſſe
mortes cenſuerunt, unam animæ, animalis alteram: per hanc
abſolvi animam, & aſſerere naturæ divitias, atque ad pro-
Corpus mortale habet noctis nomen. priam libertatem remitti: per alteram verò, quæ vulgò vita
exiſtimatur, animam ad quaſdam tenebras mortis, mortalis,
inquam, corporis, impelli; habet verò in ſacro ſermone cor-
pus tenebrienſi carceris, & ſepulchri nomen; ergo nox fuerit,
in qua conceptus eſt homo.

6 *LXX. Tygur. Pagnin. Origen.* Illud tamen, *In qua dictum eſt*, dupliciter accipi poteſt; pri-
mo cum Septuaginta legentibus, *Et nox in qua dixerunt*; ſupple
nontii: quò videtur reſpexiſſe Tygurina legens, *Nox in qua di-
xit nuntius*, & Pagn. *Nox, qua pater dixit*; alii, qua quis dixit:
Orig. quoniam conceptum pro nato accipit, ait, *Dictum ab
obſtetrice*: ſed commodiùs & elegantiùs, ut tribuatur vox no-
Commoditas & denſus vulgatus. cti more poetico, & juxta Hebr. non dixit (*la noche que pudo
dezir*) tanquam teſtis non cæca, ſed oculta conceptionis. La-
tinus interpres leniter atque Latinè, & quod pro cujuſque pa-
lato ad plura referri poſſit, *In qua dictum eſt*: & quidem mul-
Secùnda conjugatio Hebræorū quomodo exponenda. tò, quàm alii hebraizantes, ſapientiùs atque veriùs: nam quæ-
dam ſunt in Hebræo activa, præſertim in ſecunda conju-
gatione, quæ debent paſſivè & imperſonaliter exponi: ſi-
cut Geneſ. 15. *Reputatum eſt illi ad juſtitiam*, in Hebr. repu-
tavit, & Iſa. 7. *Et vocabitur nomen ejus*, in Hebr. voca-
Gene. 15. 6. Iſa. 7. 14. Pſal. 86. 5. bit. Pſalm. 86. *Nunquid Sion* (Sioni in tertio caſu) *dicet*
(id eſt dicetur) ſic etiam hoc loco, *Nox dixit*, vel *nocte
dixit*, non indiget ſuppoſito; perinde enim eſt ac, *in qua
Dici aut denuntiari pro fieri.* *dictum eſt*: niſi fortè *dictum*, hoc loco accipi poſſit pro ipſa
re, quaſi diceret, nox in qua conceptus eſt homo ſicut & Pro-
pertius aliquando dixit,

Proper. li. 4. *Illa dies hornis cædem denuntiat agnis:*

Id eſt in illa die mactandi ſunt. Nam ſicut verbum, ita
etiam dictum, aut narratum, vel nuntiatum, pro re ipſa quæ
fit, & nuntiatur, accipi poterit.

Conceptus eſt. Quòd nunc de tertia perſona loquatur, cum
in priori parte de prima dixerit *natus ſum*, ſenſum non variat:
Tertia perſona pro prima. nam ſolet ſæpè Scriptura tertiam perſonam pro prima uſur-
pare, præſertim adiuncto *hominis* nomine; ſimile id cap. 7.
Militia eſt vita hominis; cùm de ſe loquatur: de quo plura eo
loco: ergo perinde eſt, ac ſi dixiſſet; *Et nox in qua conceptus
7 גבר ſum. Homo. Gebber*, nomen ſexus & virtutis, maſculus, for-
tis, prævalens, quod benè quadrat, cùm de ſe loquatur; &
Maſculina nativitas auſpicatior. cùm maſculi conceptio aut nativitas auſpicatior, atq; paren-
tibus lætior exiſtat: quaſi dicat, Homo, vir, maſculus con-
ceptus, natoſque ſum, ſed non ideò non infæliciſſimus ho-
1. Reg. 4. 19 minum: ſimile id 1. Reg. 4. cùm nurus Eli audiit nuntium,
quòd capta eſſet arca Dei, & mortuus eſſet ſocer ejus, &
vir ejus, ſeptimeſtrem infantem peperit; *In ipſo momento
mortis ejus* (videlicèt, ut deficientem recrearent) *dixerunt
ei, quæ ſtabant circa eam, Ne timeas, quia filium peperiſti* (ni-
hil mali metuas, quoniam maſculi partus non poterit
non eſſe auſpicatus & fœlix) *quæ non reſpondit neque a-
nimadvertit* (videlicèt quem in mediis ærumnis natum vide-
Joſephus. bat, non poterat non infælicem, & ad ærumnas natum ju-
dicare) *& vocavit puerum Jachobed* (id eſt inglorium; ut in-
terpretatur Joſeph. lib. 5. Antiquitat. cap. 16.) *dicens,
Origen.* *Tranſlata eſt gloria Dei Iſrael, quia capta eſt arca Dei; &
pro ſocero ſuo, & pro viro ſuo* Origenes *conceptum*, pro na-
to accipit & *Diem* atque *Noctem* pro eodem, ita ut eadem
res in utroque hemiſtichio homonymis vocibus repeta-
Jere. 20. 14 tur; ſicque poſtulare videtur locus ille Jere. 20. huic
noſtro ſimillimus, in cujus utraq; parte de nativitate eſt ſer- ילד
mo; *Maledicta dies in qua natus ſum, & vir qui annuntiavit pa-
tri meo dicens. Natus eſt tibi puer maſculus*: ſed certè in Jerem.
eſt verbum (*Jalad*) quod primæ conceptioni opponitur, & הרה
ſignificat naſci, aut parere; hic autem eſt verbum (*Harah*)
quod ſignificat concipere, aut gravidare, & opponitur par-
tui & nativitati.

Acerbior Jeremiæ, quam Jobi lamentatio. Sed in hac duorum locorum comparatione, multò diffici-
lior, acerbiorque videtur Jeremiæ locutio, cum non ſolùm
diei, ſed nuntio nativitatis apertè maledicat: quamvis intelli-
gi oporteat nuntio non ſimpliciter maledicere, ſed ea ratione,
qua ad ſuas ærumnas relationem, aut conjunctionem aliquam *D. Thom.*
habet, ut doctè eo loco notat D. Th. alii, minùs licèt leniter,
non ex perſona Jeremiæ, ſed ex perſona aliorum impiorum il-
la dicta eſſe volunt; repræſentat enim per Mimeſim, quid ſibi *Jer. 4. 13. Hieronym.*
imprecaturi forent impii, cum ipſe libertate jam & incolumi-
tate, Dei beneficio, potiretur: ſicut & id cap. 4. *Væ nobis, quia
vaſtati ſumus*: ex perſona populi dici, & intelligi debere ait
Hieronym. & hunc ſenſum confirmare poteſt, quòd ante
hujuſmodi execrationes gratias agit, quod Deus animam pau-
peris (videlicèt ſuam) liberaverit.

Vers. IIII. Dies ille vertatur in tenebras; non requi-
rat eum Deus deſuper, & non illuſtre-
tur lumine.

1 *Protractio tenebrarum calamitatis ſymbolum, ſicut perſeverat lux fælicitatis.*
2 *Eloah in ſingulari. Requirere iudiciale & forenſe.*
3 *Deum requirere ex iudicis officio creaturas omnes, & extorquere confeſſionem.*
4 *Requirere pro interrogare: Deus inſtar Regis requirentis aliquid novi quo de noſtro bono gaudeat.*
5 *Requirere, vehementer efflagiare. Feſtorum dierum inſtitutio. In lege naturæ Sabbatiſmus. Explicatur David, & Geneſis.*
6 *Requirere benevolentiæ & providentiæ. Explicatus locus Reg. & Pſalm.*

Quod de die, & de nocte propoſuerat, per artes exponit:
Dies illa, quippe indigna, quæ luceret, debuiſſet abſor- 1
beri ſempiternis tenebris, vel, ne quid tam infauſtum & omi-
noſum haberet mundus, debuiſſet dies ille cum tenebris, tan-
quam cum re longè potiori commutari. In origine habetur, *Geneſ. 1. 4.*
Dies ille ſint tenebræ; id eſt viciſſitudo illa dierum, & noctium,
quando Deus lucem diviſit à tenebris, non deberet huic diei
concedi: durarent ſanè præcedentes tenebræ & nullum tem-
pus infauſtæ luci relinquerent; vicem ſuam non perageret
dies: execratio, & amplificatio infæliciſſimæ diei, ex diutur-
nitate & protractione tenebrarum ſimilis Iſa. 13. *Obtenebra-* *Iſa. 13. 10.*
tus eſt ſol in ortu ſuo. Quid miſerius, quidve lugubribus, quàm
cum deberet aurora ſurgere poſt ſtatas noctis horas, iterum
renaſci tenebras, & efficere diei vicem? econtrà fæliciſſimum,
atque lætiſſimum, cum deberet Sol occumbere, & ſortiri cum
nocte vices, iterum ſolem reviviſcere, & renaſci; infrà cap. 11.
Quaſi meridianus fulgor conſurget tibi ad veſperam; & cùm te con- *Job. 11. 17*
ſumptum putaveris, orieris ut Lucifer. ergo, inquit, deterior illa
mihi dies extitit, atq; inimicior tenebris ſempiternis, & quod
de Aegyptiis tenebris Sapientia dicit, *Ipſi ſibi erant graviores* *Sap. 17. 20.*
tenebris, hoc de ſe ipſo Job affirmat; Mihi mea vita, ego
ipſe, à prima mei ortus luce gravior fui tenebris: quod
enim de die, & de tempore dicitur, ad hominem, qui in
tempore eſt, refertur, ut indicavit D. Tho. ſuperiùs addu-
ctus ex. 2. 2.

Non requirat eum Deus, deſuper. Dei nomen hoc loco eſt, *Eloah*, 2
in ſingulari, quod infrequens eſt in ſacro ſermone, frequentiſ- *Eloah nomen Judicis.*
ſimum in plurali, licèt ſingulari etiam uſus ſit Chriſtus Do-
minus in cruce pendens invocans *Eloi, Eloi*; ut rectè obſerva-
vit Janſen. capitul. 143. Concord. eſt autem *Eloah* nomen ju- *Mar. 15. 34*
dicis efficacis, potentis: quod nomen hoc loco uſurpat, ut *Janſenius.*
oſtendat ſe jure ac meritò maledictis laceſſere ſuum natalem *Quid requirere?*
diem, & reum agere apud ſupremum judicem, cujus incor-
ruptum judicium, & æquitatem adverſus illum implorat. Re- דרש
quirere autem, quod in fonte eſt *Daras*, congruit cum judice;
eſt enim aliquid, aut in aliquem inquirere ex judicis officio;
forenſe verbum & judiciale. Pſal. 9. *Quæretur peccatum illius,* *Pſ. 9. 35*
& non invenietur, id eſt, cùm inquiri cœperit de illius vi-
ta & moribus, abſcondet ſe impius, fugietq. & id Geneſ.
42. *En ſanguis ejus exquiritur*, id eſt, de Joſephi morte
nunc poſt tot dies, quaſi e a judicis officio interrogatio, &
quæſtio fit. Erit igitur ſenſus; Cùm dies ille fuerit adeò
omino-

ominoſus, & ſua luce, vitâque indignus, non oportet ad examen, & judicium illum vocare, & quæſtione extorquere, quid in eo mali geſtum fuerit, & quantum injuriarum in illo acceperim; res enim conſtat omnibus; ſtatim igitur nulla inquirendi mora, nullo ſe defendendi ſpatio conceſſo, Deus illum condemnet, & de plano judicet.

3 *Dios juzgara todas las coſas en ſu cauſa.*

Eſt verò obſervandum ex hoc loco, Supremum, judicem requiſiturum eſſe creaturas omnes in hominis cauſſa judicanda, ut quæque teſtetur, quid homo judicio dignum egerit; quare requiret locum, tempus, dies, horas; momenta ſingula: ergo cum id, quod egiſti, aut cogitaſti, aliquando tandem egeris, aut cogitaveris, & dies, atque tempus requirenda ſint à Deo, judice, fieri non poterit, ut aliquid latere poſſit tuorum ſcelerum. Pſal. 99. *Poſuiſti iniquitates noſtras in conſpectu tuo, ſæculum noſtrum in illuminatione vultus tui*, id eſt, ſæculi, vitæ, operum noſtrorum tempus, & durationem coram tuis clariſſimis oculis, & conſpectu ſtatuiſti, ut quæſtionem ſubeant, & de hominis vita, moribus, & actionibus ſingulis interrogata reſpondeant. Sed dices Tempus, cùm obliviosum ſit, atque conſummat, opprimatque res præteritas, ineptum erit ferendo teſtimonio, non minùs, quàm obliviosus quidam, delirus, & decrepius ſenex. Reſpondet David, ideò temporis caliginem & oblivionem Deum conſtituere in illuminatione vultus ſui, id eſt, ad lucem & radios ſuorum oculorum luce ipſa lucidiorum, & abyſſum obſcuriſſimam penetrantium, ut ſi tempus clarè, & dilucidè, & ſatis explicatè aut nolit, aut non poſſit præ oblivione reſpondere ad interrogata, Deus illuminet, lucem præferat, & memoriam excitat, ut repetere poſſit ea, quæ aliquando fuerunt; & tanquam ad lucernam fulgentiſſimam. *Illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtas conſilia cordium.*

Ps. 99. 8.

1. Cor. 4. 5.

4 *Requirere pro interrogare.*

Deus inſtar regis, nuntia ex remotis provinciis accipientis.

Deinde etiam *requirere* eſt interrogare, conſulere aliquem cujus exempla occurrunt paſſim: *requirere* itaque *diem*, erit interrogare; aut ab eo diſquirere, quid in eo boni geſtum fuerit. Videtur enim Deus, quem nihil latet, inſtar regis aut principis, qui provincias multas moderetur, nuntia accipere frequenter, & ex ipſis creaturis nuntiantibus quaſi cognoſcere quidquid novi uſpiam accidat; quòd illi lætitiam, & voluptatem afferre poſſit: rem ſimilem repræſentare videtur illi angelorum cætus, 1. & 2. capite explicatus, cui præerat Deus, percontatus angelos unde veniſſent, quid novi vidiſſent, aut obſervaſſent; quaſi magnam voluptatem ex nobis captet, ſi læta illi & fauſta nuntia de noſtra ſalute, incolumitate, vitæ ſanctitate angeli perferant: ait itaque Job, *Hunc diem non* requirat Deus*; namque nihil boni, nihil læti ab illo accipiet; ſi enim diem luctuoſiſſimum interroget, & reſpondere compellat, infandum jubebit renovare dolorem.

* *No ay pareſq; preguntallo, pues notiene coſa de bien que de cuidar ſea.*

5 *Requirere vehementer efflagitare.*

Deu. 4. 27.

Pſ. 21. 29.

D. Thom.

Tertiò, *requirere* à prædicta radice, ſolet eſſe in ſacro ſermone ſedulò & diligenter aliquid quærere, & quod habet Latinus ſermo, aliquid expoſcere, & efflagitare ardentiſſimis votis, ſummo ſtudio: hinc dicitur Deut. 4. *Si toto corde quæſieris eum.* & Pſ. 21. *Laudabunt Dominum*, (non qui ſegniter aut tepide, ſed) *qui requirunt* (ardenter, ex toto corde, tota anima, omnibus viribus) *eum*: juxta quam vocis vim dupliciter poterit ſententia noſtra accipi; primò cum Divo Thoma, *ut non requiri diem* à Deo, ſit Deum non expoſcere eum diem, ut ſibi conſecretur, aut feſtus ſolemniſque inſtituatur, & libenter illum ad prophanos uſus concedere: ſtatutos enim & certos quoſdam dies Deus voluit ſibi dicari, atque ſanctos, ſacroſque haberi, vel in ſui, vel in alicujus accepti beneficii memoriam; atque dierum hujuſmodi obſervationis ſanctificationis ve rationem Deus exigit, atq; ſtudioſè requirit: erit ergo hæc Jobi ſententia; Is dies tot malis violatus, tot ærumnis pollutus, uſibus ſacris aptus non eſt. Quorſum itaque funeſtum diem ſibi repoſcat Deus? *non* requirat illum*; præterea hujus diei obſervationem & rationem non requirat à me Deus; nam nunquam non erit mihi nigro notandus lapillo; neque verò huic ſenſui obſtat, quòd feſti potiſſimùm dies poſt Legem inſtituti, & obſervati fuerint, Job verò ante Legem vixerit; nam in omni ſemper lege feſtos quoſdam, & religioſos dies in Dei cultum inſtitutos fuiſſe credere oportet; neque non veriſimile eſt antiquos patres in lege naturæ, forte etiam Jobum ſabbathizaſſe; in univerſum enim hac de re videtur Eccleſiaſticus dixiſſe, cap. 33. dum illam quæſtionem de peculiarum quorundam dierum celebritate proponit, *Quare dies diem ſuperat, & iterum lux lucem à Sole?* id eſt, cum idem ſol dies omnes efficiat, quare unus eſt altero celebrior? cum omnes luces ejuſdem naturæ ſint, quare una lætior eſt, jucundiorque affulget quam alia? Reſpondet; *A Domini*

Dierum feſtorum inſtitutio.

* *No ſe aſſiciona Dios aeſte dia, ni le meta en ſu caſa, mile obra la Ygleſia, Feſti & ſacri dies in omni lege, Antiquos Patres in lege natura ſabatizaſſe.*

Eccl. 33. 7.

ſcientia ſeparati ſunt: nam Geneſ. 1. dicuntur, *luminaria facta ut eſſent in * tempora*, ſtatuta, & determinata, quando videlicet maxima hominum multitudo ad templum, vel ſacrum peragendum convenire ſolet: nam hoc ſignificat vox (*Mogbed*) quæ eo loco ſubeſt, congregationem, conventum; eadem vox vertitur *Solemnitas*. Iſai. 1. & cap. 14. dicitur Mons teſtamenti, id eſt congregationis; nam ad templum, quod in monte erat, conveniebat populus diebus feſtis: illud addam, hunc ſenſum placuiſſe Chryſoſtomo. *Non*, inquit, *diem, illam, tanquam ſuam ſibi vendicet Dominus*; licèt quidem verbum Græcum apud Septuaginta *Anazeteo*, interrogare potiùs aut percontari, quam vendicare ſignificet.

* *Para dias ſenualados.*

המועד

ἀναζητεῖν.

Sed tandem illud requirendi ſtudium referre licebit, ad benevolam Dei providentiam, qua conſulit rebus omnibus, omneſque requirit, quibus benefaciat; Requirit, & *vocat ea qua non ſunt* (id eſt, quæ ſunt obſcura, ignobilia) *tanquam ea quæ ſunt* (ut ſplendorem, & pulchritudinem conferat: quemadmodum qui profuſæ cujuſdam in pauperes liberalitatis ſit, omnes egenos requiret, quibus poſſit benefacere: uti Abraham, qui in *ipſo fervore diei* ſtabat in oſtio tabernaculi: tamquam in ſpecula, ne illum pauper, aut peregrinus præteriret; requirebat enim, cui benefaceret. Sic ſanè cum impertiri lucem velit diebus omnibus, omnes dies requirere videtur, ut iterum anima converſione lucere mundo ſuo beneficio, luceque accepta poſſint, ſi non iidem illi, ſaltem alii ſimiles illorum vicarii. Quàm ſolicitè, quàm ſtudioſè requiſivit Saulem, quem in regni ſedem eveheret? nimirum *Juſſit Samuelem applicare omnes tribus Iſrael, & cecidit ſors ſuper Beniamin; & applicuit tribum Beniamin; & cognationes eius, & cecidit cognatio Metri, & pervenit uſque ad Saul filium Cis: quæſierunt ergo eum* (vides ſummo ſtudio requirentem ſuas creaturas Deum) *& conſuluerunt poſt hæc Dominum, utrùm nam venturus eſſet illuc; Reſpondítque Dominus, Ecce abſconditus eſt domi: cucurrerunt itaque, & tulerunt eum inde*. Requiſivit non minori, ſolicitudine, & ſtudio Davidem latitantem, & in ſolitudine paſcentem oves. hoc cùm mente repeteret jam ad regnum evectus ipſe David, ſe à Deo aliquando requiſitum inter oves; cumque inſtar ovis errantis parùm abeſſet, quin in rabidos lupos incideret, *Erravi*, inquit, *ſicut ovis, quæ periit; quære* (pro tuo requirendis tuas creaturas munere) *ſervum tuum*, me require cui benefacias: non aliter Deus dicetur requirere ſingulis annis, verbi cauſſa, primum diem Januarii, ut illuſtretur lumine, & recurrat, iterum, & referatur in numerum cenſumque dierum eo anno lucentium: ea ferè loquendi ratione dicitur Deus recordari mortuorum, cùm illos ad vitam revocat: ut infrà, cap. 14. tum etiam Eccleſiaſtic. 3. *Deus inſtaurat, quod abiit*, propriè, ex Hebræo, & ſeptuag. *Deus requirit, quod expulſum eſt*. Diem igitur hunc, qui ſemel abiit, & elapſus eſt irrevocabilis, non revocet Deus ad lucem, non inſtauret, non requirat, non recordetur illius, neque redivivum mundo reſtituat. Cum hac facit, lectio illa hujus loci, quam habent Philip. Divus Thomas, & quæ circumfertur nomine Origenis & Hieronymi; *Non requirat eum Deus ſuper, non ſit in recordatione, & non illuſtretur lumine*. Sed partem illam neque Hebræa, Chaldæa, aut Græca agnoſcunt, neque habet editio Vaticana. Plura ſcula ſuper hac re notat Franciſcus Lucas.

Requirere ad benevolam providentiam.

Rom. 4. 7.

Gen. 18. 1.

1. Reg. 10. 20. 21.

v. 22. 23.

Pſ. 118. 176.

Eccl. 3. 15

LXX.

Et non illuſtretur lumine. Divus Thomas ſolis eclypſim hoc loco intelligit: ad quam etiam Lyranus totam hanc ſententiam retulit, quaſi dicat, Luna, quæ ſemel Soli ſe oppoſuerit, ne diem efficere poſſit, non recedat, ſed perſeveret fixa inter terram & Solem, ut dies hic nullo illuſtratus lumine opprimatur, & intereat eclypſi ſempiterna. Chaldæus lumen intellexit ſurgentis auroræ; *Non illuſtretur*, inquit, * *matutina luce*, quaſi dicat; Nulla illi claritatis ſpes affulgeat; fortè vult, ut nullius ſideris, neque cometæ tremula, & momentanea lux hoc die oriatur, & hac ratione conſentiet ex utraque parte locus hic cum illo Iſa. 13. *Stellæ cœli non expandent lumen, obtinebratus eſt ſol*.

6 *D. Thom. Circum loquutio eclypſis.*

Chaldæus.

* *A dia tã triſte, no ſe le ria el alva.*

Iſa. 13. 18

Verſ. V. Obſcurent eum tenebræ, & umbra mortis; occupet eum caligo, & involvatur amaritudine.

1 *Quid obſcurare ex Hebr. multiplex loci expoſitio.*

2 *Quid umbra mortis in ſacris: deſcriptio Aegyptiacarum tenebrarum.*

3 *Quid caligo. Quid amaritudo. Miſeris nigreſcunt omnia, & quare. Explicatur Iſaias.*

4 *Quid amaritudo diei. Dies pro extremo.*

גאל **O**bſcurantrum. Idem aliis verbis per expolitionem repetit, ſed creſcente oratione. Verbum verò obſcurandi in fonte eſt, *Gaal*, quod eſt jure aut pretio redimere, aut vendicare rem, quæ in aliena ſit poteſtate, cujus verbi uſus eſt *Exo.6.v.6.* Exod. 6. & Levit. 25. tum etiam ſignificat rem per contrectationem, *Lev.25.v.25.* & devolutionem in alienas manus polluere, & inquinare, ſic vertitur Iſa. 63. *Veſtimenta mea inquinavi*: & Daniel. *Iſai.63.9.* 1. *Ut non pollueretur*: conſurget igitur is ſenſus, Tenebræ hunc *Daniel.1.8* ſibi diem, tanquam proprium, & * jure debitum vendicent; jure tradatur in poteſtatem tenebrarum: vel ſecundò, Incurrant in illum diem, atque effundantur tenebræ, quem illum inquinent, atque polluant: quidquid in illo die geratur, aut accidat, pollutum, inquinatum, minimè redemptum, minimeque ſanctum habeto: ſic indicavit Chaldæus, *Coinquinent illum tenebræ*. Paga. & alii Hebraizantes, *Polluant*, vel etiam, Tenebræ ita reddant diem hunc turpem, atque deformem, ſicut eſt homo confeſſus vulneribus & ſuo ſanguine pollutus & cruentatus; namque in eo ipſo die meo ſanguine pollutus atque volutatus fui, dum naſceret: cadunt hæc omnia in proprietatem vocis.

** Por pleyto y por juſticia pueden ſacar a eſte dia por ſuyo. Caldeo. Pagn.*

5 *Ut umbra mortis*. Amplificatio tenebrarum, qua non ſolùm *Job.10.2.* Job utitur hoc loco, ſed etiam infrà cap. 10. *Mortis caligo*, & *Job.16.6.* 12. & 16. *Palpebræ meæ caligaverunt*. Hebr. *in palpebris meis umbra mortis*: & c. 38. ubi ponuntur *Portæ tenebroſæ*: idem ha- *Job.38.17* betur Iſa. 9. & Pſ. 22. ſignificat autem tenebras triſtiſſimas, *Iſa. 9. 2.* immedicabiles, deploratiſſimas cujuſmodi eſſe ſolet caligo, & *Pſal.21.4.* obſcuritas vel morientium, vel jam defunctorum in ſepulchris; *Quid umbra mortis.* namque mors claudit oculos, & lumen eripit: hinc in mortis diſcriminib. opem Dei illuminatoris implorat David, *Pſal.12.4.* *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte*, & *Pſ.22.13.* *Dominus illuminatio mea, & ſalus mea; quem timebo, Dominus protector vitæ meæ*: vel umbra mortis, maximas atqu. periculoſiſſimas tenebras ſignificabit, quòd tenebræ ſecum afferant mortis metum, atque diſcrimen, utraque occultas inſidias; tum etiam cùm umbra aliquando idem ſit, quod imago, aut *Umbra idē quod ſimilitudo, aut imago.* ſpecies rei alicujus, in nocte, & tenebris; quidquid ſentias, quidquid per medias tenebras, aut per lumen tenuiſſimum, & obſcuriſſimum videre tibi videaris, mors apparet, mortiſque imago, & ſimilitudo: ita à *Tſelem*, id eſt, um- צלם bra, vel ſimilitudo, dicitur *Tſalmaveth* id eſt, *umbra mortis*: צלמות res hæc explicatur eleganti illa tenebrarum Aegyptiacarum *Sap. 17.4.* deſcriptione Sapien. 17. *Neque enim, quæ continebat illos ſpelunca ſine timore cuſtodiebat; quoniam ſonitus deſcendens perturbat illos, & perſonæ triſtes illis apparentes pavorem illi præſtabant*: & *verſ. 6.* paulò poſt. *Timore percuſſi, illius, quæ non videbatur, faciei, æſtimabant deteriora eſſe quæ non videbantur*. Et tandē inferius, *verſ. 18.* *Sive ſpiritus ſibilans, aut inter ſpiſſos arborum ramos avium ſonus ſuavis, aut vis aquæ decurrentis nimium, aut ſonus validus præcipitatarum petrarum, aut ludentium animalium curſus inviſus, aut mugientium valida beſtiarum vox, aut reſonans de altiſſimis montib. Echo, deficientes faciebant illos præ timore*. Dicet ergo Job; Dies ille obducatur umbris mortis, umbris lethalibus, tenebris periculoſiſſimis, vitæ diſcriminibus. ſpectris, terriculamentis; quæ omnia continentur umbræ mortis: quo *Pſal.22.4.* reſpexit Pſalm. 22. *Si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es*. Hebr. & Hieron. *Si ambulavero in valle umbræ mortis*; videlicèt, in valle altiſſima, & obſcuriſſima, plenaque timore, atque diſcrimine, non ſingam mihimet ex arboribus latrones, neq; ex umbris veros hoſtes: non deludar, neq; terrebor ullis viſis, aut terriculamentis: *Umbra mortis in animo impii.* Quàm verò hæc omnia appoſitè conveniant in animam peccati conſciam, quæ ſemper ſæva præſumit, quam tenebræ occupant, territatque ſonitus folii volantis; & cùm pax ſit, ſemper inſidias ſuſpicatur, aliàs dabitur opportunior proſequendi locus.

3 *Occupet eum caligo*. Chaldæus, Aquila, Theodotio, & Se- *Chaldæus. Aquila. Theodotio. LXX. Vatica.* ptuaginta Vaticani, pro caligine, nubem legunt, & rectè; cùm eadem vox (*Ghanan*) ſit hic, & Exod. 19. *Veniam ad te in caligine nubis*: itaque nubes cæca, & terra illi ſe diei circumfundat, quæ triſtiſſimas tenebras efficiat.

Exo.19.9. *Et involvatur amaritudine*. Congerit omnia, quæ poſſunt infauſtæ diei accidere incommoda. Plerique alii juxta ענן Hebræum legunt, terreant eum amaritudines: & Auguſt. *Amaritudo quid.* *Conturbent eum quaſi amaritudines diei*. Quid ſit autem amaritudo non convenit, inter interpretes: nam alii vocem originalem cum Hebræis deducunt à (*Camar*) quod eſt כמר incaleſcere, incendi, exuri. Ut illi diei æſtum & ardentiſſimum cauma imprecetur (*Vu morai bacherno*) ſed certè כמרירי Vulgatus planè videtur vocem (*merirt*) deduxiſſe à (*marar*) מרר quod eſt amarum eſſe, & afflictionem, anguſtiaſque animi ſignificat, & quidquid amaram & luctuoſam vitam efficere poteſt. Ergo primò, à quibuſdam ſic accipitur, hujuſmodi ſit dies ſit, cujuſmodi omnis lux videri ſolet iis, qui amaro ſunt corde: nam iis, etiam lux infeſta, & injucunda videtur: cujus rei cauſa Phyſica eſt, quòd ſpiritibus craſſis, *Miſeris nigreſcunt omnia.* tetris, obſcuris ad cerebrum, & oculos aſcendentibus, omnia nigreſcunt calamitoſis: quam rem explicuit acutè. R. Moy- *R. Moyſes.* ſes Aegyptius l. 2. Doctoris dubiorum, c. 30. ſit enim accidente calamitate aliqua vix poſſe hominem luminibus uti, tū propter fumum ſuſpiriorum, quo perturbatur virtus; tum etiā propter retractionem partium animæ ad interiora: cùm è contrà accidat tempore læto: nam partes animæ diffunduntur ad exteriora, & ſpiritus viſibilis eſt clarus, & limpidus; proptereaq; cuncta clariora, & illuſtriora videntur: atque hinc dictum exiſtimat apud Iſaiam: *Erat lux lunæ, ſicut lux Solis; & lux Solis erit ſeptemplicitèr, ſicut lux ſeptem dierum, in die, qua al-* *Iſa 30.26* *ligaverit Dominus vulnus populi ſui, & percuſſuram plagæ ejus ſanaverit*. Vide inferiùs, cap. 57. verſ. 7.

Alii non quamcunque amaritudinem intelligunt, ſed quæ peculiari quodam die accidere ſolet; cùm in originali ſit *amaritudo diei*. Diem autem Antonomaſticè, pro die mortis acci- *Ioa. Forſt. Dies pro extremo.* pi in ſacris libris, præſertim Salomonis, certius eſt, quam, ut probatione indigeat: erit ergò extremæ anxietatis, & diei luctuoſiſſimi exaggeratio cujuſmodi ſit dies ille, qualis eſſe ſolet moribundis extremus dies, longeque amariſſimus dies: ſicut etiam econtrario eſt fælicitatis juſtorum emphaſis, *Ridebit in die noviſſimo*: fortè verò illæ omnes diei imprecationes pecu- *Prov. 31.* liari quadam ratione reſpiciunt luctuoſiſſimum illum diem, quo è florentiſſimo ſtatu ad omnium bonorum amiſſionem, & malorum omnium perpeſſionem abiectus eſt ad eas, in quibus nunc tenebris jacet.

Vers. VI. Noctem illam tenebroſus turbo poſſideat: non computetur in diebus anni, nec numeretur in menſibus.

1 *Turbo in nocte quid deſignet.*

2 *Nox ſub tenebris comprehenſa, diverſa dierum computationis ratio.*

3 *Noctium, & Lunationum obſervatio in computatione menſium. Menſis à luna dictus in Græco, & Hebr.*

CUm non niſi dies ſit, qui in diebus anni computari poſſit, exiſtimarunt aliqui hanc etiam ſententiam ad diem pertinere, quem propter nubila. & caliginem noctem appellet: ſed veriùs, hinc incipere noctis execrationem, quam ſuperiùs propoſuerat: cum nocte autem ſi turbo miceatur, æquaque tempeſtas, illam efficiunt miſerrimam, & periculoſiſſi- *Iob.27.20* mam, duploque terrorem, ut indicat, cap. 27. *Senec. in Agamem. Act. 3.*

Nocte opprimet eum tempeſtas: & Seneca.

Cùm ſubitò luna conditur, ſtellæ cadunt,
In aſtra pontus tollitur, cælum perit,
Nec una vox eſt, denſa tenebras obruit
Caligo, & omni luce ſubducta fretum
Cælumq; miſcet.

Porrò turbinis nomine cœlitus ejaculati, ſignificari ſolet divinitùs illatum ſupplicium. Non aliter Nahum Deum pingit iratum, c. 1. *Dominus in tempeſtate, & turbine viæ ejus, & nebulæ pulvis pedum ejus*. Rurſus tenebræ permiſto turbine pe- *Quid turbo in tenebris,* riculoſæ ſunt, ubi nulla evadendi ſpes, nulla ſani conſilii capiendi lux affulgeat; ſic viæ impiorum deſcribuntur: *Tenebræ & lu-* *Pſ. 34.6.* *bricum, & angelus Domini perſequens eos*.

Non computetur in diebus anni. Nox, ignobilior diei naturalis pars, ſimulque cum die artificiali naturalem componit, & licèt non ſemper, ut Baſilius voluit. Homil. 2. examio. ſæpè tamen diei nomine comprehenditur: qua ratione dictum eſt, *Nox ſub die cōprehenſa.* *Factum eſt veſperè, & manè dies unus*: non aliter, quam in ſacra *Gen. 1.5.* Scriptura ſolet cenſus virorum fieri nullà facta mentione fœminarum, quòd hæ ad illos referantur. Cùm verò diras, & im- *Cōputatio dies ab ortu ſolis.* precationes has à die exorſus fuerit, indicaſſe videtur diem naturalem tunc computari ſolitum à luce, & ortu ſolis uſque ad alium ortum, & lucem: quomodo ait Plinius, lib. 2. c. 77. *Plinius.* Babylonios, & Chaldæos olim noraſſe; cùm alii tamen com- *Babyloniorū, & Chaldæorū computādi dies mos.* putaverint à veſpera ad veſperam, alii à media nocte. Ait igitur: Dies nullus velit noctem teterrimam illam in connubium, & ſocietatem ducere; nullus dignetur hujus infauſtæ noctis conſortio.

3 *Nec numeretur in menſibus*. Nullum habeat iſta nox uſum, *Noctiū, & lunationū* neq. quidem ad menſium ſupputationum: namque antiquiſſima fuit in menſibus lunaribus noctium, & lunatio-

nom

Digitized by Google

obſervatio, & computatio menſtrua.
num obſervatio; quod & ipſum menſis nomen teſtatur, quod apud Græcos à luna dicitur; nam (*men*) menſis eſt, at verò (*mene*) luna: neq; videtur Janſenius probabiliùs exiſtimet,
Nomẽ menſis à Luna.
Græcum lunæ nomen potiùs deduci à nomine menſis, quàm nomen menſis à luna; cùm ex re ipſa, quoad fieri poſſit, ipſorum nominum, ordo & ratio ducenda ſit, neq; potiùs dicatur
Notatur Henric. in Theſ. Græc; Alciat. cum Biſextus de verb. ſignif.
luna menſtrua à menſe, quòd menſe ſuum curriculum conficiat; quàm quòd ſuo curriculo menſem efficiat, & deſcribat: quare & nomen, & rationem menſium ad lunam, tanquam ad principium, & originem referri debere cenſent viri docti; atq; inter alios Andreas Alciatus explicans verborum juris ſignificationem, atq; Macrob. lib. 1. in Somn. Scip. c. 11. vult
ירח ירחים
Latinum etiam menſis nomen à Græca lunæ appellatione dictum: ſic rectè aliarum linguarum nomina, & etymologiæ conſentiunt cum prima Hebræorum lingua, apud quos *Iereh* eſt menſis, & lunæ nomen, *Iareach*; quaſi menſis dicatur,
Eccl. 43. 7.
lunatio, & quod quælibet luna nova ſuum efficiat menſem, habet numerum pluralem (*Ierachim*) huc reſpexiſſe videtur id Eccleſiaſtic. 43. *à luna ſignum diei feſti, luminare, quod minuitur in conſummatione; menſis ſecundum nomen ejus eſt.*

Vers. VII. Sit nox illa ſolitaria, nec laude digna.

1 *Quid laus in ſacro ſermone.*
2 *Noctes quædam ſolemniores: Ægyptiorum feſtum nocturnum.*
3 *Nuptiæ noctu celebratæ. Explicatur Matthæus de parabola decem virginum & Pſal.*
4 *Nocturna laus fortè ad incantationem lunæ, & ſtellarum referenda. Tenebræ ſolitariæ. Lux ſocietatem nobiſcum facit.*

5
רנן
Laus, quid. Iſa. 3. 5. Iſa. 54. 1. 2. Eſdr. 12. 31.
Laus hoc loco eſt (*Renan*) quæ exultationem, lætitiam cantum, acclamationem affert, Iſa. 3. *Exultabit latabunda, & laudans*, & c. 54. *Decanta laudem*. Laus itaque eſt canticum, aut laus decantata; qua etiam ratione (ab alia licèt radice) Nehemiæ 12. dicuntur: Chori laudantium, id eſt, canentium. Primus ergo ſenſus Lyrani & aliorum; Nihil hac nocte geratur laude dignum.
Lyran. Vatabl.
Secundò Vatablus ad itinera refert; Tam ſit ominoſa nox illa, ut in ea nemo ſe velit committere itineri; quod ſi neceſſitas cogat aliquò proficiſcendi, ſolitarius viator non audeat
2
Noctium ſolemnitates.
cantare pro levanda itineris moleſtia, ſed duntaxat ſolitudinem, & ſilentium illi nocti precatur, ſignificet noctes aliquas propter inſignem aliquem eventum, aut celebrem cujuſpiam rei memoriam celebrari ſolitas lætis acclamationibus, ſolemnibus cantibus, & lautiſſimis epulis; quæque cantitabant quondam ad veſperam, & ad multam noctem convivia producebantur, tum muſica ſuavior reſonat in tenebris; deinde etiam nox claritatem, & ſplendorem accenſis
Herodot.
Nocturnũ feſtũ Ægyptiorum.
luminibus addere videtur. Ægyptii ut teſtatur Herodotus lib. 2. ſc ſuum celebrimum habuerunt nocturnum, quod vocabant, accenſionem luminum: tum etiam noctu celebrabantur nuptiæ, propterea enim ſponſæ comites præferebant lampades, aut accenſas faces, ut conſtat ex parabola 10. Virginum Matt.
3
Nuptiæ noctu celebratæ.
25. nam ſub noctem deducebant ſponſam in mariti domum, ut ſcripſit Plutarchus in proble. c. 65. Feſtus Pompejus lib. 14. & id Catulli.
Illuſtrata parabola. Plutarch. Feſtus Põp. Catull.

Veſper adeſt, juvenes conſurgite, veſper Olympo
Expectata diù vix cande in lumina tollit.
Jam veniet virgo, jam dicetur hymenæus.

Quare *moram faciente ſponſo*, oportuit nuptias illas ad mediam uſq; noctem dilatas: in nuptiis verò laudes ſponſi, &
Pſ. 77. 3.
ſponſæ decantabantur epitalamiis, juxta id Pſalm. 77. *Et virgines eorum non ſunt lamentatæ*. Hebr. *Non ſunt laudatæ*; quia antequam nuberent, & nuptiali carmine laudarentur, vel mortuæ fuerant, vel ſponſis in bello cadentibus innuptæ permanſerant: ergo ut ad noctem redeamus, dicet Job; Nullæ nuptiæ in ea nocte celebrentur; nullis cantibus, nullis luminibus illuſtretur, nihil lætum reſonet, tota ſuſpiriis & ejulatibus di-
Dies infauſti rebus gerendis.
gna, quæ traducatur: ſic etiam religioſi habebantur, & infauſti illi dies, qui nulli rei, aut publicè, aut privatim agendæ apti cenſerentur à Romanis, quorum meminit Macrob. 1. Satur. cap. 16. Gellius lib. 5. c. 17. Livius lib. 6. decad. 1, de quibus id canebant.
Macrob. Gellius. T. Livius. Ovi. 5. faſt.

Nec viduæ tædis eadem, nec virginis apta
Tempora, quæ nupſit non diuturna fuit.

4
Satis ſanè fuerint hæc explicando huic loco, ſed addam quoque, poſſit alicui fortè placere, ut nox laude digna, ſit periphraſis noctis serenæ, & lucentis lunæ; laus verò, aut cantus ſit ille, qui olim utebantur in ſyderum, aut lunæ incantatione, cùm carmine, aut arte magica nubes aut caligo offunderetur ſyderibus; de quo infra dicam, v. 9. nunc ſatis fuerit illud nutricis Phædræ ſic Dianam, quæ ipſa nemorum dea & luna eſt, precantis,
Sen. in Hippoly. Act. 4.

Intende, ſic te lucidi vultus ferant,
Et nube rupta cornibus puris eas.
Detrahere nunquam Theſſali cantus queant,
Nullusq; de te gloriam paſtor ferat.

Itaque cùm cœca nox eſt, cùm luna condita, non opus eſt ulla incantatione, ullove carmine, quod laus, dicitur, nemo cantu noctem illam, aut lunam ſollicitat, neque dignatur. Id itaque vult, nullum lunæ lumen habeat ea nox, non ſtellæ, non lumina illam comitentur; ergo obſcura, & ſine luce nox, ſolitaria eſt nos dicere ſolemus; cum ſtellæ lucent nocte ſerena, ipſas ſtellas, atque lumina ſocietatem itineris, aut vitæ cum homine facere (*la luna, y ſtellas hazen compannia*) tenebræ ſolitariæ ſunt, neq; huic expoſitioni obſtat fabuloſum, aut ſuperſtitioſum id fuiſſe, nam que ad fabulas interdum, vulgareſque opiniones alludit aliquando ſacra Scriptura.

Vers. VIII. Maledicant ei, qui maledicunt diei: qui parati ſunt ſuſcitare Leviathan.

1 *Lectio, & expoſitio Græcorum. Myſterium incarnationis. Caro Christi hamus.*
2 *Proponitur prima Latinorum interpretatio. Mos e gente execrationibus aſſueta: de Ceto quodam.*
3 *Noctii Lucifuga. Dæmones excitant, qui occaſionem peccandi quærunt. Secunda expoſitio rejicitur.*
3 *Proponitur Hebræorũ expoſitio & Leviathan an unicornis.*
5 *Quinta expoſitio non contemnenda Periphraſis præficarum quod horum munus: explicatur locus Judicum. Quid plorare in nocte.*
6 *Præcedenti expoſitioni obiiciuntur nonnulla: viri etiam lamentatores: illuſtrati Hamos & Zacharias.*
7 *Defenſus vulgatus. Hebrææ voces in Eccleſia Latina.*
8 *Vltima expoſitio. Athlantes execrantur diem & ſolem.*

5
LXX.
Expenditur lectio et expoſitio Græcorum.
Septuaginta in ſingulari legunt: *Maledicat ei, qui maledicit diem illam, qui habet magnum cetum ſubiugare*: quod Græci, & ex Latinis Ambroſ. lib. 5. in Luc. c. 4. referunt ad Chriſtum Dæmonis triumphatorem hac ratione, qui paratus eſt vaſtiſſimum cetum Leviathan, id eſt, ſæviſſimum dæmonem ſubjugare, & comprimere, vel etiam provocare, & excitare ad ſingulare certamen; is inquam, qui Deus ſolus eſt, pleniſſimè & cumulatiſſimè maledicat huic nocti, in qua Dæmon adeò ſævit; namque nemo alius poterit hujus execrationis meritiſſimæ partes abſolvere, & explere. Addit etiam Didymus rectè dictum eſſe qui paratus eſt: nondum enim myſterium incarnationis erat patratum; ſed tamen paratus erat Dei filius excitare, & explicari immanem illam belluam immiſſo divinitatis hamo, obducto carne ſuæ mortalitatis; quæ allegoria frequens eſt apud Patres; carnem enim Chriſti, hamum appellant cum occulto aculeo divinitatis, Gregor. hom. 25. in Evangel. & lib. 33. Moral. cap. 7. & ſuper 1. Reg. cap. 11. Gregor. Niſſen. orat. de reſurrect. & alii ſuper Job. 40. ut eo loco dicemus. Huic expoſitioni hæc favent. Primò, quòd plerique ad litteram exiſtiment Diabolum dici Leviathan, de quo dicemus, cap. 40. Secundò, quòd frequenter in Scriptura numerus pluralis pro ſingulari ſumatur & econtrà. Tertiò; quod licuit Septuag. verbum, *ſuſcitandi*, in verbum *ſubjugandi*, & vincendi convertere; ille enim erat ſuſcitandi finis: eſt namque, *ſuſcitare*, provocare ad certamen, ut de eodem Leviathan, cap. 41. dicit Deus: *Non quaſi crudelis ſuſcitabo eum*. Quæ verò huic ſenſui, ne literalis ſit, obſtant, ſunt hæc. Primò, mutatio numeri; nam non ſolùm in Hebræo pluraliſ eſt; ſed in Græco illum quoque ſervarunt Aquila, Symmachus, Theodotion, Complutenſes. Secundò, quòd non cohæret cum antecedentibus, & conſequentibus, quorum primus, litteraliſque ſenſus humanas quaſdam noctis, & diei execrationes continet, ex humanis, aut conſuetudine, aut conſueto dolentium loquendi genere petitas; quare tantum myſterium non videtur primo ipſo, literalique ſenſu reliquis partibus interſertum: exiſtimo itaque illam eſſe Græcorum Allegoriam. De illa verò, quàm Latini, ut Gregor. cap. 13. & Philippus, & Beda, afferunt de Die, id eſt, Antichriſto, vel Diabolo traſfigurante ſe in angelum lucis; & de ſanctis, vel Angelis,
Chriſti caro cum aculeo divinitatis, obducta hamus.
Præcedens expoſitio non litteralis. Complutẽſ. Aquila. Symmach. Theodot.
Quid de græcorũ expoſitione ſtatuendum ſit.

vel

val ho ninibus; qui illum ſuſcitant, & aonera ſa provocant, nihil dicam; cùm longius petita ſit, atque dificilior, quàm altera Græcorum,

2 *Quid hoc loco Leviathan.*

Reliquorum interpretatio bipartita eſt; atq. ex eo dividi cæperunt interpretes, quòd vocem Leviat han, proprium nomen ceti, aut piſcis quidam axiſtiment; ita vulgatam vocem illam retinent Septuag. Aquil. Symmach. Theodotion verò haber Draconem; alii verò vocem, non unicam, ſed duas eſſe credunt: quæ omnia exponenda ſunt, ut vis ſententiæ intelligi, & eligi optima poſſis.

LXX. Aquila. Symmach. Theodot. Senſida D. Thoma, & Latinorum expoſitio. Nautarum genus diris & exe.crationibus ſa malcare.

Primo, ergo hunc ſanſum ad litteram proponit Divus Th. ut qui parati ſunt ſuſcitare Leviathan, ſit periphraſia piſcatorum, qui magnos hujuſmodi piſces non invadunt, niſi in tenebris noctis; quare adventanti luci tamqua inimicæ, & ſuis conatibus adverſanti maledicunt: hi igitur ſua maledicta in hanc noctem convertant: ſolet videlicet nautarum genus execrationibua, & maledictis immaniſſimit uti, ut tunc fortè in proverbio eſſet, quod de vectoribus apud nos vulgò jactatur; *Echa mas peſetes, y reniegos que un barriero, o que un carretero.* Sic etiam apud illos. Piſcatores, aut Nautas maledicentior: lenis ienſus; niſi illum exaſperaret Lytani obiectio, lucem potiùs, diemq. favere capiendis cetis; nam de illo nocturno piſcatu omnninò tacetur ab authoribos, & ab experientia: de quo c.40. dicemus: interim longè diverſam balenarum capturam videre licebit in acceſſione Gellii ad Ælienum. Sed ſi has tenebras fugiamus, licebit dicere, piſcatoras diei maledicere, in quo non illis accidit bona piſcatus; ſunt enim infauſti quidam piſcantibua dies; quare ad malum, vel ad bonum euentum res piſcatoria tranſlata eſt, cùm in re qualibet dici ſoleat, *que ſe echa bueno, o mal'lance*; ſicut & Plaut. in Bachid. dixit; *Piſcatus meo animo hic tibi hodie euenit bonus.* Cùm igitur per totam noctem laborantes, aut etiam per diem nihil piſcium cæperunt, luci etiam ipſi maledicunt, ſed hac ratione non oportuit de Leviathan, magniſve aliis piſcibus mentionem potiùs, quàm de aliis quibuſcunq. piſcibua fieri. Idem ſenſua aptabitur commodiùs, ſi ad nautarum, navigantiumq. terrorem reſeratur, cùm in immaniſſimam hanc bellnam incidunt; nam & tarritat nautas, & demergit navigia, & ſæpè incautos opprimit, aliquando enim inſulæ ſpeciem offert intuentibus, cùm in ſumma aquam enatavit, quod à Baſilio, Theodoreto, Procopio ſcriptum eſt: hujus quoque metus atque trepigationia ſubitæ mentio fieri videtur infra, c.41. in deſcriptione Leviathan; *Cùm ſublatus fuerit, timebunt Angeli, & territi purgabuntur*; navigantas igitur afflicti, diei, qua navim conſcenderunt maledicunt; aut illam ipſam præſentem lucem, in qua certiſſimum naufragium timent, cùm excitarunt, aus tam propè accedunt, ut cetum eacitent, & in ſe ipſos convertant, atque vel nolentes laceſſant.

Aelianus ex Gellio. Cloeter red detur prima expoſito. Bonus piſcatus in proverbio. Emolli, ut ſenſus præcedens Cetus navigãtes terreat Baſil. Theodoret. Procopius. Job. 41. 16.

3 *Tertia expoſitio circũlocutio impiorum.*

Secundò, ſumi poteſt illud. *Qui maledicunt diei*, pro circomlocutione impiorum, qui tenebras amant, & lucem averſantur; atque hi dicuntur parati aſſe, ſuſcitare Leviathan, id eſt, quaſi ſublimem evehare, & colere diabolum, atque illi obedire, & ejus voluntatem perficere: non ſolùm igitur bonis, ſed etiam impiis optat haberi noctem hanc infauſtam & odioſam, nulliſque gaudiis, aut voluptatis ſtudiis perficiendia idoneam: hunc quoq. ſenſum litteræ congruere poſſe D. Thom. aaiſtimat; cui favet illa impiorum periphraſis frequens in Scriptura, da qua cap. 24. dicemus, ubi longè pulcherrimè lucifugarum iſtorum vita deſcribitur; qui *rebelles ſunt lumini, & ignoraverunt lucem, ſi ſubitò apparuerit aurora, arbitrantur umbram mortis & ſic in tenebris, quaſi in luce ambulant*: atque non inelegantet dicentur hi *ſuſcitare Leviatham*, id eſt, negocium perambulans in tenebris, Diabolumque ſemper vigilantem comitari, & colere, & ſana tam alacres ſunt ad malè agendum, ut atiam dormientem Diabolum (ſi dormira poſſet) ipſi * *parati ſint ſucitare*, & cogerente ſomno ſurgere, ut ſibi, ſuiſque conatibua adeſſet; ſanè qui ſibiipſia occaſionea quærunt peccandi; aleganter dicentur ſuſcitare Diabolum: non enim omne peccatum ex inſtigatione Diaboli provenit, ut definiunt cum Diu. Thom. Theologi. 1. parte quæſt. 114. art. 3. ſed interdum nulla Dæmonis ſuggeſtione, ex pravitate affectus, & carnis corruptione: hi ſunt qui mortem etiam fugientem manibus, & verbis accerſunt, & ſponſiones ponunt ad illam; in quos dictum eſt à Jeram. Onager aſſuetus in ſolitudine, in deſiderio animæ ſuæ attraxit ventum amoris ſui: ipſi enim, & ventum voluptatia captant, & peccandi opportunitates diligenter inquirunt. Ruſuſq. dicentur non ſuſcitare ſolum, ſed etiam parati ſuſcitare; quoniam cùm ſint ad omne ſcelua projecta, in ea ſemper animi (quam vocant) præparatione ſunt, ut nullam peccandi occaſionem prætermittant. Videbitur igitur ſenſus iſte adjunctis his illuſtrationibus non inelegans, ſed fortè quoque de allegoria ſuſpectus propter illam Leviathan, ad Diabolum translationem; ſum etiam, quia ſi peccatum præcipue reſpiciatur in his axecrationibus, non cohærebit, precari ut peccatorea quoque in hanc noctem maledicta conſiciant; ſi autem non propter peccatum, ſed propter communes vitæ ærumnas hæc dicas, incongruè nunc interſeretur mentio impiorum, aut proborum hominum, quod non ad naturæ conditionem, ſed ad morum diſſimilitudinem pertinet: ſcio Burgenſem pro hoc ſenſu acriter pugnare.

*Impii Luci fuga. Job. 24. 13 verſ. 17. * El Diablo que duerme, para eſtos baſtanon a deſpertallo Qui quærit occaſiones peccãdi, ſuſcitare dici tur diabolũ D. Thom. Non omne peccatũ ex inſtigatione Diaboli. Sap. 1. 16. Jer. 2. 24. Impii quærſum dicantur parati ſuſcitare. Præcedens expoſitio nõ valde probatur.*

4 *Expoſitio quarta. Lyra.*

Tartiò, vocem *Leviathan*, non unicam, ſed plures vocea Rabbini, & hebraizantes eſſe contendunt; qui iterum divìſi ſunt. Lyranna hanc ſe veram litteram ex Hebræis afferre dicit: *Maledicant ei, qui maledicunt diei expectantes orbari de ſocietate ſua*: videlicet hi ſunt miſerrimi homines qui vitam faſtidiuns, & vel ab uxorum convictu, & familiaritates, val à communi mortalium ſocietate ſeparari deſiderant, atq; ſuam vitam, & lucem ipſam execrationibus vexant Burgenſis quoque additiona ſecunda, hunc ſenſum Hebræorum agnoſcit: ao eoim modo explicant quoque R. Salomon, & R. David in comment. nam (*Lovach*) adhærere, aut copulari ſignificat; unde Leviathan triſyllabum eſt nomen cum affixo, *copulatio ſua*, vel *cetum*, ſed quod Pagniſus ait, neminem Hebræorum cum Lyrano eſſe, fortè pertinet ad aliam partem, quàm ille pro *ſuſcitare*, orbata vertit, & quidem non valda longe ab originali; nam (*Gbur*) quod *ſuſcitare*, & evigilare ſignificas, aliquando etiam aſt nudare, ſpoliare, orbare, ut Iſai. 32. *Exuite vos, & confundimini*: propr. eſt, *exui te vos, & nudamini*, vel ut Septuag. *Exuimini, nudi fiamini*; quo loco eadem vox ſubeſt. Habac. 3. *Suſcitans ſuſcitabis arcum tuum*; *alii*: legunt: *Nudatione nudaſti arcum tuum*, id eſt, non habuiſti in occulto, ſed manifeſtè illum potuliſti, ut tuum auxilium notum omnibus faceres, ut aleganter Pagn. reddit, *Manifeſtatione manifeſtabitur*, eodemqua recidit, * *ſuſcitans ſuſcitabis*; ſenſus hic id minimè bonum habet, quòd minimè poteſt noſtræ lectioni conveuire, niſi ea ſortà ratione, quæ inferius explicabitur.

Burgenſ. R. Salomõ R. David. לוח לוחו *Pagnin.* עור *Iſa. 32. 11. LXX. Habac. 3. 9. Valabl. & Regia. Pagnin. * Bien y des cubrio lo mano, y el arco para naimar a los ſuyos*

5 *Quinta expoſitio. Aben Eſra. R. David. Pagn. Vat. Reg. Caiet. R. Mardo.*

Alii verò vocem, *Leviathan* duaa eſſa voces exiſtimant, ſignificantes, *luctum ſuum*, ita Aben Eſra. R. David in libr. radic. R. Levi in comment. hos ſequuntur hebraizantes omnes Pag. Vatab. in annotat. Regia. Hebr. apud Caiet. at Rab. Mardoch. in ſuia concordantiis ſimplicem vocem exiſtimare videtur, ait enim Leviathan, idem eſſe, quod, Ebel, id eſt, luctus, ex quo is totius ſententiæ ſenſus conſurget; *qui maledicunt diei*, videlicèt, qui propter ærumnoſiſſimam vitam, lucem habent invitam, tum etiam, *Qui * parati ſunt ſuſcitare luctum*, id aſt, qui parati ſunt ſuſcitare fletum, & lachrymas fundere, ac ſi ad manus illas præſto haberent; vel ut ſit Periphraſia lamentatricum, & præficarum; nam erant etiam apud Hebræos lamentatrices; quarum Jerem. meminis, cap. 9. *Vocate lamentatrices, ut veniant; & ad eas, quæ ſapientes ſunt, mittite & properent, feſtinent, & aſſumant ſuper nos lamentum; deducant oculi noſtri lachrymas, & palpebræ noſtræ defluant aquis.* Et infraa: *audite mulieres verbum Domini: docete filias veſtras lamentum, & unaquæque proximam ſuam planctum, quia aſcendit mors per feneſtras, & Cantatrices appellantur*, 2. Paral. 35. *Cantores atque cantatrices lamentationes ſuper Joſiam replicant*: has Latini appellant præficas, quarum munus his varbis definit Nonius Marcellus. *Præfica dicebantur apud veteres, quæ adhiberi ſolebant funeri mercede conducta, ut & flerent, & fortia facta laudarent*: luculentius hac de re Varro libr. 6. *Præfica, ut Aurelius ſcribit, mulier ab luctu quæ conduceretur, quæ ante domum mortui laudes eius caneret. hoc factitatum Ariſt. ſcribit in libro, qui inſcribitur nomine Barbarica, cuius teſtimonium eſt, quod Fretum Nævii. Hæc quidem hercle opinor præfica eſt, nam mortuos conlaudat Claudius ſcribit: ea quæ præficeretur ancillis quemadmodum lamentarentur, præfica eſt dicta*: ſic Varro; acceinit quoque Feſtus Pompejus, qui dicis præficas dici mulieres ad lamentandum mortuum conductas, quæ darent cæteris modum plangendi, quaſi in hoc ipſum præfectaa; quæ omnia ad amuſſim reſpondent illi Jeremiæ loco, ubi illæ ſunt lamentatrices, quæ aliaa comites planctum docens. Quas plangendi magiſtras, Servius, cujus in antiquitate aſſerenda non levis eſt authoritas, ad illud Verg. 6. *Ferales ante cupreſſos*, appellat Principes luctus, & libr. 9. ad id, *Nec te tua funera mater*; eaſdem vocat planctus, non doloris principes; cui ax ſacris quoque Procopium adiungemua; is enarrans id, Judic. 5. *per feneſtram reſpiciens ululabat mater eius*, videlicèt cum contemplaretur ax alta aliqua feneſtra ſocios

** Los que sin mon las lagrimas tan a mano, qualloran de ſo los antoia. Periphraſis præficarũ. Jer. 9. 17. 2. Par. 35. 25. Præficarũ munus. Nõ. Marc. Varro. Servius. Procopius. Judic. 5.*

filii

Digitized by Google

Vulgatus defenſus, & elucidatus.

Nonius.

filii ſui Siſaræ fugientes ex prælio; ubi nos habemus; *Vna ſapientior cæteris uxoribus eius, hæc ſocrui verba reſpondit:* ille ſecundùm Septuaginta legit: *Sapientes principes eius reſponderunt ad eam.* Et ſic ait: *Lamentatrices ſic Scriptura vocat, ſicut in Jeremia; huiuſmodi enim in luctu conſtitutæ eſſe videntur; deſcribit itaque lamentationem, quam vicitſim ediderunt ea, quas principes, ceu duces lamentationis vocat.* & quidem ut ex Hebræo conſtat, in ea lectione Septuaginta Principes, non eſt maſculini, ſed fœminini generis: putavit ergo proculdubio Interpres, quoniam in Hebræo dicebantur mulieres principes, atque ſapientes, intelligi uxores Siſaræ, & quidem non leviter, namque præficæ eos potiſſimum lamentabantur, quibus propinqui non eſſent, quare in Siſaræ funere, uxores ipſæ, & mater atque propinquæ præficarum munus in plangendo obibant; de illo ſic ſcribit Nonius Marcellus. *Nænia ineptum, & incondıtum carmen eſt, quod adducta mulier, quæ præfica dicitur, iis, quibus propinqui non eſſent, mortuis exhiberent;* ſed ſive uxores quoque fuerint, ſive non certè *Sapientes*, ibi dicuntur, ſicut in Jerem. peritæ lugendi, & plangendi mortuum modis flebilibus, atque magiſtræ, & principes, quæ cæteras docerent, & velut præcentrices plangendo præirent. Hæ igitur commodiſſimè dicentur, *ſuſcitare luctum*, nam ipſæ incipiunt, & præeunt; eædem quoq; dicentur, *ſuſcitare ſocietatem ſuam*, nam aliæ comites, & ſociæ funeris illas ſequebantur; magiſtræque cæteras adhortabantur ad luctum; tum etiam fortè excitabant ſummo manè; cum enim pluribus diebus lugerent, defunctum oportebat noctu interquieſcere, & à plangendo ceſſare: quare non ad communem planctum, ſed ad planctus, & doloris exaggerationem illud pertinet, Jerem. 9. *Plorabo die, ac nocte interfectos populi mei,* & c. 14. *Deducant oculi mei lachrymam per noctem & diem, & non taceant*, & Thren. 1. *Ploravit in nocte*, & Thren. 2. *Deduc quaſi torrentem lachrymas per diem, & noctem, non des requiem tibi, neq; taceat pupilla oculi tui:* lamentatrices itaque cùm deberent inſtaurare, & ſuſcitare ſummo manè lamentationes & planctum nocte intermiſſum, adventanti diei maledicebant; quare de iiſdem accipi poterit; *Qui maledicunt diei*, &, *Qui parati ſunt ſuſcitare luctum ſuum:* vel ſi fortè non placeat, quòd non omninò certa videatur illa noctu interquieſcendi conſuetudo, poterit utraque illa pars ſeorſum accipi, ut ſupra indicavimus, cùm ſenſus conſtet; optat enim, ut lamentatrices & præficæ omnes non eant conductæ ad alicujus funeris lamentationes exequendas, ſed hujus noctis cladem, & ſuam ipſius Jobi mortem, & funus (mortuum enim ſe cenſet, cùm in mortalem vitam editus eſt) plangant, & lamententur omnes; ipſæque magiſtræ, atque principes ad plangendum cæteras adhortentur, & exſuſcitent.

Exaggeratio plāctus; cum nocte fit. Jerem. 9. 1. Jere. 14. 7. Thren. 1. 2. Thren. 2.

Obiicitur præcedenti expoſitioni.

Sed huic quoque expoſitioni obiiciamus primò, veriorem judicari potuiſſe, ſi non in genere maſculino, ſed fœminino diceretur; *Quæ paratæ ſunt ſuſcitare*. Secundò, ſi illa placuiſſet Latino interpreti, vocem Hebræam non reliquiſſet intactam; quid enim facilius & clarius quàm dicere *luctum ſuum*, ſocietatem ſuam? præſertim cùm interpres non tenebras, ſed claritatem & lumen afferre debeat orationi; Tertiò, nam, ut ſuprà ex Varrone, & Ariſto adduximus, Phryges fuerunt hujus inſtituti, & lugubris cantus inventores; iidemque eundem docuerunt Æneam; ſed hi longè poſt Jobi, & Moyſis ætatem vixerunt: accedit etiam, quòd triſtis ille, & lugubris cantus Nænis Græcè dicitur, nomine videlicet Phrygio, ut Pollux in Onomaſt. author eſt; eſt autem Nænia (ut inquit Feſtus) carmen, quod in funera laudandi gratia cantatur ad tibiam: quare aliquando Catullus *barbaram tibiam*, dixit, id eſt, funebrem illam, quæ à Barbaria ſeu Phrygibus inventa fuit: nam Barbarum pro Phryge dicebant, & ſic etiam apud Juriſconſultos Barbaricarii ſunt Phrygiones, qui veſtes acu pingunt, & Barbariez; veſtes eædē quæ Phrygię: vide Alciatum, & Cujacium tit. de exeuſatione artificum, l. 1.

Phryges inventores cantibus lugubris. Pollux. Feſtus. Catullus. Barbarum pro Phryge.

Alciat. Cuiac.

Reſp. ad primum. Viri lamētatores.

Primò reſponderi poteſt, non tantùm lamentatrices & cantatrices, ſed lamentatores etiam & cantores dici in Jeremia, loco ſuperiùs adducto; tum etiam Hamos 5. *Vocabunt agricolam ad luctum, & ad planctum eos, qui ſciunt plangere.* Cujus loci ſententia non eſt accipiēda de illis, qui ſenſus alicujus, aut plangendi participes eſſe poſſunt, ut frigidè quidam interpretati ſunt; ſed de illis, qui (ut Hier. dixit) *ſciunt more provinciæ præcinere ad concitandas lachrymas* quos & tibicines fuiſſe ex Matth. 9. habemus; ſed ille præterea illuſtris in hanc rem locus eſt Zach. 12. Ubi ille infidelium Judæorum planctus deſcribitur ſuper Chriſti paſſione, unde ſibi tot calamitates aſciverint.

Qui Tibicines. Zach. 12. 12.

Planget terra, familiæ, & familiæ ſeorſum, familia domus David ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum, familia domus Nathan ſeorſum, & mulieres eorum ſeorſum, &c. Quo loco licèt Cyrill. ridiculum, & ſtultum dixerit intelligere mares hinc, illinc fœminas lamentum feciſſe; ſed ſerio id aſſerendum putat Theodoretus; *Per tribus*, inquit, *diviſi ſeorſum viri à mulieribus, & mulieres ſeorſum à viris hoc obibunt*; & quidem etiam videtur virorum planctus indicari in Chriſti Domini paſſione; nam dicitur, Luc. 23. *Sequebatur illum multa turba populi, & mulierum, quæ plangebant & lamentabantur eum;* & hæc etiam videtur eſſe *turba* illa *tumultuans*. Matthæi 9. Adde eam generum differentiam ſæpè confundi in ſacro ſermone, & alterum pro altero frequenter poni.

Cyrillus. Theodoret. Luc. 23. Matth. 9.

Caietan.

Ad ſecundum, Cajet. ſcripſit propter metri menſuram, & ſonitum, eam vocem Hebræam retentam, ſed quid, quod in Latina verſione nulla eſt metri menſura, quæ ſervanda fuiſſet? at (dicere Cajet. poterit) eſt ſuus ſonitus certè quodam vocum & dictionum numero conſtans, qui metrum ſonat, qui periret pluribus vocibus, aut additis, aut detractis in una ſententia; forte verior cauſa, vocis illius difficultatem, & dubitationem de vero ſenſu, aut etiam fœcunditatem vocis in Originali plura ſignificantis, impuliſſe interpretem, ne in anguſtia Latinas compelleret, ſed liberiorem relinqueret, cui quiſq; pro ſua diligentia, atque palato ſuum ſenſum tribueret ex plurimis, qui in illam cadere poſſent; neque mirum videri debet hinc vocem ex Hebræo retentam hoc loco, cùm plures alias variis de cauſis in Eccleſia Latina Græcas, & Hebræas receptas habeamus, ut *Amen, Alleluia, Hoſanna, Racha, Maranatha*; qua de re diſputat Hieron. epiſt. 137. ad Marcellam, & Auguſt. 2. de doctr. Chriſtian. cap. 11. & epiſt. 178. ex quo etiam genere eſt ille locus, Pſ. 73. *Tu ſiccaſti fluvios ethan*, quod nomen non eſſe proprium, ſed appellativum ipſe etiam Hieron. agnovit, qui legit, *Siccaſti perennes fluvios*. Denique ſicut plura nomina propria, appellativa vocibus reddit interpres (de quo dicemus, capite ultimo) ita aliquando plura appellativa, quaſi propria ſint, intacta, atque illorum ſignificationem noſtro labori inveſtigandam relinquit.

Plures Hebræas voces retinet Eccleſia Latina. Hieron. Auguſt. Pſ. 73. 13. Hieron.

Vulgati interpretis conſuetudo

Ad tertium uno verbo, res illa de origine cantus funebris incerta eſt, neque mirum prophanos ſcriptores, ad ſacras litteras antiquiores, illius originem non revocaſſe.

Sed proponamus tandem peculiare aliquid non omninò inutile ad hujus perdifficilis ſententiæ illuminationem. Potuit ſanè Job reſpexiſſe ad priſcum illud Athlantum inſtitutum. Sunt autem Athelantes juxta Athlantem Æthiopiæ montem, vulgò Athlantes dicuntur; Herod. Naſamones; Pauſaniæ in Atticis Loxiræ; hi Soli occidenti maledicebant, orientem quoq; maledictis excipiebant. Hujus rei teſtis Herodotus lib. 4. verſus finem, ubi de Athlante monte diſſerit. *Hi*, inquit, *Solem tranſcendentem execrantur, eiq; præterea omnia convitia ingerunt, quòd torridus, & ipſos, & regionem perdat:* idem Nicolaus Damaſc. non ignobilis hiſtoricus apud Stob. ſer. 44. ſcribit. Quanquam (ut rectè obſervavit Fredenandus Pincianus caſtigans Pomponiū) corruptè legatur Apharantes pro Athlantes. Pomp. Mel. lib. 1. de ſitu orbis, cap. 8. *Solem execrantur, & dum oritur, & occidit, ut ipſis, agriſq; peſtiferum.* Sol. c. 44. Polyhiſt. *Athlantes*, inquit, *ab humano ritu prorſus exulant; diris Solis ortus excipiunt, diris occaſus proſequuntur; uſtique undique torrentis plaga ſideris oderunt Deum lucis*; & quidem videntur Latini hæc mutuati à Pli. qui lib. 5. c. 8. ſic ſcribit, *Athlantes degeneres ſunt humani ritus; nam neque nominum ullorum inter eos appellatio eſt, & ſolem orientem, occidentemque dira imprecatione contuentur, ut exitialem ipſis, agriſque neque inſomnia viſunt; qualia reliqui mortales:* & cap. 1. de Athlante, & de Athlantis incolis hæc ſcripſerat; *Incolarum neminem interdiu cerni, ſilere omnia haud alio quam ſolitudinum horrore; ſubire tacitam religionem animos propius accedentium, præterque horrorem elati ſuper nubila, atque in viciniam Lunaris circuli, eundemque noctibus micare crebris ignibus.* Ergo ad horum nominum antiquiſſimorum inſtitutum ſpectare videtur Job in hanc ſententiam, Illi etiam homines, quibus nox in delitiis eſt, & lux infeſta, ideoque ſolem orientem execrantur, & noctu crebris luminibus utuntur, hanc etiam infœliciſſimam noctem diris, & maledictis proſequuntur.

Athlantes qui, et quod illorum inſtitutum. Herodotus. Pauſanias

Nicol. Damaſcenus. Fredenād. Pincianus. Mela caſtigatus. Solinus.

Plinius.

Hæc habui, quæ in hoc præ difficili loco lectori proponerem cujus erit ex pluribus optimum eligere, aut certè meliua aliquid afferre; interea verò dum alius non comparet, ſenſus hic ultimus, aut etiam penultimus videtur non omninò reiiciendus.

Verſ. IX. Obtenebrentur ſtellæ caligine ejus: expectet lucem, & non videat, nec ortum ſurgentis auroræ.

1 *Stellarum denegatio, et luciferi matutini, de inſigni calamitate.*
2 *Vel fulminis ſplendorem deſiderant miſeri.*
3 *Stellas cælo cadere, quid.*
4 *Ars magica detrahendi Lunam & ſtellas, & quid detractiones apud Latinos.*
5 *Palpebra auroræ quid, Sol cæli oculus.*

1 OPtat ut nihil omninò lucis huic nocti concedatur, nulla matutina crepuſculi, vel auroræ adventantis ſigna.
2 *Obſcurbrentur ſtellæ*, illæ videlicet, quæ in matutino crepuſculo affulgere ſolent, qualis eſt Lucifer matutinus; vel, omninò
Vel fulminis lumen deſiderant miſeri. nullæ ſtellæ. *Lucem expectet*, diurnam videlicet, quæ tantis ærumnis finem afferat; ſed tamen fruſtra, vel in univerſum, lux nulla vel fulguris, vel fulminis illi affulgeat; quod in extremis
Senia Ag. aſt. 3. malis naufragi numerare ſolent, uti illud Senec.

Nec hoc levamen denique ærumnis datum eſt,
Videre ſaltem; & noſſe quo pereant malo,
Premunt tenebræ lumina, & diræ Stygis
Inferna nox eſt; excidunt ignes tamen,
Miſeriſq; lucis tanta dulcedo eſt malæ,
Hoc lumen optant.

3 Ita verò obtenebrari poſtulent ſtellas, ut cælo cediſſe videantur, id eſt, periiſſe omninò, quod de extremis quoque tem-
Stellas cælo cadere, quid. Mat. 24. 29. poribus calamitoſiſſimis dictum eſt *ſtellæ de cælo cadent*; uti idem eodem loco dixit.

Et ſubitò luna con litus, ſtellæ cadunt.
In aſtra pontus tollitur, cælum perit.

4 Sic tum carmine incantatorum aut arte magica offundebatur
Ars magica detrahere cælo lunam & ſtellas credita. terra nubes lunæ, & ſtellis, cecidiſſe de cælo exiſtimabantur, & ſuis ſedibus extractæ, uti ille:

Carmina vel cælo poſſunt deducere lunam.

Vir. Eclo 8. Et Apollonii interpres in Argon. ita perſuaſum fuiſſe nar-
Interpres Apollonii. rat, Magos ſolem, & lunam detrahere, ut uſque ad tempore Democriti, Eclipſes, iſtorum ſiderum detractiones ſint nominatæ.

5 *Nec ortum ſurgentis auroræ*; in Hebr. Palpebræ auroræ, id
Palpebra auroræ quid. eſt primus albicantis auroræ ſplendor, quem alii poetæ radios, capillos, pennas auroræ dicunt; Septuag. *Luciferum Orientem*. Verùm inter reliquas tranſlationes hæc palpebrarū illuſtrior eſt, quòd oculum cæli reſpiciat, nempe Solem cæli oculum videtur aurora quaſi poſt nocturnum ſoporem, & clauſa lumina, iterum diductis, & apertis palpebris vigilantem, & videntem mundo reddere. Aug. legit, *& permaneat*, id eſt, obruatur & ſepeliatur hæc nox ſempiternis tenebris.

Verſ. X. Quia non concluſit oſtia ventris, qui portavit me, nec abſtulit mala ab oculis meis.

1 *Infantis venter dicitur alvus materna. Quid concludere vulvam, aut ventrem ex ſpl. eatut Geneſ.*
2 *Quatuor Dei claves quæ ſint ex Chald. Deo peculiariter tribui ſterilitatē aut fœcunditatē.*
3 *Videre, & oculos ad timorem vel ad experientiam refertur.*

1 QUoniam in fonte eſt, *uteris mei*, Chald. accepit de ipſo
Chaldæus. Jobi ventre, ſic enim legit: *Quia non concluſit portas mammarum mearum, quæ ſunt oſtia ventris*: quaſi diceret. Quia mihi reſpirandi facultatem non abſtulit, neque os obſtruxit, ne lactaos mammas appeterem; ſed certè res ipſa eſt, quam
Nicetas. noſter interpres expreſſit, *ut Jobi venter* dicetur materna alvus, quæ illum portavit. Ceterum author, & ex Latinis hoc referunt ad nativitatem; Cur in vitam, & lucem patuit editus! quare non potius nox intra materna viſcera me oppreſſit? ſed
Quid Concludere uterum. quia ſimilis imprecatio ſubditur verſ. 11. & quia aliud poſtulat familiaris Scripturæ locutio, ſenſus erit; Quare ea nox tempus, & horam uteræ conceptioni præbuit, & non potiùs antequam conciperer, matrem meam ſterilem reddidit, congreſſien ſive facultatem non ademit? in hunc ſenſum dictum
Gen. 20. 18 eſt Gen. 20. *Concluſerat Dominus omnem vulvam domus Abime-*
Onkelus. *lech*; id eſt, uxores illius reddiderat ſteriles. OnKelos, *Concluſerat Dominus omnem oſtium vulvæ*: quod licèt quidam intelligant, non potuiſſe uxores Abimelech eniti prolem maturem, aut parere; verius tamen eſt, non potuiſſe conci-
Gen. 29. 31 pere, & Gen. 29. *Aperuit Dominus vulvam Liæ, ſorore ſterili*
2 *permanente*. Cùm verò hæc dicit, nullam propterea agnoſcit
Sterili ma facultatem inteſſe diei, aut nocti ad ſterilitatem efficiendam;

cùm ex aliis locis conſtet ejuſmodi poteſtatem, & claves ad *Deo efficitur.*
claudendum, vel aperiendum penes Deum eſſe; quod Para-
Paraph. Jeroſ. phraſtes Jeroſolymitanus Gen. 30. eleganter explicuit. *Quatuor*, inquit, *claves traditæ ſunt in manum Domini univerſi mun-*
Quatuor Dei claves, quæ. *di, quas non tradidit Dominus nec Angelo, nec Seraphin; clavis, ſ. Pluviæ, clavis Cibationis, clavis Sepulchrorum, clavis Sterilitatis*: de clave Pluviæ, ita dicit Scriptura: *Aperiet Dominus tibi theſaurum ſuum bonum*. Deut. 28. de clave Cibationis *Deut. 28. 12.*
Apери tu manum ſuam, &c. Pſalm. 145. de clave Sepulchro- *Pſ. 145 16.*
rum; *Cùm aperuero ſepulchra veſtra*, &c. Ezech. 37. de clave *Ezec. 37. 13.*
Sterilitatis; *Et recordatus quoque Dominus Rachelis exaudivit eam, & aperuit vulvam eius*, Gen. 30. ſignificat itaq; horum *Gen. 30. 22.*
maximè rerum poteſtatem apud Deum eſſe, Pluviæ, Alimoniæ, Reſurrectionis mortuorum, Sterilitatis aut fœcunditatis.

Nec abſtulit mala; Laborem, & dolorem; non enim (inquit) in lucem editus ſum, ut lucis ſuavitate fruerer; ſed ut irruentium in me malorum timore & aſpectu cruciarer; elegans timoris, aut diſcriminis impendentis deſcriptio; nam quæ impendent, & quæ minitantur infanti recens edito in lucem mala, videntur obſervari ante illius oculos; quæ etſi non lædant, videntur aſpectu territare; ſimilis locutio. Iſai. 65. *Iſa. 65. 16.*
Oblivioni traditæ ſunt anguſtiæ priores, & quia abſconditæ ſunt ab oculis noſtris; quaſi dicat; Nihil timemus adverſi, nullus metus, diſcrimen nullum, malumve impendet; ſuriè hic malorum conſpectus ad ſenſum, & experientiam pertinet, ut ſenſus ſit, Non abſtulit, &c. id eſt, conjecit nos in miſeram incredibilium malorum experientiam: nam videre mala aut bona, experiri, aut ſentire eſt. Vides hic, quod ſuprà dicebamus, in ipſam mali rationem per ſe conſideratam, imprecationes has dirigi.

Verſ. XI. Quare non in vulva mortuus ſum, egreſſus ex utero non ſtatim perii?

GRadatim humanæ vitæ, miſeræque mortalitatis noſtræ gradus perſequitur maledictis; Si ut conciperer, eſto naſcerer, debuiſſem ſtatim auferri.

Verſ. XII. Quare exceptus genibus, cur lactatus uberibus?

1 *Excipi ex Hebræo quid. Quid prævenire in Sacro ſermone. explicatus David, & Oſeas, & quid ubera arentia.*
2 *Peccati gradus, & ætates quid Ova aſpidum rumpere: quæ peccati ſenectus, explicatus David & Salomon.*

SI, quod minùs infælicibus aliis contingit infantibus, ſta- 1
tim poſt nativitatem non perii ſponte mea, cur obſtetrix *Amplificatio infæliciſſimi partus.*
(melius) me excepit genibus? quod alii incommode ad matrem referunt, cùm prime ubera, primumq; gremium, quæ infantem ſuſcipiunt, & ſuſtinent, non matris, ſed obſtetricis, atque nutricis ſint. Septuag. legunt; *Ut quid occurrerunt* *LXX.*
mihi (naſcenti) *genua*? juxte Heb. *Quare prævenerunt me genua*? *Quid excipi, ex Heb.*
à Radice (*Kidem*) quod eſt præcedere, aut prævenire: eadem vox Pſal. 17. *Exurge Domine, præveni eum*, & Pſal. 88. קדם
* *Manè oratio mea præveniet te*, antequam illuceſcat, omnes *Prævenire. Quid in Sacro ſermone.*
occaſiones obſervabo, ut te meis precibus præoccupatum demerear. Similis etiam ſententia Oſeæ 6. *Da eis Domine vulvam ſine liberis, & ubera arentia*; id eſt vulvam quæ non concipiet, ** Antes que amaneza, eſtaré preve nido y aguardando à vueſtra puerta con la petición en la mano.*
quod ſi conceperit, & fœtum ediderit, ut defectu lactis infans pereat: & in eandem ferè ſententiam, infrà; *Percuſſus eſt Ephraim, radix eius exiccata eſt; fructum nequaquam faciet, quod & ſi genuerit, interficiam amantiſſima uteri eorum.* *Oſeæ 6. 14. Ver. 9*

Quod verò ad mores attinet, D. Greg. quatuor in peccato gradus ex hoc loco colligit, conceptioni, nativitati, geſtationi brachiorum, & infantis lactationi reſpondentes. Et certè peccati conceptionem, partum, aut nativitatem Jacobus 2
Apoſtolus indicat cap. 1. Concupiſcentiæ, videlicet peccatum concipit in cordis ventriculo, tanquam in matrice; deinde operatione externa excluditur. *Concupiſcentia*, inquit, *Peccati gradus, & ætates quædam. Jacob. 1. 15.*
cùm conceperit parit peccatum: ſimili ferè translatione dicuntur apud Iſajam, *Ova Aſpidum rumpere*; qui aliorum cogitationes, & concepta conſilia excludunt, perficiunt, opere exequuntur. Deinde prava conſuetudine peccatum alitur, & nutritur, & illecebris atque deliciis creſcit, & capit virium incrementa, atq. lactatur; excuſationibus, & defenſionibus, quaſi brachiis geſtetur, & ſuſtentatur. Quod ſi velis *Quid Ova aſpidum.*
etiam hunc peccati fœtum videre, quaſi pannis involutum, *Iſa. 59. 5.*
beneque compoſitum, vide Pſ. 57. quo loco *Peccatores* dicun- *Pſ. 57. 3. 4*
tur, erraſſe ab utero, & vulva, & prima peccati conceptione;

& ope-

& operari iniquitates in corde. Deinde dicuntur *ſuis manibus iniuſtitias*, & peccata *concinnare*: arridet peccator peccato,

Pro. 10. 24 velut pater infantulo, & ſuper genua illi blanditur, dum *per*
Pro. 2. 14. *riſum ſtultus operatur ſcelus, & exultat in rebus peſſimis*: ſic creſcit,
Eccl. 11. 16. adoleſcit, ſeneſcit, ſicut Sapiens ait Eccleſ. 11. *Error & tenebræ peccatoribus concreata ſunt*, (ſimul cum ſcelere caligo tenebræque naſcuntur) *qui autem exultant in malo, conſeneſcunt in malo*: prop. *malitia ſeneſcit in eis*. Tandem peccatum impio,
Prov. 10. 1 non aliter atque protervus filius, pater est domus exitium, eſt; *ira patris*, & mœſtitia matris ſuæ.

Verſ. XII. Nunc enim dormiens ſilerem, & ſomno meo requieſcerem.

1 *Mors, ſomnus ex profanis, item ex ſacris; & huius ſimilitudinis cauſſa.*

2 *Mors, & ſepulchrum, ſilentium dicuntur ex Heb. explicatus Iſa. Tacere, quid.*

3 *Mors prece, aut pretio averti non poteſt: explicatus David. Silentium, erubeſcentium, & amicitiam dirimentium.*

4 *Mors quies, vita tumultus. Illuſtratus Eccleſiaſt.*

5 *Quieſcere ad pacem à bello refertur: mors, pax, vita, tumultus bellicus. Quorſum ſpectarent Chriſti Lacrymæ in morte Lazari.*

6 *Defunctus non cadit victus, neque ſpoliatur veris bonis. Romuli manipulus.*

7 *Mors ſerenitas poteſt tempeſtatem: vita procelloſum mare; mors item portus. Sinus Abrahæ. Pſ. 106. allegoricè.*

1 *Mortis cũ ſomno comparatio.* MOrtem bono, & commodo caſuram ſibi ait, ut quæ ſomno, ſilentio, & quieti jucundiſſimæ ſimilis ſit: & mortis quidem cum ſomno comparatio frequentiſſima eſt tum apud prophanos, quorum quidam dixit:

> *Soles occidere & redire poſſunt.*
> Catull. *Nobis cùm ſemel occidit brevis lux,*
> *Non eſt perpetuò una dormienda.*

Falſi enim putabant, qui ſemel mortis ſopore correpti forent, nunquam iterum ad vitam expergeſaciendos: propterea enim duram & ferream hujus ſomni quietem Virgilius
Virgil. quoque dixit:

> *Olli dura quies oculos, & ferreus urget*
> *Somnus; in æternum clauduntur lumina noctem;*

Anaxago. Atque eodem pertinet illa Anaxagoræ ſententia; Ex duabus rebus poſſe nos cognoſcere quales poſt mortem erimus, videlicet ſomno, & eo tempore, quod noſtrum cujuſque ortum anteceſſit.

Sed multò elegantius apud Sacros. Pſalm. 12. *Illumina*
Pſ. 12. 4. *oculos meos, ne unquam obdormiam in morte*; (id eſt tuæ lucis favore & radiis diſiice tenebras inſidiarum, & diſcriminum meæ vitæ, namque iſta mihi, velut nocturnæ tenebræ, mortis ſomnum conciliabunt: ne triumphet igitur hoſtis me ſublato) *Ne quando dicat inimicus meus, prævalui adverſus eum.* Ipſe etiam habitus cadaveris, præfert dormientis ſpeciem. Quibus ex cauſis introducta eſt illa pervulgata in Eccleſiam vox, *Cœmeterium*, locus videlicet ſepulturæ fidelium, quaſi
κοιμῶ. dicas dormitorium, à *Chemào*, Græco, id eſt, dormio. Sed quòd Chriſtus Dominus ſæpè vocaverit mortem ſomnum, peculiares cauſſæ à patribus aſſignari ſolent, dum Lazari illum ſomnum ejactant quæ facilitatem & brevitatem reſurrectionis Lazari efficiendæ, nihilò minorem, quàm dormientem expergefaciendi reſpiciunt potius, quam ipſius mortis rationem, & naturam. Sed nunc ea potiſſimum ratione mors cum ſomno comparatur, quòd ſicut poſt diurnum laborem nox atque ſomnus afferunt quietem, & ceſſationem corpori laſſo; ita poſt vitæ ærumnas licet defuncto in morte
Pſ. 103: 23 requieſcere; cùm ſcriptum ſit Pſalm. 103. *Ortus eſt Sol, & exibit homo ad opus ſuum, & ad operationem ſuam uſque ad veſperam*; tunc enim intermittitur labor, & ſomnus *Pectora longis Feſſa miniſteriis fulcit, reparatque laborem.*

Nam inter dormiendum nodus ille, quo animus aſtringitur oneri corporis, ſi non diſſolvi omnino, certè videtur laxari, & animus ſolvi in quietem: ſed recurret iterum hac
Lactãtius. de re dicendi locus. Nunc tantùm id, quod Lactantius dixit libr. 6. cap 16. *Qui immobilitatem animi afferunt, privare animum vita volunt, quia vita actuoſa eſt, mors quieta.* Somnus enim inera omnino eſt.

2 *Mors ſilentium.* Secundò, tum mors, tum defunctorum ſepulchra, ſilentium donantur; nam infernus (*duma*) eſt ſilentium; dicitur à verbo (*dum*) quod eſt ſilere. Hinc illæ Silentes umbræ.
בית
דומ

> *Et Chaos & Phlegeton loca nocte ſilentia latè.*

Colludit verò cum ſignificatione vocabuli Pſal. 113. *Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui deſcendunt in infernum; Duma*, ſilentium; non enim mortui publicam ad vivos orationem habent de Dei laudibus. Pſal. 30. *Erubeſcant* Pſ. 113. 17 Pſ. 30. 12.
impii & deducantur in infernum, muta fiant labia doloſa, id eſt Iſa. 6. 5.
pereant omninò, & ſimul cum voce vita illis eripiatur: ſic etiam Iſa. 6. *Væ mihi, quia* (aſſeveranter, certè) ** tacui*, id eſt perii; actum de me exiſtimo; perinde cenſeri debeo; ac ſi mors mihi loquendi facultatem eripuiſſet. Eſt autem hoc quoque defunctorum ſilentium, quies quædam, atq; ceſſatio ab omni vitæ actione; cùm ſilere is quoque dicatur, qui nihil agit; juxta id Exod. 14. *Dominus pugnabit pro vobis, & vos * tacebitis.* Exo. 14. 14
** Ya ſe me quita la habla, y me iro ſin reparo, quien tal viſtan del otro mundo ha viſto.*

Eſt verò in hoc mortis ſilentio obſervandum, nullum eſſe remediis locum, ubi ſilentium eſt, & nulla linguæ, nulla clamandi, neque implorandæ opis facultas adeſt: quam inevitabilem moriendi neceſſitatem, & legem, Hebræi variis modis explicarunt in Midras Thehilim, id eſt in expoſitione Pſalmorum, ſuper id Pſ. 103. *Cantabo Domino in vita mea*, & ſuper id Pſal 48. *Frater non redimit, redimet homo? non dabit Deo placationem ſuam, & pretium redemptionis animæ ſuæ*: de quo vide Gal. l. 6. c. 7. Paulus verò abundè explicuit dicens: *Statutum eſſe hominibus * ſemel* (irrevocabili, & firmo decreto, ita ut ſecundò iterari, aut inſtaurari minimè ſit neceſſe) *mori*, eam verò moriendi legem ſponte ſuſceptam ſignificavit Dei filius, cùm ex affectu ſenſitivæ partis mortem deprecaretur; *Clamabo per diem, & non exaudies. & nocte, & non ad inſipientiam mihi*, id eſt, Mihi, qui nihil pœnæ, aut mortis debeam propter ullum ſcelus admiſſum, inſipientiæ non dabitur hæc tam anxia, tamque ardens mortis deprecatio; cæteri verò peccatores, & peccatorum pœnis obnoxii, ſi mortem deprecari conarentur, inſipientes habendi eſſent; nam fruſtra contra mortem auxilium poſtularent; cùm hoc malum ex illis non ſit, quæ clamore, aut oratione averti poſſunt: ergo Mors ſilentio excipienda eſt, ſilentium imperat, & ſilentium dicitur.
** Dios ſerà el que vẽga ulas manos cõ el ſnemigo, y eſtando os vos erra mano ſ bra mano.*
3
Heb 9 27
** De una vez quedã para ſiẽpre determinado.*
Pſ. 21. 3.

Præterea moribundus, ut qui nihil cum mundo commercii deinceps habiturus ſit, ſublata jam amicitia & per ſilentium dirempta, terga vertit Deo; mors etiam * ſilentium. Tandem, cùm ſilentium ad erubeſcentiam quamdam, & confuſionem pertineat, juxta id Mich. 7. *Videbunt gentes, & confundentur, ponent manum ſuper os ſuum, vox fugiet ab eis*, &c. mors rectè dicetur vocem iis eripere, *qui confidebant in virtute ſua, & in multitudine divitiarum ſuarum gloriabantur, & confundentur ſuper hortas, quos in hoc mundo elegerant*, cùm videant nullum *habuiſſe fructum in illis, in quibus tunc erubeſcent.*
** El mũdo y el que muere como nõ nides dos hablan con la compañia y ſo quiẽ no la habla.*
Mich. 7.
Silentium ad erubeſcẽtiã & confuſionem pertinere.

Tertiò; quòd ad mortis quietem attinet, ſeu ſomnum mortem dicas, ſeu ſilentium potiùs nomines, ſemper illam dicis, quietem, & tranquillitatem. Eſt nimirum vita hæc univerſa inanibus curis, & moleſtiſſimis cogitationibus infeſtata, quæ animum aggravant, obruuntq. inſomni quadam & permoleſta vigilia. Eſt quoq. tumultus quidam, & indiſtincta vociferatio, multa confuſione permiſta, quæ importunis curarũ & cupiditatum clamoribus obtundit aures, caput quaſſat, atq. mentem defatigat. Quàm verè, quamque multa experientia compertum Eccleſiaſticus dixit, *Occupatio* (negotium, moleſta perturbatio) *magna, creata* (deſtinata) *eſt omnibus hominibus à die exitus de ventre matris eorum, uſque in diem ſepulturæ in matrem omnium: cogitationes eorum, & timores cordis, * adinventio expectationis.* (videntur enim non ſolùm creata jam bona, ſed nova alia ſua cupiditate excogitata deſiderare, * *transferunt* videlicet *in affectum cordis*, ad novas voluptates deſiderii gradum facientes) & dies finitionis (metus mortis nunquam non imminentis, nunquam non minitantis) *a ſedente ſuper ſedem glorioſam, uſque ad humiliatum in terra, & cinere; ab eo qui utitur hyacintho, & portat coronam, uſque ad eum, qui operitur lino crudo: furor* (ira, effrænatus & præceps impetus adverſus æquales) *tumultus* (interna animi perturbatio) *fluctuatio* (commotio, agitatio, dum nihil certi animus apud ſe inſtituit, inter ſpem & metum vacillat, & fluctuat) *& timor mortis* (hæc omnia exacuuntur timore mortis) *iracundia perſeverans* (excruciant etiam animum inveterata odia) *& contentio* (graves inimicitiæ) *& in tempore refectionis, in cubili ſomnus noctis immutat ſcientiam eius* (hæc, inquam omnia, & ſomnus ipſe per ſummam animi non quietem, ſed perturbationem captatus, non permittunt animum in eadem opinione conſiſtere) *Modicum * tanquam nihil in requie* (ferè nihil captatur ſomni aut quietis) *& ab eo in ſomnis quaſi in die * reſpectus* (dormit & clauſis oculis veſtrum ex ſpecula contemplari, ne hoſti pateat aditus, neve accedat
Iſa. 1. 29.
Rom. 6 12
4
Mors quies. Vita hæc tumultus & vociferatio Eccl. 40. 1.
** Paſſan à deſſear, y à inventar une vos generos de deleytes.* Pſ. 72. 7.
** Et caſi nada lo que ſe duerme, y menos lo que ſe repoſa de ſ miẽdo.*
** Cuydados los ojos, tiene ele à mi*

Digitized by Google

cuydadoſ enemigos que lo cercan.

** Suenna- que el enemigo le ſigue, y que eſcapa por milagro me lido y deſpedazado.*

** No me deſpertarò cuydados, que ye dormi haſta no mas.*

cedat propè) *Conturbatus eſt in viſu cordis ſui tamquam qui * evaſerit in die belli*: ſomnū fingit hoſtiles inſidias, & vis poſſe ex illis evadere: non. n. cuiq; datur ut dicere eum David poſſit; *In pace in idipſum, dormiam & requieſcam*; neque illud: *Ego dormivi, & ſoporatus ſum, & * exurrexi*. Ergo cùm quies ipſa quæ in vita haberi poteſt plena ſit tumultu, atque terrore, oportet illam eſſe moleſtiſſimam quandam, & in ſomnem vigiliam; Mortem verò ſomnum atque quietem placidiſſimam, omniumque laborum, atque ſollicitudinum perfugium.

Quartò, cùm hoc quietis nomine mortem compellari audio, omnibus bonis refertam quandam, atque jucundiſſimam pacem, poſt vitæ peractam militiam, poſt bellicumque negotiorum omnium tumultum intelligo: idque valde accommodatè ad verbum (*Sakat*) quod hoc loco requieſcere ſignificat & frequenter ad pacem & ceſſationem à bello refertur; idque; ſive prælii, aut belli nomine adiuncto, ut Ioſ. 11. *Quievit terra à præliis*; ſive abſolutè poſitum. Iudic. 5. *Quievit terra quadraginta annis*, & Ieremiæ 46. Poſt magnas bellorum, & hoſtium clades; *Revertetur Jacob & requieſcet, & proſperabitur, & non erit qui exterreat eum*. Zachar. 1. *Omnis terra habita-*

5
Pſal. 4. 9. *tur, & quieſcit*. Ezech. 16. *Quieſcam & non iraſcar*: hoc itaq;
Pſal. 3. 6. quietis; paciſq; nomine parens Eccleſia defunctis gratulatur,

שקט

Quies ad pacem ex bello pertinet.

Ioſ. 11. 23.
Iud. 5. 32.
Ier. 46. 27
Zach. 1. 11
Ezec. 16. 42.
Luc. 2. 29.
1. Reg. 28. 15

& eùm precatur, jubet eos, ut in pace requieſcant jam diſcriminum expertes, à vitiorum, ſæviſſimorumque hoſtium incurſionibus ſecuros, & liberos; non commovendos, neq; concitandos iterum vaſtis, terrificiſq; clangoribus tubarum mundi, atque Dæmonis; non audituros claſſica ſævum & immane ſonantia, non excepturos ſingulis penè horis, momentis potiùs, innumerum malorum, atque ærumnarum, uno quaſi facto agmine irruentium impetum. Merito igitur emeritus ille Simeon ſenex poſt tot vitæ diſcrimina enixè ſibi quietem, & otium precabatur, & in pace dimitti, atque decedere: meritò Samuel vitæ militia iam functus, cum à Saule, qui nuper exceſſerat è caſtris ab inferis evocaretur, graviter atque ſeverè conqueſtus: *Quare* (inquit) *inquietaſti me, ut ſuſcitarer?* quaſi diceret, quid tentas iterum non ſolum antiquo me includere ludo, ſed prælio etiam periculoſiſſimo, non tibi peculiari, ſed communi omnibus mortalibus? cur ad vitæ negotia, ad ſollicitudines, ad lites: ad baltheum & gladium, ad excubias, & vigilias & ad belli tumultum, & incommoda, denique ad armorum me diſcrimina vocas? Huc videtur aliquoniam reſpexiſſe Seneca, dum ad conſolationem mortis dixit: *Quis ſanus exanctorari moleſtè tulit?* rem eandem Chriſti aſſertoris lachrymæ illæ non obſcurè ſignificarunt, quibus Lazarum amicum iterum ad prælium, & periculum revocandum excepit potiùs, quàm militia vitæ defunctum proſequutus eſt, ut ſapienter obſervavit concilium Toletanum tertium, & refertur C. qui divina 13. quæſt. 3. *Chriſtus non ploravit Lazarum mortuum, ſed ad huius vitæ ærumnas ploravit reſuſcitandum*: quo etiam loco eleganter Hieronym. utitur in conſolatione ad Tyreſiam ſuper mortem filiæ. *Talibus*, inquit, *ac tantis tempeſtatibus vitæ tot ſæculi clades evaſit; propter quod adveniens Dominus Apoſtolos ſuos, dicens: Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad patrem. Planè Lazarum flevit mortuum, ſed non enim lachrymas fudit; doluit Lazarum non dormientem, ſed potiùs reſurgentem, & flebat, cum cogebatur, propter ſalvandos alios ad ſæculum revocare; hanc vitam dans Dominus ingemiſcebat*: eleganter quoque hanc ipſam ſententiam expreſſit in Hippolyto Seneca,

Seneca. Quorſum ſpectarent. Chriſti lachryma in morte Lazari. Ioan. 15. Concilium Toletanū. Hieron.

Senec. in Hip. Act. 4.

Qui clara vides ſidera mundi,
Nitidumque diem morte relicta,
Luges maſtos triſtis reditus,
Ipſoque magis flebile Averno
Sedis patriæ vides hoſpitium.

6
Bellum cū vita hoſtib. morte dirimitur.

Eſt vero ejuſmodi hoc, quod, dum vivimus, prælium gerimus, ut niſi morte, nulla alia ratione dirimi poſſit. Neque verò enim morimur, ideò vincimur; diſcedimus ſanè vili, tenuique noſtri corporis, & aliarum externarum rerum præda mundo relicta: ſimile dicas fuiſſe Romuli quondam conſilium, qui non aliud ſuis militibus erexit militare vexillum, quàm fœni manipulum ſublimi haſta appenſum; ut ille dixit:

Romulus pro vexillo fœni manipulū haſtæ appendit. Ovi. 3. Fa.

Pertica ſuſpenſos portabat longa manipulos.

ea mente, ut ſi fortè vexillifer, aut manipularius in hoſtium manus incideret, non continuò illi victoriam canerent, neque haberent pinguiorem aliam prædam, de qua gloriari poſſent, quàm fœnum, & paleas. Non aliter eùm terga vertit animus vitæ huic, cum ſe exuit corpore, internas divitias ſecum exportat, fœnum tantùm relinquit. Ergo ſi vita hæc non ſolùm militia, ſed ipſum prælium atque conflictus ſit, mors profectò erit tuta, atque tranquilla pacis quies: vitæ

Defunctus neq; vincitur, neque ſpoliatur veris bonis.

verò incommoda, quæ neque minora, neque pauciora, quàm militiæ ſunt, cap. 7. perſequemur.

Quintò, & ultimò, Mors quies eſt, ideſt, aeris optata ſerenitas, cœlumque pacatum, poſt turbulentiſſimi maris æſtum, & fœdam vitæ tempeſtatem jam ſedatam. Non aliter namque, quàm procelloſum & fervens mare, *quod quieſcere non poteſt*, vita hæc ſævis tempeſtatibus agitatur, miſerandis procellis, perpetuis imbribus, concitatiſſimis fluctibus: quicunq; verò vitæ ſpiritum ducimus, *Deſcendimus mare in navibus* corporis hujus, facientes, & exercentes operationem, & negotia vitæ in aquis ſollicitudinum multis, expoſiti inclementibus atq; procelloſis tentationum ſpiritibus; intumeſcentibus verò, ſævientibuſq; fluctibus exaltamur *& aſcendimus uſq; ad cœlos*, & ſubſidentes immenſa quadam voragine, *deſcendimus uſq; ad abyſſos*; mole nimirum diſcriminum vel deprimimur, vel ad ſumma faſtigia & præcipitia raptamur: anima interim noſtra in mediis tempeſtatis hujus fluctibus *malis tabeſcit; turbamur, & movemur* crebra jactatione ſicut mana ſapientia, capiendique conſilii ratio, quo tot mala declinare impendentia poſſimus, abſorbetur, & devoratur: Ergo implo-randa eſt divina potentia, quæ tantis malis ereptos *deducat in portum voluntatis* noſtræ: is eſt optata mors, & vitæ finis præſtitutus; exilit è navigio corporis jam labefactato, & dehiſcente animus; & cadavere cadente in terram, littus in portu tenere videtur, requie optata frui. Rem hanc in evangelico illo Lazaro expreſſam videre licet; qui poſt tot vitæ miſeriarum jactationem, & fluctus, impellente morte, appulit tandem *ad ſinum Abrahæ*, tanquam ad ſinum terræ, portumque tutiſſimum atque fidam ſtationem, quæ nihil cum ventis, nihil cum fluctibus haberet, ut canere jam tunc lætus poſſet.

7 *Mors ſerenitas, & tranquillitas poſt tempeſtatem.*

Vita hæc mare fervens.

Pſ. 106. ad allegoriā adductus.

Luc. 16. 22

Sinus Abrahæ ſuis portus Lazaro. Mors portus.

Nunc mihi parta quies, omniſque in limine portus.

Eleganter Seneca in Agamem.

Senec. in Agamem. Act. 3.

Heu quàm dulce malum mortalibus additum
Vitæ durus amor; cùm pateat malis.
Effugium, & miſeros libera mors vocet;
Portus æterna placidus quiete.

Perinde itaque (ut ad Lazarum redeam) eſt in ſinu, atque in portu eſſe, & portari *in ſinum Abrahæ*, atque deferri in portum, ex longa navigatione. Quare ſapienter, & graviter dictum eſt à Cicerone: *Paratum nobis portum, & refugium mortem putemus; quò utinam velis paſſis provehi liceat: ſin reflantibus ventis reiiciemur, tamen eodem paulò tardiùs referamur neceſſe eſt*. Interim verò dum in vita ſumus, & medio pelago, quo modo tempeſtatem & jactationem optima ratione perferamus curandum eſt; nam ut ille dixit: *Tenere portum ſi nequeas, navigando tempeſtati obſequi artis eſt*: atque in eandem rem, quiſquis fuerit, meritò ille commendatur à Plutarcho: *Qui animus loquitur, more eius qui ſe rudente à tempeſtate tuetur. O mors Pæan medicus accedes, portus enim proculdubio unicus es per terrarum orbem*.

Cicer. Lett. 1. Tuſc.

Plutarch. in conſol. ad Apoll.

Verſ. XIV. Cum Regibus, & conſulibus terræ, qui ædificant ſibi ſolitudines.

1 *Triplex huius ſententia intellectus.*

2 *Conſules iidem qui iudices. Vulgatus recentiora nomina libenter uſurpat.*

3 *Periphraſis quomodo accipienda. Regula Iuris. Solitudo quid: urbium conditores celebres.*

4 *Monumenta ſumptuosè ædificata in agris quondam. Reges in montibus ſepeliri, ex ſacris & prophanis: explicatur Matthæus.*

CVm Regibus. Cùm Rex (inquit) fuerim, deterioris conditionis eſſe non debui, quàm Reges alii, qui vitæ laboribus defuncti ſecure jam ac ſuaviter dormiunt: idem Elias dixit, ſed inverſa ſententia: *Tolle animam meam, neque enim melior ſum, quàm patres mei*: vel ſic eſto ſenſus; Si mortuus fuiſſem, nihil nunc haberem minùs, quàm potentiſſimi principes, qui rerum aliquando potiti, abundè & largiter vitæ ſe voluptatibus tradiderunt: nihil ergo novum, & inſolitum mihi accidiſſet, cùm eadem ſors omnes occupet inevitabilis. Vel certè poſſunt hæc reſpicere ipſos amicos, ad quos loquebatur; Quamvis jam ego deceſſiſſem, vos autem adhuc vita, & vitæ voluptatibus fruamini, ſed tamen tandem eadem nos terræ quies exciperet, eadem extrema ſors. 1

3. Re. 19. 4

Cum conſulibus. Conſules hic ſunt conſiliarii, magiſtratus, quorum dictis, conſiliis, exemplis tota urbs componi- 2

ſur

Digitized by Google

Pro.15.22. *A poder plures de muchos buenos conſejos, ſalen las tracas buenas.*

tur: à verbo (*Jaghats*) quod eſt conſulere, aut coοſilium inire, vel dare, idem oomen ſubeſt Proverbiorum 15. *Vbi ſunt plures* * *conſiliarii, cogitationes firmantur:* ſed placuit tamen noſtro interpreti nomen, *Conſulis*, multò recentius, cùm eadem ferè ſit ratio, & etymologia nominis conſulis, a conſulendo; utrumque namque eſt nomen magiſtratus, & judicis. Quare Quintilianus lib. 1. c. 6. dubitat: *Sitne nomen conſulis à conſulendo, an judicando* dictum; nam & hoc *Conſulere*, *pro judicare veteres dicebant*: Unde illud, *Boni Conſules*, id eſt, Bonum judices: & Varro libro de vita populi Romani apud Non. ait: *Iidem dicebantur Conſules & Prætores: quod præirent populo, Prætores; quòd conſulerent, Senatus Conſules* & Cicer. lib. 3. de legibus. *Regio*, inquit, *imperio duo ſunt, iidemq; præeundo, judicando, conſulendo, Prætores, Judices, Conſules appellantur.* Ergo Coοſul judicabat, & judicando conſulebat: & quidem Polyb. lib. 6. hiſt. dum Conſulum officium deſcribit, ſic ſcribit: *Conſules, antequam legiones educant ex urbe, omnium publicarum rerum actiones penes ſe habent.* *Et certè Hiſpanum nomen, quod ſcriptione valde differt, pronuntiatione tamen, & ſooitu non valdè differre videtur ab originali voce *Jaats*, noſtrum vero eſt *Juez*; nam *Zain*, & *Tſade* ſunt ſimilis ſoni: itaque cùm eadem res ſit Conſiliarius, Magiſtratus, Judex, Conſul,

Conſul idē qui Judex, aut prætor Quintilia. Varro. Cicer.

Conſuetudo vulgati interpretis

Latinus interpres Conſule uſus eſt, celebriori tunc nomine, & notiori; qui mos apud illud obtinuit, ut, quoad fieri poſſit, vetera recentioribus, clarioribuſque permutet nominibus; ut Iſa. 45. *Væ qui contradicit Fictori ſuo, teſta de Samiis terræ*, Samia uſurpavit; cùm neque in Originali, neque Iſajæ tempore vaſa Samia in pretio fuerint, ſed multò poſt: & Nahum. 3. *Nunquid tu melior es Alexandria populorum?* in Originali eſt, *No*, urbs magna, quæ a babyloniis everſa eſt: ſed ſui temporis nomine uſus eſt interpres; nam ea urbs anno 204. ab everſione, reædificata ab Alexandro magno, Alexandria dicta eſt.

Iſa. 45. 9.

Nahum. 3. 8.

Alexādria quando reædificata.

3

Periphraſis virorũ principum. Regula iuris.

Qui ædificant ſibi ſolitudines. Videtur periphraſis principum virorum: de quibus tum in antecedentibus, tum in conſequentibus loquitur, & licèt quidem in periphraſi. Illa Juris regula jure obſervari debeat: *Ne fiat vis in verbis, ubi de intentione conſtat*; non enim benè quis inde colligit Chriſtum Dominum calceamentis uſum fuiſſe, quòd Joannes dixerit: *Non ſum dignus cius corrigiam calceamenti ſolvere*; nam illa eſt proverbialis periphraſis, quæ ſervum miniſtrumve ſignificat, ſive herus calceamentis utatur, ſive non: tamen in hac noſtra periphraſi oportet vim illius vocis, *ſolitudines*, accuratè examinare; quòd ex ea pendeat totius periphraſis vis, & intelligentia. Primò enim *ſolitudines* eſſe poſſunt palatia ampliſſima, & arces magnificentiſſimæ, quas implere non poſſet regalis aliqua, eademque numeroſiſſima familia, ut quamvis multi ibi habitent, ſed tamen præ vaſtitate, heremus, aut monaſterium, ubi nullus, vel unus habitat, cenſeri debeat.

Joan. 1. 27.

Solitudo quid.

Secunda ſignificatio. Nobiles venandi ſtudioſi.

Secundò, loca venationi apta, non niſi à potentiſſimis, & opulentiſſimis viris in ſolitudinibus, & ſaltibus extructa. Reges autem, & Principes venationi deditos fuiſſe oſtendit Baruch. 3. *Vbi ſunt Principes gentium, & qui dominantur ſuper beſtias, quæ ſunt ſuper terram? qui in avibus cæli ludunt; qui argentum theſaurizant, & aurum in quo confidunt homines.* Sanè qui primus affectaſſe imperium, primuſque regni rationem inſtituiſſe in Chaldæa ſcribitur, Nemrod, primus quoque venatoriam exercuit: *Robuſtus venator coram Domino*: illud enim, *coram Domino*, publicam apud omnes venatoriæ artis peritiam & exiſtimationem affert.

Baruc. 3. 16.

Gen. 10. 9.

Tertiò, intelligi poſſent viridaria, aut domus ruſticæ recreationis gratia extructæ, quæ regibus, & viris principibus ſolent eſſe in delitiis.

Vrbium conditores celebres.

Quartò, urbes in mediis ſolitudinibus erectæ, & fundatæ ad immortalem ſuorum conditorum memoriam; nam cùm tunc temporis rara oppida, valdeq; paucæ urbes erectis ædificiis conſtarent, ſi quis urbem à fundamentis conderet, is immortali nomine dignus inter viros principes cenſebatur. Huic ſenſui favere poteſt, quod inferiùs dicitur capitul. 15. *Habitabis in civitatibus deſolatis, & in domibus deſertis, quæ in tumulos ſunt redactæ.*

Iob. 15. 28.

4

Monumenta ſumptuosè extructa in agris. Cicer.

Sed illud veriùs dici exiſtimo, ut *ſolitudines*, ad ſepulchra, & monumenta pertineant, quæ à principibus magnis ſomptibus, magno etiam columnarum numero in campis ædificabantur; qui ſumptus cùm apud Romanos modum excederent, de illis caverunt duodecim Tabulæ, qua de re ita Cicero; *Noſtri quidem legis interpretes, quo capite iubent ſumptus, & luxum removere a Deorum Manium iure, intelligunt in primis ſepulchrorum magnificentiam eſſe minuendam.* Videlicèt referebantur hæc ad honorem omnia; quare funus atque ſepulchrum *ſupremum honorem* vocabant, ut videre licet apud Virgil. 11. Æneid: Ammianus quoque Marcell. vocavit ſepulturam *Honorem ſupremitatis*: certè in unum illud Hephæſtionis monumentum multa ab Alexandro talenta dicuntur expenſa. Præcipus quoque apud Ægyptios ſepulchra talento taxabantur, ut auctor eſt Diodoros Siculus lib. 2. cap. 5. Æthiopibus verò ditioribus monumenta ex auro fiebant; tenuioribus ex argento, ut ex Herodoto libr. 3. & Diodoro lib. 3. cap. 5. conſtare poteſt. Major quoque Apud Ægyptios ſepulchrorum, quàm domorum cura; ſolos Indos ex Strabone lib. 15. atque Germanos ex Tacitò, in tumulis, & ſepulturis faciendis perparcos extitiſſe legimus; certè cum Abraham nihil in terra poſſeſſionis comparaſſet, agrum tamen ſepulturæ non paucis argenteis à filiis Hemor coemendum duxit. Eaque ejuſmodi operoſa & magnifica monumenta in ſolitudinibus, id eſt, in campis, & extra urbes fuiſſe certum eſt, tum ex prophana, tum ex Sacra hiſtoria. Servius in id Verg. 11.

Virg. Ammian. Hephæſtionis monumentum. Diodor. Herodot.

Strabo Cornel. Tacit.

Gen. 23. 16.

—— *Fuit ingens monte ſub alto.*

Reges in montibus ſepeliri ſoliti. Lucan.

Regis Dercenni terreno ex aggere buſtum, ſcribit, nobiles in montibus, aut ſub montibus ſepeliri ſolitos; Reges quoque in montibus, ſed nonniſi aut pyramidibus aut columnis ingentibus erectis, impoſitiſque ſepulchris ſepeliri illud teſtatur, Lucani.

Et Regum cineres extructa montes quieſcunt,
Cui Ptolemæorum manes, ſeriemque pudendam,
Pyramides claudunt.

Apud Perſas quoque mons erat Regius nomine, in quem ſoli Reges conderentur. Trajanus primus apud Romanos ſepulchrum intra urbem conſtituiſſe dicitur ab Eutrop. libr. 8. & Aurel. Victore in illius vita; illa quippe eatenus vivebat duodecim Tabularum antiquiſſima lex. *In urbe ne ſepelito, neve urito*; quam habet Cicer. inde legibus: quare Auguſtus in ſexto ſuo conſulatu Mauſoleum extruxit inter viam Flaminiam, ripamque Tyberis; circumjecitque ſylvas, & ambulationes, referente Svetonio. Tandem plena erant apud Romanos prædia, pleni quoque legum volumina ejuſmodi teſtimoniis: vide Adrianum de ſepulchro; violat. ex quo id Pauli. 1. Senten. *Corpus in civitatem inferri non licet, ne funeſtentur Sacra.* Tandem in Pauſania multa quæ rem hanc confirment libr. 2. Ex Sacris verò non pauca ſuppetunt de agro ſepulturæ, quem emit Abraham ab Hethæis Gen. 23. de ſepulchro Eliſæi, quod erat in ſolitudine, quà latrones excurrebant. 4. Reg. 13. de ſepulchris vulgi extra orbem. 4. Reg. 23. ejuſmodi quoque ſibi, imò Chriſto redemptori Joſephus ſepulchrum *Novum exciderat in petra, in quo nondum quiſpiam poſitus fuerat.* Matt. 27. Huc illud, quòd cum Chriſto reſurgente multa aliorum quoque *monumenta aperta ſunt, & multa corpora ſanctorum qui dormierant, ſurrexerunt; veneruntque in Sanctam civitatem*; quippe ſepulchra extra urbem erant ad convallem Cedro. Itaque jam tandem hæc eſt hujus loci, Jobique ſententia. Si me occupaſſet mors nihilò ego minùs nunc quieſcerem, etſi regali monumento carerem, quàm Reges alii, qui magnificentiſſima ſibi ſepulchra in campis, deſertiſque locis extruunt; qui ſenſus confirmari ex contextu poteſt, quid de morte eſt, à quo non longè abeſt ſepulchrum; tum etiam ex ſequentibus, quæ eodem ſpectant.

Eutrop. Aurel. Vic. Lex duodecim Tabularum. Svetonius in Aug.

Paul. I. C. Pauſan. Sepulchra in agris. Geneſ. 23.

Matth. 27

Matth. 27 52.

Verſ. XV. Aut cum principibus, qui poſſident aurum, & replent domos ſuas argento.

1 *Mors pretioſior auro. Moyſes aſportans oſſa Joſeph quid indicet.*

2 *Circumlocutio virorum principum. Pretioſa veſtes, & aurea ſupellex nobiliū. Aurū ad divinos honores.*

3 *Divitas, & nobiles magiſtratus; arcendi avari. Salomon aliquando tactus avaritia; explicatus Eccleſiaſt.*

4 *Monumenta quondam inſtructa aurea & argentea ſuppellectile. Cadavera condita tam pretioſa veſte. Davidis ſepulchrum; quadam ex prophanis.*

5 *Digreſſio de locis, in quibus monumēta & cadavera conſtituebantur, ex Sanctis, & prophanis plurima. Colenda pia defunctorum memoria.*

1 *Mors præſtantior auro.* *Exo. 13. 10*

NUnc mortem, mortiſq; commoda & utilitates maxima præponere videtur auro, & argento: res adumbrata quondam in Moyſe; quantum enim diſcriminis erat inter Moyſem, & vulgus reliquum, tantum inter mortem, atq; divitias; ille namq; egrediens ex Ægypto, aſportavit ſecum oſſa Joſeph; reliquum verò vulgus, veluti pueri, aſportavit aurum, & argentum; Moyſes itaq; multò locupletior oſſibus defuncti, quam illi onuſti auro & argento. Job ergo nihil minùs dives ſi mortem obtinuiſſet, quam principes, *qui poſſident aurum & replent domos ſuas argento*:

2 *Peculiares veſtes cuique ordini Primogenitorum pretioſa veſtes.* *Gen. 27. 15* *Sap. 1. 8.*

Qui poſſident aurum: poteſt hæc eſſe periphraſis deſcriptioque divitum, aut certe nobilium virorum, quorum propria ſit magnificentia atq; opulentia: fulgent enim auro, domuſq; habent inſtructas aurea, & argentea ſupellectile: quippe in omni benè inſtituta Rep. ſuus ornatus, & veſtium ratio, ſua extruenda domus certa regula cuique civium ordini præſcripta eſſe debent: atq; inter fratres etiam, pro ætatis ratione, & primogenii jure, erat quondam pretioſarum veſtium diſcrimen; nam Rebecca *Veſtibus Eſau valde bonis, quas apud ſe habebat*, induit Jacob ambientem primogenituræ benedictionem. Gen. 27. Hinc Purpura, Prætexta, Latus clavus, Candida veſtis, Aurea fibula, Annulus, non cuique conceſſa: hominem, cujus eſſet ordinis, ex veſtitus ordine cognoſcere poſſes: nunc (dolendum) peregrinæ veſtes, peregrinos reddunt, & ignotos homines ex maximè notis atque vulgaribus: neque minùs ignobilitatem, quam corpus contegunt, cum non rarò fabri ferrarii ſint, qui carbonum, & ignis, atque ferri inuſtas notas ſerico & auro diſſimulent, atque conveſtiant: ſed quod illos conveſtit & contegit, idem prodit & manifeſtat illos.

Eccleſ. 2. 8 *Plin. l. 33. cap. 3.* *Matth. 2.* *Aurum ad Deorum & Regum honorem adhibitum.*

Aurum certè regum atque principum eſt; ſicut pro regali ſua dignitate Rex ille dicebat; *Coacervavi mihi aurum, & argentum, & ſubſtantias Regum, & provinciarum*: & aliquando ad Deorum honores ſolummodo adhibitum teſtatur Plin. quare ſapienter illi tres ſapientes Magi Deo & Regi recens nato regale atque divinum munus deferentes, *aurum* primo loco obtulerunt: Accedit, quòd Regum virorumque principum majeſtatem, & ſplendorem tuetur atq; conſervat aurea, & argentea ſupellex: nec tuetur ſolùm, ſed regnum quoque adipiſcitur, & principatum atque magiſtratum comparat: quare Ariſtoteles in polit. ſcribit, ſecundum rationem tum nobiles, tum opulentos arrogare ſibi honores, oportet enim ingenuos eſſe, & cenſum habere ad onera perferenda. Solon, (referente Plutarcho) magiſtratus omnes ex nobilibus, & locupletibus conſtituit. Carthaginenſes non niſi locupletiſſimis honores judiciarios deferebant, Ariſtotele auctore eodem lib. namque principibus, & magiſtratibus res anguſta domi latam muneribus, & injuriis faciendis januam patefacit.

3 *Ariſt. 3. Poli. c. 8.* *Plutarch.* *Ariſt. 3. Poli. cap. 6* *Pro. 30. 8.* *Iſa. 3. 7.*

Mendicitatem ſapientiſſimus Rex Salomon deprecabatur, ne egeſtate cōpelleretur ad furandum; & ſimile quid vetitus ille alius dicebat Iſajæ 3. *In domo mea non eſt panis, neque veſtimentum; nolite me conſtituere principem populi.* Sed non minùs, quam ſi in ſumma rerum inopia eſſent, gerendis magiſtratibus & inepti, & indigni divites quidam cenſeri debent, qui cum poſſideant aurum, & habeant domos ſuas plenas argento, tamen propter inexplebilem auri famem nihilo ſunt pauperibus meliores. Graviter ille, æquè ac ſapienter reſpondit Aemilianus Scipio; cum enim Servius Sulpitius Galba, & Aurelius Conſules in Senatu contenderent, uter adverſus Viriatum in Hiſpaniam mitteretur, Senatoribus diſſidentibus & ſpectantibus quonam Scipionis ſententia propenderet; *Neutrum*, inquit, *mihi mitti placet; alter nihil habet; alteri nihil eſt ſatis*; æquè malam judicans licentis imperii magiſtrum atq; avaritiā. Sint ſanè principes & judices locupletes, ut inopiam iis, quibus præſunt, ſublevare poſſint, & auxilio eſſe in re neceſſaria; ſed non eſt ferendum, ut civiū inopia, & expilatione pingueſcant; plenæ ſanè ſint illorum domus auro, & argento, ſed ut de illorum plenitudine miſeri accipiant: nam ut Sapiens ait: *Si repleta fuerint nubes, imbrem ſuper terram effundent.* Quorſum. n. aqua plenæ ſint, niſi ut arentem perfundant terram, cœleſtem quaſi opem implorantem? ſed (dolor) cum ſitim & ſamem egenorum extinguere debeant ex ſua copia, ſunt tamen erga pauperes. Sicut æſtus in ſiti, ut Iſaias dixit; eſurienti enim & ſitienti arida, jejunaque oratione reſpōdent. Optimi ſanè principis formam præbuit aliquando Rex Salomon, de quo cum Eccleſiaſt. c. 47. dicat: *Collegiſti quaſi aurichalcum aurum, & ut plumbum compleſti argentum*: ſed tamē non ſibi, ſed ſuis civibus collegiſſe, atque compleſſe ſuam domum indicatur. 3. Reg. 10. & 2. Paralipomenon. 5. *Præbuit Rex argentum, & aurum in Jeruſalem quaſi lapides*: ſed aliquando tamen non ſuæ civitati, ſed ſuæ cupiditati inſerviſſe viſus eſt, cum ſua fortè peccata enumerans ait Eccleſiaſtes. 2. *Coacervavi mihi argentum, & aurum*: illudque non ſolùm requirebat ex negotiatoribus, quos mittebat in Ophir, & in Tharſis. 3. Reg. 9. & 10. ſed etiā ex tributis, quibus premebat populum 3. Reg. 11. Quantò meliùs ille, cujus inopia locupletatus eſt ſubiectus populus, ut non tam ſibi quàm nobis profuerit; nam *propter nos egenus factus eſt cum eſſet dives*: de quo ſcriptū eſt; *Ecce rex tuus venit tibi juſtus, & Salvator, ipſe pauper.*

Eccl. 11. 3. *Iſai. 25. 5.* *Forma optimi principis.* *Eccl. 47. 2.* *2. Paral. 5. 15.* *Salomon tactus avaritia.* *Eccleſ. 2. 8.* *2. Cor. 8. 9.* *Zach. 9. 9.*

4 *Supellectile aurea inſtructa monumenta. Pretioſa veſtes cū cadaveribus condita.* *Ioſephus. Davidis ſepulchrū quale.*

Sed, ut ad loci ſenſum & contextum redeamus; ſanè, licèt principes hic deſcribantur ab opulentia, tamen argentea hæc & aurea ſuppellex, non tā ad privatas illorum domos, quàm ad ſepulchra referri, non ſolùm poteſt, ſed debet: quaſi dicat; Etiamſi in extrema inopia mortuus eſſem, neque ullam auream, & argenteam ſuppellectilem mecum detulerem in ſepulchrum, pro divitum more, non ideò minùs, quam illi, jucundè quieſcerem: quippe olim cum cadaveribus divitiæ, & pretioſæ veſtes condebantur. Joſephus quidem l. 13. antiq. c. 15. narrat Hyrcanum aperuiſſe Davidis ſepulchrum, & tria millia talenta pecuniarum inde protuliſſe. l. verò 16. c. 11. ſic ſcribit: *Herodes, audito quod Hyrcanus recluſo Davidis ſepulchro triamillia talentorum argenti extuliſſet, ſupereſſeq; multò plura, quæ poſſent quantumvis magnis ſumptibus ſufficere, multo tempore animum habuit idem aggredi. Tum vero noctu apertum ſepulchrum ingreditur; depoſitas pecunias, ſicut Hyrcanus non invenit, ſed mundi pretioſi, & aureorum ornamentorum vim magnā inde ſuſtulit*: fuit verò tanta magnificentia hoc Davidis ſepulchrum extructum, ut cùm Hieron. ætate ſemicollapſum eſſet, tamen non dubitaverit illud appellare Mauſoleum Davidis, epiſtola. 17. ad Marcellam. Illud verò de quo nuper agebamus, indicatur etiam Jer. 8 cùm minatur Deus, fore ut à Chaldæis *Oſſa Regum Juda, & principum eius, & Prophetarum, atque Sacerdotum* exhumarentur; quo loco ait Interlin. Avaritia eſſoſuram eſſe illa cadavera. Hieronymus verò, & poſt illum Nicolaus ſcribunt moris fuiſſe apud Judæos ſepeliri ſumptuoſè, præſertim nobiles: nam in regum capitibus aureas coronas ponebant cum lapidibus pretioſis, & in digitis annulos, qui nobilitatis erant inſignia; aliis verò pro cujuſque ſtatus, & ordinis ratione, & facultatibus. Sozomenus quidem l. 9. cap. ultimo, cùm de ſepulchro Zachariæ Prophetæ invento ſub Honorio Imperatore loquitur, ſcribit Regium puerum cum illo inventum. *Jacebat*, loquit, *puer regali apparatu ſepultus, habebat. n. in capite coronam auream, & aurea in pedibus calceamenta, & veſtem pretioſam.* Tantumque hanc funeris pompam apud Hebreos ſe extuliſſe, ut expenſarum magnitudine deterriti relicto cadavere cognati, & propinqui ſe aliquando ſubducerent, auctor eſt R. Jacob in Turim cap. 355. Moderationem ergo ſumptui nimio adhibitam à Gamaliele, cujus apud omnes magna erat auctoritas, atque ſtatutū, ut non niſi lineis velis cadavera obvoluerentur, cujuſviſ eſſent conditionis, aut ordinis; ergo, ut ad Jeremiam redeam, Chaldæi prædæ & theſauris reconditis inhiantes, recluſuri erāt ſepulchra, & exhumaturi cadavera; ſimile quid in funeris pompa ſolitos facere Perſas ſuperius ex Orig. annotavimus. Idem moris apud Babylonios viguiſſe teſtatur abundè, quod de Semyramide ſecunda Babyloniorum regina ſcribit Hero. l. 1. *Hæc*, inquit, *machinata eſt dolum: ſupra portas urbis celeberrimas atq; conſpicuas loco edito atq; conſpicuo ſepulchrum ſibi inſtruxit, atq; his litteris inſcripſit. Cui Regū Babylonis poſt me futurorum ſacris pecuniæ penuria, aperto ſepulchro ſumat quātumcumq; libuerit, pecuniæ duntaxat indigens; alioqui ne aperiat, niſi ſatius fuerit: hoc ſepulchrum tamdiu fuit immotum, dum regnū pervenit ad Darium; is indignum eſſe ratus neq; quempiā his portis uti (ideo autem nō utebatur, quòd ſupra caput ipſius tranſeuntis mortuus ſitus eſſet) neq; ſumere pecunias repoſitas; & eas ipsū provocātes, reſeravit monumētū; in quo nō quidē pecunias invenit, ſed* ...

Hieron. *Ierem. 8. 1* *Interlinearis.* *Hieronym. Lira.* *Sozomenus. Sepulchrum Zachariæ Prophetæ.* *R. Iacob.* *Herodotus.*

bit.

literas ita dicentes: Niſi pecunia eſſes inexplebilis, & turpis lucri cupidus, haud aperuiſſes urnas defunctorum. Hactenus Herodotus. Ad Romanos verò etiam conſuetudinem permanaſſe ex eo efficitur, quòd, ne theſauri ſimul cum cineribus & oſſibus conderentur, vetitum poſtea eſt Martiani lege: eandemque tanquam ſuo ſæculo apud Græcos vigentem commemorat Chryſoſt. homil. ſuper Oratione Annæ paulò ante finem. Denique apud Barbaros Mexicanos obſervatum fuiſſe, ut in cinerum urnis gemmæ, aurea ſupellex, & veſtes pretioſiſſimæ reponerentur, illius gentis ſcriptores docent: qui ergo mos à pleriſque nationibus religioſè ſervatus fuit, antiquior eſt, quam ut ab illarum una quapiam initium ſumpſerit; quare mirum non fuerit primo illo Jobi ſæculo viguiſſe; præſertim quòd eum hac conſuetudine, id quod ſequitur conſentire videatur, *Quaſi effodientes theſaurum, gaudentque vehementer cum invenerint ſepulchrum:* ait ergo Job, Nihil meam quietem paupertas imminueret, aut turbaret, ſepulchrum vacuum theſauro, & pretioſa ſuppellectile: interim, ut obſervat Chryſoſt. monet amicos, ne ſibi de divitiis blandiantur, neve ſuam ipſius inopiam magnopere lugeant, quæ vitæ, non mortis quietem, & pacatum ſomnum adimere poteſt.

Mart. l. 4. ff. ad l. Iu. Pet. — *Chryſoſt.* — *Ioſeph Acoſta in hiſt. Indorum l. 5. cap. 8.*

5 Digrediar hic, ſed breviter, & præſenti loco atque materia ſic exigente, ad ſepulchrorum loca, quæ ſimul cum morum temporumque mutatione, mutationem ſubierunt: quondam enim diuturnior hominum vita conciliare videbatur mortis oblivionem, & piam defunctorum, monumentorumque memoriam longiùs ablegare: ergo primùm in campis, montibus, ſolitudinibus celebrabantur funera, & condebantur cadavera. Deinde quodam quaſi humanitatis ſenſu, in viis publicis erigi ſepulchra cœperunt, ut ſi non in orbe, & res publicas gerentibus occurreret mortis imago, atque memoria, certè facientibus iter, quaſi ex inſidiis ſe offerret; jubebant defunctorum epitaphia conſiſtere paulisper viatores, audire ſalubria monita, in memoriam revocare vitam, & res geſtas hominis defuncti, & denique de ſe ſimile quippiam cogitare; nam quamquam non omnium monumentorum eædem inſcriptiones eſſent, illa tamen omnibus communis ſemper fuiſſe videtur, *Mihi heri, tibi hodie.* Poſtea non jam in viis publicis, ſed in proprio cujuſque prædio, & agro ſepulturæ locus fuit. *In agris quiſque ſuis*, inquit, Cicero, *ſepulchra & loculos, in quibus cineres ſuorum conderent, habuerunt*; idemque ſervarunt Græci, ut Aeſchines teſtatur, & Ariſtophanes in Concionantibus cum qua conſuetudine egregie facit, quòd ſepulturæ cauſa proprium agrum cum ſpelunca duplici emerit Abraham Gen. 23. & monumentum Chriſti domini in horto, ſeu prædio exciſum erat. Joan. 19. Sed diſtantior eſt locus hic, longiùſque poſita mortis memoria, quam proximam, & familiarem nobis efficere curare oportet; ſtatuendi itaque ſunt defuncti ad ipſas urbium portas: ergo Trojani ſuorum cadavera ſepeliebant ante portas civitatis, ut ſcribit Dares Phrygius in lib. de excidio Trojæ, dum dicit Priamum, Herculem, & Hectorem ante portas ſuos mortuos ſepeliviſſe. Ex Æthiopibus verò quidam (ſcriptore Herodoto) poſt quam mortuum areſecere, totum gypſo inducebant, picturaque exornabant referente ejus effigiem; deinde cippum ei ex vitro, quod apud illos multum eſt, circumdabant, in cujus medio mortuus interlucebat; hunc cippum propinqui per annum intra ædes habebant, omnium rerum hoſtias, primitiaſque offerentes; inde anno exacto efferebant, & circa urbem locabant. Sapienter quidem mortis memoria & imago ad portas collocata, ut velut injectus murus intra mœnia cives in officio contineret, eademque hoſtes ab injuria deterreret. Intimius apud Lacedæmonios, quibus & in urbe, & ſecus Deorum templa ſepeliri permiſit Lycurgus auctore Plutarcho: apud Romanos quoque, cùm primus Trajanus in publico urbis foro, & in ſepulchro, quod ipſe ſibi extruxerat, ſepultus eſt; diceres defunctum in foro, quaſi judicem pro tribunali ſedentem, jus dicentem, negotia, lites dirimentem, cives in officio, & virtute continentem. Propiùs deinde acceſſere ad templa: nam ex Æthiopibus aliis in urnis fictilibus defunctos circa templa ſepeliebant, per quos jurabant. Auctores ſunt Diodor. lib. 4. capit. 1. Strab. libr. 17. Sed jam tandem perpetuam quandam, & nunquam intermittendam vitæ magiſtram mortis memoriam coluiſſe videntur, qui ſuæ quiſque domi mortuos aſſervabant. Ægyptios teſtatur Pompon. Mela lib. 1. capit. 9. mortuos medicatos intra penetralia collocaſſe. Perſæ quoque cera circumlitos, ut maximè diuturni eſſent, domi condebant; quod adducunt Cic. 5. Tuſcul. Herod. lib. 2. Strabo lib. 15. Servius quidem in id. 6. Æneid.

Digreſſio de ſepulchrorum loco. — *Monumenta primùm in campis deinde prope urbis.* — *Eccleſ. 38. 23.* — *Cicero.* — *Aeſchines.* — *Ariſtophanes.* — *Geneſ. 23.* — *Troiani ante portas monumenta conſtituebant.* — *Dares Phrygius.* — *Aethiopum mos in ſepeliendo.* — *Herod. l. 3.* — *Lacedæmones.* — *Plutarch.* — *Traianus primus in foro ſepultus.* — *Aliorum Aethiopum inſtitutū.* — *Diodor.* — *Strabo.* — *Pomp. Mel.* — *Cic. Herod.* — *Strabo.* — *Servius.*

Sedibus hunc refer ante ſuis, & conde ſepulchro. Apud maiores, inquit, *omnes in ſuis domibus ſepeliebantur*: neque in domus quidem angulo aliquo, ſed in tricliniis, & conviviis quoque locum habuerunt, ut ex Herodoti pervulgata illa Ægyptiorum cæremonia conſtat: circumferebatur enim lignea defuncti effigies, in quam convivæ omnes jubebantur reſpicere, atque de ſua morte, & benè componenda vita cogitare: quo reſpexit Silius carmine illo. *Silius Ital.*

> .... *Ægyptia Tellus*
> *Claudit odorata poſt funus ſtantia ſaxo*
> *Corpora, & à menſis exanguem haud ſeparat umbram:*

Nobis tandem Chriſtianis familiariſſima eſſe debet mortis memoria, tum quòd in templis, quò frequentiſſimè nobis conveniendum eſt, defuncti ſepeliantur; quare ſacra, ac religioſa illorum nobis memoria habenda eſt, pariterque cura animarum corporis expertium: tum etiam ex Chriſti Jeſu præcepto, qui à nobis nunquam dormientibus, nunquam oblitis, nunquam diſcinctis, perpetuò expectantibus atque paratis, lumina etiam præferentibus, inſidioſam mortem expectari voluit. Quare cùm templa defunctorum monumentis plena ſint, domum eſſe dicas *luctus, domoſque convivii*, ut illò omni ex parte invitemur; ſive enim ſacræ menſæ accumbimus, Chriſti Jeſu mortis memoriam repetimus; ſive ſuper ipſa oſſium monumenta conſiſtimus, viventes admonemur, quid futurum de nobis ſit; ſive in ipſos etiam loculos, & defunctos reſpicimus, in illis, tanquam in ſpeculis nos ipſos intuemur, qui, qualeſve ſimus. Sicut enim inter alia inſtrumenta Moſaici tabernaculi confecit Moyſes *Labrum æneum cum baſi ſua de ſpeculis mulierum, quæ excubabant in oſtio tabernaculi*, ut qui ingrederentur facilè inſpicere poſſent, an benè decenterque compoſiti ad rem divinam accederent; ſic ſanè hæc in noſtris templis ſpecula ſunt monumenta, & oſſa defunctorum, quæ non ſolum, quales ſimus nobis referunt, ſed, quod mirabile eſt, quales futuri ſimus: nam in domo luctus *Finis cunctorum admonetur hominum, & vivens cogitat* qualis futurus ſit. Atque utinam non leviter tantùm in hæc ſpecula intenderemus, neque ſimiles eſſemus *homini conſideranti vultum nativitatis ſuæ in ſpeculo conſideravit enim ſe, & abiit & ſtatim oblitus eſt qualis fuerit*; ſed ſeriò atque per otium hoc negotii ſuſciperemus; atque Naſamones illos, quorum mirabilis fuit morum, & vitæ philoſophia, imitaremur; qui cum frequenter ad ſuorum monumenta accederent, & illis indormirent, quam cogitationem, aut inſomnium defuncti memoria illis iniiceret, ſanctum atque divinum exiſtimabant. Hæc de illis ſcribit Herodotus inter alios Afrorum populos. *Iureiurando, ac divinatione tali utuntur; per viros, qui iuſtiſſimi, atque optimi apud illos fuiſſe dicuntur accedentes monumenta, & ibi, ubi preces peregerunt, indormiunt, ubi quodcumque per quietem inſomnium viderint, eo utuntur.* ſic ille.

Matth. 24. 42. 43. & 25. 13. — *Mar. 13. 35* — *Luc. 12. 35 & 37.* — *Eccl. 7. 3.* — *Exo. 38. 8* — *Iacob 1. 23* — *Herodot.* — *Naſamonum inſtitutum.*

Verſ. XVI. Aut ſicut abortivum abſconditum non ſubſiſterem: vel qui concepti non viderunt lucem.

1 *Duplex abortivi periphraſis. Eccleſiaſtes, & David explicati.*
2 *Cur Paulus ſe vocet abortivum. Pauli, & aliorum Apoſtolorum vocatio, & converſio diſſimilis.*
3 *Plenior abortivi deſcriptio ex Salom. quid abortivum ex Hebræo.*
4 *An animæ immortalitas colligatur ex hoc loco.*

AUt ſicut abortivum &c. Non ſolùm (inquit) fato concederem, ſed nullum etiam monumenti, aut ſepulturæ locum haberem, ſicut neque habent infantes, qui priuſquam naſcantur, moriuntur: neque minus quieſcerem, quæcunque tandem me mors abriperet, aut cuicunque ſepulturæ mandaret, quoſcumqueve monumentâ ſocios haberem; fœlix profectò eſſem, ſive informis embrio funderer ex materna alvo; ſive ante tempus à natura ſta-

Duplex a-bortivi circumlocutio tutum mors violenta, & ſors iniqua vitam mihi ſimul cum maternis viſceribus auferrent. Duplex hoc loco videtur eſſe abortivi fœtus deſcriptio, aut circumlocutio, prima, quòd ſit abſconditus, nemini notus, non ſubſiſtens, nullam ſui memoriam, nullam imaginem reliquens, ut cui nul-
Eccl. 6. 3. lum honeſtum monumentum curatum, extructumve fuerit. Propterea Eccleſiaſtes, cap. 6. dixiſſe videtur. *Si genuerit quiſpiam centum liberos, & vixerit multos annos, & plures dies ætatis habuerit, & non utatur bonis ſubſtantiæ ſuæ ſepulturaque careat, de hoc ego pronuntio, quòd melior illo ſit abortivus*: nimirum quia cùm etiam abortivus ſepultura, & peculiari monumento careat, illud tamen habet melius quòd illum neque ſordida avaritia, neque veſana libido vexaverit. Secunda Periphraſis. *Non videns ſolem*, aut non fruens luce, quod peculiaris miſeriæ genus eſt, oculos à natura formatos numquam fuiſſe vitali luce completos. Hanc circumloquendi rationem agnovit Hieronymus ſuper
Hieron. id Pſal. 57. *Super cecidit ignis, & non viderunt ſolem*: nam
Pſ. 57. 7. legit ex Hebræo: *Quaſi abortivum mulieris, quod non videt ſolem*, cui ſimiles dicuntur impii, ut qui immatura, & inopinata morte ſublati eſſent: huic videtur alluſiſſe Paul.
1. Cor. 15. 8. 9. 1. Cor. 15. cum inter alias Chriſti Jeſu apparitiones, ſuam quoque commemorat; *noviſſime omnium, tanquam abortivo viſus eſt, & mihi*: quæ cum abortivo ſimilitudo, licèt poſſet in conſtitui, quòd ſe vocet, & exiſtimet *minimum Apoſtolorum, qui non ſit dignus vocari Apoſtolus*, inſtar illorum, qui ante conſtitutum à natura tempus naſcuntur tenuiores, & graciliores, vel comparatio ſumeretur ex eo, quòd ſicut abortus ejicitur quadam naturæ violentia, ita Paulus ſuperna quadam Numinis vi quaſi coactus fuerit renaſci, nondum ipſo ſua ſponte facilè & ſuaviter volente exire de cæco ſynagogæ utero ad fidei & evangelii lucem; tamen, ut ſapienter eo loco indicavit Anſelmus, ſuam cæcitatem, & luminis amiſſionem, (non enim vi-
Actor. 9. 3. & c. 22. v. 6 *debat lucem*) ſignificavit ea ſimilitudine. Qui enim debito naſcuntur tempore, ſemimortui & cæci naſci videntur, neque quorum tam infauſta ſit nativitas, dicuntur edi in lucem, neque videre ſolem. Non aliter Paulus cùm Chriſto, & Eccleſiæ Chriſtianæ natus eſt, velut immaturus abortus, ejectus eſt in terram exanimis, atque ſemimortuus, cæcus, non videns lucem, *luce* licèt *de cœlo copioſa* circumfuſus eſſet. Et cæteri Apoſtoli editi ſunt in lucem tempore congruo, benignè cum illis agente cœlo: Paulus verò natus aſperiore cælo, & quadam illius temporis inclementia. Illi cum à Deo vocati ſunt, oculos aperuerunt
Vocatio Pauli, & aliorū Apoſtolorum diſſimilis. & accendentes ad Chriſtum illuminati ſunt, hic dum vocatur, cæcus efficitur, aliis dictum eſt, *Venite poſt me*, at Paulus de via revocatus, & ne pergeret, quò cœperat, equo dejectus eſt: denique ſicut abortivus, non vidit ſolem. Pleniorem aliam abortivi deſcriptionem habes Eccleſiaſ. 6. nam poſt abortivi mentionem factam, ſtatim ſubditur. *Fruſtra venit, & pergit ad tenebras, & oblivione delebitur nomen eius. non vidit ſolem, neque diſtantiam boni &*
3
Eccl. 6. 4. *mali*: quam periphraſim eo loco accuratè explicuimus.
Plenior abortivi deſcriptio. Latet etiam in nomine Originali *abortivi* peculiaris vis; nam dicitur, *nephel*, à *naphal*, quod eſt cadere, aut labi, quaſi deciduus & immaturus fructus, qui ante maturitatis tempus ex arbore decidit inutilis.

Tandem Cajet. obſervat hoc loco indicari animæ immortalitatem; nam niſi regum & aliorum defunctorum animæ ſupereſſent, illorum ſocius Job eſſe non poſſet: addit etiam quietis nomine ſignificari ſtatum beatitudinis naturalis. Sed certè nunc non erat his ſubtilitatibus locus; cùm ſermo ſit de illa requie quæ humanæ vitæ laboribus finem imponit, & quæ non animatum ſolum, ſed cadaverum, & oſſium defunctorum ſocietatem, & conjunctionem in ipſo ſepulchro affert.

* * *

Verſ. XVII. Ibi impii ceſſaverunt à tumultu, & ibi requieverunt feſſi robore.

1 *Impii inquieti, & turbulenti ex Hebr. item & tumultu, quid.*
2 *Impiis tumultuandi finis, mors illuſtratus, Pſal. 93.*
3 *Afflictorum ſolatium, mors explicata Sapientia,*
4 *Impiorum animus fluctuās illic quodammodo utilis mors. Inſignis ex Plutarcho hiſtoria.*
5 *Imperatorum aut militiæ circumloquutio, iis viam operiunt mors.*

POſtquam vitæ mala, & incommoda recenſuit, mortis bona enumerare aggreditur, inter quæ primum illud eſt, impios à tumultu ceſſare: Impii autem ex proprietate radicis, *Raſagh*, ſunt inquieti, turbulenti, & quos deſcribit *ſicut mare fervens, quod quieſcere non poteſt*, atque propter hanc inquietudinem, & multiplices curas, ab hac eadem radice dictum eſſe id Eccleſiaſt. 7. quibuſdam placuit, *Ne impie agas multum*. Pag. *Ne te inquietes, ne te multum occupes in negotiis mundanis, & noli eſſe ſtultus ne moriaris in tempore non tuo*. *Tumultus* autem eſt ira, furor, turbatio, fremitus à radice, *Ragaz*, quod eſt turbari, furere, iraſci, unde dicitur Abac. 3. *Turbabuntur pelles terræ Madian* & Pſalm. 2. *Quare fremuerunt gentes*, & Pſal. 4. *Iraſcimini & nolite peccare*.

Poteſt ergo primò ſententia hæc pertinere ad ipſos impios, quibus tumultuandi, & furendi, ſæviendique in — 2
Prima interpretatio pauperes, & pios, denique tyrannidem exercendi mors finem imponat. Nam, quam mortem comminatus eſt Deus
Gen. 6. 3. homini, ut à peccando illum deterreret, eandem ipſam infert, ut à peccando ceſſet, ne diutiùs illius *ſpiritus permaneat* (ex Heb. litiget, aut contendat) *cum homine in æternum*, ſic minatur. 1. Reg. 2. *Pedes ſanctorum ſuorum ſervabis, & impii in tenebris conticeſcent*, id eſt, ſeditioſi & in-
Eccl. 7. 2. quieti ab eadem radice tumultuandi finem facient, hoc verò mortis beneficium judicare videtur Eccleſiaſtes, cap. 7. Melior eſt dies mortis die nativitatis, de quo nos ibi: cum
Pſ. 3. 4. verò furentibus impiis, atque tyrannis tumultuandi, blaterandique finem ſtatuit quoque David Pſ. 93. Uſquequò peccatores Domine, uſquequo peccatores gloriabuntur, effabuntur, & loquentur iniquitatem, id eſt inſolenter & ſuperbè tumultuabuntur minitantes piis ingentia mala qualia ibi enumerant. *Populum tuum Domine humiliaverunt,*
August. *& hæreditatem tuam vexaverunt, viduam & advenam inter-*
Theodor. *fecerunt, & pupillos occiderunt*. Sed eatenus graſſaturos
Symmach. omnino pronuntiat, *Donec fodiatur peccatori fovea*, tunc
Aqu. impii ceſſabuntur à tumultu, cùm de illorum ſepultura agetur, id eſt ſtatim ac expiraverint. Aug. ſic legit, Ibi impii depoſuerunt furorem ſuum. Theod. & Symmachus; Sedarunt iræ furorem. Aquila Ceſſarunt tumultum ciere: expectatione ergo certiſſima mortis impiorum, mitigat Deus à diebus malis hominem, quem ipſe erudit, & de lege ſua docet, quod ſtatim explicabitur.

Secundò, poteſt pertinere, ad pios afflictos & oppreſ-
3
Secunda Græcorum interpretatio. ſos, quibus ingens ſolatium mors affert, dum illos ſecutos reddit ab impiorum & tyrannorum furore & impetu, ità accipiunt Græci Chryſ. Olymp. Polych. juxta id Sap. *Vivens inter peccatores translatus eſt*, & paulò poſt. *Propter hoc properavit educere illum de medio iniquitatis*, in Græco tantùm eſt: *Properavit de medio iniquitatum*, ut poſſit referri ad ipſum juſtum afflictum, ipſe enim juſtus accelerat, ut ex impiorum cœtu avolet: & fortè ad Chaldæos & Sabæos hic reſpicit, Nihil me defunctum lædent Chaldæi, nihil latrones cæteri; nam ceſſant à tumultu inferendo mortuis.

Quid ſi etiam loquatur de ipſa impiorum turbatione, & — 4
Impiorum perturbatio. animi commotione, quæ ſedari non poteſt? Adeò (inquit) mors bona eſt, ut etiam ipſis impiis, quibus omnia cooperantur in malum, ſola mors bene cedere videatur, nam in morte tunc tandem vitæ ille ſtrepitus, & tumultus ceſſat. Quamvis enim animæ impiorum ſubeant æternos cruciatus, tamen cùm ſola vel vita, vel morte impii oculos figimus, videtur mors illius curis inanibus, & mentis furori finem imponere: ſanè ſceleratis hominibus duo tantùm bona evenire poſſe docet Plato, ut aut corrigantur ac boni eſſe incipiant; aut moriantur, ut peccare deſinant. Plutarchus verò illud in hanc rem de Pauſania quodam ſcribit, his

ver-

verbis; *Pauſanias Bizantii Cleonicem liberam ſtupravit virginem; quam cùm noctu quandam ob cauſam emiſiſſet indeque revertentem terrore, ac ſuſpicione correptus peremiſſet*, eam ſæpiùs in ſomnis aſſiſtentem, ac dicente vidit,

Adſis iudicio; mala res incuria valde eſt.

Cumque phantaſma haud deſiſteret, ſed aſſiduis illum terroribus perturbaret, ac moleſtaret, Heracleam ad animarum navigavit expiationem, placationibusque nonnullis, ab inferis puellæ animam evocavit; quæ cùm in conſpectum veniſſet, finem malorum futurum prædixit, ubi Lacedæmonem perveniſſet: quò cum ille appulìſſet, confeſtim vita exceſſit. Cùm eo ſenſu, quem diximus, vox quoque Originalis bene conſentit; nam vox Origioalis tumultuandi ſæpè ad animum refertur; ab ea enim radice

Deut. 28. 65.

dicitur Deut. 28. *Dabit tibi dominus* * *cor pavidum*, & 2. Reg. 13 *contriſtatus eſt Rex.* & Hab. 3. *Conturbatus eſt venter meus.* * & Ezec. 12. ponitur pro feſtinatione, quæ ex perturbatione & timore naſci ſolet; *Panem tuum in turbatione comede, ſed & aquam tuam in feſtinatione, & mœrore bibe.* Senſus ergo idem erit, qui Iſa. *Impii quaſi mare fervens* (videlicèt æſtuans, & agitatum flatibus iniquorum ſpirituum, & pravarum cupiditatum fluctibus) *quod quieſcere non poteſt; & redundant fluctus eius in conculcationem, & lutum*, id eſt in lutum, quod in littore conculcatur: ibi in littore, in ſepultura, *impii ceſſaverunt à tumultu.*

* Coraçon in quieto y ſobreſaltado. 2. Reg. 13. 21. Hab. 3. 16 Ezec. 12. 18. Iſai. 57. 20.

5

Et ibi requieverunt feſſi robore. Septuaginta legentes, *Fatigati corpore*: Olympio: & Baſilius intelligunt corpore afflictos, & viribus fractos; ut ſicut prior pars de tyrannis, & oppreſſoribus præceſſit, ita hæc ſecunda ſit de afflictis, & oppreſſis, ſed congruentiùs, ſi tota hæc periodus referatur ad viros famoſos, qui dicantur feſſi robore; nam cùm potentiſſimi ac fortiſſimi imperatores eſſent, pro nominis ſplendore comparando mille ſe objecerunt vitæ diſcriminibus, quemadmodum ille alius de veterano milite & ſua ſorte minimè contento dixit:

Horat. 2. ſer. ſaty. 1. Seneca in Hyp. act. 3

.... Gravis annis,
Et multo iam fractus membra labore.

& cum Theſeus redit ex inferis ad ſuperos:

Jam feſſa virtus robore antiquo caret,
Trepidantque greſſus.

Quaſi dicat Mors eſt illis extrema laborum, & periculorum meta. qui propter exantlatos labores * feſſi ſunt robore, edomiti tandem, & humiliati conciduntur fortiſſimi quique. Sicuti ſui militea Regi Babylonis inducuntur ab Iſai. obviam ex inferis procedere dicentes, *Et tu vulneratus es, ſicut & nos; concidit cadaver tuum.*

* Los que eſtan hartos de hazer valentias y pruevas de ſus fuerças. Iſa. 14. 20

Verſ. XVIII. Et quondam vincti pariter ſine moleſtia, non audierunt vocem exactoris.

1 *Vincti aut debitores, aut mancipia.*
2 *Exactor ex Hebræo quid; aut operas aut debitum exigit.*
3 *Deſcriptio inhumani exactoris ex Iſaia illuſtrata paraphraſi.*

1 Qui vincti.

EAdem quiete, & ſorte gaudebunt tum tyranni, tum captivi, qui ab illis detinentur, & opprimuntur; itaue per, *vinctos*, vel intelligat mancipia, quæ à tyrannis ad labores & operas damnantur, traduntur que exactoribus, operumq; præfectis; vel intelligat debitores alieno ære oppreſſos, quos inhumanus creditor in vincula coniicit, quod ſolvendo non ſint: cum igitur utriſque advenerit optata mors, neq; mancipium ſævam illam exactoris vocem urgentis opus neq; debitor clamorem creditoris debitum exigentis audiet: utrumque ingentis miſeriæ genus eſt.

2 Exactor quis. נגש נגש

Vocem exactoris. Exactor *Noges*, à *Nagas*, quod eſt exigere violenter, vel adhibita vi adigere ad aliquid operis faciẽdum, vel ad ſolutionem debiti: de primo eſt id Exo. 3. *Propter duritiam eorum, qui præſunt operibus*: vide etiam c. 5. & Iſa. 3. 14 hoc autem lib. c. 39. dicitur de onagro. *Et non exaudiet vocem exactoris*, cui nullus minis, clamoribusque poſt terga inſtat: & Iſa. 60. ſimili voce promittitur Eccleſiæ. *Ponam* * *viſitationem tuam pacem.* Juxta Hebr. præfecturam, vel exactionem tuam; id eſt præfectos, vel exactores: certè Columella dum libr. 1. cap. 8. de villico: qui ſervis, & rei agrariæ præficitur, loquitur, *Nulla*, inquit, *eſt maior, vel nequiſſimi hominis cuſtodia, quàm operis exactio, ut iuſta reddantur, ut villicus ſemper ſe repræſentet.* Exactor præterea non ſolum ab urgendo opere, ſed à repetendo debito deſcribitur Iſa. 14. *Et erit in die illa, cùm requiem dederit tibi Deus à labore tuo, & à concuſſione tua, & à ſervitute dura, qua ante ſerviſti, ſumes parabolam iſtam contra regem Babylonis, & dices, Quomodo ceſſavit exactor, quievit tributum, contrivit Dominus baculum impiorum*

Exod. 3. 7. Iob. 39. 10 Iſa. 60. * Los ſobreſtantes de tu Igleſia baran tu trabajar a mis ſieles por amor, y no a palos y amenazas.

virgam dominantium cædentem populos in indignatione plaga inſanabili, ſubiicientem in furore gentem, perſequentem crudeliter? ſed clarius Iſai. 58. ubi eum dicatur *Omnes debitores veſtros repetitis*, ab eadem radice, exigitis; ſicut ille qui tenens *ſuffocabat ſuum* debitorem, *dicens, Redde quod debes.* Additur deinde; *Diſſolve colligationes impietatis*, (ne eum, cujus arcula tenuis ſolvendo non eſt, urgeas, & veluti feſtinationis vinculis arctè conſtrictum torqueas, vinctum, quem iniqua aut uſura, aut debito per iniquitatem tuam contracto, colligatum nexuque devinctum tenebas, exime vinculis iſtis, & obligationibus) ſolve faſciculos deprimentes (geſtant videlicet inhumani creditores ſecum colligatos faſciculos ex inſtrumentis publicis & ſchedulis, ac ſyngraphis, quibus opprimant debitores; ſolve igitur hæc, quæ ſunt velut jugum graviſſimum, quod inopi iniicis per ſummam ſævitiam) dimitte eos *qui confracti ſunt* (*a los que han quebrado*, qui decoxerunt) *liberos, & omne onus diſrumpe* (ne cuipiam ex tuis fratribus ſervile jugum, propter debitum imponere tentes.) Hos inhumanos debitorum exactores timent, & fugiunt miſeri.

3 Iſa. 14. a. n. 3. uſque ad 7. Iſa. 58. 4. Mat. 18. 28 verſ. 6.

Odiſti, & fugis, ut Draſonem debitor æris,
Qui niſi cùm triſtes miſero venere Kalendæ.
Mercedem, aut numos unde extricaret, amaras
Porrecto iugulo hiſtorias captivus ut audit.

Horat. 1. Ser. Saty 3

Hujuſmodi ergo miſeros debitores, fractos, vinctos, mors tuetur, liberoſque dimittit * ſine moleſtia: conſtituit itaque mortem ducem ac reginam miſerorum, & obæratorum omnium; de qua id dici poteſt, quod de Davide quondam ſcriptum eſt 1. Reg. 22. *Convenerant ad eum omnes, qui erant in anguſtia conſtituti, & oppreſſi ære alieno, & amaro animo, & factus eſt eorum princeps.*

* A los ſobres y que han quebrado, la muerte los haze hidalgos, para que no puedan ſer preſos por deudas, y ſolo eſtan que ſean fuel. tos.

Verſ. XIX. Parvus, & magnus ibi ſunt, & ſervus liber à Domino ſuo.

1 *Mors omnes æquat, Magnus in ſacro ſermone: explicatus David.*
2 *Ut mors redimat ex ſervitute, ex Paulo, & Seneca.*
3 *Scriptura regula cum duo contraria extrema ſimul proponit, Omnium vitæ ſtatuli, quibus præſtat mors enumeratio.*

PArvus &c. & ſervus &c. De ſervis, de ignobilibus quibuſcunq; benemeretur mors; nam pares illos facit viris magnis, iiſque illorum dominis; æquo enim omnes pede pulſantur. *Magnus*, pro nobili, divite, nomine & fama claro. ſupra c. 1. v. 3. cùm de morte quoq; David concionem habiturus eſſet, omnes ſine diſcrimine mortales adeſſe, & audire jubet, *Audite hæc omnes gentes, auribus percipite omnes, qui habitatis orbem, quique terrigenæ* (ex eadem maſſa compacti, fragiles, mortales) *& filii hominum* (filii Adam morte damnati, mortis quoque ſententiam recta ſucceſſionum ſerie ducta, ſubeuntes) *ſimul in unum dives, & pauper.* Magnus & parvus, dominus atq; ſervus, nunc pariter ſententiam mortis audiãt, pariter mortem ſubituri, quantumvis vita diſpares.

1 Mors omnes æquat. Magnus in ſacro ſermone. Pſ. 48. 2. 3

Et ſervus, * *liber à domino ſuo.* Nam quamdiu tempore vivit, alligatus eſt ſervitutis legi; cum verò moritur, liber dimittitur, invito licèt domino. In hanc ſententiam Paulus etiam loquitur, cùm ait *expectare ſe redemptionem ſui corporis*, id eſt mortem, quæ ex miſera ſerviendi neceſſitate, & conditione hominem redimat; atq; diſſolvat emptionem, qua, dum vivit, eſt homo venundatus ſub peccato. Præclarè Senec. de morte. *Hæc*, inquit, *ſervitutem invito domino remittit, hæc captivorum catenas laxat; hæc è carcere educit, quos exire imperium impotens vetuerat; hæc eſt, in qua nemo humilitatem ſuam ſenſit; hæc, quæ nulli paruit; hæc, quæ nihil quidquam alieno fecit arbitrio; hæc, ubi res fortuna malè diviſit, & æquo iure genitos, alium alii donavit, exæquat omnia*: libera itaque mors, quod liberos reddat; *& miſeros* (inquit ille) *libera mors vocat.*

2 * La muerte da carta de horro al eſclavo; y lo hazetan bueno como ſu amo. Rom. 8. 23. Seneca in conſolat. ad Martian. c. 20. Senec.

Eſt verò hoc loco notandum, cum Scriptura duo quæpiam extrema proponit, media etiam, quæ inter illa ſunt, intelligere; ut cùm Pſalm. 138. ait, *Tu cognoviſti ſeſſionem meam, & reſurrectionem meam*, id eſt, ſive ſedeam, ſive ſtem, ſive quidvis aliud agam: & Pſal. 120. *Dominus cuſtodiat introitum tuum, & exitum tuum*, id eſt, ſervet ingredientem, egredientem, & quidvis aliud operis aggredientem, aut exercentem: ſimiliter cùm *parvum, & magnum, ſervum ac dominum*, nominat, cujuſuis ſtatus & conditionis homines intelligi jubet; & ſicut nemini inutilis eſt mors, ita vitam & vitæ conditionem quamcumque deteriorem, & moleſtiorem eſſe; ubi omnium ſtatuum enumeratione expreſſit Auſonius eleganti illo carmine:

3 Scriptur. regula. Pſ. 138. 2. Pſ. 120. 8. Auſonius

Quod vita ſolt abor iter, ſi plena tumultu
Sunt fora? ſi cura domus anxla; ſi peregrinos
Cura domus ſequitur; mercantem, ſi nova ſemper
Damna manent, ceſſare vetat ſi turpis egeſtas;
Si vexat labor agricolam, mare naufragus horror
Infamat, pœnaque graves in calibe vita?
Et gravis eſt cantis cuſtodia vana mariti.
Sanguineum ſi Martis opus? ſi turpia lucra
Fœnoris, & velox inopi uſura trucidat?
Omne ævum cura; cunctis ſua diſplicet ætas;
Cuncta ſibi adverſis contraria caſibus: ergo
Optima Graiorum ſententia, quippe hominem aiunt,
Non naſci eſſe bonum, natum aut cito morte perire.

Verſ. XX. Quare miſero data eſt lux, & vita his, qui in amaritudine animæ ſunt?

1 *Interrogatio dolenti. Mors quibus utilis & iucunda, & ex Eccleſiaſtico.*
2 *Lux quid.*
3 *Vita amaritudinem ad morbos pertinere, & eam morte comparari à Sapiente.*

1 *Eccl. 4. 3. Mors quibus bona.* QUare? Non eſt indignantis, aut expoſtulantis, ſed dolentis hæc interrogatio: cumque Eccleſ. 41. dicatur *bonum* eſſe mortis *judicium*, id eſt mortis legem atque neceſſitatem utilem, & commodam, tum etiam gratam & jucundam, *homini indigenti, & qui minoratur viribus*, nunc rogat, Quare igitur, propter quod magnum bonum conceditur homini vita, *miſero* præſertim atque ærumnoſo.

Lux. D. Thom. accipit lucem pro cognitione, ſenſu, experientia malorum hujus vitæ: ſed lenius, & ſimplicius, 2 *Lux quid.* lucis uſura, vita ipſa: quid amplius (quid amplum, & excellens, quod præclarum bonum) *homo habet de univerſo labore ſuo, quo laborat ſub ſole*, *Eccleſ. 1. 3.* quid boni, commodi, jucundi affert vita miſeris, amaritudine, & extremis animi angoſibus, & implicabilibus corporibus doloribus laborantibus? quorſum tamdiu producatur vita lethaliter affectis?

Senec. in Herc. Oetheo.
Par ille eſt ſuperis, cui pariter dies
Et fortuna fuit, mortis habet vices
Lente cum trahitur vita gementibus.

3 *Eccl. 30. 17.* Sic quoque ad morbos illa amaritudo vitæ refertur Eccleſ. 30. *Melior eſt mors, quam vita amara, & requies æterna, quam languor perſeverans*, idem enim ſunt *vita amara, & languor perſeverans, ſicut mors, & requies æterna*: diximus ſuperius nonnihil in hanc rem, morbum videlicet acerbiorem ipſa morte eſſe, vide, cap. 2. verſ. 6. nu. 3. deſperatorum utique morborum medicus mors eſt, ut ille dixit, *O mors Pœnæ medicus accede*: & hac ipſa ratione conſolatur Seneca ægrotantem, *Non poteſt*, inquit, *iſtud tuo ſæculo fieri, aut ego febrem relinquam, aut ipſa me; ſemper una eſſe non poſſumus, aut vincetur aut vincet*, ſed quos præclaros fines conſtituat Deus con- *Senec.* ſervandæ vitæ juſti viri in mediis ærumnis, ex quibus huic Jobi interrogationi luculentam reſponſionem petere poſſimus, diximus, c. 2. v. 6. a n. 2. uſque ad 9.

Verſ. XXI. Qui expectant mortem, & non venit, quaſi effodientes theſaurum.

Verſ. XXII. Gaudentque vehementer, cùm invenerint ſepulchrum.

1 *Quibus vita inutilis. Mortem fugere, & non inveniri, exaggeratio eſt calamitatis.*
2 *Expectare in ſacro ſermone. Elucidatus Iſaias & Oſeas. Palatum, Fauces, Hamus unde dicantur.*
3 *Mors jucunda inexpectata. Cur mors non dicatur accidere, ſed venire.*
4 *Intra ſepulchra theſaurus. Mortis cum recondito theſauro elegans comparatio.*

1 *Quibus vita inutilis. Sophocles. Mortem fugere ad amplificationem calamitatum.* INutilis, inquit, illis videtur vita, cui inſenſa, & inviſa; & illa eſt extrema & deploratiſſima miſeria, cui neq; mors mederi poſſit; quæ, ut Sophocles dixit, ſolet eſſe extremum omnium malorum remedium. Quare ergo Deus illam deneget optantibus, & expectantibus? id ad amplificationem calamitatum pertinet. Apoc. 9. 6. *Quærent homines mortem, & non invenient eam, deſiderabunt mori, & mors fugiet ab eis*, cur ergo mors, quæ incautos ſolet adoriri ex inſidiis, expectantibus & expetentibus non procedit obviam?

Apoc. 9. 6. Pulchra ſimilitudo. Illam autem avidam mortis expectationem, & ardens votum explicat ſimilitudine appoſita, & quæ cum morte, & ſepulchro affinitatem habet. Quemadmodum, qui inveſtigant theſaurum, unicum ſuæ inopiæ levamen, effodiunt ſepulchra, in quibus condita pretioſa ſupellex, argentum, aurum, deliteſcere ſolent, qui quò plus in effodiendo laborarunt, majori ſpe, aut cupiditate inflammantur; pari ſanè ratione, qui quò acerbioribus indies animi, & corporis cruciatibus afficiuntur, eò majori mortis deſiderio, & expectatione flagrant. Verbum autem expectandi, quod in fronte eſt (*hacah*) vehementem quemdam animi affectum afferre ſolet, quo quis inhiat in rem aliquam, vel conſequendam vel apprehendendam; uti explicatur Iſ. 30. *Expectat Dominus* ardenter & ſtudioſè *ut miſereatur veſtri, beati omnes*, qui pari ſtudio *expectant illum*. Clarius ejuſdem vocis ſignificatio perſpicitur Oſ. 6. dum in Galaad invehitur, quæ ſanguinem piorum Iſraelitarum ſitiret, *Quaſi fauces virorum latronum*. Hebr. *ſicut expectant latrunculi virum*: nam expectatio illa, qua prædæ inhiabant, rectè à vulgato faucium, & ſitis nomine exprimitur: porrò latrunculi expectant, obſervant, circumſpiciunt, intendunt, mora, & deſiderio cruciantur: atque ab eadem radice dicitur, *hhec*, id eſt, palatum & fauces, quæ inhiant; & *hhacca*, id eſt, hamus, in quem piſciculus inhiat. Ait ergo Iob, miſerum hominem expectare, & inhiare in mortem, non aliter atque piſcem in hamum: licet enim hamus per ſe ſit amarus, ſicut mors, cæterum dulcedine quadam obductus eſt, *iis, qui in amaritudine vitæ ſunt*.

Et non venit; in Hebr. & non ipſa, ſupple, venit, expectata licet, & exoptata. Mors non dicitur accidere, quippe caſus affert aliquid inopinatum, ſed venire quaſi re jam ſtatuta; *optima*, inquit ille, *mors eſt, inexpectata*, atque expectata non venit, miſerrimam efficit vitam. *Hæc, inquit, Seneca*, omnibus finis, multis remedium, quibuſdam votum de nullis melius merita, quàm de his ad quos venit, antequam invocaretur. *Seneca in conſola. ad Marc. c. 20.*

3 *Gaudentque vehementer, &c.* Quidam hoc accipiunt non pro parte præcedentis ſimilitudinis, ſed pro apodoſi. Miſeri homines ſimiles ſunt effodientibus theſaurum; nam gaudent & exultant ſicubi illis affulget mortis aliqua ſpes, aut occaſio, qua in ſepulchrum concedant: ſed commodius refertur ad ſuperiora, ut ſit præcedentis ſimilitudinis pars; *Altera præcedentis ſimilitudinis pars.* Qui effodiunt theſaurum vehementer gaudent ſepulchro ſub terram invento; nam, ut ſuperius diximus, ſolebat in urnia cinerum, aut in ſacrophagia auri, gemmarum, & veſtium pretioſa ſupellex aſſervari intra ſepulchra: effoſſores itaque theſaurorum, quamvis oppidò fatigari, ſi repentè ligone contingant ſepulchrum, atque ictu concavum ſonent, vehementer gaudent, & incredibiliter exultant, ita certè miſer, oblata ſibi morte, & capiendi ſepulchri oportunitate. *Cum cineribus recon ditus quoque theſaurus.* D. Tho. non valde leniter continuat ſermonem de ſepultura & morte; Qui avidè (inquit) mortem exoptant, hi viventes adhuc, parant ſibi, & effodiunt ſua ſepulchra, gaudentque vehementer cum ſepulchrum jam paratum inveniunt, id eſt, ſuæ ſepulturæ & funeris locum, tempus, oportunitatem. Eleganter verò mortem cum theſauro recondito & defoſſo comparat; nam ſicut extrema ſepulchri facies, & inſcriptio, nihil videtur amplius, quam putre cadaver, quam vermes, & fœtor; latet vero theſaurus: non ſecus mortis facies, & nomen, pallidum quiddam luridum, deforme, horridum ſonat, ſed ingentes divitias viro pio, & mortis amanti repoſitas aſſervat.

Verſ. XXIII. Viro cujus abſcondita eſt via, & circumdedit eum Deus tenebris.

1 *Proponitur Græcorum interpretatio non valde congruens literæ. Quid via abſcondita.*
2 *Quid tenebræ hoc loco. Quid circumdare ex Hebræo. Tenebræ, carcer, & vincula.*
3 *Tenebræ, calamitatum carcer; Deus illius janitor: non tentandum illo non aperiente, egredi: plura in hanc allegoriam Paraphraſi illuſtratus Ionas.*

SI dativus ille, viro, leniter poſſet trahi ad eum ſenſum, à 1 quo nòn abhorrent Græci, & quem Vatab. indicat, mi- *Græci.* hi non diſpliceret, ita ut coniungeretur cum ſuperiori verſu, *Gaudens*, inquam, *cum invenerint ſepulchrum viro*, id eſt, viri, vel ad virum pertinens, vel in viri honorem extru- *Vatab.* ctum, *cuius abſcondita eſt via, & circumdedit eum Deus tenebris*

idest,

ideſt, gaudent, cum inciduńt in ſepulchrum hominis alicuius, qui miſerrimè vixerit, & iam ſit ęrumnis, atque laboribus vitę defunctus; huic enim ut qui libet ex tot malorum fluctibus emerſerit, de morte gratulantur, & vivi beatos prędicant mortuos, Sed plerique tamen, & ipſa diſpuncto Bibliorum aliam oovam periodum, ſententiamque conficiunt, repetuntque ex ſuperioribus *Quare miſero data eſt lux, viro, cuius abſcondita eſt via*, qua ad mortem itur, & qua lętus poſſet venientem exeipere; ſatius videretur, ut cui vita conceditur, demonſtraretur etiam via, & aditus, quo poſſet ex miſerijs vitę evadere. Quantus enim cruciatus, ut cogaris vivere aditu evadeodi interclufo, cum circumveniaris incredibilibus malis? ergo abſconſio, & interclufio vię ſignificabit inextricabiles calamitates; ex perdire ſe homo nequeat ugi David dicebat, *Periit fuga à me*, cum concluſus in antro & cuſtodia obſideretur ab hoſtibus & Iet. quoque conqueritur, Concluſit vias meas lapidibus quadris, ita ut non poſſim egredi, & illi, de quibus dictum eſt, errare fecit eos in invio, etiam non in via, alii ad ignorantiam quandam referunt, de quo ſtatim.

2
D. Thom.
Et circumdedit eum Deus tenebris. Tum hanc, tum etiam præcedentem partem D. Th. retulit ad rerum futurarum ignorationem io hanc ſententiam, inutilis, minimeque optabilis eſt vita homioi illi, qui ſuæ vitæ fioem, & præfixum terminum ignorat: quid prodeſt vita homini, quem futuri & incerti caſus manent? quem in tenebris & in lubrico poſitum *Angelus Domini perſequatur invisibilis, tenebrarum poteſtatibus* expoſitum! Philip. ad præmium accipiendum; Qui ignoret, quid præmii pro vitæ operibus accepturus ſit, in labores & ærumoas, quales ego ſuſtineo? hoc eſt etiam habere viam

Laudatur vulgatus Circumdare quid proprie.

id eſt, vivendi legem abſconditam & ignoratam, ſed ſimplicius erit, ſi utraque pars io eodem ſenſu accipiatur; quare illi datur vita, qui neſcit, qua evadat è malorum tenebris, qoibus eum Deum Deus ipſi? eleganter verò vulgatus hoc loco dixit *circumdedit*, quod in fonte eſt, Cacac, prop. abſcondit, texit, velavit, ad verbum dices, & protexit, aut texit Deus ſuper eum, Sept. *Concluſit Deus ſuper eum*. Sym. Obſtruxit Deus ſuper eum. In tenebricoſiſſimum calamitatum carcerem coniecit, nam tenebræ, carceris, vinculorumque rationem habent. Sap. 17. Vna catena tenebrarum omnes colligati, atque vinculis tenebrarum, & longæ noctis compediti, incluſi ſob tectis fugitivi perpetuæ providentiæ jacuerunt. Quorſum igitur in tenebris, & carcere perpetuis vita miſero? Interim verò dum his maledictis, & lamentis vitam hanc averſatur, agnoſcit fruſtrà quoldam teniti, & obluctari adverſus ſuas calamitates; dum nemo liber dimittitur, niſi volente Deo, & aperiente carcerem: nam ille ſolus *clavem habet, aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit*. Sic Noe incluſum in arca & ondique expoſitum, aut ſupernis imbribus, aut ſuperbis fluctibus clauſit eum Dominus de foris, ne tentaret egredi vellet in graviora perfectò mala incidere. Hæc enim illa eſt inter alias non ultima peccatori attributa maledictio, Deut. 28. Tradat te Dominus corruentem ante hoſtes tuos, per unam viam egrediaris contra eos, & per ſeptem fugias, id eſt, tentabis ſemper & diverſis viis fugere, ſed fruſtrà; noſquam tibi patebit effugium. Hæ ſunt tenebræ, & ſemitæ, aut viæ abſconſio, ignoratio va, quibus Deus hominem ſepit, premit, conſtringit. Beati qui diligunt ſalutare Dei, qui non alia via ſalutem, & incolumitatem quærunt, quem à Deo, quemadmodum magnus ille Joſeph, qui cum in obſcuro carcere, & fovea jaceret, & ferrum *pertranſiret animam eius, Poſuit Deum adiutorem ſuum*; ergo *diſſoluta ſunt vincula brachiorum illius per manus potentis Iacob*; cum ipſe nihil efficere poſſet ad ſui liberationem, manibus videlicet ligatis. Hunc eundem carceris janitorem invocabat David io tenebroſa ſepultura, velut in carcere concluſus, cum ajebat: *Educ de cuſtodia animam meam ad confitendum nomini tuo*, neque enim ego è carcere iſto exire aut poſſum, aut volo, te niſi jubente atque aperiente; interim cum hujus rei tota cura apud te ſit, curabo, ut ſecurus atque tranquillus dormiam, vinctus licet inter milites cuſtodes, gravibus malorum catenis, anouente enim Domino me excitabit *Angelus illius, & porta ferrea ultrò mihi aperta* patefiet. Sed illuſtre illud eſt de his tenebris quibus Deus eum circumdederat, teſtimonium Jonæ de ventre inferi clamantis. Projeciſti me in profundum in corde maris, & flumen circumdedit me (namque cetus iſta, qui me continet, non eſt ex illis piſcibus qui ad ſummamque ſuperficiem enare ſoleant, & facilè capi poſſint; longè me ab omni ope humana

Tenebræ sunt ser & vincula.
Sap. 17. 18
3

3
Cujuſmodi ſit tenebrarum & carcer.
Apoc. 3. 7.
Deus illius carceris Ianitor.

demerſum in profundo tenet, & imis fluctibus comprimit; quo neque auxilium, neque vis humana penetrare poteſt. *Gurgites tui & fluctibus tui ſuper me tranſierunt*) quod ſi etjam eò poſſent demitti piſcatorum retia, ut me cum ceto expiſcari poſſent, & ad littus educere, ſed nunc piſcatum tempeſtas ſæva prohibet, te ipſo concitante fluctus, & tempeſtatem ciente; ſic enim Chaldæus legit: *Omnes maris tempeſtates, & fluctus eius, & dixi Abjectus ſum a conſpectu oculorum tuorum* (quaſi perpetuo carceri traditus) *verum tamen rurſus videbo templum ſanctum tuum* in ſpem tamen erigor, fore ut *in templo ejus dicam gloriam*, & ex miſerando naufragio ejectus. Vvida ſuſpen ſam veſtimenta potenti maris Deo Circumdederunt me aquæ uſque ad animam (ſpiritum intercludor, reſpirandi facultate jam negata *abyſſus vallavit me*, nullam mihi reſpirandi, & evadendi perfugium *pelagus operuit caput meum*, hæ ſunt tenebræ abyſſi *ad extremam montium deſcendi terra*, montium, & ruptum vectes concluſerunt me in æternum? & ſublevabis de corruptione animam meam Domine Deus meus, ergo jam tandem potentiſſime Deus dic ceto, ut oſtia ventris & oris aperiat, & evomat me in aridam. Totam verò ſententiam claudit ea ſententia. *Qui cuſtodiunt vanitates fruſtrà* qui vel idolorum vel alterius creaturæ opem implorat & colit, *miſericordiam ſuam derelinquunt*, amittet ſalutem ſuam, quam illi conferre paratos erat miſerator & miſericors Deus; ſuam, inquam, certam, paratam conſtitutam à Deo, his *qui diligunt ſalutare illius*, & qui calamitatum carcerem, qoo detinentur jubente Deo, invito illo effringere non tentant, graviter licèt conquerantur; & gemant jacentes in tenebris, quibus eos circumdedit.

Chaldæus.

Verſ. XXIIII Anteqoam comedam ſuſpiro, & tanquam inundantes aquæ, ſic rugitus meus.

1 *Olympiodori expoſitio præfertur, cæteris, Bolimiodem morbum hinc alici. Quid ſaturitas, Pſ 105.*
2 *Chryſoſtomi dubitatio de eſuritione Iob, an invita, an vero voluntaria fuerit.*
3 *Magnus gemitus cum ſtrepentibus fluctibus comparatur, & quare.*

Quibuſdam videtur Job tueri innocentiam ſuam hac ſententia, ut dicat; Nemo exiſtimet me ex illis eſſe, qui videntur vivere, ut bibant & edant; cum menſæ aut neceſſariæ corporis refectioni minimè ſolitus fuerim indulgere, ſine præmiſſa oratione, & gratiarum actione, atq; fuſis etiam lachrymis, quòd me viderem rei neceſſariæ obnoxium atque adſtrictum. Alii commodiùs; Propter ea, quæ enumeravi mala invitus, & dolens commedo, ut qui nollem vitam ærumnoſam diutiùs cibo, & potu ſuſtentare, atque producere. Sed omnium commodiſſimè Olympnectit, Querelas has non leviter jacto, tam gravis enim efficior, ut neque cibum ſive ingenti dolore capere, neque me reficere ſine ſuſpirio poſſim. atque ex his verbis colligi peculiare illud morbi genus, quod Bolimiodem vocant, aut eſuritionem caninam ſupra ex Philippo, & Beda docuimus hanc illam eſſe exiſtimat Genebrar, Pſalm. 105. quæ dicitur à ſeptuaginta *ſaturitas*, cùm dicitur, *Miſit ſaturitatem in animas eorum*; videlicet morbum; quo quaſi ſaturi abhorrebant ab omni eſca, ſicque marceſcebant, & tabeſcebant: de qua re doctè eo loco diſſerit: licet exiſtimem non eſſe hanc illam bolimiodem, ſed aliam, quæ ex repletione & cruditate provenit, & cum minimè nutritur corpus, etiamſi multum alimenti ſumat, de qua loquitur Galenus in aphoriſm. & hanc repletiorem vocant, Eſuritio aut illa provenit ex lienis, & atræ bilis, ac oris ventriculi vitio. Hanc verò famem, & difficultatem comedendi aliter Chryſoſt. interpretatur, hom. 5. de patientia Job ſcribens in hæc verba: *Qui dixerit famem illam novam & interpretatam difficilem voluntariam, an invitam, neſcio, Quomodo enim appellem voluntariam? ſed volebat appoſita deguſtare, invitam? ſed aderant ſibi; nemoque impediens erat: appoſitæ ſedebat menſæ, viſoſque non tangebat cibos, nam is, qui circa corpus ab ulceribus erat fætor, deceptioni accidens, deſiderium reſoluebat; ipſamque menſam ærumna quadam replebat. Puto res, inquit, meos cibos eſſe video, & famis quidem neceſſitas appoſita, tangere cogebat fætoris verò magnitudo e carne proveniens vim famis ſuperabat*. Eadem penè habet epiſt. 2. ad Olympiadem, ille autem locus, quem indicat,

1

Olympiod

Indicatur laboraſſe canina fame.
Vide 1. 2. in enumeratione morborum.

Digitized by Google

dicat, eſt ex 6. cap. ſecundùm Sept. *Non poteſt voſſare ira mea, ſavorem enim video eſcas meas, ſicut eſt odor Leonis*. Et Theophanes epiſtola 2. propter idem teſtimonium ait: *Nec cibum quidem ſine dolore ſumebat, propter nimium fœtorem*. Sed de hoc latiùs, cap. 6. ubi iterum ſui cibi, ſuæque famis meminit.

Et tanquam inundantes aqua. Cum comedo (inquit) vel propter ingentem famem, vel in univerſum, tot malis affectus rugire, & eiulare cogor. Magnus aliquis elamantium, dolentiumque cum gemitu; & planctu ſonitus conparari frequenter ſolet cum ſonantibus, & ſtrepentibus fluctibus, & quidem non ſine elegantia: nam ſicut in fluctibus ſeſonantibus eſt fragoſus ille ſonitus coniunctus cum aqua amara: ita dolentium gemitus, & ſuſpiriorum ſonitus comitari ſolet amariſſimas lachrymas. Sed nunc Job fortè ad famem illam (de qua diximus) reſpicit; nam vox illa *rugitus*, poteſt afferre ſimilitudinem leonis præ ſame rugientis, ſicut ſcriptum eſt. *Catuli leonis rugientes, ut rapiant, & quærant a Deo eſcam ſibi.*

Verſ. XXV. Quia timor, quem timebam, evenit mihi, & quod verebar, accidit.

1 *Timor per metonimiam res timida; abſtractum pro concreto auget ſignificationem, explicat. Geneſ.*
2 *Particula (quia) non ſemper reddit cauſam.*
3 *Miſeri præſagiunt impendentia mala. Deus quoque ſuos præmonet. Sapiens deteriora expectat.*
4 *Juſtus nunquam ſe credit præſenti fortunæ. Illum non cadere retro ſum, ſed in faciem, quid.*
5 *Proponitur dubitatio de timore juſtorum & impiorum. Nequitia ſemper eſſe timida.*
6 *Non idem juſtorum, & impiorum timor.*

TImor; per Metonymiam res timenda, & formidanda; effectus pro cauſa, abſtractum pro concreto, ut ſignifi-
1 Metonimia cationem quoque, & ſenſum amplificet: ſic Prov. 1. Cum
Prov. 26. vobis id quod timebatis advenerit. Hebr. cùm venerit timor
Geneſ. 32. veſter, Geneſ. 31. Juravit per timorem patris ſui Iſaac id eſt per Deum, quem vehementer timebat, & colebat Iſaac, qui ex toto corde timendus, & colendus eſt. Ait itaque; Hæc quæ patior, mala non me oppreſſerunt incautum, & nihil tale formidantem. Particula verò, *quia*, interdum non reddit cauſam, ſed vel ornatus, vel aſſeverationis cauſa adhibetur; ſicut & id. Quia omne maſculinum ſanctum
2 Domino vocabitur, id eſt, certè, ſic ſtatutum, lege
Particula quia. & ſic omninò faciendum eſt ut omne primogenitum ſanctificetur, & offeratur Deo. Poterit ergo referri ad quandam ſuæ calamitatis conteſtationem. Certè non fruſtrà vehementer ego timebam; nam graviſſimis nunc premor malis. Solent miſeri & afflicti ſua mala deplorare ex præcedentibus ſignis, & præſagiis animi. Uti ille.

Sæpe malum hoc nobis, ſi mens non læva fuiſſet,
De cœlo tactas memini prædicere quercus.
Sæpe ſiniſtra cava prædixit ab ilice cornix.

& illud *Mens præſaga mali*. Eheu inquit Iob malorum mi-
5 LXX. hi mens benè præſaga; tam acerba enim ſunt, & portentoſa, ut ſignis & præſagiis digna fuerint. Et quidem po-
Principiū & indicii nertia. tuit ſuarum ærumnarum timor, & præ ſenſio à Deo immitti: nam ſolet Deus ſuorum ſaluti conſulens, ne inopinatus caſus illos dejiciat, aut gravius conturbet, interim admonere. Sicut Paulus, proteſtabatur ſpiritus, quod vincula & tribulationes Jeruſolymis illum manerent. Et rurſus
Impiorum perturbatio. Ego oſtendam illi quanta oporteat illum pro nomine meo pati. Soletque Deus aperire aurem, & revelare cor, ut homo non contradicat, & retrorſum non abeat. Videas paternam Dei providentis, atque prædicentis curam erga ſuos, ut non turbentur. Non ergo adeamus incantatores, nec quæramus à Pythonibus, ſed ad legem magis, & ad teſtimonium. Ecce (inquit) prædixi vobis omnia;

Poteſt præterea id argumentum eſſe benè inſtituti animi ſapientiæ præceptis; ſapiens enim non ſolùm melioribus, utitur, ſed etiam deteriora expectat, & malam diem (ut ait Sapien.) *præcavet*. prop. ex Hebr. *vides*, & *prævides*, excipitque non incautus, & licèt quidem *Sapienti*, ut Plutarch. ait, meliora in votis ſint, ſed deteriora tamen etiam in expectatione Anaxagoras accepto de filii morte nuntio; Ego, *inquit*, quem genui interiturum ſcivi, & ei expectationi ſuſtuli. Vnicuique certe infortunio ſubteſtari illico licet; Sciebam: Qui ſic erga fortunam affectus ſit, quidquid accidat, celebratum illud proferre poterit anteverti te fortuna.

Eſſe vero hæc quoque ſententia poteſt viri piiſſimi nunquam ſibi de fœlicitate blandientis, ſed potiùs timentis aliquando fortunę commutatione, cùm negatum ſit ſummis ſtare diù, quaſi dicat, Bene illud mecum ego ſæpiùs repetebam; omnia tempus habent, poſſeque fieri, ut inopia, & ærumnæ ſuum tempus poſt tantam fœlicitatem ſibi vendicarent.

Vel tandem ſe, ſuamque ſanctitatem tuebitur Iob hac ratione, Hæc mala non me oppreſſerunt inopinatò, ſicut frequenter ſolent divites impios in die bonorum oblitos, malorum caſus inopinati proſternere; ſed iuſtorum more ſemper fui pavidus; nunquam me totum tradidi felici fortunæ; cecidi ſanè, ſed non *retrorſum*; qui caſus periculoſiſſimus eſſe ſolet; ſed *in faciem*, uti iuſti cadere ſolent, videlicèt in ea ipſa, quę prędiderim, & ſemper ante oculos habuerim, ſemperque timuerim: vide Greg. hom. 9. ſuper. Ezech.

Sed quanam ratione ſuam pietatem ex timore malorum probare poteſt Iob, cùm Sapientia ad impios dixerit, Pro. 1. Ego quoque in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo vos, cùm vobis id quod timebatis advenerit? & iterum Eccl. 6.4.
Prou. 10. Quod timet impius, veniet ſuper eum, Quid Plenior al-
enim magis familiari improbis, quàm malorum omnium ti- ertivi de-
mor, atq; etiam ubi *non eſt timor*, trepidat in plena timore? Nam ſcriptio ſ.
cum pax ſit; ille inſidias ſuſpicatur, & cum ſit timida ne- Auguſt.
quitia, ſuo timore dat teſtimonium condemnationis. Sem- Theodo.
per .n. præſumit ſæva, pertubata conſcientia. Nihil .n. eſt Symmas. b
timor, niſi præſumptionis adiutorium id eſt, ſuſpicionis impendentium malorum augmentum, atque fomentum; ſuſpicio .n. timore fovetur, & creſcit *proditio* deſertio, derelictio cogitationis auxiliorum, nam vrgente timore nulla ſuſpicitur oportuna cogitatio capiendi auxilii. Tyrannus ille verum Regem Chriſtum ſic formidavit, ſic ſui regni excidium timuit, ut turbaretur vehementer, & omnis Ieroſolyma cum illo; ad primum nuncium infantis nati. Regni ammittendi timore furebat Saul. Inſaniebant quoque præ timore, qui dicebant, Venient Romani, & tollent locum noſtrum, & gentem, Denique, ut ille alius dixit, Omnis metus tyrannos ſollicitat, magna ſervitus, magna fortuna; ſervili animo & timore cuncta extimeſcit.

Reſponderi huic dubitationi facilè poteſt; non eumdem eſſe iuſtorum, atq; improborum timorem. Impii namque
dum proſpera & fœliciter agunt, & in pace ſunt cuncta Prov. 10.
quæ poſſident, minimè ſibi cavent, aut timent à proſpe- 12.
ra fortuna, imò illi ſe totius committunt, deduntq; præſenti voluptati, quam amant; mala verò horrent, atque adverſus illa, qua poſſunt ratione ſe comparant, & præmuniunt, ne cogantur amittere voluptatem; uti ſapienter Plutarchus dixit; Vehemens cuiuſque rei appetitio comitem illius amittendæ formidinem habet, quę hebetem facit lætitiam, perinde atque flammam flatu violentiori inhibitam, at iuſtorum virorum timor eiuſmodi eſt, ut à præſenti fœlicitate, & à fortuna blandiente ſibi timeant, fallacem illam, & inſtabilem eſſe ſibi perſuadent, Totum mundum poſitum eſſe in maligno, certiſſimè credunt in manu Chanaan eſſe ſtateram doloſam. non dubitant; & in manu, & lenociniis meretricis certiſſimas inſidias ſuſpicantur.

Hic profectò timor dat teſtimo- 1.Reg. 10.
nium ſanctitatis, atque 27.
comes eſt iuſtitiæ,
nam beatus
eſt vir,
qui
ſemper eſt pavidus.

Digitized by Google

Verſ. XXIV. Nonne diſſimulavi, nonne ſilvi, nonne quievi, & venit ſuper me indignatio?

1 *Quorundam principum inertia, quod ipſorum ſilentium, & turpis quies ex David, Hamos, & Luca.*
2 *Quid diſſimulare.*
3 *Quid hoc loco indignatio, & de qua plaga accipienda.*
4 *Forma optimi principis, ne debeat is diſſimulare, quieſcere, & ſilere.*

1 LXX. *Principii & indicii inertia.* NOn eſt eadem apod omnes hujus ſententiæ lectio; & diſpunctio, oam Sept. atque Græci ſine interrogatione. *Non diſſimulavi, nonne ſilvi, nonne quievi, &c.* quaſi dicat. Non me ſegniter, & inerter geſſi in meo munere regio admiſtrando, inſtar regum & judicom aliorum, qui diſſimolant, & coovivent ad obligationes, & leges ſuorum officiorum; qui ſilent, ubi maximè clamare deberent, qui otio, & inertiæ vacant, atque genio indulgent, cùm vigilare deberent, & laborare pro populo conſervando in officio; ſe ipſos paſcentes, non gregem. Hac ratione intellexiſſe videtur Aquila, legit enim *Non me oblectavi, non indulſi genio* de hujuſmodi vitiis ootaotur divites ad Hamos c. 6. *Væ qui epulenti eſtis in Sion.* Iuxta originale, *Væ qui pacati & tranquilli eſtis,* oon ſolùm qood pacatam vitam in pace, & omniom bonorum abundantia degant, ſed etjam, quia perinde vivuot malè ſecuri, ac ſi mutationi obnoxii non eſſent. Dicit enim quiſque illorum *in abundantia ſua, non movebor in æternum,* diſſimulant igitur ad omnia, quod oihil ad ſe attinere credaot; ſileot, & quieſcunt, & ſtertunt in aurem utranque. Quam etiam ſecuram quietem ille dives, poſt uberes anni proventus pollicebatur animæ ſuæ dicens: *Anima mea requieſce comede, bibe, epulare,* Quare verbom diſſimulandi, quod io fonte eſt, *Salah,* ſigoificat non ſolum divitiis, ſed etiam pace, tranquillitate ſecuritateque abundare, Dan. 4. *Ego Nabuchodonoſor quietus in domo mea eram.* & Iere. 49. *Conſurgite, & aſcendite ad gentem quietam, & habitantem confidenter.* Hebr. *ad gentem opulentam, & confidentem,* Iob ergo, qoi cum dives eſſet, tamen pavidus erat, oon diſſimulabat, neque ſecurè agebat.

Aquila:
Hamos 6.1
Luc. 12.19

2 *Vulgatus elucidatus Chaldæus.* Vulgatus interpres cum interrogatione, & negatione legit, ita ut idem valeat, quod affirmatio *Nonne diſſimulavi* qoaſi diceret; utique diſſimulavi, certè ſilvi, quievi eodemque modo Chaldæus, quod pertinere poteſt, vel ad animi moderationem, & conſtantiam, qua primos infauſtos nuncios de rerum ſuarum amiſſione accepit, conſtanter enim tolerantis eſt ſilere, & dolorem ſilentio comprimere at verò ultimo illo acerbiſſimo nuntio, de repentino filiorum interitu, vehementer fuerat commotos, in hanc ſententiam; Sævam illam, & indignatione plenam plagam non commerui aliarum calamitatum impatientia, aut importunis, & ſtultis querimoniis, cum ſiluerim, & quieverim, ſed melius, hæc indignatio ſit illa acerbiſſima corporis plaga à Deo immiſſa, irati, & indignaotis inſtar: nam quod Hugo dixit: *Venit ſuper me* talis tribulatio, quæ in indignationem mihi verſa eſt ſenſum habet & parum commodum & Iobo indignum. Vel quidem ex ſententia aliorum, his diſſimulandi, ſilendi, & quiete agendi virtutibus ſignificabit ſuæ vitæ, & morum integritatem, atque locupletiſſimi principis officium iocorruptè, & ſanctè præſtitum; io hanc ſententiam; Taota calamitas ooo mihi accidit ob parvum divitiarum oſum, ioiquamve reipublicæ adminiſtrationem, certè enim *diſſimulavi,* pacificus ſui noo tyrannus, non ſummo jure, ſummaqoe iniuria omnia exigens; ſed benignus, & ut res, atque tempus ferebaot, connivens ad pleraque ſubditorum errata. Hujos diſſimulationis, optimiq; principis ſpecimen præbuit Saul recens in regnum inaugoratus, com enim à tergo adverſum ſe cootumelias jactatas audiret, ille diſſimulabat ſe audire. 1. Reg. 10. & qui omnium judex eſt, interdum etiam *diſſimulat peccata hominum propter pænitentiam,* & ut Petrus ait, *deſpicis ignorantiæ noſtræ tempora.* Illud præterea *ſilentium, & quies* ad eandem principis manſuetudinem pertinet, eſt enim io fonte idem ſilentium, de quo dicitur, Pſ. 106. *Siluerunt fluctus eius, & lætati ſunt quia ſiluerunt,* ait igitur: *ſilvi, quievi* non clamavi, non eſt audita vox mea foris. Similes profectò judices atque prælatos promittit ſuæ eccleſiæ Deus, Iſ. 60. *Ponam viſitationem tuam* (viſitatores & judices) *pacem* valde pacificos, *præpoſitos tuos, in iuſtitiam* ſanctos, mites, benignos. Demonax apud Lucianum rogatus. Quomodo quis benè imperitaret; reſpondit: Si iram cohibeat, ſi multa audiat, & pauca loquatur. Hoc videlicet illud eſt. Noli eſſe ſicut leo in domo tua, evertens domeſticos tuos; & opprimens ſubjectos tibi; nam ſicut fremitus leonis, ita & ira regis, & ſicut ros ſuper herbam, ita hilaritas ejus: illud valde Salomon deplorat; Vidi in loco judicii impietatem prop. ex Hebræo, in quietudinem, commotionem. Conſopire, & extioguere debet potius judex pacificus lites, & jurgia, & componere diſſidia, quam excitare, fovere, promovere, prodocere. Sed de divitum, & principum aliquorum ſtultiloqoio, & vaniſſima exiſtimatione de ſe concepta, aliquando plura, nunc integram Jobi orationem; nunquam interruptam audiamus.

3 *Quid hoc loco indignatio.*
Hugo Cardin.
4 *Virtutes optimi Principis.*
1. Reg. 10. 27.
Prov. 19. 12.

JOAN-

Digitized by Google

IOANNIS DE PINEDA HISPANIENSIS

E Societate Ieſu,

COMMENTARIORVM IN IOB.

LIBER TERTIVS.

Qui eſt de tertio certamine, id eſt, prima IOB cum Eliphaz diſputatione.

CAPVT QVARTVM.

ARGVMENTVM CAPITIS.

Calamitatum impatientiam, & anteactæ vitæ hypocriſim, atque in adminiſtrando regno inhumanitatem, & tyrannidem Iobo affingit Eliphaz, proptereaque juſtè flagellari à Deo, qui hominem inſontem iniuſto ſupplicio afficiant.

1 RESpondens autem Eliphaz Themanites, dixit: 2. Si cœperimus loqui tibi, forſitan mole-
ſte accipies, ſed conceptum ſermonem tenere quis poterit? 3. Ecce docuiſti multos, &
manus laſſas roboraſti: 4. Vacillantes confirmaverunt ſermones tui, & genua trementia
conſortaſti, 5. Nunc autem venit ſuper te plaga, & defeciſti: tetigit te, & conturbatus
es. 6. Ubi eſt timor tuus, fortitudo tua, patientia tua, & perfectio viarum tuarum?
7. Recordare obſecro te, quis umquam innocens periit? aut quando recti deleti ſunt? 8. Quin potius
vidi eos, qui operantur iniquitatem, & ſeminant dolores, & metunt eos, 9. Flante Deo periſſe, &
ſpiritu iræ ejus eſſe conſumptos: 10. Rugitus leonis, & vox leænæ, & dentes catulorum leonum con-
triti ſunt. 11 Tigris periit, eò quod non haberet prædam, & catuli leonis diſſipati ſunt. 12. Porrò ad
me dictum eſt verbum abſconditum, & quaſi furtivè ſuſcepit auris mea venas ſuſurri ejus. 13. In hor-
rore viſouis nocturnæ, quando ſolet ſopor occupare homines, 14. Pavor tenuit me, & tremor, &
omnia oſſa mea perterita ſunt, 15. Et cùm ſpiritus me præſente tranſiret, inhorruerunt pili carnis meæ.
16. Stetit quidam, cujus non agnoſcendum vultum, imago coram oculis meis, & vocem quaſi auræ le-
nis audivi. 17. Numquid homo, Dei comparatione juſtificabitur, aut factore ſuo purior erit vir?
18. Ecce qui ſerviunt ei, non ſunt ſtabiles, & in angelis ſuis reperit pravitatem, 19. Quanto magis
hi qui habitant domos luteas, qui terreum habent fundamentum, conſumentur velut à tinea? 20.
De manè uſque ad veſperam ſuccidentur, & quia nullus intelligit, in æternum peribunt. 21. Qui au-
tem reliqui fuerint, auferentur ex eis: morientur, & non in ſapientia.

PARAPHRASIS CAPITIS.

Verſ. 1. PATEFECIT jam ſua Oratione loquendi aditum ſuis amicis Job, cum ergo finem loquendi feciſſet, qui cæteris ſenior, atque ſapientiæ, & pietatis laude inſignior videbatur Eliphaz (nam ſapientes omnes, atque pios fuiſſe exiſtimandum eſt) hoc quidem ille Eſau filius, ſed ex ipſa Eſau progenie longè poſterior præclaram, aureamque appellationem, & interpretationem ſuo nomine præferens, cognomine quoque Themanites, referens Theman, ſive Idumææ provinciam, ſive urbem, ex qua fortiſſimi ſapientiſſimique viri prodire ſolebant, ut Jobi lamentis, & querimoniis appoſita oratione occurreret, ſic dicere exorſus eſt, ut ſe neque leniter, neque placidè cum Jobo acturum ſignificaret, neque non Jobum impatientis, atque dejecti animi inſimularet.

Vereor (inquit) ſanè, amicè Job, ne te ingens calami-
Verſ. 2 tas ita malè vexarit (id quod ex tuis verbis ſuſpicari compellor) ut neque admittendæ conſolationi, neque ſalutari reprehenſioni, ſi quid in tua oratione peccaveris, audiendæ ſis, nimirum, qui Dei increpationem ægrè ſuſtineas, ſalutaria quoque amicorum conſilia facilè reſpuas. Sed quidem, quæ dicentur, boni conſules, nam eùm nihil à nobis umquam moleſtum audieris, nunc ſi quid ejuſmodi accipias ab invitis, & dicere coactis accipies. Ergo enim illa ipſa, quæ à te audivi graviſſima & moleſtiſſima, minime reprimere poſſum, quin in te evomam, atque confeſtim refundam, neque qui divini honoris zelo perurat, imperare mihi poſſum, ut quæ dicenda, & reſpondenda judico, intra mei pectoris carceres ſilentio contineam, & Verſ. 3.
eluctantes ardentis orationis flammas comprimam.

Egiſti ſanè afflictorum multorum medicum ſalutarem, nunc te ipſum curare neſcis? Ægris mentibus præclaram conſolationem, & ſpem tuis verbis, atque conſiliis attuliſti, atque arcanas divinæ providentiæ rationes dum, in homines animadvertit, aperuiſti, non ſemel docuiſti, non debere abjici Dei flagellantis diſciplinam; neque deficien-

dum,

eùm abeo corripimur; calamitatibus fractos, & ingenti ærumnarum pondere cadentes erexiſti, & recreaſti; & ut in ſemel cœpto pietatis & ſuſtinentiæ ſtudio ſtrenuè currendo perſiſterent, exhortatus es. Eos, qui per animi inconſtantiam, & imbecillitatem atque mollitudinem languebant in ærumnis, vacillabant animo, nutabant pedibus, & caſum minitabantur, egregiè confirmaſti, ut per patientiam currerent ad propoſitum certamen, atque infirmorum, timidorumque animorum genua, id eſt, firmiores partes roboraſti, ut ne genuflecterent, ſuccumberentve doloribus ſed recti ſemper conſiſterent, & adverſus ærumnas invaleſcerent. Denique omne optimi principis munus objiſti, dum animo deficientibus, animos faciebas, & dicebas, Puſillanimes nolite timere. Nunc autem in tua iſta calamitate, non ſolùm te conſtantia, vireſque deficiunt, & quam animi moleſtiam concepiſti, verbis aſperrimis prodis, verùm etiam miris terroribus (quod conſtanti viro indignum eſt) conturbaris, atque concuteris.

Verſ. 3. Anne non veræ, ſed falſæ fuerint illarum omnium virtutum imagines, quas præferebas? Itane cùm maximè opus tibi erant evanuerunt ſubitò? deſidero namque priſtinam tuam illam pietatem, & divini numinis obſervantiam; conſtantiam animi, ſtabilemque in Deo fiduciam, quæ ſicut ſacra anchora te fixum, & immotum in mediis fluctibus tenere potis eſt, divinæ opis firmam expectationem, longanimem ſuſtinentiam ærumnarum omnium, denique tuam illam morum integritatem, & abſolutiſſimam, ut videbatur, perfectionem.

Verſ. 4. Quòd certè poſſumus memoria repetere, nemo unquam qui innocens fuerit, dolorum, atque calamitatum æſtu abſorptus eſt: ſancti in miſeriis ſubſiſtunt tribulationem patiuntur, ſed non anguſtiantur, aporiantur, ſed non deſtituuntur; dejiciuntur, ſed non pereunt. Neque verò alienum à te fuerit, ò Job (id quod ut præſtes, amicè obſecro quo tua errata agnoſcas) meminiſſe, atque ex antiquo uſq; tempore repetere; neminem ſanctorum tam acerbè à Deo tractatum fuiſſe, ut omnibus neceſſariis vitæ præſidiis deſtitueretur, & cum familia, & ſobole ſtirpitus convelleretur, funditusque interiret. Subvertit quidem Deus Sodomam omni nefariorum ſcelerum labe contaminatam; ſed eripuit innocentem Lot. Delevit homines impios obrutos aquis diluvii; ſed Noe juſtum aripuit, & collocavit in tuto.

Verſ. 5. Imò verò multis memoriis, atque experimentis mihi compertum eſt, impios, qui in colenda, & excolenda iniquitate, velut frumentitio agro operam, & impenſam ponunt (nam juſti etiam virtutis & pietatis cultores, meſſoreſque ſunt, & quaſi is, qui arat, & qui ſeminat, accedunt ad ſapientiam, & ſuſtinent bonos fructus illius) illos (inquam) qui dolorem acerrimum, & incredibilem animi afflictionem atque laſſitudinem ſeminant, dum iniquitatis injuriæ proximorum, tyrannidis, & ſcelerum omnium ſementem faciunt, non niſi dolores & calamitates demetere atque percipere; ut quorum manus reddant eis laborem ſuum. Miſeri enim illi in unam voluptatem inhiant; ſed hæc (proh dolor) cum dolore, & labore conjuncta eſt. Quid, quod ſi ex voluptate nihil, niſi doloris fructus percipitur, dolorem, & cruciatum fuiſſe oportet, quod ſeminatum eſt: nam ſeminis, atque fructus ratio una eſt, eademque natura. Inſuper falluntur miſeri, nam cum indulgent voluptatibus, non has ſeminant, quas colligunt & devorant; ſed dolores, & corporis macerationem, à quibus abſtinent. Cùm è contrà juſti lacrymantes ſuam ſementem faciant gaudii & voluptatis, quæ dum vivunt, contingere, & in ſuos uſus convertere non audent, mortificationem tantùm in corpore circumferentes. Perdit igitur illos Deus iniquitatis agricolas ſuo ſpiritu, unico verbo, & tenuiſſimo flatu, atque inſtar venti urentis, qui fruges abſumere, & perurere ſolet, areſacit, & decutit, penituſque convellit, Sentiet itaque qui aliis injurius extiterit, Deum vehementer iratum ardentibus in eum oculis, turgido & inflato naſo, & toto ex ore vindicta, & indignatione emicante, qui inanes omnes impiorum ſpes, tumidum faſtum, vaniſſimas divitias ad nihilum rediget.

Verſ. 6. Hæc cùm veriſſima ſint, tuque ipſe tam acerba patiaris, fieri profectò aliter non poteſt, qui non Rex pater, ſed Tyrannus, hoſtis erga tuos extiteris, inſtar ſæviſſimi leonis rugientis, comparemque habueris leænam frementem, ſimileſque filios leunculis, videlicet humani ſemper ſanguinis ſitientes. An non tuæ iſtæ graviſſimæ querimoniæ, aſperrimæque voces rugitus leonini ſunt? An non illæ horriſonæ voces, truculentaque reſponſa, quibus tuorum ſupplicantium preces excipiebas immaniſſimi animi feritatem, famem, ſævitiam ſignificabant. Nam ſicut fremitus leonis ita & ira Regis. Sed quid leonem dico? leoninum genus ignotum, & longè truculentiſſimum, Pantherem, Aſpidem: quid quoque vocem dico? imò tonitrui fragorem terrificum. Viguit quondam tua iſta ferocitas, velut adoleſcentioris leonis; cujus celeritas, ſævitia, induſtria in venando maxima, dentes ſerrati, fortiſſimi, maximè diuturni. Sed evulſi jam ſunt, contuſi, comminuti; molas & dentes caninos leonum confregit præpotens Deus: nulli jam tibi miniſtri, nulli filii prædæ conſortes, & ſcelerum conſcii.

Verſ. 7. Eò jam redactus ea, quò te tua ſuperbia, atque tyrannis adduxerit, ut velut leo ſenex, edentulus, venandi impotens, omni filiorum atque famulorum præſidio deſtitutus, fame & ſqualore conficiaris. Illud quoque ad leonum crudelitatem adjeciſti maculoſæ tegmen Tigris, videlicet mille aliorum ſcelerum labes, atque hypocriſis, & ſimulatæ ſanctitatis varietatem quandam, ſanctæ, ſyncereque ſimplicitatis prorſus expertem. Quapropter appellarim te Myrmecoleonem, qui jam videaris formica, ſimulata pietate; jam leonem te prodas, qui ſemper fuiſti. Propterea quoque leonini illi tui filii diſſecti, proſtratique ſunt; nemo tuorum tibi adeſt, diſſipata eſt tua illa ſuperbiſſima familia, atque funditus everſa.

Verſ. 8. Rem narro veriſſimam, & divino confirmatam oraculo, cui te attentum præbe, ò Job; nam quod te, tuique ſimiles latere arbitror, mihi de te, deque tua iſta inſolita clade cogitanti divinitus revelatum eſt; ſed ita tamen ut externæ cujuſdam imaginis valde obſcura, & confuſa cognitione obvelatum proponeretur, Clam igitur, atque latenter rem totam percepi; nam via bene pavi oculos conſpectu rei mihi objectæ; vix cordis aures exaturavi tenuiſſimo ſibilo divinæ vocis. Quemadmodum enim in intempeſtæ noctis ſilentio ſoni circumcurſantis, aut flatus ruentis motionem ſentimus, ipſum contueri non poſſumus: ſic de Deo mihi cogitanti, cùm illum inveniſſe me credo, tunc elabi ſolet maximè.

Verſ. 9. In nocte igitur, cùm horrifica ſolent viſa occurrere, & cogitationes incidere plenæ timore, tunc quoque objecta mihi per ſummum timorem ſpecies quædam eſt: expavi, contremui, perterritus ſum, injectumque divinitus eum terrorem credo, quò ad divinum oraculum excipiendum, tremendamque divini ſpiritus præſentiam me compararem, & longe infirmum, indignumque agnoſcerem. Angelus itaque divinæ præſentiæ nuntius, & index, externa quadam ſpecie egreſſus eſt ante meum conſpectum, tum etiam vehementior quidam ventus in faciem meam agitatus incubuit; frigui præ ingenti timore; ſtrictis præ frigore pilorum radicibus ſtetit coma, atque hiſpidus inhorrui totus.

Verſ. 10 Conſtitit ante me umbra, cujus figuram, aut vultum clarè, atque diſtinctè perſpicere nequivi; tandem ſubſequuto ſilentio, tenuiſſimam, placidiſſimamque vocem, inſtar leniſſimæ auræ excepi animæquior factus, & divina viſitatione recreatus, quæ & de divino ſupremi illius numinis candore, & de humanis ſordibus ſic me admonuit.

Nunquid miſellus homo ærumnis, atque peccatis obnoxius, ſi ad divini judicii trutinam examinetur, juſtus invenietur? An coram immenſa luce, vel homo ſanctiſſimus inter mortales, non erit obſcuriſſima caligo, & craſſiſſimæ tenebræ? An poſſit eſſe æquus inter homines judex, qui cùm juſtum minimè injuſtè damnet, is nunc ullam injuſtitiæ maculam Deo ſupremo judici tentet aſpergere, quòd innocentem unquam ſupplicio affecerit. Aut quia ſibi de ſua innocentia & ſanctitate blanditus, ſuppliciis à Deo & verbere affectus, litem audeat Deo intendere, atque in judicium vocare, quòd minimè incorruptè erga ſe judicium exercuerit, atque in ea cum Deo lite ſibi pollicebitur fore, ut à ſe juſtitia ſtet, & in cauſſa contra Deum obtineat? Itane creatore ſuo nitidior, & defæcatior creatura erit, & factori ſuo obloqui, & cum illo expoſtulare audebit, Cur fecisti ſic!

Verſ. 12. Certè ſupremi ipſi ſpiritus, & Dei miniſtri, quorum præſtans, atque præclara natura, & conſtitutio eſt, nihil ex ſe boni habent, nullam vivendi, nullam conſiſtendi ſtabilitatem, neque firmitatem, niſi à Deo creatore, & bonorum omnium authore fulciantur & confirmentur:

mul-

multò igitur minùs habebit luteus homo, de quo, aut gloriari, aut conqueri meritò poſſit adverſus optimi, atque ſapientiſſimi conditoris ſui providentiam, & adminiſtrandarum rerum ſtatam, legitimamque legem. Quid, quòd propter inconſtantiam & inſtabilitatem multi ex illis à Deo defecerunt; & qui, pro ſuo munere ſerviendi & miniſtrandi ſupremo rerum omnium Domino, maximè fideles eſſe debuiſſent, minimè fideles, conſtanteſque fuerunt, ſed apoſtatæ & deſertores, & qui pravitatem conſectati fuerint, atque in illos inquirens Deus, invenit ſanè, quæ ſuppliciis æternis digna eſſent facinora.

Verſ. 22. Quantò igitur faciliùs deficiet homo, & labetur in peccatum, qui natura ſua fragilis, atque labilis eſt? Certè quidquid in angelis, quidquid in hominibus laudis, lucis, gloriæ eſt, id à Deo datum & profectum eſt. Quidquid tenebrarum, ignominiæ, dedecoris, ex ipſis creaturis originem habet. Quorſum igitur, ò Job, tuorum morum candorem & integritatem tam temerè commendes, & jactes; qui non alterius naturæ, aut nobilioris ſis materiæ, quàm cæteri mortales, quorum præclara pars, animus videlicet, lutea corporis domo veluti carcere incluſa cuſtoditur, ſordido planè vilique domicilio, & ad paucos dies vitæ vaniſſimæ comparato: cùm longè præſtantiores illi cæleſtis empyrei domicilii habitatores ruerint ex tanta faſtigii altitudine præcipites in profundiſſimum baratrum. Sentito de te, ò amice, ſubmiſſiùs, habemus namque, qui homines ſumus, ex luto & pulvere viliſſimo primam originem cui tam imbecillo fundamento totius humanæ vitæ moles, & momentum innititur; nihil igitur mirum, ſi, quod ipſi ignoremus, occultis peccatorum tineis & blattis arrodamur, & conſumamur, quamvis fulgeamus externa ſpecie ſanctitatis. Nihilque præterea mirandum, ſi occulto pariter judicio, ſed ſupplicio omnibus conſpicuo Deus nos dejiciat, atque peſſundet, ſic tamen prodimus qui ſimus, qui fuerimus. Interim dum non reſipiſcimus, ſævit in hanc vitam, alioqui breviſſimam, divina vindicta; atque noſtræ infirmitatis obliti, noſtrorumque lapſuum neſcii, & divini ſupplicii contemptores abeunt impii in æternos cruciatus, univerſa poſteritate, opulentia, ſplendore penitus ablatis, tantæ ſtultitiæ æterna morte pœnas meritiſſimas luentes.

ANNOTATIO PRAEVIA.

IOBI amicos ſapientes fuiſſe, & veræ fidei, atque pietatis cultores.

1. *Sapientia, & pietas dicentis, attentionem, & benevolentiam conciliant. Veri ſapientes, ſal & clavi defixi.*
2. *Quæ videantur repugnare ſapientiæ, & pietati amicorum Job.*
3. *Sapientes, atque pios illos fuiſſe.*
4. *An illorum ſententiæ fidem infallibilem contineant hominum mendacia refert ſacra hiſtoria.*
5. *Quaſdam illorum ſententias ſacras eſſe. Quæ formula citandi Sacram Scripturam.*
6. *Alios ſacros ſcriptores mutuatos eſſe ſententias ab amici Job & quæ illæ ſint.*
7. *Illos habuiſſe divinas revelationes. An fuerint Prophetæ.*
8. *Quod illorum peccatum.*

NE ſæpiùs in eandem dubitationem incurramus, ad univerſas amicorum cum Job diſputationes neceſſario præmittenda eſt illorum ſapientiæ, & pietatis tractatio. Nam neque illorum argumenta, atque de divinis rebus ſententiæ, longioreſque orationes benè à nobis intelligi, examinarive aliter poſſunt, quam priùs conſtiterit fuerintnè divinarum, humanarumque rerum ſcientes, an verò nihilo quàm vulgus, ſenſu & ratione præſtantiores. Quod ſi ſapientes ſint, attentos, ſi pii & religioſi, benevolos habebunt auditores, cùm ſcriptum ſit: *Verba ſapientum audiuntur in ſilentio.* Et rurſum: *Verba ſapientum ſicut ſtimuli & quaſi clavi in altum defixi:* quæ nimirum noſtram intelligentiam ſtimulant, & excitant ad audiendum, & intelligendum, ſuſpenſoſque auditorum animos dicendo tenent,

Sapientia attentionem conciliat, pietas benevolentiam.

Ejuſmodi veri Eccleſiæ Theologi ſunt, qui velut *Paxilli fixi in loco fideli ſuſpenſam tenent omnem gloriam* domus Chriſti; & velut *ſal*, famem & ſitim audiendi verbi Dei, & intelligendi in auditorum mentibus efficiunt. At è contra: *Stultus eſt homo acharis* (illepidus & invenuſtus) *& ex ore fatui reprobabitur parabola.*

Eccl. 9. 17. Ecc. 12. 11. Sapientes velut paxilli defixi & veſal.

Et videntur quidem neque pii, neque ſapientes; Primò quòd ſenſu, & judicio de divinis rebus à Jobo ſanctiſſimo, atque ſapientiſſimo vehementer diſſideant. Secundò, quòd manifeſtæ in diſputando falſitatis arguatur à Deo, cap. ult. dicente: *Non eſtis locuti coram me rectum*, id eſt, *verum*: nam *rectum* in ore, & in ſermone ad veritatem pertinet; Pſal. 5. *Non eſt in ore eorum veritas.* Hieron. ex Hebræo; *Non eſt in ore eorum rectum*; & Pſalm 32. *Rectum eſt verbum Domini, & omnia opera eius in fide*, id eſt, vera eſt, & fidelis, & ita Origenes initio libr. 3. illud Dei dictum Paraphraſticè explicans reddit; *Non eſtis locuti quidquam veritatis.* Tum etiam, quia non videntur agnoviſſe reſurrectionem mortuorum, ut exiſtimat Burgenſ. bujus libri cap. 21. additione. Quare oportuit multa illos fidei myſteria ignoraſſe, neque futuram alterius vitæ remunerationem in ſuis diſputationibus conſtituunt, imò evertunt, dum nulla alia promittunt Jobo præmia, quàm temporalia; neque alias impiis pœnas, quàm iis ſimiles, quas Jobus patitur, ſic illis tribuit D. Th. in fi. c. 2. & Lyra Baruc. 2. Accedit quartò quòd temere, & improbe de Jobo cenſent; In quam rem dum pro Jobo loquitur Greg. Nazianz. oratione in laudem Athanaſii, ſic ait; *Malus celerrime adducitur, ut bonum etiam virum condemnet; contra vir probus, ne malum quidem facile condemnaverit*, ea etiam, quæ impiis atque ſtultis ſolemnia ſunt, in illis reperias, ſtultiloquium, verba improperii & convitii in amicum, iterationes, & repetitiones inutiles ejuſdem ſententiæ; quæ omnia à pietate, & vera ſapientia aliena ſunt, atque ſtultis, & impiis tribuuntur. Prov. 14. verſ. 42. Eccleſ. 7. v. 16. Huc tandem faciunt, quæ c. 2. v. 11. diximus, cùm dubitabamus, fuerintnè veri amici, & bene in Jobum affecti.

2 Argumenta pro parte oppoſita. Job. 42. 7. Pſ. 5. 10. Hieron. Pſ. 32. 4. Origen. Burgenſis. D. Thom. Lyranus. Nazian.

Cæterùm, ſanctos, & pios fuiſſe docuimus, cùm illorum veram amicitiam, & benevolentiam erga Jobum oſtendebamus, ſapientes autem & rerum humanarum, atque divinarum peritos ipſæ illorum orationes teſtantur, de Dei juſtitia in genere cap. 4. de ſuppliciis impiorum 4. 8. 15. 18. 28. 22. de præmio juſtorum 5. 8. 11. 22. de Dei providentia 5. 33. 34. 35. 37. de Dei ſapientia 11. 33. de Angelis 4. 35. de Creatione, Meteoris, Phyſicis 15. 25. 35. 36. 37. ſparſimque alia de patientia, & omnium virtutum officiis, Quare illorum doctrinæ nunquam repugnat Job, ſemper enim majores propoſitiones illis concedit; minores autem, quas vocant, atque conſequentias deductas negat, ut conſtat, cùm cap. 9. ait: *Verè ſcio quod ita ſit*, & cap. 12. *Ergo vos eſtis ſoli homines, & vobiſcum morietur ſapientia? & mihi eſt cor, ſicut & vobis, nec inferior veſtri ſum, quis enim hæc, quæ noſtis ignorat?* & cap. 15. *Ecce oculus meus vidit omnia hæc, & intellexi ſingula, ſecundum ſcientiam veſtram & ego novi*, & cap. 16. *Poteram ego ſimilia veſtri loqui.* Auctor præterea Catenæ initio cap. 26. ait Jobum tacuiſſe, quo concederet, & approbaret orationem Eliu.

3 Amici Iob ſapientiſſimi. Theologi.

Sed illud difficiliorem quæſtionem habet, an horum ſapientum dicta, atque ſententiæ in illis, quas diximus, propoſitionibus majoribus, atque principiis contineant infallibilem veritatem, atque exiſtimandum ſit illa locutos afflatos Spiritu ſancto, ſicut alios Sanctos Dei homines; nam quod in hoc libro ſacro refertur, non oportet continuò ſecundùm ſe verum, & ſacrum eſſe; niſi quatenus refertur cùm mendacia, & falſa teſtimonia, in hiſtoria veriſſima referantur, & quòd *dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus*, ſic exiſtimat Lyran, non eſſe alienum à Sacra ſcriptura aliorum mendacia, vel lapſus referre; ut Judic. 11. Jephte numerat trecentos annos ab exitu ex Ægypto; cum tunc non fuiſſent exacti ampliùs. 297. neque mirum, nam ibi refertur, qui Jephta ſuo ſenſu dixerit. Itaque amicorum dicta referuntur, ſed non explicatur, an loquuti fuerint ut ſacri Prophetæ inſpirante Deo, atque ut Apoſtoli, & Evangeliſtæ, quorum per ſe dicta, ut ſacra & à Spiritu ſancto dicta accipimus.

Iob non ſemper repugnat amicis.

Exiſtimo tamen primò ea omnia principia, de quibus inter illos, & Job convenit, veritates ſacras continere; nam ſi quando errant tunc illis repugnat Job; & à Deo arguuntur, atque nos illorum errati admonemur, ita Orig. Nicet.

Anſel.

Origenes. Nicetas. Anſelmus.

Anſal. inferiùs adducendi ſenſiſſe videntur. Sed Orig. potiſſimùm; *Quæ divini, inquit, Spiritus conſilio habentur digna quæ litterarum monumentis conſignentur; ideò ſcribuntur, ut qui in ea incidit, ex eorum lectione capiat utilitatem: quare trium amicorum Jobi ſermones, niſi fructuoſi eſſent, nunquam divina providentia paſſa eſſet, ut in librum Jobi conſerrentur*: illud quoq. doctrinæ amicorum laudem, & auctoritatem facit, quòd ſeptiformem Spiritus ſancti gratiam præſignatam ab Eliphaz cap. 5. intelligens S. Ferrandus Cartagin. in Parænetico ad Reginum Comitem, ſic ſcribit: *Per ſeptiformis Spiritus ſancti abundantiam miſericos Deus ſuper te requieſcet, ſicut veraciſſimè amici ſui fideliſſimo Job dixerunt; In ſex tribulationib. liberabit te, & in ſeptima non tanget te malum*. Rem hanc videtur Paulus probare 1. Cor. 3. uſurpans tanquam ſacrum, & æqualit eum Pſalmis auctoritatit dictum Eliphaz cap 5. *Comprehendam ſapientes in aſtutia eorum* ſicut dictum David Pſal. 93. *Dominus novit cogitationes ſapientum, quoniam vanæ ſunt*: & formula adducendi locum eadem eſt, quæ in ſacris Scripturis citandis ſolennis eſſe ſolet: Scriptum eſt; nam id arguit Scripturam ſacram, quæ per excellentiam Scripturæ dicuntur, & Biblia ſeu Libri.

S. Ferrandus. Cartagin.

1 Cor. 3.16 Job. 5.13. Pſ. 93.13.

Formula citandi ſacrum Teſtimonium. Anſelmus.

Quæ autem eo loco in hanc rem ſcribit Anſelmus, non inutile fuerit adſcribere; *Divina, inquit, ſapientia reprehendit amicos Job de locutione, dicens: non eſtis locuti coram me rectum, ſicut ſervus meus Job. Cur ergo Paulus illorum ſententiis tanta auctoritate utitur, ſi hæ ipſorum ſententia dominica reprehenſione quaſſantur? Vel quomodo dicta eorum quaſi prava reſpuimus: quæ Paulus ex auctoritate aſtruit? aut quomodo atteſtatione Pauli recta putabimus, quæ per ſemetipſum Dominus non recta definivit? Sed utraque hæc citiùs quod non ſint diverſa cognoſcimus, ſi ejuſdem dominica ſententia ſubtiliùs verba penſamus; qui, cùm dixit: Non eſtis locuti coram me rectum; illico adjunxit, Sicut ſervus meus Job. Liquet ergo quia quædam in dictis eorum recta ſunt, ſed melioris comparatione ſuperantur: nam inter alia quæ irrationabiliter dicunt ab beatum Job, fortes multas ſententias proferunt, ſed comparata dictis fortioribus vim fortitudinis amittunt*: hæc Anſelmus: qui ſenſit profectò quædam amicorum dicta ſacræ eſſe auctoritatis, ſed quandam peculiarem vim, & quendam ſplendorem Jobi ſententiis peculiariter ineſſe.

6 *Alii ſacri Scriptores ſententias mutuatè à Jobi amicis.*

Accedit, quòd ab amicis ſententias alias alii quoque ſacri Scriptores mutuati videntur, ut Pet. 2. cap. 2. *Deus Angelis peccantibus non pepercit*, quod c. 4. dixit Eliphaz, *In Angelis ſuis reperit pravitatem*, & David Pſ. 143. ex Baldad accipit ſimilitudinẽ vitæ cum umbra cap. 8. *Sicut umbra dies noſtri ſunt ſuper terram*, & Pſal. 106. *Videbunt recti & lætabuntur*: ex Eliph. c. 22. & Moyſes Levit. 26. promittens juſtis: *Abſque pavore habitabitis in terra veſtra*, ex Sophar promittente Jobo: *Requieſces: & non erit qui exterreat*: & Deut. 10. *Qui perſonam non accipit, nec munera*; ex Elip. 34. *Qui non accipit perſonas principum, nec cognovit tyrannum*. Ruſſus David. Pſ. 7. verſ. 15. & Iſai. 59. v. 14. ex Eliphaz cap. 15. *Concepit dolorem, & peperit iniquitatem*, & Salomon Prov. 2. *Impii de terra perdentur, & qui iniquè agunt, auferentur ex ea*; ex Baldad c. 18. 17. *Memoria illius pereat de terra, & non celebretur nomen ejus in plateis*: & Pro. 29. *Humilem ſpiritus ſuſcipiet gloria*; ex Elip c. 22. *Qui humiliatus fuerit, erit in gloria*.

2. Pet. 2.4. Job. 4.19. Pſ. 143.4. Job. 8.9. & 14.2. Pſ. 106.42 Job. 22.19 Lev. 26.5. Job. 11.19. Deu. 10.17 Job. 34.19 Pſ. 7. 15. Iſa. 59.14. Job. 15.35 Pro. 2. 22 Job. 18.17 Pro. 29.23 Job. 22.29

Illud præterea, quòd revelationes divinas habeant, præſertim Eliphaz, hoc cap. 4. de cujus veritate non multò poſt diſputabimus: & iterum cap. ultimo loquitur cum illo familiariter Deus. Quare non dubitant quidam illos appellare Prophetas; neque omnino falsò; ſi Prophetæ nomen latiùs ſumatur, pro eo, qui de Deo loquitur, aut familiariter cum illo agit, & qui divinas imagines, & revelationes recipit; licet ſtrictior & germanior Prophetæ appellatio non quadret in illos, ut contendit Burgenſis loco jam indicato.

7 *An amici Job. digni ſint Prophetæ appellatione. Burgenſis.*

Secundò, multò certiùs ſtatuendum videtur in re aliqua peculiari erraſſe, & quidem non ſine culpa; cum à Deo increpante audiat Eliphaz: *Iratus eſt furor meus in te & in duos amicos tuos, quoniam non eſtis locuti coram me rectum*. Atq: hoc efficiunt argumenta initio propoſita pro parte adverſa; de qua ignorantia quadam attigi, c. v. verſ. 11. Propterea Greg. in præfat. aſſerit *in culpam lapſos*. Chryſoſt. eandem ob rem *Peccatores* appellat.

8 *Peculiare amicorũ erratum, & peccatum. Iob. 42.7. Gregorius. Chryſoſt.*

Sed quodnam illorum erratum eſt? nam quæ D. Thom. & Lyra exiſtimant, craſſiora videntur, quàm ut in illos cadere potuiſſent; præſertim, cùm ſuppliciorum æternitatem videatur agnoviſſe Eliphaz cap. 4. dicens, fore ut *impii in æternum pereant*: & Sophar cap. 20. ut *Luant quæ fecerint omnia, nec tamen conſumantur*: Illud ergo fuit, quod Catena auctor initio hujus capitis indicat, quòd ex ordinario, & conſueto ejus temporis divinæ providentiæ te-

D. Thom. Lyranus. In quonam erratum &

nore, & curſu, qui bona bonis, mala improbis immittebat, univerſaliter colligebant neminem innocentem flagellari à Deo. Quare perperam etiam de Jobi moribus & vita ſtatuebant: proptereaque hoc c. ait Eliphaz; *Recordare, obſecro, quis unquam innocens periit*. Idem quoque Greg. docet; *Dum diſcernere*, inquit, *flagellorum cauſas nequeunt, in culpam dilabuntur; & dum Deum juſtum in perſecutione ſua conantur aſſerere, beatum Job conati ſunt de injuſtitia reprobare*: idem Nazian. oratione in laudem Athanaſ. auctor Catenæ in protheoria c. 16. *Quoniam*, inquit, *amicorum verba utilia ſunt licèt abſurdè in Jobum jactentur, ideò divina providentia perfectum eſt, ut hæc quoque ſcriptis traderentur* Idem apud eundem Orig. Itaq. cùm propoſitiones univerſales Jobo applicant, falluntur & peccant; & cum ea divina bonitate, juſtitia, providentia colligunt nunquam juſtum affligi niſi injuſtè; vel Jobum juſtum non eſſe, ſed hypocritam, pravè inferunt. Præterea Jobi verba perperam accipiunt, & ſiniſtrè interpretantur; ſed hic error non tam ſpeculationis vitium eſt, quàm praxis cujuſdam. Quare non tam veritatis alicujus ſpeculatione, & informatione; quàm oratione, pœnitentia, & ſacrificio expiata culpa eſt, ut quæ ex ignorantia practica procederet; & ex malitia quadam inferendi depravatè, & ſiniſtra Jobi vitæ ſuſpicione. Quamobrem hoc tantùm illis tribuitur in libro Tobiæ, quòd Jobo inſultaverint: ex his petenda eſt priorum objectionum reſponſio.

erratũ à amicis Iobi fuerit. Job. 4. 20. Job. 26.18 Nicetas. Greg. in præf. cap. 5 Nazian. Nicetas. Tob. 2. 15.

Vers. I. Reſpondens autem Eliphaz Themanites dixit.

1 *Reſpondere in ſacro ſermone: explicatur Salomon.*
2 *Quæ nominis Eliphaz interpretatio. Hæretici ſplendidis nominibus gaudeant.*
3 *Quid Theman, an Regio, & præterea urbs eius nominis. Themanitæ fortitudine & ſapientia clari.*
4 *Quæ velut Academia olim extiterint.*

RESPONDENS: Reſpondere in ſacris Litteris actionem unius erga alterum ſignificat; quare non tam eſt ad interrogata reſpondere, quam aliquid erga alterum agere, ſive loquendo, ſive audiendo, ſive gratum ſe alteri præbendo, ſive rependendo beneficium, aut quid ſimile: exempla occurrunt paſſim; pauca quædam accipe. Judic. 5. *Una ſapientior cæteris, hæc ſocrui verba reſpondit*, id eſt, hæc matri Siſaræ lachrymanti & lugenti filium, ut deſiderio & lachrymis reſponderet, ſic ad illam locuta eſt 1. Reg. 9. cùm aſpexiſſet Samuel Saulem; *Dominus dixit ei*. Heb. *Dominus reſpondit ei*: quaſi illius deſiderio & expectationi occurrens, Eccl. 10. *Pecunia obediunt omnia*. Heb. *Argentum * reſpondet omnibus*, id eſt vim habet erga omnia. Hinc * *Reſpondere*, non eſt loqui ſimpliciter, ut vulgò exiſtimatur; ſed loqui juxta temporis & auditoris exigentiam. Sic Chriſtus Jeſus reſpondiſſe ſcribitur Matth. 11. Luc. 14. cum ita loquebatur, vel orabat, ut infirmitati, & inſtructioni diſcipulorum conveniens erat: illud enim eleganter reſpondere dicitur *hablar teniendo reſpeto a otro*. Ergo hoc etiam modo nunc reſpondet Eliphaz; & ita exorditur ſuam diſputationem, ut Jobi querimoniæ, & ægritudo poſtulare ſibi videbantur. Illud præterea quidam obſervant in elegantia linguæ Hebraicæ, cùm poſt verbum reſpondendi ſequitur (*amar*) id eſt, dixit, pertinere ad exordiũ orationis & inſtitutionem ſermonis; ut hoc loco, *Reſpondens dixit*.

*Judi. 5.29. 1. Reg. 9.17. Eccl. 10.19. *Tiene correſpõdencia cõ todas las coſas, o con todas ellas ſe entiẽde. *Hablar à propoſito, y en correſpõdẽcia de lo que el tiẽpo y la ocaſiõ, y el auditorio pide. Matth. 11. 25. Luc. 14. 3.*

Eliphaz. Non eſt ille filius Eſau Gen. 36. ſed longè poſterior, nam cognomine refert Theman nepotem Eſau; ergo ab illis deſcendit. Nonnihil de hoc ſupra diximus, cùm de genere Jobi diſputaremus. Quod verò attinet ad nominis interpretationem, idem ſonat *Eliphaz* quod *Dei conatus*, aut, *Dei aurum*; ab (*el*) quod eſt Deus, &, *Pazaz*, quod eſt fortificari, aut conari; vel à (*Paz*) quod eſt aurum; vel potiùs, *Deus meus aurum*; vel, *Deus meus, mea vis, & meus, & meus conatus*; quod aliis verbis David dicebat, *Deus meus, fortitudo mea*. Gregor. tamen in præfatione c. 7. Interlinearis, & Olymp. dixerunt ſignificare Dei contemptum; Sed à qua radice derivari poſſit ea ſignificatio & interpretatio, ignoratur. Quod verò addidit Olympiod. ſonare, *Deus me diſſipavit*; vel, *Deus contemptio irriſiona: mea* forte deduci putavit à (*Pazas*) quod eſt diſpergere, aut diſſipare. Sed cum prima nominis interpretatione facit, quòd hæretici ſoleant ſpecioſas nomenclaturas uſurpare; Simon *virtutem Dei* ſe dicebat: Montanus, *Paracletum Eccleſiæ*; Gnoſtici ſic voluerunt appellari, quaſi ampliſſima atque veriſſima rerum omnium notione inſigniti eſſent præ cunctis mortalibus. Alii Cathari, id eſt mundi, & puri, Apoſtolici, Evangelici, Illuminati,

Geneſ. 36. Interpretatio nominis Eliphaz Pſ. 14. 2. Greg. interlin. Olympiod. Hæretici ſpecioſas nomenclaturas uſurpant.

ti, fucato nomine collucentes, & Dei aurum jactantes; nihil tamen veritatis, nihil probitatis habentes.

3 *Theman quam An Theman urbs, quoq; fuerit.* *Brochard. Breidenb. Chriſtian, Adrich. Hieron.*

Themanites. Theman filius fuit Eliphaz filii Eſau, Gen. 36. qui nomen urbi, imò & regioni dedit. Nam Thema; dicunt fuiſſe urbem in terra Hus, unde Eliphaz fuerit ibique regnaverit; idem cenſent Brochard. Breidenbach. Chriſtianus Adrichom. in deſcriptione Terræ ſanctæ. Sed quidem. Hier. potiſſimùm ejus nominis regionem agnoſcere videtur, ſic ſcribens de locis Heb. *Theman regio principum Edom, in terra Gaballitica, à Theman filio Eliphaz, filii Eſau ſortita vocabulum. Sed & uſque hodie eſt villa nomine Theman diſtans ab urbe Petra quinq; millibus, ab. & Romanorum militum præſidium ſedet; de quo loco fuit Eliphaz Rex Themanorum: unus quoque filiorum Iſmael appellabatur Thema. Sciendum autem quod omnis auſtralis regio Hebræis Theman dicitur.* Hæc Hieron. diximus etiam nonnihil ſuprà in deſcriptione terræ Hus: certè tanquam metropolis Idumeæ commemoratur Jerem. 49. & Amos. 1. dum ſimul in Edom, Theman, & Boſram prophetat: Sed ſive civitas ſive provincia Idumææ fuerit, certè Themanitæ excelluerunt fortitudinis & ſapientiæ gloria: de illo Abdias adverſus Idumæam ait: *Timebunt fortes tui à Meridie, ut intereat vir de monte Eſau.* In Hebr. *Fortes tui Theman.* Quam vocem non appellativè, ſed propriè accipiunt Septuag. *Pavebunt pugnatores tui, qui in Theman, ut auferatur homo de monte Eſau*: de hoc vero, idest, de ſapientiæ ſtudio Baruch. 3. de divinæ legis ſapientia loquitur *Non eſt*, inquit, *audita in terra Chanaan, nec viſa eſt in Theman*: & Jer. 49. *Nunquid non ultra eſt ſapientia in Theman?* quaſi diceret, qui priùs ſapientiſſimi habebantur Themanitæ, quomodo nunc ſapientia & conſilio deſtituti ſunt? An vero eam ſapientiæ laudem propter naturale intellectus acumen, an propter ſapientiæ ſtudium, quod Themanitæ colerent diſputationibus ſcholis, lectionibus commeriti ſint, non conſtat. Similiter Thecuitas ſapientes fuiſſe ex eo colligunt, quòd pro reducendo Abſalone; Joab *Miſit Thecuam; & tulit inde mulierem ſapientem*, &c. & Dabirenos, quod Jud. c. 1. Dabir vocata fuerit, *Cariath Sepher* idest civitas litterarum, quòd fuerit univerſitas, ſive academia Paleſtinæ quales olim Memphis, & Heliopolis in Ægypto; Athenæ, Alexandria. Ergo cæteris ſapientior Eliphaz Themanites, fortè etiam ſenior, priores diſputandi vices obtinet; ſicut Eliu junior poſtremas. Atque reliquorum etiam princeps videtur, ut qui duas habuit revelationes hic, & cap. ultimo: atque unus ipſe pro aliorum erratis reprehenditur.

Superius c. 1. v. 1. n. 18. *Jerem. 49.* *Amos. 1. 12* *Themanitæ fortitudine & ſapientia claruerunt.* *Abd.* *LXX.* *Baruch. 3. 23.* *Iere. 49. 7.* *Quæ olim Academia* *2. Reg. 14. 2.* *Iud. 1. 11.*

Verſ. II. Si cœperimus loqui tibi, forſitan moleſtè accipies: ſed conceptum ſermonem tenere quis poterit?

1 *Tentare in Hebræo varia expoſitio: Peccatum meis graviter puniri. Cujuſmodi qui conſolationes non admittunt.*

2 *Quid tenere ſermonem: verba vinculis & carcere indigent: ubi juſta fuerint in injuſtitia detineri non debent, Jeremias elucidatur.*

1 LXX.

נסה

Paguin. Tentare in Hebr. quid *Philippus.* *D. Thom.* *Olympiod.* *Chryſoſt.* *Pſal. 10. 7.* *LXX.* *Chryſoſt.*

SI cœperimus loqui. Septuaginta, Græci & plerique ex Hebræo primam hanc partem per interrogationem accipiunt, alii per aſſertionem; ſenſus tamen idem. Rurſus in ſententia maior diſſenſio, quòd verbum (*Naſah*) diverſimodè à Rabbinis, & Hebraizantibus accipiatur; illos vide in Pagnio. Sed eleganter noſter interpres, quod in fonte eſt, *Tentare*, ad exordium loquendi retulit, *ſi tentaverimus*, idest *Si cœperimus loqui*.

Forſitan moleſtè accipies. Laborabis, laſſaberis, fatigaberis, ægre feres: obſervat Philippus Eliphaz indicare ſe non placidè, neque leviter cum Iobo acturum, ſed acerbè, & moleſtè, quòd ſi expedire exiſtimet: ſed convenientior D. Thomæ annotatio, quòd jam notet Jobum animi dejecti, atque impatientis, ut qui moleſtè auditurus ſit ſana amicorum conſilia, ſicut ægrè & faſtidiosè etiam viſus eſt increpationem Dei ſuſtinuiſſe. Lenior eſt Olympiodori interpretatio, Noſti, ò Job, nunquam nos tibi locutos eſſe, quæ moleſta acciderent; nunc verò contradicere cogimur. Alienius eſt, quod Chryſoſt. laborem & moleſtiam, pro peccato, & vitioſa oratione accipit, ſicut aliquando eadem ſignificatione dictum eſt: *Sub lingua ejus labor & dolor*: ergo lectionem Septuag. *Num ſæpè tibi ſermo eſt habitus in moleſtia?* in hunc ſenſum accipit, Vide ne aliquid in peccato locutus fueris, eaque de cauſſa his premaris ærumnis; nam non ſolùm actionibus, in quibus te præclarè geſſiſti, ſed etiam in verbis peccari ſolet Papæ; quantoſq; cruciatus non arbitratus Chryſoſtomus indignos peccato oris puniendo? Duo igitur præſtat Eliphaz; nam & ſe præclarè amici, non adulatoris munia præſtare, & Jobum animi parum compoſiti ſignificat, qui non modò audiendis increpationibus, ſed admittendæ quoque conſolationi ſuæ cladis, non ſit. Qui ita deiecto ſunt animo, miratur Plutarchus lib. de differ. adulat. & amici, & ad adulatorium vitium refert, *Haud ſcio*, inquit, *quo pacto complures in rebus quidem adverſis conſolationes non ferunt, ſed magis hos admittunt, qui una ſecum lamentantur, ac deflent.*

Plutarch. *Cujuſmodi ſint, qui conſolationes faſtidiunt.*

Sed conceptum ſermonem. Septuag. & Græci de ipſa Jobi oratione intelligunt; illi enim legunt. *Pondus verborum tuorum quis ſuſtinebit?* idest, Inſolentem iſtam orationem devorare nò poſſumus; quæ audivimus abs te, & quæ noſtra mente percepimus, continere non valemus, cogimur itaque in te refundere, & evomere. Sed ſimpliciùs, ſi de ſua oratione ſic loquatur Eliphaz; Cùm tuæ iſtæ acerbæ querimoniæ, & aſperior oratio poſtulent, ut de his tecum ſeriò & acriter expoſtulem, imperare mihi nulla ratione poſſum, ut taceam; & quæ dicenda judicio, ſilentio comprimam; teneam prohibeam: inſolitum eſt nos tibi unquam contradicere; ſed oratio iſta deſperantis, & indignantis animi, atque divinam providentiam criminantis vel ab invitis reſponſionem extorquet. Quod hic tenere ſermonem dicitur, ab eadem radice. Pro 25. 28. *Cohibere ſpiritum ſuum, ad carcerem, & vincula, in quibus aliquis devincitur, transferri ſolet.* Jerem. 49. & 4. Reg. 17. *Obſedit enim* (Heb. tenuit) *& ſtatim ſe explicat; Vinctum miſit in carcerem;* nimirum, non liberè emittenda ſunt verba niſi poſt diligentem examinationem; retinaculis indigent, vinculis, compedibus: ubi vera, opportuna, juſta eſſe conſtiterit, in iniuſtitia detinentur, liberè emitti ſuo jure poſtulant: at ergo Eliphaz, Iniuſtus ſim, ſi non libera orat oratione; nihil adverſus veritatem poſſum. Significat ſe urt zelo divini honoris tuendi, neque conceptum ignem detinere poſſe, nihil itaque mirandum ſi flammas evomat, Simile id Jere. 20. qui quod acriter in peccatores atque peccata inveheretur, opprobria & convitia accipiebat. *Tacere*, inquit, *præſtas*; & dixit; *Non recordabor ejus, neq; loquar ultra in nomine illius: ſed conceptum ſermonem tenere non poteſt: & factus eſt in corde meo quaſi ignis exæſtuans, clauſuſq;* (Heb reteotus, cohibitus) *in oſſibus meis; & defeci. ferre non ſuſtinens. Verbum enim Dei non eſt alligatum.* Patefecit igitur oris aditum eluctantibus flammis.

2 LXX.

Quid tenere ſermonem? *Prov. 25.* *4. Reg. 17.*

Iere. 20. 9.

Verſ. III. Ecce docuiſti multos & manus laſſas roboraſti;

1 *Particula (ecce) aut Ironiæ, aut aſſeverationi ſerviens.*

2 *Job & re, & conſilia patientiam docuit: magiſter debet facere & docere.*

3 *Verbum docendi in Hebræo quale.*

4 *Manus laſſa, & deiecta brachia cuius habitus ſit.*

ECce. Philippus per irriſionem hæc dici exiſtimat; Fama hæc pia opera de te jactaverat; ea vero tu præſtabas, ſcilicet; quaſi diceret; Si hæc tu præſtitiſſes, neque iam has querimonias, neque tu hæc mala deveniſſes. Aliquando quidem particula, Ecce Ironiæ ſervit; ut illud; *Ecce Adam quaſi unus ex nobis factus eſt.* dicet itaque Eliphaz. Ecce doctorem, atque inſtitutorem egregium aliorum. Alii ea illuſtrant Eliphaz irridere medicum aliorum, qui ſe ipſum curare neſciat. Sed ſimplicius eſt, ut hæc ſeriò dicta accipiantur, ut communiter accipiunt Gregorius, Lanoi, & Græci; frequenter enim particula, *Ecce*, aſſeverationem importat; ea pietatis igitur operibus anteactæ illius vitæ vel hypocriſim colligit, vel impatientiam præſentis calamitatis exaggerat.

1 *Philipp.*

Particula, Ecce, Ironiæ ſerviens. *Gen. 3. 22.* *Gregor.* *Ecce, aſſeverantis eſt.*

Docuiſti multos. Chryſoſt. & Polychron. hæc referunt ad conſolationem, & ſpem allatam ſua oratione & conſiliis afflictis hominibus, veroſimile enim eſt non ſolùm poſtea ſua patientia, ſed antea etiam docendi, atientiam, & conſolandi afflictos facultate, & officio excelluiſſe; quod opus ac muneris divinitùs illi conceſſum fuiſſe, illi idem afflicti homines nunc experiuntur: & quidem utrumque ad perfectum virtutis magiſtrum pertinet, *facere, & docere*, idest factis, & verbis magiſtrum ſe exhibere. Dedit igitur illi *Deus linguam eruditam, ut ſciret ſuſtentare eum, qui laſſus eſſet, verbo.* Oportet, inquit, te qui patientiam docuiſti, patientem te præbere; quod ſi oditis diſciplinam, quorſum enarraſti juſtitias Dei, & aſſumpſiſti illius teſtamentum per labra tua? pudere te deberet tam te tui diſſimilem præbuiſſe. Eleganter Greg. dixit hom. 18. in Ezech. *Cum ipſa ſua verba doctores ad memoriam reducunt, attendunt non ſervare quod dicunt; unde per Salomonem*

2 *Chryſoſt. Polychron.*

Actor. 1. 1. *Iſa. 50. 4.* *Neatum te docendo, qui morbos diſſimilibus.* *Greger.*

quo-

quoque dicitur, Prov. 16. *Anima laborantis laborat ſibi, quia os ſuum compulit eum: os enim noſtrum nos compellit ad laborem, quando per hoc, quod dicimus, à vitiis refrænamur.*

3 *Philip.* Philippus hanc doctrinā paulò latiùs interpretatur; quòd ab errore multos revocarit; vel quòd docuerit alios pro peccatis affligi à Deo; Alii in genere; Sapientia tua aliis profuit, tibi verò nunc, cùm opus eſt, deficit. Certè verbum, *docendi*, paulò aſperiùs eſt, namque pertinet ad diſciplinam & correptionem, à quo dicitur Deut. 8. *Sicut erudit homo filium ſuum, ſic Dominus Deus tuus erudit te*: & Jerem. 31. *Caſtigaſti me Domine, & eruditus ſum*: erit ergo ſententia hujuſmodi; Vel ea te ipſo diſcere potuiſſes, quorſum Deus te corripiat, & caſtiget; nam tu alios caſtigabas, erudiebas, corripiebas, cùm ab officio declinabant; docebaſque non abiiciendam Dei diſciplinam, neque fatigandos animis cùm à Deo corriperentur; igitur his ſupplicns conatur te Deus revocare à peccato, niſi correptionem & diſciplinam abiicias.

Verbum docendi aſperius.

Deut. 8. 5.

Jer. 31. 18

4 *Et manus laſſas roboraſti.* Aliqui; Tepidos ad bona opera animaſti, excitaſtique: ſed meliùs; calamitatibus fractos; & laſſata brachia ingenti ærumnarum pondere, confirmaſti, & recreaſti, ut per impatientiam abiicerent impoſitum à Deo ſupplicium; ad currendum in ſemel cœpto virtutis, ac pietatis ſtudio hortatus es. *Manus laſſæ*, & dejecta brachia pertinent ad habitum aut molliter, aut ſegniter ambulantis aut currere non valentis: econtrà verò adducere brachia, manus comprimere, fortiter jactare cubitos, ſtrenuè currentis eſt: exempla ſequens verſiculus ſuppeditabit.

Vers. IIII. Vacillantes confirmaverunt ſermones tui, & genua trementia confortaſti.

1 *Quid vacillare, quid confirmare ex Hebræo. Afflictis quid manus laſſæ: explicatus Paulus, & Iſai.*

2 *Genuum tremor eſt exaggeratio timoris.*

3 *Prælati ſunt collum Eccleſiæ & Turris David; confirmare debent infirmiores.*

1 V*Acillantes.* Perperam hoc ad eleemoſynas quidam referunt; non enim commemorat Eliphaz ea facinora, quę Jobus in opum poſſeſſione ediderat, ut acutè obſervant Chryſoſt. & Polych. ea enim nunc in tanta paupertate præſtare non poteſt; ſed illa tantùm, quæ in homine afflicto & calamitoſo deſiderari poſſunt, patientiam & animi conſtantiam, quas ipſe ſua oratione, & exhortatione, in aliorum ærumnis excitaverat. Alii quòd per *Genuum incurvationem* res turpis ſignificari ſoleat, ut infrà cap. 31. nunc ſignificari exiſtimant, officium à Jobo præſtitum in aliis revocandis à turpi libidine; ſed quàm longè. Quod in proximo eſt, id quoque verum, & germanum eſt, totum pertinere ad imbecillitatem quamdam & languorem afflicti hominis, qui preſſus calamitate vacillet animo & tremat genibus, pedibus nutet, & caſum minitetur; in quam rem dicitur ab Iſa. *Confortate manus diſſolutas, & genua debilia roborate; dicite: Puſillanimes nolite timere; confortamini*, &c. Quæ omnia ad animum tranſtulit Paulus Hebr. 12. *inquit, diſciplina in præſenti non videtur eſſe gaudii ſed mœroris, propter quod* * *remiſſas manus, & ſoluta genua erigite, & greſſus rectos facite pedibus veſtris*; inſtar ſtrenuè currentium, ut bravium comprehendatis, quod eodem capite rurſus dixit: *Per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen*, Similis exhortatio ad Galatas 6. *Benefacientes nolite deficere*. & 1. Corint. 15. *Stabiles eſtote, ſcientes quòd labor veſter non eſt inanis*: & rectè omnia dicuntur, nam, vacillare, eſt in ſonte impingere, aut offendere, aut præ imbecillitate caſum minitari: cujus verbi proprietas explicatur Iſa. 40. *Juvenes in infirmitate cadent*; vacillabunt, nutabunt, impingent, cadent. *Qui autem ſperant in Domino, current & non laborabunt*, &c. *Confirmare* autem eſt, efficere ut ſtet aliquid firmū, cōſtans, columnæ inſtar, quæ neque nutet, neque in alteram partem inclinet, quæ impoſitum pondus rectà ſuſtineat, quæ à ſua ſede & loco dimoveri minimè poſſit. Juſtus enim afflictus, dum afflictionis ſit patiens, columnam aliquam firmiſſimam imitatur, quæ quò majus pondus ſuſtinet, conſtantior & firmior eſt in ſuo loco.

Chryſoſt.
Polychron.
Aſtuniem
Iſa. 35. 3.
Heb. 12. 12
* *Recoged aſſas manos; bracead con fuerca, y piſad ſarcito.*
Heb. 12. 1.
Galat. 6. 9.
1. Cor. 15. 58.
Vacillare, quid.
Iſa. 40. 30
Confirmare quid.

2 *Genua trementia*: Tremor genuum ad timoris vehementiam pertinere ſolet, ſicut ſcriptum eſt Danielis 5. *Genua ejus ad ſe invicem collidebantur*. Sed hoc loco ad imbecillitatem refertur, ſicut & id Pſal. 108. *Genua mea infirmata ſunt à jejunio*. Simile illud.

Genuũ tremor quid indicet.
Dan. 5. 6.
Pſal. 108.

Genua labant gelidus concrevit frigore ſanguis!

Virg. Æn. 12.

Quare *trementia* propr. eſt *curvantia*, quod infirmitatis eſt, non potentis conſiſtere rectis pedibus; ſicut Pſalm. 17. *Supplantaſti inſurgentes in me, ſubtus me* Hierna. ex Hebr. *Incurvaſti reſiſtentes mihi ſubtus me* & eodem modo 2. Reg. 22. ideoque ſequitur: *Inimicos meos dediſti mihi dorſum*. Verbum (*Chazak*) neſcio quem exceſſum fortitudinis, & roboris affert, prævalentia reddidiſti, ut invaleſcerent ſuper ærumnas, ne cederent calamitatibus.

Pſa. 17. 40.
2. Re. 22. 4.
חזק

3 Sed illud obſervandum, hoc loco indicari quod ſit optimi principis, cujuſuiſve Prælati munus, nimirum deficientibus animos facere, infirmis addere fortitudinem, *dicere, Puſillanimes nolite timere*. Propterea Prælati, & Principes ſunt velut collum Eccleſiæ, per quos à ſummo capite Deo robur, alimentaque virtutis, conſiliorum, doctrinæ ad nos tranſmittuntur. Quale verò ejuſmodi collum futurum ſit, explicatur Cantic. 4. *Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium*. Erat enim in monte Sion, eminentiſſimo videlicet, & nobiliſſimo urbis loco turris erecta, quæ ſuo aſpectu civium animos reficeret, & confirmaret, atq; ut eo confugerent, qui armis viribuſque deſtituerentur: & ſicut illi ſecuri dormiunt, qui ad caput lecti gladium ſuſpenſum habent, quo opportunè uti poſſint, ſi quid inſidiarum, aut periculi ſubitò accidat; ita certè fideles ad caput ſuum, ad collum Eccleſiæ apud ſuos Prælatos, habent arma parata, quibus ſe in omni diſcrimine communiant Vide Plutarchum in comment. num ſeni gerenda ſit reſp. præcipientem, ut princeps omnes erigat & conſoletur, neque animum deſpondere juvenem ſinat: quod adductis exemplis confirmat. Atque hoc ad militiæ ſæcularia Chriſtianum autem pertinere imprimis. S. Ferrandus Chartaginenſis Eccleſiæ Diaconus ſcribit, in paræn tico ad Reginum: *Corripiuntur*, inquit, *inquieti; conſolantur puſillanimes; ſuſcipiuntur infirmi; licentia ſcelerum demitur improbis; & bene agendi ſortitur innocentia libertatem*.

Quod ſit optimi prælati munus
Iſa. 35.
Cant. 4. 4.
Prælati Eccleſiæ ſunt Turris David.
Plutarch.
S. Ferrandus.

Vers. V. Nunc autem venit ſuper te plaga & defeciſti: tetigit te & conturbatus es.

1 *Tangere, Conturbare, Feſtinare in ſacra Sermone: explicatus David.*

2 *Secundo ex Heb. ſententiis venire Deum in malum: Paulus elucidatus.*

I*Mpatientiæ tribuit illum calamitatum ſuarum ſenſum, quem expreſſit ſuperioribus lamentationibus. Deficere* autem eſt idem quod ſuprà, *Moleſte accipere*; aut præ moleſtia & labore laſſari, & deficere; Quamvis (inquit Eliphaz) *jactus*, percuſſus vehementer fuiſſes, & clade ingenti preſſus, percoſſus (nihil enim leve verbum tangendi habet) non deberes *conturbari*, ſed imperterritus conſiſtere; ea enim conturbatio pertinet ad ingentem quendam terrorem, quo afficiuntur ij, qui undique ſe malis obſeſſos vident. Verbum idem Pſalm. 82. *in ira tua turbabis eos*. Exod. 15. *Conturbati ſunt principes Edom, robuſtos Moab obtinuit tremor*. Septuag. *Et Feſtinaſti*: quod Chryſoſt & Polychronius eleganter explicavit: ductum (inquiunt) verbum eſt ab iis, qui tumultu perterrefacti celeritatem addunt ad gradum: nam qui timet, aut terretur, feſtinat, ut fugiat; ſicut id Levit. 26. *Viſitabo vos velociter*, alii vertunt & explicant; *Viſitab Vos in terrore*: & id Pſalm. 77. *Defecerunt in vanitate dies eorum, & anni eorum cum* * *feſtinatione*: ſemper pavidi, minimeque ſecuri; brevis vitæ curſus, multiſque perturbationibus infeſtus. 1

Pſ. 82. 16.
Exod. 15. 15.
LXX.
Polychron.
Levit. 26. 16.
Pſal. 77. 33.
* *La vida breve y eſſa llena de temores, y ſobre ſaltos.*

Sed quidem cum in originali non ſit expreſſum illud ſuppoſitum *Plaga*, quod Vulgatus ſapienter ſupplevit, videtur verbum veniendi proprium eſſe, ut cum Deo conjungatur in hanc ſententiam, Venit ad te Deus, viſitavit te; id eſt, gravi te ſupplicio affecit (Dei enim viſitatio, & adventus aliquando in malum, & pœnam ſumitur) *& defeciſti* ad illius conſpectum terribilem, & minacem; tetigit te, pervenit uſque ad te, & præ timore, & perturbatione, celeritateq; ſurgendi ab illo averſus es. Sic etiam Paulus Deum punientem inducit, obviam procedentem iis, quos punire vult; *Tanquam filiis* (inquit) *vobis offert ſe Deus*.

Venire dei quid.
Heb. 12. 7.

Verſ. VI. Ubi eſt timor tuus, fortitudo tua, patientia tua, & perfectio viarum tuarum.

1 *Eliphaz principiis veris utitur ad reprehendendum Iob, Salomon elucidatus.*
2 *Quid conſtantia. Qui diſſoluti cordis ex Eccleſiaſtico.*
3 *Quid Patientia ex Hebræo: Deus dicitur Patientia Iſra.*
4 *Iob per ſummam injuriam reprehenſus Prælati ſæpè à ſubditis iniquè notati.*

a NUnc tandem (inquit Eliphaz) tribulatio, quam ſoſtines, velut lapis Lydius, prodidit non veras, ſed falſas
fuiſſe illarum omnium virtutum imagines, quas præferebas,
vel ſi veræ fuerint miratur, cum maximè opus ſunt, non comparere. *Timor*, pietas, religio, divini numinis obſervantia; ut
non ſemel diximus; nam minùs cohæret, quod Græci dicunt
Iob. 3. 25. colludere eum illo, quod ipſe Job dixerat: *Timor, quem timebam, evenit mihi*; & ea lectione Septuag. *Nonne timor tuus eſt*
LXX. *in ſtultitia?* vel, ut Auguſtinus habet: *Nonne timor tuus ſtultus
eſt?* eliciunt hanc ſententiam; Si probus extitiſſes, nihil timere
debuiſſes; nam vir probus non deiicitur timore, ſed potius
erigitur fiducia, & ſpe: vel ſtultus igitur & temerarius metus fuit, ſi innocens eras; vel ille timor vitam tuam flagitioſam fuiſſe comprobavit; nam innocentia non mala, & ſæva
Eliphaz malè utitur principiis veris. præſumit; ſed læta, atque fælicia. Vides hic duo principia
veriſſima aſſumere Eliphaz, ſed malè applicare ad rem Jobi;
alterùm, Juſtum habere conſcientiæ pacem, & in medio *prælio
Pſ. 26. ſperare*, & nihil timere; quoniam Deus illius *illuminatio, & ſalus, vitaq; protector*. Alterum, ſicut *perturbata conſcientia præſu-*
Sap. 17. 10 *mit ſæva*; ita probitas, in bonum caſura omnia confidit: ſicut
Eccl. 10. 2. ſcriptum eſt: *Cor ſapientis in dextera eius & cor ſtulti in ſiniſtra*
* Al bueno le da el coraçō ſiēpre lo mejor, y al malo lo peor. *illius*: id eſt, cor juſti ſemper pulſatur, & erigitur dextra, &
fælici bonorum ſpe; at cor impii percellitur ſiniſtra ſuſpicione. Sed potiùs lectionem Sept. ergo acciperem in hanc ſententiam; ſtulta & vana eſt illa pietas; quæ cum in fælicitate
ſplendeat, in tribulatione deficit. Polychronius, *Stulta pietas, quæ cum aliis profuerit, tibi indigenti uſui non ſit*.
LXX. Polychron. *Fortitudo*. Conſtantia; quæ etiam ſpes, aut fiducia dici
2 ſolet, vox eadem, quæ Pſal. 77. *Et ponant in Deo ſpem ſuam*.
Pſal. 77. 7. Nam hæc firmum atque conſtantem hominem reddit: &
Eccl. 2. 15. ſicut anchora defiſum, & immotum tenet hominem in re
* A los que con el golpe del agua, y olas, ſe les quebraron las amarras y perdieron el ancora. deſiderata, & expectata; ſecus vaga redditur mens, atque
paſſionum ſuarum ludibrio permittitur, ſicut S. S. *Væ * diſſolutis corde*: id eſt, Væ illis, qui furentium undarum vi diſſipatis funibus, ſpeique anchora amiſſa fluctuant *Qui non credunt Deo & ideo non proteguntur ab eo*. Eleganter Iſa hanc fiduciæ, ſpeive fortitudinem expreſſit c. 30. *In ſilentio*. (Heb.
in quiete, vel in quieſcendo) *& Spe* fiducia concepta de divina ope, *erit fortitudo veſtra* (hæc vos fortes, conſtantes,
imperterritos, malis ſuperiores efficiet.)
Iſ. 30. 15. *Patientia* autem poteſt eſſe hoc loco expectatio; quæ ſignificatio non eſt infrequens in ſacris, à verbo (*Kavah*)
3 Quid patientia. קוה quod expectare ſignificat; quare Septuaginta dixerunt, *Spes
LXX. tua*. Primò ergo quidam alluſionem fieri putant cum irriſione quadam ad id: *Nunquid Job fruſtra timet Deum?* Ubi eſt
Job. 1. 9. timor ille religioſus; ubi fiducia; ubi expectatio præmii, &
tuarum utilitatum? nam propterea timebas Deum, ut tuam
rem amplificaret; jam nunc cum nihil ab illo expectes, pietatem & timorem exuiſti. Vel ſecundò mitiùs, Cur, quæſo,
Iſa. 28. 16. turbaris, cum ſemper de Deo bene ſperare debeas? *Qui crediderit in illum, non feſtinet*. Et ideo: *Recordare quis unquam innocens periit*. Ideo hac voce originali dicitur Deus *Expectatio*,
Deus dicitur patientia Iſrael. aut *Patientia* Iſrael, Jerem. 14. & in eandem ſententiam di-
Hier. 14. 8 xit Job c. 17. *Ubi eſt ergo nunc præſtolatio mea*. Rurſuſque: *Pa-
Job. 17. 15 tientiam meam quis conſiderat?* Sed ſimplicius videtur, ſi ſimpliciter hæ virtutes accipiantur, à quibus putetur defeciſſe
præ magnitudine calamitatis: Patientia autem, quia cum
expectatione divini auxilii, & ingentis præmii conjuncta
eſſe debet, habet nomen expectationis.
4 *Et perfectio*. Aquila dixit: *Simplicitas viarum tuarum*.
Aquila. Auguſt. Auguſtin. *Simplicitas vitæ tuæ*. Quare mirum, quod Sep.
LXX. legerint: Iniquitas vitæ tuæ; fortè pro (*achachia*) id eſt,
innocentia (*ohachiam*) iniquitatem, aut malitiam aliquis
ſuppoſuit.
D. Thom. Iob per ſummam injuriam reprehenſus. Sed illud D. Thom. ſubtiliter obſervat, obiici Jobo defectum quatuor virtutum, quibus impatientis, & irati
animi impetus cohiberi ſolet, & quas Jobus ſanè retinuit
ſemper; ut videas quàm acriter his verbis pungatur, Primò timoris Dei, & reverentiæ erga divinam providentiam
hac ille uſus eſt, dicens *Dominus dedit, Dominus abſtulit,
Job. 1. 21. ſicut Domino placuit, ita factum eſt*, Secundò Fortitudinis,
atque conſtantiæ in adverſis; ſive ſit virtus qua homo fortiter ſuſtinet, vel aggreditur adverſa; ſive donum, quo
redditur mens promptè & facilè mobilis à Spiritu ſancto, ut
conſtanter ſequatur ejus inſtinctum pro virtute in adverſis;
hanc quoque habuit Job, cum dixit: *Si bona ſuſcepimus de* Job. 2. 10.
manu Domini, &c. Tertiò patientiæ, qua, juxta rectæ rationis regulam, ſuſtinentur adverſitates; atque in hanc rem
rationibus quoque ex Philoſophia petitis animi ſui dolorem
ſedavit. Tandem vitæ innocentiæ, & amoris honeſtæ actionis, propter quem recedit homo à malo, & adhæret bono,
quamvis laborandum ſit; qua etiam morum integritate excelluit Job. Illud quoque non inutiliter ex hac Eliphaz reprehenſione colligit D. Greg. ad finem l. 4. quàm ſæpè multis diſpliceant prælatorum ſuorum dicta, vel facta; quod D. Greg.
minimè intelligant, qua ratione dicta factave ſint.

Vers. VII. Recordare, obſecro te, quis unquam innocens periit? aut quando recti deleti ſunt?

1 *Quid ſit Juſtum non perire: explicatus Paulus: de conſtantia in ærumnis.*
2 *Lenior interpretatio.*
3 *Chaldæi huius loci paraphraſis.*

SI adhuc perſtet Eliphaz in reprehendenda (quam ipſe exiſtimabat) Jobi impatientia, ſenſus erit juſtos, & innocentes non perire, id eſt, non deficere in laboribus, non
abſorberi æſtu dolorum, non cedere tentationibus, ſed ſubſiſtere in miſeriis: ſic Paulus non ex ſua tantùm, ſed ex reliquorum etiam perſona juſtorum ait. 2. Corinthio. 4. *In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur, aporiamur* 1. Cor. 4. 8.
(ingenti rerum neceſſariarum inopia premimur) *ſed non deſtituimur* (non opprimimur) egeſtate laboramus, ſed egeſtati non ſuccumbimus) *perſecutionem patimur, ſed non derelinquimur; humiliamur, ſed non confundimur; deiicimur ſed non
perimus*, & Rom. 8. *In his omnibus ſuperamus* (ſuperiores Rom. 8. 37.
evadimus. Epitaſim habet in Græco, quaſi diceret, * ſupervincimus. Innocentia nobis animos facit; tam longè abeſt, ut pereamus & deficiamus.) At lenior erit ſenſus atq. * Sobradas y ſobradas fuerças tenemos para ſufrirmas.
contextus ſi hic incipiat Eliphaz probare, calamitates contingere hominibus propter peccata; quare obſecratoria illa
formula utitur, quæ exordio orationis, & conciliandæ, aut
benevolentiæ, aut attentioni apta eſt. Ergo vel non meminit Abel juſti injuſtè à fratre occiſi; neque Abraham propter 2
uxorem periclitantis; nec Iſaac & Jacob, qui Palæſtinorum
inſectationem paſſi ſunt, ut ait Philip. propterea q. ait, non Lenior ſenſus acceptio.
ſolùm ignoranter, ſed etiam violenter exprobrare: vel ut
Cajetanus coniicit, non agit de clade, & morte, quam Geneſ. 4.
homo homini affert, ſed quam Deus peculiari providentia, aut juſtitiæ zelo immittit; qualem fuiſſe putabat Eliphaz, quæ Jobo acciderat; vel tandem de iis loquitur, Geneſ. 26. Philippus. Cajetanus.
quæ in quotidiano uſu & experientia erant: ſic cum ait,
Recordare, quaſi appellans ad experientiam, quæ ex multis memoriis comparatur; & ſic infrà ait: *Vidi eos*, &c.
Et David quaſi experimento edoctus loquitur Pſalm. 36.
Junior fui, etenim ſenui, & non vidi juſtum derelictum, nec Verſ. 8.
ſemen eius quærens panem: ſupple, etiam derelictum: tunc Pſ. 36. 25.
autem innocentem perire, erit omni neceſſario vitæ ſubſidio deſtitui, neque invenire vel fruſtum panis, cùm illud
quærit, & rectos deleri, erit, cum familia, & ſobole ſtirpitùs convelli & interire. Septuag. *Quando veraces radicitùs* LXX.
perierunt? Olympiodor. ſic ait: *Illud radicitus magnam vim* Olympiod.
*habet, rerumq. omnium interitum declarat, fortunarum, inquam
amiſſionem, extinctionem liberorum corporis afflictationem*: quare Latinus interpres eleganter dixit deleti ſunt; quod pro- Quid dolere in Hebr.
priè diceres, *Abſconditi ſunt, aut ſucciſi*; nam (*Chabad*) כחד
eſt ita tollere, & ſuccidere aliquid, ut nullum maneat ſignum, aut veſtigium; quemadmodum cum aliquid deletur; quod tunc temporis inſolitum erat: nam Deus ſuos bonis temporalibus cumulabat; illaque ipſa, ſequutis poſtea Iſai. 1. 19.
ſæculis, juſtis promittebat, dicens: *Si audieritis me, bona* Chaldæus.
terra comedetis. Chaldæus ferè in eodem ſenſu, ſed ſtrictiùs,
refert ad primos illos Patriarchas Jobi progenitores, *Recordare*, inquit, *an Abraham juſtus, aut Iſaac perierint*; & ſecundam partem refert ad diluvium, quo impii obruti ſunt;
ergo utraque pars ad aliquod manifeſtum ſupplicium de peccatoribus ſumptum alludere poterit; Memoria repete, an,
quando Deus ſubvertit Sodomam, innocens Loth perierit? Veroſimile enim eſt fuiſſe apud iſtos Abrahami poſteros

Gen.18.25 ſteros pervulgatum illud dictum ejuſdem Abrahami Gen.18
ad angelos Sodomæ ſubverſores: *Abſit a te Domine, ut rem*
hanc facias, & occidas iuſtum cum impio, fiatque iuſtus ſicut
Geneſ.6.7. *impius*. Rurſur illud, deleti ſunt pertineat ad diluvium, à
quo ereptus eſt Noe; tunc enim dixit Deus: *Delebo hominem,*
quem creavi: juſtum verò, quem coram ſe vidit, non delevit.

Verſ. VIII. Quin potius vidi eos qui operantur iniquitatem,
& ſeminant dolores, & metunt eos.

1 *Videre ad experientiam pertinere.*
2 *Operari in ſacro Sermone. Impius agricolæ ſimilis.*
3 *Allegoria agriculturæ ad mores relata: Quis ager, quis imber, quæ meſſoria falx.*
4 *Dolor quid, activè ſumptus.*
5 *Voluptuarii cur dolorem metant; prima reſponſio. In Hebræo idem verbum peccandi, & laborandi.*
6 *Secunda reſponſio, eadem vox ſignificat dolorem, & concupiſcentiam: explicatus David.*
7 *Optima & veriſſima cauſſa rei propoſitæ. Illuſtr. Pſal.*
8 *Dolor pro iniuſtitia. Elucidatus Iſaias.*
9 *Impiorum ſeger, & meſſis; meſſoria falx. Impius etiam bos aratro iunctus.*

V*Idi*. Sicut nuper dicebamus, ad experimentum pertinet;
ſicut & id: *Nunc cognovi, quòd timeas Deum*, id eſt, Re
1 Gen.22.12 ipſa & experientia oſtendiſti, quòd timeas Deum: & Nu. 11.
Num.11.23 *Iam nunc * videbis utrum meus ſermo opere compleatur*; vide-
* No ſe parezca, que me alargo en prometer que a la experiẽcia, y a las obras te remito. bis, experimento certiſſimo cognoſcere. Igitur ait Eliphaz;
Nemo unquam iuſtus periit, nemo rectus radicitus exectus
eſt; imò impii pereunt, & conſumuntur, juſtum de illis ſu-
mente ſupplicium Deo.

Qui operantur iniquitatem. Translatio ab agrorum cultu-
ra: quare operari iniquitatem excolere velut agrum quendam
aptum ferendis ſeminibus, & fructui percipiendo; quòd in-
dicant ſequentes quoque voces, *ſeminandi*, atque *metendi*; in
genere autem operari, eſt operam, & laborem alicui rei im-
2 Tranſlatio ſumpta ab agricultura. pendere quamquam verbum originale (*Hbaras*) arare ſigni-
ficat, quemadmodum etiam Septuag. vertunt: *Vidi eos qui ara-*
bant abſurda: Sed quidem verbi hujus ſignificatio ſive pro-
pria ſive tranſlatitia rectè impios quadrat; nam ſicut qui arat,
terræ glebas proſcindit & vertit; ita qui aliquid magni mo-
Quid operari. menti machinatur, & molitur, omnia tentat cum ingenti ex-
pectatione boni eventus: quæ omnia verbum, *Hbaras*, com-
LXX. plectitur: improbi igitur arant, vertunt, invertunt omnia,
Impius agricolæ ſimilis. omnem glebam, omnemque lapidem movent, vomere la-
tentia quæque perſcrutantur, ardent cupiditatibus, magnam
ſibi voluptatum ſegetem ex ſuis cogitationibus, & artificiis
pollicentur. Tum etiam qui arat, & ſinum terræ aperit, illi
ſemina mandat, quæ deinde occulit & conſepelit, ut terræ
gremio excepta foveantur, & herbeſcant, ita ſanè improbi
iniquitatem operantur in corde, & cogitant malum, & concu-
piſcentes concipiunt in corde, quæ deinde ſuo tempore pro-
ferant & perficiant. Quare exiſtimo hic ab Eliphaz Jobum
notari hypocriſis; quòd corde machinatus fuerit malum, &
in occulto fuerit impius; proptereaque occultæ impietatis hos
publicos, & cunctis mortalibus conſpicuos dolorum fructus
perceperit: eodem enim verbo originali operandi dicitur
Proverb 6. *Cor machinans cogitationes peſſimas*. Proverb. 3. *Ne*
Prov.6.18 *moliaris* (cogites) *amico tuo malum*, & 1. Reg. 23. *Quia præ-*
Pro.3.29. *pararet* (cogitaret, machinaretur) *ei Saul clam* (in corde,
1.Re.23.9. tacitus) *malum*.

3 Allegoria agriculturæ ad animum & ad mores tranſlata. Hujus autem allegoriæ ſive in bonum, ſive in malum fre-
quent eſt in ſacris libris uſurpatio; nam ſive virtutis, ſive la-
boris opera cum labore quadam exercemus, & non ſtatim
fructum percipimus, ſed progreſſus quoſdam agriculturæ ſi-
miles facimus. Quare tota vitæ noſtræ ratio in agricultura
quadam poſita videtur; nam inter creaturas reliquas ſolæ ar-
bores frugiferæ, atque ſemina videntur hominis opera, & in-
duſtria egere; ſic homo ſui ipſius cura, cuſtodia, diligentia,
cultura: id quòd indicavit Deus homini, *cum poſuit eum in*
Gen.2.15. *paradiſo voluptatis, ut operaretur, & cuſtodiret illum*; ſecitque
Gen.1.16. luminaria, *ut eſſent in ſigna & tempora*; videlicet, ut ſignifi-
carent, admonerentque nos de tempore opportuno ad feren-
dum, metendum, atque ad alia agrorum opera exercenda.
Gen.8.22 Ideò enim cap. 8. id explicatur cum dicitur: *Cunctis diebus ter-*
ræ, ſementis, & meſſis: & qui ducendis rectà ſulcis, & tenen-
do aratro ineptus eſt (ut qui non reſpiciat indirectum, uſque
Luc.9.62. ad finem, ſed reſpiciat retrò) *neque aptus erit regno Dei*. Sub
qua metaphora tum alias virtutes, tum patientiam a nobis

ſæpè requirit Deus. Galat. 6. *Non deficiamus ; operemur bo-* Galat.6.9.
num, & tempore ſuo metemus. Jacob. 5. *Ecce agricola expectat* Iacob.5.7.
pretioſum fructum terræ, patienter ferens. Eccleſiaſ. 6. *Quaſi* Eccl.6.19.
is qui arat, & qui ſeminat, accede ad ſapientiam, & ſuſtine
(expecta) *bonos* (uberes) *fructus illius ; in opere* (cultura)
enim illius paululum laborabis, & citò edes de generationibus Qua dicatur terra excolenda in ſpirituali agricultura.
(fructibus a progenitis) *illius*. Igitur terra quæ excolenda eſt,
in Scriptura ipſa indicatur vel pietas, vel iniquitas; virtus,
vitiumvè; in qua tractanda laboramus, & cui tanquam ſemi-
na, committimus ipſa noſtra ſtudia, deſideria, labores, ope-
ra. Quare eodem modo hoc loco dicuntur impii operari ini-
quitatem, ſicut in Geneſ. 2. *Vt operaretur terram*: & Oſeæ 10. Gen 2.15.
Araſtis impietatem. Rurſuſque Sapiens ipſam ſapientiam ter- Oſeæ 10.13
ram dicit; *Quaſi is qui arat, & qui ſeminat, accede ad ſapien-* Eccl.6.19.
tiam, & ſuſtine bonos fructus illius. Paulus verò carnem aut
ſpiritum, quibus actiones noſtræ & curæ mandantur, & in
quorum cultura nos exercemur, vocat terram, cùm ait Galat.
6. *Qui ſeminat in carne, & qui ſeminat in ſpiritu*. Tandem Galat 6.8.
aliquando operariis, & agricolis pietatis, Deus ipſe, quem
colunt, eſt terra, quam excolunt, cùm ipſe dicat Ierem. 2. *Num-*
quid ſolitudo factus ſum Iſraeli, aut terra ſerotina? & illud: Iere.2.31.
Vita veſtra abſcondita (ſeminata) *eſt cum Chriſto in Deo. Semi-* Galat.3.3
namus in lachrymis; hoc imbre aluntur noſtra opera: & *in ex-* Meſſores qui.
ultatione metemus. Meſſionem noſtram, atque laborem juva-
bunt angeli; qui meſſores dicuntur Matth. 13. Porrò miſe- Mat 13.39
ricordiam, vult Deus optimus eſſe meſſoriam falcem. Hoſ. Oſea 10.12
10. *Seminate vobis in iuſtitia, & metite in * ore miſericordiæ*; Falx meſſoria iuſtorum.
ſicut dicitur, in ore gladii. Scriptura enim falci os tribuit, nos
dentes. Quamvis enim Deus ea juſtitiæ lege præmia conferat,
quia tamen præmiat ultra condignum, ideò iuſtitia illa, quæ * Al ſiepe de la ſiega para que ſea ſin trabajo, es dara Dios una hoz cortadora, y endentada de ſu mano, para quam derribẽys miſericordias a manojos y manojos de gloria.
cum tanta & tam uberi miſericordia & liberalitate conjuncta
eſt, miſericordia appellatur. Denique ſuam ipſe Deus do-
mum manſionibus multis, velut horreis diſtinguit, in quæ
cum operum præmiis & meritis inſeremur per æternitatem
aſſervandi, fructibuſque manuum noſtrarum fruituri. Hic
contraria de impiorum ſemente & meſſe cogita; ſed ea indi-
cabimus in ſequentibus.

Seminant dolores. Hoc loco, dolor, eſt idem quod afflictio,
labor, laſſitudo; eadem vox infrà c. 5. *Homo naſcitur ad laborem*:
& ad rem agrariam aliquando accommodatur, ut Ionæ. 4. *Tu*
doles ſuper hederam, in qua non laboraſti, neque feciſti ut creſce-
ret: & fabri quorum vita laborioſa eſt, hoc nomine dicuntur
(*Ghamelim*) ab eadem radice quaſi laboratores; ſic nos,
trabajadores.

Sed mirum, quòd peccator in unam voluptatem perci-
piendam operam, & impenſam conferat, laborem dicatur
ſeminare, non aliam, quàm dolorum, & anxietatis ſementem
facere. Multiplex huius rei cauſſa aſſignari poteſt; Prima, quæ 4 Quid dolor
ea ipſis vocibus ſumitur, quòd eadem vox laborem, & iniqui- Iob.5.7.
tatem ſignificet; ut Pſalm. 54. *Labor in medio ejus, & iniuſtitia*. Iona. 4.10
Quare prætereundum non eſt, quòd in ipſa lingua ſancta, quę עמלים
miſteriis abundat, verbum laborandi idem propemodum ſit,
quod verbum prævaricandi & tranſgrediendi, contemnen- Cur voluptuarius homo dicatur ſeminare dolorem.
dique Dei præceptum; ſola quidem litterarum inverſione diſ-
ferunt: nam (*Ghamal*) eſt laborare; (*Maghal*) verò eſt præ-
varicari; ex prævaricatione namque ad laborem, & ærumnas
& moleſtiſſimam illam terræ culturam damnatus homo eſt;
cum dictum ei eſt: *Quia comediſti de ligno, ex quo præceperam* Prima propoſitæ queſt. reſponſio.
tibi, ne comederes, maledicta terra in opere tuo in laboribus come-
des ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, ſpinas & tribulos germinabit
tibi, & comedes herbas terræ: in ſudore vultus tui veſceris
pane tuo. Pſ.54.55.

Secundò, quoniam illæ ipſæ voluptates, atque deliciæ, עמל
cum ingenti labore, & ſollicitudine comparantur. Hoc Gen.3.17.
enim illud Ieremiæ eſt: *Vt inique agerent, laboraverunt*; 5
& id Salomonis Proverb. 13. *Peccatores perſequitur malum*. Secunda
Nam ut Plato dixit: *Pena iniuſtitiæ comes eſt*: & quod ad ſolutio diſ-
hanc iniquæ terræ culturam pertinet, Proverb. 16. *Vir inſi-* ficultatis.
piens fodit malum: indefeſſo enim labore torquentur im- Ierem.9.5
pii, dum fodientium, & arantium, inſtar ſuam illam ini- Pro.13.21
quitatis terram vertunt & ſubigunt; non aliter ea *omnia*, Plato li.5
quæ in mundo ſunt, Concupiſcentia carnis, concupiſcentia de legibus.
oculorum, & ſuperbia vitæ, laborem, & laſſitudinem Pro.16.17
appellat Eccleſiaſtes, atque laborem ejuſmodi, quo labo- 1.Io 2.16.
rat perpetuo homo. *Quid*, inquit, *habet ampliùs homo, de* Eccl 3.9.
univerſo labore, quo laborat ſub ſole: Eam enim nunquam
intermittendi laboris legem, illa vox, laborat, præſentis
temporis indicat, ut olim, cùm ea ſententiam expendere-
mus, obſervavimus: ſive ergo cogitet de impietate, ut
illam perficiat, ſive jam obtentis votis fruatur, nunquam

non laborat. Eleganter Iſajas dum idololatris inſultat, qui ſuta idolis onuſti, vel ut illos ab hoſtibus eriperent, vel quod
Iſ. 46. 1. hoſtes illa imponerent ſuis cultoribus jam captivis geſtanda, ſudabant & defatigabantur: *Confractus eſt Bel, contritus eſt Nabo, facta ſunt ſimulacra eorum beſtiis, & jumentis: onera veſtra gravi pondere uſque ad laſſitudinem.*

6 *Tertiò ſatisfit dubitationi precedenti.* Tertia, quoniam ſi nihil pro peccatis in impuræ vitæ cultura percepturi ſunt, quàm dolorem, & cruciatus, certè dolor eſt id quod ſeminatur, & ratio eſt, nemo enim
Mat. 7. 16. *Colligit de ſpinis uvas, nec de tribulis ficus, neque poteſt arbor bona malos fructus facere*; malum ergo ſemen eſt, quod ſeminat impius. Et cùm quæ cogitantur, & concupiſcentia concipit, rationem & ſimilitudinem ſeminis habeant, certè idem nomen apud Hebræos dolorem & luctum ſonat, pariterque concupiſcentiam: videlicet (*on*) ab (*iva*) quod
און אוה eſt concupiſcere; unde inferiùs. cap. 20. dicitur; *Manus illius reddent ei dolorem ſuum*, quaſi dicat, reddens ſemen,
Iob. 20. 10. *Pſ. 96. 12.* quod terra multiplicatum reddere ſolet agricolæ. Non aliter cùm juſtus lætitiam, atque jucunditatem ex ſuis operibus percepturus ſit, quamvis ærumnarum, quas patienter ſuſtinet, & voluntariæ corporis macerationis ſementem faciat, lætitiam tamen ſeminare dicitur Pſ. 96. *Lux orta eſt juſto, & rectis corde lætitia.* Hebr. Lux ſata ſeminata, quare
Pſ. 96. 12. orta eſt? non qua ratione ſol in cælo oritur, ſed ea ratione qua ſemen in terra naſcitur, & fructum profert; lucem ergo, ideſt quidquid lætum, jucundum, fælix eſt, percipient.

7 *Quarta & optima reſponſio.* Quarta, & quæ totius dubitationis nodum facilè explicat, quia id ſeminat quiſque, quod non comedit, neque in ſuos uſus expendit, neque aſſervat, ſed terræ committit. Quare interdum fameſcit agricola, ejuſque familia, ne ſi
Pſ. 125. 6. ſemina convertat in victum quotidianum, ſeminis copia neceſſaria deſit ſementi faciendæ; illud igitur ſeminat, quod ſibi negat. Quid tibi illi ſeminaſſe videntur, qui *euntes ibant, & flebant, mittentes ſemina ſua*? Lachrymas dices, & luctum, mœrorem, egeſtatem: minimè verò; imò riſum, lætitiam, gaudium, exultationem, & uberem omnis fælicitatis ſegetem; nam hæc ſibi negabant, ne ſementi deeſſent: id explicat originalis vox, ex qua hæc ſententia elicitur: *Euntes, ibant & flebant portantes ſemen pretioſum*, cùm enim pretioſa & jucunda quæque abiicerent, atque diſpergerent, mœrebant, & lachrymabant. Quid porrò ſeminat impius, qui ſe voluptatibus exaturat, & omnia jucunda & mollia conſectatur? cùm hæc ille in ſuos vitæ uſus conſerat, ſementi nihil niſi dolorem, cruciatus, aſpera omnia & acerba relinquit; ſeminat igitur dolorem.

8 *Dolor pro iniquitate.* Sed ſi dolor, hoc loco non ſimpliciter pro quovis peccato, ſed pro eo, quod iniquum & injurium proximo eſt, accipiatur, fortè meliùs omnia cohærebunt; *dolor* ergo ſume-
Iſa. 59. 4. tur activè, & metonymicos, pro eo, quod dolorem efficit, aut infert; In quo etiam ſenſu dictum eſt Iſai. 59. *Non eſt qui* *
** No ay quiem no trate depoyer demãdas; y plecyos inicuos traçan de hazer mal a agravio, y ſalenſe con ello.* *invocet juſtitiam, conceperunt dolorem, & pepererunt iniquitatem.* Pſ. 7. *Parturit injuſtitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem*: & illud, *Sub lingua eius labor*; ideſt, occultè agit deſtruendis inſidiis, & affligendis innocentibus: metent ergo, quoniam *Convertetur dolor eius* (quem nititur aliis inferre) *in caput ejus, & in verticem ipſius iniquitas ejus* (violentia, injuria) *deſcendet.* Et ſic benè cohæret, quòd inferius Jobum cum leone comparat, prædæ inhiante, & contra jus faſque imbecilliores diſcerpente.

Et meſſuiſtis eos. Ut aliquid quoque de hac miſſione dica-
Pſ. 7. 15. *Pſ. 7. 20.* mus, miſerimum eſt ſpem ſementis fruſtrari, ut meſſis ſementi non reſpondeat; ſicut Aggæus dicit: *Seminaſtis multum, & intuliſtis parum*, (ut terræ, & ſoli ingratitudinem ſignificaret ob peccata ſterileſcentis) *comediſtis, & non eſtis*
9 *Qualis ſit impiorum ſeges, & meſſis.* *ſatiati* (& illud quidquid fuit, quod percepiſtis, quaſi alendi facultate deſtitutum eſſet, famem veſtram non explevit.) Sic quoque impiis dixit Oſeas: *Araſtis impietatem, comediſtis frugem mendacii*: ſed multò miſerius, ſi nihil om-
Aggai. 1. 6. *Oſea. 10. 13.* nino fructuoſum, ſed omnia vitæ, & ſpei contraria percipiantur; ſicut S.S. *Impius facit opus inſtabile*; Hebr. fallax, vel falſum quod ſpei non reſpondet; nam *dolorem* profert, ex
Pro. 11. 18. *Impius nō ſolum agricola, ſed bos junctus aratro.* quo videbatur decerpenda voluptas. Quid, quòd non ſolum agricolam agit, ſed bovem jugo & loris vinctum, dæmone ſtimulante & agitante, & jugum iniquitatis graviſſimum ſuſtinentem; atque labore & niſu incredibili *trahentem iniquitatem in funiculis vanitatis, & quaſi vinculum plauſtri peccatum*? Sed quam putas eſſe neceſſariam falcem, qua impius peſſimam frugem demetit; certè cum in ore miſericordiæ juſti meſſuri ſint; improbi in ore juſtitiæ divinæ digna ſuis ſceleribus ſupplicia præcident. Ecce ut de ſuppliciis impiorum veriſſima prædicet Eliphaz: ſed illud tamen, ut Olympiodorus & Polychronius notarunt, ipſe non animadvertit, non ſemper in hac vita eſſe remunerationem, neque tempus metendi; ſed potiſſimum in futura: *Suo enim tempore metemus*, ut Paulus ait: Tunc dicet meſſoribus ſuis, *Mittite falcem, quoniam iam arnis meſſis terra.* Sed pergendum, ut ſententiam integram abſolvamus. *Olympiod.* *Polychron.* *Galat. 6. 9.* *Ioel. 3. 13.*

Verſ. IX. Flante Deo periiſſe, & ſpiritu iræ ejus eſſe conſumptos.

1 *Quid Dei flatus indicet. Quid ventus urens cùm ad fruges refertur.*
2 *Spiritus ira nares inflat.*
3 *Quid latus naribus, quid brevis naſo in Sacro ſermone an Moyſe, Salomone, & Iſaia.*

NEſcio quam ſubitam Dei vindictam afferre videtur iſte flatus, ſpirituſque vehemens, qui repentè exurgere ſolet; tum etiam, ut Chryſoſtom. indicat, *Noli*, inquit, *putare aut a dæmone, aut ab hominibus iſta in te mala immiſſa; Deus eſt qui te ulciſcitur, & punit*: id ſignificat lectio 70. *A præcepto Domini peribunt.* Sed Polychronius ad facilitatem refert; ſine ullo labore, aut fatigatione, hos Deus agricolas iniquitatis perdet ſolo præcepto, ſolo otia flatu; dicet; & fiet; quod facilè, & brevi fit, nos dicimus flatu fieri, *en un ſoplo*: namque *vox Domini in virtute, & in magnificentia*, quæ potens eſt confringere cedros Libani, tenues quoque calamos, & inanem meſſem facilè diſiiciet, atque decotiet: fortè in hoc flato alluditur ad ventum urentem, & noxium, qui fruges abſumere, & deglubere ſolet, ſicut dictum eſt Iſai. 40. *Exſiccatum eſt fœnum, cecidit flos; quia ſpiritus Domini ſufflavit in eo*: & Ezech. 17. *In terra bona ſuper aquas multas plantata eſt; ut faciat frondes, & portet fructum, ut ſit in vineam grandem*: dic, *Hæc dicit Dominus Deus: Ergo ne proſperabitur: nonne in areis germinis ſui areſcet?* Am. 4. & Aggæi 2. *Percuſſi vos vento urente* &c. *1 Flatus Dei quid indicat. Chryſoſt. LXX. Polychron.* *Ventus urens. Iſa. 40. 7.* *Ezec. 17. 10* *Amos 4. 10* *Aggai 2. 18.*

Et ſpiritu oris eius. Cùm ſpiritus irati hominis faciem totam, nares præſertim incendat, & inflet, rectè Vulgatus; quod in Originali eſt, *Spiritus naſi eius*, dixit: *Spiritus iræ eius*; nam qui iraſcuntur reſlant crebrò, ut inflammatos, & bilioſos cordis ſpiritus refrigerare poſſint; quare *naſus*, pro ira ſæpè ſumitur, ut Pſalm. 77. & Pſal. 84. *Quibus iuravi in ira mea*: Eadem vox Iſai. 2. *Cavete ab homine, cuius ſpiritus* * *in naribus eius eſt.* Ideſt, cujus ardentes, & concitatiſſimi pectoris ſpiritus ſurſum excitati illius naſum diſtendunt, & inflant. Cum verò mite, patiens, longanime Dei noſtri ingenium ſignificant ſacræ literæ, contraria ratione explicant; nam quod Pſalm. 102. dicitur, *longanimis*; & Exod. 34. *patiens*, in Hebræo habetur * longus, latuſque naribus, ut difficilè ſit excandeſcere, & oppleri copia bilioſorum ſpirituum; facilè verò reſlare, & refrigerari; & è contra verò impatiens deſcribitur à brevitate, & anguſtiis naſi, Prov. 14. *Vir impatiens operabitur ſtultitiam*; in fonte, arctus, vel, brevis naribus, qui levi de cauſa irritabilis eſt, non poteſt non ſtultè agere. Ergo, inquit, Eliphaz, ut Jobum notet tyrannidis, qui aliis injurius extiterit, nunc ſentire Deum iratum, & juſta ſceleribus ſupplicia conſtituentem, & ad nihilum redigentem inanem omnem impiorum faſtum, & vaniſſimas divitias. *2 Naſus, ira inde.* *Pſ. 94. a 11.* *Iſai. 2. 22.* ** Guardaos del; naſe le ſuba la mo ſtaza a las narizes.* *Pſ. 102. 8.* *Ex. 34. 22.* ** Que no tiene obicaci ungo ſta la chimenea.* *Prov. 14. 17.*

Verſ. X. Rugitus leonis, & vox leænæ, & dentes catulorum leonum contriti ſunt.

1 *Quid indicet hæc leonis rugientis ſimilitudo. Tyranni principis familia tota leonina; de leonibus quædam ex ſacris, & prophanis.*
2 *Omnia leonis nomina cadere in tyrannum. Leæna ſævior. Catuli audaciſſimi.*
3 *Leonis diverſa nomina; & an eandem feram ſignificēt.*
4 *Rugitus leonis qualis ſit; quo tempore edatur; quid indicet, ex ſacris & prophanis multa.*
5 *Princeps ſerena fronte, & miti ac ſuavi voce futurus.*
6 *Vox in Hebræo, quid. Vox irati inarticulata.*
7 *Quid Catuli leonum: ſenibus juvenes venantur: de dentibus leoninis nonnulla.*

HIs verbis vellicari Jobum ab Eliphaz omnes intelligunt, Auguſtinus, Gregorius, Polychronius, Philippus, Beda. Quare Jobum leoni rugienti comparat, ſive propter ſævitiam, & inhumanitatem erga ſubditos, ſive propter aſperiores voces, & querimonias, quas cenſebat *1 Auguſtin. Gregor. Polychron. Phil. Beda.*

eſſe

eſſe indignationis & impatientiæ indices; *vocem* verò *leænæ* uxori tribuat, propterea quod quædam ab illa indignabunda audiſſet: filios verò, qui ruente domo oppreſſi ſunt *Catulos leonum* appellet, quorum *dentes contriti*, & confracti fuerint: & prima pars per admirationem quandam ſimul cum reticentia efferatur: en quàm gravis & horridus leonis iſtius rugitus, quàm ſæva, & trux uxoris leænæ vox, & indignatio, fœliciter tam ſæviſſimorum filiorum dentes confracti ſunt.

Familia tyranni principis tota leonina.

Et quidem integram tyranni principis familiam, leonis principis, leænæ uxoris, leunculorum filiorum nominibus non ſemel ſignificant ſacræ literæ: ſic Nahum cap. 2. de Rege Aſſyrio: *Leo cæpit ſufficienter catulis ſuis, & necavit leænis ſuis & implevit præda ſpeluncas ſuas*; Et iterum Ezech. 19. Ubi leænæ nomine fortè ſynagogam intelligit parentem atque nutricem principum inhumaniſſimorum, & ſylvam altricem ferarum. idem leonis nomen pro principe, Ezechiel. 32. & 38 *Negotiatores Tharſis, & homines Leones eius* & in Pſal. 33. ubi Septuaginta legunt: *Divites eguerunt, & eſurierunt*. Hieronymus ex Heb. *Leones*. & 2. ad Timoth. 4. *Liberatus ſum de ore Leonis*; ideſt, Neronis ſæviſſimi.

Ezec. 19. 2
Ezec. 32. 2 & 38. 13.
Pſal. 33. 11
Hieron.
2. Ti. 4. 17
Leo aliorũ animantiũ Rex, aut tyrannus.
Leonis peculiares notæ.
Cælius.

Leonem autem ferarum Regem, tyrannumve eſſe ex illis potiſſimum notis docent periti naturæ, pectore, genibus, inceſſu, ſalto, celeritate curſus, viſu, juba, ore cataphracto, firmis lateribus, nervis ſolidis, magnis unguibus: atque ea eo potiſſimùm tyranni referunt leones, quod, ut Ariſt. ſcribit, adeunt urbes, & iniuriam hominibus leones inferunt, præſertim tempore ſuæ ſenectutis; tunc enim per corporis imbecillitatem, & dentium defectum venari nequeunt: cum quo id facit quod ſe aliquando apud probatæ fidei ſcriptorem inveniſſe teſtatur Cæl. lib. 7. c. 34. in inſula Coovem de grege Nicippi leonem peperiſſe; quod ipſi Nicippo tyrannidem portendebat; quam ſtatim ex privata, quam gerebat, fortuna aſſecutus eſt.

Baſilius.

Tyrannidem verò leonis eleganter deſcribit Baſil. homil. 9. hexam. *Una*, inquit, *cum leone animoſitas, & ad incandeſcentiam iræ propenſio illi agnata eſt; vita ſolitaria, expers ſocietatis ad ea, quæ genus ſuebunt idem: velut enim tyrannus quidam animantium rationis expertium, pares honores congreſſuſque cum cæteris non acceptat, ſed aſpernatur*. Quæ magis expreſſa tyranni principis imago.

2 Sed fortè hæc non referuntur particulatim ad uxorem, & filios, ſed ad eundem ſuperbum & tyrannum principem, variis licèt nominibus & comparationibus: idq; dupliciter; primò, ut ſit amplificatio quædam; facilè Deus diſperdit impios, quamvis leones ſint, quamvis leænæ, quamvis leunculi: nam dicunt leænas, præſertim cùm nutriunt catulos, ſæviores eſſe maribus: & Aelianus feminas maribus leonibus ceu fortiores præferens, ſcribit: Semyramim Aſſyriam non, ſi quando leonem, aut pardalim, ſimilemve feram interfeciſſet, ſed ſi leænam eſſet nacta, in eo ſibi mirè placuiſſe. Catuli præterea audaciſſimi, & crudeliſſimi ſunt, ut quos prædæ ſanguinis guſtus recens ſumptus, & lupus, quem in ventriculo gerunt atque dentium, & unguium mucrones nondum retuſi, multò audaciores & ſæviores reddant: quare illorum rugitus notatur. Pſal. 103. *Catuli leonum rugientes, ut rapiant, & quærant a Deo eſcam ſibi*. Et dentes atque molares leunculorum famoſi ſunt, Oſeæ 5. Joel. 1. ut ille etiam dixit.

Leænæ ſæviores maribus Aelianus.
Pſ. 103. 21

Qualemve lætis capræ paſcuis
Intenta, fulvæ matris ab ubere
Jam lacte depulſum leonem,
Dente novo perituræ videt.

Hor. 4. carmin. Od. 4.

3 Et ſic ſanè omnia nomina quæ hic coguntur, ejuſdem animantis ſpeciem, leoninam videlicet, ſignificabunt, ſecundùm diverſos ætatis gradus. Hæc autem ſunt in fonte nomina. *Rugitus, & Ariech; vox Sahhal, dentes Chephirim contriti ſunt. perit, ut Lais perit, eo quòd non haberet prædam, & catuli Labi diſſipati ſunt*. Ad David *Kimhi* ait ſecundum diverſos ætatis gradus, leonem diverſa ſortiri nomina; nam in primo vocatur, *Ghur*, in ſecundo, *Chephir*, in tertio *Arieh*, in quarto *Labi*, ſupremo *Lais*.

Diverſa leonis nomina ſecũdum diverſas ætates.
אריד
שחל
נפירם
Dabid Kim
ליש
לביא
גור

Secundò. & fortè ad originale proximius, quòd hæc ſint nomina beſtiarum ſæviſſimarum differentium natura, & ſpecie, in quibus vertendis ſumma difficultas eſt, atque varietas, qualis ferè in omnibus propriis nominibus herbarum, gemmarum, lapidum, animalium invenitur: quare nihil mirum, quòd nunc leonem, nunc leænam, nunc catulum leonis, diverſæ licèt feræ ſint, noſter interpres illas nominet, familiari videlicet vocabulo. Conſtans autem eſt in vertendo, *Arieh* per leonem, ut hoc loco: cum quo etiam conſentiunt Septuaginta. Pſal. 7. & 21. & mille aliis locis. Quod autem hic dicit *leænam*, conſentientibus etiam Septuag. iidem illi appellant *aſpidem*, Pſalm. 90. & Oſeæ 13. ubi nos habemus, *leænam*, ipſi habent *Pantheram*, & Job 28. pro noſtra *leæna*, illi *leonem* legunt. Quod verò hoc tertio loco *catulos leonis* nos legimus, ſicut & Septuaginta. Pſalm. 103. illi tamen hoc capitulo quarto, *dracones* legunt: Hieronym. *leones* dixit, Pſalm. 33. pro eo quod nos habemus, *Divites eguerunt*: & Prov. 28. & Ezech. & *vitulum* Neh. 6. cæterum quod hoc loco nos *tygridem*. Septuag. dicunt *Myrmicoleon*: & ipſe Vulgatus Iſa. 20. *leonem* & Septuag. *aſpidem*. Quod tandem *leonem dicit*, eadem voce nominat *leænam*, Gen. 49. Num. 24. & quod Naum. 28. per vocem fœmineam *leænas*, Vulgatus vertit, Septuag. *leones* legunt: magna igitur varietas, & certum nihil. Illud tantùm certò elici poteſt, magnam ſævitiam ferarum ſignificari tanta nominum congerie. Sed quædam minutiora in partibus ſingulis iudicemus.

Leonis nomen ad plures ſpecies ferarum pertinens.
Vulgati varietas in verſione de leonis originali nomine.
LXX.
LXX.
Hieron.

4 *Rugitus leonis*: Rugire leonis proprium; & cùm aliis tribuitur, leonis fortitudo, & ferocia ſimul cum rugitu ſignificatur, ut Jerem. 25. *Dominus de excelſo rugiet, & de habitaculo ſancto ſuo dabit vocem ſuam*: tum etiam vocis contentio, & horrida quædam aſperitas leonis ſimilis.

Ier. 25. 30

Tigrides indomitæ rancant, rugiuntque leones:

Ant. Phil.
Ariſt.
Pſal. 37. 9

Namque, ut Ariſtot. in Phyſiognomicis; ait, animalia fortia vocem edunt gravem, ut leo & taurus; ſic illud, *Rugiebam a gemitu cordis mei*, ideſt graviter, & vehementer ingemiſcebam, voce & clamore, quantum poteram contento. Quorſum igitur hoc loco *rugitus leonis, & vocis leænæ* mentio fiat? an propter aſperiores querelas, ut ſupra indicavimus? Sed ipſe Jobus non ab impatientia, ut putat Eliphaz, ſed à magnitudine doloris elici leoninos gemitus teſtatur, cum ait: *Antequam comedam, ſuſpiro, & tanquam inundantes aqua, ſic rugitus meus*: ſimulque indicat vehementiam famis caninæ, ſeu potius leoninæ; nam fameſcens leo rugit. An quia rugitus leonis famis, & crudelitatis indicium eſt? namque dicuntur rugire, vel cùm prædam nanciſcuntur; ſicut Iſa. 31. *Quomodo ſi rugiat leo, & catulus leonis ſuper prædam ſuam*. & Amos 3. *Nunquid rugiet leo in ſaltu, niſi habuerit prædam?* Eccleſ. 51. *A rugientibus præparatis ad eſcam*: in quam rem ſcribit Plutarchus de induſtria animalium, leones juvenes prædam nactos clamore in vitulini mugitus formam contemperato ſignum dare, vocareque leniores. Vel rugiunt, cùm fame ſtimulantur; ut ait Petr. 1. cap. 5. *Leo rugiens circuit quærens quem devoret*: de quo ſic ſcribit Baſil. hom. 9. hexam. *Tanta illi vocis eliciendæ natura præſtitit inſtrumenta, ut animantium complura, longè ipſo celeriora ſolo ſæpe rugitu capiantur*. Inter edendum igitur, vel cùm eſurit, rugit tuncque ferociſſimus eſt; at jam paſtus & fame vacans, facilis mitiſque majorem in modum eſt, ut Ariſt. ait, Plin. Ælianus: ergo *rugitus leonis*, ſignum hoc loco erunt ferociæ & ſævitiæ, quaſi dicat, Leonis inſtar famelicus eras, ſitiebas tuorum ſanguinem, in illa quoque re leone deterior, quòd ille ſatiatus miteſcit, tu ſemper rugiens, ſemperque fameſcens, plenus ſemper, ſemperque jejunus, & inexplebilis.

Iob. 3. 24.
Rugitus leonis quid indicet.
Iſa. 31. 4.
Amos 3. 4.
Eccl. 51. 4.
Plutarch.
1. Pet. 5. 8.
Baſilius.
Ariſtot.
Plinius.
Aelianus.

5 Sed illud notandum, non ſolùm in principe & magiſtratu damnari os cruentum, noxios ungues, innocentium & egenorum deprædationem, ſed etiam truculentam, & horriſonam vocem, trucem oris ſpeciem, & immanem conſpectum; quamvis nihil præterea mali inferat; Illud peſſimum eſt rugire, frendere, dentes exerere, (*Hablar con aſpereza, eſpantar con bozes, moſtrar los dientes*) rugitus leonis, vox leænæ, dentes catulorum leonis, Proverb. 28. *Leo rugiens, & urſus eſuriens princeps impius ſuper populum ſuum*: æquè nocivum videlicet, aut immanior rugitus, aut dentes urſi, ideſt, vocis aſperitas, & terror, ſicut ipſa dentium & unguium immanitas & Prover. 19. *Sicut fremitus leonis, ita & ira regis*, ideſt, vox & facies irata: nam etiam torvum quid leo habet, & Ariſtot. aliquid nubis circa ſupercilia habere dicit (videlicet aſpectum minimè ſerenum) & pelliculam in ima fronte ſupercilia, & naſum verſus prominere. Frontem igitur minimè habet exporrectam, ſed contractam, rugoſam, nubilam, aſpectum atrocem, & Scythicum; atque in eos quoque ſuperbiſſimos homines res hæc torqueri poteſt, qui non dignantur alios ſuo conſpectu, neque conuciunt oculos in inferiores, & egenos; qua in re leoninam etiam ſuperbiam, & ſævitiam referunt: nam leo ubi ira fervet, & turba canum circumvallatur, dicitur defixis in terram oculis conſurgere in prælium, & *ſicut* * *ros ſuper herbam, ita & hilaritas regis*; colluceant videlicet, & ſplendent herbæ matutini roris guttis, velut gemmis, ſic *Deus illuminat vultum ſuum ſuper nos*,

Ut principes mitiori fronte & voce eſſe oporteat.
Pro. 28. 15
Pro. 19. 12
Ariſtot.
* *Va bueno voſtro, y no oios alo*

ſia

greſ del pre- ſe eleoat agnus, imò & leo, leo ſimul & agnus Chriſtus Je-
lado ſoa per ſus oculos, ut videat atque provideat his, qui ſe ſequuntur;
los para el ſic ille præterit, ut videat cæcos; & miſeros læta benigna-
ſudito. Lu. que fronte, atque voce mitiſſima conſoletur.
16. 23. Io- *Vox leana.* Vocabulum originale, tam vocem articula
an. 9. 1. tam, quàm inarticulatam ſignificat, & quemcunque etiam
6 horriſonum ſtrepitum: vox eadem Job c. 15. *Sonitus terro-*
קול *ram in auribus eius.* Exod. 9. *Ceſſabunt tonitrua.* Hujuſmodi
Quid vox inarticulatam vocem, leonis inſtar, emittere, qui iraſcun-
in Hebræo. tur, eleganter Baſil. ſcribit, hom. 10. hexam. *Qualis*, in-
Job 15. 21 quit, *ta, ſiquidem leonem rationis duce exercens, illius quoque*
Exod. 9. 28 *contemnens rugitum te hinc effers, & inſoleſcis? ipſe contra infron-*
Baſilius. *dens dentibus inconcinnam, nec ſuis articulis diſtinctam emittis*
Irati voces *vocem, animo prorſus ira perciti, & ad hoc conniteris, ut in*
inarticula- *unum aliquod impreſſionem faciat.*
tas edunt. *Dentes catulorum leonis.* Supra indicavimus hanc partem
7 referri poſſe ad filiorum interitum, & oppreſſionem ruente
domo; deinde etiam ad ipſum Jobum, vel ad ejus miniſtros
impios quorum opera in expilandis pauperibus, & per vim
vexandis uti ſolent tyranni; quaſi dicat: Jam non ſunt mi-
Qui leonis niſtri impii, qui tibi velut leoni ſeniori prædam conquirant
catuli. & afferant: nam hic catuli, non pro teneris & lactantibus
adhuc fœtibus accipiendi ſunt, ſed pro adoleſcentioribus
leonibus; quorum vis, celeritas, ſævitia maxima; indu-
Plutarc. de ſtria quoque ea, quam Plutarch. ſcribit his verbis: *Haud*
induſtr. *minus eſt, & leo ſocium animal; graves annis, & confecti jam*
animal. *ætate in commune divenientibus in venatum ducuntur: at ubi cur-*
Leonis ve- *ſu deſpondere animum, ſedent, eventumque præſtolantur; juve-*
natio qua- *nes interea cum aguat, nam ut ſucceſſit clamore in vituli mugitus*
lis. *formam contemperato ſignum dant, vocantque ſenes; illi ſtatim*
ut ſenſere, accurrunt, ac in commune præda fruuntur. Simil-
Amos 3. 1. limum id, Amos 4. *Audite verbum hoc vaccæ pingues, quæ ca-*
lumniam facitis egenis, & confringitis pauperes; quæ dicitis Do-
minis veſtris; Afferte, & bibemus. Chald. *qui dicunt principi-*
Chaldæus. *bus ſuis, ubi eſt poteſtas, ut diripiamus:* quaſi dicant, Affer-
te, date nobis poteſtatem, ut ebibamus, & exugamus ſan-
Hieron. guinem: eleganter explicat Hieron. *Jubete tantùm, & nos*
cuncta vaſtabimus.

Vel de ipſo Job poterunt hæc accipi; non enim ſenex erat,
cùm illi hæc dicebantur, ſed 60. aut 70. annorum; *dentes*
catulorum leonis contriti ſunt; tibi nimirum; excidunt enim
לתע dentes leonibus aliquando *Contriti* à radice (*latóagh*) alias
vulſi, eradicati, hoc loco tantùm habetur ea vox, & vi-
detur ad rem ipſam, quæ accidit leonibus, alluſionem ha-
bere; nam iis ob ætatem dentes aut confringuntur, aut ex-
cidunt: auctores ſunt Ariſt. Plin. Vel ad caninos, quos vo-
cant, dentes, ideſt, quatuor, duos ſuperiores, & duos
inferiores, qui in leonibus valde diuturni ſunt, poſſumus
Ariſtot. reſpicere; de quibus ſic Ariſtot. ſcribit: *Eorum quæ dentes*
Plinius. *ſerratos*, (ideſt, acutos & teretes habent) *nonnulla non amit-*
tunt caninos, ut leones. Erit ergo ſententia, Tuis dentibus,
quaſi leo confidebas; ſed * *contriti ſunt*, atque evulſi; &
** Fiavan* *molas*, denteque caninos *leonum confregit Dominus.* Quare
de tus col- autem hoc loco Septuagin. vertunt, *gaudium Draconum ex-*
millos y *tinctum eſt*, non videbo.
quebra non
eto al me-
or tiempo.

Verſ. XI. Tigris periit, eò quod non haberet prædam: & catuli leonis diſſipati ſunt.

1 *Rurſus de leonis catulis, & de eorum in venando natura, ut parentibus ſenibus proſpiciant.*
2 *Tigris in Heb. familiaris fera in Syria.*
3 *Myrmicoleon cuiuſmodi animal, an verum, an verò fictum ſit: quid nomine & re ipſa ſignificet. Regioni Arabia fera non ignota.*
4 *Catuli leonini non venantur gregatim: quædam ex Polluce.*

1
David Kimh.
Tigris: Si verum eſt, quòd ſuperius ex Kimhi indicavimus, nomen originale, quod hoc loco ſubeſt, *Lais*, ſignificare leonem ſenem, certè videtur ſenſus eſſe; Leo præ ſenectute venari non potens, tandem deficit, præſertim ſi neque catulos habeat, qui prædam afferant, ut in commune illa omnes fruantur (ut nuper ex Plutarcho afferebamus) ita (inquit Eliphaz) tua ſuperbia commeruit, ut omni filiorum præſidio, atque famulorum fugientium conſpectum
Ælianus. tuum, deſtitutus, fame & ſqualore conficiaris: ſed Æliani in eam rem verba, ſi non lectori; mihi graviora non erunt:

Ex leone procreati, & robuſtæ, & vigentis ætatis fiducia nitentes longe procedunt ad venandum, ac patrem jam ſenem ſecum adducunt, eum impellentes deinde in media via, quam ingreſſi fuerint, illum relinquentes, esse animi ipſi in præda curam incumbunt, ac tantamdem prædæ conſecuti, quantam vel ſibi, vel genitori ſatis ad prandium ſit, generoſo quodam, & contentiſſimo rugitu edito, parentem ſuum ſecum, ut is convivium ineat, tanquam convivatores ad prandium convivium invitant ſenex tunc ſenſim, & pedetentim velut repens eò accidens, primò filios amplexatur, deinde lingua eis ſuaviter, velut laudans boram ſuscepem venationem, blanditur: poſt & prandio dat operam, & cùm his epulatur.

2
Tigris in Syria.
Sed eum varie (*Lais*) reddatur à vulgato, ut ſuprà diximus, aliquando leo, aliquando verò aſpis, nunc certè tigris, quod, ut fuit rerum peritiſſimus, ad eas feras reſpexerit, quæ in Jobi terra, & frequentiores, & notiores erant:
Diodorus. ſcribit autem Diodorus, in parte Syriæ contermina reperiri leones, & pardales, & qui Babylonii vocantur tigres, vel, quod tigris leoni ſimillimus ſit, excepta maculoſa pelle, ut
Oppianus. Oppianus auctor eſt.

3
LXX.
Auguſtin.
Olympiod.
Myrmecoleon cuiuſmodi animal.
Sed illud difficilius, quod Septuag. Myrmecoleon reddunt, quo etiam modo Auguſtin. legit; quæ de hoc animali ſcribit Olympiodorus omninò adſcribenda ſunt; *Negant nonnulli Myrmecoleonem animal eſſe ad veritatem hiſtoriæ, ſed compoſitione eſſe dumtaxat fabricatum; alii beſtiolam eſſe aiunt ab Oceano ortam ſive è terra procreatam: idcirco verò interire, quod cibo caret cum eius natura congruente: quidam etiam affirmant ſine cibo vitam illud animal tueri, ſic Deo ipſi conſulente.* Totam ergo ſententiam Olympiodor. per interrogationem legit, & hac ratione intelligit dictam ab Eliphaz; Dic mihi, ò Job, nunquid Leones unquam ſuum amiſerunt? num Myrmecoleon periit, quamvis cibum non attingat? num catulis leonum, pecorum more, gregatim paſcuntur? an non vitam degunt ſolitariam, atque in ſuo quiſque loco commorantur, primæque naturæ parent inſtitutioni? ſic tu ſi verus homo extitiſſe, nec à Deo deſcriptas lineas tranſiliſſes, nihil tibi
Nilus. hujuſmodi accidiſſet. Nilus in Catena fictum nomen eſſe in-
Animæ paſſiones ſimiles Myrmecoleonis. dicat, ex audaciſſimo leone, & contemptiſſima formica coagmentatum, ut ſonet formica leo, & eo nomine ait ſignificari animi paſſiones, & perturbationes, quæ cum initio facilè ſuperari poſſint, ſi ſinantur creſcere, in ſæviſſimos
Diabolus ſimilis Myrmecoleoni. leones evadunt. Olympiodor ad diabolum refert is enim formica eſt pietate præditis hominibus, leo impiis. Philip.
Olimpiod. quoque non eſſe verum animal indicat, appellat enim *porten-*
Philip. *tum*; & ea peculiari ratione ad diabolum transfert, quod quando prædam agit de ſanctis, tanquam de majoribus rebus, ut leo habendus eſt; quando verò minima quærit auferre, formica dicendus eſt. Sed vel ex hoc loco verum animal eſſe ego non dubito nam pro nomine veri animalis, quod in fonte legebant, nunquam poſuiſſent Septuag. fictum no-
Henric. Steph. notatur. men, fictumque animal. Theſaurus Græcus interpretatur leonem formicarium, parvum omninò animalculum formicis inſidians; ſed tum huic loco non congruit, in quo grandioribus ex rebus magnificentiſſimæ ſimilitudines petuntur;
Strabo. tum res ipſa aliter habet: nam genus quoddam leonum eſſe Strabo lib. 16. auctor luculentus eſt, ſcribens in Pſeudocaſia eſſe copiam elephantorum, & leonum, qui formicæ appellantur, & genitalia ſurſum verſus habent, & colorem aureum, nudiores Arabicis; eadem ferè lib. 6. ſcribit, reperiri etiam in extremæ Arabiæ ultimo promontorio. Ergo fera eſt Huſitarum regioni non incognita.

LXX.
Olimpiod.
Pſ. 103. 21
Et catuli leonum diſſipati ſunt. Septuaginta legunt juxta Hebr. *Diviſi ſunt abinvicem*: quod Olympiod. ad naturam leonum refert, qui non incedunt gregatim: fugiunt etiam aliquando parentes ſuos catuli, ut indicatur Pſalm. 103. *Catuli leonum rugientes, ut rapiant, & quærant à Deo eſcam ſi-*
Pollux. *bi.* In quam rem Pollux tradit, catulos adeò nihil metuere inſidias, & ſuis viribus confidere, ut ſoli ſine parentibus venatum prodeant. Hæc igitur erit ſententia Eliphaz, Nemo tibi adeſt, ò Job, tuorum. Vulgatus ad ſupplicium videtur retuliſſe; Diſſipata eſt iſta tua ſuperbiſſima familia &
Polychr. diſſecta. Polychr. Filii diviſi à parente per mortem; nam dividit, *ſeparat*, diſſipat *amara mors*.

Verſ.

Verſ. XII. Porrò ad me dictum eſt verbum abſcon-ditum, & quaſi furtivè ſuſcepit auris mea venas ſuſurri ejus.

1 *Prima Græcorum interpretatio non probatur.*
2 *Proponitur quæſtio de veritate hujus revelationis, & prioris partis probationes. Stridere quid in Iſaia. Hæretici buccas inflant. Pauli modeſtia.*
3 *Secunda ſententia.*
4 *Sententia verior, potuiſſe hanc revelationem divinam eſſe: Quo tempore contigerit.*
5 *Verbum abſconditum quid ſit in Hebræo. Qualis ſit ea translatio qua utitur Eliphaz.*
6 *Quid verbum, aut verbum Domini: notatus R. Moyſes.*

1 *Olimpyod.* Difficilem & impeditum locum Olympiod. aſſerit, & cujus multæ poſſint eſſe interpretationes. Quare cum hanc, tum alias ſequentes ſententias nullam revelationem, ſed tantum exhortationem quandam continere exiſtimat in hanc ſententiam; Deum, ô Job, time, neque contra illum efferaris, qui poteſt, ſoletque non ſolùm die, ſed noctu etiam de dormientibus ſupplicium ſumere, nocturnis viſis, & horrificis inſomniis; id quod ab aliis audivi, & ego ipſe expertus ſum: nam ſæpe territatus ſum inſomniis, & ſpiritus quidam in me ruere videbatur, nulla forma, aut ſpecie percepta: vel, eum verere, cujus eſt formidoloſa notitia, & vix vult ab homine cognoſci, niſi ſub obſcura quadam ſpecie & figura, quæ vix percipi poſſit: eodem ferè modo *Polyc hron.* accipit Polych. Sed præterquam quòd hic ſenſus non videatur valde efficax ad revincendum Job, neque aptus ad oſtendendam efficaciam, & vires divinæ juſtitiæ, certè valde durus eſt, cùm Iob atq; germanus revelationem aliquam manifeſtè hoc loco afferat qua ratione univerſè omnes interpretes accipiunt.

2 *Proponitur dubitatio de veritate hujus revelationis. D. Thom. Liranus. Clarius. Prioris partis probationes.* Sed an hæc fuerit vera revelatio à Deo immiſſa, an verò ab ipſo Eliphaz, vel à Dæmone conficta, non conſtat. [& D. Thomas ſub dubio videtur relinquere. At Lyranus aſſerit confictam fuiſſe ab Eliphaz; neque longè diſcedit Iſidor. Clarius, dicens gloriari Eliphaz ineptè hæc ſibi à Deo revelata. Et probari poteſt primò, nam capitulo quadrageſimo ſecundo, audivit Eliphaz à Deo male locutum fuiſſe, quaſi ex ſuo cerebro, & mendacio. Præterea, quia non videtur eſſe divina revelatio, qua Eliphaz adducatur ad falſitatem, & iniquam ſuſpicionem de Jobi vita, & ſanctitate: ad hæc, quoniam in hoc ſuo viſo narrando, & deſcribendo ſimillimus extitiſſe videtur Eliphaz hæreticis, falſiſque prophetis, qui ut ſibi fidem, & honorem apud ineptam plebeculam comparent, jactant ſe afflatos divino numine; & ad eos locutum familiariter Deum, quibus nunquam ſit locutus. Exemplum videas in Sedecia & falſis prophetis. 3. Reg. 22. Accedit quòd ſes quipedalia verba, & ampullæ totius hujus narrationis, ſuſpectam poſſunt nobis reddere veritatis fidem nam de pythonibus, & divinis ſcribitur. Iſai. 8. *Iſa. 8. 18.* *Qui ſtrident incantationibus ſuis*: ſtridere quidem prop. ex Hebr. perſtrepunt, & concavum ſonant, *hablan hueco y bin-chado*, ut exaudiantur: & pro ſpiritus inflatione, interiori pectore ſubmurmurant. Quanto melius & modeſtiùs ille, qui nihil molitur inane, veritatis prædicator Paulus. qui *2. Cor. 12. 1* cum 2. Corinth. 12. dicat, *Non expedit gloriari*; & deinde venit ad viſiones, & revelationem illam diuturno ſilentio ſuppreſſam, ut quam antè quatuordecim annos accepiſſet, quaſi non ſibi, ſed alteri factam illam commemorat, nulla *2. Corinth. 12. 2.* inanium circumſtantiarum jactatione; imo ait, *Sive in corpore, ſive extra corpus, neſcio: deinde* ea, quæ audierit, *non licere homini loqui*; ut vel hinc colligi poſſit id veriſſimum pro-*Pro. 29. 11* verbium, *Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus; ſapiens differt & reſervat in poſterum.*

3 *Secunda ſententia.* Alii aſſerunt veram fuiſſe narrationem Eliphaz; ſed revelationem factam, fictamque à Dæmone transfigurante ſe in angelum lucis, ut deluſus Eliphaz, atque ſibi certò ſuadens illam fuiſſe Dei admonitionem, vehementius accenderetur ad accuſandum Jobum, & refellendam illam ſuæ innocentiæ opinionem.

4 *Tertia ſententia verior, veram fuiſſe revelationem. Gregorius: Philip.* Sed aſſerendum ſanè; potuiſſe hanc eſſe veram, atque divinam revelationem, cum multa vera, atque utilia contineat ſic videntur accipere Greg. & Philip. presbyt. in idemque propendent D. Tho. Burgenſis in additione contra Lyran. Carthuſianus, atque alii juniores; atque ideò ipſe Eliphaz, cujus ſanctitas, & ſapientia teſtata erat, ex multis ſignis, quæ fidem ſuis dictis facere poſſent, illam confirmat: quod enim aliquando illi locutus fuerit Deus, videlicet c. 41. indicat nunc quoq; potuiſſe familiariter cum illo egiſſe neque repugnare ea Deum revelare, quibus hominem malè uſurum eſſe præſciat. Cætera, quæ ſupra objecimus, non ad inanem, & inſolentem oſtentationem, quàm ad certam es multarum circumſtantiarum indiciis fidem faciendam referenda ſunt. *D. Thom. Burgenſ. Carthuſ.*

Illud verò valde incertum, quando hæc contigerint: ſcholia Vatabli indicant poſt Jobi calamitatem proditum eſſe Eliphaz cogitanti de rebus Jobi, quod ob peccata eſſet miſer? ſed neque divina revelatione, quæ non poteſt non eſſe vera, aliquid falſum prodi poteſt: neque oportet ut hoc tempore hoc oraculum acceperit à Deo; nam quandocumque tandem fuerit, nunc illo uti ad rem ſuam poteſt.

Porrò ad me. Fortè ut ſe aliis præferat, qui hæc non aſſequantur; atque ad idem pertinere, *Verbum abſconditum*, quod videlicet alios lateat. Quaſi dicat; nihil mirum te in ignorantia quadam & falſa tuæ innocentiæ perſuaſione hærere; namque ea ignoras, quæ mihi revelata ſunt; vel, ut dicat ſe quoque in eadem Jobi ſententia, & judicio de rebus fuiſſe, quouſque peculiari Dei admonitione edoctus fuit; & hoc fortè Vatablus voluit, quod cum Jobi clade audita animo percelleretur Eliphaz, & cœpiſſet cogitare, quamobrem virum inſontem tam acerbè Deus tractaret, Deus illi hac revelatione, & admonitione occurrerit, & quodammodo reſponderit. 5 *Quorſum primam illam pro nominis perſonam exprimat.*

Sed congruentius rei & ſermoni ſacrarum ſcripturarum, *verbum abſconditum*, dicetur, quod non valde clarum, neque apertum fuerit, ſed modo prophetico, & ſimilitudinario, & externæ imaginis confuſa quadam & obſcura cognitione obvelatum; id quod vox originalis indicat, nam *Ganab*, furari eſt, *Gunab* verò in voce paſſiva furtu delatum, vel ſublatum; eadem omnino vox, qua Gen. 40. ait Joſeph. *Furtim ſublatus ſum*: inde de eo dicitur, quod clam, & ſecretò agitur, furti inſtar, & de quo palam, & apertè non agitur; quare nos quoque, cum quis ſine cauſa rem aliquam abſcondit, vel ſubmiſſiùs, aut ſecretiùs, quam res exigat, loquitur; jubemus ut elata voce utatur, neque enim furtum eſt, quod occultari debeat, (*que hable alto, que no es coſa de hurto, que no ſe pueda dezir y ſaber*) & idem etiam indicatur verbis ſequentibus, *quaſi furtivè ſuſcepit auris mea venas ſuſurri ejus*: nihil enim aliud hæc ſignificat, quàm vocem fuiſſe tenuiſſimam, & quæ vix ſumma cum attentione percipi poſſet; tum etiam quod revelatio velociſſimè tranſierit, & diſparuerit; licèt enim prophetiæ ſpiritus non ſit in prophetis per modum qualitatis permanentis, & inhærentis, ſed tamen in eorum magis frequens eſt, magiſque quieta; aliquando rarior, fugitque velocius; ſic enim ex Hebræo legitur pro venis ſuſurri, parum de eo. *Verbum abſconditum quid.* *Gen. 40. 15*

Sed eleganter hanc noſtri interpretis tranſlationem tractat Greg. lib. 5. cap. 20. *Venas*, inquit, *ſuſurri auris cordis furtivè ſuſcipit, quæ ſubtilitatem locutionis intimæ afflata mente, & raptim, & occultè cognoſcit; venæ autem ſuſurri dicuntur cauſarum origines, quibus hæc ipſa aſpiratio ad mentem ducitur; nam aliquando amore, aliquando nos terrore compungit*, &c. deinde ait: *Qui ſuſurrat, occultè loquitur, & voce non exprimit, ſed imitatur*: videtur Greg. agnoſcere metaphoram ductam ex occultis canalibus per quos aqua decurrens tenui quodam murmure, & nonniſi admota aure deprehendi poteſt; nam ſicut aquæ Siloe, ita revelatio vadit cum ſilentio: ad aliam, quamvis ſimilem valde, metaphoram reſpexerunt Græci; nam lectionem illam Septuag. *Sonitu nocturno incidens timor*, &c. ſic explicat Polychr. *Quemadmodum in tempeſta noctis ſilentio, ſoni circumcurſantis, aut flatus ruentis motionem ſentimus, ipſum tamen intueri non poſſumus: ſic de Deo mihi cogitanti, cum illum invenisse me credo, tunc elabitur maximè.* *Unde ſumatur metaphora hæc Gregor.* *Iſa. 8. 6.* *LXX. Policron.*

Illud verò notandum, cum hic meminit Eliphaz Verbi à ſe auditi, conciliare authoritatem ſuis dictis; quod enim Deus interius prophetæ loquitur, illud ſolet dici *verbum* ſed ſicut in aliis Prophetis ſubjungitur *verbum Domini*, aut *Dominus dicit*, hoc quidem Dei nomen nunc deſideratur. Illud etiam notandum, *verbum* ad revelationem pertinere; nam ſi Deus aliquem monet aut reprehendat, non tam tunc dicitur Deus loqui, quàm venire, & apparere: uti de Laban, & Abimelech obſervat R. Moyſ. quem adducit & ſequitur Andreas Maſius Joſue 1. ſed exiſtimo hujus obſervationis rem non eſſe valde certam, cùm etiam nominibus locutionis, viſionis, ſomni, illa correptio Laban ſcribatur, Gen. 31. *Vidit in ſomnis dicentem ſibi Dominum.* *R. Moiſ. And. Maſ.*

Vers.

Verſ. XIII. In horrore viſionis nocturnæ, quando ſolet ſopor occupare homines.

1 *Quid horror ex Hebræo: aliorum interpretum varietas.*
2 *Cur revelatio dicatur vox, aut viſio.*
3 *An viſio Eliphaz fuerit interna an externa, & quo tempore acciderit.*
4 *Somnus in Hebræo dicitur cadere, & quare.*

1 IN *horrore.* Deſcendit ad circumſtantias explicandas, quæ comitari ſolent divinas revelationes: quod autem noſter dixit, horrorem, non ſine exemplo fecit, nam etiam Septuag.
LXX. dixerunt: *Timore autem, & ſonitu nocturno invadens timor ſuper homines,* &c. nox enim timida eſt, & tenebræ horridæ, & quæ incidunt noctu cogitationes, aut viſa, horripilationem afferre ſolent: Chaldæus dixit: *In cogitationibus; Rego,*
סע *in ramuſculis à viſionibus noctis:* recidunt eodem omnia: nam eſto vox originalis ramum ſignificat, ſed non quidem quemcunque, neque ramuſculum, ſed qui eminet, vel qui prominet in ſummitate cacuminis, aut qui excedit alios
Iſa. 17. 6. longitudine, ut Iſai. 17. *In cacuminibus ejus;* ſed translatitiè cogitationem ſignificat, quæ eſt velut ramus, germen, conceptus mentis, qui menti adnaſcitur, & adhæret; & præſertim ea cognitio, quæ peculiare aliquid, & magnificum habet, cujuſmodi revelationes ſunt, quæ excedunt reliquas, & velut cacumina, & ſummitates arborum prominent, & eminent; eò alluſum putant à Paulo, cum dixit;
2. Cor. 12. 7 *Ne magnitudo revelationum extollat me,* &c. quaſi dicat exceſſus, altitudo, eminentia revelationum. Græc. Hyperbole, excellentia; ſed ſi quæ alluſio eſt, tenuis eſt.

2 *Quare prophetia dicitur viſio & verbum.* *Viſionis.* Cum Deus afflatu cœleſti, & inſpiratione interna excitat prophetæ animum, ita ut propheta reddatur attentus, aptusque ad intelligendum divinam revelationem, & admonitionem, tunc propheta audire dicitur: & Deus loqui; ipſaque revelatio Dei verbum, & vox: ſi verò præterea etiam imago aliqua, aut ſpecies repræſentetur, & obiiciatur imaginativæ, aut intellectui, vel viſui etiam externo, non ſolùm revelatio ad auditum, & vocem refertur, ſed etiam ad viſionem. Utriuſque igitur meminit hoc loco Eli-
Gen. 15. 1. phaz, ſicut etiam Geneſ. 15. conjungitur utrumque, *Factus eſt ſermo Domini ad Abraham per viſionem dicens,* &c. Elegantèr autem hanc auditus cum viſione conjunctionem Baſilius ex-
Pſal. 28 3. plicuit ſuper id Pſalm. 28. *Vox Domini ſuper aquas. Vox Domini,* inquit, *non eſt percuſſio circa aerem, ſed alterius generis quædam, concepta apprehenſione eorum hominum quos Deus vult ſuam vocem audire, ita ut ejuſmodi iis ſervet proportionem, quæ ſæpenumero contingunt per in ſomnia. Quemadmodum enim non percuſſo aere quandam verborum, & ſonorum memoriam in phantaſia per ſomnum accipimus, dum vocem non per auditum, ſed per ipſum cor noſtrum formatam haurimus, talem quandam oportet ex Deo vocem putare ineſſe prophetis.*

3 *An hæc viſio fuerit interna. Albertus.* *Nocturnæ.* Tempus noctis ad prophetiam, & revelationem accipiendam aptiſſimum: exiſtimat vero Alber. (& quidem ad hanc viſionem, & cogitationem internam accommodatè) item totam hanc peractam eſſe non auditu & oculis corporeis, ſed interiùs: potuit ſanè utroque modo contingere: neque utrique parti repugnat hanc revelationem factam fuiſſe Eliphas non dormienti, ſed vigilanti, idque ſignificari illis verbis: *Quando ſolet ſopor occupare homines;* aliis enim dormientibus, vigilans ipſe potuit in timidas illas cogitationes, & quaſi mentis exceſſum rapi; ita cenſent D.
D. Thom. Lyranus. Caietanus. Philip. Thom. Lyran. Cajetan. At Phil. videtur intelligere partim in ſomno, partim in vigilia accidiſſe, aliis ex eiſdem illis verbis potius ſomnum, quam vigiliam eliciunt, cùm dicat ſomni tempore hæc accidiſſe; res dubia; & quam in ſuam quilq. ſententiam facilè poſſit adducere.

4 *Quando ſolet ſopor.* Illud Cajet. obſervat, tempus deſcribi, cum eam viſionem habuit; videlicet ea hora, quando ſolent homines primum inire ſomnum, Hebræ. *In cadere ſoporem ſuper homines* (*al caer del primer ſueño.*) Hanc primam noctis quietem viſis aptam eſſe, Poeta quoque indicavit, cum Aeneam oſtantem facit.

Vir. 2. Aen.
Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono divum gratiſſima ſerpit
In ſomnis ecce ante oculos mœſtiſſimus Hector
Viſus adeſſe mihi ....

Quare dicatur ſopor cadere. Elegantèr autem dicitur ſopor cadere; namque videtur nos opprimere; tum etiam activè, quia cadere nos facit: nos dicimus cadere ſomnum ſuper aliquem, vel cadere præ ſomno, *caerſe a pedaços de ſueño.* Fortè ad ipſa animalis membra reſpicitur, cum ex capite ſuperiori propter inde deſcendentes vapores, videtur labi, & fluere, atque decidere in reliquos artus.

Verſ. XIV. Pavor tenuit me, & tremor, & omnia oſſa mea perterrita ſunt.

Verſ. XV. Et cum ſpiritus me præſente tranſiret, inhorruerunt pili carnis meæ.

Verſ. XVI. Stetit quidam, cujus non agnoſcebam vultum, imago coram oculis meis; & vocem quaſi auræ lenis audivi.

1 *Timor initio divinarum revelationum.*
2 *Quis fuerit ſpiritus iſte tranſiens. Quid tranſitus indicet. Illuſtratus David.*
3 *Somnus, & horror in revelatione.*
4 *Quid aura lenis; quid ſilentium in Hebræo.*
5 *Nota veræ revelationis: & regula diſcernendi ſpiritus en Patribus.*

DIvinis viſionibus, & revelationibus comes, præſertim initio, eſſe ſolet timor, & horror quidam, quo homines attendant, atque ſuſpiciant divini ſpiritus præſentiam, & ad tanta myſteria percipienda ſe longè infirmos, atq. inferiores agnoſcant; ut videre eſt Iſa. 2. v. 1. Dan. 10. v. 8. Apoc. 1. v. 17. & hoc lib. c. 7. v. 14. & c. 33. v. 16. & 19. 1

2 *Quis fuerit iſte ſpiritus. Philip. Beda. D. Thom. Lyra. Caiet. Eugub. Titelm.* *Et cum ſpiritus.* Spiritum hunc, angelum fuiſſe explicant Philip. Beda. D. Thom. Lyra. Cajeta. qui primò in ſpecie viſibili ſe exhibet, fuerit viſus egredi, & prodire in conſpectum; deinde ſteterit; quare de eodem ſermo fit in primo & ſecundo verſiculo. At Eugub. Titelm. & alii poſt Græcos ventum intelligunt, & videtur ſenſu idem Septuag. *Spiritus*
LXX. *in faciem meam incurrit;* quod verius videtur; atq. hinc Eliphaz timere cœperit; forte ergo fuerit vehementior aliquis ventus; deinde lenior alia aura ſpiravit, quare illud, *me præſente,* in fonte eſt, ſuper faciem meam, & illud tranſire, repentinum, æquè ac velocem flatum ſignificat, indicem, ac prænuncium ſubſecutæ viſionis, qui horripilationem effecerit; nam præ ingenti timore, & frigiditate partium externarum ſtringuntur, & premuntur pilorum radices, & eriguntur,
Pſal. 118. 120. Pſ. 118. *Confige timore tuo carnes meas.* Hieron ex Heb. *Horripilavit à timore tuo caro mea:* elegantèr aut Septuag. dixerunt;
LXX. confige, quod tunc videatur caro aculeata, & velut infixis clavis horrida, ut Jerem. 51. *Adduct equum, quaſi bruchum aculeatum;*
Ierem. 51. prop. horripilatum, crinibus erectis ferocientem.

3 LXX. *Stetit quidam.* Septuaginta ſententiam hanc negativè efferunt, *Surrexi & non cognovi: vidi & non erat figura ante oculos meos:* ita ut horrore illo & vehementiori flatu expergefactus Eliphaz ſurrexerit è lecto, neminem tamen viderit; ſed noſtra lectio conformior eſt originali; ſtetit, conſtitit ante me umbra, obſcura forma, cujus figuram plenè & diſtinctè cognoſcere non potui, neque de totius corporis habitu bene judicare, & potuit quidem cum ſolo horriſono ſonitu contingere horror nimius, ſicut dicitur Daniel. 10. *Vidi ego Daniel*
Dan. 10. 7 *ſolus viſionem; porro viri, qui erant mecum non viderunt, ſed terror nimius irruit ſuper eos, & fugerunt in abſconditum.*

4 *Et vocem quaſi auræ lenis.* Similis fuit Eliæ viſio. 4. Reg. 19. Indicatur autem poſt commotionem & ventum horriſonum, ſilentium ſubſequutum, & vocem tunc perſonaſſe:
Quid aura lenis. Symmach. nam in Hebræo legimus, *Et ſilentium & vocem audivi.* Symmach. *Silentium vocis audiebam;* & quidem vox originalis,
דממה *Demamah.* propriè ſilentium eſt; ſed pro tranquillitate uſurpatur, & aliquando pro aura tenui; eſt. n. eadem vox illo loco 4. Reg. ſimiliter hic Septuaginta dixerunt Auram &
Pſ. 106. 29 vocem audiebam: & Pſalm. 106. *Statuit procellam ejus in auram.* Hieronym. ex Hebr. *Statuet turbinem in tranquillitatem.*
Hieron.

5 *Nota veræ divinæ revelationis.* Ex quo elicitur veræ ſignum revelationis, ſi primum timorem incutiat; ad extremum afferat animi gaudium, & tranquillitatem, omnemque priorem commotionem ſedet, & auferat; ſicut poſt tempeſtatem lenis aura, & tranquillitas ſuccedit: ſic ſancti angeli Virgini ſanctiſſimæ, Zachariæ, Danieli apparentes, poſt primi conſpectus turbationem, atque timorem conceptum, jubent illos minimè timere: & ipſe angelus erigit Danielem *ſuper genua ſua;* de qua regula bonos ſpiritus à malis dignoſcendi & diſcernendi agit D. Tho.
Regula diſcernendi ſpiritus. D. Thom. Albert. Carthuſ. 3. p. q. 30. art. 3. ad 3. ex doctrina ſancti Antonin. tum etiam hoc loco & Albertus, Carthuſ. Sylveſt. in Roſa aurea. N. P. Ignatius in ſuis exercitiis ſpiritualibus vid. Greg. ho. 8. ſuper Ezech. & l. 4. mor. c. 30. ubi explicat cauſſas, quare animo turbentur,

Sylveſter. P. Ignatius Greger. bentur, & corpore langueant homines ex divinis viſionibus, & revelationibus: ſed præcipuè hoc lib. 5. cap. 23. ubi rem confirmat eleganti allegoria viſionis illius parentum Sanſonis, Judic. 13. nam Manue viſo angelo timet, *Morte*, inquit, *moriemur, quia vidimus Dominum*: at uxor meliori ſpe erecta ait, *Si Dominus nos vellet occidere, de manibus noſtris holocauſtum, & libamenta non ſuſcepiſſet. Quid eſt hoc* (inquit) *Gregorius, quòd ad viſionem angeli vir ſit timidus, & mulier audax; niſi quod nobis, quoties cœleſtia demonſtrantur, ſpiritus quidem pavore ſo concutis, ſed ſpes ad majora audienda ſe erigit; unde turbatur ſpiritus: quia igitur, cum altioca ſecretorum cœleſtium ſublevata mens conſpicit, cuncta humanarum virium ſoliditas contremiſcit*: neque verò hoc veræ revelationis argomentum eſt ita verum, ot fallere aliquando nequeat; quod obſervavit Cai. loco ex. 3. part. ſuperius adducto: ſed ſanè eſt valdè accommodatum divinis rebus, quæ cum videantur primum ſui maieſtate opprimere, atque difficultate deterrere; ſua deinde bonitate, & veritate recreant, ac reficiunt debilitatum animum, atque fructum pacatiſſimum exercitatis aſſerunt. *Iudic. 13. 22.*

Verſ. XVII. Numquid homo, Dei comparatione juſtificabitur, aut factore ſuo purior erit vir?

1 *Comparatio tùm dicitur in ſacro Sermone, per comparativum nomen exponenda. Præpoſitio ultimi caſus quã habeat vim:*
2 *Prima, & ſecunda huius loci interpretatio non probantur. Aptior tertia.*
3 *Quarta optima. Juſtificare quid. Explicati David, Iſaias, Paulus.*
4 *Purum quid. Illuſtratur Pſ. 38. Creatori non repugnandum.*

1 *Comparatio quomodo exponenda. Præpoſitio ultimi caſus.* HAec eſt maxima propoſitio, quam Eliphaz audivit, ex qua ipſe malè colligebat, Job propter ſua peccata puniri. *Numquid homo*; hoc loco *Enos*, miſer, ærumnis, atque peccatis obnoxius; *Dei comparatione*, id eſt præ Deo, *juſtificabitur*, juſtior erit Deo? nam illa comparatio rectè per comparativum nomen exprimitur, & ſolet etiam ſignificari per præpoſitionem ultimi caſus: ut, *Deſcendit hic juſtificatus ab illo*; id eſt, præ illo, & Matth. 11. *Juſtificata eſt ſapientia à filiis ſuis*, id eſt, juſtior declarata, quam filii ſui. *Luc. 18. 14. Matth. 11. 19.*

2 *Prima huius comparationis expoſitio. Iob. ver. 4. 4.* Sed multiplex poteſt eſſe huius comparationis ſententia; primò, quod nemini liceat de ſua ſanctitate coram Deo gloriari; nam licèt tibi ullius peccati conſcius non ſis, non ex hoc juſtificatus es; id eſt juſtus & ſanctus & ab omni, etiam levi peccato immunis declaratus, & renuntiatus; nam qui judicat te, & vel peccatorem & ſontem, vel innocentem pronunciat, Dominus eſt. Idem repetitur inferius c. 25. *Numquid juſtificari poteſt homo comparatus Deo, aut apparere mundus, natus de muliere?* Sed non congruit cum præſenti inſtituto; nam cum Eliphaz de ſanctitate, & vitæ integritate loquatur, non tam comparatio facienda eſt cum Dei omniſcia ſapientia, quàm cum illius juſtitia, & ſanctitate.

Secunda expoſitio. Auguſt. Gregor. Idcò ſecundò Gregor. Aug. & alii hanc comparationem hominis cum Deo in ſanctitate & munditia ſic intelligunt, ut dicatur homo, licèt ſanctiſſimus, coram Dei ſanctitate infinita minimè videri mundus, aut ſplendidus; nam, ut Greg. ait, *Humana juſtitia divina comparata, injuſtitia eſt, quia & lucerna in tenebris fulgere cernitur, ſed in ſolis radio poſita tenebreſcit*; atque huc videntur pertinere quædam ſacrarum Scripturarum univerſalia pronunciata; quale illud Pſal. 115. *Omnis homo mendax*: & illud Iſa 64. *Quaſi pannus menſtruatæ univerſæ juſtitiæ noſtræ* & illud Pſal. 142. *Non intres in judicium cum ſervo tuo, quia non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens*; quo loco eandem expoſitionem docent Hilarius, Hieron. Arnobius, Euthym. neque ab illa abhorret Auguſtinus, ſed eleganter amplificat lib. ad Oroſium contra Priſcillian. & Origenist. c. 10. *Cujus*, inquit *participatione juſti ſunt, ejus comparatione non juſti ſunt*. Sed non video quomodo hic ſenſus cohæreat cum propoſito Eliphaz: neque qua ratione ex hoc poſſit colligere Jobum meritò à Deo puniri, aut non debere de divina juſtitia conqueri: dicam tamen de hac interpretandi ratione aliquando plura. *Pſ. 115. 11. Iſa 63. 6. Pſ. 142. 2. Hilar. Hieronym. Arnob. Euthym. Auguſt.*

Tertia aptior interpretatio. D. Thom. Caie. Gen. 8. 25. Tertiò aptior eſt interpretatio, quæ ex D. Thoma & Cajetano elicitur; Nemo ex hominibus aut juſtus, aut judex Deo omnium ſupremo judice juſtior, & incorruptior eſt; ſed nemo juſtus judex innocentem punit; ergo neque te innocentem immeritò affligit Deus, Conſequutio legitima; ſecus Deus eſſet, aut injuſtus, aut homine minùs juſtus: ſimilis illa Abrahæ oratio Geneſ. 18. *Abſit à te, ut rem hanc facias, & occidas juſtum cum impio, non eſt hoc tuum; qui judicas omnem terram, nequaquam facies judicium hoc*: Congruit cum hoc ſenſu Dei nomen quod ſubeſt in hoc loco, *Eloah*, judicis, & æquiſſimi rerum arbitri, & ponderatoris.

3 *Quarta & optima interpretatio.* Quartò, ille optimus, & convenientiſſimus videtur ſenſus, ut hæc hominis cum Deo comparatio ſit, quaſi litigatio quædam & intentio litis. Si enim velit homo Deum in judicium trahere, & divinam juſtitiam accuſare injuſtitiæ, quòd immeritas ab illa pœnas & ſupplicia accipiat; certè etiamſi homo ipſe judex huius litis ſit, dummodo ex recta rationis præſcripto, & lege judicet, Deus proculdubio obtinebit in cauſſa, & manifeſta hominis culpa atque delicto, pronuntiabitur divina Providentia æquiſſima, & ab omni injuſtitiæ nota, quam humana temeritas illi aſpergere tentaverit, abſolvetur. *Numquid juſtificabitur homo?* q. d. minime abſolvetur &c. minimè juſtus declarabitur.

צדק *Juſtificabitur*. In fonte (*Tſadak*) verbum forenſe, ſpectans ad innocentis abſolutionem. Pſal. 50. *Ut juſtificeris in ſermonibus tuis* (juſtus pronuntieris) *& vincas cùm judicaris* (cùm abſolueris;) id eſt, ſi tibi litem intendere velim, quòd mala abs te acceperim, certè damnabor ego, tu abſolueris; quòd pro tuo judicis incorruptiſſimi munere, nocentem & adulterii reum ſupplicio affeceris Pſal. 81. *Humilem & pauperem juſtificate*; nemo pauper, & humilis apud veſtrum tribunal cadat ſua cauſſa, propter ignobilitatem & inopiam. Rom. 8. *Deus, qui juſtificat, quis eſt qui condemnet?* & ſæpe alias: ait ergo Eliphaz; Si ſemel homo injuſtitiam, & peccatum admiſerit, juſto Dei judicio, & ſententia ad ingentia mala damnatur, neque ullum erit tantum ſupplicium, de quo juſtè poſſit conqueri; nam nunquam non punitur citra condignum: in hanc rem præclarum eſt illud Danielis 9. teſtimonium. *Peccavimus, & iniquitatem fecimus; tibi Domine juſtitia nobis autem confuſio faciei*. Hæc videlicet eſt velut judicis ſententia, quam humanum judicium ex rectæ rationis regula de ſua ipſius culpa fert: & inferius, cùm agnoſcit ſe non digna peccatis ſuſcipere, *Tibi Domino Deo noſtro miſericordia, & propitiatio; quia receſſimus a te*; huc id Iſai. 58 *Rogant me judicia juſtitiæ, & appropinquare Deo* (contendere, communis cum eo agere) *volunt, quaſi gens, quæ juſtitiam fecerit*: & c. 1. *Quieſcite agere perverſè, diſcite benefacere, & venite, & arguite me, dicit Dominus*. *Pſ. 50. 6. Pſ. 81. 3. Rom. 8. 33. Dan. 9. 7. Dan. 9. 9. Iſa. 58. 2. Iſa. 1. 16.*

4 *Aut factore ſuo purior* (mundior & nitidior ab omni macula) *erit vir*, quicunque ille ſit, quamvis magnus, & præclaræ ſanctitatis, virque juſtiſſimi nomine dignus; non enim poteſt, niſi impudenter creatura creatori ſuo obloqui, aut dicere; Cur feciſti ſic? non poteſt ſervus Domino ullam in jure litem intendere; ſed totum ſe permittere voluntati & moderationi debet ſui creatoris: non aliter David Pſal. 38. *Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu feciſti*; videlicet, has meas plagas effeciſti, & intuliſti: vel quod ad rem attinet, *quoniam tu feciſti me*; ita ſupplet Auguſt. hoc loco Pſalmi; & Greg. 22. Moral. Sed in minori propoſitione, quam ſubſumit Eliphaz, fallitur, putat enim, ſi Deus innocentem affligat, fore innocentem afflictum Deo juſtiorem: minimè id quidem, ſed illud bene, afflictum innocentem ſeipſo multò nitidiorem, & defæcatiorem, atque puriorem, ſicut igne probatum aurum, veriſſimè. *Pſ. 38. 10. * No tiene el hombre, que hablar en lo que ſu hazedor haze del.*

Verſ. XVIII. Ecce, qui ſerviunt ei non ſunt ſtabiles: & in angelis ſuis reperit pravitatem.

1 *An hæc ſententia ſit ſuperioris revelationis pars. Creatura nihil boni ex ſe habet.*
2 *Particula, Ecce, pro, Si. Qui ſervi Dei.*
3 *Quid ſtabilitas in ſacro Sermone, quid fidelitas. Explicati locus Reg. & Paulus.*
4 *Magna interpretum varietas. Pravitas quid in Hebræo, & ut ſit ad contraria intellectus indifferens.*
5 *Quid ſit Deum operire; & ut in creaturarum actiones inquirat diligenter.*

5 *Caieta.* INcertum an hæc verba ſint audita ſimul cum ſententia ſuperiori, ut exiſtimavit Caiet. an verò jam nunc loquatur Eliphaz, & ſuperiori revelationi hæc ipſe adjungat, quaſi concluſionem deductam ex revelatione ſibi facta: argumentũ igitur erit à maiori; quod duplici via formari poteſt; primò, ut confirmet comparationem ſuperiùs factam, ut Philip. indicat; Ipſi angeli, quorum præclara eſt natura, tamen quia creaturæ ſunt, nihil boni ex ſe habent, nullam vitæ, nullam exiſtentiæ ſtabilitatem, & firmitatem, niſi à Deo creatore, & bonorum omnium authore fulciantur: ergo multò minus habebit futurus homo, de quo, aut gloriari, aut conqueri meritò poſſit adverſus optimi, atque potentiſſimi creatoris ſui providentiam & legem adminiſtrandi mundum. Si verò aliam *Philip. Creatura nihil boni ex ſe habet*

ratio,

Digitized by Google

S. Thom. rationem ineat, ut Græci & D. Thomas volunt, ſic conficietur; Spiritus quidem creati in gratia propter inconſtantiam, & inſtabilitatem defecerunt à Deo; ergo multò facilius, atq; veroſimilius fuerit te luteum hominem deficere, & peccare potuiſſe, te igitur temerè, & inſolenter commendas, & jactas: conſonant ſingularum vocum proprietates.

2 *Ecce.* Affirmantis, ut ſupra exemplis oſtendimus; fortè *Deut. 13. 14.* huic loco aptius, ut valeat, *Si.* Deut. 13. *Quære ſolicite, & diligenter rei veritate perſpecta, ſi inveneris certum eſſe, quod dicitur* *Ecce pro ſi.* &c. Hebr. *Quære, & interroga diligenter, & ecce veritas.* Deut. 19. *Deut. 19. 18.* *Cùm diligentiſſime perſcrutantes invenerint falſum teſtem* &c. Hebraicè, Inquirent judices diligenter, & ecce (*Si*) teſtis ille eſt teſtis mendax &c. *Si*, igitur, *qui ſerviunt ei.* Chaldæus hoc no- *Chaldæus.* men ſervorum Dei refert ad prophetas, Rab. Moyſes ad alios *Servi Dei qui.* quoque juſtos homines; non enim rarò Scriptura viros ſanctiores, prophetas præſertim, ſervos Dei nominat. Sed propter ſecundam partem, ſic exigente ſententia, angelos intelligi oportet, qui ſervorum inſtar dicuntur Deo aut miniſtrare, aut aſſiſtere, ut c. 1. latiùs explicavimus: quare illorum & munus, & nomen eſt, ſervorum Dei.

3 אמן *Stabilis quid.* *Stabiles.* A verbo, *Aman*, quod eſt fidum eſſe, fidelem, ſtabilem, veracem, conſtantem in dictis, & promiſſis: tum etiam activè, credere, fidere, inniti alteri; quare ſæpe accommodatur ad diſpenſatorem, œconomum, nutritium, tutorem, & pa- *1. Cor. 4. 2.* tronum, propter fidelitatem horum, quorum fidei aliquid creditur: quò videtur alluſiſſe Paul. 1. Cor. 4. *Hic jam quæritur* *4. Reg. 10. 1.* *inter diſpenſatores, ut fidelis quis inveniatur.* 4. Reg. *Miſit Jehu litteras in Samariã ad optimates civitatis, & ad nutritios Achab*, *Num. 12. 7.* id eſt, ad fideles ſervos, & miniſtros: & de œconomo, & diſpenſatore illud eſt. Num. 12. *Servus meus Moyſes, qui in omni domo mea fideliſſimus eſt* (*Mayordomo mayor*) & tandem refert, *Heb. 3. 2. 5.* *el leal à Dios*, id quod clariùs expreſſit Paulus Hebr. 3. *Conſiderate Jeſum, qui fidelis eſt ei, qui fecit illum, ſicut & Moyſes in omni domo ejus, & Moyſes quidem fidelis erat in tota domo ejus, tanquam famulus*: eſt ergo pulchra in hoc loco antitheſis; Qui ſerviunt ei; & pro ſervorum & famulorum officio, & debito ** Lo de ſu caſa no lo ſalieron leales* ſtabiles, *fideles, conſtantes, veraces eſſe debuiſſent; inſtabiles, infideles, inconſtantes fuerunt: eadem ferè perſtandi, aut conſiſtendi translatione dictum eſt Joan. 8. *In veritate non ſtetit*: huc pertinet quod Pagnin. & alii vertunt; *Servis ſuis * non* *Joa. 8. 44.* *credet*: ergo ſtabilitas hæc eſt in bono; conſtantia, & firmitas, *Pagninus.* fidelitas, & veritas ſervorum erga Dominum ſuum.

** Sus leales no fueron para fiarſe dellos.* *Et in Angelis ſuis reperit pravitatem.* Admodum variè hoc ab aliis vertitur. Pagn. *In angelis ſuis ponet lumen.* Tyg. *Angelis ſuis indidit væſaniam.* Vatab. *Nec in angelis ſuis poſuit lucem exactiſſimam.* Regia. *In angelis ſuis ponet glorationem.* Symm.

4 *Pagnin. Tygur. Vatabl. Regia. Simmach. LXX.* הלל *In angelis ſuis reperit vanitatem.* Septuag. cum noſtro. *Adverſus angelos ſuos pravum quid advertit*: quæ tanta varietas orta eſt ex fœcunditate radicis *halal* quod ſignificat, laudare, gloriari, vocem attollere cum gloriatione, fulgore, ſplendore; aut etiam inſanire, & per antiphraſim iniquum, & pravum eſſe, gloria, & nominis ſplendore indignum. Rurſus illa negatio prioris hemiſtichii poteſt ad hanc ſecundam partem extendi, ut dicatur reperiſſe aut non reperiſſe, pravitatem, lucem, laudem in angelis; aut verò poterit negatio in prima parte prorſus contineri. Tandem in illo quoque diſſenſio eſt, an de malis angelis, an etiam de bonis, & in univerſum de omnibus accipi hæc debeant; nam Cajet. Eugub. indicat, hoc quoque *Cajetan. Eugub. Vatabl. Athanaſ. Chriſ. Olimpiod. Philipp.* Vatabl. bonos angelos intelligunt; ut alii omnes Græci, & Latini, Athanaſ. Chryſ. Olympiod. Philip. & alii poſt eos, de angelis apoſtatis, & deſertoribus interpretantur: ſenſus uterq; ad rem facit; nam quidquid lucis, laudis, gloriationis in angelis reperiri poteſt, à Deo datum, conſtitutum, inditum eſt, ex ſe nihil habent, niſi inſaniam, negativè, id eſt, nullam ex ſe ſapientiam, nullam veritatem, bonitatem nullam; vel poſitivè de angelis apoſtatis, nullam lucem habent; ſunt enim tenebræ: in pravitatem, & væſaniam prolapſi ſunt; lapſus igitur ſupernorum ſpirituum præcipit hominibus nihil de ſe ſublime ſapere; id quod ſtatim ſequenti verſiculo, & totius argumentationis concluſione colligit Eliphaz.

5 Illud rectè ab interprete dictum eſt, **Reperiſſe Deum in angelis pravitatem*, id eſt in illis reperiſſe, quod ſine ipſo factum ** Halli en el los ue verdad, y luego el no dexò.* fuiſſet: creavit enim illos rectos: tum etiam indicatur diligenter in omnium actiones inquirere Deum, ut qui diligenter examinet, & diſpiciat, ſicque inveniat: nam ex reperta re inquirendi ſedulitas, & diligẽtia ſignificatur. Hinc illud. 2. Pet. *2. Pet. 2. 4.* **Angelis peccantibus non pepercit*; non igitur minori diligẽtia in hominum actiones inquiret, & animadvertet, ſi quid ** No po ſer ãgeles, diſ.* reperiat ſupplicio dignum: ſicut enim *adverſus angelos ſuos* (ſic legunt Septuaginta) *pravum quid advertit*; id eſt, ut explicat Chryſoſt. illis ſupplicium excogitavit, & conſtituit; *ſimulò con ellos.* ita ſanè adverſus homines, quos reperit pravos, jam ſup- *LXX.* plicia decrevit, & exquiſita calamitatum genera adinvenit, & præparavit: eſt enim illa mirabilis providentia, ſummaque ſapientia, qua tum in præparato regno ſuis benedictis, *Matt. 25. 34. 41.* tum in parato igne æterno maledictis, relucet.

Vers. XIX. Quantò magis hi, qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, conſumentur velut à tinea!

1 *Unde Eliphaz ſuam argumentationem ducat.*
2 *Quid domus lutea. Paraphraſis elucidans Paulus. Quædam de imbecillitate noſtri corporis.*
3 *Domus ex terra, quas habitamus, ad ignobilitatẽ noſtram pertinere. Angeli in cœlo creati, ex illorum origine amplificari illorum peccatum.*
4 *Terrenum humanæ gloriæ fundamentum.*
5 *Tineam ad vindictam, & ſupplicium pertinere. Explicatus locus Regum, & Oſeas.*
6 *Tinea ad peccatũ & culpã; tum etiam ad deformitatẽ Chriſtus vermis.*
7 *Notati alii interpretes; laudatus Vulgatus.*
8 *Succidere quid, & qua ratione dicatur impius non intelligens.*

Quantò magis. In originali à pari & ſimili videtur fieri 1 *Argumentũ à pari, ò à maiori.* argumentatio: Etiam habitatores domos luteas; ſed eleganter interpres vim ſententiæ ex re ipſa expreſſam, illa quoque comparatione expreſſit; *Quantò magis* homo vilioris, atque imbecillioris materiæ, & naturæ tum caſibus & vitiis, tum vitiorum, & peccatorum commeritis ſuppliciis ſubjacebit?

2 *Hominum circumlocutio.* *Qui habitant domos luteas*: Hominum periphraſis eſt. Sed quidnam eſt lutea domus? an ſordium, & ignobilitatis cujuſdam ſymbolum eſt? an ſordidum, & ignobile corpus ſignificat, quod videtur inhabitare animus? ſic appellatur à *Lutea domus quid. 2. Cor. 5. 1.* Paulo 2. Corint. *Terreſtris domus noſtra hujus habitationis, quæ diſſolvitur*: quod enim Eliphaz dicit, *domum luteam*; Paulus dicit, *terreſtrem*, & Sapien. c. 9. *terrenam habitationem*; quamvis enim lutum ex proprietate originalis vocabuli poſſit ſignificare cementum ex arena, & calce; quare *bitumen* vertitur Exod. 1. & *cæmentum* Gene. 11. ſed tamen חמר vile, & inutile lutum, limumve ſignificat Habacuc 3. *In luto aquarum multarum* (*cieno y sarquin, y aſſiento de agua*) tum *Hab. 3. 15. Iſa. 64. 8.* etiam argillam figulinam. Iſai. 64. *Nos lutum, & fictor noſter tu*: quare *domus terreſtris*, aut *lutea* erit, *una caſa de ſolas tapias de barro, de tierra muerta*: nam ab eodem Paulo appellatur etiam *corpus mortis*; diciturq. ab eodem *noſtra*, uti quibus mortalitas, noſtra culpa provenerit; *Deus enim mortem non fecit*; quare nihil proprium habuit Abraham in terra *Geneſ. 23. 2. Cor. 5. 1.* Chanæorum præter poſſeſſionem ſepulchri; dicitur autem, *hujus habitationis*, id eſt, ad paucos dies conſtituta, quaſi dicat, hujus vitæ peregrinationi, & militiæ comparata (*caſa no propria, ſino de por vida*) imò ad breviſſimum tempus conducta; ideò ſtatim vocat non domum, ſed *tabernaculum* & Græcè etiam habitatio, tabernaculum eſt, quod temporarium eſt, viatoris, militis, paſtoris. Illud addit ultimò, *quæ diſſolvitur*; propriè ex Græco, deſtruitur; ſed illud eleganter dicitur, *diſſolvitur* quaſi non egeat ut dejiciatur tormentis bellicis, neque hoſtium impetu ad deſtruendum; ſed ipſa ſponte ſolvitur, tineas agit, & vetuſtate exeditur; cùm enim ſemper hoc noſtrum corpus minitetur ruinam, non funibus, non inſtrumentis aliis vim afferentibus indiget, ſed *Pſ. 102. 16.* leviſſimo flatu ſuiipſius pondere corruit, *Quoniam ſpiritus pertranſibit in illo, & non ſubſiſtet.* Corpus autem incorrup- *2 Cor. 5. 6.* tibile, quod reſurget, appellatur ſtatim à Paulo, *Ædificatio ex Deo, domus non manu facta, ſed æterna in cælis*: quare concludit Paulus, *Dum ſumus in corpore, peregrinamur à Domino*; ſi corpus mortale domus eſt, imò potius tabernaculum, corpus immortale domus æterna erit, & dum domi videmur agere, id eſt, in hoc corpore, certè non domi, ſed foris peregrini agimus. Ergo Eliphaz angelis corporis expertibus opponit habitantes domos luteas, id eſt habentes 3 corpora formata ex lutea, viliq. materia. An verò etiam appellat domos luteas, id quod ſonat, domicilia ex terrea materia conſtructa. Sanè hoc etiam Olympiod. indicaſſe vide- *Olympiod.* tur; ut reſpondere poſſit angelis accolis cœleſtis Empyrei, & nitidiſſimæ domus; nam quibus non pulveris, pluviarum, luti obſoleti et ſordibus, qui habitat domum luteam? hæc igitur erit ſententia Eliphaz, ut Olympiodori verbis utar;

utar, *Si angeli, qui ſpiritus ſunt, ac cœli incolæ, tum divini judicii ſeveritatem ſubeant, habent quod in ipſis reprehendi poſſit; quid nobis fiet, qui ex argilla facti ſumus, terramque habitamus?* indicaſſe hunc ſenſum videntur mihi Septuaginta, nam ex ſimilitudine cum domibus luteis noſtri corporis cõſtitutionem poſtea explicant; ſic enim legunt; *Habitantes domos luteas, ex quibus & ipſi de eodem luto ſumus*, neque ab hoc ſenſu noſtra quoque lectio abhorret; cum de corpore intelligi videatur id, quod ſequitur; *Qui terrenum habet fundamentum*. Sic videas peccatum angelorum ex eorum domicilii ſanctitate amplificari à Juda apoſtolo; tum etiam ex dignitate creationis & originis. *Angelos qui non ſervaverunt ſuum principatum*) prop. principium, originem, originis, & creationis dignitatem, & excellentiam; non enim ſunt ex terra, ſicut homo. Nam nihil juvit angelos, qui ceciderant, quòd à Deo formati eſſent, & intellectuali natura præditi *ſed dereliquerunt*, contemptum quendam indicat hæc vox, & ingratitudinem tanti beneficii) *ſuum domicilium* Cœlum empyreũ, in quo primævi angeli tanquam in proprio loco, & tecto conditi fuerant, ut Theologi docent, unde dicuntur de cœlo cecidiſſe. Iſ. 14. Apoc. 12. *in judicium magni diei vinculis æternis ſub caligine reſervavit.*

4 *Qui terrenum habet fundamentum*. Hæc iterum eſt alia lutei hominis circumlocutio. Fundamentum, hominem comparat cum domo lutea, cujus fundamentum, cui tota domus firmitas nititur, terra eſt, imò pulvis leviſſimus, & tenuiſſimus, ex quo nihil firmum, aut diuturnum compingi poſſit, quare pro terreno; hoc loco ſubeſt) *ghaphar*) vox eadem, quę in Gen. dicitur, *limus*, aut *pulvis*, de quo formatus eſt homo. Vides profectò hic pedes luteos auteæ ſtatuæ, ſed proh, quàm imbecillum fundamentum totius humanæ vitæ molis ponderis, gloriæ, & ſplendoris.

5 LXX. *Conſumentur*. Conterentur, comminuentur, humiliabuntur, contundentur; hæc omnia cadunt in vocem originalẽ. Septuag. Percuſſit illos tanquam tinea: accommodatè ad tineam, corrodantur, exedentur. Sed quid hoc loco per tineã significatur? an occulta Dei vindicta, quam de his, qui externa facie ſplendebant, Deus ſumere ſolet, dùm eos paulatim debilitat, & comminuit virtutem omnem, & in pulverẽ redigit, obſcuratque ſplendorem omnem? non aliter atq; tinea ligna quantumvis ingentia, beneque ſolida corrodere paulatim ſolet, quæ leviſſimo ictu confringuntur, & abeunt in vagos pulveres. Nihil igitur mirum, ò Job, ait (Eliphaz) ſi contritus, atque corroſus vermibus videaris, nam te divinæ vindictæ tinea, ex tuorum peccatorum latente putredine quaſi procreata, debilitavit, & in pulveres redigit. Sic per Oſeæ, capite 5. Ego quaſi tinea Ephraim, & quaſi putredo domui Juda, paulatim enim amiſerant vires, & nihil fortitudinis præter externam quandam, & inanem ſpeciem retinebant, refringendi confeſtim facilè ab hoſtibus) & vidit Ephraim languorem ſuum (expertus eſt, & perſenſit ſe languere) & Judas vinculum ſuum nam captivus, & manibus poſt terga revinctis abductus eſt ab hoſte! ſic, quod ad calamitates, & clades hoſtibus illatas attinet, dicitur David. 2. Reg. 23. Quaſi teneriſſimus ligni vermiculus, qui octingentos interfecit impetu uno: nam cum paulatim, & occultis viis hoſtes ſuos debilitaſſet, facilè illorum potentiam, ſi qua videbatur, velut lignum carioſum, & putre uno impetu confregit.

Tinea æternũ Dei judicium, & vindicta.

Oſee 5.13.
2. Reg. 23. 8.

6 An etiam non tam pœna, quàm culpa hoc loco pertineam significatur? eò certè videtur Eliphaz reſpicere, ut probet homines potiùs obnoxios eſſe ſordibus, & peccatis, quam angelos: igitur tinea peccatum significat, quæ ſicut Eccleſiaſt. ait cap. 42. de veſtimentis procedit; de interno quodam, pravoque fomite peccata noſtra originem ſumunt: accedit etiam quod peccata interdum ſunt occulta, & nobis ignota; in quo cum tineæ ſimilitudinem habent; nam ut Greg. hoc lib. 5. c. 28. & lib. 11. c. 25. ait, Tinea damnum facit, & ſonitum non facit, ita iniquorum mentes, quia damna ſua conſiderare negligunt integritatem quaſi neſcientes perdunt: ergo dicetur ad Job, ut ne ſibi blandiator de ſanctitate, quoniam fomitem pravum habent, quia ex terrena materia formati ſunt, ex quo facilè creatur tinea, cujus morſus, & detrimentum ſicut non facilè ſentitur; ita non facilè reſarcitur. Quid, quòd in veſtibus pretioſioribus, & ſiccioribus generatur tinea? ſimiliterque peccatum in iis interdum, qui externa ſanctitatis ſpecie fulgent: adde quod parvum animalculum ingens damnum afferre ſolet, ſic ſanè leve aliquod peccatum per negligentiam contemptum, aut minime cognitum, fortè etiam, quòd

Eccl. 42.13

Gregor.

Quare Christus dicatur

iniquus reputatus eſſet ab iniquiſſimis Judæis Dei filius, dicebat ſe *vermem*; quòd videlicet iſtum appellarent ſuum peccatum, ſuamque tineam; (*Ego ex noſtra poſtula. 9 autore peccado.*) *Factus eſt peccatum, qui peccatum non noverat.*

vermis.
Pſ. 21. 7.
2.Cor.5.

Tandem eò pertinet hæc comparatio à nobis relata, Ut veſtimentum à tinea corroſum, aliquid turpe, & deforme ſignificet, videlicet inciſis pilis illis ſuperioribus, & ſi ſplendidis albicantibusque quaſi dicas, ſi telæ ex auro, & argento ſplendidæ obſcurantur, quid mirum craſſiorem ex lana telam veteraſcere, & corrodi?

Quæ hic alii de morte, & vermibus, ac putredine cadaveris dicunt, non tam in hunc locum conveniunt, quam in id. c. 13. *Tanquam putredo conſumendus ſum, & tanquam veſtimentum, quod comeditur à tinea:* illud tantum notandum, mirum eſſe, quid Pagninus vertit, *Conterentur, donec fuerit Arcturus:* cujus ego rationem non teneor reddere: ſi id feciſſet Vulgatus, quibus bone Deus, Hebraizantium telis non configeretur? Quod verò Vatablus notavit legendum, *Conſumentur ante tineam*, id eſt, *Priuſquam vermibus abſumantur in ſepulchro, ut veſtis à tinea*; à vero ſenſu diceſſit; nam quod in fonte eſt *Conſumentur ante faciem tineæ*, non prioritatem temporis, ſed præſentiam rei indicat; neque aliud ſolet ſignificare, *Facies rei*, quàm rem ipſam. Hic vides Vulgatam noſtrum obſcuriores Hebraiſmo illuminaro Latina oratione; at Hebraizantes dum Hebraiſmos conantur retinere, in terdum Hebraiſmorum vim, ſenſumque pervertere.

Verſ. XX. De manè uſque ad veſperam ſuccidentur: & quia nullus intelligit, in æternum peribunt.

Succidentur. Non exiſtimo à verbo ſuccidendi fieri alluſionem ad tineam, in hunc ſenſum, Semper illos exedit tinea; per integrum vitæ diem conſumentur; nam vox originalis eſt acrior, & vehementior, & ad hoſtilem cædem, & ſtragem pertinet: ergo potiùs cum de tinea, occultiſque peccatis egiſſet, nunc ait, in ejuſmodi impios divinam vindictam deſævire, perpetuiſque cruciatibus animadvertere, etiam in hac vita, *De mane uſque ad veſperam*, dum dies hujus breviſſimæ vitæ durat. (Chryſoſtomus unum diem aſſignari hoc loco exiſtimat, Jobi cauſſa, qui uno die omnes calamitates, & dolores accepit.) Et quòd mortis, infirmitatiſque humanæ memores non ſint mortales, ſe dant præcipites in peccata, & æternum interitum. D. Th. hic; Quia occultas peccatorum cauſſas, internoſque lapſus non intelligunt, neque animadvertunt, pereunt æterno ſupplicio nulla ſuorum peccatorum pœnitentia ducti; vel ut Jobum vellicet acriùs; Quia divinum ſupplicium non agnoſcunt, neque intelligunt (Hebr. *Non ponunt cor ad intelligendum*, res videlicet valde occulta, & quæ non niſi attenta mentis conſideratione perſpici poſſit) ea mala, quæ patiuntur, divinitùs ſibi propter peccata immitti, nihilo his calamitatibus meliores efficiuntur, ſed potiùs adverſus divinam providentiam inſoleſcentes, & divinam juſtitiam criminantes, furore & indignatione inflammati ſalutarem diſciplinam abiiciunt, mirum in modum deteriores effecti. Ideò nullum ſtatuet æquiſſimus Deus illorum ſuppliciis finem; *peribunt* igitur *in æternum*; diſperdentur, exterminabuntur: non tam de peccatis, quibus impii hærent, ſi in illis decedant, quam de ſuppliciis, quæ ſuſtinent, æternis accipiendum videtur. Vides ut multis viis & rationibus peccator non intelligat? Sed de impiorum ſtupiditate aliquando plura.

8 *Succidere quid.*

Chryſ. 7.
Qua ratione dicantur impii nõ intelligere D. Thom.

Verſ. XXI. Qui autem reliqui fuerint auferentur ex eis: morientur, & non in ſapientia.

1 *Interpretum varietas: & qui dicantur reliqui.*
2 *Germena expoſitio. Explicant Moyſes, & David, & quid ſit reliquum eſſe ex Hebr.*
3 *Quid auferri ex Hebr. aliorum diverſæ interpretationes.*
4 *Varia Hebræorum & Hebraizantium lectiones: quid apud illos ſunt. Qua ratione dicantur impii cum hac vita ſolligati.*
5 *Morientiũ ſtultorũ ſtultitia. Phraſis ſacris Sermonis.*

Prior hujus ſententiæ pars variè accipitur ab interpretibus. Primo, ut *reliqui fuerint*, ſint ii, qui cum impiis non connumerantur, ſed *auferentur ex eis*, id eſt, te illis non aggregabunt; & *morientur* quidem; nam piis & impiis communis mors eſt; ſed *non in ſapientia*; nam illorum ſapientia, & pietas interitum non accipiet: ita D.

1 *Prima interpretatio. Qui ſint reliqui*

M Tho.

Digitized by Google

Tho. & Gloſ. judicat. Philip. & Greg. l. 5. cap. 29. qui per *reliquos*, ſive relictos à mundo, humiles intelligit, & nos auferri, ſive eligi à Deo, ſic Greg. *Quos alios reliquos, niſi hujus mundi deſpectos accipimus, quos dum præſens ſæculum ad nullius gloriæ uſum eligit, quaſi minimos indignoſque relinquit? Sed mundi reliquos auferre Dominus dicitur, quia deſpectos hujus ſæculi eligere dignatur; Paulo atteſtante, Quæ ſtulta ſunt mundi Deus eligit, id quod in puero Ægyptio, quem agrum Amalechita in itinere deſeruit, David vero reficit, ſignatur.* Deinde verò ut ſecunda pars ad impiorum interitum pertineat, ſed hic ſenſus non eſt valde exactus ad litteram.

Secundò Lyra; *ut qui reliqui fuerint*, dicantur filii, qui cum hæredes ſint impietatis, & ſtultitiæ ſuorum parentum ſimiles cum illis pœnas luent æternis ſuppliciis; quod videtur reſpicere, non ſolùm Jobi ruinam, ſed & filiorum illius interitum ruente domo. Sed certè vocum proprietate

Germana expoſitio. perſpecta is videtur eſſe ſenſus, ut aſſerat potentiſſimos, & locupletiſſimos quoſque ex impiis tandem pœnas dare ſuæ ſtultitiæ, atque ſuperbiæ, tum etiam indignantis, & impatientis animi cùm à Deo corripiuntur: nam *Iathar*, quod eſt ſupereſſe, non ſolùm ordinem, aut eaceſſum temporis vel quantitatis ſignificat, ſed exceſſum qualitatis, dignitatis, excellentiæ: ſicut verbum Latinum *ſupero* non ſolùm

Pſ. 16. 14. ſupereſſe, ſed etiam vincere, & excellere *ſobrar, ſobrepujar* Pſal. 16. *Dimiſerunt reliquias* id in quod alios excellunt, & ſuperant; quod ſupra aliorum facultates excellens, & reliquum eſt *ſuas parvulis ſuis. Dexaron a ſus hijos por herederos de ſus ſobras, de ſus demaſias, de ſus exceſſos;*) ſi per ſubſtantivum nomen legas, & facilè intelliges vim locutionis, dimiſerunt excellentes, nimias, & quæ aliorum omnium facultates ſuperant, ſuis filiis hæreditates, (*dexaron los ſus ſobradas y demaſiadas y exceſſivas riquezas*) Eleganter verò ſolutus

Gen. 49. 4. eſt Hebraiſmus à noſtro interprete. Geneſ. 49 *Effuſus es ſicut aqua, non creſcas*. Heb. Non ſuperſis, non ſuperes, non excellas, non relinquaris, eadem vox quæ in Eccleſiaſte ſæpè dicitur, *Amplius*, id eſt, excellentia, vel abundantia, ut eo loco explicuimus. Sic igitur hoc loco legere poſſumus; *Qui reliqui fuerint*; id eſt, qui excellebant, & ſuperabant reliquos, vel non habita cura ſervandi illius generis maſculini adjectivi, cum in Hebræo potiùs ſit nomen ſubſtantivum, excellentia, magnitudo, dignitas, id quo reliquos ſuperabant, quo excellebant inter reliquos, auferetur & ſæpè quidem genera, videlicet maſculinum cum fœminino permutantur; ſubeſt autem in fonte nomen fœmineum verbale: ait igitur Eliphaz, nihil prodeſſe impiis excellentiam, dignitatem, opes maximas, abundantiam ſupra reliquos mortales, quominus tandem Deo puniente bonis exuantur.

3 *Auferetur*. Propr. verbum originale motum quendam ex loco in locum denotat, quo aliquid in locum transfertur,

LXX. aut dimovetur: ideò alii dicunt excellentia eorum transfertur, & proficiſcetur, abibit, dimovebitur; nihil melius, quam noſtrum, *auferetur*. Septuag. aliam venti,

Vatabl. Cajet. quo flores exiccantur, & convelluntur, translationem indicarunt; nam ſic legunt, *Inſufflavit eis, & exaruerunt*; facilè videlicet à Deo perduntur, illo tantum inſpirante, atque dicente: ſed illud quoque pro Vatablo, & Hebræo apud Cajet. notandum, valde durum videri illam mortis circumlocutionem, quam hoc loco ipſi exiſtimant contineri; nam auferri dignitatem, vel excellentiam, ajunt eſſe, animam rationalem auferri, & ſeparari à corpore, atque rectè appellari animam excellentiæ nomine, eſt enim præclara noſtri portio, qua brutis præſtamus, ſed quidem ego numquam eo nomine animum in Scripturis ſignificatum invenio, opes dignitatem, & ejuſmodi cætera bona ſæpe. Addidit Cajet. hic putaſſe Eliphaz animam rationalem mori, & deſtrui mutatione ſubſtantiali: ſed certè hoc neque ſomniavit Eliphaz; neque debit Cajet. Hebr. illi, quem ſibi in his commentariis adhibuerat, tantopere credere & tribuere.

Tandem ex R. David hanc quoque habemus hujus libri

4 lectionem, Amotus, vel, ablatus eſt funis eorum; quàm etiam ſequuntur Hebræi in dictionario Complutenſi: nam

Hebræorum varia lectio nes ne interpretationes. Quid funis ea vox, quæ ſignificat excellentiam, vel exceſſum, ſignificat etiam funem, aut chordam, vel nervum, eò quòd extendatur, nam extenſio videtur quædam abundantia, vel exceſſus. Funem autem rurſus Hebræus apud Cajet. intelligit ligamen, quo continetur homo in ſua integritate; illud autem eſt anima unita corpori; Complutenſes per funiculum, firmitatem & vires corporis; alii nervos, qui videntur auferri cum in morte munus ſuum obire non poſſunt; alii dolores, qui velut funes conſtringunt hominem, nam in morte ceſſant dolores; alii quod per mortem ſoluti ſunt ab hoc mundo, cum quo putant impii ſe ligatos eſſe, ſed tamen ſolvit, *& ſeparat amara mors*, circumlocutiones ſanè mortis omnes. Sed cum facilè nexus, quo homo huic vitæ aſtrictus eſt, laxetur, & ſolvatur, qui fit, ut tam fortiter ſe ligatum exiſtimet? an quia affectu ardentiſſimo mundum, & quæ in mundo ſunt, impius complectitur? igitur vim ſui affectus exiſtimat eſſe firmitatem, & vinculum, ſicut Oſeæ 4. de impio populo dicitur. *Ligavit eum ſpiritus in aliis ſuis*: nam cum hærent terræ, & volare non poſſunt, quis non putet colligatos eſſe cum terra? ſed tamen vinculum non eſt aliud, quàm ſui affectus & ſpiritus nequam depravatio.

Morientur & non in ſapientia Septuaginta, *Interierunt, quia non habebant ſapientiam*: vel, dicedunt tandem nihilo ſapientes in calamitatibus, & extrema morte effecti; quàm in vita fuerunt. Olympiod. ſapientiam accipit pro Dei timore; Qui morte mulctatur, propter peccata punitur, quod ſtultus ſit, ſi Deum non timeat; ille enim non temerè, neque indicta cauſſa iraſcitur hominibus, cùm ratione; & cum conſilio cuncta adminiſtrat, & adverſus noſtram ſtultitiam pugnat; uti Sapien. c. 1. dicitur *Probata virtus corripit inſipientes*; id eſt, Dei potentiam & virtutem ultricem coguntur inſipientes experiri, quæ mitem ſe præbet erga ſapientes, cum enim hominem punit Deus, ab illo ſtant, ſapientia, ratio, conſilium, æquitas à nobis, ſi iraſcamur flagellati; temeritas, ſtultitia, veſania ſuperbia. LXX.

Non in ſapientia: extenuatio eſt, id eſt, in magna ſtultitia: & fortè juxta phraſim ſacræ Scripturæ conſuetam, non

Extenuatio Præpoſitio in cum nomine, valet adverbium tam ſtultitia pro culpa, & ſcelere morte mulctando ponitur quam pro ſtultitia, quæ ſupplicii impiorum comes eſt; nam nomen cum præpoſitione *in*, valet adverbium, *in juſtitia* juſtè; *in innocentia*, innocenter, *in ſimplicitate*, ſimpliciter: *non in ſapientia*, non ſapienter, ſtultiſſimè moriuntur, (*mueren neciamente*) cùm enim vivere poſſent, ſi di- *Sap. 9. 6.* vino numini ſupplices ſe præberent, miſerè & ſtultè pereunt, clamante præſertim, & verbis ſuaviſſimis Sapientia invitante inſipientes, *Relinquite infantiam* ninnerias, puero- *Ezechi 18. 30.* rum delectamenta, & vivite, & ambulate per vias prudentiæ. Tantam igitur animorum ſtupiditatem admiratus clamabat propheta, Quare moriemini Domus Iſrael,

Digitized by Google

CAPUT QUINTUM.

SINOPSIS CAPITIS.

Eliphaz rurſum arguit Job iniquitatis, quod nemo ſine culpa ſua à Deo puniatur: ideoque hortatur Job ut ad Deum convertatur, & ita cuncta fore illi proſpera pollicetur, ac divinæ providentiæ opera circa creaturas extollit,

1 VOca ergo, ſi eſt qui tibi reſpondeat, & ad aliquem ſanctorum convertere. 2. Verè ſtultum inter-
ficit iracundia, & parvulum occidit invidia. 3. Ego vidi ſtultum firma radice, & maledi-
xi pulchritudini eius ſtatim. 4. Longè fient filii eius à ſalute, & conterentur in porta, & non erit qui
eruat. 5. Cuius meſſem famelicus comedet, & ipſum rapiet armatus, & bibent ſitientes divitias eius.
6. Nihil in terra ſine cauſa fit, & de humo non oritur dolor. 7. Homo naſcitur ad laborem, & avis ad
volatum. 8. Quam ob rem ego deprecabor Dominum, & ad Deum ponam eloquium meum: 9. Qui fa-
cit magna & inſcrutabilia & mirabilia abſque numero: 10. Qui dat pluviam ſuper faciem terræ, & irri-
gat aquis univerſa: 11. Qui ponit humiles in ſublime, & mœrentes erigit ſoſpitate: 12. Qui diſſipat
cogitationes malignorum, ne poſſint implere manus eorum quod cœperant. 13. Qui apprehendit ſapien-
tes in aſtutia eorum, & conſilium pravorum diſſipat: 14. Per diem incurrent tenebras, & quaſi in nocte
ſic palpabunt in meridie. Porrò ſalvum faciet egenum à gladio oris eorum, & de manu violenti paupe-
rem. 16. Et erit egeno ſpes, iniquitas autem contrahet os ſuum. 17. Beatus homo, qui corripitur à Deo
increpationem ergo Domini ne reprobes; 18. Quia ipſe vulnerat, & medetur, percutit, & manus eius
ſanabunt. 19. In ſex tribulationibus liberabit te, & in ſeptima non tanget te malum. 20. In fame eruet
te de morte, & in bello de manu gladii. 21. A flagello linguæ abſconderis, & non timebis calamitatem
cùm venerit. 22. In vaſtitate & fame ridebis, & beſtias terræ non formidabis. 23. Sed cum lapidibus re-
gionum pactum tuum, & beſtiæ terræ pacificæ erunt tibi, 24. Et ſcies quòd pacem habeat tabernaculum
tuum, & viſitans ſpeciem tuam, non peccabis. 25. Scies quoque quoniam multiplex erit ſemen tuum, &
progenies tua quaſi herba terræ. 26. Ingredieris in abundantia ſepulchrum, ſicut infertur acervus tritici
in tempore ſuo. 27. Ecce, hoc, ut inveſtigavimus, ita eſt: quod auditum, mente pertracta.

PARAPHRASIS CAPITIS.

DICENDI ſtudio ardens Eliphaz, præcedentibus orationibus confirmationem hujuſmodi non ſine amarulentia ſubjunxit. His meis dictis, imò divinis potiùs oraculis, quibus me præcunctis mortalibus divini numinis bonitas dignata eſt, fidem te adhibere oportet, amice Job; atque plus mihi recta monenti, quam tuæ cauſæ ſententiæque tribuere: cujus neminem invenire poteris patronum; nam, ſi quem haberes, debuiſſes ſanè confeſtim proferre, atque ſolo illius indicato nomine te tueri. Verùm ſatis mihi perſuaſum eſt, neminem ſanctorum, vel angelorum, vel hominum (nam de impiorum patrocinio, quid loquar?) de Dei providentia, de humana imbecillitate, de miſeriis & ærumnis aliter dicturum, aut judicaturum, quam à me audieris. Atque utinam is tu eſſes, quem Deus, vel angelus ſuo verbo, ſuaque reſponſione, & oraculo dignaretur, ſed reſpondebunt ſcilicet indignanti, & furenti homuncioni, qui ea verborum amarulentia, & orationis acerbitate, penè ad inſaniam uſus fuerit, ut jam nunc quantumvis clames, & ſupplex depreceris, minimè faciles ſanctorum angelorum, nedum divinas aures experturus ſis. Sed non ideò tibi ab oratione, & ſanctorum invocatione ceſſandum fuerit, quo tanquam extremo remedio in deplorata iſta tua calamitate uſurus ſis, ad meliorem, & ſaniorem mentem à ſuperis obtinendam, & Deum tibi multis rationibus inſenſum, placandum, atque leniendum.

Verùm enim verò meritò ſævit in te divina ultio; nam tui ſimiles ſtultos homines, malorum impatientes, percitos ira, atque furore, verbis audaces atque temerarios, adverſus Deum divinamque providentiam excandeſcentes, & inſolentes miſerè perimit non ſolùm divini numinis ira, & juſta ultio, quam adverſum ſe provocat ſtultitia cum ſtultiloquio, & ſuperbia conjuncta; ſed ſua ipſius etiam ſtultiſſimi hominis indignatio, & triſtia atque amarulenta divinæ providentiæ criminatio, qua intra ſe diſrumpitur, exitio eſt. Neque tantùm huic peſti animorum (iracundiam atque ſuperbiam dico) obnoxii ſunt magnates (addam) opulenti, & fœlices, verum etiam parvuli, & miſeri quique, licèt hos quidem invidia velut parvulos, præſertim infeſtet: id, quod in te quoque, ò Job, experti ſumus: nam ita te, dejecit, puſilloq; animo effecit iſta tua calamitas, ut, quos fœlices videas, non niſi tua, quam amiſiſti fœlicitate, fœlices factos eſſe exiſtimes, quo quid magis puerile, magiſve ſtultum credi, exiſtimarique poſſit? neque ò Job, tam leviter, tam pueriliter, tam inconſideratè egiſſes, aut loquutus fuiſſes, niſi tanta externarum rerum concupiſcentia & quaſi æſtu quodam laboraſſes, puerorum inſtar, qui, quidquid ſplendet ubicunque tandem conſpexerint, invident aliis. Illis ergo caducis, fluxiſque bonis, cùm omni vi, & ratione comparandis nunquam non incubueris, nunc quoq; amiſſis æſtuas adhuc, & quæ te oculorum concupiſcentia, libido, invidia ſemel perdidit, perdet quoque funditus, & extremo dabit præcipitio.

Sed age, ne ſine manifeſta ratione rem efficiam; ex tuæ familiæ domuſque interitu, latentem animi tui impietatem proculdubio eliciam: vidi profectò ſæpè, ſæpèque expertus ſum nonnullos divites, quos ſuæ illorum opes dementarant, atque audaces, ſuperbos, temerarios, ſtultoſque effecerant, qui cùm proſpere agerent, multiſque liberis, atque famulis cingerentur, referebant ſanè proceram aliquam arborem, annoſam, amplam, altè defixis radicibus nitentem, cui bene culta, beneque amica terra circumjecta eſſet, convenienti humore temperata, & ſucci plurimum, atque alimenti ſubminiſtrans: mirum enim, quantum incrementi exugat è terra impius. Sed non mirum creſcere, florere, germinare in terra, qui de terra vivit, homo terrenus: nam cæleſtis, non habet matrem, ſed novercam, terram: in qua non ſecùs vivit & creſcit, quam radix in ſolo ſiticuloſo. Sed cùm tantam impiorum fœlicitatem contemplor, tantamque arboris amœnitatem, & pulchritudinem in amœno, & fertili ſolo conſitæ, me continere non poſſum urgente etiam, & commovente me ſpiritu) quin male ominer, & imprecer tantæ fœlicitati, & pulchritudini. Præterquam enim, quòd cùm hæc maxima eſt, ſuſpecta eſſe debet (nam ſummis negatum eſt ſtare diu) tamen non illa vera, ſed adumbrata fœlicitas eſt; non arbor, ſed viliſſima herba; nullæ illi radices, nulla ſtabilitas, nam adulterinæ plantationes nullas dant radices altas, nec ſtabile fundamentum collocant. Quare impiorum omnium ex ſuis ſedibus, domibus, opibus convulſa

eradicatio, interitus, certiſſimis certiora ſunt. Tu nunc, ſerò licet, agnoſces hæc, ò Iob, agnoſcentq; impii omnes aliquando, ſed ſapient ſerò. Ego (quæ Dei gratia erga me eſt) nunquam in errore impiorum demoratus, ſtatim, atque in mundanam rerum imaginem oculos conjicio, hæc mecum ipſe mente pertracto, atque ſæviſſima impiorum ſupplicia, & rerum omnium, quæ ad illos pertinent; everſionem, meos ante oculos propono.

Adeò enim nocet paterna filiis impietas, ut extremo exitio pereuntibus nemo illis ſalutis, opisve miniſter, aut auctor adeſſe velit: nam clamantes, & opem implorentes, reliqui negligent, atque clamoribus quotidianis, importunique defatigati, longè ab illis recedent: propterea que cunctis inſpectantibus publicum ſpectaculum mundo dabunt incredibilis cladis, & miserandi exitii: & quod humanæ infœlicitatis non ultima pars eſt ſiſtentur judicio, plurimis & moleſtiſſimis litibus intentis, atque de plurimis criminibus, apud ſæviſſimos judices delati: & cùm judicabuntur exibunt condemnati, nunquam non ſua cauſa cadentes, irato illis, multumque indignante judice, atque opem, & officium ſuum advocato, patronoque negante. Quis enim vindicare ab ærumnis velit eum, quem faſtidit Deus, ac cui princeps, atque judex iratum ſe præbuit.

Tum impius bonis jam partis, & conquiſitis minimè fruetur; non enim labore ſuo uti permittetur: nam poſtquam plurimos arendi, ſeminandi, triturandi, in horrea deinque condendi labores ſuſceperit, non deerit famelicus aliquis, perdendi, diſſipandi, devorandi avidiſſimus, & alienæ ſubſtantiæ ſiticuloſus, qui conditas fruges, vel exhauriat, vel diſſipet: aut hæres aliquis iniqui divitis, qui mirabili celeritate, & feſtinatione, congeſtas & conquiſitas ſumma ſolicitudine, atque labore divitias abligurias; Tum etiam armati prædones, à quorum vi, & impetu nihil ſatis tutum eſt, qui non clanculum, & ex inſidiis, ut ignobiliores, meticuloſioreſque furunculi, ſed palam, & impudenter irruptionem faciant, involabunt in domum, agros, horrea impii hominis, cunctaque vaſtabunt, atq; diripient: nec non barbari alii, ſylveſtreique homines, aſpectu feri, moribus & immanitate horribiles, nunquam non prædam ſitientes, exorbebunt, atque exhaurient improborum bona. Quare cuſtodiri minimè poterit, quòd ab omnibus appetitur; minimeque defendi, quod expoſitum eſt famelicis, ſitientibus, armatis pauperibus, avaris, hoſtibus, ſervis, furunculis, prædonibus, inimicis domeſticis, externis, militibus, avidis hæredibus.

Neque verò caſu hæc impiis accidere putandum eſt, velut ea, quæ nullo prius jacto ſemine terra ſua ſponte profert neque in externam aliquam, leviſſimamque cauſam ſupplicia impiorum, calamitateſque cæteræ referendæ; ſed in divinam vindictam ſcelerum vindicem, quæ mortalium peccatis provocata, dignas ab improbis pœnas exigit. Hinc nempè germinant ſpinæ, hinc bruchus, locuſtæ, ciniphes oriuntur; hinc Deo operante, & efficiente, noſtrum ſuppliciorum ſeges ubertima multiplicatur, & creſcit.

Proh rem dolendam, ad peccata & ſcelera natus videtur homo, atque compoſitus, pariterque ad labores, & ærumnas, cæteraſque peccatorum ſuorum pœnas: In has tu, ò Job, meritò jam incidiſti; nam cùm voluptariam vitam conſectateris, ſine ullo laboris, aut laſſitudinis diſpendio divitias comparare, & rem tuam augere moliebaris; atque adeò ſic obtinuiſti, ut feſtinato diteſceres. Sed cùm ex iniquitate, & multorum injuria, & direptione opes illæ tuæ comperatæ fuerit, evanuerunt tandem; ut ſcias, quoniam homo es, atque in mortalium labore, & victus comparandi ſolicitudine reliquorum mortalium, qui ad laborem naſcuntur, non diſſimilis. Sicut enim volandi celeritate, & aſſiduitate victum quærit, & invenit avis, ſic in labore vultus ſui veſci pane ſuo hominem oportet. At filii diaboli qui parentem ſuperbiæ imitantur, laboris atque laſſitudinis exortes, volare nituntur; & paſſerculorum inſtar, qui neque ſerunt, neque metunt, è rapto vivere. Sed volitent nunc, quantum volent libere, ut ſeſe malorum atque pœnarum laqueis eripiant; incident profectò iſtius modi volitantes ſemper illæ in æternum ignem, qui paratus eſt diabolo & angelis ejus. Interim erigit ſe homo, & in altum tollitur, ut velut ſcintillæ ſplendidiſſimæ, in omnium oculis fulgeat, & ſplendeat; ſed facilè igniculus ille, atq; ſplendor leviſſimus evaneſcet, & extinguetur, neque ex volatu ſublimi majus emolumentum habebit, quàm, ut cunctis ſpectantibus, & irridentibus extinguatur. Verùm ne tu propterea, amice Job, deſpicias; namque, homo cùm ſis; non niſi humana pateris, neque de te, ærumnoſiſſimo licèt, minor curæ eſt optimo mundi totius procuratori, & proviſori Deo, quàm de aviculis quibus nihil laborantibus ſed per otium & delitias cantillantibus, quotidianum victum impertit; multis ſanè paſſeribus melioribus apud illum eris. Tu interim auxilia immitte, & alacrem te præbeto ad accipiendos ſuſtinendoſque labores, & ſi quam tibi tolerantiæ materiam & occaſionem propoſitam videas, ne fugito, ſed convola ad illam: inde enim beatæ tibi vitæ prædam facies, & per patientiam non curres, tantùm, ſed volabis ad propoſitum bravium. Hæc dum loquor, continere eluctantem pectore gemitum quis poſſit? nam ad humanas ærumnas illud quoque accedit, ut funeſtiſſimæ aves, & Dæmonum catervæ, velut Reguli volantes, & jaculatrices viperæ humano capiti involitent, & lethali morſu male ſecurum hominem opprimant: cujus rei, utinam in te, ò Job, nunquam videre licuiſſet expreſſam imaginem. Sed quidquid id tandem ſit; Dei ſummam ſapientiſſimamq; providentiam ſemper ergo ſuſpiciam, & reverebor; atque te illam (ſi ſapies) agnoſcere oportet. Sed tu de te, deq; Deo; ut libet, ſentito; ego gratias immortales illi agam, quòd tui ſimilis non ſim, divinæ providentiæ criminator, divinique & humani juris violator. Ego enim, ſi in adverſum aliquem caſum inciderem, ea mente ſum) quam tibi quoq; ineſſe percupio) ut Deum deprecer ſupplex, atque oratione, & animi ſubmiſſione illius iram, & juſtitiam indignabundam leniam, atque excantem; & ſi opus fuerit, mearum ærumnarum, & ſuppliciorum cauſam ab eo requiram, nihil de mea ſanctitate ſublime ſentiens; imò ſupplici, demiſſoque animo, cum fortiſſimo Deo imbecillus ego homuncio colloquutus.

Quis enim, vel ut ſuam arrogantiam, & faſtum deprimat vel ut ſuum animum conſternatum, atque jacentem erigat, non admiretur ſupremi numinis potentiam, & mirabilitatem in agendo, atque efficacitatem in providendo & diſponendo? Is enim profectò non ſolùm parat, diſponit, aptè & exquiſitè facit hanc, quam conſpicimus, cælorum molem maximam, atque pulcherrimam, verùm etiam inſignes quoſque magnificentiſſimoſque naturæ effectus, quorum inveſtigare: ut vel ex hac ratione nemo poſſit ſuarum miſeriarum, quas mirabilis Dei ſapientia diſpenſat, cauſas perſpectas habere; propterea que oporteat, tum ſupra naturam, tum in natura miracula multa contemplari, quæ nobis videndi aſſiduitate, & uſu viluerunt. Neque mirum; nam cùm divinæ ſapientiæ, atque potentiæ effecta ſint iſta, etiam naturæ opera, intelligentiæ noſtræ vires facilè ſuperant, tum magnitudine, & præſtantia, tum numero, atque multitudine pænè infinita.

Et, ut de plurimis pauca proferam, certè pluviarum, & imbrium partitio in diverſas terræ partes, diverſiſque anni temporibus, tam mirabilis eſt, ut non niſi auctore naturæ omnino digna videatur: eſt enim non ſolùm illius ſapientiæ, verùm etiam bonitatis, atque munificentiæ erga mortales præclarum teſtimonium. Quid, quod fontes, atque flumina, tum terræ proventus, cum vitam ipſam mortalium variis rationibus ſuſtentant, atque recreant; Neque tantùm divina munificentia, atque liberalitas intra frumentarios agros, aut alia cultiora loca ſe continet, ex quibus fructum, & utilitatem homo percipere poſſit; verùm etiam deſerta & horrida loca, penituſque inacceſſa mortalibus cœleſti imbre perfundit; atque beneficum ſe inutilibus cautibus, & aſperrimis inanis benignum, mitemque præbet; univerſa denique fovet, atque complectitur. Interim tamen aquarum miniſterio, quibus vivunt homines, impios ſubvertit, penituſque demergit.

Neque ſolùm Deus poteſtate, infitaque fortitudine utitur ad puniendos, deprimendoſque ſuperbos, ſed etiam ad eos, qui oppreſſi, fractique ſunt erigendos & recreandos; confert enim honores quibus ille vult, dignitatis gradus, idemque abjicit ad locum infimum & ignobiliſſimum tum mærore, & luctu tabeſcentes in ſublime erectos, in tuto conſtituit, atque in ſummo, tum ſalutis, & incolumitatis, tum honoris, & fœlicitatis faſtigio collocat.

Interim aſtutos vafroſque homines, plenos malignitate & dolo, ut qui ſuæ ſapientiæ atque providentiæ inſtiti inſeoſique ſint, diſſipat, atque evertit; doloſque omnes, atque machinamenta eludit, ne ad finem optatum cogitationes ſuas promovere poſſint; tum etiam ira illorum conatibus obeſt, atque reſiſtit, ut minuem ſapientiæ laudem, quam

quam ſibi arrogarant, illis eripiat. Nihil igitur firmum, nihil diuturnum ab illis fit, & quæ cęperant, & excogitaverant ex præſcripto & decreto ineæ calliditatis, & aſtutiæ, omnium ludibrio, & irriſioni exponit.

Digni profectò, ut qui ſuis conſilijs, ſuaque ſapientia confiſi adverſus numen inſoleſcũt, & ſuis ſe cogitationibus, quaſi fortiſſimis munimentis incluſos, & munitos adverſus omnem impetum arbitrantur, Deus obſideat, capiat, apprehendat; everſiſque munitionibus, & machinamentis humanæ aſtutiæ, viribuſque confractis penitus deſtruat, & ſuis ipſorum telis in ipſos retortis, cõfodiat, atque defigat. Quid quod traducit iniquos hos pravorum conſiliorum machinatores, dum, quæ illi machinantur in intimo cordium receſſu, omni retecta facie in publicum omniũ conſpectum profert, atque ſua ipſorum aſtutia, & dolis illos conſtringit, inextricabilibuſque difficultatibus obligat. Fugiant illi licèt; ſed inſequẽtis Dei manum aufugere non poterunt: videlicet, quantumuis longiſſimè ſuis cogitationibus peregrinentur, captos atque comprehenſos extremę ſtultitiæ arguit, & reprehendit ſapientiſſimus Deus. Tũc tandem cognoſcent miſeri, non ſolùm per ſe ſingulos aberraſſe, verũ etiam, quæ coacto verſutiſſimorum hominum concilio, tanquam ſaluberrima, atque opportuniſſima cõſilia ſtabilierant, exitioſa ſibi extitiſſe; nam perverſos, vafroſque ſupplantatores illos ſupplantat Deus, præcipitesq; agit in deliberando, ut perturbatè omnia efficiant; & rem, quam inſtituunt, accelerando perdant. Sed quid non pravum atque perverſum conſtituatur in eo conventu, cui præſidet ementita ſapientia, veriſſimaq; ſtultitia, atque mentis & conſiliorum omnium perturbatio?

Illud etiam verſutorum hominum ſupplicium amplificat, quod non ſolùm præcipites ſint in conſtituendo, ubi multa deliberatione opus eſſet, ſed ubi res valdè facilis incidit, atque ipſa meridiana luce clarior, multo timore pedetentim progrediantur; non aliter quam, ſi in multa caligine verſarentur; atque non tam maturè, quàm inutiliter & ſuperſtitioſè cunctando, in rebus facilibus ſummas ipſi difficultates arceſſant. Craſſiſſimis igitur tenebris circumfuſi ad ea perficienda, quæ nec vident, nec provident, manus prętendunt, inſtar cęcorum, quos ſine duce in multa diſcrimina incidere neceſſe eſt.

Sed ne quiſquam exiſtimet, Deum optimum ad puniendũ potius, quam ad benefaciendũ propenſiorem eſſe, certè ingentibus his ſupplicijs impiorum, non minùs illuſtris erit miſerorum ſublevatio: nam egenos & pauperes, qui ab omni amicorum, vitiorumq; pręſidio deſtituti ſunt, tuebitur Deus, neque permittet ullis impiorũ cõſilijs, exitioſiſq; blandimentis decipi, aut ullis calamitatibus lędi, ulliſque minis, mendacijs, maledictiſve, quæ ſolent inſtar gladiorum acutiſſimorum vitam famamq; confodere, quicquam illos detrimenti accipere. Quid quòd etiam retundet fortiſſimorum hoſtium robur & vires, captamque prędam per ſummam vim & iniquitatem, ex illorum manu poteſtateq; extorquebit? non enim perditos, & dilaceratos vult, quos in hoſtiũ immaniſſimorum manus incidere permiſit; ſed potiùs per ſummam hoſtiũ ignominiam, atq; tuorũ gloriam & lætitiã, incolumes tandẽ ſervatos & ereptos.

Hæc Deus agit, ut & qui nullis eſt viribus, benè ſperare ſciat, & ut inſullus minimè efferatur, ſed os, quod multa iactare ſolebat, comprimi, elatumq; ſupercilium deprimi, aliquando diſcat. Cùm ſemel igitur ſe viderit, qui exhauſtus erat omnibus bonis atque viribus, mirificè ereptũ ex omnibus diſcriminibus, nunquam deinceps deſpondebit animũ priſtini beneficij memoria erectus. Hæc ideo dixerim, ô amice Iob, ut nullæ te ærumnæ ad deſperationem compellãt, cùm potiùs ſpem nutrire, & confirmare poſſint; & ut tuo exemplo iniquos doceam, non impunè abituros, ſi ſe in aliorum perniciẽ effundant, & adverſus pios exitioſa, & impia conſilia ineant, eorum enim non ſolùm opera, & conatus, ſed verba ipſa, & orationes fictas, & ſimulatas execratur Deus; nam &, cùm furunt, impias contra illum, nulla religionis habita ratione, voces iactare audent. Erubeſcent igitur tandem, & tam mirabilem cõtra ſe pro pijs, & iuſtis eripiendis Dei poteſtatem experti, planeque ſtupeſcentes, vix hiſcere audebunt: nihil enim habebunt, quod iure opponere poſſint divini numinis æquitati, atque ſapientiſſimæ humanarum rerum gubernationi, & providentiæ.

Cùm veriſſima itaque ſint, quę tibi a me dicta ſunt; beatus verè, ſeptieſq; fœlix ille erit, quis cum ita Deus agit, ut illum, dũ vivit, ad ſuorum ſcelerum pœnitentiam, reſipiſcentiamque adducat inflictis pœnis, atque doloribus: nam pro omnibus ærumnis, quas patienter ille perferet, ingentem bonorum omnium cumulum illi ominor; imò veriſſimè polliceor, atque denuntio. Neque verò ſolũ ego; nam idem ipſe, qui afflictus eſt, beatioris vitæ ſpem quandã non levem concipiet, cum ipſis ęrumnis natam, atque nutritam. Tantùm ille ſe Deo punienti, & verberanti ſupplicem prębeat. Hanc igitur, ô amice, calamitatem, & amariſſimam potionem, quam tibi Deus ipſe ad tui animi medicinam propinat, ne tibi ſtomachum moveat; ne cum faſtidio & nauſea abijcias; ne tanquam rem inutilem, vilemq; aſperneris, cùm res ſit longè ſalutaris, atq; pręclara: nihil enim tibi, aut potius, aut antiquius eſſe debet, quàm ut Dei correptionem ęquo animo ſuſcipias, atque grata voluntate complectaris. Sunt enim etiam ipſa noſtrorum ſcelerũ ſupplicia, paternę Dei erga nos benevolentię argumentum clariſſimum; ne te igitur comminanti, flagellanti, corripienti Deo parenti optimo ſubtrahas, ô Iob: format enim te ille flagello, & verbere ad omnia viri perfecti officium: quare utilitate & commodo omnem animi mærorem, atque defatigationem abundè compenſatum iri iudicabis.

Cùm enim vulnerat Deus, doloremq; infert, non tortor ille eſt, ſed indulgentiſſimus medicus, peritiſſimuſque Chirurgus, qui non ſolùm alligandi, curandiq; vulnera, & oſſiũ confractiones ſcientiam probè novit, ſed etiam cũ vulnus, ulcuſve exigit, ampliùs ſecare, aut aperire; ut vel ſic ad internas animi partes læſas, & affectas, faciliùs perveniri, latitans pus abſtergi, calloſa labia emolliri poſſint; quod ille primum aut urit, aut ſecat, ſanat confeſtim; & non priſtinæ ſolũ, ſed multò firmiori ſaluti, & integritati reſtituit; interim verò dum curationem efficit, molliſſimis deligamentis utitur, & ipſe ſua manu linamenta tenuiſſima carpit, & corradit, quæ vulneri inferat; omnemque indulgentiſſimi medici operam præſtabit, ut minimum vulnerando noceat, ſalutemque breviſſimè efficiat. Quamuis enim non vulneret ſolum ſed perfodiat, transfigat, contundat, remedium & curationem opportunam ſtatim adhibet, quaſi facti; dolorisq; inflicti pœnitens.

Nunquam itaque in tot incides ærumnas, atque diſcrimina, ſeptem licèt, imò innumera ſint, quin ſemper te ille incolumem, liberumq; reddat; ita tamen ut non ſemel labi in ipſa diſcrimina patiatur, ut te cum illuſtriori ſuæ poteſtatis commendatione eripiat; aliquando etiam ipſa diſcrimina longè propulſabit, ut ſecurus lætusq; deinceps agere poſſis. Verùm illud fortè divina providentia conſtituet, ut in ſex huius noſtræ vitæ hebdomadæ dieb., nullus tibi ſine labore & dolore feriatus illuceſcat, ut in ſeptima tandẽ æternitatis luce longè lætiſſima, atque clariſſima gaudendum & feriandum ſine ulla viciſſitudine laboris ſit. Fieri etiam poteſt, ut ſi in ſex, multiſq; tribulationibus perferendis conſtantem invictumq; te præbueris, ſeptimus tandem in hac tibi vita lætiſſimus affulgeat dies, in quo malum nullum timeas, ſed ſumma pace potiaris. Atque ut ex his potiſſimũ reliquas colligere poſſis, ſex, ſeptemve tibi proponam calamitatum genera, quæ ut graviſſima & moleſtiſſima, ſolent homines perhorreſcere.

In fame publica, & communi annonæ caritate, qua publica ſolet Deus ſcelera punire; efficiet ille, nõ ſolùm ne fame pereas, ſed ut neque fameſcas, præſtitoq; neceſſario victu, quem ille pro ſua benignitate curabit, atque præbebit, quaſi perſoluto pretio te redimet ex morte, & tabe, quæ famem, & frugum inopiam comitantur, regionesq; devaſtant. Si fortè immaniſſimi hoſtes tuos fines infeſtarint, multorumq; ſanguinem profuderint, atque in te iam mucrones ſtrinxerint; manus atque gladios illorum continebit, retrahetque divina potentia, multò humanis viribus potentia, omnium itaque hoſtium conatus adverſum te in vanum recident.

Tutum te præterea reddet à falſis adverſariorum calumnijs, & iniquis delationibus; quæ tibi verbera, aliaſve pœnas lege conſtitutas afferre moliantur. Neminem tibi detrahere, & linguæ flagello diverberare tuam famam patietur. Nam, quem non dolorem efficiat, quodve detrimentum non afferat honeſtis viris lingua adverſariorum petulans, & effrænata; aut verò in obiurgando & mordendo nimium præceps, nimiumq; efferata? Tum verò ſecurè & tutò ages nullum vaſtatorum, prædonumve impetũ pertimeſcens.

Quin etiam Tyrannos & prædones valdè famoſos irridere poteris, nulloq; negotio à tuis limitibus propulſabis; & cùm circumvicinæ regiones devaſtatæ fuerint, tam eris munitus, ut cùm nihil triſte evenire tibi poſſe perſuaſũ habeas, ridere & exultare poſſis. Sed eſto in ipſa vaſtitate &

ſame ſis, tunc te Deus ſua ope, & conſolationis pabulo reficiet, ut vaſtatus atq; fameſcens nullam animi ægritudinem patiatis: ut non doleas & eiules, ſed potiùs rideas, gaudeaſque vehementer: neque ſolùm ferinis moribus homines nihil tibi nocebunt, ſed neque beſtias ſævisſimas formidabis: non enim venenati dentes, rabidive morſus viris ſanctis, & laborum patientiſſimis nocere ſolent.

Perinde itaq; immunis eris à malis omnibus, quàm lapides ipſi, ſaxaq; duriſſima, quæ nulla vis comminuit, aut è ſua ſede convellit. His tu, cùm propter mentis firmitatem atq; conſtantiam ſimilis exiſtere curaveris, calamitatum omniũ impetum ſine iactura excipies. Quid, quod nec ipſi te lædent lapides, ſed ſaxoſa & aſpera loca, facilem tibi aditum, tramitemq; præbebunt, & quæ aliis ſterileſcunt (quis enim è ſaxoſa & inculta terra fructus percipiat?) uberè tibi multorum fructuum copiam profundent; tui verò agri & fundi non alio cuſtode, quàm ipſis lapidibus & limitibus defixis indigebunt: nemo enim audebit illos refigere: ſed quaſi ſint Jobi perpetui limites, & immobilia ſaxa, & quaſi inito cum hoſtibus pacto, & fœdere, nunquam violando, nemo neque agros, neq; agricolas infeſtare volet; neq; ominoſis illis & nefaſtis lapidibus, qui mortem, & miſerandũ exitium minantur, agrum tuũ ſterileſcere, & incultum relinqui, nemo tam audax, & projectus erit, qui tentet; atq; feræ ipſæ, quæ gregibus inſidiari ſolent, & ſata, atque vineta demoliuntur, quaſi pactis & ſtabilitis induciis, nullas iam cum tuis ovibus, agnis, hœdis inimicitias gerent. Quis enim attingere audeat eum, quem in ſuam fidem, atque patrocinium Deus ipſe rerum omnium Dominus ſuſcepit.

Fęlicitas tunc tandem Jobi, omnium ore atq; ſermonibus celebrabitur: atq; certiſſimo experimento comperies, incredibilem eſſe; ipſaque tua ſpe longè majorem tuæ domus, familiæq; univerſæ pacem, & bonorum omnium affluentiã. Illud enim, quod peculiare quoddam genus fęlicitatis eſt, domeſticorum concordia, non deſiderabis: filios enim, familiareſq; omnes habebis ſumma charitate devinctos, & neque inter ſe, neq; tecum ullas illi contẽtiones exercebunt. Quid enim profuerit externis non tentari bellis, qui turbis redũdat inteſtinis? Nihil igitur erit in tanta tuorum domeſticorum proſperitate, quod tibi ullam iraſcendi materiam afferat. Nam cum in domum tuam bonis omnibus pulchrè inſtructã, uxore potiſſimũ, quæ domeſtica curet, prudentiſſima, & ſolertiſſima, & quæ domeſticæ ſuppellectilis optima, & pulcherrima pars eſt, ornatã ingreſſus fueris, requiſierisq; pro tuo optimi patrisfamilias munere, quid domi geratur, recenſuerisq; domeſticos, rationẽ à ſingulis exigens; nihil erit, quod nõ præclarè efficias, & sãctè atq; ſapiẽter adminiſtres.

Experimento quoque ipſo diſces, forè ut iucundiſſimã atq. numeroſam filiorum, atq. nepotum poſteritatem habiturus ſis, multisq. vellut pullulantibus germinibus, & tenerioribus ſurculis ad aſpectum gratiſſimis conveſtiaris, tanta ubertate, quanta ſolet fertile ſolum fructus, omnisq. generis herbas ex ſe fundere.

Cùm verò fato conceſſurus ſis, in ſumma tunc rerũ omnium opulentia & copia verſaberis: non enim continget, ut rurſus ante mortem opibus ſpolieris, quas ſemel comparaveris. Tum ad lungiſſimam, fæliciſſimamq. ſenectam pervenies, non minùs annorum multitudine, quàm divitiarum affluentia cumulatus, ſoſpes, & lætus, nullis ærumnis confectus, nullisq. doloribus fractus, ſed integer, atq. valens, tuis ipſe pedibus concedẽs in tuum ſepulchrum: & veluti acervus tritici, conderis in terræ horrea, aut velut maturæ ſegetes ſuo tempore demeſſæ, & in aream comportatæ.

Certè hæc, quæ ex me audiſti, non meo tantùm iudicio, ſed multorum ſapientium teſtimonio, poſt multam divinarum rerum conſiderationem atque exquiſitam diſputationẽ comparata tibi propoſui; videsque noſtros hos amicos meæ orationi ſubſcribere; atque ore, vultu, oculis annuere, nihilque præterea habes quod iure poſſis opponere. Tu, quod reliquum eſt, quæ audiſti, & accepiſti in rem tuam confer; atque explora temetipſum, ut ſi quid latentis ſceleris in tuo animo deprehenderis, continuò facti pænitentia deleas; atque æqui boniq; tandem univerſa conſules.

Verſ. I. Voca ergo, ſi eſt, qui tibi reſpondeat: & ad aliquem ſanctorum convertere.

1 *Non parva interpretũ varietas: quid vocare in Heb.*
2 *Aliorum interpretatio.*
3 *Præfertur cæteris D. Thom. expoſitio de ſanctorum invocatione. Vocare, ad orationem etiam pertinere:*
4 *Particula, ergo, quæ proprietas ex Hebræo. Quid Heſanna.*
5 *Qui appellentur Sãcti: Totius ſententiæ paraphraſis.*

HÆc quidem ſententia, alioqui facilis, & nullis vocum difficilium nodis adſtricta; ſed in quam cadant tot interpretationes, quot interpretum capita; verùm indicandæ breviter, ſunt enim ad rem omnes. Quidam per Ironiam cũ irriſione quadam, & inſultatione dictum accipiunt. Alii ſeriò; & ex illis videtur eſſe Greg. Polychron. Interlin. Caiet. non una tamen omnes ratione. Caiet. ad hunc ferè modum; Voca nunc defunctum aliquem, quàvis ille ſanctiſſimè vixerit, qui tuas partes agat, ſcilicet; reſpondebit profectò tibi nemo, utpotè quorum animæ ſimul cum corporibus interierint. Impoſuit nunc quoq; Hebræus ille Caietano: niſi, niſi quis erret, ex his verbis illum errorem elicere non poterit Polychron. & Interlin. amarulentiùs; Non ſolum quod impiè vixeris, ſed quod ea orationis aſperitate uſus fueris, dignus non es, cui ſancti invocati adſint; aut faciles, & benignas angelorum aliquis tuis querimoniis, & precibus aures præbeat. Greg. adhuc vehementiùs; *Oratio tua execrabilis erit; quantumlibet afflictus clames; Deum tibi reſpondentem non habes: quia vox in tribulatione eum non invenit, quem mens in tranquillitate contempſit: ſanctos quoque invenire in afflictione adiutores non vales, quos habere ſocios in hilaritate noluiſti.* Philip. & Eug. ut ſanctorum teſtimonio ſuam ſententiam confirmare velit Eliphaz; Age, adhibe tibi patronum; conveni, conſule quemquam ex ſanctis; neminem invenies, qui aliter quàm ego de Dei providentia, deq. hominum infirmitate, peccatis, ærumnis ſentiat: nemo tibi pravè, corruptèque de his rebus iudicanti patronus adeſſe volet; nemo qui tibi reſpondeat, tibi accinat, tuam ſententiã tueatur: in hunc ſenſũ poſſet dici, *Voca*, profer, nomina, produc, ſi quem habeas, pro tua ſententia: nam *Kara*, quod hìc eſt vocare, eſt etiam appellare proprio nomine (*llamarle por ſu nombre*) ſicut Geneſ. *Vocavit Deus firmamentum, cælum*, & licet clamare, invocare, aut prædicare ſignificet, ſemper eſt cum nominatione eius perſonæ, aut rei, ad quã loquimur ut Gen. 4. *Iſte cæpit invocare nomẽ Domini*; id eſt, publicè, apertè, contenta voce, pſalmis & hymnis Dei nomẽ celebrare, & illum ſuo nomine piè & religiosè invocare. Iſai. 48. *Iſrael, quem ego voco* (*aquien yo hablo y llamo por ſu proprio nombre*) Pſ. 33. *Iſte pauper clamavit*, id eſt, Deũ ſuo nomine compellavit ingenti clamore. Ab hoc quoque non multum abludit Polychr. *Age ſi ſententia tuę, nomen mihi profer aliquem*. Olymp. ut ad Jobi faſtum comprimendum dicat Eliphaz, poſtquam diſputavit de humana imbecillitate; *Quid præter dignitatem loqueris homo inferior Deo, ut non ſolum videre illum, nec comprehendere queat, ſed etiam ut nec à te millies inclamatus, ſit reſponſurus; quid loquor Deum, quandoquidem nec eius angeli in noſtrum poſſunt aſpectum incurrere?*

1
Multiplex huius ſententiæ acceptio.
Greg.
Philip.
Polychron.
Interlin.
Caiet.
Eugub.
Philip.
Eugub.
Vocare quid ſ
קרא
Geneſ. 1. 8.
Gen. 4. 26.
Pſ. 33. 7.
Polychron.
Olymp.

Poſſunt præterea arrogantis verba eſſe, & de revelatione ſibi facta gloriantis; Ego non ex meo cerebro loquor, ſed divinum oraculum profero: ſi quid tu ſimile habes, profer: ſi nihil eiuſmodi habeas, obmuteſcere debuiſſes. Huc pertinet, quod Lyranus ait: Si nondum quæ audiſti, intelligis, pete à Deo, ut tibi facilem mentem concedat qua audire & intelligere velis, & poſſis. Paulò ſecus, ut ſit impatientiæ Jobi reprehenſio quædam, & eius ſanctitatis confutatio ex ſanctorum exemplis, qui in laboribus, & ærumnis ſuſtinentiam non amiſerunt; Repete omnium ſæculorum memoriam, & ad omnium ſanctorum vitas actaque contemplanda te converte; vehementer afflictos invenies, ſed afflictionis, & laboris impatientes non invenies. Fortè vero proponit Abel, Noe, Abraham, Iſaac, Jacob.

Lyranus.

Sed tandem ſapienter D. Th. ſententiam hanc ad orationem pertinere voluit; Si meis dictis fidem non adhibeas, vel non ſatis perſpicis quæ dixerim, pete à Deo, ut te de vera, rectaque ſententia inſtruat; & quo faciliùs obtinere poſſis, ad aliquem ſanctorum te converte, qui te ſua quoque oratione, & interceſſione adiuvet: vel potiùs ad rem ipſam; Satiùs tibi erit humiliari ſub potenti manu Dei, & adhibere ſanctorum invocationem, & preces, qui Deum tibi iratum placent, & concilient. Hic ergo ſenſus contemnendus non eſt, tum quod rei præſenti congruat; tum quod ſanctorum invocationem adverſus noſtri temporis hæreticos planè confirmet: nam quod ſupponitur, ſanctorum invocationem piam, utilemque nobis exiſtere, indicatur quidem fuiſſe tum in conſuetudine, tum etiam in fide receptam; & quod, non Jobi, ſed Eliphaz verba ſint, nihil de loci auctoritate detrahit, ut ſupra docuimus: & favet ſanè ipſum vocandi verbum, quod etiam invocare eſt, & cum oratione & precibus clamare. Pſ. 118. *Clamavi ad te, ſalvum me fac.* Job. 22. *Invocabis Deũ, & exaudiet te.* Oſeæ 7. *Ægyptum invocabant.* Favet præterea Particula (*ergo*) quæ in fonte eſt (*na*) vel (*ana*)

3
D. Thom.
Invocatio ſanctorum.
Verbum vocandi ad orationem pertinet.
Pſ. 118. 145
Job. 22. 4.
Oſea 7. 11.

אנא נא (*ana*) eſtq; particula adhortantis, vel obſecrantis, & eſt aliquando inferioris erga ſuperiorẽ; ut Pſ. 77. *O Domine ſalvũ me fac*; Hebraicè additur in fonte (*na*) obſecro: ſic legit Hieron. *Salva obſecro*: ſic dicebat populus: *Hoſan-na*-ſalva obſecro: ejuſdem quoq; ad ſemetipſum; Cant. 3. *Surgam & circuibo civitatem*, in Hebr. Surgam ergo; age jam, quid ni ſurgo? quid moror? & ſuperior ad inferiorem, quaſi jubentis, Exod. 11. Dices ergo (*na*) omni plebi. hortatur, jubetq; ut confeſtim dicat & juſſa deferat, & exponat; *Voca ergo* (inquit Eliphaz.) Quid moraris opem implorare ſanctorum? tibi aliorum orationibus, & precibus opus eſt.

Pſ. 117. 25. Quid Hoſanna. Cant. 3. 2. Exod. 11. 2.

4 *Sanctorum* autẽ nomine Auguſt. angelos intelligit, quorum ſanctitas antiquor & excellentior ſit: ſic quoq; Sept. *Invoca, ſi quis tibi reſpondeat, vel ſi quẽ angelorũ ſanctorum aſpicias*, ſimiliter angelos intelligunt c. 15. *Ecce inter ſanctos eius nemo immutabilis*: fortè quòd tunc angelorum patrocinium frequentibus miraculis confirmatum eſſet, frequenter quoq; illorum apparitiones, ſicut Gen. 48. orat. Jacob: *Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris iſtis*: de quo aptior erit locus dicendi inferiùs c. 33. ſuper id: *Si fuerit angelus pro eo loquens*, &c. Alii, ſanctorum nomine, vel angelum, vel hominem juſtum vita functum; Alii quemcunq; ſanctum, etiam apud nos degentem; quod ampliùs exagitat hæreticus: atq; hæc quæ diximus univerſa potuerunt in hujuſmodi ſententiam ab Eliphaz conferri; His meis, imò divinis potiùs oraculis, quibus me præ aliis divini numini bonitas dignata eſt, fidem te adhibere oportet, ò amice Job; atq; tuæ cauſæ, ſententiæq; diffidere, ut cujus neminem patronum invenire poſſis; nam, ſi quem habeas, deberes confeſtim proferre; atq; indicato ſolo illius nomine te tueri: verum ſatis ſcio neminẽ ſanctorum, vel angelorum, vel hominum (conſilium enim impiorum longè ſit à me) de Dei providentia, de humana imbecillitate, de miſeriis & ærumnis aliter dicturum, aut judicaturum, quàm quæ à me audieris; atq; utinam is tu aſſes, quem Deus, vel angelus ſuo verbo, ſuoq; oraculo dignarentur, & rei huius reſponſionem & cognitionẽ poſtulanti, reſponderent. Sed reſpondebunt, ſcilicet furenti, & indignanti homuncioni, qui cũ è poteſtate, id eſt mente, & conſilio exire viſus fueris, ea verborũ acerbitate, & orationis aſperitate inſoleſcas, ut minimè faciles jam nunc ſanctorũ angelorum, nedum divinas aures, quæ miſero cuiq; nunquã non patuerunt, tuis orationibus, & obſecrationibus (quamvis multas & importunas adhibeas) habiturus ſis. Sed non ideò ceſſandum tibi ab oratione, & invocatione ſanctorum fuerit; hæc enim extremum remedium in tua iſta deplorata calamitate fuerit, ut & obtinere fortè poſſis meliorẽ mentẽ, & ſanius, incorruptiuſq. de reb. judicium, atq. Deũ tibi iratũ, & multis rationibus infenſum æquũ, mitem, placatum illi ipſi efficiat.

Auguſt. LXX. Iob. 15. 15. Gen. 48. 16

Iob 33. 23. Tileim. Vid. Orat. de locis catthol. l. 1. cap. 23. Totius ſententia, atq. omnium interpretationum collectio.

Verſ. II. Verè ſtultum interficit iracundia, & parvulum occidit invidia.

1 *Verè, legendũ ex correctione Vaticana: Quæ illius particulæ uſus, & proprietas.*
2 *Quid ſtultus; & quis ſtultitiæ gradus, cum ad ſermonis vitium pertinet: Explicatũ Zachar. Sapiens. Paulus.*
3 *Impatientia cum ſtultitia conjuncta.*
4 *Superbia ſtultitia quædam eſt ex Paulo.*
5 *Ira activè, & paſſivè: Explicatus Salo & Eccleſiaſticus.*
6 *Ira & invidia extremæ paſſiones. Quis propriè dicatur parvulus ex Hebræo.*
7 *Multa in parvulo cõſiderati opertuna ad rem. Divites iracundi, & invidi, & pueriliter ſplendida quaq. concupiſcentes. Impiis deſideriis paſcuntur, cruciantur etiam iiſdem. Explicatus Joannes.*

1 PErſtat Eliphaz in probando ſuo illo inſtituto, videlicet ſuperbos, & potentiſſimos, atq. opulentiſſimos quoſque ex impiis perdi à Deo; tum etiam calamitatum impatientiã ſceleratæ prorſus vitæ, & morum corruptiſſimorum argumentum eſſe: nec non etiam illud, quod c. præcedenti propoſuerat, neminem eſſe, qui de ſua innocentia gloriari apud Deum poſſit, cùm proni ſimus ad malum omnes.

Particula verè. כי *Geneſ. 27. 36. 2. Reg. 23. 19. Iob 14. 16.*

Verè. Sive virum, cum aliis codicibus, ſive verè legas, ſenſus idem: ſed *verè*, correctior lectio Vaticana. In Hebræo particula cauſalis, *chi*, quia; Septuag. *enim*: ſed aliquando affirmantis eſt, & redditur *Juſtè*. Gen. 27. *Juſte vocatum eſt nomen eius Jacob*, id eſt, verè, meritò, & 2. Reg. 23. Inter tres (additur in Hebr. *Chi*, utiq. verè, ſanè) nobilior: ſic etiam infra redditur, quidem, c. 14. *Tu quidem greſſus meos dinumeraſti*: eleganter igitur hic redditur *verè*.

2 *Stultus quid propriè.* אויל

Stultum. In fonte *Evil*: cùm multos autem ſtultitiæ gradus multis quoq; nominibus exprimant ſacræ Litteræ, certè *Evil*, in eo grado videtur eſſe, ut ſit temerarius, audax, imprudens, percitus immoderato quodam affectu, & inſania, impatientia aut ira; multa quoq. per furorem effutiens, Hiſpanicè, *un atronado, deſenfrenado atrevido*; Ea verò nominis ſignificatio, & vis colligitur ex Zach. 11. *Sume tibi vaſa paſtoris ſtulti*; non quidam rudis, & ignorantis, ſed temerarii, audacis, furentis, per ſummam crudelitatem gregem nõ moderantis, ſeu perdentis; videlicet ſi geſtet pedum, non quo detineat oves, ſed quo velut jaculo vulneret, & configat, & velut fuſte tundat & confringat; & pro oleo, & reliquis inſtrumentis boni paſtoris, aſſumat arma, gladium, lapides, ad perdendas, & mactandas; ſicut de ſtultis paſtoribus dictum eſt Ezech. 34. *Cum auctoritate imperabatis eis, & cum potentia*. & Prov. 14. *Sapiens mulier ædificat domum, inſipiens* (Ivelet) *manibus deſtruet*; videlicet quia temerè agit omnia (*a tentas y a locas*) & paulò inferius; *Impatiens operabitur* * *ſtultitiam*. Pertinet etiam ad temeritatem, & audaciam loquendi; quod Paulus appellat *Stultiloquium*, & ſic Marc. 7. hæc tria conjunguntur, ſuperbia, blaſphemia, ſtultitia: nempè temeraria verba cum excandeſcentia, & Dei contemptu. Similiter explicatur hæc temeritas Oſeæ 9. *Scitote Iſrael ſtultũ prophetã, inſanum, virum ſpiritualem*; id eſt, multa effutientem temerè inſtar inſanientis, & furore quodam, aut ſpiritu perciti: qualis & Paulus viſus eſt Feſto Act. 26. cùm de divinis rebus multa diſputaret. *Inſanis*, inquit, *Paule; multæ te litteræ ad inſaniam convertunt. Non* * *inſanio* (inquit) *optime Feſte ſed ſobrietatis & veritatis verba loquor*. Ergo hoc loco *ſtultus* erit impatiens, præ animi indignatione, & temeritate multa loquens cum audacia, & contemptu divini numinis: & ita cũ hac *ſtultitia* rectè, iungitur *iracundia*, & ingens præterea damnum, quod eiuſmodi furor ex inſania impatientis animi ſibi ipſi affert: ſicut à Sap. Prov. 19. dictum eſt: *Stultitia hominis ſupplantat greſſus eius, & contra Dominum fervet animo ſuo*.

Zach. 11. 23.

Ezec. 34. 4 Prov. 14. 1 Pro. 14. 17

** Vn hõbre mal ſufrido haze locuras y deſati nos. Epheſ. 5. 4. Mar. 7. 22 Stultitia ad ſermonis vitium refertur. Oſeæ 7. 9. Act. 26. 24 * No diſparo ni me alargo en hablar, antes me ato muy certo. Prov. 19.*

3 Illud quoq; ad inſignẽ ſtultitiam pertinere videtur, ſuperbè & impatienter reſpuere velle, quas Deus ad ſuperbiam, & impatientiã comprimendas immittit calamitates; nã ea ratione non defervet divina vindicta, ſed multò acriùs inflammatur, ſi peccator punitus adhuc ſuperbiat, & ſtimulatuſtuniuſq; velut intractabilis equus ferociat: quæ videtur eſſe illius Prov. ſententia uſurpati ab ipſo Deo, act. 9. *Durum eſt tibi contra ſtimulum calcitrare*: videlicet quadrat in eos, qui eum provocant, qui laceſſitus amplius nocere poſſit; atq; in eos ſimiliter, qui cũ ærumnis & laborib. reluctentur, non ſolũ non effugiant illa, ſed vehementiùs augeant, ut ille dixit:

Act. 9. 5

Inſcitia eſt, adverſus ſtimulum calces. *Euripid. in Pharm.*

De iracundis verò inſoleſcentis adverſus Deum hominis Euripides eleganter: *Euripid. in Bacchid.*

Potius ſacra illi fecerim, quàm calcibus
Stimulos ferireconter iracundia;
Citus in Deum, mortalis ipſe cum ſiem.

Quare ſaniùs id Sapientis conſilium Prov. 25. * *Patientia lenietur princeps, & lingua mollis confringit duritiam*.

*Pro. 25. 15 * Paciẽcia y hablar manſo amanſan el ſaño y colera del principe.*

4 Eſt verò ut indicavimus, cum impatientis ærumnarum coniuncta ſuperbia; quæ cũ inſigni etiam ſtultitia coniuncta eſt. Quemadmodũ enim canes, qui impatientiæ & iracundiæ ſymbolum ſunt, pariunt catulos cæcos, ita iracundi, & impatientes atq; ſuperbi edunt dicta, conſiliaq; cæca, planeq; ſtolida. Quare inter eos, qui metas rationis facilius pertergrediũtor, ſuperbi, & irati ſunt, ut docet Ariſt. Rem eleganter explicuit Chryſ. ſuper c. 11. 2. ad Corinth. nam inanem gloriationem appellat eo loco Paul. *inſipientiam*. *In inſipientia dico, plus ego*. Et: *Accipite modicum quid inſipientiæ meæ*, & ſurſus: *Libenter ſuffertis inſipientes, cùm ſitis ipſi ſapientes*; qui enim humiles ſunt & iniuriam, atq; perſecutionem patiẽter perferunt, iidem & ſapientes ſunt: qui verò iniorii ſunt atq; ſuperbi, iidem inſipientes, utriuſq; videlicet, & ſapientiæ, & inſipientiæ rationem, explicationemq; ſubiungit Paulus; *Suſtinetis enim ſi quis vos in ſervitutem redigit, ſi quis devorat, ſi quis accipit, ſi quis extollitur*. Utriuſq; tum ſuperbiæ, tum ſtultitiæ Nabal exemplum eſt, inſolenter & temerè multa effutiens, *& ſecundùm nomen ſuum ſtultus*.

Canes impatientiæ & iracundiæ ſymbolum. Ariſtot. 5. Ethic. c. 6. Chryſoſt. 2. Co. 11. 11 26. 19. 1. Reg. 25. 25.

5 כעס

Iracundia, à verbo *Gaghas*, quod eſt iraſci, indignari, provocare ad iram, & indignationem: quare iracundia poteſt accipi vel activè, videlicet pro provocatione iræ alterius; vel paſſivè pro ira, qua quis ardeſcit, Deut. 32. *Propter iram inimicorum diſtuli* (id eſt, propter irriſionem, aut provocationem meæ potentiæ, & irritationem meæ iræ) *ne fortè ſuperbirent hoſtes eorum* (ſi enim illi ſuperbiant, iraſcar, excandeſcam, irritabor) Prov. 27. *Grave ſaxum, & onerosa arena,* * *ſed ira ſtulti utroq. gravior*: eſt namq; moleſtiſſimum cum illo agere; te verbis, factiſq. ad iraſcendum provocat. Hac etiã ratione Chaldæus, & Olymp. activè accipiunt hoc loco iracundiam, divinam videlicet, quam impius impatiens, atque ſuperbus provocat, vide inferiùs, cap. 36. *Simulatores, & callidi provocant iram Dei*.

*Deut. 32. 27. Prov. 27. 3 * Lo mas peſado de ſuſar en el necio, ſon las occaſiones en que os pone de enojos y deſ... generos.*

Chaldaeus. Olympiod. Iob. 36.13 Pſal. 6. 8.

Sed lenior & congruentior ſenſus, ſi paſſivè ſumatur; exempla mille, Pſal. 6. *Turbatus eſt à furore*, (iracundiam, mœrore, dolore; nam hæc omnia cadunt in vocem originalem) * *oculus meus; inveteravi inter omnes inimicos meos*: ante ſenectutem conſenui, inveteravi oppreſſus ab inimicia; ſenectus non ex annorum, ſed ex perſecutionum multitudine, & gravitate. Similiter igitur hoc loco; iracundia, nimius dolor & impatiens ſtultitia, divinæ providentiæ lugubris, triſtia, irata criminatio, interficit ſtultum (*el miſmo ſe deguella*) ſicut dicitur Prov. 1. *Averſio parvulorum interficiet eos, & proſperitas ſtultorum perdet illos*, id eſt, ſtulti quidquid agant ſive ab illo avertantur, pejora ſemper eligunt, meliora fugiũt; ita hoc loco *interficit*, perdit, exitio & morti eſt. Idem Eccleſiaſt. docuit cap. 2. *Qui ſine timore* (reverentia, & pio in Deum affectu) *eſt non poterit juſtificari*; (in multa peccata incidet) *Iracundia enim animoſitatis illius* (Septuag. Impetus iræ ejus.) Compl. *Indignatio iræ eius* (id eſt, proclivitas in iraſcendum impatienter, temeritas) *ſubverſio* (ad multa tum peccata, tum damna) *illius eſt*. Sententiam integram expoſuit per paraphraſim lectio Tygur. neq; incommodè *Religio Domini peccata expellit; & quando præſens eſt, iram arcet: nec iracundus non poterit cenſeri juſtus, nam ruina ei creat ipſius ad iram proclivitas*. Vides ut veriſſimis ſententiis utatur Eliphaz; ſed abutitur tamen contra Jobum.

** Al so vios ya la catame ſalem mis enoios; yo mis pinat mo tie nem vicio, amos de tiempe. Pſal. 6. 8. Prov. 1. 32. Eccl. 1. 28 LXX. Tygurin.*

6 *Ira, & invidia extremæ paſſiones.*

Et parvulum. Per *ſtultum & parvulum*, tam divites, quàm pauperes intelligunt D. Thomas, & Cajetanus, & per *iram & invidiam*, quæ ſunt quaſi extremæ paſſiones, atq; vitia (nam ira & ſuperbia ad elationem, & magnitudinem animi, invidia ad puſillanimitatem, & parvitatem pertinet) omnia alia vitia, quæ media ſunt, intelligi volunt, quaſi dicat; Non eſt, qui non peccet, & alicui paſſioni, & vitio obnoxius non ſit: nam ſi dives ſit, ſuperbit & iraſcitur: ſi pauper, invidet. Sed meliùs ut omnino eundem impium, tum iracundiæ, tum invidiæ notet: & utrumque ad Jobum referat: ſicut etiam non tam in invidia aliquis Dei zelus in hominem, & odium in improbos conſiderandum eſt, ut auctor Catenæ voluit, quàm ipſius invidi hominis invidiæq; ingenium, & vitium, ut cum ſuperiori iracundiæ vitio congruere poſſit.

פתה *Quid proprie parvulus.*

Eſt autem *parvulus* hoc loco à radice (*Pathah*) quod eſt verbis pellicere, lactare, ſuadere, inclinare ad ea, quę ſunt præter veritatem, ſeducere, perſuadere. Inde (*Peſhi*) *parvulus*, quod aliquando vertit Vulgatus, *Innocentẽ*; aliquando *ſtultum*; & Prov. 14. videtur vim nominis exprimere: Innocens credit omni verbo, quare parvulus eſt, qui facilè dolis, fallaciis, blanditiis credit & capitur, flexilis, credulus, qui inclinat facilè ad ea, quæ audit, vel videt, perſuaſibilia, hujuſmodi enim eſt parvulus ætate, & ſenſu. R. David; *Qui declinat cor ad ea, quæ ſunt præter rationem & veritatem*. Rab. Mardochai in ſuis concordantiis: *Qui credens omnibus facilè perſuadetur, & flectitur ad omne verbum*. Apud Septuag. eſt, errans, apud Aquilam, illecebris deceptus, apud Symmachum, imprudens, parvulus. Regia dixit, ardelionem, ad genuinam vocis ſignificationem non multum; ad rem vero parum, ut videtur, accommodatè. Similis ſoni, & ſignificationis apud Græcos (*Pitho*) Suadela, vis perſuadendi, &, *Pithanõ*, obſeqũt, qui facilè & lubenter obſequitur, & paret. *Invidia* autem, ſeu, ut Septuag. dicunt, *zelus* eſt ardor quidã urens animũ indignabundus & contentioſus, quo quis aliis invidet bonum, quod ſibi ſoli concupiſcit.

Pro. 14. 15. R. David. R. Mardoc. LXX. Aquila. Symmach. Regia. ναιδω. πειθ-μων. LXX. Quid ſit invidia, aut zelus.

7 *Multa in parvulo cõſiderare ad rem præſentem opportuna.*

Ex tanta igitur illius radicis fœcunditate, atq; ex parvuli conſideratione pertampla, multi ſenſus pullulant ad rem præſentem opportuni.

Primò ergo quidem in *parvulo* puſillũ omninò animum ſignificari dicit, atq; eum ineſſe homini invido, qui de ſua fœlicitate deſperat, dum alios fœlices videt, exiſtimat enim quantum alii habent, tantundem ſibi auferri: quo notabitur Job, quòd ſuis amicis fœlicitatem invideat, ut Olymp. indicavit, in hoc reſpexiſſe etiã videtur Greg. *Invidere*, inquit, *non poſſumus, niſi eis, quos nobis in aliquo meliores putamus. Parvulus ergo eſt, qui livore occiditur, quia ipſe ſibi teſtimonium perhibet, quod eo minor ſit, cuius invidia torquetur. Hinc eſt, quod hoſtis callidus primo homini invidendo ſurripuit, qui amiſſa beatitudine, minorem ſe immortalitate illius agnovit*, &c. pluta in hanc rem copioſè & eleganter Gregor.

*Parvulus puſillo animo. Olympiod. Greg. l. 5. cap. 38. Divites iracundi, & invidi. * Sobe via de la questione. Incidia de la questione.*

Secundò, ut indicetur totam hominis opulenti vitam, & cogitationes univerſas, his duobus quaſi cardinibus volvi,* *iracundia, & invidia*; iracundia (inquã) id eſt, *ſuperbia vitæ*, divitiarum jactantia, & quæ ex his naſcuntur, temeritate, præcipitantia, ſtultitia, Dei hominumq; contemptu: deinde vero invidia, id eſt, cupiditate, & deſiderio amplioris fortunæ, & inexplebili illa avaritiæ ſiti, fameq; ſacra. Sic indicatur Prov. 28. *Vir qui feſtinat ditari, & aliis invidet ignorat quod egeſtas ſuperveniet ei*: vel in ipſa certè ratione naturali meliùs inſtituti erant Romani, qui cùm honorum atq; divitiarum participes eſſent, & ſuperbiæ vitio laborarent; tamẽ, ut auctor libri Machabæorum ſcribit, modum quendam ſibi ſtatuebant; *Non eſt*, inquit, *invidiam, neque zelus inter eos*.

Pro. 28. 22 1. Mach. 8. 16.

Tertiò, ad puerilem quandam inſcitiam cũ ſtulta ſuperbia conjunctam alii hoc modo referunt; ſtultè & puerliter diſcruciatur, qui, quæ aliorum bona & fœlicitatẽ videt, ſibi propter inanem ſanctitatis exiſtimationẽ deberi exiſtimat, alioſque indignos cenſet, qui illis fruantur. Hunc ſenſũ indicauit Olymp. *Stulte*, inquit, *iraſceris, atque his ſtulte vitam invides, qui vitã invidiã traducunt, quando te ſanctũ exiſtimas*. Puerorum ſanè propriũ eſt, quidquid in aliis videant, exiſtimare ſibi deberi, atque etiã diſcruciari, niſi obtineant.

Olympiod. Philip.

Quartò, Philippos puerilem quandam levitatem viro gravi indignam, & non alterius, ſed ſui ipſius ſtultam invidiã intelligit, quam Eliphaz colligeret ex lamentationibus capitis tertii. Philippi verba indigna non ſunt, quæ adſcribantur. *Ideo iracundum notat, quia nativitatis ſuæ diem maledixerit; nam maledictio, ſi ubi fit per ſpiritum, prophetia ſine animoſitate, iracundia non eſt, invidiam vero dicit, quam ſibi ipſi invideat, quare vivat, & quare natus ſit. Parvulum quoque eum exprobat, eò quod puſillanimus ſit, & virilem gravitatem tanta agere levitate non deceat*. Philip. hęc Tygurina lectio: *Levem perimit indignatio*: qui ita anguſto pectore, & dejecto animo ſit, ut ſibi nulla in re indulgeat; neque, qua poſſit ratione ſe erigere, & ſuſtentare, velit, hic ſui ipſius invidus eſt, ex Sapientis ſententia; *Qui ſibi invidet, nihil eſt illo nequius*.

Tygurina. Eccl. 14. 6

Quintò tandem, nonnulli Hebræi, quos affert ſequiturque Pagn. imitaturq; in annot. Vatabl. in invidia illum præcipue amorem & cupiditatem boni abſentia conſiderant, atq; in *parvulo* animum levem, & facilem ad declinandũ in concupiſcentiam eorum omniũ, quæ videt; ut qui *concupiſcentia illa oculorum* laboret. Hunc ergo parvulum oportet deſiderio & privatione boni diſcruciari, & viſibilia depereuntem perire. Sic R. Salomõ, in hujus loci cõmentario ait: *Parvulus eſt vir multi deſiderii, cuius cor inclinatur ad omnes proſperitates, & ſemper remanet cum invidia & dolore*. In hanc ferè ſententiam dicitur, Prov. 21. * *Deſideria occidunt pigrum*; deſideria, inquam, fruendi alieno labore; deperit enim alienos labores; quos ſi non obtineat, perit, & cõtabeſcit præ deſiderio & invidia. *Parvulum* ſimiliter *occidit invidia*; nam illi dolent oculi & marceſcit aliorum rebus opimis; nã ex hoc perpetuo deſideriorũ & invidiæ æſtu fit interna quidam longè acerbiſſimus impiorũ cruciatus cùm nihil aliud illis tribuere videatur mundus, quã ejuſmodi deſideriorum, & invidiæ occaſiones. Dicite Joan. Apoſt. *Omne, quod eſt in mũdo* quidquid impii ex mundo habent *aut eſt concupiſcentia* (mirum, nã poſſeſſio bonorum, experientiaq; diſplicet; concupiſcentia veròcitià excruciat,) *carnis*, (eorum quæ ad carnem pertinẽt, quibus ſuſtentatur, & pinguescit; cibus potus, concubitus, aliaq; id genus voluptates,) *aut eſt concupiſcentia oculorum* (eorum, quæ ſplendent & oculos pelliciunt, & paſcunt voluptate, opes, aurea ſupellex, ſpectacula magnifica, fumoſæ majorum imagines, ſtemmata nobilitatis, aſſeclarum, & clientũ ampliſſimus comitatus) *aut ſuperbia* (faſtus, ſtrepitus, inſolentia, qua quis honores, & dignitates mundanas ambit) *vitæ* (victus humanæq; & mundanæ conſuetudinis (quæ ad omnia præcedentia refertur) *non eſt ex Patre*. Hinc videas quidquid mundus præter deſideria habet, aut nihil aut valde vile eſſe. Quare ſapienter Greg. dixit: *in his mundi deliciis appetitu, concupiſcentia, deſideriũ placet; experientia diſplicet*. Tota ergo impii hominis vita videtur ex deſideriis compoſita, ut quodammodo hominem dicere, & definire poſſis, *virum deſideriorum*; neq; alium eſſe deſiderandi præſtitutum finem, quàm mortem, ſicut ſcriptum eſt; *Mortuo homine impio nulla erit ultra ſpes, & exſpectatio ſolicitorum peribit*: vides hic ſpes vaniſsimas, ſolicitudines anxias, quibus cùm vita finem non imponat, ſtatuet profectò mors: quare etiam dicas,* *Deſideria occidunt pigrum*; id eſt, deſideria illum comitari uſq; ad extremum halitum. Quare Paulus deſideria divitibus afferę extremum interitum teſtatur primo ad Timoth. 6 *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueũ Diaboli, & deſideria multa, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem huius temporis*. *Parvulum ergo occidit invidia*. Proderis ergo, ò Job (inquit Eliphaz) immodica rerum mundanarũ libidine æſtuaſſe; & cum illis omni via, & ratione comparandis te totum tradideris, nunc amiſsis æſtuas adhuc; & quæ te concupiſcentia, libido, invidia perdidit, perdet quoque funditus.

*Pagn. Vatabl. R. Salomõ * El holgazã muere por pozar del ſudor ageno. Impii ſolis deſideriis cruciãtur. 1. Joan. 2. 16. Greg. hom. 36. in Evang. Prov. 11. 7 * Con ſus deſſeos ſe muere. 1. Tim. 6. 9*

Verſ. III. Ego vidi ſtultum firma radice: & maledixi pulchritudini eius ſtatim.

1 *Stulti nomen quadrat in divitem.*
2 *Impius, terra arbor indigena. Explicatur David, Iſa. Ioan.*
3 *Quid radix? & quibus arboribus comparati divites.*
4 *Vt impii radices habere videantur: ut nullas habeant.*
5 *Sapientia, & Iſaia.*
5 *Impius non arbor, ſed frutex. Herba ſolſtitialis.*
6 *Maledicere. Quid pulchritudo ex Hebræo. Familia malum ex impio patre familias.*
7 *Signum pro re ſignata, & econtra.*

1 EX familiæ, & domus interitu, & omnis fœlicitatis amiſſione conatur Eliphaz elicere latentem Jobi impietatem; *Ego vidi*, non ſemel conſideravi, expertus etiam ſum, *ſtultum evil*; de quo ſuperius diximus; ſed id nomen quadrat *Dives ſtultus,* peculiariter in divitem, quòd divitiæ audacem, & temerarium hominem reddant atq; dementem. Quare Paulus monet Timotheum, ut præcipiat: *Divitib. huius ſæculi, non ſublime ſapere, neq; ſperare in incerto divitiarum*: & quæ ad animi inſolentiam, & temeritatem pertinent. *1. Tim. 6. 17.* Sic. Luc. 12. dives ille *Luc. 12.* ſtultus appellatur: mirum quam adigant divitiæ ad in inſaniam mortales; & *illiciant ad negadum*, *Pro. 30.9.* dicendumque *in corde* inſipienter, *Quis eſt Deus?* *Pſ. 13. 2.*

2 *Firma radice.* Comparat impium divitem proſpere agentem, multos habentem liberos, & numeroſum famulitium, cuidam proceræ arbori, amplæ, annoſæ, cujus radices altè defixæ ſunt, & tellurem circumjectam habeant valde amicam, beneq; congruenti humore temperatam, & ſucci plurimum, atq; alimenti ſubminiſtrantem; nos eandem translationem uſurpantes dicimus, (*un rico bien anidado y arraygado en eſte mundo.*) *Pſ. 36. 35* Quod verò ad ipſam terram attinet, ex qua multum incrementi impius exugat, eſt id Pſ. 36. *Vidi impium ſuperexaltatum, & elevatum ſicut cedros Libani.* *Deſo bien en eſta tierra.* Hier. de Heb. *Vidi impium robuſtum &c. robuſtum & fortiſſimum, ſicut indigenam virentem* Eſt enim in hoc mundo impius, ſicut in nativo ſolo *Ioan. 3. 31.* *Qui enim de terra eſt, & de terra loquitur*: poſſis etiam dicere, *1. Cor. 15.* de terra vivit, creſcit, floret, germinat, fructumque ex *37. Iſai.* terræ quaſi viſceribus latentem profert. Qui vero non eſt ho- *53. 2.* mo *de terra terrenus, ſed de cælo cæleſtis, aſcendit ſicut virgultum & ſicut radix de terra ſitienti, non eſt ſpecies ei neque decor*; videlicet ſicut tenerum virgultum; quod tellus parens, non velut parens, ſed velut noverca non valdè amicè complecteretur, neque foveret, non multum ſe in terris extulit, ſed velut in arenoſa & arida terra, neque trunci magnitudine, neque ramorum proceritate, neque frondium amœnitate mortalium oculis ad ſe allexit, neque fibras ita latè diffudit, ut virens inde ſylua pullularet; nullis honorum inſignibus, nullis externarum rerum ornamentis majeſtatem ſuam declaravit: nemo dixit, Vidi illum firma radice, ſed potius externa ſpecie & ornamentis nudatam arborem, advenam, & leviter terræ hærentem, quod ſummæ ſapientiæ eſt; ſicut ſtultitiæ, in hac terra virere & pulchreſcere.

3 *Quid radix in ſacro ſermone.* Quod vero ad virentis arboris firmitatem, altasq; radices pertinet, ait; *Vidi firma radice*; poſſet quidem id referri ad truncum; nam ea arboris pars, quæ ex terra prominet, & quæ truncatis ramis ſuperſtat, radix aliquando appellatur, Iſaiæ *Iſa. 11. 3.* vigeſimo primo. *Flo de radice* (id eſt, trunco, virga) *eius aſcendet*, & c. 53. *Aſcendet ſicut radix de terra ſitienti*, Quare erit *Divites cũ quib. arboribus comparari.* ſententia; Vidi valẽtem arboris truncum inſtar annoſæ quercus, aut antiquæ, atque proceræ cedri: videlicet his arboribus opulentiſſimi quique, potentiſſimiq; comparantur, Iſaiæ *Iſa. 2. v. 13 & 6. v. 13.* 2. & 6. Danie. 4. Zach. 11. Sed hoc locũ crediderim potius *Dan. 4. 8* accipi pro ipſis adicibus, videlicet illa parte arboris, quæ latet ſub terra, & fibris capillata eſt. *Zach. 11. 12* Vidi (inquit) magnam illam, & ampliſſimam comã ramorum, foliorum, filiorum, famulorum firmis, ut videbatur, niti radicibus: nam in Originali propr. Vidi ſtultum radicatum, aut radicantem, radices agentem (epitaſim habet) indies creſcentem, vireſcentem, & quotidie firmiorem fieri; atque ea ipſa feſtinatio increſcendi, & facilitas germinandi mihi ſuſpecta reddita eſt, nam *iuſtus* (paulatim, imperceptibiliter; vix poſt multos *Pſ. 19. 13* annos) *ut palma florebit.*

4 *Scriptura nunc radices impiis attribuit, nunc negat. Sap. 3. 4.* Hic duo obſervanda. Primum, non eodem modo de radicibus, & firmitate huius arboris, quæ impium refert, ſacram ſcripturam loqui; aliquando enim negat ullis firmis radicib. niti; nunc verò altiſſimis radicibus defixam aſſerit; nimirum illud re ipſa & veritate; hoc externa tantum facie, & vulgi ſenſu, & exiſtimatione: de illo Sap. 4. *Adulterina plantationes non dabunt radices altas nec ſtabile fundamentum collocabunt, & ſi in ramis in tempore germinaverint, infirmiter poſita à vento commovebuntur, & à nimietate ventorum eradicabuntur; confringentur. n. rami*, &c. ubi deſcribitur univerſæ cujuſdam familiæ vaſtitas, & interitus. Iis verò qui exiſtiment, tyrannos iſtos, & impios divites plantatos, & radicatos in terra perpetuò victuros, ut omnẽ falſam exiſtimationem depo- *Iſa. 40. 24* nant, præcipit Iſa. c. 40. *Et quidem neq. plantatus, neq. ſatus, neq. radicatus in terra truncus eorum, repente flavit in eos & aruerunt, & turbo, quaſi ſtipulã, auferet eos*; q. d. qui in oculis hominum florent, & in ſua fœlicitate videntur firmã quandam, perpetuamq. ſtabilitatem conſecuti, perinde ſunt, ac ſi nunquam ſati, aut ſeminati eſſent nec radices ullas egiſſent: everſit enim fortunis omnibus perſtans iratus Deus illos convellet, atq; deiiciet de ſuo ſtatu, & velut aridiſſimas leviſſimasq. ariſtas diſſipabit ita nemo ſine Dei præſidio ſtabilis erit.

5 *Impius non arbor, ſed frutex, imò herba.* Alterum hinc quoq. perſpicitur, quare tam variis, tamq; diſſimilib. ſimilitudinib. utatur ſacra ſcriptura, dum de impiorum fœlicitate loquitur; nunc enim magnis proceriſque arborib. illos comparat, ut diximus; nunc non dignatur arboris nomine; ſruticem tantum appellat, qui ad juſtam arboris magnitudinem non aſſurgit, Eccleſ. c. 3. *Eccl. 3. 30.* *Synagoga ſuperborum non erit ſanitas; frutex enim peccati eradicabitur in illis, & non intelligetur.* Imò neque fruticem, ſed herbam, aut fœnum ſolſtitiale, quòd penitus areſcat, & radicitus pereat, Iſa. 40. *Verè fœnum eſt populus* Eo quoq; aliqid minus, & languidioris viriditatis, cujuſmodi ſunt olera. Pſ. 36. *Pſ. 36. 6.* *Tanquam fœnum velociter areſcent, & quemadmodum olera herbarum, citò decident.* Quid his quoq. vilius & imbecillius, niſi muſcus viridis, & fœnum tectorum? Pſ. 128. *Pſ. 128 6* *Fiant ſicut fœnum tectorum, quod* (cum nullas habeat radices) *prius quam evellatur* (id eſt ad maturitatem perductum evelli deberet) *exaruit.* Hier. *Statim, ut viruerit, areſcet.* *Herb. Solſtitialis herba.* In proverbio eſt apud Latinos hujuſmodi ſolſtitialis herba, qualis illa Jonæ hedera ſive cu- *Ionæ. 4. 8* curbita, ſive quævis alia herba, aut frutex una nocte creſcens, diluculo langueſcens concidens, areſcens; qualem deſcribit *Plautus.* apud Plut. in Pſeudolo adoleſcens ille Calidor.

Quaſi ſolſtitialis herba pauli ſper fui.
Repente exortus ſum repentinò occidi. *Pſ. 89. 6.*

Hæc ſole exoriente exurgit, & floreſcit; occidente occidit, & defloreſcit, ſicut SS. eſt: *Mane ſicut herba tranſeat; mane floreat, & tranſeat; veſpere decidat, induret & areſcat.*

6 *Et maledixi* Maledicere hoc loco nõ eſt *Kalal*, ſicut c. 3, ſed *Kabab*, quod eſt male precari, male ominari, n. 12. *Veni & maledic populo iſti* & 23. *Quomodo maledicã cui nõ maledicit Deus* *Nu. 22 17* Poſſumus dicere, annunciare alicui malum, cujus contrarium *Nu. 23. 8* ſit benedicere; cum. n. bona Iſraeli ſupra prædiceret, dixit Ba- *Nu. 23. 11* lac ad Balaam: *Vt maledicere inimicis meis vocavi te, & tu e contrario benedicis.* *Pulchritudo quid.* Pulchritudo autẽ eſt in fonte Naveh, quod *LXX* alii ferè omnes præter vulgatum, vertunt habitaculum, Sept. habitationem, & quidem ab ipſo noſtro interprete vertit habitaculum, infrà c. 8. v. 6. & *habitatio.* Iſ. 33. v. 10. *locus paſcuæ*, Pſ. 2. v. 2. *requiem paſtorum*, Soph. 2. v. 6. *ſpecioſa deſerti*, Ier. 9 v. 10. Ioel. 1. v 16. & 2. v. 22. *arva pacis*, Ier. 25. v. 37. *rura*, Jer. 23. v. 3. Ex quib. locis colligitur, hic ſumi abſtractum pro concreto, *pulchritudinem* pro pulchro & ſpecioſo loco, aut ſolo, in quo virebat & radices agebat ſpecioſa arbor. Tũ etiã ſignificat domum in amæno ſitam, locum quietum, ſpecioſũ pulchrũ. ubi jucundiſſimè habitari poſſit: uti declarat locus ille Iſ. 32. in cujus prima parte ſubeſt eadem originalis vox; *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis* in loco pulcherrimo pacatiſſimo *in tabernaculis fiduciæ, & requie* (loco ad quieſcendum apto, & omnib. opib & ornamentis inſtructo) *opulenta*, res eadem explicata tripliciter. *LXX.* Similite. Jer. 31. *pulchritudo iuſtitiæ* (ideſt, pulcherrima & ſacerrima habitatio, & ſedes; id quod ſtatim expoñitur *mons ſanctus*. *Peruula familia ex Paterfamilias impio* Ergo ait Eliphaz *Maledixi pulchritudini eius*, continens pro contento, id eſt, arbori illi in pulchro, amæno, & ferti i ſolo plantatæ, quæ vigore ſuo & umbra, amœniorem & pulchriorem reddebat locum, male ominatus ſum, vel ſum Græcos, *Aſumpta eſt illorũ habitatio*, vel converſatio, id eſt, domus ejus univerſa, & lætus ille, blanduſq. convictus concidit & interiit. Habitaculũ pulchrũ, & amænuũ efficit arbor longe lateq; expanſa, nõ aliter opulentus paterfamilias domum, & familiam ornat, & protegit. *Maledixi* itaque malè ominatus ſum domui, familiæ, liberis clientibus & famulis hominis impii. Nã clamabit ſtatim vigil & ſanctus de cælo ſuccidite arborem, & præcidite ramos ejus, excutite folia ejus & diſpergite fructus ejus: *Dan. 11. 4* fugiant beſtiæ, quæ ſubter eam ſunt, & volucres ex ramis *Pro. 3. 33.* ejus, ut eſt apud Dan. Quare videtur hæc eſſe eadem ſententia; ſicut eadem originalis vox, ac illa: *Egeſtas a Domino in domo impii, habitacula juſtorum benedicentur.*

Digitized by Google

tur, id eſt, juſti familiæ univerſæ proſpere cedent omnis, ſicut econtrà, pulchritudini, & hab taculo impiorum imminet maledictio. Illud quoque vim habet, ſi locus ipſe, in quo fixa erat arbor, ominoſus, & maledictus dicatur in hanc ſententiam, Quam nunc, ò nequam ſolum, terraque maledicta, ſullenias virentem atque florentem arborem, brevi omni ſucco, omnique tua ope deſtitues: vel in univerſum ſolo & loco, beſtiis, volucribus, ramis, foliis, trunco, radicibus, fibris etiam, & minutiſſimis radicum capillis, id eſt, univerſis, quæ ad impios pertinent, nedum tantùm impio, aut tantùm liberis malè precatus ſum; malè ominatus; prædixi fore, ut malè, & infœliciter cuncta illis cederent.

Maldixe ſu morada, y quam preſto es de dever en ſeco, al que ahora ſubſtentas con tanta vicio.

Quod verò ad ſcripturæ phraſim, & intelligentiam attinet, non ſolùm verbo maledicendi prædictio, aut prænunciatio imprecatoria ſignificatur, ſed etiam certiſſimum impii exitium, & arboris convulſio, eradicatio, & interitus, ſignum pro re ſignata, *maledixi*, id eſt dixi fore ut &c. vel, dixi, certiſſimeque eveniet, ut, &c. Non diſſimile, Pſalm. 84. *Oſtende nobis Domine miſericordiam*, id eſt, exhibere ipſa, impertire miſericordiam, Rom. 1. *Juſtitia Dei revelatur in Evangelio*, id eſt, communicatur, Gen. 22. *Nunc cognovi, quod timeas Deum*, id eſt, rerum & teſtatum timorem tuum, & divini numinis obſervantiam feciſti; certiſſimè Deum times. Non in frequens etiam econtrà res ſignata pro ſigno Jerem. 1. *Vt evellas, & deſtruas, ædifices & plantes*, id eſt, prædicas, & prædices evellendum, ædificandum, plantandum, &c. Itaque hic: *Maledixi, (Dixelo, y bara bueno lo que dixe)* ſic enim eveniet proculdubio.

Signum pro re ſignata, Pſ. 8. 4. 2. Re. 1. 17. Gen. 22. 12.

Res ſignata pro ſigno. Jere. 1. 10

2. Sed illa tamen arboris pulchritudo attentiùs conſiderandi eſt; nam ipſo pulchritudinis nomine, quod cùm abſtractum ſit, & excellentiam, atque incrementum ſignificationis afferat, ſuſpecta nobis eſſe debet; negatum eſt enim ſummis ſtare diù; & cùm in ſummo faſtigio, ſummoque capite fulget aurum, nutant teſtacei pedes adeſtque lapis de monte lapis, qui ſtatuam dejiciat; & poſtquam ad faſtigium evenit fortuna, ſtatim deturbat; integra enim hujus orbis circumvolutio ex aſcenſu, & deſcenſu conſtat, & qui finis, aſcenſus eſt, idem eſt deſcenſus initium, ut Ariſtot. de circulo docuit. Hic enim ille exercitatorum, vel athletarum habitus eſt, qui cùm ad ſummum bonitatis attigerit, tunc vel maximè periculoſus eſt, auctore Hip.

Dan. 2.

Ariſtot. Li. 1. Aph. Aphor. 3.

3 Statim. Ultima illa particula ultimo tandem loco premenda eſt, ut aliquid utilitatis eliciamus; nam omnes tandem ſtulto, mundanæque felicitati maledicimus: atque etiam ipſi damnati ſero ſapiunt, & ſuam ipſorum fœlicitatem diris inceſſunt, ut eſt Sapien. 1 cap. tandem execrabitur mercator, *Canaan ſtaterum doloſam*; deteſtabitur libidinoſus voluptatem, *& confundemini ſuper hortis, quos elegeratis*; ambitioſus erubeſcet in illis, ex quibus nihil fructus, præter inanem gloriam obtinuit; *amara denique erit potio bibentibus illam, cùm attrita fuerit civitas vanitatis*; ſed quotus quiſque id ſtatim facit, & voluptatem, ſuperbiam, fraudem, mendacium, antequam fine miſero occupetur, averſatur? Cui verni ipſi dies non placeant: meminerit que *Dei in diebus juventutis ſuæ*, ante ſenectutis tempus? tunc enim nolentibus etiam diſplicebit lux ipſa, ut Eccl. admonuit. Igitur illud eſt ſalutare conſilium Eccl. 18. *Ne demoreris in errore impiorum*: videlicet nullas in vana illa & omninò ſtulta impiorum opinione, corruptoque de rebus judicio moras trahere; neque ſero ſapere; ſed *ſtatim* vaniſſimæ mundi fœlicitati *maledicere*, & ſecum certo ſtatuere, fore ut cedant univerſa impio in malum.

Quid ſit ſtatim mundo maledicere.

Hoſ. 12. 7. Iſa. 1. 29 Iſa. 24. 9. 10.

Eccleſ. 12.

Eccl. 18. 16

Verſ. IV. Longè fient filii ejus à ſalute: & conterentur in porta, & non erit, qui eruat.

1 *Hypallage in ſacris, Vt impius recedat a ſalute & ſalus: etiam ab impio diverſis rationibus.*

2 *Quid conterere in ſacro ſermone. Quod in porta ſit, publicè ſit, & quare, Explicati, Geneſis, Amos, Salamon,*

3 *Explicatur Græcorum lectio. Quid Catillare apud Latinos,*

Ramorum deſtructionem, & convulſionem nunc deſcribit: adeò inquit, paterna impietas filiis nocebit ipſis; ut extremo exitio pereuntibus nemo ſalutis & opis miniſter, aut auctor adeſſe velit; non aderit auxiliator Deus. *Salus*, per excellentiam Deus dicitur: *Longè fient filii ejus à ſalute*, per Hypallag. Longè fiet ab illis ſalus, auxilium, vitæ præſidium; quamvis etiam indicetur voluntaria culpa impiorum,

Hypallag.

elongantium ſe à ſalute, & ſponte ſua recedentium à Deo: hinc dicitur Deus *fortitudo ſalvationum*, *vel ſalutum Chriſti ſui*, Pſ. 27. id eſt qui potentiſſimè, & fortiſſimè incolumem ſervat, qui eripit periculis, 4. Reg. 13. *Sagitta ſalutis Domini, & ſagitta ſalutis contra Syriam*, id eſt, ſignum divini auxilii, & libertatis adverſus hoſtium potentiam. Dicitur autem potius ſalus recedere, & longè fieri ab homine miſero, quàm e contra; nam miſer ſalutem, & opem implorat, ſed cæteri negligunt, longeque recedunt: ſic id Pſalm. 118. *Longè à peccatoribus ſalus, quia juſtificationes tuas non exquiſierunt*, id eſt, ne illos libera, ne tuere, noli auxilio eſſe impiis, & tuæ legis deſertoribus, permitte illos veriſſimis diſcriminibus perire: ſimiliter ſupplicium improborum exprimitur ab Iſa. *Expectavimus judicium* (vindictam ſumendam de noſtris hoſtibus) *& non eſt*; ſalutem, (opem, auxilium, liberationem ex hoſtium potentia, & inſidiis) & elongata eſt à nobis.

Pſa. 27. 8

4. Reg. 13. 17.

Quid ſugiſta ſalutis.

Pſal. 118. 155.

Iſa. 59. 11

2 דכא

Conterentur, Quod hic eſt conteri, non rarò vertitur à Latino interprete humiliari, Pſal. 71. *Humiliabit calumniatorem*, Pſal. 142. *Humiliavit* (dejecit, proſtravit) *in terra vitam meam* (me ipſum.) Sic etiam Symach. & Theodot. *Humiliabuntur in porta*: quod cum Græc. lectione & ſententia ſtatim indicanda facere poteſt. *In porta*, dupliciter, vel publicè palam, cunctis videntibus, & ſpectantibus, ſicut & id Pſa. 9. *ut narrem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion*, id eſt, in publico, & frequentiſſimo urbis loco, Prov. 31. *Laudent eam in portis opera ejus*. Gen. 32. *Cunctis audientibus, qui ingrediebantur portam civitatis illius*: hujus ſignificationis ratio frigidior aſſignatur ab aliquibus, quod portæ omnibus patent, omneſque illis utuntur; ideò in portis ſit, cunctis ſpectantibus ſit, Sed germana, veriſſimaque ratio hujus frequentiæ ad portas civitatis eſt, quod judicia ibi exercerentur: ut indicatur Deuter. 17. & 22 & Ruth 4. cujus conſuetudinis cauſam aſſignat Hier. Amos 5. ſuper id: *Odio habuerunt in porta corripientem, Ne agricola litis cauſa veniens civitatis frequentia, & novo terreretur conſpectu; nec urbis habitator longe ab urbe properaret, & ſubvectionem quæreret jumentorum*: hinc porta, pro judicio, pro tribunalibus judicum. *Conterentur in porta*, ſilentur judicio, lites illis intendentur & plurimæ, & moleſtiſſimæ; ſed damnabuntur ſemper, & cauſa cadent; quod ingens miſeria, & maledictionis genus eſt, Pſal. 88. *cum judicatur, exeat condemnatus*, Prov. 22. *Ne conteras egenum in porta quia judicabit Dominus cauſam ejus*; quia ſi injuſta lite egenum oppreſſeris, Deus, ad quem erit appellatio, damnabit te, illum abſolvet. Sic etiam peccatori dicitur: *Si male egeris, ſtatim in foribus* (in porta) *peccatum tuum aderit*, ipſum peccatum te apud judicem deferet, & aget reum, cum alluſione ad id, quod etiam ad judicium & accuſationem pertinet: *Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra.*

Pſ. 71. 4. Pſ. 142. 3. Pſ. 142. 4

Quid conterere in ſacro ſermone; Symm. Theodot.

In porta fieri, id eſt, publicè.

Pſ. 9. 15. Pro. 31. 31 Gen. 32. 10 Deut. 7. & 22. Ruth. 4. Amos 5. 10

Pſ. 108. 7. Pro. 22. 23

Nole pongas mal pleyto al pobre, que tomarà Dios la demanda, y ſal drà al pleito.

Non erit, qui eruat. Neque judex propitius, neque advocatus: velut indicet, divino ſupplicio neminem poſſe reſiſtere, vel quem Deus ſua ope deſtituit, omnes averſabuntur, nemo volet vindicare ab ærumnis: vel, ut judicum potentia ſignificetur; ſi ſemel à judice & principe conterantur in porta, in judicio, nemo poterit prodeſſe.

Gene. 4. 7. Gen. 4. 10

3 Græci cùm Septuag. portam acceperunt non civitatis, ſed privatarum domuum; legunt enim: *Conterantur ſuper januas minorum*. Olympiodorus ſic explicat: *Contabeſcent in januis humiliorum*. Græci in Catena legunt, *Tanquam porci verſentur in portis inferiorum*: nam, *colabrizin*; Græcum, videtur conjunctum cum Græco nomine, *colabros*, quod eſt parvus porcellus: quare Olympiod. explicat *conterantur*, contemnantur; micas, quiſquilias, putamine porrecto ritu rimentur, & paſcantur, in januis minorum, id eſt, ignobilium, qui quondam minores & ignobiles fuerant. Hoc à Latinis Catillare, dicebatur: nam ut Fulgentius de priſco ſermone ſcribit; *Catillare eſt, per alienas domos inſtanter gyrare; tractum a Catulis, quod per omnes domos circumeant.*

LXX. Olimpiod. Græci.

Andè por puertas ageno hocando, y buſcando las migajuelas y eſcarvas que deſechan los pobres. Fulgentius

V. Cujus

V. Cujus meſſem famelicus comedet, & ipſum rapiet armatus, & bibent ſitientes divitias ejus.

1 *Fælix inſperata poſteritas; miſera impiorum.*
2 *Ingens miſeria, non ſoli labore, & bonis parto.*
3 *Quis famelicus, varia interpretationes: qua vis verbi comedendi. Gladii dicuntur in Hebr. quaſi comedentes. ex Salomone.*
4 *Quis dicatur armatus. Varia lectio Hebraizantium. Defenſus vulgatus, Cauponari bellum.*
5 *Qui ſint ſitientes, qui piloſi, aut capillati; cumq; prolixior, vel ad amorem, vel ad terrorem pertinere, ex Heliodoro.*

1 *Vatablus.* CUjus. Vatablus exiſtimat referri filios; de quibus paulò ante præceſſit mentio; nec verò obſtabit mutatio numeri pluralis in ſingularem; nam ea frequens eſt in ſacris literis: cujus rei inter alia illud eſto exemplum. Eccleſiaſt. 4. *Si crediderit (homo) ei (ſapientiæ) hæreditabit illam, & erunt in confirmatione creatura illorum*; pro illius hominis.

Eccl. 4.17 *A quien ſe fiare de la ſabiduria y ſan ſi dad, ſe las daran de merced, y por iuro de heredad a el y a ſus deſcendientes.*

Cæterum illud relativum, *cujus*, alii referunt ad ipſum divitem opulentum, ſicque ſenſus eſt cohærentior.

Meſſem. Ex tribus illius detrimentis, in quæ cadunt divitum facultates, hoc primum eſt, quod *famelicus meſſem comedat*, id eſt; abſumat, & perdat fruges, quæ jam demeſſæ erant, & in horreis conditæ. Septuag. *Quæ illi congregaverunt* extrema miſeria, ut non fruatur bonis jam partis, & conquiſitis: ut infra dicitur; *Præparabit quidem veſtimenta, ſed juſtus veſtietur illis*; epithaſim habet ſanè illa interrogatio facta ad ſtultum divitem: *quæ paraſti cujus erunt?*

2 *LXX.* *Iob. 27.17* *Luc. 12.20* Porrò graviſſima, atque eò graviora, quò magis inopinata illa mala ſunt, quæ cadunt inter poculum, ſupremaque labra, uti antiquo, ſed arguto Hiſpano carmine ille cecinit de Tantalo.

O mal que aſi deſeſpera,
Que de hambre y ſed ſe muera
Con el remedio à la boca.

Illud graviſſimum & acerbiſſimum eſt, naufragium in porta; ergo ut Philippus ait: *meſſis* nomine, parata bona omnia intellige condenda, & reponenda in annos plurimos, ſed divini numinis judicio minimè in ſuos impiorum uſus convertenda: exhaurient quidem labores maximos arandi, ſeminandi, metendi, triturandi, condendi, ſed nullam capient comedendi voluptatem. Hanc ſanè fæl citat s partem inter alias non ultimam enumerat, Eccleſiaſt. c. 2. *Nec prohibui cor meum, quin omni voluptate frueretur, & oblectaret ſe in his, quæ præparaveram; & hanc ratus ſum partem meam, ſi uterer labore meo.* Et rurſus cap. 3o. *Omnis homo qui videt fruitur, percipit bonum de labore ſuo hoc donum Dei eſt.* Ingens ergo ſupplicium non uti labore ſuo, non oblectare ſe in his quæ præparaverat, neque ſuam ipſius meſſem comedere.

Philip. *Eccl. 2. 20* *Eccl. 3. 13*

3 *Quis famelicus.* *Famelicus.* Quis nam hic ſit? Certè alii pauperem intelligunt, juſtum præſertim, in cujus uſus Deus convertere ſolet facultates impii; vivunt igitur pauperes mortuo impio, & ſanctis famelicis inſtruit Deus epulum, quod ſibi impius epulo paraverat, Sic Septuag. legunt: *Quæ illi congregaverunt, juſti comedent.* Et Chriſtus Dominus ad ſuos diſcipulos, pauperes videlicet atque famelicos, ſic ait: *Reſpicite volatilia cæli, quoniam non ſerunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & tamen Pater veſter cæleſtis paſcit illa*; videlicet ex aliorum labore, ſemente, meſſe, horreis victum ſibi parant. Secuſus idem cum illa ſententia, c. 27. *Si comportaverit, quaſi terram, argentum, & ſicut lutum præparaverit veſtimenta, præparabit quidem, ſed juſtus veſtietur illis, & argentum innocens dividet*: de quo ſuo ſuo loco.

LXX. *Matt. 6.26* *Iob. 27. 16*

D. Thom. Secundò, D. Tho. per *famelicum*, intelligit pauperem oppreſſum à divite; vel famulos injuſtis flagellis, & injuriis ab hero acceptos, quorum non aliud ſit ſtudium, quam furandi, & diripiendi dominorum ſuorum facultates, fruges, & omnes agrorum proventus rapina minuere.

Philip. Tertiò, Philip. intelligit Diabolum famem patientem humani ſanguinis, qui poteſtatem accipit à Deo, ut iniquos vaſtet, & illorum præparatos labores diripiat: Vel quartò idem ipſe Philip. aſſerit poſſe homines malos, atque crudeles intelligi, quod accepta poteſtate in alios deſæviunt, & graſſant.

Sed tandem ſimplex, atque idem cohærens cum ſequentibus ſenſus exigere videtur, ut in communi quicunq; raptor, & deprædator, qui Deo aut jubente, aut permittente avidè inhiat in hæreditatem, & facultates impii diviti, *famelicus* appelletur, diripiendi, diſſipandi, comedendi, devorandi avidus, & ſitiens: quare verbum originale *comedendi* hoc loco eſt acrius, & vehementius, quam noſtrum comedere; ſignificat enim aliquid perdere, abſumere, devorare, non ſolum dentibus, ſed etiam gladio, aut igne cum impetu & celeritate; quare ſi quis avidus devoret, aut nocumentum infligat dentibus ore, lingua inferat, rectè hoc verbo *comedere*, devorare, abſumere dicitur more hoſtili; ad quam nominis rationem reſpicere videtur, Prov. 30. *Generatio quæ pro dentibus habet gladios & commandit molaribus ſuis*: pro *commandere*, propr. in fonte: *Et culteri molares ejus.* Licet interpres reſpexerit ad etymologiam nominis; nam culteri dicuntur ab illa radice comedendi, quaſi comedentes. Sic, Gen. 37. ad ſævitiam, & conſumptionem pertinet, Fera peſſima comedit eum: & Pſal. 13. *Qui devorant plebem meam, ſicut eſcam panis.* Quid, ſi famelicus devoret quoque hæredem divitis, qui mirabili celeritate, & aviditate: quæ alius ſumma ſollicitudine, & labore congeſſerat, ipſe abliguriat, & momento abſumat?

Quid comedere in ſacro ſermone. *Culteri dicuntur quaſi comedentes.* *Geneſ. 37 33.* *Pſ. 13. 4.*

4 *Et ipſum rapiet armatus.* Ex fonte legitur: *De ſpinis rapiet*; nam vocem (*Tſeninim*) dicunt ſignificare ſpinas, à radice (*Tſanah*) quod eſt defigere, aut perforare. Jud. 4. *Percuſſumque malleo defixit in cerebrum*; inde accipit interpres pro ſuſpirare acutè, Joſue 15. *Suſpiravit* (*dió un muy agudo gemido*) voce videlicet acuta inſtar ſpinæ penetrantis; vocem eandem accepit noſter pro Lanceis, Num. 33. verſ. 55. & pro *Sudibus* Joſ. 23. v. 13. erit ergo ſenſus ſecundum Hebraizantes; Homo ignobilis, qui de ſpinis naſcitur (*nacido en las zarzas*) poterit impium divitem diripere, & expilare, nemo tam ignobilis erit, cujus ludibrio, & prædæ miſerrimus impius non exponatur. Vel, *de ſpinis tollet eam*, decutiet meſſem immiſſus grando. & ſpicas diſſipatas granaque ſingula commiſſa cum ſpinis cogetur dives ſummo cum labore colligere. Friget ſenſus uterque. Alii vocem illam, *arma*, vertunt; & quidem vides noſtrum interpretem *Lanceas* vertiſſe Num. 33. & *Scutum* Pſal. 34. & 90. & *Contus* Amos 4. & *Arma*. Prov. 25. quare hic legi poteſt, de armis tollet eam, quaſi dicat, quamvis ſuos agros, horrea, aream, & bona alia armis, lanceis, ſcutis, id eſt famulis bene armatis cuſtodire, & defendere velit ab hoſtibus, nihil efficiet: nam hoſtis de armis tollet eam, percutietq; cuſtodes & abiget prædam, & ſpolia opima; ut reſpiciat ad latrunculos Sabæos qui pueros Jobi percuſſerunt gladio. Sed noſter interpres ſapienter armatum reddidit, quo efficeret leniorem ſenſum: milites, hoſtes, armati, à quorum vi & impetu nihil eſt tutum; qui non clanculum, & ex inſidiis, ut ignobiles furunculi, & timidiores latrones, ſed palam, apertè; impudenter irruptionem faciunt, vaſtant, diripiunt: hi, inquam, involabunt in domum, & agros impii, non tantum fures, ſed & latrones famelici. Vides quantò congruentior & ſenſus, & lectio Vulgati; præſertim cum id non ſine exemplo fecerit: nam Symmach. legit *Ipſi ab armatis tollentur*: quam lectionem habent Septuaginta Complut. Chaldæus verò, *Armati armis bellicis tollens*: & quod ex eadem voce nos habemus Joſue 23. *Erunt ſudes in oculis veſtris.* Chald. ſimiliter reddidit, *Erunt exercitus vos cingentes*: & hoc fortè ſpectat ad Chaldæos, qui armati, & in tres turmas diviſi irruerunt in paſtores, & famulitium Jobi. Sed quod ait, *rapiet armatus* degenerem militem deſcribit, qui non tam belligerandi, quam furandi & rapiendi cupidus ſit: quem ego non militem, ſed latronem dixerim; cum miles ideò eſſe velit, ut latro eſſe poſſit. Hujuſmodi nos in extrema ora Gaditana, noſtra incuria malè ſecuri experti his diebus ſumus, qui bellum cauponarentur, omniaque pecuniæ cauſa facerent; & donis, auroque magis, quam ferro vel viribus bellum gererent: longè ille Pyrrhus alter; de quo Ennius apud Ciceronem.

Num. 33. v. 55. Pſ. 34. 2. Pſ. 90. 4. Amos 4. 2. Pr. 25. *Judic. 4. 21. Joſue 15. 18.*

Defenſus vulgatus. *Symmach.* *LXX.* *Complutenſes.* *Chaldæus.* *Joſue. 23. 13.* *Milites raptores.* *Quid cauponari bellum.*

Nec mi aurum poſco, nec mi pretium dederitis,
Nec cauponantes bellum, ſed belligerantes,
Ferro, non auro vitam cernamus utrique,

5 *Et bibent ſitientes divitias ejus.* Similis videtur ex aliquorum interpretatione locus ille c. 18. *Exardeſcet contra eum ſitis.* Ubi Pagn. vertit, *Roborabit Deus contra eum ſitientes rapere*: & Vatabl. Eum ſitibundi ſuperabit: hoc ergo loco cum Vulgato aliqui etiam Rabbini vertunt. *Sitiens*, vel *Sitibundi*; deducentes vocem *Tſamim*, a *Tſama*, quod eſt ſitire. Tyg. *Sitibundi au de haurient illius opes*, Chald. Pagn. & alii vertunt *Prædones*, aut *latrones*, deducentes vocem à *Theſamam*, quod eſt capillus aut cæsaries: ſic autem appellari latrones ſcribit R. David in lib. radicum, *Quod latro* (inquit) *more ſuo ſine capillos nutriat, ut mos eſt in terra Iſmael?*

Iob. 18. 9. *Pagninus.* *Vatablus.* *Tigur.* *Chaldæus.* *Pagnanus.*

cum

Digitized by Google

R. Mardoc. *cùm enim deſerta loca incolant nudi incedunt, & capillis, quos creſcere ſinunt, nudum corpus contegunt*: quare R. Mardochæi in ſuis Concordantiis ſic legit, *Abſorbebit piloſus divitias eorum*; deque illa originali voce ſic quaſi definiens ſcribit; *Sunt qui exponunt; latrones deſerta incolentes nudi incedentes, capillis oblongis, quos nutriunt, vtenda ſegetes*: ſic nomen Piloſi ad Satyrum deſerticolam pertinet Iſai. 13. ubi ab horrore, & hirſutia nomen deducitur; quam rem illuſtrare poteſt non obſcuri hiſtorici teſtimonium Heliodori lib. 2. rerum Æthiopicarum; is enim cum de Cremone Attico loquitur, qui diu apud Baſaenſes prædones ſervitutem ſervierat, & per noctis tenebras aufugerat in hæc verba ſcribit; *Vt diem ſummo deſiderio vidit, primum præcidit ex coma prolixitate tantum, quantum ad comparandam ſpeciem prædonibus convenientem apud bubulcos alueras, ne illum obvii quique averſarentur, aut ſuſpectum haberent. Bubulci enim cum alia faciunt, ut formidabiliores appareant tum etiam comam ad faſtum promittunt, & quatiunt ſuper humeros ſparſam, non ignorantes, quod coma eos, qui amori operam dant, acceptiores, prædones autem terribiliores efficiat*. ergo Prædones valde avidi, & ſitibundi exorbebunt, exhaurient; Septuag. Exhauriatur fortitudo eorum; quod ad extremam conſumptionem ſic refertur à Polych. *conſumetur, vacuabitur*: idemq; exiſtimat ab his rebus translationem ſumi, quæ per ſyphonem, aut fiſtulã exhauriuntur omnino, ut nihil humoris relinquatur. Sicut ergo ille alius dixit, difficile cuſtodiri, quod ab omnib. appetitur; ita ſanè cuſtodiri, defendiq, non poterit, quod pro cibo & illecebra multis prepoſitum eſt, atq; expoſitum famelicis, ſitientibus, & armatis, ac ſicaris, pauperibus, avaris, hoſtib. ſervis, furunculis, prædonibus, domeſticis inimicis, externis militibus, avidis heredibus, hæreditatis impiorum abligurritoribus. Quis enim non videat hos omnes ſitire divitias impii.

Piloſi prædones.

Iſa. 13. v. 21 Heliod.

LXX.

Polychron. Seneca.

Verſ. VI. Nihil in terra ſine cauſa fit: & de humo non oritur dolor.

1 *Tres primæ expoſitiones minimè aptæ.*

2 *Optima expoſitio. Peccata ſunt ſemina pœnarum. Dolor dicitur cauſa doloris.*

3 *Non ſemper, ſed ſæpe; terræ & agrorum mala propter peccata accidere. Explicatur locus Geneſis, & Regum.*

1 *Caietanus.*

CAjetanus exiſtimat hunc eſſe loci contextum, ut probet Eliphaz hominem non eſſe, qui non peccet, ſicq; Iobi innocentiæ, & integritatis eſtimationem violet; ſicq; ferè contexit, *Dolor*, id eſt, iniquitas, & peccatum, *non oritur de terra*, i de terreno, & luteo corpore, quod geſtamus; ut alludat ad id, quod ſupra dixerat: *Qui habitant domos luteas, & terrenum habent fundamentum*; quaſi dicat; Non eſt, quod culpam omnem in terram de qua formati ſumus, rejicere velimos; nam ſponte peccamus: voluntatis pronæ ad malum, cogitationis intentæ ad pejora, pravi, corruptiq; de rebus judicii vitium, & culpa eſt, non corporis, non ægritudinis, non mortalitatis. Huc ferè pertinet Philippus, qui terram intelligit naturam, hominum matrem, de qua non oriatur dolor, cum peccatum naturale non ſit. quare cum non natura, ſed vitio contrahatur, nihil in terra ſine cauſa, (id eſt, ſine Dei juſtitia) fit: ita Phil. Sed præterquam quod ſenſus hic minimè plenus ſit, & vox doloris in fonte (*ghamal*) vix inveniatur a Latino interprete pro peccato poſita, præterqua ea ratione, qua activè ſignificat iniquitatem, & tyrannidem, quæ alii dolorem infert; certè pugnat cum illa ſuperiori ſententia Eliphaz, qua nitebatur probare luteum, & corporeum hominem non poſſe non eſſe peccatis obnoxium: nam ipſi luto, & pulueri; atque humanæ conſtitutionis ſordibus ingignitur, inhæretque penitus peccandi initium, & fomes, peccatorumque tinea, & vermis, quibus rodimur, & exedimor.

Philippus.

Præcedens expoſitio non probatur.

Secunda expoſitio coactior.

Alii hæc ad præcedentia referunt, & jungunt cum illis armatis, ſitibundiſque latronibus, quorum injuriæ & deprædationes non ſunt in terram referendæ, quod deſerta ſit, atque ſylvis, & nemoribus interclusa, multiſque latibulis, & ſpeluncis latrones foveat, & contineat, unde commode in finitimas regiones excurrant; non enim hoc ex humo, neq; ex terra initium habet, ſed ex divina providentia atq. vindicta, quę hoſtibus, atq. latronibus poteſtatem faciat, impios omni contumelia & ſupplicio afficiendi. Senſus paulo coactior.

Græci longe aliter ſuam lectionem accipiunt. *Non prodiit de terra labor, neque de montibus germinabit moleſtia*: nam Olympiod. & Chryſoſt. ita accipiunt, ut his verbis tacite Jobum conſoletur in hanc ſententiam; Minimè decet te conteri, quod ærumnis afficiaris, homo cùm ſis; non enim terra, neque montes, aut ſaxa, quæ ſenſum non habent, dolorem & ærumnas pati poſſunt; proprium itaque hominis eſt ærumnis vexari: quare rectè ſubjungitur, *Homo naſcitur ad laborem*. Hæc certè interpretatio probabilis, & quæ valde mihi, placeret, niſi ſuperiores increpationis acerbitas hanc conſolandi rationem tam citò adhibitam, ægrè admitteret.

Quartò tandem loco potior, atque ſimplicior ſenſus erit, & & orationis continuatio cohærentior, ut tanquam proverbialis quædam ſententia nunc ſubiungatur ab Eliphaz, qua tollat caſum, aſſeratque divinam erga res humanas & impiorum ſupplicium providentiam; quæ videtur profectò fuiſſe mens noſtri interpretis cum explicationis gratia tranſtulit, *Nihil in terra ſine cauſa fit*; quaſi diceret: Non caſu mala nobis accidunt, neque ex terra germinant; ut ſolent herbæ nullo jacto ſemine; pullulant enim ex noſtrum peccatorum ſemine; nam (ut ſupra diximus) qui ſeminant peccata, metunt dolores. non immerito, non fruſtra affligimur. Nunc ad ſingulas partes.

1 *Expoſitio optima.*

Peccata ſunt ſemina ſuppliciorum.

In priori ergo hemiſtichio, ſic legimus in fonte. Sanè non egreditur (naſcitur, procedit) de pulvere dolor, afflictio, ærumna, labor, iniquitas, perverſitas; ſed hoc loco pro pœna. Illud verò de pulvere, videlicet tenuiori, & leviori, qui in terræ ſuperficie volutatur, acceptum eſt ab interprete pro externa cauſa levi, facili, & quæ in nobis non eſſet; in hanc ſententiam: Noli exiſtimare noſtrarum ærumnarum cauſam externam, & levem eſſe, ſordes iſtas in quibus jaces, non ex pulvere te ex terno contraxiſti, ſed ex te ipſo & latente, atque occulta tui pectoris ſemina nunc procedunt.

In ſecunda parte, *Et de terra*, propterea rubra, argilloſa, quæ aliquando idem eſt, quod ſupra pulvis. *Non oritur* verbũ idem quod ſupra, non naſcitur germinat, procedit, prodit, *dolor*: primo loco *Aven*, nunc *Ghamal*; idem quod ſupra afflictio ærumna, laſſitudo, labor, malum, calamitas: vox ergo *doloris*, non tam ad ſenſum, & morbum pertinet, quàm ad calamitates, & quæ ſunt cauſa dolendi, ærumnas, quo modo etiam, licet ab alia radice, accipitur. Iſ. 53. *vidimus eum virum dolorum, & ſcientem infirmitatem*. Pſ. 31. *Multa flagella peccatoris*. Hier. *Multi dolores*, ait ergo Eliphaz nullum eſſe malum pœnæ *in civitate, quod non faciat Dominus*; idque propter noſtram culpam puniendam: quod ſi in univerſum intelligat penas omnes ad ſupplicium peccati pertinere, verum dicit, nam ad originale ſaltem revocantur omnes ærumnæ, & qui *dolores noſtros portavit*, pro peccatis doluit; non ſuis, certè noſtris. At verò ſi de peculiari & proprio peccato intelligat; fallitur Eliphaz, nam aliquum tribulatio non eſt ad peccati pœnam; licet frequentiſſimè quidem ita eveniat, ut Eliphaz aſſerit, nam mala, quæ videntur ex terra naſci, ut locuſta, Bruchus, & ſterilitas non ſine cauſſa, neque ſine ſemine naſcuntur; noſtra videlicèt ſcelera ſemina ſunt, quæ in hoc mundo, velut in terra excipiuntur, & divinæ juſtitiæ ardore, velut ſole deſuper urente fit ſeges noſtrorum ſuppliciorum, ſicut Adam dictum eſt de ſpinarum procreatione, Maledicta terra in opere tuo OnKelos Propter te, ſpinas & tribulos germinabit tibi, quaſi diceret, Non caſu germinabit ſed eo fine, ut tibi nocumento, pœnæ, ſupplicio ſit; ut opus hoc naturæ ſit opus intelligentiæ, & nihil in terra ſine cauſa fiat. Theodotio peccati cauſam clarius expreſſit; Maledicta terra in tranſgreſſione tua. Quid, quòd neque cinipnes, neque muſcæ naſcantur ex terra, niſi Dei juſſu, & virga, juſtitiæ, & vindictæ ſymbolo contingente pulverem terræ? Neq; ſolùm in terra, cùm etiam cæleſtes impreſſiones ex noſtris peccatis efficiantur, nam ex nobis ipſis, noſtriſque moribus corruptiſſimis vapores excitantor, qui in terras, & horrificas nubes coguntur, & in maximas, turbulentiſſimaſque tempeſtates, ignem, ſulphurem, grandinem, ſpiritum procellarum, deſinunt, vide omnino. 1. Reg. 12. cùm enim Dominus ingentia tonitrua edidiſſet, pluviamque nocivam, & tempeſtatem commoviſſet, dixit Samuel ad populum; Nolite timere vos feciſtis univerſum malum hoc, verum tamen nolite recedere à tergo domini. Non igitur caſus punitur impius, ſic commeritus ipſe eſt, ſic decernit Deus, nam quis eſt iſte qui dixit, ut fieret Domino non jubente? Fecit Dominus, quæ cogitavit, complevit ſermonem, quem præceperat à diebus antiquis, deſtruxit, & non pepercit.

Dolor dicitur cauſa doloris.

Iſai. 53. 5.

Pſa. 31. 10

Iſa. 53. 4.

Gen. 3. 17

Onkelus.

VII.

VII. Homo naſcitur ad laborem, & avis ad volatum.

1 *Quatuor viæ connectendi hanc ſententiam cum antecedentibus minus apta.*
2 *Optimus a cæus eum antecedentibus. Divitiæ feſtinanter acquiſita, facilè dilabuntur; illa optimæ, quæ labore conſtant.*
3 *Digreſſio ad inertiam divitum cum paraphraſi. Pſ. 72*
4 *Particula, Et multiplex uſus in ſacris.*
5 *Multiplex inter Hebraizantes nominis Avis ſignificatio, & interpretatio. Interpretis etiam Latini varietas. Multa interim de humanis miſeriis, & de impiorum ſuperbia, & interitu.*
6 *Naturalis homini labor, quē fugere non poteſt.*
7 *Alacriter arripiendi labores. Sectari, aut Sectator in ſacris quid.*
8 *Per patientiam volamus ad capiendum præmium. Explicatus David.*
9 *Avis in malum, & quid propr. in Hebræo. Explicatus Salomon in Cant.*
10 *Avis pro Dæmone, & quare. Serpentes alati qui: multa ex prophanis. Explicatus Moyſes, & Iſai.*
11 *Avis pro ærumnis; & quare.*

D. Thom. 1 DIvus Thom. ſic exiſtimat necti cum ſuperioribus, ut exemplo confirmet nihil ſine cauſa, aut fruſtra in rebus creatis fieri; nam avis, quòd volare deberet, habuit à natura alas, & pennas; at homo, quia ratione præditus erat, & laborare poterat arte, & induſtria, exquiſitaq; operandi inſtrumenta ipſe ſibi conficere, nulla habuit à natura, aut arma, aut inſtrumenta ſibi conceſſa; proptereaque *homo ad*
Caietanus. *laborem naſcitur; avis ad volatum.* Nexus hic Phyſicus.

Cajetanus vult confirmari, ærumnas eſſe peccatorum pœnas, quæ abunde homini ſuppetunt; nam *ad laborem*, id eſt, ad peccata, natus videtur: ſilicique ſimillimus eſt, qui ex leviſſimo contactu, leviſſimaque cauſa percuſſus, ex intimæ concupiſcentia ſcintillas emittit ſcelerum, inſtar avium volitantes. Senſus durus, & multo cum labore quæſitus; *labor* nam pro peccato non quadrat huic loco.

Tertiò, ut Jobum acriter pungat; *Homo* (ſupple impius) *naſcitur ad laborem*, & ærumnas; ut ſit eadem ſenten-
Ecl. 39. 30 tia cum illo Eccleſ. 39. *Bona, bonis creata ſunt; peſſimis autem bona, & mala.* Sed neque nomen hominis, neque res ipſa petit, ut ad ſolum peccatorem reſtringatur.

Quarto Olympiodor. & Chryſoſt. quos ſupra adduximus, ut Jobum conſoletur, quòd ærumnæ illi contigerint ex conditione humanæ naturæ, quæ videtur ad labores facta. Sed hæc quoque interpretatio benignior eſt, quàm bilioſa, & vehemens Eliphaz oratio patiatur.

2 *Quæ diviniæ ſtabiles quæ fallaces.* Tandem quintò, ut notet Jobum divitias ſine labore acquiſiviſſe, non tamen ſine iniquitate, quaſi dicat; Hac de cauſa ingenti ſupplicio affectus es à Deo, quòd ſine labore, & laſſitudine divitias comparare volueris, & nullo tuo diſpendio, aliorum verò detrimento, & jactura repentè dives effectus fueris: cum tamen homo ita natus, damnatus potiùs ad laborem ſit, nihil ut ſine labore, & ſudore com-
Pſ. 127. 2. parare debeat, ſed tunc tandem *beatum* ſe exiſtimare, *beneque ſibi futurum* polliceri poſſit, *cum labores manuum ſuarum manducaverit*. Senſus hic contemnendus minimè eſt,
Pro. 13. 11 tum quòd inſtituto Eliphaz, & toti orationi congruat: tum quòd ſimilibus aliis ſacræ Scripturæ ſententiis; cum de divitibus ſermo incidit, confirmari poſſit. Prover. 13. *Subſtantia feſtinata minuetur: quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur*, id eſt, quæ feſtinatò ſine prævio labore, & induſtria: vel ex Hebr. *quæ ex vanitate*, nulli labori, & merito debitæ, & innitentes facultates acquiruntur; non erunt ſtabiles, minuuntur: minus dicit, quam ſignificat; amittentur facilè: quæ autem labore manuum, propria videlicet induſtria paulatim acquiruntur, & congeruntur, diuturnæ erunt, augebuntur. Quòd verò cum illa feſtinatione conjuncta ſit iniquitas, & rapina;
LXX. cum iſto verò lento manuum labore, comes adſit juſtitia & innocentia, indicat lectio Septuag. *Subſtantia feſtina-*
Pro. 20. 21 *ta cum iniquitate minor fit; congregans autem ſibi cum pie-*
Pro. 28. 20 *tate multiplicabitur.* & Prov. 20. *Hæreditas, ad quam feſtinatur in principio, benedictione carebit*, & rurſus cap. 28. *Qui feſtinat ditari, non erit innocens*; videlicet, vel quia peccat, dum ſine labore ex aliorum laboribus, & induſtria diteſcit; vel quia in ea re non erit innocens, licet impunitus. Ab hac voluptuoſa, & planè ſordida diteſcendi ratione longè abfuit Job, cum de ſe ipſe teſtetur c. 31. *Si lætatus ſum ſuper divitiis meis plurimis, & quia plurima reperit* Iob. 31. 25
manus mea: nam manu ſua, opera, induſtria, ingenio, & honeſtiſſimo labore locupletatus fuerat; atque ad juſtam lætandi cauſam ſubminiſtrare poterat, nam *Dei donum eſt, ut comedat, & bibat quis de labore ſuo*: ut de Jacob Sapien-
tia teſtatur (nam Patriarcharum ſanctorum divitiæ non Eccl. 5. 10.
fuerunt ſordidæ, & immeritæ, ſed labore, & merito com- 24.
paratæ) *Honeſtavit* (locupletavit; honeſtas enim in ſa- Sap. 10. 10.
cris, non rarò pro divitiis) *illum in laboribus* (propter labores) *& complevit labores illius*; completos, perfectoſque effecit, abſolvit; videtur enim res una integra fieri ex labore & divitiis; cum divitiæ ſine labore non habeant debitum, & naturale initium, & fundamentum, unde exurgere poſſint; neque labor ſine divitiis & præmio, debitum & congruentem finem, & abſolutionem: quæ igitur ſine labore ſunt, nullo ſolido fundamento fulciuntur, facileque concidunt & diſſipantur. Sanè, ut arguté obſervavit Bernard. Bernardus.
ſermone 4. ad fratres, *Homo, creatus non fuit ad laborem*, nam dives creatus eſt: at cùm opibus & ornamentis ſuis ſpoliatus fuerit, non niſi egenos, & miſeros filios generat; *naſcuntur* igitur in ſumma egeſtate *ad laborem*, & qui in peccatis concipimur, & naſcimur, ad pœnas & labores naſcimur. Sic quicunque Adami filius rogatus, quis, qualiſve ſit? id Zachariæ reſpondet, *Homo agricola ego ſum* Zach. 13. 5
quoniam Adam exemplum meum ab adoleſcentia mea. Se- LXX.
ptuaginta *pro exemplo* dixerunt, *Quia* * *homo genuit me.* * Hijo legitimo de un ta baiador y me legitima ſea la b̃ 2 y el a. cada.
Propterea iis, qui ſe velint laboribus ſubducere, & deſidiem illam, atque voluptuariam vivendi rationem conſectari, imprecatur David Pſal. 9. *Conſtitue domine legislatorem ſuper eos, ut ſciant gentes; quoniam homines ſunt*, ad labores & ærumnas damnati, & nati.

Sed lib. t paululum in hanc ipſam rem digredi, in quam Pſ. 9. 21.
eſt bona Pſ. 72. pars, ubi perſtringuntur hujuſmodi voluptuarii divites, qui labori & honeſtati, quaſi homines non 3
eſſent, nefarium bellum indixere. *In labore hominum* (homines, *Enos*, miſeri, calamitoſi; quaſi ipſi miſeri & *Anaſim* Paraphraſis.
non eſſent; quaſi non eſſent ejuſdem cum calamitoſis hominibus naturæ conſortes) *non ſunt* (per Hypallag. labor non eſt in eis, nullius laboris participes ſunt) *& cum* Pſal. 72. 5.
hominibus (Hebr. cum Adam, appellative cum aliis hominibus ex terra formatis, & confractioni, atque contritioni expoſitis; vel, cum alluſione ad Adam primum hominem
cui dictum eſt, *In ſudore vultus tui veſceris pane tuo, non flagellabuntur. Ideo tenuit eos ſuperbia* (Hieron. * *Ideo nutriti* Gene. 3. 19
ſunt ad ſuperbiam. Prop. *Superbia eorum* * *ligavit eos*, id eſt, Hieron.
velut torques ornavit: ſed non torques, ſed catena, quæ * Olvidaſe de que ſue ſepaſaro, y aſſi ſe erian regalados y ſobervios:
illos tenet vinctos & æternis cruciatibus præparatos; in
collo rigido, in pectore prominenti & tumenti relucet, * Ella aiſe al cuello una cadena reſplandeciente de ſoberbia.
velut torques, ſuperbia, *operti ſunt iniquitate*, induti videlicet veſte taſari ex injuriis, & iniquitatibus tota contexta circumquaque veſtiti. Hieron. *Circumdederunt ſibi iniquitatem*; veſtem non murice tinctam, ſed aliorum vermiculorum, longe apud Deum pretioſiſſimorum, videlicet pauperum & innocentium ſanguine, *& impietate ſua: Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum*, exugunt ſanguinem, exorbent tenuiores, comedunt pauperes populi; hæc illorum ſagina, *prodit*, erumpit, *Rebientan de puro gordos, y baſos de hazer mal*; vel prodit iniquitas, latere non poteſt; relucet in illo- Hieron.
rum oculis, fronte, facie, improbitas; niteſcunt præ impietate, quia pleni ſunt. Hieron. *præceſſerunt à pinguedine oculi eorum*; Hieron.
videlicet oculi laſcivi, impudentes, ſuperbi, iraſi, indices pravorum affectuum videntur ex ſuis ſedibus diſſilire in res externas, quas vident & concupiſcunt, *tranſierunt in affectum cordis*, id eſt, eo uſque proceſſerunt, ut non contenti præſentibus, novas ſibi omnis generis voluptates confingant & novis deſideriis æſtuent; Pro affectu cordis, in Hebr. * *Pictura, imaginatio*, ut corde fingunt, & pingunt, ita exterius exequuntur, vel, omnia ex votis illis ſuccedunt; vel, * Todo los tiene tan pintado, y como lo ymagi nan y deſſean, aſſi lo ponē por obra, a pedir de la boca.
multò meliùs atque felicius illis evenit, quàm cogitare, aut deſiderare potuiſſent, ultra affectum, ultra deſiderium * *tranſeunt: iniquitatem in* * *excelſo locuti ſunt*, id eſt, de excelſis, de cœleſtibus, de Deo; vel ſuperbè, arroganter efferunt, & extollunt ſe loquentes, *& lingua eorum tranſivit in terra*, nemine illis aut repugnante, aut contradicente, nemine illorum verbis, & linguæ aditum, & tranſitum liberum prohibente, *ideò convertetur populus meus hic*, claudunt omnes illorum latus, ingenti comitatu ſtipati incedunt, & omnes ad eorum comitatum ſe convertunt*, *Et dies pleni invenientur in eis*, pleni, ſupple calicis, epulantur quotidie ſplendidè, aliique, qui hos adulantur, & obſequun- * Su dicha y proſperidad a corre mas q; ſus deſſeos. * Hablā de palanquera

Digitized by Google

tur propinant fœcundos calices, *verumtamen propter*, juxta, *dolos*, *poſuiſti*, laqueos, decipulam, *eis*: quidquid mundus de illorum fœlicitate ſentiat, miſeri ſunt; & pedes jam immiſerunt in laqueos, illos compoſuit divina vindicta *Subitò defecerunt; perierunt pp. iniquitatem ſuam*, quod hic Eliphaz exprobrat Jobo, *imaginem ipſorum ad nihilum rediges*, quaſi dicat, *maledixiſti pulchritudini eius*, quæ non eſt ſolida, ſed falſa, ſed imaginaria, ſed umbratilis.

4 *Particula, Et uſus, & proprietas. Iob. 34. 3. Marc. 9. 49.*

Et avis. Particulæ copulativæ, *Et*, multiplex eſt uſus in ſacris Litteris; ſolet enim eſſe nota ſimilitudinis, tuncque videtur ſumi in rigore copulandi; nam coniunctio utramque partem enunciationis ita coniungit, ut partea ambas, ſimiles in veritate efficiat, ut infra cap. 34. *Auris verba probat &* (ſicut) *guttur eſcas dijudicat*. Marc. 9. *Omnis igne ſalietur*, & (ſicut) *Omnis victima ſale ſalietur*, id eſt, omnes homines, juſti præſertim, & prædeſtinati igne tribulationum condientur, ſicut, ex præcepto Levit. 2. 13. in omni victimâ debet ſal adhiberi. Solet etiam particula copulativa eſſe nota diſſimilitudinis, quaſi dicas, alioqui, vel attamen, ſicut particula adverſativa. Geneſ. 6. *Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum, eruntque dies illius* &c. id eſt, ſed erunt dies illius. Geneſ. 4. *Fuit Abel paſtor ovium &* (verumtamen, at) *Cain agricola*. Prov. 2. *Qui recti ſunt habitabunt in terra, impii verò* (Hebr. & impii) *de terra perdentur*: denique poteſt ſimpliciter accipi ita ut jungat duas partes, & augeat ſenſum prioris; quibus omnibus modis poteſt præſenti loco ſervire, ut jam conſtabit.

Geneſ. 6. 3. Geneſ. 4. 2. Prov. 2. 21.

5 רשף

Et avis ad volatum. Ingens eſt de huius hemiſtichii ſenſu inter interpretes concertatio, pp. dictionem, *Avis*, cui in fonte ſubeſt, *Reſeph*, & ſic habetur, *filii Reſeph volant vel Elevant ſe volando*. Hebraizantes vero vertunt, *Prunam*, aut *carbonem accenſum ſcintillas avem*, *Dæmonem*. Magna inde interpretationum, & ſententiarum varietas.

Habac. 3. 5. Hieron. R. Salomon

Et primò quidem Latinus interpres Habac. 3. vertit, *Diabolum*. *Egredietur diabolus ante pedes eius*: quo loco Hieron. ex Hebræorum ſententia aſſerit, *Reſeph*, eſſe nomen principis Dæmoniorum, ſicque dictum, quaſi avem, propter nimiam celeritatem, & diſcurſum quoquo verſus: & ſic R. Salomon hic dixit, *Filii Dæmonum elevabunt volatum*, ut hic ſenſus ſurgat; Homo natus eſt ad laborem, & humiliationem, ut labore fractus & debilitatus faſtum deponat: at filii dæmonis ſuperbientes volare nituntur, volant, extolluntur, elevant ſeſe, è rapto vivere volunt, non labore, & ſudore, ſed inſtar avium, quæ neque ſerunt, neque metunt, & tamen pater cœleſtis paſcit illas.

** Nació el hombre para trabajar, y baxar el lomo. Y el hijo del diablo orbolo por alto, i alca ſe a mayores.*

Pſal. 77. 48. Cant. 8. 6. Rab. Mard.

Secundò, illam etiam vocem aliquando vulgat. vertit *ignem* Pſ. 77. *Tradidit grandini jumenta eorum, & poſſeſſionem eorum igni*, id eſt, fulminibus, fulguribus: & Cant. 8. *Lampades*: quare Hebræi dicunt *Reſeph*, ſignificare carbonem accenſum, aut prunam. Et Rabbi Mardochai in ſuis concordantiis, propria, & metaphorica huius vocabuli ſignificata enumerat hoc ordine, atque his verbis; *Pruna, carbo accenſus, Tæda, Lampas, & per tranſlationem Ferrum ſagitta, Ægritudo calida, Febris calida inſtar prunæ, quæ citò interficit, ac peſtis*. Deut. 32. *Exurentur fame, & conſumentur* (*Reſeph*) *ardore*. Hoc ergo loco filii *Reſeph*, id eſt, filii ignis, aut prunæ, ut Regia vertit, intelliguntur impii digni igne, & gehenna: ſicut filius mortis dicitur dignus morte. Quare hic ſenſus fiet; Impius ad laborem, & cruciatum natus eſt, *Nam diabolo & angelis eius paratus eſt ignis*, in quem cadet tandem, quantumvis nunc elevet ſe, & volet, atque volatu ex dolorum laqueis, & malorum penit avolet, & ſe ſe eripiat. Sed tamen per filios ignis, aut prunæ intelligi debere ſcintillas genitas, & proſilientes ex igne, eſt plurimorum conſenſus R. Abraham, & R. Levi in comment. Thargum. Paguin. Vatab. Iſidor. Clarius Biblia Guarini. Hæc lectio duplicem quoq. habet explicationem; primam, *Homo ad laborem natus eſt, & ſcintilla volant*: ut dum laboraret, & terram ligone verteret lapideq. confringeret, ſcintillas ex lapidibus & ſilicibus excuderet: ingentis laboris opus. Secundum; *Homo natus ad laborem*, quò fructum ſibi, & victum compararet; ſicut enim ictibus cum labore eliciuntur ex lapidibus ſcintillæ, ita etiam cum labore terræ fructus percipiendus eſt. Thargum. dixit, *Filius hominis ad laborem natus eſt, & finis eius tanquam ſcintilla, quæ ſaltant ex prunis, & elevant ſe, ac ſi volarent*, id eſt, Miſer, & ærumnoſus homo ad laborem natus eſt, licèt enim videatur in oculis aliorum hominum vivere, lucere, ſplendere, ſcintillare, ſed facilè igniculus ille, leviſſimuſq. ſplendor evaneſcit, & extinguitur: non aliter atque ſcintilla, quæ in medio

Deuter. 32. 24. Regia, Matth. 25. 41. Qui filii ignis. R. Abraham. R. Levi. Paguinus. Vatablus. Clarius. Biblia Guari.

Thargum.

aſcenſu evaneſcit, neque ex ſublimi volatu majus emolumentum habuit, quam quòd in omnium oculis extincta eſt; ſic fulgetra ſulphurea, quæ volantia pueri appellant, acceptus in ſulphureo pulvere igniculus in ſublime evehit, ut in omnium oculis extinguantur, & pereant, & vulgi proverbium, & fabula fiant. His præterea accidit, ut cùm breviſſimo, & leviſſimo vitæ, & fœlicitatis ſplendore ſcintillis ſimiles ſint; ſed morientes tamen ſolem deficientem referant, quem nemo aſpicit, nemoque illum ſermonibus uſurpat; niſi cùm defectum & tenebras patitur.

Impii ſimiles fulgoribus volantibus.

Tertiò, vocem illam (*Reſeph*) Vulgatus vertit *Avem*, tum hic, tum Deut. 32. *Devorabunt eos aves*: conſentit etiam R. Moyſ. hoc loco, & Septuag. *Pulli autem vulturis altiſſime volitant*. Complut. *Pulli aquilarum* ſumentes ſpeciem, quæ volatu excellit, pro genere eius. Symmach. *Filii volatilium attollent pennas*: Aquila. *Filii volucris*, idem quoque agnovit Hieron. Pſal. 75. nam ubi Septuaginta dixerunt, *Confregit potentias arcuum*; Hieron. legit *Volatilia arcuum*, id eſt, ſagittas ſplendidas inſtar prunarum, pennatas, celerea, volantes inſtar avium; denique in ea voce agnoſcunt Hebræi celeritatem quandam ex volatu, ut ſupra ex iiſdem Hebræis aſſeruit Hieronymus.

Impii ſimiles ſoli deficienti. Deu. 32. 24. R. Moiſ. LXX. Complutenſ. Simmach. Aquila. Hieron. Pſal. 75. 4.

6 *Chriſoſt.*

Hinc jam multiplex conficitur ſenſus, Primò ſecundum Chryſoſtomum, & pleroſque Latinos; Naturale eſt homini laborare, ſicut avium generi volare, naturale quoque mortalibus eſt victum ſibi cum labore, & ſudore parare, ſicut è contra avis nullo labore, alienis fruitur agricolæ laboribus; eſt ergo ſimilitudo quædam cum diſſimilitudine juncta in hanc ſententiam; Ne putes, ò Job, alienas eſſe à te ærumnas, homo cùm ſis; neque verò te in his calamitatibus deſpicias; non enim minor de te generali omnium proviſori Deo cura eſt, quàm de avibus, quibus neque laborantibus, neque metentibus, liberè totum volantibus, & quaſi per otium canentibus, victum quotidianum impertit benigniſſimus creator: non enim vel ærumnoſum hominem minoris æſtimat, vel canoram aviculam pluris facit: Ergo ne te deſpicias, quem Deus non deſpicit. Similiter argumentatur Chriſtus Dominus Matth. 10. à minori, *Nonne duo paſſeres aſſe veneunt? Nolite ergo timere; multis paſſeribus meliores eſtis vos*.

Matth. 10. 29.

Secundò, quod etiam indicat Chryſoſt. videtur ſimilitudo in eo poſita, quòd homo nequeat ſubterfugere laborem, cùm non ſit è genere volucrum, quæ volatu ſibi conſulunt, & vincit laqueorum, viteque diſcrimina: ſicut à Sapiente ſcriptum eſt, *Fruſtra jacitur rete ante oculos pennatorum*, & Oſeæ 11. *Avolabunt quaſi avis ex Ægypto*, & Pſal. 138. *Si ſumpſero pennas meas diluculo, & ambulavero in extremis maris*! quod ad declinationem periculi pertinet, id eſt, Si velim fugere inſtar volucris pennatæ: niſi fortè pennas avis, vela navis intelligat, nominibus, rebuſque ipſis inter ſe colludentibus: nam parum diſtant avis & navis, atque ſicut illa pennas, ita & hæc vela dat ventis, atque utraque volat, fugitque velociſſimè. Homo ergo (inquit Eliphaz) fruſtra tentabit ærumnis, atque doloribus, & mille caſuum laqueis ſe ſubducere; non enim poterit avolare neque omnino evadere. Simili dicendi ratione dictum eſt ab Iſa. *Ecce tribulatio, & tenebræ, diſſolutio, & anguſtia, & caligo perſequens; & non poterit avolare de anguſtia ſua*, id eſt, nullum habebunt miſeriarum perfugium.

Chriſoſt. Prov. 1. 17. Oſea 11. 11. Pſ. 138. 9.

Iſa. 8. 22.

7 *Greg. lib. 6 cap. 6.*

Tertiò, Greg. & Philip. alacritatem quandam, & patientis animi conſtantiam in ſuſtinendis laboribus imperari exiſtimant; Homo, inquit, alacriter ſe dedat patientiæ, & convolet ad arripiendos labores, ſicut avis naturali quadam voluptate volatui ſe committat. Quod et Paulus præcepiſſe videtur Timotheo; nam inter alia ſic jubet; * *Sectare patientiam manſuetudinem*; verbo *ſectandi* vehementia, ſtudium, alacritas importatur; eſt enim Græcum (*Dioco*) non ſolùm ſectari, ſed etiam illo modo perſequi, & inſequi, ut inveſtigare & inquirere diligenter, & ſtudioſè videamur, cùm videris ſuſtinentiæ, patientiæque materiam convola ad illam, arripe, tibi è manibus elabi ne permittas. Similem in voce *ſectandi*, aut *ſectatoris* vim, ab alio licèt themate, agnovit Chryſ. ſuper id ad Titum 2. *Qui dedit ſemetipſum, ut mundaret ſibi populum acceptabilem ſectatorem bonorum operum. Sectatorem, inquit, hoc eſt, magna cum alacritate, atque ingenti ſtudio, & animi virtutis opera capeſſentem; qua in re vehementia quadam adeſt, neceſſe eſt*. Neſcio quid etiam cum volatu, & avium natura conjunctum videtur Grego. agnoſcere in illa Pauli ſententia 2. Corinth. 4. *Licèt is, qui foris eſt, noſter homo corrumpatur, tamen is, qui intus eſt, renovatur de die in diem*.

*Alacritas & amplectendis laboribus. 1. ad Tim. 6. 11. * Buſcad occaſiones de padecer. Quid ſectari, aut ſectator in ſacris. Diuus Chryſoſt. Ad Tit. 2. 14. Gregor. 2. Cor. 4. 16.*

diem. *Quia* (inquit Greg.) *inde mens ad ſummo evolat, unde raro in infimis durius laborat*, & Chryſ. eo loco ſic rogat; *Quo pacto renovatur?* reſpondet; *Fide, Spe, animi promptitudine*: addidit Amb. *Anima ope futuri præmii renovatur; & et operi corruptio hæc proficit ad immortalitatem, merito animæ*. Igitur hæc quoque ſententia hinc conſurget; Homo naſcitur ad laborem, & avis ad volatum; utrique verò finis ultimus, aut victus, aut vitæ fœlicitatis eſt. Homini ergo labor non eſt finis, ſed medium ad victum, & vitæ tranquillitatem comparandam, ſicut avi volatus finis non eſt, ſed inſtrumentum à natura datum, quo prædam & victum ſibi ſuiſque pullis conquirere poſſit; ergo homo patienter, quidquid laboris eſt, ferat; quò melius ad futuræ vitæ, & beatitudinis præmia evolare poſſit.

Chryſoſt.
Ambroſ.

8 Neque ſine obſervatione prætereundum, verè atq; appoſitè dici per ſapientiam convolare ad beatitudinem, non enim tantùm per patientiam ſenſim, & pedetentim ad ſuperna gaudia accedimus, juxta id *Euntes ibant, & flebant, mittentes ſemina ſua*: nam illa *eundi* repetitione, peculiaris quidam affectus, & in ambolando ratio triſtibus atque lugentibus conveniens ſignificator; ſed etiam paulò celerius, & alacrius more gaudentium; cùm ſcriptum ſit, *Ibant Apoſtoli gaudentes à conſpectu concilii, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Jeſu contumeliam pati*. Currimus etiam, ſicut ait Paulus. *Per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen*: neque verò currimus ſolum, ſed volamus jam, atq; laborum & ærumnarum pennis ſubvehimur in ſublime, ut hic dicatur non aliter homo comparari ad laborem, quàm avis ad volatum. Mirabilis hæc celeritas, qua in ſuperna conſcendimus volatu perniciſſimo, renovati (ut Paulus loquitur) ſicut aquila novis pennis novarum pœnarum, indicatur Pſ. 15. *Sanctis, qui in terra ſunt eius, mirificavit omnes voluntates meas in eis. Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, poſtea acceleraverunt*. Nam in quibus Deus beneplaciti ſui, & charitatis voluntatem declarat, multiplicarque infirmitates laborum, perſecutiones, ærumnas juxta Auguſtinum, Baſilium, Theodoret Euthymium hi, inquam; accelerant ad ſuperna, & ad curſum ſtrenuè & glorioſè conficiendum. Rectè igitur Apoc. c. 12. cùm adeſt teterrimus draco devorare, & perſecutionis virus evomere paratus, datæ ſunt mulieri (videlicet Eccleſiæ & fidelib.) alæ duæ aquilæ magnæ, ut volaret in deſertum locum ſuum, ſibi paratum à Deo. Tum etiam Paulus externis malis *renovatus* interiùs, velut volucris cœlo, *in cœlis converſatur*.

Pſ. 125. 6
Yuã paſſo entro paſſo como podia yr una gen. te loroſa y aſli giuda.
Ut quis per patientiam & labores ad præmia convolet.
Actor 5. 41
Hebr. 12. 1
Pſ. 15. 3. 4.
Auguſt.
Baſil.
Theodoret.
Euthym.
Ap. 12. 14
2. Cor. 4. 16
Ph. 3. 20.

9 Ex his omnibus cùm nihil planè contemnendum ſit, ut quæ utilia ſint; & pietatem promovere poſſint, neq; omnino à loci hujus contextu, & ſententia aliena videantur; ſed tamen ultimo loco ſubjiciam, quòd fortè contextui, atq; etiam originali vocabulo congruere maximè videbitur. Avis ergo hoc loco neque ſimpliciter; neque in bonum accipi debet; neque ea omnino vox in bonum ſumitur in Scriptura, ubi ſubſic *Reſeph*: & enim ignem, avem, morbum ardentem, ſagittam ſignificet, certè videtur unico ſignificatu comprehendere id, quod volando adurit, vel adurendo diſcurrit, & volat. Habetque cognationem cum *Saraph*, quod eſt exurere, aut ſuccendere; & celeritatem etiam affert volatui ſimilem, ut inferiùs dicam; In malum verò accipi ſubjectis exemplis conſtabit Deut. 32. *Devorabunt eos aves*, id eſt, comburentur ignitis avibus vel peſte, aut carbunculis malignis, quæ lues volet celeriter, & omnia pervagetur, & perdat: pejus aliquid intellexit Onkelos, *inflati erunt fame, & comeſti ab avibus, & vexati a ſpiritibus malis*. Pſ. 75. *Potentias arcuum*; id eſt, ſplendentes ſagittas, potenter & celeriter diſcurrentes, transfigentes ſubitò. Habac. 3. *Egredietur Diabolus*: indicatur in egreſſu volatus, & celeritas, in Diabolo lues mortifera omnia exurens, & tacito igne ſuccendens. Pſal. 77. *Poſſeſſione eorum igni*, id eſt, fulmini, quod volando adurit. Cant. 8. *Lampades eius lampades ignis*: pertinacia æmulationis, & zeli comparatur lampadibus, aut fulgetris aut coruſcationibus maximarum flammarum, quæ celeriter ſe produnt, & exurgunt mirabiliter, vimque ſuam momento explicant. Et cùm alibi, quã in prædictis locis, non reperiatur ea vox in Scripturis, cogimur etiam hoc loco in malum accipere, & eleganter cohærebit cum prima parte; ut ſit humanæ miſeriæ amplificatio, Homo ad laborandi, & operandi moleſtiam, & laſſitudinem natus eſt, & inſuper circa illum circumvolant mala, & aves moleſtiſſimæ, & nequiſſimæ illius capiti involitant.

Avis in malum, & quid propriè.
De. 32. 24.
Pſal. 75. 4.
Habac. 3.
Pſal. 77.
Cant. 8.
Del fuego de los celos ſalem unos grandes llamaradas, y muy repentinos impetus deſapoderados.

Sed pro quonam hæc mala avis accipienda eſt? Primò poteſt accipi pro Dæmone; non quidem eodem ſenſu, quem ſupra judicavimus, ſed ut augeat humanam miſeriam; Homo ad laborem natus eſt, & præterea Dæmon circa illum volitat, paratus in illum inſilire: neque apud quoſdam viſus eſt diſſimilis omnino ſenſus illius ſententiæ, *Orate ut non intretis in tentationem; ſpiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma*. i. ad carnis infirmitatem accedit ſpiritus inimici promptitudo, celeritas, aſtutia, ſtudium nocendi, atque ex utroque ingens mortalibus periculum creatur. Neque verò inauditum eſt avis nomen pro Dæmone; morantur enim ſicut aviculæ, Dæmonum catervæ in aere caliginoſo, quâ ratione a Paulo dicuntur *poteſtates tenebrarum*; & à Chriſto Domino *Volucres cæli*, atque poteſt hoc loco eſſe pulchra alluſio hujus avis funeſtæ, adurentis, & circumvolitantis, ad ſerpentes ignitos, qui Num. 20. dicuntur, *Saraph*, & flatu, aut morſu adurebant, quos pennatos fuiſſe, & populi capitibus involitaſſe, quorumdam non imperitorum ſententia eſt: id quod ex Iſa. 40. colligitur. *De radice colubri egredietur regulus, & ſemen eius abſorbens volucrem*; ubi Iſ. comminatur Philiſtæis exitium miſerandum ab Ezechia pro nepote Oziæ, foreque ut Ezechias ſit velut *Serpens abſorbens volucrem*, i. flatu, & ſaltu, volatu quoque volucres interficiens. Arabia enim, ut Solinus ſcribit, abundare dicitur alatis ſerpentibus; quare res hæc Jobo, & ejus amicis, Syriſque omnibus nota, & familiaris. Tum etiam dicuntur eſſe apud Rhindacum in Ponto ſerpentes, qui inſiliant pernicioſo volatu in volucres, eaſque rapiant, & deglutiant. In Ægypto verò ſcorpiones alatos eſſe etiam Ælianus author eſt: cujuſmodi etiam ſunt viperæ quædam, quæ jaculorum more, aut inſtar ocyſſimorum cometarum volant, & rapidiſſimè vibrantur, authoribus Plin. & Aetio, dum de Cenchrite ſerpente loquitur; quem, dum ſe ad lædendum parat, ajunt extendere ſe ipſum, ac veluti jaculum vibratum corporibus involare; Rurſuſque idem Plinius hunc ſerpentem Jaculum ſic enim vocant ex arborum ramis vibrari ſcribit: denique in India plura ſerpentum genera alata reperiri vetus fama eſt: nam de Africa abundè id teſtatur Lucan. cum de Natrice ſerpente, qui in aquæ quoque venenum ſpargit, atque de Jaculatricibus illis volucribus, viperiſque ſic loquitur.

Matth. 26. 41.
Matth. 14. 38.
Epheſ. 6. 12.
Luc. 8. 5.
Num. 21. Igniti ſerpentes qui & quales.
Iſ. 14.
Serpentes alati.
Arabia abundans alatis ſerpentibus.
Solinus.
Aelia. li. 10 cap. 42.
Pli. l. 8. c. 25
Aetius Tetrab. 4. ſer. 1. c. 27.
pl. l. 8. cap. 23.
Megaſthenes l. 1. c. 6 & Aelia l. 9. c. 42.

Et natrix violator aquæ Jaculique volucres, Non aliter idem Iſ. cap 30. deſcribit Ægyptum funeſtam, exitioſamq; Judæis; *In terra tribulationis, & anguſtiæ leæna, & leo ex eis, vipera, & regulus volans*: nam illa Aegypti terra hujuſmodi truculentis belluis, leonibus, baſiliſcis, anguibus, viperis, Jaculis, regulis volantibus, funeſtis, venenatiſq; volucribus obſeſſa eſt: quare ſicut illo Iſ. 54. loco avis funeſta, quæ ad volatum ſe comparat, id eſt, ad lædendum, & urendum ſuo volatu, ita etiam Pſal. 90. junguntur *ſagitta volans in die, negotium*, vel peſtis, *perambulans in tenebris, & Dæmonium meridianum*, quod etiam ſerpentis, & viperæ inſtar lædit, & mordet diſcurrendo & volando: nam (*keteb*) à mordendo vel excindendo dicitur, quare incurſus dæmonii meridiani, vel morſus, ut Hieron. tranſtulit, eſt ille ipſe morſus amariſſimus Deut. 32 qui funeſtis avibus tribuitur, reſpondente utrobique eadem voce originali: neque hæc alarum, & volandi translatio incognita eſt Latinis poetis, cum Lyricus dixerit:

Luc. lib. 9.
Iſ. 30. 6.
Pſal. 90. 5.
Horat. l. 2. ſatyr. 1.

Seu me tranquilla ſenectus
Expectat, ſeu mors atris circumvolat alis.

Quod ſi non dæmonem, neque ejuſmodi nocturnas aves intelligas, certè licebit ærumnas, calamitates, dolores acerrimos, urentes, mordentes, conficientes vitam humanam & in hominem ſtatim, atque editus eſt, involantes, ejuſque capiti inſultantes intelligere, nam hæ obſident, & circumveniunt vitam humanam, & adunco roſtro pungunt, atque dilacerant. Et tu, ò Job inquit Eliphas cum hæc ita ſit, exiſtimabas te jucundè & tranquillè divitiis ſine labore partis fruiturum? dediſti certè jam pœnas meritiſſimas, & clarè perſpicis cauſam illam, ſine qua nihil in terra fiat.

Verſ. VIII. Quamobrem ego deprecabor Dominum, & ad Deum ponam eloquium meum.

1 *Multiplex hujus ſententiæ acceptio. Patientia lenitur divina ira; impatientia provocatur.*
2 *Pronomen Ego, emphaſis cauſa. Particula Veruntamen quæ proprietas. Quid deprecari ex Hebræo;*
3 *Quid ſit ponere preces coram Deo. Verba, quæ motum non ſignificant, aliquando motum capiunt.*

1 DUpliciter accipi poteſt; primò, ut velit Eliphas aſtruere divinam providentiam ſcelerum vindicem; Ego inquit agnoſcam Deum judicem æquiſſimum; atq. ejus peculiarem ergà res humanas providentiam ſuſpiciam, & reverebor, quam etiam ſervat erga res alias: quare ſtatim ſubjungit providentiam in meteoris. Vel certè conatur Jobum adducere, ut reſipiſcat, idque ſuo exemplo latenter propoſito; Tu, ò Job, de tua ſanctitate ut voles ſentito, atque in tuis iſtis ærumnis te pro tuo ſenſu, & infirmitate gerito; *ego* enim *deprecabor Dominum El*, Deum fortem, qui ſolus potens eſt homines è malis eripere *& ad Deum elohim* æquiſſimum judicem *ponam* Hebr. dirigam *eloquium* preces *meum*; nam qui juſtè
Prov. 25. 15. irrogat pœnam, non niſi prece placari debet. S.S. *Patientia lenitur princeps, & lingua mollis confringet duritiam*, id eſt, rigorem, ſeveritatem prolatæ à Principe ſententiæ. Non diſſimile id. *Laudate Dominum, quoniam bonus eſt* Pſa. preces utiles *præcipite Domino in confeſſio-*
Pſal. 146. a. *ne*. Non ineptè ſoſpicantur quidam pro, *Exarxate*, quod eſt incipite, aut præcinite, dictum eſſe à Sept. *Exadete*,
ἐξήρχετο ἐξᾴδετε excantate avellite Deum ab ira; quam in vos conceperat & leolte illum confeſſione; nam ſi veſtra peccata Deum, quaſi incantatione ad furorem concitarunt, excantabitur humili peccatorum confeſſione. Confitere igitur ait Eliphaz peccatum tuum. & da gloriam Deo, deprecatus ve-
Jobi 36. 13 Iſa. 8. 21. niam (*Nam ſimulatores & callidi provocant iram Dei; neque clamabunt, cum vincti fuerint*.) ſicut de impio. S.S. (*Cùm eſurierit iraſcetur & maledicet regi ſuo, & ſuſpiciet ſurſum:*) videlicet cum extrema jam clade conficietur, unicum illud ſubſidium, quod in Deo placando poſitum erat, omnino contemnet, atque in Deum regemque ſuum, quem precibus, & peccatorum deteſtatione placare debuiſſet, convitia & maledicta congeret, & cum oculos in cœlum ſuſtulerit, infenſus illud intuebitur, & quod inde ſibi mala immitti ſentiat, etenim grave illud ſibi perſentiet.

2 Olympiod. *Ego*. Olympiodor. accipit pronomen hoc explicatum emphaſis, & arrogantiæ cauſa, quaſi diceret; Ego gratias Deo agam immortales, quòd non ſum, ſicut tu, divinæ providentiæ criminator, avarus, rapax, ſævus pauperum dilaniator &c. atque hunc ſenſum videtur indicare illa particula adverſativa, *Veruntamen*. Alii accipiunt mitius, ut conſilium Deum deprecandi videatur ſuggerere; id quod ſuaviter & amicè fit in ſua perſona; quaſi diceret: ſi tuo ego loco eſſem, omnino precibus vacarem, & deprecationi meorum peccatorum: & hanc optimi conſilii rationem particula illa videtur confirmare, quæ aliquando aſſerit, utique,
Particula veruntamen. אולם certè, id ego mihi tanquam optimum eligerem: eſt etiam non raro optantis; Utinam hanc ego mentem ſemper habeã Deum deprecandi; utinam eandem tu aſſumas, quæ valde tibi ſalutaris exiſtet: vel tandem tertio; Cum te ò amice Job, omnem patientiæ & honeſtatis rationem contempſiſſe videam, nihil mihi officii erga te reliquum eſſe video, quam ut Deum pro te deprecor, ut te ad ſe convertat, longeque errantem ad tramitem pietatis revocet. Sed ſi verbum *Deprecandi* urgeamus in fonte quidem eſt *Daras* quod etiam
Quid propriè deprecari. *Deprecari* vertit Vulgatus Iſa. 11. (*Qui ſtat in ſignum populorum ipſum gentes deprecabuntur*.) Propriè verò eſt quærere, inquirere ad aliquem ſe conferre opis, & auxilii implo-
דרש randi & deprecandi gratia; tum etiam interrogare, vel
Iſa. 11. 10. conſilium petere ab eo, qui ſuperior eſt, vel potentior no-
Ezec. 20. 1 bis ſit: à qua radice dicitur Geneſ. 25. *Perrexit Rebecca, ut conſuleret* interrogaret, deprecaretur *Dominum*, & Ezech. 20. (*Ut interrogarent Dominum*.) Poteſt ergo eſſe ſenſus; Ego potius requirerem Deum, & quærerem ab eo humiliter & ſubmiſsè ærumnarum cauſam: deprecabor igitur, ut tibi aperiat quorſum te puniat; tu item quærito, & deprecator idem.

3 Philip. *Ad Deum ponam eloquium meum*. Philip. notat. Sermonẽ in conſpectu Domini conſtituere, idem eſſe, quod humilem ſe & patientem Deo præbere: ſic ille; (*Hoc loquar ante eum, quod humilitatem meam ipſi commendet, non ut me ſuperbia, ſicut te, notabilem faciat*.) Rectè; licèt quidem Verba quæ
Ponere ad Deum eloquium idem videatur eſſe, quod depre- motum nõ
cari, dirigere orationem ad Deum aptè, concinnè fundere ſignificant
preces. Quod verò ad Scripturæ phraſim pertinet, notan- aliquando
dum eſt, Verba, quæ motum non aſſerunt, poſſe illum ha- cum motu
bere appoſita præpoſitione, Pſal. 72. (*Perdidiſti omnes, qui* exponitur.
fornicantur abs te,) id eſt, qui fornicando, & idola colen- Pſ. 72. 27.
do recedunt à te. Iſa. 41. *Taceant ad me inſulæ*, id eſt, tacen- Iſa. 41. 1.
tes convertantur, & accedant ad me audiendum. Sic ergo, *Ponam ad Deum eloquium*, id eſt, ad eum confugiam locuturus, & effuſurus in conſpectu ejus orationem meam.

Verſ. IX. Qui facit magna, & inſcrutabilia, & mirabilia abſque numero.

1 *Multiplex hujus ſententiæ ſcopus.*
2 *Magnus ad molem & perfectionem.*
3 *Inſcrutabile quid in ſacris: & quot modis vertatur à Vulgato Iſaias elucidatus.*
4 *Mirabile, aut miraculum etiam in natura operibus; quid propriè ex Theologis & ſacris.*
5 *Innumerabile reſpectu noſtræ intelligentiæ. Hyperbola multis exemplis oſtenſa.*

DEi potentiam, & mirabilitatem in agendo explicat, 1
vel ut terreat, & comprimat Jobum; quem putat Quis ſit hu-
adverſus numen inſoleſcere, vel ut deliniat, & conſoletur jus ſenten-
ærumnoſum, & afflictum hominem, propoſita divinorum tiæ ſcopus.
operum magnitudine, *ut memor ſis Dei, & delecteris*: vel ut ſaluti rebusque deſperatiſſimis medicinam præſentiſſimam, & ſapientiſſimum medicum oſtendat, qui potens ſit è malis omnibus eripere; vel tandem, ut providentiam ſtatuat in rebus creatis, quam erga res humanas, & impiorum ſupplicia ſuperius indicaverat.

Qui facit. Parat, diſponit, aptè, concinnè exquiſitè fa- 2 D. Thom.
cit, ex proprietate verbi Hebraici *Magna*. D. Tho: ad ma- Magnus
gnitudinem molis cœlorum, & ſyderum refert, quorum, pro quanti-
cur tam magna ſint, non ſit alia cauſa, quàm voluntas ali- tate molis,
cujus ſupremi, ſapientiſſimique mundi creatoris, & mo- & perfe-
deratoris. Sed magnitudo quidem frequentius in ſacris ctionis.
litteris ſumitur pro quantitate & mole, quam vocant, Iere. 10. 6.
perfectionis, ſicut Jere. 10. (*Magnus es tu, & magnum no-* Pſ. 135. 7
men tuum:) & Pſ. 135. dicuntur, (*Sol & Luna, luminaria magna*) non quidem amplitudine, & mole, cum multis
ſyderibus ſint minora, ſed magnitudine, & robore virtu- Pſa. 175. 4
tis, actionis, efficacitatis, luminis: quare idem in hoc loco ſenſus, qui Pſ. 185 (*Qui facit mirabilia magna*,) id eſt, inſignes quoſdam, præclaros, magnificos effectus.

Inſcrutabilia. in Hebr. *Abſque ſcrutatione*, Id eſt, occul- a LXX.
ta, & quorum rationes, & cauſas non poſſit perfectè in- Hieronym.
veſtigare homo. Sept. *Non veſtigabilia*: eadem vox, atque Pſa. 144. 3
ſenſus, qui Pſ. 144. *Magnitudinis ejus non eſt* * *finis*. prop. * Non y hal
Non eſt ſcrutatio. Hieronym. (*Magnificentiæ ejus non eſt* lario cabu,
inventio) illa etiam vox originalis, ſignificat, Profundum ni fondo, ni
infra c. 38. (*Nunquid ingreſſus es profunda maris, & in* ſuelo
noviſſimis:) Hebr. in ſcrutatione abyſſi deambulaſti? Iob. 38. 16
itaque hic, *Magna abſque ſcrutatione* ſunt, profunda, immenſa, in altiſſimo ignorationis, & inſcitiæ noſtræ, quaſi pelago abſtruſa, & demerſa; quorum profunditatis non ſit finis: quod ſi ab Eliphaz dicatur, ut Jobum velit inſtruere; tam eſſe profundam divinæ providentiæ atq. ſapientiæ abyſſum, cum hominem obruit miſeriis, ut per-
ſpectas habere non poſſit omnes ſuæ calamitatis cauſas, Iſa. 40. 27.
certè erit eadem ſententia cum illa Iſa. 40. (*Quare dicis Jacob, & loqueris, Iſrael, Abſcondita eſt via mea à Domino*,) nulla illum mei cura tangit *& à Deo meo judicium meum tranſivit* præterit ea, quæ ad meæ cauſæ abſolutionem, & hoſtium vindictam ſpectant *Qui creavit terminos terræ*, præterea qui omnia moderatur; *non deficiet, nec laborabit* ne putes te ab illo deſpici, aut contemni, quod in mundi totius agitandi munus intentus, nullum habeat liberum tempus, quo rebus tuis proſpiciat. *Nec eſt inveſtigatio ſapientiæ ejus*, te neſciente ſcit ille, cujus ſapientiæ & potentiæ infinita vis eſt, quid facto opus ſit, in tuis vel ærumnis, vel incolumitate; ille tenet rerum omnium cauſas, movet, moderatur.

Et mirabilia. Gregorius de miraculis ſupernaturalibus 4
accipit; ſed fortè ad naturæ opera quoque pertinent, de Gregorius.
quibus dictum eſt Pſ. 72. & 135. (*Qui facit mirabilia ma-* Naturæ opera

gna

Io mirabilia. Pſal. 91. Pſ. 135.4. Auguſt.

qua ſolus:) ſtatimque ſubjunguntur creationis opera. Sic Auguſt. tract. 24. in Joan. ait, *mirabiliorem eſſe grani in terra multiplicationem, quàm illam quinque panum*, idemq. cum de miraculis loquitur 10. de Civit. c. 12. *Quidquid inquit, mirabile fit in mundo, profectò minus eſt, quàm totus hic mundus, id eſt, cœlum, & terra, & omnia, quæ in eis ſunt, ſicut autem ipſe qui fecit, ita modus quo facit, occultus eſt, & incomprehenſibilis homini; quamvis itaque miracula viſibilium naturarum videndi aſſiduitate viluerint, tamen cum ea ſapienter intuemur, inuſitatiſſimis, variſſimiſq. majora ſunt.* (Nazianzen.) Sic Auguſt. & Nazian. cum quædam naturæ opera ſtupenda commemoraſſet, ſemel & iterum vocat illa miracula in Præceptis ad virgines,

Quis tandem numerare queat miracula verbi?
Quin etiam in parvis eadem miracula lucent.

D. Tho. de ſpiri. creat. art. 2. ad 6. Dicuntur autem naturæ opera mirabilia, quatenus procedunt à divina potentia, quam nos comprehendere non poſſumus, ut D. Thom. docuit agens de Spiritual. creat. Sed (Mirabilia quæ.) hoc tamen loco ſapienter idem D. Thom. addidit, ea dici mirabilia, quæ cum pateant, earum tamen cauſæ inveſtigari non poſſunt. (Iudic. 13. 18.) Sed certè vis hujus vocabuli ea eſt in ſacris, ut ſignificet non ſolum id, quod admirationem affert ex ignorationem cauſæ, ſed quidquid eſt abſconditum, & ſuperat vires noſtræ intelligentiæ, Judic. 13. *Cur quæris nomen meum, quod eſt mirabile?* (Symmach. Theodor.) Pſ. 130. *Non ambulavi in magnis, nec in mirabilibus ſuper me*, id eſt, Non me extuli ad ea, quæ meas vires, aut ingenium ſuperarent. Symmach. *In majeſtatibus, neque in traſcendentibus me.* Dilucidè & eleganter Theodoret, *Me ipſum metiebar, & quæ me excedunt non aggreſſus ſum.* His omnibus modis explicantur mirabilia. Deus igitur inquit Eliphaz magnificentiſſima opera edit, quæ & vires, & intelligentiam noſtram longiſſimè ſuperant.

9 D. Thom. Infinitum in noſtra numeratione. *Abſque numero.* D. Thom. exiſtimat hoc dictum ad tollendum illorum errorem, qui exiſtimarunt res eo ordine à Deo procedere, ut non niſi unicus immediatus effectus à Deo procederet, ab hoc alius, deinde ſuo ordine ſerieque univerſi alii; docet igitur plura à Deo proceſſiſſe, imò cuncta ab illo immediatè pendere, in quibus ipſe intimè adeſt: ſubtiliter D. Thom. (D. Thom. Gaiet.) Rurſus Cajetan. & alii hanc innumerabilitatem rerum creatarum conſiderant non re ipſa, ſed in noſtra cognitione & numeratione: numerare enim omnia non poſſumus. (Didymus. Hiperbole. Io. 21. 25. ſi dorus Pe luſiota.) Sic etiam Didymus. Sed forte hyperbole eſt, ſicut & id Joan. 21: *Alia multa fecit Jeſus, quæ ſi ſcriberentur per ſingula, neque ipſum arbitror mundum capere poſſe eos qui ſcribendi ſunt libros*: quod Iſidorus Peluſiota lib. 2. epiſtola 99. intelligit non ſolum de operibus à Chriſto Domino, dum in mortali carne viveret, patratis, ſed etiam de aliis in mundi initio factis, *nam omnia per ipſum facta ſunt.* Horum ergo hiſtoriam & numerationem ait hyperbolem fore, ut non poſſet mundo (Deut. 1. 28. Exod. 3. 8. Pſ. 106. 26. Cyrillus. Auguſt.) capi. Hujus figuræ (ne quis exiſtimet invitam huc à nobis trahi) paſſim occurunt exempla; cujus generis illa ſunt, Deut. 1. *Urbes muratæ uſque ad cœlum* (Exod. 3.) *Terra quæ fluit lacte, & melle.* Pſ. 106. *Aſcendunt uſque ad cœlos, & deſcendunt uſque ad abyſſos:* alia congerit Iſidorus loco indicato. Cyrillus li. 12. in Joan. c. 68. Auguſt. Epiſtola 59. ad Paulinum.

Verſ. X. Qui dat pluviam ſuper faciem terræ, & irrigat aquis univerſa.

1 *Peculiaris Dei providentia & majeſtas in pluviarum gubernatione, Nomen Dominus, & Adonai.*
2 *Flumina ubi deſunt pluvia.*
3 *Varia Hebraizantium lectio. Quid apud illos plateæ; tum etiam apud Vulgatum.*
4 *Pluviæ mentio in divino ſupplicio.*

1 Chryſoſt. PLerique exiſtimant hic doceri providentiam in naturalibus: & primum quidem in pluviarum, & imbrium immiſſione: ut enim Chryſoſtomus hoc loco ait, hoc primum eſt illius beneficentiæ munus, quo & vita noſtra continetur, & temporum viciſſitudo declaratur. Pluviarum ergo, & imbrium partitio in diverſas terræ partes, diverſiſque anni temporibus tam mirabilis eſt, ut meritò de illa naturæ auctor videatur gloriari. (Iob. 28. 36. 37. 39.) Job 28. 36. 37. 38. & Pſalm. 142. Jeremiæ 10. & 14. *Nunquid ſunt in diis gentium qui pluant?* (Pſal. 142. Ierem. 10. Aquila.) Aquila. *Nunquid eſt in vanitatibus gentium qui pluant?* quaſi dicat vanum eſt nomen, cui poſſe pluere non ſubeſt; *aut cœli poſſunt dare imbres? nonne tu es Dominus Deus noſter, quem expectavimus: tu enim feciſti omnia hæc.* (LXX. V. Amos 5. 8.) Septuaginta, *Quod ſi cœlum dabit ſatietatem ſuam, nonne tu es ipſe?* Amos 5. *Qui vocat aquas maris & effundit eas ſuper faciem terræ, Dominus nomen eſt ejus*, Adonai, beneficus: alii fundamentum, & baſis; cui tota rerum creatarum moles & ſtructura incumbit: rectè noſter, Dominus id enim ſupremæ dominationis, & poteſtatis indicium eſt. (Act. 14. 17.) Actuum 14. (*Non ſine teſtimonio ſemetipſum reliquit*, id eſt, teſtatam voluit cunctis mortalibus ſuam majeſtatem, potentiam, ſapientiam, charitatem erga genus humanum *benefaciens de cœlo dans pluvias, & tempora fructifera, implens cibo, & lætitia corda veſtra.* Nam tunc Deus præſentem ſe oſtendit, cùm pluit, cùm ponit nubem aſcenſum ſuum, & (Pſ. 147. 18. Eccleſ. 43. 16.) ſuo ſpiritu dicitur liquefacere materiam pluviæ, & in ſtillas convertere, Pſ. 147. *Emittet verbum ſuum, & liquefaciet ea: flabit ſpiritus ejus; & fluent aquæ* (Vide id Eccleſ. 43.) *In magnitudine ſua poſuit nubes; ſuper omnem congregationem aquarum requieſcet, & ſicut lorica induet ſe aquis.* Ex hac pluviarum adminiſtratione, & providentia reliquas temporum omnium, atq; rerum ſublunarium, humanæq. vitæ varietates, & viciſſitudines intelligit; cum pluviis enim conjungit D. Lucas eo loco tempora fructifera, cibum, & humanorum cordium gaudium atque lætitiam.

2 Flumina ſupplemēts pluviarum. D. Thom. Dionyſ. Cajet. Deut. 11. 10. Gen. 2. 4. 6. Secunda autem pars; *Et irrigat aquis univerſa*, non per explicationem, aut expoſitionem prioris partis, ſed pro fluminibus ferè accipiunt ab interpretibus, D. Tho. Cajet. Dionyſ. nam fluminum exundatione ſupplet Deus pluviarum defectū, ut in Aegypto, ubi *jacto ſemine in hortorum morem aquæ ducuntur irriguæ*; nam de cœlo non expectat pluviā; & *enim non pluerat Dominus ſuper terram, ſed fons aſcendebat è terra irrigans univerſam ſuperficiem terræ.*

3 Hebraizantium varia lectio. Complut. יחוץ. Iob 18. 17. Ierem. 7. 18. Ierem. 5. 1. Iſa. 51. 20. Prov. 1. 20. Sed Hebraizantes hoc loco aliter vertunt; *Qui irrigat aquis plateas*, vel, Qui mittit aquas ſuper facies platearum. Complut. *Super faciem callium*: & quidem noſter interpres vocem originalē, quam hic vertit. *Univerſa (Hhuts) Plateas* vertit infra c. 18. *Non celebretur nomen eius in plateis*: & Jerem. 7. *In plateis Jeruſalem*: & *Vat.* Jerem. 5. Iſa. 51. & rurſus idem, cum Proverbiorum 1. vertit Foris; *Sapientia foris prædicat* nam per expoſitionem additur *in plateis dat vocem ſuam, in capite turbarum clamitat in foribus portarum urbis*: eſt ergo originalis vox idem quod *foris*, aut *foras*, extra, ſeu extrinſecus, & quia via publica & platea, aut vicus eſt extra domos & privata ædificia, ideo pro plateis ſumitur, aut pro via; & in univerſum pro loco exteriori, qui eſt extra domos aut mœnia urbis; & ſic hoc loco Septuag. (LXX.) intellexiſſe videntur, locum apertum, tectoq. carentem, dium videlicet nam legunt; *Mittit aquam ſuper eam, quæ ſub cœlo* Scholia Græca; *Super facies extimorum*: ergo loco aperta, extima, plateas, quæ foris ſunt, quæ ad urbes non pertinet, quæ omnib. pervia ſunt, irrigare, idem videtur eſſe, quod pluere ſuper ea, quæ nullis certis limitibus continentur, neque à quoquam ſeminantur, aut excoluntur; videlicet non ſolùm pluit ſuper juſtos, & injuſtos; ſed etiam, eùm beneficentiſſimus, & rerum optimarum, atque maximè utilium abundatiſſimus ſit, non ſolum frumentitios agros, aut alia loca, ex quibus fructum percipit agricola, cœleſti imbre perfundit ſed etiam deſerta, & horrida loca, atque mortalibus inacceſſa; id quod videtur Deus ad magnificentiæ ſuæ oſtentationem quandam proferre Job. 38. (Iob 38. 25.) *Quis dedit vehementiſſimo imbri curſum, ut plueret ſuper terram, abſque homine in deſerto, ubi nullus mortalium commoratur, ut impleret inviam, & deſolatam, & produceret herbas virentes?* certè hoc ad indulgentiſſimam quandam rerum omnium, etiam viliſſimarum, & inutiliſſimarum curam & providentiam pertinet; cum neque propter mortalium, ulliusve animantis uſum, aut opportunitatem captandam inaceſſia montibus, & inutilibus cautibus benefaciat, implens omnia humore, lætitia, jucundiſſima quadam, herbeſcentiq. viriditate. Hæc eleganter illuminavit noſter interpres, cum dixit, Univerſa; quaſi diceret; Non ſolùm perfundit terram frumentariam, quæ ſervitur, & colitur; ſed etiam univerſas alias terræ partes; quarum nulla divinæ beneficentiæ expers eſt.

4 Pluviæ ad divinis ſupplicia. Sed ego tamen ſuſpicor, quoniam de rerum naturalium providentia, & moderatione nihil præterea hoc loco ſubjungitur, non ſolùm hic fieri mentionem pluviæ propter ſolam rerum naturalium providentiam, ſed pro-

pter eam quoque, quæ ad res humanas pertinet; qualis enituit in aquis diluvii: neque mirum eò fieri alluſionem hoc loco, cum cætera, quæ ſequuntur, ad impiorum ſupplicia, & juſtorum protectionem pertineant.

Verſ. XI. Qui ponit humiles in ſublime, & mœrentes erigit ſoſpitate.

1 *Humiles, qui, Honores, & dignitates conferūtur à Deo.*
2 *Locus ſublimis Magiſtratuum & Principum: multa ex ſacris.*
3 *Qui dicantur Mœrentes in Hebræo. Lux lata.*
4 *Erigi dicitur, quod in tuto collocatur.*
5 *Salus & ſalvator ſecuritatem quandam indicant.*
Endyadis, & Epanorioſis figuræ.

Humiles 9. NOn ſolùm inquit Deus utitur potentia & fortitudine ſua ad puniendos, deprimendosq. ſuperbos, ſed etiam ad exaltandos humiles, id eſt, humiliatos, abjectos,
Iſa. 57. 15. contritos, oppreſſos, fractos exaltat, & vivificat juxta id Iſa.
Iob. 22. 29. 57. *Vivificat* recreat; erigit *ſpiritum humilium, & vivificat cor contritorum* Job. c. 22. *Qui humiliatus fuerit erit in gloria.* Videtur itaque Eliphaz Jobum erigere in ſpem, ſi ſe Deo ſupplicem præbeat, priſtinum honoris, & dignitatis gradum recuperandi, quòd ille pro ſua providentia, patiq. poteſtate, honores, atque dignitates partiatur inter mortales.
Honores, & dignitates deferuntur à Deo. Oleum enim & operam perdent, qui aliter honores, & dignitates ambiant; ſicut ſcriptum eſt, (*Quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque à deſertis montibus*;) eſt hoc loco reticentia quædam, quæ juxta originale rectè ſuppletur, addendo, *non veniet elevatio, aut exaltatio*: ſequitur enim: (*Quoniam Deus judex eſt, hunc humiliat & hunc exaltat*; ipſe enim pro æquitate ſua cuncta diſpenſat: neque ſolùm cum res ſuffragiis agitur, aut Principis unius voluntate, & arbi-
Pro. 16. 33 trio; ſed etiam cum ſortibus miſſis eligitur quis; quòd enim alicui contingat, non cæcæ ſorti, ſed Dei providentiæ, & ſapientiæ tribuendum eſſe docet Sapiens Prov. 16. *Sortes mittuntur in ſinum, ſed à Domino temperantur*, id eſt, æquiſſimo judicio diſponuntur, ſumma cum temperatione, &
LXX. Vat. moderatione æquitatis: nam in Heb. eſt, *Et à Domino judicium ejus*: &, ut paulò latiùs ſententiæ pateret, legitur à Septuag. Vatic. *In ſinus veniunt omnia injuſtis, à Domino juſtis*. Complut. autem non, *injuſtis*, ſed *juſtis*, &c. Habet verum utrunque; nam ſive juſtis, ſive injuſtis, aut gradus honoris, & dignitatis, aut dejectio, & deturbatio ad extremam miſeriam, divini judicii, & providentiæ eſt: honorum autem, honorificorumq. locorum conſequutio aliquando ſorte fiebat, de quo alias dicendum. Ea hac verò occulta Dei providentia, & honorum collatione provenit, ut *Inſuſpicabilis portet Diadema*; in hanc rem præclara multa in Eccleſiaſt. cap. 12. Ergo Deus (*ponit humiles in ſublime*.)
Eccle. 12. 5 *In ſublime*. Exiſtimare certe licet has & ſimiles alias
Sedes ſubli-miores in judiciis, diſputationibus, conviviis. locutiones erigendi humiles & abjectos, & in ſublime collocandi, vel è contra dejiciendi è ſublimi, reſpicere ad antiquam regum, magiſtratuum, virorum nobilium conſuetudinem in loco ſublimiori ſedendi: hæc eſt enim regis cathedra, thronus, ſolium: & etiam ex 3. Reg. 10. Thronus Salomonis habebat ſex gradus: & 2. Reg. 6.
3. Reg. 10. 19. (*Elevetur Thronus David ſuper Judam*:) id eſt, ſit rex, atque reliquo populo ſedeat ſublimior: & eo allu-
2. Reg. 3. 10 ditur Iſa. 66. *Cælum ſedes mea*: &c. 6. *Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum, & elevatum*, deſcribitur
Iſai. 66. 1 enim excelſitudine Throni divina majeſtas. Tum etiam
Iſai. 6. 1. in publicis conventibus, aut diſputationibus erant primæ, & ſublimes cathedræ, reliquis ſedibus eminentiores. Matth. 23. Marc. 12. Luc. 20. *Et fortè erant in convi-*
Matth. 23. *viis, & triclinii quidam lecti, aut ſedes lectorum reliquis*
Marc. 12. *ſublimiores*, quod apparet ex 1. Reg. 20. (*Sedit Rex ad*
Luc. 20. *comedendum panem ſuper cathedram ſuam, ſecundum con-*
1. Reg. 20. 25. *ſuetudinem*,) cùm quo rectè quadrat, quod in parabola de Invitatis dixit Chriſtus Dominus Luc. 14. (*Intendens quo-*
Luc. 14. 7. *modo primos accubitus eligerent*, aſcendebatur enim ad illos: *Amice aſcende ſuperius, quia omnis qui ſe exaltat, humiliabi-*
Prov. 25. 6 *tur, & qui ſe humiliat, exaltabitur*, & Prov. 25. *Ne glorioſus appareas coram Rege, & in loco magnatorum ſteteris; melius eſt enim, ut dicatur tibi, aſcende huc*!) neque diſſimile id.
2. Aeneid. *Inde toro pater Aeneas ſic orſus ab alto.*

Nam torus altus, cui accumbebat, profectò non alius
Donatus. erat, quàm tori pars, ſedesq. ſublimior, ſic etiam eo loco exponente Donato; videlicet, ea altitudo unde melius audiri, viderìq. potuiſſet Æneas. Scio altum, id eſt, primum, ſummumq. locum, aut medium ab aliis accipi. ſed ego conjecturā facio non omnino infirmam ex ipſis verbis, & *Pſ. 36. 20.*
proprietate ſignificationis. Huc etiam pertinet id Pſ. 36. *Pſ. 26. 6.*
(*Honorificati, & exaltati*, & Pſalm. 26. *Exaltavit caput* *Eccl. 15. 4.*
meum ſuper inimicos meos, & Eccleſiaſt. cap. 15. *Exaltavit illum apud proximos ſuos*. Abjectiſſimum autem locum, qui valdè humilis ſit, & terræ proximus, ipſa res, atque verba humiliandi, abjiciendi, cadendi, deſcendendi, ſedendi in
pulvere, & terra indicant Iſa. 47. (*Deſcende, ſede in pulvere* *Iſa. 47. 1*
virgo filia Babylon, ſede in terra; non eſt ſolium filiæ Chaldæorum. Iſa. 14. *Qui dicebas, in cælum conſcendam; ſuper aſtra Dei* *Iſa. 14. 13*
exaltabo ſolium meum, ſimilis ero altiſſimo: *Detracta eſt ad inferos ſuperbia tua, quomodo cecidiſti in terram?* &c.) atque is erat ille afflictorum, & miſerorum mos, ſedendi in pul-
vere. Luc. 1. *Depoſuit potentes de ſede, & exaltavit humiles*. *Luc. 1. 52.*
Pſ. 112. & 1. Reg. 2. *Suſcitans de pulvere egenum, ut ſedeat* *Pſ. 112. 6.*
cum principibus, & 3. Reg. 16. *Exaltavit te de pulvere* in qua *1. Reg. 2. 8.*
enim alia honorificentiori ſede ſederet paſtor, quā recubans in *3. Reg. 16. 2.*
ſolio ſub cęlo. *Et poſui te Ducē ſuper populū meū*. Inde eos, qui ſubitò in honores conſcendūt Hiſpanus proverbialiter dicit *que ſe levantan del polvo della terra*. Scio hæc, quæ adduximus loca, poſſe ad ordinem dignitatis, & honoris, non etiam ad loci altitudinem, aut eminentiam aliquam referri; ſed ſimpliciùs, ut verba ipſa ſonant, ad aſcenſum atq; deſcenſum ex loco in locum, aut celſiorem, aut inferiorem acci-
pi debere, Jacobus Apoſtolus confirmare poterit luculen- *Iacob. 2. 3*
ter, cùm de acceptione perſonarum loquitur: *Si introjerit in conventum veſtrum vir, aureum annulum habens in veſte candida; introierit autem & pauper in ſordido habitu; & dixeri-*
tis ei, Tu ſede hic benè Chalos (honeſtè; honorificè, ritè, ſe- *καλῶς*
cundum ordinem, & gradum tuæ dignitatis) *pauperi autem dicatis, Tu ſta illic, aut ſede ſub ſcabellum pedum meorum*. En locum ignobiliorum infimum eſſe; nobiliorum verò ſuperiorem, & ſublimiorem; quam rem explicare videtur
Ambr. qui ſuper id. 1. Cor. 14. (*Si cui revelatum fuerit ſedenti* *Ambroſ.*
&c.) ſcribit; *Hæc traditio Synagogæ eſt, quam nos vult ſectari, quia Chriſtianis quidem ſcribit, ſed ex gentibus factis, non ex Judæis, ut ſedentes diſputent ſeniores dignitate in cathedris, ſequentes in ſubſelliis, noviſſimi in pavimento ſuper mattas*, & eò, proculdubio, pertinet, quod Eccleſiaſtes c. 10. ait, (*Eſt malum, quod vidi ſub ſole, poſitum ſtultum in dignitate* Judicis, Magiſtratus, Doctoris *ſublimi*, *& divites ſedere deorſum*.) Ergo inquit Eliphaz ex humili & abjecta conditione, humiliq. ſede, & loco infimo transferre poteſt Deus ad regios thronos, & judiciarias ſellas, & loca longè excelſa, & honorifica, atque tibi, ò Job, regni ſedem iterum reſtituere.

Et mœrentes. Hebraiſmum illuminavit interpres; nam in originali eſt, *Obſcuros*, vel *denigratos*. Pagnin. ad lu- 3
gentium habitum retulit, *Pullatos*, atris indutos: qua etiā *Mœrentes dicitur denigrati.*
ſignificatione dicitur Pſ. 34. *Quaſi lugens, & contriſtatus*
mœrens, obſcurus, denigratus, pullatus *ſic humiliabar*,
ſed rectè dixit noſter interpres. *Mœrentes*, nam ſicut lux & *Pagninus.*
color albus, qui lucidus eſt, plurimum habet jucunditatis atq. lætitiæ, ita color niger, & tenebræ, plurimum mæro-
ris, & triſtitiæ. Jer. 4. *Lugebit terra, & mœrebunt cæli*; id eſt, *Ier. 4. 28.*
obſcurabuntur, & tenebreſcent. Ezech. 31. *Contriſtatus eſt* *Ezec. 31. 15*
ſuper eum Libanus, id eſt, opertus terra caligine. Num. 14. *Nu. 14. 42*
poſt ingentes mortis minas acceptas, *At illi* * *contenebrati* ** Mas negros y triſt. q. la noche.*
aſcenderunt in verticem montis. Igitur obſcuratos, denigratos, mærentes illuminat Deus; de quo etiā id accipi videtur,
Dominus illuminat cæcos, obſcuros, nigros; tenebræ, & nox *Pſ. 145. 8.*
cæcę dicuntur; Deus triſtes luce jucundiſſima perfundit & complet; alii, obſcuros, id eſt, ignobiles, pauperes, minus commodè.

Erigit. Securitatem quandam, & altitudinem inacceſſam 4
malis, & hoſtibus ſuperiorem verbum originale *Sagab* im- *Erigere, & exaltare idē denotat in ſacris.*
portat; cujus ſignificationis ratio & vis indicatur Pſal. 138.
Confortata eſt, & non potero ad eam: id eſt, altior eſt, quā *שגב*
ut illam conſequi, vincere, ſuperare poſſim, Pſ. 148. *Exaltatū eſt nomen eius ſolius*, id eſt, ſolus Deus tam excelſus eſt, ut *Pſal. 148. 13.*
nemo illi nocere poſſit, ſolus ipſe ab hoſte, ab ærumna ſecurus; cujus ſumma beatitudo, opes, potentia in tuto ſunt, altiores, fortiores humanis viribus. Erigit igitur, exaltat, in tuto collocat, ut nemo nocere poſſit; ut quem Deus ſublevat, ſuperior ſit omnibus humanis inſidiis, ut confortetur,
& nemo poſſit ad eum. Hinc Pſ. 106. *Adiuvit pauperem de* *Pſ. 106. 41.*
inopia. Hiero. ex Hebr. *Sublevavit pauperē ab inopia*: nam cū pauper & humilis omnibus inferior ſit, omnium ludibrio,

nedum

nedum inſidiis, & violentiæ expoſitus, ſed ſublevat eum Deus, erigit, & altiorẽ atq; fortiorẽ conſtituit viribus humanis in acceſſum hoſtibus. Sic Salomon. Prov. 29. *Qui ſperat in Domino ſublevabitur*; divinam protectionẽ, ſecuritatem, fortitudinem, & altitudinem, ad quam nulla humanæ induſtriæ jacula pertingere poſſint, pollicetur. Potens eſt igitur Deus, ò Job, te erigere & ſublevare.

Pr. 29. 25.

5 *Sospitate*, Proprie, ſalute, ſalvatione, incolumitate *Jeſag* inde, *Jeſuagh*, Jeſus, ſalvans, ſalvator, ſalus, ſalutare; & cùm nomen eſt, actionem quandam ducis fortiſſimi ſalvantis, eripientis, in tuto collocantis importat; ſenſus erit igitur, *Erigit ſalvatione*, id eſt erectos ſalvat, per Endyadim; rurſus, ſalvatos erigit, & exaltat, ſalutem ſecuram, tranquillam, perfectam afferre poteſt. Tandem mirabile eſt incrementum hujus orationis; videtur enim per Epanorthoſim, prius verbum correxiſſe, & in aliud ſignificantius mutaſſe; Ponit in ſublime, imò erigit ad ſumma faſtigia, quò nulla poſſit humana vis pertingere. Rurſus prima pars ad honores, ſecunda ad firmitatem, & ſecuritatem; nam nutare ſolent excelſa omnia. Septuaginta partem hanc ad mortuorum ſuſcitationem retulerunt nam legunt, *Suſcitat eos, qui perierant*. Complut. Perditos Didymus, ad ægritudines & morbos. Poteſt Deus ex ægrotantibus, valentes efficere. Polychron. Deus etiam deſperantes erigit. Sed prior ſenſus uti minus anguſtus, ita auguſtior, & magnificentior.

ישע Salus & ſalvator. Endyadis. Epanorthoſis. LXX. Complut. Dydim. Polychron.

Verſ. XII. Qui diſſipat cogitationes malignorum ne poſſint implere manus eorum quod cœperant.

1 *Maligni qui proprie. Callidus in bonum, & in malum.*
2 *Quid cogitare in ſacris. Explicatur David.*
3 *Cogitationes impiorum fine fruſtrantur; Dei finem attingunt. Explicata Sapientia: & locus Regum.*
4 *Deus impiorum conatibus reſiſtit.*
5 *Impii nihil perficiunt. Implere in Hebræo quid.*
6 *Torquentur, illuduntur etiã impii fruſtratis cogitationibus: explicati Petrus & Jacobus.*
7 *Diſpendium impiorum, Deus cunctando deſtruit illorum con. Hujus rei exempla.*

1 Cum abjectis & humilibus faveat Deus, malignorum diſſipat conatus, cogitationes evertit: Maligni, autem dicuntur in fonte è radice *Gharam* quod eſt callidum eſſe, aut aſtutum, verſutum, vafrum: quæ vox cùm in utramq; partem accipi ſoleat in Scriptura, ex adjunctis diſcerni oportet, in bonumne, an in malum accipi debeat, & quidem in bonum non ſemel accipitur in Prov. c. 14. *Sapientia callidi* id eſt, ad animi ſui bonum attenti; de ſuo profectu ſoliciti, ſibi, ſuisq. motibus diligenter, cautè, ſedulò proſpicientis; finem ſuum, mortemq. conſiderantis, & quo tandem humana omnia recidere debeant *eſt intelligere viam ſuam; & imprudentia ſtultorum errans*, id eſt, dolos machinatur proximo, tum etiam ſibi ipſi doloſa, nociva, errans eſt. Non aliter Prov. 22. (*Callidus* cautus *vidit malum, & abſcondit ſe, innocens pertranſit, & afflictus eſt damno*,) atq. hæc eſt illa aſtutia quam divina Sapientia parvulis, id eſt peccatoribus ſtoleſcentibus communicat. Hoc autem loco, & frequenter aliàs in malum. Propter eaq. interpres non dixit *callidum*, aut aſtutum, neq; verſutum, ſicut Septuag. ſed *Malignum*; malitioſum, cujus ſit depravata, perverſaq. voluntas, maligenii hominem, invidum: ſic n. Pſ. 82. *Super populum tuum malignaverunt conſilium*, Hieron. *Contra populum nequiter tractaverunt*. nequam, maligna, invida conſilia capientes, aſtutia carnis pollentes, non ſapientes quæ Dei ſunt, ſed quæ carnis. Aliqui dicunt proprietatem originalis vocis ſignificare * involutum, vafrum, & malitioſum, cujus in animo plures ſint flexiones & diverticula, atq. ita eleganter ex proprietate vocis dicitur. Gen. 3. (*Serpens erat callidior cunctis animantibus*, id eſt, in mille ſpiras, & nodos complicatus, & involutus. Inde etiam dicitur: (*In ſpiritu furoris tui congregatæ ſunt aquæ*: ubi vides obſcuram & cæcam multarũ aquarum, atq; fluctuum congeriem & æſtum in ſe ipſos reflexorum explicari; *Congregatæ ſunt*, involutæ, coacervatæ malignitate quadam, & confuſione perturbatæ atq. permiſtæ: quo mens malignorum hominum, latenſq. aſtutia, & multiplicium cogitationum æſtus apertè deſcribitur.

*Quæ propr. maligni. ערם Callidus in bonũ, & malum. Pr. 14. 4. Pro. 22. 3. Prov. 1. 4. Pſal. 82. 4. * Vn libro doblado, y que tiene mil bueltas y rebueltas y rebueltas. Geneſ. 3. 1. Exod. 15. 8*

2 Congruitq; nomen *Cogitationis*, quod non affert ſimplicem cogitatum, ſed excogitationem, inventum, dolum animo conceptum, & machinatum, quo lædere poſſit; ſicut dicitur Gen. 50. (*Vos cogitaſtis de me malum*: & Pſ. 55. *Adverſum me omnes cogitationes eorum in malum*: quas deinde ſubjungit; *Inhabitabunt, & abſcondent; ipſi calcaneum meum obſervabunt*.) Pſal. 39. *Dominus ſolicitus eſt mei*. Hebraicè, Dominus cogitavit pro me; id eſt, attentè & ſolicitè proſpicit, quid è re mea futurum ſit: ſicut eodem Pſalm. dixerat, *Multa feciſti tu Domine Deus meus mirabilia tua, & * cogitationibus tuis* (Hierony. addit, Pro nobis) *non eſt qui ſimilis ſit tibi*. Jam ergo, *Diſſipare cogitationes malignorum*, erit eorum machinas evertere, eludere dolos, infatuare conſilia: ſic pro originali verbo diſſipandi dicitur, 3. Reg. 15. *Peto ut venias, & irritum facias fœdus, quod habes cum Rege Iſrael*.

*Cogitatio quid propr. Ge. 50. 20. Pſ. 55. 6. Pſ. 39. 18. * En inventar y dar traças para voſtra bien, no tene yo ygual. 3. Reg. 15. 19.*

3 Sed quanam ratione Deus malignorum cogitationes diſſipat? Multis ſanè viis: primò, dum efficit ne ad finem optatum cogitationes ſuas perducere, & promovere poſſint; Qui ſenſus à ſecunda parte poſtulari videtur, cùm dicitur, *Ne poſſint implere manus eorum, quod cœperant*: quare tandem irrita evadunt omnia illorum machinamenta, ſicut etiam eodem diſſipandi verbo dixit Iſaias 44. *Irrita faciens ſigna divinorum, & ariolos in furorem vertens; * convertens ſapientes retrorſum, & ſcientiam eorum ſtultam faciens*. Quare cum iſte Iſaiæ locus valde ſimilis ſit huic noſtro, certè utriuſque eadem ferè ſententia eſt, concinente etiam illo Pſal. 32. *Dominus diſſipat conſilia gentium, reprobat autem*, id eſt, re ipſa oſtendit ſibi eſſe reprobata; minimè probari; maximè diſplicere; dum omnem illis fœlicem, & exoptatum exitum denegat, *cogitationes populorum, & reprobat conſilia principum*.

*Multis ſane viis. הפר Iſa. 44. 25. * Saca mẽtiroſos alos adevinos, y que de puro corridos buelvãa eſpaldas.*

Sed quam firma, quamq. fœlices ſint, tum Dei, tum ſervorum Dei cogitationes & conſilia ſtatim explicat; *Conſilium autem Domini in æternum manet, & cogitationes ejus à generatione in generationem*, id eſt, firma illius conſilia, efficit & conſequitur, quod ſemel conatur: effectusq. ipſe non eſt caducus, aut infirmus, ſed diuturnus, æternus; & cum *diſponat omnia ſuaviter, attingit à fine uſque ad finem*: ſunt enim hi duo fines, extremaq duo cujuſq. rei perficiendæ, videlicet cogitatio & inventio mediorum, atque diſpoſitio, & electio. alius verò finis eſt ipſius finis conſecutio, eventus, exitus rei: cogitat igitur Deus, & perficit. Quod eleganter dicitur 1. Reg. 2. *Deus ſcientiarum Dominus eſt, ipſi * præparantur* firmantur, confirmantur, ſtabiliuntur, firmæ, ſtabiles, efficaces ſunt illius *cogitationes*. Septuaginta. *Deus præparans adinventiones ſuas*. Pagn. *Ipſi directa ſunt opera*, videlicet recta, ut tendant ad finem optatum: idem ſenſus Tygur. paulò dilucidior etiam juxta fontem; *Conatus ejus perfectione*. Quoniam verò nunquam divina conſilia irrita evadunt, numquam quoq; Deo opus ſunt pretextus quidam & excuſationes, quas confingunt ji, quorum conſilia ad optatum exitum perducta non ſunt, conjicientes culpã in fortuita quædam, caſuq. incurrentia impedimenta; ideo eleganter Symmachus legit. *Non ſunt apud eum pretextus, & excuſationes*.

*Sap. 8. 1. 1. Reg. 2. 3. * Sabe lo que haze; y ſabe bien lo bien ſus tracas. LXX. Pagninus. Tigurinus. Symmach.*

4 Secundò, Deus cogitationes malignorum diſſipat, illis contradicendo, & reſiſtendo, & qui, cum ſuperior & fortior ſit, alicujus conatibus & ſtudiis contradicit, illa planè diſſipat: in hac quoq. ſignificatione vulgatus accipit verbũ originale, *diſſipandi*, cũ de voto, aut juramento vxoris agit Numerorum 30. *Si autem vir contradixerit*, &c. Sic ergo hoc loco dicetur Deus contradicere cogitationibus malignorũ, (quod Petrus, & Jacobus dicũt *Deus ſuperbis reſiſtit*) quia illorum conatibus, atque conſiliis impedimenta opponat; nam cum hujuſmodi maligni propria virtute, atq. ſapientia fulti ſibi ſuiſq. cogitationibus fœlicem exitum polliceantur, atq. conſiliorum perficiendorum ſtabilitatem & diuturnitatem, certè quod divinitati proprium eſt videntur velle rapere; ideò hujuſmodi ſuperbis, ut ſe quaſi tueatur, Deus reſiſtere dicitur potius, quam aliis peccatoribus; ſed de hoc loco paulò poſt in hanc rem plura.

Quid ſit Deũ ſuperbis reſiſtere, & cõtradicere. Num. 30. 6 1. Pet. 5. 5. Jac. 4. 6.

5 *Ne poſſint implere, &c.* Ne poſſint perficere, ad exitũ perducere, *quod cœperant*, quod inſtituerant, & excogitaverant. Paraphraſticos explicatũ eſt ab interprete; nam in Hebræo ſimplex vox eſt *Thuſiiah* Ne poſſint perficere manus eorom firmitatem, aut conſiſtentiam: deducitur enim à verbo ſubſtantivo *Ies* quod ſignificat eſſe, ſubſiſtere; inde nomen, ens, res, quidquam, conſiſtentia, ſubſtantia. Quare ſenſus erit. * Ne poſſint perficere manus eorũ quidquam; nihil conſiſtẽs, nihil firmum, nihil diuturnum ab eis fiat; in nihilum recidere omnes eorum conatus; ex vaniſſimis cogitationibus nihil ſolidum conſequentur. Et quoniã illam eandem vocem vulgatus vertit, *Sapientiam*, Job. 12. v. 16 & *Prudentiam*, Job 26. v. 12. & *legem*, Job. 11. v. 6. & *ſalutem*. Prov. 2. v. 7. ideò ſenſus eò uſq. pertingit. Ne poſſint facere, aut exequi cogitationum

*Verbum implẽdi quid in Hebræo. תושיה יש * Que no ſalgan con coſa en que pongan la mano.*

tionum ſuarum legem, & præſcriptum, neque calliditatis ſuæ, vafriciei, terrenę, animalis, diabolicæ ſapientiæ decreta, & adinventiones, nihil quod ſibi ſaluti, & commodo futurum ſit, Septuag. eleganter diſerunt; *Et non facient manus eorum** veritatem, quod enim votis, & ſpei non reſpondet, mendax, fallaxq. dicitur; *Impius enim facit opus inſtabile*, Heb. fallax, aut falſitatis opus.

LXX.
** Harà que las miños el braço, y yer ven el golpe*
prov. 10. 18

6
Luc. 14. 30
Impio oer. quidor fruſtratis cogitationibus.
prov. 3. 34.
Pet. & Iac. ſupra. addidi.

Cùm igitur Deus impedit, ne perficiant quod excogitaverant, & ſemel inſtituerant, vehementer illos torquet, & cunctorum ludibrio exponit; ut omnes qui viderint incipiant illudere eis dicentes. *Ecce homo, qui cœpit ædificare, & non potuit conſummare*. Ecce quorum manus non poſſunt implere, quod cœperant; hoc illud eſt illudentis Dei malignis, atq. ſuperbis Prov. 3. Quod enim Petrus, & Jacobus ex Proverb. 3. ſecundum lectionem Sep. dicunt: *Dominus ſuperbis reſiſtit*, nos habemus, *Deludes illuſores*, nam cùm poſſit potentiſſimus Deus unico ictu percuſſum impium omninò perdere, ſinit tamen pauliſper ex ſententia agere, multa excogitare, conari, aggredi; nihil tamen implere, aut perficere; idq. verbo reſiſtendi eleganter ſignificatur, quod non tam eſt oppugnare, & perdere, quàm impedimenta opponere, & prohibere conatus. Simile vides in rege Syriæ, 4. Reg. 6. cujus cum conſilia, non ſemel, neque bis diſſipaſſet, prodidiſſetque Eliſ, *conturbatum eſt* indignabundi *Regis cor pro hac re*.

4. Reg. 6. 11.

7
Impiorum diſpendium.

Secundò, etiam hoc refertur ad impiorum diſpendium maximum, ſicut. n. ad prudentiſſimi ducis bellicam induſtriam pertinet, aliquando non omnino aperto Marte cum hoſte confligere, ſed moras trahere, quò hoſtis ſuis ipſis copiis debilitetur & conſumatur; cujuſmodi fuit ſanum, ſed fruſtra Pompejo oblatum à Senatu conſilium, dimicanti adverſus Julium Cæſarē; ſic ſanè Deus, qualis Quint. fab. de quo Ennius; *Unus homo nobis cunctando reſtituit rem* permittit multa interdum præclara excogitare impios, atq. conari, beneq. incipere, ſed reſiſtit tandem, ne perficiant, atq. ſe oleū & operam perdidiſſe planè doleant; ergo cunctando illorū Deus deſtruit rem. Rem expreſſam videas in filiis Adam, Gen. 11. cum enim immenſæ molis opus molirentur, cumq. deſcenderet Dominus, ut videret civitatem, & turrim dixit; *Cœperunt facere, nec deſiſtent à cogitationibus ſuis, donec eas opere compleant*: ſed reſiſtit ſtatim, prohibuitq. illorum conatus dicens; *Venite igitur deſcendamus, & confundamus ibi linguam eorum, ut non audiat unuſquiſq. vocem proximi ſui. Atq. ita diviſit eos Dominus ex eo loco in univerſas terras, & ceſſaverūt ædificare civitatem*: ſic quoq. immodicis ſumptibus Judæorū templum inſtaurare conante Juliano, flammas mirabiles erumpuerunt fundamenta, quibus omnia conſumpta ſunt, diſiecti lapides, diſperſa calx, omnes ab inſtituto deterriti, ne poſſent implere manus eorum, quod cœperant.

Ennius de Fabio Maximo, quod repetit.
Ver. 6. Ann. Gen. 11. 6. 7. 8. Hiſtor. eccleſ. li. 3. Niceph. 38. et 33. Ammian. Marcel. lib. 23. Chryſ. orat. 2. adverſ. Judæ.

Verſ. XIII. Qui apprehendit ſapientes in aſtutia eorum: & conſilium pravorum diſſipat.

1 *Aſtutia in malum: quid in Græco apprehendere; verbum bellicum.*	6 *Comprehendit, qui fugit.*
2 *Præpoſitio in. Priſca militia conſuetudo.*	7 *Apprehendere, pro reprehendere.*
3 *Comprehendere forenſe, & judiciale. Explic. Joſu.*	8 *Pravi qui ex Hebræo. Expl. David. Multiplices in Græco qui, & capillatura apud Petrum, & ruga apud Paul.*
4 *Idem verbum ad vincula reorum.*	10 *Diſſipare, hoc loco pro præcipitare: explicati David, Iſaias pravorum temeritas.*
5 *Comprehendere venatorum eſt: venatur Deus impios.*	11 *Senatus optimè inſtitutus.*

1
Aſtutia in malum.
LXX.
πανουργία
2. Cor. 4. 2.
2. Cor. 11. 3
πανοῦργος
Apprehēd. bellicum.
לכד

ASTUTIA hæc, eſt abſtractum nomen ex illo Malignorum. Septuag. *Prudentiam* vertunt, ſed utrumq. in malum accipitur, *Malignitas*, calliditas, vafricies, & Græcum nomē *Panurgia*, quo utitur Paulus 1. Cor. 3. Ubi utitur hac Eliphazi ſententia, idē indicat; tum etiam 2. Cor. 4. *Non ambulantes in aſtutia*, &c. 11. *Timeo, ne ſicut ſerpens Evam ſeduxit aſtutia ſua, excidant ſenſus veſtri à ſimplicitate, quę eſt in Chriſto Ieſu. Panurgos.* n. Græcis eſt callidus, verſi pellis, veteratorius, qui acumine ingenii ſe ſe verſat in omnem partem, & ad quidvis aggrediendū ſe, promptum & paratum prębet: Apprehēdere autem, quod in fonte eſt, *Lacad*, eſt quaſi vi & jure belli capere, à quo verbo dicuntur urbes aut munitiones capi, Num. 21. v. 32. Deut. 2. v. 34. 3. Reg. 4. v. 7. & 32. v. 27. Poteſt ergo primò ſenſus eſſe; eos qui ſuis conſiliis, ſuaq. ſapientia adverſus Deum inſoleſcūt, & ſuis cogitationibus quaſi firmiſſimis munitionibus incluſos adverſus omnem externam vim ſe exiſtimant; hos Deus obſidet, expugnat, capit, apprehendit, diſiectis omnibus humanæ prudentiæ, & aſtutiæ machinis, ſicut ſcriptum eſt: *non eſt prudentia, non eſt ſapientia, neq. conſilium contra Dominum*: Vel, illa præpoſitio (*In*) poterit afferre inſtrumentum, quo ratione ſæpe ſumitur in ſcriptura; ut id, *in baculo meo tranſivi Iordanem*. Vel ut valeat idem, quod præpoſitio, *Per*; ſicut *Deus dicitur loquutus in Prophetis* i. *per* Prophetas: erit ergo ſentētia, quam Chryſ. indicat 1. Cor. 3. & communis Latinorum, Deus hujuſmodi ſapientes ſuis ipſorum armis in illos retortis expugnat, atq. proſternit; illorum aſtutia, & calliditate utitur in illorum perniciem, ſuas illorum machinas, quibus ſe tueri, & defendere parabant, ad capiendas, & oppugnandas illorum vires, & ſuperandos conatus apponet, adhibebitq. ſapientiſſimus Deus: veluti ſi tormenta ænea ab hoſte capta adhibeat dux fortiſſimus ad reliquas hoſtium machinas expugnandas. Servius ad id Maronis 11. Aeneid.

Pro. 21. 30.
Præpoſitio in Gen. 32. Hebræi. Chryſoſt.
Servius.

Devicta Aſia ſubſedit adulter. Illam militiæ conſuetudinē refert; *Qui ſcripſerunt* (*inquit*, *de arte militari*, *dicunt ſummum genus eſſe dimicandi, quoties calcato umbone adverſarii, ſe in hoſtilem clypeum erigit miles, & ita contrà ſtantis vulnerat terga*: ſic profectò videas dimicare Deum adverſus aſtutos, nam calcata illorum aſtutia, armiſq. detractis fugientes jam, tergaq. dantes apprehendit, capit, proſternit, ſuis ipſorum gladiis illos confodit. Præclarum profectò victoriæ genus, propterea n. gladium illum Goliath, non habere aliū æqualem, quid ab ipſo hoſte detractus hoſtē intereniſſet, dixit David ad Achimel: *Non eſt huic alter ſimilis, da mihi eū*.

1. Reg. 21. 9.

Secundò, verbum *comprehendendi* poteſt eſſe quaſi judiciale, quia dici ſolet, capere in flagranti delicto: ſic enim dicitur, Joſue 7. *Quicumq. fuerit in hoc facinore** *deprehenſus*, & ibidem *Sors invenit Acham*. Hebraicè, deprehenſus eſt Acham; aliqui ex Græco, *Oſtenſus eſt. Non aliter aſtutos hos, & ſapientes apprehendit Deus, cùm illorum occulta, & abſcondita conſilia manifeſtat, & profert in omnium conſpectum: quare de Deo, ſicut & de juſto filio Dei, conqueruntur impii, Sap. 2. *Factus eſt nobis in traductionem cogitationum noſtrarum, & tanquam nugaces æſtimati ſumus ab illo*.

Ioſu. 7. 15.
** A quie lo cogierē con el hurto en las manos.*
Ioſu. 7. 18.
**Deſcubrioſe el ladron y parecio el hurto.*
Sap. 2. 14.

Tertiò, id verbum pertinere poteſt ad vincula, quibus reus aut captivus tenetur cōprehenſus, ſicut Prov. 5. dicitur; *Iniquitates ſua capiunt impium, & funibus peccatorum ſuorum conſtringitur*, & tunc præpoſitio *in* denotare etiam poterit cauſam inſtrumentalem. *Apprehendit* ergo Deus, devincit, conſtringit ſua ipſorum aſtutia, & dolis tamquam vinculis, ſummis difficultatib. obligat, unde ſe extricare ulla ratione nequeāt. Videas profectò, hominem ambitioſum, aut turpis lucri, & voluptatis cupidum, eò interdum ſuis conſiliis, ſuaq. cupiditate impulſum ut regredi vix poſſit, procedere verò minus poſſit, vixiq; illi effugiū pateat: ergo ſe ſentit ſuis cōſiliis irretitū & comprehenſum, vinculiſq. fortiſſimis non ſolùm ad præſentia diſcrimina, ſed ad æternum etiā tenebrarū carcerē obligatū: videlicet, *cōprehenſum* à Deo *in aſtutia ſua*.

4
Apprehēdere ad vincula pertinet.
prov. 5. 22.

Quartò, alii volunt deſumi à venatorib. metaphorā, quare *apprehendere in aſtutia* erit, ex illorum aſtutia rete conficere, & expandere ad illos illaqueandos, & irretiendos. Sic ab eadem originali radice dicitur. Iſa. 24. *Tenebitur laqueo*; & Jeremiæ 5. *Laqueos ponentes, & pedicas ad capiendos* (comprehendendos) *viros*. In hanc rem eſt id Pſal. 72. *Propter* (juxta) *dolos poſuiſti eis* (ſupple, laqueos) *dejeciſti eos, dum allevarentur*, id eſt, juxta ſuos ipſorū dolos, fraudes, aſtutias, laqueos illis paras, & in ipſis ſuis fraudibus, tanquam in margine foveę conſtitutos facilè eos deiicis præcipites, incidūtq. in foveam, quam aliis per dolum, & fraudem paraverant. Et hi, qui maximè occulati videntur, nō vident laqueos, nō foveā in quā incauti conjiciunt pedes. In his verò laqueis non deeſt etiam ſuus cibus, & illecebræ, quibus ſicut paſſerculi inèſcantur; videlicet, ſpes lucri, honoris, voluptatis, ſicut ſcriptum eſt, Sapient. 14. *Creatura Dei facta ſunt in tentationem animæ hominum, & in muſcipulam pedibus inſipientium*.

5
Metaphora ducta à venatoribus
Iſa. 24. 18.
Ier. 5. 26.
Pſ. 72. 18.
Sap. 14.

Quintò, juxta Græcum, quo Paulus utitur, 1. Corint. 3. *Comprehendere* eſt, fugientem iniecta manu apprehendere, vel potiùs prehendere, ſeu manu corripere, ut Virg. dixit:

Corripuit Arcumq. manu, celereſq. ſagittas.

Quia etiam voce, prehendere poſſeſſionem Græci dicunt, & occaſionem arripere. Ergo ſenſus erit; qui aſtutia, & doloſa ſapientia conatur divinæ providentiæ manus, & decreta eludere, & fugere, illos Deus inſequitur, & iniecta manu apprehendit, corripit; quantumvis longiſſimè tuis cogitationibus, & machinamentis peregrineris, & divinos oculos coneris effugere, *illuc manus Dei deducet te, & tenebit te dextera ſua*.

6
Δράσσω
Ver. 1. Aen.

Sextò

7 *Ambroſ. 1. Corint. 3. Cyp. lib. 3. teſtimo. ad Quirin. & de Bono patiens. init. Apprehendere pro reprehendere. Sup. 1. 9.*

Sextò tandem, Græcũ *apprehendendi* verbum, per reprehendere legit Ambr. *Reprehendens ſapientes*: eodemq; modo Cyprianus: idemq; videntur intelligere Theoph. 1 Cor. 3. & Olympiod. hoc loco, qui per *arguere* explicat: forte in hunc ſenſum; Convincit errare illos, & ſuis dolis deceptos fuiſſe, teſtatum facit: neq. illa objurgatio, & increpatio divina tam verbis, quàm re ipſa accipienda eſt; dum illos Deus ingenti ſupplicio, & infœlici rei exitu perperã cogitaſſe, & imprudenter, atq. ſtultè egiſſe comprobabit. Ad futuram quoq; extremi judicii damnatione, cùm *in cogitationibus impiis interrogatio erit*, referri poteſt, nam eum locum per futurum legit. Cyprian. *Reprehendam ſapientes*, de bono Pat, & *reprehendes*, ad Quirin.

8 *Quid conſilium ex Hebreo.* יעץ *Pſ. 80. 13. Quid conſilium. Cic. 3. inventi. Pſal. 1. 1. Iſa. 8. 10*

Et conſilium. Poteſt idem eſſe, quod ſupra *cogitatio*: ab eadem originali radice dicitur adioventio, Pſ. 80. *Dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum; ibunt in adinventionibus ſuis*. Hierony. *Dimiſit eos in pravitatu conſilii ſui; ambulabunt in conſiliis ſuis*. Et certè etiam *conſilili*, ut Cic. definit, *eſt aliquid faciendi, non faciendi ve excogitata ratio*: nunc adde, per vafriciem & calliditatem. Sed ne omninò ſit idem cum ſuperiori ſententia, hoc loco conſilium erit inter multos initum, ſicut Pſal. 1. dicitur: (*Conſilium impiorum*, & Iſa. 8. *Inite conſilium, & diſſipabitur*.)

9 *Pravigni.* פתל *Gen. 30. 8. R. Mardoc. in ſuis concord.* פתלתל *Deut. 32. 5. Pſ. 17. 27. 2. Reg. 22. 27.* התפתל נפתל

Praverum. Pravi hoc loco ſunt, qui ſupra maligni, Sed ab alia radice (*Pathal*) quod ſignificat luctando pervertere, aut perverſè luctari, aut complicare, & intorquere ſe, ut alium non tam virtute, & robore, quàm calliditate & verſutia ſubvertat: à quo verbo Geo. 30 dictum eſt à Rachel. *Comparavit me Dominus cum ſorore mea, & invalui, vocavitq. eum Nephtali*; quem locum Hebræi ſic legunt. *Colluctationib. Dei luctata ſum cum ſorore mea*, vel, *obliquationib. Dei verſa ſum*, ut ait R. Mardochai; & inde Aſtutus, aut vafer luctator dicitur (*Pathaltol*) homine litterisq. geminatis, ut inſignis vafricies, & diſtorſio, & quaſi duplicata calliditas ſignificetur; nos ferè eadem voce, & litterarum geminatione dicimus. *Retortal illas*, hinc dicitur generatio perverſa. Deut. 32. Pſ. 17 *Cum viro innocente innocens eris, & cũ perverſo perverteris*: qui locus 2. Reg. 22 ita habet in Hebræo tráſpoſitas, & quaſi perverſas litteras, & ſyllabas, ut cum ſic deberet legi (*Thiphatal*) legitur tamen, *Thitaphal*, ac ſi Latinè diceremus,* *Adverſus perverſum perterveris*, non, *perverteris*; ut indicaretur maxima quædam & invicta Dei quaſi diſtorſio, implicatio, calliditas adverſus pravos, callidos, diſtortos: quaſi dicat adverſus Cretenſem Cretizat Deus; cum callido & vafro luctatore callidè, vafrè luctatur Deus, ſupplantatores ſupplatant: ab eadem quoq. radice dicitur, (*Pethil*) id eſt, vita ex filiis retortis, aut duplicatis; atq. hæ ſunt vittæ illæ hiacynthinæ Num. 15. Idem ab alia licet radice ſignificat *pravum*, Jer. 17. *pravum*, multis flexibus obliquum, *eſt cor hominis, & inſcrutabile quis cognoſcet illud? Ego Dominus, qui do unicuiq. juxta viam ſuam, & juxta fructum adinventionum ſuarum*. Septuag. hic vertunt, *Aſtutos*. Olympiodor. vocat: *Polyplocos Multiplices, qui ſunt nimium pendentes, qui perfidioſa, ac ficta inſtruunt conſilia; quos ipſus pravos ſeniores homines vocare conſuevérunt, ſi quã vim propriam vocabulorum accipiamus; ideò quòd pravitas in eorumdem mente, & conſilio inſit*. *Poliploci* autem propriè Græcis ſunt, multifariam nexi, aut contexti, multis capillorum nexibus & nodis impliciti, & intorti: nam *Ploco*, apud Petr c. 3. v. 3, eſt *Capillatura*, id eſt, criſpatura, aut implicatio capillorum, ſimile id, quo in ſimili argumento, voce tantum alia, dicitur ad Tim. 2 v. 9. *Intortis crinibus*. ſunt ergo hujuſmodi homines, varii, nodoſi, impliciti, intricati, quibus videtur oppoſuiſſe Paulus id Eph. 5. (*Chriſtus dilexit Eccleſiam, non habentem maculam, aut rugam*) id eſt. nihil multiplicitatis, duplicitatis, varietatis implicationis habentem; ſed Chriſtiana tam ſimplicitate conſpicuam: ſed de hoc aliquid ſuperius memini.

**Cõ los que na hablan earu, habla Dios tranſtrocado. Trenzas, o cercelos.* פתור *Jer. 17. 9.*

LXX. Olympiod. πολυπλόκους *Multiplices in græc. 9. Rhine. Cappillatura apud Petrum. Timoth. 2. Eph. 5. 25.*

10 *Quid hoc loco diſſipare.* *LXX.* מהר *Iſa. 32. 4.*

Jam ergo hujuſmodi *pravorum* hominum conſilia, Deus *diſſipat*; non quidem ſicut ſuprà dicitur Deus diſſipare contra dicendo, reſiſtendo, irrita reddendo; ſed accelerando, conturbando, præcipitãdo. Sept. Diſiecit. Symmach. *Diſturbavit*, nam (*mahar*) accelerare, aut feſtinare eſt; atq. inde præcipitem eſſe, imprudẽtem, ſtultum; nam prudentia tranquillitate & deliberatione indiget: unde dicitur Iſa. 32. *Cor ſtultorum*, feſtinantium, qui ſine prudentia, ſine deliberatione ſe dant præcipites in ſtulta conſilia, *intelliget ſcientiam* (ut aũt illam intelligendi præcipitantiam, & feſtinationem conſilii declararet, appoſito exemplo, ſubjunxit Iſa.) *& lingua balborum velociter loquetur*, & planè: ſicut, n. bleſitudo linguæ duo videtur claudere, videlicet acceleratione cum impedimento quodam, & hæſitatia, ut nihil expeditè & clarè pronunciare poſſit; & quo magis properat, eo minùs proficit: cita illæ linguæ volubilitate, ita ſanè qui intelligentia feſtinus eſt, nullum profert utile, verum, integrum conſilium, ſed manca omnia, & inutilia. Suæ itaq. Eccleſiæ ſuiſq. fidelib. promittit eo loco Deus intelligentiam atq; prudentiam ſani conſilii capiendi: tum etiã facilitatem quandam loquendi de rebus utilib. clarè, appoſitè in rem propoſitam, expeditè, integrè, veriſſimè, neq ſine illa grata verborum & orationis volubilitate. At pravorum hominũ conſilia Deus feſtinat, perturbatq. ut perturbate omnia efficiat, nunc hæreant, nunc omnia confundant, & miſceant, & accelerando rem perdãt: quæ eſt graviſſima quædam conſilii diſſipatio, quam ſuis hoſtib. imprecatur David. Pſ. 63 dum petit, protegi *à conventu malignantium* & à pravorum conſiliis, qui volebant illum *ſubitò ſagittare*, videlicet clanculum, & ex inſidiis & *firmaverunt*, inquit, *ſibi ſermonem nequam* (firmiter & conſtanter deliberarunt de me perdendo) *ſcrutati ſunt iniquitates* (ſimul omnes inito cõſilio) *defecerunt ſcrutantes* (per ſe ſinguli) *ſcrutinio* (Hier. *Cogitatione ſingulorum*) *Accedit homo ad cor altum* (profundas videlicet & occultiſſimas nocẽdi artes, ſed Deus qui ſuperior eſt, ſublimiora cogitat) *& exaltabitur Deus* (illorum conſilia diſſipabit; illi in profundo ſe conſtituunt, ut ex inſidiis & latenter perficere poſſint ſua conſilia; at Deus ſublimiorem ſe conſtituet, & ante omnium occulos illorum conatus eludet, & conſilia diſſipabit) *Sagittæ parvulorum factæ ſunt plagæ eorum*, (vel, ut Hebraice habetur, ſagitta repentina ſagitta eorum, qui, videlicet, nec rectè conſiderant ſcopum, neq. collectis viribus, aut manu quieta, & fixa ejaculantur, ſed feſtinanter, præcipitanter, temerè, ut pueri omninò ſagittandi imperiti ejaculari ſolent: ita nunquam collimãt) *& infirmatæ ſunt contra eos linguæ eorum* Hier. *& ruent in ſemetipſos linguis ſuis*. Quia ſuis ipſi conſiliis contra ſe pugnant. Quod verò id ſit opus Dei ſapientiſſimi diſſipãtis pravorum conſilia, ſubjungitur *Conturbati ſunt omnes qui videbant eos, & timuit omnis homo; & annunciaverunt opera Dei, & facta ejus intellexerunt. Lætabitur juſtus in Domino*; non. n. timet, ſi pro illo Dominus ſit contra mundi ſapientiam, & conatus, *& ſperabit in eo, &* * *laudabuntur omnes recti corde*: quaſi dicat: Hi quidem quos Deus protegit gloriari tãdẽ poterunt; cæterũ aſtuti, & pravi illi nõ gloriabuntur, neq. jactabunt ſe, cum ſua conſilia diſſipata cernant.

Pſal. 63. 3

Hieron.

Hieron.

** Los buenos y ſẽzillos, ſi; pero los malicioſos, y eſſabiſtos no porã alabando.*

Tandem hoc loco obſerva, quale futurum ſit conſilium illud, cui præſidet ſtultitia, perturbatio, præcipitãtia, falſa quædam, & mentita ſapientiæ ſpecies; potius aſtutia, fraus, vafricies, proprii commodi & lucri cupiditas; honeſti, recti, boni communis contemptus, & oblivio; ubi ſuffragia per fraudem, invidiam, avaritiam, & præcipitantiam feruntur; cùm ſcriptum ſit: (*Spiritus Sanctus diſciplinæ effugiet fictum, & auferet ſe à cogitationibus, quæ ſunt ſine intellectu*: de quo id dictum eſt Iſa. 19 *Dominus miſcuit* (infudit, propinavit) *in medio ejus ſpiritum vertiginis, & errare fecerunt Ægyptum in opere ſuo, ſicut errat ebrius, & vomens*: ebrii enim multò aliter de rebus judicant, quàm res ipſæ ſint; & quæ immota, fixaque ſunt, circumagi ea æſtimant, circumacti ipſi, & turbulenta vertigine perturbati: hiſce ultra neque decori, neque honeſti ulla ratio ſit, nihil de decoro, & honeſto ſtatuere, aut deliberare poſſunt: alia quoque multa in hanc rem præclara eo loco Iſajas. Sed econtrario ſi conſilio præſideat divina ſapientia, quæ non inde ſapientiſſima & ſalutaria conſilia prodibunt, atque perficientur? ſicut ſcriptum eſt: (*Ego ſapientia habito in conſilio, & eruditis interſum cogitationibus, & viam pravam, & os bilingue deteſtor*.

11 *Qualis futurus ſit Senatus opt, qualis ſenatorũ animi, & ſuffragia. Sap. 1. 5. Iſa. 19. 14.*

Prov. 8. 12

Verſ. XIV. Per diem incurrent tenebras: & quaſi in nocte, ſic palpabunt in meridie.

1 *Tenebræ quid. Tenebræ meridianæ, ignorantia in re clariſſima: impii in capiendo conſilio cæcutientes.*

2 *Palpare in meridie. Cæcorum periphraſis.*

3 *Impii ſe dant præcipites in diſcrimina ſibi ignota.*

PLeriq. hæc accipiunt de adverſitatum tenebris ſubitò offoſis diei, ideſt, impiorum proſperitati. Olympiod. *Tum demum dicit improbos florentis ſtatus commutationem paſſuros eſſe, cùm illorum oris ad ſummum perducta fœlicitas*:) ſed non valde cohæret cum præcedentibus. Congruentius ergo, ut ad eandem rem capiendi conſilii pertineat; videlicet. non ſolùm illorum conſilium præceps, & immaturum futurum eſſe, ubi multa deliberatione, & conſultatione opus foret; ſed ubi res clariſſi-

1 *Tenebræ quid. Tenebræ in capiendo cõſilio, & deliberando*

clariſſime ſit, & facile expediri poſſit, fore ut multorum more pedetentim progrediantur, non tam mature, quàm inutiliter, & ſuperſtitioſè cunctando, & diù deliberando de rebus facillimis, atque leviſſimis. Diurnæ ergo tenebræ ignorationem afferunt rerum clariſſimarum: convenient igitur in ſuum conſilium frequentiſſimè acturi hiſce de rebus, & nihil omninò perficient; & juxta Iſajam, diù incubabunt & fovebunt, tantemque *rumpent ova aſpidum, & quod confotum fuerit, erumpit in regulum*, id eſt, incubabunt nequiſſimis conſiliis, fovebunt illa, excludent tandem, quæ ſibi, atque aliis futura ſint exitioſa.

Tenebræ diurnæ ignoratio in re perſpicua.
Iſ. 54. 5.

2
Palpare in meridie.

Tametiam, illud *palpare in meridie*, eſt cæci periphraſis, ut indicatur Deut. 28. Iſ. 59. e. Pet. 1. nam quod cæco lumen oculorum præſtare deberet, ut ſcilicet oculi prævenirent viam, & præcederent greſſum, id manibus præſtare nititur deficientibus luminibus; ideò cæcus tentat, & palpat manibus, antequam pedem efferat, quare in eandem ſententiam locutus eſt Iſ. c. 59. nam cùm populus anxie nimis inquireret ſuarum calamitatum cauſam, in re clariſſima hallucinabatur, cùm manifeſtè propter ſua peccata puniretur. Ergo poſtea ipſi ingenuè fatebantur: *Propter hoc elongatum eſt judicium, palpavimus quaſi cæci parietem, & quaſi abſque oculis attrectavimus, impegimus meridie, quaſi in tenebris.*

Iſ. 59. 10.

3
Impii cadunt in diſcrimina quorum cauſam ignorant. Eccl. 27. 30.

Poſſunt etiam pertinere tenebræ iſtæ ad ignorationem malorum, atque diſcriminum, in quæ ſuis ipſis conſiliis imprudentes ſe conjiciunt, cum quo facit illud Eccleſiaſt. 27. *Facienti nequiſſimum conſilium, ſuper ipſum devolvetur, & non agnoſcet unde veniat illi*, & Iſ. 47. *Veniet ſuper te malum, & neſcies ortum eius.*

XV. Porrò ſalvum faciet egenum à gladio oris eorum, & de manu violenti pauperem.

1 *Scriptura morem in proponendo ſimul impiorum ſupplicio, & iuſtorum ſalute.*
2 *Egenus quis. Eius nominis etymologia.*
3 *Gladius oris quid indicet. Lingua gladio & arcui ſimilis, mendacia ſagittis. Quid extendi arcum & linguam.*
4 *Violentus quis propriè. Tyranni impii iniuſti poſſeſſores.*
5 *Deus permittit ſuos in manus impiorum cadere. Illos eripit iure belli, & iure propinquitatis, explicatur Salomon.*

IAm nunc alteram divinæ providentiæ partem proponit erga humiles, & afflictos. Et quidem conſideratione digniſſimum eſt, ferè ſemper in ſcripturis poſt impiorum ſupplicium & minas, ſtatim ſubdi humilium, & iuſtorum ſalutem, & patrocinium; ne quiſquam exiſtimet propenſum eſſe potiùs Deum ad puniendum, & occidendum quàm ad vivificendum & benefaciendum; nam potius, cum quaſi dolens, & coactus in impios animadvertit, ſe conſolatur piis benefaciendo, Deut. 32. Judicabit (puniet, damnabit juſto ſupplicio) Dominus populum ſuum, & in ſervis ſuis miſerebitur. Tygurina juxta originale; & in ſervis ſuis ſe ſolabitur: & inferius; ſanguinem ſervorum ſuorum ulciſcetur; (ſed ad benefaciendum & propitiandū proclivior eſt) & propitiùs erit terræ populi ſui.

1
Scriptura mos in proponendis ſimul impiorum ſuppliciis, & piorum beneficiis.
Deut. 32. 36.

Hoc autem loco, egenus, & pauper ſunt, quibus nec patronus, nec amicus ſint, neque vires, neque perfugium, ab omnibus præſidiis deſtituti, Septuag. *infirmum* dixerunt. Eſt verò elegans pauperis etymologia, à verbo (*Abah*) quod eſt deſiderare; quaſi omnia deſiderans; cum nihil habeat; hi ſunt juſti, quos deſideria, & ſpes in Deo collocata ſuſtentant.

2
Pauper dicitur quaſi deſiderans.

A gladio oris. Septuaginta ad rem bellicam referunt; Pereant in bello, infirmus autem egrediatur de manu potentis: videlicet, ut impii in bello iniuſto quod gerunt adverſus pios, cedant; at verò pii evadant victores & incolumes. D. Thom. & alii ad blanda, fallaciaque conſilia; ſervabit, inquam, humiles, ne ſinant ſe decepi impiorum conſiliis, atque ſuaſu, quæ non ſecus pernicioſa ſunt, quàm gladius hoſtilis. Sed illud melius rei præſenti congruit, ut cùm potentes atque ſuperbi opprimant, & devorent pauperes, *gladius oris eorum*, dicatur, mors, aut calumnia pauperi ab improbis intentata, impetita, ore illorum pronunciata, illorum conſiliis frequenter tractata, minis & verbis ſæpius agitata; & confirmata: ſic quidam explicant id Oſ. 14. *vitulos labiorum noſtrorum reddemus tibi*, id eſt, ſacrificia vitulorum, quæ labiis, ore, verbis conceptis tibi vovimus. Simile in hanc ipſam rem id Pſal. 58. *Ecce loquentur in ore ipſorum, & gladius in labiis eorum; quoniam quis audivit?* id eſt, agunt de me occidendi, & diligenter inquirunt, num quis aut viderit, aut audierit, ubi ſim, ubi lateam. Vel à gladio oris, ſimpliciter ab illorum pernicioſis conſiliis, & verbis virulentis, quibus pauperes proſcinduntur, vulnerantur, non ſecùs, quàm gladiis acutiſſimis: quare *gladius oris*, erit gladius, ut ita dicam verbalia, vel verba acuta hoſtilia, inimica oratio; nam ſolet frequenter ſcriptura ori gladium & aciem, rurſus gladio & aciei os tribuere, propter gladii & linguæ ſimilem figuram acuminatam levem, acutam, verſatilem, Pſal. 56. Filii hominum, dentes eorum arma & ſagittæ; & lingua eorum gladius acutus: idem Pſ. 63. Simili analogia dicitur, Jerem. 9. Sagitta vulnerans lingua eorum: licèt eodem cap. translatione nonnihil mutata lingua vocetur arcus ipſe; & verba, ſagittæ ejaculatæ. Extenderunt linguam ſicut arcum mendacii; & non veritatis; confortati ſunt in terra, id eſt, lingua, velut arcu intento, ejaculantur mendacia & dolos, atque in eo ſe potentes eſſe, & fortes videri volunt, cùm tamen potentiſſima ſit veritas, multoque mendaciis fortior. Obſerva id, extenderunt, poteſt enim ſignificat aliquid cum mendacio conjunctum, cùm quis plura aut confingit, aut loquitur, quam poſtulet res; itaque rei veritatem per vim extendunt, & dilatant linguam, *hazena la lingua y a la verdad dar de ſi, hablar de largo*. Tandem lingua percutit tanquam diſtrictus gladius. Jer. 18. Percutiamus eum lingua, & quod gladius tantum cominùs lædat, at verò ſagitta eminùs, non ſolùm lingua gladius, ſed ſagitta etiam appelletur, quæ etiam in abſentes ſævire ſolet. Sed de his aliquando plura: aliàs etiam explicabimus, qua ratione gladius os habeat, & comedat, atque bibat.

3
Impiorum conſilia exitioſa.
Oſ. 14. 3.
Pſ. 58. 8.
Gladius oris, & Os gladii.
Pſ. 56. 5.
Pſ. 63. 4.
Ier. 9. 6.
Lingua, arcui, mendacia, ſagitta
Quid ſit arcum, id eſt linguam extendi.
Lingua non ſolum gladius, ſed etiam ſagitta.

Et de manu violenti. Creſcit oratio; Non ſolùm à conſiliis, & calumniis impiorum Deus eripit pauperem, ſed etiam ſi quis violentus (id eſt, fortis, prævalens, capiens, conſtringens, opprimens, ad comprimendum, & conſtringendum, & capiendum ſe roborans & confortans, hæc enim omnis denotat vox originalis (*Hhazok*) in illum *pauperem*, & imbecillum manum jam injecerat, *de manu*, potentia, viribus illius extorquet prædam Deus. Hæc autem ereptio, & liberatio pauperis *de manu violenti*, & potentioris intelligi poteſt, tanquam de manu tyranni, & hoſtis per iniuriam & vim capere, & retinere volentis, aut tanquam de manu iniuſti poſſeſſoris, nam ſive jure, ſive iniuria omnia ſibi licere potentiores exiſtimant, nunc lite intenta & juris prætextu; nunc aperta violentia, & iniuria.

4
Violentus qui propriè.

Et vocandum quidem, quod noſtram in Deum confidentiam nutrire maximè poteſt, non ſolùm à conatibus, conſiliiſque impiorum Deum ſuos eripere, ſed etiam *de manu*; nam permittit interdum in manus hoſtium cadere, atque in mille ærumnas, ut tunc ſe magnificentiorem redemptorem, & potentiorem vindicem oſtendat, cùm de manu eripit, quam ſi tanta mala avertiſſet, & hoſtium conſilia ſua induſtria præoccupaſſet: nemo igitur quamvis captus, & poſſeſſus ab iniquis hoſtibus, à malis ab ærumnis, deſperet, ſed illud frequenter repetat: Poſſederunt nos Domini abſque te; tantùm in te recordemur nominis tui: nam potens eſt Deus nos redimere de manu iniquorum dominorum, & poſſeſſorum; Eodem illud pertinet, Prov. 23. Ne attingas parvulorum terminos, & agros pupillorum ne introeas; propinquus enim illorum fortis eſt, & ipſe contra te judicabit cauſam illorum. Septuag. Ne tranſponas terminos æternos, & in poſſeſſionem orphanorum ne ingrediaris; qui enim redimet eos Dominus, validus eſt, & judicabit judicium eorum tecum. Propinquus) eo loco eſt vindex, redemptor, qui jure propinquitatis vindicat, redimit, eripit ab alieno, vel iniuſto poſſeſſore; qui, cùm fortis, et potens ſit; eripit de manu violenti prædam, et extorquet diviti antiquam pauperis poſſeſſionem alludit enim ad legem, Levit. 28. Si attenuatus frater tuus vendiderit poſſeſſiunculam tuam, et voluerit propinquus ejus, poteſt redimere, quod ille vendiderat: quod ad pauperes omnes videtur extendi, qui paupertate adacti veniunt in poteſtatem locupletiorum. Atque adeò eo loco Hebræi obſervant, non fuiſſe poteſtatem cuiquam bona ſua vendendi, niſi redactus fuiſſet ad ſummam paupertatem, hæc enim in cauſa eſt, ut non ſolùm poſſeſſiuncula, ſed etiam totus ipſe pauper venalis ſit, et prædæ violento exponatur. Deus igitur eripiens de manu violenti pauperem

5
Quos ſuos Deus permittat ſuos in ærumnas & manus impiorum cadere.
Iſ. 26. 13.
Pr. 23. 10.
LXX.
Lev. 25. 25
Deus propinquus & vindex.

non

cum jure propinquitatis redimat, ſed propinquorum propinquiſſimum, & conjunctorum conjunctiſſimum; nam *Deus eripit ſuos iure belli.* aliis diſcendentibus à paupere, & nemine ſe vindicem præbente, ſolus ipſe vindex, & redemptor eſt; vel poterit dici eripere *pauperem de manu violenti*, non ſolùm tanquam propinquus, ſed tanquam adiutor fortis de manu tyranni, & de omnium malorum, & adverſitatum vinculis & carcere, cùm ſcriptum de Joſeph ſit: *Gen.49.24* *Diſſoluta ſunt vincula brachiorum ejus per manus potentis Jacob*: cujus rationem paulò ante reddiderat, *ſedit in forti arcus ejus*: nam cùm ipſe ſe videret manibus vinctum, & ab omni armorum præſidio deſtitutum, illum exoravit, qui pro ſuis ſervis, armis, ſcuto, gladio, arcu, ut eminus, & cominus defendat, pugnare contra hoſtes ſolet; illi ergo, utpotè potentiſſimo, arcum ſuum id eſt, omnem defendendi ſe rationem permiſit, & oravit ſuppliciter: *Pſal. 34.2.* *Apprehende arma & ſcutum, & exurge in adjutorium mihi*. Neq; deterioris conditionis fuit quidem Joſeph, quam Samſon; licet enim ille ſe minimè potuerit *Iud. 15.14* vinculis, & manicis eximere, at verò Samſon propria ſe virtute, duobus novis funibus vinctum diſſolverit, *Vincula, et ærumnæ in aurum iuſtis vertuntur.* *ſicut enim ſolent ad odorem ignis lignum conſumi, ita vincula quibus ligatus erat diſſipata ſunt & ſoluta*, tamen cùm Deus vincula diſſolvit, ut eripiat pauperem, manicas manuum in aureas armillas convertit; nam aurata ſunt vincula brachiorum *Onkelos.* Joſeph, per manus potentis Jacob ſic legit Onchelus: *Tunc poſitum eſt aurum ſuper brachia ejus, poſſedit regnum & confirmavit*.

Verſ. XIV. Et erit egeno ſpes: iniquitas autem contrahet os ſuum.

1 *Egenus, quis propriè. Metonymia. Spes ærumnis nutritur. Qui vincti ſpei apud Zachar. explicatur Paulus.*
2 *Iterum Metonymia in ſacris. Quis propriè iniquus.*
3 *Contrahere os, quid; & cum ad orationem refertur.*
4 *Obmuteſcere erubeſcentium eſt: explicatt David, Salomon, Iſa.*

1 *Chryſoſt.* *Egenus q. propriè.* עני Spes. Chryſoſt. *Hæc Deus agit, ut & ille qui nullis eſt viribus benè ſperet; & ut injuſtus non efferatur, & ut lingua ſublimia loquens obſtruatur, & ut elatum ſupercilium deprimatur*. Sic poterit, *egenus* (propriè, attenuatus, exhauſtus vel facultatib. vel viribus, homo tenuioris fortunæ, macilentus, ſqualidus) in ſpem firmam de divina ope erigi, benè de Dei providentia, bonitate, potentia in reliquis vitæ diſcriminibus ſperare; non confundetur cum ſe viderit de *Metonymia.* manu potentis, & violentis mirabiliter ereptum. Vel metonymicos, *Spes*; pro re ſperata, *Erit egeno certa ſalus*, certum *Pſ. 31.10.* auxilium, nam *ſperantem in Domino miſericordia circundabit*, *Lyranus.* id eſt, videbit ſe pauper bonis, ſalute, fœlicitate affluere undique; undequaq; fœlix erit, qui ſpem ſuam in Deo collocaverit. Lyranus dixit hanc ſpem eſſe certam expectationem futuræ proſperitatis in præſenti vita; ut Jobum erigat inter ſpem recuperandæ priſtinæ fœlicitatis. Vel, licet te egenum, ac miſerum videas, ò Job, non ideò non benè ſperare de Deo debes deq. tua ſalute; quantumvis deſperatiſſima videa- *Ærumna nutrit ſpē.* tur; nam calamitates & ærumnæ piis juſtiſq. viris, non præcidunt, neq; extenuant ſpem, ſed excitant, ſed accen- *Qui vincti ſpei apud Zachariā.* dunt, ſed nutriunt, & confirmant. Et quidem Paulus *creaturam*, id eſt, juſtum hominem ingemiſcentem & parturientem, & ſubjectum vanitati, id eſt, munda- *Rom.8.22.* nis preſſuris, quæ citò tranſeunt, aſſerit, ſed *ſubjectum tamen* *Zach.9.12.* *in ſpe*, melioris conditionis, & beatitudinis obtinendæ. Hos vocavit Zacharias, *vinctos ſpei*, quibus vincula, ſqualor carceris, ſordes & tenebræ ſpem afferunt melioris ſtatus, & qui malis & ærumnis obligati ſalutem & redemptionem per Chriſtum ſibi pollicebantur; illos n. ſic alloquitur Zacharias: *Convertimini ad munitionem vincti ſpei: hodie quoque annuncians duplicia*, cumulatiſſima bona, duploq; majora, quàm quæ ſperare audes, reddam tibi: ideo Paulus ait: *Glo-* *Rom.5.3.* *riamur in tribulationibus, quoniam tribulatio patientiam operatur*, id eſt, efficior tribulationum, & malorum tolerās, devorator, contemptor, *patientia verò probationem*, tum mihi, tum mundo teſtata redditur mea tolerantia, planeq. agnoſco me fortiorem, ac potentiorem eſſe, quā de me ſperare poſſem, *probatio verò ſpem*, id eſt, cujus ſemel ſit cognita, probataq. ſuſtinentiæ virtus, &c. hunc neceſſe eſt, in ſpem certiſſimā erigi coronæ certantibus propoſitæ. Igitur quò maior ſit ignis tribulationum, ampliorq. patientiæ materia animo ſubjecta majorem ſpei flammam exurgere neceſſe eſt; quod non tacuit David: *Dum appropiarent ſuper illum nocentes, ut ederent carnes illius*, & per ſummam crudelitatem *Pſal.26.2.* dilacerarent, *dum tribularent illum inimici, dum conſiſterent adverſus illum caſtra, dum exurgeret prælium* in eo ipſo prælio & conflictu ipſe ſperabat, & quò magis ardebat, eò majores in ſe ipſo ſpei igniculos ſentiebat.

Iniquitas autem, &c. Metonymia, adjunctum pro ſubjecto; iniquitas, pro iniquus, Pſ.5. *Non Deus volens iniquitatem tu es*, ſtatim exponit *neq; habitabit iuxta te malignus*, Hebraicè, malitia; utrumque iterum exponitur, *neque permanebunt iniuſti ante oculos tuos*. Septuag. *Iniuſti ac obſtinatur. Iniquus*, propriè iniuſtus, qui contra legem, & faſ committit, quo proximus lædatur, & offendatur; cuius vocis etymologia, & ratio explicatur Pſal. 70. *De manu contra legem agentis, & iniqui*, id eſt, de manu & potentia contra legem iniquè agentis, ut mihi noceat. Hieronym. *De manu iniqui & nocentis*. 2 *Metonymia.* *Pſal.5.5.* *LXX.* עול *Iniquus propriè quis.* *Pſal.70.4.* *Hieron.*

Contrahet os ſuum. Propriè, claudent, continebunt os. 3 *Chryſoſt.* Chryſoſtomus; *Ne ſuperbè, & ſublimia loquantur*. Divus *D.Thom.* Tho. Perſpecta hac Dei providentia erga pauperes & humiles, maligni & nocendi ſtudioſi retrahent ſeſe, ne ex toto malignentur, neque omnino ſe effundant in aliorum perniciem, neq; inter ſe ampliùs ineant prava & iniqua adverſus pios conſilia, juxta id Pſ.63. cùm de improborum ruina, atq; miſerorum patrocinio, & ſalute loquitur David: *Con-* *Pſ. 63.9.* *turbati ſunt omnes qui videbant eos, & timuit omnis homo: & annuntiaverunt opera Dei, & facta eius intellexerunt*, id eſt, nemo deinceps audebit aliquid mali moliri adverſus ſanctos Dei, nemo obloqui. Alii referunt ad impiorum orationes, & preces, quas execretur Deus, quaſi dicat; Quòd *Contrahere os in oratione.* Deum blaſphement, & laceſſant contumeliis, non habebunt locum quidquam à Deo poſtulandi, non os, non linguam; ſient obmuteſcent coram Deo, *contrahent os ſuum*: nam ſi in labiis eorum ſit gladius, ſi os & linguam cruentata habeant innocentum ſanguine, & iniquis conſultationibus, illorum orationem averſabitur Deus, quod dictum ab Iſaia Propheta videtur c. 1. cùm de precibus cum iniquitate coniunctis agit; *Cum extenderitis manus veſtras, avertam oculos meos à* *Iſa. 1. 15.* *vobis; Et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam; manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt*. Tantundem enim refert multiplicare orationem, & habere manus armatas gladio, & fuſo ſanguine plenas, ac ſi diceretur, habere in ore & in precibus gladium; id eſt, habere conjunctas preces cum proximorum iniuria, & ſanguine; tunc enim non minus execratur Deus labia armata ferro, quàm manus fœdatas ſanguine. Illud autem fortè dictum hoc loco fuerit ab Eliphaz, ut Jobum notaret, vel liberius de Deo loquentem, vel iniquè de divina providentia diſputantem, vel minis, atq; clamoribus tenuiorum animos quodam perterrefacientē.

Sed meliùs hæc referentur ad erubeſcentiam quandam, 4 & confuſionem impiorum; dum viderint è ſuis manibus atque viribus pios eripi, atq. in toto collocari, ſicut & id Mich *Obmuteſcere ad erubeſcentiam, & confuſionem pertinere* 7. *Videbunt gentes, & confundentur, ponent manum ſuper os ſuum*, & Jere. 8. *Convenite, & ingrediamur civitatem munitam, & ſileamus ibi, quia Dominus Deus noſter ſilere nos fecit*. Et illud: *At ille obmutuit*, quæ omnia ad confuſionem, *Mich.7.16* & erubeſcentiam pertinent, hæc enim, ſicut & timor, *Iere. 8. 14.* ſolet vocem adimere. Vel quidem referendum ad ſtuporem, *Matth.22.* & admirationem, ſicut id Pſ. 106. *Videbunt recti, & lætabuntur, & omnis iniquitas* (iniquus) *oppilavit os ſuum*, con- *12.* trahet, occludet; neq. muſſitabunt iniqui; ſed tantam *Pſ.106.42.* Dei potentiam adverſum ſe pro pauperum defenſione timentes, & ſtupentes, non audebunt hiſcere, cum quo illud Sapien.5. congruit; *Stabunt juſti in magna conſtantia adverſus eos, qui ſe anguſtiaverunt, & qui abſtulerunt labores eorum: videntes ipſi, turbabuntur in ſubitatione inſperatæ ſalutis dicentes intra ſe*; nam præ timore, & ſtupore *Sap. 5. 1.* non aliter poterunt vocem emittere. Vel tandem hoc impiorum ſilentio ſignificabitur, nihil tunc impios habituros, quod contra hanc Dei æquiſſimam providentiam, & piorū defenſionem juſtè opponere, aut obloqui poſſint, cum manifeſtè prolaturus ſit Deus in omnium conſpectum innocentiam humilium, violentiam & iniuſtitiam potentiorum: ſic Iſa.52. *Super ipſum continebunt Reges os ſuum*: quia qui- *Iſa.52.15.* bus non eſt narratum de eo, viderunt, & qui non audierunt, contemplati ſunt, id eſt, illius innocentia, ſanctitas, hoſtium illius invidia, & crudelitas omnibus erunt perſpectæ; nemini obloquendi poteſtas erit. In re certiſſima & exploratā nos dicere ſolemus, *no ay que hablar*; & de homine ſanctiſſimo,

ctiſſimo *e Nadie tiene, que hablar del.* Hæc omnia Chaldæus à verſ. 2. de Pharaone, & Ægyptiis opprimentibus Iſraelites accipit; ſic enim legit; *Qui irritas facit cogitationes Ægyptiorum, qui callide cogitaverunt, ut male facerent Iſrael, & non eſt operata manus eorum conſilium ſuum: qui comprehendit ſapientiam Ægyptiorum in aſtutia ipſorum, & conſilium aſtrologorum ſuorum perverſorum reddidit ſuper eos. Per diem incurrebant tenebras, & ſicut in nocte palpabant in meridie, & redemit populum ſuum à perſecutione oris eorum & de manu regis fortis populum pauperem:* ſanè non ineleganter, ſi certius conſtaret, an tanto tempore Ægyptiacæ plagæ Jobum præceſſiſſent, ut commodè poſſet ad eas his verbis ſpectari.

Verſ. XVII. Beatus homo, qui corripitur à Deo: increpationem ergo Domini ne reprobes.

1 *Beatus in Hebræo quid, & antitheſis inter beatum, & Enos.*
2 *Corripere quid propriè. Cum oratio verbo aliquo non coſtringitur, ad omnes temporis differentias extendenda.*
3 *Beatitudo, pro ſpe beatitudinis: ſpes tam tribulationibus conjuncta; quid ſpes gloriæ & gloria ſpei: explicatus ſemel & iterum Paulus, & Matthæus.*
4 *Deus cum punit judex: voluntaria patientia, ſalutaris.*
5 *Quid Reprobare ex Hebr. explicatus Iſaias, & Moyſes.*
6 *Tribulatio, Calix; cum quem nauſeans impii, quam avidè ebibant iuſti.*
7 *Reprobare ex Græco, & Hebr. cum contemptu.*
8 *Extenuatio. Tribulationes pretioſiſſimæ, & honorificentiſſimæ. Illuſtratus Lucas, & Paul.*
9 *Tribulatio divinæ charitatis argumentum. Illuſtrati Salomon, & Paulus.*

1 *Patientia gratia.* הנה *Particula attentioni conciliandæ ſerviens.* *Beatus in Hebræo.* *Regia.* *Catec.* שרו

B*Eatus*. In fonte eſt particula, quæ indicat peculiarem ſententiæ vim, atque dignitatem, attentionemq. conciliat, tum etiam poſt longam diſputationem, quaſi clauſulam, & Epiphonema toti orationi apponit; Ecce itaq; cùm veriſſima ſint, quæ audiſti, *beatus* erit vir, &c. Pro *beato* autem Hebræus apud Cajetanum, Regia, & alij Hebraizantes, *Beatitudines* legunt, imitati Chaldæum Pſ. 1. qui *beatum virum* tranſfert, *Beatitudines*, vel, *bonitates viri*, & eſt quidem de originali voce (*aſre*) inter doctos dubitatio, an ſit pluralis numeri, an ſingularis; concretum, an abſtractum; nomen, aut verbale, quod dicunt; imò an ſit nomen, vel potius adverbium; certè conſtat indeclinabile eſſe, & formam habere non tam pluralis, quàm dualis Latinus interpres per nomen adjectivum nunc in plurali, frequentius vero in ſingulari vertit, *Beatus*, vel *Beata*; ſi *beatitudines* dicat, augetur ſignificatio, & cumulum cerum multarum, quibus homo efficitur beatus, ſignificabit, quia ut R. David, & R. Mardochai dicunt: *Beati beatitudo in multis*
Iſai. 3. 10. *bonitatibus conſiſtit*: alii reſpiciunt ad duplicem hominis beatitudinem, temporariam unam, alteram æternam; rectè etiam adverbialiter efficitur vis Sĕtentiæ, atq. vocabuli, quod fælicitatem denuntiat, & bonum ominatur, ſicut id; *Dicite iuſto, quoniam benè. Beatus* igitur eſt *homo*, neq. ſemel fælix, ſed ſemel & iterum; bis, ac ter; terque quaterque beatus; modis omnibus fælix, beatitudines homini, non unam tantum, ſed omnia fælicitatis genera denuntio; ò quàm præclarè, quàm benè, quàm fæliciter cum illo agitur; benè, fæliciter illi ſit; cedant cuncta illi beatè; cedent, proculdubio, proſperè, fæliciter. Et eſt elegans tum oppoſitio, tum
Antitheſis inter beati & hominis. conjunctio *beati*, cum *homine*; nam ſubeſt in hoc loco Enos; miſerrimus, deploratæ conditionis, ægerrimus, vitæ, & ſalutis deſperatæ. Igitur, *beatus homo*, fælix miſer ille; dives & bonis omnibus cumulatus pauper ille; beatus modis omnibus, qui nunc dolet, & cruciatur morbis deſperatiſſimis; quam præclarè cum miſero & ærumnoſo agitur: dicite miſero ægro, dolenti, quoniam benè: ſed ſtatim de hoc iterum.

2 *Corripere quid.* נכח *Regula, cùm oratio nullo verbo reſtringitur.* *Qui corripitur*. Objurgatur, reprehenditur, cum reprehenſione quadam, & objurgatione, ſeveriorique diſciplina inſtituitur, & informatur ad bonum, & honeſtum: quod, & ſi verbis frequentèr fiat, tamen etiam re ipſa factum ſignificatur, pertinetque ea vox ad ſeveriorem diſciplinam, & verbera, atque ſupplicium, quod cujuſpiam peccati reprehenſionem comitari ſolet. Sed quoniam nullo verbo aſtruitur hæc oratio, neque ſignificatur, eſſe, vel fuiſſe, vel fore beatum, non ad unam tantum temporis differentiam reſtringenda eſt, ſed liberè dimittenda, ut ad multas ſe extendat. *Beatus* igitur eſt, eritque deinceps; numquam non erit fælix,
Aerumnæ beatitudinē afferūt. *qui corripitur à Deo* ſive cùm afficitur calamitate aliqua, ſive cum fæliciori conditioni reſtituitur; nam cum divinam correptionem patienter & humiliter præfert, fælicitatem meretur; cum jam fælix eſt, præmio potitur toleratæ correctionis; *beatus* igitur *qui corripitur*, maximam illi fœlicitatem denuntio; nam ſuum percuſſum ſtatim ſanabit Deus; neque illum lædet, quod aliorum judicio miſer & infœlix ſit, qui in ſuo judicio, & ſenſu, reque ipſa beatus & fœlix exiſtat; tum propter emolumenta maxima, quæ illi affert divina correptio; tùm quod ea ſit divinæ erga ſe charitatis non obſcurum argumentum; nam corripit, quem diligit; tum quod ſpes melioris fortunæ, & fælicitatis temporariæ, atque æternæ recuperandæ poteſt illum in mediis ærumnis, atque doloribus beatum reddere; fortè enim hoc dixit Eliphaz, propter ſpem, quam paulò ante ægeno injecerat.

3 *Beatitudinē, & gloriatiōnem tribulationes ſpem beatitudinis frequenter referri.* Et quidem ſacræ Litteræ beatitudinem, gloriationem, conſtantiam, gaudium animorum, quæ afflictis, & tribulationem patientibus tribuunt, ad ſpem tandem reducunt, quam propter patientiam, & probationem concipit, qui corripitur a Deo, quod paſſim docet Paulus. Rom. 12. *Spe gaudentes, in tribulatione patientes*, &c. 5. *Gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei, non ſolum autem; ſed & gloriamur in tribulationibus*; quaſi dicat; Non ſolum ſperamus fore, ut ſimus aliquando beati; ſed ita ſpem cum tribulationibus conjunctam habemus, ut qui gloriamur in ſpe, gloriemur etiam
Ro. 12. 12. in tribulationibus: Rurſus ſpem, atq; tribulationem ita
Heb. 3. 6. cum gloria, quam ſperamus, conjungimus, ut glorioſi jam
Spe gloriæ & gloria ſpei. nobis in ipſis tribulationibus conſtituti, in fletu, & lamentis, & prælis cum perſecutionibus exultare & triumphare. Quare non ſolum eſt *Spes gloriæ*, ſed ut Paulus loquitur Hebræorum 3. *Gloria ſpei*, & utramque ſive ſpem gloriæ, ſive gloriam ſpei videntur efficere in nobis ipſis tribulationes
2. Cor. 4. 12 patienter toleratæ. Quare Paulus poſtquam 2. Corinth. 4. multa de tribulationibus diſſeruiſſet, concludit: *Ergo mors* (id eſt mortificatio, aſſidua malorum patientia, juxta Anſelmum) *in nobis* (qui mortificationem in noſtro corpore circumferimus) *aliquid operatur* (non eſt otioſa, neq. mutilis, ſed operoſa, efficax, fæcunda, aliquid ex ſe profert: non ſolum enim paſſione afficitur, qui tribulationem patitur, ſed aliquid præterea cum tribulatione conjunctum habet.)
Tā mortificatio tum voluptas aliquid aliud in corde gignunt, eā operantur Neque vero è contrario proſperitas, vitæque jucunditas in voluptariis hominibus otioſa eſt, aliquid enim aliud præter voluptatem ex ſe progignit. Quid ergo *operatur* tribulatio in corde hominis afflicti? aut quanam ratione exerit, exercetque vires ſuas? ſia eſt enim Græcæ vocis operandi vis & proprietas: certè gignitur in nobis illud, quod
2. Cor. 4. 17 paulo poſt ſubditur: *Momentaneum, & leve tribulationis noſtræ, æternum gloriæ pondus operatur in nobis*; quaſi dicat: Nunc hoc ipſo tempore quo patimur, gignitur & efficitur, imò creſcit, augetur ingens quidam gloriæ cumulus, tanta eſt ſpei efficacitas, tanta cogitationis intentæ, & contemplationis aſſiduæ vis, & robur. Propterea enim ſubditur:
Matth. 8. *Non contemplantibus nobis quæ videntur, ſed quæ non videntur*. Atque hæ videntur illæ ipſæ beatitudines, gaudium, exultatio, regni ſublimitas, & majeſtas, quæ Chriſtus Dominus in paupertate, lachrymis, eſurie, ſiti perſecutionibus conſtituit, Matth. 8.

4 *Deus cum punit, Iudex.* *A Deo*. In originali *Eloah*, nomen judicis, tum ut hanc correptionem, & punitionem iuſtè ſibi à Deo inſligi propter ſua peccata agnoſcat Job; tum etiam, ut neque hac ſatione inutilem ſibi fore patientiam intelligat, atque latenter
Eccl. 20. 4. & tacitè illud Eccleſiaſtici conſilium ſuggerere videatur:
Voluntaria patiētia, ſalutaris. *Quam bonum eſt, correptum manifeſtare pœnitentiam: ſic enim effugies voluntarium peccatum*, quod enim antea volens commiſiſti, nunc voluntaria patientia, & pœnitentia delebis.

5 מאס *LXX.* *Increpationem ergo Domini ne reprobes*. Septuaginta, *Ne renuas*. In Hebræo eſt (*Maas*) quod eſt reprobare, vel reiicere
Reprobare quod ex H. aliquid cum faſtidio, & nauſea, vel cum contemptu; nauſeam
Iſa. 30. 12. autem & faſtidium indicat ille locus Iſaiæ. 30. *Pro eo, quòd*
**Porque os enfadaiſt das agoas da menaças de Dios, las eſpiras os mas piscas* * *reprobaſtis verbum hoc, propterea erit vobis*, &c. eſtque idem ſenſus Iſa. 8. *Abiecit* (faſtidivit hunc potum, & nauſeat cum ore admovet) *populus iſte aquas Siloe, quæ vadunt cum ſilentio*. ab eadem radice dicitur Num. 11. *Donec vertatur in nauſeam, eo quòd repuleritis* (abieceritis, cum nauſea & faſtidio reprobaveritis) *Dominum, qui in medio veſtri eſt*: ut per eadem torquerentur, per quæ peccaverunt; id eſt, ut faſtidio illis fuit Deus optimus, ita etiam faſtidio illis ſint creaturæ, & lux

Iſa. 8. 6. & ſuæ ipſorum voluptates. Onchelus; *Donec faſſ diatis,*
Nu. 11. 20 *ad quod faſtidieritis verbum Domini.* Ergo in hoc ſenſu ait
Onkelos. Eliphaz; *Increpationem Domini ne reprobes,* ne faſtidias, ne
6 tibi ſtomachum moveat tribulatio. Videtur enim de tribu-
Tribulatio, latione loqui, quaſi de calice, aut potione amara; quod
potio ama- ſæpè Scriptura uſurpare ſolet, cùm de malorum perpeſſio-
ra. ne loquitur. Quare, cùm hæc quoque ſint verba Dei
Heb. 12. 5. nos ad tolerantiam adhortantis, noſque tanquam filios di-
ligentis, & corripientis, ut Paulus Hebræorum. 12. ait;
Vobis tanquam filiis loquitur dicens: Fili mi noli negligere di-
ſciplinam Domini. &c. Certè verum Deus, veluti mater
ad caput lectuli filii decumbentis aſſidere, deprecari, præ-
Pſal. 74. 9. cipere, ingerere potionis calicem ſalutarem; *Calix* enim
eſt *in manu Domini vini* meraciſſimi *plenus miſto:* & ſicut
potio medica, tum ex dulcibus, tum ex amaris multa com-
miſtione temperata conſtat, ita ſanè calix divini ſuppli-
cii, tum habet vinum merum, generoſum, ſuave; tum
etiam amariſſimarum pœnarum miſtionem, ad quas nauſeat
hominis mens, & ſenſus; nunc Deus illum filiis, nunc
peccatoribus & deſperatè ægrotantibus propinat; nam *In-*
clinavit ex hoc in hoc: cæterum improbi hunc calicem re-
probant, nauſeant, & evomunt, ſi quidpiam delibave-
Apoc. 14. 8 rint; ſed tamen velint nolint *Bibent omnes peccatores terræ:*
Hi profectò bibent de vino iræ Dei, quod mixtum eſt me-
ro in calice iræ ipſius, & cruciabuntur igne, & ſulphure:
at qui filii ſunt, naturali quadam malorum deteſtatione,
& ſenſu nauſeare etiam videntur; deprecantur enim ut ſi
fieri poſſit, *tranſeat* ab illis *calix;* ſed tandem, cum indi-
gnum exiſtiment *Non bibere calicem,* quem illis materna
Joa. 18. 11. pluſquam indulgentia *dedit pater,* propinatum ſibi poculum
avidè arripiunt, atque naturæ difficultati, & nauſeæ præ-
Præſidio ſentiſſima remedia admovent; acetum videlicet, atque fel
fellis, & Chriſti Jeſu patientis: hæc enim cum acriora multò ſint,
aceti Chri- multoque acutiora, quàm noſtræ acerbitates, & dolores,
ſti Jeſu facilè ipſorum præſidio noſtrarum acerbitatum guſtum,
amaritudo atque ſenſum, aut magna ex parte amittimus, & retun-
tribulatio- dimus, aut deliniimus atq; temperamus. Et quod ſibi, ſuiſq. ci-
nis ebibitur vibus mortifero poculo conſulens ultimus ille Campanorum
Liv. l. 26. magiſtratus Leſius olim hortabatur, Chriſtus nobis dicere
Annalium videtur, *Poculum, quod mihi datum fuerit, vobis circumferetur:*
Leſij oratio *eo potio corpus à cruciatu, animum à contumeliis, oculos, aures à*
ad milites. *videndis, audiendisq. omnib. acerbis, quæ manent victos, vindicabit.*
Illud præterea; *Reprobare* eſt cum contemptu quodam eſſe
7 quod Pſal. 52. dicitur; *Quoniam Deus ſprevit eos,* & Pſal.
Reprovare, 118. *Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, factus eſt in*
contemnen- *caput anguli,* id eſt, quem antea inutilem judicabant, quem
dum eſt. contemnebant ædificantes, & conſonat quidem Græca vox,
pſa. 52. 6. qua utitur Luc. Actorum. 4. *Iſte eſt lapis, qui reprobatus eſt*
pſ 117. 22 *à vobis ædificantibus:* Exuthenethis, pro nihilo habitus, &
ἐξουθενηθείς. ab eodem themate dicitur Luc. 23. *Sprevit illum Herodes,* &
Rom. 14. *Tu quare ſpernis fratrem tuum?* & 1 Corint. 1.
Luc. 23. 11 *Contemptibilia elegit Deus.* Et cùm hæc ſententia uſurpata
Ro. 14. 10 ſit, à Salomone Prover. 3. Pro eo quod nos habemus: *Di-*
Cor. 1. 28. *ſciplinam Domini ne abjicias.* Septuag. legunt: *Noli neglige-*
prov. 3. 11. *re diſciplinam Domini,* & Cyprian. *Ne neglexeris:* atque eo-
LXX. dem modo Paulus Hebræo. 12. *Noli negligere* tanquam inu-
Cypr. de ha- tila, aut vile, cùm res ſit ſalutaris, & præclara Extenua-
bitu Virgi. tio eſt, nam plus ſignificat, quam dicitur; Maxim facie-
& lib. 3. ad to diſciplinam Domini, nihil tibi aut potius, aut antiquius
Quirin. 2. ſit, quàm ut illius correctionem æquo animo ſuſcipias, &
cap. 66. grata voluntate complectaris: glorieris in Dei correptione,
8 in laboribus & ærumnis. Tantam tribulationum pretioſi-
Extenuatio ſſimarum præſtantiam agnoſcebat Paulus, cùm dicebat.
Tribulatio- *Ego Paulus vinctus in Domino:* nam nihil habuit præclarius,
nes pretio- quo ſe Epheſijs commendaret, & cùm cætera communia
ſiſſima, & ſibi, & Regi Agrippæ precaretur, vincula ſibi ſoli reſer-
honorificen- vat, *Opto* (inquit) *apud Deum & in modico, & in magno* (id
tiſſima. eſt, non ſibi parùm, ſed multùm etiam perſuaſiſſe; neque
Epheſ. 4. ſi id brevi, & facili ſermone, ſed laborioſo & gravi, diu-
Actor. 26. turnoque confici oporteret) *Non ſolum te, ſed omnes etiam,*
qui audiunt, hodie fieri tales, qualis & ego ſum (tamen vin-
culorum gloria alijs videtur invidere, & ſibi ſoli ineſſe gau-
det) *exceptis vinculis his;* fortè etiam vincula excipit, quòd
illi tribulationum præſtantiam ignorarent, & ſi vincula
etiam illis offerret, videretur projicere margaritas ante
porcos; acutè hoc indicavit eo loco Chryſoſt. *Hoc* (inquit)
erat ei, quaſi aliud quoddam gloria dignum; ſed ad illorum ſu-
Chryſoſt. *ſpicionem reſpiciens addit, exceptis vinculis his.* Oecumenius
Oecumen. quoque paulò luculentius ſententiam eandem expreſſit;
Non, inquit, vincula exoptans; aut ab ea pudore ſuffuſus hoc

ſi quid aliud, gloria, & exultatione dignum apud ipſum habe-
batur, ſed ad illorum exiſtimationem reſpiciens ad eorum imbe-
cillitatem ſeſe demittens: non aliter Ignatius vinculorum
gloriam, cæteris licet amiſſis, prætermittendam non exi-
ſtimat, dum ad Tarſenſes ſcribit. *Hæc,* inquit, *præcipio* *Ignat. epiſt.*
vobis non quaſi ſim aliquid, tametſi vinctus ſum. Quid quòd *7. ad Tar-*
certè videtur Paulus ſibi ipſi integer, perfectuſque homo, *ſenſ.*
ſi in vinculis ſit, ſi mortem pro Chriſto obeat, nihilque
ſibi præterea pretioſum eſſe; *Vincula & tribulationes Jeroſo-* *Act. 20. 23*
lymis me manent, ſed nihil horum vereor, nec facio animam
meam pretioſiorem, quàm me: non tam mihi vita pretioſior
eſt, quàm egomet mihi. Sed quem te ipſum, Paule, di-
cis? Non liber ego à vinculis, & jucundè vivens, ſed
vinctus in Domino, quotidie moriens; is Paulus eſt, is Apo-
ſtolus; ſic meis vinculis, & ærumnis pretioſius nihil.
Sed præterquam quòd tribulationes maximi fieri opor- 9
teat, quod ad animi divitias, honorem, multaſque alias *Tribulatio,*
opportunitates conferant, tamen illud in præſentem locum *ſigni divi-*
peculiariter convenit, propterea permagni æſtimandas *ni beneplaciti.*
eſſe, minimeque ſpernendas, quòd ſint divini erga nos
amoris pignora, & paterni affectus argumentum, non ſo-
lùm cum peccati pœna non ſunt, ſed cum in ſceleris ſli-
cutus ſupplicium infliguntur; id enim indicat vocabulum
correptionis, quæ eſt errati alicujus objurgatio, & du- *Correptio-*
rior quædam pueri ſegniculi inſtitutio, & ſeverior caſti- *nis proprie-*
gatio. Hanc verò à charitate paterna proficiſci Salomon *tas.*
explicat: *Diſciplinam Domini, fili mi, ne abjicias, quem* *Prov. 3. 11.*
enim diligit Dominus, corripit; & quaſi pater in filio complace- *Por que le*
cet ſibi. id eſt, quia beneplacitum ſuum in illo conſtituere *quiere como*
vult, & optat ut ſibi placeat homo diſciplina, & flagello *a hijo, na*
tollere conatur, quod ſibi diſplicet. Paulus verò ſic locum *mine ver*
repetit, & illuſtrat: *Nondum uſque ad ſanguinem reſtitiſtis,* *o el coſa q̃*
& obliti eſtis conſolationis, id eſt, cùm nondum extrema di- *le deſagra-*
ſcrimina toleraveritis, jam vos cæpit oblivio Dei potentis *do, Hebr.*
vos conſolari, cùm vos corripit? jam obliti eſtis, in Dei *12. 4.*
correptione gaudium, ſolatiumque ingens animorum latere
quæ vobis, tanquam filiis, nam corripit paterno affectu, *lo-*
quitur dicens, Deus inquam hoc vobis dicit non Salomon; *In domo*
ille vos ad patientiam hortatur, non homo, *Fili mi noli ne-* *Dei f[illegible] va-*
gligere diſciplinam Domini: quem enim diligit Dominus, nem- *pulant,*
pe dilectione illa prædeſtinationis, qua homini vult æter-
næ beatitudinis bonum, *caſtigat; flagellat autem omnem fi-*
lium, quem recipit, quem approbat, quem læto vultu, &
obvijs ulnis excipit, quem adoptat. nam in domo Dei non
ſolùm ſervi, interdum filij, & quidem frequentiſſimè va- *Actor. 22.*
pulant; non ſicut in Romana republica, ubi nemo ingenuus *25. 26.*
& liber vapulabat. quod teſtatum cunctis voluit eſſe Dei *Matth. 27.*
filius flagellatus, & in cruce pendens, dicentibus incredu- *40.*
lis Judæis: *Si filius Dei eſt, deſcendat nunc de cruce, & cre-* *Heb. 12. 7.*
dimus ei; nam in cruce potiùs Dei filius & credi, & habe- *Auguſt. ſer.*
ri voluit. Et in eandem ſententiam paulò inferiùs; *Tan-* *de tēp. ho-*
quam filiis vobis offert ſe Deus, quem locum ſic legit Augu- *miletico 10.*
ſtinus; *Sicut filiis vos * aggreditur Deus,* ne te igitur ſub- ** Padre, ei*
trahas Deo aggredienti, minanti, verberanti; ſed potiùs *alguſ afec-*
illi occurre: ſicut Eccleſiaſt. ait, *Ne feſtines,* ne feſtinanter *meto a dar.*
fugias, *in tempore obductionis,* correptionis, *coniungere Deo* *Eccleſ. 2. 3.*
Hieronymus autem Ezech. 20. uſurpans hunc locum, le- 10
git: *Fili ne contriſteris ad diſciplinam Domini.* Et certè in hac *Patientiæ*
ſuſtinentia rerum adverſarum videtur ſacra Scriptura in ul- *gradus qui-*
tos patientiæ gradus diſtinguere, illoſq. à nobis exigere. Pri- *dam.*
mùm non negligere. Secundum, non faſtidire, nec abjicere.
Tertium, non deficere. Prover. 3. & Heb. 12. *Non deficien-*
tes animis veſtris; quamvis vires deficiant corporis, ut ſpiritus *Proverb. 3.*
nunquam non promptus ſit, carne licet infirma. Quartum, *11. Hebr.*
non defatigari: iiſdem locis; eſtque idem ferè, quod ſupra *12. 4.*
defatigari, deficere præ moleſtia, & tædio. His verò, iterum
contraria adjungito, quæ etiam exiguntur à nobis. Primum,
permagni facere patientiæ opportunitatem, & materiam
nobis oblatam. Secundum, non ſolùm non faſtidire, ſed eſu- *Saddai.*
rire, & ſitire tribulationes, *ut ſaturemur opprobriis.* Tertium,
fortiter & conſtanter ardua quæque & difficilia aggredi;
non fugere, ſed obviam procedere adverſitatibus. Quar-
tum, gaudere, & exultare, cùm *digni habebimur pro nomine*
Jeſu, moleſtum & aſperum aliquid *pati.*
Deniq. notandū eſt hoc loco pro *Domino* ſubeſſe in Heb.
Saddai, quod nomen copiam, & ubertatem affert bonorum
omnium, &, ut alij dicunt, omnipotentiam. Ergo ait: Cor-
reptionem omnipotentis Dei, & bonis omnibus affluentis
reprobandam non eſſe, cùm poſſit illi non recreare. & mor-
tuos ſuſcitare, atque bonis omnibus cumulare.

Verſ. XVIII. Quia ipſe vulnerat, & medetur, percutit, & manus eius ſanabunt.

1 *Deus cùm corripit, non derelinquit. Vulnerare & Mederi quid proprie. Deus pollet ſcientia ligaturæ.*
2 *Enallage in ſacris. Deus inſtar Chirurgi ſecando, & urendo medetur.*
3 *Deus prius vulnerat ut poſtea medeatur. Capere quid. Curare ex Græco, illuſtratus Hoſeas.*
4 *Dei vulnera ſalutaria. Omnia optimi Chirurgi munia præſtat ille, explicatus David.*
5 *Percutere, de vehementiori plaga dictum.*
6 *Dei medicina, tum illius poteſtatem, tum charitatem indicat, quadam ex ſacris.*

1 *2. Mac. 6. 16. Commēdatus Vulgat.*
HAnc etiam non negligendę neq; reprobandæ correptionis divinæ rationem adjungit Eliphaz, quòd Deus nō puniat, neque conterit ad interitum, ſed ad correptionem, nam cùm corripit, non derelinquit, ut dicitur 2. Machab. 6. *Nunquam a nobis miſericordiam ſuam amovet: corripiens verò in adverſis populum ſuum non derelinquit*; nam ipſe vulnerat, & medetur. Doctè Vulgatus dixit, *Vulnerat*; nā licèt ex vi originalis vocis (*Caab*) tantùm vertendum eſſet, dolore afficit, vel cum Septuaginta, dolere facit, quod commune eſt, vel ad vulneris dolorem, vel ad acerbitatem cujusvis alterius cruciatus; tamen ex adiuncto verbo *medendi*, ille profectò genuinus ſenſus eſt, Dolorem efficie vulnerādo, nam mederi iuxta fontem eſt, ligare, & circumvolvere; & cùm ad vulnus, vel dolorem refertur, eſt alligando vulnus mederi, & ſanare; ut enim docent medici, bona chirurgiæ atq; curandorum vulnerum pars in ligatura conſiſtit; ſic enim in ſua Chirurgiæ Officina, Hippocrates dixit: *Partim quidem ipſa deligatio ſanat partim concoctibus inſeruit; rurſuſque maxima deligationis vis eſt*. ab eadem radice dictum eſt Ezech. 34. *Quod confractum eſt, non alligaſtis*. & Pſalm. 146 *Qui ſanat contritos corde, & alligat contritiones eorum*, id eſt, cum animo & corde, tum corpore ſaucios & dolentes curat non ſolùm appoſitis pharmacis, ſed etiam molliſſimis deligamentis, puriſſimis, leviſſimis, tenuiſſimis, talia enim Medicina præſcribitur igitur Deus *vulnerat & medetur*; & quod admirabile eſt, percutiendo ſanat; quare illius ſagittæ *ſagittæ ſalutis* ſunt. Eſt autem in Scriptura frequens enallage, cùm verbum pro participio ponitur. ut Iſai. 65. *Non ædificabunt, & alius habitabit, non plantabunt, & alius comedet*. id eſt, ædificantibus illis, alius non habitabit & comedet. Deut. 22: *Non videbis bovem errantem, & præteribis*. id eſt, videns non præteribis, ſimiliter hic, *Vulnerat, & medetur*, vulnerans medetur, vulnerando ſanat. Eſt enim etiam medicinæ Chirurgicæ præceptum, cùm vulnus aut ulcus exigit, vulnera aperire, & partem vulneratam ſecare ampliùs, quòd lecus ſanari & curari non poſſit. Sic præcipit Hippoc. dum de capitis vulneribus, & ſecandis ulceribus diſſerit. *Ulcera, quæ non habent ſufficientem magnitudinem longitudinis, ac magnitudinis ad oſſis inſpectionem, an quid malum ſit à telo, & quantum ſit contuſa eſt; & ad curationem, quali nam ulcus opus habet; ſi verò ſubcava fuerint ulcera in obliquum, cavitatem quam plurimum reſecare oportet, ubi non facilè eſt medicamento quocumque pervenire*, ſic ſanè vulnerando medetur Chirurgus, ſic quoq; *vulnerat*, ac *medetur* Deus, ubi aliis medicamentis lenioribus ad internas animi partes læſas, & affectas non eſt facile pervenire, ſic extrahit conceptum, & latitans interius pus, ſic abſtergit ulcera, & animi ſordes. Præterea etiam non ſolùm ſecando; ſed etiam urendo *vulnerat & medetur* Deus; nam eiuſmodi ſunt uſtoria inſtrumenta, ut cum ulcus aperiant, ſed vulnus efficiant, latera inurant, ſiſtantq; ſanguinem, & cruſtis velut cataplaſmatis appoſitis, ne malum ſerpat efficiant, cùm Scriptum ſit, *Sagittas ſuas ardentibus effecit*. videlicet (ut alii legunt) carbonibus iuniperorum, quorum flamma efficacior, & pertinacior eſt, inflāmatas, quò enim vehementiùs ardent, eò meliùs urunt, & faciliùs medentur. Eleganter Auguſt. ſuper Pſal. 49. rem hanc tetigit. *Illa* (inquit) *eſt vox Domini, ego percutiam, & ego ſanabo. Percutit putredinem facinoris, ſanat dolorem vulneris. Faciunt hoc medici; ſecant, percutiunt, & ſanant, armant ſe ut feriant, ferrum geſtant, & curare veniunt.*

Vulnerare quid in Hebræo.
LXX.
Mederi ex Hebræo quid.
Scientia ligaturæ in Chirurgia.
Hippocrates
Ezech. 34.
pſal. 146. 3
Hippoc. in officina chir.
2 *Enallage.*
Iſai. 65. 22
Aperire vulnera aliquando medicina præceptum Hip. lib. de capitis vulneribus.
Vulnerādo medetur. Chirurgus
pſal. 7. 14.

3 *LXX. Aquila. Hoſ. 6. 1. Capere quid.*
Verùm ſimpliciùs, & nulla dicendi figura ſententiam hanc accipiunt Septuaginta, ut ſenſus ſit, non vulnerando mederi, quàm priùs vulnerate, deinde mederi, & ſanare, ſic illi legunt, *Ipſe dolere efficit, & rurſus reſtituit* Aquila; *curabit*. vox eadem ferè ſententia vertitur *curare* Hoſeę. 6. *In tribulatione ſua mane conſurgent ad me, venite & revertamur ad Dominum, quia ipſe cepit & ſanabit nos; percutiet, & curabit*. Verbum *capiendi* ad prædam pertinet, & ad rapiendum more leonino, aut lupino, quaſi diceret; Inſtar leonis, aut lupi viſus eſt Deus nos velle capere, & diſcerpere; atq. ut nos caperet, prędamq. faceret, velut ungue aut dente infixo nos vulneravit; ſed non ille devorare vult, ſed in ſuam poteſtatem redigere; non diſcerpere, non perdere; non enim lupus, ſed paſtor eſt. cœpit ergo prædam, quàm ut lupus fecit; ſtatim ut paſtor fovabit ſanabit; itaque *percutiet, & curabit*, eadem vox, quæ hoc loco, *medebitur*; alligabit; alligando medebitur, & curabit. notavit Hieronymus ſubeſſe hoc loco (*moto/i*) & *Mota* Græcè appellari linteola, quæ inſeruntur vulneribus, ut putridas carnes comedant & extrahant purulentias, & rectè eſt enim *motos*, lineamentum, ſeu linteolum carptum, quod vulneribus inditur, ſive tortile, aut raſile, *holas, o mecha, & ſmodo*,) eſt vulnerarium lineamentum vulneri aut ulceri indo, aut penicillo vulnerario indito curo, quo eodem verbo Aquila hoc loco uſus eſt, *Curabit* (inquit) *aut lineamenta inditio ſanabit*. illud quoq. addit iſto loco Hierony. *Artis medicorum eſt, grandia vulnera longo ſanare tempore, & per dolorem reddere ſanitatem*,

μότωσει. μοτα Curare in Græco quid propriè.
μότωσω Aquila.

4 *Vulnera q. infligit Deus ſalutaria.*
Deus omnia optimi medici munia præſtat
Hic duo obſervanda: alterum, ſectiones & vulnera, quæ fiunt à medicis, cùm ad ſanitatem efficiendam reſecantur, ſumma arte, & cura fieri, ut minimum noceant, ne vena aut nervus incidatur; ſed ut minimo dolore & damno fiant, facileq. poſſit vulnus recens coire, non aliter cùm Deus vulnerat, eam quidem partem percutit, ex cuius ſenſu, & læſione minimum detrimenti, & doloris, quo ad fieri poſſit, accipiamus, aut certè cuius dolor, & vulnus minimè mortifera ſint, ſed potiùs ſalutaria. Alterum; nullum optimi chirurgi in medendo vulnere munus non obire Deum optimum, cùm ipſe * *curet*, carpat linteum, lineamentiq; raſuram, aut vulſuram torqueat, concinnent, indat. deliget: quæ omnia ſalutem certò promittant; rea profectò & illius bonitate, & noſtra conſideratione digniſſima, ſicut enim Hippocrates eos miniſtros in curatione exigit, *Vt qui circa ægrotantem ſunt, tacentes ſint, & præfecto obedientes*; ita ſanè nos qui Jobi vulnera, & curationem, mirabilem Dei ſapientiſſimi in agendo rationem & ſapientiam agnoſcimus, ut vulnerando medeatur, attenta conſideratione, ſilentes & mirabundi tantam bonitatem ſuſpicere debemus; atque diligere cùm corripit, cùm vulnerat, neque aliam ſalutis recuperandæ viam inire; fœlices enim *qui diligunt ſalutare Dei. Corripiat* (igitur) *me iuſtus* (Deus) *in miſericordia*, non plaga inimici crudeli, ſed ut ſanet minimo detrimento, minimoque dolore) *& increpabit* (percutiet, vulnerabit; vulneret in quam, atque percutiat) *me: oleum autem peccatoris* (venenum amaritudinis. ſic ex Heb. oleum inquam illud venenatum eſt, quamvis blandum, & ſuave videatur; blāditiæ, favor, adulatoria verba) *non impinguet* (ex Habr. non infrigat; obliniendo, demulcendo franget) *caput meum* propterea non reprobabo Dei correptionem, quæ quo ſævior videtur, eò lenior & ſalutarior re ipſa eſt; ac penitus abiicio, faſtidio etiam, negligo, imò deteſtor blanditias & lenocinia peccatorum, quæ dum demulcent, vulnerant, dum mederi videntur infringunt, lædunt.

** El que ſu mano ale gea la herida, y da el beton de ſuego: haze las helas, enerre la mecha, pa' ne el cabecal, y ata la venda.*
Hipp. in off. chirurg.
pſal. 69. 5.
pſal. 140. 5

5 *Percutere quid.*
מחץ
Percutit, & manus eius ſanabunt, Poteſt eſſe ſuperioris ſententię repetitio quędam per expoſitionem, vel fortè paulò amplior ſenſus, nam *Percutere*, in originali eſt, ictu & percuſſione contundere, confringere; unde dicitur Pſal. 67. *Deus confringet capita inimicorum ſuorum*, & Pſal. 109. *Confringit in die iræ ſuæ reges*. Et rurſus: *Conquaſſabit capita*. vel quidem eſt transfigere quare erit augeſia; Quamvis ita vulneret, ut perfodiat, & transfigat; medebitur tamen, & ſanabit; ſic ab eadem radice dicitur Numero 24 & *Perforabunt ſagittis*. & Judic. 5. *Tempus validè perforans*, & gravem aliquam plagam vel um ſanandi poſtulare certè videtur.

pſal. 67. 22.
pſal. 109. 5
num. 24. 8.

6 *Quid indicet hæc Dei medicina & curatio poſt vulnerationem.*
Sed notandum quidem hanc commutationem vulneris & contuſionis, aut etiam mortis in ſalutem, & vitæ fœlicitatem quorum utrumq; à Deo fiat, tamquam rem illo maximè dignam ſolere in ſacris Literis prædicari 1. Regnum 2. *Dominus mortificat, & vivificat: deducit ad inferos & reducit*. Deut. 32. *Percutiam & ego ſanabo*. Tobiæ 13. *Quoniam tu flagellas, & ſalvas* Sapient. 16. *Deducis ad portas* (extrema diſcrimina) *mortis, & reducis*. Sed cùm hæc dicuntur, duo nobis de Deo ſignificantur. Primum, Dei ſumma potentia, & ita Deut. 32. ſtatim ſubditur, *Non eſt alius Deus præter me*. & Sapient. 16. *Tu es Domine qui vitæ, & mortis habes poteſtatem*. & 1. Regnum 2. *Domini enim ſunt cardines terræ* & Tobię 13. *Non eſt qui effugiat manum ſuam*. Alterum; Dei charitas, &

1. Reg. 2. 6.
deu. 32. 39.
Tob. 13. 2.
Sap. 16 13.
deu. 32. 39

Dei ch vitas Tob. 13 promitor Deos ad miſerandum. Jerem. 26.

tas, & miſericordia, quæ poſt flagella, ſtatim affert ſolatium, quaſi humano more afflixiſſe, & percuſſiſſe pœniteat illum: ſicut Tobias adducto loco etiam explicuit: *Caſtigavit nos propter iniquitates noſtras, & ipſe ſalvabit nos propter miſericordiam ſuam*, & Jerem. 26. *Bonas facite vias veſtras, & pœnitebit Dominum mali quod locutus eſt adverſum vos*. quaſi ergo aut pertæſus, aut fatigatus & deficiens flagellando, & puniendo, viſitat iniquitates *uſque in tertiam, & quartam generationem*, & vindictam, & ſupplicium ſtatim remittit; *et facit miſericordiam in millia*, cùm miſerendo, parcendo, benefaciendo, numquam ſe laſſari, imo potiùs valde recreari, ſignificet uti Jerem. Thren. 5. ad ingentis cladis ſolatium cecinit: *Quia non repellet in ſempiternum Dominus, quia ſi abjicit & miſerebitur, ſecundum multitudinem miſericordiarum ſuarum, * non enim humiliavit ex corde*. Rem licèt apertè videre 2. Regum 24. cùm enim trium dierum peſtem comminatus fuiſſet, vix *de mane uſque ad tempus conſtitutum*, prandii videlicet meridiani hora graſſata fuerat, *& miſertus eſt Dominus ſuper afflictionem, & ait angelo percutienti populum, Sufficit nunc, contine manum tuam*.

*Ex. 20. 5. 6. Thr. 3. 34. * Et hic ex ſarcy lo de. nara proſ. q. no le ſal. de coracon. 2. Reg. 24. 15. 16.*

Verſ. XIX. In ſex tribulationibus liberabit te, & in ſeptima non tanget malum.

1 *Prima expoſitio Senarii & Septimi. Septenarius nota multitudinis.*

2 *Secunda expoſitio. expli. Salomon, & Amos, Deus Adjutor, & Protector, quid ſignificet. Senarius nota multitudinis & ſecunditatem.*

3 *Sex creationis dies laborandi ſymbolum. Septimus Beatitudinis. Quid Sabbatiſmus apud Paulum.*

4. 5 *Quarta, & quinta expoſitio. Quid lux ſeptemplex apud Iſaiam.*

6 *Optima, & ſimpliciſſima interpretatio.*

1 *Prima expoſitio Sex & ſeptima pro ſeptem. Amos. 1. 3.*

Multiplex eſt apud interpretes hujus ſenarii, ſeptenariiq; interpretatio. Primò enim quidam non diſtingunt ſenarium à ſeptimo, ſed ſex, & ſeptimam pro ſeptem accipiunt, qua ratione non pauci dictum volunt, id Amos 1. *Super tribus ſceleribus, & ſuper quatuor*. id eſt, Si ſepties peccaverit, &c. num: rum itaque ſequentem ſine diſcrimine addunt præcedenti, & ex utroque integram ſummá conficiunt: per ſeptem autem tribulationes innumeras ſignificari ajunt. Septenarius enim eſt multitudinis nota, & numeri indefiniti, ut Amos. 1. *Super tribus ſceleribus, & ſuper quatuor* (id eſt, Si ſepties, centies, millies, ſine numero peccaverit) *non convertam, &c.* ſic quoque de muliere peccatrice ajeciſſe dicitur Chriſtus Dominus: *Septem Dæmonia*, id eſt, univerſitatem vitiorum & Iſaiæ 4. *Septem mulieres*, id eſt, multæ & 1. Regum. 2. ubi nos habemus: *Sterilis peperit plurimos*, Sept. juxta Heb. *Sterilis peperit ſeptem*, & per expoſitioné ſeu per oppoſitioné additur, *Et quæ multos habebat filios, infirmata eſt*. ſic etiam Jerem. 15. *Infirmata eſt, quæ peperit ſeptem*, exempla obvia ſunt. erit ergo ſententia; In ſeptem tribulationibus liberabit te Deus, ſæpe, ſemper te eripiet malis & diſcriminibus, ſi fortè in illa incidas. ita Polychron. ex Græcis; Lyra. Vatab. Iſidor. Clarius. Ad eundem ferè ſenſum Auguſtin. 11. de civitate cap. 31. illum Proverb. locum accipit. *Septies in die cadit juſtus, & reſurget*, id eſt, quoties in tribulationem inciderit, non peribit, neque demergetur, non enim de culpa, ſed de pœna intelligit.

Septenar. nota multitudinis. Luc. 8. 2. Iſa. 4. 1. 1 Reg. 2. 5. LXX. Iere. 15. 9. Polychron. Lyra. Vatab. Iſid. Clar. Auguſtin.

2 *Secunda expoſitio. Pr. 30. 15.*

Alii ita ſex à ſeptima diſtinguunt, ut diverſas res ſignificent, id quod ipſa ſententia indicat, neque enim oportet ſemper illos numeros, qui ſimul ponûtur, conflare in unâ ſummâ, ſicut Proverb 30. apertè ſeparantur: *Tria ſunt inſaturabilia; & quartum quod nunquam dicit ſufficit*. Et rurſus; *Tria ſunt, per quæ movetur terra, & quartum non poteſt ſuſtinere*. atque ratione non incongruè accipietur ille locus Amos: *Super tribus ſceleribus, & ſuper quatuor, &c.* id eſt, tria: videlicet cætera ſcelera leviora ſunt; ſed quartum cujuſque videlicet nationis, ex illis, quæ à Propheta recenſentur, maximè proprium, diuturnum, inveteratum, veniam non meretur; erit igitur ſententia hæc; ſex tribulationibus, id eſt, plurimis, ſi in illas incideas, te Deus eripiet; & in ſeptima, &c. id eſt, aliquando faciet, ne in ullum diſcrimen devenias, ſed avertet mala omnia, ut ſecurè agere poſſis, qua ratione Eccleſiaſticus cap. 51. ſæpe etiam Scripturæ Deum appellant non ſolùm *Adjutorem* ſed etiam *Protectorem*; Adjutorem inquam, ad vincendas, & ſuperandas difficultates omnes, in quibus jam ſumus; Protectorem verò, ad avertendas, fugandaſque calamitates, ne nobis occurrant; Quod verò numerus Senarius ſit etiam multitudinis nota, & indefiniti numeri, non eſt alienum à Pythagoreorum doctrina; qui Senarium nuptiis, & generationi dedicabant; quod videatur perfectione quadam numeri imparis, qui marem refert, & paris, qui fœminam connubium inter ſe continere. Sex igitur diebus cùm creatus mundus, omniumque viſibilium rerum univerſitas, & cum *requievit Deus in die ſeptimo*, excluſivè, quod dicitur, nam ſex tantum dies creationis fuerunt, rectè rerum fœcunditatem, multiplicationemque ſignificabit, ut Philo ea ſua illa Platonica, aut Pythagorica doctrina eleganter docet.

Amos. 1. 3. Geneſ 24. 1. Pſal. 17. 3. 19. 3. Pſal. 26. 1. & Pſal. 27. 7. Pſal. 39. 18. Pſ. 18. & 9. eccl. 51. 2. Deus non ſolùm adjutor ſed etiam protector. Senarius nota multitudinis. Geneſ. 2. 2.

3 *Gregorii allegoria. Sex dies creationis ſymbolum laborandi. Hebdomada creationis deſignat præſentem vitam. Eccl. 40. 1.*

Tertiò, Gregorius tum ſeptimum à ſex ſecernit, tum per Senarium multitudinem tribulationum notari exiſtimat, ſed longè alia ratione; nam his numeris alludi cenſet ad ſex hebdomadæ creationis dies, quibus Deus univerſa elaboravit, atque laborandi ſpeciem quandam, & exemplar nobis propoſuit; in ſeptimo autem, qui requiei conſecratus eſt, ad requiem etiam nobis propoſitam reſpici. Rurſus per hebdomadam laboris, & operarum ſignificari præſentem vitam, quæ tota laboribus & ærumnis plena eſt; per ſeptimum verò requiei diem, futuræ vitæ fœlicitatem; ex quo hæc ſententia conficitur: In multas tribulationes, atque labores incidere te, dum vixeris, oportebit, cùm *ad laborem natus homo ſit; grave quippe jugum impoſitum eſt filiis Adam a die nativitatis, uſque in diem mortis eorum*, nûllus igitur dies hujus vitæ ab ærumnis vacuus tibi illuceſcet, ſed tamen, ſi conſtanter, patienterque pertuleris, poſt laborioſiſſimam hebdomadam, in ſeptimo æternitatis die, non tanget te damnationis malum, ſecus, qui dies hujus hebdomadæ, ſeriemq. invertat, ut in ſex prioribus diebus laborare renuat, qui deinde ſequetur ſeptimus æternitatis dies, non erit requiei conſecratus, ſed ſempiternis cruciatus. Non diſſimili profectò allegoriæ ratione, dum de diebus creationis, & vitæ hujus laboribus Paulus agit, rem totam ſic claudit. *Itaque relinquitur ſabbatiſmus populo Dei*, non ſolùm Sabbathum, ſed ſabbathiſmus, id eſt, æternum quoddam ſabbathum, & numquam ſopitura ſolennitas. dies feſtus, qui nunquam occidet, neque adveſperaſcet.

Heb. 4. 9. Quid ſabbatiſmus apud Paul.

4 *Quarta expoſitio. Chryſoſt. Olympiod. Cajeta.*

Quartò non longè ab hac expoſitione, proximius etiam ad litteræ exigentiam Chryſoſtom. Olympiod. Cajeta. ſic intelligunt; Sin in his ſex, id eſt, multis tribulationibus, atq; moleſtiis te conteſtantem, patientemq. præbueris, ò Job, teque ſubmiſſiùs permiſeris verberari, erudiri, purgari à Deo; ſeptimus tandem in hac vita aliquando tibi illuceſcet felicitatis & requiei dies aliquis, quo nullum te malum tanget, neq; flagellum appropinquabit tabernaculo tuo.

5 *quinta expoſitio. R. Moyſ. lib. 3. Do. ſur. dubiorum. 3. Reg. 8. Iſa. 30. 26*

Quintò, ſex hos ſeptimumque diem feſtivos atque ſolennes accipere poſſumus, ſed quidem non tam ex Eliphaz intentione, quàm ex poſteriori Scripturæ uſu, & ſignificatione. nam ut R. Moyſes Aegypt. ait, hoc numero ſeptenario aliquando alluſio fit ad ſeptem illos dies dedicationis domus Domini tempore Salomonis, qui auguſtiſſimi, lætiſſimique fuerunt, in quam quoque rem explicat locum Iſaiæ, 30. *Et erit lux lunæ, ſicut lux ſolis: & lux ſolis erit ſeptempliciter, ſicut ſeptem dierum, in die, qua alligaverit Dominus vulnus populi ſui*. id eſt, erit dies ille maximè feſtivus, longèque feliciſſimus, præcedetque lætiſſimus veſper. ſic igitur promittitur laborum toleranti homini reliquum vitæ jucundiſſimum, & reliqui dies omnes læti, atque feſtivi.

6 *Sexta & ſimpliciſſima expoſitio. S. Ferrand.*

Propoſui candidus, qui in hoc loco, aut alii dicunt, aut ab aliis indicatum promoveri, & illuſtrari à nobis potuit, ut quod optimum lectori videatur ſibi deligat. Ego ſexto tandem loco, quod mihi viſum eſt ſimpliciſſimum, atq; leniſſimum proferam; videlicet ſex tribulationes, ſeptimam etiam dici ab Eliphaz, eas omnino, quæ deinde ab ipſomet recenſentur, quaſi diceret; Cùm ſex, imò & ſeptem videantur eſſe calamitatum genera, quæ homini accidere poſſunt, videlicet, ea quæ jam enumerabo, ab omnibus profectò Dei ope immunis eris, nam præterquam quòd ſanctus Ferrandus initio ſui ad Regnum comitem Parenetici, ſic videtur intellexiſſe hunc locum; profectò res ipſa ſic etiam exigere videtur, ut non aliàs, quam illas ſeptem adjungat, cùm ait, *A fame eruet te de morte; & in bello de manu gladii*. Septenarium autem numerum facile erit colligere legenti, & intelligenti, atq. has potiſſimum tribulationes propoſuit, quòd his aliæ omnes contineantur, quæ ſolent hominibus accidere.

Verſ. XX. In fame eruet te de morte, & in bello de manu gladii.

1 *Fames, & ſterilitas frequenter immittuntur à Deo propter peccata. Explicatus Moyſes.*
2 *Novem tempora famis indicata in Scripturis ante et poſt Jobi ætatem.*
3 *Juſtis ſuum cibarium conſtitutum à Deo. Illuſtratus in Apocal. Joan.*
4 *Fames bello affinis. Pax ubertimn. Pacis atque Famis imago.*
5 *Manus gladii quid. Hypallage. Juſtus ab hoſte ſecurus.*

1 HAec prima famia plaga ſolet non infrequens eſſe; nam tum extera, tum ex cœleſti pluvia temporanea, & ſerotina, tum ex pace, & ſecuritate ab hoſtibus pendet & agricolarum induſtria & labor, & fructuum ubertas; facileq; eſt aliquid horum deſiderari, uti Plato, inter aliarum vitæ miſeriarum, & officiorum, exercitiorumq; humanorum deplorationem ſic ait; *Verum dulcis eſt agricultura, eſt ſanè, non ne tota tamen eſt (quod aiunt) ulcus; ſemper pacatam doloris habens cauſam, nunc quidem ſiccitatem, nunc pluvias, nunc uredinem, nunc rubiginem, nunc vel æſtum intempeſtivum, vel frigus conquerens?* Solet verò frequenter Deus publica ſcelera fame & ſterilitate punire, ut conſtat Deut. 28. cùm peſtem & famem comminatus & 2. Reg. 21. Cùm *propter Saul & domum eius, facta eſt fames in diebus David tribus annis jugiter.* Iſai. 30. *Dabit vobis Dominus panē arctum, & aquam brevem.* Hoc certè illud ſpectare videtur, quod Deut. 21. præcipitur, *Quando inventum fuerit in terra cadaver hominis occiſi, & ignorabitur cædis reus, egredientur majores natu & metientur à loco cadaveris ſingulorum per circuitum ſpatia civitatum, & quam viciniorem cæteris eſſe perſpexerint, ſeniores civitatis illius tollent vitulam, quæ non traxit jugum, neque terram ſcidit vomere, & ducent eam ad vallem aſperam, atque ſaxoſam, quæ nunquam arata eſt, neque ſementem recepit, & cædent in ea cervices vitulæ*, ubi quæri jubetur locus ſalebroſus, quia deinde ſeri non poterat, ut Hebræi traduot, atque R. Kimhi in ſuis radicibus, in voce *Ethan*. hujus ſignum eſt, quòd vitula nihil agriculturę edocta eſſet cùm ergo ſola pro peccato victima faciat locum ſterilem, quid ipſum peccatum? Obſervat verò R. Joſeph illum locum dici *aſperum* & incultum, per Prolepſim, quia talis futorus deinde erat: alioquin non ſemper eligebatur eiuſmodi, ſed ubicunque cadaver inveniretur.

Fames, & ſterilitas frequenter accidit. Plato in Axiocho. Agriculturæ difficultates. Sterilitas & fames propter peccata. De. 28. 20. 2. reg. 21. 1. Iſa. 30. 20. Deut. 21. 1. 3. 4. R. David. Kimhi. איתן R. Joſeph

2 Potuit autem Eliphaz ad inſignes aliquas famis, & ſterilitatis difficultates, quibus Deus & impios conſumpſerit, & juſtis conſuluerit, reſpexiſſe; nam Hebræi ex Thargo Ruth. 9. numerant novem fames famoſas, quarum quinq. potuerunt extitiſſe ante Jobi tempora, & hoc loco indicari ab Eliphaz in exemplum ſupplicii improborum. Prima, vivente Adamo; & eo fortè reſpicit id Gen. 3. *Maledicta terra in opere tuo* (in tranſgreſſione tua) *ſpinas & tribulos germinabit tibi.* Secunda ſequuta eſt parricidium Cain. Geneſ 4. *Maledictus eris ſuper terram* (Septuaginta. OnKelus. *Maledictus tu à terra*, id eſt, Terra tibi maledicet, ſterileſcet tibi terra,) *cum operatus fueris eam, non dabis fructus ſuos.* OnKelus. *Non dabit tibi* * *robur ſuum*, id eſt, non feret fructus, quos poſſet, aut non poterit uberes fructus ferre. Tertia ſub Abrahamo Gen. 12. Quarta ſub Iſaac Gene 26. Quinta ſub Jacob Gene. 42. quam Joſephus aſſirmat pervagatam fuiſſe univerſum orbem. Ad aliquam ergo ex his quoq. potuit alludere Eliphaz. Sequuta verò eſt ſexta Ruth. 1. Septima 2. Reg. 21. Octava 3. Reg. 18. Nona 4. Reg. 6. Et denique noviſſimis temporibus *erunt peſtilentia & fames.* Cùm autem juſto pollicetur Eliphaz erutum iri *de morte* famis tempore, non ſolum promittit fore, ut non pereat fame; ſed ut neque fameſcat, Deo curam illius gerente, & quotidianum cibum ſubminiſtrante. nam propriè in fonte eſt, Redemit, id eſt, redimet te, quaſi ſoluto pretio. nam qui fameſcunt, certiſſimæ morti addicti ſunt; cibo & alimonia præſtito redimuntur, liberantur.

*Thargum Jonathe. Novem famoſe famis tempora. Geneſ. 3. 17 Gen. 4. 11. LXX. Onkelus. * Seran las coſechas muy flacas y latier ra de poca fuerça. Gen. 12. 10 Gen. 26. 1. Gen. 42. 5. Ruth. 1. 1. 2. reg. 21. 1 3. reg. 18. 2 4. reg. 6. 25 Matt. 24. 7*

3 Qui impiorum famem, atq; penuriam, piorum verò non ſolùm neceſſarium diurnumq; cibarium, ſed etiam jucundiorem lautioremq. victum à Deo paratum videre velit, legat cap. 6. Apocal. *Audivi tanquam vocem, in medio quatuor animalium dicentium, Bilibris* (in Græc. Chœnix, menſura tritici, quam unus homo quotidie abſumere poteſt, id eſt, cibarium diurnum) *tritici denario, & tres bilibres hordei denario* (intellige denarium diurnum; id eſt, ſufficienter poterunt viri ſancti & probi ſuo labore victum ſibi parare; nunquam illos fames opprimet, quod ſi paulò viliori cibo, qualis eſt panis hordeaceus, contenti fuerint; non ſe ſolùm, ſed alios etiam ſuſtentare poterunt; id eſt, tum ſibi triticeus, tum familiæ ſuæ hordeaceus panis nunquam deerit. illa autem animalium vox eſt quaſi præconium, quod in maxima annonæ caritate ad piorum ſolatium jubet Deus fieri) *& vinum & oleum* (quibus conviviorum jucunditas, & lętitia conſtat) *ne læſeris.* (nam manent ſanctis cuncta integra, dum improbi ſævo famis ſupplicio conficiuntur. id quod ſtatim deſcribitur) *& ecce equus pallidus, & qui ſedebat ſuper eum erat illi nomen mors* (certè equus, non idem qui ſeſſor. quis autem *Pallidus* præter mortem, nonne Fames? certè, nam ſicut pallida mors, ita etiam

Juſtis paratum cibarium à Deo. Apoc. 6. 6. Bilibris quid. Vinum & oleum ad lætitiam conviviorum, quis equus pallidus, cui aſſidet mors. Vir. 3. Aen

··············pallida ſemper
ora fame··········

& infernus ſequebatur eum (videlicet defuncti, ſqualidi, famelici) *Et data eſt illi poteſtas ſuper quatuor partes terræ interficere gladio, & fame, & morte, & beſtiis terræ.* harum igitur plagarum cùm hoc loco mentio fiat; certè conjunctæ ſunt; & cùm de fame dixerimus, nunc de gladio.

4 *In bello de manu gladii.* Conjungere hæc duo ſolet Scriptura, famem, & bellum, aut gladium. ut in Apoc. nuper vidimus, tum etiam 2 Reg. 24 Jerem 18. nam inter arma negliguntur, & ſterileſcunt campi, bellumque abſumit omnia, ſicut in pace rerum omnia abundantia, & proventus fructuum uberrimi ſunt quare ſicut de ſumma illa pace ſcriptum eſt, *Conflabunt gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces;* pari ſanè, verùm contraria ratione, ad bellum, & hoſtium timorem pertinet, ut vomeres, & falces, & inſtrumenta colendorum agrorum iterum in gladios, & lanceas conflentur, & ſumma pacis abundantia cum penuria & annonæ difficultate, atq; fame commutentur. tum etiam lurida fames, pannoſa, vix oſſibus hærens vacua ſinu, pingatur cum bello; ſicut contraria ſpecie pingebatur Pax cum puero Pluto, & ſpicis, atque concordia cum cornu-copiæ quòd divitiæ in pace comparentur, atq. omnes fructus fœliciter proveniant, ſicut Tibullus alloquitur Pacem.

Fames bello proxima 2. R. 24. 13 Iee. 18, 21. Iſa. 2. 4. famis imago. pacis imag. Tibull.

Interea Pax alma veni ſpicamque teneto,
Profluat & pomis candidus ante ſinus.

5 *Manus* autem *gladii*, Polychronio, videtur eſſe vis & potentia gladii. Aliis, ictus enſis. quaſi diceret, liberabit te ab inimicorum potentia, & ictibus jugulum tuum petentibus. Similis phraſis Jerem. 18 *Da filios eorum in famem, & deduc filios eorum in manu gladii.* (quod ſtatim expoonit) *juvenes eorum confodiantur gladio in prælio.* Pſal. 62. *Tradentur in manus gladii*, gladio manus vis, & efficacitas agendi tribuitur, ſicut ſoleat tribui os, & devorandi, abſumendiq. aviditas Sed fortè *manus gladii* per hyppallagem dicitur, gladius manus; gladius enim manu apprehenſus, & elevatus ſymbolum eſt extremi diſcriminis, & præſentis hoſtia, atque imminentis cædis; ſicut dicuntur *Gladii ancipites in manibus eorum*, & *Sagittæ in manu potentis*. Vel fortè, quod in idem recidit, *Manus gladii*, eſt manus gladiata, manus armata, hoſtes ferro armati. Hæc item præclara atque magnifica promiſſio eſt, ut omnium hoſtium conatus, irriti fiant, & ab hoſtibus ſecurus homo degat. quamvis illi multa moliantur, quamvis prope jam acceſſerint; ſicut dicebat David, *Paraſti in conſpectu meo menſam adverſus eos, qui tribulant me*, menſæ paratę accùbere otium, ſecuritatem, tranquillitatem indicat.

*Polychron. Manus gladii quid. Iee. 18. 21 Pſ. 62. 3. 11 Hypallage pſ. 149. 6. pſal. 126. 4. juſto ab hoſtibus ſecuritas Pſal. 22. 5. * El enemigo a viſta, y yo muy de da ſpacio a meſa puoſta, y ſin perder bocado.*

Verſ. XXI. A flagello linguæ abſconderis & non timebis calamitatem, cùm venerit.

1 *Flagellum lingua calumniatorem apud judicem delatio, vox quadrat.*
2 *Darius, pro adventantium hoſtium rumore.*
3 *Simpliciter pro linguæ petulantis verbera, quæ honeſta fama accipere ſolet. Percuſſio apud Paulū quis. Patrua lingua apud Latinos. Superbos alios diverberat.*
4 *Lingua gladius ſagitta flagellum, & quorſum. Explicatus Sapiens.*
5 *Dei ſingulare beneficiū tueri hominē à petulante lingua.*
6 *Calamitas, prædonum impetus.*

1 A *Flagello linguæ.* Quidam, ut Vatablus hoc videntur accipere de publica delatione apud judicem per calumniam facta ab inimicis; ſicut Jerem. 18. *Percutiamus eum lingua*, id eſt, accuſemus eum apud Regem, & omni induſtria, & ratione efficiamus, ut publica ſententia vapulet, & percutiatur in judicio. ergo *flagellum linguæ* erit verberatio, aut pœna in judicio conſtituta & poſtulata fieri à calumniatoribus. Non aliter Auguſtinus dixit Chriſtus dominum priùs crucifixum linguis Judæorum clamantium & petentium, ut crucifigeretur,

Vatabl. Flagellum linguæ calumniatorum delat. Jerem. 18. Auguſt.

quam

quàm re ipſa à Romanis militibus tolleretur in crucem. A lingua itaq; quæ verbera, flagella, pœnas lege, & iudicio facinoroſis conſtitutas tibi procuret, liberaberis ad hanc certè rationem Jeſus Syrach Deo gratias agit, quòd ab iniquis

Ecclef.5.3.

accuſatoribus, qui illum apud Aegypti regem detulerant, liberatus fuiſſet, *A laqueo linguæ iniquæ, à labiis operantium mendacium; à lingua coinquinata, à verbo mẽdacii, à Rege iniquo, à lingua iniuſta.* Ergo ait Eliphaz; Dum impii, ò Job, deferent apud tyrannos, & reoregerint pios viros, de te non audebunt loqui; nihil mendacii aut calumniæ adverſum te molientur; nonquam accuſaberis in judicio. Hæc omnia licèt bene convenire poſſent in flagellum linguæ, ſed in Jobi perſonam non omnino quadrare videntur.

Minus probatur præcedens interpretatio.

2 *Flagellum linguæ pro tumore hoſtium, durè.* *Ier. 50.42.*

Alii per linguæ flagellum horrendam de hoſtibus venturis famam, & bellicum tumultum interpretantur, cujus ſonitus velut flagellum cor diverberat, & dolore afficit, ſicut dicitur Jerem.50. *Ecce populus venit ab Aquilone, vox eorum quaſi mare ſonabit: audivit Rex Babylonis famam eorum, & diſſolutæ ſunt manus ejus, anguſtia apprehendit eum, dolor quaſi parturientem*, verùm valde durum, & à phraſi Scripturæ alienum videtur bellicum tumultum dici flagellum linguæ.

3 *Flagellum linguæ petulantia.* שוט *Verbera, & verba affinia.* *Plaut. in Amph. act. 1.* *percuſſor apud Paul. 1 ad Th.3 3 ad Tit.1.7 percuſſoris definitio.*

Ergo largiùs, & ampliùs accipiendum eſt flagellum linguæ pro calumnia, & omni detrimento, quod mendaciis, aut linguæ petulantia honeſti viri fama accipere poteſt: *Flagellum.* quod propriè nos dicimus, *scote*, conſentiente etiam & conſonante voce originali (*Sot*) & Latina vox verbum, aliquid etiam peculiare cum lingua habet; nam verbera, à verbis, ut Nonius cenſuit, aut verba à verberando dicta ſunt, quod aures vox verberet, ſicut Soſia ille dixit, *Memo vocis ne vice hodie hic vapulem, quæ hunc verberat.* & qui detractoriis verbis famam alterius verberant, certè *Percuſſores* appellantur, etiam ſuppreſſo linguæ nomine. Sic enim id Paulus 1. ad Thimo.3. *Non percuſſorem.* Chryſ. de linguæ verberibus, id eſt, convitiis accipit. & Hier. ſimiliter ad Tit.1. illum definit, *Non percuſſorem, qui manſuetus & patiens ſit in tempore, quid loquendum ſit, quid ve tacendum, nec ſermone inutili conſcientiam percutit infirmorum, ne contumelioſus & garrulus perdat eum, quem potuit modeſtia, & lenitate corrigere.* apud Latinos etiam eſt, iniuria aliquẽ verberare, & apud Lyricũ.

Lingua paterna quid. *Cic. pro cel.*

Metuentes patruæ verbera linguæ.

Nam patrui multò quam patres incorruptiones eſſe ſolent in judicandis, & objurgandis fratris filiorum peccatis, ſicut aliquando à Cicerone dictum eſt, *Qui in reliqua vita mitis eſſes, fuis in hac cauſa pertriſtis quidam patruus, cenſor, magiſter.* ergo qui aſperè & inhumaniter objurgant, hi percutiũt, verberant, flagellant. ſic Græca vox *Percuſſores* apud Paulũ (*Plectes*) eſt qui promptus & celer eſt ad percutiendum ſtimulo verbere, ad verbera incutienda. Cùm autem verber, aut

Verber apud Latinos *pro. 14.3.* *Superbus alios diverberat.*

flagellum, aut funiculus ſit, aut virga, aut quodlibet aliud inſtrumentum ad cœdendum aptum, certè de hoc flagello linguæ eſt id accipiendum Proverb.14. *In ore ſtulti, virga ſuperbiæ*; id eſt lingua ſtulti & temerè loquentis, velut verbere, aut percuſſoria virga tundit, & verberat. nam cùm verbera & flagra ſervilia ſint, ſuperbus in cœteros tanquam in ſervos vult dominari.

4 *cur lingua vocetur flagellum.* *Jac. 3.6.*

Sed illud obſervandum, quòd cum aliis nominibus linguæ feritas & virulentia ſignificari ſoleat, nunc tandem flagellum dicitur; nam nihil eſt, quod dolorem, & cruciatum afferat, quod in lingua non contineatur; cùm ſit Jacobo teſte *Univerſitas iniquitatis.* ſed ea peculari rationem *flagellum* dicitur, quòd dolorem & ubicem efficiat; id eſt, ſoleat

Ecc.28.21. *Detractor nunc gladio nunc ſagitta nunc flagello notatur.* *Eze.51.3.* *pſal. 68.* *Ecclef. 10.* *M Verrus, paulus.*

honeſtæ famæ notam indelebilem inurere, ut docet Eccleſiaſticus c.28. *Flagelli plaga livorem facit, plaga autem linguæ* (non ſolum flagelli inſtar livorem facit, ſed etiam) *comminuit oſſa.* Præterea cùm detractores, & maledici apertè & publicè profitentur ſe hoſtes eorum, quibus detrahunt, dicetur lingua eorum, aut gladius, aut ſaggita; cùm verò clanculum calumniantur, & detrahunt, non ſolum dicitur lingua eorum *Laqueus linguæ iniqua*, vel, *Sagitta occulta*, vel, *Serpens in ſilentio mordens*, ſed etiam flagellum, quò in ſcapulas impingitur, & à tergo lædit, quod non videas. Sic Marcus Verrius, & Paulus explicant, Cum Cato, *Pro ſcapulis*, dixit, de pæna verberum intelligi. Adde etiam, quòd cùm detractor Zelum, quem ſimulat, atq. deſiderium conceptum correptionis, & melioris conditionis ejus hominis, quem dictis ſuis proſcindit, cùm parentis, patrui, cenſoris incorrupti, magiſtrique ſpeciem quãdam oſtentat, tunc videtur lingua, pro *flagello uti*: Flagello enim parens & magiſter utitur. de quò veriſſime à Salomone Proverb.26. dictum eſt,

proverb.26

Verba ſuſurronis quaſi ſimplicia (bono, & ſimplici animo prolata) *& ipſa perveniunt ad anteriora cordis*; illis quippe tranſfigitur cor, verberatur fama, liveſcit, comminuitur, & intimorum viſcerum vehementi dolore afficitur; non is profectò parens, non patruus, non magiſter eſt, ſed ſæviſſimus hoſtis,

5 *D.Thom.* *Cajet.* *R.Abrahã*

Abſconderis. D.Tho. Latebunt detractorem tua facta, de quibus poſſet ille materiam detrahendi ſumere; ſed minus propriè. Cajet. Deficint delatorem firmæ probationes: & ſufficientia indicia, quibus poſſet te cujuſpiam ſceleris reum convincere; minus leniter. Rab Abraham: in commentariis Calumniatori, quaſi ſemper fuiſſes abſconditus, & nunquam illi vel de facie notus, non veniet in mentem: cùm alios maledictis, & contumeliis diverberavit, te præteribit intactum: ſed præter ſacræ Scripturæ phraſim. Illud ergo proprium, lene, germanum, *Abſconderis*, protegeris, defenderis; tuebitur te ſemper Deus: ne prævaleat contra te calumnia: mendacium, detractio; ne quid accipias damni ex lingua iniqua, ſimile id Pſ.30. *Abſcondes* (proteges, ſervabis, monies undiq.) *eos in abſcondito* in interiori cubiculo tuę majeſtatis *faciei tuæ* te providente, circũſpiciente, ne quid accipiant damni; tuus conſpectus ſecuros illos reddet, non ſecus ac ſi in anteriori cubilo, & penetrali abditiſſimo ſervatę, abſconditi, abditi eſſent: idem rurſus paolò clarius (*proteges eos in tabernaculo tuo*) ſicut Moyſem fugientem à jurgio & murmuratione populi ad tuum tabernaculum Nu. 14. *à contradictione* rixa iniuriis, detractione *linguarum*. *Vir linguoſus* delator, maledicus, detractor *non dirigetur* non erit firmus, ſtabilis *in terra* in tua civitate, in tuo regno; non timebis delatores, cum ſoſpes, & incolumis regnaveris: nemo regi maledicere audebit, nemo detrahet etiam in cogitatione ſua, aut in ſecreto cubiculi ſui. Aliquid etiam plus ſignificat, quam dicit ut author Catenæ expoſuit: Perficiet ut contumelias facilè vincas, atque in ore omnium tua verſetur laus. Eleganter verò Chryſ. *Flagellum linguæ cum manib. gladii confer, Haud leve (inquit) eſt, imo vero magnum, cum poſſe juvante Deo hominem effugere, qui nihil boni unquam loquatur: lingua enim nihil improbius, quibus libet inſidiis, qualibet enſe immanior, atque intolerabilior.*

Germanior expoſitio. *pſ.30.21.* *Ecc.20.10* *Nicetas.* *Chryſoſt.* *Lingua petulans enſe immanior.*

6 *Calamitas pro vaſtitate.* *LXX.* *Polychron.* שדד

Non timebis calamitatem. Non eſt calamitas in univerſum accipienda pro qualibet ærumna; quamvis enim Septuag. mala omnia intellexerunt legentes, (*Non timebis a malis venientib.*) quo etiam modo interpretatur Polychron. (*Nullum ad te malum manabit.*) Sed verbum calamitatis originale (*Sadab*) eſt more prædonum, & impetu hoſtilis vaſtare; & depopulari, quare vox eadem inferius redditur *vaſtitas*, Non timebis, ò Job, vaſtitate, non hoſtium, & prædonum adventum, ſecurè & tutò ages.

Verſ. XXII. In vaſtitate & fame ridebis; & beſtias terræ non formidabis.

a *Ridere quid. Juſti in ærumnis gaudentes: illuſtratus David.*
2 *Juſti cum in ſingulis, tum in plurimarum, ærumnarum prælio invicti.*
3 *Beſtiæ, homines ferinis moribus.*
4 *Quomodo Paulus ad beſtias pugnaverit.*
5 *Beſtias Deus immittit ſcelerum vindices.*

1 *Ridere q.* שחק *pſal. 2.4* *Hab.1.10.* *LXX.*

Ridebis: Quod in fonte eſt (*SachaK*) eſt aliquando illudere; unde dicitur Pſ.2. *Qui habitat in cælis, irridebit eos*, & Habac.1. *Ipſe ſuper omnes munitionem ridebit, & tyranni ridiculi ejus erunt*: ita hic Sept. *Iniuſtos & iniquos deridebis*, ludibrio ergo habebis tyrannos; prædones, vaſtatores; vel, quaſi ludens, & ridens illos fugabis, debellabis; pro nihilo inimicos tuos habebis, quemadmodum etiam Theophilactus expoſuit illum locum Habac. Vel, *Ridere*, poterit ſimpliciter accipi, *In vaſtitate* ita eris munitus, atque de tua ſalute certus, & ſecurus, ut ridere poſſis; nihil triſte tibi accidet, læta omnia; atq. jucunda; etiam ſi fameſcas, non ſolum non te enecabit, aut conficiet fames, verùm te Deus ſua ope, ſuoq. conſolationis pabulo reficiet, & ridere faciet, ipſa te fames reddet ſaturum; lætum, hilarem; & non ſecus ac ſi tibi plenus eſſet venter, cantabis, *ridebiſq. in ipſa fame libenter, ſimile quid canit Pſal.67. *Si dormiatis inter medios cleros*, id eſt, inter ſortes; ſortientur, videlicet milites, cujuſnam mancipia futuri ſitis; miſſis ſortibus deliberabunt de vobis interficiendis, in his igitur diſcriminib. dormitis ſecuri & toti, ſicut Pet. Act.12. quem cum Herodes ſequenti die producturus eſſet ad ſupplicium, *erat in ipſa nocte dormiens inter duos milites, vinctus catenis duab.*, & ita

Juſti in ærumnis gaudentes. *Morirſe de hambre, veſlara ſu ſinando de riſa.* *pſ.67.14.* *Actor. 12*

O 3 ſopitus

ſopitus altè, ut niſi percuſſus latere, excitari non poſſet; val, etiam *ſi dormiatis inter medios cleros*, ollas, cacabos, quamvis miſeri, afflicti, captivi viliſſima quæque ſervorum munia obeatis) *pennæ columbæ deargentatæ, & poſteriora dorſi eius in pallore auri*, non ſecus lætus, jucundusque erit conſpectus veſter, atque eſt alba columba argenteo candore, & aureo pallore conſpicua, quæ ſolis radiis percuſſa gratiſſimum ſit intuentib. ſpectaculum, *Dum diſcernit* judicat, *cœleſtis*, Deus, *reges*, hoſtes, atque tyrannos potentiſſimos, *ſuper ea*, eius defendendæ, & tuendæ cauſa, *nive dealbabuntur in Selmon*, erunt ij, quos tuebitur Deus, velut mons Selmon; qui cùm umbroſus, obſcurus, cavernoſus eſſet totus, decidente tamen nive impletis caveris lucidiſſimus, atque gratiſſimus albicabat; non ſecus miſeri, inopes, famelici, cœleſti conſolatione, & lætitia perfunduntur, implentur, albicant, ita ut timore minime palleſcant, fame non ſqualleant, ſpoliati minimè ſentiant inopiæ detrimenta, ſed candidos ſe, lætos, hilares præbeant, & in ærumnis gaudeant, & exultent, atque in fame rideant.

2 *Iuſti tum perſe ſingulas, tum junctas omnes calamitates ſuperant.* *Iacob.1.2.*

Illa autem duarum rerum conjunctio. in *vaſtitate, & fame*, accipienda verum copulatim, ut logici dicunt: nam cum utramque partem ſeorſum antea dixiſſet, videlicet famem, & vaſtitatem ſub nomine calamitatis, nunc utramque conjungit, in hanc ſententiam; Non ſolùm ſingulas ærumnas ſuperabis, ſed omnium illarum in unum coeuntium agmen: Non ſolùm fœliciter depugnabis cum ſingulis, ſed integrum ex omnibus exercitum fugabis. In eandem ſententiam videtur à Jacobo dictum, *Omne gaudium exiſtimate fratres, cum in varias*, multas ſimul omnis generis, multiplices, verſicolores ex G ræc. *tentationes incideritis*.

3 *Olympiod. Philip.* חיה *Beſtia, homines ferinis moribus.* *Pſ.67.11. Pſal.73.*

Et beſtias terræ. Olympiod. & Philip. per beſtias intelligunt homines ſylveſtribus & ferinis moribus; & favet originalis vox quæ deducitur à (*Hhaiah*) quod eſt vivere, aut habere animam viventem, unde dicitur hoc loco beſtia, quaſi vivens, animans, & ad homines aliquando refertur in bonum Pſ. 67. *Animalia tua habitabunt in eis*; & ibidem in malū; *Increpa feras arundinis*, id eſt, populum barbarum, atque ferinum prodeuntem ex ſuis latibulis, & cavernis; tanquam ex arundinetis venenata animalcula, ut nobis noceant: ſimul etiam in bonum & in malum. Pſ. 73 *Ne tradas beſtiis animas confitentes tibi*, juxta Hebræum. *Ne tradas beſtiis animam turturis tuæ*: id eſt; animam tui ſervi, afflicti, miſeri, qui gemitu, ſuſpiriiſque turturis inſtar, tuam opem implorat, *& animas pauperum tuorum ne obliviſcaris in finem*. Hebr. *Animas animalculorum tuorum*. Hoc eodem genere loquendi locutum Paulum; cum ait. *Si ſecundum hominem ad beſtias pugnavi Epheſi*. Athanas. Chryſ. Anſelmus, Theophil. Occumen. D. Th. Tertul. & in eandem rationem Ignatius ſcripſit ad Romanos: *A Syria Romam uſque terra, mariq. cum beſtiis depugno, noctu, dieque alligatus decem leopardis, quæ eſt militaris cuſtodia; qui & beneficio affecti, pejores fiunt*. Idemque ipſe Paulus 2. ad Thim. 4. *Leonem* dicit Neronem, *Liberatus*, inquit, *ſum de ore leonis*. Habentq. in Scriptura improbi homines ea ſimilitudine morum brutorum, beſtiarum quoq. appellationem. Quanquam non deſint, qui illas Pauli beſtias, veras feras intelligant, ad quas Paulus Epheſi damnatus fuit, Ambroſ. Origenes, Nicephorus, hi dicunt obiectum eſſe Paulum leoni; qui ad illius pedes manſuetus conſederit. Sed hic ſenſus licet minùs probetur in hoc loco Pauli; tamen in noſtra Eliphas ſententia verior, leniorque videtur; Beſtias ſæviſſimas, nedum homines non formidabis; nihil ab hoſtibus, nihil à beſtiis detrimenti accipies; non aget lupus in tuo grege prædam; nunquam leo ad caulas paſtorum accedet; cum enim leones ſæpe nes ſunt ad paſtorum caulas prædam quærere dicunt: ut indicatur 1. Reg. 17. *Dixit David ad Saul; paſcebat ſervus tuus patris ſui gregem & veniebat leo, vel urſus, & tollebat arietem*, &c. Solet etiam Deus venenatas beſtias immittere in homines ſceleratos Deut. 32. *Dentes beſtiarum immittam in eos, cum furore trahentium* &c. & Num. 21. *Immiſit Dominus ignitos ſerpentes*: quo loco R. Moyſ. affirmat non ſolum improbos ex populo percuſſos à ſerpentib. ſed etiam morſibus infeſtatos ab omnibus jumentis, q; ſecum deferebant; cui favet id Sap. *Armabit creaturam ad ultionem inimicorum*: quare ſic hoc loco Eliphaz patientiam imperet, & ſuadeat Jobo; eaque ſi ſit munitus, jubeat nihil timere à beſtiis terræ, id eſt, ab omni venenato, ſævoque animali; conſentire quidem videtur cum illo Pſ. 90. *Conculcabis leonem, & draconem*. Verum enimverò cum illi, qui in deſerto laboris, & itineris impatientes fuiſſent, acerbiſſimè morderentur à ſerpentibus & beſtiis terræ; certè qui patientiſſimus fuit, in vinculis, ærumnis, tempeſtatibus itineribus pro Chriſto ſuſceptis, & qui tunc etiam vinctus ducebatur Paulus, cùm vipera in manum illius inſiliiſſet, nihil mali accepit, agnoſcente & ſentiente beſtiola virtutem laborum, & patientiæ Pauli, adverſus quam nihil poſſint dentes, atque venena: nam cùm charitas patiens eſt, id eſt cum patientia conjuncta, *omnia ſuffert, omnia vincit*.

4 Paulus ad beſtias quomodo pugnaverit. *1. Cor. 15. 32.* *Chriſoſt. Anſelmus, Theophilact. Oecumen. Tertul. de Reſurrect. carnis c.48.* *Ignatius epiſ. ad Ro.* *2. ad Thi. 4. 17.* *Improbi habēt brutorum appellationem.* *Ambr. 1. Cor. 15.* *Orig. in Periah. l.1. c.2.* *Niceph. li. 22. c. 15.* *Leones ad paſtorum caulas prædam agiūt.* *1. Reg. 17.* *5 Beſtia ſceleris vindices* *Deut. 32.* *R. Moyſ.* *Sap. 5. 18* *Pſ. 90. 13.* *Act. 28. 3* *1. Cor. 13. 4.*

Verſ. XXIII. Sed cum lapidibus regionis pactu tuum, & beſtiæ terræ pacificæ erunt tibi.

1 *Lapides, angeli, viri conſtantes, lex lapidea, non quadrant huic loco.*
2 *Lapides maceriæ, paulò commodius.*
3 *Lapides agrorum benevoli, ubertatis ſymbolum.*
4 *Lapides terminales qui, Limites agrorum quales. Deus Terminus; multa ex prophanis.*
5 *Regio quid propriè apud ſacros, & prophanos.*
6 *Pactum cum lapidibus ad perpetuitatem pertinere.*
7 *Quod armenti genus ſcopuliſſimum in Arabia peculiare.*
8 *Beſtiæ motæ quid propriè.*
9 *Paraph. illuſtratus Pſa. 90. de leonib. peculiaria quædā.*

OFfenderunt ad hos lapides plerique interpretes; non enim facile eſt illos vidiſſe, quamvis ante oculos poſitos. Hugo angelus intelligit, qui apud Ezechielem dicuntur *Lapides ignitis*; cum his paciſcitur vir probus, & amicitiæ fœdere arctiſſimè devincitur, *conſervi. n. ſumus*.

1 Qui vocantur lapides Hugo. Ezech. 28. 14. Apoc. 19. 10 & 22. 9.

Secundò, Philip. interpretatur fortes homines, his verbis; *Lapides per metaphoram fortes homines dixit, ſtabiles, & quietos, qui ſunt utique juſti, & ſancti, quorum magna fama, & virtus animi ubique increbruerit: ſi talis fueris, cum hujuſmodi ſanctis hominibus qui in modum lapidum firmi, per diverſas poſiti regiones ſunt, habebis pactum ſolidæ charitatis ne ab eis nunquam te aliqua tribulatio poſſit avellere*. Non multum longè ab hoc Greg. (*Qui*) inquit, *rectè vivit, pacto ſe cum lapidibus regionum jungit; quia in eo, quod mundi deſideria ſuperat, vitam ſuam procul dubio ad ſanctorum præcedentium imitationem ligat*; ſed hæc allegoriam ſapiunt.

Philip. Lapides viri fortes. *Gregor.*

Tertiò, Chaldæus refert ad legem ſcriptam in tabulis lapideis, Sed qua ratione lex poterit dici lapides regionis, præſertim cum neque Eliphaz, neque Job ad legem pertinuerint?

Chaldæus. Lapides lex lapidea.

Quartò, Cajet. accipit de patientia, conſtantia, firmitate, quæ per lapides ſignificari ſolent, cùm ipſe etiam Job dixerit, *Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea*; in hanc ſententiam; Quia jam convenisti cum lapidibus, & par illis, vaſiſti in fortitudine, & ſuſtinentia tot malis, ictibuſque ſuperior, ideò pacem habebis, &c. Sed ſenſus durus eſt. Quatuor ergo alias expoſitiones leniores, veriſimilioreſque ſubjiciamus.

Lapis, conſtantiæ & fortitudo. Iob. 6. 12.

Quintò itaque hi lapides ſint, ex quibus vallum aut maceria fundi, aut poſſeſſionis alicujus compingitur; quaſi dicat, habebis cum lapidibus, cùm macerias. cum vallo initum pactum, ut non alio cuſtode tui agri indigeant: nunquam diſſolvetur maceria, non diſſiliet lapis ex ſepe, nemo furabitur, nemo inſiliet in agros tuos; ſi quis conabitur diſſipare ſepem, mordebit eum coluber; ſi quis tranſferre lapidea, affligetur, nihilque efficiet tandem. Non mihi tamen diſplicet; ſed neque valdè placet.

2 Lapides amplectitur accipi, ex quibus fundi maceria componitur.

Sextò, ut referatur ad mali propulſationem, Neque quidem à lapidibus, qui à lædendo pede nomen habent, ut læderis: lapides & ſaxa, (regionum videlicet, illarum deſertarum, quæ ſaxoſæ ſunt & incultæ) te nunquam lædent quaſi tecum fœdus percoſſerint, viam tibi planam, & expeditam præbebunt, nunquam, *offendes ad lapidem pedem tuum*. Similis percuſſio fœderis eſt Iſa. 28. ex perſona impiorum nihil ſibi timentium à divinis comminationibus. *Dixiſtis, n. Percuſſimus fœdus cum morte & cum inferno fecimus pactum; flagellum inundans, cum tranſierit, non veniet ſuper nos*: alludere videtur ad fœdus illud initum in Ægypto cum angelo percutiente. Exod. 12. & 13. *Erit ſanguis vobis in ſignum in ædibus & videbo ſanguinem, & tranſibo vos*.

Iſa. 28. 15 *Exod. 12. 13.*

Septimò, multò elegantiùs D. Tho. interpretatus eſt, de ubertimis fructibus qui non ex molli, occata, bene culta terra, ſed ex ſterilibus, ſalebroſis, lapidoſis agris, cælo favente, & Deo benedicente, colligere poſſit juſtus; ita ut videantur fœdere devincti ad reddendos proventus ampliſſimos, ex quibus alius non niſi ſpinas, & tribulos colligeret. Ergo juſto (inquit Eliphaz) molleſcent ſaxa; impijs verò terræ pulvis molliſſimus & tenuiſſimus lapideſcent;

Elegans D. Th. expoſitio. Pactum iuſti lapidib. ad terræ & lapidum ubertatem.

Deut. 28. 23. Onkelus.

deſcet: ſic comminatur, & jubet Deus Deut. 28. *Sit cœlum, quod ſupra te eſt, æneum; & terra, quam calcas, ferrea.* Onkelus dilucida paraphraſi; *Erunt cœli qui ſupra caput tuum ſunt, fortes tanquam æs, ut non deſcendere faciant pluviam, & terra, quæ ſubter te eſt, dura erit tanquam ferrum, ut non proferat fructus.* Cum deſcribit autem Moyſes ubertatem agrorum promiſſorum, ait Deut. 32. *Conſtituit eum ſuper excelſam,* (montuoſam) *terram, ut comederet fructus agrorum, & ſugeret mel de petra,* (de cavernis petrarum in quibus ſylveſtres apes mellificant) *oleumque de ſaxo duriſſimo* (nam inter ſaxa maxima ibi olearum, & olei copia provenit.) Non diſſimile ipſe Job priſtinæ fœlicitatis memor; *Fundebat mihi petra rivos olei:* Huc igitur reſpice potuiſſe Eliphaz nemo jure negabit.

Deut. 32. 13

Iob 29. 6.

4 Octavò, tamen proponam, quod ſcio non nemini placiturũ *Lapides regionis* intelligi poſſunt fines, terminiq; agrorum limitatorum. Hi autem termini non ſemper iidem, ejuſdemve formæ, aut ea eadem materia fuerunt; fuerunt namque terminales arbores apud Paulum I. C. quaſi finales appellat Siculus Flaccus. Meminit Hygenus, de limitibus. Fuere etiam, fines agrorum Formæ, id eſt, æreæ tabulæ inſculptæ, in quibus, quid cuique datum, aſſignatum, redditum veteri poſſeſſori, commutatum, aut alia ratione attributum fuiſſet, inſcribebatur, atque ea his tabulis controverſiæ de agrorum modo, finibuſque decidebantur, figebanturque ad æternitatem. Hinc Ulpianus. *Qui tabulam æream, legis formamve agrorum continentem refixerit, vel quid inde immutaverit, lege Julia peculatus tenetur.* Quæ verba docta, & ſapienti elucidatione expoluit Briſſonius in ſelectis ex jure civili antiquitatibus. Fuere deniq. limites ex lapidibus: & quidem cum Numa Pompilius publicum populi Romani agrum, & privatum cujuſq; certis limitibus, terminiſq. definiviſſet in Deorum numerum Terminum retulit: is Deus (ſi diis placuit) ſaxum erat; ſaxaque. ſimiliter, reliqui omnes agrorum aut publicorum, aut privatorum limites: quos loco dimovere capitale fuit, huc enim ſpectat illud ex antiquis legibus.]

Limites agrorũ quales fuerint. Paul. li. 5. ſent. tit. 22. Sic. Flac. l. 2. de condit. agro. Hygenus. Ulpian. in l. qui tab. ff. ad l. Iuliam Pec. Briſſon. in ſ. li. 4. cap. 5. Liu. Decad. 1. li. 4.

Qui ſecus faxit & terminum exaraſſit,
Ipſus & boves ſacri ſunto.

Aug. 4. de Civ. c. 23. Lactant. 1. cap. 20. Ludov. Vives.

Quare neque Deus Terminus Jovi omnium deorum maximo ſua ſede cedere voluit. Rei hujus meminere. Ti. Liv. Auguſtinus, Lactantius, & totius rei ſummam eleganter, 4. de Civit. Ludov. Vives ex Plutarch. Dionyſ. Lucio Floro confecit, de quo Ovid. quoque.

Ov. 2. Faſt. Inferius. Mu collin. ſob. 18.

Termine ſive lapis, ſive es defoſſus in agro
Stipes, ab antiquis tu quoque numen habes.
Tu populos urbeſq. & regna ingentia finis,
Omnis erit ſine te litigioſus ager.
Nulla tibi ambitio eſt, nullo corrumperis auro,
Legitima ſervas credita rura fide,
Termine poſt illud levitas tibi libera non eſt,
Qua poſitus fueris in ſtatione mane.
Et ſeu vomeribus ſeu tu pulſabere raſtris,
Clamato; tuus eſt hic ager, ille tuus.

Hinc terminales, lapides apud Ammia. Marcellinum, & meminerunt etiam: ll. t. 1. 3. D. de termino moto Solebant verò hi lapides altè defigi, ita ut in ſummo hærerent ſolo, ut indicat illa termini ad vitæ humanæ finem tranſlatio apud Lucretium.

Lucretius.

Quando quidem vitæ depactus terminus altè.

& id Virgilii.

vir. 4. Aen.

Et ſi fata Jovis poſcunt, hic terminus hæret,

quo rei immutabilitatem ſignificet: hinc Terminus dictus

Term. rei immutabilitatem denotat.

Capitolii immobile ſaxum.

5 Ergo, ut ad rem noſtram veniamus, *Lapides regionis,* ſunt limites, terminiq. agrorum: & quidem hoc loco, Regio eſt (*sadeh*) propriè, campos, ager dativus, pars terræ culta arvis, paſcuis, hortis, plantis: eadem enim vox ſubeſt Geneſ. 27. *Quaſi odor agri pleni,* & Nu. 20. *Non ibimus per agros, neque per Vineas* & 4. Reg. 8. *Clamans ad regem pro domo ſua, & pro agro ſuo.* Paſcua etiam ea voce dicuntur, *Debeſtas.* Pſ. 8. *pecora campi:* Idemq. Regionis nomen ſignificet in ſacris, ut Geneſ. 14. (*Percuſſerunt omnem regionem*) agrum *Amalechitarum,* quod ad agrorum quoq; devaſtationem pertinet, ſic Iſa. 32. *Plangite ſuper regione* (agro, horto) *deſiderabili, ſuper vinea fertili;* & illud, *Videte regiones, quoniam albæ ſunt iam ad meſſem,* unde eſt Mich. 2. *Regiones* (agros) *dividere,* idem etiam apud Latinos uſus Regionis; nam regiones è Juriſperitis in fundis ſtatuuntur, & regiones ſunt fundorum partes certis menſuris diſpertitæ eſt etiam regio Ciceroni, tractus terræ, aut agrorum; quod vulgò, pagos, dicimus, imò etiam aliquando regio idem eſt, quod lapis, limes, terminus, linea regula, cùm Cicero de Natura Deorum dixerit, *Vinea regiones terminare;* & per tranſlationem; *Si quibus regionib. vitæ ſpatium circumſcriptum eſt, iiſdem omnes cogitationes terminaret ſuas* &c.

שדה Regio quid. Ge. 27. 27. Nu. 20. 17. 4. Reg. 8. Pſal. 8. 8. Gen. 14. 7. Iſa. 32. 12. Mich. 2. 4. Lib. 8. & l. 29 ff. de acqui. dom. et l. 7. ff. de eõ. d vid. Cic. de nat. Deorum. Cic. pro Archia.

6 *Pactum* verò inire *cum lapidibus,* terminiſque agrorum, ad perpetuitatem quandam nunquam violandam pertinet; tùm ex firmitate fœderis, tum ex immobilitate terminis & lapidis, ergo ſignificet fore, ut termini agrorum illius à nemine violentur; Nemo tranſiliet, nemo tranſgredietur, nemo movebit ſua ſede & loco; tuorum agrorum termini, & limites nemini cedent; erunt Jobi immobilia ſaxa, immoti lapides; *Ponet Deus fines tuos pacem,* ut nemo in tuos terminos incurrat, nemo tuos agros, aut agricolas infeſtet; *non ſit Satan, aut occurſus malus;* perpetuo paciceris cum hoſtib. de non violandis tuis limitibus, non refigendis, movendis, et tingendis tuis terminis, ſi tui lapides vomere, aut raſtro pulſabuntur alieno, clamabunt ſtatim, Hic ager Jobi intactus eſto. Certè Samuel videtur cum hominibus, & cum lapidibus pactum iniſſe mirabiliter, poſtquem ſui populi fines propagavit, 1. Reg. 7. Nam inito cum Philiſtæis prælio, *Egreſſi filii Iſrael de Maſphat, perſecuti ſunt Philiſtæos, & percuſſerunt eos uſq. ad locum qui erat ſubter Bethchar, tulit autem Samuel lapidem unum, & poſuit eum inter Maſphath, & inter Sen. & vocavit nomen loci illius, Lapis adiutorii. Dixitq: huc uſque auxiliatus eſt nobis Dominus. Et humiliati ſunt Philiſthiim; nec appoſuerunt ultrà ut venirent in terminos Iſrael.* Sed

Pacti inire cum lapidibus ad perpetuitatem per ti mere.

1. reg. 7. 13

7 illud tandem; quod optimum atque leniſſimum in tanta horum lapidum explicationum congerie videri jure debet, proferam non ex alio, quam ex ipſo jure. In Arabia quidem; ubi Job, atq. illius amici habitabant, extraordinarii criminis genus erat, ſi quis in inimici agrum lapides poneret, qui futuri eſſent indicio, malo letho petiturum, inſidiis illorum qui lapides poſuiſſent, qui agrum illum deinde coleret. Ergo ominoſi, religioſi, & formidandi erant illi lapides, nec non & ager incultus, qui illos haberet. Sed Legem ex libro Ulpiani integram de officio. Proconſulis adſcribendam duxi. *Sunt quædam, quæ more provinciarum coercitionem ſolent admittere, ut puta in provincia Arabia Σκοπελισμὸν crimen appellant, cuius rei admiſſum tale eſt, pleriq; inimicorum ſolent prædium inimici σκοπελίζειν, id eſt; lapides ponere, indicio futuros, quod ſi quis eum agrum coluiſſet, malo letho periturus eſſet inſidiis eorum, qui ſcopulos poſuiſſent. Quæ res tantum timorem habet, ut nemo ad eum agrum accedere audeat, crudelitatem timens eorum, qui ſcopeliſmon fecerunt. Hanc rem præſides exequi ſolent graviter uſque ad pœnam capitis quia & ipſa res mortem comminatur,* ſic Vulpianus. Ergo nihil in noſtrum locum lenius, & congruentius, quam ut inter alia calamitatum, & beſtiarum genera, etiam ſacros illos lapides agrorum numeret, qui viro juſto, & probo minimè formidandi ſint, neq. propter illos relinquendus incultus ager, quaſi ipſa hominis pietas potens ſit excantare ominoſos illos lapides, quaſi pacto cum illis, & cum morte inito; vel dicat Eliphaz, nihil Jobo ab inimicis timendum, etiam ſi in illius agros lapides ponant; nam & illorum induſtria, & inſidiæ vanæ erunt, aut omnino nullæ.

Optima lapidum expoſitio. Scopeliſm. in Arabia quale crimen. D. Sllis quadam D. de extraordin criminib.

8 *Et beſtiæ terræ.* Beſtia hoc loco indifferens nomen ad quæcunque animalia; nam eadem voce originali dicitur, Pſ. 123. *Animalia puſilla cum magnis.* & Levit. 11. *Hæc ſunt animalia, quæ comedere debetis; omne quod habet diviſam ungulam, & ruminat in pecorib.* &c. & Levit. 17. dicitur, *Quæcunque ſi ea, quæ venatione, aut aucupio capiunt.* Pro terra autem eſt eadem vox, quæ ſuperiùs vertitur, regio; ſignificet ergo beſtias agri, quæ agros, ſata, vineæ demoliri ſolent; ait ergo Eliphaz; Non ſolùm fixis limitib. muniti erunt tui agri, & pacati ab hoſtium incurſibus, ſed etiam à beſtiis, quæ infeſtæ ſolent eſſe agris; *ſingularis ferus* non *depaſcetur,* non attinget; vulpeculæ, quarum magna copia eſt, non demolientur vineta tua; non rabidi lupi cum tuis gregibus inimicitias gerent, tibi tuiſque rebus parcent; nunquã ſenties in tuis regionibus locuſtam, non erucam, non bruchum, non alia camporum lues tuis ſuſidebit.

beſtia quid propriè. Pſ. 103. 25 Lev. 11 3. Lev. 17. 13

9 Verum quoniam ex his promiſſionibus videtur bene ex parte deſcriptus, Pſal. 90. qui totus eſt ad exprimendam viri bene de Deo ſperantis fœlicitatem, paucis à nobis percurrendus erit, cujus author dicitur Moyſes, atq. eadem tribulationum ſerie quæ Eliphaz, ſimilem in mediis hoſtibus ſecuritatem & incolumitatem viro juſto pollicetur. Fingere ergo licet hominem per mediam ſolitudinem prædonibus, ve-

Pſalm. 9. paraphraſ illuſtratur Quis auther, Pſal. 90.

nenatis

nenatis ſerpentibus, immaniſſimis feris infeſtatum autem errantem, aut iter facientem, jamq. adventante nocte & umbraa atque timores producente, ſola ſit arx quædam excelſa, & munitiſſima optimi alicujus & benigniſſimi principis, ad quam omni ope deſtitutus viator ille poſſit divertere. Huic jam contendenti, & properanti gradu citiſſimo ad principia opem, & arcē, videtur his verbis gratiſſimis fauſtaque ſalutatione occurrere; *Qui habitas in adiutorio altiſſimi.* (*Hieron.*) (Hiero. in *abſcondito excelſi*, id eſt, qui Deum habet adjutorem abſconſorem protectorem Chaldæus. *Qui collocat manſionem ſuam in ſecreto altiſſimi*) (*Chaldæus.*) *in protectione* (umbra Hierony. umbraculo) *Dei cœli* (Domini omnipotentis) *commorabitur.* (Hebr. Pernoctabit) *Dicet Domino* dicere poterit *ſuſceptor meus es tu, Deus meus ſperabo in eum* namq. tua ope, ò Deus optime, qui me ſuſcipis, incolumis ero; deinde verò ſeptem tribulationes, & innumera diſcrimina enumerat *quoniam* certè, affirmantis eſt, vel conceptæ fiduciæ cauſam exponit) *ipſe liberabit me de laqueo venantium.* (de paratis inſidiis; de prędonibus, qui laqueos, & foveas inſtruunt ad capiendos viatores) (*Hieron.*) *& à verbo aſpero* (Hierony *de morte inſidiarum.* Hæc n. quid aſperius, quidve acerbius? neque ſolum ab ejuſmodi morte, ſed ab omni verbo, id eſt, re & negotio periculoſo) *Scapulis ſuis obumbrabit tibi,* (verba videntur eſſe adminiſtratoriorum ſpirituum, qui peregrinum læti excipiant; Non ſolum aliis committet tui cuſtodiam, ſed te ipſe per ſe cuſtodiet, ſcapulis ſuis te proteget; primus ipſe occurret hoſtib. priusquam ad te pervenire poſſint: *El os hará ſombra de ſus eſpaldas*) *& ſub pennis eius ſperabis,* (non ſecus ac pullus ſub matris alis, ſecurus ages ab accipitribus) *ſcuto circundabit te veritas eius,* (Hierony. *ſcutum, & protectio veritas eius,* promiſſio de te ſervando. itaq. hac nocte ſecurè, & fœliciter ages) *à ſagitta volante in die* (tum verò illuſcente die, cùm te commiſeris itineri, prædonum ſagitas comprimet, infeſtos milites fugabit) (*Hieron.*) *à negotio perambulante in tenebris* (Hierony. *a peſte in tenebris ambulante*: etiam mors ipſa, peſtis, lues, quamvis ſtructis inſidiis, & occultè invadens, nihil nocebit) *ab incurſu* (Hierony. *à morſu*) *& dæmonio meridiano* Chaldæ. (*à turba dæmonum in meridie graſſantium*;) quamvis catervatim adverſum te conjurent; non homines ſolum, ſed dæmones ipſi, iter tuum impedire non audebunt: quod ſi pertinaciter, & aperta vi velint impetum facere, vires ſuas, brachiumque exeret potentiſſimus, & diſtricto gladio pro te adverſus hoſtes tuos pugnabit, & horrendam ſtragem edet [*Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dexteris tuis.*] (*Dará en ellos a dieſtro, y a ſiniſtro*, cædet innumerabiles à dextris, & à ſiniſtris; latusq; contemplaberis proſtratos hoſtes, cum nihil ab illis malè acceperis) [*ad te autem non appropinquabit*] (nam in publica ſtrage, & calamitate incolumis ſervaberis; & lætus videbis miraberiſq. quo tandem ſupplicii acerbiſſimi reciderint impiorum conatus) (*Veruntamen oculis tuis conſiderabis, & retributionem peccatorum videbis*) (*Hieron.*) Quoniam (ſed quid mirum? nam ſic Deus agit cum omnibus qui ſpem ſuam in illo defigunt) *tu es Domine ſpes mea: Altiſſimum poſuiſti refugium tuum,* (Hiero. *excelſum poſuiſti habitaculum tuum*: vel; ipſe Deus altiſſimus eſt refugium tuum, ſic ſanè neq. tu, neq. ex tuis quiſquam nocumentum accipiet) (*Hieronym.*) (*familia in ſti ſecura.*) (*non accedet ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo*) (domeſticis, familiæ) *tuo.* (Hier. *lepra non appropinquabit*, neq. tu, neq. aliquis ex familiarib. turpi aut moleſta aliqua ægritudine laborabit nemo ex tuis *ulcere peſſimo* percutietur, nemo foras ejicietur ex civitate, ex tuo tabernaculo, & domo, ne contagio reliquos inficiat; Iob quadrat. Deinde ipſi adminiſtratorii ſpiritus ultrò ſeſe iuſto offerunt ſalutis cuſtodes, ac ſe ipſos ſignant dicentes: En, ut Dominus) (*Angelorū peculiare patrociniū erga iuſtos*) *Angelis ſuis mandavit de te* (ut cùm grediaris ad perſequendum iter) *cuſtodiant te in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum,* (quod difficilè, & ſaxoſum fuerit viæ, non conficies tuis pedibus, ſed portaberis ab angelis, delicatè, velut nutrix infantulum, te deducent, ſed præterea beſtiæ terræ pacificæ erunt tibi: ſi in plano & expedito itinere venenatum aliquem ſerpentem compreſſeris pede, non tibi nocebit, patietur ſe conculcari, ſecurus (*Arabia abūdat venenatis beſtiis.*) igitur) *ſuper aſpidem & baſiliſcum* (qui in illis regionibus, in deſerta præſertim Arabia, frequentes ſunt (*ambulabis* (quod ſi vaſtus aliquis, & immanis Draco, aut leo in medio itinere ſe ſederit, ne minimum viæ diſpendium faciat, rectà ibis) *& conculcabis leonem & draconem*: (leo non dormit in ſpecu, ſed in aperto, nihil timens, ubicunque nox ei (*Leo nō dormit in ſpecu, ſed in aperto & in*) ſupervenerit: accidet igitur, ut in media via ſe opponat (*media, vie*) experrectus. Quid ſi leonem hic memoret ſerpentem vaſtiſſimum, & feritate, maculiſque fulvis, inſignique capitis nota greſſibili leoni ſimilem? de quo id cecinit Nicand. (*Aelian. & Oppian.*) (*Leo ſerpēs.*) (*Nicandr.*)

Occurret punctis immania Cenchrina membris,
Commaculans gerens variique id circo leonis
Nomine dixerunt, vaſtum & revolubile monſtrum.

Jam tunc leo ſerpens facilius quoquo verſus ſerpit, & vias occupat, perge igitur per calcatum ſerpentem, vel calce abjice, & expunge, ut tibi viam liberam relinquat; nam beſtiæ omnes pacificæ erunt tibi.

Verſ. XXIV. Et ſcies, quod pacem habeat tabernaculum tuum, & viſitans ſpeciem tuam non peccabis.

1 *Verba cognoſcendi certitudinem afferunt. Tabernaculum quid; aliquando pro templo.*

2 *Pax, & concordia domeſticorum. Videbat pater familias amice corripere domeſticos.*

3 *Species domus pro uxore, minùs commodè pro ſpecioſa domo.*

4 *Viſitare quid. Pater familias viſitator eſt: explicatur. Pſalm. 67.*

1 (*Verba cognoſcendi afferunt certitudinem.*)

ET ſcies. Ita erit, pacem habebit tabernaculum tuum: verba cognoſcendi interdum tantum afferunt certitudinem quandam, & manifeſtationem rei, quæ poteſt eſſe omnibus nota, & conteſtata.

Tabernaculum tuum. Domus, familia, omnia, quæ ad te pertinet, quæ domi habes, domeſtici tui. Domus apud plerosq. Orientales tabernacula, & tentoria, erāt videlicet, caſæ tabulis, vel corio, vel etiam arborum ramis, ſeu ſtramentis contextæ, quæ loco moveri, & huc illuc transferri poſſent. (*Tabernaculū quid.*) Deinde verò pro quolibet ædificio habitationis apro acceptum eſt à Latinis, tum etiam ab Hebræis; adeoque etiam pro loco divino, cultui & adorationi conſecrato, quod templum appellamus; nam de templo illo magnificentiſſimo, cui fabricandus locus inventus iam & deſignatus erat, dictum eſt Pſ. 115. *Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco, ubi ſteterunt pedes eius*; quare cum Chriſtus Dominus corpus ſuum appellavit templum, Ioa. 2. idem intelligitur, quod tabernaculum. Neque ambigendum orientalium tabernacula templorum inſtar, ſolem orientem reſpexiſſe; non ſecus atque illud Cyri tabernaculum, quod Xenophon ſcribit, tum hyeme tum verò æſtate Orientem verſus ſitum fuiſſe, ſed de hoc alias. (*Pſ. 131.7.*) (*Ioan. 2.19.*) (*Cyri tabernaculum quale. Xenoph. l. 8. Pæd.*)

2 (*Quid pax hoc loco.*)

Pacem, autem, non pauci pro animorum coniunctione & charitate mutua accipiunt. D. Tho. (*Quo domeſtici eius pacem invicem habeant,*) nam fœlicitatis eſt, *Habitare unius moris cordis,* & animi unius *in domo*, & filios habere, atque domeſticos mutua charitate devinctos. Chryſ. *Non exteri modo ſecum pacem habebunt, ſed domus etiam pacem profruetur incredibili; tuiq; domeſtici non ſolum inter ſe, verùm etiam nullas ſecum contentiones exercebunt. Quid enim profuerit externis non tentari bellis, qui turbis redundant inteſtinis?* (*D. Thom.*) (*Domeniſe eſt mutua charitas. Pſal. 67.7.*) (*Chryſoſt.*) Alii, nihil tibi materiam iraſcendi ſubminiſtrabit, te omnes ad pacem provocabunt, tum externi, tum domeſtici, ad non iraſcendum, ad non peccandum, imò vero excitabunt te omnia ad Deum colendum, & laudandum. Alii, inter quos Vatablus, ſic utramque partem nectunt; Viſitabis domum tuam, atq; domeſticos, *& non peccabis* convivendo ad eorum delicta; & tamen *pacem adhuc habebis tabernaculum tuum,* id eſt, domeſtici licet flagellati, & correpti, tibi non ſuccenſebunt; *non amat quidem peſtilens eum qui ſe corripit*, at te tui diligent, cùm illos corripueris; iuſti enim atque ſapientes erunt, qui ad te pertinebunt. (*Vatablus*) (*Paterfam. amicè, & benevolè, corripit.*) (*Pro. 15.12.*) Sed ſimplicior erit ſenſus, ſi per pacem, bonorum omnium abundantia, & fœlicitas ſignificetur; *Scies*; experieris, *tabernaculum*, domumque ſuam pace, bonisque omnibus abundare; nihil, quod ad tuam, vel domeſticorum fœlicitatem conferre poſſit, deſiderabis. Septuag. *in pace erit domus tua*, ad eum ſenſum, quo ſcriptum eſt Iſa. 32. *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta.* (*LXX.*) (*Iſa. 32.18.*)

3 (*Species domus p. uxore.*)

Et viſitans ſpeciem tuam. *Speciem* quidam interpretantur uxorem, quæ dicatur ſpecies domus, ab effectu; tum quod ipſa ſit pulcherrima, & ſpecioſiſſima totius familiæ, & domeſticæ ſupellectilis pars; tum quod ſua cura, & induſtria domum reddat ſpecioſam, bene ornatam, præclaræ omnibus rebus inſtructam, quaſi dicat, *el eſprito y la limpieza dela caſa es la muger*, iuxta id Eccleſ. 26. *Mulieris bonæ ſpecies in* (*Eccl. 26.21.*)

ornā-

Digitized by Google

ornamentum domus ſuæ: eſt quidem natura ſua Philocoſmon, & ſtudioſum, amanſque ornamentorum genus mulierum; ſed meminiſſe debent *ſpeciem* non compitorum & platearum, ſed ſuarum domuum appellari; ut quarum pulchritudo & ſpecies foris viſenda non ſit; ſed ſuæ tantum domi: neque enim externis placere, ſed ſuo etiam viro debent; ſcriptum eſt. n. *Vxor tua ſicut vitis abundans in lateribus*, in Gynæceo, in extremo domus angulo; ultimoque receſſu, in quo ſolæ mulieres habitabant, *domus tuæ*. Sic explicant id Pſa. *Speciei domus dividere ſpolia*, Deus dabit imbellibus fœminis, quæ deſidentes domos ornant, dividenda hoſtium ſpolia, quæ ex bellore portarint ſui viri. Sed ſimplicius & rectius ſpecies domus dicitur, domus ſpecioſæ, ornatæ, inſtructæ, ipſa ſupellax, magnificentia, apparatus, ornamentum, pulchritudo; ſubeſt. n. in hoc loco vox à radice (*Neva*) quod eſt decorum pulchrum, graminoſum, amœnum habitaculum eſſe, a quo deducitur *pulchritudo* illa, cui initio hujus capitis maledixit Eliphaz: cum aũt ex locis ibi adductis, pulchritudo, ornatus, ſpecies ſæpe tribuatur domui, aut tabernaculo, certè pulchritudo domus, eſt domus pulchra, ornata, opulenta, plena domeſticis, & familia, fœliciter, & jucundè viventib. Sicq. exigit verbum *viſitandi*, quod propriè eſt, requirere quid domi geratur, recenſare domeſticos, rationem ab illis exigere, caſtigare etiam, ſi opus ſit, ad operas, & labores excitare: hæc. n. omnia verbum viſitandi complectitur; eſtq. ſuperioris erga inferiorem, & habet curam, & ſedulam adminiſtrationem rei, cui viſitator adeſſe, & incumbere debeat. Quare non debet paterfamilias diu abeſſe domo, ut eſſe opportunus viſitator poſſit. *Viſitans* (itaque) ſpecioſam & opulentam domum tuam *non peccabis*; rectè adminiſtrabis familiam tuam; ſcies domui tuæ bene præeſſe. Ad hunc ferè ſenſum revocant alii illud Pſ. 67. *Habitatio*, vel *habitaculum domus dividet ſpolia* id eſt, domeſtici divident ſpolia; ad omnes domos omneſq. qui manſerunt in civitate, & domi ſuæ deſidarunt, redundabunt ſpolia, omniaq. in domo Dei ſpecioſiſſima, & opulentiſſima erunt. Cum vero hæc dicit Eliphas, objicere videtur Jobo in adminiſtranda ſua familia quondam peccaſſe, atq. negligenter ſe geſſiſſe, in hanc ſententiam. Cùm tradiderit tibi Deus, reſtitueritve domum ſpecioſam, & præclarè ornatam; te pariter efficiet ſolertem œconomum, optimumq. patremfamilias; qui ſenſus multo magis quadrat, quam quem aſſignat Lyran. videlicet, cùm oculos ad tuam opulentiam converteris, non peccabis ſuperbiendo, ſed cuncta Deo accepta referes:

Pſal. 72.3 — *Pſ. 67. 13. Vat. Clar. Caiet. Germanior expoſitio.* — נוה — *Viſitare quid proprie.* — פקד — *Paterfamil. ne diſcedat longius, ut opportunus viſitator eſſe poſſit. Pagnin.* — *Lyranus.*

Verſ. XXV. Scies quoque, quoniam multiplex erit ſemen tuum, & progenies tua ſicut herba terræ.

1 *Scire ad experientiam pertinere; Semen ad poſteritatem.*
2 *Herba terræ, ad fœcunditatem, vel pulchritudinem; In Chriſti adventu virtutis ubertas: explicatur David.*

Scire ad experientiam refertur. — *Semen pro filiis & poſteris.* — *Herba terræ, ad fœcunditatẽ.*

Scies id quod proculdubio ipſum experimentum cognoſcere te faciat, forè ut *ſemen tuum*, ex te nati, atque nati, & nati natorum, & qui naſcentur ab illis, mirum in modum multiplicentur: ſicut & id Gen. 48. *Semen illius creſcet in gentes*, id eſt, multi populi ex illo ducent genus. *Et in ſemine tuo benedicentur* (multiplicationem, & fœcunditatem ſignificat) *omnes gentes*.

Et progenies tua. Hebr. *Germina*: pullulant enim filii ex parentibus, *ſicut novellæ olivarum* ex radice, & trunco; ſicut ex vite palmites. Sicut herba terræ, quæ ſponte naſcitur, quam magna vi, magnaq. ubertate fundit ex ſe tellus; innumeros habebis filios; poſteri tui ubiq. terrarum erunt, implebunt terram, ſicut herba, quæ ubique provenit. Sic eadem ferè metaphora, magna juſtitiæ, & veritatis ubertas, & copia ſignificatur, Pſ. 84. *Veritas de terra orta eſt* (germinavit inſtar herbæ) *& juſtitia de cælo proſpexit*: in cœlo apparuit, conſpecta eſt, conſpici à nobis potuit; manifeſtata mundo eſt, & viſa cunctis mortalibus; neminem latuit, ut ea quæ in cœlo apparent. Juſtitia, & veritas Chriſti tempore, & adventu cœlum, & terram impleverunt, in omnes cœli plagas, & terræ angulos ſe diffundit juſtitia, veritas pax, miſericordia: fortè alluſio ad ſubitam illam, ſpontaneamq. herbificationem terræ, cùm Geneſ. 1. dictum eſt, *producat terra herbam virentem*: nam quæ primum inanis, & vacua eſſet, momento temporis tam variis, tamq. pulchris herbis, atque floribus conveſtita, & ornata extitit.

In Chriſti adventu, uberes proventus virtutum omnium. — *Geneſ. 1.*

Per ſe dabat omnia tellus

Ergo, inquit Eliphaz: Tu modò, ò Job, ſqualles velut inanis, & vacua terra, omni honore ſpoliata; ſed herbeſcens florebis; veſtieris floribus, proferes uberrimos fructus, ornaberis filiis, opibus, famulis. Quid ſi hoc ad ſpeciem quoque, & pulchritudinem filiorum referendum ſit? certè ad eum ſenſum videtur Catenæ author interpretari lectionem Septuaginta: *Filii tui erunt quaſi omnis herba campi*. *Sicut ager*, inquit, *qui omni herbarum genere floreſcit*.) *Darate Dios unos hijos, como unas flores*. Vox eadem, fœnum, gramen vertitur, Pſal. 71. & tum multiplicationem, tum virorem, pulchritudinem, & gratiſſimum conſpectum affert, *florebunt de civitate ſicut fœnum terræ* (*Gheſeb*) herba mollior, tenerius gramen, virens, lætum.

Nicetas. — *LXX.* — *Herba terræ ad pulchritudinẽ.* — *Herba, quo alias vertatur à vulgato: Pſal. 71.* — עשב

Verſ. XXVI. Ingredieris in abundantia ſepulchrum, ſicut infertur acervus tritici in tempore ſuo.

1 *Abundantia, de multa ætate; ut variè reddatur à vulgato.*
2 *Quid plenitudo dierum. Explicatur Moyſes, & Jeremias.*
3 *Ingredi ſepulchrum, quid indicet.*
4 *Acervus, & ingredi ex Hebræo. Meſſoria mortis falx. Illuſtratur vulgatus.*
5 *Allegoria ſementis, & meſſis ad vitam humanam relata.*
6 *Quid mori in tempore;*

1 Didymus. D. Thom. Lyran. Chryſoſt. Philip. — *Abundantia de ſenectã dicitur.* — כלח — *Vox, abundantia variè redditur a vulgato. Job. 30. 2. R. Mardoc. Pagninus. Vatablus. Tygurina.*

Didymus D. Thom. Morieris quidem in ſumma rerum omnium opulentia & copia; nec iterum tibi accidet, ut ante mortem ſpolieris opibus, quas ſemel paraveris, ſed te ad ſepulchrum uſque au. metabuntur. Sed mihi magis placet Chryſoſtomi, & Philippi expoſitio, ut *abundantia* non tam ad opes, & facultates, quàm ad vitæ longiſſimæ annos plurimos pertineat: nam pro abundantia eſt in fonte (*Calach*) quæ vox ſenectutem ſignificat, quæ eſt dierum abundantia: & ita vulgatus eandem vocem, *vitam*, vertit iterum, cap. 30. *Vita ipſa putabantur indigni*: in quo cùm ſummus ſit Hebræorum conſenſus in vocis proprietate tradenda; imò & cum R. Mardochai in ſuis concordantiis ferè eodem modo verterit, ſicut noſter interpretes, *Venies grandævus*; vel, *in abundantia in ſepulchrum*; atque cum doctè etiam Pagn. legerit, *in ſenectute*; Vatablus *in ſenio*; ignoro cur Regia correctius exiſtimaverit, *in maturitate*, & cur Tygurina dixerit, *pervenies ſoſpes*, niſi fortè, ut rem per ſe dilucidam obſcurarent, & in ſacræ ſcripturæ proprietate metaphoras illis ſuas quærerent: nam qui in ſenectute moritur, maturus jam abſcinditur è vita, & ſoſpes id eſt, nullo adverſo caſu ante naturale tempus rapitur. Senectutem itaque pollicetur, non quidem moleſtam, atque morboſam, ſed vegetam atque fœlicem; id quod indicat, *abundantia* vox, quæ in bonum accipitur; tum etiam originalis, quæ ut Mardochai ait, propriè ſignificat *tempus ſenii in quo vita eſt vigoroſa & homo adhuc fortis eſt*, quam Pſal. 59. viridem, aut *uberem ſenectam* vocat: eleganter autem vita longior & multa ſenecta, *abundantiæ* nomine ſignificatur: eſt enim velut ubertas quædam, & fertilitas, & ſoli, & terræ, quæ multorum annorum fructum profert: atque etiam vitæ dierum abundantia ſolet in ſcripturis appellari, *plenitudo dierum*, id eſt, ſaturitas, ex vocis proprietate; ſaturitas autem cum abundantia conjuncta eſt; ſic enim fertilem annum Hiſpanus vocat, annum ſaturum, *anno harto*: & ſic Geneſ. 25. Abraham dicitur mortuus *in ſenectute bona*, uberi, abundanti, *provectaq. ætatis*, *ac plenus*, ſatur, OnKelus; *Senex, & ſatur, dierum*. Cæterùm *abundantia*, aut *plenitudo dierum*, non ſolùm eſt ſenecta, ſed beatæ ſenectæ amplificatio; addit enim vim, & augmentum ſenij, & ſignificationis, neque ſolùm additur ſupra ſenectutem expoſitionis gratia, ut patet loco Gen. adducto, & Jerem. 6. *Vir cum muliere capietur, ſenex, cum pleno dierum*, id eſt, cum valde decrepito: ad fœlicem, itaque ò Job, *ſenectam* pervenies, viridem, *uberem; adhuc multiplicaberis in ſenecta uberi*, & tandem morieris *plenus dierum & bonorum operum*, cum nulla jam vitæ diuturnioris cupiditate tenearis.

Abundantia in bonũ. R. Mardoc. Pſ. 91. 15. — *2 Vita abundantia, plenitudo dierum. Gen. 25. 29. OnKelus.* — *Ier. 6. 11.*

Ingredieris. Vanies. pervenies intrabis. Duo autem poteſt denotare; primùm, quod ſoſpes eò perventurus ſit, non confectus laboribus, & ærumnis, non fractus doloribus, ſed integer, vegetus, *que pareça, que ſe puede yr por ſus pies a la ſepultura*, ſicut de Moyſe dicitur, Deuter. 34. *Centum viginti annorum erat, quando mortuus eſt; non caligavit oculus eius, nec dentes illius moti ſunt*: quare ipſe videtur

3 ingredi in ſepulchrũ; duo indicat. — *Deut. 34. 7.*

videtur ingreſſus in ſuum ſepulchrum, ſuiſque pedibus conceſſiſſe in mortis locum; Deinde verò ei a u indicat ſepulchrum, domum eſſe, quàm homo jure ſuo ingreditur, de quo aliàs.

גדיש *Acervus quid.* *Sicut infertur acervus tritici.* In originali eſt vox ſimplex (*Gadiz*) quæ in communi acervum frugum ſignificat, forte inde dictum eſt noſtrum *Gabiz*, neque ea vox explicat potiùs fruges congeſtas in aream ante trituram, quàm poſt trituram in borreis jam conditas; neque axplicat potiùs acervum tritici, quàm hordei. Septuaginta paraphraſi ui duplicem

LXX. ſenſum indicant ita legentes, *Veniens in ſepulchrum, tanquam frumentum maturum, quod in tempore meſſuerunt; vel ſicut acervus areæ in tempore comportatus*, ſed in Heb. ſicut in noſtra lectione ſimilituda ſimplea, & unica eſt, quàm Pagninus. Vatabl. Cajetanus, & plerique ea recentioribus acci-

Pagninus. Vatablus. Caiet. piunt de comportatis in aream frugibus; & ducuntur conjectura verbi *inferendi*, quod in fonte eſt, *Ghabla*, aſcendere, aut elevari, ſicque Pagninus ad Hebraicum, licèt obſcu-

Ingredi eu hebrae 7. rè legit, *Sicut aſcendit acervus frugum in aream*, magis obſcure Tygurinus. *Quemadmodum frugum acervus increſcit*. Regia magia Hebraicè, ſed minùs Latinè, minuſque clarè; *Si-*

עלה *Pagninus. Tigurin. Regia. Vatablus.* *cut aſcendere acervum tritici*, alii etiam Hebræi, quos imitatus Vatablus in annotationibus, legunt, *Sicut ſuccidetur acervus, aut meſſis in tempore ſuo*, arbitrantur enim idem verbum ſignificare ſuccidere, aut cadere, fortè per antiphraſim, & intellectum contrarium propriæ ſignificationi, & ita explicant id Pſalmi 101. ubi ſubeſt idem verbum; *Ne revoces*

Mortui demetuntur meſſoria falce. me ne me ſuccidas *in dimidio dierum meorum*, quare cùm hic de morte ſermo ſit, legere etiam poſſimus, *ſicut ſuccidimur*, nam qui moriuntur, excindi, & demeti dicuntur; habet enim mors meſſoriam falcem; in conſummatione enim mundi cla-

Apo.14.14 Illuſtratus vulgatus. mabit angelus ad ſedentem ſupra nubem. *Mitte falcem tuã, & mete, quia venit hora, ut metatur; quoniam aruit meſſis terræ.* At Latinus interpres, quia idem verbum ſignificat aſcendere aliquid ſuper aliquem locum adducendo, vel educendo, vel afferendo aliquid in medium; ideò dixit *infertur*, ſeu affertur, portatur; quod licèt ad aream ſpectare poſſit (eleganter enim dicaa, inferri fruges, & manipulos in aream) tamen potiùs ad horreum reſpexiſſe videtur, nam vis originalis verbi illud peculiare habet, ut ſignificet etiam recedere,

Num.10. 11. vel abſcondi id quod elevatur, & aſcendit, ſicut & nos dicimus, *alcar de obra; alcarſe las nubes, lavantar el campo*; ſum

Num.9.17 hæc abeunt, recedunt, finiuntur: ſic Num.11. dicitur, *Elevata eſt* aſcendit *nubes de tabernaculo fœderis*: quod explica-

Pulchra meſſionis cũ morte comparatio. tur eodem verbo, Num. 9. *Cùm ablata eſſet nubes, quæ tabernaculum protegebat*, quare hoc loco aſcendere, elevari, inferri aſcendendo acervum, frugum erit *alcar de eras, y encerrar el pan*, comportatis ex area frugibus in horrea, diſcedere & ceſſare.

Eſt verò hæc cum morte ſimilitudo pulchra; nam primum concepto ſemine intra matris viſcera naſcitur infans, herbeſcit in pueritia, adoleſcit in juventa, pollicetur fructum, explicat, profertq. ſpicas frugemq. bonam, maturèſcit in ſene- *Iob.18.14.* cta, areſcit, caneſcit, albicat, demetitur lethali morbo, atque dejicitur in lectulum, atteritur doloribus, *calcat ſuper illum*, *Pſ.88.* quaſi tea, interitus, excutitur, & ventilatur, ut nihil ariſtarum, id eſt, bonorum temporalium tecum deferat, *neque de-* *Iſa.69.14* *ſcendat cum eo gloria eius*; tandem comportatur in ſepulturæ *Allegoria minùs ſolida.* horreum, educendus iterum à Deo, ut oſſa illius ad immortalitatem germinent. Illud verò minus ſolidum eſt, quod alii dicunt, *ingredieris in abundantia ſepulchrum*, ſicut maturæ ſegetes quę videlicet ſuo pondere flexis calamis, & ſpicis ſua ſponte curveſcentibus terram petunt; procumbunt, concidunt, ita tu jam dierum pondere gravis, tua ſponta concides nutantibus cruribus, recurvo pectore, reflexo collo, gravitante capita, ſepulturæ fœlix mandaberis.

In tempore ſuo. Sicut frugibus maturitas eſt ſuum tempus, *Eccl.6.18. Pſ.101.25* ita hominis ſenecta, quaſi dicat, *Non morieris* propter peccata tua *in tempore non tuo*; non *revocabit* te Deus *in dimidio dierum tuorum, nec in via virtutis tuæ*; videlicet eùm adhuc valeas, & robuſtus in virili ætate fueris; non adducet Deus vitæ habenas, ut te de medio curſu alacriter currentem revocet, ſed curres fœliciter, & pervenies lętus ad vitę *Iſa.28.10.* metam extremam; non quæritabis moribundus reſiduum annorum tuorum, quos ſcilicet naturali curſu juxta tuas vires, vivere debuiſſes; non tibi mors, non morbus, non ſubitus aliquis caſus ſuffurabitur, neque vi auferet tuæ vitæ annoa, *ſuum* tibi tempus *integrum*, integrum ſupererit.

Verſ. XXVII. Ecce hoc, ut inveſtigavimus, ita eſt, quod auditum mente pertracta.

ECce. Concluſio, confirmatioq. dictorum atque adhortatio, ut ſuis acquieſcat moniti. Inveſtigavimus, diligé- *Inveſtigatio.* ti inquiſitiona, & veritatis ſcrutatione, atque reconditorum divinę providentiæ conſideratione judiciorum, rem ita ſe habere comperimus; nam meæ orationi noſtri amici libenter ſubſcribunt, videſque omnes ore, oculis, vultu annuere. Vox *inveſtigandi* eadem Deut.13. vertitur, *quærere ſollicitè, et* *Deut.13. 14.* *diligenter.* & Judic.18. *Explorare, & diligenter inſpicere.*

Quod auditum. A te, tum etiam à nobis aa aliorum anti- *Iud.18.2.* quorum doctrina, & traditione; ſic enim Septuaginta legũt, *Ecce hæc exquiſivimus, hæc audivimus*, omnium ergo ſapien- *LXX.* tium conſenſio ſumma vel contumacem & ſuę ſententię nimium amantem potens eſt comprimere. Vel, audiſti jam quod è re tua ſit; ego dixi, at quod mei muneris erat, pręſtiti, tu, quod tuum eſt, mente pertracta Septuag. *Tu verò* *LXX.* *ſcito tibi ipſi, quid egeris*, id eſt, explora temetipſum, ut de peccato, quod in te invenias te ſtatim pœniteat. Propriè ea Hebr. Audi, & ſcito tibi, id eſt, hæc tu in tuam utilitatem convertere. Auguſt. *Scito temetipſum*. At vulgatus dativum illum apud Hebr. ſæpe redundantem contempſit; vel quidem ſcire tibi, perinde eſſe putavit, atque ſcire tuum, quaſi diceret: Tecum cogita, *tua mente pertracta*. Quod *Tygurina* verò Tygurina paraphraſis habet; *Hæc aquo animo percepta, poteris apud te ipſum dijudicare*; non valde congruit originali

C A P U T S E X T U M.

A R G U M E N T U M C A P I T I S.

Dum objecto ſibi Eliphaz reſpondet Job, aſperitatem ſuarum lamentationum excuſat ex doloris magnitudine, quæ illum ad gemendum acerbius impulit; cogiturq; denuo illam exponere ſuis amicis valentibus, atque importuna ægroto conſilia ſuggerentibus.

1 RESpondens autem Job, dixit: 2 Utinam appehenderetur peccata mea, quibus iram merui: &
calamitas, quam patior, in ſtatera. 3 Quaſi arena maris hæc gravior appareret: unde &
verba mea dolore ſunt plena. 4 Quia ſagittæ Domini in me ſunt, quarum indignatio ebibit ſpiritum
meum, & terrores Domini militant contra me. 5 Numquid rugiet onager cùm habuerit herbam; aut
mugiet bos cum ante præſepe plenum ſteterit? 6 Aut poterit comedi inſulſum, quod non eſt ſale conditum?
aut poteſt aliquis guſtare, quod guſtatum affert mortem? 7 Quæ prius nolebat tangere anima
mea, nunc præ anguſtia, cibi mei ſunt. 8 Qui det ut veniat petitio mea: & quod expecto, tribuat mihi
Deus? 9 Et qui cœpit, ipſe me conterat: ſolvat manum ſuam, & ſuccidit me? 10 Et hęc mihi ſit consolatio,
ut affligent me dolore, non parcat; nec contradicam ſermonibus Sancti. 11 Quę eſt enim fortitudo
mea ut ſuſtineam? aut quia finis meus, ut patienter agam? 12 Nec fortitudo lapidum fortitudo
mea, nec caro mea ænea eſt. 13 Ecce, non eſt auxilium mihi in me, & neceſſarii quoque mei receſſerunt
à me. 14 Qui tollit ab amico ſuo miſericordiam, timorem Domini derelinquit. 15 Fratres mei
preterierunt me, ſicut torrens qui raptim tranſit in convallibus. 16 Qui timent pruinam, irruet ſuper eos
nix. 17 Tempore, quo fuerint diſſipati peribunt: & ut incalverit, ſolventur de loco ſuo. 18 Involutæ
ſunt ſemitę greſſum eorum ambulabunt in vacuum, & peribunt. 19 Conſiderate ſemitas Thema, itine-

ra Saba,

ra Saba, & expectare pauliſper. 20 Confuſi ſunt, quia ſperavi: venerunt quoque uſque ad me, & pudo-
te cooperti ſunt. 21 Nunc veniſtis: & modò videntes plagam meam timetis. 22 Nunquid dixi: Afferte
mihi, & de ſubſtantia veſtra donate mihi? 23 Vel, Liberate me de manu hoſtis, & de manu robuſtorum
eruite me? 24 Docete me, & ego tacebo, & ſi quid forte ignoravi inſtruite me. 25 Quare detraxiſtis ſer-
monibus veritatis, cum è vobis nullus ſit qui poſſit arguere me? 26 Ad increpandum tantùm eloquia con-
cinnatis, & in ventum verba profertis. 27 Super pupillum irruitis, & ſubvertere nitimini amicum veſtrum
28 Veruntamen quod cœpiſtis explete, præbete autem, & videte an mentiar. 29 Reſpondete obſecro ab-
ſque contentione, & loquentes id quod iuſtum eſt, judicate. 30 Et non invenietis in lingua mea iniqui-
tatem, nec in faucibus meis ſtultitia perſonabit.

PARAPHRASIS CAPITIS.

CUM Eliphaz oratio poſtulare videretur, ut ejus, quæ in
Verſ. 1. ſe erat fidei atque pietatis rationem Jobus redderet, atque objectionibus propoſitis ſatisfaceret; infractus is, conſtanſq; animo, atque bona conſcientia erectus ſic reſpondet. Optarem ſanè, ut ſi quæ unquam admiſi errata, quibus divini numinis indignationem adverſum me commerui, nunc cum gravitate ſimul meorum cruciatuum æquis lancibus expenderentur: ut cùm omnibus perſpectum eſſet calamitates meas præponderare; non ſecùs quàm ingentem arenæ maris cumulum compoſitum cum re leviſſima, nemini jam dubium eſſet, quæ patior, non eſſe meorum ſcelerum ſupplicia. Neque vero lamenta hæc mea, atque ſuſpiria, nuper ex dolenti pectore emiſſa, propter quæ ſuſpicionem de me concepiſti iracundi & indignantis hominis, tam leviter jactata ſunt, ut doloris acerbitas & gravitas gravior non ſit, quàm quot in littore exaggerari poſſunt arenæ cumuli. Quæ enim peccata tam gravia unquam patrarim, ut graviſſimam ægritudinem, & animi commotionem, irati & furentis maniaci inſtar, perferre nunc cogar, omni pondere & mole graviorem? quin & vos adverſum me indignamini, & excandeſcitis, quòd vobis viſus fuerim adverſus Deum temerè & inſolenter indignari. Sed nullus, ò amici, adverſus Deum irati, atque impatientis animi ardor, quin potiùs incredibilis animi dolor, & acerbitas, gemitum & voces has querolas ex meo pectore extorquent. Eſt enim mea calamitas, multarum rerum acerbiſſimarum acceſſione incredibiliter exaggerata, ut quæ ſubita & inopinata, & quaſi per inſidias parata, atque quaſi ex alicujus hoſtis pravitate, & concepta in me malitia profecta fuerit. At vos iniqui profectò rerum æſtimatores, & ponderatores videmini; & aurium, quod hominum conceſſum eſt, veluti bilancium judicio, non tam vim atque ſententiam, quam inanem meorum verborum ſonitum ponderatis. Atqui (ò amici) cogitare debuiſſetis, licèt quidem pœna ſiat pondus, quo ſcelus admiſſum quaſi in altera lance poſitum levatur, & extenuatur, tamen nihil eſſe in me tam grave ſcelus, quod illi reſpondere ex æquo poſſit, tum etiam lamentationes & gemitus, quaſi pondera quædam eſſe, quibus doloris gravitas & acerbitas levari & extenuari poſſit. Neque verò ea omnia loquor, quæ dolor ſubminiſtrat, multa devoro, atque ſupprimo, quòd dicendi facultatem ægritudo mea ſuperet; unde mihi nova doloris ratio accedit.

Verſ. 2. Sed heu me miſerum, quem Deus potentiſſimus atque fortiſſimus vaſtator, cujus potentiæ nemo reſiſtere poteſt, mille acutiſſimis ſagittis confixit, profundiſſimiſque vulneribus & intimos viſcerum receſſus penetrantibus, quaſi per occultas inſidias, inſtar ſagittarii alicujus ſæviſſimi, transfixit. Sed quid ego ſagittas dico? fulmina potiùs ardentiſſima, nec enim ille à benè curvato arcu orbium pro ſagittis ejaculatur. Hæc in me ſunt, ut qui ſolus ipſe novi, qui plagas à Deo inflictas meo corpore excepi, vos enim, ò amici, integris viribus & bona valetudine, quaſi de plauſtro loquimini, philoſophamini que liberiùs in meis ærumnis; at ego vehementiſſimè crucior, nam cùm penitùs ſpicula Omnipotentis in meis viſceribus, & pulmonibus defixa hæreant, nullumque extractum ſit, ut aliquod remediũ quæreretur, neque ullũque extractũ ſit, ut aliquod vulneri remedium quæreretur, neque ullus jactus fortiſſimi illius brachii à me aberravarit, ſed me omnes collimarint; accedit etiam, quòd cuſpides omnes inflammatæ & ardentes videntur, ut quæ tinctæ ſint lethali aliquo veneno; ita uror, & ardeo, exhauriorque totus ſanguine è vulneribus profluente, & aperto conſciſſoq; pectore, non ore tantùm aut naribus expiro. Ergo cùm ita meo ſanguine ebriæ, obrutæque ſint ſagittæ, & madeat, aut potiùs natet ferrũ, ſitio ego, & exugor, penituſq; conficior miſer. Quid, quod non ſolùm præſentibus malis, ſed aliorum etiam graviſſimorũ impendentiũ timore diſcrucior? ita ut ondiq; terroribus & metu obſideat, velut hoſtium immaniſſimorum exercitu oppugnatus, nã non adventuræ ſolùm, ſed præſentes etiam ægritudines & cruciatus incredibili ſua magnitudine me deterrent; nec non terribile ſpectaculum cunctis me mortalibus efficiunt.

Quod ſi dolores alii à me ſuſpiria & gemitus non extor-
querent, at ſola fames clamare vehemẽtius cogeret. Nec vi- Verſ. 3.
tio mihi tribuendum, quod fameſcentibus brutis, onagro videlicet (qui fameſcens frequenter, vehementerq; rudit) & bovi condonatur, ut rugientibus præ fame inteſtinis, voces atque rugitus edant. Si verò poſt ſuſpiria atque clamores, aliquid tadem mihi cibi apponitur mirum eſt, quam ſit inſulſus, inconditus, amarus frigidus; ut etiam fameſcenti homini ſtomachum moveant. Quòd ſi urgente fame ſumere velim illa, ad quæ quondam nauſeabam, vix neceſſarius ad victũ cibus ſuppetit, non fruſtra itaque cõqueror, nam hoc in omniũ animantium natura poſitum eſt, ut ſi vel fameſcant, vel mali aliquando quidpiam patiantur, inarticulatis & rudibus vocibus, & qua poſſunt ratione ſignificent; ego verò nõ gemere tantùm, ſed illum cibum, qui mortalium palatis amariſſimus eſt, mortem (inquam) expetere compellor; interim alii levioribus compulſi malis clamare permittuntur. Si enim quis in cibum inſulſum, aut malè conditũ, aut amarum, aut veneno infectum incidat, ſubitò clamore conqueritur, & voce atque geſtu averſatur, niſi illũ dira fames cogat ſumere amara pro dulcibus, me verò infœlicem, cui graviſſimè laboranti per meos ipſos conſolatores non liceat gemere, cùm his miſeriis acerbiſſimis paſcar, & exaturer, quas quondam firmus & valens faſtidiĩ. Sed illud te monitum velim, amice Eliphaz, ut qui amicitiæ officium te præſtare & colere profiteris, ſalem coemas, inſulſa enim, & nullo prudentiæ ſale condita conſilia, grata & ſuavia, imò & ſalutaria eſſe, ægrotantis præſertim palato, minimè poſſunt. Sed Sal tamen parcè & moderatè adhibendum, ne ærumnoſum & dolentem hominem nimium acerbè & inhumaniter pungis; ſed potiùs ſali oleum addas, inſtar medici humaniſſimi atque prudentiſſimi, quo ægrotantis animi acerbitatem & animi morbos cures, & lenias; ne ſapiens cum videaris inſulſum & fatuum ſal jure haberi poſſis, præſertim, cùm ego ad mearum calamitatum levamen, nulla valde exquiſita remedia poſtulem, ſed quocumque vel leviſſimi ſolatii adminiculo contentus ſim, cujuſmodi pauperibus & tenuioribus hominibus, ſal eſſe ſolet, neceſſarium quidem, ſed facilè parabile palati irritamentum, & non niſi pauperum condimentum. Nam neque delicatiſſimus cibus, quale eſt lacteum & molle albumen ovi ſine ſale comedi poteſt; quantò minùs poterunt moleſtiſſimæ & inſulſiſſimæ acerbitates ſine ullo condimento devorari? Sed ſi inſulſum & fatuum me vos è contrario exiſtimetis, quòd paulo concitatiora verba loquar & à prudentiæ ſale, & condimento imparata, mirari profectò minimè debetis; nam qui inſulſam habet ſalivam, & linguam, inſulſum exſpuit; qui amaram habet linguam, amarum & biliosum excreat. Sic ſanè ego mihi ipſi non dulce ſapio, neque ſuave oleo; inficio enim graviſſimo halitu, leonino perſimili, quæ mihi apponuntur, & qui amareſcam totus, dulciora non poſſum pectore promere; enimverò quæ nunc loquor, vix quondam auderem ore contingere, ac ne cogitare quidem. At vi doloris ad loquendum vel invitus, & dolens adigor, ſicut etiam (invitus licèt) excipere & devorare cogor importuna conſilia meorum amicorum.

Sed ad tot tandem malorum ſolatium aliquod, ab ipſo meo Verſ. 4.
judice, ne quid contra jus & æquũ poſtulaſſe videar, ſummis contendendo precibus, ſperu anxius atque ſolicitus, ut qui me ſemel conterere & tundere cœpit, penitùs conficiat, neq; me diuturniori ſupplicio excruciet: opto enim illi, cui meæ

ærumnæ

ærumnę ſemel placuerunt, nunquam non placere, neque dolens & decumbens ſolùm, ſed mortuus etiam gratus, & ub. ſequens haberi Solvat igitur, atque expediat manũ ſuã, liberè quoquo verſus cõjiciat, & verſet; videtur enim hactenus ſe geſſiſſe in me cædendo inſtar hominis abbreviatam, aut colligatam habentis manum: libero itaque, & expedito brachio me confodiat; ſentio enim, quiſquis ille ſit, cujus miſer ego manu atque gladio iam diu vulneror & tundor, impeditam & ligatam illam eſſe. Ergo ſic me ille vulneret, omnemque meum ſanguinem profundat, ut mea iſti mors lucro alicui, aut verò voluptati exiſtat. Hoc igitur ſolatio, interim dum me dolores urunt, incaleſcerem, & animos, viresque colligere, ſi cruciatuum magnitudo certam mihi mortis ſpem allatura eſſet. Scio enim dum iſti dolores me, velut parturientem, excruciant, fore ut tandem ſalutis & incolumitatis ſpiritus, vitæque alterius requies atque tranquillitas parata mihi ſit. Nulla igitur mei commiſeratione retardetur: nam ſi moriar, liber & ſecurus a peccandi metu evadam, nunquamq; deinceps Dei voluntati repugnabo, ut qui ex huius vitæ, & mortalium conditionis inconſtantia receſſerim. Valde videlicet meæ imbecillitati timeo, ne me à pietatis ſtudio doloris acerbitas, vel latum unguem dimoveat; cùm itaque adhuc non peccaverim, nollem à mea vitæ innocentia recedere; quamvis ſpes mihi firma ſit, forè, ut nunquam de Deo contradicam. Non eſt igitur, cur mortem timere debeam; ſed potiùs eſt cur conſtanter petere atq; expectare illam poſſim, quam cum mihi tandem infligere voluerit Deus, tantum abeſt ut illam deprecari paratus ſim, ut pro magno potiùs beneficio ſim habiturus, ſanctus enim qui eſſe ſtudeam, a ſancto & puriſſimo numine nihil iniqui, aut parum mihi utile accipere poſſum.

Verſ. 5. Et certè rem expecto neque longè diſtantem, neque valdè difficilem; nam vitam per ſe breviſſimam in arctiſſimas anguſtias redigunt acerbiſſimi, quos perfero, cruciatus, quibus ſuſtinendis par eſſe non poſſem, niſi me precandi ſtudiũ & aſſiduitas, atque divina gratia corroboret, atque (humanum etiam aliquid arbitratus) gemitibus interdum & lamentationibus indulgerem, nam neque laborum meorum finem, quando futurus ſit, ſcio, ut ea cognitione & ſpe me ad patienter ſuſtinendum confirmem Non enim alium fœlicitatis temporalis finem, vel expecto, vel oblatum etiam accipere quicunque enim ſit vitæ ærumnoſiſſimæ iſtius exitus, vitæ ipſi anteferendus meritò eſt.

Verſ. 6. Quippe non ego ſaxus ferreusve aut ſine ſenſu ſum, ut tam vehementer percuſſus neque ſentiam, neque ingemiſcam. Et quidem illa, quæ ſenſus expertia ſunt, lapides atque metalla, ictum & malleum reſpuunt & ad leviſſimum contactũ, quaſi conqueſcantur, tinniunt; ego verò qui mollior ſim, qui ex fragiliori teſta compactus, teſtens & luteus, penè iam confractus nullam doloris & tenius vocem emittam?

Verſ. 7. Vires ne iam planè deficiunt; cùm enim (quod veriſſimè affirmabo) minime ſim puſillo, aut abiecto animo, tamen longe inferior ſum ægritudinis magnitudine, & acerbitate, & quod mihi reliquum eſſe poterat, divinum auxilium deſidero; nec non veræ amicitiæ & neceſſitudinis ipſis meis propinquis, & familiaribus officium requiro, video enim humanitatis legem adverſum me violatam eſſe; & qui maximè conſtantes eſſe debuiſſent in me juvando, & ſublevando, hi primi à me dilapſi ſunt.

Verſ. 8. Si quid autem in lege prudentiæ, aut comitatis ego unquã peccaviſſem, graviter doleori, & ab omni amicorum ope; homini deſtituto condonandum erat. Qui verò non ſolùm frigent, & languent, ubi ardenti erga amicum charitate opus eſt, ſed etiam amicorum ſuorum malis territantur, & longiùs fugiunt, ne quid mali è vicino malo participent; & qui miſericordiæ & pietati nuncium remittunt; hi profectò Dei timorem gravis comminantis ſupplicia fraternæ, veræq; amicitiæ deſertoribus, à ſe abiecerunt; neque Deum diligit, qui proximum non diligit; neque ſanctus eſſe poteſt, qui miſericors non ſit.

Verſ. 9. Sed illud mihi acerbius, quòd naturæ etiam iura erga me violata video, nam univerſa mea cognatio me deteſtatur; & cùm me vident, ſanguinis & naturæ conjunctionem contra naturæ iura contemnentes & abnegantes, à me oculos dejiciunt, atque hominẽ miſerrimum execrantur; velociſſimeq; prætereunt, ad ſua quiſque negotia, & commoda contẽdẽtes, ne ulla mearum ægritudinum, ſi in me diutiùs oculos figere voluiſſent, commiſeratione tangerentur. Cumque à me inſtar torrentis, qui raptim tranſit in convallibus, dicto citiùs dilabantur; illa etiam re torrenti perſimiles evadunt; quòd ſicut torrens hyẽme, cum opus non eſt, aquis redundat, æſtate verò areſcit, & ſqualet, ita iſtorum amicitia, cùm opus mihi non erat, turgebat, & fluctus atque ſpumas magnificentiſſimarum pollicitationum in cœlum tollebat, ſed cum in æſtu mearum ærumnarum ad illos confugio, fugiunt illi, excedunt, evaneſcunt.

Cœterùm, in tantæ iſtius impietatis, & inhumanitatis Verſ. 10.
pœnam fiat profectò, ut qui timent propiùs ad me accedere, ne participes ſint meorum malorum, in tanto graviora mala incidant, quantò nix copioſior, & denſior eſt pruina. Connivet nunc tantiſper Deus ſed tarditatem ſupplicii gravitate compenſabit, atque opportunè illos diſſipabit: & incaleſcente atque ardente divinæ juſtitiæ ſola univerſam illorum fœlicitatem, quæ nunc area, & ſolida videtur, liquefaciet, atque diffundet. Tortuoſis & inflexis alveis defluxerunt, ut quorum amicitiæ, & vitæ ratio recta non fuerit; ſed illorum vitæ exitus omni ſel citate vacuus erit. Interim, ſicut torrẽtes, quos nix operit, & glacie ac nive liqueſcente turbidi redduntur, externa facie conglaceſcente & concreſcente, occultè præterlabuntur, ita mei propinqui, dum ad meas miſerias indureſcunt, & turbida torvaque me fronte excipiunt, cùm præſentes ſunt; & vix me conſpecto ſeſe proripiunt, ita nunquam illi mihi opportuni, aut commodi erunt, nam in mearum adverſitatum hyeme conglaciant: & in æſtu meorum dolorum diſſolvuntur & exareſcunt, nulla ſanè in vita conſtantiæ viæ, neq; amicitiæ ſtabilitate ſervata, inſtar torrentis, qui, quo fert aquarum confluentium impetus, nunc hanc, nunc illam ſemitam aut efficit, aut ſequitur. Neque non ego torrenti ſimillimus ſum; nam quondam bonorum omnium, atque divitiarum affluentia redundabam, nunc in ſumma ſiccitate & ſqualore tabeſco.

Et quidem ut Themanitæ, & Sabæi, dum iter faciunt in Verſ. 11.
ſua illa arenoſa & æſtuante regione, ſi poſt vehementem imbrem, tantiſper ſit; compulſa de via deflectant ad bibendum, nullos iam torrentes reperire poterunt. (Nam bibula tellus momento temporis exorbet quamcunque confluentiũ aquarum vim maximam) & confuſi pudibundique recedunt; ſic ſane amici mei, qui ad me conſolandum venerunt, tum etiã alii, qui ex remotis provinciis ad hoc miſerandum meæ fortunæ ſpectaculum confluxerunt, confunduntur, & pudefiunt dum in me oculos conjiciunt; atque contẽplantur hominem à ſuis fratribus, propinquis, & univerſis denique, quorum intereat mihi adeſſe, eaglectum, atque derelictum. Cùm verò nihil mihi reliquum eſſet, quam ut ſperare poſsẽ aliorum Themanitarum, & Sabæorum auxilium; illi certe aut ruſtico pudore detinentur, ne me inviſant; aut qui iam adſunt, importunè me conſolantur, ut qui a me per contemptũ & ludibrium oculos dejiciant. Sed, ò amici, vos ademoneo, ne præſentes fortunæ inſolenteatis, & qui cum Themanitis atq; Sabæis mercaturam & commercia exercetis, pecuniis ne multùm fidite, confundentur enim tandem, qui in illis ſperant, & facilè ad meam quoque inopiam devolvi poterunt. Verſ. 12.
Veniſtis itaque ſecò ad me conſolandum, ne in necesariis mea clade, & egeſtate aut opem, ſtipemve à vobis emendicarem: & nunc quoq; vobis ipſis, ac veſtris crumentis timere videmini, dum meam indigentiã vultu minimè benigne conſpicitis. Sed ſecuros vos, & ſine timore eſſe volo; nihil enim à vobis ea gam; neque olius ſanè facultates concupiſco ad ea, quæ mihi opus ſunt: neque verò efflagitabo, ut largiamini pro me munera, quibus me ab hoſtibus & tyrannis redimatis. Nihilque præterea quidquam vobis debeo, ut quaſi pretio conductus, debeam multus, & patientiſſimus auditor veſtra probra patienter excipere. Nunquid igitur veſtra fortitudine indigeo, ut vel à potẽtiſſimis hoſtibus, vel ab his graviſſimis ærumnis, & tum animi, tum corporis anguſtiis, quibus premor, liberari poſſim? Sunt enim ejuſmodi, ut non ſolùm vobis, ſed etiam mihi ipſi, cui magis familiares ſunt, formidabiles & ſtupendi exiſtant: a quib. nullo pretio, aut conventione redimi, eripive poteſt miſer homo.

Quod ſi quidpiam minùs verè aſſervi, redargui paratus Verſ. 13.
ſum: ego verò neque exiſtimo me ulla falſa opinionis perſuaſione erit vobis repugnaſſe; neque ullo errore deceptum meis votis atque verbis mortẽ expetiſſe. Sed ſi quid à me inconſideranter, & præcipitanter aut dictum, aut erratum eſt, benigniùs admonete, neque conviciis, ſed ratione mecũ agite, nam ægrotantem, afflictumque hominem, leniter docere, non acerbiùs pungere debetis; opportunæ doctrinæ rore perfundere, non tonare & fulgurare, veritas enim; quantum via leniſſimè & ſubmiſsè à vobis propoſita, fortiſſima eſt, eademq; quamvis ab homine imbecillo pronunciata, non facilè à vo-

bis

bis dejici ; aut ſuperari poteris.

Vers. 14. Quare fruſtra veriſſima mea dicta repudiatis, cùm omnia doli & falſitatis expertia ſint. Neque verò veſtras ego refutationes reformido, neque in veſtra oratione acquieſcam; veritas enim me ad omnem concertationem confirmat, vos verò concinnatis, excogitatis, atque invenire cupitis modos, quibus me verbis acerbiſſimis increpare, & compeſcere valeatis, non tam pro veritate diſputantes, quàm ut miſerri- mum hominem contentioſis calumniis, & contumeliis diverberetis. Imitamini enim imperitos argumentatores, qui vix animadvertunt, quid illis reſpondeatur, in id tantum intenti, quid regerere ipſi & replicare adverſus reſpondentem poſſint. Sic me vos ſine ratione deſperantis animi arguitis. At ego non fruſtrà neque in ventum loquor: quamvis quæ aff ictus & æger homo loquitur, non ſint accipienda, quaſi ex mente deliberata proficiſcantur, ſed potiùs à partis ſenſitivę natura, affectu, & ſenſu. Sed nihil me iſta veſtra ventoſa verba, atque perſtrepentes, tonantes, & fulgurantes orationes commovēt; neque magis curo, quā ſi aeri dicerētur.

Vers. 15. Verùm illud certè negare nemo poſſit; illiberale eſſe, veſtro pondere, clamore, violentia, contumeliis in pupillum, cui nemo adiutor ſit, & in pauperem, inſtar leonis prædæ incubantis, irruere, atque amico & ſodali verborum calumnias, & decipulas argumentationum ſtruere, & machinari, foveamque circumfodere, in quam me ſubvertere & deiicere poſſitis.

Vers. 16. Sed in eo tamen, quod ſemel cœpiſtis, pergite, neque enim diſputationi me ſubtraho, neque viam præcludo diligenti meorum verborum examini, conſtanti enim & erecto animoſum, nihil vereor, quod mihi a vobis obiici poſſit, neque vereor etiam veritatem aſſerere & conteſtare, æquitatem tantùm veſtri iudicii requiro, veſtrarumque aurium benevolentia, & benignitatem. Si quid verò reſpondendum eſt, & obiiciendum haberis audiam libenter (neque eſt enim cur meditati velitis diſceſſum) dummodo abſit contenti & contradicendi ſtudium: revertimini itaque fœlices, & inſtaurate diſputationem. Satis enim mihi perſuadeo fore, ut vel vobis iudicibus innocens pronuntier, nihil enim, quod à me dictum, factumve fuerit ſtultè & inconſideratè proferre poteritis. Nam cùm gemo, & ſuſpiro, minimè ſtultè ſic, ad præſcriptum enim rationis & ſuſpiria, & lamentationes meas, ſingulaq. verba præmeditatus exigo.

Vers. I. Reſpondens autem Job, dixit.

Iuſtus rationem ſuæ orationis reddit.

R*Eſpondens.* Nunc reſpondendi verbum ſimpliciſſimè, ut ſonat, accipiendum eſt, rogatus enim rationem videtur reddere ejus, quæ in ipſo eſt fidei, conſtantiæ, pietatis: reſpondet etiam, quia objectis ſatisfacit: ne, ſi accuſatus non reſpondeat, aut criminis convinctus, aut certè ſuſpectus videatur. Neq. vir juſtus ſe unquam ita deſpicit, aut ita concidit, & frangitur animo, ut paratiſſimus non ſit poſtulatus rationē reddere, de iis præſertim, de quibus ipſe ſuis verbis aut factis ſiniſtrè opinandi, atque offendendi occaſionē infirmioribus præbuiſſe viſus ſit.

Vers. II. Utinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui: & calamitas, quam patior, in ſtatera.

Vers. III. Quaſi arena maris hæc gravior appareret: unde & verba mea dolore ſunt plena.

1 *Diſſenſio Hebræi, Græci, Latini. Peccatis pœna ex Dei lege conſiſtens.*
2 *Ira quàm variè accipiatur, & in Græco quid.*
3 *Calamitas, & quid, & quàm variè reddatur à Vulgato.*
4 *Aurium nomen idem quod ſtateræ, & quare. Præcepta de audiendo*
5 *Pondus patientia, & tribulationum elevat gravitatem peccatorum.*
6 *Doloris gravitas levatur ſuſpiriis.*
7 *Arena maris quid indicet de generatione & ſignificatione arenæ quadam.*
8 *Multarum lectionum, conciliatio. Illuſtratus vulgatus.*

1 *Diſſenſio Græci, & Hebræi à Latino. LXX.*

PAulò difficilior ſententia, propter diſſenſionem Græci ab Heb. & Sept. Hebraizantiumque à Vulga. Hebræum ſic ferè ex verbo. *Utinam appendendo appenderetur ira mea, & contritio mea elevaretur ſimul in ſtatera, quia arena maris gravior erit*, Sept. *Si quis appendens appenderet iram meam, & dolores meos tolleret in ſtatera pariter, & utique arena maris gravior erit.* Neq. ſolum in verbis ipſis componendis, & explicandis difficultas eſt; ſed etiam in onerandis bilancibus hujus ſtateræ, quid cuiq. imponendum ſit. Et quidem Latini juxta Vulgatam lectionem, unam lancem onerant peccatis; *quibus iram merui*; deinde verò alteri imponunt *calamitatem quam patior*; atque tunc peccatis præponderare calamitatem, ſicut rei levi præponderare poſſet res graviſſima, qualis *arena maris*. Accipiunt verò *peccata* pro culpa, quæ non neget Job quondam à ſe commiſſa, ſed tamen affirmet, vel pauciora vel leviora fuiſſe, quam debuiſſent à juſto iudice tot ac tantis ſuppliciis puniri: nam ſi Deus (ſic affirmante Eliphaz) temporales ærumnas attemperat peccatis; Job qui maximos ſuſtinet cruciatus, improborum omnium ſceleratiſſimus eſſet: quod erat apertè falſum. Verùm enim verò ſi cuicunque peccato graviſſimo ex Dei lege conſtitueretur pœna, iniuſta non eſſet; ponit enim citra condignum: tamen jam communi providentiæ & iuſtitiæ lege non conſtituit Deus graviſſima ſupplicia erratis leviſſimis. In hoc ergo Latinorum ſenſu, ira, quæ eſt in originali, ſumetur activè, aut per metonymiam pro materia iræ, id eſt, pro peccatis, quæ Deum ad iram provocant.

prima Latinorum expoſitio.

ſic explicat Philip. D. Tho. Caiet. Dionyſ. Titel.

ira aliud.

Græci verò velle videntur, ut *peccata, quibus iram merui, & calamitas, quam patior*, ſimul in una lance ponatur; in altera verò *arena maris*; tuncq. *calamitas* multo gravior ſit quàm *maris arena*. Sed in hoc quoq. ſenſu aliqua varietas, nam peccata, *quibus iram merui*, poterunt intelligi lamentationes illæ c. 3. quæ amicis viſæ ſunt ex peccato, & ira proficiſci, propterea enim illum objurgavit Eliphaz dicens: *Vere ſtultum interficit iracundia*; atq; tum ibi, tum hic eſt eadem originalis vox: quare hoc loco *ira*, eſt querimonia valdè iracundia. Aut certè *peccata, quib. iram merui*, ſint ipſæ lamentationes, propter quas commeruerit, ut illi iraſceretur Eliphaz. Tertiò etiam cum Olymp. ferè ad ſenſum Latinorum intelligentur peccata propter quę Deus iratum ille ſe præbet tot plagis inflictis. Vel quartò *ira* pro ægritudine animi & vehementiori dolore, & commotione, quoniā meruit perf. ire, & dolorem, cruciatum, triſtitiam, dejectionem, & ægritudinem animi: nam *ἀθυμία*, qua voce Chryſ. & Polych. *iram* exponunt, eſt anxietas, & quaſi deſperatio, affectuſq. hominis in malis deſpondentis animum, & qui meliora non ſperat, cui deeſt conſilium, animus, mens, qua etiam voce cùm ſignificetur aliquid contrarium alacritati, animoſitati, iræ, excandeſcentiæ, & partem illam animi, in qua iratum exiſtit ardor, concidiſſe, & elanguiſſe, rectè opponetur iracundiæ illi, quam Eliphaz obiiciebat, quaſi Job diceret; Non tam ſum animoſus, & iratus, quam dejectus, & exanimatus, tum etiam hæc ærumnarum, & dolorum lanx gravior eſſet arena maris graviſſima; vel, gravior multo eſſet altera querelarum lance; nam verbis leviſſimis vix poſſum ſignificare graviſſimum animi cruciatum, hoc indicavit Steuchus, & quidem hos omnes ſenſus admittere poteſt vox originalis, videlicet *ira* mihi à vobis, tanquam blaſphemanti attributa; vel in me à Deo exercita, vel, quam vos in me concitamini, & ardetis; vel, quam ipſe ego mecum preſſo, quæ me exedit, & dilacerat, & quam verbis utcunq. explico: quæ etiam omnia cadere poſſunt in paraphraſim noſtri interpretis, *Peccata quibus iram merui*: ſed in eo conveniunt, ut peccata non accipiantur pro vera culpa. Et pro primo ſenſu, eſt illa iracundia aut excandeſcentis, & impatiētis animi ſignificatio de qua dixi c. 5. ver. 2. Pro ſecundo autem, & tertio eadem vox poteſt accipi activè, ut eodem loco diximus. Pro quarto eadem vox ſumi poteſt paſſivè pro illa ipſa animi perturbatione, excandeſcentia, ardore proveniente, ex dolore & cruciatu interno, & ſic voce eadem dixit de ſe Job. c. 17. *Caligavit ab indignatione* mœrore, triſtitia, animi ægritudine, *oculus meus*; & Anna. 1 Reg. *Ex multitudine doloris & mœroris* Heb. iræ, indignationis, cōturbatis & ardentia animi *mei locuta ſum*. Ergo excuſabit & purgabit ſe Job à calumniæ blaſphemiæ, & iracundiæ adverſus Deum; in hanc ſententiam? Non extorquet indignabundam lamentationem ulla adverſum Deum ira, ſed animi dolor acerbitas cruciatus. Quare cùm hic ſenſus, qui ex Hebræo, & Græco elicitur, bene poſſit cum noſtra lectione conſentire, liberiùs quàm oportuit, Latinum interpretem carpſit Eugub. Nunc ad ſingula veniendum.

2 Secunda Græcorum expoſitio.

Peccata hoc loco intelligant.

Quid ira.

ſic interpretantur Burg. Vata. Iſid. Clar. Eugub. Cypr. Cin. ſter. Olympiod.

Ira, animi ægritudo. ἀθυμία Chryſoſt. Polychron

Eugubin. diverſæ interpretationes, ſed minime repugnantes.

Iob. 17. 7. 1. Reg. 1. 6

Defenſus vulgatus.

Calamitas. Explicuit interpres, cum dixit *quam patior*; vox autem originalis (*Havah*) variè veſtitur à Sept. *dolores*; à Pag. *contritio*; a Vatabl. *afflictio*; à Tyg. *conditio*; a Regia, *infortunium*, ſed peritiores dicunt ſignificare caſum adverſum, infelicem eventum, quo dicere ſolemus; *accontecimientos, aventuras*

3 הוה Calamitas quid. LXX.

Vatabl. Tygurina. Regia. R. Mardoc. Pro. 20. 25. pſal. 51. 9. Hyeron.

turas, & ſubventur ſe. Semperquè in malũ ſumitur. R. Mardochai ait eſſe, *corruptionem accidens malum, pravitatem, malitiam*: a Latino Interprete vertitur *inſidiæ*. Prov. 20. *Inſidias impiorum ſubvertet*, videlicet ex quibus ſubitus, & inopinatus caſus innocentibus accidere ſolet: & *vanitas* Pſ. 51. *Prævaluit in vanitate ſua.* Hier. *in inſidiis ſuis*: atque eadẽ analogia ſignificat pravitatẽ, malitiam, injuſtitiam, quod ex pravo, & iniquo impiorum affectu, & inſidiis intotum ſoleant creari piis: rectè hæc omnia in Jobi inopinatum caſum caduot.

LXX. Einſdẽ verbi repetitio

Appenderentur. verbum tam in Hebr. tum in Sept. repetitũ. *Appendens appenderet*, vel, *appendendo appenderentur*. id eſt, diligenter expenderentur; non vulgari trutina; non ſonus ſed ſenſus verborum ponderaretur; acciperentur meæ querelæ non nudæ, & per ſe conſideratæ, ſed relatæ, & comparatæ, ad animi ægritudinem, atque dolorem, ex quo proficiſcuntur.

Statera in Hebræ. idẽ nomẽ, quod aurium. מאזנים

Statera autem in originali eſt nomen plurale, *in ſtateris* aut potius duale, in bilancibus: quo etiam nomine dicitur aures: quares cùm trutinam requirit, certè æquum auditorem, & incorruptum aurium judicium requirit: eſt enim inter aures, velut inter duas lances, media trutina rationis & judicii, quod in capite peculiari ratione reſidet; propter internos ſẽſus rationi & judicio miniſtrantes. Ergo duæ aures, non tam quod multum audiendum ſit, quam quòd quæ audiuntur diligenti mentis trutina expendenda ſint, homini conceſſæ ſũt: neque quiſque ſanè aurea audiendi habet. Eleganter Plut. auditoris officium deſcripſit; vult enim eſſe ſuam bene audiendi artem, non minùs quam benè dicendi: atque ſicut *in ludo* (inquit) *pilæ debet mittenti continue in motu reſpondere is, qui accipit: in orationibus eſt concinnitas quadam, tam circa dicentem, quam circa audientem*) illa autem præcepta in audiẽdo tradit; (*Ut paratus & meditatus venias ad audiendum, nec incurius, nec ſecurus officii ſui: ne ulla ſit ſupercilii, torvitas, triſtitia vultus, obtutus vagus inflexio corporis, crurum alterius in alterum indecora injectio, nutus, cum altero ſuſurratio, riſus, oſcitatio, ſomnolenta capitis in terrã demiſſio, ut auditor exiſtimet ſe dicentis advocatum eſſe, neque illius debere acerbè offenſam excutere, neque verba & eos in diſquiſitionem vocare.*) Hoc ſuum audiendi officium atq. præcepta cùm minimè ſervaverit Eliphaz; aliique amici, juſtiores alias aurium lances, trutinamq. meritò Job requirit.

Math. 11. 15. plutarc. de officio aud.

Præcepta benè audiẽdi.

5 *Patientia & tribulationes ſunt alterius lancis pondus, quo peccata alevantur. 2. Cor. 4. 17*

Sed cùm præterea etiam ſtateram requirat, in cujus una lance *peccata* ponantur, in altera verò *calamitas*, ut prima illa interpretatio Latinorum explicabat; Obſervandum quidem calamitates & ærumnas eſſe momentum, & pondus, quod peccati gravitatem elevare videtur; atque eò magis extenuare, quò pœna pro peccato ſuſcepta gravior fuerit: neque mirandum tantum eſſe patientiæ pondus, cum æternum gloriæ pondus illi ex æquo reſpondeat, *Momentaneum enim & leve tribulationis noſtræ æternum gloriæ pondus operatur in nobis*. His ærumnis gravatus & depreſſus homo, divinæ juſtitiæ trutinam, & quam vocant linguam ad ſe videtur trahere, nam cùm vidit Deus *Achab humiliatum*, illius laudes, & pœnitentiam prædicare cœpit, divina bonitate jam ad illum propenſa & inclinata. Tunc autem lanx peccati elevatur, atque dimittitur culpa, cum hoc facit, quòd verbum parcendi, aut dimittendi culpam, in fonte eſt elevare, attollere, de quo dicemus cap. 7. verſ. ultimo.

3. Reg. 21. 29.

6 *Suſpiriis elevatur doloris gravitas.*

Secondò pro ſecundo illo ſenſu notandum, etiam ſuſpiria atq. lamenta eſſe pondus, quo animo dolor, & ægritudo quaſi in altera lance poſita levantur, & interdum quò graviores fiunt gemitus, & vehementiora ſuſpiria, & externæ ſignificationes doloris, leviorem efficiunt dolorem, atque cruciatũ. Sic miniſtro Eliſei prophetæ viſa ſunt indigna, quæ Sunamitis illa faciebat, procumbens humi, & apprehendens prophetæ pedes, at prophetæ æqualia eſſe dolori viſa ſunt, neque poſſe aliter conſiſtere, & ſuſtineri dolorem, quare cùm *acceſſit Giezi, ut amoveret eam, ait homo Dei, dimitte illam, anima enim eius in amaritudine eſt*. Neque verò mirum, cor & linguam, eſſe duas quaſi unius ſtateræ lances, nam dicunt unico nervo utrumque colligatum eſſe, ſibique mutuo reſpondere. Quare ſicut juſtitiæ ſymbolum ſtatera eſt; ita ſanè ille juſtus eſt, *qui non egit dolum in lingua ſua*; & qui tantundem profert linguã, quantum in corde poſitum ſit: eſtque lingua veluti corculum alterum; nam qui non ſimpliciter loquitur, *in corde, & corde loquitur*, id eſt, duplici corde.

4. Reg. 4. 27.

Pſal. 14. 3. Pſal. 11. 3. Pſal. 11. 3.

7 *Chryſoſt. Arena gravitatis, & innumerabilitatis Symbolum*

Quaſi arena maris, Non dubium, quin hoc loco *arena maris* denotet grave pondus. Sed unde nam Reſpódet Chryſoſt. *Maris arenam* dixiſſe, ut quæ ſit magis humida; verùm ſive ſolitariè poſita, ſive mari adjuncta *arena*, ſignificare ſolet immenſitatem quandam, ſine numero, & copiam, ſine pondere & gravitate; quæ tead multiplicationem refertur Genes. 22. & 23. Jerem. 33. & 22. Pſal. 78. & 27. Habac. 1. abſolute pro magnitudine & menſura. 3. Reg. 4. *Dedit Deus latitudinem cordis, ſicut arenam, quæ eſt littore maris*: & fortè eadem proverbii formam, qua nõs copiam & abundantiã ſignificare ſolemus, cùm dicimus *como tierra, como agua*, unde de rè, quæ propter immenſitatẽ exhauriri nequeat, & quam fruſtra quiſ conetur efficere, aut cõprehẽdere, ſunt proverbia illa, *Arenã metieis Undas numeras*, in quã etiã rẽ Hom. dixit.

4. reg 4. 29

Nec mihi ſi tantum dederis, quantum extat arena,
Pulveris &c.

Ho. Iliad. 4. Gellius.

Vedi Gellium libro 19. cap. 18. qui cùm de etymologia hujus nominis diſſerat, & an arena in ſingulari numero an verò arenæ in plurali dicendæ ſint illud argutè addidit ex ſententia Frontonis; *Cum arena ſingulari nomine dicta, multitudinem tamen & copiam ſignificet minimarum, ex quib. conſtat, partium, indoctè & inſcitè arenæ dictę videntur, tanquam id vocabulum indigeat numeri amplitudine, cum & ſingulariter dicta ingenita ſit naturalis ſui multitudo*. Ad pondus verò, gravitatem, quæ cum ingenti arenæ copia conjuncta eſt, facit id Prover. 27. *Grave ſaxum & onerosa arena*: ſic etiam hoc loco. Sed *maris* potiſſimùm dicitur arena, quòd ibi proveniat immenſa copia. Nam cùm triplex ſit arenæ genus, foſſiria, fluviatilis, & marina ut Plin. ſcribit lib 3. cap. 23. & Vitruvius lib. 2. cap. 4. primum locum obtinet mare in generatione, arenæ cujus cauſam Ariſtotel. ſcribit Sectio 23. Problem. 33. *Quia* (inquit,) *ſaxa in mari conſiſtunt, & terra denſa maxime eſt; arena autem ſaxum in parva, minimaq. perfractum eſt, quod ictu fluctuum frangitur*. Sed cùm hæc arenæ generatio neque vera generatio ſit, ſed potius lapidum grandiorum, ſaxorumq. diviſio, accuratius huius rei cauſam tradidit lib. 2. de Plantis: docet enim ex arena peruncta, & delinita ſpuma marina, exiccante ſalſedine, & alliđente fluctu partes arenæ cogi, & quaſi coagulari, atque lapideſcere, arenam verò fieri ex terra & aqua ſalſa, ſalſedine exiccante, & terra indurante, & in partes exiguas dividente lutum, hinc quo dulciores fluvii ſũt, minùs generãt arenę, ſe de hoc ſatis.

Prov. 27.

Plinius. Vitruvius. Ariſtot.

Unde & verba mea dolore ſunt plena. Iterum hic eſt diſſenſio. Septuag. dixerunt, (*Propterea ut videtur, verba ſunt mala*;) quaſi dicat, Nihil mirum, quod cùm pectore, corde diſcrucier, ore aperto dolorem, & malum, quod patior ſignificem. Symmachus; *Propterea verba mea amara*: repletus enim ſum amaritudinibus, & cibatus abſinthio; quid ergo mirum ſi amareſcat lingua ſi amara expuam? nam quis ſuccenſeat ægroto letaliter affecto, quod amaram, putre grave ſputum excernat? Sed Hebraizantes vertunt, *Propterea verba mea abſorpta ſunt*, ita Complutenſes, Rabbi David, Pagn. Regia. Vatabl. ex parte etiam R. Mardochai à radice, *Luagh*, quam noſter interpres vertit, *abſorbere*, Abd. 1. verſ. 16. *& devorare*. Prov. 20. *Ruina eſt homini devorare ſanctos*, quam lectionem nunc habent correcta Vaticana, non vero, *devorare*, & *Lambere*. Job. 34. verſ. 33. Jam hæc Hebraica verborum abſorptio diverſimodè explicatur. Nam R. Levi, & Mithridatus, quos affert Pagn. legunt atque explicant, *Corrupta ſunt*, aut *Perdita ſunt*. R. Moyſes *Deleta ſunt*, alii, *Præcipitata ſunt*, quaſi in ventrem, id eſt, ſicut cibus feſtinanter deglutitus, temerè atque præcipitanter cadit in ventrem, ita verba mea præ doloris magnitudine, quaſi feſtinanter & præcipitanter prolata ſunt, & videntur temerè cadere ex ore. R. Mardochai indicat his etiam modis ex vi originalis vocis verti poſſe; *Verba mea diſſipata ſunt*, aut, *excisa ſunt*, favet Theodotionis lectio. *Sermones mei interciſi ſunt*. Sed addit R. Mardochai, id verbum pertinere ad pronuntiationem corruptam; & ad balbutiem, unde colligo; illud verbum devorandi, cùm ad ſermonem refertur, fortè eſſe id, quod de balbutientibus, & neque integrè neque expeditè loquentibus dicere ſolemus, *que ſe comen las palabras*, aut de his, qui ſupprimunt verba & conſulto tacent, *que tragan y diſſimulan*. Quare rei præſenti aptari hæc poterunt; primo ut, ſi fortè paulò feſtinantiùs minuſque expeditè, minuſque leviter loquutus fuiſſet Job, nunc ſe excuſet ex doloris magnitudine, qui illum adigebat ad præcipitanter loquendum. Vatablus ſic per paraphraſim explicat; *Vix loqui poſſum; vox faucibus hæret*. Tyg. *Præ magnitudine rerum, parce ac moderate queſtus ſum*. Fortè ſic commodius; Mirati eſtis orationem meam; ſed ego certè multa alia dicenda ſupprimere coactus ſum præ magnitudine doloris, quibus & mentem meam, & loquendi cauſas & rationes exponerem. Hunc quoque ſenſum Cajetan. ſequitur: ſed ſuſpicatur alluſionem a Jobo fieri ad

8 *LXX.*

Simmach

Complut. R. David. Pagnin. Regia. Vatab. R. Mardoc לוע *Pro 20. 25* לוע

R. Mardoc.

Theodotio

Quid devorare vel abſorbere dicitur ad verba refertur.

Vatablus. Tygurina

Caietan.

id,

id, quod ſupra Eliphaz objecerat, quod non conſtituiſſet opem ſuam in Deo, neq. illum deprecaretur. Reſpondet ergo dolorem illi vocem adimere, neque permittere loqui, quæ vellet omnia, quare & ſupplicem Deo orationem, quam mẽte
Olympiod. polychron. concepit, non finiuit, ut vellet recitare. Illud vero, quod ex Olympiodoro, & Polychronio elicere poſſ.t quis, acutum eſt, & rectè cùm præcedentibus cohærens, ut dicat; Inde mihi nova dolendi ratio accedit, quod dolorem non poſſim integrè verbis ſignificare, neque parem meis malis orationem afferre, *Quare verba mea dolore ſunt plena*: multis igitur ex cauſis doleo. Videa, ut cùm his omnibus Vulgati paraphraſis rectè conſentiat, & ſapienter judicet balbutiei illius, aut intercisionis orationis, atque verborum, & ſopprimendæ longiorem orationem, tacendique ſententias plurimas, cauſam, atque rationem, videlicet dolorem, cùm dixit, *Vnde & verba mea dolore ſunt plena*; nam qui dolens loquitur, multa ſupprimit, multa deglutit, tacet multa, multum balbutit, multa intercidit, multa ſibi condonari jure poſtulat, qui omnia ab illo integra, ſuaviter, expeditè dici poſtulet, iniquus planè ſit.

Verſ. IV. Quia ſagittæ Domini in me ſunt, quarum indignatio ebibit ſpiritum meum: & terrores Domini militant contra me.

1 *Sagitta quid hoc loco ſignificent, variæ interpretationes.*
2 *Fulmina Dei ſagitta, nubes illius arcus. Illuſt. Sapientia*
3 *Sagittas eſſe in aliquo, quid ſit. Sagitta infixa acerbum dolorem efficit.*
4 *Luna ſagittarum indignatio, qui furor ſerpentis apud David.*
5 *Multiplex in hoc loco ſpiritus acceptio.*
6 *Sanguis, & vinum ſimile coloris in Palæſtina, Vinum optimum rubeum. Coloſſma quid.*
7 *Terror quid, non ſolum ad futura, ſed etiam ad præſentia refertur.*
8 *Militare, ordinare, diſponere idem, explicat, David notante Caietano.*

1
D. Thom. *Sagitta dolores.* SAgitta Domini. Non dubium quin *ſagittæ*, ægritudines, ac dolores ſint; quos D. Tho. ſagittas dici exiſtimat, quòd cruciatus ſubiti fuerint; *Quia* (inquit) *ſagitta à longe, & ex improviſo immittitur*; tum etiam ab eo, qui cum eminus ſit, lædere, & pertingere longius poſſit contento arcu; ſed lædi non facilè poſſit, neque videri ab eo, qui percuſſus ſit, non aliter ſuas calamitates cælitus immiſſas conquerĭtur Job.
Philipp. *Sagittæ ulcera.* Philip. ad ulcera corporis refert, atque ſi ſcribit. *Non ſolum ſanas, quibus cruciabatur verum & vermes poſſunt intelligi, qui corium perforabant, & quos Diabolus inſtigabat ad comedendum, omnemque corporis ejus, ſanguinem, humoremque ſugendum.*
Olympiod. polychron. Olymp. & Polyc. *Pœnæ divinitus inflictæ, quæ acri quodam morſu, ſanguinem meum abſumunt, & cum loqui volnero, tunc domum perfodiunt*; meo itaq. Deus ſanguine ſagittas
Saddai. ſuas imbuit; hoc loco, *Saddai* omnipotens, fortiſſimus, potentiſſimus, vaſtator, deſtruens, qui nihil non poteſt, cujus potentiæ reſiſt. re nemo poteſt.

2 Sed cum *ſagittas* Dei dicit, fortè translationem deſumſit à fulminibus, quæ propter impotentem vim transfigendi, atque urendi, ulcus illud peſſimum ex ardore provenies, de
Fulmina ſagitta Dei quo ſupra diximus, ſignificent; fulmina autem ſagittas Dei
Pſ. 17. 15. dici conſtat. Pſal. 17. *Miſit ſagittas ſuas, & diſſipavit eos; fulgura multiplicavit, & conturbavit eos*; ſic enim dicuntur ſa-
Pſ. 57. 15. gittæ ardentes. Pſal. 7. *Sagittas ſuas ardentibus effecit*, &
Pſ. 7. 14. Pſal. 119. *Sagittæ potentis, acutæ cum carbonibus deſolatoriis.*
Pſ. 119. 4. Habac. 3. *In luce ſagittarum tuarum ibunt in ſplendore fulgu-*
Hab. 3. 11. *rantis haſtæ tuæ*; fulgura, & fulmina ſunt lucentes ſagittæ, & fulgurans haſta. Nam cum de cœlo dimicat Deus contra
Deus de cœlo dimicãs quo arcu, & quibus ſagittis. genus mortalium, non aliis ſagittis, aut jaculis, quàm fulminibus, fulguribus, tonitruis, grandine pluviis utitur; quæ omnia ſagittas eſſe, ſi nubes arcus ſint, dubium eſſe non poteſt; nubes autem arcum eſſe Sap. docet c. 5. *Pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos; ibunt directe emiſſiones*
Sap. 5. 21. *fulgurum, & tanquam a bene curvato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum inſilient*, quoniam verberant etiam majora quædam tormenta, ex quibus aut ſagittæ, aut magna vis lapidum longius ejaculabantur, addit Sapientia. *Et a petroſa ira plena mittentur grandines*: aliquando enim Deus diu vibrato telo aliquem collimat, aliquando quemcumque, ut obvium habet, ſine ullo diſcrimine miſſilium grandine obruit, videlicet, cùm aut privatum aliquem hominem inſigni aliquo ſupplicio afficit, aut cùm publica clade, & communi ſupplicio pleroſq. corripit. Ergo peculiari ſe clade petitum, affectumq. graviori ſupplicio, quam

ullum mortalium, nunc conqueritur; verùm exiſtimo hic *Dei ſagittas* non tam dici fulmina, quam baliſtarum & arcuum ſpicola; his enim convenit in ſcopo eſſe, atque infigi; qua ratione ait, *Sagittæ domini in me ſunt*, ut ſtatim dicemus; tum etiam ebibito ſanguine inebriari. Alii per Hebraiſmum *Sagittas Dei* dici exiſtimant acutiſſimas, immanes; ideoque alii vertunt *Sagittæ fortes*. Sed hoc loco minùs congruit, cum ſæpè tribuat Deo perſonam contra ſe pugnantis arcu, ſagittis, lancea, gladio, &c. *Vatabl.*

In me ſunt. Juxta lectionem Septuag. *Sagittæ Domini in corpore meo ſunt*. Olymp. Polych. ſic explicant: *Solus ipſe novi, qui plagas à Deo inflictas meo excepi corpore*; vos philoſophamini in meis ærumnis liberiùs, & bene valentes importuna mihi conſilia ſuggeritis. Verum exiſtimo ſagittas dici eſſe in aliquo, cùm penitus defixæ ſunt; nam hæ graviſſimum dolorẽ efficiunt; ſicut Eccl. 19. in exemplũ acerrimi doloris dicitur, *Sagitta infixa in fœmore carnis* (id eſt, quæ altè demerſa in fœmore, quod carne abundat; acriter excruciat, donec extrahatur) *Sic verbum in corde ſtulti*, quam doloris ſævitiam nondum exempto jaculo expreſſit in Hercule Oetæo Seneca.
3 LXX. *Olymp. polychron.* *Quid ſit ſagittas eſſe in aliquo.* *Eccl. 19. 12* *Infixa ſagitta, acerbiſſima.* *Sen. Act. 3 in hercule Oethæo.*

... hic cælum horrido
Clamore complet, qualis impreſſa fugax,
Taurus bipennæ, vulnus & telum ferens
Delubra vaſto trepida mugitu replet.

Non diſſimile id Ovidii in eundem Herculem; eandemque tem.

... Perq. altam ſamius Oeten. *Ovi. 9. Met.*
Haud aliter graditur, quàm ſi venabula taurus
Corpore fixa ferat factiq. refugerit auctor.

Indicat etiam ſpiculorum, & ſagittarum defixio magnum contendentis arcum atq. jaculãtis robur; ex qua refortiſſimos Saulem, atq. Jonathan oratione illa funebri commendavit David. *Sagitta Jonathæ nunquam rediit retrorſum, & gladius Saul non eſt reverſus inanis*, id eſt, tanta vi jaculabatur Jonathas, ut ſagittæ, etiam cùm contingerent armatos hoſtes, non reverterentur retrorſum, neque reſilirent; ſed penitùs illorum corpora penetrarent; neque unquam Saul ſtrictum gladium adegit in hoſtem, quin graviſſimè vulneraret. Ergo dicat Job; Potentiſſimus Deus ſuis me ſagittis confixit, quæ *in me ſunt* omnes ac neq. una reverſa eſt retrorſum, nulla reſiliit, & cum nulla extracta ſit, doleo incredibiliter defixis adhuc ſpiculis. Quid, ſi etiam conqueratur nullam ſibi medelam adhiberi, cùm adhuc *ſagittæ in eo ſint*, hæreantque in intimo nondum extractæ aſſulæ, & aculei ſæviſſimi, & curationis initium, non niſi extractis ſaggittis fieri poſſit? Illud etiam ad doloris, & vulnerum amplificationem pertinet, ut dicat, adhuc recentibus vulneribus, & veluti tunc recens infixis ſagittis excruciari, neque tempore meliùs habere. Simile quid ille quoque lamentabatur.
2. reg. 1. 22 *Aun toda via tengo dentro las puntas y las aſtillas deles paſſadores, y no ſe ha ſacado de mi cura, ni tomada la ſangre.* *Ovid. 5. de Triſt. eleg. 2*

Quæq. mora, ſpatioq. ſuo coitura putavi
Vulnera, non aliter quàm modo facta dolent.
Scilicet exiguis prodeſt annoſa vetuſtas;
Grandibus accedunt tempore damna malis.

4 *Quarum indignatio.* Quidam ſagittarum *indignationem* exiſtimant eſſe illarum multitudinem, atq. frequentiam, quæ interpretatio unde ſumi potuerit, non video. Originalis vox deducitur à radice, *Chaman*, quod eſt calefieri, aut incaleſcere, ſignificat ergo zelum, & ardorem, quare ſumitur pro *indignatione*, & ira, quæ cum ardore ſanguinis conjuncta eſt. Septuag. *furorem* vertunt. Tygurina *fervorem* Pagnin. Vatabl. Regia *venenum*; quod dracones inflammati & irati ardens venenum ſpuere ſoleant, aut quòd venenum inflammet, & urat, quo ſolent ſagittarum cuſpides tingi, præſertim ab indignantibus, ſævientibus hoſtibus. Hæc igitur erit *ſagittarum indignatio*, aut furor pharetræ, quòd ſit venenatis gravida ſagittis. Sic Pſal. 51. *Furor illis* (Hebraicè, ardor, virus urens) *ſecundum ſimilitudinem ſerpentis*: atque eodem Pſal. 13 *Venenum aſpidum ſub labiis eorum*. Non diſſimilem ardentis, urentiſque veneni flammam ille mortifera veſte irretitus Hercules Oetæus conqueritur.
Aſſumica. Indignatio quid. חמה LXX. *Tygurina. Vatabl. Regia.* *Pſal. 57. 5* *Pſ. 13. 3.*

Eheu quis intus ſcorpie, qui fervida *Sen. Act. 4*
Plaga reverſus cancer infixus meas
Uris medullas? Sanguinis quondam capax
Tumidi jecur pulmonis arentis fibras
Diſtendit, ardet felle ſiccato jecur;
Totumq. lentus ſanguinem avertit vapor;
Exedit artus penitus, & totas malum
Hauſit medullas, oſſibus vacuis ſedet.

Ebibit ſpiritum. Græci cum Septuag. legunt *ſanguinem*, & poteſt quidem cum ſpiritu cõvenire; nam *anima*, aut ſpiritus LXX. *Spiritus p*

ſanguine. Vatabl. Spiritus pro vitali facultate. gen.6.17. D.Thom. Spiritus reſpiratione. LXX. Polychr.

viventis dicitur *eſſe in ſanguine*, quaſi dicat, Eliciunt, exhauriunt ſanguinem. Vatabl. *ſpiritum* accipit pro vitali facultate, ſicut etiam accipitur. Geneſ. 6. *Omnis caro, in qua eſt ſpiritus vitæ*, id eſt, vitalis facultas, aut vita animalis; quaſi dicat; Vulnera ſingula mortifera ſunt. D. Tho. pro reſpiratione; quæ etiam ſpiritus acceptio frequens eſt in ſacris, quaſi dicat; Tot confoſſus vulneribus vix reſpirare valeo, eodem ferè pertinet, quod in hoc loco addunt Septuag. *Cum incepero loqui, ſtimulans me*. Polychro. indignationem dicit per acerbum dolorem, qui acutis quaſi ſtimulis confodiens, haud ei orationis poteſtatem faciat. Sic pereo: nam inſpiratum aerem, & conceptum ore, naribuſque ſpiritum, non iterum ore & naribus, ſed concluſo pectore, apertiſque vulneribus expiro, in hunc ferè ſenſum de Joſeph dicitur Pſ. 104. *Ferrum pertranſiit animam eius*, ſpiritum, animam vitalem ſpirandi facultatem prohibebat, gulam, ipſam, quæ eſt animæ, & ſpiritus inſtrumentum, comprimebat. Si verò ſpiritus accipitur pro viribus, robore, efficacitate, ut Iſa. 31. *Aegyptus, homo* (imbecillus) *& non Deus*, (fortis) *caro* (mera infirmitas) *& non ſpiritus* (robur, efficacitas) ſenſus erit; Mei dolores me prorſus enervant atque exhauſto robore deficiunt, nihil in me firmum, nihil integrum relinquunt.

pſ. 104.18 Spiritus pro vi & robore. Iſa. 31. 6.

ſpiritus pro mente & iudicio.

Quod ſi quis tandem velit, *ſpiritum* hoc loco ſumi pro mente, judicio, animo, interniſque viribus, ſenſus erit, corporis dolorem, ulcerumque virus in animum incredibiliter redundare, quadrant omnia, tanta eſt ſacrarum Litterarum in ſingulis vocibus fœcunditas. Sed ille reliquis ſenſibus præſtat, qui ſpiritum pro ſanguine accipit ſic exigente verbo bibendi, ut jam explicabimus.

Vinum rubeum in Palæſtina Vinũ ſanguini ſimile. gen.49.11 שורק *Iſai. 5.2. Jere.2.21. gen.32.14 Jere.5.14.*

6 Eſt ergo notandum, ſanguinem referre vinum, quod in illa Palæſtinæ regione frequentiſſimè rubrum eſt, vel quod rubrum optimum, & generoſiſſimum habeatur, unde ſanguis pro vino, potus pro ſanguine, commutatis vocibus, atque nominibus dicuntur. Geneſ. 49. *Lavabit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine uvæ pallium ſuum*, loquebatur autem de vite optima, quæ in originali dicitur vitis, *Sorec*, & a Vulgato vertitur *Vinea electa* Iſa. 5. & Jere. 2. præterea Deut. 32. *Sanguinem uvæ biberet meracißimum*; & quidem hoc vinum meracum, aut generoſum, quod tum hic, tum Pſa. 74. & Iſa. 27. tribuitur, *Rubeum* ab aliis vertitur, aut *Ruberis*; in Hebræo autem ſimplici voce dicitur *Chemer*. Jere. 51. à radice *Chamar*, quod, ut R. Mardoc. ait, ſignificat rubeſcere; quamvis ea ſignificatio non agnoſcatur à Vulgato, vinum autem optimum Rubeum eſſe, & in Palæſtina frequens, indicatur Geneſ. 49. *Rubicundiores oculi eius pro vino*, ſic enim alii legunt, quòd nos *Pulchriores*. Onchelus. *Rubicundi erũt montes eius in vineis eius*, & è converſo ſæpè ſtrages, & humani ſanguinis profuſio, uvarum conculcationi, & vindemiæ comparatur. Sic Jere. 51. illa hoſtium inter ſe cohortatio ad profundẽdũ humanum ſanguinem, *Celeuſma*, dicitur: eſt autem, *Celeuſma*, cantus ille, quo uvarum calcatores in torculari ſe cohortari ſolent ad laborem, & Apocal. 14. angelo habenti falcem acutam dictum eſt. *Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ, quoniam maturæ ſunt uvæ eius, & miſit angelus falcem ſuam acutam in terram, & vindemiavit vineam terræ, & miſit in lacum iræ Dei magnum, & calcatus eſt lacus extra civitatem, & exiuit ſanguinis de lacu uſque ad frænos equorum*, &c. Hunc ergo potum rubri vini ſitiunt ardentes illæ ſagittæ; hoc inebriantur, & madent; ſicut Scriptum eſt, *Inebriabo ſagittas meas ſanguine, ſic ebibunt ſpiritum*.

Celeuſma quid. Ap.14.15 ægdos homi num, vindemia. deu.32.42

Terror de abſentibus malis, & etiam de præſentibus.

7 *Et terrores eius*. Plerique; Non ſolùm præſentibus premor; ſed metu futurorum excrucior, & territor; nulla ſpe bonorũ levor. Alii, & quidem commodè, de præſentibus doloribus, & ægritudinibus intelligunt; quæ incredibili ſua magnitudine terrorẽ incuterent. Terribilis clades, horribilis, & miſer caſus; calamitas, quam abſentem timeas, quæ præſens aſpectu, & ſenſu incredibilis doloris terreat; quæ terribilem, horrendumque reddat hominẽ cunctis ſpectantibus; ſicut David dicebat *ſe prodigium factum*, atque terribile ſpectaculum mũdo propoſitum: vox eadem ad res præſentes accomodari ſolet, & exagitationem quandam affert in præſentia alicuius rei, ex qua aliquid præterea mali timeatur, ut Heſter. 7. ad eadem radice dicitur. *Illicò obſtupuit, vultum Regis, ac Reginæ ferre non ſuſtinens*: an verò commodè referatur ab aliis ab conſcientiæ quoſdam terrores, & ſcrupulos, diximus cap. 3.

pſal.70.7. Heſter.7.6

8 צבא *Militare, item quod diſponere, ordinare. Caietan.*

8 *Militant contra me*. Verbum militandi, quod in fonte eſt *Ghaua*, ſignificat etiam diſponere, aut ordinare: unde Caietanus legens, *Terrores Eloha ordinabunt me*; exiſtimat inſinuari, quod non eſt abſorptus ſpiritus ejus paſſionibus nec deſperatus, ſed inter ſuas paſſiones, atque Dei timorem ita conſtitutus atque diſpoſitus, ut Dei rationem habeat, atque irreprehenſibiliter loquatur, ſed mirum, quàm ſint hæc à proprietate *ordinandi* alienæ: eſt enim illa ordinatio militaris, cùm ordine quodam inſtruitur acies, & milites diſpoſiti ſuis locis parantur ad pugnam, quare eadem voce dicitur Joel. 2. *populus fortis præparatus* (ordinatus, diſpoſitus) *ad prælium*, & 1. Reg. 17. *Direxerat* (ordinaverat) *Iſrael aciem, & Philiſthæi ex adverſo fuerant præparati*, & Pſal. 49. *Arguam te, & ſtatuam* (ordinabo, diſponam, inſtruam ſcelerum tuorum aciem) *contra faciem tuam*; Ergo ait Job; Premor undique obſidentibus me malis, inſtructa acie acerrimi me dolores invadunt; terribiles cruciatus meas vires, vitamque expugnant. Deus huius exercitus movendi, & inſtruendæ adverſum me aciei imperator, & auctor.

Ordinatio militaris. Ioe.2.5. 1.Reg.17.21. pſ.49.21.

Verſ. V. Numquid rugiet Onager, cùm habuerit herbam? Aut mugiet bos, cùm ante præſepè plenum ſteterit?

Verſ. VI. Aut poterit comedi inſulſum, quod non eſt ſale conditum? Aut poteſt aliquid guſtare, quod guſtatum affert mortem?

Verſ. VII. Quæ priùs nolebat tangere anima mea, nunc præ anguſtia cibi mei ſunt.

1. *Variæ expoſitiones, & rationes contextus; eligitur optima.*
2. *Onager in Hebræa: illius feritas, velocitas, & alia nota ex prophanis.*
3. *Onager libertatis in comitu Symbolũ, quædam ex faceis.*
4. *Idem famis, & ſitis impatiens: multa ex prophanis. Cornelii Taciti hiſtoriographi fabula, Illuſtratus locus Judicium, piſtis aſinus; notati guloſi.*
5. *Quid bos in ſacro ſermone, quod illius pabulum. Iſaia.*
6. *Quid inſulſum. Conſilia & correptio neque nimium ſalſa, neque inſulſa; de ſale multa. Inſulſi quidam ſapientes notati.*
7. *Moleſtia inſulſæ. Sal paupertatis, & frugalitatis ſymbolum.*
8. *Hebræa examin. rurſus de ſale, & rvo quædam.*
9. *Correctio Vaticanæ Illuſtratur Salomon.*
10. *Anima in ſacro ſermone; de fame Jobi quædam; ex penſa lectio Græcorum.*

NOn eſt facilis veri ſenſus, germaniq. contextus horum verſiculorum explicatio. Sed omnino duplex, aut triplex eſſe poterit. Primò enim quidam hæc referunt ad famem, & cibi indigentiam, quaſi diceret: Si alii dolores a me ſuſpiria, & lamenta non extorquerent, certè ſola fames clamare, cogeret neque id mihi vitio tribuendum, quòd famescentibus brutis, condonatur, onagro & bovi: ſi verò poſt ſuſpiria, atque clamores, aliquid tandem cibi mihi affertur, tam eſt inſulſus, inconditus, amarus frigidus; ut etiam fameſcenti homini ſtomachum moveat; quod ſi ſtimulante fame; illa etiam ſumere cogor, ad quæ quondam nauſeabam, vix neceſſarius cibus mihi ſuppetit. Sed ſenſus humilior eſt, quàm hominem deceat gravioribus aliis malis exagitatum. Græci non famem ſolùm, ſed cujuſcumq. rei neceſſariæ inopiam, & extremas alias ærumnas adiungunt. 1

Prima expoſitio.

Secundò alii; Non fruſtra conqueror; nam in omnium animantium natura poſitum eſt, ut ſi fameſcant, aut aliquid mali patiantur in articolatis, & rudibus vocibus id ſignificent. Ego verò tam graviter doleo, ut non clamare ſolùm cogar, ſed etiam mortem expetere, quæ certè eſt mortalibus cibus inſulſiſſimus atque amariſſimus. *Quis ergo mihi det, ut veniat petitio mea*, &c. Secunda hujus interpretationis pars durior mihi videtur, & parum congruens.

Secunda expoſitio.

Tertiò: lenior decurſus hujuſmodi; Mala, & ægritudines, vocem, gemitum, que imo hiam eliciunt, etiam ex brutis; brutis; neque ſolùm mala graviſſima, ſed etiam illa, quæ leviora ſunt: nam cum quis incidit in cibum inſulſum, aut amarum, veneno ve infectum, ſubito clamore conqueritur, atque geſtu, & gemitu illum averſatur: niſi forte dira illum fames compellat ad ſumenda amara pro dulcibus. Me verò miſerrimum, cui graviſſimè laboranti non licet per vos clamare, neq. lamentari, cum ejuſmodi nunc acerbiſſimis doloribus, & ærumnis amariſſimis paſcar, quas quondam valens faſtidiebam vehementer. Scio Græcos non contexere omnes hos verſiculos in unam ſententiam; ſed id obſervabimus cùm ad ſingulos ventum fuerit.

Tertia expoſitio. Lenior contextus.

Verſ.

Verſ. V.

2 אפרא *Onage cujuſmodi animal. Gen. 16. 12 Aſia, & Africa ferùs aſinos ſylveſtres. Plin. l. 8. cap. 15. M. Varro. Vir. 3. Geor. Onagrorū velocitas. Onagros venatur Leo. Onagrorum nota.*

NVnquid rugiet onager. Pro *onager* eſt in fonte, *Phero*, fera, jumentum ſylveſtre, beſtia agri, quæcomque illa ſit, non cicur, neque domeſtica, ſed fera, ſylveſtris, quo nomine Eſau vir *gnarus venandi, & homo agricola*, vel ut Onchelus vertit, *oberrans in agris*, dicitur Geneſ. 16. *ferus homo*, id eſt, ſylveſtria, ut Onager; atque aſſuetus in ſolitodine, & campos Latinus interpres *Onagrum* vertit, aut quod inter feras ſylveſtres Onager ſit notiſſimus; aut verò quod exiſtimavit interpres originale nomen eſſe ſpeciale, propterea que ſpeciali Latino nomine reddendum eſſe; atq. Onagro reſpondere: neque verò omnino conſtat cujuſmodi animal *onager ſit*: ſonat tamen aſinum ſylveſtrem; & aſinorum quidem greges ferorum Aſia fert, & Africa, auctore Plinio. Onagri tamen feritas indomita non eſt; nam, ut M. Varro teſtatur, Onager ad ſeminationem idoneus eſt. quod è fero facile manſuetus, & è manſueto nunquam rurſus fiat. Peritatem etiam teſtatur, aut potiùs ſylveſtrem naturam, quòd nonniſi venatu capiatur: quare Virgilius ubi venaticos præcipit alendos canes, ad Onagrorum prædam faciendam valere dicit.

Sæpi etiam curſu timidos agitabis onagros.

Albert. de animalib. Oppianus. Onagri feritas ad eſt indomia. Muli Onagri affines. Muli Syriæ velociſſimi. Plinius. Ælian. ex Acceſſione Gillii & Volaterra.

Et quidem pollet Onager velocitate, ficut plæraque timida. Sed timet in primis leonem, qui illius carnib. gaudet, ex Eccleſiaſt. 13. c. *Venatio leonis Onager in eremo ſit & paſcua divitum ſunt pauperes*: de qua re Albertus. *Leo onagrum odit, & venatur.* Peculiares hujus animalis notæ ex Oppiano hæ ſunt; *bene ungula tus*, id eſt, fortia, & robuſtæ ungulæ. *Aerons*, vel, aeripea, aut celerrimus; *Alacer*, & expeditus; *Bono & moderato corpore venuſtus*, & pulcher aſpectu, *Curſorius*, id eſt, ad currendum propenſiſſimus; *Argenti*, aut plumbei coloris. Hebræi mulos appellant *Pheredim*, proximo nomine; quos cum celeritate præſtare certum ſit, tum, ex ſacris, tum ex prophanis fortè erunt, quos Ariſtot. ſcribit mulos Syriæ peculiares, celeritate præſtantes, nec ſteriles, ſed ſui generis, atq. hi ipſi erunt quos Plin. ſcribit, l. 8. c. 44. *Generantur ex equa, & Onagris manſuefactis mula veloces in curſu, duritia eximia pedum, verùm ſtrigoſo corpore, indomito animo, ſed generoſo*; nam quod de Onagris Indicis alii ſcribunt, præſertim Ælianus, & Volaterran., potius in Vnicornem quadrant, quàm in noſtrum Onagrum.

3 *Onager libertatis ſymbolum. Iob. 11. 12 Ierem. 2. 24 * Relincha quando aa da en celos. * Mo aiquil le alcance poe pies, quā de corte tras ſus que rerer. Alber. lib. 22. de ani. * Eſta muy ſobre ſi, y muy herbo a ſu voluntad.*

Sed quæ de Onagro ex ſacris colligere poſſumus ad rem noſtram, hæc ſunt. Primò quidem id nomen affert in ſacris libertatem quandam, quæ velit pro libito agere, & diſcurrere & indicatur infrà, c. 11. *Tanquam pullum Onagri ſe liberum natum putat*; vide etiam c. 39. atque ea affrænatæ cupiditatis procacitas indicatur, Jerem. 2. *Onager aſſuetus in ſolitudine, in * deſiderio animæ ſuæ attraxit ventum amoris ſui, * nullus avertet eam.* Nam dicunt libidine ardentem ſummà montium faſtigia conſcendere, ad captandam auram, refrigerandumque ardorem libidinis. Sic ſcribit Albertus. Oſeæ 8. *Onager ſolitarius * ſibi, Ephraim.* Ergo argumentatur Job à minori; Etiam animantia bruta, quæ nulla ducuntur ratione, ſed impetu quodam effrænati appetitus feruntur; procacia, atque indomita, non rugiunt, aut rudunt, niſi ex cauſæ neceſſariæ ſtimulo; & ſenſu; Ergo nec ſine cauſa ego conquerar; neque fruſtra ingemiſcam.

4 *Onagrum rudire defectione pabulo. Ierem. 14. 6 Oppianus ex acceſſione Gillio. Pſ. 103. 10*

Sed præterea indicatur quidem hoc loco, Onagrum rudere deficiente neceſſario pabulo; id quod clarius docet Jerem. 14. *Onagri ſteterunt in rupibus traxerunt ventum* (rugitus attracto vento, manaq. rurſus vi reddito fit) *quaſi dracones, & defecerunt oculi eorum quia non erat herba*, eſt. n. eodem modo accipiendum, ſicut id; *In deſiderio animæ ſuæ attraxit ventum amoris ſui*; non tam q; ventum capiet, unde femellam inveſtigare poſſit, quam q; femellam quæritans rudat. Quod aūt herbam deſideret, ex Oppiano Petrus Gyllius applicat; *Onagri paſtu aluntur herbarum, quas ubertim fundit terra.* Neq. ſolum famis, ſed ſitis quamdoq. impatientē eſſe, docemur Pſ. 103. *Qui emittis fontes in convallib. inter mediū montiū tranſibunt aquæ; potabunt oēs beſtiæ agri; exſpectabunt Onagri in ſiti ſua*, q; certè ſæpè pati neceſſe eſt, cum in calidis, ſiccisq. tantum regionib. reperiantur. Cum quo illa pōt facere, q; Cornelius Tacitus fabulā fingit l. 25. Judæorum rea ſcribens, aut potius peregrinationē in deſerto *Nihil* (inquit) *aquæ, q; inopia aquæ fatigabat, jamq. haud procul exitio totis campis procubuerant, cū grex aſinorum è paſtu in rupem nemore opacam conceſſit. Sequutus Moyſe coniectura herbidi ſoli largas aquarum venas aperit*: q; mendacium apud prophanos ſcriptores invaluiſſe, ex Plutarcho quoque conſtat lib. 14. convivialium quæſtionum q. 5. quæ eſt ejuſmodi:

Onager ſitis & famiſim patient. Cornel. Tacit. Plutarch.

Virum Judæi, quod venerentur ſuem, an quod ab eo abhorreant, abſtinent ſe eius carne, nec carent ratione, q. ſicut Aſinum, qui eis aquæ fontem oſtendit, colunt, ſic porcum venerentur, ſementis, & arationis doctorem. Et paulo inferius: *A lepore temperant, q. aſini quem maxima & occulta religione colunt, ſit hoc animal ſimillimum: nam color aures, oculi ſupplices, triſteſq. mirum aſini eſſe crassus*, Indeq. gentes Chriſtianis impingebant, q. caput aſini colerent: ut ſcribit Tertullianus adverſus Gent. in hæc verba. *Cornelius Tacitus ſuperſtitionem huiuſmodi inſeruit. Is. n. Judæos Aegypto expeditos, ſive, ut putavit, extorres, in vaſtis Arabiæ locis aquarum egentiſſimis, cum ſiti macerarentur, Onagris, qui fortè de paſtu, potum petituri aſtimabantur, indicibus fontibus uſos, ob eam gratiam conſimilem beſtiæ ſuperficiem conſecraſſe, atque ita inde opinor præſumptum, nos quoq. ut Judaicæ religionis propinquos eidem ſimulachro initiari.* Sed Cornelium Tacitum mendaciorum loquaciſſimū oſtendit eo loco Tertullianus, planeq. hujus mendacij convincit: ſimiliterq. illū imitatus Minutius Fœlix in Octavio: cujus quoque rei meminit Joſephus l. 2. contra Appionem, atq. facetè reſpondet; *Sunt apud nos aſini, q. apud alios ſapientes viros, onera impoſita portantes*, & nonnulla alia in hanc rem Petrus Crinitus, l. 1. de honeſta diſciplina, c. 9. An verò cum hac aſinorum ſiti hiſtoria conſentiat, Judicum 15. cum Samſon ſitiens valde, propeq. enectus, poſtquam aſini mandibula illa proſtraſſet Philiſthæos, obtinuit à Deo ex illa ipſa mandibula aſini, qui ſitis impatientiſſimus eſſe ſolet, potum copioſum, remedium è re proxima & cum ſibi cognata, aut potiùs contraria præſtante Deo? Certè ſic videtur; ſic. n. legimus; *Aperuit itaq. Dominus molarem dentem in maxilla aſini, & egreſſæ ſunt ex eo aquæ, quib. hauſtis, refocillavit ſpiritum, & vires recepit; idcirco appellatum eſt nomen loci illius, Fons invocantis de maxilla.* A fame quoque, & aviditate cibi dictum videtur, quod ex Ariſtotele affert Clemens Alexandrinus lib. 2. Pedag. c. 2. piſcem, qui aſinus dicitur, ſolūm ex aliis animalibus habere cor in ventre; hunc Epicharmus comicus, vocavit *Eſta pelego ſteon*, hoc eſt, qui à communi ventris conſuetudine diſcedit; taleſq. illos eſſe homines qui in ventrem crediderunt, quorum ut Apoſtolus ait; *Deus venter eſt.* Quod verò de ruditu fame inſtigante dicitur, commune quidem multis animalibus eſt; ut fameſcentia ululent; lupo, leoni, aliiſque ſimilib. Sed illud Iſidorus ſcribit peculiare Onagro æquinoctio verno, vel vigeſima quinta die Martiū, per ſingulas noctis, & diei horas ſemel rugire, & inde æquinoctium cognoſcit, itemque terram pedib. terere & ſodere, atq. inde ad ſitim, & fugam provocari.

Tert. adverſ. gentes c. 16. Cor. Tacit. mendaciſſimus. Min. Felix Ioſephus. Petrus Crinitus. Iudic. 15. 19. Clemens Alexandr. Guloſi qui bus ſimiles. Εντρεσολογχος Phil. 3. 19 Onager quo potiſſimum tempore rudat. Iſidorus.

5 *Caietan.*

Aut mugiet bos. Cajetanus nomine *bovis*, intelligit ſignificari animal domeſticum, & favet nomen præſepis, quod deinde ſubjungitur, quaſi dicat; Omnibus animantibus tam ſylveſtribus, quam domeſticis naturale eſt, &c. Sed certè hoc extenuaret orationem. Nomen ergo *bovis*, non ſignificat exectum, ſed taurum atque vaccam comprehendit: in Hebræo dicitur (*Sor*) in Chaldæo, *Thor*, unde Latini, taurum, nos, *toro*, vocamus: atque hæc eſt bovis ſignificatio in ſacris frequens ut cum de divite dicitur: *Habebat * oves & boves*, atque cum in ſcriptura dicitur, immolari bus, non de caſtrato, ſed de tauro intelligendum, juxta legem, Levit. 22. de non offerendo animali execto.

Bos in ſacro ſermone. שור תור *2. Reg. 12. 2 * Manadas de ovejas y vacadas.*

Præſepe autem hoc loco non eſt ſtabulum, aut certus aliquis locus, in quo pabulum bobus porrigatur, ſed quicunq. locus paſcuæ, in Hebræo enim pro præſepi pleno eſt pabulum, & eadem vox Iſa. 31. redditur, *migma*. *Tauri tui, & pulli aſinorum, qui operantur terra, commiſtum migma comedent, ſicut area ventilatum eſt*, intelligit fruges; nam boves herba, aut viridi, aut ſicca, aut frugibus paſcuntur. Ait ergo; Non rudit ſatur Onager, neque mugit bene paſtus bos.

Iſa. 30. 24

6

Aut poteſt commedi inſalſum. Grani ſalis defectum ſentit natura palati; quid ni ego tot mala, tam acerba, tam inimica, tam inſipida naturæ ſentiam, niſi ſenſus expers ſim, & planè ſtupidus, tum etiam ſenſum, & acerbitatem quidni exprimam, atque qua poſſim ratione ſignificem? Sept. & Græci, ad verba, & conſilia Eliphaz referunt, quæ q; prudentiæ ſale condita non fuiſſent, Jobi ſtomacho grata eſſe non poterant. Sic illi legunt, *Nunquid pont ſine ſale edi panis, aut eſt ſapor in ſermonibus vanitatis? Quemadmodum enim* (inquit Olympiodor.) *panis, cum nihil eſt ſalis adſperſum, edi nequit; ſic jejuni. inaneſque ſermones à ratione & probabilitate remoti perſuadere audientium animis non poſſunt: ſaporem enim vim perſuadendi appellavit.* Iſidorus verò, ſales aſpergendos in ſermonibus Paræneticis, dicit eſſe teſtimonia è divinis deprompta

LXX. Inſulſa conſilia. Olimpiod. Iſidorus. Sal quid ſit.

gnificet. voluminib. Illud etiam addit, temperanter in oratione ſal
adhibendum, ut & grata ſit, & in audientium animos in-
fluat: nam ſal nimium, acerrimum eſt, & urit, atq. amaritu-
Qualis ſu- dinem efficit. Igitur amicorum correptiones, & exhortatio-
tura ſit cor- nes, neque frigidæ, & languidæ, neque nimium acres, aut
reptio. mordaces ſunto; juxta proverbium, quod à Plutarcho inter
Proverbiũ conviviales quæſtiones refertur. *Sale, & cymino tenus amicus.*
Plutarch. Si autem nimium ſalſa verba ſint, exacerbant audientem,
ægrum præſertim, perítq. dulcedo amicitiæ & ſalubertimo-
rum conſiliorum: non. n. ut Jacobus diait; *Poteſt eodem ore*
Iacob. 3. 11 *fons amaram ſimul, & dulcem aquam proferre, atq. ſalſa dul-*
cem facere. Quare non eum ſolùm qui in ærumna aliqua eſt,
Ariſtotel. *ſalem, & oleum comedere oportet*: ut Ariſt. in Rhetoricis di-
ait, ut, ſalis acrimoniam, & fortunæ acerbitatem temperet,
& leniat honeſtis actionibus verum multo majori jure il-
lum, qui medici officium obit, ſali oleum addere oportet, ne
plus ſatis erodat, aut mordeat ægrotantis animum; neque, ut
Hor. in ſer. ille dixit; *Multo ſale defricet vitia.* Verùm quod hic nimium
Satyr. 10. ſalſa, id eſt, acerba, & acria in reprehendendo diximus, Job
inſulſum appellare videtur, quod ſalis temperamentum non
habeat; neque enim nimium ſalſa minùs ingrata ſunt ſtoma-
תפל cho, quàm inſulſa. Eſt autem hoc loco *Taphal*, quod debi-
vide cap. 1 to temperamento, & condimento non conſtat: de qua voce
verſ. 22. ſupra diximus. Sunt enim litterati quidam, qui hos Jobi
Sapientes amicos, ſapientiæ ſibi laudem arrogantes imitentur, quibus
quidam in- ſalſitudo non ineſt, ſed velut marini piſces ſalſugini ſemper
ſulſi. innutriti, & innatantes, ſale tamen indigent, ut edi poſſint:
Similes ita hi ſapientiæ ſtudiis immerſi, ad quotidianum convictũ,
marinis pi- & proximorum res, animoſq. curandos extracti, & vocati,
ſcibus qui- veluti ſal evanidum inſulſi omnino & fatui ſunt, viliſſimiq.
dam ſapiẽ- proinde à cæteris fiunt, propeque *ejiciuntur foras, & concul-*
tes. *cantur ab hominibus*; nam corrigendis & inſtituendis homi-
num moribus inutiles cenſentur. Quod de ſe quoq. Hecebo
Hecebolius lius ſophiſta publicè aliquando profeſſus eſt Nam, ut refert
ſophiſta. Nicephorus Calliſtus, *ſe humi proſtravit ante templi veſtibu-*
Nicephorus *lum, atque exclamavit, proculcate me ſalem inſenſibilem.*) Er-
go doctrina atq. ſapientia ſine prudentia & ſale, inſulſa eſt,
& plerunq. inutilis; at ſale, *& ſole nihil utilius*, ut eſt in Pro-
Plinius. verbio, & adducitur à Plin. l. 31. c. 9. quare ſuos illos per-
fectos ſapientes, atq. doctores Chriſtus Jeſus *ſalem & lucem*
Matth. 5. appellat. Sed illud præſertim ad hos vitæ magiſtros pertinet,
ut ægrarum mentium palatum irritent, audientiam faciant,
aviditatem excitent, ea eſt enim ſignificatio ſalis, quare ma-
Appollon. cilentis, & qui cibũ non ſentiunt præſcribebat Apollonius,
Plut. ſalſamenta atq. ſubſalſa, ut Plutarchus refert, in ea quæſtio-
ne naturali, *Quare pecori ſubiiciunt paſtores ſalem.*
Sed fortè non tam ad amicorum fatua, & inſulſa conſilia
7 hoc pertinet, quàm ad inſulſam, & inſipidam rerum mole-
Moleſtiæ, ſtiſſimarum naturam, quas ſine ſolatio aliquo ægrè perferre
& labores poteſt homo, quaſi dicat; quæ acerba ſunt, & naturæ inimica,
inſulſi. veluti inſulſa, quæ vẽtriculus faſtidit (ſunt enim ad nutrien-
Inſulſa, nu- dũ inutilia) edi commodè non poſſunt ſine ſolatio aliquo,
tritioni & ſalis grano; imò ſicut ſal propter condienda & temperan-
inepta. da alimenta inſipida factum eſt, ita in hujuſmodi maximis
calamitatibus, & miſerandis caſibus leniendis, & tempe-
randis, ſolatium aliquod requiritur, quod iniquè à vobis
mihi denegatur; atque multo iniquius meis à me vocibus,
& lamentationibus quæri prohibetur. Præſertim, cum non
ſuperfluas voluptates, ſed neceſſarium tantùm mearum
Sal, condi- ærumnarum condimentum expetam. Sal enim tenuiſſimum,
mentũ pau- maximeque neceſſarium, & naturale palati irritamentum
perum; eſt, & paupertatis atque frugalitatis potiùs, quàm volupta-
tis, & luxus ſymbolum, nam.

Vivitur parvo bene cui paternum
Horat. l. 2. *Splendet in menſa tenui ſalinum.*

Car. Ode 16 Indeque priorum ſæculorum frugalitatem omnis luxus
Varro. expertem Varro, & Plin. teſtata eſſe voluerunt, quòd ve-
Pli. lib. 31 teres pulmentarii vice ſale uſi fuerint, eſitarintque ſalem
cap. 7. cum pane, & caſeo, cum quo ſeoſu facere etiam poſſunt
Veteribus *Aut poteſt aliquis guſtare.* Hebræa; Græca, Latina hac in
pulmentari- parte valde diſſentiunt, juxta Hebræum R. David, R. Le-
um ſal. vi, Pagn. Regia, Chald. & alii Hebraizantes legunt; *Aut eſt*
8 *ſapor in ſaliva*, vel, *in albumine ovi aut, vitelli*, vox enim ori-
Diſſenſio ginalis (*Rir*) propriè ſignificat ſpuere, & inde ſputum, vel
Hebræi, & ſaliva; & *Calamuth*, craſſum, vel denſum, à (*Chalam*) quod
Græci à periti exiſtimant eſſe propriè incraſſari, aut condenſari, in-
Latinis. deque exiſtimant eſſe ſomniare, quæ ſignificatio noſtro in-
R. Levi, terpreti familiariſſima eſt; quod ſomnia & ſomnus ex incraſ-
Pagnin. ſatis vaporibus fieri ſoleat. Hinc ſenſus, Nunquid eſt ſapor
Chaldæi. in ſaliva craſſa, vel in albumine vitelli? nam quod liqui-

dum, & pellucidum inſtar ſalivæ in ovo eſt, illud eſt al- ריר
bugo; quod autem craſſius, & denſius, eſt vitellus; ſicut חלמות
ergo albumen, aut vitellus, aut verò ovum, quantumvis הלם
per ſe alimenti præbeat, lacteum, temperatiſſimum, ad
nutriendum aptiſſimum, atque minimè excrementoſum, *Ovum ſine*
tamen ſine ſale exicit, & movet ſtomachum adeò ut ſine *ſale, infau-*
ſale ovum infauſtum, atque ominoſum aliquid ſignificet; *ſtũ & omi-*
forte etiam dæmoniacum, atque mortalium vitæ, & in- *noſum.*
columitati infeſtum, & inimicum; unde apud noſtrates vul-
gari proverbio jactatur. *Alla vay et mal, donde comen el gue-* *Bernardi-*
vo ſin ſal. Quam rem à maleficis ſtrigibus deſumptam eſſe *nus Gome-*
Bernardinus Gomeſius ſuo illo erudito de ſale opere docui *ſius.*
experientia quippe & multarum lamiarum cõfeſſione com-
pertum eſt, dum aliquando Dæmones opiparam menſam
inſtruunt ſuis conviviis, ſalem nunquam apponere (non
enim amicitiæ illa menſa eſt) tum etiam ova ſine ſale eden-
da proponere; cibum videlicet inſulſiſſimum, atque in-
gratiſſimum. Ergo argumentatur Job à minori; Si nemo
non eſt, qui in ovo, lacteo per ſe, & delicatiſſimo nutri-
mento ſalem, ſaporemque non quærat, iniquè adverſum
me ſtomachamini, qui non delitias, & cupedias, non de-
licatiſſimorum ciborum ſalſumenta, ſed malorum meorum
condimentum aliquod requiram. Hebræus apud Cajeta-
num ſic legit, *Numquid eſt ſapor in ſaliva ſanitatis?* nam *Caietanus.*
dicunt etiam radicem originalem (*Chalam*) ſignificare ſa-
nitatem, aut roborationem quandam; quæ cum illa craſſi-
tudine conjuncta eſt, at R. Mardochai ait ſignificare pin- *Rab. Mar-*
guedinem, deindeque vitellum ovi, quod ſit pinguis, aut *do.*
ſanus, totam itaque rem hanc Cajetanus refert ad tritam
illam Philoſophiam, quod intenſu intus exiſtens prohibet
extraneum, ita ut lingua, & guſtus bilioſus, & amareſcens,
omnia efficiat amara, ſive quæ percipit, ſive quæ ſpuit; ſali-
vam autem hominis ſani oportet nullum ſaporem habere
peculiarem. Ego igitur, inquit Job, cùm ægrotem vehe-
menter, atque amariſsimam habeam animam, cor, palatum,
linguam; nihil mirum, ſi bilioſa expuem, ſi à majoribus la-
mentis ingemiſcam, ſi vobis videar nihil niſi amarum & ac-
cidum evomere; nam * ſelleus cùm ſim totus, iniquè à me
requiritis dulciora verba: illud certè requirite ab homine ** Eſtoy he-*
ſano, nam non eſt ſal, non eſt amaror in ſaliva ſanitatis, non *cho de hiel,*
eſt, cur qui ſanus ſit, acida, acerba, bilioſa proferat. Poſſet *y podiſme*
etiam hoc retorqueri in ipſos amicos, qui propterea quod *que no eſcu*
in Jobum malè affecti eſſent, & plus quam expediret indi- *pa amargo.*
gnarentur, Jobi verba, & oratio illis videretur amara
juxta illorum linguæ amaritudinem. Fortè illud etiam ac-
commodarum, & ad vocem Hebræam, & ad rem ipſam,
ut prima vox, ſaliva, ſumatur pro liquore, & ſecunda
pro ſo, ore, aut ſomno; ut ſit ſenſus, poteſt aliquis
ſumere liquorem mortis, aut ſomni? id eſt mortife-
ram potionem. Sed Latinos interpres vocem illam,
chalamuth, non pro ſimplici vocabulo accepit, ſed
pro duplici; videlicet priorem partem deducens à radice, הול
(*Coul*) quod eſt dolore, aut (*Chalam*) quod eſt interficere, חרם
vel venire, aut afferre dolorem, & mortem. Secundam verò מות
à (*Muth*) quod eſt mori, ſalivam verò pro guſtando inſtru-
mento accepit, atque dilucida paraphraſi ſententiam totam
ſapienter illuminavit, Quis poſſit ſine ingenti animi com-
motione, & ſenſu helleborum bibere, aut ſumere cicutam?
imò quis venenatum poculum delibare? Cùm verò calicem
mihi propinet Deus exhauriendum, mortifera, atque ama-
riſsima potione plenum, mihi per vos non conqueri, non
mutire licet, non timere, non horrore horrificum poculum?
vel *mors* eo loco amaritudinem ſignificet, ut 4. Regum 4. *Mors pro*
propter amariſsimas colocinthidas, *mors eſt in olla* Mortor *amarore.*
ergo (inquit Job) & non dolebo? non ingemiſcam. *4. Reg. 4.*
Hic præterire non poſſumus (ne quid de induſtria præ-
terriſſe videamur) pleraque Biblia; hanc præcedentem ſen-
tentiã ſubnectere. *Anima enim eſurienti, & amara dulcia eſſe* 9
videntur, quæ ſententia omnino deeſt in Heb. & Græco; pro-
ptereaq conjectura eſt, ex gloſſa inter lineali, aut ex margi-
ne irrepſiſſe in textum, & obſervarunt quidem Biblia Plan-
tiniana in hunc locum tranſlatum eſſe ex c. 27. Pro. ubi his *Prov. 27. 7*
verbis effertur apud Sept. Vaticanos, *Anima, quæ in ſaturita-*
te eſt, favis illudet, anima autem egenti, etiam amara dulcia LXX.
videntur, quanquam Cajetanus, aliiq. interpretes, *eſurienti* *Vaticani*
legerunt. Vulgatus autem, *amarum pro dulci famet*, ſenten- *Cajetanus.*
tiã igitur hanc, ut ex eorum commentariis conſtat, hic non
agnoſcunt D. Hieron. Philippus, Beda, D. Tho. Titelman- *Hieronym.*
nus. Iſidorus Clarius, & illam tandem expunxit correctior *Philipp.*
nunc lectio Vaticana, Sed cùm illam D. Gregorius, & ple- *Beda.*
tique

D. Thom. Anſelm. Iſid. Glos. D. Gregor.

xique Latini habuerint, potuit commodus aliquis nexus cum reliquis reperiri, vel ut præcedentis ſententiæ reſtrictio aliqua eſſet; Nemo (inquit) volat amarum ſumere niſi eſuriat: eſurienti enim etiam lapides dulceſcunt, vel ut conjungatur cum ſequentibus; Amareſcunt hæc mihi, ſe non ideò non arripio, neque non ſumo tam avidè, quam ſi dulciſſimæ eſſent; nam quę quondam faſtidiebam, nunc buccis ambabus comedo, & pleno ore exorbeo, vel, ita ſum graviſſimè affectus, ut iam libenter, & avidè amariſſima quæq. ſumerem, & pro dulcibus reputarem; nam me, ſupra omnem amaritudinem, acerbiſſima premunt mala.

10 *Anima ad famem relata. Pſ. 77. 58. Deut. 24. 6. LXX.*

Quæ prius nolebant tangere anima mea. Anima cùm ad famem refertur, ventriculi voracitatem, edendi appetentiam, ingluviem ſignificat, exempla obviam, Pſalm. 77. *Cùm peterent eſcans animabus ſuis.* Et iterum, *Miſit ſaturitatem in animas eorum.* Deut. 24. *Non accipies loco pignoris inferiorem, & ſuperiorem molam, quia animam ſuam.* unde victum ſibi comparat; unde vivit, & comedit, *appoſuit ſibi.* Sept. *Quia animam iſte pignorat.* Ait ergo Job, Nauſeabam ego quondam ab hujuſmodi ærumnas, movebant mihi ſtomachum ſqualor, paupertas, vilior cibus; ulcera, ſanies, vermes, nunc verò his ipſis abunde paſcor, atq. huc vocari poteſt Pagninus, & aliorum Hebraizantium ex fonte lectio. *Quæ prius renuebat anima mea tangere, ſunt* * *veluti ægritudines carnis meæ.* Alius quoque ſenſus indicavit à Vatablo, *Quæ quondam horrebam, iam mihi tam intime adhærent ſicut cibus in ipſa viſcera inditus, & ſicut ipſa ægritudines, viſcera mea occupant,* vel ea aggerat quidem ſuo dolores hac ratione; vix mihi perſuadere potuiſſem parem me reſiſtere poſſe his malis & quotidianis cruciatib. perferendis, ut jam videri poſſum mihi ipſi delicate vixiſſe, cùm nunquam delicias conſectatus fuerim. Quod ſi etiam ad inſulſiores amicorum ſermones reſpiciat; Audire nunc cogor atq. devorare importuna conſilia, quæ quondam ſanum delicatiſſimum meum palatum profectò faſtidiret, quanquam hic ſenſus omnino diſpliceat Greg. *Abſit (inquit) ut vir ſanctus aliquando amicorum ſuorum dicta deſpexerit, qui & ſervis humilis fuit.* Philip. è contra ad ſua ipſius verba; Quæ nunc loquor, quondam non auderem, neque ore contingere, ac ne cogitare quidem; ſed illa nunc à me doloris vis extorquet; deniq. D. Tho. & Clarius, de morte accipiunt, ut cohæreat cum ſequentibus; Quondam de moriendo non cogitabam, cum tranquilla, & jucunda vita fruerer, ſed nunc præ anguſtia, nihil niſi mortem cogito; nam is eſt tribulationis effectus, ut vitam hanc reddat nobis inſenſam, atque de meliori alia conſequenda, deque bono mortis cogitationem nobis injiciat, nunquam enim de relinquenda Ægypto, & quærenda terra promiſſionis cogitaſſent Iſraelitæ, niſi vexari ab Ægyptiis, atque Pharaonis tyrannidem experti. Secus ii, cum quibus bene agitur, de quibus ſcriptum eſt: *Non eſt reſpectus mortis eorum* (Hierony. *Non cogitans de morte ſua* & (quia) *firmamentum* (non eſt) *in plagis eorum,* id eſt, quia nec valdè longis, neque valde acerbis malis afficiuntur.

Pagn.

* *Como eſto que abora padezco, era de laque en otro tiempo baxia y naſco.*

Vatabl.

Greg. lib. 7. cap. 7.

Philipp.

D. Thom. Iſid. Clar.

Tribulationes afferunt cogitatione mortis.

Pſal. 72. 4. Hieron. LXX. Auguſt. Ambroſ.

Alii juxta Hebræum priorem partem abſolutè referunt ad præcedentia; *Renuit tangere anima mea;* deinde vero ſecundam, *non anguſtia cibi mei ſunt.* Septuag. ſic legunt, *Non poteſt ceſſare ira mea.* [Auguſt. *anima mea*] *fœtorem enim video eſcas meas, ſicut eſt odor leonis.* Ambroſ. hanc lectionem habet. *Non poteſt enim mea quieſcere anima, Fœtorem namq. video cibaria mea, ſicut odorem leonis.* Quod ſic explicat Chryſoſt. *Vel cùm Iobus cruciaretur fame, velletque cibum ſumere, ita defluentem ſanie, & halitu fœtido, qui à corpore mittebatur, cibum inſici, ut omnino nihil guſtare poſſet.* Rectè verò leonis odoris mentio fit; nam, ut Chryſoſt. ait: *Tetri eſt odoris bellua hæc, & cum ſit natura inſatiabilis, alia quadam ratione etiam facit Deus cæteris beſtiis flagitioſiorem; Ferunt enim hujus ipſius beſtiæ reliquias, à cæteris animantibus reſpui omnino, ob gravem in eas inſpiratum odorem, qui ex illius corpore exhalatur.* Cujus rei auctores quoque ſunt Ariſtot. Plin. & Ælianus, ſed Plinius præſertim lib. 11. cap. 53. ad animalium halitu differens, *Anima, inquit, leonis virus grave, urſi peſtilens. Contacta halitu eius nulla fera attingit; citiuſq. putreſcunt afflata reliquiæ.* Hinc illud apud Pla.

Chryſoſt.

Ariſtot. plinius. Ælianus. halitus leõ Plaut. in Menech.

Ut ego proteram leonem Getulum, olentem, dentulum.

Hanc quoque cauſam quidam aſſignat, quod ipſe leo nunquam redeat ad id, quod ex præda reliquit, licèt veriorẽ aſſignet Philoſtratus, quod videlicet propter ſuperbiam dedignetur reliquias attingere, qui poſſit novam, & integram prædam rurſus venari. Julianus quoque in Catena hujuſce rei cauſam non in morbo ſolùm, ſed improbi etiam Dæmonis opera conſtitiſſe exiſtimat. *Hic enim (inquit) Deo inviſus odoris ſæpe numero afflare dicitur fœditatem.* Sed de hoc diximus aliquando.

Philoſtrat. Julian.

vide cap. 2. in enumeratione morborum Sectione 9. nu. 3. & c. 3. v. 24. num. 3. 4.

Verſ. VIII. Quis det, ut veniat petitio mea, & quod expecto, tribuat mihi Deus?

Verſ. IX. Et qui cœpit, ipſe me conterat, ſolvat manum ſuam, & ſuccidat me.

1 *Verbalia, ſeu abſtracta nomina non ſemper ſententiam amplificant.*
2 *Incipere, & conterere quid.*
3 *Manus quid, quid ſolvere.*
4 *Succidere vehemens in Hebræo verbum. Avaritia pro cuiuſcunque rei inexplebili cupiditate. Illuſtratus Iſaias.*
5 *Dei benignitas cùm flagellat, penitus non conterit.*

PEtitio mea, Quod ſummis votis expeto, *Et quod expecto,* diſſolvit Hebraiſmum. Septuag. Spem, aut expectationem meam det mihi Deus, id eſt, quod avidiſſimè expeto, anxiè, ſolicitè, intentè, fortè etiam non ſemper nomina hæc verbalia, ſeu abſtracta, afferunt vim peculiarem, ſicut apud Plautum, ſervus ait,

1 *LXX. Nomina verbalia frequenter non ſemper vim addũt Plaut. in Mili.*

Ibo intro, ne dum abſim multa fortitio fiam.

Id eſt, multa mihi ſorte obtingat, & idem.

Sumo ſibi optionem Leonidam.

Videlicet militem, qui optatur, & in rem legitur, qua etiam ratione apud Petronium.

Plaut. in Aſinaria. Petronius.

Quid ais amoris alteri conceſſit?

videlicet, qui alteri conceſſus ſis. Sic petitio, & expectatio, quod petitur, & expectatur, à Deo, hoc loco, ab *Eloah,* judice æquiſſimo, remedium ſibi adhiberi poſtulat, ne quid iniquum, aut contra jus faſque poſtulaſſe videatur.

Et qui cœpit. Hæc eſt ſumma petitionis ſuæ; ut qui me ſemel conterere cœpit, penitus me conficiat, neq. me longiori ſupplicio excruciet. Quod verò hic, & alias transfert Vulgatus incipere, Hebræi dicunt ſignificare, *vellel,* nempe primum illum actum voluntatis, complacentiæ, beneplaciti, quo, homo ſe applicat ad id, quod vult exordiri: de quo vide Burgẽſ. addit. 1. ad cap. 2. Exod. & addit. 2. ſuper 4. Reg. 5. Verbum autem contendendi eſt idem quod ſupra c. 4. *tanſumentur velut à tinea,* & infrà c. 22. *Lacertos pupillorum comminuiſtis.* Cui igitur (inquit Job) meæ ærumnæ ſemel placuerunt, opto ut ſemper placeant; cupioque non ſolum illi placere æger & dolens, ſed mortuus etiam, qui igitur * volens me conſumere cœpit, (quod in me eſt) perficiat tandem.

2 *יאל: incipere in Hebræo qui; Burgenſ.*

Conterere quid

* *Si de mio male guſta acabeme, y por mi no quede.*

Solvat manum ſuam. Philippus manum, hoc loco ait eſſe divinam poteſtatem, qua omnem creaturam continet; ſicut in ſra dicitur, cap. 12. *In cuius manu eſt anima omnis viventis,* de qua etiam manu *vulnerati dormientes repulſi ſunt,* hanc igitur ſolvi exoptat, ut ab ea decidens, cadat in temporalem mortem, in hanc ſententiam; Ne me contineat manu ſua, & quod ad vitam hanc pertinet, ne dimittat. *non me tenga de ſu mano.* Sed non quadrat verbo originali *ſolvendi* (*Nathar*) quod eſt propriè diſſolvere unde dicitur Pſ. 145. *Dominus ſolvit compeditos,* & Iſa. 58. *Solve faſciculos deprimentes,* eſt verò ita diſſolvere ut liberum ſit, vel pedibus, vel ſoluta manu uti, quare illum locum Pſal. legimus ex fonte; *Dominus exilire facit compeditos;* eſt enim id verbum, Levit. 11. *Crura, per quæ ſalit ſuper terram.* * *Solvat igitur manum ſuam,* non ſe gerat erga me inſtar hominis, abbreviatam, aut colligatam habentis manum, & impeditum brachium, ſed libera expeditoque brachio me confodiat. Quamvis autem ſua vulnera in Dei poteſtatem, & brachii divini robur referat, ſed ſuboleſcit quidem manu & poteſtatem ſe percutientis ligatam eſſe, neque penitùs liberam; quod veriſſimum eſt, nam non eſt facta integra dæmoni poteſtas perdendi Jobum, cùm dictum eſt illi: *Ecce in manu tua eſt, verumtamen animam illius ſerva.*

3 *philipp. Man. quid Iob. 12. 10. Pſal. 87. 6. נתר ſolvere quid propriè. Pſ. 145. 7. Iſ. 58. 6. Levit. 11. 21.*

* *Y no ſe guarde la eſpada, y en ſus ſujeto, y revuelto a placer, ſin en ſagmiẽto ni baſtima.*

Iob. 2. 6.

Et ſuccidat me. Philippus, aliique Latini exiſtimant, *ſuccidendi* verbum tranſlatum eſſe ab arboribus, quæ ſuccidantur, aut convelluntur ex terra. Ita ut ſe Job arbori comparet quæ dum vivit, hæret fixis terræ radicibus; quæ tranſlatio licèt aliis in locis frequentiſſima ſit, ſed præſenti non congruit; nam verbum (*Batſaog*) ad infligendum vulnus pertinet, & inexplebilem cupiditatem, atq. immanem aviditatem vulnerandi, & humani ſanguinis profundendi affert, aut cujuſcumq. alterius operis perficiendi, & in genere avaritiam, & lucri cupiditatem & ſacram famem importat; quæ ad res alias transfertur. Ezech. 22. *Avarè*

4 *philipp.*

בצע

Avar pro cuiuſlibet

(cupidè,

esi avidita te. *Eze. 25. 12.* יבצע *Iſa. 10. 12.* *Phil. 1. 20.* **Gune elbà vaſy quiter me à mi la vida.*

(cupide, avide, inexplebili deſiderio) *proximos tuos calumniabris.* Iſa. 10. *Cùm impleverit* (*Jebatſagh*, avidè & deſideranter quaſi in lucrum ſuum inhians, inſtar avari, & cupidi hominis perficere aliquid cupientis.) *Dominus cuncta opera ſua.* * Ait itaq. Job, potentiæ ſuæ vires exerceat in me penitùs concidendo, & perdendo Deus; brevi, citò, celeriter, avidè me concidat, & abſumat, quaſi ex mea morte ingens ſibi lucrum reportatus; ſi ſuæ gloriæ ducit me conficere, utinam id ſtatim faciat, atq. * *magnificetur, in corpore, meo Deus, ſive per vitam, ſive per mortem.*

5 *Dei benignitus in malis.* *Iſa. 10. 7.*

Obſerva videri Jobum dubitare de ſua morte, atque eum letaliter ſe affectum mortis vulneribus planè ſentiat, opus tamen eſſe precibus ut velit Deus illum tollere: agnoſcit enim Dei benigniſsimi ingenium, qui cùm incipit, non penitùs conterit, facileque ab incepto vulnerandi, & affligendi deſiſtit. Appoſitus eſt in hanc rem Iſaiæ locus, cap. 10. nam cum Aſſyrium immitteret ad ſuum populum flagellandum tantùm, ſed minimè conterendum, longè diverſum hoſtium animum, quam ſuum eſſe exponit. *Ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum, furoris mei mandabo illi; ipſe autem non ſic arbitrabitur, & cor eius non ita exiſtimabit, ſed ad conterendum erit cor eius, & ad internecionem gentium non paucarum.* Quare fieri non poteſt, quin in mediis ærumnis, benè dei Dei bonitate, deque ſua incolumitate ſperet.

Verſ. X. Et hæc mihi ſit conſolatio, ut affligens me dolore non parcat, nec contradicam ſermonibus Sancti.

1 *Mortis poſtulatio. Affligere in Hebræo quid.*	*Paulus.*
2 *Dolor, & dolore ex Hebræo illuſtratus Iſaias.*	4 *Quid contradicere. Quis mortis ſtimulus apud Paulum. Juſto non formidanda mors.*
3 *Parcere quid apud ſacros & prophanos. Moribundi hominis miſertus Deus. Mors peccati remedium. Explicati Moyſes. Samuel,*	5 *Sanctum Dei nomen, quid proprium. Fideles quondam appellati Sancti.*
	6 *Lectio, & expoſitio Sept.*

2 *Oratio viri ſanctiſſimi precantis mortem.* *Affligere.* סלד *R. David* *R. Mardoc.* **Sisſanies ſecberse quo dios moqui ere acabar, por mas ter menos que mediesſe en tratriaen calor, y cobra vea animo, que me ſalto para bivir.* *R. Abraha* *R. Moyſes.* *Tygurina.*

Obſervanda viri patientiſſimi petitio, non ut ab ærumnis liberetur, ſed ut in illis jacens extremum claudat diem, dum tamen id ſine ullo ſuo peccato fiat, quare incrementum dolorum & ægritudinem petit, dummodò mortis ſpem certiſſimam concipere poſſit; id enim ſignificat illud, *Affligens me*; videlicet recentibus aliis malis. Illud verò affligendi verbum, (*Salad*) hoc tantùm loco reperitur, quod Hebræi dicunt idem eſſe, quod urere, aut incedere. Ita R. David, & R. Mardochai, qui legunt; *uram me in dolore: &* ſi exurar, perferam lubens, dummodò moriar, idem etiam vertunt paulo mitius, * *Calefaciam me in dolore*; atque referunt ad quandam languentis recreationem; quaſi diceret, Hac ſpem moriendi certiſſima incaleſcerem, refocillar, confoverer R. Abraham; (*Si interfecerit me Deus, ſubſiliam,*) exultabo præ lætitia. R. Moyſes: (*Roborabo me in infirmitate mea;*) confortabor, fractus licèt conſolideſcam, non concipiam animo metum mortis, imò verò certa illius expectatio ingentes mihi faciet animos, & quem habeo fractum, & diffluentem, colliget, atque roborabit. Alii vertunt per implorare, aut obſecrare; *Orarem, aut orabo in dolore meo*, id eſt, doloris incrementum peterem, & acerbiores cruciatus. Tygurina, *Terrefiam ægrotatione*. Sed ignoratur, unde illam ſignificationem terroris depromſerit; & tandem, quiſque illam ſignificationem ſtatuit, quæ videtur huic loco convenientiſſima, cùm ex aliis locis propriæ & germanæ conjectura fieri non poſſit. Integrum ergo fuit noſtro interpreti verbo *affligendi*, reddere quòd cùm præcedentibus videretur optimè cohærere.

2 וקח *dolor quid*

Dolor verò eſt, à radice (*Chul*) eſtq. dolor quaſi parturientis; quare agnoſcit quidem Job ſuos dolores ſalutares eſſe, id eſt, qui ſibi ingens ſpirituale bonum, atq; etiam incolumitatem parituri ſint; tum etiam qui clamare illum compellant, & orare Deum, nihil verò injuriæ adverſus numen effutire: ſicut per hanc ipſam vocem *dolendi*, & *parturiendi* dictum eſt, Iſa. 26. *Sicut quæ concepit, cùm appropinquaverit ad partum, dolens clamat in doloribus ſuis; ſic facti ſumus à facie tua Domine, concepimus & quaſi parturivimus, & peperimus ſpiritum ſalutis*, quamvis parturientibus, propter dolores ſummos, quibus cruciamur, ſimiles ſumus, ſed tamen

Iſa. 26. 27. *LXX.* *Stupor in malis damnatur.*

nihil ſpiramus aut proferimus, niſi ſalubertimum ſpiritum, qui Deo, atq. hominibus gratiſſimus ſit, nam dolentes Deo gratias agimus, flagellati illum obſecramus, maledicimur, & benedicimus, hanc autem dolendi, & clamandi ad Deum, inſtar parturientis affectum, non ſolum nulli vitio tribuit ſcriptura, ut potiùs ingentis ſtupiditatis illo damnet, qui dolentes non clamant, neq; parturiunt ſalutarem ſpiritum, ſicut Jere. 55. ab hac eadem voce dictum eſt, *percuſſiſti eos, & non doluerunt*, id eſt, non parturierunt, neq; inſtar parturientis, clamaverunt, divinam opem cum gemitu implorantes.

Ierem. 5. 3 *Parcere & miſerari.* *Cic.* *Cas.* *1. Reg. 15. 19.* **Triũphador y inaſtable laſtima del Rey ni cede, Dios triũphador de ti ſin duelo ni laſtima.* *1. Cor. 7. 18.* **Noay quien tener laſtima de machar me, ſino de verme penar y vivir Dios cõmiſeratio in extremis mors aliam ærumnis.* *Job 1. 2. 6.* *Luc. 7. 14.* *Phil. 2. 27.* *Morib. hominis miſericordia tactus Deus.*

Non parcas, Afferre ſolet *parcendi* verbum quendam pietatis, & commiſerationis affectum, quem etiam habet apud Latinos, dicente Cic. *Mihi, & rebus meis parcere deſinite*, 1. Reg. 15. adverſum Saulem, qui ſtulta quadam pietatis commiſeratione ductus vivum ſervarat Agag Regem, & melioribus ovibus, & armentis pepercerat, Scriptum eſt: *Porrò triumphator in Iſrael, * non parcet, & pœnitudine non flectetur; non enim eſt homo, ut agat pœnitentiam*, in eandem rem dixit Paulus, 1. Cor. 1. Cùm permanendi in virginitate conſilium daret, *Si nupſerit virgo, non peccavit: tribulationem autem carnis habebunt huiuſmodi; ego autem vobis parco*: quaſi, veſtri commiſeratione tactus, namq. eſt ſtatus conjugatorum cum multis curis, & ſolicitudinibus conjunctus. Ait itaq. Job. * *Non parcas*, nulla mei miſeratione tangatur: Vides ut in mediis ærumnis agnoſcat Job Deum miſericordem, atq. parcentem, atq. manum ea miſerrimi hominis jamjam morituri jugulo retrahentem? non enim eſt voluntatis illius, homini mors, qui poteſtatem occidendi inimico denegat; qui defunctum hominem profuſis lachrymis proſequitur, qui ad funus, & feretrum adoleſcentis miſericordia movetur; quem divinæ pietatis affectum expreſſit Paulus, dum de Epaphroditi morbo graviſſimo loquitur, *Infirmatus eſt*, (inquit) *uſque ad mortem, ſed Deus miſertus eſt ejus; non ſolum autem eius, verùm etiam & mei, ne triſtitiam ſuper triſtitiam haberem.* Itaq. Job infirmatus uſque ad mortem Deum orat, ne ſui miſereatur, ne parcat; nam commiſeratio hæc eſt cum ſumma ſuarum pœnarum acerbitate conjuncta, potiùs ergo illam Dei miſericordia exorat, non quæ ab infligendo mortem abſtineat; ſed quæ mortem infligat, qua erga Adamum quoqua uſus eſt, cum illum è paradiſo ejecit; *Ne forte* (inquit) *ſumma de ſigno vitæ; & vivat in æternum*: præſtaret enim illi facilis quædam mors, quàm ærumnoſiſſima, productiorque vita, quare ut ſententiæ illius acerbitatem leniret Deus, *In ſudore vultus tui veſceris pane tuo* obſervat Chryſoſt. mortis terminum præſcriptum eſſe tantis ærumnis cum ſubjunxit: *Donec revertaris in terram, de qua ſumptus es.*

Mors ſpecie remedium. *Gen. 3. 23.* *Quorſum Adã pulſus è paradiſo.* *Gen. 3. 19.*

Nec contradicam ſermonibus ſancti. Hoc quidam ad deprecationem mortis referunt: Deo non reſiſtam precib. ſi me extinguere voluerit, imò pro magno beneficio ducam, non valdè accomodatè ad verbum contradicendi. Lenior ergo, & gravior ſenſus; Si moriar, liber, & ſecuras a peccandi metu evadam; ſic nunquam Dei præceptis contradicam, valde enim mihi, atque meæ imbecillitati quam tot cruciatus, & dolorum tormenta quatiunt, timere debeo ne me à ſanctitate, & nunquam Deo contradicendi ſtudio dejiciant. Eſt autem (*Cachad*) ita contradicere, ut id cui contradicitur, negletur, delatur, abſcondatur, ne appareat, ne audiatur, ne videatur; quare alii vertunt; *Non negabo, non abſcondam ſermones Sancti*: alii in præteritum; *non negavi, non abſcondi*; Adhuc (inquit) non peccavi, nollem ab hac vitæ innocentia recedere, aut retrahi vi dolorum, vel acerbiores etiam cruciatus poſtulo, qui me conficiant; nulli enim poterunt efficere, ut Deo repugnem, ut non æquus, & patiens de illius manu mortem accipiam; quidquid illi cullibitum fuerit, quidquid de me ſtatuerit, diſplicere mihi non poterit, vel; Qui ita vixerim, ut Dei præcepta abnegaverim nunquam, non eſt cur non mortem precari poſſim; optare, expectare, non eſt cui timere illam debeam: *Stimulus enim mortis peccatum eſt*, ſi quid venenatum in morte, ſit ſtimulus eſt, cuipiſq. jaculi tincta veneno mortifero. Hoc ego non perſentiam, qui nunquam contradixerim ſermonibus Sancti: Tum etiam, qui aditum & viam patefecit egrediendi ſpiritui, & morti ingredienti, ingenti vulnere aperto, peccati ſtimulus fuit; jam verò mors econtra, nunc peccato viam & aditum occludit, Moriar itaq. ut nunquam *contradicam ſermonibus Sancti*. Præterea, *ſtimulus mortis*, qui mortem ſtimulat, & pungit remorantem, *peccatum eſt*, *per peccatum* enim ſtimulans, & pungens ut gradum accelerates

4 *Aſt unico.* *Contradicere.* חבר *1. Cor. 15. 55.*

mors

Sap. 2. 24. Sap. 1. 16. mors introivit in orbem terrarum, nam impii fugientem illã, aut certè remorantem, *manib. & verbis accerſierunt, & ſponſiones poſuerunt ad illam*; nunc ad virum juſtum ſegnis accedia, poſtulata, expectata, exorata, non enim valdè opimam prædam, ex viro juſto ſibi pollicetur. Orat igitur vitæ, & mortis auctorem, ut renuentem & moras trahentem mortem advocet: hincque ærumnoſiſſimam vitam iſtam ſuam tandem permutat. *Mors ſegnis accedet ad virum juſtum.* Denique illud non eſt inelegans: Tam longè abſum, ut Deo me flagellanti contradicere velim, ut mortem, quæ in hac me ſententia, & voluntate fixum, confirmatumque occupet, optem, & orem; cadunt ſenſus illi omnes in piiſſimam hanc ſententiam.

Sancti Dei nomen קדוש Sed cum ſuæ ſanctitatis, & vitæ innocentiæ mentionem facit, aptiſſimè Deum nominat Sanctum, quod nomen Deo per excellentiam convenit. Hebraicè (*Kados*) quod non tam ſignificat à communi aliorum Deorum falſitate alienum, & ſeparatum (ut quidam exiſtimaverunt de arcanis Dei nominibus differentes) *Mon. de arcana Serm. cap. 24.* quam ab omni immunditia, vitio, labe purum, incontaminatum, caſtum, ſeparatum, atque adeò ſanctum præ cæteris. Quam ſuam excellentem ſanctitatis munditiam, & puritatem ſæpè commendat Deus, cùm præcipit, *Iſ. 65. 5.* non niſi ſancta, & pura, atq. munda ad ſe accedere. Iſaiæ 65. *Leu. 21. 6.* *Non appropinques mihi quoniam immundus es*, id quod potiſſimum à ſacerdotibus qui familiariter cum illo agunt, requiritur. Levit. 21. *Sancti erunt Deo ſuo*, *Sacerdotũ ſanctitas.* id eſt; expedit non niſi ſanctos & mundos ad Deum Sanctum accedere. Vim quoq. *Deu. 32. 4.* nominis, & quid Deus à nobis requirat expreſſiſſe videtur Moyſes Deut. 32. *Deus iuſtus, & abſq. ulla iniquitate, peccaverunt ei, & non filii eius in ſordib.* *Sancti appelabantur quondam fideles.* Hinc Sancti dicebantur intra Eccleſiæ quos aqua Baptiſmi abluerat, & ſanctificarat. *2. Cor. 13. 12.* *Mundum* igitur ſe Job, atque *ſanctum Deo ſuo Sancto* optat, atque exiſtimat fore, ut minùs lædatur à morte, quam a vitæ *Can. 5. 3.* ſordibus. Decumbens ergo in ſuo illo ægritudinis lecto ait, *Lavi pedes meos*. vereor ne ſi ſurgam, redeamque ad vitæ negotia, iterum *inquinem illos*.

6 LXX. Illud tandem indicandum, totius hujus loci ſententiam apud Septuaginta longè eſſe diverſam. *Quiescere, vulneres me, in finem autem ne me ullas; ſi autem mea civitas ſepulchrum, ſuper cuius muros ſaltabam ſuper eam: non parcam, non enim mentitus ſum verba ſancta Dei mei*, cuius hæc erit ſententia ex Chryſoſtomo, & Niceta; *Chryſoſt. Nicetas.* Illud mihi ad ſolatium, ægritudiniſque mendicamentorum eris ſatis, ſi non ſinat me diuturnioribus in finem ſupplicius cruciati; & ſi in ipſa mea civitate mori, atque humari mihi contingat, in qua quondam cum voluptate verſabar; neque hæc quæ ſentio, ſilentio premamnam qui non mentiar, libera poſſum oratione uti.

Verſ. XI. Quæ eſt enim fortitudo mea ut ſoſtineam? aut quis finis meus ut patienter agam?

1 *Quatuor interpretationes hujus ſententiæ. Tertia commodior Explicatus ſemel, & iterum Paulus.*	2 *Expectare quid propriè.* 3 *Quid propriè hoc loco finis. Quid expectatio. Illuſtratur Iere.*

1 Prima expoſitio. Non eodem modo, neque ſenſu eodem accipiuntur hæc verba ab interpretibus, nam primo aliqui exiſtimant hic Jobum agere de brevitate vitæ; Multis (*inquit*) me exagitaot cruciatus, quibus ſuſtinendi plane ſum impar, nam vitã per ſe breviſſimam, multò breviorem efficiunt morbi, atque dolores, mortẽ ergo, quæ nõ longe abeſt, nõ immeritò precor.

Eugubinus exiſtimat exaggerare ſuam calamitatem, ita ut reſpondeat Eliphaz dicenti, *Increpationem Domini ne abjicias*, *Secunda expoſitio. Eugub.* quaſi diceret; Graviorem eſſe correptionem, quam vires, neque ſuſtinere poſſe tam atrocia ſupplicia. *Quæ eſt enim fortitudo mea &c.* In quem ſenſum illud quoque non ineptè accipitur; *Maior eſt iniquitas mea, quam ut veniam merear*, *Gen. 4. 13.* id eſt, acerbiorem mihi pœnam infligis, quam ut venia vitæ conceſſa, tollerare poſſim. Atque eſt quidem diverſitas in pœna, & ſupplicio, cùm ad correctionem, vel cùm ad extremum ſupplicium dirigitur, ut indicatur Iſa. 10 cùm Deus voluit Aſſur eſſe virgam ad flagellandos filios, non gladium ad occidendos hoſtes. *Pæna non eadem eſt ad correptionem vel cùm ad extremum ſupplicium pertinet. Iſa. 10. 7.* *Ipſe autem non ſic arbitrabitur, ſed ad conterendum erit cor eius, & ad internecionem &c.* At itaque Job; Si corripior quomodo enecor? nam ex tantis ſuppliciis evadam potiùs mortuus, quam ſalutariter caſtigatus.

Tertia expoſitio commodior. Sed tertiò fortè melius poſſet dici, his verbis reſponderi Eliphaz dicenti, forè ut melius Jobo eſſet, ſi ad preces confugeret; Ecce (inquit) precor Deum, ut me conficiat; precor præterea ut mihi graviſſimè laboranti ſuſtinentiam, & conſtantiam conferat nam ſine precibus, ſine pietate non poſſem tam fortiter tot mala ſuſtinuiſſe. Senſum hunc indicavit Chryſoſtomus. *Chryſoſt.* *Tolerantia (inquit) non à robore corporis, ſed pietatis, ac timoris Dei manabat; nunc verò non omnino vivo ſua audacia, ſed precationi permittis.* *Hominis virtus in pietate, & precibus.* quaſi diceret ad Eliphaz; Tu pietatis, & precandi affectum in me requiris; ego verò non alia te ſuſtentor, quam virtute pietatis, & precum, atq. divinæ opis, ſic etiam dixit Paulus, *Gal. 2. 20.* *Quod nunc vivo in carne, in fide vivo filii Dei, qui dilexit me, & tradidit ſemetipſum pro me. Non abiicio gratiam Dei*; id eſt, hæc mea vita miſeriis, & rerum adverſarum moleſtiis obnoxia ſuſtentatur non meis virib. ſed divina gratia, fide dilectione in filium Dei; virtute Evangelii, divinis auxiliis; in fide, id eſt, per fidem; vel cum fidei auxilio; ſubiungere n. poterat, hæc ipſa Jobi verba, *Quæ eſt enim fortitudo mea ut ſuſtineam?* *Corin. 4. 7.* Atque in eandem ſententiam videtur dictum; *Habemus theſaurum iſtum* Chriſtianam pietatem, Evangelii fidem, quæ lucet in nobis, quæ alios illuminat *in vaſis fictilibus* id eſt, in corpore fragili, ærumnoſo, obnoxio tribulationibus, & perſecutionibus *ut ſublimitas ſit virtutis Dei* propriè ex Græco, ut *Hier. Adver. Pelagium.* ſublimitas virtutis ſit Dei. Hieron ſic legit, *Ut abundantia fortitudinis noſtra ſit ex Deo.* Aug. *Ut eminentia virtutis ſit Dei.* *Aug. Epiſt 153 et ſer. 15. de verbis. Apoſt.* id eſt fortitudo noſtra, non noſtræ ſed divinæ virtuti, atq. pietati tribuatur, nam, ut Chryſ. ait, *Noſtra carnis imbecillitas, nihilò melius ſeſe habet, adeò offenſionib. patit, ac morte, & morbis, & cæli intemperiis, aliiſq. innumeris incommodis facile diſſolvitur, & non ex nobis.* *Chryſoſt.* Quare ſubjicit. *In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur, &c.*

Olympiod. Quartò Olympiod. exiſtimat; ex magnitudine ſui doloris, ſuæq. imbecillitatis excuſare acerbitatem ſuarum lamentationum, quaſi dicat; Infirmo, atq. dolenti nemo jure gemitum, clamorem denegat. Hi tamen omnes verbum *Suſtinendi*, pro, patiendi, ſumpſerunt. Sed certè, verbum, *Iachal*, quod *2* יחל *Suſtinere pro expectare.* tum hoc in loco, tum in aliis interpretes vertit *ſuſtinere*, propriè ſignificat expectare, aut præſtolari, unde dicitur Geneſ. 8. *Expectavit ſeptem diebus.* Pſ. 129. *Suſtinuit anima mea in* *Gen. 8. 18. Pſ. 129. 5.* *verbo eius*, & infra c. 14. *Expecto, donec veniat &c.* ergo ſi hoc *Iob 14.* loco expectare ſit, ſenſus eſſe poteſt, quem indicat Vatablus, *Vatab.* ut reſpondeat ad verba Eliphaz in fine præced. cap. *Scies quoniam multiplex erit ſemen tuum. Quæ eſt (inquit) fortitudo mea, ut ſperè liberos:* Ab homine confecto & moribundo, non poſſunt liberi ſuſcipi, neque expectari. Sed id melius, ut reſpondeat illi dicto Eliphaz, *Erit egeno ſpes, &, in ſex tribulationibus liberabit te &c.* In longiorem ſpem me adducitis, cùm ſperando non ſim, qui jam prope mortuus videar: quod à Jobo dicitur, ut conſilii importuni item, expreſſo teneræ partis affectu retunderet; non quòd de divina potentia diffideret; nam is fuit Job, *ut in ſpem contra ſpem crederet*; Illudq. conſtanter affirmaverit, *& ſi me occiderit in ipſo ſperabo.* *Rom. 4. 18. Iob 13. 15.*

3 Finis hoc loco ad quid referatur. Lyra. *Aut quis finis meus.* Lyranus exiſtimat hoc reſpicere ad errorem Eliphaz putantis non eſſe alium finem vitæ melioris; quàm huius miſerrimæ. *R. Abrahã* R. Abraham refert ad extremam ætatem, & vitæ finem, quaſi dicat; Cùm jam in extrema ætate ſim, vitæq. meta extrema, quid mihi proſit fœliciorem ſtatum ſperare? Sicut dixit Bezelai Galaadites David invitanti ſe ad regiam menſam, *2. reg. 19. 35.* *Octogenarius ſum hodie, numquid vigent ſenſus mei ad diſcernendum ſuave, & amarum? aut delectare poteſt ſervum tuum cibus, aut potus? vel audire poſſum ultra vocem cantorum atque cantatricum? quid indiget hac viciſſitudine; ſed obſecro, ut revertar ſervus tuus, & moriar in civitate mea, &c.* *LXX.* Septuaginta dixerunt. *Quod tempus meum?* Sed præſtat communior expoſitio, ut *finis* accipiatur pro termino. & meta laborum; Quem *finem* habituri ſunt mei cruciatus, ut patienter agam? D. Thomas & alii; *ut patientiam ſervare me poſſe credam, ad breve ſaltem tempus?* *D. Thom. Pſal. 38. 5.* Simile id. *Notum fac mihi Domine finem meum, ut ſciam quid deſit mihi.* *Olympiod.* Ex Olympiod. elicitur; An brevis eſt hæc mea calamitas, ut gemitus & ſuſpiria comprimere poſſim, & ægritudinem levare expectatione finis? Sed certè Vulgatus *patientiam* accipit frequenter pro expectatione quadam longanimi: atque res præſens eandem ſignificationem requirit, & verbum originale *patienter agendi*; אדך eſt propriè prolongare, aut in longum differre, & frequentiſſimè accomodatur ad longiorem vitam: eſt enim idem verbum Deut. 6. *Ut prolongentur dies tui*, *Deut. 6. 2. Ezech. 12. 22.* & pertinet etiam ad dilationem. Ezech. 12. *In longum differentur dies*: qui ſenſus, ex nomine *anima* in originali adjuncto, rectè confirmatur. Propriè enim ex

Hebræo

LXX. Hebræo legas, *Vt prolongem animam.* aut, *vitam.* Septuag. *Vt ſuſtineat anima mea*; Itaque ait; Quiſnam finis meis laboribus ſtatuitur, ut de morte non cogitem, ut mori non cupiam, ut vitam amare poſſim, ut vitam prolongari velim, ut patienter, & longanimiter diuturniorem vitam paratus ſim

Aquila. vivere? Aquila; *Vt longaminiter agam.*

Verſ. XII. Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea eſt.

1 *Caietani ſubtilitas. Argumento à minori excuſat Iob acerbitatem ſuæ orationis.*
2 *Magna exemplarium diſſenſio. Conciliatio enim.*
3 *Quid Neceſſarii, quid Recedere in Hebræo. Denſenſus, & illuſtratus Vulgatus.*

1 Caietanus. NOn oportet cum Cajetano nimium ſubtiliter diſtinguere *fortitudinem lapideam*, quæ ad animū pertineat, & *æneam duritiem*, quæ ad corpus: ut ſigillatim explicet, & animi ægritudines, & corporis infirmitates. Sed rem totam ſimplici oratione exponit; Non ſum ſaxeus, non ferreus, & ſine ſenſu, ut percuſſus, neq; ſentiam, neq; ingemiſcam. Et

Argumētū à minori. quidem illa, quæ ſenſus expertia ſunt, lapides & metalla, ictū & malleum reſpuunt, & ad levem contactum ſonant, & tinniunt: quid ni ego etiam vocem edam, qui carneus ſum & mollis, qui teſteus ſum & fragilis? Videmini vos, ô amici, non agnoſcere veſtrum *figmentum, ſed cognovit* qui vos; & qui me finxit Deus, *Recordabitur ipſe quoniam pul-*

Pſ. 102. 14 *vis ſumus*, cui meæ voces neq. inauditæ, neque ingratæ exiſtent. Hujuſmodi argumentum à minori uſurpavit, & aliquantum promovit poeta.

Ov. L. Amor. Eleg. 15. *Ergo cùm ſilices, cùm dens patientis aratri,*
Depereant &c. ———

Verſ. XIII. Ecce non eſt auxilium mihi in me & neceſſarii quoque mei receſſerunt à me.

2 Diſſenſio exemplarii. DIſſentiunt hoc loco, Hebræa, Græca, Latina mirabiliter, neque ſolùm in ipſis verbis atq; ſententia, ſed quod alii cùm aſſertione legant, alii cum negatione; quidam cum interrogatione, nonnulli ſimpliciter. Noſter interpres videtur cum præcedentibus conjunxiſſe; Deficio (inquit) nam ſaxeus, aut chalybeus non ſum, atq; ipſe me vires non adjuvant, neq. miſerrimum corpus opem ferre poteſt animo. Se-

LXX: Græci cum Latino conſenſus. ptuag. & Græci integrum hunc locum ad Deum referunt, atq. ſic legunt; *Aut non in ipſo confidebam? Sed adjutorium à me receſſit, negavit me miſericordia, & viſitatio Domini me deſpexit*: quod ſic poteſt necti cum noſtra lectione; Certe non poſui in me ſpem ullam, aut de meis viribus, atque robore aliquid magnum ſperavi: perſpecta enim mihi erat humana imbecillitas; quod unum mihi ſpei reliquum erat, Dei auxilium, nunc quoque deſidero, qua propter ſupra omnem corporis cruciatum angor animo vehementiſſimè. Poſſet autem illud, *in me*, minus ſtrictè accipi, ut tantundem valeret, ac ſi diceret, Non eſt auxilium mihi, ſignificetq. non ſolùm languentium virium defectum, ſed cujuſcunque etiam opis externæ, ſive humanæ, ſive divinæ. Vatablus pro-

Vatabl. xime ad originale, *Nonne auxilium meum in me?* (ſupple fuit) id eſt nonne, quoad potui, me juvi, id eſt, minimè ſum puſillanimus; nam me, quoad fieri poteſt, erigo, & ſuſtento: ſed calamitatis pondere dejicio, & conſternor ſtatim. Sed vix poteſt ex negationibus, quæ in Hebræo ſunt germanus ſenſus colligi, cùm addita vel ablata negatione, facile ſententia mutetur.

3 תושיה neceſſarius. *Et neceſſarii.* Deſeritur à pleriſque Vulgatus, quòd vocem, *Thuſiah, neceſſarios* verterit; cùm potiùs ſignificet legem, ſapientiam, ſubſiſtentiam, ut cap. præced. diximus.

Vid. cap. 5. v. 12. num. 5 Verbum autem *recedendi* propriè eſt impellere, expellere, evertere; affertq. caſum, aut lapſum, atq. ruinam. Hinc

נדחה Paga. *Et lex expulſa eſt à me?* Sed quem ſenſum hic habeat

Quid recedere. ſubſiſtentia, cum interrogatione, & ſine negatione, ego non video: multò planius Tygur. legit, *Quid facultas ſubſi-*

Pagnin. *ſtendi me deſtituit?* aut Iſidor. Clar. qui cum aſſertione legit;

Vatab. *Vires ſuſtinendi receſſerunt à me.* Complutenſes legerunt;

Regius. *Sapientia, vel prudentia receſſerunt à me*, quæ omnia

Tygurina. eò pertinent, ut vel ſuam pietatem tueantur, vel ſi in ſa-

Iſid. Clar. pientia & prudentia videatur defeciſſe, ex magnitudine ſui

Complutenſ. doloris, atque imbecillitatis excuſet. Sed Latinus inter-

Illuſtratus Vulgatus. pres non ineptè ea conſequentibus exiſtimavit hanc partem ad neceſſarios, & amicos referri poſſe, cum etiam ea antecedentibus legem violatam in meis malis video; neceſ-

ſariorum opem, & amicorum officium deſiderō, mea calamitas illos deterruit, expulit à me, qui ſubſiſtere firmi, & conſtantes eſſe deberent, ſimul cum aliis omnibus quæ amiſi, dilapſi ſunt. Quia verò vitium ab amicorum fuerat, verbo *recedendi* congruentius exprimitur.

Verſ. XIV. Qui tollit ab amico ſuo miſericordiam, timorem Domini derelinquit.

1 *Tollere in Hebræo quid. Quid diſſolvi, & Liquefieri corde.*
2 *Quid miſericordia, & ergo quos illuſtr. Salomon, Jonas, Joan.*
3 *Veræ amicitiæ laus.*
4 *Miſericordia, & ſanctitas in ſacro ſermone idem. Miſericordia per antiphraſim idem quod convicium.*

NUnc violatæ amicitiæ, quaſi per minas, divinum ſupplicium adjungit. Verbum autem tollendi, *Maſas*, eſt propriè liquefacere, aut diſſolvere, quare propriè eſt, Qui diſſolvit ab amico ſuo miſericordiam; vel, qui liquefacit; vel, diſſoluto & liquefacto in miſericordia ab amico ſuo, id eſt; Qui langueſcit, qui deficit, qui friget in benefaciendo amico ſuo, cujus charitas refrigeſcit, quæ (cum ſit *vinculum perfectionis* amicos inter ſe colligat, ut in bonis & perfectione communicent) cum diſſolvitur, fit ut alter tollat ab amico ſuo miſericordiam. Illa etiam diſſolutio & liquefactio ad animi languorem, atque terrorem frequenter refertur; unde dicitur Joſue. 7 ab eadem radice; *Pertimuit* (diſſolutum eſt) *cor populi: & ad inſtar aquæ liquefactum eſt.* Duplici voce *timendi, & liquefaciendi*, unica Hebræa reddita eſt. Pſ. 57. *Ad nihilum devenient* (Hieronym. diſſolvantur) *tanquam aqua decurrens.* Senſus igitur; Qui in amici ærumni, & calamitate terretur, qui timet propiùs ad illum accedere, ne quid ſibi mali accreſcat è vicino malo; qui langueſcit in amici Languoribus; qui non ſolùm non erigit, neque conſolatur, aut amicos facit, immo potiùs animum adimit. &c. — 1 Tollere in Hebræo. Col. 3. 14. Cordis diſſolutio. Joſue 7. 5. pſal. 57. 8.

Miſericordia autem hoc loco non ſolum eſt affectus benefaciendi miſeris, ſed potiùs affectus ille, & pietas inter parētes, & liberos, inter fratres, amicos &c. *La bueno voluntad, y amiſtad que ſe deven.* Quo ſenſus Paulus vocabat quoſdam ſine miſericordia, ſine affectione. Ergo ſi de amicis, & a qualibus dicatur erit gratia, beneficium, ſubventio gratuita, quā alter alteri ex amicitiæ lege præſtare tenetur; ſicut, 2. Reg. 16. ab eadem radice dicitur, *Hæc eſt gratia* (Hebraicè, miſericordia) *tua ad amicum tuum?* Proverb. 3. *Miſericordia* (beneficentia, benefaciendi affectus) *& veritas* (dictorum, & conventorum fides, & conſtantia) *non deſerant te, & invenies gratiam* (gratus eris) *& diſciplinam bonam* benè, & ingenuè inſtructus, urbanis, ingenuis moribus habeberis *coram Deo & hominibus.* Atq. hæc miſericordia, & veritas illæ omninò videntur eſſe, quas Joannes appellat, opus, & veritatem, cùm ait, (*Non diligamus lingua, & verbo, ſed opere*) miſericordia, beneficia præſtito) *& veritate*, quæ verbo, & linguæ reſpondet, ſic re ipſa præſtans, ut fueris pollicitus. Qui ergo non diligit opere, & veritate, quem deſerunt miſericordia & veritas *tollit ab amico ſuo miſericordiam*; eodem forte loquutionis dixit Jonas c. 2 *Qui cuſtodiunt vanitates fruſtra, miſericordiam ſuam derelinquunt; ego autem in voce laudis immolabo tibi*, id eſt, cultores Idolorum, à quibus nihil boni acceperunt, ingratos ſe exhibeant vero & beneficentiſſimo Deo, à quo tot bona, amicè, benevolè, gratuito miſericorditer in illos collocata ſunt; atque rependunt illi gratiam religioſo cultu, & pietate; ego autem ſupplex, & religioſus gratiam referam. — 2 Miſericordia quæ affectus. Rom. 2. 13. 2. Reg. 26. 17. Prov. 3. 3. Ioa. 1. c. 3. 18. Ionæ 2. 9.

Timorem Domini derelinquit. Retorquet illud c. 4. *Vbi eſt timor tuus*, in ipſū Eliphaz, Ne iſte eſt numinis contentus, qui neceſſitudinis obliti ad eò me, ô amici, laceratis maledictis Magna verò tum beneficentiæ, tum honeſtæ amicitiæ laus, ut, qui ab illis diſcedat, à Dei amicitia diſcedat, & qui non timet amicitiam violare, & amicum laceſſere, timorē Domini derelinquat. Nam præcipit Deus ut qui illum religioſè coluerit, obſervet etiam amicum, & proximum diligat. Quare ſicut eadem charitas eſt qua Deum diligimus, & proximum propter Deum; ita etiam eadem pietas atque religio nos pios efficit erga Deum, & beneficos erga proximum, quare (*qui miſericordiam tollit ab amico ſuo*) veram religionem, verumque Dei cultum & pietatem cum charitate conjunctam non habet. Eſt autem hoc loco, *Sadai*; ut ſimul etiam Dei bonitatem erga miſericors & ab humano ſolatio deſtitutos oſtēdat; nam abjicit timorem Dei omnipotentis uberrimi ſufficientiſſimi, qui poterit ſubvenire egeno ſuo, & ab omni — 3 Veræ amicitiæ laus. Eadem pietas nos refert ad deū & proximos. Sadai uberrimus.

omni humana ope deſtituto: Res divina bonitate bigniſſi-
ma, ut ligna campi, quæ nullius culturæ, & curæ com-
103.16 nulla ſunt, Deus curet & colat, *Saturabuntur* namq. *ligna*
campi; has videlicet arbores curat & rigat Deus. Hiero-
nymus, *Saturabuntur ligna Dei*: ergo, quem deſpicit hu-
mana miſericordia, locupletabit divina.

Hieronim. Poteſt vero eſſe elegans alluſio in his verbis; nam *miſeri-*
4 *cordia*, de qua diximus, eadem eſt, quæ ſæpè in Scripturis di-
Miſericor- citur *Sanctitas*: & præterquam quod miſericordes vocantur
dia in ſa- ſancti; nã eſt viro ſancto digna, & ſancti, miſericordes ſunt,
cro ſermo- atque plus præſtant beneficij gratuiti quam teneantur: qui
ne. verò ſanctus non eſt, via implet id, quod facere tenetur. Sic
Pſal. 4. 4. Pſal. 4. *Mirificavit Dominus ſanctum ſuum*. Hebraicè, Me
miſericordem, pium beneficum mirabiliter cuſtodiet. Pſ. 17.
Pſa. 17. 26 *Cum ſancto ſanctus eris*, miſericors beneficus, gratuitus, cum
miſericorde, benefico, gratuito. Ergo latenter Job amicos
vellicat, de ſanctitate ſibi blandientes, cum miſericordiam
Pro 12. 10 erga ſuum amicum exuiſſent: nam Viſcera impiorum cru-
delia: de quo vide Greg. lib. 7. c. 11. *Reproborum*, inquit,
viſcera neſciunt compaſſionem, &c. Quia verò nomen miſeri-
Miſericor- cordiæ, pietatis, beneficentiæ per antiphraſim ſignificare ſo-
dia per an- let crudelitatis cujuſdam affectum, opprobrium, imprope-
tiphraſim. rium, convitium gratuitum, &, ut ait R. Mardochai, addi-
R. Mardoc. tionem mali, ſicut in alia ſignificatione affert additionem
Vatabl. boni. Hanc quoq. ſententiam in his verbis latere vult Vab.
Diſſolutio ab amico ſuo, convitium erit; quaſi miretur ami-
cos, qui pro conſolatione convitium in illum jactent, quale
autem convitium fuerit ſequentibus verbis contineri vide-
tur; nimirum, q; miſericordia Domini dereliquiſſet Job, ſed
tum ſenſus, tum contextus hic duriuſculus eſt.

Verſ. XV. Fratres mei præterierunt me, ſicut tor-
rens, qui raptim tranſit in convallibus.

1 *Frater, & pater in ſacro ſermone. Illuſtratus Salomon de vera amicitia.*
2 *Quid præterire, & quàm varie redditum à Vulgato.*
3 *Multiplex cum Torrente comparatio. Vallis etymologia ex Hebræo. Præterire immiſericordis eſt.*
5 *Inconſtantis, & parum fidelis amicitiæ Simbolum.*

1
Fratres in NOn ſolùm amicitiæ legem ab amicis, ſed etiam natu-
ſacro ſer- ræ jus à cognatis & conſanguineis violatum erga ſe
mone. conqueritur. Hos enim fratres intelligunt ferè Latini, &
Philipp. Græci: atq. obſervat Philippus, univerſam cognationem
illum deteſtatam fuiſſe; niſi fortè nimium ſtrictã ipſi germa-
ni, & uterini fratres intelligantur; qui fortè ad acerbiorem
dolorem ſuperſtites erant. Poſſunt etiam, tum hi, quos dixi-
mus, tum etiam amici, noti ejuſdem inſtituti & profeſſionis
homines intelligi; quos omnes fratres appellat ſermo ſacer:
Pater. ſicut Pater dici ſolet, non ſolùm generis aut ſanguinis, ſed
etiam inſtituti aut profeſſionis alicujus auctor, & magiſter.
Et quidem vera amicitia quędam eſt fraternitas, & animo-
rum æqualitas, & conjunctio, ut indicatur Prover. 17. *Omni*
Pro. 17. 17 *tempore diligit qui amicus eſt, & frater in anguſtiis* * *compro-*
* *El amigo* *batur*. Hebraicè. *Frater in anguſtiis noſcetur*. Septag. ele-
de ſiempre, ganter, *In omne tempus amicus ſit tibi; fratres enim in neceſſi-*
hermanos *tatibus utiles ſunt, hujus enim gratia naſcuntur*. Auguſt. fra-
LXX. ternitatem hanc de Angelis intelligit; nam ſic explicat, *Fra-*
Auguſt. *tres angelis*: ſed quid intelligat non video *Præterierunt me*.
2 Verbum, *Bagad*, ſæpè noſter tranſtulit verbo *prævaricandi* à
בגד recto; alibi verò verbo *contemnendi*, aut *ſpernendi*; quare
Præteriendi Verbum affert contemptum quendam contra jus faſq. & contra debi-
tam fidem; cujus ſignificationis vis incredulitatis, & infi-
varie red- delitatis nomine exprimitur Iſai. 21. *Qui incredulus eſt, in-*
ditum à *fideliter agit*, id eſt, fraudulentus, doloſus, juris, recti,
Vulgato. fideiq. contemptor, &c. quare hæc omnia huic verbo ineſſe,
Iſa. 21. 2. deriſionem, dolum falſitatem, fraudem, prævaricationem,
R. Mard. infidelitatem, impietatem, docet Rabbi Mardochai, quæ
* *Paſſaron* omnia interpres rectè complexus eſt verbo, * *præteriendi*; per
de largo, ſin ſummum contemptum fidem & amicitiæ legem violarunt;
hazer caſo ſanguinis & naturæ conjunctionem contemnentes, præva-
del pobre ricatores, & ab officio recto recedentes. Septuag. deſpicien-
llegado. tiam iſtam ad ipſos oculos deſpicientes referunt; nam ſic
LXX. legunt; *Propinqui mei non reſpexerunt me*. Polychr. &
Olimpiod. Olympiod. *deſiciunt à me oculos, & execrantur*.
Polichron. *Sicut torrens*. Infidelitatem, & tranſcurſum illum explicat
3 appoſita comparatione *torrentis*, qui cum præcipitatur in-
Similitudo ter medium montium, pertranſit velociſſimè. Cæterùm
Torrentis. ſimilitudo hæc non eodem modo ab omnibus accipitur: Nã
multiplex. D. Thom. Albertus, aliique Latini tantum attendunt ve-
D. Thom.

locitatem, impetumq. decurrendi, & raptim tranſeundi, & *Albert.*
quidem accomodatè ad vocem originalem; nam *Aphik*, non אפיק
eſt impetus, ut verſio Regia indicat, ſed potiùs aqua, vel ri- *Regia.*
vus, aut torrens *cum impetu fluens*, ut doctè legit Pagn. nam *Pagnin.*
Aphak, affert fortitudinem, & vehementiam, impetum, rapi- ואפק
ditatem tai, quæ aut cohibetur, & detinetur, ne fluat, aut ne
prodat ſe; aut rei fluentis, atq. decurrentis, fontiſve ſcatu-
rientis. Sed illud elegans eſt, quod *vallis* dicitur, *Nachal*, à בחל
verbo quod ſignificat hæreditare, aut poſſidere aliquid jure *Vallis unde dicatur.*
hæreditario, & cum quadam ſucceſſionis perpetuitate, ſicut
hæreditatem quandam a primogenij inſtitutione ad poſteros
jura hæreditario devoluendam. Ita ſanè vallibus verum ju-
re quodam naturæ attributa aquarum hęreditas, deſcendens
à montib. & collibus; Sicut Scriptum eſt, *Qui emittis fontes* *Pſal. 103.*
in convallibus inter medium montium pertranſibunt aquæ; & *10.*
hoc loco, *Torrens qui raptim tranſit in convallib. & loquitur*
(inquit D. Th.) *ad ſimilitudinem una iter agentium cum una* *D. Thom.*
cadente in foveam, alii præcedunt illo dimiſſo, ſumma celeritate
prætereuntes, & ad ſua commoda contendentes, ſic ait Job,
Me conſpecto, potius deſpecto, nulla ope etiam leviſſima
allata, ad ſua commoda & negotia contenderunt, nihil de me
juvando cogitantes, vel ne tangerentur mearum ærumnarũ *Præterire*
commiſeratione, ſi in me reſpiciendo & contemplando hæ- *od contemptum, &*
rerent, dejectis oculis præterierunt celerrimè, ſicut cũ mul- *immiſeri-*
tis acceptis plagis jacebat ſemivivus ille, qui deſcendebat a Je- *cordiæ pertineo.*
ruſalem in Hierico, ſacerdos viſo illo præteriit, ſimiliter & Le-
vita. Non ſic ille de quo Scriptum eſt. *Præteriens vidit ho-* *Luc. 10. 30*
minem cæcum à nativitate, nam illos videntes licèt, præte- *Ioan. 9. 1.*
reundi cupiditas corripuit, ut confeſtim oculos averterent,
ne viderint; quare *viſo homine præterierunt*, at Chriſtum Je-
ſum prætereuntem, & quaſi aliò contendentem oblati miſer-
rimi hominis conſpectus detinuit, & ita conſtitit, hæſitque
ut per otium videret, & contemplaretur. Chryſ. hom. 55. *Chryſoſt.*
in Joan. 9. ait, *diligenter intuitum, quare præteriens vidit*;
nam quos tangit pauperum amor, & tener ille pietatis affe-
ctus, delectat profectò aſpectus ipſe ærumnarum, & cæcos
vident, & mutis ipſis nihilque petentibus reſpondent, ad-
ſunt, ſubveniunt, at qui neque miſerari, neque molleſcere
volunt ad aliorum ærumnas, omnem naturæ ſenſum abne-
gantes, hi deſpiciunt, dejiciunt oculos, prætereunt; atque
tantum abſunt, ut cæcos videant, *ut oculos viduæ*, & miſe-
rorum fruſtrà expectare faciant. *Iob. 31. 16.*

4
Sed tamen Græci, præſertim Didymus in catena, infide- *Dydimus.*
litatem illam prætereundi, & breviſſimè exaraſcendi, tan- *Symbolum*
tum conſiderant. Propter inconſtantiam, inquit, atque *inconſtantis*
perfidiam torrentis fluctui eorum comparatur ſimilitudo, *amicitiæ.*
nam putatur torrens à rudibus perennis fluvius, ſed tamen
ſubſequens ſqualor atq. ſiccitas apertè torrentem indicant,
ſic improbi amicitiæ larva detracta conſtantiam, & perpe-
tuitatem in amando non ſervant.

Sed tertiò tamen, poteſt eſſe elegans cum torrente com- *Simulatæ*
paratio in eo; quòd optimo & maximè opportuno tempo- *amicitiæ*
re deficit, cùm in hyeme copioſiſſimis aquis redundet, cum *cum Tor-*
nulli uſui eſſe videtur, quod tunc terra, arboreſque cœle- *rente ſimi-*
ſtibus pluviis abundè perfunduntur; at cùm æſtate vel via- *litudo.*
toribus, vel terræ arenti uſus eſſe poſſet, tunc ipſe etiam
areſcit, ſic ſanè multorum amicitiæ, cum opus non ſunt
turgent, & fluctus atque ſpumas magnificentiſſimarum
pollicitationum in ſublimè tollunt; ſed diſparent & eva-
neſcunt prorſus in adverſitate. At quod alij Jobum cum
torrente comparari exiſtimant, paulò poſt judicabimus.

Verſ. XVI. Qui timent pruinam, irruet ſuper eos nix.

Verſ. XVII. Tempore, quo fuerint diſſipati, peribunt, &
ut incaluerit, ſolventur de loco ſuo.

Verſ. XVIII. Involutæ ſunt ſemitæ greſſuum eorum,
ambulabunt in vacuum, & peribunt.

1 *Latinorum expoſitio & connectendi varia. Supplicium atrum, qui non miſerebantur pauperis.*
2 *Hebraizantium varia lectio. Timor cur obſcurus. Irruere quid propriè.*
3 *Torrenti ſimilis inconſtans amicitia. Vacuum quid propriè; explicatur Moyſes.*
4 *Lectio Sept. Torrentes referunt divitiarum inconſtantiam. Involuti ſunt nervi, & interpretationes horum verſiculorum.*

LAtini hæc quoque accipiunt dicta propter amicos, qui- 1
bus gravia ſupplicia comminetur in pœnam ſuæ im- *Latinorũ*
pietatis; Timent (inquit) illi ad me accedere, ne participes *contextus,*
fiant *& expoſi-*

Illorũ ſupercilium, qui aperiunt oculos à paupere. ſiãt mœrorum malorũ, ſed (quæ Dei eſt iuſta vindicta) multo graviora mala incident, ſicut & nix, quam pruina, copioſior, denſior, frigidior eſt, quare *qui timent pruinam, irruet ſuper eos nix* connivet nunc Deus, ſed opportuno tempore diſſipabit, interimetq. miſerando exitio, atq. deſuper incaleſcente divinæ iuſtitiæ ſole, diſſolvetur, & liqueſiet univerſa illorum fœlicitas. Tortuoſa quidem inſtiterunt ſemitis & nulla recta ratione defluxerunt, ut quorum vita non fuit iuſta, ſimplex, & recta, neque eorum vera, ſynceraq. amicitia, ſed inſida atq. larvata, & ad ſua commoda ſemper attenta, cadent igitur bonis omnibus quorum vitæ exitus vacuus erit omni fœlicitate pleniſſimuſque æterno ſupplicio.

Quidam Hebraizantes continuant ſemel cæpta torrentis metaphoram; Sicut torrens, vel ſicut torrentes, *qui timent pruinam, & irruet ſuper eos nix*, id eſt, qui fulci redduntur atq. nigreſcunt propter gelu & nivem, qua concreſcunt, & conglaciant, timere autem, & nigreſcere non omnino diſſonant, nam timor affert obſcuritatem quandam, atq nigredinem ſpirituum, & cordis, & quaſi occultationem quandam lucis, & lætitiæ. Sub ſtãt. hoc loco verbum, *Kadar*, quod tenebras, aut triſtitiam ſignificat, de quo ſupra diximus; quare Iare. 4. Mœrebunt cœli, idem eſt, quod tenebreſcent, aut nigreſcent, Occultatio autem eſt etiam cum huiuſmodi tenebris, atq. timore coniuncta, & ita hoc loco verbum irruendi, eſt propriè occultare, & abſcondere; quare legunt etiam, Sic torrentes, quos operit nix. Tigurina. Qui turbidi ſunt; ac glacie & nive, quæ in eos reſolvitur, externa quadam ſuperficie conglaciante & indureſcente occultè tunc præter labuntur; ita ſanè mei propinqui, qui conglaciant, & lapideſcunt in meis malis turbida me fronte torviſq. oculis excipiunt, abſcondunt ſe; ingruente verò æſtate diſſipabũtur & liqueſient, id eſt; nullo mihi tempore utiles erunt. Nam ſicut torrentes hyeme cõglaciant, æſtate verò diſſipantur liqueſiunt; ſic illi in hyeme meæ adverſitatis gelati ſũt, & in æſtu meorũ dolorũ exareſcũt.

a *hebraizãtes Timor cum nigredini ſimilis*

קדר *Ier. 4.28.*

עלם

Irruere quid propriè. Tygurina.

3 *Torrentes referunt inconſtantes amicos. Tygurina, Vatab. Pagnin.* Tum etiam nullam conſtantiam habent torrentes in ſuo alveo ſed ut confluentium aquarum impetus fert, nunc hãc nunc illam ſemitam ſequuntur. In quem ſenſum aliqui accipiunt illa verba (Involutæ ſemitæ greſſuum eorum, Tygurina; concutiuntur itinera, per quæ feruntur. Vatab. Avertuntur ſemitæ ipſorum torrentium. Pagnin. Declinabunt ſemitæ viæ eorum. Sic ſanè huiuſmodi falſos amicos non ſemper eodem loco, & alveo invenias; nam qui hodie ad te currunt, & confluunt, ſequenti die alio curſum convertent. Cum vero torrentes exundãt, & diffluunt diſtortis ſemitis, & multis ambagib. facile abſorbentur; & pereunt in mediis campis non enim ſunt è genere fluminum (quæ intrant in mare *Eccl. 1.7.* & ad locum unde exeunt revertuntur, ut iterum fluã;) quare neceſſe eſt, (ut ambulent in vacuum, & pereant.) Caiet. hic *Caiet.* nimis meteorologica exiſtimavit, vacuum ſignificare aerem quaſi diceret; Reſolvuntur in vapores, & abeunt in aerem. Sed certè originalis vox nihilum, aut inane ſignificat, unde *Vacuum quid.* dicitur Genet. 1. (Terra erat inanis, & Iſa. 34. Redigantur ad ad nihilum; abeunt igitur torrentes tandem in vacuum, in תהו nihilum, nulli uſui ſunt; exareſcunt amici mei mihi; tum *Geneſ. 1. 2. Iſa. 34.11.* etiam cum conſuetum amicitiæ iter, & alveum relinquunt, facilè in aperta camporum planicie diffluentes abſumuntur, **Per no en contraſſoco migo, echaron per uero camino, y perdieronſe Caiet.* & multis terræ hiatibus abſorbentur, *pereuntq. omnino. Hebræus apud Caiet. familiari loqutione huc reſpexit, Aſcendent in vacuum & perdent ſe.

Tandem Sept. de ipſo Iobo ſententias has omnes intelligunt legentes. (Tanquam torrens deficiens, aut ſicut fructus tranſierunt me qui verebantur me, nunc irruerunt ſuper me, ſicut nix aut gelu concretum, quemadmodum quod liquefactũ eſt calore exorto, non cognitum eſt quod erat; & ego derelictus ſum ab omnibus pertranſeuntem, & axul de domo mea factus ſum.) Eodẽ modo Polychronius, & Olympiod aiunt cum torrente Iobum ſe comparare, propter ſuperioris vitæ ſtatum affluentem: nam torrentis ea eſt natura ut modo redundet, modo exinaniatus, & alveus tantummodo ſqualidus relinquatur; fluctus etiam talis eſt, ut nunquam maneat idẽ ſed interdum ſublimis efferatur atque, turgeſcat, nonnũquã, vero deprimatur, abeatq. in ſpumas Atque Auguſtinus tum ex textu, tum ex ſua interpretatione hanc ſententiam contexuit (Tãquam torrens deficiens; miſericordia enim aliquãdo inundavit me, & ſiccavit & non fuit mihi ſons, aut ſicut fluctus tranſierunt me, tanquam ſint conſolationes; potius qui me metuebant, nunc irruerunt ſuper me. Diabolus cum angelis ſuis.) Rectè verò divitias comparat cum aquis torrentis, quem temporis mutatio efficit, neque ulla perpetua ſcaturigine aut fonte manat; tum etiam cum nive, quæ facilè

4 *LXX. Polichron. Olympiod.*

Auguſt.

Divitiarũ, & torrentis ſimilitudo.

liqueſcit, cum fluit vero, gratũ præbet conſpectũ & amænã ſtationem pariterque propter illum confidentibus: ſi exareſcat vero, ſolus omnino erit; viatoribus tantũ fabula fit, dicẽtibus, (Subito deſecerunt, perierunt propter iniquitatem ſuam.) *Pſ. 72.19.*

Verſ. XIX. Conſiderate ſemitas Thema, itinera Saba, expectate paulliſper.

Verſ. XX. Confuſi ſunt, quia ſperavi; venerunt uſque ad me, & pudore cooperti ſunt.

1 *Difficilis nexus, & primum connectendi ratio Latinorum.*
2 *Leniores alii connexiones.*
3 *Græcorum expoſitio, Themanitæ, & Sabæi mercatores, eorum qui temporalia confidunt, ſymbolum.*
4 *Variæ verſiculi 21. explanationes. Timor præ clade ſtupenda.*
5 *Sordida amicorum parſimonia notata.*

VAriè quoque ſententia hæc accipitur ab interpretibus: nam iuxta Hebræũ, Pagninus, Vatablus, Iſidorus Clarius, Eugubinus exiſtimant nunc etiam agi de torrente, in hanc ſententiam; Themanitæ, & Sabæi, qui iter agunt in ſua illa regione arenoſa, & æſtuante, ſi poſt vehementem imbrẽ paulliſper expectent, atque deflectant de via ad bibendum, nullos profectò reperient torrentes, nam bibula tellus momento temporis, ſi quis fuit imber, illum exorbuit, & conſumpſit; *& confundentur, quia ſperaverunt* (ut quædam exemplaria Latina habent) ſic ſanè venerunt uſque ad me mei amici, ſed in tantæ calamitatis atque ſiccitatis conſpectu confuſi ſunt Sed ſenſus hic non valde cohęret cũ ſequẽtibus.

5 *Prima uerſiculi, & interpretandi ratio. Pagnin. Vatabl. Iſid. Clar. Eugub. Falſos amicos pudet videre miſerum.*

Quare ſic poterunt meliùs connecti. Primò, quod indicat Caietanus, ut adhuc de ſuorum cognatorum impietate amplificanda loquatur. Nam exteri Themanitę (Eliphaz enim Themanites erat) alii etiam fortè Sabæi, qui venerant viſuri Iobum, tantæ Huſitanorum civium, & fratrum erga Iob inhumanitatis teſtes, afficiebantur ingenti pudore: vel; Cùm deſtitutus ſim à meis propinquis, & familiaribus, ſperare me certè oportebat opem amicorum Themanitarum, & Sabæorum; ſed illi diu optati & expectati, aut audita fama miſerabilis cladis me præ pudore, & confuſione nolunt inviſere; vel hi, qui iam pervenerunt, velut pudefacti vix me reſpiciunt, minimeque conſolantur. Dionyſius illud peculiari ait; Tantũ abeſt, ut me conſolentur, ut potiùs pudorem illis afferat mea oratio. Gręcorum ſententia, atque contextus gravior, & cum re ipſa cohærentior eſt, quàm cum verbis convenienſ, cùm enim de mutatione ſui ſtatus ad extremam inopiam verba feciſſet, exiſtimant amicos ſuos hortari ne præſentibus bonis inſoleſcant; O vos (inquit) qui cum Themanitis, & Sabæis mercaturam & commercia exercetis, atque inde compendia expectatis, pecuniis & opibus ne confidite; nam qui in illis ſperant, tandem confundentur, & facilè ad meam quoque inopiam & calamitatem pervenire, deiicique poterũt. Lectio Septuaginta leniùs hunc ſenſum admittit; *Vias Themanorum videte, ſemitas Sabæorum intuemini, & confuſionem debebunt, qui in civitatibus & pecuniis confiderunt* illos quoque, qui in temporalibus fidunt, ſignificari per Themanitas Auguſtinus docet; forte quòd ſapientiæ ſibi laudem Themanitæ arrogarent; ut quondam diximus.

2 *Leniores alii Caietanus Caietan.*

Dionyſ.

3 *Græcorum expoſitio.*

Themanitæ & Sabæi, mercatores

LXX. Themanitę quos ſignificent. Auguſt.

Verſ. XXI. Nunc veniſtis, & modò videntes plagam meam, timetis.

TYgurina per paraphraſim ſic explicat; *Eiuſmodi mihi torrentem planè exhibetis, qui conſpectis meis erumnis, extimuiſtis*: idem quoque ſequitur Vatablus. Sed fortè maliùs & dilucidiùs; Illis, qui non venerunt me inviſum, timentes ne opem ab illis peterẽ, ſimiles vos extitiſtis, nam & veniſtis ſerò, & videntes plagam meam timetis: hunc ſenſum ſequũtur R. Levi, & R. Abraham, & cohæret benè cum ſequentibus, favetq. lectio; Septuaginta. *Nunc autem & vos inſurrexiſtis in me ſine miſericordia, itaque videntes vulnus meum, timete*, quaſi diceret; Hoc potiùs timendum vobis eſſet, ne immiſericordes erga me ſieris, potiùs quàm, ne oneri vobis ego ſim. Quod autem quidam hoc loco explicant, *timuiſtis*, ſuppla, ne mihi ob peccata hæc calamitas acciderit, valdè abſonat. Illud meliùs, quod indicat Didymus; Si omnis qui peccat vexatur ærumnis, atque ex me huius rei argumẽtum petitis, ergo & vobis quoque timendum eſt, niſi forte vos innocentes eſſe credatis. Sed ſi (*timor*) hoc loco ſit ſtupor, & terror ex magnitudine calamitatis, fortè ille quoque ſenſus ſubeſſe his verbis poſſet; Cùm nunc recens adveniſtis, & externus tantùm meæ calamitatis cõſpectus ſtuporem vobis attulerit; quid ſi univerſæ cladis oculati teſtes à principio adfuiſſetis?

4 *Tygurin. Vatabl.*

R. Levi. R. Abrah. LXX.

Didym.

Timor pro ſtupẽda calamitate

Verſ. XXII. Numquid dixi; afferte mihi, & de ſubſtantia veſtra donate mihi?

5 Sordida amicorum parſimonia.

FRuſtrà timent alii, fruſtrà quoque vos timetis; nihil enim à vobis exigo, facultates nullius concupiſco ad ea quæ mihi opus ſunt; nemini moleſtus fui, neq; deinceps ero. Notat ergo ſordidam amicorum avaritiam, & illiberalitatem. Illud paulo durius, quod Eugub. Numquid poſtulavi à vobis munera, ut quaſi ſim vobis debitor, audaciùs mihi inſultetis, & ego tenear audire tacitus? Illud non incongruum, neque non cum ſequenti ſententia cohærens, quod ex Tygurina paraphraſi, & Vatabl. annotatione elicitur; Dixine, ut mihi conferatis aliquid, & è facultatibus veſtris largiamini pro me munera, ut me liberetis ab hoſte, & redimatis me ex manu tyrannorum corrumpendo illos muneribus?

Tygurina. Vatabl.

Verſ. XXIII. Vel liberate me de manu hoſtis, & de manu robuſtorum eruite me?

1 *Hoſtis unde dicatur. Anguſtia, & Tribulatio quid: explicatus David & Paulus.*
2 *Robuſtus quis. Ut variè redditur à Vulgato.*
3 *Eruere quid. Quid etiam redimere.*
4 *Varia expoſitiones; eligitur optima. Tacere quid, & quomodo vertatur à Vulgato. Juſtus ſuorum dictorum veritatem tuetur.*
5 *Quid ignorare, cum ad culpam refertur: quid docere.*

3 LXX. Vatabl.

SEptuaginta. *Numquid aliquid vos petii, aut fortitudine veſtra indigeo, ut ſalvetis me de inimicis, vel de manu potentum?* Vatabl. nomine *hoſtium & robuſtorum*, neque Chaldæos neque inimicos alios, quàm tribulationem ipſam intelligit; nam legit, *Ut liberetis me de manu tribulationis*: nam vox originalis, *Tſar*, eſt anguſtia, vel tribulatio, aut anguſtiator, tribulator, hoſtis, à radice, *Tſur*, quod eſt obſidere, oppugnare more hoſtili, vel anguſtiare, affligere, cujus vocabuli proprietas explicatur Nehemiæ 9. *Dediſti eos in manum hoſtium ſuorum, & afflixerunt eos*; videlicet obſidendo, & in anguſtias redigendo: hinc *tribulatio*, pro anguſtia, & arcta rei obſidione, aut menſura 3. Reg. 22. *Suſtentate eum pane tribulationis*, id eſt, menſura arcta, anguſta, ſtricta: & Pſal. 118. *Tribulatio*, & (exponitur) *anguſtia invenerunt me*, id eſt, arctiſſima obſidione cinctus ſum. Sed ille eſt præclarus locus Pſ. 4. *In tribulatione* (quæ anguſtias affert latitudini & dilatationi contrarias) *dilataſti mihi*. Atque eò reſpiciens videtur dixiſſe Paulus; *In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur*. Ergo cum hoſtes Chaldæi, aut Sabæi nunquam illum obſediſſent, non ſunt hoc loco hoſtes obſidentes & in anguſtias redigentes, ſed dolores ipſi & cruciatus, de quibus ipſe poſtea dicet: *Circumdedit me lanceis ſuis*.

Hoſtis ab arcta obſidione dict. Neh. 9. 27. Anguſtia quid. Tribulatio pro anguſtiis. 3. Reg. 22. 27. Pſal. 118. 143. Pſal. 4.

Robuſtus verò eſt hoc loco propriè terribilis, aut formidabilis, atque idem dicitur, *Violentus*, infrà Job. 27. & *Fortis*, Pſ. 53. & *Potens*, Pſ. 58. & *Crudeliſſimus*, Ezech. 31. atque ab eadem radice Iſa. 2. dicitur; *Cùm ſurrexerit percutere terram*, videlicet terribiliter, & formidandum in modum: & Iſ. 10. *Confringet lagunculam, in terrore*, id eſt, potenter, terribiliter, ita ut hoſtes exterreat, penituſq; proſternat. Ergo, *robuſti*, hoc loco eſſe poterunt, violenti, & crudeliſſimi dolores, quos patitur, quibus percutitur terribiliter, incredibiliter, ad ſtuporem uſque, quibus non ipſe tantùm, ſed videntes quoque, atque audientes terrentur, & ſtupeſcunt.

2. Cor. 4. 8. Iob. 16. 13.

2 Robuſtus quod propriè.

Quia verò verbum, *eruendi*, eſt propriè redimere, Vatabl. intellexit; Numquid à vobis petii, ut redimeretis me muneribus de manu tyrannorum? Cajet. ut res meas ab hoſtibus ſublatas pretio vendicetis? ſed præterquam quod id verbum non ſemper afferat redemptionem propriè dictam, quæ pretio & conventione fit, ſed tantum liberationem quandam, ut Exod. 21. Dimittat eam. Hebraicè, redimat, id eſt, dimittat liberam, ac ſi eſſet redempta. Pſalm. 54. Redimet in pace animam meam, ab his qui appropinquant mihi, id eſt; dum in bello ſum, multis me oppugnantibus, antequam in illorum poteſtatem deveniam, in pace me Deus conſtituet, fugatis hoſtibus. Poſſet ea redemptionis vis retineri in hanc ſententiam. Hoſtes, qui me obſident, non ii ſunt, ex quorum tyrannide pretio, aut conventione aliqua redimi poſſim, nemo enim dabit Pretium redemptionis animæ ſuæ, & vivet adhuc in finem.

Iſ. 2. 19. 21 & c. 10. 33

Redemptio non ſemper ſtrictè accepta

Verſ. XXIV. Docete me, & ego tacebo, & ſi quid fortè ignoravi, inſtruite me.

PHilippus ſimpliciter accipit. *Redargues me, ſi mentior, & tacebo convitiùs; & ſi quid aliud ignoro, veſtrum erat errantem corrigere*: ſenſus valdè anguſtus. D. Thomas juxta ſuperiora, ſic; *Numquid poſtulavi ut me doceretis, & inſtrueretis? minimè: quorſum ergo obtruditis importuna conſilia egenti homini, ſed minime indigenti, neq; poſtulanti?* ſed hoc non decurrit leniter. Germanius & clarius juxta Septuag. Græcos, & Hebraizantes Pagnin. & Vatabl. ut nunc quaſi ad orationis finem, veritatem ſuæ orationis tueatur; Si malè loquutus ſum, teſtimonium perhibite; docete me, an alicujus opinionis errore inductus mortem expectem: an non ſit optabile cruciatibus liberari, & quidem obmuteſcam, neque lamentabor, neque vobiſcum contendam ampliùs, ceſſabo, quieſcam, quietus manebo, hæc enim omnia affert verbum, *tacendi*. Chryſ. aliquantò longiùs ad vitæ ſuperioris peccata refert: *Quis nam ex vobis me arguet de peccato?* ſi quid unquam aut opere, aut verbo offenderim, proferte; neque ſolum ex ſuppliciis conjecturam facite ſceleratæ vitæ. Et quidem verbum ignorandi [*Sagah*] eſt propriè per ignorantiam & incogitantiam errare, aut peccare, ut Pſ. 18. Delicta, Hieron. errores, alii, ignorantias, ita peccata & delicta per ignorantiam admiſſa, quis intelligit? & Hab. 3. Oratio pro ignorantiis, id eſt, pro delictis & erroribus. quam ſignificationem præclarè probat, quod ab hac radice dicitur Levit. 4. Anima, quæ peccaverit per ignorantiam, & inf. Quod ſi omnis turba ignoraverit, id eſt, ſi inconſideranter peccaverit, & tunc pro eo peccato præcipitur offerri ſacrificium, quare tantùm abeſt à vocis germana ſignificatione illorum ſententia, qui ignorantiam hanc pro innocentia, aut nullius peccati conſcientia, accipiunt, atque pro illo, nil conſcire ſibi, nulla palleſcere culpa, ut potiùs peccatum & delictum, & culpabilem ignorantiam ſignificet; ergo inquit Iob; Si quid à me inconſideranter, præcipitanterve dictum aut erratum eſt, vos me inſtruite, propriè intelligere me facite, non convitiis, ſed ratione mecum agite. Illud non ineptè obſervat Didym. indicare Iobum, quemadmodum apud mœrentes & ægros amici ſe gerere debeant. Docete (inquit) me, i. docere debetis, non importunè arguere, & urgere. Verbum autem docendi poteſt ex ſua proprietate exponi, fœcundare auditoris animum doctrina & conſilio, inſtar pluviæ cœlitùs cadentis, unde dicitur imber temporaneus, profundite itaque me temporanea & opportuna doctrina, qua refrigerer, qua deferveſcat ignis meorum dolorum; ſed ne me percellatis conviciorum turbine, ne tonetis vocibus, & clamoribus, ne fulguretis excandeſcentes adverſus miſerum hominem.

4 Philip. D. Thom.

Lenior interpretatio. LXX. Pagnin. Vatab Græcis, & Hebraizantes

Tacere quid & quibus modis vertatur à Vulgato.

Chryſoſt.

Ignorare quid. Hieron. Habac 3. 1 Levit. 4 2.

Didymus. Docere proprie quid.

Deut 11. 1. 4 Ier. 3. 23

Verſ. XXV. Quare detraxiſtis ſermonibus veritatis, cùm è vobis nullus ſit, qui poſſit arguere me?

1 *Detrahere quid. & ut ſatis redditur à Vulgata.*
2 *Quid veritas, quid rectitudo*
3 *Arguere aliquando ad argumentationem pertinere, ut veritas non extimidet certamen.*
4 *Concinnare ex Hebræo. Vitium in opti argumentatoris*
5 *Deſperare in ſacro Sermone. Illuſtratus locus varias. Varia Hebraizantis & Græcorum lectio*

VErbi detrahendi, quod in fonte eſt [*Marats*] ſignificatio incerta eſt apud Hebræos, quare longè diverſũ ſenſũ alii eliciunt, pleriq; tamen exiſtimãt idẽ eſſe, quod roborare, aut fortificare. Ergo ferè Hebraizantes omnes cum Hebr. legunt; *Quam roborata*, vel, *quam fortia ſunt eloquia fortitudinis*, vel, *Quam fortes ſunt ſermones recti?* quaſi diceret; Fortis eſt veritas; facilè concludunt, quę vera ſunt. At Vulgatus malitiã quandã, moleſtiã, & quaſi falſitatem veritati contrariam videtur in illo vocabulo agnoviſſe, quare 3. Reg. 2. vertit, maledictionem peſſimam quam alii, fortem, ſeu violentam: & inf. moleſtiam loquendi cap. 16. quam alii, violentam: & eòdem ferè reſpicit lectio Septuag. Vilia veracis verba. Aquila. Moleſta fuerunt verba recti. D. Auguſt. Ut video prava veri hominis verba dicitis, id eſt: Meis verbis tanquam pravis, vilibus, peſſimis, moleſtis detrahitis, cùm veriſſima ſint, atque recta; proindeque minimè acerba videri debeant. Et eleganter hæc omnia unica interpretatione complexus eſt Olympiodorus, ſic ſcribens: *Tanquam ſi diceret, Gravis multis accidit veritas, hoc ipſum vobis evenit, idcircò mea ipſa verba, quamvis vera ſint tanquam flagitioſa, ac nullius pretii repudiatis; & indicari quidem exiſtimas, Quando auxilium cunctatur divinum, licet vera quis dixerit, nullam tamen ei fidem habendam ab auditoribus*

a

Iob. 16. LXX. Aquila. Auguſt.

Olympiod.

Iulianus.

Eccl. 13. 27. 28. *tibus, quaſi ipſa calamitate refutare orationem.* Eſt enim illud quoq; peculiare pauperi ex ſua inopia & calamitate malum; & cùm *deceptus ſit, inſuper & arguatur; loquutus eſt ſenſatè, & non eſt datus ei locus; & dicunt, quis eſt hic? & ſi offenderit, ſubvertent illam.*

2 *Veritatis*; vox originalis propriè *rectitudinem* ſignificat, falſitatis & doli expertem; & præterea *iucunditatem*, quæ in plana & recta via ſolet eſſe viatorum comes, ut aliquando diximus: quare uterque ille ſenſus locum habet, quem ſuprà indicavimus, ut orationem ſuam, & veram eſſe confirmet, & præterea non acerbam, ſed potiùs teneram, atque mollem, ut quæ ex humano quodam & tenero ægritudinis ſenſu proficiſcatur.

Quid veritas, aut rectitudo. Vid. cap. 1. verſ. 1. nu. 56. 57.

3 *Cùm à vobis nullus ſit, qui poſſit arguere me*, ideſt, nemo poſſit iure me reprehendere. Septuag. *Neque correptione veſtra verbis me ſedabis*, ideſt, ut ait Chryſoſt. neque veſtras ego refutationes reformido, neque in veſtra oratione acquieſcam: quare non omnino diſſonat, ſi vocabulum *arguendi*, pro argumentandi ſumas, ut vulgus ſolet, & aliquando Scriptura: ut inf. c. 25. *Arguis verbis eum, qui non eſt æqualis tibi.* Eſt verò animi cuiuſdam erecti, & nihil ſibi conſcii; non detrectare argumentorum pugnam; nam veritas illum confirmat, cùm falſitas imbecillis, timidaq; ſit.

LXX. Arguere pro argumentari. Iob. 25. Veritas nō reformidat adverſario. rū argumētationes.

Verſ. XXVI. Ad increpandum tantùm eloquia concinnatis, & in ventum verba profertis.

4 Concinnatis. Propriè cogitatis, excogitatis involute cupientes, quibus me verbis acerbiſſimis, increpare, & compeſcere valeatis, non verò animadvertitis, quid vobis reſpondeam, quid rei veritas à vobis & à me exigat non tam pro veritate diſputatis, quàm pro vexando, calumniis, & contumeliis eum hominem miſerrimo contenditis. Eſt verò hoc ineptículorum argumentantium peculiare vitium, non attendere, quid illis reſpondeatur, ſed in id ſolùm intendere, quid poſſint ipſi denuò adverſus reſpondentem regerere, & replicare; qui cum loquendo quidem, ſed minimè audiendo ſint, in illos ſcriptum eſt, *Qui priùs reſpondet, quam audiat, ſtultum ſe eſſe demonſtrat & confuſione dignum.*

Concinnare quid. Argumentantium vitium. Pr. 18. 13.

5 *Et in ventum verba profertis.* Radicem (*iaas*) ſæpè vulgatus vertit *deſperare*, ut Ierem. 2. *Deſperavi nequaquam faciam*, q. d. actum eſt, & c. 18 *Deſperavimus, poſt cogitationes enim noſtras ibimus.* Inde omnes Hebraizantes hoc loco vertunt; *In ventum eloquia deſperati.* Tygurina per paraphraſim. *Nunc excogitatis ſermones & verba, idque inaniter, quibus me deſperationis convincatis*, ſed ſignificantius Vatabl. *An diſceptando reputare debetis eloquia eius, qui deſpondit animum verba mea & ventum* (q. d. *An diſceptando debetis flocci pendere verba mea, qui animum ob afflictiones deſpondiſſe vobis videor?* *Non ſunt parvi pendenda eloquia hominis afflicti.* Alii non participaliter, ſed nominaliter vertunt. *In ventum verba deſperationis.* in Spiritu oris veſtri, ventoſa verba profertis, quibus me ad deſperationem adigatis, aut deſperantis animi convincatis. Non ineptè nunc Hebræus apud Cajetanum legit per interrogationem, *In ſpiritu verba afflicti faſtidio?* nam verbum illud *deſperandi*, non ſolùm curam aut ſpem alicujus rei è corde removet, verùm etiam contemptum quendam, faſtidium, tædiumque affert, *ventum* verò ſive ſpiritum, pro rationali parte accipit, in hanc ſententiam: Quæ homo ex deſperata ægritudine tædio, & faſtidio affectus loquitur, non ſunt accipienda quaſi ex mente deliberata proficiſcantur, ſed ex dolore & tædio partis ſenſitivæ. Sed Complutenſes re meliùs perpenſa hanc deſperationem ad ipſos amicos loquentes referunt, & in hanc ſententiam explicant. *Amovetis verba in corde veſtro, & ſine cogitatione & meditatione, profertis ea in ventum*, inſtar deſperatorum, adverſum me inſurgitis faſtidiose, inconſideranter, furenter, acerbiſſime mecum agitis. Quem eundem ſenſum, ſed leniorem atque familiorem reddit noſter interpres, cùm dixit, *In ventum verba profertis*; quaſi diceret; Inanis eſt veſtra increpatio, cui nulla vera ſolidaque cauſa, aut materia ſubſit: proinde nihil me movet; imò potiùs faſtidio inania & ventoſa verba, quorum curam & auditum pello ex corde; neque magis curo, quàm ſi aeri dicerentur. Sept. *Neque enim loquutionem ſermonis veſtri ſuſtinebo*, ſimilis loquutio inf. c. 15. *Numquid reſpondebit ſapiens, quaſi in ventum loquens?* & Jerem. *Prophetæ fuerunt in ventum loquuti*, quod ad inanem verborum jactantiam pertinet.

Ierem. 2. 25. En vano to acabo, doy deſafuzo, de no ay que tratar mas del. Ier. 18. 12. Ya avemos acabado con Dios y echa do por otro camino. Tygurin. Vatabl. Deveis de penſar, que un hombre tan apurado como yo habla al ayre. Hebræus apud Caiet. Lo que habla ay hablar un hombre en talado y canſado ſpadecer, mas nace de canſado que de ſu buena razon. Complut. in Lexico.

LXX.

Verſ. XXVII. Super pupillum irruitis & ſubvertere nitimini amicum veſtrum.

1 *Irruere venatorum eſt. Leo incubat prædæ explicat. Moyſes.*
2 *Subvertere ex Hebr. defenſus Vulgatus.*
3 *Animi conſtantis vultus conſpicuus & minimè deiectus. Formula confirmandæ veritatis ex Paulo.*
4 *Sedere ad animi tranquillitatem ſpectans.*
5 *Quid contraria, & quomodo a rixa differat.*
6 *Stultitia in Hebr. calamitas, cauſa pro effecta. Quid perſonare.*

Irruitis *ſuper*, &c. Opprimitis veſtro pondere clamore, violentia, contumeliis *pupillum*, cui nō ſit adjutor, quod valde illiberale eſt. *Tamquam parieti inclinato, & maceriæ depulſæ*, quam labentem, & ſemidirutam viatores omnes diruere, & dejicere penitus conantur, forſan ſumitur tranſlatio à venatione & præda, ſuper quam ſe ſolet prædo, aut venator projicere, ut hominem vel prædam pondere opprimat, & arctè comprehenſam elabi è manibus non ſinat, ſicut de venatore dicitur Pſ. 10. *Inclinabit ſe, & cadet, ſuper prædam, cum dominatus fuerit pauperum.* Sic dicitur, prædā tenere Leo, cadens, accubanſque ſupra illam, ſicut ſcriptum eſt. *Ad prædam fili mi aſcendiſti* (nam tribus Juda in montana terræ promiſſionis loca occupanda, & expugnanda conſcenſura erat, ſicut Leo, qui in montibus venationem exercet) *requieſcens accubuiſti ut Leo, & quaſi Leæna, quam ſuſcitare* (removere, abigere à præda, cui incubat) *quis audebit.* Fontem legunt Hebraizantes activè. *Super pupillum proiicitis*, & Pagninus intelligit, *Proiicitis laqueos*, ſed præſtat, quod diximus, vel ut ſignificatio verbi (*Naphal*) activè accipiatur, pro cadere facere, ut ſenſus ſit; *Irruitis*, ideſt, veſtro pondere impellitis, & cadere facitis, ſic enim exigit ſecunda pars. Nam quod Vatabl. dicit Pupillo iraſceremini, vel, Pupillum condemnaretis, neſcio unde confirmari poſſit, niſi quia, qui cadit, inferior eſt, & vincitur ab eo, qui illum proſternit & dejicit. Sed illud languet, & non minus diſplicet, quod Tygurina legit: *Pupillo opponere ſtudetis.*

Pſal. 16. 4. Pſ. 10. 30. Leo cadens ſuper prædā Gen. 49. 9. Regia. Irruere activè ſumpſit Vatabl.

a Cum ſecunda quoque parte congruunt, quæ de cadendo, aut irruendo diximus, nam *ſubvertere* propriè eſt, circumfodere, ideſt, foſſam facere, in quam decidat, ex verbo legas, *Et fodietis circum amicum veſtrum*, nam ab eadem radice dicitur Pſ. *Lacum aperuit, & effodit eum.* Ad dolos, & calumnias verborum, & decipulas argumentationum videtur pertinere. Pagn. *Foditis mendacia contra amicum.* Vatabl *Foditis, & machinamini fraudes*, Septuag. contumelias, & convitia interpretantur: *Inſultatis contra amicum veſtrum.* Hebraiſmum eleganter noſter illuminavit *ſubvertere*, dejicere, deturbare in opinionem ſceleratæ vitæ in captioſam argumentandi, & colligendi rationem atque decipulam, in animi deſpondentis abjectionem, & puſillanimitatem. Cum autem dicit *pupillum, & amicum*, ſe ſignificat, vel, ut indicant Vatabl. & Cajet. eſt ſententiæ Auxeſis, & quaſi argumentatio quædam à majori ad minus. Qui ſubvertere nititur amicum, & ſodalem, quid non faciet contra pupillum & orphanum.

Subvertere. Pſ. 7. 16. Vatabl. LXX. Hebraiſmus illuſtr. Vatabl. Caiet. Argumentū à minori.

Verſ. XXVIII. Veruntamen quod cœpiſtis, explete, præbete aurem, & videte, an mentiar.

3 In eo, quod ſemel cœpiſtis, pergite, neque enim diſputationi me ſubtraho, neque viam præcludo diligenti examini meorum verborum; æquum tantum judicium veſtrum requiro, & attentas atque benevolas aures. In fonte; *Velitis, & reſpicite in me*, ideſt, nolite à veſtra diſputatione ceſſare; quod ſemel voluiſtis, & aggreſſi eſtis, proſequimini; neque enim erubeſcam. Conſtantiam quandam, & firmitatem animi, & vultus minimè dejecti, aut aliquid verentis, quod ſibi objici poſſet, videtur indicare illud, *Reſpicite in me*, vel, in faciem, fortè illud eſt, quod nos quoq; dicere ſolemus. *Mirad me a la cara, que yo ſoy, y haze bueno lo que he dicho*, quanquam Vulgatus ad attentionem quandam retulit, cùm quis figit in dicente oculos, & propterea reddidit, *Præbete aurem*, quod lectio Auguſt. dilucidè dixit, *Nunc autem aſpicientes vacate mihi.* Illud autem (*Videte an mentiar*, Septuag. quaſi commutatis oculis, ſic legerunt, *Inſpicientes in facies veſtras non mentiar*, non eſt, quòd aliquid ſubvertat; ingenuè quod verum eſt eloquar, vobis teſtibus, audientibus atque videntibus. Ad libertatem orationis, & confirmationem veritatis pertinet illud; *Non mentiar*, nam neſcio quid amplius ſignificat, quam ſi dicas, veritatem dico, ut Paulus ad Rom. 9. *Veritatem dico in Chriſto Ieſu, non mentiar.*

Animi conſtantia, & vultus minimè deiectus. Auguſt. LXX. Formula cō firmādæ veritatem. Rom. 9. 1.

Verſ.

Verſ. XXIX. Reſpondete obſecro, abſque contentione & loquentes id quod juſtum eſt, judicate.

4 LXX. *Olympiod. Polychr. Didimus. Sedere ad animi tranquillitatē pertinere.*

SI quid reſpondendum, & objiciendum habetis, libenter audiam, propriè ex Hebræo, convertimini, aut, revertimini. Septuag. *Sedete obſecro, & non ſit iniuſtum, etiam rurſum iuſte ad eſtote.* Fortè enim indignabundi diſceſſum parabant, aut irati ſurrexerant diſceſſuri: quare illos invitat ad promovendam diſputationem, quanquam Olymp. & Polychron. exiſtimant perinde eſſe ac ſi diceret; Vos ipſos meorum verborum judices conſtituo. Didymus illud, *ſedentes*, ad ſermocinandum vacuum attentumque animum, & inquirendi cupidum ſignificare exiſtimat.

5 LXX. *Rom. 1. 31. Contentionis vitium*

Abſque contentione. Hebraicè; *Non ſit iniquitas*. Sept. *Non ſit iniuſtum*: nihil per contentionem, aut iniquum contradicendi ſtudium à vobis dicatur, aut ſtatuatur, & quidem ſapienter à Latino interprete dictum eſt, *abſque contentione*. Nam quid iniquius, quam veritatem oppugnare? & ſi ille iniuſtus eſt teſte Apoſtolo, *qui veritatem detinet*: quid, qui illam opprimit, lacerat, convellit? Contentionem autem interpres dixit, quòd res diſputatione, argumentis & reſponſione eſſet: eſt enim contentio in verbis, aut diſputatione cum impugnatur veritas. Ut Theologicum Divo Thoma definiunt. 2.2.q.38.art. 1. Vel, ut Ambr. *Contentio eſt impugnatio veritatis cum confidentia clamoris*: & q. 41. eo diſtinguitur contentio à rixa, quòd illa fit in verbis, hæc in factis, & à Græcis appellatur *Logomachia*, & quidem ſic indicatur à Paolo ſcribente ad Timoth. *Noli contendere verbis, ad nihil enim utile eſt, niſi ad ſubverſionem audientium*. Rurſum idem Apoſtolus hanc contentionem cum iniquitate conjungit, perſtringens garrulos Judæos veritatis impugnatores. *Qui ſunt ex contentione, qui non acquieſcunt veritati, credunt autem iniquitati*.

D. Thom. Ambroſ. Contentio quo differat à rixa.

2. ad Tim. 2. 14. Rom. 28.

Et loquentes (propriè, revertentes, ideſt, diſputationem inſtaurantes) *quod iuſtum eſt iudicate*, ideſt, me juſtificate, me à vobis juſtum & innocentem judicari oportet; quotieſcunque in judicium & examen me vocaveritis, ſemper juſtus inveniar; propriè, *adhuc iuſtitia mea*, vel ſic juſtifico meam cauſam, & controverſiam.

Verſ. XXX. Et non invenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis ſtultitia perſonabit.

6 *Stultitia quod in Hebræo.* הוות *Perſonare.*

INiquitatem. Nihil quod à me iniquè dictum ſit, nihil contra jus, aut contra divinum numen. *Stultitia Havoth*, calamitates, infortunia, contritiones, aliquod verbum ſtultè prolatum, propter quod plagis, & ſupplicio dignus ſim; de qua voce diximus ſupra, admodum enim variè redditur à noſtro interprete. Sed aliquando quidem ad linguæ vitium refertur, cùm latens in corde iniquitas, aut pravum deſiderium, aut effrenata cupiditas ore & verbis ſe prodit, & per ſtultitiam, & temeritatem in lingua, & faucibus perſonat; ut Micheæ 7. *Magnus loquutus eſt deſiderium animæ ſuæ*, quo loco eleganter dixit Tygurina. *Magnus corruptelam animi loquitur.* Sed ne quis hunc locum ad aliam radicem pertinere aſſerat, præſtò ſunt alii ab ipſe noſtra radice, Pſalm. 38. *Qui inquirebant mala mihi, locuti ſunt vanitates*; ſtultè, & temerè de inſidiis ſtruendis, & morte patranda locuti ſunt. Sic enim Hieronymus legit, *inſidias*. Pſalm. 51. *Iniuſtitiam cogitavit lingua tua.* Hieronymus. *Inſidias cogitat lingua.* Ergo ſtultitia, quam Job negat in faucibus ſuis *perſonare*, ſunt verba per ſtultitiam & temeritatem prolata, quæ latentis pravitatis, atque malitiæ aut pravi corruptique erga religionem animi indices ſint. Sed ex originali alius ſenſus elicitur, nam pro *perſonare* eſt, *Bin*, quod eſt prudenter agere, vel intelligere, quare propriè legas: *An fauces, vel palatum meum non intelliget?* non ſentiet calamitates & tribulationes? fieri non poteſt, quin dolens conqueratur, quia pars ſenſitiva, quæ dolorem & amaritudinem refugit, non afficiatur ſenſu calamitatum. Septuag. *An fauces meæ non intellectum meditantur.* Non itaque ſtulteſco, dum in faucibus meis gemitus & lamenta perſonant, nam ad præſcriptum rationis gemo, & ſuſpiro.

Mich. 7. 3

Pſal. 51. 4

פין

Et quidem non ſemel Scripturæ, linguæ, faucibus verbis tribuunt, quod mentis & intelligentiæ proprium eſt, videlicet meditari, aut intelligere, idque duplici de cauſa. Primum, quod magna ſit rationis, & orationis cognatio: quare quæ mentis expertia ſunt, eadem facultate ſermonis carent, tum etiam, quòd ſermo meditatione indigeat, & multa conſideratione dicendorum prævia, hinc illud: *Lingua mea meditabitur iuſtitiam tuam*, ideſt attentè, ſapienter, non temerè, neque ſtultè de divinis loquar. Simile id Ioſue. 1. *Non recedat volumen legis ab ore tuo, ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus*, id eſt; ita meditaberis, & cogitabis aſſiduè, ut ex ipſa quaſi cogitatione, & attentione mentis effervſcente redundent, & ebulliant in ore verba. Et ſapientia ſic ſuas leges atque præcepta haberi proturque vult. *Liga ea in corde tuo iugiter, & circumda gutturi tuo*, videlicet ut verba, quæ in guttere formantur, fiant ad præſcriptum ſapientiæ, & illius regula, & menſura circunſcribantur. Altera verò cauſa, quod in univerſum cùm aliquid prudenter, & ſapienter agitur ex præſcripto rationis, tunc ratio & conſilium dicitur ineſſe ipſi rei per quam fit. Sic Intellectus manibus tribuitur, ut illud Geneſ. 48. Iacob *commutans manus benedixit filiis Ioſeph*; propriè ex Hebræo legitur: *Intelligere fecit manus ſuas*; quod Onkelus doctè explicat: *Prudenter egit manibus ſuis*: ac ſi ipſæ manus myſteriorum cōſciæ eſſent. Similiter Deus dicitur populum ſuum deduxiſſe, *in intellectibus manuum ſuarum*, ideſt, ſapientiſſimis, & myſterioſis actionibus. Sic etiam fauces, aut ſtultæ, aut intelligentes ſunt.

Ioſ. 1. 8.

Prov. 6. 21

Gen. 48. 14.

Pſ. 77. 72.

CAPUT SEPTIMUM.

ARGUMENTUM CAPITIS.

In ſemel capta oratione & ſententia de optanda morte perſtat Job; atque ex vitæ ærumnis, brevitateque redarguit Eliphaz, ſed illam tandem quondam humanitatis ſenſu ſtatim deprecatur.

1 MIlitia eſt vita hominis ſuper terram, & ſicut dies mercenarii, dies ejus. 2. Sicut ſervus deſi-
derat umbram, & ſicut mercenarius præſtolatur finem operis ſui: 3. Sic & ego habui men-
ſes vacuos, & noctes laborioſas enumeravi mihi. 4. Si dormiero, dicam: Quando conſurgam? &
rurſum expectabo veſperam, & replebor doloribus uſque ad tenebras. 5. Induta eſt caro mea putredi-
ne & ſordibus pulveris, cutis mea aruit, & contracta eſt. 6. Dies mei velocius tranſierunt quàm à te-
xente telà ſuccidıtur, & conſumpti ſunt abſque ulla ſpe. 7. Memento quia ventus eſt vita mea, & non
revertetur oculus meus, ut videat bona. 8. Nec aſpiciet me viſus hominis: oculi tui in me, & non
ſubſiſtam. 9. Sicut conſumitur nubes, & pertranſit, ſic qui deſcenderit ad inferos, non aſcendet:
10 Nec revertetur ultra in domum ſuam, neque cognoſcet eum amplius locus ejus. 11. Quapropter &
ego non parcam ori meo, loquar in tribulatione ſpiritus mei: confabulabor cum amaritudine ani-
mæ meæ. 12. Numquid mare ego ſum, aut cetus, quia circumdediſti me carcere? 13. Si dixero: Con-
ſolabitur me lectulus meus & revelabor loquens mecum in ſtrato meo. 14. Terrebis me per ſomnia, &
per viſiones horrore concuties. 15. Quam ob rem elegit ſuſpendium anima mea, & mortem oſſa mea.
16. Deſperavi, nequaquam ultra iam vivam, parce mihi, nihil enim ſunt dies mei. 17. Quid eſt ho-
mo, quia magnificas eum? aut quid apponis erga eum cor tuum? 18. Viſitas eum diluculo, & ſubitò
probas illum. 19. Uſquequò non parcis mihi, nec dimittis me ut glutiam ſalivam meam? 20. Peccavi, quid
faciam tibi ò cuſtos hominum, quare poſuiſti me contrarium tibi, & factus ſum mihimetipſi gravis?
21. Cur non tollis peccatum meum, & quare non aufers iniquitatem meam? ecce, nunc in pulvere
dormiam, & ſi manè me quæſieris, non ſubſiſtam.

PARAPHRASIS

CAPITIS.

Verſ. 1. HÆc à me dicta, o amici, fuerint, quòd exiſtimem, nihil valdè jucundum, aut præclarum expectari, obtinerive à mortalibus poſſe in hoc breviſſimæ vitæ curriculo, cujus ea lex ſit, ut neceſſariis ærumnis mortales omnes ſine ullo perſonarum diſcrimine involvat. Nemo igitur, ſi ſapiet, aut mortem non optabit aut de vitæ fœlicitate valde ſibi blandietur. Quis enim mortalium (non ego ſolum ærumnoſiſſimus) lamentatis, & quermoniis graviſſimis anne proſequatur tam difficilem iſtà humanæ vitæ conditionem, quæ militiæ duriſſimæ perſimilis eſt? Scio enim ſatis, dum vivo, militem me agere, non domi, atque in pace verſari, ſed foris atque militiæ. Quamvis igitur ſupremus Imperator Deus ſtationarium, excubitoremque me militem conſtituat, ſtationem meam immotus ſervabo. nullique me inde cruciatus dimovebunt; ſed non ideò non avidè expectabo ut rude donatus ob eam aliquando, tanquam ſtrenuus gladiator, qui toties non modò hominibus, ſed Deo, cælitibuſque ſpectaculum factus, in arenam deſcenderim, atque ut emeritus miles, ærumnoſiſſimæ vitæ, militiæque ſacramento abſolvar. Interim militarem obedientiam, id eſt, omnem obſequii rationem imperatoris mei juſſis præſtabo, atque divinæ iræ adminiſtris cædentibus, aut negligentiam aliquam virgis, aut verbere vindicantibus, ſupplicem me præbebo, & ſi opus ſit, diſcrimina, quæ in hac vita, atque militia frequentiſſima occurrunt, obibo intrepidus, ſed minimè detrectabo diſceſſum ex vita, in qua nihil ſit tutum, nihil tranquillum, ſed omnia prædonum, piratarumque neſariorum inſidiis infeſtata. Neque verò me fugit, inter tot pericula periculum de mortalibus fieri, deque illorum animi virtute, atque conſtantia. Exploror proborque ſanè ærumnis, bellique laboribus, virum me præbebo, non enim cum gemo & ſuſpiro, militiæ proditor baberi volo, ſed illud ſanè, cùm, jam meo duci bene exploratus, perſpectuſque ſim, ut aliquando tandem in pace dimittat. Non, enim ſolum, dum vivo, militè, ago, ſed quod valdè difficile eſt, exercitum alere, & diutiùs continere, meis ſumptibus cogor, Nam tum animus, tum corpus cum membris omnibus, & externis, interniſque facultatibus in unum quaſi exercitum coeuntia, commeatu neceſſario indigent, quo ſæpè carent, & cum numeroſiſſimo hoſtium, ærumnarumque exercitu depugnant, à quibus ſæpè vinci, ſæpius detrimentum accipere neceſſe eſt. Interim illa me cogitatio ſuſtentat, quòd præfiſum & definitum ſit mortalibus, ſicut militiam exercentibus, & ingredientibus, vitæ ſpatium, à cujus ego fine & extrema linea non longè abſum. Quamvis enim cum humanis ærumnis, & immedicabilibus morbis colluctet, non poterit diutiùs conflictus iſte durare, nam planè me vires deficiunt, vitaque ipſa. Dum vixero, inceſſanter incumbam in meas operas, & inſtar mercenarii, ſtrenuus & ſedulus iniunctum mihi opus abſolvam, quieſcam tandem in noctis, mortiſque tenebris, & aſſidui tandem laboris laxamentum aliquod quæram, laboriſque mercedem, ſcio enim mercenarii laborem, & conditionem non eſſe ab hominis conditione alienam.

Verſ. 2. Verùm enim verò ſicut ſervus æſtuans, & anhælans, ex diurno labore, appetit tum noctis umbram, tum umbraculum, in quo parumper refici, & ad laborem inſtaurandum comparari poſſit, aut verò expectat nocturnas tenebras, per quarum tuta ſilentia operarum aſſiduarum labores, Dominique ſui moroſitatem fugere poſſit; & ſicut quicumque alius mercenarius, operis mercedem intentus, & avidus præſtolatur, non aliter profectò laborioſiſſimæ vitæ mercedem avidus expecto atque omni ſolatio hos meos vitæ menſes patienti animo tranſigo.

Verſ. 3. Verùm non poſſum non vehementer dolere, quod longè aliter mihi, quam mercenario evenerit. Cum enim habeam exactæ vitæ, annos plurimos honeſtis laboribus, præclariſque operibus refertos, at mercede præmioque vacuus, in ſumma vitæ egeſtate, & rerum omnium indigentia abire jubeor, neque aliud profectò quàm labores & ærumnas pro jure laborantis & diarii mercenarii percipio Homo, itaque qui ſum, quaſi hæreditario iure humanæ ad me ærumnæ devulvuntur. Hinc meæ querimoniæ, atque lamenta, hinc laborioſæ noctes moleſtiſſimis vigiliis, & anxietatibus plenæ, interdiu excrucior, noctu pervigilo, hæc ſcilicet nocturna mercenarii quies; hæ ſunt ex reliqua vita ſubductæ, & ſubtractæ noctes, quæ diurnum laborem compenſare poſſint.

Verſ. 4. Se me miſerum; qui, ſi noctem aliquam ſubducere velim, invenire nullam poſſum, quæ mihi unquam propitia advenerit, tranquillumve ſomnum conciliaverit, nam cùm dormitum me recipio, & ad ſomnum captandum me compono, ingraveſcentibus doloribus excitor, cogorque rurſum optare, & expectare diem, Interdiu verò nihilò melius habeo, minutiſſima temporis ſpatia, quæ mihi longiſſima videntur, numero & emetior, expectoq. cum temporis, tum doloris aliquam viciſſitudinem miserè eonis ob acerbitatem ægritudinis, tum corporis, tum animi iactationibus toto die uſque ad noctem, nocte verò tota uſque ad appetentem diem diſcrucior & exagitor.

Verſ. 5. Quid enim non ſentiam mali, qui totus ipſe indutus & coopertus ſim ſcaioſis, putribuſque vermibus, turpibuſque ſurdibus, quas contraho, ex hoc, in quo jaceo, ſterquilinio, & pulvere? ſcabioſa quoque fœdiſque puſtulis, quas vis latentis humoris foras eaernit, non ipſe ſolùm, ſed quæ circa me ſunt, ſordeſcunt omnia, & neque glebæ ipſæ ſuſtinere poſſunt tantam fluentis humoris luem; cutis ipſa exuſta & arida hiſcit tota, & turpiter corrugata eſt; diſſolvorque, & rumpor totus, ut vel mihi ipſi faſtidio ſim, & incredibiliter diſpliceam.

Verſ. 6. Ergo cùm tam graviter affectus ſim, certiſſima coniectura ducor, de mea iam vita actum eſſe; aufugiſſeq; velociſſimè, ut quæ nullo pondere retardetur; & nihilo ſegnius abijſſe, quàm cum unico manue, & gladioli contactu ſolet textor telam ſuam præcindere, cum ad extrema ſtaminis & liciorum fila opus ſuum perduxit. Nihilo profectò diutius vixiſſe videor, quam cum textorius radius filum ſubtegminis ab uno telæ margine uſque ad alterum incredibili velocitate defertur; non aliter quidem hæc dierum, noctiumq. viciſſitudo, atq. temporum itio & reditio, vitæ filum euolutum ex levi fragiliq. humanæ conditionis arundine, expenderunt, & finiverunt. Avolavit igitur dicto citius irrevocabilis ætas. Conſumptus peneque iam mortuus omnem longoris vitæ, & melioris fortunæ ſpem depono.

Verſ. 7. Sed cum tam brevis ſit, ò bone Deus, mortalium vita, ac meæ potiſſimum, quorſum mihi tam gravia adjicis mala? quin his meis diebus ærumnoſiſſimis nonnihil benignus indulges? quod ſi ad ferendam opem feſtinus non accurras, periero prorſus; neque Jobus erit, cui benè facias, & quidem videris hujus incredibilis vitæ brevitatis oblitus, cum ultrò labenti, atque fugienti, dolorum & morborum ſtimulos, & calcaris adhibes, ſpiritus eſt tenuiſſimus, quo vivimus, quem facilè amittimus, cujus fuga & lapſus irrevocabilis eſt, qui quoquò verſus incitatiſſimus fertur. Grata igitur memoria tantam mortalium vitæ brævitatem, & fragilitatem complectere, miſeratuſq; tuere, atque vitam per ſeſe miſeram, atque labentem pro tua bonitate contine, ut tantiſper hujus vitæ conſpectum, ſenſum & guſtum aliquem percipere poſſim.

Verſ. 8. Nam jamiam me ſubtrahet mors mortalium conſpectui, & congreſſui. Salutem igitur, ò Deus, matura; nam ſi moreris moriar, neque tuam in me liberandu & ſalvande potentiam, atque bonitatem contemplari poterunt, qui me nunc videns lethaliter affectum; fiet enim ut fallam illius oculos, qui me nuper contemplabatur, velociſſimè

abiens

abiens, atque diſparens. Ne me igitur torvis, minacibuſque oculis configito; ſed benigno me vultu recrea, atque complectere, atque laboranti, extremumque ſpiritum agenti propitius elargire, quæ opus eſſe ſaluti perſpexeris.

Verſ. 9. Certè ſi ſemel vita mortali defungar ad eandem conditionem minimè revocabor; non ſecus atque nubes quæ ex terræ vaporibus concreſcit, & leviſſimo flatu, ſoliſve radio diſſipatur atque diſſolvitur, nullumque veſtigium expurgato, ſerenoque cœlo relinquit; non aliter ille, cujus animus ad ſubterraneam defunctorum ſtationem concedit, nunquam iterum ad illam ipſam, quam reliquit vitæ conditionem ſectandam, atque ducendam regredietur.

Verſ. 10. Non redibit iterum ad familiam & domum, quam deſeruit, adminiſtrandam; non inviſet ſedes antiquas, neque agnoſcet priſtinum locum; imò neque locus, illi quondam valdè familiaris illum redeuntem vel de facie agnoſcet; non ſua illius civitas, non ſui cives, & familiares, non priſtina dignitas, & publici muneris functio, & honoris gradus: nulla denique inter vivos ſedem habiturus eſſet; nam quæ illius quondam fuerunt, continuò ad alium poſſeſſorem devolvuntur.

Verſ. 11. Igitur cum hæc ita ſe habeant, & jam ego ad extremum propè ſpiritum redactus ſim, quod mihi liberum eſt, cordi, & ori tantiſper indulgebo, & erumpentia ſuſpiria minimè comprimam; imò animi anguſtiis compreſſus, liberum pateſaciam aditum ſuppreſſis huculque gemitibus: his enim omnino ad aliquam pectoris laxitatem, aliquodque doloris allevamentum mihi opus eſſe video. Nihil verò loquar, niſi quod internus, neceſſariuſque incredibilis ægritudinis ſenſus mihi ſuggeſſerit: non eſt enim quòd extremum jam ſpiritum agens, agere cum Deo verear paulò liberius, & confidentius apud illum dicere de cauſis mearum ærumnarum. Neque temerè loquar, ſed benè præmeditatus hæc, Dei, atque hominum fidem obteſtatus pronunciabo.

Verſ. 12. Itane ego inſtar tumentis, ſuperbientiſque maris aut furentis Ceti unquam ego vixerim, ut tantas ſuperbiæ atq; ſævitiæ pœnas darem? Num infremui, furenterque tumultuatus ſum, minaſve terrigenis intentavi, ut tanquam mare fremens, & tumultuans me circumſepſeris tot difficultatibus, atque in teterrimum malorum, ſuppliciorumque omnium carcerem conieceris? Itane capere ego poſſim inſtar maris vaſtiſſimi, tot dolorum turbines, totque cruciatuum procellas? Fremere ego ſemper cogar; & velut mare fervens numquam quieſcere? Atqui illud clauſtris repaguliſque propter incredibiles impetus, indiget; ego verò etiam nullis vinculis detentus minimè fugiam: lubens enim pro judicis voluntate, ubi ille conſtituerit, fixus immotuſque hærebo. Illudunt quidem Cete illa immania minoribus piſciculis; atque mari Oceano tanquam carcere continentur; ut vel ſic illorum immanitatem, & inſolentiam Deus comprimat: at illuſi ego infirmioribus nunquam; neminem devoravi, & tamen coerceor vinctus impedituſque graviſſimis, atque fortiſſimis vinculis dolorum.

Verſ. 13. Si verò mihi poſt diurnos cruciatus nonnullam doloris revelationem in nocturna quiete promittam, atque fore ut morbi acerbitas in lectulo aliqua ex parte retundatur, & vel vigilans mecum ipſe per otium colloquar, lætiorive aliqua cogitatione detinear, aut jucundior ſomnus, lætumque inſomnium aliquod obrepat; mirum eſt, quàm eveniant omnia ſpei contraria; nam diurna deſideria nihil mihi jucundi per quietem obiiciunt; & terribilibus ſpectris, horrificiſque imaginibus, ſive dormiam, ſive vigilem, diſcrucior; atque ea ipſa, quæ die perpetior, me dormientem acriter infeſtant.

Verſ. 14. Aliis enim morbis graviſſimis accedit moleſtiſſimus Incubus, & imaginoſa ægritudo, ex qua penè ad inſaniam & ad laqueum ſtimulor, & ſatius quidem erit, minuſque execrabile, ſi cruciatibus victus de morte mea cogitem, quàm ut divinæ majeſtati blaſphemiam aliquam irrogem. Quodcumque autem mortis genus, vel ignominioſiſſimæ, qualis ſtrangulatio eſt, aut ſuſpendium, levius mihi, optabiliuſque exiſteret, quàm diutius tot, quibus premor, malorum genera perferre: pervadit enim morbi vis ipſa etiam oſſa, oſſiumque medullas.

Verſ. 15. Sed quid ego? hæcne ex deſperanti animo proficiſcuntur? morte quippe tantum ſcelus luam. Minimè verò; eò enim dicta à me fuerint, quòd omnem vitæ ſpem faſtidio abiecerim quòd videam me lethali morbo propè jam conficiendum. Nauſeo profectò jam ad vitam iſtam ærumnoſiſſimam, quam neque invitus, neque repugnans morte commutarem: non enim diutiùs vivere potero?

Sed cùm paulò poſt mihi moriendum ſit, moriar ſtatim; aut ſi diutius mihi in vita immorandum eſt, jam ceſſa, ò Deus optime, à me tam acriter vexando; ultricem tuam iſtam manum cohibe; parcius me tange obſecro, atque hominem exulceratum lenius tracta. Et quidem, cùm neſcio quam fœlicitatem mihi mei amici polliceantur, illa mihi erit longè maxima, ſi tantiſper de meis doloribus nonnihil remittas, video enim vitam meam aliorum bonorum ſpe deſtitui, & planè imparem eſſe tot acerbitatibus perferendis. Id verò, quod opto, & ſupplex precor, non valdè magnum eſt; cùm ipſa mortalium vita mera quædam vanitas ſit, vitæ potius imago, & ſpecies, quam vitæ res & veritas. An igitur mihi leviſſimam hanc vitæ imaginem invides, qui ſolus habes immortalitatem? An quidquam magni mihi præſtabis, cùm vitam permiſeris nulli non diſcrimini, viciſſitudinique obnoxiam? in quam rerum omnium ſublunarium viciſſitudines, mutationeſque conglobantur, & coeunt; cui nihil ſolidi, nihil firmi ſubſit; quæ non tam ſæculi menſura, annorumque & menſium numero definita eſt, quàm brevi dierum periodo, & illorum quidem pauciſſimorum. Sed quid dies dico? imò diem; & eum breviſſimum; imò ternas horas; imò momentum; imò nihil.

Quantulacumque igitur res miſellus homo eſt, ut cæ- Verſ. 16.
terarum rerum quaſi oblitus, hominis tantùm videaris rationem ducere, veliſque multis propoſitis ærumnis atque difficultatibus illius vires, conſtantiamque probare? Longè ſanè ab humanæ carnis mollitudine, fragiliſque teſtæ imbecilitate res aliena: ſum enim egomet mihi meæ imbecillitatis ſat benè conſcius. Quorſum igitur velut hoſtem aliquem potentiorem, qui dubio & ancipiti marte poſſit tecum contendere, ad ſingulare me certamen provocas? An dignus homo eſt, cujus tam accuratè res omnes cures, & minutiſſimas quaſque actiones diſpicias, & examines? Atqui ſi in has graviſſimas ærumnas, & abjectiſſimam conditionem coniiciendus eram, quorſum in me ſervando, locupletando, evehendo tuam aliquando operam poſuiſti, & providentiæ vim atque poteſtatem declaraſti? Itane ad tam ſublime faſtigium evexiſti; à quo tam breviter deiiciendus eram? Quid igitur res humanas tanti facias, ut in homine cor tuum & intelligentiam defigas, atque quotidianas ejuſdem rationes, & actiones accuratè cognoſcas! Is tandem cui tam multa, tamque præclara charitatis, & benevolentiæ ſigna exhibuiſti, à te nunc repulſam accipit ignominioſam! Inſuper etiam me acriter verberas; & hæc te videtur prima cura tangere, ut me cædas, atque divexes. Vix enim albeſcente die, à meis flagellis agendi initium, & rerum humanarum procurandarum divina ultio ſumere videtur; deinceps nullam occaſionem mei opprimendi prætermittis. Atqui captare quondam ſolebas omnes opportunitates de me benemerendi; nunc ſubitò & inopinatò, per ſingula penè momenta, atque minutiſſima temporis intervalla meas vires, meamque conſtantiam exploras cruciatibus incredibilibus. Non videris ſanè mecum ex æquo agere, ſed quaſi per dolos, & repentinas belli aggreſſiones me inermem, & imparatum adoriris; neque me aperto tantùm marte oppugnas, ſed occultis cuniculis petis. Illuxit itaque mihi prima diei hora longè fœliciſſima, atque lætiſſima: defecit ſtatim lux illa, craſſiſſimis, & inopinatis offuſa tenebris.

Quouſque tandem non avertes à me minaces iſtos ocu- Verſ. 17.
los; blandos atque benignos non convertes? Quamdiu in meos dolores, & cruciatus incumbes, aut verò laxatis vinculis, liberius reſpirare non permittes? Licèt enim ſim animo minimè remiſſo, ſed tu, ò Deus, quàm breviſſimum mihi ſpatium ad animi remiſſionem in tantis anguſtiis concede; ac me diſſolve doloribus, vel non longiori mora, quàm deglutiri ab homine ſaliva poſſit; neque enim longius mihi vitæ ſpatium ſupereſſe arbitror, qui jam ore ſpumas agere videor, & multus jam in pectore ſputi ſtrepitus ſonat. Itaque ſi mihi loquendi copiam feceris, libere deglutire ſalivas potero, & aliquan-

do ab aſſiduis gemitibus & ſuſpiriis interquieſcam.
Neque tam poſtulo a tuo munere alienam; cuſtodem
Verſ. 17. enim atque ſervatorem hominum age, & tuo muneri minimè deeris, cùm me tueberis. At eſto peccaverim, atque à recta pietatis ſemita aliquando deflexerim, quid tibi nocui, aut quid tuam majeſtatem læſi, ut tam acerbam de me vindictam repoſcas? Quid verò ego faciam, ut te mihi placatum propitiumque reddam, prorſus ignoro; nam neq; pœnis graviſſimis de me ſumptis, neque ſupplici oratione miteſcis; nihilque aliud à me requiras, quod jam à me præſtitum non ſit, vel paratus non ſim confeſtim efficere, quod in meis viribus poſitum fuerit; nam ſi quid unquam errans feci, infectum fieri in mea poteſtate non eſt. Sed cùm multi alii peccaverint, cur ſolus ego tam ſeverè puniar? Cumque tam ardenter peccati veniam poſtulem, cur mavis mecum aſſiduas inimicitias exercere, quam in tuam benevolentiam hominem ſupplicem recipere? An me contrarium tibi pro ſcopo proponis, quem tuis jactibus, jaculiſque contingas, & in quem frequenter impetum facias, paſſimque offendas, & quaſi faſtidio iam affectus, me calce objicias atque proteras? Id verò mihi moleſtiſſimum eſt, aut in ſuſpicionem tuæ benevolentiæ, & amicitiæ violatæ venire; aut ita graviter dolere, ut tecum de mea clade expoſtulare videar viliſſimus humuncio ego; aut aliis de tua providentia parum piè ſentiendi materiam ullam cauſamve attuliſſe. Sic ego & gravis mihi, moleſtuſque exiſto, & dum dolores, & acerbiſſimas ægritudines conor in Deum, qua poſſum ratione rejicere, valde timeo ne illi etiam gravis & moleſtus exiſtam. Sed tamen aliter facere non poſſum, quàm, ut quæ me tam malè vexant, ſuper eum reponam.
Verſ. 18. Sed eſto, quidem juſta ſuſtineam, & meis peccatis digna; mirabile ſanè eſt, quod poſt peccati (ſi quod eſt) confeſſionem, poſt gravia ſupplicia, nullam dederis condonatæ offenſæ ſignificationem, nihilque ſuppliciorum remiſeris; neque aſperius conquerendi, & audacius obloquendi occaſionem præcluſeris temperatis ſuppliciis. Ave verò cur non mihi præbes ærumnarum ſocium aliquem, in cujus humeros pœnarum mearum partem aliquam devolvam? Moriar tandem; me verò mortuum quamvis ſummo manè requiras, valdè ſerò requires, aliis enim appetente Luce, ut lucis uſura fruantur benignus confers, at mihi in mortis propè tenebris iam verſanti, matutina lux ſera affulgebit.

Hujus capitis, atque omnium dicendorum ſcopus.

1 *An Iob lamentari iterum inſtituat. Perſtat potius in reſpondendo ſibi obiectis.*
2 *An Eliphaz erraverit in fide vera beatitudinis.*
3 *Alia ſententia de Iobi propoſito, & mente.*
4 *Totius capitis vera ſententia, & cum præcedentibus nexus.*

1 ANnotatio hæc præmittenda ſanè fuit, quod totius ferè capitis ſententia, & cognitio ex Iobi propoſito ſcopo, & animi intentione inveſtiganda pendeat. In quo non parva eſt diſſenſio interpretum, nam exiſtimant nonnulli jam nunc diſputationem ſemel initam cum Eliphaz abrumpere Iobum, atq; dimittere, & ad lamentationes humanæque vitæ deplorationem ſe convertere. Sed hoc mihi diſplicet; neq; enim tam leviter illum Eliphaz verba pupugerant, ut illa tam facilè deſpiciat, & obliviſcatur, atque ad aliud agendum, quaſi per otium ſe convertat. Illud melius, in quo ferè omnes interpretes conveniunt, ut ſtet in ſatisfaciendo objectis ſibi ab Eliphaz, ſeque tuendo.

An Iob nunc iterū lamentari aggrediatur? Iob reſpondet objectis ab Eliphaz.

2 Sed cuinam peculiari objectioni reſpondeat, aut quam ſolutionem adhibeat, diſſentiunt iterum. Nam D. Th. & Caiet. exiſtimant, reſpondere Eliphaz aſſerenti beatitudinem atque bonorum operum præmium non eſſe expectandum poſt hanc vitam, quòd nullam aliam, quàm fluxam hanc & perituram videatur ille agnoſcere, reſpondeatque Iob, id fieri non poſſe, cùm præſens mortalium vita non conſiſtat in ſe ipſa, ſed ad alium ſtatum tendat, ſicut motus ad quietem; & militia, bellicuſque tumultus ad victoriæ, & pacis tranquillitatem potiundam, atque mercenarii labor ad laboris intermiſſionem mercedemque percipiendam. Eandem Iobi mentem aſſeruiſſe quoque videtur R. Moyſes, qui ſcribit verſari Iobum in confutatione illius rationis, videlicet, juſtis non deeſſe in hac vita ſuorum

D. Thom. Caiet.

An Eliphaz erraverit in fide beatitudinis futuræ.

R. Moyſes.

meritorum juſta præmia, ergo reſpondeat Iob ex vitæ brevitate & ærumnis, quæ tempus & ſpatium videntur negare expectando, & fruendo præmio, cùm non melior ſit vita, quàm breviſſimum militiæ tempus, quod duobus aut tribus anni menſibus abſolvitur, aut quàm operarius mercenarii dies, qui totus ſudore atque labore plenus eſt. Sed hæc expoſitio tribuit viris ſapientiſſimis indignū & intolerandū errorem, ut ſupra dimus in præf. & initio cap. quarti.

3 Sed Chryſoſt. tamen in catena indicat Iobum contendere, ut probet ſuam calamitatem non tam ex ſcelere aliquo, quam ex quandam naturæ lege ſibi accidiſſe, neque bonis tantum bona maliſque mala tantummodo, ſed permixtim, nunc huic, nunc illi accidere mala, cùm mortales omnes duriſſimam agant militiam. Præterea Iſidor. Clar. ſubtiliter cogitavit hæc recitari, & proferri à Iobo quaſi ex Eliphaz ſententia, ſic (inquit) amice Eliphaz, ſtatuis Deum vulnerare, & deinde mederi; & ſicut militi aut mercenario ſtatutum eſſe mortalibus quieſcendi, & mercedem percipiendi ſuum quoque tempus: ego verò, non omnino breve tempus, neque paucos menſes expectavi, & tamen nullum vidi laborum meorum finem, mercedem nullam.

Chryſoſt. Ærumnæ vitæ hujus ex neceſſitate accedunt. Iſidor. Cla.

Ad hæc indicat Polychron. quæ de militia, & mercenarii labore dicit, eò pertinere, ut probet honeſtè & laudabiliter mortem à ſe deſiderari, ut à milite belli exitum, atque miſſionem, & à mercenario nocturnam quietem.

Polychron.

4 Tandem, illud videtur congruentiſſimum, ut quod c. 3. dixerat de optanda morte, in quo hæſerat Eliphaz, nunc confirmet, & ex calamitatum magnitudine, querimonias ſuas penſari oportere, itaque ut Olympiod. dixit, amicis iam pro tribunali ſedentibus, ſuam Iobus inſtituit defenſionem, atque graviſſima maximeque opportuna comparatione exorditur.

Tota vera ſententia, atq; dicendorū omnium ſcopus. Olympiod.

Verſ. I. Militia eſt vita hominis ſuper terram, & ſicut dies mercenarii dies ejus.

1 *Iob non tam de aliis, quam de ſe hoc cap. loquutus. Prima perſona ſolet in Scripturis de ſe ſub nomine tertia loqui. Explicatur Samuel, & David.*
2 *Militia quid. Conſideratio prima ad ordinem, ſtationes & ornatum militarem relata. Stellæ militant, & quare. Militaris conſtitutio Aureliani Imp.*
3 *Secunda militiæ conſideratio, de militari obedientia multa ex prophanis. Contubernalis vox quæ. Miles cauſarius, & valetudinarius.*
4 *Tertia conſideratio terrorum & diſcriminum. Leo terretur rotarum ſonitu.*
5 *Quarta conſideratio militiæ ad tentationem relata, ex penditur lectio & proprietas Græca. Piraterium pro receptaculo piratarum.*
6 *Piraterium pro loco infeſto piratis.*
7 *Piraterium pro exercitio piratica. Impii vivunt ex rapto, Ambitio pertinet ad rapinam.*
8 *Tentatio pro tempore, & loco tentationis, & experimento, per tribulationes ſumitur de homine experimentum, explicata Sapientia.*
9 *Tentatio, ipſa ærumna.*
10 *Militia pro ipſo exercitu, & militibus. Corporis compoſitio exercitui ſimilis.*

ILlud primò proponi poteſt, an hæc ſit communis omniū mortalium vitæ deploratio, atque de homine in univerſum loquatur, nam ſic aſſerunt Græci omnes, & plerique Latini. Sed eandem ferè dubitationem facilè nos expedivimus, c. 3. ſimilique ratione nunc quoque ſtatuendum videtur, licèt quæ dicuntur hoc capite, in alios quoque mortales cadant, ſed de ſe potiſſimùm loqui; atque cùm *hominem* nominat, ſe nominare. Eſt enim Scripturæ conſuetudo, ut prima perſona de ſe loquatur, quaſi de quapiam alia tertia. Exempla frequentia. Gen. 4. ait Lamech, *Audite vocem meam uxores Lamech*, non dixit uxores meæ: & David 3. Reg. 1. *Tollite vobiſcum ſervos Domini veſtri* (id eſt meos) *& imponite Salomonem filium meum ſuper mulam meam*, & Aſſuerus Eſth. 8. Scribite *Iudæis ex regis* (meo) *nomine, ſignantes litteras annulo meo*, huc quoque illud pertinere videtur Geneſ. 19. *Pluit Dominus a Domino ignem*, id eſt, à ſeipſo, vel cœlitùs, ubi ipſe reſidebat. Sed, quod ad rem præſentem proximè facit, ſub hoc nomine *hominis*, ſolet aliquis de ſe tanquam de alio quopiam loqui, ſic eùm vulgò loquitur ipſi, dicere de nobiſ ipſis ſolemus, *lo perſona, o el hombre haze*, homo facit, id eſt, ego ipſe facio. Pſalm. 38. *A fortitudine manus tuæ ego defeci in*

Iob non tā de aliis, quā de ſe hoc c. loquutus Prima perſona ſe tanquam de tertia loquitur. Gen. 4. 23. 3. Re. 1. 33. Eſt. 8. 8. Gen. 19. 24.

Pſ. 168. 16.
Pſal. 33. 7.

& in increpationibus, (deinde ad tertiam perſonam tranſit de ſe quoque loquutus *propter iniquitatem corripuiſti hominem*, (me) *tabeſcere feciſti ſicut araneam animam*) meam) ejus. Pſ. 168. *Perſecutus eſt hominem* (me) *inopem, & mendicum*, Pſ. 33. *Iſte pauper clamavit* (ſeipſum ſignat, *iſte pobre que aqui vey*.)

Matt. 16. 13.
** Que ſe dize por alla del hombre, y que ſe habla de la perſona.*
Mat. 26. 4.

Eadem loquutionis forma Chriſtus Ieſus ſe filium hominis nominat, *Quem dicunt homines eſſe* filium hominis*, ideſt, me ipſum &, *Filius hominis vadit*, non aliter. Job de ſe loquutus ait; *Militia eſt vita hominis*. Sed quid quod ipſi convenit, omnibus convenit; nam eadem vitæ, mortalitatis, ærumnarum cauſa & lex mortalibus omnibus communis eſt. Iam igitur in militiam ingrediendum nobis eſt.

2

צבא

Militare quid.
Quid primum in militia conſideretur.
Stellæ exercitum conficiunt, & militiam.
Iud. 5. 20.

Militia eſt vita hominis. Multa ſunt in militia, quæ cùm præſenti inſtituto facere poſſunt, & quidem nomen *Tſaba*, ab eadem radice dicitur, quod eſt militare, & ſtare in militia, ordine, loco, tempore conſtituto, nec tam eſt congredi, aut præliari cùm hoſte, quàm ipſa bellandi ratio, & ars aut militaris diſciplina, exercitus ordo, militem agere, militiam exercere, hinc quidquid ſuam ſtandi, aut ingrediendi rationem præſcriptam ſervat, militare dicitur, propterea ſtellæ militant, & cœleſtem militiam atque exercitum efficere dicuntur, & in illis facilè videre poteris omnem militiæ rationem deſignatam in Scripturis, de his enim ſcriptum eſt. Iud. 5. *Stellæ manentes in ordine, & curſu ſuo adverſus Siſaram pugnaverunt*, ſuis autem ſedibus, & ſtationibus hærent immotæ, nam pleræque fixæ ſunt ſuis certis, & definitis motionibus, & curſibus caſtrametantur, quamquam hujus exercitus, quaſi adminiſtris vagari, & errare inter medios alios milites quibuſdam licèt; ii ſunt planetæ, quos vaga & errantia ſydera vocant, horum omnium imperator & Dux luminum Sol, aut certè

Pſ. 135. 9.

Luna, cui *noctis poteſtas* tradita eſt, atque illud huic militiæ peculiare eſt, ut ornatiſſima ſit, beneque terſis atq; lucentibus armis veſtita, lucent enim, atque ſcintillant, *lucens Lunæ Globus, Tytaniaque aſtra*: quare tum ab ornatu, tum à ſplendore & lumine Chaldæorum exercitum

Nah. 2. 2.
Aureliani conſtitutio de militib.
Flavius Vopiſcus.

deſcripſit Nahum, c. 2. *Clypeus fortium eius ignitus, viri exercitus eius in coccineis*, quòd illud pertinet Aureliani Cæſaris inter alia ſeveræ diſciplinæ præcepta; quæ in epiſtola militari Vicario ſuo tribuno cuidam mandat, Authore Flavio Vopiſco, *Vt militum arma terſa ſint, veſtis nova veſtem veterem excludat; ſtipendium in baltheo, non in popina habeat, torquem brachialem, & annulum apponat*. Ad quam ſimilitudinem de Deo pugnatore forti, dum cùm impio non depugnat, dicitur. *Gladium ſuum vibravit*, Hebraicè, *expoliet*. Hieron. *acuet*, alii, *ſplendificabit*,

Pſal. 7. 13.
Gen. 2. 1.

exterget, nunquam illius arma ſqualent rubigine. Hinc Latinus interpres ad ornatum retulit in Geneſ. 2. *Perfecti ſunt cæli & terra, & omnis ornatus* (in Hebræo & Chaldæo, omnis militia, vel exercitus) eorum. Sed cum jam præliandum eſt, & manus cum hoſte conferendæ, nulla tunc ſtrenuo militi ratio, aut cura ornamentorum eſt, nam fœdo pulvere & atro fumo involvuntur, & nigreſcunt omnia, nulla certæ ſtationis habita ratione, permiſcentur enim multa confuſione uterque exercitus. Non aliter mi-

Mat. 24. 29.
Act. 2. 20.
Alia ratio cæleſtis militiæ.

lites hi cœleſtes, cum contra inſenſatos pugnabunt, deponent ſpecioſa, ſplendentiaque ornamenta, nam *Sol obſcurabitur, Luna vertetur in ſanguinem, Stellæ de cælo cadent*. Niſi fortè ideò appelletur militis cœli, quòd ſtellæ, & Luna videantur agere nocturnas excubias, nam noctu vigilat cœlum apertis luminibus, unde honeſtæ illæ fœminæ, quæ oblatis ſpeculis pernoctabant in oſtio tabernaculi, dicuntur *excubare* Exo. 38. Hebraicè, *militare*. Unde

Ex. 38. 8.
Dan. 4. 14.
Angelorum exercitus.
Prima hujus Iobi militia acceptio.
Miles ſtationarius.

etiam Angeli, qui *vigiles* ſunt, iidem etiam milites ſunt, exercitumque conficiunt. Iam ergo dicere Iob poterit: Dum vitam hanc vivo, ſcio quidem me militem agere, non domi, neque in pace verſari, ſed foris atque militiæ, ſervarique à me oportere quamcumq; mihi ſedem, aut ſtationem meus Imperator conſtituerit, quantumvis ea ingenti labori, atque diſcrimini obnoxia ſit, quamvis me ſtationarium militem conſtituat, qui excubias agam, qui vigilem. Vigilare itaque me oportet, in quacunq; tandem vitæ conditione ſim, neque enim quamvis doleam, animi mei, aut divini obſequii, curam & ſtudio objicio. Sed non ideò, interdictum mihi fuerit deſiderium, rude donari militem jam emeritum, & hujus vitæ veluti ſacramento abſolvi, atque dolorum, & mortalitatis ſtipendio expungi.

3

Secundò in militia licet conſiderare, non promptitudinem tantum militum, ſed neceſſitatem quandam parendi Imperatori; eſt enim militia, obedientia quædam fortis, & invicti animi, verùm arbitrio carentis ſuo. Cujus rei, id eſt, militaris obedientiæ præclara multa exempla ex antiquitate peti poſſunt, neque enim tantùm duci aut tribuno, ſed ut alter alteri quaſi ſervus obſequeretur inter alias militares conſtitutiones Aurelianus Imperator præcipit. Inde angeli militum & nomen, & officium obtinuerunt, quod divinæ voluntati, & dicto obedientiſſimi ſint, ut dicitur Pſalm. 102. *Omnes angeli eius potentes virtute, facientes verbum illius ad audiendam vocem ſermonum eius*. Atque ſuorum militum obedientiam exponens Centurio ille Matth. 8. dixit, *Habeo ſub me milites, & dico vade, & vadit, & alii veni, & venit*. Non aliter miniſterium, & obſequium ſuorum angelorum ipſe exponit apud Zachariam Deus: *Circumdabo domum meam ex his, qui militant mihi * euntes & revertentes*, id eſt; quos acceptis mandatis prius rediiſſe, quam iviſſe ſentias, Hinc etiam qui in templo ſerviunt, militare dicuntur, quòd divinæ voluntati dicati ſint Iſ. 24. *Viſitabo ſuper militiam cæli*, id eſt, ſuper miniſtros templi, & myſteriorum cœleſtium; de quo aliquando plura. Sed illud peculiare in rem præſentem, quod incredibilis dolorum tolerantia, & obtemperatio requirebatur à milite, dum cædebatur. Quare extat apud Martianum Conſultum, lex illa; *Eum qui Centurioni caſtigare ſe volenti reſtiterit. Veteres notaverunt. Si vitem tenuit, militiam mutat, ſi ex induſtria fregit, vel manum Centurioni intulit, capite punitur*. Hujus autem Centurialis vitis, ideſt, bacilli ex vite, quo tribuni aut Centuriones milites ob crimen cædebant, meminere Pli. lib. 14. c. 1. Cornelius Tacit. l. 1. aliiqu. quos affert Petrus Crinit. de honeſt. diſc. lib. 22. c. 2. Hoc quoq; Iob dicat; Dum vixero obediam divinæ voluntati, nunquam divinum imperium, quantumvis duriſſimum, detrectabo, ſi me ille cædat, & verberet acerbiſſimè, *nodoſam poſthac ſi frangat vertice vitem*, non reſiſtam meo duci, non tribunis aut centurionibus, non divinæ iræ, mearumque pœnarum adminiſtris; miles ero integerrimus: ſed cum tam graviter doleam, tamque affecta valetudine laborem, cauſarius, valetudinariuſve miles haberi velim, qui meritò militiæ laboribus ceſſare debeam, imò qui cogendus ſim militia ſuper ſedere, vitamque hanc militarem relinquere.

In milite requiritur Obedientia.
Aureliani conſtitutio.
Militia Angelorum.
Pſ. 102. 20.
Matt. 8. 9.
Zach. 9. 8.
** Que a penas les ha mandado la coſa, quando la dexã hecha, y acabada de buelta.*
Miniſtri templi militant
Iſa. 24. 21.
L. milites agrum 22. D. de re mil.
Centurialis vitis.
Pli. 14. c. 1.
Tac. lib. 1.
Crin. lib. 22 cap. 2.
Iuv. Sat. 8.
Miles cauſarius, aut valetudinarius.

4

Tertiò, poteſt *Militia* nomen ſignificare humanam vitam plenam totam tentatione, difficultatibus, diſcriminibus, nam in his poſita eſt univerſa militiæ ratio, ut plena ſit ſolicitudinis, atq; ſtomachi, ut indicatur Iud. 5. in cantico Deboræ canentis triumphum: *Quicumque obtuliſtis de Iſrael animas veſtras ad periculum*, & 2. Reg. 11. *Varius eſt belli eventus & nunc hunc, nunc illum conſumit gladius*. Atque humanæ vitæ pericula copioſè perſequitur Paulus. 2. Cor. 11. Sunt enim humanæ vitæ comites ubivis terrarum, atque gentium, minitantur omnia nobis ſævum aliquid, & triſte, ſive ad animum, ſive ad corpus reſpicias: quem horrificum atque terribilem tumultum belli deſcripſit eleganter Nahum, ca. 3. nam contendentibus adverſus Ninivem hoſtibus, *vox flagelli*, nam auriga crepitante flagello & equos ad curſum ſtimulat, & hoſtibus timorem affert, *& vox impetus rotæ* Septuag. *Vox commotionis rotarum*, eſt namque etiam ſonitus hic horrificus, cum magno impetu currunt, & inter alia; quæ magnanimos leones terrent, ſunt rotarum orbes circumacti, ut ſcribit Plin. lib. 8. cap. 16. non quòd curules milites ſuſpicetur, cùm currus etiam inanes formidare eodem loco Plinius obſervet, *& equi frementis* hinnitu, quaſi procul odoratus, bellum, provocat equus hoſtem, *& quadrigæ ferventis*, vehementer concitati, & inſultantis, pedibuſque lapides quatientis, atque ex ſilicibus excutientis ſcintillas, hæc enim omnia cadunt in vocem originalem, propriè dicas, ferventer exultantis, & quatientis campum quadrupedante pedum ſonitu & *equitis aſcendentis*, nam milites vocibus etiam & clamoribus ſe excitant ad pugnam, *& micantis gladii, & fulgurantis haſtæ* nam ſplendens ferrum fulguris, aut fulminis ſimile eſt, quod longè conſpectum terruat hoſtes, *& multitudinis interfectæ*, nam qui vulnerati cadunt, ſimul cum voce, extremoque ſpiritu vitam profundunt, & *gravis ruina, neque eſt finis cadaverum, & corruent in corporibus ſuis*, alii namque ad ſociorum ſuorum cadavera impingebant, ruebantque in ipſos ſuorum hoſtium mucrones, *Militia igitur eſt vita hominis ſuper terram*; quid enim non ſit in vita plenum diſcrimine? Quis non ſit hoſtis adverſum te armatus? in ipſis tuis ſociis corrues, cùm

Tertia militiæ conſideratio, ad terrores & diſcrimina relata.
Iud. 5. 2.
2. Reg. 11. 25.
2. Cor. 11.
Nah. 3. 2.
Los terretur ſonitu rotarum.
Plin. lib. 8. cap. 16.

plurima

2. Cor. 11. 26. plurima *pericula ſunt in falſis fratribus, atque pericula ex genere.* Hæc cùm ita ſint (inquit Job) quid me jubes in vita hac fœlicitatis ſperare, O Eliphaz, in qua nihil ſit tutum, nihil tranquillum.

4 *Quarta militiæ conſideratio, ad tentationẽ relata. Expẽditur lectio Sept. Tentatio quid propriè. πειρατήριον. πειρατεύω.* Quartò alii in militia agnoſcunt locum atq; tempus tentationi expoſitum juxta lectionem Septuag. *Nunquid non tentatio eſt vita hominis ſuper terram?* quæ lectio frequentiſſimè uſurpata à concionatoribus dum de Chriſti Domini tentationibus pro concione declamant; & quidem valdè ad rem; ſi tamen propriam *Tentationis* rationem atque germanã ſignificationem paulò diligentiùs inveſtigaverimus. Duplex ergo poteſt ſubeſſe ſignificatio atq; ſententia. Prima, quòd humana vita prædonum, piratarumque inſidiis & incurſionibus valdè infeſtetur: nam quod Græci dicunt *Piraterion* eſt, vita hominis ſuper terram, illud ſonat: nam *Pirateos*, prædari eſt, aut piraticam exercere, quare *Piraterion*, eſt ſedes piratarum; ſeu locus quem piratæ tenent, atque infeſtant; quare ſenſus commodiſſimus; Humana vita, militia, id eſt, militiæ locus eſt, plenum piratis atq; hoſtibus mare, ſceleratiſſimorum latronum ſpelunca & receptaculum. Ergo cùm inter prædones piratasq; ſævisſimos verſemur, à tergo, à lateribus, ſepti diſcriminibus, inſidiiſque certiſsimis circumventi, non ego inquit accelerem, ut periculoſiſsimum *Piraterium*, locaque infeſtiſſima citò prætervehar?

6 *Altera Piraterii conſideratio. Apoc. 12. 12.* Poteſt autem *Piraterion*, non eſſe piratarum receptaculum; ſed illud tantùm hoc loco indicare, locum expoſitum infeſtatumque piratis, in quo impunè volitant, graſſanturque prædones. Nam ſcriptum eſt: *Væ terræ & mari, quia deſcendit Diabolus ad vos habens iram magnam.* Qui hinc diſcedit, liber jam evaſiſſe videtur ex inſidiis, atque hoſtibus: igitur hæc erit Jobi ſententia; Cùm mortem opto, in tuto eſſe deſidero; quandiu enim vivo, hoſtium & ſpoliatorum incurſionibus expoſitus ſum: liber enim humani generis hoſtibus in hanc vitam, & in hunc æterem, quem ducimus, velut poteſtatibus aditus patet.

7 *Tertia Piraterii conſideratio, pro exercitio Piratica, Ovid. 1. Metam.* *Piraterion* denique non pro loco piratarum, ſed pro ipſa piratica, ſeu exercitio piraticæ ſumi debere, non nemo contendit, ut & Sabæorum, Chaldæorumque rapinis Job ſtimulatus illud dicat.

Vivitur ex rapto, non hoſpes ab hoſpite tutus.

Neque ab hoc alienum eſt illud *militia* nomen: nam pro deprædandi, & latrocinandi officio aliquando accipitur: præterquam enim quòd milites aliquando latrones dicti ſunt ut ſuprà indicavimus, & poſtea latiùs dicemus ſed frequenter quidem non ſunt contenti militis ſtipendiis ſuis; rapiunt ergo. Igitur ex *militia* nomine, univerſa ſcelera ad unam *latrocinandi* nequitiam revocare vide-*Epheſ. 4. 19.*tur; ſicut Paulus inexplebilem omnis generis cupiditatem, *avaritiam* aliquando vocat; ita invidiam, ambitionem, avaritiam, libidinem, reliqua denique peccata, quorum materiam improbi avidiſſimè conſectantur, & veluti præripiunt aliis, vel ea manibus eripiunt. Jobus vocet *piraticam, & latrocinium*; Præſtat inquit viliſsimis his rebus, quibus improbi furunculi inhiant, dimiſsis hinc egredi, atque eò contendere, ubi quidquid poſsideas, *Matth. 6. 19.* *Neque ærugo, neque tinea demolitur, atque fures effodiunt, & furantur.* Illud verò non eſt à ſacro Sermone alienum, ut de eo, qui honores ambiat, tanquam de raptore loquatur, cùm dixerit Paulus; *Non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe* *Philip. 2. 6.* *æqualem Deo*: de quo alias.

8 *Quarta militia in Græco obſervatio, pro loco & tempore ſumendi experimẽti. 4. Re. 25. 19. LXX. Rom. 5. 4.* Poteſt quidem Græcæ etiam voci illa tentationis ſignificatio ſubeſſe, ut *militia* tentatio ſit, quaſi locus, tempuſque experimenti, quo exploratur, qualis quiſque ſit, & de alicujus vel fortitudine, vel conſtantia & tolerantia, aut alia animi virtute periculum ſit: neque eſt aut alia ars, qua meliùs exploretur hominis virtus, fortitudoque militaris, aut aliud hominum genus, de quibus aut frequentiùs aut verius experimentum fiat: ſic 4. Reg. 25. *Sopher. princeps exercitus probabat tyrones de populo terræ.* Hebraicè, *militare faciebat*, id eſt, ex ratione de cujuſque virtute, & viribus periculum faciebat. Sept. *Qui ordinabat populum terræ*, id eſt, in ordine diſciplinaque militari exercebat, & inſtruebat. Hac ratione dicitur, *patientia operari probationem*; nam tribulationem, laborumque tolerantia oſtendit, quid valeant cujuſque humeri, quid ferre recuſent, quis qualisve quiſque ſit. *Sic tentatio eſt vita hominis*, in qua princeps militiæ Deus nos probat, nam quidquid in vita nobis accidit, tum & creaturæ omnes noſtras vires, animique noſtri virtutem explorant, & de nobis experimentum ſumunt. In quam quoque ſententiam dictum eſt Sapien. 14. *Creaturæ factæ ſunt in tentationem animabus hominum, & in muſcipulam pedibus inſipientium.* *Sap. 14. 11.* Nam in uſu creaturarum proditur cujuſque animus: pleraque enim non ſolùm propter neceſſitatem, ſed etiam propter probationem, aut tentationem creata ſunt à Deo: non aliter, quàm cum pater familias non *Simile.* ſolùm domeſticis, filiis, aut ſervis neceſſaria largitur, verumetiam minimè neceſſarias pecunias aut exponens, aut ſcrinium apertum relinquens, obſervat quo ſe quiſque modo gerat, & an iis abſtineant, quæ contingere liberè, & impunè poſſent; an verò cum tranſgredi poſsint, minimè tranſgrediantur, atque neceſſariis tantùm contenti vivant. Propterea Paulus ait; *Omnia mihi licent* id eſt, poſſum *ſed non omnia expediunt* non licet per rationem, neque per *2. Cor. 6. 12.* divinam legem, ergo ait Jobus, Scio militiam eſſe vitam hominis, atque me probari ærumnis, & belli laboribus, explorarique animi mei vires, conſtantiam, atque patientiam; virum me præbebo, & minimè ineptum militiæ. Nam cùm ſuſpiro, non recuſo probationem, viriumque examen: ſed qui ſatis probatus jam ſim, ſi fieri poteſt, ut dimittar aliquando, precor: non fugiam ipſe, ne fugitivus miles, militiæque proditor, atque deſertor ſim, niſi ab *Miles fugitivus.* eo cui bene notus, & exploratus ſum, *in pace dimiſſus*.

9 *Nicetas. Polychron. Chryſoſt.* Cùm præcedenti quoque annectenda, quanquam nonnihil diverſa, Græcorum interpretatio, Nicetæ, Polychr. Chryſ. qui per *tentationem* nihil aliud intelligunt, quàm vitæ ærumnas, atque difficultates: licèt enim proſperitas probare & tentare etiam plæroſque ſoleat, ut in Proverbio eſt, *Honores oſtendunt virum*, ſed illa *tentandi* ratio certiſſima, & efficaciſſima eſt per tribulationes, & quæ nullis pateat calumniis. Vide quæ ſuprà diximus, capit. 2. verſ. 5.

10 *Militia pro exercitu, & militibus. Iſa. 24. 21. & 34. 4. Jer. 19. 13. Luc. 2. 13. Act. 7. 42. Non minùs difficilè corpori cum animo conjunctionem continere, quam exercitum alere.* Quoniam verò vox *Tſaba* non militiam ſolùm, ſed exercitum etiam ſignificat, placuit quibuſdam perinde eſſe dicere, *Militia eſt vita hora hominis ſuper terram*; ac ſi diceretur; Exercitus eſt. Sicut dicitur in ſacris frequentiſſimè militia, id eſt, exercitus & milites; ut *militia cœleſtis*, id eſt, exercitus ſyderum, atque luminum, vel angelorum. Hinc ille ſenſus elici poterit, Valdè difficilè, valdeque laborioſum eſt, exercitum ſuis ſumptibus alere, & diutiùs continere, nihiloque faciliùs iſtam vitam vivere, in qua tum animus, tum corpus, atque ſingula corporis membra, & internæ externæque facultates in unum quaſi exercitum coeuntes, commeatu neceſſario indigent, quo ſæpè carent, & cum numeroſiſsimo hoſtium exercitu pugnant, à quibus ſæpè vincuntur: facilè quoque diſſolvitur hæc hominis compoſitio. Ergo quis non meritò optet belli finem, ut quiſque poſſit in domum ſuam redire diſſoluto exercitu: *Corpus in terram ſuam, & animus ad Deum, qui facit illum?* nam hac quaſi lege, & præſtituto ſibi fine militat homo, & ad bellicum laborem vocatus eſt; dictum enim illi eſt: (*In ſudore vultus tui veſceris pane tuo,* *Gen. 3. 19.* *donec revertaris in terram, de qua ſumptus es.*

11 *Militia pro tempore conſtituto. R. David. R. Mardoc. Pagnin. Vatabl. Hebræus apud Cajet. 2. Reg. 11. 1. Exo. 12. 1. Quod ætatem præfixit. Nu. 1. 24. Liv. dec. 3. lib. 1. & lib. 3. Polyb. lib. 6. Varro.* Plerique ex Hebraizantibus hoc loco legendum putant, *Tempus præfixum, aut determinatum eſt homini ſuper terram.* R. Mardochai in ſuis concordantiis, ſequuntur Pagnin. Vatabl. Neque inter hos numero Hebræum illum apud Cajet. qui tantum vertit: *Tempus eſt hominis ſuper terram*: quaſi homo tantùm ſciat uti omnibus temporis differentiis; nam præterquam, quòd hæc Philoſophia de uſu temporis, alterius ſit loci, & negotii, certè vox originalis non ſignificat tempus ſimpliciter, ſed certum aliquid & conſtitutum, ea analogia, quòd certo & determinato anni tempore exerceri ſolet *militia*; ſicut ſcriptum eſt: *Factum eſt vertente anno eo tempore, quo ſolebant reges ad bella procedere*; æſtivo vivo videlicet tempore, aut potiùs initio veris, videlicet Martio, à quo annus verti incipiebat Exod. 12. Vel ideò *militia* tempus determinatum affert, quia non quævis ætas erat bello apta, ſed determinata & certa; ut patet ex lege Numerorum *à viginti annis, & ſuprà*; ex quo colligi poteſt fortitudo exercitus Iſraelitici; nam alii à decimo ſeptimo anno adſcribi militiæ poterant; ut author eſt Livius decad. 3. lib. 1. & aliquando etiam à 16. anno, ut idem Livius ſcribit ejuſdem decadis lib. 3. majorem autem ſex & quadraginta annis ineptum etiam militiæ judicabant, niſi in neceſſitate reipublicæ, ut Polybius tradidit lib. 6. Aliquando etiam qui ad decimum quintum annum perveniſſent, ſcribi milites poterant, ut ex Varrone conſtat: qui dum deſcribit gradus ætatis humanæ, eos qui ad decimum quintũ per-

ve-

Qui dicerentur eſſe ex catalogo, vel ultra catalogum. venientes, ait dici aſſa ex catalogo, ſicut ultra catalogum, qui jam militiæ apti non ſunt: catalogum autem vocabant tabulas, in quas per numerum milites ſcribebantur. In Eccleſiaſtica etiam militia, ideſt, in ſacerdotum & Levitarum miniſterio, & ſervitio templi, certa etiam ætas conſtituebatur, *Num.* 8. *24.* *25.* Num. 8. à viginti quinque annis, & ſuprà, uſq; ad quinquageſimum. Non ſolùm enim in ſpirituali & Eccleſiaſtica militia corporis robur labori perferendo requiritur, ſed ne immaturus ſit animus: & quidem apud prophanos illi qui ad vigeſimum quintum annum perveniſſent, plenam militiam habere, completaque ſtipendia, & militiæ tempora dicebantur, ut obſervavit Servius, 2. & 7. Æneidos. *Ser. 2. & 7. Aeneid.* In hanc rem accipiunt, ad Iſa. 40. *Iſa. 40. 2.* *Completa eſt militia ejus*: ſubeſt enim eadem vox *Tſaba* quanquam correctior lectio Vaticana, *malitia* legat; re quidem, atque voce etiam propè eadem; nam militiam, quaſi malitiam dictam volunt, quod multa dura, multaque mala pro republica ſuſtineat miles; aut, ut Feſtus Pompejus ex Ælio affert, *Feſtus ex Aelio.* à mollitie per contrarium intellectum dici potuit, quaſi nihil molle, ſed aſperum, plerumque malitia atque duritia miles gerat; ſimile id cap. 14. *Cunctis diebus, quibus nunc milito*, ideſt, qui conſtituti ſunt meæ vitæ. In hanc igitur ſententiam dixerit *Iob 14. 14* Job: *Militia eſt hominis vita*; tempus quo mihi militandum atque laborandum eſt in hoc mundo, fixum etiam atque determinatum eſt; idque per quam breve; ad extremum ego cùm jam pervenerim, ſtultè mihi pollicerer longius tempus, aut de vita diuturniore majorem ſpem conciperem. Quarè importunè in neſcio quam ſpem niteris me adducere, ò Eliphaz, cùm tempus & vita me deficiant. Hæc ſunt quæ ex fœcunditate ſacrarum litterarum, atque *militia* elici poſſunt, utilia quidem, & à germana ſignificatione vocis minimè aliena. Sed quædam aliis præſtant; præſtatque judicium optimi lectoris integrum ad eligendum relinquere.

Vita hominis ſuper terram; & ſicut dies mercenarii, &c.

11 *Super terram, appoſitum hominis: quid Enos ex proprietate Hebræa. Vt ejus vita deſperata ſit; explicatus David.*

12 *Multiplex militia ſub diverſis ducibus; diverſa arma, & ſtipendia ex Paulo.*

13 *Dies ſingularis de vita hominis; ſicut Diarii mercenarii; quid in diario laborc conſiderandum. Omnibus communis labor. Miſeri mercenarii proprietates & ingenium.*

11 *Pſal. 9. 18* HOminis ſuper terram. *Hominis*, qui eſt in terra; dum vivit, vel, *hominis terreni*: ſicut & Pſal. 9. *Non apponat ultra magnificare ſe homo ſuper terram*, ideſt; homo terrenus, *Quid nomen Enos.* mortalis, qui nihil magnificum ex vili & terrena ſua origine concipere poteſt, aut debet): et illud, *Super terram*, אנוש אנש ſit appoſitum hominis, pertineatque ad ejus infirmitates, & ærumnoſam conditionem. Atque ſic exigit originalis vox, *Hominis*, quæ hoc loco eſt *Enos* à radice *Anaſ* quod *2. Re. 12.* eſt deſperatè, aut perditè dolere, & infirmari. Unde di- *16. Pſ. 68.* citur 2. Reg. 12. *Percuſſit Dominus parvulum, & deſperatus* *21. Ier. 30.* *eſt*. Ex Pſal. 68. *Improperium expectavit cor meum, & miſeriam* *12.* *extremam*. Hieron. Et deſperatus ſum. Sic Jerem. 30. *Inſa-* *Homo deſperatè ægrotans.* *nabilis fractura tua, & inſanabilis dolor tuus*. Hebraicè, Deſperatus: inde *homo* dicitur *Enos*, ſemper dolens, ſemper ægrotans, deſperatè dolens, inſanabilis: qua de re, ut *Gen. 2. 17.* ſe ad mortem compararet; atque rebus ſuis proſpiceret ad- *Pſ. 102. 15* monitus eſt, cùm audivit: *Morte morieris*, ideſt, certiſ- * *Deſaſuciado eſta; quãdo mas cae y mucho durarà, baſta el oler de la boia, y el ſecarſe del eno. Vnde eſta nuda es li, dize vou la muerte, y alfin morir.* ſimè moriendum tibi eſt: & iterùm, quod immedicabili phthiſi laborantibus dici ſolet, dictum illi eſt: *Homo, ſecus * ſanum dipaajus.*

Aptiſſimè igitur pericula, ærumnæ, brevitas vitæ, metus, atque certitudo inſtantis mortis, quæ omnia affert *militia*, vocabulo *hominis* continentur. Quare ex utroque hæc quoque ſententia elicitur; *Militia eſt vita * enos*, cum morte, cum malis immedicabilibus militamus, atque pugnamus, dum vivimus, vincimurque perpetuò. De nomine autem *enos* diciturque altera illius etymologia iterum dicendi locus erit.

Sed illud indicandum breviſſimè, quanquam ab hujus militiæ primo & litterali ſenſu aliena non ſit, ſed tamen ad allegoriam, aut tropologiam potiùs pertinere quæ dici poſſent de multiplici noſtrorum animorum ſpirituali militia; aut ſub mundo duce; aut ſub dæmone & carne: aut 12 ſub Deo; quæ cujuſque militiæ ſtipendia, quæ arma, quis *Multiplex militia allegoricè indicata.* armorum uſus, quæ in hujuſmodi bello accepta, aut inflicta vulnera; quis belli exitus, quis pacis ſtatus. In quam rem multa ſuppeditabit Paulus, qui frequenter meminit, (militiæ) & armorum ſpiritualium; vide Auguſtinum *ad Epheſ 6 11. 13.* lib. 10. confeſſionum, cap. 28. Bernardum prioribus ſermonibus ad milites templi, & peculiari ſermone de falla- *Aug. li. 10. Conf. c. 28.* cia hujus vitæ.

13 *Dies tam pluraliter quam ſingulariter. LXX. Simile.* *Et ſicut dies mercenarii*. Licèt *dies* in originali pluraliter dicantur, poſſitque ſignificare longius tempus, aut annum: & *dies hominis*, pro integra illius vita ſumi ſoleat; non ideò tamen hic accipitur mercenarius pro eo, qui operam ſuam locat ad tempus longius; ſed pro quotidiano, aut diario mercenario, qui cùm portet pondus diei & æſtus, ſingulorum dierum mercedem accipit: ſic legunt Septuag. *Sicut quotidiani mercenarii vita ejus*: atque multò magis appoſita humanæ vitæ ſimilitudo: ſicut enim in unico die operario, quandiu lucet Sol, non eſt ulla requies mercenario conſtituta, ita ſanè dum luce hujus vitæ fruimur, nulla nobis requies expectanda eſt, ſed in- *Quid conſiderandum in diario mercenario* ceſſanter & indefeſsè laborandum, dum lucem habemus. In hac autem ſimilitudine eadem ferè illa obſervari poſſunt, quæ in militia; videlicèt vitæ brevitas, indefeſſus labor, nocturnæ quietis, ideſt, mortis expectatio; commutatio cum altero ſtatu & vita, mercedis & præmii, id eſt, beatitudinis perceptio; vel certè tam piis, quàm *Omnibus communis labor.* impiis communes ærumnæ; quod omnes conduci ad laborandum videantur, quanquam non omnes æqualiter laborent: nam alii *primò manè* conducuntur; *circa ſextam* alii; deſidentibus aliis uſque ad *nonam*; ſed nemo non la- *Matth. 20.* borat, ſerò licèt. Quòd autem non idem ſit omnium labor, neque eadem opera; indicatur ipſo mercenarii nomine, quod commune eſt ad eos omnes, qui in quocunque miniſterio operam ſuam locant conſtituta mercede. In quocunque tamen mercenario obſervanda ſunt; primùm, miſerrimi hominis conditio, qui niſi *laboret non * manducat*. ** Que ni lo tiene, ni lo come, ſi no lo trabaia.* Secundò ingenium quoddam illiberale, & minimè ingenuum: cujuſmodi ferè ſunt miſeri, & pauperes omnes, qui niſi mercede & præmio propoſito, vix manum operi & labori admovent. Tertiò, non debere eſſe pudori homini mercenario laborioſum hoc vivendi genus, quod ab *Voluptuarii homines notati.* *homines* natura alienum non ſit; in quo mirè ſtulteſcunt voluptuarii quidam delitioſæque vitæ conſectatores, qui *in labore hominum* eſſe nolunt, *neque cum hominibus flagellari*. At ſancti, qui operas ſuas atque labores Deo locant, illique ſerviunt cum lachrymis & omni humilitate, non erubeſcunt vitæ labores, dicente Paulo 2. ad Timotheum: *2. ad Tim. 1. 8.* *Noli erubeſcere teſtimonium Domini noſtri, neque me vinctum ejus*. Et infrà. *Ob quam cauſam & hæc patior, & non confundor; ſcio enim cui credidi*. Quartò laboris humani efficacitas, & utilitas; ut qui ab homine juſto ſuſceptus, cumulatiſſimam mercedem promereatur. Quintò, quod *Gregor.* eleganter indicat Greg. ſicut mercenarius, dum in alieno ſolo laborat, mercedem tamen laboratur; ſic nos, cùm in alieno, ideſt, ad Dei gloriam, & proximi utilitatem incumbimus, noſtram rem agimus; & quò plus laboris impendimus, & ſuperimpendimus, plus quoque præmii percepturi ſumus.

Verſ. II. Sicut ſervus deſiderat umbram, & ſicut mercenarius præſtolatur finem operis ſui.

1 *Non legendum Cervus. Cervi pugnantes cum ſerpentibus æſtuant: explicatur David. Quædam ex Græcis.*

2 *Quid deſiderare, quid umbra in ſacris. Varia hujus ſimilitudinis acceptione.*

3 *Finis operis, labor, reliquum, reliquiæ, pro mercede & præmio laboris: explicati Moyſes, David, Ieremias.*

1 *D. Thom. Dionyſ.* SErvus. Quidam latini *cervum* legerunt; ut D. Thom. & Dionyſius; ajunt enim cervum aquæ & umbræ aviſſimum eſſe; quod ex Davide conſtat Pſal. 41. quanquam *Pſal. 41. 2.* ab aliis naturæ ſcrutatoribus videatur hoc prætermiſſum. *Gloſ.* Gloſſa verò ſitire tunc potiſſimum ait, cùm ſenio gravis *Cervus ſitis.* excreſcentibus pilis & cornibus ſerpentem naribus haurit, unde veneno æſtuans fontem adhibendum ardentiſſimè deſiderat, quo hauſto cornua & pilos deponit. Idem propè *Baſ. Theo. Heſych.* Baſilius, Theodoretus, Heſychius, Euſebius & illud peculiare addit Didymus, tradi à nonnullis, cervum ſe in

aquis

Euſeb. Vide catenam Græcorum Damaſcenis Bar. עבד

aquis peculiari cupientem fontes perquirere, ut maculas abſtergat, quibus in ipſo conflictu ſerpentum livore inficitur. Nam in pugna ipſa dum ſerpentes propulſantur, cervum proprio ſanguine conſpergunt: ſed res hæc cervorum, noſtra non eſt, neque lectio; cùm ex Hebræa, Græcis, Latinis conſtet legendum eſſe *ſervus*; & vox originalis ſignificat mancipium, vel bello captum, vel pecunia emptum: quamquam idem nomen dari ſoleat ei, qui quacunque ratione ſervit, aut obſequitur.

2 *Deſiderare quid.* צלם *Quid umbra.*

Deſiderat: propriè anhelat, & ardenter ſitit aliquid eo modo, quo qui æſtuat aperto ore captat aerem, quo refrigeretur; *ſervus* igitur æſtuans, & anhelans *deſiderat umbram*. Hanc autem plerique Latini accipiunt pro nocturnis tenebris, in quibus ceſſat mancipium à labore. Alii pro umbraculo accipiunt, quo æſtuans labore ſervus, tantiſper divertere, & confugere deſiderat refrigerii gratia: niſi malis pro loco, aut domo, quò poſt diurnos labores, nocte ſe recipit dormiturus; namque in Hebr. *umbra frequenter* id ſignificat quod protegendo, & cuſtodiendo obumbrat: ſicut Geneſ. 19. *Ingreſſi ſunt ſub umbra culminis mei*. & Pſal. 15. *Sub umbra alarum tuarum protege me*. Græci quidem Chryſoſt. & Polychron. *umbram* pro nocte acceperunt: ſed eam tamen dicunt deſiderari à ſervo, ut per tuta ſilentia noctis poſſit fugere. *Sicut* (Polychron. ait) *Servo adverſus Domini moroſitatem eſt in una nocte perfugium; ſic miſeriarum, quibus humana vita affligitur, eſt in unica morte liberatio*. Quem ſenſum elicere potuerunt ex lectione Sept. *Tanquam ſervus metuens Dominum ſuum, & conſequutus eſt umbram*; ita ut illa deſiderii æſtus ſit præ formidine obfugam, ut Chryſoſtomus ait.

Gen. 19. 8. Pſ. 15. 8. Chryſoſt. Polychron. LXX. Chryſoſt.

3 קוה *Pſ. 129. 5. Quid finis operis.* פעל *opus, aut finis operis, pro mercede. Levit. 19. 13. Deut. 24. 14. Labor pro re acquiſita labore. Mat. 16. 26. Pſ. 36. 37 Reliquiæ aut reliquum pro præmio operis. Jerem. 29.*

Ut ſicut mercenarius præſtolatur. Præſtolatio hæc eſt quædam, expectatio avida, intenta, ſolicita, cum quadam oculorum, & animi inclinatione, & propenſione in rem deſideratam, & expectatam; affertque quendam expectationis ardorem, & anxietatem. Quare expectatio hæc aliquando vertitur ſuſtinentia, ut Pſ. 129. aliquando Patientia, ut infrà Job. 17. Operis vero finis, eſt ſimpliciter in Hebræo opus, à *Paghal* quod eſt cum affectu quodam, & energia agere, & operari. Dicitur autem opus per ſynecdochen, ipſa merces operi debita, aut poſt opus conſequuta; qua re quod Levit. 19. dicitur: *Non morabitur opus mercenarii apud te uſque mane*. Deut. 24. exponit: *Non negabis mercedem indigentis, ſed eadem die reddes ei pretium laboris ſui ante ſolis occaſum*. Eadem phraſi dicitur in Scriptura labor, pro re acquiſita labore, & induſtria; & petitio, pro re obtenta aut obtinenda per petitionem, & Mat. 16. *Commutatio*, id eſt, pretium commutationis, vel contractus commutandi: noſter autem interpres dixit *finem operis*, quia opus & operans mercedem ſibi tanquam finem proponunt, neque datur præmium operanti, niſi labore abſoluto. Sic Pſ. 36. præmium operis dicitur id, quod reliquum eſt, aut poſtremum. *Cuſtodi innocentiam, & vide æquitatem* contemplare innocentem, æquum *quoniam ſunt reliquiæ* manet præmium poſt laborem *homini pacifico &* Jerem. 29. *Ut dem vobis finem & patientiam*, id eſt, præmium, & mercedem patienter, & ardenter expectatam, eadem ratione, qua hic dicitur *expectari finis operis*. Quare qui hunc finem ad tempus referunt nocturnum, quo ceſſat mercenarii labor, ut videtur Lyranus, non omnino videntur vim vocis aſſequuti.

Lyran.

Verſ. III. Sic & ego habui menſes vacuos, & noctes laborioſas numeravi mihi.

1 *Diverſi textus, & interpretationes. Indicatur optima. Vacuum quid propriè.*

2 *Quid habere. Præmium cur dicatur, hæreditas. Patientiæ peculiari ratione attributa merces.*

3 *Quid noctes laborioſæ. Quid numerare & quam numerandi regulam aut ſpeciem ſpectet. Explicatus ſemel & iterum Iſaias.*

1 *D. Tho. mens, & interpretatio.*

Menſes vacuos. Hæc eſt altera pars ſimilitudinis propoſitæ. Quoniam verò D. Tho. perſtat in ſua illa expoſitione de fine hominis, & præmio in hac vita non expectando contra errorem Eliphaz; ideò hæc ſic accipit: *Menſes* præteritos meæ proſperitatis; omnibus fortunæ bonis refertiſſimos, ego ſemper exiſtimavi *vacuos*, utpotè ſine potiſſimo fine, ac beatitudine, quæ homini poſt hanc vitam propoſita eſt, nunquam igitur acquievi in hujus vitæ bonis, ſed inſtar mercenarii præſtolor finem meorum operum in altera vita. Alii in hanc ſententiam; Sicut ſervus, ſicut mercenarius, ita ego ſanè aut futuræ quietis, aut mercedis expectatione hos meos vitæ menſes ærumnoſiſſimos, omni conſolatione vacuos tranſigo patienter. Sed ſignificantior videbitur ſententia, ſi pars hæc potiùs diſſimilitudinem quandam contineat priori ſimilitudini ſubnexam; ad amplificationem calamitatis; quà etiam confirmet optimum præmium non eſſe in hac vita expectandum, in qua juſtis perinde ac improbis mala communia ſunt: proptereaque vitæ finem optabilem eſſe, cum quo *finis operis*, optatus, & expectatus conjunctus ſit. Cum deberem inſtar mercenarii præmium expectare, & percipere, longè aliter accidit: nam laboris non unum aut alterum diem, ſed menſes, annoſque plures præmio *vacuos*, honeſtis tamen laboribus, atque operibus refertos video. Non *complevit* igitur Deus meos labores in hac vita. Vox autem *vacuum*, eadem ſignificat vanum, fruſtraneum, falſum, mendax, quòd rectè quadrat ſpei, aut votis, quibus eventus non reſpondet, neque labori præmium vel intelligit de ipſo tempore ſuæ calamitatis, quod cùm poſt reliquam vitam piè, & honeſtè tranſactam ſequi deberet fœliciſſimum, quaſi merces in fine operis, infœliciſſimum tamen ipſe experitur.

Aliorum interpretatio. Germanior expoſitio. שוא *Vacuum quid propriè.*

2 *Quid habere.* נחל

Sic ego habui. Particula illa, quæ eſt nota ſimilitudinis, non repugnat noſtræ expoſitioni, in qua permixta eſt ſimilitudo cum diſſimilitudine. Verbum, autem *habendi* quod in Hebræo eſt (*Nachal*) eſt jure hæreditario aliquid acquirere, & poſſidere: Cùm (*inquit*) jure laborantis, & diarii mercenarii; quaſi hæreditario jure percipere debuiſſem honeſtæ vitæ præmium, vacuus diſcedere jubeor, neque aliud, quàm labores, & ærumnas pro debita hæreditate accipio. In altera igitur vita *corona juſtitiæ mihi repoſita eſt*, ad quam contendo, atque mortem expecto, cujus *judicium bonum eſt homini egenti, & qui minoratur virib.* Fortè illa hæreditatis ſignificatio ad humanam omnium mortalium conditionem à primo parente devolutam in poſteros pertinet; Habui inquam hæreditario jure *menſes vacuos*, atque ærumnoſos, quaſi per hæreditariam originem. Quid enim à ſuis parentibus poſſit habere mortalis, quàm imbecillam quandam naturam natam ad laborem, prætereaque morbis, & doloribus expoſitam? Rectè autem honeſtæ, atque laborioſæ vitæ præmium hæreditati comparatur, quaſi merces ex juſtitia debita: ſic enim Paulus ſæpè hæreditatem vocat, quam cum Chriſto univerſorum hærede, *cohæredes* poſſidebimus. Quòd autem tribulationum tolerantiæ peculiari quadam ratione potiùs, quàm aliis virtutibus beatitudinis merces, & hæreditas promittatur, aliquando plurib. expoſuimus. Sicut & id quod ad *vacui* nomen, & tranſlationem ſpectat; ſunt enim labores, velut menſura quædam vacua, quam Deus mercede, & præmio replet.

2. ad Tim. 4. 8. Eccl. 41. 3. Præmium cur dicatur hæreditas. Rom. 8. 17. Patientiæ peculiari ratione tribuitur præmium. Vid. in præf. & 6. nu. 30.

3 עמל מנה *Quid numerare hoc loco, & ad quam Arithmeticæ regulā ſpectet. Porr. Iſa. 53. Iſa. 65. 12. * Ireis diez mando y quintando por punta de lanza, y por filos de eſpada; baſta que quedeys aporados. Numerare pro ſeparare Iſ. 53. 12*

Et noctes laborioſas numeravi mihi. Hinc meæ laborioſæ noctes, plenæ vigiliis, & anxietatibus, quòd menſes habuerim vacuos: vel, ut exaggeret calamitatem, & dolores; *Menſes* habeo omni ſolatio *vacuos*, ut nec in noctib. quidem liceat mihi quieſcere; interdiu doleo, laboro etiam noctu; vel, ut alluſio ſit ad ſervi, & mercenarii nocturnam quietem. Hi noctu interquieſcunt, ego verò poſt vitæ labores alios honeſtorum operum, in noctem ingredior infœliciſſimam, in qua nulla mihi conceditur quies, nullum præmium coacti operis, ſed denuò laborare cogor, cùm laſſitudine, & anxietate corporis, & animi viriumque defectu: hæc enim continet vox originalis *laborandi*. Sed illud *Numerandi* verbum premendum eſt, Hebraicè *Manah* quod non eſt quacunque ratione *numerare*, ſed peculiari quadam ratione, & ſpecie, aut regula, quàm vocant arithmetici, non illa quidem, quam vocant additionem, aut in ſummam reductionem, nos, *ſumarè multiplicar*, ut quidam exiſtimarunt ſed ſubtractionem, aut ſubductionem, *reſtar; quien de tantos ſaca tantos quedan tantos*, &c. Quomodo videtur accipiendum id Iſa. 65. * *Numerabo vos in gladio & omnes in cæde corruetis*. Et quia in hac ratione numerandi quædam ſubducuntur, & quaſi ſeparantur, ideò etiam ſignificat *ſeparare*, vel ſeorſum deſtinare ad aliquem ſpecialem uſum ut Iſa. 53. *Et cum iniquis reputatus eſt*, & id Dan. 1. * *Conſtituit eis Rex annonam*. Ergo hujus loci ſententia poterit nonnihil habere ironiæ; Id quod pro præmio mihi datur, ſunt noctes iſtæ laborioſiſſimæ, quas ex reliqua vita quaſi ſubductas, & ſubtractas mihi numerant, & conſtituunt, ſicut mercenario merces numeratur,

** Pueſto à poste cò los facinoroſos y ſentencia dos a muerte. Dan. 1. 5. Sonnoloſos ju eacion a parte, que ſe les deſſe, por quenta.*

tur, & conſtituitur. Huc ferè reſpexerunt; Sept *Noctes dolorum data ſunt mihi*: vel; Si ex his menſibus vel in partem aliquam ſubducere, & ſubducere, pro allevamento, & ſolatio reliqui temporis, noctes videlicet, quibus cuncta animãtia quieſcere ſolent; laborioſiſſimas ſanè noctes ſubtraham, atque numerabo. Illud ex Hebræo notandum, propriè haberi; *Noctes laborioſas numeraverunt mihi*, aut conſtituerunt; cui ſententiæ, quoniam perſona deeſt, non incommodè noſter interpres primam commendavit.

Verſ. IV. Si dormiero dicam; Quando conſurgam? & rurſum expectabo veſperam, & replebor doloribus uſque ad tenebras.

1 *Dormire in Hebræo quid, & quomodo aliàs vertatur. Somnus laborum induciæ.*

2 *Expectandi verbum, à menſurando dicitur, & quare.*

3 *Dolor pro jactatione, & commotione per metonymiam. Aegrotantes mutationibus, ut remediis, utuntur.*

4 *Tenebræ pro crepuſculo matutino, aut veſpertino.*

1 *Quid dormiendi verbum* שכב *Ierem. 3. 2. Pſal. 87. 6. Theop. ep. 2. Somnus laborum induciæ.*

SI *dormiero.* Noctis laborem illum exponit, cum eùm dormitum ſe recipiebat, & ad ſomnum captandum ſe componebat, ingraveſcentibus doloribus excitabatur, cogebaturque rurſum optare, & expectare diem: verbum (*Sacab*) non ſolùm *dormire*, ſed jacere, aut cubare ad dormiendum ſignificat, aut proſterni, proſtrarive, quod idem eſt quod cubare; unde dicitur Jere. 3. *Ubi non proſtrata ſis*: & inde dicitur Pſal. 87. *Vulnerati dormientes in ſepulchris*: non ſolùm quod mors ſomnus ſit; ſed quòd defuncti exporrecti iaceant, & proſtrati ſint. Theophanes autem Nicænus eleganter epiſt. 2. ait: *Neque dormiens, cùm quidem afflictis omnibus induciæ ſunt pœnarum, vacuus erat doloribus; nam diei mala, noctis tribulationibus excipiebantur.* Inducias autem illas malorum natura dedit cunctis animantibus, quas malorum domitrices alii appellant; alii ſomnum, laborum medicum: illud verò habent dolores, & ægritudines, aut etiam voluptates, ut per noctem non ſolùm non minuantur, ſed vehementiùs etiam, aut repræſententur, aut exacuantur.

2 *LXX.* פרר *Expectare quid propriè.* מדד ** Hazeſe me el dia largo, quenta las horas y voy por pantos midiendo. lo que me queda baſta la tarde.*

Quando conſurgam? Rectè reſpondet decumbenti. Sept. *Quando dies?* Nihilo verò meliùs habens, *expectabo veſperam*; verbum originale (*madad*) propriè ſignificat metiri, aut menſuram extendere; atque inde nomen, *Midda*, quod nos (*Medida*) dicimus: quare erit, diem laborioſum metiri expectatione, & deſiderio veſperæ. Nam quæ aut adveniſſe, aut abiiſſe iam cupimus, hac ratione metiri ſolemus; ideſt, illorum moras, tempuſque per dies, aut horas, minutatim numerare; quem ſenſum doctè expreſſit Vulgatus dicens. * *Expectabo veſperam.* Et in eumdem ſenſum. Septuag. *Si ſurrexero, rurſus quando veſper?* At vero R. Levi, & R. Moyſes in commentariis de ipſa nocte accipiunt, ita ut expectare veſperam, ſit menſurare noctem, expectando quidem, non ut veniat, ſed ut elabatur; atque ſic Chaldæus dixit: *Saturatus ſum inſomniis vagationibus uſque ad tempus mutationum*; quamquam hoc ad ſequentem partem pertinere videtur.

LXX. R. Levi. R. Moyſ. Chaldæus.

3 נדד *R. Levi.*

Et replebor doloribus, Dolores hic dicuntur à verbo (*Nadad*) quod commotionē & iactationē ex loco in locū affert; quare hic dolores propriè erunt, commotiones, mutationes; quod ad animi evagationem, curaſque mentem diſtrahentes cum Chaldæo referunt. Quare ſic legit R. Levi in commentariis: *Menſum eſt cor meum longitudinem noctis, ob privationem ſomni, & ſaturatus ſum vagis cogitationibus*: alii curas, & ſollicitudines vertunt. Sed nunquam ea vox accommodatur in Scriptura ad evagationem, vel mutationem aliam, quàm localem; quare hoc quoque loco de iactatione, & commotione hominis decumbentis in lecto ſubindeque loca mutantis, quod in uno, atque eodem quieſcere non poſſit, accipienda eſt; quare * *repleri doloribus* erit dolorum vi iactari, & quieſcere non poſſe. Nam ut Seneca dicit: *ægrotantes mutationibus, ut remediis, utuntur*, ſed nihil conferunt, ubi doloris, & morbi cauſa hæret intimis viſceribus; nam quocumque te convertas, illa te comitatur. Interpres eleganter per metonymiam illius iactationis, & frequentis commotionis cauſam explicuit vertens *dolores*. Quia verò ſtatim ſubditur, *uſque ad tenebras*, viſum eſt quibuſdam eum ſenſum de nocturna in lecto iactatione repugnare, atque neceſſarium omninò videri, de diurnis doloribus accipiendum: Sed nihil cogit; nam tenebræ hoc loco ſunt (*Neſeph*) quæ non ſolùm noctem, ſed crepuſculum matutinum, vel veſpertinum ſignificant, quare vertitur *veſpera*. 1. Reg. 30. & Iſa. 5. & pro crepuſculo, vel veſpertinis tenebris dicitur, *Obſcurum*. Prov. 7. *In obſcuro, adveſpraſcente die, in noctis tenebris, & caligine.* At vero pro matutino crepuſculo ponitur Pſ. 118. vertiturque Maturitas; Præveni in maturitate, & clamavi. Hieronym. ex Hebræo: *Surgebam adhuc in tenebris, & clamabam*; quare hic dixit Pagn. *Saturatus ſum evagationibus uſque ad crepuſculum*; atque de his tenebris dictum eſt: *Obtenebrentur ſtellæ caligine ejus.* Sed abundè id confirmat lectio Septu. *Repleor doloribus à veſpera uſque ad mane*; non omnino contemnenda eſt paraphraſis Tygur. totius huius ſententiæ. *Ubi me in lectum collocavi, dico: Quando ſurgam? Cumque menſuram ad veſperam extendi, ſatuor iactationibus uſque ad crepuſculum.* Quod verò Vatabl. hic legit: *Omnes horas noctis numeravi, & uſque ad auroram ad ſaturitatem uſque repletus ſum fœditatibus, vel rebus aſpernandis*; ita ut ſordes, de quibus ſequenti verſ. agit, reſpiciat; minimè placet. Nam quamvis vox, quæ ſignificat dolorem, aut iactationem, vel commotionem, menſtruas etiam fœditates ſignificet, propter quas à communi conſuetudine menſtruata removebitur, tamen non quælibet vocabuli ſignificatio, in quemlibet locum trahi cum violentia debet.

** Eſtoy harto de mudar lugares, y dar bueltas y nome dexã mis dolores repoſar. Seneca. Aegrotantes mutationibus utuntur.*

4 Tenebræ pro crepuſculo matutino aut veſpertino. נשף *1. Reg. 30. 17. Iſa. 5. 11. Prov. 7. 9. Pſ. 118. 147. Hieron. Pagnin. Iob 3. 9. LXX. Tygurin. Vatablus non probatur. Levi. 12. 5. & 15. 33. Thren. 1. 17.*

Verſ. V. Induta eſt caro mea putredine: & ſordibus pulveris cutis mea aruit, & contracta eſt.

1 *Quid putredo. Metonymicos ponitur pro vermibus.*

2 *Quid ſordes: expenditur Græcorum lectio, & Hebraizantium.*

3 *Quid verbum areſcendi.*

4 *Quid contrahi: & quibus aliis modis vertatur à vulgato.*

INduta. Coperta, obducta. Septuag. *Conſpergitur corpus.* Auguſt. Concreſcit caro Septuag. *Corpus meum.* quare neſcio, cur quidam legerit, *Cor meum Putredine*, propriè. *vermes*: nam hoc etiam modo aliquando vertit Vulgatus, ut infra Job 21. *& tineam*. Iſa. 14. quare hæc putredo eſt materia, & nutrimentum vermium, quorum ipſe Job ſator, & procreator eſſet, adeo immanis erat vis tabifici cruoris. Septuag. utrumque dixerunt: *Conſpergitur corpus meum in putredine vermium.* Phil. *totus computrui*, brevius quidem, ſed neque obſcurius, neque elegantius.

1 LXX. Auguſt. Quid putredo. Pagnin. Iob 21. 26. Iſ. 14. 11. Metonymia.

Et ſordibus pulveris. Latini cum D. Tho. & Lyr. *Sordes* intelligunt, quas ex ſterquilinio, &c. in quo iacebat, pulvere contrahebat, quaſi dicat. Pulverulentas ſordes. At verò cum R. Abrah. plerique Hebraizantes referunt ad ſcabiem, & ſicciores cruſtulas, exuſtaſque particulas decidentes ex corpore; nam hæ eiicere, & excerni ſolent ex leproſis, & elephantiacis; quare pro ſordib. vertunt, *Ramenta*, vel *pulverem*, aut furfures ſcabioſos. Septuag. voce originalem non ſordes, ſed glebam interpretari videntur. *Infundo* (inquiunt) *glebas terræ à ſanie radens*; quod facilè conſentire poteſt cum noſtra lectione; nam cùm glebas terræ per ſummam inopiam, aut defectum teſtæ, aut verò propter molliorem uſum, quam teſtæ, ad ſaniem abſtergendam adhiberet, lutoſis, & pulverulentis ſordibus operiebatur, & inducebatur totus. Atque illud in ſua lectione Græci obſervant, tantam luem, & univerſi corporis corruptionem extitiſſe, ut multa ſanie glebas molliret, atque liquefaceret. Fortè in Aug. parùm emendatè legitur vitio, aut ſcriptoris, aut typographi, non *gleba*. ſed *Glebas in fundo globos terræ ſaniem radens*. Eamdem glebæ ſignificationem poſt David. & R. Mardoch. ſequitur Pagn. quàquam illam paulo diverſam lectionem afferat Mardoch. *Fuſa, vel, glebo terræ pellis mea ſidit ſe.* Sed quidem cum iſta vox originalis tantùm in hoc loco reperiatur, nullo adverſus noſtri interpretis lectionem poſſunt firmo argumento uti, qui alias afferunt; præſertim cum pulveris, ideſt, ſupremæ terræ partis ſignificatio rectè conveniat homini ſedenti in ſterquilinio; de quo id dicitur, *Suſcitans de pulvere egenum*.

LXX. Philop. 2 ד ל bem. Lyr. R. Abrah. LXX. גוש *Græci. Auguſt. R. David. R. Mard. o. Pagnin. 1. Reg. 2. 8.*

Cutis mea aruit. Incerta eſt vocis (*ragagh*) ſignificatio; hoc tamen loco, arere vertitur à noſtro interprete: aliquando vero *congregare*, *conturbare*, *quieſcere*, *ſubare*. Sed Hebraizantes conſtanter dicunt eſſe idem, quod findere, ſcindere, aut dividere, quare hoc loco vertunt. *Cutis mea ſciſſa eſt.* R. Mardoch. interciſa, quaſi præ ſiccitate cutis multis in partibus finderetur, & hiſceret, alii quoniam eadem vox ſubitum aliquid, & repentinum affert, & præterea commotionem, aut concitationem quandam, legunt, Cu-

3 Quid propriè arere. Hebraiz. R. Mard.

tis

tis m. a conciſata,& cito corrugavit: quod congruit cum illa ſignificatione contractionis, quã agnoſcit Vulgatus *eſtoy todo travado y frunzido.* Alii aliter. Sed cum incerta ſit verbi ſignificatio, licuit interpreti attentis circumſtantiis vertere verbo *areſcendi*; præſertim cùm illa cutis ariditas, ſi non voce, certè, re ipſa cum aliis ſignificatis conjuncta ſit. Nam hiſcit, & finditur cutis tota, cum vel perflata vento urēte, vel nimio calore toſta ad magnam ariditatem adducitur.

4 Hieron. Hebraiz. מאס Tygurin.

Et contracta eſt. Hier. ſemper vertit originalem vocem, verbo *faſtidiendi*, aut *reprobandi*, quare Hebrazantes omnes ferè unica voce legunt, Abominabilis eſt, aut faſtidio habita, aut deſpecta. Tyg. *Mihi diſplicet*, quaſi diceret; Mihi ipſi nauſeam movet meus conſpectus; Mihi ipſi diſplicco. Sed id quoque verbum exiſtimavit interpres Latinus eſſe idem, quod diſſolui, aut conſumi, conſentientibus etiam Septuag. Nam ubi Pſ. 58. legimus; *Ad nihilum devenient tanquam aqua decurrens*, Hieron ait, *Diſſolvantur ſicut aqua, quæ fluunt.* Similiter etiam hoc loco Pagnin. legit, *Cutis mea diſſoluit ſe*: ſicut & Thargum, & R. Moyſes. Quare ea diſſolutio ad conſumptionem quandam, quæ hoc loco dicitur *contractio*, referenda videtur.

LXX. Pſ. 58. 8. Hieron. Pagnin. Thargum. R. Moyſ.

Verſ. VI. Dies mei velociùs tranſierunt, quàm à texente tela ſuccaditur, & conſumpti ſunt abſque ulla ſpe.

1 *Velox, & leve, idem in ſacro ſermone. Quid tela in Hebræo, quid textorius radius, cuius hic mentio ſit: illuſtratus Iſaias.*

2 *Navicula textoria, & tela ne referatur ad vitam humanam. Expenditur lectio Græcorum.*

3 *Conſumere in bonum & in malum, ut tela ſpes quadã conſumatur, non vita.*

1 Velox & leve idem. Habac. 18.

ERgo eùm tam graviter affectus ſim, exiſtimari poteſt de mea vita actum jam eſſe. Itaque illius brevitate lamentatur. Illa autem velocitas ejuſmodi eſt, ut nullo pondere gravetur, vel retardetur, ſic .n. apud nos idem propemodum eſt *velox*, aut *leve*, *ligero*, ò *liviano*; quare ab eadem radice dicitur Haba, 1. *Leviores pardis*. ſ. velociores. Porrò hæc humanæ vitæ brevitatis cum telæ diſciſſione comparatio placuiſſe videtur Vulgato, Iſai. 38. *Præciſa eſt velut à texente vita mea*: cum tamen in Hebræo non valde clarè ea ſimilitudo exprimatur, quia Iſaiæ locus non affert per ſe ipſam, & primaria ſignificatione illam velocitatem, planus enim ſcolus eſt, quid textor cum telam abſoluit, extrema ſtaminis, atq. liciorum filia præcidit; at dum adhuc Ezechias ordiretur ſuæ vitæ telam, præciſus & abruptus eſt. Sed hoc loco eximiam quandam in præcindēdo velocitatem ſignificat; unico.n quaſi jectu gladioli, unico manus conjectu, unico impetu, tela præciditur. Sed cum in originali tamen ſit, *Dies mei velociores fuerunt, quam Ereg.* quod noſter Vulgatus telam vertit, alii ſignificare dicunt, *radium textorium*, quod à texendo dicitur: cujuſmodi autem ſit inſtrumentū illud, non omnes conveniunt, nã R. Mard. & alii ajunt eſſe lignū, in quo textor pannum, aut telã ante ſe circumvolvit, quod liciatoriū texentiū dicitur, & huic loco minimè convenit; nam in eo nulla eſt velocitas, eſt ergo radius hic inſtrumentum in modum naviculæ quo filum ſubtegminis à telæ margine ad marginem defertur incredibili velocitate, quod textor mira dexteritate dextra conjectum in ſiniſtra, momento reijcit in dextram & nos vocamus *lançadera*. Ergo inquit; Velociores mei dies fuerunt textorio radio, & quidem velut ludicra quædam navicula illud, quidquid fuit leviſſimæ arundinis, & fili, aut ſtaminis circumvoluti, id eſt leviſſima hujus vitæ bona arundineæ fragilique valetudini circumvoluta, ſecum detulit dierum & noctium viciſſitudine quadam, cui quoq. illa itio, & reditio tādū ſimillima eſt. Græci quidam, teſte Olym. velocitatem tantum in præterlabendo, & currendo conſiderarunt legentes, *Vita mea velocior eſt* * *curſore*; Lectio Vaticana Sept. habet; *Vita mea velocior eſt, quam* * *loquela*. ſic quoq. Aug: *Convaluit ſicut verbum irrevocabile tempus*, vel brevior, quam ut dici poſſit, aut verbis explicari. Sed ut ad telã redeamus, certè appoſita eſt vitæ cum illa comparatio; nam fila, quib. texitur torquent, & nent Parcæ, & non tantum annis, ſed horis, minutiſſimiſq. particulis, atq. momentis, velut tenuiſſimis filis conſtat; non ſemper æqualibus cuius vita hominis non fit ſæpè diſpar, diſſimiliſque ſui, nunc craſſior, nunc tenuior? textor, tempus: quod non ſicut Penelope, retexit noctu, quod interdiu texuit, ſed non minùs texit noctu, quam interdiu, numquam interquieſcens, tandemque mortis falce præciditur. Vide Greg. qui ſimilitudinem hanc eleganter promovet, & perſequitur.

Iſa. 38. Vita humana & tela, non ſemel texenti vita mea comparatio. Latino interpreto. Nomē tela in Hebræo. ארג Quid ſit radius textorius hoc loco mentio ſit. R. Mardoc. 2 Præmovetur iſta navicula textoria allegoria ad vitam humanam. Olympiod. * Lat. curro. * Lat. tela; i. el tiempo que la corre. LXX.

Vatica. En menos que en dos palabras ſe me ha paſſa de la vida.

Et conſumpti ſunt. Verbum conſumendi ad alicujus operis perfectionem, & abſolutionem pertinet, ſive in bonum, ſive in malum. Hiſpanus dicit; *acabar*, ſicut dicitur. *Complevit Deus opus ſuum*, & *Perfecti ſunt cæli & terra*. Sed de morte & extremo interitu Ier. 32. *Ego conſumam eos (tengolos de acabar)* Exod 33. *Ne forte diſperdam te in via*. Hebraicè. *Ne forte finiam*, vel, *conſumam te*. Sic ergo *Dies mei conſumpti ſunt*, funeſtum, & violentum aliquid videtur afferre.

3 כלה Conſumere in utraque partem dictum. Geneſ. 2. 2. Ier. 14. 12. Ex. 33. 3. No me hagas que de cabo de ti.

Abſque ulla ſpe, videlicet, vel longioris vitæ, vel melioris fortunæ; vana eſt enim illa promiſſio Eliphaz, quantum de ipſa natura ſperari poteſt. Atque eò fortè reſpiciunt Sept. legentes. *Periit in vana ſpe*; niſi fortè *ſpem vanam* dixerint, quod laboris mercedem non reportavit. At Tygur. paraphraſis, & Caiet. illam telæ, radiique textorii ſimilitudinem, retinent adhuc: illa ſic legit, Dies mei velocius fugiunt, quam tela, & trama deficiente finiuntur, hic verò ad diverſos calamos, qui naviculę textoriæ inſerviuntur, reſpicit, nam ſi uno calamo evoluto finitoque filo adhibeatur alter, tela capit augmentum; at non ea mortalium vitæ ſpes conceditur, nam unico calamo, unicoque penſo revoluto, nulla eſt vivendi ſpes reliqua; nulla facultas alia fila alligandi, aut inectendi, *conſumuntur* enim dies, *abſque ulla ſpe*.

LXX. Tygur. Caiet. Iterum promovetur allegoria & comparatio telæ cum vita humana.

Verſ. VII. Memento quia ventus eſt vita mea, & non revertetur oculus meus, ut videat bona.

1 *Mors cur orcus ſit dicta. Dei oblivio, aut recordatio ad vitam, aut mortem, ad bonum, vel ad ſupplicium refertur.*

2 *Ventus variè acceptus, ſpiritus hominis cum inſpiratione peculiarem cognationem habet.*

3 *Deus vitæ auctor, vitam lætus confert, & promovet. Explicatus David; illuſtratus Moyſes.*

4 *Videre de ſenſu, & experimento dictum, exempla ex ſacris plura, videre bona cum analogia dicitur ad beatam viſionem.*

VItæ & mortis auctorem ſic precatur; Cùm tam brevis, ò Deus potentiſſime, mortalium vita, quorſum mihi tam gravia adicis ſupplicia? quin his meis dieb. paucis, & malis nonnihil indulges? Quod ſi ad ferendam opem non feſtines periero prorſus; neq. Jobus erit, cui benefacias.

1 Qualis ſit Iobi precatio.

Memento. Videris hujus incredibilis vitæ brevitatis oblitus, cùm illi ultrò labenti & fugienti dolorum, & morborum ſtimulos, & calcaria adhibes. Quod ſi me vivis eripere cupis, non eſt quòd magna ad moveas tormenta, ut me deiicias; concidam breviſſimè; abeo, jam celeriter moriar: tu verò ne me violenter interficias, quem mors ipſa urget, neque permittet diutiùs vivere. *Sic mors orcus* dicta eſt, ut Feſtus Pompejus ſcribit, ab urgendo, quòd urgeat omnia, & præcipitanter agat in interitum. Ex ſubiecta aut materia. verbum *meminiſſe* aut recordari deorat in Deo autē juſtitiæ, & vindictæ infligendæ affectum; aut miſerendi, & auxiliandi: nam recordatio ſcelerum, & impiorum, juſtitiæ, & ſupplicii eſt, ut Pſ. 136. *Memor eſto Domine filiorum Edom.* At recordatio miſerorum & pauperum, ſublevationem, & miſericordiam affert, quod precatur David. *Memor eſto congregationis tuæ.* Sed ad mortem & vitam frequenter referuntur recordatio, & oblivio; loquitur.n. Scriptura de Deo more humano; nam homines mortuorū obliviſcuntur, illorum tamen meminerunt, quibuſcum agunt. Hinc illud; *Oblivioni datus ſum, tanquam mortuus*; & id, *Sicut vulnerati, dormientes in ſepulchris, quorum non es memor amplius, & ipſi de manu tua repulſi ſunt.* Sed hoc tamen loco, cum precatur Job, ut meminerit Deus *quod vita eſt ventus*, ſenſum peculiarem habent.

Mors orcus ab urgendo Feſtus Pompejus. Deum meminiſſe, ad quid referendum. Pſ. 136. 7. Pſ. 73. 3. Dei oblivio aut recordatio ad mortem aut vitam pertinet. Pſ. 30. 13. Pſ. 87. 6.

Ventus. Vox eadem, quæ ſæpè vertitur ſpiritus, & ad multa transfertur, Cajet. pro anima immortali accipit; & in hac ſententia multa dogmata de anima rationali contineri exiſtimat in hanc ſententiam; Si ſpiritum hunc, ò Deus, ſemel avellas ex corpore, non redibit iterum ſua ſpōte rurſus uniendus corpori: nam non eſt in natura vis, quæ eam animæ cum corpore conjunctionem rurſus efficiat. Sed hic ſenſus Vulgato non placuit; cum *ventum* reddidit. Sep. *ſpiritus eſt vita mea*: quod Græci pro reſpiratione, & ſpiritu, quē dicimus, accipiunt; non ſolum, quòd vita noſtra reſpiratione indigeat, ſed quod flatu, & reſpiratione videatur humana vita in prima ſua origine conſtitiſſe, nam afflatus eſt ſpi-

2 Caiet. Quid hoc loco ventus. LXX. Spiritus, pro reſpiratione & quare. Geneſ. 27.

Pſ. 77. 39 ſpiritus in naribus hominis, cum *ſpiravit in illum Deus ſpi-*
Eccleſ. 1. 6 *raculum vitæ, & factus eſt homo in animam viventem.* Alii
comparationem cum vento intelligunt, cujus motus ve-
lociſſimus eſt, fuga, & lapſus irrevocabilis, ſicut ſcriptum
eſt. *Recordatus eſt, quia caro ſunt, ſpiritus vadens, & non*
rediens. Nam ventus nunquam repetit ſuam originem,
unde erupit, & à qua incitatus eſt; ſed *luſtrans univerſa*
in circuitu pergit ſpiritus, & in circulos ſuos revertitur, &
in medio mundo evaneſcere ſolet.

Sed quænam eſt huius orationis efficacia, & vis pro
3 impetranda ſalute, & diuturniori vita ex ipſius vitæ bre-
vitate fragilitate, & irrevocabilitate animi ſemel dilapſi?
Certè apud Deū, neq. levia neq contemnenda: nam, quod il-
lius bonitatis ingenium eſt, omnibus benefacere vult. Neq.
ſpiritualia tam bona, ſed (niſi nocitura ſint) tēporalia etiā
munificentiſſimè conferre ſolet; lætus igitur nos viventes
intuetur, vitamque diuturniorem (niſi quid obſit, aut me-
liora largiri velit) optat nobis; *non eſt. n. voluntatis illius*
Ezech. 18. *mors; neque mortem ille fecit, aut lætatur in perditione vivorum:*
23. neque vult dici *Deus mortuorum, ſed viventium*: igitur qui vi-
Sap. 1. 13. tæ brevitatem deprecatur, & qui vitæ per ſe fragilitatem
Deus vitā proponit, illum allicit, ad vitam confirmandam, & produ-
lætam lar- cendam; vitæque incolumitatem, atque jucunditatem tri-
gitur, & buendam, aut certè ad temperanda ſupplicia, ne vitam per
conſervat. ſe miſeram, & fragilem omnino debilitent & infringant, ſi-
Pſ. 77. 39. cut ſcriptum eſt, *Non accendet omnem iram ſuam*: & (quia)
Pſ. 102. 14 *recordatus, eſt, quia caro* (perinfirma & imbecilla) *ſunt, ſpi-*
ritus vadens & (ex naturæ lege, & virtute, aut efficacitate
cauſarum naturalium) *non rediens.* Et iterum: *Miſertus eſt Do-*
minus timentibus ſe; quoniam ipſe cognovit figmentum noſtrum;
recordatus eſt, quoniam pulvis ſumus; homo, ſicut fœnum dies
eius. Quoniam ſpiritus (animus) *pertranſibit* (abibit) *in* (ex)
illo & non ſubſiſtet. Tum etiam ſi non ſit vivens homo, vi-
detur divinæ clementiæ ſubtrahi quaſi benefaciendi mate-
ria, cui paterna charitate indulgeat: quod quaſi pro ſola-
tio ſibi proponit; *Iudicabit* (puniet) *Dominus populum ſuum*
Deut. 32. (impios videlicet; ſed tamen, quæ illius bonitas, & in-
36. dulgentia eſt, ſervabit alios incolumes, quos afficiat ingen-
tibus bonis) & (adhuc) *in ſervis ſuis* (quos ſibi quaſi ad
ſolatium, & animi lætitiam ſervat) *miſerebitur* (Sept. *In*
LXX. *ſervis ſuis conſolabitur.*) Aug. in loquutio. lib. 5. exponit.
Auguſt. in *ſervos ſuos conſolabitur.* Alii ad eoſdem utramque partem
locution. pertinere exiſtimant; ita ut cum in populum ſuum animad-
lib. 5. vertere cœperit, recordatus illorum imbecillitatis, quaſi fa-
cti pœnitens, temperet à ſupplicio; & quos primum affli-
xerat, deinde recreet & conſoletur propterea. n. ſequitur
videbit quod firmata ſit manus, & clauſi quoque defecerunt, re-
ſiduique conſumpti ſunt, id eſt, tunc ſanè quaſi ſententiam
mutabit, cùm viderit manum, vireſque populi ſui valde in-
firmas, ac propè nullas; neminemque eſſe clauſum (aut
munitum arce, aut ſepimento ullo, qui non ſit omnibus
malis, atque ærumnis expoſitus, atque malorum hoſtiumq;
ſævitia propè conſumptus; ita ut non nemo ſuperſtes ſit, &
LXX. ex captivitate ereptus) Sept. clarius cauſam temperandi
ſupplicii exprimunt. *Vidit. n. diſſolutos eos, & deficientes in*
obductione (propriè catena) *& remiſſos*: ſed hæc latiùs ex-
ponit in ſequentibus Job. Ergo opportunè ex ipſo deliquio
& animi defectu mortem deprecatur.

4 *Et non revertetur oculus meus*, id eſt, non revertar, ut ocu-
Videre ad lis meis *videam bona*, jucunda, & grata, ut iterum affluam
ſenſum, & divitiis & rerum omnium abundantia. Cum verbum *vi-*
experimen- *dendi* cognitionem oculis, aut animo conceptam ſignificet,
tum. certè etiam illam denotat, quæ ſenſu quodam & experien-
tia percipitur; quare *videre bona*, eſt frui bonis, experiri
fælicem ſtatum; qua ratione dicebant impii futura bona ne-
gligentes, *Quis oſtendit nobis bona*, quod. n. oſtenditur,
Pſ. 4. 7. videtur. Propriè ea Hebr. *Quis videre nos faciet bonum?*
Luc. 16. 25 id eſt, quis bona ipſa nobis conferet poſſidenda, & fruen-
Pſ. 89. 15. da! Quare ſenſus idem, *videndi bona*, qui apud Lucam,
Iere. 17. 6. *recipiendi*; cum diviti dictum eſt, *Recepiſti bona in vita tua*:
qui Hebraiſmus frequens eſt in ſacro ſermone Pſ. 89. *Læta-*
ti ſumus pro annis, quibus vidimus mala. Jer. 17. *Non vide-*
bit, cum venerit bonum, id eſt, non fruetur cæleſti imbre,
cum alias arbores copioſè Deus perfuderit: & infrà; Non
timebit, cum venerit æſtus. Hebraicè, Non videbit: res
plantis, & arboribus inimica. Hujus generis ſunt illa.
Thren 3. 1. *Ego vir videns* (expertus) *paupertatem meam.* Thren. 3. &
Pſ. 15. 10. Pſ. 15. *Non dabit ſanctum ſuum videre corruptionem*, id eſt
Pſ. 88. 49. re ipſa corrumpi: & Pſal. 88. *Non videbit mortem*, id eſt,
non morietur &c. hujus generis ſexcenta ſunt. Sed illud

in hanc rem indicavit acutè. Didymus potiùs ad rem ipſam,
quàm ad vocis, & Hebraiſmi proprietatem accomodatè,
ſcribens ſuper id Pſal. 26 *Credo videre bona Domini in terra* *Pſ. 26. 13.*
viventium. Rectè, inquit, *videre, non edere aut tangere, &*
ſimilia dixit; nam ſummum divinorum bonorum in viſione,
ad videntium utilitatem poſitum eſt. Ergo per analogiam ad
ſummi boni poſſeſſionem, quæ in viſione conſiſtit, alio-
rum bonorum poſſeſſio rectè dicetur *videre bona*.

Verſ. VIII. Nec aſpiciet me viſus hominis: oculi tui in
me, & non ſubſiſtam.

1 *Non aſpiciet, periphraſis mortui hominis. Vita humana dicitur finis ipſe.*
2 *Juſtus è malis ereptus mirabile dat mundo ſpectaculum. Viſus quid propriè.*
3 *Divini oculi in bonum, & in malum.*

QUod Philipp. exponit; Nemo me videbit in priſtina
illa bonorum affluentia; paulò duriùs eſt: lenius & *Philipp.*
germanius: Mutuis mortalium conſpectibus, & congreſ- *Iſa. 38. 11.*
ſibus eripiet me mors: nemo me inter vivos aſpiciet; ſicut
Ezechias dixit Iſa. 38. *Non videbo Dominum Deum* (taber-
naculum, arcam, ubi ſe Deus præſentem exhibet) *non* * **No tendre*
aſpiciam hominem ultrà [non patebo mortalium conſpectui, *maſque ver*
unde illi me, aut ego illos aſpicere poſſim] & * *habitatorem* *con hōbres;*
quietis. Periphraſis viventis hominis, ut dicatur * habita- **El bivir*
tor quietis, id eſt, vitæ huius, quæ quod ſit breviſſima & *noes mas,*
citò finiatur, atque quieſcat, id eſt, ceſſet, ipſa *quies* ceſſa- *que eſtar en*
ſio, & finis dicitur; atque mortis ipſius compellatio, quæ *ſinamiētos,*
finem, ceſſationem, quietem affert, ad ipſam vitam redun-
dat. *Aſpici* autem, aut videri indicat rem præſentem, & exi-
ſtentem: quod non videtur, abiiſſe; abibo igitur, inquit Job,
& excedam è vivis, *ſic non aſpiciet me viſus*.

Viſus, Intentus, in me defixus: à verbo, quod intendere
oculos, & attentius conſiderare ſignificat, à qua radice di- 2
citur Nu 23. *De collibus conſiderabo eum*, Igitur ait Job; Sa- *Viſus &*
lutem, ò Deus matura: nam ſi morieris, moriar; neq; tuam *videre quid*
in me liberando & ſalvando potentiam & bonitatem con- *propriè.*
templari deinceps poterit, qui me nunc videt letaliter af- *Nu. 23. 9.*
fectum. Sicut etiam dicebat David. *Me expectant* (contem- *Pſ. 141. 6.*
plantes tum meas ærumnas, tum opem tuam, & quem ſim שור
exitum habiturus) *iuſti, donec retribuas mihi.* Nonnihil ſi-
gnificantiùs Sept. quanquam idem ferè cum noſtro, ſed pro- *LXX.*
ximè ex Hebræo, *Non circumſpiciet me oculus* * *videntis me*: **Deſparece*
quam Polych. & Olymp. ad ſubitos mortis caſus referunt; *remo à vi-*
Accidet (inquam) ut dum in me fortè quiſpiam figit ob- *ſta de oies*
tutum, atque res meas contemplatur attentiùs, abeam ipſe *Olympiod.*
ſubitò; itaque breviſſimè, atque velociſſimè diſparens fal- *Polychron.*
lam illius oculos, qui me contemplatur. Quid ſi etiam in-
dicet Job gratiſſimum, atque mirabile ſpectaculum morta-
lium oculis præberi, cum miſerrimus aliquis homo, divi-
na ope è malis ereptus, ingenti rurſus fælicitati reſtituitur!
Ergo dicat Job: Si me his malis non eripias, & in tuto col-
loces, non ero mortalibus tuæ potentiæ, & bonitatis clariſ-
ſimum documentum, neque erit cur in me quiſquam ocu-
los ponat! Sic David quoque mala ſua deprecabatur; *Nar-*
rabo nomen tuum fratribus meis, in medio Eccleſiæ laudabo te. *Pſ. 21. 23.*

Oculi tui. Contra ſummam omnium interpretum conſen-
ſionem, atque ſententiæ, & contextus exigentiam, ſolus
Steuchus exiſtimat hæc verba poſſe dici ad Eliphaz: ſed *Steuch.*
certè cum Deo adhuc colloquitur Job: Accurre ò Deus, *Divini ocu*
affertoque opem; *divini oculi* favorem, & benevolentiam, *li in bonū.*
malorum propulſationem, vitæ incolumitatem afferunt. *Pſ. 66. 2.*
Figito tuos in me oculos: *illumina vultum tuum ſuper me*: *Terent.*
nam ſi faciem avertas peribo. *Non ſubſiſtam.* propriè. *Non* **Mirādper*
ego. Terentius Latinè dixit, *Nullus ſum*: ergo tui * *oculi* *mi porque*
me tueantur. Philip. torvum aliquid, & indignans in Dei *à buelta de*
oculis intelligit, quaſi dicat, Tuos oculos ardentes, atque *cabeça, no*
iracundia plenos ſuſtinere non poſſum: tuis me oculis acri- *me hallo-*
bus, torvis, minacibus penitus configis, vitamque eripis, *reis.*
Favet quoque Greg. certè oculi Dei, non rarò indignatio- *Philipp.*
nē afferunt. Sed illud in hunc locum leniter non cadit, quod *Divini ocu*
alii Latini, ut D. Tho. Lyran. Caiet. exponunt: Licet *li ad pænā.*
me homo viſurus non ſit, ſed tamen *in conſpectu illius ca-* *Gregor.*
dent omnes, qui deſcendunt in terram, & anima mea illi vi- *D. Tho.*
vet; Verè quidem, ſed aliene, & minimè cohærenter. *Lyran.*
Caietan.
Pſ. 21. 30.

Verſ. IX. Sicut conſumitur nubes, & pertranſit; ſic qui deſcenderit ad inferos, non aſcendet.

1 *Irrevocabilitas vitæ ſemel amiſſæ cum nube comparatur. Quid exterminari apud Jacobum & Matt. ex Græco.*
2 *Quid inferi, ſive infernus in ſacro ſermone. Explicatur Moyſes. Imperita Hæreticorum elegantia. Infernus dicitur à poſtulando in Hebr. Etymologia nominis Saul.*
3 *Græcorum ſententia, Iobum non agnoviſſe reſurrectionem, omnino explodetur.*
4 *Quomodo Iob videatur negare regreſſum animarum; plures expoſitiones, indicatur optima.*

1 SI ſemel vita mortali fungar, ad eandem minimè revocabor, non aliter atque nubes, quæ ex terræ vaporibus concreſcit, & vel levi flatu, vel ſolis radiis diſſipatur, & diſſolvitur, numquam iterum cogenda, neque reditura.

LXX. Sept. *Tanquam nubes expurgata de cælo* Cæleſtem aliquam vim, quæ nubem diſſiciat, indicare videt. Eadem ſimilitudo apud Jacobum c. 4. *Ignoratis quid erit in craſtinum; quæ eſt enim vita veſtra? vapor eſt* propriè flatus, halitus, fumus, leviſſima nubecula nihilò firmior, aut craſſior, quàm vapor, aut fumus, qui citò evaneſcit, & diſparet *ad modicum parens* apparens *& deinceps exterminabitur* propriè, evaneſcet; eſt enim ferè eadem vox, quæ Luc. 24. *Evanuit ex oculis eorum*, Subducet ſe ſtatim ab oculis mortalium, ita ut nulla illius memoria relinquatur: & ne veſtigia quidem illius cernantur ulla, priori illa phantaſia, & luce extincta, deleta, ſublata; atque eadem vox Græca, eademque ſignificatio, Matth. 6. *exterminant facies ſuas*, id eſt; obſcurant, naturali ornatu, & quaſi ſplendore quodam atque lætitia, extincta, acceſſito quodam ſqualore, ſordidoque vultus horrore, qui jejunia teneretur.) Quod autem ibi dicitur *exterminabitur*, hic dicitur *conſumitur*, propriè deletur, deficit. Rurſus pertranſit, propriè recedit, abit. Symmach. *Abſolvitur.* Septuag *Expurgatur de cælo*. Neque tamen hæc ſimilitudo adducitur propter vitæ brevitatem, & inconſtantiam exprimendam, ſed propter irrevocabilem illam fugam; ut ſecunda hujus ſimilitudinis parte explicatur.

Jacob. 4. 14.
Quid exterminari apud Jacobum, & Matth.
Luc. 24. 31.
Matt. 6. 16.
Symmach, LXX,

Sic qui deſcenderit ad inferos, (id eſt, ad ſubterraneam regionem, infra nos poſitam, ubi ſunt defunctorum animæ, quos Manes vocant) *non aſcendet* rurſum ad ſuperos, à quibus exceſſerat. Malui, inquam, exponere, *inferos*, aut, *infernum*, per ſubterraneam ſtationem animarum, quam per ſepulchrum, aut mortem; nam cavendum eſt à quorumdam Hæreticorum, ut Brentii, & Calvini, imperita elegantia, qui docent juxta Vulgatam phraſim, id dici propriè in infernum deſcendere, quod omninò perit, & extinguitur: ſicut Latini dicunt funditùs interire, & peſſum ire, aut infundum labi: nam fundus eſt cujuſque rei infimum, aut infernum. Sed ſacra Scriptura aſtringenda non eſt regulis Donati, aut Latinorum: ergo locutio illa ſublimiorem habet ſenſum; atque fidem docet de animarum ſtationibus ſubterraneis; & infernis: videlicet loco damnatorum, & Limbo, atq; Purgatorio. Tunc etiam de deſcenſu Chriſti ad inferos; non enim idem eſt, Chriſtum deſcendiſſe ad inferos, atque ſi confitearis mortuum & ſepultum fuiſſe: neque idem omninò illud Pſal. 15. *Non derelinques animam meam in inferno*: cum eo quod ſequitur, *Nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem*: hoc enim ad corpus, & ſepulchrum; illud ad animam, & limbum ſpectat. Res manifeſtè colligitur ex illo Geneſ. 37. quem locum alii depravant. *Lugens deſcendam ad filium meum in infernum*; nempe ubi ejus filius erat, id eſt in eam ſubterraneam regionem, in qua illius anima detinebatur: aliter enim non poterat pervenire ad filium, ſi tantum de inferno, id eſt ſepulchro loqueretur, quod longè, latèq; diſſitum eſſe oportebat. Potiùs nulli ſepulchro mandatus erat, qui credebatur à fera peſſima devoratus. Sed non oportet, inquis, tam craſſe, tamque ſupinè deſcenſum hunc, & ſepulchri ſocietatem accipere; cùm perinde ſit dicere, *Deſcendam ad filium meum in infernum*, id eſt, in ſepulchrum; ac ſi dixiſſet, Filio meo Joſepho mortuo non poſſum ampliùs vivere: aut; Is caſus me ſoveæ, id eſt morti tradet. Ergo verò potiùs hanc eſſe craſſam, atque pinguem interpretandi rationem; dicam etiam, languidam, inertem, mortuam, ſine ſpiritu, & vita; priorem illam, ſubtilem, ſolertem, exquiſitam, vivam, ſpiritu, & energia plenam, veriſſimam denique, atq; cum aliis fidei dogmatis mirificè conſonantem. Eadem ratione accipe id Iſa. 14. ubi quamvis Regi Babylonis negatur ſepultura, ſed conjicitur in infernum, *Veruntamen ad infernum detraheris in profundum laci*. Scio quidem aliquando pro fovea, & ſepulchro, infernum accipi; ſed id neque primaria ſignificatione, neque omnino frequentiſſima. Illud non præteribo, Cyprianum Ciſtercienſem paucùm conſideratè (ne graviori notam nota virum alioqui doctrina & pietate conſpicuum) affirmaſſe, *Seol*, id eſt, *inferos*, vel *infernum* in toto veteri teſtamento accipi pro ſepulchro. Sed de hac re plura aliquando dicam, cùm res & locus iterum ferent. Nunc tantùm vocem illam *Seol* (de qua tota controverſia eſt) quoniam ſubterraneam illam ſtationem animarum ſignificat, rectè jungi verbis *deſcendendi*, & *aſcendendi*. Tum præterea deduci à radice, *Saal*, quod eſt petere, aut mutuo accipere, quòd nunquam ſaturetur; ſed ſe habeat inſtar poſtulantis, & expetentis, aut animas, aut corpora, quæ apud ſe detineat; ut indicatur, Prov. ubi inter illa quatuor inſaturabilia; primus numeratur *infernus*, quaſi *numquam dicat ſufficit*, ſed ſemper poſtulet, Tum etiam quòd illa receptacula mutua eas tantum videantur accepiſſe animas; præſertim Limbus, & Purgatorium, ſuo tempore reddendas: tum etiam alii ſinus die judicii & reſurrectionis reddent animas, deinde verò infernus recipiet homines integros per æternitatem aſſervandos, à qua etiam radice dictus eſt *Saul*, quaſi poſtulatus, & per petitionem importunam populi datus & conceſſus à Deo, & Samuele; ut nomine etiam præferret non fore confirmandum in regno, ad tempus tantùm & commodatò regnaturum.

Quid infernus in ſacro ſermone Calvini, & Brentii imperita elegantia.
Pſ. 15. 10.
Gen. 37. 34
Obiectio.
Reſponſio.
Iſ. 14. 15.
Cypr. Ciſterc. hoc loco notatur, שאול
שאל *Infernus unde dicatur.*
Pro. 30. 16.
Saul unde dictus. שאול

Sed notandum, hinc colligere Didym. in Catena, Jobum *reſurrectionis arcana ignoraſſe*; Rurſus Chryſoſt. *nihil de reſurrectione perceptum habuiſſe, nihil de regenerationis myſterio enucleate didiciſſe*. Idemque ſuper id cap. 2. *Si bona ſuſcepimus de manu Domini* &c. ait Jobum aliquando lamentari, non victurum perpetuò, quòd de cœleſti regno, ac reſurrectione nihil accepiſſet perſpicui. Hæc Græcorum teſtimonia piè voluit interpretari noſter Comitolus adſcribens, *quod ex majorum diſciplina nil fortaſſe certi Jobus de reſurrectione acceperat. Sed etiam hujus rei, & cæleſtis regni, non obſcuram notitiam è divinis fontibus hauſerat*; optimè. Sed quos hic dicat, *divinos fontes*, non ſatis intelligo. An librum aliquem ſacrum? Sed de hoc nihil conſtat. An revelationem aliquam? Sed Græci in univerſum, & nulla adhibita præcaſtigatione loquuntur: & quacunque ratione Jobus de reſurrectione inſtructus eſſet, loqui oportuiſſet eiuſmodi verbis, quæ reſurrectionis fidem minimè læderent, neque dubiam relinquerent. Ego verò (quod venia dixerim Chryſoſt.) exiſtimo dubitari minimè poſſe, de Jobi fide reſurrectionis, cum ad illam confirmandam ipſius Jobi tanquam fortiſſimis teſtimoniis utatur Eccleſia; & ea de re apertiſſimè vaticinetur. cap. 15. & cap. 19. ubi id apertè agnoſcit Chryſoſtomus.

3 *Chryſoſt. Didymus. An Job ignoraverit myſterium reſurrectionis.*
Iob 2. 10.
P. Comitolus.
Iob 1. 13. & 19.

Sed ut ad ſententiam noſtram redeamus, Philipp. duplicem horum verborum difficultati ſolutionem aſſignat; primam quod Job hæc dixerit concionando, & quaſi ex affectu, & moribus mundialium hominum, minimè futura credentium; quod confirmat, exemplo Eccleſiaſtæ, qui aliquando ea ſententia impiorum videtur loquutus, dum laudare videtur voluptuariam vitam: aut certè ſecundam; reſurrectionem tantùm negaſſe in finem uſque ſæculi; deinde verò reſurrectionem ſecuturam planè agnoviſſe: quod confirmat ex illo cap. 14. *Homo cùm dormierit, non reſurget, donec atteratur cælum*. Sed vera & facilis ſolutio in promptu eſt; non enim negatur reſurrectio ad vitam aliam, ſed animarum reditus ad ſimilem vitam; ut verſiculo ſequenti explicatur, Non revertetur ultrà in domum ſuam: neque eſt hæc ſententia Jobo peculiaris: cum non ſemel repetatur in Scriptura, tum à David. Pſal. 77. tum Iſaiæ 38. atque 2. Reg. 14. *Omnes morimur, & quaſi aquæ dilabimur in terram, quæ non revertuntur.*

4 *Philip. Chryſoſt. An Eccleſiaſtes aliquando loquatur ex ſententia impiorum.*
Iob 14. 12.
Pſ. 77. 45.
Iſa. 38.
2. Reg. 14. 14.

(. .)

Verſ.

Verſ. X. Nec revertetur ultrà in domum ſuam: nec cognoſcet eum ampliùs locus ejus.

1 *Hypallage. Proſopopeia loci. Quid cognoſcere. Explicati Moyſes, & David.*
2 *Verba, quæ cognitionem afferunt, ad rem ipſum, quæ cognoſcitur, pertinere.*
3 *Locus, pro hominibus, pro oppido, pro honore, & munere. Illuſtratus Samuel, & Salomon.*
4 *Locus pro omnibus contentis in loco. Non agnoſcere antiquum poſſeſſorem, ad ingratitudinem pertinere.*
5 *Brevitas vitæ ignotos nos reddit ipſi vitæ, & loco, ex Sapient.*

IN *domum*. In familiæ, & rei familiaris adminiſtrationem. *Nec cognoſcet eum locus eius*: per hypallagem, non
1 *Hypallage.* cognoſcet homo ampliùs locum ſuum: juxta id Pſalm.
Pſ.102.16 102. *Quoniam ſpiritus pertranſibit in illo, & non ſubſiſtet, &*
Pſ.36.10. *non cognoſcet ampliùs locum ſuum*: ſimile id. *Non eſt inventus locus eius*, ideſt; ille non eſt inventus in loco. Pſalm. 73. *Incenderunt igni ſanctuarium tuum*. Hebraicè, Miſerunt
Pſal.73.7. in ignem ſanctuarium tuum. D. Hieronym. *Miſerunt ignem in ſanctuarium tuum*. Igitur ſenſus eſt; Non revertetur; ut cognoſcat; non inviſet amicos, & notos, non
Hieron. aget eum familiaribus, & domeſticis: non verſabitur in antiqua domo cum patriis penatibus. Sed præſtat non tam
Proſopopeia loci. eſſe hypallagem, & mutationem verborum, quàm proſopopejam loci, qui quaſi perſona amicè, & comiter deberet excipere redeuntem, quo ſignificatio redditur vehementior, quaſi dicat; Ipſæ res inanimæ, quæ ſerviunt, & parent ad nutum mortalibus, mortuis tamen nulli uſui ſunt; illos non agnoſcunt dominos, nolunt ullam ſibi cum illis familiaritatem intercedere; extraneos & ignotos illos reputant; quare * *locus non cognoſcet enim*. Ea enim
**Si uno vez vdo, bel viſſe, a ſu caſu das miſmas paredes ſe eſtrannariam del.* eſt vis verbi *cognoſcendi*, & non cognoſcendi, ut ſupra Job. 4. *Stetit quidam, cujus non agnoſcebam vultum* (*un perſonage de ſemblante eſtranno*) Gen. 42. de Joſeph, *Cùm agnoviſſet eos, quaſi ad alienos, duriùs loquebatur*. In originali eſt colluſio in cõtrariarum ejuſdem vocis ſignificationum, * *Cognovit eos, & fuit incognitus eis*. Sept. eleganter; *Alienum ſeſe facit ab eis*. Eodem igitur modo; *Non cognoſcet eum locus ejus*; quaſi cum alieno; aget cum illo; alienum
Iob.4.16. ſe oſtendet ei, & durè, & inhumanè eum illo aget.
Quid cognoſcere, aut non cognoſcere in ſacris. *Philippus* ſimpliciſſimam affert expoſitionem hujus locutionis, *Non cognoſcet eum locus*, ideſt; *Non agnoſcetur locus in homine, neque homo in loco*; ideſt; priſtina hujus mundi converſatio, non erit in homine commutato Nam, ut aliquando diximus, verba, quæ afferunt cognitionem,
Gen.42.7. ad rem ipſam, quæ cognoſcitur, pertinent.
** Conocio los y eſtrãno ſe dellos.* Sed de ſignificatione *loci* nonnulla eſt diſſenſio: nam paraphraſis. Tygurina per metonymiam locum intelligit, homines qui in loco continentur; ut ſit ſenſus; Neque loci
LXX. illius homines agnoſcent eum; ſed extenuatur vehementia
2 ſententiæ, præterquam quod nuper dixerat, *Non aſpiciet*
Philipp. *me viſus hominis*; quod ad illam ſententiam pertinet.
Cognitio pro re ipſa, quæ cognoſcitur. Secundò, *locus* non pro privata domo, ſed pro urbe & oppido accipi poteſt: idque fortè indicatum eſt in lectione Tygurina: & vulgo quidem quodlibet oppidum vocamus *lugar*: ſicut etiam Amos 4. *Dedi vobis ſtuporem dentium in cunctis urbibus veſtris, & indigentiam panum in omnibus lo-*
3 *Locus quid Tygurin.* *cis* (oppidis) *veſtris*. Sic igitur non agnoſcet hominem ſua civitas: urbs regia non agnoſcet regem, qui illam aliquan-
Locus pro oppido. do illuſtravit, aut amplificavit, decoravitque nomine regio, vel ſi illam ædificarit a primis fundamentis, & ſuo
Amos 4.6. nomine inſignierit, irriti enim ſunt conatus ambitioſorum
Pſ.48.12. hominum; qui *Vocaverunt nomina ſua in terris ſuis*.
Locus pro ſe inter vivos, aut pro honore, & munere. Tertiò. *Locus ejus*, vel ſuus, fortè nihil peculiarius ſignificat, quam locum inter vivos: *ergo non cognoſcere locum* &c. erit, non habiturum ſedem inter vivos; Si (inquam) vellet homo, aut poſſe redire ad ſuperos, nullus illi eſſet locus, eùm alium jam in locum ejus ſucceſſiſſe neceſſe fuerit: nam corruptio unius cum generatione alterius conjuncta eſt: redeunti nullus locus, nulla ſedes: nos dice-
D.Thom. remus, *No ha lugar*.
Philipp. Quartò. D. Thom. *locum* accipit pro dignitate, & ho-
Locus pro honore & dignitate. noris gradu, &, ut ipſe ait, *pro ſtatu perſonæ*. Idem ferè Philipp. per metonymiam: nam dignitates, & honores ſedibus, & locis diſcernuntur, ut. Prover. 25. *in loco ma-*
Prov.25.6 *gnatorum ne ſteteris*. Eccl. 3. *Vidi in loco* (in tribunali, in
Eccl.3.16 ſubſelliis) *iudicii impietatem*. Quare illud ab honorem,
2 Re.7.10

& ſublimiorem, atque regiam ſedem pertinet *ponam locum populo meo Iſrael, & plantabo eum, & habitabit ſub eo, & non turbabitur*: eſt enim promiſſio de ſede regali David confirmanda.

Sed tandem ſimplicius accipitur *locus*, non ſolùm pro 4
domo, & ſede, ſed pro omnibus, quæ ad illum pertinent, *Locus pro omnibus in loco contentis.*
ita ut proſopopœja illa, & fictio perſonæ, extendatur ad univerſam ſupellectilem, & munera publica, & quidquid bonorum homo habuit; ſicut hæc eadem tabernaculi, & domus nomine ſignificari ſolent: atque detur perſona loco, in quo omnia illa videntur contineri. Priſtina igitur bona non agnoſcent hominem, neque herum antiquum. Quod ad amplificationem quandam ingratitudinis affertur. Iſa. 1.
Cognovit bos poſſeſſorem ſuum: Hebraicè, Chananæum, *Iſa.1.3.*
mercatorem quamvis recens emptus gratum ſe præbet &c. *Non agnoſcere antiquum poſſeſſorem, ad ingratitudinem pertinet.* Ergo mundus & quæ in mundo ſunt ingratiſſima, æquè ac oblivioſa non cognoſcent antiquum dominum. Vel, jure & meritò non agnoſcent ſibi præſentem poſſeſſorem; nam devoluta ſunt omnia defuncti bona ad poteſtatem, & manus aliorum. Igitur ſicut mancipium non agnoſcit ampliùs illum, à quo divenditus fuit, ſed eum à quo emptus eſt, & poſſidetur: ita ſanè non agnoſcent bona hæc temporalia defunctum, cuius quondam fuerunt.

Sed Sapientiæ 5, videtur res hæc reduci ad breviſſimam *Sap.5.15.*
mortalium vitam, cuius nulla manere poteſt firma memoria, neque fixa in loco ullo veſtigia; proptereaque revertentem non agnoſcet locus ſuus. *Spes impii, tanquam memoria hoſpitis unius diei prætereuntis*. Si ergo ſapientiſſimi *Unde proveniat, hominem non agnoſci à loco ſuo.* alicuius doctoris iam defuncti cathedram, in qua docuit; aut iudicis alicuius, regiſve tribunal, regalemve ſedẽ; aut verò etiam pontificiam, atque ſupremam perconteris, quis nam ille, qui nuper ibi docuit, aut paulò ante ius dicebat? reſpondere poterit, Non novi hominem; aut ſi novi aliquando, iam non memini; quis enim meminerit hoſpitum, qui ad breviſſimum tempus ad me divertunt prope infinitorum? *Generatio præterit, & generatio advenit, ego autem hic* *Eccl.1.4.*
ſto. Facilius eſt diverſorium cognoſci à prætereuntibus, quàm viatores ab hoſpitio, & diverſorio.

Verſ. XI. Quapropter & ego non parcam ori meo, loquar in tribulatione ſpiritus mei, confabulabor cum amaritudine animæ meæ.

1 *Parcere quid in Hebraeo.*
2 *Tribulatio pro anguſtiis. Præpoſitio, In.*
3 *Confabulari ad internum meditationem refertur. Explicati Samuel, & Amos*
4 *Similitudo cum mari multiplex: Divina potentia in illo comprimendo.*
5 *Cetus cuius natura. Quid in Hebraeo, & Latinè unde dictus. Aegritudinis, & morbi vincula: æger alligatus. Illuſtrati David, & Lucas.*

DIvus Thom. ſic connectit: Si, ut Eliphas dixit, bona non ſunt niſi in hac vita ſperanda, nihil mihi iam reliquum eſt quam meam infœlicitatem lamentari. Sed ne- *D.Tho. nexus.*
xus ſimplicior: Cùm hæc ita ſe habeant, & ego ad extremum propè iam ſpiritum redactus ſim, quod mihi liberum eſt, cordi & ori indulgebo paululum, & erumpentia ſuſpiria non ſupprimam. *Parcere*, quod in originali eſt, *Caſach*, propriè eſt continere, detinere, prohibere, & cùm ad lin- *Parcere.*
guam, & orationem refertur: affert ſuppreſſionem quandam, & cohibitionem eluctantis ſpiritus, & ſermonis conantis ſeſe aperto ore effundere: à qua radice dicitur Iſa. 58. *Clama ne ceſſes*, populi ſceleribus ſtimulatus, & ad clamandum compulſus, voces ne ſupprimere, neque ar- *Iſa.58.1.*
dentem ſpiritum, & flammas cohibe; ne parcas ori, libere, contente vociferare) *quaſi tuba exalta vocem tuam*. Ergo ait Job: *Non parcam ori meo* non remittam ſtudium publicè vociferandi, atque lamentandi, quantum potero gemitu, & ſuſpiriis contendam.

Loquar in tribulatione, propriè, in anguſtiis ſpiritus mei: 2
coarctat me ſpiritus pectore incluſus, patefaciam liberum *LXX.*
illi aditum. Septuag. *Loquar cum in neceſſitatem ſim*. Indi- *Tribulatio pro anguſtiis.*
geo planè ſuſpiriis, quibus ægritudinem, & dolores ſublevemus Philipp. *Loquar in anguſtiis deficiendis ſpiritus mei*: antequam extremum ſpiritum agam, aliquid querulum *Philipp.*
loquar. Aliquando præpoſitio, in, affert quaſi cauſam, *Præpoſitio in,*
& vim, tribulatio pectoris orationem, & gemitus extorquent.

confabulabor cum amaritudine, vel, in amaritudine; vel, de amaritudine *animæ meæ*, id eſt, nihil loquar, niſi quod internus, veriſſimuſque dolorum, & ægritudinis ſenſus ſuggerit, non eſt quod verear cum Deo agere paulo liberius & confidentiùs de cauſis mearum ærumnarum. Septuag. *Apponam amaritudinem animæ meæ compreſſus*. Verbum *confabulandi* (*Soach*) vel, *Siach*) propriè eſt, *meditari*, vel ex meditatione interiùs animo concepta aliquid exterius agere, loqui, orare, conqueri: à qua radice dicitur, 1. Reg. 1. *Ex multitudine doloris, & mœroris mei loquuta ſum*. Unde dicitur oratio, quæ cum ore fiat, ex cordis meditatione & intentione profertur: & ideo dicitur, *oratio effundi*, Pſ. 141. quaſi prius corde concepta, & præmeditata, deinde voce & ore exterius effuſa, & prolata Hinc illud, Amos 4. *Annuncians homini eloquium* id eſt, arcanorum ſuorum cogitationis *ſuum*. Igitur Iob ex multitudine doloris, & mœroris corde, & mente concepti loquitur; & quæ priùs apud ſe præmeditatus fuerat, non leviter, non ſine cauſa publice clamat, & Deum, atque homines conteſtatur.

שוח
שיח
Confabulari, internã meditationem affert.
1. Reg. 1. 16.
Iſa. 141. 3.
Amos, 4. 13.

Verſ. XII. Nunquid mare ego ſum, aut cetus, quia circumdediſti me carcere?

4 Videtur nunc ſe Iobus purgare ab iis graviſſimis ſceleribus, quæ tantum ſupplicium, tamque acerbos cruciatus mereri potuiſſe viderentur. Quare neque mare ſuperbum, neque immanem cetum ſuis moribus referri dicit, ut ſuperbiæ, atque ſævitiæ tantas pœnas dare debuerit. Sed premenda eſt paulò diligentiùs hæc ſimilitudo, In *mari* enim conſiderari poteſt immenſa quædam capacitas, & vaſtitas, in quam *Omnia flumina intrant, neque redundat*; procellas, turbines, tempeſtates, æſtus omnes ſuſtinet; fremit, remugit, agitur, *quieſcere non poteſt*. Cum autem dixit Deus: *Congregentur aquæ in locum unum, & appareat arida*; quam *aquarum congregationem appellavit maria*, viſus eſt conjeciſſe mare in carcerem, atque illi pedes & brachia conſtrinxiſſe, ne liberè & impunè vagaretur, atque obvia quæque vaſtaret. Propter quam peculiarem, & exquiſitam Dei providentiam in comprimendo, & prohibendo maris impetu, dicitur Pſal. 94. *quoniam ipſius eſt mare*; ut cujus impetus, & immanitas non ab alio, quam ab auctore naturæ domari, & ſ[illegible]nari poſſit. Hinc multiplex comparationis ratio duci poteſt. Quænam unquam mea ſuperbia, aut quæ minæ infirmioribus intentatæ, quis fremitus, & tumultus, ut me in teterrimum malorum atque cruciatuum carcerem, velut mare fremens, atque ſuperbum, detruſeris? & ut ne aliis noceam, in eum me ſtatum conieceris ligatis manibus, & pedibus dolorum vinculis, in quo nocentes atque ultimo ſupplicio damnati detinentur? Præterea; Nunquid homuncio ego imbecillus tantæ vaſtitatis, tantæque capacitatis ſim, ut tot turbines malorum, tot dolorum æſtus, & procellas, tot tempeſtates diſcriminum, tot aſſiduarum acerbitatum influentia in me flumina capere, & exhaurire, velut mare, poſſim? Itane ſemper ego fremere cogar, nunquam poſſim quieſcere, perpetuò agiter, atque diſcrucier? Adhæc; itane, tanquam cum immani quadam bellua, aut tanquam cum potentiſſimo, nunquamque ſatis edomito mari mecum agitur? Illa quidem clauſtris, repagulis, carceribus fortiſſimis indigent; ſed ego miſer vix pedibus valens conſiſtere, non egeo vehementioribus his vinculis, compedibuſque cruciatuum: non enim è carcere illo teterrimo calamitatis incredibilis fugiam imò ſupplicem me Deo meo, judicią; ſupremo ſubeos præbebo; acceritus ſiſtar ante illius tribunal.

Maris hæc ſimilitudo, multiplex,
Eccleſ. 1. 7.
Iſa. 57. 20.
Geneſ. 1. 9.
Pſal. 94. 5.
Deus in cõprimendo mari potentiſſimus.

5 *Cetus, quia &c. Carcerem* quidam ad *cetum* referunt, non item ad mare. Sed præſtat quod iam indicavimus, ut ad utrunque pertineat, & peculiari quidem ratione ad *cetum*. Nam Cete illa *grandia*, quæ creavit Deus, ut mari *illuderent*, id eſt, minoribus, & infirmioribus piſciculis, intra mare Oceanum continet, tanquam in carcere detenta. Dicunt enim non poſſe tranare ad Mediterraneum, quod relinquitur aliis minoribus piſcibus, tanquam fida quædam, & tuta ſtatio: Non aliter igitur relucet divina providentia in comprimenda ſuperborum divitum immanitate, & inſolentia, qui inferioribus illudunt.

Geneſ. 1. 21
Pſ. 103. 26

Sed quod ad Ceti nomen & naturam attinet, in originali quidem eſt (*Thanin*) quam vocem quidem exiſtimant generalem eſſe ad omnem belluam vaſtam, terreſtrem, vel marinam. Rurſum cùm de marina dicitur, nullam certam piſcis ſpeciem ſignificari, ſed piſces quoſcumque ingentes: cuius ſignum eſt, quod frequenter ea vox vertatur à vulgato, nomine *draconis*, ut Pſal. 103. Ezech. 32. & quidem pro terreſtri colubro, Exod. 4. & 7. pro dracone etiam terreſtri, Pſal. 90. *Conculcabis leonem, & draconem*. Jer. 10. *Habitacula draconum*: pro lamiis. Thren. 4. *Sed & lamiæ nudaverunt mammam*. Sed frequenter ad marinos piſces belluaſque refertur, vertiturque Ceto, ut cetus, quod latinum nomen alii ſpeciale eſſe volunt, & ſignificare balenam; quanquam neque hoc apud Latinos certò conſtet. Nam Feſtus quaſi incertus ſcribit; *Belluam marinam ipſam dicunt eſſe priſtricem, ipſam eſſe & cetum*. Sed ex vocis originalis ſimilitudine volunt alii eſſe illum, qui apud latinos Thunnus, aut Thynnus; quem à Balena Plinius ſeparat, & inter vaſtiſſimos piſces numerat. Atque Athenæus aut Thunnum Græcè dictum ab impetu, & celeritate, qua fertur. Sed neque quidquam certi apud auctores de Thunno conſtat; ut ex Ariſt. Plinio, Athenæo, & aliis erudiitè probat Rondeletius, lib 7. cap. 10. & ſ ſ.

הבי
Cetus, non ſignificat certam piſcis naturã.
Pſ. 103. 138
Ezec. 32. 2.
Exod. 4. 3.
cap. 7. 9.
Pſ. 90. 13.
Iere. 10. 22
Thren. 4. 3
Feſtus Pomp.
Thunnus an idem qui Cetus?
Pl. li. 9. 1. 3
Athenæus lib. 9.
Rond. li. 7. c. 10. & ſſ.

Circumdediſti me carcere. *Carcer* ſicut Latinis à coercendo, 6 ita Hebræis ab aſſervando, & cuſtodiendo dicitur. Verbum autem *circundandi* ſignificat cuſtodiam undique circumcluſam, unde nullum pateat effugium; qualem cuſtodiam deſcripſit Jere. *Concluſit vias meas lapidibus quadris, ita ut non poſſim egredi*. Nam carcerem ſic definiunt, *undecunque exire prohibemur*. Sed illud Jobi calamitatem amplificat, *quod carcerem ad continendos homines, non ad puniendos haberi* jura ipſa decernunt. At Job in incredibilium malorum carcerem conjectus eſt, tanquam nefariorum, ac manifeſtorum ſcelerum vindicem. Rectè autem morbos, atque dolores carceris nomine explicat; nam lectus atque moribus ſunt veluti carcer, in quo peccatores detinentur, cùm ſæpè propter peccata morbi, & ægritudines accidant. Sic ſanè Eccleſia c. 38. medicum comparat Lictori, aut tortori, qui delinquentes, aut comprehendat, & coniiciat in carcerem, jubeatque lecto decumbere; aut alia ratione torqueat potionibus, ſectionibus, uſtionibus, & ſexcentis cruciatibus. *Qui delinquit* (inquit) *in conſpectu eius, qui fecit eum, incidet in manus medici*. Septuag per imperativum efferunt, quaſi ea ſit juſta judicis ſententia, atque imperium; *Qui peccat contra eum, qui fecit eum, incidat in manus medici*. Hinc dolores, aliaque morborum, atque ægritudinum, ut cum medicis loquar, ſymptomata, funiculi, atque vincula nominantur in ſacro ſermone, de quibus ſcriptum eſt; *Circumdederunt me dolores* (Hieronym. Funes) *mortis*; & iterum, *dolores* (funes) *inferni circumdederunt me: præoccupaverunt me laquei mortis*. Quare aliquando conqueritur Job ſe vinctum compedibus. *Poſuiſti in nervo pedem meum*. Huc illud Joan. 5. cùm de piſcina loquitur, quaſi de carcere & domo vinctorum: *Qui prior deſcendiſſet in piſcinam, ſanus fiebat, à quacumque detinebatur* (quaſi comprehenſus, & alligatus) *infirmitate*. Et ſimiliter apud Lucam Chriſtus Dominus ait mulieri, quæ habuerat ſpiritum infirmitatis annis decem & octo, & erat inclinata, nec omnino poterat rurſum aſpicere: *Mulier dimiſſa es* (quaſi è carcere, & vinculis) *ab infirmitate tua*. Et inferiùs: *Hanc filiam Abrahæ, quam alligavit* (in vincula conjecit, id. n. ſignificat *Deo*, verbum Græcum, unde dicitur *deſmos*, vinculum, & *Deſmophylax*, vinctorum cuſtos) *Satanas, non oportuit ſolvi à vinculo iſto?* Sed de hoc iterum plura.

סגר
Carcer in Hebræo ab aſſervando dictus.
Thren. 3. 4.
Sermo l. 1 & 5. An. Vlp. L. Aut damnũ 8. § ſolent D. de pœn.
Eccl. 38. 15
LXX.
Pſ. 17. 15.
Pſ. 114. 3.
Iob. 13. 27.
Ioan 4. 5.
Luc. 13. 12. 16.
δεῖν δεσμός Δεσμοφύλαξ.

Verſ. XIII. Si dixero, Conſolabitur me lectulus meus, & relevabor loquens mécum in ſtrato meo.

1 *Nocturna confabulatio qua. Miſeri deſiderare ſolent omentitam illam ſomniorum felicitatem:*

2 *Deſideria diurna ſimilia efficiunt ſomnia. Ichi nocturni terrores à Dæmone procurati.*

3 *Labores diurni moleſta efficiunt ſomnia. Quid Corybantia morbus. Qui Corybantes. Viſio & ſomnia aliquando pro eodem in ſacris.*

1 Cum verò mihi poſt diurnos labores promitto nocturnam requiem, & *revelationem* doloris, i. ablationem; eſt enim ab illa phraſi, qua dicitur, *elevari*, aut, *relevari*,

ſt, aut *auferi*, ab aliquo onus, vel peccatum, aut quid hujuſmodi: de quo aliquando diximus. Solent enim in lecto retundi, & magna ex parte levari dolores, & laſſitudines diurnæ. *Loquens mecum*; mecum meditans, internam illam mentis exercitationem, atque attentionem affert, ex proprietate fontis Hebræi, atq; Græci, quam ſupra *confabulari*; quod aliqui, ut Caiet. & Carthuſianus, quibus favet Chryſoſt. accipiunt de meditatione, & ſpeculatione, quam nocturno tempore capere ſolent, qui interdiù laſſati, & defatigati ſunt; ſicque capiunt aliquod ſuæ laſſitudinis allevamentum: in hanc ſententiam Septuag. legunt. *Referam ad me ipſum privatim ſermonem in toro meo.* D. Auguſt. *Reſeram ad me ipſum conſolationem in toro meo.* Theodotio; *Confortabis me in confabulatione mea ſtratum meum.* Sed fortè hæc nocturna, & interna meditatio ad quietem, & ſomnum ſpectat; uti exponi videtur verſ. ſequenti; ita ut agat de breviſſima illa, & ementita, atque umbratili fœlicitate, quam ſolent aliquando homini miſero læta afferre inſomnia, ex diurno fœlicitatis deſiderio, ſpe & cogitatione provenientis; ſicut ſcriptum eſt: *ſicut ſomniat eſuriens, & comedit; cum autem fuerit expergefactus, vacua facta eſt anima ejus; & ſicut ſomniat ſitiens, & bibit, &c.*

Nuſlurna confabulatio quæ. Caietan. Carthuſia. Chryſoſt. LXX. D. Auguſt. Theodot.

Fœlicitas in ſomniorum miſeris eſt in deſiderio. Iſai. 29. 8.

Verſ. XIV. Terrebis me ſuper omnia, & per viſiones terrore concuties.

2 *Deſideria diurna inſomnia tidunt.*

Etiam ipſam inſomniorum rationem, atque naturam inverſam, & commutatam in meum ſupplicium experior: non enim deſideris quidquam iucundi per quietem objiciunt, uti ferè natura comparatum eſt.

Omnia, quæ ſenſu volvuntur vota diurno
Tempore nocturno reddit amica quies.

Claud. de rapiu Proſerp.

Quidam certè has viſiones, & ſomnia non ipſius Jobi, ſed amicorum eſſe voluerunt, qui ex falſis quibuſdam revelationibus, & inſomnijs immiſſis, & procuratis à dæmone ſibi perſuaſiſſent Jobum cruciari, propter ſceleratam vitam; quibus revelationibus narratis, atque pro veris habitis, mirum in modum Job ipſe terrefieret, & ſtimuleretur. Sed non video, qua ratione cohærere poſſint cùm antecedentibus & conſequentibus: quare de ſeipſo, deque ſuis horrificis inſomnijs Job loqui, indubitatum eſſe debet; præſertim frequente ſanctorum expoſitione rem ipſam confirmante; *Terribilia* (inquit Chryſoſt.) *noctis ſpectra vim malis novam afferebant.* Atque hæc terriculamenta à Dæmone procurata fuiſſe Theophanes intelligit, quamvis ipſe Jobus exiſtimaret, ejuſmodi horrenda terriculamenta à Deo inferri. Sed Phil. atque Bedæ (utriuſque enim eadem oratio eſt) verba adſcribenda duxi; *Hoc à Deo Iob ſe pati dicebat, quod à Dæmonibus patiebatur; qui ad iſta facienda à Deo acceperant poteſtatem, qui ei torvis vultibus, ſine dubio, & minacibus oculis apparebant in ſomnis, frendentes etiam dentibus, ad devorandum quaſi ora aperientes, ut inſolita viſionis horrore concuteretur in lectulo, & territo ſomnus aufugeret, quo ſolent dolores nimij mitigari, & ſuccederent juges vigiliæ, ut indeſinentibus cruciatibus torqueretur; ſive vulnera quæ vigilans oculis ſuis videbat quotidie, putriſque ſanies, vermium quoque multitudo diſcurrentium per vulnerum ſinus, vel foveas credibile eſt quod in ſomnis ei à Dæmonibus monſtrarentur.* Chryſoſt. quidem ad Phyſicam rationem refert; nam ij ſolent infeſtari ſomniorum terrore, qui aliquid mali die perpetiuntur; uti Seneca dixit:

Chryſoſt. Teophan.

Philip. Beda, Terrores Jobi nocturni à dæmone procurati, & quales.

3 *Chryſoſt.*

Quæcunque mente; agitat infeſtus vigor,
Ea per quietem ſacer & arcanus refert,
Veloxque ſenſus:

Sen. in Oct. Actiones diurna moleſta efficiunt inſomnia.

Atque longè eleganter Petronius Arbiter.

Somnia, quæ mentes ludunt volitantibus umbris,
Non delubra deum, nec ab æthere numina mittunt;
Sed ſibi quiſque facit; nam cùm proſtrata ſopore
Languent membra, quies & mens ſine pondere ludit.
Quidquid luce fugit, tenebris agit: oppida bello
Qui quatit, & flammis miſerandas ſævit in urbes,
Tela videt, verſaſque acies, & funera regum,
Atque exundantes profuſo ſanguine campos.
Et canis in ſomnis leporis veſtigia luſtrat.
In noctis ſpacio miſerorum vulnera durant.

Atque huc refert Chryſ. id Eccleſ. 5. *Multas curas ſequuntur ſomnia.* Quem locum licèt Septuag. eodem fere modo legant. *Advenit ſomnium in multitudine ſollicitudinis.* At Chryſ. in catena, legit: *In multitudine tentationum advenit inſomnium:* ſimiliterque S. Antiochus, homil. 8. Atque illa eſt etiam peculiaris Symmachi lectio; *Accidet ſomnium propter multitudinem inquietatis.* Vide Eccleſ. 40. ubi hujuſmodi terrifica ſomnia deſcribuntur; *Modicum, tanquam nihil in requie, & ab eo in ſomnis, quaſi in die reſpectus: conturbatus eſt in viſu cordis ſui, tanquam qui evaſerit in die belli.* Vide etiam, quæ ſupra diximus de incubo, & vigilia, cum de morbis Jobi diximus; nam hunc, propter moleſtiſſima phantaſmata, imaginoſum morbum aliqui vocant; quem eleganter deſcribit Hippocrates, mox adducendus. Sed forte cùm hoc quoque morbo conjunctus ille fuit, quem Corybantiam Græci appellant; videlicet, cùm non ſolùm propter viſa ſpectra, ſed etiam propter quoſdam quaſi tinnitus, & ſonorum imagines vigilare quis cogitur, atque inſomnia vexatur, atque patentibus, ſi unquam, oculis dormit: ſemper enim illis imaginibus intentum animum habet; ut ille dixit:

Eccleſ. 5. 2. LXX. Chryſoſt.

C. 3. innumeratione morb. Sect. 9. n. 1. Hippocr. Corybantia. morbus cujuſmodi ſit

Levi ſomno mens ſonorinas imagines
Adſatus; non umbrantur ſomno pupula.

Var. in Prometh.

Quod Plin. quoque indicavit li. 11. c. 37. de leporibus ſcribens; *Patentibus oculis dormiunt lepores, multique hominum, quod Corybantiam Græci dicunt.* Eum autem morbum immitti à Corybantibus putabat deluſa antiquitas. Fuere autem Corybantes ſacerdotes Cybeles, qui ſacro furore correpti, caput iactabant, atque inſanientium more oculos diſtorquebant, & oculos ex dimidio apertos, ex dimidio clauſos oſtendebant: tum etiam cùm Jovis cuſtodes eſſent, non modo excubare, ſed etiam apertis oculis dormire cogebantur. Fortè cum imaginoſa ægrotantis hominis vigilia illud quoque facere poteſt; *Attentos habens oculos.* Quod verò Cajet. diſtinguat *viſiones*, quæ ad vigiliā pertineant; *& ſomnia*, quæ accidant inter dormiendum, non eſt valde curandum; nam etiam *viſionis* nomen ad *ſomnia* accommodatur in ſcriptura.

Pli. lib. 11. cap. 37. Corybantes qui. Iob. 13. 12. Caietan. Viſio aliquando idē quod ſomnium.

Verſ. XV. Quamobrem elegit ſuſpendium anima mea, mortem oſſa mea.

4 *Philip. Beda.*

Elegit ſuſpendium. Philip. atque Beda hoc ad peccatum ſic referunt; Satius (inquit) Jobeſt, & peccatum multo tolerabilius, ſi victus cruciatibus de morte mea cogitem quàm ut tuæ majeſtati irrogem blaſphemiam. Ad comparationem itaque majoris criminis, quod eſſet minùs damnabile, cruciatu potiùs, quàm iudicio actus exprimit. Sed ſimplicior ſenſus, ut dicat ſe quodcumque necis genus, ſive naturalis, ſive violentæ, etiam ignominioſiſſimæ, qualis ſtrangulatio, aut ſuſpendium eſt, leviùs ſibi, atque optabiliùs futurum, ut finem aliquem capere poſſent mala graviſſima. Niſi fortè hæc cohæreant & quidem, neque reluctantis, neque invita, cum ſententia præcedenti; Ex illo imaginoſo morbo penè adigor ad inſaniam, & ad laqueum. Hippocrates quidem libro de virginum morbis ſcribit de attonitis, & ſyderatis, & de timoribus; *Ex his adeo fortiter pavere homines, ut delirent, & dæmones quoſdam ſe videre putent ipſis infeſtos, quandoque noctu, quandoque interdiu, aliquando verò utroque tempore, & ab hujuſmodi ſpectris multos ſe iam ſtrangulaſſe, & proſilijſſe in puteos; tanquam meliora ſint hæc, & omnem vitæ utilitatem excedentia: aliquando etiam ſine ſpectris, ac phantaſmatis, quandam adeſſe voluptatem, ex qua mortem, velut bonum quoddam amant.*

Hippoc. Ex imaginoſo morbo terrores.

Anima, vita ipſa miſera, & afflictum corpus, aut verò totus ipſe homo: pro quo etiam per ſynecdochen, accipiuntur ab aliquibus oſſa, videlicet, pro corpore, ut opponatur primæ parti, videlicet *animæ*. Sicut & id. *Non eſt occultatum os meum à te, quod feciſti in occulto*, id eſt, totus ipſe ego, aut corpus meum. At vero poſt R. Abraham. Hebræus apud Cajetanum, exiſtimat ideò oſſa dicta eſſe, quod illis tantum ſupereſſent pelle, & carnibus abſumptis, & corroſis à vermibus; Sed ſentius D. Thom. & alij, quòd nihil ipſo tam forte, tamque firmum ſit, quod vis doloris non debilitarit, atque confregerit; vel certè ut indicat Polychronius, quòd acerbitas morbi iam ad oſſa uſque pervalerat; quam etiam oſſium debilitationem in graviſſima aliqua ægritudine deprecanda, & explicanda exprimere ſolent ſcripturæ, Pſalm. 6. *Sana me Domine, quoniam conturbata ſunt oſſa mea, & anima mea turbata eſt valde*, id eſt, tum animæ vires debilitatæ,

5 *Anima, vita, aut totus homo. Oſſa pro toto corpore. Pſ. 138. 15. R. Abrah. Hebr. apud Caiet. D. Thom. Polychro. Pſal. 6. 3.*

R 3

Pſal.41. 11. te, tum firmiores corporis partes fractæ, & ſtupidæ, Pſal. 41. Extremum cruciatum cum ignominia conjunctum ſignificat; *Dum confringuntur oſſa mea, exprobraverunt mihi inimici mei.* Interinum verò malum, & quod penitus penetrat, & inflammet medullas, illud indicat, Thren. 1.
Thre.1.13. LXX. *Miſit ignem in oſſibus meis.* Septuaginta verò ut hujus ſententiæ acerbitatem, ſi qua eſſet, mitigarent, deprecantes reddiderunt; *Abſolves à ſpiritu meo reſpiratione animam meam, & à morte in morte oſſa mea;* ſed
Auguſt. Auguſt. aliquanto longiùs, per *ſpiritum*, terrores illos intelligit, & per oſſa patientiam, & firmitatem, quam ſervavit propè jam deficientem, legit enim ille; *Et à morte oſſa mea repoli.*

Verſ. XVI Deſperavi; nequaquam ultrà jam vivam. Parce mihi, nihil enim ſunt dies mei.

1 *Quid deſperare; quid ultra: explicatur David, & Amos.*
2 *Parcere apud ſacros, & profanos quid.*
3 *Varii nexus, & verſiones hujus ſententiæ.*
4 *Nihil pro vano. Creaturæ reſpectu divinæ æternitatis nihil.*
5 *Vanitas pro mutabilitate. Omnium rerum mutabilitates conteniæ in humana vita, ex David.*
6 *Vita vana, quòd fugiat, & evaneſcat. Quid Abel, & Cain, ex nominum etymologia: explicatur David & Amos.*
7 *Laudatur vulgata. Vitæ brevitas ex comparatione, & reductione ad omnes temporis menſuras. Quid ſeculum. Quid palmus. Quot menſibus conſtet annus.*

1 Philipp. Deſperandi verbum, de peccato deſperationis an aliis accipi. Senſus exquiſitus, ſed durior.

DEſperavi. Philip. quaſi pœnitentia ductus eſſet, agitatuſque ſcrupulo, hæc Jobum dixiſſe exponit. *Deſperavi*, inquit, *loquendo hæc, quæ dicere non debueram; unde pro hoc ſermone tam aſpero, & moleſto, poſt mortem vivere poſſe me dubito; quia ſibi auferentibus præſentem vitam, futura à Deo iuſtiſſimè denegatur: Itaque ſe lapſum in peccato deplorat, & pœnitentiam illi ò profitetur dicens: Parce mihi*, &c. Certè exquiſitus ſenſus, ſed durior aliquanto. Plerique Latini interpretantur; Spem vitæ omnem abjeci; nam video me letali morbo propediem conficiendum. Sed certè verbum originale, (*Maas*) ut aliquando diximus,
מאס propriè eſt faſtidire, abjicere, ſpernere; quale eſt id Amos
Amo.c.5.v.21. Pſal.52.6. 5. *Proieci* (faſtidio) *feſtivitates veſtras*. & Pſ. 52. *Quoniam Deus* * *ſprevit* (faſtidio habuit) *eos*. Ergo hæc deſperatio
Amos.5.21. affert faſtidium quoddam vivendi, tædium, nauſeam, contemptum, atque abjectionem omnis curæ tuendæ vitæ.
Deſperare, quid. *Deſperavi*, faſtidio; nihil mirum, ſi ſuſpendium eligam, cùm
Pſal.52.6. nulla me vitæ cura, nulla cupiditas tangat; nihil de ultrà,
* Hartoſe dellas, y die ron le en roſtro. diutiuſque vivendo cogitem, etiam ſi mihi optio daretur, non vitam, ſed quamcumque mortem eligerem. Paulò aliter Septuag. illud *ultra* pro ſempiterno accipiunt; neque incommodè, exigente voce originali, quæ ſæpè vertitur,
LXX. ſæculum vel æternum; *Non enim in ſempiternum vivam, ut*
Vitæ, pro ſeculo, aut ſempiterno. *longanimiter agam*. Alii aliam interpretationem adhibent utrique lectioni congruentem; Cùm ultrà, id eſt, cùm æternum vivere non poſſim, ſed *ut diuturnè vitam, paulò poſt moriendum mihi eſt, noli me igitur vitæ vexare*; ſic Vatab.
Vatabl.

2 *Parce mihi*. Quidam Latini exiſtimaverunt, à verbo Latino *parcendi* id eſt, ignoſcendi, hic veniam peccatorum
חדל Parcere quod propriè. precari Jobum, ſed verbum originale, (*Chadal*) ſignificat ceſſare, deſinere, abſtinere ab aliquo; à qua radice dicitur, Iſa. 1. *Quieſcite agere perversè*. & 1. Reg. 12. *In ceſſem orare pro vobis*: à qua ſignificatione non eſt omnino alienum
Iſa.1.6. 1.Reg.12.23. Latinum, *parcere*; quod eſt, parùm tangere, atque ita ab aliquo abſtinere, ut illum conſerves, aut omninò non
Cic. Act.6. in Verr. tangas. Quare parcere, & perdere contraria ſunt; ſic dixit aliquando Cicero: *Ædificiis publicis, ac privatis ſic*
Nonius. *pepercit, quaſi ad ea defendenda cum exercitu, non expugnanda veniſſet*: & ſic Nonius in verbo, parcere, per ſervare
Virg.10. Æn. exponit, idque affert ex Virg. lib. 10. Æneid.

Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
Natis parce tuis.

Et hujus generis illa ſunt, *lachrymis*, vel *metu parcere*, parcè aliquid facere. Sic idem Nonius Marcel. in verbo, *velitatio*, ex Turpilio Lindia; *Comperce verbis velitare*, (leviter contendere) ad rem redi. Servius quidem id virgilii.
Ser. Eclo.3. *Parcite oves nimium procedere*: per prohibere explicuit;
* Baſta ya ſennor, y dad me una pocad venia. alii, per cavere: Cavete ne nimiùm procedant. Ergo, inquit Job, * *Parce mihi*, jam ceſſa, mitte me; ultricem tuam iſtam manum cohibe, à me vexando diutiùs abſtine; tange me paulò parciùs, leniùs hominem exulceratum tracta, ne me funditùs perdas, contere, & tucre moribundum hominem, & in extremum interitum graviſſimis cruciatibus impulſum: qui ſenſus ex ſequentibus facilè confirmatur; eadem enim originali voce capite 10. dixit: *Dimitte* Iob.10.1.
me; & ſynonymis ferè verbis, *Quieſce paululum ab eo*: & Iob.14.6. LXX.
elegantèr Sept. *Recede à me*. Poly. ad proprietatem vocis: Polychron.
Deſine mihi plagas infligere: idem ferè quod David: *Amove* Pſ.38.11.
a me plagas tuas.

3 LXX Olympiod. D.Thom. Symmach. Caietan. Varii hujus ſententiæ nexus. Olympiod.

Nihil enim ſunt dies mei. Septuag. dixerunt. *Vana eſt enim vita mea*. Symmac. *Vanitas ſunt dies mei*; quidam alius interpres, ut Olymp. refert, *vapor ſunt dies mei*, rectè omnia, juxta proprietatem vocis Hebrææ, de qua ſtatim. Sed, quod ad contextum pertinet, D. Thom. & Cajet. ſic connectunt; Magnam mihi fœlicitatem pollicetur Eliphaz; ſed erit mihi longè maxima, ſi à me tam acriter vexando abſtineas, & parcas; nam dies mei, utpotè vani, aliorum bonorum temporalium ſpe vacui, & deſtituti ſunt. At Olympiod. Quòd mea vita præ imbecillitate virium par non ſit ferendis his malis graviſſimis, neceſſe eſt temperari mea ſupplicia. Alii ſimpliciùs, ut ex vitæ brevitate deprecetur ſuos dolores, & miſericordiam commoveat. Similem rationem deprecandæ mortis, petitam ex brevi-
tate vitæ proponit David, Pſ. 89. *Ne avertas hominem in* Pſal.89.3.
humilitatem, (Hieronym. in contritionem: propriè, in Ibid.v.4.
tenuitatem, minutiam, pulverem, mortem) *quoniam mille*
anni ante oculos tuos, tanquam dies heſterna, quæ præteriit.

4 Nihil, vanum. הבל הבל

Sed quidem quod hic dicitur, *nihil*, propriè eſt *vanitas*, in Hebræo (*Hebel*) à radice, (*Habal*) quod eſt evaneſcere, aut vanum eſſe: cujus multæ ſunt rationes, & acceptiones in ſacro ſermone, ut aliquando latiſſimè explicuimus, cùm primum C. Eccleſiaſtæ enarraremus. Sed quod in hunc locum maximè quadrat, eſt; ut duplici, aut triplici ratione humana vita dicatur *vanitas*, & *nihil*. Primò,
Aut. de quà civitate Dei, cap.13. quòd æternitati comparata, nomen aliud non meretur;
Hier. ſuper id Iſa. 24. qua ratione Auguſt. & Hieron docent creaturas omnes reſpectu divinæ, primæque ſubſtantiæ dici, atque eſſe va-
Attrita eſt civitas vanitatis. nas, atque ſi velit, etiam *nihil*. Sed in diuturnitate, & duratione, hæc comparatio exprimitur. Pſalm. 89. *Quoniam mille anni ante oculos tuos* (tibi propoſiti; tecum, qui æternus es, comparati) *tanquam dies heſterna, quæ præteriit*.
Euſ. ſuper Pſal.38.6. 20. Qua dicendi ratione ſplendor vultus Moyſis dicitur à Paulo *evacuari*, id eſt, vacuus, vanus longè infimus oſtendi reſpectu excellentioris luminis, quod manet in Chriſto.
Nihil, & vanitas ad vitæ breve ſpatium pertinent. Poſſit igitur dicere Job; Quid meam vitam urges, æternum & immortale numen, an tibi paucos & malos vitæ dies invides, qui ſolus habes immortalitatem? at qui tecum compoſiti, *vanitas* ſunt, *nihil* ſunt.
2.Cor.3.7

5 Vanitas è mutabilitate.

Secundò, hanc vitæ vanitatem poteſt efficere mutabilitas quædam & inconſtantia omnibus diſcriminibus, atque viciſſitudinibus obnoxia, & nunquam in eodem ſtatu permanens. Sicut Rom. 8. dicitur: *Omnis creatura vanitati ſubjecta*. Deinde explicatur, quid ſit vanitas; *quoniam*
ad Rom.8.20. *ipſa liberabitur à ſervitute corruptionis*; mortalitatis, viciſſitudinis, mutationis: hac ratione dicitur: *Univerſa vanitas, omnis homo vivens*; nam in hominis vitam omnes omnium rerum mutationes, atque varietates incurrere viden-
Pſ.38.6. tur. Sicut enim omnes in ſe ipſo res, velut mundus qui-
Omnium rerum varietates & mutatio, nes conti- nentur in homine. dam, ita omnium mutationum ſumma continet: vicelinet cœlorum inſtar, continuò movetur. *& nunquam in eodem ſtatu permanet*. Neque movetur tantùm, ſed trepidationis etiam motum octavæ ſphæræ peculiarem, incredibili quadam affectionum animi, propenſionumque inæqualitate imitatur & refert: trepidat perpetuò, *& fruſtra conturbatur*; & temerè tumultuatur. Sicut Sol deli-
Iob.14.5. Pſ.38.7. quium paſſus, obſcuratur, occumbit, occidit: & ſicut Luna mutatur; neque menſtrua tantùm, ſed diaria etiam patitur decrementa. Sicut elementa, actionum contrariarum, atque paſſionum pugnas in ſe ipſo ſuſtinet: & caloris, frigoris, aliarumque rerum inæqualitates, atque moleſtias perferre cogitur: Sicut mixta, omnibus contrariis expoſitus eſt: Sicut vegetabilia, cùm & ipſe fœnum ſit, & flos agri, pendet à ſole, à pluviis, à propitio & amico ſolo: requirit quoque amicorum culturam, & curam pecu-
Senſuum vanitas. liarem; indiget cibo: jam languet, iam viret: iam germi-
Eccl.1.9. nat, jam areſcit. Sicut animalia ſenſitiva, mille ſenſuum ludificationibus, atque præſtigiis obnoxius eſt, & ſuæ ipſius phantaſiæ ſpectris atque fallaciis, atque ea quidem in primis maxima ſenſuum vanitas eſt, *Quod non ſatiatur oculus viſu, nec auris auditu impletur*, quare vacuos, vanos relinqui neceſſe eſt. Homo verò cum ſit, ignorantiis men-

tis

tis, ægritudinibus, & morbis corporis, & omni generis cruciatibus, atque doloribus obnoxius eſt, Sicut angelus
Sap. 9. 15
veritati atq. multiplicitati cogitationum ſubditus eſt, ita homo ſolicitudinibus ſubjacet; *Nam corpus quod corrumpitur aggravat animam; & terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem.* Tandem ſi peccato ſerviat,
Humana vanitas ve liquas ſuperat.
Demonem imitatur, qui Initium peccati extitit. Sed in eo quoq. illum ſuperare videtur, quòd non uni tantum, aut alteri peccato, ſed ſexcentis ſcelerum differentiis ſubiacet; dies hominis *vanitas, & nihil* ſunt, atq. univerſarum vanitatum, mutabilitatumque congeries, & cumulus.

6
Vita vana, fugax & evaneſcens.
Tertiò, illa eſt humanæ vitæ vanitatis non ultima ratio, quòd illi nihil ſolidi ſubſit, ita citò perit & evaneſcit. Eſt igitur fallax quædam rei evaneſcentis, citiſſimè labentis apparentia: ſicut dictum eſt: *Veruntamen in imagine pertranſit homo*, id eſt, nihil habet humana vita verum,
Pſal. 38. 7
aut ſolidum; ſed apparens, umbratile, imaginarium; à qua vanitate ductum eſt *Abelis* nomen: dictus eſt, n. *Hebel*, vel *Habel*, id eſt, *vanitas*. Et optima cum ratione id illi nomen inditum eſt; nam brevi, id eſt, in florenti adhuc ætate evanuit: tum quia cum primogenito nomen à poſſidendo impoſitum eſſet, *Cain*, dicente Eva: *Poſſedi hominem*, ut nobis ſignificaret, qualis homo eſſet, qualiſve vitæ humanæ poſſeſſio, qui ſecundò natus eſt, appellatus eſt *Habel*, *vanitas*, *nihil*. Accedit etiam, quod in *Habel*, poſteritatis ſpem nullam parentes illius collocaverant, ipſa nominis impoſitionem præſagientes fore, ut citò evaneſceret. Quare Abel non ſolùm fuit prima norma mortuorum, ſed viventium etiam omnium typus, & repræſentatio, ut qui ſint *vanitas, & nihil.* Hanc ipſam vanitatem, id eſt, vitæ brevitatem, aſſiduamq. agitationem & commotionem animi indicavit, Pſal. 77. eùm de iter per deſertum agentibus loquitur: *Defecerunt in vanitate* (breviſſimè) *dies eorum, & anni eorum cum feſtinatione* (cum perturbatione, trepidatione, tremore, inſtar feſtinantium trepidantes aufugerunt) ita vita noſtra, dum trepidat, dum tremit, & turbatur, feſtinat, fugit, labitur. Quanquam vel in eo miſerè ſe ipſos improbi fallunt, quòd neſcio quam ſibi vitæ hujus caducæ non diuturnitatem tantùm, ſed æternitatem quoque promittant; ut dictum eſt de impiis divitibus, Amos 6. *Putaverunt ſe habere vaſa cantici*: nimirum conſtantem firmamque, tum quæ ex concentu vocum, & cytharæ, tum quæ ex aliis rebus percipitur, voluptatem ſibi pollicentes, in quos illud conveniat.

Abelis nomen quid ſignificet.
Quid etiã Cain.
Geneſ. 4. 1.
Abel, ipſius nomen vivorum
Pſ. 77. 33.
Vanitas, vel feſtinas.
Amos. 6. 5.
Horat. l. 1 epiſt. 2.

Cui pulchrum fuit in medios dormire dies, &
Ad ſtrepitum cytharæ ceſſatum ducere curam.

LXX.
Quod Septuag. illuſtrarunt legentes; *Quaſi * ſtantia putaverunt, & non quaſi fugientia*: quo loco omninò legendus eſt Hieronym.
** Penſavit que ſtantia fuiſſe conſtitua veruas de aſſenſu*
Hieron.

7
Laudatur vulgatus.
Sed quod (nihil) hoc loco verterit Latinus interpres, videlicet ut omnes vanitatis rationes unica voce, atque ea ſignificantiſſima, comprehenderet, jure laudandus eſt; tum etiam ut omnes humanæ vitæ appellationes, quæ brevitatis ſunt; unico hoc nomine, quo nihil eſt inanius, concluderet. Nam ſi gradatim ſurſum verſus aſcendamus, in nihilo tandem ſiſtendum eſt. Et quidem, licet vita humana dicatur, quies, ceſſatio, finis, ut indicetur brevi finienda, de quo nomine nuper diximus, atque id ſibi notum fieri precabatur David: *Notum fac mihi Domine finem*, (id eſt, vitam ipſam breviſſimam, quæ quòd citò finienda ſit, finis ipſe appellatur) *meum, ut ſciam quid deſit mihi*, propriè, ut ſciam quam temporalis ſim: tamen certa vitæ humanæ & durationis menſura, aut brevitas hinc non cognoſcitur. Primò itaque ſeculum dicitur, Pſ. 99. *Sæculum noſtrum in illuminatione vultus tui.* ſic Pſal. 74. *Annunciabo in ſæculum.* & Pſalm. 118. *Ad faciendas juſtificationes tuas in æternum propter retributionem*, id eſt, quamdiu vixero: ſeculum autem hoc, aut *æternum*, tantùm eſt ſpatium centum annorum: unde ludi ſeculares dicebantur, qui centeſimo quoque anno fiebant; quia ſeculum ad centum annos extendi eſtimabant: ut Feſtus Pompejus libr. 17. auctor eſt. Quanquam alii multo breviori annorum periodo ſeculum circumſcripſerunt, & Galli quidem triginta tantum annos ſeculo dabant, ut obſervavit Ser. ad id 8. Aen.

Quare vita humana dicitur nihil. Iſa. 38.
Vita humana quies & finis.
Pſal. 38. 5
Pſal. 99. 8
Vita humana ſæculũ certo annorũ numero definita.
Pſ. 74 10.
Seculum, quot annis conſtet.
Pſ. 118. 112.

Sed mihi tarda gelu, ſæcliſque effœta Senectus.

Sed deinde homini præfinitur ſpatium non centum, ſed 70. aut 80. annorum, hique tantùm *Potentatibus*; Pſ. 89. id eſt potentibus, atque valentibus firma corporis valetudine. Sed ex his octoginta annis *amplius*, id eſt, melius, excellentius *labor eſt, & dolor*, Ex breviſſima. n. vita penditur vectigal mille laborum, quod ad morbos, & valetudinis mille impendentes caſus pertinet; ſicut ſcriptum eſt, Eccl. 30. *Melior eſt pauper ſanus, & fortis viribus, quàm dives imbecillis, & flagellatus malitia.* Et iterum: *Non eſt cenſus ſuper cenſum ſalutis corporis*: quod quamvis ad pretium omnibus divitiis præſtantius, quod in bona corporis valetudine poſitum eſt, referatur; tamen illud quoque veriſſimum eſt, nullum eſſe gravius aut moleſtius tributum, aut cenſum, quàm quod pro conſervanda valetudine, & producẽda vita impẽditur, aut quod de ipſa valetudine morbis, & ægritudinibus penditur. Quanquam iniquo hoc tributo, & cenſu liberare nos conetur Apoſtolus dicens: *Fratres, debitores ſumus non carni, ut ſecundum carnem vivamus.*

Ludi ſeculares.
Feſtus Pop. lib. 17.
Ser. 8. Aen.
Pſ. 89. 10
Ecc. 30. 19 verſ. 16.
Vectigal, & tributum morborum.
ad Rom. 8. 12.

Sed non jam *annis*, ſed *menſibus* conſtare dicitur humana vita; qui enim annum dicit, longiuſculum aliquid ſignificat. Sic appellat Job, c. 14. *Numerus menſium eius apud te eſt*, niſi illos annos humanæ vitæ tribuas, qui non magni anni dicerentur, id eſt, duodecim menſium, ſed vel decem tantum menſibus conſtantes, ut apud primos Rom. vel quatuor, ut apud Arcades, vel tribus tantum, ut apud alios barbaros, vel etiam uno tantùm, ut iterum apud Arcades numerandi, & componendi conſuetudo fuit, referente Plutarch. Macrob. & Plinio.

Vita humana menſibus conſtat.
Iob. 14. 5.
Quod menſibus conſtabat annus apud Rom. Arcad. & alios Barb.
Plu in Nu. Macrob. l. Saturn. cap. 12. Plin. l. 7. cap. 48.

Sed quid menſes, cùm non niſi *dies* frequentiſſimè in ſacro ſermone nuncupentur, & illi quidem *pauci & mali*, atque adeo pauci, ut digitorum numerum non videantur excedere, neque majus, aut longius ſpatium componere, quam quod palmo, id eſt, quatuor digitorum menſura per digitos numerari, & percurri poſſit? Pſal 38. *Menſurabiles poſuiſti dies meos.* Hebraicè * *Palmares*. Hieron. *breves*, breviſſima menſura comprehenſos. Symmach. ut Palmum *poſuiſti dies meos.* Non quidem dodrantales, id eſt, duodecim digitorum, ſed quatuor tantùm. Nam triplex eſt palmi conſideratio, prima, quæ menſura conſtat *a primo pollice uſque ad minimum digitum*: ſic definiente Iſid. aliæ duæ pertinent ad numerum digitorum, nam, ut Budæus ait, duplex eſt palmus; major duodecim digitorum; qui Latinis dicitur Dodrans: minor digitorum quatuor. qui Græcis dicitur *Palæſta*: & non de *Dodrante*, ſed de Palæſte, intelligi Euſeb. & Didym. docent. Quamquam illud etiam obſervant, dici *Dies palæſtræ*, id eſt, contentioſos, in certamine, lucta, tentationibus poſitos.

Pſal. 38. 6
** Quod ſi puede contar por los dedos, y me dio a palmos.*
Symmach.
Iſidor. l. 2. Differ. c. 38
Bud de Aſ.
Euſe. & Didimus ſuper Pſ. 38.

Sed neque dies quidem plures, nam unicum tantum naturalem diem hederæ Jonæ, quæ ipſiſſima humanæ vitæ brevitatis imago erat, præfinivit Deus conſtantem die & nocte, ſicut dictum eſt: *Sub una nocte nata eſt, & ſub una nocte periit.* Fortè enim jam ſemen, atque radix illius hederæ in eo ipſo loco, in quo Jonas ſedebat, præcedente nocte divina manu, & potentia ſata fuerat, ut mirabilior, & ſolicitior divina providentia erga hominem cognoſceretur. Deinde verò ingraveſcente jam ſole, & æſtu (laboraverat enim Jonas) inſperatum accepit incrementum, ut protegere illum poſſet, & *Paravit Deus vermem aſcenſu diluculi in craſtinum, & percuſſit hederam, & exaruit.* Sed potiùs dixeris diem eſſe artificialem, qui cùm maximus, & longiſsimus eſt, quindecim horis abſolvitur; & cum ſole oriente incipit, cum occidente quoque finitur. Sicut dies quotidiani mercenarii, qui cùm *ortus eſt Sol, exit ad opus ſuum, & ad operationem ſuam uſque ad veſperam.* Itaq. neque amplior, neque diuturnior eſt humana vita, Pſal. 89. *Mane ſicut herba tranſeat, manè floreat, & tranſeat; veſpere decidat, induret, & areſcat.* Ubi obſerva, quod dicitur *mane tranſire*, fortè illud eſſe, *amplius eorum labor & dolor*, videlicèt, matutinum florem non niſi breviſsimè conſiſtere. Hieron. *Manè floruit, & abiit, ad veſperam conteretur, atque ſiccabitur.*

Ion. 4. v. 6 & deinceps
Pſ. 103. 23
Pſ. 89. 6.
verſ. 10.
Pſ. 89. 10.
Hieron.

Verùm quindecim quoque horæ non breve ſpatium Davidi viſum eſt, cùm ternas tantùm ille horas concedat, *Et cuſtodia* (inquit) *in nocte.* Nocturnæ quippe vigiliæ ternis horis conſtabant. Quod ſi hoc quoque longius videatur, audies Paulum dicentem: *Momentaneum, & leve*: & impios illud tandem veriſsimum profitentes: *Nos nati continuò deſivimus eſſe.* Quid verò hoc inanius, aut fugacius? loquelane, an cogitatio? His quoq. mortalium vita ſimillima eſt: *Anni noſtri ſicut aranea meditabuntur.* id eſt, æſtimabuntur, ſicut & opus. & tela araneæ, quæ leviſsimo impulſu diſrumpitur. Hebraice, *Sicut * loquela*, vel *cogitatio*. Hieronym. *Conſumpſimus annos noſtros quaſi ſermonem loquens.* Cogitatio autem aſſertur in illo

Vita humana artificiali die anguſtior. Nocturna vigilia ternis horis.
2. Cor. 4. 17
Sap. 5. 13.
Pſ. 89. 10.
** Paſſoſe la vida en u-*

veibo

na palabra y en un penſamiento. verbo *meditandi*; quos nos habemus ex Septug. Quamvis Vaticani legant: *meditati ſunt*: eodem ſenſu, quo nos; quaſi dicat; Non videntur eſſe aliud noſtri anni, quàm ſi tantùm eſſent cogitati, aut meditati, non re ipſa exiſtentes. Sed multò quoque minorem aut exiſtendi rationem, aut durandi firmitatem ineſſe mortalium vitæ, etiamſi non ſolùm duplo, ſed decies, aut duodecies annorum numero

Pſal. 89. diuturnior eſſet, agnovit qui dixit; *Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies heſterna, quæ præteriit*: nam cum præterita non ſint, ſed tantùm fuerint, illud plus habent, quàm nihil, quòd aliquandiu vivant in hominum memoria. Sed neque hoc quidem voluit aſſe Jobus noſter, cùm dixit, *Nihil ſunt dies mei*: quam veriſſimam vocem non ſemel poſtea

Pſal. 89.5 uſurpavit David concinens; *Quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt*, & iterum; *Subſtantia mea* (Hieronym. vita mea) *tanquam nihilum ante te*.

Verſ. XVII. Quid eſt homo, quia magnificas eum? aut quid apponis erga eum cor tuum?

1 *Particula, Quia, in Hebræo. Magnitudo, aut magnificatio ad honorem.*
2 *Proponitur dubitatio, quomodo honorificè ducat ſuam ſortem Job: prima & ſecunda reſponſio: Hominis probatio in ipſius honorem, & Dei gloriam redundat; ex Paulo & Petro.*
3 *Tertia reſponſio, certare Deum cum homine, honorificum.*
4 *Duæ aliæ opportuniores & veriores reſponſiones.*
5 *Quid cor. Quid apponere cor. Homo peculiari Dei providentia cuſtoditur. Explicat Salomon, Daniel, Paulus.*

1 כי *Particula Quia, in Hebræo valet ut.* גדל *Magnitudo ad divitias & honorem.*

QVantulacumq. res, *homo* (Enos, miſellus) *eſt*, ut ceterorum quaſi oblitus, hujus tantum memor ſis, illumque magni facias, magnum facias; *quia magnificas*, id eſt, ut illius rationem ducas, tamquam ſit aliquid magnum, ut magnifacias, magnum facias. Particula eadem, quæ vertitur, *quia*, aliquando valet idē quod *ut*. Sed cùm *magnitudo* hæc tum ad divitias, tum ad honorem referri poſſit, certè de honore tantùm hoc loco accipi videtur: non enim poteſt aliter convenire in ipſum Job.

2 *Quomodò Job honori ducat ſuā extremam ſortem. Prima reſponſio minus commoda. Secunda reſpōſio, probatio hominis redundat in illius honorem.*

Sed qua ratione ſe, qui omni ærumna, & contumelia affectus ſit, nunc dicat honore acceptum à Deo, non eſt omnino facile explicatu. Et primò, quidam accipiunt de ipſis laboribus, & ærumnis, quas Job ingentis beneficij, & honoris loco ducat; quaſi dicat; Indignus homo eſt, quem patiendi, & honorificam coronam merendi, & obtinendi oblatis occaſionibus, illatis etiam ærumnis extollas, & magnifices: ſed non quadrat. Secundò paulo ſublimius de ſua per ærumnas probatione, atque ingenti Dei honore, & gloria ex hominis tolerantia conſequuta; quaſi dicat, Vilis, ineptaque valdè materia homo eſt, ut qui fragilis ſit, & vitreus, in quo tuæ potentiæ, atque fortitudinis ſpecimen præbere velis: ne mihi rem tantam, meiſq. viribus imparem concredet, ò Deus, nam humanæ imbecillitatis ſum mihi ipſi benè conſcius. Ne precioſiſſimum theſaurum condas in vaſe fictili, ne forte non in honorem, ſed in contumeliam tandem fiam. Sanè verba, tum dolore, tum animi lenitate, atque demiſſione mirabiliter temperata. Sed huic conqueſtioni reſpondit Deus, ſuæ etiam

2. Cor. 12.9 potentiæ benè conſcius; *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus* (mea) *in infirmitate* (tua) perfecta declarabitur. Quod ſi rem longè graviſſimam committo homini fragili, & te-

2. Cor. 4.7. ſteo vaſi, *ſublimitas erit meæ virtutis, & non ex te*. Simili reſponſo accepto Paulus æquanimior factus ait; *Libenter*

Phil. 1. 20 *gloriabor* (honori enim, & gloriæ mihi ſunt) in *infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Chriſti*; quare magni-

1. Pet. 4.14 ficatur homo, cùm Deus, ut Paulus dicebat, *Magnificatur, ſive per vitam, ſive per mortem in corpore hominis*: &, ut Petrus ait, *Cùm id, quod eſt honoris, potentiæ, & virtutis Dei, ſuper nos requieſcit*.

3 *Olympiod. Tertia reſponſio, honorificum homini exiſtere, quod pœnas ab illo exigat Deus.*

Tertiò, quod ait Olympiod. vel ex hac una re, hominis præſtantia, quam à Deo adeptus eſt, declaratur; quòd ejus vindex & ultor Deus eſt. Quòd pœnas ab eo expetis (inquit Job) illum ipſum, aliquid eſſe, certum eſt argumentum. Tum etiam quòd illum quaſi ad ſingulare certamen provoces, & ingenti malorum, & dolorum exercitu adverſum illum pugnes, atque contento brachio illum deiicere & proſternere coneris, tanquam hoſtem aliquem potentiorem, à quo tibi cavendum ſit, profectò honorificum homini exiſtit. Verùm tantam fortitudinis, aut certaminis tecum initi laudem miſellus ego, & inbecillus homuncio, neque mereor, neque quæro, neque ſuſtentare diutiùs potens ſum.

4 *Propoſitæ difficultatis ſolutiones magis opportunæ. Vatabl.*

Cæterùm duas alias ſimpliciores reſpondendi rationes indicabo; primam, ut prima hæc pars nectatur cum ſequenti; *Quid eſt homo, ut illum magnifices apponendo erga eum cor tuum?* ut res ejus cures, & actiones omnes diſpicias &c. ut in ſequentibus explicat; quamvis enim Deus mortalia curet, adeoque res minimas habita ratione ſuæ benignitatis, & miſericordiæ; tamen non eſt hæc Jobi ratio contemnenda; in quo audaciùs, quam par eſſet, Vatablus dixit, hoc Jobi argumentum debile eſſe; cùm potiùs ſit digniſſima homine ſapiente ejuſmodi admiratio, & conſideratio divinæ providentiæ, & curæ rerum omnium humanarum. Se-

Explicatio difficultatis germanior.

cundus ſenſus, ut ad honores & divitias pertineat: cæterum longè alia ratione, quàm Latinorum interpretum. Si tam vilis, & abjectæ conditionis homo eſt, atque in has ego ipſe miſerias eram à te aliquando conjiciendus, quorſum in me ſervando, & locupletando tuam operam poſuiſti, tuamq. providentiam oſtendiſti? quare me ad eam fortunam evexiſti, in qua perſiſtere non poteram? Similis illa Davidis

Pſ. 143. 3. Hieronym. Auguſt. Hieron. interrogatio aut expoſtulatio; *Domine quid eſt homo, quia innotuiſti ei?* (id eſt, quia te illi præſentem exhibes? Hier. *Quia agnoſcis eum*; propriè ex Hebræo. Quia eum) *aut filius hominis, quia reputas eum?* Auguſt. *Æſtimas eum*. Hieron. * *Computas eum*. Deinde ſequitur; *Homo vanitati ſimilis factus eſt*; quaſi dicat; Qui tam facilè ſublimi deiici poteſt, quorſum evehis, & in ſublime collocas? qui ſenſus reliquis præſtat.

**Que hòbre ſoy yo, para que hagais cuēta de mi.*

5 *Apponere cor quid. Iob 34.14*

Aut quid apponis erga eum cor? Ex multiplici ratione *apponendi cor*, orta eſt multiplex etiam acceptio hujus partis. Nam quidam ad iram, & contentionem referunt; quo etiam modo videtur accipi infra cap. 34. *Si direxerit* (appoſuerit) *ad eum cor ſuum*: ſignificatio quidem infrequens in ſacro ſermone. Germanus & frequentiùs eſt, ut ad mentem, & cogitationem pertineat; atq. idem ſit, quod attēdere, obſervare,

Eccl. 3.11 curare. Sic dicitur Eccl. 3. *Mundum poſuit in corde eorum*: quod interpres reddit, *mundum tradidit diſputationi eorum*.

Vid. cap. 1. 8 n. 1. & 4. Cor in ſacris. Plura diximus ſup. c. 1. Nam *cor* in ſacris eſt intelligentia, mens, conſilium, memoria, rerum agendarum prudentia & ſcientia; quæ non rarò dicitur *cogitatio cordis*. Ergo videtur Deus hominem magnificare, cùm in eo cor ſuum, intelligentiamq. defigit, & quotidianas ejuſdem rationes, & actiones accurate cognoſcit, & examinat; cætera enim nō tā inſpicere

1. Cor 9.9. Iob 14. 3. quàm deſpicere videtur, dicēte Paulo, *Nunquid de bobus cura eſt Deo?* Simili ratione ait infrà, *Dignū ducis ſuper hujuſcemodi aperire oculos tuos, & adducere eum tecum in judiciū*. Sed fortè

Apponere cor, ad voluntatem, ſeu voluptatē pertinere. Eccl. 3. 11 Ariſt. Met. Dan. 5. 21 Pro. 27. 23

etiam hæc cordis appoſitio ad voluntatis propenſionem, & charitatis ſigna exhibita pertinet; ſicut etiam aliquādo accipitur *ponere in corde*; qua ratione aliqui explicant id Eccl. 3 ex Heb. *Mundum poſuit in corde eorum* quod cupiditatem res naturales cognoſcendi indiderit mortalibus Deus. Inde *omnis homo naturaliter ſcire appetit*. Similiter id Dan. 5. *Cor eius cum beſtiis poſitum eſt*, i. cupiebat verſari cum beſtiis. Benevolentiam etiam quandam affert id Prov. 27. *Diligenter agnoſce vultum pecoris tui, tuoſque greges conſidera*. Heb. *Appone cor tuū ad greges*. Certè ad amorem allicit poſſidendorū gregū, atq. dehortatur ab aliarum divitiarum, quæ naturales non ſunt, ſtudio, & ſolicitudine. Quare illud, *agnoſcere, & conſiderare* erit, amicè & benevole inſpicere, & providere. Non aliter.; Quorſum homini, qui non multò poſt ſepulſam à te laturus erat, tam præclara, tamq. multa benevolentiæ, & charitatis ſigna exhibuiſti?

Verſ. XVIII. Viſitas eum diluculo, & ſubitò probas illum.

1 *Viſitare in pœnam, frequenter in ſacro ſermone. Item pro requirere, & recenſere.*
2 *Diluculum ad primam curam, & occaſionem non prætermittendam. Manè pluraliter dictum.*
3 *Viſitare in bonum.*
4 *Examinatur loctio Gregorij. Subitò ex Hebr. pro aſſiduè.*

1 *Viſitare in malum, & pœnam.*

VIſitas. Alii in malum accipiunt. *Viſitas in virga, flagellas*. Frequenter in ſacris, *viſitare* ſcelera, & peccata, qui Hebraiſmus ſolvi, & illuminari ſolet à Vulgato; in-

Iob 35. 15 frà. c. 35. *Nunc non infert furorem*. Heb. *Non viſitat*. Exod. 34. *Reddis iniquitatem patrum filiis, ac nepotibus*. Hebr. *Viſitans*.

Exod. 34. 7 *Viſitans*. Vel, ut ad curam, examen, rationemque exigendam pertineat, nam verbum originale, eſt etiam *requirere*, percenſere, curam habere, vel rationem exigere. Unde dicitur. 2. Reg. 3. *Tu * requiſiſti in me, quod argueres pro muliere hodie*. Inde ad numerandum transfertur, & ad eam curam, quam præfecti alicujus operis habere ſolent. 1. Reg. 15. *Recenſuit eos quaſi agnos*, igitur, Diluculo me viſitas, *virgam tuam vigilantem*, maturantem, ante lucanam ſemper experior; Hæc te prima cura mei flagellandi, & requirendi tangit. *Diluculo*, manè, ſemper, diligentiſſimè Ierem. 35. *De manè conſurgens*; ad primam ſolicitudinem pertinet, ut initium diei pro integro die accipiatur; ſic Iob; Deus exorta luce agēdi initium capere videtur à me vexādo, & ratione exigenda; Vel, ut ad occaſionem nunquam prætermiſſam referatur, *Manè me viſitas*, tempeſtivè occaſiones captas me vexandi, ſicut id Pſ. 142. *Auditam fac mihi manè* (citò, tempeſtivè) *miſericordiam tuam*. Hoc autem loco pluraliter habetur ſingulis diluculis, ſic etiam pluraliter Pſ. 72. *Et fui flagellatus tota die, & caſtigatio mea in matutinis*, id eſt, quotidie, ſingulis diebus, & diluculis, aſſiduè ſemper, nulla mihi dies flagello, & ſupplicio vacua. Sic etiam Sept., viſitationem hanc ad nocturnos dolores retuliſſe videntur, qui inceſſanter illum ad uſque diluculum matutinum cruciarent. *Nam viſitationem eius facis uſque manè?*

Marginalia: *Viſitare, requirere.* — *2. Reg. 3. 8.* — ** Andays buſcando de que eſtes.* — *1. Re. 15. 4.* — *Iere. 5. 21.* — 2 — *Ie. 35. 14.* — *Diluculo de ocaſione nunquā prętermiſſa.* — *Pſ. 142. 8.* — *Manè pluraliter diluculum.* — *Pſ. 72. 14.* — LXX. — 3 — *Viſitare in bonum.* — *Olympiod.* — *Gen. 21.* — *Ex. 3. 16.*

Sed præſtat, ut *viſitare* accipiatur in bonum: quem ſenſum Olymp. quoque agnovit, Sicut Geneſ. 21. *Viſitavit Dominus Saram* (*vinola Dios a ver*) Exod. 3. *Viſitans viſitavit eos*, & paſſim alia. Sic ergo manè, ſemper, nunquam non, me viſitaſti, nullam benè de me merendi occaſionem prętermiſiſti; ſingulis diluculis, quotidie recentibus, atque præclaris beneficiis me cumulaſti, hæc te prima cura mei tuendi, & quotidie amplificandi tangebat, jam verò tot beneficiorum oblitus me perdis?

4 *Olympiod.* LXX.

Et ſubitò probas. Olymp. hæc accipit de examine, & ratione in iudicio reddendâ. Sept. & *in eoquis iudicabis eum?* quaſi dicat; Quorſum nunc me in judicium vocas, cum brevi in morte, quæ mihi inſtat, exploraturus ſis, qualis fuerim, qualiſque vixerim? Niſi fortè illud, *in eoquis*, ſignificet, Deum, quaſi per otium, dies integros Iobi examini, & quæſtioni impendere, ut aliqua ex parte cum Hebræo conſentiat, quod (ut ſtatim dicam) integros penè dies, & momenta ſingula in Jobo probando inſumere. Deū ſignificat. Sed Latini ſimplicius, *ſubitò*, repentè; tum etiā aſſiduè, propriè, ex Hebræo, ſingulis penè momentis, atque minutis, *hominem* me probas, per cruciatus incredibiles meas vires, meamque patientiam exploras; cùm vix me comparare potuerim ex nocturnis doloribus, ad novos, diurnoſque congreſſus, me oppugnas, atque adoriris, ſubitò; non videris mecum ex æquò agere, ſed quaſi per dolos & repentinas belli aggreſſiones me inermem, & imparatum adoriris. Quorſum igitur, cùm *apud te nulla ſit tranſmutatio, aut viciſſitudinis obumbratio*, id eſt, nulla tuæ loci, & ſplendori umbra, aut obſcuritas per vices ſuccedat, me tamen primo mane, oriente luce colluſtratum, ſubitò nunc in tetras conjicis tenebras? Eleganter ex fortunæ ſuæ viciſſitudine, tum præſentem calamitatem amplificat, tum divinam miſericordiam commovet.

Marginalia: *Subitò quid in Hebræo.* — *Iacob. 1. 17*

Verſ. XIX. Uſquequo non parcis mihi, nec dimittis me, ut glutiam ſalivam meam?

1 *Parcere hoc loco quid.*
2 *Quid dimittere. Manus Dei aliquando in bonum; nunc in pœnam. Illuſtratus Salomon. Lectio Vaticana.*
3 *Quid deglutire ſalivam. Varia interpretationes, & ſignificationes. Explicatus Iſaias.*
4 *Illud morbum faucium ſpectare.*

1 Parcis. Hoc loco eſt à radice (*Sagbab*) quòd eſt recedere, vel divertere ab aliquo, dimittere, aut remittere. Septuag. *Uſquequo non ſinis me?* ergo ait; Quouſque non recedes à me vexando? Eſt etiam convertere in aliquem oculos, vel avertere, blandè, benignè, amicè aſpicere, ſicut Gen. 4. ab hac radice dictum eſt. *Reſpexit Dominus ad Abel, & ad munera eius, ad Cain autem non reſpexit*. Quouſque (igitur) non avertes à me iratos oculos? quouſque blandos, & benignos non convertes?

Marginalia: *Parcere quid.* — LXX. — *Geneſ. 4. 4.*

2 *Nec dimittis me*. Hoc loco dimittere eſt (*Rapagh*) quod eſt dimittere id, quod tenet ligatum. Quare etiam eſt laxare, ſolvere, diſſolvere, liberum ſolutumque dimittere, remiſſiùs & molliùs cum aliquo agere, unde ille qui ſolutus, & laxatus eſt curis & ſollicitudinibus, atque per otium vacat, & deſidet, hoc etiam verbo explicatur; unde dicitur Iob. 12. *Eos, qui oppreſſi ſunt, relevat;* nempe, vinculis & onere deprimente, & dimittit liberos; hæc autem divina manus arctè tenens, & comprehendens aliquid, alioquin eſt in bonum, Joſ. 1. *Non dimittam, nec derelinquam te;* arctè videlicèt illum complectebatur. Hic verò in malum, & pœnam illius, quem Deus coniecit in anguſtias, & conſtringit doloribus, *Dimitte me*, remitte vincula, laxa dolores, diſſolvè ſuniculos cruciatuum (*no me apreteys tanto los cor deles.*) Sed non ideò mollis & *diſſolutus* eſt vir patientiſſimus *in opere ſuo*, neque ipſe ſibi vincula, atque dolores tentat remittere per animi impatientiam; ſed à Deo remitti, & laxari poſtulat; quod dolentis tantum eſt, non diſſoluti. Nam de impatiente dictum eſt. *Si deſperaveris laſſus in die anguſtiæ, imminuetur fortitudo tua*. Quo loco, *laſſus* ab hac ipſa radice *dimittendi*, atque laxandi dicitur. Unde quamvis omnino videtur expungenda illa quorumdam codicum lectio, quæ habet *lapſus*, atque præferenda Vaticana, *laſſus*; ſed tamen Complutenſes, laxum, legendum exiſtimant, quaſi dicas diſſolutum remiſſum; ut ſit elegans quædam vocum ſenſuſquè colluſio, non ſolùm inter verbum *minuendi*, & *anguſtiam*, quaſi dicat, Qui impatiens in anguſtia eſt, anguſtam habet fortitudinem (eſt enim utriuſque vocis radix eadem) ſed ut nomen laxi, aut diſſoluti, anguſtiæ reſpondeat; Qui per impatientiam laxus eſt, animoque diſſolvitur, cùm illum Deus calamitatis alicujus vinculis conſtringit, hujus fortitudo valdè ſtricta, & compedita eſt. Ait itaque Job; Licèt minimè ſim animo remiſſo, tu tamen ò Deus, quàm breviſſimum mihi ſpatium ad animi remiſſionem & laxitatem concede, ac me ſolve doloribus.

Marginalia: *Iob 12. 21.* — *Divina manus in bonū.* — *Ioſ. 1. 5.* — *Manus Dei in pœnam.* — *Pr. 24. 10.* — *Lectio Vaticana.* — *Complut. in Lexico.*

3 *Ut glutiam ſalivam meam*. Aliqui exiſtimant hoc dictum hyperbolicè, & proverbialiter, quaſi dicat; Neque reſpirandi mihi facultatem concedis. Albertus potiùs argutè & phyſicè, quàm ſolidè dixit; Dimitte me, ut guſtum aliquem hujus vitæ capiam: namque guſtus ſit media ſaliva quæ cum ſapore commixta organum guſtus, palatum fauceſque perfundit, Polychr. D. Th. Cajetan. tempus breviſſimum intelligunt, quantum ſufficit ad trajiciendam ſalivam. Illud peculiare Polychron. addit, idem accidere ſolere morientibus; fortè intelligit moribundos, cùm agunt ore ſpumas, & neque poſſunt vel excernere ſputa, vel deglutire. Jam (ergo inquit) eò uſque deveni, ut os gutturque moribundi habeam, non enim *me dimittis ut ſalivam deglutire poſſim*. Non omnino diſſimile videri poſſet id Pſ. 38. *Remitte mihi, ut refrigerer* nam ſaliva ex medicorum ſententia, ad humectanda, & refrigeranda pectus & viſcera æſtuantia valet. Remitte ergo mihi, ut refrigerer, *ut glutiam ſalivam meam*. Poſſet quoque periphraſis eſſe facultatis ad loquendum poſtulatæ; nam qui loquuntur, ſalivas ore agunt, & vel expuunt, frequenter, vel (quod eſt urbanius) deglutiunt frequenter illas, quaſi dicat; Liberum mihi loquendi, & conquerendi ſpatium concede. Aliis circumlocutionem ſilentii eſſe placuit; cùm enim deglutitur ſaliva, intercipitur oratio, neque omnino vox formari poteſt. Cogis itaque me perpetuò conqueri; ceſſare à lamentis, vel momentò non poſſum, neque tunc quidem, cùm trajicio ſalivam; ita nunquam à doloribus vaco. Diverſa, ſed per ſimili ratione, aſſiduitatem ſupplicii expreſſit. Iſ. cap. 30. *Erit tranſitus virgæ * fundatus quam requieſcere faciet Dominus ſuper eum*, id eſt, virga, aut flagellum, quod ſemel inflictum fuerit, nunquam elevabitur, vel illo breviſſimo temporis momento, quo flagellum elevatur, non erit experta ſupplicii, hærebit tergo.

Marginalia: *Albertus.* — *Polychron.* — *D. Thom.* — *Caiet.* — *Polychron.* — *Moribundi ſignum, non poſſe deglutire ſaliva.* — *Pſ. 38. 14.* — *Saliva refrigerat & humectat:* — *Glutire ſalivam, eſt loqui volentis.* — *Iſ. 30. 32.* — ** Del primer golpe ſolo q. dará el trato pegado á las eſpaldas.* — *Philip.* — *Beda.*

4 Non omnino hæc, quæ diximus, à præſenti loco aliena. Sed tamen Philip. atque Beda hæc, ut ſonant, accipiunt, referuntque ad ſynanchen, vel anginam, aut tumorem faucium, & tonſillarum, quò præcluſis viis vix poterat deglutire ſalivam, aut ſpiritum trahere, diximus de hoc nonnulla, cap. 2. Et quidem illud verbum *dimittendi* poſſet ad illum tumorem faucium referri, quaſi dicat; Conſtrictum me tenes & quaſi laqueo in collum iniecto me ſtrangulas. Ad amarum quoque aut putre ſputum

Marginalia: *Vid. c. 2. in enumerat morborum. Sect. 8. nu. 2. 3.*

hoc

hoc etiam loco uſi ſumus, cum de morbis ageremus, quò omnino recurrendum eſt.

Illud tamen non prætermittendum, integram hanc ſententiam non tam dolenter, & deprecanter, quam interroganter accipi ab auctore Catenæ; *Hoc* (inquit) *tamen dupplex ſervavit, quamdiu; illi in cruciatibus manendum utrum quoad a nulla ei fuerit amplius ſpuendi, loquendi, facultas?* leniter quidem, & piè, ſed non omnino congruenter.

Verſ. XX. Peccavi, quid faciam tibi, ò cuſtos hominum? Quare poſuiſti me contrarium tibi, & factus ſum mihimetipſi gravis?

1 *Cuſtos ex Hebræo, vel conſervator, vel explorator. Deus humanarum actionum explorator.*
2 *Facere quid, ad ſupplicium, vel damnum inferendum pertinere. Varii huius ſententiæ ſenſus.*
3 *Contrarius, quid proprie.*
4 *Expenditur lectio Græcorũ. Onera proiicienda in Deum quomodo, ex David.*

Deut. 32. 10.
Prov. 22. 5.
Cuſtos animæ vitæ conſervator.
Cuſtos per ſpeculatorem.
Nah. 2. 1.

VErbum (*naſa*) ſignificat cuſtodire, vel ſervare ſedulò, & diligenter. Deuter. 32. *Cuſtodivit quaſi pupillam oculi ſui.* Prov. 22. *Cuſtos animæ ſuæ.* Hic ergo *cuſtos hominum*, poterit dici, ſervator hominum. Ex officio ergo ſervatoris miſerationem commover ſui, penè jam perditi, milleque modis malè habiti. Sed meliùs quadrat ſenſus alter, ſignificat enim eam cuſtodiam, quæ cum obſervatione quadam, atq; ſpeculationem coniuncta eſt, qualis eorum, quod in ſpecula, aut turri, vel munitione aliqua obſeſſa ab hoſtibus eſſe ſolet. Sic Nahum. 2. dicitur, Cuſtodire obſidionem, i. qui cum obſideat urbe, ſimul etiam ſpeculetur, atque exploret, qua parte expugnanda & capienda ſit, atque omnino obſervet, ne quis effugiat, & 4. Reg. 17. dicitur, *Turris cuſtodum* (*la torre dela atalaya*) Sic poteſt dici Deus *cuſtos*, id eſt, diligentiſſimus, atque attentiſſimus obſervator, & ſpeculator omnium humanarum actionum, nam de cœlo, tanquam de ſublimi ſpecula. *Reſpicit ſuper filios hominum, & palpebræ eius contemplantur bonos & malos.* Quem ſenſum Septuag. quoque expreſſiſſe videntur legentes; *Qui ſcis mentes hominum*, quod videtur conjunctum eſſe cum judicis officio. Nam Daniel 4. judices dicuntur, *Vigiles*. Cum judice ergo loquitur Iob; *Peccavi*; eſto peccaverim, atque à recto aberraverim, vel vitæ ante-actæ operibus, vel his nunc recentibus querimoniis, *Quid faciam tibi?* Sept. *quid potero facere?* Olymp. ex Hebræo. *Quid tibi merui, aut quid te læſi?* Videris enim quaſi læſus, vindictam à me repoſcere, non enim ſoles tam acriter de ſolentibus pœnas exigere, niſi ubi tuæ majeſtatis laſæ rei fuerint. Sic etiam eadem locutione, eodemque *faciendi* verbo nocumentum aliquod ſignificatur infra, cap. 35. *Si peccaveris, quid ei nocebis, & ſi multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum?* & capit. 22. *Quaſi nihil poſſet facere Omnipotens, exiſtimabant eum.* Alii, & ferè communis Latinorum, Quid facere poſſim, ut te mihi placatum, propitiumque reddam, aut quomodo tibi pro ullo meo peccato faciam ſatis, proſſus ignoro, nam neque acerbiſſimis de me ſumptis pœnis, neque ſupplici mea oratione, & confeſſione mitiſcis. Ergo tuam jam tandem indulgentiam deſidero; nihil à me requirere poſſis, quo te placatum reddam, quod jam, vel non fecerim, vel non ſim facere paratus, Catenæ author hæc eſſe verba exiſtimat hominis nullam ſui errati excuſationem habentis; atque ejuſmodi comparatione illuſtrat; *Similiter* (inquit) *facit, ut quiſpiam pauper, qui omnibus, quæ ſibi aderant, devoratis cum nihil ei ſuperant præterea, commodanti, & à quo mutuum ſumpſit, dicit, Quod tibi faciam qua ratione nomen explicabo, quave excuſatione utar.* Sed tandem meliùs, ut cum illa noſtratum actionum cuſtodis, & obſervatione conſentiat; Si nimius meæ vitæ ſervator eſſe velis, ſpeculatorum & cuſtodum inſtar, qui curiuſis ſolent excutere, quos oſtendunt, nihil ego potero erga te *facere*, quo tuum judicium effugiam; nam tuo examini mea vita, quantumvis innocentiſſima, par eſſe non poterit, unica tua indulgentia indigeo, *quæ deleat iniquitates meas propter te*, quid enim facere potero, ut quæ fecerim peccata, infecta reddantur.

Deus humanarum actionum obſervator diligentiſſimus.
Pſ. 32. 13.
Pr. 15. 3.
Dan. 4. 14.
Olympiod.
Facere pro nocere.
Iob. c. 35. 6. & 22. 7.
Nicetas.
Ultima & optima expoſitio, & mens.

Quare poſuiſti me contrarium tibi. Cur multi alii etiam peccaverint, cur ſolus ego punior, vel, Cùm tam ardenter petam peccati veniam, & in tuam gratiam & benevolentiam paratus ſim redire, cur mavis mecum aſſiduas inimicitias exercere, & tanquam cum perpetuo hoſte agere. *Contrarius* hoc loco à verbo (*phagagh*) quod eſt contravenire, obviare, occurrere alicui. Poteſt autem ſimpliciter pro inimico accipi, qui è regione ſit, nobiſque oppoſitus, in quem ſagittas, iaculaque contorquemus; & qui contraveniat nobis voluntate, & conſilio. Quorſum itaque, *inquit*, me tibi è regione propoſitum habes, quem tuis jactibus, & ſagittis configas, in quem incurras? ut tuum impetum ſuſtinere cogar? Sic enim idem *occurrendi* verbum, aliquando eſt irruere in aliquem Iudic. 8. *Tu irruere in nos*, Hebraicè, occurre nobis. Amos 5. Occurrat ei urſus, mihi ergo tanquam *contrario* occurris, irruis in me. Rectè Pagnin. *Quare me poſuiſti in occurſum tibi?* Dilucide Tygur. *Quare me poſuiſti obiectum tibi?* Alii ſimpliciter; *Quare occurris mihi*, vel, *Quare poſuiſti me obviam tibi?* Vatabl. *in offendiculum*, in quod ſemper impingas, in quem unum jacula tua contorqueas? Apud nos etiam obviam fieri, in malum accipi ſolet, & ſicut contra, vel repugnantiam, vel occurſum affert; ita *contrarius*, ſic etiam 3. *Non eſt Satan* (adverſarius, aut hoſtis) neque occurſus malus, qui adverſum nos rebellet. Cajet. longius abit, dum explicat hanc eſſe circumlocutionem tædii concepti ex re ſæpiùs conſpecta, & quæ nolenti ſæpiùs occurrit: Quaſi ego ulla ratione obſiſtere poſſim, ita in me offendis, ita me calce abiicis, ac ſi contrarius tibi exiſterem. Sed Septuaginta hoc potiùs referunt ad ipſum Iob, qui Deo quaſi occurrebat ſua oratione, & cum illo expoſtulabat de ſuis cruciatibus. *Quare me poſuiſti, ut loquerer adverſus te?* quaſi diceret; Si tibi aliqua ratione contraria loquutus videor, tu ipſe me commoves, & inflicto dolore laceſſis, & ad loquendum impellis. Nam quod Olympiod. interpretatur; *Ego ipſe conſam affero, dum me ſervum tuum hac patientem intuentur, ut tuo nomini obtrectent impii*, valdè durum, & coactum eſt.

Iudic. 8. 31.
Amos 5.
Pagnin.
Tygur.
Vatabl.
Sin eſtar yo encont a do con vos, os a ut yo quereda en contrar con migo.
3. Reg. 5. 4.
Caiet.
LXX.

Et factus ſum mihimetipſi gravis. Graviſſimum, atque moleſtiſſimum mihi eſt, quod mecum tanquam cum adverſario agas, qui tuam amicitiam ſemper ſtudioſiſſimè coluerim: vel, Me tam graviter afficis, ut vivere mihi moleſtiſſimum ſit. Philip. indicare videtur, grave videri Iobo, aut cum Deo expoſtulare, aut conqueri de illo, quem amiciſſimum & omni obſervantia digniſſimum ducat. Dum homo, *inquit*, hæc dico Deo, creatura creatori, plaſma figulo, mihi magis factus ſum gravis, qui ſervus tali domino querula voce reſpondere non debui. Cajet. hoc loco ex Hebræorum traditione ſcribit, Thalmudiſtas hunc textum mutaſſe, atque multa alias ſacrarum Litterarum ſententias, quòd minùs decenter ſuis auribus ſonarent, primævum itaque textum fuiſſe. Factus ſum tibi in onus, vel, Factus ſum tibi gravis. Sed omiſſis Rabbinis, qui ſæpè delectantur nugis, certè Septuag. (quorum graviſſima eſt authoritas) legunt, *Sum ſuper te onus*, & Aug. integram ſententiam ſic habet; *Quare conſtituiſti hominem, ut loqueretur adverſus te, ut eſſet tibi oneri?* quaſi dicat; An hæc mea oratio, & conqueſtio tibi eſt moleſtas? Olymp. An ut graviter & moleſtè de te alii loquantur, ego cauſam adfero? Sed fortè ſeniùs, atque utrique lectioni congruentius; Dum dolores, & pœnas acerbiſſimas, quibus afficior, conor in Deum rejicere, ut ille me ſublevet atque ſuſtentet, videor onus graviſſimum à meis humeris ad illum transferre, ſic dum mihi oneri ſum, illi etiam oneroſus, & gravis exiſtere videor, ſed tamen aliter facere non poſſum, quam, ut jactem meam curam in dominum, ut ipſe me enutriat, propriè ex Hebræo, Proiice onus tuum, curas, moleſtias illi committe, & ſuper eum repone, & ipſe te ſuſtentabit, ne obruaris malis. Omnem ſolicitudinem veſtra proiicientes in eum (inquit Petrus) quoniam ipſi eſt cura de vobis. Sic quæ de gravitate & onere diximus conſonant etiam cum ſequentibus,

LXX. 4.
Philip.
Caiet.
Nugæ Rabbinorum.
LXX.
Auguſt.
Olympiod.
Pſ. 54. 23.
1. Pet. 5. 7.

Verſ.

Verſ. XXI. Cur non tollis peccatum meum, & quare non auferſ iniquitatem meam? Ecce nunc in pulvere dormiam, & ſi manè me quæſieris, non ſubſiſtam.

1 *Quid Tollere, aut elevare peccatum. Munera elevabantur. Explicati Moyſes, & Eſdras.*
2 *Tollere ſuper ſe ſuſcipere. Vt Chriſtus Ieſus onera noſtra ſuper ſe ſuſceperit, Quid accipere, aut portare ex Græco.*
3 *Quid peccatum. Iniquitas etiam pro pœna.*
4 *Manè quærere, unica, & qualis vox in Hebræo. Mors non perinde ac ſomnus.*

1 POſt peccati, ſi quod unquam admiſerim, confeſſionem, poſt graves quoque pœnas de me ſumptas, mirabile eſt nullam à te mihi præberi ſignificationem peccati condonati. Alii; Si juſta patior, quòd peccaverim; at certè oportuiſſet jam condonato per te mihi peccato, ſupplicia quoque remitti, & condonari. Catenæ author; *Nicetas.* *An non perfacilè tibi eſt errata concedere? quin igitur mihi ignoſcis?* Philip. nectit cum præcedentibus, & ad dolores, qui loquendi aſperiùs occaſionem attulerant, refert; *Philip.* Cur, (inquit) *non tollis peccatum meum, auferendo dolores omnes meos, per quos, qui eram hactenus iuſtus, nunc peccare compellor.*

Quid tollere. *Tollis*, à radice (*naſa*) quod eſt tollere, vel extollere, & levare, & per metaphoram donare; eò quòd munera & donaria in altum elevari ſolerent, ſicut ſacrificia, cùm Deo offerebantur. Eſdræ 1. *Adiuvent eum argento, & auro.* Hebr. *Levent eum.* Eſth. 3. *Exaltavit Aſſuerus Aman*, id eſt, Muneravit, Geneſ. 40. *Recordabitur Pharao miniſterii sui.* Hebr. *Levabit Pharao caput suum*, quod etiam ad gratuitam delicti condonationem, & munerationem, honoremque pertinet. Cum autem jungitur cum peccato, eſt auferre, vel tollere peccatum, id eſt, remittere, & condonare. Exod. 34. *Qui auferſ* (tollis, levas, remittis) *iniquitatem, & ſcelera.* Pſ. 31. *Beati, quorum remiſſæ ſunt iniquitates.* Hebr. ſublatæ, elevatæ, exaltatæ.

נשא *Extollere pro munerare.* *Eſd. 1. 4.* *Eſther. 3. 1.* *Gen. 40. 13.* *Ex. 34. 7.*

2 *Tollere eſt ſuper ſe ſuſcipere.* Et licet quidem ad verbi proprietatem fortè ſufficere poſſet, ut elevare non eſſet ſuper ſe onus ſuſcipere, ſed auferre onus ab alio; qua ratione dicitur Oſeæ 11. *Ero eis, quaſi exaltans* (auferens) *iugum ſuper maxillas eorum*, tamen ex frequenti uſu ſacræ Scripturæ, & ex re ipſa remiſſionis peccatorum, pro quibus filius Dei ſatisfecit, ita dicuntur peccata noſtra levari, ut illorum onus graviſſimum à nobis tollatur, & illud ſuper ſe ſuſcipiat Dei filios, pro nobis *peccatum factus*, quamvis *peccatum non fecit*. Sic Iſ. 53. *Verè languores noſtros ipſe tulit* (levavit, abſtulit, tranſtulit ad ſe; onus, quo nos levavit, ſibi impoſuit) *& dolores noſtros ipſe portavit* non ſolùm exportavit, & ſublatos extra ejecit, & abſtulit; ſed ſibi impoſuit & ſuper ſe ſuſcepit, ea proprietate verbi portandi Latinè, & Hebraicè, & ita ſequitur. *Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & livore eius ſanati ſumus, & poſuit Deus in eo iniquitatem omnium noſtrum.* Quo etiam modo accipiendum eſt id Matth. 8. Vbi citatur Iſaiæ locus. *Ipſe infirmitates noſtras accepit*, propriè ex Græco, *aſſumpſit ſecum*, atque recepit, quaſi ad ſe tranſtulit. Tum etiam ſignificat vox Græca induere aliquid tanquam veſtem, qua ſe homo amicit. *Infirmitates* igitur ſumpſit, quibus ſe circundedit, & amicivit, *habitu inventus ut homo*, formam accipiens ſervi, peccatoris, pœnis, & ſuppliciis peccatorum obnoxii, *) & ægrotationes noſtras* portavit*, propriè ex Græco, ut bajuli onera portare ſolent. Vel etiam manu contrectavit, atque verſavit, ut pondus exploraret, quod quidem non abjecit. Similiter Joan. 1. *Qui tollis* propriè apprehendit, comprehendit *peccatum mundi*, Agnoſcit igitur hoc loco Job, atque deſiderat mediatorem, qui pro hominum peccatis ſatisfaciat.

Tollere eſt ſuper ſe ſuſcipere. *Oſ. 11. 4.* *Chriſtus Ieſus onera noſtra ſuſcipiens.* *2 Pet. 2. 24* *Iſ. 53. 4.* סבר *Mat. 8. 17* *Quid accipere apud Matth.* Ἀνελάμβανεν. *Provò ſus fuerças en encargarſe de nueſtras peſadùbres* *Ioan. 1. 29* Αἴρων.

3 Eſt autem propriè hoc loco *peccatum*, tranſgreſſio, rebellio, receſſus, videlicet à bono incommutabili. *Et quare non auferſ*, propriè, non facis tranſire *iniquitatem meam*, propriè, perverſionem, incurvationem rectitudini contrariam. Sed fortè, *iniquitas*, hoc loco eſt peccati pœna, & afflictio, ut ſæpe in Scriptura; Cùm vita hæc cito labatur, & celerrimè tranſeat, cur ego vivo diutiùs? cùm vitæ fœlicitas labilis ſit, & fugax, cur mea calamitas ſtabilis eſt, firma, conſtans, immutabilis?

פשע *Peccatum quid propriè.* עון *Iniquitas pro pœna peccati.*

4 *Ecce.* Celeriter opem ferri, & accelerari poſtulat ex vitæ brevitate, & mortis certitudine. *In pulvere dormiam* Septuag. *In terram abibo*, id eſt; ſi ſemel moriar, quamvis *manè me quæſieris*, quamvis ſummo diluculo exurgas ad ferendam opem (vox unica in Hebræo, quæ ſignificat vigilare, aut manè oriri, vel conſurgere, *madrugar, amanecer*, eleganter illuminavit Latinus, *manè quærere*, non illud mihi tempeſtivum erit, ſed inutile, valde ſerò me requires, jam enim obierim. Colludit verò illud *dormire* cum hac matutina vigilia, id eſt, ut judicat lectio Septuag. *Manè autem ſurgens, ultra non ero.* Somno quidem mors ſimilis; ſed non perinde ut ſomnus, ita mors omnino eſt, reſurgunt enim poſt ſomnum homines, & viciſſitudo ſomni, atque vigiliæ frequens eſt; non item vitæ, & mortis. Quare ſi hac nocte dormiero, ſi obiero manè non excitabor à ſomno: vel, Cùm ex orto ſole creaturis omnibus, animantibus præſertim, lucis, vitæ, efficacitatis, & energiæ ad agendum, & vitæ functiones exercendas, copiam & abundantiam largiri, ò Deus, pares, neque requiſieris, cui etiam benè facias, *non ſubſiſtam*, non ero tuæ beneficentiæ, atque liberalitatis particeps.

שחר LXX. LXX.

IOANNIS DE PINEDA

SOCIETATIS IESV.

COMMENTARIORVM

IN IOB.

LIBER QVARTVS.

Qui eſt de quarto certamine, id eſt, prima in IOB cum Baldad diſputatione.

CAPUT OCTAVUM.

ARGUMENTUM CAPITIS.

VT Deum ab omni iniuſtitia neta aſſerat Baldad, defenſurus Eliphazi orationem, atque Iobum refutaturus, tum hunc, tum eius filios ſcelerum pœnas dediſſe; Hypocritas omnes manere repentinum interitum, ſi verò reſipiſcant fœlicitatem, & bona omnia, variis rationibus confirmat.

1 REſpondens autem Baldad Suhites, dixit 2. Vſquequò loqueris, talia, & ſpiritus multiplex ſer-
mones oris tui? 3. Numquid Deua ſupplantat iudicium? aut Omuipotens ſubvertit quod iu-
ſtum eſt? 4. Etiamſi filii tui peccaverunt ci, & dimiſit eos iu manu iniquitatis ſuæ, 5. Tu tamen ſi dilu-
culo conſurrexeris ad Deum, & Omnipotentem fueris deprecatus: 6. Si mundus & rectus inceſſeris,
ſtatim evigilabit ad te, & pacatum reddet habitaculum juſtitiæ tuæ: 7. In tantum, ut ſi priora tua
fuerint parva, & noviſſima tua multiplicentur nimis. 8. Interroga enim generationem priſtinam, & di-
ligenter inveſtiga patrum memoriam. 9. Heſterni quippe ſumus, & ignoramus quoniam ſicut um-
bra dies noſtri ſunt ſuper terram. 10. Et ipſi docebunt te, loquentur tibi, & de corde ſuo proferent
eloquia. 11. Numquid virere poteſt ſcirpus abſque humore? aut creſcere carectum ſine aqua? 12. Cum
adhuc ſit in flore, nec carpatur manu, ante omnes herbas areſcit: 13. Sic viæ omnium, qui oblivi-
ſcuntur Deum, & ſpes hypocritæ peribit. 14. Non ei placebit vecordia ſua, & ſicut tela aranearum
fiducia eius. 15: Innitetur ſuper domum ſuam, & non ſtabit, fulciet eam, & non conſurget. 16.
Humectus videtur antequam veniat Sol, & in orto ſuo germen eius egredietur. 17. Super acervum
petrarum radices eius denſabuntur, & inter lapides commorabitur. 18. Si abſorbuerit eum de loco ſuo,
negabit eum, & dicet? Non novi te. 19. Hæc eſt enim lætitia viæ eius, ut rurſum de terra alii ger-
minentur. 20. Deus non proiiciet ſimplicem, nec porriget manum malignis. 21. Donec impleatur
riſu os tuum, & labia tua iubilo. 22. Qui oderunt te, induentur confuſioue, & tabernaculum im-
piorum non ſubſiſtet.

PARAPHRASIS

CAPITIS.

Verſ. 1. Edente jam eliphaz, extremam Iobi reſponſionem excepit Baldad? qui neſcio quid gloriæ & jactationis, tum etiam violatæ amicitiæ arcana ſui nominis ſignificatione præferens, minimè gravatus, ſed indignans & fremens, ſic Iobum aggreditur. Ecquis tuam iſtam animi pertinaciam, atque omnium ſalutarium monitorum conteptum ferat? Quis tam inutiles ſtultoſque ſermones æquis auribus excipiat? laboras profectò ſtultiloquio & imperitè nugaris, viderifque in verborum turba ſpem victoriæ collocaſſe, ita verborum tantùm profluentia pugnas, nec refellenti tempus, locumve ullum liberum concedis, nimium itaque, ò Iob garris, odioſeque tibi multa, arrogas & quod mirum eſt, attenuato corpore, exhauſtiſque viribus, ſermone tantùm, & lingua vales, ita indefeſſa oratione & continente ſpiritu magna pectoris, contentione inſtar vehementi cuiuſdam venti remugis, & inſonas, & obvia quæque convellere geſtis, ita nemo ſe tibi opponere audet.

Sed pauc is te ounc ego, efficiam enim non iniquè tecum Verſ. 2.
agi eum affligeris. Nuoquid, qui ſupremus Iudex, atque omnis æquitatis, iudiciique norma, detorquere à recto & æquo poteſt ſuarum legum præſcriptum, & ordinariam conſtitutamque cauſarum cognitionem? Certè fortis ille eſt, ſed omnia ex Iuris præſcripto moderatur; non enim poteſtate abutitur, ut iura violet, & innocentes condemnet. Qui te igitur, ò Iob, affligit, iniquus non eſt, tum enim ille judicaverit aliquid juſtum eſſe, juris executionem pro ſua omnipotentia perficiet, nulla cupiditate, aut pravo affectu retardatus, ſibi enim ſufficientiſſimus eſt, & muneribus minimè capitur. Quare ſtultus eris, ſi illum arbitreris re aliqua impulſum, contra quàm ipſe faciendum cenſeret, manifeſtis te ſuppliciis addixiſſe. Scilicet, qui aliorum judicum, atque Principum errata, & iniquitates corrigit, errare in ſuo iudicio poterit.

Perſpecta ſanè omnibus fuit Dei æquitas, in tuorum filio-

filiorum interitu: aberrarunt namque à recto pietatis tramite. Præterea, quod ingens ſupplicium fuit, aberrandi copiam pro libidine fecit; & ad certiſsimum interitum à ſe projectos & ablegatos vagari permiſit, ſuarum actionum mercedem tulerunt, reddiditque Deus commeritum dignumque ſua improbitate ſupplicium: nam ipſos ſuis ſceleribus, velut tortoribus ſæviſsimis torquendos, plectendoſque permiſit. Deus enim benigniſsimus mortem non fecit; at ſtipendium peccati mors.

Verſ. 3. Tu tamen cui dum vita eſt, ſpes eſt, atque pœnitendi tempus conceditur, maturè atque diligenter quærito Deum; & languentem tuam iſtam pietatem excita, & accende; atque ſupplex omnipotentem Deum precare, ut gratuitò & liberaliter condonet tibi peccata, atque peccatorum pœnas; non eſt enim tibi ſummo jure agendum, ſed poſtulandum potius, ne ſummo jure ille tecum agat; ſic ſanè benignum erga te illum ſenties, & obtenta peccatorum venia, te, proculdubio, fortunabit.

Verſ. 4. Neque verò eſt quòd deſpondeas animum; nam ſi pure ſancteque vixiſti, ut tu de te ipſo teſtaris, reſtituet te Deus in fœlicitatem priſtinam, longeque majorem; chara enim ille habet, quæ omnis maculæ expertia ſunt, ut quæ ſuo cultui conſecrata videantur; at maculata & polluta execratur: ſi igitur mundis manibus, intentaque oratione illius fores pulſaveris ſummo manè, quamvis ille ad res tuas dormire videatur, tuis excitatus clamoribus conſurget, atque votis & poſtulatis minimè difficilis annuet: nulla enim in illo exaudiendi mora: at mira in te oblivio & inertia deprecandi: Neq; verò te ſolum, ſed familiã univerſam, ſi piè & sãctè inſtructa tuis monitis fuerit, bonis omnibus cumulabit.

Verſ. 5. Verùm enim verò non poteſt juſtus aſſiduis calamitatibus opprimi: quare non multò poſt harum ærumnarum ingens lucrum, multoque affluentiorem fœlicitatis cumulum priſtina fortuna tandem reportabis. Sed ne leviter hæc à me dici arbitreris; omni ſanè memoria atque experientia ſæculorum confirmare potero. Nam ſi priora ſæcula, atque ea quæ geſta in illis ſunt, reperamus, manifeſta ſupplicii impiorum, & incolumitatis fœlicitatiſque juſtorum argumenta plurima ſuppeditabunt. Antiquiſſimos igitur annales conſule, & quæ prioris ſæculi homines, multa experientia comprobata nobis tradiderunt; atque eorum ad quæſtionem iſtam reſponſiones, qui nos ætate atque ſapientia præceſſerunt, revolve, & repete. Non eſt enim noſtræ tantum memoriæ atque ſapientiæ adhibenda fides; quorum eſt vita breviſſima, experimentumque aut valde tenue, aut non frequenter repetitum, neque confirmatum. Cum enim non valde conſenuerimus, oportet nos multa ignorare, deque multis nulla experimenta collegiſſe: verè enim nihil eſt quod viximus; quod vero ſupereſt, non aliter quàm umbra dilabetur & evaneſcet. Ab aliis igitur eandem doctrinam doceberis, quam à me audiſti: depromitat enim ex cordis ſui penetralibus, in quibus multa præclara, atque veriſſima divinarum rerum dogmatã recondita habent, quæ tuæ dubitationi faciant ſatis.

Verſ. 6. Sed ut ex iis, quæ ante oculos habemus, opportuna quoque exempla deſumamus, quis non videat omnem impiorum fœlicitatem herbis paluſtribus ſimillimam eſſe, quibus circumfluente, perpetuoque humore opus eſt, ut vivere poſſint: Sunt enim valde infirmæ, atque nullo negotio exareſcunt. Ejuſmodi profectò ſunt ſcirpus, juncus, papyrus, carices: brevi enim cùm creſcant, & in humenti uliginoſoque ſolo fœliciter exurgant, foliaque & ramos expandant; hujuſmodi tamen tenuiſſimæ herbæ floreſcentes adhuc, & procreſcentes, multaque loliorum tenerrima germina procreantes, nullo fructu matureſcente, levibus tantùm floribus ad vaniſſimam ſpeciem & gloriam oblatis, ante omnes alias herbas areſcunt, & ad pecorum opportunum pabulum convelluntur. Non aliter ſane quorum vita, operaque ſint Dei benevolentia atque miſericordia deſtituta, oportet tandem, tanquam ſine humore herbam areſcere, perire, convelli, radicitùs extirpari. Verum enim vero humanarum rerum florens ſtatus, ſine pietatis ſtudio diutiùs permanere non poteſt. Impiorum igitur poſt breviſſimam fœlicitatem florens, herbeſcenſque viriditas, miſerrimo exitu concludetur. Juſtorum verò pietas, atque inſtitutum, inſtar perennis arboris, nunquam exareſcet; imò fructus uberrimos atque ſuaviſſimos quotannis proferet. Neque mirum, nam illa eſt impiorum conſuetudo, vivendique inſtitutum, ut divinam legem neque accipiant, neque curent, ſed planè contemnant, nullamque ſupremi numinis, ſupremique judicii poteſtatem, providentiamque agnoſcant. Igitur qui in fortuna omnino fallaci, vaniſſimoque rerum ſplendore ſpem lucri, uberiſque fructus collocarant, ſpe ſua miſerè cadent; & quæ illos aliquando recreabat & ſuſtentabat, jam tandem diſplicebit vehementer, ut quæ non ſpes fuerit, ſed vecordia, ſtultitia, reique vaniſſimæ mutabilitas & inconſtantia. Præ ſua igitur inſania commota nauſea priſtinarum voluptatum, ſecum ipſe litigabit atque rixabitur impius, commovebitur mente, doloreque ingenti diſſecabitur: innixus enim eſt rei omnino fragili, nihilò conſtantiori, utiliorive quàm araneæ tela, quæ curioſè & ſubtiliter ſummaque, ut videtur, arte & induſtria fabricata eſt; nulla præterea utilitate aut uſu, quàm ad muſcas ſordidiſſimas captandas.

Verſ. 7. Cùm autem improbi ſine ullo pietatis fundamento domos ſuas, ingenteſque moles ſuperbiſſimarum cogitationum erigere conentur, quibus ſe incluſos munitoſque adverſus omnium adverſitatum impetus conſtituant, miſeri ſe deluſos agnoſcent. Nam ruinoſa illorum domus neque pondus aliud, neque ſe ipſam, multis licet fulcris adhibitis, ſuſtinere poterit. Non erunt igitur impiorum familiæ rationesve in tuto: ruent enim, & comprimentur ruente domo, atque Deo inania omnia machinamenta dejiciente & expugnante.

Verſ. 8. Sed mirum quàm ſit longè fælicior juſtorum conditio, ſunt enim velut arbor; quæ cum ante æſtatem humore abundet, tum poſtquam æſtivus Sol in illam incumbit, non ſolùm non flaveſcit neque exareſcit, imò potiùs tunc viret potiſſimùm, novaque germina & ſtolones profert. Non eſt enim ſylveſtris, paluſtriſve planta; ſed hortenſis, quæ in terra benè occata & culta ramos longè lateque expandit, & flores, fructuſque profert. Quod ſi contingat in aſpero aliquo, ſaxoſove loco conſtitutam eſſe, mirificè ſaxa ipſa findit, ut radices altiſſimas nec non craſſiſſimas agat; atque adeo in medio ſilicum vivere, vireréque poterit. Si verò accedat agricola, ut illam evellat, minimè obediet; quod altis firmiſsimiſque radicibus defixa ſit. Cum amputabitur, omni ramorum frondiumque honore & gloria detonſa, quaſi collectis viribus, multo ampliores opes, & uberiorem comam ducet à falce & ferro; multoque lætiùs frondebit, & fructificabat. Impii verò ut ad illam, quam ſemel adduxi, opportunam comparationem redeam velut juncus tantiſper virere in ſuo nativo paluſtriſque ſolo videntur: at cùm primùm æſtivus Sol illorum vertici imminet, univerſamque tellurem exiccat; perurit ſanè omnem illorum fœlicitatem; atque radices, quæ nihil jam humoris exugere poſſunt, ipſis ſaxis duriores denſioreſque efficit: atque ipſas etiam radicum fibras areſacit; ita ut nullum inutilis exitioſæque plantæ veſtigium relinquantur. Sic ſol paluſtribus, inutilibuſque plantis illudit; ſic ille feſtivus, & lætus nunc quaſdam procreat, nunc quaſdam extinguit. Sic ſanè creaturæ omnes impiòs ludibrio habent.

Verſ. 9. Hinc perſpicere poteris, ò Iob, Deum non abuti poteſtate ſua ad ſimplicem, integrumque virum contringendum: non aſpernari, neque faſtidire probos atque perfectos: nullum amicitiæ fœdus cum improbis ſancire; nulla munera accipere; nullam illis opem conferre, facultatemve, ut illos audaciores, fortioreſque reddat ad perpetranda ſcelera: quod ex te ipſo diſcere poteris, cujus muneribus Deus optimus dignatus non eſt; & quas tibi conceſſerat facultates, ut qui ad impietatem illas convertebas, univerſas ademerit.

Verſ. 10. Sic igitur agit cum mortalibus Deus, ut ſicut impiis interitum, ita probis, maleque factorum pœnitentibus ſummam fœlicitatem, veriſſimumque animi gaudium afferat; quem providentiæ tenorem tum erga alios, tum erga te ſervabit æquiſſimus judex: evadeſque tandem victor, atque exultabundus canes triumphum, irridereque tuos hoſtes poteris: cùm te ſpectante, impios omnes tuus protector Deus debellaverit. Te igitur in priſtinam fælicitatem reſtituto pudefient, qui nunc in tuis ærumnis exultant: atque ſuæ improbitatis non aliam, quàm ignominiæ, & confuſionis mercedem referent: neque ſolùm ex tua fœlicitate, ſed ex ſuæ quoque domus, familiæ, liberorum, facultatumque omnium atque univerſarum cogitationum everſione, & interitu turpiter verecundabuntur.

Verſ. I. Reſpondens autem Baldad Suhites dixit?

1 Baldad ſecundus ſapientia, & dignitate inter amicos. Quæ illius nominis ſignificatio, & etymologia. Suea illius patria, aut urbe regia.
2 Particula admirantis.
3 Multiplex in Hebræo copiam, & vehementiam affert.
4 Jobi oratio ardens, & vehemens. Sapiens multa loquens, vitio multiloquii non laborat.

1 *Chryſoſt. Baldad dignitate, & ſapientia ſecundus. Philip. Greg. Olympiod. Gloſs. Quid nomẽ Baldad indicet. Eius nominis Etymologia.* בל בלה דוד *quæ ſignificatio propius cadat in Baldad. Suhites, cognomẽ Baldad. Suea urbs LXX. Olympiod.*

CEdente jam Eliphaz, atque tacente, extremam Jobi reſponſionem excipit Baldad; & ut notavit Chryſoſt. nullum concedunt Jobo ſpatium reſpirandi, multoſque circulos nectunt, ac moleſtam quandam choream conficiunt. Fuit autem Baldad, ſicut loco, & oratione, ita & dignitate, ſapientiæque opinione ſecundus. Nomen autem Baldad, ſuam quoque habet arcanam ſignificationem: eſt enim apud philippum, idem quod *præcipuum*, apud Greg. *Vetuſtas ſola*; apud Olymp. *Vetuſtas, vel glorioſus*, apud Glo. *Decorus*, vulgaris interpretatio habet, *Vetuſta dilectio*, vel *mammilla: a Bal*, id eſt non, vel, à *Balah*, quod eſt, veteraſcere, & *Dod*, id eſt, dilectus, aut mamma. Sed cum *Dod* etiam patruelem ſignificet, & *Bal* (unde *Belial*) iniquum, & prævaricans, dicerem, *Baldad* ſonare, iniquum patruelem, aut cognatum prævaricantem, vel perverſum amantem, aut iniquum: quæ ſignificatio non ſolùm in Baldad, ſed etiam in reliquos amicos, qui erant de cognatione Eſau, egregie quadrat, nam cùm amici viderentur, hoſtes re ipſa erant. De *Suea* verò, unde cognomen, *Suhites*, ſupra nonnihil diximus. Septuaginta *Sachites*, legunt, atque *Sauchan*, eſſe Moabitarum urbem Olympiod. ſcribit. Sed de univerſæ terræ. Hus deſcriptione, ſatis a nobis diſputatum eſt.

Verſ. II. Vſquequò loqueris talia, & ſpiritus multiplex ſermones oris tui.

2 *Particula admirãtis LXX.*

PErtinaciam in eodem ſenſu, & eadem ſententia, nolentem cedere monitis, ſanctiſque conſiliis, neque ferentem ſine iracundia refelli, obiicit. Id quod indicat ea particula, *Vſquequò. Talia*, vero admirationem affert. Septuag. juxtà Hebræum, *Vſquequò loqueris hæc?* quod ad contemptum quemdam referri poteſt, aut ut pronomine illo demonſtrativo indicentur extrema illa verba Job capitis præcedentis, quæ videbantur aſperiora.

3 *LXX.* בכר

Spiritus multiplex. Sept. *multiloquus oris tui*, id eſt, verba a te prolata valdè multa; omnia miſces, cum veris falſa, ſtultiloquio laboras. Vox originalis multitudinem, copiam & numerum affert, ſic fere interpretantur omnes, tam Græci quam Latini, quaſi diceret; Imperite nugaris, in verborum turba ſpem victoriæ collocatam habes, ita verborum tantum profluentia pugnas, nec refellenti tempus, aut locum concedere velle videris. Philip. exiſtimat ægrè tuliſſe Baldad, tum quòd de Deo multa videretur Job locutus, tum quòd affirmaſſet, cæteris ſe regibus potentiorem, melioremque fuiſſe, ait ergo, Nimium, Job, garris, odioſeque tibi multa arrogas. Alii, quòd vox etiam originalis transferri ſoleat ad multiplicitatem roboris, & virium, reddunt, *Spiritus fortis, validus, violentus*. Theodotio, *graviſſimus, validiſſimus*, quod Cajet. ad magnanimitatem quandam refert, quòd corpore attenuato, exhauſtiſque viribus fortiter tamen perſiſteret in loquendo, & reſpondendo. Sed præſtat quod de multiloquio diximus. Tum etiam ut per ſpiritum fortem, & validum, ſignificetur longior quædam, & indefeſſa oratio, magna ſpiritus, & pectoris, atque vocis contentione facta, inſtar vehementis alicuius venti inſonantis. Credendum enim eſt, non fuiſſe Jobi orationem frigidam & languidam, ſed vehementem, ardentem, concitatam. Idque indicat comparatio hæc cum vento forti, & vehementi: quamvis enim nullam habeant expreſſam comparationem plerique codices legentes: *Spiritus multiplex ſermonis oris tui*, & Sept. ferè eodem modo, *Spiritus, oris tui*; quam lectionem, Græci fereque alii ſequuntur, at correctior lectio Vaticana, ex Hebræo proxima: *Spiritus multiplex ſermones oris tui*. Sunt tua verba rapidus quidam & vehemens ventus, qui obvia quæque diſſipat, & convellit, ita nemo ſe tibi opponere poteſt. Sed eleganter atque argutè Greg. obſervat, qui multiloquium in alio repræhendit, cordis illius, anguſtias, & ſapientiæ inopiam ſimul arguere, quod valde indecorum eſt: non aliter atque tenuiſſimus quidam fons ex ingenti terræ hiatu ſcaturiens. At qui multa loquatur, cùm multa quoque *ex abundantia cordis* dicenda ſuppetant, hic jure multiloquii reprehendi non poteſt, cùm ore emanent, quæ largus interni ſenſus, atque profundæ intelligentiæ fons effundat. Sed in hac re multos gradus atque diſcrimina diſtinguit Greg. quæ ex illo petenda ſunt.

Latinorũ, & Græcorũ interpretatio communis. Philip. Pagnin. Regia. Theodot. Cajet. Efficax Jobi oratio, atque vehemens. LXX. Græci. Vaticana lectio. Greg. Matt. 12. 34. Luc. 6. 45. Sapiens raro multiloquio laborat. Greg. lib. 3. cap. 22.

Verſ. III. Nunquid Deus ſupplantat judicium? aut Omnipotens ſubvertit, quod juſtum eſt?

1 Fortis Dei nomen. Quid iudicium, & quare divina lex iudicium dicatur.
2 Deus iudicii, & iuris formula obſervantiſſimus.
3 Deus non abutitur ſua potentia: è contrario ac homo iniquus æquè ac potens. Cur potentiores appellentur viri ſanguinum.
4 Omnipotens Dei nomen, Sadai ubertatem ſonat. Inopia iudicum, muneribus accipiendis anſam præbet: ſupremus iudex corrumpi non poteſt.

THeſis eſt dicendorum, quam deinde ad Jobi rem applicet, ut colligat, jure Deum agère, cùm bonis bona, improbis & ſceleratis irrogat ſupplicia; non fruſtra itaque Jobum affligi. *Deus*, (El, fortis, potens) *ſupplantat* detorquet, removet à recto & æquo. Unde dicitur Thren. 3. eadem originali voce, *Vt perverteret hominem in iudicio ſuo, Dominus ignoravit*, quaſi diceret, Non eſt Dei, per verſo judicio, & iniuſta calumnia hominem opprimere) *iudicium*, rectam, ordinariam, conſuetam cauſarum cognitionem, & præſcriptum ſuarum legum, leges ſuas æquiſſimas. Ideò ſuas leges Deus vocat *iudicia*, quòd æquiſſimæ ſint, quod illis præſcribat Deus quid iuſtum & rectum ſit, quid agendum, quid iure omittendum. Ezechiel. 44. *Populum meum docebunt, quid ſit inter ſanctum, & pollutum, & inter mundum, & immundum oſtendent eis:* & ſtatim exponitur, *Et cum fuerit controverſia, ſtabunt in iudiciis* (legibus, præſcriptis, judiciali & forenſi forma à me tradita) *meis, & iudicabunt*. Inde frequens illa loquutio. *Facere iudicium, & iuſtitiam*, id eſt, neminem lædere, jus ſuum unicuique tribuere, jus dicere. Quare qui ſua innocentiæ & æquitati fidit, legibus quoque, & judicio fidit, ſicut qui dicebat, *Iudicia tua * adiuvabunt me:* veritas, juſtitiaque mihi patrocinantur. Ergo inquit Baldad, Quamvis potens & fortis Deus ſit, & ea omnia pro arbitrio ſuo agere poſſit, omnia tamen ex juris, judiciique præſcripto moderatur, normam judiciariam tractandarum cauſarum condemnandi reos, ferendi ſententiam ad unguem obſervat. Delata ad ſe crimina, non audita tantum, ſed ipſis oculis viſa judicat: uti Gen. 18. ait *Deſcendam, & videbo utrum clamorem, qui venit ad me opere compleverint, an non eſt ita, ut ſciam*. Non fert ſententiam priùs, quam vel à reo extorqueat confeſſionem delicti, vel cauſam integram cognoverit, tunc tandem ait ſecundùm allegata (ut vocant) & probata. *Quia audiſti vocem uxoris tuæ* &c. Propter hanc igitur judicii obſervationem, & juſtitiæ cultum appellatur Deus judicij. Iſai. 30. quod mirum eſt in tanta potentia & fortitudine. Pſal. 5. *Quoniam non Deus*, (El fortis) *volens iniquitatem tu es, neque habitabit iuxta te malignus, neque per manebunt iniuſti ante oculos tuos*, non tu ex illis es, qui in ſumma poteſtate omnia ſibi licere putant, quare neque apud te impii ſcelerum ſuorum latebras habent, neque ſecurum domicilium. Sed illud valdè ſignificanter Pſal. 47. *Iuſtitia plena eſt * dextera tua*. Nam cum aliorum dextera, potentia, fortitudo plena ſit rapinis, ſanguine, violentia, iniquitate (ſi enim poſſunt, omnia per ſummam iniuſtitiam contra jus, faſque gerunt) At divina potentia atque fortitudo cum ſumma juſtitiæ & æquitatis moderatione coniuncta eſt, nihil enim, niſi quod juſtum, & æquum eſt, agit: Quod diſcrimen expreſſit Oſeas. *Non faciam furorem iræ meæ; non convertam, ut diſperdam Ephram, quoniam Deus (El) ego, & non homo*, quaſi diceret, Tu (ò Deus) non quidquid aut vales, aut quiquid improbus mali, ſuppliciique meretur, infligis: at homo tantum nocuerit, quantum poſſit;

1 Deus fortis אל אֵל *Thre. 3. 36* משפט *Quid iudicium. Leges divinæ cur vocentur iudicia. Ezech. 44. 23. Quid facere iudicium. Mich. 6. 8. Pſ. 118. 121. Pſ. 118. 75 * La verdad y la juſticia ellas me valgan. 2 Deus iudicij normam ſervat. Gen. 18. 21 Gen. 3. 17. Iſa. 30. 18 3 Pſ. 47. 11. * Delos que tiene manos agravios à aliorgadas: de la de Dios, los deſagravios y la juſticia. Oſe. 11. 9. Dei, & hominis iny.*

Tendo ſub poteſtate diſcrimen. Homo frequenter abutitur potentia. *2. Mach. 7. 16.* *Amos. 4. 1.* *Impii dicũtur viri ſãguinum.* *pſ. 5. 7. & 25. 9. & pſ. 54. 24 & 58. 3.*

ſit ; nullamque malè de pauperibus merendi ; & infirmiores lædendi occaſionem prætermiſerit : ſicut iniquo regi ab adoleſcente ſanctiſſimo dictum eſt. 2. Macha. 7. *Poteſtatem inter homines habens, cùm ſis corruptibilis, facis quod vis.* De hujuſmodi enim potentioribus divitibus, ſub nomine *Vaccarum pinguium*, dictum eſt Amos 4. *Quæ dicitis Dominis veſtris, Afferte, & bibemus*, id eſt, dum bibendi ſit facultas quidquid propinetur, exorbebimus: putant enim per poteſtatem, & magiſtratum ſibi à regibus, principibusve commiſſum omnia ſibi licere, quæ poſſint ; & ſi occaſio ferat, fieri etiam ſibi exorbendi, & exugendi ſanguinem pauperum facultatem : propterea enim perpetuo cognomento, hujuſmodi potentiores homines dicuntur, *Viri ſanguinum*. Eleganter verò eo loco Chaldæus legit, *Ubi eſt poteſtas, ut diripiamus* ; non enim inquirunt jus, & legem, ſed *poteſtatem* quandam ex legem, & juris contemptricem, neque aliam juſtitiæ, aut æquitatis regulam agnoſcunt, quàm ſuam fortitudinem. Hæc enim eſt illa impiorum vox, Sapien. 2. *Sit fortitudo noſtra lex iuſtitiæ* (quidquid in poteſtate noſtra poſitum fuerit, juſtum cenſeri à nobis debet) *Quod n. infirmum eſt, inutile invenitur*. Igitur, non pervertit, ſicut homo, Deus fortis judicium, *Eum* (inquit Sap. cap. 12:) *qui non debet puniri, condemnare, alienum à tua virtute ducis. Virtus enim tua iuſtitiæ initium eſt : & ob hoc, quod omnium Dominus es, omnibus te parcere facis : virtute enim oſtendis tu, qui non crederis eſſe in virtute conſummatus*. Igitur (inquit Baldad) hæc tua ſupplicia, ò Job, rejicere non poteris in Dei potentiam, & fortitudinem, qui te innocentem contra fas juſque affligat, cùm poſſit.

Sap. 2. 11. *Sap. 12. 15*

4 *Iuſtitia quid.*

Aut Omnipotens ſubvertit &c. idem per expoſitionem repetit, ut certè cum *iudicium* fuerit ipſa recta & ordinata cauſæ cognitio, nunc *iuſtum*, vel juſtitia erit, jus exequutioni mandandum, quod cognitum, atque judicatum eſt; quod eſt judicii finis : qua ratione ſæpe in Scriptura dicitur *Fieri iudicium & iuſtitia*. Sic indicant Sept. *Nunquid Dominus iniuſtè aget iudicans ? aut qui omnia fecit, turbabit iuſtitiam?* Symmach. *In iniuſtitiam transferet iuſtitiam?* *Omnipotens* autem, quod in originali eſt, Sadai, aliqui dicunt ſignificare robuſtum, & ſufficientem ad omnia perpetranda, & exequutioni mandanda, quæ facienda judicaverit. Quare idem nomen alii vertunt, *victorem*, aut *invictum*, cujus potentię nemo reſiſtere queat : quare habebit eandem vim, quam *fortis* in priori hujus ſententiæ particula. Vide Hieronymum epiſtola ad Marcellam. Alii interpretantur *Uberrimum*, abbundantem, copioſum, cujus virtus atque magnificentia per omnia permeet; cujus uberibus, & bonitate omnia alantur & nutriantur ; qui nullius indiget, qui bonorum noſtrorum nulla cupiditate tangatur. Is igitur judex erit integerrimus, & incorruptiſſimus qui neque amore, neque odio, neque cupiditate ulla *perverteret quod iuſtum eſt* : alii namque judices, qui ſibi non ſufficiunt, & inopia laborant, frequenter muneribus capiuntur, & pretio corrupti *pervertunt, quod iuſtum eſt*. Septuag. hoc loco reddere videntur id nomen, *Qui omnia fecit*, quod Olymp. & Polychr. ad rem præſentem explicant. Qui cunctarum rerum naturas ſummo ordine, & æquitate conſtituit, non is in te uno affligendo, quod juſtum eſt ſubvertet; vel, qui cum omnia ſolo nutu creaverit, & ſumma quadam facilitate omnia moderatur, nulla nunc difficultate actus, iniquè tuam cauſam judicaverit? Sed melius, ut nomen creatoris, *qui omnia fecit*, ſignificet eum qui cum ſupremus judex ſit, inferiorum judicum errata corrigit, & qui injuriam patiuntur, ad eum appellant, ſicut dixit Abraham, Gen. 18. *Abſit à te, ut occidas iuſtum cum impio, ; non eſt hoc tuum qui iudicas omnem terram ; nequaquam facies iudicium hoc.* Sed de hac ſupremi judicis, & creatoris omnium ſumma æquitate alias plura.

LXX. *Symmach.* שדי *Omnipotẽs & Sadai quid propriè.* *Hieronym.* *pſ. 15. 2.* *Judicum inopia, furandi & corrupendi iudicium occaſio.* *LXX. Olympiod. Polychron. Suppremus iudex corrumpi non poteſt.* *gen. 18. 25*

Verſ. IV. Etiam ſi filii tui peccaverunt ei, & dimiſit eos in manu iniquitatis ſuę.

1 *Peccare quid propriè. Explicatur David. Via peccatorum abit in devium & in præceps.*
2 *Dimitti, ad libertatem arbitrij referri. Quæ dicantur via mortis.*
3 *Quæ dicantur manus iniquitatis. Peccatum tortor peccatoris. Illuſtratur Iſa.*
4 *Deus à noſtra morte immunis. Explicata Sapientia.*
5 *Quod ſit ſtipendium militantis ſub peccata. Explicatus Moyſes.*

1 *Peccare quid propriè.*

DEi juſtitiam in peccatis filiorum Jobi puniendis perfectam fuiſſe aſſerit. *Peccaverunt* verbum *Hhata*, propriè errare, declinare à recto, & lege, ut indicatur Pſal. 24. *Legem dabit delinquentibus in via*, id eſt, errantibus à recto tramite, & deviantibus à præſcripta lege. Hinc dicitur, *via peccatorum peribit*. Pſ. 1. quia, *à via veritatis*, id eſt veriſſima, & rectiſſima diſcedunt, per præcipitia tandem feruntur; ut illi fatentur, qui cùm viam illam confeciſſent, de qua ſcriptum eſt, Eccleſ. 21. *Via peccantium complanata lapidibus, & in fine illorum inferi, & tenebræ, & pœna* ; ajunt tandem : *Erravimus à via veritatis*. Sed de hac impiorum via, aliqnando plura.

חטא *pſal. 24. 8.* *pſal. 1. 6.* *Via peccatorum abit in præceps.* *Ecc. 21. 11* *Sap. 5. 1.*

Ei. Septuaginta, *coram eo*, quaſi dicat etiam ſi externa facie ſanctitatem repræſentabant, tamen coram Deo, quem nihil latet, peccatores erant. Aut, ei, id eſt, contra eum.

LXX. *Dativus caſus, quomodo exponatur.*

Et dimiſit eos. Verbum, *Salach*, ſimpliciter mittere, aut ejicere ſignificat : à recto tramite cùm aberraſſent, aberrandi copiam pro libidine fecit. Tamen neſcio quam vim expultricem, quaſi à tergo illos impellentem aſſerere videtur, id quod ſequitur, *in manu iniquitatis ſuæ*. Sed verbo, *dimittendi*, illa libertas arbitrii, qua quod ſibi quiſq. utitur, eligere poteſt, ſignificatur; quod etiam ad quandam Dei creatoris bonitatem, ſuavem diſpoſitionem pertinet. Sicut Actuum 14. Paulus, & Barnabas dicebant. *Converti ad Deum, qui in præteritis generationibus dimiſit omnes gentes ingredi vias ſuas*. Illud etiam ſonat ſupplicium quoddam aliorum peccatorum ; nam qui dimittitur vagari, & errare extra viam, certè ad certiſſimum interitum, aut præcipitium damnari videtur: ſicut ait ipſe, qui vera via eſt, *Eiice illos à facie mea, & egrediantur. Quod ſi dixerint ad te; quò egrediemur ? dices ad eos ; Hæc dicit Dominus: Qui ad mortem, ad mortem, & qui ad gladium, ad gladium, & qui ad famem, ad famem, & qui ad captivitatem, ad captivitatem*. Hæ enim ſunt omnes viæ mortis, in quas dimittuntur : unica enim eſt via vitæ, à qua receſſerant. Quare cum de vita conferenda ſuis ſectatoribus per vivificam ſuã carnem, ſuumq. ſanguinem, in quo anima, & vita viventis eſt, loquutus eſſet Chriſtus Jeſus, Joan. 6. ſubjunxit : *Nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum à Patre meo. Ex hoc multi diſcipulorum eius abierunt retro, & iam cum illo non ambulabant. Dixit ergo Jeſus ad duodecim ; Nunquid & vos vultis abire? Reſpondit ei Simon Petrus : Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes* ; id eſt, Dicis nobis apud te eſſe vitam ? Quam ergo aliam, ſi à te receſſerimus, viam tenere poterimus, niſi mortis?

2 שלח *dimitti, ad libertatem arbitrij refertur.* *Act. 14. 16* *Jere. 15. 1.* *Joan. 6. 44.*

In manu iniquitatis. Septuag. quaſi per hypallagem legerunt ; *Miſit in manu iniquitatis eorum*, Et illud, *in manu*, explicat auctor Catenæ, *in actione* ; ac ſi diceret, ſuarum actionum mercedem tuliſſe, juſtam retributionem, atque commeritum ſupplicium manibus, & operibus impiorum reddente Deo. Et licèt ſenſus eodem redeat ; tamen nulla eſt hypallage, ſed potiùs elegantiſſimus Hebraiſmus ; quem neſcio quare Pagn. diſſolverit, legens, *expulit eos è mundo, propter prævaricationem*, Sicut Tygur. *Permiſit eis evenire, quod ſcelus eorum poſtulabat*, & Vatabl. *Eiecit eos propter transgreſſionem ſuam*: certè Iſa. 64. ſimili locutione dicitur, *Alliſiſti nos in manu iniquitatis noſtræ, &* * *peccata noſtra abſtulerunt nos*: tribuitur enim perſona manus, læva quædam, & inimica efficacitas iniquitati, cui tradit Deus improbos. Nos etiam dicimus cum aliquid infauſtum accidit, per manus peccati eveniſſe, *Dexolos para que todo lo que les ſuccedieſſe, fueſſo por manos de peccado*, vel peccato tanquam tortori, & vindici, illos tradidiſſe cruciandos, & ultimo ſupplicio plectendos. Simile id Haba-

3 *LXX.* *Hebraiſm.* *Pagnin.* *Tygurin.* *Vatabl.* *Iſa. 64. 7.* * *Maiólos ſu piccado.*

cue t. *Liberari ſe putat de manu mali*. Non aliter manus tribuuntur etiam gladio, aut morti, cum dicuntur peccato-
Pſ. 62. 11. res, *tradendi in manus gladij*.

4 *Deus à noxa morte immunis* *Sap. 1. 13.*

Hic duo nota; cum improbi *in manus iniquitatis dicūtur dimitti*, oſtendere ſe Deum, à noſtro ſupplicio, & morte immunem: nam ut dicitur Sap. 1. *Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum; creavit enim ut eſſent omnia* (id eſt, vitam ſuis creaturis conceſſit, ut diutiùs viverent, non ut confeſtim interirent) *& ſanabiles fecit nationes orbis terrarum* (id eſt, ſalutaria ſunt quæcumque in terris naſcuntur) *& non eſt in illis medicamentum exterminij* (id eſt, nihil eſt tam venenatum, quod ab auctore naturæ ordinatum ſit ad inferendam mortem, & non potius ad tuendam, & conſervandam vitam, tanquam medicamentum vitæ, non mortis) *neque infernorum regnum in terra* (Græcè habetur; *nec regia, aut palatium inferni*, id eſt, ſedes regia mortis non eſt ab eo in hoc mundo conſtituta, ſed potius in mundo altero, videlicet in viſceribus
Rom. 5. 12. centroq. terræ.) Peccatum igitur viam patefecit morti;
Sap. 1. 16. nam *per peccatum mors, & impij manibus, & verbis accerſierunt illam*.

5 *quod ſit peccatoris ſtipendium.* *Rom. 6. 23.*

Denique qui peccato militat, nullum aliud ſtipendium meretur, quàm mortem; nam *ſtipendium peccati mors*; quaſi dicat Paulus; qui ſub aliis imperatoribus merent, non ſolum ſtipendii, ſed victoriæ, opimæq. prædæ ſpe allecti, ſubeunt diſcrimen: at iis, qui peccati auſpicia ſequuntur, quod præmium? nullum certè niſi frequentes inſidiæ ſaluti paratæ, fuga turpis, mors ignominioſa.

Hinc videas, non eſſe dictum Adamo à Deo, *In quacumque die peccaveris*, ego te interficiam, ſed morieris, in ma-
Gen. 2. 17. nu iniquitatis tuæ; nam ſupremus judex nunquam obit tortoris munus. Quod ſi nemo ſit, qui tortor eſſe velit certè rege indignum eſt, ut ſuis ipſe manibus ſceleratos jugulet, aut in crucem agat; Illud verò digniſſimum, à jugulo revocare tortorem; & capitis reum ab extremo ſup-
Oſee 13. 9. plicio dicente Oſ. *Perditio tua Iſrael ex te; tantummodo ex me auxilium tuum*.

Verſ. V. Tu autem ſi diluculo conſurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus.

1 *Diluculo ſurgere, ad diligentiam & ſolicitudinem pertinere.*
2 *Quid deprecari, & ut ad gratiā pertineat. Explicatur Moyſes & Salomon.*
3 *Mundities quid propriè ex Hebræo: pro iuſtitia & ſanctitate; hypocriſi contraria. Quæ ſit apud Paulum Eccleſiæ mundities; expers ſordium & macula.*
4 *Quid evigilare ex Hebræo. Chriſtus Ieſus evigilans ad ſuorum preces.*
5 *Deus recurrit noſtris precibus, imo et occupat. Antiquus ſponſarum mos, procedentium obviam ſponſo.*
6 *Pax abundantia.*

1 *Diluculo, ad diligentiam, & ſolicitudinē. Cōſurgere, provigilare* שחר

Tibi (inquam) dum adhuc vita eſt, ſpes eſt, & pœnitendi tempus conceditur; nam non es dimiſſus adhuc à ſupremo judice *in manu iniquitatis tuæ*, extremo ſupplicio plectendus, perinde atque tui filii: ergo *diluculo* citò quamprimùm, diligenter, maturè, tempeſtivè; *dum dies eſt*, cum jam tibi affulſerit hujus noſtri conſilii nova lux, *conſurge*; propriè, vigila; quaſi qui ſummo manè vigilat, diligenter, ſolicitè quærito Deum, languentem animum,

2 *Quid propriè deprecari.* חנן

& in tua iſta calamitate, tuiq. ipſius extrema abjectione jacentem excita ad quærendum *Deum*, El. *Et omnipotentem*, Sadai, *deprecare*: propriè, Supplicem te Deo præbe, qui gratuitò tibi, quæ ſua eſt miſericordia, condonet peccata, & peccatorum pœnas. Nam verbum *Chanan*, affert gratuitam illam commiſerationem, quam quis citra ullum meritum impendit, vel citra ullum ſuum meritum precatur ſibi impendi. Quare cum ingentia quædam beneficia, ex
Deu. 3. 27. ſola divina munificentia conceſſa commemorat Moyſ. Deut. 3. hac ipſa voce ait: *Precatus ſum Dominum in tempore illo dicens: Domine Deus, tu cœpiſti oſtendere ſervo*
prov. 18. 23 *tuo magnitudinem tuam*, &c. id à te contendo, ut cœ-
** Haze plegarias, porque pide de gracia.*
ptam erga me beneficentiam provehas. Et ab eadem radice, Prov. 18. *Cum * obſecrationibus loquitur pauper*, id eſt, qui non jure, ſed gratis ſibi aliquid dari cupit, precibus utitur, non vi. Itaque, inquit Baldad, non eſt tibi ſummo jure cum Deo agendum ſed precandum potius, ne ille tecum ſummo jure agat, ſed ex gratia & miſericordia. Si ſic, inquam, te geſſeris, benignum erga te ſenties illum.

Verſ. VI. Si mundus & rectus inceſſeris, ſtatim evigilabit ad te, & pacatum reddet habitaculum juſtitiæ tuæ.

SI obtenta venia tuorum ſcelerum juſtus conſtituaris, te fortunabit proculdubio Deus; vel; Non eſt, quod deſpondeas animum, ò Job; nam ſi tu, ut de te ipſo profiteris, 3
juſtus, & mundus vixiſti, non morieris in iſto miſero ſtatu, ſed in priſtinam fœlicitatem, multoq. majorem reſtituet te Deus.

זך *Infra 9. 30* *Mundities pro iuſtitia et ſãctitate.* *pſ. 72. 13.* *Hieron.* *Dan. 6. 22.* *Iere. 2. 22.* *Peccatum, macula, & ſordes.* *Epiſ. Iuds. v. 12.* *2. Pet. 2. 13* *Ephe. 5. 27.* *Mundities & lux, Hypocriſi contraria.* *Leui 24. 2* *Exo. 30. 34* *Sap. 7. 26.*

Si mundus. Syncerus, ſine labe & vitio, ſicut infrà c. 9. *Et fulſerint velut mundiſſimæ, manus meæ*. Inde dicitur juſtificare, id eſt, mundare, & ad perfectam juſtitiæ & ſanctitatis munditiam redigere, Pſal. 72. *Ergo ſine cauſa iuſtificavi cor meum* Hierony. *Mundavi*, Dan. 6. *Coram eo iuſtitia inventa eſt in me*. Hebr. *munditia*: E contra verò Jerem. 2. *Maculata es in* (propter, ex, ab) *iniquitate tua*. Vocatur autem peccatum macula; & ſanctitas, mundities; quod quæ maculata, & infecta erant, habebantur prophana, & polluta, & divino conſpectu indigna. Sicut Apoſt. Judas dixit, de hæreticis convivio à fidelibus excepti. *Hi ſunt in epulis ſuis maculæ*, id eſt, conviviorum & menſæ prophanatores, & Petr. 2. cap. 2. *Coinquinationes, & maculæ in convivijs*. Quare Paulus ait, mortuum eſſe Chriſtum Jeſum, *ut mundaret* (ſanctificaret) *ſibi eccleſiam non habentem rugam, neque maculam*. Fortè ad ſynceritatem quadam lucidiſſimam, & diaphanam hæc mundities pertinet, quæ opponatur hypocriſi, & ſimulationi; nam hac ipſa voce dicitur, *Oleum de olivo puriſſimum*. Levit. 24. id eſt, lucidiſſimum, & clariſſimum. Exod. 30. *Thus lucidiſſimum*, id eſt, pellucidum atque tranſparens; unde dicitur vitrum, quòd diaphanum eſt, atque ad hanc ſignificationem munditiei, maculæ omnis & denſitatis obſcuratiſve expertis, alludit id, *Candor lucis æternæ ſpeculum ſine macula*. Ergo ait Baldad: *Si * mundus*, ſyncerus, *& rectus*, & à recto non declinans. Congruit cùm hac rectitudine verbum incedendi, quod interpres addidit explicationis gratia Septuag. ſicut & ſup. c. 1. *veracem* dixerunt. Poſſet etiam dici: Si Deo gratus jucunduſq. extiteris: *rectum* pro jucundo & grato.

** Si andoviere es claro â Dios, ſi fueres vida acia y pura.* *LXX.* *Vid. cap. 1. v. 1. 57. 58*

4 *Chriſtus Ieſus evigilans ad miſerorū preces.* *Mat. 8. 26*

Statim evigilabit ad te. Propriè ex Hebr. *Nunc ſuſcitabit ſuper te*; quaſi dicat: Nulla tibi importunitate pulſandi aut poſtulandi opus erit, ſed conſurget ſtatim, & dabit tibi neceſſaria. Dormire tibi nunc Deus videtur ad res tuas: ſed ideo dormit, quod illum non excitaſti oratione tua: ſtatim enim atque ad illum acceſſeris, ſurges. Vides rem expreſſam in Chriſto Jeſu, *imperante ventis, & mari*: nam cùm *motus magnus factus eſt in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus, ipſe dormiebat; & accesſerunt ad eum, & ſuſcitaverunt eum dicentes, Domine ſalva nos, perimus. Tunc ſurgens imperavit ventis, & mari, & facta eſt tranquillitas magna*: quaſi dicat, ſtatim, tunc ad primam orantium vocem, nulla mora evigilavit: quem enim maris fremitus horriſoni non expergefecerat, oratio ſtatim excitat. Tunc igitur, cum *deprecatus fueris*, ſtatim atque clamaveris; nunc, ſi nunc clames, & deprecceris, *evigilabit*, exurget à ſomno: alludit ad id, quod dixerat: *Si diluculo ſurrexeris*, deprecaturus, *evigilabit* ille exauditurus tuas preces. Sic Septuag. pro *evigilabit*, habent, *Deprecationem exaudiet tuam*.

Orationis efficacitas. LXX.

5 *Deus dicitur dormire, in noſtris deſeramnibus.* *Vigilare, ad opē; dormire, ad inſtarem pertinet.* *prov. 8. 17.* *Deum noſtra deſideria excitāt* *pſ. 10. 7.*

Cùm res noſtræ periclitantur, dormire dicitur Deus: cùm res in tuto ſunt, apertis oculis, & benigno vultu in nos aſpicere: cùm periclitantibus opportunam opem affert, evigilare: nihil enim boni in nos redundat, quod ex illius cura, providentia, obtutu in nobis defixo, non proficiſcatur. Illud etiam, cum eo qui ſurgit diluculo, evigilare Deum: non enim tam maturè, & citò petimus, quam ille poſtulata nobis concedat, ſi neceſſaria ſint. Nulla igitur in Deo aut mora, aut difficultas exaudiendi; ſed mira in nobis oblivio, & languida quædam inertia deprecandi. Sic de ſe affirmat divina Sapientia: *Ego diligentes me diligo; & qui manè vigilant ad me, invenient me*. Quid, quod non ſolùm excitari videtur noſtra oratione, ſed ipſo primo deſiderio, & orandi affectum, ſicut ſcriptum eſt. *Deſiderium pauperum exaudivit Dominus, præparationem cordis eorum*. Cum ſurgente, & cum quærente illum, quæſitura etiam hominem ſimul videtur egredi

ſuis

Eccl. 15.2.

ſuis foribus divina Sapientia, atque *obviare homini, quaſi mater honorificata, & quaſi mulier à virginitate ſuſcipere illum*. Nam virgo quæ ſponſa ducebatur, venienti ſponſo cum ſuis comitibus obviam procedebat; cùm enim diceba-tur; *Ecce ſponſus venit, exite obviam ei*, procedebant virgines cum ſponſa, ornatis atque accenſis lampadibus. Non aliter igitur divina Sapientia nobis vigilantibus, atque quærentibus occurrit. Sed quid inquam? illa ſanè prior vigilat, & dormientes excitat; ſic teſtante Sapientia ipſa, cap. 6. *Invenitur ab his, qui quærunt illam; præoccupat, qui ſe concupiſcunt, ut illis ſe priorem oſtendat. Qui de luce vigilaverit ad illam, non laborabit; aſſidentem enim illam foribus ſuis inveniet. Cogitare ergo de illa ſenſus eſt conſummatus; & qui vigilaverit propter illam, citò ſecurus erit. Quoniam dignos ſe, ipſa circuit quærens, & in vijs oſtendit ſe illis hilariter, & in omni providentia occurrit illis.*

Matt. 25.6 Alluſio ad morem antiquum in nuptiis celebrandis. Sap. 6. 11.

6 *Pax, abundantia. LXX.*

Et pacatum reddet. Integrum, perfectum omnibus bonis redundans, qualia affert pax, *habitaculum juſtitiæ*. Domum ſanctam, id eſt, ſi tu, tuaq. familia piè & ſancte vixeritis. Hebraicè, *pacificabit*. Quare quod Septuag. dixerunt, aliquantum diſcedit ab originali, *Reſtituet tibi habitaculum juſtitia*.

Verſ. VII. In tantùm, ut ſi priora tua fuerint parva, & noviſſima tua multiplicentur nimis.

1 *Parvitas, & magnitudo ad divitias, & tenuitatem. Palma floret in fine & cacumine, non aliter juſtus.*

2 *Quid generatio, & ætas ex Hebræo, & Græce. Generatio pro hominibus alicuius ſæculi. Explicatî Iſaias, & David.*

3 *Traditiones ſacræ hoc loco indicatæ, & in alijs ſcripturis commendatæ.*

4 *Patres pro ſenioribus: ut ſenibus deferendum. Scripta Enoch, & Noe.*

1 *Parvitas, & magnitudo ad divitias.*

PArvitas & magnitudo, ſæpè ad divitias accommodari ſolent, ut non ſemel admonuimus. Ergo licèt videatur Baldad connivere juſtitiæ Jobi, poſſeq. juſtum aliquandiù mala hæc temporalia pati, perpetuò tamen id fieri poſſe negat. Reportabis (inquit) aliquando ingens harum miſeriarum lucrum, ſi juſtus fueris. *Nam ſicut palma florebis*.

Pſal. 91. 3.

Cùm enim initia habeat multis pollicum corticibus deformia, aſpera, intractabilia, & cùm ferè truncum integrum habeat nullo foliorum ornatu, aut pulchritudine; at tandem floret, fructificat, & in fine, atq; cacumine multiplicatur nimis. Hæc autem promiſſio juſto à Davide facta eleganter in hanc rem illuſtratur ab Aug. in hæc verba: *In palma altitudinem ſignificavit; forte & hoc, quia in noviſſimis ſuis pulchra eſt, ut initium eius à terra ducat, finem ipſius in cacumine, ubi habet totam pulchritudinem. Aſpera radix videtur in terra, pulchra coma ſub cœlo eſt. Erit ergo, & tua pulchritudo in fine*. Indicat etiam Baldad, dum Jobum ad pœnitentiam conatur adducere ſpe præſentis fœlicitatis, poſſe hominem per pœnitentiam ad majorem gratiam, cumulatiùſq. temporalium præmium aſſurgere.

August.

Verſ. VIII. Interoga enim generationem priſtinam, & diligenter inveſtiga patrum memoriam.

HAec, quæ dixit, confirmare nititur ex omni ſæculorum memoria, atque experientia.

2 דור *Quid ſit generatio. Aetas quid ſea. * Paſſara de todas las edades y plazos de la vida; y ſaldrà de los annos climetericos y contra ra mucho ſietes. Generatio, pro hominibus alicuius ſæculi.*

Generationem. Aetatem, ſæculum, à radice, *Dur*, quod eſt durare, habitare, vivere, in habitatione & vita aliquandiù durare: inde ætas, vita, vitæ & ætatis duratio, & tempus; & aliquando pro ætatis certo quodam gradu, & vitæ conditione: qua ratione dividitur humana vita in plures ætates. Et ita etiam apud Græcos vocem, *Genea*, ait Suidas ſignificare intervallum ſeptem annorum; atq. ex medicorum ſententia ſubjungit; *unde medici vetant, duas ætates habenti, id eſt, annos XIV. nato venam incidi, quod ſanguinem egeat*. Sic Pſal. *Dies ſuper dies regis adjicies, & annos eius in * generatione & generationem*. Sed hoc loco *generatio*, eſt integra hominis vita & ſæculum. Rurſus *generatio*, ætas, ſæculum, pro rebus geſtis, aut pro hominibus alicujus ætatis & ſæculi; Iſa. 53. *generationem eius quis enarrabit*; id eſt, illius ſæculi, & ætatis homines perfidos, & innocentiam vitæ, per ſummum ſcelus calumniantes, & Pſal. 13. (*Dominus * in generatione juſta eſt*) id eſt, favet Deus ſæculo, ætati, in quavivùs ſacti.

Priſtinam. Priorem; fortè primam, non ſolùm eam, quæ fuit tempore diluvii, ex qua peti poterant manifeſta argumenta ſupplicii impiorum, & ſalutis juſtorum; ſed etiam eas, quæ diluvium præceſſerunt, ex quibus, cùm homines quam diutiſſimè viverent, multam experientiam de improborum infœlici exitu, atq; juſtorum fœlicitate & incolumitate colligere poterant. Ait itaque Baldad; Conſule annales priſtini temporis, & quę prioris ſæculi homines multa experientia teſtata, & perſpecta nobis tradiderunt, repete. Quibus ſanè verbis apertè indicat, apud illos viguiſſe traditiones aliquas ad fidei, & morum doctrinam ſpectantes, quæ ſemper apud fideles ſumma veneratione ſuſceptæ, & conſervatæ fuerunt; contra quàm noſtri temporis hæretici nugantur. Similibus namq; verbis hujuſmodi Traditiones commendantur, Deut. 32. (*Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi; maiores tuos, & dicent tibi*, & Pſal. 77. *Quanta mandavit patribus noſtris, nota facere ea filiis ſuis, ut cognoſcat generatio altera: filij qui naſcentur, & exurgent, narrabunt ac filijs ſuis*.) Hoc verò ſeniorum ſtudium tradendæ veræ doctrinæ junioribus, tunc in primis neceſſarium erat, cùm vera doctrina non erat in formam librorum redacta, neque tam chartæ & atramento, quàm memoriæ commendata. Sed de traditionibus hic non plura, de quibus inter alios, nūc tandem graviter & eruditè multa præclara tradidit noſter Robertus Bellarminus: eodem pertinet quod ſequitur.

*nibus alicuius ſæculi. Iſa. 53. 8. pſal. 13. 5. * El tiẽpo, en que ay juſtos, tiene à Dios por ſuyo.*

3 *Traditiones ſacræ.*

Deut. 32.7 Pſal. 77.6

Tom. 1. lib. 4. de verbo Dei non ſcripto.

Diligenter inveſtiga patrum memoriam, id eſt, eos, qui nos ætate & ſæculo pręceſſerunt: hos enim ſolet ſcriptura appellare Patres, ſicut .n. pater, filio major eſt, ita quicumque ſenior, nomen, adeoq. vicem parentis obtinet: ſic Paul. 1. ad Tim. 5. ait. (*Seniorem ne increpaveris, ſed obſecra, ut patrem; juvenes, ut fratres; anus, ut matres*. Idemq. nomen ſenectuti Joannes tribuit 1. c. 2. cùm ait: (*Scribo vobis filioli, ſcribo vobis patres, ſcribo vobis adoleſcentes, ſcribo vobis infantes, ſcribo vobis juvenes*.) *Patris* nomen pro ſene ibi accipi debere, docet Hieronym. Sicut & Auguſ. id Pſ. 77. (*Coram patribus eorum fecit mirabilia*:) de Moyſe & Aaron, quòd ſeniores eſſent, & populi res curantes intelligit: res apud omnes certiſſima. Quare *Telecrus* (referente Plutarcho) *interrogatus cur apud Spartiatas conſuetudo eſſet, ut juniores aſſurgerent ſenioribus? Reſpondit; ut in eis, qui nihil attinent, honorandis magis honorent parentes*. Et Romani (ſcriptore Gellio) ſenes Deum propè, & parentum vice colebant. Hinc perſpici poteſt, non eſſe ſolidum id diſcrimen, quod tradit hoc loco D. Tho, ut *generatio priſtina*, ad antiquiores referatur, & *patrum memoria*, ad progenitores. Sicut neque id, quod idem D. Thom. & Cajetanus obſervant, Baldad præcipere, ut Job conſulat ſcripta relicta à patrib. antiquis: de hujuſmodi enim ſcriptis nihil certi conſtare poteſt: nam antiquiſſimæ illæ columnæ ab Adam, & Seth, & eorum nepotibus inſcriptæ, marmorea, & aenea, characteres quoſdam, & figuras mathematicas pro ſyderum obſervatione potiùs, quàm ullam hiſtoriam, aut exquiſitam de Deo, & ejus providentia doctrinam habuiſſe dicuntur: neq. ſi habuerint, ad eam tunc ſcripturam videretur Job à Baldad mittendus. Niſi forte tunc aliqua eſſent ſacra volumina apud fideles conſervata, qualis ab aliquibus exiſtimatur liber Prophetiæ Enoch, cujus meminit Judas Apoſt. Tum etiam illud alterum monumentum, quod Noe in lapide inſcripſiſſe ad æternam diluvii, & totius rei geſtæ memoriam ſcribit Beroſ. li. 3. antiquit. Sed apocrypha omnia. Quare hic tantùm rerum geſtarum memoria per manus tradita ſignificatur.

4 *Patres qui dicantur in ſacro ſermone. 1. ad Ti. 5. 1 1. Jo. 2. 12. Hieron. in Iſa. c. 3. Auguſt. in pſal. 77. v. 12. Plutarch. 1 Laconicis Mos juniorum aſſurgendi ſenioribus, apud Spartiatas Romani apud Gellium li. 2. c. 14. D. Thom. Caiet. cum D. Thom. Columnæ duæ inſcriptæ a nepotib. Adam. Iuda. 14. Beroſ. li. 3. antiq.*

Verſ. IX. (Heſterni quippe ſummus, & ignoramus; quoniam ſicut umbra, dies noſtri ſunt ſuper terram.)

1 *Quid dies heſterna; quid heri & nudius tertius ſignificent in ſacris.*

2 *Particula, Et, aliquando cauſalis. Scire ad ſenſum, & experimentum.*

3 *Vitæ brevitas, & rerum inconſtantia difficultatem cognoſcendi afferunt.*

4 *Quid in vita cum umbra ſimilitudine conſiderandum.*

5 *Cor intelligentiæ ſedes. Quid os ſapientum eſſe in corde. Quid proferre de corde eloquia.*

HEſterni, Non eſt (inquit) noſtræ tantum memoriæ fidendum, quorum eſt vita breviſſima, atque expe- 1

Dies heſternus, quid ſignificet. *2. Reg. 15. 20.* *4. Reg. 9. 26.* *Heri & nudius tertius quid ſignificet.*

rientia, aut tenuis, aut non valde repetita, & confirmata. *Dies heſternus*, tempus præteritum, proximum, paritérq. breviſſimum ſignificat: ſicut David dixit ad Ethai, 2. Regum 15. *Heri* (nuper) *veniſti, & hodie compelleris nobiſcum egredi?* &4. Reg. 9. *Si non pro ſanguine Naboth, & pro ſanguine filiorum eius, quem vidi heri* (nuper) *effuſum ait Dominus*, &c. ſolet etiam coniungere, ſcriptura, *Heri, & nudius tertius*, & nunc continuationem quandam ad aliquos dies proximè præteritos ſignificat.

2 *Ezec. 23. 31.* *Particula. Et aliquando cauſalis*

Et propterea, ideò. Ezech. 23. *In via ſororis tuæ ambulaſti, &* (propterea) *dabo calicem eius in manu tua*. Propterea (inquit) oportet nos multa ignorare, atque valde tenuem experientiam collegiſſe; propriè *non ſcimus*: quæ ſcientia experimentalis eſt, & per ſenſus collecta ex ſingularibus; nam (*Iadagh*) quamvis ſit mentis & intellectus frequenter tamen eſt ſenſus & experientiæ.

Ignorare, aut ſcire ad ſenſum, & experimentum. ידע

3 *Olympiod.* *Eccleſ. 1. 8.* *Difficultas rerũ cognoſcendarum* *Hippocrates, in 1. Aph.*

Quoniam ſicut umbra. Plerique referunt ad futurum; Ferè nihil eſt, quod viximus adhuc, quòd vero vitæ reliquum eſt, non aliter dilabetur & evaneſcet, quam umbra: ſic ferè Olympiod. Sed commodius, ut ad præteritam vitam, vel in communi ad vitam breviſſimam pertineat; Multa (inquit) non ignorare oportet, *cum heſterni ſimus*, & non diù vixerimus: tum etiam cùm id quodcumque vitæ fuit, adeò leve, fuerit, ut de rebus judicandis nullum nobis ſpatium ſatis tranquillum conceſſum fuerit, quo perfectam cognitionem comparare poſſemus: ſicut ait Eccleſiaſt. c. 1. *Cunctæ res difficiles; non poteſt homo eas explicare ſermone; non ſatiatur oculus viſu, neque auris auditu impletur*, (id eſt) præterquam quod res ipſæ intellectu, & explicatu difficiles ſint, non poſſumus illas plenè intueri, aut audire, aut alio ſenſu perfectè de illis judicare; nam abeunt citiſſimè. Hoc illud eſt, *vita brevis, ars verò longa, experimentum fallax*, &c.

4 *Vita celerior & vanior umbra*

Sicut umbra. Cùm in hac vitæ humanæ comparatione cum umbra, quæ in ſacris libris frequentiſſima eſt, multa inſint, non conſtat, ex quanam potiſſimum re hoc in loco petatur ſimilitudo: nam *umbra* poteſt indicare, id quod inane eſt, & nihil habens ſolidæ ſubſtantiæ: aut malefidam ſtationẽ ſub umbra, & protectionem fugacem: nam qui ſub illa dormit, proditur ſtatim, atq. exponitur radiis ſolis, aut verò celeritatem incredibilem veſpertinæ umbræ, quæ præcipitante ſole fugit celeriùs, aut imminutionem, & decrementum matutinæ umbræ, quæ aſcendente ſole, extenuatur. Sed, ut uno verbo dicam, quidquid in umbra fugax, labile, breve eſt, ſignificari à Baldad potuit. *Umbra* tamen conſideratio, non omnino brevis eſt; diutiùs namque ſub illa quieſcendum nobis erit, dum iterum capite 14. recurrerit.

Verſ. X. Et ipſi docebunt te: loquentur tibi, & de corde ſuo proferent eloquia.

5 *Cor ſedes intelligentia.* *Eccleſ. 21. 29.*

EAdem (inquit) doceberis ab illis, quæ à me audiſti. Illud autem, *de corde proferent*, indicat magnam ſapientiæ copiam repoſitam in mente & corde ſenum: nam cor in ſcriptura ſæpè dicitur cognitionis & intelligentiæ ſedes. Inde cordatus homo, ſapiens, aut eruditus: ſtultus autem excors, *non habens cor*, carens, *indigens corde*. Hinc Eccl. 21. (*in ore fatuorum, cor illorum: & in corde ſapientum os illorum*: videlicet os reconditum, & conjunctum cum intelligentia habet alter; alterius verò cor non minus patet, quam ipſium os. Tum etiam cujus cor in ore eſt, non profert de corde verba, nihil arcanum, nihil reconditum, nihil homine ſapiente dignum loquitur: at qui *de corde profert eloquia*, ea loquitur quæ in cordis penetralib. tanquam in theſauro abſcondito repoſita erant, & quæ priùs concipiuntur, & attenta meditatione intùs formantur, quam edantur in lucem. Tandem illud non eſſe loquendum; quidquid in buccam venerit, niſi ex corde proveniat, ſapientiæque juſſu, & præſcripto: ſolent enim irrationales alii animi motus multa quoque loquenda ſuppeditare: diximus de hoc aliquando plura.

Quid ſit habere os in corde, aut cor in ore. *Quid proferre de corde eloquia. Vid. c. 3. n. 1. & 2.*

Verſ. XI. Nunquid virere poteſt ſcirpus abſque humore? aut creſcere carectum ſine aqua?

1 *Ex naturalibus peti ſimilitudines, & documenta morum; id familiare fuiſſe Syris & Paleſtinis: in eo genere excelluiſſe Jobum, & illius amicos, & poſtea Salomonem.*

2 *Quid Scirpus; Quid papyrus, qui utriuſque plantæ uſus: explicatus Morſes, & Iſaias.*

3 *Quid Carectum in Hebræo, & Græco. Quid virere, & creſcere.*

REm, de impiorum infelici exitu, quam probandam ſuſceperat, & veterum monumentis conſtare dixerat, nunc quoque rerum naturalium exemplo confirmat. 1
Id quod familiare eſt ſacris omnibus ſcriptoribus, ut ſublimiores & reconditiores veritates explicent ex ſenſibilibus. Acutè namque Tertull. dixit in hanc rem, eundem eſſe naturæ, auctorem qui gratiæ: proptereaque naturæ opera cum gratiæ miſteriis quodammodo conſonare, atque adeo, multa ad componendos mores ſalutaria documenta, ex natura petenda eſſe. Idque præcæteris nationibus Syri, & Paleſtini, natura & ſuoptæ ingenio ad eam rem nati, obſervarunt. De qua re Hieron. in Matt. 18. dixit; *Familiare eſt Syris, & maximè Paleſtinis, ad omnem ſermonem ſuum parabolas jungere, ut quod per ſimplex præceptum teneri ab auditoribus non poteſt, per ſimilitudines, exemplaque teneatur*. Id quod cum in aliis ſacris ſcriptoribus prophetiſq. præſertim, atq. Davide Rege ſumma cum legentium voluptate perſpiciamus, cumq. in eo genere excelluiſſe videatur Salomon, qui ut 3. Reg. 4. dicitur, Locutus eſt tria millia parabolas: quod Joſephus li. 8. antiq. c. 2. ſic explicat: *Compoſuit parabolarum, ac ſimilitudinum libros ter mille, cuilibet ſpeciei plantarum ſuarum adhibuit parabolam ab hyſopo uſque ad cedrum*. Tamen in eo quoque ſapientiæ genere, neque Job, neque ejus amici inferiores videntur: nam magnificentiſſimis ſimilitudinibus utuntur ductis ex rebus naturalibus: inter quas hæc *ſcirpi, & carecti* non eſt ultima.

Tertullian. *Syri, & Paleſti. ex naturalibus mulen ad mores duxerunt:* *Hieron. in c. 18. ſup. Matth.* *3. Reg. 4. 32. Joſeph.*

Humanam itaque fœlicitatem comparat Baldad cum herbis quibuſdam paluſtribus, quibus abundanti perpetuoque humore opus ſit, ut vireant, ut quæ valdè infirmæ ſint, & citò exareſcant. *Scirpus* in originali à bibendo; nam *Gama* bibere, aut exorbere eſt: eam vocem Latinus interpres, jucundum reddidit. Iſa. 35. *Viror calami & junci*: & papyrum. Iſa. 18. *In vaſis papyri ſuper aquas*, &c. eodemque modo Septuag. hoc loco *Papyrum* habent Græcè: quàvis in verſione Latina *Scirpus*, redditum ſit. Et quidem ſicut *Scirpus*, ita etiam papyrus *planta eſt naſcens in paluſtribus Aegypti, aut quieſcentibus Nili aquis, ubi evagatè ſtagnant, duo cubita non excedẽte altitudinem gurgitum brachiali radicis craſſitudine, triangulis lateribus, decem non ampliùs cubitorum longitudine in gracilitatem faſtigata*, ut Plin. ſcribit, conſentiente etiam Theoph. quæ, ut Strabo ait, Aegypto, Indiæ peculiaris eſt; & in Syria quoque naſcitur, ut idem Theoph. ſcribit. Unde quaſi ex re familiari, & maxime nota Syri bi, & Huſitani potuerunt ſimilitudinem petere. Et conjectura mihi eſt, non eſſe eum quem nos juncum appellamus, *junco, & juncea*; nam Hebræi dicunt, eſſe genus arboris leviſſimæ: ita R. Levi ait in libr. radicum, & R. Mardochai in ſuis concordantiis: & ait appellari *Scirpum, juncum, arundinem, papyrum* (id eſt) *lignum leviſſimum, unde fiunt naves*: quod cum papyro Plinii optimè congruit: nam ait ex papyro texi navigia. Quòd licèt videri poſſet ad navigorum tantùm tabularum commiſſuras inferciendas; Nam Herodotus tradit Aegyptios naves fabricare ex ſpina, compages vero introrſum ex Biblo facere ex amputato papyri vertice) tamen ipſam præcipuam materiam, & tabulatum cymbarum ex hac leviſſima arbore confici ſatis probat ille Iſaiæ locus c. 18. *Mittit in mare legatos, & in vaſis papyri ſuper aquas*. Tum etiam Exod. 2. *ſumpſit fiſcellam ſcirpea & linivit eam bitumine ac pice, poſuitq. intus infantulum, & expoſuit eum in carecto ripæ fluminis*. Ex noſtris autem juncis nihil hujuſmodi confici poteſt, ſicut neque apti ſunt ad alios uſus, quos papyro tribuit Plinius, videlicet, quòd radicibus pro ligno utantur, neque ignis tantum gratia, ſed ad alia quoque utenſilia vaſorum.

2 גומא ומת *Iſa. 35. 8.* *Iſa. 18. 2.* *LXX.* *Pli. li. 13. c. 11.* *Theoph. l. 4. de hiſt. plant. c. 9.* *Strabo.* *Cuiuſmodi plãta papyrus, aut ſcirpus ſit.* *R. David.* *R. Mardoc.* *Herod. li. 2.* *Iſa. 18. 2.* *Exod. 2. 3.* *Multi papyri uſus.*

Carectum

3 *Carectum quid, & a quibus verb. vertatur ab interpret.* *Gen. 41. 1.* *LXX.* אחו

Carectum verò aliquando vulgatus vertit; loca paluſtria, Gen. 41. fortè quòd *carectum*, non niſi in locis paluſtribus invenitur. Alii *gramen* vertunt, aut graminetum, vel pratum. Nobis vox Latina ſonat, *Carrize*. Sed herbam eſſe, qua boves libenter paſcantur & ſaginentur, ex Gen. 41. conſtat in Pharaonis ſomnio. *Putabat ſe ſtare ſuper fluvium, de quo aſcendebant ſeptem boves, pulchræ, & craſſæ nimis, & paſcebantur in locis paluſtribus*: ubi Sept. eandem ferè vocem Hebræam (*Achu*) retinuerunt legentes: *Paſcebantur in Achi*: quod aliqui non pro loco, ſed pro ſolo herboſo, & uliginoſo accipiunt. Et Hieron. in traditionibus docet, Achi, eſſe vocem Hebræam, nonnihil mutatam, & ſignificare paludem. Certè vox illa Græca, *Achi* transfertur viriditas, Eccleſ. 40. cùm dicitur: *Super omnem aquam viriditas, & ad oram fluminis ante omne fœnum evelletur*. Quo ſignificatur melliſſimum, & maximè tenue graminis genus, atque quod citiùs quam fœnum mateſcat, & vireat, colligi ſolere ante alias herbas pro pabulo & ſagina boum; quare hoc noſtro loco Sept. quamvis Latinè redditum ſit *pratum*, tamen Græcè habetur (*Butomos*) quem dicunt nomen habere ex eo, quod boum pabulo ſecetur; atque fruticem eſſe paluſtrem, caule admodum levi, folio arundinis, fructu nigro, mali amplitudine, cujus Theophraſtus meminit.

ἄχυ *Hieronym.* *Eccleſ. 40. 16.* *LXX.* *βούτομος* *Theophr. li. 1. hiſt. Plāt. cap. 8.* גאה

Sed qua ratione ex his, confici, petive debeat ſimilitudo, verſiculo ſequenti explicabimus. Pro *Virere* autem eſt, in Hebræo *Gaah*, quod eſt elevari, creſcere, & per tranſlationem ſuperbire, atque ita LXX. reddiderunt, Aut *exaltabitur pratum ſine potu*? quæ translatio eleganter convenit cum fœlicitate impiorum, in qua cùm creſcunt, tument, extolluntur, atque ſuperbiunt. Sed interpres ſignificanter etiam dixit, *Viret*, nam incrementum illud atque ſuperbia creſcentis ſcirpi, cum virore conjuncta eſt. *Creſcere* autem propriè eſt, multiplicari, augeri; atque inde habet nomen Hebræum ſuam etymologiam; namque dicitur *carectum*, quaſi frater, quòd ex una radice multi fratres (quos dicimus filios) multiplicentur, & exurgant.

Verſ. XII. Cùm adhuc ſit in flore, nec carpatur manu, ante omnes herbas areſcit.

1 *Flo. in Hebræo quid. Menſis novorum quis dicatur.*
2 *Vulgati interpretis diligentia & eruditio. Flos Papyri ad coronandos Deos. Papyrus coronaria. Corona Christi patientis qualis. Militum alterum illudentium, ſimilia exempla. Humana ſplendor, flos papyri.*
3 *Humana fœlicitas, abſque fructu flos. Beneficentia juſtorum qualis. Illuſtratur Eccleſiaſticus.*

2 *Flos in Hebræo quid.* אב אבו אביב *Exo. 13. 4.* *Exo. 23. 15* *Quis ſit menſis novorum.* *Lev. 2. 14.* *Cant. 6. 10.* *LXX.*

IN *flore*, propriè in virore ſuo. Si nimium premere vellemus vocem Hebraicam, quamvis barbarè, ſignificanter tamen redderemus, *in paternitate ſua*; quod Latinè diceremus, *cùm pareturiret*; non tam ad patris vim, quàm ad matris fœcunditatem reſpicientes. Nam (*Ab*) pater eſt; inde (*Ibbq*) virgultum, aut lignum virens, in eo videlicet tempore, quod eſt parens novarum frugum, & frondium videlicet in menſe, qui Hebraicè dicitur *Abib* & componitur ex fine Martii, & initio Aprilis, qui dicitur, Exod. 13. *Menſis novarum frugum*, & Exod. 23. *Menſis novorum*: tunc enim videntur gigni, naſci, innovari, & virere omnia. Quare ad ſpicas adhuc virentes, Levit. 2. & ad fructum nondum maturum accommodatur, Cantic. 6. *Deſcendi in hortum nucum, ut viderem poma convallium*; Septuag. *Genimina*, aut flores, vel fructificationem; id quod ſtatim, per *florere*, & *germinare* exponitur: *Si floruiſſet vinea, & germinaſſent mala punica*. Similiter igitur hoc loco, *flos* accipitur, pro germinatione etiam fructus immaturi, qui non debet ante tempus carpi manu, nec demeti. In applicatione hujus comparationis, quadrabit fœlicitati vigenti adhuc & florenti; tum etiam viribus, & corporibus valetudine integris.

2 *Cōmodata Latini interpretis diligentia.* *Plinius.*

Sed cum *floris* meminit, non poſſum non mirari Latini interpretis tum eruditionem, tum diligentiam incredibilem; nam cum aliter videretur ex proprietate Hebraici vocabuli legendum, ut jam indicavimus, ipſe *florem*, vertit: quòd ſciret juncos, aut papyrum floribus quibuſdam commendari. Sic enim Plinius loco indicato ait de papyro: *Semine nullo eſſe, nec uſu ejus alio, quàm floris ad Deos coronandos*. Licèt enim Athenæus aſperè eos ridere videatur, qui putarunt, e papyro, & roſis coronas fieri, idque non minus abſurdum eſſe, quàm ſi ex allio, & roſis texerentur, utpotè papyro grave aliquid & cænoſum olente; tamen præter Plin. Plutarch. etiam ſcribit Ageſilaum papyro coronaria delectatum fuiſſe, eamque, diſcedentem a Rege petiiſſe & accepiſſe: ad quod reſpexiſſe potuerunt milites illudentes Chriſto aſſeſſori *atque plectentes coronam*, non roſeam, non lauream neque herbaceam, ſed *ſpineam*, id eſt, junceam, aut papyraceam; quòd divinitati illius non floribus junci, aut papyri, ſed acutiſſimis cuſpidibus, ſpiniſque juncorum per ludibrium ſupplicare viderentur. Et quidem ferunt etiam (ſcribente Alexandro) milites in exercitu Pharnacis, tumultuaria coacta manu latiorem illi ſcirpum, dum ipſum in regem aſſumunt, pro diademate dediſſe. Atque ſimilem jocum factum eſſe inſano cuidam Carabæ ab Alexandrinis, in odium, & ludibrium Agrippæ Regis, ſcribit Philo contra Flaccum his verbis; *Miſerum hunc in ſuperiori quodam loco ſtatuunt, ut ſpectari poſſet ab omnibus, moxque capiti diadema imponunt papyraceum; pro paludamento, corpori ſtoream induunt; pro ſceptro, fruſtum arundinis humi ſublatum, quidam ei dedit in manum: ſic ornatum Regiis inſignibus, & in Regem transformatum, more Hiſtrionico adoleſcentes perticas in humeris geſtantes ſtipabant pro ſatellitio; tum alii ſalutatum accedebant; alii ſibi reddi jura petebant; alii conſulebant eum de Republica*. Simillimum profectò etiam illud cum ad Chriſtum Jeſum purpura per ludibrium indutum milites (ut Joannes ait) *Veniebant & dicebant: Ave Rex Judæorum*: accedebant enim quaſi ſalutantes, & jura, reſponſaque petentes. Igitur, ut ad papyraceos florea, ex quibus Deorum, aut Regum coronæ texebantur, redeamus, certè cùm hoc loco Baldad meminet floris juncei, aut papyracei, omnem humanæ vitæ ſplendorem, honorem, dignitatem, gloriam ſignificaſſe viſus eſt, videlicet inſignia regalia, & honores illos, qui propè ad divinos accedunt.

Ath. l. 15. *Plutar. in Ageſilao.* *Matt. 27. 29.* *Marc. 15. 16.* *Joan. 19. 2.* *Chriſti Jeſu corona ſpinea qualis.* *Alex. lib. 1. cap. 28.* *Philo. in Flaccum.* *Joan. 19. 3.*

Ante omnes herbas areſcit. Rectè congruunt quæ ex Plinio adduximus, nullum eſſe fructum junci, aut papyri, præter florea, & ſicut ante alias herbas, florere, virereque videtur, ita etiam ante alias herbas, aut depaſcitur à bobus, & aliis beſtiis; aut cùm aruerit ante alias, ad pabulum præbendum colligitur, & avellitur à bubulcis. Quod ad hanc quoque fœlicitatem impiorum explicandam Eccleſiaſticus adduxit, forte ex hac Baldadi ſententia depromptum cap. 40. *Super omnem aquam viriditas* (viride gramen, juncus *& ad oram fluminis* (ibi enim naſcitur, in locis paluſtribus) *ante omne fœnum evelletur* ut pote quod citiùs, quàm aliæ herbæ, areſcat, & opportunum pabulum præbeat. Huic autem miſericordiam, & beneficentiam juſtorum opponit *Gratia ſicut paradiſus in benedictionibus, & miſericordia in ſæculum permanet*. Ubi elegans eſt antitheſis inter *oram fluminis*, aut loca paluſtria; *& paradiſum*: illa enim aut juncis, aut caricibus plena ſunt; hic verò pulcherrimis ac fructiferis arboribus: juncorum, & caricum fructus nullus; at paradiſi, & arborum *benedictiones*; id eſt, fructus, & proventus uberrimus: carices & junci citò exareſcunt, at fructus bonorum operum permanet in ſæculum ſæculi. Sed ſuam ſimilitudinem perſequitur Baldad in ſequentibus.

Plinius. *Humana fœlicitas, flos abſque fructu.* *Eccl. 40. 16* *Beneficentia & miſericordia juſtorum.* *Antitheſis*

Verſ. XIII. Sic viæ omnium, qui obliviſcuntur Deum: & ſpes Hypocritæ peribit.

1 *Hujus comparationis conficiendæ ratio optima. Perire quid. Quid perire impiorum viam. Juſtus, arbor perpetuò virens.*
2 *Via in ſacro Sermone quid; an ſingulariter, vel pluraliter via ſint idem.*
3 *Recordari, & obliviſci ad amorem, vel ad contemptum referri. Obliviſci dicuntur impii potentiores; explicat Jeremias, Oſeas, Paulus.*
4 *Hypocrita quid, & unde dicatur; omnes impii, Hypocritæ; præſertim judices, & principes. Inconſtantia rerum humanarum. Hypocriſis.*

VT conſtet vis ſimilitudinis, ab extremo verbo incipiendum. Peribit, deſtruetur, auferetur, perdetur. 1 אבד *Perire quid*
Eſt verò apud pleroſque hic ſenſus; Opera & conſilia impio-

Auguſt. *Opera impiorum divina gratia humore deſtituta, areſcunt.* *Olymp.*

piorum, quia divina gratia; &, ut ait Auguſtinus, divina miſericordia deſtituta ſunt, oportet tandem, tanquam ſine humore areſcere, convelli, & extirpari radicitus, atque perire. Paulò aliter Olympiod. conficit ſimilitudinem; *Quemadmodum, inquit, fieri non poteſt, ut ſtirpus, careetumve, aut adoleſcat, aut demetatur, niſi humorem ante combiberit; quin etiam omnis herba, niſi irrigata fuerit, exareſcit: ſic & rerum florens ſtatus ſine pietatis ſtudio permanere non poteſt.* Sed cùm hic ſenſus veriſſimus ſit, exiſtimo tamen aliter comparationem hanc conficiendam: Sicut juncus, carex, gramen, nullum ferunt fructum, ſed dum illis ſuppetit humoris copia virent; in virente autem diutiùs conſiſtere non poſſunt, nam tota illa herbeſcens viriditas abit in nihilum, & ſubitò ſine fructu exareſcit: ſic ſanè viæ, vitaque impiorum poſt brevem aliquam fælicitatem ſine optato fruſtrata, miſero exitu concluditur. Quare potiſſimùm intendit Baldad humanæ fœlicitatis finem cum extrema illa ariditate comparare. Quod clariùs Septuag. expreſſerunt: *Sic erunt noviſſima omnium, qui obliviſcuntur Deum.* Quare, *viam perire*, eſt vitam miſerabiliter finire: ſicut & Pſal. 1. dicitur; *Novit Dominus viam juſtorum, & iter impiorum peribit.* Niſi fortè brevitas quædam humanæ fœlicitatis ſignificetur, ita *ut viam & ſpem perire*, ſit ſubitò in eas anguſtias redigi, ut homo progredi non poſſit, *& revocetur de via in medio annorum*. Propterea que in eodem Pſalmo, comparatur juſtus cum arbore, quæ *plantata eſt ſecus decurſus aquarum, quæ fructum ſuum dabit in tempore ſuo, & folium eius non defluet, & omnia quæcumque faciet, proſperabuntur*; id eſt: arbori, quæ nunquam exareſcit, ſed perpetuò viret, tam vere, quam hyeme, cujuſmodi palma eſt, vel oliva, vel laurus. Pſalm. 51. *Sicut oliva fructifera in domo Dei*, & Pſ. 91. *Sicut palma*, &, *Quaſi Cedrus*: hæ omnes arbores, diutiſſimè vivunt: atque in proverbio ſacro eſt, *Secundùm dies ligni, erunt dies populi mei*: nos dicimus: *Vivirà por pennas*, illi dicunt, *Vivirà por arboles*. Nunc nonnihil de vocibus ſingulis.

LXX. *Impiorum noviſſima areſcunt,* *Pſal. 1. 6.* *Ut via injuſtorum pereat.* *Iſai. 38. 10* *Verſ. 3.* *Juſtus, arbor perpetuò virens,* *Pſ. 1. 10.* *Pſ. 91. 13.* *Eccl. 24. 17* *Iſa. 65. 22.*

2 *Sic via.* Via in ſacro Sermone, eſt vivendi ratio, inſtitutum, conſuetudo, in qua quis verſatur, & quam continuò calcat, & terit iteratis ſtudiorum, & actuum greſſibus, nos non tam conſuetudinem, quam ſtudia & conatus alicujus, greſſuum, & ambulandi nominibus explicare ſolemus, *en que paſſos andas*: in Hebræo autem potiùs à conſuetudine, (*via*) dicitur, videlicet, à calcando & terendo, quaſi trita, & calcata. Et rectè via, vita dicitur; namque vivendo, alio tendimus: *Non enim habemus hic manentem civitatem*, id eſt, in qua manere, & quieſcere poſſimus, ſed futuras quietas ſedes inquirimus. Quòd verò quidam obſervant, cum dicitur via in ſingulari, ſignificare vitæ rationem, & inſtitutum; cùm verò in plurali *viæ* ſignificare opera, & ſingulares actiones, non eſt valde conſtans firmumque diſcrimen in Scriptura; cum Pſal. 18, dicatur: *Exultavit ut gigas ad currendam viam*, id eſt, ad peragenda opera ſibi demandata. Et ſicut Job 40. dicitur; *Ipſe eſt principium viarium*, id eſt, operum Dei: Eadem ratione Prov. 8. dicitur, *In initio viarum ſuarum*, Hebraicè: *Via ſua*. Tum etiam, ſicut pluraliter dicitur Pſ. 24. *Univerſa viæ Domini* (opera) *miſericordia, & veritas*; ita Pſal. 76. ſingulariter dicitur: *Deus in ſancto* (id eſt, in tabernaculo, vel in arca, ubi inſtrumenta illa, vel ſigna divinorum operum, Virga, Manna, Legis tabulæ) *via tua*: id eſt, opera, & operum atque agendi ratio; nam ſubditur: *Tu es Deus, qui facis mirabilia*. Ergo, tam *via*, quàm *viæ*, vitam, vitæ inſtitutum, actiones, operaque omnia complectuntur.

דרך *Via unde dicta.* *Heb. 13. 1.* *Via, cũ pluraliter dicuntur, quid.* * *Vid. Franc. Rib. Oſe. 4. nu. 19.* *pſal. 18. 6.* *Job 40. 14* *Prov. 8. 22* *pſ. 24. 11.* *pſ. 76. 14.*

3 *Qui obliviſcuntur Deum*, id eſt, qui divinam legem non curant, non faciunt, negligunt, ſicut enim dicitur *Deus miſericordiæ recordari*. Abac. 3. cùm illam exhibet homini, cum verò illam juſte denegat, dicitur, *Obliviſci miſereri Deus*. Pſal. 76. Sic etiam homo dicitur Dei *obliviſci*, cùm illum contemnit; atque *recordari*, cùm debitum illius legi, & præceptis obſequium impendit. Quare illud neglectum quendam adfert, *Omnes amatores tui obliti ſunt tui, teque non quærunt*. Jerem. 30. ſicut è contra, ſollicitudinem, & amorem, *Nunquid obliviſcetur virgo ornamenti ſui*. Jerem. 2. & Iſa. 49. *Nunquid obliviſci poteſt mulier infantem ſuum, ut non miſereatur filio uteri ſui?* Sed quidem hoc peculiari cognomine, *obliviſcentium Deum*, videtur Baldad potentiores quoſdam impios judices, magiſtratus, principes ſuperbiſſimos notare, qui cum potentia & dominatione inſoleſcant, nullum numen, ſuperioremve dominationem agnoſcere videntur, quod eſt, Dei, omnium judicis, *obliviſci*. Sicut ille qui dicebat: *Ego feci memetipſum*. De hujuſmodi magiſtratibus, dicitur Danielis. 13. *Et everterunt ſenſum ſuum, & declinaverunt oculos ſuos, ne viderent cœlum, neque recordarentur judiciorum juſtorum.* Atque cum ad eoſdem judices atque principes ſcribatur Pſ. 49. qui incipit: *Stetit Deus in ſynagoga Deorum*, tandem ſubjungitur, *Intelligite hæc, qui obliviſcimini Deum*. Ergo hæc Dei oblivio eſt illa Dei ignoratio, de qua Oſeæ 4. *Non eſt ſcientia Dei in terra*, quæ non eſt levis ignorantia, ſed graviſſima, craſſiſſima, & quã vocant, affectata, cum homo neſcit, atque ſcire reſpuit, & ita obliviſcitur, ut recordari renuat. Quare in eodem vate ſubjungitur commeritum hujus oblivionis ſupplicium: *Conticuit populus meus, eò quod non habuerit ſcientiam. Quia tu ſcientiam repuliſti, repellam te, & oblita es legis Dei tui, obliviſcar filiorum tuorum, & ego.* Hi ergo ſunt, de quibus Paul. Rom. 1. *Non * probaverunt* (nulla ſigna, neque argumenta præbuerunt ſuæ agnitionis divinarum rerum, vel, non eſtimaverunt, nullo pretio habuerunt Deum cognoviſſe, ita divinam cognitionem oblivioni tradiderunt, ut ex proprietate verbi Greci colligitur. Tum etiam illud *habere*, etiam ex Græco, eſt poſſidere, tenere: quod ad id, quod memoria tenetur, & accipitur etiam referri poteſt) *Deum habere in notitia*. Propterea diviti illi nimium divini judicii, atque providentiæ contemptori, atque obliviofo, dictum eſt, *Recordare*, videlicet, Agnoſce nunc tandem divinam providentiam, quæ manus atque vitæ conditionem commutare hominibus ſolet. Hi ergo oblivioſi ſanè liberè, ſecurè, impudenter etiam peccant, nam hæc omnia affert oblivio.

Habac. 3. 2. *pſ. 76. 10.* *Recordari, aut obliviſci, ad quid referantur* *Oblivio affert contẽptum.* *Jer. 30. 14.* *Jer. 2. 32.* *Iſai. 49. 15*

Obliviſci cognomen potentiorũ *Ezec. 29. 3.* *Dan. 13. 9.* *pſal. 49. 5.* *Oſea. 3. 1.* *Rom. 1. 28* * *No hiziron caſo de acordarſe de Dios, ni de tener noticia del.* Δοκιμάζω Ἔχω. *Luc. 16. 25*

4 *Et ſpes.* Id, in quo ſpes ſuas collocarat, unde ſibi lucri & commodi percipiendi uberes fructus, & ingentes proventus pollicebatur. *Hypocritæ* (*Chaneph*) qui externa facie internam ſanctitatem mentitur, propriè, qui alieno colore infectus eſt, proptereaque tanquam maculatus, & pollutus habetur. Quare vox originalis non ſolum *hypocritam* ſignificat, ſed etiam pollutum & contaminatum, color enim, in quo nativus non eſt, atque ex interna humorum & qualitatum contemperatione ortus non fuerit, quamvis color optimus ſit, macula tamen videtur eſſe: non aliter in eo, qui internam ſanctitatem non habeat, macula eſſe videtur fucata illa ſanctitatis ſpecies. Tum etiam omnis peccator, *hypocritæ* appellationem meretur, cùm ſua celet conſilia, tenebras amet, quod malum eſt, abſcondat, quod boni ſpeciem habere videtur, oſtentet, & in lucem, omniumque conſpectum proferat. Ergo Baldad Jobum appellat *hypocritam*, cujus exiſtimabat tantùm externam pietatis, & ſanctitatis faciem ementitam. Vel impios reges, & principes hypocritas appellat, quòd cùm regia dignitate & munere juſtitiam, miſericordiam, defenſionem, ſubventionemque pauperum, atque omnium miſerorum patrocinium polliceri videantur, re ipſa & opere nihil ejuſmodi præſtant. Poteſt etiam inconſtantia fœlicitatis humanæ dici quædam hypocriſis; nam cùm homo florens opus, familia, domeſticis, viribus integris, amicorum ſatellitio, firmitatem quandam, atque ſtabilitatem fortunæ habere videatur, ſed ſubito convelluntur, & evaneſcunt omnia. Propterea cùm *ſpes hypocritæ*, id eſt, divitum atque potentum, *peritura* dicatur, id eſt, flores tantùm inanes, atque inutiles, fructum vero nullum prolatura, rectè comparabitur non ſolum *Scirpo*, ſed etiam, *ficulneæ* illi, quæ nullo fructu, ſed foliorum tantum ſpecie, atque viriditate ſe commendabat, atque ſemel & iterum coloni fructum requirentis, ſpem feſellerat. Propterea Jacobus ait, nihil eſſe diviti, de quo *glorietur* poſſit, quàm in *humilitate ſua, quoniam ſicut flos fœni tranſibit, exortus eſt enim Sol cum ardore, & areſecit fœnum, & flos eius decidit, & decor vultus eius deperiit: ita & dives in itineribus ſuis marceſcet*. Non aliter Paulus perituram hanc ſpem, abiiciendam ſtatim præcipit. 1. ad Tim. 6. *Divitibus huius ſæculi præcipe, non altum ſapere, nec ſperare in incerto divitiarum ſuarum*. Quoniam ſpes hypocritæ peribit.

חנף *Hypocrita unde dicatur in Heb.* *Omnis peccator, hypocrita.* *Principes impii, hypocritæ.* *Humanarum rerum inconſtantia, hypocriſis quædam.* *Matth. 21. 19.* *Luc. 13. 7.* *Jacob. 1. 7.* *1. ad Tim. 6. 17.*

Verſ.

Verſ. XIIII. Non enim placebit ei vecordia ſua, & ſicut tela aranearum, fiducia ejus.

1 *Extenuatio. Diſplicere ex Hebr. verbum acrius.*
2 *Vecordia pro ſtultitia, & quem ſtultitiæ gradum denotet. Explicatur Salomon.*
3 *Divites inconſtantes & ſtulti. Illuſtratur David.*
4 *Tela, domus aranea ſubtilitas, & prudentia carnis. Fiducia quæ hoc loco. Araneæ opus ſubtile, ſed inutile.*
5 *Ruinoſa domus deſcriptio. Quid fulcire ex Hebræo, quid capere.*

1
EI, quidam referunt ad Deum, ſed meliùs, ad ipſum impium, & hypocritam. Eſt enim idem ſenſus qui
Ezech. 6. 9. Ezechielis 6. *Diſplicebunt ſibimet* (ſupple improbis) *quæ fecerunt, in univerſis abominationibus ſuis*: & iterum cap. 36. *Diſplicebunt vobis iniquitates veſtræ, & ſcelera veſtra.*
Ezech. 35. 13. Cum autem ait: *Non placebit*, extenuatio eſt; id eſt, vehementer diſplicebit. Eſt autem extenuatio cum minus, dicimus, quàm ſignificamus: contraria Hyperboli, cujus
Extenuatio quid. exempla aliquando protulimus. Hæc autem diſplicentia, cum faſtidio quodam & tabeſcentia conjuncta eſt; eadem
Infrà cap. 10. 1. enim vox infrà cap. 10. vertitur, *tædere*, & Pſ. 118. tabeſcere. Alii vehementiorem ſignificationem tribuunt:
בוש
Pſal. 118. 13. videlicet *abominari*, aut, præ tedio & animi languore diſſecari. R. Mardochai, *contendere, rixari, iurgari.* Ergo diſſecabitur impius præ animi dolore; & præ vecordia ſua,
Diſplicere, vehementem Hebræum verbum. tædebit illum ſuæ vitæ, ſecum ipſe litigabit, rixabitur: quæ omnia ad mentis commotionem, & animi cruciatum & dolorem pertinent.

2
כסל
Vecordia ſua. Spes vertitur ferè ab omnibus Hebraizantibus, ſed rectè à noſtro interprete, *Vecordia*, ſtultitia;
Quid ſtultitia hoc loco, & quis ſtultitiæ gradus. nam (*Caſal*) inſanire eſt: aſſertque quendam ſtultitiæ gradum, quæ cum mutatione quadam, & inconſtantia non ſolum cupiditatem atque deſideriorum: ſed etiam ipſius fortunæ & conditionis conjuncta eſt. Quare hujus rei atque vocis ſignificatio exprimitur ex illo Eccleſiaſtici 27. *Stultus ut Luna mutatur*. Et Prover. 14. ad eandem ſignifica-
Eccl. 27. 12.
Prov. 14. 8. tionem vocis alluſione facta, dicitur: Imprudentia ſtultorum errans: utpotè quæ preceps & inconſtanter feratur de vitio in vitium. Quare etiam cum Proverb. 9. *Mulier ſtul-*
Prov. 9. 13. *ta & clamoſa* deſcribitur, explicatur quidem, in quo illa *ſtultitia* conſiſtat, videlicet in muliebri quadam & meretricia inconſtantia. cap. 7. *Garrula, vaga, quietis impatiens; nec valens in domo conſiſtere pedibus ſuis, nunc foris, nunc in plateis, nunc iuxta angulos inſidians.* Cum verò

3
Quæ ſit divitum ſtultitia & inconſtantia. ad divites hæc inconſtantia transfertur, videtur notari inſtabilitas, atque inconſtantia fortunæ & divitiarum, quæ facilè amittuntur & pereũnt. Tum etiam *Vecordia* quædam & ſtultitia divitum, aut potius ſtulta quædam confidentia, qua infirmæ fælicitati, & labili fortunæ nimium fidunt: à qua cum eeciderunt, tunc tandem ſe vecordes & *inſenſatos*,
Sap. 4. 5.
Pſal. 48.
Ier. 13. & 21.
Hieron. ſerio licet, agnoſcunt. Eoſdemque videtur notaſſe David Pſ. 48. Cum enim ſtolidos quoſdam divites illis verbis perſtrinxiſſet: *Homo cum in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt iumentis inſipientibus & ſimilis factus eſt illis*, ſubjungit ſtatim: *Hæc via illorum, ſcandalum ipſis* (Hieron. Hæc via inſipientiæ eorum, id eſt: ſua ipſorum vecordia, & inſipientia, ſtultaque ſecuritas, eſt illis velut ſcandalum, quia in illud miſerabiliter offendunt, & impingunt) * *& poſtea in ore ſuo complacebunt*: id eſt: cum
* *Dã deſpues en mel pecedades, y deſpues mucho alabanſe.* hoc ita futurum eſſet, tamen illi ſibi ipſis placentes, verbis ſibi blandiebantur, atque gratulabuntur de tanta fœlicitate, quæ ad finem minimè illis placitura eſt.

4
Tela domus araneæ.
ח
Et ſicut tela aranearum fiducia eius: id eſt, nituntur rei omnino fragili, & quæ nullo negotio rumpitur. Quod verò interpres dixit, *telam araneæ*, in fonte eſt, *domus*: nam in ſua tela, veluti ſuæ domi continetur, aſſervatur, tegitur: quæ quantumvis magno ſuorum viſcerum impendio extructa ſit, non eſt ſanè minus inutilis, aut imbecilla, quàm curioſa & ſubtilis. Si enim hujuſmodi hujus ſęculi ſapientiam, prudentiam, artes, conſilia conſideres, mirabilem invenies ſubtilitatem, atque inveniendi & excogitandi exquiſitam quandam ſolertemque tenuitatem. Quo id videtur ſpectare Pſal. 89. *Anni noſtri ſicut aranea medi-*
Pſ. 89. 11. *tabuntur*: vel ex Septuag. Vaticanis, *Meditati ſunt*; ita ut meditatio tribuatur annis in hunc ſenſum; Deum vivimus, ſemper meditamur, & machinamur fraudes, retia, laqueos, ſicut aranea ſubtilia teximus, ſed inutilia. *Sapientiores* enim *ſunt filiis lucis in generatione ſua*. Sed, vel *Luc. 16. 8.*
ex ipſo fine imbecillitatem, inutilitatem, falſitatem ſine *Prudentia*
firmamento & viribus agnoſces. Septuag. *Fiduciam* viden- *carnis.*
tur ſumpſiſſe, pro locuplete, & opulento divitis taberna- *LXX.*
culo, cui ille nititur, quod neque majorem conſtantiam aut firmitatem habeat, quàm domus araneæ. Sic illi legunt: *Aranea evadet eius tabernaculum*. & S. Auguſt. *Araneis implebitur tabernaculum eius*, id eſt, ipſo mortuo, manebit domus inhabitabilis. *Auguſt.*

Verſ. XV. Innitetur ſuper domum ſuam, & non ſtabit: fulciet eam, & non conſurget.

FOrtè perſtat adhùc in illa araneæ ſimilitudine. Nam animalculum illud valde imbecillum, & malitioſum, atque meditabundum potiùs, quàm prudens, & ſibi ſapiens, domicilium ædificat, in quo ſe tutum exiſtimat, *ſed non ſtabit*, neque conſiſtet diutiùs, nam nullis firmis parietibus, aut munimentis conſtat: & quantumvis ſe eviſceret homo, ut fulciat ſuam domum, nihil proficiet. Eleganter verò deſcribit ruinoſam domum, ædificatam ſine ullo firmo fundamento, quæ nec pondus aliud ſuſtinere poteſt, nec multis fulcris adhibitis ſuſtineri, & conſiſtere ipſa poſſit: quo ſignificatur nimiùm ſollicita cura impii divitis fulciendæ, ſtabiliendæ, confirmandæ domus, amplificandi facultates, familiamque univerſam, ſed domus *ſuper arenam ædificata* ſtare non poterit; nec poterit *Matt. 7. 16*
impius ſe, aut ſuos, ſuaſve rationes in tuto collocare, ruente domo comprimetur, & penitus corruet. Septuag.
Si ſuffulſerit domum ſuam, non ſtabit, & cùm * *ceperit, non permanebit*. Capiendi verbum reſpondet etiam *LXX.*
originali voci: nam (*ChaZaK*) non ſolum fulcire, & * *Aſiraſe della, y yrã*
confortare, aut roborare eſt, ſed etiam fortiter appre- *ambos al*
hendere, & retinere, & vi capere. Quare licèt poſſit le- *ſuelo.*
ctio Septuag. referri ad ipſum, qui apprehendere, & ca- חזק
pere conetur ſuam domum, id eſt, continere & ſuffulci- *Fulcire, &*
re illam: tum etiam inniti illi, ſicut cùm parietem, aut *capere*
aliquid aliud apprehendimus, cui nitamur: ſed tamen *quid.*
Olympiod. ad Deum refert, divinamque ultionem, à qua *LXX.*
cùm comprehenſus, captuſque fuerit impius, non conſi- *Olympiod.*
ſtet: expugnabit, nimirum, Deus illius domum, in qua ſe tutum atque munitum exiſtimabat. Vide quæ diximus. cap. 5. Verſ. 13.

Verſ. XVI. Humectus videtur, antequam veniat ſol, & in ortu ſuo germen ejus egreditur.

Verſ. XVII. Super acervum petrarum radices ejus denſabuntur, & inter lapides commorabitur.

Verſ. XVIII. Si abſorbuerit eum de loco ſuo, negabit eum, & dicet: Non novi te.

Verſ. XIX. Hæc eſt enim lætitia viæ ejus, ut gurſum de terra alii germinentur.

1 *Prima Hebraizantium expoſitio. Iuſti cum arbore nunquam areſcente comparatio. Nexus & ſententia Verſ. 16.*
2 *Hebraizantium diſſenſio: Iuncus herba hortenſis.*
3 *Nexus & ſententia verſ. 17. Iuſtus in adverſis latiùs creſcit. Acervus quid propriè, & quomodo alias vertatur à Vulgato.*
4 *Verſiculi 18. nexus & ſententia. Devorare quid. Coniectura probabilis hic fieri de vite mentionem, cum qua iuſtus comparetur.*
5 *Nexus & ſententia. verſ. 19. Lætitia de plantarum, & agrorum ubertate & viriditate dicitur.*
6 *Proponitur Græcorum interpretatio harum ſententiarum, de impiorum interitu, præcipuè verſ. 16. Humectus in Hebræo quid. Natura verſia regia. Illuſtratur Vulgatus.*
7 *Nexus & ſententia verſ. 17. Papyri radices denſæ, & duræ. Cur impii inter petras commorari dicantur.*
8 *Verſ. 18. & 19. nexus. Deus quaſi per ludibrium irridens impios.*

Prima

Prima ex Hebræo harum ſententiarum interpretatio, & nexus,

Verſ. XVI.

1 LOcus planè difficilis, & obſcurus. Sed in tanta obſcuritate, operæ pretium fuerit, quod fieri poſſit, breviſſimè & ſimpliciſſimè unum, aut alterum veroſimilem ſenſum, atque omnium harum ſententiarum nexum convenientem proponere. Primò itaque Hebræi, atque Hebraizantes, Vatab. Iſidor. Clarius, Hebræus apud Cajet. poſt adductam caricis, & junci ſimilitudinem ad impiorum momentaneam fœlicitatem explicandam, exiſtimant nunc aliam opponi, de diuturna, atque immortali fœlicitate piorum. Cùm (inquit) velut inutilis ſcirpus ſit improbus; juſtus è contrà eſt velut arbor, *Quæ ſecus decurſus aquarum plantata eſt*, & humecta videtur, eſtque re ipſa, antequam Sol æſtivo tempore accedat, & illi immineat; tum etiam poſtquam Sol æſtivus in illam incubuerit, nihil timet veniente in æſtum: nam non ſolùm non flaveſcit, neque exareſcit, ſed tunc viret potiſſimum, novaque germina, & ſtolones profert. Non enim eſt ſylveſtris planta, aut herba paluſtris, ſed arbor hortenſis. Non enim *ortum*, ſed *hortum* legunt Pagn. & Regia. *In horto ſua ramus eius tener egredietur*. Vatab. *Supra hortum rami eius extendunt ſe*. Tyg. *Propago tenera prodibit in horto*. Hebræus apud Cajetanum; *In horto ſuo ramus eius egredietur*; nam vox originalis (*Gan*) hortum, aut paradiſum ſignificat, neque alia ratione redditur à Vulgato, præterquam hoc loco.

Prima Hebraizantiũ expoſitio, et nexus. Vatabl. Iſid. Clar. Cajet. Pſal. 1. 3. Juſti cũ arbore comparatio. Paguin. Regia. Vatabl. Tygurina. Cajet.

2 Sed in hac quoque interpretatione nonnihil eſt diſcriminis. Nam Cajetanus exiſtimat, comparatum eſſe impium junco, abſque humore, & ſine aqua in loco non limoſo: at juſtum nunc comparari cum junco in loco hortenſi, & limoſo, in quo creſcit & germinat: ait enim juncum in quibuſdam regionibus eſſe herbam hortenſem, neque ſolum frondes & flores, ſed etiam fructus ferre, multaſque illius utilitates à medicis tradi. At Vatabl. & Tygur. exiſtimant nunc comparari juſtum cum arbore, naturali humore prædita, quæ in aſperis locis, etiam vigente Sole, viget. Atque hæc continentur Verſ. 16.

Hebraizãtium diſſenſio. Cajetan. Juncus hortenſis. Vatabl. Tygurina.

Verſ. XVII.

3 VErſiculus autem decimus ſeptimus ſic nectitur; illa (inquit) arbor hortenſis *Super acervum petrarum radices agit*, ideſt, etiam in aſperis locis creſcit & germinat; non aliter juſtus in adverſitatibus: Hebraizantes; *Super fontem*, aut, *verſus puteum radices eius intricabuntur*. Nam eadem originalis vox (Gal, quam noſter vertit, *acervum lapidum*: & ſimiliter Sept. *In congregatione lapidum dormiet*: & Scholia Græca: *Super colles radices eius*) ſignificat etiam fontem, aut puteum; & ita à noſtro redditur, *Irriguum*, Joſ. 15. & Jud. 1. & *Hortus*, Cant. 4. ubi etiam fontem alii legunt; *Fons concluſus, fons ſignatus*: redditur etiam Fluctus. Pſ. 64. & 88. Et quidem acervo, atque fonti, ſcaturigini, fluctibus communis eſt involutio, aut revolutio, & confuſio quædam, quam propriè ſignificat radix (*Galal*) à qua id nomen deducitur. Itaque cùm radices ejus tangunt lapides parietis, aut puteum, quorum latera ſternuntur lapidibus, aut parietes, & lapides domus vel valli hortenſis, tunc præ ubertate, & nativo humore non exareſcunt, ſed potiùs creſcunt, ſerpunt ulterius, denſantur, implicantur, intricantur propriè. Septuag. ſecundam hanc partem legunt: *In medio ſilicum vivet*.

Juſtus in adverſis. Hebraizãtes. גל *Acervus, quibuſaliis vocib. redditur à Vulgato. LXX. Scholia Græca. Joſue. 15. 19. Jud. 1. 15.* שרג *LXX.*

Verſ. XVIII.

4 VErſiculi verò 18. hæc ſententia conſequens; Cum verò accedit agricola, *ut abſorbeat*, id eſt, ut evellat eam arborem è loco ſuo, penituſque eradicet, * *Negabit eum*; ſupple evellentem, id eſt, non obediet evellenti, quòd altis firmiſque radicibus inhæreat ſolo; id eſt, non poterit evelli. Alii ad locum referunt priorem; Quamvis ea arbor firmis radicibus conſtet, tamen ſi convulſa fuerit ex ſuo loco, *non cognoſcet ampliùs locum ſuum*, non redibit ampliùs ad vitam, neque ad priſtinam fœlicitatem atque virorem. Ita Cajetan. Sed meliùs cum Vatablo, ſi ita ſtirpitùs evulſa fuerit, ut ne quidem fibra remaneat, ita ut arbor negàre poſſit ſe unquam eo loco fuiſſe plantatam, ut quæ nullum reliquerit ſui veſtigium, profectò lætabitur adhuc, &c. Sententia perficitur ſequenti Verſiculo.

** A quien ſe llegare para arrãcarla, ſe dirà de no. Pſ. 102. 16. Cajet. Vatabl.*

Verbùm *devorandi* (*Balagh*) ſignificat etiam quacumque ratione deſtruere, aut diſſipare. Quare alii non ad convulſionem referunt, ſed ad ramorum amputationem, ita ut penè videatur amputatis ramis, & detonſis frondibus exciſa, & deſtructa. Ego ſi divinandi mihi copia daretur, dicerem hunc locum in *vitem* maximè convenire; quæ videtur de loco ſuo abſorberi, cum nodoſa, aut iners vitis ita per brachia componitur, ut circa illam fodiatur, atque penitùs immergatur, & obruatur in terra defoſſa; deinde verò illius palmites, nondum reſciſſi, quaſi denuò ſati circa illam relinquantur. Nos dicimus (*echar de cabeça*,) conſentitque verbum originale devorandi, quod propriè eſt, præcipitare, id eſt, in ſtomachum, aut foveam, aut locum interitus aliquid deiicere. Tunc igitur *vitis abſorbetur de loco ſuo, & negabit eum, & dicet: non novi te*: ſed renovatur, nam *rurſus de terra alii germinantur*: ut dicitur Verſiculo ſequenti. Non aliter vir juſtus, quamvis abſorptus videatur, atque devoratus à terra, exciſus, mortuus, tamen non extinguitur, imò potiùs opprimente calamitate, & urgentibus ærumnis, renovatur, & creſcit, & ſemel præcipitatus, mille aliis viis exurgit, & pullulat.

Devorare quid. בלע *Hic ſermo de vite mentionem. Juſtus, inſtar vitis præcipitatæ rurſus viret.*

Verſ. XIX.

IAm cum præcedentibus valde cohæret Verſiculus: 19. nam ejuſmodi arbor, aut planta, ex ſuo loco in alium commodiorem tranſlata, aut in illo ſuo nativo loco defoſſa, abſorpta, & præcipitata, aut detonſa & amputata, ſuoque honore ſpoliata, *lætatur*, novoſque ramos, atque germina profert: hæc eſt. n. lætitia viæ ejus. Non aliter juſtus afflictus, præcipitatus, filiis, facultatibus, & bonis reliquis detonſis & amputatis, rurſus nova profert germina; atque eò lætior eſt, quò ex præſenti damno lætiorem, uberioremque viriditatem eliciendam ſperat. Tygurina:

Gaudebit ſe ad eum modum tractari.

Duris ut ilex tonſa bipennibus
Nigræ feraci frondis in Algido,
Per damna, per cædes, ab ipſo,
Ducit opes, animumque ferro.

Horat. li. 4. carm. Od. 4.

Plantæ aut arboris lætitia, ad viriditatem herbeſcentem, & ramorum, atque germinum productionem. Hinc dicuntur ager, herba, vitis, fruges, prata læta. Atque inde Georgicon initium ſumpſit Latinus Poeta.

Quid faciat lætas ſegetes ——

Virg. lib. 1. Georg.

Et rurſus.

—— *Jam læto turgent in palmite gemmæ.*

Unde eſt illud Cicer. de Senect. ſcribentis: *Segetibus, & pratis, & vineis, & arbuſtis res ruſtica læta ſunt*. Ergo argutè ab interprete dictum eſt, *Hæc eſt lætitia eius, ut germinet, &c.* Lætitiam quoque ad fructuum ubertatem, & copiam pertinere, ipſi rei ruſticæ magiſtri auctores ſunt. Sic enim loquuntur, *lætiùs frondere*, aut, *lætiùs fructificare*. Quare dum Amphitrio Theſeum rogat, qualisnam ſit triſtiſſima illa inferorum regio.

Colum. lib. 5. cap. 9. Pli. lib. 16. cap. 31.

Eſtne aliqua tellus Cereris, aut Bacchi ferax?

Reſpondet Theſeus.

Non prata viridi læta facie germinant;
Nec adulta leni fluctuat Zephiro ſeges;
Nec ulla ramos, ſylva pomiferos habet.

Sen. in Her. Furẽt. Act. 3.

Secunda Græcorum expoſitio.

Verſ. XVI.

SEcunda hunc locum interpretandi ratio & via eſt Græcorum, fereque Latinorum omnium, Gregorii, Divi Thomæ, Philippi, Bedæ, ut ad impiorum ſupplicium, & interitum hæc quoque pertineant; atque ſic videtur ſententia conficienda; ut poſtquam parumper diſceſſerat ab illa ſcirpi comparatione, nunc ad eandem redeat iterum, atque fusè explicet rem totam, atque naturam junci, & caricis. Eſt enim *Humellus*, humidus, Alii, viridis, vireſcens. Regia dixit, *tener*; ſed nemine illi favente, neque quoquam ejuſmo-

Regia. eiuſmodi ſignificationem vocis originalis agnoſcente; nam tantùm ab humore, & irrigatione, aut virore dicitur. *Antequam veniat Sol*; in Hebræo propriè, *Ante ſolem*; quod alii accipiunt; *Ante faciem ſolis*, id eſt, poſtquam Sol exortus eſt. Atque ita D. Auguſt. qui habet, *ante ſolem*, interpretatur, ſub ſole, conſentientibus etiam Septuag. qui legunt; *Humidus eſt ſub cœlo*. Sed noſter interpres, illud, *ante*, ad tempus retulit, atque eleganter illuminavit dicens: *Antequam veniat Sol*. *Et in ortu ſuo*, eleganter etiam vocem originalem, quæ hortum ſignificat, ortum dixit, ne videretur aliquid boni, quale hortus eſt, & paradyſus, junco tribuere, qui potiùs in cœnoſo & paluſtri loco naſcitur; quare *ortum* dixit, id eſt, nativum locum, in quo provenire ſolet, quicumque tandem ille ſit. Quare etiam Septuag. dicunt: *De putredine eius germen aſcendet*.

D. Auguſt. *LXX.* *illuſtratur Vulgatus.* *LXX.*

Verſ. XVII.

7 DEinde Verſiculus 17. Sæviente ſole, & ingruente æſtate areſcit, & indutantur ejus radices *ſuper lapides*, id eſt, pluſquam lapides; vel, non ſecùs, quam lapides. Cùm quo facit, quod ex Plin. ſuprà de papyro adduximus, radicibus papyrum eſſe tam craſſis, tamque duris, ut ipſis pro ligno utantur, neque ignis tantum gratia, ſed ad alia utenſilia vaſorum. Atque huc adſcribenda duxi verba Theophraſti, quæ ex lib. 4. de hiſtoria plantarum deſcripſit Pli. quibus deſcribitur illa radicum denſatio, & intricatio; *Naſcitur, inquit, Papyrus non in altitudine gurgitum, ſed propè intra duo cubita; nonnunquam etiam minùs, craſſitudine radicis, qua vola viri robuſti; ſuper terram ipſam radices obliquas, tenues, denſaſque in limum demittens, radicibus pro ligno utuntur: non tantum ad urendum, ſed ad utenſilia quoque varia facienda, quippe lignum multum, probumque præſtant*. Hæc ex verſione Guillandini in ſua papyro. Vel, quod novam etiam ſimilitudinem interſerat ductam ab iis plantis, quæ in locis petroſis naſcuntur. Cum enim primùm lætæ creverint; ſed natæ continuò arent, *quia non habent humorem*, & quamvis ſeſe radices inter petras inſinuent, & implicent, nihil ſucci aut humoris attrahere poſſunt. Sic videtur Olymp. intelligere, atque addit; rectè *lapidum*, atque *petrarum*, cum Septuag. *Saxorum*, & ſilicum mentionem fieri, quod impii conquieſcunt in improba, & ſcelerata vita, in qua nihil eſt æquabile, nihil non aſperum, nihil non ad offendendum paratum.

Papyri radices duriſſima. *Theophr. de plant.* *Guilla. de papyro.* *Mem. 7.* *Luc. 8. 6.* *Olympiod.* *LXX.* *Impii cur dicantur quieſcere in locis petroſis.*

Illud quoque argute Didymus obſervat, virtutem eſſe ſimilem domui, & artificioſæ lapidum ſtructuræ, in qua inhabitet juſtus; nam propter ſpiritus communionem, & omnium virtutum, ſanctorumque cohærentium coagmentationem, ſuperædificatur *Supra fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum*. At vitium ſimillimum eſt, acervo lapidum, in quo nihil copulatum, nihil certo ordine deſignatum eſt. Sic impius, qui in vitii domicilio verſatur, diſſolutus certè eſt.

Didymus. *Ephe. 2. 20*

Verſ. XVIII. & XIX.

8 FAcilè jam cohæret verſiculus 18. nam exareſcit perurente ſole, ita ut in eo loco, nunquam fuiſſe appareat, neque ſui memoriam ullam relinquat. Sequitur deinde 19. *Hæc eſt lætitia viæ eius*, intellige, ſolis curſum, & viam, & lætitiam, quaſi jocum quendam & ludum, ut illius calore quædam areſcant, quædam alia germinent. Vel, hæc eſt terræ lætitia, & feſtivus quidam ludus, ut nunc herbas quaſdam atque plantas ſuſtentet & nutriat, nunc quibuſdam alimentum & humorem deneget, ut exareſcant, & extinguantur. Ita dum *generatio præterit, & generatio advenit, terra in æternum ſtat*. Sic ſol, ſic terra, ſic aqua, ſic creata omnia impiis per ludibrium quoddam imponunt. Tunc etiam brevem illam, & caducam impiorum fœlicitatem divinæ juſtitiæ ardor exurit, nihil ex illorum interitu triſte, aut moleſtum accipiente divina juſtitia; imò potius hæc eſt *via eius*, atque divinæ providentiæ *lætitia* quædam, ut impios è fælicitate deturbet: ſanctos, & pios evehat & fortunet, & lætabundè atque hilariter *qui habitat in cœlis irrideat eos, & Dominus ſubſannet eos*. Philip. hanc lætitiam ad impium per ironiam quandam refert, ac ſi diceret; Sic in bonis operibus ſcilicet *Deoque placentibus ambulavit dum viveret; ut ad ærumnas perpetuæ miſeriæ deveniret*. Tam nunc lectori utriuſque interpretationis, & cohærentiæ optio datur, aut meliorem aliam adducendi.

Ecleſ. 1. 4. *Deus quaſi per ludibrium irridet impios.* *Pſal. 2. 4.* *Philip.*

Verſ. XX. Deus non projiciet ſimplicem, nec porriget manum malignis.

1 *Obſervatur aliquid in lectione Vaticana.*
2 *Quid porrigere manum. Munera impiorum Deo ingrata. Explicatur Iſaias.*
3 *Deus nunquam favet iniquitati. Et iniquis vires ſubminiſtrat, quibus ipſi abutantur, ex Exod.*

EX hactenùs dictis infert tandem id quod ſibi initio propoſuerat. Deus, *El*, fortis, non abutitur potentia ad conterendum *ſimplicem*, perfectum, integrum, probumque virum: *Non projiciet*, non aſpernabitur: ex Heb. non faſtidiet. Septuag. *Non improbabit innocentem*. Quamvis exiſtimem mendum eſſe Typographi, legendumque *non reprobabit*, ut legitur in annotationibus. 1

* *Nidà da mano a los buenos, ni echa mano de los malos.* *LXX.* *Lect. Vari.*

Nec porriget manum malignis. Ad amicitiæ fœdus incundum pertinere videtur. Septuag. ad acceptionem munerum; nam legunt; *Nec ullum munus impii accipiet*, quaſi dicat, *Non porriget manum accepturus munus*, nam impiorum dona minimè ſunt Deo grata, neque ſe vult illorum muneribus honoribuſque dignari, ut tacitè Jobum vellicet, quòd Deus non acceperit illius munera, atque honores. Sed propriè in Hebræo, *Porrigere manum malignis*, eſt fortiter apprehendere, aut potiùs prenſando & apprehendendo confortare, & roborare manus malignorum, quod videtur eſſe, præſtare auxilium, atque fortem, invictum aliquem reddere, ſicut dicitur Nehemiæ 6. *Confortavi manus meas*, & Iſai. 35. *Confortate manus diſſolutas*, & Jerem. 23. *Confortaverunt manus peſſimorum*, id eſt, præſtiterunt auxilium facinoroſis. Atque eodem pertinet id Iſai. 42. *Ego Dominus vocavi te in iuſtitia, & apprehendi manum tuam* quod ſtatim exponit *& ſervavi te*. Ergo ait Baldad, *Non porriget Deus manum malignis*, non apprehendit impiorum manus, non prenſat, non confortat, non reddit firmos atque validos ad malè agendum, non ſubminiſtrat vires peccantibus, illa bona temporalia, quibus fortiores atque audaciores efficiuntur improbi, aufert Deus, non porrigit manum impiis elargiturus fœlicitatem, quæ eſt illorum robur atque fortitudo.

2 *Quid porrigere manum.* *LXX.* *Pſa. 4. a. v. 8. & deinceps.* *Eccl. 7. 11. & 35. 14.* *Iſ. 1. a. v. 11* *Eze. 20. 39* *Mal. 1. 10.* *Munera impiorum, Deo ingrata.* חזק *Porrigere, quid propriè ex Hebr.*

Sed obſervandum, etiam ſi Deus ea conferat impiis, quibus illi abutuntur, integras videlicet aut corporis vires, aut facultates, non ideò, ut hoc loco indicavit Baldad, Deum favere iniquitati, aut peccatori, qua peccator eſt, quamvis illius aut corpus, aut animum roboret, & confirmet. Non aliter, Exod. 8. ab hoc eodem *confortandi* verbo, dicitur, *Ego indurabo cor Pharaonis*, id eſt, durum, forte, potens reſiſtere, minimeque timidum, aut molle efficiam, nam illud ſi conſtantia, & non potiùs nativa quædam pertinacia pervicacis ingenii erat à Deo erat, à Deo inquam auctore naturæ quod naturale eſt proveniebat: ſed ipſe Pharao iis veluti armis, ut ſuo conditori reſiſteret, abutebatur. Hæc videlicèt eſt Dei bonitas, qui hoſtibus ſuis arma confert, manuſque confortat, non ut contra conditorem, ſed ut pro conditore decertent. Hæc hominis humanique arbitrii libertas, qui neceſſaria ad operandum honeſtè aut ſecus, parata, & ad manum habet. Hæc hominis ingratiſſimi nequitia, ut multis, atque maximis beneficiis acceptis, adverſus ipſum munificentiſſimum largitorem depugnet.

2. Eſd. 6. 9. *Iſai. 35. 3.* *Jer. 23. 14.* *Iſai. 42. 6.* *Impii Deus vires nō præbet ad malum.* 3 *Deus nunquam favet iniquitati.* *Exod. 8. 6. & c. 9. 12. & c. 4. 22.*

Verſ. XXI. Donec impleatur riſu os tuum, & labia tua jubilo.

1 *Secunda perſona pro tertia.*
2 *Riſus, gaudium internum, & externa lætitia. Particula Donec.*
3 *Quid Jubilum, hoc loco, victorialis clamor. Quid Græcis alalagmos, quid Latinis Barritus. Quid in Hebræo clamare. Explicatur Moyſes, Joſue, & David.*

QUidam conjungunt cum ſuperioribus, Deus evigilabit ad te, donec &c. Sed hæc connexio eſt longè peti- 1

patiâ: nam verus geminaſque contextus in proximo eſt; Non proiiciet ſimplicem, nec favebit malignis, donec ridere poſſis de tua fœlicitate, atque tuorum inimicorum miſerando interitu. Poteſt hic ſecunda perſona vim habere tertiæ, quaſi dicat: Tu, aut quicumque alius ſupplex, & juſtus: quare Septuag. in communi dixerunt, *Veracium os implebit riſu.*

Secunda perſona pro tertia. *LXX.*

2 *Riſus internum, & externum, & externum gaudium.*

Per *riſum* verò intellige gaudium, & tum animi internam, tum externam lætitiam. Nec verò particula *donec*, ſignificat poſtea proiiciendum eſſe à Deo ſimplicem; ſed ſignificat, quod nunquam fieri deſinet: quod immutabiliter ſervabitur à Deo: Tum etiam, hunc ſemper morem ſervavit Deus, ſervabit quoque erga te ò Job, neque intermittet, donec te lætum, & fœlicem reddat.

Donec.

3 *LXX.* *Didym.* *Ἀλαλαγμῷ* *Ἀλαλάζω* *Suidas.* *Heſichi.* *Vegetius li. 3. c. 18.* *Cæſar. li. 5. de bell. Gal.* רוע *Quid iubilare, aut cō clamare.* *Joſue 6. 5.* *Clamor pro lætitia victoriæ.* *verſ. 10.* *Nu. 23. 22.*

Labia tua iubilo. Septuag. *Confeſſione*, id eſt, Dei laudibus, & gratiarum actione læta, & alacri pro accepta reſtitutaque fœlicitate. Didymus in Catena meminit alios legiſſe, *Alalagmo*, id eſt alacri vociferatione. Et quidem *Alalazo* eſt, lætum clamorem tollere, uti ſolent homines fiducia præditi, & ſpe erecti: ille præſertim, quem milites edunt ante pugnam: quamquam Suidas; & Heſychius dicant eſſe *victorialem hymnum*. Hunc Vegetius *barritum*, appellat: ſic enim ait: *Clamor, quem barritum vocant, non priùs debet attolli, quàm acies utraque ſe iunxerit.* Alii jubilationem vocant: Cæſar *ululatum militum*, ſuo more victoriam conclamantium; & quidem vox Hebræa *Rough*, eſt ululare, vel jubilare, aut conclamare, vel vociferari; Unde dicitur Joſue. *6. Conclamabit omnis populus victoriam vociferatione maxima, & muri funditùs corruent.* Quare eo die, quo capienda non erat Hierico, juſſit idem Joſue abſtineri ab alacri illa, & lætabunda vociferatione, victorialique conclamatione, dicens: *Non clamabitis, neque audietur vox veſtra, donec veniat dies, in quo dicam vobis, Clamate, & vociferamini.* Et Numerorum. 23. hoc jubilum redditur, *Clangor victoriæ Regis in illo.* Ergo cùm Jobo pollicetur Baldad victoriam, atque triumphum, tum de hoſtibus, tum de omnium ærumnarum atque calamitatum phalange moleſtiſſima: Evades inquit tandem victor, atque lætus, & exultabundus canes triumphum. Poteſt etiam extendi ad impiorum ruinam, de qua egerat verſ. præcedente. Deus, quos à ſe proiicit ludibrio exponit, ita ut ridere, irridere illos poſſis; riſus enim poteſt eſſe ex proprietate ſua, etiam irriſio: & *iubilum*, atque alacris illa vociferatio poteſt referri ad faciendum impetum adverſus hoſtes. Vel, Deo irridente & ſubſannante impios, tu quoque irridebis, atque ſubſannabis; & illo ſuos hoſtes debellante tu jubilabis, plaudes, victoriam illi, & triumphum canes: ſicut Pſal. 94. præcipitur fidelibus, ut Deo ſalutari, id eſt, fortiſſimo expugnanti hoſtes, tuenti, protegentique ſuos, victoriam, triumphumque canant: *Venite exultemus Domino, iubilemus* alacriter conclamantes victoriam, pugnante illo pro nobis *Salutari* Hierony. *Petra Jeſu noſtro.*

Impii ludibrio expoſiti. *Ridere, & irridere idem.* *Pſal. 94. 1.*

Verſ. XXII. Qui oderunt te, induentur confuſione, & tabernaculum impiorum non ſubſiſtet.

1 Indui confuſione, quid.
2 Impietatis merces, confuſio. Veſtis nomine, merces aut præmium, vel etiam ſpolia.
3 Tabernaculum, familia, aut familiaris vivendi ratio.
4 Quid effundi contemptionem. Explicant David, & Iſaias. Piorum merces, lætitia.

1 Te igitur obtinente de tuis hoſtibus Victoriam, atque reſtituto in priſtinam fælicitatem, pudefient qui nunc in tuis ærumnis exultant. Frequens autem eſt in ſacro ſermone, *indui confuſione*, aut, *pudore*, quod poteſt ſignificare aſſiduitatem, aut perpetuitatem quandam confuſionis nunquam deponendæ, ut indicatur. Pſal. 108. *Induit maledictionem ſicut veſtimentum; & infrà; fiat ei ſicut veſtimentum, quo operitur, & ſicut Zona, qua ſemper præcingitur*; id eſt; intimè illi adhæreat, ſemper illum comitetur, & arctè complectatur, atque omni ex parte illum cingat. Vel, *Indui*, eſt quaſi cooperiri, atque obrui: nobis vulgari Hiſpaniſmo tantum relinquitur, quod ad faciei velamen pertinet. *Cubrirſe la cara de verguença.*

Quid indui confuſione. *Pſ. 108. 18* *Verſ. 29.*

2 Adde etiam ſignificari poſſe, ex impietate, fallacique fortuna nihil aliud præmii aut lucri reportari ab impiis, quàm confuſionem: nam aliquando *indumenti* aut *veſtis* nomine, merces aut fructus laboris, aut ſpolia ex bello reportata ſignificari ſolent: ſicut loco adducto Pſalm. 108. ſubjungitur, *Hoc opus (præmium, merces) eorum, qui detrahunt mihi apud Dominum.* Et Jeremiæ. 43. dum de Nabuchodonoſor loquitur, qui Aegyptum ſpoliaturus eſſet, ait, *Amicietur terra Ægypti, ſicut amicitur paſtor pallio ſuo*; id eſt; aget locupletem ex Aegypto prædam, amplaque referet ſpolia, ſicut Paſtor pro ſuo labore, & paſcendi ſolitudine, mercedem refert, ovinam pellem, qua ſe contegat. Vides Judic. 14. pro præmio ſolvendi problematis indumenta proponi, videlicet *triginta ſindones & totidem tunicas.* Igitur *induentur confuſione*, id eſt; hæc ſpolia, præmium hoc referent ex iniquitate.

Impietatis merces, confuſio. *Veſtis nomine Merces intelligitur.* *Num. 20.* *Jer. 43. 12.* *Jud. 14. 12*

Et tabernaculum impiorum non ſubſiſtet. Non ſolùm ex tua fœlicitate, ſed ex tuæ domus, familiæ, liberorum, facultatum omnium everſione, & interitu, turpiter verecundabuntur. Auctor catenæ everſionem hanc tabernaculi ſic interpretatur; Omnis impiorum vivendi ratio evertetur, eorundem quoque memoria interibit.

Tabernaculum. *Nicetas.*

4 His autem duobus verſiculis bini etiam alii videntur ex æquo reſpondere ex Pſal. 106. poſtquam enim latè diſſeruiſſet de ſalute, quam affert Deus miſeris, ait; *Effuſa eſt contentio ſuper principes* id eſt, obruti ſunt confuſione: quod enim hic dicitur, *indui*, ibi dicitur *effundi & errare fecit eos in invio* id eſt; compulit illos præ pudore fugere, vitateque hominum conſortia, atque in ſolitudinem ſecedere *& adiuvit pauperem de inopia, & poſuit, ſicut oves, familias. Videbunt recti, & lætabuntur* id eſt, implebitur os eorum riſu, & labia Jubilo *& omnis iniquitas oppilabit os ſuum.* Sed ſi has ipſas magnificentiſſimas promiſſiones de Dei ope ſuis juſtis præſtanda; de non porrigenda manu malignis; ſed potius apprehendenda & prenſanda viri probi manu; de abolendis, & pudore atque ignominia afficiendis hoſtibus, expreſſa, ac veluti mutuatis ex hoc loco ſententiis, videre velis, lege cap. 41. Iſaiæ, *Ecce confundentur, & erubeſcent omnes, qui pugnant adverſum te: erunt, quaſi non ſint, & peribunt viri, qui contradicunt tibi. Quæres eos, & non invenies viros rebelles tuos: erunt quaſi non ſint, & velut conſumptio hominis, bellantes adverſum te, quia ego Dominus Deus tuus apprehendens manum tuam, dicenſque tibi, ne timeas, ego adiuvi te.*

Pſ. 106. 40 *Quid effundi contemptionē.* *Piorum merces, riſus & lætitia.* *Iſa. 41. 11.*

CAPUT NONUM.

ARGUMENTUM CAPITIS.

UT ſe ab obiectis purget Job; reſpondet cum Divina iuſtitia, ſapientia, potentia benè conſentire, quod innocentem ærumnis exerceat; à ſe verò minimè Deum iudicem laceſſitum, coram quo nemo poſſit de ſua iuſtitia gloriari.

1 ET reſpondens Job, ait: 2. Verè ſcio quod ita ſit, & quod non juſtificetur homo compoſitus
Deo. 3. Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei reſpondere unum pro mille. 4. Sapiens
corde eſt, & fortis robore: quis reſtitit ei, & pacem habuit? 5. Qui tranſtulit montes, & neſcierunt
hi quos ſubvertit in furore ſuo. 6. Qui commovet terram de loco ſuo, & columnæ ejus concutiuntur.
7. Qui præcipit Soli, & non oritur; & ſtellas claudit quaſi ſub ſignaculo. 8. Qui extendit cælos ſolus,

&gra-

& graditur ſuper fluctus maris. 9. Qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas, & interiora Auſtri. 10. Qui facit magna, & incomprehenſibilia, & mirabilia, quorum non eſt numerus. 11. Si venerit ad me, non videbo eum, ſi abierit, non intelligam. 12. Si repentè interroget, quis reſpondebit ei? vel quis dicere poteſt: Cur ita facis? 13. Deus, cuius iræ nemo reſiſtere poteſt, & ſub quo curvantur qui portant orbem. 14. Quantus ergo ſum ego, ut reſpondeam ei, & loquar verbis meis cum eo? 15. Qui etiam ſi habuero quippiam iuſtum, non reſpondebo, ſed meum iudicem deprecabor. 16. Et cùm invocantem exaudierit me, non credo quòd audierit vocem meam. 17. In turbine enim conteret me, & multiplicabit vulnera mea etiam ſine cauſa. 18. Non concedit requieſcere ſpiritum meum, & implet me amaritudinibus. 19. Si fortitudo quæritur, robuſtiſſimus eſt, ſi æquitas iudicii, nemo audet pro me teſtimonium dicere. 20. Si iuſtificare me voluero, os meum condemnabit me, ſi innocentem oſtendero, pravum me comprobabit. 21. Etiam ſi ſimplex fuero, hoc ipſum ignorabit anima mea, & tædebit me vitæ meæ. 22. Unum eſt quod locutus ſum, & innocentem & impium ipſe conſumit. 23. Si flagellat, occidat ſemel, & non de pœnis innocentum rideat. 24. Terra data eſt in manus impii vultum iudicum eius operit, quod ſi non ille eſt, quis ergo? 25. Dies mei velociores fuerunt curſore, fugerunt, & non viderunt bonum. 26. Pertranſierunt quaſi naves poma portantes, ſicut aquila volans ad eſcam. 27. Cum dixero: Nequaquam ita loquar, commuto faciem meam, & dolore torqueor. 28. Verebar omnia opera mea, ſciens quòd non parceres delinquenti. 29. Si autem & ſic impius ſum, quare fruſtrà laboravi? 30. Si lotus fuero quaſi aquis nivis, & fulſerint velut mundiſſimæ manus meæ. 31. Tamen ſordibus intinges me, & abominabuntur me veſtimenta mea. 32. Neque enim viro qui ſimilis mei eſt, reſpondebo, nec qui mecum in iudicio ex æquo poſſit audiri. 33. Non eſt qui utrumq; valeat arguere & ponere manum ſuam in ambobus. 34. Auferat à me virgam ſuam, & pavor eius non me terreat. 35. Loquar, & non timebo eum: neque enim poſſum metuens reſpondere.

PARAPHRASIS CAPITIS.

Verſ. 1. AVdivit ſanè Iob inter alia ſcelera, id quod graviſſimum eſt, divini nominis contemptum ſibi à Baldad attribui. Ergò conſtanti, graviſſimaque reſponſione, atque minimè perturbatè, ex argumentantium & reſpondentium lege, quibuſdam annuit, quædam verò negat. Valdè (inquit) mihi, ò amice Baldad, exploratum eſt, id quod auſim tibi iuramento affirmare, firmam, fixamque apud me ſemper extitiſſe divinæ æquitatis, & providentiæ fidem; ac me ne cogitaſſe quidem de mea innocentia, & æquitate inſolenter iactanda; ſed præclaro meæ conſcientiæ teſtimonio erectus, à corruptis & temerariis hominum iudiciis ad incorruptiſſimum iudicem conſtanter provocare audeo; quamvis ſatis ſciam totam illius ſupremæ ſanctitatis luce clariſſima, & fulgentiſſima, omnem humanam iuſtitiam, velut tenuiſſimam lucernam obſcurari.

Verſ. 2. Quod ſi imbecillus homo voluerit cum potentiſſimo, & ſanctiſſimo iudice contendere verbis, interrogationibuſque & reſponſionibus, nemo erit, neque unus quidem inter mille, qui ad divina interrogata & quæſita, vel uni ex mille obiectionibus ſatisfacere, vel à minima ſe parte tueri poſſit. Neque verò Deus pro ſua maieſtate dignabitur viliſſimo homuncioni, quamvis mille interrogationibus pulſanti illius aures, vel ad unam tantùm reſpondere.

Verſ. 3. Quis enim ſine ingenti temeritate congredi audeat cum Deo fortiſſimo, atque ſapientiſſimo? qui ſicut virium robore, ita ſanè ſapientiæ, & argumentandi, atque reſpondendi certamine, infinitis partibus omnem creatam vim ſuperat. Verùm enim verò nihil in magna illa vi, atque ſupremo numine eſt, quod virtute & efficacitate plenum non ſit. Quis igitur acerbum, aut rebellem ſe illi exhibuit, aut bellum illius voluntati, & conſiliis indixit, qui tandem victoria potitus inſoleſceret? nemo profectò, qui adverſos Deum obduruit, abiit impunè.

Verſ. 4. Et ut ex infinitis pauca quædam mea tenui oratione de illius ſapientia atque poteſtate enumerando recenſeam, ſolet ille in montibus firmiſſimis ſuarum virium ſpecimen aliquod præbere; cùm efficit, ut ex inſita illis naturæ lege paulatim imminuantur, poteſt etiam ſubitò aliò transferre ex ſuis ſedibus convulſos, aut jacto fulmine findere, & in fumum, favillamque redigere, aut ingenti terræ commotione hiatum, & voraginem horrificam efficere, qua illos in ipſa occultiſſima abdat terræ viſcera.

Verſ. 5. Sunt, omnium, etiam mirabiles terræ alioqui firmiſſimæ, & ſtabilis, inexpectatæ commotiones, repentinique tremores, quos ille pro ſua poteſtate efficit, nam vel nutu Olympum tremefacit; ſaxa rupeſque diſcindit; terrificas tonitruorum voces edit; ipſas terræ partes infimas & maximè ſtabiles, quæ reliquum terræ pondus impoſitum, inſtar columnarum ſuſtinere videntur, quatit, & nutare facit. Quæ omnia tum hominibus nihil tale ſuſpicantibus, montibus etiam firmiſſimis, nullum imbecillitatis ſignum præ ſe ferentibus, ſubitò, & inopinatò efficere ſolet, non hominibus ſolùm, ſed inanimis etiam rebus iratus & indignans.

Si velit, poteſt ſanè viciſſitudinem etiam ortus, & occa- Verſ. 6.
ſus tollere, atque Soli præcipere, ut in certa quadam regione commoretur, aſtra etiam obſcurare, ut minimè luceant. Ut enim prætercam quotidianam orientis, occidentiſque lucis viciſſitudinem, certè jam ſe in vicina Ægypti regione, non multò ante, mirabilem ſe præbuit vis divina, cum offuſis impiæ illi nationi triduanis tenebris, viſus eſt ſoli præcepiſſe, ne amplius oriretur. Quid, quòd ſæva tempeſtate excitata, cùm horrifico nubium atrore interdiu ſolem obſcurat, & ſub craſſiſſima caligine, lucentes ſtellas, quaſi incluſas aſſervat, ſuæ potentiæ, & majeſtatis veluti ſtemmate, ſignoque munitas? Sed quid non faciat terrarum, & cælorum ſupremus dominator, qui illorum immenſam capacitatem explicuit, ſoloque verbo longè, lateque diduxit; tum etiam aeris immenſitatem, quæ concipiendis nubibus, atque tempeſtatibus valde opportuna regio eſſet, quoquò verſus expandit, & inſtar militaris tentorii conſtituit, in quo ipſe potentiſſimus dux, atque ſupremus Imperator ſtationem ſuam figeret, exercitumque produceret inde conflicturus cum hoſte, atque ſuperbiſſimos terrigenas compreſſurus. Nihil præterea non ſubjicit ſuæ dominationi, nam ſuperbientis maris extollentiam proculcat, fluctuum elationem tumoremque comprimit, atque ita pro arbitrio ſuo moderatur, ut nunc fluctus componat, nunc extollat & concitet.

Atque ad hos mirabiles ciendarum tempeſtatum effe- Verſ. 7.
ctus, & rapidiſſimas, concitatiſſimaſque ventorum eruptiones, opportunis quibuſdam adminiſtris utitur, inſitis videlicet quorumdam ſyderum, & conſtellationum viribus, nimirum Vergiliarum, Plejadum, Arcturive ortu; cùm hæc non ſine procelloſo grandine emergant. Eſt tamen Arcturi vis major, atque divina, cujus evitandæ facultatem mortalibus ademit Deus. Neque minùs mare, ac terras tempeſtatibus perturbat turbulentus ille, & inconſtans Orion, qui Novembri furit. Necnon etiam Hyades, aut Suculæ triſtes, & nimboſæ; & præterea, quæ circa polum antarcticum ſunt, mirabiles aliæ ſtellæ, & ſydera, quæ nobis ſub Arctico polo degentibus occultantur, atque occultis etiam virtutibus pollens ad auſtrales, nimboſoſque ventos immitendos.

Et, ut multa unico verbo complectar, plura alia ma- Verſ. 8.

gnificentiſſima effecta, atque humano captu longè ſuperiora, admirationeque digniſſima meteora edit, quæ nullo oculorum, ſenſuumve judicio inveſtigari à mortalibus queunt. Multa enim fiunt divina virtute ante oculos noſtros, multa quoque fieri deſinunt, quorum ſupremum auctorem Deum vel opus inchoantem, vel ab opere ceſſantem neque cernimus neque agnoſcimus. Quid quòd eum iratum, benignuſve, aut beneficia conferit, aut ſupplicio afficit, cùm illi grati ſumus, aut infenſi, cùm variiſque denique rationibus ad nos accedit aut recedit à nobis, plane ignoramus, atque vel ex ipſa ratione, cum illo depugnandum nobis non ſit, quòd ſimpliciſſimum ſpiritum neque nos adorientem, & aggredientem, neque à nobis diſcendentem,& referentem pedem ſentire poſſimus, & cum judex ſapientiſſimus, ſolertiſſimuſque ſit, ita de noſtra cauſa, actionibuſque inquirit, ut veniens, aut abiens à nobis ignoretur.

Verſ. 3. Si pro ſua igitur poteſtate abducere, diſſipereque velit; ſi vaſtare & perdere, ſi vertere atque invertere omnia, quis efficiet, ut reducat, reſtituat, convertat? aut quis eum à propoſito revocabit? Si imparatum aliquem ſubita interrogatione præoccupet, aut quæſtione judiciali examinandum ſuſcipiat, quis poterit ſe innocentem oſtendere, aut ſatis ſe objectis criminibus purgare? Præſertim cum nullum habeat ſuperiorem judicem, qui latæ pronunciatæve ſententiæ rationem ab illo exigere poſſit. Quidquid ille de nobis ſtatuat, patienter ferendum eſt, atque ſceleribus noſtris tribuendum.

Verſ. 4. Cum enim indignationem adverſus mortales concipit, nullius metu, increpationeve iram remittet, nemo ſe illi opponere audebit, cum etiam humiles atque ſupplices ſe illi præbeant potentiſſimi quique, & niſi ipſe comprimat ſuum furorem, proculcabit, proculdubio, omnem creatam potentiam, ſive angelorum, qui res inferiores adminiſtrant, & procurant, ſive Dæmonum, qui tenebrarum poteſtates ſunt, ſive ſanctorum etiam hominum, qui ſe ante numen divinum proſternunt, & ſuis precibus impios ſuis humeris ſuſtentare videntur; ſive regum, & principum, qui ſupra ſe ſubditorum onus impoſitum geſtant; ſive præſtantiſſimorum, atque ſuperbiſſimorum quorumvis hominum, qui criſtas erigunt, & ampullas projeiunt, & certiſſimam opem aliis miſeris laborantibus pollicentur.

Verſ. 5. Hæc cùm mihi ſatis perſpecta ſemper fuerint, nunquam ſanè meo animo finxit, ut vos mihi affingitis, me Deo exiguitatem, & imbecillitatem opponere, aut obſtinatè cum illo contendere, & ex æquo illi reſpondere poſſe, cum neque ſatis dignam tanto numine deprecationem, bene neque accuratam, & compoſitam orationem afferre poſſim. Quamvis enim juſtus ſim, ſummo mihi jure cum divina majeſtate agendum non eſt, nam cum meum ipſe jus atque innocentiam probare voluero, quaſi nimium inſolens repellar à Deo. Tantùm igitur, nulla meæ innocentiæ habita ratione ſupplicem me illi offeram, & ad illius gratuitam miſericordiam rationes omnes meas revocabo. Et quidem meis precationibus non multum tribuo, cùm non pauca requirantur, ut perfectæ & Deo gratæ exiſtant, atque efficacitatem impetrandi habeant, & quamvis Deus pro ſua bonitate, & clementia me invocantem, & deprecantem exaudiat, tamen is ſum ego, tamque in deprecando languidus, ut vix de me credere poſſim, exauditum iri. Tum etiam cum poſt exauditas preces perinde habeam, atque antea, illeque pro ſua majeſtate non indignetur me ullo externo ſigno ſuæ benevolentiæ, certò mihi conſtare non poteſt, an exauditus fuerim.

Verſ. 7. Licet enim orandi atque ſacrificandi ſtudium mihi nunquam defuerit, nunc quoque frequentes preces adhibeam; non ideo non ſeverè mecum ille agit; irati enim inſtar, turbine immiſſo, coactaque tempeſtate ex multis interrogationibus & ærumnis, quaſi tonitruis, fulguribus, fulminibus me obruet, & opprimet, & quaſi per occultas inſidias, turbine, & caligine terræ alicujus tempeſtatis me involuet; multiſque perinde ac magnis vulneribus me proſcindet, atque ingentibus animi doloribus excruciabit, abſque eo quòd ullam mihi meorum ſuppliciorum cauſam ille exponat, eumque nihil denuò commeruerim, fruſtrà me affliget; nihil enim attinebat Deum his cruciatibus de me periculum facere, nam ante cruciamenta me præclarè noverat.

Verſ. 8. Nihilominùs me tamen ille tam graviter afficit, ut reſpirare non poſſim, præter animi enim anguſtias, pulmonis, & arteriarum aditus obturati, & præcluſi, neque reddere, neque recipere ſpiritum ſatis poſſunt, quem eum frequentia, & repetitione ſupplere conor; commoto & concitato pectore, & corde anxio. Cibat me igitur Deus ad ſatietatem & nauſeam uſque, acerbiſſimis doloribus, atque omnia generis ærumnis, quæ humano ſenſui acerbæ & amaræ exiſtere poſſunt; quare, ut qui amaritudinibus impletus ſim, biliofos quoſdam, atque moleſtiſſimos animi motus ſuſtineo, ſtimulorque ad vomendum multa, quæ dolens invituſque promo.

Poteſt verò ille de me ſtatuere, & decernere, quod libeat; cum tanta poteſtate ſit, & omnes creaturarum vires longiſſimè ſuperet. Quòd ſi jure, & judicio cum illo agere velim, illius æquitas incorruptiſſima me facile reum peraget; ac nemo ſanè volet pro me contra Dei providentiam teſtis in mea cauſa eſſe; quare etiamſi ille vellet mecum in judicium deſcendere, nihil proficerem; nemo etiam certum, & definitum locum aſſignabit, in quo meum judicem convenire debeam, & ad illius ſubſellia cauſam meam ferri. Nemo eandem pro me cauſam dicere volet, neque patronus eſſe; pugnabunt potiùs contra me omnia pro ſuo creatore. Verſ. 9.

Quod ſi deficientibus teſtibus, patronis, & advocatis, velim ego pro me cauſam dicere, meque innocentem in judicio defendere, ipſum meum teſtimonium incredibili audaciæ, & inſolentiæ tribuetur, qui tam liberè, coram tanto numine loqui non dubitem, aut certè mendacii damnabor, ut qui veriſſimo, & incorruptiſſimo judici ulla ratione contradicere, & me ipſum ſordido ſane præconio, meo ipſo ore commendare videar; mille itaque dabo verborum, & ignorantiæ lapſus, quòd neſciam quibus verbis, aut qua dicendi formula me tueri debeam. Itaque cum meæ vitæ, atque morum integritatem, & perfectionem oſtendere aggrediar, aut ex ipſis meis verbis pravitatis alicujus arguar, aut ipſe Deus me redarguet ut qui ſanctiſſimus ſit; aut ille idem, qui mearum actionum Dominus eſt, multa deprehendens, quæ ſibi diſpliceant, quamvis ipſemet mihi valde placuerim. Verſ. 10.

Tum ſi anteactæ vitæ conſcientia, & innocentia me ſuſtentare, conſolarique velim, vix potero, cùm ea res mihi clarè, & certò conſtare non poſſit, quare nihil videtur mihi in vita reliquum eſſe, quam ingens diutiùs vivendi tædium, & ardens, vehemenſque mortis deſiderium. Sed ſim ſanctus, & innocens; hoc ſub judice & ſub lite eſt, mihi incertum adhuc, ignoratum, ſoli Deo perſpectum, illud tamen certiſſimum, atque exploratiſſimum, me in extremis ærumnis, extremum jam ſpiritum agere; cum Deo igitur de ſanctitate, & juſtitia minimè contendo; at, quod humanum eſt, tantam dolorum acerbitatem deprecor. Verſ. 11.

Et licèt quidem de me ſemper ſenſerim ſubmiſſiùs, deq; divinis judiciis, & providentia magnificentiùs; hoc tamen, quod eſt meæ aſſertionis caput, libenter inculcabo ſupremum rerum moderatorem Deum indiſcriminatim, & pios, & impios calamitatibus in hoc mundo exercere, atque tam integros, perfectoſque viros, quam tumultuantes divites, & per multas hujus ſæculi curas vagantes diſperdere, atque delere. Quòd ſi ſive Deus is ſit, ſive torquendi adminiſter alius, qui homines ſuppliciis afficit, videtur certè humanæ rationi convenientiſſimum, ut ſi tam innocentem, quàm impium ipſe conſumit, vel utrumque ſemel, ſubitoque perimeret, vel utrumque longiori cruciatu divexaret; nam, quod acerbiſſimum eſt, ſolent piorum ærumnæ, ac rerum difficillimarum perpeſſiones, diuturnæ eſſe; at impiorum ſupplicium, breviſſimum, ſi innocens itaque etiam pœnarum expers futurus non ſim, illud ſupplex oro, ne me diutiùs excruciet, ſed ſemel impacto flagello penitùs me conficiat, ne ſi impii piæ viderint cum diuturnis ærumnis conflictari, illos irrideant, & ſannis proſequantur: aut verò (ſi libet) commutet Deus ſuppliciorum vices iſtas, & cum innocentem ſubitò, repenteque abſtulerit, impios excarnificet diutiùs, omnemque pios irridendi occaſionem præcidat. Sic me igitur vehementer clamantem, & opem implorantem ne me Deus rideat, contemnatve, non enim ſolet ille ſpernere ſuorum preces, neque tanquam ridiculis, vaniſque clamoribus, non ſtatim reſpondere. Verſ. 12.

Secus videretur benigniſſimus Deus voluptati, & lætitiæ habere juſtorum ærumnas, quaſi mundum univerſum Verſ. 13.

impius

impius aliquis, ſævuſq; tyrannus adminiſtraret, qui mente
obnubilata, & cæca alicujus, pravæque affectionibus te-
nebris corruptè de rebus judicaret, ſeviretque in bonos
& ſanctos. quod ſi impius atque tyrannus aliquis mundi
gubernator non eſt, quis alius, niſi Deus eſt? Licèt
quidem negandum non ſit, plerumque permittere ſum-
mum rerum gubernatorem Deum indiſcriminatim bonis
æquè ac improbis evenire mala, quòd tyranni iniquiſſimi
rerum publicarum, atque regnorum habenas moderentur,
qui etiam ad divitum potentiſſimorum ſcelera, vexantium
pios, & pauperes per ſummam iniquitatem, connivent;
non aliter ac ſi oculos obvelatos haberent, ita cæci atque
præcipites in judicando feruntur, & cæca temerariaque
cupiditate corripiuntur. Accedit etiam quod tenebrarum
harum, & caliginoſi mundi iniquiſſimus Dæmon rector
ſit. His itaque omnibus de cauſis, qui divinorum judi-
ciorum, & juſtorum calamitatum rationes perſpicere
conetur, non meliùs id præſtabit, quam ſi opertos, &
clauſos haberet oculos. Ideò mihi valde dolendum eſt,
quòd his, qui judices æqui & integri eſſe in mea cauſa de-
berent, amicos dico meos, Dæmon injecerit velamen
quoddam craſſiſſimæ ignorantiæ, ne æquis, clariſque
luminibus, meæ cauſæ æquitatem perſpicere poſſint. Sed
cùm univerſitatis hujus non alius profectò moderator,
quam Deus ſit, illius tandem divinæ providentiæ adſcri-
benda omnia, & committenda ſunt.

Quamvis igitur benè de Deo, atque de illius providen-
tia, & æquitate ſentiam, licebit ſanè mihi tum præſentes
Verſ. 19. ærumnas, totque malorum diuturnitatem, cum præteri-
tæ fœlicitatis, atque humanæ vitæ brevitatem, & incon-
ſtantiam lamentari. Sunt enim hæc longè inſtabiliora at-
que velociora illis, quæ terra, mari, aere, velociſſima
eſſe videmus, curſore videlicet, cui vel nuntium fœli-
ciſſimum, quod perferat, vel timor alicujus graviſſimi
diſcriminis, ratiove alia, calcaria ad currendum adhi-
beant. Non ſecus ſanè meæ vitæ anni, cùm nihil bono-
rum ſecum retinuerint, quæ mecum deferam hinc abitu-
rus, leviſſimi & velociſſimi dilabuntur, tamque rapido
& concitato curſu, ut neque facultatem præbuiſſe mihi
viſi fuerint, guſtus alicujus ex hac vita prælibandi, & ne
vel ſolo aſpectu paulò quietiori de illis judicandi, nihil
igitur vidiſſe, aut expertum me fuiſſe videor, quod me-
rito boni, & jucundi appellatione dignari debeam: ſic
enim integrè & incorruptè ſenſeo de hujus vitæ fœlicitate
contra quàm illi, ſummum bonum in vitæ hujus fallaci-
bus bonis falſi, atque deluſi conſtituunt.

Neque non evanuit omnis vitæ via, & fœlicitatis, di-
Verſ. 20. ſparuitque dicto citiùs inſtar navium, quæ ad volunta-
tem, votumque nautarum celerrimè navigant, nulloque
magno onere retardantur ſicut naves, piratarum, quæ
cùm onerariæ non ſint, ſed tantùm ad faciendam prædam
comparatæ, leviſſimæ, & expeditiſſimæ ſiunt; ſic igitur
mihi contigit deprædatio atquè ablatio mearum faculta-
tum; & velut qui vehitur navi, nunquam non ad mor-
tis portum concedo, ſive dormiam, ſive vigilem: cum-
que breviſſima fuerint vitę bona, atque amiſſioni, & cor-
ruptioni obnoxia, profectò inſtar navis portantis poma,
fructuſque jam maturos, & nullam in deferendo moram
patientes, vita mea præterlapſa eſt. Tandem Aquilæ,
avium omnium perniciſſimæ perſimilis extitit, avolandi
celeritate; tunc pręſertim cum illam fames ſtimulat,
nunquam enim volando laſſeſcit; & ſicut vultures triduo
biduove convolare ſolent, ubi futura cadavera præſagiunt;
ſic ſanè ad me convolavit nimium immatura mors, cada-
verinum aliquid, & ſepulturæ proximum jam præſa-
giens.

Sed video ſanè hæc mea omnia verba lugubria eſſe, de-
Verſ. 21. liberoque mecum aliquando, ut ab hujuſmodi lamentis
me contineam: ſed (quod ingenuè fateor) minimè poſ-
ſum; nam cùm dolenti pectori vim afferre, verbaque
ſupprimere volo, & triſtes vultus deponere, acerbiùs tunc
torqueor; & dolore ſimulante ad aliam me curam, & animi
ægritudinem deplorandam converto. Quod profectò in cau-
ſa eſt, ut cùm ſemel loqui cœperim, dicendi ardore lon-
giùs promovear, & vix in eadem ſententia perſiſtere poſſim,
oblivîſcor enim, quod ſemel inſtitui, dolore mentem alior-
ſum evocante, & in longè mæſtiorem, lugubrioremque
vultum me ipſum commutante.

Licèt enim mihi imperare velim, atque etiam coner,
Verſ. 22. vel ſilentium, vel mitiora, ſubmiſſioraque ſuſpiria, vix
à meo dolore ejuſmodi facultatem impetrare poſſum; nam
& certiſſimè exiſtimo lethaliter me affectum eſſe, neque
me ulla ratione melius habiturum, neque cruciatus mihi à
Deo unquam remittendos, cum adhuc ille id non præſti-
terit; neque meam innocentiam apud vos teſtatam illi fe-
cerit. Omni igitur ex parte angor; nam, &, ut vobis,
ò amici, morem gerere videar, cavere vellem à lamentis
his, quæ vobis diſplicent, at multo majori jure à lethali
veneno, quo uror (nam ſuperat omnem remediorum, at-
que medicamentorum vires & opem, cavendum mihi vi-
deo; timeo etiam vehementer, nequid ulla ratione pecca-
ti adverſus numen divinum admittam.

Quod ſi vitæ præteritæ laboribus, & aſſiduo pietatis Verſ. 22.
ſtudio juſtitiam & ſanctitatem non comparavi, neque co-
ram Deo juſtus habeor, certè omnis illa labor, atque ſo-
licitudo inanes fuiſſe videntur. Tum ſi ille ſtatuat, me-
cum tanquam cum impio agere, atque ſupplicio dignum
cenſet; quorſum fruſtra laborem, ſupprimendo gemitus,
& ſuſpiria, & precibus contendendo pęnarum relaxatio-
nem, quam nunquam obtenturus ſim? præſtaret ſanè non
diutius vexari viventem, verùm ſemel periiſſe.

Scio enim ſatis, quamvis omni cura, & ſtudio vitæ
candorem, & morum puritatem comparare ſtudeam, fore
ut non ideò pœnarum atque dolorum expers ſim: omnes
enim purificationes, atque cæremonias ſacrificiorum, at-
que externæ, internæque munditiei ritus obivi, & quaſi
nivali, puriſſimaque aqua lautus, munduſque nitui, re-
ctè & rite ad peragendas preces, & omnes pietatis offi-
cium perficiendum, me nunquam non comparavi. Re-
putor nihilominùs pollutus, & ſordidus peccati ſæcibus;
ita in ærumnarum & ſuppliciorum ſordibus & ſquallore ja-
ceo, ut cùm moriar, propè videar in cænosa aliqua, ſor-
didiſſimaque fovea volutatus, neque minùs turpis, & fæ-
dus, quàm ſit turpe & ſanioſum cadaver; videor enim
jam omnibus veſtimentis ſpoliatus, nudus in foveam di-
mitti; atque adeo tam ſum ſquallidus, ut ipſa veſtis me
odio habeat, atque diffulgiat, non enim poſſum, ob
plagarum acerbitatem amiciri, & ſordidiſſimum profectò
corpuſculum, abominationi & execrationi eſt ipſi meo
veſtimento.

Deus tandem mecum agit, & de meis rebus ſtatuit, ut Verſ. 23.
illi collibitum eſt, me non diſceptante, nec contradicen-
te, non enim homo eſt, perinde ac ego, cùm quo pari
ratione poſſim ego agere; nam homo, neque litem inten-
dit, neque ſupplicium ſtatuit in aliquem, niſi alicujus
ſceleris convictum; at Deus pro ſua voluntate, poteſt
ab innocente pœnas exigere, nemine illi contradicente
vel reſpondente. Utinam ergo ſequeſter, & interventor
inter me, Deumque aliquis eſſet, cujus arbitrio uterque
pareret, & qui pro ſuo judicis arbitri munera audiret,
& interrogaret, innocentem abſolveret, & patefacta ve-
ritate controverſiam totam ſua ſententia, atque judicio
dirimeret, poteſtatem haberet ſtatuendi, & decernendi
quæ tum mihi, tum Deo in propoſita lite agenda, &
ſervanda eſſent; tum etiam litem componeret, litigato-
reſque datis, acceptiſque dextris, ad concordiam, fœ-
duſque adduceret. Mediatorem igitur inter me, & Deum
deſidero, cujus ope & interventu, meæ procul dubio res
melius habituræ eſſent.

Ille profectò, quem ſummis votis expeto, virgam, Verſ. 24.
flagellumque quo acerbè pulſor, longe à me projiceret, &
decuſſo omni metu, benè me ſperare juberet. Sed cum
mihi judex arbiter nunc non adſit, illud mihi ſupereſt,
ut Deum maximum, quicum mihi res eſt, impenſiùs
orem, & obſecrem, ut mihi loquendi facultatem faciat:
illamque faciet, ſi remittat cruciatus, & ſuæ majeſtatis,
poteſtatiſque maximæ terrore non me exagitet, neque
tranſverſum agat, neque ſummo imperio res meas decer-
nat, pręferens ferream, horrificamque virgam, ſuæ po-
teſtatis inſigne, ſed miteſcat potiùs, atque ex conſueto
ſuæ providentiæ præſcripto, & lege, meam controver-
ſiam abſolvat. Hæc ſi ille fecerit, & licuerit mihi
pro me dicere, reſpondere, atque ſatiſfacere
paratus ſum: nunc enim acerbiſſimo do-
loris ſenſu, divíniſque terro-
ribus vix apud me verbo-
rum etiam vix com-
pos ero.
(*,*)

I. Et reſpondens Job ait.

Verſ. II. Verè ſcio, quòd ita ſit, & quòd non juſtificatur homo compoſitus Deo.

1 *Job reſpondet ad formam diſputantium.*
2 *Vere, iurandi particula. Veritas pro fide dictorum. Amen quoque jurandi formula, & quid ſignificet.*
3 *Ex bona conſcientia, fiducia conſiſtendi ante Dei tribunal. Particula cum quid valeat. Coram aliquo eſſe, forenſe, & iudiciarium. Non quidquid peccator faciat, peccatum eſſe.*

1
Chryſoſt.

RESpondet ſanè Job ſapienter, atque ex legibus diſputantium. Nam videtur repetere argumentationem Baldad, & majorem illius propoſitionem concedere. Chryſ. *Quoniam verba præ ſe ferunt philoſophiam?*

2
Olymp.
Vero jurandi formula
Geneſ. 20.
Pſ. 88. 50.
Veritas pro fide.

Verè. Aſſeveratio quædam eſt rei ſibi benè exploratæ. Olympiod. exiſtimat, jurejurando, confirmare, id ſibi dogma certum & conſtitutum eſſe. Et quidem ea juramenti forma videtur quoque Abraham uſus Genet. 20. *Verè ſoror mea eſt.* Eſſe autem juramentum indicatur Pſ. 88. *Sicut iuraſti David in veritate tua*, id eſt; per veritatem tuam, quod eſt quaſi per fidem ſuam jurare. Nam his locis *verè*, aut *veritas* eſt à radice (Aman,) quod eſt fidelem eſſe, ſtabilem, veracem, conſtantem in dictis, atque promiſſis; unde Amen, quod perinde valet, ac, ita eſto, firmum, fixum, immutabile, & ita etiam *Amen*, eſt aliquando juramenti forma, *per mi fee, à fee de quien ſoy, yo os empenno mi palabra*. Ergo Job juramento confirmat, ne cogitaſſe quidem de criminando divinam juſtitiam, aut de ſua inepte coram Deo jactanda. Quòd ſi illud adverbium referatur etiam in rem ſibi exploratam, ſenſus erit; *Vere ita eſſe*, id eſt indubitatum, firmum, conſtans de Divina juſtitia & providentia dogma. Sed obſervandum quidem Iobum utpotè ſapientiorem atque ſanctiorem ſuis amicis, multò verius atque ardentiùs divinam juſtitiam, atque æquitatem tueri, multò etiam elegantius atque uberius deſcribere.

Amen iuramenti forma.

Iobus de divinis melius loquutus, quam ſui amici.

Quod non juſtificetur homo compoſitus Deo. Eleganter notavit Olymp. nunquam Jobo diſplicuiſſe, aut formidini fuiſſe divinum judicium, cùm ſcriptum ſit; *Si cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.* At temeraria, & corrupta hominum judicia declinavit, à quibus ad Deum in hoc capite provocat. Sed quoniam ſimilis ſententia prolata eſt ab Eliphaz, cap. 4. *Numquid homo Dei comparatione juſtificabitur?* inde petenda eſt expoſitio. Hic tantùm notandum eſt diſcrimen, nam cap. 4. homo *Dei comparatione juſtificatus*, eſt propriè, præ Deo, aut pluſquam Deus; at hoc loco homo *Compoſitus Deo*, eſt in Hebræo, *homo cum Deo*, aut *juxta Deum*, aut *contra*, vel *adverſus Deum*; hæc enim omnia cadunt in præpoſitionem, *ghim*. Sed hoc non obſtat, quin utriuſque loci poſſit eſſe eadem ſententia; quare ſicut in illo, ita & hic poteſt ſignificari quaſi quædam litis conteſtatio Deo facta ab homine aut homini apud Deum, quare illud *cum Deo* vel *ante Deum*, erit aliquid forenſe, & judiciale, ſicut & Eſdræ, cap. 9. *Ecce coram te ſumus in delicto noſtro, non enim ſtari poteſt coram te ſuper hoc*, id eſt, non poteſt tibi homo reſpondere, neque conſurgere in tuo judicio, non juſtus, innocens ve apparere: non alacer, aut ſpe bona erecta expectare tuam ſententiam neque judicium. Eſt autem pulchra antitheſis, *homo*, Enos. miſer, ærumnoſiſſimus, *compoſitus Deo*, El, forti, judici æquiſſimo, atque potentiſſimo. Agnoſcit ergo ſuam imbecillitatem, atque divini nominis majeſtatem ſupplex reveretur. Illud autem quod Greg. quaſi reflexa quadam interpretatione addit, argutum eſt potiùs, quàm ſolidum, ſed omninò pium & utile. *Quiſquis*, inquit, *ſe auctori bonorum comparat, bono ſe, quod acceperat, privat*, ea ipſa ratione, qua quis ſe componit cum Deo, juſtus eſſe deſinit, quamvis juſtus fuerit: ſicut de humili dicere ſolemus, cum ſe quis humilem eſſe agnoſcit, humilis eſſe deſinit. Io huiuſmodi autem locis delirant, atque nugantur hæretici, quidquid homo peccator faciat, peccatum eſſe, quos quidem ex Scripturis ſatiſfactis revincere planè poſſemus, ſed id opus illi relinquimur, qui in ſcribendarum controverſiarum, atque diſputationum adverſus illos bello aſſidui ſunt.

3
Olymp.
Iob ex bona conſcientia, provocat ad Dei tribunal.
Ioan. 3. 21
Iob. 4. 17
Particula cum quid valeat.

1. Eſ. 9. 16
Coram aliquo eſſe, ad forum, & iudicium pertinere.
Antitheſis.

Greg.

Verſ. III. Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei reſpondere unum pro mille.

1 *Quid propriè contendere. Quæ ratio nominis Ierobaal. Illuſtratus locus Iudicum.*
2 *Deus non tenetur reſpondere homini. Homo verò ad Dei interrogata obmuteſcit.*
3 *De numeris unitate, & millenario. Dextra & ſiniſtra in computatione per digitos. Nonaginta novem in parabola de ove perdita, quod. Explicat Salomon, Paulus, commendatus Nebriſſenſis.*

COntendere. Septoag. Iudicare cum eo, rixari, jurgare, litigare, hæc omnia ſignificat verbum Rob; ex qua radice illuſtratur locus Iudic. 6. ubi Gedeon vocatus eſt; *Ierobaal*, quaſi litigans contra Baal. Nam hanc hujus nominis imponendi cauſam reddidit Ioas pater illius; *Et dixerunt ad Ioas: Produc filium tuum huc, ut moriatur. Quibus ille reſpondit. Numquid ultores eſtis Baal?* Sept. *Numquid vos nunc iudicium facitis pro Baal ut pugnetis pro eo? qui adverſarius eſt eius* (Septuag. *quicumque iudicium fecerit ei*) *moriatur antequam lux craſtina veniat. Si Deus eſt vindicet ſe,* (Sept. *Iudicium faciat ſibi de eo qui ſuffodit aram eius. Ex illo*) *die vocatus eſt Gedeon, Ierobaal, eò quòd dixiſſet Ioas, ulciſcatur ſe* (Sep. *iudicet in eum.*) *de eo Baal.* Vertitur etiam ſæpe judicare, id eſt, litem intendere, aut ſe in judicio tueri, aut alteri in judicio contradicere. Unde ad Iſ. 45. *Væ qui contradicit factori ſuo*, id eſt, qui litigat, aut contendit cum factore ſuo. Eſt autem ejuſmodi jurgium, & tractatio litis, qualia inter litigatores eſſe ſolet verbis, atque clamoribus, argumentis, objectionibus, & reſponſionibus. Hinc igitur perſpici poteſt, cujuſmodi ſit hæc contentio, de qua Iobus loquitur, videlicet rationibus, objectionibus, reſponſionibus, argumentationibus, cum Deo agere. Quare ſequenti ſententia exponitur.

1
Quid contendere.
LXX.

Iud. 6. 32.
El que tomo la demanda de Dios contra Baal
LXX.
Salid voſotros al pleyto y tomays la demanda por Baal. El que anda a pleyto con el, muera, cheze a ya amanezca.
LXX.

Non poterit ei reſpondere unum pro mille. Auguſt. non ad interrogata, & reſponſa, ſed ad homines refert unum & mille; nam legit: *Non reſpondebunt ei unus de mille*, ſed frequentiſſima eſt expoſitio de ipſis interrogationibus atq; reſponſionibus. Rurſus Polychron. duplicem interpretationem indicat, primam, ut actio *reſpondendi* tribuatur Deo, *Vilem* (inquit) *hominum conditionem judex contemnet, nec uni verbo ac mille reſpondebit.* Sic quoque Vatabl. *Tam; non eſt homo, ut cum Deus ſua reſponſione dignetur.* Quare illud; Non poterit, idem erit quod, nolet, vel, per reſponſionem verborum, *Poterit non reſpondere.* Poterit ſanè pro libito vel nihil omnino reſpondere vel reſpondere unum pro mille, id eſt, unico verbo omnibus ineis querimoniis ſatisfacere. Sed ſecunda frequentior, germanior atque expreſſa à Latino interprete, nam cùm in Hebr. tantùm ſit, *Non reſpondebit ei*, quod iam Deo, quam homini tribui poterat, ut ad hominem tantum referretur, dixit. *Non poterit reſpondere*, nam rogatus homo in judicio divino, hæſitabit, æſtuabit, obmuteſcet, reſpondere, aut contradicere objectis, & ſe tueri atque defendere minimè poterit. Rem hanc ſæpè repetet Iob, *ſi repentè interroget, quis reſpondebit ei?* Et iterum; *Quantus ſum ego ut reſpondeam ei?*

Iſ. 49. 9.
Mal pleyto tiene el q̃ anda à pleyto con ſu hazedor.

2
Auguſt.
Polychr.
Vatab.
Frequentior expoſitio.
Homo in iudicio divino obmuteſcet.
Iob. 9. 12. & 14.

Quod vero ad hos numeros attinet D. Thom. argutè nimium excogitavit inter *unum & mille* nullam eſſe determinatam proportionem, quod millenarius numerus pro infinito ſumatur, itaque ſignificari, nulla numeri ſpecie aut menſura exprimi poſſe, quantum divina juſtitia humanam excedat. Sed ſenſus planus, etiam ſi numeri determinati accipiantur; Ex infinita ſibi objectorum multitudine vix minimæ parti ſatisfaciet homo.

3
D. Thom.
Peculiaris inter unū, & mille comparatio
Ratio numerandi per digitos.

Et quidem, ut peculiare aliquid de his numeris dicamus eſt peculiaris quædam inter *unum* & mille *compoſitio*. Nam in antiqua illa numerandi per digitos cõſuetudine à Græcis obſervata, ita ſibi manus dextera atque ſiniſtra reſpondebant, ut læva complicato digito auriculari unum deſignaret, at verò dextera explicatis in ſe pollice, & indice, millenarium numerum indicaret, quamvis Beda in ſuo tractatu de indignatione, omnino, ait, eodem geſtu mille in dextera quemadmodum unum in læva notari. Illud verò magis receptum eſt, centum in dextera inflexo digito minimo ſicut unum in læva ſignificari. Unde eſt id non omnino prætermiſſum ab Eccleſiæ Patrib. oviculã illam, quæ ſola aberraverat, cũ ad caulas, in quib. nonaginta novem erant, ſublatam in humeros bonus paſtor retulit, à ſiniſtra, in qua

Beda.

Luc. 15. 4.

Parabola ovis perditæ quid ſignificet.

unitas

unitas eſt, tranſlatam eſſe ad dexteram, in qua centenarius numerus eſt; quem numerum unica illa ovis cum *nonaginta novem* complet. In dextera autem ſemper majores, & millenarii quidem numeri ſedem habebant, quare aptiſſimè ad hanc ſupputandi rationem dictum ſit de Sapientia. *Longitudo dierum in dextera ejus, & in ſiniſtra illius divitiæ, & gloria.* Nam cùm ſapientia ſui amatoribus bona etiam temporalia, divitias, & honorem in magna copia conferre ſoleat, videlicet tot ac tanta, ut omnes ſiniſtræ manus numeros compleant, à primo uſque ad nonaginta novem; ſed tamen illud centuplū, aut potiùs multa millia immortalitatis beatæ in dextera manu computat, ut dici poſſit,

Prov. 3. 16.

Sua iam dextera computat annos.

Iuvenal.

Quid ſi hanc quoque numerorum, & numerandi per manus ſcientiam Paulus indicat, cùm ait: *Horrendum eſt incidere in manus Dei viventis?* Nam ſi Deus nos ad rationes, & ſupputationes, & *villicationis rationem reddendam*, vocet, atque in ſuis manibus unum & mille deſignet, & in dextera mille accepta beneficia reponat, in ſiniſtra verò ne unum quidem à nobis redditum invenire poſſit, quam ſevero & horrifico judicio nobiſcum aget, &c. Illud etiam inter unum & mille, finitimum eſt, quòd à Chaldæis obſervatum traditur, totam ſupputandi rationem ita per lineas quaſdam expreſſiſſe, ut ſi tu tantùm atque apicibus diſtinctæ numerorum varietatem indicarent; ita ut jacens virgula ſiniſtro apice ſurrecto unitatem oſtenderet, atque eadem inverſo dextrorſum apice, mille deſignaret, hac videlicet ratione (1. 1000.) Habet igitur *unum*, & *mille* peculiarem affinitatem. Ita nihil eſt in ſacro ſermone, quod arcanam reconditamque ſapientiam non contineat. Sed de his numeris, numerandique rationibus præclare diſputavit, non de humanioribus tantùm, ſed de quorundam etiam ſacrorum locorum interpretatione benemeritus Bæticus noſter Nebriſſenſis, non in ſuo illo tractatu de numeris; ſed in apologia ad 50. Sacræ Scripturæ locos non vulgariter enarratos; c. 15. ex Hieronymo, Ambroſio rum etiam ex prophanis, Plinio, Apuleio, Cicerone. Valerianus quoque lib. 37. ex Irenæo, & Beda.

Antonius Nebriſſenſis commendatur. *Hieron.* *Ambroſ.* *Cicer.* *Val. l. 37.*

Verſ. IV. Sapiens corde eſt, & fortis robore; quis reſtitit ei, & pacem habuit?

1 *Pro Deo ſemper pugnare æquitatem, & fortitudinem,*
2 *Sextus caſus quid ſignificare ſoleat. Geminatio eiuſdem vocis, & ſignificationis.*
3 *Quid propriè fortitudo hæc, ad omnia attributa ſe extendit, Explicat. Zacharias & David.*
4 *Quid propriè reſiſtere, quid indurare in ſacro Sermone. Illuſtratus Moyſes.*
5 *Quid pacem habere, aut in pace. Contentio cum Deo nemini bene cedit.*

1 *A Dios ſiempre eſtà equitas, & potencia Por fuerça ò por razon ſiempre à Dios le ſe bran.*

EJus, quod dixerat, videlicet, non contendendum cum Deo, aut illi non reſpondendum, reddit rationem; quod incredibilis ſit temeritatis, velle congredi cum Deo potentiſſimo *Robore*, atque *ſapientia*. Vel, ut lateat ſimilitudo quædam; Sicut non poteſt homo prævalere contra Deum, ſi viribus pugnet, ita profectò ſi ratione atq; argumentandi & reſpondendi contentione; cùm ille non minùs ſapiens ſit, quam fortis: homo verò non majori ſapientia, quàm virtute & robore.

2 *Sextus caſus quid in dicto in nomine ſubſtantivo. Geminatio eiuſdem vocis.*

Sapiens Corde. Cum ſextum caſum nominis alicujus ſubſtantivi adiectivo alicui adiungit Scriptura, perpetui cujuſdam epitheti vim habet. Tum etiam cum utrumq; nomen ejuſdem ferè ſignificationis eſt, excellentiam quandam & ſuperlationem in ea ſignificatione afferunt, non ſecùs, atque cùm vox eadem geminatur. *Sapientia* igitur & cor idem ferè ſignificant, idem quoque *fortitudo*, & *robur*; quare ſignificabitur immenſa quædam Dei ſapientia atque potentia, id eſt, ſapientiſſimus, aut fortiſſimus eſt: ſicut Exod. 15. dicitur. *Dextera tua Domine magnificata eſt fortitudine;* Hebraicè; *Domine, magnifice in fortitudine*, vel *ampliſſime in virtute*, id eſt, potentiſſime, atque fortiſſime, Hæc autem divinæ ſapientiæ, & fortitudinis conteſtatio non tam affertur à Iobo, ut aſſeratur Deus integerrimus judex, cui neque ſapientia ad judicandum, neque fortitudo ad exequendum deſit: ſe ut oſtendatur quocumque contentionis genere longè ſuperior homine; uti Pſalm. 63. dictum eſt: *Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus*, id eſt, omni ratione & congreſſu inferior erit homo, Deus autem ſuperior.

Ex. 15. 16. *Pſ. 63. 7.*

Fortis robore. Non ſolùm quod ad potentiam attinet; ſed quod ad omnium Dei attributorum magnitudinem quandam atque efficacitatem, poteſt hæc fortitudo accipi. Nam vox originalis ad vim & energiam aliarū etiam rerum referri ſolet, unde dicuntur Zach. 63. *Equi varii, & fortes*, quod ferè Hebræi omnes ad colorem referunt, vertunt enim pro fortes, *Rubri* aut, *rufi*. Quamvis enim alios rufos commemoraſſes, ſed nunc in ea fortitudine vim coloris addidit non ſubrufi, ſed rufi valdè (*de color muy fuerte y encendido*) Non raro etiam dicitur de corde, & de ſapientia; nam etiam ſapientiæ, atque providentiæ ſua ineſt vis, & robur, ut dicitur Prov. 24. *Vir ſapiens fortis eſt, & vir doctus, robuſtus, quia cum diſpoſitione initur bellum.* Sicut igitur divina potentia plena eſt juſtitia, atque ſapientia; ita etiam juſtitia atque ſapientia plena eſt fortitudine, valet namque Deus his omnibus; propterea que Pſal. 65. dicitur Dei fortitudo multiplex; In multitudine virtutis tuæ, non ſolum quòd Dei virtus ſit omnibus gradibus, omnibuſque numeris perfecta; ſed quòd in eo videatur eſſe immenſus quidam cumulus omnis generis fortitudinis. Quapropter Pſal. 28. jubemus ſoli *Deo afferre gloriam, & honorem*, juxta Hebr. *Gloriam & fortitudinem*, id eſt; Gloriam fortitudinis. Quare ſicut Dei ſapientia etiam inſipientia, & ſtultitia relucet) nam *quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus*) & propterea illius ſapientia, infinita eſt; ita illius fortitudo, quæ in imbecillitate etiam reſidet, nam *quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus*, omnes omnis generis fortitudinis numeros habet.

3 *Fortitudo ad omnia divina attributa referenda.* *Zach. 63.* *Prov. 24. 5* *Pſal. 63. 3. Quid multitudo virtutis in Deo* *Pſal. 28. 1.* *1. Co. 1. 25*

Quis reſtitit ei. Septuag. propriè ex Hebr. Quis durus (pertinax, rebellis) *fuit ei?* verbum (*Kaſah*) indurare, aut obdureſcere ſignificat, quod vel ad verba aſpera; vel duſa, vel ad ingenium difficile & pervicax: vel ad animi obſtinationem & pervicaciam ſolet referri. Singulorum exempla ſunt, 2. Reg. 29. *Durius reſponderunt viri Iuda.* Deut. 31. *Ego ſcio contentionem ſuam, & cervicem tuam duriſſimam.* Exod. 7. *Ego indurabo cor Pharaonis.* Ergo quoniam his modis omnibus poteſt quis Deo reſiſtere; aut procacites adverſus illum obloquendo, ut illius juſſa contemnendo, aut apertè & obſtinatè bellum illius voluntati, & conſiliis indicendo, interpres clarè reddidit; *Quis reſtitit ei?*

4 LXX. *Quid reſiſtere.* *Quid indurare in ſacro Sermone.* *2. Reg. 29. 43.* *Deut. 31. 27.* *Exod. 7. 3.*

Et pacem habuit. Pleſique Latini; Nemo pertinax gloriari poteſt, quòd poſt conſecutam de Deo victoriam pace potitus fuerit. Alii; Nemo cum Deo contendens ſic illum aſſidua pugna fatigavit, ut pacem accipiat ultro à Deo oblatam. Septuag. *Quis permanſit.* Symmach. *Quis perſtitit.* Nemo qui adverſus Deum obduruit, tulit impunè; Nemo perſtitit incolumis. Ergo *pacem habere*, eſt bene & fælicìter cedere alicui bellum; evadere ex prælio victorem, & ſui, ſuarumque rerum compotem. Sic qui ex bello ſalvus & incolumis evadit, dicitur *in pace manere*, vel *reverti* Iudic. 8. Ioſ. 10. 4 Reg. 22. Hinc videas eum, qui *Aemulatur in malignantibus, & zelat ſuper iniquos pacem peccatorum videns*, jubeti, *ut intelligat in noviſſimis eorum*. nam nemo tandem in pace manet. Quod igitur ipſe Job loquitus, non ex obſtinata mente, ſed ex veritatis & divinæ juſtitiæ fiducia proficiſcitur.

5 *Latini* LXX. *Symmach.* *Quid pacem habere, aut in pace eſſe.* *Iud. 8. 79.* *Ioſ. 10. 35.* *4. Re 4. 22 20.* *Pſal. 27. 2.*

Verſ. V. Qui tranſtulit montes, & neſcierunt hi, quos ſubvertit in furore ſuo.

1 *Montes pro montium incolis aut pro ſuperbis prima expoſitio. Illuſtratus Iſaias.*
2 *Secunda expoſitio. Quod in ſuo loco non invenitur, periiſſe creditur. Montium generatio & corruptio ab aliis aſſignata.*
3 *Tertia expoſitio incertæ montium tranſlationis.*
4 *An diluvio montes aliqui explanati, vel ex propriis ſedibus convulſi.*
5 *Montes transferri in tempeſtatibus, quomodo intelligendum.*
6 *Quomodo accipienda ſint montium tranſlationes, videlicet potentialiter, ſæpe in ſacris.*
7 *Transferre in Hebr. quid.*

NUnc divinam potentiam cum mirabili ſapientia conjunctam ampliſſima oratione deſcribit. Montes videlicet moles maximæ, atque firmiſſimæ, adeoq; materia aptiſſima, in qua ſuas vires exerceat divina potentia. Sed in primo litteræ ſenſu, ſuperbos aut dæmones, aut homines Philip. & Beda intelligunt; quæ montium uſurpatio frequentiſſima eſt in ſacro Sermone, Iſ. 41. *Ego poſui te quaſi plauſtrum triturans, triturabis montes, & comminues,*

1 *Montes qui* *Philip.* *Beda.*

Iſai.41.15 *nunt, & colles quaſi pulverem pones, ventilabis eos & ventus eos tollet.* Licèt enim alluſio fiat ad arces, & munitiones, quæ in montibus ædificari ſolent, tamen tyranni, & ſuperborum hoſtium vires & munimenta ſignificantur: atque hujuſmodi montium, & collium ſignificationis ratio indicari videtur 2. Cor. 10. *Deſtruentes omnem altitudinem, extollentem ſe adverſus ſcientiam Dei.* Cum hoc facit Chaldæus, qui per montes accipit Reges habitantes in montibus. Sed tamen, quia quæ ſequuntur ad res ipſas inanimatas, & naturales pertinent, in quibus mirabilis cernitur auctoris naturæ poteſtas, atque majeſtas, effici omninò videtur ut hęc etiam pars de ipſis terrę montibus accipi debeas.

2.Cor.10.5. Chaldæus. *Montes pro montiũ incolis.*

2 Sed in hoc ipſo diſſenſio etiam eſt: nam D. Thom. & Cajetanus interpretantur, montes transferri, deſtrui, & aboleri, illud enim quod in ſuo loco non invenitur, periiſſe creditur, ſicut dictum eſt. *Quæſivi eum, & non eſt inventus locus ejus.* Ajunt verò montes naturaliter deſtrui, quia cum ſint natura ſua generabiles, & corruptibiles, ſicut additione partium generantur, & creſcunt, ita detractione minuuntur, & corrumpuntur. Sed non video qua ratione ſit huic phyſicæ ſpeculationi nunc locus, licet enim inſenſibilem aliquam accretionem, aut decretionem capere illa ratione montes poſſint, quamvis etiam aboleri potuiſſent, ſed tamen divina potentia in tam longa, & ſegni montium extenuatione non ſe præbet valdè mirabilem, neque cunctis viſendam; cum nemo ferè ſit, qui eam rem videat, ac ne mente percipiat quidem.

D. Thom. Caiet. Pſ.36.36. *Quod in ſuo loco nõ invenitur, periiſſe creduut. Qua ratione deſtruãtur montes.*

3 Aliter Dionyſ. Carthuſ. intelligit ſermonem eſſe de miraculoſis montium tranſlationibus ex ſuis in alias ſedes, in punitionem hominum impiorum. Sicut apud Matth. *Dicetis monti, tollere, & iacta te in mare.* Sed neque hic miraculum congruit cum aliis ſequentibus naturæ operibus; Deumque aliquando ex loco in locum montes tranſtuliſſe, divinari tantum, aut dici poteſt, probari non poteſt. Nam neque Apoſtolos id feciſſe unquam conſtat, ut Chryſoſt. ait: quamvis majora horum fecerint, cùm mortuos ſuſcitaverint; licèt ut idem Chryſoſt. ait, alii poſt Apoſtolos id præſtiterint, vide Euſeb. lib. 7. cap. 25.

Carthuſ. Mat.21.21 & c.17.10

4 Sed præterea Didacus Aſtunica de diluvio intelligendum cenſet, quo altiſſimi montes obruti ſunt, & impetu æſtuantium fluctuum convulſi ex propriis ſedibus, & aliò tranſlati; aut propter magnas terræ agitationes alios montes explanatos, aliosque denuo altiſſimos eſſe factos: ſed rem omninò incertam nobis narrat. Quare cum in diluvio multa alia certiora, atque manifeſtiora divinæ potentiæ argumenta conſpecta fuerint, quàm ea montium occulta penitùs atque demerſa tranſlatio & abolitio, & non niſi pauciſſimis hominibus, qui aliam terræ faciem vidiſſent cognita, à Jobo proferenda non eſſet, ad divinæ potentiæ commendationem.

Aſtunic. *An in diluvio montes explanati.*

Ego duo ſignificari hac montium tranſlatione exiſtimo.
5 Primùm, divinam potentiam ſui ſpecimen præbere in excitandis tempeſtatibus, jaciendis fulminibus, efficiendis terræmotibus: tunc enim aut hiſcente terra, aut vi fulminis videntur montes transferri, ideſt, vel abſorberi, aboleri, perire, vel conflagrare, & in fumum abire, & evaneſcere: qua ratione acci diſſe Sodomæ, & univerſæ illi regioni credi poteſt: quò fortè hic locus ſpectat. Sicut etiam extremi judicii ignis deſcribitur Pſal. 96. *Montes ſicut cera fluxerunt à facie Domini;* & ſimili ratione Petrus dixit: *Elementa calore ſolventur.* fulminibus quoque terræmotum, & montium fumigationem adjungit Pſ. 103. *Qui reſpicit terram & facit eam tremere, qui tangit* (igne cæleſti, aut jaculato fulmine) *montes & fumigant.* Atque hoc ipſum confirmari poteſt ex ſimilibus ſententiis, Pſ. 143. *Tange montes, & fumigabunt;* & Eccleſ. 43. in deſcriptione tempeſtatis. *In conſpectu eius commovebuntur montes,* &c. Sic exiſtimat Catenæ auctor hanc montium exterminationem eſſe idem cum illo: *Qui tangit montes, & in fumum evaneſcunt;* utitur lectione Symmac. *Qui ſummovet montes, nec apparere eos facit.*

Montium tranſlationes, duo ſignificare. Terræmotu, & fulminem abſumpti montes. Pſ.96 5. 2.Pet.3. 10. & 10. Pſ.103.32 Pſ.143.5. Ecc.43.17 Nicetas.

6 Aut ſecundò quidem poteſt eſſe horum verborum ſenſus quaſi potentialis: Tanta eſt divinæ potentiæ efficacitas, ut poſſit *montes transferre.* Nam de hujuſmodi etiam parata, cum opus eſſet, virtute, eſt id: *Si habueritis fidem, dicetur monti huic, iacta te in mare;* & quaſi expoſita alia qua conditione loquitur Pſalm. 45. *Non timebimus, dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris,* ideſt, Etiam ſi mundi facies univerſa invertatur, nulla animis noſtris commotionem accipiemus, & Pſ. 17. *Apparuerunt fontes aquarum, & revelata ſunt fundamenta orbis terrarum, fundamenta montium conturbata ſunt, & commota ſunt quoniam iratus eſt eis:* ideſt; tanta erit vis divinæ iræ pro Davide adverſus hoſtes defendendo, ut videretur orbem invertere, & omnia miſcere; ut, ſi opus eſſet, omnia inverteret & miſceret, ut hoſtes fortiſſimos, Montium inſtar concuteret, transferret, & diiceret; qui poteſt montes transferre, potuit quoque hoſtes potentiſſimos proſternere.

Montium tranſlatio, omnipotentiæ divinæ argumentũ. Divina potentia vis. Mat 7.20. & 21.2 ac Luc.17.6. Pſ.45.3. *Piorum tranquillitas in mediis tempeſtatibus.* Pſa.17.16 verſ.8.

Neque verò ex originali voce transferendi poſſumus quidquam aliud elicere; nam (*Ghathak*) transferre, & convellere eſt infra c. 14. *lapis transfertur de loco ſuo,* & Iſai. 28. *Avulſos ab uberibus.* Unde etiam de loci mutatione dicitur Gen. 12. *inde tranſgrediens ad Montem.* R. Mardochai *transferens inde.* Complutenſ. *& avulſit inde ad Montem.* Nos diceremus, (*arancò de alli*) Forte inde ducta ratione quod fixa tentoria oporteret revelli, cùm alio transferebantur. Igitur translatio hæc Montium, eſt convulſio, eradicatio, abolitio quædam; at quia eadem vox, quaſi per contrarium intellectum ſignificat etiam roborari; permanere, inveteraſcere quaſi in aliquo loco, & quia quod antiquatur & ſeneſcit prope interitum eſt, Sept. dixerũt; *Qui in vetuſtatem perducet Mõtes.* Sed, ut bene ait Catenæ auctor, dilucidè interpretatus eſt Olym *qui aufert mõtes, & à cõſpectu removet eos.*

7 *Transferre quod in Heb.* עתק *Inf.c.14.18* Iſa.28.9. *Gene.12.8. R. Mardo.* Compl. LXX.

Verſ. VI. Qui commovet terram de loco ſuo, & columnæ ejus concutiuntur.

1 *Sententia quæ aſſerit terram perpetuò moveri, parum tuta.*
2 *Hoc loco aſſeri potiùs terræ ſtabilitatem. Quid commoveri in Hebræo, & quibus aliis vocabulis verti ſoleat.*
3 *Quæ dicantur terræ columnæ. Montes ita dici, aliorum expoſitio.*
4 *Columna terræ ipſa terræ firmitas; explicatus David.*
5 *Deus dicitur iraſci inanimatis, & quando. Impiorum oblivio Dei, atq; ſuorũ ſcelerum in ſuis ipſis ſuppliciis.*

Didacus Aſtunica exiſtimat hunc locum illuſtrari poſſe ex ſententia Pythagoricorum, exiſtimantiũ terram moveri natura ſua, tum etiam hinc eandem ſententiam confirmari, quòd nullus reperiatur in ſcriptura locus, qui tam apertè dicat terram non moveri, quàm hic moveri dicit: addere etiam (ſi libet) poſſet, tranſlationem illam montiũ cum hoc terræ circulari motu congruere; nam valdè mirabile eſſet, ut Montium gibboſitatibus onuſta terra tam celeriter circumageretur. Sed ut de hac ſententia nos nihil nunc ampliùs dicamus, quam planè falſam eſſe (alii certè deliram, nugatoriam, temerariam & in fide periculoſam dicent; atque ex Orco antiquorum illorum Philoſophorum à Copernico, & Cælio Calcagnino revocatam, potiùs ad ingenii ſpecimen quoddam, quàm ad Philoſophiæ atq; aſtrologiæ bonum, & utilitatem aliquam) certè adverſus illam fuſè diſputavimus, cum libros Ariſtot. de cœlo, & mundo enarraremus, atq; de cœli motu ageremus. Et eleganter quidem rationibus ex philoſophia, & aſtrologia petitis illius falſitatem oſtendit noſter Chriſtophorus Clavius in ſuis comm. ad cap. 1 Sphærę.

1 *Aſtunica Pythagoricorum opinio de terræmotu. Terram moveri perpetuò, parùm tuta ſententia.* Copernic. *in ſuis revolutionibus.* Calcagn. *peculiari hac de re opuſculo. P. Clavius in cap. 1. Sphær.*

Ergo nunc ſatis fuerit firmis rationibus efficere, cũ hoc loco non poſſe illam ſententiam conſentire. Primò quod potiùs terræ immobilitatem aſſerat, & tantum illum terræmotum, quo ſolet trepidare terra, intelligat: nam columnæ terræ, proculdubio, firmam quandam ſtabilitatem ſignificant, ut ſtatim dicemus.

2 *Hinc confirmari terræ ſtabilitatem.*

Præterea commotio hæc à Deo irato, & potentiæ atque vindictæ de ſuis hoſtibus manifeſtum ſpecimen præbente, fieri ſolet, præſertim cùm ſævam aliquam tempeſtatem ipſe concitat, quę omnia aliena ſunt ab illo quotidiano & imperceptibili motu circulari terræ, ſi quis eſſet, etiã cum ſerena omnia ſunt, & mitẽ atq; iucundã faciẽ rerum natura induit.

Tandem quod ipſa *commotionis* vox rem totam planè cõfirmat; nam verbum, Ragaa, nullum naturalem metum aſſerit, ſed commotionem quandam ex metu, ira, aut alio animi affectu & perturbatione, qualis eſt trepidatio, aut tremor: ut planè hæc *terræ commotio,* ad tremorem referẽda ſit. Nam ab illa radice dicitur Deut. 2. *In morem parturientium contremiſcant:* & Deut. 28. *Dabit tibi Dominus cor pavidum* id eſt, commotum timidum; dicas, tremens, aut tremulum: & Joel. 2. *conturbentur omnes habitatores terræ,* atq; ejuſmodi cõmotio, quæ tranquillitati & paci opponitur. Iſa 14 *Cum requiem dederit tibi Dominus à labore tuo, & concuſſione* (cõmotione, trepidatione) *tua.* Tribuitur etiam ſæpè montib. aut terrę. 2. Reg. 22. *fundamenta montium concuſſa ſunt.* Et Prov. 30. *Per tria movetur terra.* Et Jer. c 1. *Cõmovebitur terra, & conturbabitur.* Ergo terræmotib. & cõmotione terræ prępotẽtẽ mirabilẽq; ſuã majeſtatẽ oſtendit Deus, qui tantã terræ molem,

Terræ commotio, ad tremorẽ aut metum. Deut. 2. 2. Deut. 28. 65. Ioel. 2. 1 Iſai. 14. 3. 2. Reg. 22. 8. Pr. 30. 21 Iere. 51. 29.

Deus mirabilis in tormentibus. Pſ. 103. 32. Vir. Aen. 9. Eccl. 16. 18. Tonitrua Dei voces horrifica. Pſal. 28. 4.

lem, tantoſque montes videatur de ſua ſede convellere. Vel, ut ſignificetur reverentia quędam creaturarum omnium erga ſupremam creatoris ſui majeſtatem exhibita, juxta id Pſal. 103. *reſpicit terram, & facit eam tremere:* atque nutum etiam tremefecit Olympum, & vel ſolis minacibus oculis findit atque labefactat fortiſſimas rupes: ſic etiam Eccl. 16. *Cælum & cæli cælorum, abyſſus, univerſa terra, & quæ in eis ſunt, in conſpectu illius commovebuntur, montes ſimul & colles, & fundamenta terræ; & cùm conſpexerit illa Deus, tremore concutientur;* Ad ſimilem rationem, terrifica tonitrua dicuntur eſſe Dei voces magnificæ atque potentes, territantis mortales Pſ. 28.

3 *Et columnæ ejus concutiuntur;* propriè, tremunt, tremefiunt, obſtupefiunt, formidant. Sept. *quatiuntur*. Aug. *moventur*. D. Thom. per *columnas*, quibus ædificia conſtant (quod videtur minùs congruere) vel montes, qui ſunt terræ impoſiti velut erectæ columnæ; dicuntur enim in originali *columnæ*, à ſtando, quod erectæ conſiſtant, & ſtantes erectum ædificium ſuſtineant: placuit etiam hæc *columnarum* terræ pro *montibus* uſurpatio quibuſdam in arcano ſermone. Sed mirum, nam licèt quidem montes altiſſimi, in quos cęleſtis ſupernorum orbium moles inclinata recumbere videtur, *columnæ cæli* dicantur infra Job 26. tamen *columnæ terræ* non poſſunt ſupernæ terræ partes, montes videlicèt, appellari; nam illi non ſuſtinent terram, ſed ſuſtinentur. Niſi ejuſmodi columnas fingas eſſe, quæ nihil ſuſtineant, ſed ad honorem, tantùm, & ſpeciem erectæ ſint.

פחד August. D. Thom. Quid cæli columnæ. עמד Montes columnæ appellantur. Montanus Iob. 26. 11.

4 Ergo *terræ columnæ* infimas terræ partes ſignificant, quæ reliquam terræ molem impoſitam ſuſtinent, quæ ſunt, veluti fundamenta & fulcra terræ, quæ Pſalm. 103 dicuntur, terræ ſtabilitas; *fundaſti terram ſupra ſtabilitatem ſuam*. Hieron. ex Hebræo *ſuper baſim ſuam*: & ſimiliter Aquila, ut refert Baſil. Ergo doctè Philip. dixit, *terræ columnas* eſſe ſuam ipſam ſtabilitatem, quæ in terræ motu concutitur & contremiſcit. Symmach. illum Pſalmi locum legit; *ſuper ſedem ejus:* & Theodoret. explicat hoc nihil aliud eſſe, quàm permanentiam quandam, ut non moveatur.

Germanior ſignificatio columnarum terræ. Pſ. 103. 5. Hieron. Philip. Symmach.

5 *Et neſcierunt hi, quos ſubvertit:* ſi quis ad montes hanc ignorationem referat, ut videntur indicare Septuag. tribuetur ignorantia rebus inanimatis, cùm ita ſubvertatur, ac ſi neſcierint; ideſt, ſubitò, inopinatò, nihil tale hominibus ſuſpicantibus de illorum ſubverſione, imò potiùs ſecuris de illorum ſtabilitate. Et licet addatur, *in furore ſuo*, non ideò non poterit montibus convenire; namque Deus oſtendit ſe iratum mundo, & hujuſmodi rebus inanimatis in tempeſtatibus concitandis; ut dicitur Pſ. 17. *fundamenta montium conturbata ſunt, quoniam iratus eſt eis:* & Pſ. 28. nemoribus atque ſylvis iraſcitur; *confringens Cedros, revelans condenſa, concutiens deſertum*, inſtar Rhinocerotis indomitæ feritatis animalis. Sed frequentiſſimus ſenſus eſt, ut hæc pars referatur ad ipſos homines habitatores montium, qui in illa montium everſione ſubitò perierint, nihil tale priùs divinantes; aut qui peccatorum ſuorum, divinæque juſtitiæ obliti, tantam rerum mutationem Deo vindici malorum non tribuerint; ut conſonet cum illo Iſai. 42. *Effudit ſuper eum indignationem furoris ſui, & combuſſit eum in circuitu, & non cognovit, & ſuccendit eum, & non intellexit*. Nam mirum eſt, impios tantis ærumnis laceratos, & divina ira acriter in illos, atque ſua ſcelera exardeſcente, neque verò ſcelerum vindicem Deum cognoviſſe.

LXX. Impiorum in ſuis ſupplicijs, Dei & ſuorum ſcelerum oblivio. Iſa. 42. 25.

Verſ. VII. Qui præcipit Soli, & non oritur, & ſtellas claudit quaſi ſub ſignaculo.

1 *Quid oriri in Hebræo: ut in tempeſtate videatur ſol non oriri; aliorum expoſitiones non omnibus probata.*

2 *Quid ſit ſtellas claudi, Metaph. ducta ab epiſtola ſignata.*

3 *Vt cælum liber quidam ſit: ſtellæ characteres, & ſigna; tum etiam inſignia, & arma divinæ potentiæ: Illuſtratur Iſaias & Salomon.*

1 OLymp. judicat non ad factum, ſed ad Dei potentiam referri, qui, ſi velit, poſſit viciſſitudinum ortus, & occaſus tollere, atque ſoli præcipere, ut in certa quadam regione commoretur, nec exoriatur, aſtra etiam obſcurare, ne minimè luceant. Plerique alii ad rem ipſam referunt, quæ in rebus naturalibus eveniat. Albertus ad ſolem ſtantem tempore Joſue; ſed valdè præpoſterè. Philippus, & Cajetan. ad quotidianam dierum & noctium viciſſitudinem; ſed aliquantò frigidiùs, & præter ſignificationem verbi oriendi, quod in originali propriè ſignificat matutinum lucis ortum. Quare incongruè diceretur; Cùm Sol occumbit, non oriri; atque tunc ſe Deum mirabilem præbere, cùm præcipit occidenti ſoli, ut non oriatur, id eſt, ut occidat. Alii ad eclipſim; ſed commodius alii ad triduanas Ægyptiorum tenebras, quæ tunc in recenti hominum memoria, & admiratione eſſent; ſed omnium tamen commodiſſimè alii Latini cum Chaldæo ad eas tenebras referunt, quas efficit ſæva aliqua tempeſtas & atror nubium, quę interdiù orientem ſolem obſcurant, atque noctu lucentes ſtellas, quaſi incluſas aſſervant. Et ſanè hunc ſenſum ea poſcit lenis totius hujus orationis decurſus: ſic videas Act. 27. hoc ipſum notari in ingenti illa Pauli tempeſtate: *Nec ſole, nec ſyderibus apparentibus, per plures dies; & tempeſtate non exigua imminenti*. Et Ezech. 32. vide ſuprà c. 3. ubi cùm ortui ſui diei, & nocti tempeſtatem imprecatur, diurnas, nocturnaſque tenebras advocat. Rectè autem ab interprete dictum eſt: *Qui præcipit*; cùm in Hebræo & Sept. habeatur; *Qui dixit*. Nam illud eſt, *dicere* cum poteſtate quadam imperandi, ut alias diximus.

Olymp. Albertus. Philipp. Caiet. זרח Commodiſſima expoſitio Latinorum cum Chaldæo. Act. 27. 20. Ezech. 32. v. 7. & 8. Iob. cap. 3. LXX. אמר

2 *Et ſtellas claudit ſub ſignaculo*. Hebræus apud Cajetanũ vertendum putat, *pro ſtellis ſignavit*, quaſi in favore ſtellarum Deus contineat claritatem Solis in altero hemiſphærio appoſita terra, tanquam ſigillo, ut lucere noctu non poſſit. Sed communis Latinorum & Græcorum interpretatio hoc refert ad ipſas ſtellas, quæ non aliter, atque Sol denſiſſimis nubibus, atque tenebris obductæ, & clauſæ videntur cum non videntur, & ſub ſignaculo incluſæ, quod claudente Deo, aperire nemo poſſit. Septu. *Contra ſydera ſignacula ponit*. Eſt enim illa ſigillatio, quaſi prohibitio quædam à conſueto lucendi officio, ut latius explicabimus infrà ca. 37. cum ait in deſcribenda etiam hyemali quadam tempeſtate. *In manu omnium hominum ſignat*, ideſt, manus hominum quaſi ſigillo claudit, & abſcondit. Hinc autem quidam nituntur elicere metaphoram deductam ab epiſtola, quæ cùm clauditur, & ſigillo munitur, nemini licet illam legere, aut aperire.

Caiet. Communior Latinorum, & Græcorum expoſitio. LXX. Iob. 37. 7. Metaphora ducta ab epiſtola ſignata.

3 Cùm quo congruere poteſt, quod ſtellæ, & omnia cœli lumina, veluti characteres quidam, efficiant librum, in quo legenda, & viſenda proponatur ſupremi creatoris majeſtas atque ſapientia. In quem librum reſpicere jubemur, cum ab Iſaja dicitur: *Levate in excelſum oculos veſtros, & videte, quis creavit hæc, qui educit in numero militiam eorum, & omnes ex nomine vocat, præ multitudine fortitudinis & roboris, virtutiſque ejus, neque unum reliquum fuit*. Hinc Deus librum claudet quaſi ſub ſignaculo tenebrarum. Nam ad tenebras quoque illud pertinet: *Tabeſcet omnis militia cælorum, & complicabuntur ſicut liber, cæli*. Sed Sigilli quidem nomen, atque ratio, non ſolum librum aut epiſtolas reſpicere nos jubet, cum etiam Deut. 32. dicantur: *Signata in Theſauris*: & infrà: *Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea*. & Cant. 4. *Fons ſignatus*. & 8. *Signaculum ſuper cor, & ſuper brachium*. Ergo *ſtellas claudere ſub ſignaculo*, erit potius velut Theſaurum diligenter claudere, & quaſi ſuæ potentiæ & majeſtatis ſigillo & armis appreſſis munire, ita ut qui in ſupernæ tempeſtatis, & obducti atque cœli conſpectu oculos attollat, agnoſcat ſtatim inſignia divinæ potentiæ, quibus ſignatum cælum eſt, & clauſa reconditaque lumina. Et ſi ludere licet in ipſis *ſignaculi*, & ſigni vocibus, & latinis ſignificationibus, illa profectò *ſigna*, quæ *erunt in Sole, & Luna, & ſtellis*, erunt ſignacula quædam, ſub quibus illorum ſplendor continebitur, & abſcondetur. *Luna enim tunc non dabit lumen ſuum, & Sol obſcurabitur*. Poteſt etiam ſignificari tempeſtas aliqua, neque levis neque brevis: ſed vehementior atque diuturnior; nam quod ſignatur, non niſi certo temporis ſpatio decurſo aperiri oportet, ſicut Dan c. 8. dictum eſt: *Tu ergo viſionem ſigna, quia poſt multos dies erit*.

Cæleſtia lumina, quaſi characteres libri alicujus Iſa 40. 26. Signaculum tenebræ. Iſa. 34. 4. Deut. 32. 34. Iob. 24. 17. Cant. 4. 12. Cant. 8. 6. Signaculum ſtellarum, quaſi arma & inſignia potentiæ. Luc. 21. 25. Mat. 24. 29. Dan. 8. 26.

Verſ. VIII. Qui extendit cœlos ſolus, & graditur ſuper fluctus maris.

1 *Cælum pro aere, pro nubibus nunquam. Explicati David & Iſaias.*

2 *Quæ ſit cælorum extenſio. Quid firmamentum in Gen.*

3 *Cur aer pellis, & tabernaculum dicatur: & ut imperator Deus inde adverſus mortales dimicet.*

4 *Gradi, incedere, calcare habitus eſt prælianti, aut triumphantis: Explicatur Moyſes de ſtella ex Iacob.*

5 *Quædam Chriſti miracula prædicta hoc loco.*

1 QVi *extendit cælos*. Quoniam *cæli* nomine non ſemper cæleſtes orbes, ſed frequenter quoque aerea regio ſigni;

Cælum ſ aere.

ſigo ificatur, videri alicui poſſet hoc loco *cœlum* pertinere ad nubilum aerem; aut potiùs ad nubes ipſas fuſas, & expanſas toto aere; ut hac ratione tota hæc deſcriptio tempeſtatis cohærentior eſſe poſſit. Quod ego libentiſſimè amplecterer, ſi unquam inveniſſem *cœli* nomine oubes ſignificatas in Scriptura, Quod enim dicitur Deus, *de cœlo intonare*, *aut cœlo* pluere, aut cataractæ cœli aperiri; hoc quidem non ad nubes, ſed ad aerem pertinet, ſive nubilus ille, ſive ſerenus ſit; is enim, *cœlum* eſt; illæ verò non *cœlum*, ſed nubes *cœli*. Tum etiam quia hæc *cœli* (*aut cœlorum*) nam in originali ſemper eſt plurale nomen, *extenſio* ſæpè uſurpatur in ſacris, ubi oulla tempeſtatis, aut obductarum nubium mentio fit, Pſ. 103. *Extendens* creans, conſervanſque extenſum *cœlum ſicut pellem*, ſ. ſicut pelliceum tentorium; aut cortinam tabernaculi. Iſai. 40. *Qui extendit cœlos nihilum* ideſt, velut nebulam, aut rem vaniſſimam, ſingulari quadam levitate perpolitam *cœlos*, *& expandit eos ſicut tabernaculum ad habitandum*: non aliter cap. 42. 44. 45. Zach. 12. & ſimilibus aliis locis.

Cœlum, nunquam pro nubibus. Pſal. 17.14 & 28.3. Gen. 7. 11. Pſ. 103. 2. Iſa 40. 22. & 42.5. & 44.24. & 25.18. Zachar. 12. 1.

2 Ergo hoc dupliciter intelligi poſſe videtur; primò, ut cauſam ſententiæ præcedentis nunc reddat, quare poſſit *ſoli præcipere*, *& ſtellas claudere*; quia videlicet ipſe ſit Dominus, & creator cœli, qui illud longè, lateque patens, atque expanſum efficit; quæ cœleſtium orbium expanſio, eſt explicatio quædam, & quaſi diductio in orbem; non verò complanatio, & directio: & ita nihil obeſt ſphæricæ cœleſtium orbium figuræ hæc extenſio, quæ poſſit etiam convenire rei rotundæ, qualis *non eſt*, ut Auguſtinus explicat lib. 5. de Geneſi ad literam, cap. 9.

Creator inſe imperat creaturis. Quæ ſit cœlorum extenſio.

Vel ſecundò intelligi poterit, ut conſentiat cum illo Gen. 1. *Fiat firmamentum in medio aquarum, vocavitq; Deus firmamentum cœlum*, ideſt; in medio terius hujus puræ, & liquidæ regionis, quæ ſupra terram eſt: propriè ex Hebræo; *Fiat expanſio*, *aut extenſio*, firma, durabilis, quæ quamvis molliſſima ſit, & tactui cedens, perpetuam tamen firmitatem habeat. Hunc doctores exiſtimant eſſe aerem circumquaque fuſum; qui ſenſus rectè ad tempeſtatis deſcribendæ continuationem facere poteſt.

Auguſt. de Gen ad lit. lib. 2. c. 9. Gen 1.6.8.

3 Obſervandum igitur eſt, Deum *extendiſſe hunc cœleſtem* aeream que regionem, ſicut *pellem*, tabernaculumve, id eſt, ſicut tentorium militare. Nam potentiſſimus dux, atque Imperator Deus illam ſibi ſupernam ſtationem delegit per commodam ad figendum tentoria, ducendum, producendumque exercitum, confligendumque cum hoſte; in cœlo enim, ubi ſumma pax eſt, perpetuaque tranquillitas, neque audiri claſſicum, neque bellicus tumultus poteſt. Igitur cùm bellum gerendum eſt, *Egreditur Deus de loco ſuo, & deſcendit, ut calcet ſuper excelſa terræ, & ut viſitet iniquitatem habitatorum terræ contra eum*, Egreſſus igitur è cœlo figit in aere ſedem, atque explicat tentorium, videlicet, denſas, atraſque nubes. Nam *inclinavit cœlos, & deſcendit, & caligo ſub pedibus eius, & poſuit tenebras latibulum ſuum, in circuitu eius tabernaculum eius, tenebroſa aqua in nubibus aeris*. Igitur cum in cœlo ſedeat triumphator filius Dei ad patris dexteram, cùm pro ſuis adverſus hoſtes dimicat, in cœli voragine quaſi ruptura quadam, aut in aere *ſtantem* illum videt Stephanus, qui pugnantis habitus eſt, ut obſervat Gregor. & ſuos quidem hoſtes latet, quamvis ſuis ſe amicis conſpiciendum præbeat. Propterea conflicturus etiam cum Paulo *neminem* quidem *videntes*, *vocem tantum audientes*, de aere fulgurat, atque tonat, proſternitque hoſtem. Hinc divina ira, atque vindicta, turbinis & procellæ nomine ſignificatur Nahum 1. *Dominus in tempeſtate, & turbine viæ eius, & nebulæ pulvis pedum eius*; & Jerem. 30. *Ecce turbo Domini furor egrediens procella ruens, in capite impiorum conquieſcet*. Atque ipſe Deus infrà cap. 38. *Theſauros nivis, & grandinis* ideſt, armamentaria publica, ubi armorum, machinarum, tormentorum ingens apparatus ſit, & ut ille diait.

Aere, Deus ut tentorio caſtrenſi utitur. Mich. 1. 3. Deus dimicaturus, dicitur egredi à cœlis. Iſa. 26. 21. Pſal. 17.10 Stare, pugnantis habitus. Act. 7. 55. 56. Greg. Act. 9. 7. Divina ira turbo, & procella dicitur. Nah. 1. 3. Ier. 30. 23. Iob 38. 22.

Quidquid habent telorum armamentaria cœli, *parata* ſibi eſſe *in tempus hoſtis* affirmat; ipſe verò conflictus, atque ea tormentorum exploſio ex aere in terram deſcribitur Sap. 5. atque hujus rei nonnihil attigimus ſuperiùs, ubi ſagittas Dei fulmina eſſe diximus. Meritò igitur militia cœleſtis per aera diſcurrens, pacem mortalibus, quibus imminent ex ipſo aere bella, precantur; interim cœlorum *gloriam*, triumphoſque lætiſſimos *in excelſis* prædicant, *laudantque Deum* exercituum.

Iuv. ſat. 13. Vide c. 6. ver. 4. n. 2. Luc. 2. 13.

4 *Et graditur ſuper fluctus maris*, Supremam nominis in mare dominationem, quam ille exercet, vel ſedandis, vel concitandis fluctibus explicat. Sed ut quadret cum his, quæ diximus de Deo irato, tempeſtateſque cieote, notandum eſt, verbum gradiendi, quod hoc loco eſt (*Darac*) aliquando eſſe Ducis, aut Imperatoris prælantis, aut debellantis, & ſuperantis hoſtes: quod aliquando Latinus interpres reddit calcare aut conculcare, quaſi jure belli ſubjicere ſibi, aut longè lateque populabundum vagari, victoris inſtar, & in aliquem locum ingredi in poteſtatem jam redactum. Nos diceremus, *Correr la tierra y entrar por fuerça de armas*. Nam hujuſmodi ingreſſus bellicus eſt, & Deut. 11. ad milites, & jure belli in terram promiſſam ingreſſuros dicitur; *Omnis locus, quem calcaverit pes veſter, veſter erit*. Et illa victoriæ ſunt Judic. 5. *Conculca anima mea robuſtos*. Micheæ 1. *Calcabit Dominus ſuper excelſa terræ*, & Judic. 9. *Vaſtantes vineas, uvaſque calcantes*. Quare illud Num. 24. *Orietur ſtella ex Jacob, & conſurget virga de Iſrael, & percutiet duces Moab, vaſtabitque omnes filios Seth*; in originali habetur ab hac radice, "*Incedet, ſive ambulabit, aut calcabit ſtella ex Jacob*: *qui incedendi & gradiendi* habitus ſtatim exponitur, adiuncta victoria, & triumpho. Ergo Deus inſtar potentiſſimi Imperatoris omnia ſibi ſubiicientis, maris etiam ſuperbiam proculcat, & comprimit tumentes fluctus, aut pro arbitrio ſuo ita mare moderatur, aut cùm vult, concitet & extollat. Quare ſicut cùm per aera graditur, volitat, nubes cogit, & turbines efficit; ita etiam maris tempeſtates, & fluctus videtur eſſe pulvis pedum ejus, dū *graditur ſuper fluctus maris*.

Gradi, aliquando eſt prælantis, דרך Deut. 11. 24. Conculcare prælantis, & vincentis eſt Iud. 5. 21. Mich. 1. 3. Iudic. 9. 27 Nu. 24. 17. Pagnin. Regia. Tygur. "anda o ſtrel la correra la tierra, y ſo apoderara della.

5 Sed non eſt omnino prætereundum, pleraque ex his à Græcis per allegoriam de Chriſto ſervatore accipi; præſertim illud de obſcurato ſole tempore paſſionis à Didy. in Catena, & Athanaſ. in dialogo de Trinitate contra Maced. Hoc verò de inceſſu ſuper mare, ad id refertur, cùm ad apoſtolicam navem accedebat, ab Olymp. eodemque Athanaſ. atque eliciunt Verbi omnipotentiam; cum quo lectio, quam Auguſtin. habet, mirificè convenit, *Ambulat ſuper mare, tanquam ſuper terram*.

Prædicta hoc loco Chriſti miracula, Didymus; Athanaſ. Olymp. Athan. Auguſt.

Verſ. IX. Qui facit Arcturum, & Oriona & Hyadas, & interiora Auſtri.

1 *Quæ conſtellatio Arcturus ſit; & quæ dicatur in Heb. & Græco.*

2 *Arcturus tempeſtates concitat. Quæ dicatur vis maior à Plinio, & quæ vis divina ab Ulpiano.*

3 *Quis Orion in Hebræo, & unde nomen habeat in Græco. November dictus ab inconſtantia.*

4 *Hyades quæ conſtellatio. Nimboſæ ſunt: an eadem quæ Virgiliæ.*

5 *Quæ dicantur interiora noſtri. Auſter pro vento.*

1 Qui facit *Arcturum*. Similis omninò locus Amos 5. *Qui facit Arcturum & Orionem, & convertentem in mane tenebras, & diem in noctem mutantem; qui vocat aquas maris, & effundit eas ſuper faciem terræ, Dominus nomen eius.* Atque D. Thom. cum aliis Latinis ſignificari exiſtimat Dei potentiam ex creatione harum ſtellarum, & per Synecdochen reliquas ſtellas, & aſtra: quod etiam indicavit Olympiod. ſcribens, *Cùm inſigniora appellavit, complexus eſt reliqua, ac ſi diceret, Omnem cœli ornatum diſtinxit*.

Amos 5. 8. D. Thom. Synecdoc. Olympiod.

Sed ut cohærens ſit oratio, hoc etiam pertinere ad amplificationem tempeſtatis videtur; nam his ſyderibus, aut exurgentibus, aut vires ſuas cum aliis ſyderibus contemperantibus, exurgunt venti rapidiſſimi, atque ſæviſſimæ coguntur tempeſtates. Hic enim Arcturus eſt, (*ghns*) à radice (*ghns*) quod eſt *congregare*, quaſi dicas, *Congregatio*. Dicunt enim eſſe congregationem ſtellarum, conſtellationem illam, videlicet, quam Urſam, aut Plauſtrum Latini dicunt, Septuag. *Pleiades*; Alii, Vergilias: alii unicam tantum eſſe ſtellam volunt. Rab. Mardochai ait eſſe Caudam arietis. Alii aliam ſtellam poſt Caudam maioris Urſæ. Sed ferè ſemper *Arcturus* redditur. Hic autem tempeſtates efficit graviſſimas, ut teſtatur Plin. lib. 2. cap. 39. *Arcturi*, inquit, *Sydus non fermè ſine procelloſa grandine emergit*: & lib. 18. cap. 28. *Duo*, inquit, *genera eſſe cœleſtis iniuriæ meminiſſe debemus: unum, quod tempeſtates vocamus, in quibus grandines, procellas, cæteraque ſimilia intelligimus: quæ cùm acciderint, Vis maior appellatur hæc ab horridis ſyderibus exeunt, ut ſæpiùs diximus, vel uti Arcturo, Orione, Hædis*: atque non eſt leviter prætereundum id, quod ait, Tempeſtates fieri à *maiori vi*

עש עוש Arcturus quæ conſtellatio. LXX. R. Mard. Arcturus tempeſtatem efficit. Pli. lib. 2. c. 39. & lib. 18. c. 28. Vis maior quæ dicitur à Plinio Caius l. 51.

vim

§. 5. D. locati. Quæſt. 31.
vim enim maiorem Caius ait à Græcis vocari *Theoſobia*, ideſt, eam, quæ conſilio humano neque provideri, neque vitari poteſt: & eſt animadverſio Dei in homines, cujus vitandæ ipſe facultatem ademit, velut fulgura, grandines: atque eadem *vis divina* dicitur, quia ſcilicet, non ab hominibus, ſed admirabili quadam Dei potentia infertur. Atque ſic Ulpianus aliquando loquitur. *Ita*, inquit, *eum tenere, ſi ædificii vitio id acciderit, non ſi violentia ventorum, vel aliqua ratione, quæ vim habet divinam: quod enim tam firmum ædificium eſt, ut fluminis, aut maris aut tempeſtatis vim ſuſtinere poſſit? Arcturi igitur vis maior* eſt, atque etiam *divina*; Deus enim *eſt qui facit Arcturum*: quare divina etiam videtur vis tempeſtatis. Hanc etiam cieri ab *Arcturo* eleganter ſcripſit Plaut.

Vis divina de tempeſtatibus quid dicatur. Vlp. l. 24. § 2. D. de dã. infect.

Plaut. in Rudente.

> *Arcturus ſignum ſum omnium quàm acerrimum,*
> *Vehemens ſum exoriens, occidens vehementior.*

Et Lyricus;

Horat. 2. Car. Ode 1.

> *Deſiderantem quod ſatis eſt, neque*
> *Tumultuoſum ſollicitat mare,*
> *Nec ſævus Arcturi cadentis*
> *Impetus, aut orientis Hædi.*

3 *Et Oriona.* Orion in originali dicitur *Cesil*, à radice, *Caſal*, quod eſt inconſtantem eſſe, varium, mutabilem; quod aliquando quidam ſtultitiæ gradus eſt, ut ſupra diximus. Et quamvis Vulgatus interpres Job 38. hanc ipſam vocem verterit, *Arcturum*; multò tamen commodiùs hoc loco diſtinxit, vocavitque, *Oriona*, à verbo Græco *Orino*, quod eſt turbo, & concito; quod mare ac terra tempeſtatibus perturbet, conciteteque. Quare etiam ab originali verbo appellatur menſis nonus *Caſleu*, ideſt *November*; quòd eo ſemper Orion appareat, ſitque magna cæli inconſtantia, & intemperies. Inde triſtis, ac nimboſus Orion, nautiſque infeſtus, prædicatur à poetis. Eſt autem conſtellatio in ſigno Tauri, vel Geminorum: alii in Cancro conſtituunt.

Job. 38. 31. i. e. n. *November unde dicatur in Hebræo.*

4 *Et Hyadas.* Hoc tertio loco Septuag. *Arcturum* habent: magna, videlicet, eſt in aſſerendis nominibus propriis obſcuritas, & incertitudo. Hebraicè habetur *Cimach*, quam Hebraizantes dicunt eſſe conſtellationem conſtantem ſeptem ſtellis, pertinentem ad Plauſtrum. Alii dicunt eſſe Vergilias, quæ ſunt ante genua Tauri, vel in capite. Alii Suculas, vel Hædos appellant; Græcè *Hyades*, dicuntur à pluvia, quoniam ortu, occaſuque ſuo pluvias, largoſque imbres concitant, ut auctor eſt Plinius lib. 2. c. 39 ait enim eſſe *Sucularum nomen pluvium*: & cap. 26. lib. 18. *nimboſum*. Illarum peculiaria nomina vide in Rhodig no lib. 16 cap. 16. & lib. 29. cap. 6. & Ciceronem 2. de natura Deorum. Inde etiam à poetis Nimboſæ, Triſtes, Interenæ appellatæ ſunt.

Hyades quæ conſtellatio. כימה Vergiliæ, aut Suculæ quæ. Hyades nimboſæ. Plin. lib. 2. c. 39. Cæl. li. 16. cap. 16. 29. cap. 6. Cicer. li. 2. de nat. deo.

5 *Et interiora auſtri.* Et præterea (inquit) circa polum antarcticum, mirabiles alias ſtellas, aut ſydera, quæ vocat *interiora*, aut penetralia, quoniam habitantibus ſub polo arctico illa occultantur. In quem ſenſum ex Hebræo refert Olymp. hujuſmodi lectionem, *Et omnia aſtra circundantia notum*, aut, *auſtrum*. Eſt autem ad polum antarcticum ab arctico via per medium auſtrum; quare nobis polus antarcticus, auſtralis dicitur. Sed alii non tam propter ſtellas, quam propter occultas virtutes ſtellarum, aut cæli auſtralis, unde venti, & tempeſtates cogebantur, dici putant *interiora auſtri*, quaſi ex occulta aliqua virtute partium auſtralium tempeſtates, & venti immittantur. Quare *auſtrum* non tam pro cæli plaga, quam pro vento auſtrali ſumpſit Olymp. atque ait ex *auſtro*, notove cæteros ventos ſignificari: & penetralia, ſeu Theſauros ventorum eſſe receſſus, aut promptuaria, quæ dicunt Sept. quorum nobis rationes perſpectæ non ſint: quod multò meliùs rei propoſitæ quadrat, & confirmari poteſt ex illo cap. 37. *Ab interioribus egredietur tempeſtas, & ab Arcturo frigus*; quo loco *promptuaria* etiam habent Septuag. Auſtrum autem nimboſum eſſe, atque vel efficere, vel augere torrentes largis imbribus, non obſcurè colligitur ex Pſ. 125. *Converte Domine captivitatem noſtram, ſicut torrens in auſtro.*

Interiora auſtri, quæ. Olympiod. Polus arcticus, & antarcticus. Auſter, pro vento auſtrali. Olymp. Job 37. 9. LXX. Pſ. 125. 4.

Verſ. X. Qui facit magna, & incomprehenſibilia, & mirabilia, quorum non eſt numerus.

1 *Meteora hoc loco indicari.*
2 *Varia Dei venientis, & abeuntis rationes, & interpretationes; & ut ad naturæ opera referri poſſit.*
3 *An debeat hic locus exponi de incertitudine gratiæ.*
4 *Veroſimillima expoſitio. Deum eſſe ſpiritum inviſibilem. Oportuit gratiam noſtram incertam nobis eſſe.*

1 QUæ poſſent dici de divinæ potentiæ magnitudine, hac unica veluti clauſula comprehendit. Septuag. his tribus divinorum operum appoſitis quartum addunt, *glorioſa*; atque hæc dici exiſtimat Polych. propter ea, quæ in aliis meteoris mirabilia ſunt, ut nivis ortus, grandinis impetus, tonitruum ſonitus, fulminum iactus, & ejuſmodi alia. Sed verior eſt commentarius Chryſoſt. aſſerentis hæc dici à Jobo propter ea, quæ à ſenſu remota ſunt, neq; oculorum, aut ſenſuum judicio inveſtigari, diſcernive queunt; Reliqua petenda ſunt ex cap. 5. verſ. 9. ubi ſingulas huius ſententiæ particulas explanavimus.

LXX. Polychr. Meteora in dicari hoc loco. Chryſ.

Verſ. XI. Si venerit ad me, non videbo eum; ſi abierit, non intelligam.

2 NOn eſt una omnium interpretatio huius divini acceſſus, atque receſſus. Nam quidam exiſtimant Jobum verſari adhuc in naturæ mirabilibus enumerandis; nam auctor naturæ in nobis eſt; *Vt in quo vivimus, movemur, & ſumus*, & tamen illum non ſentimus. Multa etiam fiunt divina virtute ante oculos noſtros; multa quoque fieri deſinunt, quorum ſupremum auctorem Deum, vel opus inchoantem, vel ab opere ceſſantem neque obſervamus, neque agnoſcimus. Indicat hunc ſenſum Olymp. *Quemadmodum*, inquit, *ſit in omnibus, extra omnia, ac ſupra omnia, ſciri non poteſt.* Secundò etiam indicatur ab Olympiod. ut accedens & veniens ad nos Deus, iratus ſit; recedens, & abiens, lenis, atque benignus, aut è contra. *Nec lenem, inquit, eum, neque iratum contemplari poſſum, licèt me ſupergrediatur, & tranſgrediatur, ut planè non animadvertam.* Hæc enim eſt lectio Septuag. *Si tranſgreſſus me fuerit, non videbo; ſi prætericrit me neque ſic novi.* Quanquam hæc lectio poteſt longè alium ſenſum habere, videlicet, aut illum primum, quod præteriens veniensque ad nos, ſit multa ante oculos noſtros efficiens, & neque illa cognoſcamus, neque ſuum auctorem, quem oporteret per ſua opera cognoſcere, atque ſuſpicere: aut, quòd multa ſupra noſtrum captum tranſgreſſus operetur, quæ aſſequi non valeamus. Atque ita ſententiæ præcedenti hæc annectatur tanquam illius ſubiecta ratio. Hunc ſenſum indicat peculiaris Auguſtini lectio, quæ eſt hujuſmodi; *Si tranſgreſſus me fuerit, non videbo; ſi alter fuerit, aut ſeveritate perſtrinxerit me, cum non agnoſcam.* Philippus presbyter ait, *Deum venire* miſerentis eſſe; affligentis verò, aut punientis, occultare ſe, aut diſcedere. D. Thomas ad beneficia præſtita, aut denegata refert; horum enim omnium cauſa ignorata eſt hominibus, videlicet, quare aut beneficia quædam conferantur, aut denegentur à Deo; quare immittantur ærumnæ, atque tum corporis tum animi ægritudines.

Deum venire aut abire, de naturæ operibus. Act. 17. 28. Olymp. LXX. Auguſt. Venire Deum, miſerentis eſſe. Philip. D. Thom.

3 Eſt alia etiam recentiorum expoſitio huius loci, Job loquutum eſſe de incertitudine ſuæ gratiæ; licèt enim ſe ubique innocentem aſſerat, & nullius ſibi criminis conſcius, ſed tamen in hoc ſe non juſtificat, quòd nullam de ſua ſanctitate, & gratia fidei certitudinem habet. Cui expoſitioni licèt Gregorius faveat, tamen quòd non traditur ab omnibus, neque à pluribus quidem, imò à pauciſſimis interpretibus, & Patribus Eccleſiæ, quia quidem & valdè veroſimilis, ſed non omninò certa interpretatio, præſentiſve loci ſententia eſt.

An hoc loco aſſeratur à Job noſtræ gratiæ incertitudo. Greg. l. 9. c. 1. & 19.

4 Sed ut aliis hanc quoque addamus, certè cùm Iob perſtet in confirmatione divinæ ſapientiæ, atque potentiæ, cum qua non niſi impudenter, & temerè mortalis congredi velit, nunc fortè inde confirmat, quòd Deus ſimpliciſſimus ſpiritus ſit, & inviſibilis corporeis oculis, quòd neque nos adorientem, & aggredientem, * cùm *venit*, neq; cùm *abit* diſcedentem à nobis, referentemque pedem ſentire poſſimus; quare neque illius ictus, vulneraq; vitare, neque ulla ratione illum lædere poſſumus: quæ eſt invicti cujuſdam hoſtis deſcriptio, quam imitatur Paul. Epheſ. 6.

*Veroſimillima expoſitio. Deus, ſpiritus inviſibilis. * Entra y ſae ſin ſer viſto, ni oy*

cùm

de, y propoſuimus quæ dat Del. Epheſ. 6. 12 cum ait, *colluctationem nobis eſſe adverſus ſpiritualia nequitiæ, adverſus rectores tenebrarum, in cœleſtibus.* Cum igitur illos minimè videamus, illi in tenebris exiſtentes perſpicaciſſimi ſont, & loco opportuniſſimo ad vulnus infligendum nos impetunt. Huc etiam illud facere poteſt, ſtultum eſſe cum Deo velle contendere, quem neſcias quando amicè & benevolè, aut verò quando ſeriò, atque ſeverè tecum agat: quod ſummæ ſapientiæ in Deo eſt; ut ejus rei ignoratio, numquam non in officio continere non debeat. Judicis quoque ſapientiſſimi eſt, ut ita veniat perquiſiturus ſontem, & criminia cognitionem indagaturus, ut nemo illum aut ſentiat, aut videat, neque admoneri poſſit reus, ut ſibi conſulat, aut ſe ratione aliqua ad rationem reddendam comparet: quod non eſt alienum ab illa *veniendi* ſignificatione; eſt enim illa *veniendi* actio, aut amico, aut vindici, aut judici communis.

Divina gratia, & benevolentia, incerta homini.

Venire, quibus conveniat.

Verſ. XII. Si repentè interroget, quis reſpondebit ei? vel quis dicere poteſt, cur ita facis?

1 *Interrogare quid in Hebræo. Variæ Hebraizantium lectiones.*

2 *Eruditio & diligentia Latini interpretis. Reverti pro reſpondere. Rapina pro interrogatione ſubita: explicatur ſalem.*

3 *Reſpondere, verbum forenſe. Non reſpondenti lis æſtimatur ut convicto: explicata Sapientia, & Matthæus.*

4 *Pœnitentia facti facultatem reſpondendi efficit. Expl. Lucas.*

5 *Deus ſupremus iudex à quo non eſt provocatio. Silentium ad ſuſtinentiam debiti ſupplicii.*

1 *LXX.* *Interrogare quid in Hebræo.*

SI *repentè interroget*, LXX. proximè ad fontem legerunt. *Si removerit, quis reſtituet?* in Hebr. *Si rapuerit?* nam *Cathaph*, dicunt ſignificare, rapere, abducere, diripere more latronum: & ita Latinus noſter nomen inde deductum vertit raptorem, aut *latronem*. Proverb. 23. *Inſidiatur in via quaſi latro.* Sed illum peculiarem modum huic voci tribuit R. Mardochai, quòd ſignificet *velocitatem rapinæ*, & R. Moyſes, *rapere repentè*. Tygurin. *capeſſit auferre*. Thargum rapinam hanc ad mortem retulit. *Si rapuerit hominem in mundo*: idque clariſſimè lectio Auguſtini; *Si morti tradiderit*: eodemque modo Nicetas; *En*, inquit, *abripuit, quis reportabit abreptum?* Nam ſecunda illa vox *reſpondendi*, quæ in Heb. eſt *Sub*, vertere, aut reducere, aut redire ſignificat: quare alii vertunt, *Quis reſtituet?* alii; *Quis recuperabit, aut reducet* prædam; aut; *Quis reſtituere eum faciet?* Alii non ad prædam ſed ad ipſum Deum; *Quis revocabit à propoſito?* Quid igitur potuit movere Latinum interpretem, ut rapinam illam in interrogationem converteret? Certè non aliud, quàm ſingularis Hebraicæ linguæ peritia, & incredibilis in interpretando diligentia. Nam illud ſecundum verbum, revertendi aut reducendi, ſignificare etiam ſolet reſponſionem, eò quòd, qui reſpondet, convertat ſe ad interrogantem, vel quod reſponſiom regeratur, reſtituaturque tamquam debitum, & revertatur in interrogantem, tanquam in id unde reſpondendi ratio, atque neceſſitas nata eſt. Nos, cùm dictum in aliquem regerimus, dicere ſolemus, *bol vio le la palabra*: unus pro multis locis ſufficiet, Prov. 18. *Qui priùs reſpondet, quàm audiat* (in Hebræo; Reſpondens verbum, potiùs, reddens, reſtituens, reverti faciens verbum priùs quàm audiat) *ſtultum eſſe demonſtrat*: nam qui nihil audivit, nullamque interrogationem accepit, nullam reſponſionem reſtituendam debet, neque eſt ad quem redire verbum, & reſponſio poſſit.

חתף *Pro. 23. 28.* *R. Mard.* *R. Moſ.* *Tygur.* *Tharg.* *Auguſt.* *Nicetas.* *שוב* *Tygur.* *Iſid. Clar. Pagnin. & Regia, & Caiet. Vatabl.*

a *Vulgati incredibilis ſolertia, & Hebraicæ linguæ peritia.*

Reverti pro reſpondere. *Prov. 8. 13*

Secunda ergo hæc pars *reſpondendi*, primam interrogandi ſuo iure poſcebat; neque illa *rapiendi* ſignificatio eſt omnino ab hoc ſenſu aliena; nos dicimus aliquem ſubitò capere, (*coger derepente*) cum aliquem imparatum, vel interrogamus, vel aliqua alia ratione præoccupamus. Et ſicut in Hebræo ſubitæ illæ interrogationum aggreſſiones hoc verbo ſignificantur: ita & nos verbo ſimili *latrocinandi*, hanc ſubitam aggreſſionem, & præoccupationem ſignificare ſolemus, *Saltedme*. Quare illa ſubita & inopinata rapina eleganter atque ſapienter ab interprete dicta eſt, ſubita & inopinata interrogatio; præſertim cum hæc ejuſmodi ſit, ut ſit interrogatio judiciaria, qua reus damnetur capite, & rapiatur ad mortem. Sic apud Latinos eſt, reum fieri, *Legibus aliquem interrogari*, uti ille dixit, cum ſe omni criminis ſuſpicione vacuum oſtenderet; *Quis me unquam ulla lege interrogavit? quis poſtulavit? quis diem dixit?* Et alius; *Neminem tantum eminere civem debere, ut legibus interrogari non poſſit.* Tum etiam *reſpondere, & non reſpondere*, forenſia ſunt; illud ad æquitatem, & jus, quo quis ſe tuetur, hoc ad criminis quandam confeſſionem tacitam pertinet; nam ſi quis in iudicio interrogatus, & poſtulatus, tacuiſſet, lis ei æſtimabatur ut convicto. Sic ſanè ſententia capitis conjungitur cum interrogatione Sapientiæ 2. *Contumelia, & tormento interrogemus eum, ut ſciamus reverentiam eius & probemus patientiam illius*: & deinde ſequitur; *Morte turpiſſima condemnemus eum*: & cap. 11. *Illos tanquam durus rex interrogans condemnaſti.* Sic etiam vides, non prius illum non habentem veſtem nuptialem damnatum ad tenebras, quàm *obmutuit*: tunc videlicet æſtimata illi eſt lis, & interrogatio tanquam victo, & reo: ſic enim ſcriptum eſt; Ille obmutuit. Tunc dixit rex miniſtris, &c. Quare vel ex hac etiam ratione mirari vehementer potuit Pilatus, quòd Chriſtus Jeſus interrogatus in iudicio *nihil reſponderet*; neque curare videretur, ne ſibi accuſatio, tanquam ſonti æſtimaretur, cùm innocentiſſimus eſſet.

Legibus interrogari. *Cic. pro domo ſua.*

Liv. lib. 8. belli punic. *Reſpondere, forenſe verbum.* *Sap. 2. 19.* *Sap. 11. 11* *Mat. 27. 12* *Luc. 23. 6.* *Io. 18 33.*

Eſt autem illa interrogatio, iudicialis quæſtio, & examinatio, ex qua ſequi ſolet pronuntiatio ſententiæ iudicis, & condemnatio ſontis. *Repentina ergo interrogatio*, erit raptus quidam hominis ante Dei tribunal: iudicialisque quæſtio, & examinatio, inopinata mors, *Nam ſtatutum eſt hominibus ſemel mori, & poſt hoc, judicium.* *Heb. 9. 27*

Quis reſpondebit? ideſt, quis poterit ſe innocentem oſtendere, aut ſe purgare ab objectis criminibus? Similitudo etiam ſumitur ab his, qui ſubitò, & inſperatò de quæſtione aliqua graviſſima, atque difficillima interrogantur: ii enim nihil reſpondent: ergo, ſi Deus repentè interroget hominem, obmuteſcet prorſus, ſicut qui rogatus à rege, *Amice, quomodo huc intraſti non habens veſtem nuptialem? obmutuit. Tunc dixit rex miniſtris, Ligatis manibus, & pedibus mittite eum in tenebras exteriores.* Vides igitur hic, hominem repentè interrogatum, ſubitò etiam, nulla mora raptum ad ſupplicium. Eleganter ſenſum iudicialis interrogationis, atque ſententiæ Polychr. etiam ſuboluſecit, in ſua licèt illa lectione Septuaginta. *Si contra quempiam*, inquit, *ſententiam dixerit, ad quem provocabitur, cujuſve implorabitur auxilium, cùm iis propitius, ne placatus ſit, quibus eſſe voluerit, ne rurſus quos voluerit plectat?* *Mat. 22. 11* *Polychr. LXX.*

Arguté hic notavit D. Thom. rectè dictum eſſe, *Si repentè interroget*. Nam cùm homini ſpatium pœnitentiæ conceditur, poteſt ſuſcepto ſalutari pœnitentiæ remedio, ad interrogationem cujuſque criminis conſtanter reſpondere in divino iudicio: ſic enim *Villicus* ille, aliquanto temporis ſpatio ad reddendas rationes conceſſo, dixit intra ſe, Scio quid faciam: videlicet reſipiſcentiæ, atque bonorum operum conſilium ſuſcepit. Ergo cum peccatori dicitur, facta temporis copia ad ſe comparandum, *Narra, ſi quid habes, ut iuſtificeris*: abundè reſpondebit, atque ſatisfaciet cumulatè, ſi facti pœnitentiam afferat, *& peccatum fateatur, ut oportet, & dans gloriam Deo.* 4 *D. Thom.* *Pœnitentia facti, reſpondendi facultatem præbet.* *Iſa. 43. 26.* *Ioſue 7. 19.*

Vel quis dicere poteſt, Cur ita facis? ideſt, quis alius ſuperior judex facti, pronuntiatæve ſententiæ rationem ab illo exiget? Nam inter judices excelſior eſt alius alio: ipſe verò ſupremus eſt, à quo non poſſit eſſe provocatio. Igitur liberum illi eſt in res omnes imperium; vel, ut ſignificetur, quidquid Deus de nobis ſtatuat, aut judicet, patienter ferendum eſſe, atque noſtris meritis tribuendum, quòd nihil pro nobis poſſimus reſpondere, uti illi ſuorum peccatorum conſcii, atque commeritis ſuppliciis affecti, quaſi ſeſe ad ſuſtinentiam cohortantes, dicebant, *Convenite & ingrediamur in civitatem munitam, & ſileamus ibi; quia Dominus Deus noſter ſilere nos fecit, & potum dedit nobis aquam fellis: peccavimus enim Domino.* 5 *Eccleſ. 5. 7.*

Verſ. XIII. Deus, cujus iræ nemo reſiſtere poteſt, & ſub quo curvantur, qui portant orbem.

1 *Variæ lectiones, & expoſitiones ex Græco.*

2 *Curvari quid propriè: particula, Et cauſalis.*

3 *Portare orbem, periphraſis angelorum, aut dæmonum. Explicatus Paulus.*

4 *Iuſtorum circumlocutio. Horum in precando efficacitas, & fortitudo, tanquam columna portans pondus.*

5 *Cur rex portet orbem: quæ illius nominis etymologia ex Græco.*

6 *Gigantum circumlocutio.*

7 *Quid portare: quid orbis in Hebræo.*

DEus, cuius ira &c. Quod in originali eſt *Deus non avertetur*, vel, *Non redibit à furore ſuo*, vel, *Non avertet,* 1

est aut revocabit nemo iram ſuam. q. d. diceret; Nullius metu aut increpatione remittet iram. Eleganter æquè ac ſignificanter interpres illuminavit dicens, *Cuius iræ nemo reſiſtere poteſt* videlicet, ſi ſemel iratus ſtatuerit ſupplicium ſumendum de homine, id eſt; irato Deo & inſequenti hominem impium, nemo ſe opponet; nemo illum ab inſtituto revocabit. Auguſtinus; *ipſius enim inavertibilis ira*. Symmach. *Cuius inflexibilis ira*. Eodem etiam pertinet lectio Septuaginta, *ipſe enim avertit a ſe iram*, ſi interrogantèr legeretur. Quamquam Olympiodorus aſſeveranter legat, in hanc ſententiam, Nulla animi commotione, aut perturbatione, nulla ira irrogat Deus hominibus ſupplicia; imò noſtris rationibus utiliter conſulit.

Auguſt. Symmac. LXX. Olympiod.

2 *Curvari quod proprie.* הנה *Iſa. 2. 17. Iſa. 25. 12. Particula, Et, cauſalis.*

Et ſub quo curvantur. Propriè, proſternuntur, deiiciuntur, jacent, humiliantur; eſt enim ille habitus ſubiectionis, atque demiſſionis, ſicut Iſa. 2. *Incurvabitur omnis ſublimitas* & 25. *Humiliabuntur, & detrahentur uſque in terram*. Licèt autem ad ſuperiora referri poſſit; ſed aptius connectetur cum præcedenti Hemiſtichio, tanquam illius expoſitio, aut ratio ſubiecta, q. d. Cùm divinæ iræ nemo reſiſtere poſſit, neceſſe eſt potentiſſimos quoſque ſub illo proſterni, atque jacere ad illius pedes. Vel; Si ipſa non revocet, nec comprimat iram ſuam, proculcabit procuIdubio potentiſſimos quoſque, illos etiam, *qui portant orbem*. Quare interpres, qui addit particulam Et, quæ neque in Hebræo, neque in Græco eſt, exponere ſententiam præcedentem voluit: nam hæc particula frequenter exponit, & cauſam reddit; *Et, ideò, incurvantur*, &c.

3 *Gregor. D. Thom. Lyr. Periphraſis angelorum. * Y a cuyo de el mundo en peſo. Heb. 1. 3. Didym. Cajet. Eph. 6. 12. Dæmonum circumlocutio. Dæmon Cajet. Dæmon ſuperbos adiuvat.*

Qui portant orbem. Quidam Latini, ut D. Th. & Lyr. poſt Greg. intelligunt eſſe periphraſim angelorum, per quos Deus res inferiores procurat, & adminiſtrat; quas cùm illi moveant, portare videntur; ſicut Deus, qui omnis ad agendum agit, & movet, dicitur, * *Portare omnia verbo virtutis ſuæ*: cujus humeris totius orbis machina nititur: Didymus, atque Cajet. dæmones intelligunt, qui dicuntur rectores tenebrarum harum; ſed diverſa ratione; nam Didymus dæmones intelligit ex lectione Sep. qui habent; *incurvati ſunt ceti, qui ſub cælo*: quia animi noſtri fluctibus innatant, quibus non poſſet hominum natura obſiſtere, niſi infl. ēterentur, & comprimerentur à Deo. At verò Cajetan. ex lectione Hebræa, ubi habetur, *Adiutores fortitudinis*, dæmones intelligit, quorum ſtudium ſit adjuvare confidentes in propriis viribus, & ſua potentia inſoleſcentes.

4 *Virorum ſanctorum periphraſis. Philipp. Beda. Cur ſancti dicantur portare orbem. Precum efficacitas. Deu. 8. 13. Juſti columnæ. Iob. 56. 11. Galat. 2. 9. Nu. 11. 11. Sap. 18. 21. Ezech. 22. 30. Ezec. 13. 5.*

Tertio Philippus, atque Beda homines ſanctos intelligunt, qui curvantur in Dei conſpectu, ſupplices ad impetrandam veniam peccatoribus. Cùm enim iraſcitur Deus, non videtur alia commodiori ratione illius iræ occurrendum, quàm ſupplici ſanctorum oratione: qui commodiſſimè dicuntur *portare orbem*; quòd illorum oratio fortiſſima ſit ad excipiendum divinæ iræ impetum, ſuſtinendamque graviſſimam hominum impiorum molem ſuis quaſi humeris impoſitam; pro quibus, ne pereant, deprecantur. Propterea exiſtimant iidem auctores, templum dici fortitudinem, Dan. 8. quod domus orationis ſit; *Sanctuarium & fortitudo conculcabitur*: 3. eoſdemque dici *columnas cæli*; *id eſt ſuſtentatores populi Dei*. Inter quas etiam columnas Moyſes fuit dicens, *Cur impoſuiſti pondus univerſi populi huius ſuper me*. Tum etiam illi, qui audent divinæ iræ reſiſtere; qualis ille fuit de quo teſtatur Sap. cap. 18. *Properans homo ſine querela deprecari pro populis proferens ſervitutis ſuæ ſcutum orationem, & per incenſum deprecationem allegans, reſtitit iræ, & finem impoſuit neceſſitati, oſtendens quoniam tuus eſt famulus*. Quos ſibi deeſſe dum adverſus impios iraſcitur Deus, conqueritur ipſe Ezech. 22. *Quæſivi de eis virum, qui interponeret ſepem, & ſtaret oppoſitus contra me pro terra, ne diſſiparem eam, & non inveni*. Et iterum. *Non aſcendiſtis ex adverſo, neque oppoſuiſtis murum pro domo Iſrael, ut ſtaretis in prælio in die Domini*. Hactenus ferè ex Philippo, eleganter ſanè, atque copioſè.

5 *R. Abrah. Reges, cur dicantur portare orbem. Gregor. Βασιλεύς Rex unde dicatur.*

R. Abraham intelligit Reges, & Principes, qui clavum reip. tenent, atque claves puppis, & arcis humeris ſuſtinent, & portant; atque capite etiam geſtant coronam magniſ cinctam, quod videantur ſuarum civitatum pondus capitibus ſuis impoſitum geſtare. Hanc quoque intelligentiam Greg. docuit: in quam rem Græci nominis, quo rex inſignitur etymologiam adducit, nam rex dicitur (*Baſileus*) quaſi Baſis, & fundamentum populi, quòd ſubiectum ſibi populum princeps ſuſtineat. Quamquam illa etiam non inelegans eſt ejuſdem nominis notio ducta à futuro verbi (*Benin*) & (*aleos*) quod eſt miſericorditer aſcendere, quòd in ſede excelſa regis eminere, & reſplendere debeat miſericordia: atque hæc ad illud dignitatis faſtigium regem evexerit: ſed de hoc aliàs.

Βαίνω ἐλέως Miſericordia requiritur in Principe.

Alii aluſionem fieri ad gigantes exiſtimant, qui, ſicut quondam Athlas, dicebantur cælum humeris ſuſtinere. Alii quoſcunque fortes, quos etiam Sept. intelligere videntur per fortiſſimas illas & immanes belluas, legentes, *Incurvati ſunt ceti, qui ſub cælo*: quod interpretatur Olympiod. cete, dixiſſe, ut omnia indicaret, quæcumque invicto robore, ac robuſta videntur eſſe fortitudine. His ferè omnibus expoſitionibus commune eſt ſignificāt humanam, aut creatam aliam potentiam, atque fortitudinem, quam in malum, pro ſuperbia, & arrogantia Chaldæus accipit, poſt quem Hebræi alii, atque etiam Symmac. qui quidem ſenſus tum parti præcedenti, tum toti ſententiæ atque etiam originalibus vocibus congruentior eſt. Nam orbis hoc loco eſt, *Rahab*, ab eadem radice, quod eſt ſuperbire, aut excellere, vel ſuſcitare, aut avolare. Atque ita nomen inde deductum erit ſuperbia, vel arrogantia, uti vertitur Iſ. 30. *Superbia tantùm eſt, quieſce*, & Pſal. 39. *Non reſpexit in vanitates, & inſanias falſas*: quo loco legit Hier. ex hac ipſa voce originali. *Non eſt averſus ad ſuperbias, pompaſque mendacii*. Quare aliquis dicere poſſit * *portare orbem*, idem eſſe quod ſuperbire. Deprimit ergo Deus erectas criſtas, comprimit faſtum atque tumorem.

6 *Gigantes. LXX. Olympiod. Fortitudo pro ſuperbia Chaldæus. Symmach.* רהב *Orbis quid in Hebræo. Iſa. 30. 7. Pſ. 39. 35. * Trabemhe cha la rueda de ſu vanidad y Dios bazo que la derbagon.*

7 *Portare ad auxilium refertur.* עזר *Auxiliari. 2. Re. 7. 12. 2 Para. 18 31. Iſa. 41. 13. Adiutor. Iſa. 50. 7. & 9. Adiutorii. Gen. 2. 18. Pagnin. Regia. Tygur. Vatabl. * Aunque tenga en ſu favor à todo el mundo.*

Sed quoniam hic nunc agitur de reſiſtendo iræ divinæ, cui nemo par eſſe poſſit, & quia verbum *portandi* aut nomine *adiutoris*, vel, *adiutorii*, ferè ſemper redditur à Latino interprete, cuius exempla ſexcenta ſunt, ideò ſenſus non incommodus eſſe poterit. *Sub Deo curvantur portantes orbem*. Pagnin. *Fratī ſuperbia*. *Regia auxiliatores ſuperbiæ*. Tygurina, *ei ſuccumbunt conſpiratores potentiſſimi*. Vatabl. *deprimuntur adiutores ſuperbiæ*, id eſt, qui cum arrogantia & ſuperbia auxilium aliis pollicentur, aut vero qui potentiſſimorum auxilium implorant, quaſi dicat. Nemo divinæ iræ reſiſtere poſſit, quantumvis omnia humana auxilia ad reſiſtendum conſpirent, quamvis in auxilium ſuum advocet, & afferat * *orbem* univerſum atque omnem ſæculi potentiam, & ſuperbiam ſecum *portet*. Nam hoc verbum frequenter dicitur de iis, qui vel petunt, vel quibus impenditur auxilium ad reſiſtendum hoſti, quod quærenti paſſim occurret.

Verſ. XIV. Quantus ergo ſum ego, ut reſpondeam ei, & loquar verbis meis cum eo?

1 *Quid hoc loco reſpondere.*
2 *Loqui hoc loco de verbis elegantibus, & ſelectis. Oratio hominis divina maieſtate inferior. Pronomen meus ali. quid peculiare affert.*
3 *Humana ſanctitas nō ſplēdet coram divina. Deprecari quod.*
4 *An hæc Jobi oratio ex proprio ſenſu, an verò tantùm ex arcanis infirmitate profecta.*
5 *Jobi in precando mirabilis humilitas, & de Dei bonitate concepta fiducia. Deus etſi poſtulata differt, non aufert.*

QVantus ergo ſum ego, in Originali. *Et ego reſpondebo eſt* quaſi dicat. Numquam animo finxi, ut vos de me fingitis, me poſſe, aut velle illi ex æquo reſpondere, & obſtinatè contendere cùm Deo ſapientiſſimo, atque fortiſſimo, non illi denunciare litem, aut expoſtulare cum eo de meis ærumnis, aut meam cauſam verbis & oratione defendere. Nam hoc loco *reſpondere* eſt, vel interroganti Deo ſatisfacere, vel ad divinam actionem aliquid etiam agere, aut loqui. 1

Reſpondere quid hoc loco. ענה

2 בחר

Et loquar verbis meis, verbum, *Bachar* ſignificat eligere, videlicet melius, & præſtantius; quare hoc loco eſt, *loqui ſelectis verbis*, compoſita & ornata oratione, certa conceptaque formula deprecandi, quo videtur Job reſpondere Baldad iubenti, ut manè conſurgeret deprecaturus Deum quaſi dicat. Quis ego ſum, ut coram ſapientiſſimo Deo dignam orationem, & accuratam, beneque compoſitam deprecandi formulam proferre poſſim? Vel, quamvis exquiſitis verbis, & accurata oratione coner meum judicem delinire, non potero illius iræ reſiſtere. Illud autem pronomen, *meum*, aliquid accuratum, & exquiſitum peculiari quadam diligentia indicare ſolet, quo ſæpè utitur Sponſa in canticis. *Meſſui myrrham meam comedi favum cum melle meo*, &c. Fruſtre videlicet coner, quamvis peculiari mea, & accurata utar oratione.

Loqui, hoc loco ad elegantiæ, & ſelecta verba. Oratio, quāvis ornatiſſima, divina maieſtate inferior. Pronomen meum, quid hoc loco. Cant. 5. 1.

Verſ.

Verſ. XV. Qui etiam ſi habuero quippiam juſtum, non reſpondebo, ſed meum judicem deprecabor.

3 *De ſanctitate non eſt coram Deo gloriandum* Dan. 9. 8. חנן *Deprecari*

NEc verò quantumvir juſtus ſim, cum divina juſtitia ſummo jure agendum mihi eſt; nam ſi meum ipſe jus, atque innocentiam probare voluero, repellar à Deo, itaque quaſi ſanctitatis meæ oblitus, ſupplicem me meo judici præbebo. Sicut dicebat Daniel cap. 9. *Non in juſtificationibus noſtris proſternimus preces ante faciem tuam, ſed in miſerationibus tuis.* Verbum autem *deprecandi*, eſt gratuitò & per miſericordiam petere, non ea juſtitia, itaque ſatiùs ſibi eſſe ait, non intrare in judicium cum Deo, ſed cauſam extrahere ex judicio, & ad ſolam miſericordiam provocare.

Verſ. XVI. Et cum invocantem exaudierit me, non credo quod audierit vocem meam.

4 *Eugubin. R. Moyſ. Oratio hæc Iobi qualis ſit. Iſid. Clar.*

EUgubinus cum R. Moyſe exiſtimat Jobum dubitaſſe *ſe Deo curæ eſſe*. Vatabli annotationes dicunt eſſe hujuſmodi *Verba diffidentis de Dei bonitate*. Sed utrumque eſt Judaicum commentum, atque Jobi ſanctitate indigniſſimum. Iſid. Clarius interpretatur hæc dici non tam ea ſua perſona, quàm ex ſenſu infirmæ carnis, hominumque infirmorum, quaſi diceret. *Tam infirma, atque adeò mala eſt caro humana, ut etiam propoſitis promiſſionibus Dei nolit credere: ut per hæc reſpondeat amicis hortantibus ad preces, quas Deus ſtatim exauditurus ſit.* Alii plerique Latini referunt ad eas conditiones, aut leges, quas oratio requirit, ut efficax ſit, quarum defectu non exaudimur; atque ea de re ſibi timere Jobum.

5 *Germanior ſenſus & Iobi mirabilis demiſſio animi. Divinæ majeſtatis explicatio.*

Sed certè hoc videtur eſſe animi mirabiliter demiſſi, atque ſibi ſuæque orationi diffidentis, fidentis verò de ſola divina bonitate. Quamvis (inquit) ille, quæ ſua bonitas & clementia eſt, me invocantem exaudierit, is ſum ego, quæ mea impuritas & orationis languentis inertia eſt, ut vix de me credere poſſim exauditum iri. Vel, ut ad divinam majeſtatem explicandam ſententia hæc pertineat, quòd occulta quadam ratione, & homini prorſus ignota, vix nutu, uti regem potentiſſimum decet, deprecanti annuat, aut renuat; Etiamſi deprecer, ſi deprecanti ille poſtulata concedat, conſtare mihi certò non poteſt meas preces benignè exauditas; Nam cùm poſt deprecationem perinde habeam ac antea, videor mihi à divino conſpectu repulſus. Sed tamen non debet inde peti firmum argumentum exauditæ, aut contemptæ deprecationis; nam ut Auguſtin. *Cùm differt, non aufert*: & iterum, Quædam non negantur, ſed ut congruo dentur tempore differuntur. Et quamvis orantem exaudiat Deus, tamen bona corporis aut fortunæ non ideò ſtatim poſtolata concedit. Fieri igitur poteſt, ut D. Tho. dixit, ut exaudiat ad profectum, ſed non ad votum. Vides igitur ut Jobus magnificè ſentiat de Dei bonitate; abiectè & demiſsè de imbecillitate humana; ſapienter atque ſubtiliter de natura & efficacia orationis; ſanctè & religiosè de ſuis quotidianis ſacrificiis, atque oblationibus, quibus non plus, quàm par eſſet, tribuebat; verè & orthodoxè de meritis humanorum operum; denique ſublimè de divina providentia, quæ interdum, cùm benevola ſit, atque propitia homini, tamen nulla benevolentiæ, aut lenitatis externa præbet argumenta; imò aliquando quem exaudit, *turbine conterit malorum*, ut ſtatim ſubdit.

Aug. ſup. Pſal. 65. & ſerm. 5. de verbis Domini & tract. 102. in Io. & ſerm. de orando Deum.

Quamvis Deus orationem exaudiat, non ideò ſemper poſtulata ſtatim concedit.

Vid. D. Th. 2. 2. q. 83. præſertim a. 15. & Au. ſupra citatum, & Pſ. 144. & Pſ. 85. & Pſ. 90.

Verſ. XVII. In turbine enim conteret me, & multiplicabit vulnera mea, etiam ſine cauſa.

1 *Paraphraſis huius ſententiæ. Conterere quid propriè ex Hebr.*
2 *Multiplicare, ad numerum & magnitudinem pertinere. Quia ſine cauſa, variæ expoſitiones.*
3 *Unde in Iob difficultas reſpirandi. Emendata Philippi lectio.*
4 *Repleri, aut impleri ad ingluviem pertinet; ad ingentes calamitates transfertur. Explicati David, Jerem. Habac. Quid amaritudo.*

1 *Huius ſententiæ paraphraſis.*

LIcèt orandi (inquit) atque ſacrificandi ſtudium nunquam non habuerim, atque nunc etiam precationes frequentes adhibeam, tamen cum ſeveriùs, & acerbiùs accipiar à meo judice, via mihi perſuadere poſſum, aut me exauditum, aut illum benevolum atque propitium erga me eſſe. Vel, ut perſtet adhuc in illa prima ſententia; Nollem cum potentiſſimo judice contendere, qui eo pſua majeſtate, etiam ſi mihi propitius ſit, mecum aget ſeveriùs, atque iræ inſtar, *turbine* immiſſo, coactaque tempeſtate aut interrogationum, atque rationum, quas à me exigat, aut ærumnarum corporis, & animi, quibus me afficias. Septuagin. *caligine*, caliginoſo turbine, obſcura procella, *conteret*, conquaſſabit conculcabit, percutiet, obruet me. Unde dicitur Pſal. 138. *Tenebræ conculcabunt me*. Hieron. *Operient me*. Neſcio an tam verbum (*Suph*) quod ſubeſt hoc loco, quàm (*Naſaph*) quod eſt affine, & ejuſdem ſignificationis, ut aſſerit Mardochai, habeant aliquid occultarum inſidiarum; nam præterquàm quod utrumque de tenebris dicitur, atque caligine, in illo loco Gen. 3. bis habetur & vertitur *conterere*, poſtea verò *Inſidiari Ipſa conteret caput tuum, & tu inſidiaberis calcaneo ejus*. Igitur ait Job, quaſi occultas mihi parans inſidias, turbine, & tenebris alicuius terræ tempeſtatis me involvet.

LXX. Conterere quod propriè. Pſ. 138. 11. שוף נשף *R. Mardoc. Verbum conterendi aliquid inſidiarum afferre.* Gen. 3. 1. 2.

Et multiplicavit, multis me proſcindet vulneribus; tum etiam, *magnificabit*, ingentibus vulneribus me conficiet; *vulnera*, contuſiones, percuſſiones. Septuag. *tribulationes*; tum animi tum corporis cruciatus; *ſine cauſa*, Septu. *in vanum*, abſque eo, quòd mihi meorum malorum cauſam reddat, aut explicet; aut ſine nova cauſa, quam ego præbuerim, vel etiam quamvis mihi juſtus videar. Aut quidem, ut Olym. & Philipp. indicant, in eo ſenſu, quo cap. 2. dictum à Deo eſt: *Commoviſti me, ut affligerem eum fruſtra*. q. d. ut Olympiod. verbis utar: *Nihil attinebat Deum his cruciatibus de me periculum facere; nam ante cruciamenta me præclarè noverat*. Ad eundem ſenſum Chryſoſt. *Illud*, inquit, *fruſtra, non eò pertinet, quod abberravit ſed quod ex illa pœna atque ſupplicio nihil maius eſt conſequutus*. Quare acutè obſervat Philip. hæc à Jobo dici, quòd intelligat ſe non tam flagellari, quàm probari. Animi profectò præclarè in Deum affecti, ſed tamen, affecti doloribus.

רבה LXX. *Multiplicare ad numerum, & magnitudinem.* LXX. *Quid, ſine cauſa.* Olympiod. Philipp. Iob 2. 3. Philip.

Verſ. XVIII. Non concedit requieſcere ſpiritum meum; & implet me amaritudinibus.

3 LXX.

TAm graviter me afficit, ut reſpirare non poſſim. Sept. *Non ſinit me reſpirare*, nec quieſcere, reducere ſpiritum, reddere, atque trahere: non ergo de contendendo cum Deo, ſed de extremo ſpiritu agendo cogitem, qui jam via poſſum reſpirare.

Plane autem difficultatem *reſpirandi*, non ſolùm propter animi anguſtias, ſed re ipſa propter morbum & pulmonia arterias obturatas dici volunt Philippus & Beda; aiunt eum affectum fuiſſe aſtomaticum; quem morbum dicunt in pulmonibus generari, quum aditus obturantur, quos Græci, *ἀρτηρίας*, vocant: ſic ergò conſtricti, & anguſtiores redditi anguſtias efficiunt in pulmonibus, ut reddere & recipere ſpiritum non ſufficiant. Addit etiam Philip. quòd *præ nimio dolore cum feſtinato ſuſpirio repetitos, & quaſi conciſos flatus emittebat*. Sed tamen mendosè hoc loco legi, *aſtomaticon*, pro *aſmaticos*, tum in Philipp. & Beda, tum etiam in Hieron. qui ferè ex Philipp. deſcriptus eſt, res ipſa oſtendit. De aſthmate autem & difficultate reſpirandi, qua Jobus laboravit, diximus cap. 2.

Unde in Iob difficultas reſpirandi. Philipp. Beda. *ἀρτηρίας* Philipp. *Emendata Philipp. & Hieronymi lectio.* *ἀσθματικός.*

Et (fortè cauſa, ut expoſitio præcedentis) *implet*; ſatiat exſaturat; verba *replendi* frequenter de ingluvie dicuntur: ut 1. Regum 2. *Repleti priùs, pro panibus ſe locaverunt, & famelici ſaturati ſunt*, Et, *Infernus, & perditio nunquam implentur*. *Amaritudinibus*; acerbiſſimis doloribus, & quidquid humano ſenſui injucundum exiſtit. Sicut dulcedo omnia jucunda, & amica naturæ ſignificat. Jer. 6. *Holocauſtomata veſtra non ſunt accepta, & victimæ veſtræ non placuerunt*, (Hebr. non dulcuerunt) *mihi*, & Oſ. 9. *mihi*, *Non libabunt Domino vinum, & non placebunt*, (Hebr. non dulceſcent, non erit vinum jucundum, amareſcet Deo vinum: *nam fel draconum, vinum eorum*) *ei*. Eſt autem huiuſmodi locutio frequenter uſurpata in ſacris, ubi ingentes calamitates ſignificantur. Pſalm. 87. *Repleta eſt animo mea malis*. & Threo. 3. *Inebriavit me abſynthio*. Et iterum: *Saturabitur opprobriis*. Significat autem tam abundè mala & ærumnas epotas, exantlatas, ut amplius capere animi ventriculus non poſſe videatur: Quare oportet animæ os nauſeare; & moveri vomitum, & afflictionum *aquas* pervenire iam *uſque ad animam*: ideſt, uſque ad intercludendam reſpirationis viam. Tum amaritudo, ideſt, amariſſimi atque bilioſi humoris copia vehe-

Vide in enumeratione morborum ſect. 8. 4 *Implere, aut replere ad ingluviem.* 1. Reg. 2. 5. Pro. 27. 20. *Amaritudo, omnia acerba notata.* Iere. 6. 20. Oſ. 9. 4. Deuter. 32. 32. *Repleri & ſaturari, &*

Iugentibus calamitatibus. vehementer infeſtat animum, efficit tormina, & cardialgiam, & ea omnia in animo generare ſolet, quæ bilia in corpore, ardorem præſertim quendam præcipitem, & iratum impatientem, quem cholerici pati ſolent: eo enim pertinet id, Habac. 1. *Suſcitabo Chaldæos gentem amaram, & velocem*, videlicet ſævos hoſtes, biliosos, iratos, ardentes; quos tum innata bilis atque ſævitia, tum divina permiſſio & ira, ardentiores & concitatiores reddat. Ait igitur Job, ſe pati biliosos quoſdam atque moleſtiſſimos in corde motus & ſtimulos ad vomendum multa, ad reddendas & abiiciendas ærumnas, & amarulenta ramenta. Juxta quod leniter accipienda, & cum moderatione quadam interpretanda eſt Philipp. interpretatio. *Repletur*, inquit, *fellis & blaſphemiæ amaritudine anima mea, ita ut durum verbum & aſperum os meum dicere compellatur.*

Pſal. 87. 4. Thre. 3. 15 verſ. 30. Pſal. 68. 2. Hab. 1. 6. Philipp.

Verſ. XIX. Si fortitudo quæritur, robuſtiſſimus eſt; Si æquitas iudicii, nemo audet pro me teſtimonium dicere.

1 *Robuſtus quid propriè ex Hebræo.*
2 *Iudicium ex propria ratione æquum, & incorruptum eſſe debet. Judicia, mirabilia Dei opera. Explicatur Salomon.*
3 *Teſtificari varium, & multiplex in Hebræo. Variæ lectiones.*
4 *Teſtimonium pro fœdere. Unde diceretur Arca teſtimonii. Audere verbum forenſe.*

EX originali non poteſt benè dignoſci, ad quem *fortitudo* hæc referenda ſit; poteſt enim vel in communi accipi, quaſi diceret. *Si de fortitudine agitur*, vel de humana fortitudine, *ſi fortitudo aliqua in humanis quæritur; quæ ſe illi opponas*, quamcunque ille facilè ſuperat. Sed Septuaginta, & quidem commodè, ad Deum referunt, quaſi præcedentis ſententiæ cauſam, atque rationem; namque legunt: *Implebit me amaritudine, quoniam ſcilicet valet potentia:* & S. Auguſt. ſic legit: *Etenim qui poteſt, obtinet & vincit.* Poteſt is quoque ſenſus videri non omninò incommodus; ſi ſe mihi tandem conſpicuum præbere velit Deus, experiar profectò illum multò fortiorem atque terribiliorem, quàm cogitaveram. Nam vox illa *robuſtiſſimus*, excessum quendam afferre videtur ſuper *fortitudinem*; eſt enim propriè idem quod prævalens vincens, invictoque animo, & obfirmato animo præditus. Nam dici ſolet de eo, qui alio ſuperior, & erectior eſt; ut Pſ. 17. *Confortati ſunt ſuper* (robuſtiores fuerunt præ) *me*. Quare idem locus habetur in eodem Pſal. 2. Reg. 22. *Liberavit me ab inimico meo potentiſſimo, & ab his qui oderant me; quoniam robuſtiores me erant.* Et ſimiliter ab eodem verbo dicitur, Gen. 25. 23. *Populus populū ſuperabit* Onkelus. *Regnū regno prævalebit*; propriè, Populus præ populo *robuſtior*. Et huc reſpexiſſe videtur Pagnin. hic legens. *Si ad potentiam venero, robuſtus eſt.* In originali indifferens eſt; nam tantùm habetur; *ſi ad potentiam*, ut ſuppleri poſſit, venero, aut reſpexero; vel quid ſimile.

LXX. Auguſt. Robuſtus quid propriè. אמץ Pſ. 17. 21. 2. Reg. 22. 1 Pagnin.

2 *Si æquitas iudicii*, ideſt, ſi iure & iudicio agendum eſt, Hic *æquitas iudicii*, in originali non eſt aliud, quàm iudicium; neque incommodè dictum eſt ab interprete, *æquitas iudicii*, cùm debeat eſſe iudicium ex propria iudicii ratione æquiſſimum, & incorruptiſſimum. Septuag. *Quis igitur iudicio eius reſiſtet?* Oportet me quidem in iudicio, ſi iure agendum ſit, cauſa cadere. Olympiod. iudicat, iudicium hoc loco non pro forenſi & iudiciali actione ſumi debere, ſed pro divinis operibus humanum captum excedentibus, præſertim illis, quæ cum vindicta, aut ſupplicio aliquo de homine ſumpto, coniuncta ſunt; ſic dicuntur: *Judicia Dei abyſſus multa*. Pſ. 35. & Exod. 6. *In brachio extento & iudiciis magnis*, & Prov. 19. *Parata ſunt deriſoribus iudicia, & mallei percutientes, ſtultorum corporibus*. Igitur videbitur attingere amicos, qui divinorum iudiciorum, atque ſuarum ærumnarum cauſam probè ſe noſſe arbitrabatur, Jobi videlicet ſcelus aliquod. Sed non valdè cohæret cum ſequent.

LXX. Olympiod. Iudicia, mirabilia Dei opera. Pſal. 35. 7. Exod. 6. 6. Pro. 19. 29.

3 *Nemo audet pro teſtimonium dicere*. Nemo volet pro me contra Deum teſtis eſſe in mea cauſa; quare etiamſi Deum provocem, veliteq; ille mecum deſcendere in iudicium, nihil proficiam; ab illo enim ſtabunt omnes ſive advocati, ſive patroni. Sed tamen in eo verbo teſtificandi, aut *teſtimonium dicendi*, diſſenſio eſt; nam verbum originale *iaghad* ſignificat ſtatuere fœdus, aut tempus præfinire, aut condicere locum, aut condicto tempore & loco convenire & congregari. Hinc lectiones variæ huius loci. Regia: *Quis convenire faciet me?* ſupple, ad divinum iudicium, ideſt, quis mihi certum, & definitum locum conſtituet, in quo cum meo iudice ad illius tribunal agere poſſim? quaſi dicat; non enim ille certo aliquo, & definito loco ius dicit. Vel, quis mihi aditum patefaceret ad illius tribunal, aut quis me animo & viribus confirmaret, ut auderem ad illius tribunal comparere? In hac ſignificatione ab hac ipſa radice dictum eſt, Pſ. 47. *Ecce reges terræ congregati ſunt*, videlicet, condicto loco fœdus percuſſuri; & Amos 3. *Nunquid ambulabunt duo pariter, niſi convenerit eis?*

Teſtificari in Hebræo, quid propriè. יעד Lectiones variæ ex Hebr. Regia. Pſal. 47. 5. Amos 3. 3.

Secundò, quia etiam de ſtatuto tempore dicitur, ut 2. Regum 24. *A mane uſque ad tempus ſtatutum*. Legit Pagnin. *Quis dabit mihi tempus*, videlicet, ut de mea cauſa agatur, & tandem aliquando mea hæc controverſia dirimatur. Sicut dicebat populus, Iſ. 40. *Abſcondita eſt via mea à Domino & à Deo meo iudicium meum tranſivit*, ideſt, prætermittit ille, quæ ad me attinet.

2. Reg. 24. 15. Pagnin. Iſa. 40. 27.

Sed idem verbum ad pactum, & fœdus, vel ad teſtimonium pacti, & fœderis, quod inter aliquos intervenit; eleganter refertur; unde dicitur frequenter *Arca teſtimonii*; aut, *fœderis*, aut *tabernaculum teſtimonii*, ideſt, publica fides inter Deum & homines conteſtata; atque pacti & fœderis multorum teſtimonio atque præſentia ſtabilita: quare ſapienter hoc loco noſter interpres retulit ad pactum & teſtatam fidem, quæ in iudicio eſſe ſolet inter patronum & clientem: quare hic *teſtimonium dicere*, præterquam quod affert pactum initum, & fidem datam reo ab advocato, non ſolùm eſt teſtem eſſe, ſed etiam cauſam pro reo dicere, atque tueri, & *advocati* officium ſuſcipere; Nemo (inquit) mihi patroni fidem præſtare volet; nemo patrocinari; nam pugnabunt potiùs pro Deo adverſum me omnia. Illud verò *audendi* verbum, quo vulgatus utitur, videtur olere aliquid forenſe, ſicut & id, 1. Corinth. 6. *Audet aliquis veſtrum negotium habens adverſus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud ſanctos*. Illud enim audere, periculum videtur afferre, quod advocato, aut patrono, aut actori, movere ex iudicia adverſa ſententia imminere poteſt. Poteſt etiam ad ſummam Dei æquitatem, humanamque impuritatem pertinere? Nullum habebo pro me ſatis firmum, & grave teſtimonium meæ innocentiæ atque virtutis, ſi ſummo Deo mecum iure agat.

4 Teſtimonium pro fœdere. Arca teſtimonii, aut fœderis, cur ſic dicta. Advocatus qui pro cliente teſtimonium dicit. Audendi verbum ad forum pertinere. 1. Cor. 6. 1

Illud etiam facere huc poteſt, quod qui advocatum non haberet, ab ipſo Prætore accipiebat, cuius illa vox erat: *Si advocatum non habent, ego dabo*: igitur Deo mecum, aut me cum Deo diſceptante, neque mihi ille advocatum dabit; neq; verò qui mihi ius in hoc iudicio ſuggerat, & præſentiâ ſuam amicè & benevolè commodet, habere potero.

Et, qui advocatum non haberet, Prætor dabat.

Verſ. XX. Si iuſtificare me voluero, os meum condemnabit me; ſi innocentem oſtendero, pravum me comprobabit.

1 *Juſtificare quid. Laus furtiva, qua ore proprio frequenter uſurpatur: explicati Joannes & Paulus.*
2 *Condemnare, hoc loco ad culpam referendum. Pro innocentia teſtes duo, Deus & conſcientia. Illuſtratus Paulus.*
3 *Humana infirmitas facilè labitur lingua.*
4 *Innocens quicquid præſt.*

QVod ſi deficientibus patronis, advocatis, teſtibus, velim ego pro me cauſam dicere (id enim eſt iuſtificare, ſuas partes agere, ſe tueri in iudicio, atque conari innocentem oſtendere) os meum (meum teſtimonium, mea oratio) condemnabit me; videlicèt me damnabit proiectæ cuiuſdam audaciæ, qui tam liberè auſim pro me dicere; vel, mendacij, qui veriſſimo iudici, veriſſimoque iudicio repugnare aut contradicere coner: vel, quòd propria laus, propriumque de ſua innocentia teſtimonium; non ſolùm in proprio ore ſordeſcat, ſed etiam aut mendacij, aut ſuſpectæ veritatis nomine, in iudicio locum non habeat ſed explodatur, & exibiletur, ſicut Ioan. 8. Chriſto Domino dictum à Phariſæis eſt: *Tu de te ipſo teſtimonium perhibes, teſtimonium tuum non eſt verum*. Inter alia verò reſpondit ille: *Si iudico ego, iudicium meum verum eſt, quia ſolus non ſum, ſed ego & qui miſit me pater*. Namque laus illa, quam homo proprio frequenter ore uſurpat, & alterius fidei atque teſtimonio renuit committere, furtiva videtur eſſe. & non propria; quod enim furto raptum eſt, non permittitur liberè evagari per aliorum manus, ne redeat ad ſuum dominum. Quare veriſſimè illam filij Dei maieſtatem, vel hoc uno nomine Paulus

1 Iuſtificare, quid. Laus in ore proprio ſordeſcit. Ioan. 8. 13. verſ. 16. Laus illa furtiva, quā homo ore proprio frequenter uſurpat. Philip. 2. 6

Hiemũ, & grave teſtimonium, quod ab aliis præſtatur. lus explicat & commendat Paul pp. 2. ait enim libenter illam diſſimulaſſe, & quaſi aliorum teſtimonijs, & prædicationi permiſiſſe; *Nõ, rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem Deo*. Illud igitur eſt verum veræ virtutis, *teſtimonium*, quod non ore proprio, ſed alieno præſtatur. Igitur, *Os proprium*, inquit Iob, *condemnabit me*, ęt ibo ex huiuſmodi iudicio condemnatus, & *oratio mea fiet in peccatum*. *2. Cor. 12. 11.* Vel etiam: *Os meum condemnabit me*, inſipientiæ. Sic enim Paulus 2. Corinth. 12. Cùm ſe commendarit, ſubdit, quaſi præcaſtigans ſe; *Inſipiens factus ſum; vos me coegiſtis; ego enim debui a vobis commendari*.

2 *Condemnare, hoc loco ad culpam referendũ. Innocentiæ hominis duo teſtes, Deus & propria conſcientia.* Obſervandum verò, quòd hoc loco verbum *condemnandi*, non tam pertinet ad pœnam, quam ad culpam, cùm homo convincitur damnaturque ſceleris alicuius. Et quidem hominis abſolutio, vel purgatio ſceleris, cuius agitur reus innocentiave illius duobus ad minimum teſtibus conſtare debet, Deo videlicet atque conſcientiæ: quare nõ repellitur quidem conſcientiæ teſtimonium in divino iudicio, dicente Paulo: *Oportet nos ſiſti ante tribunal Dei, ut* referat unuſquiſque, prout geſſit*, id eſt, ut teſtificetur*; propriè iuxta Græcum, ut ferat, portet, adducat, & quaſi proponat in iudicio, proferatq; ipſe ſua opera, quaſi *2. Cor. 5. 10.* teſtimonium profert pro veritate. Ergo ſi tibi videris habere bonum conſcientiæ teſtimonium, benè quidem; ſed divinum adhuc de tua innocentia expectandum eſt; ut faciebat Paulus, *Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum; nam qui iudicat me, Dominus eſt*. Licèt autem *1. Cor. 4. 4.* teſtimonium conſcientiæ per ſe non ſufficiat, iubet tamen benè de noſtra ſententia, deq; Dei iudicio ſperare, ut Ioan. *1. Io. 3. 21.* ait: *Si cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciã habemus, &c.*

** Quæ reſtra ſ d. ſga. ἀνα-ζη*

3 *Humana infirmitas, & proclivitas ad verborum lapſus.* Si verò quis velit hoc loco ſeveritatem divini iudicii, atque humanam infirmitatem explicari, quæ, etiam cùm ſuam innocentiam tuetur, mille dabit verborum & ignorantiæ lapſus, ſenſus iſte conficietur; Etiamſi mei defendendi ius atque locus in divino iudicio mihi tribuatur, tamen coram tanta majeſtate quibus verbis, aut qua dicendi formula me tueri debeam, prorſus ignoro; neceſsè igitur erit, *LXX.* me loquentem aberrare. Hoc indicant Septuag. legentes; *Olympiod.* *Quòd ſi etiam fuero iuſtus, os meum impia loquetur*. Olympiod. *Quamvis factorum forinſec iuſtitiam fuero conſequutus, dictorum tamen condemnationem minimè vitaverim. Si enim iuſtum eſſe me dicere audeam, id demùm dicere, potero ſſe* *Polychron.* *impietatis*. Idem ferè Polychr. non enim oportet ad amicos reſtringere hujuſmodi ſententiam cum Vatablo, annotante hujuſmodi ſenſum; *Si cauſa mea ſit iuſta, ſermo meus efficiet, ut videar vobis improbus & pravus*. *Vatabl.*

4 *Innocens quis.* תם *Si innocentem oſtendero*. Non oportet hanc innocentiam cum quibuſdam Latinis reſtringere ad Deum tantùm, qui nemini noceat; nam propriè eſt, ſimplex, integer, perfectus. Septuag. *Sine crimine*: alii Græci, *irreprehenſibilis*. עקש *Pravum autem comprobare*, eſt ſimplex in originali verbum, *depravabit me*, aut perverſificabit me. Sed eleganter *Pravum comprobare, quid propriè in Hebr.* illuminata eſt ſignificatio ab interprete; eſtque antitheſis ad innocentiam illam, & ſimplicitatem; hæc enim perverſitas eſt, à qua quis dicitur *gradi viis perverſis*, aut *depravare vias ſuas*, aut *via incurvata & cor pravum*. Suppoſitum *Prov. 28. 8.* verò verbo, *depravandi*, aut *pravum comprobandi*, Vulga- *Prov. 10. 9.* tus videtur attribuiſſe ori; & ferè idem colligitur ex ori- *& c. 2. 15.* ginali. Septuag. ſine ſuppoſito reddunt; *Pravum evadam*. *Iſa. 59. 8.* Quanquam Polychron. Deo tribuat: *Is, inquit, qui tanta* *Pro. 11. 20.* *eſt poteſtate, facile oſtendet iniquos meos eſſe ſermones*. Sed *& c. 17. 20.* præterea acutus eſt ille ſenſus, quem idem quoque Poly- *LXX.* chron. indicat; Cùm Deus meæ vitæ, meorumque operum *Polychr.* Dominus ſit, cui ſemper placere ſtudui à iuventute mea, poteſtatem habet meos mores meamque vitam corrigendi, emendandi, accuſandi; ergo nulla via contendendi, aut ſummo iure cum Deo agendi mihi patet.

Verſ. XXXI. Etiam ſi ſimplex fuero, hoc ipſum ignorabit anima mea, & tædebit me vitæ meæ.

1 *Noſtra gratia incertitudo. Deus noſtra mentis exploratur. Illuſtrata ſapientia. Quid manifeſtare apud Paulum. Homo ſibi ipſi obſcurus: explicatur Eccleſiaſtes.*
2 *Aliorum expoſitiones parum commodę; ultima germanior. Ignorare quid in ſacro ſermone. Illuſtratur Salomon, & Paulus.*
3 *Nulla in Jobi verbis impietas. Quid impius, quid conſumere: explicatur David. Impius pro locuplete.*

1 NOſtræ lectionis ſimplex ſententia hæc videtur eſſe; Si anteactæ vitæ conſcientia, & innocentia me ſuſtentare conſolarique voluero, non omninò potero, cùm id mihi certò, & clare conſtare non poſſit. Quare nihil mihi in vita reliquũ eſſe videtur, quàm tædium vitæ, & mortis votum. Elegans ſanè locus pro confirmando illo dog- *Noſtra gratiæ incertitudo.* mate de incertitudine gratiæ. Eam enim certam claramq; cognitionẽ noſtræ ſanctitatis, ſibi aſſumit divinus ſpiritus, *Sap. 1. 6.* Sap. 1. *Renum illius teſtis eſt Deus, & cordis illius ſcrutator eſt verus, & linguæ eius auditor*, id eſt, quidquid cogitet, *Deus noſtrarum cogitationum perſpector.* quidquid deſideret, quidquid loquatur homo, ſive illa interna cordis locutio ſit ſive externa ore prolata, perſpectũ Deo eſt; atq; hujus rationem ſubdit; *Quoniam ſpiritus Domini replevit orbem terrarum* (id eſt, teſtis oculatus eſt, qui ubiq; præſens ſit) *& hoc* (Pneuma, ſpiritus) *quod continet* *verſ. 7.* *omnia* (id eſt, qui non ſolùm eſt in omnibus, ſed in quo etiã omnia ſunt) *ſcientiam habet vocis*: id eſt, ſive corde loquamur, ſive ore, nihil latere illum poteſt. Homo verò plerumque neque omninò exploratas ſuas interdum cogitationes & internas locutiones habere poteſt. Quare dixit Paulus, *2. Cor. 5. 10.* 2. Corint. 5. *Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti*; propriè ex Græco, oportet pellucidos, & tranſparen- *Quid manifeſtari apud Paulum.* tes fieri, inſtar corporis diaphani, quod luci atque lumini pervium eſt: Et ſtatim eadẽ voce ait: (*Deo manifeſti ſumus*; id eſt cogniti, perſpecti, quaſi illius luminibus omninò pervii, ut indicaret Paulus nos ipſos in noſtris oculis craſſos, φαίω. opacos, nimiumq; pingues, & concretos eſſe, obſcuros pro- *verſ. 11.* pterea, & minimè cognitos. Illa enim ſuiipſius cognitio, at- *Homo ſibi ipſi ignotus & obſcurus.* que exploratio quã habere poteſt homo, conjecturalis eſt, & minimè certa; de qua ſapiens ait; *Quemadmodũ in aquis reſplendent vultus proſpicientium, ſic corda hominum manifeſta ſunt prudentibus*. Nam hi ſe ipſos in ſuo corde contem- *Prov. 27. 19.* plari, & examinare poſſunt, tanquam in ſpeculo: præſertim ubi, inſtar aquæ lympidæ cor mundum, atque tranquillum ſit; licèt omninò clare ſe non agnoſcant.

2 *Eugubin. R. Abrah.* Porrò hanc ignorationem Eugubinus poſt Rab. Abraham refert ad ærumnarum cauſam ignoratam, quaſi Iob dicat: Si ſimplex, ſanctuſque ſum, planè ignoro quorſum Deus his me malis afficiat. Senſus parùm pius, parumque lenis, & potiùs cum ſententia amicorum, quam cum Jobi *Vatabl. Tygur.* propoſito congruens. Vatab. Tygurinus cum alijs Hebraizantibus, faciunt huius ignorationis appoſitum animum; videlicet ignoro, aut non cognoſco animam meam. Tygurin. *Animam meam per ſpectam non habeo*. Sed neſcio quam morbi, aut mortis circum locutionem in eo Hebraiſmo agnoſcit Vatabl. ut perinde valeat, ac ſi dixiſſet: *Vatabl.* *Deficio, conſumptus ſum, nec novi animam meam*, id ait, *non novi animam meam fungi muneribus ſuis*. Alij; eſto *Aliorum expoſitio parum lenis.* innocens ſim, ſed nunc de mea ſanctitate non cogito, & quis ſim, aut quis fuerim obliviſcor, minimè curo, contemno. Nam verbum, *ignorandi*, aliquando ad contemptum & curæ abiectionem pertinet; ut illud Cantic. *Si* *Cant. 1. 6.* *ignoras te, ò pulcherrima inter mulieres*, (id eſt, ſi tuam pulchritudinem non valde curas) *egredere, & abi*, &c. Et illud Pauli: *Si quis ignorat, ignorabitur*. Igitur dicet *Ignorare, ad curam abiiciendã pertinere.* Job; Si ſimplex fuero non novi, non mihi ea in re blandior, neque gratulor; nam illud tantùm cogito, me in extrema vertari, planeque iam deficere, atque vivendi me *1. Cor. 14. 38.* tædere: ſed ſenſus videtur invitus, & repugnans. Septuaginta. *Si impie egi, non novi animo, veruntamen auferetur* *LXX.* *vita mea*: cui lectioni, atque noſtræ, ille videtur germanus, *Germana expoſitio.* atq; communis ſenſus; ſim ſanctus, ſim innocens, nec ne, ſub iudice, & ſub lite eſt, incertum adhuc & ignoratum; illud certiſſimum, atque exploratiſſimum tamen eſt, me in extremis ærumnis extremum iam ſpiritum agere: ut hinc eliciat ſe non contendere cum Deo de ſua ſanctitate, aut de illius providentia atque iudicio; ſed tantùm inſtante & compellente morte, atque urgentibus cruciatibus tantam dolorum acerbitatem (quod humanum eſt) deprecari.

Verſ. XXXII. Vnum eſt, quod loquutus ſum; & innocentem, & impium ipſe conſumit.

3 *Iſid. Clar.* ISidorus Clarius deterretur loci huius difficultate, qui illi videtur impietatẽ includere, quaſi apud Job unũ & idẽ ſit proborũ, & impiorum iudiciũ, quodque Deus hæc inferiora nõ curet: proptereaque exiſtimat Jobum hic, ſicut in alijs quibuſdam locis, loqui in perſona hominis, qui ſit abſq; gratia & cognitione Dei: ſed difficultas nulla, neque impietas in ſẽtẽtia facili, & pietate atq; ſapiẽtia pleniſſima. Licèt (inquit) de me ſenſerim ſemper ſubmiſſiùs, deq; *Jobi ſententia, pia & ſapiens.* divinis iudicijs, atque providentia magnificentiùs, hoc *unum eſt*. Ibi videtur claudi ſenſus in originali; & deinde ſequitur: *Ideò dixi innocentem & impium*, &c. id eſt, hoc

hoc tantùm aſſerui; repetoque libenter, hoc unum eſt meæ aſſertionis caput; Deum indiſcriminatim impios, iuſtoſve calamitatibus exercere. Verbum, *loquendi*, hoc loco aſſeverationem, libertatem quandam, & dictorum conſtantiam affert. *Innocentem*, perfectum, integrum, *&* *impium*, inquietum, per multas huius ſæculi, temporaliumque bonorum curas atque ſolicitudines vagantem. Cuius vocis proprietas indicatur, Pſal. 1. *Beatus vir, qui non abijt in conſilio impiorum*, quaſi huiuſmodi inquietæ, & vagæ mentis homines non niſi multis, illiſque iniquis conſilijs captandis vacent. Septuaginta etiam indicant, *impium*, pro potente & locuplete homine debere ſumi, dum vertunt; *Magnum & potentem diſperdis ira. Magnum* autem interpratatur Olympiodorus *eum, qui ſuam magnam & robuſtam eſſe iuſtitiam arbitratur*; & Polychronius, *qui pietate inſignis, & vita clarus extiterit*.

אטן
תם
Impius, quid propriè.
Pſal. 1. 1.
LXX.
Impius, pro locuplete, & potentiore.
Olympiod.
Polychr.

Conſumis; propriè delet, diſperdit, frequenter ad extremum interitum, & conſummationem, vel conſumptionem refertur; quod non tantùm de morte, ut aliqui Latini indicarunt, ſed de ærumnis quoque intelligendum eſt, quæ innocenti, perinde ac impio evenire ſolent.

כלה
Conſumere quid.
Conſūptio, non ſolum de morte, ſed etiā de ærumnis.

Verſ. XXIII. Si flagellat, occidat ſemel, & non de pœnis innocentum rideat.

1 *Variæ aliorum interpretationes. Ultima leniſſima. Excuſatus Iob ab ea, quæ videtur, orationis acerbitate.*
2 *Flagellum, de communi & univerſali iudicio, quid propriè ex Hebræo.*
3 *Quid ſemel hoc in loco. Quæ Sagittæ parvulorum apud David.*
4 *Impij aliquando faciliori morte ſublati. Diuturnitas ſupplicij ad exaggerationem pertinet.*
5 *Ridere pro irridere. Quando dicatur Deus irridere hominem.*
6 *Expenditur lectio Septuag. Pana, & ratio unde dicantur.*
7 *Variæ lectiones ex Hebr.*

1
Philipp.

NUllum eſſe verbum hac ſententia, atque illa, *Elegit ſuſpendium anima mea*, &c., durius atque aſperius Philipp. aſſerit; *Durè*, inquit, *hic ſatis locutus eſt contra Deum: in omni quidem libro hoc nullus eſt locus aſperior iſto, & altero ſuperius poſito. De quibus, ut puto duobus ſermonibus ad Deum loquutus, unum loquutus ſum, quod utinam non dixiſſem, & alterum; quibus ultra non addam.* Itaque de duobus iſtis ſententijs reprehenſum eſſe à Deo & à ſeipſo levitatis accuſatum, dum ait: *Qui leviter locutus ſum*, &c., Sed neque ea ſua interpretatione, neque ex vera horum verborum ſententia, alia ſermonis acerbitas colligi poteſt, quàm illa ſontium cruciatuum.

Iob. 39. 38.
Iob. 39. 37.
Nulla verborū Iobi aſperitas.

Si flagellat: ſuppoſitum huius verbi, dæmonem eſſe ſæviſſimum carnificem atque tortorem mortalium Philippus & Caietanus interpretantur. Sed multò melius cohæret ut ſupponatur Deus, ut in ſententia præcedente. Duas autem huius ſententiæ partes non ad idem referunt, Tygur. Vatabl. Iſidor. Clarius; hic enim ſic interpretatur, ut videatur Iob velle præſcribere modum, tum flagellandi impios, tum remunerandi pios; Si punit improbos, quare non ſubitò occidit? ſi remunerat iuſtos, quare affligit eos, & ridet? Sed cùm graviſſimum ſupplicium ſit, non quod breve, ſed quod diuturnum eſt, non videtur illa Iobi expoſtulatio congruens; aptior quidem Tygurinæ ſenſus: *Si flagrum inferendo ſtatim occidit, innocentem afflictionem ſannis proſequitur*; q. d. Oportet quidem, ut ſi tam innocentem, quàm impium ipſe conſumit, vel utrunque ſemel, ſubitoque occideret, vel utrunque productiori cruciatu divexaret; cùm tamen impii ſupplicium breviſſimū ſit piorum diuturnum, atque longiſſimum. Vatab. in hanc ſententiam; Si Deus tantùm ob ſcelera hominem affligit, ut tu Baldad aſſeris, ſequitur ut oppreſſionem innocentū ſtatim vindicaturus ſit; atque piorum pœnas non prorogaturus diutiùs, contra quam tu mihi ſuggaris; aſſeris enim impios ſubitò perimi, piis verò expectandum eſſe diutiùs; quòd ſi ita res ſe haberet, acerbior eſſet pœna piorum, riderique ab impiis poſſent. Sed alii multò leniùs; Si innocens etiam non debet eſſe pœnarum expers, ſi flagellandus etiam ego innocens ſum, illud ſupplex oro, ut nolit me tota die mortificare ſed ſemel peremptum nō vexet diutiùs.

Philipp.
Caietan.
Tygur.
Vatabl.
Iſid. Clar.
Tygur.
Vatabl.
Leniſſima expoſitio.

2
שוט
Flagellū, quid propriè in ſermone.
Iſa. 28. 15.

Flagellat; à circumeundo, vel à circundando. *flagellum* dicitur, quòd videatur circumcingere hominem. Inde pro ſupplicio, aut percuſſione, quæ tranſit circumquaque per orbem, aut terram circuit, & nulli non tabernaculo appropinquat, ſed omnia pervagatur: ſic videtur indicari, fortè cum alluſione ad hanc nominis etymologiam, Iſ. 28. *flagellum inundans cùm tranſierit, eritis ei in conculcationem*; quaſi dicat; Plaga pertranſiens, circumiens, & omnes ſine delectu involuens, & proculcans. Sed fortè etiam dicitur; *flagellum*, à circundando, quòd circundare videatur, & cingere illius latera, qui verbere pulſatur. Quare non de brevi, ſed benè longo flagello aut funiculo, quo quia verberatur dicitur; qui non ſolùm cingere unica circumductione corpus poſſit, ſed poſt unum orbem evolutum, reſtat etiā reſtis, & funiculi bona pars, quæ iterum ſemicingat hominem. Id Hiſpanorum vulgò iactatum intelligendum eſt: *Ya es parare de buelta y media*; conſentiente etiam voce originali (*Sot*) id eſt, flagellū vel circuitus, dùm, *aſote*, vel *arote*.

Hiſpanorū proverb.

Occidat ſemel. Quanquam quod ſemel fieri dicitur in ſcriptura, efficacitatem quandam rei perficiendæ afferat; ita ut ſecunda vice opus non ſit: ſed tamen hoc loco propriè eſt ſubitò, ſtatim, ita ut non ſentiatur, donec res fiat. Sicut Prov. 6. per eandem vocem dicitur. * *Extemplo veniet ei perditio ſua.* Sic Pſ. dicitur: *Sagittæ parvulorum factæ ſunt plaga illorum*; ubi nominis etymologia explicari videtur: nā à (*pethaiim*) quod eſt parvulus, aut infantia, qui inconſideratè, ſubitò omnia agit, dicitur *Pithom*; quare *Sagittæ parvulorum ſunt*, Sagittæ repentinæ, celeres quæ non priùs ſentiuntur, quàm hominem contigerint. Ait igitur; ſine mora occidat me.

3
Quid ſemel hoc loco.
Prov. 6. 15.
* *Sin ſoptir ſo ver dido à per*
Pſa.
פתאום
פתאים
Quæ dicantur Sagittæ parvulorum.

Et non de pœnis innocentum rideat. Videtur antitheſis ad breves impiorum ærumnas; committet Deus manus; innocentes ſubitò auferat; impium excarnificet diutiùs; neque ſinat, *in puncto ad inferna deſcendere*, ut dicitur in Pſalm. 72., *Non eſt reſpectus morti eorum*, (adeò repens eſt mortis incurſus, ut ne vitandi quidem locus, facultaſve ſit. Longè aliter ij qui mortem ante oculos obverſantem diutiùs contemplari coguntur, & cum illa ſæpè diuq; colluctari) & *firmamentum in plaga eorum*; id eſt, firmi, integri, robuſti decedunt, non confecti diuturnis morbis atque doloribus. Theodoretus iuxta Græcum; *Non eſt renuens*, aut repudium. Auguſtinus cum Septuag. *Non eſt declinatio morti eorum*; non eſt quòd mortem iam facilem accipere ultrò renuant; illa autem prolongatio ſupplicij ad maximam acerbitatem pertinet; atque eodem illa Ieremiæ lamentatio: *Maior effecta eſt iniquitas* (iniquitatis pœna) *populi mei, peccato Sodomorum, quæ momento temporis ſubverſa eſt, & non ceperunt in ea manus*. Nam diuturnam captivitatem, acerbiorem eſſe exiſtimabat ſubita illa & inopinata conflagratione.

4
Pſ. 72. 4.
Impiorum interdum mors facilis.
Theodor.
Auguſt.
LXX.
Diuturnitas ſupplicij.
Thren. 4. 5.

Ridere autem, id eſt, irridere & ſubſannare, pertinet ad materiam ſubſannationis, & riſus, quæ ab hoſtibus captari ſolet, cùm eos, quos captivos detinent, diuturnis malis conficiunt. Quare id ad æternitatem ſupplicij pertinere videtur; *Ego in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo*. Niſi fortè indicet Deum irridere & ſubſannare, vel potiùs ſe habere irridentis & ſubſannantis inſtar, cùm contemnit orationem atque clamorem poſtulantis opem. Quare ridere erit, innocentem in pœnis & ærumnis iacentem, atque clamantem contemnere, & per iocum, & riſum illius orationem, atque obſecrationem accipere. Sic indicatur Prov. 1. nam quaſi pro ratione illius, *ſubſannationis ſubiungitur*; *Invocabant me, & non exaudiam; manè conſurgent, & non invenient me*. Habet etiam hæc Iobi expoſtulatio multum, non elegantiæ ſolùm, ſed reconditæ ſapientiæ; nam cùm homo opera ridicula facit, tunc dicitur Deus ridere, id eſt, irridendos & ſubſannandos nos exponere: at cum homo orat, ſupplex & dolens opem poſtulat, nihil dignum irriſione facit, ſed ſapienter malis graviſſimis remedium opportunum quærit; idq; à Deo opportuno in tribulationibus adiutore. Quorſum itaque (inquit Iob) me ſeriò clamantem rideat Deus; ad quid contemnat hominē in malis graviſſimis iacentem? Non ſolet ille neq; ſuorum preces contemnere; neque illorum vocibus tanquam ridiculis, vaniſq; clamoribus non ſtatim reſpōdere.

5
Ridere, pro ſubſannare.
לעג
Prov. 1. 26.
Quid ſit Deum ridere miſerū hominem.
Deus ridere dicitur, cū irridendum exponit hominem.

Sed ut non prætereamus hoc loco paulò diverſam lectionem Septuag. illi certè integram ſententiam ad ſupplicium impiorum retulerunt; *Nequam homines in magna morte erunt, ſed iuſti deridentur*: cui perinde atque lectioni noſtræ hic videtur poſſe reſpondere communis intellectus; Occidat quidem impios Deus ſubitò, ſemel, irreparabiliter; ſic illorum improbitas exigit, benè quidem: at ſi iuſtos tentare atque explorare velit, non oportet diuturnos illis cruciatus inferre; ſed ſemel probatos iterum illos maiori, quam antea fœlicitate cumulare, atq; benevolētia complecti; ſic eū irridere videbitur ſuos.

6
LXX.
מסה

מסת *Pœna hoc loco, idem quod tentatio.* Et congruit vox pœnarum, *maſath*, quæ dicitur ab elevando, & eſt propriè *tentatio*; nam cùm nos tentat, & probat Deus, magna à nobis petit; à *maſas* quod eſt elevare, aut exaltare; vel deducitur, à *mas* quod eſt *tributum*; nam pœnarum, & ærumnarum ingentium tributum pendimus מסס מס mundo, & vitæ huic, ærumnarum exactoribus.

7 *Varia lect. Pagnin. Regia. Tygur.* *Et non rideat.* Alii negationem auferunt, & aſſeveranter legunt, *de pœnis innocentum ridet*, Pagninus, Regia. Alii ablata negatione (nam hæc non eſt in Hebræo) cum interrogatione tamen efferunt, ut Tygurini, Eugubinus & alii; ſed ſenſus idem, & à noſtro interprete cum vehementia ſententiæ & ſignificationis redditus ſapienter.

Philipp. Caietan. R. Levi. R. Abrah. Pagnin. Vatabl. Eugub. R. Moyſes. Rurſus hoc loco ſuppoſitum verbi *ridendi*, dæmonem faciunt, Philippus & Cajetanus; quòd ille rideat & gaudeat, videns hominem diuturnis malis confici; at verò poſt R. Levi, & R. Abraham, Pagninus, Vatablus, Eugub. quibus favent Græci, referunt ad impium, qui dum videt juſtum longioribus ærumnis, gravioribuſq; malis implicitum, illum ſubſannat, atque eæſtimat ſe juſtiorem, ut qui minùs atq. breviùs puniatur. Sed pleriq. Latini, atq. etiam R. Moyſes ſequuntur id, quod diximus; quòd videlicèt Deus ridere videatur, ideſt, complacere de juſtorum ærumnis; aut irridere & deſpicere, cum illos non eripit malis.

Verſ. XXIIII. Terra data eſt in manus impii, vultum judicum ejus operit; quòd ſi non ille eſt, quis ergo eſt?

1 *Gravis obſcuritas huius ſententiæ. Prima expoſitio. Pravæ affectiones mentem obnubilans. Deum ridere ærumnas, quid.*
2 *Tres aliæ huius loci explanationes. Dæmonis poteſtas in iniquos principes, & iudices impios. Dæmonis cognomen.*
Qui divina ſcrutatur, excæcari.
3 *Commodior explanatio.*
4 *Iudices opertam habere faciem, quid: quid ſuſcipere faciem.*

1 *Maxima huius ſulæ obſcuritas. Prima expoſitio. D. Thom. Deus ridet ærumnas, quid indicet. Affectio prava mentis oculos ob nubilans.* NUnc, ubi ſummus eſt lectionum Hebrææ, Græcæ, Latinæ conſenſus, ſumma eſt in ſenſu difficultas, & in interpretibus diſſenſio. Et quidem primò D. Tho. cum præcedenti riſu ſic connectit; Si ridet Deus, videri quidem poſſet, hominum ærumnas & calamitates per ſeipſas conſideratas illi placere, tuncque diceretur *terra*, mundusq. univerſus *traditus*, atque permiſſus *manibus*, & poteſtati *impiiſſimi* alicuius, ſæviſſimique tyranni, qui *operta* atque obnubilata ignorantiæ, aut alicuius pravæ affectionis tenebris, mente, & ratione pravè & corruptè de rebus judicaret, ſæviretque in bonos & pios; *quod ſi* hujuſmodi impius, atque tyrannus, qui mundum adminiſtret, *nemo eſt*, *quis* tandem *erit* mundi rector & gubernator, niſi Deus?

2 *Secunda expoſitio. Eugub. Epheſ. 6.12 Dæmon obvolat oculos iniquorum principum. Caietan.* Secundò, Eugub. & alii; Hæc, quæ indiſcriminatim omnibus eveniunt mala, & præſertim quidem bonis, propterea accidunt, quia terræ poteſtas permiſſa eſt *impiiſſimo* Dæmoni, qui dicitur *Mundi rector, & tenebrarum harum poteſtas*; qui etiam efficit, ut alii Reges, principes, & judices, quaſi obvelatos haberent oculos, cæcè atque ſine diſcrimine ullo de rebus judicent: & ſic contingat frequenter, ut malè accipiant viros bonos; idque Deus permittit petente, & procurante Dæmone; vel eſt Cajetano, Deus operit vultum *Judicum terræ*, ideſt, Dæmonum, qui nobis inviſibiles ſunt.

Tertia interpretatio. Iudices corrupti. Tygurin. Vatabl. Tertiò, alii de impiorum proſperitate & impunitate ſententiam hanc accipiunt; Qui ſuperbit. & inſoleſcit ſuſcepta poteſtate, & regno, dũ flagellatur, & uritur pauper, flagellatur vir innocens, & irridetur etiam; ſed quid mirum, cùm mundi judices corruptiſſimi ſint. Tygur. *Terra gubernatio impio permittitur, qui faciem iudicum eius obvelat: ſi Deus hæc non agit, cedò ubi alius, qui agat?* Vatab. autem: *Qui omnia impunè facit conniventibus iudicibus, efficit ut iudices diſſimulent ſe videre ipſius flagitia, neque eſt, qui hoc negare audeat.*

Polychr. Philipp. Impius cognomen. Qui divina ſcrutantur, cæcutire. Cant. 5.11 Quartò, Polychron. ad Deum refert; quia innocentes dati ſunt in poteſtatem dæmonis. Philipp. Quia terra meæ carnis, meique corporis permiſſa eſt dæmoni (ita enim antonomaticè *impius* dicitur) quod, inquam, hoc à Deo fiat, oportet nobis obſcurum eſſe, & minimè exploratum. Illorum igitur qui audaciùs divinæ iræ cauſas atque æquitatem perſpicere atque judicare conentur, *faciem* atque oculos *cooperiri*, ideſt, acri ejus rei cogitationi tenebras prorſus offundi; nam hæ ſunt ſublimes Dei cogitationes, & capitis illius arcana, mortalibus ignorata: ideò enim ſponſi caput nigerrimis capillis convaſtitum dicitur; *Coma eius nigra quaſi corvus*, videlicèt, quòd divinæ mentis arcana, obſcura nobis & ignorata ſint. Non aliter cæleſtes illæ mentes, dum divinam ſanctitatem laudant prætentis alis, aut facies ſuas, aut Dei ipſius faciem, obvelant, tum quod Deus ſuæ mentis arcana occultet & abſcondat; tum quòd ipſi angeli non audeant oculos attollere ad divinæ ſapientiæ occulta perſcrutanda. *Iſa. 6.2.3.*

Quarta ſententia. Alii per expoſtulationem quandam interpretantur; Quare terra data eſt in manus impii; quare is impius ipſe faciem judicum eius operit? quaſi diceret; Hæc eſt dæmonis tyrannis, qui judicum, & regum terræ, hoc eſt, iſtorum meorum amicorum, qui meæ vitæ judicium ſuſcipiunt, ita corrumpit atque depravat, ut nonniſi ſiniſtrè atque corruptè de mea innocentia ſtatuere atque judicare poſſint.

3 *Commodior interpretatio.* Hinc perſpici poteſt, non tam alicujus certæ interpretationis veritas, quàm hujus ſententiæ certa atque vera obſcuritas & dubitatio. Si quid verò conferre ad elucidationem poſſit, ea enarratis hanc nos hujus loci ſententiam componamus. Dum innocens perinde atque impius conſumitur, videri poteſt adminiſtrari terra ab impio aliquo principe, qui non niſi cæcos atq; ignorantes judices, atque magiſtratus conſtituit, qui omnia jura pervertant, & jus ſuum cuique minimè ſervent: ideò enim cæcam faciebant fortunam, aut velatam oculos, quòd malis bona, mala bonis indiſcriminatim conferrentur. Quòd ſi Deus neq; impius, neque cæcus eſt (omninò enim ſtulta illa vox eſt: *Non conſiderat, non videbit; qui enim finxit oculum, non conſiderabit, neque videbit*) Quis alius erit huius erga pios atq. impios providentiæ rationiſque agendi author? Auguſtinus. *Quod ſi non facit Deus iudicium iuſti vel impii, quis poteſt facere?* Veriſſimè igitur (inquit Job) à me dictum fuerit; *Innocentem & impium ipſe conſumit*, occulto quodam judicio, & arcana ſuæ providentiæ ratione. Hæc videlicèt *iudicia* ſunt, quæ ego *timeo*, videlicèt alterum, quo impios diutiùs bonis frui permittis; alterum, quo probos, & nihil mali commeritos diutiùs vexas, & longis ægritudinibus, atq; inſolitis ſuppliciis excrucias. Neque valdè refert, quòd quidam illa ultima verba ad Bald. dreferunt; Nemo hæc, quæ dico, negare audebit, niſi tu, ò Baldad, neges. Nam prioris partis ſenſus idem conſtat. *Iob 22.14. Pſ. 93.7.9 Auguſt. Pſ. 118 120*

4 Sed illud, quod ad *opertam iudicum faciem* pertinet, poterit ſanè non ſolùm ignorantiæ ſymbolum eſſe, aut inertiæ cujuſdam, & ſomnolentiæ (nam princeps atque judex oculatiſſimus, pervigilque eſſe debet) ſed etiam innatæ cujuſdam inhumanitatis, atque ſævitiæ, quæ nolit innocentem oppreſſum & afflictum reſpicere, ne ulla illius commiſeratione tangatur; contra quam dictum eſt, *Ab inope ne avertas oculos tuos, propter irã*. Ardent enim ira & furore divini oculi adverſus eos, qui ſuis oculis, & humanitate pauperes & miſeros non dignantur. Ideò enim intra oculum pupilla eſt, ut intelligant ii, qui munus & officium oculorum in rep. obeunt, debere in ſuis præcordiis pupillum, & miſeros quoſq; complecti ſumma benevolentia: ſicut contrà reſpicere aliquem, aut *ſuſcipere faciem alicuius*, miſericordiæ benevolentiæ, reverentiæ eſt. Tum etiam ſolebant judices intra cortinas ſe continere, cùm contra reum capitis ſententiam pronuntiabant. Judicum quoque illa imago eſt, manibus truncis, velatis oculis, ut incorruptè de rebus judicaturi, ſignificarentur, *non ſecundum viſionem oculorum*, ſed ea reipſa & veritate. Poterit itaque per opertos oculos ſignificari ſummum jus, ſummaque judicii ſeveritas, nulla cum miſericordia, nulla cum humanitate, atque facilitate conjuncta, aut temperata. Quòd verò Septuaginta legunt, *Facies iudicium eius operit*, licèt ab Hebræo diſſentiat, hunc ſenſum habere poterit; impium eſſe judicare de rebus ſecundùm faciem, & judicium, ut ita loquar, cadere ſuper faciem, ideſt, ſiſtere in facie hominum dijudicanda; potius quàm in aſſerenda veritate. Auguſtini lectio longè aliena; *faciem iudicium eius operit*. Cuius non alium commentatũ, quàm ipſius Auguſtini verba ſubjiciam; *Faciem ipſius impii iudicium aut iuſti, in hoc enim tempore opertum eſt; aut certè hoc ipſo facit iudicium eius, id eſt, ideò illum punit quo occultat Deus providentiam ſuam ut eſt pro magnitudine iræ ſuæ non requiret; vel ut iuſtum vindicat, quo occultat ei.* *Eccl. 4.5. Reſpicere, aut ſuſcipere faciem alicuius. Iſa. 11.3. LXX. Auguſt.*

Verſ. XXV. Dies mei velociores fuerunt curſore; fugerunt & non viderunt bonum.

1 *Vitæ brevitas ex triplici comparatione. Curſorem quæ ſimulare ſoleant. Illuſtrata Sapientia ex Græco.*
2 *Levitas, & velocitas idem. Vita levis, ut quæ vacua bonis aufugiat.*

3 *Iuſti*

3 *Juſti non perinde ac impii erga vitæ fugacitatem, & ut hæc non eodem modo explicari in ſacris ſoleant.*

4 *Quid non videre bonum: viſus inter reliquos ſenſus velociſſimus.*

5 *Cuiuſmodi ſint nomina, quæ impii temporali fœlicitati imponunt: cuiuſmodi illa, quibus Sapientia explicat. Temporalia verè bona, bona non ſunt.*

1

Vita brevi tus, multiplici comparatione explicatur. Curſorem quæ ſtimulare poſſint. Sap. 5. 9. Ἀγγελία.

ERgo (inquit Job) quamvis benè de Deo, deque divina providentia, atq; æquitate ſentiam, licebit mihi tum præſentes ærumnas, atq; malorum diuturnitatem, tam præteritæ fœlicitatis brevitatem atq; inconſtantiam lamentari. Vitæ autem brevitatem triplici ſimilitudine explicat, ducta ex iis, quæ in tribus elementis, terra, acre, mari, velociſſima ſunt, & dicto citiùs præterlabuntur, Curſore, Navi, Aquila. *Curſor*, qui feſtinat, nunquam conſiſtit, quem timor alicuius periculi declinandi conicit in fugam, vel aliqua alia cauſa quæ nullas moras patiatur ſtimulet ad currendum. Sic quoque Sapient. 5. in comparationem adducitur, *Nuntius percurrens*. Licèt enim in Græco potiùs ſit nuntium, aut alicuius rei fama prætercurrens, eleganter noſter reddit. *Nuntius*, quem tanquam angelum quendam, evangeliorum accipiendorum cupiditas pro læto & fœlici nuntio vehementer ſtimulet ad currendum, ne alius prior evangelia præoccupet, & famam deferat: quare eleganter
LXX. Septuag. habent *Nuntius precurrens*: Similiterque plurima exemplaria Vulgata. Non ſolùm igitur cucurrerunt, ſed velociſſimè aufugerunt.

2 *Levitas & velocitas idem.*

Velociores. Licet levitas, atq; velocitas tum ex Græco, tum ex Hebr. atq; Latino pro eodem accipiantur, nam gravia minimè velocia ſunt, levitas volucris eſt; & levis armaturæ milites celeriter ſubveniunt: tamen non inutiliter le-
LXX. ctio Septuag. *Vita mea levior eſt curſore*, premi poteſt, ut non ſolùm velocitatem, ſed etiam levitatem illam conſideremus, quæ nihil ex huius vitæ bonis ſecum exportat, quo gravari poſſit, quæ vacua eſt omni pondere, & ſarcina. Non ſolùm igitur *fugiſſe* dicit, ſed nihil illos *boni* aut certè leviſſimi, detinuiſſe ſignificat. Vaniſſimi, leviſſimi fuerunt, cùm videretur externa ſpecie pleni divitiis, & jucundiſſimis voluptatibus, neque tam citò exhauriri evacuarique tantam fœlicitatem potuiſſe. Præ ſumma igitur levitate, *fugerunt*, cùm nihil boni ſecum exportarant, neq; vidiſſent, ideſt, experti fuiſſent.

Cuiuſmodi ſit vitæ levitas.

3 *D. Thom. Diſcrimen juſti & impii in fruenda vita.*

Sed obſervat D. Thom. non eodem modo juſtos, atque impios ſe habere ad res temporales; nam qui illis hærent, & in illis finem ſuum conſtituunt, non fugiunt illas; potiùs huius mundi proſperitas fugit eos, cùm illam amittunt; at qui ad veram alterius vitæ fœlicitatem incitatis votis contendunt, hi fugiunt, &, ut D. Thom. verbis utar, magis pertranſeunt fœlicitatem huius mundi, quàm pertranſeantur ab ea; argutè & piè: ſolidè quoq; dictum fuiſſet, ſi perinde ac impiorum eſt illa vox Sapien. cap. 5. *Tranſierunt omnia illa*: Job ſimiliter non dixiſſet non ſe, ſed *dies ſuos*, ideſt, proſperitatem etiam omnem *aufugiſſe*: & aliquando precetur, ut *revertatur oculus ſuus, ut videat bona*.

Vitæ brevitas quomodo explicari ſoleat. Eccl. 1. 4.

Ergo quod ad rem attinet: vitæ brevitas dupliciter explicari ſolet, aut per noſtrum diſceſſum, aut per rerum temporalium fugacitatē atq; receſſum. Cùm enim illa ſeparatio, quā mora efficit utrinq; intercedat, idem omnino ſignificatur, ſi dicas, vita me deſeret, ac ſi dicas, abigo ego, deſeramq; vitam. Certè Job eadem, qua Eccleſ. ratione hominē fugientem efficit. c. 1. *Generatio præterit, generatio advenit, terra autem in æternum ſtat*, ideſt, Cùm res aliæ mundiales permaneant, & conſiſtant, tamē ſolus homo rebus omnibus corruptibilibus vanior & corruptibilior eſt, ut qui prætereat, & fugiat velociſſimè, terra, mundo, rebus aliis, boniſq; temporalibus permanentibus. Sic explicat eo loco Hieron.

Hieron.

Quid inquit, *vanius hac vanitate, ut aliis morientibus naſcantur alii, & homo nunquam permaneat; cùm terra, quæ propter hominem facta eſt, in æternum ſtet?*

4 *D. Thom. Quid non videre bonum. Cajetan.*

Et non viderunt bonum. Divus Thomas & aliqui Latini explicant; non viderunt illud bonum ſolidum, atq; perfectum, in quod mens humana tendit, & quo homo beatus eſt: ut inde colligat, ſi juſtorum remuneratio in hac vita eſt, juſtus ego non ſum, qui in hac vita infœlix, & miſer ſum. Sed de hac interpretandi ratione ſæpè diximus. Cajetanus verò nomine *boni* perfugium aliquod intelligit, ad quod divertere, & confugere, qui fugit, poſſit. Durè, & alienè. Nā germana *non videndi bonum* ſententia eſt, nullum, aut certè leviſſimum experimentum aut guſtum percipere potuiſſe humanæ fœlicitatis, ut quæ non verſata fuerit ante oculos diutius. Eadem profectò ſententia cum illa Eccleſ. 1. *Non ſatiatur oculus viſu, nec auris auditu impletur*; vix poſſe hominem de rebus conſpectis judicare, aut guſtum illarum aliquem capere, quas non niſi in celeri quodam decurſu videre illi liceat, videlicet currenti; neq; illarum auditione, & vocibus frui, niſi fugienti. Et latet quidem in illa locutione, *non videndi bonum* amplificatio quædam huius brevitatis; nam viſus eſt, ut philoſophus dixit, qui faciliùs, meliuſque reliquis ſenſibus de rebus judicare poteſt; auditus deinde, q. d. Non modò vitę huius bona apprehendere, attingereq. guſtare, aut delibare non potui (nam hæc non omnino ſemper licent, & temporis ſpatium aliquod requirunt) ſed neq; quod maximè facilè, quod nemini non licet, quod nulla mora, nullo diſpendio fieri ſolet, videre, videlicet, boni, & fœlicitatis conſpectu aliquandiu frui, nō eſt mihi permiſſū.

Eccl. 1. 8.

Viſus inter reliquos ſenſus, velociſſimus, Ar. 1. Metap.

5 *Vitę huius bona, bona non ſunt. Sap. 5. 6. Impii temporalib. bonis, tanquā perpetuis inhærent. Vmbra fugax, ſed jucunda. Iſa. 32. 2. Iob 7. 2. Sap. 5. 9. 10. Navis, quam afferat voluptatem. Pro. 31. 14. Sap. 5. 11. Matt. 6. 26. Avis, ſymbolum liberioris vitæ. Iob 5. 7. Sap. 5. 12. Voluptas in collimando & ſagittando. 3. Re. 3. 11. Sap. 5. 15. Bona temporalia, quibus nominibus explicentur à Sapientia. Lanugo, quid propriè. Vita ſalicitas, fumus.*

Sed dum Job ait, *ſe non vidiſſe bonum*, non ſolùm vitæ brevitatem ſtatuit, ſed nullius boni nomine præſentis vitæ fœlicitatē dignatur: quod eſt obſervatione digniſſimū. Et quidem hæc eſt impiorum quędam pravi affectus, & voluntatis in bona creata detorſio, ut quantumvis in inferno dicant, *Erravimus à via veritatis*; ſed practicum illum errorem retineant, ut vitæ huius bona, breviſſima quidem, atque fugacia fateantur, ſed boni tamē nomine ſemper explicent, & ſe adhuc illis inhærere ſignificent. *Tranſierunt* (inquiunt) *omnia illa tanquam umbra*. Fugax hæc eſt, atq; labilis, ſed jucundiſſima eſſe ſolet; præſertim ubi perfugium eſt, vel in turbine, & tēpeſtate, vel in æſtu & ſiti; ſicut Iſa. 32. dicitur; *Sicut qui abſconditur à vento, & celat ſe à tempeſtate; ſicut rivi aquarum in ſiti, & umbra petræ prominentis in terra deſerta. Servus quoq. deſiderat umbram, & tanquā nuntius percurrens* (nihil lætius lætiſſimo nuntio; quamvis primus ille lætitiæ flos brevi marceſcat atq. decidat: *& tanquam navis, quæ pertranſit fluctuantem aquam* (onuſta quidem mercibus pretioſiſſimis, quarum *procul & de ultimis finibus ſit pretiū; quę de longè portet panem ſuum*; ſed tamen breviſsimè quoq. prætervehitur) *cuius cum præterierit non eſt veſtigium invenire, neq. ſemitam carinæ illius in fluctibus; aut tanquam avis, quæ tranſvolat in aere* (liberè vagatur avis nulla cura aut ſolicitudine parandi victus; nam *neque ſerit neque metit, & tamen pater cæleſtis paſcit illam*; liberæ igitur ſolutæq. omni moleſtia atque labore, vivendi rationis ſymbolum eſt; cùm etiam dictum ab Eliphaz ſit, *Homo naſcitur ad laborem*, & tamen tu, ò Job, quaſi humanæ conditionis expers, videris ad deſidiam, & voluptatem natus, tanquam *avis ad volatum*. Breviſsimè quoq. prætervolat avis) *& ſcindens per vim itineris aerem commotis alis tranſvolavit, & poſt hoc nullum ſignum invenitur itineris illius; aut tanquam emiſſa ſagitta in locum deſtinatum* (mirabilis eſt enim illa ſagittariorum in collimando, & configendo ſcopo voluptas; mirabilis quoq; impiorum cupiditas in attingendo ſuorum deſideriorum ſcopo, aut in ſumenda de ſuis hoſtibus vindicta, configendaq. illorum potentia, ſic enim inter ea, quæ ſummis votis expeti ab hominibus ſolent, computatur ultio, aut vindicta ſumenda de inimicis, 3. Reg. 3. *Non petiſti tibi dies multos, nec divitias, aut animas inimicorum tuorum, & tamen ſagittæ* fœliciter ex arcu emiſſæ breviſsimus jactus eſt; *diviſus enim aer continuò in ſe recluſus eſt, ut ignoretur tranſitus illius: ſic & nos, nati continuò deſivimus eſſe, & virtutis quidem nullum ſignum valuimus oſtendere* (vides hæc omnia nomina boni alicujus, atq; jucundi ſpeciem præ ſe ferre) *talia dixerunt in inferno hi, qui peccaverunt*: ſed Sapientia, illa ab impiis impoſita temporali fœlicitati nomina, minimè probare, confirmareve videtur; potiùs illa corrigit cōpellationibus aliis verioribus, quæ tum brevitatem, tum inutilitatem omnis boni atque jucundi expertem ſignificent. *quoniam* (certè aſſeverantis eſt, & ſuperiora partim corrigentis, partim amplificantis) *ſpes impii tanquam lanugo eſt* (propriè, pulvis leviſsimus, qui nulli rei aptus, oculis infeſtus eſſe ſolet) *quæ à vento tollitur, & tanquam ſpuma gracilis quæ à procella diſpergitur* (quæ præterquam quod vana, & inutilis ſit, à procella excitatur, ab ipſaque diſpergitur, & comminuitur: ſic vitæ ſuperbiam, vitæ ipſius faſtus efficit, cum vita quoque ipſa evaneſcit atque diſpergitur.) *& tanquam fumus* (is lachrymas excutis, obnubilatque lumina, fumus enim oculis, ſicut acetum dentibus) *qui à vento diffuſus eſt, & tanquam memoria hoſpitis unius diei prætereuntis* (non quidem viatoris; nam is quiete & voluptate aliqua frui in hoſpitio potuit; ſed tanquam memoria ſtabularii atq. cauponis, quem viatoris memoria leviſsima ni-

Pro. 10. 26

hil omnino delectat. Igitur inquit Job; *Fugerunt dies, & non viderunt bonum*; in quibus præter brevitatem nihil boni jucundique inveniri potuit.

Verſ. XXVI. Pertranſierunt, quaſi naves poma portantes; ſicut aquila volans ad eſcam.

1 *Pertranſire quid propriè.*
2 *Vnde dicantur naves poma portantes. Variæ ex Hebræo lectiones & deductiones. Piratica naves velociſſima. Amplificatio brevitatis vitæ.*
3 *Naves poma portantes cur velociſſima. Vita fœlicitas leviſſimum, fugaciſſimum, immaturum pomum.*
4 *Aquila velociſſima. Vultur triduo antè præſagit cadavera.*

Pertranſierunt. Non ſolùm dicit abitionem, & receſſum, ſed etiam mutationem quandam, conſumptionemve rei deficientis, atque evaneſcentis; atque hæc ſignificationis vis ineſt Pſalm. 89. *Manè ſicut herba tranſeat*, ideſt, deficit, marceſcit, conſumitur. Et Cant. 2. *Imber abiit & receſſit* ideſt, defecit, evanuit. Non aliter ergo *pertranſierunt*, diſparuerunt, evanuerunt ex oculis & memoria.

1 חלף *Pertranſire, defectum rei evaneſcentis afferre.* *Pſal 89.6.* *Cant.2.11*

Quaſi naves poma portantes. In originali, *Naves, ebeh*, de quo nomine controverſia eſt. Nam R. Salomon apud Paguin. ipſeque Pagnin. & Regia, Cajetan. Iſidorus Clarius exiſtimant *Evam*, vel, *Ebeh*, eſſe nomen rapidiſſimi fluminis in Arabia, qui ſecum ſua rapiditate naves, licèt ultrò currentes, impetu incredibili rapiat. R. verò David Vatabl. & alii Hebraizantes vocem illam deducunt à radice, *Abab* quod eſt *velle*, aut concupiſcere; vertuntque, *Naves* voluntatis, aut, voluntarias*, ideſt, ultrò & voluntariè currentes, & navigantes: Vel, ut *voluntas* ad nautas referatur, quarum vid. licèt, nautæ vehementer deſiderant celerem navigationem, vel ut tempeſtivè merces ſuas in portum invehant; vel diſtractis jam mercibus tempeſtivè ſolvant è portu; quæ pro illorum voluntate moventur velociſſimè. Symmach. *Quaſi naves feſtinantes*, Sept. *Nunquid eſt navibus veſtigium viæ?* quod ad vitæ brevitatem, ſicut & ille locus Sap. 5. pertinet, & poteſt eſſe vox eadem à *aiab*, quod eſt *inimicari*, id eſt, inimicitias, aut piraticam exercere; q. d. Tranſierunt tanquam naves piratarum; aut cum navibus piratarum, & hoſtium. Nam cùm iſtæ onerariæ non ſint, ſed tantum ad faciendam prædam comparatæ, & vel ad aggrediendum, vel fugiendum, leviſſimæ, & expeditiſſimæ ſunt; tum etiam brevi, inopinatoque: ſignificare ergo poterit prædam ſuorū bonorū factam ab hoſtibus. Et quidē poteſt eſſe elegans ad curſionem alluſio, atq; etiam amplificatio, qui currit enim, ſeve pedes, ſive eques fatigari ſolet, & in dies laſſari. At navis, quæ ultrò navigat, aut navigantes, tum multò celerius, atq; concitatiùs feruntur, tum ſine ulla aut laſſitudine, aut quieſcendi, ſiſtendique curſum neceſſitate; comedentes, dormientes, quieſcentes navigare poſſunt. Non aliter abeunt dies, & fugiunt tempora edentibus nobis, atque bibentibus, dormientibus, aut aliquid aliud facientibus.

2 אבת *R. Salom. Pagnin. Caiet. Iſid. Clar.* *R. David. Vatabl.* אבת
** Que naves gea plazer con vienta largo, como ſi podrin deſſeas.* *Symmach.* *LXX.* *Sap. 5.10.* איב *Piratarum naves velociſſima. Amplificatio fugacitatis vitæ.*

Alii verò, ut Thargum, atque Hieron. deducunt à radice *abah*, quod eſt creſcere, aut fructificare, & ideò dixerunt, *Naves fructum*, aut, *poma portantes*. Has enim velociſſimas oportet eſſe vel propter levitatem mercium, quæ non magni ponderis ſunt; vel propter periculum putreſcendi, ſi diuturnior navigatio ſit. Licèt autem hic poſſit attendi ſimilitudo quædam omnium vitæ bonorum, atque voluptatum cum pomis leviſſimis, fructibuſq; qui tenuiſſima quadam dulcedine, breviq; guſtu ſe nobis commendant, quamvis (inquam) non ſolùm ſine flore herba leviſſima non ſolùm cadnens ſine fructu flos; ſed fructus tandem ſint. Certè ejuſmodi poma fructus ſunt nondum maturi, ſed acerbi, & in prima quaſi germinatione & procreſcentia; hæc eſt enim propria ſignificatio, *abab*, ut ſuprà quoque diximus. Quamvis autem non immaturus fructus, ſed ad maturitatem jam perductum pomum ſit, ejuſmodi tamen eſt, quod niſi velociſſima navi ea portari non poſſit, ideſt, quod citò putreſcat atque pereſcat; ſunt enim hujuſmodi vitæ bona fructus illi æſtivi, quos medici fugaces appellant, quique ſaluti incommodi ſunt. Sed hic tamen, non tam cum pomis, quàm cum *navibus poma portantibus* ſimilitudo ſit.

Thargum, Hieron. אבה
3 *Vita fœlicitas pomum leviſſimum, & fugaciſſimum. Vita huius fructus acerbi.* אבב

Et ſicut aquila volans ad eſcam. Aquilarum genus velociſſimum eſt; ſed ad pernicitatem accedit famis ſtimulus, qui multò velociorem volatum efficit. Nunquam quoque volando deficere, indicat id Iſa. 40. *Aſſument pennas, ut aquilæ; current, & non laborabunt; volabunt, & non deficient.* Fortè autem de illo aquilarum genere loquitur, quod vulturem vocamus, de quo Plinius lib. 10. cap. 9. ſcribit, triduo antè, aut biduo volare, ubi cadavera futura ſunt: cum quo facit illud Plaut.

4 *Aquila velociſſima.* *Iſa. 40.31.* *Vultur triduo antè præſagit cadavera.* *Pli. lib. 10. cap. 9.* *Pla. in Truculent.*

Vide ut iam, quaſi vulturii, triduo
Prius prædivinant, quo die eſuri ſunt.

Quare ſignificare poterit Job ſe ante tempus abripi, & convolaſſe ad illum mortem multò antè, quàm naturaliter mori debuiſſe; videlicèt edentibus in illius corpore doloribus, atque cruciatibus ingentem ſtragem; & iam cadaverinum illius corpus præſagiente, & ſubolfaciente vulturina morte. Ergo cùm iam brevis vita hæc ſit, tam fugax vitæ fœlicitas, illud tantùm de illa dici veriſſimè poteſt, *Fuit & non eſt*: nihil enim aliud poſt ſe relinquit, quàm quoddam fuiſſe.

Apoc. 17. 8

Verſ. XXVII. Cum dixero; Nequaquam ita loquar; commuto faciem meam, & dolore torqueor.

1 *Variæ interpretationes. Iudicatur optima.*
2 *Quid ſit commutare faciē. Totus homo in facie. Iuſtorum facies læta, impiorum exuſta, & nigra. Explic. Salomon.*
3 *Commutare faciem, diſſimulantis eſt. Explicatur Samuel. Facies, aut vultus protra. Illuſtratur Ieremias.*
4 *Hebraizantium diſſenſio à Vulgato.*

Quidam Latini, quod indicat Philippus, ſic explicant; Si mecum ipſe agam & ſtatuam ab hujuſmodi lamentis me continere, minimè poſſum; nam ſi verba ſupprimo, torqueor vehementer; cogorque ſtatim externa dolentia ſigna commutata facie, & vultu præbere. Non multò aliter Tygurina, atque Vatabl. Si quando dico præcipioque mihi ipſi, hujuſmodi triſtium querelarum oblivisci vultuſque triſtes deponere, commutareque faciem, rurſus dolore torqueor, & recrudeſcit vulnus, D. Tho. & aliter, & quidem paulò difficiliùs; *Si dixero, nequaquam ita loquar*; videlicet, me juſtum eſſe; ſed me impium fateri; ſtatim *commuto faciem meam*, ideſt, verto me ad aliam ſollicitudinem mea peccata inquirendi, quæ me vehementer torquet. Sed præſtat prior interpretatio, à qua Græcorum lectio atque ſententia, quamvis omnino diverſa ſit, ſed Hebræo proxima eſt, & elegantem habet ſententiam. Sic legunt Septuag. *Si loquutus fuero, obliviſcar, dum loquor; declinans in faciem ingemiſcam.* Cujus primæ parti duplicem expoſitionem adhibent Olymp. & Chryſoſt. *Si dixero*, ideſt, ſi me tueri oratione voluero. *nequaquam ita loquar*, ideſt, doloris acerbitas oblivionem mihi dicendorum, & ſemel cœptæ orationis adducit. Vel, quod acutè indicat Olympiodorus, Si dicere pro me velim, nimium ea oratio longa futura erit, nam faciendi finem ſtatim obliviſcor, elatus ſtudio conquerendi. Sed interpres ſententiam fontis dilucidè, & fideliter expreſſit; nam pro eo, quod eſt, *Nequaquam ita loquar*, ſubeſt in originali, *Obliviſcar ſermonis mei*, ideſt, hujuſmodi querulæ orationis tædium iam relinquam.

1 *Philippus.* *Tygur.* *Vatabl.* *D. Thom.* *Simplicior expoſitio.* *LXX.* *Olympiod.* *Chryſoſt.* *Olympiod.*

Eodem pertinet *commutare faciem*, ideſt, triſtem, & lachrymabundam *faciem* cum ſerena fronte, & alacrioribus oculis *commutare*; cordis enim index, vultus eſt; totuſque homo eſt in facie, ut id quod de cordis pravitate dictum eſt Iſa. 3. quòd ſe vultu prodat, *Agnitio vultus eorum reſpondet eis*: ideſt; facilè ex vultu agnoſcitur, & deprehenditur illorum pravitas; in univerſum dici poſſit de quolibet animi affectu, ut ait Eccleſ. c. 19. *Ex viſu cognoſcitur vir, & ab occurſu faciei cognoſcitur ſenſatus.* Sic dicitur Eccleſ. 8. *Sapientia hominis lucet in vultu eius; & potentiſſimus faciem illius commutabit*, ideſt, Sapientiæ beneficio reddi hominis vultum ſerenum, hilarem; cùm tamen ſtultorum atq; impiorum *facies combuſtæ ſint, ſicut nigredo ollæ*; ideſt, obſcuræ, atque triſtiſſimæ: & potentiſſimus quiſque, quamvis magna dignitate atque potentia præditus ſit, atque natura ſua torvum habeat vultum, triſtem minacem, accedente ſapientia emolliet vultum & *faciem illius*, ideſt, ſuum, atque benignum, facilem, gratioſum ſe præbebit omnibus. Non aliter hic Job cogitabat aliquando de deponenda, ſi fieri poſſet, triſtitia vultus; & *immutanda facie*. Et rectè cum hac ſententia cōſentit verbum originale *commutandi*, quod hoc loco eſt, *ghazab*, & propriè ſignificat dimittere, aut relinquere.

2 *Quid ſit commutare faciem.* *Totus homo in facie* *Iſa. 3. 9.* *Ecc. 19. 26* ** El bien, e el mal à la cara ſale.* *Eccl. 8. 1.* *Sapientis frons exporrecta, & læta.* *Facies nigra ob triſtitiam.* *Iſa. 13. 8.* *Nahū 2. 10* *Thren. 4. 8.* *Quid propriè commutare.* [illegible]

Poſſet etiam hæc vultus commutatio eſſe, quaſi diſſimulatio quædam interni doloris. Sicut 1. Reg. 21. dicitur *David immutaſſe os*, vel vultum ſuum *coram Achis*; quod diſſimulantis fuit, & fingentis inſaniam: recteque in hunc locum conveniet; Cùm ſtatuo *faciem meam commutare*, ita,

3 *Commutare faciem diſſimulatis eſt*

1.Reg.25.33. — *Vultus aut facies pro ira.* — Pſ.33.17. — Thre.4.16. — *Verba præſentis temporis, mentio decreti afferunt.*

ira, indignationem, dolorem, quæ ſe vultu produnt, comprimere, & diſſimulare &c. Vultus autem aut *facies* pro indignatione, & ira, aut vultu irato, & indignāte frequens eſt in ſacris, Pſal.33. *Vultus* (indignabundus, minax) *Domini ſuper facientes mala.* Et Thren.4. *Facies* (ita) *Domini diviſit* (ablegavit, expulit) *eos: non addet, ut reſpiciat* (blandè, atque benignè) *eos.* Illud autem *commuto*, & verba alia præſentis temporis, mentia decretum afferre ſolent, idest, *commutabo*, aut ſtatuo commutare; Chaldæus; *Dimittam iram meam.*

4 — *Hebraizantium diſſenſio à Vulgato.* — בלג — R. Mardoc. — Iſa.38.14. — Iere.8.18. — Vulgat.

Et dolore torqueor. Major eſt in hoc verbo Latino interpreti cum Hebraizantibus controverſia: nam verbum *balag*, dicunt ſignificare confortari, aut roborari: quare hoc loco cum R. Mardochai alij vertunt, *Et confortabo, vel, roborabo me.* Et quidem eodem ferè modo vertitur Pſ. 38. *Remitte mihi, ut refrigerer*, idest, & confortabor. Sed ad planctum noſter interpres refert infrà, Iob 10. *Dimitte me, ut plangam*: & ad dolorem Ierem. 8. *Dolor meus ſuper dolorem.* Quare illam vocis originalis confortationem, aut robur Vulgatus ad vim doloris retulit, & ad acerbitatem cruciatuum, qui tunc vires ſumebant maiores, atque vehementius torquebant animum. Qua etiam ratione videntur etiam legiſſe Septuaginta, *Commoveor omnibus membris.*

Verſ. XXVIII. Verebar omnia opera mea ſciens, quòd non parceres delinquenti.

1 *Timor iſte Iobi ad lethalia mala referendus.*
2 *Quid proprie vereri. Opus de labore, & calamitate. Scientia de experimento.*
3 *Quid parcere in Hebr. Innocentem eſſe, aut relinqui à Deo, ad pœnam, vel pœnæ abſolutionem. Expl. Moyſes, & Sam.*

1 — Caietanus. — *Ad quidot ferendus ſit iſte Iobi timor.* — Latini. — LXX. — Chaldæus.

CAjetanus hoc etiam refert inter ea, quæ apud ſe facere ſtatuerat, videlicèt, cavere vel à ſuis querimoniis, vel ab aliis mœrentis, dolentiſque animi ſignificationibus, ut aliqua ex parte morem amicis increpantibus gerere videretur. Latini alii ad timorem, religionemque animi, ne quid peccati unquam admitteret ex divinæ majeſtatis, atque juſtitiæ timore. Sed Septuagin. Chaldæus, & Hebraizantes omnes ad calamitates, & dolores, quos patitur hoc modo referunt; Licèt mihi ipſi imperare velim, atq; etiam coner, ut vel ſileam omnino, vel mitiùs, atque ſubmiſſius ingemiſcam, nihilo tamen mihi melius futurum exiſtimo: namque eiuſmodi ſunt mea mala, ut graviter mihi ab illis timeam, tum quod lethalis ſint, tum quòd vehementer ſuſpicer non eſſe mihi à Deo remittenda, cùm adhuc condonatis jam doloribus, me apud vos innocentem non declaraverit; ſed tanquam cum nocente perſtat agere irrogādo, & promovendo ſupplicia. Quæ hujus ſententiæ expoſitio confirmabitur quidem enucleatione ſingularum vocū.

2 — Chaldæus. — LXX. — יגר — *Vereri quid proprie.* — Iob.5.25. — Pſ.118.39. — אצב — *Opera quid propriè.* — Gen.6.6. — Iſa.61.3. — Pro.10.22. — 2.Reg.6.8. — 1 Par.4.10. — Gen.5.29. — Gen.3.41.

Verebar. Chaldæus, *Timeo.* Septuaginta, *Concomiſco.* & certè, *Iagar*, ferè ſemper timorem affert imminentis calamitatis. Unde dictum eſt ſuprà c.3. *Quod verebar, mihi accidit*; & Pſ.118. *Amputa opprobrium meum, quod ſuſpicatus ſum*; pro quo Hieronym. dixit *quod reveritus ſum.* *Opera* autem hoc loco ſunt à radice *ghaiſab*, quod eſt contriſtari, aut laborare, efficereve aliquid cum labore & anxietate animi: quod Vulgatus explicat per *dolorem cordis* Geneſ 6. & *mœrorem ſpiritus*, Iſaiæ 61. & *afflictionem*, Proverb. 20. & *Triſtitiam.* 2.Reg.6. & *oppreſſionem* 1 Paralip. 4. quare hic opus, labor eſt, afflictio, dolor; & quidem *laborem* diurnum appellare ſolemus, opus diei: & opera, labores eſſe ex Gen.5. conſtat; *Iſte conſolabitur nos ab operibus noſtris, & à laboribus manuum noſtrarum.* & Gen. 3. *In laboribus comedes ex ea, cunctis diebus vitæ tuæ*; quod antea dixerat; *Maledicta terra in opere tuo*: quod ſtatim explicat verbo operandi; *Emiſit eum Deus de paradiſo voluptatis, ut operaretur terram.* Ergo inquit Job; Quocunque tandem remedio utar, timendum mihi eſt à laborioſiſſimis *operibus* moleſtiſſimis laboribus, doloribus acerbiſſimis, quibus conficior; ſuperant enim omnem remediorum, atque medicamentorum vim, & opem: Sciens ex meo ſenſu, mearum ærumnarum experientia certò mihi perſuadens; nam hæc cognitio non tam mentis eſt, quàm ſenſus, & experimenti; ſicut & id; *Nunc cognovi* (re ipſa & experimento) *quod timeas Deum.* Quod videtur imitatus, atque verbis clarioribus interpretatus Petrus, cùm ait. *Nunc in veritate comperi, &c.*

Scientia, ad experientiam. — Gen.22.12. — Act.10.34.

3 — נקה — *Quid parcere in Hebr.* — LXX. — *Innocentē relinqui, aut eſſe ad pœnam.* — 3.Reg.2.9. — Exo.20.7. — Nu.14.18. — Nahum.1.3.

Quod non parceres delinquenti: in Hebræo triplex verbum, non mundificabis me, non declarabis innocentem. Sept. propriè, & eleganter; *Non innocentem me ſines.* Interpres, ut illuminaret Hebraiſmum, mutavit formam; nā cùm *parcitur delinquenti*, condonatur illi, remittiturque pœna, ac liber dimittitur, mundus, innocens, declaratur, & abſolvitur. Qui ſenſus, atque ſententia paſſim occurrit in ſacro ſermone. 3. Reg. 2. *Noli pati eum eſſe innoxium.* Hebr. Ne mundes, ne abſolvas eum, ne judices innocentem; Exod. 20. *Non habebit inſontem Dominus eum, qui aſſumpſerit nomen Domini Dei ſui fruſtra*, Id eſt: aget cum illo tanquam cum ſonte, non ſinet abire impunè. Num. 14. *Auferens iniquitatem, & ſcelera, nullumq; innoxium derelinquens.* exigit enim ſceleris pœnas. Nahum. 1. *Dominus patiens, & magnus fortitudine, & mundans non faciet innocentem*; tarda licèt, ſed advenit tamen numinis vindicta. Ergo ait Job; Non fruſtra mihi timeo ab iſtis meis ſuppliciis, ut qui intelligam nunquam remittenda iri; neque te, ò Deus, mecum acturum unquam cum innocente, ſed ſemper nova, & exquiſita ſupplicia à me repetiturum. Similis ſententia, Pſ.75. *Tu terribilis es, & quis reſiſtet tibi? ex tunc ira tua*; Pſ.75.8.
id eſt; ex quo ſemel iraſci adverſus aliquem cœperis, nemo tibi reſiſtere poterit, nemo deprecari pœnam; nam cum ſtatuit punire, *etſi fuerint Noe, Iob, & Daniel*, atq; amiciſſimi deprecaturi pro populo, *Non erit* (inquit) *anima mea ad populum, ut illum ab exilio revocem.* Quare cū Sauli comminatur Samuel regni amiſſionem, & domus excidium, ut de minis certiſſimis nihil ille dubitaret, ſubiunxit; *Porro triumphator in Iſrael non parcet; non enim eſt homo, ut agat pœnitentiam.* Triumphatorem appellat, qui rem, quam ſemel inſtituit, non dimittit, priuſquam ad exitum perducat. Qui ita cum hoſtibus agit ut moveat adverſus illos bellum, conficiat, tandemque triumphet. Cùm me igitur tanquam hoſtem oppugnes (ita inquit Job) non parces delinquenti, priuſquam de mea vita triumphes.

Ezech. 14.14.& 20. — 1. Reg 15.29.

Verſ. XXIX. Si autem & ſic impius ſum, quare fruſtrà laboravi.

1 *Variæ interpretationes. Indicatur commodiſſima. Notatur Vatablus. Explicatur David. Humani ingenij ad corporalia bona detorſio.*
2 *Variæ lectiones. Laborare quid propriè. Iudex incorruptus, cujuſmodi eſſe debeat in audienda cujuſque defenſione.*

1 — Vatabl. — Eugub.

EUgubinus cū Vatablo exiſtimat, hæc dici ad Baldad ſuadentem Jobo, manè conſurgere ad orandum; Si (inquit) impius ſum, fruſtra orandi laborem aſſumam; *nam peccatores Deus non exaudit*: nec ſit divina ira revocabilis. Sed ſenſus atque ſententia Jobo indigna: tum illud indigniſſimum eſt, quod annotat Vatablus, *verba hæc eſſe hominis à Deo derelicti.* Secundò, D. Th. & alii cum eo Latini: Si vitæ præteritæ laboribus, & aſſiduo pietatis ſtudio juſtitiam, & ſanctitatem non comparavi, neque coram Deo juſtus habeor, certe labor, & ſolicitudo mea inanes fuerunt, & *ſine cauſa iuſtificavi cor meum.* Sed commodius Philip. Caiet. & alii, non de culpa, ſed de pœna primam partem accipiunt: Si adhuc mecum agit Deus tanquam cum impio, ſi me dignum ſupplicio cenſet, quorſum fruſtrà laborem, contendamque precibus pœnarum relaxationem, quam obtinebo nunquam? Vel cum Caiet. Quorſum laborem, atque ſilentium mihi imperem, atque gemitus & lamenta per vim ſummam coerceam, cùm id mihi ad levandos animi dolores conferre nihil valeat. Vel cum aliis Latinis; Quid mihi anteactæ vitæ labor profuit, ſi ſupplicia accipior tanquam impius? Similis illa ſentiri vt affectus ſignificatio, cùm David recenſet aſſidua flagella, & matutinas verberationes. *Et dixi, ſine cauſa iuſtificavi cor meum, & lavi inter innocentes manus meas, & fui* (cum fuerim) *flagellatus tota die, & caſtigatio mea in matutinis.* Neque verò hoc dicunt ſancti ex animi ratione, & deliberatione, cùm illis probè perſuaſerit Sapientia *bonorum laborum glorioſum eſſe fructum*; ſed eo primo, & ſubito quaſi rationis motu humanum ingenium agnoſcatur; quod mala, & calamitates velit in malis numerare. Neque prima ipſa facie aliud bonum, aut pietatis præmium agnoſcat, quàm quod ad corporis incolumitatem, & à pœna, doloreque vacandum conferre poteſt.

Vatabli annotatio parum pia. — D. Thom. — Pſ.72.13. — Philipp. — Caiet. — *Cōmodior interpretatio.* — Pſ.72.13. — Sap.3.15. — *Humanum ingenium in bonis illa numerat, quæ corporis ſunt.*

Sed quoniam verbum *laborandi*, languorem quendam, & animi defectum afferre videtur, Joſuæ 7. vertitur *venare*;

2 — *Laborare*

ΥΧΙ Ioſue.7.3. Iob.20.18. 3.Reg.23.10. LXX. Aquila. Auguſt.

xare; & Job 22. *luere* & 3.Reg 23. *deficere*. Sept. ad eum laborem, & cruciatum, quem perfert, hac ratione retulerunt? *Et quia ſum iniquus, quare non ſum mortuus?* Aquila; *Ad quid hoc fruſtrà laboro?* Auguſt. coniunxit utrumque. *Quare non ſum mortuus, & laboro?* Cujus is mihi videtur ſenſus eſſe; Si dignus pœna, & ſupplicio ſum propter impietatem, ut mei amici de me ſtatuunt, ſi Deus me tanquam impium accipit, non ſolum profecto aliis ſuppliciis, ſed extremo vitæ, & capitis plectendus eſſem; id quod optabilius mihi, atq; conducibilius foret. Quorſum igitur laboro in vita hac ærumnoſiſſima? Cur non accedit pœna mortis extrema, quæ me expediat è vitæ laboribus? Cur vexor? cur deficio? cur luere compellos, quæ vel impiiſſimus accipere ſupplicia non ſolet? Alio derorquet Olympiod. ſententiam hanc piè quidem ſed neſcio an congruenter; *Emori me præſtabat, quàm impietatis poſtulari, mortéq; magis opto, quam ſanctis vexari conuitijs, quaſi divinas leges perfregerim.* Sapienter verò obſervat Philip. hæc verba minimè Deo diſplicuiſſe; nam juſti, & incorrupti iudices minimè adverſus litigatores indignantur, qui cùm juſtas habeant cauſas, eoſdem juſtos judices ad tenorem ac normam legum juſtitiæque conſtringunt: quin potiùs ſumma benignitare, ac manſuetudine audire dignantur, & quæ pro ſe quiſque affert, attentò & diligenter expendunt; præſertim cum pro æquitate & juſtitia clamant. Non aliter Job Dei æquitatis, atque ſummæ juſtitiæ munus, & opem implorat; nam ſuæ vitæ, operumq; merita proponit; debitā mercedē poſtulat; innocentiā ſuam tuetur, immeritas pœnas deprecatur.

Olimpiod. Philip. *Iudices incorrupti gaudent ad iudicii normam & litiganos conſtringi.*

Verſ. XXX. Si lotus fuero quaſi aquis nivis, & fulſerint velut mundiſſimæ manus meæ.

1 *Huius verſiculi, atque ſequentis ſententia.*
2 *Ablutio, mundiciei ſymbolum. Priſci abluendi ritus, quibus putabatur purgari ſcelus.*
3 *Marinæ aqua ablutio, quædam Sacra Legis purificationes. Illuſtra. Micheas.*
4 *Ablutio manuum ad innocentiæ conteſtationem.*
5 *Aqua fontana adhibita in ſacris.*
6 *Quid Mundities et quid fulgere propriè: quid candor aut albor veſtiū in Sacris.*
7 *Manuum ablutio ante preces; explicatus Paulus.*

1 *Huius verſiculi atque ſequentes ſumma.*

QUaſi ſuis ipſius expoſtulationibus & conqueſtionibus reſpondens Job, & qoaſi ex ſuis jam ærumnis, atque innocentia divinum ingenium, divinæq; providentiæ rationem in remunerandis juſtis benè jam perſpexerit; Scio (inquit) quod quantumvis diligentiſſimè vitæ candorem, & morum puritatem comparare ſtudeam, tamen non ideò pęnarum, atque dolorum expers ſim; ſic .n. Deus juſtorum res, præmiaq; diſponit: hæc eſt hujus verſiculi, atque ſequentis ſententia, breviter & dilucidè propoſita.

2 *Ablutio, mundiciei Symbolum. Luſtratio ablutione facta.*

Si lotus fuero. Non ſolum externæ, ſed internæ quoque munditiei circumlocutio eſt: nam ferè apud nationes omnes antiquiſſimum fuit uti balneo, aut corporis ablutione ad detergendas animi ſordes, & rectè, riteque ſacrificandum. Rem hanc confirmat Macrob. quibuſdam Virgilii teſtimoniis, qui accuratè diverſos ritus ſacrificandi expreſſerit; nam Æneidos 2. violatum cum ſe noſſet Æneas, & multa cæde pollutum, ait:

Macro. li. 3.

Vir. 2. Æn.

Tu genitor cape ſacra manu, patrioſq. penates;
Me bello è tanto digreſſum, & cæde recenti,
Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.

Et iterum lib. 4. Dido ſacrificatura diis inferis.

Vir. 4. Æn.

Dic corpus properet fluviali ſpargere lympha.

Et iterum lib. 6.

Lib. 6. Æn.

Occupat Æneas aditum, corpuſque recenti
Spargit aqua ....

Et iterum:

Idem ter ſocios pura circumtulit unda,
Spargens rore levi, & ramo fœlicis olivæ
Luſtravitque viros .....

Cic. Lib. 2. de Legib.

Quare Tullius 2. de legibus dixit, aquæ aſperſione labem corpoream tolli, & præterea caſtimoniam præſtari. Neque ſolum detergendis peccatis, ſed impetrandis etiam poſtulatis adhibebatur ablutio: de quo eſt illud Perſij.

Perſ. Sat. 2.

Hæc ſanctè ut poſcas, Tyberino in gurgite mergis
Manè caput, bis, terq; & noctem in flumine purgas.

Amplificatio ſia levis, quid ablui

Et id quidem ad maximi ſceleris amplificationem adducebatur, tantùm ſcelus ablui non poſſe. Apud noſtrates Bæticos in hanc ipſam rem vulgò iſctatur; *No ſe lavara non poſſ. doſta, con quanta agua trae Guadalquivir.* Ovid. quoque.

Ovi. 2. Faſ.

Ah nimium faciles, qui triſtia crimina cędis
Fluminea tolli poſſe putatis aqua,

Et illud Catulli de improbo quodam ad Gellium: Catullus.

Suſcipis, ò Gelli, quantum non ultima Thetis,
Nec genitor lympharum abluit Oceanus.

3 *Ablutio aqua marina ad purgationem quandam adhibita.* Cicer. pro S. Roſcio. Mich. 7. 19. *Legis purificationes.*

Præſertim verò ablutio in marina aqua, purgationi religioſa erit. Unde illud eſt Ciceronis, de pœna parricidarum, quos in culeum vivos inſui, atque ita in flumen deiici Romanorum lege jubebatur; *Noluerunt nudos in flumen abiicere, ne cùm delati eſſent in mare, ipſum polluerent, quo cætera quæ violata ſunt, expiari putantur.* Certè eò potuit alluſio fieri Micheæ. 7. pollicente Deo condonationem peccatorum; *Miſerebitur noſtri; deponet iniquitates noſtras; & proiiciet in profundum maris omnia peccata noſtra.* In lege autem multæ erant purificationes, quas Deus fortè inſtituit, ut populum aliarum gentium cæremoniis aſſuetum, faciliùs ad mentis puritatem ſectandam adduceret. Atque tum Syris illis Ethnicis, tum Iſraelitis hujuſmodi ablutiones fuiſſe in uſu indicat locus ille. 4.Reg. 5. Cum Eliſeus 4.Reg. 5. 12. leproſum juſſit lavari ſepties in Jordane; at ille eam rem contemptui, & contumeliæ ducens, reſpondit: *Nunquid non meliores ſunt Abana, & Pharphar fluvii Damaſci omnibus aquis Iſrael, ut laver in eis & munder?* Harum autem purificationū ethnicis ſolemniū ante ſuam rem divinam, meminerunt etiam Tert. l. de Bapt. & Atno. lib. 2. contra gent. Ergo dicit Job ad hanc ablutionū cęremoniam reſpiciens; Quantumvis ad ſacrificia ritè offerenda me comparē; quāvis omnes expiationis ritus obſervem diligentiſſimè; quantumvis omni via, & ratione animi labes eluere ſtudeam.

Tertul. Arnobius.

4 Chryſoſt. *Priſcus mos abluēdi manus, ad innocētiam teſtandam.* Deut. 21. 6. Pſal. 25. 6. Pſ. 57. 11. Theodor. Matth. 27. 24.

Sed illud tamen, & rectè quidem adducit Chryſoſt. in priſcis moribus fuiſſe, ut cum probare vellent cuiuſpiam ſceleris ſocietatem ad ſe non pertinere, manus lavarent, dicerentq; ſe innocentes eſſe. Sic præcipitur Deut. 21. de occidenda vitula, & lavandis ſuper eam manibus, ubi cædis reus ignoratur. Sic quoq; dixit; David; *Lavabo inter innocentes manus meas.* Et iterum: *Lætabitur iuſtus, cùm viderit vindictam, manus ſuas lavabit in ſanguine* (à ſanguine, vel propter ſanguinem, ut qui nullam communionem cū illo habuerit: ſic Thodoretus) *peccatoris.* Sic Pilatus quoque ſuam innocentiam ablutione manuum in aſſertoris Chriſti Jeſu nece indigniſſima teſtatam voluit. Erit igitur ſententia; Quæcunq; mea extiterit innocētia, & meæ innocentiæ cōteſtatio, & comprobatio, atq; licèt inter innocentes lavē manus, nulliuſque ſceleris ſocietate me polluerim, &c.

5 Marſilius Columna

Aquis nivis. Cùm valdè clarum ſit, quid ſignificent *aquæ nivis*, aliqui non nivis, ſed vivis, legendum exiſtimant. Ex illis eſt Marſilius Columna in ſua Hydrargyrologia, ſect. 1. c. 3. Cæterum *Nivem* tum Hebræi, tū Græci, & Latini omnes ſummo conſenſu agnoſcunt, & legunt. Ergo vel intelligit per aquam nivalem, aquam puriſſimam, & limpidiſſimam, cuiuſmodi illa eſſe ſolet, quæ ex liqueſcente defluit nive: vel fortè reſpicit ad peculiarē aliquem ablutionis ritū, qui in priſco illius tēporis more eſſet; non .n. omnibus eadem aqua religioſa erat; aliis quidem pluvialis, marina aliis vel fōtana; ut ex ſuperius adductis colligi poteſt, tū ex illo apud Euripidem, Iphigeniæ, cū duo illi hoſpites ab Iphigenia mactādi deſtinantur, deliberatq; cum Thoa.

Euripides in Tauro.

Tho. *Quid igitur agemus, dic, de iſtis hoſpitibus.*
Iph. *Ritum neceſſitas eſt conſtitutum colere.*
Tho. *Igitur in re ipſa ſacrę lotiones & gladiums tuus.*
Iph. *Sanctis lavacris primùm ipſos lavare volo.*
Tho. *Fontibus aquarum fluentium, aut marino rore?*
Iph. *Mare abluit omnia hominum peccata.*
Tho. *Sanctiùs igitur Deę ceciderint.*
Iph. *Et officium meum ſic magis benè habuerit.*
Tho. *Itaque ad ipſum templum affluit fluctus.*

6 *Quid manuum munditiei.* LXX.

Et fulſerint velut mundiſſimæ manus meæ: hic manuum fulgor nihil aliud eſt, quam eximia quædam mundities, & puritas, fulgida & ſplendida. Quare Septuag. dixerunt; *Si mundatus fuero mūdis manibus.* Et quidem propriè ex Hebræo legitur: Si mundavero in puritate, & munditie manus meas. Nam tum vox illa, quæ videtur reddi ab interprete hoc loco *mundiſſimum*, videlicet (*bor*) redditur puritas. Pſ. 17. *Secūdum puritatem manuum mearum:* & coniungitur cū luce, & ſplendore quodam Pſal. 18. *Præceptum Domini lucidum* (purum; mundū) *illuminans oculos.* Tum etiam verbum (*Zacah*) quod eſt fulgere, propriè eſt mundare, aut purificare. Sed ea etiam mundities con-

Pſ. 17. 21. בר Pſ. 18. 9. זכת *Fulgere quid propriè.*

iun-

Exod. 30. iuncta eſt cum candore quodam, atque fulgore, unde di-
31. citur Exod. 30. *Thus lucidiſſimum*, id eſt, puriſſimũ, & de-
Thren. 4. 7. fæcatiſſimum, pellucidum & *candicans*, & Threnorum 4.
Candor, nõ dicuntur *Cãdidiores Nazaræi nive*; quod non tã ad albedi-
tam de co- nem, aut colorem, quàm ad candorem & fulgorem, qui-
lore, quam cunque tandem color illorum eſſet, referendũ eſt: eo enim
de nitore. loco nitor tantùm cõmendatur, ut patet ex ſequentibus
λευκοὺς comparationibus. *Nitidiores lacte, rubicũdiores ebore antiquo*
Veſtis alba *Sapphiro pulchriores.* Sic etiam quod dici ſolet, veſtis alba,
pro fulgi- aut candida ex proprietate Græcæ vocis eſt fulgens; aut
da & ſplẽ- ſplendida. Nam cùm Chriſti Domini veſtes albi coloris
dida. fuiſſe minimè exiſtimandum ſit, dicũtur tamen in transfi-
Mat. 17. 2. guratione fuiſſe illius *veſtimenta alba*; & albiora quidem,
Marc. 9. 2. quàm *fullo poſſet facere*; erant nimirũ tota ſplẽdentia, &
Veſtimenta ingenti lumine, quod à Chriſti Domini corpore tanquam
Chriſti in ex fulgentiſſimo ſole proficiſcebatur, tota perfuſa. Quare
transfigu- verbis commodiſſimis explicatus à Marco: *veſtimenta*
ratione *eius facta ſunt ſplendentia, & candida nimis, velut nix,*
qualia. *qualia fullo non poteſt ſuper terram cãdida facere*: & ſimiliter
Verſ. 3. expoſitura Luca. *Veſtitus eius albus; &* (id eſt) *refulgens.*
Luc. 9. 29. Atque eiuſmodi etiam fuiſſe albam veſtem, qua Chriſtus
λαμπρὸν Dominus ab Herode per ludibrium indutus eſt, non tam
albi coloris, quam candidã, atque fulgentẽ ut Aulæ prin-
cipibus geſtare mos eſt, Græca etiã illius vox ſignificat. Et
uno verbo dicam hæ ſunt veſtes albæ, aut candidæ, id eſt,
ſplendidæ Actor. 1. Verſ. 10. & Actor. 10. Verſ. 31. Apoc.
3. Verſ. 4. 5. & c. 4. Verſ. 46. & cap. 7. Verſ. 9. 13. & cap.
15. Verſ. 6. & cap. 19. Verſ. 8. in his enim locis altera il-
larũ Græcarũ vocũ quę ſplendorẽ ſignificant, ſẽper ſub eſt.
Iob. 15. 15. Rem totã hanc ſapienter indicavit Vulgatus, cùm hoc
loco dixit: *Fulſerint velut mundiſſimæ*, &c. ut de eo tantum
fulgore ageret quem res mundæ habere ſolent; ſicut infra
Particula c. 15. cùm deberet dicere: *Cæli non ſunt* lucidi, aut fulgentes,
velut. *in conſpectu eius*; *dixit*: *Cæli non ſunt mundi*: ut ſignificaret
munditiam cum fulgore & lumine coniunctam eſſe. Tum
etiam illa particula, veluti, non minuit, ſed potiùs ſtatuit
veritatẽ; ut de particula *Quaſi*, aliquando etiam diximus.
7 *Manus meæ.* Quod de totius corporis, aut etiam ſacrifi-
Manus in ciorum ablutione ſuprà adduximus, peculiariter quidem
oratione ad manuum puritatem obſervabatur, ut ritè, ac rectè pe-
ablue. & rageretur oratio; tendebantur enim ſupplices ad Deum
extendi. manus inter precandum, atquæ illę quidẽ mundæ, & lau-
Iob 16. 18. tæ. Sic infra c. 16. ait: *Cum haberem mundas ad Deum pre-*
ces, id eſt, mundis manibus peractas; & præterquam quod
illa manuum elevatio orantis, aut opem implorantis alii
loci ſit, ſed tamen, quod ad ablutionem pertinet, Sacer
dotes ingredientes templum iubebantur lavare manus,
Exo. 30. 19 Exod. 30. atque eum morem in uſu fuiſſe apud Judæos
Ariſt. li. de omnes Ariſteas tradit: de quo vide etiam Philip. lib. de
70. interp. Som. cùm de Sacerdotis purificatione per aquam, & cin-
Philo. rem agit. Qui mos in primitiva quoque Eccleſia perdura-
1. Tim. 2. 8 vit, ut indicat Paulus 1. Timoth. 2. *Volo viros orare in om-*
Clem. li. 8. *ni loco, levantes puras manus.* Quamvis enim puritatem
conſtitut. c. illam ab omni turpitudine atque flagitio intelligere potiſ-
8. ſimum debeamus, ſed tamen etiam externa illa ablutionis
Tertul. c. cærimonia præparatas intelligere nihil obſtat. Nam illum
11. de ora- ipſum morem teſtatur Cle. lib. 8. conſtitit. *Chriſtianus lo-*
tione. *tus oret*; & Tertullianus de oratione cap. 10. Chryſoſt. in
Chryſoſt. Joan Hom. 72 & in Matthæum Homil 52. atque ex Pro-
Plutarc. in phanis idem ipſum feciſſe Marium ſcribit Plutarchus: *La-*
Mario. *vit, inquit, manus antequam Hecatombas voveret.* Igitur ait
Job; Quamvis manè deprecaturus ſurgam lotis manibus,
puram quoque habiturus orationem, omniaque pietatis,
ac religionis munia diligenter obeam, nihil tamen ad
meam incolumitatem proficiam.

Verſ. XXXI. Tamen ſordibus intinges me: & abomina-
buntur me veſtimenta mea.

1 *Sordes, vel de culpa, vel de morbo, & pœna: in Hebræo de putredine cadaveris. Tingere quid Hebræis, atque Latinis.*
2 *Veſtis nomine corpus, aut propinquos aliquando intelligi. Scriptura regula, cùm ſenſus rebus inſenſibilibus tribuitur. Hypocritam abominantur ſua ipſius veſtimenta.*

8 TAmen ſordibus intinges me. Primò de peccati, labe, &
Sordes vel ſordibus. Me reputabis creatorem: vel, Mecum
ad culpam ages, tanquam cum polluto, & fœdido; oculos avertes, ac
vel ad pœ- ſi manus ad te tollerem cruentas, & pollutas ſanguine.
nam. Vel cum Philippo, & Cajetano, ut ad ſupplicia pertineat;
Philip. Quamvis ego mundus ſum à culpa; tamen pœnis, atq; do-
lorum, & ægritudinum ſordibus, & ſqualore obſoleſcam; *Caiet.*
neque magis mihi præbebis benignas, apertaſve aures, quã *LXX.*
ſi ſordidus orarem. Sic quoq; Sept. *Satis in ſorde me tinxi-* *Sordes in*
ſti. Explicuit igitur interpres, quod obſcurum erat in Ori- *Hebræo*
ginali; *In foveam demerges me*; videlicèt in locum interi- *quid.*
tus, & corruptionis, atque putredinis. Nam (*Sachath*) in- שחת
teritus eſt, corruptio, ſepulchrum; tum etiam macies, & *Pſ. 15. 10.*
deformitas, ſqualorve faciei; ſic Pſal. 15. *Non dabis ſan-* *Pſ. 93. 13.*
ctum tuum videre corruptionem: & Pſal. 93. *Donec fodiatur*
peccatori fovea. Illas igitur ſordes intelliget hoc loco in-
terpres, quas affert ſquallida mors, quæ cum corruptione,
& vermibus putreſcentis cadaveris, aut coniunctæ ſunt, aut
valde affines. Igitur inquit; Quamvis ego ſtudeam mun-
dari, dum morior tamen tantùm abeſt, ut nitidus, atque
lautus fulgeam, ut potiùs videar in cœnoſa aliqua, & ſor-
didiſſima fovea volutus, atq; *tinctus* propriè demerſus, in-
fectus; Non ſecus videbor ſordibus, quam putre cadaver,
ſanioſum, ſcatens vermibus. Cùm verò interpres *Tingere* *Tingere, in*
dixit, benè Latinè loquutus eſt; nam *Tingere* Latinis eſt, *Hebræo.*
quòd immergere: nam & Poeta dixit:
Quid tantùm Oceano properent ſe tingere ſoles? Ergo uſque טבל
ad verticem capitis ſe ſordibus immerſum deplorat. *Vir. 2. Æn.*
Et abominabuntur me veſtimenta mea. Hæc cum nuditate *Vatabl.*
mortis, atq; cadaveris alii coniungunt; Mortem non eva-
dam, nam me demerges in foveam ſepulchri, nudumq; di-
mittes; *Mortuum enim non decent veſtimenta.* Hæc Vatabl. *Chryſoſt.*
ſed aliene, & abiectè. Melius, quod Chryſoſtomus dixit,
tam ſum ſqualidus, ut veſtis me habeat odio, atque diffu-
giat; id eſt, *Non poſſum ob plagarum acerbitatem veſtiri.* In- *Veſtis no-*
dicat quoque veſtis nomine intelligi propinquos poſſe. *mine cor-*
Qui me, inquit, pari, ac veſtis corpus, propinquitate conſtrin- *pus, aut pro*
gunt oderunt me, vel ut veſtis nomine ipſum corpus intel- *pinqui.*
ligatur, id eſt: *Ipſum mihi corpus invisum, & execrandum* *Greg. li. 9.*
evaſit. Quod Gregorius quoque eleganter docuit. Illod *c. 19.*
etiam addit; *More ſacri eloquii, veſtimenta noſtra nos abo-*
minari referuntur, quia abominabiles reddunt; Sicut de In-
da dicitur, poſſedit agrum, quia poſſidere fecit. Sed hæc *Expoſitio*
quoq; non omninò leniter decurrunt. Illud ſimpliciſſimũ: *impliciſſi-*
Tam turpiter fœdeque ſordeſco, ut ipſa me veſtis abomi- *ma.*
netur, averſetur, quaſi dedignetur ſordidiſſimum corpus
contingere: tingens profectò ægritudinis, atq; ſordium am-
plificatio hæc eſt, cùm rebus ipſis ſenſu carentib. indigniſ-
ſimæ alicuius rei, aut ſceleris ab homine perpetrati ſenſus
tribuitur. Sic obſervat hoc loco Philipp. quaſi Scripturæ *Philipp.*
regulam tradens; *Ubi aliquorum rerum exceſſus eſt, dicun-* *Scriptura*
tur aliquando in Scripturis ſentire inſenſibilia, ut eſt. Si iſti *regula.*
tacuerint, lapides clamabunt, & Maledictus eris ſuper ter- *Luc. 19. 40*
ra, quæ aperuit os ſuum, &c. Cùm verò dicitur terra os *Gen. 4. 11.*
aperuiſſe, ut Abelis innocentem ſanguinem, per ſummam
iniquitatem profuſum, quodam doloris, atq; pietatis ſenſu
lamberet ipſa, atque exugeret, ſummum parricidæ ſcelus,
& immanitas ſignificantur. Eiuſmodi itaque (ait Iob) ego
ſum, ut ea, quibus nullus eſt ſenſus, tantum ſqualorem, pu-
toremque ſentire & abominari videantur. Atque eò perti-
nent affectus illi ſive doloris, ſive gaudii, atque lætitiæ, ** Vide*
quibus ardent * Prophetæ, cùm inſenſibilia appellant, & *Deu. 32. 1.*
rerum inanimatarũ fidem, atque ſenſum deſiderant. Illa *Iſai. 1. 2. 3.*
verò allegoria, quã veluti primũ ſenſum, hic invenerũt qui- *Regũ 3. 1.*
dã Latini, de externis operib. quib. velut veſtimentis a- *2. Ier. 2. 12*
micitur, & contegitur homo; quæ, cùm illis nõ ſubeſt in- *Quid ſit hy*
terna ſanctitas, abominari videntur hominẽ hypocritam, *pocritam*
& invita, atq. repugnantia illum ornant; ſicut per ſe non *abomina-*
eſt inelegans, ita in hunc locum non valdè conveniens. *tionẽ eſſe*
ſuis veſti-
mentis.

Verſ. XXXII. Neque enim viro, qui ſimilis eſt mei,
reſpondebo: nec qui mecum in iudicio ex
æquo poſſit audiri.

Verſ. XXXIII. Non eſt qui utrumque valeat arguere,
ponere manum ſuam in ambobus.

1 *Deus poteſt pœnas ab innocente exigere. Reſpondere, verbum forenſe.*
2 *Audire forenſe Arguere quid.*
3 *Ut Iob inter ſe & Deum deſideret mediatorem.*
4 *Manus ad potentiam, & ad fœdus, Dextra, amicitiæ ſymbolum Illuſtrat. Iſaias.*
5 *Quis ſequeſter, quis Arbiter, quis Tertius et ut hi ponant manũ in duob. Explicatus ſemel, & iterum Paulus.*
6 *Mirabilis Iobi ſapientia & pietas.*
7 *Chriſtus Ieſus Mediator Dei & hominum; illius cũ natura humana nuptiæ, dotata fide, & ſanguine confirmata. Ipſe patris dextera Priſci aliquãvitus.*
8 *Chriſtus ſequeſter; explicat Moyſes, & Iſaias.*

Deus

2 DEus (inquit) mecum agit, & de meis rebus ſtatuit, ut illi collibitum eſt, me neque diſceptante, neque contradicente, neque quidquam poſtulante; ille enim homo non eſt, perinde ac ego, cum quo pari ratione poſſim ego agere, & reſpondere poſtulatus. Sept. *Non enim homo ſicut ego, cui contradicam;* neque homo quidem litem criminatoriam intendit homini, niſi alicuius ſceleris illum accuſet; neque iudex, niſi prius criminis convincat, atque condemnet, pœnam ſtatuit; at Deus* pœnas ab innocente exigere pro ſua voluntate poteſt; vos igitur revincam meis rationibus; ſed Deo neque reſpondere, neque contradicere valeo. Dixi ſupra *reſpondendi* verbum forenſe, & iudiciale eſſe, tum etiam viri nomen, cùm in Hebræo ſubeſt (*Is*) ad iudicem, & magiſtratum pertinere.

[LXX. — *Deus poteſt pœnas ab innocente exigere. Reſpondere quid propriè. Vid. ſup. in Verſ. 2.*]

Nec qui mecum, idem repetit per expoſitionem; Non eſt utriuſque æquale ius, neque peragendi ratio (Sept. ex Hebr. *Ut veniamus pariter in iudicium*) neque ſuperior aliquis iudex, apud quem provocatio ſit, qui utrumque audiat. *Audiendi* verbum forenſe quoque eſt, & de auditore æquiſſimo, & incorruptiſſimo dicitur; aut de iudice, qui poſſit eum, qui æquitate lædat, arguere, & increpare: quare clarè reddidit interpres; *Qui mecum ex æquo poſſit audiri;* aut ut congruat cum eo, quod ſequitur; *Non eſt qui utrumque valeat arguere.* In Hebræo eſt; Non eſt inter nos increpans, aut arguens: à verbo quod increpare, & arguere ſignificat, & alteri ſe opponere, & contradicere; quod ſæpè ſuperioris atque iudicis eſt, ut Geneſ. 31 *Reſpexit Dominus & arguit te heri.* & 2. Paral. 6. *Increpavit pro eis Reges.*

[LXX. — *Audire verbum forenſe.* — יכח *Arguere quid.* — *Geneſ. 31. 24. 1. Par. 16. 21.*]

3 *Utrumque.* Polychronius hoc loco *amborum* nomine intelligit Jobum, & illius amicos; atque utramque horum partem & cauſam, videlicet Jobi innocentiam, & amicorum accuſationem; atque illum ex divinæ bonitatis, æquitatiſque fiducia optare, qui utramque partem dijudicet; quamvis enim ad ſeveritatem divini iudicii cauſam ſuam dirigere nolit, neque audeat cum Deo contendere, tamen certò ſibi ſuadet, ſi Deus publicè, & apertè ſententiam pronunciet, fore ut acriter coarguat amicorum falſitatem, arbitrantium, ob flagitia, irrogata eſſe illi ſupplicia; ſed non cohærent hæc cum præcedente, neque conſequente ſententia; nam apertè inter ſe Deumque ſequeſtrem, & interventorem planè deſiderat, cui arbitro pareat uterq; qui etiã pro ſuo munere audiat, interrogat, partem minùs iuſtam comprimat, iuſtiori faveat, innocentem abſolvat, & patefacta veritate controverſiam totam ſua ſententia, atque iudicio dirimat; quæ omnia arguendi verbo continentur Sept. eleganter; *Utinam eſſet noſter mediator & arguens, & diſceptans inter utrumque.* Sed de hoc plura ſtatim.

[*Polychron. Minus commoda interpretatio, & nexus.* — *Iob ſequeſtrum, & mediatorem poſtulat.* LXX.]

4 *Et ponere manum ſuam in ambobus:* vel iuxta originale, *Super ambos nos.* Ferè omnes interpretes *manum* hoc loco ad potentiam referunt; ſicut & id *Ponam* *manum eius in mari, & in fluminibus dexteram eius.* Nam venti, & mare obediunt ei. Nemo (inquit) ſuperior iudex, aut arbiter, qui poſſit Deo, atque homini pariter ſtatuere, atque decernere quid agendum, quid tenendum ſit in propoſita controverſia, & vi etiam adhibita efficere, ut executioni mandetur, quod æquiſſimum viſum illi fuerit, atque utramque partem intra certos iuris, præſcriptarumque legum fines continere. Verùm quamvis *manus* potentiam, vimque contineat in aliis locis, certè cum verbo *ponendi* iuncta, multò mollior mitiorque hoc loco redditur: nam *ponere manum*, potiùs eſt litem componere, & controverſiæ actores ad concordiam, fœduſque adducere; quare *manum* hoc loco pro dextra accipio, quæ alterius dexteræ in fœdere, & amicitia ſtabilienda iungebatur. Thren. 1. *Aegypto dedimus manum, ut ſaturaremur pane,* & Exod. 23. *Non iunges manum tuam cum impio;* in Hebr. *non pones manum tuam impio:* paulò clariùs Sept. *Non conſenties cum iniuſto:* propriè, ex Græco; *Non diſpones pactum,* non coeant in fœdera dextræ.

[*Manus, pro potentia.* — *Pſ. 88. 26.* — * *Tendrá mano y dieſtra en auſentar mar y rios.* — *Mat. 8. 27.* — *Ponere manum, ad litis diremptionem ſpectat.* — *Dextera in perenitindo fœdere.* — *Thren. 5. 6. Exod. 23. 1.* LXX.]

Sed de dextrarum conjunctione, cùm ſine medio aliquo interventore fiebat, illud tantùm adijciam, dextram ſicut fœderis, ita fidei ſymbolum fuiſſe; cujus cum alia tum illud ex Tacito exemplum habemus lib. 1. ubi de Germanici morte agit, quam amici illius ſe ultutos præſtita fide moribundo juraverunt. *Invavere* (inquit) *amici dextram morientis contingentes:* & Juſtinus de Dario moribundo ſcribit. *Is enim Rex porrecta manu expiravit, quam unicum pignus fidei regiæ dexteram ſe ferendam Alexandro dare dixit:* hinc quibus nulla fœderis ſervati fides, mendacem dexteram habere dicuntur. Iſaias quidem de his qui ſe vana fide, & religione idolis obſtrinxerant, ait: *Cor inſipiens adorabit illud, neque dicet, fortè mendacium eſt in dextera mea,* id eſt, ea religio, qua me obſtrinxi, inaniſſima eſt, & mendacii, fraudiſque pleniſſima: nulla illi fides ſervandi fœderis, quod mortuum, & inanime lignum ſit; hæc igitur coniunctio dextræ mendax, atque nugatoria: cui ſimillimum eſt id, quod in Antonium dixit Cicer. *Dexteræ, quæ fidei teſtes eſſe ſolebant, perfidia ſunt, & ſcelere violatæ.*

[*Cor. Tacit. lib. 1.* — *Juſt. li. 11.* — *Iſa. 44. 20.* — *Cic. Phil 11.*]

5 Sed hæc, inquis, ſine ſequeſtre, ſineque mediatore fiunt, qui *ponat manum ſuam in ambobus.* Sed age, ut rem hanc quoque ex antiquitate illuſtremus, producendum eſt Herodoti in Thalia, de Arabum danda, accipiendaque fide teſtimonium. *Arabes* (inquit) *ſervant fidem inter homines, ut qui maximè; quam in hunc modum dant. Quoties fœdus inire volunt, alius quidam medius inter utrumque ſtans, acuto lapide ferit volam iuxta maiores digitos ipſorum, qui fœdus ineunt; deinde ſumpto flocco ex utriuſque veſtimento inungit eo ſanguine ſeptem lapides in medio poſitos, inter inungendum invocans Dionyſium, & Uraniam. Hoc acto idem, qui fit ſequeſter fœderis inter inimicos contrahendi, vadatur hoſpitem, aut forte civem, ſi cum cive res agitur.* Igitur *Qui Manum in ambobus ponat,* deſiderat Iob, nam ſummo iure cum Deo agere neque vult, neque poteſt. Ut id, quod in * Hiſpanorum proverbio eſt, potiores eſſe iniquas pacis conditiones optima iudicis ſententia, aut obtenta lite; videatur expetere. Arbitrum igitur aut ſequeſtrem, qui iudex erat proculdubio, intelligere videtur; eſt enim arbiter, quem iudicem compromiſſarium vocant, quaſi ex compromiſſo à litigatoribus ſumptus, cui prætor diſceptandæ arbitrio ſuo controverſiæ poteſtatem dedit. Quare arbitri in iis potiſſimum iudiciis nominantur, quæ ex bona fide deſcendunt. Idem quoque *ſequeſter eſt, apud quem* (ut Modeſtinus ait), *plures eandem rem, de qua controverſia eſt, depoſuerunt: dictus ab eo, quòd occurrenti, aut quaſi ſequenti eos, qui contendunt, committitur.* Gellius autem dictum putat, quòd eius fidem utraque pars ſequatur. Iſidorus autem utramque nominis rationem coniunxit. lib. 10. Etymol., *Sequeſter, inquit, qui certantibus medius intervenit, qui apud Græcos (Meſos) dicitur, apud quem pignora deponi ſolent, à ſequendo dictus, quod eius fidem utraque pars ſequatur.* Deum proculdubio hoc nomine, & muneris ratione appellavit Paulus, cùm dixit: *Scio cui credidi, & certus ſum, quia potens eſt depoſitum meum ſervare in illum diem iuſtus iudex.* Iudicem videlicet intelligit, apud quem bona fide pignus, de quo controverſia eſt, ſervandum, reddendumque deponitur: res autẽ noſtræ, dum in via ſumus, ſub iudice, & lite ſunt; contradicente, calumniãte, litem ſemper intendente adverſario noſtro. Ad quam etiam depoſiti rationem reſpexit Tertul. libro de patient. dicens: *Adeò ſatis idoneus patientiæ ſequeſter Deus. Si iniuriam depoſueris penes eum, ultor eſt: ſi damnum, reſtitutor eſt; ſi dolorem, medicus eſt; ſi mortem, reſuſcitator eſt.* Sequeſtrem ſe quoque Moyſes dicit Deut. 5. *Ego ſequeſter, & medius fui illo tempore.* Septuag. *Medius inter vos, & Deum:* ſolebat enim ſequeſter fœderis & pacis ſtabiliendæ conditiones deferre. Quare idem videtur eſſe, qui *Angelus* vel internuntius *teſtamenti*, & fœderis dicitur. Quia verò *mediator*, & ſequeſter *unius tantùm non eſt*, ſed inter utramque partem ſtat medius, *tertius* dici ſolet. Iſai. 59. quod verò iſte tangere *amborum manus* ſoleret (hoc enim ad abſolutam loci huius explanationem deſiderari videtur) fortè indicatur illo Gal. 3 *Data eſt lex per Angelos in manu mediatoris.* Licèt enim eo loco manus miniſterium, ut frequenter in Scriptura ſolet, ſignificet, deſignetque mediatorem Moyſem, cuius manu & miniſterio accepta à Deo lex, & perducta eſt ad populum; tamen nihil obſtat quòd eiuſmodi miniſterium intelligamus, quòd *manu* quoque *mediatoris*, tangentis ambas fœdera ineuntium dextras, obiri ſoleret. Quare hoc loco *ponere* eſt in originali (*Sith*) quod eſt propriè certa ratione & via diſponere, & componere, cum attentione quadam, & ſtudio, ſicut imponuntur, & aptantur ornamenta capiti, aut de induſtria figuntur oculi in aliqua re, aut apponitur cor ad rem contemplandam. Quare hæc *manus poſitio* ſignificatur futura ſolers, diligens, attenta, nulla iniqua alterutrius partis conditione, rectè & commodè in utramque partem diſpoſita.

[*Herod. Mos ineundi fœdus apud Arabes.* — * *No quiero con Dios pleytos, ſino paz, y concierto.* — * *Mas vale mala avenencia, que buena ſentencia.* — *Sequeſter quis.* — *Modeſtinus l. Sequeſter quis.* — *Modeſtinus l. Sequeſtre 10. ff. de verb. ſig.* — *Paul. l. 6. ff. de poſt.* — *Gellius li. 2. cap. 18.* — *Iſidor. li. 10. Etym. Lit. S.* — *2. ad Tim. 1. 12.* — *Deus ſequeſter apud Paulum.* — *Tertul. li. de patient. ad finem.* — *Deut. 5. 5.* LXX. — *Malac. 3. 1.* — *Gal. 3. 20.* — *Iſa. 59. 24.* — *Gal. 3. 19.* — שית *Ponere in Hebr. quid.*]

Sed duo hic obſervanda; alterum, quò magis videtur 6

Job

Iob pietas cum ſapientia.

Job dolorum acerbitate extra ſe rapi, eò manifeſtiùs, atq; ſapientiùs rem totam in divinam voluntatem ab omni hominum judicio revocat. Secûdùm igitur veriſſimam Theologiam hæc fatetur, & profitetur dogmata; Deus agit pro bona ſua voluntate; Probare nos debemus *Quæ ſit Dei voluntas bona, & bene placens, atque perfecta*; Sola divina voluntas eſſe debet homini pro lege, atque ratione; Divinæ providentiæ arcanum, altius & ſublimius eſt, quàm ut poſſit ab homine, ratiocinatione & intelligentia obtineri, Divinæ majeſtatis amplitudo debet hominem compeſcere à ſtulta contentione, & liberiori querelarum jactatione, *Horrendũ eſt incidere in manus Dei viventis*, & ejuſmodi alia, quæ nullo negotio ex Jobi verbis, & oratione colliguntur.

Theologica dogmata indicata à Iob.

7

Chriſtus Ieſus mediator.

1. Tim. 2.5
Aug. 9. de Civ. c. 15. & 17. & contra Fælic. cap. 10.
Hil. 8. de Tri.
Leo. ep. 38. & 13. ad Iul.
Cyril. l. 1. dialog. de Tri. ad Herm, & l. 12. Theſ. c. 10.
Epiph. Ambr. Chryſ. Theophyl. Oecum. Pſ. 89. 12. ubi Hier. Aug. Caſſio. Iſa. 48. 13. ubi Explicat Aug. 30. de Ci. dup. 30 Amb. 2. de fide c. 4. Atha. l. 3. de 38.

Alterum, quòd non ſolum deſiderare, ſed prophetare etiam hoc loco Jobi videtur *Mediatorem* Dei, & hominum *Chriſtum Ieſum*, qui arbiter eſt, *ponitque manum ſuam in ambobus*: veriſſimus namque mediator eſt, non ſolùm munere & officio, ſed etiam ſubſtantia ipſa atque natura; ſic Auguſtinus 9. de Civit. *Quærendus*, inquit, *mediator eſt, qui non ſolum homo ſit, ſed & Deus*. Et contra Fœlicianum Arrianum. *Non eſt una ſubſtantia mediatoris, ne mediatoris diſpenſatione ſubmota, aut Dei tantùm dicatur, aut hominis filius*. Eandem diſertis verbis mediationem ex conjunctione naturarum in Chriſto docent Hilarius, Leo, Cyrillus: *Mediator hac ratione intelligitur, quia oſtendit in ſe ipſo collatas, ac unitas divinitatem, ac humanitatem*. Epiphanius, Ambr. Chryſ. Theophyl. Oecum. 1. ad Tim. 2. & ſanè hac ratione ſequeſter eſt, *ponitque manum in ambobus*; nam ipſe dextera patris eſt, quam Deus *notam* nobis *fecit*, & quæ *menſa eſt cælos*, *& per quam Dominus jurat*, & quam *ipſe magnificat*. Tum etiam nobis dexteram dedit, cum humanam naturam ſibi copulavit; illa enim in contrahendis nuptiis, & maritali fide promittenda dabatur: ut illud indicat Didonis connubia poſcentis.

Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?

Et illud Phyllidis ad Demophoontem.

Iura, fides ubi nunc, commiſſaque dextera dextra?

Iſa. 62. 8. ubi. Hieron. Eccl. 36. 7. 4. Aeneid. Dexteram dari in nuptiis. Ov. in epi.

Nuptiarum autem Dei filii cum natura humana fides, & fœdus celebratarum perpetua, & indiſſolubilia fuerunt, & non communi tantùm aliorum more ſancita, ſed firmiori alio & ſanctiori vinculo ſtabilita; videlicèt medio regali, eodemque puriſſimo Virginis ſanctiſſimæ ſanguine. Certè apud Armenos, & Iberos Reges peculiare illud fuit, quod his verbis Tacitus ſcribit: *Mos eſt* (inquit) *Regibus quoties in ſocietatem coeant, implicare dextras, pollicesq; inter ſe vincire, nodoq; perſtringere, mox ubi ſanguis in artus extremos ſe ſuffuderit, levi ictu cruorem eliciunt, atq; invicem lambunt, id fœdus arcanum habetur, quaſi mutuo cruore ſancitũ*.

Nuptiarũ Dei filii cũ natura humana perpetuitas. Reges medio ſanguinis fœdera inire. Cor. Tac. lib. 12.

Sed præterea mediatoris atque ſequeſtris munus optimè, & incorruptiſſimè præſtitiſſe, habuiſſeq; omnes optimi mediatoris rationes & proprietates, eleganter Fulgentius in libro de fide ad Petr. cap. 2. deſcripſit; atque plenè & cumulate id munus obiiſſe multis ſacris teſtimoniis teſtatum eſt; quid enim aliud Malachias promiſit, quam *Angelum teſtamenti*? quem profectò interpretatus eſt Paulus Hebr. 9. cùm *Mediatorem novi teſtamenti* appellavit; videlicet, qui conditiones atque leges paciſcendi fœderis inter Deum, & homines, denuntiat, & interpretatur; ut hic internuntius, atque interventor commodiſſimè dici poſſit Dei, & hominum, & novi fœderis atq; pacis interpres. Quod cum iis congruit, quæ Exod. 2. & 24. & Deut. 5. & 12. tradita ſunt: cùm enim benefico illo divini numinis deſcenſu in montem Synai perterritus fuiſſet populus, dixerunt ad Moyſen; *Loquere tu nobis, & audiemus; non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur*: ubi manifeſtè divinæ voluntatis interpretem, & interventorem feriendi pacti, mediatoremque fieri Moyſen poſtulaverunt: neque poſtulationem diſplicuiſſe Deo, quod videretur ad *mediatorem* reſpicere *Dei, & hominum Chriſtum Ieſum* Deut. 18. explicatur, dicente Moyſe: *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, ſicut me ſuſcitabit tibi dominus Deus tuus; ipſum audies, ut petiiſti a domino Deo tuo, in Horeb, quando concio congregata eſt, atque dixiſti; Vltrà non audiam vocem domini Dei mei, & ignem hunc maximum ampliùs non videbo, ne moriar. Et ait Dominus mihi; bene omnia ſunt loquuti; quis det talem eos habere mentem, ut timeant me, & cuſtodiant omnia mandata mea. Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum ſimilem tui*; quaſi diceret Deus, Mediatorem cupiunt inter me, & illos: pulchra quidem, atque mihi pergrata poſtulatio; quamvis longè illi abſint mente & corde à mea voluntate implenda, quam illi denunciabit medius interpres, ſed quoniam nemo angelorum aut hominum mediatoris interpretiſque munus cumulatè præſtabit, Prophetam ſuſcitabo eis de medio illorum utriuſque naturæ participem, mei quoque conſortem, qui in medio etiam ſe conſtituat, *pacemque* deoſcet, *interficiatq. inimicitias in ſemetipſo*; videlicet non peruogens, aut ſacrificans illorum manus, quas tangit, ſed ſuas quidem, ſuoſque pedes configendos præbens, hic ille *tertius* eſt quem pollicetur Iſaias: *In die illa erit Iſrael tertius Aegyptio, & Aſſyrio, benedictio in medio terræ, cui benedixit Dominus exercituum*, non enim ſolum inter Aegyptios, & Aſſyrios erit firmum amicitiæ fœdus, ſed inter Deum etiam & homines: nam benedicet Deus Aegyptiis, & Aſſyriis, quare nos non ſolùm ſuſtentavit manu, potentia, viribus, operibus juſti ſui, ſed etiam in ſua nos gratiam recepiſſe, media tanti mediatoris manu, illud indicat, Iſai. 41. *Suſcepit te dextera juſti mei*. Igitur jam pariter ambulabunt Deus, & homo, ſequitur nimirum homo Deum factorem ſuum, quod amicitiæ, & confirmati fœderis eſt; ſicut Scriptum eſt: *Nunquid ambulabunt duo pariter, niſi convenerit eis*; videlicet, in uno tertio mediatore, & ſequeſtre, *qui manum ſuam ponat in ambobus*: ſed de hoc non plura.

Chriſtus Ieſus ſequeſter. Fulgent. Mala. 3. 1. Heb. 9. 15 Exo. 20. 19. Deu. 18. 15

Nemo angelorum, aut hominum, perfectus mediator. Ioa. 14. 27 Ephe. 2. 16 Iſa. 19. 24.

Iſa. 41. 10

Amos. 3. 3.

Verſ. XXXIV. Auferat à me virgam ſuam, & pavor ejus non me terreat.

1 *De Deo nunc loqui Jobum, verior expoſitio.*
2 *Virga, calamitas, & flagellum; virga & iugum, ſymbolum ſervitutis. Explicatus Iſaias.*
3 *Virga divinæ iræ, aut etiam benignitatis ſymbolum. Varia inſignia Virgarum priſcis regibus. Explicatus Iſaias; quæ duæ virgam apud Zachariam.*
4 *Quid terror in Hebræo: quæ virga ſãguinaq; apud Prophetas.*

Polychronius indicat hæc poſſe referri ad illum arbitrum, quem deſiderat rerum ſuarum interventorem quaſi dicat; Si ſemel liberè, atque fidenter loqui permittar, quicumque fuerit controverſiæ arbiter, pronunciabit profectò me innocentem, atque abſolvet his malis graviſſimis; *auferet à me virgam*, & decuſſo timore bene me ſperare jubebit. Sed Latini omnes, aliiq; Græci referunt ad Deum, ut cùm neq; arbitrum habeat Job, nunc in aliud ſe deſiderium vertit. Utinam (inquit) Deus me loqui permittat, *& auferat a me virgam*, neq; ſuæ majeſtatis potentiæq; ingenti timore me percellat: vel ut ſic aſſerentia; Cùm Deus mihi poteſtatem fecerit liberè loquendi, tunc certè his me malis abſolvet, nunc enim per meos mihi dolores non licet, quare cùm illi videbitur, auferat a me virgam ſuam.

1
Polychron. De quo nunc loquatur varia expoſitio. Latini. Græci.

Auferat a me virgam ſuam. Per *virgam* calamitas, atq; flagella, quæ virga infligebantur. Iſai. 16. *Virga furoris*: quo etiam modo Paulus loquitur, 1. Corinth. 4. *Vultis, ut in virga veniam ad vos*: ſimili ratione quidam accipiunt id Iſai. 6. *Iugum oneris eius, & virgam humeri eius, & ſceptrum exactoris eius ſuperaſti*, id eſt, Virgam exactoris, & præfecti operum atq; tributorum, qua ſolebat exactor humeros & terga, ſervorum præſertim, cædere; ſicut dicitur Exod. 5. *Flagellati ſunt, qui præerant operibus filiorum Iſrael, ab exactoribus Pharaonis*: ſimile id Nahum. 1. *Conteram virgam eius de dorſo tuo, & vincula tua diſrumpam*: & eleganter Origen. dixit: *Indigent virga quotquot ex credentibus pecudum more vivunt*: utrumque quidem ſervitutis ſymbolum eſt, & verberatio *Virgarum*, *& iugum* atque *vincula*; & favet originale, quod propriè habet; *Auferat iugum de ſuper me*. q. d. Ne mihi impingat flagellum; ne me pulſet, tangatq; virga, neque impoſito onere opprimat.

2
Virga, quid indicet. Iſai. 10. 5. 1. Cor. 4. 21 Iſai. 9. 4. Exod. 5. 14 Nahum. 1. 13. Orig. ſup. Pſ. 2. Virgam, & iugum ad ſervos referri.

Sed forte commodiùs hoc loco *virga* pro Regio inſigni Imperatoris, magiſtratus, judicis; cujus primùm quidem uſus in bello fuit; hæ enim illæ ſunt *duodecim virgæ*, ſcipio. neſve *duodecim tribuum* Iſrael; nos *baſtones* vocamus; deinde inſigne fuit cujuſq; poteſtatis, ſic Exo. 4. *Reverſus eſt Moyſes in Aegyptum portans virgam Dei in manu ſua*, nimirum, divinæ virtutis & poteſtatis inſigne: ſic dicitur Pſ. 109. *virga virtutis*, potentiæ atq. majeſtatis index, ergo (inquit) Job; Deponat ſceptrum, temperet majeſtatis ſuæ ſplendorem terrificum, quod ſequentibus verbis exponit.

3
Virga inſignum magiſtratus. Duodecim virgæ, magiſtratũ inſignia. Exo. 4. 20. Pſ. 109. 2.

4 *Virga divinæ vindictæ Symbolum, tum etiam benignitatis.* Sed obſervandum virga, atq; ſceptro ſolere Deum, tū iuſtitię ſeveritatem, atque acerbitatem vindictę, tum benignitatem, atque manſuetudinem ſignificare; id quod ſolemne fuit Regibus, ut ſceptris Regijs, aut terrores minaſque, aut pietatem ſignificatas præferrent. Lydiæ quidem Reges ſecurim pro ſceptro ferebant, ut Plutarch. ſcribit: ſimiliterque Labradæus Iupiter in Caria, ſceptri, & fulminis loco ſecurim geſtabat, eodem auctore: *Varii in geſtandis ſceptris priſcorum Regū ritus.* eademque fuiſſe deorum Babyloniorum inſignia in ſua illa Epiſtola Ieremias meminit. *Sceptrum autem habet ut homo, ſicut iudex regionis, qui in ſe peccantem non interficit. Habet etiam in manu gladium, & ſecurim:* & eò fortè alluſum fuerit à Davide Pſalm. 2. *Reges eos in virga ferrea*, id eſt, in ſceptro ferrum, & gladium præferente, atque mortem, & ſanguinem minante; at non dij, ſed Reges Babylonij, ſpecie quidem multò clementiores: nam, ut de illis Herodotus ſcribit, *Geſtans ſceptrum affabre factum, cui ſuperſtat, aut malum, aut roſa, aut lilium, aut aliud quippiam; nam abſque inſigni geſtare ſceptrum, ipſi nefas eſt.* Certè Tarquin. etiam Priſcus. Q. Romanorum Rex inter alia regia inſignia, quibus donatus fuit ab Hetruſcia, Sceptrum accepit, geſtavitque eburneum in ſummitate habēs Aquilam, ut Romanę hiſtorię Scriptores tradunt. Iam igitur ſeveriſſimus Deus geſtat gladium, aut ſecurim, videlicet virgam ferream, cùm ſcriptum ſit; *Reges eos in virga ferrea*: Iam verò ſceptrum cui ſuperſtat pomum, aut lilium, aut roſa, ut diſertis verbis tradidit Iſai. *Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice* (id eſt, de ipſo trunco, & calamo) *eius aſcendet*: ut malo quaſi nos petens, ad amandum alliciat, & flore, atque roſa meum diſſimam, bonis omnibus ſub tanto principe pacem, atque vitam pollicetur. Hęc ſanè eſt illa duplex Zacharię vatis paſtorem agentis; virga; *altera, quam vocavit decorem; altera quam vocavit funiculum*; per *decorem*, poma, flores, lilia; per *funiculum*, dolores, cruciatus, verbera, acerbitates omnes intellige. Alteram igitur *auferri* à ſe *virgam* petit Job; terretur enim vel ſolo aſpectu; timet ſecurim; horret gladium; funiculum fugit; amat verò decorem, poma, flores, atque huius ipſius *ſummitatem* poſt tantas ærumnas *exoſculari*, admotis ad os, & nares pomis, & roſis, quæ in

Plutarch. Probl. 158. Baruc. 6. 13. 14. Pſalm. 2. 9. Herod. li. 1. Dion. lib. 3. Tit. Liv. l. 9. Plut. in Reg. Iſa. 11. 1. Zac. 11. 7. Quæ duæ virgæ, apud Zach. Eſth. 5. 2.

virgæ faſtigio eminent, ardenter cupit. *Virga* (inquit) *tua, & baculus tuus, ipſa me iam* tandem *conſolentur*; langueo enim, illam ſi auferas, hanc verò ſi admoveas, *fulcite me floribus, & ſtipabis me malis.* *Pſal. 22. 4. Cant. 2. 4.*

5 *LXX.* *Et pavor eius non me terreat.* Septuaginta; *Timor eius non me tranſverſum agat.* Poterit eſſe præcedentis expoſitio, ut *pavor* ſit pavenda, & horrifica virga, & formidandum ſceptrum. nam ut ea dictis conſtare poteſt, fuere etiam ſceptra, & virgarum inſignia ad terrorem exquiſita, & comparata. Cuiuſmodi fuiſſe videntur virgæ illæ ſanguineæ, ut potius cruentæ haſtæ, quibus Feciales, nimirum ſacerdotes, penes quos belli, & pacis diſciplina erat, bellum indicturi utebantur, quaſi atrox, & cruentum bellū minarentur: & virgæ etiam ſanguineæ, quas lictores magiſtratibus præferebant, & quibus iubentur cædi parricidæ, ut terrori, & horrori eſſet cruentus color. Vel ſi non iam de virga terrifica loquatur, forte dicet; ne pro ſua abſoluta, & libera ab omni lege ordinaria, poteſtate, ſummoque imperio ſecum agat; ſed ea ordinario & conſueto ſuæ iuſtitiæ, atque providentiæ perſcripto & lege; quaſi dicat; Omnium legum conſuetudinem, & terminos prætergrediuntur mea hæc ſupplicia, atq; calamitates. Certè, quod Septuaginta dixerunt, *Timor eius non me tranſverſum agat*, Olymp. ex Græco (*Strobito*) explicat. *Non me ſtrangules, circumagas, percellas*: & certè ex vi Hebrææ vocis eiuſmodi terror eſt, qui hominem exagitat, & quaſi extra ſe conſtituit; ab eadem enim radice dicitur. 1. Reg. 16. *Exagitabat eum ſpiritus nequam*: ergo inquit Job, *Pavor eius non me exagitet*, loqui enim aut dicere pro me non poſſum: quare ſubdit.

Virgæ ſanguineæ. Modeſt. li. ult. ff. ad l. Pompe. de parric. Cic. pro Roſcio. Plu. lib. 19. c. 10. Olympiod. ſtrobitu בעת *1. Reg. 16. 4.*

Verſ. XXV. Loquar, & non timebo eum: neque enim poſſum metuens reſpondere.

6 IN ſecunda parte legunt Septuaginta; *Non enim ſic conſcius ſum, laborans anima*, quaſi dicat; Non ſic deficio, & concido animo, ſicut me videtis corpore: ſenſus contrarius potiùs elicitur ex Hebræo: nam propriè dicas; *Non ſic ego mecum* Vatabl. *Non ſum talis, qualem me eſſe putatis*: ſed potiùs noſter per paraphraſim; *Non poſſum metuens reſpondere*; ſenſu acerbiſſimo dolorum, & divinis terroribus vix mei, aut verborum ſum compos.

Iobi conſtantia in acerbiſſimo dolore. Vatabl.

CAPUT DECIMUM.

ARGVMENTVM CAPITIS.

Quamvis divina majeſtate deterritum atque ſuis doloribus præpeditum, loqui ſe non poſſe dixerat, non poſſe tamen nunc non acerbius gemere proponit Iob, amplificat atque ſuas ærumnas; quarum cauſam negat eſſe vel ex parte Dei ignorationem aut oblivionem aliquam ſuæ innocentiæ, vel, quòd ad ſe attinet, ſcelus ullum. Tandem repetit priſtina Dei erga ſe amoris & benevolentiæ teſtimonia, mortis quoque inſtantis formidinem.

1 TÆdet animam meam vitæ meæ, dimittam adverſum me eloquium meum, loquar in amaritudine animæ meæ. 2. Dicam Deo: Noli me condemnare: indica mihi cur me ita judices. 3. Numquid bonum tibi videtur, ſi calumnieris me, & opprimas me opus manuum tuarum, & conſilium impiorum adjuves? 4. Numquid oculi carnei tibi ſunt: aut ſicut videt homo, & tu videbis? 5. Numquid ſicut dies hominis dies tui, & anni tui ſicut humana ſunt tempora, 6. Ut quæras iniquitatem meam, & peccatum meum ſcruteris? 7. Et ſcias quia nihil impium fecerim, cùm ſit nemo qui de manu tua poſſit eruere. 8. Manus tuæ fecerunt me, & plaſmaverunt me totum in circuitu: & ſic repentè præcipitas me? 9. Memento quæſo quòd ſicut lutum feceris me, & in pulverem reduces me. 10. Nonne ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum me coagulaſti? 11. Pelle & carnibus veſtiſti me, & oſſibus & nervis compegiſti me. 12. Vitam & miſericordiam tribuiſti mihi, & viſitatio tua cuſtodivit ſpiritum meum. 13. Licet hæc celes in corde tuo, tamen ſcio quia univerſorum memineris. 14. Si peccavi, & ad horam pepercisti mihi: cur ab iniquitate mea mundum me eſſe non pateris? 15. Et ſi impius fuero, væ mihi eſt: & ſi iuſtus, non levabo caput, ſaturatus afflictione & miſeria. 16. Et propter ſuperbiam quaſi leænam capies me, reverſuſque mirabiliter me crucias. 17. Inſtauras teſtes tuos contra me, & multiplicas iram tuam adverſum me, & pœnæ militant in me. 18. Quare de vulva eduxiſti me? qui utinam conſumptus eſſem ne oculus me videret. 19. Fuiſſem quaſi non eſſem, de utero tranſlatus ad tumulum. 20. Numquid non paucitas dierum meorum finietur brevi? dimitte ergo me, ut plangam paululum dolorem meum. 21. Antequam vadam & non revertar, ad terram tenebroſam, & opertam mortis caligine: 22. Terram miſeriæ & tenebrarum, ubi umbra mortis, & nullus ordo, ſed ſempiternus horror inhabitat.

P A-

PARAPHRASIS CAPITIS.

Verſ. 1. DIVINÆ ſanè majeſtatis terror vocem mihi adimit, at vocea, & gemitus extorquet acerbiſſimus doloris ſenſus; jam enim actum eſſe de mea vita planè video, atque intimis præcordiis diſſecor, ut & vehementer mihi ipſum vivere diſpliceat, atque adverſum me ſtomachari, & ſævire compellar, quod ſi clamores, & ſuſpiria ſupprimere conarer, mecum ipſe litigare, & contendere deberem. Sed quid ego? præſtabitne tacitum me cum ingemiſcere, cum nullum habeam, cui cauſam meam probare poſſim? Prætermittam igitur has meas querimonias; nihil eſt enim, quòd me verbis & oratione tueri velim; ſed cogor tamen laxare loquendi habenas, & ſermonem intra pectoris carceres contentum liberè dimittere, non quò contra Deum aut contra illius providentiam quidquam loquar; in me tantum deſævisin, quamvis quæ loquuturus ſim, forè ut in meum caput recidant, certò mihi perſuadeam.

Verſ. 2. Unum igitur ad judicem meum dicam, cum quo non tam de recuperandis fortunis amiſſis, aut tuenda vita, quam de defendenda mea innocentia diſputo. Noli, ò judex æquiſſime, me innocentem, & omnis ſceleris ſuſpicione vacuum, reum peragere, improbitatiſve alicujus damnare, vel in hac vita, vel etiam poſt mortem. At his ſuppliciis graviſſimis, videris me tanquam impium & ſceleratum palam traducere; tum ne me deſpice languore confectum, ne forte graviori aliqua triſtitia obrutus impiam aliquam vocem emittam. Quòd ſi quidpiam liberius, aut inconſideratius, quàm par ſit, fuero loquutus, meum judicem oro atque obſecro, ne mihi vitio, aut impudentiæ vertas, id enim tantùm dixerim, non ut tanti numinis majeſtatem læſam velim, ſed ut meam afflictam innocentiam tuear. Cognoſcere igitur à te maximè cupio quanam de re mecum expoſtules litemve intendas, quanam ſuper tua lege, aut præcepto violato me interroges; propter quodnam ſcelus me puniendum præcipias; aut in quem finem hæc mea ſupplicia decernas?

Verſ. 3. Primùm enim te commovere non potuit, tui ingenii innata aliqua malitia, atque calumnia, quæ cum violentia & fraude inſidias innocenti machinetur, & tuis creaturis malum aliquod moliatur, execraris enim proculdubio omnem calumniam, & innocentum oppreſſionem. Nunc autem, quod ad meas ærumnas attinet, quam utilitatem, voluptatemve capies? hæc ne eſt tua clementia? hæc tua lenitas, & bonitas Deus benigniſſime? hoc ne ſuave illud, manſuetum & commiſerans, quod tuis creaturis nunquam non exhibuiſti? numquid volupe & pulchrum exiſtimas falſa crimina intendere miſero homini, & per fraudem & fruſtrationem moleſtiſſima me lite vexare; & quæ non debeam, repetere; de rebus minimis atque leviſſimis criminalem litem ordiri; atque mediis his amicorum captioſis cavillis, & elenchis falſis, me peccati & ſceleris convincere? Itane, quem tuis ipſe manibus elaboraveris, nunc faſtidio habeas, abjicias, proteras? & pro me dicentem vix tuis auribus digneris? videris profectò impiorum conſilium juvare, & opem, tuæ præſentiæ lumine, & ſplendore, illorum conatibus afferre; nam dum vident pios afflictos, ſe verò beatos, atque fælices, id conſilii capiunt, ut in flagitioſa vita, cujus fœlix fortuna comes ſit, firmiter perſeverent. Propterea eo ſuas omnes cogitationes intendunt, ut pios & ſanctos, etiam ipſi circumveniant, & quibus poſſunt rationibus divexent, ſic ſanè videris, ò Deus fortiſſime, Chaldæis, atque Sabæis mearum facultatum direptoribus, te ſocium atque patronum adiunxiſſe, nam quæ illi contingere non potuerunt, domum videlicet, liberos, familiam, & meam ipſam corporis valetudinem, tu abſtuliſti. Atqui mirum id eſt; nam tu non ſoles in malum, opem, viresque cuiquam conferre; quid dicam? faveſne horum meorum amicorum errori, & deluſioni? an verò ſæviſſimorum Dæmonum nequitiæ, & immanitati, in meos cruciatus conſpirantium?

Verſ. 4. At minimè etiam poſſum meæ innocentiæ afflictæ cauſam, in ignorationem aliquam mei judicis referre, namque is non habet carneos oculos, neque inſtar carnei hominis, de externa tantùm rerum ſpecie judicat: ad intima profectò penetrat, & veritatem, latentem licèt, atque in altiſſimo puteo demerſam clariſſimè intuetur, errare igitur, neque malitiosè, & ex calumnia, neque per ignorantiam & errorem in diſcernendis litibus poteſt; & qui omnia cognoſcat, non indiget certè, ut humani judices ſolent, cruciatibus, & tormentis adhibitis ad extorquendam veritatem. Quorſum igitur ille me torquet, & quæſtione judiciali exagitat? ita ne quem miſerum videat, & ſine ullo caloris ſplendore, deſpiciat? aut etiam torvo, & minaci vultu aſpiciat, inſtar hominis, qui injuriarum acceptarum obliviſci neſcit? at horum hominum improbitatem minime tu, ò Deus optime, imitaris, ut eorum, qui peccarunt memineris, & ſeveram rationem expoſcas, neq; tu inſtar ſuperciliosorum & faſtidioſorum divitum, humiles non dignaris tuo conſpectu, neque obtuſam, & craſſam habes oculorum aciem; ut aliquid in humanis actionibus te prætereat. Præſertim vero hæc dixerim, quod non tu inſtar hominis, cujus vita eſt breviſſima, pauciſſimarum rerum experimentum colligere potueris, ſed pro tua æternitate omnia, tanquam præſentia contempleris. At me tibi infenſum reddere non potuit, ea quæ principibus familiaris eſt, & ſtudiorum, & voluntatis mutabilitas, & viciſſitudo? minimè verò; nam tu non is es, cujus gratia & benevolentia erga hominem temporis diuturnitate langueſcat, aut tædium, & nauſeam concipere poſſit. Homines prætereà, ſemel oblatam hoſtem perdendi occaſionem arripiunt, timentes ne afferat deinde vita hæc, quæ breviſſima eſt, ſimilem opportunitatem. At tu qui æternus es, & quem ego, neque mortuus, neque vivus effugere poſſum, quorſum tam avide tamque ſtudioſè cauſas, & opportunitates requiras, quibus de me vindictam ſumas; atque in omnem meam vitam iniquitas, per teſtes, & judiciariam quæſtionem, ut vel leviſſima errata, ſi qua ſunt, in lucem, publicumque proferas, atque pronunciata ſententia, decretoque ſupplicio plectenda jubeas?

Verſ. 5. Hæc ne facis, ut ſcias an peccaverim, necne? & cùm liberè de me ſtatuere poſſis, quod voles, me mille modis exploras: & verſas, at nimium ſeverè, ut apud quem, nec preces, neque ullius interventus iam non valeant, ut cruciatuum acerbitatem mihi remittas, non enim, quamvis qui innocens ſibi ſit, ex tuo ſeveriſſimo judicio potens eſt ſe ſubducere; at cùm tanta ſit tua poteſtas, ut nemo poſſit prædam ex tua manu extorquere, neque ſua ope juvare, quem ſemel flagellare decreveris, oporteret ſanè benignius & mitiùs mecum agere. Verùm enim verò ſi tu iudex eſſes à cujus tribunali ad ſuperiorem alium judicem provocatio eſſet, nihil mirum, quod & cruciatus, & ſententiæ damnationiſque pronunciationem accelerares, at cum ſit nemo qui de manu tua poſſit me eruere, quorſum me tam acriter tam continenter vexas, nulla reſpirandi, neque paululum interquieſcendi copia facta? Sed honeſtæ actæ vitæ conſcientia erigor, & ſuſtentor, quamvis enim ſupremus tu judex ſis, non ideò me innocentem non abſolves; præſertim, cum jam tibi exploratum ſatis, ſuperque ſit, me neque fœlicem, neque ærumnoſum à tua pietate & cultu defeciſſe.

Verſ. 7. At cùm opus ſim manuum tuarum, perdere ſanè creatoris iure, pro tua voluntate potes, ſed vel ex hac ipſa mea, qui tuum opus ſum, atque ex tua, qui creator es, conditione, tantas ærumnas jure meo deprecabor, atque ex priſtino illo creationis beneficio commemorato, multa alia à tua majeſtate poſtulandi, lata amplaque ianua mihi aperitur. Verùm enimverò viſus es ſanè in me elaborando, & creãdo, tu, qui omnis laboris, & defatigationis expers es, laboraſſe, & quæ ad hominem pertinent, cum quadam moleſtia & laſſitudine perfeciſſe, eſt enim cùm figlinum opus, tum hominis moderatio, & perfectio; opus per ſe difficile; operam igitur & impenſam perdes, in me perdendo, & tuo opere in interitũ præcipitando? Quid, quod ſingulari ſtudio, & amore me fabrefeciſti; atque utramque manum tui propenſiſſimi affectus indicem, ad hominis creationem adhibuiſti, atq; ſubtilitate & artificio mirabili, univerſum hominem, & quæ ad illum pertinent, univerſa expoſuiſti, & ornaſti, tuaque providentia indulgentiſſimè muniviſti, tuiſque ipſis manibus, materiam, ex qua homo formatus eſt, acceptam, ſapientia, & poteſtate tua in eum finem perfeciſti, ut haberes, de quo benè mereri poſſes? Hæc igitur tot tamque præclara beneficia, quonam tandem recidunt? in incredibilium ſanè calamitatum, & miſerandæ mortis præcipitium.

Quod ſi, ò hominum plaſmator Deus, ullam eorum quæ dico, oblivionem ſimulare velis, rem à principio repetitam, & cunctas operis circumſtantias minutatim in memoriam revocabo. Luteus ego ſum; atqui lutum in, animum & iners ſe ipſum ſingere, & figurare minimè poteſt, te igitur formatore, & creatore mihi opus fuit. Poſt longam igitur oblivionem, tui operis recordare tandem, formatum eſſe à te hominem de limo ex aqua & terra, ſingulari cura, & arte contemperatis; luteum itaque & fragile vas meritò à ſuo creatore, & figulo poſtulat, ut priſtinam iterum adhibeat artem & diligentiam, ad illud tuendum & conſervandum. Quod ſi me permiſeria expoſuerisque diſcrimini, facilè conteram, & minutiſſimum tenuiſſimumque pulverem abibo. Sed cum tandem mortem, reſolutionemque in viliſſimam terram, quæ humano corpori formando materiam præbuit, homini intermi-natus fueris, oporteret nunc paulò diuturnius vitæ ſpatium à te ei concedi.

Verſ. 7. Quid, quod diuturnitate digniſſimum profectò opus
fuit, cum tenuiſſimæ, terræ portionem, quaſi coagulo quo-
dam denſatam, & compactam, tuis ipſe manibus coagmen-
taſti, & luteam ſtatuam ſtatim effinxiſti neque ſecus, quàm
caſeus, ingenti manuum, & brachiorum nixu caſeali appri-
mitur; ita tuis manibus, ſuperfluum illum, & aqueum hu-
morem expreſſiſti, cum primum inſtar fluidi lactis terram
irrigaſſes, & aqua temperaſſes mollemque & quaſi fuſilem
reddidiſſes, ut inde formari humanũ corpus opportune poſ-
ſet, omneſque corporis partes, non ſolum, quæ externæ
ſunt, ſed etiam, quæ in intimis viſceribus ipſiſque oſſium
cavitatibus reconditæ deliteſcunt, mira ſubtilitate & arte ef-
finxiſti, & conſtituiſti, ut externa cutis lævior, & tenuior
eſſet, caro mollior, oſſa duriora, & firmiora, nervi ſolidiores
& flexibus opportuniores; reliqua denique ſuis munita, &
officiis exequendi affabre & commode elaborata, & minu-
tiores omnes partes conveſtitæ, & coopertæ externæ cu-
tis integumento munirentur.

Organicam denique materiam accipiendæ animæ præ-
Verſ. 8. paraſti, quam tua miſericordia & munificentia illi ſtatim
contuliſti; indidiſtique multarum virtutum ſemina; huma-
nitatis præſertim, atque miſericordiæ; neque ſolùm vi-
tam dediſti, ſed ſumma erga eum indulgentia uſus, ingen-
tibus beneficiis locupletaſti, boniſque omnibus cumulaſti,
quæ ad victum, veſtitum, honoriſque & dignitatis gra-
dus tuendum pertinerent. Neque verò ſolum hæc ſunt
primi hominis beneficia; nam cæteri omnes, in ſua gene-
ratione, & conſtitutione ſimilia accipiunt ex tua munifi-
centia & liberalitate, vitæ initium, univerſaque alia vi-
tæ præſidia.

Verſ. 9. Ergo videris certè benevolentiam hanc, atque gratiam
benigniſſimi animi, qua hominem, meque ipſum olim
proſequebaris, nunc longè diſſimilibus operibus ſaverita,
te videlicet, & ſuppliciis graviter diſſimulare voluiſſe: non
enim crediderim charitatem illam erga me priſtinam in
tuo pectore extingui, aut oblivione aliqua obrui potuiſſe.
Neque nunc quidem mei recordari non poteris, in quo
creando, ornando, locupletando, tantum induſtriæ, at-
que ſolertiæ impenſum à te fuerit. Hæc quidem humani
generis primordia, quæ in tuæ ſapientiæ arcanis recondita
videbantur, ut quæ fuerint tuæ erga humanum genus ma-
nifeſta charitatis argumenta, mihi bene perſpecta, memo-
ri frequentique mente repeto; atque vel ex eo, in longè ma-
jorem admirationem adducor, quod ſi quid unquam admiſi,
quo tuæ majeſtatis oculos oſtenderam, illius profectò te
valdè memorem exhibes: nam multo elapſo tempore, de
priſtino quocumque errato, pœnas repetis graviſſimas;
interim patienter celas, atque ſupprimis conceptam ad-
verſus hominem iram, atque vindictæ cupiditatem. Sed
illa quoque certa fide, firmaque cogitatione me ſublevo,
fore ut conſervatoris vindiciſque munus, quod nunc præ-
termiſiſſe videris, placatus aliquando, propitiuſque
inſtaurea.

Licèt nunc ſanè tam ſeverè mecum agas, ut ſi quid pec-
Verſ. 10. cavi, non aliter quàm perpetuo carcere & arctiſſima cu-
ſtodia punias, neque unquam pœnas peccato debitas re-
mittere velis: ego verò ſic pejerare, & mihi imprecari
auſim, ut ſi quid peccavi, duriſſima cuſtodia detinear,
& nunquam abs te mihi offenſa remittatur. Sed durum, &
aſperum ſanè eſt, haud latum unguem à recto bonoque
diſcedendum, vel per oblivionem humanam, cùm jam
in tabulas redigis, & ad calculos ſeveriſſimè revocas.

At adoleſcentiæ errata jam condonata, & multis à te mihi amicitiæ & benevolentiæ argumentis exhibitis, obliterata videbantur, cur igitur culpæ memoriam, nec non peccatis pœnas repetis? Non enim vis mecum tanquam cum innocente, & ſupplicii immerente agere.

Utcumque itaque egero, etiam ſi me piiſſimis operibus Verſ. 11.
exerceam, mala & ærumnas ſuſtinere compellar, atque
habitum hominis ſumere pœnitentiam alicujus ſcele-
ris agentis, capitis demiſſione, animique ſubmiſſione:
non enim ex ſanctitate ullus mihi inſoleſcendi, & glorian-
di locus erit; neque coram ſeveriſſimo judice conſurgere,
& attollere caput in judicio, & obtinere in mea cauſa &
meæ innocentiæ defenſione unquam potero, juſtus enim
licèt ſim, non plus propterea honoris atque dignitatis ha-
bebo apud homines, neque minus obnoxius injuriis, &
ignominiæ ero, cùm me ad eam conditionem deductum
videam, ut vix audeam oculos, caputve attollere. Ne-
que mirum; cùm graviſſimùm calamitatis pondus ſuſti-
neam, tantumque deprimar, ut reſpirare vix valeam,
uror ſane tota, atque torreor ignea vi morbi graſſante;
& opprimor anguſtiis, quæ animæ ſtomachum & appeten-
tiam acerbiſſimè commovent.

Illud verò longè moleſtiſſimum, quod cum meam in- Verſ. 12.
nocentiam conteſtari volo, quaſi in ea cogitatione inſole-
ſcerem, & ſuperbirem, duplicatas ſtatim pœnas pendere
cogor; ſentio enim me, tanquam ferocientem ſuperbien-
temque leænam, aut ſuperbiſſimum Leopardum fortitu-
dine, & principatu inter reliquas feras glorantem, ita quaſi
ob prioris vitæ fœlicitatem & gloriam inſoleſcentem, pa-
ratis à te, laqueis, retibus, foveis, capi conſtringi, implicari
& acutiſſimis dolorum jaculis confligi. Atque utinam jam
tandem calamitatis meæ atque doloris cumulus eò excre-
ſceret, & tantùm invaleſceret, ut jam omnino viderer à
tua potentia captus, jaculiſque penitus conficerer, nam
nunc diuturno longiſſimoque ſupplicio excrucior; cum
enim aliquod à malis otium mihi dari credo, tunc re-
pentino impetu, imparatum adoriris, eademque flagella
ſæpius repetis; nunquam intermittentibus doloribus, alios
denuo cruciatus apparans, quos cùm perfero, miſerabile
profectò ſpectaculum toti mundo exhibeo.

Tum etiam tu ipſe teſtes conquiris, & accerſis etiam;
teſtibus prioribus novam adverſum me teſtificandi vim Verſ. 13.
confers, ſemperque de mea vita quæſtionem habes acerri-
mam, atque mea cauſa ſæpius dicta, in me ſententiæ ex-
pectatione ſuſpenſum tenes, neque conquirendis, exami-
nandiſve adverſum me teſtibus ullus eſt finis. Et quidem
adverſariorum multorum teſtimoniis obruor. Nam iſti
mei amici concordi teſtimonio me accuſant improbitatis,
tradita ſibi per vices accuſandi, & teſtificandi oratione:
ſinguli præterea cruciatus, atque ſupplicia teſtes eſſe vi-
dentur ſceleris alicujus tuæque adverſus hominem iræ;
exprobrare enim videntur impietatem, palamque ſcele-
ratæ vitæ reum peragere. Quid, quòd mala omnia, in-
genti quodam quaſi conflato exercitu, expeditionem,
irruptionemque in me faciunt, ac me undique obſident
atque oppugnant; te interim, ò fortiſſime Deus, velut
ſupremo Imperatore ærumnas, & dolores, quaſi milites
moderante, & ſuo quemque loco, & tempore ad nocen-
dum maximè oportuno conſtituente.

Quam igitur ob cauſam, cujuſve nam boni adipiſcendi Verſ. 14.
gratia, tu ipſe auctor extitiſti, ut in hanc lucem ſoſpes,
& incolumis ederer? Quorſum in tantis periculis conſti-
tutum intra materni uteri anguſtias me tutatus es? cum
enim continuò ac natus ſum, in hanc moleſtiarum, &
calamitatum pugnam ſim ingreſſus; præſtaret profectò
nunquam vitæ ac lucis primordia attigiſſe, quam tot mala
expertum, in tuæ amicitiæ violatæ ſuſpicionem veniſſe.
Nam ſi intra materni uteri anguſtias præfocarer atque
comprimerer, nulla tunc mei ratio haberetur, & neque
lucis, neque tenebrarum particeps eſſem, abortivus enim
cenſerer pro non nato, ut qui ex matris utero ad terræ vi-
ſcera, & uterum, quaſi iterum concipiendus traducerer.

Vitam vero qui amitterem, non magnum bonum amit-
terem; eſt enim breviſſima, & paucitas ipſa imminutio,
& mera vanitas, in ſe ipſa deficiens, & evaneſcens; atque
non tam in bonis & jucundis, quàm in malis & ærumnis
conſtituenda. At (inquis) non ideò natus es, ò Iob, ut
aſſiduis malis affligtareris; ſi id ita eſt, diutiùs ſanè ex-
pectandum non eſt, cum ad extremum penè vitæ
ſpiritum pervenerim: Patere igitur, aliquantulum

me quieſcere; neque tot me obſideas malis, neque tua me potentia circumvenias: interim reficiar nonnihil, & vel lugens meo dolori paulum indulgebo; non enim, quas peto doloris, & morbi inducias, voluptati, ſed lachrymis, ſed gemitibus, ſed ſuſpirijs poſtulo: nam quæ paſſus ſum, tam gravia ſunt, vt vel ſola illorum recordatio, multorum dierum lacbrymas, & luctum iure ſuo exigere videantur.

Abibo tandem ex hac vita, non iterum ad eandem vitæ conditionem reverſurus, cōcedamq; in aliorum defunctorum ſubterraneam ſtationem, terram ſanè horrificis tenebris offuſam, miſeriæq; pleniſſimam, vbi nullus cadaverum dignitatis ordo, ſed confuſa & perturbata oſſium congeries, perpetuo omnia horrore, atque æterna caligine obvoluta. Timeo enim, ſi me ad mortem diligentiùs non comparem, atque omnia vitæ errata pœnitentia deleam, ne fortè conjiciar in æterna damnatorum ſupplicia, unde ad meliorem ſtatum nulla redeundi facultas conceditur: regionem ſanè, quam nulla unquam complet lux; quam letales umbræ, & immedicabiles tenebræ occupant; & in quibus obſcura & cæca mors, caliginoſuſq; orcus ſedem, atque regiam conſtitutam habent, eūdemq; etiam carcerem opportunum ſontibus dei mendia. Terram videlicet, ubi ſimul cum tenebris, & animi caligine, laſſitudinem & defectum planè lethalem patiuntur ſontes. Ibi profectò oritur ſempiterna nox, unde proveniūt tenebræ, & ad alias regiones mortaliumq; ſedes offundēdas permanant. Ibi per obſcuriſſimā lucem, & medias tenebras, horrifica ſpectra, & lethales manium umbræ apparent, nihilq; videtur quod non ſit triſtiſſimum mortis ſimulachrum, & mœſtiſſima imago. Nullus præterea ulla in re ordo, ſed incredibilis confuſio, quæ in ipſis damnatorum perturbatis mentibus potiſſimùm cernitur: in tenebris enim maximis omnia miſceri, confundi, perturbari neceſſe eſt; ut etiam ignis, qui natura ſua lucidus eſt, quaſi perturbata natura, obſcuritatem potiùs, quàm ſplendorem eo in loco afferat; denique omnia conglobata, nullo ordine, uno impetu ſuppliciorum genera in impios deſæviunt. Tum verò ex præſenti tot malorum triſtitia, non ſolùm non tollitur, ſed creſcit potiùs miſerrimæ illius æternitatis, nunquam elapſuræ, timor ſempiternus.

Verſ. I. Tædet animam meam vitæ meæ; dimittam adverſum me eloquium meum: loquar in amaritudine animæ meæ.

1 *Quis ſit optimus hujus capitis nexus cum præcedentibus.*
2 *Quid Tædere, variæ ex Heb. lectiones. Quid Diſſecari. Anima, quæ nauſeā concipit. Explicati David, & Lucas.*
3 *Dimittere, ad plures ſenſus indifferēs, in ſacro ſermone.*
4 *Particula, Adverſus, varius uſus in ſacris.*
5 *Eloquium, propriè accipiendum pro externa oratione.*

1 *Nexus eſt præcedentibus. D. Thom. ab 9. 24.*

DUPLEX, aut triplex eſſe poteſt huius capitis nexus cum præcedente. Primus, quem indicat D. Th. ut nunc velit quæſtionem ſuperiùs inſtitutam de iuſtorum calamitatibus perſequi, videlicèt illam: *Terra data eſt in manus impii*, ſed videtur nexus hic longè petitus. Secundus, ut quaſi obtenta & accepta facultate, ex divinæ bonitatis, atque ſuæ etiam conſcientiæ, innocentiæque fiducia, omni formidine atque dubitatione depoſita, liberè & conſtanter dicere coram ſuo iudice pro ſe incipiat, atque exordiatur commovendo miſericordiam ex magnitudine ſuarum ærumnarum. Sed tertius mihi optimus atque ſimpliciſſimus videtur, qui in argumento indicatur, & à Polychronio, Philippoque tangitur, ipſiſque primis Jobi verbis, non obſcurè ſignificatur.

Optima tē-nectendi ratio. Polychron. Philip.

Tædet. Alij diſcedunt à Latino interprete, quòd tædere dixerit; cùm verbum (*Kut*) ex ſententia R. David, & R. Mardochai, ſignificet excidere, aut ſuccidere. Sic vertunt Pag. Vatab. & Hebræus apud Caietanum: *Exciſa eſt anima mea in vita mea*, ut ſit ſenſus Tygurinæ: *Actum eſt de vita mea*; en morior: vel, perinde verò ac ſi mortuus planè ſim, id eſt, etiam dum vivo, videtur anima mea exciſa, & diuulſa ab hoc fœtidiſſimo, turpiſſimoque cadavere. Caietanus verò hanc inciſionem refert ad decurtationem, & præciſionem vitæ, ea ratione, qua Ezech. dixit; *Præciſa eſt velut à texente vita mea*; id eſt: Amplius vivere non permittor; in breviſſimas anguſtias redacta eſt vita mea. Sed aliò debere reduci hanc exciſionē, mox dicemus. R. Moyſes, quoniam cum alijs Hebræis doctoribus (id, quod etiam indicat R. Mardochai, exiſtimat propriam vocis ſignificationem eſſe, litigare, aut contendere, hunc locum ſic vertit; * Ligavit (aut contendit) *anima mea in vita mea*; ac ſi diceret; Litigarem, aut contenderem mecum ipſe, ſi relinquerem ſermonem meum intra cor meum, neque verbis remitterem habenas. Ideò *loquar in amaritudine*, & ſimiliter explicant id Pſal. 94. *Quadraginta annis proximus fui*, * (litigavi, contendi) *generationi huic*. Sed certè noſter interpres ferè ſemper vertit verbum hoc, per *tædium* quoddam, & diſplicentiam, qua homo interiùs tabeſcat, & ſcindatur, atque diſſecetur intimis præcordiis præ doloris ſenſu; unde dicitur Pſalm. 119. *Vidi prævaricantes, & tabeſcebam*; vehementi quodam tædio diſcruciabar, vehementer mihi diſplicebam, & Ezech. 36. *Diſplicebunt vobis iniquitates veſtræ*. Pſalm. 94. *Proximus fui generationi huic*, & Lucas Actu. 13. *Per quadraginta annorum tempus, mores eorum ſuſtinuit in deſerto*: quo videtur Chriſtus Dominus alluſiſſe Marc. 19. *O generatio incredula, quamdiu apud vos* (proximus, litigans, infenſus) *ero, quamdiu vos* (veſtri iam pertæſus, atque faſtidiens) *patiar?* quæ omnia loca planè afferunt infenſionem, aut offenſionem, tædium, moleſtiam, odium. Ergo rectè dixit interpres: *Tædet animam meam vitæ meæ*: cum quo alij quoque faciunt. Regia, *pertæſa eſt anima mea*. Septua. *Laborans anima mea*. Thargum; *Crudelis affecta eſt anima mea*; ut quippe ſævire doloribus, & ſæviſſimæ feræ inſtar, ululare & ſtridere: vel, quod videatur homo, qui ſibi ipſi mortem precatur, adverſum ſe ſævire, & efferaſcere. Huc illa ſuperior *exciſio* pertinet, quaſi dicat; Tabeſco, exagitor, crucior, diſſecor vitæ tædio. Sic Lucas excindendi, aut *diſſecandi* verbo oritur Actuum 7. *Diſſecabantur cordibus ſuis, & ſtridebant dentibus*; nam, *Diaprio*, eſt propriè ſecare, aut ſerra præcidere. Alij dicunt; *Frendebant cordibus*; quare neſcio, cur ſimilem locum Actuum 5. verterit Regia; *Furebant*; quod valdè alienum eſt à proprietate verbi. *Anima* autem cum tædio illo eleganter convenit; ea enim eſt, quæ nauſeam, quæ tædium concipit, quæ moleſtiam ſentit; quare, quòd Varablus illam accipit pro viribus corporis quaſi diceret: *lentis viribus morior*: alienum omnino.

Iſa. 38. 12. R. Moyſ. R. Mard.

** Si cierro la boca, andarè à pleyto con mi coraçon.*

Pſ. 49. 10.

** En quarēta annos nūca tuue una hora de paz con eſta gente.*

Pſal. 118. 158. Ezech. 36. 31. Pſ. 94. 10. Act. 13. 18. Marc. 9. 19.

Defenſus Vulgatus. Regia. LXX. Tygur.

Diſſecari quid apud Lucam. Actu. 7. 54. Regia. Actu. 5. 33.

Anima, quæ nauſeam concipit. Vatab.

Dimittam adverſum me; originale verbum (*Ghazab*) ſicut & Latinum relinquendi, aut *dimittendi*, indifferens eſt ad plura & primò erit prætermittere: ſicut Latinè dimittere occaſionem, ſic ab hoc verbo dicitur, Pſ. 36. Relinque furorem, & Pſalm 21. *Quare me dereliquiſti?* Geneſ. 28. *Nec dimittam te, niſi complevero univerſa, quæ dixi*; quo etiam ſenſu videtur Polych. hunc locum accipere; *Silentio egomet ingemiſcam, cùm prorſus habeam nullum, cui cauſam meam probare poſſim*. Dimittam, prætermittam orationem in hac mea deſerta lite; nihil eſt enim quòd me verbis tuear, unum tantùm à Deo requiram cur moriar? Sed præterea verbum *dimittendi* poteſt afferre permiſſionem quandam liberæ quaſi poteſtatis; uti dicimus, exercitum, aut milites dimitti, facta cuique diſcedendi facultate. Exod. 9. *Dimiſit ſervos ſuos, & iumenta in agris*; videlicèt, ut liberè ſpatiarentur. Pſalm. 9. *Tibi derelictus eſt pauper*, id eſt tuæ voluntati, atque arbitrio concreditus, & commiſſus. Nehemiæ 3. * *Dimiſerunt Ieruſalem uſque ad murum plateæ latioris*. Ergo dimittere eloquium erit, remittere loquendi habenas, quæ priùs adductæ erant, & contentum intra pectoris carcere ſermonem liberè tandem emittere; quem ſenſum ferè omnes Latini, Græcique ſequuntur; eundemque videtur amaſſe Vulgatus, cùm dixit *Adverſum me*; nam in primo ſenſu dicere debuiſſet, Pro me, aut de me.

3 עזב Dimittere, ad plures ſenſus indifferens. Pſ. 36. 8. Pſ. 22. 9. Gen. 28. 15. Polychr.

Dimittere, ad liberam poteſtatem pertinere. Exod. 9. 21. Pſal. 9. 34. 2. Eſd. 3. 8.

** Dexaron correr el lienço del muro haſta el de la plaça.*

Adverſum me. Eugubinus impropriè dictum exiſtimat *adverſum*, pro eo, quod eſt *ſuper me*; vel, *de meis rebus*. Nam particula (*Ghal*) propriè eſt, *ſuper*, quomodo etiam redditur Gen. 1. *Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas*; aliquando, cum, Exod. 15. *Viri cum mulieribus*. Sed eſſe etiam *adverſus*, probat illud Geneſ. 4. *Conſurrexit Cain adverſus fratrem ſuum*; licèt enim propriè iuxta Hebr. dixerint Septuag. *Surrexit Cain ſuper fratrem ſuum*; ſed illud *ſuper*, valet *adverſus*; quare ferè omnes Latini, & Græci propriè accipiunt *adverſum me*, ac ſi dixiſſet: Nihil contra Deum, nihil contra illius providentiam loquar, in me tantum deſæviam; quem ſenſum pluribus eleganter locupletat Polych. Paulò ſecus accipit Philippus; Vi-

4 Eugub. Particula Adverſus proprietas. על Gen. 1. 2. Gen. 4. 8. Latini. Græci. Polych. Philip.

2 Tædere, quid. קוט R. David. R. Mardoc. Pagnin. Vatabl. Caiet. Tygur. Caiet.

deor adverſus Deum loqui, & eum illo de meis cruciatibus expoſtulare, quod tamen *adverſum* me eſſe intelligo; namque recidet in meum os, quod expuere in cœlum coner, ſed tamen amariſſima dolorum acerbitas verba extorquet. Vel, ut ſit cuiuſdam quaſi iacti iam conſilii ſignificatio: Quidquid tandem mihi eveniat, quamvis mihi noceat, loquar tamen. D. Thom. & alii Latini paulò languidiùs explicaſſe videntur; illud enim *adverſum me*, dictum exiſtimant, quòd contra ſuam vitam eſſet votum mortis.

D. Thom. Latini.

1 Eloquium non ſolum internum, ſed etiam externum. Tygur. Polychr. שיח *LXX. Auguſt.*

Quod verò hìc eſt *eloquium*, licèt poſſit ex proprietate fontis intelligi interna meditatio, & quaſi ſoliloquium; quò reſpexit Tygur. *Promittam mihi muſſitationem;* & Polyehr. *Silentio egomet ingemiſcam & philoſophabor*, ſed tamen locus exigit, ut *eloquium* ſit conceptus ſermo, verba profecta ex intimo ſenſu. Quare rectè Septuag. dixerunt, *verba*, & Auguſt. *Sermones:* ſequitur enim, *loquar in amaritudine animæ meæ:* quaſi diceret; Non tam mea futura ſunt verba; quàm meæ amaritudinis, & calamitatis; hæc enim imperat, atque adeò extorquet orationem. Vide, quæ de amaritudine diximus cap 7. Verſ. 13 inde enim petenda eſt huius loci explanatio.

Verſ. II. Dicam Deo: Noli me condemnare; indica mihi, cur me ita iudices.

1 *Deus index. Expenditur Græcorum lectio, & interpretatio. In Iobi oratione omnes perfecti exordii leges.*

2 *Indicare quid Hebræo. Particula cur ſcientia de experimento, & ſenſu. Explicatus Salomon.*

1 Deus, Index Latinorum interpretatio.

D*Icam Deo:* ad Deum, *Eloah*, iudicem, cum quo, non iã de recuperandis fortunis, aut tuenda vita, quàm de defendenda innocentia diſputo; cuius iudicij ſeveritatem pertimeſco. *Noli me condemnare:* verbũ *condemnandi* ferè ſemper ad culpam pertinet; quare ferè omnes Latini ſic accipiunt; *Noli me peragere reum*, aut *ſententiam pronuntiare:* vel in hac vita, vel etiam poſt mortẽ, cùm innocens ſim: his enim ſupplicijs graviſſimis, videris me velut impium ſceleratumque palam traducere: permitto quidem rerum aliarum iacturam, & quidem neque dolens neq. invitus: ſed non poſſum non dolere vehementer læſam meæ ſanctitatis, & innocentiæ exiſtimationem.

*Nicetæ, & Græcorum, explanatio. LXX. *Ne me en ſennteys à ſer deſcomedido, con tanto apretarme. D. Thom.*

Græci paulo aliter, neque valdè proximè ad Hebræum, ſed neque ineleganter; nam cum Septuag. legant, *Noli me docere impium eſſe;* ſic interpretantur; *Ne me deſpicias languore confectum, ne forte graviore aliqua triſtitia obrutus, impiam aliquam vocem emittam.* Sed conſentire etiam cum noſtra lectione poteſt, quaſi dixiſſet; Ne videaris occaſionem quærere mei lapſus, aut mei condemnandi, atque perdendi. Sed multò elegantiùs, atque argutiùs, quod iudicavit D. Th. hæc verba eſſe hominis excuſantis, & quaſi præcaſtigantis liberiorem ſuam orationẽ; Si quippiam (inquit) liberiùs, aut incõſideratiùs, quàm par ſit, fuero loquutus, oro, atque obſecro meum iudicem, ne mihi vitio, aut impudentiæ vertat, nllius veteritatis damnet: nam id, ut meam tantùm tuear innocentiam, dixerim: nõ quòd præcellentem numinis maieſtatem, vel minimum læſam velim. Hinc ſanè omnes perfecti exordij leges, quò iudicem docilem, attentum, benevolum reddat, colligi poſſunt.

Iob ſervat omnes perfecti. exordii leges.

*2 *Hazedme ſaber, ſobre que es el pleyto, que me ponéys.* רוב *Iudicare quid.*

Indica mihi. Propriè * *Fac ſcire me, ſuper quid mecum litiges.* Indicandi verbum, hoc loco pertinet non tam ad ſententiam latam in iudicio, quàm ad ipſam litigandi, iurgandi, & contendendi rationem, quod ſupra diximus eſſe *reſpondere*, aut contradicere in iudicio, quaſi diceret; Indica mihi, quanam de re mecum litiges, quid expoſtules, ſuper quanam tua lege, aut præcepto violato me interroges; verba profectò nullius ſibi ſceleris conſcii. Licet quidem etiam congruere poſſit ſenſus Græcorum, accipientium illam iudicij partem, qua pœna irrogatur, & reus criminis plectitur: Indica mihi, cur me ita punias.

Particula cur. עליה *Olympio. Polych.*

Illa autem particula *cur*, quę in originali duplex eſt, *ſuper quo*, aut poteſt ſignificare ſcelus aliquod, cui reſpondeat ſupplicium; vel ut accipiunt Olymp. & Philippus, finem, quem Deus in his pœnis irrogadis ſibi proponat: illas enim ex arcano, ſublimique divinæ providentię conſilio, & eo quidem ſublimiori omni humana ſapientia proficiſci, non dubitat. Sed in eo verbo *Indicãdi*, aut cognoſcendi, poteſt eſſe elegans quædam ſententię, rerumque colluſio; nam illa cognitio, non eſt ſpeculatiua, & à ſenſu remota, ſed cum ipſo ſenſu, atque experimento coniuncta; vertitur enim aliquandu, & rectè, verbo ſentiendi, Pruverb. 23. *Traxerunt me, & non ſenſi,* & Proverb. 10. *Qui depravat vias ſuas, manifeſtus erit;* prop. * ſentietur; Septuag. *Qui diſtorquet vias ſuas, cognoſcetur;* alii activè; ipſe tandem cognoſcet, & experietur. Dicet igitur Job; Dolores quidem & cruciatus acerbiſſimi, quos ſentio, experiorque, omnibus noti ſunt, atque manifeſti; at nullum à me commiſſum ſcelus, neque agnoſco, neque ſentio; nemo præterea mortalium cognoſcere, aut ſentire potuit; oporteret igitur omnibus notam fieri cauſam mearum ægritudinum, ne quis ex re manifeſta, ad occultiorem aliam cauſam inveſtigandam, temerè, & inconſideranter dilaberetur.

Scientia de experimento.

Prov. 23. 35.

Prov. 12.

Quien en malos paſſos anda, ſerà ſentido, y aun el lo ſentirà en ſi meſmo.

Verſ. III. Nunquid bonum tibi videtur ſi calumnieris me, & opprimas me opus manuum tuarum, & conſilium impiorum adiuves.

1 *Deus odit calumniam, quid proprie calumniari ex Hebræo. Explicati Samuel, & Oſeas.*

2 *Varia lectio.*

3 *Bonum pro utili, aut ſuavi. Dei bonitas. Interrogatio expoſtulatoria ex Charitate. Explicati David, & Michæas.*

4 *Quid calumniari apud iuriſperitos. Illuſtr Iſaias.*

5 *Calumniator, qui non debitum petit. Qui Sycophanta apud Athenienſes.*

6 *Calumnia pro calliditate, aut ſophiſmate.*

7 *Opprimere quid. Quis dicatur in Iure oppreſſus, quis damnatus.*

8 *Admiratio cũ commiſeratione Opus in Hebræo quid.*

9 *Varia lectio. Lux pro favore. Illuſtrare pro adiuvare. Illuſtratus David.*

10 *Impiorum de non deſerenda improbitate, conſilium: Malachias explicatus.*

11 *Impii adverſus iuſtos cõſilium de bello inferendo ineunt. Impiorum arma, quibus noceant; quæ.*

12 *Iuſti conſilium de pace ſervanda capiunt; horum arma quibus ſe tegant; quæ; explicatus David.*

13 *Deus non adiuvat in malum hoſtium ſævitiam. Servat in ſupplicijs modum. Quid baculus arundineus apud Ezechielem.*

14 *An Iobi amici dicantur hoc loco impii.*

15 *Dæmon, impius. Commodiſſima huius ſententiæ, expoſitio.*

V*Idetur diverſas rationes proponere, quæ à Deo reſpici, aut illum impellere ad Iobi calamitatem potuerunt, illaſque ſigillatim removet. Sed in primis removet à Deo, quæ cum illius bonitate pugnare videntur. Primò (inquit) ex divini ingenij quaſi innata quadam malitia, atque calumnia minimè provenit. Nam Deus nõ amat, odit potiùs calumniam. Verbum (*Ghaſak*) quod eſt *calumniari*, affert etiam violentiam quandam, aut deprędationem per vim, fraudem, inſidias: & ita vertitur Levit. 6. *Obtinere per fraudem:* & clarè verbi proprietas explicatur 1. Reg. 12. Cùm roget Samuel populum: *Si quempiam calumniatus ſum, ſi oppreſſi aliquem, ſi de manu cuiuſquam munus accepi? & dixerunt; Non es calumniatus nos, neq; oppreſſiſti, neque tuliſti, &c.* Similiter Oſee 12. *Chanaan in manu eius ſtatera doloſa, calumniam dilexit,* id eſt, Populus Iſraeliticus, vel ſordidus mercator defraudat emptorem, non palam, & apertè, ſed fraudulenter & occultè, & ſub prętextu quodam ſpecieque æquitatis, atque iuſtitiæ, cuius ſtatera ſymbolũ eſt. Similiter Iob calumniam ſe pati profitetur, quaſi vim quandam per fraudem occultam; nam externa tantùm ſpecie nihil iniuſtũ ſuſtinere videtur; amici etiam, iuſtas ab illo pœnas exigi, & inſigni alicui impietati, ingentia quoque iſti ſupplicia tanquam ex æquo reſpondere exiſtimant. Hanc Iob inquit eſſe *ſtateram doloſam;* nihil enim ſceleris ſubeſt in animo, nihil pœnarum commerita eſt cordis innocentia. Ergo ærumnoſum hominem pro impio, & ſcelerato haberi, *calumniam* pati eſt.

1 Deus odio habet calumniam; Calumniari quid proprie. עשק *Levit. 5. 6. 1. Re. 12. 3. Oſea 12. 7.*

Quod ad lectionem attinet, non video cur Complutenſes legerint: *Si calumniatus fuero*, cùm in forte, nõ ad primã, ſed ad ſecundam perſonam pertineat: neque quomodo congruenter poſſit *calumnia* tribui Iobo. Vaticana lectio quamuis ex perſona Iobi legat: *Aut bonum tibi ſi iniquè egero?* hunc poteſt habere ſenſum, & commodè cum noſtra lectione congruentem; *Si me calumnieris*, & innocentem alicuius criminis traducis, quid tibi inde aut utilitatis, aut voluptatis accedere poteſt?

2 Complutenſes. Lect. Vatic. LXX.

3 Bonum pro

Bonum autem, frequenter pro utili, aut iucundo ſumitur,

Digitized by Google

vtili aut iucundi; מוב *Vatabl. Chryſoſt. Interrogationis huius expostulatoria vis. Bonum pro manſueto. Pſal. 72. 1. Pſ. 135. 7. Hieronym. Mich. 7. 4.* ישר מוב ** El mas manſo dellos ſaca ſangre; y el mas bueno, pica. Pſ. 130. 35 Pſ. 145. 9.*

tur, aut etiam pro honeſto, & quod cum recto, & æquo ſit coniunctum. Poteſt autem illud *ſibi*, cuiunga cum bono: ſic Vatabl. explicat: *Nunquid ſibi proderit?* iuvaberis? aut verò eum Chryſoſt. Tibi videtur, mihi bonum eſſe? *Quod*, inquit, *hac calamitas mihi bonum pariat, non video* Sed fortè ex confidentia, & charitate in Deum, expoſtulatoris vox aſt; (*Paratos bene?*) decorène, & pulchrè agis? Quid ſi etiam ad clementiam, & benignitatē Dei reſpiciat hæc ne eſt tua clementia? tua lenitas? tua bonitas, optime & mitiſſime Deus? hoc ne bonum eſt. quòd tibi ſummoperè placere ſolet, & ſuave illud, manſuetū atq. commiſerans, quod in tuis operibus ſemper reſplēduit? *Bonitas*, pro manſuetudine, clementia, ſuavitate, Pſal. 72. Quam bonus (ſuavis) *Iſrael Deus*. Pſal. 144. *Memoriam abundantiæ ſuavitatis tuæ eructabunt*. Hieron. *Memoriam multæ bonitatis tuæ loquentur*, Micheæ 7. * *Qui optimus* (leniſſimus, mitiſſimus, ex proprietate vocis originalis) *eſt in eis, quaſi paliurus, & qui* * *rectus* (placens, gratus, iucūdus, placidus) *quaſi ſpina de ſepe* Hocne igitur eſt manſuetiſſimum, optimūq tuum ingeniū, ò Deus, ad benè merendū de tuis creaturis maximè propenſum, *calumniari*, opprimere, divexare, confringere opera manuum tuarum? atqui *lætari* tu ſoles *in operibus tuis* conſervandis atque tuendis; ſicque univerſa compleatus munificentia, *ut miſerationes tuæ ſint ſuper omnia opera tua*, ita ut tuis beneficijs quaſi exundantibus, & ſurſum aſcendentibus, tuæ creaturæ demergantur, & innatent.

Noni. & Mor. L. 1. D. ad S. C. Turp. L. ſi calumniatus de verb. ſign.

4 Sed ut rem hanc non avocemus à foro, certè non diſſimile eſt, quod iuris periti calumniam vocant. Nam, ut Nonius, & Marcianus definiūt, *Calumniari eſt falſa crimina intendere*; & qui per fraudem, & fruſtrationē alios vexant litibus, calumniari dicuntur. Ait igitur Iob: *Nunquid bonum*, volupe, iucundum pulchrum, honeſtum etiā tibi ducis; delectariſne calumnia? atqui nihil illa tibi infenſius. Nihil enim profectò Deo magis antiquum, quàm potētiorum adverſus infirmiores, aut opertos dolos, aut apertam vim, iniuriamque diſſolvere, atque propulſare; ſuo enim iure ad calumniarum vindicem Ezechias clamabat, Iſai. 38. *Domine vim patior* (Hebraicè, calumniā, aut fraudem) *reſpondete pro me*: quaſi dicat: Tu, qui prædam extorquere ſoles ſæviſſimis tyrannis: Qui humilias calumniatorem, & ſalvos facis filios pauperū; tu (inquā) calumniatricem mortem quæ per vim, atque inſidias, annos mihi vitæ eripere tentat, comprime, meque tuere, & in fidem tuam recipe. Septuag. hoc Iſaiæ loco; *Defecerunt oculi mei aſpiciendo in excelſum cæli, ad Dominum, qui eruit me, & abſtulit a me dolorem animæ; Domine, de ipſa enim annunciatum eſt tibi, & ſuſcitaſti ſpiritum meum, & conſolationem accipiens vixi.* Similiter Iob, *vim ſe pati* clamat, atque vexari tum morborum violentia, tum falſi criminis obiectione, atq. iniqua ſuſpicione ſuperioris vitæ.

Iſa. 38. 14. Pſal. 71. 4.

LXX.

Calumniator apud L. C. quis. L. penult. D. ut quis cum, qui in ius.

5 Solet etiam in iure appellari *Calumniator*, qui non debitum petit, aut, qui nullo iure, ſed vexandi tantùm alicuius gratia litem intendit; & qui de re minima litem criminalem orditur, calumniatorem etiam vocari poſſe, Alciatus obſervat; exemplo Athenienſium, qui huiuſmodi homines Sycophantas vocabant; quod propter ſubreptas ficus, minimaque huiuſmodi detrimenta, capitalem quæſtionem excitarent. Nam Feſtus refert Atticos quoſdam iuvenes in hortos irrumpere ſolitos, propterea que lege conſtitutum fuiſſe, ut quicunque feciſſet, capite plecteretur; inde *Sycophantia* dicta aſt calumnia, & ſycophantæ, apud Plaut. Ergo, cum videat Job à ſe repeti, quod non debet, & propter minutiora peccata, capitali ſententia, morbiſque lethalibus plecti, mirabundus clamat, *Nunquid bonum tibi videtur, ſi calumnieris?*

Sycophantia unde dicti. Feſtus. Pla. in Bacchid. & Trinum.

Cic. li. 2. de rep. Calumnia, pro Sophiſmata.

6 Eſt quoque *calumnia* calliditas, id eſt, Sophiſma apud Marc. Tull. lib. 2. de repub. ut Marcellus refert; ait enim Carneadem ſæpè optimas cauſas ingenij calumnia ludificare ſolitum; huiuſmodi quoque ſophiſtica agendi ratione, ſe graviter læſum conqueritur Job, quòd videatur Deus, quaſi uſus amicorum illius calumniis, cavillis, captioſiſque argumentis, velle illum peccati, & ſceleris convincere; cujuſmodi hæc argumentatio ſit; Impii graviter puniri ſolent; tu quoque puniris graviter; oportet igitur te impium eſſe; *Calumniam* igitur hanc vocat Job, & peccatum in argumentatione potiùs, quàm in ſe ullum agnoſcit. Quod ſi hæc calumnia iungatur cum parte ſequente, vim habebit proculdubio majorem; Non ſolent artifices opera ſua calumniari, neque defectus, ſi quos habeant, evulgare, ſed potiùs abſcondere: at tu in publico omnium conſpectu videris meis calumniatoribus, mille mihi vitia affingentibus, favere.

Et opprimas me. Ex ipſo Deo creatore creaturarum omnium ſui commiſerationem commovet. Opprimas, propriè, faſtidio habeas, contemnas, proijcias, reprobes. his enim modis, noſter interpres vertere ſolet verbum *Maas*. Rectè etiam nunc dixit *opprimas*: nam ex illo faſtidio & contemptu, ſequi ſolet rei contemptæ oppreſſio quædā, aut abiectio, ſicut 4. Reg. 17. indicatur; nam ab hac radice dicitur: *Proiecit Dominus omne ſemen Iſrael* (deinde ſequitur) *& afflixit eos, & tradidit in manus diripientiū, donec proijceret eos à facie ſua*. Quod ſi velis etiam hoc verbum ad rem forenſem pertinere, iudex quidem dicetur, reum *opprimere*, cùm faſtidit & reprobat orantem, & vix auribus pro ſe dicentem dignatur. Tum etiam aliqui Iuriſperiti obſervant, reum dici *oppreſſum* ante ſententiam; damnatum verò poſt eam latam. 7

מאס *Opprimere quid propriè. 4. Reg. 17. 20.*

Opus manuum tuarum. Admirationem cum commiſeratione coniungit. Cùm miſericors ſis, utque tuarum creaturarum parēs indulgētiſſimus, ita ne me opprimas, qui *opus ſim tuarum manuum*? eſt vero hæc ratio efficacitate & acrimonia plena, quam ſtatim repetit v. 8. in quē locū, quæ ad luculentam rei huius explicationem pertinent, conferemus Nunc tantum, *opus*, propriè laborē, & laſſitudinem quandam in efficiendo opere afferre, & quo rationis huius vis amplificatur, ut indicato loco iā dicemus. 8

Admiratio cum commiſeratione. Opus quid in Hebræo. יגע

Et conſilium impiorum adiuves: quod, Hebraizantes dicunt; *Conſilium impiorū illuſtres*: aut, *ſuper conſilium impiorum irradies, & inclareſcas*. Ex proprietate verbi (*Iaphegh*) quod apparere, aut illuſtrare ſignificat. Sed interpres ſapienter illuſtravit Hebraiſmum. Nā cùm opem ſuam Deus præſtat, præſentem ſe exhibere videtur, atq. vultus ſui lumine erigere, & confirmare hominis animum mentemq. illuminare, Pſal. 79., *Qui ſedes ſuper Cherubim, manifeſtare*; propriè, affulge, inclareſce; *illumina vultum tuum ſuper nos*, id eſt, nos adiuva, & noſtris inceptis fave, hinc lumen, aut lux vultus, & faciei, pro ope, & auxilio Pſ. 27. cùm opem præſtitam dixiſſet; *Quoniam tu populum humilem ſalvum facies*; idem ſibi precatur, *Tu illuminas lucernam meam Domine*, (tui favoris lumine me comple, illuſtrem reddis, calamitatum tenebras diſijcis) *Deus meus illumina tenebras meas*. Igitur impiorum conſilia illuſtrare, eſt idem quod adiuvare, & illorum cœptis, atque conatibus favere. 9

Pagnin. Regia. Tygurin. Caiet. יפע *Pſ. 79. 2. Pſ. 66. 2. Pſ. 17. 29.*

Sed adhuc in explicanda ſententia diverſitas eſt, quòd in aſſignandis *impijs*, de quibus ſermo ſit, diſſentiant interpretes Primò enim omnes in univerſum improbi indicati videntur, qui dum videns iuſtos afflictos, ſe verò divites, atq. beatos, id improbi *conſilij* capiunt, ut in flagitioſa vita, cuius fœlix fortuna comes ſit, perſeverent. Eadem impiorum ſententia exprimitur Malach. 2., * *Laborare feciſtis Dominum in ſermonib. veſtris*; id eſt, laborantem, laſſum, defatigatum, *& dixiſtis, in quo eum feſſimus laborare? in eo, quod dicitis, Omnis qui facit malum, bonus eſt in conſpectu Domini; & tales ei placent*, (his enim bona confert) *aut certe, ubi eſt Deus iudicij?* id eſt: Si non illi placent, iniuſtus videtur, qui malis bona conferat. Idem repetitur infra c. 21., *Quid nobis prodeſt ſi oraverimus illum? verumtamen, quia non ſunt in manu eorum bona ſua, conſilium impiorum longè ſit à me.* Hoc ignuus *impiorum conſilium* iuvari, foveri, promoveri, ſua innocentia afflicta, Iob aſſerit. Hunc ſenſum indicavit Chryſoſtomus. 10

*Malach. 2. 17. * Hiziſtes a Dios canſado de favorecer a los ſuyos, y que como valdes da en de mano, Iob. 21 15. Chryſoſt.*

Secundò alii *impios* in univerſum intelligunt, qui cogitant, ineuntque conſilia, & vocant frequenter ad concilium (vox enim originalis ad conſilium, & concilium in differens eſt) adverſus ſanctos Dei, illoſque *circumveniunt*, quod *contrarii ſint operibus* eorum, *& gratis abſcondunt interitum laquei ſui*. Idque à primo Caino, uſque ad nefarios Deicidas, Sanè duæ illæ civitates, filiorum Dei, altera, altera Babyloniorum impiiſſimorum in aſſiduo, perpetuoque bello, atque in armis ſunt, & nullam pacis cogitationem ſumunt; unum illudque perpetuum *conſilium* capiunt, repetunt, promovent, confirmant, & ſuæ factionis homines ad hoc concilium vocant, quod iuſtis noceant; utriuſque verò factionis arma non eadem, ſed planè diverſa; improbis arma ſunt, non quibus recti eſſe, ſed quibus nocere, & provocare juſtos, ſeque ulciſci poſſint. Arcus enim habent, ut *Sagittent in occultis rectos corde*; Gladium

סוד *Sap. 2. 12. Pſ. 34. 7. Pſ. 63. 6. Impiorum conſilium de la demanda inutil. Piorum, atque impiorum arma diverſa,*

Pſ. 10. 3. dium, qui innocentem ſanguinem profundat, & *lingua*
Pſ. 63. 5. *eorum gladius acutus*; Novaculam, quæ quaſi ex inſidijs,
Pſ. 36. 14. & minimo ſenſu, aut ferè nullo graviſſimè lędat, nam *Si-*
Pſ. 15. 4. *cut novacula acuta feciſti dolum*; Laqueum, in quem iu-
Pſ. 139. 6. ſtus imprudens incidat; *Abſconderunt quippe ſupperbi*
Prov. 14. 3. *laqueum*: Fuſtem, qui cædat, tundat, comminuat oſſa;
Iſa. 8. 4. *Virgam* videlicet *ſuperbiæ, & ſceptrum exactoris*; Dentes
acutiſſimos, qui mordeant, atque dilacerent: nam *eſt gene-*
Prov. 30. 14. *ratio, quæ commandit molaribus ſuis*; Aculeos venenatos,
quos altè defigunt: *Circundederunt me ſicut apes*. Ignem,
Pſ. 117. 12. qui in juſtorum tabernacula jaculatus, ſtrages edat. *Et*
exarſerunt ſicut ignis in ſpinis; utuntur etiam violentis im-
pulſionibus, & pugnorum, atque manuum pulſationibus;
Pſ. 117. 13. *Impulſus everſus ſum, ut caderem*: & id genus aliam; quam
enim nocendi artem illi non habeant, atque colant?

12 At filiorum Dei, & piorum cohors ad concilium etiam vocatur, & convenit; conſilium inquam, non belli, ſed pacis, quo congrediendum eſt cum hoſte; arma quidem capit, ſed quibus ſe tegant, non quibus noceant; unico enim patientiæ clypeo ſe contegunt. Ita ex turribus civitatis Dei *mille pendere clypeos*; ex Babylonis verò mœniis, gladios mille videas. Hoc *impiorum conſilium* atque ingenium notavit David Pſ. 119. *Habitavi cum habitantibus Cedar*. Cedar autem Iſmaelis filius, quaſi hæreditario iure habuit acceptum illud perſequendi iuſtos iniquum cōſilium, & ſtudium. Quod verò ſit iuſtorum ingenium de-
Cant. 4. 4. clarat deinceps; *Cum his qui oderunt pacem, eram pacifi-*
Iuſtorū arma, patientia, & clypei. *cus*; propriè; Ego pax, id eſt, pacis amantiſſimus, illi acerrimi pacis hoſtes, imo ipſum odium, bellum, inimicitiæ. Job igitur, qui ſe graviſſimè affectum, atque incredibiliter læſum videt, & à ſuis ipſis amicis vehementer in-
Pſ. 119. 5. ſectatum, & per calumniam, vimque oppreſſum, ſic ad Deum; An innocentem tu, ò bone Deus, me lædas, & illorum conſiliis faveas, parteſque ſequaris, qui cogitant adverſus ſanctos tuos mala?

13 Tertiò Divus Thom ad impios illos refert Chaldæos,
D. Thom. atque Sabæos, qui in Jobi pecora, familiamque irruerunt,
Impii qui dicantur hoc loco. quibus ſe videatur Deus etiam adiungere, & eorum, quæ Jobo reliqua fuerant, direptorem & diſſipatorem: qui commentarius, duriuſculus licet, minimè eſt ſpernendus,
Deus nō adiuvat in malum hoſtium ſævitiam. ſed quoad fieri poſſit, emolliendus & illuſtrandus. Bona enim corporis, atque liberos, quæ illi non attigerant, abſtulit Deus; quaſi diceret: Eorum, quæ illi abſtulerunt, reſiduum tu diripuiſti; adiuvat igitur hac ratione illorum conſilium Deus. Quod etiam agnoſcit Job alienum eſſe à
Pſ. 68. 27. Dei bonitate, cùm ipſe non *adiuvet in malum*; ſed potiùs
Hoſtilē ſævitiā Deus odio habet. vehementer oderit eos, qui *ſuper dolorem vulnerum addunt*, hoc enim nomine Divinæ videlicet æquitati valdè infenſo accuſat ſuos apud Deum hoſtes immaniſſimos Da-
Zach. 1. 15. vid Pſalm. 68. *Quem tu percuſſiſti, perſequuti ſunt, & ſu-*
Modum in puniendo ſervat Deus. *per dolorem vulnerum meorum addiderunt*: & Zachariæ 1. *Ita magna ego iraſcor ſuper gentes opulentas, quia ego iratus ſum parum; ipſi verò adiuverunt in malum*. Non enim
Qui cōſpirant adverſus iuſtos, Deus inſectatur. vult Deus clementiſſimus, ut modus in puniendo & affligendo excedatur, neque ullam opem ad puniendum requirit, quamvis ipſe punire decreverit; quidquid enim accipiat ſupplicii juſtus ſuus, ſatis multum eſſe reputat: atque vehementer illos inſectatur, qui inito fœdere, &
Pſ. 82. 6. & deinceps. iunctis copiis, atque auxiliis adverſus iuſtos procedunt; *Teſtamentum diſpoſuerunt tabernacula Idumæorum, &*
Mirabilis dei clementia. *Iſmaelitæ, Moab, & Agareni, Gebal & Ammon & Amalech, alienigenæ cum habitantibus Tyrum, etenim Aſſur venit cum illis, facti ſunt in adiutorium filij Lot*. Cum tamen ſingulas per ſe nationes, nunc Chaldæos, nunc Me-
Ezech. 29. 6. & deinde. dos, nunc Ægyptios, adverſus populum ſuum ipſe non ſemel adduxerit; & quod ſummæ admirationis eſt, ad-
* *Porque le faltaſte al meior tiempo, y le quebraſte la palabra.* verſus Pharaonem indignatur, Ezech. 29. quod quamvis ipſe decreviſſet populum ſuum Chaldæis vexandum, puniendum, tradere tamen ille opem promiſſam Hebræis adverſus Chaldæos, non attulerit, quā imploraverant. * *Pro eo quod fuiſti baculus arundineus domui Iſrael, quando apprehenderunt te manu* (indicat initum fœdus, dexterarum
Baculus arundineus. coniunctione, & fide mutua confirmatum, ferendi opportunè auxilii) *& confractus es; & laceraſti omne humerum eorum: Ecce ego adducam ſuper te gladium meum, & in-*
14 *terficiam de te hominem & iumentum*. Nunquam igitur ti-
Impii an amici Iob dicantur. bi (inquit Job) bonum videtur, *conſilium impiorum adiuvare*: at nunc, quem illi perſequuti ſunt, tu percutis, atque perſequeris.
Vatabl. Philipp. 15 Quartò, Alii referunt ad ipſos illos Jobi amicos, quos *impios* appellet, quod iniquè & temerè ſiniſtram de Jobi ſanctitate & innocentia opinionem concepiſſent: Si ita res habet, ut de me ſocii exiſtimant, meque ut illi convitiis, ita tu quoque cruciatibus vexas, illorum profectò conſilio favere videberis. Sic interpretatur Vatablus; docuerat etiam ante illum Philippus; ſed non valdè placet. *Olympiod. Philipp.* *Dæmones, impii dicuntur.*

Quintò, Olympiodorus atque Philipp. Dæmones intelligi poſſe credunt, qui inſigniter *impii* ſunt, & per antonomaſiam quidem Diabolus *peccator* dicitur: horum *conſilium* jam diu præmeditatum atque captatum perdendi Jobi, & quibus poſſent artibus vexandi Deus iuviſſe, & prœnoviſſe videri poterat; nam in illius etiam cruciatus conſpirabat: in hanc rem, Caiet. ait, revelatam jam à Deo fuiſſe Jobo cauſam ſuarum calamitatum, & Satanæ criminationem expetentis Jobum ad ſupplicia, & certamen ſingulare; à quo non longè abeſt Olymp. dicens, ſibi ſenſim perſuadere Jobum, ſe permiſſum eſſe Diabolo. Idem docet Greg. ſed eo refert, ut dicat Job his ſe calamitatibus tentari, & impelli, ut cadat in peccatum, quod erat dæmonis conſilium; quaſi dicat. Scio id tibi conſilii minimè placere, ut velis me in peccatum *impellere, intentator enim malorum es*, neq; tentatoris æquiſſimè *conſilium iu adiuvas*; quid ergo tandem conſilii captaris, quam ſuppliciorum meorum habeam cauſam, prorſus ignoro, perſpicereque vehementer cupio; diſtorquebor niſi exploratum habeam; is videtur lenis ſenſus. Quid ſi ille tandem leniſſimus, atque ſimpliciſſimus ſit? Non tu calumniator, non oppreſſor tuarum creaturarum, non tu aliorum conſilio quidpiam facis, neque eiuſmodi es, ut ſi quis malitioſè & callidè pravum conſilium ſuggerat, illi faveas, opemq; præſtes, uti Reges, & judices per imprudentia facere ſolent, ut has meas ærumnas in malignam alicujus ſuggeſtionem, nō in tuam ſapientiam, atq; voluntatem revocare debeam. Fortè huc pertinet lectio Septuag. *Ad conſilium impiorum animadvertiſti?* *1. Ioan. 3. 8.* *Eccl. 13. 35.* *Diaboli cōſilii adverſus ſanctos.* *Caiet.* *An Iob revelata fuerit Satanæ criminatio.* *Olympiod.* *Greg.* *Iacob. 1. 13.* *Leviſſimus & commodiſſimus ſenſus.* *LXX.*

Verſ. IIII. Nunquid oculi carnei tibi ſunt; aut ſicut videt homo, & tu videbis?

1 *Caro pro homine. Oculus, mētis iudicium. Videre, pro iudicare, aut alterius ſenſus cognitione.*
2 *Princeps reip. oculus, & quare.*
3 *Carneus oculus malè audit; concupiſcentia oculorū Caro, externus ſplendor.*
4 *Deus à videndo dictus; cur taprea dicatur; inſunt illi omnia ad clarè videndum neceſſaria; explicati Jerem.*
5 *& David. Germana expoſitio. Qui iudices habeant oculos carneos. Illuſtratus Iſaias.*
6 *Humani ingenii pravitas. Explicatus Samuel.*
7 *Videre, ad contemptum. Miſeros reſpicit Deus.*

Minimè (inquit) poſſum hanc meæ innocentiæ afflictæ cauſam in mei judicis ignorantiam aliquam referre, nam is non habet *oculos carneos*; id eſt, humanos; *Caro* enim homo eſt; non indicat ille de externa tantùm ſpecie; intima penetrat, & veritatem non ſolum eruit ex profundo, ſed ubicumque deliteſcat, perſpicit clariſſimè. *Oculus*, judicium, cognitio; & propter videndi facultatis præſtantiam, reliqui ſenſus ſuam ex oculis appellationem mutuari ſolent; nam totius corporis ſenſus, oculorum nomine ſignificari ſolet, ut ſuprà, c. 3. *Non abſtulit mala ab oculis meis*; à meo corpore, quam graviſſimos dolores ſentiam, & perferam. Geneſ. 42. *Audiens* (propter ex Hebræo, & Sept. *videns*) *Iacob quod alimenta venderentur in Ægypto*. 1. Regum 23. *vidit* (id eſt audivit) *David, quod egreſſus eſſet Saul, ut quæreret animam eius. Porro David erat in deſerto*; hinc etiam reliqua, quæ ad ſenſus omnes pertinent, *viſibilia* dicuntur, ut notavit Auguſt. Sed etiam ad animam *oculus* transfertur, & pro corde, id eſt, interna mentis intelligentia ſumitur; hinc oculi mens aut cor quaſi *oculi* ſint, aperiri; ut Actor. 16. *Cuius Dominus aperuerat cor*; & excæcari, vel obſcurari; ut Marci. 8. *Nondum cognoſcitis, nec intelligitis adhuc? cæcatum cor veſtrum, & oculos habentes non videtis?* Sic etiam Num. 24. *Dixit homo, cuius obturatus eſt oculus*; non corporeus, ut quidem exiſtimarunt, ſed mentis; qui primum enim viſionem non habuit propheticam, tunc iam apertis oculis, & lumine prophetico multa videbat præclara. 1 *Caro pro homine.* *Oculus, judicium, & cognitio.* *Iob. 3. 10.* *Gen. 42. 1. LXX.* *1. Reg. 23. 15.* *Videre, pro audire.* *Auguſt.* *Cor aperiri, aut excæcari, quid.* *Act. 16. 14.* *Marc. 8. 17.* *Num. 24. 3.*

2 Notanda vero duo; alterum principem, aut iudicem eſſe Reipubl. oculum; quod eius ſit cuncta diſpicere, & diſcernere; quò in ſuprema Reipubl. parte & loco reſideat; *Princeps Reipubl. oculus.*

quò

quò illi ſe divina lux largiùs, & abundantius communicare velit, niſi *ipſe ſit rebellis lumini*: quod aliis tanquam

Mat. 15. 14

cæcis ducatum præſtet: quod mutuum inter principes, & ſubditos auxilium præſtari debeat, ut ſubditi illum portent humeris, velut debilem, aut delicatum: at illè vitæ dux ſit; mutuat hic oculos, mutuant illi pedes: qua ratione antiqui oculato ſceptro finxere Reg. Iſ. 29. *Claudet oculos*

Iſa. 29. 10.

veſtros, Prophetas, principes, & duces. Sed de hoc oculorum, & principum munere dicemus aliquando plura.

Carneus oculus malè videt, &

Alterum; in Scriptura non ſolùm malè videre, ſed etiam malè audire *Carneum oculum*, aut viſum, judiciumve hominis: illud enim *pro minimo* habet Paul. vide etiam 1. Reg. 16. & Sap. 3. Nam cum humanus, & *carneus* oculus externam tantùm faciem & ſpeciem contempletur, ſecum frequenter rapit quoque mentis judicium, ne ad interiora penetret; quare illud petebat David obnixè: *Averte oculos meos, ne videant vanitatem*: id eſt ne tantum externa rerum ſpecie delecter, ſed penetrem ad interiora, perſpiciamque quid ſubſit ſolidæ ſubſtantiæ, an externus ſplendor inanis ſit, nam verba *avertendi* eſt eo loco, propriè tranſire, aut pertranſire, & tranſgredi: eſt enim eadem vox Pſal. 103. *Terminum poſuiſti, quem non tranſgredientur*: & Jerem. 23. *Quaſi ebrius, & quaſi homo madidus à vino*; propriè, *quem* * *tranſit, vel tranſgreditur vinum*, & in tertia conjugatione propriè eſt, *Tranſire*, vel, *pertranſire fac oculos meos*; nempe, ad interiorem rerum ſubſtantiam, ne me decipiant externa ſpecie: ne de rebus tantùm judicem ſecundum faciem; & id affert *carnis* nomen, id quod oculos pellicit, & detinet, quamvis vaniſſimum ſit; quod ſplendet, & fulget, quamvis verum aurum non ſit; dummodò videatur. Illa videlicet eſt *concupiſcentia carnis*; aut ſi per expoſitionem accipere velis, *Concupiſcentia oculorum*; aut ſi alio nomine ſignificatam cupias, Superbia vitæ: juxta id: *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius, quaſi flos agri*: quod *carnem dixit*, ſtatim per gloriam explicuit, ſic illud Iſaiæ 13. *Ægyptus homo, & non Deus, & equi eorum caro, & non ſpiritus*; externa ſpecies, ſine re, ſine robore. Sic igitur ſunt *oculi carnei*, ſecundùm carnem judicantes. Tum etiam *Caro* ſignificat aliquid pingue, obtuſum, craſſum, concretum, minimè ſubtile, aut perſpicax; Nam *caro, & ſanguis non revelant* ſublimiora Dei arcana, neque *ſapiunt ea, quæ ſunt ſpiritus Dei*, & illud ad inſipientiam, & errorem pertinet: *Quid nequius, quàm quod excogitavit caro, & ſanguis?*

1. Cor. 4. 3
1. Reg. 16. 7
Sap. 3. 2.
Pſ. 118. 37
עבר
Avertere quid.
Pſ. 103. 9.
Jer. 23. 9
** Un hombre paſſado del vino.*
Caro, quod oculis blanditur.
1. Ioan. 2. 16.
Iſa. 40. 6.
Iſa. 31. 3.
Mat. 16. 17
Mat. 16. 23
Marc. 8. 33

4 At divini oculi à videndi perſpicacitate ſemper commendantur; præterquàm enim, quod ipſum Dei nomen Græcum hanc videndi efficacitatem præ ſe ferat, *Theos*, nimirum à *Theaomai*, quod eſt ſpectare, diſpicere, contemplari, ut obſervat Greg. Nyſſe. oratione 5. in cant. ideoque ait dici ſponſum *ſimilem Capreæ*; quod animal *dorcas*, dicitur à vi cernendi; Deus enim de ſupernis cœlorum montibus deſpectat terrena cuncta; tamen oculos ſuos commendat Deus ab illis omnibus rebus, quæ neceſſariæ ſunt ad ſyncerè, & ſine errore ullo videndum, atque judicandum; primò quidem à lumine; nam quamvis res in tenebris pluſquam Cimmeriis demerſa ſit, habet tamen Deus inſitum lumen, ut quaſi per extramiſſionem radiorum, objectum luce perfundere videatur, & videndo aptiſſimum reddat Eccleſiaſt. 23. *Oculi eius lucidiores ſole*. Apocal. 1. & 2. *Oculi eius tanquam flamma ignis*, & clariùs Daniel. 2. *Novit in tenebris conſtituta, & lux cum eo eſt*. Præterea non ſolum eſt proximus objecto, ſed eſt intimè cum illo conjunctus; atq; ea conjunctio, non ſolùm non impedit divinam viſionem, ſed potiùs in cauſa eſt, ut res intimè cognoſcatur. Prov. 15. *In omni loco oculi Domini*. Jerem. 23. *Si occultabitur vir in abſconditis, & ego videbo eum, dicit Dominus; cœlum & terra ego impleo*, id eſt, intimè adſum rebus omnibus ut omnia videantur mea præſentia, atq; eſſentia non ſolum contineri, ſed etiam impleri: ſi quid enim ſolidi habeant, à me habent, qui intimè illis adſum. Tandem divini oculi eminenter continent omnes alias videndi facultates, atque rationes; atque adeò oportet divinam videndi facultatem infinitam eſſe; Pſ. 93. *Qui finxit oculum, non conſiderat?* Hebr. *non videt?*

Θεὸς Θεάομαι
Greg. Nyſſ.
Cur Chriſtus ſimilis capreæ.
Deo inſunt omnia, ad clarè videndum requiſita.
Eccleſ. 23. 18.
Apoc. 1. 14 & 1. 2. 18
Daniel. 2. 22.
Prov. 15. 3
Jer. 23. 24
Pſ. 93. 9

5 Jam igitur dicere poſſit Job; Minimè cum judice homine ago, quem oportet ſæpè in judicandis, & diſcernendis litibus errare; ſi non malitioſè, & ex calumnia, atque delicto, certè per imprudentiam, & ignorantiam, & quaſi ex delicto, ut loquuntur periti juris, ſed cum Deo mihi res eſt, qui in cognoſcenda, atque diſcernenda veritate errare neque poteſt, neque meam innocentiam ignorare. Hic ſenſus germanus, & ſimpliciſſimus eſt, licet Caiet. hanc homani intuitus, aut lippitudinem, aut imbecillitatem referat ad experimentum, quod non ſemel, ſed ſenſim, atque per vices ſolet de re quapiam ſumi, quaſi diceret; Si me explorare, probareque velis, non indiges tam diutina probatione; nam vel primo intuitu penetras rei viſcera, & quidquid latet, latere te non poteſt; vel; Cum homo ſoleat veritatem extorquere tormentis, Deus his non indiget; quorſum igitur judex, cui perſpecta, & explorata veritas eſt, me torqueat, atque exagitet quæſtione judiciali. Fortè etiam reſpicit ad *carneos* judicum oculos, qui ex ſpecie, & carnis ſplendore judicant, & perſonas, quas fulgere vident, in iudicio accipiunt; ſordidos verò, atque ſqualidos contemnunt & neque audiunt, neque aſpiciunt. At Deus non contemnit pauperem, ſicut ſcriptum eſt, Iſai. 11. *Non ſecundùm viſionem oculorum judicabit* (Septuag. non ſecundùm gloriam judicabit) *ſed iudicabit in juſtitia pauperes*. Nam cum ferè ſemper pauperes calumniã, & iniuriam per vim & iniquitatẽ à potentiorib. illatam patiantur, qui illis faveat & patrocinetur, aut pro illis ſententiam ferat, non tam ea gratia, & benevolentia, quàm ex iuſtitia, & legum præſcripto feciſſe cenſendus eſt.

Germana expoſitio.
Caietan.
Qui iudices habeãt carneos oculos.
Iſa. 11. 3.
LXX.

6 *Aut ſicut* * *homo vides, & tu videbis*. Tum præcedentem partem, tum hanc, quidam interpretantur, de torvo, & minaci vultu, quem exhibere ſolet læſus homo ei, qui ſe aliquando læſerit. Hunc ſenſum ex Juliano & Polychronio in Catena elicio, quorum hic eſt commentarius, ut Jobus Deo dicat; *Improbitatem hominum minimè imitaris; ut eorum, qui peccarunt, memineris, & ſeveram rationem expoſcas*. Hoc fortè ſapit lectio Septuag. *Aut ſicut mortalis vides, deſpectas?* Illud certè eſt humanum ingenium, cuius imaginem præbuit Saul, 1. Regum, 18. *Non rectis oculis Saul aſpiciebat David*. Chald. *malo oculo aſpiciebat*. Sed in Heb. ſimplex eſt vox *Oheten*, à verbo *Ghaian*, quod eſt oculare, aut obſervare oculis, quaſi diceret; *Erat Saul* * *oculans Davidem*. Sed id à divina bonitate alienum; qui cùm ſummum ſcelus alapis & ſputis appeteretur, *velatam faciem* & opertos oculos habuit; quod præſignificavit David, 2. Reg. 15. *cùm aſcendebat clivum olivarum*, ſcandens, & flens, *nudis pedibus incedens & operto capite*, non ſolùm ne regem, quem in mediis ærumnis, atque diſcriminibus erecto ſemper, & conſtanti animo eſſe oportet, nemo videret molliter lachrymantem, ſed ut oculis opertis & quaſi clauſis luminibus nihil ipſe videos, rem totam divinæ providentiæ atque oculis permitteret; quod notatus Pſal. 34. *Quaſi lugens & contriſtatus* (id eſt operto capite more lugentium) *ſic humiliabar*.

** Seys vos hõbre, que a quien una vez lo enoio, ſiẽpre lo trae entre ojos.*
Julian.
Polychron.
Homo difficile remittit offenſam.
LXX.
1. Reg. 18. 9.
Chaldæus.
עין עוין
** Trayaſo entre ojos y andaba a la mira.*
Marc. 14. 65.
Luc. 22. 64
2. Reg. 15
Rex debet eſſe conſtãti animo.
Pſ. 34. 14

7 Sed præterea illud, *videri*, poteſt indicare deſpectum pauperioris hominis, quem rogantem & ſupplicantem divitiorum potentia & inſolentia contemnat: quod poteſt colligi ex originali *videndi* verbo, *Raah* quod aliquando eſt deſpicere, & cernere cum contemptu. Ezech. 28. *Ante faciem Regum dedi te, ut cernerent te*, id eſt, ut deſpicerent. Hier. *ut dehoneſtarent*. Theod. *ut traducerent*. Idem verbum Cant. 1. *Nolite me conſiderare* (Sept. *nolite aſpicere me*, propriè nolite me deſpicere) *quod fuſca ſim*: ſimile id. Pſ. 21. *Ipſi verò conſideraverunt, & inſpexerunt me*: videlicet eo geſtu, quo ſolet *moveri caput*, & dici Vah; Hinc eſt illa apud Hiſpanos vox irriſionis & contemptus, *miraldo*. Dicet itaque Job; Has meas ærumnas non poſſum referre in ſævum, & vindictæ cupidum, odiique tenacem divinum animum, quem ſi aliquando pro mea imbecillitate offenderim, tamen ille pro ſua bonitate jam averterit oculos à peccatis meis, & oblitus fuerit: *nam ira in indignatione eius*, non enim niſi breviſſimo tempore indignatur, ira enim brevis eſt. Tum etiam, quod me clamantem, & cauſam mearum calamitatum inveſtigantem neque es audire videatur, neque arcanum ſuæ providentiæ manifeſtare, non provenit ex inſolenti dominatu, & torvo ſupercilio, pauperumve contemptu; non enim ille ſicut homo ſordida, & humilia deſpectat, ſed eſt in illa *hominis*, cum illa *videndi* deſpicientia neſcio pulchra, nam hoc loco, eſt, *Enos*, miſer, ærumnoſiſſimus homo: is, quod extremæ inſolentiæ eſt, ſolet alios deſpicere; ſuperbit enim pulvis & cinis; at *Deus* non deſpicit, ſed *reſpicit* attentè & benevolè *humilia in cœlo, & in terra*. Tandem ſimpliciſſimus huius partis ſenſus eſt, ut prioris ſit expoſitio, & illa disjunctio, *aut*, expoſitivè accipiatur, & utrobiq; agatur de ſynceritate divinæ ſcientiæ, atque corruptione humani judicii.

Videre ad contemptũ pertinere.
ראה
Ezech. 18.
Hieronym.
Theodor.
Cant. 1. 6
LXX.
Pſ. 21. 18.
Matth. 27. 39. 40.
Marc. 15. 29.
Pſ. 26. 6.
Pſa. 2. 13
חכם
Pſ. 112. 6.
Pſ. 112. 6
Simpliciſſima interpretatio.

Verſ.

Verſ. V. Nunquid ſicut dies hominis dies tui; & anni tui, ſicut humana ſunt tempora?

1 *Dies hominis, ad ignorantiam, & brevitatem vitæ pertinere, prima expoſitio. Explicatur Paulus.*
2 *Homo inconſtans, Princeps præſertim Deo firmiſſime fidendum. Explicatur David.*
3 *Homo vindictæ cupidus. Deus vindictæ opportunitatem facile prætermittit, & quare.*
4 *Dies hominis qui: viri nomen pro valentiori. Humanæ vitæ brevitas.*

1 *Auguſt. Gregor. D. Thom. Julian. Polychron.* PRimus hujus loci commentarius eſt ferè Latinorum omnium, Auguſt. Greg. D. Tho. Græcorum etiam, Julian. & Polychr. ut perſtet Job in excludenda ignorantia à Deo judice: quare *dies hominis & humana tempora*, ſignificabunt vitam breviſſimã, quæ cum multa ignorantia conjuncta eſt. Sicut *Hippoc.* Hippocr. in ſua illa vulgata ſententia dixit, *Vita brevis, ars vero longa*. Quorum utrumq. in cauſa eſt, inſcitiæ hominum, atq. difficultatis in comparanda *Iob. 8. 8.* ſcientia, uti dixit c. 8. Baldad: *Interroga generationem priſtinam; heſterni quippe ſumus, & ignoramus: quoniam ſicut umbra dies noſtri ſunt ſuper terram*. *Dies mali, qui.* Propterea *ſapientes redimunt tempus quoniam dies mali* (curti, pauci) *ſunt*, Epheſ. *Ephe. 5. 16* 5. ſicut qui ſe Sapientiæ dederunt, omnibus curis dimiſſis, ſoli Sapientiæ vacant. Ergo *dies & tempus* ſcientiam adſeſunt homini, judici præſertim, qui paulatim, per interrogationes, & quæſtiones judiciales veritatem indagat, & conjecturis utitur; & occulta crimina non niſi decurſu temporis eruere è tenebris in lucem poteſt; detento interim reo in vinculis, & carcere. Deo verò nihil novi affert craſtina dies, cui præterita, præſentia, futura æquè cognita ſunt. Non igitur (inquit Job) indiget Deus longiori examine, aut tempore, ut ſcire certò poſſit, *quoniam nihil impium fecerim*, ut ſtatim ſubiicit.

Polych. At Polychr. refert ad vitæ initium, ante quod, qui nuper natus eſt, multa ignorare neceſſe eſt, quare ait; *Numquid tua natura orta eſt, ut ad ea cognoſcenda, ob quæ me flagris, & plagis mulctaſti, opus ſit tibi inquiſitione diuturna?*

2 *Hominis propria mutatio, inconſtantia.* Secundus aliorum commentarius exiſtimantium nomine humanæ vitæ afferri hoc loco mutationem, atque viciſſitudinem inconſtantiæ, & ſtudiorum, atque voluntatis mortalium: namq; cum brevitate vitæ ea inconſtantia jungitur inferius, *Homo brevi vivens tempore, & nunquam in eodem ſtatu permanet*: *Iob 14. 2.* quæ enim illam efficiunt breviſſimam, potentia quoque ſunt ex ſuo ſtatu dimovere; idque præſertim in viris principibus videre eſt, quorum ſtudium, atque voluntas mutatur in horas, omni Proteo mutabilior, *Princeps facile mutat. Eccl. 8. 1.* proptereaque à Sapiente dictum eſt Eccleſ. 8. *Sapientia hominis lucet in vultu eius, & potentiſſimus faciem illius commutabit*: quamvis enim quis ſapiens ſit, ſi tamen principi ſervit, & ab illius nutu pendet, non poteſt non in horas mutari, & diverſos ſumere vultus; ſicut mutatur umbra mutato corpore, à quo efficitur, & pendet: quare non fidendum, neque nitendum principibus, utpote inconſtantiſſimis, rex ſapientiſſimus præcipit; *Ps. 145. 3.* *Nolite confidere in principibus*: at Deus conſtans eſt, idemque ſemper, non commutatur, neque *viciſſitudinis* umbram recipit, & *Iacob 1. 17.* ingentis apud illum criminis eſt, *qui ei ſerviunt, non eſſe ſtabiles*: *Iob 4. 18.* cumque idem ſemper, ſtatu que permaneat, aptiſſimus ſane eſt, cui nitatur imbecillitas, & inſtabilitas humana, *Deo fidendum & nitendum.* ſi quieſcere aliquando velit; ſicut ille, qui crebra jactatione huc illuc agitatus dicebat; *Mihi adhærere Deo bonum eſt, ponere in Deo meo ſpem meam*. *Ps. 72. 28.* In hoc igitur ſenſu novam aliam ſuarum miſeriarum cauſam excludet Job à Deo in hanc ſententiam: *Huius ſententia paraphraſis.* Si non eſſet firma Dei voluntas, atque benevolentia erga ſuos, ſed innata illi eſſet inconſtantia mentis, nihil mihi mirum videretur, quòd me, quem quondam maxima benevolentia complexus eſt, ingentibuſque beneficiis cumulavit, jam nunc neque amet, neque ſuis oculis atque familiaritate dignetur, odio etiam proſequatur, & acerbiſſime inſectetur: at non is Deus eſt, ex cujus gratia, & benevolentia, ſola temporis diuturnitas, & tædium ex longa amicitia, & frequenti familiaritate, hominem deiicere poſſit.

3 *Tertia expoſitio.* Tertius, ut licet *dies hominis, & humana tempora*, vitæ brevitatem aliàs afferant, tamen non propter ignorantiã; ſed propter vindictæ occaſionem, & cupiditatem nunc dicantur, nam ſi irato homini, & ultionis ſummè cupido, res & tempus opportunam vindictæ occaſionem præbeant, non illam ſinet è manibus elabi, timens tempori, ac vitæ breviſſimæ, quæ ſimilem opportunitatem iterum non afferent, Hanc expoſitionem indicarunt Philip. atque Beda *Philip. Beda.* his verbis; *Non enim æternitatis tuæ dies aliquando ut dies hominis finiuntur, ut ſummo ſtudio requiras cauſas, quibus de me capias ultionem*. Ergo, inquit Job, neque hæc eſt meæ cladis cauſa; nam neque vivus, neque mortuus poſſum Dei manus effugere, ſi ille decrevit pœnas à me exigere, tempus illi non affert vindictæ opportunitatem, *Homo vindictæ cupidus. 1. Reg. 26. 5. & 6.* quam ille non poſſit cum libuerit, ſemper habere paratam; at homo, cuius breviſſima vita eſt, ſemel nactam vindictæ occaſionem prætermittere non ſolet, cuius exemplum in militibus David cernere licet, 1. Reg. 26. cùm David reperit Saulem *dormientem in tentorio*. *Dixitque Abiſai ad David; Concluſit Deus inimicum tuum hodie in manus tuas*, hortans videlicet ad arripiendam huiuſmodi occaſionem, *3 Reg. 24. 5* & c. 24. cùm ingreſſo Saule ſpeluncam, dixerunt ſervi David: *Ecce dies de qua locutus eſt Dominus ad te, Ego tradam tibi inimicum tuum, ut facias ei, ſicut placuerit in oculis tuis*: ſic ſe ad nocendum incitat dæmon ex nacta opportunitate, & temporis brevitate, Apoc. 12. *Apoc. 12. 12.* *Væ terræ, & mari, quia deſcendit diabolus ad vos, habens iram magnam, ſciens quia modicum tempus habet*, at Deus *Tardo gradu divina procedit ira. 2. Mac. 7. 34.* non captat huiuſmodi temporis opportunitates, ſed quòd, cum volet, punire nocentes poſſit, tardo ſolet gradu divina ira procedere, & tarditatem ſupplicii gravitate compenſare; ſic ille fortiſſimus Machabæus ad impiiſſimum tyrannum dixit: *Flagitioſiſſime, noli fruſtrà extolli, vanis ſpebus in ſervos eius inflammatus, nondum enim omnipotentis Dei, & omnia inſpicientis judicium effugiſti*. Hic commentarius mihi non diſplicet, videriſque alicui poſſet proprius, atque germanus, & cæteris præferendus.

4 *Ægroti deplorati, vita breviſſima.* Nunc pauca quædam de proprietate vocabulorum. *Dies hominis*. *Enos*, miſeri, deſperatæ infirmitatis, atque deploratæ ægritudinis, quantulacunque verò eſt ægroti, cuius jam ſit deſperata & deplorata ſalus, vitæ duratio, breviſſima quidem, & propè nulla.

LXX. גבר *Humana tempora*. Septuag ex Hebræo; *Aut anni tui ſunt viri?* propter, *Geber*, fortis maſculi, à virtute & præſtantia ſexus, hoc autem loco emphaſim habere contendit Cajetanus, atque eos viros notari ex illis, atque præcipui ſunt, *Caietan. Viri nomẽ, quid hoc loco indicet.* videlicet philoſophi, qui in capiendis rerum experimentis, & ſcientiis comparandis vitam ponunt, ſed aliene. Certè ſi nomen viri peculiarem hoc loco vim habeat, amplificatio erit ſuperioris partis, *dies hominis*, miſeri, aut certè *potentatus*, valentioris viribus, cuius diuturnior vita ſit; nam *potentatibus*, id eſt potentioribus, non tam opibus, quam valetudine, & viribus, *octoginta* annos præfinit David; *Ps. 89. 10.* plures videlicet, quàm valetudinariis, quorum hominum eſt infinitus numerus. Illud etiam obſervandum, *Humanæ vitæ brevitas.* *annos* tribui Deo, *dies* homini, quo illius æternitas, noſtra verò mortalitas, vitæque brevitas indicetur.

Verſ. VI. Ut quæras iniqoitatem meam, & peccatum meum ſcruteris?

1 *Quærere quid propriè. Quid Quærere animam. Quærere iniquitatem. aut peccatum. Quærere mendaciũ Explicati Samuel, David, Salomon.*
2 *Scrutari quid.*
3 *Peccatum & iniquitas quo differant.*

1 *Quærere iniquitatẽ quid.* PEndet ex ſuperiori: quare juxta primam illam Latinorum interpretationem accipiunt *quærere iniquitatem*, aut peccatum, pro eo quod eſt, inquirere in peccatorem per teſtes, & judiciariam quæſtionem, & licèt quidam verbum *quærendi*, non ſemel in ea ſignificatione uſurpari ſoleat, ut ſup. diximus, c. 3. *Quærere quid. Vid. Iob 3. 4. nu. 2.* hoc tamen loco eſt ab alia radice, *Bikes*, quod ſignificat non tam verbis & interrogatione, quàm ſummo ſtudio, & diligentia aliquid inquirere, aut בקש procurare, & non rarò in malum, pœnamque, & necem procurandam accipitur. Utrumque apertè probant exempla; *Exod. 2. 15. Exod. 4. 19. 1. Reg. 22. 23.* Exod. 2. *Quærebat occidere Moiſem*, & c. 4. *Mortui ſunt omnes, qui quærebant animam tuam*, & 1. Reg 22. *Si quis quæſierit animam meam, quæret & animam tuam*, id eſt; Si quis per inſidias mihi necem intentaverit, & *Quærere animam.* procuraverit. Quare hoc loco, *quærere iniquitatem*, ſapienter explicat Philip. *Philip.* *Summo ſtudio quæras cauſas, quibus de me capias ultionem*. Quare hic non videtur eo modò dictum,

Pſ. 11. 15. ctum *quæreres peccatum*, ſicut Pſ. 10. *Quæretur peccatum il-
lius, & non invenietur*: hoc enim eſt, inſtituere quæſtionem
de alicujus improbitate, & ſcelere: ſed eo modo, quo acci-
Ier. 50. 20 pitur Jere. 50. *In diebus quæretur iniquitas Iſrael, & non erit,
& peccatum Juda, & non invenietur quoniam propitius ero
eis*; id eſt, ita remittam offenſam, & ſanabo animi vulne-
ra, ut neque cicatrix, neque veſtigium, neque labes ulla,
quamvis ſummo ſtudio quæratur, inveniri poſſit. Ad eum
ſenſum quoq. Paulus de juſtificatis per Chriſtum dixit: *Ni-
Rom. 8. 1. hil damnationis eſt iis, qui ſunt in Chriſto Jeſu*; ſic etiam Pro.
Pro 24. 15 24. *Ne inſidieris & quæras impietatem in domo juſti: ſepties
enim cadet juſtus, & reſurget*, id eſt, quamvis ſummo ſtudio,
& diligentia inquiras in vitam, moreſque juſtorum, nihil
grave aut magnum invenies, ex quo ſepè & facilè reſurgere
Pſal. 4. 3. non poſſint: ſic etiam Pſalm. 4. qui ſummo ſtudio regum
Saüli, aut Abſaloni procurabant, atq. inſidias parabant
Davidi, *mendacium quærere* dicuntur Pſal. 4. inhiabant vi-
delicet in ſpes vanas, atque fallaces. Igitur notat Job, quaſi
ſummam judicis diligentiam in inquirendo iniquitatem, &
cauſas ad infligendum ſupplicium.

2
Scrutari *Et peccatum meum ſcrutaveris?* propriè, loquitur, ſed à
quid. radice (*daras*) quod poteſt referri ad judicialem quæſtio-
דרש, nem, & examinationem: quare Greg. & alii Latini refe-
Gregor. runt ad quæſtionem per tormenta, perque breviſſima tem-
LXX. poris ſpatia repetitam. Non magnam differentiam agno-
ſcunt Septuag. in his duobus verbis, ſed ferè per expoſitio-
nem accipiunt: *Quoniam inquiſiviſti iniquitatem meam, &
peccata mea inveſtigaſti?*

3
Iniquitatem, & peccatum. Jolian. in Catena vult *iniqui-
Quid pro- tatem* eſſe contra Dei pietatem, & cultum, at *peccatum* con-
priè iniqui- tra homines. D. Tho. *peccatum* refert ad opus; *iniquitatem*
tas, & pec- verò ad cogitationem: ſed hæc diſcrimina non ſunt valdè
catum. firmat nam ex vi originalis, hæc tantùm differentia elici
Julian. poteſt, quòd *peccatum* afferat errorem quendam: at verò
עות *iniquitas* obliquitatem, & deviationem, vel curvitatem à
אשת recta lege & ratione; diximus de his vocabulis aliquando.
D. Thom.

Verſ. VII. Et ſciat, quia nihil impium fecerim:
cùm ſit nemo, qui de manu tua poſſit eruere.

1 *Varia interpretatio. Divini judicii ſeveritas.*
2 *Deus ante infligendum ſupplicium deprecatores quærit. Juſtorum preces. Deus videtur in noſtris flagellis dolere. Explicati Iſai. Samuel, Jerem.*
3 *Deus, quò potentior, eò benignior.*
4 *Supremus iudex æquiſſimus. Supplicium iniquorum iudicum. Defenſio pauperum. Illuſtratus Eccleſiaſticus.*
5 *Jobi oratio magnanimi, & benè de Deo ſentientis.*
6 *Cajetani argutia.*

1
Varia in- **F**Aciſne hæc, ut ſcias, an peccaverim, necne; & cùm
terpretatio liberè quodcumq. velis, de me poſſis ſtatuere, me mille
modis explores, & verſas, vertis, invertis? Alii, Hæcne
fecis, ut ſciat, an peccaverim? ſed heu, nimium agit acerbè,
qui me tam graviter excrucias, ut apud te nullius preces
locum habeant, neque adduci poſſis, ut me manumittas.
Chryſoſt. Alii tamen, Chryſoſt & Olymp. ſeveritatem divini judicij
Olympiod. in his verbis agnoſcunt juxta lectionem Sept. Scit me non
Divini iu- egiſſe impiè, ſed quis eſt, qui de manibus tuis eripiat? quaſi
dicii ſeve- dicat; *Nihil mihi conſcius ſum; tamen in hoc juſtificatus non
ritas. ſum*: ſcio, ſcias tu quoque me innocentem eſſe; quamvis
LXX. nemo apud te innocens omninò videri debeat; nemoque
1. Cor. 4. 4. poſſit innocentem *de manu tua eruere*, ſi illius innocentiam
affligere, & probare decreveris. Paulò ſecùs Auguſtinus;
Auguſt. *Scis me nihil impiè feciſſe quantum ad homines, ſed quis eſt qui
de manu tui iudicantis eripiatur?*

Sed poteſt quidem hæc ſecunda pars eleganter referri ad
2
Commiſe- movendam commiſerationem. Acerbiùs (inquit) atque
rationem vehementiùs mecum agis, cùm ſit nemo qui prece, aut
movet Iob. pretio me juvare poſſit, atque compeſcere tuum flagellum,
nam aut indulgentiſſimus pater, aut benevolentior judex,
ad puniendum, ferendumque ſententiam, inſigni quadam
ſeveritatis, & indignantis animi ſpecie ſolent accedere,
certi non defuturos, qui ſubitò ſupplicij gravitatem de-
Dei benig- precaturi accurrant amici, atque patroni: non aliter qui-
nitas. dem Deus ſuos amicos priùs admonet ante infligendum
Deus ante ſupplicium, ut locum patefaciat, & viam præmuniat ſuis
ſupplicia illorum precibus, & interceſſioni. Huc illud benigniſſimi
inter rogat Dei pertinet Geneſ. 18. *Nunquid celare potero Abraham*
gat iuſtos
quæ geſturus ſum? ſimiliſque eſt admonitio, atque revela- *præmonet;*
tio facta prophetis, cùm de ſuo populo, aut puniendo aut *& quærit,*
intentatis minis deterrendo à peccatis ſtatuit: quod ſi de- *Gen. 18. 17*
precatores, & interventores citò non adſint, meritò con- *Iuſti depre-*
queritur indulgentiſſimus pater, benigniſſimuſque judex, *catores in*
atque ex illius nomine Iſai. cap. 64. in inſigni illi populi *aliorū ſup-*
clade dolens ait; *Non eſt qui invocet nomen tuum* (quaſi di- *pliciis.*
cat; non eſt qui te invocando, tuamque clementiam tibi *Iſa. 64. 7.*
quaſi in memoriam revocando, te revocet à ſupplicio, non
eſt qui clamet; Deus optimè, ne ſtringas gladium, ne ſtri-
ctum jam, atque ſplendentem extendas in populum tuum)
non eſt qui conſurgat, & teneat te: quod videtur colludere
cùm illo Abrahami geſto Geneſ. 22. quaſi per antitheſim.
Clamavit enim Angelus Domini dicens, Abraham, Abra- *Gen. 22. 12.*
ham, non extendas manum tuam ſuper puerum: at exten-
dente Deo manum, & arripiente gladium, non eſt qui invo-
cet illius nomen, & teneat illum. Tenebat porrò Moyſes
Deum, Exod. 32. cum diceret: *Dimitte me, ut iraſcatur* *Exo. 32. 10*
*furor meus contra eos. Moyſes autem orabat Dominum Deum
ſuum*. Hinc manſuetiſſimus rex ille juxta cor Dei, valdè
oportunas Abigailis preces gratulatus eſt; *Benedictus Do-* *1. Reg. 25.*
minus Deus Iſrael, qui miſit te hodie in occurſum meum, & *32.*
*benedictum eloquium tuum, & benedicta tu, quæ prohibuiſti
me hodie, ne irem ad ſanguinem, & ulciſcerer me manu
mea*. Quod ſi præter morem ſtatuat nullius precibus ac-
quieſcere, dolens ipſe indulgentiſſimus parens, ait; *Ecce* *Ier. 8. 17.*
ego mittam vobis ſerpentes regulos, quibus non eſt incantatio
(Chald. videlicet), quorum morſus atque impetus, quod
Deus ſic decreviſſet, nullius prece, aut oratione comprimi, *Videtur*
placari, aut debilitari poſſit) *& mordebunt vos, ait Dominus.* *Deus dole-*
Dolor meus ſuper dolorem; in me cor meum mœrens. Super *re in noſtri*
contritione filiæ populi mei contritus ſum, & contriſtatus, *ſuppliciis.*
ſtupor obtinuit me. Ergo inquit Job, præclarè tum de ſuis *verſ. 21.*
ærumnis, tum de divina benignitate philoſophatus; *Ne-
mo eſt, qui de manu tua poſſit me eruere*: quorſum igitur me
tam acriter flagellas? nam ſi patroni, & interventores
adeſſent, nihil mirum, ſæviſſimum te mihi exhibuiſſe.

Ex divina quoque potentia poteſt commiſerationem ex- 3
citare; quò .n. potentior, & ſuperior judex eſt, eò etiam *Dei potētia*
eſt benignior; Si is tu eſſes judex, à cujus tribunali, ad ſu- *beniſſima.*
periorem judicem provocatio eſſet, nihil mirum, qui ti-
mens ne quis ſuperior judex me, meamque controverſiam
è tua poteſtate, atq. judicio eriperet, & ad ſe advocaret,
velles nullas in me judicando, torquendo, examinando,
ſententiam ferendo, deniq. plectendo extremo ſupplicio,
trahere moras; *at cum ſit nemo, qui de manu tua poſſit eruere*,
cur me tam acriter vexas, nulla reſpirandi, aut interquie- 4
ſcendi poteſtate permiſſa, ſpatiove ullo temporis conceſſo? *Supremus*
Mirari etiam poteſt ſuam innocentiam afflictam à Deo, *iudex æqui-*
cum nemo ſit judex ſuperior, qui de *manu* illius *poſſit eruere*, *ſſimus.*
nam quod corruptiſſimorum judiciorum humanorum ju- *Eccleſ. 5. 7.*
dicum admirationem tollere debet, eſt divini æquitas judi- * *Si el vez*
cij, & ad illud provocatio, qui de manu hominum poſſit *me agravio*
innocentem eruere, ut Sapiens ait, Eccleſ. 5. * *Si videris* *tor eſſabif,*
calumnias egenorum, & violenta judicia, & perverti juſti- *q. ay aquiē*
tiam in provincia, ne mireris ſuper hoc; quia excelſo excelſior *apelar, al*
eſt alius, & ſuper hos quoque eminentiores ſunt alii, & inſuper *Rey, y Dios*
univerſæ terræ rex imperat ſervienti; ſicut ſcriptum eſt Prov. *que me ha-*
22. *Non facias violentiam pauperi, quia pauper eſt*, (id eſt, *rā iuſticia.*
ne te illius imbecillitas & impotentia ad repellendam inju- *Prov. 22.*
riam, te violentum, & inhumanum reddat) *neque conteras* *22. & 23.*
egenum in porta (id eſt, in humano judicio, & tribunali) *Pauperi in*
quia iudicabit dominus (ſupremus judex) *cauſam ejus*: ſic *iudicio fa-*
ſolet Deus ab iniquis judicibus ſceptrum, virgamque judi- *vendum.*
ciariam auferre, & illa ipſos iniquos judices tundere, & ver- *Supplicium*
berare, verberandoque illorum capita, virgamque confrin- *iniquorum*
gere, quod graviſſimis verbis dixit Eccleſiaſt. c 35. *Domi-* *iudicum.*
nus iudicabit iuſtos. * *& fortiſſimus* (longanimis) *non habe-* *Ecl. 35. 22*
bit in illis patientiam; (quaſi diceret; quamvis in aliorum * *Con ſer*
peccatorum judicio & examine propitium, atque patientē *Dios ſanſo*
ſe præbeat, tamen in eruendis innocentibus de illorum ma- *ſiige y vo-*
nibus, ſeveriſſimum agit judicem) *ut contribulet dorſum* *portado, pu*
*ipſorum, donec tollat plenitudinem ſuperborum, & * ſceptra* *roto que ſe*
iniquorū contribulet. Ait igitur Job; Si quis ſuperior judex *ſe langora*
me de manu tua poſſet eruere, nihil mirarer, ſi tuo judicio *la paciēcia*
opprimerer; ſed *cùm ſit nemo qui de manu tua poſſit eruere*, *con los ma-*
illud tandem mirabile eſt, judicio tuo me innocentem *los iuezes.*
condemnari, & opprimi. *verſ. 3.*
Tandem illud mihi non diſplicet, quod placere alicui * *Quales*
meritò poſſit, hæc eſſe verba magnanimi cujuſdam, at- *la vara, y*
que *dales cō el-*

a de palos y que braſa la en la cabeza, que invicti pectoris; Scias, ſcitu experientia ipſa compertum profectò tibi atque exploratum erit, me nihil habere ſceleris, quamvis *nemo me de manu tua poſſit eruere*, neque è tantis cruciatibus eripere; vel ut ſint verba confidentis de Dei veritate, & illius teſtimonium expoſcen-

5 *Verba magnanimi pectoris.*

tis, quaſi cum iuramento; Quorſum alios vitæ meæ teſtes inquiris? quorſum uteris cruciatibus? quorſum ego patronum alium, & interventorem requiram? te ipſum teſtem invoco innocentiæ meæ; tu ſcis quam innocenter vixerim, & ut nihil impium fecerim.

6 *Caietan. argutia.* *Iob. 2. 5.*

Quòd ſi etiam benè cohæreret cum antecedentibus, & ſubſequentibus, contemnendum non eſſet, quod argutè Cajet. indicat, hic ſermonem non tam eſſe de inquirendo aliquo ſuperioris vitæ ſcelere, quàm de probando, & explorando, an afflictus tandem Job aliquando peccaverit, quaſi ſapiens illud dictum Satanæ: *Tange os eius, & carnem, niſi in faciem benedixerit tibi*: quaſi diceret; Cum probè perſpexeris, me numquam in tantis corporis, & animi acerbitatibus, adverſum te peccaſſe, quorſum me ampliùs probatum cupis?

Verſ. VIII. Manus tuæ fecerunt me, & plaſmaverunt me totum in circuitu, & ſic repentè præcipitas me?

1 *Huius ſententiæ ſcopus & nexus quæritur, Particula Et, cauſalis. Dei creatoris in ſuam creaturam poteſtas.*

2 *Nexus optimus. Priſtini beneficii commemoratio, valet ad alia denuo impetranda. Iſaias, & Samuel illuſtrati. Quid invenire cor in factis.*

3 *Quid interſit inter Facere, & Plaſmare. Facere, moleſtiam, & laborem afferr.*

4 *Plaſmare ex Hebræo, facere, & perpolire. Explicati Samuel, & David.*

5 *Manichæi error.*

6 *Philonis error, & confutatio. An Angeli aliquod miniſterium præſtiterint in hominis creatione; an præſtabunt etiam in reſurrectione.*

7 *Circuitus quid hoc loco; novæ expoſitiones. Illuſtratur Paulus.*

8 *Circuitus, ad totum hominem, & ad ſtudium, & benevolentiam referri, tum etiã ad æterna omnia bona.*

9 *Quæ dicatur Dei manus. Explicatur ſemel, & iterũ David.*

10 *Peculiare aliquid per Dei manus intelligendum in hominis creatione.*

11 *Deum ſuis manibus hominis corpus, non beſtiarum plaſmaſſe, quomodo ſit intelligendum. Verbi antiqui patribus loquuntur.*

12 *Præcipitare ex Hebræo, & Græco pro perdere, devorare, obruere. Explicati Samuel, David, Paulus.*

13 *Primi hominis creationem ad nos referri.*

1 *Huius ſententiæ ſcopus, & nexus.* *Caiet.* *LXX.* *Deus iure creatoris poteſt ſuam creaturam deſtruere.* *Gen. 3. 20.* *Exo. 5. 23 24.* *Particula, &, reddit cauſam.*

ILlud primò in controverſia eſt, quis ſit hujus ſententiæ ſcopus, atque eum præcedentibus nexus: nam Cajet. cùm hæc ſine interrogatione legat, quam etiam Sept. expunxerunt, exiſtimat nunc Job cauſam reddere eorum, de quibus Deum rogaverat, cur videlicet *opprimeret opus manuum ſuarum*. Jam (inquit) tecro hujus rei cauſam: cùm enim *manus* illius *me fecerint*, jure ſuo poteſt Deus deſtruere, *& ſic*, id eſt propter hanc rationem, ideò, *me præcipitas*: licèt .n. in Originali non ſit illa particula ſic, ſed tantum copulativa, &, hæc quidem aliquando cauſam, aut rationem reddere ſolet, & valet, ideò: ut Genei. 3. *Pulvis es*, & (ideò) *in pulverem reverteris*, Exod. 15. *Nec poterant bibere aquas de Mara*, & (ideò) *murmurabat populus*: ſimiliter ergo hoc loco hoc indicarunt Sept. *Manus tuæ plaſmaverunt me, & fecerunt me, poſtea mutans percuſſiſti me*; ſed non valdè cohæret.

LXX. *Cyp. Ciſter.*

Alij, ut Cyprianus Ciſtercienſ. exiſtimant perſtare adhuc in amplificanda divina cognitione, cui homo apertus, patcosque ſit, ut qui illius manibus formatus ſit, & conditus: ſed non congruit cum ſequentibus.

Optimus nexus, & ſententia germana. *Commemoratio priſtinorum beneficiorum, movet divinã miſeratiõnem Iſa. 63. 7. v. 15.*

Ego illud optimum eſt, pariter ac communiſſimum Græcis atque Latinis, ut ex ſua conditione, & formatione ſui opificis miſericordiam moveat, & ex commemorato priſtino beneficio, alia denuò efflagitandi anſam arripiat; quod multum valet ad optimum, & benigniſſimum Deum placandum & leniendum. Sic Iſajas cap. 63. excitaturus divinam miſericordiam, texit, repetitque divinorum beneficiorum catalogum: *Miſerationum, inquit, Domini recordabor; laudem Domini ſuper omnibus, quæ reddidit nobis Dominus, & ſuper multitudinem bonorum domui Iſrael, quæ largitus eſt eis ſecundum indulgentiam ſuam, & ſecundum multitudinem miſericordiarum ſuarum*, poſt longam tandem enumerationem, quaſi Deo jam reddito mitiori, ſubjicit; *Ubi eſt zelus tuus, & fortitudo tua, multitudo viſcerum tuorum & miſerationum tuarum? ſuper me continuerunt ſe?* quaſi dicat: Cum ex tuo charitatis, & miſericordiæ infinito pelago præclara ſemper ad nos *beneficia redundarint*, nunc præter conſuetudinem, præterque naturam videris tantam miſericordiæ vim ultrò fluentem ad mortalium vitam tuendam, reſque humanas promovendas erga tuum populum continuiſſe, & compreſſiſſe atque priſtinum illum curſum divertiſſe, atque mutaſſe? Simili ſenſu ſe erigebat David 2. Regom. 7. cùm poſt multa commemorata beneficia, ait, *Propterea * invenit ſervus tuus cor ſuum, ut oraret te oratione hac*: Invenire autem cor, eſt non ſolùm fidenter, & audacter petere, ſed in ſpem certiſſimam impetrandi erigi. Hujus verò rei illa ratio eſt, quod cum beneficia proficiſcantur ex conferentis gratuita benevolentia, & charitate, qui illa collata & accepta commemorat, priſtinum etiam amorem renovare, & redintegrare videtur; propterea ad excitandum quoque divinæ potentiæ, atque roboris vim illam acerrimam, & hoſtium ultricem, priſtina etiam fortitudinis facinora memoria repetunt prophetæ, *Sicut in die Madian*: Sicut in die Aegypti, ſic quoq; nunc divinæ charitatis, & providentiæ effecta proponuntur.

David memoria priſtini beneficii ſe erigit ad alia efflagitanda. *2. Reg. 7. 27.* ** En las mercedes recebidas, hallo animo y atrevimiento para mas pedir.* *Invenire cor quid.* *Quare beneficii recordatio grata ſit ei qui contulit.* *Iſa. 9. 4.*

3 *Quid inter facere & plaſmare interſit.* *Didim.* *Philip.* *Beda.* *D. Tho.* *Gen. 1. 26* *Gen. 2. 7.* *Greg.* LXX.

Fecerunt, & plaſmaverunt. Non priùs integrã ſententiæ intelligentiam habebimus, quàm vocum proprietatem indagaverimus. Hæc duo verba cum diſcrimine accipiunt ex Græcis Didymus, ex Latinis Philipp. Beda, D. Th. & *facere* quidem referunt ad animi creationem, *plaſmare* verò, ad formationem corporis, id quod nititur Philipp. confirmare ex Gen. 1. ubi dicitur factus homo *ad imaginem & ſimilitudinem Dei*, quod potiſſimum conſiſtit in anima, ſicut & quod accepto *ſpiraculo vitæ*, id eſt anima, factus ſit homo *in animam viventem*. de corpore verò dictum eſt, *Formavit Deus hominem de limo terræ*, idem diſcrimen, contraria licèt ratione, obſervavit Greg. nam *facere* retulit ad corpus, *plaſmare* verò ad animam, neque mirum; nam quod nos facere & plaſmare dicimus, Sept. invertunt, *plaſmaverunt, & fecerunt me*, & quidem diſcrimen in rebus ipſis ineſt, cæterum in iſtis vocibus non continetur, ſed potiùs ſtudium quoddam, & peculiaris cura in homine condendo, & quaſi aſſidua & vehemens ad formandum hominem intentio, & magna cum voluntate occupatio, *Facere* enim eſt à radice *ghaſab*, quod propriè eſt elaborare; quod opificum eſt ſummo labore, & diligentia enitentium, & elucubrantium in alicujus operis perfectione; quare opus perfectum ſuis omnib. partibus ſolemus appellare, *coſa muy trabajada*, proptereaque hoc verbum in ſua prima ſignificatione affert moleſtiam quandam, dolorem, & afflictionem in laborando, ut indicatur Eccleſiaſt. 10. *Qui transfert lapides, * affligetur* (Hebraicè, faciet, laborabit) *in eis*, Sept. *dolebit in eis*; de quo ſtatim plura.

Facere quid in Hebræo עצב *Facere, moleſtiam, & laborem afferre.* *Eccl. 10. 9.* ** Quien muda en mudar piedas bien tiene quid hazer.* LXX.

4 עשה *Plaſmare quid in Hebræo.*

Verbum autem *plaſmandi*, *ghaſah*, eſt aliquid facere, ſed ornatè & politè, q. d. perficere, & præparare, vel rem omnibus modis paratam, atq; perfectam efficere; & frequenter verti ſolet verbo *faciendi*. Genel. 1. *vidit*, ſecum voluptate ad videndum convertit, *Deus cuncta quæ fecerat*, id eſt ornatè, ſubtiliter, ingenioſè, eleganter effecerat, perfecerat, & ad abſolutionem perduxerat. & (namq.) *erant valde bona* (aſpectu jucundiſſima, & ad omnem uſum & utilitatem comparata) Et 2. Reg. 19. *Deſcendit in occurſum regis illotis pedibus, & intonſa barba*. Hebraicè; *Non fecit pedes ſuos, & non fecit barbam ſuam*, id eſt, non præparaverat neque ornaverat barbam ſuam; neque ornaverat ſe; integer Hebraiſmus eſt, cui ex altera tantum parte Hiſpaniſmus reſpondet, *nò llevava hecha la barba*: eleganter illuminarunt Sept. dicentes, *Non curaverat pedes ſuos, neque fecerat ungues, neque fecerat labrum ſuum*, id eſt, non aptaverat neque concinnaverat, quod enim de labro dicitur, non tam pertinere videtur ad id, quod myſtaces vel *moſtachos*, vulgò dicimus, quam ad labri ſuperioris abraſionem, quæ in priſcos uſu fuit, quare cum idem verbum ſit Genel. 1. cùm dicitur; *Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram*, non eſt illa Philippi obſervatio valdè ſolida, atque adeò, quod hic eſt *Plaſmare*, Pſ. 118. vertitur *facere* in eadem ſententia; *Manus tuæ fecerunt me, & plaſmaverunt me*, immò hunc Jobi locum inverſis vocibus ibi legit Ambroſ. *Manus tuæ plaſmaverunt me, fecerunt me*; de hoc quoque ſtatim plura.

2. Reg. 19. 16. *Facere, pro ornare, & perpolire.* LXX. *Gen. 1. 26* *Philip.* *Pſ. 118. 73* *Ambroſ.*

plura. Quamvis illum Pſalmi locum ſic legat; *Manus tuæ*
Hilarius. *fecerunt me & paraverunt me*. Hilari, & præparaverunt me
5 & aliis in codicibus legi, & finxerunt me, ibidem docet. *To-*
Manichæus damnatur. *tum in circuitu*. Gregorius, & cum illo alii Latini hinc da-
mnant Manichæum aſſerentem hominis corpus à malo
Niceph. principio, maloque Deo eſſe fabricatum, ideſt à principe,
Auguſt. quem Scuclam, vel Saclam, nominant. Nicephor lib. 6 c.
Theodor. 31 Auguſt. de hæreſibus. cap. 48. Theodor. Epiph. Clem. a.
Epiph. ſtromatum: ſed hoc alterius negotii, & loci eſt. Damnatur
Clem. præterea hoc loco Philo cum aliis hæreticis, exiſtimanti-
6 bus humanum corpus productum fuiſſe ab angelis; quan-
Philonis l. de opeo ſex dierum error. quam Auguſt. li. 9. ſuper Gen. ad litt. c. 15. potuiſſe fieri do-
ceat, ut in primi hominis corporis formatione aliquod mi-
niſterium adhibuerint angeli: quod etiam D. Thom. 1. p.
amplecti videtur: atque ejuſmodi miniſterium fuiſſe expli-
Auguſt. cat, quale iidem angeli præſtabunt in ultima reſurrectione,
An angeli in hominis creatione aliquod miniſterium obierint. pulveres videlicet colligendo: indicat itaque, angelos pul-
verem collegiſſe, & in limum compegiſſe, ex quo formatus
fuerit Adam. Sed id non tam angelorum, quàm Dei mani-
bus factum fuiſſe jam confirmabimus. verſ. 10. & 11.
Illud verò, *in circuitu*, quidam pertinere exiſtimant, al-
ludereque ad figuli rotam, cujus circuitu, ideſt circumvo-
D. Th. 1. q. 91. art. 2. lutione, exponitur, & perficitur vas figulinum, ad quam
ſimilitudinem homo ex luto factus à Deo, & fictus eſt.
Quale miniſterium angeli in reſurrectione. D. Thom. & Cajet. de corpore accipiunt quod dicatur
in circuitu fieri, quòd videatur animus & cor circundari, &
circumveſtiri corpore: qua ratione ad Hebræ. 5. homo dici-
tur, *circundatus infirmitate*, ideſt, fragili corpore, & carne
infirmis: vel, ut eſt in originali Syriaco, *indutus* * *vel obrutus*;
7 & ad Hebræos 12. corpus pravè affectum dicitur *Circum-*
D. Thom. *ſtans nos peccatum*.
Caiet. Sed exiſtimarim tamen his duabus vocibus *totum*, & *in*
Corpus circundat animum. *circuitu*, idem dici: Totum ideſt, corpus & animam: ſicut
& Dominus Joannis 7. dicit, *Totum hominem ſalvum feci*: &
Luc. 11. *Stulti nonne qui fecit quod de foris eſt etiam id quod*
Heb. 5. 2. *de intus eſt fecit?* hoc idem eſt, *in circuitu*; ideſt circumqua-
** Cubierto de pies a cabeca.* que, quod Latinus dicit, intus, & extrà, intus & in cute, à
capite ad pedes? & quod Hieronym. in expoſitione illius
verſiculi. Pſ. 138. *Tu formaſti me*, explicuit; *Retrorſum, &*
Heb. 12. 2. *ante feciſti me*. Poteſt etiam pertinere hic *circuitus* ad ſtu-
8 dioſum, atque benevolam Dei providentiam, qua creatum
Ioan 7. 23. hominem vallavit, & cinxit, & ab omni hoſtium impetu
Luc. 11. 40 munivit quaſi circumjecto muro, & foſſa; quod etiam re-
Hieron. ferri poteſt ad angelorum cuſtodiam, quod angeli dicun-
Pſ. 138. 5. tur *Caſtrametari in circuitu timentium eum*. Niſi fortè per
Pſal. 33. 8. *circuitum*, omnia etiam illa intelligamus, quæ hominem
cingunt, comitantur, ornant, facultates, liberos, fami-
liam univerſam; qua ratione dicuntur *filii* eſſe *in circuitu*:
Pſ. 127. 3. & externa omnia dicuntur eſſe veſtis; quæ hominem cir-
cundat, & cingit: quaſi diceret; Quidquid ego ſum, quid
quid habui, tuarum manuum largitate, & munificentia
Job. 1. 21. accepi, *Dominus* videlicet *dedit*, qui idem *abſtulit*. Vide
quæ diximus cap. 1. ad id, *Nonne tu vallaſti eum* &c.
9 *Manus tuæ*. Nunc explicandæ manus Dei, quarum ope-
Quæ dicãtur Dei manus. ra & induſtria elaboratus homo, atque perfectus eſt. Aug.
12. de civ. cap. 23. & Pſalm. 118. nihil peculiari ſignificari
hoc loco exiſtimat, quàm quod Geneſ. 1. dicitur, *Faciamus*
Auguſt. *hominem*; nam quæ hoc loco additur *manuum* elaboratio,
& operatio, aliarum etiam rerum creationi tribui ſolet;
ut Pſalm. 101. *Opera manuum tuarum ſunt cæli*, & Pſalm.
Pſ. 101. 26 *Aridam fundaverunt manus ejus*; & Iſaiæ 48. *Manus Domini*
Pſal 49. 5. *fundavit terram, & dextera Domini tetendit cælos*: quare
Iſa. 48. 13. Auguſtinus *manuum* nomine intelligit ſapientiam, atque
potentiam, quibus tanquam manibus cuncta fecit Deus.
Alii potentiam tantùm, quæ Deo utriuſque manus lo-
co eſt. Sic Hieron. epiſt. 15. de his quæ Deo tribuuntur;
Hieron. vel multiplicem Dei operationem, videlicet corporis, &
animæ productionem: Scholaſtici intelligunt Dei intel-
lectum, & voluntatem, quam dicunt executivam Dei po-
tentiam; nã, ut Paulus ait Epheſ. 1. *Operatur omnia ſecundum*
Eph. 1. 11. *conſilium voluntatis ſuæ*. Cajet. & D. Tho. ad inferiores cau-
D. Thom. ſas referunt, quibus tãquam manibus & inſtrumentis Deus
Caiet. utitur ad productionem effectuum ſublunarium. Sed quidẽ
hæc omnia homini, atq; aliis etiam rebus communia ſunt.
10 Ergo aliquid præterea in hominis creatione, & interve-
Peculiaris manuũ Dei operatio in hominis creatione. niſſe, & ſignificari exiſtimo; quod docent Baſilius, Theo-
dor. Ambroſ. Pſalm. 118. & frequens ſanctorum Patrum
commentarius Gen. 1. intelligere igitur cum Ambr. licet,
Filium, atque ſpiritum ſanctum, qui cum patre creaverunt
hominem, iidemque collapſum reſtituerunt; vel Dei ver-
bum indidiſſe *ſpiraculum*, halitumque illum, quo conſtitiſſe *Baſilius.*
viſa eſt hominis vita: licèt enim in Geneſi ſcriptum non *Theodor.*
ſit à Moyſe dixiſſe Deum, ut homo fieret, intelligendum ta- *Ambroſ.*
men eſt, dixiſſe; ideſt verbo etiam ſuo illum creaſſe, ut ob- *Etiam Deũ dixiſſe, ut fieret homo.*
ſervat Auguſtinus Pſalmo citato; *omnia* enim *per ipſum* ver-
bum *facta ſunt*; *ſpiraculum* etiam *vitæ* adhibuiſſe, ideſt,
halitum illum, quo *Factus eſt homo in animam viventem*, *Auguſt.*
ideſt, in corpus vivens, & animatum. *Ioan. 1. 3.*
Tandem alii contendunt ſimpliciter intelligi debere, 11
quod ſimpliciter dictum eſt, Deum videlicet, *manibus* *Deum manibus ſuis hominem plaſmaſſe, ut oporteat intelligi.*
ſuis finxiſſe hominem. Cùm enim creator omnium Deus
humanam figuram accepiſſet, in qua ab Adamo videri;
audiri, & colloqui cum illo externa ſpecie poſſet, *mani-*
bus quoque ſuis illius corpus effinxit. Scio Auguſtinum
lib. 6. de Geneſ. ad lit. ſic ſcribere: *Quòd manibus corpo-*
ralibus Deus de limo finxerit hominem, nimium puerilis cogi- *Auguſt.*
tatio eſt, ita ut ſi hoc Scriptura dixiſſet, magis eum, qui
ſcripſit, tranſlato verbo uſum credere deberemus, quam Deum
talibus membrorum delineamentis determinatum, qualia vi-
demus in corporibus noſtris; id inquam, veriſſimum eſt; eſt
enim Deus ſpiritus ſimpliciſſimus; at vel Angelum, vel
Deum figuram, & ſpeciem humanam ſumpſiſſe, neque
impoſſibile, neque ſine ratione aſſeri poteſt: quam inter-
pretandi, atque ſentiendi rationem & viam, cur quidam
faſtidiant, & averſentur, præſertim, cum aſperè nimium,
atque peregrinè ſonet auribus, Deum feciſſe ſuis manibus
beſtias; at jucundiſſimè, & ſuaviſſimè, Deum feciſſe ſuis
manibus hominem? ſimile profectò, cùm ipſum Dei ver-
bum factus homo, *expuit in terram, & fecit lutum ex ſputo*,
& ſuis ipſis manibus *linivit lutum ſuper oculos cæci nati*; quod *Io. 9. 5. 6.*
ob id factum eſt, ut ſe oſtenderet auctorem, & conditorem *Irenæus.*
totius hominis in circuitu, qui de luto formatus fuerat, *Hilarius ſuper Pſal. 118.*
ut explicat Irenæus lib. 5. cap. 15. eleganter in hæc ver-
ba: *Et qui cæcus fuerat à nativitate, iam non per ſermonem,*
ſed per operationem præſtitit viſum: ut oſtenderet manum Dei, *Verbũ, ſub ſpecie viſibili, loquutum antiquis patribus.*
eam quæ ab initio plaſmavit hominem, ut manifeſtarentur ope-
ra Dei. Opera autem Dei, plaſmatio eſt hominis: Vide ad
eamdem rem Ambr. ep. 75. ſed potiſſimum Pſal. 118. *Me*,
inquit, *tuis manibus feciſti; me tuis manibus figuraſti; hoc*
eſt, non figuraſti beſtias manibus tuis, non reptilia, non vola-
tilia. Eadem quidem, & locupletiora etiam habet eodem *Tert. cont. Iud. & l. 3. cont. Mar.*
loco Hilar. *Egregium*, inquit, *& præclarum in homine eſt,*
quia cæteris dignitate operationis excipitur: idem apertè. &
luculenter Baſil. quoq; docet homil. 11. Hexam. & Niſſen. *Iuſtin. contra Tryph.*
orat. 1. atque huic interpretationi favere omnes ii cenſendi
ſunt, qui aſſerunt non Angelum, ſed verbum ipſum Deum *Athanaſ. Ser. 3. con. Arria.*
ſub ſpecie viſibili antiquis patribus apparuiſſe. Hi ſunt
Tertull. Juſtin. Athanaſ. Ambroſ. Auguſtin. Hilar. & qui-
dam alii. Planè igitur, atque ſimpliciter intelligo locum il- *Amb. li. in Lucam de apparit.*
lum Pſ. 138. *Tu formaſti me*, * *& poſuiſti ſuper me manum*
tuam: Confirmabuntur porrò hæc omnia, cùm de luti for-
matione, & lactis coagulatione dicemus paulò inferius. *Aug. Zach.*
Et ſic repentè præcipitas me? ſupra indicavi à Septuagin- *Aug. in Ioan. 1. & epi. 112. c. 5. & 6.*
ta, & quibuſdam aliis; Vatabl. & Bibliis Guarini, ſine in-
terrogatione legi, ſed licet ſenſus non multum diverſus
ſit, interrogatio tamen orationem reddit valdè acrem, &
incitatam, & ut vim non tam adderet, quam ut latentem *Hilar. 5. de Trin.*
exprimeret, interpres ſapienter addidit illud, *Repentè*; præ-
ſertim cùm ea de re ſuperius conqueſtus Job fuerit, quod ** Hiziſteſme de vueſtras manos, y puſiſtes las ambas in la maſſa ybarro de mi hechura.*
diluculo viſitaretur, atque probaretur ſubitò: ille igitur
repentinus caſus, & ſubitus interitus afferri videtur illo
præcipitandi verbo. Præcipitare autem in fonte eſt (*be-*
lagh) proprie quæ ſignificat, devorare, deglutire, abſorbere,
dejicere & præcipitare ex gutture, faucibuſve in imum ven-
triculum, qui eſt veluti præcipitium, & locus perditionis,
interitus, conſumptionis, idem eſt quod perdere & deſtrue-
re: ſic Pſal. 5. dicitur; Sepulchrum patens eſt guttur, ideſt
præcipitium, quò fiat alluſio ad ventriculum, qui eſt ve- 12
lut perditionis, abſumptionis, atque interitus locus, ſepul- *Iob. 7. 18.*
chri inſtar, cujus janua, & aditus eſt ipſum os; illud etiam *Præcipitare quid.*
ſignificatur, cum loquuturi aperiunt os, mordere, come-
dere, devorare, conſumere: ſic enim Paulus de detractori- *Pſal. 5. 10*
bus loquitur; Si invicem mordetis, & comedetis videte, ne *Præcipitare, devorare, deſtruere.*
invicem conſumamini: dilucidior tamen res hæc fit Pſal. 51.
Dilexiſti omnia verba præcipitationis, lingua doloſa. O pe-
tulantiſſima lingua, alieni honoris gurges, & vorago,
quam tibi dulcis eſt alieni honoris, & vitæ abſorptio, & *Gal. 5. 15.*
deglutitio, præcipitatio, interitus, abſumptio, devoratio. *Pſ. 51. 6.*
Hier. *Dilexiſti omnia verba ad devorandum*: quare cùm Iſai. *Hieron.*
c. 25. dixiſſet: *Præcipitabit mortem in ſempiternum*; Pau- *Iſa. 25. 8.*

1.Cor 15. 54. lus eodem verbo clariori aliquantò oratione dixit; *Abſorpta eſt mors in victoriam. Præcipitatio* enim illa abſorptio eſt,
κατεπίνω abſumptio, atque deſtructio. Nam eodem verbo dicitur
2.Cor.5.4 2.Cor.5 *Vt abſorbeatur* (deſtruatur) *mortale hoc*; & 2.Cor.
2.Cor.2.7. 2.7.*Ne fortè abundantiori triſtitia abſorbeatur*, (pereat, ob-
Matt. 23. 14. ruatur.) atque eadem metaphora dictum eſt Matth. 23.
14.*Væ vobis ſcribæ, & Phariſæi, Hypocritæ; quia comeditis* (comedendo, & largè potando abſumitis & perditis) *domos viduarum*. Illud verò *in ſempiternum*, idem eſt, quod *in finem* vel *in victoriam* [*haſta volle el cabo*] vel in finem temporis, perpetuò, non erit rediviva mors iterum; loquitur enim cum morte Dei filius, Quamvis *morſus tuus* ſuero, ò
Hoſ.13.14 mors, quamvis me momorderis, & in præcipitium, ideſt, in tuum ventriculum, terræ videlicet viſcera, ideſt ſepulchrum trajeceris, tamen non conſumes, non corrumpes,
Pſ.15.10. & Act. 2. 27. non decoques; ſicut Scriptum eſt; *Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem*: ego verò te iterum mordebo, comedam, devorabo, in locum interitus deiiciam, perdam, & funditus deſtruam: ergo *præcipitare*, deſtructionem, & conſumptionem affert: quod etiam adiuncto *demoliendi* verbo explicari ſolet; uti mulier illa Abelina dixit ad Joab. 2. Reg.
2. Reg. 20. 19. 20. *Quare præcipitas hæreditatem Domini? & reſpondens Joab ait; Abſit, abſit hoc a me, non præcipito, neque demolior*. Sept.
LXX. *Vt quid demergis hæreditatem Domini? & reſpondit Joab, & dixit; Propitius mihi ſit Deus, ſi demergam, & ſi corrumpam, Præcipitari igitur hominem, erit abſumi, & corrumpi, perdi, demergi, & obrui malorum turbine, & pelago*.

Me. Cum emphaſi videtur dictum: & quidem Auguſti-
23 nus loco indicato dubitat an de peculiari ſui formatione,
Auguſt. An de Adami creatione nunc ſit ſermo. an verò de creatione primi hominis loquatur. Didymus de utroque videtur intelligere: Eugubinus, & Cyprianus Ciſterc. primam hanc partem accipiunt de creatione Adami; ſequentem verò, ubi ſe *lacti*, & *Caſeo* comparat,
Didym. Eugub. Cyprian. de peculiari hominis generatione. Sed cum Auguſtino exiſtimo, de peculiari hominis generatione, atque adeò de ſui formatione loqui ea ratione, qua Adami particeps
Adami conditionē ad nos referri. eſt; nam ſicut in illo tanquam in capite, & origine fuiſſe dicimus, ita etiam illius origo ad nos pertinet, & cùm illo formati quoque è luto divinis manibus cenſemur: non eſt enim alterum ab altero ſejungendum. Conjunxit certè utramque Machabæorum mater, ſuorum videlicet fi-
2.Mach.7. 23. liorum conceptionis, & nativitatis primordia, cum prima creatione *Neſcio*, inquit, *quomodo in utero meo apparuiſtis, nec enim ego ſpiritum, & animam donavi vobis, & vitam, & ſingulorum membra non ego compegi, ſed eſt mundi creator, qui formavit hominem, quique omnium invenit originem*.

Accuratum præcedentis ſententiæ examen, & pondus.

23 *Hominis creatio laborioſa & moleſta, rerum cæterarum facilis. Quid portare ex Græco, & Syriaco, Illuſtratur Paulus.*

24 *Figulinum opus laborioſum.*

25 *Jobi cum Deo argumentum in modo & figura. Hedera Ionæ per allegoriam ad Jobrelata. Deus adverſus Jonam argumentatus.*

26 *Jobi argumentandi methodo utitur Deus: explicatur Iſaias.*

27 *In creatione hominis Dei ſtudium, & charitas. Artifex amat ſuum opus.*

28 *Manus Dei ad charitatem, & ſtudium. Deus cum reſpirat, benefacit: quid reſpirare, quid ſpiritum continere. Illuſtrati Iſai. & David.*

29 *Subtilitas humani opificii, ex qua Job commovet divinam miſericordiam. Adami hiſtoria per allegoriam ad Job relata.*

30 *Deus creavit hominem, ut haberet cui benefaceret. Athenienſis Minerva effigies.*

23
Amb. ſuper Pſal. 118. **H**Is iam poſitis, totius ſententiæ vis ſenſuſque mirabilis colligendus, premendusque eſt paulò diligentius. Primùm igitur ſignificari diximus hominis creationem, quaſi cum quadam creatoria moleſtia, & laſſitudine laborandi; ſic quoque docuit Ambr. Pſalm. 118 *Specialis*, inquit, *quidem Deo acceſſit hortatus, ut tanquam laborantis Dei in huius muneris creatura ſignificaretur operatus. Deus quidem expers laboris eſt, ſed tamen ſcripturæ verba, quid aliud niſi ſtudioſum, tui ob gratiam, operatricem eius oſtendunt? Ergo ſi Deus maiore quodam ſtudio te creavit, cur ipſe tui ſtudium derelinquis; Si Deus in te laboravit, qui laborare non novit, cur ipſe fugitans ſis laboris*; Igitur argumento ab operis labore, nititur Job Deum adducere ad miſericordiam: rurſus Ambr. eo loco pulchra quædam, & ad Jobi mentem, *Opus tuum Domine, ne deſeras, non derelinquo. Te auctorem convenio, te teneo conditorem, aliena præſidia non quæro. In adiumentum accingere, qui acceſſiſti*
es, ut creares; operam igitur, & impenſam ne perdat Gen.1.3. & deinceps, et
Deus, contendit Job. Sanè cùm cætera ſolo verbo con- Pſal 32. 6.
diderit, ſanè hominis creationem dixit ipſe, & fecit idem; Gen.1.26.
dicere enim in hanc rem nunc poſſemus, quod de re qua- *Hominis*
piam laborioſa atque difficili vulgò dici ſolet, *anded y ba-* *creatio, la-*
zeldo vos; ne tu ſervos nactus ſis induſtrios, ſi quod jubes, *borioſa.*
ipſe feceris? non aliter in homine moderando, & regendo laborare, efficereque ad illum pertinet, cum tamen vel verbo res cæteras condiderit, & moderetur; ſicut de Chri-
ſto Jeſu Dei filio Paulus dixit, ad Hebræos 1. Portans om- Heb 1. 3.
nia verbo virtutis ſuæ. Græcè, agens, & moderans; fortè tanquam habenis, & fræno; ut dicitur homo equum
agere, quod etiam moderari, & regere eſt: quo etiam ver- 2.Pet.2.21
bo dixit Petrus 2.c.1. Spiritu ſancto inſpirati (acti, gubernati, impulſi potiùs deducti arbitratu divino) Loquuti ſancti Dei homines. Aliis namque rebus habenas laxat,
calcariaque addit, alias ſponte ad curſum incitatas adductis habenis continet, Chryſ. explicat: *Gubernans, quæ ca-* Chryſoſt.
dunt, continet. Non eſt enim, inquit, *minus continere, quàm mundum feciſſe. Sed & ſi mirabile aliquid oportet dicere, eſt*
etiam m ius. Rurſus explicat: *Continere ne recedant & in-* Portare, ad
ter ſe diſſidentia coniungere. Deinde etiam verbum *portando* facilitatē
ad facilitatem pertinere docet metaphora ſumpta ab his, operis re-
qui digito ſolummodo aliquid movent, & efficiunt, ut cir- ferri.
cumferatur. tum præterea ſignificatur id fieri citra laborem cum ait verbo; propriè, ex Syriaco. *Continet univerſum*
in verbo ſui; vides facilè à Deo univerſum creari, conſervari, Syriaca le-
gubernari, & quoquò velit agi, & commoveri, atque intra ctio.
limites certos, officiumque contineri. Cùm verò ad res humanas ventum eſt, ſubiunxit Paulus: Purgationem pecca-
torum faciens vide faciendi laborem, atque moleſtiam: id Heb.1.3.
quod Syriacum exemplar expreſſit clariùs, ipſe per ſeſe fecit purgationem peccatorum. q.d. ſuo ipſe labore, non alterius labore, & opera uſus, faciens purgationem peccatorum, videlicet, dum fit ipſe tanquam purgamentum mun-
di, atque catharma, factus videlicet pro nobis peccatum, Gal.3.13.
& maledictum.

Sed ut ad fingendi ex luto laborem redeamus, cùm figu- 24
linas operas laborioſiſſimas eſſe probe noſſet, ſui populi *Figulinum*
ingemiſcentis propter opera luti & lateris, commiſeratione *opus, labo-*
tactus eſt Deus Exod. 2. Aſcendit enim clamor eorum ad *rioſum.*
Deum ab operibus; & reſpexit Dominus filios Iſrael, & * Exo 2. 23.
cognovit eos, videlicet non ſolùm agnovit clamantes, ſed **Reconocio*
etiam ingentem figulinarum operarum laborem. *la gente, y*

Sed ne argumenti huius conſequentiam, quo nititur *el trabaio*
Job probare, ad Deum creatorem pertinere opus ſuum *del officio.*
cum labore & induſtria factum minimè perdere, ſed po- 25
tiùs continere, atque tueri, negare quis poſſit; argumen- *Qualis ſit*
tationem in modo, & figura conſtituamus; ſub illa vide- *argumenti,*
licet figura, & allegoria hedera Jonæ prophetæ. Fælicem *quid conſi-*
igitur Jobi ſtatum collocemus in illa hederæ lætiſſima vi- *ſtit, conſe-*
riditate; firmam Jobi valetudinem compara cum faculta- *quentia.*
te germinandi, atque creſcendi; liberos, famulos, fami- *Iobi argu-*
liamque univerſam cum foliis, germinibuſque recentibus: *mentum in*
deinde conſiderare etiam in areſcente hedera licebit ho- *modo & fi-*
minem marceſcentem, ſqualidum, cæſum vermibus; *gura.*
filiis & famulis, omnique honore ſpoliatum; vehemen- Ioan. 4. 6.
tiſſimi illius venti inclementia perflantia à regione deſerti, *Iona hede-*
urentis, calidi, infeſtiſſimi rebus omnibus, concuſſum; *ra allegori-*
læviente etiam deſuper à Domino igne, æſtuque cæleſti, *cè ad Iob*
ſic enim ſcriptum eſt: Paravit Dominus vermen aſcenſu *relata.*
diluculi, & percuſſit hederam, & exaruit, & præcepit Dominus vento calido, & urenti, &c. hac ſanè repentina re-
rum, hederæque commutatione graviſſimè affectus eſt Jo- Verſ.7.
nas, & mortifero quodam mœrore, atq; animi ægritudine
correptus, uſque ad mortem: ergo ad hominem indignabun- *Iobi argu-*
dum hujuſmodi argumentum conficit Deus, quod ſtatim *mēto uſſica-*
in ipſum Deum ex perſona Jobi retorquebimus, Tu doles *ti Ionam*
ſuper hederam; in qua non laboraſti (ecce laborioſum illud *revinci*
manuum opus) neque feciſti ut creſceret [faciendi verbum *Deus.*
nunc iterum laborem affert; tuo labore rigandi, & exco- Verſ.10.
lendi non cœpit illa incrementum ullum) quæ ſub una nocte nata eſt, & ſub una nocte periit (ideſt, non valdè diuturna illius familiaritas, & conſpectus, & conſuetudo te

com-

Verſ. 11. commovere poteſt ſequitur deinde concluſio. *Et ego non parcam Ninive civitati magnæ, in qua ſunt plus quam centum viginti millia hominum?* quaſi dicat: multò majori mihi jure dolendum fuerit de hominis interitu, quem velut arborem, ſevi, plantavi, excolui his ipſis manibus.

16 *Deus Jobi argumēto & ratione poſtea uſus adverſus Jonam.* *Job* 29. 4.

Et certè videtur Deus hoc argumento uſus, quod efficaciſſimum quondam ſibi viſum fuiſſet ad comprimendam vel duriſſimi pectoris indignationem adverſus hominum genus, cùm illud ſibi à Joho proponeretur. In me faciendo laboraſti: tua induſtria, & manuum labore, excolendiſq. ſolicitudine incrementa accepiſti; feciſti enim ut creſcerem modis omnibus: tua familiaritate, & conſuetudine uſus ſum, *quando mecum eras ſecreto in tabernaculo meo*, idque diutiſſimè: & mihi tandem non parces? itane me præcipitabis? areſcere, conſumi, corrodi, putreſcere patieris? itane mihi paras *vermes aſcenſu diluculi*, cùm *viſitas me diluculo*, & ſubito me probas; *repentèque præcipitas*? Hujus argumenti vim, atque uſum obſervarunt deinde Prophetæ ad Deum placandum, Iſaiæ 64. *Nunc Domine pater noſter es tu: nos verò lutum: & fictor noſter tu, & opera manuum tuarum omnes nos: ne iraſcaris Domine ſatis, & ne ultra memineris iniquitatis noſtræ. Ecce reſpice, populus tuus omnes nos*: & Sap. 11. *Miſereris omnium, quia omnia potes, & diſſimulas peccata hominum propter pœnitentiam, diligis enim omnia quæ ſunt, & nihil odiſti eorum, quæ feciſti.* Quare hac tandem ratione, & argumento, quaſi revinctus Deus ait Iſai. 46. *Ego feci* * *ego feram.*

Job 7. 18. *Iſa.* 64. 8. *Sap.* 11. 24 *Iſa.* 54. 4. * *Yo lo ſufrire y ſobrello varè, pues yo la hize.*

17 *Plaſmare ſtudium, et amorem affert.* *Amb. ſupr.* *Baſilius.* *Theodor.* *Manus Dei quid.* *Ariſt. li.* 9. *Ethi. ca.* 7. *Beneficia plus diligit qui contulit, quam qui accipit.* *Propriū opus quiſq. diligit magis, quā artifex à ſuo opere ametur.*

Secundò amplificatur vis, & acrimonia ſententiæ ex illo verbo *Plaſmandi*, propter ſtudium, & amorem, quem indicat in artifice faciente, & quem ſupra adductus Ambroſ. ſapienter obſervavit; Qui ſic cum homine expoſtulat: *Si Deus majori quodam ſtudio te creavit, cur ipſe tui ſtudium dereliquis?* Hac igitur manuum operationem ad creatoris charitatem pertinere, Baſilius quoque, & Theodor. illo Pſalmi loco docuerunt; intelligunt enim per *manus*, affectum: atque adeò cùm utramque Deus manum adhibuit, totum etiam ſuum affectum in hominis creationem videtur contuliſſe: nam cùm fixiſſet in homine cor ſuum, eò manus quoque contulit: atque is amor ex labore illo faciendo creſcit: ut enim Philoſophus docuit 9. Ethic. *Quæ cum labore facta ſunt, magis diligunt omnes, beneficium autem accipere, ſine labore eſſe conſtat, conferre verò beneficium, eſt difficile*: inde fit, ut beneficia qui contulit, amet poſita in eo, cui præſtita ſunt; ipſe vero, qui accipit, frequenter ſua ipſius bona contemnat: docet præterea idem Philoſophus: *Quoniam unuſquiſq. proprium opus amat, fit conſequens ut ipſe artifex multo ardentius amet ſuum opificium, quàm ab ipſo opere amaretur, ſi opus eſſet ſenſus, & intelligentiæ particeps*: adde etiam ex eodem Philoſopho naturale eſſe: *Ut ſicut in mutuis illi qui debent, eos non eſſe volunt, quibus debent: qui verò mutuarunt, de ſalute debitorum curam etiam habent. Sic ſanè & qui beneficium contulerunt, volunt illos eſſe quibus contulerunt*: at in hominis creatione, non ſolum quibuſdam Deus hominem beneficiis afficit, ſed totus ipſe homo, quidquid eſt, Dei opus atque beneficium eſt: quare dum homo in ſua conditione beneficium dicitur accepiſſe à Deo, non aliud, quam ſe ipſum *totum in circuitu* accepit: non poteſt igitur Deus *odiſſe ea*, quæ ſunt, & *quæ ille fecit*, cùm quidquid ſint, Dei opus, & beneficium ſint: perinde enim apud Sapientem eſt, *diligere ea quæ ſunt, aut nihil odiſſe eorum quæ facit*. Hoc in faciendo homine ſtudium, operam, & ſedulitatem cecinit David Pſal. 138. *Non eſt occultatum os meum a te quod feciſti in occulto* (id eſt, oſſa mea, quæ aptiſſima nervorum concinnitate, omniumque partium, carnis cutis, facultatūque aliarum conſtitutione ornaſti, & compoſuiſti: ideò ſubjungit ſtatim) *Et ſubſtantia mea in inferioribus terræ*: Hieronimus juxta Heb. * *imaginatus in noviſſimis terræ*; quaſi acupictus in recondita, & ab omnium conſpectu abſcondita naturæ officina, id eſt, in materna alvo; nam hæc appellat *Inferiora terræ*, ut aliquando diximus.

Sap. 10. 25 & 11. 25. *Sap.* 10. 25 *Studiū, & ſedulitas in condēdo homine,* *pſ.* 138. 14 *Hieron.* * *Bordado, y matizado como obra de imaginería.* *Inferiora terræ, quæ, vid. ſupra c.* 1. *ver.* 23 *num.* 5.

18 *Manus Dei, divina charitas.*

Sed tamen in ipſis Dei manibus, quibus homo formatus eſt, videtur ea creatoris charitas relucere & ardere: nam cùm, ut ſuperius diximus, liceat per *manus* intelligere Dei verbum, atque præceptum, ſuæ voluntatis, & amoris indicem; tum etiam *ſpiraculum vitæ*, id eſt ardentem illum ſpiritum, & flatum ex inflammato pectore emiſſum (his enim duobus verbo, & ſpiraculo conſtitit hominis creatio, & vita) certè perinde erit dicere: *Manus tuæ fecerunt me*: ac ſi diceret, ſumma charitate, & ſtudio accenſus me creaſti. Pro hujus verò elucidatione obſervandum eſt, ſua bonitate, & bene de ſuis creaturis merendi ſtudio impulſum Deum creaſſe omnia, & oris ſui ſpiritu illis vitam, ſubſtantiamque præſtitiſſe, quare cum *Emittis ſpiritum, creantur omnia, terræq. faciesinnovatur*: cùm igitur benefacit creaturis, reſpirat Deus, & trahit ſpiritum aperto ore: conjungit enim cum noſtro bono ſuam reſpirationem; quòd perinde illi per jucundum eſt, ac creaturis neceſſarium, & utile: cùm verò Deus hominem creavit, immiſſo in *illius faciem* ſuo illo *ſpiraculo* vivifico, ſe profectò recreaſſe viſus eſt; reſpiravit enim tunc, & acquievit: quare licèt illa Dei reſpiratio, quaſi laborem afferat & laſſitudinem, ut quæ conjuncta ſit cum operandi labore illo, quem ſupra diximus; tamen quia in hominis bonum cedit, non tam labor, & moleſtia; quam recreatio quædam, & laboris, operiſque relaxatio cenſenda eſt. Neque id alienum eſt à Dei natura; nam non rarò dicitur Deus *longanimis aut patiens*, quod in Hebræo eſt, (*erec apaim*) id eſt, magnus latuſque naribus; quæ à natura dantur, ut magnam ſpiritus copiam inſpirantes, & exſpirantes, cordi calido & æſtuanti ſubvenire commodè poſſint: illum autem Dei præcordiorum, pectoriſque ardorem non ſolùm ex latitudine narium colligere licet, ſed ex illuſtri etiam Iſaiæ 63. teſtimonio: *Ubi eſt multitudo viſcerum tuorum, & miſerationum tuarum? ſuper me continuerunt ſe?* viſcerum autem nomine periti cum Galeno medici, cor, pulmones, præcordia, vitalia omnia comprehendunt, quæ ſedes affectuum, & miſericordiæ præſertim, ſunt; magnum igitur pectus, lataque præcordia cum corde quodam æſtuante, & ardente conjuncta ſunt, cui neceſſe ſit recreationis, & refrigerationis gratia, non ſolùm magna copia reciproci ſpiritus, ſed etiam magna frequentia reſpirationis; cum autem reſpirat Deus, *emittitque ſpiritum*, ingentia homini bona confert: frequenter igitur & aſſiduè homini benefacere, naturale Deo eſt? jucundum etiam, perinde atq. viventibus reſpirare. At è contrario ſi Deus conhibeat ſpiritum, & intermittat reſpirationem, abibunt profectò in nihilum cuncta, quæ non niſi beneficio, & munere ſpiritus illius conſiſtebant, & ſuſtinebantur. Hinc illud eſt; *Auferes ſpiritum eorum, & deficient, & in pulverem ſuum revertentur.* Spiritus enim, quo creaturæ vivunt, nomen habet ex ſua cauſa efficiente & inſpirante; dicitur etiam *ſpiritus Dei*, & Iſaiæ 53. *Non in ſempiternum litigabo, neque uſq. ad finem iraſcar, quia ſpiritus a facie mea egredietur* (id eſt, abibit, diſcedet, non comparebit in meo ore ſpiritus vivificās res inferiores: id eſt, non inſpirabo) *& flatus ego faciam*, id eſt, meo ſpiritu ſuſtineo, atque vivifico res omnes, vitam, & ſpiritum habentes, quaſi dicat. *Ego occidam, & ego vivere faciam*; cum quo facit illud Iob. 34. *Si direxerit ad eum cor ſuum* (indignantis eſt adverſus aliquem) *Spiritum illius & flatum ad ſe trahet*: id eſt, non emittet ſpiritum, non reſpirabit; cohibebit pectore animam) *deficiet omnis caro ſimul, & homo in cinerem revertetur*: hoc itaque poſito, ferè eadem eſt Jobi querimonia, atque ſententia, quę Iſaiæ. *Ubi eſt multitudo viſcerum tuorum? ſuper me continuerunt ſe?* cum me ſpiritu tuo feceris in animam viventem, & quaſi reſpirans cum ſumma animi jucunditate, jucundiſſimam mihi vitam contuleris, nunc continere vis animam, & intercludere ſpiritum tuum, ut ſpiritu ego & vita intercludar? certè id facere non poteris ſine ingenti pectoris dolore & æſtu: nā intercluſa reſpiratione cor & precordia natura ſuam ardentia exuruntur: ſic ſanè eveniſſe Gen. 6. ſcribitur: cum enim deleturus eſſet hominem, quem formaverat, a facie terræ, dicitur Deus *Tactus dolore cordis*, quaſi ex inflammatione & ardore proveniente.

Gen. 2. 7. *Deum ſua bonitate impulſum omnia creaſſe.* *pſ.* 32. 6. *pſ.* 103. 30 *Spiritus Dei vivificans cuncta.* *Gen.* 2. 2. *Deus cum jucūditate benefacit.* *Exo.* 34:6. *Nu.* 14. 18. *pſ.* 102. 9. *Ioelis.* 2. 13 אפים ארך. *Vide Galē. lib.* 6. *de uſu par. c.* 11. *& lib. et. c.* 11. *Iſa.* 36. 15. *Galen.* *Deus reſpirās, benefacit mortalibus.* *Deū cohibere ſpiritum in malum.* *Deu.* 32. 39. *Job.* 34. 14 51. *Iſa.* 63. 15. *Gen.* 6. 6.

19 *Subtilitas in opificio, tertia ratio movendæ cōmiſerationis.* *Gen.* 1. 11, 24. *Verſ.* 20.

Tertiò, ex operis arte, & ſingulari ſubtilitate, creſcit vis, & acrimonia interrogationis: namſi non propter aliud, at certè propter mirificam ſubtiliſſimi operis, tenuiſſimique artificii rationem, videbatur homo immortalitate dignus. Sic ſanè cùm aliarum rerum productionem cauſis inferioribus demandaſſet Deus, videlicet arbores, & beſtias terræ, quaſi res minoris artis, *Dixit enim Deus: Producat terra herbam, & lignum, & animam viventem*; Piſces verò & aves, aquæ, cum dixit: *Producant aquæ reptile, & volatile*: at hominis formationem ſuis ipſe obivit manibus, inſtar perfectiſſimi pictoris, qui, quod vocant, cam-

pum, arbores, beſtias inexercitatis interdum picturæ tyronibus permittere ſolet, ſed os, vultumque imaginis atque reliquas nudi corporis partes, quod ſumma induſtria & arte depingunt, ſuis ipſe manibus elaborat: ita Job ait: *Manus tuæ fecerunt me*; quod ſumma arte à te elaboratum eſt, proptereaque immortalitatem poſtulare videbatur, tam ſubitò deles, atque deſtruis? tum etiam; quod in primò homine ſubtiliſſimè, aptiſſimeque a te diſpoſitum eſt, in me infectum eſſe vis; atque perturbatum? illum enim Regem conſtituiſti, *Ut præeſſet* cunctis; ſobolis permiſſione erexiſti; *Creſcite, & multiplicamini*; bonis omnibus cumulaſti; *Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus*; at in me, mearumque rerum perturbatione incredibili videri profectò licet, hominem è tanta fælicitate repentè præcipitatum; erectum è *paradiſo voluptatis*; confidentem è regione illius, & quaſi extra muros ſuæ civitatis jacentem *in ſterquilinio*, & terra obſita ſpinis, atque tribulis; affectum morbis graviſſimis, & jam ad mortem certiſſimam deſtinatum, nudum, ipſis etiam brutis animantibus inviſum: cum me igitur tam ſtudioſè proſequutus fueris bonis omnibus ſtatim à mea creatione, cùm mihi ſubjeceris *oves, & boves*, atque imperium tradideris longè auguſtiſſimum, nullius tui præcepti, vel incuria, vel tranſgreſſione me innocentim plectis, exulare cogis, & comminata morte in incredibilium ærumnarum baratrum agis præcipitem.

Caſus, & ærũna Adami, ad Iobi calamitatem, per quandam allegoriam accomodatio. *Gen. 1. 26. Verſ. 28. Pſal. 8. 7. Job 2. 8. Gen. 3. 23. pſal. 8. 7.*

20

Quæ ratio ex creandę divinę miſerationis. Greg. Nyſſ. Deus creavit hominẽ, ut haberet cui benefaceret Gen. 1. 27. Athenienſis Minervę effigies.

Tandem hujus ſententiæ vis creſcere poſſet ex conſideratione finis, quem ſibi propoſuit Deus in creando homine; nam ut arguté diſſerit Gregorius Nyſſenus de hominis opificio, creavit Deus hominem, ut haberet cui faceret benè, & de quo aſſiduis muneribus præclarè mereretur: tum etiam ex ratione imaginis divinæ quæ inſculpta eſt in homine tam ſubtili artificio, ut pereunte homine, divina etiam imago diſſolvatur; inſtar illius Athenienſis Minervæ, in cujus medio clypeo ſuam ipſius imaginem conſtituit Phidias tanta arte, ut non priùs Phidiam, quàm Minervam deſtrueres. Sed ne longior hujus loci commentarius, ad præclara multa contendentes nos remoretur, hic non ulterius hærendum.

Verſ. IX. Memento, quæſo, quòd ſicut lutum feceris me, & in pulvere reduces me.

1. *Beneficium creationis. Memoria beneficij collati jucundior, quàm accepti.*
2. *Deum oblivisci, in malum: Recordari in bonum.*
3. *Qualis limus, ex quo formatus homo eſt.*
4. *Hominis corpus formatum eſſe ex pulvere, & aqua temperatis. Varia Patrum teſtimonia. Cæci nati illuminatio, ſimilis primæ hominis conditioni.*
5. *Subtilitas humani corporis opificij. Illuſtratur Iſaiæ: Quid vaſa Samia.*
6. *Fragilitas humani figmenti. Lutum, quod vile, & immundum.*
7. *Deus figulus, aut ſtatuarius aliarũ etiã rerũ præter hominem. Membra humani corporis figmenta. Illuſtratus Zacharias.*
8. *Mors hominis, conſumpto humido. Pulvis ſymbolum ſiccitatis. Quomodo homo pulveri ſimilis.*

1

Beneficiũ creationis.

ITerum beneficium creationis revocat in memoriam, confirmatque ſe Dei opus eſſe firmo, quodam argumento, ne diſſimulare ulla ratione Deus velle videatur ſe illius eſſe auctorem. Ego, inquit, lutum ſum; ergo meipſum egomet fingere, aut formare non potui: lutũ enim figulo, & formatore indiget, juxta id Iſ. 45. *Nũquid dicet lutũ figulo ſuo: Quid facis, & opus tuum, abſque manibus eſt?* id eſt, ut quidam explicant; Minimè dicere poterit, Ego ſine manibus formatum evaſi, neq. tua opera & arte indigui: ergo, inquit, Si tuam operam, & impenſam in me condendo oblitus es, certè meminiſſe debes me lutum eſſe, neque alterius, quàm tuis manibus effingi, & formari potuiſſe. Tum etiam ut Deo flagellanti occurrat jucundiſſima memoria beneficii priſtini: licèt enim beneficii meminiſſe debet qui accepit, oblivisci qui contulit, tamen ſapienter Ariſt. docuit multò jucundiorem exiſtere beneficii memoriam conferenti, quàm accipienti; ſicut memoriam boni honeſti multò jucundior eſt, quàm acceptæ quondam utilitatis: conferre autem beneficium honeſtum eſt; accipere, utile. Hoc cùm probè noſſent ſanctiſſimi viri, ea deprecandi, & Deum placandi formula, & conceptis verbis utuntur; *Recordare Domine*, &c. Rem expreſſam in Exodo videas cap. 32. Cùm enim ad divinam indignationem mitigandam ſic deprecaretur Moyſes; *Recordare Abraham, Iſaac, & Iſrael*: ſubjungitur deinceps; *Placatus Dominus eſt, ne faceret malum, quod locutus fuerat adverſus populum ſuum.*

Iſa. 45. 9.

Jucundiſſima, memoria beneficij collati. Ari. 7. Eth. cap. 7.

Formula Deum placandi.

Exod. 32. 13. Deut. 9. 27 Iſa. 13. 29. Thre. 3. 18 Exo. 32. 12

2

Quãdo dicatur Deus oblivisci, quando recordari.

Memento quæſo. Poſt longam oblivionem recordare tandem. Tunc dicitur oblivisci Deus, cùm hominem permittit ærumnis, & morbis vexandum; tunc verò *meminiſſe*, cùm eripit & ſublevat; quaſi *meminiſſe* Deus, quæ illius benignitas eſt, minimè poſſit, quin ſtatim homini propitius faveat: Pſalm. 9. *Quoniam non in finem* (non perpetuò) *oblivio erit pauperis: patientia pauperum non peribit in finem*; quaſi precetur, ut meminerit aliquando Deus. Sic divinæ recordationi, & memoriæ rerum mortalium tribuuntur accepta beneficia 1. Reg. 1. *Recordatus eſt Dominus Annæ, & concepit.* Exempla alia multa paſſim occurrunt.

pſ. 9. 19. 1. Reg. 1. 11

3

Geneſ. 2. 3.

Sicut lutum feceris me; hinc videtur ſumpſiſſe vulgatus interpres quod Geneſ. 2. dicitur: *Formavit Deus hominem de limo terræ*; nam *limus* eſt lutum, aut cœnum mollius; eo autem loco in Hebræo, & Septuaginta tantum eſt: *Formavit Deus hominem pulverem de terra*; quam etiam lectionem Auguſtinus retinet 6. & 7. Geneſ. ad litteram cap. 1. quanquam 2. de Geneſ. contra Manichæum, *limum* illum agnoſcat, & legat. *Finxit Deus hominem de limo terræ.* Tertulianus libro de reſurrectione carnis: *Limum de terra.* Irenæus libro quinto cap. 14. *Limum de terra accipiens Dominus plaſmavit hominem*: ſapienter redditus eſt limus; nam indicatur illo Geneſ. loco formatum fuiſſe hominem de pulvere temperato, & permiſto aqua, ex quibus fit lutum: poſtquam enim ſcripſit Moyſes; *Fons aſcendebat irrigans univerſam ſuperficiem terræ*; continuo adjunxit, *formavit igitur Deus hominem de limo terræ*: ſive enim fons ille verè fuerit è terra ſcaturiens, atque exundans, ſive vapores excitati è terra, aut leviores nubeculæ in nocturnum rorem concreſcentes, quibus terra perfunderetur, ex terra certè madefacta Deus finxit hominem, quòd ergo non omninò claris diſertiſque verbis in Geneſ. dictum eſt, apertè, & explicatè docet Job. Et cum ad creationis opus manifeſtè reſpexerit Chriſtus, cum Cæcum natum illuminavit, ut ex Auguſt. Cyril. Chryſoſt. Ambr. ſuperiùs adduximus, fit conſequens, ut lutum ex ſputo, & terra, referat lutum illud primum, ex pulvere, & aqua temperatis.

LXX.

Auguſt.

Tertul. Irenæus.

4

Tole. Card. עפר אפר

Sed quidem res hæc non omnino certa videbitur alicui; & quidem Toletus Cardinalis in annotatione 7. ad cap. 9. Ioan. ſcribit, huic luto, id eſt terræ, & aquæ commixtioni, repugnare vocabulum Hebræum (*Ghaphar*) quod pulverem ſignificat, & inde verbum (*Ghaphar*) id eſt pulverem ſpargo; cum quo lectio Hebraica, & Græca conſentit. Ergo exiſtimat totum hominem dici, ut lutum, quia ex corpore, & anima conficitur; ſicut lutum ex aqua & terra; at materiam, ex qua homo fit, eſſe terram; non lutum: quare & ad hunc locum noſtrum, & ad ſimiles alios, in quibus cum luto comparamur, reſponderi poſſet, integrum hominem luto eſſe ſimilem, at corpus, & materiam ſoli terræ. Verùm *lutum* ad corpus ſolum referri debere, vox illa *limus* non obſcurè oſtendit; *limus* enim, non eſt ſola terra; terra autem eſt præcipua, & abundantior pars limi, & luti; ideò limus, nunc pulvis, nunc terra dicitur. Sic Auguſtinus 7. de Geneſ. ad Lit. *Corporis materia, hoc eſt humida quædam terra, quæ in carnis verſa eſt qualitatem.* Sic quoque Chryſoſtom. Hom. 56. in Joan. dixit lutum, quod ex aqua, aut ſaliva fit; ne lutum pro ſicco pulvere accipias. Athanaſ. in Regula de virgin. ſervanda. Sic legit locum illum Geneſ. *Finxit Deus hominem, lutum de terra.* Baſil. Homil. 11. Hexa. cùm verbum Formandi, aut plaſmandi ad corpus refert, ait; *Congruè ad cænum ſive lutum plaſmatio, aut figmentum refertur*; & Nyſſen. 2. orat. 2. *Formare congruit luto. Quamobrem formata eſt caro.* Sic Nazianz. oratione 51. corpus appellat *Lutum*, qua ratione ab anima ſecernitur; ſunt hujuſmodi ſexcenta, quæ ex patribus poſſent congeri. Sed, illud in præſentiarum addendum, hanc *limi* expoſitionem, id eſt commixtionem ex aqua, & pulvere conſtitui à Theologis tanquam indubitatam: cum D. Thom. 1. par. quæſt. 91. atque illam variis rationibus confirmant, quas dilucidè, æquè ac breviter explicat noſter Greg. da Valentia in ſuis Theologicis

Auguſt. Chryſoſt. Athanaſ. Baſil. Nyſſen. Nazianz.

D. Thom. Gregor. de Valentia.

logicis diſputationibus, ſed de voce Græca, atque de re tecta iterum verſ. 10.

Gene 2. 7. יצר *Eccl. 33. 13* *Iſa. 29. 16. & 49. 11.* *Jer. 18. 6* *Rom. 9. 21.*

Rem hanc, primamque ex *luto*, & *limo* hominis originem ſæpè reſpicit uſurpatque ſermo ſacer, cùm Deum vocat *ſingulum*, non verò *lutum*, aut vaſa teſtea: cum quo etiam congruit illud *formandi* verbum Geneſ. 2. quod in fonte eſt (*Iaſar*) quod eſt formare, fingere, aut aliquid efficere opere figlino; hujus rei meminerunt Iſa. cap. 45. & 64. Jeremia 18. Paulus Rom. 9.

5 Ex hoc verò luto, & figlino opere, poteſt Job rurſum quaſi admonere Deum, admirandæ illius ſubtilitatis in formando humano corpore; nam cum quædam ex ſola terra produxerit, arbores, & beſtias; quædam ex ſola aqua ut piſces, & aves; hominem, qui ſumma quædam eſt reliquorum animantium, ex terra & aqua temperatis produxit. Facit etiam ad hanc artificii ſubtilitatem, quod Philo ſcribit: *Non ex quavis terræ parte ſumpto humo, videtur Deus hac humana ſpecie ſtatuam formare voluiſſe, ſed ſelecta undequaque optima, ex pura materia puriſſimum excolaſſe accuratè, quod maximè ad hoc opus aptum erat*; tum etiam illud, quod à Cypriano, & Auguſt. traditur his fere verbis; Hebraicum Adam in Latino interpretatur, caro facta; eò quod ex quatuor cardinibus orbis terrarum pugno comprehendit, ſicut ſcriptum eſt; *Palmo menſus ſum cælum, & pugno comprehendi terram, & formavi hominem ex omni limo terræ*. Vel quidem poterit admonere eundem providentiæ, & curæ, quam luteum vas caducum, & fragile ſuo jure à ſuo auctore & figulo poſtulare poteſt: in quem rem eſt ille Iſai. locus cap. 45. atque ea ratione congruentiſſimus cum noſtro inſtituto, quòd de populi ærumnis a Deo non niſi paterna benevolentia immiſſis, & procuratis, ab homine verò patienter tolerandis totus ſit. *Væ qui contradicit ſictori ſuo*: (dixi non ſemel illud contradicendi verbum forenſe, &, ut ita dicam controverſiarum eſſe; deteſtatur itaq. homuncionis audaciam, & temeritatem adverſum ſuum conditorem) *Teſta de Samijs terræ*: quamvis enim ex tenuiſſimo luto ſumma arte, & induſtria elaboratum ſit, luteum tamen vas eſt. Fortè enim ad vaſa Samia, quæ aliquando precioſiſſima, & laudatiſſima fuerunt, reſpicit noſter interpres: de hujuſmodi enim figlino opere ſcribens Plin. lib. 35. cap. 12. ait: *Inter vaſa terrena, Samia in eſculentis laudari*: hæc ex creta in Samo Thraciæ inſula egregiè fabricabantur, & propter tenuitatem frangebantur multo quàm alia faciliùs, uti illud indicat Plaut.

Philip. de opif.

Cyprian. de monte Sion, & Sina. contra Juda.

Aug. tra. 9. 10. in Joan

Iſa. 40. 12. ſecundũ, ut legit Cypri.

Iſa. 45. 9.

LXX.

Vaſa Samia.

Pli 35. 12.

Plau. in Bachid.

Scis tu, ut confringi vas citò Samium ſolet?

Cum quo facere poteſt lectio Septuag. *Quid melius feci, quam lutum figuli?* Cyril. & Procop. legunt * *faciens meliorem, compoſui lutum*. Sed quoniam in Hebr. tantùm eſt, *Teſta de teſtis terræ*, profectò videtur interpres Samium, non tam pro precioſo vaſe, ſed pro viliſſimo quocumque accepiſſe, ut Samium appellativum nomen ſit, non proprium. Sic enim Nonius Marcellus *Samium* pro teſta ſumit ex auctoritate Lucil. Satyr. 14.

** Al mejor dolios, o hize de barro Procopius. Cyril.*

Non. Marcel.

Luci. Sat. 14.

Et non pauper uti Samio, curtoq; catino.

Plaut. in ſtich.

Ex Plaut.

Batiolis bibunt; nos noſtro Samiolo poterio.

Tamen vivimus.

Ait igitur: Teſta de teſtis, aut *Samijs*, nihil peculiarius habens, quàm aliæ teſtæ: addit verò Iſai. *Numquid dicet lutum ſingulo ſuo, Quid facis?* q. d. Itane fictile vas figuli artem vituperet, & figulum accuſet, contemnenſq. dicat; *Qualem mihi formam indueis!* (nam rudis, & impolita figura ſatis oſtendit me nullius boni artificis, ſed inepti cujuſpiam compactum manibus;) *& opus tuum abſque manibus eſt*, id eſt rude ac impolitum me efficis, ut ſine manibus factum videar, vel ſine anſis, & ſolito ornatu vaſorum; ærumnis videlicet affectus populus, divinam providentiam criminabitur? *Væ qui dicit patri, Quid generas? & matri, Quid parturis*, idem, videlicet eſt eſſe factorem, aut fictorem & formatorem luti, ac eſſe parentem; *Hæc dicit Dominus ſanctus Iſrael, plaſtes eius; Ventura interrogate me*: Ironicos accipe, veſtrum ſcilicet eſt, me de meo officio commonere, & quid de meo opere ſtatuendum à me ſit interrogare; *Super filios meos, & ſuper opus manuum mearum mandate mihi*. Quaſi dicat ſatis per ſe, mihi curæ ſunt opera manuum mearum.

Iſa. 45. 9.

Verſ. 10

Verſ. 11.

6 *Luteï hominis imbecillitas.*

Præterea hoc dum dicit Job, poterit etiam admonere Deum ſuæ imbecillitatis, quæ tot tamque graves ictus tolerare minimè poſſit, quin penitus conteratur. Leniùs igitur, atque benigniùs ſecum agendum. Pſal. 102. *Quomodo miſeretur pater filiorum, miſertus eſt Dominus timentibus ſe, quoniam ipſe cognovit figmentum noſtrum: recordatus eſt, quoniam pulvis ſumus*. Quaſi dicat certè, & connivet Deus ad pleraque *peccata propter pœnitentiam*; neque miratur, ut qui noverit fragilem, leve, luteam noſtram, immundamque originem: id enim *lutum*, ſignificat, quod leve, vile, atque immundum eſt: uti ille dixit,

pſ. 102. 14.

Luti vile, & immundum.

plau. in Pœnulo.

Neque periurior, neque peior alter uſquam eſt gentium,
Quàm herus meus eſt; neque tam luteus, neque tam cæno collitus.

7 *Cur Deus dicatur figulus, aut ſtatuarius.*

Sed obſervandum eſt, cùm Deus dicitur Figulus formans è *luto* hominem, perinde eſſe, ac ſi diceretur, Statuarius; nam cum homo dicitur *vas luteum*, non eſt intelligendum eſſe vas ad aquam, vel vinum infundendum ſed eſſe rem, aut artificium luteum (*una pieça de barro*) cujuſmodi etiam eſt ſtatua lutea. Quare quod dictum eſt de *Agro figuli*, empto *in ſepulturam peregrinorum triginta argenteis*, quibus Chriſtus Dominus venditus fuerat Zach. 11. (*Appenderunt mercedem meam triginta argenteos, & dixit Dominus ad me, Proijce illos ad ſtatuarium*: qui idem eſt eo loco, qui figulus; non qui ex ære ſtatuas conflat, ſed qui ex luto. Hunc in quam locum de Deo ipſo Hierony. atque Rupertus interpretantur; id eſt, Projice argenteos in domo figuli, id eſt in templo Dei, qui eſt figulus & ſtatuarius, formans ex luto hominem: ille enim, qui te finxit, qui tui animi & corporis dignitatem, & pretium probè novit, judicabit indigniſſimum eſſe, tam vili te pretio divendi: eadem etiam tranſlationis ratione hominis membra dicuntur *Figmenta*, (ex luto videlicet; ut infra, cap. 17. *Membra mea*) Hebræ. Figmenta mea *in nihilum redacta ſunt*. Pſal. 32. *Qui finxit ſigillatim corda eorum*, & ab operis perfectiſſimi creatione, aliarum etiam rerum dicitur Deus figulus, aut fictor, aut plaſtes, ab eadem radice *Iaſar*, Amos. 7. *Fictor locuſtæ*. Pſal. 94. *Siccam manus eius formaverunt*, & Pſal. 103. *Draco iſte, quem formaſti*, & Pſal. 138. *Dies formabuntur*.

Matth. 27. 7. 10

Zach. 11. 12.

Hiero. Rubert.

Mebra humani corporis, figmenta.

Job. 17. 7.

pſ. 32. 15.

Deus aliarum etiam rerum, præter hominẽ ficus.

יצר

Amos. 7. 1.

pſal. 94. 5

pſ 103. 27

pſ. 138. 16

8 *Gen. 3. 19*

Et in pulverem reduces me. Ut iterum demulcere poſſit ſuum judicem, revocare videtur in memoriam interminationem illam mortis homini factam, *In pulverem reverteris*; imò cùm Job prius ſcripſerit ſuum librum, quam Moyſes quinque lib. legis, illam etiam mortis ſententiam Job non ſumpſit ex Geneſi: potuit autem Moyſes in Jobo legiſſe; erit ergo ſententia; Non deprecor mortem; ſcio enim *ſtatutum ſemel*, & irrevocabiliter, eſſe moriturum hominem; ſed ne tam citò moriar, illud tandem precor.

Humiditas corporum unit ſiccitas diſſolvit.

Pulvis, ſymbolum ſiccitatis.

Deu. 28. 24.

In pulverem. Fortè alludit ad naturam luti, quod ſi humorem habeat, facile compingitur, & ſubigitur, ut enim philoſophi dicunt, humiditas corpora continuat, & unit; ſiccitas ſeparat, & diſſolvit: quare cum conſumpto humore exiccatur lutum, abit, & ſolvitur in pulverem; pulvis enim ſiccitatis ſymbolum eſt; unde ad ſterilitatis, & ſiccitatis amplificationem dictum eſt Deut. 28. *Det Dominus imbrem terræ tuæ pulverem, & de cælo deſcendat ſuper te cinis*; utrumque ſicciſſimum: id eſt; Non ſolùm non perfundet Deus terram tuam imbre, roreve cœleſti, verùm etiam mirabiliter augebit inſitam terræ ariditatem; ita Job inquit; Sapienter, & induſtriè me contemperaſti ex terra & aqua, ut compingi & formari poſſem; nunc autem areo exuſtus totus, atque contectus, & inſito illo, nativoque humore penè deſtitutus, ab eo ſanè in pulverem, diſſolvorque totus. Hic autem pulvis eſt, *aphar*, leviſſima, ſupremaque terræ pars; quæ duo indicat. Alterum, viliſſimam eſſe humani corporis originem ex leviſſimo pulvere, qui omnium pedibus teritur, & frequenti conculcatione atteritur, & attenuatur, *Quem proijcit ventus a facie terræ*, & ludibrio habet; nunc huc, nunc illuc jactatur; omnibus mutationibus expoſitus; qui leviſſimo negotio ſeparatur à terra, & diſpergitur; non enim intimè illum terra continet; ſic ſanè homo non adhæret terræ radicitus, ſed ſuſtinetur ſolum à terra, quaſi impoſititium onus, depoſitura quidem, & dimiſſura facilè. Alterum, ut tenuitas etiam humani corporis ſignificetur, nam pleraque beſtiarum corpora craſſiora ſunt, & carnes longè duriores, & compactiores, ut quæ non de minutiſſimo, & tenuiſſimo pulvere, ſed de craſſiori, & duriori terræ parte formata fuerint.

עפר

Hominem eſſe pulverem quia indicet.

Pſal. 1. 4.

Verſ. X. Nonne ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum me coagulaſti?

1 *An de primi hominis conditione, an verò de naturali propagatione accipi hæc ſententia debeat.*
2 *Diverſa interpretandi rationes. Indicatur optima. Hominis prima creatio ſimilis formationi caſei. Formare pro comprimere.*
3 *Mulgere in Hebræo quid. Fermentata humus, ex qua Adam dicitur à Joſepho formatus.*
4 *Quid coagulare ex ſacris, & prophanis. Illuſtrati Moyſes, & David.*

1 *De quanā hominis procreatione accipi debeat iſta ſententia.* *Aug. ſuper pſ. 118.* *Act. 17. 29* *Jer. 1. 2.* *pſ. 138. 15* *pſ. 21. 11. verſ. 10.* ** Niſci en vueſtras manos, y ellas me puſieron en la bocha el pecho de mi madre.*

FErè interpretes omnes tam Græci, quam Latini, hanc cum aliis ſequentibus ſententiis, ad naturalem hominis propagationem, & generationem interpretantur; quę etiam Dei opus, & beneficium eſt, ſicut prima hominis formatio; & rectè: nam ut Auguſt. ait, *Nihil de genitoribus, aut de ſeminibus naſcitur, ſi ea non operetur Deus*: ſic ergo naturalis hominis generatio, ipſi auctori naturæ tribuitur in ſacris litteris, juxta id Actor. 17. *Dei genus ſumus: in ipſo n. vivimus, movemur, & ſumus*: & Jere. 1. *Priùs quam te formarem in utero*: & Pſ. 138. *Non eſt occultatum os meum à te, quod feciſti in occulto*: & iterum, *De ventre matris meæ Deus meus es tu*: & nativitas etiam infantis ſimili ratione eidem tribuitur, * *Tu qui extraxiſti me de ventre, ſpes mea ab uberibus matris meæ, in te projectus ſum ex utero.*

2 *A ſtarica, & Cypr. citer. Olympiod.*

Juxta hunc ſenſum aliqui nimis emulgent hæc verba; volunt enim propter decidium ſeminis paterni ex omnibus corporis partibus, dici corpus humanum *mulgeri* quaſi *lac*; propter conſtipationem, & congelationem materiæ, quam mater ſubminiſtrat, dici *coagulari, ſicut caſeum*: ſed certè in hac interpretandi ratione non poteſt teneri unius tranſlationis curſus unus: nam ſperma paternum, non tam habet ſimilitudinem lactis, & materiæ condenſandæ, quam coaguli, quod denſat ſanguinem maternum; quare cum libere permittat Olymp. in Catena hanc ſententiam accipi, vel ob eam corporis humani formationem, quæ in utero fit, & ob ſpermaticam rationem vel ob tenuiſſimam portionem ſumptam à terra, quæ quaſi coagulo in prima formatione denſata, & coagmentata fuerit; hanc partem cenſeo eleganter cum antecedentibus cohærere, & pulchrè reſpondere primæ Adami ex luto formationi; tum, ne quid immundi videatur apertis, & ſine circumlocutione verbis, dici in Scriptura, ſancta, atque puriſſima; tum quia nihil ſimilius caſei formationi, & compreſſioni, quàm luti, & argillæ ſubactio, dum ſtatua lutea tractatur manibus, atque effingitur. Premitur .n. etiam caſeus manu, exprimitur ſerum, figuratur, comprimitur, apprimitur etiam ingenti manuum, & brachiorum niſu caſeali. Non aliter *limus*, aut *lutum*, ut formari, & effingi in ſtatuam poſſit, exprimitur, comprimitur, ſubigitur manibus. Illa autem prima *lactis coagulatio*, ex qua alii tranſlationem duci volebant, tantùm abeſt ut manuum operam deſideret; ut potiùs manibus omnino attingenda non ſit: præterea ipſum verbum fingendi, & formandi luti, ſignificat conſequenter arctare, comprimere, anguſtiari, quia luti formatio fit compreſſione quadam; à quo verbo dicitur Jud. 2. *Vehementer * afflicti ſunt*; arctati; & Pſ. 117. *De tribulatione* (anguſtiis & compreſſione) *invocavi Dominum*. Sic ergo præclarè in hunc ſenſum conſpirant verba *mulgendi, & coagulandi*: nam *mungere*, quod in fonte eſt, *machac*, ſignificat ſtillare, fundere, conflere, rigare; & in hoc tantum loco redditum eſt ab interprete mulgere: quo ſignificare voluit idem, quod emollire, vel fuſile; aut fluidum aliquid facere, aut quaſi fuſile aliquid conflare, *hazer una coſa ò anda, corriente como de fundicion*, videlicèt rem aridam, & duram rigando, vel perfundendo, aut alia ratione liquefaciendo emollire. Quare, cum Joſephus primam humani corporis formationem deſcribit, ait factam *ex humo fermentata*; licèt autè apud Latinos *Fermentare terram*, non oporteat ut fiat perfuſione, aut commiſtione aquæ, ſed, quacumque ratione mollior, & velut inflacta & tumida reddatur, dicatur fermentata; tamen verbum Græcum, quo utitur Juſephus *Phyro*, vel *Phyrao*, propriè ſignificat, terram aquæ miſcere, perfundere, rigare; unde dicitur *Phyrama*, maſſa farinæ ſubactæ, & aqua maceratæ ad panificium; qua etiam voce, atque eadem ſignificatione ait Paulus Roman. 9. *Maſſam* figuli: & ſimiliter Roman. 11. & 1. Corinth. 5. & Galat. 5. Exod. 9. 3. & quidem vox etiam illa Græca *conia*, idem ſignificat, videlicet non ſolum ſiccum, & vagum pulverem, aut calcem, antequam extinguatur, verum etiam calcem ſubactam, opus tectorium jam præparatum, & maceratum idemq. eſt, *Chus*; qua voce in Gen. utuntur Sept. Sententia igitur Job hæc erit: Tu primum madefeciſti lutum: maceraſti, & emolliviſti argillam, ex qua me formares: eſt enim idem verbum. Exo. 9. *Nec ultra ſtillavit pluvia ſuper terram*. & 4. Regum 22. *Conflaverunt* (ſuderunt) *ſervi tui pecuniam*. Non aliter igitur; Ego formatus ſum, quaſi ex coagulato lacte molliſſimo mollis caſeus; velut reſpiciat ad primam illam luti compreſſionem, quæ manibus fit, cum humor exprimitur, res omnino ſimilima coagulatione lactis.

Optima interpretatio & ratio emulgendi. *Scripturarum ſanctitas, & munditiæ.* *Hominis formatio, ſimili caſei formationi.* יצר *Formare in Hebr. quid.* *Jud. 2. 15.* ** Vieron ſe en grande aprieto.* *pſ. 117. 15* 3 *Mulgere quid in Hebræo.* מחה *Joſeph. 1. ant. cap. 2.* *Φυρῶ Φύραμα* *Ro. 9. 21. et cap. 16. & 1. Cor. 5. 6. & Gal. 5. 8.* *κονία χοῦς* *Exo. 9. 33.* *4. Re. 22. 9.*

Nam cùm lac primò denſatum agitatur, tunc bona ſeri parte expreſſa ad ulteriorem deinde compreſſionem, quæ manibus fit, præparatur: igitur *mulgeri lac*, erit non ſolùm materiam reddidiſſe mollem, ſed etiam expreſſiſſe, atque extraxiſſe copiam ſuperflui humoris, ut ex uberibus mulgendo elicitur.

4 *Coagulare quid.* קפא *Exod. 15. 8.* *Soph. 1. 12.* ** De nueſtro venſe las las y hela ronſe.* ** Con vueſtras manos amaſſaſtel barra, eſprimiſtes el agua, y ençellas me dexaſtes quajar hyelar.* *Gellius lib. 12. cap. 1.*

Verbum autem *coagulandi* eſt, *Kapha*, & hoc tantum loco redditur ab interprete coagulare; cum tamen ab ea radice dixerit Exod. 15. * *Congregatæ ſunt abyſſi in medio mari*; quaſi ſtupefactæ conglaciarunt: & Sophoniæ. 1. *Viſitabo ſuper viros defixos* (coagulatos, concreſcentes, hærentes) *in fecibus ſuis*: ita etiam *caſeus* poſt compreſſionem manuum, & acceptam figuram, dureſcit, concreſcit, atque firmam, & conſtantem formam retinet: quam etiam indureſcendi rem, Hiſpanus verbo * *coagulandi* ſignificare ſolet; atque etiam unionem, & compoſitionem partium, Latini coagulationem appellant: uti Gelius lib. 12. cap. 1. dixit, *Vinculum illud, coagulumq. animi & corporis*. Igitur Job res omnes minutiſſimas, quæ in hominis formatione intervenerunt, revocat in memoriam, quo omnem oblivionis ſuſpicionem auferat: eritque multò aptior ſimilitudo cum cujuſmodi caſei formatione, qui non fit in caſeali, ſed tantum manibus; cujuſmodi illi caſeoli fiunt, qui aſſando ſunt.

Verſ. XI. Pelle, & carnibus veſtiſti me: oſſibus & nervis compegiſti me.

1 *Humani corporis prima formatio minutatim expreſſa.*
2 *Partes humani corporis quo diſcrimine a Deo primum formatæ ex D. Althymo.*
3 *Miracula attemperata etiam rerum naturis.*
4 *Quid veſtire; quid compingere.*

1 *Fœtus humani formatio.* *Albert.*

ALii in primo ſenſu, quem ſupra indicavimus, aiunt ſigillatum hic deſcribi embrionis formationem in matris utero, nam paulatim ſuccreſcit caro, denſatur pellis, indureſcunt oſſa, diſtinguuntur nervi, & arteriæ, atq. inter prima ſeminis officia, ut ait Albertus, eſt circumducere totam materiam formandi fœtus pelle & cute, ne evaporentur tenuiores ſpirituoſi oreſq. partes. Sed in altero illo, quem præpoſuimus ſenſu, indicatur ita eſſe perfectam humani corporis formationem, ut lutea illa hominis ſtatua non ſolum haberet externam humani corporis formam, atq. figuram, ſed omnium etiam membrorum, internarumque partium diſtinctionem, concinnitatem, conſtitutionem, quam poſtea vivens homo habiturus eſſet. Mollior itaq. fuit pars illa luti convertenda in carnem; denſior, & durior, quæ in oſſa; terſior, & lævior, quæ in cutem; flexibilior, quæ in nervus; molliſſima, quæ in medullas; reliquarum deniq. partium organizatio in corpore luteo præceſſit; ut deinde commodiſſimè, ac opportunè induceretur in materiam præparatam rationalis animæ, quæ veriſſimè eſſet, *Actus corporis, phyſici, organici potentia vitam habentis*. In quam rem egregiè facit quod à Galeno in deſcriptione partium corporis humani ſcriptum eſt, ubi ex eo commendat artificium naturæ in humano corpore, quod non ſolum externum ſit, ut in illud Polycreti opus, ſed internum, & in profundo; videlicet non ſolum expoliens externas partes, ſed etiā internas omnes abditiſſimas corporis, & animæ officinas; nam illud tadē ultimū eſt, & maximè internum, quòd ſtatuarius facere poteſt linguam, non viſcera, ut indicatur Bar. 6. *Lingua ipſorum polita à fabro* &c. & deinde vacua, omniq. artificio interius deſtituuntur, ut eodem

Prima hominis formatio minutatim deſcribitur. *Ariſt. 2. de Anima.* *Galen.* *Baru. 6. 7*

loco

Pſ.19 *Hilar. in Pſ.119.73* loco dicitur; *Corda eorum dicuntur eligere ſerpentes, qui de terra ſunt, dum comedunt eos.* D. Hilar. ſuper id Pſ. 118. *Manus tuæ fecerunt me;* ſic ait; *Jam ſumitur pulvis, & terrena materies formatur in hominem, vel præparatur ex alio in aliud, opere, ac ſtudio artificis expeditur.*

2 *Alchym. li. 1. c. 4. 5. 6. de primorum parentum creatione.* Sed ne rem hanc ſine ſacro alio auctore dicamus, certè eleganter atque diſertè rem ipſam cecinit D. Alchymus li. 1. de primorum parentum creatione; ex quo nonnulla depromemus, quæ rem hanc elucident, atque confirment: ſic ille inter alia;

Temperat humentem conſperſo pulvere limum,
Moliturque novum dives ſapientia corpus.
Non aliter quàm opiſex diuturno exercitus uſu
Flectere laxatas per cuncta ſequacia ceras,
Et vultus complere rudes, aut corpora gypſo
Fingere; vel ſegni ſpeciem componere maſſa.
Sic pater omnipotens villurum protinus arvum
Tractat, & in lento meditatur viſcera cœno.
Dein arcem capitis ſublimi in vertice ſignat
Flexilis arctatur recavo ſublingua palato;
Exin ſuccidum porrecto in corpore pectus
Spargit ramoſas poſt brachia fortia palmas;
Succedit ſtomacho medius, qui tegmine molli
Inter utrumq. latus format vitalia, venter,
Incipit, & vaſtos compagibus addere nervos
Spina rigens, crebris ſatur commercia nodis
Diffundit duplicem coſtarum ex ordine cratem,
Pars interna novos vitæ formatur ad uſus:
Vivificum primùm cordi vitale tegmen
Naturale parant, plagam ne ſentiat ullam;
Maſſaq. congeſtis pendens abſconditur extis,
Additur & tenui paſcendus ab aere pulmo.

Perſequitur deinde omnes internas corporis partes pari eleguntia, & proculdubio de prima illa luti formatione & præparatione loquitur, antequam homo vivere inciperet, ut mox confirmabimus verſ. ſequent.

3 *Miracula reſpōdētia naturæ.* Itaque antiquum ſemper fuit auctori naturæ, ut rem, quoad fieri poſſit, accommodatè ad ipſam naturam ſine miraculorum multiplicatione, miraculosè licèt, efficiat: propterea enim terra, ex qua formatus homo eſt, rubra argilla erat, ut ſimilior eſſet carni, & cuti, nec non ſanguini, in quæ ſtatim convertenda eſſet; unde nomen habuit *Adam*, ab *adama*, id eſt terra rubra, quaſi dicas, argilloſum, vel rubrum: rurſum hæc terra appellationem habet à verbo *Adam*, quod eſt rubere, aut flaveſcere, quam etymologiam agnoſcunt Joſeph lib. 1. Antiq. c. 2. Hier. de interpretatione nominum Heb. Greg. li. 13. moral. c. 30.

Etymolog. nominis Adam. ארמת אר *Joſeph 1. ant. cap. 2. Hieron. Gregor.*

4 *Veſtire.* Quod autem dicit, *Veſtiſti*, propriè eſt operuiſti, aut circumdediſti: namq. pelle, & cute, veſtis inſtar, veſtiuntur, & proteguntur interiora animalis, quæ non videntur.

LXX. Vatican. Cōplutēſ. *Compegiſti*. Sept. Vaticani; *Conſeruiſti*. Complut. *Conſuiſti*: quaſi dicat innexuiſti me nervis, & partes omnes colligati; propriè ex Hebr. protexiſti, comminiviſti; non ſolùm tegumentum externum, ſed externa quoq. munimenta, quibus totam compagem continere, & fulcire, tribuiſti; hoc enim verbum alibi vertitur ab interprete. *Tegere protegere abſcondere.* Quare illud videtur eſſe Pſ. 138. *Non eſt occultatum os meum à te quid feciſti in occulto;* quaſi dicat; Non te latet quæ ſua natura latentia, & occulta ſunt; vel tuam providentiam, atq. ſapientiam non fugerunt oſſa, neque oſſium medullæ, quæ nullius oculis patent.

Quid copingere. Pſ.138.15

Verſ. XII. Vitam, & miſericordiam tribuiſti mihi, & viſitatio tua cuſtodivit ſpiritum meum.

1 *Divina providentia in conſervando humano fœtu. Vita pro anima, Explicatur David.*
2 *Tribuere quid in Hebræo. Quommodo primo homini communicata vitalis reſpiratio. Explicatur Moyſes. Vita cur plurali nomine dicatur in Hebræo.*
3 *Quid miſericordia; quid miſericordiam facere, tribuere, dare.*
4 *Miſericordia largior beneficentia.*
5 *Proponitur quæſtio, an Adã corpus priùs tempore formatum fuerit, quàm anima infuſa.*
6 *Eligitur pars aſſerens, & varijs teſtimonijs confirmatur.*
7 *Satisfit obiectionibus; & explicantur D. Thom. & Nyſſenus.*
8 *Quid viſitatio.*
9 *Quid cuſtodire. Deus cuſtos, & paſtor.*

1 *Quid cuſtodire.* PRocedit jam ad beneficium acceptæ vitæ & animæ. Et quidem, qui de formatione fœtus reliqua interpretantur, hoc quoque ad eandem ſententiam pertinere exiſtimant, ut Polych. qui illud valde mirabile cenſet, quod in tanto humore fluitans, non intra uterum infans extinguatur; nam videtur profectò fœtus in materni uteri anguſtiis, & tenebris, velut in ſepulchro & mortis tenebris jacere, dicente David, dum de ſua formatione loquitur, *Subſtantia mea in inferioribus* (locis caliginoſis, & mortuorum ſtatione) *terra*.

Deus cuſtos, & paſtor. Polychr. pſ. 138.15

Vita pro anima. Sed nihilominus, leniter procedit nunc quoq. illa noſtra expoſitio, de vivificatione illius luteæ ſtatuæ. Quare *vitam* ſumere videtur metonimicos pro anima, cujus illa eſt effectus; ſicut è contra non rarò anima accipitur pro vita, cauſa videlicet pro effectu.

2 *Tribuere quid in Heb.* Quod autem ait, *Tribuiſti* in Hebr. propriè eſt; *Feciſti & concinnaſti vitam, & miſericordiam mecum*: ab illo ſuperiori verbo faciendi ornatè, & compoſitè: nam anima, aut forma, eſt materiæ ornatus, ſpecies, & decor. Sept. *Vitam & miſericordiam diſpoſuiſti apud me;* quaſi; debito loco, & ordine mihi vitam contuliſti: affinius cum illo Gen. loco. *Formavit Deus hominem de limo terræ, & inſpiravit in faciem eius ſpiraculum vitæ*: quaſi dicat non ſolum animam rationalem creavit; ſed etiam ſpiravit in nares *eius ſpiraculum* aut halitum vitæ; illa.n. fuit aptiſſima, & naturalis diſpoſitio, ut cum nares ſint inſtrumentum *vivendi*, id eſt reſpirandi, primum illud ſignum infundendæ animæ, & vivificandi hominem daretur, inſufflando in illius nares ſpiritum reſpirationis, quare juxta Hebr. Aquila, & Symmach. dixerunt; *In naſum eius;* quare *vita* pluraliter in Hebr. dicitur, quaſi ſecundum formam dualem, quòd duobus naſi foraminibus quorum utroque reciprocatur anima, reſpondere debeat: quamvis alii nihil peculiare illa forma plurali, quàm vitam indicari exiſtiment: illa ergo fuit apta diſpoſitio, & ſubtilis, artificioſaque vivificatio.

LXX. Gen. 2. 7. חוים *Cur in Hebræo, Vita nomen ſit plurale.*

3 *D. Thom. Miſericordia quid.* *Et miſericordiam.* D. Tho. ſic intelligit; Virtutum quædam ſeminaria mihi tribuiſti, & præſertim *miſericordia*, quam ſibi innatam ipſe Job fatetur, c. 31. *Ab infantia crevit mecum miſeratio: & de utero egreſſa eſt mecum*: cui poſſet favere proprietas exemplaris; *Miſericordiam feciſti mecum*. Cajet. autem intelligit liberum arbitrium: alii alias animæ ſenſitivæ potentias, & facultates; Sed quidem *miſericordiam* homini *tribui* à Deo, eſt ſanè miſericorditer, benignè, benevolè cum illo agere; ſumma cura, atque providentia illi conſulere; eſt enim illa quæ *tribuitur* homini, Dei largientis, & benefacientis *miſericordiam*; quod alia ratione dicitur *facere miſericordiam cum* aliquo: aut mittere miſericordiam ad aliquem; ſed eleganter etiam dixit interpres, *Miſericordiam tribuere*, vel dare, ex Scripturæ conſuetudine. Micheæ. 7. *Dabis veritatem Jacob, miſericordiam Abraham*. Jer. 16. *Non dabunt vobis requiem*. Septuag. ex Heb. *Non dabunt vobis miſericordiam*, & cap. 42. *Dabo vobis miſericordias, & miſerebor veſtri, & habitare faciam vos in terra veſtra*: è contra verò dicitur, *auferre miſericordiam ab aliquo* Pſ. 88. Hanc autem Dei miſericordiam. Chryſ. Olympiod. Polych. conſiderant in cuſtodiendo infante incluſo intra anguſtias alvi maternæ: quod videtur etiam obſervaſſe David, cùm dixit; *Suſcepiſti me* (liberaſti quaſi ex ingenti diſcrimine, & vitæ periculo) *de utero matris meæ*, de quo paulò ante diximus.

c. Iob. 31. 18. Caieta. Miſericordiã tribuere, aut facere quid. Mich. 7. 20 Ier. 16. 13. LXX. Ier. 42. 12. pſ. 88. 34. Chryſ. Olymp. Polych. Divina providẽtia in cuſtodiẽdo humano fœtu. pſ. 38. 13.

4 *Miſericordia, uberior beneficentia.* Sed certè hic, ſicut & alias ſæpè, miſericordia eſt beneficentia uberior, & benevolentior beneficiorum collatio; ut Gen. 21. *Juxta miſericordiam, quam feci tibi, facies mihi*. Exod. 15. *Dum fuiſti in miſericordiam populo, quem redemiſti* ſumma adverſus eum indulgentia uſus fuiſti, cum illum duceres: eſt igitur hæc Jobi ſententia; Non ſolum homini vitam dediſti; ſed ingentibus beneficiis locupletaſti, cumulaſti bonis omnibus quæ ad victum, honorem, & rem vitæ neceſſariam pertinebat. Poſtquam enim creauit Deus hominem extra paradiſum, *tulit eum, & poſuit in paradiſo; & adduxit* ad eum cuncta animalia; dedit *adiutorium ſimile ſibi*, regem, & principem univerſis aliis creaturis præpoſuit; fructuum dulciſſimorum, atq. uberrimorum copiam ingentem conceſſit illi in cibum, una tantum excepta arbore; denique *Miſericordiam illi tribuit*.

gen. 21. 23 Exod. 15. 13. gen. 2. 15. Verſ. 19. Verſ. 18. Verſ. 17.

Sed his quæ diximus, unum obijcis: videri nos aſſeruiſſe, corpus primi hominis priùs fuiſſe ex luto forma-

An corpus primi hominis prius fuerit à Deo formatum quam anima infuſa. D.Thom. Greg. Nyſſ.

tum, & præparatum, quàm in illud anima rationalis à Deo creata induceretur: quod ſicut cum noſtra hujus loci, interpretatione mirificè congruit, ita repugnare videtur graviſſimorum Theologorum ſententiæ, aſſerentium non prius corpus formatum fuiſſe, quàm animam creatam, atque infuſam corpori: ſic docet D. Tho. 1.p.q. 9. a. 4. Nyſſenus de hominis opificio. c. 29. diſertè ſcribit, neque animum ante corpus, neque corpus ante animum conditum, ne ſecum ipſe diſſidere videatur homo, tanquam in diverſas partes, ob temporis in harum ortu diſcrimen, diviſus: tum etiam, ne conditoris poteſtas non omninò videatur perfecta; propterea quod operi univerſo ſimul abſolvendo non ſuffecerit; ideoque operas quaſi interruperit: idem tenent Carthuſ. Genel. 2. Duran. 2. diſtin. 13. q. 2.

Carthuſ. Durand. Prima reſpondendi ratio.

Verùm non quidem omnino neceſſarium eſt ab hac ſententia diſcedere, ut noſtram tueamur; poſſumus enim cum Scriptura loqui humano modo, & ordine, quem vocant, non temporis, ſed naturæ: quæ enim corporis ſunt, atque materiæ præparationem quandam, præviamq. diſpoſitionem ex propria ratione aſſerre videntur; quamvis re ipſa eodem temporis momento cum anima exiſtendi principium habuerint, & ita præceſſiſſe ſignificantur.

6 *Corpus Adam prius fuiſſe formatum, quàm creatum animam, quomodo intelligendum, Auguſt. Chryſoſt. Cyril. Hilar. Cypr. Diod. Lippom. D. Bonav. Hugo. Proſp. D. Alch.*

Sed ne in anguſtias ullas comprimamur, non ſolum non reſpuo, ſed lubens etiam admitto, atq. amplector, quod in objectione proponitur; prius videlicet tempore formatum fuiſſe à Deo luteum Adæ corpus, quàm creatam, aut infuſam animam: in quam ſententiam concors ferè eſt ſanctorum Patrum chorus: ſic docet Auguſt: 1. Retract. c. 19. Chryſ. hom. 2. & 12. in Gen. Cyril. li. 1. in Gene. cum ait: *Finxit ſtatuam de limo, & ſubinde rationale animal illud fecit.* Hyl. Pſa. 118. quem ſuperiùs adduximus. Clariſſimè Cypri. epiſt. 64. parum poſt medium. *Ante* (inquit) *cum plaſmavit, & tum inſuflavit flatum vitæ; ſicut præcedit baptiſma, ante manus impoſitionem.* Diod. quem affert, atque ſequitur Lippō. in Catena. Bonav. 2. diſ. 17. q. 3. hanc partem cenſet ſecuriorem, & Scripturæ conformiorem: idem profectò ſentiunt Hugo de Sancto Victore; dum ait corpori præparato Deum infundiſſe animam, & Proſp. p. 1. de prædict. c. 1. quod formato de terra homine, Deus inſpiravit &c. eleganter D. Alch. Avitus a. 6.

Poſtquam perfecta iacuit novitatis imago,
Formacumque lutum ſpeciem pervenit in omnem
Vertitur in carnem limus, duraeq; molles;
Inſeritur venis ſanguis, vivoque calore
Inficit ora rubor; toto cum corpore pallor
Pellitur, & niveos depingit purpura vultus.

Gennad. Abulen. Ferus. Cathar. Honcal. Caſtr. Greg. Val.

Eidem ſententiæ ſubſcribunt Gennad. Abul. Ferus, Cathar, & Honcala Gen. 2. Alphonſus de Caſtro lib. 2. contra Hæreſ. verbo Anima. Hæreſ. 3. neque longè abeſt noſter Gregorius de Valentia. 1. par. diſp. 7. q. 1. dum exiſtimat minimè eſſe illorum cogitationem abſurdam, qui putant fieri potuiſſe, ut ex limo fieret hominis effigies in modum ſtatuæ, ex qua Deus verum corpus humanum formaret, illam videlicet in hominem transformando: atque ſi quid facere poteſt (poteſt autem non parum) illa ſtatuæ locutio, certè frequentiſſima eſt inter Patres; Cyril. Hil. Nyſſ. Philo quoq; ſic appellat lib. de opificio; *Deus humana ſpecie ſtatuam formare voluit.* Cùm hoc quoq; facere poteſt, non omninò ſpernendum teſtimoniū ex lib. 4. Eſd. c. 3. *Dediſti Adam corpus mortuum, & ipſum figuratum opus manuum tuarum erat, & inſufflaſti in eum &c.* accedit illud Sybillinum oraculum cum pater ad filium ſic loquitur:

4. Eſd. 3. 5.

Nunc ego curabo manibus; tu denique noſtram
Effigiem verbis, commune ut opus ſtatuamus.

Et quidem cùm rem hanc indicent ipſa verba Geneſis, neque ulla ſit in ſenſu abſurditas, accipi oportet, ut ſonant.

7 *Obiectio. Gen. 2. 7.*

Sed obſtat (inquis) quod dicitur; *Formavit Deus hominem de terra,* atqui homo non eſt ſine vero & vivente corpore, neque vivens corpus ſine anima, non priùs igitur formatum corpus, quàm homo viveret, & quam crearetur anima. Rectè; ſi homo non poſſet appellari ampla quadam dicendi ratione, illa ipſa lutea ſtatua transformanda poſtea in verum & viventem hominem? ſic explicat Aug. lib. 5. de civ. c. 23. exemplumq. ſimillimum affert, ex corpore mortuo, quod homo dici ſolet.

Auguſt. explicatio. Greg. Nyſſ. & D. Tho.

At ſaltem D. Tho. & Greg. Nyſſenus (quorum utriuſque, nemo ſapientiæ ſtudioſus debet eſſe non ſtudioſiſſimus) ſuæ ſententiæ commodam explicationem poſtulant; ſanè, atq. illa in promptu eſt: diſputant enim proculdubio adverſus eos, qui vel animam ante corpus, vel corpus carneum, & humanum ante animam præceſſiſſe affirmabant; quorum utrumque per abſurdum eſt; nam hæ partes invicem ſibi reſpondent, neque altera priùs eſt, quàm altera conjuncta ſit: at non ipſum perfectum, & abſolutum hominis corpus, ſed informem, & rudeum fœtum ante animam exiſtere, veriſſimum eſt, nedum non abſurdum; non aliter igitur, nihil habuit incommodi, quod lutea ſtatua ante corporis ipſius humani ex vera carne, veroque ſanguine coſtitutionem præcedet. Veram autem, & non gratis excogitatam illorum Patrum ſententiæ expoſitionem hanc eſſe conſtare poterit ex Damaſ. li. 1. de fide. c. 12. Neque verò imperfectio ulla creatoris eſt, quod non eodem momento effecerit univerſa, quæ ad hominem pertinebant; ſicut quod mundus ſex diebus creatus fuerit; & cœlum & terra non ſimul ornata, atque compoſita; ut eleganter oſtendit Chryſoſt. citat. hom. 12. *Damaſ. li. 1. de fid. c. 12.*

8 פקדה *Philip. Viſitatio quid propriè. Heb. apud Caiet.*

Et viſitatio tua. Prop. præſentia tua, aſſiſtentia, cura, providentia. Phil. ait antiquos tráſlatores vertiſſe, *inſpectio*; alii auxilium, favor; eodem pertinent omnia. Neſcio autem quare Hebræus apud Caiet. legerit, *Ordinatio tua*; referens hoc ad ordinationem divinæ prædeſtinationis, quæ ſervat hominem ab extremo damnationis malo. Et cum frequenter *viſitatio* in malum ſit: hoc loco in bonum eſt: de hoc quoque diximus aliquando.

9 *Cuſtodivit quid propriè* שמר *Gen. 2. 15. * Quo no lo per dueſſe, ni ſo lo qui taſſen por mal guardado. Jer. 31. 10. Luc. 11. 28 Luc. 2. 19.*

Cuſtodivit. Summa ſolertia, atque diligentia proſpexit, cavit, obſervavit, ut ſolent cuſtodiæ, & excubiæ nocturnæ, tum etiam conſervavit, & procuravit vitam, incolumitatem, ut ſolent gregum cuſtodes, ne quid pereat, aut malè perdatur, vel amittatur. Ut Gen. *Poſuit eum in paradiſo voluptatis, ut operaretur, & * cuſtodiret illum:* & Jer. 31. de paſtoritia cura, & vigilantia adverſus inſidias luporum, *Cuſtodiet eum ſicut paſtor gregem ſuum:* & ſimile eſt Luc. 11. *Cuſtodire verbum Dei*; videlicet ne effluat, aut pereat oblivione, aut *veniat diabolus, & tollat verbum de corde*: cui reſpondet illud; *Maria conſervabat omnia verba, conferens in corde ſuo*; videlicet tractans, & verſans corde & animo, ne per oblivionem, & incuriam effluerent. Ergo inquit Job; Tua miſericordia, & vigilantiſſima cuſtodia nunquam me deſeruit, *cuſtodivit* diligentiſſimè; nunquam à me oculos avertiſti, in te mearum rerum ratione recipiens. Hoc muneris nequaquam ſibi demandari cupiebat Cain. Gen. 4. *Nū quid cuſtos fratris mei ſum ego?* & ſimiliter. 1. Reg. 28. dicit Achis ad David, *Cuſtodem capitis mei ponam te cunctis dieb.* Regiæ videlicet cuſtodiæ præfectum (*Capitan della guardia*) Propterea pro ſuo *cuſtodiendi* munere, ovem errantem quærit Deus, perditamq. poſtquam *invenit, humeris impoſitam* reducit ad caulas; quare ſuo ille jure poſtulabat; *Erravi ſicut ovis, quæ periit, quære ſervum tuum*; meq. cuſtodi.

Gen. 4. 9. 1. Reg. 28. 2. deus paſtor & gregis cuſtos. Luc. 15. 5. pſal. 118 176.

Verſ. XIII. Licèt hæc celes in corde tuo, tamen ſcio, quia univerſorum memineris.

1 *Frequens Latinorum expoſitio. Quomodo Deus diſſimulare videatur paternam indulgentiam in hominis ſupplicio; exempla, & figura eius rei.*
2 *Peculiares aliorum lectiones, & expoſitiones.*
3 *Commodiſſima interpretatio. Celare ad inimicitias diſſimulatas referri.*

1 *Latinorū expoſitio.*

VNiverſi Latini facilè ſententiam hanc interpretantur: Videris certè benevolentiam hanc benigniſſimi animi qua me proſequebaris, nūc longe diſſimilibus erga me operibus, ſeveritate videlicet, & ſupplicii gravitate diſſimulare voluiſſe: non enim crediderim charitatē illam priſtinam erga me extinctam eſſe, aut verò aliqua oblivione obrutam. Gregorius *univerſa*, non refert ad ea, quæ Job commemoraverat, ſed ad cunctos homines; Hæc cum ita ſint, non potes non mei recordari, in quo creando, ornando locupletando quondam tantùm ſolertiæ, & ſtudii adhibueris. Vides Jobi eximiam pietatem, qui non poteſt in ſuum animum inducere, abalienatum eſſe à ſe Deum, ſed diſſimulanter tantùm hæc ab illo fieri, ipſe tam graviter afficitur. Qua ratione ſe quondam erga fratres geſſit Joſeph, qui cum eſſet fratrum amantiſſimus, & *agnoviſſet eos*, tamen *quaſi ad alienos durius loquebatur*: quid, quod etiam finxit ſe adverſus Beniamin,

Gregor. Job in medys ſupplicys ſtetit de Deo in bonitate. Dei, cum ſe ſimulat iratum, charitatis figur. Gen. 42. 7.

Digitized by Google

min, quem unicè diligebat, valde iratum? atque illo amoris ſtratagemate capere, & detinere conatus eſt puerum, cujus ipſe pluſquam fraterna charitate captus erat. Videre etiam licèt repræſentata paterna, & indulgentiſſima Dei

Gen. 22. 10 viſcera, ſuppreſſa tamen, & quaſi *diſſimulata*, in Abrahamo, ſtringente, vibranteque gladium, filii ſui unicè ſibi chari jugulo imminentem. Sic ab illo verbo Celandi, juſtus dicitur celatus, vel abſconditus, aut arcanus, quòd celet Deus interim dum hic vivitur, quanti illum faciat, & amet. Pſal. 82. *Et cogitaverunt adverſus ſanctos tuos.*

Pſal. 82. 4. Hieron. ex Heb. *Inierunt conſilium adverſus arcanum tuum.* hinc dicitur juſtorum *vita, abſcondita cum Chriſto in Deo: Nondum* enim *apparuit quid erimus.* Celat nimirum Deus,

Coloſ. 3. 3. & diſſimulat tantiſper.

1. Joa. 3. 2.

2 *Caieta.* Qui ab iſta frequentiſſima Latinorum interpretatione diſcedunt, inter ſe non conſentiunt: nam Cajetanus ad arcana, ſublimiaque Dei myſteria pertinere putat, quæ Jobus hactenus commemoravit; quæ quamvis apud Deum celata, & recondita fuerint, tamen Job dicat, ſibi jam eſſe perſpecta; nam ex Hebræo propriè legitur, *Novi, quòd hoc tecum.*

Tygur. Tygur. de providentia interpretatur; *Nec me fallit, quòd hæc tuo nutu gerantur.*

Iſid. Clar. Iſid. Clar. de arcanis judiciis: *Hæc ſunt, inquit, arcana tua iudicia*: alii judicia illa intelligunt, cum Deus vult innocentem affligi.

3 *Interpretatio commodiſſima. Eugubi.* Sed illud multò congruentiùs contextui totius hujus orationis, quod Eugubi. ex Hebræis profert, ut agat de * *celatis, & in corde* conceptis, diſſimulatiſque inimicitiis cum Jobo, & nunc jam tam acerbis ſuppliciis manifeſtatis & proditis. Vel; Siquid unquam admiſi, quo tuæ majeſtatis

** Antes muchos regalos, y me tenades guardado eſto.* oculos offenderem, illius profectò te valdè memorem exhibes: nam, vel multo elapſo tempore, de priſtino quocunque errato pœnas repetis graviſſimas. *Celas* interim patienter, ſupprimiſque conceptam adverſus hominem vindictæ cupiditatem. Et certè verbum originale celandi, huic præſertim interpretationi favet: nunquam enim ad il-

Celare, quid proprie. lam benevolentiæ, aut amoris diſſimulationem accommodatur: non rarò verò ad inimicitias, & inſidias occultas refertur: ut Prov. 1. *Abſcondamus tendiculas*: & ibidem:

צפן *Moliuntur fraudes.* Cum hoc igitur rectè cohæret, quod

Prov. 1. 11 ſequitur: Si peccavi, *& ad horam pepercisti mihi &c.* Sicut & cum præcedentibus facilè nectitur lectio Septuag. quæ non parum ab Originali diſcrepat: *Hoc cùm habeas in te ipſo,*

LXX. *ſcio quia omnia potes, & nihil tibi evadit impoſſibile*, quaſi dicat: Scio te creatorem eſſe, ut qui omnipotens ſis, & ſcio te vitæ auctorem, atque opificem, conſervatorem, & ſalvatorem, ſi velis.

Verſ. XIV. Si peccavi, & ad horam pepercisti mihi, cur ab iniquitate mea mundum me eſſe non pateris.

1 *Græci, & Hebræi diſſenſio à Latino.*

2 *Aliorum Hebraizantium varia lectio & interpretatio. Severitas divina obſervationis. Cuſtodire quid. Unde inveterata odia Idumæorum adverſus Iſraelitas. Illuſtratus Amos.*

3 *Vulgati defenſio: cum Deus condonat peccatum, nos ab illo defendit tanquam ab hoſte ſæviſſimo.*

4 *Iniquitas pro pœna: Eſt etiā velut mēſura ſupplicio implendæ: illuſtratus Nahū:*

5 *An hic de ſcrupulis loquatur Job.*

1 *Hebraizantes. Vatabl. Pagnin. Caiet.* Diſſentire videtur Latinus interpres ab Hebræis, & Græcis, propter partem illam, parcendi, quæ in Hebræo eſt; Cuſtodies me. Hebræi enim, quos citat Vatab. & exprimit Pagn. legunt, *Si peccavi, in cuſtodiam ponas me, & ab iniquitate mea non mundes me*: Hebræus apud Cajet. *Cuſtodies me*; quaſi dicat: Valde durum, nimiumque

Aliorum varia lectio, & expoſitio. ſeverum videtur, ut ſi quid peccaverim, perpetuò me affligas, & carcere, cuſtodiaque arctiſſima detineas, neque unquam peccati pœnas remittere velis. Poſſet etiam illa Hebraizantium lectio quaſi jurantis, & conteſtantis ſuam innocentiam, ſententiam habere; Si peccavi, imprecor mihi duriſſimam cuſtodiam, & nunquam mihi remiſſam iri offenſam.

2 *R. Abrah. Tygur. Regia. Eugubi.* At R. Abrahi. quem ſequuntur Tygur. Regia, & Eugub. nec non Septuaginta, & Græci, referunt ad exquiſitam Dei obſervationem, & explorationem univerſarum humanæ vitæ actionum; legunt enim: *Obſervabis me.* Tygu. *Annotaſti mihi*; quaſi dicat, Næ hoc durum, & aſperum eſt, haud latum unguem à recto, bonoque diſcedendum, vel per oblivionem humanam, cùm jam in tabulas refers, ad cal-

LXX Severitas divinæ obſervationis. culos ſeveriſſimè revocaturus: ſubeſt enim hoc loco idem *cuſtodiendi* verbum, quòd ſupra, cùm dixit, *Cuſtodivit ſpiritum meum*; quod ſignificare etiam ſolet obſervare, cavere, ſervare in poſterum conceptam iram. Unde Amos

Cuſtodire: שמר 1. contra Edom dicitur: *Non convertam eum, eò quòd perſequutus ſit in gladio fratrem ſuum, & tenuerit ultra furorem ſuum, & indignationem ſuam ſervaverit uſque ad finem*: ad

Amos. 1. 11. quam ſervatam acceptæ iniuriæ memoriā videtur aludere Pſ. 136. *Memor eſto domine filiorum Edom*: ut ſcilicet parem

Pſ. 136. 7. iniuriarum memoriam, pari rependeret Deus, imo multò

Unde Idumæorum cum Iſraelitis inimicitia. acerbiorem. Nam Edom peccaverat contra Jacob, & Iſraelitas multò gravius, cùm tamen Jacob divinæ ordinationi ſervierit, ſubripiens benedictionem fratri Eſau: neque verò unquam oblitus eſt Eſau, ut futurum putaverat Rebecca Geneſ. 27. ſed ſemper oderat: quare immortales fuerunt Idumæorum cum Iſraelitis inimicitiæ.

3 *Vulgatus defenſus, & illuſtratus.* Sed certè Vulgatus illud *cuſtodiendi* verbum retulit ad protectionem, qua Deus hominem proſequitur, dum illi peccatum remittit: ſicut enim ſuperiori loco in bonum accepit, cum dixit. *Viſitatio tua cuſtodivit ſpiritum meum*; ita & hoc loco accipiendum cenſuit, quaſi Deus remittens

Cuſtodire ad divinā protectionē pertinere. offenſam, cuſtodiat hominem, defendatque à peccato, hoſte, videlicet, ſæviſſimo: ſic enim ab eadem radice dicitur Deut. 4. *Cuſtodi temetipſum*: & 2. Reg. 22. * *Cuſtodivi me ab impietate mea*, id eſt, vitam meam ſervavi, atque

Peccatum, hoſtis ſævus à quo cum remittitur, nos cuſtodit Deus. defendi ab iniquitate mortifera; cùm igitur homo in peccato eſt, morti, diſcriminibus omnibus feris, immaniſſimiſque hoſtibus expoſitus eſt; cùm verò condonat illi Deus offenſam, protegitur, defenditurque adverſum mortem, hoſtes, diſcrimina; ergo idem eſt dicere, *Cuſtodis me, vel parcis mihi*: his autem verbis præſentis temporis, aliquando utitur ſcriptura pro præterito; neque rectè interpres dixit, *Pe-*

2. Reg. 22. 24. *percisti*, commodè etiam explicationis gratia addidit, *ad horam*; id eſt, ad tempus, exactæ videlicet vitæ, non fuit condonatio delicti, niſi temporaria.

** Guardeme de pecar, como de un mortal enemigo.* *Cur ab iniquitate mea*; id eſt, cur non mecum agis tanquam cùm innocente à peccato; immunem, pœnaque liberum cur non declaras? hęc enim locutio ad ſupplicium, & pœnam ſæpè refertur, ut Nahum. 1. *Dominus habens furorem, & iraſcens inimicis ſuis*, (id eſt, conceptam ſemel indignationē retinens) *patiens, & magnus fortitudine* (videlicet, quamvis premat iram corde, & patienter interim ex-

4 *Iniquitas pro pœna.* pectat) *& mundans non facit innocentem* (illud *mundare* ex-

Nahū. 1. 2. v. 3. plicant per *evacuare*: Evacuans non facit innocentem id eſt, implebit pœna, & ſupplicio, non evacuabit debita, commeritaque vindicta; eſt enim peccatum, quaſi menſura pœ-

Peccatum, menſura implenda ſupplicio. narum, ſicut ſcriptum eſt: *Pro menſura peccati erit plagarum modus.* Et, *quantum glorificavit ſe, & in deliciis fuit date illi tormentum*: ſicut e contra, virtutis & pietatis opus, eſt menſura cumulanda præmio) *nullumque innoxium dere-*

Deu. 25. 2. *linquens*, id eſt, nemini peccatori omninò pœnam condo-

Apoc. 18. 7 nat: alii explicant, quamvis illi amiciſſimus, & conjunctiſ-

Nu. 14. 18. ſimus nemo eſt, qui alicujus pœnæ particeps non ſit: vide

Exo. 34. 7 etiam Exod 34. Eſt autem Jobi querimonia ejuſmodi, quæ ab homine tantùm juſto uſurpari commodè poſſit, & minimè ab impio, quamvis tardè ad illius ſupplicium divina procedat ira: nam verbum *parcendi* amplius aliquid afferre videtur, quàm pœnæ dilationem: illud enim videtur dicere Job; Si quid fortè in adoleſcentia aberravi, tamen illud, quidquid fuerit, condonatum eſt jam, atque oblitteratum, multis à te mihi amicitiæ & benevolentiæ ſignis exhibitis, ſacrificiis oblatis, frequenti veniæ, & indulgentiæ deprecatione, multis ultro, citroque grati animi muneribus impenſis: cur igitur nunc culpæ memoriam, pœnaſque repetas?

5 *An hoc referri poſſit ad ſcrupulorum ægritudinem. Gregor.* Alii conantur rem hanc totam ad illos ſcrupulorum ſtimulos, de quibus ſupra egimus, revocare: quaſi dicat. Si peccavi, & peccati jam videor veniam, & animi tranquillitatem obtinuiſſe, cur nunc velis me iterum peccati conſcientia, & memoria repetita, quaſi acutiſſimis aculeis pungere, atque exagitare; & quaſi minimè condonati peccati reum peragere? Senſum hunc indicavit Gregor. qui ita explicat: *Si culpam venia abſtulit, cur ſaltè & à memoria non detersit?* Sed hic ſenſus, neque ab hoc loco poſtulatus eſt, neque omninò cohærens. Vide quæ diximus, cap. 3. ubi de Jo-

Job. 3. bi ſcrupulis quæſtionem inſtituimus.

Verſ.

Verſ. XV. Et ſi impius fuero, væ mihi eſt: & ſi juſtus, non levabo caput, ſaturatus afflictione & miſeria.

1 *Demiſſio capitis, habitus pœnitentiam agentis. Illuſtrant Samuel, & Iſaias,*
2 *Capitis elatio, ad ſuperbiam.*
3 *Aliquando etiam ad victoriam. Explicatur David.*
4 *Capitis demiſſio ad erubeſcentiam.*
5 *Capitis demiſſio ad gravitatem calamitatis refertur. Illuſtrant David & Salomon.*
6 *Particula væ, quid ſignificet in ſacro Sermone.*
7 *Saturitas ad animæ ventriculum refertur.*
8 *Quid afflictio? Ignis, aut exuſtio, ad graviſſimum quemcunque cruciatum pertinent, & quare. Explicatur Joſue & Moyſes.*
9 *Quid miſeria.*

1 Videtur ſuam innocentiam tueri confirmando illam ſuam propoſitam ſententiam: (*Et innocentem & impium conſumit.*) Utcumque (inquit) egero, etiamſi me piiſſimis operibus exerceam, mala & ærumnas ſuſtinere compellar. Sed non omninò patet, undenam illa levandi capitis translatio ſumpta ſit, aut quid propriè ſignificet; quanvis in bonum debere accipi dubium non ſit: eſt enim ea oppoſito depreſſio, aut demiſſio capitis ſymbolum hominis ingentem calamitatem ſuſtinentis. Et primò quidem, habitus eſſe videtur hominis pœnitentiam agentis; cùm enim demiſſo capite incederet Achab, dixit Dominus ad Eliam: *Nonne vides Achab humiliatum?* Pro eo autem, quod habemus, *Ambulavit demiſſo capite*, Sept. habent; Et ivit, alii ex Hebræo; Inceſſit, aut *ambulavit ſenſim*, aut pedetentim, inſtar lugentium, & mœrentium. Chaldæus, *Inceſſit nudis pedibus*, qui omnes habitus ſunt pœnitentium: ſed Latinus interpres illum potiſſimum elegit, qui in capitis demiſſione conſiſtit, in quo etiam alios contineri, aut intelligi ſignificaret: vide etiam Iſa. 58. *Nunquid tale eſt jejunium, quod elegi, &c. Contorquere quaſi circulum caput ſuum, & ſaccum, & cinerem ſternere?* id eſt, deprimere, & incurvare caput, & intorquere cervicem inſtar hami recurvi: Sic enim in originali legitur. Et refertur etiam ad animi ægritudinem, atque mœrorem, qui cum facti pœnitentia conjunctus eſt; ut Gen. 4. *Cur concidit facies tua?* Poterit igitur dicere Job: Quamvis nihil mihi conſcius ſum, at neceſſe eſt pœnitentiam agere vel ignorati alicujus delicti, vel ſaltem humanam imbecillitatem peccatis obnoxiam profitendo. Sic etiam Job de ſe dixit: *Idcirco ago pœnitentiam in favilla & cinere.* Nihil nocebit pœnitentiam egiſſe, ſive peccaverim, ſive innocenter vixerim.

Job. 9. 22.
Levandi capitis tranſlatio, unde.
Demiſſio capitis, ad pœnitentiã agendam pertinet.
3. Reg. 21. 27. & 29.
LXX.
Pag. Regia, Chald.
Iſa. 58. 5.
Quid contorquere caput.
Circulus, pro hamo.
Gen. 4. 6.
Job 42. 6.

2 Secundò, capitis elatio ad ſuperbiam, & animi arrogantiam pertinet. Pſ. 28. *Qui oderunt te, extulerunt caput.* Sic Job ſignificabit, nunquam ſuperbiendum homini eſſe; nam ſive juſtum, ſive impium humiliato vult Deus, & demiſſo capite: neutra igitur ratione * *levabo caput.*

Pſ. 28. 2.
Capitis elatio, ad ſuperbiam.
** Si malo, nome yrà a labando: y ſi bueno, Dios me horà, que no lo vante la cabeça.*

3 Tertiò, capitis extollentia vincentis eſt, audacterve, & confidenter loquentis, aut obtinentis in ſua cauſa, Pſ. 26. *Nunc exaltabo caput meum ſuper inimicos meos.* & 100. *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput*, id eſt, quamvis vulneratus & ſanguine fluens diſcedat è prælio, ſed evadet tamen victor atque triumphans: igitur hæc erit Jobi ſententia; ſi impius ſim, certo ſupplicio damnabor; ſi autem juſtus, non potero planè coram ſeveriſſimo judice *in judicio reſurgere*, neque levare caput; cadam profectò mea cauſa, cùm innocentiam meam tueri voluero.

Attollere caput, vincentis.
Pſ. 26. 5.
Pſ. 109. 7.
Pſ. 1. 5.

4 Quartò. Demiſſio capitis, ad erubeſcentiam pudibundi ac mœrentis hominis pertinet; ſic enim ille alius, *neque audebat oculos ad cœlum levare*: & è contrario *levatio capitis* ad honorem pertinet, Eccleſ. 11. *Sapientia humiliati exaltabit caput illius, & in medio magnatorum conſedere illum faciet.* Sic etiam infrà c. 11. *Tunc levare poteris faciem*: hoc quoque dicere potuit Job; etiam ſi juſtus ſim, non ideò plus dignitatis, & honoris habebo apud homines, neque minùs injuriis & ignominiæ obnoxius ero; cùm me ad eam vitæ conditionem deductum videam, ut vix audeam oculos aut caput attollere.

Demiſſio capitis, erubeſcentis.
Luc. 18. 13.
Eccl. 11. 1.
Job. 11. 15.

5 Sed quintò tandem, & fortè magis commodè in rem præſentem, hæc *capitis* demiſſio referri poteſt ad ærumnarum pondus, quæ caput atque cervices miſerrimi hominis opprimunt, atque deprimunt: cujuſmodi Joſeph erat, dum in carcere vinculorum & ferri pondus graviſſimum; *pertranſiret animam ejus*, id eſt, tam gravi pondere preſſus reſpirare non poſſet. Similiter hoc loco legit Auguſt. *Si injuſtus fuero, non poſſum reſpirare*: ideoque graviſſimis ærumnis affectus David dicebat Pſal. 3. *Suſceptor meus es tu, & exaltans caput meum*: quaſi erigens, & ſuſtentans caput, ne graviſſimæ calamitati ſuccumbam: quare ſuos erigere etiam Chriſtus Dominus volens, in extremis illis noviſſimorum temporum difficultatibus, ait: *Levate capita veſtra*: & dum urgebatur laboribus ſponſa, caput habebat ſponſi læva ſuſtentatum. *Læva* (inquit) *ejus ſub capite meo*, ne concidam, ſed erectos ſemper ad ſydera tollam vultus. Ergo, inquit Iob, etiamſi juſtus ſim, incredibilis tamen meo capiti incumbit acerbitatum moles; erigere caput non poſſum; *concidit* mea facies; incurvatus & *contriſtatus ingredior*: & rectè ſenſus hic congruit cum eo, quod ſequitur: *Saturatus afflictione.*

Capitis demiſſio ad gravitatẽ ærumnarũ referri.
Pſ. 104. 18
Auguſt.
Pſal. 3. 4.
Luc. 21. 28
Cant. 2. 6. & c. 8. 3.
Geneſ. 4. 7.
Pſal. 37. 7.

6 Elegans ſanè eſt hoc loco Gregorii obſervatio, *Impius* (inquit) *væ habet, juſtus miſeriam; quia æterna damnatio reprobum ſequitur.* Hinc Cajet. docet illam interiectionem ſonare in ſcriptura, malum æternæ damnationis. Sed certè id tantùm ex conſuetudine ſacri ſermonis colligitur, pertinere ad minas graviſſimas, & ingentia mala; neque quidem voci Latinæ Væ, ſemper reſpondet eadem in Hebræo particula: nam aliquando eſt quaſi dolentis, aut certè abominantis vel admirantis rem, ſuprà quam credi poteſt, deteſtabilem, ut Iſa. 1. *Væ genti peccatrici*, id eſt; O mirabilem gentis peccatricis pervicaciam, & impudentiam; ſed hoc tamen loco particula (Alelai) dolentis, & ululantis eſſe videtur; unde videtur ſumpta illa Hiſpanorum interiectio (ay) à radice Alal, quæ ſignificat ejulare, vel lamentari, aut ululare; quare ejuſmodi cladem aut imminentem, aut aliquando futuram ſignificat, quæ ingentis doloris atque lamentationum acerbiſſimarum materia futura ſit, & cujus timore percelli, pungique impius (niſi ſenſus expers ſit) deberet, atque ita lamentari, quaſi de ſe actum jam eſſet: non aliter atque Philiſthæi, 1. Reg. 4. poſt lætiſſimam victoriam inclamarunt gementes, *Væ nobis, quis nos ſalvabit*, &c. actum de nobis eſt, interitus certiſſimus, adjutor nullus.

Gregor.
Particula væ, quid importet.
Cajetan.
Væ, an ad extremam damnationem referatur.
Iſa. 1. 4.
אל לאי
אלל
Particula væ, dolẽtis.
1. Reg. 4. 8.

7 *Saturatus.* Saturitas hæc reſpicit animæ ventriculum; id eſt, appetentiam, aut appetitum, qui magnam ærumnarum, & acerbitatum copiam vix poteſt concoquere; nauſeat igitur, & appetit evomere, atque ſe ærumnis atque laboribus exonerare.

Saturitas ad ventriculum animæ refertur.

8 *Afflictio* verò eſt idem quod combuſtio, à verbo (*Kalah*) quod propriè torrere ſignificat; & inde affligere; nam inter omnia cruciatuum genera, uſtio acerbiſſima eſt, ignisque ad agendum potentiſſimus: quare quicumque alii cruciatus, ignis aut exuſtionis nomine ad amplificationem ſignificantur. Sic etiam Ierem. 29. dicitur ab hac radice: *Ponat te Dominus ſicut Sedeciam, & ſicut Achab, quos frixit rex Babylonis in igne*: hi tamen non dicuntur combuſti, ſed lapidati Danielis 13. illa .n. acerbitas ſupplicii lapidationis, quæ graviſſima erat, ignis & combuſtionis nomine aptiſſimè ſignificatur. Ex quo illius fortè difficultatis explicationem, quæ in Ioſue 7. c. occurrit, petere poſſumus: cùm præcipitur à Deo, *ut quicumque in illo facinore anathematis deprehenſus fuiſſet, combureretur igne*: deinde verò qui inventus eſt Achan, lapidatus eſt; videlicet quia præceptum combuſtionis de lapidatione accipi poſſe intellexit Ioſue, ut Auguſt. aſſerit, quæſtionibus in Ioſue. Fieri etiam potuit, ut cùm Iudas nurum ſuam Thamar adulterii accuſatam comburendam præcepit, Gen. 38. *Producite* (inquit) *eam ut comburatur*: non aliud illud ſupplicium fuerit, quàm quod poſtea lege ſtatutum fuit, lapidationis, ut dicitur Ioannis 8. *Hæc mulier modo deprehenſa eſt in adulterio, in lege autẽ Moyſes mandavit nobis hujuſmodi lapidare.* Supplicii igitur aut cruciatus genus quodcumque graviſſimum, & acerbiſſimum, combuſtio dici poteſt. Hujuſmodi igitur eſt qua Iobus ſe affici profitetur, *afflictio*, combuſtio, animi ægritudo urens, inflammatus dolor, cruciatus perurens. Quia tamen quod torretur, exugitur & leve redditur, inde ſignificat illa eadem vox, levifacere aut vilipendere, quare Septuaginta pro afflictione *Opprobrium* reddiderunt; alii *ignominiam*, aut contemptionem; alii contumelias: utrumque ſi conjungas, dicere poteris, afflictionem plenam opprobrio, & contumelia.

קלה
Afflictio quid propriè.
Ignis omnes cruciatus ſignificat.
Jer. 29. 22.
Joſ. 7. 15.
Auguſtin.
Gen. 38. 24.
Joan. 8. 4.
LXX.
Pagnin.
Regia.

Miſe-

Digitized by Google

5 עני *Miſeria propriè, quid. Job. 36. 15. pſ. 21. 22. Iſa. 34. 11.*

Miſeria autem eſt, propriè humiliatio, & oppreſſio, qualis miſerrimi, & pauperrimi hominis eſſe ſolet: quare eſt miſeria cum extrema paupertate conjuncta, aut paupertas miſerrima, quæ vertitur *anguſtia pauperis*, infrà Job 36. & *humilitas*. Pſal. 21. à qua etiam radice dicitur Iſa. 34. *Paupercula* (miſeria afflicta) *tempeſtate convulſa, abſque ulla conſolatione*. Ergo ſe Iob, miſerum, pauperculum, tempeſtate convulſum, & abſque ulla conſolatione lamentatur.

Verſ. XVI. Et propter ſuperbiam quaſi leænam capies me, reverſuſque mirabiliter me crucias.

1 *Varia Hebraizantium lectio.*
2 *Leæna, cujus ſpeciei animalis appellatio. Deus cum leæna comparatus atque Job.*
3 *Quid attendatur in iſta cum leone comparatione. Leo imperioſum animal.*
4 *De leonum venatione ex ſacris, & prophanis.*
5 *Quid ſit Deum reverti, cum homo affligitur. Leo non revertitur ad præda reliquias, quas ſemel reliquit. Explicatur locus Regum.*
6 *Iuſtus afflictus, mirabilis.*

1

CUm volo conteſtari meam innocentiam, quaſi in ea cogitatione ſuperbirem, pœnas ſtatim pendo: ſentio enim me tanquam ſerocientem, ſuperbientemque leænam pararis à te laqueis, & retibus capi, conſtringi, implicari, & acutiſſimis dolorum jaculis configi.

Varia lectio. גאה *Eugubin. Pagnin. Vatabl. Regia. Tygurin. Guarin.*

Propter ſuperbiam. Hebraizantes variant: nam quia verbum *Gaah*, ſignificat creſcere, augeri, extolli, ſuperbire, ideò Eugubinus *ſuperbiam* interpretatur, ingentem cumulum, tumorem, incrementum calamitatum. Pagnin. Vatab. Regia, Tygur. Biblia Guarini, ad eundem fere ſenſum, ſed optanter legunt: Utinam multiplicetur, augeſcat, creſcat, invaleſcat dolor meus, ut jam omninò videar à tua potentia captus, conficiarque penitùs dolorum jaculis: ſed ſenſus noſtri interpretis benè cohærens eſt.

2 *Leæna, certo ſpecies leonum nomen.* שחל *Job. 4. 10. Chald. Caiet. Deus cum leæna cur comparatus. Gen. 49. 9. Oſeæ 49. 9. & 14. 7. Vatican. Greg. Philip. LXX. Polychron.*

Quaſi leænam, Sachal, non tam eſſe leænæ fœminæ nomen, quàm Leoninæ alicujus ſpeciei, quem leopardum aliqui dicunt, leonem alii, ſuperiùs ſcripſimus, cùm de hac voce diximus ſupra cap. 4. Sed quod ad ſententiam attinet in aliquibus Latinæ editionis codicibus, *leæna* in primo caſu eſt: qua etiam ratione accipiunt omnes Hebraizantes nuper adducti, tum etiam Chaldæus & Hebræus apud Caiet. ita ut cum *leæna* comparetur Deus propter ſupplicii juſtitiæque ſeveritatem, quod effugere nulla vis humana poſſit: nam ſi ſemel Deus capiat prædam, illique incubet quaſi leæna, *quis illum ſuſcitare*, atque a preda deterrere *audebit*? neque ea ſimilitudo eſt inaudita in ſacro ſermone, cum ſcriptum ſit Oſeæ 5. *Ego quaſi leæna Ephraim, & quaſi catulus leonis domui Juda. Ego capiam, &c.* & c. 13. *Ero eis quaſi leæna, & ſicut pardus in via Aſſyriorum, occurram eis, quaſi urſa raptis catulis*. Sed quidem illa eſt multò verior, correctiorque lectio, quam Biblia Vaticana retinent, ut leæna ſit appoſitum verbo capiendi, quam ſequuntur antiquiores Latini, Greg. & Philipp. & Sept. cum omnibus Græcis, qui legunt: *Et capior ſicut Leo*, teſtaturque Polych. ex Hebræo legi: *Sarabuſtus fuero ſicut leo, capies & opprimes me*: comparat ſe igitur leoni, quem Deus multis irretitum calamitatum laqueis, multis etiam confligat jaculis dolorum.

3 *Unde ſumatur iſta cum leone ſimilitudo. Olympiod. Polychr. Leo, regia potentia ſymbolum. LXX.*

Sed quid in hac ſimilitudine potiſſimùm attendatur, non valde perſpicuum eſt: nam Olympiod. & Polych. aiunt, *leoni* ſe comparaſſe, ob prioris ſtatus fœlicitatem & gloriam: nam ſuperbum, & imperioſum animal leo eſt, regiæque potentiæ ſymbolum, ut ſupra c. 5. judicavimus, ſed quod ex noſtra atque Sept. lectione, *Capior ſicut leo ad occiſionem*, elici poteſt, hoc eſt, ut indicet ſe peti à Deo ad mortem: ſunt .n. quædam feræ, quæ nonniſi mortuæ, & multis confixæ jaculis capi poſſunt; hujuſmodi ſunt apri, aut leones, quos venatores minimè curant vivos capere, *propter ſuperbiam*, id eſt, propter belluinam illam innatamque ſævitiam: hæ ergo feræ ad occiſionem quæruntur: conqueritur ergo Iob, quòd velut belluam quandam immaniſſimam, illum Deus ad mortem expoſcat. Hujuſmodi autem venationis cruentæ rationem atque modum graphicè infra deſcribit, cap. 26.

4

Sed de venatione leonum ſic ſcribit hoc loco Greg. *Leæna, cum eſcam catulis exquirit, inhianter in foveam capitonis ruit, ſicut .n. ex quibuſdam regionibus fertur, ſit in eius itinere ſovea, in quod pecus deponitur, ut illuc ſe eius appetitu proiicere leæna provocetur, quod anguſta ſimul, & alta præparatur, ut in eam ruere ambiendo valeat, ſed hanc ſaliendo nullo modo evadat: alia quoque ſovea, quæ priori cohæreat, effoditur, quæ tamen in eius, in qua pecus eſt, extrema pareti apertione coniungatur, in qua nimirum cavea ponitur, ut leæna currens, quia deſuper terroribus urgetur, cum quaſi in ſecretiori parte ſoveæ occultare ſe appetit, caveam volens intret; cuius iam ſævitia nequaquam pertimeſcitur: quia iam clauſa in cavea levatur: ſic nimirum humana mens capta eſt, dum nutrire deſideria carnis appetivit, atque in deceptionis ſuæ foveam cecidit.* Hæc Greg. Certè Oppianus inter alias leonum venationes, fovearum meminit; & Pollux capi leonem adultum difficillimè, non laqueis aut pedicis, ſed machinamentis & dolis. Pli. quoque l. 8. c. 16. *Capere, inquit leones arduum erat quondam operis, foveiſque maximè: principatu Claudii caſus rationem docuit, pudenda ſalis feræ nomine paſtores Getuli ſago contra ingruentes impetum obiecto, &c.* Sed quidem hujuſmodi venatio per dolos, & machinamenta, minimè videtur indicari a Iobo, ſed potiùs per manifeſtam vim, & ſæviſſima jaculorum vulnera, ut ſupra indicavimus.

Qualis ſit leonum venatio. Greg. Pollux. Pli. lib. 8. c. 16.

5 *Polychron. Quid ſit Deum reverti, cum homine affligit. Auguſtin. Aquil. Theodot. pſ. 84. 7. Auguſt.*

Reverſuſque mirabiliter me crucias. Hanc reverſionem Polychr. ad converſionem, vel commutationem ſui ſtatus retuliſſe videtur, quaſi non legat *converſus*, ſed convertens, & commutans: quomodo Sept. etiam legunt. *iterum commutans ſæpe me perdis*: & ferè eodem etiam adduci poteſt Aug. lectio *commutatus ſæviſſimè crucias me*: Aquila & Theod. *Reverſus*: nam ex noſtri ſtatus commutatione Deus, qui illum commutat & convertit, dici ſolet erga nos commutatus, aut converſus: cujus generis illud eſt: *Deus, tu converſus vivificabis nos*: ſed Auguſt. in illa converſione repentinum caſum & ſubjectam calamitatem videtur agnoſcere, quæ tanto moleſtior eſſe ſolet, quantò inopinatior: quaſi dicat: Vix diſcedit Deus, cùm ſubitò redit ad me cruciandum; ſæpe, ſubitò revertitur, cum aliquod a malis otium mihi dari credo, tunc repentino impetu imparatum adoritur. Alii verò ſimpliciùs referunt ad ſæpius iterata & repetita flagella, doloreſque nunquam intermiſſos, quaſi dicat: Vix uno cruciatu & dolore remittente, Deus iterum novum dolorem apparet: quod indicarunt Sept. legentes, *Commutans ſæpe me perdis*: quam ſupplicii repetitionem, & Dei punientis quaſi reverſionem, exprimit locus ille. 4. Reg. 21. *Delebo Ieruſalem, ſicut delere ſolent tabulæ: delens vertam, & ducam ſæpius ſtilum ſuper faciem eius*: ducitur .n. atque reducitur ſtilus, ut ſcriptura aliqua omnino deleri poſſit, cera videlicet detrita, & ad æquabilitatem reducta: illæ .n. *tabulæ*, de quibus loquitur, ex leviſſimo lapide Alabaſtrite fiebant, cera obductæ, & ſcribendo parabantur: ſic etiam legunt Sept. Vatic. *Delebo, ſicut deleri ſolet Alabaſtrum*; quanquam alii non pro Alabaſtrina tabula, ſed pro pyxide, aut vaſculo accipi velint, ex proprietate Græci & Hebræi: quare legunt: *Purgabitur Ieruſalem, ſicut purgari ſolet ſcutella, aut patella, & verti in faciem ſuam*, quod eſt iterum atque iterum extergi, ne quid ſordium remaneat, & poſtquam purgata eſt, inverſa reponitur in abaco: ſic etiam ſæpius revertente Deo ad puniendum, ne quis impuriſſimorum civium Jeroſolymis remaneret, evertenda erat civitas. Quod ſi etiam ad leonis ingenium alluſum eſſe velimus, non inelegans erit hujus loci amplificatio, præſertim ſi cum leone comparetur Deus; leo quidem cum ex capta præda, id quod ſibi ſuiſque catulis opus habet, abſtulit, nunquam revertitur ad reliquias, ut ſuperiùs diximus, indicaturque illos Oſeæ. 5. *Ego quaſi leæna, & catulus leonis, capiam & vadam, vadens revertar ad locum meum*: at ſeveriſſimus erga me Deus ſæpe revertitur, ut vitæ reliquias omnes conſumat, & cùm velut leo, me capiat; non ſicut leo, ſæpe revertitur.

Commoda huius reverſionis expoſitio & ſententia. LXX. 4. Reg. 21. 13. LXX. Vatic. Leo non revertitur ad præda reliquias, quas ſemel reliquit. Pſeç. 5. 4.

6 *Iuſtus afflictus, mirabilis. Aquil. Theodot.*

Mirabiliter me crucias: Paraphraſi uſus eſt vulgatus, nam in Hebræo tantum eſt, *reverſus mirabilitaris in me*. Aquila & Theodotio: *Mirificaſti in me*: ſed juxta ſubjectam materiam ſapienter interpres de incredibilibus cruciatibus dictum voluit. Mirificum videlicèt ſpectaculum fit homo, qui tam dira patitur, tam conſtanti, tamque invicto animo. Vide quæ ſupra in præfatione diximus, c. 1. num. 4.

Verſ.

Digitized by Google

Verſ. XVII. Inſtauras teſtes tuos contra me: & multiplicas iram tuam adverſum me: & pœnæ militant in me.

1 *Inſtaurare quid.*
2 *Teſtes quos intelligat Job. Calamitates, & pœna, videntur teſtes eſſe alicujus peccati. Teſtificare quid in Hebræo.*
3 *Job cupit ſuam cauſam accelerari. Quid teſtis velox apud Malachiam.*
4 *Multiplicare, ad numerum, & ad magnitudinem.*
5 *Pœna in Hebræo unde dicantur. Vnde etiam culter. Varia lectiones.*
6 *Militare quid. Dolores, & morbi, Dei ſupremi Imperatoris milites ſunt.*

1 Inſtaurare quid. PErſtat in eadem amplificatione ſui doloris nunquam remittentis. *inſtauras*, renovas, vel novos teſtes inquirens, vel prioribus teſtibus vim novam adverſum me teſtificandi conferens: ad utrumque enim apta eſt originalis
שרת vox *inſtaurandi*; *teſtes tuos*. Septuag. *Inquiſitionem meam*,
LXX id eſt, examinationem meæ vitæ, tu ipſe teſtes conquiris, conducis, accerſis, ad forum, & judicium videtur pertinere; ſic quoque tranſtulit Symmachus, *Inſtauras teſtes tuos*,
Symmach. *contra me arguens*, ſemper de mea vita quæſtionem habes acerrimam, ſæpè jam mea cauſa dicta, tu, illa ſæpius ampliata, meæ ſententiæ expectatione ſuſpenſam tenes, neque conquirendis examinandis ve adverſum me teſtibus ullus eſt finis.

2 Teſtes, qui hoc loco intelligi debeant. Sed quinam hujuſmodi *teſtium* appellatione intelligendi ſint, non eſt eadem omnium mens: nam Philip. intelligit
Philip. dæmones, qui teſtabantur fore, ut Jobus in mediis cruciatibus Deo convitiaretur. D. Th. Lyran. Dionyſ. intelligunt
D. Thom. Lyran. amicos, quorum orationes innovatæ, & inſtauratæ per vices ſibi ſuccedebant adverſus Jobum, & concordi teſtimonio, improbitatis illum accuſabant. Sed Auguſt. dolo-
Auguſt. res ipſos & cruciatus *teſtes* eſſe dicit, legit .n. *Inſtauras in me tormenta mea*: atque idem eſt commentarius Græco-
Dolores, & calamitates teſtes dici, & quare. rum Olymp. & Polyc. atque poſt R. Moyſ. & R. Abrah. Vatabl. Cajet. Eugub. Iſidor. Clarii, Hugonis: ſupplicia enim, & pœnæ ſicut ſolent eſſe peccati comites, ita etiam indices, atque teſtes alicujus, adverſus hominem ſceleris, non incommodè dici poſſunt; in hanc igitur rem teſtimonium accipio; nam longiùs petita videtur tranſlatio, ſi ideò ærumnas, & calamitates dicas eſſe teſtes, quòd divinam iram adverſus hominem teſtentur: ſicut dixit Vatablus, & Iſido. Clarius; aut quòd ſi ærumnis, & calamitatibus homo non redditur melior, teſtimonium dicant contra illum eſſe
Polychr. Olymp. R. Moyſ. R. Abrah. Vatabl. Caiet. Eugub. Iſido. Clar. Hugo. Vatabl. Iſido. Clar.
Heb. 12. 8. filium iræ, juxta id Hebr. 12. *Si extra diſciplinam eſtis, cujus participes facti ſunt omnes, ergo adulteri, & non filii eſtis*:
Hugo. ſic dixit Hugo, ſed præſtat ratio primùm allata, quam
Polychr. eleganter locupletat Polych. in hæc verba; *Ad quæſtionem me aſſiduè abripis peccatorum meorum, partim quidem plagis, & verberibus nunquam intermittentibus adhibitis: partim verò mearum calamitatum appoſitis accuſatoribus, impietatem mihi exprobrantibus, pœnaſque à me repetentibus*. Quòd
Pagnin. Vatabl. Caietan. verò Pagn. Vatabl. Hebr. apud Cajetanum pro *teſtibus*, *plagam* vertunt, minùs rectè faciunt; meliùs Reg. & Ty-
Regia. Tygur. gur. quæ habent etiam *teſtes*: nam *ghavad*, teſtificari eſt,
עוד Teſtificari quid in He. aliquando prædari, aut diripere; quare potius illi legerent, *inſtauras* deprædationem, aut direptionem.

Hæc verò cum loquitur Job, non tam videtur de inſtauratione plurium teſtium expoſtulare, quam de ſententiæ ferendæ dilatione & mora, quòd hujuſmodi teſtificationibus, atque criminationibus per calamitates, nullus ſtatuatur finis, quamvis ſententia mortis ferenda ſit; tardum igi-
3 Vis Job ſuā cauſā accelerare, & cōficiopere. tur teſtimonium ſibi eſſe infeſtum ſignificat, tam propter delationem criminis, quàm propter dilationem ſententiæ; atque ſimilem quandam teſtimonii ferendi celeritatem deſiderat, qualis Malach. 3. dicitur: *Ero teſtis velox maleficis, & perjuris*; non diu differam ſupplicium ſed certiſſi-
Malac. 3. 5 Quid ſit teſtis velox. mi ſceleris convictos, nulla mora, extrema ſententia damnabo.

4 Multiplicare ad magnitudinē etiam pertinere. *Et multiplicas*. Tum ad numerum, tum ad magnitudinem ſuppliciorum hæc *multiplicatio* ſpectat, ex proprietate vocis originalis. Septuag. multiplicationem illam ad magnitudinem tantùm adſtrinxerunt, legentes; *Ira magna mihi uſus es*. quod Olympiod. explicat, ſupplicium vehementer illatum, & licet quidem nulla in Deo iræ perturbatio ſit, frequenter tamen de Deo loquitur Scriptura
רבת humano modo.
LXX.
Olymp. *Pœnæ* autem hoc loco dicuntur à radice, *Chalaph*, quod
5 propriè ſignificat, ſuccidere, conterere, perforare: quare
חלף pœnæ erunt contritiones, ſucciſiones, perforationes, aut
Pœna unde dicantur in Hebræo. tranſfixiones: intelliguntur ergo pœnæ, & dolores, qui conterunt, ſcindunt, tranſfigunt, atque in intima præcordia penetrant; inde dicitur culter, aut gladius; quapropter
Unde dicitur gladius. dixit Tygur. *Tua indignationis gladius in me*; quia verò quod perforat & ſcindit, pertranſit & mutatur de loco in locum. ideò idem verbum ſignificat, pertranſire, aut mutari· ex quo Hebr. apud Cajetanum, & Regia legunt, **mutationes*,
מות לז per quas intelligunt diverſitatem ærumnarum, atque dolo-
Tygur. Caietan. Regia. rum ſibi invicem ſuccedentium, & nonniſi cum gravioribus aliis vices ſuas commutantium. Septuag. communiori voce hæc omnia complectuntur, *Induxiſti* (inquiunt) *ſuper tentationes tuas*, quod ex proprietate Græcæ vocis, *pirateria*,
** Audam me tormenta a remuda, eam ſades de verme bivo.* quæ eo loco ſubeſt, Olympiod. mala ipſa interpretatur, quæ in illum expeditionem, irruptionemque fecerunt: at Polychro. cætus, & agmina hoſtium & adverſariorum, quibus traditus ſit, ad perpeſſionem malorum omnium exponit.

Militant. Me undique obſident, & oppugnant, in originali, *Exercitus mecum*, q. d. *Miſit rex adverſum me exer-*
LXX. Olympiod. Polychr. *citus ſuos, ut me tanquam homicidam perdant*: ſicut enim ille alius centurio militibus ſuis, ita Deus morbis, atque doloribus, & univerſarum ærumnarum cohorti præcipit, &
6 Militare quid. dicit *Huic, vade, & vadit; & alii veni, & venit*: vel, ut militia hæc non ſolùm exercitus ſit, ſed ordo, & inſtitutio militum, ex militaris diſciplinæ præſcripto procedentium ad
Matt. 22. 7 Matt. 8. 9. Luc. 17. 8. prælium, & ſibi invicem ſuccedentium; Perpetuò, inquit oppugnor doloribus, & ærumnarum ſerie nunquam intermiſſa. Vide quæ ſupra diximus c. 6. verſ. 4. Habent verò hæc
Dolores, & ægritudines Dei Imperatoris milites Job 6. 4. omnia, ut Olymp. notat, precationem, religioſamque mentem, cum juſta quadam conqueſtione, fletuque conjunctam.

Verſ. XVIII. Quare de vulva eduxiſti me? qui utinam conſumptus eſſem, ne oculus me videret.

1 *Verſiculus 18. dilucida Paraphraſi illuſtratus.*
2 *Abortivus cenſetur pro non nato. Octomeſtris partus. Suggrundaria apud Latinos quid.*
3 *Nexus cum ſuperioribus.*
4 *Amplificatio brevitatis humanæ vitæ; & cur dicatur paucitas.*
5 *Fimus, quod ex Hebræo. Illuſtratus Iſaias.*
6 *Quid dimittere. Explicatur David.*
7 *Lachryma refrigerans animum. Quid refrigerare, in Hebræo. Dolor vehemens lachrymas ſupprimit.*

QUam igitur ob cauſam, vel cujuſnam boni adipiſcen-
1 Dilucidatus locus paraphraſi. di gratia nativitatem meam adjuviſti? tu enim es qui *extraxiſti me de utero matris meæ*, & in tantis periculis conſtitutum intra uteri anguſtias me tutatus es: natus enim, in hanc moleſtiſſimam tot moleſtiarum & calamitatum pugnam expoſitus ſum: præſtaret profectò nunquam vitæ,
Pſ. 21. 10. luciſque attigiſſe primordia, quam tot mala experiri, & in tuæ amicitiæ violatæ, quòd mihi longè moleſtiſſimum eſt, ſuſpicionem venire. *Conſumptus*, prop. cum Septu.
LXX. *Mortuus*; expiraſſem, defeciſſem. *Ne oculus me videret*, ne in conſpectum hominum, lucemque venirem; ſimiles ſententiæ ſunt pleræque, cap. 3. unde iſtius explanatio, & illuſtratio petenda eſt.

Verſ. XIX. Fuiſſem quaſi non eſſem, de utero tranſlatus ad tumulum.

2 D. Thom. DIvus Thomas. Præſtaret non naſci, aut ſtatim expiraſſe; nam ex altera parte vixiſſem aliquando, atque fuiſſem, quod in bonis ponendum eſt; ex altera verò, vitæ malis caruiſſem. Sed hoc argutius eſt, quam ut tam graviter dolenti homini convenire poſſe videatur. Sententiam igitur dilucidè expreſſit vulgatus; quamvis conceptus fuiſſem, fœlix tamen eſſem, ſi non natus fuiſſem ſoſpes, & incolumis, ſed prælocatus intra matris viſcera, *fuiſſem* ſanè *quaſi non eſſem*: nulla enim tunc mei ratio haberetur, neque lucis, neque verò tenebrarum harum, quæ cum
Abortivus cenſetur pro nō nato mœrore, & ærumnis conjunctæ ſunt, particeps fuiſſem. Sic abortivus, pro non nato cenſetur in jure, neque talis partus dicitur revocare donationem, aut rumpere teſtamen-

Digitized by Google

L. 3. C. de Posth. hære. instituend. Paul. l. qui mortui de verb. sign. Hippoc. Octimestris partus.

mentum, & Paulus I. C. ſapienter dixit: *Qui mortui naſcuntur, neque nati, neque procreati videntur, quia nunquam liberi appellari potuerunt.* Hinc eſt illud Hippocratis omnium ore celebratum, dum de abortu diſſerit: *Eſt & non eſt, octimeſtris partus.* Accedit, quòd ſi ſtatim obiit, aut parum vixit, cenſetur etiam in jure non vixiſſe, præſertim ſi ante nominis impoſitionem decedat; ideoque expectabatur primis illis octo, aut novem poſt nativitatem diebus, ut ſi vitalis partus eſſet, accepto nomine in cenſum, numerumque hominum referretur, nam qui ſine nomine eſt, eſt quaſi non ſit. Diximus etiam cap. 3. ad hanc rem nonnulla, cùm de abortivo ageremus, quo loco abortivis nullum peculiare ſepulchrum extrui ſolere diximus; quanquam Fulgentius de priſco ſermone, ſic ſcribat: *Suggrundaria antiqui dicebant ſepulchra infantium, qui necdum XL. dies impleſſent, quæ nec tam buſta dici poterant, quia oſſa quæ comburerentur non erant, nec tanta cadaveris moles, quæ locus tumeſceret; unde Rutilius Geminus Aſtyan. ait: Melius ſuggrundarium quæreres, quàm ſepulchrum.*

Job. 3. Suggrũdaria quid apud Latines. Fulgent. Rutil. Gemin. Aſtyan.

Verſ. XX. Nunquid non paucitas dierum meorum finietur brevi? dimitte ergo me, ut plangam paululum dolorem meum.

3 *Olympiod. Nexus cũ ſuperiorib.*

NExus cum ſuperioribus is indicatur ab Olympiodoro, ut Job probare nitatur, non immeritò à ſe optari non fuiſſe, neque vixiſſe, quòd vita breviſſima cum multis atque perpetuis conjuncta malis amanda minimè ſit. Sed is videtur elegantior, ut cùm quaſi accepto reſponſo, quod illi mens bene in Deum animata ſuggerebat, perciperet ſibi inſtillari, non ideò natum fuiſſe, ut perpetuis malis cruciaretur, oportere itaque ut ſpem ad meliores vitæ rationes erigeret, ſtatuturum videlicet Deum malis aliquando finem; tunc viciſſim reſpondeat Job, admonetque Deum non eſſe diutiùs expectandum, cùm ad extremum ferè vitæ ſpiritum perductus ſit: quos enim Deus vivos & incolumes cupit, *velociter ſanat*, ut Sapientia cap. 16. teſtatur; *Miſericordia tua adveniens, ſanabat illos; & velociter ſanabantur, ne in altam incidentes oblivionem, non poſſent tuo uti adjutorio*: ſimul etiam illud efficit, ſi abortivus fuiſſet, nullius magnæ rei, aut longiſſimæ alicujus vitæ jacturam feciſſet; nam breviſſimum eſt illud, quidquid vitæ eſt.

Deus ſanat velociter. Sap. 16. 10

4 *Amplificatio brevitatis vitæ humanæ. Quid propriè paucitas.*

Eſt verò vitæ brevitatis amplificatio hæc, ſenſu atque efficacitate plena; nam tribus, aut quatuor vocibus eandem rem ſignificantibus conſtat; ſed conjunctæ omnes altera alterius ſignificationem auget, & exacuit. *Paucitas* à verbo (*maghat*) quod imminutionem, decrementumque ſignificat, quaſi dicat quod nunquam creſcit, ſed ſemper decreſcit, & imminuitur, & ad * *paucitatem*, & anguſtias majores in dies redigitur, quæ quamdiu eſt, eſſe deſinit, & in ſe ipſa perpetua conſumptione evaneſcit. Hinc dicitur Pſ. 168. *Fiant dies eius pauci*, imminuantur, decreſcant, non compleant præfinitum ſuæ naturæ numerum. Nonnen etiam ipſum *paucitatis*, neque quid majoris ſignificantiæ affert, quam ſi diceretur, *dies pauci*; nam abſtracta hæc nomina, & ſignificationem & orationem incitant & acuunt. Quod autem Tygur. dixit: *Periodus modica dierum meorum*, vim ſententiæ enervavit; cùm ea vox nihil imminutum, aut anguſtum afferat. Deinde ea paucitas, non eſt annorum ſed *dierum*; non ſolùm enim ſunt anni, ſed *dies pauci*, *& mali*. Præterea hæc *dierum paucitas finietur brevi*: de quo cùm nemo dubitare poſſit, ſed hoc ipſum dici & aſſeverari, quod clariſſimum erat, vim ſignificationi addit: & cum ſimplex geminatio vim orationis amplificet, quid faciet geminatio quadruplex?

*מעט Vita, cur dicatur paucitas. * Una poq; dad γ certo. dad, quæ nõ tiene creces, y ſiempre va à menes. Pſ. 108. 8. Tygurin. Gen. 47. 9.*

5 *חדר Finire in Hebræo quid. Iſai. 38. 3. Iſa. 38. 11. Iſai. 53. 5.*

Eſt autem ſimplex in Hebræo vox (*Chadal*) quod eſt ceſſare, aut deſinere vel derelinquere, quod ex ſua proprietate idem eſt, quod nos dicimus (*dexar*) cum ad finem, aut ceſſationem ab aliquo opere refertur: inde dicitur vita ipſa noſtra, ceſſatio vel quies; & vivens homo dicitur, *habitator quietis*, Iſa. 38. pertinet etiam ad contemptum rei viliſſimæ, quæ ab omnibus derelinquitur, atque rejicitur; ſic dicitur Iſa. 53. *Deſpectum*, & (expoſitivè) *noviſſimum* (propriè derelictum) *virorum*.

6 *Dimitte ergo me*. Idem quod ſupra cap. 7. *Parce mihi*. Septuag. *Patere me requieſcere*. Hic autem ſubeſt (*Seth*) quod eſt ponere, aut deponere, quare ad verbum eſt in Hebræo: *deponat à me*, ſubaudi, flagellum, aut ſupplicium; cùm enim appoſitum hujus verbi ſubauditur, ad malum pertinet, ut Pſ. 3. *Non timebo millia populi circumdantis me*; propr. in Hebræo; qui in circuitu poſuerunt ſuper me, obſidionem videlicet; ne me ille obſideat, neque ſua potentia circumveniat: fortè ad miſericordiæ affectum, & benevolam providentiam pertinet; Ponat in me, vel erga me cor ſuum: nam ab hoc verbo dicitur, *apponeretur*, de quo non ſemel diximus.

Iob. 7. 16. LXX. שית Quid dimittere. pſal. 3. 7.

7 *Ut plangam paululum*. In fonte eſt, ut refrigerer paululum; ſicut eadem voce dicitur, Pſal. 38. *Remitte mihi, ut refrigerer, priuſquam abeam*. Septuag. *Patere me requieſcere puſillum*. Auguſt. *Donec requieſcam puſillum*: eleganter verò ſententiam, atque Hebraiſmum illuminavit Vulgatus paulò longiori verborum circuitione: *Ut plangam paululum dolorem meum*: nam verbum fontis eſt (*Balag*) quod ejuſmodi refrigerium ſignificat, quali reficitur, qui ſitibundus è frigidiſſimo fonte bibit, & quale dolenti homini, atque æſtuanti præ dolore, lachrymarum rivi refrigerium afferunt, cum vim ardoris reſtringunt; nam ſuis ipſe lachrymis quaſi potatus homo, refrigeratur & recreatur. Præteritorum itaque malorum recordatio, tunc vel maximè, cùm mentis quies, & cogitandi ſpatium conceſſa ſunt, lachrymas excitat, quas vehemens animi dolor, & mentis in ſubito caſu perturbatio quædam, & ſtupor prohibere ſolet. Sapienter enim magnus Gregorius ait: *Moderata afflictio lachrymas exprimit; immoderata ſubducit; quia mœror ipſe quaſi ſine mœrore fit, qui afflicti mentem devorans, ſenſum doloris tollit*. Adde etiam, quod ut Gregor. Nyſſen. oratione de Placilla ait: *è corde vulneribus lachrymæ, tanquam ſanguis profluunt*: ſanguis autem non ſtatim ex inflicto vulnere fluere ſolet; nam ictus, & percuſſionis vis, ſanguinem ad alias corporis partes diſpellit; ſed paulò poſt accurrit, & aperto orificio ubertim effluit. Igitur poſt tot ictus, & cordis vulnera accepta, aliquantum temporis ſpatium ad plangendum deſiderat. Nunc (inquit) tot, & tam crebris ictibus doleo & ſtupeſco incredibiliter; ſed ſi mihi quieſcendi copiam feceris, refrigerabor, & corde, laceratus, atque proſciſſus manabo ſanguine, oculis verò, lachrymis. Tum etiam inde creſcit orationis acrimonia: Poſtulo (inquit) temporis ſpatium; ſed non riſui, non voluptati poſtulo, ſed lachrymis, ſed mœrori: ejuſmodi enim ſunt meæ calamitates, ut remittentes jam, & à te mihi condonatæ, ſuo jure diuturnas multorum dierum, uberesque lachrymas, vel ex ſola recordatione poſtulent.

Quid refrigerari, aut plangere. pſ. 38. 14. LXX August. ברג Cur lachrymæ, refrigerium dicãtur. Vehemens animi dolor non ſtatim lachrymas habet comites. Greg. li. 9. c. 37. Greg. Nyſſen.

Verſ. XXI. Antequam vadam, & non revertar ad terram tenebroſam, & opertam mortis caligine.

Verſ. XXII. Terram miſeriæ, & tenebrarum, ubi umbra mortis, & nullus ordo, sed ſempiternus horror inhabitat.

1 *Proponitur prima expoſitio de ſepulchro. Scripturæ regula, cum duo verba diverſa ſignificationis junguntur.*
2 *Mors inexorabilis.*
3 *Harum ſententiarum ad ſepulchrum accommodatio.*
4 *Proponitur ſecunda expoſitio de inferno, & damnatorum ſuppliciis, & carcere.*

DUplex poteſt eſſe harum ſententiarum commentarius, & primò mortis, & ſtatus mortuorum circumlocutio eſſe poteſt. *Vadam, & non revertar*, id eſt, abeam non rediturus: ſic enim ubi duo verba diverſæ ſignificationis ponuntur, commodè alterum in participium reſolvitur, vel in adverbium, antequam abeam irrevocabiliter, non reverſurus ad ſimilem vitam, & eundem ſtatum, quem antea habuerim: Nihil verò hujuſmodi ſententias fidem reſurrectionis lædere, diximus ſuprà. 1

Scripturæ regula.

Indicatur etiam nullam eſſe in natura vim, cui pareat mors, & cui receptacula animarum obediant, reddereque cogantur animum, quem ſemel recipiunt, juxta id Sapien. 16. *Cum exierit ſpiritus, non revertetur; neque revocabis animam, quæ recepta eſt.* Hæc illa eſt gravis æquè, ac ſapiens Davidis reſponſio, ad illam ſuorum ſervorum expoſtulatio-

Vid. c. 7. v. 8. n. 3. 4. Mortẽ non parere naturæ legibus. Sap. 16. 14

tionem, quòd vivente adhuc puero ieiunaſſet, & fleſſet,
1. *Reg.* 12. mortuo tamen laviſſet & unxiſſet ſe, atque comediſſet.
25. *Nunc, inquit, quia mortuus eſt, quare ieiuno? Numquid po-*
tero revocare eum amplius? Ego vadam magis ad eum: ille
verò non revertetur ad me; atque hæc eſt inferni, *mortis*, &
Prov. 35. ſepulchri pertinacia, atque *duritia*, æquè *ac dilectionis*;
14. neutrum enim, quod ſemel apprehendit, & recipit, facilè
Iſai. 5.14. dimittit: ſicut enim inter illa tria *inſaturabilia* numeratur
infernus, qui *dilatat animam*, & ventrem, ut multum de-
glutiat, & capiat, ita pari appetentia, quod ſemel devo-
ravit, retinet; neque fieri (niſi ingenti miraculo) poteſt, ut
quòd ſemel devoravit, reddat, & evomat. Quod ſi ali-
quando vomitus faciendus eſt à terra, inferno, ſepulchro,
Hippocr. in mirum ut torqueatur, & tremat; nam vomentibus tremo-
Coacis præ- res etiam, & convulſiones fieri, atque omnino id malum
notion. eſſe, medici docent. Sic igitur cùm vomuit ſepulchrum
Matt. 28. Chriſtum Dominum propria virtute reſurgentem, *Terræ-*
2. *motus factus eſt magnus*: tremor autem iſte & convulſio ex
Nicet. vomitu, inferno & terræ malum, mortalium generi bo-
num, ad ſpem immortalitatis, & glorioſæ reſurrectionis
concipiendam. Tandem obſervat rectè Catenæ auctor hinc
confutari, qui fabuloſam reverſionem & tranſmigratio-
nem animarum conſtituebant.

3
An hæc ſit periphraſis ſepulchri.
Terram tenebroſam. Quidam explicant de ſepulchro, ſta-
tuque mortuorum; quæ domus horrificis tenebris offuſa eſt,
atque miſeria res pleniſſima; *ubi nullus ordo* cadaverum, ſed
confuſa, & perturbata oſſium congeries, nulla regis, pau-
perculive homuncionis ratio, neque diverſitas; nam æquo
gutture omnes ſepulchrum devorat; parſ ſuper illos pede
calcat interitus; una dormitur nox omnibus: hoc idem ſi-
gnificare voluit alius ille philoſophus, qui cùm frequenter
ad ſepulchra diverteret, atque diligenter incumberet in
evolvendis, vertendis, atque contemplandis mortuorum
oſſibus per ſe ſingulis, atque ſæpius operam hanc ſumma
cura tacitus repeteret; rogatus, quidnam ſibi vellet aut
quorſum in re inutili operam poneret, aut potiùs perderet?
reſpondit, divitum ſe oſſa quæritare, pauperum item atq;
miſerorum, ſuis quæque notis diſtincta: ſed invenire, aut
Polychr. diſtinguere non potuiſſe. De morte igitur atque ſepulchri
Lyra. conditione interpretantur ex Græcis Polychronius, & poſt
Eugub. Hebræos Lyra, Eugubin. & recentiores alii.

4
Hunc eſſe inferni circumlocutionem.
Sed quoniam de pœnis & ſuppliciis agere videtur, for-
tè commodiùs tota hæc res ad infernum, id eſt ſubterra-
neam animarum ſtationem, carceremve deſcribendum re-
feretur; ſive tantùm pro ea parte, quæ limbus dicitur, &
qua ſanctorum patrum animæ detinebantur; ſive in univer-
ſum pro toto inferno, & damnatorum ad æterna ſupplicia
loco; qui hujus loci commentarius placuit ſanè Auguſtino,
Auguſt. Olympiod. Philip. Bedæ. D. Thom. Cajetan. Et Philipp.
Phil. Bed. quidem ait, nulli dubium eſſe, quin terram infernorum
D. Thom. deſcripſerit. Auguſt. *Vult* (inquit) *requieſcere, antequam*
Olympiod. *eat in pœnas æternas.* Olympio. *Hæc* (inquit) *loquitur, ve-*
ritus ne fortè ſi cum cruciatibus, & tormentis vitam dimiſe-
rit, à divino aſpectu ſit ablegandus omnino atque cum impiis
in inferno numerandus. Eſt quidem in hac exponendi ratio-
ne ſententia hæc plena timoris, æquè ac pietatis, quæ qua-
Auguſt. ſi expoſita quadam ſuæ damnationis formidine explicanda
eſt, non aliis, quàm ipſius Auguſtini verbis. *Vult requie-*
ſcere, ante quàm eat in pœnas æternas, ad hoc utique, ut non
eat, quemadmodum ſi dicamus alicui; Corrige te, antequam
damneris: non enim cum ſe correxerit, damnabitur.

Secundi harum ſententiarum commentarii, qui eſt de inferno, partium ſingularum explanatio.

Antequàm vadam, & non revertar.

5 *Partem hanc pertinere ad æternitatem pœnarum.*
6 *Illuſtratus Iſaias de æternitate pœnarum.*
7 *iterum de iiſdem pœnis Iſaias, Ieremias, Joannes.*
8 *Quod virga aut flagellum fundatum apud Iſaiam.*
9 *Error Origenis.*

5 IGitur in hanc inferni & æterni cruciatus damnatorum
carceris deſcriptionem conveniunt ſingulæ hujus ſenten-
tiæ particulæ; & prima quidem pars ad æternitatem pœ-
Auguſt. narum ſpectat: ſic enim legit Auguſt. *Antequàm eam in pœ-*
nas, unde reverti non licet: arctiſſimis enim tenebrarum
vinculis conſtricti detinentur ſontes, unde ſe expedire non
poterunt. Sic enim Septuag. ad carceris locum, & ratio- *LXX.*
nem retulerunt; *Antequàm eam, unde non revertar.* Qua-
re hæc inextricabilis ſupplicii vincula ex laqueorum multi-
tudine exprimit David Pſ. 10. *Pluet ſuper peccatores laqueos*; *Pſ.* 10. 16.
novis enim ſubinde vinculis conſtringuntur, ne intelliga-
mus diuturnitate, & æternitate attenuari, aut infringi
poſſe. Atque in eandem ſententiam Iſa. 24. dictum eſt; 6
Congregabuntur in congregatione unius faſcis in lacum (mi- *Iſa.* 24. 22.
ra enim damnatorum confuſio, & permiſtio) *& clau-* * *Sicam viſitado, à ſua tempos con priſiones.*
dentur ibi in carcere, & poſt multos dies * *viſitabuntur*: lo-
cus difficilis, ſed hac explanatione apertus; ut *viſitatio*
in malum accipiatur, & ſuppliciorum acerbitas ſignifice-
tur humano modo vinctos, & ſontes continendi; ut de
augmento quodam pœnarum ad extremum judicii diem re- *Viſitatio in malum.*
ſervato intelligendum ſit; quaſi de novis ſuppliciis, &
priſtinis nunquam intermittendis agatur, noviſque vincu-
lis adhibendis: quare eadem ratione dictum fuerit, *An-*
tequam vadam, & non revertar; ſicut ab eodem vate, de-
que eadem ſupplicii æternitate dictum eſt; *Gravabit eam*
iniquitas ſua, & corruet, & non adjiciet, ut reſurgat: 7 *Verſ.* 20.
non emerget, non ſupernatabit ad eam quoque rationem,
qua Apocalip. 18. dicitur; *Suſtulit unus angelus fortis lapi-* *Apo.* 18. 21.
dem, quaſi molarem magnum, & miſit in mare dicens; Hoc 8
impetu mittetur Babylon civitas illa magna, & ultra non *Ier.* 51. 63. 64.
invenietur; quod videtur ex Jere. 51. deſumptum, ubi cla-
riùs indicatur, non ſolùm ſupplicii, ſed pronunciatæ etiam
à judice ſententiæ nunquam revocandæ firmitas: ſic enim
ſcribitur; *Scripſit Ieremias omne malum, quod venturum*
erat ſuper Babylonem in libro uno; & dixit Ieremias ad Sa-
raiam; Cum compleveris legere librum iſtum, ligabis ad eum
lapidem, & projicies eum in medium Euphratem, & dices;
Sic ſubmergetur Babylon, & non conſurget à facie afflictio-
nis, quam ego adduco ſuper eam. Res hæc quidem apud
eundem Iſaiam vatem ſub alia etiam translatione deſcri-
pta eſt cap. 30. *Erit*, inquit, *tranſitus virgæ fundatus*,
quam requieſcere faciet Dominus ſuper eum: nam verbe-
ratio, aut vapulatio *fundata*, eſt quidem ſupplicium
firmum, conſtans, quod non facilè corruet, utpote
quod firmiſſimo fundamento nitatur: ſimiliter *virga*, &
verber *requieſcet* ſuper damnatorum ſcapulas; inſidebit
enim, ubi ſemel impingetur. De verme autem *non mori-*
turo, & igne numquam extinguendo, vide Iſa. 66. 24. &
Matth. 25. 41. 46.
Sed tandem ex hoc loco manifeſtè convincitur error Ori- 9
genis, quòd Chriſtus ſuo deſcenſu in infernum, damnato-
rum animas liberaverit: cum enim quis illo vadit, non re-
vertitur. Sed de hoc hic non plura.

Terram tenebroſam, & opertam mortis caligine.

10 *Infernus, arx mortis, mors tenebroſa. Auguſti Cæſaris oculi ſplendidi.*
11 *Tenebræ pro carcere. Explicati Lucas, & Iudas Apoſtolus.*
12 *Cur tenebræ dicantur Carcer, & vincula. Quorſũ carcer inſtitutus ſit, ex prophanis quædam.*

HÆc eſt ſecunda deſcriptionis pars. *Ad terram* (re- 10
gionem, plagam) *tenebroſam* (propriè, prohibitam,
videlicet à lumine) *& opertam mortis caligine*; quod ali-
bi dicitur; *Umbra mortis*; id eſt lethalibus umbris, imme-
dicabilibus tenebris. Symmachus dixit, *opertam morte*, *Symmach.*
mors enim tetra eſt, & caliginoſa, obſcuris cæciſque lumi- *Polychr.*
nibus omnem lucem averſatur. Polychro. refert ex Hebr. *Infernus,*
In terram tenebroſam ſupra tenebras. Eſt autem infernus; *mortis Regia.*
& tenebroſus ille damnatorum carcer ſubterraneus, mor-
tis ſedes, & Regia, ſicut Sapien. 1. dictum eſt; *Non eſt in-* *Sap.* 1. 14.
ferorum regnum (id eſt, mortis regia) *in terra*; quaſi di-
cat, ſupra terram; ſed ſub terra, in corde, penituſque re-
conditus terræ viſceribus; ergo ſicut princeps, ſicut ſol in
mundo, ſui vultus ſplendore lucem affert regiæ domui,
& iis qui coram illo ſunt; ſicut planè regium, & illuſtriſ-
ſimum eſt, Regem ita nitere, ut ſua etiam luce alios per-
fundat, ſicut Svetonius ſcribit habuiſſe Octavium Augu- *Svet. in Auguſto.*
ſtum oculos claros, ac nitidos; quibus etiam exiſtimari *c.* 79.
volebat, ineſſe quiddam divini vigoris, gaudebatque ſi
quis ſibi acrius contueri, quaſi ad fulgorem ſolis vultum
ſub-

ſubmitteret; Ita ſanè, Orcus, Mors, Interitus, quaſi rex obſcuriſſimus ſuam regiam, ſuoſque omnes, quibus imperat, obvoluit, & perfundit tenebris denſiſsimis, illamque ſuam regionem *operit mortis caligine*; ut jam dubitare nemo poſsit, quare dæmon dicatur *poteſtas tenebrarum*, & rector mundi caliginoſi,

15 *Tenebræ pro carcere.* *Matt. 22. 23. 25. 30. & c. 8. 11.* *Tenebras exteriores.* *Act. 12. 10* *Paſſeando à la ſombra que eſta fuera de la ciudad de la luz.*

Quod ſi etiam dum *tenebroſa* dicitur *terra* hæc, ad rationem carceris alludatur, & ad vincula, quibus damnati detinentur, rectè cohærebit; nam non ſolum apud Hebr. ſed apud Romanos tenebrarum appellatione carcer intelligebatur. Sic ille miſer, *Non habens veſtem nuptialem*, ligatis manibus & pedibus, juſſus eſt conjici in carcerem tenebricoſiſsimum, videlicet, *in tenebras exteriores*; dicuntur autem exteriores, quòd fortè carcer extra urbem, aut extra mænia eſſet, ut colligitur ex Actuum, 12. nam eductus Petrus de carcere, angelumque ducem ſequutus, tandem pervenit *ad portam Ferream, quæ ducit ad civitatem*. Dicas igitur illum conjectum fuiſſe in * *tenebras exteriores*, id eſt, carcerem exteriorem: ſic Judas Apoſtolus *Caliginem* dixit, carcerem dæmonum, aut verò vincula, quibus æternum detinebuntur; *Angelos, qui non ſervaverunt ſuum principatum, in judicium magni diei* (tunc enim, qui nunc extra carcerem vagantur in aere, aut in terra, in infernum detrudentur, nunquam inde amplius egreſſuri) *vinculis æternis ſub caligine reſervavit*. Cujus ſimillimus eſt locus.

Epiſt. Iudæ verſ. 6. *2. Pet. 2. 4*

2. Pet. 2. *Deus Angelis peccantibus non pepercit, ſed rudentibus inferni detractos, in tartarum tradidit cruciandos; pro rudentibus* autem in Græco ſunt, Catenæ caliginis, vel obſcuritatis, id eſt Catenæ carceris obſcuriſsimi, & tenebricoſiſsimi, & Sap. 17. non ſemel hæc à tenebris ad carcerem & vincula translatio ducitur. *Vinculis tenebrarum, & longæ noctis compediti, incluſi ſub tectis fugitivi, perpetuæ providentiæ iacuerunt*, & inferius: *Vna catena tenebrarum omnes erant colligati*. Translationis autem ratio eſt, quòd ſicut qui in vinculis eſt, ita ſanè qui in tenebris ſe movere nequit; vel etiam, quòd carcer eſſe ſoleat obſcurus, & lugubris, cujuſmodi fuit illa carceris pars altera, quæ à Servio Tullio Robori (is primus carcer erat) addita fuit; illam enim ſic deſcribit Salluſt. *Eſt locus in carcere, quod Tullianum appellatur; ubi paulatim aſcenderis ad lævam, circiter duodecim pedes humi depreſſus, eum muniunt undique parietes, atque inſuper camera lapideis fornicibus iuncta, ſed inculta tenebris odore fœda, atque terribilis eius facies eſt*: ſic quoque apud Livium, tenebrarum, & carceris mentio frequens eſt lib. 38. In carcere vir clariſſimus inter fures, & latrones includatur, & in Robore ac tenebris expiret, & libr. 6. Eum pati vinctum in carcere in tenebris obnoxiam carnificis arbitrio ducere animam.

Lev. lib. 38 & lib. 6.

L. aut damnum 8. ꝑ. ſolent. ff. de pœnis, *Carcer quorſum inſtitutus ſit.* *Cic. in Catil. 11,*

Et quamvis Ulpianus ſtatuat carcerem ad continendos homines, non ad puniendos haberi debere; tamen ſtante quidem republica, in carcerem damnati conjiciebantur, ibique extremum de illis ſumebatur ſupplicium, quare Cicero carcerem appellat vindicem nefariorum ac infeſtorum ſcelerum, non aliter, imò multò veriùs, tenebræ illæ ſempiternæ vindices ſunt ſcelerum, & locus extremi ſupplicii, & æternæ mortis, rectè igitur hac ratione tenebroſus locus & regio appellatur; potiùs tenebræ ipſæ.

Terram miſeriæ, & tenebrarum,

23 *Quid miſeria, obſcuritas eli animi deliquia conſiſta.*
24 *Cur tenebræ calamitates ſignificent.*
25 *Quadruplex vel eiuſdem repetitio valde auget ſignificationem. In inferno tanquam in proprio ſolo, proveniunt tenebræ. Illuſtrata Sapientia.*

23 T*Erram miſeriæ*. Propriè laſſitudinis, deliquii, defectus, obſcuritatis; coniuncta enim hæc videntur; ut obſcurari videatur cor homini deficienti; & laſſo lumen quoque deficere oculorum; ſicut dicebat David Pſalm. 37. *Cor meum conturbatum eſt, dereliquit me virtus mea; & lumen oculorum meorum, & ipſum non eſt mecum*, hæc etiam ſecum affert mentis ægritudo, & gravis aliqua calamitas. Sic ab illa radice dictum eſt à David. Pſal. 87. *Elongaſti à me amicum, & proximum, & notos meos à miſeria*, in Hebræo, propter caliginem; vel obſcuritatem, id eſt, in his meis tenebris, & obſcuriſſima ærumnarum nocte non video, qui mihi adſit; reſpicio in adjutorium hominum, & non ſunt, tempora ſi fuerint nubila, nullus erit. Rectè igitur ab interprete dictum eſt; Tertiam miſeriæ:

Hinc colligo quamvis alias de tenebrarum ratione, & arcana in ſermone ſignificatione, non pauca diſſeruerimus veriſſimam tamen rationem ex hoc elici poſſe, quare miſeriæ, & calamitates tenebrarum appellatione ſignificentur: ſicut enim extrema damnatorum miſeria, & interitus cum æternis tenebris junguntur in inferno; ac quidquid miſeriæ & calamitatis apud nos eſt, alterum tantùm tenebrarum admiſtum habet; ſed dicemus quoque ſequenti particula de tenebris.

Cur miſeriæ & calamitates, tenebrarum appellatione ſignificentur.

25 *Et tenebrarum*: Jam quater repetita eſt caligo, neque tam ex peculiari ſignificanti vocis, quàm ex repetitione ejuſdem rei omnibus vocabulis ſynonymis ſententiæ amplificatio, & tenebrarum obſcuritas creſcit; cùm autem infernus dicitur terra tenebrarum, indicatur profectò, ibi tanquam in nativo ſolo obſcuritas provenire; ſicut dicitur terra auri, aut argenti, ubi hæ res proveniunt; non aliter Scriptura de inferni tenebris loquitur, tanquam de quodam tenebrarum pelago, ex quo aliquando ad Aegyptos caligo, & obſcuritas exundarit. Sap. 17. Aegyptias tenebras vocat, impotentem verè noctem, & ab infimis, & ab altiſſimis inferis ſupervenientem, ſicut voragines quædam eructantes ſulphureas flammas, quos vulcanos, inferni oſtia, & ſecefſtras vocamus, quò inferorum flammæ, & tenebræ excitatæ pertingant, & favillas infeſtas tenebraſque expuant; ad quam ſimilitudinem dicitur Apoc. 9. *Aperuit puteum abyſſi*, & aſcendit fumus putei, & quidem ſicut quidquid lucis eſt in inferiori mundo, cœleſte illud eſt, & deſcendens à patre luminum; & à civitate ſancta; quæ ſole non indiget, ſic ſanè tenebræ, & obſcuritas, illa præſertim, quæ homini inimica & infeſta eſt, ab inferis aſcendere ad nos intelligitur.

Quadruplex eiuſdem rei repetitio ſignificationem auget. In inferno tanquam in proprio ſolo proveniunt tenebræ.

Sap. 17. 14 *Iaco. 1.* *Apoc. 9. 2. 3*

Ubi umbra mortis.

26 *Vmbra mortis pro horrificis ſpectris.*
27 *Explicata Sapientia. Quid etiã umbra apud prophanos.*
28 *Peculiare damnatorum ſupplicium, horrenda viſa ſemper videre. Pulchra ex Chryſoſtomo ſimilitudo.*

HÆc eſt quarta inferni damnatorum nota, Umbra mortis. Eadem, quæ ſupra dicta eſt *mortis caligo*. Philip. 56
pœnas intelligit, quæ cùm morte conjunctæ ſunt, illamque comitantur, atque ſequuntur, ſicut umbra corpus D. autem Thomas; *Vmbra mortis*, ſimilitudinem mortis interpretatur, eò quòd omnia, quæ illic geruntur mortis agoniam, & lethales anguſtias repreſentare, & referre videantur. Sed forſan iterum Umbra mortis repetitur, ut altera illa ſignificatio, quam cap. 3. indicavimus, nunc accipiatur, non enim ſolùm *Vmbra mortis* caliginem ſignificare poteſt; ſed etiam horrifica ſpectra, & umbræ mortuorum; ſicut enim tenebræ ſpectris, & viſis horrendis adjunctis, ſuprà quam dici poteſt, ineſt & formidandæ, ex quo Ægyptiacæ tenebræ amplificatæ ſunt. Sapien. 17. Perſonæ triſtes illis apparentes pavorè illis præſtabant, & ignis quidem nulla vis poterat lumen illis præbere, nec ſyderum lympidæ flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam. Apparebat autem illis ſubitaneus ignis, timore plenus, & timore percuſſi illius, quæ non videbatur, faciei, exiſtimabant deteriora eſſe quæ videbantur: quidquid igitur in inferni tenebris videtur; horrificum eſt, terribilia ſimulachra, & imagines mortis, triſtiſſimæ defunctorum animæ, & ut poeta dixit:

Quid umbra mortis. *Sap. 17.*

Vmbrarum hic locus eſt, ſomni, noctiſque ſopore,

Quæ videntur autem, non planè & clarè videntur, ſed multa nebula; & caligine offuſa, vix interlucentia, ut ab Ænea in inferno viſo deſcribitur Dido.

Vir. 6. Aen

Vt primum iuxtà ſtetit, agnovitque per umbram
Obſcuram, qualem primo quis ſurgere menſe.
Aut videt, aut vidiſſe putat per nubila Lunam.

Vir. 6. Aen.

Spectra autem, & horrificus beſtiarum ſæviſſimarum frequens aſpectus obſervabuntur ſemper ante damnatorum oculos, ſicut ſcriptum eſt Iſa. 13. Requieſcent ibi beſtiæ & replebuntur domus eorum draconibus, & habitabunt ibi ſtruthiones; piloſi ſaltabunt ibi, & reſpondebunt ibi ululæ in ædibus ejus, & ſyrenes in delubris voluptatis. Ad hunc teterrimum damnatorum conſpectum ſpectat illa Chryſoſt. ſententia longè graviſſima. *Si cum in carcerem quendam ingreſſi ſumus atque alios ſqualore confectos, alios catenis vinctos, ac fame laborantes alios in tenebris clauſos conſpicimus, animo commovemur, ac perhorreſcimus, nihilque non facimus, ut ne in eum locum incida-*

27 *Damnati cruciabuntur horrificis ſpectris.* *Iſ. 13.* *Chryſ. hom. 5. 2. in cap. 3. ad Cor,*

incidamus, cum ad ipſas gehennæ equaleos obtorto collo trahemur quinam futuri ſumus? Semel tantùm in illis tenebris, & mortuorum umbris clariſſimùm lumen affulſit, quod damnatis non gloriæ, & voluptati, ſed timori fuit. *Semel* (inquit Cyprianus) *Chriſtus deſcendit ad inferos; ulteriùs non deſcendet; non ultra videbunt Deum in tenebris ſigillati.*

Cyp. Serm. de Aſcenſ.

Ubi nullus ordo, ſed ſempiternus horror inhabitat.

18 *Quid indicet vox Hebræa numeri pluralis, Ordines.*
19 *In inferno nulla temporis viciſſitudo.*
20 *Inferni tenebræ iunctæ cum multa confuſione.*
21 *In damnatorum ſuppliciis ordo quis, Quid nutrimentum apud Iſajam.*
22 *Quis ordo rerum in inferno deſideretur. Explicata Sapientia.*
23 *In inferno novum ſupplicium ex timore.*

18 NUllus ordo. Vox originalis, numeri pluralis eſt, in quo ſi quid notandum ſit, illud tantum videtur, dici *non eſſe ordines*, perinde eſſe, ac ſi in univerſum diceretur, nullus in ulla re ordo, omnia confuſa & citra ordinem ſunt, ſicut enim vox ſingularis repetita diſtributionem plurium rerum ſignificat in ſacro ſermone, ita vox pluralis, res omnes ſingulares per ſe ſumendas admonet. Pleriique vero latini hunc ordinis defectum referunt ad perturbatas, & confuſas damnatorum conſcientias, & cogitationes nunquam ſibi conſtantes; quod ingentem eſſe damnatorum mentium cruciatum docet hoc loco Gregorius.

19 *In inferno nulla natalis viciſſitudo. Polychr.*
Alii ut Polych. Eugub. Iſidor. referunt, ad temporum, dierumque & noctium ordinem, & viciſſitudinem ex illa terra, & regione ſublatam. Plura breviter complectitur commentarius Polychronii. *Non eſt ſolis ordo, nullus ſyderum cæterorum, ubi nullum licet rerum humanarum ſtatum intueri, nullam inquam, præclara lege atque ordine inſtitutam politiam.* Favet lectio Septuag. *Ubi non eſt lux neque eſt videre vitam hominum*, quaſi dicat; perpetua ibi nox eſt; ſicut è contrario, ubi perpetua lux eſt, dicitur non eſſe *Tranſmutatio, neque viciſſitudinis obumbratio*, id eſt umbra viciſſitudinaria, ſic ibi non eſt viciſſitudinis illuminatio.

LXX.
Iac. 1. 17.

20 *Cum tenebris inferni iuncta multa confuſio. Ci. pro Reſ.*
Sed exiſtimo hic ex proprio quodam perpetuoque tenebrarum effectu, amplificari illarum incommoda graviſſima, ſicut enim lucis proprius eſſe videtur ordo, diſtinctioque rerum; ita tenebrarum nullus ordo, ſed multa jacentium rerum perturbatio, & confuſio, atque permiſtio. Sic reipub. perturbationem expreſſit Cicero; *Tanquam ſi offuſa reip. ſempiterna nox eſſet, ita ruebant in tenebras, omniaque miſcebant.*

21 *Greger. Damnatorū ſupplicia, ordinata. Apo. 18. 17. Matth. 13. 30. Greger. S. Ephrem. Sap. 11. 17.*
At in quo, inquit, hic ordinis debiti defectus poſitus eſt? cùm veriſſimum ſit id, quod Gregorius obiicit. *Ipſa etiam ſupplicia, quæ ex lance divina prodeunt inordinata eſſe non poſſe*; ſtatuit enim Deus plagarum modū juxta criminis menſuram, & *quantum Babylon, glorificavit ſe, & in deliciis fuit, tantum præcepit Deus dari illi tormentum, & luctum.* Tum etiam *zizania in faſciculos ligari, & colligi ad comburendum*, ordo quidam eſt, ut pares cum paribus dari pœna conſtringantur, de qua re non Greg. ſolùm, ſed eleganter etiam S Ephrem. diſſerit lib. de vera pœnitentia c. 7. Atque eſt illud veriſſimè à Sapiente dictum c. 11. *Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur*, ut ſuus cuique improbitati cruciatus reſpondeat; nam ille ignis cùm *paratus* dicitur *Diabolo, & angelis eius*, ueſcio quid cujuſque ſceleri ex æquo præparatum, atque conveniens ſignificat, ſicut & id Iſajæ. *Parata eſt ab heri Tophet, a rege præparata, profunda & dilata, nutrimenta eius ignis & ligna multa*, ubi vox nutrimenta, ſtruem ſeriemque lignorum ſignificat, ordine quodam diſpoſitorum, ut facilè flammam concipere poſſint; vox eadem cum verbo componendi, aut recto ordine diſponendi jungitur Ezech. 24. *Compone ſtruem oſſium*: (dicimus nos, *armar el fuego, o la chiminea*) quare eadem Ezech. c. ait Deus, *Væ civitati ſanguinum, cuius ego grandem faciam pyram.* Vides igitur accuratum, & exquiſitum in damnatorum ſuppliciis ordinem! Sanè, ſed illene videtur ordo omnino deeſſe, ut nihil ab illis ordinatè fiat? an ille alius, quod omnes incertis ſedibus vagentur, & impares cum imparibus verſentur ut omnes ſint pares cùm imparibus in unum *faſciculum colligati*; atque quaſi una omnes catena colligati futuri ſint, ita nullo inter illos dignitatis ordine ſervato crucientur? ſic ſcribit Sap. 17. de Aegyptiis. *Una catena tenebrarum omnes erant colligati*, ſicut plures racemi calcantur in torculari confuſi atque permiſti; eſt enim infernus torcular iræ Dei. An etiam naturalis rerum ordo ibi inverſus eſſe videtur, cùm ignis non luceat; *& aqua nivium cum calore nimio, & cum ſempiternis ardoribus*, ſtridor quoque dentium vires ſuas retineant? An verò tandem hæc ordinis expers confuſio, multitudinem tormentorum ſimul congrobatorum ſignificat, ut procella quædam miſeriarum omnium perpetuò damnatorum capitibus incumbat? ſicut ſcriptum eſt. *In una die venient plagæ eius, mors, & luctus, & fames, & igne comburetur.*

Matt. 25. 41.
Iſ. 30. 33.
Ezech. 24. 5. v. 9.
22 *Quis ordo abſit in inferno.*
Sap. 1. 17
Apo. 19. 15
Iob. 24.
Iſ. 33. 1.
Apoc. 18. 8.

23 *In inferno non ſolum triſtitia ſed etiam horror, timor.*
Sed ſempiternus horror. Iterum eadem ſuperior vox, quæ *tenebrarum*; tenebras autem per *horrorem* expreſſit interpres, quòd horridæ ſint, & ipſe addidit. *Sempiternus*, quod novam vim voci originali ineſſe credidit; imitatus Sept. qui etiam dixerunt, *Terra tenebrarum, æternarum*, ut deſperatiſſimas, & maximas ſignificarent, quare hæc expoſitio ſexies eadem voce, aut re propoſita, amplificatio eſt planè poetica, & bona omnia abeſſe inde ſignificat, quæ cum luce coniuncta ſunt; quæ aliquando proponemus, cum de luce agendi locus erit, nunc tantùm, ſi per *horrorem*, timoris perturbationem intelligamus, rectè congruet adiunctio illius vocis, *Sempiternus*; nam ex pœnarum æternitate effici videtur non ſolum dolor, atq; triſtitia ex præſenti malo, ſed etiam timor ſemper futuri; ut ſapienter Greg. hic docuit in hæc verba; *In huius vitæ tormentis timor dolorem habet, dolor timorem non habet, quia nequaquam mentem metus cruciat, cum pati iam cœperit, quod metuebat, infernum enim & umbra mortis obſcurat, & ſempiternus horror inhabitat, quia & in ſupplicio dolorem ſentiunt, & in doloris anguſtia, pulſante ſe ſemper pavore, feriuntur, ut & quod ſentiunt tolerent, & rurſum quod tolerant, ſine ceſſatione pertimeſcant.* Sed cum abundè Iob Baldadi obiectionibus ſatisfecerit, illo jam quaſi ſuperato, conticeſcente, ad aliud certamen, aliamque cum Sophar diſputationem procedendum eſt ſtatim atque Baldadi orationem continente filo innexuerimus.

LXX.
Greger.

Digitized by Google

IOANNIS DE PINEDA
SOCIETATIS IESV
COMMENTARIORVM
IN IOB.
LIBER QVINTVS.

Qui eſt de quinto certamine, id eſt, prima JOBI cum Sophar diſputatione.

CAPUT UNDECIMUM.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Iobi orationem, atque ſtudium cognoſcendi finem & cauſam, qua permotus Deus illum afflixerit, loquacitati, & animo inſoleſcenti tribuit Sophar, quod ea, quæ Dei ſunt, ſupra humanum captum ſint. Fœlicitatem autem, quæ viro juſte repoſita eſt, reſipiſcenti IOBO pollicetur.

1 RESpondens autem Sophar Naamathithes dixit. 2. Nunquid qui multa loquitur, non
& audiet? aut vir verboſus juſtificabitur? 3. Tibi ſoli tacebunt homines, & cùm
cæteros irriſeris, à nullo confutaberis. 4. Dixiſti enim; Purus eſt ſermo meus, &
mundus ſum in conſpectu tuo. 5. Atque utinam Deus loqueretur tecum, & aperi-
ret labia ſua tibi. 6. Vt oſtenderet tibi ſecreta ſapientiæ, & quod multiplex eſſet
lex eius, & intelligeres quod multo minora exigaris ab eo, quam meretur iniquitas
tua. 7. Forſitan veſtigia Dei comprehendes, & uſque ad perfectum, Omnipotentem reperies? 8.
Excelſior cælo eſt, & quid facies? Profundior inferno, & unde cognoſces. 9. Longior terra eſt men-
ſura eius, & latior mari. 10. Si Subverterit omnia, vel in unum coarctaverit, qui contradiceret ei? 11.
Ipſe enim novit hominum vanitatem, & videns iniquitatem, nonne conſiderat. 12. Vir vanus in ſuper-
biam erigitur, & tamquam pullum onagri ſe liberum natum putat: 13. Tu autem firmaſti cor tuum,
& expandiſti ad eum manus tuas. 14. Si iniquitatem quæ eſt in manu tua, abſtuleris a te, & non man-
ſerit in tabernaculo tuo iniuſtitia. 15. Tunc levare poteris faciem tuam abſque macula, & eris ſtabilis,
& non timebis. 16. Miſeriæ quoque oblivisceris, & quaſi aquarum quę pręterierunt recordaberis. 17.
Et quaſi meridianus fulgor conſurget tibi ad veſperam, & cum te conſumptum putaveris, orieris ut
lucifer. 18. Et habebis fiduciam, propoſita tibi ſpe, & defoſſus ſecurus dormies. 19. requieſces, &
non erit qui te exterreat: & deprecabuntur faciem tuam plurimi. 20. Oculi autem impiorum deficient,
& effugium peribit ab eis, & ſpes illorum abominatio animæ.

PARAPHRASIS CAPITIS.

Verſ. 1. CUM tanto graviſſimæ orationis pondere ſuperatus Baldad conticeret; Sophar quidem, qui ea ſui nominis ratione, & etymologia neſcio quid buccinans, aut inſtar vocalis ranę coaxans ſonat, pulchrè, ut ſibi videbatur, reſpondens per contumelias, & inſolentiam verborum garrire in hunc mundum cœpit.

Verſ. 2. Multa ſanè, ò Iob, multa cum verborum potiùs, quàm cum ſenſuum, atque ſententiarum ubertate profundis; quare vereor, nedum de Deo liberiùs, quam par eſt, diſputas, temeritatis, & impudentiæ notam incurras. Sed ne tibi ſapiens videaris, tibi ego non difficilè reſpondebo: audies igitur ea me, quæ noles, cum illa dixeris, quæ voluiſti; verbis enim potiùs, quàm re, & ratione vales, & dum tua peccata excuſare conaris, multa temerè, & impudenter profundis; unde oportet novum multiloquii vitium te contrahere; atque dum verborum tantum turba vincere poſſe credis, minimè nobis te juſtum eſſe perſuadebis.

Verſ. 3. Itane mendacia iſta tua, meraſque nugas nos ſtupentes, atque ſilentes admirabimur? ut, qui nemini unquam ſapientiæ laudem conceſſimus, in tua verba, atque dogmata juraremus. Nugaris verò planè, noſque audientes irrides, dum agere cum Deo poſtulas; nam nec illum tibi reſpondere, neque ut illi reſpondeas, nos fas eſſe judicamus. Atque hæc pro tui animi inſolentiſſimi occulta quadam calliditate, ſubſannatorio geſtu, & nictantibus oculis profers, intoleranda profectò audacia: & te ſannionem agentem nemo ſuffundat pudore, nemo increpet, nemo planè confutet, & geſtienti loqui nemo adſit, qui os obſtruat?

Verſ. 4. Liberè enim, & palam pronuntiaſti, veriſſima, atque graviſſima eſſe tua dogmata, luceque ipſa clariora, purioraque, ſine ulla mendacii labe: illa videlicet, de Deo, atque de divina providentia, de juſtorum ærumnis; de impiorum fœlicitate: neque minùs mundum, & candidum operibus, & vitæ actionibus, & moribus, quàm verbis, & doctrina te præſtare, longeque aliis ſuperiorem te eſſe apud ſupremum judicem, cujus oculos nemo eludere, aut fallere poteſt.

Verſ. 5. Sed cùm auſus fueris cum Deo colloqui, optarem ſanè ut viciſſim Deus ſua te reſponſione dignaretur; nam ille te multa loquentem facilè compeſceret. Nos enim quos humanæ mentis receſſus, & latebræ obſcuriſſimæ latent, te revincere planè non poſſumus.

Verſ. 6. Quod ſi Deum loquentem intelligeres, planè agnoſceres illius providentiæ judicia, quæ tu aſſequi conaris, longè eſſe ab humano ſenſu remota: neque eadem ſemper ratione ærumnas, & ſupplicia piorum, atque impiorum decernere; tum etiam longè plurima in ejus lege, & præ-

ceptis latere, longeque majori cura, & ſolicitudine illorum obſervationem ab homine exigere, quàm tu tibi perſuaſeris. Sic igitur tuam ſapientiam multis ille partibus antecellit; longeque ſuperior eſt illa, quàm tu tibi præſcribis, tuorum ſuppliciorum lege. Denum ſi ſuæ ſapientiæ arcana tibi pateſaceret, ut tum illius paterna erga homines viſcera, tum errata tua agnoſceres, jam tunc exploratum tibi eſſet, quàm leniter, atque benignè ille tecum agat, & quod te non una illa, & ſeveriſſima juſtitiæ lege, qua peccatores alios tui ſimiles plectere ſolet, puniendum conſtituerit, ſed mitiori, & æquiori alia, quæ ſua eſt bonitas, & manſuetodo: ex quo profectò commeritum ſupplicium, quaſi per oblivionem huc uſque diſtulit; permiſitque, ut cum multa haberes occulta ſcelera, illorom tu inſcius oblituſq; eſſes. Hinc toa iſta innocentiæ, & ſanctitatis opinio, atque altè animo inſidens puritatia morum perſuaſio: potuit ille multò graviora ſupplicia à te exigere: qui enim peccat, debitor eſt Deus, creditor & fœnerator: ſed condonavit gratuitus.

Verſ. 7. Hæc cum ita ſint, credisne fieri poſſe, ut divinæ juſtitiæ arcana, atque tuarom ærumnarum cauſas, rationeſve inveſtigare, & conſeqoi valeas, aut occultas omnia vias teneas, quibus ille in tuæ vitæ actiones omnes, inſtar ſeveriſſimi judicis inquirit, atque divinæ providentiæ fines, exitoſque omnes conſequaris? neque ſolùm veſtigia, & initia, ſed perfectam omoium illius operum abſolutionem teneas?

Verſ. 8. Hinc cum cœlorum altitodinem cognoſcere noo poſſis, multò minùs poteris divinæ ſapientiæ longè majorem celſitudinem conſequi: Neque verò tu longiùs, profundiſve oculis, aut cogitatione penetrare poteris, quàm in terræ viſcera, & ſubterraneas omnea cavitates: at Deus ſuis pedibus longè inferiora & profuodiora terit, & premit. Cùm enim minimè ſit in his rebus creatis incluſus, ſed rerum univerſitati ſupereminens, eſt tamen rebus omnibus intimus, & quaſi infuſus, ut omnia in ipſo, ipſe in omnibus ſit. Tum io illius ſapientia & providentia ſunt dimenſiones quædam, moltò quam mare & terra longiores, atque latiores: nam altitudo illius, ideſt, ſapientiæ conſiliique profunditas, poteſtatis immenſitas, qua omnia complectitur: denique rationes omnes, quas in decernendis, vel præmiis, vel ſuppliciis ſervat, omnem humani captus menſuram, modumque excedunt.

Verſ. 9. Verùm enim verò non ſolùm pro mirifica ſua ſapientia, ſed etiam pro ſua potentia, & voluntate res omnes humanas moderatur; nam rerum univerſitatem vertere, & invertere poteſt, variiſque modis variare; tum naturæ ſerie, ordineqoe pertorbato omnia miſcere, & in rudem indigeſtamque molem rurſus redigere, nemine, aut viribus, aut verbis illi repugoante.

Verſ. 10. Quamvis benè noverit ſapientiſſimus Deus fore, ut nemo hominum, niſi vaoiſſimus & ſtoltiſſimus ſit illius ſapientiæ arcana excutere, & perſcrutari tentet: qui verò id conetur, ſuæ quidem temeritatis pœnas daturum. Quamvis quidem cùm de hominom ſupplicio agitur, accuratè cujuſque merita expendat, & quos externa ſanctitatia ſpecie fulgere videt, vera ſolidaque pietate vacuos, & nunquam non ſuis proximis per ſummam iniqoitatem fraudes, & dolos machinantes, hoc acerbè puoit: non enim ſemper diſſimulat, neque connivet ad tantam improbitatem.

Verſ. 11. Videris igitur, ò Job, an vaous, tumenſqoe ſis, omnemque ſapientia omniboſque bonis vacuus, proptereaque leviſſimus nolliuſque ponderis atque momenti: indignum enim eſt ut tantos animos ſumas, tamque ſis projectus, & audax in loquendo: vanè enim, & ſine cauſa erigis adverſus Deum criſtas; id qood aſininæ cujuſdam ſtoliditatis eſt, atque incredibilis tarditatia in divinarum rerum cognitione; neque non indomitæ, ferinæque inſolentiæ, & procacitatis eſt: nam tentat viliſſimus homuncio omne à ſe jugum excotere, atque omninò vivendi licentiam, & impunitatem ſibi promittere. Sed permittit Deus diu impunè vagari, & ferocire, ut tandem inſtar Onagri, captum domet, conſtringat, tundat.

Verſ. 12. Hæc dixerim, ò Job, quod tu obſtinatæ mentis homo, neqoiter oraveris, & externa tantùm pietatis ſpecie ad ſacrificia offerenda acceſſeris, cùm priùs oporteret animom, qoàm pecudum oblationes præparare; & nunc quidem illam etiam ipſam mentis pertinaciſſimè duritiem retines; nam neque divinis correptionibus, & flagellis cedere, mollirive noſti; quin potiùs glorioſè, & jactabundè manuum opera, pietatis ſpeciem præſeferentia, jactas, & oſtentas. Præſtaret ſanè cor tuum firmiter, & conſtanter præparare ad rectè, & ritè orandum.

Verſ. 13. Opportunè verò id facies, ſi iniquitatem, quæ velut macula turpiſſimas tuis manibus hæret, pænitentia elueris, & malè ablata omnia ſuis dominis reddere ſtatueris, ſi unquam tibi facultas fuerit; & loogè, lateque à te projeceris omnes peccatorum occaſiones, atque incitamenta, quod ſi contingat aliquando præ humana fragilitate labi, minimè demorari in te peccatum patiaris, neque verò in ullo ex tuis familiaribus. Finem itaque peccandi jam tandem facito.

Verſ. 14. Sic ſanè audiebis conſtanter ad Deum accedere, illumque cum magna impetrandi fiducia, erecto animo, lætaque facie, atque ſerena fronte deprecari; nihil enim tunc in animo deliteſcet; propter quod pudore ſuffundi, aut faciem, & oculos demittere coram eo, qui cordis inſpector eſt, cogaris: cumque ab his omnibus calamitatibus liber evaſeris, atque has omnes ærumnarum ſordes, & ſqualorem depoſueris, fiet ut fœliciſſimam mentis tranquillitatem, & jucundiſſimam quandam, noo jam inſtabilis, ſed conſtantis, firmiſſimæque fortunæ, omnis viciſſitudinis, timoriſque expertem, quietem conſequaris.

Præteriti autem laboris, atque tum mentis, tum corporis ægritudinum, quibus oppido defatigatus es, memoriam perpetua oblivio delebit, nullumque accepti vulneris veſtigium remanebit, quò de tua fœlicitate, vel minimùm detrahatur, atque diffugientibus etiam nubibus, & elapſo iogenti ærumnarum turbine, ſereno frueris cœlo: neque aliter præterita infortunia ſui memoriam relinquent, quàm torrens, qui ſumma celeritate in valle aliqua declivi prætérlapſus, auctoſque incredibiliter hyemalibus pluviis, & nivibus, æſtivo jam tempore omnino exareſcit.

Verſ. 15. Reliquum igitur tuæ vitæ tempus ſerenius, atque præclarius ipſo meridiano fulgore nanciſceris, dumque in his ærumnis, quaſi meridiano quodam æſtu nunc torreris, repentè tibi divinum auxilium aderit, & ingenti lætitiæ ſplendore extremam hanc tuæ vitæ ætatem colluſtrabit: atque ex eadem Auſtralis regionis plaga, gaudendi, & exultandi ſeges ubi ampliſſima proveniet, unde tibi doloris, & lachrymarum materia nuper acceſſit. Tuis igitur tenebris ſuccedet gratiſſima fœlicitatis lux: & cum videaris nunc jam deficiens, peneque extinctus, ſubita ſplendoris nunquam expectati jucunditate fulgebis, atq. velut aurora, luc.ſerve matutinus, diem duces deinde fœliciſſimom.

Verſ. 16. Indies autem meliora ſperare poteris; nunqoamque cõtioget ut animo concidas, etiam ſi in diſcrimina maxima incidas. Tui verò agricolæ poterunt ſecurè, & pacificè terram colere nullo metu prædonum: quocumque enim, vel illi ad operandum, vel tu ad negotiandum diverteritis, fœlicitat omnia perficietis: & tam ſecurè io mediis agris procul ab orbe agere poteris, quàm ſi foſſa, & vallo eſſetis muniti: non enim tu, neque tua opera muro extructo indigebitis, neque alia cuſtodia, aut ſepimento, quàm defoſſa, & inducta in circuitu linea, nemo qoippe erit, qui in res tuas audeat pedem inferre. Tandemque ſepulchrum etiam tuum in media ſolitudine ſecurum erit, neque te fœliciter, & placidè dormientem audebit aliquis latro infeſtare, aperireve ſepulchrum, ſpoliorum, & pretioſarum veſtium cupiditate impulſus. Imò potiùs eò confugient plurimi, honores tibi defuncto impenſuri. Interim tibi deinceps ſpectra horrifica per quietem nulla apparebunt, ſed recuperata corporis valetudine, ad eum honoris, & dignitatis gradum reſtitueris, cui omnes ſummum honorem deferant; qui nunc tibi inſultant, ſupplices ſe tibi præbebunt, atq; opem, & auxilium implorabunt. Cumq; te fœliciſſimum contemplati fuerint, ſeq. ipſos videant in extrema inopia jacere, dolorem oculorum contrahent, & videndo, atque invidendo, animo deficient. Omnes autem impii (atq; tu etiam, niſi reſipiſcas) fruſtrà divinam opem in ſuis ærumnis implorabũt, & neq; præſentia, neq; futura mala declinabunt; nihilq; aliud, quàm miſerãdum omninò interitum, & omni execratione digniſſimum ſperare poterunt; in iis enim ſuas ſpes vaniſſimas conſtituerunt, quæ vel leviſſimo flatu diſpergi, & diſſipari neceſſe eſt. Igitur ſi in tuo iſto ſenſu, O Job, pertinaciter hæreas, noo dubites futurum, quin ad triſtiſſimum tuarum calamitatum aſpectum, & ad novorum infortuniorum impendentium timorem contabeſcas, atque deficias.

Verſ.

Verſ. I. Reſpondens autem Sophar Naamathites, dixit.

1 *Etymologia nominis Sophar Naamath urbs Huſitana provinciæ.*
3 *De Deo loquendum parcè: Animalis homo non percipit orationē hominū ſpiritualiū.*
4 *Reſpondere non ſolùm verbis, ſed etiam ſilentio:*
5 *Labia ad eloquentiam pertinere. Illuſtratus Moyſes.*
6 *Vitium multiloquii. Multiloquium Ethnicorum interprandum. Explicatus Matthæus.*

1 DUOBUS ſenioribus, Eliphaz, & Baldad diſputatione ſuperatis, Sophar ad redarguendum Jobum procedit ſed extra chorum ſaltat, & multa per contentionem effutit: nam re ipſa, & ratione relicta, ad contumelias, & probra convertitur. Præter ea tamen, quæ de his tribus amicis à nobis ſunt ſuperiùs dicta, illud tantùm nunc addendum, quod ad nomen, & cognomen attinet. *Sophar* apud Gregorium, & Philippum ſonat idem quod Speculator, aut diſſipatio ſpeculæ, vel Speculator diſſipans; à verbo *Tſapha*, quod eſt intueri, vel ſpeculari; apud Olympiodor. Scupus; apud alios, Buccina; in vulgari nominum Hebraicorum interpretatione, Matutinus, aut Corona, aut Hædua à verbo, *Tſaphar*, quod eſt manè conſurgere; aut à *Tſaphid* quod eſt hircus; vel à *Tſaphtſaph*, quòd eſt garrire, aut, *Tſephardeagh*, quod eſt rana.

Vid. annotationem gravē ad c. 4. Greg. Philipp. Olympiod. Etymon nominis Sophar. צפה צפר צפיר צפצף צפרדע

Naamath ſive *Naghamath* verò, pulchrum, aut jucundum Hebraicè ſonat; à verbo, *Negham*, eſt autem urbs in terra Hus à qua originem, & cognomen duxit Sophar in qua etiam regnaſſe creditur: diſtat à Jobi pyramide 18. milliaribus plus minuſve; quod ex Fretelio affert Chriſtianus Adrikon in ſuo terræ ſanctæ theatro.

נעם *Naamath urbs quæ. Chriſtianus Adrikom.*

Verſ. II. Nunquid qui multa loquitur, non & audiet? aut vir verboſus juſtificabitur.

QVi multa loquitur. Eloquentiam Jobi, & cum ſumma gravitate, & copia dicendi facultatem, invitus licèt, nolenſque fatetur Baldad; atque illa ex eo mirabilior eſt, quòd reconditos animi ſenſus, quos in ſe ipſo ægrè poteſt homo percipere, aut diſtinguere, eum ſumma verborum, atque ſententiarum ubertate, & vi ſic ille explicet, ut rebus, & ſignificationi parem orationem afferat; hoc autem Dei donum eſſe Sapiens teſtatur cap. 7. ſuæ Sapientiæ. *Mihi dedit dicere ex ſententia* (dicere quæ vellem, quæque ſentirem, & mihi ſemper fœlices in dicendo conatus procedere; alii, ſententiosè, & graviter,) *& præſumere digna horum, quæ mihi data ſunt: quoniam ipſe ſapientiæ dux eſt, & ſapientium emendator,* (Deus ad veram ſapientiam, & perfectam dicendi rationem magiſter & informator) *in manu enim illius, & nos & ſermones noſtri, & omnis ſapientia & operum ſcientiæ diſciplina:* quæcumque ſcientia, non rerum ſolùm, verum, & verborum à Deo in homines profunditur. Eloquentiam ſapientiæ partem eſſe Stoici ſenſerunt, imò virtutem, atque ſapientiam eſſe dixerunt, ut Cicero in ſuo Oratore refert. Sed eum, eodem auctore, eloquentia, illi ipſi qui conſecuti ſunt, ſe valere diſſimulent, propterea quòd prudentia hominibus grata, lingua ſuſpecta ſit, non miratur eloquentem, ſed multa ſuo judicio loquentem reprehendit Sophar. *Multitudo* autem verborum non ſolùm ad numerum, ſed ad tumorem & ampullas, & verba ſeſquipedalia pertinet: eſt enim in originali, multitudo, aut numero, aut mole, quæ magnitudo dicitur. Vitio autem tribuit, quòd multa de Deo, deque divinis rebus temerè, & inconſideranter pronuntiet; præcipit enim recta ratione Sapiens Eccleſiaſtic. 5. *Ne temerè quid loquaris, neque cor tuum ſit velox ad proferendum ſermonem coram Deo:* (ideſt, de Deo; ut eo loco Hieronym. & Nyſſen. opuſc. de beatitudinibus capit. 6. interpretantur, cùm enim in cœlo Deus ſit, ideſt longiſſimè à nobis diſtet, plurima à nobis de divinis rebus ignorari neceſſe eſt; ideò ſubiungit) *Deus enim in cœlo, & tu ſuper terram, idcircò ſint pauci ſermones tui*, Septuaginta legunt; *Ne feſtines in ore tuo.* Chaldæus; *Ne acceleres ſuper dictum tuum*: nam oratio de Deo tardè potiùs, & ſenſim, quàm cum linguæ volubilitate habenda eſt: certè Muyſes, poſt divinam revelationem tardior in loquendo evaſit, ut obſervavit Origen. Exod. 4. *Ex quo*, inquit, *loqueris ad ſervum tuum, impeditioris, & tardioris linguæ effectus ſum*, & Paul. ad Roman. 8. poſtquam divina beneficia per Chriſtum accepta commemoraſſet, ait; *Quid dicemus ad hæc?* quaſi oratoris inſtar diceret; Tanta divinarum rerum majeſtate à dicendo deterritus ſum; quid itaque dicam, quò me vertam neſcio? quare Seneca libr. 7. naturalium quæſtionum ex Ariſtotele adducit, nunquam nos verecundiores eſſe debere, quàm cum de Deo loquimur. *Si intramus*, inquit, *templa compoſiti, ſi ad ſacrificium acceſſuri, vultum ſubmittimus, togam adducimus, ſi in omne argumentum modeſtiæ fingimur; quanto magis hoc facere debemus, cum de ſyderibus, de ſtellis, de Deorum natura diſputamus, ne quid temerè, ne quid imprudenter, aut ignorantes affirmemus, aut ſcientes mentiamur; nec miremur eum tardè erui, quæ tam altè iacent.* Sed aliquando tamen ſancti pleni ardente, & concitato ſpiritu ardenter, & concitate de divinis loquuntur, vatiſa etiam linguis; quem loquendi ardorem *animalis homo, qui non percipit, quæ ſunt ſpiritus Dei*, non ſpiritui, qui loquitur, ſed *ebrietati*, ſtultitiæ, garrulitati tribuit; ſic Marc. 3. *Cum audiſſent ſui Chriſtum Jeſum loquentem, exierunt tenere eum, dicebant enim; Quoniam in furorem verſus eſt:* & Joannis 10. *Diſſenſio facta eſt inter Judæos propter ſermones hos; dicebant autem multi ex ipſis; Dæmonium habet, & inſanit, quid eum auditis? alii dicebant; Hæc verba non ſunt dæmonium habentis.* Non diſſimile quid Paulo contigit, actur. 26. nam illo ardentius diſputante de divinis, *Feſtus magna voce*, quaſi mirabundus, *dixit, Inſanis, Paule, multæ te litteræ ad inſaniam convertunt*; invitus etiam, & nolens multas litteras, magnamque Sapientiæ vim fatetur ineſſe Paulo, quòd verò ipſe non intelligit, furori, & inſaniæ tribuit: ſicut illi, qui Apoſtolos divino ſpiritu plenos audiebant, muſto madere reputabant: ſic Sophar ſapientiſſimum Job multiloquii accuſat.

Iobi eloquentia. Sap. 7. 15. Benè dicere Dei donum. Verſ. 16. Eloquentia pars Sapientiæ. Cicer. רבב *3 Eccleſ. 5. 1. Hieronym. Nyſſen. De divinis parcè, & tardè loquendum.*

LXX. Chald. Orig. ſuper c. 4. Exod. Rom. 8. 31. Senec. li. 7. c. 30. 31. 32. Ariſt. 1. Cor. 2. 14. Act. 2. 4. 13. Marc. 3. 21. Ioan. 10. 19. Act. 26. 24. Act. 2. 13.

4 *Non & audiet*. Verbum quod ſubeſt; reſpondere, ſignificat; quam ſignificationem frequenter uſurpat Vulgatus; hoc ergo loco Pagninus, Hebræus apud Cajetanum, & Regia vertunt; *Multitudini verborum non reſpondebitur?* Symmach. *non reſpondeatur?* ſed quidem in originali activa vox, & ſignificatio eſt; *non reſpondebit*: multoque elegantior ſenſus: nam reſpondere, non ſolùm verbis fit, ſed re ipſa, quacumque quis ratione erga alterum ſe gerit, reſpondere alteri dicitur: quare qui in ſilentio audit; reſpondet: eleganter itaque ſenſum illuminavit, & vim verbi expreſſit interpres, eum dixit, *Non & audiet?* quod planè etiam agnoverunt Septuag. legentes, *Qui multa dicis, & viciſſim audies*: diſputatio alternis loquendi vicibus debet procedere. Reprehenſionem verò præ ſe fert; Ne tu omnia loqueris.

Pagnin. Caietan. Regia. Symmach. Deſenſus. Vulgatus. LXX.

5 *Vir verboſus*. Hebraicè, Vir labiorum. Septuaginta, Eloquens verbis potiùs, quàm re, & ratione valens, ſic infra cap. 12. *Commutans labium veracium*, ideſt, facundiam, & loquendi peritiam auferens eloquentiſſimis, & Pſalm. 16. *Percipe orationem meam non in labiis doloſis*: oratio mea ſine multiloquio, & ſine fraude eſt, pura, ſimplex, aperta, nullis vanis circuitionibus compoſita, & cum ſermonis, & facundiæ ſymbolum eſſe ſoleant, os, guttur, lingua; peculiariter tamen labiis ineſt facundiæ, aut loquacitatis nota; nam ex Phyſiognomorum obſervatione, ſi labium valde diductum ſit, atque etiam tenue, loquacitatis, & eloquentiæ ſignum eſt: ſicut etiam craſſiora labia loquendi ineptiam, aut difficultatem, indicant: ut Muyſes dixit Exod. 6. *Incircumciſus labiis ſum: quomodo audiet me Pharao*: quod aliqui explicant; Craſſiora habeo labia, quàm, ut coram rege expedire, & facundè loqui poſſim: labeo ſum; circumciſione, extenuatione, & expoſitione labiorum indigeo: ergo *Virum labiorum*, verboſum, garrulum, locutuleium appellat.

Labia ad eloquentiā. LXX. Iob 12. 20. Pſal. 16. 1. Incircumciſus labiis quid, Exo. 6. 12.

6 *Iuſtificabitur*. Videtur hæc referre ad vitium multiloquii; Dum tua peccata excuſare conaris, & tuam innocentiam aſſerere & tueri, multa profundis, temerè, & imprudenter, unde oportet te novam multiloquii contrahere labem: quid? iſte verborum ſtrepitus tibi, ſi quam admiſiſti, labem eluet? imò, quò plus loqueris, plura peccas. Sed ſimplicior ſenſus; Putaſne te verborum tantum tur-

Vitium multiloquii.

turba obtinere poſſe victoriam; aut perſuadere nobis te
juſtum eſſe? quaſi verò nobis orationis tuæ profluentiam
Græci. admirantibus, ſilentio cedendum ſit: ſic Græci. Tum
etiam ut ad longiorem orationem reſpiciat, quam habuit
ad Deum; Putasne longiori oratione te Deo probatum iri,
Matt. 5. 7. aut multiloquio quicquam ab illo obtinere poſſe? Hanc
Multilo-quium ethnicorū ineptū orandum. eſſe ethnicorum deluſorum cæremoniam multa in oratio-
ne effutientium, docuit Chriſtus, Matth. 5. *Orantes, noli-
te multum loqui, ſicut ethnici, putant enim quod in multilo-
quio ſuo exaudiantur.* Deæ Syriæ cultores multa phanati-
Apul. lib. 8 cè effutire ſolitos ſcribit Apulejus lib. 8, & indicatur et-
3. Reg. 18. 27. iam 3. Reg. 18. invocari ſolitum Baal multo clamore:
eam cum eſſet meridies, illudebat illis Elias dicens: *Clama-
te voce majore*, clamabant ergo voce magna, ſed non *inciſi-
cabantur*.

Verſ. III. Tibi ſoli tacebunt homines? Et cùm cæteros irri-
ſeris, à nullo confutaberis?

1 *Varia lectio. Septuaginta diſſenſio à Vulgata.*
2 *Hebraizantiū varietas. Expenditur Hebræa lectio. Vulgatus illuſtratus, & defenſus.*
3 *Irridere quid propriè. Pauperis oratio contempta.*
4 *Confutari quid propriè, & quibus modis vertatur a Vulgato.*

1
LXX.
Græci.
Auguſti.
Pagnin.
Vatabl.
Tygurin.
Septuagin diſſenſio a Vulgato.

SEptuaginta & Græci, tum etiam Auguſt. & Hebraizan-
tes, Pagnin. Vatabl. Tygurin. ſine interrogatione le-
gunt; ſed non in eodem ſenſu omnes; nam præterquàm
quod Septuaginta aliam partem legerunt, quæ non extat,
ſic habent integram ſententiam; *Benedictus natus mulieris
brevis vitæ; ne multus ſis in verbis, cùm nemo ſit, qui con-
tradicat tibi.* Priorem partem in hanc ſententiam accipiunt
Græci, ut ad Jobum refellendum pertineat, mortem ſi-
bi optantem, quaſi dicat; Utinam mortuus eſſes, ne ti-
bi peccandi, & juſtitiæ laudem per inſolentiam arrogan-
di, ſpatium ullum conceſſum eſſet. Auguſt. verò quaſi
recitari à Sophar hanc ſententiam prius a Jobo pronuntia-
tam; Tu inquis, ò Job, benedictum eſſe eum, qui non
diu vixit; atqui hoc plus æquo, loqui cenſendum eſt, &
nimium projectè & temerè de his rebus ſtatuere, quæ ſoli
divinæ providentiæ permittendæ ſunt.

2
Hebraiz. Hebraizantes verò ex verbo legunt, cum Chaldæo,
Chald. *Mendacia tua, aut, Nugæ tuæ tacebunt homines?* idest,
Pagnin. tacere facient? alii, *cogitationes*: alii, vectes tuos tace-
Vatabl. bunt homines? idest, potentiam verborum tuorum? quaſi
Regia. dicat verbis nugatoriis, atque mendacibus potentem, at-
בדא que magnificum te præbes; quibus, quòd apertæ nugæ
R. Mardoc. ſint, reſpondere nemo ſanus debeat; ratio verò hujus di-
ſcriminis, & diſſenſionis à noſtro interprete, eſt ſignifi-
catio vocis, *Bada*, quæ ſignificat aliquid ſeorſum facere,
effingere, machinari, cogitare, mentiri. R. Mardoch. ait
ſignificare propriè, *Educere mendacium, ex corde, & cogi-*
בד *tatione ad os, quod eſt proferre mendacium*: inde nomen
deductum, *Bad*, quod illis verbis, tibi ſoli, ſubeſt, ſi-
gnificat, quicquid per ſe aliquid facit, aut ſuſtinet, ut ra-
mus, qui ſuſtentat flores, & fructum; aut magiſtratus,
qui ſubjectum populum portant, & ſuſtinent; tum etiam
2. Eſd. 6. 8. qui per ſe effingit, & cogitat mendacium è ſuo ſolo cere-
bro, & ita ab illa radice dicitur. Nehem. 6. *De corde tuo*
Job 41. 3. *componis hæc*, & infra, cap. 41. ubi nos habemus, *Non*
Complut. *parcam ei verbis potentibus*. Hebræi legunt, *Non tacebo men-*
Vulgatus *daciarius*, audacter, & magnificè prolata. Hæc omnia
illuſtratus, cùm vidiſſet interpres, illuſtrati paraphraſi cum emphati
& defenſus. ucos eſt, vertens pronomen, tibi ſoli quaſi dicat; *Tibi ſo-
li* hæc aſſerenti, talia effutienti, ac etiam mentienti, at-
que nuganti de divinis rebus, & providentia. *Illud etiam
ſoli* indignantis eſt, & ſuam atque ſociorum ſuorum ſa-
pientiam pluris æquo æſtimantis; Nemini, inquit Sapien-
tiæ laudem unquam conceſſimus; nunc ergo tibi ſoli ce-
dendum, & ad tuas reſponſiones tacendum? & ſapientiſ-
ſimos magiſtros te nolle audire? Eſt alia verò Vulgati de-
בדד fenſio ſimplicior, fortè etiam verior, vocem originalem
Bad, deduxiſſe à *Badad*, idest, ſolus vel ſolitarius? atque
ex verbo tranſtuliſſe, *Tibi ſoli*; tom etiam cum interro-
gatione, quam ſententia iſta poſtulare videbatur. Illud
tantum in voce, *Homines*, obſervandum, quæ hoc loco
מות peculiaris eſt; deducitur enim à verbo, *muth*, quod eſt
Rom. 7. 24. mori: quaſi dicas, mortalis, aut mortuus; ſic enim Pau-
lus, corpus noſtrum appellat corpus mortis, idest,
mortuum; quotidie enim morimur, & ſancti nunquam
non mortem ſibi ante oculos proponunt, quam ſuo corpo-
re penè jam mortuo geſtare intelligunt. Ea etiam mortui
appellatio, ad calamitates, & ærumnas pertinet, quibus
humana vita obnoxia eſt; quare percuſſus, & afflictus
Pharao aliquando dixit. *Rogate Dominum Deum veſtrum,*
ut auferat a me mortem iſtam; ſunt enim pœnæ iſtæ huma- *Exod. 10. 17*
næ vitæ, quaſi appendix quædam mortis, quam homo,
propter peccatum incurrit.

Et cùm cæteros irriſeris. Hanc etiam partem aſſeveranter
legunt Septuaginta. *Cùm nemo ſit qui contradicat tibi*, quod *LXX.*
in hanc ſententiam videtur accipere Olympiodor, nuga- *Olympiod.*
riscum agere, cum Deo poſtulas, nam neque ille tibi re-
ſpondere, neque nos fas eſſe judicamus; tanta videlicet eſt
inſolentia tuæ orationis, & irridendi procacitas? ſed pro-
fectò acriorem reddit ſententiam noſtra interrogatio.

Irriſeris. Doctè vulgatus ſupplet, cæteros. Verbum au- לעג
tem irridendi, non ſolum ad verborum ſannas, & obli- *Irridere*
quas ac ironicas loqutiones, ſed etiam ad geſtum ſubſan- *quid pro-*
natorium pertinet; hic autem geſtus ſimul cum verbis ſub- *priè.*
ſannatorius explicatur Pſalm. 21. ab eadem radice, *Omnes* *Pſal. 21, 8.*
*videntes me, deriſerunt me, loquuti ſunt labiis, & moverunt
caput.* Sicut & Chriſto aſſertori in cruce pendenti, per
ſarcaſmum movebant caput, & dicebant, &c. Indicat
ergo Sophar vehementem fuiſſe Job dicendi actionem, &
fortè etiam aliquando viſum fuiſſe ironice loquutum. La-
borat quidem Cajetanus hoc loco in inveſtigando, quo-
nam verbo, aut ſententia viſus fuerit Job irriſiſſe ſuos *Caietan.*
amicos. Sed fruſtra laborat; nam integram Jobi oratio-
nem ardentem, & concitatam, & cum affectu geſtuque
dolentis pronunciatam, potuit Sophar exiſtimare ad ſui,
& amicorum contemptum, & irriſionem pertinuiſſe; ægrè
.n. ferre poſſunt divites, ut pauperes apertè, & liberè co-
ram eis loquantur, ſecus illos ſuæ majeſtatis, atque po-
tentiæ læſæ reos agunt, quò illud ſapientis Eccleſ. 13. ſpe-
ctat, *Pauper loquutus eſt ſenſate, & non eſt datus illi* *Eccl. 13. 27*
locus, & dicunt, Quis eſt hic? idest, tantam ne tibi,
ò miſer innatam audaciam, ut me præſente hæc dicere
audeas.

Ipſe a nullo confutaberis? In Hebr. tantùm; Et non 4
confunderis. aut pudeſies? Pagnious? *Et non fuit, qui* *Pagnin.*
te pudore afficeret? alii, *& non pudefacient*; ſupple, te. Ty- *Confutari*
gurina. *Et te ſannionem agentem nemo ſuffundat pudore?* Et *quid pro-*
quidem ea eſt proprietas verbi, *calam*; à quo dicitur Nu- *priè.*
merorum 12. *Nonne debuerat ſaltem ſeptem diebus rubore* *Tygurina.*
ſuffundi, ſed illa confuſio, & erubeſcentia variis vocibus כלם
ſolet exprimi à Vulgato, ut ſubjectæ materiæ meliùs qua- *Nu. 12. 14*
drare videt. Iſai. 50. dicitur, *Increpari. Faciem meam non* *Iſai. 50. 6.*
averti ab increpantibus (propriè a confundentibus) *& con-* * *Hize ro-*
ſpuentibus in me. Septuaginta eleganter, à confuſione ſpu- *ſtro a mis*
tarum; proprium enim eſt erubeſcentium, avertere fa- *afrentas.*
ciem, & ſe abſcondere, intellexit increpationes ignomi- *LXX.*
nioſas, & Pſalm. 39 vertitur revereri * *Revereantur* (pu- *Pſ. 39. 15.*
defiant) *qui volunt mihi* (qui illis benefecerim) *mala*, vel * *Tengan*
inſuet illis meam irreverentiam, ita ut erubeſcant me tan- *verguença*
gere, & 1. Regum 25. dicitur *moleſtare*; *Nunquam eis mo-* *y empacho*
leſti fuimus: videlicet nullam illis injuriam, aut erube- *de hazer-*
ſcendi, confuſionisve cauſam attulimus, quo illis moleſti *ma, a quiē*
eſſemus. Hoc verò loco quoniam diſputatoria res erat, *les hize*
confutare dixit; à nullo confunderis, confutando tuam *bien.*
audaciam, refellendo dicta, diſſolvendo rationes, con *1. Reg. 25. 2*
vellendo, deſtruendoque univerſos tuæ orationis conatus?
Auguſtinus intelligit non ſolum Jobi orationi præteritæ
confutatorem deſiderari à Sophar, ſed etiam ne ulterà au- *Auguſt.*
deat tam liberè loqui; ſic enim explicat. *Quando dicebat;
nemo ei contradicit*, quaſi dicat, oportuiſſet quidem, ut
loqui geſtienti non deeſſet, qui os obſtrueret.

Verſ. IV. Dixiſti enim, Purus eſt ſermo meus, & mundus
ſum in conſpectu tuo.

1 *Lectionis varietas, Sermo quid propriè.*
2 *Mundum, quid propriè.*
3 *An Sophar per calumniam, & mendacium Jobum criminetur. An Job quoque huic criminationi anſam præbuerit.*
4 *Gregorii, & Chryſoſtomi ſententia explicata. Narratio ſincerè facienda. Explicati Joan. Matth. Salom.*
5 *Varia lectio. Loqui & aperire labia quo differant.*

Purus

בדר *Sermo quã vim habeat in Hebræo.* לקח *Prov. 4. 2. Deut. 32. 2.*

1 P*Urus eſt ſermo*. Ideſt doctrina mea, quam pronuntio de Deo, deque divina providentia, de juſtorum ærumnis, de impiorum fœlicitate clara, lucida, ſine ulla mendacii labe eſt Sermo ex vi originis eſt ejuſmodi graviſſima ſententia, aut oratio, quæ ſervari, & ſuſcipi debeat, ut lex conſiliumve, aut precioſa alia res, quam complectimur; à verbo *lakach*, quod eſt accipere. Vocis proprietas indicatur Proverb. 4. *Donum bonum tribuam vobis*, (ideſt, doctrinam, aut conſilium, quod ſuſcipere, complectique toto animo debetis, cujuſmodi autem donum ſit, ſtatim explicat (*legem meam ne derelinquatis*, & Deuter. 32. *Concreſcat in pluviam* (quam ebibit, ſuſcipitque avidè terra) *doctrina mea*. Notat ego Jobum, quòd tantùm ſuæ ſapientiæ, atque doctrinæ fideret, ut quæ de divinis rebus pronunciaret, ab omnibus ſine ulla hæſitatione ſuſcipienda eſſe decerneret, neque tam reſpondere objectionibus propoſitis, quàm ſuos amicos docere velle videretur. Quare non debuit Hebræus apud Cajetanum pro *Sermone*, aut doctrina, *Legem* vertere, & invertere ſenſum: neque video cur Septuaginta legerunt, non ſermonem, aut doctrinam, ſed opera; *Mundus ſum operibus*; niſi fortè *purum ſermonem* intellexerint, quo ſuorum operum puritatem, & munditiem tueretur, aut purè, & candidè loqui, ſicut purum, & candidum docet hominem, ut eſt in Proverbio: A puro pura defluit aqua; atque hæc etiam ratio videri poteſt, cur Vatablus dixerit; *Puri ſunt mores mei*, quamvis enim *legem*, aliquando ſonet vox originalis, ſed illa non tam, ut in opere relucet, quàm in edicto, & præſcripto ſermone, atque præcepto accipienda.

Caietan. LXX.

Vatabl.

2 *Mundus ſum*, propriè electus præ aliis, *ſegregatus à peccatoribus; non ſum ſicut cæteri*: expurgatus, purus, ſine labe. Septuaginta *Irreprehenſibilis*, ſed lectio noſtra ſignificantior eſt. *In conſpectu tuo*, ò Deus, te judice, & teſte; te benè conſcio; mea ſanctitas, & vitæ candor, morumque puritas benè tibi nota eſt, atque perſpecta: ſicut & Pſal. 17. *Secundum puritatem manuum mearum in conſpectu oculorum ejus*.

Heb. 7. 26 Luc. 18. 11 LXX. Pſ. 17. 25.

3 Cæterum illud quæſtionem habet, an verè hoc tribuat Jobo Sophar. Gregorius enim aſſerit, nunquam Jobum eam ſententiam protuliſſe, ſed per calumniam, & mendacium illi affingi à Sophar, atque ex pravitate, & contumacia, cùm ſe correptum videret, atque multò inferiorem Jobi oratione, falſo nunc, & mendaciter criminari. *Quomodo enim*, inquit, *ſe juſtum dicere potuit, qui ait; Si juſtificare me voluero, os meum condemnabit me? Sed habet hoc pravorum malitia, ut cùm vera in ſe ſlere mala renuat, fingat aliena*; idem ſentiunt Chryſoſtom. in Catena, Philip. Iſidor. Clarius.

An Sophar per calumniam & mendacium nunc loquatur. Gregor. Iob 9. 20. Chryſoſt. Philip. Iſid. Clar.

Sed certè viro ſapienti, & pietatis cultori, atque ſola ignorantia, & indiſcreto zelo nunc peccanti, non videntur facilè debere tribui tam aperta calumnia, tamque manifeſtum mendacium. Cæteri itaque interpretes exiſtimant potuiſſe ex Jobi oratione ejuſmodi ſententiam colligere Sophar; pro diſputantium enim, & litigantium more paulò ſeverius accipit, quæ Jobus dixit; aliquanto etiam promovit, ſtudio illum redarguendi. Ergo huic criminationi anſam præbuit, quod ſupra dixit; *Non invenietis in lingua mea iniquitatem*, & cap. præcedenti; *Indica mihi, cur me ita iudices*; quaſi mundus eſſet in Dei conſpectu. Tum etiam irridere, ſubſannareve videri potuit amicos, cùm dixit: *Ad increpandum tantùm eloquia concinnatis*; Et: *Quare detraxiſtis ſermonibus veritatis?* neque mirum hæc colligi potuiſſe ex Jobi oratione, cùm in decurſu diſputationis disertis verbis aſſerat, *Si in manibus meis adhæſit macula*. Et: *Cùm haberem mundas ad Deum preces*. Et: *Non reprehendit me cor meum in omni vita mea*. Ab his enim ſceleribus, quæ amici obiiciebant, ſemper ſe purgare nititur Job, & *mundum* immunemque oſtendere; ab aliis verò levioribus, & quæ homo non intelligit, occultis videlicèt, ſemper ſibi timet, cùm dicat; *Nemo mundus à ſorde*. Et: *Quis poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine?* Et: *Si iuſtificare me voluero, os meum condemnabit me*.

Solutio dubitationis varia. An Iob præbuerit anſam criminationi Sophar. Iob. 6. 30. Iob 10. v. 2. Iob 6. 26. Iob 31. 7. Iob. 16. 7. Iob 14. 4. iuxta Greg. Iob 9. 20.

4 Sed illud fortè Gregorius, atque Chryſoſtomus noluerunt, eum, qui non omninò ſyncerè, ſed amplificando, aut extenuando aliquid narrat, mendacii teneri; præſertim ubi alicujus honoris, & ſanctitatis exiſtimatio agitur. Res quidem ab Euangeliſta Joanne quaſi indicata, & obſervata. Cùm enim Chriſtus Dominus Petro roganti; *His autem quid?* reſpondiſſet; *Sic eum volo manere, donec veniam*; facilè fuit inde colligere, *quòd diſcipulus ille non moritur*; *exiit igitur ſermo iſte inter fratres*; ſed ut veritatem omninò puram, atque ſynceram Joannes proponeret, ait; *Non dixit Jeſus, non moritur, ſed ſic eum volo manere, donec veniam*. Facilè igitur ex verborum permutatione, aut amplificatione potuit falſitas aliqua in diſcipulorum animos irrepere. Falſi etiam illi teſtes à Matthæo ſcribuntur, qui dixerunt; *Hic dixit; Poſſum deſtruere templum Dei, & in triduo reædificare illud*. Cùm tamen Chriſtus Jeſus non illis verbis, ſed his tantum dixerit, *Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud*. Uno enim tantum mutato verbo, totius ſententiæ ſenſus invertitur, quare à Sapiente graviter inuritur, *Qui altero ſermone repetit*, Prov. 7. videlicèt nonnihil mutata, aut malignè interpretata, aut depravata; quare ipſa repetitione, ſicut multum interdum periclitatur veritas, ita ne lædatur, curæ multum, & ſtudii ponendum eſt: non tantùm ut altero, ideſt, ferè ſimili, ſed ut omnino eodem ſermone, eiſdemque verbis narratio fiat.

Greg. & Chryſ. explicantur. Vt mendacium facilè in narrationibus admittatur. Matth. 26 61. Vt ſit repetendum, ſyncerè. Pro. 17. 9.

Verſ. V. Atque utinam Deus loqueretur tecum, & aperiret labia ſua tibi.

C*Um auſus fueris cum Deo colloqui, optarem ſanè, ut Deus viciſſim ſua te reſponſione dignaretur. Ille enim te multùm loquentem facile compeſceret; nos enim, quos mentis receſſus latent, te revincere planè non poſſumus. D. Thom. curioſè diſtinguit loqui, & *aperire labia*. Loquitur enim Deus per ſeipſum, aperit verò labia ſua, cùm, vel hominum, vel aliarum rerum opera tanquam inſtrumento nititur ad aliquid manifeſtandum. Utinam Deus, vel per ſe, vel per alium tibi loqueretur. Illud fortè indicat quoque lectio Septuag. *Sed quomodo Deus loquetur ad te?* Schol Græcanica; *Utinam detur aliquo utique modo*: ſed non cohæret, nam Sophar non ab alio, quàm ab ipſo Deo revincendum & diſputatione ſuperandum putat Jobum. Philipp. quoque per aperta labia, intelligentiam divinæ vocis interpretatur, quaſi dicat, Utinam loqueretur Deus, loquentemque intelligeres; ſed certè eadem eſt utriuſque partis ſententia, & altera quidem exponit alteram, ejuſmodi Pleonaſmos frequens eſt in ſacris.

D. Thom. Loqui, & aperire labia, quo differant. LXX. Sch. Græc. Philipp. Pleonaſmos.

Verſ. VI. Ut oſtenderet tibi ſecreta ſapientiæ; & quod multiplex eſſet lex ejus; & intelligeres quòd multo minora exigaris ab eo, quam meretur iniquitas tua.

1 *Oſtendere, pro docere.*
2 *Sex huius multiplicatis expoſitiones ex Græco, & Hebræo.*
3 *Germana expoſitio, Quando dicatur Judex habere duas leges. Regula Lesbia.*
4 *Grammatica ſacra. Exigere quid. Deus ſænerator, & exactor quomodo.*

1 O*Stenderet*. Propriè, doceret, explicaret. *Secreta ſapientiæ*; arcana ſapientiſſima, ſuæ providentiæ occultas rationes quibus agit cum mortalibus. Septuag. *Virtutem ſapientiæ*. Vim, efficacitatem, rationem ſuæ ſapientiæ, quæ ſuæ legi, & diſpoſitioni, quaſi pro anima eſt.

LXX.

Et quod multiplex eſſet lex eius. Multiplex eſt quoque huius particulæ commentarius, atque tot ſententiæ interpretum, quot capita; fecerimus itaque operæ pretium, ſi brevi potiores enumeremus. Primò D. Thom. Lyra. Burgenſis, Dionyſius divinæ legis multiplicitatem in eo conſtituunt, quod ad minima quæque ſe extendat, neque poſſit homo, vel minimo verbo labi, quin à divina, & æterna lege deviet; nihil ergo actionum humanarum non ſubeſt legi divinæ.

D. Thom. Lyranus. Burgenſ. Dionyſ.

Secundò Philipp. *Multiplex*, ideſt, *cordis eius abdita & remota indicia, in quibus lex eius multiplex & imperſcrutabilis eſt*. Sed quid per legem intelligat, planè non exponit, niſi divinorum iudiciorum viam, atque rationem intelligat.

Philipp.

Tertiò Vatabl. Tygur. & Ciprianus Ciſtercienſis multiplicem eſſe Dei legem, propter duo genera iudiciorum divinorum; alia enim ſunt aperta, occulta alia; illa, cùm improbos publicorum facinorum reos manifeſtis afficit ſuppliciis; hæc verò, eum aut innocentes, aut ii, qui occultis ſceleribus hominibus ſe probant, eiſdem pœni-

Vatabl. Tygur. Cypr. Ciſterc.

ple-

Digitized by Google

R. Moyſ. plectuntur. Huc pertinet etiam commentarius R. Moyſis, *Vt oſtenderet*, inquit, *occultam ſapientiam eſſe in facilis juis; quia quidquid eſt in mundo, duplex eſt, & partim eſt manifeſtum, partim occultum.*

Titelm. Ferus. Recentiores. Quartò Titelmanus, Ferus, & recentiores alii, quòd *multiplex ſit*, ad eam rationem, qua Oſeæ 8. dicitur; *Scribam eis multiplices leges meas*: quaſi dicat; Plurima cum ſint divina præcepta, ſi pauca tibi obſervanda propoſuiſti, *Oſea.8.12.* oportet ut *in multis offenderis*; *Iacob. 3.2.* Tum etiam *multiplex lex*, quod multa exigat, eaque omni cura ſervanda præcipiat.

Olympiod. Polychr. Quintò Olympiod. & Polychron. lectionem Septuagint. *Quia duplex eris ad ea, quæ circa te*; vel ut in Catena legitur; *Duplex eris ei, qui eſt ſicut tu*; in hanc ſententiam accipiunt, quod ei, qui quemadmodum tu, ſuam jactat ſapientiam, atque juſtitiam, multis Deus partibus antecellit: quare, & ſapienter, & juſtè te pœna afficit: & tu fuiſſes paulo modeſtior, ſi divinæ ſapientiæ, & poteſtatis magnitudine animadverſa, dignas te tuis flagellis ſuſcepiſſe pœnas faterere.

Hebraiz. R. Abrah. Pagnin. Caiet. Sextò, paulò aliter Hebraizantes poſt Rab. Abraham, *Quod multiplicata eſſet tibi lex eius*, ideſt, pœna lege ſtatuta, in quem ſenſum legit Pagnin. *Quare meruiſti duplicia ſecundum legem*. Hebræus apud Caietan. *Quod duplicia ad ſtatutum*, quia Deus ſecundùm occultas rationes ſcientiæ *Regia:* ſuæ excedit omne ſtatutum, quo Job metitur pœnam ſuam, relatam ad peccatum ſuum. Regia; *Duplicia in eſſentia*. Atque his omnibus commentariis anſam præbuit תושיה lectio Hebræa, quæ ad verbum habet: *duplicia ad Thuſiam*. *Vid. Iob. 5. not. 2. nu. 5.* *Thuſia* autem ut c. 5. diximus, eſt lex, ſtatutum, ſapientia, ſubſiſtentia, pro *multiplici* autem, eſt duplex, numerus videlicèt finitus, pro infinito; quam rem facetè explicuit replica ad Burgenſ.

Dilucida & germana huius ſententiæ paraphraſis. Sed ſi in tantam ſententiarum multiplicitatem, noſtram etiam conferre licet, hanc ego proponam: Si Deus tibi ſuæ ſapientiæ arcana patefaceret, ut tum illius paterna erga mortales viſcera, tum errata tua cognoſceres, intelligeres planè, quam leniter, atque benignè ille tecum agat, & quod ſit multiplex lex ejus, ideſt, quòd te non una illa, ſeveriſſimaque lege, & ſummo, impefractoque juſtitiæ ſuæ iure te puniat, quo peccatores alios tui ſi-*Quando dicatur iudex habere duas leges.* miles plectere ſolet, ſed mitiori, & æquiori alio, pro ſua bonitate, jure, & ſupplicio; multo enim minora à te exigit, quàm ab aliis: cùm enim judex non una, eademque ratione, & lege cum omnibus agit, duas leges habere dicitur, duoque pondera, cujuſmodi eſt illud Proverbiorum *Prov. 20.10* 20. *Pondus & pondus, menſura & menſura, utrumque eſt abominatio apud Dominum*: ideſt, duo pondera; duæ que menſuræ, quibus non ſemper utatus quis, ſed altera, qua ſua, & quæ amicorum ſunt; altera qua pauperum, & peregrinorum res metiatur. Qui etiam Iſa. 10. ominatur, quod non unum & idem ius populo dicerent, ſed viduis, & orphanis, atque pauperibus peculiare quoddam, ſummum ſeveriſſimum, gloſſematis, annotatiunculis, additiunculis, interpretatiunculis, jus, quod unum eſſe debet, in multiplices leges pro diverſis hominum conditio-*Iſa. 10. 1.* nibus dividerent. *Væ qui condunt leges iniquas, & ſcribentes iniuſtitias ſcripſerunt; ut opprimerent in iudicio pauperes.* Hi ſanè ſunt veluti regula illa Lesbia, cuius meminit *Ariſt. li. 5. moral.* Ariſtot. quæ cùm plumbea eſſet, ad duriores illos lapides Lesbios ſeſe applicabat, totque figuras mutabat, quot *Regula Lesbia.* lapidibus inerat; ſi quid tamen mollius menſurandum eſſet, illud ad ſuam figuram accommodabat: cùm itaque regula illa multas figuras ſumeret, non una, ſed multiplex profectò erat. Sed eſt in hac *legis multiplicitate* diſcrimen; ſi lex firma, & infracta ſervetur, cum divites, & potentiores judicantur, at vero leneſcat, & inflectatur ad miſericordiam, ut minora exigat à paupere, quam mereatur, duplex ſanè lex erit, ſed cuius duplicitas non ſit iniquitas, & curvitas, ſed humanitas, & benignitas, miſericordia, æquitas, & divinitatis, quoddam ſymbolum; cujus ut hic ait Sophar, multiplex eſt lex: nam citra condignum punit: aliquando enim ſummum jus, ſumma iniuria eſt.

3 *Et multò minora exigaris ab eo.* Multiplices ſunt leges, & *Grãmaticę ſacrę regula, non eadem quę Donati.* canones Grammaticæ ſcripturarum interpreti; non enim aſtringendus eſt Donati regulis; ineleganti igitur Grammatica, eleganter interpres ſenſum expreſſit. Sed in hoc quoque eſt diſſenſio; nam verbum, *naſah*, aliquando ſignificat oblivíſci: unde Tharg. & Pagnin. vertunt; *Et quod oblitus ſit Deus propter iniquitatem tuam*: cujus ſenſus ille eſſe poteſt, quem indicat Tygurin. *Deus pœnam iniquitati tuæ debitam diſtulit*: qui enim obliviſcitur, differt; quod *Varia lectio Tharg. Pagnin. Tygurin.* tandem recordatus, facit, quaſi dicat, ad eandem rationem, qua dicitur Deus *diſſimulare peccata, & deſpicere ignorantiæ tempora*. *Sap. 12. 24. Actor. 17. 30.* Vatablus autem, & Regia oblivionem referunt ad ipſum Jobam. *Latere te fecit Deus aliquid de iniquitate tua*, ideſt, permiſit, ut te aliquod tuum ſcelus lateat: *Vatabl. Regia.* habes multa occulta, quorum tu oblitus ſis: hinc tua hæc innocentiæ, atque ſanctitatis perſuaſio. Quia tamen idem verbum ſignificat fœnerari, aut mutuare, vel exigere debitum more exactoris, & fœneratoris, Hebræus *Caiet.* apud Cajet. dixit: *Mutuavit tibi Deus plus iniquitate tua*: qui enim mutuum dat, creditor eſt; qui accipit; debitor; iniquitas autem aliquando eſt pœna peccati: igitur ait: Mutavit Deus tibi plus hac pœne, quam exolui; plus illi debes, plus à te reppetere poteſt. Alii, quod etiam *Deus fœnerator, & exactor. Vatabl.* indicat Vatablus: *Remiſit tibi partem iniquitatis*, aut pœnarum peccatis tuis debitam, mutavit, condonavit. Sed hanc eamdem fœnerandi, & mutuandi translationem, multò pulchrius, atque dilucidiùs expreſſit noſter, dicens, *Multò minora exigaris ab eo*; ideſt, multò minùs pœnarum à te *Exactorum inhumanitas.* repetat, quàm pro peccatis tuis debeat: eſt enim illud *exigere* exactorum, & fœneratorum, qui aſperiores, & inhumaniores eſſe ſolent in debitores, ut indicatur Pſal. 34. *Pſ. 54. 16.* *Veniat mors ſuper illos*: in Hebræo, *Exigat mors ſuper illos*, vel fœneratoris, & exactoris inſtar, irruat in eos, bona diripiat omnia, & vivos comprehendat, coniiciatque in carcerem, *& deſcendant in infernum viventes*. Et certè in hac Jobi calamitate videtur exactoris, & creditoris perſonam Deus ipſe ſuſtinuiſſe, qui ſcrutatus fuerit univerſam Jobi ſubſtantiam, ſicut id: *Scrutetur fœnerator*, *Pſ. 107. 11* propriè, illa quærat & occupet: filios etiam Deus abſtulit, ſicut ille alius creditor, de quo conquarebatur vidua apud *4. Reg. 4. 1.* Eliſeum: *Ecce creditor venit ut tollat duos filios meos*: & ſicut Rex ille Matth. 18. *qui voluit rationem ponere cum ſervis* *Matth. 18. 25.* *ſuis*, & debitorem *iuſſit venundari, & uxorem, & filios & omnia quæ habebat*; & ſicut ille alius creditor, qui *tenens ſuffocabat* debitorem dicens, *redde quod debes*, ita Deus im-*verſ. 28.* miſſa graviſſima ægritudine anginæ, & aſthmatis, quaſi comprehenſum tenebat, & intercludebat ſpiritum. Tandem miſit in carcerem: ſic enim Job conqueritur; *Quia* *Iob. 7. 17.* *circumdediſti me carcere*; Et, *Poſuiſti in nervo pedem meum*. *Iob. 13. 27.* Denique ſicut creditor ſolet jus exigendi debitum in alium transferre, ita videtur Deus jus agendi, & debitum exigendi permiſiſſe Satanæ exactori ſæviſſimo, qui in Jobum irruit per ſummam ſævitiam, & inhumanitatem. Sic in graviſſimis illis populi ærumnis dicebat Deus; Iſa 50. *Quis eſt* * *creditor meus, cui tradidi vos?* *Iſa. 50. 1.* conquerimini videlicet, quod dominis alienis ſerviatis; ** Noay acreedor de caſa para haver dinero y pagar deudas, ſino por vueſtras ruyndades.* fanè: ſed non ideò mancipia eſtis, quòd ego gentibus exteris obſtrictus ſim, ut redacta pecunia ex vobis divenditis creditoribus meis ſatiſfaciam: imò potiùs *in peccatis veſtris* (propter peccata veſtra) *venditi eſtis*. Quare aſſerit quidem Sophar temporales calamitates pro debitis ſatiſfacere; ſolitumque Deum illas pro peccatis exigere. Cum vèro citra condignum exigit, clementem eſſe: propterea, peccata eſſe debita, atque debitores, non conſtituere; Deum verò creditorem, qui nos poſſit ſæviſſimis exactoribus tradere: *Quæ dogmata colligantur ex ſententia Sophar.* tum etiam peccata eſſe, uſuræ inſtar, quæ cum ſuo tempore non ſolvitur, debitum in ſe ipſam duplicato fœnore ſeflectitur, ſicut ſcriptum eſt: *Ex uſuris, & iniquitate redimet animas eorum*. *Rom. 8. 2. Pſ. 71. 14.* Sed de his plura aliquando.

Verſ. VII. Forſitan veſtigia Dei comprehendes, & uſque ad perfectum, omnipotentem reperies?

1 *Dei veſtigium, quid.*
2 *Perfectum, pro fine. Sandai, quid.*
3 *Principium, & finis, aut caput, & pedes in Deo quomodo.*

TUm divinæ providentiæ, atque juſtitiæ, tum tuorum ſuppliciorum ratio perfectè à te comprehendi non poteſt, quamvis multum coneris; propriè in fonte, *Numquid inveſtigando Deum invenies?* aut, inveſtigatione, & inquiſitione, ideſt, quamvis multum, diuque inquiras, & inveſtiges, *Dei Eloah*, ideſt, tui judicis providentiam, & ratio- 5 *Quid Dei veſtigium.*

ractionem agendi, atque judicandi, reſque univerſas adminiſtrandi. Noſter interpres illam inveſtigationem *veſtigia Dei*, reddidit, ſicut & Sept. *veſtigium Domini invenies?* Cajet. minus congruentes, illam inveſtigationem ex parte Dei eſſe intelligit, cum ex judicis officio de noſtris ſceleribus per occultam inquiſitionem, veritatem inveſtigar, quaſi diceret; Non po eſt tibi eſſe perſpecta occulta tuorum ſcelerum inveſtigatio, quę à Deo fit. Sed primus ſenſus præſtat, quem etiam amplectuntur Græci, ut *veſtigia Dei* ſint, viæ, & rationes divinæ providentiæ, quibus ille ad noſtrarum rerum adminiſtrationem procedit, aut quibus ad nos venit; quod aliquando viſitantis, & punientis eſt.

LXX. Atinque le procurer jusqu'à ... les nunca ... darus el canco. Caiet. Græci.

2 *LXX. Iob. 36.20. Omnipotens Dei nomen quid. D. Thom. Latini. Sap. 9. 16. Græci. Polychron. Principium & finis in Deo quid ſint.*

Uſque ad perfectum, id eſt, uſque ad finem & conſummationem. Sept. *Ad ultimo pervenisti, quæ fecit omnipotens Sadai*; qui ita poteſt omnia, *ut vincat ſcientiam noſtram*, *Reperies*, propriè, aſſequeris, venies, pervenies ad rationes noſtrorum ſuppliciorum, vel fortè in univerſum. Non poteris cognoſcere à principio uſque ad finem, divinæ providentiæ rationes, longè, lateque patentes.

Sed ſi coniungamus *veſtigia*, cum *perfectio*, & fine, D. Th. cum aliis Latinis rerum univerſitatem intelligit; creaturæ, enim omnes ſunt quaſi *Dei veſtigia*, divinæ tamen rationes ſunt, quaſi finis & perfectum, ut eadem ſententia ſit, quæ Sap. 9. *Quæ in terra ſunt, & quæ in proſpectu invenimus cum labore, quæ autem in cælo ſunt quis inveſtigabit?* Græci intelligunt Dei conſilia effecta, ſive Polychronius intelligit, per *veſtigia*, principium; per *perfectum*. autem conſummationem, & finem; rurſus per principium, & finem; ipſa opera effecta à Deo, operumque principium, atque exitum, quibus ipſe non ſolum exordium, & inſtitutionem, ſed progreſſionem, & abſolutionem tribuit.

Sed fortè melius, atque cum ſequentibus cohærentius, ut de Deo, humano more loquatur, & *veſtigium Dei*, atq; *perfectum*, vel principium, & finis, ſit idem, quod pedes, & caput, conſideratur enim divina majeſtas & amplitudo, ſub quadam mole, & immenſitatis partium, atque membrorum ratione, dicaturque divina magnitudo non poſſe eſſe homini perſpecta, imò neque Seraphinos, nam velatum habet Deus caput, velatoſque pedes, eſt autem Dei caput, & quaſi pars ſuprema, illud æternum divinæ mentis conſilium, in illa divinarum *ſapientiæ & ſcientiæ Dei altitudine*, conſiſtens. Deinde verò providentiæ lex, & ratio, qua res externas adminiſtrat, dirigitque in ſuos fines; qua ad nos Deus deſcendit, contingitque imo pede ſes omnes inferiores, dicentur *Dei veſtigia*. Sed hæc de Dei capite, atque veſtigiis ſententia, confirmabitur ſequente verſiculo.

Iſ. 6. 2. Rom. 11. 33.

Verſ. 8. Excelſior cœlo eſt, & quid facies? profundior inferno, & unde cognoſces?

1 *Varia lectio. Dei celſitudo.*
2 *Deus extra cælum.*
3 *Nihil ipſis creaturis magis intimum, quàm Deus, infernus quid.*
4 *Menſura quid in Hebræo. Dimenſiones divinæ Sapientiæ. & providentia quomodo conſideranda.*
5 *Divina potentia, quam nemo poteſt effugere.*
6 *Subvertere quid in Hebræo.*
7 *Coarctare quid.*
8 *Quid contradicere.*

1 *LXX. Græci. Vatabl. Pagnin. Regia.*

SEptuag. & Græci, Vatablus, Pagninus, Regia ſine comparatione ſententiam hanc proponunt, *Quid facies in altitudine cælorum?* id eſt, cum cęlorum altitudinem cognoſcere non poſſis; divinæ Sapientiæ celſitudinem minùs poteris. Sed multò elegantius noſter, latentem cęli cum divina celſitudine comparationem illuminavit; cohæretque optimè cum ſequentibus. Tu, inquam, neque oculis, neque cogitatione penetrare longius, altiuſque poteris, quam in terrę viſcera, & ſubterraneas omnes cavitates, at Deus ſuis pedibus longè inferiora, & profundiora terit, & premit. Neque poteris altiùs aſcendere, quam ad ſupremam cęlorum ſuperficiem, at ille univerſo orbi eminet, *ab humero & ſupra*. Propterea namque dicitur ſedere in cœlo, Iſa 66. ut toto pectore ſuæ ſedi eminere ſignificetur: & Amos 9. *Ædificat in cælo aſcenſionem ſuam*, id eſt, in cæleſti area, erigit ſublimem ſuam arcem, atque adeò ſuprema cęli facies infimum eſt arcis divinæ fundamentum, neque enim cęli cęlorum, id eſt, ſupremum cęlum, poſſunt illius majeſtatem capere 3. Reg. 8.

Reg. 9. 2. & 10. 23. Iſ. 65. 8. Amos 9. 6. Dei celſitudo.

3. Reg. 8. 27.

2 *Deus extra cælum. Auguſt. 11 civit. c. 5. Hier. in c. 66. Iſaiæ. Damaſ. de fide li. 1. c. 6*

Ex hac verò Sophar aſſertione, facilè poteſt colligi illa ſapientiſſimorum Theologorum (non omnium quidem, ſed plurimorum) ſententia, Deum nimirum, non ſolùm in rebus creatis eſſe, ſed extra cęlum per ſuæ eſſentiæ immenſitatem, non ſolum veris corporibus, ſed cuicumque, quod mens ſua imaginatione fingere poteſt, loco, & ſpatio præſentem, quam rem Auguſtinus docuit, 11. de civitate, cap. 5. Hieronymus ad id Iſai. 66. *Cęlum mihi ſedes eſt*, Damaſcenus lib. 1. de fide cap. 6 Sed res hæc, ſcholarum eſt, & diſputationum longiorum materia.

3 *Nihil magis intimum rebus, quã Deus. Hilar. lib. 1. de Trin. Hier. ſupr. D. Bernar. Iob. cap. 7. 9. Infernus quid.*

Præterea cùm *profundior* terra, atque *inferno* dicitur Deus, planè ſignificatur, nihil eſſe poſſe magis intimum magiſque familiare creaturarum univerſitati, & cujuſque rei viſceribus; cùm verò dicitur eſſe *excelſior cælo* nihil poſſe eſſe minùs incluſum, minuſve contentum, minuſque circumſcriptum intra terminos univerſi orbis. Hoc illud eſt, quod ſapienter, dum de creaturarum univerſitate diſſerit Hilarius, 1. de Trinitate; *Deus inquit, eſt intra, & extra, Supereminens, & internus, circumfuſus, & infuſus in omnia*. Vide Hieronymum ſuperiùs adductum, & Bernardum, ſermone de triplici cohærentia.

Tandem hinc licèt colligere, id quod ſupra cap. 7. pluribus confirmavimus, *infernum*, propriè ſignificare, ſubterraneam animarum ſtatione in imis terræ viſceribus; quæ longiſſimè à cœlo diſtat; nihil enim profundius ab homine cognoſci hoc loco aſſeritur. Atque illud etiam extremæ ruinæ, ultimæque dejectionis eſt, Iſ. 53. *Humiliatus es uſque ad inferos*.

Iſ. 57. 9.

Verſ. 12. Longior terra menſura ejus; & latior mari.

4 *Menſura quid in Hebræo. LXX.*

VOx originalis *menſura*, ſignificat etiam ſtaturam; nam ſtatura eſt menſura humani corporis. Sed interpres, ne ſi ſtaturam verteret, iterum proceritatem, & celſitudinem intelligeremus, ſapienti conſilio, *menſuram*, dixit imitatus Sept. qui dixerunt: *Nonne longiora, quam menſura terræ?* vox etiam, *menſura* propriè eſt in originali *middah*, quod ſimili voce nos dicimus (*medida*) fit autem comparatio cum longitudine terræ, & latitudine maris: nam hæc nobis longiſſima, latiſſimaque videntur. Ergo in divina Sapientia, vel divina providentia, quaſdam ſine menſura & termino dimenſiones conſtituit; ſicut etiam Epheſ. 3. in divina charitate Paulus deſignavit, *longitudinem, latitudinem ſublimitatem, atque profundum*, erit ergo ſublimitas, & celſitudo divinæ providentiæ conſilium, & cogitatio divinæ præordinationis ſupra omnem humanum captum, qua ille mortalibus aut bona, aut ſupplicia conſtituit; Profunditas autem erit, peculiaris finis, quem pro ſua gloria, atque hominis bono, in inferendis pęnis proponit ſibi Deus, Gregor. profunditatem dixit æternitatem illius inextinguibilis ignis, in cujus conſideratione deficit humana mens; eſt enim ſine fundo profunditas, ut veriſſimè dici de damnatis poſſit in miſeriis non ſubſiſtunt penitus videlicet demerſi, & abditi in altiſſimum pelagus æternarum miſeriarum. Tum etiam incredibilis ſupplicii acerbitas, per profunditatem ſignificari poteſt, non enim adeo ſunt levia, ut extremam tantum pellem attingant; ſed quæ intimis ſæviant viſceribus. Sicut Iſa. 30. dictum eſt: *Erit tranſitus virga fundatus, quam requieſcere faciet Dominus ſuper eum*, id eſt, virga, & flagellum profunda corporis, & intima omnia pervadet, & velut fundamentum, quod profundum eſſe ſolet, ita altè demergetur in illorum corpore, cordeque ſupplicium. Huius autem providentiæ latitudo, erit alia providentiæ pars, qua quoſdam impios permittit Deus *quaſi agnum in latitudine*, ut Oſeas ait, liberè nimirum vagari, & pro libito agere, Longitudo autem erit, illa Dei longanimitas, qua ante inferendum ſupplicium, *diſſimulat Deus peccata hominum propter pœnitentiam*, vel, longitudo hæc ad brachia, id eſt, ad Dei potentiam referri poteſt, qua continet in ſe, quidquid terra, marique continetur, nemoque illius potentiam effugere poteſt, quin eo divina manus pertingat, dicente David: *Si aſcendero in cælum, tu illic es, ſi deſcendero in infernum, ades Si ſumpſero pennas meas diluculo, & habitavero in extremis maris, etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.* Longior itaque terra eſt, & latior mari, quare qui vel ſub terra repat,

Dimenſiones divinæ ſapientiæ, & providentiæ. Epheſ. 3. 18. Gregor. Profunditas inferni & ſuppliciorum. Pſ. 139. 18. Iſ. 30. 32. Deus ... ſicut ... Oſ. 4. 16. Sap. 11. 24. Pſal. 138. 8.

5

Videre Dei ad ſupplicium inferendum pertinere.

tiliter etiam contemplatur, diſcernique bonum à malo, umbratile, & ad ſpeciem fulgens, à verò & ſolido. Alii interpretes hanc Dei conſiderationem pertinere ad ſupplicium inferendum exiſtimant; non enim impunita relinquet, quæ conſiderat ſcelera. Quæ non ſtatim punit, dicuntur non videri: quare cum vindictam de hoſtibus expetunt

Thre.1.11. ſancti, illis verbis utuntur: *Conſidera Domine, & vide*: en fortè reſpexerunt Septuaginta legentes; *Videas ab-*

LXX. *ſurda non deſpicis.* Complutenſes, *Vides indecentia, non diſſimulabis*; conſonat cum illo Pſal. 9. *Videns, quoniam tu laborem, & dolorem conſideras, ut tradas eos in manus tuas*: ideſt,

Complutenſes.

Pſal.9.14. quia vides iniquitatem, conſideras etiam optimam & maximè opportunam ſupplicii & laboris, atque doloris

Pſ. 33. 17. inferendi rationem, & Pſal. 33. *Vultus Domini ſuper facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.*

Verſ. XII. Vir vanus in ſuperbiam erigitur, & tanquam pullum onagri, ſe liberum natum putat.

1 *Vanum quid propriè. Leve, quod vile. Quid Racha apud Matthæum. Explicati Iſaias, & Luc.*

2 *Varia lectio. Cor, ad ſuperbiã referri. Explicatus Moyſes*

3 *Pullus quid in Hebræo. Pulli aſinorum non tantùm parvi aſelli. Illuſtratus Moyſes, & Iſaias. Onager, aut ſtoliditatis, aut ferociæ, & ſuperbiæ ſymbolum.*

1 נבוב *Vanũ quid propriè.* *Exod.27.8.*

PErgit Jobum laceſſere ſtultitiæ, & ſuperbiæ criminatione. *Vanus*, propriè, vacuus, concavus, inflatus, nihil ſolidi habens: cujus nominis proprietas explicatur Exod. 27. cùm de altari eſt ſermo; *Non ſolidum, ſed inane & cavum intrinſecus facies illud*: hujuſmodi autem vacuitas, vel ad ſciẽtiæ, vel ad rerum aliarũ inopiã referri ſolet, cum contemptu quodã: ex vacuitate enim, & exinanitione redditur leviſſima res; quod autem leve eſt, vile eſt; ut illud indicat Iſa. 9. *Primo tempore alleviata eſt terra Zabulon, & terra Nephtalim*, (ideſt, levis habita eſt, nihili habita) *noviſſimè verò aggravata eſt*, *quaſi ſapientia*, divitiiſque omnibus referta: juxta id Luc. 1. *Eſurientes implevit bonis* (vides illos pauperes, & bonis exhauſtos, bonis impleri, ut non concavi, inanes, ſed ſolidi, & pleni ſint) *& divites dimiſit inanes*, ideſt, eos, qui Sapientiæ opinione, & divitiarum copia pleni videbantur, exhauſit, evacuavit: huc illud facit, *Qui dixerit fratri ſuo Racha*: non eſt enim ea vox interjectio, ut exiſtimavit Auguſtinus, edoctus, ut ipſe ait, à quodam Hebræo; ſed nomen deductum à radice *Rik*, vel *Rakak*, quod eſt effundere, vel evacuare; eſt enim ea vox, 4. Reg. Pete à vicinis tuis vaſa vacua, & Iſa. 29. *Vacua eſt anima ejus*; & Jere. 51. *Reddidit me vas inane*; *qui ergo dicit fratri ſuo Raka*, appellat illum vanum, vacuum, non ſolùm intellectu, & ſcientia, ne coincidat cum fatuo, ſed etiam bonis omnibus exhauſtum, leviſſimum, nullius precii, neque momenti. Hujuſmodi igitur nomine per contumeliam, & ignominiam Sophar Jobum appellat, *Raka*, vanum, vacuum, qui cum habeat nihil, de quo meritò gloriari poſſit, *in ſuperbiam erigitur.*

Leve quod, vile eſt. *Iſa.9.1.* *Luc. 1. 53.* *Matth.5.22.* *Aug.lib. 1. de Ser. Domini in mõte cap. 19.* ריק רקק *4.Reg.4.3.* *Iſa.29.8.* *Ier.51.34.*

2 *Varia lectio.*

In ſuperbiam erigitur. In Hebræo ſimplex vox, cordificabitur, aut intelliget, aut accipiet cor; vel ſcientiam: quod quidam ſic explicant; Vir vanus, & vacuus ſcientia, his tandem flagellis erudietur. Vatabl. *Vanus redditur cordatus, & quamvis excors, & expers ſcientiarum omnium naſcatur, ut pullus onagri, tamen per Dei gratiam redditur intelligens*; ſed non video, quo cum hoc cohæreat: commodiùs quidem ad rem præſentem Septu. retulerunt ad verboſitatem, quam initio capitis Sophar Jobo objecerat: nam legunt, *Homo fruſtrà natat ſermonibus* videlicèt fruſtrà conatur trajicere verborum tantùm adminiculo, & argumentationum velis, ac remis immenſum divinorum, arcanorumque judiciorum pelagus. Auguſt. habet: *Fruſtrà natat verbis; dum*, inquit, *videtur iam illi placere Deus, iam diſplicere*: atque ita Job jam videbatur vehementius cum Deo expoſtulare, nam ſe illi ſupplicem præbere; ſed ſapienter noſter interpres illud quidquid cordis in Hebræo, eſt ad ſuperbiam, & elationem animi retulit, ut cum ſequenti onagri ſimilitudine aptiùs conſentiret; nam cor iræ, excandeſcentiæ, inſolentiæ, & tumoris ſedes eſt. Deut. 19. *Ne fortè propinquus ejus, cujus effuſus eſt ſanguis, dolore ſtimulatus perſequatur* in Heb. *Ne perſequatur propinquus, cum incaluerit cor ejus*. Sept. *Quoniam incaluit corde* 2 Paralip. 25. *Erigitur cor tuum in ſuperbiam*: quaſi dicat vanè & ſine cauſa aſſumis cor, & animum, & fruſtrà erigis adverſus Deum criſtas: quid ſuperbis vane, &

Vatabl. *LXX.* *Auguſt.* *Cor ad ſuperbiam referri.* *Deut.19.6.* *LXX.* *2.Par. 25. 19.*

bonis omnibus vacue, & exhauſte? atque cùm inanis ſis, multum loqueris, & ſermonis tinnitu, ſonituque verborum apertè prodis vacuum te, & inanem eſſe ſapientia, vera pietate, veroque de divinis rebus ſenſu, atque veriſſima illa tui cognitione, qua opus erat, ut tibi videreres.

Et quaſi pullum onagri. Idem quod filius onagri: quod nomen nihil aliud ſignificat, quam *onagrum*, ſicut filius hominis, idem prorſus eſt quod homo, & ita Sept. *Onagrum* reddiderunt: *Natus mulieris, tanquam onager ſolitarius*; licèt quidem vocem *ghir*, quæ hic vertitur *pullus*, à R. Mardochai dicatur ſignificare *parvum aſinum antequam creverit*, & ferè ſemper vertatur à Latino interprete, *pullus*, ſed tamen eſſe ejuſmodi, qui oneribus vehendis, & agrariæ culturæ aptus ſit, conſtat ex Jud. 10. *Sedentes ſuper triginta pulos aſinarum*, & Geneſ. 49. *Ligans ad vineam pullum ſuum*, ideſt onerans aſinum, oneratumque ligans; jumentorum onera ſuper iniecto, & aſtricto vinculo confirmantur, quod vulgò dicunt; *erbarlolareata*: & Iſa. 30. *Portantes ſuper humeros iumentorum* (propriè pullorum) *divitias ſuas*: & ibidem, *Pulli aſinorum qui operantur terram*. Cùm autem pullus, aſinum & onagrum ſignificet, pro eo quod eſt, *phere*, interpres dicit onagrum, quod propriè ſonat pullum ferum, aut ſylveſtrem, Septuaginta dixerunt, *ſolitarium*; ſed de hac voce, tum etiam de onagri natura, cap. 6. plura diximus.

3 *Pullus quid in Hebræo.* עיר *LXX.* *R. Mardoc.* *Pullus, non ſemper parvum aſellũ ſignificat.* *Gen.49.11* *Iſa.30.24.* פרא *LXX.* *Iob.6.5.*

Se liberum natum putat. In Hebræo tantum; Naſcitur ut onager; paraphraſi ergo ſenſum illuminavit interpres. Hanc autem cum onagro comparationem Vatabl. & alii ad vecordiam, & aſininam ſtoliditatem, nunquam eruditam referunt; hoc etiam indicarunt Græci, Didym. Olymp. Polychr. declarari videlicèt hac comparatione, hominum tarditatem in divinarum rerum cognitione, & cum aſino ſolitario præſertim, comparari quòd ſicut is nullius certæ viæ exitum tenet; nam ambulat loca non pervia, neque poteſt ſolitudinis terminum invenire; ita homines in divinis rebus tractandis volutantur, nec quidquam animo ſuo, dignum Deo informant. Sed Vulgatus commodiſſimè rem hanc totam ad ſuperbiam, & licentioſam vitæ libertatem retulit; ſuperbit, inquit, homo, & jugum detrectat, onus repellit, vocem exactoris audire recuſat, tractari, domarique renuit, virgam non patitur; ut alludat ad id, quod Job, c. 9. dixerat; *Auferat a me virgam ſuam*: igitur inſoleſcens, & indomitus homo revertitur, ut ſit abſque jugo, ideſt, avertit cervicem, convertit terga, ne ſe præbeat jugo, & vinculis obſequentem, ut Oſeas, c. 7. ait, *ſe liberum itaque natum putat*, cùm liber & ſolitarius natus ſit, neque ſub cura & diſciplina creverit, putat eam vivendi impunitatem & libertatem, ſibi perpetuò concedendam, ſed hinnulus, aut pullus ſylveſtris aſini, quamvis aliquandiu liberè, & impunè vagetur, aliquando tamen captus, domatur, & in chamo & frœno conſtringitur, atque ſi ſe rebellem & contumacem oſtendit, tunditur virga, ita ſanè agit cum homine Deus, ſi efferatæ cujuſdam, & indomitæ ſuperbiæ, & contumaciæ documenta præbeat, aliquando tandem non permittet impunè, & liberè vagari, & ferocire, ſed comprehendit, domat, conſtringit, tundit, ſubjicitque exactori, & actiori diſciplina continet.

4 *Stoliditas aſinina.* *Vatabl.* *Didym.* *Olympiod.* *Polychr.* *Onager inſoleſcit, & ferocit.* *Iob.39.10.* *Iob 9. 34.* *Oſea 7. 16* *Pſal.31.9.*

Verſ. XIII. Tu autem firmaſti cor tuum, & expandiſti ad eum manus tuas.

1 *Prima expoſitio, quæ hanc ſententiam in malum interpretatur. Internum mentis ſacrificium, & obſequium coniungendum cum externo. Illuſtratus David.*

2 *Illuſtratus Samuel de vera obedientia. Quid caput libri apud David. Cujuſmodi eſſent antiqua volumina.*

3 *Firmitas cordis pro inſenſibilitate, Expanſio manuum pro iactantia.*

4 *Secunda expoſitio, quæ firmare cor, & expandere manus in bonum accipit. Quid diligere, aut præparare cor.*

GRegor. Philipp. D. Tho. Lyra. hæc in malum dicta intelligunt, ut Sophar Jobum notet contumacis, & obſtinatæ mentis, atque nequiter orantis, itaque firmare cor intelligunt idem eſſe, quod indicare. Obduruiſti, inquit, adverſus Deum, & obſtinata nequitia acceſſiſti ad offerenda ſacrificia, quaſi non ille priùs, potiuſque velit atque reſpiciat orantis cor, atque animum, quàm externum orantis habitum, & pietatem potiùs, *Hoſtiamque viventem rationabilis obſequii*, quam externam victimam & mor-

1 *Greg. Phil.* *Tho. Lyra.* *Firmare cor in malum.* *Rom.12.1*

& mortua pecudum ſacrificia. Commentarius quidem hic
probabilis eſt, & præclarum Sopharis dogma, de rectè
In totum m enim ob- ſeq uium, cum exter- no cærion- gentium. orando, & ſacrificio priùs mentis, deinde externi cultus
offerendo: idem cum illo, *Sacrificium & oblationem noluiſti* (non elegiſti; eſt enim verbum *volendi*, ejuſmodi, ut
ad potiora pertineat, quæ præ aliis amantur, tanquam fi-
nis, non tanquam media; quaſi dicat; Non eſt potiſſima
ſacrificii pars victima, & oblatio) *aures autem perfeciſti mi-*
bi; hoc, inquam, vis tanquam potiſſimum, dum à me
Pſal.39.7 exigis ſacrificia: alii, *Aures perforaſti mihi*, ſive perfodi-
Pagnin. ſti, aut fodiſti; ut etiam legit Hierony. Non tam accepta-
Vatabl. ſti externa ſacrificia, quam me, qui cum illa oblatione tuam
Regia. ſervitutem profitebar, & me totum tuæ voluntati conſecra-
Tygur. bam: accurriſti igitur, ut me ſervum tuum perforata dex-
Hieronym. teræ auricula perpetuæ ſervituti mancipares. Quamvis (ut
hoc quoque obiter dicamus) hanc alluſionem ad cæremoniã
illam ſervorum, ego hoc loco non agnoſco: non enim Pau-
lus illam abſtuliſſet, loquutus præſertim cum Hebræis ſuæ
legis peritiſſimis; præſertim cùm non ambæ aures, ſed dex-
Exo.21.6. teræ tantùm perforaretur ſervo: at ergo, ut explicat Pau-
Heb.10.5. lus, *Corpus aptaſti mihi*, i. me compoſuiſti, corpus meum
ita aptaſti mihi, ut ipſo geſtu, & capitis converſione, at-
tentione oculorum, erectione aurium oſtenderem me ex
verbo tuo, & præcepto pendere, & ad nihil aliud incum-
bere, quàm ut tua dicta audiam & excipiam: igitur per-
foraſti, *perfeciſtique* meas aures; nam dum ſacrificiis exigis,
5 excitare me vis obedientiæ, & pietatis operibus; perfo-
ratas, apertas, attentas, bene audientes aures à me exigis;
revelas meas auriculas; cor facile, molle, obſequens poſtu-
las, non firmum, neque induratum cor meum, ſed audiens
1.Reg.15.19. dicto, & facile obſequens ſim. Idem ſanè cum illo, 1.Reg.
15. expoſtulantis Samuelis cum Saule; *Quare non audiſti vo-*
cem Domini, ſed verſus ad prædam es? & ait Saul; Imò audi-
vi vocem domini; tulit autem de præda populus oves & boves,
& primitias rerum, quæ cæſa ſunt, ut immolet Domino Deo
ſuo, & ait; Vult Dominus holocauſta & victimas, & non po-
tiùs, ut obediatur voci Domini? melior eſt obedientia, quàm vi-
ctima, & auſcultare magis, quàm offerre adipem arietum: quo-
niam quaſi peccatum ariolandi eſt, repugnare, & quaſi ſcelus
idololatriæ, nolle acquieſcere; ideſt, idolis mortuis, ſenſu-
que carentibus mortua & ſine mente offeruntur ſacrificia; at
Deo viventi non debent ſine mente, & ſine *rationabili obſe-*
Rom.12.1. *quio* offerri victimæ. Sancti igitur, ut iterum ait David,
Pſal.49.5 Pſ. 49. *Ordinant teſtamentum eius ſuper ſacrificia*, ideſt, pri-
mò loco divinam voluntatem, & obedientiam divinæ legi
conſtituunt; deinde externos ritus & cæremonias, *ſuper*,
pluſquam *ſacrificia*, vel, præ ſacrificiis; quare tandem
ſubdit, *In capite libri ſcriptum eſt de me, ut facerem volunta-*
Pſal.39.8. *tem tuam Deus meus, volui, & legem tuam in medio cordis mei.*
Quod ſit caput libri, apud David. *In capite*, in recapitulatione, in ſummis libri, juxta origi-
nale in volumine libri, quo etiam modo Aquila, & Sym-
mach. legerunt, ideſt, in involuto libro: convolvebatur
enim charta pergamena, in qua Scripturæ ſacræ erant:
librum, autem, non tam omnium prophetarum ſcripta, ut
Theodor. & Nicephor. voluerunt; neque librum Pſalmo-
Theodor. rum cum Auguſtino; neque librum Geneſis, cum Hieron.
Auguſt. neque Euangelium, & proœmium cujuslibet evangelici li-
Hierony. bri, cum Chryſoſt. neque univerſam Scripturam ſacram,
cum Euſebio, & Didymo; ſed *librum* legis, ideſt, Pen-
tateuchum, ubi cæremoniæ, & leges ſacrificiorum trade-
bantur, cum Athanaſio intelligo; uti etiam Chaldæus in
hæc verba legens; *Quando ſtuduero volumine libri legis, quod*
Chald. *propter me ſcriptum eſt, facere voluntatem tuam Deus meus de-*
ſidero, ideſt, id quod potiſſimum in legalibus ſacrificiis mi-
hi faciendum proponitur, eſt animi pietas, & divinæ le-
gis obſequium; ideò ſubditur ſtatim in eandem ſententiam,
Et legem tuam in medio cordis mei; quibus verbis indicatur,
externas illas leges, & cæremonias potiſſimum ad cor, &
interiorem mentem transferendas: atque bella quædam al-
Volumina apud anti quos quo modo fie- rent. luſio ad volumen legis: volumina enim aut libri, non apud
Hebr. ſolùm, ſed apud alias etiam nationes hac ratione
conficiebantur: findebant medium paxillum cedrinum, aut
arundinem mediam, in cujus fiſſuram plures folia, aut mem-
branas ſcriptas inſerebant, & religabant, aut verò extre-
mitatem unius tantum folii; deinde verò convolvebant ad
ipſum paxillum, vel arundinem, quod ex foliis pendebat.
Ait ergo David, *Legem tuam*, plaſque cæremonias, non
ego tantum in medio paxilli, vel arundinis conſtrictas, &
convolutas ſervo, ſed emollivi cor meum, ut findi facilè
poſſit, atque in illius fiſſuram inſervi volume tuæ legis:

ſic habeo *in medio cordis mei, & lex tua* (inquit Chald.) *in-* *Chald.*
voluta eſt in medio viſcerum meorum: at Sophar, tam durum,
tamque lapideum cor tribuit Jobo, ut findi non poſſit, ne-
que interiùs accipere pietatem, & divini numinis veriſſi-
mum cultum, quaſi contentus ille ſit ſola externa ſacrificio-
rum oblatione.

Addit præterea Greg. hanc *cordis firmitatem* non eſſe vir-
tutem, ſed inſenſibilitatem quandam, quæ neque divinis 3
flagellis commovetur, neque ictibus, aut ſagittis cedit, *Gregor.*
quemadmodum *Induratum eſt cor Pharaonis*, & hujuſmodi *Cordis inſenſibilitas.*
etiam eſt *cor* illud *lapideum*, cujus meminit Ezec. c. 11. & *Exod.7.13*
36. Sed quidem immeritò piiſſimo viro tantam cordis duri- *Ezec.11.19*
tiem tribui, illa ipſius verba teſtantur, c. 23. *A facie eius* *& 36. 16.*
turbatus ſum, & conſiderans eum, timore ſolicitor. Deus mol- *Job.23.15*
levit cor meum, & omnipotens conturbavit me.

Et expandiſti, &c. Greg. & Philip. obſervant, expande-
re ad Deum manus, eſſe quaſi opera pietatis oſtentare, & *Gregor.*
vaniloquentia dilatare, & amplificare; tum etiam exiſti- *Philip.*
mat Philippus, *manuum expanſionem* poſſe pertinere ad ha-
bitum inſultantis, & furentis, ut obiiciat Sophar, Jobum *Expandere*
expanſione, & dilatatione manuum in cælum, cordis bla- *manus,*
ſphemiam, & impudentiam demonſtrare. *quid ſit.*

Cæterùm, alii plerique hanc ſententiam in bonum acci-
piunt; atque exiſtimant eſſe exhortationem ad reſipiſcen- 4
tiam, & debitam orandi formulam. *Firmaſti*, ideſt, ſi
firmaveris. Pagnin. *Si præparaveris cor tuum.* Tygur. *Si cor*
tuum rectè compones: in quo ſenſu conveniunt ferè Hebrai- *Pagnin.*
zantes omnes, & plerique ex recentioribus, tum etiam Se- *Tygur.*
ptuag. legentes: *Si tu mundum poſuiſti cor tuum*: itaque ip- *LXX.*
ſe noſtræ lectionis ſenſus eſt, ut dicat: Cùm firmiter apud
te ſtatueris Deo ſupplicare, oportebit etiam te anteactæ vi-
tæ pœnitere.

Vel, ut ſit ſenſus quaſi ex data hypotheſi: Demus, po-
namus hoc, te jam firmiter apud te ſtatuiſſe ſupplices apud
Deum preces fundere, perge ulterius: quæ formula tacitæ *Phraſis*
cuiuſdam hypotheſis, & conditionis, frequens eſt in ſa- *ſcriptura.*
cro ſermone. Pſal. 67. *Pluviam voluntariam ſegregabis Deus* *Pſ.67.10.*
hæreditati tuæ, & infirmata eſt, (ideſt, ſi infirmata eſt) *tu* *Pſ.54.5.*
perfeciſti eam, vel, dato quod aliquando infirmata fuerit, *Ephe.4.25.*
tu roboraſti eam Pſ. 4. *Iraſcimini, & nolite peccare.* Ideſt,
ſi aliquando iraſci contigerit, *non occidit Sol ſuper iracundiam*
veſtram. Et quidem hæc phraſis *firmandi cor*, ſemper acci- כן
pitur in bonum: nam verbum, *Cun*, ſignificat præparare, *2.Reg.7.3.*
confirmare, perficere, 1. Reg. 7. *Præparate corda veſtra Do-* *Par.12.14*
mino, 2. Paralip. 12. *Non præparavit cor ſuum.* Eſdræ 7. *1.Eſd.7.10*
Paravit cor ſuum, ut inveſtigaret legem, ideſt, ſtatuit, de- *Quid præ-*
crevit, firmavit: quod alia phraſi, ab eadem tamen radice, *parare, aut*
dicitur * *Dirigere vias ſuas*: quod decretum mentis rectè *dirigere cor*
verbo illo *firmandi*, explicatur: qua etiam ratione videtur ** Determi-*
dixiſſe Paul. 2. Theſſal. 3. *Dominus dirigat corda veſtra in* *narſe de ca-*
charitate Dei, & patientia Chriſti: ideſt, confirmet, & ſta- *char por al-*
biles faciat in Deo perſeverantes diligendo, & patienter *gum cami-*
expectando Chriſti adventum: antea enim dixerat: *Fide-* *no.*
lis Deus, qui confirmabit vos: ſic etiam Geneſ. 41. ab hac ra- *2.Par.27.*
dice dicitur. *Quod vidiſti ſecundò, ad eandem rem pertinens* *6.*
ſomnium * *firmitatis indicium eſt, eò quod fiat ſermo Dei, &* *Theſ.3.4.*
velociùs impleatur: ſic etiam Lucæ 9. *Ipſe faciem ſuam firma-* *Gen.41.32*
vit, ut iret in Jeruſalem. Vides hæc omnia ſemper in bonum ** El haver*
accipi, atque argumento eſſe, hoc quoque loco in bonum *Dios ſegun*
debere accipi. Præſertim cùm ſecunda pars, videlicèt, *ex-* *dado con el*
pandere manus, aut extendere levare, tollere, habitus oran- *ſueño, es*
tis ſit. Ait itaque Sophar: Cùm jam cœperis, firmaveriſque *haver locon*
faciem, atque cor tuum direxeris, & præparaveris Deo, *firmado en*
ejuſque legi cuſtodiendæ, & ſtatueris Deum orare cauſamque *te viſta, y*
tuam apud illum agere, perge in bono propoſito. *mandado*
que luego ſe
executo.

Verſ. XIV. Si iniquitatem, quæ eſt in manu tua, abſtu-
leris à te, & non manſerit in tabernaculo tuo iniuſtitia. *Luc.9.51.*

1 *Iniquitas manus cruentat.*
Male parta hærent raptoris manibus.
2 *Quid auferre, Longè rece-* *dendum ab iniquitate.*
3 *Quod diſcrimen, atque proprietas iniquitatis, & iniuſtitiæ.*

1
INiquitatem, inquam, quæ in manibus tuis hæret, quæ, *Iniquitas*
velut turpis macula, illas inficit, atque cruentat, red- *dicitur*
ditque Deo inviſas: *avertit* enim Deus oculos, cùm pro- *manus*
ximorum *ſanguine* tinctæ manus ad illum *tenduntur*. For- *cruentare.*
tè *iniquitatem* intelligit, rapinam alienorum bonorum, *Iſa.1.15.*
facul-

Digitized by Google

facultates malè partas: hoc enim frequenter obiicitur Jobo à ſuis amicis; id eſt, Si ſtatueris deinceps nihil per vim rapere: dicit autem Sophar *iniquitatem*, & rapinam *eſſe* & hærere *in manu*: nam mirum eſt, quam hæreant divitum avarorum, atque raptorum manibus, quæ vi, furtoque ablata ſunt: ut facilius ſit bona ſua dividere, quam malè parta ſuo poſſeſſori reddere; agglutinata enim eſt hujuſmodi *iniquitas* & iniuſtitia picatis manibus.

Furto ablata, hærent manibus.

2 רחם

Abſtuleris. Propriè, elongaveris, longè à te projeceris, & ablegaveris: indicat autem, longè, lateque fugiendum peccatum, declinandaſque omnes peccati occaſiones, & oportunitates, longeque *recedendum* ab impietate, & *tabernaculis hominum impiorum*. Vel indicatur, quæ malè paraveris citò ad ſuos dominos mitti oportere, & longiùs projicienda, tanquam nobis, & rei familiari nocivas quod etiam indicat ſequens particula.

Nu.16.26.

3 סכן

Et non manſerit (id eſt, non habitaverit, neque diu demorata fuerit iniquitas) *in tabernaculo tuo*, id eſt, in tuo animo, vel pectore, vel in domo tua, & in omnibus, quæ ad te pertinent: ſi filios, famuloſve, atque univerſam familiam piè, & ſanctè inſtitueris; ſi nihil iniuſtum, neque in te, neque in univerſa domo tua habitare permiſeris. Eleganter Sept. *Si iniquum quid eſt in manu tua, longè facito illud à te; & iniquitas in domo tua non maneat*: finem itaque peccandi jam facito.

LXX.

און

Iniuſtitia. Eſt in hoc loco diſcrimen inter *iniquitatem*, & *iniuſtitiam*; nam iniquitas eſt *aven*; eſtque propriè concupiſcentia prava, qua quis afficitur, ut aliis dolorem, & malum inferat: ſic *iniquitas* hæc tribuitur cordi, quòd in eo gignatur concupiſcentia. Pſ. 67. *Iniquitatem* (concupiſcentiam pravam) *ſi aſpexi* (ſi verſavi, & tractavi) *in corde meo, non exaudiet Dominus*, & ſimiliter dicitur Pſ. 37. *Iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo*: eſt enim prava concupiſcentia animo concepta, & tractata. *Iniuſtitia eſt Ghavela*, quæ in genere ſignificat omne malum, quod eſt contra proximum, ſed quod in corde primum machinamur, & molimur, & deinde è corde exit ad opus, ut dicitur Matt. 15. *De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes*, &c. & ſic videtur proprietas vocabuli exprimi Pſal. 75. *In corde iniquitates operamini*. Eſt autem hæc hujus nominis ratio, & ſignificatio: quod *Ghaval*, ſignificat lactare, videlicet cùm animans ex uberibus lac præbet fœtui, & per contrariam ſignificationem, cùm ex pectore, non lac, ſed venenum, & iniquitas exit, eadem voce ſignificatur. Ergo ſemper Jobum notant hypocriſis, & quod in corde iniquitates, operatus fuerit.

עולה

עול

Verſ. XV. Tunc levare poteris faciem tuam abſque macula, & eris ſtabilis, & non timebis.

1 *Levare faciem, cuiuſnam habitus ſit. Explicatus Moyſes.*
2 *Faciei macula, pro culpa, aut pro pœna.*
3 *Stabilitas, pietatis comes; Inconſtantia, impietatis. Illuſtratus Salomon, & Jeremias.*
4 *Stabilis, & ſine timore fœlicitas, qua perfecta eſt.*

SIc inquam, audebis ad Deum accedere, & fidenter deprecaberis. Vide quæ ſupra diximus de capitis humiliatione aut elevatione. Sed hoc loco *levare faciem*, erecti animi eſſe poteſt, & confidentis, aut nihil erubeſcentis, 2. Reg. *Ne compellar confodere in terram, & * levare non potero faciem meam ad Joab, fratrem tuum*. Animi etiam lætabundi, & geſtientis habitus eſt, ut indicatur inf. c. 22. *Super Omnipotentem delitiis affluet, & elevabis ad Deum faciem tuam*: quo videntur hoc loco reſpexiſſe Sept. legentes; *Fulgebis facies tua, tanquam aqua pura*. *Elevare* igitur *faciem erit*, vultum erectum ad ſydera tollere, cœlum hilariter contueri; non habere jam faciem ſqualidam, mærentem, demiſſam, non frontem obſcuram, triſtem, turbidam, ſolicitam; ſed nitidam, hilarem, ſerenam, erectam. Fortè etiam orantis habitus eſt, & Deum ſuppliciter reverentis; ut ſicut manus inter orandum tolluntur ad Deum, ita etiam facies erigatur, & excelſum numen ſublimis illa ſuſpiciat & adoret: ſic Deut. 28. *Gentem procaciſſimam, quæ non deferat ſeni*; in Heb. *Quæ non elevet faciem ad ſenem, neque illum reverenter ſuſpiciat*, Sept. *Non mirabitur faciem ſenis*. Ergo ait Sophar: Tunc verecunda, compoſita, & modeſta facie, ut par eſt, numen deprecaturus accedes.

1 *Levare faciem, quid. Vid. ſupr. 10. v. 15. à nu. 1. uſque ad 5.*
2. Reg. 2. 22.
** No tendrè roſtro para mirarlo à la cara.*
Iob 22.26.
LXX.
Deu 28. 50.

Abſque macula, id eſt, nihil erit, propter quod debeas pudore ſuffundi, aut faciem demittere. Aliqui, ut D. Tho. & Eugub. ad culpæ *maculam* referunt: ſic, inquam, habebis faciem mundam, quam levare ad Deum, ſimul cum mente poteris: eſt enim oratio, mentis in Deum elevatio. Faciem autem ſicut culpæ labes deturpat, ita pœnitentia expurgat, atque detergit. Fortè id intellexerant Septuag. *Fulgebit facies tua, tanquam aqua pura, exues autem ſordem*. Alii, inter quos Græci, & Cajet. referunt ad pœnam, atque ad ærumnarum ſordes, & ſquallorem, ut alludat ad id, quod ſupra dixit: *Si fulſerint velut mundiſſimæ manus meæ, tamen ſordibus intinges me*. Utrumque commentarium admittunt Græci, ſed præferunt ſecundum. Iſtas (inquit Polychronius, & Olympiodor.) ſordes, iſtam ærumnoſam conditionem abiicies: & velut aqua turbida, quæ poſtquam reſederit priſtino nitori reſtituitur, nihil in te turbidi, nihil ſquallidi remanebit.

2 *D. Thom. Eugub.*
Quę dicantur faciei macula.
**Faciem culpa deturpat.*
LXX.
Græc. Caiet.
Iacob. 9. 30
Polych.

Et eris ſtabilis. Plerique Latini hoc referunt ad ſanctitatem, & divinam gratiam, qua (ut Apoſtolus ait) *ſtabilitur cor*: hæc enim reddit hominem conſtantem, firmum, ſecurè, & conſtanter agentem, minimè *præſumentem ſæva*, ſicut præſumere ſolet *perturbata conſcientia*, ſed in ſemel ſuſcepto propoſito permanentem: eſt enim mentis inſtabilitas, germana peccati, ſicut ſcriptum eſt; *Impius facit opus inſtabile*: nam *inconſtantia concupiſcentiæ tranſvertit ſenſum*; propriè ex Græcis, *Circumrotatio concupiſcentiæ*: cùm enim terrena omnia ſatiare non poſſint appetitum humanæ mentis cogitur impius per diverſa vagari. Hoc expreſſit Paul. dum Epheſios obſecrat, ut jam non ambulent, *ſicut & gentes * ambulant in vanitate ſenſus ſui*, eſt cum ſumma mentis, & appetitus inſtabilitate, & inconſtantia. Hoc ipſum admonebat Jerem. *Quouſque deliciis diſſolveris, filia vaga?* & iterum: *Curſor levis explicans vias ſuas*: populum enim, qui in dies aliam, atq; aliam falſorum numinum religionem complectebatur, comparat cum curſore, ſive, ut ex Hebræo legitur, cum dromedaria. *Explicans* autem *vias ſuas*, eſt propriè, iterans, replicans, cum ſumma inconſtantia, atq; levitate, mutans vias ſuas, nunquam unam, & eandem uſque ad finem inſiſtens viam. Non poteſt eſſe igitur impius firmus, & conſtans, niſi *in charitate* & pietate defixis hæreat radicibus; atque radicetur, quaſi *fundamentum ſempiternum*. Promittit igitur Jobo Sophar, ſi pietatem colat; mentis conſtantiam, & ſtabilitatem cordis.

3 *Heb. 3. 19.*
Sap. 17. 11.
Inconſtantia peccati comes.
Prov. 10. 18
Sap. 4. 12.
Eph. 3. 17.
** Que no anden al paſſo de ſu inconſtante deſſeo.*
Jer. 41. 22. & 23.
Eph. 3. 17.
Pro. 10. 25.

Sed hæc, licèt aliena non ſint, commodiùs tamen, atque cohærentiùs Græci interpretantur de firmitate, & conſtantia fœlicioris ſtatus: Non eris obnoxius fortunæ inſtabili; firma, conſtanti, perpetua fælicitate potieris; quod ſtatim exponitur.

4 *Stabilitas, ad fœlicitatis firmitate.*

Et non timebis. Perfectam fælicitatem ex omnis timoris expulſione, ſignificare ſolet Scriptura, ut Sophoniæ. 3. *Non erit qui exterreat, & non timebis malum ultra*. Vel quòd nulla deinceps mala futura fuerint; vel quòd ab illorum impetu, & incurſione timendum non ſit, propter ſummam fœlicitatis conſtantiam, & firmitatem.

Perfecta fœlicitas, abſque timore.
Soph. 3. 13

Verſ. XVI. Miſeriæ quoque oblivìſceris, & quaſi aquarum, quæ præterierunt, recordaberis.

1 *Quid miſeria propriè. Oblivio calamitatum præteritarum, ad amplificationē præſentis fœlicitatis. Explicatus ſemel, & iterum Moyſes.*
2 *Somnus iuſtorum, quis. Illuſtratus David.*
3 *Aqua pro turbine, aut pro flumine: rurſus hæc pro tribulationibus in ſacro ſermone.*

MIſeriæ, propriè ex Hebræo, Septuaginta: *Laborem oblivìſceris*, moleſtiam, laſſitudinem. Oblivio autem ſignificat, nullum remanſurum veſtigium, aut ſignum accepti vulneris; toleratæ miſeriæ, nullam ſui memoriam relinquent, id eſt, omnino fęlix erit, nullaque ratione miſer. Qua etiam phraſi dictum eſt Geneſ. 41. *Septem boves macilentę, devoratis prioribus nullum ſaturitatis dedere veſtigium*. Quod Joſeph deinde exponit; *Septem alii anni erunt tantæ ſterilitatis, ut oblivioni tradatur cuncta retrò abundantia*. Sic cùm rem penitus deletam, abſumptamque ſignificamus, dicere ſolemus, *No quedò della raſtro ni memoria*. Tum etiam fœlicitatis ingentis eſt, ita ſui præſentia, & vo-

1 *LXX.* עמל
Quid propriè miſeria.
Quid oblivio indicet.
Gen. 41. 19.

 lupta-

luptate complere animum; ut neque præterita meminiſſe ſinat: ſicut Joſeph poſt varios caſus, incredibili rerum omnium fœlicitate potitus, impoſuit primogenito ſuo nomen *Manaſſes, dicens; Oblivíſci me fecit Deus omnium laborum meorum*: fruſtraque poſt mortem parentis Jacob, timuerunt fratres illius mutuo colloquentes: *Ne fortè memor ſit* *Gen.41.51* *injuriæ, quam paſſus eſt: quibus ille reſpondit: Nolite timere*: *Gen.50.15* non ſolùm enim, ut nihil ſibi mali timerent juſſit, ſed illud quoque aſſeveraſſe viſus eſt, quidquid injuriæ aliquando ſuſtinuit, penitus ex ſua memoria deletum eſſe. Quam laborum, atque ærumnarum oblivionem afferre videtur ſopor ille ſuaviſſimus, quo poſt laborem, & laſſitudinem, ſolet ſuos Deus reficere; *Cum dederit dilectis ſuis ſomnum*: ſic illi poſt reditum ex captivitate fœliciſſimi canebant Pſalm. 125. *In convertendo dominus captivitatem Sion, facti ſumus ſicut conſolati. Tunc repletum eſt gaudio os noſtrum, & lingua noſtra exultatione*. Inſtar conſolatorum ſe gaudere profitentur, quaſi in perpetuo gaudio, & fœlicitate vixiſſent, nulliuſque rei, aut toleratæ calamitatis conſolationem accepiſſent: nam magnitudo lætitiæ omnem præteritæ calamitatis memoriam abſtulerat. Hieronymus ex Hebræo: *Facti ſumus ſicut ſomniantes*. Chaldæus. *Similes ſumus iis, qui evigilant à ſomno ſui*; quaſi diceret: Videmur nobis per ſomnum mala pertuliſſe; ægrè, ac vix meminiſſe poſſumus; quaſi non vera mala, ſed ficta, & cogitata fuiſſent. Simile id, quod de Jacobo quoque dicitur Geneſ. 45. cùm audito nuntio fœliciſſimo viventis, atque fœliciſſimi Joſeph, *Quaſi de gravi ſomno evigilans, tamen non credebat*: præteritum mœrorem, per ſomnum pertuliſſe ſibi videbatur, & præſens quoque gaudium præ magnitudine incredibile. Eodem pertinet illa ingentis gaudii amplificatio Joannis. 16. *Mulier cùm parit, triſtitiam habet; cum autem peperit, jam non meminit preſſuræ, propter gaudium*.

2 Sopor iuſtorù, oblivionem affert calamitatum.
Pſ.126.3.
Pſ.125.2.
Hieron.
Chald.
Gen.45.26
Joa.16.21

Hinc ego colligo, neque mala, neque bona vitæ hujus ejuſmodi eſſe, quæ totum hominis animum occupare debeant, & ad ſe convertere; non enim apta ſunt oblivionem afferre alterius ſtatus: nam jubemur, *ut in die bonorum memores ſimus malorum; & in die malorum, non immemores ſimus bonorum*: Futura verò gaudia illa certè efficient, *ut in memoria non ſint priora*; futura etiam mala, *oblivionem facient luxuriæ multa*.

Eccl.11.27
Iſa.65.17
Eccl.11.29

Et quaſi aquarum, quæ prætereunt. Quidam exiſtimant, ærumnoſam vitam comparari cum turbine, aut procella citò tranſeunte, atque evaneſcente; Frueris tandem ſereno cœlo diffugientibus nubibus, atque elapſo turbine: qua translatione videtur Nahum uſus c. 1. *Bonus Dominus, & confortans in die tribulationis, & in diluvio prætereunte conſummationem faciet*, id eſt, Faciet ut diluvium aut procella brevi prætereat, & finiatur. Verùm cùm iſta procellæ recordatio, non videatur mihi omnino ſuaviter cohærere, cum illa *miſeriæ oblivione*, quam ſupra dixerat, probarem potiùs hanc expoſitionem, *ut aquarum prætereuntium* nomine, non tam intelligat turbinem, aut procellam, quàm fluminis, aut torrentis alicujus inundationem, qui raptim ſolet tranſire in convallibus, & cum præterierit, nullum æſtate adveniente relinquit veſtigium: nomen .n. *aquarum* hoc loco, neque convenit turbini, neque verò illud diluvium Nahum eſt cataclyſmus, ſed ex proprietate originis, eſt exundatio fluminis, quo ſæpè tribulationes ſignificantur in ſacro ſermone; ut Iſaiæ. 8. *Ecce dominus adducet ſuper eos aquas fluminis, fortes, & multas, Regem Aſſyriorum, & omnem gloriam eius, & aſcendet ſuper omnes rivos eius, & fluet ſuper omnes ripas eius, ibit per Judam inundans, & tranſiens, uſque ad collum veniet*. & Pſ. 17. *Aſſumpſit me de aquis multis*: & per eandem vocem, qua utitur Nahum, Pſ. 31. *In diluvio* (exundatione fluminis) *aquarum multarum ad eum non appropinquabunt*, id eſt, ad ſanctum non pervenient exundantes tribulationes. Sic etiam Septuaginta hic legunt: *Laborem oblíviſceris, ſicut fluctum prætereuntem*. Hic igitur ſenſus rectè convenit cum parte ſuperiori: nam ſi juxta Græcos, *fluctus* legatur, poſtquàm preterivit, ſuperbiæ, & fragoris nullum relinquitur in mari veſtigium: abit enim, & evaneſcit, ſicut ex conſpectu, ita ex memoria: tum etiam nunquam iterum redit: non aliter ſemel elapſa calamitas oblivione ſempiterna obruetur: vel cum noſtra lectione, aquarum nomine, aut torrentem, aut quamcunque aquam intelligere licet, quæ cùm effuſa eſt, ita exugitur, & abſorbetur à terra, ut neque maculam, neque ullum ſui veſtigium relinquat.

3 Ærumna, turbo & procella.
Nahu.1.8.
Aquæ, pro flumine.
מים
שטף
Flumen exundans, tribulationes.
Iſai.8.7.
Pſ.17.17.
Pſ.31.9.
LXX.

Verſ. XVII. Et quaſi meridianus fulgor conſurget tibi ad veſperam, & cùm te conſumptum putaveris, orieris ut Lucifer.

1 *Quid veſpera, Æſtus, & Auſter ad ærumnas. Veſpera, poſtrema vitæ pars.*
2 *Conſumi, quid in Hebræo. Varia lectio.*
3 *Lucifer quid. Utriuſque fortunæ ſymbolum.*

IN Originali eſt comparatio, Pluſquam meridies, vel, Præ meridie: *Veſpera* autem diſſenſio eſt; propter vocem *Cheled*, quam hoc tantùm loco Latinus interpres, *veſperam* vertit: tamen Pſal. 38 & 88. vertit *ſubſtantiam* humanæ vitæ, & Hierony. ex Hebræo, *vitam*, cùm dicitur; *Subſtantia mea, tanquam nihilum ante te*. Inde pro tempore vitæ, aut abſolutè pro tempore, Pagnin. Vatabl. & Hebraizantes accipiunt; quare legunt, *Pluſquam meridies, conſurget tibi tempus*: & Tygurina per paraphraſim: *Totum tempus vitæ perſtabit ſerenius, quam meridies*. Sept. *De meridie orietur tibi vita*. Cum autem in meredie duo ſignificari poſſint, aut vehementior æſtus imminentis ſolis, aerem, & ſubjecta quæque perurentis: aut verò lux clariſſima, quæ omnes umbras dijicit; primum quidam ſignificari exiſtimant, id eſt æſtum; per æſtum autem calamitates; id eſt, illi adfuturam divinam opem in ſua calamitate: non aliter Auſtralem illam, meridionalemve terram ſiccam, atque ſquallidam, ad ſignificationem calamitatum, in quibus verſantes juſtos Deus reficiat cœleſti imbre, proponit David, Pſ. 125. *Converte Domine captivitatem noſtram, ſicut torrens in auſtro*. At verò non tam regionem ipſam, plagamque terræ auſtralem, quam cœleſtem, unde ſol meridianus fulget, noſter interpres obſervari voluit, cum dixit; quaſi *meridianus fulgor*; eſt enim lux illa clariſſima, atque jucundiſſima: tum etiam nullam gignit umbram, non aliter fœlicitatem pollicetur, nulla adverſarum rerum umbra, nulloque infœlicitatis timore labefactandam. Eleganter autem interpres dixit, *Veſperam* illam vitæ humanæ partem, quæ poſterior eſt: quaſi diceret: Quod tibi vitæ reliquum eſt, fœliciſſimum erit, atque ſplendidiſſimum, multoque fœlicius priſtina illa prioris vitæ felicitate. Tum etiam elegans alluſio poteſt eſſe ad Auſtralem plagam Arabiæ deſertæ, unde exurrexerit inclementiſſimus ille ventus, qui domum filiorum proſtravit, & unde Sabæi, & Arabes excurſiones fecerunt in Jobi agros: pollicetur itaque fore, ut ab Auſtro nihil deinde mali timeat; ſed unde tot damna accepit, ulteriora inde lucra reportet.

1 Quid veſpera.
חלד
Pſ.38.6.8.
Pſ.88.6.8.
Hieron.
Pagnin.
Vatabl.
Hebraiz.
Tygur.
LXX.
Æſtus, calamitates.
Auſter, ad ærumnas.
Pſ.125.4.
Veſpera, poſterior vitæ pars.
Job.1.19.

Et cum te conſumptum putaveris. Illuminavit interpres, quod in Hebræo pauló obſcurius eſt: nam ex verbo legitur: *Obſcuraberis, vel tenebreſces, & ſicut mane eris*: vel Obſcuratio tua erit ut Lucifer matutinus. Alii legunt, *illuſtraberis*. Hujus autem contrarietatis in legendo ratio eſt, quod verbum originale id quod ſæpè in Hebræo contingit duo contraria ſignificat; videlicet volare, aut coruſcare, aut erigere pennas: & ex oppoſito, deficere, laſſari, obſcurari, tenebreſcere. Primam igitur ſignificationem ſequuntur, R. Abraham, R. Moyſes, Pagnin. Eugubin. Hebræus apud Cajet.; at ſecundam R. David. Chaldæus Tygurina, Regia; atque idem profectò intellexit Vulgatus, cum dixit, *Conſumptum*, videlicet, obſcuratum, extinctum, deficientem. Quare autem Sept. ad orationem retulerint, legentes, *Oratio tua tanquam Lucifer erit*, non video; niſi illam coruſcationem matutinam, ideò orationem dixerint, quod matutino tempore ſoleat homo *accedere ad Deum, & illuminari*.

Orieris. Propriè; Eris, ſed elegantiùs dicitur, orieris, ut ſubitam ſplendoris inexpectati jucunditatem, & fulgorem ſignificet. *Ut Lucifer*, propriè, ut manè, ut diluculum, ut aurora gratiſſima, quæ ſemper, cum juſtus illuminatur procedit, *& creſcit uſque ad perfectam diem*. Incipies vitam vivere fœliciſſimam, meridiana luce illuſtriorem. Sed initia hujus clariſſimæ felicitatis erunt velut matutina lux, quæ nova ſemper incrementa capit: meridianus ille fulgor nunquam declinabit, neque deficiet, imò potiùs creſcet; initia tuæ fælicitatis erunt tanta, quamquæ maxima; atque pro-

2 Conſumi, quid in Hebræo.
Pagnin.
Vatabl.
Caiet.
עוף
R. Abrah.
R. Moyſ.
Pagnin.
Vatabl.
Caiet.
LXX.
R. David.
Chaldæus.
Tygur.
Regia.
LXX.
Pſ.33.6.
3 Lucifer, quid.
Prov.4.18

progreſſiones, & fines, omnium mortalium fortunam ſuperabunt. Atque hæc ipſa per *Luciferum* ſignificare interpres voluit: intellexit .n. matutinum *Luciferum*, videlicet, quam ſtellam Veneris vocant, aut Dianam Luciferam, quæ à poetis dicitur Diem ducere, & Pulſare auroram. De Lucifero autem ſic ſcribit Philipp. (*Per occultos curſus ſuis metas polum circumiens, poſt biennium ſuſpſius aurora rutila dicitur apparere.*) Sed quidem cum hæc ipſa ſtella ſit, quæ cum ſolem occidentem ſubſequitur, Heſperus & Veſper, vel Veſperugo nominatur: cùm verò Orientem tranſcurrit, Lucifer: certè videtur commodè Symbolum eſſe ejuſdem hominis, qui nunc in tenebris ſit, deinde verò è tenebris emergat, & caput undis exerat, & in quo liceat conſpicere utriuſque imaginem fortunæ, tum nigræ, & adverſæ, tum ſecundæ, & candidæ. Ergo fœlicem ex miſero ſtatu in fælicitatem, commutationem, qualem repræſentat Lucifer, pollicetur: & qualem eleganter cecinit Boetius.

Cic. 2. de Nat. Deorum. — *Philipp.*

Et qui primo tempore noctis.
Agit algentes Heſperus horas,
Solitas iterum mutat habenas
Phœbi pallens Lucifer ortu.

Sed dicemus iterum de Lucifero c. 36. Ruſuſque de luce, quæ fœlicitatis ſymbolum eſt.

Verſ. XVIII. Et habebis fiduciam propoſita tibi ſpe, & defoſſus ſecurus dormies.

1 *Juſtorum fiducia, & ſecuritas in medijs diſcriminibus. Explicatus Paulus ex Græco. Parata menſa accumbere, ſecuritatis ſymbolum.*
2 *Sex huius defoſſionis interpretationes, & variæ ſignificationes proponuntur.*

1 EXplicat quod de aurora & lucifero dixit: in dies meliora ſperabis: non ſolùm ſuſtentaberis bono præſenti, ſed melioris ſpe confirmaberis. Alii referunt ad ſpem nunquam in periculis abiiciendam; Nunquam concides animo, aut ſpe, etiamſi in diſcrimina incidas. Sept. *Confidens eris, quia eſt tibi ſpes.* Hanc juſti in mediis diſcriminibus ſecuritatem ſæpè ſacræ literæ commendant. Juſtus enim *tanquam leo*, non fugit turpiter, & ignobiliter, ſed neque temere in medios hoſtes ſe coniicit: ita ſanè juſtus neque ſe coniicit temerè in diſcrimina: neque timet, aut fugit ignobiliter, ſi quæ incidant: ſed quid timeat, quem divina virtus communit, & roborat? *Inhabitare in ſe virtutem Chriſti* Paulus optat, ex Græco, tanquam in tentorio morari: ſed quam ſit ſecurum fortiſſimi ducis tentorium, illud indicat Judith. 14. *Nullus audebat ſubientium virtutis Aſſyriorum pulſando, aut intrando aperire.* Hæc certiſſima victoriæ ſpes adverſus præſentiſſima pericula adeſt juſto, uti ille dixit Nu. 28. *Dominus Deus eius cum ipſo eſt, & clangor victoris regis in illo.* Hanc ſpem & periculum, hoſtiumque contemptum, quam ſepè David expertus fuerat, triumphans canit: *Paraſti in conſpectu meo menſam adverſus eos, qui tribulant me*: ita nihil ab hoſtibus timeo, ut in conſpectu hoſtium ſecurè, & per otium meſæ accubam: parata menſa otium affert, & nihil cum feſtinatione, metuve gerendum: habet igitur juſtus fiduciam *propoſita ſibi ſpe.* Vide Prov. 1. & 28. Pſ. 22. & 45.

LXX. Prov. 28. 1. 2. Cor. 12. ἐπισκηνώσῃ Judith. 14. 10. Nu. 28. 21. pſal. 25. 4. pſ. 22. per totum, & pſ. 45. Prov. 1. 7. & c. 28. 1. 18.

2 *Et defoſſus ſecurus dormies.* Variant hoc loco interpretes, nam ad verbum in Hebræo eſt: *Et fodies*; unde manifeſtè patet, Philippi lectionem mendoſam eſſe, qui legit: *Defeſſus*: quamquam ſenſus non ſit à vera lectione alienus ut ſtatim dicemus. Illam ergo fodiendi operam ad rem agrariam referunt Cajet. & nonnulli recentiores in hanc ſententiam; Poterunt jam tui agricolæ, & ſervi ſecurè colere terram, fodere, arare nullo metu prædonum. Vatabl. *Si fodiendo remaneas in agro procul a tentoriis tuis, tamen in illis ſumma fiducia dormies*: ſenſus valde humilis.

Philipp. Cajet. Vatabl.

Secundò Eugub. per *foſſionem* intelligit ſcrutationem quandam rerum gerendarum, & quaſi negotiationem. Quocunque (inquit) animum verteris, quidquid ſcruteris, quidquid excogites, ſecurè, & fæliciter efficies: *omnia quæcunque facies, proſperabuntur.* Senſus coactus: quanquam ſimilis videatur ſententia Prov. 16. *Vir impius fodit malum*, perſcrutatur, inquirit, ut qui fodiendo quærit theſaurum: verbumque originale *fodiendi*, explorare, ſcrutari, contemplari ſignificat.

Eugub. Foſſio, perſcrutatio, & negotiatio. Pſ. 1. 3. Prov. 16. 27. חפר

Tertiò. Opera pietatis, & laborem in divinæ legis obſervatione impenſum, per foſſionem intelligi, ex illo c. 7. videri poteſt; *Sicut mercenarii dies eius: & ſicut mercenarius expectat finem operis ſui*: itaque *defoſſus*, id eſt, defodiens, id eſt, ſi laboraveris, & operam & impenſam feceris in pietate, conſequeris poſt hunc vitæ laborem, tranquillam & pacatam mortem; ſecurè, & in pace morieris: quomodo quidam volunt dictum id Eccleſ. 5. *Dulcis eſt ſomnus operanti*: ut ſit ſimilitudo; ſicut qui in defodiendo agro laborat, ſecurus poſtea, & ſuaviter dormit, ita ſi te in pietate exercueris, ſecurus morieris. Huc reſpexit illa Philippi lectio, *Defeſſus ſecurus dormies*: addit ille: *Securus dormies*, concepta reſurrectionis ſpe: & quamvis ad infernum deſcendas, tamen ibi non te torquebunt, neque contingent tortores dæmones. Sed hæc tropologiam ſapiunt.

Job 7. 1. 2. & 1. 6. Eccl. 5. 11. Philipp.

Quartò, Utramque partem ad ſepulchrum, & mortem pertinere D. Thom. Nicolaus, Dionyſius, Titelm. exiſtimant: *Defoſſus*, ſepultuſque jacebis ſecurus: nemo ſepulchrum tuum violare audiebit: nemo oſſa tua effodiet: eſt enim ſepulchrum Sanctum, & nunquam violandum: non perveniet ad ſepulchrum tuum impudens prædo, neque avarus miles, qui tentet recludere ſarcophagum, & pretioſam ſuppellectilem cum cadavere conditam diripere: ſed certè non videtur benè cum ſequentibus necti, quæ potiùs de vita, quàm de morte loquuntur.

D. Thom. Nicol. Dionyſ. Titelm.

Quintò, ad vitæ ſecuritatem hac ratione pertinere poſſe videtur. Tam ſecurè ages, quàm ſi vallo, foſſaque munitus eſſes: nullus tibi metus ſomnium eripiet, ſed *in pace in idipſum dormies, & requieſces*, id eſt, alto ſomno ſepultus dormies: quod ſummæ ſecuritatis eſt. Tygur. *Intebis ſecurus, velut foſſa circumducta*: ſenſus ab Hebræis adductus, ut affirmant complutenſes: neque omnino diſplicet.

pſal. 4. 9. Tygur. Complut.

Sexto. Tandem R. David explicat, *Defodies per temetipſum in circuitu ædificiorum tuorum, & non erit opus ut in circuitu facias murum, neque eleves eu.* Nullaque alia cuſtodia, neque ſepimento adhibito ſecurus dormire poteris, linea tantum circumducta & indicata nemo erit qui in rem tuam pedem mittat. Ex his eligat lector, vel meliora afferat.

R. David.

Verſ. XIX. Requieſces, & non erit qui te exterreat; & deprecabuntur faciem tuam plurimi.

1 *Juſtorum ſomnus, placidiſſimus. Divitiæ, & ſuturitas ſomnum eripiunt. Illuſtratus Lucas ſemel, & iterum.*
2 *An aliquando damnatorum cruciatus mitigentur. Eligitur pars negans. Explicatus Iſaias.*
3 *Deprecari faciem, quid ſit in ſacro ſermone. Sope ad prophetas.*

1 LYranus ad defuncti memoriam cum laude uſurpandam pertinere exiſtimat: Nemo erit, qui tibi mortuo detrahat, *in benedictione eris, & ab auditione mala non timebis*; & coram ſtatua impoſita tuo ſepulchro, nemo audebit tibi convitiari. Sed neque hanc conſuetudinem imponendi ſtatuas ſepulchris, ille probat, neque vero ſuum commentarium. Septuag. hanc *quietem* ad ſummam pacem retulerunt, *terrorem* verò ad hoſtium, belliqne tumultum: *Quieſces & non erit, qui oppugnet*: nemo te deinceps laceſſet. Sed multò meliùs, ut eodem pertineat, quò præcedens hemiſtichium: igitur per expolitionem rem eandem repetit, & amplificat illam jucundiſſimi ſoporis quietem: Nemo erit, qui te dormientem excitet, aut terriret: nullus terror aut metus ſomnum eripiet: ſimilis illa promiſſio Proverb. 3. *Si dormieris, non timebis; quieſces, & ſuavis erit ſomnus tuus*; id eſt, vacuus omni timore, te quieti trades: neque per quietem ulla tibi viſa horrifica apparebunt, nulla inſomnia imaginoſa: dives eris, ſed ita moderatè, & parcè tua fœlicitate uteris, ut ſomnos poſſis capere ſuaviſſimos: non tu ex illis, qui *ſunt mare fervens, quieſcere non poſſunt*; bonis omnibus abundabis, ſed tanta *ſaturitas ſinet te dormire*. Omnem avaritiæ, & ſtultæ ſolicitudinis moleſtiam à Iobo repellit, ſi cum pietate, & virtute parcè, & moderatè facultatibus deinceps uti ſtatuat. Propterea .n. Chriſtus Dominus dixit Luc. 12. *Videte, & cavete ab omni avaritia; quia non in abundantia cuiuſquis vita eſt eius*, id eſt, neque vitæ jucunditas, neq; diuturnitas poſita eſt in abundantia, & divitiis, niſi *ſciat ille abundare*. Deinde verò proponit parabolam avari divitis, qui per no-

Lyran. pſ. 111. 7. LXX. Germanior interpretatio. Juſtorum ſomnus, placidiſſimus. Prov. 3. 24. Divitiæ ſomnum eripiunt. Iſa. 57. 20. Luc. 12. 15. Phil. 4. 12.

noctem ſecum colloquebatur, nimirum laborabat inſomnia, nam abundantia illa vigiliam afferebat; ſuæ ipſius animæ adblandiens, & ad captandos ſomnos, ſi qua poſſet ra-

Luc.12.19 *Eccl.5.11.* tione, pelliciens dicebat: (*Anima mea, requieſce, comede, bibe, epulare:*) atque hæc illa *ſaturitas* erat, quæ non *ſinebat* divitem *dormire*.

2 *Philipp.* *An aliquā do cruciatus damnatorum leniantur* *Luc.16.20*

Deprecabuntur. Philipp. locum hunc in hæc verba interpretatur. *Securus dormies, & requieſces in inferno, & non erit illic anus inimicus, qui te exterreat, ut tibi pœnas infernales infligat; ſed potiùs quicunque ſunt illic, preces tibi ſupplices fundent, ut eis tartarei cruciatus tuis orationibus temperentur; quod in evangelio nos inter divitem, & pauperem factum legimus*. Eadem habet Beda ad verbum deſcripta: & commentarii, qui inter Hieronymi opera referuntur: illud tantum demunt, quod ex Evangelio, de divite & Lazaro, Philip & Beda addunt: & quidem licet

Beda. *Hieron.*

tantum videatur à Philippo aſſeri, ita exiſtimaſſe Sophar, fieri poſſe; ut damnatorum cruciatus ſanctorum orationibus aliquando lenirentur, atque idem divitem illum deceptum exiſtimaſſe: ſed proculdubio, Philipp. ex ſua interpretatione, & ſententia ſignificat, rem illam non repugnare. Sed quid ego ea de re ſentiam, facilè dicam: falſam utique eſſe, neque .n. evenire unquam damnatis poterit aliquod ſæviſſimorum cruciatuum allevamentum: ut indicatur illo Iſaiæ, cujus partem priorem præcedenti c. expoſuimus: *Erit tranſitus virga fundatus, quam requieſcere faciet Dominus ſuper eum*: nam verbera, quæ apud nos infliguntur, quam acerbiſſima, & ſæviſſima, ex flagelli & virgarum depreſſione, & elevatione conſtat, ut ad ſingula verbera breviſſimum reſpirandi ſpatium concedatur: at ſemper hærebit damnatorum tergo ſemel impactum flagellum.

Philipp. *Supplicia inferni nunquam mitigantur.* *Iſa.36.32.* *Dionyſ.*

Alii ut Dionyſ. ita explicant: Sanctitatis exiſtimatione in omnium animis concepta, te defunctum proſequentur magnis honoribus, ad te preces fundent, & quaſi dicat: hac ratione ſanctus evades, & dignus, coram quo precari, & orare poſſimus. Sed melius ut ad honorem viventi delatum referatur: illud .n. *faciei* nomen indicare videtur præſentiam, & conſpectum hominis, apud nos verſantis.

3 *Deprecari faciem.* *LXX.* חלה

Deprecari autem alicujus *faciem*, eſt ſuppliciter ante illum procumbere, errati, & iniuriæ veniam poſtulare: Te reverebuntur precabundi, & ſuſpicient, qui nunc deſpiciunt. Sept. *Tranſmutati multi rogabunt te*. Sed quoniam verbum originale, *chalah*, ſignificat aliquem infirmum, vel egentem, alterius opem ſuppliciter, & enixè implorare, ut patet Pſ. 44. *Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis*, id eſt, * potentiſſimi quique tua ope indigebunt, & 3. Reg. 13. *Deprecare faciem Domini Dei tui*, id eſt, impetra mihi à Deo ſanitatem, & auxilium, & 1. Regum 13. *Faciem Domini non placavi*, id eſt, non conſului, neque oblato ſacrificio illius opem imploravi. Res eadem, ab alia licèt radice, dicitur Iſai. 11. *Ipſum gentes deprecabuntur*.

Pſ.44.13. * *Los mas ricos y poderoſos, han de tener neceſſidad de vos.* *3.Reg.13.6* *1.Reg.13.12.* *Iſa.11.10.* דרש

Sententia igitur hæc erit: Is tu, ô Job, eris, cujus opem omnes implorent, & omnes divites plebis vultum tuum deprecentur: qui nemine indigeas, cujus ope, & conſilio omnes indigeant: tum etiam, qui nunc tibi miſero, & ærumnoſo inſultant, poſtea in ſummum honorem atque fœlicitatem reſtituto ſupplicabunt: Quod dum dicit Sophar, neſciens quid dicat, tamen rem ipſam ſibi, ſuiſque amicis eventuram prædicit: divino namque oraculo commoniti, ſupplices ſe Jobo præbuerunt, atque illius faciem deprecati ſunt, cui honorem quoque Deus ipſe detulit, cùm c. 41. ait. *Ite ad ſervum meum Job: Job autem ſervus meus orabit pro vobis: faciem eius ſuſcipiam, ut non vobis imputetur ſtultitia*.

Sophar, neſcius propheta.

Verſ. XX. Oculi autem impiorum deficient: & effugium peribit ab eis: & ſpes illorum, abominatio animæ.

1 *Oculi deficientes, ad triſtitiam, vel invidiam.*
2 *Impii homines Jobum exagitabant.*
3 *Effugium, aut viam perire quid.*
4 *Abominatio, quid propriè ex Hebræo. Afflicti ſuſpirant. illuſtrat Salom. Jerem. Malachias.*

IMpii autem (atque tu etiam, niſi reſipiſcas) fruſtrà divinam opem expectabunt; circumſpicient enim, & non erit auxiliator, vel, Cùm te fœliciſſimum contemplati fuerint, qui nunc in ſumma miſeria jacentem vident, præ invidia contrahent dolorem oculorum & videndo, atque invidendo oblangueſcent, vel, ut ad Iobum reſpiciat propriùs: Tu ſi in tuo ſenſu pertinaciter hæreas, ad triſtiſſimum tuarum ærumnarum aſpectum, & ad novi caſus imminentis timorem contabeſces, atque deficies · ille enim fixus, & intentus, obtutus, *& oculi deficientes*, habitus eſt hominis, aut præ mœrore obſtupeſcentis, & defixi in præſentia & conſideratione mali alicujus: aut verò expectantis, timentiſve aliunde. *Oculi deficientes, quid indicent.*

Ex lectione Septuag. quæ hujuſmodi eſt; *Salus autem eos deferet: ſpes enim eorum perditio, & oculi impiorum tabeſcent*; elicit auctor Catenæ, quoſdam à diabolo immiſſos eſſe homines, qui Jobi calamitates riderent, & exagitarent, quos nunc dicat Sophar fore, ut Iobi res proſperas intuentes, extabeſcentes, & ærumnis ipſi implicati ad illius opem confugerent: ſed fortè non ſolùm de his, ſed de aliis etiam impiis in univerſum pronuntiat fore, ut hi quoque de fœlicitate ſua moveantur: & quæ ab illis abſtulerit Deus, ad Jobum transferantur. Ita (inquit) illis in deterius abeuntibus, tu ô Iob, commutaberis in meliùs. 2 *LXX.* *Nicetas. Impii Jobū exagitabant.*

Effugium peribit ab eis. Id eſt, neque præſentia, neque imminentia mala poterunt declinare, ſicut Pſ. 141. *Periit fuga à me*, & Amos 2. *Periit fuga à veloce*, & in univerſum, perire aliquid ab aliquo, eſt deficere, aut deeſſe; ut Pſal. 2. *& pereatis de via juſta*, id eſt, ad invium deducamini. * *Effugium* igitur *peribit*, idem eſt quod effugere non poterunt. 3 *Perire effugium quid.* *Pſ.141.15* *Amos.2.14* *Pſ.2.12.* * *No avrà por donde huyr.*

Et ſpes illorum abominatio animæ. D. Thom. ſic · Quod de impio ſperari deinceps poteſt, eſt abominanda quædam, & extrema mors, & cruciatus. Sed meliùs; *Spes illorum*, utpote inanes, atque fallaces, vel conſequendi fœlicitatem, vel declinandi ærumnas, nihil afferent, niſi dolorem, et triſtitiam; ſic enim vocem originalem reddunt Pagn. *dolorem*: Hebræ. apud Cajetan. *triſtitiam*: Vatabl. *afflictionem*. Sed quidem vox originalis à radice *naphach*; quod eſt inſufflare, vel inſpirare, propriè reddi poteſt, exufflare, aut expiratio, et inde etiam pro afflictione accipitur, aut animi defectus, & liqueſcentia: quoniam afflicti, ſuſpirare ſolent, ut Jeremiæ 15. *Defecit anima eius*: id eſt, ſuſpiravit, vel, expiravit, & infrà. cap. 31. *Animam agricolarum afflixi*, id eſt, crebro ſuſpirare coegi: igitur * ſpes illorum, ſuſpirium eſt, *anima* afflictio, vel inſufflatio, juxta id; *Spes quæ differtur, affligit animum*: videlicet non ſolùm ipſum animum, verum etiam ipſam reſpirandi, aut ſuſpirandi facultatem; quæ nomine *anima* interdum ſignificatur: ac ſi diceret; Omnia quibus impii inhiant, *vanitas* ſunt, & *afflictio ſpiritus*, id eſt laſſitudo, & defatigatio deſiderantis, & ſuſpirantis animæ, ut in impios, illud quadret, Jerem. 14. *Onagri ſteterunt in rupibus, traxerunt ventum quaſi dracones* (eſt enim ruditus ille, qui fit attractione venti, quaſi ſuſpirium animæ) *& defecerunt oculi eorum, quia non erat herba*, velut conſentiat cum noſtro Vulgato, *ſpes illorum*, id eſt, res ſperatæ dignæ ſunt, quæ exibilentur, exufflentur: quas anima, ſpiritus, oris flatus abominetur, repellat, longè proiiciat: ſicut & Malachiæ 1. *Dixiſtis: Ecce de labore, & exufflaſtis illud*, id eſt, pecus, quod offerebatis, quaſi de labore veſtro, tale eſt, ut feceritis illud dignum exufflatione mea, ut abominarer, & proiicerem illud; ita Hieronym. Septuag. *Exufflavi eas* vel, adeò debile eſt, ut quaſi *exufflari*, id eſt, levi flatu moveri, & proiici poſſit: qui autem afferebant, fingebant præ pinguedine nimium grave eſſe, & cum ſummo labore portari: utroque igitur modo accipi poteſt, *ſpes illorum abominatione*, & exufflatione dignæ; tum etiam adeò inanes, & leves, ut facilè flatu diſpergi, & diſſipari poſſent: juxta id Sapientiæ, *Spes impii tanquam lanugo eſt, quæ à vento tollitur*. Septuaginta, expirationem hanc, mortem & interitum videntur intellexiſſe: nam legunt: *Spes eorum perditio*: ſui, videlicet, rerumque ſuarum: fieri enim non poteſt, ut impii unquam *ſapiant, & intelligant*, ne ſuis ipſi conſiliis, atque conatibus interitum, & perditionem ſibi non pariant. 4 *D. Thom.* *Pagnin.* *Caiet.* *Vatabl.* נפח *Afflicti ſuſpirant.* *Jer.15.9.* *Job.13.39* * *Eſperanças nò cūplidas, ſuſpiros del alma ſon.* *Prov.13.12.* *Eccl.4.16.* *Jer.14.6.* *Mal.1.13.* *Hieron.* *LXX.* *Sap.5.15*

C A P U T D U O D E C I M U M.

A R G U M E N T U M C A P I T I S.

Doctrinam Theologicam de qua videbantur , tanquam de re ſibi peculiari , amici gloriari , Iob elevat , ut qua vulgo nota ſit , & minimè exquiſita ; ipſeque verius , & magnificentius de creatore diſſerit , atque de illius , in mortalium rebus componendis , aut evertendis poteſtate ; interim ſuam innocentiam tuetur , & amicos vellicat .

1 RΕſpondens autem Job , dixit : 2. Ergo vos eſtis ſoli homines , & vobiſcum morietur ſapientia?
3. Et mihi eſt cor , ſicut & vobis , nec inferior veſtri ſum : quia enim hæc , quæ noſtis , igno-
rat? 4. Qui deridetur ab amico ſuo ſicut ego , invocabit Deum & exaudiet eum : deridetur enim ju-
ſti ſimplicitas . 5. Lampas contempta apud cogitationes divitum , parata ad tempus ſtatutum . 6. Abun-
dant tabernacula prædonum , & audacter provocant Deum , cùm ipſe dederit omnia in manus eorum.
7. Nimirum interroga jumenta , & docebunt te : & volatilia cæli , & indicabunt tibi . 8. Loquere ter-
ræ , & reſpondebit tibi : & narrabunt piſces maris . 9. Quis ignorat quòd omnia hæc manus Domini
fecerit? 10. In cujus manu anima omnis viventis , & ſpiritus univerſæ carnis hominis . 11. Nonne auris
verba diiudicat , & fauces comedentis , ſaporem ? 12. In antiquis eſt ſapientia , & in multo tempore
prudentia . 13. Apud ipſum eſt ſapientia & fortitudo , ipſe habet conſilium & intelligentiam . 14. Si
deſtruxerit , nemo eſt qui ædificet : ſi incluſerit hominem , nullus eſt qui aperiat . 15. Si contiuerit
aquas , omnia ſiccabuntur : & ſi emiſerit eas , ſubvertent terram . 16. Apud ipſum eſt fortitudo &
ſapientia : ipſe novit et decipientem , et eum qui decipitur . 17. Adducit conſiliarios in ſtultum finem,
et iudices in ſtuporem . 18. Balteum regum diſſolvit , et præcingit fune renes eorum : 19. Ducit ſacer-
dotes inglorios , et optimates ſupplantat : 20. Commutans labium veracium , et doctrinam ſenum au-
ferens . 21. Effundit deſpectionem ſuper principes , eos , qui oppreſſi fuerant , relevans . 22. Qui re-
velat profunda de tenebris , et producit in lucem umbram mortis . 23. Qui multiplicat gentes et per-
dit eas , et ſubverſas in integrum reſtituit . 24. Qui immutat cor principum populi terræ , et decipit
eos ut fruſtrà incedant per invium : 25. Palpabunt quaſi in tenebris , et non in luce , et errare eos
faciet quaſi ebrios .

P A R A P H R A S I S C A P I T I S.

Verſ. 1. TUmentem Sophari Orationem comprimere volens ſapientiſſimus Iob , atque ſe ab omnibus inimicorum ſuorum calumniis tueri , in hæc verba reſpondit : Non poſſum non vos plebeios , atque vulgaris iudicii trutina omnia examinantes exiſtimare : inſtar enim ignorantiſſimi vulgi meas vos ærumnas in ea tantùm , quæ ignoratis , referendas ducitis ; videlicet vel in occultam Dei ſapientiam , vel in latentia aliqua mea ſcelera ; cum tamen in promptu ratio ſit divini honoris , & gloriæ , quam ille ſibi proponat , atque eliciat ex mea calamitate , & cum tam demiſſe , & abjectè de rebus judicetis , vultis ſoli ſapientes haberi ; atque in veſtro tantùm cœtu , & concilio univerſas Theologicas difficultates dirimi debere ; vobis tantum oriri , & affulgere ſapientiæ radium , atque illam vobiſcum morientibus pariter occaſuram.

Verſ. 2. Atqui , ò amici , non ſum ego tam excors , neque tam à vera ſapientia alienus , quin præclarè de Deo , perinde ac vos , ſentiam ; atque multa etiam de illo magnificè & conſtanter prædicare poſſim ; non enim ego de ſapientia vobis unquam conceſſi ; an longè ſuperior ſim , alii judicent : illud tantùm aſſero , quæ vos de Deo atque divinis , tanquam nimium recondita , jactatis , nemini vel è media plebe ſumpto , ignorata eſſe .

Verſ. 3. Cæterùm tanquam divinarum rerum ignarus , atque à religione alienus a vobis ego , qui pro amicitiæ , & neceſſitudinis lege honorificè accipi deberem , nunc irrideor ; propterea cogor ſanè , ut qui nullum aliud habeam perfugium ad ſolam divinam opem confugere , ex qua veræ amicitiæ , atque benevolentiæ præſidium polliceri mihi poſſim . Dei itaque incorruptiſſimi judicis æquitatem implorabo , qui veræ amicitiæ , & fidei violatores reos peraget , atque ſeveriſſimo ſupplicio afficiet . Ille verò clamanti , & invocanti proculdubio aderit , atque ope certiſſima ſe præſentem exhibebit , recipietque in ſuam fidem , quem amicorum infidelitas prodidit . Videt enim ille , quod indigniſſimum eſt , ſanctitatem & perfectionem vitæ minimè fucatam , ludibrio haberi .

Verſ. 4. Hominum autem fœliciter nunc agentium hæc eſt cogitatio , atque iudicium , me quondam lampadis inſtar , fulſiſſe , tunc verò extinctum eſſe , atque omnium pedibus proculcari , ſic exigente vel fatalis temporis neceſſitate , vel divina iuſtitia ; ad meorum ſcelerum vindictam . Neque aliter profectò eſt opulentis hominibus viri juſti afflicti pietas ludibrio , quàm cum carbo accenſus , aut fax , vel tæda de induſtria proiicitur extra focum , paraturque ad ſtatutum tempus , ut cum quis denuò ingreditur , in illum offendens , riſui , atque ludibrio ſpectantibus ſit ; cum potiùs iniuſti pedis dolor , commiſerationem , non riſum movere aliis deberet : quid? quòd etiam iuſtus eſt velut lignum accenſum , quem alii omnes , velut rem oppidò infenſam , atque nocivam fugiunt , & cui propter ſummam abjectionem omnes detrahunt : nam in rebus aliis , ad ſpeciem fulgentioribus cogitationes omnes ſuas defigunt ; pietatem verò tanquam rem ignobilem & oſcuram , planè contemnunt. Sed tamen ſuo tempore , cùm omnium vitæ , & actiones in publicum proferentur , latentem nunc ſanctitatem , lucem quoque proferet Deus in apertum publicumque : eſt enim juſti lampas benè parata ad lucendum , & opportuna olei copia abundans , ne ullas poſtea tenebras , lucisve languorem , atque defectum , cùm ſemel accenſa fuerit , timere debeat . Me igitur , qui nunc ab opulentis hominibus contemnor , & a quo velut ab accenſo carbone fugiunt , ne qua mearum ærumnarum , atque morborum ſcintilla ad illos inſiliat , me , inquam , paravit conſtituitque Deus , ut tanquam ad ſalutarem , proficuumque ignem aliquando , maximè opportuno ad meam ſalutem , & ad ſuam gloriam tempore , cæteri accedant , ut mea luce atque calore utantur ; proderoque tandem iis , qui mihi nunc inſultant , tanquam planè inutili , & nihili homini : at impius quoque velut titio , & torris erit , qui licèt videatur nunc a Deo non contemni , attamen parato tempore coniicietur in rogum , ignemque æternum .

Verſ. 5. Fruantur licet nunc ſumma rerum omnium abundantia , & bonorum copia prædones nequiſſimi , atque ex præda , & rapina pro ſua cupiditate diteſcant : cumque ad omne ſcelus projectiſſimi , efferantur & inſoleſcant adverſus numen , audeantque Deum ſua impietate laceſſere , & fortiſſimo exercituum Domino bellum indicere , cum ille vel ſolo nutu proſternere ſuos hoſtes poſſit : Ingratiſſimi profectò illi adverſus bonorum omnium largitorem ; qui cum ampliſſi-

ſuas fortunas, & uberrimam bonorum omnium copiam liberè illorum poteſtati, & voluntati permiſerit, ex tot ad fœliciter vivendum acceptis muneribus, nihil niſi ventris ingluviem, voluptates, atque Dei largitoris contemptum, & oblivionem referunt: ſuæ enim induſtriæ, humanæque ſapientiæ adſcribunt ſuam fœlicitatem, atque ſuæ poteſtati, & libidini omnia permiſſa eſſe arbitrantur: & cùm ſint à vera religione alieni, & ſuis manibus falſa deorum numina efficiant, exiſtimant divinam providentiam, atque ſapientiam ſua etiam manu, & poteſtate claudi, & contineri. Minimè verò ego ingratus extiti erga verum Deum, à quo multis beneficiis, quod ingenuè fatear, affectus ſum; nam beneficium accipere, & eum, à quo acceperis, contumeliis, & iniuriis laceſſere, latronum atque graſſatorum eſt.

Verſ. 6. Rem dico nulli non notam, ne vos exiſtimetis veſtram doctrinam valde exquiſitam eſſe; cuncta enim, quæ homo habet, Dei beneficio, & munere accepta eſſe, univerſæ creaturæ teſtantur: clamant enim non propter ſe, aut ſuæ utilitatis gratia, ſed propter hominem conditas eſſe: id quod vel ipſe rerum omnium, & beſtiarum etiam aſpectus nos docebit: ſi enim illis vox, atque reſpondendi ſenſus & facultas à natura conceſſa eſſent, prædicarent profectò diſertis vocibus, non ſibi, ſed homini natas; ſimulque accepiſſe à Creatore præceptum, ut homini obſequerentur. Neque terreſtria ſolùm, verùm etiam quæ in aere degunt volatilia, rem prorſus eandem ſuis cantibus, & modulationibus clarè, & argutè exponent.

Verſ. 7. Quòd ſi etiam conceptam apud vos hac de re dubitationem Terræ proponeretis, atque cum illa colloquium inſtitueretis, reſponderet ingenuè, ſuam operam omniumque ſuorum fructuum proventus Dei providentia, atque decreto ad hominum victum, vitamque conſervandam eſſe conſtitutos.

Verſ. 8. Nihil verò mirum, Deum elargitum eſſe alia bona hominibus, cùm idem vitam univerſis viventibus benignus tribuat: ille enim ſua manu, & poteſtate continet animam, qua vivunt, creſcunt, aluntur, ſpirant; quam pro ſuo arbitrio, aufert, aut benignus impertitur; nihilque boni, aut mali univerſis accidit, quod divina providentia non decernatur.

Verſ. 9. Hæc autem divinæ providentiæ cognitio, obtineri ſanè ab hominibus poteſt, tum aliorum ſenſuum, tum præcipuè auditus, & viſus præſidio: neque multò magis difficilè, quàm auris verba, & ſonitus diiudicat, & guſtatus ſapores. Et quidem non ſolùm Deus potentiſſimus eſt, ſed etiam ſapientiſſimus: omnia enim non minùs explorata ille habet, quam auris ſonitus, & guſtandi ſenſus ſapores omnes: quidquid enim agimus, voces quædam ſunt, quaſi divinis auribus inſtillatæ; neque minus ille cognoſcit, & probat, reprobatve hominum actiones, quam ſi guſtatu illas contigeret.

Verſ. 10. Tum etiam ſi ex antiquitate, & longiſſima ætate ſolet commendari ſapientia, quid de illius ſapientia, qui æternus eſt cenſeri oportet? cùm igitur ille ſapientiam habeat, atque rerum omnium agendarum rationem firmam, atque conſtantem, & quantum fieri poteſt acutiſſimè, intimeque cuncta deſpiciat, atque hæc omnia cum ſumma poteſtate atque efficacitate conjuncta ſint, conſequens profectò eſt, illius etiam providentiam omnibus ſuis partibus eſſe perfectam, & abſolutam.

Verſ. 11. Hanc ille profectò manifeſtat, cùm potentiſſimas, & florentiſſimas urbes ita deſtruit, & ſubvertit, ut nemo iterum illas erigere, & inſtaurare vel audeat, vel poſſit, neque non etiam cùm hominem, quem primùm fortunis, familiaque ampliſſima, & magnificentiſſima domo, inſtar cuiuſdam pulcherrimi ædificii erexerat, præclareque inſtruxerat, & mox deſtruit, deiicit, proſternit, atque illa vitæ omnia præſidia, & munimenta aufert, quæ illum erecto animo ſuſtentare potuiſſent, & in id miſeriarum barathrum abiicit, ex quo nullæ humanæ vires atque facultates illum ſublevare, & erigere poſſint: quidquid enim velit quacunque ratione deſtruere, nemo tueri, aut deſtruenti Deo repugnare poterit. Propterea, ſi homini properanti, & currenti ad finem optatum, præcludat Deus aditum, viæque impedimenta obiiciat, ſi conjectis malorum & ærumnarum vinculis detinet & implicet, atque in extremas anguſtias redactum & concluſum, quaſi ſeris, clavibuſque obſtrinxerit, nemo profectò erit, qui aperiat; nemo qui effringat carcerem, & iniecta à Deo vincula diſſolvat.

Quòd ſi ille etiam aquarum impetum ſeſe conantium effundere ad irrigandam terram, continere voluerit, atque non ſolùm pluviarum cœleſtium imbres, verùm etiam omnium fontium, fluminumque perennes ſcaturigenes comprimere, & obturare, protinus areſcent cuncta, & ad ſummam ſterilitatem, & ſqualorem redigentur. Quòd ſi vice converſa, ſuæ providentiæ quaſi laxatas habenas imbribus, fontibus, fluminibus permiſerit, & velut demergendæ terræ præcepto accepto & iniuncto illa liberè emiſerit, incredibili ſanè impetu irruptionem in terra facient, ſubvertentque, & obruent omnium mortalium habitationem. Una igitur divinæ providentiæ lex, omnia in ſua ſede, & munere continet, atque præcipitem creaturarum impetu moderatur. Verſ. 12.

Quòd ſi ex naturæ operibus, ad ea quæ ad humanarum actionum, atque morum providentiam, & gubernationem ſpectant, tranſeamus, certe eandem efficacitatis, & ſapientiæ rationem ſervat, dum permittit, ut alii ab aliis per dolos, & fraudes miſerè decipiantur, & cùm probe illi nerit, quis qua ratione errare, & decipi poſſit, tum deceptoris fraudem, & dolos, tum ejus, qui deceptus eſt, error, & falſa opinio, ut ſuæ providentiæ inſerviant, efficaciter, ſapienterque perficit. Verſ. 13.

Neque aliter eos, qui conſilia diligenter ineunt, & ſibi ipſis, aliiſve certam agendi legem, rationemque præſcribunt, atque novas vias, novaſque opportunitates rerum gerendarum comminiſcuntur, miſere ſpoliatos, & ſine ulla præda, ulliusve lucri ſpe ad inexpectatum, ſuaque ſtultitia dignum finem deduci permittit. Cùm enim fortiſſimus ipſe, atque potentiſſimus Deus de illorum ſapientia, & conſilio prædam egerit, illos ſtultos, & ſine ulla ſapientiæ laude, & exiſtimatione dimittit, multiſque difficultatibus irretitos, & conſilii tandem, omniſque ſapientiæ inopes, cunctis ridendos, & deſpiciendos traducit. Tum illos magiſtratus, & iudices, legumque peritos, qui ex legum præſcripto ius populis dicunt, & reſpublicas moderantur, labi permittit in manifeſtos errores, ut eam ſententiam interdum pronuntient, in dirimendis litibus graviſſimis, & difficultatibus ingentibus, atque legibus decernendis, qualem neque ſtupidus, planeque ſtultus pronuntiaret: tum præterea illos coniicit in quandam mentis conturbationem, ut planè ſtulteſcant, atque ſuæ dignitatis, & honoris ſede moti, & ablegati, ludibrio ab hominibus habeantur. Verſ. 14.

Interim eos, qui ſub illorum Tyrannorum diſciplina arctiùs, ſeveriuſque conſtringebantur, liberos ſolutoſque dimittit, atque viciſſim commutata ſorte, ipſos reges, ac Tyrannos Baltheo regio, vel militari, atque honoris inſignibus ſpoliatos, in vincula coniicit, ſunibuſque, velut ſontes, aut captivos, abjectiſſimæque ſortis homines conſtringit. Verſ. 15.

Excellentiſſimos viros, illos præſertim, qui ſacerdotali dignitate inſigniti ſunt, & in ſummo apud omnes honore, contemptui tradere ſolet, atque propriis ſedibus ejectos in miſeram captivitatem abducit, non ſolum ſuo honore & munere, ſed glorioſis, & ſplendidis, atque dignis veſtimentis ſpoliatos. Ad hæc viribus & facultatibus potentes viros, qui ſibi, neſcio quam vivendi perennitatem pollicebantur, quos propter moroſitatem, & inſolentiam nemo colloquio, atque congreſſu audebat provocare, facilè Deus ſupplantat, flectit, deflectit, deiicit, terræque Dynaſtas evertit, atque ſubitò, & inopinatò ad ſummam ignominiam deturbat; dignum profectò tanta ſuperbia, & audacia ſupplicium, quòd congredi, atque colluctari auſi fuerint cum ſupplantatore, & certare, cum Deo fortiſſimo. Verſ. 16.

Neque verò qui multum verbis, & eloquentia valent, gloriari coram Deo poterunt: nam cum ipſe bonorum omnium largitor ſit, aufert omnem facundiæ, & orationis vim ab eloquentibus, ut ii, quorum dictis, atque decretis ſumma fides adhibebatur à populis, deinceps fidem nullam mereantur; ut quos prolabi permittat in manifeſtos errores. Illos igitur, qui maximè ſapere videbantur, deſipientes, & inſulſos reddit, ut nullo rerum decoro ſervato tum loquantur, tum verò ſe gerant nul- Verſ. 17.

la ſuæ

la ſuæ ſenectutis , atque perſonæ habita ratione.

Verſ. 18. Super principes autem, qui munificentia & liberalitate potius ad ſuperbiam & gloriam, quàm ad miſericordiam utebantur, ingentem deſpectionis, extremæque abjectionis vim profundit, atque illorum potentia, & fortitudine debilitata, & fracta, eos, qui oppreſſi tenebantur, quaſi ablato, & projecto graviſſimo onere relevat, erigitque.

Verſ. 19. Tanta autem eſt divinæ mentis, in penetrandi, & diſpiciendis univerſis humanæ mentis latebris efficacitas, ut ea quæ in tenebris ignorata deliteſcunt, facilè poſſit in lucem proferre, atque rebus omnino ignoratis lumen clariſſimum afferre: occultas fraudes detegere: & in rebus deſperatiſſimis, extremiſque periculis, fœlicem tandem, jucundiſſimumque exitum commonſtrare. Nihil enim poteſt eſſe tam profundè, alteque in tenebris demerſum, quod ille in mediam lucem dare, proponereque non poſſit. Neque verò ſolum manifeſtæ ſuæ potentiæ, atque ſapientiæ documenta præbet Deus, in his, quæ ad ſingulos principes ſpectant, verùm etiam in his, quæ ad rerum publicarum, numeroſiſſimorumque populorum adminiſtrationem, & conſervationem attinent; nimirum cum mirabiliter hominum multitudinem auget, atque propagat: rurſus aliqua generali clade penè conſumit, & conficit; deinde iterum multiplicatos mirabiliter in priſtinas ſedes reſtituit, opportunumque, & longè latum habitandi locum concedit, quod vel in illa generali terrarum orbis eluvione apertè conſpici potuit.

Verſ. 20. Sed in omnibus difficultatibus, quas Deus ſua providentia affert rebus humanis, illud quoque ſapientiæ, atque potentiæ opus eſt, quòd patiatur principes, qui periculis & diſcriminibus ſuorum ſubditorum opportunum conſilium atque remedium quærere tenebantur, præcipites ruere in exitioſa conſilia, & exitus infeliciſſimos: quòd illorum regum corda, quæ potiſſimum à ſupremo numine dirigi, & illuminari deberent, Deus ſuo peculiari lumine, & admonitione minimè dignetur, neque illorum obſtinatæ mentis duritiem emollire velit. Interdum verò, cum illi placuit, cordium, & animorum ruentium impetum comprimit, & ſuo proprio ſenſu deflectit: ſolet enim regibus, & imperatoribus fortiſſimis, pavorem incredibilem incutere, & vel in fugam, extremaſque latebras conjicere, ut & corde trepident, & facie exalbeſcant, totiſque artubus contremiſcant. Sic, quæ illi nequiter machinabantur, deſtruit Deus, & cum ſanioribus aliis, magiſque ſalutaribus, & opportunis reipublicæ eventibus commutat. Interim illos vagari & aberrare per ſummas rerum difficultates permittit, miſerando præcipitio & vitam & viam concludentes: nam iis tenebris craſſiſſimis immergentur, ut nihilo cæcis meliores, tenebras attrectare manibus cogantur, multaque vertigine circumrotati, atque ſuæ improbitatis ebrietate commoti, & furentes errores intolerandos & mentis commotionem, omniſque ſalutaris conſilii ignorationem dilabantur.

Verſ. I. Reſpondens autem Job, dixit.

1 *Huius capitis ſcopus.*
2 *Varia lectio. Hominis nomen, quid propriè in Hebræo, & in malum ab aliquibus accipi.*
3 *Hominis appellatio in bonum.*
4 *Vulgati interpretis defenſio, & illuſtratio.*
5 *Vera, & varia lectio.*
6 *Cor, pro auſu, aut pro ſapientia*
7 *Cadere ab aliquo, Hebraiſmus. Leprote, ſive extenuatio in Sacro Sermone quid. Illuſtratus Salomon, & Vulgatus defenſus.*

1 Quis ſit huius capitis ſcopus.

CONtendunt nonnulli, hoc jam capite miſſam feciſſe diſputationem ſuam Job, & ſuum illud, propoſitum quod probandum ſuſceperat, quòd malè interdum bonis accidat, perinde, ac malis; maliſque non rarò benè ſit atque in illo tantùm nunc verſari, ut amicorum faſtum comprimat, in ſuis illis Thelogicis dogmatis proponendis. Sed quidem fieri non poteſt, ut omnino Job a diſputatione abſtineat, cùm etiam nunc ſe tueatur ab amicorum calumniis. Reſpondet itaque proculdubio objectionibus, & orationi Sophar; licet hoc capite non tam diſputare, quam aſſerere, & ſtatuere veriſſima dogmata videatur.

Verſ. II. Ergo vos eſtis ſoli homines, & vobiſcum morietur ſapientia!

ASſeveranter, & ſine interrogatione legunt ferè Hebraizantes omnes, Pagnin. Vatabl. Tygu. Hebræus apud Cajetan. & ita particulam illativam vertunt *profectò, verè*: qua etiam ratione nonnunquam Latinus reddidit: eſt enim eadem ferè, quæ *amen*; quæ fidelitatem, veritatem, aſſeverationem affert. Appellationem autem *hominis*, in malum accipiunt, pro homine vulgaris judicii, & parùm emunctæ naris, qui nihil ſublime ſapiat: nam originalis vox, *Gham*, populum ſignificat: qua etiam ratione ſæpe à Latino interprete redditur. Hinc Pagninus dixit: *Video quod eſtis populares.* Regia: *Verè quod vos populus*, vos numerus eſtis: quaſi dicat, plebeios, quòd nihil niſi ignobili plebecula dignum afferrent, nihilque ſublimius de divinis myſteriis exponerent, vulgi inſtar, qui in rebus clariſſimis, & quarum ratio, & cauſa ſit in aperto, referre omnia ad occultam Dei ſapientiam, & providentiam ſolet: cujus eſt illa quoque frequens vox in omni quæſtione propoſita, nolle ſe in profunditates, & diſcrimen conjici: Ita (inquit Job) vos meas ærumnas tantùm refertis in ea, quæ ignoratis; videlicet, aut in abyſſum divinæ ſapientiæ, aut in aliqua mea occulta ſcelera: cùm tamen in promptu ſit ratio divinæ gloriæ, quàm Deus ſibi proponat, atque eliciat ex meis ærumnis. Qui ſenſus Rabbinorum ferè, atque Hebræorum eſt, vel in hunc ſenſum; Vulgi inſtar de externis tantùm judicatis, atque ærumnas cum impietate conjungitis; cum tamen, ſi ſapientes fuiſſetis, minimè judicium, atque ſententiam ferre debuiſſetis ſecundum faciem.

2 Pagnin. Vatablus. Tygurina. Caietanus אמנם *Hominis nomen in malum accipi.* עם *Pagnin. Regia.* *Rabbini.*

Alii verò vocem *hominis*, in bonum accipiunt, pro homine, qui ratione polleat, & acri ad diſcernendum judicio; quaſi dicat; Vobis tantùm cœli, ac ſyderum conſpectum, divinæque providentiæ cognitionem arrogatis, atque putatis vos ſolos erectos ad ſydera tollere vultus. Quod, ſi per interrogationem legatur, per ironiam accipi debet. Hæc interpretatio eſt R. Moyſis, Chaldæi, Septuaginta, Græcorum, Philipp. cæterorumque Latinorum.

3 Hominis appellatio, in bonum. R. Moyſes. Chald. LXX. Philipp.

Sed Vulgatus interpres ſapienter interrogationem appoſuit, imitatus Septuag. & cùm res ipſa conjuncta ſit cum præcedentibus, rectè particulam illativam adjunxit, quæ initio ſententiæ eleganter ponitur, & idem valet quod, itaque: & cùm interrogatione acutior, & vehementior eſt: quam etiam retinent Septuaginta: licèt autem in *homine* conſideretur ſapientia, & cognitio; in hoc tamen loco, non tam ſignificat ex proprietate vocis imperitum vulgus, quàm cœtum, congregationem, multitudinem, certis legibus, & ſocietate devinctam: quod interpres ſignificare voluit, cùm in plurali dixit, *ſoli homines*: quòd benè indicat Tygurina legens, *Vos eſtis hominum univerſitas*, & Vatabl. *Putatis, quod vos ſitis ſpecimen totius orbis!*

4 Vulgatus interpres illuſtratus *Tygurina. Vatablus.*

Et vobiſcum morietur ſapientia! Gregor. legit. *Vobiſcum orietur ſapientia.* Quòd vobis, inquam, tantùm affulget veritatis radius: ſed mendum eſt in ea lectione: ſicut & in ea, quam habet Dionyſius. *Vobiſcum orietur ſapientia*: vera enim lectio eſt, *morietur*: Itane putatis non ſolùm in vobis reſidere divinarum rerum cognitionem, ſed ita vobis traditam, ut niſi per veſtras manus, atque doctrinam ad alios permanare non poſſit! ita mihi importunè veſtra dogmata obtruditis. *Sapientia* autem rerum ſublimiorum intelligenda eſt; Aquila dixit, *Perfectiones ſapientiæ.*

5 Gregor. Dionyſ.

Verſ. III. Et mihi eſt cor, ſicut & vobis: nec inferior veſtri ſum: quis enim hæc, quæ noſtis, ignorat!

COrdis nomine Cajetanus intelligit, animum, vigorem, & auſum, ad extollendum divina, & magnificè de Deo loquendum. Huic ſenſui favent Græci: *Non ſum excors, neque cor perdidi*, & quidem non ſemel cor ſignificat illam pectoris acrimoniam, & robur 2. Regum. 17. *Cuius cor eſt, quaſi leonis*; & Jeremiæ 48. *Cor fortium Moab, ſicut cor mulieris parturientis, & ceſſabis Moab eſſe populus; quoniam contra dominum glorianus eſt.* Tum etiam ſæpe, concidere corde, eſt eſſe animo dejecto, & remiſſo. Verùm multò germanius eſt, ut cor, hoc loco ſignificet ſapientiam, & intellectum: quæ uſurpatio frequentior eſt in Scriptura, & congruentior

6 Caieta. Græci. *2. Reg. 17. 10.* *Jer. 48. 41.* *Cor pro ſapientia.*

huic

Digitized by Google

huic loco: quaſi dicat; non ſum vocis, neque rationis, & conſilii inops.

7 *Caietan. Dionyſ. Græci. Latini.*

Nec inferior veſtri ſum. Cajetanus ad opes, & regnum refert quibus nihilo ſe inferiorem amicis dicat. Dionyſius ad ſanctitatem. Sed germanè, & propriè cum cæteris interpretibus Græcis, & Latinis ad ſapientiam; Minimè vobis de divinarum rerum cognitione concedo. In Hebræo; Non cado à vobis, vel, præ vobis. Hebraiſmus eſt Pſalm. 5. *Decidant à cogitationibus ſuis*, id eſt, excidant ſuis conſiliis, nihilque prudenter ab illis excogitatum ſit: ſed cum ad perſonam refertur, vinci, & ſuperari ſignificat. Eſther, 6. *Si de ſemine Judæorum eſt Mardochæus, ante quem cadere cœpiſti, non poteris ei reſiſtere, ſed cades in conſpectu ejus*: utrumque conjungit eleganter vulgatus, & Hebraiſmum, & elucidationem. Obſervat verò Philippus, hæc accipi ironicos, ſignificat enim ſe multò eſſe ſapientiorem; ſed ea potiùs figura eſt Leptote, vel extenuatio, cùm plus ſignificamus, quàm dicimus contraria hyperbole; ſicut id Pauli 1. Corinth. 7. *Puto, quòd & ego ſpiritum Chriſti habeam* & 2. Corint. 10. *Si quis confidit ſibi Chriſti ſe eſſe: hoc cogitet iterum apud ſe, quia ſicut ipſe Chriſti eſt, ita & nos*: ſic enim Paulus aliorum arrogantiam modeſtè, atque ſapienter comprimebat: cùm tamen aliquando etiam dicat, *ſe plus omnibus laboraſſe*. Iobo igitur ſatis fuit ad amicorum ſaltum comprimendum ſapientiæ primas ſibi arrogantium, parem ſe illis in ſapientia conſtituiſſe; exigente quidem ex alia parte modeſtia viri ſanctiſſimi; ne ſe omninò ſuperiorem illis jactaret. Servavit igitur illud ſapientiæ præceptum Proverbiorum 26. *Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne efficiaris ei ſimilis*: non enim convitiis agit, neque ſtultitiæ notam inurit; at *reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi* (ſolus) *ſapiens eſſe videatur*. Interim obſervat Gregor. indicari hac Iobi ſententia, hinc *diſcere debere eos, qui longè ſunt impares, ne dum ſponte inſiliunt ſapientia, quæ eminet nequaquam ſe contra vires erigat ſcientia, quæ iacet.*

pſal. 5. 11. *Cadere ab aliquo, Hebraiſmus.* *Eſth. 6. 13.* *Philipp.* *Leptote, aut extenuatio.* *1. Cor. 7. 40* *2. Cor. 10. 7* *5. Cor. 15. 10.* *Prov. 26. 4.* *Gregor.*

Quis enim hæc quæ noſtis, &c. Propriè; Cum quo non ſunt, ſicut hæc? quis, quantumvis è media plebe homuncio, hæc ignoret? apud quem, quantumvis barbarum, hæc non ſint manifeſta & explorata, Dei providentia, virtus, ſapientia humana imbecillitas, atque impuritas.

Verſ. IV. Qui deridetur ab amico ſuo, ſicut ego, invocabit Deum, & exaudiet: deridetur enim juſti ſimplicitas.

1 *Amicorum contumelia, moleſtiſſima. Quibus rebus amicitia lædatur, ex ſapiente.*
2 *Deus perfugium in falſis amicis. Deus curat, quæ nullus curat. Explicatur David, & Salomon.*
3 *Invocare, implorans ac opem, cum etiam forenſe. Deus veriſſimus amicus.*
4 *Exaudire, pro reſpondere: non tam voce, quam reipſa.*
5 *Simplicitas quæ.*
6 *Animalis homo non percipit ſpiritualia.*
7 *Iobi, atque Pauli modeſtia.*

1 *Amicorũ contumelia moleſtiſſima.*

CAEterùm (inquit) tanquam divinarum rerum ignarus ego, atque à religione alienus, irrideor à vobis propriè; Riſus ſum à irriſio, ludibrium veſtrum a vobis inquam amicis, ſodalibus; ejuſdem vitæ, & conditionis, à quibus acceptæ contumeliæ aculeum habent moleſtiſſimum: nam extremum omnium levamentum eſt, atque perfugium, amicitia; quæ ſi deſideretur ad homine ærumnoſo, non ſolùm dolere poterit aliorum bonorum jacturam, ſed, quod majus eſt; impenſi amoris, creditorum conſiliorum, ſpei, fiduciæ, quæ in amicis ſimulatis, & minimè fidis malè collocaverat. Fortè verò iſtæ amicorum diſputationes, non ſolùm ſerio ab amicis agebantur, ſed aliquando etiam cùm irriſione, & geſtu ſubſſannatorio, quòd graviſſimum erat dolenti homini; non enim tam grave, tamque moleſtum eſt, ſi ab amico, ferro, aut fuſte, pugnove, quam ſi probro, & contumelia appetaris. Rem claré docuit Eccleſiaſticus. *Ad amicum ſi aperuis os triſte, non timeas: eſt enim concordatio: excepto convitio, & improperio, & ſuperbia, & myſterii revelatione, & plaga doloſa: in his omnibus effugiet amicus*: quòd videlicet, hæc videantur omnem aditum ad gratiam, & reconciliationem præcludere; pugnat enim cum ipſiſſima veræ amicitiæ lege, atque ratione: quare dum perfectum amicum inſtituit Sapiens eodem capite; omnem contumeliæ & convitii ſpeciem, amicitiam lædere docet. Præcipit itaque, neque vel leviter, vel tenuiter pungendum eſſe amicum: na *Pungens*, inquit, *oculum deducit lacrymas: & qui pungit cor profert ſenſum*: ſicut n. coerceri non poſſunt lacrymæ, puncto, læſove oculo, parte videlicet hominis tenerrima, atque molliſſima; ſic ſane ira, commotio, efferveſcentia ſanguinis coerceri aut diſſimulari non poterunt, læſo & puncto corde, acutiſſimi alicujus ſcommatis mordacitate, & aculeo. Tum etiam præcipimur, nullo ex inſidiis, lapidis, ſagittæve conjectu petere amicos: nam *mittens lapidem in volatilia, deiciet illa; ſic & qui conviciatur amico, diſſolvit amicitiam: & ſicut noxius eſt, qui mittit ſagittas & lanceas in mortem, ita vir, qui fraudulenter nocet amico ſuo; & cum fuerit deprehenſus; dicit; Ludens feci.* v. 24.

Eccleſ. 22. 27. *Quibus rebus lædatur amicitia.*

v. 25. *Cõ hazar le tiro, ſe pierde el amigo.*

Invocabit Deum, & exaudiet eum, Is, inquam, cogetur confugere ad divinam opem, quæ ſibi tantùm reliqua eſſe poterit. Pulchrè autem unicum amicitiæ exemplum, ſuorumque amicorum perfugium proponit, in tanta humanæ amicitiæ vanitate, atque perfidia: ſuccedit enim Deus, qui eſt ex animo amicus, vereque benevolus, hominum infidelitati, *& falſis fratribus*. Quare ſuo jure divinam opem, divinique numinis gratiã cõciliare conabatur, qui dicebat; *Quia unicus, & pauper ſum ego*; ad eſt enim ille ſolitario, pauperi, & ab omni amicorum præſidio deſtituto; atque illius cura tangit. Illud ſanè divinæ benignitatis, atque munificentiæ eſt, ut tum plantas omnes, tum præſertim *ligna campi* non rigeſolùm, ſed etiam ad ſatietatem largiſſimè perfundat imbre cœleſti: *ligna*, inquam, *campi*, quæ nullius curæ, aut culturæ demandata ſunt, hæc quæ ab aliorum præſidio deſtituta ſunt, curæ Deo ſunt, & quaſi ſuo jure Deum advocent, ita illis adeſt cultor Deus, ſuoque nomine ſolitarias arbores inſignit. *Saturabuntur ligna Dei*: ſic ex fonte Hieronymus: neque verò minori incrementi lucro, & fœnore; quas enim, aut fortiores, & robuſtiores, proceriores ve, aut ad aſpectum lætiores, ad umbram commodiores, ad opportunitates multas utiliores dicas eſſe, arbores hominum, an arbores Dei? certè Sponſa mirabili bonorum omnium ubertate florens, nulla ſe humana induſtria, aut ope, ſola divina benignitate, & cœli affluentia excoli, & gloriari curiatur; *Ego flos, & lilium convallium*. Cùm igitur amici alii facile abeant, atque rupto amicitiæ vinculo diſcedant, præſtat profectò illius, qui nunquam amicitiæ fœdus violabit, gratiam inire, & ei adhærere, qui nunquam ſuo loco, & conſtituto fœdere movebitur; ſicut benè expertus canebat David; *Mihi adhærere Deo, bonum eſt; ponere in Domino Deo ſpem meam*. Itaque qui irridetur ab amico ſuo, invocat ſuo jure *Deum*, Deuſque benignus exaudit, & præſtò adeſt.

Deus, perfugium in falſis fratribus, & amicis. *pſ. 24. 16.* *Deus curat q; nullus curat.* *pſ. 103. 16* *Hiero.* *Cant. 2.* *pſ. 72. 28.*

Sed præterea, *Invocare Deum*, non ſolùm eſt gratiam ineuntis, opemque poſtulantis, ſed judicis officium, atque jus implorantis; nam & hoc loco, Dei nomen, Eloah, judicis eſt; & Invocare, eſt ad illius tribunal provocare, vel apud illum agere aliquem reum alicujus criminis. Quare hæc erit ſententia; *Qui irridetur ab amico ſuo, Deum invocabit*, & tantæ perfidiæ infideles amicos reos peraget. Deus autem amicitiæ violatæ Judex ſeveriſſimus eſt; cujuſmodi eſſe non poſſet, ſi non ipſe veriſſimus amicus homini exiſteret, atque veræ amicitiæ legum conditor, & obſervator.

3 *Invocare, opem poſtulare.* *Deus index.* קרא *Deus, veriſſimus amicus.*

Et exaudiet eum. Propriè, & reſpondebit illi; aderit clamanti; ſua ope, & præſentia oſtendet clamorem exaudiſſe; annuet votis, & poſtulatis; quem alii abjiciunt, ſuſcipiat ipſe; & in ſuam fidem recipiet, quem amicorum infidelitas prodidit: eſt enim *exauditio hæc, & reſpondendi formula*, quæ non verbis ſolùm, ſed multò veriùs re ipſa, atque auxilio præſtito fit.

4 ענה *Exaudire, pro reſpondere.*

Deridetur enim juſti ſimplicitas. Propriè, integritas, perfectio: ſanctitas minimè fucat. Quidam cauſaliter accipiunt; Quia videt Deus ſanctitatem, veramque pietatem irrideri, ideo ipſe tuetur & exaudit: nihil melius homini, quàm irrideri, & injuriam pati: nam hæc illi mala Deum benevolum, & amicum conciliant. Chryſoſto. hoc loco ſanctitatem, ſimplicitatemve accipit pro innocentia, quæ neminem lædat, lædatur tamen ab aliis. Quid inquam, Deo judice ſeveriſſimo dignus, quàm cùm is irridetur, & læditur, qui neminem læſerit? Sed fortè accuſationis amicorum hanc formulam futuram exponit, ut dicat ſe delaturum apud Deum judicem, quod ſui amici pietatem irrideant.

6 *Simplicitas quæ.* *Chryſoſt.*

Duo hic obſervanda: alterum cum Olympiodoro, nihil 6

Digitized by Google

Olympiod. hil mirum, ſi Iobi *ſimplicitas* ab amicis *derideatur*, cùm
Animalis proprium ſit eorum, qui corporis illecebris deliniti ſunt, eo-
homo irri- rum qui ſanctitati, & ſpiritui navant operam, ſtultam eſſe
det, quę conditione arbitrari. *Animalis enim homo non percipit ea,*
ſunt ſpiri- *quæ ſunt ſpiritus Dei.* Prophetas, qui ſpiritu Dei agebantur,
tus Dei. inſanire putabat ineptum vulgus; inſanos etiam appellabat.
1.cor.2.14 Amici Jehu diſcipulum Eliſæi irrident, & inſanire exiſtimât.
4.reg.9.11. 4. Reg. 9. *Quid venit*, inquiunt, *inſanus iſte ad te? Qui ait*
** Eſt lo co-* *eis. * Noſtis hominem, & quid loquutus ſit? At illi reſponderunt:*
noreys que *Falſum eſt, ſed magis narra nobis*: non aliter Iob, qui ſu-
as un ha- blimia loquitur, quæ humanus amicorum ſenſus non ſapit,
bla dor, y, inſanire putatur, & ludibrio habetur.
ya podeys Alterum cum Didymo: Cùm minora dicit Jobus, de ſe
ver lo que ipſo loquitur, cùm ait; *Eſt mihi cor*: cùm verò maiora loqui-
dezia. tur, ut ſanctitatem, & juſti perfectionem, in genere de juſtis
7 agit; ne tam ſuæ juſtitiæ, quàm omnium juſtorum cauſam
Didymo. agere videatur. Similem modeſtiam imitatus Paulus. 2.Cor.
Jobi mode- 12. cùm alia de ſe dixiſſet, ſed tamen illum raptum ad pa-
ſtia. radiſum, non ſibi apertè tribuit, ſed *homini*, quem ipſe noſſet.
2.Cor.12.2

Verſ. V. Lampas contempta apud cogitationes divitum, parata ad tempus ſtatutum.

1 *Varia lectio Græcorum & Hebraizantium.*
2 *Defenſus Vulgatus. Lampas quid.*
3 *Cogitatio, quid propriè, & ut pura, & munda futura ſit. Quid in impiorum oculis luceat, & quid tenebre-ſcat, Explicati Salomon, & Zacharias.*
4 *Juſtus ſtatuto tempore lucebit. Parare, quid propriè.*
5 *Tempus ſtatutum quod dicatur.*
6 *Tempus pro opportunitate. Juſtus ſimilis arcęſo carboni.*

Mira eſt Græcorum, Hebraizantiumq. à Latino inter-
prete diſſenſio. Græcorum hæc lectio eſt; *In tem-*
1 *Hebraizã-* *pus autem ſtatutum paratus fuerat, ut caderet ab aliis*: ſenten-
tium, & tia fertur in huncmodum: Aliorum divitum, aut amicorum
Græcorum fęliciter agentium hæc eſt cogitatio, atq. judicium me quon-
diſſenſio. dam *lampadis* inſtar fulſiſſe; nunc vero extinctum eſſe, &
שער ſub aliis me inferiorem jacere; ſic exigente, vel fatali tem-
poris neceſſitate, vel divino decreto. Alii, ut cum ſupe-
rioribus cohæreat; Non aliter ludibrio eſt juſti ſanctitas,
opulentorum, fęliciterq. agentium omnium judicio, quam
cùm lampas aut carbo accenſus, aut titio, faxve aut tæda de
induſtria proicitur extra locum, paraturque ad ſtatutum
tempus, ut cùm quis denuò ingrediens, imprudens in illum
offendat, riſui, atque ludibrio aliis ſit, licet ſuo malo: cum
potius injuſti pedis dolor commiſerationem, non riſum mo-
vere deberet. Sic.n. Pagninus, Cajet. & alii legunt; *Parata,*
vel *directa ad nutationem pedis*: aliter etiam Caietanus ex-
ponit, videlicet juſtum eſſe, *lampadem contemptam paratam,*
ad offenſionem, ſcandalum, caſumque divitis. Duas alias
Vatablus. interpretationes indicat Vatablus; primam, juſtum affli-
Luc.23.31 ctum eſſe lucernam, paratam nutantibus pede, ut qui pe-
de nutant, & qui in impietate confirmati non ſunt, diſcant,
ſi in viridi ligno hæc fiunt, in arido quid fiet, ſi juſtus peru-
ritur afflictionibus, non torrebitur impius? Alteram, quod
juſtus ſit velut lignum ardens, & paratus ad lapſum pe-
dis: nam illum fugiunt fęlices, & pro re abjectiſſima, tum
etiam pro re nociva, & infeſta habent. Senſus hi omnes non
inutiles.
2 Sed non dubium, quin Latinus interpres aliter, quam
מעד Hebraizantes legerit, non quid *Magach*, ut illi legunt,
יעד quod eſt vacillare, aut nutare, ſed *Jagach*, quod eſt ſtatue-
Nu.9.2.& infra. re, aut diſponere & ordinare certo tempore, unde dicitur
in Scriptura *Tempus ſuum*. Num. 9. aut. *Conſtitutum Tem-*
Exod.13.10. *pus*. Exod. 13. & placitum (quod nos vocamus, *plazo*) 2.
Reg. 20. *Moratus eſt extra placitum, quod ei conſtituerat*
1.Reg.13.11. *Rex*. Hinc conſurgit noſtræ lectionis ſententia, longè
aliorum interpretatione elegantior: eſt enim juſtus lampas
2.Reg.20.5. (*lapphid*) fax accenſa, lucens; quòd ardet, accenditur, lucet
in miniſterio domùs: eſt etiam coruſcatio lux, ut Exod. 20.
Lampas quid. *Cunctus populus videbat voces, & lampades*: ſed eſt *lampas*
contempta, propriè, pro re viliſſima, & inutili habita, cui
לפד propter utilitatem, & abjectionem per ſummum contem-
Exod.20.18. ptum detrahitur: hæc enim vocis originali germana ſignifica-
tio eſt.
נוד *Apud cogitationes* (judicium) *divitum*: propriè pacati, &
3 לאז tranquilli hominis, quem nulla inſtabilis fortunæ commotio
exagitat: & eſt pulchra alluſio inter *lampadẽ, & cogitationes*:
nam originalis vox *cogitationis*, affert etiam nitorem, ſplen- *Cogitatio-*
dorem, puritatem; quod cogitationes puræ, nitidæ, lucidæ *nes, puræ*
eſſe debeant, ſine ſorde, & macula: unde quod Cantic. 5. di- *& lucidæ.*
citur, *Venter ejus eburneus*, ex Hebreo ab hac radice dicitur vẽ- *Cant.5.14*
ter ejus candidus, nitidus, ſplendidus, ſicut ebur, ubi indi- עשת
catur, *Venter*, id eſt, pectoris cordiſq. mundities, & puritas,
cogitationum nitor, & ſplendor. Vel ut Sept. legunt, *Venter* *LXX.*
ejus pyxis eburnea; debet enim pectus eſſe plenum unguen- *Quid in*
tis ſuaviſſimis, non verò fęda, & turpi hypocriſi, inſtar ſe- *impiorum*
pulchri dealbati. Igitur cum *cogitatio divitis* lucem ſonet, *oculis lu-*
eleganter dicitur juſtus, *lampas contempta apud cogitationes* *ceat.*
divitum, Divites enim, & mortales omnes lucem & ſplen-
dorem conſectãtur, ſed oculis divitum non ſplendet pietas,
ſed aurum, argentum, honores, quæ conſectantur per ſuam
oculorum concupiſcentiam. Nam vaniſſimarum rerum
objecto ſplendore, mentis aciem hebeſcere patiuntur, cla-
riſſimumque virtutis lumen non modò non vident, verùm
ut denſiſſimas tenebras contemnunt; illæ ſunt *lucerna impio-*
rum (ut ſapiens ait) ad cujus ſplendorem greſſus ſuos diri- *Prov.21.4*
gunt; & ut Zachar. dixit, *Impiorum eſt oculus eorum in univer-*
ſa terra, ideſt, in quam mortales intendunt defixis oculis, &
immotis luminibus, illam reſpiciunt, ſuſpiciunt, venerantur, *Zacha.5.6*
adorant: cùm autem illud angelus expoſuit Zachar. oſteo-
derat ſanè, illi *amphoram egredientem*, quam, *impietatem,*
& oculum mortalium vocavit; quem locum verſat eleganter *Greg. li. 4.*
Gregor. li. 14. Moral. atq. *amphoram* intelligit menſuram, qua *Mor. c. 26.*
res, bonaque temporalia menſurantur: eo enim ſpectant *Amphora,*
mortales, ut divitias, & facultates compareant & cumu- *pro menſu-*
lent, atq. *menſuram bonam, & confertam, & coagitatam*, re- *ra.*
portent ex mondo: in hoc uno oculati ſunt, & perſpicaces, in
cęteris cæcuciunt; & juſtitiam, atque pietatem, tanquam
rem planè ignobilem, atque obſcuram averſantur, & ſicut
lucernam jam jam deficientem aut etiam fumigantem, quam
in remotiſſimum angulum conjicimus: illorum enim judicio,
non eſt juſtus lucernam accenſa *ut luceat omnibus, qui in do-* *Mat.5.15.*
mo ſunt: ſe ut *ſub modio* ſit, ſed tamen *parata eſt ad tempus ſta-*
tutum. Educet enim Dominus juſti *juſtitiam* ex tenebris, &
caligine, & *lumen* ſanctitatis *tanquam meridiem*, tam claram, 4
tamque fulgentem, ut omnem invidiæ, & detractionis um- *Juſtus ſuo*
bram, tenebraſque diſiiciat, inſtar meridianæ lucis. *At* *tempore*
impiorum lucerna, lumen, oculus, evaneſcent, *extinguentur*, *fulgebit.*
deficiente illis oleo; nam quamvis multa temporalia bona *pſ.36.6.*
cõparaverint, non diu duraturam lucem compararunt, neq. *Prov.24.*
ſuas lampades benè pararunt. At juſti lampas, eſt parata *20.& c.13*
lucerna, conſtante quadam, licèt nunc latente, & morta- *19.*
lium oculis occulta luce prædita, quæ firmiter perpetuò lu- *Mat.25.7.*
cem retinebit ſicut ſol, & ſicut *ſtellæ in perpetuas æternitates*: *Dan.12.3.*
unde vox illa *parandi*, propriè eſt, ita aliquid inſtruere, di- *Parare,*
ſponere, & præparare, ut firmitatem, & diuturnitatem ha- *quid pro-*
bere poſſit; qua ratione dicitur, *Præparatum regnum*, 1. Reg. *priè.*
13. confirmatum, & ſtabilitum, & Pſ. 102. *Dominus in cęlo* כן
paravit (fixit) *ſedem ſuam*: & Proverb. 19. *Parata* (conſtitu- *1.Reg.13.*
ta & decreta) *ſunt deriſoribus judicia*. Sexcenta ſunt hu- *3.*
juſmodi: ita eſt quidem lux juſti *parata* conſtans, firma, para- *pſ.102.19*
ta à Deo, ut in æternum duret, & nunquam extinguatur. *Prov.19.*
Ad tempus ſtatutum. Non eadem apud omnes hujus *con-* *29.*
ſtituti temporis intelligentia. Nam Septuag. accipiunt de 5
tempore miſero, quod à Deo juſto deſtinatum eſt, ad tole- *Quod dica-*
rantiam malorum. Chaldæus idem tempus, ſed rem totam *tur tẽpus*
de divite impió interpretatur, in hanc fere ſententiam; Tor- *ſtatutum.*
ris, qui nunc contemnatur à Deo, neque omninò abſumatur *LXX.*
igne, eſt impius, qui tandem *ſtatuto tempore* conjicietur in ro- *Chalda.*
gum, *ignemq. æternum*. Neque omninò hic ſenſus noſtræ le- *Matth.13*
ctioni repugnaret, nam perinde eſſe diceret, *lãpas apud cogi-* *42.& c.2.*
tationes divitum; Lampadis rationem habent cogitationes *5.41.46.*
divitum, vel, inſtar lampadis, &c. Alii, idque frequentius, ac- *Tẽpus, pro*
cipiunt in bonum & accipiunt de morte juſtorum, vel de ju- *die mortis*
dicii tempore; hoc enim eſt, quod per antonomaſiam tẽpus,
vel, dies dicitur: ut 1 Corinth. 4. *Nolite ante tempus judicare,*
quoadſque veniat Dominus; conſonat igitur cum illo Sap. 3. *1.Cor.4.5.*
In tempore (ſtatuto) *erit reſpectus illorum* (id eſt, viſitatio, & *Tẽpus, pro*
judicium: Sic enim Petrus appellat *diem viſitationis*; & *die iudicij.*
mox ſequitur) *fulgebunt juſti, & tanquam ſcintillæ in arun-* *Sap.3.6.7.*
dineto diſcurrent, id eſt, ſubito excitabunt flammam, & co- *1.Pet.2.12*
ruſcabunt. Quod enim contemptionis & lachrymarum in
hac vita præceſſit, fuit quidem parari, & præparari mate-
riam, ut ſtatuto tempore flamma ſe proderet: tunc enim
lux orietur juſto, & rectis corde lætitia; nunc *nondum appa-*
ruit,

Pſ.96.11. 1.Tim.3.2. *ruit, quod erunt; cùm apparuerit autem ſimiles ei* (id eſt, ſoli fulgentiſſimo, & inacceſſæ luci) *erunt*.

6 *Tempus, pro opportunitate. Juſtus ſimilis carboni accenſo.* Non incongruit tamen, aliquod opportunum, & privatum tempus captandæ alicujus utilitatis intelligi poſſe, ut hæc ſit Jobi ſententia: Contemnor à divitibus, & opulentis hominibus, abjicior, proteror, imò longius à me recedunt, tanquam ab accenſo carbone, à tæda, à face, ne qua mearum ærumnarum, atque morborum ſcintilla ad illos inſiliat: ſed tamen ſapientiſſimus Deus jam conſtituit, ut ad húc igniculum, quem modo vix lucentem deſpiciunt, aliquando tandem propius accedant, ut mea luce atque calore utantur; prodero tandem iis, qui nunc mihi inſultant, tamquam planè inutili, & nihili homini. Quid ſi etiam hoc loco, *tempus*, occaſionem ſignificet captandam à Deo ad juſti reſtitutionem; opportuniſſimo enim tempore adeſſe ſolet: ut enim
Eccl.1.19. ait Sapiens: *Uſque in tempus ſuſtinebit*; id eſt, uſque in opportunum tempus ſuæ reſtitutionis; *& poſtea* (tunc enim) *redditio iucunditatis*. Gravida eſt ſacra littera multis, valdeque appoſitis ad noſtram eruditionem intelligentiis.

Verſ. VI. Abundant tabernacula prædonum, & audacter provocant Deum, cum ipſe dederit omnia in manus eorum.

1 *Contextus quis.*
2 *Abundare quid. Divites ex præda, & rapina. Illuſtrat. Oſea. Facultas, quaſi facilitas quodlibet audendi.*
3 *Quid audacia in Hebræo. Ex ſecuritate, audacia, & temeritas.*
4 *Divites erga Deum ingrati. Qui victoriæ laudem ſibi arrogat, Deum provocat. Illuſtratus Habacuc.*
5 *Divites, Deum provocant, ſibi divitiarum laudem arrogantes. Hi raptorum, & prædonum ſimiles.*

1 *D. Thom.* Divus Thomas exiſtimat ſermonem fieri de divitibus illis, & locupletiſſimis hominibus, qui eò dementiæ proceſſeruot, ut Deo pro nihilo habito, beatitudinem in delitiis colocarint: ſed contextus hic non quadrat textui, & conſequentiæ orationis. Quare res ipſa poſtulat, ut cùm de juſti irriſione, & ærumnis dixerit, nunc de impiorum fœlicitate diſputet.

2 *Abundare quid.* שלה *Prædones qui. Divites interdum ex rapina diteſcere.* *Abundant*, Locupletia ſunt, quieta, pacifica, fœlicia benè eſt illis: nam his modis omnibus, interpretes vertere ſolent vocem, *Salah*, Tabernacula, domus, familia, & quæ ad illos pertinet univerſa. *Prædonum*, vaſtatorum, qui in res alienas irruſit, qui aliena bona per vim & iniquitatem diripiunt: ut ex hoc deprædandi ſcelere, flagitioſiſſimos quoſque notet; vel, ut divites notet, qui interdum ex præda diteſcunt: aut etiam ex divitiis vires, & auſum aſſumant ad prædandum, ita ut ſolùm egeſtas *ad furandum compellat*, ut Sapiens dixit, ſed divitiæ etiam, atquè abundantia, *prædones* interdum effi-
Oſea.12.8. ciat. Hæc enim eſt illa apud Oſeam. 12. cap. impiorum divitum vox: *Verumtamen* (certè) *dives effectus ſum* (quacumque tandem ratione, gaudeo me divitem effectum) Eleganter
Hieronym. Hieronym. *Non refert, unde poſſideam, dummodo poſſideam*: de
Job.15.20. quo morbo ſcriptum eſt; *Divitias, quas devoravit, evomet: aurum idolum mihi*, id eſt, Deus ſplendidus, cui ſerviam, mihi pro Deo, aurum erit. Hoc loco alii ex Hebræo legunt
Tygurin. Vatabl. Regia. Facultas. Quaſi facultas dicta. aliter: Tygurina, *Facultatos*, Vatablus Regia, *Robur*: dices propriè, fortitudinem, virtutem, dolorem, id eſt vim, violentiam, quæ aliis dolorem, & moleſtiam infert, iniquitatem, quæ contra fas aliena diripit. Atque hoc ſonat Latinum facultatem nomen, facilitas, quòd facilè omnia efficiant: ait igitur, *Invenisse* divitias quibus potens reddatur vim afferre pauperibus, aliena rapere, & difficillima quæque aggredi, & conficere. Sed mirum quòd, cùm ex abundantia prædam divites agere potentes reddantur, non ſolùm impunè, ſed etiam latenter, & occultè ſe id agere poſſe confidunt: ſubditur enim; *Omnes labores mei non invenient mihi iniquitatem, quam peccavi*: nemo me audebit appellare prædonem, aut raptorem, aut alienorum appetitorem: *abundant* itaque *tabernacula prædonum*, & in pace ſunt omnia, quæ poſſident.

Sed peculiariter reſpicere ad Sabæos, & Chaldæos potuit, qui illa ex Jobi facultatibus facta præda, ditiores facti ſunt:
LXX. quò ſpectare videtur lectio Septua. *Parvus fuerat, ut cadere*
Chald. *ret ub aliis, & domus eius, ut devaſtaretur ab iniquis*. Chaldæus tamen alluſum exiſtimat ad alias finitimas gentes Iſmaelitas, Moabitas, Ammonitas, qui fortè ex præda vivebant. Exemplum etiam in Pharaone ſubjicit; qui Deum provocavit, dedit tamen ſuæ temeritatis debitas pœnas.

Audacter provocant. Supple prædones; niſi forte ſuppoſi- 3
tum aliud ſubaudiri debeat, in hunc ſenſum: Alii etiam projectiſſimi ad omnem audaciam, improbi, qui audaciſſimè, & impudentiſſimè efferuntur adverſus Deum: in Hebræo eſt Pagnin. Reg. Caietan. בטחות
nominativus plurali numeri; *Audacia, ſecuritates, vel confidentia provocantibus Deum*. Numerus pluralis abundantiam ſignificat: quaſi dicat, Magna ſecuritas, ingens temeritas, & audacia ineſt his, qui Deum laceſſunt. Vox originalis eam confideotiam, ſecuritatemve ſignificat, quæ audaciam, Ex ſecuritate, & audacia, temeritas.
& temeritatem parit: Nihil formidant, audent igitur, & impunè ſe peccaturos confidunt. Provocare autem, *Ragaz*, רגז
movere, commovere, laceſſere, irritare ad iracundiam, & indignationem. Deus eſt hoc loco, *El*, fortis potenſque; Provocant fortem, qui vel minimo digito, aut ſolo nutu proſternere illos poſſit. Quanta temeritas! quàm ſtolida, quàm infœlix ſecuritas!

Cùm ipſe dederit. De impiis divitibus ſermo eſt, qui di- 3
vina beneficia convertunt in arma, quibus divinam beneficentiam laceſſant, & provocent: ignariſſimi adverſus largitorem bonorum omnium, qui bona, atque fortunas *dedit in manus eorum*, id eſt, liberę illorum poteſtati, atque dominio permiſerit. Hi ſunt, quibus graviſſimè comminatur *Impiorum divitū ingratitudo.*
Deus Oſeę. 13. *Iuxta paſcua ſua adipleti ſunt, & ſaturati ſūt,* Oſe.13.14
& elevaverunt cor ſuū, & obliti ſūt mei, & ego ero eis quaſi leana &c. ex paſcuis enim, & acceptis fœliciter vivendi muneribus, nihil niſi ſaturitatem, & volutaptem, atque Dei largitoris contemptum, & oblivionem retulerunt. Quid ſi etiam ad ſurunculos Chaldæos & Sabæos reſpiciat, qui ex parta præda, atque victoria inſoleſcentes, dicantur Deum provocaſſe, quòd ſibi victoriam tribuant, ſuæque induſtriæ, atque viribus comparatam prædam; quod divinam potentiam laceſſit, ſicut Scriptum eſt; *Ne fortè ſuperbirent hoſtes eorum, & dicerent: Manus noſtra excelſa, & non Dominus, fecit hæc omnia*. Hac ſane ratione provocavit Deum Nabuchodonoſor, qui ſuæ potentiæ, & induſtriæ militari, partam *Hoſtes gloriantes, Deum provocant.* Hab.1.16. Chald.
de Iſraelitis victoriam tribuebat. *Propterea*, inquit Habac. Iſa.10.15.
immolabit ſageno ſuo, & ſacrificabit reti ſuo (Chaldæus *Armis ſuis*) *quia in ipſis incraſſata eſt pars eius, & cibus eius electus*: bonum piſcatum ſuo reti, id eſt ſuæ induſtriæ, & fortitudini tribuebat. *Nunquid* igitur (inquit Iſaias) *gloriabitur ſecuris contra eum, qui ſecat in ea?* provocatus verò, laceſſituſque Deus vehementius cominatur: *Væ Aſſur: dixit enim: In fortitudine manus meæ feci, in ſapientia mea intellexi*, &c. ſic ergo, *audacter provocant Deum, cum ipſe dederit omnia in manus eorum*.

Poteſt quoq. hæc *provocatio* ad ipſos divites pertinere, qoi 5
ſuæ tantum induſtriæ ſuas divitias, & facultates acceptas referant, cùm *Dominus dederit*. Huc illud, quòd paulo antea ex Oſea aſſerebamus; *Dives effectus ſum*: à quo *effectus ſit*, tacet. Sed quidem alii juxta Hebræum, relativum, *Ipſe*, non ad Deum referunt, ſed ad impium, qui dicatur Deum adducere, vel portare, vel dare in manu ſua. Ita Pagnin. Vatabl. Tygurina, Regia; ut ſit periphraſis hominis, idolorum *Divites Deū provocant cum ſua induſtriæ laudē attribuūt divitiarū.* Oſea.12.8.
factoris & cultoris, qui Deum facit venire in manus ſuas, portat, tractat, verſat manibus: hujuſmodi eoim homines putantes numen ſibi adeſſe, verum Deum provocant, & *irritant in vanitatibus ſuis: provocant in eo, qui non eſt Deus*. Efficit igitur illos audaces, quòd, cùm ſua manu forment idola, exiſtimant ſe illa pro nutu regere, & moderari poſſe, atque adducere ad lucrum ſuarum cupiditatum. Sed vulgata conſtructio atq. lectio multò lenior, & congruentior eſt. Pagnin. Vatabl. Tygur. Regia. Deu.33. et pſ.77.78.
Paraphraſim hoc loco ſubtexunt Septuaginta, aut potius addunt explicationis gratia, hujuſmodi ſententiam; *Verumtamen nemo confidat, cum malignus ſit futurum ſe inſontem, quicumq. irritant Dominum, tanquam inquiſitio in eos non ſit futura*. LXX.
Interim Job ſuæ vitæ innocentiam tuetur: cujus cum tabernaculum bonis abundaſſet omnibus, minimè oumen divinum provocavit, neque ingratus extitit largitori bonorum: nam beneficium accipere, & à quo acceperis injuriis, & contumeliis laceſſere hoc, inquit, *prædonum*, & latronum eſt: qui, quos ſpoliant, ſi non morte, at certè contumeliis, & probris afficiunt, & onerant: at ego longè aliter: nam cum ſumma animi demiſſione, Deum colui, accepta quoque illi referens univerſa, quæ habui. *Ingratitudo divitū, rapina.*

Verſ.

Verſ. VII. Nimirum, interroga jumenta, & docebunt te: & volatilia cęli, & indicabunt tibi,

Verſ. VIII. Loquere terrę, & reſpondebit tibi: & narrabunt piſces maris.

Verſ. IX. Quis ignorat, quod omnia hæc manus Domini fecerit.

1 Quis ſit harum ſententiarum nexus. Creatura propter hominem.
2 Particula, nimirum, aſſeverat, Proſopopœia. Metonimia. Scripturæ regula, cū nomini plurali adiungitur verbum ſingulare.
3 Creaturarum mundialium laſſitudo quædam: explicata Sapientia, & Paulus.
4 Quid loqui ex Hebræo, quid Dei manus.
5 Anima quid. Quid ſpiritus, & ut Deus illum, vel neget, vel impertiatur.
6 Deus univerſis creaturis mala, aut bona diſpenſat.

1 *Quis ſit harum ſententiarum ſcopus, & nexus.*

PLerique exiſtimant hic redire Jobum ad confirmandum, & locupletandum, illam amicorum doctrinam de divina providentia, facilem fuiſſe, & minimè exquiſitam, ut quæ ex creaturis ipſis facilè colligi poſſit; nam clamāt omnia Deum providentem, atque moderantem univerſa: vel ideò vulgarem fuiſſe, quòd nulla res creata ſit, quæ ſuum effectorem non agnoſcat; neque id eſſe homini duntaxat exploratū, ſed brutis etiam animantibus, atque elementis ipſis ſenſus expertibus ſic Græci. Caiet. verò exiſtimat hinc probari illud Jobi propoſitum, bona, & mala ſine diſcrimine, bonis perinde, ac malis immitti à Deo, & non propter ulla creaturarum merita; id quod teſtari poſſunt creaturæ ſenſu, rationeque carentes, quæ ſuum bonum, ornatumque acceperunt ab auctore naturæ nullis ſuis meritis. Sed fortè cohærentius, ut id quòd paulò antè dixerat, Deum dediſſe in manus hominis univerſa creata, nunc confirmet univerſarum creaturarum teſtimonio, quæ ſentire, & agnoſcere videntur non propter ſe, ſuive gratia, ſed propter hominem conditas eſſe.

Græci. Caiet. — *Nexus cohærentior.*

2 אמנם *LXX.* עם *Proſopopœia, Metonymia. Scriptura regula.*

Nimirum. Verè, ſane, licèt interrogare jumenta vel quod in Hebræo eſt, quæſo, eia, age, obſecro, *interroga iumenta*. Sept. *quadrupedia*, Hebraicè, *Behemot*, beſtias, pecora campi, vel craſſima, & efferata quæque animantia, nihil prudentiæ, & familiaritatis cum homine habentia; *& docebunt te*, per Proſopopœiam, perſonam intelligentiæ participem illis tribuit; vel per Metonymiam; ipſe rerum aſpectus faciet te cognoſcere: ex ipſis ſcies, in originali; *Docebit te*, id eſt, una quæque ex beſtiis docebit: cum enim nomini plurali adjungitur verbum ſingularis numeri, diſtributio fit eorum, quę nomine continentur. Simile id Eccleſ. 10. *Muſcæ morientes perdunt ſuavitatem unguenti*: in Hebræo: *Muſcę perdet*, id eſt, quælibet perdere ſufficit: & Gen. 49. *Filiæ diſcurrerunt ſuper murum*; in Hebræo, *Filia diſcurrit*, id eſt, omnes fœminæ Aegyptiæ muros, & feneſtras aſcenderunt viſuræ Joſephum. Septuaginta tropum illuminarunt, *Si tibi reſpondeant*, id eſt, interrogata, ſi reſpondendi ſenſus illis ineſſet, prædicarent ſanè non ſibi, ſed homini nata eſſe, & præceptum illi à Creatore, ut homini obſequantur, adducta ſe eſſe ad Adamum animantia bruta ab ipſo Creatore teſtarentur, nominaque, in ſignum ſubjectionis, ab homine accepiſſe, obſtringique à Creatore perpetua ſervitute, dum homo vitam mortalem hanc ducat. Non ſolùm verò id teſtatur primigenia creaturarum conditio, ſed quotidianus quaſi rerum mundialium omnium labor, laſſitudoque ſerviendi, ſunt enim, (ut Sapiens ait) *cunctę res difficiles*; id eſt, laſſatæ, & fatigatæ multo ſerviendi labore, atque moleſtia, ſuprà quam poſſit homo explicare ſermone. Quòd illud ipſum eſt Pauli ad Romanos 8. *Vanitati enim creatura ſubiecta eſt, non volens* (difficilis, moroſa, ingemiſcens, parturiens, ſed obedit tamen, & ſervit homini) *propter eum, qui ſubiecit eam in ſpe: quia & ipſa creatura liberabitur à ſervitute corruptionis*: cùm enim creatura homini ſervit, potiſſimùm præcepto ſui creatoris deſervit; ſicut Sapientiæ. 16. dicitur, *Creatura enim tibi factori deſerviens exardeſcit in tormentum adverſus iniuſtos, & lenior fit ad benefaciendum pro his, qui in te confidunt*, &c. Igitur cuncta interrogata, non una tantùm, ſed multiplici ratione reſpondebunt, hominis gratia, laborem, & laſſitudinem ſerviendi imperatam ſibi eſſe à Deo.

Eccleſ. 10. Gen. 49. 22. LXX. Creatura propter hominem. Gen. 2. 19. 3 *Eccl. 1. 8. Rom. 8. 20. Sap. 16. 24*

LXX. *Et volatilia cœli*. Cœleſtia, aerea, degentia in aere, volantia per medium cœlum. *Indicabunt*, propriè Septuag. ex Hebræo, *Si tibi annuncient*, annuntiabunt, coram profitebuntur, atque palam exponent.

Loquere terræ. Propriè, conceptam apud te dubitationem, ſi quam habes, tracta cum terra: eſt enim *Sueach*, meditari, & loqui, id eſt meditationem proferre. Septuaginta, *Enarra terræ*, cum terra inſtitue hac de re colloquium: *Et reſpondebit tibi*; hoc ſcilicet, operam, ſuoſque fructuum omnium proventus, Dei providentia, atque decreto deſtinata eſſe hominum vitæ. *Piſces* etiam muti rem hanc apertè, & clarè pronunciabunt, univerſa Deum *ſubieciſſe ſub pedibus* hominis, & facta eſſe propter hominem, & *quod omnia hæc manus Domini fecerit*. Sed pergendum, ne immoremur in ſingulis: illo tamen indicato, quòd Hilarius, & Ambroſius ſuper id Pſalm. 118. *Manus tuæ fecerunt me*, obſervant, utraq. Dei manu hominem factum, at verò quę minoris erant, altera tantum manu condita, imò, & digito fabrefactos cęlos. Vide quæ de manu Dei diximus capitulo 10. ubi, quid Dei manus ſignificet.

4 שיח *LXX.* *pſal. 8. 7.* *Hilar. Ambroſ.*

Verſ. X. In cujus manu anima omnis viventis, & ſpiritus univerſæ carnis hominis.

NIhil (inquit) mirum, Deum largitum eſſe alia bona hominibus, cùm vitam ipſam univerſis viventibus tribuat. Continent igitur ſua *manus*, id eſt, ſua potentia *animam*, qua vivunt, creſcunt, aluntur; ſpirant etiam aliqua viventia: habet præterea *ſpiritum*: aliqui, animam ſpiritualem: ſed melius in communi, vitam, reſpirationem, reſpirandi facultatem, quam pro ſuo arbitrio Deus, vel attrahit, & cohibet, atque denegat; vel laxat, & impertitur; *aufert*, aut elargitur. Non ſolum igitur *ſpiritum*, & vitam cunctis impertitur pro ſua poteſtate, ſed etiam gubernat, & moderatur pro ſua ſapientia. Simile eſt id Danielis. 5. *Deum, qui habet flatum tuum in manu ſua, & omnes vias tuas, non glorificaſti*, id eſt, qui non ſolùm vitam, ſed ſingulas etiam vitæ actiones moderatur pro ſuo arbitrio. Vide quæ ſupra diximus cap. 10. verſ. 8. Adde verò hinc oſtendi ex creaturarum teſtimonio, non ſolum bona, quibus fruitur humana vita, proficiſci à Deo, ſed etiam ea omnia, quæ aliis animantibus bona, aut mala contingunt, pendere à divina providentia, quod etiam *interrogata iumenta docebunt: Catulos* videlicet *leonum rapere, & quærere à Deo eſcam ſibi*, Pſalm. 103. & Deum *producere fœnum iumentis: daręq. eſcam omni carni*. Pſalm. 135. Volatilia verò interrogata reſpondebunt, quamvis *duo paſſeres aſſe veneant, tamen ne unum quidem ex illis cadere in terram ſine patre cœleſti*. Matth. 10. & Luc. 12. & *pullos corvorum invocantes Deum*; dimenſum ſuum accipere à Deo Job. 39. & Pſ. 146. Si verò loquamur terræ, reſpondebit etiam ipſa, ſibi à Deo *parari pluviam, & de fructu* divinorum *operum*, id eſt, nubium, *ſatiari: ſaturari* quoque *ligna campi*. Mala igitur atque bona diſpenſat Deus, rebus univerſis creatis. Cùm igitur aliquid ex his deſideratur, vel pluvia terræ, vel paſcua pecudum, vel aliarum arborum fructus, orandus Deus eſt, bonorum omnium largitor: ſicut faciebat Joel. cap. 1. *Ad te Domine clamabo, quia ignis comedit ſpecioſa deſerti: & flamma ſuccendit omnia ligna regionis; ſed & Beſtiæ agri, quaſi area ſitiens imbrem, ſuſpexerunt ad te.*

5 *Anima quid. Spiritus quid.* *Pſ. 103. 29 30. Iſa. 42. 5. Dan. 10. 8. Job. 10. 8* 6 *Deus univerſis creaturis, mala aut bona diſpenſat. Pſ. 103. 14. Pſ. 135. 25. Matth. 10. 29. Luc. 12. 6. Pſ. 146. 9. Job. 39. 33. Joel. 1. 19.*

Verſ. XI. Nonne auris verba diiudicat, & fauces comedentis, ſaporem?

Verſ. XII. In antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia.

1 Varia connectendi ratio.
2 An Job fuerit ſuis amicis ſenior, & qua illius ætas.
3 Verus & germanus contextus, & interpretatio. Deus guſtu, & auditu percipit humanas actiones.
4 Aures in Hebræo quaſi bilances. Diiudicare quid.
5 Divinæ aures commendatæ ab audiendi acrimonia. Cogitationes, & reliquæ aliæ actiones, voces ſunt. Illuſtrata Sapientia.
6 Fauces, palatum, guſtus, idē.
7 Cibus Deo ſunt iuſti; impios faſtidit. Illuſtr. David.
8 Antiqui, ſapientia, intelligentia, quid propriè.
9 Deus à ſapientia, & fortitudine cōmēdatur. Princeps, & iudex, ſapiens, & fortis eſto.

De

1 *D. Thom.* DE contextus cum præcedentibus, vix quidquam exploratì, certive conſtat. Divus Thom. exiſtimat hic agi de creatoris cognitione percipienda ex creaturis, experimento rerum ſenſibilium, quæ per illos duos ſenſus guſtum, videlicet, & auditum ſignificantur. *Caietan.* Addit etiam Cajetanus his verbis indicari Theologiam illam amicorum, quam Job dixerat eſſe facilem, poſſe homini contingere, aut per diſciplinam, quæ fit ex auditu, aut per inventionem propriã, quæ fit quaſi guſtu quodam, & experimento. *D. Thom. Albert. Diõ. Caietan.* & mirum eſt, quantùm Latini, D. Thom. Albertus, Cajetanus, Dionyſius, urgeant, mulgeant, & premant hæc omnia vocabula, *ſapientia, ſcientiam, prudentiam*: ex quibus poſtquam multùm emunxerunt, eliciunt illa diſcrimina, quæ Logici tradunt in libro de poſteriori reſolutione. Implent itaque huius loci commentarium ſpinoſis, & aridis obſervationibus, ex Peripateticorum diſputationibus petitis.

Chryſoſt. Olympiod. Chryſoſtomus, & Olympiodorus, aliique Latini, ita interpretantur: Tam facile percipi veriſſima hanc de divina ſapientia, atque providentia doctrinam, quam facilè *auris verba dijudicat, & guſtus ſaporem*. Quæ enim eſt proportio rerũ ſenſibilium ad ſenſum, eadem eſt veritatum intelligibilium ad intellectum. Quod verò deinde ſequitur; *In antiquis eſt ſapientia*, *Caietan.* iterum Cajetanus refert ad ſuam illam experimentalem ſcientiam.

2 Alii dicunt hic latenter Job commendare ſuam ſapientiã ex provectiori ætate: *An Job ſuis ſenior fuit amicis.* alii ex oppoſito aſſerunt Job fuiſſe ſuis amicis juniorẽ, id quod indicant Olympiod. & Polychr. initio cap. 13. *Licet ætate*, inquit, *junior vobis videar, ſapientia autem nulla re ſum inferior.* Et idem docet. *Olympiod. polychron. Chaldæus.* Chaldæus ad id capitis 15. *Et ſenes, & antiqui ſunt in nobis multò vetuſtiores, quàm patres tui.* Quẽ locum ſic Olymp. explicat. *In nobis tribus fuerit fortaſſe aliquis, qui non ſolùm te, verùm etiã tuo patre ſit ætate provectior.* Atque tunc oportet per ironiã accipere. Soli ſcilicet ſapiant ſenes: & Aſtunica quidem exiſtimat, cùm Job hæc diceret, non exceſſiſſe quadrageſimum annum. *Aſtunica. Didymus.* Ego verò exiſtimo, & longè provectioris ætatis fuiſſe Jobum, quàm ſuos amicos, & quàm illi Aſtunica concedat: ſic exiſtimat Didymus ſuper id c. 15. *Et ſenes & antiqui ſunt in nobis*, *LXX. Iob ætat.* nam ex illa Græcorum, & Sept. ſupputatione, de qua agemus, cap. ult. colligitur ſeptuaginta fuiſſe annorum, antequam in ærumnas incideret, aut cùm in illis fuit: nam ſcribunt vixiſſe poſt plagã ãnos cẽtũ Septuaginta, omnes autẽ annos habuiſſe ducentos, & quadraginta. Alii aliter. Quæ ideò congeſſi, ut rei magnã incertitudinem, & auctorũ varietatem oſtẽderẽ.

3 Ergo, quod optimum mihi videbitur adjungam. *Contextus Germanus* Cum Job de divinis attributis multo ſublimiùs, atque magnificẽtiùs, quàm ſui amici, loqui inſtituerit, oſtenderitque pro ſuo arbitrio omnia Deum bona, aut mala tum rebus univerſis conferre, nunc ſpeciatim ad divinæ ſapientiæ commendationem deſcendit, aſſeritque Deum non minùs ea percipere, & exploratã habere quæ in mundo geruntur, quàm *auris verba dijudicat*. *Deus, guſtatu diſcernit hominum actiones.* Ut quidquid agas, quidquid cogites, tanquam veriſſimas quaſdam, & clariſſimas voces, tu ipſe videaris divinis auribus inſtillare: neque minus illum cognoſcere, probare, aut reprobare hominum actiones, quàm ſi guſtatu contingeret; dulceſcunt enim Dei palato, quæ honeſtè agimus; at ad amaritudinem provocant noſtræ improbitates, *& ſcit reprobare malum*, & nauſeare ad illud, *atque eligere bonum*: *Iſa. 7. 15.* nec non butyrum, & mel comedere. *Argumentũ à minori.* Deinde adjuncta argumentatione à minori idem confirmat; *Si in antiquis eſt ſapientia, & multo tempore prudentia*, *Dan. 7. 9.* quid de antiquo dierum judicari oportet? *Si auris verba dijudicat, qui plantavit aurem non audiet?* *pſal. 93. 9.* Quare tandem concludit, *Apud ipſum eſt ſapientia & fortitudo*. Nam hæc duo ad rationem perfectæ providentiæ ſpectare videntur, ut ſtatim explicabimus. Sed jam ad ſingula veniendum.

4 אזן *Auris idẽ quod ſtatera.* *Auris; Ozen*, & in plurali idem eſt nomen ſtatera, & lancium: ſunt enim duæ aures velut bilances, quibus expenduntur quæ audivimus. Diximus non nihil hac de re, cap. 6. ad id, *Job. 6. 2.* *Utinam appenderentur verba mea in ſtatera*: congruit autem hoc loco cum verbo *dijudicandi*, quod alibi Vulgatus vertere ſolet, *probare, & tentare*, id eſt, explorare, penitus cognoſcere, attentè, & diligenter expendere. בחן

Dei auris acerrima. Sicut autem aliis locis commendantur divini oculi *contemplantes bonos, & malos*, ita hoc loco divinæ aures, quas nihil præterit eorum, quæ agimus: *prov. 15. 3.* vid. Sapie. 1. ubi dicitur *Sap. 1. 10.* Deus habere *Aurem Zeli*, id eſt Zeloſam, videlicet accerrimam, & acutiſſimam ad audiendum, indignabundam, nihil prætermittentem per incuriam, aut negligentiam, ad vivum omnia per auditum reſecantem; vel etiam quodammodo cupidam audiendi, hæc enim omnia *Zelus* indicare poteſt. Similem dicas aurem hominis zelotypi, qui ſuæ ſponſæ verba cupidè audit, & ponderat, *& ſtat poſt parietem, proſpicitq. &* *Auris Zeli* *audit per cancellos*. *Auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationis non abſcondetur: ſermo obſcurus* (id eſt occultus) *in vacuum non ibit*: (non erit impunitus) *in cogitationibus impii, interrogatio erit: ſermonum autem illius auditio ad Deum* *Cant. 2. 9* *veniet, ad correptionem iniquitatum illius*. Eleganter Aug. lib. 6. de mendacio, cap. 16. hunc locum tractans, ad cordis ſermonem, & interna verba mentis refert, quæ Deus acriter audit, atq. examinat. *Auguſt.* Neq. verò ſolùm cogitationes ſunt verba mentis, ſed etiam ad Deum relata, cætera opera humana habent linguam, & vocem: & *ſanguis effuſus clamat: & clamor peccatorum Sodomiticorum aſcendit ad cœlum*: atque ſcriptum eſt, *Lapis de pariete clamabit*. Sed ne quis diceret, hæc quidem omnia voces ſuas, linguaſq. habere, at non oportere Deum ſcientem eſſe omnium generum linguarum, addit *Gen. 4. 10 Gen. 18. 20 Hab. 2. 11.* Sapientia: *Cordis illius ſcrutator eſt verus, & linguæ eius auditor: & hoc quod continet omnia, ſcientiã habet vocis. Propter hoc qui loquitur iniqua, non poteſt latere, nec præteriet illum corripiens judicium.* *Sap. 1. 7. Deus ſcientiã habet vocis.*

6 *Et fauces*: idem quod alibi vertitur, palatum, aut guſtus. Neque oportet curioſius hoc loco inquirere; an ſectorum guſtus conſtituere voluerit in faucibus, an verò ſit in palato cõſtituendum, aut in cuſpide linguæ, vel in nervo per totã linguam ſparſo, de quo philoſophi diſceptant: cùm ad illam locutionem ſatis fuit communis loquendi, & ſentiẽdi modus, quo dicimus fauces, aut guttur aliquid guſtare; præſertim cum re ipſa fauces valde delectentur tactu cibi, & potus: unde Ariſtot. 3. Ethicorum, cap. 10. quod eſt temperãtia, refert Philoxenum voluptuarium hominem, & intemperantẽ, precarum fuiſſe, ut longiùs ſibi guttur, quam gruis fieret. *Ariſt. 3. li Ethic. c. 10*

7 Sed quod attinet ad hanc divini guſtatus allegoriam indicatam, certè non infrequens, neque inaudita eſt in ſacro ſermone: juſtos enim comedere, & guſtare tanquã cibũ ſuaviſſimum dicitur, cùm ipſe apertis verbis dixerit, *Cibus meus eſt, ut faciam voluntatem eius, qui miſit me, ut perficiam opus eius.* *Ioan. 4. 34. Cant. 6. 2.* Hæc nimirum illius refectio, juſtus, & juſtificatio impij. Hæc ſũt lilia, quibus agnus paſcitur; his fructibus oblectatur, cùm paſtor ſit, ut ipſe de ſe teſtatur. *Comedi favum cum melle meo, bibi vinum cum lacte meo*: & iterum; *Veniat dilectus meus in hortum ſuum: & comedat fructum pomorum ſuorum.* *Cant. 5. 1.* Tantam verò voluptatem ex hoc animarum ſanctarũ cibo percipit, ut pro hoc mellito convivio, ut Pſelli verbis utar, quaſi gratiam aliquam referret, viciſſim ſe ipſum ſuis fidelibus comedendum præbeat: nam ſtatim adjungit: *Comedite amici, & inebriamini chariſſimi*: at impios faſtidit, & ad illorum memoriam nauſeat, ſicut ſcriptum eſt; *Quoniam Deus ſprevit* (cum faſtidio, & nauſea abjecit) *eos*, *pſal. 52. 6.* & ad eos quidem, qui putarent Deum oblectari carnium, & ſacrificiorum nidore, aut eſu, & non potius animorũ, & cordium, dixit ipſe Deus: *Nunquid manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo?* Ergo impii, velut putres carnes, fœtent Deo, ſicut ſcriptum eſt, *Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudijs ſuis: non eſt qui faciat bonum*, & iterum: *Omnes declinaverunt ſimul, inutiles facti ſunt.* *pſal. 13. 2. Regia. Vatabl.* Pro quo ex Hebræo alii legunt; Omnis receſſit, aut, defecit, videlicet, ſicut vinum deficere ſolet, cùm aceſcit, aut evaneſcit. סיר Verbum enim originale eo loco ſignificat eam pravitatem, quæ in vino, aut vinea ineſſe ſolet: a qua radice dictum eſt Jere. 2. *Quomodo converſa es mihi in pravum vinea aliena?* ארש Pro voce autem inutiles, dicas propriè, fœtidi, putridi, abominabiles: à radice *Alah*: quare ejuſmodi inutile videtur ſignificare, quod comedendo non eſt, propter fœtorem, & putredinem: unde alii vertunt, *Rancidi facti ſunt*: ſumpta metaphora à cibis fœtidis, & rancidis à quibus omnes abhorrere ſolent. Cùm verò illi cibi quos ſemel comedit Deus, aut frigere, aut aceſcere incipiunt, ait ipſe nauſeabundus: *Utinam frigidus, aut calidus eſſes: ſed quia tepidus es, incipiam te evomere.* Sic igitur Dei *comedentis fauces iudicant ſaporem.*

8 *In antiquis*. Alii vertunt decrepitos: vox originalis propriè ſignificat ſenem, longævum, qui diù vixit: *Sapientia* autem hic eſt propriè rerum divinarum, atque humanarum ſcientia, ſcientia autem & *prudentia* non ſunt accipiendæ ſtrictè, pro ſcientia rerum agendarum ex debitis circumſtantiis: eandem enim vocem ſtatim vertit

inter-

interpres intelligentiam; propriè autem eſt acuta, & acris quædam cognitio, qua res quæque intimè cognoſcitur, cujuſmodi ſit, & quantum ab alia differat, quæ omnia in divinam cognitionem perfectiſſimè conveniunt.

Verſ. 13. Apud ipſum eſt ſapientia, & fortitudo: ipſe habet conſilium & intelligentiam.

1 EX ſapientia, & fortitudine, atque agendi efficacitas, conficit divinam providentiam eſſe omnibus partibus perfectam. Sapiens eſt enim Deus, videns procul, & ubiquequaque circumſpiciens, & præterea *Fortis*, princeps, prævalens, robuſtus: hæc enim omnia ſignificat vox originalis. Quòd autem judicem, aut principem, qui reipublicæ, aut univerſitati providet, hæc duo commendent: *ſapientia, & fortitudo*, apertè aliis Scripturæ locis docemur, de *Sapientia* Iſaias loquitur, c. 32. *Non vocabitur ultra is, qui inſipiens eſt, princeps; neque fraudulentus, vocabitur major*, ut Deum imitetur, qui cùm omnia cognoſcat, nihil ſuſpiciosè, malitioſeve calumniatur: ut idem ſit cum illo, *Prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ*. Et de robore, atque efficacitate Eccleſiaſt. *Noli quærere fieri judex, niſi virtute valeas irrumpere iniquitatem*: tum etiam Exod. 18. *Provide de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus ſit veritas*: utrumque requirit, *potentiam*, & *veritatem*; quam eſſe veram lectionem Biblia Vaticana probant, tum etiam Sept. qui *potentes* legunt: Onchelus, *Fortes*: quamquam pleríque alii vulgati codices habuerint, *Viros ſapientes*, & quidem utrumque cadere poteſt in vocem originalem, *Chail*, quæ ad robur corporis, ad virtutem animi, ad facultatem, & divitiarum fortitudinem, ad exercitum, vel multitudinem populi pertinere poterit, & ea omnia in viro principe, & magiſtratu requiruntur, ut corpore robuſtus ſit, ad perferendos labores, & animo etiam valeat; ſapientia videlicet, & peritia multarum rerum; & divitiis quoque polleat; ne adulari cogatur, & munera, aut potentiorum perſonas accipere, præterea ſit vir virtutis, id eſt, exercitus, qui dignus ſit, ut exercitui, & multitudini præficiatur, & quem exercitus integer timeat, & revereatur & potens quæcunque facienda indicaverit, quaſi armata manu, & inſtructa, ſi opus fuerit, acie perficere. Et quidem ſub perſona fortiſſimi alicujus militis, aut ſtrenui Imperatoris Salomon deſcripſiſſe videtur optimum magiſtratum, de quo profectò loquitur, cap. 10. Eccleſiaſtæ; *Qui fodit foveam, incidet in eam, & qui diſſipat ſepem, mordebit eum coluber. Qui transfert lapides, affligetur in eis: qui ſcindit ligna, vulnerabitur ab eis*: quæ omnes tranſlationes explicant, qualis futurus ſit; optimus magiſtratus, & princeps: ut foveam fodiat, ad expugnandam impiorum munitionem, in qua impietas habitat: diruat, diſſipetque murum impiiſſimæ Babylonis: pietatis verò, & honeſtatis terminos, & lapides transferat, dilatet, promoveat: & denique idem ipſe princeps, & magiſtratus, ſicut bonus agricola amputet arbores quas coluit, & præcidat inutiles ramos; ergo ſi militis, ſi Imperatoris munus præſtat, cavere ſibi profectò debet à ſuis ſubditis, tanquam ab hoſtibus, ne per inſidias, & dolos, atq; calumnias viciſſim illi foveam, & laqueos ſtruant; ne mordeant illum ſicut colubri; ne opprimant, & defatigent, ſicut moleſtiſſimi & graviſſimi lapides; ne denique vulnerent, & configant, ſicut aſſulæ lignorum, quæ ex ſecuribus, aut falcibus diſſilire ſolent. Ergo apud perfectum judicem, & principem, ſunt ſapientia, & fortitudo.

Iſ. 32. 5. Et ſuperiori nocio, ne malitioſè. Matth. 10. 15. Eccl. 7. Exod. 18. 21. Matth. LXX.

Tum præterea Deus *habet conſilium* id eſt, rei gerendæ rationem rectam, & cogitationem firmam & conſtantem, qua mundum adminiſtrat, Cogitat (inquit) Deus ſerio, & conſtanter de recta, atque commodiſſima mundi adminiſtratione, id eſt, Optima ratione res humanas gubernat. *Habet* præterea *intelligentiam*, id eſt, Acutè, intimè diſpicit cuncta, & unum ab alio diſcernit, & ſuo quodque conſtituit loco. Hæc ſanè etiam in perfecto judice requiruntur, ne temerè, & ſine conſilio aliquid faciat; neve *dicat bonum, malum, & malum bonum*; ſed aliquando de hoc plura.

Iſ. 5. 20.

Verſ. 14. Si deſtruxerit, nemo eſt, qui ædificet: ſi incluſerit hominem, nullus eſt qui aperiat.

1 *Deſtruere, quid propriè: ædificare non ſolum de ædificiis dici. Explicatur David.*
2 *Germana interpretatio.*
3 *Includere quid, aut concludere, in ſacro ſermone, & ex Hebræo. Claves ſymbolum liberæ poteſtatis, & adminiſtrationis. Illuſtrati David, & Matthæus.*

HOc jam ad potentiam deſcribendam, & explicandam peculiariter pertinet. *Si deſtruxerit*, Propriè, deleverit, diſſipaverit, nemo poterit extruere, erigere, inſtaurare. Eſt autem valde ampla, & valde vehemens illa ſignificatio deſtruendi, ut etiam ſignificet anathematizare, & devorare, & omnino è medio tollere: ergo affert rei exitium, & interitum, aut etiam dicas excommunicationem. Joſ. 10. *Ne ſitis prævaricationis rei*: propriè ne anathematizemini. Eugub. & Titelmanus intelligunt de alicujus urbis, & provinciæ devaſtatione; & forte ad Sodomiticam ruinam, aliarumque civitatum deſtructionem reſpicere his verbis potuit, quorum ſupplicium, ruinaque ſempiterna ignis inferni ſimilitudine repræſentat, ut Judas Apoſtolus dixit, *Facta ſunt exemplum, æterni ignis pœnam ſuſtinentes*, quod judicavit Sapiens, cap. 10. dicens, *Fumigabunda conſtat deſerta terra*: quas igitur Deus civitates ſubvertit, nemo ædificabit. Alii minùs fortaſſe commodè, ad Babylonicam turrim, quam nulla humana vis, aut induſtria, potuit ad faſtigium perducere, *deſtruente*, id eſt, prohibente ædificium, Deo. Divus Th. Cajet. & ipſi ferè Græci de homine interpretantur, quem erectum & quaſi ædificatum, præclareque inſtructum bonis omnibus, facultatibus, liberis, familiâ, virium, & corporis integritate, & robore, Deus deſtruit, dejicit, proſternit, illis omnibus rebus, & veluti fulcris ablatis, quæ erecto animo illum ſuſtentare poſſent. Hujuſmodi igitur hominem conjectum, in infimam conditionem, nemo erigere, aut ædificare poterit. Et quidem utrumque verbum ædificandi, & *deſtruendi*, tam de ædificiis, & urbibus, quam de hominibus dici ſolet. Exod. 23. Deſtrues illos: nam honor, favor, amici, facultates, liberi, familia, ſunt velut humanæ vitæ fundamenta, & conſtructio, ſic enim dicebant quondam ad David Pſ. 10. *Quoniam quæ perfeciſti, deſtruxerunt*. Tua, ò David, officia in amicos, & in Regem Saulem, tua illa præſidia, & firmamenta, quæ jeceras in Saulis aula, & quibus nitebaris, jam ſunt adulatorum, & tuorum inimicorum induſtria, labefactata, deſtructa, convulſa. Præterea *ædificare domum*, ad familiam erigendam, ornandam, multiplicandam pertinet.

נתרס Eugubin. Titel. Sap. 10. 7. Geneſ. 11. à 4. ad 9. D. Thom. Cajet. Græci. Ædificare & deſtruere non ſolum de ædificiis dici. Exod. 23. Pſ. 10. 3. Exod. 8. 21.

2 Sed certè melius quadrat, ut in communi dicatur, quidquid velit Deus, quacunque ratione deſtruere, nemo vel defendere, vel deſtruenti Deo reſiſtere poterit; ſicut Malachiæ 1. dictum eſt. *Si dixerit Idumæa, Deſtructi ſumus, ſed revertentes ædificabimus quæ deſtructa ſunt, ipſi ædificabunt; & ego deſtruam, & vocabuntur terminis impietatis, & populus, cui iratus eſt Dominus uſque in æternum*. Sic *deſtruendi* verbum longè patet, & ruinam illorum omnium, quæ magna cura, & induſtria parata, ſtabilita, & confirmata videbantur, affert.

Germana expoſitio. Malach. 1. 4.

3 *Si concluſerit hominem*, verbum, *ſagar*, ad viæ impedimentum, ad carcerem, ad vincula, anguſtias, in quas aliquis conjicitur, referri ſolet. Pſalm. 34. *Conclude adverſus eos, qui perſequuntur me*, id eſt, præclude illis viam, & aditum, ne poſſint me fugientem conſequi, 1. Reg. 2. *Concluſit Deus inimicum tuum in manu tua*: id eſt, ad extremas anguſtias redactum, tuæ poteſtatis permiſit Deus Saulem, unde ſe explicare nulla ratione poſſit: ab hac ipſa radice dictum 2. Regum. 22. *Contrahentur in anguſtiis*, id eſt, conſtringentur in ſuis clauſuris, & carcere arctiſſimo, tum errorum, tum pœnarum, loquitur enim de impiis, & perfidis Judæis, & ſic eundem locum Pſalm. 17. ubi Septuaginta legerunt; *Claudicaverunt à ſemitis ſuis*, D. Hierony. dixit, *Contrahentur in anguſtiis ſuis*. Ad mortis quoque, & gladii anguſtias pertinet; ut Pſalm. 77. *Jumenta eorum in morte concluſit*, & iterum. *Concluſit in gladio populum ſuum*. Ergo (inquit) Si Deus properanti, & currenti homini ad finem optatum, præcludat aditum, ſi viæ impedimenta objiciat, ſi implicet conjectis vinculis, ſi detineat in extremis malis, ſi redigat ad extremas anguſtias, ſi conjiciat in tenebricoſiſſimum carcerem, ſi concluſum hominem feris, clavibuſque obſtrinxerit, *Nemo erit qui aperiat*; diſſolvat dolorum funes, & ærumnarum vincula; nemo infringet carceris muros, aut diſiciet veſtes, & ſeras. Fortè; hæc *concludendi*, & *aperiendi* ratio ſupremæ poteſtatis, & liberæ rerum omnium adminiſtrationis ſymbolum

סגר Includere quid. Pſ. 34. 3. 1. Reg. 22. 46. Pſ. 17. 6. Pſ. 77. 55. 80.

Matth.16. 19. bolum eſt, ut illud Matth. 16. *Tibi dabo claves regni cœlorum, & quodcumque ligaveris* &c. quod aliqui idem eſſe intelligunt ac ſi dixiſſet, quodcumque clauſeris, vel aperueris, & Iſa. *Iſa.22.12.* 22. *Dabo clavem David ſuper humerum eius, & aperiet, & non erit qui claudat.* *Cajet.* Longè verò digreditur Cajetanus, dum hanc hominis incluſionem refert ad neſcio quam imperſuaſibilitatem humanæ mentis, dum permittit Deus, ut homo ratione interdum aliqua apparente omnino decipiatur, & perſuadeatur: nos dicimus, *cerrarſe de campana*, montibus objectis ſuæ mentis perſuaſioni viam obſtruere. Sed certè illud, quod Cajetanum movere, & adducere potuit ad hunc ſenſum, lectio videlicet originalis, *Claudet ſuper hominem* non eſt, illius mentem ratione, aut argumento ali- *LXX.* quo religare, ſed quod dicimus, ſub clave aſſervare, & occludere, & Septuaginta clarius, *Si clauſerit contra hominem.*

Verſ. Si continuerit aquas, omnia ſiccabuntur: & ſi emiſerit eas, ſubvertent terram.

1 *Continere quid propriè. Areſactio fontium, & fluminis, ad ſterilitatis, aut divinæ potentiæ commendationem. Pluvia, & aliæ creaturæ naturæ ſua procliues ad bene faciendum hominibus.*
2. *Emitti, nunciorum eſſe. Creaturæ ſævientes in impios. Explicata Sapientia.*
3 *Subvertere quid. Illuſtratur. Salomon.*

Quid propriè continere. 1 SI *continuerit*, Aquarum videlicet impetum conantium ſeſe effundere, lateque per terram vagari, ſi prohibuerit, ſi ceſſare fecerit: nam hæc omnia ſignificat verbum *Ghaſar*. *Omnia ſiccabuntur:* quoniam in Hebræo tantum eſt, ſiccabuntur, *Cajetan.* Cajetan. retulit ad areſactionem ipſarum aquarum; *Pagnin.* id quod indicat etiam Pagnini lectio, atque Tygu- *Tygur.* rina; *Prohibebit aquas, & areſcent:* quòd, videlicet, poſ- *Areſactio fontium, et fluminum, commendat divinam potentiam.* ſit Deus uberrimos fontes, fluviosque perennes areſacere, quod aut in maximè ſterilitatis ſignificationem, aut in divinæ poteſtatis commendationem proponi ſolet, 3. Regum 17. *Siccatus eſt torrens.* Joel. 1. *Quoniam exiccati ſunt fontes aquarum.* Nahum 1. *Increpans mare, & exiccans illud.* Zach. 10. *Confundentur* (ſiccabuntur, ſordeſcent ſquallore, & ariditate) *omnia profunda* (limpidiſſima, & perennes *3.Reg.17.7.* ſcaturigines) *fluminis.* Sed multò commodiùs Latinus interpres hanc areſactionem ad terram retulit, & ad alia, quæ *Ioel.1.20.* in terra cœleſti humore ſuſtinentur, & virent. Atque eodem mo- *Nah.1.4.* do Septuaginta legunt, *Siccabit terram*, & licèt poſterior hu- *Zach.10.11.* jus ſententiæ pars de fontibus, fluminibus, mari accipi poſ- *Germanior expoſitio.* ſit; nam videtur ſemper mare impetum facere, velleque per terram excurrere, niſi cohibeatur à Deo; tamen commo- *LXX.* diùs accipi poterit de pluvia, & cataclyſmo, cui etiam verbum *continendi* eleganter convenit; nam videtur ex au- *Pluvia, ut videatur natura ſua proclivis ad fæcundam terram.* ctoris naturæ ſtatuta lege, & præcepto, cœleſtis imber ſuis temporibus cogi, & generari, atque ſua ſponte pro temporum ratione terram perfundere: fecit enim Deus cœleſtia lumina, & ſydera, ut eſſent *in tempora*, ideſt, ut virtute ſua efficerent viciſſitudines, & mutationes temporum, hybernos imbres, æſtivos calores, vernam temperiem &c. igitur ſua ſponte, ſuoque pondere, atque propenſione de- *Gene.1.14.* cidet in terram imber, & *aqua*, ideſt, uberes pluviæ, niſi Deus *contineat*, & prohibeat, ut quæ per ſe arida eſt, ad ſummam ſiccitatem redocatur, & ad impiorum ſupplicium invertat rerum naturalem ordinem, & ipſarum creaturarum debitum nexum diſſolvat.

2 *Et ſi emiſerit.* Propriè juxta verbum, *Salach*, ſi miſerit aquas, tanquam nuncium, deferentes, aut juſſionem, & præceptum demergendæ, & obruendæ terræ, ſibi demandatum perfecturas: vel ſi priùs clauſas, & cohibitas, & *Emitti, nunciorum eſt.* divina potentia compreſſas, volenteſque irruptionem facere in terram, reſque omnes mortalium Deus liberè dimittat, & quaſi effrænes, laxatis ſuæ providentiæ habenis, *Creaturæ ſævientes in impios.* permiſerit agere, & vagari pro libito: nam creatura, quæ propenſior eſt, ferturque quaſi naturali lege, & voluptate, ad res humanas juvandas, & promovendas; eadem ipſa incredibili impetu adverſus impios concitatur, & niſi *Sap.16.24* à Deo prohibeatur, ſæviet incredibiliter; ſicut Sapientiæ 16. dictum eſt. *Creatura tibi factori deſerviens, exardeſcit in tormentum adverſus injuſtos:* & paulò antè, *Impii novis aquis,* *verſ.16.* *& grandinibus, & pluviis perſecutionem paſſi, & per ignem conſumpti.*

3 *Subvertent.* Propriè involvent, obruent, perdent ter- *הפך* ram; tum etiam vertent & mutabunt terræ faciem, prio-

ri deleta, & abraſa: nam ab eadem radice dictum eſt Deut. 23. *Vertit maledictionem tuam in benedictionem*, & Proverb. 12. *Prov.12.7* *Verte impios, & non erunt:* tunc videlicet evertuntur, cùm mutatur, & invertitur eorum fortuna, & vitæ conditio, ut præterea fœlicitas, neque ſit, neque appareat. Indigent igitur omnia divina providentia, divinæque ſapientiæ moderatione, quæ velut injecto fræno præcipitem rerum omnium impetum certa lege, atque ratione moderetur.

Verſ. XVI. Apud ipſum eſt fortitudo, & ſapientia: ipſe novit & decipientem, & eum, & qui decipitur.

1 *Divina providentia circa hominum errores, & fraudes. Deo vindicta.*
2 *Divina ſapientia ex permiſſione humanæ deceptionis.*
3 *Quid conſiliarii, quid conſilium ex Hebræo.*
4 *Varia lectio. Divina providentia errores, & triumphus. Quis dicatur ſtultus finis.*
5 *Quid Pavor; Qui iudices propriè. Iniquorum iudicum pœna.*

CONcluſit ex naturæ operibus confirmationem divinæ providentiæ, cùm ſapientia, & fortitudine conjun- *1 Divina providentia circa hominum errores.* ctæ; nunc aggreditur idem oſtendere ex humanorum morum gubernatione: tam eſt enim ſapiens, ut nulla illum fraus, aut dolus latere poſſit, cujus rationem ille non habeat. Alii ex Hebræo legunt; *Et errans, & errare faciens;* cujus ſenſus is eſſe poſſet; Qui proximum lædit, Deum *Regia: Tygurin.* offendit, ergo qui læſus eſt, Deo vindictam relinquat: utrique enim cum Deo res agenda eſt. Qua ratione David etiam dicebat, ſoli ſe Deo peccaſſe, cùm Uriam occidere juſſit. Secundò alii cum Philipp. Divus Thomas, Lyranus, & *Pſal.50. Philipp. D.Thom. Lyranus. Vatabl. Pagnin.* nonnulli ex recentioribus, inter quos etiam Vatablus; Permittit ſuo judicio, ut quidam ab aliis decipiantur: in quam rem novit ille probè, quis à quo facilè, quave ratione decipi poſſit: cum quo poteſt facere Pagnini ex fonte lectio; *Eius eſt errans, & errare faciens:* nam verbum originale, *Sagah*, non tam pertinet ad fraudem, & deceptionem, qua quis ab alio injuſtè fraudatur re aliqua, quàm ad errorem, ignorantiam, incogitantiam mentis; quaſi dicat; Tum *Deceptorũ calumnias vindicabit Deus.* decepti hominis ignorantia, tum deceptorum, & impoſtorum malitia, & calliditas, divinæ providentiæ deſerviunt, quaſi illius adminiſtræ. Quod oſtendi poteſt ex deceptione Achab Regum 22. & Ezechielis 14. *Ego dominus* *Ezech.14.9.* *decepi prophetam illum.* Qui ſenſus ſicut cum ſequentibus facilè cohæret, ita cum antecedentibus difficilè nectitur; *2* non enim videtur pertinere ad amplificationem, explicationemque divinæ providentiæ, quam ſuperius propoſuerat, quòd deceptiones, & ignorantias, erroreſque Deus permittat: ſed, proculdubio, ex harum rerum permiſſione valdè commendatur divina ſapientia: nam, ut veriſſima Theologia docet, atque Auguſtinus ſæpè ſcribit, Deus *Divinæ Sapientiæ commendatio. Auguſt.* non immittit per ſe ignorantiam, aut errorem, ſed tantùm ſpeciales illuminationes ſæpè denegat, quibus ablatis facilis fit in errorem lapſus, & veritatis ignoratio; quare ſi hujus providentiæ ordini ſubjacent deceptiones, & errores, quos per ſubtractionem luminis Deus permittit, & ad certum finem ordinat: profectò eſt Deus pater, fonſque luminis, & Sapientiæ, & prima veritatis origo, atque *apud ipſum eſt ſapientia;* nam qui ſuperior eſt omni malitia, & calliditate humana, atque providentiam habet deceptionum, atque errorum, non poteſt eſſe niſi infinitè ſapiens; ſicut nec penes aliam poteſtas vitæ, & mortis eſſe poteſt, niſi penes illum, qui perfectus vitæ redemptor ſit, vitaque ipſa: De divina autem fortitudine ſuperius diximus.

Verſ. XVI. XVII. Adducit conſiliarios in ſtultum finem, & judices in ſtuporem.

CONſiliarios. Qui ineunt conſilium, & ſibi ipſis, vel *3* alii dant rationem agendi; qui novas rationes ne- *Conſilium qui propriè* gotia gerendi, opportunitates, propriaque commoda capiandi adinveniunt, & excogitant; hæc enim omnia com- *יעץ* plectitur verbum, *Jagats*; unde dicitur Pſalm. 80. *Ibunt in* *Pſ.80.13.* *adinventionibus ſuis;* Ruent præcipites impulſi à ſuis ipſis vaniſſimis conſiliis.

In ſtultum finem. Hebraicè, *Spoliatos*, vel, ſine præda, *4* à radice *Salal*, quod eſt ſpoliare; atque eſt eadem vox, quæ infrà redditur *inglorios*, ideſt, tum honore, tum expecta- *Pagnin.*

ta

Digitized by Google

Regia. ta præda, atque eventu ſpoliatos. Sed hic tamen non ſolum ad honorem, ſed etiam ad ſcientiam, veræque providentiæ inopiam referendum videtur: ſic Rab. Moyſes legit, & explicat; *Adducit ſapientes in prædam ſcientiæ*, ideſt, illorum ſcientiam quaſi prædam, & ſpolia diripit, atque ſcientia tandem ſpoliatos dimittit: in eum igitur finem deveniunt, ut ſtulti ſint, & habeantur. Symmachus, *Adducit eos, qui providentia deliberant, in conſilii inopiam*, privat conſilio. Septuag. illam ſpoliationem ad captivitatem quandam, & quaſi implicationem conſilii referunt, legentes, *Adduxit conſultores captivos*. Tygur. *Adducit ut prædam; quaſi dicat; illos comprehendit in ſapientia ſua*, & conſtringit multis difficultatum, atque ignorantiæ tenebris, vinculiſque impeditos: videtur etiam captivos ducere, palam triumphans, & illos ante ſuæ providentiæ currum, quem trahunt *ſapientia, & fortitudo conſilium, & intelligentia*, captivos ducit, atque traducit, univerſoque mundo ſpectandos, ridendoſque proponit. Alii in communi, Sapientes quoque, atque prudentes hujus ſæculi optato fine deiicit: quale illi contingere poteſt, qui cùm certam ſibi victoriæ ſpem pollicitus fuiſſet, vincitur tamen, atque capitur, captuſque trahitur ante triumphum: ſic Deus divitem *adducit in ſtultum* extremæ inopiæ finem; ſuperbum, & arrogantem in extremam dejectionem &c. hic enim finis in illos convenit, qui neque ſapiunt, neque intelligunt, & noviſſima non provident: atque hac ratione poterit alluſio fieri ad id, quod ſuperiùs de decipiente dixerat. Hæc igitur omnia noſter interpres ſapienter complexus eſt, cùm quaſi per paraphraſin dixit, *In ſtultum finem*. Eſt autem *finis ſtultus*, inopinatus, qui neque prævisus, neque proviſus fit, qui non reſpondet votis; immò omninò eſt votis, ſpeique contrarius, & denique ubi humana ſtultitia, poſt multum cogitandi, & deliberandi laborem publicè ridenda proponitur. Vide quæ ſupra diximus ad id capitis quinti, *Apprehendit ſapientes in aſtutia eorum*.

R. Moyſ. — Symmach. — LXX. — Tygurina. — Iob 5.13. — Divina providentia currus, & triumphus. — Stultus finis quis? Iob 5.13.

5 *Et iudices*. Qui ſecundum præſcriptas leges judicant, legum peritos, rerum publicarum adminiſtratores, ex proprietate vocis. *In ſtuporem*. Septuaginta, in pavorem, propriè, in conturbationem mentis, ſtultitiam, errorem; vel, in contemptum, quem afferunt ſtultitia, & error; errantes, ſtulteſcenteſque ea ponit ludibrio, quaſi dicat; Interdum conſultiſſimus Juris ſententiam pronunciat, qualem neque ſtupidus, planeque ſtultus pronunciaret. Chryſoſt. & alii Græci in Catena legerunt ex proprietate Græcæ vocis, Judices terræ ſemovit; ablegavit, ſuo loco movit, quaſi diceret; Viſitat judices, & deponit de ſede, quos improbos ſtultoſque invenit. Deus enim ſupremus judex *ſtetit in Synagoga Deorum, in medio autem Deos diiudicat*; & verbis graviſſimis arguit; *Uſquequo iudicatis iniquitatem* &c. hanc autem pœnam graviſſimam explicarunt vulgatus, & Septu. legentes, *iudices in pavorem miſit*: timendum enim hoc illis eſt à ſupremo judice.

LXX. — Pavor quid propriè. — Chryſoſt. Græci. — Luc. 2.5. Pſal. 81.1

Verſ. XVIII. Baltheum Regum diſſolvit, & præcingit fune renes eorum.

1 *Baltheus quid propriè. Regium, & militare ornamentum; cuiuſmodi eſſet.*
2 *Cingere, & cinctus, vocabula militaria. Baltheus etiam ſacerdotalis. Illuſtratur David.*
3 *Fune præcingi ad calamitatem, & captivitatem.*

1 BAltheum, à radice, *Jaſar*, quod eſt conſtringere, aut ligare vinculo, aut quacumque alia ratione, ut inſtitutione aliqua, & arctiori diſciplina, quod nos dicimus, *poner en pretina*: quare alii legunt *vinculum*. Tygurina autem, *Qui ſolvit diſciplinam Regum*: quod in hanc ſententiam ab aliis accipitur: Liberat Deus, ſolvitque vinculis eos, quos Reges ac tyranni captivos detinent, viciſſimque commutata ſorte ipſos Reges, ac tyrannos in vincula conjicit, funibuſque conſtringit. Sic ferè Hebraizantes, Vatablus, Cajetanus, Eugubinus, accipiunt enim *vinculum* activè, non quo Reges vinciantur, ſed quo illi alios captivos vinciant, atque detineant; quod duriuſculum videtur. Quare ut meliùs cum ſecunda parte cohæreret, accepit noſter interpres pro *Baltheo*, regalique ornatu, cingulo honorifico, regio inſigni, aut militari, & quidem fortè fuit aureus aliquis, aut bullatus *Baltheus*, inſigne Regum principumque virorum. Poſterioribus autem ſæculis ornatus fuit equeſtris ordinis, clariſſimi alicujus magiſtratus, publicive, atque honorifici muneris, ut patet lege C. de Metatis & Epidemicis lib. 12. quare *ſpoliari cingulo* dicebantur, qui magiſtratu, & dignitate privabantur. Erat autem Baltheus, cingulum ex corio bullis diſtinctum, ex quo pendebat enſis; & ut colligitur ex Quint. lib. 11. obliquè ducebatur ab humero dextro ad ſiniſtrum; apud noſtrates quondam erat, dicebaturque *Tabali tarbonado*. Hinc fortè *Cinctuti*, *Cethegi* dicti ab Horatio, non tam propter arctè conſtringentem Zonam, quàm propter frequentem Balthei uſum; cùm initio naſcentis urbis, ab armis nunquam eſſet otium. Quare Latinus Cingi, accipit pro eo, quod eſt militari ornamento ſe ornare, ut Plaut. aliquando dixit.

Cingitur: certò expedio ſe.

Balthe: quid propriè. — Pagnin. — Tygurin. — Vatabl. Caietan. Eugubin. — Baltheus, Regium, et militare ornamentum. — L. C. de Metat. — Epide. l. 12. — L. 3. C. de dom. et protect. lib. — Baltheus cuiuſmodi eſſet. — Quint. l. 11. — Cingere militare verbum. — Horat. in art. Poet. — Plaut. in Amphit.

Erat præterea *Baltheus* inſigne militare, quod ſæpè dicitur C. de teſtamento militari: atque frequens quoque mentio eſt apud Livium, aliiſque prophanos ſcriptores, Cinctus Gabinus quo præcingebatur Conſuliturus ad bellum. Certè Balthea (ab alia tamen radice, ſed quæ etiam cingere ſignificat) ornatus eſt ſacerdotum, Lev. 8. *Accingens eum Baltheo*: atque militum, & ducum, 3. Reg. 2. *Poſuit cruorem prælii in Baltheo ſuo, qui erat circa lumbos eius, & in calceamento ſuo, quod erat in pedibus eius*, ideſt, militari apparatu ſe inſtruxit adverſus amicum; & 3. Reg. 20. Non glorietur accinctus, æquè ut diſcinctus, ſ. dum adhuc in bello es, noli canere triumphum ante victoriam; nondum depoſuiſti arma, neque militarem ornatum, nondum pace potiris, & fortè ad hunc Regum, atque judicum balthei ornatum, alluſum eſt, Pſal. 2. *Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram; apprehendite diſciplinam*. Eſt enim illa ſtrictior inſtitutio, qua præcinguntur, & conſtringuntur renes, & laxiores animi affectus velut vinculum, & cingulum, ex proprietate vocis, quaſi dicat: hoc vobis ornamentum erit, multò quàm Regius, & iudiciarius baltheus, pulchrius, atque magnificentius. Ergo inquit Job; inſignia regia aufert à regibus Deus; aureis ſpoliat ornamentis, illiſque ſeveriſſimus iudex verbis præcipit; Pone cydarim; tolle coronam, nudoſque, uti Nabuchodonoſori contigit, agit in deſerta, & inculta loca, *ut rore cæli infundantur*. Imperatoribus etiam ducibuſque fortiſſimis poteſtatem militarem aufert, & exauthoratos dimittit exercitus fortiſſimos, copiaſque maximas diſſipat.

C. de teſtament. — Livius: Cinctus Gabinus. — Levit. 8.7 — 3. Reg. 2. 5 — 3. Reg. 20. 11. — Pſal. 2.10 — Ezech. 21. 26. — Dan. 4. 32.

3 *Et præcingit fune*. Habitus eſt abiectiſſimi, ærumnoſiſſimique hominis, ut opponatur baltheo, qui Reges ornat, indicatur etiam conditio hominis captivi, Iſaiæ 3. *Erit pro zona funiculus*, & æquè miſerum eſt, renes, aut caput funiculo præcingi, ut ex 3. Regum 20. conſtat; victi enim, & ſupplices ſervi Ben-adad accinxerunt ſaccis lumbos ſuos & poſuerunt funiculos in capitibus ſuis. Hæc autem divino judicio facta abiectio, Regum, & Imperatorum potentiſſimorum ad miſeriam captivitatem, aut ad aliam calamitoſam conditionem, mille conſtat exemplis, atque veriſſimis hiſtoriis, & ſacris, & prophanis; vide Dan. 2. *Ipſe transfert regna, atque conſtituit*, & Eccleſ. 10. *Sedes Regum ſuperborum deſtruxit Deus, & ſedere fecit mites pro eis*. Eſt enim omnis poteſtas omniſque magiſtratus à Domino Deo, & quamvis Rex in florentiſſimo regno, ſit inſtar florentis, virentiſque arboris, aliquando tamen *Vigil, & Sanctus de cælo deſcendit, & fortiter clamat; Succidite arborem, & præcidite ramos eius, excutite folia eius, & diſpergite fructus eius, fugiant beſtiæ, quæ ſubter eam ſunt, & volucres de ramis illius*.

Fune præcingi, ad captivitatem, & miſeriam. — Iſa. 3. 24. — 3. Reg. 20. 32. — Dan. 2. 21 — Eccl. 10. 17 — Sap. 6. 4. — Dan. 4. 10 11.

Verſ. XIX. Ducit Sacerdotes inglorios, & optimates ſupplantat.

1 *Sacerdotis nomen, an ſemper refferatur ad ſacrum miniſterium. Explicatur Moyſes, & Samuel.*
2 *Sacerdotis nomen propriè hoc loco ſumptum. Sacerdotes olim ſimul, & Reges.*
3 *Sacerdotum captivitas in extrema calamitate. Sacerdotes veſtes, ſpecioſa, & glorioſa.*
4 *Optimates qui propriè. Quid Ethan apud David, Illuſtratur Moyſes.*
5 *Quid ſupplantare. Deus luctator.*

1 SAcerdotis nomen, pro quocumque principe, excellentique viro accipi hoc loco plurimorum expoſitio eſt; ut non ſolùm divina ultio deſævire dicatur in Reges, ſed etiam in quoſcumque viros excellentes, & fortunarum gloria inſignes, & fateor quidem *Sacerdotis* nomen non

Sacerdotis nomen quos complectatur

Pagnin. *Tigur.* *Regia.* *Caiet.* טעם *R. Mardoc.*

Judicium Ragis, *Diſcretionem*, Hebræus apud Cajetanum, *Saporem*; & quidam à radice, *Thagam*, quod eſt guſtare, cognoſcere, experiri, judicare, derivatur guſtus, ſapor, intelligentia, conſilium, probatio, judicium, doctrina, quæ omnia eodem ferè recidunt: quæ ſignificata, & alia quædam hoius vocis, complexus eſt in ſuis concordantiis R. Mardochai, uit enim; *nomen, Thagam*, ideſt, *guſtus, ſapor, ſignificat etiam conſilium, & reſponſionem*, ideſt, *probationem ad oculum cordis, & diſpoſitionem rei, rationem, argumentum, edictum, decretum; & in Grammatica, accentum cujuslibet dictionis, eo quod dat ei bonum guſtum, & ſenſum ad intelligendam ſententiam*; quam rem de accentu iiſdem verbis Elias Levita Thisbites, docet in ſuo Lexico, atque eandem rem latiùs explicat in libello Job, *Thagam*, ideſt, bonus ſapor. Juxta omnes has ſignificationes Deus dicitur *auferre doctrinam ſenum*; reddit etiam eos, qui maximè ſapere deberent, inſipientes, inſipidos; eorum decreta, ſententias, conſilia, inania & inutilia; illorum argumenta & probationes, futiles, ludicras; illorum prædictiones, fallaces; falſa tandem, dicta & teſtimonia. Sed quia eadem vox aliquando accipitur pro decore, quod conſurgit in aliqua re, aut perſona, ſervatis circumſtantiis temporis, loci, perſonæ in agendo, vel lo-

R. Mardoc. quendo, quòd R. Mardochai dixit, *diſpoſitionem rei*, poteſt etiam hic ſenſus ſubeſſe; Aufert ſenibus debitam agendi & loquendi rationem, ne decorum ſenectute dignum ſervent.

1. Reg. 21. 13. *Pſ. 33. 1.* *1. Reg. 21. 13.*

Nam 1. Regum 13. ab hac radice dicitur: *David immutavit os ſuum coram Achis*, & in titulo Pſal. 33. *immutavit vultum ſuum*, ideſt, nullam ſuæ perſonæ, neque decori rationem duxit; *nam collabebatur inter manus eorum, & impingebat in oſtia portæ, defluebantque ſalivæ ejus in barbam*: ita hoc loco non ſolùm doctrinam ſenum, ſed etiam habitum, oris gravitatem, & decorum poſſumus intelligere; *auferens*, accipiens, tollens: quod autem Septuag. dixerunt, cognovit, fortè etiam voluerunt, quòd Deus ſenes dicatur agnoſcere, ut illorum rationem habeat, neque diſſimulet illorum errata, impunè vel relinquat, ac ſi non cognoſceret. Nemo itaque effugit illius manum, parcitur ſenibus; at Deus neque ſenibus parcit. Qua ratione autem hoc faciat Deus,

Philipp. *Iſa. 3. 3.*

applicare videtur Philippus ex illo Iſaiæ 3. *Auferet Dominus à Ieruſalem validum, & fortem, honorabilem vultu, & prophetam, & ariolum & ſenem*. Sed certè hoc aliud eſt; nam Iſaias prædicit populum deſtitutum iri optimis judicibus, & conſiliariis, quorum ope & opera ſuſtinetur reſpublica. At Job ipſis ſenibus infatuationem, & ignominiam comminatur.

Verſ. XXI. Effundit deſpectionem ſuper principes: & eos, qui oppreſſi fuerunt, relevans.

3 *Effundi, & effuſio ad copiam pertinet.* *Ad Tit. 3. 6.* *Act. 2. 5.* *Pſal. 41. 5.* *Ezech. 20. 33.*

SOlet *effuſio*, magnam profuſi liquoris copiam denotare, & cùm dicitur Deus in nos *effudiſſe Spiritum Sanctum*, uberem cœleſtis gratiæ copiam, & bonorum affluentiam ſignificare Paulum, obſervat Chryſoſt. ad illum locum, *baptizabimini Spiritu ſancto*: ita etiam deſpectionis effuſio, ingentem deſpectionem ſignificat, ſicut Pſal 41. *Effudi in me animam meam, quoniam tranſibo in locum tabernaculi admirabilis*, ideſt, profuſo gaudio lætor, liqueſco totus & diffluo gaudio, & Pſal. 21. *Sicut aqua effuſus ſum*, ideſt, præ ingenti timore, penè totus liqueſco & reſolvor in ſudorem & aquam. Illud etiam ad incredibilem indignationem pertinet; *Vivo ego, dicit Dominus Deus, quoniam in manu forti, & in brachio extento, & in furore effuſo regnabo ſuper vos*.

Super Principes Propriè, liberales, munificos; quòd liberalitas, & munificentia virorum principum, atque nobiliſſimorum propria ſit. Ita David qui graviter læſerat Uriam, factus poſtea pœnitens, ait; *Spiritu principali*, (propriè, munifico, liberali, ut omnibus benè velim, benè faciam, promptus, gratus, necnon gratuitus omnibus) *confirma me*. Principes ergo, propter liberalitatem præſertim, ſolent ab omnibus obſervari & coli: ſed illos ad incredibilem contemptionem, & ignominiam adducit Deus.

4 *Principes, ex vi nominis, liberales.* *Pſ. 50. 14.* נדב

Et eos, qui oppreſſi ſunt, relevat. Cùm in Hebr. è converſo ſit, *fortitudinem fortium debilitat*; noſter interpres, ut primæ parti ex oppoſito poſterior reſponderet, ad eos retulit, qui tyrannorum potentia oppreſſi, illa jam à Deo debilitata & fracta, liberantur, relevantur, & eriguntur ad ſublimes honores. Imitatus quidem noſter eſt Septuaginta legentes; *Humiles autem ſanavit*. Sed quod ad illam lectionem Hebræam attinet, certè vox originalis, non ſolum fortitudinem, aut robur ſignificat, ſed cingulum, aut Zonam;

5 *Pagnin.* *Vatabl.* *Regia.* *LXX.*

מזיח

quo etiam modo vertitur à vulgata, Iſa. 13. *Non eſt cingulum ultrà ſibi*, ideſt, vires, aut robur, quod in accinctis renibus ſignificatur. Ideò fortè hoc loco Hebræorum lectio, cingulum fortium diſſolvit, hunc habet ſenſum. Milites fortiſſimos exauctoratos, & baltheo militari ſpoliatos infringit, & debilitat, ut ii, quos oppreſſerant, ex captivitate, & tyrannide reſpirare valeant.

Verſ. XXII. Qui revelat profunda de tenebris, & producit in lucem umbram mortis.

1 *Scripturæ regula, cum aliena conſtructio cuipiam verbo tribuitur.*
2 *Variæ hujus ſententiæ intelligentia. Eligitur quinta, & optima.*
3 *Multiplicatio rerum, divinæ ſapientiæ, & potentiæ argumentum. Illuſtratur locus Machab.*
4 *Subvertere, & ſiccare in Hebræo quid.*
5 *Reſtituere quid. Deus dux itineris ignoti.*

IAm ad vim illam divinæ mentis, qua cuncta penitùs deſpicit, explicandam accedere videtur. *Revelare* autem *profunda de tenebris*, eſt illuſtrare ea, quæ latebant in tenebris, educendo, & extrahendo de latebris in lucem; nam cùm conſtructio unius verbi tribuitur alteri in ſacro ſermone, utriuſque verbi ſignificatio conjungenda præcipitur, ſicut id Iſaiæ: *Taceant ad me inſulæ*, ideſt, tacentes convertantur ad me audiendum. Nam conſtructio cum præpoſitione, ad, non convenit per ſe verbo tacendi, niſi ratione alterius verbi ſubintellecti videlicet, convertendi, aut alterius ſimilis. Sic etiam hoc loco, conſtructio cum præpoſitione, ex, vel de, non convenit verbo revelandi, niſi ratione alterius verbi ſubintellecti, videlicet, educere, extrahere, aut alicujus ſimilis.

1 *Scripturæ regula.* *Iſa. 41. 1.*

Senſus verò hujus ſententiæ multiplex eſſe poteſt; & primò quidem ſimpliciſſimus, quòd Deus lumen afferat per revelationem antea ctaratione, rebus omnino à nobis ignoratis, atque tenebris pluſquam Cimmeriis, involutis.

2 *Varia interpretatio*

Secundò ut pertineat ad divinam ſapientiam fraudes detegere, *& illuminare abſcondita tenebrarum*, *& manifeſtare conſilia cordium*, atque machinationes, & inſidias aliorum latentes in lucem proferre. Nam aliquod mortis diſcrimen videtur ſignificari per umbram mortis, ut aliquando diximus. Sic ſanè cùm Syriæ Rex inſidias poneret contra Regẽ Iſrael, revelabat Deus per Eliſeum Prophetam, & producebat in lucem umbram mortis. *Nam mittebat vir Dei ad Regem Iſrael dicens: Cave ne tranſeas in illum locum, quia ibi Syri in inſidiis ſunt*; quod cum non ſemel, neque bis accidiſſet, *Conturbatum eſt cor Regis Syriæ pro hac re: & convocatis ſervis ſuis, ait: Quare non indicatis mihi, quis proditor mei ſit apud Regem Iſrael*.

1. Cor. 4. 5. *4 Reg. 6. 9. 21.*

Tertiò. Eos, *qui in tenebris & in umbra mortis ſedent*, atque in manifeſtis diſcriminibus verſantur ſuæ lucis præſentia, & favore colluſtrat atque in deſperatiſſimis rebus adeſt propitius, ſubita & inopinata luce. Hoc indicarunt Græci.

Luc. 1. 79

Quartò, ſua ipſius Deus arcana conſilia, quibus decrevit hominem conjicere in maxima pericula, & extremam aleã, quamvis interdum diſſimulet, & ſuo pectore ſupprimat, aliquando tandem re ipſa profert, & declarat.

Græci.

Sed quintus reliquis ſimplicior & lenior, is eſt; *Omnia eſſe nuda & aperta divinis oculis*, neque quidquam eſſe poſſe tam profundum, tamque abditum, quod conculcare & involvere tenebræ poſſint. Nox enim Deo illuminatio eſt, ideſt, perinde apud illum nox, atque dies lucet; non minùs in tenebris, quàm in media luce videt; producit igitur in lucem umbram mortis; nam quæ ſub terra ſunt, & in inferis delitescunt, perſcrutatur in lucernis; ipſa etiam ſepulchra, & ſubterraneas mortuorum ſtationes ſuis luminibus perluſtrat. Nam, ut ait Sapiens; *Infernus, & perditio coram eo, & nullum eſt opprimentum perditioni*. Licèt enim cadavera, & mors operiri & involui ſoleant ſudone illa libitinaria, Deo tamen nihil eſt opertum, cui omnia nuda ſunt & aperta. Diximus verò aliquando latius de umbra mortis: tum etiam & de divini obtutus perſpicacitate.

Interpretatio ſimpliciſſima. *Heb. 4. 13.* *Pſ. 138. 12* *Pro. 15. 11* *Iob. 26. 6.* *Vide c. 3. verſ. 5. n. 2 & c. 10. v. 22 n. 16*

Verſ. XXIII. Qui multiplicat gentes, & perdit eas, & ſubverſas in integrum reſtituit.

NOn ſolùm Deus ſuæ potentiæ atque ſapientiæ documenta præbet in his, quæ unius, vel alterius regis ſunt,

3

Multiplicatio rerum ex uno principio, Dei opus. ſed in univerſa aliqua multitudine & numeroſiſſimo populo; eſt enim divinæ ſapientiæ, & potentiæ opus, hominum *multiplicatio*, & propagatio: rurſus illorum interitus, generali aliqua clade, atque iterum numeroſior inſtauratio. Et quidem non obſcura videtur alluſio hujus loci, ad *multiplicationem* generis humani ex primo parente, & deinde ad ſubverſionem per diluvium, poſtea ad inſtaurationem, & propagationem ex Noë & ejus filiis. Has divinæ potentiæ, atque ſapientiæ rationes multiplicandi res creatas, miraculoſar vocat Auguſtinus, non in humanis ſolùm, ſed etiam in his, quæ ſenſu carent, ut in grano tritici, quod cum ſatis parvum ſit, *multum fructum affert*. *Aug. tract. 24. in Ioa. Ioa. 12. 24* Viluerunt certè uſu, & conſuetudine, aut potiùs deſuetudine, & inſolentia conſiderandi, res omni conſideratione digniſſimæ. Eſſe autem opus exquiſitæ inventionis hanc multiplicationem, eleganter dixit auctor libri Machab 2. c. 7. ſeu potiùs illa, quæ *2. Machab. 7. 23.* fœmineæ cogitationi maſculinum animum inſerens, dixit ad filios: *Mundi creator, qui formavit hominis nativitatem, quique omnium invenit originem, & ſpiritum vobis iterum cum miſericordia reddet, & vitam.* Et quid in hac re, divina hæc ſunt; Unum, eſſe principium multitudinem reduci ad unū; plura in unum colligi, & uniri, rurſuſque unum diſpergi in multa. Res majori explicatione indigens, & aliquando à nobis fuſiùs explicanda.

Et ſubverſor. In Hebr. ex verbo legitur: *Multiplicat gentes, & perdit eas, & extendit*, ſive expandit, *gentibus*. Dubiū 4 igitur eſt, an illā expanſionem explicuerit noſter interpres, *Pagnin. Regia. Tigurin. Vatabl.* verbo *reſtituendi*, an *ſubvertendi*. Nam utrique rei anſam præbet originalis vox, *Sathat*, quæ ſignificat expandere vel extendere, ſicut cùm aliquid expanditur, ut exiccetur, ut patet Num. 11. *Siccaverunt eas per gyrum caſtrorum*, Hebraicè, extenderunt eas; coturnices, videlicet ad exiccandum, שטח *ſiccare, quid in Hebræo. Num. 11. 32. Ezec. 26. 5. LXX.* & Ezech. 26. *Siccatio ſagenarum erit in medio maris*. Hebr. extenſio, vel *expanſio*. Nam retia ſolent extendi, ut ſiccentur. Nos dicimus *Tender*; atque eadem etiam voce utimur, cùm interitum, & mortem ſignificamus, *Deixolo tendido*, proſtratum, videlicet occiſum, averſum. Sic Sept. hoc loco legunt: *Sternens gentes*, quaſi dicant: Proſternens, ſubvertens, humi proſtratas conculcat, proterit. Et hanc ſanè ſignificationem videtur elegiſſe vulgatus, ut ſententiam hanc conficeret ex partibus inter ſe oppoſitis, & eandem etiam Hebræi Complutenſes probarunt, qui legerunt, *expandens*, vel *diſpergens*. Illa enim extenſionem intelligunt, quæ eſt exulum diſperſio, & expulſio ex patria. At Hebraizantes illam aliam expandendi, vel extendendi in bonum elegiſſe videntur, *Hebraizantes.* *expandit gentibus*, id eſt, multiplicatis gentibus locum latum, & ſpatioſam habitationem permittit; illud enim etiam ſummæ potentiæ opus fuit, congregare aquas in locum unum, *ut appareret arida*, & commoda habitatio multipli- *Gen. 1. 9.* candis hominibus reliquiſque animantibus relinqueretur.

5 *In integrum reſtituit.* Propriè redire facit, conſolatur, redivivos iterum reſtituit in vitam; tum etiam in locum ſuū reducit, & in priſtinis ſedibus reponit, & qui exilii auctor נחה fuerat, iterum eſt dux itineris, & reductor ab exilio; nam *nacheh*, quod hic vertitur *reſtituere*, eſt propriè ducere, aut ducem itineris eſſe, unde dicitur Exod. 13. *dux itineris*, & Pſ. 22. *Deduxit me ſuper ſemitas juſtitiæ*; & Pſ. 76. *Deduxiſti ſicut oves populum tuum*. Ergo reducit Deus ad fœlicitatem per longè meliùs, breviuſque compendium, quàm ſperare exul, & miſer potuiſſet.

Verſ. XXIV. Qui immutat cor principum populi terræ, & decipit eos, ut fruſtrà incedant per invium.

1 *Cor pro voluntate, & affectu, in ſacro ſermone. Regum confirmata voluntas in ſemel ſuſcepto conſilio. Explicatus ſemel, & iterum Salomon.*

2 *Cor, pro animi virtute & robore. Mutare pro timere, ex Hebræo.*

3 *Cor pro conſilio?*

4 *Deceptio, pro via errore. Illuſtratus Iſaias & Oſeas.*

5 *Invium, quid ex Hebræo.*

6 *Quomodo juſtus incedat per invium, non eo modo quo impius; explicant David, Iſaias, Paulus.*

1 *D. Thom. Cor, pro voluntate.* Hoc aliqui referunt ad cæca conſilia, in quæ principes ſe dant præcipites, ſine ullo fœlici exitu; cujus rei, ob id tantùm dicatur eſſe Deus cauſa, quòd illis non præferat peculiare lumen ad intuenda & prævidenda ſaniora conſilia D. Thom. autem exiſtimat, cordis nomen hoc loco pertinere potiùs ad voluntatem, quàm ad intellectum; ita ut propter denegatum etiam peculiare auxilium, quo in officio, & recto poſſent reges continere ſe, dicatur Deus, illorum *corda*, affectus, voluntatem, præces agere in pravos, & infœlices exitus. Qua ratione Prov. 21. dictum à Sapiente eſt; *Sicut diviſiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini; quocumque voluerit, inclinabit illud*. Sept. *Sicut impetus aquæ, ita cor Regis in manu Dei*. *Prov. 21. 1. LXX. Regum & principum obfirmata voluntas.* Sunt enim illæ *diviſiones*, quæ ex flumine fiunt, aqua diviſa, & derivata, vel propter impetum, vel alia ratione, in plures rivulos. Igitur ſicut impetu diffluere ſolet in varias partes flumen, ita Reges ſæpè in varios affectus diviſi, feruntur præcipites. Deus autem regum corda, & affectus, quaſi in manu continet, & vel cohibet & detinet, vel laxat, & permittit præceps ferri. Sic igitur *immutat cor principum*. Et quidem cum hæc immutatio voluntatis, aut conſilii ab alio homine æqualis cōditionis fieri nō poſſit, cum Rex parem non habeat, à Deo tantum immutari poteſt. Et verò premenda eſt illa particula, *quocumque voluerit* * *inclinabit illud*; quaſi dicat; ſive in bonum, ſive in malum; quod non minùs difficile videtur, *Tener la voluntad del principe, es ſacar un rio de madre.* quā ſi ingens flumen extrahere quis extra alveum coaretur, & in plures rivos, aut diviſiones aquarum derivare. Tantùm verò abeſt, ut Regis obfirmata voluntas humana vi aut ratione immutari poſſit, ut potiùs ſicut umbra, quæ corpus ſequitur, ita ſapientiſſimus quiſque ſuam volūtatem invertat, & commutet, ut Regiam ſequatur, quod benè in ſe ipſo expertus Salomon docuit Eccleſiaſt. 8. *Sapientia hominis lucet in vultu ejus, & potentiſſimus faciem illius cōmutabit*. *Eccl. 8. 1.* Quare Sapientiæ illa vox eſt, ut in licitis, & honeſtis, neque latum unguem quis diſcedat à voluntate principis; *Ego os Regis obſervo, & præcepta juramenti Dei*, (eſt enim Rex velut quidam Deus) *ne feſtines recedere à facie ejus, neque permaneas in opere malo; quia omne, quod voluerit faciet, & ſermo illius poteſtate plenus eſt, nec dicere ei quiſquam poteſt; Cur ita facis?* *ver. 2. 3. 4.* id eſt, ne illi acquieſcas, neque aſſiſtas in concilio, ubi de aliqua re injuſta facienda initur conſilium. Nā ſi ille ſemel quidpiam decrevit, nemo poterit illi repugnare. Alii etiam de immutatione conſilii hæc accipiunt, quod ferè eodem pertinet; nam ſi ſemel ſuſcepto conſilio princeps aliquid ſtatuat, non poterit aliter, quàm divina potentia revocari; Principum enim virorum illa vox eſt. *Quod ſcripſi ſcripſi*, *Ioa. 19. 22.* id eſt, ſatis deliberato conſilio, quo motu opus non ſit, res omnes aggredi ſe profitentur. Eleganter in hanc rem Seneca.

Nec me fugit, quàm durus, & verè inſolens.
Ad recta flecti regius nolit tumor.
Senec. in Hip. Act. 2.

Igitur divinæ potentiæ, atque ſapientiæ eſt, * *immutare cor*, & conſilia *principum*.

** Haze Dios, que mudar pare cer, aunque mas determinados eſten.*

2 *Mutari ad timorem vertitur. Cor, pro animi robore. Amos. 2. 16. Ioſ. 7. 5.* Sed fortè etiam locum in hac ſententia habere poteſt commentarius Polychronii, qui hanc immutationem refert ad conceptum quendam pavorem, & animi conſternationem, quam Deus inijcit Regibus & Imperatoribus fortiſſimis, cùm hoſtem aliquem fugiunt, & coguntur ſe abdere in latebras, & quærere ignotas vias, atque captare obvia quæque diverticula; & quadrat verbum originale *ſur*, quod eſt auferre, removere, mutare, quacunque ratione id fiat, quaſi dicat, Deus aufert cor, auſum, animi vires & robur, ſicut & dicitur Amos 2. *Robuſtus corde inter fortes, nudus fugiet in die illa.* Fortiſſimus (inquam) immutabitur corde, quod aliis locis dici ſolet tabeſcere, liquere, diſſolvi, liquefieri cor, Joſua 7. *Pertimuit cor populi, & ad inſtar aquæ liquefactum eſt*; quod fortè reſpicit ſudorem algidum, quo timentes perfunduntur; & fortè hæc immutatio eſt illa, quam metus efficere ſolet; nos dicimus, *demudarſe*, quæ eſt propria nominis ſignificatio, 3. Reg. 21 *Venit Achab in domum ſuam indignatus*. Vatabl. dixit; *abalienatus*, vel mutatus, aut commotus corde. Regia. *3. Reg. 21. 4. Pagnin. Vatabl.* *Recedens*, quaſi extra ſeipſum poſitus. Et quidem Rab. Mardochai inter alia ſignificata illius radicis hæc aſſignat, deeſſe, deficere, declinare, divertere, recedere. Pagninus, triſtis: quo etiam modo vulgatus, illam ipſam vocem eodem capite vertit, cùm illi dixit Jezabel: *Unde anima tua contriſtata eſt?* *Verſ. 5.*

3 Illud tandem ſimpliciſſimum videtur, ut ſit eadem ſententia, quæ ſupra c. 5. *Conſilium pravorum diſſipat, &*, *Reprobat conſilia principum*. *Iob. 5. 12. Pſ. 32. 10.* Sept. permutans, quaſi commutans, cum aliis rumoribus conſiliis, id eſt deſtruit conſilia eorum, & ſua ipſius Deus perficit. *LXX. Aquila. Theodot. Symmach.* Aquila, *Removens*, Theodotio, *Transferens*; Symmachus; *Evertens*. Quod verò Auguſt. dixit; *Reconcilians corda Regum populi terræ*; ipſe explicat

cat, *Reconciliavit ſibi*. Illud nimirum divinæ quoq; potentiæ eſt, ſubiicere ſibi corda Regum, & efficere *ut ſpontè munera efferant, & conſurgant principes*, atque adorent ſupremum numen. Utrumque verò impletum videas, cùm Herodis Regis cor, & conſilia immutavit Deus, & cùm trium regum corda ſibi reconciliavit.

Et decipit eos; errare eos facit, ſequenti parte exponitur ut fruſtra incedant per invium: hæc enim deceptio ad viæ

4 Deceptio ad invium iter referri & itineris errorem pertinet, ut illud Pſal. 118. *Erravi, ſicut ovis, quæ periit*: & Iſ. 30. dicitur Deus venturus contra Aſſyrios, ad auferendum frænum erroris, quod erat in maxillis populorum, id eſt, ad auferendam Aſſyriorum potentiam, quæ velut iniecto fræno, gentes alias captivas

Pſ. 118. huc illuc incedere pro ſuo libito cogebat, & errare atque

Iſ. 30. 28. in extremis oris exulare faciebat. Atque ita verbum *decipiendi*, hoc loco eſt, *Thaghuh*, quod etiam eſt errare, aut aberrare. Inde præterea dicitur, Geneſ. 37. *Invenit eum vir errantem in agro*: & Iſ. 3. hæc ipſa vox, *decipiendi*, ad viæ errorem pertinet; *Qui te beatum dicunt, ipſi te decipiunt,*

Pr. 4. 19. *& viam greſſuum tuorum diſſipant*, id eſt, pravis itineri-

Ie. 82. 35. bus te deducunt, vel potiùs errare faciunt, & Oſ. 4. Spiritus fornicationis decepit eos. Simile omnino cum illo Iſ. 28. *præ vino neſcierunt*, id eſt, erraverunt.

Ut fruſtra incedant per invium. Rectè explicuit interpres quod in originali eſt. Errare eos fecit in nihilo, vel in inani; videlicet non ſolùm *in invio*, ubi nullus ſit difficultatum exitus, ſed etiam in obſcuro, ubi nihil videre invenireve poſſint, quod illos ad optatum finem perducere, aut promovere valeat; hoc enim *invium* eſt, illa via impiorum tenebroſa, in qua neſciunt ubi corruant. Prover. 24. & Joan. 12. *Qui ambulat in tenebris, neſcit quo vadat*, id eſt, quem exitum habiturus ſit.

5 Sed nonne etiam (inquit) iuſtus ſui itineris exitû igno-

Iuſtus quomodo exitû dicatur per rat? cum de Abrahamo dictum ab Apoſtolo Paulo ſit Hebr. 12. *Fide, qui vocatur Abraham, obedivit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem, & exiit neſciens, quo iret*. Sed reſponſio in promptu eſt, vel ex ipſis Apoſtoli verbis: certus enim erat in hæreditatem vocari, & in itineris exitum fœliciſſimum duci, videlicet in locum, quem accepturus erat, nihilominus *Fide exiit*, quod a nobis exigat Deus

Luc. 1. 7. 9. excam illam, quam Sancti vocant, obedientię, & ut ſina-

Pſ. 118. 105. mus nos ab illo duci, quamvis videamur per *invium duci*; dum enim ille dux noſtri itineris fuerit, noſtros pedes diriget, quamvis nos viæ rationem non teneamus, ſicut Pſal. 118. dictum eſt, *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen*

1. Cor. 5. 6. *ſemitis meis*, non tam (inquam) lumen oculis, quàm pedibus; rectà enim (inquit) pergo, ſed rectæ viæ rationem nondum planè aſſequor, neque video, quod idem cum illo videtur 2. Cor. 5. Dum ſumus in corpore, peregrinamur à Domino; per fidem enim ambulamus, non per ſpe-

Iſ 31. 2. ciem. Quaſi dicat, iter hoc, & via, via fidei eſt, obſcura, &

Pſ. 1. 6. cæca, non vis aperta, & claræ viſionis, quibus verbis fortè alluſit Paulus ad locum Iſa. 41. de Abrahamo; Vocavit juſtum, ut ſequeretur ſe, tranſibit in pace, ſemita in pedibus ejus non apparebit, & neque veſtigium calcati pulveris & emenſæ viæ non poterit deprendi in illius pedibus: quaſi dicat, ignota erit ipſa via homini viatori, & ſoli Deo cognita; is enim ea media & rationes, per quas hominem ad præſtitutum finem perducere decrevit, valdè ab humana ratione ſemotas, intra arcana ſuæ ſapientiæ, & providentiæ adyta continet, ſed impii tamen neſciunt quò eant; quoniam cùm fælicem ſibi exitum promittant, infœliciſſimo præcipitio & viam abſolvunt, & vitam concludunt, & *iter impiorum peribit*, quoniam *in invium*, in præceps, & in exitium concludetur.

Verſ. XXV. Palpabunt, quaſi in tenebris, & non in luce, & errare faciet, quaſi ebrios.

1 *Tenebræ craſſiſſimæ. Repetitio eiuſdem rei auget ſignificationem.*
2 *Ebriorum error, qualis. Fœdus ebriorum vomitus, quomodo ad errorem referendus. Explicatus Iſaias.*

1 Tenebræ craſſiſſimæ. His tenebris involuentur in omni re geranda, ut nihilo à cæcis differant; craſſiſſimis tenebris immergentur, ut palpare, & attrectare illas poſſint, ſicut cæci dum attrectare, & attentare manibus conantur, ne offendant,

Thren. 3. 2. Amos 5. 18. tenebras attrectant, id eſt, nihil apprehendent, cui nitantur, illa autem repetitio familiaris eſt in Scriptura, *in Tenebris, & non in luce*, id eſt, in tenebris obſcuriſſimis, ut ejuſdem repetitio ſignificationem augeat.

Et errare eos faciet. Vertigine circumrotatos, ſicut ebrios ut de rebus judicent aliter quàm ſint; eis enim quæ conſiſtunt, & hærent fixa, moveri videntur, quæ ſimplicia non eadem, ſed duplicia, mirus in omnibus error. Tum præterea nullam recti, & æqui, decori ve rationem ebrius ducit, & vel à pueris eam ob rem ludibrio habetur: ſimile

Iſ. 9. 14. eſt id Iſa. 19. *Dominus miſcuit in medio eius ſpiritum vertiginis*, id eſt, propinavit, non vinum, quo efficitur vertigo, ſed ipſiſſimam capitis vertiginem, *& errare fecerunt Ægyptum in omni opere ſuo, ſicut errat ebrius, & vomens*; ſicut enim ebrius fœdè ſe, ſuaque omnia turpi vomitu contaminat, ita ii, quibus Deus ad ſuorum ſcelerum pœnam poculum turbulenti erroris porraxit, turpiter *vomunt*; nam quidquid dicant, cogitent, præcipiant, vomitus fœdiſſimus eſt, & non ſolum ſe ipſos, varum etiam, qui propius accedunt, vomitu conſpergunt.

Ex oſcuver lo que hazen y dizen y los provectes quedan. Vide etiam Iſa. 28. *Hi quoque præ vino neſcierunt*, & ſubjungitur ſtatim; *Ignoraverunt iudicium*: quo loco eſt eadem vox, quæ Pſ. 143. *Eructavit ea hoc in illud*; quaſi dicat; eructaverunt, vel profunderunt vomentea judicium, id eſt, cum loquerentur, vel conſilium daturi, aut ſen-

Iſ. 28. 7. Pſ. 143. 12. tentiam ſuam expoſituri, nihil niſi fœdum, acidum, crudum, gravè olens, perturbatum, confuſum, vomentium inſtar, pectore deprompſerunt. Tum etiam ebrietas hæc ad vehementiores animi paſſiones rectà referri poterit: cum

Oſ. 4. 12. Deus impios permittit effrenatæ ſuæ libidini, & præcipiti furori; qui ſpiritus etiam deceptionis dicitur Oſeæ 4. *Spiritus fornicationis decepit eos*, id eſt, vehemens præceſque poſt idola ardor, inſana libido, ebrietatis, & ſpiritus erroris ſimillima.

CAPUT DECIMUMTERTIUM.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Concludit Iob, quæ hactenus dixerit, non fuiſſe ex ignoratione divinæ potentiæ, aut ſapientiæ, neque ex animi adverſus Deum inſolentia, ſed potiùs ex bona conſcientia, amicorum verò argumenta ex mendacio, & ſimulatione.

1 Ecce omnia hæc vidit oculus meus, & audivit auris mea, & intellexi ſingula. 2. Secundùm ſcien-
tiam veſtram & ego novi, nec inferior veſtri ſum. 3. Sed tamen ad Omnipotentem loquar, &
diſputare cum Deo cupio: 4. Priùs vos oſtendens fabricatores mendacii, & cultores perverſorum dog-
matum. 5. Atque utinam taceretis, ut putaremini eſſe ſapientes, 6. Audite ergo correptionem meam,
& judicium labiorum meorum attendite. 7. Numquid Deus indiget veſtro mendacio, ut pro illo lo-
quamini dolos? 8. Numquid faciem ejus accipitis, & pro Deo judicare nitimini? 9. Aut placebit ei
quem celare nihil poteſt? aut decipietur ut homo, veſtris fraudulentiis? 10. Ipſe vos arguet, quoniam
in abſcondito faciem ejus accipitis. 11. Statim ut ſe commoverit, turbabit vos, & terror ejus irruet
ſuper vos. 12. Memoria veſtra comparabitur cineri, & redigentur in lutum cervices veſtræ. 13. Ta-
cete pauliſper, ut loquar quodcumque mihi mens ſuggeſſerit. 14. Quare lacero carnes meas dentibus

meis, & animam meam porto in manibus meis? 15. Etiamſi occiderit me, in ipſo ſperabo; verumtamen vias meas in conſpectu ejus arguam. 16. Et ipſe erit ſalvator meus, non enim veniet in conſpectu ejus omnis hypocrita. 17. Audite ſermonem meum, & ænigmata percipite auribus veſtris. 18. Si fuero judicatus, ſcio quòd juſtus inveniar. 19. Quis eſt qui judicetur mecum? veniat, quare tacens conſumor? 20. Duo tantum ne facias mihi, & tunc à facie tua non abſcondar? 21. Manum tuam longè fac à me, & formido tua non me terreat. 22. Voca me, & ego reſpondebo tibi: aut certè loquar, & tu reſponde mihi. 23. Quantas habeo iniquitates & peccata, & ſcelera mea & delicta oſtende mihi. 24. Cur faciem tuam abſcondis, & arbitraris me inimicum tuum? 25. Contra folium, quod vento rapitur, oſtendis potentiam tuam, & ſtipulam ſiccam perſequeris: 26. Scribis enim contra me amaritudines, & conſumere me vis peccatis adoleſcentiæ meæ. 27. Poſuiſti in nervo pedem meum, & obſervaſti omnes ſemitas meas, & veſtigia pedum meorum conſideraſti: 28. Qui quaſi putredo conſumendus ſum, & quaſi veſtimentum, quod comeditur à tinea.

PARAPHRASIS CAPITIS.

Verſ. 1. IAM igitur ex his, quæ dixi, facilè vos perſpicere poteſtis, nulla me divinæ ſapientiæ atque potentiæ ignoratione laborare, hæc enim nunc planè video, & cum vos de iiſdem diſſereretis intelligebam; non enim ſunt inaudita neque à communi ſenſu, & intelligentia remota; neque ego unquam deſideravi divinam viſionem, & revelationem quæ de hujuſmodi arcanis me inſtrueret, benè enim hæc mihi perſpecta eſſe, minimè vos latere dubito, propterea itaque quòd præclarè de Deo ſentiam & de illius ſapientia, & æquitate, apud illum dicere pro innocentia cupio; atque pro veritate aſſerenda, ratione, & argumentis ultrò, citroque habitis cum illo agere; illius enim ſententiam multò mihi magis ſalutarem, quàm veſtrum judicium, proculdubio futuram æſtimo.

Verſ. 2. Vos quippe compoſitores eſtis, architectique mendaciorum; qui verborum affluentia pugnantes, falſa mihi crimina affingitis, atque mendacia mendaciis imponitis; nam neque rectam in admonendo, conſolandove laborantis hominis animo, rationem tenetis; Nimirum ignoratis commoda, & opportuna remedia ægritudini adhibere, atque ineptos ſanè, & imperitos medicos imitamini, qui cùm de morbi, & ægritudinis natura, & gravitate judicare minimè poſſint, utilia omnia negligunt pharmaca, & omnia nociva, atque acerba adhibent, ipſaque vulnera amplificant, atque diſcerpunt, non ſecus quàm ſi idolum, aut truncum vel ſtipitem curarent, ſic ſanè nihilo magis ſalutaria eſt veſtra admonitio, neque plus ego à vobis commodi ſpero, quàm à medico ligneo, aut lapideo.

Verſ. 3. Quare cum nullum meis malis ſolatium afferatis, imò potiùs meam ægritudinem exulceretis, certè in ſtultitiæ notam incidiſtis, à qua vos opportunum ſilentium liberaſſet, ſilentes igitur, atque attentos ad meam orationem vos deſidero, quamvis ex me audiatis, quæ vos pungere, veſtramque orationem abundè refellere, atque erroris, & imprudentiæ damnare, tum etiam meam innocentiam tueri, & confirmare poſſint.

Verſ. 4. Dei verò omnia contuentis, præſentia & conſideratio debent ſanè vos à falſa criminatione, temerarioque judicio deterrere, non enim ille delectatur impiis, mendacibuſque miniſtris, neque illius cauſa, & æquitas tunc periclitatur, ut veſtro patrocinio, atque defenſione per mendacia & meæ innocentiæ calumnia quæſita, ille indigeat.

Verſ. 5. An illius gratiam inire poſſe vos, arbitramini, ſi meæ cauſæ æquitate minimè attenta auditave, tantùm divini numinis ſplendore & majeſtate, atque ſordido & ſquallido meo conſpectu ducti, me læſæ divinæ majeſtatis reum pronuntiaveritis? firmiter enim, & conſtanter decerniris; fieri non poſſe, quin miſerrimus, & ſordidiſſimus homo æquè improbus ſim; neque non potentiſſimus Deus propter improbitatem, me tam acerbè puniat; quaſi ille non ex ratione, & æquitate, ſed tantùm ex ſua poteſtate mecum agere velit; neque aliter poſſet ille in mea cauſa victor evadere, quàm veſtro iſto temerario, contra meam vitæ innocentiam judicio, quaſi ego Deum alicujus injuſtitiæ accuſarem, aut illius providentiæ aliquid iniquitatis affingere conarer. Sed quiſnam, obſecro, vos conſtituit judices? quis Dei patrocinium veſtræ curæ, ſollicitudinique commiſit? quis illius æquitatis defenſionem veſtræ orationi, & diſputationi demandavit?

Verſ. 6. Nunquid jucundum, gratumque Deo futurum exiſtimatis, ſic cum illo, ſic quoque mecum agere? atqui minimè illi placebit hoc veſtrum externum tantùm juſti zeli, & divini honoris curandi ſpecimen; probè enim ille novit hæc à vobis dici, non ea perfecta in illum charitate, ſed ex contentione atque judicii temeritate, & præcipitantia. ſcilicet, uti advocati & patroni ſolent, ita vos Deo tanquam clienti, verba dare poteritis, atque perſuadere magnam, ex meæ innocentiæ oppreſſione, & vitæ damnatione æquitatem, & laudem ad illum redundaturam.

Verſ. 7. Vos tamen ille, qui veritatis, & æquitatis amantiſſimus eſt, ſtultitiæ & temeritatis reos peraget, quòd de occulta mei animi, aut innocentia, aut probitate temerè vos judicare velitis, atque incertis occultiſque meæ vitæ criminationibus, honorem vobis quæratis, & ſtulto quodam, ruſticoque pudore præpediti, formidetis liberè coram Deo pronuntiare, me innocentem affligi.

Verſ. 8. Vos itaque ingens Dei ſupplicium formidare jubeo, nam ſtatim ut ſe ille comparaverit ad ſumendam de impiis vindictam, atque ſuæ majeſtatis magnificentiam & celſitatem conſpicuam fecerit, ingentem vobis metum incutiet, & animo, & corpore contremiſcetis; cœlitus enim jaculabitur in vos divinos terrores, & commotiones, cadetque tandem in verticem veſtrum quæ tam imminet, ſeveriſſima ultio.

Verſ. 9. Tactis igitur vobis divini ſupplicii fulmine, nihil priſtinæ gloriæ remanebit, præter pulverem, ac cinerem viliſſimum ac tenuiſſimum, qui ſumpti de vobis ſupplicii æternum ſit apud mortales, publicumque monumentum & communium memoria, quæ honori, & præclaræ exiſtimationi eſſe poterit, ſempiterna oblivione delebitur, non ſecus ac illa, quæ ab igne exuſta, & in cineres redacta, in fumo evaneſcunt, nihil profectò in aliorum animis & opinione remanente, præter viliſſima quædam ſupplicii de vobis ſumpti veſtigia, & inutiles quoſdam cineres. Quidquid autem in vobis nunc eminet, & ſublimius effertur, caput, cervices, videlicet ea omnia, de quibus nunc gloriamini, inſtar viliſſimi luti ab omnibus proculcabuntur, tum viventibus adhuc vobis, tùm verò cùm infeliciſſimo etiam exitu vitam clauſeritis.

Verſ. 10. Quare nihil jam mihi ampliùs importunè ſuggeratis, neque aliena curare velitis; vobis enim etiam invitis & repugnantibus, niſi benevolas, & attentas aures præbere ſtatueritis, dicam ſanè quidquid ea præmeditata diuque ſuppreſſa oratione, mihi nunc in buccam venerit. Neque vero veſtrà hoc intereſt; nam ego non veſtro, ſed meo damno loquar, meo enim dolori, medicinam quæro.

Verſ. 11. Sed quid ego malignæ ſuggeſtionis nunc ſentio, ut ad lacerandum me meis dentibus, & ad mihi ipſi manus afferendas impelli videar? Minimè id ego, dolore licèt acerbiſſimo torquear. Vos verò profectò ſic æſtimare videmini, me velle deſperantis inſtar, mortem mihi conſciſcere; ſed id vobis perſuaſum ſit, vita me priùs, quàm ſpe caſurum, quamvis non immeritò nunc inquirant, quanam ob culpam, ad eos acerbiſſimos cruciatus damner, & compellar, ut me propè lacerare velim, & inſtantis jam mortis ſtimulos ſentiam; tamque ſim confectus, & tabidus, ut quidquid in meo corpore carnium eſt, dentibus, & unguibus quaſi bolo attoli, & levari poſſit; neque de re alia cogitandi, atque dicendi, quàm de meis ærumnis doloris acerbitas patiatur. Quod ſi quid acerbiùs dixero, non vobis mortis inſligatur, ſed mihi ipſi, nimirum mihi, non aliis irraſcar. Neque verò is ſum ego, qui rabie, & furore correptus,

ſeptus, crudeliſſima me morte conficere, neque meis dentibus, & unguibus dilaniare velim, neque vitam ipſam per impatientiam animi, & melioris conditionis deſperationem abjiciam, & voluntario diſcrimini, ac morti objiciam. Unum illud ſemper contendam, me innocentem torqueri; auſimque animam, vitamque ipſam pignori opponere, ad pœnam meorum verborum libenter ſuſtinendam, niſi vera loquar; non enim aliud dicam, aliud corde ſimulem; perinde enim vivo, ac ſi animam, & cor in manu geſtarem omnibus conſpicua.

Verſ. 15. Semper enim ſumma charitate Deum meum complexus ſum, à qua neque mors ipſa me unquam dejicere poterit, quod cùm ita ſit, ipſum ergo creditis abjicere me? imò verò ſpes de Dei ope, deque mea ſalute & mea innocentia concepta, præſtabo ſanè patiens & longanimis, non enim divinæ ſapientiæ, atque providentiæ tempus ego definiam, neque opus ferendæ rationem, & opportunitatem præſcribam. Interim ſi quid in me peccati, & culpæ invenero, facti pœnitentia, atque mei ipſius reprehenſione quadam caſtigabo, curaboque deinceps, quoad fieri poſſit, ſanctè, caſteque vivere. Ille verò pœnitentiam agenti proculdubio aderit propitius, atque utinam ſuæ providentiæ rationes, quas ego agnoſco, meis adverſariis patefaceret, id enim apud meos accuſatores, ſalutare fore mihi non dubito.

Verſ. 16. Interim mihi ſolatio erit, neque ut ſpero malè cedet, mea hæc coram Deo diſputatio; nam vera pro me dicentem, & juſta poſtulantem, auditurus ille erit, meque ſua ſententia innocentem pronuntiaturus, impii verò, & hypocritæ, qui maligno, & veteratorio ingenio multa loquuntur, & machinantur, & non tam veritati, quam calumniis nituntur, nullam poſſunt ſuæ cauſæ fiduciam concipere apud Deum judicem; in cujus judicio dolus, & impietas ſtare, & comparare minimè audebunt.

Verſ. 17. Neque verò eſt, cur hæc, quæ dixi, veſtros animos commoveant; vera enim ſunt; Vos potiùs benignos, atque attentos velim, cùm de rebus difficillimis noſtra diſputatio ſit, deque obſcuriſſimis ænigmatis, ſic enim vos æſtimatis de meis, ærumnis, ut quarum cauſæ vobis ſint obſcuræ, & prorſus ignoratæ, quamvis ego clarè diſerteque de juſtorum ærumnis, & mea calamitate philoſophor; non enim ænigmata vobis loquor, ſed ſimplicem, & apertam veritatem ſemel, & iterum propoſui, nunc quoque mentem meam exponam.

Verſ. 18. Quod ſi rectè, & ritè accedere permittat ad meam cauſam dicendam, ſcio ſanè me juſtificatum, & abſolutum iri, quare jam nunc meam coram Deo cauſam tuendi, certam rationem, modumque ſervandum mihi conſtituo, quem à vobis in reſpondendo quoque ſervari velim: fiet enim, proculdubio, ut vel hac una re, in mea cauſa obtineam.

Jam igitur per me non ſtabit, quin mea vitæ controverſia judicio, & ratione peragatur: ſed ne indicta meis accuſatoribus lite me videar defendere, illos expecto, atque provoco. Ejus igitur quare nemo adeſt, qui mihi intendat litem criminis alicujus? quiſquis volet, prodeat tandem, ſed quid ego? ſi Deus cujus amplitudo, atque majeſtas ſuprema eſt, mecum certamen initurus ſit? atqui non tacebo tunc tandem, nam qui ſibi mali alicujus conſcii ſunt, hi judiciariam litem æquiſſimique judicis ſententiam reformidant, neque habent quid jure pro ſe dicant; quare patronos conducunt, ut illorum oratione, & patrocinio juvari poſſint: at ego quorſum alio patrono, quàm mea ipſa ſimplici & aperta oratione uti velim? quorſumve ſinam me tacitum damnari? quod ſi verum aliquod crimen mihi adverſarius objiciat obmuteſcam; ſicque tacitus conſumar & peribo; neque verò amplius is me dolor cruciabit, quod cauſa indicta, & falſa criminatione nondum propulſata damnatus fuerim.

Verſ. 20. Illam autem cautionem ante diſputationis congreſſum poſtulabo, duplici hac ratione contentam; primum ne doloris, & ægritudinis acerbitatem, quæ me male habet, & orationis facultatem adimit, exacuat, amplificetve Deus, ſed potiùs nunc remittat, & extenuet. Deinde, ut ſuæ majeſtatis ſplendorem terrificum temperet, & diſſimulet, ne mortem mihi tanti numinis terror, & conſpectus afferat: hæc ſi ille mihi concedat, optionem illi ego concedo ſuſtinendi quamcunque partem volet, ſive actoris, ſive rei; vel potiùs expoſtulantis, objicientiſque, aut verò reſpondentis & objectionibus ſatisfacientis.

Quamvis igitur hucuſque, tanquam indignus, flagitioſuſque habitus ſim, & quem Deus ſuo colloquio minimè dignaretur, nunc tamen facta venia, inde exordiar, ut meæ cauſæ ſtatus mihi exponatur, quamnam ob cauſam ad tam acerbos cruciatus ego damnatus ſim? licet enim reus meritò damner, jure meo poſtulo, damnationis mihi cauſas exponi, ut &, ſi quæ ſunt, lachrymis deprecer, aut verò ſi me omni crimine objecto purgavero, publicum habeam de mea innocentia teſtimonium, quot igitur, aut quanta ſint ſcelera, ſemel & iterum, ter etiam, & quater perſpecta mihi eſſe cupio, & poſtulo; nam iſti mei adverſarii, nihil certi, & explorati afferunt.

Atque cùm à me rogatus & poſtulatus, ò ſupreme judex, nulla mea ſcelera, quæ apud te ſint delata, proferre velis, ſanè tuo illo ſilentio teſtari videris, nihil unquam in me repertum, quo te graviter offenderim; cur igitur, aut quodnam ob meritum meum, tanquam cum inimico mecum agis? abſcondis enim, avertiſque faciem, quod utique facere ſoles, cùm vehementer tibi diſplicet impiorum hominum conſpectus, damnor igitur miſer indicta cauſa, & lite jam confecta, non permittor meum judicem videre, neque deprecari. Cum igitur tuo conſpectu frui non liceat, timeo, ne jam pro judicum conſuetudine, in occulto capitis ſententiam contra me ſcribas; at ſcio benigniſſimum judicem, ſi me incredibiliter laborantem aſpectu ſuo dignaretur, temperaturum, mitigarumque tam immanes cruciatus. Sed quid meum ille conſpectum fugiat? quaſi ego hoſtis ſim, quem fugere, & timere ille poſſit: ſcilicet meam imbecillitatem reformidet Deus. An verò avertit ille à me oculos, cùm pro mea innocentia dicere inſtituo, inſtar judicis, cui reus clamans, impius præſertim, infenſus eſt, valdeque moleſtus? Verſ. 24.

Ac ſi me audire non vis, neque reſpicere, jam nunc hominem nihilo pluris facere videris, quàm viliſſimas quiſquilias, at tuæ immenſæ poteſtatis non eſt, contra folium cui avellendo, & raptando aura tenuiſſima ſufficit, aut contra leviſſimam paleam, quæ ſua ipſius levitate agitur, & trepidat, tuas vires exerere, & exercere, atque te in conterendo & perdendo potiùs, quàm in tuendo & conſervando virtutem tuam divinam teſtari? Tum verò collapſum folium quid velis confringere, & in minutiſſimos pulveres redigere? itane in inſidias homini ſupponere videaris, & rem vehementer imbecillam inſecteris? Quod ſi ullum humanæ vitæ, florentiſque fortunæ vigorem auferre decreveris, non ille ego ſum, qui quondam, omnino jam exarui, & quidquid virioſitatis ex florente quondam ætate & ſtatu provenire potuit, abſumptum eſt, floruium quondam velut prægnans ſpica, at nunc bonis omnibus decuſſa, & ne uno quidem grano relicto, inutilis palea jaceo, quid ergo à me repetis? quid perſequeris? quid leviſſima omnia errata meæ vitæ, velut minutiſſimas paleas, minutatim colligis, ut graviter me, propter omnium lapſuum meæ vitæ cumulum, reprehendas? Palea ego cum ſim, ne me tuæ indignationis ſpiritu tranſverſum agas ne me igni committas. Verſ. 25.

Atqui jam ægritudinis acerbitate, & ardore perurор; conſtitutas enim à te pœnas graviſſimas ſuſtineo, quaſi ego te exacerbarim ullo ſcelere, & tuo palato acerbus, & amarus unquam extiterim, ita obſervas, & repetis ea, quæ te amaricent, & adverſum me exacerbent, atque conceptam iram, bilioſamque indignationem profundere compellant. Scribis tandem, ſententiamque tua manu, & ſigillo munis, ut acerbiſſima morte plectar, non quidem ob ulla præſentis vitæ ſcelera, ſed ob aliqua fortè prioris vitæ errata, quorum pœnæ atque ſupplicia in ultimam iſtam, miſeramque ſenectam meam devolvantur, atque ſi vel illa prima ætas ſuas culpas, & peccata jure ignorantiæ, & innatæ imbecillitatis, quæ multorum lapſuum occaſiones afferunt, veniam deprecetur, æquum profectò eſt, te parcere annis, & errata priſtina rectè poſtea & honeſtè actis benignum compenſare. Verſ. 26.

Sed me miſerum; interim enim dum ſcribis extremam mei capitis ſententiam, me imbecillum, & præ corporis macie, & tenuitate pedibus conſiſtere non valentem, inermem, & clumbem detines arctiſſimis compedibus, omnibuſque vinculorum generibus conſtrictum: ſed quid nunc, objecto, tanquam fugitivum, & erronem ſervum coerces, & ſuppliciis conſtringis, cum me ſemper contineris intra tuæ legis præſcripta? ſanè iſti mei pedes pluſquam compedibus, & ligneis, ferriſque vinculis compediti ſuo Verſ. 27.

mor,

Perverſitas dogmatum ad praxim referenda. neant, ſed importunis, & inutilibus conſiliis, atque orationibus utantur, atque ſuas illas univerſales propoſitiones Theologicas, importunè & perverſè applicent ad rem particularem. Si in aliquo Latino codice reperiretur, non *cultores, ſed curatores*, lubens ego illam lectionem amplecterer, tanquam correctionem, & Græcis, atq; Hebræis congruentiorem: nam præterquam quòd facile potuit irrepere pro voce *curatores*, vox, *cultores*, in Hebræo eſt medici, aut curatores, vel ſanatores; qua etiam ratione Sept. legerunt,
Colere, quid in Hebræo.
LXX. *Medici iniuſti.* Loco autem perverſorum dogmatum ſubeſt
9 *Medicus idoli in Hebr. quid.* in Hebræo, *Elil*, quod vanitatem, aut falſitatem, aut idolum, quod vanum, & falſum eſt, ſignificat; quare propriè legetur; *Vos eſtis medici falſitatis*, vanitatis, aut idoli, ideſt, vanos, ineptos, atque imperitos medicos imitamini, qui cum neque de morbi natura, & gravitate judicare poſſint, utilia omnia negligunt pharmaca, & nociva omnia, atque acerba adhibent, atque ipſa vulnera amplificant, atque diſcerpunt; cùm tamen medicus is ſit, qui ſalutaria adhibere debeat: quod verò alii interpretantur, *medicos idoli*, ideſt, ſicut medici, qui curant idolum, aut truncum, vel ſtipitem; qui quamvis multa adhibeant pharmaca, & fomenta lapidi, lignove, nihil efficiunt; ſic, inquit, nihil mihi prodeſt veſtra oratio. Hæc, inquam, interpretatio mihi non placet, coarctior enim eſt. Potiùs ergo dici videntur, Medici idoli, ideſt, veluti idola mortua, & ſine ſenſu, ſine ope, ſine auxilio, veluti lapideus quidam Apollo aut ligneus Aeſculapius: nam cùm homo homini non ſolùm medicus, ſed etiam Deus quidam eſſe poſſit, vos tamen mihi idola eſtis, falſaque numina; cùm enim ſolatium, atque opem, & veræ amicitiæ officium polliceri mihi videamini veſtra præſentia, *condixiſtis enim, ut pariter venientes ad me conſolan-*
Iob 2. 21. *dum* accederetis, ſed tamen nihil plus à vobis, quàm ab inutili ſtipite ſperare debeo, quòd neque petenti, aut indigenti prodeſſe aliquid poteſt. Et quidem hanc (ut ita loquar)
4 *Idola inutilia.* inutilitatem falſorum numinum ſæpè exprobrat Sacra Scriptura idolorum cultoribus; Sapient. 13. *Non erubeſcit loqui cum illo qui ſine anima eſt, & pro ſanitate quidem infirmum*
Sap. 13. 18. 19. *deprecatur, & pro vita rogat mortuum, & in adiutorium inutilem invocat, & pro itinere petit ab eo qui ambulare non poteſt, & de acquirendo & de operando, & de omnium rerum eventu petit ab eo, qui in omnibus eſt inutilis*: certè Apoſt. 1. Cor. 8. dicens, *Quia nihil eſt idolum in mundo*; ad ipſam notionem no-
1. Cor. 8. 4. minis reſpiciens (nam vanitatem, & nihil ſonat) Docuit
27. etiam, nihil veritatis, aut opis præſtari à re inutili homi-
Conſolatores impii, veluti idola inutilia. nibus poſſe, nihilque præter nomen divinitatis habere. Atque ejuſmodi in curando gregi paſtorem ille præbuit, cui dictum à Zacharia eſt; *O paſtor, & idolum*, qui cùm nullum commodum officium pecori impendas, paſtoris tantum ſimulachrum videris. Hujuſmodi igitur *medicos idoli*,
LXX. *Symmach.* ideſt, medicos, & idola Job vocat, à quibus nihil eiuſmodi accepiſſet. Sept. *Vos autem eſtis medici iniuſti, & curatores malorum omnes*, Symmach. *Addicti eſtis mendacio, & medici concinnatores mei, apparantes abſurda*; Quare ad eandem rem medicam prior etiam pars referri poteſt, ita ut *fabricatores mendacii*, dicantur, qui minimè ſanantia, ſed falſa potiùs medicamenta adhiberent, atque dolori, vulneribuſque nociva potiùs imponerent: Hi enim *iniuſti medici*
Polychr. videntur, & abſurda operantes (ut Polychr. ait) qui cùm ad ſanandum acceſſiſſent, ſuis ſermonibus, quaſi jaculis, ægrum ſauciarent.

5 *Prælatus; medicus aut Chirurgus.* Hinc diſces à prælato, & paſtore verum, aut vanum, & inutile officium ſuis ſubditis præſtari, & Paulus quidem peritum chirurgum, aut medicum vult eſſe eum, cujus ſit alios corrigere, cùm ait; *Si præoccupatus fuerit homo in ali-*
Gal 6. 1. *quo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis*; qui enim acerbè dolenti, acerbius remedium adhiberet, planè iniuſtus medicus eſſet. Inſtruere autem ex proprietate Græcæ vocis ad chirurgum pertinet, qui
καταρτίζω membra luxata, & ſuo loco mota, reponere conatur in propria ſede, nos dicimus, *concertar un hueſſo o miembro deſconcertado*; quod quanta lenitate, atque attentione indigeat, opus non eſt explicare.

Verſ. V. Atque utinam taceretis, ut putaremini eſſe ſapientes.

CUm nullum meis malis ſolatium afferat veſtra oratio,
1 ſed me potiùs exulceret, certè in ſtultitiæ notam incidiſtis, à qua vos opportunum, prudenſque ſilentium li-
Iob 2. 13. beraſſet, & fortè alludit ad ſilentium illud ſeptem dierum, cum vehementer dolenti ſilentes aſſidebant; quaſi diceret
Utinam ſervaſſetis adhuc amicum illud, ſapienſque ſilentium. Illud autem parum conſideratæ mentis fuit, homini *Inepta conſolatio.* ærumnoſiſſimo tremendam Dei potentiam & ſeveriſſimam juſtitiam, ad tædium uſque ſuggerere, cùm potius divinæ lenitatis memoria lenire illius dolorem debuiſſent.

Verſ. VI. Audite ergo correptionem meam, & judicium labiorum meorum attendite.

1 *Corripere quid propriè.*	3 *Princeps, & Magiſtratus, veritatis amator. Vulgatus illuſtratus, & defenſus.*
2 *Varia iudicii acceptio. Loqui iudicium, quid in Sacro Sermone. Iudicium veritatem affert.*	4 *Quinque ex hac ſententia colligenda ad doctrinam.*

POſt imperatum ſilentium, attentionem etiam poſtulat a
ſuæ orationi. Correptio autem eſt à verbo, *Iachach*, *Correptio; quid.*
quod eſt erudire, aut verbis corripere, aut diſputare etiam in iudicio, aut extra judicium. Eadem vox quæ ſupra ver- יכח
titur verſ. 3. *diſputare*. Sed reprehenſionem amicorum nunc *Philipp.*
parari à Jobo non pauci interpretantur, Philip. D. Thom. *D. Thom.*
Auguſt. qui legit, *Obiurgationem meam*; & ex Græcis Didy- *Auguſt.*
mus explicans; *Confutationem, reprehenſionem, redargutionem*, *Didymus.*
atque eadem apud Sept. vox Græca, *Elenchon*, ideſt, redar- *LXX.*
gutionem videlicet rationem, vel argumentationem, qua *Ἔλεγχον*
vos convincam ſtultitiæ, & imperitiæ; quare quæ infra v. 7. ſequuntur, reprehenſionem continere videtur. Sed nihilominus lenius poteſt accipi *correptionis* nomen pro diſputatione, & ſuæ cauſæ defenſione, quaſi diceret; Præſtaret equidem, ut audientes vos, atque conſentientes meæ defenſioni præberetis, qui ſenſus rectè cohæret cum parte ſequenti. Magnum autem ſilentium poſtulat, non ſolùm ex præcedente illa particula optandi, ſed etiam quòd ſemel, & iterum ſilentium petit, ut in Hebræo eſt, *Utinam tacendo taceretis*, & idem ſignificat lectio Sept. *Sit vobis obmuteſcere, & evadet vobis ſapientia.*

Iudicium labiorum meorum. Latini, D. Thom. Dionyſ, a
iudicium accipiunt pro ſententia pronuntianda, qua amicos *D. Thom.*
erroris, & imprudentiæ reos damnet. Sed Polychronius *Dionyſ.*
eleganter interpretatur, veriſſimam ſuæ innocentiæ, cauſæ- *Polychron.*
que defenſionem; eſt enim illa iudicii para, & quidem qua- משפט
drat cum originali; non eſt enim, *Meſphat*, ideſt judicium, ריב
ſed *Rib*, quod eſt in iudicio contendere, & ſe defendere, *Regia.*
aut litigare; quare alii *litem* vertunt. Tygur. *contentionem*; *Græci.*
Vatabl. *lites*, aut diſceptationem; ſic etiam Hebræus apud *Tygur.*
Caietanum. *Iudicium* igitur *labiorum* erit ipſa apologetica *Vatabl.*
oratio, pro ſua vita, & innocentia; & nomine *iudicii*, indicatur futura oratio veriſſima, rectè, & ritè, & jure fa- a
cienda, cujuſmodi futura oratio juſti ſcribitur; *Os enim iuſti meditabitur ſapientiam, & lingua eius loquetur iudicium*. *Iudicium, ad veritatem refertur.*
Tum etiam Jerem. 12. *Iuſtus quidem tu es Domine, ſi diſputem tecum; verumtamen iuſta loquar ad te*; quamquam ali- *Pſ. 36. 30.*
quando *Loqui iudicium*, ad ipſam ſententiam pronunciatam, vel ad veriſſimam accuſationem, vel litem alicui in- *Ier. 12. 1.*
tentam referri ſolet, ut 4. Reg. 25. *Apprehenſum regem duxerunt ad Regem Babylonis in Reblatha, qui loqutus eſt cum eo iudicium*, & Jerem. 1. *Loquar iudicia mea cum eis* (ideſt, Pronuntiabo in illos ſententiam, qua me oſtendam juſtum, illos autem impios) *ſuper omnem malitiam eorum*. ** Bien ie que à vos as ſobra razo, però à mi nome falta.* *4. Reg. 25. 6. Ier. 1. 16.*

Verſ. VII. Nunquid Deus indiget veſtro mendacio, ut pro illo loquamini dolos?

QUid eſt in Hebræo, *Nunquid Deo*, aut, *coram Deo lo-* a
quimini falſum, aut, *mendacium?* Septuag. & Græ- *LXX.*
ci, & nonnulli ex Latinis ad divinam cognitionem refe- *Græci.*
runt, quam nulla fraus latere poſſit, mendaciumve nullum, ut videlicèt ex Dei omnia intuentis præſentia, illos deterreat à falſa criminatione, & à temerario judicio conſtituendo de hominis alicuius occulta ſanctitate, & innocentia. Non enim *princeps eſt Deus, qui libenter audiat verba mendacii*; *Pro. 6. 12.*
nam ſic oporteret *omnes miniſtros ſuos habere impios*; imò quòd inſtar Dei veraciſſimi, atque potentiſſimi debeat eſſe veritatis amator, potentiſſimus quiſque vir, aut magiſtratus, dictum à Sapiente eſt Eccl. 41. *Erubeſcite à præſidente, & à potente de mendacio*, Itane (inquit Job) Deo vidente, & audiente, falſa in me crimina iactatis? Sed interpres tertium illum caſum, pro dativo commodo accipi, ut *loqui Deo* ſit loqui ad Dei commodum, defenſionem, aut gratiam,

tiam, quaſi ille hominis mendacio aut patrocinio indigeret; aut quaſi illius juſtitia, & cauſa ſtare non poſſet, niſi fraudulenti alicujus patroni & advocati opera & induſtria. Nunquid igitur, qui *bonorum noſtrorum non indiget*, indigeat noſtris malis? homo quidem conatur interdum, non ſolùm ex bono, verum etiam ex malo, & mendacio aliquid commodi captare. Senſum eundem Theodor. ſequutus videtur, tum etiam Hebræus Olympiod. ut ſtatim dicemus.

Pſal. 15. 1.
Theodoric. Olympiod.

5
Iobi iuſtitia, Veritas non indiget mendacio, ſed mendacium eget veritate.

Videre vero hic licet viri ſanctiſſimi mentem clarè expoſitam, qui contra Dei juſtitiam, & providentiam nihil in ſua cauſa obtinere velit: exiſtimat enim nulla in re ſe velle, aut poſſe Deo repugnare, cùm ſuæ innocentiæ, veritatiſque defenſio nihil divinæ iuſtitiæ cauſam lædere poſſit.

Secundò aſſeritur quidem à Jobo, veritatem nullam indigere mendacio ad ſui defenſionem, cùm tamen mendacium omne aliqua veritate indigeat: verum enim eſt illud philoſophorum axioma, Nullum verùm fundari in falſo; omne tamen falſum inniti alicui verò.

Quod autem ſincera debeat eſſe, atque veriſſima veritatis defenſio, atque omnem mendaciorum opem reſpuat, dicitur 3. Eſdræ 4. in illa veritatis commendatione. *Non eſt in iudicio eius iniquum.*

3. Eſd. 4. 30.
Amicitia vera congaudet veritati.
1 Cor. 13. 6.

Tertiò obſerva, quam merito expoſtulet Job cum amicis, quòd velint divinam veritatem tueri, deficientes tum à vera Dei dilectione, & charitate, tum ab officio veræ amicitiæ; cùm tamen vera charitas *congaudeat veritati, & non gaudeat ſuper iniquitatem.*

Greg. lib. 8. Moral.
Peccatum ex zelo, facilè dimitti.
Ad vocatorum peccata.

Quartò Greg. lib. 8. Moral. extenuat illud peccati genus, quod ex zelo quodam, & ſpecie virtutis admittitur atque facilè dimittitur. *Nam ſi qualibet*, inquit, *culpa, ſequente ſolet pia operatione purgari, quanto magis hoc facilè abſtergitur, quod mater boni operis ipſa pietas admittit.*

Tandem hic videntur notari advocatorum peccata; videlicèt mendax, & fraudulenta patrocinatio; acceptio perſonarum; oppreſſio pauperum; objectio falſorum criminum; rei dubiæ, & cujus, vel tenuiſſima conjectura ſit, firma, & conſtans aſſeveratio. Sed de hoc alias.

Verſ. VIII. Nunquid faciem ejus accipitis, & pro Deo judicare nitimini?

1 *Judiciaria poteſtas Dei propria.*
2 *Accipere faciem, quid. Non una ratione dicitur, neq; una ratione redditur à Vulgato. Illuſtratus Malachias.*
3 *Vt ſit benignè de proximo iudicãdũ. Iudicii hoc loco quid.*

1
Philipp. Auguſt.
LXX.
** Quireys lo bortar à Dios la na ra, y tomar lo el officio?*

PHilipp. presbyter exiſtimavit, *Faciem Dei accipere*, idem eſſe, quod perſonam Dei agere, aut repræſentare & eius vice, & iudicandi munere fungi. Auguſt. legit; *An * ſubtrahitis vos iudices fieri*; Sept. *An ſubtrahetis vos? Vos autem ipſi iudices eſtis*; non ſolùm quod qui judicat, Deus quidam ſit, & *iudicium Dei* judicare dicatur, & qui regnat, aut imperat, *in ſolio Dei ſedere* (*nam omnis poteſtas, à Domino Deo eſt*) ſed quod Dei cauſam, ipſius Dei, qui incorruptiſſimus judex eſt, defendere, & iudicare ſit; eſt enim in ſua cauſa iudex optimus; ſicuti à David dictum eſt; *Surge Deus, iudica cauſam tuam.* Tum etiam quoniam de occultis, & quæ tantum divinis oculis patent, ferebant ſententiam, quod proprium eſt *ſpirituum ponderatoris Dei*. Sed certè Hebraiſmus hoc loco cæteris omnibus interpretibus benè notus, expreſſus quoque eſt à Latino interprete, *nam faciem in iudicio accipere*, vel ſuſcipere, ſumere, cognoſcere, revereri, honorare, ex frequenti Scripturæ conſuetudine, pertinet ad acceptationem, gratiam, benevolentiam, quæ contra jus, & æquitatem alicui perſonæ confertur, cauſæ æquitate, & iuſtitia minime conſiderata, ſed tantum perſonæ dignitate, quod vocant acceptionem perſonarum: de quo Theologi in ſcholis diſputant.

Deut. 1. 17. & 2. Paral. 19. 6. 1. Par. 29. 23.
Pſ. 65. 12.
Eccl. 10. 4.
Iudiciaria poteſtas, Dei propria.
Pſ. 73. 22.

2
Prov. 16. 1
Faciem accipere, Hebraiſmus.
Acceptio perſonarũ.
2. 2. q. 13.
Faciem accipere, non una ratione dici.
Nu. 6. 26.

Accipere autem *perſonam* eſt à verbo, *Naſa*, quod propriè eſt elevare, vel attollere; quaſi dicas, efficere, ut alius capite, & animo erectus ſit, ut audeat elevare faciem, aut efficere, ut alicuius faciem elevatam, & conſpicuam alii ſuſpiciant, & revereantur. Eſt autem huius phraſis obſervanda triplex differentia in ſacro ſermone; nam cùm de Deo dicitur, *Elevare faciem ad aliquem*, vel ſuper aliquem, gratuitam Dei benevolentiam ſignificat, qua hominem dignatur benigneque reſpicit, atque complectitur; ut Num. 6. *Convertat Dominus vultum ſuum ad te, & det tibi pacem*; in Hebræo, & Septuag. *Elevet faciem ſuam ſuper te, & det tibi pacem*, ideſt, te fortunet bonis omnibus. Si autem de homine dicatur, auſum, & præſumptionem animi ſignificat, ut diximus c. 11. ad id, *Tunc levare poteris faciem tuam.* Si verò activè dicatur quis *levare faciem alterius*, tunc idem eſt, quod gratia, favore, auxilio, aliquem ſuſtinere, ne concidat, ne cadat cauſa in judicio: quare quod nos dicimus acceptionem perſonarum Hebræus vocat, *elevationem facierum*. Quam propriã Hebraici ſermonis loquutionem, non uno tantum modo reddere atque illuminare ſolet noſter interpres Geneſ. 32. *Forſitan propitiabitur mihi*. Hebraic. *Forſitan elevabit faciem meam*, Septu. *Suſcipiet*, Scholia Græca. *Reuereatur*. Deut. 28. *Addacam gentem procaciſſimam, quæ non deferat ſeni.* Hebr. *Quæ non accipiat faciem ſenis*. Septu. *Non mirabitur faciem ſenis*. Prov. 6. *Non acquieſcet cuiuſquam precibus*. Hebraic. *Neque accipiet faciem cuiuſcumque.* Trãſfertur etiam ad res inanimatas, ut cum quis rem aliquam revereri, & permagni æſtimare videtur, non tam rei dignitate, quam peculiari aliqua ratione permotus; ut Malac. 2. *Non ſervaſtis vias meas, & accepiſtis faciem in lege*, ideſt, Non quòd ego præceperim, ſed quòd id è re veſtra ſit, permoti lucri, & utilitatis ſpe, quædam præcepta reveremini, quædam nihili facitis. Tandem Levit. 19. explicatur hoc, quod eſt *Honorare faciem alterius, & conſiderare vultum illius*, & Jacob. 2. *Intendere* in aliquem, & Judas in ſua Canonica, *Mirantes perſonas*. Ait ergo Job; Quis vos conſtituit judices arbitros, inter me & Deum; cum ego ad vos minimè provocaverim? ſed eſto, velitis ſanè litem dirimere; at non iniquo judicio: Dei enim faciem accipitis, cum non attenta æquitate meæ cauſæ, ſed tantum divini numinis maieſtate, & ſordido ſquallidoque meo conſpectu ducti, me læſæ divinæ maieſtatis reum pronuntiatis ſic dicentes; Miſerrimus hic, erit etiam improbus; & potentiſſimus Deus propter improbitatem hunc puniet extremo ſupplicio: ergo Deo abblandiri, atque adulari videmini, quaſi ille non ex ratione, & æquitate, ſed tantùm ex ſua poteſtate mecum agat: neque aliter ſtare illius providentia, veſtro judicio poſſit, quàm illius perſonam accipiendo. Neque verò video, cur debuerit Lyranus, qui hunc ſenſum indicat, reprehendi ab Eugubino; nam licet accipere faciem ſit aliquem honorare, tamen id præcipuè in judicio fieri intelligendum eſt: quare non ſolum eſt ſenſus; Vos putatis veſtrum iudicium eſſe Deo honori, & gloriæ: ſed ſanſus eſt ille, quem diximus. Huiuſmodi autem nonnulli ſanè ſunt, quos videas iactare, ſe zelo Dei uri, cùm tamen ipſi humano tantùm zelo & invidia ardentes, & inflammati proximos urant, & inſectentur: non enim illi ſpiritum Dei habent, neque *aguntur* divinitus; ſed immiſericordia, & pertinaciſſima *ſui ſenſus abundantia* corripiuntur, & adverſus fratres furunt: in quos eleganter conveniunt, atque dicentur, quæ Jobus in amicos.

LXX.
Iob. 11. 15.
Vulgatus variè reddere ſolet Hebraiſmũ.
Gen. 30. 20
Lect. Hebr.
LXX.
Schol. Græ.
Deuter. 28 50.
LXX.
Prov. 6. 35
Malac. 2. 9
Lev. 19. 15
Iacob. 2. 1.
Epiſt. Iud. v. 16.
2
Lyran. Eugub.
Rom. 8. 14.

3
Gregor. Philipp.
Homo de proximo leniter iudicet.
Gal. 6. 1.
Caiet.

Et pro Deo iudicare nitimini. Iterum Greg. eandem interpretationem adhibet, quam ſuperiori parte Philip. adhibuerat; *Pro Deo*, inquit, *iudicare nititur, qui cùm infirma quæque in altero reprehendit, apud ſe introrſus per compaſſionem non inflamatur.* Nam cùm Deus peccati particeps eſſe non poſſit, utique eiuſdem iudicium certiſſimum eſt, atq; diſtrictiſſimum: homo verò *conſiderans ſe ipſum, ne & ipſe tentetur*, leniter debet de ſuo proximo judicare. Cajet. autem exiſtimat, *pro Deo iudicare*, eſſe, patronum Dei agere, & advocati munus ſuſcipere: at cum accipere faciem alicuius in iudicio ad iudicem referatur, profectò hæc pars videtur præcedentis expoſitio, quare *pro Deo iudicare*, erit ſententiam pro illo pronuntiare; Quaſi ego (inquit Job) Deum alicuius iniuſtitiæ accuſem, aut ullam iniquitatem illius providentiæ affingam, ita illum abſolvitis & me damnatis. Licet quidem *iudicare* hoc loco, non tam ad judicis officium ſententiam ferentis, quàm ad litigantis contentionem, ex proprietate vocis originalis pertinet, & ad litigantium diſputationem, & litis tractationem.

Iudicium quid.

Verſ. IX. Aut placebit ei, quem celare nihil poteſt? aut decipietur, ut homo, veſtris fraudulentiis.

1 *Aliorum conſenſio cum Vulgato. Celare in Hebræo, quid.*
2 *Adulatores gaudent gratia.*
3 *Advocatorum vitium. Principem, & iudicem miniſtri ſæpe decipiunt. Explicatus Salomon.*
4 *Qui adulatione gaudet, ſe ipſum decipit. Illuſtratus Paulus & David. Deus odio habet adulatores.*

1
Hebræa Græca.

NUnquid (inquit) bonum (ut aiunt Hebræa & Græca) ideſt iucundum, & placens Deo fuerit, ſic cum illo, ſic mecum agere? Non ſanè *placebit ei* hoc veſtrum externum

zeli

zeli, & curæ divini honoris ſpecimen, nam *celare illum nihil*
poteſt; uel, ut Græca, & Hebræa habent, *Exploras omnia*:
LXX. Sept. *Bonum ſi inveſtiget vos*; inquiret, perveſtigabit cor-
dium arcana; videt ille non ex perſecta charitate, ſed con-
tentione, & temeritate, atque judicii præcipitantia, malè
Conſenſio aliorū cū Vulgato. vos in me animatos hæc loqui. Hæc videtur fuiſſe planè no-
ſtri interpretis mens, conſentientibus etiam in eandem ſen-
tentiam Græcis, Latiniſque interpretibus, & ſic etiam exi-
gente voce originali. Nam quod clara paraphraſi illuſtra-
Celare, quid in Hebræo. vit interpres, dicens, *Celare illum nihil poteſt*, in origine eſt,
Quæret vos: eſt autem *Hhakar*, quærere, id eſt, inquirere,
inveſtigare, ſcrutari; vox eadem, quæ intra c. 26. *Cauſam,*
חקר *quam neſciebam, diligentiſſimè inveſtigabam*; & Prover. 25.
Iob 29.61. *Inveſtigare ſermonem*: & Deut. 13. *Quære ſolicitè & dili-*
prov. 25.2. *genter*: & Pſal. 138. *Domine probaſti me*: ait igitur: Minimè
probabit Deus veſtram hanc contentionem; quæret, inqui-
Deut. 13. 14. ret diligenter, explorabit tum mea, tum veſtra dicta, cor-
dium arcana perſcrutabitur; Tunc tandem meam illi inno-
Caiet. Eug. centiam, & cauſam probabo. Quare ille alius Cajet. & Eu-
gub. commentarius, *Bonum, quod quæret vos*, id eſt, Nunquid
exiſtimatis utile Deo futurum, quærere, & aſciſcere vos in
ſuæ cauſæ patronos, & advocatos; coactior eſt, & minus be-
2 nè cohærens. Quod ſi quidquam à precedente expoſitione
diverſum aſſerri debeat; diceremetiam lectionem Hebræā,
quæ habet, *Nonne bonum*, & tamen non exprimit, cui de-
Adulatores quæſtū captant. beat bonum, vel utile exiſtere, hanc ſententiam habere;
Nunquid hanc Deo adulandi, & blandiendi rationem utilem
vobis futuram exiſtimatis? id quod accommodatè ad vitium,
Epiſt. Iud. v. 16. & ingenium adulatorum dicitur; *Mirantur* enim *perſonas*
(ut Judas Apoſtolus dixit) *quæſtus gratia*: &, ut Petrus ait,
2. Pet. 2. 3. *in avaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur*: divitibus igi-
tur, à quibus aliquid accipere poſſint, blandiuntur. Quod
igitur (inquit Job) præmium veſtræ adulationis vobis à Deo
policemini? quem quæſtum?

3 *An decipietur, ut homo*. Refert hoc Cajet. ad aliud advo-
Caiet. catorum vitium, qui ſuis clientibus imponere ſolent, ſua-
Aduocatorum vitiū. dentes illorum cauſam juſtam eſſe, quamvis iniqua ſit, quod
ſibi lucro, clientibus autem diſpendio eſſe ſolet. Sed potius
videtur referēdum, vel ad incorruptum Dei judicium, quod
depravari, detorquerique à recto humana perſuaſione, aut
Philip. fraudulentia, non poteſt; ut acutè Philip. indicavit, in hanc
Pricipi, et iudici ministre imponunt. ſententiam; Non poteritis illi perſuadere, ut me condēnet;
non ille *decipietur* humana perſuaſione, neque advocaturum
fraudulentiis: quod veriſſimum eſt, judicat. Aliquando ſa-
nè *à facie principis egrediuntur quaſi per errorem* multa, ut
Eccleſ. 2. 5. Salomon ait; *Eſt malum, quod vidi ſub ſole; quaſi per erro-*
rem egrediens à facie principis; nam cum ipſe per ſe experiri,
& probare ſingula non poſſit, cogitur aliorum fidei, & teſti-
moniis acquieſcere, & credere: plerumque igitur decipiun-
tur principes falſis teſtimoniis, & infidelitate ſuorum mini-
ſtrorum: at Deus non his mendaciis ſubjacet, non egreditur
ex illius tabernaculo, & judicio per errorem, vitæ meæ &
innocentiæ condemnatio; non enim *decipietur ut homo*. Tum
Familiaris vulgi deceptio. etiam illa eſt populi, vulgiq. familiaris deceptio, ut cum
quis ſceleris alicujus, capitis quoq. damnatur, quacunque
id ratione fiat, juſtè, an ſecus, faſcinoroſus utique omninò
habeatur, qui damnatus eſt; judex autem juſtus: continget
autem aliquando ab iniquo judice innocentem damnari. At,
inquit Job, judicium jam, ſententiamq. vos de mea vita tuli-
ſtis? exiſtimatis igitur eandem de me exiſtimatione conce-
cepiſſe Deum, quam ineptum vulgus, quod veſtrum de me
judicium probatum habet? at non Deus *decipi*, ut homo, po-
teſt veſtris fraudulentiis. Poteſt quoq. ad adulatoriam quan-
4 dam deceptionem referri; Blandiri Deo videmini, dum
Qui adulatione gaudent, ſe ipſos decipiunt. illius cauſam agere vos profitemini, & me tanquam Dei ho-
ſtē inſectamini. Placebitis igitur illi, aut probatum habebit
veſtrum ſtudium, & ſinet ſe adulatione decipi, uti ferè ho-
mines ſolent? qui cum veritatem ſuæ ignobilitatis, & imbe-
cillitatis perſpectam habeant adulatorum lenociniis delini-
ti, mendacio gaudent, & fraudulentias amant; de his Apo-
Gal. 6. 3. ſtolus dixiſſe videtur; *Qui ſe exiſtimat aliquid eſſe, cum nihil*
ſit, ipſe ſe ſeducit: facilè enim adulatoribus aures præbet, &
quos mendaces eſſe crederit, in ſua cauſa libenter audit, pro-
pterea, & ab illis decipitur, *& ipſe ſeducit ſe*. At non capitur
pſal. 35. 3. Deus adulatione, neq. *decipitur, ut homo*, cum ſcriptum de
Deus odio habet adulatores. improbo ſit; *Doloſè egit* (Alii ex Hebr. *Blanditur*, blandè agit,
adulatoris hoc eſt) *in conſpectu eius* (Dei) *ut inveniatur ini-*
quitas eius ad odium: cum Deus odio habeat *impium*, & *im-*
pietatem eius: at peculiari quodam odio videtur perſequi
vitium adulationis; faſtidio, & odio Deo eſt, tum etiam ho-
minibus, ſed quoniam verbum originale *decipiendi*, hoc lo-
Decipere quid propriè. co eſt, *Harhal*, quod propriè eſt, illudere, mentiri, decipere,
aut mentiri illudendo; vel illudere mentiendo; ſenſus etiā
poteſt eſſe & verti ex Hebræo; *Sicut illuditis homini* (id eſt
mihi) *illuditis ei*? ita ne putatis Deo mendaciis veſtris impu-
ne illudere poſſe, ſicut & mihi?

Pineda in Iob Tom. I.

Verſ. X. Ipſe vos arguet, quoniam in abſcondito faciem
ejus accipitis.

1 *Varia huius abſconditi expoſitiones, varia quoque lectio. Iuſti conſtantia.*
2 *An nunc Iob ad amicos loquatur, an verò ad impios in univerſum.*
3 *Commotio, & commoveri quid in Hebræo.*
4 *Elevari hominem ad ſuperbiam. Elevari Deum ad oſtentationem maieſtatis. Nubes, ab elevando dictæ. Illuſtratur Lucas, & Paulus.*
5 *Turbare, quid in Hebræo.*
6 *Irruere quid propriè. Deus de cælo dicitur aut ſupplicia, aut beneficia immittere.*

A*Rguet*. Convincet iniquitatis, & injuſtitiæ; reos vos pera-
get, afficietq. ſupplicio: & videtur quidem his verbis 1
prophetaſſe, arguit n. illos Deus temeritatis, & ſtultitiæ
c. ult. *In abſcondito*. R. Abraham, & R. Levi apud Eugubin.
explicant, *in abſcondito*, id eſt, dum abſconditam, & arcanā *R. Abr.*
ſapientiam illi tribuitis. Alii, dum mihi peccata occulta af- *R. Levi.*
fingitis. Philipp. in veſtris cordibus, & intentionibus occul- *Eugubi.*
tis, vel in his rebus quæ ad meum animum pertinent, & ſoli
Deo cognitæ ſunt: ſic etiam Vatab. *in cogitatione veſtra*. Ty- *Vatabl.*
gur. *Certiſſimè vos arguet, ſi occultè in gratiam cuiuſq. deſcedi-* *Tyguri.*
tis à recto. Alii occulta quadam, & ſimulata ratione di-
ſputandi, vel tandem ſi abſconditis rationibus incertis cri-
minationibus certis mendaciis illum honorare, & meæ vitæ
falſis accuſationibus illius ſapientiam, atque potentiam de-
fendere vultis. Sept. in univerſum legerunt; *Si occultas per-* *LXX.*
ſonas miratì fueritis: vel, *ſi occultè*, ut legit. Symmach. *per-* *Symmach.*
ſonam eius verecundabimini, id eſt, veremini contra Deum *Olympiod.*
dicere, idcirco ad gratiam loquimini: id eſt, publicè, palam
vos Deus puniet, quod ſtulto quodam, & ruſtico pudore præ
pediti, non audetis coram divina maieſtate dicere me inno-
centem ab illo affligi, meamq. innocentiam defendere formi-
datis. Mira juſti conſtantia, & bonæ conſcientiæ fiducia; *Bonæ conſcietiæ cōſtantia.*
mirabilis etiam virtus animi requiritur, ut quis audeat veri-
tatem profiteri *in conſpectu Regum & non confundi*. *pſ. 118. 46.*

Verſ. XI. Statim ut ſe commoverit, turbabit vos: & terror
ejus irruet ſuper vos.

T*Irelmanus* in annotationibus obſervat, videri quidem 2
hæc a Job in amicos dici; ſed verè ad illos, neque dici, *Tirelm.*
neque dirigi, dicunt alii ſed ad impios in univerſum, quorū *Quibuſcū nunc loquatur Iob.*
propoſito ſupplicio, & divini judicii terrore conetur ſuos
amicos in officio continere, ne quid contra ſe aſſerant, neque
clamoribus & contentione inſoleſcant; nam aliquando inter
diſputandum, ex leviſſimis occaſionibus, atque verbis ma-
gnæ tragediæ, magnæque rerum exaggerationes excitari
ſolent: ſed hæc annotatio coacta eſt. Quare leniter locus ac-
cipietur, ſi acerbo rerum ſuarum ſenſu ſtimulatus, & ſtudio
ſe defendendi, graviſſimum ſuis amicis comminetur ſuppli-
cium, ſi quidquam de ſua innocentia per mendacia, & calu-
mnias ſtatuere audeant. Tum etiam, ut D. Tho. indicat, il- *D. Thom.*
lis objicit rerum adverſarum impatientiam; ſemel n. corre- 3
pti, & caſtigati à Deo, conſtantiam, quam nunc ſani, & fœ- *LXX.*
lices habere videntur, amittent. *Pagnin.*

Statim ut ſe commoverit. Sept. *Commotio eius verſabit* *Tygur.*
vos. Iſta autem commotio ex vi ſuæ originis eſt levatio, & ex- *Caiet. Regia.*
tollentia: quare alii legunt, *Excellentia eius turbabit vos*, *Complut.*
ita Pagn. Tygur. alii *celſitudo*, Hebræ. apud Cajet. & Regia. ** En meneandoſe, reblareys del*
Complut. *Elevatio eius*, id eſt, cum ſe levaverit: & hoc
ſanè reſpexit Latinus interpres: nam *elevare ſe*, idem vi-
detur, quod ſurgere, & ſe ad puniendum comparare, & ac- *Pſ. 81. 8.*
cingere: *ſtatim ut ille ſe * commoverit*, ſi ſurrexerit, ſi aſcēde- *Ier. 4. 4.*
rit ad vindictā; nā cum punit Deus, dicitur, *ſurgere, egredi,* *Iſa. 26. 21.*
moveri, loco ſuo deſcendere. Poteſt etiam more humano Deo *Mich. 13.*
tribui *commotio* quædam, & excandeſcentia irati animi: Si ſe *Ioan. 9. 31.*
commoverit: id eſt, ſi irati animi, & commoti ſigna dede-
rit, *Si infremuerit, ſi turbaverit ſemetipſum*: non ut aliquid 4
pati, ſed ut propati videatur. At Septuag. fortè *commotio-* *LXX.*

Nahu. 1.5. *Olymp.* *LXX.*

nem Dei intellexerunt, quam ille in animis hominum efficit, quaſi dicat terror ab illo immiſſus: idem enim verbum elevandi, aliquando ſignificat contremiſcere, quòd tremor elevatione quadam, & ſubſaltatione fiat: ut Nahum 1. *Contremuit*, elevata eſt, *terra à facie eius*; quanquam Olymp. in Catena, *Commotionem* illam, pro vertigine, & vortice divini ſupplicii accipit, quo illorum faſtus, & glorioſa exiſtimatio obruenda ſit. *Turbabit*, [Septuag. *verſabit*, circumaget, perterrefaciet.

4 *Deus oſtē-ðās ſuam maieſtatē dicitur elevari.* *Hominem elevari ad ſuperbiam. Iob 20.6. Num. 16.3* ** Porque os levãtays a mayores. Iſa. 14.13. Altiſſimus nomen Dei. Pſal. 7.7.*

Sed fortè non aliené, & quidem ad verbi *elevandi* proprietatem accommodatè, hæc Dei commotio, vel elevatio, erit divinæ maieſtatis, & amplitudinis magnifica quædam oſtentatio; Statim ut ſuam maieſtatem, & excellentiam conſpicuam dederit, turbabimini: ea autem celſitudo, aut aſcenſus, vel motus ſurſum, tanquam divinæ maieſtatis proprius, ſemper Deo tribuitur. Quare ſi de homine dicatur, aut creatura alia, frequenter ſuperbiam, & animi elationem ſignificat, Iob 20. *Si aſcenderit ad cælum ſuperbia eius*. Hebraicé; *Elevatio eius*. Num. 16. *Cur * elevamini ſuper populum Domini?* Quare Iſa. 14. de ſuperbo Lucifero dicitur; *Quomodo cecidiſti de cælo, corruiſti in terram, qui dicebas in corde tuo; In cælum conſcendam, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum, ſimilis ero Altiſſimo*. Hoc eſt enim proprium Dei nomen, aut perpetuum epithetum: ideò David hanc divinæ maieſtatis oſtenſionem ad ſuorum hoſtium terrorem poſtulabat. Pſal. 5. *Exaltare in finibus inimicorum meorum*, id eſt, te illis ſublimem, & altum conſpiciendum præbe, quò illos tuo ſplendore exanimes, & proſternas; & ſtatim ſubdit. *Propter hanc* populorum collectionem, & eccleſiam tuam *in altum* celſiſſimum tuum iudicis tribunal *regredere: Dominus, iudicat populos*. Supremum enim iudicem ſublimia decent ſubſellia: quare cum iudicaturus acceſſerit, *Veniet cum poteſtate magna & maieſtate in nubibus*. Nubes autem appellationem ſortiuntur ab hac ipſa ratione elevandi; quaſi dicas elevationes, aut elevatas: ad quam rem, & proprietatem vocis videtur Ierem. alluſiſſe. c. 10. *Elevat nebulas*, & iterum c. 51. *Qui levat nubes ab extremo terræ*: quamvis enim tunc venturus, acceſſuruſque ſit ad nos, tamen non dicetur deſcendere de coelo, veluti in primo adventu: nam ſedem ſuam tunc conſtituet in elevatione, & aſcenſione nubium, propoſitus, & declaratus Deus, iudexque ſupremus univerſis creaturis: ad quam divinæ maieſtatis altitudinem, & manifeſtationem videtur reſpexiſſe Paul. ad Philip. 2. *Exaltavit illum* (declaravit illius maieſtatem, & divinitatem) *& dedit illi nomen* (videlicet nomen Dei altiſſimi, elevati ſupra creaturarum univerſitatem) *quod eſt ſuper omne nomen, quoniam Dominus Ieſus Chriſtus in gloria* (celſiſſimo, ſupremæ maieſtatis ſolio) *eſt Dei Patris*. Quid mirum igitur ſi ſtatim ut ſe commoverit, atque elevaverit, commoveat, conturbetque mortalium animos?

Luc. 21.27 *Nubes dictæ ab elevatione.* נשיאים *Iere. 10.13 & 51.9.* *Philip. 2.9.*

Pſal. 46. 3. *Turbare quid.* בעתה *1. Reg. 16. 2.1.* *Eſth. 7.6.* *Iſa. 21.4.*

Turbabit vos. Sic Pſ. 46. dicitur divina elevatio terrorem incutere; *Dominus excelſus, & terribilis*: propter celſitudinem timendus. *Turbare* verò eſt, à radice, *Baguth*, quam Vulgatus 1. Reg. 16. reddidit, exagitari, *Exagitabat eum ſpiritus nequam*, & Obſtupeſcere Eſth. 7. *Illico obſtupuit*. Iſa. 21. *Emarcuit cor meum, tenebræ ſtupefecerunt me*. Ait ergo, Obſtupefiemini tantæ maieſtatis ſplendore.

5 נפל *Druere, quid.* *Deus de cælo dimicat.* *Pſal. 57.9.*

Et terror eius irruet ſuper vos; propriè, cadet ſuper nos: perſtare videtur in eadem illæ divinæ ſublimitatis conſideratione; Cœlitus deſcendet ſuper vos, quaſi iaculum, pavor, & terror. Sic ſemper ex loco ſublimi pugnare adverſus mortales dicitur Deus; ut dicere poſſimus, quod in Hiſpanorum proverbio eſt, Ipſius, & mons, & lapides ſunt. Pſ. 57. *Supercecidit ignis, & non viderunt ſolem*, id eſt, dum cœlitus pluit Dominus à Domino ignem, de ſuper ſæviente, & in homines irruente divina vindicta, impii ſolis hujus, atque lucis uſura privati ſunt: non enim ille eſt ignis illuminans, ſed qui lumen eripiat. Sic Paulus divinam vindictam, atque iram explicat Rom. 1. *Revelatur enim ira Dei de cœlo*, & opem implorant divinam qui clamant, *Hoſanna* (ſalva nos) *in excelſis*. Sic tum ſupplicium, tum *bonum omne de ſurſum eſt*.

Rom. 1.18. *Mat. 21.9. 15.* *Marc. 11. 9.10* *Io. 12.13.*

Verſ. XII. Memoria veſtra comparabitur cineri, & redigentur in lutum cervices veſtræ.

1 *Cinis, æterni ſupplicij ſymbolu. Ignis, & cinis Sodomiticus.*
2 *Cinis etiam memoriæ rei pereuntis.*
3 *Cinis, æterni ignis repræſentatio; Illuſtratus Malach.*
4 *Anima, ignis: corpus mortuum, cinis.*
5 *Notatus Vatablus.*
6 *Indicatus Montanus. Cervices ex Hebræo quid propriè ad elevationem referri.*

TActi ergo divino ſupplicio, & fulmine iræ divinæ nihil de veſtra gloria remanebit, præter tenuiſſimum cinerem, qui veſtri ſupplicii meritiſſimi mortales ſemper moneat. Eſt enim cinis ſupplicii ſymbolum, atque monumentum; ut de Sodoma dictum eſt ab apoſt. Petro, *Civitates Sodomorum in cinerem redigens*, & à Iuda Apoſtolo; *Facta ſunt exemplum ignis æterni pœnam ſuſtinentes*; de quibus etiam Sap. 10. dicitur; *Non tantum in hoc lapſi ſunt, ut ignorarent bona, ſed etiam inſipientiæ ſuæ reliquerunt hominibus memoriam, ut in iis quæ peccaverunt, neque latere potuiſſent*. quare ignis veſtigia in ea terra viſuntur, fuligo, cineres, atque hunc cinerem non terræ ſolùm, ſed rebus etiam aliis conſperſum eſſe ad memoriam ſupplicii ſempiternam traditum eſt. Nam Ioſeph li. 5. de bello Iud. de fructibus, quos illa regio profert, ſic ſcribit; *Colore quidem eſſe edulibus ſimiles; carpentium verò manibus in fumum diſſolvi, & cinerem*, & Solinus, c. 38. ait; *De cœlo tacta oppida humus nigra teſtatur, & in cinerem ſoluta; apud quæ oppida pomum gignitur, quod licet habeat ſpeciem maturitatis, mandi tamen non poteſt: nam fuliginem intrinſecus favillaceam ambitio tantum extimæ cutis cohibet, quæ vel levi tactu preſſa fumum exhalat, & fatiſcit in vagum pulverem*. unde eleganter Paulus Oroſius dixit li. 1. c. 5. *Apparet forma regionis, ſed invenitur Regio cineris*. Huc igitur alludere potuit Iob comminans acerbiſſimum ſupplicium, & nunquam intermorituram ſupplicii memoriam, uſurpato nomine cineris, qui & ſupplicium, & ſupplicii memoriam ſempiternam ſignificat.

1 *Cinis, ſupplicij ſymbolum.* *2. Pet. 2.6.* *Iud. v. 7.* *Sap. 10. 8.* *Ioſeph li. 1. de bello Iudaic. c. 5.* *Solin. c. 38.* *Paul. Oſor. lib. 1. c. 5.*

Aut certè *memoria* cum *cinere* comparatio ſignificabit omnino perituram memoriam; diſſipatur enim, diſpergiturque cinis flatu leviſſimo: eſt verò hoc commeritum impiorum ſupplicium, *ut pereat memoria eorum cum ſonitu, & diſpereat, perdaturque de terra*; nam iuſti memoria permanet, & cum benedictione uſurpatur. Nam quæ res in cinere redigitur, perire potiùs, & aboleri videtur. Sic comminatur Tyro Deus, Ezech. 28. *Dabo te in cinerem*, & de Moab Amos. 2. *Eo quòd incenderit oſſa Regis Idumææ uſque ad cinerem*.

2 *Cinis, periens memoria.* *Pſal. 9.8. & 33. 17. & 108.15.* *Sap. 4. 19.* *Eccl. 10.21* *Pſ. 111.6.* *Prov. 10.8.* *Eccl. 39.13 & 49. 1.* *Eze. 28.18* *Amos 2. 1.*

Fortè etiam extremum gehennæ ſupplicium, *cinis*, nomine proponit, nam ignis in cinerem redigit, quæ comburit: ſe verò integrum, incolumemque remanſurum Iob dicat; atque ſuis hoſtibus ita ſuperiorem, ut poſſit illos tanquam viliſſimum cinerem proculcare; ſimilis eſt illa Malach. 4. impii facta comminatio; *Ecce dies veniet, quaſi caminus, & erunt omnes ſuperbi, & omnes facientes impietatem, quaſi ſtipula; & inflammabit eos dies veniens, quæ non derelinquet ex eis radicem & germen. Et orietur vobis timentibus nomen meum, Sol iuſtitiæ, & ſanitas in pennis eius. Et calcabitis impios, cum fuerint cinis ſub planta pedum veſtrorum*. Ubi vides ignem impiis proponi, qui non illuminet, ſed exurat & deſtruat; at iuſtis ſolem, qui non exurat, ſed illuminet, & ſanet: illis extrema morte damnatis, mortem, & inutilem cinerem; his verò ad vitam reſurgentibus, vitæ actiones, greſſus, conculcandi, proterendique facultatem: fulmina illis ignita; his verò radios fulgentiſſimos, atque iucundiſſimos.

3 *Cinis, æternum ignem repræſent.* *Mala. 4.3.*

Quod ſi nimis acerba ſint hæc Iobi verba, nihil aliud hac *cineris* comparatione ſignificabit, quam ignobilem mortem, & miſerum illorum interitum; impii enim dum de naturali corporis exanimatione, & morte loquuntur cum cinere ſe ipſos comparant, Sap. 2. *Extinctus cinis erit corpus noſtrum*. Cuius rei illa ratio eſt, quòd anima comparatur igni; corpus verò exanimatum, cineri, igne iam extincto: ſic enim dixerunt impii: *Sermo ſcintilla afflatus eſt in narribus noſtris*. De quo plura dicemus ſuper id cap. 30. *Comparatus ſum favillæ & cineri*.

4 *Lenior expoſitio.* *Sap. 1.3.* *Anima, ignis.* *Sap. 2.2.* *Iob 30.19.*

Tandem Vatab. ſequutus R. Abraham, ſententiam hanc, & ex cinere ductam ſimilitudinem ad ipſas reſponſiones, & argumenta amicorum refert: *Memoria veſtra, ſunt ſermones cineris, i. Reſponſiones veſtræ pereunt, & collabuntur*. Sed non video qua ratione hoc quadrare poſſit. Licet enim vertas; Memoria veſtra, ſermones, aut parabolæ cineris; nihil aliud ſignificabit, quàm non aliter de illis uſurpandos ſermones, quàm de re iam combuſta, quæ nihil ſui reliquerit præter viliſſima quædam veſtigia, & inutiles cineres. Sicut Iſ. 33. dicitur: *Erunt populi, quaſi de incendio cinis*

5 *Vatabl.* *R. Abrah.* *Iſa. 33.12.*

Et

Et ſic rectè cohærebit cum parte ſequente, ut pro eodem accipiatur cinis,& lutum.

6 *Redigentur in lutum cervices veſtræ*. Prorſus ignoro, quare Hiſpalenſis noſter Montanus, aliquando in ſuo apparatu hunc locum ſic legerit; *Redigentur in lutum cineres veſtri*: diſſentientibus univerſis exemplaribus, atque voce etiam originali, *Gab*, quæ in ea ſignificatione à nemine uſurpatur; ſed pro *corpore*, à Septuag. Pagn. Tygur. Caiet. aut pro *Tergoribus, & dorſo*, à Regia, & pro *cervicibus* à Vulgato hoc tantùm loco, & rectè. Nam propriè ſignificat ſuperiorem partem, & prominentem; unde, vox Latina *Gibbus* credenda eſt illuxiſſe, & ita R. Mardoch. ait, ſignificare *dorſum* in animali, *ſupercilium* in oculo, vel potiùs extuberantem illam caruunculam, in qua ſunt ſupercilia, & partem illam rotæ prominentem, in qua ſunt canthi, & denique quidquid in aliqua re prominentius eſt. Quoniam verò in homine collum erectum, & exaltatum, aut rigidum,& erectum caput, ſi duris præſertim, & rigentibus cervicibus nitatur, ſuperbiam quandam, elationem, contumaciam ſignificat, ideò ſapienter Vulgatus dixit, cervices, potiùs quàm caput, aut tergora; quod videtur Septuag. dixiſſe *elationem*, id eſt, ſublime illud, atque excellentiſſimum, quo ſuperbitis, & inſoleſcitis, tunc redigetur in viliſſimum lutum, quod ab omnibus proculcetur, ſicut ſcriptum eſt: *ut lutum platearum delebo eos*. Qui ſenſus commodior eſt, quàm ab aliis Hebraizantibus traditur, exiſtimantibus amicos hic admoneri, atque deterreri propoſita morte, & humani corporis imbecillitate: *Meminiſſe* (inquit Tygur.) *oportebat vos ſimiles eſſe cineri, & corpora veſtra corporibus argillaceis*. Idem placuit Cajetano, imò & Auguſtino, qui ait: *Corpus luteum, ne fragilitatis ſaltem veſtræ conſideratione timeatis*. Sed primus ſenſus, quem dixi, commodior eſt, & acrimoniæ prioris partis convenientior.

Montan. in arcano ſermone. — *Cervices in Hebræo quid.* גב — *Paguin. Tygurin. Caietan. Regia. R. Mardoc.* — *Cervices rigida, ad ſuperbiam LXX.* — *Pſ. 17. 8. 43* — *Tygurin.* — *Caietan. Auguſt.*

Verſ. XIII. Tacete pauliſper, ut loquar, quodcumque mihi mens ſuggeſſerit.

1 *Loqui in Hebræo, quid. Tranſire in Hebræo, ad ſermonem, vel laborem impenſum referri. Explicatus David.*

2 *Tres præcipuè interpretationes.*

3 *Verbum* lacerandi, *acre. Humanas carnes lacerare aut comedere, ad ſævitiam, vel ad calamitatem. Illuſtr. David, & Salomon.*

4 *Varia, Portandi animam in manibus, expoſitio.*

1 IN originali propriè eſt, *Tacete à me*, nihil mihi loquamini ampliùs, vel, de me, mea curare nolite; vel, quoniam videbantur duci deſiderio ſalutis, & reſipiſcentiæ Jobi, ait; Iſta conſilia miſſa facite, ne illa mihi importune obtrudatis (*callad, y dexadme*) quo ſenſu benè poteſt conſentire id quod ſequitur; Quidquid ego loquar nihil veſtra intereſt: quamquam audientiam etiam facere videatur, & conciliare attentionem ſuæ orationi: quod indicat lectio Septuag. *Obmutеſcite, ne loquar*.

LXX.

Ut loquar quodcumque mihi mens ſuggeſſerit. Propriè, & ex verbo Vatab. *Loquar* * *& tranſeat ſuper me quidvis*: addidit nonnihil Pagn. *Tranſeat ſuper me, quidquid volueris tranſire*. Quod aliqui accipiunt, quaſi pro tranſitu alicujus pœnæ, vel ſupplicii, ut Tygurin. paraphraſis explicuit; *loquar meo periculo, quidquid tandem ſit mihi eventurum*: & certè verbum *Ghabar*, propriè ſignificat tranſire, tranſgredi, prætergredi, & aliquando de pœna dicitur, vel de re adverſa, quam homo experitur. Sic Pſal. 80. *Manus eius in cophino ſervierunt*. Propriè ex Hebræo, Tranſierunt: *Paſſaron por eſto trabaio*. Aliquando verò etiam ad verba, & ſermonem refertur, Pſal. 16. *Non eſt inventa in me iniquitas, ut non loquatur os meum opera hominum*. Hebr. * *Cogitavi: non tranſiit os meum*, id eſt, neque pravam cogitationem concepi, neque ad os meum pravum aliquid permanavit. Hieronym. *Non invenisti cogitationes meas tranſire os meum*. Similiter ergo Vulgatus intellexiſſe videtur, de tranſitu cogitationum, quod Latinè dici ſolet, venire in mentem, aut quidquid in buccam venerit: qui ſenſus cum altero Hebraizantium conjungi poteſt; Nihil veſtra intereſt, nam non ego veſtro, ſed meo damno loquar. Proferam igitur, quocumque ſupplicio verba mea luere cogar; nam dolori medicinam quæro, & verbis laborantem animum relevare conor; quod expreſſerunt Septuaginta legentes, *Et requieſcam ab ira*. Sic, inquit, indulgebo cordi ſi, quod concepi, ad os tranſierit. Quanquam & illa etiam ad verbum originale accommodata intelligentia ſit; Tranſeat, id eſt, recedat à me, abeat; ſi loquar, recedet à me dolor, tranſibit, miteſcet: eſt enim iſte receſſus, cum illo tranſitu conjunctus. Quo ſenſu ab aliis accipitur, id quod nuper aſſerebamus, *Manus eius in Cophino ſervierunt*: quod Hierony. legit: *Manus eius à Cophino receſſerunt*, id eſt, tranſierunt: quod dicere nos poſſumus; *paſſoſe el ſervir*. Nam aliquando hæc verba conſummationem, & finem important; *ſervierunt*, id eſt, ſervire deſierunt; ſatis ſervitum eſt, & jam à ſerviendo ceſſatum.

**Dexadme hablar, y venga lo que viniere, y paſſe lo que paſſare.* — *Vatabl. pagnin. Tygurina.* עבר — *pſal. 80. 7. pſal. 16. 3.* — **No me paſſò por la bocca, ni por el penſamiento.* — *Hieron.* — *LXX.* — *Hiero.*

Verſ. XIV. Quare lacero carnes meas dentibus meis, & animam meam porto in manibus meis?

QUare. Duo, aut tres potiſſimi ſenſus, præter minutiores alios, quos ſtatim indicabimus, initio proponendi ſunt. Primò enim aliqui ſuſpicantur nunc Jobum ſubita quadam mentis commotione, aut aliqua deſperationis ſuggeſtione ſtimulatum, ſermonem cum amicis abrupiſſe, & ſecum cœpiſſe colloqui, ut reſpondeat, repugnetque hoſti interius aliquid inſtiganti, & ad ſe dilacerandum ſtimulanti. Quorſum (ò inimice) ego me dilacerem, & mihi ipſi manus afferam? Sed quidem res ipſa petere videtur, ut jam nunc laxatis orationi habenis, illa proferre incipiat, quæ mens illi ſuggerebat.

Secundus eſt plurimorum Latinorum interpretum, qui exiſtimant cauſam inquirere, aut culpam, propter quam tantam dolorum, & calamitatum acerbitatem perferre cogatur. *Quare*; ob quod meum peccatum, *lacero*, compellor me præ vi doloris lacerare, atque diſcerpere, & ferè eò adigor, ut mihi ipſi manus afferre velim. Quod cùm aliqui tropicè, & hyperbolicè dictum velint, at Phillipp. accipit, ut ſonat. *Potuit*, inquit, *fieri, ut extorquentibus eum nimis cruciatibus, manus, ſive labia ſua dentibus laceraret, & ſe iam tormentis deficientem, animam exeuntem, velut efferendam portaret in manibus*. *Philipp.*

Tertius. D. Tho. Caiet. Lyrani; ut ſe excuſet ab animi impatientis nota, & crimine, quod illi objiciebant; Exiſtimatis me, deſperantis inſtar, mihi velle mortem conſciſcere manibus meis? at quorſum ego me lacerem, & mihi ipſi vitam eripiam? priùs ſanè vita, quàm ſpe cadam. Interpretatio hæc mihi non diſplicet, cùm conſentiat optimè cum ſequentibus, & cùm Jobi conſtantia, & integritate. Nunc ad ſingulas voces, & minutiores alias exponendi rationes veniendum. *D. Th. Caietan. Lyra.*

Verbum *lacerandi*, quod eſt *Naſa*, eſt propriè tollere, 3 aut levare, quaſi dicat; quare tollo, vel levo dentibus meis carnes meas? quod propter macilentiam dictum nonnulli arbitrantur. Ita, inquit, contectus ſum, & exuctus, ut quantus ego ſim, levari dentibus poſſim, & quaſi uno bolo devorari, & abſumi. Sed durior eſt hic ſenſus, & in rem præſentem non valde conveniens. Dionyſ. refert ad id quod cap. 2. ex Græcorum notationibus attulimus, *teſta ſaniem raſiſſe*, ut acerbiorem ſibi ipſi dolorem efficeret, ſuas carnes exulceratas dilaniando. Sed ſi hoc ibi valdè nobis probatum fuiſſet, tamen huic loco non valdè quadraret. Græci verò Chryſ. Olymp. Didymus explicant *lacerare*, vel apprehendere dentibus carnes, eſſe agere, & loqui de ærumnis ſui corporis. Nos dicimus, dum de re quapiam agitur, *tornar en la boca, de lo que ſe habla*, & addit Chryſ. *Ut qui in cruciatibus ſuas carnes mordent, allevari ſe ſentiunt, ſic ego dum hæc loquor*; quod melius cùm lectiones Septuaginta cohæret, *Requieſcam ab ira apprehendens carnes meas dentibus meis, & animam meam ponam in manu*. Huc reſpexiſſe videtur R. Abraham, exiſtimans hæc dici à Jobo ad minuendas plagas, ne eas ſentiat, & fortè anſam ſumpſiſſe ex originali verbo *levandi* potuit, quod ad levandum dolorum, aliarumque calamitatum levamen pertinere poteſt; ut ſit quod apud nos, *dar alivio a ſu canſado cuerpo con hablar*. Sed neque hic ſenſus dentibus convenit, neque mordendi ratio levamen affert. Commodiùs igitur eundem ſenſum amplexatus Didym. acrimoniam & mordacitatem quandam addit dentibus convenientem. *Dentibus*, inquit, *carnes meas arripiens, non vobis, ſed mihi ipſe iraſcar*, & idem ferè Auguſt. *Non mihi parcam, ut non*

נשא Lacerare; ad quid referatur. — *Dion. ind. Job c. 2. v. 8* — *Chryſoſt. Olympiod. Didymus.* — *LXX.* — *R. Abrah.* — *Lacerare acre verbū* — *Auguſt.*

ſolum vos arguam, ſed etiam me. & certè hæc mordendi, & lacerandi dentibus ſignificatio, mordacitatis, & maledicentiæ, frequens eſt in ſacro ſermone: eſt enim *generatio, quæ commandit molaribus ſuis.* & Paul. ait: *Si invicem mordetis, & comeditis, videte ne invicem conſumamini.* Sed neque hic commentarius propoſitæ Jobi orationi convenire poteſt: non enim ille contra ſe, ſed pro ſe, & pro ſua innocentia tuenda dicere inſtituit. Ergo propriè humanas carnes comedere, aut lacerare, ſævitiæ cujuſdam, & inhumanitatis eſt; Pſalm. 26. *Dum appropiant ſuper me nocentes, ut edant carnes meas,* & Jerem. 19. extremæ calamitatis eſt; *Cibabo eos carnibus filiorum ſuorum, & filiarum ſuarum, & unuſquiſque carnem amici ſui comedet in obſidione, & in anguſtia.* Si vero ad ſeipſum referatur, furoris erit, & iræ, quæ ſibi non parcat. Iſai. 49. *Cibabo hoſtes tuos carnibus ſuis, & quaſi muſto, ſanguine ſuo inebriabuntur,* id eſt, furorem, quem in te conceperant, in ſe ipſos convertēt, & Eccl. 4. de deſide, & otio atq; inertia defluente homine dicitur: *Complicat manus ſuas, & comedit carnes ſuas,* id eſt, dum otium ſectatur, & laborem fugit, ſibiipſi crudelis eſt; nam inedia, & fame ſe conficit. Eademq. ratione de homine voluptuario, qui ſe in manus crudeliſſimi ſcorti dederit, ſe ipſum per ſummam crudelitatem, carneſque ſuas conſumere ſcribitur, Pro. 5. *Ne des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli, nè fortè gemas in noviſſimis, quando conſumpſeris carnes tuas, & corpus tuum.* Ergo hic eſt commodiſſimus hujus ſententiæ ſenſus; quorſum exiſtimatis me velle deſperantis inſtar, aut rabie aliqua, & furore correpti mihi ipſi mortem aliquam crudeliſſimam conciliare, aut me meis dentibus, & unguibus dilaniare? longè enim ab ea re abſum.

Prov. 30. 15. Gal. 5. 11.

Humanas carnes lacerare, ad ſæviriam, vel calamitatem. pſal. 26. 2. Jere. 19. 9. Iſa. 49. 25.

Eccleſ. 4. 5.

Prov. 5. 11

4 *Olympiod.* * *Oſarè poner la uida que digela verdad. Auguſtin.* * *Tā clara y llana pōdrè toda mi vida como la palma de la mano. Eugub.* *Animam, aliquando pro corpore Judi. 12. 3. 4. Reg. 28. 15. pſal. 18. 119 Auguſt. Hieron. Chald. Varlenius.*

Et animam meā porto in manibus meis. Olympio. *Animam in manibus portare,* exiſtimat eſſe idem quod pignori opponere. * *Pignori,* inquit, *animam meam oppono, ad pœnam verborum meorum libenti animo ſuſtinendam paratus, ſi non fuero vera loquutus.* Auguſt. promovens illum ſuum prioris particulæ commentarium, ait: *Animam meam in* * *manu inſpiciendam, ut nihil celem, ſive ut computem peccatamea:* ſed nihil tamen in vita mea ſceleris inveniri poterit. Eugub. exiſtimat eandem eſſe præcedentis, atque hujus partis ſententiam, videlicet ſui corporis dilacerationem, quæ non ſolùm dentibus, & morſibus, ſed manibus, & unguibus fit: præſertim cùm *anima*, non ſolùm vitam, aut eam partem, quæ à corpore diviſa eſt, ſignificet, ſed etiam ipſum aliquando corpus. Sed certè germana intelligentia ex aliis ſcripturæ locis colligi facilè poteſt, in quibus eadem phraſi uſurpatur, Judith. 12. 1. Reg. 23. & Pſal. 118. quo loco, licèt Auguſt. ingenuè fateatur neſcire ſe quid rei ſit, *Animam portare in manibus,* Hierony. tamen epiſtola ad Suniam, qui ut probè Hebraicè noverat, docet Hebraiſmum eſſe, quo ſignificatur vitam habere periculo expoſitam; quod enim manu portatur facilè excidit, facilè etiam diripi poteſt. Chaldæus eum locum Pſal. ſic legit, ut vim hujus loquutionis exprimat: *Anima mea periclitatur, ac ſi in ſuperficie manus meæ eſſet.* Quod verò alii exponunt, Animam meam ſolicitus cuſtodio, non ſecus atque rem precioſiſſimam, quam nunquam tutò deponere, nec ulli credere audemus, ſed ſemper in manibus circumferimus, alienum eſt. Ait itaque Job; Non eo ſum animo, ut animam meam, vitamque ipſam per impatientiam, & melioris conditionis deſperationem abjiciam, & voluntario diſcrimini, atque morti objiciam.

Verſ. XV. Etiam ſi occiderit me, in ipſo ſperabo: veruntamen vias meas in coſpectu ejus arguam.

1 *Particula veruntamen. Varia lectio, & diſtinctio. Defenſus Vulgatus. Illuſtratus locus Regum.*
2 *Sperare quid propriè.*
3 *Varia hujus ſpei intelligētia. Juſtorum nomen, Sperantes.*
4 *Germanior expoſitio. Explicatus Paulus. Job non minùs ſperans, quam Abraham.*

1 *Pag. Regia* *LXX.*

Quod in Hebræo eſt, *Ecce occidet me,* Latinus dicit, *Etiam ſi* Sept. Licèt. Sed illud ex originali ſupplendum impendentis mortis periculum; Video ſanè Deum mihi certiſſimam mortem infligere, ſed non me mors ab illius charitate, ſpeque dejiciet. Septuag. *Licèt opprimat me, qui potens eſt, in ipſo ſperabo,* Negativè & ſine interrogatione, plerique Hebraizantes legunt: *Non ſperabo,* Pagninus, Vatabl. Tygurina, Regia, Biblia Guarini, ut ſenſus ſit; Quamvis ille me occidat, quamvis nihil mihi melioris vitæ expectandum ſit, non tacebo quæ in rem meā, meæq. innocentiæ defenſionem dicenda eſſe cenſeo. Paulò ſecus Tygurina. *Si me occiſurus eſſet, non expectarem.* Vulgatus verò dupliciter legere potuit; vel neganter, ſed cum interrogatione, ut idem valeat, quod affirmatio; quam lectionem ſervat Hebræus apud Caiet. & alii, vel quidem particula, *lo,* quæ negationi ſervit, per pronomen vertit, *in eo,* vel, *in ipſo,* quod facilè fuit: & ne minutiora quædam de harum particularum apud Hebræos uſu cum faſtidio dicamus, ſatis fuerit indicaſſe Pagninum, qui de illis late in ſuo Theſauro diſſerit; & Marinum Brixianum, qui etiam peculiares locos; in quibus reperitur, enumerat. Mutatis enim literis mobilibus vox eadem, aut *non,* aut, *ei,* vel *ipſi,* ſonat. Et quidem, 4. Reg. 10. verſ. 8. Septuaginta Hebraizantes, & Latinus interpres pari conſenſu particula, *lo,* quæ hic ſubeſt, legunt per pronomen, cum dixit Eliſeus ad Hazael. *Vade, dic ei; Sanaberis:* quamquam alii exiſtimaverint amphibologicam fuiſſe reſponſionem; nam vox eadem, ſola ſcriptura diverſa, ſignificat, aut *ei,* aut *non.*

Pagn. Vatabl. Tygur. Regia. Bibl. Guar.

Caiet. Tirelm. לא לו *Pagn. in theſauro. Maria. Brixianus in ſua Arca Noe. 4. Reg. 10. 8* LXX. *Latin. Hebraizantes. Amphibologicum reſponſum.*

In ipſo ſperabo. Sperandi verbum *Iachal,* affert expectationē quandam, cum mora & longanimi perſeverantia: unde dicitur Gen. 8. *Expectatis ultra ſeptem diebus aliis;* quam ſpei longanimitatem, & ſuſtinentiæ perſeverantiam non ipſa mors impendens illi poterat adimere. Hæc ſanè in illorum animis deſiderata fuit, quibuſcum loquuta eſt Judith. cap. 8. *Poſuiſtis vos tempus miſerationis Domini, & in arbitrium veſtrum, diem conſtituiſtis ei, &c. & ideo dicamus Domino, ut ſecundum voluntatem ſuam ſic faciat nobiſcum citò miſericordiam ſuam.* id eſt opis, & ſalutis accelerationem non debemus nos conſtituere, ſed ille pro bona voluntate ſua: neque debemus nos cupere, aut velle, ut citò ille nobis orantibus adſit, ſed hoc tantùm orare, ut ille citò adeſſe velit. De qua etiam longanimi expectatione non ſemel lòquitur Paulus, præſertim ad Hebr. & nos aliquando plura.

2 יחל *Sperare, quid propriè. Gen. 8. 10. Iudt. 8. 13.*

Sed quidnam expectandum ſibi hic proponat Job, minimè conſtat inter interpretes. Aliqui ad abſolutionem ſententiamque pronunciandum de ſua integritate, referunt; Occidat ille ſanè, ſed nunquam damnationis propter ſcelus aliquod ſententiam contra me feret; apertè & palam pronunciabit, non mihi inflictam mortem propter ſcelus ullum: quod rectè videtur cum ſequentibus necti, cum ait: *Vias meas in conſpectu eius arguam.* D. Thom. hanc *ſpem* eſſe dicit bonorum ſpiritualium, & futuræ beatitudinis, quam per cruciatus, & per acerbam mortem, ſe conſequuturum ſperat. Philipp. paulò largiùs verbum *ſperandi* accipit, ut idem ſit, quod à Deo, & à vitæ ſanctitate minimè recedere: nam exiſtimant eandem eſſe inferiùs, cap. 27. ſententiam, *Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea: iuſtificationem meam, quam cœpi tenere, non deſeram.* Et quidem juſtorum hæc eſt in ſacro ſermone compellatio. *Qui ſperant in Domino:* quo illorum pietas & religio ſignificatur, qui omnes ſuas vitæ rationes, atque ſpes in Deos collocatas habeant.

3 *Varia expoſitio.*

D. Thom. Philipp. Job 27. 5. Juſtorum nomē, Sperantes. Iſa. 40. 31. vide ea. 14 32. & 36. 3. & 2. Paral. 13. 18. Iud. 13. 17 Pſ. 5. 10. & 16. 7. 31. & 30. 25. & frequēter.

Sed fortè præſtabit hanc *ſpem* in univerſum accipere: pro expectatione auxilii & remedii adverſus mala omnia, fueritque ſententia hæc quaſi prædictio certiſſima melioris ſtatus, in quo commutationem accipiet malorum omnium, cum incredibili bonorum omnium affluentia. Quamvis de vita & incolumitate corporis potiſſimùm accipi poſſit, ut in Jobum aptiſſimè quadret, quod de Abrahami fide dictum eſt ab Apoſtolo. *In ſpem contra ſpem credidit, neque conſideravit corpus ſuum emortuum: in repromiſſione etiam Dei non heſitavit diffidentia, ſed confortatus eſt fide, dans gloriam Deo.* Nam hæc ſpes ſimul eſt humani corporis robur, & firmitas, eſt etiam Dei gloria, cultuſq. ab homine impenſus; nam qui ſic ſperant, dant gloriam Deo. Non aliter ergo Job fide, atque ſpe certiſſima in rebus ſuis deſperatiſſimis confortatus, & erectus, non ſolum conſtituit ſe ſperare, etiamſi videat Dei gladium cervicibus ſuis impendentem, ſicut quondam Abraham ſtrinxerat in caput ſui filii, ſed cum ſe videat vulneribus jam mortiferis totum confoſſum, & ſanguine, ſanieq. manentem. Atque eò etiam Jobi pietas ſpeſque procedit, ut *etiam occiſus ſperare paratus ſit:* quod poſtea Chriſtus Jeſus ad ſuæ poteſtatis, bonitatiſq.

4 *Germanior expoſitio. Ro. 40. 20. Job non minùs ſperāt, quàm Abraham. Gen. 22. 10 Job præſtitit quod poſtea Chriſtus Jeſus à ſuis exegit.*

Digitized by Google

tatiſque maieſtatem, & gloriam, atque opem certiſſimam
Ioan. 11. 40. in deploratiſſimis noſtris calamitatibus, à nobis exigit: cum Marthæ reformidanti conſpectum fratris quatriduani mortui, atq. fœtentis cadaveris, dixit: *Nonne dixi tibi, quia ſi credes, videbis gloriam Dei?* rurſus eodem loco docuit diſcipulos, *mortuum eſſe Lazarum* propter illos, *ut crederent*, atque de divina poteſtate, & bonitate ſpem certiſſimam conciperent.

Veruntamen. Rectè Latinus interpres imitatus Sept. le-
LXX. gentes, *Tamen loquar*, dixit, *Veruntamen*, ut Jobi conſtantiam, & ſpei magnitudinem declararet; Nihil mors meam ſpem, nihil defenſionem meæ innocentiæ lædet.

Via quid. *Vias meas*, Vitæ actiones, & conſilia omnia, vivendi inſtitutum, & conſuetudinem multis actionum, & operum
Philipp. greſſibus tritam & calcatam. *Arguam* Philipp. D. Thom. Ni-
D. Thom. colaus cum aliis Latinis exponunt, *reprehendam*, caſtigabo:
Lyran. referuntq. ad pœnitentiam de vitæ erratis ſuſcipiendam:
Arguere quid. ita ut quæ dixit, ſint non quidem animi præſumptio, ſed de Dei bonitate concepta fiducia. Si quid (inquit) invenero, quod correctione, & pœnitentia indigeat, corrigere, & caſtigare paratus ſum: ille verò pœnitentiam agenti aderit
Polychron. propitius. Polychronius ad refellendos amicos pertinere
Didymus. exiſtimavit. Didymus *redargutionem* dicit eſſe, rei demonſtrationem, optareq. divinæ providentiæ rationem, quam ipſe perceptam haberet, illuſtrem etiam amicis ſuis fieri.
Vatabl. Vatabl. non tam ad exactæ vitę pœnitentiam, quam ad ſequentis puritatem, integritatemque ſervandam, ut caſtigare, vel *arguere vias ſuas in conſpectu Dei*, ſit dare operam ut innocenter vivat coram illo. Sed certè hoc loco *arguere*, eſt idem verbum, quod ſupra redditum eſt *diſputare*. Igitur hæc eſt ſententia. Quamvis me occidat, non vitæ, ſed in-
Græci. nocentiæ meæ illo judice, & vindice uti volo, & coram illo cauſam meam dicere. Quem ſenſum ferè ſequuntur Græci.

Verſ. XVI. Et ipſe erit Salvator meus: non enim veniet in conſpectu ejus omnis hypocrita.

1 *Non omnis, in ſacro ſermone. Nullus Hypocrita quid.*
2 *Aenigmata quid propriè.*
3 *Verbum iudicandi, ordinem, & certam formam afferre. Appropinquare, verbum militare.*
4 *Jobi conſtantia.*
5 *Reorum ſilentium.*
6 *Terror, & metus mortis ex divino viſo. Explicatus Moſes, & Iſaias.*

Chryſoſt. PRopriè juxta Hebræum, & Græcum, Hoc mihi evadet in ſalutem. Chryſoſt. *Id mihi apud Dominum ſolatio erit, vera dicere, voſq. mendacii arguere.* Benè mihi cedet hæc mea coram Deo diſputatio; non .n. mihi vertet temeritati aut ſtultitiæ, ſed potius de illius veritate, & judicio, & mea innocentia conceptæ fiduciæ. Sed eleganter noſter interpres; *ipſe erit Salvator*: *ſalutis*, & abſolutionis auctor, & ſalutaris ſententiæ pronunciator, judexque propitius, qui me innocentem abſolvat, vobis licèt accuſatoribus meis reclamantibus. Quod verò alii explicant pro ſalvatore, fautorem, atque patronum, dum cum ſuis accuſatoribus diſputat, neque valde quadrat origi-
ורשע nali voci ſalutis, aut ſalvandi, neque rei propoſitæ: dixerat enim, *diſputare cum Deo cupio, & vias meas in conſpectu eius arguam.* Interim amicos obmuteſcere juſſit.

Non omnis in ſacro ſermone, nullus. *Non enim veniet in conſpectu eius omnis hypocrita. Non omnis* in ſacro ſermone, ſæpe valet nullus, ut Pſal. 48. *Quia*
Pſ. 48. 18. *cum interierit, non ſumet omnia*, id eſt, nihil omnino ſecum defert: ſic *non omnis hypocrita*, id eſt, nullus hy-
Quid hypocrita. pocrita. Sept. *Coram Deo dolus non ingredietur*. Vatabl. *Flagitioſus*. Pagn. *impius*. Sed quamvis eodem omnia pertineant, multò melius atque ſimplicius, Vulgatus dixit *hy-*
LXX. *pocritam*: de cuius vocis notione, atq. ratione, ſuperiùs
Vatabl. diximus: eſt .n. *hypocrita*, impius ſimulator, fallax, qui veteratorio & ficto ingenio loquitur, aut agit, ut obiter perſtringat amicos, qui fraude potiùs & fucata oratione captioſiſq. argumentationibus quà veritate, & orationis ſimplicitate agerent. Quod verò alii dicunt originalem vocem ſignificare *acceptatorem perſonarum*, ut amicos etiam,
חנף notaret, quos perſonam accipere, & Deo adulari ſuperius dixerat, mihi non placet: nam licèt eam vocis ſignificationem agnoſcere videatur R. David in libro radicum, & R. Mardoch. in ſuis Concordantiis, tamen nullum exemplum proferunt, neque proferre poterunt. *Venire* autem *in* *R. David.*
conſpectum Dei, eſt coram illo judice ſtare, apparere, loqui, *R. Mardochai.*
fiducia aliqua de ſuæ cauſæ æquitate concepta.

Verſ. XVII. Audite ſermonem meum, & ænigmata percipite auribus veſtris.

ERgo (inquit) mihi cum Deo diſputanti benevolas aures præbete. Acutè obſervavit Chryſoſt. ſuæ ora- 2 *Chryſoſt.*
tioni, atque redargutioni infenſos amicorum animos animadvertiſſe; ideò benevolentiam, & attentionem poſtulaſſe. Tum etiam geminationem verbi, *audiendi*, docet eſſe aut ægritudinis indicem, aut ad comparandam attentionem referri, quòd vel illi attendere nollent, vel quòd ea, quæ dicturus eſſet, multa attentione indigerent.

Aenigmata. Philippus ex proprietate Latini vocabuli *Philipp.* 1
ænigmata interpretatur, illa ipſa mala, quæ Job patieba- *Quid ænigmata.*
tur cum non propter ſua merita ſuſtineret, ſed eſſent (inquit) *examinationis flagella; idcirco ænigmata voluit appellare: quoniam qui innocentes & iuſtos tribulari conſpiciunt, velut ænigmata illis ſunt, & obſcura divina conſilia.* D. Tho. autem *ænigmata* explicat obſcurum, & difficilem ſermonem, *D. Thom.*
qui aliud prætendat in ſuperficie, aliud verò interius ſignificet. Eodem ferè modo Hugo, ſermonem ſub figuris oc- *Hugo.*
cultatum, ut indicet, non ſemper illud ſignificare velle, quod verba ſonant, ut difficultate propoſita attentiores reddat auditores. Sed certè vox originalis deducitur à radice,
Chava quod eſt annunciare, oſtendere, judicare. Quare ſe- חוה
ptuaginta, ſimpliciter dixerunt; *Audite verba mea; narra-* *LXX.*
bo .n. vobis audientibus & Hebraizantes omnes: indicationem *Regia.*
meam, expoſitionem, modis vertit ſolet aliis locis à Vulga- *Tigurin.*
to. Quæ ſignificatio videtur omnino contraria *ænigmati*, ſi- *Caietan.*
cut & *interpretatio*, quæ vertitur à Vulgato, Daniel 2. cum *Vatabl.*
dicitur, *Et interpretationem eius indicabimus*. Sed fortè *Pagnin.*
interpres conſultò hoc loco, *ænigmata*, vertit, ut reſpiciat ad Jobi orationem ab amicis, aut non intellectam, aut pravè interpretatam; & nunc cujuſdam ironiæ admiſtione, ſuæ orationis ſimplicitatem, atque claritatem, amicorum verò tarditatem in intelligendo ſignificet. Quare redditur multò elegantiùs, atq. ſignificantius per *ænigmata*, quà per declarationem, aut annunciationem, vel expoſitionem. Sententia igitur hæc: Nihil à me obſcurè, aut fucata oratione dicetur, quo vobis pravè intelligendi anſam ullam præbuiſſe videar. Non aliis ego ænigmatis utor, quàm ipſa totius rei dilucida expoſitione; ſcilicet ænigmata vobis proponerem, qui ſimplicem, & apertam veritatem ſemel & iterum propoſuerim.

Verſ. XVIII. Si fuero iudicatus: ſcio quòd juſtus inveniar.

IN Hebræo: Si judicium diſpoſuero, aut præparave- 3
ro, aut ordinavero. Nam verbum, *Gharac*, ſignificat *Verbum*
quidquid certa ratione & ordine diſponitur; ut agmen, *iudicandi.*
acies, militia, unde etiam dicitur: *Dirigere aciem*. Tum *LXX.*
etiam quidquid arte, & ratione præparatur. Quare rectè *Appropin-*
etiam Septuag. verterunt: *Ecce ego appropinquo iudicio meo.* *quare, ver-*
Verbum enim *appropinquandi*, non ſemel in Scriptura ſigni- *bum mili-*
ficat acceſſum exercitus ad congrediendum cum hoſte, *tare.*
qui acceſſus, & congreſſus certa ratione, & arte fit. Ergo verbum *iudicandi* ordinem, & diſpoſitionem certam affert, qualis in judicio, & in litibus tractandis ſervari ſolet. Ait igitur ſi rectè, riteque accedere permittar ad me tuendum; ſi ex ordine cauſam meam dixero: ſi ſervata judiciorum lege & conſuetudine audiar, ſcio me juſtificatum, & abſolutum iri, atque fore, ut *iuſtus inveniar*, pronuncierque. Jam nunc diſpono certam rationē mei defendendi, atque meam coram Deo judice cauſam tuendi: formam, ordinemque ſervandam mihi conſtituo. Hic ſi mihi à vobis, ſi à Deo ſervabitur, non dubium, quin obtineam in cauſa.

Verſ. XIX. Quis eſt, qui judicetur mecum? veniat: quare tacens conſumor?

VErba ſunt exaggerati animi, conſtantiæque pleniſſi- 4 *Sententia*
ma. Jam (inquit) per me non ſtabit, quin meæ vitæ *animi ex-*
atque innocentiæ controverſia, judicio & ratione peragatur: *celſi.*

ſed ne indicta meis accuſatoribus lite me videar defendere illos expecto, atque provoco. *Quis enim eſt, qui iudicetur mecum?* Septuag. *Quis iudicium ſit facturus mihi* propriè. Qui litigaturus ſit mecum, qui litem, & criminis alicujus accuſationem intentaturus, quiſquis ille ſit, prodeat. Polych. & Olymp. *Quis iudicabitur mihi, quaſi à me læſus iniuria, qui peccatum aliquod meum probare poſſit?* Caietani verò interpretatio illa, ut hæc non ſint verba inquirentis, aut provocantis adverſarium, ſed ſuſpicientis Dei majeſtatem, cùm quo diſputaturus eſt, q. d. Quis, quantiſve ille eſt, cùm quo ego diſputare cupio? illius enim amplitudine deteritus obmuteſcam, & priùs moriar, quàm verbum ullum ex meo ore coram illo excidat. Hæc inquam ſententia, & interpretatio quadrare in rem præſentem nulla ratione poteſt.

LXX.
Polych. Olympiod. Caiet. non probatur.

Quare tacens conſumor? Indicare videtur Reos, & eos qui ſibi alicujus ſceleris conſcii eſſent, vel ex conſcientia ſceleris, vel ex conſuetudine judiciorum tacere ſolitos. Reorum, inquit, eſt malè ſibi conſciorum, atque judiciariam litem, judiciſve, ut incorruptiſſimi ſententiam reformidantium, tacitos, pullatoſque coram judice ſiſti, & aliorum patronorum, atque advocatorum oratione uti. Ego verò qui *nihil mihi conſcius ſim*, quorſum alio advocato, aut patrono uti velim, quàm ſimplici mea oratione? quorſumve ſinam me tacitum damnari? Græci, Polych. Olymp. hunc ſenſum indicant: Si verum aliquod crimen accuſator aliquis objiciat, neque verbum amplius, obmuteſcam, moriar: vel cum aliis: Quare moriar, conſumarq. tacitur, quaſi dicat; Non is me dolor cruciabit, quòd indicta cauſa moriar, & falſa criminatione nondum propulſata. Indicarunt etiam hunc ſenſum Septuag. *Quia nunc, obmuteſcam & deficiam*, id eſt, niſi loquar, deficiam & expirabo, vel: Si taceam, ab amicis indicta cauſa damnabor: obtinere igitur à me non potero, ut veriſſimam meæ cauſæ defenſionem non ſuſcipiam? Vel ſimpliciùs, ſi ſtatim non dixero, & me oratione non defendero, moriar confeſtim: oportet igitur adverſarium, & litigatorem ſtatim prodire: nullas enim mihi concedit indicias vis morbi. Hoc ferè voluit Tygurina.

Reorũ ſilentium.
1.Cor. 4.4.
Polychr. Olympiod.

Verſ. XX. Duo tantùm ne facias mihi, & tunc à facie tua non abſcondar.

Verſ. XXI. Manum tuam longè fac à me, & formido tua non me terreat.

6

CAutionem videtur à Deo petere ante diſputationis congreſſum, ne duplici hac ratione ſecum agere velit. Quare licèt idem ſenſus ſit, ſed meliùs tamen vulgatus per negationem explicuit, quàm Septuag. per affirmationem; *Duo mihi præbeas*, videlicet, ne *manum*, id eſt, inflicti vulneris acerbitatem, quæ illi orationis facultatem adimebat, exacueret, aut amplificaret Deus, ſed potiùs mitigaret, & extenuaret, liberè loquendi facultate, ſpatioque conceſſo; tum etiam temperato, atq. occultato divini numinis ſplendore terrifico. Alii referre conantur hanc formidinem ad mortis metum, quem ſolitus erat concipere, qui divinam aliquam revelationem, aut viſionem accepiſſet; juxta id Exod. 33. *Non videbit me homo, & vivet*. Quapropter dixit Manuel ad uxorem ſuam, Judic. 13. *Morte moriemur, quia vidimus Dominum*. Et Iſa. 6. *Væ mihi, quia tacui, & Dominum exercituum vidi oculis meis*, id eſt, perii, neque qui ſupernam viſionem viderit permittetur ampliùs verſari inter mortales. Igitur hujus mortis diſcriminis cauſam, nimiũ terrorem eſſe ex divino viſo, potuit hoc loco indicare Job; atque tantam divini conſpectus lucem, & formidinem, ex qua denuo in mortiferam ægritudinem incidat, deprecatur. Sed primus ſenſus ſimplicior eſt.

LXX.
Exo. 33.20
Jud. 13.22
Iſa. 6.5.

Verſ. XXII. Voca me, & ego reſpondebo tibi: aut certè loquar, & tu reſponde mihi.

1
DAt Deo optionem ſuſtinendi partes actoris, aut rei, vel potiùs expoſtulantis, objicientiſque aut reſpondentis atque ſatisfacientis. Nam quacumque ratione lis peragatur, æquitati atque veritati nititur. Verbum autem *reſpondendi* aliquando eſt forenſe, & judiciale, perindeq. valet, atque teſtificari, ut Exod. 20. *Non loquaris contra proximum tuum falſum teſtimonium*. Hebraice, non reſpondeas, vel, ne teſtificeris, videlicet rogatur à judice. Gen. 30. *Reſpondebit mihi cras iuſtitia mea*, i. mea innocentia planè teſtificabitur me innocentem, Iſa. 59. *Peccata noſtra reſponderunt nobis*, i. teſtificata ſunt contra nos, & quaſi interrogata a Deo judice, veritatem ipſam profeſſa ſunt, videlicet ſuos auctores accuſant, & iniquitas adverſus iniquum teſtis damnationis eſt. Simile id Oſe. 5. *Reſpondebit* (teſtificabitur, clamabit, accuſabit) *arrogantia in Iſrael in faciem eius*. (publicè, palam, nihil reverita ſuum auctorem) Ex quo obſervandum eſt, tum pias & honeſtas, tum improbas mortalium actiones, teſtes eſſe, aut ſanctitatis juſtorum, aut improbitatis hominum flagitioſorum, publiceq. & apertè ſuum teſtimonium dicere coram Deo judice: atq. ſi opus ſit, ſublato in cœlum *clamore*. Quo enim graviora ſcelera ſunt, eò majori, clarioriq. voce teſtantur improbitatem ſui auctoris. Jam igitur dicere Job poſſit, Tu mihi, ò judex, diem, horamq. dicito, & judiciali quæſtione examina; ſi velis etiam, ut jurejurando veritatem conteſter, efficiam lubens, *reſpondendo*, teſtificabor, rem ipſam atque veritatem profitebor. Verbum autem *reſpondendi* in ſecunda parte, ut quod ab alia radice ſit, leniùs & ſimpliciùs accipi debet.

Verbũ reſpondendi forenſe. ענה
Exo. 20.16
Gen. 30.33
Iſa. 59.12.
Oſe. 5.5.
2 *Actiones hominum, teſtimoniũ ferre corã Deo iudice*
Gen. 4.10. & c. 20.2?
Hab. 2.11.
שוב
3

In hac autem Jobi oratione, qua Deum ad diſputationem provocat, Caietanus ait, licèt hæc non dicta ſint à Jobo ex contemptu divinæ majeſtatis, verba tamen eſſe *ſcandaloſa, & arrogantia*. Aſtunica cenſet peccaſſe Job, quod parùm modeſtè, & reverenter de Dei majeſtate loquatur. Cæteri omnes illum excuſant, & Græci aiunt hæc profecta fuiſſe ex familiari in Deum charitate, aut ex fiducia bonæ conſcientiæ. Philip. ex admiratione ignoratæ cauſæ ſuarum calamitatum. Deniq. procedere poſſunt ex jis omnibus animi affectibus, quos in Jobi lamentationibus explicuimus, cap. 3.

Caietan.
Aſtun.
Græci.
Philipp.

Verſ. XXIII. Quantas habeo iniquitates, & peccata, ſcelera mea, & delicta mea oſtende mihi.

1 *Nexus, & ſimplex ſenſus huius ſententiæ.*
2 *Quantum, ad numerum etiam referri, ex Hebræo.*
3 *Quid inter iniquitatem, & peccatum interſit.*
4 *Verum diſcrimen elicitur ex proprietate vocum. Multarum vocum ſimilium coacervatio, quid indicet.*

NOn omnes eodem modo connectunt: nam quibuſdam videtur Job expectaſſe, ut Deus loquendi initium faceret, ut cui priores loquendi vices deberentur. Sed cum ſua congreſſione, & diſputatione non dignaretur Jobum, is contemni ſe arbitratus, in hæc verba conqueritur: Adeone flagitioſus ego, ut neq. dignus habear, cui improbitatem exprobes? Saltem igitur *ſcelera mea oſtende mihi*. & deinde ſequitur *cur faciem tuam abſcondis*, &c. Itane, neque me dignaris colloquio tuo, neq. coram ſententiam fers, ſed indicta cauſa abſentem hominem damnas? Sed ferè interpretum concors ſententia in his verbis agnoſcit ſuæ defenſionis exordium: ſed quale convenire poſſit dolenti, & exulcerato pectori.

1 *Nexus cũ præcedentibus.*

Quantas habeo iniquitates? ut ſibi ſuæ controverſiæ ſtatus exponatur, ſuo jure poſtulat: idque provenire poteſt ex illo deſiderio cognoſcendi, quam ob cauſam ad tantas acerbos cruciatus damnatus ſit. Ita Græci intellexiſſe videntur, atq. Philip. hujus animadverſionis cauſam cognoſcere aveo; & quod jis, qui in cruciatum, & ſupplicium dantur, ſolatium eſſe ſolet, ſupplicii cauſam perſpectam habere: reus licet atque damnatus, poſtulare poſſum; obtinere etiam à judice debeo. Idem ferè Greg. ait: optare, ut ſi quæ habet occulta delicta, innoteſcant, ut deflere illa, atque corrigere poſſit. Sed certè cùm ſibi propoſuerit ſuam innocentiam defendere, paulò dolentiùs, atq. de ſua conſcientia confidentiùs accipi hæc debent, quaſi diceret: Sceleris alicujus non accuſor, & damnor ad pœnam, oportuiſſe verò jam illud eſſe in judicio prolatum, mihique propoſitum.

Græci.
Philipp.
Gregor.

Quantas. Quot quantaſq. nam vox originalis ad utrumque pertinet, ad multitudinem videlicet, & magnitudinem atque gravitatem, atq. ſubeſt eadem originalis vox Pſal. 118. *Quot ſunt dies ſervi tui?*

2 *Quãtã ad numerum eſſã referri Pſ. 118.84* כמה

Iniquitates, & peccata; ſcelera & delicta. Latini curioſiùs inter hæc quatuor diſcrimen conſtituere nituntur. Nam Greg. ait. *Quid licèt inter iniquitatem, atque peccatum diſtare nihil Joan. Apoſtol. perhibeat, cùm ait iniquitas pec-*

3 *Lati. Greg.*

Digitized by Google

peccatum eſt ; ipſo tamen uſu loquendi, plus iniquitatem, quàm peccatum ſonare, cùm omnis homo facilè ſe peccatorem fateatur, iniquum verò dicere nonnunquam erubeſcat. Inter ſcelera verò, & delicta hoc diſtabit, quod ſcelus etiam pondus peccati tranſit, delictum verò pondus peccati non tranſit: quia & cùm offerri ſacrificium per legem jubetur, nimirum præcipitur ſicut pro peccato, ita etiam pro delicto, & nonnunquam ſcelus in opere, delictum vero plerumque in ſola cogitatione; unde, & per Pſalmiſtam dicitur, Delicta quis intelligit? Hæc Gregor. D. verò Tho. aliter diſtinguit, nam quæ contra proximum ſunt, exiſtimat propriè dici *iniquitates*: at ea, quibus homo in ſe ipſo pravè diſponitur, & deordinatur, ut gulam, & luxuriam, *peccata*, quaſi deordinationes: quæ verò contra Deum, *ſcelera*: tandem omiſſiones, *delicta*, & Ambro. libro de apolog. David docet latiùs patere *iniquitatem*, quàm *peccatum*, contraria ratione, quàm Gregor. Alii ex malitia, aut ignorantia hæc diſtinguunt.

Quid inter ſit inter peccatum, & ſcelus. 1. Joa. 3. 4. Lev. 6. 17. pſ. 18. 12. D. Thom. Amb. l. de Apolog. Dav.

4 *Quod diſcrimen ex proprietate vocum, elicitur inter hæc nomina.* עון פשע חטא *Ex. 32. 32 Gen. 31. 36 pſal. 31. 1. Pro. 10. 12 Coacervatio multarum ſimilium vocū.*

Sed certè quæ nunc dicuntur *iniquitates*, aliquando peccata, aut ſcelera nominantur: quæ nunc *delicta*, aliquando iniquitates, aut peccata, ut nullum fixum conſtan ſque diſcrimen aſſignari inter hæc poſſit. Illud tantùm ex proprietate vocum elicitur, *Iniquitatem* eſſe pravitatem quandam, quæ a recto deflectit; atque vox eadem infra redditur, *peccata adoleſcentiæ*. *Peccata* verò, propriè ſunt errata, & propriè eſt aberratio & declinatio à via, quæ Exod. 32. vertitur, *Noxa*. *Scelus* autem eſt, quaſi tranſgreſſio, violatio pacti, & conſtituti fœderis, & ſeditioſa adverſus Deum rebellio: & Gen. 31. vertitur, *Culpa*. Pſ. 32. *Iniquitas*. Proverb. 10. *Delicta*. Tandem, *delicta*, ab eadem radice dicuntur, à qua ſuperiùs *peccatum*; quare videntur omnia ſynonyma nomina graviſſimorum peccatorum; eſtque coacervatio quædam artificio plena. Nam ſicut ejuſdem vocis repetitio, ita etiam plurimarum eandem rem ſignificantium coacervatio vim ſolet addere orationi, atque rem ſignificatam amplificat. Vel quidem his multis peccati nominibus ſignificat cujuſcumque generis peccatum, ut ab omni gravi ſcelere, ſive contra Deum, ſive contra proximum ſe innocentem aſſerat. Erit ergo ſententia. Quænam ingentia mea ſcelera, ob quæ ad ingentes cruciatus damner? Inaudita videlicet oportet eſſe facinora, quibus inaudita apud omnium mortalium memoriam, ſupplicia rependantur. Neque vero ſine arte, & acrimonia dicendi illa quarta vox, delicta, repetitur: nam eadem eſt (ut diximus) quæ *peccata*; quaſi videatur Job quæſiviſſe undique nomina, quibus peccata exprimeret; & cùm novam non inveniſſet, iterum uſurpaſſe priora. Doctè igitur hæc indicavit Philip. ait enim his nominibus *peccata graviora*, & *prava* ſignificari. Quem locum corruptè legit Titelm. refert. n. Philip. dixiſſe, ſignificari peccata graviora, & levia; pro *pravis*, parva fortè legit. Sept. igitur, cùm nullum ferè inter illa diſcrimen agnoſcerent, bis tantùm uſurparunt *peccata*, & *iniquitates*. Quod autem ad locum Joa. 1. c. 3. quem adducit Gregor. pertinet, veriſſimè ait *peccatum eſſe iniquitatem*, id eſt, eſſe contra Dei legem: nam *iniquitas* eſt Græcè, *Anomia* quæ contra, *Nomon*, id eſt, legem eſt.

Philip. Titelm. LXX. 1. Joa. 3. 4. ἀνομία

Oſtende mihi. Fac ut cognoſcam: nam iſti mei accuſatores nihil certi, & explorati aſſerunt; nihil præterea ego mihi conſcius ſum, quod ſi ego ſceleris alicujus reus ſim, tibi perſpectum fuiſſe oportet.

Verſ. XXIV. Cur faciem tuam abſcondis, & arbitraris me inimicum tuum.

1 *Nexus cum præcedentibus.*
2 *Faciem abſcondere, ad ſeveritatem, & indignationem.*
3 *Judicum priſca conſuetudo ante ferendam ſententiam. Capite damnatis obvelabatur caput.*
4 *Arbitrari quid propriè. Judicum vultus, benignus. Illuſtratus Iſaias.*

1 *Nexus cū præcedentibus. D. Thom.*

IN hac dolentis hominis oratione, non decet alium leniorem, aut cohærentiorem decurſum quærere, quàm coacervationem quandam rationum ad eundem finem adductarum; quanquam hanc etiam ſententiam cum præcedenti D. Tho. aptè, eleganterque ſic nectat; Cum à me rogatus atque poſtulatus (o Judex ſupreme) ut ſi quæ apud te ſunt condita & repoſita mea ſcelera proferre velis, taces omnino, ſanè videris tuo iſto ſilentio teſtari, nihil unquam in me reperiſſe, quo te graviter offenderim. Cur igitur mecum tanquam cum iniquo, atque inimico agis? *abſcondis* enim avertiſque à me *faciem*, uti ſoles, cùm tibi vehementer diſplicet conſpectus, impiorum hominum. Cæterum cùm hæc loquitur Job, agere cum Deo, tanquam cum irato adverſum ſe principe, aut verò tanquam cum ſeveriſſimo judice videtur; nam *faciem abſcondere*, *aut avertere*, indignantis eſt, & ſupplicium inferentis; ſicut è contrà *faciem convertere*, aut *illuſtrare*, vel illuſtrem, & conſpicuam exhibere, benevolentis, beneque facientis eſt: cujuſmodi eſt id Oſeæ 6. *Vivemus in conſpectu ejus*, id eſt, illo nos inſpiciente, curante, cuſtodiente. Cùm igitur *viſitatio tua*, conſpectuſque longè benigniſſimus quondam *cuſtodierit ſpiritum meum*, cur nunc peream miſer, te faciem abſcondente! Hæc eſt illa Caini vox querula Gen. 4. *Ecce ejicies me hodie à facie tua, & a facie tua abſcondar; & ero vagus, & profugus in terra; omnis igitur, qui invenerit me, occidet me.*

2 *Faciem abſcōdere, ad ſeveritatē & indignationem. Lev. 32. 20 & c. 31. 17. 18. pſ. 29. 8. & 12. verſ. 9. Num. 6. 26 pſ. 70. 20. et 89. v. 13 Oſ. 6. 3. pſ. 30. 17. et 66. 2. & 118. verſ. 135. Job: 10. 12. Caietan. Gen. 4. 14.*

At ſi cùm Deo, tanquam cum judice, agat, id quod ſequentia quoque quæ judicis ſunt, exigere videntur, ſenſus is eſſe poterit; Damnor miſer indicta cauſa, & lite jam confecta non permittor meum judicem videre, neque deprecari; abſcondit enim ille ſe, & in ſeparatum, privatumque ſententiæ ferendæ locum ſe recipit; cùm igitur te non videam, ſumme judex, quid exiſtimare de te, atque de me poſſim, quàm te jam in occulto extremam capitis ſententiam contra me ſcribere? Huc facere poteſt illa quorumdam judicum antiqua conſuetudo, cujus meminit Clem. Romanus lib. 2. conſtit. Apoſt. & D. Baſil. epiſt. 79. ſit etiam aliquando mentio in Theodoſii, & Juſtiniani Codice; cum enim capitis ſententiam laturi erant, obducebant cortinam, & interiecto velo ſe continebant; abſconditi ergo mortis reos damnabant: opportunè tunc ſi quis innocens damnaretur, dicere ad judicem æquiſſimum poſſet, *Cur faciem tuam abſcondis?* Adde etiam quod capite damnatis, ne judicem, Regemve videre poſſent, obvelabatur facies, & caput, ut Heſter. 7. ſcribitur; *Operuerunt faciem Aman.* Perinde igitur (ait Job) ac ſi jam operto ſim capite, & obvelata facie, meum judicem, meumque Regem videre mihi non licèt; *abſcondis* enim ille *faciem* ſuam à me. Scio benigniſſimum judicem, ſi me ille incredibiliter affectum, laborantemque aſpiceret, non amplificaturum ſupplicia, ſed temperaturum, atque mitigaturum: ſed heu me, ſupra mortales omnes miſerrimum, quem ille aſpectu non dignatur.

3 *Judices laturi ſentētiā, abſcōdebant ſe. Cle. Ro. l. 2. conſt. c. 52. D. Baſil. in ep. Theo. & Juſt. Cod. Capite dānatis obvelabatur caput. Heſter. 7. 8.*

4 *Et arbitraris me inimicum tuum?* Tum hanc, tum præcedentem partem retuliſſe Polychronius videtur ad illum timorem, quem de ſuo hoſte concipere aliquis ſolet, à quo ſibi timet, & cavet, & à quo ſe abſcondit. Polychron. ſententia hæc eſt; *Quomodo potes in animum inducere, ut me a ſolio nihil diſtantem hoſtem tibi eſſe ſuſpicere? quaſi verò ab homine perinfirmo ullus tibi metus poſſit impendere*: id quod etiam indicavit Chryſoſt. cùm per ironiam ſententiam hanc reddit; *Scilicet meam, quam ignoras contemptam, atque humilem naturæ conditionem, reformidas, cùm folium ſim*, &c. id quod etiam lectio Septuag. indicat verſ. ſequentis *Nunquid quaſi folium, quod movetur à vento, verberes?* & favere poteſt verbum arbitrandi, quod eſt, *Chaſab*, exiſtimare, reputare, & ſicut apud Latinos ita etiam in ſacro ſermone ſignificat in pretio habere: ſicut Gen. 15. *Reputatum eſt ei ad juſtitiam*, & Gen. 31. *Nonne ſicut alienos reputavit nos*: id eſt, non pluris fecit nos, quaſi exteræ, & peregrinæ eſſemus. Ait itaque; me *arbitraris inimicum*: me æſtimas, quem cavere debeas, & ita te in meum conſpectum nunquam vis dare?

Polychr. Chryſoſt. LXX. חשב *Gen. 15. 6. Gen. 31. 15*

Sed leniùs hæc pars jungetur cùm præcedente, hac ratione; Abſcondis & avertis faciem tuam, perinde atque ab hoſte tibi infeſtiſſimo, cujus conſpectum non poſſis ferre. Quod ſi ad judicem reſpiciat, ſic poterit ſententia confici; cùm apud te de mea innocentia dicere inſtituo, *abſcondis faciem*, & aliò convertis oculos, planeque oſtendis tibi me infeſtum eſſe, longeque moleſtum. Id verò eſſe ſolet in judice vitium, quod ab incorruptiſſimo judice Chriſto Domino longè abfuturum prædixit Iſai. cap. 42. *Non erit triſtis neque turbulentus*: ne videlicet vultu ipſo, & triſti ſupercilio, atque averſa facie priùs reum damnet, quàm pronuntiata ſententia. Sed nihil mirum, quod ex dolenti pectore, tantam erga ſe ſui judicis ſeveritatem, tot viis, atque rationibus amplificet Job.

Judicum torva frōs, damnata. Iſa. 42. 4.

Verſ.

Verſ. XXV. Contra folium ; quod vento rapitur ; oſtendis potentiam tuam , & ſtipulam ſiccam perſequeris.

1 *Defenſus Iob à cenſura Caietani. Illius oratio minimè arrogans.*
2 *Oſtendere potentiam, quid in Hebræo, & ut variè reddatur à Vulgato.*
3 *Deus protector à turbine. Dæmō turbo, & ventus inclemens. Illuſtratus Iſaias.*
4 *Folii caduci ad hominem translatio. Folium inconſtantia Symbolum.*
5 *Stipula ſymbolum rei inutilis, & ignobilis: tum etiā & aridæ ſenectæ.*
6 *Stipula unde dicatur in Hebræo; rei levioris, & minutioris ſymbolum.*
7 *Stipula, aut ventus, aut ignis minatur.*

1 *Caiet.* *An hæc ſententia ſit arrogantis hominis.*

CAietanus exiſtimat, hac argumentandi ratione Jobum probare apud Deum ſuam innocentiam; quod niſi ſuarum ærumnarum cauſam aliam proferat Deus, fiet inde, ut vel cum homine juſto tanquam cum inimico agat; vel Deus nihili omnino faciat Jobum, neque pluris tanquam folium aridum, aut ſtipulam ſiccam. Cenſet præterea Cajetanus, hæc Jobi dicta arrogantis hominis eſſe, & exiſtimantis ſibi divinorum Dei conſiliorum, atque providentiæ revelationem, rationemque reddi debere. Sed ſanè dum ſæpè Cajetanus; potiùs Hebræus ille, quem ducem Cajetanus ſequebatur, Jobi verba calumniatur, ab amicis Jobi ſtare videtur; quibus Jobi oratio arrogans, & inſolens videatur; cum tamen verba ſint animi incredibiliter demiſſi, atque ſupplicis, & ſuam infirmitatem agnoſcentis, excitantiſque ſupremam divini numinis majeſtatem ad ſui commiſerationem.

Heb. apud Caiet. nocens.

2 עריץ *Oſtendere potentiam, quid in Hebræo.*

Oſtendere autem potentiam, eſt in Hebræo ſimplex verbum, *Gharath*, quod eſt conterere, confringere; aut verò roborare ſe, aut potentiam, & virtutem oſtendere, & exercere in aliquo confringendo, & conterendo, aut timere, & formidare eum, qui pro ſua virtute & robore conterere, & confringere poſſit, unde dicitur Iſa. 8. *Ipſe pavor veſter, & ipſe terror veſter*; quaſi dicat, qui poteſt conterere, & confringere penitus: ut ad hoc videatur alluſum Matth. 10. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere; ſed potius timete eum, qui poſtquam occiderit corpus, habet poteſtatem mittere in Gehennam.* Et Iſa. 2. vertitur *Percutere*, & cap. 10. *Confringere*: inde dicitur *Robuſtus*. Iſa. 25. *Violentus* Job 27. *Fortes* Pſ. 53. *Crudeliſſimi*, Ezech. 3. Ergo ait Job; Itane velis tuam potentiam, & vires oſtendere, & exercere; te potentem, fortem, robuſtum præbere in conterendo, & confringendo *folio, quod vento rapitur*; quod per ſe ipſum exacta æſtate, in autumno ſua ſponte decidit ex arbore, vel incitatum vento leviſſimo avellitur? vel: *Contra folium*, cui avellendo, atque raptando ſatis ſit tenuiſſimus ſpiritus, inſurgere jubes vehementiſſimum ventum, qui me ex hujus vitæ arbore, veluti folium decutiat, & huc, illucque per fortunæ ludibrium, jactet atque propulſet? Sed neque hoc contentus, collapſum jam, & decuſſum folium, tuæ poteſtatis manu conterere, comminuere, confringere, & in minutiſſimos pulveres aridam ſtipulam redigere velis? Atqui tu pro tua poteſtate, cum ſumma bonitate, atque benignitate conjuncta, *Factus es* (eſſe ſoles) *fortitudo pauperi in tribulatione* (qui non permittis illum præ imbecillitate virium cadere, aut collabi) *ſpes à turbine* (umbra, protectio, refugium, adverſus turbinis impetum, & ventorum inclementiam) *umbraculum ab æſtu*. (Hæc verò omnia præſtari à Deo adverſus iniquorum ſpirituum vim, qui raptare & exagitare miſerum hominem, ſuæ poteſtati permiſſum, conantur, ſtatim explicat) *Spiritus enim robuſtorum* (qui contendunt potentiæ ſuæ nervos in conterendo & confringendo infirmo homine) *quaſi turbo impellens parietem*. Ego verò, inquit Job agitor, raptior, impellor ſpirituum inclementiſſimorum impetu, cum neque paries ſim, neque conſtans, fixave rupes; ſed vel tenuiſſimus pulvis vel leviſſimum folium. Tu verò etiam velis *potentiam* præterea *tuam* in me perdendo *oſtendere*? Atqui alienum etiam eſt à tua natura, & ingenio, quem homines perſequuntur, te perſequi; quin potius *calamum quaſſatum* (ab hominibus) *non conteres, & linum fumigans* (propè jam extinctum & impetitum vento) *non extingues*.

Iſa. 8. 13. *Matt. 10. 28.* *Luc. 12. 4. 5.* *Iſai. 2. 19. 21.* *Iſa. 10. 33.* *Iſa. 25. 3.* *Job. 27. 13.* *pſal. 53. 5.* *pſ. 85. 14.* *Ezech. 31. 12.*

3 *Deus protector à turbine.* *Iſa. 25. 4.*

Dæmon, turbo & ventus inclemens.

pſ. 68. 27. *Iſa. 42. 3.* *Mat. 12. 20*

4 Sed poteſt hæc Jobi ſententia longius patere, ſi de communi omnium mortalium imbecillitate, & inconſtantia loquatur; Cùm tu (inquam) *recorderis, quoniam pulvis ſumus; & homo, ſicut fœnum dies eius; tanquam flos agri, ſic efflorebit; quoniam ſpiritus pertranſibit in illo, & non ſubſiſtet, & non cognoſcet ampliùs locum ſuum*; id eſt, ad leviſſimam aëris concitationem decutiuntur exucci flores, & arida folia; & cùm non eiſdem ramis, neque eodem loco fuerint, tamen ad radicem arboris ſine ullo diſcrimine concidunt: omnia .n. mors æquat. Hanc quoque deciduæ hominum gloriæ rationem, & miſerandum caſum, cum clamore, & admiratione juſſus eſt Iſa. prædicare, cap. 40. *Vox dicentis clama, & dixi, Quid clamabo? Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri: exiccatum eſt fœnum, & cecidit flos, quia ſpiritus Domini ſufflavit in eo.* Sed tamen illam folii tranſlationem apertiùs Eccleſiaſticus uſurpavit, cap. 14. *Omnis caro, ſicut fœnum veteraſcit, & ſicut folium fructificans in arbore viridi, alia generantur, & alia deiiciuntur: ſic generatio carnis & ſanguinis, alia finitur, & alia naſcitur.* Conſiderari ergo in homine poteſt, non ſecus atque in folio arboris, ſumma inconſtantia, atque inſtabilitas; ſicut enim ventorum commutationem, aut aliarum temporis varietatum rationem, ex nutantibus arborum cacuminibus, & foliorum commotione obſervare ſolemus; ita ſane omnis mutationis atque inconſtantiæ materia, & ſymbolum, homo eſt; nullum enim eſt vel leviſſimum incommodum, morbus, aut ærumna, quod in illo, quaſi ventus in arboris folio, ſuam potentiam non oſtendat: expoſitus eſt enim omnibus vitæ ærumnis, & temporis viciſſitudini: ſicut infirmum folium pullulat primùm, & gratiſſimo virore blanditur oculis; floret in adoleſcentia; veteraſcit tandem, & collabitur exucto humore, & locum aliis foliis pullulantibus denuò concedit viridioribus, atque tenioribus. Ergo ait Job, Cùm folium ſim, quod vitæ incommodis omnibus obnoxium eſt, quod ventos omnes timet, & vel ad leviſſimam temporis mutationem tremit, & commovetur, quod facilè convellitur & decutitur ex vitæ arbore, ne tu indignationis tuæ vehementi ſpiritu incutias vim ventis; cadam, etiam te non impellente, neque contra me exerente poteſtatis tuæ nervos, atque vires.

Mortalium imbecillitas folii caduci perſimilis. *pſ. 102. 15. 16.*

Iſai. 40. 6. *Eccl. 14. 18.*

Folii ad hominem translatio. *Folium, inconſtantia ſymbolum*

5 *Stipula, ſymbolum rei inutilis, & ignobilis.*

Et ſtipulam ſiccam. Ferè eadem ſententia, quæ præcedentis partis, niſi fortè *ſtipula* aliquid inutilius, & ignobilius ſignificet. Actum (inquit) agere videris; nam raptior, velut arida ſtipula tempore adverſo, etiam te non perſequente; ſed per contemptum rei viliſſimæ, atque ignobiliſſimæ mei oblito: itane honorem ducis te mihi opponere.

Tibul.

,,,,,,,,, *An gloria magna eſt,*
Inſidias homini ſuppoſuiſſe Deum.

LXX.

Senſum hunc indicavit lectio Septuag. *Nunquid, quaſi folium, quod movetur à vento, verberis? aut quaſi fœno, quod fertur à ſpiritu, oppoſuiſti te mihi?* Poterit quoque his verbis ad adoleſcentiæ errata, quorum inferiùs meminit, reſpicere; Cum ſim ætate, & ægritudine aridus, exuctus, propè confectus, atque ad ſtipulæ ſiccæ ſimilitudinem redactus, me perſequeris propter præteritæ virorem vitæ, & laſcivientis adoleſcentiæ leve aliquod erratum? nam in præſcoti hac, quam nunc vivo, vita, nihil inveneris pœna, atque ſupplicio puniendum. Jam igitur alius ſum, jam exarui; & quidquid vitioſitatis ex florente ætate provenire poterat, abſumptum eſt: tum etiam, ſi qua quondam uberrimorum fructuum fertilitate & copia, velut prægnans ſpica florebam, virebam, gloriabar, & florente fœlicitate exultabam, jam exarui, jam letiferi morbi falce exciſus decumbo, conteror, & calcor laborum & ærumnarum graviſſimarum pondere decuſſis granis, & bonis omnibus ablatis, nihil remaneo niſi ſtipula ſicca, palea, gluma, pulvis, quem proiicit ventus à facie terræ; quid ergo nunc à me repetis? quid exigis? quid me perſequeris?

Stipula ſicca ad aridam ſenectam.

6 *Stipula, quid.* קש קשש

Sed ex *Stipula* voce nonnihil præterea eliciendum eſt: dicitur enim *ſtipula Kas*, à verbo, *Kaſas*, quod eſt colligere, & congregare minutatim ſtipulas, aut ligna arida, quæ vel vento raptari ſolent, vel igne abſumi: quare eſt ſua elegantia, & alluſio rerum, atque etiam vocum, Exo. 5. *Diſperſus eſt populus in omnem terram Ægypti ad colligendas paleas*, quę enim diſperſa erant non niſi à diſperſo populo colligi poterant minutatim, ſummoque labore. Inde hoc verbum ſignificat increpare, & reprehendere de erratis etiā minutiſſimis. Verba, quibus R. Mardoch. hujus vocis proprietatem deſcribit, adſcribenda duxi. *Præter ſtipulam ſignificatio*

Exo. 5. 12.

ſcatio illius eſt, inveſtigatio defectus, correptio, increpatio: hoc eſt, Kaſas, ſignificat propriè inveſtigare maculas, ſcrutari defectus, hoc eſt, probris afficere: ſicut enim colligens ligna aut ſtipulas, colligit hinc inde, & pariter congregat: eodem qui probris afficit hominem, colligit maculas ejus hinc inde, & illa dicit ipſi. Igitur poterit Job nunc ſuorum minutiſſimorum, leviſſimorumque erratorum veniam deprecari: Quorſum nunc minutatim paleas colligas, o Deus optime, quorſum minutiſſima errata, & meæ vitæ quiſquilias, ſumma veluti cura, & inveſtigandi ſolicitudine congreges? vel, minutatim colligere paleas, non tam ad levia peccata, quàm ad curam congregandi minutatim peccata referri poterit: Undique colligis, quæ contra me facere poſſunt, ſicut qui paleas ſiccas quærit, & undecunque colligit.

7 *Stipula, aut ventus, aut ignis minantur.* *Soph.2.1.*

Cum autem, ait *perſequeris*, duo ſibi impendere mala ſignificat, quæ paleis minantur, aut turbinem & ventum, qui paleas & quiſquilias raptare, & impellere ſolet, aut verò ignem. Primùm impiis, tanquam ſtipulis, ſæpè comminantur ſacræ litteræ; ſed Sophonias præcipuè cap. 2. cum ab hac ipſa radice congregandi minutatim paleas, aut ligna minuta, dicitur; *Convenite, congregamini, gens non amabilis, priùs quàm pariat juſſio, quaſi pulverem tranſeuntem diem: antequam veniat ſuper vos ira furoris Domini*; id eſt, qui jam ſicut ſicciſſimæ & leviſſimæ paleæ & quiſquiliæ exaruiſtis, & expoſiti eſtis ventorum ludibrio, ſaltem congregamini in unum veluti palearum cumulum, & qui variis ſtudiis, vaniſſimiſque cogitationibus diviſi, diſperſique eſtis, nunc communibus ſaltem ſtudiis, eademque omnes animorum conſenſione, corde uno, redite ad verum, unicumque perfugium, & Deum deprecamini; impendet enim vobis vehementiſſimus turbo, & rapidiſſimus ſpiritus divinæ indignationis, qui vos, veluti leviſſimum pulverem, & glumam agat, atque diſperdat in remotiſſimas regiones. At verò ignem ſæpè comminatur ſtipulis Iſai. c. 9. ver. 24. & c. 47. ver. 14. Joelis. 2. verſ. 5. Nah. 1. verſ. 10. Abdiæ. 1. verſ. 10. Malach. 3. verſ. 19. Quare fortè inextinguibilem illum ignem ſibi timet, qui palcam ſe, & ſtipulam vocat: ſicut ſcriptum eſt Matth. 3. *Paleas autem comburet igne inextinguibili*: & Eccl. 21. *Stupa collecta, ſynagoga peccantium, & conſummatio eorum flamma ignis.*

Mat. 3.12. *Luc. 3.17.* *Ecc. 20.10.*

Verſ. XXVI. Scribis enim contra me amaritudines, & conſumere me vis peccati adoleſcentiæ meæ.

1 *Amaritudinis ſignificatio longè patens. Ad pœnas, & triſtia atque lugubria refertur.*
2 *Amaritudines, peccata ſignificant; & hujus ſignificationis ratio qua. Peccatorum dulcedo in bilem deſinit. Illuſtrant Moyſes, Salomon, Iſaias.*
3 *Amaritudo ad iram & indignationem. Amaritudo apud Ariſtotelem qua dicatur.*
4 *Amaritudo pro morte. Amara, venenoſa, & mortifera. Exẽpla plurima illuſtratus Moyſes, & Oſeas.*
5 *Scribere, verbum forenſe.*
6 *Conſumere, quid in Hebræo. Pœna, culpæ filia. Illuſtrant Salomon & Oſeas.*
7 *Significatio conſumendi, anceps.*
8 *Peccata adoleſcentia non referenda ad filios.*
9 *Adoleſcentia, quid propriè.*
10 *Adoleſcentia pro ignorantia. Illuſtratus David.*
11 *Cauſa ad temperandam delicti pœnam eſt ſubſequens vita honeſtas. Deprecatio apud Rhetores quid.*

1 *Amaritudinis ſignificatio longè patens. Amaritudo ad pœnam, & acerbitatẽ Galenus. pro. 17.22. Amaritudo, ad triſtia, & lugubria.*

Cum longè pateat ſignificatio Amaritudinis in ſacro ſermone, non eſt hujus verſiculi apud omnes una ſententia: & quidem frequentiſſimè *amaritudo* refertur ad pœnam, & afflictionem, & quidquid poteſt vitam reddere acerbam, atque moleſtam; exempla non quæſita occurrunt: ſignificationis autem ratio, & analogia illa eſt, quod cum inter ſapores omnes amariſſimus, ſit etiam inimiciſſimus naturæ, atque palato; ita etiam amaror, illa omnia ſignificat, quæ naturæ inimica, & permoleſta ſunt: tum etiam cum ea, quę amara ſunt, ignea & calida ſint, ut medici, atque Philoſophi docent, interdumque inflammata bile, inflammantur & æſtuant præcordia; ſic ſanè miſer homo ardet, uritur, æſtuat: & ſicut (teſte Ga.) amara exiccant, exuguntque corpus; ita etiam, teſte Sapiente, *Spiritus triſtis exiccat oſſa.* Dicitur autem *amaritudo*, de re quacunque triſti, & lugubri; amara anima, amarus fletus; amaræ lachrymæ, & Zachariæ 11. *Plangent eum planctu, quaſi ſuper unigenitum.* Hebr. *Amaricabunt ſe ſuper eum, quaſi amaricare ſuper unigenitum*, & Ruth. 1. *Veſtra anguſtia magis me premit.* Heb. & Sept. *Amaritudo eſt mihi ſuper vos*, vel, *pro vobis*: & inde dicitur, provocare, irritare, exacerbare aliquem; quod in originali eſt, *Amaricare*: in hoc ergo ſenſu, *ſcribere amaritudines* erit, ſtatuere pœnas graviſſimas, & acerbiſſimas in aliquem, quæ illius ajunt palatum, & ſenſum pungant, & mordeant.

Zach.12.10. *Ruth.1.13* *Hebræ. LXX.*

2 *Amaritudo, pro peccatis.*

Alii tamen *Amaritudines*, peccata interpretantur, idque dupliciter: aut quia ad amaritudinem Deum provocent; aut quia ipſi homini amaritudinem pariant, & peracerba tandem ipſi peccatori exiſtant, Hoſeæ 12. *Ad iracundiam me provocavit Ephraim in amaritudinibus ſuis.* Jere. 31. *Pone tibi ſpeculam, conſtitue tibi amaritudines*: id eſt, conſtitue te in loco ſublimi, unde videre & numerare poſſis colles, & excelſa, lucoſque omnes, in quibus idolis immolaſti. Deu. 29. *Ne fortè ſit inter vos vir, aut mulier, cujus cor ſit ſeparatum à Deo, ut vadat & ſerviat diis, & ſit inter vos radix germinans fel & amaritudinem.* Qua etiam ratione Petrus dixit Act. 8. ad impium Simonẽ: *In felle amaritudinis, & obligatione iniquitatis video te eſſe.* Neque mirum, peccata, quæ primùm dulcia videntur, *amaritudines* vocari, cùm dulcia omnia in amarorem, & bilem facilè commutẽtur. Quare hoc ipſum verbum, *Marar*, unde noſtrum *amarum* fluxit, non ſolùm amareſcere ſignificat, ſed etiam mutationem & tranſitum in amaritudinem; quò videtur reſpexiſſe Iſaias cap. 24. *Amara erit potio bibentibus eam*, id eſt, vertetur in amarorem. Et Prov. *Favus diſtillans labia meretricis.* Et mox ſubditur; *noviſſima autem amara, quaſi abſynthium*, id eſt, noviſſimè illa dulcedo amareſcit. In univerſum autem Ier. dixit c. 2. *Vide quoniam malum & amarum eſt* (id eſt, experimento diſces amaritudinem tandem parere) *reliquiſſe te Dominũ Deũ tuum.* Qua etiam rerum proportione ſervata angelus Ioanni præcepit Apoc. 10. *Accipe librum, & devora illum & faciet amaricare ventrem tuum, ſed in ore tuo erit dulce, tanquam mel.* Juxta hoc, hujus ſententiæ ſenſus eſſe poteſt: *Scribis contra me amaritudines*: notas, obſervas, evoluis ea, quæ te amaricent, & adverſum me exacerbent. Sicut è contra Reges aliquando obſervant, & ſcripto mandari volunt, quæ præmio, & honore digna pro Rege quis fecerit: ut Eſther. 6. cum Aſſuerus noctem traduxit inſomnem, juſſit ſibi afferri hiſtorias, & annales eorum temporum; cumque ventum eſſet ad illum locum, quomodo Mardochæus nuntiaſſet inſidias, Rex ait; *Quid pro hac fide honoris & præmii Mardochæus conſequutus eſt?* dicat igitur Iob: cum ea ſcribas, & in annales referi præcipias, quæ unquam ego geſſerim, itane tantùm ſcribi, & notari amaritudines & peccata mea jubeas, non etiam fide, & charitate obſequia pleniſſima, præmio fortaſſe atque honore non indigna? Hęc frequentiſſima quidem invenias: ex illis non niſi unum, aut alterum, atque vix ullum: ita omni præmio, atque honore ſpoliato pœnas, & ſupplicia graviſſima mihi conſtituis; & ita in memoria firma, & conſtante conſervas mea peccata, ac ſi ſcripto, mentive inſculpſiſſes.

Of. 12.14. *Jer. 31.21.* *Deu. 29.18* *Act. 8.23.* *Peccata, utpote dulcia in amaritudinem tranſire.* מרר *Iſa. 24.9.* *Prov. 5.4.* *Ier. 2.19.* *Apo. 10.9.10.* *Eſther. 6.1.*

3 Sed tertiò, quamvis *amaritudinis* nomine peccata ſignificari minimè intelligamus, certè amaritudo pertinet ad conceptam iram, & ardentem, bilioſamque indignantis animi commotionem: eſt enim inter humores amariſſimus, igneus, & æſtuans, & natura ſua iraſci, & indignari, atque inflammari paratus, & amara ferè pro bilioſis accipiunt medici: amara enim omnia, cibi præſertim, & potus, bilem augent; atque ut etiam dulcia, calida ſunt; ſed hoc inter dulce, & amarum intereſt, ut docuit Gal. *quod amarum efficitur à caloris exceſſu: verum dulce omne, calidum eſt, nec immodice calorem noſtrum exuperat, ſed inter leniens ſe continet fundens, lævigans, molliens.* Ergo *Scribere amaritudines*, videri poteſt eſſe idem, quod aliquem indignantem, & iratum ſcribere, & decernere alicujus mortem, & extremi ſupplicii ſententiam. Nos diceremus: *En ſentir, que ſon oneios coleras, lasque eſtuis eſcriviendo.* Hinc ſępe amaritudo pro iracundia. Ezec. 5. *Ad iracundiam* (Hebraicè ad amaritudinem) *provocavimus.* Dan. 8. *Cum hircus appropinquaſſet propè arietem, efferatus* (Heb. amaricatus) *eſt in eum*: & c. 11. *Conferrabitur* (amaricabit ſe: *entrarà in colera*) *Rex auſtri.* 1. Reg. 30. *Amara erit animi uniuſcujuſque viri.* Furens & indignans, qua etiam ratione Pr. 17. dicitur; *Semper jurgia quærit malus.* Hebraicè *amaritudinem* qua-

Hippo. l. 4 de morbis. *Gal. de ſim. pl. Medic. facul. l. 4.* *Da. 8, 7. & inp. 11. 5.* *1. Reg. 30. 6* *Pro. 17. 11*

Digitized by Google

Ariſ. 4. Ethi. c. 5. *Amari, qui dicantur.*

quærit. Quod Ariſt. etiam 4. Ethic. attigit, dum de manſuetudine, & ejus extremis diſſerit; quoddam .n. genus bilioſorum vocat *amaros*: amaros autem illos eſſe definit, *qui cum difficultate placantur, & longo tempore ſunt ſub ira*; ejuſmodique homines ſcribit eſſe ſibi, atque amicis permoleſtos; utpotè qui ſine vindicta & pęna placari vix poſſint: juxta hoc quoque potuit Job dicere, *ſcribi adverſus ſe amaritudines*, præbereq; ſe Deum amarum, atque difficilem: Conceptam (inquit) aliquando iram adverſum me non reddidiſti, neque ceſſaſti, neque ſine ingenti ſupplicio, & pęna, ut in tuam gratiam redirem paſſus es: difficillimum te mihi præbes, mihi inquam, quondam amiciſſimo, & cum graviſſimas jam de me pœnas ſumpſeris, nondum delinirì te ſinis; iratum te quidem aliis prębere ſoles, ſed iram ſtatim reddis, & depo-

Iſa. 54. 8.

nis, *in momento enim indignationis averti ſaciem*. At verò contra me, non ſolum iratum, ſed, quod diuturnius & gravius eſt, *amarum*.

4 *Amaritudo, pro morte, aut mortis ſententia.*

Sed quartò tamen, quoniam hujus ſententiæ voces ſingulæ forenſes, judicialeſque videntur, videtur quoq; vox *amaritudinis* pro morte, aut mortis ſententia lata, ferendave accipi debere: atque ideò libentiùs afferam, quod *amaritudinis* nomen frequenter videam in ſacro ſermone cum morte conjungi: cujus rei illuſtria quædam exempla accipe. 4. Reg. 4. cum filii prophetarum guſtaſſent colocynthidas, clamaverunt dicentes: *Mors in olla, vir Dei*. Sunt autem cucumeres, aut cucurbitæ ſilveſtres amariſſimæ, propterea que à Perſis appellantur, *Fel terræ*, atque ex medicorum ſententia, ſi ſupra quatuor obolos ſumantur, lethales ſunt. Hinc *amarum*, mortiferum eſt. Pſ. 63. *Intenderunt arcum, rem amaram*, ideſt mortiferam, lethali veneno tinctam ſagittam Deut. 32. *Devorabunt eos aves morſu amariſſimo*, ideſt, lethali, atque mortifero. Iſa. 38. *Ecce in pace amaritudo mea amariſſima*, ideſt, jucunde & pacifice mihi agenti advenit inopinata mors. Eccleſ. 7. *Inveni amariorem morte mulierem*, ideſt, magis lethalem, magiſque mortiferam: & Num. 5. dicuntur *aquæ amariſſimæ*, quæ adulteræ mortem afferabant. Hinc videas perpetuo epitheto mortem dici *amaram*, & diem mortis, *amarum quoq;* (diem) Eccleſ. 41. *O mors, quàm amara eſt memoria tua?* & 1. Reg. 15. *Siccine ſeparat amara mors*. Amos 8. *Ponam noviſſima ejus, quaſi diem amarum*: & Prov. 31. *Date ſiceram mœrentibus, & vinum his, qui amaro ſunt animo*, ideſt, iis, qui proferuntur ad extremum capitis ſupplicium. Cujus ſignificationis analogia, & ratio ſumi videtur, ex lethalibus quibuſdam venenis, quæ cum ignea, & calidiſſima ſint, amariſſima etiam ſunt; juxta id Deut. 32. *Uva eorum, uva fellis, & botrus amariſſimus; fel draconum, vinum eorum, & venenum aſpidum inſanabile*, & Oſeæ 10. *Germinabit, quaſi amaritudo, judicium ſuper ſulcos agri*, ideſt, judicium, condemnatio, mors pullulabunt, atque operi, & culturæ eorum reſpondebunt, ideſt, mors & damnatio certiſſima veſtris operibus debetur. Igitur *ſcribere amaritudines*, erit mortem decernere, & ſtatuere, & capitis ſententiam pronuntiare.

4. Reg. 4. 40. *Perſæ.* *Deut. 32. 24.* *Iſa. 38. 17.* *Eccl. 7. 27.* *Nu. 5. 18.* *Eccl. 41. 1.* *1. Reg. 15. 32.* *Amos 8. 10.* *Prov. 31. 6.* *Dies amarus, quis.* *Deut. 32. 33.* *Oſ. 10. 1.*

5 *Scribere, verbum forenſe.* *Joan. 18.* *Pſ. 149. 9.* *Dan. 6. 8.* *Scribere formulam.* *Chryſoſt.*

Scribere etiam, rectè cum hac interpretandi ratione congruit; nam forenſe videtur, & judiciale, & pertinere videtur ad firmum, & irrevocabile judicis decretum aut ſententiam. Sic Pilatus dixit Joann. 18. *Quod ſcripſi, ſcripſi*, ideſt, quod ſemel decrevi, & ſtatui, ratum & irrevocabile eſto. Pſal. 149. *Ut faciant in eis judicium conſcriptum*; ideſt, prædefinitum, ſtatutum; jam exequentur, videlicet ſancti, ſententiam contra impios, quam Deus tulit, ſtatuit, & definivit. Sic etiam Daniel 6. *Rex confirma ſententiam, & ſcribe decretum ut non immutetur, quod ſtatutum eſt à Medis & Perſis*: eandemque ſignificationem in jure obtinet verbum *Scribendi*; nam Scribere formulam dicebatur, qui in judicio aliquem provocabat, atque hi ſunt libelli judiciales, quibus ſcripta actionis formula continetur. Igitur hoc loco *ſcribendi* verbum ad judicium, judicemq; pertinebit; Capitalem mihi litem intendis; aut capitis ſententiam pronuntias. Quod etiam agnovit hoc loco Chryſoſt. docet enim *tranſlationem ductam eſſe à regibus ſententiam ſcripto mandantibus*.

6 *Conſumere quid ſit propriè, in Hebr.* *Vatabl.*

Et conſumere me vis. Verbum *jaras*, poſſidere, aut hæreditare ſignificat: propterea que Vatabl. & Hebræus apud Cajetanum, atque Regia vertunt, *Hæreditare, aut poſſidere me facis peccata adoleſcentiæ*; ideſt, quaſi jure quodam hæreditario ſuſtinere cogor pœnas debitas peccatis adoleſcentiæ; ſucceſſione enim quadam videntur ad me devolutæ. Nam pęna eſt, quaſi culpę prognata, & filia, atque adeò ipſe homo grandævus, & ſenex ſuccedit ſibi ipſi puero, & adoleſcenti. Suo igitur jure, & naturali quadam ſucceſſione, vir atque ſenex, prioris ætatis peccatorum pęnas luere compellitur; ut meritò dictum ſit; *Oſſa eius replebuntur vitiis adoleſcentiæ*. Ad quam hæreditandi, poſſidendique rationem pertinet id Proverb. 3. (*Gloriam ſapientes * poſſidebunt*. (Sept. *Hæreditabunt*: ideſt, hæreditario quaſi jure, ex adoleſcentiæ ſtudiis atque laboribus, devolvitur in viros ſapientes, atque ætate provectos, tanquam prioris ætatis fructus & hæreditas, honor, & gloria) *ſtultorum exaltatio, ignominia*;) ideſt; exaltant, levantque ignominiam, tanquam hæreditatis partem; nihil enim ex turpi adoleſcentia, ad ſenectutem, aut virilem ætatem devolvi aliud poteſt; tranſlatione ducta à diviſione hæreditatis inter plures hæredes: portionem enim, aut partem ſuam quiſque ſibi levat, & aſſumit. Atque hanc debitæ hæreditatis rationem explicuiſſe etiam videtur Oſe. c. 12. verbo reſtituendi; *ſanguis eius ſuper eum veniet*, (ideſt, hoc illius peccatum devolvetur ad illum, vertente tempore: eſt enim propria illius hæreditas) *& opprobrium eius reſtituet ei Dominus ſuus*. Ubi vides verbo *reſtituendi*, eandem hæreditatis, debitique rationem indicari.

Regia. *Caiet.* *pęna, quaſi culpę filia.* *Iob 20. 12.* *Prov. 3. 25.* *LXX.* ** De los oſſos dias y eſtultorum exaltacion erabaios de la mocedad, ſe heredala hōra en la vieieȥ.* *Oſ. 12. 14.*

7 *Cōſumere, accipitur in utrāque partem in Hebræo.*

Sed tamen licèt hæc verbi ſignificatio vera, atque congruens ſit, Latinus tamen interpres originale verbum accepit in omnino contraria ſignificatione: quod ſæpè in Hebraicis verbis invenimus; quare ſignificat etiam pellere poſſeſſione, & hæreditate ſpoliare, quod unica voce expreſſit vulgatus, *conſumere*, ideſt, ad extremam conſumptionem, inopiamque redigere, & bonis omnibus exturbare: ſicut 1. Reg. 2. ab hac ipſa radice dicitur; *Dominus pauperem facit*, ſpoliat, exhæredat. Ergo inquit Job; Propter peccata adoleſcentiæ, bonis me omnibus ſpolias; & qui me quondam ditaſti, nunc facis pauperem. Ergo vita, ac bonis omnibus * *conſumor*.

1. Reg. 2. 7. ** Cōdenaye a muerte, y perdimiento de bienes.*

8 *Peccata adoleſcentiæ, non pertinere ad filios.* *LXX.* *Polychr.* *Philipp.* *Olymp.*

Peccatis adoleſcentiæ. Ideſt, propter adoleſcentiæ peccata. Quidam exiſtimavit ſuæ *adoleſcentiæ peccata* vocare, quæ à filiis ſuis adoleſcentibus perpetrata fuiſſent, ſibique tribui, quod vel filios ſuos non continuiſſet in officio, vel ſegnius, atque frigidiùs increpaſſet illorum adoleſcentiæ errata. Videri poſſet huic interpretationi favere lectio Septuag. *Impoſuiſti mihi peccata iuventutis*: ſed alienus eſt commentarius à Jobi mente, planeque coactus, cum de ſe omnino loquatur, & ſuam adoleſcentiam potiùs intelligat, antequam filios ſuſcepiſſet. Polychronius præterea exiſtimat Jobum non agnoſcere ulla *adoleſcentiæ peccata*, ſed hæc amicorum cauſa dicta eſſe, tribuentium illi aliquod, aut præſentis, aut ſuperioris vitæ ſcelus. Sed hæc quoque ſententia aliena eſt à Jobo, & à cæteris interpretibus, qui hoc ex loco (Philippus preſertim, atque Olymp.) colligunt eximiam viri ſanctiſſimi integritatem, qui in ętate jam confirmata, atque matura, nihil ſibi conſciret.

9 *Adoleſcentia, quid propriè.* נער *Gen. 37. 2.* *Ier. 32. 30.* ** La primero que hizieron, en abriendo los oios.* *Hieron.*

Adoleſcentia. Eſt in *adoleſcentia* voce, & proprietate, quod peccati rationem minuere, & extenuare poſſit; dicitur enim à radice *Naghar*, quod eſt excutere, aut conſurgere facere: atque inde, *excuſſus*, ſignificat puerum, aut juvenem ejus ætatis, qua jam incipit è molliori parentum cura foras excuti, ad aliquid operis, vel miniſterii faciendum; qualis eſſe ſolet à duodecimo, vel decimo quarto anno, ut exemplis patet Geneſ. 37. *Joſeph paſcebat gregem cum fratribus ſuis, adhuc iuvenis*, Jere. 32. *Iugiter facientes malum in oculis meis * ab adoleſcentia ſua*; ideſt à prima ætate, cùm aliquid agere, aut gerere apti fuerunt. Quod affine eſt vulgato illi Hiſpanorum proverbio, *El car do que ha de picar, luego nace con eſpinas*: & ſic Pſalm. 126. dicuntur; *Sicut ſagittæ in manu potentis, ita filii excuſſorum*, Hieron. *filii iuventutis*, ideſt, ab adoleſcentia, à prima ętate, qua miniſtrare poſſunt, & aliquid muneris, & obſequii parentibus ſuis pręſtare. Nunc igitur Job ex tenera illa ętate nondum confirmata, ſic veniam errati precatur; Quid mirum, ſi cùm primas illas vitę actiones obirem, erravi juvenis adhuc & non ſatis bene in operibus pietatis, neque in rectę rationis lege, & conſtitutione perfectè informatus, & eruditus?

10 *Adoleſcentiæ peccata leviora.* *Adoleſcentia.*

Habent igitur hęc verba conqueſtionem; nam *adoleſcentia*, ut quę ex ignorantia, & imbecillitate frequenter labatur, quodcunque videtur delictum condonandum: quare juvenis, aut puer idem ſonat, quod rudis, & ignorans: & *adoleſcentia*, idem quod ignorantia. Jerem. 1. *Domine*

neſcio

neſcio loqui, quia puer ego ſum, ideſt, rudis, ignorans, pueri
tia, pro ignorātia. inſtar: quem ſenſum habet illa Apoſtoli ſententia. 1. Co-
rint. 14. *Nolite parvuli effici ſenſibus*. 3. Reg. 3. *Ego autem*
Jer. 1. 6. 7. *ſum puer parvulus, & ignorans ingreſſum & introitum meum*:
1. Cor. 14. 20. & 2. Paral. 13. *Roboam erat rudis & corde pavido*; Hebrai-
cè, *Erat juvenis*: propterea cùm Sept. Pſal. 24. legiſſent,
3. Reg. 3. 7. *Delicta juventutis meæ*, ſtatim addiderunt, *& ignorantias*
2. Par. 13. 7. *meas*; cùm tamen in Hebræo ſit, *Prævaricationes, aut ſce-*
lera, uti legit Hier. idemque in epiſtola ad Cyprianum,
pſ. 24. 7. qua exponit Pſ. 99. obi LXX. legunt; *Poſuiſti iniquitates*
Hier. epiſt. ad Cypr. *noſtras in conſpectu tuo, ſeculum noſtrum in illuminatione vul-*
tus tui; ipſe pro *ſeculo*, juxta Hebræum & Symmac. legit,
pſ. 99. 8. *Negligentias noſtras*; & Quinta editio interpretatur *adole-*
LXX. *ſcentiam*: Aquila verò, *errores, ſive ignorantiam*. Et pro-
Tex. Hebr. pterea, inquit Hier. dictum eſſe alio loco, *Ab alienis par-*
Symmach. *ce ſervo tuo: namque aliena videntur eſſe vitia, quæ igno-*
Quinta ed. *rantia, aut errore committimus, & tamen*, inquit, *cùm*
Aquila *non ſit voluntas in crimine, error in culpa eſt*: quare igno-
pſ. 18. 4. rantia ſolet excuſare, & minuere culpam, atque pœnam,
D. Th. 1. 2. q. 76. a. 3. 4 ut Theologi cum D. Th. docent. 1. 2. juriſque DD. variis lo-
cis, quos indicat Andreas Tiraqu. de pœnis temperandis.
Tiraq. de pœnis tēp. c. 11. & 13. Accedit etiam quòd antiqua delicta, multò leniùs puniun-
tur in jure: quare præteritæ adoleſcentiæ errata veniam
merentur: beneque obſervat Olymp. hoc loco velle Jobum
l. ſi dicatur, ff. de pœn. oſtendere ſe ætatis culpa ſontem aliquando fuiſſe, ut ætati
veniam faciliùs impetret, ut ille dixit.
Olympiod. ——— *Sed parcimus, annis*
Lactan. li. de ira Dei, c. 22. *Donamuſque nefas* ———
In quam rem eleganter diſſerit Lactantius libro de ira
Dei. c. 22. Seneca libr. 3. de ira. Cicero oratione pro Cælio,
Senect. lib. 3. de ira. quem propter ætatem conatur etiam defendere.
Illud etiam præteriti delicti veniam impetrare facilè ſo-
Cic. pro Cæl. let, ſi is qui quondam peccavit, poſtea benè honeſteque
11 vixerit: Nam inter præcipuas puniendi cauſas, ut docent
Cauſa ad temperandā pœnam delicti. Plato in Gorgia, & Seneca lib. 1. de clementia, eſt, ut qui
peccavit, corrigatur: quæ in antiquo delicto nullam vim
habet, præſertim cum multis ſanctè, honeſteque factis, ſi-
qua fuit præteritæ ætatis macula, deleta & obliterata fuit.
Plato. Apud Rhetores autem dicitur hic deprecationis locus: eſt
Seneca. autem *Deprecatio* (ut ait Cicero) *in qua non defenſio facti,*
Cic. de invent. *ſed ignoſcendi poſtulatio continetur: videlicet cùm petitur,*
ut propter egregia merita, alia delicta condonentur. Igitur
Deprecatio, quid apud Rhetores: Job multis pietatis facinoribus clarus, conqueritur nunc
peccatis adoleſcentiæ conſumi: deprecatur etiam ex poſte-
rioribus obſequiis, vitæ prioris errata. Deprecationis hu-
jus illuſtre eſt illud, & præſenti rei perſimile exemplum,
Herod. li. 7. quod ſcribit lib. 7. Herodot. de Sandoce quodam, errati cu-
juſpiam veniam propter multa præclara obſequia depre-
cante, & demum in crucem à Dario ſublato: quod præſta-
bit in ſuo auctore legere, quàm deſcribere.

Verſ. XXVII. Poſuiſti in nervo pedem meum, & obſervaſti omnes ſemitas meas, & veſtigia pedum meorum conſideraſti.

1 *Nervus ad imbecillitatem, vel robur ab aliis accipi. Nervus vinculi genus quale.*
2 *Nervus in Hebræo quid.*
3 *Quid nervus, & vincula ſignificent; ad dolores & calamitates referri.*
4 *Ægritudines, & calamitates, cuſtodia arctiſſima. Deſcriptio carceris teterrimi ex Jeremia.*
5 *Varia lectio. Conſiderare, in Hebræo quid. Exquiſita ſeveriſſimi judicis diligentia, in inquirendo delicto. Illuſtratus locus Judicum. Dēſenſus Vulgatus.*
6 *Veſtigiorum conſideratio, ad diligentem criminis inveſtigationem; illuſtratus Daniel.*
7 *Radix quid in Hebræo, & ad quę transferatur.*

1 INterim, inquit, dùm tu ſcribis extremam mei capitis
Aliorum expoſitio. ſententiam, *pedes meos in nervo poſuiſti*; quod miſeriæ
& cruciatus amplificatio eſt: & non deſunt quidem, qui
**Eſt oy tā flaco, quā nomo puedo tener en pie, y eſtoy mirandoſi lo aſſiento* de maxima imbecillitate, & tenuitate pedum, totiuſque
corporis, dictum eſſe velint, ut nihil præter oſſa, & nervos
habere videretur: & inſuper (inquit) obſervas * *ſemitas*
meas, cùm vix *pedem* figere firmiter præ imbecillitate poſ-
ſim. Cæterùm, neque ſenſus hic cohæret, & tum ab He-
bræo, tum à Græco & Latino alienus eſt: namque potiùs
Latinus *nervum* pro robore, & viribus ſumit, & imbecil-
litatem, enervem, vel enervatam appellat: conſentiunt igi-
tur omnes *Nervum*, hoc loco eſſe vinculi, aut compedis *biem.*
genus: in qua etiam ſignificatione, licèt ab alia radice, in- *Nervus, ad*
terpretes *nervo* uſus eſt. Jerer. 29. *Ut mittas eum in nervum* *vim & ro-*
& in carcerem: quare ſic legerunt LXX. *Poſuiſti in impedi-* *bur.*
mento pedem meum. Symmach. *in anguſtia & miſeria*. *Nervus*
Aquila, *Sicut de ligno carceris*; quanquam Catenæ auctor *vinculi ge-*
dicat legiſſe Aquilam, *Poſuiſti in cippo pedem meum*. S. *nus.*
Auguſt. *in compede*. Sed cujuſmodi fuerit hoc vinculi genus, *Jer. 20. 23.*
nondum certò conſtat. Nam Feſtus ait; *Nervum appellare* *et c. 29. 26*
vinculum ferreum, quo pedes vel cervices impediuntur: quod *LXX.*
ex Feſto iiſdem penè verbis deſcripſit Iſidorus. *Argolla y* *Symmac.*
cadena, ò pie de amigo: atque idem fortè, eſt illa Auguſti- *Aquila.*
ni lectio, *compede*; atque *nervum* etiam per compe- *Nicetas.*
des explicat Gellius lib. 11. in lepido illo Catonis dicto, *Auguſt.*
*Privatorum fures in nervo & compedibus ætatem agunt; *pu-* *Feſt. Pomp.*
blici in auro, & purpura viſuntur: & Hebræus apud Cajet. *Iſidor.*
ait eſſe *ferream catenam, qualis apponitur ſuper pedes ſer-* *Auguſt.*
vorum, ne liberum ſit eis fugere, quamvis, inquit, *ex* *Gell. li. 11.*
textu tantum colligitur, quòd per modum annuli cingebat *cap. ult.*
infimam tibiæ partem. *Caiet.*
Hebræi verò ferè exiſtimant, vocem, *ſad*, eſſe vinculi 2
genus lignei, *breto ò cepo*; quare alii legunt *cippum*, ut סד
Rab. David, Zamorra in dictionario parvo; Compluten- *R. David.*
ſes, qui dicunt eſſe lignum perforatum, quo pedes vincto- *Zamorrā.*
rum continentur. Rab. Mardochai in ſuis concordantiis; *Complut.*
& ait lingua vernacula vocari *cepo*: idem Regia, & Tygur. *R. Mardoc.*
& idem videntur etiam agnoviſſe Septuaginta, dum hanc *Regia.*
ipſam vocem infra cap. 33. ubi hæc eadem ſententia repeti- *Tygur.*
tur, *lignum* vertunt. *LXX.*
Sed quid vinculi, & compedum translatione velit ſigni- 3
ficare Job, D. Thomas, Lyra, Dionyſius & Latini alii inter- *D. Thom.*
pretantur, divinam videlicet legem, divinorumque manda- *Lyra.*
torum vincula, quæ ſunt *alligatura ſalutis*; quibus dicat *Dionyſ.*
Job ſuos pedes, .s. animi affectiones detentas, & cohibitas *Vincula &*
fuiſſe, ne liberè per illicita vagarentur, aut aberrarent; at- *nervus,*
que ita hac circumloquutione ſignificat ſe innocentem eſſe *quid ſigni-*
quaſi d. Quaſi aberrantem hominem, & à lege tua diſce- *ficent.*
dentem me damnas, cùm me ſemper tu ipſe continueris in- *Eccl. 6. 31.*
tra tuæ legis vincula, & carceres. Sed durè connectitur, &
præter rem videtur hæc nunc allegoria, cùm manifeſtè per
vincula, funes, compedes, carcerem, ſoleant cruciatus, & do- *Vid. c. 2. in*
lores intelligi, atque debeant, in quibus detineri ſolent ca- *enumera-*
pite damnati. Fortè etiam reſpicit ad peculiarem aliquem *tione mor-*
ſuarum, pedumve morbum, atque tumorem, quo prohibe- *borum ſect.*
retur incedere, non minùs, quàm ſi compedibus detinere- *4. nu. 2.*
tur: ut ſup. diximus cap. 2.
Et obſervaſti omnes ſemitas meas. Amplificatio eſt arctiſ- 4
ſimæ cuſtodiæ: Præterquam quod in nervo, & in vinculis *Ægritudi-*
ſum, omnes aditus, viaſque præcludis, ne ullum mihi pateat *nes & ca-*
effugium; ut ſi ex uno expediri mihi contingat, in aliud inci- *lamitates,*
dam. ita omnes mihi ſemitas alicujus ſolatii liberè captandi *cuſtodia*
intercludis, cuſtodis, obſervas. & fortè translatio ducitur, *arctiſſima.*
non tam ab hominibus cuſtodientibus reos, quam ab ipſa ar-
ctiſſima cuſtodia, in qua quamvis vincti aſſerventur, nihil-
ominus tamen in carcerem cōjiciuntur undique ſeptum mu-
ris firmiſſimis, ut omnes ſit evadēdi ſemitæ penitus interclu-
ſæ: qua ratione ſimillimus erit locus Threnor. 3. *In tenebroſis* *Thren. 3. 6*
collocavit me (in ſubterranea videlicet, & obſcuriſſima carce- *Deſcriptio*
ris parte) *quaſi mortuos ſempiternos* (videlicet, non hæc vivo- *carceris te-*
rum ſtatio, non damnatorum tantùm, ſed jam mortuorum *terrimi.*
atque ſempiterna oblivione ſepultorum) *& circumædificavit*
adverſum me, ut non egrediar (fortiſſimos atque altiſſimos
erexit muros, ut omnem fugiendi ſpem mihi adimeret) *ag-*
gravavit compedem meum (novis me quotidie vinculis
additis conſtringit) *ſed & cum clamavero & rogavero,*
excluſit orationem meam. Concluſit vias meas lapidibus
quadris, & omnes vias meas ſubvertit: omnes videlicet
meas cogitationes, atque ſpem libertatis, præcluſis aditi-
bus, interclufit ille. 5
Et veſtigia pedum meorum conſideraſti. Longè diſcedunt *Pag.*
Hebraizantes ab hac lectione. Nam Pagn. cum R. Levi le- *R. Levi.*
git, *Super talos pedum meorum imprimetur*. Hebræus *Caiet.*
apud Cajet. *Super radices pedum meorum ſculpes*. Vatab. *Vatabl.*
Super radices pedum meorum excavatus eſt. Tygurin. *Radi-* *Tygurin.*
cibus pedum meorum veſtigia imprimis. Iſidor. Clarius. *Clarius.*
Conſtringes talos pedum meorum. In hujus varietatis cau- חקה
ſa, eſt verbum *conſiderandi*, *ChaKah*, quod Latinus inter- תתחקה
pres,

pres. non uno modo reddere ſolet : nam Job 14. vertit *exarare*. Ezech. 23. *Exprimere imagines*. Ezech. 4. *deſcribere civitatem*. Iſa. 10. *condere*, vel *ſtatuere leges*, & inde dicitur *legiſer*. Deuter. 33. *doctor*, Gen. 49. *dux*. Jud. 5. & quidem propria ſignificatio hæc eſſe videtur, formam alicuius rei, Imaginem, aut effigiem ſtatuere, vel exarare, impreſſo ſigno aut nota, aut ſculptura, ſcripturave, aut alia quapiam ratione: quare lex ab hac radice dicitur, quaſi *ſcripta*; vel *exarata*, *aut ſculpta* vitæ imago : & Elias Thisbites ait, inde dici *Impreſſores librorum*, *Mekakim*, deſumique ex illo Iſa. 10. Væ qui ſcribunt decreta iniqua. Hebraizantes igitur ſuppoſitum hujus verbi exarandi, aut imprimendi faciunt *nervum*, aut *compedem*, & *veſtigia*, aut *radicem pedum*, inferioremve illam cruris partem, appoſitum : reddunt itaq; ſententiam hanc *Nervus*, aut compes, aut vinculum ſuper pedes meos imprimetur : ſuam figuram in meis pedibus exarabit, deſcribet, inuret. Sed Vulgatus tamen illam ſignificationem verbi exarandi aut deſcribendi, & ſtatuendi certam formam, & effigiem alicuius rei, ad attentam conſiderationem retulit, quæ velut effigies quædam, atque figura imprimitur conſiderationi, & aſpectui, & quaſi notatur, inuritur, inſculpiturque in mente, aut in oculis. Et cum idem verbum pertineat etiam ad judicem, & legiferum, tum etiam ad leges & ſtatuta, videtur hoc loco ea conſideratio debere intelligi, quam ſeveriſſimus aliquis pariterque ſolertiſſimus judex adhibere ſolet in inquirendo, & inveſtigando alicujus ſcelere, & conjecturis faciendis, obſervandiſque minutiſſimis quibuſcumque rationibus, verbis, veſtigiis : ita ut reus dicere poſſit, ſeveriſſimum judicem ſuorum etiam *pedum veſtigia conſideraſſe* & obſervaſſe, notataq; habere. Quo pertinet Auguſtini lectio, *Radices pedum meorum contemplatus es* : nos per amplificationem dicere poſſemus *que nos amo los paſſos, y hazeme cabeca de proceſſo, de que piſe el Sol* : & quidem hanc ſignificationem *conſiderandi*, & obſervandi, agnoſcit inter præcipuas R. Mardoch. appellatq; *cogitationem cordis*, *& conceptum animo*; & ad hanc ſignificationem adducere conatur locum illum Jud. 6. *de Machir principes deſcenderunt* : cum enim pro voce, *Principes*, aut legislatores, ſit *Mechokim*, ipſe vertit, *cogitationes*. *Magnæ cogitationes cordis*. *Cor enim*, inquit, *decernebat*; *& cogitabat*, *quomodo non venerunt ad prælium*.

Job 19.24. *Ezech*. 23. 14. & 41. & 33. 22. *Deu*. 33.21 *Gen*. 49.10 *Jud*. 5. 15.

* *Los grillos ſe me entran por las carnes, y me deguellan las gargantas à los pies*.

Exquiſita diligentia in inquirendo delicto. *Auguſt*.

R. Mardoc.

Si velis etiam alluſionem fieri ad illam ſignificationem pingendi, vel deſcribendi formam aliquam aut effigiem, poterit quidem cum mentis conſideratione aptè conjungi in hanc ſententiam ; Super *veſtigiis pedum meorum* imagineris, ideſt, cùm in loco aliquo vetito conſpicis impreſſa veſtigia, illa ſtatim curas, præcipiſque deſcribi, propriamque menſuram, atque figuram depingi, ut melius inquirere poſſis, an illa veſtigii forma meis pedibus conveniat; atque ita per exquiſitam hanc *veſtigiorum* obſervationem, me poſſis reum peragere vitæ alicujus pravæ ; qua *veſtigiorum obſervandorum* arte, & occulta facinora perquirendi, ſolertiſſimi aliquando judices utuntur ; & non ſolùm humani veſtigii, ſed etiam ungularum equinarum formam, & figuram deſcribere ſolent, ſi quando impreſſas videant juxta cadaver hominis interfecti : qua etiam obſervatione, & arte uſus eſt Daniel ad detegendam occultam illam ſacerdotum Belis nequitiam; notatis enim in pavimento conſperſo cinere veſtigiis, Regem admonuit : *Animadverte*, *cuius veſtigia hæc ſunt* : *& dixit Rex*; *Video veſtigia virorum & mulierum*, *& infantum*. Ergo inquit Job; Non contentus quòd me in tam arctam cuſtodiam conjeceris, vitæ præterea meæ rationes omnes minutiſſimas, ſuprà quam dici poteſt, accuratè diſquiris ; & ita veſtigia obſervas, ut cùm videas alicubi malè impreſſa veſtigia in via iniquitatis, formam illicò veſtigiorum tranſcribas, ut cum meis pedibus comparata, alicujus mei criminis teſtimonium eſſe poſſit.

Dan. 14. 18.19.

7 *Hebraiz*. *LXX*. שרש *Radix*, *quid propriè in Hebræo*, *& ad quæ transferatur*.

Quod autem de *Pedum radicibus* Hebraizantes legunt, tum etiam Septuag. *ad radices pedum meorum perveniſti*; ſicut certum eſt, *Sores*, ſignificare radicem, ſic etiam dubium non eſt transferri poſſe ad ſignificandam quamcumque rem aliam infimam, & cujuſque rei fundamentum : quare etiam accommodari ad *veſtigia* poteſt, & ſic etiam inf. 19. dicitur (ubi tamen videtur durior translatio,) *Radicem verbi inveniamus contra eum* : & quidem eo meliùs huic loco quadrabit, ſi *veſtigium* ſumatur, ut ſæpè apud Latinos ſolet, non tantum pro impreſſione pedis, ſed pro ima parte, ideſt, pro planta pedis; qua ratione illi proverbialiter dicunt *à veſtigio ad verticem*. Ergo inquit : Non ſolùm veſtigia impreſſa conſideras, ſed etiam attentiſſimè diſpicis, an aliquid pulveris meis pedibus adhæſerit, quem nunc ingenti ſupplicio à me excutias, quamvis ego jam pœnitentiæ lachrymis, animi mei maculas eluerim : quamvis ita lotus ſim, ut neque quidem forte *indigeam*, *ut pedes lavem*, ut ſim *mundus totus*; ſed tu tamen me reputas, quaſi *ſordibus extinctus* ſim : cum quo etiam illa Sept. lectio convenit, *Ad radices pedum meorum perveniſti*, ideſt, me exploraſti à vertice ad pedes, ultimaque veſtigia. Quid autem hac dicendi ratione ſignificetur, eleganter exposuit Polych. *Nihil*, inquit, *eſt in meis actionibus*, *quod non curioſius perſcruteris*, *tum cauſas*, *tum initia*, *tum fibras earum*, *quæ à me in vita agunt*, *obſervas*, *& tenuiſſima quoque itineris mei veſtigia indagas*, *ut me ſupplicio conſtringas*.

Job 19.28

Io. 13. 10.

LXX.

Polychron.

Verſ. XXVIII. Qui quaſi putredo conſumendus ſum, & quaſi veſtimentum, quod comeditur a tinea.

1 *Varia lectio*.
2 *Conſumere quid* : *Abſtractum pro concreto*. *Varia lectio*. *Illuſtratus David*.
3 *Humana imbecillitas in putredine*, *& veſtimento*.

CUm in Hebræo illius verbi *conſumendi* ſuppoſitum non aliud ſit, quàm relativum, quod ad multa referenda indifferens eſt, Cajetanus ad *pedem* refert, legens : *Et ipſe ſicut putredo conſumetur* : quam lectionem alii ferè Hebraizantes retinent, ideſt, propter compedis anguſtias, pes computreſcit, & totus jam manat ſanie & ſanguine. Vatab. multò longius conjungit cum folio illo arido nuper collapſo, quod hoc loco aſſeratur vetuſtate conſumendum : ita ut ſententia integra hæc conficiatur : *Mirum eſt*, *quod tu tuſſis in conterendo homine*, *qui ſimilis eſt folio*, *quod vento rapitur*, *& ſicut putredo conſumitur* : ſed multò, & propinquiùs, & elegantiùs Latinus interpres pronomen illud cum ipſo Iobo conjunxit : ſic legit Auguſtin. *Qui veteraſco* : & Pagninus : *ipſe homo in compedibus poſitus*, *ut lignum putridum veteraſcet* : atque Tygur. *Cùm ipſe*, *velut putrida res*, *vetuſtate conſumendus ſim* : neque obeſt, quod verbum in Hebræo ſit in tertia perſona, cùm non raró, prima de ſe ſub nomine tertiæ loquatur, ut ſupra obſervavimus ad initium cap. 7.

1 *Varia lect*. *Caiet*.

Regia. *Vatabl*.

Auguſt. *Pagnin*. *Tygur*.

Quaſi putredo. Hoc loco nomen abſtractum manifeſtè pro concreto uſurpatur, non enim conſumitur putredo, ſed res putrida ; cujuſmodi autem ea res intelligenda ſit, nonnulla eſt inter expoſitores varietas : nam Septuag. ſupponunt, *utrem* : *Veteraſcet*, inquiunt, *ſicut uter* : ſimiliter legit Auguſt. & quidem videtur quadrare cum verbo originali conſumendi, *Balah*, quod eſt ſeneſcere ; aut vetuſtate conſumi, ut fiat alluſio ad illum locum Pſal. 118. *Factus ſum*, *ſicut uter in pruina* ; nam ejuſmodi corium præ frigore & antiquitate rigeſcens, corrugatum, contractum, & ad multam duritiem redactum extendi non poteſt, neque ulli uſui idoneum eſt : cum quo facit id Thren. 3. *Vetuſtam fecit pellem meam*, ideſt, planè conſumptus, corrugatus, contractus ſum, ſicut vetuſtiſſimus quidam uter : non aliter, inquit Job, conſumptus ſum, & ad incredibilem rugarum contractionem redactus, inſtar utris : vel etiam in hanc ſententiam; Quamvis nunc morbo, & ægritudine inflatus ſim, atque diſtentus, parum abeſt, quin jam aperto orificio expirem animam, atque inſtar utris exinaniti jam atque conſumpti, atque propter multam vetuſtatem inutilis, foras projiciar. Hebraizantes verò, *lignum putridum* intelligunt; neque ſine exemplo noſtri interpretis ; qui infra cap. 41. ſimili modo vocem originalem vertit ; *Æſtimabit quaſi lignum putridum æs* : ſed alii illam ſignificationem *putredinis* libenter amplectuntur, ut R. Mardoc. & quidem vox abſtracta acrior, & ſignificantior eſt, poſſuntque in unam ſententiam omnia convenire : ait ergo ; Cùm mortalis ego ſim, & corpus hoc corruptibile, & carioſum inſitam putredinis, & corruptionis originem habens; cumque veteraſcam, & *conſumar quaſi putredo*, quorſum me velis ad ſummam vetuſtatem, malorum graviſſimorum diuturnitate, redigere ? conſumar ego ipſe atque veteraſcam, etiam te non urgente, neque macerante

2 רקב *Abſtractum pro concreto*. *LXX*. *Auguſt*. *Conſumere*, *quid propriè*. בלה *pſ*. 118.83 *Thren*. 3.

Iob 41.18.

Putredo, *cuius rei ſymbolum*.

hoc

Digitized by Google

hoc corruptibile corpus. Affert ſanè hujuſmodi *putredo* ſummam imbecillitatem rei putreſcentis, contemptum etiam, & ingenitum mortis initium in ipſa noſtri corporis
Ca. 17.14. conſtitutione. Alia dicemus inferiùs capit. 17. ad id, *Putredini dixi Pater meus es*.

Et quaſi veſtimentum, quod comeditur à tinea. Vel viliſſimus, minimuſque vermiculus me comedere, & devorare 3
poteſt: viliſſimo omnino animalculo, imbecillior ego, atq; miſerior, atq. eſca vermium. Sententia hęc frequenter uſurpatur in ſacris: atque de illa non pauca diximus ſup. cap. 4. *Humana imbecillitas.*

CAPUT DECIMUMQUARTUM.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Perſequitur humanæ vitæ ærumnarum enarrationem, ex qua divinam commiſerationem excitet; & ſuis cruciatibus remedium aliquod, atque levamen quærat.

1 HOmo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miſeriis: 2. Qui quaſi flos
egreditur & conteritur, & fugit velut umbra, & nunquam in eodem ſtatu permanet. 3. Et
dignum ducis ſuper hujuſcemodi aperire oculos tuos, & adducere eum tecum in judicium? 4. Quis po-
teſt facere mundum de immundo conceptum ſemine? nonne tu qui ſolus es? 5. Breves dies hominis
ſunt, numerus menſium ejus apud te eſt: conſtituiſti terminos ejus, qui præteriri non poterunt. 6.
Recede paululùm ab eo ut quieſcat, donec optata veniat, ſicut mercenarii dies eius. 7. Lignum ha-
bet ſpem: ſi præciſum fuerit, rurſum vireſcit, & rami eius pullulant. 8. Si ſenuerit in terra radix
eius, & in pulvere emortuua fuerit truncus illius. 9. Ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam
quaſi cùm primò plantatum eſt: 10. Homo verò cum mortuus fuerit, & nudatus atque conſumptus,
ubi quæſo eſt? 11. Quomodo ſi recedant aquæ de mari, & fluvius vacuefactus areſcat: 12. Sic homo
cùm dormierit, non reſurget; donec atteratur cælum, non evigilabit, nec conſurget de ſomno ſuo.
13. Quis mihi hoc tribuat, ut in inferno protegas me, & abſcondas me, donec pertranſeat furor
tuus, & conſtituas mihi tempus, in quo recorderis mei? 14. Putaſne mortuus homo rurſum vivat?
cunctis diebus, quibus nunc milito, expecto donec veniat immutatio mea. 15. Vocabis me, & ego
reſpondebo tibi: operi manuum tuarum porriges dexteram. 16. Tu quidem greſſus meos dinumera-
ſti, ſed parce peccatis meis. 17. Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea, ſed curaſti iniquitatem meam.
18. Mons cadens defluit, & ſaxum transfertur de loco ſuo. 19. Lapides excavant aquæ, & alluvio-
ne paulatim terra conſumitur: & hominem ergo ſimiliter perdes. 20. Roboraſti eum paululùm ut in
perpetuum tranſiret: immutabis faciem eius, & emittes eum. 21. Sive nobiles fuerint filii eius, ſive
ignobiles, non intelliget. 22. Attamen caro eius dum vivet dolebit, & anima illius ſuper ſeme-
tipſo lugebit.

PARAPHRASIS CAPITIS.

Verſ. 1. HOmo ſanè malorum omnium, & ærumnarum ſumma & cumulus eſt; ut qui ex muliere, cui ſerpens peccati venenum propinavit naſcatur. Quid enim boni habeat qui ex omnis iniquitatis ſeminario, & mendaciorum, fraudumque officina prodit, atque inter ipſas ſordes, quæ neque dici honeſtè poſſunt, procreatur? Ad hæc vitæ breviſſimæ eſt, & incredibiles anguſtias perpetuò ſuſtinet; non enim videtur vitam ab authore naturæ accepiſſe larga, & porrecta manu, ſed nimium arcta, anguſta, compreſſa. Quid autem miſeriarum & acerbitatum non cogitur ærumnoſiſſimus homo devorare? certè ad nauſeam uſq; oppletur malis, quæ & ſtomachum faciunt, & incredibili perturbatione, dolorisque ſenſu animæ ventriculum, atque ipſum cor afficiunt & mordent. Nulla igitur dicas re alia mortalium vitam ſuſtineri atque nutriri, quàm miſeriis & ærumnis, multo timore & ſolicitudine, graviſſimiſque periculis.

Verſ. 2. Quorum omnium pulcherrimi quidam flores teſtes ſunt; quos cùm in juventute vernarent, immatura mors carpſit, atque inopinato ex vitæ arbore præcidit. Neque verò cujuſquam vita, quantumvis longiſſima, diuturnior cenſeri debet, quàm floſculi nimium fragilis; qui ſtatim ut natus eſt, langueſcit & concidit; aut certe exciſus, carptuſque ſtatim marceſcit, & areſcit, ut præpropera mors nihil aliud expectaſſe videatur, quàm ut rupto caliculo exoriretur, decerptura ſtatim quod in lucem, conſpectumque recens prodiret. Neque non fugacior eſt, atque inconſtantior labili umbra, quæ nullo veſtigio relicto breviſſimè abit & evaneſcit atque tunc vel maximè nos fallit, cùm productior, longiuſq; videtur; interitui enim, & perpetuis tenebris tunc proximior eſt; ſenſim prętereà labitur, & nunquam eadem conſiſtit. Sic ſanè homo dum vivit, ſeneſcit; imò potius moritur. continuiſq; decrementis, & mutationibus, tū corporis, tum animi ſubjacet.

Verſ. 3. Et verò cum tam miſer & imbecillus homo ſit, tu tamen ò Deus, illi rationem es impertitus, legemque ac præcepta dediſti, & te facturum humanarum actionum judicium recepiſti; illumque benignè reſpicis, & rem per ſe caducam conſervas & ſuſtines? Hæc igitur mihi faciunt poteſtatem liberæ orationis, & hac tua bonitate adductus, audeo liberè coram te dicere. Numquid ſupremam tui numinis majeſtatem decet, ad minutiſſimas quaſq; mortalium actiones ſummo jure examinandas, & diſcutiendas tam accuratè, & diligenter te demittere? neque humanis erratis tantiſper connivere? atque diem homini dicere, ut judicio ſe ſiſtat, & litem de minutiſſimis quibuſcumque erratis, & debitis illi intendere? & ad illius ærumnarum cumulum tuorum oculorum aſſiduum, terrificumque conſpectum adiicere.

Verſ. 4. Quorſum verò me tam accuratè diſpicias, meaſque omnes actiones obſerves, cùm ſit mortalium nemo, in quo clariſſimi atque limpidiſſimi tui oculi aliquid ſordium, & labis deprehendere non poſſint? itaque niſi virtutibus decoratus, mundiorque reddar, ſordeſcam profectò peccator, & impius ego in tuis oculis, nunquamque his ſuppliciis, in quibus nunc jaceo, dignus non ero: at poteris pro tua bonitate, Deus ſanctiſſime, virtutum & animi candorem mihi conferre, ut gratus tibi exiſtam, & tantis ſuppliciis abſolvar. Quis verò ſit, qui peccatis & lapſibus quotidianis non malè habeat? neque mirum; cum mortales naſcantur infecti peccato originis, unde etiam animi ſordes ex ipſa conceptione contraximus, & cum immundo ſemine, ex quo progeniti ſumus, videntur etiam malorum, & proclivitas ad peccandum nobis congenita: hæc in ſui conceptione vitareq; in nullius peculiari voluntate, aut poteſtate poſitum eſt. Tu tantùm qui naturæ author & inſtaurator es, poſſes quoque ab omni peccati ſorde, & infectione naturam mundare. Ex radice igitur peccati originis nihil profectò mirum ſi alia pullulent, & nemo mundus, incontaminatuſve reperiatur, etiā ſi ſit infans, cujus ſit unius diei vita ſuper terram. Deo enim, atque divini verbi æternæ generationi, illa ſupra quàm dici poſſit ſanctitas & munditics propria eſt: omnia enim divina, pura, mundaque ſunt. Tot igitur tantiſque miſeriis ſordibuſque implicatus homo, inſuper eſt vitæ breviſſimæ, & nonniſi decurtato, præciſo, definitoq; dierum numero conſtantis (quæ temporis

dierumq. menſura, quàm breviſſima, mihi perſpecta non eſt, ut eò magis excrucier, quo mihi magis occultum eſt, quod mihi vitæ deſit;)tu tantum apud te retines, minimeq; patefacis homini, ſuæ vitæ certam & præfinitam durationem; intra quam, velut intra certos terminos & cancellos, ex tuo decreto & præcepto, humana vita continetur, quos non poterit homo tranſilire; ſicut neque tua mortis, vitæque decreta & præcepta prætergredi.

Verſ. 5. Hæc inquam, cùm ita ſint, age ò Deus, ne me diutiùs viventem conſerves; ſed me morti, & quieti permitte, ut interim quieſcam, dum beatæ reſurrectionis tempus expecto, cùm merces mihi tanquam mercenario reddetur, vel certè dimitte me, ne me reſpicias, neq; me tam accuratè & attentè obſerves; ſed inſtar heri permittentis ſervum aliquandiu ſibi vivere, recede à me paululum, & diſſimula te videre, ut quod vitæ reliquum eſt, poſſim paulò quietius tranſigere. Tu mihi vitam præfinis. ſed ſine; ſed me dimitte; nam quieſcam ego, atque ceſſabo, etiam te non urgente, neq; impellente ad interitum. Moriar tandem ego, ſed ſenio confectus; & mortem advenientem gratis excipiam, conficiamque ſicut mercenarius diem meum, is enim de adventante veſpera, & fine ſui laboris blandiri ſibi, & gratulari ſolet. Interim verò dum firmæ & conſtantis ætatis tempus nondum peregit, inſitum eſt homini vitæ deſiderium, & mortis formido. Remitte itaque mihi paululum ægritudinem & dolorum acerbitatem, ut aliquanto ſaltem ſpatio temporis ſine cruciatu, & ſine gemitu reſpirare liberè poſſim, licèt poſtea inſtauraturus, atque repetiturus ſis flagella; nam & mercenarius etiam ſuis laboribus interponit otium & quietem, aut noctu, aut aliquo feriato die. Sic itaque conſequar mercenarii relaxationem, nam mali mei calamitas, inducias, nullas facit.

Verſ. 6. Scio ſanè reſurrecturum hominem, cùm etiam rebus ſenſus & cogitationis expertibus quædam redditæ vitæ ſpecies tributa videatur; non enim homo deterioris conditionis, quam arbores, futurus eſt; nam hæ ſive abſciſſæ & convulſæ, ſive diuturnitate & tempore ſeneſcentes, agriculturæ & translationis, inſitionis, irrigationis beneficio iuveneſcunt, & quaſi redivivæ rurſus germinant; ſed illud fortè in homine magis irrevocabile, quòd ad eandem vitæ conditionem redire nulla ratione poterit. Non fruſtrà igitur mortem, & dolores deprecor; nam non ſum ſicut arbor, quæ abſciſſa & convulſa, & vetuſtate confecta, pullulare iterum atque vireſcere poteſt; & licèt amputentur rami omnes, ſolæ tamen radices, & truncus relicta, licèt multa vetuſtate confecta, ut in lauro perſpicitur, lætiora germina proferunt ſtatim cum humorem, vel leviter attigerunt: at longè diſſimilis eſt hominis natura & conditio; nam exciſus & convulſus ex vita, atq; ramis omnibus, foliiſq. decuſſis, nullas habet radices, neq; virtutem inſitam, ut rurſus in eandem vitæ rationem, quâ ſemel amiſit, ſeri, plantari, creſcere, virere poſſit; neq; ejus animus ibi eſt, unde ad hàc ipſâ vitâ facilis illi regreſſus pateat.

Verſ. 7. Et quidem humana vita multò inconſtantior, fugaciorq; eſt inconſtante mari, flumineve fluente. Nam licèt mare in perpetuo fluxu atque refluxu ſit, nihilominus tamen quam aquæ partem deperdere videtur, recuperat ſtatim, & ſi quid in vapores abit, & a ſole abſumitur, iterum concreſcentibus vaporibus reſarcitur. & ſi quid fontes ac flumina attrahunt, illud reſtituunt revertentia in mare: non aliter torrens jam exundat, jam ſiccatur, iterumque accipit incrementa: at homo, cætera labentibus aquis ſimillimus, ſemel extinctus, & areſactus non redibit ad hanc vitam iterum: nō aliter quàm ſi mare, aut fluvius ad ſummam ſiccitatem redacta, & omni ſcaturigine obſtructa reparari naturæ viribus minimè poſſent; neque illud magis erit poſſibile, quàm cœlum, quod incorruptibile eſt, atteri & corrumpi. Non enim humana vita ſemel amiſſa, innovabitur priùs, quam cæli veteraſcentes, vetuſtatem priſtinam deponant, & cum pulchriori alia, longeque latiori ſpecie commutent. Id enim fiet, cùm prius mundi hujus concentus diſſolvetur & hujus univerſitatis facies, velut veſtimētum quoddam, quod ex multis fruſtis compactū, & cōſutum erat, perturbato jam rerum omnium ordine diſſuetur. Licet tādem omnia inſtauranda in melius ſint, tuncq; humani corporis cōpoſitio & oſſium nervorumq; colligatio, & commiſſurarum omnium concinnatio, quaſi veſtimentum quoddā ex multis partibus, opere quaſi ſartorio conficietur.

Verſ. 8. Sed cùm hæc dico terrificæ illius tubæ tinnitus videtur jam in auribus meis perſonare. ita vel ſola judicii, & noviſſimæ illius diei recordatione contremiſco: atque utinam tunc temporis latere, atque deliteſcere mihi liceat, non alio me operiente & protegente, quam ipſa divina miſericordia, quæ me a ſeveritate ſuæ juſtitiæ quaſi abſcondat & ſubtrahat, ne ante judicis ſeveriſſimi tribunal ſtare compellar; jacerem quidem in ſepulchri tenebris lubens, quouſque judicis ira deferveſceret, & indignatio remitteret; in lucem tamen proditurus aliquando, & quidem nunc quoq; mortem impendentem non deprecarer tam anxiè, ſi non multò poſt eſſem ad vitam rediturus; nam conſtituto mihi atque præfixo aliquo tēpore, quo vitæ & luci huic reſtituerer, multò libentius mortem exciperem, neque tantùm averſarer: quod enim ad hanc ærumnoſiſſimam vitam attinet, ſi mihi optio daretur, eligerē ſanè in ſepulchrum concedere, ibiq; tanquam in ſcrinio quodam, aſſervari, interim dum hæc tua indignatio remittit; ea lege & pacto, ut cōſtituatur mihi tempus, quo me benevolus & propitius ad vitam revoces; ſcio enim futurum, ut aliquādo deferveat tua indignatio, ut qui natura mitiſſimus ſis, non enim diù perſiſtis in ſemel concepta indignatione.

At quidquid de me ſtatuatur, beatæ illius reſurrectionis Verſ. 9.
ſpes me ſuſtentat; licèt non poſſim non timere mortem, quā ſi mortuus homo rurſus ad hanc ipſam vitam rediret, lubēs exciperem, atq; cunctis diebus quibus nunc dolens invituſq; milito, expectarem avidus, donec veniret immutatio mea. Tamen cum neq; ſemper vivere, neq; mortuo ad hanc vitam redire concedatur, in illam futuram immortalemque vitam animo & cogitatione totus feror. Verùm enimverò dum videor nimium formidare mortem, nemini videri velim de alterius vitę fide dubius, parumve firmus; nam nihil aliud avidus, conſtanſq; expecto, quam cum me conceptum ſuis viſceribus, excludet terra in lucem alteram, nova quadam regenerationis nativitatiſque ratione, tunc ſanè commutabor in longè meliorem ſtatum, fœlicioremque vitam.

Porrò quanta fuerit reſurrectionis juſtorum gloria, cum Verſ. 10.
Deus magnificentiſſima voce & tuba archangeli, ſuoque imperio, & juſſu omnes excitabit, audiam profectò, lubenſq; parebo, & meo judici vocanti lætus occurram; nunc quoque, ſi me, ò judex, voces, paratus ſum mori, quod in ſpem erigar certiſſimam fore, ut operi manuum tuarum, erigendo & revocando ad vitam, tuam dexteram porrecturus ſis: atq; utinam, jam me ad reſurgendum vocares; utinam jam tibi vocanti ego reſponderem; nunc quoque ſi me ad judicium & reſponſionem reddendam voces, hæc tibi ſupplex dicerem: Operi manuum tuarum porrige dexteram; diligis enim quæ feciſti, & propitius indulgenſque tua opera tueberis. Cum igitur mihi laboranti, certiſſimam opem attuleris, vitamque mortuo reddideris, gratus tibi ſic reſpondebo; operi tuo tandem, ò bone Deus, ſublevando benevolus propitiuſque accuriſti, apprehenſaque dextera erexiſti.

Sed nunc ſanè non dolere non poſſum, cùm videam te in Verſ. 11.
numerato habere, ſeveriſſimeque punire ſingula mea peccata, accuratiſſimeque examinare omnes meæ vitæ actiones & quidem licèt beatæ reſurrectionis ſpes omnem mortis acerbitatem, & amaritudinem retundere poſſet, dum tamen me viventem tam acerbè crucias, tamque diligenter obſervas, non poſſum non mortiferos iſtos cruciatus deprecari, vitæque veniam poſtulare. Licèt quidē non me fugiat, ideò minutiſſima quæq; errata te nunc punire velle, quod parcere peccatis meis, & beatum me efficere conſtitueris. Niſi fortè tam longè abſis, ut mihi operi tuo benignus favere velis, ut potius hæc omnia minutatim ſupputes, colligas, palamq; vindices, quod jam adverſum me conceptam iram manifeſtes. Sed jam tandem, ò judex optime, connive, parceque peccatis tui opificii, neque tandiù indignationem retineas. Quòd ſi fortè quippiam pœnarum luiturus ſum, præſtat ſanè ut in hac vita ſtatim luam, neque differas punitionem meam.

Quod ſi dicas te ſignaſſe, & obſervaſſe in tuo rationario, Verſ. 12.
& tabulis delicta mea, eſto ſanè: ſed ſatis ſuperque in me animadvertiſti, & ne quidem erratulum ullum te præteriit; omnia enim ſunt condita apud te, & ſignata in illis tuis theſauris, quibus tua juſtitia vehementer locupletatur, & tanquam in faſciculo colligata aſſervas, ne vel unum poſſit excidere; atque ſingulorum gravitatem accuratiſſimè expendis, & ſuo pondere, & menſura unumquodque examinas: itaque cum minutatim omnia colligeris, ingentem quendam cumulum congeſtiſſe videris, quo nunc ego pœnis atque ſuppliciis obruar; nam dolorem dolori, & novos ſemper cruciatus adiicis, atq; graviores etiam, quàm debeam, videris à me pœnas exigere; & quaſi ego haberem animum incredibilium

ſce-

ſcelerum vulneribus perfoſſum & dilaceratum, ita ſupplicia exquiſita, & inaudita remedia ad curationem adhibes, ſed jam ſatis pœnarum adhibuiſti, ne tantum malum ferperet; curata itaque iniquitate, ſi quæ in me eſt, integræ jam ſanitati reſtitutum bene me valere jube.

Verſ. 13. Et quidem firmiſſima quæque, ut montes & ſaxa, vetuſtate exeduntur, & aquę molliſſimis guttis emollita excavantur; molliſſimus verò ſuprà quàm dici poſſit, homo, validiſſimo ictu concuſſus, non mutet & concidat? atque utinam id jam mihi accidat, nam nihil tam firmum, tamque conſtans eſt, quod vetuſtate & tempore non labaſcat. Montes certè maximi, & graviſſimi maximis quoque terræ motibus concuſſi diſſipantur, immania ſaxa ſuis ſedibus frequenter mota ſunt, & aliò tranſlata, & exundantium aquarum impetu nemora & ſylvæ fortiſſimaque ædificia radicitùs convulſa: non aliter ſanè velle videris hominem perdere prorſuſque convellere, quem tot dolorum, & cruciatuum motibus & fluctibus quatis & impellis, in quibus ſanè timendum eſt humanæ imbecillitati, ne, ſi nulla fuerit malorum intermiſſio, animum demittat, & ſuſtinentiam amittat.

Verſ. 14. Verùm enimverò nihilo meliùs in diuturnitate & conſiſtentia homini accidit, quàm cæteris rebus corruptioni obnoxiis; nam poſtquam breviſſimè vixit, mox evaneſcit; robur enim aliquod habere videtur, dum floret, dum adoleſcit, dum ætate viget; ſed illud quidquid eſt, paululum eſt, longeque breviſſimum, ut ex meis ipſis rebus didici; nam firmis quondam tum valetudinis, tum fortunarum omnium viribus pollere videbar, ſed ad ſpeciem tantum illud robur fuit. Quorſum igitur vires mihi ad momentum duraturas contuliſti, quem vix ingreſſum in vitam tranſire celerrimè & abire in perpetuum juberes? tu ipſe tuo robore & viribus uſus urges & impellis, & à tergo pungis, eique per ſe evaneſcenti ſtimulos ad interitum incredibiles adhibes? Sed eſto ſanè; jam te robora, ut hominem penitus ſuperatum tot ſuppliciis, minaci, indignanteque vultu obruas, & inflicta morte, de eo tandem triumphes: non jam ampliùs miſer homo cogetur in vita varios ſumere vultus, multiſque perturbationibus agitari, perpetuoque mœrore palleſcere, & obſcurari, quæ omnia in extremam illam vultus, facieique ſpeciem triſtiſſimam, quam cadaver ſumit, deſinent tandem: ſic immutatum, & quaſi laruatum hominem à te abiicies, & ablegabis, & mutata perſona, naturalique habitu depoſito, abire jubebis ad ignotam regionem. Emiſſus vero homo ex hac vita, atque dimiſſus de Dei manu, viventium omnium ſuſtentatrice, perget ad inferos, ubi neſcitur, quid apud mortales agatur (neque curare manes poſſunt, quæ ad ſuos pertinent; quæ ignoratio, ingentis cujuſdam miſeriæ genus eſt) neque ullam utilitatem capit ex externa illa bonorum, & familiæ magnificentia, quam inter vivos reliquerit. Non dolebit vero deinceps propter filiorum atque familiæ res curandas, ſed jam morti proximus, cæterorum oblitus, cum morte corporiſque doloribus colluctabitur, nam ſic me experientia ipſa docet: eorum enim, quæ ego ſuſtineo, ſenſus, & dolor, omnem aliam curam atque moleſtiam longiſſimè ſuperat.

Verſ. 1. Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miſeriis.

1. *An Job de ſe tantum loquatur.*
2. *Hominis, & mulieris nomina appellativa. Mulier imbecillitatem ſonat. Illuſtratus Paulus, & Joan.*
3. *Mulier, iniquitatis radix. Lyciorum lex. Nativitas ad conceptionem etiam refertur.*
4. *Quid Breve, & Abbreviare ex Hebræo. Explicatus David, & Eccleſiaſticus.*
5. *Repleri, & ſatiari ad animi ventriculum tranſlata. Miſeria, & miſer propriè de homine, quid in Hebræo.*
6. *Varia lectio, & miſeriarum ratio.*
7. *Miſeria, cibus, & potus hominis, & qualem ſomnum, aut inſomnia afferant.*

1 An Job de ſe nunc loquatur.

QVæ hoc loco de hominis imbecillitate, & ærumnis, dicuntur, ſicut ad univerſos, qui naturæ humanæ participes ſunt, pertinere certum eſt; ita negandum non eſt, Jobum de ſe potiſſimum loqui, & quæ dicit, univerſa de ſuæ vitæ miſera conditione velle intelligi: ut ex contextu apertè colligitur, cum ait, *Recede paululum ab eo*: videnda omnino ſunt quæ diximus initio, c. 7. in hanc rem ipſam,

Homo. Hic eſt *Adam*, appellativè ſumptum, & mulier eſt, *Iſa*, quæ Gen. 2. dicitur, *Virago, quia de viro ſumpta eſt*: atque cum emphaſi hoc loco dicitur: & Philip. quidem vult allusionem fieri ad *Evam*, quæ quodammodo fuit cauſa peccati, & radix, occaſiove, per quam ſerpens peccatum homini propinavit, & immortalitatem eripuit, atque miſerias innumeras in mortalium genus invexit. Rectè igitur Adami, & Viraginis mentio uſurpatur, cùm de humanis ærumnis ſermo fit: nam tranſgreſſionis culpam, & omnium ærumnarum cauſam in mulierem rejecit non Adamus ſolùm, ſed Paulus, cùm 1. ad Timot. 2. dixit. *Adam non eſt ſeductus, mulier autem ſeducta in prævaricatione fuit.* Sed quidem hoc loco, *mulieris* nomine incredibilis quædam imbecillitas, & miſeriarum tum humanæ naturæ, & conditionis, tum morum ſignificatur: eandemque indicari exiſtimat Auguſt. & Theoph. cum Joan. 1. c. regenerationem ſpiritualem *filiorum Dei*, docet fieri, *Non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, id eſt, mulieris*, ideo enim ſubiungitur, *neque ex voluntate viri*: in cujus ſymbolum videtur accepiſſe Adam mollem, & infirmam carnem, pro coſta, quam ſubminiſtravit formandæ Evæ, quaſi par pari compenſaretur. quid enim aliud formata Eva fuit, quàm mollis, & imbecilla caro? *Replevit igitur Deus carnem pro ea.* Atque eò etiam reſpexiſſe videtur Paulus Gal. 4. cùm ait *Dei filium factum ex muliere*: non ſolùm propter myſterium, quod ex ſola virgine ſine viri opera natus fuerit, ſed ut ſignificaret naſci voluiſſe paſſibilem, mortalem, infirmum, ut qui ex muliere naſceretur: & ut in Dei ſapientia, in qua nihil invalidum, & imbecillum per ſe eſt, ex humana carne, & muliebri infirmitate, humanas ærumnas, & imbecillitatem veriſſimè fuiſſe fateretur; contrario modo atque deluſa antiquitas fabuloſè ſuam ſapientiam fortem, & armatam conſtituebant;

Hanc de patre ferunt, ſine matris fœdere natam.

Hinc quidquid molle, & infirmum eſt, *mulieris* compellationem habet in ſacro ſermone. Jerem. 51. *Devoratum eſt robur eorum, facti ſunt quaſi mulieres.* Cùm verò non ſolum ad miſeriam naturæ conditionem, ſed etiam ad morum pravitatem locus hic reſpiciat, commodè etiam *mulieris* meminit, quæ totius iniquitatis, ſcelerum, mendaciorum inventrix, machinatrix, & typus eſt: uti Zach. c. 5. oſtenditur: cùm enim vidiſſet *mulierem ſediſſe in medio amphoræ*, dictum illi ab Angelo eſt, *Hæc eſt impietas* quaſi fœminæ iniquitas omnem ſcelerum modum, atque menſuram, non ſolum implere, ſed etiam cumulare, atque excedere videatur; ſed de hoc aliquando plura. Mulieris præterea, & matris potiùs, quam viri, & parentis meminit, tum quòd plus mollioris, infirmioriſque ſubſtantiæ à matre habeamus, quàm à patre; tum quòd in materna aluo tanquam in totius imbecillitatis, atque miſeriarum officina formetur homo. Atq; hinc fortè Lyciorum illi populi, quos Xanthios appellat Plutarc. lege caverunt, ut à matribus non à patribus filii generis nomen ſortirentur: atque id in univerſum Lyciis lege conſtitutum fuiſſe ſcribit Herod. l. 1. *Quòd ſi quis*, inquit, *obviam percontetur quiſnam ſit, quave familia ortus, à matribus, aviſque proximis genus ſuum repetet*: atque hujus ratio illa eſſe videtur, quòd plurima ſubſtantia eorum, quibus conſtamus, materna ſit: quare miſerrimum, & ærumnoſiſſimum oportet eſſe mortalium genus, quod hac ratione originem ſuam ad *mulierem* referat, *matrem cunctorum viventium*. Cùm verò *natum* dicit, non ſolùm nativitatem intelligere videtur, ſed etiam quidquid in hominis conceptione & formatione præcedit: eſt enim vox, *ialad*, non ſolum pariendi, & naſcendi, ſed etiam concipiendi & generandi: atque adeò etiam ipſa conceptio, & generatio, à philoſophis dicitur natura, quaſi naſcitura. Cujuſmodi igitur eſſe oporteat hominem, cujus principia, & cauſæ ſint putridum ſperma, excrementitius ſanguis, turpis & fœda voluptas, iners ſomnus, faſtidia, & ægritudo matris, incredibiles parturiendi dolores: in nativitate verò nuditas, lachrymæ, vagitus, & impotentia rerum omnium, & nuda duraque tellus, quæ naſcenti ferat opem? de quo ſupra diximus, c. 3.

Brevi vivens tempore: in originali propriè, Brevis, curtuſve dierum; nam, *breve*, hoc loco dicitur, à verbo *Kaſar*, quod ſignificat abbreviare, decurtare, abſcindere; *cortar y acortar*. & aliquando etiam hanc abbreviationem, vel decurtationem Vulgatus refert ad anguſtias, vel compreſſionem ſpiritus, quod dicimus, parvi cordis. & hinc etiam dicitur.

Marginal notes (right): 2 אשה אשה — *Gen. 2. 23.* — *Philip.* — *Nomina hominis, & mulieris, an appellativa.* — *1. Tim. 2. 14.* — *Mulier, imbecillitatis ſymbolum.* — *Auguſt.* — *Theophil.* — *Joan. 1. 13.* — *Gen. 2. 21. 22.* — *Gal. 4. 4.* — 5 — *Martianus in Palladis hymno.* — *Jer. 51. 30.* — 3 *Mulier, initium iniquitatis.* — *Zach. 5. 8.* — *Plutar. lib. de Cla. mulier. c. 9.* — *Lyciorum lex & conſuetudo.* — *Herod. li. 1.* — *Gen. 3. 20.* — ילד — *Naſci, ad conceptionem etiam pertinere.* — 4 קצר — *Breve, & abbreviare quid propriè.*

pſal. 88. Hieron. ** Aveyſme he cho vieio antes de tiēpo, y acortado los dias de la vida.* *pſal. 38. 6.* ** Dienos la vida eſtrechada y corta, no à mano abierta, ſino à mano cerrada y apretada.* *Eccl. 18. 7. 8. 9.* *LXX.* *Luc. 2. 740.*

citur. Pſal. 88.* *Minoraſti* (in Hebræo, decurtaſti, Hier. abbreviaſti) *dies temporis* (adoleſcentiæ) *eius* : homo igitur brevis, curtus, præciſus, anguſtus, compreſſuſque dierum: anguſtias, compreſſionemque vitæ, indicat illud Pſ. *Menſurabiles poſuiſti dies meos* : quod ex originali legunt alii, *pugillares* : ex enim menſura intelligenda eſt quæ pugillo fit; eſt enim pugillus menſura media inter palmum quatuor digitorum, & ſpithamam, ideſt, pedem duodecim digitorum; eſt enim longitudo, quanta manus clauſa porrecto pollice per tranſverſum, quod nos dicimus, *un coto* : vitam nobis non longa manu, ſed compreſſa, & anguſta nobis videtur dediſſe Deus, vitam inquam * *pugno* compreſſam & anguſtam. Ex tanta igitur vitæ brevitate & anguſtiis, ſuam mortem, ſuoſque dolores deprecatur Job; hinc enim ad patienter expectandum, & commiſerandum excitatur Deus, ut Eccleſiaſ. docuit, c. 18. *Quid eſt homo* (res nimirum viliſſima) *natus de muliere & quæ eſt gratia* (Sept. *Uſus* ; ideſt, utilitas; ad nihilum aptus, & commodus videtur, Deo præſertim, cujus ſervi inutiles ſumus) *illius? & quid eſt bonum* (perpaucum videlicèt) *aut quid nequam* (multis ſanè, repletur miſeriis?) *illius: Numerus dierum hominum, ut multum, centum anni: quaſi gutta aquæ maris deputati ſunt; & ſicut calculus arenæ; ſic exigui* (perpauci) *anni in* (comparatione cum) *die ævi* (æternitatis) *propter hoc patiens eſt Deus in illis, & effundit ſuper eos miſericordiam ſuam.*

5 *Replétur multis miſeriis*. Proprium atque perpetuum hoc eſt hominis epithetum: nunquam enim non à prophanis ſcriptoribus appellantur mortales *miſeri*, ut optima *quæque dies miſeris mortalibus* non poſſit non eſſe miſera. *Repletus* autem ad ventriculum, & appetentiam refertur: & eſt propriè ſatur, à radice *Sabagh*, quod eſt replere, ſatiare; & frequenter transfertur ad ærumnas, labores, amaritudines, quæ replent ventriculum cordis: & ſi multæ ſint, faciunt ſtomachum, & movent nauſeam moleſtiſſimam: quare illam multitudinem, quam Vulgatus expreſſit, non eſt quidem in Hebræo, nec in Græco, ſed tamen latet in verbo *replendi*, quod affert abundantiam, & multitudinem, quæ parit ſatietatem. Pro *miſeriis* autem, eſt vox deducta à radice, *ragaz*, quod eſt inquietari, commoveri, conturbari aliquo vehementi doloris affectu, aut triſtitiæ, metuſve, aut iræ, ex qua vocis amplitudine, aut fœcunditate oritur jucundiſſima quædam lectionum, atq; interpretationum varietas.

Miſer, hominis epithetum. Replere, & ſaturari, ad cordis, & animi ventriculum. שבע

6 Et primò quidem doctè Vulgatus ad miſerias retulit, & ærumnas, quibus commovetur humanus animus, & ad dolorem & animi mœrorem concitatur: ſicut ab hac radice dicitur Habac. 3. *Conturbatus eſt venter meus* : id eſt, doluit cor meum, & commota ſunt viſcera. Septuag. *Extremuit*. & Ezec. 12. ponitur pro commotione, & *feſtinatione* perturbati, atque timidiſſimi animi. *Aquam tuam in feſtinatione, & mœrore bibes*. non aliter miſerrimus homo primo ipſo ſuæ nativitatis die * *repletur* mœrore, doloribus, ærumnis, *in feſtinatione, & mœrore* vivit, & in conturbatione cordis.

Hab. 3. 16. *LXX.* *Ezec. 12. 18* ** Dēde que ſupo tomar el pecho, bive a hito dientun miſerias.*

Secundò Septu. illam commotionem retulerunt ad iram, & ita legunt; *Plenus iracundiæ* : ſimiliter etiam Pagnin. Hebræus apud Cajet. & quidem illam ipſam vocem ſæpè Vulgatus vertit *iram*, Gen. 45. *Ne iraſcemini in via*. Hebr. *Ne commoveamini*. & Pſal. 4. *Iraſcimini, & nolite peccare* : hanc verò iram Cajetan. (id quod etiam indicat Polychr.) activè ſumit, nempe pro malis, & pœnis, quæ inferuntur à divina ira, & vindicta, vel etiam pro peccatis, quæ Deum ad iracundiam provocant. Sed commodiùs ſumetur paſſivè pro indignatione, qua quis excandeſcit, & commovetur adverſus ſua ipſius mala, & vitæ incommoda: præterquam enim, quod ipſa vox ſignificat eum affectum, quo quis interiùs animo commovetur, & inflammatur ira: aliquando tamen etiam in illa ſignificatione uſurpatur, cùm quis non adverſus alium, ſed quaſi præ dolore ſibi ipſi iraſcitur, Exod. 15. *Aſcenderunt populi, & irati ſunt: dolores obtinuerunt habitatores Philiſthiim* : & illud; *Conturbatus eſt in ira oculus meus, anima mea & venter meus*. Igitur homo dum vivit, multa * *iracundia plenus eſt*, & ad iraſcendum ſibi ipſi, ſuæque vitæ compellitur.

LXX. Pagnin. Cajet. Gen. 45. 24 pſal. 4. 5. Polychr. *Exod. 15. 14. pſ. 30. 10.* ** Vida enfadoſa, y llena de enojos.*

Tertiò, quoniam eadem vox ſæpè timoris eſt, Regia vertit, *Satur tremore*, quaſi dicat, nunquam non timet miſer homo natus de muliere: ſemper obſervantur ante illius oculos impendentium malorum triſtiſſimæ imagines, uti dixit Eccleſ. cap. 40. *Cogitationes eorum, & timores cordis, adinventio expectationis, & dies finitionis* : ad alios enim vitæ timores accedit ille ultimus ultimi diei, ideſt, mortis metus graviſſimus: & ſic ſententia hæc non tam erit intelligenda de præſentibus vitæ incommodis, quàm de perpetuo illo vitæ comite ærumnarum, & diſcriminum timore, quo ſtatim atque in lucem editus eſt infans, corripitur. in quam ſententiam ſuprà, c. 3. diem ſuæ nativitatis incuſavit, quòd *non abſtuliſſet ab oculis eius mala* : ſi enim qui naſcitur, rationis tunc atque intelligendi compos eſſet, *areſcere* profectò deberet, malorum, & miſeriarum *expectatione*, quæ evenient univerſæ ſuæ vitæ, atque ſuarum omnium actionum orbi, & circulo.

Regia. *Eccl. 40. 2.*

Tandem commotio hæc, poteſt omnem tranquilli animi pacem, & quietem excludere, ſic legit Aquila; *Plenus commotionis, & turbationis*. Vatabl. *Perturbationibus plenus*, alii, *tumultu*. Tygurina; *Affatim habens turbarum*: quæ omnia mirificè noſtræ lectioni ſerviunt, atque illius ſententiam amplificant: nam *miſeriarum* nomine, miſer ille mœror, dolores miſeri, animi dolentis miſera acerbitas, miſer timor, diſcrimina miſera, turbæ, tumultuſque miſerrimi, malorum denique omnium cumulus continentur.

Aquila. Vatabl. Tygur.

Sed illud tamen, non prætereundum, cùm *miſeriis* dicitur homo *plenus, & ſatur*, videri, in cibum, & potum illi datas: tùm etiam intimè mortalibus ineſſe; nam inſtar cibi, & potus in hominis ſubſtantiam convertuntur, & intimos omnes viſcerum receſſus pervagantur: atque ſicut ex cibo vapores excitantur, qui efficiunt ſomnum, ita ex humanæ vitæ *miſeriis*, vaporum inſtar, excitantur triſtiſſimæ imagines, quæ vel ſomnum eripiunt, vel triſtiſſima inſomnia efficiunt, ut ex loco ſuperius indicato Eccleſiaſt. 46. (quo ſæpè uſi ſumus) conſtat; *Modicum tanquam nihil in requie; & ab eo in ſomnis, quaſi in die reſpectus conturbatus eſt in viſu cordis ſui.* Sapiens quoque Proverb. 4. uſurpavit, cùm de improbis hominibus loquitur; *Non dormiunt niſi cum malefecerint; & non capitur ſomnus ab eis niſi ſupplantaverint; comedunt panem impietatis, & vinum iniquitatis bibunt.* Ex pravis igitur operibus, ait excitari vapores, qui ſomnum efficiant, atque inde etiam inſomnia efficiuntur, ex quibus pravi cordis conjectura, non omnino mala, neque incerta fieri poteſt: ut ſapienter Plutarchus docuit.

7 *Ut miſeria ſint cibus, & potus homini; & qualem ſomnum et in ſomnia conciliant.* *Eccl. 40. 6. 7.* *Prov. 4. 16.* *Inſomnia vitioſorū.* *Plut. lib. de virtute & vitio.*

Verſ. II. Qui, quaſi flos egreditur, & conteritur; & fugit, velut umbra; & nunquam in eodem ſtatu permanet.

1 *Flos, adoleſcentiæ ſymbolum.*
2 *Flos de vitæ brevitate, & fragilitate.*
3 *Scripturæ regula, cum duo verba diverſæ ſignificationis junguntur. Flores carpit mors. Conterere quid propriè. Illuſtratur Sapientia.*
4 *Umbra, vita brevis. Umbra, noctis imago.*
5 *Deus prima lux; reliqua umbra viſſicitudinem habent, humana inconſtantia; pertinacia in malo.*
6 *Umbra fallax. Locuſta, vita humana. Explic. Salomon.*

Vitæ brevitatem, atque miſeram illam conturbationem, & commotionem animi, de qua dixerat, multis nunc coacervatis comparationibus amplificat. Et primam hanc ſimilitudinem ex *flore* deſumptam, quidam referendam exiſtimant, ad adoleſcentum quorumdam peracerbam, & immaturam mortem, qui cum in juventæ flore, & decore jucundiſſimo vernantes eſſent, mortis manu carpuntur, potiùs ferro exciduntur, & truncantur ex arbore vitæ; ut rectè dicas, hujuſmodi humanum florem in Adonidis hortis naſci, in quibus flores omnes Adonidem illum referebant in primò ætatis flore præreptum; nihilque in illis ſerebatur, quod fructum proferret, ſed illa tantum, quæ oblectationi, & delitiis eſſe poſſent. Ejuſmodi quoque eſſe ſolent, mulierum horti, *quos*, ut Plutarc. ſcribit, *in teſtis quibuſdam alunt, & curant ſuetilia omnia, & caduca, & ad illo tantùm, ut Plato dixit, dies vernantia*.

1 *Florem ad adoleſcentē referri.* *Adonidis horti.* *Plut. de ſera numinis vindicta.* *Plato.*

Sed quidem potiùs videtur de vitæ brevitate in univerſum loqui, & quod in univerſos homines conveniat. Io *flore* autem cum multa poſſint obſervari, fragrantia, ſuavitas, color, decor, magnitudo, & teneritas, atque mollities, aut etiam fragilitas; Philip. ſanè vult ſolam fragilitatem hoc loco notari: à quo ego longè abſum; exiſtimo

2 *Flos, de vitæ brevitate, & fragilitate.* *Philipp.*

enim

enim, ut cum ſequentibus convenire poſſit, vitæ brevitatem ſignificari: breviſſimo enim tempore conſumitur, & abſumitur flos, neque multa diuturnitate opus eſt, ut marceſcat, & defloreſcat, etiamſi, neque aeris violentia decutiatur, neque excidatur ferro, aut decerpatur manu: ultrò enim concidit.
Plut. lib. 3. Sympoſ. q. 1 Quod eleganter Plutarch. ſcribit in ſua illa conviviali quæſtione, *An inter pocula utendum ſit ſertis florum*. Cum enim folia cum floribus comparat, ait: *Folia data eſſe ob conſervationem fructus; at flores dum permanent in planta nullam utilitatem adferre, niſi quod nobis odorata, aut viſu ſunt iucundi, itaque foliis avulſis, veluti dolent, & mordentur plantæ, & ulcerosum quoddam iis accidit detrimentum, ac denudatio indecora. At florum detractio vindemiæ cuidam eſt ſimilis; tantumque à nocendo abeſt, ut iis ultrò marceſcentes decidant, niſi tempeſtivè demantur*: non aliter igitur *egreditur flos* humanæ vitæ, ideſt, naſcitur mundo viſendus, atq; in omnium oculos, lucemq; producitur: hæc eſt enim proprietas verbi, *egrediendi*. *Et conteritur*, propriè, præciditur, conſcinditur, concidit, exciſus cadit: ideſt, ſtatim atq; natus eſt, videtur excidi, & cadere è vita, quod acutè quidam noſtræ ætatis poeta:

Sic roſa vix latum calathi pandebat honorem
Cùm cadit, & rutilo murice pingit humum.

3 *Scriptura regula.* Frequenter enim in Scriptura, continens duorum verborum collytio, & conjunctio, conjunctiooem etiam, & continentem ſubſequutionem in re ſignificata adfert: quam rem ele-
LXX. ganter expreſſerunt Sept. *Tanquam flos, efflorescens decidit*: ideſt, in ipſa efflorescentia, dum efflorescit. Significanter etiam in Hebræo ex verbo legitur, *Egreſſus eſt, & ſucciſus eſt*: ideſt, ſtatim atque egreſſus, & natus eſt: nihil enim expectari videtur aliud, dum quis curat, & colit plantulam aliquam, quàm ot egrediatur flos, qui ſtatim, ut apertus fuerit, decerpi poſſit, ne ſi diutius expectetur, defloreſcat & languеat: ſumma enim feſtinatione ſex hujuſmodi brevitate *ef-*
Sap. 2. 7. 8. *floreſcendi*, ſe cohortabantur illi ad voluptates capiendas, & floſculos vitæ carpendos: *Utamur creatura, tanquam in iuventute celeriter, & non prætereat nos flos temporibus: coronemus nos roſis, antequam marceſcant*: atque hi ſanè, neq; expectare volebant, ut egrederetur, & aperiret ſe, atque effloreſceret roſa, ſed ipſos virides calices carpebant; quod exiſtimarent, via, poſtquam aperti eſſent, vel momentum duraturos: ſic igitur ait Job: *Quaſi flos egredietur, & conteritur*: videtur vigilare & ſummo manè exurgere mors ad carpendos flores: atque expectare etiam, ut ſtatim atque ſe aliquis
Sap. 5. 13. aperuerit, falce præcidat: tanta itaque eſt humanæ vitæ bre-
Cant. 2. 12. vitas, & inſtabilitas, ut *non nati, continuò* deficere videa-
Greg. Nyſſ. mur. Huc illud videtur facere Cantic. c. 2. *Flores apparuerunt*
מול *in terra noſtra: tempus putationis advenit*, ideſt, cum jam apparuerint, egreſſique fuerint flores, nihil immorandum am-
Conterere, quid propriè. pliùs, ſed antequam marceſcant, amputandi, & carpendi ſtatim, atque in faſciculos religandi: ſic putationem illam, interpretatur Greg. Nyſſe. cum verò noſter verbum, *mol*, quod propriè eſt præcidere, aut ſuccidere, vertit *conterere*, ſa-
Flos, ad pulchritudinem refertur. pienter fecit ut ſignificantiùs poſſet exprimere tenerrimi floris fragilitatem, atque mollitiem, quem, vel inclementia aeris, vel caſu prætereuntis pes, vel res aliæ leviſſimæ atterant: vel manus ipſa, eius qui velit decerpere, facilè conterat, & infringat. Nihil verò obſtat cum hac decidui, breviſſimique floris fragilitate, conjunctam, atque ſignificatam ſimul eſſe humanæ vitæ pulchritudioem quandam, quæ interdum turgere videtur, atq; in hujus vitæ convallibus vernare, & florere, ſed hæc etiam eſt molliſſima gloria, quæ facilè, aut morbo defloreſcit, aut vetuſtate extinguitur.

4 *Et fugit velut umbra*. Poteſt hæc pars eandem habere ſententiam cum præcedente, ut in utraque eadem vitæ inconſtantia, & fugacitas ſignificetur, quæ inſtabilitas, *umbra* pro-
Vmbra vita brevis. pria, & perpetua eſt, utpote quam ſol nunquam eandem efficiat, ſed nunc maiorem, nunc minorem. Sed is ſenſus particulæ ſequentis proprius eſt. Quare illud melius, ut hanc umbræ fugacitatem nunc in eo conſtituat, quòd brevi abeat,
1. Par. 26. 15. & evaneſcat in nihilum, nullo veſtigio relicto: non aliter vi-
Sap. 2. 5. ta noſtra, ut 1. Paral. 29. dicitur: *Dies noſtri quaſi umbra ſu-*
Vmbra, noctis, & vitæ mortis imago. *per terram, & nulla eſt mora*. Illud verò etiam in *umbra* conſiderari poteſt, quòd ſit quædam velut mortis imago; atque quò maior, eò nocturnis tenebris propinquior, & ſimilior ſit: non aliter vita hæc noſtra mortis quædam ſimilitudo eſt, & quò magis longæva, eò nocturnis mortis tenebris propinquior: quare ſicut umbra dici poteſt, imperfecta quædam nox: ita ſanè vita noſtra mors quædam eſt ſed id habet pecu-

liare, quod ſicut *umbra* habet motum quendam, ita etiam vivens homo, quamvis umbra mortis ſit, movetur, non item cadaver.

Et nunquam in eodem ſtatu permanet. Uoica vox in origi- 5
nali: *Non perſiſtit, non ſtat*. Sept. *Et non ſtabit*. continuò labi- *LXX.*
tur, ſeneſcit: dum vivit, moritur: eleganter à noſtro dictum *Vmbra, & vita humana inconſtantia.*
eſt; *Nunquam in eodem ſtatu permanet*. Notandum verò in hac umbræ, & vitæ humanæ conſideratione, Deum eſſe primam, ſupremamque lucem, *apud* quam *non eſt transmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio*: ideſt, quæ nullam lucis, ac *Jac. 1. 17.*
tenebrarum mutationem per ſuas vices patitur: obumbratio videlicet viciſſitudinaria hæc eſt, ut nunc luceat, nunc obſcuretur: quidquid verò à prima luce deficit, quandam lu- *Quæ à prima luce deficiunt, mutationi obnoxia.*
cis mutationem, & obumbrationis viciſſitudinem habet: nam ſecundò lucida, ut ſol, luna, & ignis, aut extingui & interire, aut obnubilationem, eclipſim, defectum pati poſſunt: ſic etiam in angelorum natura, quæ ſecunda lux appellari ſolet, eſt invenire ſuam tranſmutationem, & viciſſitudinem obumbrationis: deinde verò eſt *umbra*, quæ nonnihil habet *Humana inconſtantia.*
luminis admiſtum, ſive potiùs lux quædam immerſa tenebris: hic eſt animus ſpiritualis immerſus corpori: atq; etiam homo, quem multò magis oportet eſſe mutationi, & inconſtantiæ obnoxium. Tandem ſunt & ipſæ tenebræ, & mors luci, & vitæ oppoſitæ, io qua non eſt lucis mutatio, ſed firmitas quædam, atque conſtantia tenebrarum. Hæc verò hominis inconſtantia, ſi ad corpus, & naturalia referatur, manifeſta eſt; ſubiacet enim contrariis impreſſionibus, & viciſſitudini temporis, ætatis, & rerum aliarum, quæ cum ætate, & tempore mutantur: ſi verò de ſpiritualibus agatur, non eſt minùs certa: mirum eſt enim, quàm ſit homo inconſtans in
bono: *claudicat* enim *in utramq; partē*, & in duos pedes: nam *3. Reg. 18. 21*
nunc genuflectit Baal, nunc Deo: nunc procumbit pietati, *Pſal. 17. 46*
nunc vitio: paſſim igitur ſtudia, & actiones mutat: uti de illis
dictum eſt, Pſ. 105. *Crediderunt verbis eius, & laudaverunt* *Pſ. 105. 12*
laudem eius: citò fecerunt, ideſt, citò perfecerunt divinas laudes, atq; pietati & grati animi memoriæ nuntium remit- *Hominis pertinacia in malo.*
tentes, *obliti ſunt operum eius*: ſi verò contingat pertinaces eſſe in ſemel ſuſcepto conſilio, certè illud ad malum perti-
net: juxta ad Gen. 11. *Ecce unus eſt Populus, & unum eſt labium* *Gen. 11. 6.*
omnibus, ſummus videlicet animorum, & ſuffragiorum conſenſus in malum, *Cœperuntque hoc facere, nec deſiſtent à cogitationibus ſuis, donec eas opere compleant*: magna igitur humanæ miſeriæ pars in hujuſmodi inconſtantia poſita eſt.

Sed illud etiam in umbra humanæ vitæ miſerum eſt, quod 6
fallax ſit, & quò brevior eſt, eò longior videatur: ſicut ve- *Vmbra fallax.*
ſpertinæ umbræ, eò propinquiores ſunt nocti, & minùs diuturnæ: nam longiſſimę propè occaſum ſolis abeunt in nocturnas tenebras; tunc enim cadunt majores altis de montibus ombræ. Sic cum umbris, quas efficit declinans, occumbens
ſol, comparat dies ſuos David. Pſ. 105. *Dies mei ſicut umbra* *Pſ. 105. 12*
declinaverunt. & 108. *Sicut umbra, cùm declinat, ablatus* *Pſ. 108. 23*
ſum, cùm videlicet viderer mihi duraturus vitam longiſſimam, repentè video me totum evaneſcere, & interire: *& excuſſus ſum, ſicut locuſta*: nam inquietum animalculum eſt, *Locuſta, ſymbolum brevitatis vitæ.*
quod nunquam in eodem loco diu conſiſtit, ſed huc illuc ſaltitans, & oculos fallens, donec penitus è conſpectu ſe ſubducat, commodiſſimè vitam humanam refert, quæ *nunquam in eodem ſtatu permanet*. Senſim igitur creſcens umbra interitui
appropinquat: quod videtur reſpexiſſe ſapiens, cum Eccl. 7. *Eccl. 7. 1.*
dixit: *Quid neceſſe eſt homini maiora ſe quærere cùm ignoret, quid conducat ſibi, numero dierum peregrinationis ſuæ, & tempore, quod velut umbra præterit*. Videtur enim homo *maiora ſe quærere*, cum ex umbræ longitudine, quàm ſibi videtur efficere ſua ipſius vita, colligit multum ſibi vitæ ſupereſſe, & plurimos annos ſibi pollicetur: cui ſtatim dicitur, *Stulte, hac nocte repetent animam tuam*. Ille etiam majora ſe quæſiviſſe videbatur, qui mortifero morbo correptus dicebat, *In dimi-*
dio dierum meorum vadam ad portas inferi: & rectè *dimidiū* *Luc. 12. 20*
dixit, nam longam ſibi vitam, duploq; majorem, quàm par eſ-
ſet, pollicebatur, ſeptuaginta, videlicet, aut octoginta anno- *Iſa. 38. 10.*
rum: nam cùm hæc dicebat, ut ex accurata Regum chronologia, & computatione annorum colligi poteſt, habebat 36. aut 38. ann. qui duplicati, paulò plures ſeptuaginta efficiunt.

Verſ. III. Et dignum ducis ſuper hujuſcemodi aperire oculos tuos, & adducere eum tecum in judicium?

1 Dei reſpectus, quid indicet iud. providentiā ab aliis referri.
2 Deum reſpicere, ad iudicii ſeveritatē Expenditur Hebraica lectio. Particula, Cur. Explicatur Moyſes.

1 *Dei reſpectus quid ſignificet. Didym.*

QVid indicet hic Dei reſpectus, non eadem ratione omnes interpretatur; nam Didym. exiſtimat Jobum tot, tantarumq; vitæ miſeriarum conſideratione mirabundum, non caſui, aut fato, ſed divinis oculis, & providentiæ tribuere, quod miſerrimus homo à Deo reſpiciatur, id eſt, in vita conſervetur. Alii ad Dei paternam, & indulgentiſſimam hominum providentiam pertinere exiſtimant, ut ſit idem, quod Pſal. 143. *Quid eſt homo, quod memor es ejus, aut filius hominis, quia reputas eum?* quod videntur intellexiſſe Septuag. legentes. *Nunquid & hominis rationem feciſti?* hunc ſenſum Dionyſ. & Lyr. poſt D. Tho. ſequuntur: qui hunc divinorum oculorum conjectum in res humanas, in ea nunc potiſſimum providentiæ parte conſtituit, quod viliſſimo & miſerrimo homini vitæ leges, & præcepta præſcripſerit, & attentè contempletur, an ex lege, & præſcripto rectam teneat viam, tandemque in judicium vocet, rationeſque exigat. Hunc ferè commentarium, ex aliorum interpretatione, Polych. & Jul. referunt, in hanc ſententiam: *Cùm tam miſer, & imbecillus homo ſit, tu tamen, ò Deus, illi rationem es impertitus, legemque, ac præcepta dediſti, & eo factorum judicium recepiſti; hæc igitur mihi faciunt poteſtatem liberæ orationis, & hac tua bonitate addoctus audeo liberè coram te dicere:* non longè abeſt hinc Philipp. Igitur quaſi reflectendo mentem ad ſuam diſputationem, dicere potuit. Quis ego ſum, ut mecum in diſputationem deſcendere & in judicio dicentem audire volueris?

Pſ. 143. 3.
LXX.
Lyran.
D. Thom.
Polychron.
Julian.
Philipp.

2 Cæterùm contextus rerum antecedentium, & ſubſequentium expoſcit, ut de ſeveritate potius divini judicii loquatur. Nunquid (inquit) ſupremam tui numinis majeſtatem decet, ad minutiſſimas quaſq; mortalium actiones, ſummo jure examinandas, & diſcutiendas tam accuratè & diligenter ſe dimittere, neque humanis erratis connivere? atque etiam adducere in judicium? id eſt, vocare, & diem homini dicere, atque facere, ut veniat. Septuag. *Et hunc feciſti venire in judicium coram te?* In diſceptationem ad cauſæ cognitionem vocare, & litem homini de quibuſcunque leviſſimis, & minutiſſimis debitis intendere? atque hunc ſenſum non obſcurè indicavit ipſe noſter interpres, cum dixit, *& dignum ducis:* cum tamen in Originali tantum ſit particula, *& aperuiſti*, vel, *etiam aperuiſti oculos &c.* & poteſt quidem ex proprietate hujus vocis is quoq; ſenſus elici, à noſtra lectione non alienus, ut ad amplificationem humanæ miſeriæ pertineat: nam *aph*, quæ eſt indeclinabilis particula, peculiarem animi affectum affert, & cum eſt in ſententiæ comparatione, & ſimilitudine, ſignificat, quantò magis, vel, quantò minus: quando verò ſine comparatione eſt, frequenter interrogationi jungitur cum admiratione, & animi affectu, & valet idem quod, *etiam, adhuc, ampliùs*. Gen. 18. *Nunquid.* Hebraicè, *Etiam, aph, perdes juſtum cum impios?* quaſi dicat; ita ne fieri poteſt, ut etiam eodem ſupplicio juſtus cum impio afficiatur? Gen. 3. *Cur* (Hebr. *etiamne, itane?* admirationem, & amplificationem ſeveriſſimi præcepti affert. Sept. *Quid, quia dixit? que es eſto que tal os ayamandado?*) *præcepit vobis Deus, ut non comederetis?* Levit. 26. *Ego quoque hæc faciam vobis:* amplificationem ſuppliciorum terribilium ſignificat: ad hunc ergo ſenſum dixerit Job: * *Etiam aperuiſti ſuper eum oculos tuos?* & quem ipſæ ſuæ agitant ærumnæ, tu tuo judicio, & fixis in illum oculis exagitas? Præterea noſter interpres utramque partem reddidit in tertia perſona, ſequutus etiam Septuag. cùm tamen in Hebræo ſit, *& adducere me in judicium?* ut vel hinc clarè pateat hanc humanæ miſeriæ deplorationem, potiſſimùm ad ſeipſum referri voluiſſe.

LXX.
Acrimonia hujus orationis in Hebræo.
אף
Gen. 18. 25
Gen. 3. 1.
LXX.
Lev. 26. 16
* *Y ſobre ſus duelos eſſo aymas que os pones a mirarlo.*

Verſ. IV. Quis poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine? nonne tu qui ſolus es?

1. *Munditiæ, aut immunditiæ ad vitia, & virtutes & ad peccata quotidiana ab aliis referri.*
2. *Germanior expoſitio de peccato originali. Illuſtratus David, & Joannes.*
3. *Varia lectio & conſenſio cum noſtra. Peccatum ſordidum.*
4. *Verbi nativitas tum æterna, tum temporalis, mundiſſima. Explicatus Lucas, & Salomon. Sanctiſſimæ virginis propoſitum firmiſſimum ſervandæ virginitatis. Lilia munditiei ſymbolum. Mundum de caſtitate dici.*
5. *Conceptio immaculata virginis.*

1 QVorſum me tam accuratè diſpicias, reſq; meas omnes obſerves, cum ſit nemo, in quo limpidiſſimi tui oculi aliqui ſordium deprehendere non poſſint? Et quidem cùm certum eſſe videatur, de morum, & animi immunditie, & ſordibus præcipuè nunc loqui, ſimul etiam corporis miſerias, & pœnas involuit. Sed quæ ſit integra horum verborum ſententia, non eodem modo aſſignatur. Nam D. Th. quem Nicolaus, & ex parte Cajet. ſequuntur, ad virtutes, & peccata in univerſum referunt. Niſi virtutibus decoratus, mundiorq; & pulchrior reddar, ſordeſcam profectò peccator ego, & impius in tuis oculis, atq; his pœnis, & ſuppliciis nunquam non dignus cenſebor. At poteris pro tua bonitate, o Deus optimè, virtutes mihi, & animi candorē conferre, ut gratus tibi exiſtam, & tantis ſuppliciis abſolvar: ſed longè, & coactè petitur iſte contextus, atq; ſenſus.

Ad quidnam munditiæs reſerenda. D. Tho. Lyra. Caietan.

Secundò, Severus in Catena, & Hieron. ſuper id Ezech. 17. *Patres comederunt uvam acerbam;* ſententiam hanc referre videntur ad peccata quotidiana, quæ in communi convictu, & politia humanæ vitæ admittuntur, quorum Deus exigit rationem, non quidem ab infante, ſed ab illo, qui jam ratione utatur: nam ante rationis uſum neminem dicitur Deus vocare in judicium: ſed poſtquam vitam humanam, id eſt, rationis, & libertatis arbitrii conſortem vivere incipit puer: hæc expoſitio leniter cohæret, ſed ſola non ſufficit.

Severus. Hier. ſup. Ezec. 18. 2. Peccata quotidiana.

Tertiò igitur hoc loco mentionem peculiarem fieri peccati originalis, frequens eſt Patrum commentarius. Olympiod. Philip. hic Orig. homil. 8. in Levit. Clemens Alexan. l. 3. Strom. ad finem. Cyril. hom. 12. in Levit. Aug. ſuper id Pſalm. 50. *In iniquitatibus conceptus ſum*, & libr. 5. Hypognoſt. cap. 4. & lib. 2. in Julian. cap. 3. & l. 20. de civit. c. 26. Baſil. ſuper Pſalm. 32. *Diligit miſericordiam & judicium:* & alii patres frequenter: atque ut ex peccato originis, & ex infectione naturæ, aliorum peccatorum gravitatem extenuet, & veniam deprecetur: Non me, inquit, debes propter peccati ſordes abiicere; nam illas ex ipſa conceptione contraximus; videnturque propterea intimis hærere medullis; cum immundo ſemine, ex quo progeniti ſumus, videntur etiam malorum, & ſordium ſemina & proclivitas ad peccandum nobis congenita: hæc verò vitare in peculiari cujuſque noſtrum voluntate poſitum non eſt; tu tantum qui naturæ author es, poſſes ab omni peccati ſorde, & infectione naturam mundare: ex radice igitur peccati originis, ſi alia pullulent, nihil mirandum fuerit. Hinc igitur ſua peccata ſapienter extenuat, atq; eodem ſpectare videtur David Pſalm. 50. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum:* cum enim in Hebræo ſit, *in iniquitate:* ut ſingulare illud peccatum originis ſignificaretur. Septuag. tamen *in iniquitatibus*, dixerunt; non ſolùm ut plura peccata, quæ in peccato originis originantis in Adamo fuerunt, videlicèt ſuperbia, gula, atque inobedientia, ſignificarentur, ſed ut aliorum peccatorum actualium, quorum originale origo, & radix in unoquoq; noſtrum eſt, ſignificatio nobis daretur: nā concupiſcentia, quæ ex peccato originali orta eſt, velut peccatorū mater eſt, & ad peccatū nos abſtrahit, & illicit, ut Jacob. Apoſt. dixit: *Concupiſcentiam cum conceperit parit peccatum:* atq; eadem ratione concupiſcentia appellatur à Paulo, *peccatum*, Rom. 7. *quod habitat in me peccatum:* ut Auguſt. explicat. *Vocatur*, inquit, *peccatum, quia peccatum fit, vincit, facit; ſicut vocatur frigus pigrum, quod pigros facit:* & ſtatim repetit David, *Et in peccato*. Hieron. ex Hebræo; *& in peccato concepit me:* propriè ex Hebræo; *calefacit, aut, fovit me*. Auguſt. *in utero aluit:* quaſi dicat; Jam inde ab utero peccati ſeminarium in me eſt: peccatis videor altus, & innutritus, ut qui in peccato conceptus, & conformatus fuerim: ſimilis eſt id Io. 1. *Ecce qui tollit peccatum mundi:* hæc eſt enim verior, & correctior lectio Vaticana, & quæ in Græco nunc extat, quamquam Græcos etiam codices aliquos, *peccata*, legiſſe ex Orig. hom. 24. in Num. Cypr. libr. 2. contra Iudæos, Chryſoſt. hom. 16. in Jo. *peccata* etiam in plurali legentibus, conſtare poterit, ergo David, & Iob non negant peccata, ſed humili, & ſpontanea peccati confeſſione, atq; manifeſtatione innatæ ad peccatum proclivitatis, conantur demulcere ſuum judicem: atque hanc viam illum placandi, & veniam impetrandi ſibi eſſe à divina bonitate oſtenſam, ſubdit eodem loco David, *Incerta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi:* quaſi diceret; Cùm ego ſolicitus, incertuſque eſſem, quanam potiſſimùm re animi ſordes eluere poſſem, tu mihi hanc viam oſtendiſti.

3 *Munditiæs, et immunditiæs, ad peccatum, originale Olymp. Philipp.*
Iob, & David ex commemoratione peccati originalis veniam aliorum poſtulant.
Pſ. 50. 7. LXX.
Jacob. 1. 5
Rom. 7. 1. 7
Aug. l. de nuptiis, & concupiſ. c. 23.
Hieron. ex Hebraic.
Auguſt.
Jo. 1. 29
Orig. ho. 14
Cypr. lib. 2 contra Judæos.
Chryſ. ho 16. in Jo.

Sed

Sed Hebræa, & Græca ita à noſtra lectione diſſident, ut harmoniam efficiant, & in eadem ſententia jucundiſſimam

3 *Varia lect. & conſenſio cum noſtra,*

quandam vocum atque particularum varietatem: nam in Hebræo propriè eſt, *Quis dabit mundum ex immundo*, aut, *ex immunditia?* aliquid igitur deſiderari videtur, cum quo illud *immundum* conjungatur: nihil autem videbatur commodius ſuppleri poſſe, quam originem, atque principium; illa eſt enim omnium macula, quæ in ipſa origine & initio contracta eſt; ſapienter igitur interpres explicationis gratia addit, *conceptum ſemine*: nam ut Theologi definiunt,

Theologicū D.Tho.1.2 q.81.art.1

per ſemen tanquam per vehiculum, & generationis inſtrumentum, dicitur peccatum transfundi per originem in poſteros, quòd videantur in ſemine, quaſi in virtute & radice illius peccati ſordes, & humanæ naturæ infectio contineri. Græci autem legerunt, *Quis enim mundus erit à ſorde?* ſunt autem nomina *mundi*, *& immundi* in originali

Græci. טהור טמא

etiam oppoſita; *mundum* enim propriè eſt, expurgatum a ſordibus, lotum, purum, candidum, nitens, ſerenum, integrum, ſanum; *immundum*, verò his omnibus contrarium, pollutum, contaminatum, ſordidum, prætereaque indignum divino conſpectu, quæ omnia rectè vides convenire in peccati ſordes, & in maculam. Cùm ve-

Peccatum ſordidum,

rò aliis nominibus peccati fœditas explicari ſoleat, pulchra tamen eſt illius turpitudinis, & ſordium hæc appellatio, in quam ſquallor quidam mœrentis animi, & ſordidatus habitus, cruoris, & turpiſſimi ſanguinis maculæ, nubila; craſſa omnia, turbida, immundaque cadunt: nam ea omnia, illa vox comprehendit.

4 *LXX.*

Nonne tu qui ſolus es? In Hebræo propriè: *Non unus*: & ita Septuaginta legerunt, *aut nemo*, ſupple, mundus erit, ſed noſter interpres partem etiam iſtam ſanè illuminavit,

Nativitas verbi æterna, et temporalis, munda.

dicens, *Nonne tu qui ſolus es?* atque hoc dupliciter: primò, ut dicat neminem eſſe mundum, præter unum Deum ut divinam originem verbi Dei, ex patre, qui eſt divinitatis fons, reſpiciat: in qua nihil eſt immundum, aut ſordidum, ſed puriſſima omnia, atque ſplendida, ſicut ſcriptum eſt: *In ſplendoribus ſanctorum ex utero ante Luciferum genui te*: tum etiam, ut ad filii Dei temporalem nativitatem, per prophetiam reſpiciat, *qui natus eſt ſanctus*, ut Luc.1. di-

Luc.1.35.

citur; *Quod naſcetur ex te ſanctum*, ideſt, quod concipietur, formabitur in utero *vocabitur*, erit, *filius Dei*: ideſt, qui puriſſimam naſcendi rationem habet in mente, & utero patris æterni, idem ipſe ſanctus, purus, immaculatus, divino conſpectu digniſſimus, imò Deus ipſe, & homo, in tuo utero concipietur; nam nihil impuræ, & ſordidæ generationis in Dei filii generationem cadere poteſt; ideò virginis omni puritate purior uterus, ab ipſo ſuo filio commen-

Cant.7.2.

datur odoris ſuavitate, & candore incredibili; *Venter tuus, ſicut acervus tritici vallatus liliis*; nam præter fœcunditatem per *triticum* eximiam virginitatis munditiem, atque

Lilia, puritatis, & munditiei ſymbolum.

candorem per *lilia* ſignificat: & quamvis nullum videatur firmum ſepimentum ex teneris, & mollibus *liliis* confici poſſe, tamen firmiſſimum, fortiſſimumque vallum illud fuit, quod ex *liliis* conſtructum fuit, videlicèt firmiſſimum quoddam ſervandæ virginitatis propoſitum, quod illa ipſa virgo explicuit, cùm dixit: *Virum non cognoſco*:

Luc.1.34. Scriptura regula. Orig. in Io. c.1.ver.29 Chry. hom. in Joan. pſa.50.12 Mat.13.19. Mar.7.21.

verba enim præſentis temporis conſuetudinem, legem, ſtatutum fixum, firmum, nunquamque violandum ſignificare ſolent: ut ſapienter Origenes, in id Joan.1. *Ecce qui tollis peccata mundi*, & Chryſ. hom.17. in Joan. docent. Nemo verò ignorat, *munditiem*, peculiari ratione ad caſtitatem tum corporis, tum cordis pertinere; cùm David precetur poſt impuri amoris ſordes & labem, *Cor mundum crea in me Deus* (nam *de corde, tanquam ex fonte, exeunt impudicitia, adulteria*) *& ſpiritum rectum* (vel, ut Hieron. vertit; *ſtabilem*) *innova in viſceribus meis*: nam majori firmitate, & conſtantia, caſtitas, quàm aliæ virtutes indigere videtur, ut

Auguſt.

potè quæ graviores ſuſtineat, magiſque aſſiduas hoſtium oppugnationes, & certamina: ut Aug. pluribus docet. lib. de honeſtate mulierum, c.2.

5 *Secunda expoſitio. Conceptio puriſſima in immaculata virgine.*

Vel etiam poterit confici ſententia, ut non tam tribuat illam munditiem Deo, aut filio Dei, quàm illius potentiæ, Quis, inquam, dabit, vel facere poteſt, *mundum de immundo ſemine, nonne tu?* ideſt, unica Dei potentia hoc efficere poteſt: quam præter ordinariam legem, in conceptione immaculatæ virginis exercuit: mirum eſt enim, quantum in illa ſplenduerit divina bonitas, atque potentia: de qua re præſtat nihil omninò, quàm pauca dicere. Quia

LXX.

verò Septuag. initium verſiculi ſequentis, qui de humanæ vitæ brevitate eſt, cum hac ſententia coniunxerunt, integram, & quam antiquiores Patres frequenter uſurpant ſententiam hujuſmodi reddiderunt; *Quis enim mundus erit à ſorde? at nemo, & ſi unus dies ſit vita eius ſuper terram*: & quamvis non multum referat, ſed in ea etiam lectione

Clemens Alex.

non nihil varietatis eſt; Nam Clemens Alexandrinus, ſic legit lib.3.Strom. *Nullus eſt à ſorde mundus, nec ſi ſit quidem una dies vita eius*: & idem libro 4. *Nec ſi ſit quidem unius diei vita eius.* Ambr. in 1.Luc. *Nemo mundus à ſorde, nec*

Ambr. Auguſt.

ſi unius diei vita ſit in terra: Auguſt. in Pſ.50 *Nemo mundus in conſpectu tuo, nec infans cuius eſt unius dies vita ſuper terram*: ſic etiam Leo Pap. ſermon. de nativit. at D.Bernard.

Leo. Bern.

ſerm.70. in Cant. *Nec infans cuius unius dies ſine ſorde eſt ſuper terram.*]

Verſ. V. Breves dies hominis ſunt, numerus menſium ejus apud te eſt; conſtituiſti terminos ejus, qui præteriri non poterunt.

1 *Argumentatur Job ex vitæ brevitate ad excitandam divinam commiſerationē. Breve, & abbreviare quid: explicant Iſaias, & Joel,*

2 *Quid vitæ terminus: quid præterire. Quid ſtatutum & lex apud Paulum, & teſtamentum apud Eccleſiaſticum. Quid, ſemel, apud Paulum.*

Conditionalem quandam argumentationem conficere nunc Job videtur, cujus antecedens ſit in hoc verſiculo, & conſequens in ſequente. Si *breves dies homini ſunt, recede*, recedere debes *paululum ab eo, ut quieſcat*: & licèt particula conditionalis exprimatur in Hebræo, tamen non invenuſtè ſubticetur à Vulgato: *Breves dies hominis*: propriè, decurtati, præciſi, definiti; nam verbum *Charas*, ſignificat acuere, præſcindere, definire: vel acutè, & præciſè aliquid facere, abſolvere, ſtatuere, unde dicitur Iſa.10. *Conſummationem, & abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio terræ*: ideſt, conſumet Populum, & præciſis, amputatiſque inutilibus impiis, abbreviabit populum, & ad minutiſſimas juſtorum reliquias rediget: quàm verbi proprietatem retinuit Vulgatus Joel.3. *Populi in valle conciſionis*: ideſt, omnes populi congregandi ſunt in valle abbreviationis, & præſciſſionis, nimirum in valle Joſaphat: atq; eſt elegans antitheſis inter populorum omnium infinitam multitudinem, & conciſionem, ſive abbreviationem: amputatis enim, præſciſſis, rejectiſque impiis, quorum *infinitus eſt numerus*, eliciet tandem Deus, & colliget brevem quandam ſummam juſtorum, & numerum. Hic igitur dicuntur *dies hominis breves*, abbreviati, decurtati, ſtatuti, & præſciſſi, definiti, præſcripti ad menſuram certam, & anguſtam, & numerum breviſſimum; hæc autem vitæ humanæ conſtitutio, & definitio mox exponitur. Si etiam hic *dierum*, aut *menſium numerus*: *apud te eſt*, ideſt, ſi mihi non oſtendis, ut eò magis excrucier, quò mihi magis occultum eſt, *quod mihi deſit*.

1 אם חרץ Iſa.22,23 Joel 3.14. Eccl.1.15. pſal.38.4.

2 עשה חקת *Terminus, quid propriè. Job.38.5. Pro.8.29. pſal.103.9 LXX.*

Conſtituiſti terminos eius. Si conſtituiſti, propriè, feciſti, præparaſti, diſpoſuiſti: *Terminos*: propriè, ſtatuta, præcepta, decreta: hæc enim Dei ſtatuta, atque decreta de hominis vita, ſunt veluti termini, & cancelli, intra quos homo continetur, & ſunt certi fines, quos ultrà, citroque nequit conſiſtere vita, eadem loquendi forma dicitur infrà: *Circumdedi illud terminis meis*: ideſt, meis præceptis, & ſtatutis: quod Proverb.8. dicitur: *Legem ponebat aquis, ne tranſirent fines ſuos.* & Pſalm.103. *Terminum poſuiſti, quem non tranſgredientur*: in eodem igitur ſenſu, ſed clariùs dixit interpres, *terminos eius* Septuag. autem tempus præfixum, & conſtitutum intelligentes, dixerunt: *Ad tempus poſuiſti, & non tranſgredietur*: id enim, *tempus*, abſolutè dictum ſignificare ſolet, videlicèt certum, & determinatum.

Quid præterire. pſal.148.6 Matt.5.18 24.35.

Qui præteriri non poterunt. Verbum prætereundi rectè quadrat legi, & ſtatuto: ſicut etiam Pſalm.148. *Præceptum poſuit, & non præteribit*: ideſt, non erit vanum, aut irritum, ſed perficietur, & obſervabitur; & Matt.5. *Apex non præteribit à lege, donec omnia fiant*: & 24. *Verba mea non præteri-*

ceribunt: ergo hoc Dei decretum, aut mortis aut vitæ, non erit irritum, neque vanum fiet, ſervabitur: vel, non poterit homo conſtitutos terminos tranſilire: neque decreta & ſtatuta prætergredi. Hinc Paulus hanc moriendi neceſ-

Hebr. 9. 27. ſitatem nomine legis & ſtatuti explicat. *Statutum eſt*, in-

pſ. 61. 12. quit, *hominibus ſemel*, ideſt, irrevocabiliter, firmiter, conſtanter: nam *ſemel loquitur Deus*, ut iterato præcepto

Act. 17. 23. opus non ſit. Utraque verò legis, & præfixi termini ratio conjungitur Actor. 17. *Deus fecit ex uno homine omne humanum genus inhabitare ſuper univerſam faciem terræ, defi-*

Eccl. 14. 12. *niens ſtatuta tempora, & terminos habitationis eorum*. & ferè eadem vis eſt Eccl. 14. cùm teſtamentum dicitur mors, id eſt lex, ſtatutum, diſpoſitio Dei, & univerſalis lex de morte ab omnibus ſubeunda: *Memor eſto, quoniam mors non tardat, & teſtamentum inferorum, quod demonſtratum eſt tibi, teſtamentum enim hujus mundi morte morietur*: ideſt, hoc eſt Dei ſtatutum, & diſpoſitio rerum humanarum, ut homo intra certos terminos vitæ conſiſteret, & certiſſima, præfinitaque morte tandem deficeret: ſive igitur *terminos*, ſive legem, & *ſtatuta*, ſive *teſtamentum* dicas, ſemper dicis aliquid firmum, & conſtans, quod *Præteriri non poterit*.

Verſ. VI. Recede paululum ab eo, ut quieſcat; donec optata veniat, ſicut mercenarii dies ejus.

1 *Eligitur verior expoſitio. Recedere, quid propriè.*
2 *Quieſcere, præfinire, aut ceſſare.*
3 *Optata dies apud Hebraizantes, dies mortis.*
4 *Dies optata, dies jucundior, verior expoſitio. Particula Donec in ſacro ſermone conſequutionem afferre ſolet.*

1 *D. Thom.* ILlius conſequentiæ, quam diximus, vim, & concluſionem ſic conficit D. Thom. Cùm meæ vitæ à te præfixi dies pauciſſimi ſint, age, ne me diutius ſuſtentes viventem, neque tua præſentia conſerves, ſed diſcede, meque morti permitte, ut mortis quiete & tranquillitate tandem fruar, interim dum diem reſurrectionis expecto, quo merces mihi, tanquam mercenario, pro meis laboribus reddetur. Sed quidem cùm mortem ſæpè non tam precetur, quàm deprecetur, non videtur hæc interpretatio cohærere poſſe, neque cum antecedentibus, neque cùm conſequentibus. Communis igitur Græcorum, atque Latinorum commentarius hic eſt: *Recede*. recedere profectò debes. quod, cap. 10. dixit, *Dimitte ergo me*. à verbo, *Saghah*. quod propriè eſt, reſpicere; & per antiphraſim, excæcari, aut caligare: ne me reſpicias, ne me tam accuratè, & attentè obſerves, ſed inſtar heri permittentis ſervum aliquandiu ſibi vivere, *recede paululum*, & ſimula te non videre; ita recede, ut videaris *abiiſſe in regionem longinquam*, ac tuos ſervos aliquandiu permiſiſſe vivere ſuo arbitrio. inde etiam ſignificat divertere, aut diſcedere: quoniam ſicut qui ſpectatum admittuntur, & videre aliquid cupiunt, accedunt propè, & convertuntur ad videndum, ita etiam qui videre nolunt, avertunt faciem, & oculos, atque diſcedunt: ſic ſanè etiam dixerunt Sept. *Recede ab eo*. in Hebræo propriè; *deſuper eo*, exactionem quandam, & obſervationem permoleſtam afferre ſolet illud *deſuper*. nos dicimus, *no eſt eys ſiempre ſobre el*.

Vulgatior Latinorū & Græcorū expoſitio. שעה *Job 10. 20. Recedere, in Hebræo quid.* *LXX.*

2 חדל *Quieſcere finire, aut ceſſare. Gen. 2.* *Ut quieſcat*: ut quod ſupereſt vitæ poſſit quietus tranſigere. Quoniam verò verbum *Chadal* ſignificat finire, ceſſare, ſeu quieſcere ab actione, ideò *quies* ſumi ſolet pro ipſo fine, & ceſſatione, quando dicitur Deus *quieviſſe*, id eſt, ceſſaſſe *ab opere* creationis. in hac ergo ſignificatione ſumi poſſet in hoc loco: Tu mihi præfinis vitam; ſit ſanè; ſed me demitte: nam *quieſcam* ego, & ceſſabo, etiam te non urgente, neque propellente ad finem, & mortem: ego per me conſumar, neque prætergredi ulla ratione potero terminos mihi præfixos. Sed in alia propria *quieſcendi* ſignificatione; & quidem opportunius ad antecedentia, & conſequentia, à Græcis, & Latinis accipitur.

3 *Complut.* *Donec optata veniat*. Lectio Complutenſis, & præterea Complutenſes in dictione *Chadal*, legerunt in plurali, *Donec optata veniant*: & quamvis ſenſum non mutet, tamen vera, & correcta lectio eſt in ſingulari: & Hebraizantes quidem interpretantur hic Jobum petere, ut tandiu per-

Hebraizantes Optata dies, apud Hebraizantes dies mortis. Pagnin. Tygur. mittatur vivere, quouſque ipſe ſponte ſua, ſenio jam confectus optet mortem: ſicut mercenarius, poſt peractum diei laborem, ad ſolis occaſum de nocturna quiete ſibi ipſi blandiri, & gratulari videtur: ſic Pagnin. *Recede ab eo, & deſinet à malo ſuo, donec perficiat, ſicut mercenarius, diem ſuum*. Tygurin. *Abſiſte ab eo, ut deſinat, cùm jam grato animo excipiet diem fatalem tanquam mercenarius*.

Vatab. Vatabl. *Donec perveniat ad ſenium: quo tempore tædebit illum vivere*: idemque ex conſenſu omnium Hebræorum placuit etiam Iſidoro Clario, & Eugubino, quaſi dicat: Nunc vitæ deſiderio, & mortis metu excrucior: tantiſper

Clarius, Eugub. igitur mihi vivere permitte; ſcio enim forè, ut non multò poſt, faſtidio mihi vita ſit, & mors in votis: *diem igitur optatam*, diem mortis interpretantur. Sed non videtur cohærere cum eo quod dixerat, præfixum eſſe cuique tempus vitæ, neque omnes quidem ad ultimam ſenectutem perveniunt: quotus enim quiſque eſt, qui ad nauſeam uſque & tædium vitæ vivat.

4 *Optata dies pro die jucundiore.* Ergo is videtur proprius, atque germanus hujus loci ſenſus; Remitte mihi paululum doloris, & cruciatus acerbitatem, ut aliquo ſaltem ſpatio temporis ſine dolore, ſine gemitu frui, & reſpirare liberè poſſim; quamvis dolores, & cruciatus inſtauraturus poſtea ſis: *ſicut mercenarius* interponit ſuis interdum otium, & gaudium laboribus, & curis, videlicet, aut quiete nocturna, aut aliquo feriato die, repetiturus deinde ſuum laborem: vires enim, & & animum reſumere oportet, & non habere tandiu cordis

Particula, donec. cordam intentam, quin aliquando remittat. & quidem particula, *donec*, non ſemper ſignificat determinatum, aut indeterminatum tempus quo finito aliquid amplius non ſit, aut quo incipere debeat id, quod uſque ad illud nunquam extiterit: quam ſignificationem agnovit Hieronym.

Hier. contra Elvidium. contra Elvidium: ſed præterea ſignificat conſequutionem rerum, vel temporum, Pſ. 70. *Ne derelinquas me, donec*

pſ. 70. 18. *annuntiem brachium tuum*: id eſt, ſi me non derelinquas,

pſ. 109. 1. annuntiabo invitam tuam potentiam. & illud: *Sede à dex-*

LXX. *tris meis, donec ponam*; id eſt, cùm ſederis ponam: ſimili igitur ratione ait Job. Si à me flagellando receſſeris, optata mihi, atque lætior aliqua affulgebit dies, quam velim, quæ mihi placere poſſit. Hunc ſenſum videntur quoque Septuag. ſequuti: *Diſcede ab eo, ut requieſcat, & benevolit vitam, ſicut mercenarius*: quæ eadem ferè lectio eſt, cum

Chryſoſt. Olymp. Polychr. illa, quàm Chryſoſt. refert: *Recede à me ut requieſcam, & complaceat mihi vita mea, ſicut mercenario*: eadem ratione interpretantur Olympiodor & Polychron. ut (inquiunt) ſaltem aſſequar mercenarii relaxationem: nam mali mei calamitas inducias nullas facit. Hæc igitur *optata dies*. non eſt dies mortis, ut Hebraizantes volebant, ſed vita jucundior: & propterea etiam difficultatem redeundi ad vitam mox proponit; neque etiam eſt dies reſurrectionis, & potiundæ beatitudinis: tunc enim non requieſceret paululum; cùm ſempiternis gaudiis potiantur Beati.

Verſ. VII. Lignum habet ſpem: ſi præciſum fuerit, rurſum vireſcit, & rami ejus pullulant.

1 *Varia nectendi, & interpretandi ratio. Reſurgentis hominis cum arbore reviviſcente comparatio.*
2 *Nexus, & interpretatio optima. Diſſimilis homo arbori.*
3 *Lignum quid apud Latinos, item, & apud Hebræos. Illuſtratus David.*
4 *Hebraizantes notati, Laudatus Vulgatus.*
5 *Vireſcere, quid in Hebræo. Arborum morbi.*
6 *Pullulare quid.*

NOn eadem eſt apud omnes nectendi hunc verſiculum cum aliis ratio: nam Lyranus exiſtimat de reſurrectionis ſpe nunc loqui, & ex arboris comparatione reviviſcentis, & vices ſuas mutantis cum tempore, probare, hominem, niſi deterioris conditionis futurus ſit, reſurgere debere: nam licèt corpus humanum non repullulet, ſicut arbor, tamen oportet eſſe in homine partem aliam immortalem, ratione cujus expectanda ſit reſurrectio: ſed ut hanc philoſophiam Lyrani nunc non omninò ad vivum examinemus, certe Auguſt. hunc ferè ſenſum indicavit: docet

1 *Lyra. Reſurrectionis cū arbore reviſcentis cōparatio.*

Auguſt.

Digitized by Google

docet enim applicationem hujus ſimilitudinis debere accipi per ironiam, quaſi dicat; Scilicet homo non reſurget, cum videatur reſurgere arbor. Cæterum hic ſenſus durior eſt & non omnino facilis ſimilitudo, & ironia difficilè agnoſci poteſt; at Olympiodor. D. Thom. Cajet. Dionyſius, exiſtimant redire iterum Job ad humanæ miſeriæ deplorationem, & amplificationem, quòd videatur eſſe humana vita deterioris conditionis, quàm arbores: nam hæ ſive abſciſſæ, & avulſæ, ſive ſeneſcentes diuturnitate & tempore, tamen agriculturæ, & translationis, inſitionis', irrigationis beneficio juveneſcunt & germinant, homo verò quacumque ratione à vita excindatur, redire iterum non poterit ad ſimilem vivendi conditionem.

Olymp. D. Thom. Cajet. Dionyſ.

2 Sed omnium optimè, atque ſimpliciſſimè Polych. quem recentiores imitantur, exiſtimat deprecationem hanc eſſe illius relaxationis aſſiduorum cruciatuum, ex diſſimilitudine cum arbore. *Nam non ſum*, inquit, *ſicut arbor, quæ abſciſſa licèt, atque vetuſtate confecta, pullulare iterum, atque vireſcere poteſt: ſed ſi me ſinas vi doloris penitus nunc abſumi, & interire, non erit deinceps Job, cui benefacere inter mortales poſſis.* Quæ ſanè diſſimilitudo hominis cum arboribus, & herbis præcipuè, familiaris etiam fuit ſcriptoribus prophanis; nam Lyricus cecinit.

Nexus, & expoſitio optima. Polychr. Homo diſſimilis arbori reviveſcenti. Horat. li. 4. Carm. Od. 7.

Diffugere nives, redeunt iam gramina campis
Arboribuſque comæ.
Mutat terra vices,,,,,,,,
Nos ubi decidimus.
Quò pius Aeneas, quò Tullus dives, & Ancus,
Pulvis, & umbra ſumus.
Non Torquate genus, non te facundia, non te
Reſtituet pietas.

Catull. Huc illud Catulli:

Soles occidere, & redire poſſunt,
Nobis cum ſemel occidit brevis lux,
Nox eſt perpetuò una dormienda.

Theocr. Lambin. & Theocritus in illo Bionis epitaphio, quod Latinum reddidit Monſtrolienſis.

Eheu, cùm ſemel inculto malua aruis horto,
Aut vivax apium, foliumque virentis anethi.
Vere reviviſcunt, alium, & naſcuntur in annum.
Nos autem magni, & ſapientes, atque potentes,
Ut ſemel occidimus ſub terram, lumine caſſi
Dormimus longum, immenſum, æternumque ſoporem.

3 Nunc de vocibus pauca: *Lignum*, apud Latinos dicitur, quod plantatum non eſt, ſed jam convulſum, aut exciſum, ſive aridum, ſive viride, quod colligatur ex terra: ideo enim *lignum* à legendo dicitur: quanquam aliquando, raro licèt, pro arbore uſurpavit Poeta, 2. Georgicon.

Lignum, apud Latinos, quid item, & apud Hebræos.

Quid tibi odorato referam ſudantia ligno
Balſama?,,,,,,,,,,,,,

Virg. 2. Georg. At in ſacro ſermone, cùm alia ſint propria virentium arborum, aut plantarum germinantium nomina, ut *Siach*, Geneſ. 2. *Omne virgultum agri*. & *amir*. Iſaiæ. 17. *In ſummitate rami*. tamen, *Ghets*, indiſcriminatim pro ligno arido, aut pro arbore uſurpatur, quare licèt Sept. habeant *arborem*, ſimiliterque reddiderint Pagninus, Vatabl. Cajet. eleganter tameo Latinus interpres vim originalis vocis retinuit, ut quæ in præſentem locum conveniret; *Lignum* (inquit) *etiam præciſum*, & ſemiaridum, *habet ſpem*, & fortè etiam Pſ. 1 dictum eſt, *Erit tanquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum: quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo*, ut indicaret, eum qui areſcere cœpit, poſſe conſeri iterum, & plantari, vireſcere, fructumque ferre, *ſecus decurſus aquarum divinæ legis*: quare homo non tam ſit arbor, quæ plantata eſt ſemper, ſed *lignum*, quod, & aridum eſſe poteſt. *Habere* autem *ſpem* dicitur *lignum*, de quo nos benè ſperare poſſumus, & polliceri nobis fructum uberem, & vitam, viroremque diuturniorem.

שיח אמיר עץ Gen. 2. 5. Iſai. 17. 6. LXX. Pagnin. Vatab. Cajet. Pſ. 1. 3.

4 *Si præciſum fuerit*. Ignoro quare Regia cùm *lignum* dixerit, *præciſa*, in genere fœminino legerit: niſi fortè ut genus fœmininum indicaret vocis Hebrææ, ſed quo redderetur oratio ſolœca, & inconcinna, planeque obſcura: cùm Latinè igitur loquitur Latinus noſter, & Vulgatus interpres, tanquam aberrans ab Hebraico deſeritur ab Hebraizantibus; at cum ad regulas & leges Hebraici ſermonis interpretatur, tanquam parùm Latinus peracerbè ab iiſdem carpitur. iniqui profectò judices.

Regia. Notati, quidam Hebraizantes, & defenſus Vulgatus.

Rurſum vireſcit. Septuaginta: *Adhuc pullulabit*, propriè mutabitur, inſtaurabitur, innovabitur, à verbo. *Chalaph*, à quo etiam inferiùs dicitur, *Expecto, donec veniat immutatio mea*: quaſi dicat: Abſciſſus ramus vel ſurculus, ſecum vireſcendi, & pullulandi ſpem, initiumque defert: licèt exiſtimarem, eſſe ſermonem non tam de ſurculo abſciſſo, & carpto ex arbore, ſed potiùs de ipſa arbore, quæ propter trunci, aut ramorum aliquem morbum, vel ariditatem, ferè tota amputatur relictis tantùm radicibus, & omni ramorum & foliorum honore nudatur: qua ratione elegantior videtur comparatio, & humanis ærumnis, atque morbis convenientior: ſunt enim etiam arboribus tum communes, tum privati morbi & partium debilitas, dolor membrorum; atque laborant fame, & cruditate, nimia etiam pinguitudine luxuriæ, aliiſque vitiis, quæ eleganter numerat Plin. lib. 17. c. 24. Columella, & Pallad. & alii rei ruſticæ ſcriptores; tum etiam (ut eleganter dixit Plutarch.) *foliis avulſis, veluti dolent, & mordentur plantæ. & ulceroſum iis quoddam accidit detrimentum*.

5 LXX. חלף Vireſcere quid. Infrà ver. 14. Arboribus etiā morbi Pli. lib. 17. cap. 4. Colu. Pallad. Plut. li. 3 Sym. q. 2. LXX.

Et rami eius pullulant. propriè, & nutriet: vel, lactabit teneros ramos, ſic Sept. dixerunt: Germen eius non deficit. Tygur. *Tenera propago*; nam *Janak*, propriè eſt, Lactare, ſeu nutrire, & inde dicitur tener ſurculus, aut germen pullulans; quaſi * *lactans*: nam ſicut infans ab ubere ſugit lac, ita ramus humorem à ſua radice.

*Tygur. ינק * El renuevo quando eſtà en leche.*

Verſ. VIII. Si ſenuerit in terra radix ejus, & in pulvere emortuus fuerit truncus illius.

Verſ. IX. Ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam quaſi cùm primò plantatum eſt.

1 *Quid radix & truncus, & ut hæc duo reſpondeant Pulveri, et terræ. Senium, et mors in arboribus cuiuſmodi.*

2 *Hanc ſententiam peculiariter convenire in laurum. Huius radices, vivaciores reliquis.*

3 *Odor in ſacro ſermone, quid. De levi cuiuſq; rei contactu dictus. Explicatus locus Judicum, Danielis, & Iſa.*

4 *Plantandi verbum, novitatem quandam affert.*

5 *Varia lectio. Conſumendi verbum ad mortem referri.*

Sive cum ſuperiori ſententia nectatur verſiculus octavus, ſive cum verſicul. 9. ſenſus ſemper idem conſtat. Radix autem licèt non rarò ſumatur in Scriptura pro trunco, & ea arboris parte, quæ eminet è terra, ut ſupra diximus, cap. 5. tamen hoc loco pro radicibus ipſis, quæ ſub terra ſunt, accipi videtur, nam trunco opponitur, quare eodem modo videntur hoc loco *radix*, & *truncus* diſtingui, quo *pulvis*, & *terra*: nam *ghaphar* non eſt, ut putavit Eugubin. terra humida, ubi radices diffunduntur, alteque hærent: ſed eſt *pulvis*, ſuperiorque terræ pars, leviſſima, atque minutiſſima, & quæ facilè in limum tranſit perfuſa aliquo humore, ut dictum eſt Gen. 2. *Formavit Deus hominem de limo* (*Aphar*, pulvere) *terræ*, & facilè etiam exareſcit, & in tenuiſſima grana diſſolvitur: uti Num. 23. dicitur: *Quis dinumerare poſſit pulverem Iacob?* & ita truncus cum pulvere jungitur, nam eſt proximus primæ illi extimæ portioni terræ. Quare licèt Septuagin. legerint pro pulvere: *In petra interierit truncus eius*, at Polychr. ait; Aquilam dixiſſe, *pulverem*: & in Hebræo haberi, *cinerem*: eſt enim propter ariditatem, tenuitatem, levitatem, cinis *pulveri* ſimilis, *Radix* verò *terræ* tribuitur: nam *erets* terram abſolutè ſignificat, & eam quidem partem, quæ fructus profert: ut Job. 28. dicitur. *Terra, de qua oriebatur panis*. Radices igitur, ſi vetuſtate, & ſenio ſint confectæ, &c. Suum ſenium etiam arboribus eſſe (vivunt enim) certum eſt: ſuum etiam *ſenectutis* vitium, & morbum: nam omnibus arboribus in ſenecta ſit cortex rugoſior, ut ſcribit Plin. & quamvis idem falſum exiſtimet, quod aliqui prodidere, videlicet radices arborum vetuſtate minui: tamen *ſeneſcere* non negat: neque negare potuit, quod veriſſimè à Theophraſtro ſcriptum eſt lib. 1. de hiſtoria plan-

1 Radix quis propriè. Job 5. 3. עפר Eugub. Gen. 2. 7. Nu. 23. 10. LXX. Polychr. Aquila. ארץ Job. 28. 5. Senium in arboribus. Pli. 16. c. 3.

Theoph. l. 1 hiſt. plant. 11. *Ioan. 12. 24.*

plantarum, c. 11. Novellas, & vigentes arbores longiùs, & altiùs radices mittere, quàm vetuſtas: & marceſcente arbore radicem quoque minui, & velut una contabeſcere. *Moritur* autem in pulvere truncus, cùm caudex, & ſtipes arboris exareſcit; non enim eadem ratione hic mortuus *dicitur*, ſicut Ioannis. 12. *Granum frumenti, ſi mortuum fuerit*; nam illa mors putrefactio quædam ſeminis, quæ *multum fructum affert*; hic verò mors *trunci*, eſt ariditas quædam, ex qua neque fructus, neque folia provenire poſſunt, & quæ mille rimas ducat.

2 *Hanc ſententiam peculiariter convenire lauro. Plin. Lauri radices vivaciores reliquis.*

Sed cùm video hic dici *radicem ſeneſcentem*, & trunco jam emortuo reviviſcere poſſe, non poſſum non conjecturam aliquam, neq; omnino levem facere, non loqui in univerſum de quacumque arbore, ſed de illa, quæ ſemper ſacratior cæteris habita eſt, de lauro inquam, de qua quod Plinius ſcribit, cum his Iobi verbis mirificè congruit; ſic igitur dum de arboribus, & earum partibus loquitur, ſcribit illo loco ſuperiùs indicato; *Quarumdam radix vivacior ſuperſtite, ut lauri: itaque cum truncus maruit, reciſſa etiam lætius fructificat*; ut dicere de illa poſſis, ſi ſenuerit in terra radix eius, & mortuus fuerit truncus illius propter inſitam radicum vivacitatem, ad odorem aquæ lætior germinabit.

3 *Odor, quid in ſacro ſermone.*

Ad odorem aquæ germinabit, id eſt, leviter etiam attracto humore; vel, ſtatim atque irrigatæ fuerint radices, refloreſcent, & germinabunt, dicuntur arbores quaſi ad capiendum aquæ odorem, & ad humorem contingendum ſe ſuaſque radices convertere; tum etiam, & folia, & ramos in eam partem, quæ humidior ſit, conjicere, atque in eandem avidiùs ſe, & radices diffundere. *Odor* autem metaphoricè levem rei alicujus contactum indicat: ut de tribus pueris dicitur Daniel. 3. *Quoniam nihil poteſtatis habuiſſet ignis in corporibus eorum, & odor ignis non tranſiſſet per eos*, id eſt, neque leviter illos tetigiſſet, læſiſſetvè; niſi fortè ſignificetur hoc loco per *odorem ignis*, fumus, hunc enim olet ignis; & Iud. 15. *ſicut ſolent ad odorem ignis ligna conſumi, ita vincula, quibus ligatus erat, diſſipata ſunt* & iterum Iudicum 16. ad idem. *Rupit vincula, quomodo ſi rumpat quis filum de ſtupa tortum ſputamine, cum odorem ignis acceperit*, id eſt, contactum ignis, vel, cùm ignem ſenſerit. Fortè autem *odoris* nomine, levis, & facilis cujuſpiam ſenſus, actio indicatur, & quod de viſu aliquando diximus, videlicet comprehendi & intelligi ſub eo aliorum ſenſuum actiones, ita etiam de *odore* intelligendum; qua ratione quidam explicant illum Iſaiæ locum. ca. 11. *Et replebit eum ſpiritus timoris Domini*, quod ex Hebræo propriè legitur, *Olfaciet in timore Domini*, vel *olfacere ipſius erit in timore Domini*. vel, *Odorare faciet eum in timore Domini*, id eſt, parvo indicio agnoſcet eum; qui juſtus fuerit, & pius, facilè ſentiet; ſagax erit in agnoſcendis juſtis, & Deum timentibus hominibus; igitur *ad odorem*, & contactum *aquæ*, id eſt, irrigationis beneficio *germinabit & faciet comam*. Sept. legerunt; *Et faciet meſſem*. Polychr. ex Heb. refert; *faciet fructum*, & quidem verbum *Kaſſar* ſignificat id quod præciditur, demetitur, decerpitur; quod cùm indifferens ſit, vel ad fructum, qui ex arbore decerpitur; vel ad inutilia virgulta, quæ reſecari ſolent; Vulgatus ſapienter elegit id, quod ad rem facere potiſſimum judicavit, & *comam*, dixit ut ſignificaret multitudinem germinum, ramorum, palmitum, ex quibus pulcherrima conſtat arboris coma. Verbo autem *faciendi* affertur ramorum quædam aptiſſima compoſitio, & à natura ipſa ſeries, & ordo diſpoſitus, eſt enim *facere* aptè, & ordinatè diſponere.

Dan. 3. 94. *Iud. 15. 14. & 16. 9.* *Odoratus de levi contactu cujuſcunque ſenſus.* *Iſa. 11. 3.* *LXX. Polych.* קצר עשה

4 *LXX. Tygur.* נטע *Plantandi verbũ novitatem affert. Iſa. 7. Eze. 34. 29. Pſ. 143. 12.*

Sicut cùm primò plantatum eſt. Eleganter Septuaginta; *Sicut novella plantatio*, ſimpliciùs in Hebræo, *ſicut plantatio*: languidè autem accipit Tygurina vocem *plantationis*, nam non aliud reddidit, quàm *plantam*. *At tracto*, inquit, *humore aqueo, iterum germinat exhibetque fructus decerpendos, ut plantæ ſolent*: nam licet nomen, *Natagh*, à plantando dicatur, tamen vox ipſa *plantandi*, novitatem quandam affert; & ita ſapienter Iſa. 5. Germen reddidit; *Viri Iuda germen eius delectabile*: & Ezechiel. 34. *Suſcitabo eis germen nominatum*, id eſt, Chriſtum novum hominem, teneriſſimum virginis filium, eadem vox Pſal. 143. *Quorum filii ſicut novellæ plantationes in iuventute ſua*. Illuminatur igitur originalis vox dilucida paraphraſi, cùm ait interpres: *Sicut cùm primò plantatum eſt*.

Verſ. X. Homo verò cùm mortuus fuerit, & nudatus, atque conſumptus, ubi quæſo eſt?

5 *Altera diſſimilitudinis præcedentis pars. Complut.* חלש *Regia. Ioel. 3. 10.* חלש

HAec eſt altera diſſimilitudinis pars: Longè (inquit) aliter ſe habet homo; qui ſemel è vita exciſus, & convulſus radicibus penitus ablatus, non poteſt iterum in ejuſdem ſtatus & vitæ ration conſeri, neque viteſcere. *Nudatus*; Complut. legerunt; *Vulneratus*. alii, *excidetur*, vel, *ſuccidetur*, à verbo, *Chalas*, quod eſt vulnerare; Regia; *Infirmabitur*. idem enim verbum, debilitare, aut infirmare ſignificat, quæ etiam ſignificatio agnoſcitur à Latino interprete, Ioelis. 3. *Infirmus dicat, Quia ego fortis ſum*. Sed certè videtur noſter interpres legiſſe, *Chalas*, quod eſt nudare, aut mutare habitum: eodem tamen recidit. Nam homo, ſive naturali morte intereat, ſive violento vulnere excidatur; ramis, boniſque omnibus decuſſis nudatur & ſpoliatur, atque compellitur alium longè miſerrimum habitum ſumere.

D. Thom. גוע *Gen. 6. 17. & c. 7. 21. & cap. 35. 29. LXX.*

Conſumptus. Hoc D. Tho. refert ad cadaveris conſumptionem, cùm tota oſſium compages ſolvitur; ſed certè ex vi originalis, *gavagh*, conſumptio hæc, eſt expiratio, & defectus, aut mors; unde Geneſ. 6. dicitur. *Univerſa quæ in terra ſunt, conſumentur*, & c. 7. *Conſumpta eſt omnis caro*. & cap. 35. *Conſumptus quia ætate mortuus eſt*. Quare rectè Septuag. dixerunt, *Vir cùm mortuus fuerit*. alii, *obiit*. Hic ergo erit coacervatio quædam plurium vocum idem ferè ſignificantium, quæ vim addant orationi, & ſignificent hominem penitus jam mortuum.

Ubi, quæſo, eſt? id eſt, nullibi eſt, ut inde redire poſſit ad eandem vitam, quam ſemel reliquit; non enim, ſicut arbor tranſplantatur, ut alio in loco renaſci, & germinare poſſit.

Verſ. XI. Quomodo ſi recedant aquæ de mari, & fluvius vacuefactus areſcat.

Verſ. XII. Sic homo, cùm dormierit, non reſurget: donec atteratur cœlum, non evigilabit: nec conſurget de ſomno ſuo.

1 *Prima interpretandi ratio per diſſimilitudinem hominis, cum mari, & fluvio.*
2 *Secunda expoſitio per ſimilitudinem cum eiſdem rebus. Recedere, quid in Hebræo.*
3 *Particulam donec, ad æternitatem referri.*
4 *Donec, aliquando de determinato tempore. Cælorum, & mundi ſenectus, & vetuſtas veſtimento ſimilis.*
5 *Cœlorum defectus in die iudicii qualis. Stellas de cœlo cadere, quid. Cœlorum, & mundi attritio morti ſimilis.*
6 *Mundus veſtimento conſuto ſimilis. Explicatus David, & Ezechiel.*

1 *LXX. Duplex interpretandi ratio.* *Eccl. 1. 7.* *Chryſoſt. LXX. Auguſt. Polychr.*

QUoniam particula ſimilitudinis in originali, & in Septuaginta ſubticetur, non eodem modo exponitur ſententia hæc; nam alii per ſimilitudinem, per diſſimilitudinem alii accipiunt. Diſſimilitudo autem hoc videtur modo poſſe confici, ut ſignificetur homo, fugacioris vitæ, & irrevocabilioris quàm *mare*, aut *fluvius*; nam licèt *mare* in continua mutatione ſit, perpetuoque fluxui, nihilominus tamen, ſi quam aquæ partem deperdere videtur, recuperat ſtatim: & ſi quid abit in vapores, & à ſole abſumitur, iterum concreſcentibus vaporibus, & in pluviam liqueſcentibus, atque decidentibus reſarcitur: & ſi quid exugunt fontes, & flumina, illud ipſa reſtituunt: nam *omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat, ad locum unde exeunt, flumina revertuntur*; ſimiliter etiam *fluvius*, atque torrens jam ſiccatur, jam pleno influit alveo, atque exundat; incrementa igitur, aut decrementa per vices accipit. verum homo, cætera labentibus aquis ſimilis, in hac una re diſſimillimus eſt; nam ſemel extinctus, & areſactus non redibit iterum, neque ullam habebit in hoc mundo vitæ viciſſitudinem, *donec atteratur cælum*: ita explicat Chryſoſt. & idem ſenſiſſe videntur Septuaginta legentes; *Tempore enim rareſcit mare*; & idem clarius ſentit Auguſt. ſimul explicans atque legens; *Tempore minuetur mare, nam poſt impletur*: & Polychr. hujus exemplum ſubiicit, in fluxu Ponti. Pro *fluvio* autem Polych. ait in Hebræo haberi *Torrentem*; ſed utriuſque eadem ratio eſt.

Vul-

2 *Latinorũ interpretatio.*

Vulgatus tamen interpres ſimilitudinem ſubeſſe intellexit, atque expreſſit, quàm plerique Latini ſic interpretantur, ut dicat, reſurrectionem ad ſimilem vitæ ſtatum, eſſe natura impoſſibilem, ſicut mare aut fluvius ad ſummam ſiccitatem redacta, reparari, & reſtitui naturæ viribus non poſſent. Et commode vitam, quæ in humido conſiſtit, cùm humore comparat, & mortem cum ſiccitate; nam cadaver exuctum, & confectum, humido vitali deſtituitur: quam ſententiam rectè ex ipſis verbis Hebraicis elicere potuit Vulgatus; nam verbum *recedendi* aut abeundi, quod in fonte eſt *azal*, ſignificat omnino abire, perire, deficere. & aliquando Vulgatus ad mortem refert, ſive ad vitam deficientem.

Quid Recedere. אזל

3 *Particula, donec, ſignificat æternitatem.* עד *Pſ. 110. 9. Pſ. 111. 6. Iſai. 7. 15.*

Donec atteratur cælum. Dupliciter poteſt ſumi particula, *donec* .i. ut ſignificet æternitatem, ſeu perpetuitatem: quare particula, *ghad*, vertitur aliquando, *in æternum*, vel, *in ſæculum ſæculi*, Pſal. 110. 111. & Iſai. 7. *Excelſus, & ſublimis habitans æternitatem.* q. d. uſque vivens; & propterea aliquando vertitur negativè, & ita ſimpliciter & propriè hic legi poſſet, *Donec non cælum.* q. d. nunquam non erit cœlum: nam ſecunda vox *atterendi*, etiam in Originali poteſt eſſe particula negativa; quare ſumit argumentum ab impoſſibili, quod apud poetas frequens eſt. Tum etiam faciunt duo impoſſibilia æqualia, aut ex duobus impoſſibilibus, unum magis eſſe impoſſibile, quàm alterum; hujuſmodi eſt illud; *Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non præteribunt*: quod autem Hebræus apud Cajetan. particulam *atterendi* vertit, *niſi*, ut ſit ſenſus, *donec niſi cælum*, id eſt, donec nihil aliud remaneat in mundo, niſi cælum, valdè frigidum efficit ſenſum, & lectio ipſa inelegans eſt.

Matt. 24. 35. *Cœlorum incorruptibilitas.*

Huic loco poſſet aliquis quæſtionem obtrudere, de incorruptibilitate cœlorum, ſed non niſi importunè: nam ſi argumentum ducatur ab impoſſibili, tantùm abeſt, ut *Cœlum atteri*, aut corrumpi poſſe hoc loco aſſeratur, ut potiùs oppoſitum affirmetur. Quòd ſi quis nimium pertinaciter contendat, aliquando cœlorum mutationem colligi hinc poſſe, certè non erit alia, quam illa, quàm Petrus aſſerit in ſua Canonica.

2. Petr. 3. 10.

4 *Particula, donec, de certo tempore.*

Poteſt ergo ſecundo particula *donec* ſumi pro certo termino temporis, videlicet, uſque ad diem reſurrectionis, & univerſalis judicii, cum *ſigna erunt* in cœlo, *ſole, luna, ſtellis*, quando tum ſuperiora, tum inferiora corpora mirabilem quandam mutationem & innovationem ſubibunt; propter quam poteſt dici, *cælum atterendum.* Et quidem *atterere*, in Originali eſſe poteſt à radice *Balah*, quod eſt, ſeneſcere, aut vetuſtate conſumere, vel conſumi, atterere, vel conterere; & hac ratione ſæpe dicuntur Cœli amiſſuri vetuſtatem priſtinam, & recentiori alia pulchriorique forma innovandi: cujuſmodi eſt illud Apocal. 21. *Vidi cœlum novum & terram novam; primum .n. cœlum & prima terra abierunt*: atque hujus vetuſtatis aut innovationis cœlorum ratione ſervata, defectus ille ultimus cum vetuſtate, & attritione veſtimenti comparatur. Iſa. 51. *Cœli ſicut fumus liqueſcent, & terra ſicut veſtimentum veteraſcet*, id eſt, ſicut veſtimentum vetuſtum detritum innovatur, & in melius commutatur; ſic etiam cœli, ad novum claritatis, & pulchritudinis habitum tranſibunt: quo loco Symmach. dixit, *Omnes ſicut veſtimentum ſeneſcent*: ubi Theodoretus breviter, æque ac dilucidè, *Veſtimentorum vetuſtatem imitabuntur*: quanquam neſcio quæ de mortalitate, & immortalitate cœlorum, cum vera philoſophia non omnino congruentia, ſubjungit. Ergo tunc cœli videbuntur deficere, & quaſi præ ſenectute caligare, vel potiùs moribundi inſtar, lumina claudere: *Virtutes cœlorum movebuntur*, (namque videtur illorum virtus languere) *& ſtellæ de cælo * cadent*, id eſt, ut colligitur ex Græco, ita flaccida & languida apparebunt ſydera, ut præ debilitate nutare, & caſum minitari videantur; vel obnubilabuntur, & tenebris obducta denſiſſimis, extincta & mortua dicea, non aliter quàm ſi de cœlo cecidiſſent: præterea aliam *cadendi* rationem, cum cœlum cometas, ſtellarum inſtar fulgentes, in terras jaculabitur. Tum etiam illa *attritio*, aut innovatio, quæ in cœlo & mundo futura eſt, quaſi interitui & morti ſimilis erit propter duo: Primò, quia cœli influxus & priſtinæ actiones, præſertim motus, & quæ à motu pendent, ceſſabunt: quæ agendi, vitaliumque operationum ceſſatio, cùm morte conjuncta eſt: tum etiam ſecundò, quia prima illa diſpoſitio & ſtatus cum alio commutandus erit: ſicut moribundus homo aliam etiam induit figuram: ſic Paulus ait 1. Cor. 7. *Præterit * figura hujus mundi*: donec tandem quaſi expirans, mortuuſque palleſcat, & lethalibus umbris obducatur: ſed deinde tamen cum reſurgente homine, quaſi redivivum reſurget cœlum, multò pulchrius, multoque ſplendidius, nam pari paſſu cum homine, aliæ quoque creaturæ gradiuntur: ſicut enim cum homine novo, *erit cœlum novum, & terra nova*, ita etiam ſeneſcente natura humana, jamque deficiente mortalium vita, ipſe etiam mundus *antiquatur, & ſeneſcit, prope interitum eſt.* Hunc eundem ſenſum indicarunt Sept. legentes, *Quoad cælum non ſit conſutum*; & Chryſ. explicat, *Quoadusque cælum inveteraverit, & mundus conſtiterit*; in cœlo autem, coagmentatio & harmonia poteſt explicari illa conſuendi translatione. namque videbitur tota mundi machina diſſui, & diſſolvi, dum non fuerit unus ordinatuſque rerum omnium motus, ſed plures diverſi, planeque perturbati: quales neceſſe eſt reperiri in multis corporibus aut partibus disjunctis, & nullo nexu, vinculoque colligatis. Orbis igitur, qui nunc ex elementis, & cœlis uno ordine, mutuaque dependentia, quaſi ex diverſis fruſtis compactus, & conſutus eſt, pereunte jam tunc harmonia, & ordine, diſſuetur. Indicat præterea Chryſ. verbum illud *conſuendi* ad hominis juncturas, & colligationes membrorum referri poſſe in hanc ſententiam: Donec cœlum duraverit: non conſuetur, neque coagmentabitur homo: nam illa oſſium compoſitio, & coagmentatio commiſſurarum, omniumque membrorum mediis nervis, vinculis, tendonibus colligatio, eſt quaſi quædam veſtimenti conſutio: atque eandem translationem indicavit ſuperius Job, cum dixit, *oſſibus, & nervis compegiſti me*, quaſi filo & acu ex multis fruſtis me compegiſti, & coagmentaſti: & David; *Subſtantia mea in inferioribus terræ* in Hebræo, *acu pictus*, aut, *conſutus*: cum quo facit Ezechi. 37. cum prophetare jubetur ad oſſa arida; *Et acceſſerunt oſſa ad oſſa, unumquodque ad juncturam ſuam, hueſſo con hueſſo, y pieça con pieça*, deinde verò acceſſerunt nervi, & caro, & tandem, *Ingreſſus eſt in ea ſpiritus & vixerunt*; non aliter atque homo videtur ſubire ſuam veſtem, cùm illam induit.

Attrerere. Mundi vetuſtas, & innovatio. ברה *Matt. 24. 29. Luc. 21. 25. Marc. 13. 24. Apoc. 21. 1. Iſai. 51. 6. Symmach. Theodoret.*

5 *Stellas, de cælo cadere quid. Matt. 24. 29. * Por tierra que de puro flaqueza ſe andan cayendo, y ſe viene al ſuelo.* *Attritio Cœlorum, & mundi attritio.*

*1. Cor. 7. 31. * Que ſe vades figurando y muriendo. Heb. 12. 36.* *LXX. Chryſoſt. hom.* *Mundus veſtimenti conſutus, aut diſſuenti ſimilis.* *Job. 10. 11.* *Pſ. 138. 15.* *Ezech. 37. 7. 10.*

Hinc jam videas non eſſe opus ad illorum interpretationem confugere, qui quod videretur Job univerſalem reſurrectionem negaſſe, exiſtimarunt loqui ex aliena ſententia: nam præterquam quod, dum de reſurrectione loquitur, clariſſimè, atque veriſſimè vaticinatur, hoc ſanè loco illud quoque veriſſimè aſſerit, mortuum naturæ viribus & ordinaria auctoris naturæ lege irrevocabilem eſſe ad vitam, vitaque rationem illam, quam ſemel deſeruerit: res quidem ſæpe à nobis repetita.

Verſ. XIII. Quis mihi hoc tribuat, ut in inferno protegas me, & abſcondas me, donec pertranſeat furor tuus, & conſtituas mihi tempus, in quo recorderis mei?

1 *Proponuntur quatuor hujus loci expoſitiones. Eligitur quarta.*

2 *Formula optandi in ſacro ſermone. Protegere quid. Ut dicantur defuncti aſſervati. Quid faſciculus viventium apud David.*

3 *Ut divina miſericordia nos abſcondat, & ſubtrahat à conſpectu divinæ iuſtitiæ. Propitiatorium quale, & quid ſignificabat. Explicatur Moyſes, David, Ezechiel.*

4 *Quid furor. Quid pertranſire. Quid naſus apud Hebræos, & Latinos.*

5 *Qualis ſit divinus furor; & ut cum tranquilitate ſit coniunctus. Explicatur Sapientia.*

6 *Defunctorum obliviſcimur. Quando & quorum dicatur Deus meminiſſe.*

1 *Prima expoſitio. Titelm.*

NOn eſt facilis, neque unus apud interpretes ſententiæ hujus nexus cum præcedentibus, & quidem primo Titelmanus exiſtimat ſermonem hoc loco fieri de extremo judicio; cùm enim mentionem feciſſet de Judicio, Reſurrectione, & ſomno, è quo mortui excitabuntur archangeli, & Dei voce terrifica, quaſi jam ſonitus ille formidandus & tubæ tinnitus in ſuis auribus perſonaret, pavens totus atque conterritus, ò utinam, inquit, latere, mihi, atque deliteſcere tunc temporis liceat, ne ante tremendi, ſeveriſſimique judicis tribunal ſiſterer: jacerem quidem in ſepulchri tenebris lubens, quouſque judicis ira deferveſceret, & indignatio remitteret, reſurrecturus tamen, in lucemque proditurus aliquando. Hæc exponendi ratio ut non multum cum præſenti inſtituto congruere vi-

re videtur; ita neque aperta ratione poteſt rejici, tanquam omnino aliena; præſertim cùm hæc oratio ſit hominis mille cogitationibus exagitati, milleque triſtiſſimarum rerum imaginibus, atque terroribus perculſi; quare à ſua vita, & reſurrectione, ad ea quæ univerſalem omnium reſurrectionem comitabuntur, facilè gradum facere potuit.

Secunda expoſitio. Nicetas.

Secundò, Catenæ auctor ad id quod ſuperius dixerat Job, mortem videlicet à ſe meritò expeti, confirmandum, nunc orationem reflectere exiſtimat; Optabilius mihi (inquit) mori, quàm in tam luctuoſa vita commorari; ſi optio igitur mihi daretur, eligerem planè ad mortuos ſe cedere, & in ſepulchrum concedere, dum hæc tua indignatio, ò Deus ſeveriſſime, remittit; conſtituto tamen mihi tempore, quo

Hebr. 10. 31.

me benevolus, & propitius ad vitam revoces: namque *incidere in manus Dei viventis*, quàm in mortis falcem, longè magis *horrendum eſt*: hic commentarius longè petitur.

Tertia expoſitio.

Tertiò, alii dicunt, dum hæc loquitur Job, reſpicere ad tartareos cruciatus, propter quos declinandos vivere optet; Si moriar (inquit) & in inferorum tenebras, ruam, hoc mihi daretur, ut ſi moriar, protegar à divina ira, quæ adverſus damnatos in inferno exardeſcit, maneamque in ſepulchro, hac quoque pacta, & conſtituta lege, ut me jubeat aliquando Deus reſurgere; illud verò *tempus conſtitutum* indicari exiſtimant, quo Chriſtus Jeſus *deſcendit ad inferos*, & aſcendens eduxit ſecus *vinctos de lacu*: hæc interpretatio eſt Greg. Philip. Hug. Dionyſ. ſed leniter non cohæret.

Gregor. Philipp. Hugo, Diony.

Quarta expoſitio.

Quartò tandem facilè, & cohærenter ſenſus aſſignabitur, ut cum de vita irreparabili loquutus ſit, nunc ſubjungat, non futuram ſibi mortem tam horrendam, neq; tam anxiè illam deprecaturum, ſi mortuus non multò poſt rediturus eſſet ad vitam, & non potiùs ſempiterna oblivione conſepeliendus: conſtituto igitur, & præfixo certo aliquo tempore, quo vitæ huic, & corpori reſtituatur fore, ut libentiùs mortem excipiat. In hac exponendi ratione nihil eſt aſperum, aut difficile, nunc ad voces ſingulas.

2 *Hebraiſm. & formula orandi.*

Quis mihi hoc tribuat. Si mihi optio datur, hoc opto: Hebraiſmus eſt, & valet idem, quod utinam; quanquam ſimul rei optatæ, aut difficultatem, aut impoſſibilitatem affert; exempla occurrunt paſſim.

אשול *Protegere.* צפן

In inferno. In *Seol*: de hoc dixi ſupra, in ſubterranea mortuorum ſtatione, videlicet, & animum in limbo, & receptaculo juſtorum; & corpus in ſepulchro, vel indiſcriminatim, ſtatum mortuorum intelligit. *Protegas*; propriè abſcondas, cuſtodias, aſſerves; indicat limbum, aut ſepulchrum eſſe velut ſcrinium, aut capſam, in quam reponantur, & recondantur corpus, animuſve, educenda & reſumenda iterum in reſurrectione, cùm ad alium ſtatū abſumi & educi oporteat: nam corpus terræ fidei creditur, & aliquando etiam mari. Quare nunc terra inexorabilis eſt, *fortis enim eſt mors, & durus infernus*, id eſt, nullius precibus adduci poteſt, ut concreditum ſibi pignus; & poſitum reddat, niſi præcepto compulſa auctoris vitæ, & mortis. Illo autem jubente & terra, & mare dabunt mortuos ſuos. Sicut enim eſt *faſciculus viventium*, in quo Deus, quorum vitam conſervat & protegit, colligatos habet, ne quis pereat; alios autem, quos peculiari cura non proſequitur, quaſi diſſolutos relinquit, ut facilè perdi & perire poſſint; ſic ſanè etiam habet Deus faſciculum juſtorum defunctos nimirum, colligatos, numeratos, aſſervatos in theſauro, & ſcrinio, ac receptaculo repoſitos, qui etiam *faſciculos viventium* dici poteſt: Deus enim *non eſt Deus mortuorum, ſed viventium*: alios autem impios, ſive viventes, ſive mortuos longius à ſe projicit; indignos enim judicat, qui aſſerventur, & protegantur: verumq; indicavit Abigail, benè precata David 1. Reg. 25. *Si ſurrexerit, aliquando homo perſequens te, vel quærens animam tuam, erit anima Domini mei cuſtodita, quaſi in faſciculo viventium, apud dominum Deum tuum, porro inimicorum tuorum anima rotabitur; quaſi in impetu, & circulo fundæ.* Septuag. illam etiam aſſervandæ, & cuſtodiendæ, vitæ aut animæ rationem in hoc loco indicarunt; quòd cum vita, aut anima ſit res, quæ facilè amittatur, & abeat, Deus vinculo quodam continet, & devincit quos vult; aliorum autem vitam projicit in apertam cœli terræque planiciem, ut aberrantes pereant: ſic illi legunt, *Erit anima Domini mei illigata in vinculo vitæ.* Ergo aliqua ex his ratione, ſe protegi, & aſſervari cupit Job.

Infernus, & ſepulchrum cuſtodia.

Cant. 8. 6.

1. Reg. 25. 29. *Faſciculus viventium, quibus.*

Marc. 12. 27. Luc. 20. 38

1. Reg. 25. 29.

LXX.

3 *Et abſcondas me*. Mirum quod non poſtulet aliud perfugium, aut latibulum, quàm illum ipſum, cujus furorem timet, & fugit; quem latere cupit; nimirum Deum timet, & latere deſiderat, & precatur ut ipſe Deus illum abſcondat; ſcit enim neminem alium poſſe nos abſcondere, & ſubtrahere divinæ iræ; non *cælum*, non *infernum*, non *maris extrema*, non *tenebras* ipſas: ergo quod de divina charitate, dum nos flagellat, dixit Greg. *Una manu protegit, & ſuſtentat, altera percutit*, idem nunc dicendum, manu protegit; & abſcondit: illa iraſcitur, & quærit quem percutiat, & proſternat. Igitur miſericordia nos divina divinæ iræ ſubtrahit, & occultatos efficit: propterea enim inter Cherubin Deus in propitiatorio ſedebat, quod erat arcæ operculum aureum, in qua lex, & tabulæ, quæ in arca erant, tegabantur, & quaſi occultabantur; nam Deus altera manu legem proponit omnibus ſervandam, lumine, igneque vindictæ de tranſgreſſionibus ſumendæ coruſcantem, & fulgurantem; *in dextera ejus ignea lex*; altera verò manu operit, & occultat legem, & illius tranſgreſſiones propitius diſſimulat: quare beatos illos prædicat David, *quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata*, ideſt, qui propitiationem, veniamque peccatorum obtinent à Deo; reſidente in operculo arcæ, quaſi arcam ipſam tegente, & operiente, & legis tranſgreſſionem atque ſeveritatem occultantem, atque trangreſſores protegente, & abſcondente ab ira ſua; licet enim pro ſua juſtitia, & ſanctitate impietati, & ſceleri favere aut patrocinari nulla ratione poſſit; ſed tamen, pro ſua bonitate, & clementia, peccatores à ſua ira & juſtitiæ ſeveritate abſcondit, & noſtra delicta, pro paterna ſua in genus humanum charitate, operit, & *diſſimulas peccata hominum*. Eadem hominis à divina ira, & ſeveritate *protectio*, & abſconſio aliis etiam tranſlationibus explicari ſolet. Ezech. 16. *Expandi amictum meum ſuper te, & operui ignominiam tuam*. Iſa. 38. *Projeciſti poſt tergum omnia peccata mea*; & quidem his omnibus rationibus homo abſconditur, & occultatur, ne divinæ ſeveritati, atque juſtitiæ pateat, deturque commeritis ſuppliciis.

Pſ. 138. 8.

Gregor.

Propitiatorium, quale.

Deu. 33. 2 *Pſ. 31. 1.*

Sap. 11. 24

Ezec. 16. 8 *Iſa. 38. 17.*

4 * *Haſta que ſe es paſſe el enojo.* שוב

Donec * *pertranſeat furor tuus*. Donec deſæviat, donec deferveat indignatio. Sept. *Donec requieſceret ira*; propriè ex fonte; *donec revertatur*, vel *convertatur*. Converſio, & reditio, verbo, *Sub*, commutationem quandam affert furoris cum manſuetudine, & lenitate; ut Pſal. 6. * *Convertere Domine, & eripe animam meam*, id eſt, ne perſiſtas in ſemel cœpto furore, deſiſte ab ira indignationis tuæ; quod ante dixerat; *Mitigaſti omnem iram tuam*. Hieronym. *Converſus es ab ira furoris tui*. Similiter etiam Iſai. 12. *Converſus eſt furor tuus, & conſolatus es me*: ita etiam hoc loco, *pertranſeat*, redeat; avertatur; convertatur, revertatur. *Furor*, in originali, *Naſus*, id eſt, indignatio, & ira, quæ tumente, & fumante naſo manifeſtari ſolet, diximus de hoc aliquando; neque eſt apud Hebræos eadem, quæ apud Latinos; *naſi* ſignificatio; nam ex magnitudine naſi, ſubſannatorium hominis ingenium illi colligunt, ut Martialis dixit.

Pſal. 6. 5. * *No paſſeys adelāte cō el enojo.* *Hieronym.* *Iſa. 12. 1.*

Naſus, quid apud Latinos ſignificet. *Martial.*

Naſutus ſis uſque licèt, ſis denique naſus.
Quantum noluerit ferre rogatus Atlas.

At Hebræi ex magnitudine naſi, ingenium mite, & quod non facilè exæſtuet cor; ex brevitate autem, animum facilè excandeſcentem & pronum in iras, ut qui non habeat ſatis aperta foramina, quibus irati animi ſpiritus inflammatos difflare poſſit; quòd ſi Deus, qui longus, latuſque naribus dici ſolet, æſtuet, & infletur naſo, magnam vim indignationis conceptæ indicabit. Obſervandum vero, cum Job ait libenter ſe expectaturum, donec *pertranſeat furor* divinus, certæ apud ſe ſtatuere, fore ut aliquando tranſeat, & remittat; agnoſcit enim divinum furorem eſſe iram; iræ autem furor brevis eſt, ſicut ſcriptum eſt. *Ira in indignatione ejus*: vel ut Chaldæus ait, *momentum*, videlicet inſtar flammæ ſtipulę, quæ facilè concipitur, & exurgit, facile etiam langueſcit, & remittit.

Pſal. 29. 6 *Chald.*

5 *Dei furor, cū tranquillitate cōiunctus.*

Illud etiam obſervatione digniſſimum eſt, ſecundum externam ſpeciem vindictæ ſe Deum habere, in mortalium ſceleribus puniendis, irati hominis, atque furentis inſtar, qui nulla rerum ratione ductus, quæ obviam habet, omnia proculcat, atque proſternit, quem neque ratione propoſita, neque prece, aut pretio delinire, & convertere poſſis: cum tamen ſi ipſa per ſe Dei viſcera ſpectemus, nunquam videatur

à furo-

Sap.12,18.

attenta ; parumque præmeditata ratione agendi minus ab horrens, quàm cum hominem ſupplicio afficit; ut Sapientiæ. 12.præclarè docemur; *Tu autem dominator virtutis* (id eſt , qui compos es tui , tuæque potentiæ ſapientiſſimus moderator) *cum tranquillitate iudicas* (vides animi tranquillitatem in medio furore, & iræ commotione. *& magna cum reverentia* (quaſi nimiùm cautus, nimiumque minutiſſimarum omnium circumſtantiarum conſiderator , & circumſpector) *diſponis nos*: & infra ; *Si inimicos ſervorum tuorum, & debitos morti, cum tanta cruciaſti attentione*, (Septuag. addunt, & parſimonia) *dans tempus & locum , per quæ poſſent mutari à malitia, cum quanta diligentia , iudicaſti filios tuos?*

LXX.

6 *Et conſtituas mihi tempus* : Commodè illuminavit Volgatus, quod in originali eſt, *& conſtituas mihi legem*, aut *præceptum*; hac inquam lege, hoc pacto: imitatus eſt interpres Septuag. ut ſæpè ſolet. *In quo recorderis mei* ; obliyio nos defunctorum capit, & *oblivioni damur mortuus à corde*: & Deus meminiſſe dicitur illorum, quos ad vitam revocat, & quibus vitæ bonorum beneficia confert ; atque requirit, *& vocat ea quæ non ſunt, tanquàm ea, quæ ſunt*, ut illis vitæ, & exiſtendi conſortium impertiatur ; ſic Divus Tho. putat divinam *recordationem* ſumi pro reſurrectione & vita; Ne, inquit, ſim ego , *ſicut vulnerati dormientes in ſepulchris, quorum non es memor ampliùs , & ipſi de manu tua repulſi ſunt* . Sed quidem quàmuis hoc veriſſimum ſit ; nunc tamen divina memoria atque *recordatio* , paulò largius accipi debet, pro divina beneficentia, & miſericordia, juxta materiam ſubjectam , videlicet juxta exigentiam miſeri hominis, cujus recordatur ; quare cùm 1. Regum. 1, dicitur Deus *recordatus* Annæ ſterilis; certè illi contulit, & fœcunditatem & filium ; cum Gen. 8. dicitur *Recordatus Dominus Noe , cunctorumque animantium* : exiccavit terram, præſtititque commodam ſtationem; ſic enim legimus : *Recordatus Deus , adduxit ſpiritum ſuper terram* ; & cum Gen. 40. dixit Joſeph. pincernæ Pharaonis . *Memento mei , cum benè tibi fuerit , & facias mecum miſericordiam* ; ſtatim ſubjecit pro ſua indigentia, & miſeria, *ut ſuggeras Pharaoni , ut educas me de iſto carcere*: ergo cum mortui recordatur Deus , res ipſa divinam beneficentiam , & miſericordiam , quæ *recordationis* nomine ſignificatur, quaſi ad hanc unam rem reſtringit, ut vitam conferat ; qua enim re alia mortuus , qua ratione mortuus eſt, indigere poſſit , quàm vita, & reſurrectione?

LXX. Oblivio defunctorum. Pſ.30.13. Rom.4.17. D.Thom. pſal.87.6. Quando Deus dicatur meminiſſe. 1.Reg.1.19. Gene.8.1. Gen.40.14.

Verſ. XIV. Putaſne mortuus homo rurſum vivat ? cunctis diebus quibus nunc milito , expecto donec veniat immutatio mea.

1 *Quatuor exponendi rationes minùs commodæ. Interrogatio aſſerens negat. Negans aſſerit. Scripturæ regula cum res certiſſima ſub dubitatione proponatur.*
2 *Quinta, & germanior expoſitio.*
3 *Immutatio reſurrectionis, velut nativitas, & regeneratio quædam : item & Christi Domini reſurrectio ad hanc allegoriam adducta.*
4 *Immutatio reſurrectionis, ad meliorem ſtatum. Varia exempla ex rebus naturalibus. Illuſtratus Paulus.*
5 *Quanta hujus immutationis gloria. Chriſti reſurrectio, virtus divina. Illuſtratus David.*
6 *Mutatio quid propriè. Reſurrectionis ſpes quàm ſit efficax ad confirmandum hominem.*

1 Difficultatem hujus contextus magna interpretum varietas teſtatur ; nam Chaldæus indicat hic eſſe ſermonem de beata vita , quam impii non aſſequentur , utpotè filii æternæ mortis ; legit enim *Si mortuus fuit vir impius, ſervine poteſt ut vivat* ? qua etiam ratione videntur dici *impii non reſurrecturi in iudicio* , Pſ. 1. videlicet ad beatam vitam. Sed non leniter cohæret cum præcedentibus , & aliena videtur à tota hac Jobi oratione illa vitæ uſurpatio. At Philip. exiſtimat , ſermonem eſſe de illa altera reſurgentium vita , atque interrogationem hanc idem valere quod affirmationem ; contra quam in aliis Scripturæ locis accipi ſoleat: nam interrogatio aſſerens, negationi ſimilis eſt; ſicut interrogatio negans, aſſertioni : ſed notat Philip. eſſe conſuetudinem Scripturis familiarem , ut quæ certiſſima ſunt , ſub quadam dubitationis ſpecie aliquando proponantur, ut 1. Corinth. 7. *Puto quod & ego ſpiritum Dei habeam* ; cum tamen ea de re certiſſimus ſibi ipſi Paulus eſſet. & Chriſtus Dominus Lucæ 18. *Cum venerit filius hominis putaſne , inveniet fidem in terra?* quanquam in illo Pauli loco, Gloſſa dicat , non eſſe illa verba Pauli dubitantis, ſed increpantis.

Chald. Prima interpretatio. Philipp. Secunda interpretatio. Interrogatio aſſerẽs ſimilis eſt orationi neganti. Scriptura regula. 1.Cor.7.40. Luc.18.18.

Tertiò tamen Cajet. conditionaliter videtur intelligere; namque in Originali eſt conditionalis particula, & conjungit cum ſequentibus ; *Si moreretur homo rurſum viveret* , mortem ego lubens exciperem ; atque *cunctis diebus , quibus nunc* dolens, invitusque *militæ* , expectarem avidus , donec veniret *immutatio mea* . & huic commentario favere poteſt lectio Sept. nam licèt primam partem per affirmationem legant, ſecundam tamen partem per futurum exprimunt ; *Si mortuus fuerit homo , vivet conſummatis diebus vitæ ſuæ ; ſuſtinebo, donec rurſus fiam* : ſed valdè dura , valdeque coacta videtur expoſitio.

Tertia interpretatio. LXX.

Quarto loco alii interrogationem hanc per negationem juxta communem Scripturæ conſuetudinem interpretantur, ſermonemque fieri de rurſus vivendo vitam mortalem, quam neget ullo pacto reſtituendam. Senſus hic facilis eſt , beneque conveniens: licèt non omnino ſatisfaciat omnibus hujus ſententiæ partibus,

Quarta interpretatio.

Quare quintò tandem illud videtur commodiſſimum ; ut in prima quidem parte loquatur, ut ſæpè diximus, de reditu ad vitam mortalem ; in ſecunda autem de immortali reſurgentium regeneratione, quaſi dicat: Non poteſt fieri, ut mortuo mihi ſemel , iterum ad hanc vitam redeundi facultas concedatur : quod cum ita ſit , vitæ illius immortalis ſpes me ſuſtentat , quamvis omnino videam hanc vitam mihi deſerendam eſſe : vel , ut dubitationem ipſe proponat de futura reſurrectione ; Dum nimium, inquit, formidare mortem videor, videri nolo de alterius vitæ fide dubius, aut parùm firmus, quare ſtatui, ſiniſtræ alicujus ſuſpicionis occurrere, meamque fidem palam profiteri; nihil enim aliud expecto, quàm veriſſimam illam corporum reſurrectionem, & reditum ad vitam immortalem.

2 Commodior expoſitio.

Immutatio mea. Symmachus legit ; *Donec veniat ſancta nativitas mea*. Reſurrectio enim nativitatis, & generationis nomen habere ſolet; renaſcitur enim qui reſurgit , & ingreditur in vitæ novæ curriculum , nunquam omnino abſolvendum: ſic illud Pſal. 2. *Ego hodie genui te* ; quod Paulus de reſurrectione interpretatus eſt , & ſic etiam Matth. *In regeneratione*: & ad Coloſſenſes. 1. Chriſtus dicitur *Primogenitus ex mortuis*, quòd primus fuit reſurgentium : & propterea Joannis 16. reſurrectionem ſuam nativitati infantis ſimilem eſſe dicit Chriſtus Dominus ; *Mulier cum parit , triſtitiam habet ; & vos igitur nunc quidem triſtitiam habetis ; iterum autem* (videlicet , regeneratus , & renatus homo in mundum) *videbo vos , & gaudebit cor veſtrum* .& ut brevi hujus appellationis, atque tranſlationis rationem indicemus; Terra quidem eſt mater omnium ; ſepulchrum, & ſubterranea ſtatio mortuorum, aut animarum, eſt terræ aluus, atque viſcera ſicut ſcriptum eſt, *Nudus egreſſus ſum de utero matris meæ , & nudus revertar illuc* ; non ſtatim atque concipit Terra mater intra ſe defunctos , illos excludit regeneratos in novam vitam; nam ſicut certo temporis ſpatio oportet conceptum matureſcere, edendum in vitam mortalem , ita ſanè cum ad vitam immortalem excludendus homo eſt ex terræ viſceribus, nullum hujus conceptionis , & expectandæ reſurrectionis ſpatium valde longum exiſtimandum eſt: ſicut autem *mulier cum parit , triſtitiam habet* , & doloribus incredibilibus torquetur, ſic ſanè gemebunda contremiſcet , dolebitque terra ante reſurrectionem univerſalem, *erunt enim terræ motus* ; & ſicut non ſemper vivus excluditur fætus , ſed frequenter *abortivum , quod non videt lucem* , ita ſane alii reſurgent *in reſurrectionem vitæ* , alii verò *in reſurrectionem iudicii*. Videas hæc omnia in Chriſti Jeſu reſurrectione; nam in ſepulchro , terræque viſceribus concipitur primum corpus, matureſcit tempus regenerationis tribus diebus, contremiſcit , doletque parturiens terra , *ecce enim terræmotus factus eſt magnus*: & ita illud Acto. 2. *Quem Deus ſuſcitavit ſolutis doloribus inferni*, Chryſoſt. & Oecum. explicant ipſum infernum, aut ſepulchrũ, vel mortem Chriſtum Dominum complexã doluiſſe; *ſolutis, inquit , doloribus mortis , quibus ipſa mors tenebatur complexa Chriſtum*: ſed lætatur terra poſtquam natus eſt homo , & quaſi

3 Symmach. Reſurrectio, ut ſit regeneratio, & nativitas. Pſ.2.7. Hebr.1.5. Mat. 19.28. Coloſ.1.18. Joan. 16.21,22. Job.1.21. Mat.24.7. Mar.13.8. Luc.21.11. Joan.5.29 Chriſti Domini reſurrectio, velut altera nativitas. Mat.28.2. Act. 2. 24. Chryſoſt. Oecume.

Iſa. 11. 10. Luc. 11. 27. Philip. 2. 9. Symmach.

quaſi fœliciſſimum partum gratulantes dicunt creaturæ omnes; *Erit ſepulchrum eius glorioſum, & beatus venter qui te portavit*: nomen deinde regenerato, quaſi recens nato imponitur; Nam *Deus exaltavit illum, & dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen*; eſt igitur *immutatio* hæc, *nativitas*; ut Symmachus dixit, *& regeneratio*.

4 *Reſurrectio immutatio ad meliorem ſtatum. 1. Cor. 15. 51. Ambroſ.*

Sed certè ipſum *immutationis* nomen, ſignificare videtur commutationem, & tranſitum ad meliorem ſtatum, & fœliciorem vitam; qua ratione Paulus dixiſſe videtur. 1. Cor. 15. *Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur*; tantùm reſurrectionem juſtorum, quæ ad vitam æternam eſt, *immutationem* appellans, ut Ambroſius eo loco docuit; quod urget ſtatim Paulus; *Mortui omnes reſurgent incorrupti, & nos* (juſti) *immutabimur*; locus, quondam antiquorum Patrum varia lectione, variaque interpunctione, atque multiplici expoſitione perplexus, & impeditus, ſed qui ad alia properantibus nunc non debeat nobis impedimento eſſe.

Varia hujus immutationis exempla è rebus naturalibus. Joa. 14. 25. 1. Cor. 15. 37. 53. Nyſ. ora. 3. de reſurre. Baſ. hom. 8 Exam.

Quare cùm ad explicandam reſurrectionem exempla ex rebus naturalibus afferuntur, illa certè commodiſſima ſunt, quæ illam commutationem in meliùs repræſentant, ut *granum*, quod putrefactum vivificatur, vireſcit, atque fructificat, Joan. 12. & 1. Corinth. 15, tum verò hanc, tum verò arborum, quibus hyems loco mortis eſt, at ver, & flores atque viriditas loco vitæ, & reſurrectionis: ſimilitudinem Nyſſenus proſequitur eleganter ora. 3. *de reſurrectione*. Bombycem, ex verme in aviculam tranſmutatum, in exemplum proponit Baſil. hom. 8. Exa. in hæc verba. *Quid dicitis vos, quæſo, qui D. Pau. non creditis, de ea mutatione, quam in reſurrectione fore dicit? qui pleraſque videtis aeris animantes formas permutare? qualia de verme quoque illo Indico cornua protendentes gemina, narrare ſolent: hic in erucam vertitur primum; fit deinde temporis progreſſu id, quod bombyx appellatur, & neque in ea forma perſiſtit, ſed illis prætenuibus corniculorum bracteolis ſe ſenſim prolatantibus in alarum ſpeciem, ita demum fit volucris.*

Auguſt. pſ. 102. 4. Clemen. Tertul. Lactan. Cyri. Jeroſ. Ambroſ.

Auguſt. Pſ. 102. Aquilam conſiderat in ſenecta ſe proluentem, & vetuſtatis plumas cum recentioribus aliis commutantem, & juveneſcentem. Denique Phœnicem, quæ ex ſe ipſa renovatur, & reviviſcit, proferunt Clemens. libr. 5. conſtitu. Apoſt. cap. 8. Tertullian. de carne Chriſti, Lactant. in peculiari hac de re epigrammate. Cyril. Jeroſolymit. catechiſ. 18. Ambroſ. libr. 5. Exam. cap. 23. quæ omnia ſunt illius beatæ *immutationis* exempla quædam. Igitur ex bonæ conſcientiæ fiducia ſe conſolatur Job, ſeque ſuſtentat reſurrectionis, & *immutationis* ſpe; ſicut enim illa in melius *commutatio*, juſtis conceditur; ita ſolet negari impiis reſurrectio, quod reſurrecturi quidem ſint, ſed in illam infœliciſſimam vitam, quæ *mors ſecunda appellatur*: quare dicuntur ſurrecturi *in reſurrectionem iudicii*, id eſt, condemnationis: cum quo id facit. 2. Machab. 7. *Potius eſt, ab hominibus morti datos ſpem reſurrectionis expectare à Deo, iterum ab ipſo reſuſcitandos; tibi enim reſurrectio ad vitam non erit*: qua etiam ratione Paulus docet, qui ſe *configuraverit morti Chriſti*, configurandum *eſſe vitæ illius*.

Apoc. 2. 11. & 20. 9. et 21. 8. Joa. 5. 28. 2. Mach. 7. 14. Phil. 3. 10. 11.

5 *Quanta hujus immutationis gloria. LXX. Pſ. 2. 7. Chriſti reſurrectio, virtute divina.* ילד

Sed quanta futura ſit hujus *immutationis* gloria, atque fœlicitas, indicarunt Septuag. legentes; *Suſtinebo donec rurſus fiam*: non enim ſolum indicant virtute nos divina reſuſcitandos, & iterum uniendam cum corpore animam, ut homo fiat (quod etiam indicat illud, *Ego hodie genui te*: cum enim prodiit redivivus ex ſepulchro Chriſtus Jeſus quaſi ex terræ viſceribus & alvo, non eſt illum terra enixa, id eſt, nulla ad Chriſti reſurrectionem, terræ, aut aliarum creaturarum vis, & poteſtas aliquid contulerunt, ſed patris æterni virtus, quæ divina eſt. Quare verbum *gignendi*, etiam parturire ſignificat, quaſi dicat *Ego te*, velut pater vivere volui, & redivivum conſtitui; ego te parturivi, id eſt, feci, ut te parturiret terra, & quidquid in ea re facultatis, & virtutis agendi fuit, meum fuit:) ſed præterea, inquam, videtur illa Septuag. lectio ad creationem reſpicere; quaſi dicant, *donec rurſus fiam*, ad ſimilem rationem, qua quondam in prima creatione homo eſt à te creatus immortalis, atq; ærumnarum omnium expers: quare Chaldæus hanc quoq; reſurrectionis cum creatione ſimilitudinem attendit, cū in illo Pſalmi loco dixit; *Tu purus, ac ſi deo iſta creavisſet te.*

Reſurrectio ſimilis creationi. Chald.

6 *Mutatio, quid propriè.*

Scio quidem, ut illud ultimo loco addamus, *immutationis* nomen poſſe etiam ad mortem referri; nam propriè eſt ejuſmodi mutatio, quæ tranſeundo, & tranſgrediendo fit; quare poſſet legi, *Donec veniat tranſitus meus*; ita ut mortis ope ſe ſuſtentaret; & hoc expectaret ſuæ militiæ, atque ærumnarum ſuarum allevamentum: ſed non cohæret cum Jobi propoſito, neque cum ſequentibus: manifeſta enim mentio, de reſurrectione fit; cujus ſpe adducebatur Paulus ad militandum bonam militiam, neque tantum ad *colluctandum* cum impiiſſimis hominibus, atque etiam cum *poteſtatibus tenebrarum*; ſed etiam ad pugnandum cum *Beſtiis*, quibus aliquando videtur objectus fuiſſe, cum ipſe dicat. 1. Corinth. 15. *Si ſecundum hominem ad beſtias pugnavi Epheſi, quid mihi prodeſt, ſi mortui non reſurgunt?* quare ferè ſemper ubi paſſionis, & mortis, ſive Chriſti Jeſu, ſive noſtræ mentio fit, reſurrectionis fidei adiungitur, tum in evangelio, tum apud Paulum, Rom. 4. 6. 8. & 1. Petr. 4. De *Militia* verò, & *militandi* tempore, ſatis multa dicta à nobis ſunt cap. 7.

חליף

1. Cor. 15. 32. Reſurrectionis ſpes incitat ad laborandum.

Verſ. XV. Vocabis me, & ego reſpondebo tibi: operi manuum tuarum porriges dexteram.

1 *Dei vocatio, aut vox, Imperium. Vocare pro imperare.*
2 *Qualis futura ſit vox in ultima reſurrectione, & tuba Archangeli.*
3 *Aliorum expoſitiones non inutiles.*
4 *Reſpondere, pro obedire. Reſurgentium juſtorum alacritas.*
5 *Varia lectio, Quidam Hebraizantes notati. Dei ſuſcitantis mortuos charitas.*
6 *Juſtorum reſurgentium votum, & reſponſio ad vocem Dei excitantis.*

1 *Ultima reſurrectionis deſcriptio quædam.*

Cum ſemel de reſurrectione dixerit, videtur nunc modum etiam prædicere, quo peragenda eſt; & licet quidem ipſe Job cum Chriſto domino reſurrexiſſe videatur, ut cap. 19. confirmabimus, nunc tamen de ſe loquitur vel in ſua perſona reliquos homines reſurrecturos intelligens, vel etiam de ſe peculiariter loquitur ſimul cum aliis, quod tempus, & modus ſuæ peculiaris reſurrectionis, ſibi nunc revelata non fuiſſent. Hæc igitur Dei *vocatio*, videtur eſſe illa Dei vox, & *tuba Archangeli*, de qua Paulus loquitur. 1. ad Theſſalonicenſ. 4. & 1. Corin. 15. & Matthæi. 23. *Mittet angelos ſuos cum tuba, & voce magna.* Ad rei hujus ſignum voce etiam, & clamore utebatur Chriſtus Jeſus excitaturus mortuos quoſdam, ut Lazarum, & viduæ filium, & eo etiam alluſio fit Matth. 25. *Media nocte clamor factus eſt, exite obviam*, & Pſalm. 49. *Deus manifeſtè veniet, Deus noſter, & non ſilebit*; de quo ait Joan. 5. *Qui in monumentis ſunt, audient vocem filii Dei* per quam *vocem*, quidam intelligunt imperium divinum, atque potentiam ſupremi iudicis; quod ad Theſſalonicenſes dicitur, *Juſſu Dei*: nam ſimiliter hoc loco, hominis *reſponſum* erit, obedientia, & obſequium corporum reſurgentium ad Dei præceptionem; ſæpè enim in Sacro Sermone, *vox*, imperium, præceptumve eſt; & *vocare*, præcipere, atque imperare: quò pertinet illud frequens apud Prophetas, *Vocare famem, gladium, formidinem*, aut quidvis aliud, id eſt præcipere, & efficere ut adſint, & *audire vocem eſt*, ſe audientem, & auſcultantem præbere.

Dei vocatio quæ. Theſ. 1. 4. Mat. 24. 31. 1. Cor. 15. 52. Joa. 11. 14. Luc. 7. 15. Mat. 25. 6. Pſ. 49. 2. Joa. 5. 28. Pſ. 104. 16.

2 *Vox Dei, et Archāgeli futura in ultima reſurrectione Vox, & tuba Archāgeli, quæ.*

Cæterum multò convenientiùs eſt divinis litteris, ut hæc Dei vox accipiatur ut ſonat, futuraque ſit ſenſibilis, & articulata; qua jubeantur mortui reſurgere, & ſiſti ante judicis tribunal. An verò hæc vox reddenda ſit proximè, & immediatè ipſius Chriſti judicis pectore, & lingua, ita ut vox *Archangeli*, dicatur vox ipſius Dei jubentis, & præcipientis, ut Archangelus divini judicii miniſter, vocem, præconis inſtar, quantum fieri poteſt contentam edat, ut mundus univerſus exaudiat; nihil certi conſtat: ego certè nihil indignum judico, ſi ea vox emittatur à ſeveriſſimo judice, ad tam mirabilem effectum; nemo enim indignum judicet, quòd ad ſuſcitandum Lazarum, *Infremuerit ſpiritu, & clamaverit: Lazare, veni foras*: atque ejus deinde vocis ſonitus, quaſi Archangelo perſtrepente, & buccinante, reddatur & repetatur in univerſas terræ partes. Sed hac de re tota copioſè, atque ſapienter multa alia in hanc diſputationem diſſerit Pater Franciſcus Suarez. 3. par. q. 56.

Joa. 11. 32.

Suar. 3. p. q. 56. diſp. 50. ſect. 4.

3

Is igitur hujus divinæ vocationis ſenſus, atque ſignificatio, cùm eleganter conſonet cum aliis locis ex novo teſtamento adductis, cæteris præferendus videtur; quamquam

quàm alii hujus loci commentarii ab aliis interpretibus aſſignati, omnino prætereundi, aut contemnendi non ſint; nam R. Moyſes exiſtimat *vocationem* hanc referendam ad diem fatalem: ſi me, inquit, voces, & ad te accerſas, morique jubeas, paratus ſum, quod in ſpem erigar operi manuum tuarum, & erigendo, & ſuſcitando, & revocando ad vitam, tuam te dexteram aliquando porrecturum. Minus verò placet, quod Caiet. per quandam conditionalem dicendi formulam, ſententiam hanc accipiat; *Si reſurrectio, inquit, futura eſt poſſibilis, utinam iam me ad reſurgendum vocares, utinam tibi vocanti iam ego reſponderem.* Aliquantò longius, quod Vatab. ad judicialem diſputationem refert vocationem hanc; Si me vocares ad judicium, & mihi litem denuntiares, ut tibi reſponderem, hoc profectò tibi dicerem; Num opus manuum tuarum deſideras perdere, & conterere? Tandem alii argutè potiùs, quàm ſolidè, hujuſmodi futurum, per imperativum explicant; cujus frequentia ſunt in Sacris exempla, quaſi dicat; utinam me voces, & ego tibi reſpondeam; utinam mihi liceret tecum verba ultrò, citroque facere, dicerem profectò tibi, operi manuum tuarum *porrige dexteram*: hoc etiam indicat Vatablus.

R. Moyſ. *Caiet.* *Vatabl.*

4 *LXX.* *Reſpõdere, pro obedire*

Et ego reſpondebo tibi: vel ſignificat imperii divini, vociſque efficacitatem: ideò legunt Septuaginta *vocabis, & ego obediam tibi*, id eſt, fieri non poterit, quin tibi vocanti præſto adſim; & quamvis altiſſimo ſepultus ſomno, te clamantem audiam, conſurgamque ſtatim; vel ſignificabit libenter ſe reſponſurum, neque moleſtè excepturum ſonitum Divinæ vocis, aliis terrificum, jucundiſſimum ſibi; dormiens licèt, ſtatim ut audiero, exurgam; non traham in ſepulchro, & lectulo moras; non erit opus iterum me vocare; nam ſemel vocatus adero: poteſt etiam connecti cum ſequente parte, ut ſtatim conſtabit.

Reſurgentium alacritas.

3 *Lect. Hebr.* כסף

Operi manuum tuarum porriges dexteram: in Hebræo propriè eſt; *Ad opus manuum tuarum deſiderabis*; vel, *concupiſces*: & quidem vox, *caſaph*, eſt deſiderare, amare, concupiſcere; quod Hebraizantes plerique in malum accipiunt, pro deſiderio, & voluntate perdendi, & deſtruendi; quare cum interrogatione legunt R. Levi in commentariis, Pagninus, Vatablus Bibl. Guarin. *Numquid perdere deſiderabis?* ſed vocis germanam ſignificationem iſti ex ſuo cerebro perdunt, & deſtruunt, cùm in origine tantùm ſit, amor, & concupiſcentia. Cæteri enim omnes in bonum accipiunt, & ſine interrogatione, ut Rab. Moyſes, & Rab. Abraham apud Pagninum. Tygurinum, & Caietan. qui hanc Dei concupiſcentiam ad opus ſuum referunt, & ad vitam, quam in reſurrectione homini conferet; ut indicetur charitatem illam, qua permotus Deus, homini in prima creatione vitam, & ſpiritum contulit, nondum extinctam; nam amiſſum ſpiritum, atque vitam reſtituit tandem. Rem eandem Septuaginta commoda paraphraſi elucidarunt; *Opera manuum tuarum ne repellas*: ſed eleganter Latinus interpres; *porrige dexteram*; quod ſingularis cujuſdam amoris, atque benevolentiæ ſignum eſt.

R. Levi. *Pagnin.* *Vatabl.* *Bibl. Guar.* *R. Moyſ.* *R. Abr.* *Tygur.* *Caietan.* *Dei Charitas ſuſcipantis mortuos.* *LXX.*

6 Poteſt autem hoc deprecanter ſimul, & per prophetiam dici; Aliquando tandem, poſt multa ſæcula dexteram mihi jacenti in altiſſimo puteo porriges; nam cujus *aſinus, aut bos in puteum cadit*, & non continuò *extrahit illum*. ego autem *ovis ſum paſcuæ tuæ, & ut iumentum factus ſum apud te*: vel ut hæc ſit ipſa reſponſionis reddendæ formula; ſcio me tibi vocanti reſponſurum in hæc verba, Porrexiſti tandem, ò Deus, manum; vel, Ad opus manuum tuarum voluiſti, aut deſideraſti, .ſ. Quod me vocaveris, ex propenſo, in opus manuum tuarum tuendum, atque conſervandum affectu profectum eſt: vel, Cùm me vocaveris, ad *dexteram* me conſtitue cum agnis, cum electis: licet jam hoc allegoriam ſapiat; nam potiùs videntur verba hominis jacentis, & ut erigere ſe poſſit, alterius opem, & manum poſtulantis.

Luc. 14. 5. *Iuſtorum reſurgentium reſponſio.*

Verſ. XVI. Tu quidem greſſus meos dinumeraſti, ſed parce peccatis meis.

1 *Varius nexus. Eligitur optimus.*
2 *Greſſus, Vitæ actiones. Dinumerare, ad libellum rationes pertinere. Explicatur Moyſes, & David.*
3 *Varia lectio.*

1 *Variis nexus*

VT hæc cohæreant cum præcedentibus, nihil certi habent interpretes. Primò enim poteſt hæc ſententia confici; Expecto ſanè beatam reſurrectionem, & peccatorum veniam mihi præſtandam, quamvis nunc in numerato habeas, atque punias ſingula mea peccata, Secundò poteſt hic ſenſus ſubeſſe; licet ſpes reſurrectionis omnem mihi mortis acerbitatem, & amaritudinem abſtergere poſſet, tamen dum me tam acerbè crucias, tamque diligenter obſervas, non poſſum non mortiferos iſtos cruciatus deprecari, vitæque veniam poſtulare. Tertiò, ſic nectit Divus Thomas, Ex eo ſanè, quod me ad vitam alteram ſerves, proficiſci videtur, quod ſingulas meas actiones numeres, & examines, de quibus poſtea rationem reddere compellar: immortalitatis igitur animi, vitæque futuræ hæc indicia ſunt; nam quem beatum poſtea velis efficere condonando illius errata, nunc numeras, obſervas, punis, minutiſſima quæque delicta; hæc enim ideò facis, ut parcere peccatis commodius, æquiuſque videaris. Sed tandem mihi non diſplicet nexus hic; ut cùm dixerit Deum ſuo opificio ſubventurum, nunc ita ſubjungat, Tu verò, Deus, tantum abeſſe videris, ut mihi operi tuo benignus favere videaris, ut potiùs omnia hominis, etiam leviſſima, minutiſſimaque errata particulatim colligas, & publicè, palamque punire velis: ſed jam tandem age, ò ſeveriſſime judex, diſſimula, connive, parce peccatis tui opificii.

xus, & interpretatione. *D. Thom.* *Nectendi ratio.*

2 *Greſſus, vitæ actiones.* *Prov. 5. 1.* *Dinumerare, ad libellũ ſupputatorum referri.* ספר

Greſſus. Opera, ſtudia, actiones ſingulas, quod *via* etiam ſolet dici, id eſt, vitæ viaæque greſſus. Proverb. 5. *Reſpicit Dominus vias hominis, & omnes greſſus eius conſiderat. Dinumeraſti*, ad ſupputationem, minutiſſimarumque rationum libellum, verbum *numerandi* pertinet: à verbo *caphar*, quod eſt numerare, & ſupputare; & inde deducitur volumen, aut libellus, quem memoriæ, aut quem ſupputatiorum vocamus, ſicut dicitur Gene. 5. *Hic eſt liber generationis Adam*, & Exod. 17. *Scribe hoc ob monumentum in libro*, & ibidem; * *Dele me de libro tuo*: à qua etiam radice dicitur Pſ. 55. *Vitam meam annuntiavit tibi*, id eſt, Minutatim tibi numeravi, & ſupputavi, quæ in animo meo ſunt. *Heos dado cuenta por menudo de mi vida*. Hieron. *Secretiora mea* * *numeraſti, pone lachrymam meam in conſpectu tuo*: unde ducatur metaphora, ſtatim explicatur; *ſicut in promiſſione tua*, Hebraicè; *nonne in libro tuo*? Hieron. *non in narratione tua*? id eſt, utique etiam meas lachrymas redigis in tuos libellos, & obſignatas tabulas, reponiſque in rationario tuo: quare illud, *poſuiſti lachrymas meas in conſpectu tuo*, ex Heb. etiam legitur, *In laguncula*, aut, *In utre*, vel *ſacculo tuo*, id eſt, benè memori mente ſervas; non areſcunt tibi meæ lachrymæ, *omnes greſſus dinumeras*; quidquid boni, quidquid mali egerim, *ſcriptum* profectò *eſt liber monumenti coram te*.

Gen. 5. 1. *Exo. 17. 14 & c. 32.* * *Borradme del libro de que tas con los bivos.* *Pſal. 55. 9.* *Hieronym.* * *Pues tenays quenta con mis penſamientos, reciba tambien en quenta mis lagrimas.* *Hieronym.* *Mal. 3. 16.*

Sed parce peccatis meis. Senſum expreſſit Vulgatus, nam in fonte propriè eſt, Non cuſtodias, vel, obſerves peccatum meum; quod per expoſitionem partis prioris acceperunt Septuag. legentes; *Non preſcribit te ullum peccatorum meorum*. Sed cum verbum *ſamar*, ſignificet etiam cuſtodire, aut ſervare, alii, ut Pagninus, verbo differendi, aut reſervandi in poſterum interpretantur, & *peccatum* accipiunt, aut pro culpa, aut verò pro pœna; Pagn. *Non differas punitionem meam*; Hebræus apud Caietanum. *Non reſpectabis ſuper peccato meo*, id eſt, ſtatim à me exigis debiti ſolutionem, inſtar ſeveriſſimi exactoris, & creditoris. Vel etiam ut precanter, & optanter dicat, id quod poſtea Auguſt. dixit. *Domine hic ſeca, hic ure, ut in æternum parcas*. Nihil nunc ſerves, quod à me poſtea exigas; luam ante mortem omnia. Alii ad iram, vel indignationem referunt; Non * *cuſtodias*, non ſerves indignationem; depone jam tandem, atque remitte, ſi quid aliquando adverſum me concepiſti.

3 *Varia lect.* *LXX.* שמר *Pagnin.* *Caietan.* *Auguſt.* * *No guardeys enojos, ni quentas para adelante, rematemos las luego.*

Verſ. XVII. Signaſti, quaſi in ſacculo delicta mea, ſed curaſti iniquitatem meam.

1 *Theſauri divinæ iuſtitiæ, qui: qua item divitiæ divinæ bonitatis, & miſericordiæ. Illuſtratus Paulus:*
2 *Quid Sacculus, quid pondera ſacculi, quid aſſervari in ſacculo delicta. Explicatus Moyſes, & Salomon.*
3 *Varia lectio. Quid curare ex Hebræo.*
4 *Pœna, & ſupplicia dicuntur vulnera: interdum verò medicina peccatorum. Illuſtrat Jeremias, & Oſeas.*

1 Dicis te obſignaſſe, & obſervaſſe io tuo rationario, & tabulis *delicta mea*, ſit ſane: ſed ſatis, ſuperque in me animadvertiſti; ſatis à me pœnarum repetitum, & exolutum eſt.

Signare. *Signaſti*: Propriè, ſigillo confirmaſti, & muniviſti, atque obſignaſti, quæ poſtea nunc videlicet proferres, & in caput meum redderes. *Theſaurizaſti*, nimirum, *iram*: atque peccata; ſic dicitur Deut. 32. *Nonne hæc condita ſunt apud me, & ſignata in Theſauris meis. Quaſi in ſacculo*, in faſciculo colligata, ne ullum excidat. Dicuntur autem peccata quaſi Theſauri divinæ juſtitiæ, & iræ, quos Deus *ſignare*, & aſſervare videtur at verò homo ipſi Deo theſaurizare, atque ſervandos, obſignandoſque tradere divinæ juſtitiæ: non enim videretur divina juſtitia per ſeſe locuples, & abundans, niſi noſtra nos illi peccata, tanquam ingentes theſauros traderemus; dicitur enim Deus per ſe ipſum *dives*, ſed *in miſericordia*; illius namque bonis nos diteſcimus; at è contrario divina juſtitia videtur diteſcere noſtris peccatis, debitiſque peccatorum pœnis; *An* (inquit Paulus) *divitias bonitatis eius contemnis? tu autem theſaurizas tibi iram* Ubi obſerva bonitatis divitias Dei proprias eſſe; nos autem nobis ipſis reponere, atque recondere juſtitiæ, & iræ divitias in illius theſauris. Hac etiam ratione Jacobus Apoſtolus dixit; *theſaurizaſtis vobis iram, in noviſſimis diebus*: tunc enim Deus proferet, effundetque in vos, quam vobilmetipſis theſaurizaſtis, atque recondidiſtis, avaritiæ, atque ſcelerum copiam incredibilem.

Deute. 32. 34. *Theſauri divina iuſtitia, qui.* *Ephe. 2. 4.* *Rom. 2. 5.* *Jacob. 5. 3.*

2 Sed interpres ſanè, dum *ſacculum* vertit, videtur reſpexiſſe ad *ſacculum* ſive marſupium, in quo ſolebant pondera ſervari, quæ quondam erant lapidea, ſicut nunc ferrea aut ærea ſunt, de quibus dicitur Deut. 25. *Non habebis in ſacculo tuo diverſa pondera*, & Prov. 16. *Pondus & ſtatera, iudicia Domini, & opera eius, omnes lapides ſacculi* & Mich. 6. *Nunquid iuſtificabo ſtateram impiam, & ſacculi pondera doloſa?* hoc igitur loco *ſignare in ſacculo delicta*, erit peccata accuratiſſimè expendere, & ſuo pondere uniuſcujuſque gravitatem ponderare.

Deu. 25. 13 *Pro. 16. 11* *Mich. 6. 11.*

3 *Sed curaſti iniquitatem*. Hebraizantes non legunt eodem modo: nam Tygur. & Vatabl. atque Regia, *Conſues*, vel, *adſues, aliquid iniquitati meæ*: at Pagn. poſt R. Levi, & R. Abraham & Thargum, *Addiſti pœnam pœnæ*; ac ſi diceret, minuatim colligendo mea peccata, & unum alteri adiungendo, & addendo, videris effeciſſe ingentem quemdam cumulum peccatorum, quorum nunc à me pœnas repetas, pœnam ſimiliter pœnæ addendo, & cruciatum cruciatui; quid, quod etiam videris graviores à me pœnas exigere, quàm debeam? ſic enim legunt Septuaginta, *& annotaſti, ſi quid invitus erravi*. & quidem verbum Originale *thaphal*, ſignificat adiungere unum alteri, & componere unum ſuper aliud; unde ſupra cap. 13. dictum eſt; *Fabricatores mendacii*, id eſt compoſitores, & concinnatores, aut amplificatores mendacii: nam hæc omnia fiunt componendo, & amplificando, aut addendo unum alteri, & Pſal. 118. *Multiplicata eſt ſuper me iniquitas ſuperborum*, Hierony. *Applicaverunt mendacium mihi ſuperbi*: quare hoc loco verti etiam poteſt; Applicas, multiplicas, concinnas, componis ſuper iniquitatem meam. Hebræus autem apud Caiet. valdè frigidè uſus eſt hoc verbo, vertens, *adhærebis*, vel, *adiunges meis culpis puniendis*; ſed tandem Latinus interpres acutè hujus verbis ſignificationem retulit ad medicinam, & curationem; quia curatio alicujus vulneris fit applicatione, & impoſitione ſomentorum, & emplaſtrorum, quæ frequenter ex glutinoſa materia conſtant; quare dicit R. Mardochai ſignificationem hujus verbi eſſe, *conglutinationem*, & ita in communi, conglutinare, imponere, adiungere, erit idem quod *curare*: ait itaque Job: Quamvis egomet meis manibus me vulneraſſem per ſummum furorem, quamvis totus proſciſſus eſſem, & confoſſus *rhomphaa & gladiis bis acutis* ſcelerum, quamvis totus ſanie, atque ſanguine peccatorum manarem, tamen jam ſatis pœnarum, tanquam pharmacum appoſuiſti, uſtiones, & ſectiones adhibuiſti, ne tantum malum ſerperet; circumligaſti vulnera; cum homine igitur tam graviter dolente, tam ſeverè caſtigato, tam bene curato, mitiùs jam agito; *curaſti iniquitatem*, hæc jam moleſtiſſima tot ærumnarum pharmaca remove, & integræ ſanitati reſtitutum benè me valere jube.

Vata. Reg. *Pagna.* *R. Levi.* *R. Abrah.* LXX. טפל *Job. 13. 4.* *Pſ. 118. 69* *Caietan.* *R. Mard.* *Eccl. 21. 4.*

4 Hic vides pœnas atque calamitates appellari medicamenta, & pharmaca, quibus peccata, quæ ſunt animi vulnera, ulceraye curantur; licèt enim aliquando ipſæ ærumnæ, vulnera dicantur; atque fœlicitas ſit animi contriti, & languentis ſanitas, ſicut dixit David. Pſalm. 146. *Qui ſanat contritos corde, & alligat contritiones eorum*, & iterum; *Ipſe vulnerat, & medetur; percutit, & manus eius ſanabunt*: & *Obducam cicatricem tibi, & à vulneribus tuis ſanabo te*: tamen nunc plagæ, & vulnera ad animi morbos, & peccata, Pharmaca verò, & medicina, ad inflictas pœnas & ſupplicia referuntur; ſicut & apud Jerem. 51. *Curavimus Babylonem, & non eſt ſanata, derelinquamus eam*: & Oſeæ. 11. *Ego quaſi nutritius Ephraim, & portabam eos in brachiis meis; & neſcierunt, quod curarem eos*: ubi Hieron. *Ignoraverunt, quod curarē eos & vulnus idololatriæ quadraginta annorum ſpatio abducerem, & priſtinæ redderem ſanitati*; propterea additur, cujuſmodi illa curatio eſſet; *In funiculis Adam traham eos*: funiculus autem, pœnas, & dolores ſignificat, ut aliquando diximus, & quidem aliqua peccata ejuſmodi ſunt, ut non ſolùm commodè, & breviter, ſed neceſſariò etiam hac moleſtiſſima pœnarum, & acri ſuppliciorum medicina, non aliter curanda videantur. *Caſtigabo te* (inquit Deus Jerem. 30.) *& in iudicio, ut non tibi videaris innoxius: quia hæc dicit Dominus, Inſanabilis fractura tua, peſſima plaga tua*, quaſi dicat; Non aliter, quàm ſeveriſſimo judicio, graviſſimoque ſupplicio curari debet, aut poteſt: eſt verò tam efficax remedium hoc, ut deſperatis, proculdubio, morbis ſubvenire poſſit; non aliter, atque ſel illud, quod Tobiæ cœcitati curationem, medicinamque attulit. Igitur qui non ſolum morbos corporis timet, ſed etiam ſeveriſſimam Chirurgi operam, à vulneribus, & morbis animi caveat; nam ſcriptum eſt; *Qui delinquit in conſpectu eius, qui fecit eum, incidet in manus medici*.

Pœna, & calamitates interdum vulnera, interdū vulnerum medicina. *Pſ. 146. 3.* *Job 5. 18.* *Jere. 30. 17 & 36. 6.* *Jere. 51. 9.* *Oſ. 11. 3.* *Hierony.* *Gregor.* *Ier. 30. 15.* *Job 12. 13.*

Verſ. XVIII. Mons cadens defluit: & ſaxum transfertur de loco ſuo.

Verſ. XIX. Lapides excavant aquæ: & alluvione paulatim terra conſumitur, & hominem ergo ſimiliter perdes.

1 *Varius nexus, & interpretatio.*
2 *Explicatur lectio Græcorum. Terra, & Lapides, quorum ſymbolum.*
3 *Deſluere, quid.*
4 *Quid excavare; & ne ad vulgare proverbium alluderit Vulgatus.*
5 *Varia lectio. Terra pro terra germinibus & plantis. Vulgari interpretis diligentia.*
6 *Homo miſer. Humana vita cum terra, & plantis comparatio.*

1 Miratur hoc loco Olympiodorus Jobum, qui in mediis ærumnis philoſophatur, mente non diſtracta doloribus; & tanquam ſapiens, promit ænigmata, quod pleraque ænigmatis involuta ab amicis audiiſſet. Non uno autem tantum modo necti poteſt hæc ſententia cum præcedentibus: primò, ut deprecetur tam immanes cruciatus, in hanc ſententiam; Fortiſſima quæque, ut montes, ſaxa, vetuſtate exeduntur, & molliſſima aquæ gutta excavantur: à fortiori igitur oportet imbecillum hominem validiſſimè percuſſum, concidere, & interire: vel ſit mortis votum; Moriar tandem; nam nihil tam forte, tamque firmum eſt, quod tempore, & vetuſtate non labaſcat. Vel tandem, ut de reſurrectione iterum agat; Aliquando montes ingenti terræmotu concuſſi, diſſipatique ſunt; immania ſaxa è ſuis ſedibus excuſſa, atque aliò tranſlata, & exundantibus aquis nemora, ſylvæ, ædificia radicitùs convulſa; ſimili igitur ratione videris profectò cum homine agere, ut quamvis fortiſſimus, & conſtantiſſimus, à te percuſſus procumbat, & proſternatur; & dolorum morborumque fluctibus agitatus, & impulſus corruat; atque cruciatuum ſeviſſimorum æſtu, & vorticibus abſorbeatur, nulla ampliùs vitæ, & incolumitatis ſpe relicta.

Olympiod. *Varius nexus, & interpretatio.*

2 Græci verò in ultima parte legunt, *Et patientiam hominis perdidiſti*: quod dupliciter ab Olympiod. accipitur: primò; ut precetur Deum ne calamitates producat

Olympiod.

longiùs, *Ne miſericordia*, inquit, *aliqua ei tribuatur*, *& obtorpeſcat*; quod quidem ſicut ſenſus, ita etiam patientiæ, & tolerantiæ vis remitti videatur: vel, ſi nulla fuerit malorum intermiſſio, in malorum perpeſſione animum demittat; nam fortiſſima quæque continenter impulſa, comminuuntur tandem, & abripiuntur: conſonant omnia. Sed

Philippus. Terra, & lapides, quorum ſymbolum. Pſal. 35. 8.

paulò durius quod Philippus metaphoricè hæc dicta exiſtimat, ut per *terram*, infirmiores intelligantur, qui non ſunt tolerandis tentationum diſcriminibus, & per *lapides*, impios illos, qui aquis inundantibus, velut lapides, & terra conſumpti ſunt, & per *montes*, ſuperbi per *homines* verò, ſpirituales viri: ſicut ſcriptum eſt, *Homines, & iumenta ſaluabis Domine*: miratur igitur, quod ſe, *hominem* videlicet, eodem ſupplicio cum ſuperbis, & impiis afficiat, & inuoluat Deus. Nunc pauca quædam minutiora.

3

Defluere. נבל

Mons cadens defluit; id eſt, defluentibus glebis, aut lapidibus imminuitur. Rectè autē dixit Vulgatus, *defluit*; nam verbum *Nabal*, ſignificat propriè, illum defluxum deciduorum foliorum ex arbore, cùm marceſcunt, & langueſcunt exucto humori, & omni firmitate: quare rectè etiam

LXX.

Septuag. dixerunt, *& quidem mons cadens, decidet*: quaſi dicat diuturnitate tandem diſſipatur ingens ſaxum, & fruſtatim decidit, collapſimque marceſcere videtur, ſicque *transfertur de loco ſuo*; propriè, avellitur, vel ſeneſcit, aut inueteraſcit. Sic etiam Septuag. *Petra veteraſcet de loco ſuo*, id eſt, vetuſtate, exeditur.

4

Ovid. 4. de Pont.

Lapides excavant aquæ. Elegantes *excavare*, dictum eſt, ut alluſio fieret ad quotidianum illud.

Gutta cavat lapidem, conſumitur annulus uſu,
Et teritur preſſa vomer aduncus humo,

& iterum:

Ouid. lib. 1. de arte aman.

Quid magis eſt durum ſaxo? quid mollius unda?
Dura tamen molli ſaxa cavantur aqua.

שחק.

Quanquam in origine propriè ſit; lapides conterunt, comminuunt aquæ: hinc enim dictum eſt Exod. 30. *Cùm in tenuiſſimum pulverem univerſa contunderis*: & eodem tundendi verbo uſus Lucretius rem eandem expreſſit.

Lucr. lib. 4.

Nam leviter quamvis quod crebro tunditur ictu
Vincitur in longo ſpatio tamen, atque labeſcit.
Nonne vides etiam guttas in ſaxa cadentes
Humoris, longo in ſpatio pertundere ſaxa?

LXX.

Eleganter Septuagin. dixerunt, *levigaverunt aquæ*. Nam quod pertunditur, & comminuitur, lævigatur, aut levificatur, & indies aliquid detrahendo ad minutiſſimum, leviſſimumque pulverem reducitur.

5

Terra, quid ſignificet. Pagnin. Regia. Vatabl. Complut. כפיח *Levit. 25. 5. R. Mardoc. 4. Reg. 19. 29. LXX. Caiet. Latini interpretis diligentia*

Et alluvione paulatim terra conſumitur. *Terræ* nomine intelligi quidquid in terra germinat, Hebraizantes ferè omnes conſentiunt; ſic Pagn. dixit *germina*: Regia, *ſponte naſcentia*. Vatabl. *quæ ſponte fundit pulvis terræ*. Complutenſes: *Renaſcentia pulveris terræ*, & quidem vox *cephiach*, Levit. 25. vertitur, *Quæ ſponte gignit humus*: & R. David: atque R. Mardochai dicunt eſſe *germen per ſe naſcens ſine ſatione, atque ſemente*; ut manifeſtè colligitur ex 4. Reg. 19. Comede hoc anno, quæ repereris: in ſecundo autem non (cepiach) quæ ſponte naſcuntur; porrò in tertio anno ſeminate, & metite: huc etiam reſpexerunt Septuaginta qui hæc *terræ ſponte naſcientia*, dixerunt *Cumulos terræ*. Hebræus apud Caiet. vertit, *germina*, aut *bullulationes aquæ*; vel, *caſum*, id eſt aquam deciduam. Sed quidem inter has veritates nemo ſatis mirabitur exquiſitam noſtri interpretis diligentiam; nam cùm ex verbo legamus in Hebræo, *Inundabit*, vel *alluet naſcentia terræ pulveremque*: per Naſcentia terræ, atque pulverem profectò, ut res ipſa exigebat, tum ea quæ è terra naſcuntur, tum terram ipſam unico terræ vocabulo comprehendit, & quod inundare, aut diluere eſt, *Alluvionem* reddidit, & additione illius particulæ *paulatim*, rem totam illuminavit: nam paulatim aqua corrodit, & exedit terram, & quidquid in terra prominet, ſive cumulus, aut monticulus ſit, ſive aliquid naſcens abſumit. Eleganter etiam, quanquam paulo ſecus Septuag. *Demerſerunt*

LXX. R. David.

aquæ ſupina cumuli terræ. Rem quoque attigit R. Dauid, *Aqua*, inquit, *venit, & defert ſecum pulverem terræ, & ita illa conſumit*.

6

Homo, ærumnoſus. אנוש

Et hominem ergo ſimiliter perdes? ſive cum interrogatione legatur, ſive cum aſſeveratione, ſenſus idem in Hebræo eſt: *Hominis* (enos) *patientiam*, aut *expectationem perdidiſti*, id eſt, ſicut hæc, quæ ſenſus expertia ſunt, omni ſpe amiſſa conſumuntur, ſic profectò videris *hominem*, *enos*, miſerum, ærumnarum, & miſeriarum alluvione immergere, penituſque convellere, & abrigere. In quo ſenſu poteſt quædam eſſe humanæ vitæ, hominisve cum monte, & lapidibus comparatio, tum etiam cum iis, quæ ſponte fundit tellus; cum enim homo bene valet, his ſimilis eſt; cum ſeneſcit verò & debilitatur, ſicut mons collabitur, & ſicut lapides guttis, ita ipſe capitis deſtillationibus alluitur, & conſumitur: & ſicut terræ germina alluvione, ita ipſe convellitur, & marceſcit. Secundò ut pertineat ad deſiderium mortis: Fortiſſima quæque leuiſſimis impulſa incommodis diſſipantur; ego verò graviſſimis agitatus malis, non moriar & conſumar tandem? vel ut ſibi timeat homini miſerrimo, ne deficiat, & tolerantiam ammittat, qui carneus mollis ſit, non ſaxeus, aut ferreus. Vide cap. 6. verſ. 12.

Verſ. XX. Roboraſti eum paululum, ut in perpetuum tranſiret: immutabis faciem ejus, & emittes eum.

1 *Brevitas humanæ vitæ.*
Perpetuum, aut finis, quid. Illuſtratus Paulus.
2 *Roborare active, aut paſſivè: Quid ex Hebræo. Roborare, ad varia referri. Perpetuum, aut finis ad victoriam, & triumphum. Illuſtratus Samuel.*
3 *Moribundi facies altera. Immutari faciem, frequenter in malum. Illuſtratus Salomon. Facies Hippocratica.*
4 *Emittere quid. Senibus inviſa ſpecula.*

Nihilo melius, aut diuturnius homini accidit, quàm rebus aliis corruptioni, & interitui obnoxiis: nam ſicut cætera, ita etiam homo poſt quam breviſſimè vixit, ſtatim interit: robur enim aliquod habere videtur, dum floret, dum adoleſcit, dum firma viget ætate; ſed illud quidquid eſt, paululum eſt, atque breviſſimum, quod culto illo carmine, quod de vitæ humanæ fragilitate, & brevitate, ſub roſæ ſymbolo, Auſonius edidit, eleganter expreſſit. 1 *Brevitas humana vita.* *Auſonius.*

Mirabar celerem fugitiva ætate rapinam,
Et dum naſcuntur, conſenuiſſe roſas.
Tot ſpecies, tantoſq; ortus, varioſq; novatus
Una dies aperit, conficit una dies.
Conquerimur, Natura, brevis quod gratia florum eſt,
Oſtentata oculis illico dona rapis.

Vel, ut de ſe loquatur: Quondam pollebam ego viribus, *Pſal. 29. 7.*
& dicebam *in abundantia mea*, *Non movebor in æternum*: ſed illa meæ vitæ, mearumque fortunarum corroboratio ad ſpeciem tantum fuit, illamque breviſſimam, ergo ſi tam brevi omni virtute atque robore ſpoliandus, dejiciendusque eram, quorſum mihi vires, vitamque ad momentum duraturam tribuiſti? Quadrat profectò conque- *Iſa. 38. 10.*
ſtionis huius forma in juvenem, aut virum, *qui in dimidio dierum* ſuorum rapitur immatura morte, & ſit non ſine orationis vehementia, comparatio, oppoſitiove quædam, inter breviſſimam illam vitæ humanæ corroborationem, & quaſi confirmationem, atque mortis longiſſimam, diuturnamque imbecillitatem, atque defectum: quod ad contemptum vitæ pertinere videtur. Quale namque robur eſt, quod certiſſima, breviſſimaque morte non debilitatur? qualis firmitas, & conſtantia, quæ mortis pede pulſata, dicto citiùs non proſternitur in perpetuum interitum? qualis in vitam ingreſſus, cui perpetuus tranſitus, & abitio ſuccedit? quod eleganter interpres illuſtravit addita ad antitheſim illa particula, *paululum*, quæ ab alia ſequente poſtulari videbatur, *in perpetuum*: Septuag. *in* *Perpetuum aut finis quid.*
finem: propriè, in ſeculum, vel in æternum, quod enim *in finem* dicitur, eundem ſenſum habere videtur, quod ſine fine, ut ex illo Threnor. 3. explicatur, *Periit finis meus, &* *LXX.*
ſpes mea à Domino, id eſt, periit in finem, vel, ſine fine: *Thre. 3. 18*
ſic 1. Theſſalonicenſ. 2. *Pervenit ira Dei in illos uſque in* *1. Theſſ. 2. 16.*
finem, id eſt, perpetuo, ſine fine; & habet quidem eiuſmodi conqueſtio, expoſtulatiove, neſcio quam futuræ reſurrectionis ſignificationem; non enim voluit Deus hominem vivere, ut hac tantum vita breviſſima defunctus perpetuo mortis ſomno conſopiretur: igitur vita hæc breviſſima licet, futuræ vitæ nunquam intermoriturę quaſi ſymbolum quoddam, atque præambulum eſt.

2 Cæterùm verbum originale *ThaKaph*, quod interpres noſter activè uſurpavit, & *robur*, quod propriè ſignificat tribuit homini à Deo collatum, Septuaginta etiam activè acceperunt, ſed Deo robur attribuunt, *Impuliſti eum in finem, & abibit*: alii, *Urgebis eum perpetuò, ut abeat*. Hebraizantes neutraliter: *Prævalebis ei, fortior illo eris*. Hebræus apud Caietan. *Viciſti*: quanquam idem exiſtimet, non eſſe ullum verbum Latinum, quod plenè reſpondeat voci Hebrææ, & id quidem verbum videtur eſſe Chaldaicum, quod ſæpè in Danielis libro uſurpatur, cap. 2. 3. 4. 5. & 1. Eſd. 4. ſed his omnibus communis eſt is ſenſus ex ſuperiori pendens: Cum molliſſimæ, & minutiſſimæ guttæ emolliant, atque demoliantur ſaxa, tu autem, ô Deus fortiſſime, omnes tuas vires colligis ad imbecillum hominem deiiciendum? te roboras, quaſi adverſus potentiſſimum hoſtem, ut illum ſuperare poſſis? illum perpetuò urges, & à tergo pungis, atque ſtimulas, ut in fugam coniicias? namque illud *in finem*, aut *perpetuò*, poteſt conſtrui cum altero ex illis duobus verbis *roborandi*, prævalendi, aut *pertranſeundi*; Perpetuis ærumnis videris hominem urgere, & impellere, ut ex hac vita jam tandem in perpetuum abeas, nunquam ad eandem conditionem rediturus. Alii per imperativum legi volunt, ut ſit mortis quoddam deſiderium; Roborate, & vince, ac ſupera hominem imbecillum; prævale jam tandem; non colluctéris mecum, ſed me, nam potes, proſterne & deiice, ut ſit illa ſententia: *Solvat manum ſuam & ſuccidat me*. Cum quo conſonat illud *in perpetuum*, quod triumphum, & victoriam aliquando ſignificat: hic enim eſt finis belli: nam *Naeſach*, quod eſt triumphare, aut vincere, idem eſt quod aliquid ad finem victorioſè, & triumphanter perducere: ut illud 1. Reg. 15. *Triumphator in Iſrael*, id eſt, qui rem ſemel cœptam perficit (*el que lleva loque comienca haſta el cabo*. Igitur ait: Vince me, robora te, ut me vincas, ut de me triumphum reportes, ut me penitùs proſternas, & proculces, victoris & triumphatoris inſtar: neque ab hoc ſenſu aliena ſunt quæ ſequuntur.

Roborare activè, aut paſſivè. תקף *LXX. Hebraizantes. Caietan. Dan. 2. 37. & c. 4. 27. & c. 6. 20. 1. Eſd. 4. 20. Varia conſtructio. Job. 6. 9. Perpetuũ, aut finem, ad victoriam, & triumphũ referri.* נצח *1. Reg. 15. 29.*

3 *Immutabis faciem eius*. Olymp. lectionem Septuaginta, *Adverſiſti ei faciem*; interpretatur, minacem, & torvum conſpectum, atque iratum vultum illi exhibuiſti: ſed meliùs de ipſius hominis facie, & vultu. Hæc autem *immutatio faciei* referri poterit ad varietatem affectuum, & perturbationum, quibus obnoxia eſt humana vita: cogitur enim homo ſubinde varios ſumere vultus; namque tot ſunt mutationes vultus, quot cordis, & animi affectiones, ut Eccleſiaſt. docet cap. 13. *Cor hominis immutat faciem illius*, ſive in bonum, ſive in malum; ut ſcilicet pro varia cordis diſpoſitione, & affectione, vultus ipſe nunc hilaris, nunc triſtis fit: quanquam ſubiungat ſapiens triſtem vultum, conſtantiorem, & frequentiorem eſſe; nam frequentes huius vitæ ærumnę non permittunt cordi ullum gaudendi locum, ſpatiumve; *Veſtigium*, inquit, *cordis boni, & faciem bonam difficilè invenies, & cum labore*.

Olympiod. LXX. Eccl. 13. 31.

Præterea *Faciei immutatio* ſimpliciter dicta, aliquando in malum ſumitur, & deteriorem triſtioremque habitum, ut illud Eccleſ. 25. *Nequitia mulieris immutat faciem eius, & obcæcat vultum ſuum, tanquam urſus, & quaſi ſaccum oſtendit*, id eſt mulier, quæ à natura mollem, amicum, blandum vultum accepit, tamen propter pravitatem, & malitiam, obſcurum, triſtem, torvum, inimicum, immanem ſumit, inſtar urſi torvum intuentis, & ſacci nigri, luctumque referentis: non enim hic ſervatur diſcrimen illud, quod inter faciem, & vultum Latini conſtituunt; nam ſic definit, & diſtinguit Nonnius: *Vultus eſt voluntas, quæ pro motu animi in facie oſtenditur. Facies, ipſa oris ſpecies*: ergo facies, & vultus in ſacro ſermone pro eodem. Non aliter itaque hæc *mutatio* vultus ad malum, & triſtitiam pertinere videtur. Et quidem videtur de habitu defuncti, aut moribundi hominis ſermo eſſe: videtur enim tota *facies immutari*, & ut Hippocrates docuit, in ſuo prænotionum libello, redditur ſibi ipſi maximè contraria; acutus enim fit naſus, oculi cavi, tempora collapſa, aures contractæ, & aurium extremitates averſæ, cutis circa frontem dura & circumtenta, ac arida, & color totius faciei pallidus, aut etiam niger, & lividus, aut plumbeus, labra reſoluta, pendentia, albicantia, ita ut nova quædam iam perſona videatur, homini adiecta, ut Septuag. indicarunt, * *Adverſiſti ei faciem*: nam ut ille dixit:

*Eccl. 25. 24. Nonnius. Moribundus homo, ut faciem novam ſumere videatur. Hippocr. Facies Hippocratica. LXX. * Pareto*

Res eſt forma fugax, quis ſapiens bono
Confidat fragili?
Momento rapitur, nullaque non dies
Formoſi ſpolium corporis abſtulit.

quid lo desfigurays, que tan dolo la cara que le diſtes, y poniendole una maſcara. Seneca in Hypolito.

Non ſemel igitur in morte, ſed in dies *immutatur* humana facies. Hæc igitur cùm de ſe ipſo dicat Job, videtur inſtantem mortem deprecari, & intentum extremis mortis anxietatibus, omnium aliarum rerum curam, & cogitationem abjeciſſe ut ſtatim verſiculo ſequente dicet.

4 *Et emittes eum*. Olympiod. ſic interpretatur: *A te illum alienum eſſe declaraſti, & ablegaſti*; ex proprietate originis nihil amplius affertur quàm dimittere, aliquando etiam abjicere, vel eiicere: ab eadem enim radice dicitur Num. 5. *Eiiciant de caſtris omnem leproſum*, & Iſai. 27. *Cùm abiecta fuerit, iudicabit eam*. *Emittes*; propriè abiicies, expelles è vita, & quaſi mutata perſona, naturalique habitu depoſito, abire jubebis ad ignotam regionem. Hinc ſenes, & anus, quaſi dictante natura, ſpecula longè proiiciunt, ne ſi ſe in illis contemplari velint, *immutatam faciem* non agnoſcant, & ſe alios eſſe atque videri lamentari cogantur; ad quod Lyricus reſpexit, dum adverſus Lygurinum cecinit:

Olympiod. Emittere, quid. שדרה *Num. 5. 2. Iſa. 27. 8.*

Nunc & qui color eſt puniceæ flore prior roſæ,
Mutatus, Lygurinum in faciem verterit hiſpidam,
Dices: Heu (quoties te in ſpeculo videris alterum)
Quæ mens eſt hodie, cur eadem puero non fuit?
Vel cur his animis incolumes non redeunt genæ;

Hora. li. 4. Carm. Od. 10.

Atque in hanc rem fertur illud Platonis diſtichon; *Ævum fert omnia: longum tempus novit mutare nomen, & formam, & naturam & fortunam*.

Plato.

Verſ. XXI. Sive nobiles fuerint filii ejus, ſive ignobiles, non intelliget.

Verſ. XXII. Attamen caro ejus, dum vivet, dolebit: & anima illius ſuper ſemetipſo lugebit.

1 *Numeroſam ſobolem non numerandam in maximis bonis. Filiorum errata excruciant ſuos parentes.*
2 *Moribundum hominem ſuorum filiorum oblivisci, ad ſuos dolores attentũ. Chriſti Jeſu erga ſuos Charitas.*
3 *Nobilitatem ad diverſa referri. Quid propriè in Hebræo. Ignobiles dici, quaſi diminutos, & parvulos.*
4 *Caro, aut anima, pro corpore, aut pro toto homine.*

EMiſſus homo, & expulſus ex vita hac atque dimiſſus à Dei manu conſervatrice viventium omnium, perget ad inferos, ubi *neque ratio, neque ſapientia, neque ſcientia eſt*; non enim cognoſcunt, quid apud nos agatur, neque curare poſſunt, quæ ad ſuos pertinent: quæ ignoratio ingentis cujuſdam miſeriæ genus eſt. Tum etiam, ut Olympiod. & Polychr. indicant, docere videtur Job, nullam miſerum hominem ex iis, quæ poſt eum futura ſunt, utilitatem capere; quæ enim & quanta poſt ejus interitum, ſoboles & filiorum progreſſio fuerit, & cuiuſmodi generis propagatio, puſilla, an ampla, ignorat; ut tacitè admoneat, ſpecioſam, numeroſamque ſobolem non magnifieri debere: nam morituro homini, nihil iſtorum fructum aliquem affert: ſimiliter divitiæ, & nobilitas filiorum, anxium & metu mortis perculſum parentem nihil videntur juvare. Alii ad ſolatium quoddam, quod in morte eſt, referendum exiſtimant; Non afferunt jam defunctus parentibus moleſtiam ullam filiorum res: nam mirum eſt, quantum parentes excrucient, quantumque dolorem efficiant filiorum errata; uti Jacob graviſſimum (ſi unquam ullum) ex Rubeni peccato dolorem accepiſſe teſtatus eſt illis verbis: *Ruben primogenitus meus, & principium doloris mei*. Præterea vita hæc doloribus, & ærumnis plena, non amplius erit defunctis moleſta. Vel, ut his verbis exprimatur mortis, & doloris acerbiſſimi affectus, Moribundus homo ad ſuum dolorem attentus, & impendentis mortis timore correptus, nihil aliud curare, aut cogitare ſinitur, non filios, non familiam, non res alias externas: ſic (inquit Job) ego nihil aliud nunc ago, quàm meos dolores & cruciatus, meamque mortem, aut deprecari, aut optare, & ærumnas meas omnes mente repetere. Jobi ſententiam hanc non poſſum, non moderatione quadam adhibita, reſtringere & temperare: namque moribundus homo, filiorum curam timore mortis perculſus abjicit quidem, niſi tanta ſit erga

Olymp. Polychr. Numeroſa ſoboles, non numeranda in maximis bonis. Filiorũ erratis excruciantur parentes. Gen. 49. 3.
2 *Moribundus homo, ad ſuos tãtum dolores attentus.*

ſuos

ſuos charitaſ; ut omnem mortis, corporiſque dolorem, & cruciatuum ſenſum vincat: qualem Chriſti Jeſu erga hominum genus, Apoſtolos præſertim, fuiſſe Joannes ſcripſit: Nam *ſciens Jeſus, quia venit hora eius, ut tranſeat ex hoc mundo ad patrem, cùm dilexiſſet ſuos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos*. Et non tam ſui, quàm ſuorum ſolicitus, ferculo ſui corporis illos refecit; incredibiliter etiam dolens, & in cruce pendens, matris, atque diſcipuli curam geſſit, & crucem bajulans, non ſolum *ſuper ſemetipſo anima illius non lugebat*, verùm, & pias illas fœminas, ſuam ipſius mortem lugere illis verbis dehortari viſus eſt: *Nolite flere ſuper me, ſed ſuper vos ipſas flete*.

Joa. 13. 1. Chriſti Jeſu erga ſuos charitas.
Joa. 19. 26 27.
Luc. 23. 28

Sive nobiles fuerint. Nobilitatem hanc Septuaginta ad numerum retulerunt, legentes, *Et cùm multi fuerint filii eius, neſcit: ſin autem pauci fuerint, ignorat*: eò reſpexit Vatabl. *Multiplicabuntur*, inquit, *filii eius, eo ignorante: aut diminuentur, & non advertet ad eos*. Idem ferè Hebræus apud Cajet. nam interea, quæ parentes deſiderant, illud vel primum eſt, ut numeroſam ſuſcipiant ſobolem. Alii ad divitias pertinere exiſtimant: ita Pag.: vertit enim; *Divites, & pauperes*, & Tygurin. *An filii ipſius in ampla fortuna ſint, & quum anguſtia premuntur*: alii ad honorem, ut Regia, vertens, *inclytos, & viles*: & Complut. *honorantur filii eius, & minorantur*, ſive diminuuntur; ſed ſanè vox originalis, *cabad*, pondus, & gravitatem, quam vulgò dicimus, ſignificat, ſub qua honor, divitiæ, nobilitas continentur: tum etiam eleganter Latinus interpres *nobilitatem*, reddidit, ut cui honor debeatur, & quam efficere interdum divitiæ ſoleant: neque hoc loco tam intelligenda eſt generis, & ſanguinis *nobilitas*, quàm ſtatus, & vitæ claritas quędam, atque fœlicitas. Ignobiles verò hoc loco dicuntur à radice, *tſaghar*, quod eſt diminui, aut minorem & parvulum eſſe; quod ad nobilitatem, & honorem pertinet, & eleganter redditur eadem vox, attenuari, Jerem. 30. *Glorificabo eos, & non attenuabuntur*, & Job 8. *Si priora tua fuerint parva*: de honore, divitiis, & omnis generis claritate, & excellentia dictum eſt: duriuſculum verò eſt id, quod Philip. *nobilitatem* hanc ad mores, & animum transfert, in hanc ſententiam; Ignoro an mei liberi morum nobilitate clari extiterint. Nam hanc nobilitatem prædicari frequenter in ſacris literis docet, ex Paulo dicente: *Salutate Andronicum, & Juliam, qui ſunt nobiles in Apoſtolis*. Itemque, *Vos nobiles in Chriſto, nos autem ignobiles*. Et Lucas de Beroenſibus ait: *Hi erant nobiliores eorum, qui ſunt Theſſalonicæ, qui ſuſceperunt verbum cum omni aviditate*.

LXX. Nobilitatē ad diverſa referri.
Vatabl.
Caie. Heb.
Pagnin.
Tygur.
Reg. Cōplu.
בכר
Nobilitas, quid in Hebræo.
Ignobiles, in Heb. quaſi diminuti.
צער
Iere. 30. 19
Job 8. 7.
Philip.
Rom. 16. 7.
1. Cor. 4. 10
Act. 17. 11

Attamen caro eius, hominis moribundi corpus; vel, ut ipſe totus homo, & qui in animi doloribus, gemitibuſque ſpiritum ducit, non aliud dum vixerit, aget, quàm attentum ad ſuas ęrumnas, & cruciatus, dolere corpore & animo, inſtar vulnerati hominis, & graviſſimè percuſſi.

4
Caro, pro toto homine,

Et anima. Ipſum dolens corpus, vel ærumnoſa vita, vel totus ipſe homo cum ſuis doloribus aſſiduè colluctabitur; & *lugebit*, mœrebit, ſe moribundum cogetur lugere. *llorarafe en vida*: uti de ſe dicebat David: *Quaſi lugens, & contriſtatus humiliabar*.

Anima, pro corpore, aut pro toto homine.
Pſ. 34. 14.

IOANNIS DE PINEDA
SOCIETATIS IESV
COMMENTARIORVM
IN JOB
LIBER SEXTVS.

Qui eſt de ſexto certamine, id eſt, ſecunda JOBI cum Eliphaz diſputatione.

CAPUT DECIMUMQUINTUM.
ARGUMENTUM CAPITIS.

Jobi orationem excipit Eliphaz amarulenta, plenaque ſtomachi reſponſione, atque illum accuſat impietatis, & inſolentis adverſus Deum animi. Tandem dum impiorum ſupplicia proponit, Jobo perſuadere nititur, propter ſua peccata flagellari.

1 RESpondens autem Eliphaz Themanites, dixit: 2. Numquid ſapiens reſpondebit
quaſi in ventum loquens, & implebit ardore ſtomachum ſuum? 3. Arguis ver-
bis eum qui non eſt æqualis tibi, & loqueris quod tibi non expedit. 4. Quantum
in te eſt, evacuaſti timorem, & tuliſti preces coram Deo. 5. Docuit enim iniquitas
tua os tuum, & imitaris linguam blaſphemantium. 6. Condemnabit te os tuum, et non
ego: et labia tua reſpondebunt tibi. 7. Numquid primus homo tu natus es, et ante col-
les formatus? 8. Numquid conſilium Dei audiſti, et inferior te erit eius ſapientia? 9. Quid noſti quod
ignoremus? quid intelligis quod neſciamus? 10. Et ſenes et antiqui ſunt in nobis, multò vetuſtiores
quàm patres tui. 11. Numquid grande eſt ut conſoletur te Deus? ſed verba tua prava hoc prohibent.
12. Quid te elevat cor tuum, et quaſi magna cogitans, attonitos habes oculos. 13. Quid tumet contra
Deum ſpiritus tuus, ut proferas de ore tuo huiuſcemodi ſermones. 14. Quid eſt homo, ut immacula-
tus ſit, et ut iuſtus appareat natus de muliere. 15. Ecce inter ſanctos eius nemo immutabilis, et cæli
non ſunt mundi in conſpectu ejus. 16. Quantò magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit quaſi
aquam iniquitatem? 17. Oſtendam tibi, audi me: quod vidi narrabo tibi. 18. Sapientes confiten-
tur, & non abſcondunt patres ſuos. 19. Quibus ſolis data eſt terra, & non tranſivit alienus per eos.
20. Cunctis diebus ſuis impius ſuperbit, & numerus annorum incertus eſt tyrannidis ejus. 21. Sonitus
terroris ſemper in auribus illius: & cùm pax ſit, ille ſemper inſidias ſuſpicatur. 22. Non credit quod
reverti poſſit de tenebris ad lucem, circumſpectans undique gladium. 23. Cùm ſe moverit ad quæren-
dum panem, novit quod paratus ſit in manu ejus tenebrarum dies. 24. Terrebit eum tribulatio, &
anguſtia vallabit eum, ſicut regem qui præparatur ad prælium. 25. Tetendit enim adverſus Deum ma-
num ſuam, & contra Omnipotentem roboratus eſt. 26. Cucurrit adverſus eum erecto collo, & pin-
gui cervice armatus eſt. 27. Operuit faciem eius craſſitudo, & de lateribus eius arvina dependet. 28.
Habitavit in civitatibus deſolatis, & in domibus deſertis, quæ in tumulos ſunt redactæ. 29. Non di-
tabi-

Digitized by Google

tabitur, nec perſeverabit ſubſtantia eius, nec mittet in terra radicem ſuam. 30. Non recedet de tenebris: ramos eius areſaciat flamma, & auferetur ſpiritu oris ſui. 31. Non credet fruſtrà errore deceptus, quòd aliquo pretio redimendus ſit. 32. Antequam dies eius impleantur, peribit: & manus eius areſcent. 33. Lædetur quaſi vinea in primo flore botrus eius, & quaſi oliva proiiciens florem ſuum. 34. Congregatio enim hypocritæ ſterilis, & ignis devorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt. 35. Concepit dolorem, & peperit iniquitatem, & uterus eius præparat dolos.

PARAPHRASIS CAPITIS.

Verſ. 1. IObi orationem nervis, & acrimonia plenam, iniquè ſerens Eliphaz, ſeque ac ſuos amicos contemni arbitratus, illa amarulenta plenaque ſtomachi reſponſione excepit; ſed non ita perturbata, ut diſputandi decorum, rectumque ordinem non ſervet. nam ab altero alteri ſibique nunc per vicem traditam orationē, ab indignante interrogatione exorſus eſt.

Verſ. 2. Qui fieri, ò Job, poteſt, ut inter ſapientes numerandus ſis, cùm tam multa ad rem parum attinentia inſolenter & arroganter effutias? non .n. in ſapientem facilè cadit ſuperbiæ, & multiloquii peccatum; perſtrepis enim tu, atque inanè infremis, inſtar præcipitis cujuſdam & horriſoni venti: & inanem conatis auram captare inutilibus, incommodiſque ſermonibus, atque ſophiſticis, captioſiſque argumentandi rationibus. Impletus ſanè, diſtentuſque videris inutili quadam ſcientiæ opinione, quæ mentem inflat; & inſtar urentis alicuius & inflammati ſpiritus, minacis videlicèt Euri, aut tumidi, præcipitisve Vulturni, tua præcordia inflammat excandeſcentis ſanguinis atque iræ ardor, & plus nimio te defendendi, & cum Deo diſputandi ardens ſtudium, & incitata contentio. Quaſi verò ea ratione mentis, & ſenſus dolor exaturari explerique poſſet, atque miteſcere. Quin potiùs dum amarulenta oratione uteris, imples mentem ingenti quodam ſenſu, & aſſidua tuarum ærumnarum cogitatione, quæ vehementi dolore animum tuum diſcruciet.

Verſ. 3. Et verò inutili tu oratione divinam providentiam laceſſere, & reprehendere videris; cujus celſitudo infinitis partibus tuum captum ſuperat: necnon tuos amicos importunis reprehenſionibus proſcindis; res videlicèt ad tuam ipſius perniciem opportunè comparata.

Verſ. 4. Tu ſanè illa animi præſumptione, & impudentia publicè palamque propoſita efficis, ut ex te alii inſoleſcere diſcant, & obloqui adverſus Deum, atque omnem divini numinis timorem, religionemque abjicere: nam qui doceat ſanctos juſtosque homines non affici præmiis, ſeu ſuppliciis, is ſanè ſua iſta aſſertione à Dei cultu homines deterrebit: quis enim velit, ut ſi ſanctus probuſq; ſit, tam acerbè, tamq; ſeverè a Deo accipiatur, illi ſe ſupplicem præbere? Tum etiam conaris Dei à te timorem repellere, ut qui perfricta fronte cum tremenda divini numinis majeſtate de tuis ærumnis expoſtulare non dubites. Sed quid non audeat, qui precandi ſtudium dimiſerit, & pro oratione, inaudita nunc quadam verba adverſus Deum jactata ſubſtituerit?

Verſ. 5. Hanc de Deo loquendi, ſentiendiq; rationem à nemine accepiſti, ſed ex tuo illam cerebro confictam depromſiſti; nunc tandem occulta tui animi improbitas ſeſe tuis verbis prodidit: neque verò opus eſt, ut tibi indicem in quo pecces; nam ipſe tuus ſermo, tacentibus cæteris, facilè te docere poterit te iniquum, & Deo iniurium eſſe. Verùm enimverò errantia hominum pravè de Deo deque divinis ſentientium dogmata, conſiliaque tuo animo imbuiſti, illaque tanquam optima, & probatiſſima tibi ſemper ſectanda propoſuiſti, & verſutiſſimorum hominum more fucatis, compoſitiſq; rationibus tenebras offundere veritati niteris; ornata potiùs oratione, quàm re ipſa, te nobis juſtitiæ & ſanctitatis nomine probatum cupiens; interim ſalutaria atq; veriſſima tuorum amicorum monita contemnis.

Verſ. 6. Ad te, obſecro, parumper redi; fieri enim non poterit, quin tu ipſe mentis compos, adverſus tuam impudentiam, & temeritatem pronunties, ſi tuorum pravorum verborum teſtimonium adverſum te attendere volueris, & vel te judice, minimè abſolveris.

Verſ. 7. Porrò, quod ad nos attinet, tacere nos nuper juſſiſti, attentoſq; nos tibi præbere, ſcilicet tu antiquiſſimus perinde ac ſapientiſſimus, cujus teſtimonium atque doctrina, ſine ulla probatione alià, probata cæteris eſſe debeant. Adam tu ille primus humani generis parens, pariter, atque doctor, cujus interſit docere hominum genus, & veriſſima dogmata in omnem poſteritatem tranſmittere. An non tu, ſicut cæteri hominum, colligatam in corde tuo ſtultitiam, cùm in lucem editus es, traxiſti tecum, ut te nunc nobis ſapientia judicioq; præferas? at valeo (inquis) rerum uſu atque experientia: ſcilicèt, ante omnes colles & montes, parteſque mundi ac terræ primigenias tu conditus es, mundumque ipſum ætate & antiquitate præceſſiſti? primuſque deinde conſtitiſti, firmiſſimas ipſas terræ partes, non ſolum diuturnitate, ſed conſtantia etiam, & ſtabilitate ſuperans: videberis itaque tibi ipſi, unum primumq; ex illis ſummis, celſiſſimiſque montium cacuminibus, quæ confugientibus aquis in locum unum, ut appareret arida, Dei præcepto, ex abyſſo emerſerunt; ita quoque tu mundo innotuiſti, & conſpicuus, propoſituſque fuiſti antequam ipſa terræ facies potuiſſet conſpici; ſed hæc minora profectò ſunt tui animi inſolentia; nam divinæ tibi ſapientiæ munus atque nomen forſitan arrogaveris, cui perſpecta ſint divinæ providentiæ arcana omnia conſilia, atque cùm Deo fueris cuncta componens; illumque providentem, diſponentem, decernentem, præcipientem audieris, & nihil ille ſecretioris habeat conſilii, de quo tecum una non communicet, niſi fortè omnem tibi ſapientiæ rationem perſpectam, ſubiectamque eſſe contendas, ut & quam Deus mortalibus impertitus eſt, & quam ſua ille mente continet infinitam, præ tua iſta contemnas; ac tecum moriente abituram etiam è mortalium conſpectu arbitreris; atqui ego profundiſſimam eſſe veritatem ſatis ſcio; teque eò ſuperbiæ elatum eſſe credo, unde illam contingere, aut videre in altiſſimo puteo demerſam nulla ratione poſſis.

Parciùs itaque iſta viris, ò Job; non enim quæ ſapis, loquerisve, incognita, aut inaudita nobis ſunt; nam ſi nos noſtra induſtria, & ſtudio nihil horum conſequuti fuiſſemus; at potuiſſemus quidem à parentibus noſtris, atq; magiſtris, qui ut ætate, ita & ſapientia nos præceſſerunt, tum hæc quæ tum jactas, tū veriora alia reconditioraq; dogmata accipere. Propterea quàvis inter nos tu ſenior ſis, ætateq; provectior noſtra tamen parentūq; noſtrorū ſapientia, multò quàm tu magis antiqua, & cana eſt atq; adeò minus de falſitate ſuſpecta. Verſ. 8.

Sed ut hæc omittam, & ad rem tuam jam curandam amico, benevoloque animo accedam, deſperare, ò amice, videris de meliori fortuna, quaſi Deo potentiſſimo tua in gradum priſtinum reſtitutio difficilis, aut operoſa exiſtere poſſit: propterea que audes illum verbis, & maledictis laceſſere, à quo nihil tibi ſperandum eſſe arbitreris. At illud tibi perſuaſum velim, vel ſolo illius nutu præſentiſſimam opem, & incolumitatem tibi ad futuram, niſi illius benignitati & clementiæ, tua iſta inſolenti, & ſtulta oratione & criminatione, viam præcludas: non longè à te illius conſolationes abſunt: adeſt ille propè, aderitque reſipiſcenti, & ſupplicanti: neque verò Dei ſolamen in adverſis parui æſtimandum eſt; nam poteſt ille parem tuis iſtis incredibilibus calamitatibus medicinā, & incolumitatem afferre, quam cum ille effecerit, ingentis beneficii loco æſtimare te oportebit: nam cùm leviora ſint tuis ſceleribus, hæc quæ pateris, cùm quippiam de ſupplicio ille remiſerit, gratuito ſanè ille condonabit, remittetq; debitum. Sed Deum ad miſerandum, parcendumque procliuem, & ſpontè ad te conſolandum accurrentem, aliquid ſanè latentis tuo pectore ſceleris, aut aliquod pravum dogma, quod intimo cordi inſedit, aut aliqua alia ratio quæ nos latet, detinet; & impedit. Verſ. 9.

Hæc dum loquor, aliò contorques oculos & nictas dum audis veriſſima conſilia: vereor itaq; ne percitus aliquo pravo ſpiritu, id facias. Hoc ergo tuis peccatis adiunxiſti, ut moroſus, vagus, torvus, ſupercilioſus, nutibuſque petulans auditor ſis, neque hoc ſolùm, ſed ſimulato quodam oculorum habitu, & extollentia ſanctitatem ſimulas, & interdum pro tua mentis inconſtantia, non jam nictantes & vagos, ſed inſtar ſtupefacti hominis apertos nunc in cœlum oculos, nunc in terram defigas; nunc illos, vultumque totum in æthera contorqueas, quaſi erumpentem ſtomachum, atque furorem conceptum in Deum refundens, & tumens indignatione pectus indigniſſima adverſus Deum verborum impudentia exoneres. Cæcus ipſe, tuique oblitus, non te vides, ſentisve tumere pectore, ardere oculis, excandeſcere facie, fu- Verſ. 10.

mare

mare naſu,& toto corde diſtẽdi,atq; efferri adverſus nomen.

Verſ. 11. Apage tantam viliſſimi homuncionis ſuperbiam ? Quid enim miſerrimus homo ſit, aut cujus materiæ, & conditionis, dum concipitur, dum naſcitur, dum domos luteas habitat, dum quidquid aliud agit, ut mundus, purus, candidus vita atque moribus haberi meritò debeat, ſanctuſve, atque juſtus divino judicio, atque ſententia pronuntiari? ſcilicet homo extremis prope ſuppliciis affectus, videbitur ſanctus, & innocens, qui imaginem præ ſe ferat ſceleratiſſimi hominis, meritiſſimas pœnas luentis? ſed quid, ipſa profectò concipiendi, & naſcendi de muliere conditio, ſordes affert humanæ originis, & alias plures maculas, quibus hominem pollui neceſſe ſit; nam qui mulierem dixit, peccati radicem, & ſeminarium dixit; qualis igitur ſis qui de muliere natus ſis, tu ipſe judica.

Verſ. 12. Illud vero, quod ſemel dixerim, & à te minimè obſervatum fuit, nunc iterum tibi inſtillabo, etiam ſanctiſſimos illos Patriarchas, Adamum, Noè, Abrahamum, immo & ipſos angelos beatos, qui divino obſequiu dicati ſunt, mutabilis, & inconſtantis naturæ omnes fuiſſe; atque ipſos orbes cœleſtes, quorum lux, ſplendor, mundicies omnem creaturarum aliarum pulchritudinem, & elegantiam vincit, ad Dei conſpectum, & clariſſimos oculos tenebreſcere, & offuſcari; ſunt enim etiã in his corporibus ſupremis ſuæ partes lucidæ, opacæ & craſſiores aliæ, & partes quidem illæ, quæ nobis fulgentiſſimæ videntur, fortè ſunt aliarũ ſui orbis imperfectiſſimæ.

Verſ. 13. Quid igitur luteus, & carneus homo impuritatis, & mundiciei ſupremæ ſibi laudem vendicet, cùm contingere poſſit, ut quod pulcherrimum, & fulgentiſſimum in humana vita appareat, id apud Deum macula, & nebula craſſiſſima cenſeatur; & qui optimus, & viri nomine digniſſimus inter reliquos mortales appareat, idem re ipſa abominabilis ſit? qui nihil profectò pulchri, nihil boni habet, quo vel Dei, vel angelorum oculos allicere poſſit; quem nemo familiaritate, congreſſuve ullu dignari debeat! Fæteres profectò atq; vileſceres tibi ipſi, ò Job, ſi te agnoſceres, quod ſi te intus, & in cute perſpiceres, tuam ipſe faciem præ deformitate, & lutulentis ſordibus aſpicere dedignareris; & à te ipſu faciẽ averteres, ne tam turpis, fœduſque conſpectus te incredibiliter perterrefaceret, & exagitaret. Putrida ſanè res homo, putidaque, gravè olens, immunda, corrupta, & ad omne opus bonum reproba, & inutilis; & cujus certiſſimis experimentis inutilitas conteſtata ſit: ad illum tantum uſum commoda, & opportuna, ut divinæ juſtitiæ materia ſit, atque æterni ignis ſempiternum pabulum. Nam cùm in hunc finem homo conditus ſit, ut creatorem ſuum agnoſceret, & piuſ coleret, qui longiùs ab illo divagatur, & errat, in vanum inutiliterque accepiſſe videtur animam ſuam: ſitit, quod mirum eſt, non virtutes; quarum quædam quaſi ſemina inſita habet à natura humana mens, ſed peccata, & vitia, & incredibili ad ea aviditate, & animi propenſione fertur; neque aliter pravæ concupiſcentiæ ardorem, & implacabilem ſitim mitigare, & exaturare poteſt, quàm copioſo quodam, quaſi potu multorum ſcelerum, & improbitatis ingurgitatione, ſic ſe tandem ſitibundum, & anhelantem reficit ſumma cum voluptate; nec cogitans, nec videns rem eſſe divinis oculis exectandam, quam ipſe facilè, & leviter, neq. minùs inconſideranter, quàm ſi os hauſtu aquę proluerct, aut biberet aquam, facilè, & ſine ullo prętio parabilem, & aggreditur & perficit.

Verſ. 14. Sed quæ, ac quanta hujuſmodi projectiſſimos ad omnia ſcelera impios maneant ſupplicia, ut illorum periculo, & interitu ſapias, tibi, ò amice Job, nunc exponam; cæcutienti q; & in maximis errorum tenebris verſanti veriſſimæ doctrinæ facem præferam: interim te attentum cupio, & reprehenſionem hanc meam tuæ inſolentiæ peropportunam patiente animo excipere. Quòd enim aſſidua meditatione, aſſiduiſque experimentis colligere potui, comperique veriſſimum, tibi proponam, atque illud ſanè multorum teſtimonio confirmatum, qui pro eadem veritate antiquiſſima ſuorum parentum teſtimonia, & auctoritates producebant; ſapientis enim eſt, minimè ſe novorum dogmatum auctorem conſtituere; ſed eos, per quos in ſapientia profecerit, magiſtros, atque doctores ingenuè confiteri, atque nominare. Neque obſcuros (inquam) neque ignobiles tibi viros proponam; ſed eos clariſſimos principes, & magiſtratus integerrimos, qui ſumma pace, & tranquillitate ſibi commiſſas Reſp. moderabantur, & in uſficio continebant; nemoq; barbarus, aut peregrinus hoſtis à vera fide, verique numinis religione alienus, auſus eſt illorum ditiones, aut fines infeſtare: hi ſanè pro ſua poteſtate & rerum peritia, tum de omnium privatorum hominum, tũ de aliorum Tyrannorum vita, motibus, exitu, experimentũ capere potuerunt, quo nobis ſuis admonitionibus prodeſsẽt.

Verſ. 15. Sic igitur de improborum ingenio illi pronuntiabant; Omnes impiè, & iniquè agentes, ſeditioſos, & inquietos eſſe, aſſiduiſque ſollicitudinum fluctibus agitari; inutilibus æſtuate deſideriis; excruciari timoribus; & ipſos ſibi, quidquid agant, quidquid evitantur, dolores quaſi parturientis fœminæ aſciſcere; nam ſua illorum ſuperbia, & ambitio, in incredibiles difficultates illos conjicit; quibus tandem preſſa illorum ſuperbia, & inanis faſtus diſſlatur, & evaneſcit. Et inter alios ille non ultimus ſuperbiſſimis principibus cruciatus exiſtere ſolet, quod perpetuo mortis metu, atque ſui ſupplicii, quaſi præſagiu quodam examinantur; & quandiu illis vivendum ſit, cùm ignorent, tyrannidem tamen exercere non dubitant, quod ſtultiſſimum eſt.

Verſ. 16. Semper ad illorum aures maximè terrificus ſonitus perſonat, ingentium, impendentiumque malorum nuntius, atq; eò magis formidandus, quò magis vicinus cladis jamjã perſtrepentis, aut hoſtium clamor irruentiũ excipitur. Accedit quod cum præſumat ſæva perturbata conſcientia, timorem habet impius aſſiduum in ſuis auribus commorantem, quòd quidquid audiat, malignè, & in ſuam perniciem interpretatur, & quæ à ſuis vel amicis, vel magiſtris accepit veriſſima & ſalutaria conſilia, credit eſſe machinamenta, & dolos ad ſuum ipſius interitum comparata, & cum omnibus imponere ipſe ſtudeat, ſibi ab omnibus verba dari ſuo animo perſuadet; cumque res clariſſimas obliviſcatur, nemo eſt de quo non nefarias temerè ſuſpicetur: ſic illi incredibilis cruciatus exiſtit, quod bene conſtituto, & pacato animo dulciter ſonaret; nam in ſumma rerum pace, & tranquillitate, nemine moliente inſidias, aut ſtruente dolos, ille inſidias ſuſpicatur. Quod ſi fortè vana mentis perſuaſione deluſus, pacem ſibi, atque ſecuritatem adeſſe exiſtimet, reſque ſuas omnes in tuto eſſe; ſubitò, & opinatò opprimetur ab hoſtibus ſæviſſimis, malæque ſecuritatis pœnas dabit. Fallax igitur omnino eſt illa, quam præ ſe ferunt impii mentis tranquillitatem, & pacatæ vitæ ſælicitatem, cùm plena ſit occultis animi ægritudinibus, atque incredibilibus cruciatibus. Sed eò interdum veſaniæ, & ſtuporis deveniunt miſeri, ut quaſi peccati veterno, & altiſſimo ſomno conſepulti, ſua ipſi mala, acerbitateſque non ſentiant.

Verſ. 17. Aut igitur ad conſcientiæ clamores exterrentur, & conſternantur; aut quod miſerrimum eſt, ſtupent & ſurdeſcunt. Illud etiam impii infælicitatem, atque ſupplicium amplificat, quod cum in diſcrimine aliquo verſatur, tam ſibi ſuiſque rebus diffidit, ut de meliori ſtatu continuò deſperet, cùm ſe Dei, hominumq; auxilio omni, & benevolentia deſtitutum videat; non enim habet ſuper quem curam ſuam jactare poſſit, ut juſti ſolent; qui quidem in maximis difficultatibus verſantes, ſe ſuaque omnia, de ſua ſalute benè ſecuri, Deo committunt. Hi nimirum in bellu pace jucundiſſima fruuntur: illi in pace circumſpectant, & velut ſolliciti atque pervigiles ſpeculatores contemplantur, videreque ſibi videntur armatos hoſtes advẽtãtes, & gladiorũ, armorũq; fulgores quoſdã, tum aliorum diſcriminũ, tum certiſſimæ mortis prænuntios

Verſ. 18. Illud verò maturè animadvertiſſe illos oporteret, Deum, ex ſublimi cœlorum ſpecula contemplari, decernereque impios omnes ad gladium, atque necem miſerandam.

Verſ. 19. Interim verò dum vivere ſinuntur, ad extremam inopiam devoluentur, ut & panem, victumq; neceſſarium ſtipe coacta quæritare cogantur, per ignotas, longeque remotas regiones vagi, & exules, & cùm quidpiam cibi comparaverint, vix audebunt ori admovere, veriti ne lethali aliquo veneno infectus, ſibi ab aliquo inimico per inſidias paratus ſit: quod cùm ſibi certu perſuaſerint, incertum eſt, famene, an mortis formidine acerbius torqueantur. Sic numquam non vitam ærumnoſiſſimam, extremamque cladem ad manus jam paratam ſibi timent, quam profectò ſuis ipſi manibus, ſuiſque operibus ſibi comparaverint.

Verſ. 20. Tot itaque malis circumſepti, conabuntur interdum vires colligere, animũq; reſumere ad repugnandum; ſed fruſtrà: nã ſupplicia omnia importuna obſidione, & incredibili pertinacitate omnium ærumnarum, quaſi coacto agmine, illum cingent; omnibuſq; contra illum viribus pugnabit anguſtia, & tribulatio inſtar potentiſſimi cujuſdam regis, qui cum adverſus hoſtes ſuos in prælium procedit, ingentem exercitum

cogit

cogit fortiſſimorum militum; & non ſecus in impium irruet, quàm hoſtes ſolent in regem potiſſimum, & imperatorem adverſi exercitus aciem dirigere; illo enim ſuperato, & interfecto victoriam, & triumphum ſibi pollicentur. Non aliter profectò in impium præparatur prælium, obſidioque calamitatum omnium, perpetua quaſi circumvolutione recurrentium, & quaſi conglobatis cuneis impios in ſummas anguſtias compellentium: videbitur igitur impius ad globum, exquiſitum videlicet illud viliſſimorum mancipiorum ſupplicium, nunquam non diſpoſitus, & paratus.

Verſ. 21. Tanto ſupplicio, atq; vindicta, digniſſimum profectò ſcelus, hominis ſeſe impudenter, & temerè efferentis adverſus potentiſſimum Deum, quem nulla vis, aut lædere, aut repellere poteſt: protenditque viliſſimus homuncio, atq; intendit (quod vel dictu indigniſſimum eſt) manum ſuam, viribus ſuis omnibus, facultatibus, potentia abutens, in cælum, minitans, & nefarium bellum ſuperis indicens, toburque jactans, & brachium vibrans, & contra illum, qui ſibi ſufficientiſſimus, nulliſq; externis armis, aut munimētis, ſed ſeipſo invictus, & inſuperabilis eſt, miſerrimus terrigena conatur ſe virū, ſtrenuumq; in bellando præbere, & primus ipſe pacis cū ſuperis fœdera rumpere, univerſamq; cæleſtem militiam provocare.

Verſ. 22. Sic erigit iniquus criſtas, collum ſubrigit, cervicem obfirmat, ſuaque pinguedine, copiaque divitiarum, & bonorum omnium, quæ terra profert, ubertate, quaſi fortiſſimis armis munitum ſe adverſus divinos ictus arbitratur: ſed tamen inſtar ſtrenuiſſimi imperatoris incurret in eum Deus, involabitque in illius collum, & ſcutum, laminaſque omnes æreas, atque chalybeas, quibus ſe ille protegit, primo ictu diſiieiet: Interim ſanè ille mollibus voluptatibus ſe fulciat, & adipe atque omento ſe infarciat, atque corroboret. Et, ſi libeat, tantum pingueſcat, ut oculi introrſus retracti, eminente totius faciei pinguedine conſepeliantur; atque propter voluptates turpiſſimas mentis aſpectum amittat, latera, iliaque habeat multa pinguedine conferta, atq; in fœdiſſimas voluptates opportunè cōparata; deniq; ab amicis, ſeruis, adulatoribus, qui illius latus claudant, benè munitus ſit. Deus certè pinguiſſimam pecudem mactatione, & gladio ſervat, igni deniq; quē ſua ipſe pinguedine liqueſcēte, tāquā oleo nutriet, et accēdet.

Verſ. 23. Ad ſummam itaque ſolitudinem, & egeſtatem bonorum omnium redigetur, ut neque domum in urbe habeat, neq; in orbe locum, nam qui alios ſuis domibus, urbibuſque ejectos exulare fecit, exulare ipſe in ſolitudinibus cogetur, & in urbibus ruinoſis, deſertiſque domibus pernoctare, & qui ſolitudines etiam infeſtavit, cum rapinis, & prædjs inhiabat. in ſolitudine ille feris, & prædonibus præda certiſſima exponetur. Atque adeò ejuſmodi conſcientia terroribus exagitabitur, ut vel nemine cogente, ipſe ſe exulem conſtituat, atq; mortalium aſpectum, familiaritatemque longiſſimè fugiat. Quid enim? ſemperne diteſceret ille, & bonorum omnium atque fœlicitatis acceſſionem faceret? itane ex inſtabili fortuna ſtabilitatem perſeverantis voluptatis, ille conſequeretur? minime ſanè; non enim ad ſummum, perfectumque perveniet; ſed inchoatam fœlicitatis voluptatem exitus luctuoſiſſimus excipiet; & antequam fructus optatos proferat, radicitùs evelletur: Viri enim juſti altæ ſunt, æquè ac firmæ, perenneſque radices.

Verſ. 24. At infauſtam, & infœlicem arborem mala omnia infeſtabunt; urens ventus, & exitialis flamma decoquet omnem germinum, atque ramorum honorem; familiam, inquam, univerſam, omnemque amicorum apparatum exitio dabit; incumbet denique incredibili impetu in illum, indignantis Dei vehementiſſimus ſpiritus; & qui pinguiſſimus erat ita conficietur, ut ad extremam tenuitatem, & maciem redactus, vel leviſſimo flatu impelli, & dejici poſſit; atque adeò ſua ipſius reſpiratione & halitu, præ ſumma imbecillitate commoveatur, atque è ſumma fœlicitate concidat: dignum profectò ſupplicium improbo homine, qui iratus adverſus Deum verborum inſolentia pugnare auſus eſt.

Verſ. 25. Hæc cum impium maneant mala incredibilia, fallitur tamen miſer malè ſecurus, neque in animum ſuum inducere poteſt, ſe indigere aut prece, aut pretio alienave ope, ut ab extremo diſcrimine, atque dimicatione fortunæ incolumis evadere poſſit. Cum verò jam cum ipſis ærumnis colluctabitur, deſperabit utique fieri poſſe, ut miſerandæ mortis periculum effugiat, aut iratum judicem placare, & aliorum opē, & miſericordiam allicere poſſit: imparem igitur ſe tam gravibus malis ſuſtinendis, vel invitus fatebitur; & ſerò licèt, agnoſcet tandem veriſſima eſſe, quæ illi inſtillabantur ſapientum hominum monita, quibus aurem accommodare noluit, errore nimirum & mentis commotione, à vera ſalute vagus, aberranſque; uti illum eſſe oportet, qui à Deo, unico ſalutis fonte, longiùs recedat.

Verſ. 26. Ante perfectionem itaque, & ante expectatam fructuum maturitatem, ſucciſus putreſcet, & rami ejus, & qui ad illum pertinent univerſi, areſcent, convulſi atque dilacerati: non permittetur enim diutiùs vivere, neque ad lætam fœlicemque ſenectam pervenire. Quod ſi impius aliquis incanuit diuturna ætate, ne ille puer immaturæ ætatis eſt, qui neq; ſenſu, neq; moribus maturuit, nullūq; mitem aut ſuavē bonorum operum fructum pro tulit; &, centum licèt annorum ſit, maledictus puer omnium execrationibus configetur; nam qui ſanctis moribus eſt, in primo licèt ætatis flore, non ille florens tantū, ſed uberi fructuum optimorum proventu onuſtus cēſendus eſt, ſanctéq; & legitimè uſus tēpore illo, quod homini, ut fructus honeſtiſſimarū actionū afferat, cōceſſū à Deo eſt.

Verſ. 27. Sed qui tempore, atq; ætate abutitur, expectandus diutius non eſt, vitis nimirum, quæ nunquam feret uvas, lædatur, decoquaturque; cum adhuc in flore ſit acerbiſſimis labruſcis onuſta, & grando atq; ventus vehemens, vindemiatoris inſtar, botros omnes præcidant, atque conculcent. Quod ſi aliquando propter ubertatem viſus eſt impius, uberem, pinguemque olivam referre, in eo etiam illi ſimillimus erit, quod ſicut flos olivæ delicatiſſimus eſt, & quamcumque cæli iniuriam non ſine ingenti damno accipit, ita etiam florentem fortunam, quæcumque temporis iniuria & viciſſitudo urere, atq; deiicere poteſt: proiiciet itaque, & amittet ſuos flores, cum inclementia temporis, divinæque vindictæ ſeveritate, & juſtitia, ſpoliabitur. Quid plura? univerſa, quæ ad impium pertinent, ad miſerandam vaſtitatem, ſolitudinemque redigentur: quid enim non mereatur hypocrita, princeps, inquā, cujus & muneris ratio, & externa facies, bona omnia, bonorumque defenſionem pollicebatur, at re ipſa, hoſtis atq; inimicus Reip. cenſeri debeat? Divina ſanè ultio, & inevitabile ſupplicium abſumet, inſtar voraciſſimæ flammæ, domos Tyrannorum, qui rapinis, & iniquis muneribus corrupti, turpibus lucris inhiant; proptereaque ſemper corde machinantur, quomodo aliis dolorem inferant, & quavis opportunitate nacta, opere perficiunt conceptam iniquitatem, alienorum rapinam, atq; pauperum oppreſſionem: vix itaq; ingens aliquod facinus excluſit, ediditque impius, cùm denuò mente ſua concipit, & fingit novas fraudes, novaſq; fallendi artes; ſed miſer, ipſe ſibi potius, quàm aliis, dolos inſidiaſq; molitur.

Verſ. I. Reſpondens autem Eliphaz Themanites dixit.

1 Reſpondere, propriè nunc accipiendum. Decorum in diſputatione ſervandum, ex Paulo & Sapiente.
2 Quid ventus ſignificet. Varia interpretatio. Symbolum rei inutilis, & evaneſcentis.
3 Stomachus, aut venter, quid in ſacro ſermone, & in Heb. Imaginatiua, & memoria ventri ſimilis; Illuſtratus Salomon.
4 Quid ardor, in Hebræo, & quid ſit, atq; ſignificet Eurus.
5 Expenditur lectio Septuaginta.
6 Arguere, quid; Exenuatio.
7 Timor, quid. Precandi ſtudium.

RESPONDERE, hoc loco ex proprietate Latina accipi debet: nam jam fervet diſputatio, & interrogandi, poſtulandi, obiiciendi, reſpondendi, refellendi, redarguendi pugna, & contentio, & quidem rectè Olymp. obſervat ſervari decorum in hac diſputatione; nam uno dicente, cæteri tacēt, & alter alteri per ſuas vices orationem tradit, quam loquendi tacendive præceptionem, & formulam Paulus Corinth. dedit: *Prophetæ autem duo aut tres dicant, & cæteri diiudicent, quod ſi alii revelatum fuerit ſedenti, prior taceat.* Sic etiam Sapiens docet, Sap. 8. *In certamine loquela illius, ſapientia.* Cum enim loquendum ſit, & in diſputatione concertandum, ſapienter fieri oportet, ut omnia ſecundùm rationem & ordinem fiant, nihilque perturbatum audiatur.

1 Reſpōdere, quomodo accipiēdū. Olympiodo. 1. Cor. 14. 29. Sap. 8, 18.

Verſ. II. Nunquid ſapiens reſpondebit, quaſi in ventum loquens, & implebit ardore ſtomachum ſuum?

QUI fieri, inquit, poteſt, ut ſapiens ſis, cùm tam multa inſolenter, & jactabundè effutias? non enim in ſapientem cadit ſuperbiæ, & multiloquii vitium, qui enim dixerunt *ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt*, perſtrepis itaq; & infremis, inſtar præcipitis & multiſoni venti. D. Th. *ventum* interpretatus eſt, ad captandum ventum, & auram, gloriolamve inanem. Hoc quoq; indicavit Chryſ. ſed illud potiùs, quod inutiles,

2 Rom. 1. 22. D. Thom. Viti Varia interpretatio. Chryſoſt.

les, incommodos, ſtultoſq; ſermones interpretatur: ſimiliter R. Levi; reſponſiones, argumentationes ſophiſticas et inanes, & videtur ſic exigi ab originali, in quo ex verbo legitur; *Nunquid ſapiens reſpondebit ſcientiam venti?* Sept. *Nunquid ſapiens reſponſionem dabit ſcientiæ* ſpiritus*. Et ſic *ventus* in ſacro ſermone vanum aliquid & inutile, & quod citò evaneſcat ſignificare ſolet, Jer. 5. *Prophetæ fuerunt in ventum locuti, & reſponſum non fuit in eis*, & Oſeæ 8. *Ventum ſeminabunt, & turbinem metent*. Similis ſententia eſt ſupra, c. 8. verſ. 1. & cap. ſeq. verſ. 2.

*R. Levi. Tex. Hebr. LXX. *Mucho de zas ordeno, y ſabio ſoy, y todo ayre. Ventus res inutilis, et evaneſcēs. Jer. 5. 13. Oſe. 8. 7.*

3 *Et implebit ardore ſtomachum ſuum*. Venter, aut ſtomachus; ſæpè in ſcriptura pro corde ſumitur, aut pro thorace, quod eſt cordis & viſcerum receptaculum; rurſus cor, pro intellectu & mente; & quamvis plura ſint in ſcriptura nomina *ventris, & ſtomachi*, hoc tamen loco eſt, *Beten*, quod frequenter *venter* redditur, etiam cùm pro corde accipitur, ut Prov. 18. *Verba bilinguis, quaſi ſimplicia, & ipſa perveniunt ad interiora ventris*: quod iiſdem Hebræis vocibus repetitur, & Latinis explicatur, Prov. 27. *Verba ſuſurronis, quaſi ſimplicia, & ipſa perveniunt ad intima cordis*, id eſt, blanda & adulatoria fraus lethale interdum infligit vulnus cordi hominis. Hoc ergo loco pleriq; intelligunt nomine *ſtomachi*, mentem, quæ res tranſmiſſas, & quaſi præmanſas à ſenſibus concipit, recipit, concoquit, digerit; qua etiam ratione tres Patres, apud Theodoretum accipiunt id, Cant. 7. *Venter tuus ſicut acervus tritici, vallatus liliis*, id eſt, imaginativa, aut memoria, quæ res utiles cum inutilibus veluti grana cum paleis continet, judicii, & rationis ventilabro ſeparentur. Pro hoc tamen analogia ventris, & mentis, vid. D. Greg. 3. p. Paſtor. c. 23. & Naz. oratio. ad civ. Naz. hinc illud Bern. ſerm. 36. in Cant. quod multa ſcientia ingeſta ſtomacho animæ, ſi charitate decocta non fuerit, transfuſaque in artus, moreſq; animæ, convertitur in pravos, noxioſque humores, atque inflationes, mentiſque tormina efficit; *nam ſcientia inflat, charitas verò ædificat*: &, *ſcienti bonum, & non facienti, peccatum eſt ei*. Ergo inquit Eliphaz. Qui ſapiens eſt, non implet ventrem, ſtomachum, animum, mentem, cor, inflatione.

Stomachus, aut venter, quid in ſacro ſermone. בטן *Prov. 18. 8. Pro. 27. 22. Stomachus, pro mente. Cant. 7. 2. Imaginativa, aut memoria, ventri ſimiles. Gregor. Nazianz. Bernard. 1. Cor. 8. 1. Jac. 4. 17.*

4 *Et ardore*, in Hebr *Kadim*, id eſt, Euro, Vulturno, aut vento ſubſolano. R. Mardoc. obſervat hunc ventum à Græcis appellari, *Apelioten*, quòd à ſole ſpiret; atq; eadem ratione à Latinis appellari ſubſolanum. Tum verò de hoc, tum de aliis Orientalibus ventis, & illorum nominibus, vid. Gell. & Non. Marc. Senec. l. 5. Natur. qu. 1. Stob. l. 1. eclog. Phyſ. Pl. l. 2. ſic diſtinguit; *ab Oriente æquinoctiali, Subſolanus; ab Oriente brumali, Vulturnus: illum Apelioten, hunc Eurum Græci appellant*. Rectè autem à noſtro interprete vertitur hic ventus, *ardor*: nam calidus eſt, & ſiccus, cum ſub ſole diu immoretur, & ſic ſolet appellari *ventus urens*, Exo. 10. quare Colum. l. 5. c. 5. ſcripſit aliquando Euro ſic infeſtari vites, *ut niſi tegminibus opacentur, veluti halitu flammeo fructus uratur*: additur etiam ſævitia, & vehementia ardori Exod. 14. *Flante vento vehementi & urenti*: quare poetæ Eurum appellant truculentum, rapidum, & præcipitem, animoſum, tumidum, indomitum, minacem: & hujus cum Zephyro pugna, in exemplum ſævæ alicujus tempeſtatis proponitur.

Illum ſi medio decipiat ratis
Ponto, cùm Boreas expulit Africum,
Aut Eurus Zephyrum, tum mare dividunt.

קדים *Ardor quid. R. Mardoc. Gell. li. 2. c. 22. Plin. lib. 2. 46. Exo. 10. 13. Colu. lib. 5. cap. 5. Exo. 14. 21. Sen. in Her. Oetæ.*

Ergo duo poteſt in Jobo reprehendere; primum, quod tumidus, jactabundus, inflatus, horriſonus, multiloquius ſit, inſtar Euri; plenum Vulturno caput, & * *plenum ardore ſtomachum*: ſecundum (quod videtur arriſiſſe Uulgato) inclementiam quandam, & indignationem cum inflammatione conjunctam; id eſt, iram, animi excandeſcentiam, & accenſionem ſanguinis circa cor, nimiumque ardorem, & inflammatum ſtudium in ſe defendendo, & diſputando cum Deo.

**Que deve de tener al gū barreno al ſolano por pōde ſe le haze lleno la cabeça de viento.*

Quod autem Sept. legerunt, *Implevit dolorem ventris*, longè aliò Chryſ. retulit; videlicet ut *implere* ſit, morem gerere ægritudini, & amarulenta, concitataque oratione indulgere dolori, & ſenſui cordis, ad cordis ardorem, & ventris dolorem quaſi explendum, & eſ ſaturandum, & ita *implere dolorem ventris*, idem eſt, quod implere dolore, id eſt, amaro ſermone & ardente oratione ventrem; qua ratione legit Auguſtin. & legiſſe antiquos interpretes, id eſt Septuag teſtatur Philipp. idemq; ipſe explicat, *Implere dolorem ventris* eſſe, ea cogitare, quæ animum diſcruciant. Sed certè facilior erit ſenſus, atq; ſimilior noſtræ lectioni, *ut implere dolore ventrem*, ſit; iraſci, & ſtomachari, concepta bile & indignatione, & illam etiam conari effundere, & evomere: in maxima enim afflictione, & animi ægritudine, dixit Jer. c. 4. *Ventrem meum doleo*: quod autem per ventum hunc orientalem, vana opinio de ſe concepta ſignificetur, ut Vat. interpretatur, non valde placet.

LXX. Chryſoſt. Auguſt. Philip. Jere. 4. 19

Verſ. III. Arguis verbis eum, qui non eſt æqualis tibi: & loqueris, quod tibi non expedit.

6 Videtur eſſe præcedentis ſententiæ expoſitio, & amplificatio, ut ſapientiæ opinionem omnino removeat à Jobo, & ſic Sept. ſententiam utramque jungunt; *Nunquid ſapiens implevit dolorem ventris, arguens in verbis, quibus non oportet, & in ſermonibus, quibus nulla utilitas?* quæ lectio valde congruit cum Hebræa; nam Latinus interpres explicationis gratia addidit *eum qui non eſt æqualis tibi*: intelligens obiici ab Eliphaz, quod Job criminaretur divinam providentiam, & contumeliis opprobriiſque afficeret; nam hoc loco *arguere*, eſt propriè reprehendere, & corripere; quamquam poſſet quoque non tam ad Deum, quàm ad amicos referri, qui acerbiùs tuliſſent, quod viſus eſſet Job illos increpaſſe: niſi fortè dicamus aliter interpretem legiſſe codicem Hebræum; nam in eo, quem nunc habemus, illa verba deſiderantur; illa autem duo *non eſt æqualis tibi, & non expedit*; extenuatione ſunt, pro eo, quod eſt, infinitis te partibus ſuperat, & valde tibi nocet.

LXX. Arguere. יוכח

Verſ. IV. Quantum in te eſt, evacuaſti timorem: & tuliſti preces coram Deo.

7 Plerique in hanc ſententiam interpretantur; Tu tua iſta animi præſumptione, & impudentia, publicè, palamq; propoſita, efficis, ut ex te alii diſcant inſoleſcere, & obloqui adverſus Deum, omnemq; divini numinis timorem, & religionem contemnere; vel, ut R. Levi explicat, quem videntur ſequi, Cajet. & Vatab. Tua iſta doctrina, & aſſertio, quod mala, & ſupplicia eveniant bonis & juſtis, tollit religionem, & publicum divini numinis cultum: quis enim, ſi Deus ſanctos bonoſque tam acerbè, tamque indignè vexet, velit illum timere, & colere, eique religioſè ſupplicare? Sed meliùs; *Quantum in te eſt* (in Hebræo, *etiam tu*, Sept. *Nonne & tu*) *evacuaſti* (in fonte ex verbo, *phur*, labefactaſti, irritum feciſti, diſſipaſti, diſſolviſti; alii etiam dicunt, fregiſti. Septuag. *depuliſti*, R. Mardochai, *Prohibuiſti*, impediviſti) *timorem* (id eſt, conaris Dei timorem repellere, & impudenter, frontеque perfricta cum illo de tuis ærumnis expoſtulare; exciditi à Dei timore, & reverentia; non revereris tremendam divini numinis majeſtatem.)

R. Levi. Caietan. Vatabl. LXX. פור *R. Mard.*

Timor, hoc loco pro reverentia, & tremore potiùs quàm pro religione & cultu, licèt utrumque cohæreat: ita Græci, Olymp. Phil. D. Th. quare Theodot. legit; *Nonne tu recuſaſti timorem?* Symm. *nullo pudore loquutus es coram Deo*.

Et tuliſti preces. Abſtuliſti, prohibuiſti; propriè etiam, diminuiſti & concidiſti, * concidere feciſti; hæc omnia continet verbum, *garagh*, & obſervandum quidem tanquam ingens piaculum proponi, quòd homo afflictus ſe emittat orandi ſtudium. Septuaginta; *Conſummaſti verba talia coram Domino*, id eſt, finem impoſuiſti orando, & precando; niſi fortè ad verba nimium audacia referatur; nam non ſolum preces, ſed loquutio, aut loquela ſignificari poteſt verbo originali; quare, *conſummare verba*, erit aliquid conſummare, & audacter proferre; ſed melior ſenſus noſtræ lectionis, & cum Hebræo congruentior.

*Timor quid. Olym. Phil. D. Thom. Theod. Symac. *Has dexado de tuer el cuydado de la oracion.* גרע

Verſ. V. Docuit enim iniquitas tua os tuum, & imitaris linguam blaſphemantium.

1 *Linguam doceri à corde, tanquā à præceptore auditorē.*	3 *Blaſphemantes, pro aſtutis: rurſus hi pro ſapientibus.*
2 *Imitaris, quid in Hebræo. Lingua pro doctrina. Inſtrumenta ſermonis, frequenter pro ipſo ſermone. Explicatur Moyſes.*	4 *Propria ſermone condemnatus quis.*
	5 *Reſpondere, pro teſtificari. Dativus pro ablativo in Hebræo.*

1 Doctrinam hanc tuam à nemine edoctus es, ſed ex tuo illam cerebro confictam deprompſiſti; nihil itaq; mirum, quod peſſimè loquaris; nam occulta tui animi iniquitas nunc tuis ſeſe verbis prodidit, nimirum *ex abundantia*

Quid ſit linguam doceri à corde.

tui

tui *cordes* loqueris; neque *ex fonte amaro dulcorem tu* producere potes. Simile quid, in illa quæ Ciceronis nomine adverſus Salluſtium oratione circumſertur: *En demum magna voluptas eſt, Criſpe Salluſti, æqualē ac parem verbis vitam agere, nec quidquam obſcœnum dicere, cui non ab initio pueritia omni genere facinoris ætas tua reſpondeat, & omnis oratio moribus conſonet, neque enim qui ita vivit, ut tu, aliter, ac tu loqui poteſt; neque qui tam illoto ſermone utitur, vita honeſtior eſt.*

Vatabl. Durius, quod Vatab. interpretatur: *Non eſt opus, ut te doceam, in quo pecces, cum ipſe tuus ſermo te doceat iniquum eſſe.*

LXX. Paulò etiam longius ab originali, quod Septua. legunt: *Reus verbis oris tui.*

Os, cordis auditor, & diſcipulus. Sed illud tamen notandum, quod lingua, & os dicantur eſſe, quaſi cordis diſcipulus: inſtruit enim interior affectus non ſolum os, & linguam ad loquendum, ſed manus, cęteraque membra ad operandum: nam *ex corde exeunt furta, blaſphemia, homicidia.*

Mat. 15.19
Mat. 7.22

2 בחר

: *Et imitaris* (propriè, eligis, uſurpas, aſſumis tanquam tibi imitandam) *linguam blaſphemantium*, id eſt doctrinam & errantia dogmata hominum pravè de Deo, deque divinis judicantium: *lingua* pro doctrina, ſermone, loqoendi diſputandique ratione metonymicos, cauſa vel inſtrumentum pro effectu: nam inter reliqua vocis inſtrumenta, potiſſima eſt lingua: quare dicitur *lingua erudita* Iſa. 50. vel juxta Hebræum *lingua doctrinarum*, id eſt, eruditè, ſapienter, ornatè, ſuaviter loquendi facultas: ſtatim exponitur, *ut ſciam ſuſtentare eum, qui laſſus eſt, verbo*: ab aliis etiam inſtrumentis ſolent verba, aut loquendi facultas ſignificari: dicitur enim *labium* Gen. 11 *erat terra labii unius.* Exo. 6. *incircumciſus labiis ſum, quomodo audiet me Pharao?* id eſt, barbarè loquor, inſtar ethnicorum barbarorum incircumciſorum, qui quod linguam ſanctam non pollerent, barbaros exiſtimabant: dicitur etiam, os, Exod. 4. *Quis fecit os hominis?* (id eſt, quis illi ſermonis facultatem tribuit) *aut quis fabricatus eſt mutum & ſurdum; videntem & cæcum? nonne ego? perge igitur, & ego ero in ore tuo, doceboque te quid loquaris.*

Imitari, quid propriè.
Lingua, pro doctrina.
Inſtrumenta ſermonis, quid ipſo ſermo.
Iſa. 50.4.
Gene. 11.1.
Exo. 6. 30.
Exo. 4.11.

Blaſphemantes, qui propriè, ערם

Blaſphemantium. Propriè, verſutorum, malignorum, callidorum, à *gharam*, quod eſt vafrè, & malignè agere; illos ergo intelligit, qui ſermone, argumentationeve fallaci, & compoſitis, ſimulatiſque rationibus ſtudent eludere veritatem, & tenebras illi offundere, & cum in Deum blaſphement, impudentiam & temeritatem celare ſtudent verborum ornatu, aut reſpondendi calliditate, aut juſtitiæ ſanctitatisve prætextu: ſimillima profectò hæreticorum ſtultitia, & fraudulentia.

LXX. Sept. verò contrariò modo videntur intellexiſſe: videlicèt, per aſtutos, & callidos, ſapientes: nam legunt, *Neque dijudicaſti verba potentum*, id eſt, ſapientum, nobiliumque virorum verba, conſilia, monita, non eligis, non probas noſtram exhortationem, quæ tibi ſalutaris exiſteret: non admiſiſti, planeque contempſiſti priſcorum ſapientiam & traditiones: licèt fortè cùm Septuaginta legiſſent, *Imitaris linguam blaſphemantium*, explicationis gratia addiderunt partem oppoſitam: videlicèt, impios imitaris, ſapienteſque contemnis.

Verſ. VI Condemnabit te os tuum, & non ego, & labia tua reſpondebunt tibi.

4
Matth. 26. 41.
LXX.
Mat. 12. 41.
Luc. 11.32.

CUm ipſa tua verba animi tui iniquitatem prodant, ex tuo ore judicaberis, ſicut ille dicebat: *Quid adhuc egemus teſtibus? vos ipſi audiſtis blaſphemiam. Condemnabit* Sept. propriè, *Impium te declarabit*, & pronuntiabit ſupplicio dignum, reum peraget, ut Matth. 12. *Viri Ninivitæ ſurgent in judicio, & condemnabunt generationem iſtam*: nimirum declarabunt illam impiiſſimam, damnatione, & extremo ſupplicio digniſſimam. Vel, ſi ea, quæ tu ipſe loquutus es expendere velis, tu te ipſe condemnabis, & adverſus tuam impudentiam pronuntiabis; tam clarè de tua iniquitate conſtat, ut vel te judice, non ſis abſolvendus.

5
Expolitio.
LXX.
Reſpondere pro teſtificari.
Hebraiſmus dativus pro ablativo.
pſ. 87.5.
pſ. 26.8.
pſ. 91.12.

Et labia tua: idem per expoſitionem, & expolitionem: *reſpondebunt tibi*. Sept. ex Hebræo propriè, & eleganter: *Teſtificabuntur contra te*; quaſi ad interrogata, & poſtulata reſpondebunt: non rarò *reſpondere*, pro teſtificari, de quo diximus ſupra. *Tibi*: de te: Hebraiſmus eſt, dativus pro ablativo, frequens in ſacro ſermone: cujuſmodi eſt illud, *Nunquid Sioni dicet?* id eſt, de Sione aliquis dicet? & illud: *Tibi dixit cor meum*: id eſt, de te cor meum firmiter ſtatuit, & Pſal. 91. *Malignantibus* (id eſt) *de malignantibus audiet auris mea.*

Verſ. VII. Nunquid tu primus homo natus es: & ante colles formatus?

1 *Primus homo, ſapientiſſimus. Pater, idem præceptor, & doctor. Naſci, quod alia etiam ratione ſit.*

2 *Adam appellativè ſumi. Primum, ad dignitatem pertinere. Explicatur Joannes.*

3 *Montes & colles antiquitatis, & diuturnitatis ſymbolum, & quare.*

4 *Vera præcedentis dubitationis ratio. Res eſſe incipiunt, cum apparere incipiunt. Explicatur Salomon, & Eccleſiaſticus.*

NOtat illum ſuperbiæ, & arrogantiæ, quòd ſe ſapientia, aut rerum cognitione videatur cum primò Adamo (pro homine enim ſubeſt in Hebræo: *Primus Adam*) comparare. Adami porrò ſapientia apud omnes, & maxima & explorata fuit, ut qui reliquorum hominum ſicut parens, ita etiam magiſter futurus eſſet, juxta id Eccl. 37. cum de primis parentibus ſermo eſt: *Conſilium, & linguam, oculos, & aures, & cor dedit illis excogitandi, & diſciplina intellectus replevit illos; creavit illis ſcientiam, ſpiritus ſenſu implevit cor illorum: & mala, & bona oſtendit illis*: ait itaque Eliphaz; Tacere nos juſſiſti, atque audientes, attentoſque nos tibi præbere, quaſi tui muneris eſſet nos docere, noſtraque intereſſet te audire: Primus videlicet homo doctoris reliquorum hominum munus habuit, & qui prior aliis eſt, uti pater filiis, doctoris etiam munere fungitur. Hinc illud eſt de Abrahamo Geneſ. 18. *Scio, quod præcepturus ſit filiis, ac domui ſuæ poſt ſe.* Exod. 12. *Narres in auribus filii tui, & nepotum tuorum &c.* & Joelis 1. *Super hoc filiis veſtris, narrate, & filii veſtri filiis ſuis, & filii eorum generationi alteri*; hinc *Patris* nomen pro magiſtro, & rerum divinarum doctore ſæpe uſurpatur in ſacris; ut illud 4. Regum. 2. clamantis Eliſei ad Eliam: *Pater mi, pater mi*: & Judic. 18. *Ut habeamus te patrem, & ſacerdotem.*

1
Adam, ſapientiſſimus.
Eccl. 17.15
Pater, idem eſt præceptor & doctor.
Gen. 18.19.
Exod. 10.2
Joel. 1.3.
4. Reg. 2.12
Jud. 18.19.
Philip.

Naſci, quid propriè. ילד

Sed huic interpretationi videtur obiicere Philippus, quod non dicitur hoc loco primus homo *conditus*, ſed *natus*, quod non videtur in Adamum convenire, & quidem originalis vox propriè ſignificat, parere, aut naſci; ſed tamen non eſt in ea vocis proprietate moroſè nimium immorandum: potuit enim *natus*, pro formato, & condito uſurpari, ut exponi videtur in ſecunda parte.

2
Adam, appellativè.
Pro. 22.15
Primũ, dignitate.
Joan. 1.15. 27.30.
Chryſoſt.
Polychron.

Vel in hunc ſenſum; *Nunquid tu primus homo*, (*Adam* videlicet, ſumpto non propriè ſed appellativè) qui alia ratione, quàm cæteri homines natus ſis, & tecum non traxeris *colligatam ſtultitiam in corde tuo*, ſicut reliqui mortales? niſi fortè hæc *primi hominis* appellatio, dignitatem quandam ſignificet: *Primus homo* dignitate, ſapientia, loco, ſuperior cæteris, quem revereri, colere, audire debeamus: ſicut & de Chriſto Domino Joannes dixit, *Ante me factus eſt*, id eſt, me prior, mihi prælatus, anteit me dignitate, loco, ſapientia. Græci non omnino incommodè ad antiquitatem retulerunt, Chryſoſt. & Polychron. *Nunquid ipſe reliquos mortales ætate præcurris, ut ipſa te longinquitas temporis, & multarum rerum uſus erudierit?* neque diſſonat, quod ſequitur.

3
Montes, & colles, diuturnitatis ſymbolum.
Gen. 49.26
Habac. 3.7
Bar. 5.6.
Synecdoche Philippus, & poſt illũ pleriq; Latini.
Arias Mont. Montiũ & collium diſtinctio.

Et ante omnes colles formatus. Quod longè antiquum eſt, aut maximè diuturnum æternumve, *collium*, & montium appellatione aut comparatione indicari ſolet: eſt enim illorum epithetum æterni, antiqui, diuturni. Gen. 49. *Deſiderium collium æternorum*: & Habacuc. 3. *Montes ſæculi, & colles mundi*, id eſt, longiſſimi & antiquiſſimi temporis, Baruc. 5. *Conſtituit humiliare omnem montem excelſum, & rupes perennes.* Sed qua ratione per colles, & montes, antiquitas, aut perennitas ſignificetur, non omnes conveniunt: nam plerique exiſtimant per ſinecdochem, rerum primam creationem ſignificari per colles, & montes, videlicet totum, per partem, quod rerum primò creatarum non ultima pars, montes, & colles fuerint: vel ut colles, & montes pro terra; terra verò, quæ nobis proxima, & familiariſſima eſt, pro aliarum rerum univerſitate. At vero Montanus in apparatu, illam antiquitatis montium rationem excogitat, quod antequam terra emergeret, recipientibus ſe aquis in locum unum, nulla erat collium montiumque diſtinctio: ut montes eſſent fœcundi, & fructiferi, colles verò ſteriles & inculti, cum pariter omnes aquis eſſent immerſi.

Ad hanc igitur primævam collium, montiumque diſtin-

ſtinctionem, & conſtitutionem, tanquam ad aliquid primum, & antiquiſſimum, alluſionem fieri, cum hoc loco dicitur, *ante omnes colles formatus*: & cum Prov. 8. Sapientia ait; *Ante omnes colles ego parturiebar*. Sed quidem rationem hanc Montani non ſatis calleo, videlicet, quare potius illa diſtinctio montium & collium antiquitatis ſymbolum ſit, quàm receptio, & confluxus aquarum in locum unum, aut quam cætera omnia quæ in prima illa rerum creatione, & conſtitutione contigerunt: & locus ille Proverbiorum quo ſuam Sapientia æternitatem comprobat, nullam ſanè affere maiorem diuturnitatem *collium*, quàm aliarum mundi partium, cùm omnes pariter enumerentur, cœli, abyſſi, terra, mare, æther, fontes, flumina, montes, & colles: quare neque, ut quibuſdam viſum eſt, poteſt commodè ille Proverbiorum locus, cum hoc noſtro coniungi, quaſi Eliphaz dixiſſet, nonquid iactas te Sapientiam illam eſſe divinam, quæ ante omnes colles extitiſſe dicitur; neque enim tam ſunt ſententiæ iſtæ inter ſe adeò ſimiles, ut illa Salomonis hinc petita videatur.

Pro. 8. 26.

4 Sed redeo ad illam *collium* antiquitatem, quæ profectò ea eo ſignificari videtur, quod perennem quandam firmitatem, & perpetuam ſtabilitatem montes polliceantur; quare ſicut terra, firmitatis & ſtabilitatis ſymbolum ſunt; *terra enim in æternum ſtat, & non inclinabitur in ſæculum ſæculi*; ita etiam firmiores iſtæ, & diuturniores terræ partes, illam ipſam ſtabilitatem, & antiquitatem repræſentant: vel quod alicui arridere fortè poterit, hæc collium antiquitas ad illam primam mundi reſpicit diſtinctionem; nam cùm *tenebræ eſſent ſuper faciem abyſſi*, & aquis univerſa terra eſſet immerſa iuſſit Deus, ut ſepararentur aquæ ab aquis, & congregarentur in locum unum, ut appareret arida; diffugientibus igitur, diffluentibuſque aquis in ſua receptacula, montium, colliumque ſumma cacumina eminuerunt, antequam terræ planicies conſpiceretur; prima igitur, & quaſi antiquiſſima mundi inferioris pars, quod ad externam illam quaſi emerſionem ex aquis, & tenebris pertinet, & ad illam faciem, quam modo retinet, colles, & montes fuiſſe videntur; atque planam ipſam terræ ſuperficiem hac ratione præcucurriſſe: quod enim prius apparet, & conſpicuum ſe præbet, prius etiam atque antiquius fuiſſe videtur; ſiquidem enim in ſacro ſermone res eſſe dicuntur, cùm apparere & conſpici incipiunt ut illud, *Nunc cognovi, quod timeas Deum*, id eſt, nunc tui timoris atque pietatis manifeſtum ſpecimen præbuiſti; & Proverb. 8. *Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum*, id eſt, in creatione, manifeſta, externaque ſigna ſui divina Sapientia præbuit; quæ quidem nunquam non ſubſtitit, quippe æterna; ſed tunc videlicet ſapientiam ſuam *effudiſſe* viſus eſt *Deus ſuper omnia opera ſua*. Quod verò Philip. ſequutus Auguſtinum, contendere videtur, hoc loco, ſicut & Pſalm. 89. angelos intelligi *collium* nomine, quaſi dicat Eliphaz; Nunquid exiſtimas te antiquiorem, aut ſapientiorem ſapientiſſimis ſpiritibus? allegoriam olet.

Vera ratio cur colles & montes antiquitatis ſymbolum ſint. Eccleſ. 1. 4. Pſ. 103. 5. Gen. 1. 2. 9.

Scriptura regula, res dici eſſe, cùm apparere incipiunt. Gen. 22. 12. Pro. 8. 22. Eccl. 1. 10. Philip. Auguſt.

Verſ. VIII. Nunquid conſilium Dei audiſti? & inferior te erit eius ſapientia.

1 *Divinæ ſapientiæ deſcriptio quædam. Verior interpretatio eligitur.*
2 *Conſilium, quid in Hebræo. Varia lectio. Expenditur Hebræa.*
3 *Magiſtri, & Sapientes Academiæ Theman; ſenes, pro Doctoribus.*
4 *An Job ſuis amicis ſenior.*

1 ALiqui ſententiam hanc, tanquam deſcriptionem divinæ ſapientiæ accipiunt; nam illa de ſe teſtatur in Proverbiis; *Cum eo eram cuncta componens*: & rurſus; *Ego ſapientia habito in conſilio, & eruditis interſum cogitationibus*. Vis igitur (inquit Eliphaz) divinæ ſapientiæ munus, atque nomen tibi arrogare? Sed certè tanta ſtultitia non videtur potuiſſe Jobo obiici; quare ſimpliciùs interpretabimur, ut eum Job voluerit amicos docere divinam providentiam; dixeritque divinarum rerum doctrinam non eſſe admodum difficilem, nunc irrideatur ab Eliphaz; Ita ne divinæ ſapientiæ arcana tibi patefacta; ut non ſecus ſupremam illam, quàm Deus in humanis rebus rationem ſtatuit, tuorum ſuppliciorum cauſam exploratam habeas, quàm ſi divino conſilio interfuiſſes, & Deum providentem, diſponentem, decernentem, præcipientem audiviſſes, planeque intellexiſſes, & ſua tibi arcana & conſilia Deus pateſeciſſet, & enarraſſet? Eleganter Sept. dixerunt; *Conſtitutionem Domini audiſti, & conſiliarius te uſus eſt Deus?* Aquila pro *conſilio* dixit, *arcana ineffabilia*. Theodot. *myſterium*. Symmach. *colloquium*, vox eadem ſæpe *ſecretum* vertitur à noſtro interprete, ut infra cap. 29. *Quando ſecretò Deus erat in tabernaculo meo*: & Pſal. 24. *Firmamentum eſt Dominus timentib. eum*: eſt. n. Deus ſuorum magiſter & doctor atq. illis, quæ decernit & firmiter ſtatuit facienda, revelat; ut per eandem vocem dicitur Amos 3. *Non faciet Dominus Deus verbum niſi revelaverit ſecretum ſuum ad ſervos ſuos*: quare ſubditur eo Pſalmi loco; *Et teſtamentum ipſius, ut manifeſtetur illis*.

Divinæ ſapientiæ deſcriptio. Prov. 8. 30 verſ. 12. Simplicior interpretatio.

2 *Conſilium quid, in Hebræo. LXX. Aquil. Theodo. Symmach. Job. 29. 4. Pſ. 24. 14. Amos. 3. 7.*

3 Eadem autem vox, quæ eſt *ſecretum*, aut *arcanum*, eſt etiam *conſilium*, aut *concilium*, quod in conciliis arcana tractentur, & conſilia non niſi ſecretò, ſummaq. prudentia, & fidelitate capi, & iniri debeant. Quod autem aliqui exiſtimant, ut Caiet. indicat, hoc ad revelationes pertinere, non quadrat; nam divinæ revelationes Jobo, atque eius amicis familiares erant, & illas aliquando Eliphaz protulerat, atq; iactaverat: quare illas tanquam aliquid omnino inſolens, & inauditum Jobo non denegaſſet.

Conſilia, ſecreta ſunt. סוד Caiet.

4 *Et inferior te erit eius ſapientia?* id eſt, exiſtimas te Deo eſſe ſuperiorem, & ſapientiorem, ut illum iam audacter ad certamen provoces? Fortè *ſapientia* Dei, non erit hoc loco, ea quæ in Deo eſt, ſed quam ille mortalium generi impertitus eſt; quo ſenſu noſtra lectio benè congruit cum Hebræa & Græca: nam in Hebræo propriè eſt; *Sapientia minuetur ad te?* vel, prohibebitur ad te? id eſt, ipſam ſapientiam tu intra te continebis, & tibi ſapientiam omnem arrogabis, facileque ſubiicies, ut ipſa te prætergredi ulterius non poſſit? ut cùm de te, deque ſapientia ſermo inciderit, omnes fateantur non plus, non ultrà abeundum eſſe? Eleganter Tygurina; *Sapientia ſuos terminos ultra te non porrigit?* Illud etiam affert Vatabl. *diminuetur*, *aut* prohibebitur, vel auferetur, ad te, vel infra te ſapientia; id eſt, te perenote, exiſtimasne prohibendam, imminuendam, auferendam, perituram ſapientiam? Sept. *In te pervenit ſapientia?* Complutenſes hanc quoque lectionem attulerunt; *Prohibita, vel ablata eſt a te*, id eſt, univerſam ſapientiam ad te revocatam eſſe credis, & divina omnia arcana à tua mente exhauſta, & comprehenſa? quid ſi, *inferior te erit ſapientia*, aut minuetur, vel prohibebitur ad te, vel à te, aut in te, ſignificet, eſſe Jobo minimè oſtenſam veram rerum, & divinæ providentiæ rationem, & occultatam, prohibitam, ablatam; profundiorem illo eſſe quàm ut ad ipſum aſcendat; altiorem quàm ut contingi & obtineri ab illo poſſit? nihil igitur ſublime, & exquiſitum ſapere: quare rectè ſequitur,

Varia lectio. Tex. Heb. & Græc. Tygur. Vatabl. LXX. Complut.

Verſ. IX. Quid noſti, quod ignoremus? quid intelligis, quod neſciamus?

Verſ. X. Et ſenes, & antiqui ſunt in nobis, multò vetuſtiores, quam patres tui.

5 FOrtè reſpicit ad id quod Job dixerat cap. 12. *In antiquis eſt ſapientia*. Non eſt (inquit Eliphaz) cur nos iubeas in tua verba intendere, tanquam nobis incognita, & inaudita; nam à parentibus noſtris, atque magiſtris, qui ſapientia, & ætate te tuiſq; maiores extiterunt, cum hæc tum præclariora alia & reconditiora dogmata accepimus: noſtra itaque ſapientia, & magis antiqua, & magis cana, quàm tua eſt; atque adeò certior, & probatior. Fortè Eliphaz ſuæ Themaniticæ Academiæ, ſuorumque magiſtrorum ſtudium antiquius, quàm apud Huſitas, commendare voluit; nam *ſeniorum*, & *parentum* appellatio, eadem quæ magiſtrorum eſt, ut nuper dicebamus; ſicut & Paulus dicebat; *In Chriſto Jeſu per evangelium ego vos genui*: & puero Danieli dixerunt ſenes; *Veni, & ſede in medio noſtrum, & indica nobis, quia tibi Deus dedit honorem ſenectutis*. Indicat etiam Philippus dicere Eliphaz; Senes, ſapienteſque noſtri, quamvis te, tuiſque ſapientibus multò eſſent ſapientiores, multò tamen de ſe loquebantur, ſentiebantque ſubmiſſius.

Job. 12. 12. Magiſtri Academiæ Theman. 1. Cor. 4. 15. Daniel. 13. 50. Philip.

6 Chaldæum verò, atque Olympiodorum exiſtimantes ex hoc loco, Jobum eſſe ſuis amicis iuniorem, ſupra indicavimus cap. 12. ver. 12. ſed multò verior eſt illa Didymi interpretatio; Quamvis inter nos ſenior ſis, ætateque provectior, nihil tamen quàm nos plus ſapis; nam habemus etiam nobiſcum magiſtros te provectiores, atque ſapientiores. Sed primus ſenſus ſimplicior, & germanior.

Chald. Olympiod. An Job ſenior fuerit ſuis amicis. Didym.

Digitized by Google

Verſ. XI. Nunquid grande eſt, ut conſoletur te Deus? ſed verba tua prava hoc prohibent.

1 *Varia lectio; expeditur Hebraea: illuſtratus Moyſes.*
2 *Verbum, pro re. Verbum abſconditum pro pravo.*
3 *Divina miſericordia ultro ad nos propenſa, impedimento eſſe hominum peccata. Quid prohibere in ſacro ſermone. Illuſtratus Ezechiel, & Salomon.*

1 *Lectionum varietas & diſſenſio. Latina ſententia.*

MIra eſt hoc loco lectionum Hebrææ, Græcæ, Latinæ varietas, atque diſſenſio, ſed tentandum illas ad concordiam adducere. Latina hanc videtur habere ſententiam; Deſperare videris, ô Job, de meliori fortuna, atque reſtitutione in gradum priſtinum, quaſi id ſit Deo, El, forti, potentiſſimo difficile, aut operoſum; propterea que audes illum verbis, & maledictis laceſſere, à quo nihil boni expectes; ſed intellige vel ſolo nutu divino facilè tibi ſolamen, & ſalutem adfuturam, niſi viam præcludas tua iſta inſolenti, & ſtulta oratione, & divinæ providentiæ criminatione.

Pagnin. Lect. Heb. Hebræa; *Nonne parum à te conſolationes El*; benè ſupplevit Pagnin. verbum, *diſtant*, aut, *abſunt*; ſic enim incidit in ſenſum Vulgati; non longè abhorret Deus, ut conſoletur, prope te eſt; non difficile, non magnum, non longiſſimi à te itineris tempus expectandum. Illud verò *Vatabl.* valde diverſum, ſi ſuppleatur verbum, æſtimandi. Vatabl. *An parum ſunt tibi conſolationes? vel an minores ſunt tibi conſolationes, quàm ut te conſolari poſſint?* idem ferè *Caiet. Tygurina.* Caiet. & Tygur. *Num dedignaris conſolationes divinas?* exiſtimaſne tuis ærumnis non poſſe Deum parem conſolationem afferre? itane tam grande, tam difficile eſt, Deum tuis mederi malis? contemniſne Dei opem, quam ille conferre præſentiſſimam potens eſt? ne illum provoces, qui te conſolari poteſt. *Nunquid* (nonne) *gran-* *Nu. 16. 9.* *de eſt* (magni habendum eſt) *ut* (ſi) *conſoletur* (conſolari velit) *te Deus*, *quorſum* igitur omnem vitæ, & temporalis fœlicitatis ſpem abjicis, atque contemnis; ſimilis *LXX.* formula loquendi Num. 6. ad Sacerdotes; *Num parum vobis eſt* (nonne grande, & permagni æſtimandum,) *quod ſeparavit vos Deus Iſrael, & ab omni populo iunxit ſibi*; Jam ſententia Sept. *Pauca pro iis, quæ peccaſti accepiſti*
** Tenolde a mucho, lo poco que os ha caſtigado.* *verbera:* ſic connecti poteſt; Divinas conſolationes tibi deberi exiſtimas, cùm tamen commeritas ſceleribus tuis pœnas nondum exolveris; nonne igitur * *grande; an nunquid parùm tibi videtur, ut conſoletur te Deus?* quare neq; leve, neq; facilè exiſtimes, quod tibi iuſtiſſimus Deus, quod reliquum *Eugub.* pœnarum debes, gratis remittat. Eugub. paulò aliter non ad pœnas, ſed ad præmium refert. *Parum tibi videntur conſolationes Dei?* id eſt, non ſatis præmii tibi collatum eſſe conquereris, pro iis quæ aliquando honeſtè, & piè geſſeris?

Vatabl. Guarin. R. Levi. Job 13. 4. Job 16. 2. Sed qui difficiliùs ad noſtram lectionem adduci poſſunt ſunt Vatabl. & Biblia Guarini, poſt Rab. Levi; qui verbum *conſolandi*, non referunt ad Deum, ſed ad amicos, *Nunquid parvi facis tuorum amicorum conſolationes?* ſic illorum monita contemnis, noſque appellaſti *Fabricatores mendacij*, & medicos vanos, atque *oneroſos conſolatores*. Sed non video ubi iſti amicos viderint, & Deum non viderint.

2 *Lect. Heb. Verbum, pro re.* *Sed verba tua prava hoc prohibent.* Hebræa tantùm: *Verbum abſconditum* (velatum, involutum, latitans, occultum) *tecum*; *Verbum* autem hoc loco, pro re à quibuſdam accipitur; & illud *occultum*, pro pravitate; Pravũ aliquid, quod nos lateat, & Deum minimè lateat, Deum ad te conſolandum per ſeſe propenſum prohibet, & detinet. Cœterum præſtabit *verbum* propriè pro ſermone accipere; nam ſæpè *LXX. Verbũ, abſconditum pro pravo.* Jobum reprehendunt amici ſtultiloquii, & petulantioris linguæ: quo etiam modo Sept. legunt: *Valde ſupra modum locutus es: & verbum abſconditum* erit, pravum, à quo Deus oculos, & aures avertat, Deo inviſum, quod Deus audire nolit; quod quaſi Deum lateat; alii dicunt, *verbum abſconditum*, quod palam non profers, quod tecum muſſitas, & immurmuras: alii, Hæc tua dogmata de divina providentia, & præmio, ſupplicioque mortalium, quæ utpotè recon- *Vatabl.* ditiora, tibi revelata, & patefacta prædicas. Huc fortè Vatabl. *An eſt aliquid ſecreti, quod illapſum ſit in animum* *Caiet. Heb.* *tuum?* vide ut noſtri interpretis lectio cæteris illuſtrior, & cohærentior ſit. Quod verò Hebræus apud Cajetanum dixit, *Verbum ſuave tecum*, gratis dixit; cùm neque illam vocis ſignificationem, neque ſenſum probare poſſit, quem ille aſſignat, valdè à re propoſita alienum.

3 *Jobi ſanctitas. Divina miſericordia, ultrò admodum propenſa.* Duo hìc obſervanda; Alterum Jobi ſingularem animi, atque morum integritatem, quem rei nullius accuſare poſſint, præterquam verbi alicuius; eiuſque non quidem pravi, ſed pravè accepti, & malignè interpretati. Alterum, hoc loco agnoſcere Eliphas divinam miſericordiam in nos proclivem. Deo igitur ſponte ad nos venienti, atque occurrenti impedimento eſſe noſtra peccata: ſicut Jerem. *Jere. 5. 25.* dixit, *peccata veſtra prohibuerunt bonum à vobis*; nam verbum illud prohibendi, *manah*, motum quendam affert, *Quid pro prohibere.* quo id quod prohibetur, ſeparatur, & divertitur ab aliqua re, aut loco, ut per aliam viam decurrat liberè: ſicut Ezech. 31. dicitur, * *Prohibui flumina eius, & coercui* מנע *aquas multas*: & Prov. 3. *Noli prohibere benefacere eum, * Eche el rio por otra parte.* *qui poteſt*, id eſt, pronum ad benefaciendum ne impedias, neque aliò detorqueas eius voluntatem: non aliter igitur divinam miſericordiam decurrentem ad nos, noſtra pec- *Eze. 31. 15* cata impediunt, & detorquent, ne nobis benefaciat: ſed *Prov. 3. 27* de hoc aliquando plura.

Verſ. XII. Quid te elevat cor tuum, & quaſi magna cogitans, attonitos habes oculos?

1 *Elevari, ad ſuperbiam, quid propriè in Hebræo. Cor pro arrogantia, & auſu.*
2 *Attoniti oculi, quid in Hebræo. Oculorum nictus ſubſannatorius, moleſtiſſimus. Illuſtratus Sapiens. Præcepta de audiendo. Oculi attoniti, ex vi morbi.*

1 לקח PRo *elevare*, eſt in Hebræo verbum *Lakah*, quod propriè eſt, capere, ſumere, quòd Hiſpanus dicere ſolet, *Elevare quid.* *Fulano tomò y hizo eſto.* Jud. 14. *Dederunt ei ſodales triginta.* Hebraicè, * *Acceperunt ſodales triginta & fuerunt cum eo*: **Tomoron y fueron conel.* 2. Reg. 18. *Abſalon erexerat ſibi cùm adhuc viveret, titulum*: Hebraicè. *Abſalon accepit, & erexit in vita ſua titulum*: hoc itaque modo legunt Complutenſes hunc locum; *Quid te accipit cor tuum?* (*que te toma?*) quid mali te corripit, *Jud. 14. 11* quis te cordis furor exagitat, quæ te extra te rapit ſapien- *2. Reg. 18.* tiæ iactantia, & væſanus rerum omnium divinarum, atque humanarum contemptus? Noſter autem interpres hoc tantùm loco, vertit *elevare*, & nunquam iterum; cùm ſemper *Elevari, ad ſuperbiam.* verterit hoc verbum, *accipere, ſumere, aſſumere, capere, auferre*; fortè reſpiciens ad propoſitam iactabundi, & inſolentia animi ſuperbiam: nam ſpiritus ille quo percitum, & correptum Jobum putabat Eliphas, ſuperbiæ erat, qua ſe homo extollit, & elevat ſupra alios: illi verò loci, qui Latinis verbis huic ſunt ſimiles, certè in Hebræo ab alia radice dicuntur. Abdiæ. 1. *Superbia cordis tui extulit te*, & Jerem. 49. *Arrogantia cordis tui decepit te*. Cordis *Abdi. v. 3 Jer. 49. 16* autem nomine, auſus & arrogantia affertur, ut Pſalm. 100. *Cor, arrogantia & auſus.* *Superbo oculo, & inſatiabili corde*. Hieronym. *altum corde*. Ad extollentiam, & ambitionem utrumque pertinet; nam ambitioſi inſatiabiles ſunt; prop. ex Hebræo, magnum, *Pſ. 100. 5.* vel, latum corde: multa enim per ambitionem molimur, *Hieronym.* multa machinamur, multa complectimur: quare Septua- *LXX.* ginta hunc locum reddiderunt: *Quid auſum ſuit cor tuum?* *Symmach.* Symmach. ferè cum noſtro dilucidè, *Quid, quod extulit te cor tuum?*

2 ירזמון *Et quaſi magna cogitans, attonitos habes oculos*, in Hebræo, *Quid innuunt oculi tui?* eſt enim vox hoc tantum loco reperta; cuius ſignificationem R. Mardochai dicit eſſe inſi- *R. Mardo.* nuationem, indicationem; in quo Hebræi omnes conveniunt, vertentes, annuere, connivere, nictare oculis: ſed *Attoniti oculi quid in Hebræo.* cuiuſmodi ſit iſte oculorum nictus, aut cuius rei ſymbolum, hoc loco non conſtat; aliqui enim ex Hebræis modo Latino accipiunt, pro connivere, & ſubſannare; qua etiam ratione videtur dictum Pſalm. 34. *Qui adverſantur mihi* *Pſ. 24. 19.* *iniquè, qui oderunt me gratis, & annuunt oculis*, & Pro- *Prov. 10, 10* verb. 10 *Qui annuit oculo dabit dolorem*; nam eiuſmodi ſubſannatorii oculi, & geſtus inimicorum moleſtiſſimi eſſe ſolent; ait ergo Eliphas; itane nos, noſtraſque orationes derideas, & geſtu, & oculis nictando prodas nos, noſtraque à te contemni? Et quidem qui dicunt ægrè ferunt ſe ab auditoribus benignis, & attentis oculis non reſpici: nam inter illa communia præcepta, quæ Plutarch. de au- *Plutarc li. de audiendo.* diendo tradidit, vel in primis eſt, *Obtutum in ipſum dicentem, & ſpeciem vigilantis attentionis, vultus compoſitus, abdicanſque non contumeliæ, & moroſitatis modo, verùm etiam ſolicitudinum, & occupationum ſuſpicionem aliarum*. Quare in ipſa auditione vitia ſunt, ſupercilium,

tor-

Digitized by Google

torvitas, & triſtitiâ vultos, obtutos vagus, nutus, & alia plura, quæ minutatim loco illo perſequitur Plutar. Cajetanus ad ſuſpicientes in cœlum oculos retulit, quaſi cum Deo familiariter loqueretur, ſuoſque amicos, neq; aſpectu quidem dignaretur. Alii ad ſimulatam quandam innocentiæ ſpeciem, & ſanctitatis ſignificationem, quod hypochriſim redoleret; ſic enim ad hypocriſim, & ſimulatas fraudes videtur pertinere id Eccl. 27. *Annuens oculo, fabricat iniqua*, & Prover. 6. *Homo apoſtata, vir inutilis graditur ore perverſo* (id eſt, qui cum verâ Dei, hominumque amicitiam deſeruerit, verbis duplicibus utitur) * *annuit oculis terit pede, digitis loquitur, pravo corde machinatur malum*; id eſt, proditionem machinatur, & ejuſdem proditionis participibus dat occulta ſigna, quo illos ad capiendam conſilii ſui opportunitatem attentos, & paratos reddat: illa autem ſigna eleganter numerantur. Sic igitur dicere potuit Eliphaz; Tu nonquam non machinaris malum, etiam cùm oculorum nutibus ſanctitatem ſimulas. Didymus ſic interpretatur; *Quid tantum es facinus auſus, ut in Deum adverſum torqueres obtutum, & quaſi ſuccenſens Deo loquereris?* Septuag. *Quid ſuſtinuerunt oculi tui, quòd furorem erupiſti ante Dominum?* id eſt, quod viſum ad hanc te inſaniam, & furorem adegit. Sed tandem hunc oculorum habitum Latinus interpres intellexiſſe ſapienter videtur, oculos videlicet apertos, alicubi defixos, non nictantes, ſed inſtar ſtupefacti hominis, aut magnum aliquid ſecum cogitantis, vehementer aliquo interno mentis affectu & ſenſu occupati. Hunc etiam oculorum habitum alii ad ſcrupulos pertinere voluerunt, de quo diximus cap. 3. ſed multò veriùs nos ad morbi vim, & lethalem vultus, oculorumque compoſitionem: de quo cap. 2. in enumeratione morborum.

Caietan.
Eccleſ. 27. 25.
Prov. 6. 15
Proditores his veluti ſymbolis inter ſe utuntur.
* *Guinnar de los ojos, hablar por los dedos, piſarſe el pie, o dar ſe del codo.*
Didym.
LXX.
Oculi attoniti ex vi morbi.

Verſ. XIII Quid tumet contra Deum ſpiritus tuus, ut proferas de ore tuo hujuſcemodi ſermones?

1 *Conſenſio Latinæ lectionis cum Hebræa. Spiritus pro indignatione. Illuſtrati Moyſes, & Iſaias.*
2 *Hominis appellatio, ad contemptum. Juſtificari ad publicam innocentiæ declarationem.*
3 *Qui ſupplicio afficitur, peccatum repræſentat. Explicatus Moyſes.*

1 *Conſenſio lectionis Latinæ cũ Hebræa.*

שוב

Spiritus pro indignatione.
Exo. 15. 8.
Iſa. 25. 4.

TUm Latina lectio, tum Septuaginta *Furorem erupiſti ante Dominum*; eleganter reſpondet Hebræo, *ſub*, quod eſt revertere, aut reducere, quaſi dicat; Quid torua convertis in cœlum lumina? quid reducis, revocaſque furorem adverſus Deum? quid illi per inſaniam, & indignationem reſpondes? quid in illum refundis ſtomachum, & evomis conceptam iram? *Spiritus* pro ira, indignatione, furore; Exod. 15. *In ſpiritu furoris tui* (Hebr. *Naſi tui*) *congregatæ ſunt aquæ*, id eſt, in ſpiritu furente, furentis & indignantis inſtar, difflato, & tumente naſo. Iſai. 25. *Spiritus robuſtorum* (indignatio, impetuſve, duo impii, & violentiſſimi tyranni feruntur adverſus juſtos) *velut turbo impellens parietem*. Furis itaque indignabundus, ardes oculis, excandeſcis facie, tumes naſo, pectore etiam veluti pleno ardore, & bile promines, & indigna adverſus Deum profundis.

LXX.

Hujuſcemodi ſermones? Admirationem habet rei inauditæ: paulò clariùs. Septuaginta; *Verba talia*: utrumque additum ab optimis interpretibus, explicationis gratia, cùm in Hebræo ſimpliciter ſit, *ſermones*: & pertinere videtur ad innocentiæ aſſeverationem, quam Job acriter tuebatur; nam ſequitur.

Verſ. XIV. Quid eſt homo, ut immaculatus ſit, & ut juſtus appareat, natus de muliere?

1
Iob 4. 17.
Hominis appellatio, ad contemptum.
Iob 14. 1.

MOleſtiſſimus, & contentioſus argumentator Eliphaz, qui rationes, & argumenta ferè eadem quæ cap. 4. propoſuerat, nunc repetat. *Quid*, inquit, *eſt homo?* ad contemptum pertinet, & naturæ, materiæ conceptionis, naſcendi, habitandi domos luteas, univerſæ denique vitæ, & agendi viliſſimam conditionem. *Homo* (*Enos*) miſerrimus, abjectiſſimus, *repletus multis miſeriis*. *Ut immaculatus*, propter mundus, purus, lucidus, candidus, bene lotus. *Et ut juſtus appareat*, id eſt ut ſanctus, juſtuſque haberi, declarari, pronuntiari debeat, & eleganter vertitur, *appareat*, quod in Hebræo eſt, juſtificetur; tum quòd juſtificari, aliquando ſit apparere, declarari, haberi, pronunciari publicè & in judicio juſtum & innocentem; tum ut alluderet ad ipſam Jobi externam faciem, & habitum miſerrimum; nam homo pœna, ſupplicioque affectus, peccatum peccatoremque præ ſe fert; ſic enim Chriſtus aſſertor, quòd dolores noſtros, pœnaſque ſuſcepit, *peccatum*, dicitur *factus*, & *ſimilitudinem carnis peccati* ſuſcepiſſe, & qui publico ſupplicio afficitur, *cum iniquis reputatur*, atque ideò jubetur, ut cadaver hominis ſublati in crucem, tanquam peccatoris, cujus vel ſola ſpecies poſſit terram, univerſoſque ſpectatores inficere, eodem die de patibulo deponatur, atq; à conſpectu removeatur. Deut. 21. *Non permanebit cadaver in ligno, ſed in eadem die ſepelietur; quia maledictus à Deo eſt, qui pendet in ligno, & nequaquam contaminabis terram tuam*: ait igitur Eliphaz; Cum propoſitus ſis extremi ſupplicii exemplum, apparere, & haberi juſtus nulla ratione poteris; præſertim cùm ipſa naſcendi de muliere, & humanæ generationis ratio, tum peccatum originale, tum mille alias maculas, quibus hominem pollui neceſſe ſit, afferre videatur: tum etiam quod qui mulierem dixit, primam peccati radicem, & ſeminarium dixit; quomodo ergo ex muliere naſcatur, quod ſanctum, atque immaculatum ſit, & quod juſtum meritò haberi debeat.

חכו

Iuſtificari.
3
Qui ſupplicio afficitur peccatum offerre, & repræſentare videtur.
1. Pet. 2. 22
Rom. 8. 3.
Iſa. 53. 12.
Mar. 15. 18
Deut. 21. 23.

Verſ. XV. Ecce inter ſanctos ejus nemo immutabilis: & cœli non ſunt mundi in conſpectu ejus.

ITerum videtur repetere illam propoſitionem capitis 4. *Ecce qui ſerviunt ei non ſunt ſtabiles*; ut argumento à majori probet hominem carneum, & luteum non poſſe meritò ſanctitatis conſtantiam & firmitatem ſibi arrogare. Per ſanctos autem Græci intelligunt ſanctiſſimos Patriarchas, Adamum, Abrahamum, Moyſen, *Quibus* (inquit Polych.) *viſus eſt Deus aliquando iraſci*. Communior interpretatio, angelos intelligit, qui vocantur *Sancti Dei*, quaſi filii familiariſſimi, atque illius obſequio addictiſſimi, quod ferè idem eſt cum illa periphraſi capitis 4. *Qui ſerviunt ei*. Sed forte meliùs in communi accipietur pro *ſanctis*, ſive hominibus, ſive angelis; cùm nemo ſit tam inconcuſſæ, conſtantiſque naturæ, atque ſanctitatis, qui mutari non poſſit. Propriè ex Hebræo, & Septuaginta; *Sanctis ſuis non credet*; id eſt, nemo eſt, qui fideliſſimus, ex naturæ ſuæ merito, & ratione haberi uſquequaq; poſſit; à verbo, *Aman*, quod eſt credere tanquam rei fideli, & conſtanti, aut fidele eſſe, & conſtans, cui credi debeat. Aug. *In ſanctis eius non eſt fides*: quod ipſe interpretatur; *Propter incerta temporum, quibus plerumque falluntur, ut multa dicant, & non faciant*, ſed præſtat intelligere * *Fidem*, id eſt, firmitaté, immutabilitatemq; naturæ. *Et cœli*, Chaldæus legit, intelligitque *Angelos*; tum etiam Auguſtinus, quia propter ſpiritualitatem, incorruptibilitatem, ordinem, ſubordinationem, lucem, gubernationem corporum, ſimiles ſunt cœlis; vel per ſynecdochen, quia ſunt in cœlo, proprio videlicet habitaculo ſupernarum mentium; per metonymiam, quia angeli moderantur, & movent cœlos: addit Auguſtinus poſſe intelligi *ſanctos*, in quibus tanquam in cœlis, habitare dicitur Deus: quæ allegoria frequentiſſima eſt inter antiquos patres; nam jam per cœlum beatos intelligunt, ut Ambr. ſuper Pſ. Beati quorũ, verſ. 1. jam cœlos dicunt Angelos, ut Origenes hom. 1. in Geneſ. & Ambroſ. lib. 2. hexameron: jam univerſaliter Sanctos, aut animam fidelem, ut idem Origenes tractatu 30. in Matth. Auguſt. 2. de ſermone Domini in monte D. Ambr. ſuper Pſal. citatum, & lib. de Abraham. Greg. homil. 14. ſuper Ezechiel. Bernardus ſerm. 27. in Cantica. Sed ſimplicior eſt Græcorum, & aliorum Latinorum commentariis de ipſis cæleſtibus corporibus, quæ videntur eſſe maximè limpida, pura, lucida, aliena ab extraneis impreſſionibus; ideoq; immutabilia: quare *cœlorum* nomine ſignificabitur quidquid lucidũ, purum, mundum in creaturis inveniri poteſt, quod ad conſpectum, & oculos clariſsimos neceſſe ſit tenebreſcere, & offuſcari. Quod autem hoc loco *mundum* dicitur, propriè eſt lucidum, pellucidum, diaphanum: & colludit ad denſiores cœlorum ſyderumque partes, quæ ſunt veluti maculæ quædam cœlorum, & ideò nobis lucent, quòd non ſint tranſparentes, neque luci perviæ, quaſi dicat; Etiam cœli, qui maximè pellucidi ſunt, ſuas habent maculas, parteſque craſsiores, magiſque opacas, atque materiales; ille ergo igitur clariſsima atq; perfectiſsima videt Deus maculas, quæ nos prætereunt:

Iob 4. 18.
Sancti, qui intelligantur à Græcis.
Polychr.
Iob 4. 18.
LXX.
Hebræ.
אמן
August.
* *No ay de natura leza, que de ſola ella ſe pueda fiar.*
Chald.
Auguſt.
Ambroſ.
Origenes.
Auguſt.
Gregor.
Bernard.

tereunt: tum etiam quod nobis pulcherrimum, & clariſſimum videtur, ejuſmodi ſunt Sol, Luna, ſydera, id apud Deum macula eſt; & fortè imperfectiſſima ſui orbis pars; ſic igitur de noſtris animi maculis exiſtimare oportet; interdum enim in noſtris oculis lucet, quod imperfectum, & minùs purum eſt; & falſo ſplendore, atque ementita pulcbritudine nos decipit, quod deforme & turpe; falſa lucri, & utilitatis ſpe, quod omnino incommodum, atq;
Caietan. exitiale. Cajetanus verò nunquam prætermittit occaſionem obtrudendi ſuam illam ſententiam de animatione cœlorum; exiſtimat enim hoc loco animatos afferi ab Eliphaz, & peccatis obnoxios; ſed ſine hoc errore, veriſſimus, ſimpliciſſimuſque ſenſus ex dictis conſtat: Quod autem neque Philoſophia, neque Theologia, eam ſententiam de animatione cælorum tolerare poſſit, alias docuimus.

Verſ. XVI. Quantò magis abominabilis, & inutilis homo, qui bibit quaſi aquam, iniquitatem.

1 *Abominabilis, quid, & abominari, quid ex Hebræo. Illuſtratus David.*

2 *Peccator ſe ipſum averſatur, & introſpicere recuſat; quod crucietur ſuo ipſius aſpectu. Statuere, verbum bellicum. Explicatus David.*

3 *Inutilis, quid propriè ex Hebræo. Reprobum, quid in Græco, Paratur, inutilis; ſoli igni opportunus. Illuſtrati David, Jeremias, Paulus.*

4 *Quis dicatur inutilis, aut vanus, & fruſtrà. Aquam bibere vehementem ardorem denotat. Impiorum depravata conſuetudo, & peccandi ſitis variis rationibus explicata. Quid avaritia, apud Paulum.*

5 *Bibere aquam, ad voluptatem. Peccandi promptitudo nunquam retardata.*

6 *Aqua, rei facilè parabilis ſymbolum. Explicati David, & Salomon.*

7 *Pravæ conſuetudinis vis. Impius, ad omne ſcelus projectus.*

8 *Aqua, malum intimum. Peccatum, aut aquæ, aut vino perſimile.*

HÆc eſt altera pars argumentationis propoſitæ; *Quantò magis*, ſupple immundus & indignus erit divinis luminibus *homo*; propriè vir hominum optimus atq; clariſſimus; *abominabilis* propriè, quem nemo dignari debeat auditu, viſu, familiaritate, contactu; qui nihil habet boni, aut pulchri, quo vel Dei, vel angelorum oculos allicere poſſit; inſunt verò in illo multa, a quibus tum Dei, tum angeli conſpectus purus abhorreat. Per antitheſin verò videtur hoc dictum, propter ſanctorum, & cælorum pulchritudinem, quorum pulcherrima ſpecies eſt, munditiæ, lux, ordo, concentus mirabilis, conſpectus multò
Pſ. 18. 4. jucundiſſimus, & *non ſunt loquelæ, neque ſermones, quorum*
Eccl. 43. 2. (de quibus) *non audiantur voces*: & quod de ſole dixit Eccleſ. non minori jure de integro cælo, cujus ſol pars eſt dici poſſit, *Vas admirabile, opus excelſi*. Cum enim mirabiliter commendetur cælum ex pulchritudine, mirabiliter impius ex deformitate vituperatur: hominem verò miſerrimum, quis ſanæ mentis homo non exectetur, & *abomi-*
Abominabilis, & abominari, quid. *netur?* ſibi ipſi, dum ſe agnoſcit homo, vileſcit, & fætet; vis originalis verbi explicari videtur Pſalm. 105. *Infecta eſt terra in ſanguinibus, & contaminata eſt in operibus eorum, & fornicati ſunt in adinventionibus ſuis: & iratus*
תעב *eſt furore dominus, & abominatus eſt hæreditatem ſuam*
Pſ. 105. 39 (rem videlicet per quam immundam, & turpiſſimo ſan-
40. guine fœdatam, atque cruentatam deteſtatus eſt, &
Ver. 14. excerſtus) *& tradidit eos in manus gentium, & dominati ſunt* &c. id eſt, turpiſſimis fœdiſſimiſque dominis
2 turpiſſima, fœdiſſimaque mancipia commiſit. Propte-
Peccator ſibi ipſi abominandus. rea abominabilis peccator. & *prævaricatores* nequiſſimi, ne ſe ſuo conſpectu atque conſideratione excrucient, num-
Iſa. 46. 8. quam *redeunt ad ſuum cor*, neque convertunt ad ſe oculos: quare ſi ſe aliquando aſpiciant, ſeipſos abominantur, &
Ier. 31. 19. deteſtantur, atqua agnoſcere dedignantur; ſicut Scriptum eſt Jerem. 31. *Poſtquam oſtendiſti mihi* (id eſt, feciſti ut mihi eſſem exploratus, & cognitus) *percuſſi femur meum*,
Impius cruciatur ſuo ipſius aſpectu. id eſt, more gementium, & dolentium comploſi manus, turpiſſimæ rei conſpectum non ferens. Propterea cruciatum hunc minatur Deus impiis Nahum. 3. *Revelabo pudenda tua in facie tua*, & Pſal. 49 *Arguam te & ſtatuam*
Nah. 3. 5. *contra faciem tuam*: reticet verò quid *ſtatuendum ante faciem* ſit; videlicet, *tu ipſe abominabilis*, ut tui ipſius *Pſ. 49. 21.*
conſpectus tibi ipſi ingens cruciatus exiſtat: illud tamen, *Statuere,*
ſtatuere, eſt in Hebræo militare verbum; propriè, ordinare, ordine diſponere, inſtar exercitus, aut aciei ordinatæ, *verbum bellicum.*
ita ut ſingula peccata ſuo ordine diſpoſita, juxta tempus, ערך
gravitatem, ſpecies ſuas, atq; juxta alias patrati ſceleris circunſtantias, ſuo eſpectu terrient, excrucient, oppugnent; ita ut non poſſit impius oculos à re abominanda, *Pſal. 50. 5*
& execrando ſcelere avertere, ſed *peccatum* ſuum *contra* *Theod. ſuper Ro. 2. 5*
illum ſit *ſemper*. Huc retulit Theodoretus id Rom. 2. cũ *dies judicij* appellatur *dies revelationis*; videlicet cum apertis oculis ſe contemplabitur quiſque, quis ſit, quis fuerit: nunc enim cæco ſui amore proſequitur ſe *Abominabilis homo*, nec ſe horret, & averſatur, tunc verò execrabitur damnatus ſeipſum. De quo ſapienter ſcripſit Baſilius; *Forte gravior, quàm tenebræ, & ignis æternus, hic pudor erit, ut nunquam non ob oculos habeant ſcelerata viæ veſtigia, tanquam inevitabilis alicuius tincturæ.* *Baſilius Oration. 31. de Judicio*

Tandem cum *abominabilis* dicitur *homo*, quem nemo auditu, viſu, congreſſu dignetur, videtur dici, & eſſe excommunicatus, cuius familiaritatem vitare omnes debeant: de dixit Paulus 1. Corinth. 16. *Si quis non amat* *1. Cor. 16.*
Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, ſit anathema: nemini *22.*
videlicet, non abominandus.

Inutilis homo. De propria ſignificatione verbi *Alach*, *3*
nihil certi conſtat; pleriq; enim exiſtimant ſignificare pu- *Inutilis, quid in Hebræo.*
tridum eſſe, aut fætere, ita Rabbi Mardochai, quem ſequutus Pagninus in Theſauro vertit; *Putreſcet, aut fætebit.* Hebræus apud Cajet. vertit, *Putridum*. Vatabl. *putridum* אלח
& fætidum. Complut. *corruptum*. Regia, *graveolentem*; *R. Mard.*
Chaldæus, & Sept. *immundum*. Pagninus in verſione, & *Pagnin.*
Biblia Guarini, *Contemptibilem*: & exiſtimat Pagnin. & *Caiet.*
alii deduci per metatheſin literarum à *chala*, unde dici- *Vatabl.*
tur ſpuma, vel *rubigo ollæ*, Ezech. 24. ſed cum hoc tantum *Complut.*
loco inveniatur hæc vox, & Pſ. 13. & 52. ubi etiam verti- *Regia.*
tur *inutilis*; *Omnes declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt*, *Chald.*
potius fidem adhibebo Vulgato, & Sept. quam inutilis LXX.
ſignificationem agnoſcunt etiam Complut. & retinet Ty- חלא
gurina; præſertim cùm res ipſæ connexæ ſint, nam quæ *Ezec. 24. 6*
putrida, inutilia ſunt & rectè in hominem peccatorem *Pſal. 13. 3.*
convenit, qui inutilis eſt: quam rem Paulus etiam cum *& 52. 4.*
abominatione conjunxit ad Titum 1. *Cùm ſint* (inquit) *Tygur.*
abominati, incredibiles, & ad omne opus bonum reprobi, *Ad Tit. 1. 16.*
id eſt, inutiles, reprobandi, reiiciendi, certo experimento minimè probati, quorum inutilitas explorata, & comperta ſit, poſt examen, & probationem minimè fideles, utileſve inventi; quæ omnia affert Græca vox *adochimoi*, ἀδόκιμοι
qua etiam voce dicitur Græcè adulterium numiſma, ſi- *Jer. 6. 30.*
cut & Jerem. 6. dicitur; *Argentum * reprobum vocate eos*; **Plata que no ſe dexa labrar, para nada ſi bue na.*
è contrario verò dicitur 2. ad Timotheũ. 2. *Si quis emundaverit ſe ab iſtis, erit vas in honorem ſanctificatum, & utile Domino, ad omne opus bonum paratum*; nam mirum eſt, quam ſit juſtus ad omnem opportunitatem, & utilitatem
accommodatus; hæc autem peccatoris *inutilitas*, aut *2. Thim. 2. 21.*
propter immunditiam, aut propter cauſas alias ex ſolo infirmitatis nomine exprimitur Ezech. 15. *Quid fiet de li-*
gno vitis &c. & poſtquam nulli uſui accommodatum eſſe *Ezec. 15. 1.*
dicitur, igni tandem non inutile futurum eſſe, videlicet
tanquam æterni ſupplicii, divinæque juſtitiæ aptam ma- *Peccator tãquam inutilis igni opportunus.*
teriam, Deus ipſe teſtatur; *qui enim ſibi nequam eſt, cui alii uſui bonus erit?* quod amplificatur Pſal. 128. cùm neque igni commodus videtur afferi peccator, quia neque uri
calamitateſque pati patienter novit; *Sicut fœnum tectorum*, *Eccle. 14. 5.*
qui priuſquam evellatur, exaruit; de quo non implebit ma- *Pſ. 128. 6.*
num ſuam, qui metet, & ſinum ſuum qui manipulos colliget:
videlicet herba adeo inutilis, ut neq; foliaumbræ alicujus *Luc. 13. 8*
proficuæ uſum præbeant; cum è contra juſtus ſit arbor, cujus fructus, folia, flores omnino multas commoditates habeant; quale deſcribitur lignum illud, *quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum* Pſal. 1.

Qui bibit, quaſi aquam, iniquitatem. Fortè hæc eſt *inuti-* *Pſal. 1. 3*
litatis ratio quædam; nam cum homo in eum finem conditus ſit, ut Deum creatorum coleret; qui longius à ſuo fine aberrat, fruſtra creatus videtur, vanus, inutilis; juxta
illam Philoſophi doctrinam de fine, & vano; nimirum *ac-* *Pſal. 23. 4*
cepiſſe in vano animam ſuam; Sed forte etiam aliam impiorum hominum depravationem nunc ſignificat; quòd videlicet ſicut in peccato natus, ita videatur homo peccandi aſſiduitate altus, & educatus: quam depravatæ conſuetudinis, & propenſionis ad malum rationem, commodè

ex aqua, bibendiq; ſimilitudine ducit. Primò enim *bibere*, afferre videtur vehementem quandam appetitionem ſitientis pectoris & ventriculi & pravæ concupiſcentiæ ardorem, qui vix largiſſimo, & copioſiſſimo potu multorum ſcelerum reſtingui poſſit; neque abs re eſt, quod Empedocles exiſtimavit per ignem, qui res dividit, litem; per aquam, quæ glutinandi, & continendi vim habet, amicitiam vehementem ſignificari: quæ profectò ardenti illi concupiſcentiæ affinis eſt. Quam peccandi inexplebilem ſitim indicavit Paulus Ephel. 4. dum de impiiſſimis hominibus dicit, *Qui deſperantes ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam:* impios enim appellavit avidos, ſitibundos, inexplebiles peccandi, avarorum inſtar, qui quò plus habent, plura ſitiunt.

Eph. 4. 19. *Avaritia ſitis inexplebilis.*

5 *Bibere aquam ad voluptatē.* Polychr. Gregor.

Secundò etiam bibendi appellatione voluptas quædam & ſitis refrigerium ſignificatur: quare Polychronius hoc dici exiſtimat propter eos, qui ſponte peccant, nulla re adverſa aut neceſſitate coacti, & ut Gregor. ait, *qui bibit* facilè tranſmittit potum, non enim neceſſe eſt commandere dentibus; ideò *bibere*, affert peccandi promptitudinem, & facilitatem ſine mora, ſine impedimento. Quæ res ſub impetu quodam, & celeritate equi præcipitis explicatur Jeremiæ 8. *Omnes converſi ſunt ad curſum ſuum ſicut equus impetu vadens ad prælium*, quem in medio curſus incitatiſſimi, nulla vis aut ars retardare poſſit.

Peccandi promptitudo, nunquā retardata. *Ierem. 6. 8.*

6 *Aqua, rei facile parabilis ſymbolum.* *Pro. 10. 23.* *Pſ. 49. 20.* *Prov. 18. 3.*

Ex ratione autem *aquæ*, quæ facilè parabilis eſt, cùm vinum valde pretioſum ſit, illa etiam peccandi facilitas conſiderari poteſt, quòd peccator, & Deum offendat, atque ſe ipſum divendat nulla pretioſiſſimæ rei jacturæ conſideratione, & ratione habita, ſicut Prov. 10. dicitur, *Quaſi per riſum ſtultus operatur ſcelus*; & Pſalm. 49. *Sedens* (quaſi per incuriam, & per otium, quaſi nihil agens,) *adverſus fratrem tuum loquebaris*, quod Prov. 18. dicitur; *Impius cùm in profundum venerit peccatorum, contemnit.*

7 *Conſuetudo prava, etiam ſine peculiari voluptate.* *Prov. 4. 17*

Sed præterea ſignificatur, prava quædam peccandi conſuetudo, quæ etiam ſine voluptate hominem rapiat, conjiciatque in multa ſcelera; nam propter voluptatem dictum eſt Proverb. 4. *vinum iniquitatis bibunt*: cæterum in aqua nihil ineſt dulcedinis, ſapor nullus: eò enim improbitatis, & corruptiſſimæ conſuetudinis evadit aliquando impius, ut vel ſolo peccati, & impietatis nomine, nulla præterea mercede propoſita, peccato inſerviat, quod noſter ille breviter, æquè ac ſignificanter expreſſit.

Que ſi el peccar virtud fuera,
No peccara, por peccar.

Hujuſmodi projectiſſimis peccatoribus ait Jerem. *Prohibe pedem tuum à nuditate, & guttur tuum à ſiti*: nam in via peccatorum currendi ſtudio, & contentione, ſiti & ardore penè enecabantur, & exulcerabantur pedibus, totique manabant ſanguine: reſpondebant verò illi nihilo meliores facti; *Deſperavi, nequaquam faciam; adamavi quippe alienos & poſt eos ambulabo.*

8 *Aqua, malum interimum.* *Pſ. 108. 18*

Tandem aquæ potione ſignificari poteſt ingens quoddam, & immedicabile malum, quod peccato, velut venenata potione ſuis ipſe viſceribus infert impius, ſicut ſcriptum eſt, *Intravit ſicut aqua in interiora eius*; cùm igitur ex hac parte aquæ aſſimiletur, at ex eo vini perſimile peccatum eſt, quòd primo aſpectu inſtar vini *ſplendeat in vitro & floreſcat color eius*; atque odore, & dulcedine demulceat ſenſum; poſtea mordebit ut coluber; ideſt, velut viperinum venenum, *& ſicut regulus venena diffundet*. Rectè igitur his omnibus de cauſis dictum eſt, *Bibit iniquitatem, ſicut aquam*, & fortè quidem copiam, & abundantiam, *bibendi*, etiam appellatio affert, cùm ſe homo ut bibendo implet, ita ingurgitat peccatis: de quo dicemus iterum inferius cap. 34.

Pro. 23. 31

Verſ. XVII. Oſtendam tibi, audi me: quod vidi, narrabo tibi.

1 *Oſtendere, quid propriè. Videre, ad revelationem referri.*
2 *Sapientes, ſuam ſapientiam non ſibi arrogant, ſed ad alios magiſtros referunt. Pater pro magiſtro. Explicatus Moyſes.*
3 *Principes ſua ſapientia & experimentis proſunt ſubditis. Explicati Salomon, & David.*
4 *Dari principem à Deo, frequens Scripturæ phraſis. Alienus, in ſacro ſermone pro infideli, & ethnico, deinde etiam pro hoſti, & inimico. Peregrinus apud ſacros, & prophanos, pro inimico. Illuſtrati David, Iſai. Salom. Peregrina, pro meretrice.*
5 *Tranſire, aut pertranſire, habitus eſt vincentis, & debellantis.*

HInc incipit ſecunda hujus capitis pars, in qua, ut Iobum vellicet, de impiorum ſupplicio diſſerit. *Oſtendam tibi.* Divus Thomas ſupplendum exiſtimat: ea quæ tu ſcire cupiebas, cùm Deum de cauſa tuarum ærumnarum percontareris. Dionyſius *oſtendam* tibi tuum errorem; ſed proculdubio referendum eſt ad id, quod ſequitur; *Oſtendam*, propriè, annuntiabo, declarabo, illuminabo, cæcutienti tibi, & in maximis tenebris verſanti, veriſſimæ doctrinæ lumen præferam; interim attentum te, & patienti animo objurgationem meritiſſimam audire volo. *Quod vidi*; quod aſſidua contemplatione, & experimento comperi. Cajetanus indicare videtur illam eandem capitis 4. revelationem, nunc repetere, aut verò perſequi; ſed mihi non diſplicet aliquam aliam revelationem nunc proferre; conſonatque verbum *videndi*, quod illud ipſum eſt, à quo prophetæ dicuntur *videntes*: quamquam Græci, & alii ad doctrinam ab aliis ſenioribus, ſapientioribuſque acceptam pertinere exiſtimant, propter ſequentem ſententiam.

1 *D. Thom.* *Dionyſ.* *Oſtendere, quid propriè.* *Caietan.*

Verſ. XVIII. Sapientes confitentur, & non abſcondunt patres ſuos.

QUod ipſe viderit, multorum ſapientum teſtimonio comprobatum aſſerit, qui etiam parentum ſuorum teſtimonium ad ejuſdem rei confirmationem adducunt: ita ferè omnes Latini, & Græci. Sed fortè hæc de ſeipſo dicit Eliphaz, Ego, inquit, vidi, ab alio doctore accepi, non ego ex meo cerebro fingo; non enim eſt ſapientum, novorum dogmatum ſeipſos auctores, inventoreſque conſtituere; ſed potiùs ingenuè, & ſubmiſsè, quæ ab aliis acceperint confiteri; & *patres*, magiſtroſque ſuos, per quos in ſapientia profecerint, libenter producere, & nominare. Cum quo ſenſu non incommodè necti poteſt ſequens ſententia. Ideò nobis, videlicet, ſubmiſſius, & juxta ſapientiæ præceptum nos gerentibus, *data eſt terra*, quam poſſidemus nullis prædonum incurſionibus infeſtatam, &c.

2 *Communis expoſitio.* *Sapientes, ſuam ſapientiam ad alios magiſtros referunt.*

Hic vides iterum *patris* nomen pro magiſtro: quo nomine Joſeph dixit ſe *patrem Pharaonis*, ut qui illum de divinis inſtrueret, atque in agendo moderaretur; non ſecus, ac pater filium, Geneſ. 45.

Pater, pro magiſtro. *Gen. 45. 8.*

Verſ. XIX. Quibus ſolis data eſt terra, & non tranſivit alienus per eos.

3 HÆc, inquam, eſt ſapientum doctrina à clariſſimis illis ſanctiſſimiſque viris accepta qui res publicas moderabantur, & in ſumma pace, atque tranquillitate continebant; proptereaque potuerunt experimentum capere de aliorum tyrannorum infælici exitu, ſupplicioque divino; præſertim cum ſe viderent Dei beneficio, rerum ſuarum in ſumma ſecuritate, atque tranquillitate potitos: quare Regum, & publicorum magiſtratuum experimentum hoc, ut quod veriſſimum, & reliquis valde ſalutare futurum ſit, ſumma veneratione excipiendum eſt. Non aliter profectò Salomon omnia bonorum genera expertus, experimento, ſapientiaque ſua, tum Regibus aliis, tum vulgo & multitudini conſulere voluit; *Ego Eccleſiaſtes fui rex in Jeruſalem, & propoſui in animo meo, quærere, & inveſtigare ſapienter de omnibus*, & deinde; *Vidi cuncta, quæ fiunt ſub ſole*, ſ. expertus ſum, nam ſuo experimento, & oculis prodeſſe nobis cupiebat; uti dicebat David Pſalm. 31. divinam providentiam, & rationem agendi cum mortalibus expertus; *Intellectum tibi dabo, & inſtruam te in via hac, qua gradieris;* ** *firmabo ſuper te oculos meos*, ſ. commodatò tibi dabo meos ipſos oculos, ne in via offendas.

Principes ſua ſapientia proſunt ſubditis. *Eccl. 1. 13. 14.* *Pſal. 31. 8.* **Preſtaret, mis ojos y mi deſengā no paraque veas por dō de vas.*

4 *Data eſt terra.* Permiſſa; conceſſa, tradita tanquam moderatoribus: nam verbum *Nathan*, ſignificat aliquando dare aliquid alicui tanquam præpoſito, aut aliquem in aliqua re conſtituere & ponere principem, & præfectum, ut inde diſcamus principes, & magiſtratus optimos dari à Deo, pro ingenti dono & beneficio; atque adeò *omnem poteſtatem eſſe à Deo*, unde Geneſ. 41. dicitur ab hac radice; *Præpoſitum eſſe ſcirent univerſa terra Ægypti*, & Num. 14. *Conſtituamus* (Hebraicè, *demus, ponamus*) *nobis*

Dari, ad principes, & magiſtratus referri.

Gen. 41. 34. 3. Reg. 16. 2. 3. Reg. 11. 18.

novit ducem, 3. Reg. 16. *Poſui te ducem*. Hebraicè, & Septuaginta; *Dedi*, & 3. Reg. 11. *Et terram delegavit*. Hebraicè, *Terram dedit ei*, idest, *præfecit eundem regioni*: ſimiliter hoc loco, *quibus terra data eſt*, idest, qui præfecti ſunt terræ, populis, regionibus.

5 Eugub.

Et non tranſivit alienus per eos. Valdè durum, quod Eugubinus contendit hoc pertinere ad illam ſapientum doctrinam, cui nemo contradicere audebat, nemo illam contemnere, aut conculcare: ſimplex igitur, & germanum, ut optimorum principum circumlocutio ſit, quorum optima adminiſtratio reipublicas ſuas tuebatur, omnemque hoſtium injuriam propulſabat.

Alienus pro hoſte, & infidele. Pſal. 57. 4.

Alienus. Externus, inimicus. Sed ut conſtare poſſit, quòd *alienus* hoſtem ſignificet, obſervandum eſt, quod Dei quidem populus, & qui ex genere Abraham erant, cæteras alias nationes, alienas & peregrinas vocabant, idest, ſicut ſui ſanguinis, ita ſuæ religionis exortes Pſal. 57. *Alienati ſunt peccatores à vulva*, idest, quaſi alieni addicti ſunt alteri religioni, & peregrina numina colunt. Iſ. 1. *Dereliquerunt Sanctum Iſrael*, * *abalienati ſunt retrorſum* quaſi non eſſet *Deus de longe*, & à ſuis patribus agnitus, *ſed Deus de prope*, idest, cum quo non interceſſiſſet diuturna familiaritas, ſed recens eſſet viſus, recenſque auditus, nunquam antea cognitus.

Iſai. 1. 4. * Conoque no fuera el Dios conocido de ſus padres, ſe eſtrañaron del, y ſe fueron a otros eſtraños.

Et quia omnes alieni, & exteri inviſum exoſumque habebant populum Dei, ut qui ab illorum vivendi ratione longè recederet (ſervum enim Dei perſequuntur impii omnes) ideo *alienus* aut, *alienigena* pro hoſte uſurpatur; nam bella civilia, & quæ contra exteros, & alienos non ſunt, contra naturam eſſe videntur; non enim *domeſtici* hoſtes eſſe debent; ſed exteri, alieni, ſicut ſcriptum eſt; *Surget gens contra gentem & regnum adverſus regnum*, idest, adverſus aliam exteram nationem. Iſai. 1. *Terram veſtram coram vobis alieni* (hoſtes) *devorant* Pſ. 53. *Quoniam alieni* (familiares Saul hoſtili animo, & barbarorum more) *inſurrexerunt adverſum me*. Pſalm. 143. *Erue me de manu filiorum alienorum*, idest, meorum inimicorum, quorum vivendi inſtitutum longè à meis moribus abhorret: ſic etiam Latinus ait, alieno animo eſſe, vel alienum, alienatumve ab aliquo, pro eo quod eſt, minimè amicum: & Varro quidem de verborum origine ſcribit, *Peregrinum* (qui idem eſt cum alieno) *dici*, quem quondam perduellem dicebant, idest, hoſtem idemque docuit Cicero, *Hoſtis* (inquit) *apud maiores noſtros, quem nunc peregrinum dicimus*. Quare cum Salomon Proverb. 5. meretricem appellat *alienam*, *alteramve*, fortè veræ amicitiæ, veriſque amoris rationem meretrici denegare videtur, & veriſſimam potiùs inimicam eſſe docet. *Quare*, inquit, *ſeduceris fili mi, ab aliena? & foveris in ſinu alterius?* quam etiam antea inimicam, & crudelem dixerat illis verbis *Ne des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli, ne fortè impleantur extranei viribus tuis, & labores tui ſint in domo aliena*: Latinus certè, *peregrinam* pro meretrice uſurpat, ut obſervavit Donatus, ad id Terentii in Andria, *Adeon' eſt demens ex peregrina*: ſed hujus appellationis alia fortè ratio eſt. Vides igitur abundè confirmatam illam *alieni* pro hoſte & inimico appellationem.

Luc. 21. 31. Iſai. 1. 7. Pſ. 35. 5. Pſ. 143. 7. Varrò, de orig. verb. Peregrinus, pro hoſte. Cic. l. 1. of fic. Prov. 5. 20. v. 5. Peregrina, pro meretrice Donatus.

6 *Tranſire* autem, aut pertranſire, habitus eſt hoſtis incurrentis, excurrentis, proculcantis, depopulantis regionem aliquam; Iſai. 52. *Non adiiciet, ut pertranſeat per te incircumciſus*, externus, alienus; & Nahum. 1. *Non adiiciet ultra, ut pertranſeat in te Belial*, idest, alienus à communi noſtræ religionis jugo, & lege, ex lex, alienus; Quare cum legem dicitur Deus *poſuiſſe aquis, ne tranſirent fines ſuos*, hoſtium ſæviſſimorum inſtar, illas continuiſſe videtur, ne exundantes, excurſioneſque facientes, terram depopularentur.

Tranſire, hoſtis debellantis eſt. Iſai. 52. 1. Nahum. 1. 15. Pro. 8. 29.

Verſ. XX. Cunctis diebus ſuis impius ſuperbit; & numerus annorum incertus eſt tyrannidis ejus.

Iſai. 57. 20.

HÆc ſunt ſapientiſſima illa dogmata tot præviis laudibus expectata, & celebrata. *Impius*, impiè, & iniquè agens, inquietus, ſeditioſus, tum in ſuo corde ſicut *mare fervens, quod quieſcere non poteſt*, tum alios ſeditione tumultuque, & tragœdiis excitatis infeſtans, & conturbans; à verbo, *Raſagh*, quod eſt inquietum, aut ſeditioſum eſſe. Quod autem dicitur, *ſuperbit*, non conſtat an ea ſit propria ſignificatio verbi, *Kul*; nam Complutenſes quindecim ſignificationes illi tribuunt; Pagninus ſeptem; R. Mardochai quinque aut ſex; ſed attentis & expenſis omnibus locis in quibus reperitur, videtur propriè ſignificare dolorem, aut cruciatum, languorem, pavorem, animive commotionem aliquam, quæ ex ſubjecta materia moderationem, & ſpeciem peculiarem accipit; ut vel ſignificet dolorem parturientium; vel enitentis, & molientis facinus aliquod; vel ſollicitudinem, & moleſtiſſimam anxietatem deſiderantis rem quampiam; aut cruciatum, & pœnam hominis excipientis, & ſuſtinentis incurſum, impetumve alterius; timentis ve hoſtem, aut ruinam: quare frequenter vertitur a noſtro interprete, *parturire*, *dolere*, *contremiſcere*, *commoveri*, *expectare*, *venire*, *irruere*. Hinc orta eſt jucundiſſima lectionum varietas. Septuag. *Omnis vita impii in ſollicitudine*. Aquila; *In dolore*. Hebræus apud Cajet. *Impius dolens*. Regia, *Se excruciat*: alii; *Sibi ipſi doloris, & cruciatui eſt*. Pagnin. *Dolet, ut parturiens*, & Tygur. per paraphraſim: *Omni tempore ſibi aſciſcit dolores parturientis fœminæ*: cum quo id facit Pſalm. 10. quod ab eadem radice dicitur; *Inquinatæ ſunt viæ illius in omni tempore*; Hieronymus juxta fontem; *Parturiunt viæ illius in omni tempore*, idest, quidquid agat, & enitatur, ſemper dolet, ſollicitudine conficitur, deſideriis æſtuat, timoribus cruciatur, denique inter ſpem metumque nunquam non angitur: quare cùm impio multa deſideranti, multa expectanti, multa timenti dictum eſt, ut animæ pedes, & affectiones contineat, *Prohibe pedem tuum a nuditate*; quid nudis pedibus premere, & calcare cogatur, docet Sapiens Proverb. 22. *Arma, & gladii in via perverſi*; Septuag. *Tribuli, & laquei in viis perverſis*; ut neceſſe ſit intimis animi affectionibus & cordis ſenſu pungi, configi, dolere, excruciari: quod idem Sapiens Prov. 15. eleganti alia tranſlatione expreſſerat; *Iter pigrorum, quaſi ſepes ſpinarum*; ſemper enim obvias habent difficultates ſpinis obſitas, quas cum ſummo dolore, atque diſcrimine tranſilire, & prætergredi compelluntur, ſi votorum ſuorum compotes eſſe velint, ergo inquit Eliphaz: Impius quidem videtur fœlix, ſed illa fœlicitas ementita, & fucata eſt, potiùs aſſiduus animi dolor, & cruciatus. Sed Vulgatus interpres videtur hunc dolorem, & animi commotionem accepiſſe activè pro eo dolore, & cruciatu, quem ſævus, inſolenſque tyrannus infirmioribus hominibus, per ſummam violentiam infert; ideò *ſuperbientem impium* hoc loco ad rem totam illuminandam interpres dixit: nam *dum ſuperbit impius* (idest, dum ſuperbus vivit, dum inſolenter, & iniquè agit) *incenditur*, (uritur, dolet, cruciatur,) *pauper*: neque ſine exemplo id facit interpres, nam Chaldæus, atque Symmachus legunt, *efferens arrogantia*. Theodot. autem, quam noſter dixit, *ſuperbiam* ad vanitatem quandam & inanem faſtum retulit; *Impius fruſtratus*, evaneſcit, *ſuperbit*, ſed concidunt, deficiunt, pereunt ſtatim illius conatus, quod non poteſt illi non ſummum animi dolorem, atque moleſtiam incredibilem afferre. & hac fortè ratione *ſuperbire*, pro dolere, cruciari, & parturire dictum eſt, quod ſuperbus, & ambitioſus tyrannus magna ſemper ambiat, & difficili deſideriorum multorum ſemper partu labores, multa moliens, & enitens, tentatis nihil verò perficiens proficienſve. Commodè præterea *impius ſuperbire* dicitur, quòd ſuperbia, omnis generis impietas comes eſſe ſoleat; quare ut ſummam impiorum improbitatem ſignificaret, *ſuperbiam* nominavit; unde Diabolus per excellentiam vocari ſolet *peccator*, ſeu, quod idem eſt *ſuperbus* Pſalm. 35. *Non veniat mihi pes ſuperbiæ, & manus peccatoris non moveat me: ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem*. *Pes*, inquam *ſuperbiæ*, quòd ſuperbia ſit viæ dux, quem cætera vitia ſequuntur, & cujus veſtigiis inſiſtunt; vel, *pes ſuperbiæ*, idest, ſuperbiſſimi dæmonis; nam ille me, inquit David, tum pedibus, tum manibus pertrahet in extremum culpæ ſuppliciique æterni præcipitium; *ubi ceciderunt omnes, qui operantur iniquitatem*: quaſi omnibus impiis hoc ſit commune vitium *ſuperbire*, & adverſus Deum, & homines inſoleſcere. Quare illa eſt impiorum, ſerò licèt ſapientium, communis, & una vox; *Quid nobis profuit ſuperbia?*

רגע חול Complut. Pagnin. R. Mardoch. LXX. Aquil. Cajet. Hebræ. Regia. Pagnin. Tygurin. Pſ. 10. 5. Hieronym. Iere. 2. 25. Prov. 22. 5. LXX. Pro. 15. 19. Pſ. 9. 23. Chald. Symmac. Theodot. Superbire pro dolere & cruciari. Pſ. 35. 12. 13. Sap. 5. 8.

Et numerus annorum incertus eſt tyrannidis eius in Hebræo ad verbum; *Numerus annorum abſconditi ſunt tyranno*. *Gharits*; quam vocem noſter interpres inferiùs cap. 27. reddit *Violentum*; Ezech. 35. *Crudeliſſimum*; Iſai. 25. *Robuſtum*; at Septuag. Pſalm. 5. *Potentem*; Pſal. 53. *Fortem*: cùm hoc ergo loco redditur *tyrannus*, aut *tyrannis*, de fortitudine, & poteſtate ſermo eſt, quæ in regia dignitate reſidet; non enim ſemper *tyranni* appellatio malè audivit; ut enim Trogus

Text. Heb. Iob. 27. 13. Ezech. 31. 12. Iſa. 25. 3. Pſ. 53. 5. Tyrannus.

gus dixit, Reges quondam ob fortitudinem *tyranni* dicti ſunt: ſed, quod vero ſimilius eſt, cum de impiis agat, *tyrannidem* in malum accipit, cum frequentiori hujus nominis apud Latinos uſu, pro ſæva & crudeli dominatione, quæ non certis, & æquis legibus, ſed iniquo vi, & libidine dominetur. Intelligit autem Cajetanus hanc ſententiam de violenta morte, qua ferè ſemper potentiſſimi & immaniſſimi quique tyranni malè pereunt. Sed non eſt opus ad mortem ipſam referre, cùm ſola mortis memoria, & aſſiduus timor, atque illa ignoratio, & incertitudo vitæ annorum, potens ſit fœliciſſimum quemque, atque potentiſſimum excruciare, ut Eccleſiaſticus indicavit capit. 40. *Cogitationes eorum, & timores cordis, adinventio expectationis, & dies finitionis*, & cap. 41. *O mors, quam amara eſt memoria tua* (ſola recordatio, & fortitudo omnem vitæ dulcedinem diluit, & corrumpit) *homini pacem habenti in ſubſtantiis ſuis viro quieto, & cujus viæ directæ ſunt in omnibus, & adhuc valenti accipere cibum?* Fortè etiam non tam de morte, quàm de dominandi poteſtate ſermo eſt; Neſcit quamdiu duratura ſit ejus dominatio & poteſtas; quod indicavit Catenæ auctor, exiſtimans his verbis Iobum ab Eliphaz perſtringi, qui brevi felicitate potitus, ad ærumnas poſtea devolutus eſt.

Nicetas.

Cùm autem dicitur, *incertus numerus annorum tyranni*, indicatur eſſe ingentis ſtultitiæ genus *tyrannidem* exercere, cùm neſcias, quamdiu tibi vivendum ſit; nam ſi ſervus vigilet, expectetque dominum, nihil habet cur timere debeat; *at ſi dixerit malus ſervus in corde ſuo, Moram facit Dominus meus venire; & cœperit percutere conſervos ſuos, manducet autem, & bibat cum ebrioſis, veniet dominus ſervi illius in die, qua non ſperat, & hora, qua ignorat, & dividet eum &c.* Dicuntur præterea *incerti anni*, propriè, celati, & abſconditi, quaſi res pretioſa, & theſauro digna: quis enim ignoret pretioſum eſſe vitæ tempus, & dies ſingulos ex ſuo theſauro Deum proferre, nobiſque unumquemque pro ingenti beneficio, conferre? nam non annos, & dies ſolùm, ſed horas etiam atque *momenta ille poſuit in ſua poteſtate*.

Matth. 24. 48. Luc. 12. 38. 39. Matt. 13. 4. 24. Act. 7. 7.

Verſ. XXI. Sonitus terroris ſemper in auribus illius: & cùm pax ſit, ille ſemper inſidias ſuſpicatur.

1 *Perturbatæ conſcientiæ terrores, Sonitus, de malo vicino.*

2 *Impius omnia in deterius accipit.*

3 *Concentus harmonicus, eſt impio ſonitus terroris. Sonitu terrifico iuſtum minimè lædi. Illuſtrata Sapientia.*

4 *Mala impiorum ſecuritas, & repentinus interitus. Explicata Sapientia.*

5 *Impiorum externa pax, interna formido.*

6 *Impiorum cordis ſtupor; illuſtratus Salomon.*

7 *Impius ſemper hoſtem timet, Tyrannus præſertim.*

PErturbatæ conſcientiæ terrores commemorat; in Hebræo, *ſonitus terrorum*, ut numerus multitudinis ſignificationem augeat, ita *ſonitus* maximè *terrificus*, vel portendens terribilia mala, & impendentia diſcrimina: nomen autem, *ſonitus* timorem affert; nam cum timor de re abſenti ſit, quantò vicinius malum eſt, tantò majorem timorem injicit; tunc autem proximum eſt, cùm *ſonitus*, adventantis, & perſtrepentis auditur, tunc timor etiam ſummus, ſimilis eſt formidinis amplificatio apud Jeremiam. *Non taceo, quoniam vocem buccinæ audivit anima mea*; & cum Nahum magnam aliam adventantium hoſtium formidinem deſcribit, & valde viciniam ſuorum civium ſtragem prædicit; *Vox flagelli, & vox impetus rotæ*, ſimile eſt illud:

1 Perturbata conſcientia terrores. Sonitus malum proximum ſignificat. Ier. 4. 19. Nah. 3. 2.

Fallor, an arma ſonant, non fallor, & arma ſonabant.

Vicinum malum ſignificat, & vim timoris ingentem: ſimiliter itaque, ſonitus terroris, terrificus, ſemper *in auribus impii*; id eſt, ſemper timet, expectatque timidus vicinum, imminenſque malum.

Præterea etiam impius timorem habet aſſiduum in auribus commorantem, nam quidquid audit, maligne, & in perniciem ſuam interpretatur, & quæ ſunt veriſſima amicorum monita, & ſalutaria conſilia, exiſtimat eſſe machinamenta & dolos, ad ſuum interitum comparata; & cùm ipſe omnes decipere ſtudeat, ab omnibus ſibi verba dari credit; ſic ille habet pavidas, & formidoloſas aures.

2 Impius omnia in deterius interpretatur.

Tum etiam, quod aliis concentus muſicus, & murmur ſuaviſſimum eſſe ſolet, quod aures, animumque demulceat, impiis tamen terror, & formido eſt: nam quem recreet levis auræ commotio, & per ſtrepitum foliorum mollis illa, quam lenior ventus efficit colliſio, murmurva prætelabentis rivoli? at impios *terrebit ſonitus folii volantis*, & ita fugient, quaſi gladium. Sic Sap. 17. de Ægyptiis; *Sive ſpiritus ſibilans, aut inter ſpiſſos arborum ramos avium ſonus ſuavis, aut vis aquæ decurrentis nimium* (Sept. *aut rithmus aquæ*) *aut ſonus validus præcipitatarum petrarum, aut ludentium animalium curſus inviſus, aut mugientium valida beſtiarum vox, aut reſonans de altiſſimis montibus Echo, deficientes faciebant illos præ timore*, Semper igitur in illorum *auribus terroris ſonitus*. Juſtis verò etiam ſubitus *de cœlo ſonus, advenientis ſpiritus vehementis*, non ſolum timorem non facit, verùm incredibilem lætitiam affert; exemplum videas in Madianitis, Jud. 7. cùm ad buccinarum clangorem, & lagenarum compoſitionem Madianitarum caſtra turbata ſunt, & in Syris 4. Reg. 7. *Dominus ſonitum audiri fecerat in caſtris, &c.*

3 Harmonicus ſonitus, ſit impio ſonitus terroris. Levit. 26. Cap. 17. 19. 20. LXX.

Act. 2. 2. Iud. 7. 4. v. 20.

Et cum pax ſit, ille inſidias ſuſpicatur. Præcedentis partis expoſitio videtur, ſive potius amplificatio cujuſdam malæ impiorum ſecuritatis. In Hæbreo, *In pace prædo*, aut *vaſtator veniet ei*, id eſt ſi contingat impium nihil timere, ſed ſecurè agere, illud tunc, pejus, quod ſubitò tunc, & inopinato opprimetur. Paulò clarius legerunt Septuag. *Cùm putaverit ſe eſſe iam in pace, veniet eius ſubverſio*, id eſt, cum adverſus ea, quæ timebat, multa ſolicitudine ſe præmunierit, & comparaverit, atque certò exiſtimet res jam ſuas omnes in tuto eſſe, audiet terrificam vocem, *Stulte hac nocte*. Res quidem multis ſacris oraculis confirmata; *Dies Domini ſicut fur in nocte, ita veniet; cùm enim dixerint, pax, & ſecuritas; tunc repentinus eis ſuperveniet interitus, ſicut dolor in utero habentis, & non effugient*. Hujus rei imago fuit ſtrages illa primogenitorum in ſumma noctis ſecuritate, & ſilentio, Sap. 18. *Cùm enim quietum ſilentium contineret omnia, & nox in ſuo curſu medium iter haberet, omnipotens ſermo tuus* (juſſio, verbum vindicans & puniens) *de cœlo a regalibus ſedibus, durus debellator in mediam exterminii terram proſilivit, gladius acutus inſimulatum imperium portans* (ſermo inquam, ille jam non amplius uſurus diſſimulatione, & tarditate, ſed ſupplicium præſentiſſimum inflicturus) *& ſtans replevit omnia morte*.

4 Text. Heb. Mala impiorum ſecuritas. LXX.

Luc. 12. 20. 1. Th. 5. 2. 2. Per. 3. 10. Apoc. 3. 3. & c. 16. v. 15. Sap. 18. 14. 15.

Sed rogas, quanam ratione cohæreat, ut improbus in pace ſit, cum terroris, & hoſtium ſonitus ſemper ad illius aures perſonet, & cum *impiis non ſit pax*? Iſ. 48. & 57. Reſpondere poteſt, quod ad externa attinet, *in pace ſunt ea, quæ poſſidet*, nemine illis, aut inſidiante, aut contradicente, & ut Eccleſ. ait: *pacem habet in ſubſtantiis*, etiam à forenſi tumultu ſecurus, & liber. Quis enim potentiſſimis iſtis hominibus, quamvis raptores & prædones ſint, litem intendere, & diem dicere audent? atque hanc incredibilem rerum omnium abundantiam, & pacem mirabatur aliquando Regius vates. Pſ. 71. *Pacem peccatorum videns*. Cæterùm, quod ad internum animi ſenſum attinet, ſemper illi inſidias ſuſpicantur.

A uſe de buen capitan dio à media noche ſobre ſus enemigos al bildel mayor deſcuydo.

5 Quæ impiorum pax, quæ itam formido. Iſ. 48. 22. & 57. v. 1. Luc. 11. 21. Eccl. 41. Pſ. 72. a. v. 1. uſque ad 13.

Adde etiam aliquando impios eò ſtupiditatis devenire, & tam gravi veterno ſopitos eſſe, ut neque has cordis pulſationes animadvertere velint; moribundis hominibus ſimiles, quos pleuritis, aut acerbiſſimus alius dolor vexat qui jam rupto apoſtemate, & ſtupente corpore, ſenſum amittunt, atque putant ſe in ſumma pace, & ſecuritate valetudinis jam eſſe; cum tamen remittente ſenſu, vitam quoque deficere neceſſe ſit. Eleganti ſanè comparatione rem hanc ex Prov. 23. intelligere poſſumus; nam ebrius homo ſi gubernator navis ſit, cùm in ſummo periculo verſetur, & ipſe, ſuaque omnia perditum eant, altiſſimo tamen ſomno, & rerum oblivione immerſus jacet; impius itaque erit, *ſicut dormiens in medio mari, & quaſi ſopitus gubernator amiſſo clavo, & dicet; Verberaverunt me, ſed non dolui, traxerunt me, & ego non ſenſi; quando evigilabo, & rurſus vina reperiam?* Impios aliquando quietos, & tranquillos appellari in ſacris alias diximus, ſed corripit tamen illos ſubitus *terroris ſonitus*.

6 Impiorum cordis ſtupor.

Pro. 23. 34. 34.

Vulgatus tamen interpres ſapienter ſententiam hanc, & metum prædonis, aut vaſtatoris retulit ad illos conſcientiæ terrores, & inſidiarum ſuſpicionem, de quibus antea dixerat, quod cum *perturbata conſcientia*, tum etiam cum aliis ſcripturæ locis convenire videret; hac ratione, *In pace*, id eſt, cum nemo illi malum moliatur, *prædo venit ei*, ita prædonum adventum, & impetum timet, & inſidias,

7

Prov. 28.1

dias, vaſtatoris *ſuſpicatur*; & *fugit*, ut Sapiens ait, *nemine perſequente: juſtus autem, quaſi leo confidens, abſque terrore erit*. Quam juſti firmam, impavidamque conſtantis animi faciem, multis teſtimoniis ſacræ literæ confirmant, Proverb. 2. verſ. 21. Pſalm. 2. verſ. 3. Iſ. 11. verſ.

Prov. 26.5

7. Baruch 3. verſ. 5. Hinc illud; *Arma, & gladii in via perverſi*: nam *cum in pace ſit*, armatos hoſtes, & bellicas *inſidias ſuſpicatur*. Hos malæ conſcientiæ terrores pulchrè deſcripſit Cicero, & pro Roſcio eleganter ait: *Reges, atque tyrannos, qui aliis legibus, & iudiciis non tenentur, natura tamen lege, & conſcientia iudicio vexari, & torqueri*.

Cic. l. 1. & 2. de finib. & pro Roſcio. Senec. epiſt. 97. & 105.

Nam & alius dixit; *Nemo ſe iudice nocens abſolvitur*. Sapienter hac de re ſcripſit Seneca. *Tutum*, inquit, *aliqua res in mala conſcientia præſtat, nulla ſecurum, nocens habuit aliquando latendi fortunam, nunquam fiduciam inter ſomnos movetur, & quoties alicuius ſcelus loquitur, de ſe cogitat, dat pœnas, quiſquis expectat*. Quæ præſertim res in eos convenit, qui aliis nocuerunt: nam ut idem Seneca dixit Impius tantùm metuit, quantum nocet. Hac de re

Plutar. de ſera numinis vindicta.

vide in Plutarcho de ſera numinis vindicta Beſſi exemplum, cui hirundines illius ſcelus prodere videbantur, & audiebantur. Et quidem vulgatum illud proverbium eſt, *Muros clamare*. Solus Chaldæus aliter locum hunc accepit

Chald.

de pace ſanctorum, & æternis impiorum cruciatibus; *Quando*, inquit, *iuſti habitabunt in pace in vita æterna, vaſtatio veniet ei*.

Verſ. XXII. Non credit, quod reverti poſſit de tenebris ad lucem, circumſpectans undique gladium.

1 *Impius in adverſis non habet ſublevantem ſe. Juſtus fidens de divina ope. Illuſtrati David, & Salomon.*

2 *Impius abiicit ſpem melioris conditionis, & mutandæ mentis*

3 *Quid circumſpectare, in Hebræo. Gladius, hoſtiles inſidiæ. Quid gladium videre, vel a gladio prævideri.*

1 Greg.

Quod ad lectionem attinet, in Hebræo & Græco, non eſt *lux*, neque in pleriſque Vulgatis. Greg. tamen, & alii codices, atque Vaticanus noviſſimè, illam habent; & videtur adita claritatis gratia, cùm ſenſum nihil mutet, ſed tantum illuminet. Hebr. autem apud Cajet. ſic legit

Caie. Heb. שוב

Non credet plus ab obſcuritate, ideſt, cùm jam ſe exiſtimaverit tutum, atque liberum à tenebris diſcriminum, in mortem, & in gladium incurret. Neſcio itaque cur verbum *revertendi*, quod in Hebræo & Græco eſt, expunxerit;

Impius non habet ſublevantem ſe.

nam ſic ex verbo legitur; *Non credit reverti de tenebris*, ideſt, cùm omni, & Dei, & amicorum præſidio deſtitutum ſe videat, ſi fortè ruat in tenebras, ſibi, ſuiſque rebus adeò diffidit, ut de reditu ad lucem, melioremque ſtatum de-

Pſ. 54. 23.

ſperet: ideò valde ſolicitus, anxiuſque vivit, & curat, ne unquam alicujus ope ſibi opus habeat. Propterea David Pſalm. 54. pium, juſtumque virum ſecurè agere, omni ſui cura & ſolicitudine depoſita jubet; *Jacta ſuper dominum* (ideſt, poteris tanquam infantulus, qui neque ſe, neque ſua curat, uni ſuorum parentum curæ commiſſus, ſecurè, & tranquillè vivere) *& non dabit in æternum fluctuationem juſto*, ideſt, trade etiam tuæ puppis clavum gubernatori Deo; ille enim è maris, procellarumque omnium diſcriminibus, incolumem te perducet in littus; nam illius *Sa-*

Sap. 10. 4. Sap. 14. 3.

pientia, per contemptibilem lignum, juſtum gubernat, ut Sapientia ipſa, c. 10. teſtatur: & iterum c. 14. *Tua autem, pater, providentia ab initio cuncta gubernat: quoniam dediſti & in mari viam, & inter fluctus ſemitam firmiſſimam; oſtendens quoniam potens es ex omnibus ſalvare, etiamſi ſine rate quis adeat mare*: impii verò, quibus neque humana, neque divina benevolentia auxilio ſit in *miſeriis non ſubſiſtunt*; nam cùm cadunt, *non habent ſublevantem ſe*; ſuis ipſi curis obruti, & fluctibus immerſi pereunt, & ideò ibi

Pſ. 133. 21 (?) Eccl. 4. 10. C. 5. v. 16. num. 1.

ſubdit David; *Tu verò, Deus, deduces eos in puteum interitus*, ex quo neque emergere, neque ad lucem redire poſſint. Vide quæ ſupra diximus, cùm diſſereremus de ſpe, quam juſtis afflictis ipſæ tribulationes efficiunt.

2 Interna impiorum vincula, & tenebræ. Philip.

Sicut autem huius loci hic ſenſus lenis, & benè cohærens eſt, ita etiam non omnino videtur ille alienus, ut ad ſpirituales conſcientiæ terrores & tenebras hic locus pertineat: ita ſe impius detentum, & conſtrictum in tenebris, & carcere malæ conſcientiæ ſentiet, uti ad illuſtriorem, & meliorem mentis ſtatum redeundi, nulla erigatur ſpe: huic proximum eſt, quod Philipp. affert de reditu, & converſione ad pœnitentiam peccatorum; Non agit de mutanda

Obſtinatio impiorum. Pſ. 54. 21. Ier. 8. 5.

mente propter obſtinationem, & pravam conſuetudinem; *Non enim eſt illis*, ut ait David, *commutatio*, ideſt, *avertuntur averſione contentioſa*, ut Jerem. dixit, *& noluerunt reverti*; ideò ſubiicitur; * *Extendit Deus manum ſuam in retribuendo*, ideſt, illos de ſua manu dimittit; quod ingens ſupplicium, & retributio eſt. Quod enim aliud gravius ſupplicium immitti impiis poſſit, quàm ut fracto conſcientiæ ergaſtulo, liberè, & impunè volitare permittantur, minùs Deo de illis ſolicito; quaſi illorum ſalute deſperata? *Dimiſit enim eos, quaſi agnos in latitudine*.

* *Alça ſu mano dellos, para caſtigalos*. Oſe. 4. 16.

3 Quid circumſpectare. צפה Gladius hoſtiles inſidiæ.

Circumſpectans undique gladium. Propriè, ſpeculans, contemplans, & reſpiciens quaſi ex ſpecula, gladium, rectè, *circumſpectans*, ut ſpeculatores ſolent, *gladium* inferendæ mortis inſtrumentum aptiſſimum; aut per Metalepſim, hoſtiles inimicitias, damna, & detrimenta omnia. Rectè verò addidit interpres, particulam *undique* ut indicaret impium ab omnibus ſibi cavere, & ſemper metu excruciari; nam contemplari ſemper cogitur impendentem cervicibus gladium, ut Syracuſanus ille tyrannus. Sym-

Symmach.

machus activè accepit, *præviſus ad gladium*, diſpoſitus, & paratus diſcrimini, & morti: ſic etiam Regia, & Hebræus

Regia. Caiet. Vatabl.

apud Cajetanum; * *Conſpectus ipſe ad gladium*. Vatabl. *aſpectus gladio*, qui videtur eſſe Hebraiſmus, ut *videri a gladio*, ſit, ab hoſtibus obſervari per occultas inſidias, quas ipſe neque videat, neque declinare poſſit: non enim minùs gladius, cæteraque diſcrimina vitæ exitialia ſunt, ſi hominem priora videant, quàm *ſi quem lupi videre priores*, ut in Proverbio eſt. Et obſervandum quidem, cùm ſupplicium dicitur, at non dicitur, à quo inferendum ſit, ſignificari ſubitum, & inevitabile ſupplicium: hujuſmodi fuit ille *lapis ſine manibus*, qui comminuit ſtatuam: ſimi-

* *Que ya le tiene echado el ojo para el cuchillo*.

Dan. 2. 34.

lis ſanè eſt hoc loco *gladius* ſine manibus; non enim dicitur cuius gladius, aut à quo ſtringendus ſit, quare erit ſimilis

Iſa. 47. 11. LXX.

comminatio, Iſa. 47. *Veniet ſuper te malum, & neſcies ortum eius; & irruet ſuper te calamitas, quam non poteris expiare; veniet ſuper te repentè miſeria, quam neſcies*. Sept. dixerunt, *Decretus in manus ferri*, quod videtur ad ſupplicium, & interitum eſſe dicatum aut devotum, vel Deum è celſiſſima cælorum ſpecula contemplatum eſſe impios, ut illis merita

Pſ. 65. 21. Gen. 31. 49.

ſupplicia conſtitueret: nam ab hac ipſa radice *circumſpectando*, & ſpeculandi dicitur, Pſal. 65. *Oculi ejus ſuper gentes reſpiciunt*: & Geneſ. 31. *Intueatur* (ſpeculetur & contempletur de cœlo) & *iudicet Dominus inter nos*.

Verſ. XXIII. Cùm ſe moverit ad quærendum panem, novit quod paratus ſit in manu ejus tenebrarum dies.

1 *Quærere panem, pro furari. Non probatur Caietanus.*

2 *Panis pro neceſſario victu. Impius, etiam inter epulas cruciatur; contra iuſtus. Explicati David, & Eccleſiaſtes*

3 *Quærere panem, mendicantis eſſe. Panis de viliſſimo quocunque cibo. Moveri quid propriè ex Hebræo.*

4 *Impius præſumen ſuva.*

5 *Tenebrarum dies, quis. Manus pro labore.*

6 *Tenebras in manu habere, pro periculis præſentiſſimis. Illuſtratus Moyſes.*

1 Caietan. Quærere panem, furantis, aut deprædantis.

Cajetanus exiſtimat hic deſcribi tyrannorum furta, & rapinas, quaſi dicat; impius tunc *movet ſe ad quærendum panem*, ideſt, ad diripienda aliena bona, cum novit fore, ut ſibi noctis tenebræ faveant ad occultè, tutoque furandum: huiuſmodi ſunt impii illi, quos Cicero 1. de legibus eleganter deſcribit, quos non natura, neque ratio arcet

Cic. li. 1. de legibus. Tenebræ favent furibus.

ab injuriis, ſed pœna; *Nam quid faciet*, inquit, *is homo in tenebris, qui nihil timet, niſi teſtem vel iudicem? quid deſerto loco nactus, quem multo auro ſpoliare poſſit imbecillum, atque ſolum?* Verùm is Cajetani ſenſus non cohæret; nam hic non tam de peccatis impiorum, quam de pœnis ſermo eſt; idque verbum ipſum movendi indicat, ut ſtatim dicemus.

2 Panis pro neceſſario victu.

Secundus ergo commentarius aliorum eſt, ut *quærere panem*, idem ſit, quod quærere humanæ vitæ neceſſaria, quaſi dicat, ſive dormiat, ſive comedat * *panem*, mortis ſuſpicione cruciatur. Res in Baltaſari cœna perſpecta, Dan. 5. qui inter medias epulas viſa manu mortis ſententiam ſcribente, *conturbatus eſt*: quare in impium rectè quadrat illud Eccl. 5. *Cunctis diebus vitæ ſuæ comedit in tenebris, & in curis multis, & in ærumna atque triſtitia*. Cùm tamen econtra, pio juſtus dicat: *Paraſti in conſpectu meo menſam, adver-*

* *No ſe le come bocado que le entre en provecho, temiendo ſe le dan algû ...*

ſus

rado. *ſur eos, qui tribulant me*; id eſt è regione, atque in con-
Dan. 5. a ſpectu hoſtium ſecurus, atq; tutus menſæ accumbam, & pec
6. 5. otium, atq; tranquillitatem me reficiam. Expreſſum quoq;
Eccl. 9. 16 hoc videas; Luc. 14. in Chriſto domino, *cum intraret in*
Impius in- *domum cuiuſdam principis Phariſæorum Sabbato manducare*
ter comedê *panē, & ipſi obſervabant eum*: nam coram ipſis ſuis hoſtibus
dū angi. ur machinamenta, & dolos fabricantibus, ſumma animi
Pſ. 22. 5. tranquillitate manducabat.
Luc. 14. 1. Tertiò, ad eundem ferè ſenſum, ſed paulò preſſius, *mo-*
3 *vere ſe ad quærendum panem*, videtur ſignificare extremam
Quærere inopiam, & indigentiam hominis quotidianum victum
panem, de quæritantis, & ſtipem cogentis. Nam ejuſdem loquutionis
mēdicitate & ſignificationis uſus eſt, Pſ. 36. *Non vidi juſtum dereli-*
Pſ. 36. 25 *ctum, nec ſemen eius quærens panem*. Panem autē quærere,
Panis, pro eſt multo cum labore quaſitum non invenire. In hoc autē
viliſſimo noſtro loco, licet non ſit in Hebræo verbum *quærendi*, nam
quocunque tantùm eſt, *Movetur pro pane*, rectè tamen explicationis
cibo. gratia additum eſt ab interprete. *Et panis* hoc loco, non
ſignificat, ut aliàs ſæpè, quodcunq; eſculentum; ſed viliſſi-
mum quemq; cibum, quo poſſit vita ſuſtentari, ut Pſ. 36
1. Reg. 2. 5. citato, & 1. Reg. 2. *Repleti priùs, * pro panibus ſe locave-*
** Los mat* *runt*. Hi enim reſpondent famelicis *& famelici ſaturati*
ricos y vega *ſunt*. *Motio* autem illa eſt à verbo *Nadad*, quod ſignificat
lados antes fugam aut vagum aliquem, & celerem motum, & citum
con a roger & feſtinabundum diſceſſum, inſtar vagabundi hominis, &
ſe para tra nullo certo loco potentis diu, & tutò conſiſtere, aut inſtar
bajar por formidantis aviculæ dejectæ è ſuo nido: quare ab iſta ra-
ſola la co- dice dicitur, Prov. 27. *Sicut avis tranſmigrans de nidulo, ſic*
mida. *vir, qui derelinquit locum ſuum*; vagatur enim uterq; & Iſa.
נדד 16. *Sicut avis fugiens, & pulli de nido avolantes, ſic erunt*
Moveri, in *filiæ Moab*, vagæ videlicet, & profugæ. & eodem capite
Hebr. quid Vulgatus hanc vagandi ſignificationem agnoſcit, dum ait;
Pro. 27. 8. *Abſconde fugientes, & vagos ne prodas.*
Iſa. 2. 3. Non incommodè igitur Hebraizantes dixerunt, *Vaga-*
Vatabl. *tur pro pane*, vel Vagus, aut vagans ad panem, & illud
Regia. peculiariter ex Rab. David obſervat R. Mardochai, hoc
Pagnin. verbum ſignificare elongationem, ſive motum, aut eva-
R. David. gationem ad diſtantiora loca. Hæc igitur eſt impiorum
R. Mardoc. pœna, mendicitas, evagatio, vagus diſcurſus ad remotio-
res, diſtantioreſq; regiones, ut victum comparare poſſint,
& cum fructu aliquo mendicare; ſed vix tamen mucidum
panis fruſtulum invenire poſſe ſibi perſuadebunt: tanta eſt
malæ conſcientiæ vis, præſumentis ſæva.
4 *Novit*. Certò ſibi ſuadet, atque rei huius præſagium, &
Impius præ conjecturam ex ſui cordis ſenſu facit: ſic legunt Sept. *No-*
ſumens ſæ- *vit in ſeipſo, quod maneat in ruinam*: atque hæc eſt pœnæ
va. impii pars non modica, quod cogatur ipſe ſibi prædicere,
LXX. & ominari malum.
5 *Quod paratus ſit in manu eius tenebrarum dies*. Pro die
Tenebrarū mortis quidam accipiunt ex frequenti ſacri ſermonis uſu,
dies, quis. quaſi dicat; Suſpicatur fore, ut fame pereat, & ut vagus
& profugus nullum perfugium inveniat, ſicut ſibi timebat
Gen. 4. 12. Cain; *Ero vagus, & profugus in terra: omnis igitur, qui in-*
14. *venerit me, occidet me*: & ut deſudet licèt, & aſſiduè la-
Manus, pro boret (id enim *manus* ſignificare ſolet) pro comparando
labore. victu, illum tamen, inſtar ſtipendii, laboris, & ſudoris fru-
Deut. 28. ctum, *tenebras*, famem, ærumnas expectet: uti illud Deut.
30. 33. 28. *Plantes & non vindemies eam. Fructus terræ tuæ, & om-*
nes labores tuos comedat populus, quē ignoras; & pro ſuo agri
colēdi labore, nihil aliud quā famē & laſſitudinē reportet.
6 Alii *tenebrarum diem*, pro ærumnoſiſſimo, & periculo-
ſiſſimo tempore accipiunt, quaſi dicat; Extremam cladē,
& inopiam ſibi pollicetur, & cum benefecerit nemini, à
nemine ſe accepturum beneficium arbitratur. Poſſunt qui-
dem cadere hæc omnia in *tenebroſam diem*, & *in tenebrarū*
appellationē. *Paratum* verò eſſe *in manu eius*, exiſtimat
Vatabl. Vatabl. perinde eſſe, atq; illum miſerrimū diem imminere
jam, & in propinquo eſſe, nos diceremus, *que ya eſta en la*
Manus, im- *mano*; atq; illud ſignificare videtur illa *præparatis diei*. At
piorum ſce- Tyg. per *manum* intelligere videtur ipſa impiorum ſcele-
lera. ra & malefacta; nam per paraphraſim ſic ſententiam elu-
Tygur. cidat; *Scit, quod ſuis factis periculoſa tempora accerſiverit* quod
mihi nō diſplicet: nam non ſemel dicuntur impii ſuis ipſis
manibus ærumnas, diſcrimina, mortem ſibi aſciſcere, id
quod vel ipſi agnoſcunt; ut Antioch. ille torquente mor-
bo faſſus eſt, 1. Mach. 6. *Reminiſcor malorum, quæ feci in*
1. Mach. 6. *Jeruſalem; propterea invenerunt me mala iſta; & ecce pereo*
12. *triſtitia magna in terra aliena*. Quare Sap. c. 1. ſic impios
Sap. 1. 12. cohortatur: *Nolite zelare mortem in errore vitæ veſtræ, neq;*
16. *acquiratis perditionem in operibus manuum veſtrarum. Impii*
verò manibus & verbis accerſierunt illam quoniā digni ſunt,
qui ſint ex parte illius. Hæc eſt nimirum operum impio-
rum commerita merces, niſi fortè ſignificetur ſummum vitæ
diſcrimen; ut ſit eadem ferè ſententia, & phraſis quæ ſu-
pra *Portare animam in manibus*, ſic hoc loco, *Tenebras ha-* *Iob. 13. 14.*
bere in manu, erit diſcrimina, mortem, malorum omnium
ſuſpicionē, mala omnia verſari ante oculos & aſſidua om-
nium horum cogitatione ſe ipſum excruciare, quo ingen-
ti ſupplicio claudi videtur caput illud Deut. 28. plenum *Deut. 26*
minis, atq; terrorib. *Erit vita tua quaſi pendens ante te.* (id
eſt, obverſabūtur aſſiduè antè oculos tuos tuæ vitæ diſcri-
mina; videbiſque illam tremulam & nutantem, ac ſi ante
oculos tuos pendula eſſet, quolibet vento agitari, & com-
moveri, caſum; atque interitum expectare) *timebis nocte,*
& die, & non credes vitæ tuæ, (id eſt, tu primus ipſe actum
eſſe de te dices) *manè dices, Quis mihi det veſperum & ve-*
ſpere, quis mihi det mane? propter cordis tui formidinem, qua
terreberis, & propter ea, quæ tuis videbis oculis.

Verſ. XXIV. Terrebit eum tribulatio, & anguſtia vallabit eum, ſicut regem, qui præparatur ad prælium.

1 Varia lectio. Vallare quid.
2 Hebraizantium varia lectio, Vulgati defenſio, & illuminatio.
3 Prælium in Hebræo quid. Vox Hebræa accuratè examinata. Supplicii genus, Globus, quale. Orationum ge-
nus. Pueri in utero matris, ſitus. Illuſtratus locus Regum & David.
4 Quid Globus, apud Latinos. Vulgati defenſio. Illuſtratus Iſa. Impii cum rege in prælium prodeunte comparatio.

HEbraizantes non parum hoc loco diſſentiunt à vul-
gato; nam in prima parte ſuppoſitum verbi *vallan-* 1
di faciunt ipſum impium; pro *vallare* autem, quod eſt in *Varia lectio.*
Hebræo, *thakaph*, & ſignificat prævalere roborari, fortè
fieri legunt, corroborabitur, aut prævalebit, quod Hebræus *Vallare*
apud Cajet. ſic videtur accipere; *Roborabitur impius contra* *quid.*
ſuas tribulationes, & anguſtias, nec illas à ſe repellet. Sed תקף
Sept. Vatabl. Tygur. tribulationem, & anguſtiam ſup-
ponunt illi verbo. Sept. *Anguſtia & tribulatio ipſum oppri-* *Cajet.*
met. Alii *roborantur contra impium, & prævalebunt ei*, po- *Vatabl.*
tentes erunt impium aſſidua, & periculoſiſſima obſidione *Tigur.*
cingere, & ad extremas anguſtias redigere: quare ſicut ſe- *LXX.*
quentes voces, ita etiam *terror, tribulatio, & anguſtia*, belli-
ca ſunt: eſt enim *terror*, quem ſecum affert hoſtium exer-
citus, & *tribulatio, & anguſtia*, quam affert importuna, atq;
diuturna obſidio; ſic igitur calamitates ipſæ roborant ſeſe
adverſus impios, vires colligunt, aculeos omnes exerunt,
& exſeunt, &, ut Sapien. ait: *exardeſcunt in tormentum*
adverſus iniuſtos; prævalent igitur mala impiis.
In ſecunda etiam parte varietas eſt; nam *regem* faciunt 2
etiam ſuppoſitum, non appoſitum verbi, & legunt; *Val-* *Varia lectio.*
labit eum anguſtia, ſicut rex, qui præparatur ad prælium, id
eſt, anguſtia ingenti omnium malorum manu coacta, uti *Pagnin.*
regem decet procedentem ad bellum, quem omnes ſe- *Regia.*
quuntur, impium obſidebit: ſic nullum malum erit quod *Cajet.*
non oppugnet impium. At Vulgatus impium cum *rege* *Vatabl.*
comparare videtur quem potiſſimum hoſtes in bello pe- *Joan. Forſter.*
tunt, & cunei militum cingunt; ſive ut illum in urbe ob-
ſeſſum teneant, ne ullus commeatus, ullumve auxilium *R. Mardoc.*
deferri poſſit, ſive ut illo capto victoriam, & triumphum
de reliquo populo canant. Propterea Vulgatus uſus eſt
verbo *vallandi*, quod rei præſenti videtur quadrare. Et *In regē in-*
in *Regem* quidem, cùm in bello eſt, totum belli & mili- *cumbit bel-*
tum pondus incumbere videtur, ut quondam, 3. Reg. 22. *li pondus.*
Rex Syriæ præceperat principibus curruū triginta duob. *3. Reg. 22.*
dicens: *Non pugnabitis contra minorem & maiorem quem-* *31.*
piam, niſi contra regem Iſrael ſolum; & 1. Mach. 6. cum *1. Mach. 6*
Eleazarus videret *unam ex beſtiis loricatam loricis regis*, *43.*
viſum eſt ei; quod in ea eſſet rex, & cucurrit ad eam auda-
cter, &c. Et quidem hic ſenſus cum ſubiecta materia
egregiè convenit, nam de regibus, & tyrannis ſermo eſt,
& ad ipſum Job reſpicit, qui rex erat, quaſi dicat. Si im-
pius rex extiterit, calamitates in illum irruent potiſſimum,
non in alios minoris notæ homines. Potentes namq; *po-*
tenter tormenta patientur. Et verò quamvis Sept. non *Sap. 6. 7.*
regem, ſed *rex* legant, hunc ipſum ſenſum amplexi ſunt; *LXX.*
Sicut (inquiunt) *dux in prima acie decidens*; nam ut dux
aliquando ſuis viribus fretus primos hoſtes excipit, pri-
maque diſcrimina ſubit, non aliter impii reges, primis
maxi-

maximiſque periculis, & luculentiſſimis plagis; atque ærumnis expoſiti ſunt: ſed hæc iterum in ſequentibus examinanda.

5 כדר כידור *Iſa. 22. 18 & c. 29. v. 3. Vatabl. R. Sachai. Pagnin. Mercerus.*

Qui præparatur ad prælium. Vox Originalis *Caddur*, vel *Cidor*, videtur ſignificare globū, aut pilā, vel ſphærā, vel rotam, ex Iſa. 22. *Quaſi pilam mittet te in terram latam*: & Iſa. 29. v. 3. *Quaſi ſphæram*, quod Vatabl. ſic explicat; Sicut qui ligatur manib. & pedib. ut quaſi in globum redigatur, ut ita facilius proijci, & demergi poſſit, ſic erit impius; at R. Sachadi apud Pagnin. explicat *Sicut ille, qui præparatur ad rotam*, id eſt, ad perpetuā quandam circumvolutionem, & aſſiduitatem recurrentium pœnarum: quod Joannes Mercerus Sphęram cęleſtē intellexit quę aſſiduè circumagitur, & perpetuitatem quandam ſecum affert. *R. Levi.* Sed illud peculiarius, quod R. Levi exiſtimat ſignificari homines damnatos ad orbem, quibus & caput inter genua, & manus atq; pedes ita ligantur, ut efficiant orbem; *Servorum ſupplicij. Geſtus orantium.* qua ſupplicij forma nunc ſervi ad verbera præparantur, quod dici ſolet, *Poneſe a la ley de Vnyona*; & quod ea corporis circumvolutio, & in orbem, aut globum reductio, ſit nimium moleſta, ex illo etiā colligi poteſt, quod orantes ad eam ſe formam componebant, ut vel ipſo corporis habitu moleſtiſſimo peccati veniam, & impetrationē votorum à numine obtinerent; hoc illud eſt Eliæ orantis, 3. Reg. 18. *Aſcendit in verticem carmeli, & pronus in terram poſuit faciem ſua inter genua ſuam.* *3. Reg. 18. 42. Situs pueri in utero. Ariſt.* Eſt obſervatione quidem dignum, hanc ipſam eſſe compoſitionem pueri in utero exiſtentis, de quo ſic ſcribit Ariſt. 7. de hiſt. animal. cap. 8. *Homo in ſemet conglobatus ſic geſtatur, ut naſum inter genua, oculos ſuper genua, aures extra genua habeat*: atque eadem eſt medicorum optimorum hac de re ſententia. *Hippocr. Pet. Peramat. de hominis procreatione & conceptu in partu. c. 7.* Nam & Hippoc. de natura pueri diſſerens. *Puer*, inquit, *ut eſt in utero collocatus, manus habet ad genua, capitque pedibus proximum*; de qua re elegenter, æquè ac ſapienter ſcripſit nob lis medicus Petrus de Peramato Hiſpalenſis noſter, ſuo illo opere de hominis procreatione. Ergo orantes, quaſi damnati, & ad flagella parati, atque ad eam miſerrimam rationem compoſiti, qua puer miſerrimus in peccato conceptus in utero exiſtit, ſupplicabant, & divinam commiſerationem excitabant: quo geſtu ſi *Pſ. 50. 7.* fortè orevit David, rem ipſam quam dicebat opportunè repreſentabat: *Ecce*, inquit, *in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea.*

Glob. quid. Sed (ut ad noſtram lectionē illuminandam redeemus) proculdubio rem ipſam tetigit Latinus interpres, cùm *Prælium* dixit; nam apud Latinos *globus* eſt hoſtium aut *Tit. Liv. l. 1. Annal.* armatorum militum cuneus, vel caterve, ut cum de inſidijs Numitori à Remo, Romuloque ſtructis, Liu loquitur, 1. Annalium; *Neque undique regi dolus nectitur Romulus cum globo iuvenum, neque enim erat ad vim apertam par*, &c. quid, quod etiam in prælio pulueris excitati conglomeratur nubes, ut illud Æneid. 9.

Virgil.

Quis globus, ò iuvenes, caligine volvitur atra?
Ferte citi ferrum, date tela, ſcandite muros.

Adde etiam caſtra in orbicularem formam diſponi, ut fortiora ſint, atque ipſum nomen caſtrorum à rotunditate מעגלה appellationem in Hebræo, *Magbelag*, habere.

Sed hoc loco Sphæra hęc, vel globus, eſt aliquid ad obſidionem bellicam pertinens, ut manifeſtè colligitur ex *Iſa. 22. 18.* locis. Iſa. cap 22. *Coronans coronabit te tribulatione, & quaſi pilam*, &c. id eſt, obſidebit primū, deinde obſeſſam, & quaſi funibus circundatam, aliò aſportabunt, ſicut dixit ille, 2. Reg. 17. *Si urbem aliquam fuerit ingreſſus, circundabit omnis Iſrael civitati illi funes, & trahemus eam in torrentem*: utrumque igitur ad obſidionem pertinet, *2. Reg. 17. 13. Iſa. 29. 3.* & Iſa. 29. *Circundabo quaſi ſphæram in circuitu tuo, & faciam contra te aggerem, & munimenta ponam in obſidionem tuam*; quare *cadur*, propriè eſt obſidio, vel globus, aut ſphæra militum obſidentium; & quidem cùm poſſit accipi pro ipſo prælio, vel regio apparato, qui in prælio *Complut. Tygur.* eſt; nam prælaturum regem circundare ſolebat globus, vel ſphæra militum, ut Complut. dicunt, & Tygur. lectio indicavit, *Anguſtia & circumvallatio eum circumſtant, ut regem confertis globis præliaturum.* Sed ego tamen ſuſpicor, non debere accipi activè pro prælio, quod ipſe ſuis militibus ſtipatus gerit adverſus hoſtes; ſed potiùs paſſivè, pro cuneo, & globo obſidentium hoſtium, qui regem oppugnant, & capere conantur, ut paolò ante dicebamus: quare *rex* dicetur *præparari ad prælium*, globum, obſidionem, id eſt, propterea in illum prælium, globus, obſidio; nam ſermo eſt de vallo, & anguſtiis, in quas potentiſſimus tyrannus redigitur. Illud verò, quod Regia vertit vocem illam non globum, aut obſidionem, ſed *haſtiludium*, quod videtur ex Vatablo deſumptum, dicente, vocem originalem ſignificare poſſe illud militaris exercitamenti genus, quod *torneo* vocamus, non video qua ratione cum illis duobus Iſa. locis, in quibus tantùm illa vox reperitur, convenire poſſit. *Regia. Vatabl.*

Illud etiam non incommodè in hac regis ſimilitudine obſervari poſſet, quod ſicut rex, qui comparatur ad prælium, multo militum comitatu cingitur, ita qui bellum indicit cœlo, multo cum labore, & animi cruciatu, tribulatione, & anguſtia hoſtem ſe Deo præbet; & in eo etiam diſſimilitudo quædam ponatur, quod regem cuſtodiunt milites, qui illum cingunt, et impium, ipſa pericula & terrores obſident.

Verſ. XXV. Tetendit enim adverſus Deum manum ſuam, & contra Omnipotentem roboratus eſt.

1 *Tendere quid propriè. Extendere brachium, aut manum, cuius habitus. Illuſtratus Moyſes.*
2 *Sadai. Roborare quid.*
3 *Peccator ut adverſus Deum pugnans, & ut Deus ſe adverſus illo muniat.*
4 *Varia lectio: Illuſtratus Vulgatus. Erectum, aut rigidum collo, quid ſignificet. Quid obtorquere collum. apud Romanos.*
5 *Erectū collum, cuius proprium ſit.*
6 *Impius ſola ſuperbia armatur adverſus Deum.*
7 *Ex abundantia, & divitijs, inſolentia, & temeritas.*

TAnto ſupplicio ſcelus digniſſimum nunc explicat, quòd impudenter, & temerè *adverſus Deum*, fortiſſimum, quem nulla vis lædere poteſt, cui nemo repugnare, & contradicere debet, adverſus Dei legem, & præcepta, religionemque omnem.

Tendere. נטה *Alco el braço, levā id la mano y amenazò al cielo. Extendere brachium, cuius habitus.* *Tetendit.* Extendit, protendit, intendit, Sept.* *levavit*, manum, potentiam, vires, viribus ſuis, facultatibus potentia abuſus. *Fecit potentiam in brachio ſuo*, vibravit manum, & brachium; habitus eſt temerè & furenter cœlo indicentis bellum. *Extendere* autem *brachium*, & manum, eſt, omnem adhibere conatum ad percutiendum hoſtem, vel aliquid aliud aggrediendum, aut efficiendum; ab eadem enim radice dicitur, Exod. 6. *Redimam in brachio excelſo*, (vel extenſo) *& iudicijs magnis*, & 14. c. *Extende manum tuam ſuper mare*: habitus confidentis, & potentiam, vireſque oſtentantis, & cum adverſus Deum dicitur, impudentiam, & ſuperbiam affert; Ut Num. 15. indicatur, *Anima, quæ per ſuperbiam*, (elata, aut, excelſa manu) *aliquid commiſerit*. Eleganter Septuag. *Anima, quæ in manu ſuperbiæ*, &c. *Exod. 6. 6. Exo. 14. 6. Num. 15. 30. LXX.*

2 גבר *Et contra omnipotentem roboratus eſt.* Expoſitio, & amplificatio partis præcedentis: contra *Saddai*, qui omnia poteſt, qui ſibi ſufficit; aut qui nullius ope indiget, nullis externis armis, aut munimentis, qui ſe ipſo invictus eſt, homuncio *roboratus eſt*: fortem bellatorem conatur præbere ſe, virum atque maſculum, *induravit cor ſuum*, ut Deo repugnaret, & divinam maieſtatem oppugnaret. Hæc omnia ſuppeditat vox originalis, *Roborandi*. Peccata igitur, & 3 ſcelera ſunt arma, quibus adverſus Deum ſe comparat impius, & cum inimicitiæ inter Deum, & hominem, initium ſumant ex hominis averſione, & rebellione; certè cum ſe Omnipotens adverſus impium roborat, cum *ſumit armaturam zelus illius*, cùm *vibrat gladium*, cum *tendit arcum, paratque ſagittas*, provocatur prius ab impudentiſſimo hoſte; & mirum eſt, quod ad peccatorum odium, & pravam vim declarandam (nam ſi Deus lædi poſſet, non alio quàm peccato, & ſcelere ſuarum creaturarum læderetur) dicatur Deus ad bellum procedere, non armis tantum, quæ offenſiva dicuntur, ſed etiam illis munitus, quibus ſe tueatur, & defendat ab ictibus ſcelerum: nam ut dicitur, Sap. 5. *Induet pro thorace iuſtitiam: accipiet pro galea iudicium certum; ſumet ſcutum inexpugnabile, æquitatem.* Ubi nota Deum ſua propria virtute invictum eſſe, non externo aliquo munimento. *Sap. 5. 18. Pſal. 7. 13. Peccati prava vis. Sap. 5. 19.*

Verſ.

Verſ. XXVI. Cucurrit adverſus eum erecto collo, & pingui cervice armatus eſt.

4
Varia lectio. SUppoſitum hujus verbi, *currendi*, Deum eſſe, & rela-
tivum *eum*, ad impium referri nonnulli exiſtimant, ut
dicatur Deus, tanquam *bellator fortis*, incurrere in impiū
Hebraizan- ſumma potentia, & impetu incredibili, ut illū proſternat;
tes. Lectio in indicant pleræq; Hebraizantium lectiones; nam quod
Hebræa. id Hebræo eſt, *Cucurrit adverſus eum in collo, in denſitate*
altitudinum, vel umbonum ſcutorum ejus; ſic Vatab. accipit,
Reg. Vata. ut Deus involatoros dicatur in collū impii. & incurſorus
in laminas, denſiſſimaſq; partes ſcutorum ejus, ita ut nul-
Tygurin. lis armis poſſit Deo reſiſtere, & eò etiam pertinet Tygur.
Illuſtratur *Cum in concurrens, collum invades, ac denſiſſimos clypeos con-*
Vulgatus. *velles.* Sed moltò aptior eſt noſtri interpretis ſenſus, ut de-
ſcribatur adhuc ille impiorum conatus adverſus Deum.
LXX. Qua etiam ratione Septuag. intellexerunt, & Græci, fereq;
Græci, Lat. Latini omnes; nam *Currere erecto collo* in malum accipi-
tur, & indomitam quandam ſuperbiam notat; eadem ra-
Iſa. 3. 16. tione, qua oculorum elatio ſolet eſſe arrogantis habitus,
& 37. 23. Iſa. 3. *Ambulaverunt filiæ Iſrael extento collo*, & c. 37. *Su-*
& c. 48. 4 *per quem exaltaſti vocem, & levaſti altitudinem oculorum tuo-*
Exo. 32. 9 *rum?* tum etiam contumaciæ, & inobedientiæ cujuſdam
Jer. 7. 31 indomitæ, erectum & rigidum collum ſymbolum eſt; ſi-
cut ſcriptum eſt, Iſa. 48. *Nervus ferreus cervix tua, & po-*
pulus iſte duræ cervicis. Exod. 32. Hieron. 7. Unde illud
Liv. lib. 4. erat pœnæ genus, ut magiſtratus, ſi quem ſuo imperio
Pli. de vi- parum obedientem viderent, in collum invaderent, atq;
ris illuſtri- intorquerent: meminit rei hujus Livi. libr 4 & Pli. de
bus. viris illuſtribus, ſcribens de M. Livio Druſo Cic. 6. in
Verrem & pro Cluent. id uſurpans, aliquem *obtorto collo*
ab ſubſellia reducere.
5 Rectè autem expreſſit Vulgatus hunc arrogantiæ, &
contumaciæ habitum; nam in Originali tantùm eſt *in col-*
lo, ut ſit metaphora ducta à fortiſſimo, & inſolentiſſimo
hoſte impetum faciente, omni animi formidine, & con-
ſternatione procul ablegata. *Erectio* enim *colli*, illa om-
Translatio nia affert, quæ contraria ſunt humiliationi capitis, & cer-
ducta à la- vicis, atque animi conſternationi: vel ducetur tranſlatio
ſciviente vi- à laſciviente, & procaci vitulo, qui cum jugum excuſſe-
tulo. rit, aut nunquam admiſerit, adverſus herum recalcitrat,
& currit adverſus eum, petitque cornibus. Quod cum ſe-
Olympiod. quentibus videtur cohærere; nam *pinguis cervix* vitulo-
rum propria eſt: quod etiam agnovit Olympiod. nam il-
lam *colli erectionem* ad vitulam refert, quæ petulanter re-
pugnat admittere jugi annulum in collum.
6 *Et pingui cervice.* Quaſi diceret; Nulla alia arma habet,
quàm ſuperbiam, temeritatem, & auſum. Sententia in
חלב Hebræo valdè obſcura: *In denſitate altitudinis ſcutorum*
ejus. Pro *denſitate* autem, Vulgatus dixit *pinguedinem*, aut,
craſſitudinem, nam eadem eſt utrioſque radiat, & pro *alti-*
tudine, interpres dixit *cervicem*, vel dorſum; quaſi hoc ſit
ſcutum, & arma impii, ſua ipſius pinguedo, qua & mu-
LXX. nitum ſe exiſtimat, & potentem cum Deo congredi; ſic Se-
ptuaginta; *Cucurrit contra eum iniuria, in craſſitudine*
dorſi ſcuti ſui. Nihil igitur aliud habet, quo adverſus Deū
armatus incedat, quam ſuperbiam & temeritatem; ſicut
Iſa. 30. 7. de illo Iſa. ait: *Superbia tantum eſt*, ſine aliis armis, aut
Jer. 48. 30 viribus, & illud: *Ego ſcio jactantiam ejus*, & quod non ſit
Iſa. 16. 6. juxta eam virtus ejus, & illud etiam; *Superbia ejus,*
& arrogantia ejus, & indignatio ejus, plusquam forti-
tudo ejus.
7 Poteſt etiam hæc *pinguedo*, ſymbolum eſſe divitiarum,
Ex abun- abundantiæq; bonorum omnium, quæ impiis ſolent adde-
dantia, & re animos, ad quidvis aggrediendum, ſicut dictum eſt;
divitiis in- *Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitravit; incraſſatus, impin-*
ſolentia. *guatus, dilatatus dereliquit Deum factorem ſuum, & re-*
Deu. 32. 15 *ceſſit à Deo ſalutari ſuo.* Quare Eccleſ. cap. 31. commendat
Eccl. 31 8 divitem, *Qui poſt aurum non abiit, nec ſperavit in pecu-*
nia theſauris; qui potuit tranſgredi. (divites enim omnia
Baruch. 3. ſibi licere credunt) *& non eſt tranſgreſſus*: quare Baruc. 3.
18. *aurum* dicitur eſſe, *in quo confidunt homines*: unde illis con-
fidentia & auſus. Non diſsimilem certè habet rationem
facultatis nomen apud Latinos; nam facultas, quaſi faci-
litas dicitur, quòd divitiæ facultatem videantur præbere
Eccl. 3. 19 quidvis aggrediendi, atque perficiendi; nam ut dicitur
Eccleſiaſt. 10. *Pecuniæ obediunt omnia*; obediunt enim di-
vitibus ad nutum omnia, ſicut ille dixit:

——— *Omnia enim res*
Divitiis paret, quas qui conſtruxerit, ille
Clarus erit, fortis, iuſtus, ſapiens, etiam rex. *Hor. l. ſer. Satyr. 3.*
Propterea Pſal. 72. dictum eſt: *Prodiit quaſi ex adipe* (di- *Pſal. 72. 7*
vitiis, & bonorum omnium abundantia) *iniquitas eorum,*
tranſierunt in affectum cordis. Sed de hoc non ſemel dicen-
di locus, & opportunitas erit. Dicemus quoque de pin-
guedine verſiculo ſequente.

Verſ. XXVII. Operuit ejus craſsitudo: & de lateribus ejus arvina dependet.

1 *Voluptuarii homines dicun-*
tur pingues; iidem adver-
ſus alios immites, Illuſtra-
ti David, & Jeremias.
2 *Pinguedo terræ ubertas, &*
divitiæ. Macies, pauper-
tas. Explicatus Iſaias.
3 *Impios excæcat pinguedo.*
4 *Varia lectio. Quid propriè*
Latera in Hebræo: quid
arvina.
5 *Pinguibus minatur mors.*
Explicati Iſaias, & Sopho-
nias.
6 *Arvina, amici, & fami-*
liares.

PRæpinguis eſt bonorum omnium abundantia, & nul-
la rerum externarum exercitatione, ſed ſumma tran- 1
quillitate & otio obeſus atque diſtentus; namque qui ſe-
mel perfricta fronte numen divinum contempſit, totum ſe
deinde tradit voluptatibus, & curandæ cuticulæ, atq; in-
farciendo, & onerando aqualiculo. Neq; verò Cajet. pla- *Caiet.*
cet, qui hæc non tam ad voluptates, & bonorum copiam,
quam ad avaritiam refert. Peculiari ſuâ ratione delitioſi,
& voluptuarii homines appellātur in ſacro ſerm. *pingues*,
Pſ. 77. *Occidit pingues eorum, & electos Iſrael impedivit,* *Pſ. 77. 31*
id eſt qui cupedias, & cibos exquiſitos expetiverant in de- *Pingues,*
ſerto, ut ſcribitur Num. 11. ſic etiam Jerem. 46. de illis *voluptua-*
qui *paſcebant ſemetipſos*, dicitur; *Mercenarii quoque ejus,* *rii homines*
quaſi vituli ſaginati, verſi ſunt, & c. 50. hac voluptuario- *Nu. 11. 33*
rum, & vitulorum pinguium petulantia deſcribitur: *Ef-* *Ier. 46. 21.*
fuſi eſtis, ſicut vituli ſuper herbam, & mugiſtis ſicut tauri, *Ier. 50. 11*
& fortè etiam idem notatur Pſ. 21. *Circumdederunt me vi-* *Pſ. 21. 13*
tuli multi, tauri pingues obſederunt me, nempè pontifices, *Titul. 1. 12*
& ſacerdotes illi nequam, *ventres pigri*, & pingues, pro- *Delitioſi ho-*
ptereaque ſævi, & elerati contra mitiſſimum agnum Je- *mines, ad-*
ſum, nam hæc *pinguedo* tum in ſe ipſa molliſſima, tum *verſus*
adverſus alios ſæviſſima eſſe ſolet: ſicut de illis dicitur *alios im-*
Amos, 6. *Qui opulenti eratis in Sion, & nihil patiebamini* *mites.*
ſuper contritionem Joſeph, & Amos 4. *Vaccæ pingues, quæ* *Amos 6. 1.*
calumniam facitis egenis, quibus comminatur Iſai. c. 10. *& c. 4. 1.*
Mittet Dominus in pinguibus ejus tenuitatem, & ſubtus glo- *Iſa. 10. 6.*
riam ejus, ſuccenſa ardebit, quaſi combuſtio ignis: atque
iidem ipſi profectò videntur eſſe, de quibus cum Pſal. 16. *Pſal. 15.*
dixiſſet David, *Adipem ſuum concluſerunt*, (videlicet ſi-
bi ſolis mollitudinem, & lenitatem adhibentes, & aliis
omnibus viſcera miſericordiæ præcludentes) ſubdit ſta-
tim, *Saturati ſunt filiis*: quem locum Pſalterium Roma-
num, & Arabicum, Arnobius, Paulinus in Epiſt. ult. ad
Auguſt. & ipſe Auguſt. legunt, *Saturati ſunt porcina.*
Hinc eſt, ut non ſolùm divitiæ, ſed terræ ubertas, ex 2
quibus illæ naſcuntur, *pinguedinis*, & craſſitudinis nomi- *Gen. 27. 28*
ne ſignificetur, Geneſ. 27. *Ros cæli, & pinguedo terræ.* Et *Gen. 45. 18*
45. *Ego dabo vobis omnia bona Ægypti, ut comedatis medul-*
lam terræ; Hebraicè, *Pinguedinem*, id eſt divitias, &
bona uberrimæ regionis. Iſa. 5. *Deſerta in ubertatem verſa* *Iſa. 5. 17.*
advenæ comedent, Hebraicè; *Deſerta pinguium*, id eſt uber-
rima quæque paſcua ablata divitibus, tribuentur peregri-
nis: ſic etiam Gen. 41. *Septem boves pulchræ, & pingues,* *Ge. 41. 26*
& ſeptem ſpicæ plenæ, ſeptem annos ubertatis ſignificant; & *Macies,*
ſeptem macilentæ ſeptem annos ſterilitatis atq; adeo macies, *paupertas.*
& extenuatio, paupertatis, & ignobilitatis ſymbolum eſt, *Iſa. 17. 4.*
Iſaiæ. 17. *Attenuabitur gloria Jacob, & pinguedo carnis*
ejus marceſcet: ſed de alia pinguium ſignificatione ſtatim.
Operuit faciem. Sepulti nimirū videntur illius oculi (qui 3
faciei nomine ſignificari ſolent) nimia pinguedine; & eò *Impii præ*
ſpectare videtur verſio illius loci Pſal. 72. *Prodiit quaſi ex* *pinguedi-*
adipe iniquitas eorum. Tygur. *præ pinguedine oculi eorum* *ne, cæci.*
exeunt: contraria enim ratione, tamen incredibilis pingue- *Pſ. 72. 7.*
do ſignificatur, qua dicendi ratione fortè ſignificatur im- *Tygur.*
pius voluptatibus excæcatus, *& avertens faciem ſuam ne*
videat cœlum, ſic etiam videtur intelligere Auguſtinus ex-
plicans; *Per exaltationem ſuperbiæ ſuæ, abſcondit à ſe Deum*,
in quam rem Olympiod. ait, in Hebræo haberi, *Abſcondit* *Olympiod.*
cor; ac ſi diceret, propter delitias, mentis aſpectum ami-
ſit; notum eſt enim quam reddantur ſtupidi, & obtuſi ſuis
voluptatibus, atque divitiis divites nonnulli.

Et

4 *Hebraizantes. LXX. Symmach. R. Mard.* כסל כסף *Arvina quid. LXX. Olimpiod.* פימה *Pagnin. Regia.*

Et de lateribus eius arvina dependet. Pro lateribus Hebraizantes vertunt *ilia* Sept. *De femore*; Symmachus, *lumbos*; alii *inguen*. Rabbi Mardochai ait eſſe partem dorſi, quæ conjungitur renibus; ſed propriiſſima ſignificatio *Cecel*, eſt vertebra, *el vuego o hueſſo de la xia*; nam dicitur à radice *cacal*, quod inconſtantiam, mutabilitatem, & verſibilitatem aſſerit; ſed rectè hoc loco pro adiunctis accipitur iliis, & laterib. Pro *arvina*, autem, Sept. habent *Periſtomeli*; quam vocem Olympiod. ait, ſignificare geminatam, & circumfuſam carnem circa fœmora: præterea ipſe Olympiodorus explicat *diploidem*; ſed in idem recidunt hæc omnia; ſignificant enim pinguedinem, axungiam, aut omentum: & certè vox ipſa originalis, *Pimah* ſignificat opimum, conſonante voce Latina cum Hebræa. Quod vero Pagninus dixit *lumbricos*, non video quomodo conveniat voci originali; niſi fortè intelligat, ex nimia cibi abundantia lumbricos in divitibus generari, qui plerumque generantur ex cruditatibus. Regia pro lumbricis, *lubricos* indicavit in margine, & ipſa legit *lubricum*: hoc etiam non ſatis aſſequor; niſi idem intelligat, quod Pagninus; nam lumbricus, quaſi lubricus à lubricitate dicitur. Hebræus apud Cajetanum legit, *Fecit rugas ſuper ilia*: & cùm vox hæc hoc tantum loco reperiatur, quiſq; pro libito illam vertit, atque obeſitatem omnes exprimunt hominis delitioſiſſimi, cui bonorum abundantia vitiorum omnium materiam ſubminiſtret.

Hebræ. Caietan.

5 *Pinguibus imminet mors. Iſa. 34. 6.*

Sed ſolo tamen *pinguedinis* nomine peccatores malè audiunt, ut qui internecioni & gladio reſervantur, cùm benè ſaginati fuerint. Iſaiæ. 34. *Gladius Domini repletus eſt ſanguine, incraſſatus eſt adipe, de ſanguine agnorum, & hircorum, de ſanguine medullatorum arietum: victima enim Domini in Boſra, & interfectio magna in terra Edom*, id eſt, Deus ipſe ſuæ juſtitiæ ſacrificium offert, pinguiſſimis, opulentiſſimiſque Idumæorum mactatis. Idem expreſſit Amos. c. 6. Væ, *qui opulenti eſtis &c. qui ſeparati eſtis in diem malum*, & Jerem. 12. *Congrega eos, quaſi gregem ad victimam, & ſanctifica eos in die occiſionis*: & Sophonias cap. 1. *Præparavit Dominus hoſtiam, ſanctificavit vocatos ſuos, & erit in die hoſtiæ Domini, viſitabo ſuper principes &c.* id eſt, Deus permittit impios pingueſcere, ut illuſtrior tandem fit de illis triomphus, atque divinæ juſtitiæ gloria, ex illorum mactatione, & ſupplicio.

Amos 6. 1. Ier. 12. 3. Sophon. 1. 7

Auguſt.

Sed Auguſtini lectio prætereunda non eſt; *Fecit* inquit, *capiſtrum ſuper fœmora*: quod ad impiorum laſciviam refert, *ut libidinibus*, inquit, *colligaretur, quo vinculo duceretur ad mortem*: & quidem Scriptura illo *capiſtri* aut vinculi nomine, quo ſolent beſtiæ trahi, & alligari, turpem libidinis affectum aliquando notavit, cùm Proverbiorum 7. dixit *vecordem iuvenem* meretriciis verbis irretiri, & trahi ad vincula, quibus deinde vinculis ad extremum exitium, & quaſi ad carnificinā ſtolidus agniculos pertrahatur: neque mirum vinculis, & capiſtro turpem, & voluptuarium hominem conſtringi, videlicèt mancipium viliſsimum belluinæ voluptatis: & res quidem ipſa in proximo eſt; nam omentum, & abdomen, quod in iliis, lumbiſq. & ventre eſt, cum iis quæ ſub ventre ſunt, conjunctum eſt: rem autem turpem indicatam eſſe à Paulo, *ventris* nomine, cum dixit, *Quorum Deus venter eſt, & gloria in confuſione (repudenda) ipſorum*, Hieronym. intelleait, epiſt. 128. ad Fabiolam.

Prov. 7. 7.

Philip. 3. 19 Hie. epi. ad Fabiol. 128

6 *Gregor. Arvina amici, & familiares.*

Gregorius tandem, quem nonnulli Latini ſequuntur, per *arvinam* dependentem ex *lateribus*, intelligit non tam opulentiam, atq; voluptates, quàm quoſdam, ut ita dicam divitum collaterales, & adminiſtros, qui adhærent principibus, & illorum latus claudunt, qui ſuis patronis ſiſi, illorum tyrannidem, atq; ſævitiam imitantur, ex pauperum rapinis & ſanguine diteſcunt, atque pingueſcunt, qui ut Amos c. 4. ait, dicunt *Dominis* ſuis, *Afferte, & bibemus*.

Verſ. XXVIII. Habitavit in civitatibus deſolatis, & in domibus deſertis, quæ in tumulos ſunt redactæ.

1 *Tres expoſitiones minus commoda.*
2 *Quarta commodior. Conſcientia impiorum terrores. Tyranni frequenter exulant compulſi. Illuſtratus Iſaias.*
3 *Cōmodiſſima interpretatio.*
4 *Impiorum gloria non perſeveratura.*
5 *Radix, quid propriè. Varia lectio.*

1 *Prima expoſitio. Eugub.*

SEntentia quidem plana videtur, ſed de illa valde diſſentiunt interpretes, quibuſdam ad ſupplicium, aliis ad improbitatem impii referentibus. Primò ergo indicat Steuchus habitaturum impium in deſertis locis, ut impunè graſſari poſſit, & excurſiones facere. Secundo Vatabl. & Iſidorus Clarius, quos nonnulli recentiores imitantur, de ſuperbiſſimis tyrannis accipiunt, qui cùm divitiis abundent, eas penias inutiles faciunt, animumque adjiciunt inſtaurandis ruinis, & civitatibus everſis, atque fulciendis collabentibus arcibus, & domibus regiis, ad nullum alium uſum, opportunitatemve, quàm comparandi nominis immortalitatem, tum ex everſione quarumdam urbium, tum ex everſarum inſtauratione: atque ſimile videtur id cap. 3. *Qui ædificant ſibi ſolitudines.* Sed quia, cùm hæc dicebantur, non admodum frequentes urbes erant, non videtur in hanc ſententiam commodè potuiſſe dici: neque locus ille c. 3 favet, qui de ſepulchris accipiendus eſt: ut eo loco docuimus.

2. *Expoſit. Vatabl. Clarius.*

Iob. 3. 14.

Præterea Cajetanus ad rapinam & avaritiam tyrannorum refert; nam diripiunt non communes tantum rerum publicarum, & privatarum etiam domorum facultates; quæ expilatio, ſpoliatioque bonorum, deſolatio, & vaſtatio dicenda eſt: adde etiam, quod per ſummam violentiam eiectis propriis dominis è ſuis ſedibus, illas tyranni occupant, acceſſionemque faciunt ſuis arcibus, & viridariis: ut fecit Achab de vinea Naboth 3. Reg 21. Hos Iſai c. 5. notare videtur; *Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis, uſque ad terminum loci, nunquid habitabitis vos ſoli in medio terræ? In auribus meis ſunt hæc, dicit Dominus exercituum*: (ſunt enim ingentia ſcelera, quorum clamor auditur in excelſo) *Niſi domus multæ, & deſertæ fuerint, grandes, & pulchræ abſque habitatore*: comminatur ipſas ſuas domos ampliſſimas deſtructas, & vaſtatas iri ab hoſtibus, ipſis eiectis, qui illas ædificarunt; ut ſupplicium ſceleri, & iniquitati reſpondeat.

3. *Interpretatio. Caiet.*

4. Reg. 21. 2. 10. Iſa. 5. 8.

Sed quarto tamen loco de pœna impiorum Divus Thomas & alii Latini accipiunt vel quòd illi conſcientiæ terrores, de quibus nuper dictum eſt, non patiantur impium uno in loco conſiſtere, neque in familiari hominum convictu & ſocietate vivere; ideoque in ſolitudine concedat, & deſolatarum urbium ruinas, & latibula quærat, ſi fortè ibi inter *lamias & piloſos* ſecurus agere, atque latere poſſit: vel, quod tandem hujuſmodi impiiſſimi tiranni eiiciantur in exilium, non potentibus ſubditis diutius ferre tam iniquam dominationis petulantiſſimæ libidinē; uti contigit Nabuchodonoſor Dan. 4. *Eiicient te ab hominibus, & cum beſtiis, feriſque erit habitatio tua*: & idem indicatur Iſ. 22. cùm ad Sobnam templi præpoſitum dicitur: *Dominus aſportari te faciet, ſicut aſportatur gallus gallinaceus* (is enim vinctis pedibus facilè quovis aſportatur) *quaſi pilam mittet te in terram latam & ſpatioſam* (id eſt, in exilium ad remotiſſimas regiones, unde redire facilè non poſſis. Pro *gallo* autem, in Hebr. eſt, *ſicut vir*, nimirum ſicut princeps aliquis, aut potentiſſimus tyrannus, qui cum ab hoſtibus capitur, cavlare cogitur in remotiſſima regione, ut omnem illi ad ſuum regnum redeundi aditum, & ſpem præcludant; proptereaque cogitur habitare in civitatibus deſolatis: & ita Septuag. hunc Iſaiæ locum legerunt. *Conteret virum, & projiciet te in regionem magnam, & immenſum.*

4. *Expoſitio commodior. D. Thom. Latini. Cōſcientiæ impiorum terrores. Iſa. 34. 14. Tyranni exules. Dan. 4. 22. 29. Iſa. 22. 17. 18.*

LXX.

Huic præterea commentatio affinis eſt illa aliorum interpretatio, ut de extrema inopia accipiatur, ad quam redactus impius tecto careat, & niſi in civitatibus deſolatis, deſertiſque, & ruinoſis domibus commorandi, ſeque protegendi locum, aut facultatem non habeat.

3 *Græcorum interpretatio commodiſſima.*

Tandem quod videtur optimè quadrare, & cum conſequentibus cohærere, ex Græcorum interpretatione, illud eſt, ut impio comminetur everſionem ſuæ civitatis, & ſuæ domus: & quoniam quæ comparaverat bona, ex rapinis erant, direptioni quoque expoſita erunt: juxta quod accipiendum eſt quod dicitur, *in tumulos ſunt redactæ*; nam in Hebræo effertur per futurum, *in tumulos*, aut, in cumulos *redigentur*: atque hunc ſenſum indicaſſe videntur Septuag. qui imprecanter legunt. *Habitet civitates deſertas, & ingrediatur in domos non habitatas; quæ autem illi paraverunt, alii auferent.*

LXX.

Verſ.

Verſ. XXIX. Non ditabitur, neque perſeverabit ſubſtantia ejus: neque mittet in terra radicem ſuam.

4 *Perſeveratio.*

NOn ditabitur. Non ſemper diteſcet; neque ſemper ex quocumque jactu, & quocumque piſcatu evadet ditior; & quoniam ſummis negatum eſt ſtare diu, non *perſeverabit*. Propriè, non ſurget, non ſtabit, non conſumabitur, non erunt illius opes ſtabiles, & firmæ, non ſemper augebuntor.

5 *Radix, quid propriè.* *Pagnin.* *R. David* *Hebr.* *Caiet.* *Regia.* *R. Mardoc.* *Tygur.* *Vatabl.* *Luc. 14. 30.* LXX. *Latini.* *Græci.*

Nec mittet in terra radicem ſuam: *Radix* hoc loco eſt à radice, *nalah*, quod eſt perficere, aut conſumare; quare Pagninus ſequutus Rab. David, legit, *Conſummationem.* Hebræus apud Cajetanum, *Finem*; Regia, *Complementum*. Rab. Mardoc. *Neque extendetur in terra perfectio eorum*. Tygur. *Neque ad plenum creſcet in terra*, Vatabl. *Neque tradet terra conſummationem eorum*; ſubaudit ipſe ædificia, quæ cùm impius *caperit ædificare, non poſſit conſummare, ut omnes, qui viderint, illudant ei*. Sed cominationem hanc ad arboris perfectionem pertinera, tum Septuaginta, & Græci, tum Latinus interpres ſapienter ex ſapientibus elicuerunt, ubi *ramorum* mentio fit. Sed in hac eadem te extremas perfectæ arboris rationes conſiderarunt Græci atque Latinus; nam Græci cacumen, comam, folia arboris, legunt enim. *Non immittet ſuper terram umbram*, id eſt, in ipſo flore exareſcet, primiſque germinibus deficiet, non efficiet perfectam comam, non tegmen patulum, neque latam umbram; at noſter interpres in radicibus totam arboris conſummationem conſtituens, firmitatem, & profunditatem illarum impiorum florenti ſtatui denegavit, viſuſque proſectò eſt hunc locum cum illo Proverb. 12. coniunxiſſe;

Prov. 12. 3. *Non roborabitur homo ex impietate, & radix iuſtorum non commovebitur*, quaſi diceret. Quidquid peccato, & ſceleri innititur, non firmis radicibus nititur; Vermem enim corrodentem habet: at pietas & integritas, firmæ

Pſ. 91. 13. 14. ſunt ad honorem, divitias, & bona omnia, radices; ideò *iuſti florebunt in æternum ante dominum*; & tranſplantatis ad vitam alteram, radix eorum *non commovebitur*: vide quæ ſupra diximus c. 5. v. 3.

Verſ. XXX Non recedet de tenebris, ramos ejus areſaciet flamma & auferetur ſpiritu oris ſui.

1 *Tenebræ quid. Rami, quos ſignificent. Hoſtes igne, & flamma utuntur in regionis alicuius devaſtatione.*
2 *Varia lectio. Affixum apud Hebræos pro pronomine reciproco, aut non reciproco.*
3 *Tyrannorum mors, inopinata. Explicatus David.*
4 *Latinorum expoſitio. Spiritus pro indignatione.*
5 *Impii leviſſimis occaſionibus ſublati. Illuſtrati David, & Iſaias.*

1 *Tenebræ quid.* *Caiet.*

ALlegoria miſta eſt, & ideò nunc *tenebras* dicit, quæ arbori non conveniunt, ſed homini. Cajetan. verò ignorantiam intelligit, quæ comes impiorum erit; ſed præſtat afflictiones, diſcrimina, animi mœrorem, & anxietatem intelligere.

Rami, quos ſignificent. LXX.

Ramos, germina, teneros ſurculos, Septuag. *ſtirpem*: ſunt enim etiam *ſtirpes*, virgulta, quæ de radicibus pullulant: ſiva ut allegoriam diſſolvant, & per ramos, & germina filiorum ſobolem, & impiorum poſteritatem ſignificatam explicent; nam hoc loco *rami* dicuntur

יָנַק

à radice, *ianak*, quod eſt ſurgere, aut lactare, aut nutrire, quaſi qui adhuc exugant ſuccum à radice; ſic in

Sap. 4. 5. Sapientia de liberorum interitu dictum eſt, *Confringentur rami eius*; vide etiam quæ ſuperius cap. 5. diximus. Alii

כֹּתֶרֶת

ramorum nomine intelligunt affectatores, & aſſentatores, qui ex tyranni opibus victum trahunt, & illum comitantur, & ornant, quos unà cum ſua radice exuret Deus. Alii

Metaphora ducta à vaſtatione hoſtili.

rerum omnium fælicitatem, virorem, opulentiam. Pro *flamma* autem Septuag. *ventum* dixerunt, nempe urentem, qui ſolet virentia omnia urere, & decoquere; ſed in originali, *flamma* exurens, eſt vehementiſſimi ſupplicii, atque adeò æterni ſymbolum. Duci autem videtur translatio à more hoſtium vaſtantium regionem aliquam, qui ſegetes, & arbores ſuccendunt; ut in illa ingenti, quam Chaldæi ediderant, ſtrage conqueritur Ioel;

Ioel 1. 19. 20. *Ad te, Domine, clamabo, quia ignis comedit ſpecioſa deſerti, & flamma ſuccendit omnia ligna regionis*; & Zachar. cap. 11.

Zach. 11. 1. hoſtium copias jam adventantes prædicit; *Aperi Libane, portas tuas; & comedat ignis cedros tuos.*

2 *Pagn.* *Regia.* *Vatabl.* *Eugub.*

Et auferetur ſpiritu oris ſui. Quidam vulgati codices habent, *Spiritus oris eius*, & eam lectionem retinent Hebraizantes, Pagninus, Vatablus, Regia, Eugubinus: intelligunt autem Dei ſpiritum indignantis, atque vi incredibili perflantis, & incumbentis in impii gloriam, opes, familiam, ramos, folia, & omnes fœlicitatis flores, quæ omnia tabeſcent, & decutientur, cum *Spiritus Domini inſufflaverit in illa*: eundem ſenſum expreſſit Chaldæus, neque mihi diſplicet; nam conſentire poteſt cum correctiori lectione Vaticana, quæ habet *oris* ſui, eſt enim apud Hebræos eadem particula, quæ vice pronominis *eius*, aut *ſui*, aliis nominibus affigitur: & frequens etiam eſt apud Latinum interpretem permutatio aliorum pronominum cum reciprocis.

Iſai. 40. 7. *Chald.* *Vaticana lect. Affixū apud apud Hebr. valet reciprocum.*

3 *Vatabl.*

Sed tamen alii alios quoque hujus *ſpiritus* commentarios adhibent; nam *ſpiritum ſui oris*, ipſius impii, interpretantur, diverſis rationibus. Primò Vatablus refert ad illius pinguedinis conſumptionem, de qua nuper dixerat; Veniat ad eam tenuitatem carnis, qui pinguiſſimus erat, ut vel ſolo flatu, loco ſuo moveri poſſit, propriam inquam ſuo flatu: ſenſus videtur paulò humilior. Aliquantò erectior & acutior Cajetan. *Auferetur*, propriè etiam juxta Hebræum, *recidet in ſpiritu oris ſui*, videlicèt, abſque ægritudine valens adhuc reſpirare, & ſanus, lætuſq; fruens vitali aura; pleꝛumque enim non morbo, ſed occultis inſidiis petiti diem ſuum obeunt impii; uti Cæſar, cùm admoneretur, ut de paratis inſidiis ſibi caveret, reſpondiſſe fertur, Mortem inexpectatam, optimam: nam aliam tyranni potentiſſimi expectant. Idem indicari videtur Pſ. 81. *Vos autem, ſicut homines moriemini* (ideſt, ſicut plebeii, quorum nulla in morte ratio ducitur, qui neque lugentur, neque extremis honoribus afficiuntur) *& ſicut unus de principibus* (qui repentè, & ex inſidiis petuntur) *cadetis*.

Caiet. *Tyranni ſubitò de medio ſublati.* *Plutarch.* *Pſ. 81. 7.*

4 *Gregor.* *Philipp.* *D. Thom.* *Hugo.* *Tygur.* *Spiritus pro indignatione.*

Sed tertiò nonnihil durior, frequentiſſima tamen Latinorum interpretatio eſt Gregorii, Philippi, D. Thomæ, Hugonis, indicat etiam Tygurina, *Auferetur*, & perdetur impius propter indignationem irati & impatientis animi, quam concitatioribus verbis efflat in Deum; ex ore itaque ſuo judicabitur; *Stultum enim interficit iracundia*: *in ſpiritu* itaque, ideſt, propter ſpiritum, & indignationem *auferetur*, miſeranda morte plectetur.

Iob. 5. 2.

5 *Impii levibus incommodis ablati.*

Tandem illud non contemnendum, ut hoc pertineat ad facilitatem quandam, qua impius paratus licèt, & munitus ab omnibus bonis, concidit, & interit pinguiſſimus, ſi vel ſolo impellatur * *Spiritu*, & tenuiſſimo flatu, facilè, breviter deficiet; qua ratione dictum eſt Pſalm. 14. *Exibit ſpiritus eius, & revertetur in terram ſuam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum*; in extremo habitu, & ſpiritu diſſipantur omnia: & Iſaiæ 5. *Quieſcite ab homine, cuius ſpiritus in naribus eſt, quoniam excelſus reputatus eſt ipſe*; ſi de potentiſſimo, ſuperbiſſimoque tyranno accipias; Quantumvis vaniſſima ſui reputatione infletur, viliſſimus re ipſa eſt, ut qui vitam ſpiritu, & halitu ducat: melius de Chriſto Domino; Cavete ab eo, qui quamvis homo ſit, atque ea ratione, qua homo eſt, habeat vitæ ſpiritum in naribus, ideſt, in reſpirandi facultate; at non tantum homo, ſed excelſus Deus eſt. Quoniam vero flores ſolent vehementiori vento decuti, Sept perflantes in eadem florentis arboris tranſlatione, legerunt; *Et decidat flos eius*.

* *Deo hora ſo ou ua ſoplo.* *Pſ. 145. 4.* *Iſa. 2. 22.* LXX.

Verſ. XXXI. Non credit fruſtrà, errore deceptus quod aliquo pretio redimendus ſit.

1 *Impiorum mala ſecuritas. Aliquando etiam, vita, & ſpei omnis abiectio.*
2 *Varia lectio, illuminatio Vulgata. Credere, quid propriè.*
3 *Errare, quid propriè. Illuſtrati Ezechiel, & David. Qui Deo non adhæret, aberrat.*

1 *Impiorum mala ſecuritas Impiorum vitæ, & remedii omnis abiectio.*

CUm (inquit) repentinus, & miſerandus interitus impium maneat, fallitur miſer malè ſecurus, neque in animum ſuum inducere poteſt, ſe indigere prece, & pretio, ideſt, aliena ope, ut à tam certis diſcriminibus liberari poſſit: hæc eſt brevis, & facilis ſententiæ elucidatio. Niſi fortè illa præſtantior ſit; Omnino deſperabit tot malis tandem agitatus, fore ut aliqua ratione mortis periculum effugiat, aut iudicem ſuum placare poſſit, aliorumve opem, & miſericordiam allicere. Sicut ad opulentos quoſdam dictū

Pſ.48.8. eſt Pſ. 48. *Frater non redimit, redimet homo* (ideſt, neque frater, neque homo quivis alius redimere poterit;) *non dabit Deo placationem ſuam, & pretium redemptionis animæ* *2.Paral.19.7.* *ſuæ*: ut enim dicitur. 2. Paralip. 19. *Non eſt apud Dominum Deum noſtrum iniquitas, neque perſonarum acceptio, nec cupido munerum*: *Eccl.7.11.* ſic etiam Eccl. 7. *Ne dicas in multitudine munerum meorum reſpiciet Deus, & offerente me Deo altiſſimo, munera mea ſuſcipiet.* In hanc ferè ſententiam dixerunt hoc *LXX.* loco Septuag. *Ne credat, quia ſuſtinebit, vana enim evadent ei*, nullo enim modo par erit perferendis incredibilibus his Dei indignantis ictibus, atque vulneribus.

2 *Varia lectio, Hebraizantes.* Sed Hebraizantes valde diſcedunt à Latino, ſic enim ex verbo legunt; *Non credet æquo*, aut valido, aut recto, *is qui errat; ſed mendacium erit loco eius*; vel, vanitas, aut temeritas erit permutatio. *Tygur.* Tygur. *non fidet Deo*; quaſi dicat, deſperabit de divina ope, vel non nititur Deo; alii, *Pagnin.* *non credit iuſto & ſapienti homini erudienti ſe*; ut notetur Job qui parere nolit amicorum monitis. *Vatabl.* Vatabl. *Non credit fore ut eius fælicitas permutetur, & ad meram vanitatem deveniat*, ſed Vulgatus rectè vertit *fruſtra*, vel vanum, non enim legit *Sava*, quod eſt æquum eſſe ſed, *ſo*, quod eſt ſona, clamor, vanum, fruſtrà; quaſi dicat, ſua vanitate & rerum externarum ſtrepitu ſeductus, ſine ullo firmo fælicitatis fundamento *non credet* non ſtabit; non perſiſtet, *Credere; quod.* non erit firmus, non permanebit; nam hæc omnia verbum *credendi*. *Aman* complectitur: quare non incommodè vertit, & legit Regia, *Non credat in mendacio errans*. Secunda autem pars à verbo *mir*, quod eſt mutare, aut permotare, propriè vertitur, *Non credet, quòd permutatio*: ſed pro pretio commutationis rectè accipitur a Vulgato: quare illuminavit ſententiam lucida paraphraſi; *Non credit, quod aliquo pretio redimendus ſit.*

3 *Errare, quid propriè.* Sed impius tamen ſic judicat de rebus, *errore deceptus* propriè, errare: verbum Originale aſſert mentis commotionem; videbitur malorum turbine exagitatus mente moveri, nullumque verum, aut certum judicium de rebus capere; ab eadem radice dicitur, Pſal. 118. *Erravi ſicut ovis,* *Pſal. 118. 176.* *quæ periit*, ideſt, nullum ſaluris certum remedium vagus, aberranſque quærebam, mei impos, & ingentis in quo verſabar diſcriminis, penè ignarus: & Ezech. 44. *Cùm er-* *Ezech. 44. 15.* *rarent filii Iſrael à me.* Alii ſic legunt, & diſpungunt; *Non* *Qui Deo non adhæret, errat.* *credit fruſtra*, ignor *errore deceptus erit*. Nam qui Deo non credit, oportet illum aberrare, & ad miſerandos exitus, certiſſimaque præcipitia perire, ſicut à ſapiente di- *Eccl.2.15.* ctum eſt; *Væ diſſolutis corde, qui non credunt Deo, & ideò non protegentur ab eo.* Nam diſſoluti, & ſine anchoræ præſidio, quam in divinam opem jacere deberent, agitantur rapidiſſimis malorum fluctibus, & ad immanes ſcopulos alliduntur.

Verſ. XXXII. Antequam dies ejus impleantur, peribit: & manus ejus areſcent.

1 *Implere quid. Implere dies, & Plenus dierum, quid.*
2 *Immatura mors impiorum. Nemo iuſtus immaturè decedit. Explicatus Salomon, Illuſtratus Iſaias.*
3 *Vitæ ſpatium concedi homini, ut maturescat velut fructus quidam. Iuvenis cordatus, maturus; ſenex improbus, acerbus. Explicata Sapientia, & Oſeas.*
4 *Ramus, & manus pro eodem; curſus.*

2 *LXX.* SI perſtet in eadem arboria metaphora, hic erit ſenſus; Ante perfectionem, & debitam fructuum maturitatem quos daturus erat in ſuo tempore, *peribit*, ſuccidetur. Septuag. *Præciſio eius ante horam corrumpetur*, .ſ. incidetur, & putreſcet, & ab inciſione, & ferro non ducet opes, neque nova germina, ſed rami, *manuſque* & brachia *areſcent*: licet autem in Originali tantùm ſit unica vox, *male*, quæ *מלא* complere, & perficere ſignificat, rectè Vulgatus duobus aliis reddidit, *implere*, & *perire*, ut vitæ immaturæ, & rerum omnium ſuo fine, & perfectione carentium interitum, & finem ſignificaret, & quidem, quod in Originali eſt, *In die non ſuo complebitur*, non videtur commodiùs, neque illuſtriùs reddi potuiſſe; nam compleri ante ſuom diem, & tempus conſtitutum, eſt potius perire, & deficere, quam ullum complementum, & perfectionem accipere. *Implere* autem *dies*, ad fælicem, longamque ſenectam pertinet, ut *Iſa. 65. 20.* Iſa. 65. *Non erit ibi ſenex, qui non impleat dies ſuos.* Sed ob- *Gen.25.8.* ſervandum non eſſe eandem dicendi formulam, cùm quis dicitur *plenus*, ideſt ſatur, *dierum*, & cum quis dicitur *implere dies*, ideſt, menſuram vitæ benè cumulatam, *& 35.* ſertamque annis reportare; licèt utrumque ad ſenectam *1.Par.23.1. & 29. 28.* pertineat.

Iere.6.11. Hujuſmodi verò acerbam mortem, aut potiùs acerbæ, *Gen.9.29. & 29. 14.* & immaturæ vitæ ſucciſionem, ſæpè comminantur impiis *2.Par.17.21.* ſacræ literæ, ut Eccleſiaſt. 7. *Ne impiè agas multum; & noli eſſe ſtultus, ne moriaris in tempore non tuo*, .ſ. ne moriaris, cum nondum maturueris, ſed acerbis adhuc & auſteris, atque crudis moribus ſis, & minimè moriendo præparatus. *Eccl.16.2.* Quare nihil mirum, quod impii, quamvis inveterati dierum, atque malorum, ſemper conquerantur mortem ſibi 2 *Immatura mors impiorum.* importunam, & ante ſuum tempus accidere: nam cùm nunquam ſe ad mortem comparaverint, nunquamque ſenſu, atque moribus maturuerint, ſed ſemper vitiorum, & *Eccl.7.18.* laſcivientis luxuriantiſque animi virore, & obſtinatione recrudeſcentes, mitem operum fructum ſuo tempore non ferunt; juſti verò, ut qui divinæ charitatis calore, ſenſu, atque moribus matureſcere, mitereſcereque, omni duritie, & acerbitate decocta, jam inde ab adoleſcentia cœperunt, nunquam non amplectuntur opportunam mortem, nunquamque non decedunt ſuo tempore, & ſuæ vitæ diebus impletis: cum enim licèt ætate juvenes, at ſenes ſint moribus, morti parati, & maturi proculdubio cenſeri debent. Hæc eſt enim illa Eccleſiæ, propter ſuorum juvenum pietatem, facta promiſſio, *Non erit amplius infans* *Iſ. 65. 20.* *dierum, neque ſenex, qui non impleat dies ſuos; quoniam puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledictus erit*, ideſt, nemini in medio ætatis curſu importuna mors accidet, nam pervenient omnes ad illam operum, atque ætatis maturitatem, & vitæ complementum, quod *Sap.3.17.* non dierum, & *annorum numero*, ſed pietatis perfectione, & morum integritate definitur: at impius, ſenex licet, & centum annorum, infans cenſendus erit, ut qui morum, & ſenſus maturitatem nunquam aſſequutus fuerit, neque ſuum illud expectatum ſenectutis, prudentiæque tempus impleverit. Is igitur maledictus erit, fructus videlicèt inutilis, & acerbus. Juxta Hebr. parvipendetur, proiicietur.

3 *Vitam concedi homini, ut maturescat divino palato.* Quare obſervandum quidem, humanam vitam concedi homini, ut in eo temporis ſpatio pietatis atque juſtitiæ incrementa accipiat, atque ad perfectam quandam vitæ morumque perfectionem atque maturitatem pervenire poſſit; quare qui ejuſmodi evaſit, moribus videlicet, atque ſenſu maturus, ſuam perfectionem, ſuumque temporis complementum, atque menſuram accepiſſe videtur, in eum enim finem conſummationis, atque perfectionis, vitæ humanæ ſpatium mortalibus conceſſum eſt, ut Sap. 4. dicitur; *Con-* *Sap.4.13. τελέω.* *ſummatus* (ideſt, juxta proprietatem verbi Græci *teleo*, qui ad complementum pervenit, & conſummationem) *in brevi explevit tempora multa*, .ſ. cenſetur ſuam menſuram perfectæ ætatis compleviſſe: ergo ſi quis matureſcat, & ſenſu, moribuſque caneſcat in juventute, jucundiſſimum, & ſuaviſſimum is præbebit Deo fructum matureſcentis ætatis, Dei palato gratiſſimum, ut ipſe teſtatur Oſe. 9. *Quaſi* *Oſe.9.10.* *uvas in deſerto inveni Iſrael, quaſi prima poma ficulneæ in cacumine eius, vidi patres eorum*, ideſt, inter alias ſylveſcentes gentium barbararum arbores, quarum fructus acerbiſſimus erat, minimeque gratus divino guſtatui, illi juſti Abraham, Iſaac, Jacob, qui Deo gratiſſimi fuerunt, antequam veniret plenitudo temporis, & gentium converſio, & tempeſtiva animorum, morumque maturitas dudum ventura, Deo extiterunt velut prima, præcociaque poma, quibus, licèt non admodum multis, reficere ſe ſolet homo, interim dum expectatur plenitudo fructuum. Idem de ſe ipſo teſtatur Salomon Eccl. 15. nam Sapientiæ, *Eccl.51.13. 19.* prudentiæque maturitatem re ipſa potiùs, quàm ſpe, atq; expectatione habuit in ipſa prima ætate; *Cùm adhuc*, inquit, *iunior eſſem, priuſquam oberrarem, quæſivi ſapientiam palam in oratione mea, ante tempus* (ſic plerique codices, quam- *Vaticana.* vis correctior lectio Vaticana; *ante templum* habeas (*poſtulabam pro illa, & uſque in noviſſimis inquiram eam & efflorebit tanquam præcox uva*. Quid igitur mirum, ſi cum Deus videt cordatum juvenem, beneque maturum, nihil expectans amplius, illum decerpat è vita? nam implevit tem- *Sap.4.13.* pora multa; nemo enim juſtus moritur, antequam dies ejus impleantur; ſed ingens tamen ſupplicium, cùm impius nondum maturus evellitur è vita, non enim ille in cœleſti beatorum menſa apponendus erit, quippe fructus inutilis, & immaturus.

4 *Manus, & ramus idem.* *Et manus eius areſcent*. Eadem vox originalis ſignificat, & manum, & ramum, à radice *caphaph*, quod eſt, incurva- *כפ*

te:

Digitized by Google

re: non ſolùm enim manus & vola curvitatem habet, ſed etiam inflectitur ramus ingraveſcens fructu; Quare Sept.
LXX. Symmach.
dixerunt; *Ramus eius non condenſabitur.* Symach. *Non florebit, aut non vireſcet*; ut metaphora arboris continuata ſit: atque eondem habet ſenſum noſtra lectio; nam rami ſunt velut brachia aut manus arboris. Si igitur ruſus hoc loco filiorum mentio fiat, hæc erit huius loci ſententia; Peribit impius antequam honeſtam filiorum ſobolem ſuſcipiat; quod ſi quos habuerit filios, non permanebunt diu, ſed ſtatim areſcent, & extinguentur, quod propter filiorum Jobi interitum dictum videtur ab Eliphaz: atque
Iob. 1. 19.
ex hoc loco per imitationem dictum ſanè videtur Sap. 4. *Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas, & ſi in ramis in tempore germinaverint, infirmiter poſita, à vento commovebuntur, & à nimietate ventorum eradicabuntur, confringentur enim rami inconſummati, & fructus illorum inutiles, & acerbi ad manducandum, & ad nihilum apti; ex iniquis enim omnes filii, qui naſcuntur, teſtes ſunt nequitiæ adverſus parentes.*
Cap. 4. à v. 3. uſque ad 6.

Verſ. XXXIII. Lædetur, quaſi vinea in primo flore botrus ejus, & quaſi oliva projiciens florem ſuum,

1 *Vinea quid. Illuſtrati Moyſes, David, Salomon.*
2 *Botrus quid in Hebræo.*
3 *Proiicere quid. Vitis & olea quando floreat, quid florentibus noceat. Explicatur Iſaias.*

1
PRo vinea eſt, *gephen*, quæ vox propriè ſignificat *vitem* ἄμπελον, *vitem*, ſic enim vitem ſæpè vertit Vulgatus, Geneſ. 40. *Videbam coram me vitem*, & Pſalm. 127. *Uxor tua ſicut vitis abundans in lateribus domus tuæ*, id eſt, quæ cum externis non pateat, neque in publico conſpiciatur, domeſticis omnibus valdè fructifera ſit. & ipſum vineæ nomen, vitem ſignificat Geneſ. 49. *Ligans ad vineam pullum ſuum, & ad vitem*, (id eſt ad alterius generis vitem aliam) *aſinam ſuam*, id eſt, ex quacunque cujuſque generis vite copioſiſſimus fructus colligetur; ligans, id eſt, onerans; nam cùm iumenta onerantur ligantur etiam: ſic etiam Cant. 2. *Vineæ* (id eſt vites, *florentes, dederunt odorem ſuum*: ſic igitur hoc loco vinea in primo flore, eſt vitis florens, daníque odorem ſuum, eùm autem in Hebræo tantum ſit, ſine flore botrus (rectè interpres addidit, *in primo flore*, explicationis gratia, *eſtando en cierne*) Eſt autem botrus, propriè labruſca, aut uva immatura. Sept. *Vindemietur, ſicut acerba, ante horam. Lædetur*; grandine vehementi, aut urenti pruina decoquetur; propriè, diſſipabitur, opprimetur, perdetur, à radice, *chamac*, quod eſt, iniquè agere contra aliquem, vi opprimere, diſſipare, rapere, quare ut perſiſtamus in eadem allegoria; Diripietur fructus immaturus.
Vinea quid propriè.
Gen. 40. 9.
Pſ. 127. 5.
Gen. 49. 11.
Can. 2. 13.
2
LXX.
El granizo la vendemiarà en agraz.

3
Quid proiicere.
Iſ. 6. 13.

Et quaſi oliva proiiciens florem ſuum. Proiicere, hoc loco, non eſt germinare, aut protrudere florem, ſed potius ejicere, dimittere ut cadat: nam *ſalac*, eſt projicere in terram, aut in inferiorem locum; & ſic etiam dicitur ab hac radice; *Erit in oſtenſionem, ſicut quercus, quæ expandit* longè à ſe projicit, ramos ſuos: licet utraque res coniuncta ſit, nam cùm floreſcit oliva, facilè flores amittit, & quidem ſicut olivæ flos delicatiſſimus, quamcumque cæli injuriam non ſine damno ſentit, ita etiam florentem fortunam quæcumque temporis iniuria, & viciſſitudo ruere, & dejicere poteſt. Dixit autem hoc loco proiicere florem, eſſe potius deſloreſcere, & amittere florem, quàm emittere; nam tunc olea, & reliquæ etiam arbores detrimenta ſentiunt potiſſimum, nam ſic etiam de arboribus in univerſum loquens Plin. tradit lib. 17. cap. 2. *Si cum defloruere, protinus ſequantur imbres, in totum poma deperrant. Circa Vergilias quidem pluere, inimiciſſimum viti, & oleæ.* Non fruſtra autem tum vitis, tum oleæ ſimul meminit, nam ferè eodem tempore floreſcunt, uti ſcribit Plin. lib. 16. c. 25. *Floret ſolſtitio vitis, & quæ paulò ſerius incipit olea*, & aliquando vites maritantur oleis, ut idem Plinius auctor eſt libro 17. cap. 4.
Pl. lib. 17. cap. 2.

Verſ. XXXIV. Congregatio enim hypocritæ ſterilis: & ignis devorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt.

1 *Congregatio quid. Principes qui Hypocritæ.*
2 *Sterile quid. Impii mors teſtificatur contra illum.*
3 *Ignis, divina ultio. Igni os tributum. Munus, quid propriè. Explicatur David. Repetunda.*
4 *Uterus mentis. Quid præparare. Divitiæ fallaces.*

MEritò (inquit Eliphaz) hæc dixerim; eſt enim dignus hypocrita graviſſimo ſupplicio. *Congregatio* 1
D. Thom. opes *congregatas*; benè, ſed præterea etiam familia, amici, ſocii, & quæcumque alia neceſſitudine, aut fœdere devincta, *ello y todos ſus allegados*: nam *iaghad*, non ſolum congregari, ſed in fœdus, & pactum, aut amicitiam convenire ſignificat. *Hypocritæ*: impii, principes præſertim, aut tyranni, qui cum pro ſuo munere tueri deberet Rempublicam, & infirmiores juvare, debileſque ſovere, ipſe, contra quam ſui muneris ratio, & ſpecies externa præ ſe ferebat, juſtitiæ, & æquitatis everſor fuit. Hi ſunè principes, qui non ſunt quales eſſe videntur, *hypocritæ ſunt*: quos notat Daniel. cap. 13. *Egreſſa eſt iniquitas de Babylone à ſenioribus iudicibus, qui videbantur regere populum*: videbantur quidem externa facie, ſed tamen ipſa minimè regebant ſed potiùs perturbabant, everſa omnis juris, æquitatis, & honeſtatis ratione & lege.
D. Thom.
Congregatio quid.
יחד
Hypocrita.
Cur iniqui principes, hypocritæ.
Dan. 13. 5.

Sterilis. Vox eadem quæ cap. 3. redditur ſolitarium: igitur *congregatio ſterilis*, ſolitaria, ad ſummam ſolitudinem redigetur, ſine filiis, ſine famulis, qui rem promoveant, & curent; vaſtabitur illius domus: & quoniam verbum *congregandi*, & conveniendi, ſignificare etiam ſolet convenire ad teſtificationem alicujus rei, ideò Septuag. dixerunt; * *Teſtimonium impii mors.* Cujus multas interpretationes affert Chryſoſt. ſed illa eſt optima, quod mors, exituſque miſerandus impiorum abundè probabit, cujuſmodi illorum fuerint vita, atque conditio: adde etiam mortem impii teſtimonium habituram, ideſt, fore omnibus conteſtatam, & ignoratam nemini.
2
Sterile quid.
Job. 3. 7.
LXX.
Chryſoſt.
* *Su mala muerte darà teſtimonio de ſu mala vida.*

Et ignis. Divina ultio, & inevitabile ſupplicium, *devorabit*, abſumet & perdet; os & lingua tribui ſolent igni, nam dicitur *lambere, comedere, devorare, & depaſci*: augetur nimirum, & nutritur ſubiecta materia, ſicut animal ſuſcepto alimento, ſed de hoc poſtea plura. *Tabernacula eorum*: per paraphraſim Vulgatus ſententiam elucidavit, Imitatus Septuaginta qui legunt; *Ignis comburet domos eorum.* Qui munera accipiunt, in Hebræo tantum eſt; *Tabernacula munerum*, idest, principum, & iudicum iniquiſſimorum, qui ſe ſinunt muneribus corrumpi, quod cùm ſit judice, & principe indigniſſimum, ex hoc cætera principum peccata ſignificabuntur: nam qui æquitatem munere accepto corrumpit, quid non iſte venale habeat? *adde etiam tabernacula munerum eſſe*, quæ ex uſura, & rapinis extructa, & locupletata ſunt. Cajetan. intelligit, *munera, quæ offeruntur à redimentibus vexationem ſuam*; auctor Catenæ exiſtimat hanc eſſe periphraſim avari hominis, & in munera, turpiaque lucra inhiantis: rectè omnia; non enim inter ſe pugnant; neque aliena ſunt à voce originali, *ſchad* quod munus eſt, illud præſertim, quod iniquè accipitur à principe, vel magiſtratu, quod dicimus, *cohecho, ò ſoborno*: tum etiam munus, pretium, vel acceptum, ut alicui noceas: de quo loquitur Pſalm. 14. *Et munera ſuper innocentem non accepit*; his ergo verbis videtur Eliphaz latenter accuſare Jobum repetundarum; ſicut enim dixerunt Romani, cùm ex privatis legibus pecunias repetebant à magiſtratibus malè ablatas, captas, coactas conciliatas, averſas, ut Cicero loquitur accuſans Verrem.
3
Ignis.
Nah. 3. 15.
Joel. 1. 19.
Zach. 1. 51.
Pſ. 20. 10.
Deu. 5. 25.
4. Reg. 5. 12.
Job 20. 26.
LXX.
Caiet.
Nicet.
Munus, quod propriè.
Pſal. 14. 5.
Repetunda.
Cic. in Ver.

Verſ. XXXV. Concepit dolorem, & peperit iniquitatem: & uterus ejus præparat dolos.

TAnto, inquit, ſupplicio dignus eſt, qui ſemper machinatur quomodo aliis dolorem afferas, & quavis occaſione nacta, tandem opere perficit iniquitatem, violentiam, rapinam, egenorum oppreſſionem, & imbecillorum expilationem. 4

ſus, neque ſi verba ſupprimam, & gemitus comprimam,
ulla ex parte miteicet. Nihil igitur mitum, ſi nullum ve-
ſtra oratione ægritudinis allevamentum capiam.
Neque verò ego præ doloris magnitudine, qua oppri-
Verſ. 5. mor, oratione, aut ratiocinatione ulla uti poſſum; ſed
qua poſſum ratione, tum cruciatus, tum meam innocen-
tiam explicare conabor, ut aliquod innocentiæ afflictæ
præſidium & ſolatium comparare queam. Opprimor igi-
tur ita, ut nulla re ſublever; elangui, concidi, peneque
mente & corpore ſtupidus redditus ſum, atque ſtupenda
quædam ſtrages, in hac mei corporis ſtructura viſitur: ip-
ſa enim oſſa, ſuis ſedibus mota, & perturbata videntur,
potiùſque cumulus oſſium, quàm corpus humanum con-
cinnatum oſſibus, inſtar cuiuſdam civitatis miſerabili cla-
de vaſtatæ.
Et quidem rugæ, quas ex contractione areſcentis cutis,
Verſ. 6. & ſanie concreſcente contraxi, etiam me tacente mei dolo-
ris acerbitatem teſtantur, quam ſi ego celare conarer, illæ
me profectò mendacii convincerent. Cum enim vehemen-
ter doleam, illud tamen multò acerbius, quod ex meis rugis
& calamitate argumentum petitur ſceleratæ vitæ; & ipſa
corporis ægritudo in falſam meæ innocentiæ criminationem
redundet; nemoque non ſit, qui oblatam ſibi occaſionem
meis malis, mei accuſandi non arbitretur. Inſurgunt nam-
que plures falſi, & coniurati teſtes, qui levibus coniectu-
ris, & non niſi externis argumentis ſubnixi, teſtimonium
adverſum me dicunt; non enim ulla in incorruptiſſimo ju-
dice culpa eſt, ſed in mendacibus omnino falſiſq; teſtibus.
Verſ. 7. Sed quem appellem, aut verò de quo non conquerar:
nam adverſariis multis, dæmone, doloribus ſæviſſimis,
ſeveriſſimoque etiam Deo undique obſideor: quiſquis verò
ille ſit, velut acerbiſſimum hoſtem experior, qui quaſi ſe
ad venationem compararet, ita adverſum me, quaſi bellua
ſim, indignationem concepit, explorat diligenter ubi ſim,
meque clamore & jaculis inſequitur, atque laceſſit, & ve-
naticis canibus poteſtatem fecit irruendi in prædam ſtrictis
dentibus. Aut verò ſicut fortiſſimus, ſæviſſimuſque aliquis
tyrannus truculenta facie, ardentibus & minacibus oculis
ſtridentibus dentibus in me ſævit, miſitque ſuos ſatellites,
qui comprehenſum in faciem cedant, tandemque ſententia
extrema afficiendum colliſit in terram, & ſcopum carnifi-
cibus conſtituit, quem multis ſagittis jaculiſque configant;
ſic ille omnes ſuas vires adverſum me convertit, & incredi-
bili in me furore exarſit: & me, quaſi ferino more rapere,
& diſcerpere tentat, ita minas adjicit odio, & infenſione
plenas, ad terrificum conſpectum, quo me acutiſſimè trans-
fixit; idemque urgere videtur canum rictus, atque latra-
tus; omneſque tandem inclamant nunc, & exultant capta
jam præda, incredibili aviditate & fame mearum ærumna-
rum; omnes in faciem meam, & maxillas involant, &
indigniſſimis contumeliis, ſæviſſimiſque alapis afficiunt;
neque aliam ſibi promittunt ſuæ famis ſaturitatem, quàm
ſi incredibilibus vulneribus me dilacerent atque con-
ficiant.
Verſ. 8. Fortiſſimus profectò Deus potentiæ roboriſque ſui in me
debilitando, atque frangendo, ſpecimen præbere volens, in
extremas me anguſtias coniecit; inhumanum & immitem
cuſtodem adiecit, qui arctiſſima cuſtodia omnem mihi li-
bertatis ſpem adimat; permiſitque poteſtatem prædonibus,
qui mihi innocenter & ſecurè gradienti moliti ſunt inſidias,
atque de via facili, planaque priſtinæ fælicitatis abſtractum,
abduxerunt ad cæca quædam, & ignota diverticula, ex qui
bus miſer ego explicari non poſſim.
Verſ. 9. Eram ſanè quondam ego tranquillus, & quietus in ſum-
ma rerum omnium abundantia, & pace jucundiſſima; at
nunc repentè me video confractum, & inſtar uvæ procul-
catum, omni bonorum ſucco expreſſa, vi & pondere gra-
viſſimæ calamitatis. Tum etiam ille inſtar fortiſſimi collu-
ctatoris, manu cervici & collo iniecta, apprehenſaque &
convulſa coma, alliſit ad terram, & reſupinum me proſtra-
vit, confregitque, defectis mei corporis membris, ut tam
horrendæ ſtragis reſarciendæ nulla jam commoda ratio ini-
ri poſſe videatur. Conſtituit præterea me ſcopum, ut om-
nia malorum omnium jacula & ſagittas exciperem; nam
quæ liberi, familiares, ſervi paſſi ſunt, ad me redunda-
runt univerſa; ita ſagittariis & lanceariis mille obſi-
deor.
Verſ. 9. Ego verò mille jaculis atque ſagittis infixis hiſpidus, to-
tus horreſco; neque tantum extima cute diſſecor, quin in-
timis etiam vulneribus proſcindor; nam transfixos habeo
renes, omneſque molliſſimas atque teneriſſimas, tum ani-
mi, tum corporis partes graviſſimè affectas. Sæviſſima
heu vulnera, & ſine ulla commiſeratione inflicta, & his
quidem alia adiecit, quibus & fellis folliculum & diſrupit,
& omnia viſcera diſcerpſit, ita totus tabe & ſanie mano, in-
timiſque viſceribus, morbiſque fœdiſſimis putreſco.
Neque verò unius vulneris doloriſvè remiſſionem acci- Verſ. 10.
pio, niſi alio acerbiori ſubeunte; ita mille complicatis ma-
lis afficior, jam inde, ex quo primarum graviſſimarum
cladium nuntia, nullo reſpirandi ſpatio conceſſo, ad me
perlata ſunt; ita nihil in me integrum relinquitur, ſed mil-
le conſciſſionibus diſcerpta omnia, & dilacerata, non ſo-
lum ab hoſtibus ſæviſſimis, ſed ab ipſo Deo, qui potentiſ-
ſimi, atque robuſtiſſimi gigantis inſtar, incredibili impe-
tu irruptionem in me fecit.
Sed ego tamen tot mala, tot vulnera graviſſima omnino Verſ. 11.
humili demiſſoque animo ſuſcepi, habitu ſupplici, & mi-
ſerabili, profuſis etiam lachrymis, ut ingentem calamita-
tem deprecari poſſem. Pro ſplendida igitur & regali veſte,
quam ſubtilior alia, molliorque interula excipiebat, nunc
unica, eaque viliſſima, atque craſſiſſima veſte, atque ho-
mini graviſſimè ægrotanti, & exulcerato moleſtiſſima con-
tegor; quam conſui ſuper cutem meam, & meo corpori
præ ſumma inopia, qua potui ratione, adaptavi; jam enim
nihil melius mihi reliquum eſſe video, in tanta rerum om-
nium commutatione. Propterea carnem, corpuſque to-
tum, ſed caput præſertim, cinere & pulvere conſperſi, in
ipſamque terram abieci; ut vel hac ratione teſtarer priſti-
nam omnem fœlicitatem prorſum extinctam, conſepultam,
regiumque ſplendorem, regnique potentiam ad ſummam
rerum omnium abjectionem, & inopiam redactam.
Nunc verò, incredibiles, & implacabiles dolores co-
gunt me perennem lachrymarum vim profundere, quarum Verſ. 12.
non oculi modò turgentes, & exulcerati, ſed tota facies tu-
mens, & exulcerata, atque præ lachrymis aſſiduè fluentibus
turbida, & ſordida, teſtis eſt; ſed oculi præſertim, qui
inſtar limpidiſſimi fontis eſſe ſolent, nunc ab animi ægritu-
dine & pertubatione, concitatis lachrymis perturbati, in-
ſtar commoti maris tument, & æſtuant, proptereaque cali-
gant; & hebeſcente acie, deficientibuſque luminibus jam-
jam morior.
Nihil tamen horum, quæ ſuſtineo, commerui, cum er- Verſ. 13.
ga Deum atque homines innocens vixerim, ab omni ini-
quitate & rapina mundus: omneque juſti hominis officium
accuratè perſolverim, univerſumque religionis & pietatis
cultum pius religioſuſque ſemper obierim, atque præcla-
ris aliis operibus pietatis precandi ſtudium aſſiduum, ma-
gna cura, & mentis puritate & attentione adiunxerim.
Quod ſi vera non loquor, inhumatus abjiciar, neq; me Verſ. 14.
defunctum parens tellus ſinu excipiat: nunc quoque meæ
preces non exaudiantur: atque mea ſcelera, ſi quæ habeo
clament in cœlum, publicoque judicio illa vindicet ſupre-
mus judex, inultaque latere minimè patiatur. Quod ſi
tu, ò terra, noſti aliqua mea flagitia, quibus alios lace-
raverim, & innocentum ſanguinem fuderim, tu ipſa,
quæ illum exorbuiſti, ne celes, ſed prode, clama, & quæ
lucem fugiunt peccata, in medium atque in lucem profer-
to. Atque utinam ſic mecum agererur, ut & tacentibus
hominibus, aut ſuo me judicio temerè damnantibus, ipſæ
res inanimæ loquantur, & prædicent, me ſine culpa capi-
tali ſententia plecti. Meos igitur clamores & ſuſpiria audi,
ò terra, & multiplica, refer que numeroſiori repercuſſu,
ſeptieſque reſonent montes & valles, neque ullo terræ ſinu,
locovè contineantur, ſed univerſam tandem aeris regio-
nem pervagata conſcendant in cœlum, & in ſupernas om-
nes ſedes uſque penetrent; hos enim meæ innocentiæ to-
tiuſque veritatis incorruptiſſimos teſtes, & controverſiæ
diremptores compello. Quantumvis verò meum cadaver
contegas, contineaſque ſepulchro, tamen ne oblivione
ſepelias, ò terra, iſtam meam incredibilium ſuppliciorum
ſine ullo meo ſcelere ſuſtinentiam: vides ſanè mei ſangui-
nis rivulos ad te permanantes, ne illum exugas & exorbeas,
ſed permitte omnibus conſpicuum fieri, meamque mortem
omnibus conteſtatam eſſe.
Teſtis porrò Deus eſt, quem totius meæ vitæ atque
verborum ſingulorum ſpectatorem habeo; ideoque meum
clamorem inferis regionibus contineri nolo, quòd judi-
cem, teſtemque meum in cœlis confidentem, unde cun-

cta diſpiciat, appello: aliter enim ille, quàm mei adverſarii, & iniqui iſti judices, de me ſtatuet, cui intimè perſpectus & exploratus ſum.

Verſ. 17. Ad eum igitur, cùm omni amicorum & conſolatorum præſidio deſtitutus ſim, lachrymans & ejulans me convertο, atque illi totam meam cauſam committam; nam cùm flevero, illum mea infortunia tangent: veſtri enim vultus minimè humani adſunt mihi flenti, quin potius cùm compoſita, & exquiſita oratione, tum etiam contumeliis & irriſione mei amici adverſum me agant, Dei opem implorare compellor.

Verſ. 18. Sed quid ego miſer Deum teſtem invoco? nam ſi cum homine paris mecum conditionis agerem, nemo me peccati convinceret; at divinum judicium valdè mihi formidandum eſt: ſed quæ illius bonitas eſt, & meæ conſcientiæ teſtimonium, potiùs cum illo, quàm cum homine agere velim. Illud verò ſanè optarem, ut illius ſententiam nemo ignorares, ſed publicè cunctis mortalibus audientibus, & videntibus, ut in judicio humano fieri ſolet, quis ego ſim, & qualis vixerim, renuntiares, neque in ultimum judicii diem controverſia hæc incerta maneret, nam ego ſtatim ad illius tribunal provoco, veriſſima & maximè ſynceræ bonæ conſcientiæ atque veritatis fiducia, uti loqui decet eum, qui proximus ſit.

Verſ. 19. Scio enim annos præfixos, & breviſſima perinde à Deo mihi circumſcriptos celerrimè præterlabi, atque jam penè me viam integram emenſum fuiſſe; quam qui ſemel prætereat, repetere non poteſt. Cùm igitur penè jam deficiam, meum judicem oro, & obſecro, ut brevi rem tota ſua ſententia dirimat, & de mea cauſa ante mortem tranſigatur, ut vel minimum hoc ſolatium vivens obtineam, quod aliquando in mea cauſa, patefacta mea innocentia obtinuerim.

Verſ. 1. Reſpondens autem Job dixit.

Reſpondere nunc vehementius. IAM nunc ardente diſputatione, & contortis utrinque rationibus, verbum reſpondendi non eſt ita leniter, ut quondam, accipiendum, ſed cum quadam puncti, permotique animi acrimonia & ſenſu, atque occurrendi celeritate, & ſtudio ſe tuendi, cum geſtu etiam conſentaneo his quæ dicuntur.

Verſ. II. Audivi frequenter talia: conſolatores oneroſi omnes vos eſtis.

1 *Varia lectio.*
2 *Juſtus, ſurdus & mutus in contumeliis. Reſpondere, & audire idem verbum in Hebræo.*
3 *Varia lectio. Conſolatio longior, importuna.*
4 *Cujuſmodi futura ſit conſolatio. Illuſtratus Salomon.*

1 *Græci Philippus.* QUæ dixit Eliphaz inter diſputandum, ſibi eſſe valde perſpecta Job aſſerit, & minimè inaudita; à quo ſenſu non abhorrent Græci in Catena; *Communia*, inquit, *ſunt iſthæc omnia verba*. Philip. non accipit de ſola hac diſputatione; nam ait fieri potuiſſe, ut ab aliis alio etiam tempore ſimiles contumelias frequenter excepiſſet. Sed multò meliùs, ſi ad amicorum rationes ſæpe, & cum tædio repetitas, & importunam in reprehendendo battologiam referatur. Propterea namque *oneroſos conſolatores* appellat, finemque exoptat hujuſcemodi diſputandi formæ, cum ſubdit, *Numquid habebunt finem verba ventoſa?*

2 *Audivi frequenter talia.* Quod in fonte eſt, multa. Vulgatus doctè vertit, & illuſtravit adverbio, *frequenter*, tum ut obloquentis importunitas apertius ſignificaretur, tum etiam ut aſſereretur Jobi reſponſum ab omni impatientiæ *Juſtus, ſurdus & mutus in conviciis.* animi nota, utpote qui patientiſſimis auribus *frequenter talia audierit*. Solet enim vir juſtus, quod naturæ vitium eſſe ſolet, id in animo ſuo ad virtutem traſferre. Quare ſicut quem natura omnino ſurdum creavit, eundem fecit *Pſ. 37. 14.* & mutum: ſic ſanè ut nihil impatientiùs loquatur, ſurdum ſe, atque mutum præbet convitiis, & contumeliis, illius *Pſ. 38. 2. 3.* exemplo, qui *tanquam ſurdus non audiebat, & ſicut mutus non aperiens os ſuum, factus ſicut homo non audiens, & non habens in ore ſuo redargutiones*, id eſt, propoſitarum rationum ſolutiones, aut confutationes criminum falſo objectorum; vel rationes alias adverſariis reſpondendi, & ſuam dignitatem tuendi. Hinc illud, *Cum conſiſteret peccator adverſum me* (id eſt, cùm me verbis impeteret, & oppugnaret convitiis) *obmutui, & humiliatus ſum, &* *Pſ. 37. 16.* *ſilui à bonis*, id eſt, cùm abundè haberem juſta & bona, quibus me defenderem, ſilui tamen. In quam rem myſterio carere non videtur, quod Hebraicum verbum audiendi, *Ghana*, audire, & reſpondere ſignificet, quod ille reddere ſoleat loquenti, qui audit; ille minimè reſpondeat, qui *Gregor.* ſurdus eſt, propterea ſubiecit David, *Quoniam in te Domine ſperavi, tu exaudies me, Domine Deus meus*, quod alii legunt, *tu reſpondebis pro me*, utpote qui exaudias, me perſiſtente ſurdo, atque muto: ſed *beatus* tamen Job (ut ſapienter obſervat Greg.) *jam nunc per patientiam ſuam typum ſervat Eccleſiæ, quæ novit talia audiendo tolerare, & cum eius ſermo non admittitur, ratiocinando deſtruere.*

3 *Conſolatores oneroſi.* Rectè Hebraiſmum diſſolvit interpres; quod enim eſt in originali, *conſolatores laboris*, aut *Hebraiſmus.* *moleſtiæ*, in adiectivum vertit, oneroſos, laborioſos, *LXX.* moleſtos, eodemque ſenſu Septuagin. dixerunt, *conſolatores malorum*, Aquila *laborum*. Theodotio, *moleſtiarum*, *Aquila. Theodo.* nam quod Auguſt. explicat *conſolatores malorum*, id eſt, *Auguſt.* *malos poteſtates conſolari*; alienum eſt ab Hebrææ linguæ *Cajeta.* phraſi conſueta.

Sed in quonam id onus atque moleſtia ſita ſit, non conſentiunt interpretes; nam Cajetanus quidem refert ad laborem reſpondendi, quaſi dicat; Eximium ſcilicet conſolandi officium, atque egregium beneficium, quod non *Conſolatio non debet eſſe longior.* niſi cum gravi reſpondendi onere, atque labore longa oratione ſe defendendi accipi poſſit: ſenſus humilior, atque languidior, quam petat diſputationis ardor. Auctor Catenæ fatigationem quandam & moleſtiam audiendi intelligit, fatigatis jam, & oppletis auribus longiori ſermone, & pleno convitiis minimè brevibus: non enim poteſt ulla longior conſolationis ratio, aut oratio, attentam, aut benevolam reddere afflicti hominis mentem, *Eccl. 2. 2.* cùm enim mœrori, atque lachrymis totum ſe deberi exiſtimet, quidquid illum alio avocat, vel omninò reſpuit, *Seneca.* vel non niſi ad breve ſpatium excipit, & feſtinanter; Propterea enim ſapiens præcipit Eccleſ. *Inclina aurem tuam & ſuſcipe verba intellectus, & ne feſtines in tempore obductionis.* Surdeſcunt, nimirum, miſerorum aures, atque aliorum potius attentas exigunt ad ſuas querimonias, atque ſuſpiria: ut audiant verò, non tam ſunt onerandæ, & fatigandæ, quam irritandæ, ut argutè admonuit Seneca, Solent, inquit, *ad levem aliquam occupationem proficiente ſolatio tranſire, ſubrepere ergo debet conſolatio, & fucum facere affectibus.*

4 Sed illud potius, ut ad ipſas conſolandi rationes, & materiam referatur importunè repetitam, nam qui illum cri- *Cujuſmodi futura ſit conſolatio.* minabantur, ſuadebantque præſentes ærumnas eſſe præteritorum pœnas ſcelerum, vexabant potiùs, atque opprimebant, injecti peccati onere graviſſimo, quàm ſublevabant. Nam quod virum bonum (quidquid illi accidat) maximè lædit, eſt culpæ ſuſpicio; aliæ enim ærumnæ, etiam mors ipſa, vel ſanguinem non eliciunt, vel leviter pungunt, ſi peccati ſtimulo armatæ ad nos non accedant; *ſtimulus* enim *mortis*, *peccatum eſt*. Ergo ſi quis admonendus ſit, aut corripiendus, & multò magis ſi conſolandus, neque admonitio neque conſolatio, importuna, aut gravis futura ſit; ſed quæ benignas, & audientes au- *1. Cor. 15. 59.* res demulceat, atque conciliet, ex Sapientis præcepto Prover. 25. *Inauris aurea, & margaritum fulgens, qui arguit ſapientem, & aurem obedientem.* Quaſi dicat, Quod appenditur ex aure precioſum ſanè eſt, ſed ponderis exigui: nam qui vellet maſſam quandam auri graviſſimam *Prov. 25. 12* auribus annectere, aurem minimè ornaret, ſed potiùs one- *Simile.* raret, & fœdè diſcerperet: ſimilis eſto correptio, non levis precij, ſed levis tamen ponderis. Propterea ſubiecit ſtatim Sapiens, *Acetum in nitro, qui cantat carmina cordi peſſimo*; qua ſententia ſimilitudinem contineri exiſtimo. Similitudo vero in eo eſt, quòd ſicut acetum nitro ad- *Acetum in nitro, ad aures purulentas.* miſtum, vel ſali, aut alumini, valet ex medicorum ſententia ad curationem aurium purulentarum, & tergendas illarum ſordes, ſic ſanè decantata carmina, ad curandas, & leniendas ægritudines mœſti cordis. Diſſimilitudo vero in eo, quòd non ſit eadem aurium, atque animi curatio, neque eadem malè affectis auribus, aut exulcerato cordi inſtillanda: auribus quidem acetum cum nitro, quorum utramque acriter mordet, & à parte corporis exulcerata,

*Conſolatio ſuaves, numeroſa, & harmonica. *Que ſean palabras medidas y cantadas, las que ſe dixeren a afligido. Plato.*

ta, non niſi moleſtiſſimè accipitur, cordi verò ægro; ſuaviſſima carmina occinenda, quibus nihil inſit acrimoniæ, nihil mordacitatis. Et quidem *carmen* Latinus appellat, quod ritualibus verbis conceptum eſt: neque vero ſolutis verbis loquaris,* *ſed carmine*, ideſt numeroſa oratione, ſuis certis pedibus, ſyllabiſque & verbis ſelectiſſimis conſtante, quod dici ſolet, ut concentum efficias, non oppleas, non fatiges: cujuſmodi ſunt incantationes illæ, quas animæ medelas eſſe, & præclaris rationibus contineri docet in Charmide apud Platonem Socrates.

Verſ. III. Nunquid habebunt finem verba ventoſa? aut aliquid tibi moleſtum eſt, ſi loquaris.

1 *Ventoſum, quid in Hebræo, & apud Latinos. Spiritus pro indignatione.*
2 *Varia lectio. Moleſtum eſſe, quid in Hebræo. Impii moleſti adverſus ſanctos. Illuſtrati David, & Eccleſiaſticus.*
3 *Aliorum interpretationes minùs commoda.*
4 *Germanior intelligentia. Animã pro anima eſſe, quid.*

2 *Quid propriè Ventoſum.*

VErba ventoſa. In Originali, verba ſpiritus. Quidam explicant, verba leviſſima, parum ſolidas rationes, vagas, neque certò ſibi conſtantes: vel, plurimas, & præter rem jactatas: poſſunt enim *verboſi* dici etiam ventoſi: qua ratione poetæ ventos dicunt loquaces, multiſonos: uti etiam ille dixit;

Horatius in arte poetica.

Proiicit ampullas, & ſeſquipedalia verba.

Auguſt. *Cicero.*

Ampullæ enim, vento plenæ ſunt. Sed meliùs, *verba ventoſa*, inflata, turgida, plena ſpiritu, ſuperbiæ videlicet, ut Auguſtinus ait, quibus te extollis; adverſum me tumes, meque deiicis; quo ſenſu ventoſum hominem, & ventoſum imperium, aliquando dixit Cicero. Vel, irata verba, frementis inſtar, & furentis venti prolata, inſano quodam & rapido ſpiritu, quibus in me ſævis. Non infrequens *ſpiritus*, pro animo indignabundo, & commotiore, jactante multa, multa effutiente, irato; ut illud apud Oſeam 9. *Scitote Iſrael ſtultum prophetam, inſanum, virum ſpiritualem* propriè, virum ſpiritus, ita, & furore correptum, agitatum ſpiritu; non ineptè Pagninus *virum ventoſum*.

to Spiritus, pro iracundia. Oſ. 9.7. Pagnin.

2 *Hebr.* מרץ *R. Moyſ. Moleſtum eſſe, quid.*

Aut aliquid tibi moleſtum eſt, ſi loquaris. Hebraizantes, ut ſibi non conſentiunt in genuina ſignificatione radicis, *Marats*, ita quiſque vertit ſuam mentem. Plerique poſt Rabbi Moyſ. *Quid roborabit te, ſi loquaris? aut ſi reſponderis?* ideſt, quis te ita confirmabit, ut vel meis dictis repugnare valeas, aut me de mea ſententia deiicere? Alii; *Quid te iuvabit*, aut *quid tibi proderit, ſi mihi reſpondeas?* nam plures ſunt, qui ſuam fortunam ſtabilitam putant, cùm alios deiiciunt; quid ergo (inquit) te meliorem putas, cùm aculeata oratione me confoderis? Sed certè in ſignificatione vocis originalis, cùm conſentiant cum Vulgato Septuaginta, ille tandem melius legiſſe, intellexiſſeque cenſendus eſt; Hæc tua dicta, faſtu, atque ampullis pleniſſima, mihi moleſtiſſima ſunt; ſed à te facilè jactantur, cùm non egeant ullo cogitandi, aut præmeditandi labore, atque difficultate: nam *qui valent, facile recta conſilia dant ægrotantibus*; qui ægrotant verò, vix ſunt audiendo recta, atque opportuna conſilia. Eò reſpexit Eccleſiaſt. cap. 9. cùm poſt damnatam *correptionem mendacem*, quæ ſcilicet falſum crimen imponit; & iratam atque *contumelioſam*, quæ non tam ex caritate, quàm ex irato animo, & contumelioſo proficiſcitur, ſubiecit; *Eſt tacens, & ipſe eſt prudens*: non eſt ſemper enim quivis audiendo. Vel certè, quod acutè indicavit Gregorius; Te, ò Eliphaz, (inquit Job) retrahere deberet à me vexando lenitas meorum verborum; nam cùm me oneres convitiis moleſtiſſimis, ego tamen convitia non reddo: nam quid tu audis moleſtum, cùm moleſta loquaris? ſimile illud, *Habitavi cum habitantibus Cedar* (cum filiis Iſmaelis, qui à parente fratris inſectatore, & perſequutore, edocti ſunt fratres inſectari, & laceſſere: *qui*) ut ait Theodoretus (*infeſtam invicem vitam ducebant*) *cum his qui oderunt pacem, eram pacificus* (propriè: *Ego pax*, totus ipſe corde, verbis, opere, neminem læſi.) *Cum loquebar illis* (pacificè) *impugnabant me gratis*; meam pacem in bellum ipſi infeſtiſſimum convertebant. *Eò* (inquit Gregor.) *plus*

LXX. *Eccleſ. 29. 28.* *Gregor. Impiorum ingenium adverſus ſanctos. Pſ. 119. 5. Theodor.*

loqueris, quò à me moleſtum aliquid de tua actione non audis. *Gregor.*

Verſ. IV. Poteram, & ego ſimilia veſtri loqui: atque utinam eſſet anima veſtra pro anima mea.

3 *Græci.*

GRæci intelligunt Jobum velle rependere vicem: quandoquidem vos ſic ſtatuiſtis mecum agere, ut pro veſtra libidine loqueremini, veſtram quoque ipſe orationem imitabor, voſque refutabo. Sed videtur paulò acerbius reſponſum. Plerique Latini conditionalem accipiunt, & jungunt utramque hujus ſententiæ partem. Si fieret noſtri ſtatus commutatio, ut vos tantiſper meo loco ſederetis, atque ego ſuſtinerem perſonam conſolatoris, profectò vos verbis ſimilibus alloquerer, turgidis, atque ventoſis, ut experiremini re ipſa, quàm ſit acerbum, & iniquum hiſce verbis agere cum homine miſero. In hunc ferè ſenſum incidunt Septuaginta, atque Divus Thomas adducendi verſu ſequenti; ſed neque hoc ſua acerbitate caret. Illud lenius, niſi longius videretur petitum, quod affert; Cajetanus Majori jure poſſem ego veſtram orationem inſolentiæ, & vanæ gloriæ arguere, atque convincere, quàm vos meam. Neque ab hoc videtur Gregorius abeſſe, cum ſcribit; *Narrat inſtas, quid facere potuit, ſed ne iuſtitiam deſerat, quod facere potuit, declinat*; atque Auguſtinus etiam duo explicat; *ſimilia veſtri quomodo digni eſtis.*

Latini. *LXX. D. Thom.* *Caiet.* *Greg.* *Auguſt.*

4 *Germanior expoſitio.*

Sed videtur quidem potius, ut duæ iſtæ ſententiæ diſſolvantur. & prima dicat, fruſtrà ſibi tot verba ingeri, homini præſertim ſapienti, qui de iiſdem illis rebus, non ſimilem modo, ſed multò magnificentiorem, atque luculentiorem orationem poſſet habere: & quidem illiberalem notat, neque valde exquiſitam amicorum diſputationem; nam veriſſimum eſt illud Plutarchi: *Pugnare non eſt arduum, imò pronum, cum habita oratione*. Cæterum aliam ex oppoſito illi edere meliorem, hoc difficile eſt; ſicut Lacedemonius ille nuntiato, exciſum à Philippo Olynthum; *Atqui non valet ille*, inquit, *talem excitare urbem*. Deinde verò ſecunda pars conjungatur cum ſequentibus; *Vtinam anima*, ego ipſe, utraque mea atque vitæ rationes, & conditio: vel, cor ipſum, cordiſque ſenſus; &, ut ita loquar, guſtus rerum, & eorum quæ dicuntur, vel audiuntur, ſive etiam, corpus miſerrimum & mille morbis cruciatum: nam hæc omnia poteſt, & ſolet complecti, *anima* nomen. Tunc certè *conſolarer vos*, &c. *Animam* verò unius eſſe *pro anima* alterius, ſignificat unum ſubſtitui loco alterius, ſive ad mortem, ſive ad cruciatum, & pœnam, aut quid ſimile, ut 3. Regum 20. & 4. Regum 10. & illud Deuteron. 19. *Animam pro anima*, ideſt, vitam exiges pro vita. Clarius exprimitur huius loquutionis vis Joſue 2. *Anima noſtra ſit pro vobis in mortem*: non eſt enim jurandi forma, velut cum quis dicit, *diſperéam ſi &c.* nam ea ratione unius vita non ſubit alterius locum; eſt verò firma aſſertio; Si de vitæ diſcrimine agatur, prius nos moriemur, atque noſtra morte veſtræ ſaluti conſultum erit.

Plutarch. in commentario de Audiendo. *Anima.* *Animam pro anima eſſe quid.* *3. Reg. 20. 39. 42.* *4. Reg. 10. 24.* *Deu. 19. 21.* *Ioſue 2. 14.*

Verſ. V. Conſolarer & ego vos ſermonibus: & moverem caput meum ſuper vos.

1 *Aliorum expoſitio. Movere caput, ſubſannantis eſſe.*
2 *Conſolari, quid in Hebræo, & ut præſtari oportent. Oratoria, & conſolatoria ars, incantatoria.*
3 *Movere caput, non una ratione dici. Caput membrum diviniſſimum: & varii motus capitis, quid ſignificent.*
4 *Varii in motione capitis affectus, & uſus in ſacro ſermone.*

1 *D. Thom. LXX. Caput movere ſubſannantium.*

QUod Divus Thomas explicavit; *Conſolarer vos*; quaſi fictis, & ſimulatis verbis, atque oneroſis conſiliis, ſumptum videtur ex Septuaginta, qui legunt, *Inſultabo in vos verbis: & movebo contra vos caput*. Cum quo facere poſſet, quod in fonte propriè eſt, *Cumularem*, vel congererem ſuper vos ſermones, aut rationes; ideſt, multa vobis ego etiam importunè obtrude-

rem,

rem, & commotione capitis nobis illuderem, ſolet enim ia geſtus irriſioni ſervire, ſic Matth. 27. *Blaſphemabant eum, moventes capita ſua*: idque quidem docti ſic debere accipi contendunt, cùm capitis commotio dicitur à radice, *Nuagh* quæ hoc loco ſubeſt: ſed hic ſenſus diſplicuit omnino Gregorio; qui propterea obſervat, non dixiſſe Jobum, *Utinam eſſet anima noſtra; ſed è contra, anima veſtra pro anima mea: quia profectò ſibi malediceret, ſi ſe illis fieri ſimilem quæſivit*. Ergo magis pium, magiſque verum, ut dicat multo melius ſe conſolatoris munus præſtiturum, ſi tempus, & occaſio poſtularent: qui ſanè fuit Vulgati ſenſus.

Matt. 27. 39. נוע *Gregor.*

2 *Conſolarer vos ſermonibus* à radice *Hhabar*, quod eſt accumulare, adjungere, ſocium ſe alteri præbere; accumularem dicta ſuper vos, ideſt, mille excogitarem rationes, quibus vos lenirem; eadem vobis minimè repeterem cum tædio, adjungerem, & adhiberem vobis opportunam, & aptam verborum conſolationem; ſocium me vobis præberem, comem, atque benignum; non repugnarem, ſed conſentirem vobis; non refellerem veſtra dicta, ſed probarem potiùs, & ſi opus eſſet, interpretarer benignus. Nam eſt illud in primis utile conſolandi præceptum: ſi primum *fleas cum flente*, doleas cum dolente, idipſum mutuò ſentias, ut lugentem, atque dolentem potiùs deinde *lucrifacere*. Idem verò originale verbum incantare ſignificat, eò quod incantator ſocium ſe præbeat, & adjungat Dæmoni, cum quo pactum init; vel quia jungit, & congregat ſerpentes, quos incantat. Dicere itaque poſſis; Incantarem vos meis verbis, & excantarem dolores, & cruciatus veſtros mea oratione, atque ita demulcerem, ut cogerem depoſito, aut evomito veneno miteſcere. Ea ipſa loquendi ratione uſus eſt in Eutydemo Plato, atque in hanc ipſam rem, cùm orationum componendarum auctores ſupra mortales cæteros cenſet ſapientes, ipſamque eorum artem divinam penitus, atque excellſam; *Neque*, inquit, *mirum. Eſt enim incantatoria illius pars. Incantandi porrò facultas, viperarum, aranearum, ſcorpionum, cæterarumque ferarum, atque morborum mitigatio eſt; Oratoria verò judicum, concionatorum, aliarumque turbarum* (addo ego, animi ægritudinum, atque ſenſus) *oblectamentum quoddam, & delinitio*.

חבר *Quod conſolari.* *Rom. 12. 15.* *Plato in Eut.* *Ars conſolandi, incãtatoria.*

3 *Et moverem caput meum ſuper vos*. Quod interpres ſæpè vertit *movere caput*, in fonte non uno verbo, ſed duobus dicitur eam commotionem ſignificantibus, quorum exempla ſubjiciemus ſtatim: ſed illud præmittendum, quod Phyſiognomi dicunt, totum hominem in oculis eſſe, & totum animum in facie, non immeritò de capite etiam dici poſſe, cujus verſatio, variuſque motus, internos animi motus produnt, atque ſignificant; adeò ut Plato diviniſſimum membrum appellet, & totum ferè hominem, cui reliqua membra ſubſerviant, & nullum capitis motum vult levem eſſe, aut ſuo myſterio vacare; ſternutationem etiam. *Eſt*, inquit, *caput membrum corporis diviniſſimum, reliquorumque membrorum princeps; cui totum corpus commune dii ſubeſſe, & parere juſſerunt. Excogitaverunt enim motuum omnium, quotcumque eſſe queant, compos id fore*. Certè Quintilianus lib. 11. de Pronuntiatione diſſerens, non longè ab hoc diſcedit; *Præcipuum*, inquit, *in actione, ſicut in corpore ipſo, caput eſt: nam & dejectio, humilitas; & ſupino, arrogantia; & in latus inclinato, languor & prædure, ac rigente, barbaria quadam mentis oſtenditur*. Ergo cum affectu quopiam movemur corde, commovemur etiam capite: ſi vehementer aliquid placuiſſe ſignificare velimus, annuimus toto capite, aut in utramque aurem clauſis oculis, ſublata facie molliter verſamus: renuimus verſando caput, comprimendo labia, contrahendo ſupercilia: admiramur, agitando, & erigendo ſubinde caput, apertis oculis: ſubſannamus, oculis, labiis, barba, & toto capite malignè agitato: commiſeremur, & compatimur, contorto capite, atque demiſſo. Hos geſtus omnes duo illa verba exprimunt: alterum *Nud*, quod motum, & agitationem ſignificat, & frequenter non habet expreſſum accuſativum caput, ſed dativum rei aut perſonæ, & tunc condolentis eſt, ut Nahum 3. *Quis movebit ſuper te caput?* propriè; *quis movebit tibi?* Job 2. *ut pariter venientes viſitarent*; propriè; *Ut venientes moverent illi?* & infrà cap. 42. *& moverunt ſuper eum caput*, propriè; *moverunt illi*: idem verbum eſt Jerem. 15. *Quis miſerebitur tui?* & 16. *Nec conſoleris eos*: & 48. *Conſolamini eum*; & abſolutè Pſ. 68. *Suſtinui qui conſolaretur*: quia commiſeratio, atque conſolatio fit certa quadam commotione, & geſtu capitis: eſt etiam admirantis Jerem. 18. *Omnis qui præterierit per eam, obſtupeſcet, & movebit caput ſuum*: ſemel deriſoriè Pſalmo 43. *Poſuiſti nos in ſimilitudinem gentibus*. Alterum verò verbum eſt, *Noag*, quod hoc loco ſubeſt, eſtque condolentis; irridentis verò 4. Regum 19. Iſai. 37. Threnor. 2. Sophon. 2. & frequenter habet adjunctum accuſativum, *caput*. Ergo ait Job; Moverem caput, demitterem, conciderem facie, atque omnia conſolantis, atque dolentis ſigna præberem.

Moverë caput, nõ una ratione. *Caput, mẽbrum diviniſſimum. Plat. in Timæo.* *Quintilia. li. 11. c. 3.* *Varii motus capitis, & quid ſignificent.* 4 נוד *Nahum. 3. 7.* *Iob. 2. 11.* *Iob. 42. 11.* *Iere. 15. 5. & c. 16. 5. & c. 48. 17* *Pſ. 68. 21.* *Iere. 18. 16* נוע *Pſ. 43. 15.* *4. Reg. 19. 21.* *Iſa. 37. 22.* *Thren. 2. 15* *Soph. 2. 15.*

Verſ. VI. Roborarem vos ore meo: & moverem labia mea, quaſi parcens vobis.

1 *Ægritudo imbecilla, & languens, confortationis, & roborationis indigens. Illuſtratus David. Pia cogitatio, & opportuna conſolatio, ſunt arma adverſus ærumnas.*

2 *Movere labia, quid. Illuſtratus Salomon; ad conſolationem referri. Parcere quid.*

3 *Quieſcere quid; quid recedere.*

Dejectos vos erigerem, & languentes confirmarem mea oratione; nimirum eſt hoc medicinæ genus, quo qui ægro animo ſunt, multum indigent; languent enim, & concidunt animo; quapropter dictum eſt; *Confortamini puſillanimes*: & iterum; *Confortentur mihi habitatores Jeruſalem, in Domino exercituum Deo eorum*. Eſt ſanè triſtitia frigida, exanguis, languida, tremula. Hæc autem languoris, & imbecillitatis, aut etiam confortationis, & *roborationis* ratio ſumitur, vel à rebus mollibus quas diſſicit, & diſſipat quicunque ictus, aut quæcunque vis, etiam leviſſima; nihil enim reſpuunt quod lædere poteſt: ejuſmodi eſt ærumnoſum, & mæſtum cor, ſicut ſcriptum eſt; *Factum eſt cor meum, tanquam cera liqueſcens, in medio ventris mei*; & Job ipſe; *Deus mollivit cor meum*; ergo cùm alicujus ſolatii beneficio roboratur, & confortatur, indureſcit adverſus ictus, & jacula malorum. In qua ſignificatione Vulgatus accepit vocem originalem, *Amats*, cùm vertit verbo obfirmandi Deuteron. 2. *Noluit Sehon Rex Heſebon dare nobis tranſitum, quia induraverat Dominus Deus ſpiritum ejus, & obfirmaverat cor illius*, ideſt, permiſerat ut omnem miſericordiæ affectum mollem, & tenerum exueret, indureſcente, & lapideſcente corde. Eò reſpicit illa Davidis precatio Pſalm. 79. *Viſita ſuper filium hominis* (ideſt, gere curam ſedulam de tuo populo, aut de Eccleſia, vel de me Rege, aut de Meſſia promiſſo) *quem confirmaſti tibi*, propriè; *quem roboraſti*, confortaſti, induraſti, & veluti duriſſimum ſilicem effeciſti, ne ulli cederet ictui hoſtium; vel ſumetur metaphora à rebus, quæ parum firmiter conſiſtunt, & leviter impulſæ nutant, & vacillant: qua ratione ſupra dictum eſt, *Genua trementia confortaſti, & vacillantes confirmaverunt ſermones tui*: & iterum; *Genua debilia roborate, & confortate manus remiſſas*, & iterum; *Confortetur cor tuum*; quæ omnia ſignificant conſtantiam, & perſiſtentiam, vel in greſſibus, ideſt, in vitæ inſtituto; aut in manibus, ideſt, in operibus, aut in cordis cogitationibus, ideſt, in ſemel ſuſcepto conſilio; nam his modis omnibus, qui miſer eſt, nutat, & vacillat, & ut firmiter conſiſtat, conſolationis ope, & beneficio indiget. Fortè etiam ea *roboratio*, & confortatio pertinet ad conſiderationes pias, quibus qui aliquem ſolatur, velut armis munit ærumnoſum animum, ut poſſit eum ærumnis confligere, atque eas etiam ſuperare; ſicut Judas Machabæus feciſſe ſcribitur ſecundo Machabæ. 15. cùm ſuorum animos erigeret, *Singulos armavit, non clypei, & haſtæ munitione, ſed ſermonibus optimis, & exhortationibus*.

Ægritudo languens. *Iſa. 35. 4* *Zach. 12* *Quid ſit, ægrum roborare, aut confortare.* *Pſ. 21. 15.* *Iob. 23. 16.* *Quid, Roborare.* אמץ *Deu. 2. 30* *Pſ. 79. 16.* *Iob. 4. 4.* *Iſa. 35. 3.* *Pſ. 26. 14.* *Pia cogitatio, & opportune conſolatio, ſunt arma adverſus ærumnas.* *2. Mach. 15 11.*

2 *Et moverem labia, quaſi parcens vobis*; ideſt, labiorum motu teſtarer conceptum dolorem ea veſtra calamitate. Sed quidem non conſtat, quænam ſit ea labiorum motio; an ea, quæ verbis fit, an verò geſtu aliquo, cùm labia vel comprimuntur, vel diducuntur, alicujus affectus ſignificandi gratia. Quod obſervavit Sapiens Proverbiorum 16. *Mordens labia ſua, perficit malum*: quod alii legunt, *Contrahens labia ſua*: alii magis propriè, *Innuens labiis ſuis*, videlicet peculiari aliquo labiorum geſtu aliquid ſignificans. Sic etiam Homer. lib. Odyſſ. 20.

Movere labia. *Prov. 16. 30* *Tygur.* *Home. Odyſ. li. 20.*

Ob-

Obſtupuere illi mordentes labia. Utrovis certè modo fiat, ad conſolandum valet. Sed ea tamen potiſſimum, quæ
Pſ. 21. 8. verbis, & oratione fit, quare frequenter capitis motus cum ſermone conjungitur Pſalmo 21. *Loquuti ſunt labiis, & moverunt caput*. Licet autem capitis, atque labiorum
Chryſoſt. Theodor. motus irriſoriè aliquando fiat, per malignam imitationem; qua ratione hic etiam accipiunt Chryſoſtomus Divus Thomas in hanc ſententiam; Nam vos ita me conſolamini, ut altera mano (quod aiunt) panem, altera lapidem oſtentetis, & inſtar canum ita adulari videmini, ut deinde rabidos dentes infigatis; poſſem etiam ego vos ſubſannare, ſi meo loco eſſetis. Sed certè in bonum Vulgatus accepiſſe videtur, cùm ait; *Quaſi parcens vobis*, id eſt, quaſi qui veſtri doloris commiſeratione tangerer, aut qui
הטר aſperioribus verbis, & geſtu parùm benigno, nollem dolorem renovare. Idem eſt ſenſus in fonte, *Et motus*, vel
Parcere, quod ex Hebræo. *conſolatio labiorum meorum prohiberet*, aut ceſſaret, aut ceſſare facere. ſubaudi veſtrum dolorem, ne exarderet, ſed potiùs frangeretur, aut deſineret omninò. Sed quia radix *Hhaſac*, non ſolum prohibere ſignificat, ſed ceſſare, aut quieſcere, vel etiam moderari, cuſtodire, ſervare, (quæ enim prohibentur, ſolet interdum retineri, cuſtodiri, aſſervari) is ſenſus poſſet elici; Oratio aut conſolatio labiorum ceſſaret, & prohiberetur à me; id eſt, miſeratus utique veſtræ conditionis, tantum abeſſem à moleſta oratione, & oneroſa conſolatione, ut mutum conſolatorem, non ventoſum, non importunum, me vobis
* Guardaſſe meyo dar os peſadum bre, guardam do mis razo mes para mi por occaſion. præberem; vel, mea oratio. * *Cuſtodiret* te, aut *ſervaretur*, in tempus opportunius; quo exaggerat gravitatem, atque indignitatem ſuarum injuriarum. Nam ſicut crudelitas, & immiſericordia, crudeles, & immiſericordes reddere ſolet, ita aliorum erga ſe lenitas, lenitatem etiam, & miſericordiam ſuo jure repetit.

Verſ. VII Sed quid agam? ſi loquutus fuero, non quieſcet dolor meus, & ſi tacuero, non diſcedet à me.

3 VT lenius decurreret oratio, & animum in ancipiti verſantem ſignificaret, rectè explicationis gratia interpres addidit, *Sed quid agam? ſi loquutus fuero*. Sed cum hæc, inquit, ſtatuum, atque perſonarum commutatio fieri non poſſit, non video ſanè, qua ratione meæ calamitatis acerbitas leniri poſſit: neque enim ſermone, neque
Quieſcere. verò ſilentio medebor meis malis: nam ſi pro me loquar,
באנ aut veſtra dicta refellam, non quieſcet, non prohibebitur, non cohibebitur dolor meus, nullam moderationem accipiet: eſt enim idem verbum, de quo paulò antea diximus, Dolor autem propriè eſt, ingens quidam cruciatus, & acerbus dolor, non ſolum externus corporis, ut
D. Thom. D. Thomas voluit, ſed cum corporis, tum animi, & graviſſimus quidam triſtitiæ ſenſus. Eſt verò (inquit Job) major, quàm ut verbis explicare poſſim, nedum lenire: præſertim cùm materia ipſa dicendi, graviſſima per ſe ſit, atque moleſtiſſima. *Quod ſi tacuero*, premere volens acerbiſſimum animi, & corporis ſenſum, dum attentum me
הלך præbeo veſtræ orationi, *non recedet*, non abibit, non mitteſcet; obſtructis faucibus, quaſi aditu negato, non diſſlabitur, ſed incrudeſcet potiùs dolor, & retroactæ vitæ ſuſpicionem, quæ veſtris animis inſedit, ego ipſe augebo meo ſilentio. Urbanè profectò, & comiter dictum à Jobo; nihil mirum nullam me ex veſtris dictis conſolationem capere; nam neque ego, aut ſilentio, aut verbis tantam doloris vim ſublevare, vel ſcio, vel poſſum.

Verſ. VIII. Nunc autem oppreſſit me dolor meus: & in nihilum redacti ſunt omnes artus mei.

1 *Opprimere quid. Expenditur lectio Græcorum. Illuſtratur Iſaias.*	*lia ædificio, Laceratur, aut ager bono ſimilis urbi deſolatæ.*
2 *Mutatio perſonæ. Verbum Hebræum. Explicatur Ieremias.*	4 *Cur Chriſtus ſuum corpus appellet templum. Deſolatio & deſtructio, de uno tantum dicta. Illuſtratur Jeremias.*
3 *Artus, & membra, ſimi-*	

1 D. Thom. DIvus Thom. ſic intelligit, & connectit, ut dicat ſe dolore oppreſſum, oratione, aut ratiocinatione uti non poſſe: ſed certè qui nullam conſolationem, vel ex ſuis, vel ex alienis verbis ſibi pollicebatur, non potiùs videtur exaggerare vim cruciatuum; ſibique laboranti inter duo extrema, & ancipites cogitationes poſitus videri; ſi dolorem ſuum, dolorique cauſas explicet, ex quibus aliquod ſuæ innocentiæ præſidium comparare poſſit. Quoniam autem in Originali, & apud Septuag. oratio eſt ſine ſuppoſito, *nunc autem oppreſſit me*; quidam ſuppoſitum intelligunt, *Deum*; ſed Vulgatus, atque ex Græcis, Chryſoſtom. Olympiodor. *dolorem* ſupponunt; *oppreſſit*, laſſum me reddidit, laborare me fecit: verbum *laah*, non ſolùm affert laborem, & fatigationem, ſed faſtidium etiam moleſtiſſimum tum animi, tum corporis; quaſi dicat. Nihil juvat, nulla re ſublevor: familiare id, atque proprium animi ægritudinibus, atque etiam morbis corporis laboranti. Hoc eodem verbo uſus eſt Eliphaz, cap. 4. cùm dixit. *Si cœperimus loqui tibi, forſitan moleſtè accipies*: & propriæ ſignificationis vim paraphraſticè videntur explicare Septuag. *Nunc autem laſſatum me fecit, ſtultum, putrem*; non eum ſolùm laſſari, aut fatigari ſignificat, ſed etiam deficere quacunque ratione, videlicet aut viribus, aut mente: qua ratione Vulgatus ſupra, cap. 4. *Venit ſuper te plaga, & defeciſti*: & Iſai. 47. * *Defeciſti in multitudine conſiliorum tuorum*, id eſt, in capiendis, petendiſque ab impiis auguribus tuæ ſalutis conſiliis laboraſti vehementer; nihil ex illis aliud tibi comparaſti, quàm laſſitudinem virium, atque tuarum opum defectum: tum etiam; Vaniſſima ea conſilia te ad mentis, rationiſque defectum adduxerunt; ſtulta cœpiſti conſilia: ſimiliter ergo Septuaginta hunc locum retulerunt ad defectum rationis; Vix præ dolore ſum mei compos, neque ſtultum ſolùm me reddidit, ſed etiam putrem, vermibus ſcatentem: quod contextui, & præſenti inſtituto quadrare germaniùs videtur, quàm quod Chryſoſtomus, & Olympiodorus indicarunt, ſtultum hic accipi pro fatuo, ſtupido, nihil ſentiente, à communi naturæ ſenſu abalienato, & qui amicis ſuis videretur non tangi, neque percelli ærumnis, proptereaque putrem adieciſſe; nam putres corporis partes ſenſum amiſerunt. Quod ſi verum eſſe, incredibiles, quos præferre corporis, animique dolores non retractaret.

LXX. Chryſoſt. Olympiod. Opprimere. לאה Iob. 4. 2. LXX. Iſa. 47. 13. * Perdiſte el juyzio echan do tracas: tornarone lo co con ſus embaymientos. LXX. Chryſoſt. Olympiod.

Et in nihilum redacti ſunt omnes artus mei. Quæ ſequuntur in originali frequenter mutant perſonas, & jam eum ſecunda, jam eum tertia loquitur, quare propriè; *In nihilum redegiſti omnes artus meos*. Græci intelligunt cum Deo loqui. Interpres noſter adhuc de dolore; rectè verò dixit, *in nihilum redigere*; nam verbum, *Samam*, ſignificat perdere, vaſtare, diſſipare, deſertum & deſolationem adducere, devaſtationem ſtupendam efficere: quare nomen deductum frequenter ponitur pro ſtupore, ſed eo tamen, qui ex re vaſtata, & deſolata concipiatur: ſic Levit. *Diſperdam terram veſtram, & ſtupebunt ſuper ea inimici veſtri, cùm habitatores illius fuerint*: & Jerem. 5. poſt vaſtationem prædictam; *Stupor & mirabilia facta ſunt in terra*: & Jerem. 51. *Erit Babylon in tumulos, habitatio draconum, ſtupor & ſibilus, eò quod non ſit habitator*. Simili nunc ratione Job, *Stupor & mirabilia facta ſunt* in me, *ad ſtuporem uſque deſolatus*, deſertus, deſtructus, redactus in nihilum. Sed quam appoſitè hoc verbum cum ſequenti nomine conjungatur, mox patebit.

2 Mutatis perſonæ. Græci. עדה Levit. 26. 32. Ier. 50. 30. Ier. 51. 37.

Pro, *artubus*, quidem eſt nomen, quod propriè congregationem, cœtum, conventum ſignificat, conſtantem certis legibus, aut convocandi ritibus ad tempus ſtatutum, & condictum; ab ea radice, à qua dicitur Pſalmo 47. *Reges terræ congregati ſunt*, intellige certis legibus inito fœdere ad tempus conſtitutum: & id Amos 3. *Numquid ambulabunt duo pariter, niſi convenerit eis?* inde dicitur *Congregatio iuſtorum*, inter quos omnia fiunt cum ordine, juxta legem, ſuo tempore. Pſalm. 112. & *examen*, ſive congregatio *apum* ſub rege uno, conſtans certis legibus, atque mirabili ordini agendorum. Judic. 14. atque eo nomine commodiſſimè tota corporis humani ſtructura, & compages membrorum ſignificatur; *in qua ſingula membra non eundem actum habent*: ſub uno rege, uno magiſtratu, uno capite, ex quibus reſp. quædam optimis legibus conſtituta, atque temperata conſurgit; & veluti urbs quædam, pulcherrimis ædificiis, privatiſque domibus, & cellulis, atque officinis, & tabernis diſtincta, & conſpicua: huic ergo membrorum congregationi quadrat optimè verbum, quod deſolationem & vaſtationem affert,

3 Artus, quid. Pſal. 47. 5. ועד Amos. Congregatio iuſtorum, qualis. Pſal. 110. Iudic. 14. Rom. 12. 14. Corporis humani ſtructura, ſimilis urbi

minationis auctorem, qui dolores, rugas, tabem, teſtes adhibebat adverſus Jobum, pœnas videlicet, ut culpam teſtarentur: certè veriſſimi dolores, ſed falſi teſtes à Dæmone procurati, & ſua illius voluntate effecti. Sed cum

Germanior expoſitio. Iob 2.15. maximè Dæmon id efficere conaretur, quod ita fore confirmaverat juramento, *Niſi in faciem benedixerit tibi*, ad eam rem probandam, non erant teſtes valdè apti, dolores; ſed aptiores multò amici, qui illius vitæ innocentiam criminabantur, & impatientis animi, & adverſus Deum inſoleſcentis accuſabant: quare tum de aliis, tum

Olympiod. Polychr. præcipuè de Eliphaz (qui cum illi nunc negotium eſt) Olympiod. & Polychr. hoc dictum accipiunt, qui non ex re ipſa, & veritate, ſed ex morbo, & rerum externa facie pronuntiaret contra Jobum teſtimonium.

3 *Optimi & modeſtiſſimi litigatoris partes explet Iob. Iudex iudicat ſecundum allegata, & probata. Ioan. 5.30. Nyſ. orat. 7. in Cant.*

Obſerva, quod ad litigatorem optimum, atque judicis obſervantiſſimum pertinet, hìc præſtare Jobum; nam qui teſtes infirmat, contra ſe dicta teſtimonia elevat, nihil judici detrahit, ſed potius illius authoritatem egregiè tuetur, qui ſecundùm allegata & probata judicat: ſupremus verò judex, tum externa, tum verò internum conſcientiæ teſtimonium audit, & explorat: quam forenſis judicii formulam à patre Deo ſe accepiſſe, ipſe Dei filius dicit Joannis 5. dum de judiciaria poteſtate loquitur: *Non poſſum ego à me ipſo facere quidquam; ſicut audio, iudico, & iudicium meum iuſtum eſt*: quæ ſententia exponitur à Greg. Nyſſen. orat. 7. in Cant. his verbis; *Nequit veritas iudicium pervertere; hæc verò iuſti iudicii ſumma finitio eſt, ut quis non ex ſe ipſo ob quandam animi affectionem quidquam alteri cauſſibus concedat, ſed ut rei primum audiantur, deinde ſententia feratur.* Egregium ſanè divinæ æquitatis argumentum, egregium bonæ conſcientiæ, firmumque ſolatium.

4 *Falſi teſtimonii gravitas.*

Deinde verò quàm ſit miſerum falſorum teſtium criminationem ſuſtinere, & ſuæ conſcientiæ innocentiæque conſcium fictis conductiſque mendaciis in judicio opprimi, hinc perſpicere licet, cùm hanc ſuæ calamitatis aut exaggerandæ, aut explicandæ rationem commodiſſimam Job exiſtimavit. Sanè hunc Suſannæ cruciatum acerbiſſimum ad illius animum emolliendum, comminati ſunt ſenes;

Dan. 13.21 22. *Dicemus contra te teſtimonium*; cui, utpote apud homines graviſſimo, & locupletiſſimo, cùm miſera, & imbecilla fœmina depellendo par non eſſet, rei indignitatem jam

Eccl. 26.5. ante præſentiens *ingemuit*; *Anguſtiæ ſunt mihi undique*; Non tam mortem, quàm falſam teſtium criminationem reformidans. Cui conſonat Sap. Eccl. 26. *A tribus timuit cor meum, & in quarto facies mea metuit; Delaturam civitatis & collectionem populi; & calumniam mendacem; ſuper mortem omnia gravia.* Sed in hujus tamen ſuſtinentiæ

Heb. 12.3. exemplum, ille nobis *recogitandus eſt, qui talem ſuſtinuit à peccatoribus adverſum ſemetipſum contradictionem, ut ne defatigemini animis veſtris deficientes.*

Verſ. X. Collegit furorem ſuum in me, & comminans mihi infremuit contra me dentibus ſuis: hoſtis meus terribilibus oculis me intuitus eſt.

1 *Quæritur huius ſententiæ ſuppoſitum.*
2 *Orationes imperſonales acriores, & propria ægrarum mentium.*
3 *Varia tranſlationis explicatio.*
4 *Colligere furorem, quid. Illuſtratus David.*
5 *Comminari quid. Explicatus Moyſes.*
6 *Infremere quid. Frendere dentibus, ſævum, & belluinum.*
7 *Nova tranſlationis ratio. Venatorum proprium, obſervare, & contemplari. Illuſtratus David & Samuel.*

1 *Huius ſententiæ ſuppoſiti quod ſit. Hebræi. Græci. Latini.*

HUjus etiam ſententiæ, & aliarum ſequentium, quibus vim calamitatum incredibilem explicare conatur, ſuppoſitum quærunt interpres, nam planè deſideratur; niſi fortè ſubaudiendum quis velit, *falſiloquum* illum, qui paulò ante præceſſit: ſed illi ſoli tantam immanitatem tribuere, non eſt conſentaneum. Ex Hæbreis verò, & Græcis, & Latinis plerique ſubintelligunt *Deum*, qui dæmonis opera tot mala Jobo inflixerit, cujus ardentem furorem nunc deſcribit, eo tamen affectu, quo ſæpè diximus. & certè huic intelligentiæ favet, ſemel aut iterum

Infr. v. 22. facta de Deo mentio, præſertim cum ait, *Concluſit me Deus apud iniquum*: ſed quidem acerbiora hìc dicuntur quàm ut videantur Deo tribui. Latinis quibuſdam magis placuit

1. Petr. 5.8 ſupponi his omnibus ſententiis *dæmonem* ſæviſſimum non frendentem modò, ſed immaniter etiam *rugientem quærentem devorare* Jobum, & *terribilibus oculis* obſervantem prædam, atque apertis faucibus inhiantem: ſed obſtare videtur tum interiecta paulò poſt de Deo mentio, tum etiam quod non conſtet, an jam nunc facta fuerit Jobo revelatio artis & procurationis Satanicæ; ea enim multum valeret ad leniendum dolorem. Alii *dolori & morbo* exiſtimat dari perſonam immanis hoſtis. Alii tandem, *Eliphaz* & cæteros amicos his ſententiis perſtringi volunt. Denique alii non in amicos, ſed in petulantes alios homines hæc referunt. Nullus certè ex his non veriſimilis ſenſus.

2 *Afflicti orationibus imperſonalibus utuntur.*

Sed exiſtimo tamen, ſicut oratio Latina ſine ſuppoſito eſt, ita etiam debere accipi imperſonaliter: nam ejuſmodi querimoniæ in neminem certò jactatæ, afflicti hominis propriæ ſunt, ut furentem aliquem, & frementem contra ſe dicat, & quis ille ſit prorſus ignoret, & *hoſtem* commemoret, hoſtem verò minimè agnoſcat: non ſecus atque ſi in mediis tenebris conſtitutus quis, vim, impetumque inimicorum ſuſtineret, ictus, vulnera acciperet, hoſtium ſtrepitum confuſumque clamorem audiret, neminem autem videret, aut agnoſceret: uti evenit Aegyptiis, de

Sap. 17.16 quibus Sapient. 17. dicitur; *Timore perculſi illius, quæ non videbatur, faciei, æſtimabant deteriora eſſe, quæ videbantur*; miſer (inquam) ille conqueri poſſet his verbis, dolorem potius ſuum, quàm hoſtem prodens; *Collegit hoſtis meus furorem ſuum in me, infremuit dentibus, convulneravit lumbos, circumdedit lanceis.* Sic ab hoſtibus incertis, & incognitis præoccupati, aut à larvatis inimicis appetiti, & percuſſis dicere imperſonaliter ſolent; *que me matan, que me roban.* Rem propè ſimilem apposita comparatione

Homer. 20. Odyſ. expreſſit Homer. lib. Odyſ. 20.

Ceu canis immanis, teneros cùm luſtrat in antro
Acta pedum ſonitus catulos, in limine latrat,
Illa virum licèt ignoret, latratibus aſtat,
Atque ardet pugnare animis: ſic pectus Vlyſſi
Intus latrabat, dum cauſis æſtuat ira

Sen. in Her. Oet. Act. 4.

Et Hercules Oetæus latente malo, & occulta tabe exeſus ſic loquitur;

Quæcunque peſtis viſcere in noſtro lates,
Procede; quid me vulnere occulto petis?
Omne es malum, nullumque; quis vultus tibi eſt?
Concede ſaltem ſcire quo peream malo
Quæcunque peſtis ſæva, quæcunque efferas
Palam timores,

Et quidem ad quandam invicti animi laudem pertinet, ſi doleat, ſi vulneretur, incertum eſſe hoſtem, à quo vulnus accipiat, uti Virgil. in illa Turni cum Aenea monomachia lib. 12. vulnus deſcribit Aeneæ: Nec pudet ad orationem ſacram, ſed poeticam, illuſtrandam, prophanos quoque, ſed illuſtriſſimos poetas accerſere.

Virg. 12. Aeneid.

Ecce viro ſtridens alis allapſa ſagitta eſt,
Incertum qua pulſa manu, quo turbine adacta
Quis tantam Rutulis laudem, caſuſne, Deuſne
Attulerit? preſſa eſt inſignis gloria facti,
Nec ſeſe Aeneæ iactavit vulnere quiſquam.

Quid, quod ſolent etiam vulnera incerti hoſtis, & à tergo, in tenebris per inſidias inflicta, ſæviora, & majora eſſe?

3 *Vnde ducatur metaphora, & ratio huius ſententiæ*

Sed rurſus tamen, quam in hac re explicanda rationem teneat Job, non conſtat apud interpretes: quidam enim volunt ſub hypotypoſi venatoris acerrimi, hoſtem ſuum, quicunque ille ſit, deſcribere: qui cum ſe ad venationem comparat, indignationem quandam, & iram videtur animo concipere adverſus belluas, quas venari cupit; deinde explorat diligenter, quibus in locis nemoris feræ diſcurrant; exerit arma, jaculis inſequitur & laceſſit: ſi aſſequantur belluam, circumſiſtunt canes, apertoque rictu minantur, mordent, lacerant. Non aliter ergo Jobus dicat hoſtem *adverſum ſe furorem collegiſſe, terribilibus oculis* obſervaſſe, canibus deinde venaticis poteſtatem feciſſe irruendi in prædam ſtrictis dentibus, confoſſum tandem ſe mille dolorum jaculis atque ſagittis, & mille proſciſſum vulneribus jacere ſemianimem.

Alii explicant dolores, & morbos deſcribi inflictos à crudeli aliquo Tyranno, qui truculenta facie, ardentibus, & minacibus oculis, dentibus ſtridentibus ſæviat in quempiam; deinde mittat ſatellites, qui comprehenſum cædant in faciem ignominioſè, & cuſtodibus petulantiſſimis committat; tandem jam extrema ſententia damnatum, atque extremo ſupplicio afficiendum, & carcere eductum

ctum collidat in terram, præfigatque carnificibus pro ſcopo, quem ſagittis configant. Rectè profectò hæc omnia, ſi alia ab aliis non ſeparentur; nam nullum unius metaphoræ filum ſemper tenet: abrumpitur enim ſæpè vi dolorum, & impetu orationis abripitur in multiplices ſuæ calamitatis explicandæ rationes, & translationes, quas dolor illi conglobatas miniſtrat; & ut ille dixit;

Senec. in Her. Oet. Act. 2.

. . . . Format dolor
Errat per omnes, queritur, implorat, gemit.

Dolor multipliciter ſe prodens.

Ut ex jam dicendis notius fiet.

4 *Colligere furorem, quid.*

Collegit furorem ſuum in me. Omnes ſuas vires in me convertit, & incredibili furore in me exarſit. Belluina quædam rabies notatur, ut ſe velut infirmam ovieulam, aut imbecillem, & mutum agnum dicat; hoſtem verò ſuum, lupum rabidum inhiantem prædæ; nam in originali eſt verbum *taraph*, quod ſignificat rapere devorare, diſcerpere, lupino more, aut leonino. Inde dicitur Gen. 49. *Beniamin lupus rapax*: & Pſalm. 7. *Ne fortè rapiat ut leo animam meam*; quare juxta proprietatem Hebraicæ lectionis dicere poſſis; Indignatio ejus tanquam rapere volentis, & jamjam in prædam irruentis. Et quod pro *indignatione*, Hebraicè eſt naſus, denotat hominis indignantis, & iraſcentis habitum, & conceptum animo furorem diſſiatis, & patentibus naſi orificiis fumantem, atque oculis, & toto ore crudelitatem emicantem: de quo non ſemel diximus. Sed in præſenti re, & translatione, certè miſeranda, & truculenta prædæ alicujus dilaceratio, & venatio belluina deſcribi graphicè ſolet a terrifica, & ardente immanis famelicæ belluæ ſpecie, quæ poſtquam ſemel concepta eſt, & diu collecta, ſubitò atque immodicè ſeſe effundit: quod ille deſcripſit.

טרף Gen. 49. 27 Pſ. 7. 3.

Martial.

Sollicitant pavidi dum Rhinocerota magiſtri,
Seque diu magnæ colligit ira feræ.
Deſperabantur promiſſi prælia Martis,
Sed tamen is redit cognitus antè furor.

Apoc. 12. 12

Ergo *collecta* rabies atque furor ingentem ſtragem minitatur, ſicut & Apocal 12. *Væ terræ, & mari, quia deſcendit diabolus ad vos, habens iram magnam.*

Comminari, quid.

Et comminans mihi: propriè, adverſans mihi, odio me habens: ſunt quidem iſtæ minæ plenæ odio, invidia, inimicitiis; aut eſt odium, & inimicitiæ cum minis conjunctæ; nam ab eadem radice dictum eſt Geneſ. 27. *Oderat Eſau Jacob*, nimirum ita ut comminaretur illi mortem, namque ſubjungitur; *Dixitque in corde ſuo, venient dies luctus patris mei, & occidam Jacob fratrem meum*: Adde etiam hujuſmodi odium & minas ex invidia proficiſci: quare eſt hoc verbo uſus Geneſ. 49. de Joſeph loquens Jacob; *Inviderunt que illi habentes iacula*; nimirum & invidis, & odio ardentes; atque jaculis, & mucronibus minitantes mortem, ut deſcribitur Geneſ. 37. Ergo quas Job ait ſibi intendi minas, odio plenæ erant, inimicitiis, & invidia, nullo ſuo peccato, ſed potiùs propter eximiam vitæ innocentiam ab invido hoſte illi propoſitæ.

Gen. 27.

Gen. 49. 23.

6 *Quid infremere.*

Infremuit contra me dentibus. Frenduit, & ſimul concuſſis ſtrictiſque dentibus immaniter inſonuit. Præſtat in deſcribenda belluina immanitate; cùm enim bellua ſimul concutit & ſtringit dentes, videtur jam acuere inſtrumenta jugulandæ, & dilacerandæ prædæ, atque ſono terrifico immanem mortem denuntiare. & quidem quod alibi vertitur à Latino interprete, Frendere. Pſal. 34. *Frenduerunt ſuper me dentibus ſuis*; & ſtridere. Pſal. 36. *Stridebit ſuper eum dentibus ſuis*; & fremere. Pſal. 112. *Dentibus ſuis fremet, & tabeſcet*; nunc redditur Fremere, ſicut & Thren. 2. *Fremuerunt dentibus ſuis*, ob vehementiam, & magnitudinem terrifici ſonitus ſignificandam: nam ſic Nonius Marcellus, fremere, & frendere diſtinguit, ut *Fremere, ſit magnum ſonare; at Frendere cum gemitu vel iracundia miſerum, aut minax ſonare.*

Pſ. 34. 16. Pſ. 36. 12. Pſ. 112. 10

Non. Marcel.

Hoſtis meus terribilibus oculis me intuitus eſt: priori dimiſſa, nunc aliam venatoris deſcriptionem, & translationem aggreditur; & quod eſt in originali inflammatorum oculorum acumen, interpres clarè dixit, *terribiles*, nimirum acrem & vehementem oculorum conjectum, trucem & immanem aſpectum, ſcintillantem, vibrantemque radios, inſtar iſtricti & radiantis gladii; quaſi dicat; Priuſquam me ferro, aut vulnere peteret, jam *terribilibus oculis* confixerat, & trajecerat: Ergo acutiſſimè priùs diſpexit, qua potiſſimum parte feriendus eſſem, ut ingentem dolorem efficeret, & primo me ictu deiiceret. Refricat fortè tum aliorum malorum, tum verò cladis filiorum memoriam.

Venatores obſervant, & contemplantur.

Solent verò venatores vel ex antris, vel ex ſpecula obſervare, qua potiſſimum nemoris parte feræ diſcurrant, ſicut ſcriptum eſt. Pſal. 36. *Obſervabit peccator iuſtum*, videlicet, ut velut agreſtem quandam feram degentem in ſolitudine, abſtinentem à convictu impiorum, & peccatorum viis inſectetur. *Et ſtridebit ſuper eum dentibus ſuis*; & iterum Pſal. 9. *Sedet in inſidiis cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentem: oculi eius in pauperem reſpiciunt, inſidiatur in abſcondito, quaſi leo in ſpelunca ſua. inſidiatur ut rapiat pauperem, rapere pauperem dum attrahit eum:* ſicut dicitur etiam Eccleſiaſtici 13. *Venatio leonis, Onager in eremo; ſic paſcua divitum ſunt pauperes.* Hujus terribilis aſpectus, exempla videre licet in Saule, cum *non rectis oculis aſpiciebat Davidem*; quod in originali eſt, *Oculabat Saul Davidem*; quod Hiſpanus dicit *Traiolo entre oios, ò miravale de mal oio.* Ex quo ſequitur, quod deinde lancea illum configere tentaverit. Quid ſi etiam, ut ſuſpicatur Philipp. reſpiciat ad umbras aliquas horrificas, & tetras imagines, quas ei, cùm ſe ad ſomnum componeret, obiiciebat Dæmon? Nam ſupra cap. 7. in hanc ferè rem conqueſtus eſt, quod territaretur *per ſomnia*, atque *per viſiones horrore concuteretur.*

Pſ. 36. 12.

Pſ. 9. 8.

Eccleſ. 13. 23.

4. Reg. 18. 9.

Philip.

Iob. 7. 14.

Verſ. XI. Aperuerunt ſuper me ora ſua, & exprobrantes percuſſerunt maxillam meam: ſatiati ſunt pœnis meis.

1 *Ducta à venatoribus translatio. Aperire os, ad famem, & aviditatem. Illuſtratus David.*

2 *Apertio oris ad contumelias.*

3 *Percutere, ad opprobria pertinet: lingua petulans, fuſtis, & gladius. Quis percuſſor, apud Paulum. Illuſtratus Salomon, & Eccleſiaſticus.*

4 *Satietas abundantiam, & copiam affert. Ad calamitates refertur.*

5 *Morbus, & ærumna, carcer.*

6 *Iniquus quis, hoc loco. Afflictus ſentire debet de Deo in bonitate.*

1 *Translatio ducta à venatoribus*

CIrcumſiſtentium canum immanes rictus, & latratus videtur deſcribere; aut confuſam illam vociferationem & clamores venatorum capta jam præda, ſicut & ad Thren. 2. *Aperuerunt ſuper te os ſuum omnes inimici tui: ſibilaverunt, & fremuerunt dentibus & dixerunt, devorabimus: en iſta eſt dies, quam expectabamus, invenimus, vidimus.* niſi fortè *apertione oris*, inexplebilis aviditas, & fames capiendæ, devorandæque prædæ ſignificetur; nam eiſdem verbis dictum eſt Pſal 118. *Os meum aperui, & attraxi ſpiritum*, ideſt, præ fame, & ſiti, & præ deſiderio cœleſtis ſapientiæ, quo ardebam, ſpiritum hauſi hiante ore; qui geſtus eſt famem patientis, ardenter deſiderantis, avidè expectantis; nam internus affectus inflammatus, ardentem ſpiritum intus conceptum emittit, & frigidiorem alium aperto ore inſpirando capit, & attrahit: quare Latinus vocat *hiantes cupiditates*: & cum Seneca epiſt. 73. ſeum animi intemperantis habitum, ex geſtu corporis externo depingere vult, ex Attali ſententia hæc non minùs graviter, quam ſapienter ſcribit; *Solebat Attalus hac imagine uti; vidiſti aliquando canem, miſſa à Domino fruſta panis, aut carnis aperto ore captantem: quidquid excipit, protinus integrum devorat, ſemper ad ſpem futuri inhiat: idem evenit nobis: quidquid expectantibus natura proiecit, id ſine ulla voluptate demittimus ſtatim, ad rapinam alterius erecti, & attenti.*

Thren. 2. 16.

Apertio oris quid indicat.

Pſal. 118. 131.

Seneca Epiſt. 73.

2 *Aperire os, ad contumelias iactatas.*

Si verò hæc *oris apertio* conjungatur cum ſequentibus opprobriis, & contumeliis, impudentior quædam contumeliarum jactatio, & obloquendi libertas ſignificabitur: nam cum liberam ſibi prædicationem precaretur Paulus Epheſ. 6. hac ipſa *aperti oris* loquutione utitur, *Ut detur mihi ſermo in apertione oris mei cum fiducia, notum facere myſterium Evangelii, ita ut in ipſo audeam, prout oportet, me loqui.*

Epheſ. 6. 19

3 *Translatio ducta a canibus venaticis.*

Exprobrantes percuſſerunt maxillam meam: perſtare in re venatoria videri poteſt, nimirum cum canes in feræ aures & maxilla irruunt præcipites: ſed verba ipſa plane indicant tranſiſſe jam à re venatoria, ad contumelias, & convitia hominum; vel etiam Dæmonum, qui fortè catervatim viſi, illud cum ingenti convitio ſæpiùs obtruderent, *Ubi ſunt inſtitiæ tuæ* &c. *Percuſſio* autem *maxillæ* ingentis dedecoris, & extremæ ignominiæ eſt, non tam ex gravitate ictus, aut vulneris, quod ex dignitate, & præſtantia partis, quæ percutitur, videlicet humanæ faciei. Sed (inquit)

Percutere, exprobrantis eſſe.

2. Cor. 11. 21.

Opprobriū, iuſtis eſt gladius. quit(percuſſio nō ſcipſa, aut manu, vel colapho inflicta eſt, ſed verbis & opprobrijs, ſicut dicebat Apoſt. 2. Cor. 11. *Si quis vos in faciem cædit*, quod ſtatim explicat, qua ratione fieret, cum ſubijcit, *Secundum ignobilitatem dico*, idest cùm quis vos contemnit, & deſpicit velut ignobiles, neque verò minus gravis eſt contumelia, aut opprobrium, quàm colaphus, aut fuſtis, gladiusve, aut vulnus, & quidem de colapho, clarè locus hic loquitur, ſed de fuſte, ille *Pro. 14.3.* Prov. 14. *In ore ſtulti, virga ſuperbiæ*; nam ſtultus, ſuperbus, & contumelioſus, in ore fuſtem habet, id eſt linguam, qua alios cædit, & diverberat: quod percutientis linguæ vitium, longè ab Epiſcopo abeſſe voluit Paulus, cùm 1. *Ad Tit.1.7* ad Timoth. 3. inter alia præcipit, oportere eſſe *non percuſſorem*: idemque repetit ad Tit. 1. Quod Hierony. ad male- *Hieronym. Percuſſor.* dicentiam hoc loco pertinere exiſtimat, & ad immitem quandam, & improbam ſubditorum obiurgationem. Per- *Matth.24.48.* cuſſorem autem deſcripſit Chriſtus Dominus, Matth. 24. ſub parabola mali ſervi, *Si autem*, inquit, *dixerit malus ſervus ille in corde ſuo, moram facit Dominus meus venire, & cœperit percutere conſervos ſuos, manducet autem, & bibat cum ebrioſis &c.* Quibus verbis, garrulitatis, & maledicentiæ cauſam adiungit: ſicut & Paul. cùm ait; *Non vinolentum, non percuſſorem*, vinolentia videlicet, & ebrietas, & garrulum, & contumelioſum, atque effrænem in *Iere.8.18.* loquendo reddunt, & clariùs flagellum, aut fuſtis, quo percuſſio fiat, explicant Ierem. 18. qui adverſus Ieremiam dicebant; *Venite, percutiamus eum lingua*: neque ab hac ratione omninò abludit verborum, & verberum cognatæ appellationes: quare quod in proverbio eſt, Non opus eſſe verbis, ſed fuſtibus; hic convertere poſſis, non opus eſſe fuſtibus, & verberibus, cùm adſunt verba contumelioſa. *Pſal.56.5. Prov.5.4.* Sed quantum verò vulnus efficiat tactus linguæ, aut verbi ictus, abundè illa declarant, quæ aut gladium ancipitem, aut ſagittam acutam linguam eſſe teſtantur: ſed omni gladio crudeliorem, & acutiorem Eccleſiaſticus eſſe confirmat, *Eccleſ.22.26.17.* cap. 22. *Ad amicum, etſi produxeris gladium, non deſperes: eſt enim regreſſus, excepto convitio.*

4 *Repleri, & ſatiari, ad ærumnas. Satietas abundantiã, & copiam affert.* *Satiati ſunt pœnis meis.* Repleti videlicet meis doloribus & cruciatibus; hanc exiſtimant prædam pinguiſſimam, qua ſe impleant, & infarciant, cùm me innumeris vulneribus dilaceraverint, atque confecerint. Ea *ſatietas* abundantiam, & copiam affert eius rei, cuius eſt ſatietas, & in malis quidem & ærumnis, ſive iniatiatus dicatur, qui iniuriam facit, & contumeliam infert, ut hoc loco, quaſi dicat; Abundè, ſatis ſuperque, vltra modum, atque menſuram, alter pœnas infert, perpetitur alter.

Verſ. XII. Concluſit me Deus apud iniquum: & manibus impiorum me tradidit.

5 *Deus.* Deus, *El*, fortis, ut potentiæ, roboriſq. divini ſpecimen præberet in me debilitando, non acu punctum, quod patior, ſed gladiatoris ictus, ſed vulnera ſæviſſima potentis Dei virtute inflicta. *Concluſit.* Tradidit veluti in carcerem, aut anguſtias, *apud iniquum*, iniurium, ſuperbum, & ſævum dominum, eundem inhumanum, qui arctiſſima, & indigniſſima cuſtodia omnem mihi libertatis ſpem adimat. Do- *Morbus, & ærumna, carcer.* lorem fortè intelligit, & morbum improbum, qui nunquam non illum in extremis anguſtijs conſtitutum cruciaret.

6 *Lect. Hebr. * Toſeguro meyva por micamino, yel me gaid pro veredi llas yéndos de ſalteade res.* *Et manibus impiorum.* Quaſi dicat prædonibus, qui mihi innocenter, & ſecurè graſſanti moliti ſunt inſidias. In fonte eſt; *Ad manus impiorum fecit me * declinare*, aut divertere, abductum videlicet & abſtractum de via recta tedegit me in cæca, & ignota diverticula. Iniquos autem vel afflictorum more imperſonaliter nominat, ut ſuprà obſervavimus; vel utquidam Latini, Dæmones intelligit, quos plures ſimul in ſuas fortunas, & bona irruiſſe deplorat; vel *Lat. Græci.* ut Græci volunt, prædones illos Chaldæos, minimè verò amicos ſuos, quibuſcum agit.

Iob afflict. ſentit, de Deo in boni tate. Sed obſerva Jobum, uti decet ſapientem, & religioſum virum, de ſuis calamitatibus loquutum; cum illa enim gravitate coniungit de divina benignitate fiduciam conceptam; *Concluſit*, conjecit me in fœdiſſimum, & tenebricoſiſſimum carcerem, ſed concluſit me benigniſſimus Deus, *& clauſit a foris oſtium Dominus*; potens, fortis, ut quod ille clauſit nulla vi, nullo aſtu recludere poſſim, non ſeras, non fores effringere. Samſon nimirum Gazæ con- *Iob16.13. Apoc.3.7.* cluſus eludere quidem poteſt Philiſtinorum cuſtodias, *atque ambas portæ fores cum poſtibus ſuis, & ſera* convellere; ſed tamen, quem Deus concludit, & quæ idem clau-

dit, nemo aperit, ibi hominem vult *in ſilentio, & ſpe agere uſque dum dicat mihi*; non fugam, non exitum meditari: namque piiſſimus perinde, atque potentiſſimus Deus *Matt.2.13 Iſa.22.22. Iſa.36.15. Dan.6.10.* clavem etiã vitæ habet, neque obliviſcetur in finem *mendici ſui*: ideò enim conjectum in lacum leonum clauſit, ſignavitque potentiæ ſuæ ſigillo, non quo devorarer, & perirem, nullo ſuppetias ferente; ſed ne mihi noceret *inimicus homo*; is accurret diluculo, atque opportuno tempore dicet mihi, Serve mi, *putaſne, quod liberare poſſit te Deus tuus, quem colis!* cui reſpondebo lætus, & alacer: Concluſiſti, ô *Deus ora leonum*, & clauſo licèt, vinctoque mihi *non nocuerunt; quia coram te iuſtitia inventa eſt in me.*

Verſ. XIII. Ego ille quondam opulentus, repentè contritus ſum: tenuit cervicem meam, confregit me, & poſuit me ſibi quaſi in ſignum.

1 *Opulentus, quid propriè. Illuſtrati Ierem. & Zacharias.*
2 *Conterere quid in Hebræa.*
3 *Confringere, quid propriè. Comæ, & capilli ſignificant externa bona; ſunt etiam ſymbolũ imbecillitatis. Illuſtratur Paulus.*
4 *Renes conſigi, quid. Iuſtum proponi pro ſcopo, ad quem tum Deus, tum homines iaculentur. Explicati Paulus, & Lucas.*
5 *Signũ, & ſcopus, quid ſignificent. Iuſtos nunc collimari; impios poſtea ultimo ſupplicia conijcendos. Illuſtrata Sapientia.*

Latinus interpres ſententiam hanc reddidit imitatiorem, additione duorum adverbiorum *quondam*, & *repente*; nimirum ut præſentia mala cum priſtina fœlicitate comparata exaggeraret. In Originali, *Pacificus eram*, *Tex. Hebr.* שלו tranquillus, quietus, rectè etiam *opulentus*, & abundans, quod Hiſpanus eadem etiam oratione, & voce exprimit, *Rico y deſcanſado*; tum quòd cum pace, & tranquillitate videantur bona omnia coniuncta; tum etiam, quoniam cum divitijs, & opulentia quædam ſecuræ mentis pax, & tranquillitas expers formidinis, atque curarum conjuncta videatur; ſicut dicebat quondam in *abundantia ſua* quietus, & opulentus Rex; *Non movebor in æternum*, atque *Pſal.29.7.* quò maior eſt præſens fœlicitas, omnem mali ſuſpicionem, & metum oblivione quadam obruit, atque efficit beatam illam vacuitatem ægritudinis, atque curarum. *Opulentus & quietus, quid.* Hinc in ſacri ſermonis uſu, quietus, & opulentus, cùm eiuſdem radicis ſunt, ſignificant, curis, & ſuſpicione impendentis mali vacuum, & omninò ſecurum. Sic illud Je- *Ier.49.31.* rem. 49. adverſus Cedarenos Arabes; *Aſcendite ad gentem quietam & habitantem confidenter, ait Dominus; non oſtia, neque vectes ei; ſoli habitant.* De opulento autem illud *Zach.7.7.* Zach. 7. *Cum adhuc Ieruſalem habitaretur, & eſſet opulenta, ipſa & urbes in circuitu eius, & ad auſtrum, & in campeſtribus habitaretur*: id eſt, cùm ita ſecuræ eſſent Jeruſalem, atque cæteræ urbes, ut neque ipſa campeſtria & urbes in plano poſitæ ullas timerent incurſiones hoſtium. Ergo Job tum priſtinam opulentiam, & fœlicitatem commemorat, tum animum ab omni ſuſpicione, & metu liberum cuiuſpiam commeritæ pœnæ, utpotè conſcium nullius criminis.

2 *Contritus, quid propriè.* *Contritus ſum.* Propriè, conſtactus, & calcatus, velut uvæ, aut olivæ in torculari: diceret Hiſpanus, *eſtruxado*, omni fœlicitate, & bonorum opulentia exucta, & extracta vi, & pondere graviſſimarum calamitatum: tum etiam labefactatus, & deturbatus ab illo primo ſtatu, abijt in nihilum, & veluti irrita facta eſt priſtina fœlicitas, amiſſis viribus omnibus: nam hæc omnia amplectitur *Pur*.

פור *Tenuit cervicem meam.* Inſtaurat luctatoris metaphoram; ſolent enim qui luctantur, manu iniecta cervici, aut collo ad terram allidere, & reſupinum proſternere hoſtem; 3 *Quid confringere.* פרץ alliſum verò, atque proſtratum, *Confregit me*, propriè, contrivit cum diſperſione, ſicut confringitur teſta, cuius partes alliſæ ad lapidem, diſſiliunt, & diſperguntur: unde ab hac radice dicitur Ierem. 23. *Malleus conterens* (confringens atque vehementi ictu diſſilire faciens in partes minutiſſi- *Ier.23.29.* mas) *petras*. Significatur itaque maxima quædam ſtrages, vix, ac ne vix quidem reſarciri valens, ſicut illud Pſal. 2. *Tanquam vas figuli confringes* (diſperges, diſijcies) *eos*, *Pſal.2.9.* ita ut bona illorum omnia diſſiliant, nihil maneat integrum; in minutiſſimas partes abeant omnia, & ad multos hæredes, longeque diſſitos deveniant. Septuag. verò *LXX.* dom leguot: *Tenens me, coma divulſit*, ſic explicantur à *coma, et capilli, exter.* Græcis, ut per comam intelligatur externorum bonorum orna-

na bona. Græcè ant-poſitio. ornatos & copia; neque incongrua ſanè ratione, & analogia; nam ſicut coma capillis conſtet, quos procreant ſuperfluitates, & excrementa, ſed ornant tamen hominem, efficiuntque honeſtam ſpeciem: ſic ſanè divitię plerumque ſuperfluæ ſunt, ut porè quibus natura, quæ paucis contente eſt, minimè indigeat, ſed ornant tamen hominem, & dignitatem conciliant, atque honeſtatem illam, ioſtumque honorem, de quo loquitur ſapiens Eccleſ. 11. *Paupertas & honeſtas à Deo ſunt*, & 31 *Vigilia honeſtatis tabeſaciet carnes*, & *cogitatus illius auferet ſomnum*. Ergo manibus avulſi, & lacerati capilli, ſignificant hominem ſacultatibus vi ereptis, & cum ingenti dolore amiſſis, atque valde deformem, calvaſtrum, & depilatum.

Eccl. 11. 14 & c. 31. 1.

Philip. Nam quod Philippus contendit ea loquutione ſignificari virium debilitationem, propterea quòd *capillis* virtus ſignificetur, atque magna virtus in capillis ſit, non facilè nobis ſuadebit; cum potius *capillatura*, & benepexa, atque curata coma ſit mollioris animi indicium, & muliebris cuiuſdam imbecillitatis; nam *vir ſi comam nutriat, ignominia eſt illi*.

1 Cor. 11. 14. Iud. 16. 19 20. Neque in rem ſuam commodè exemplo crinium Samſonis uſus eſt Philipus; non enim ſua natura habuerunt illius capilli vim inſitam, ſed ut illam ſibi ſuiſque lacertis nunquam tribueret Samſon, imò potiùs perpetuò agnoſceret acceptam divinitus, illam Deus rei, & partium corporis omnium tenuiſſimæ, atque inconſtantiſſimæ alligatam voluit, atque, quò ſecurior eſſet, ſub infirmitate deliteſcentem.

64 *Et poſuit me ſibi quaſi in ſignum*. Quidam ſic, is Dei ſcopus fuit, ut me perderet; ſed vehementior, & acrior ſenſus in hanc ſententiam; Ego ipſe poſitus ſum in ſcopum, ut mille iacula, mille ſagittas, exciperem; ego ipſe ſuſtinui ictus, quotquot vel filij, vel famuli; vel pecora ipſa, & armenta ſuſtinuerunt; me ipſum cœleſtis ignis petebat, in me irruerunt Sabæi, in me furens ille ventus à regione deſerti incubuit. *Thren. 3. 12.* Similis eſt ille locus Thren. 3. *Tetendit arcum ſuum, & poſuit me quaſi ſignum ad ſagittam, miſit in renibus meis filias pharetræ ſuæ*. Configi verò renes, eſt teneriores affectus, ipſoſq. molliſſimos animi ſenſus diſrumpi, conſcindi, vulnerari, non modò non expleri deſideria optatis rerum eventibus, ſed irrita omninò, fruſtraneaque fieri; neque tantùm expectata, & deſiderata bona non obtinere, ſed ſuſtinere malorum irruentium impetum.

Renes configi, quid.

Sed obſervandum, cùm dicit Deum propoſuiſſe ſibi hominem pro ſcopo, neſcio quid familiare, & conſuetum Deo, neque non etiam pijs ipſis viris, quos ictibus, atque ærumnarum, hoſtiumque iactibus pięſtruere, iucundum atque feſtivum Deo eſt; & quod videatur ſuſcipi animi, & (quod dicunt) exercitij gratis. Id verò à ſuo iuſto requiris Deus, ut dum ab illo ponitur in ſignum & ſcopum, fixus, firmuſque hæreat, non iactum, non ſagittam, vel laſum ſugiat unguem. Rem hanc agnoſcebat Paulus atque minimè ignotam volebat Theſſalonicenſibus, cùm ſcribit, *Nemo moveatur in tribulationibus iſtis; ipſi enim ſcitis, quod in hoc poſiti ſumus*. Neque mirum quod Deus Pater, *in ſignum*, & ſcopum filium ſuum propoſuerit, uti prædixit Simeon Senex Lucæ 2. *Ecce poſitus eſt hic in ſignum, cui contradicetur*.

Iuſtus pro ſcopo propoſitus, ad quem Deus collimet.

1. Theſ. 3. 3.

Luc. 2. 34.

5 *Signum, & ſcopus, quid indicans.* Nomen vero atque ratio *ſigni* & ſcopi neſcio quid certum, præfixum publicè omnibus denotat, ad quod nemo non poſſit impunè iacolari, amici pariter, & inimici, noti & ignoti. Tum etiam neſcio quid præſtituum, & inevitabile ſignificat, ut dicere poſſis, cùm ſemel Deus laboribus, & ærumnis iuſtum aliquem exercere decrevit, nunquam aberrat à ſcopo; cùm intendit arcum, nunquam non collimate, nunquam *dare ſignificationem, ut fugiant à facie arcus*; ſed ita Deum minitari ſemper, ut minas, atque terrorem ictus ſequatur, & vulnus; uti ſuprà dixit Job, c. 3. *Timor, quem timebam, evenit mihi, & quod verebar, accidit*: & Paulus loco nuper adductorem hanc perſequens, ſic ſubiecit; *Nam & cùm apud vos eſſemus, prædicebamus vobis paſſuros nos tribulationes, ſicut & factum eſt, & ſcitis*. Sed, quod mirabile eſt, ſic agit cum improbis Deus, ut cùm perpetuas illis intentet minas, *gladium ſuum vibret, arcum ſuum tendat, & paret illum, & in eo paret vaſa mortis, atque ſagittas ſuas ardentibus efficiat*; nunquam tamen, vel admodum raro illos collineet divina ultio, vel quòd ſe illi *moveant in tribulationibus*, cùm illas fugiunt, laboribuſque ſe ſubducunt; vel quòd Deus intendat arcú, nonquam verò remittat chordam, aut ita remittat, ut terreret tantum, non configat. Hac tanta indulgentia niſi nunc convertantur, erunt profectò poſtea ſcopus, ad quem ſe tandem exerceant, & iaculentur univerſæ creaturæ, cùm pro Deo *pugnabunt*, neque aberrabunt; *ibunt* nimirum *directæ emiſſiones fulgurum, & tanquam à benè curvato arcu nubium exterminabuntur; & ad certum locum inſilient*; videlicet in caput impiorum: neque enim fruſtrà erit illa per Jeremiam comminatio, cap. 30. *Ecce turbo Domini, furor egrediens, procella ruens, in capite impiorum conquieſcet: in noviſſimo dierum intelligetis ea*.

Pſal. 59. 6. Iob. 3. 25. 1. Theſ. 3. 4. Improbis ſæpe minatur Deus ſed in hac vita rarò illis collimat. Pſ. 7. 13. Sap. 5. 2. 22. Ier. 30. 23

Verſ. XIV. Circumdedit me lanceis ſuis: convulneravit lumbos meos: non pepercit: effudit in terrem viſcera mea.

1 *Lancea, quale telum: pro lanceario uſurpatum. Sagittarius unde dicatur. Multitudo, & copia attribuitur ſagittis, & ſagittarijs, Explicati David, & Ieremias.*
2 *Renes unde dicti. Vulnerati, quid ſignificent.*
3 *Viſcera, in Hebræo quid. Vaſculum fellis diſrumpi.*

1 PErſequitur illam iaculandi ad ſcopum translationem. *Circumdedit*; propriè, circumderunt, ideſt iuſſit, effecit, ut circumſiſterent, & obſiderent me *lanceæ ſuæ*. *Philip.* Antiquam hic iaculandi conſuetudinem agnoſcit Philip. cùm ſigna aliqua proponebantur, ut & lanceæ & ſagittę emiſſæ hærerent penitus infixæ in ſcopo, ut propterea circundatus lanceis, & hiſpidus totus, onuſtuſque ſagittis dici poſſet. *Lancea, pro lancearijs. Lãcea, quale telum.* *Lancea*, pro Lancearijs: quamvis autem *lancea* ex proprietate Latini ſermonis, longiſſimi ſit teli genus, ſed tamen hoc loco non videtur aliam habere vim, quam iaculi, aut ſpiculi, qualecunque id ſit, aut etiam ſagittę: quare perinde eſt, ac ſi diceres, circumdederunt me, veluti propoſitum ſcopum, ſagittarij, iaculatores. Atque eam vocis originalis ſignificationem agnovit Vulgatus, cum Gen. 21. dixit, *Factuſque eſt iuvenis ſagittarius*. *Gen. 21. 20. Regia. רבב* Quod verò hic legunt quidam, *Circumdederunt me magni eius*, huic loco via quadrare poſſe videtur; licèt enim radix *Rabab* ſignificet augmentum, & magnitudinem, ſive in quantitate continua, ſive in diſcreta, quæ propriè multitudo dicitur; *Sagittarii unde dicãtur. רבים* hoc tamen loco potiùs eſt diſcreta accipienda; a multitudine enim ſagittarij dicuntur, *Rabim*, ſive quia multis ſagittis inſtructas geſtent pharetras, ſive quia frequentibus iactibus ſagittarum adverſus hoſtem utantur; non enim ſicut uno gladio, aut una lancea, ita una ſagitta contentus miles eſt; ſive quia in ſagittariorum multitudine, & copia ſit poſitum maximum exercitus robur, magna etiam victoriæ pars; ſive quòd multæ ſimul ſagittæ ex uno tormento bellico excuterentur. Hinc videas multitudinem, & copiam, veluti propriam ſagittarijs ſolere tribui. Jer. 50. *Multitudo ſagittis tributa.* *Annuntiate in Babylonem plurimis, omnibus qui tendunt arcum*: quo loco ſecunda pars per expoſitionem adijcitur; qui enim tendunt, contenduntque nervos, & *Ier. 50. 29* arcus ij ſagittarij ſunt, & plurimi eſſe ſolent, plurimiſque, & frequentiſſimis ſagittis, atque iaculationibus uti. Quare fortè quod ab hac radice dicitur Pſal. 3. *Pſal. 3. 2.* *Multi inſurgunt adverſum me* idem ſignificat, quod milites ſagittarij, iaculatores, lancearij, qui me circumdant, & obſident, ut me configant undique, ne ulla mihi ex parte pateat effugium. Similis obſidio ſagittarijs, & iaculatoribus tribuitur Iere. 50. *Ier. 50. 14* *Præparamini contra Babylonem per circuitum omnes, qui intenditis arcum, debellate eam, non parcatis iaculis* (ad multitudinem pertinet, de qua nuper dicebamus, *gaſtad faciat ſit duolo*) *quia Domino peccavit*. Ergo inquit Job; Obſident me iaculatores, undique configor iaculis, collimant ſagittæ univerſæ, cælum iaculatur ignem; æther ventum rapidiſſimum; terra, vermes; uxor, domeſtici, contumelias; Dæmon, truces oculos, minas, ac terrores; & miſera hæc mea conditio, aliorum impendentium malorum ſuſpicionem ac metum.

2 *Convulneravit lumbos meos*. Concidit, proſcidit lumbos, renes; intima vulnera, & planè lethalia accepi; non ſolum cute diſſecor, aut vulneror, ſed intimis viſceribus. *Renes unde dicti. כליות כלה* *Renum* nomen in ſacro ſermone, à deſiderando ducitur; & ſicut renes ſedes ſunt affectus libidinis vehementiſſimi, & nunquam ſatis benè edomiti, ita teneriores, atque magis intimos affectus indicare ſolent. *Renes vulnerari, quid.* Quare *vulnerari renes* erit ardentiora deſideria, teneriores affectus, meliores ſpes fruſtrari, diſſipari. Iere. 12. *Ier. 12. 2.* *Propè es tu ori eorum, & longe à renibus eorum*, ideſt, citò annois illorum poſtuletis, & permittis illos ſuis deſiderijs. Ait ergo; In lumbos meos, in omnes meas cogitationes & minutiſſime quæque men-

tis atque cordis arcana penetravit ita divina. Tum etiam vires, robur omne exorbuit; elumbem me reddidit: fortè etiam indicat renum vulnera lethalia eſſe, proindeque ſua mala immedicabilia. Plerumque autem lumborum dolores diuturnos, & ſæpe recurrentes conjunctos eſſe cum malignis morbis, & graviſſimis ſymptomatis medici docent.

Hippocr. in Coacis prænotio.

3 *Viſcera, quid.* מרורה

Non pepercit. Sæva vulnera, & ſine ulla commiſeratione inflicta: vel, primis vulneribus alia etiam adjecit, quibus *effudit in terram viſcera mea*, fellis vaſculum diſrupit, proſcindente ſagitta, ut nihil mihi ad vitam reliquum ſit viſceribus omnibus diſruptis: quod nos *viſcera*, in fonte eſt, *fel*, quod eſt pars viſcerum; & quidem hyperbolicè dictum videtur, *viſcera*, pro ſanie, & tabo ex intimis manante; vel dyſanteriam intelligit, quam ea felle & ardente bile valdè malignam effici medici docent: quæ omnia videntur non poſſe non convenire Jobo extremè laboranti: quamvis Gregor. in ſolam allegoriam reſpexit cum diaie hanc *viſcerum effuſionem*, non competere Jobo, propterea- qua neceſſarium eſſa, ut non juxta litteram, ſeu hiſtoriam, ſed juxta ſpiritum eccleſiæ membria accommodetur, quæ undequaque ab hoſtibus circumvenitur, & quidam in ipſa etiam viſcera ſæviunt, cùm illos qui in occultis ac ſpiritualibus actibus latebant. in terram fundunt, & ad ſæcularia negotia protrahunt, &c.

Gregor.

Verſ. XV. Concidit me vulnere ſuper vulnus; irruit in me quaſi gigas.

1 *Concidere, quid Baal. Pharaſim quid. Ratio nominis Phares, Illuſtratus Samuel.*	*ſymbolum. Illuſtrati David, & Jeremias.*
2 *Diſruptio muri, cuius rei*	3 *Irruere, quid ex Hebræo; Quid Gigas. Illuſtratus Moyſes.*

1 QUod ſuperiùs dixit, *non pepeciſſe*, nunc explicat, ſine miſeratione ſibi inflicta mille vulnera, quod ſi de primò acceptis plagis loquatur, dicet, tot cladium graviſſimarum nuntia continentur ad ſe perlata: ſi verò de præſenti dolore, dicet illud aſſiduum, nunquamque intermiſſum, niſi acerbiori alio ſubeunte: tum etiam intelliget mille morborum genera complicatorum, uti diximus, cap. 2.

Concindere, quid. פרץ *2. Re. 5. 10. Baal Pharaſim quid.*

Concidit. Propriè, diſrumpet me ruptura ſuper rupturam. Sunt hæ voces omnes à radice, *Parats*, quod ſignificat, aliquid erumpere vi quadam, & in obvia quæque irrumpete, quæ propter externam vim conſcindantur, abrumpantur, & diſſipentur: huius ſignificationis & ratio, & exemplum eſt locus ille 2. Reg. 5. *Venit David in Baal Pharaſim*, eſt autem *Baal* quaſi Dominus, aut habens; & *Pharaſim* rupturæ, aut eruptiones, quaſi dicas, locus rupturarum, aut eruptionum, *& percuſſit eos ibi, & dixit; Diviſit Dominus inimicos meos coram me, ſicut dividuntur aquæ*: quod propriè etiam dixerunt Septuaginta. *Diſrupit Dominus inimicos meos coram me, ſicut diſrumpuntur aquæ* aquas verò diſrumpi, non tam ſignificat ipſarum, ut ita dicam, diſruptionem paſſivam qua diſſipentur, ſed activam, qua erupentes convellunt, & perdunt obvia quæque. Ergo ſignificat vim divinæ iræ maximam quæ Philiſthinorum exercitum, quaſi inundatione quadam diſiiceret, atque labefactaret, & quaſi mille rupturis milleque conciſionibus dilaceraret. Non aliter Job irrumpentibus hoſtibus conqueritur, nihil ſibi manſiſſe integrum, diſſipata omnia bona, ſubverſam domum, diſcerptos filios, corpus etiam diſruptum doloribus, & proſciſſum ulceribus: neque non erit vehementior ſenſus, ſi eò teferatur vox originalia, cujus eſt frequens uſus in ſcriptura, nimirum ad muri diſruptionem, quæ fit aut tormentorum vi, aut impetu exercitus undique inſilientis, quomodo dicitur *diſſipatus murus* Nehemiæ 1. & 2. & Geneſ. 35. quo loco redditur etiam ratio nominis, cùm obſtetrix puero adducenti manum dixit; *Quare diviſa eſt propter te maceria?* nimirum, quia ſecundinam, quæ velut maceria, & murus interiectus illum ab altero dividebat, jam abruperat, neque tamen egrediebatur primus, *& ob hanc cauſam vocatum eſt nomen eius Phares*. Ergo cùm ait Job ſe concilum vulneribus, vel diſruptum diſruptionibus, planè ſignificat, ſe ſuaque omnia quondam munita fuiſſe divinæ providentiæ vallo, muroque firmiſſimo, jam nunc verò dejecto muro patuiſſe hoſtium inſultibus, undique oppugnante Dæmone, undique etiam ſæviſſimis ſpiritibus aſſilientibus; nihil igitur illi manſiſſe incolume aut integrum; nam funeſtam cladem, atque certiſſimum interitum, vel jam ſignificat, vel minitatur labefactatio & ruptura muri; ſicut Threnor. 2. ſcriptum eſt; *Cogitavit Dominus diſſipare murum filiæ Sion; tetendit funiculum ſuum, & non avertit manum ſuam à perditione; luxitque antemurale, & murus pariter diſſipatus eſt*: quo etiam illud Pſalm. 105. *Dixit, ut diſperderet eos, ſi non Moyſes electus eius ſtetiſſet in confractione in conſpectu eius, ut averteret iram eius*; ideſt, jamjam divina ira murum, quo muniebantur, labefactarat & dejecerat, jamjam inſiliebat ad rupturam, qua ad illos tranſiliret: ſed in ea tamen muri parte labefactata oppoſuit ſe firmum fortiſſimus dux Moyſes, qui orationis, & precum armis jamjam impetum facientem Deum compeſcuit: ſed Deum verò aut ſæviſſimos hoſtea irruentes in me (inquit Job) nemo compeſcit, nemo ſtat in confractione; addit enim.

LXX.

2. Eſa. 1. 3. & c. 2. 13. Ge. 38. 29.

Ratio nominis Phares.

2 *Diſruptio muri, quid ſignificet.*

Thren. 2. 8. Pſ. 105. 23

Irruit in me quaſi gigas. Propriè, data occaſione, conceſſo aditu accurrit celeriter: affert enim vox originalis celeritatem quandam, & pronum in currendo affectum; qui autem hic dicitur *Gigas*, alibi vertitur ab interprete fortis, potens, robuſtus; aliquando etiam Dominus, ut Geneſ. 27. cùm ait Iſaac ad Eſau; *Dominum tuum illum conſtitui*, ideſt, viribus, potentiaque majorem; ſicut & cùm ſervus dicitur, inferior viribus ſignificatur: propterea enim ſubjunctum eſt; *Vives in gladio, & fratri tuo ſervies*, ideſt, cùm alios armis expugnare & ſuperare potens fueris, illam ipſam victoriæ laudem, armorumque vim atque potentiam ad fratris tui, utpote potentioris, pedes abjicies. De appellatione autem Gigantis, aliàs dicemus.

רוץ *Irruere.* גבור *Gigas quid. Ge. 27. 27.*

Verſ. XVI. Saccum con ſui ſuper cutem meam; & operui cinere carnem meam.

1 *Conſuere, quid propriè. Saccus, quid, & qualis fuerit. Cilicium, quale, & cuius rei ſymbolum: & unde habeat*	*appellationem;* 2 *Operire, quid. Caro, externus ſplendor. Cornu, quid ſignificet.*

DIvus Thomas cum Latinis exiſtimat, his duabus ſententiis Jobum exponere, quanam ratione exceperit tot vulnera, nimirum humili atque demiſſo animo, non reluctanti, neque contumaci, tum etiam habitu ſupplici atque miſerabili, profuſis etiam lachrymis tot mala deprecaretur. Sed illud melius, quod Græci exiſtimant, perſtare adhuc in commemoratione ſuarum ærumnarum, cùm ſtatim ſubdat, *Hæc paſſus ſum &c.* Hæc igitur erit ſententia; Pro ſplendida, & regali veſte, quam ſubtilior alia atque mollior interula excipiebat, nunc unico atque eo viliſſimo amictu contegor, quem * *conſui ſuper cutem meam*: propriè concinnavi, conjunxi carni meæ: ut hac ratione extremam inopiam ſignificet. Septuaginta dixerunt; *Cilicium aſſuerunt corio meo*: eſt autem pro Latina voce *Sacci*, Hebræia *Sak* à qua proculdubio Latina traxit originem, certumque eſt, fuiſſe telam duriorem, & craſſiorem, ex aſperioribus villis contextam, vehendo frumento aptam, ut conſtat ex Joſ. 9. & Geneſ. 42. unde etiam Latini *ſaccarios* dixerunt, à vehendis ſaccis: aliquando etiam vertitur *cilicium*, & rectè, nam apud Latinos *ſaccis* affinia ſunt cilicia, aut ferè ejuſdem materiæ, & rationis. Nam Cicero orat. 3. in Verrem, ait, *Cùm iſte frumentum, corio, cilicia, ſaccos imperaret*: fortè enim ea regio habuit, quod Varro 2. de re ruſtica capit. 11. & Columella libr. 12. capit. 46 de Cilicia prodiderunt; hircos, aut capellas ibi inveniri magnis villis, propterea tonderi, ex illiſque texturam appellari à Cilibus cilicia: quorum uſum tum in caſtris, tum in navigiis fuiſſe, ſcribit Alconius: & indicat illud Virg. 3. Georg.

8 *D. Thom.*

Græcorum expoſitio commodior

**No moba quam dado ſino un pedaco de xerga, à rayz de las carnes.*

Saccus cuiuſmodi fuerit.

Ioſue 9. 4. Ge. 42. 25. Cic. in Ver. 3. Var. li. 2 de re ruſt, cap. 11. Columel li. 12. c. 46. Virgil. 3. Georg.

Nec minus interea barbas, incanaque menta
Cinyphii tondent hirci, ſetaſque comantes
Uſum in caſtrorum, & miſeris velamina nautis.

Quo loco Servius obſervavit, ciliciis loricas poliri ſolitas, atque tegi tabulata turrium, ne jactis facibus ignis adhærere poſſet. Oportebat igitur aſſe telam craſſiſſimam, propterea que ægrotanti homini graviterque exulcerato moleſtiſſimam. Quod igitur Septuaginta dixerunt, *aſſuerunt*, mala ab aliis ſibi illata videtur ſignificare: at in originali per primam perſonam dicitur, *Conſui*. Ergo vel ſignificat miſerabilem ſuum habitum; nam quondam ſaccum, & cilicium lugentes aſſumebant; vel ſuæ fortunæ, & ſta-

Servius.

LXX.

Cilicium ſymbolum commutationis fortunæ.

Iſa. 3. 24. Amos. 8.

& ſtatus commutationem, ad extremam inopiæ, & viliſſimæ ſervitutis rationem devolutam; huius enim ſymbolum eſt, commutatio melioris veſtis cum cilicio. Iſaiæ 3. *Pro faſcia pectorali, cilicium.* Amos 8. *Inducam ſuper omne dorſum veſtrum ſaccum, & ſuper omne caput calvitium*; nam ſervi & accipiebant viliſſimum & craſſiſſimum amictum, & caput atque barbam radebantur.

R. David. R. Levi. Caro, pro tota corpore.

Et operui cinere carnem meam. Plerique poſt Rab. David in lib. radicum, & Rab. Levi in commentariis, totum pro parte accipiunt, *carnem* videlicet pro corpore, deinde corpus pro capite: in ſignum (inquit) pœnitentiæ, & luctus, operui, involui cinere, conieci in pulverem, & cinerem, deieci in terram. Sed praſtat commentarius, quem Septuaginta lectio nobis præbet; *Extinctum eſt in terra robur meum*, ideſt, priſtina omnis fœlicitas prorſus extincta atque deleta: nam illa vox *operandi*, in Hebræo, occiſionem interdum affert, devaſtationem, vindemiationem: pro *carne* autem, aut pro robore, quæ inter ſe contraria videntur, propriè eſt in Hebræo, *cornu meum*; quo ſignificari ſolet quidquid eſt potentiæ, atque ſplendoris; Nam quod in potentioribus animalibus eminet, quo aut ſe defendunt, aut alia animantia impetunt, cornu eſt. Non rarò etiam pro Regia potentia, aut pro regno uſurpatur, de quo plura aliquando dicemus. Nunc Iob ait, ſuum cornu deiectum in terram, ideſt, ſe regem in ſtercore ſedere; ſuam potentiam, ſuaſque vires omnes extinctas, nihil ſibi quo ſe tueatur, præſidii reliquum eſſe: hæc enim omnia complectitur uſurpatio *cornu*, quæ omnia *carnis* nomine ſapienter ſignificavit interpres; *caro* enim externum ſplendorem; blandientemque fœlicis fortunæ faciem ſignificare ſolet, ut illud *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius, &c.* Cùm autem ait, *opertum ſe cinere* & pulvere, ſe penè mortuum jam & humatum deplorat; nos in extremis malis dicere ſolemus (*eſtoy enterrado en vida*) De illa autem cæremonia conſpergendi cinerem ſuper caput, nonnulla diximus, cap. primo, & plura inferius.

LXX.

Operire, quid pro prie.

Caro externus ſplendor.

Iſa. 40. 6.

Verſ. XVII. Facies mea intumuit à fletu, & palpebræ meæ caligaverunt.

1 *Intumeſcere, quid. Varia lectio. Facies pro oculis.*

2 *Oculus, ſimilis fonti. Oculorum natura, & diſpoſitio optima. Illuſtrati Moyſes, Salomon, & David.*

3 *Varia lectio. Vmbra, & umbra mortis. Caligare, & caliginoſa quæ dicantur. Oculorum vitia, & morbi.*

1 Intumeſcere. הכה

INcredibiles atque implacabiles dolores cogunt me lachrimarum vim profundere, quarum non oculi modò, ſed tota facies teſtis eſt, quæ *intumuit*, & exulcerata eſt ferventibus lachrymis: vox *intumeſcendi*, ſignificat turbationem aquæ, atque ſubſidentis luti commotionem, quod turbidam illam, & lutulentam efficit: unde Pagnin. dixit; *Facies mea fœdata eſt luto propter fletum*: Regia; *Facies mea lutificata ſunt.* Vatabl. *Lutulenta facta eſt, quaſi ſi luto infecta eſſet*: & quidem ab illa radice dicitur Pſalm. 45. *Sonuerunt, & turbatæ ſunt aquæ eorum*: propriè intumuerunt: vel, æſtuaverunt aquæ, ideſt, tyrannorum potentia, inſtar æſtuantis maris, & intumeſcentis, propter ingentem copiam & commotionem; ſic tranſtulit Hieronym. *Sonantibus, & intumeſcentibus gurgitibus eius*: ſic igitur hoc loco, *Facies mea intumuit*, excrevit, æſtuavit, commota & turbata eſt, imbibito ardentium lachrymarum humore, aſſiduè decidente: neque ſolum facies, ſed pectus etiam, quod imbrem calidæ aquæ decidentem excipit: ſic legunt Septuaginta, *Venter meus combuſtus eſt à fletu*: quamquam Catenæ auctor *Ventrem* intelligat animam, quæ dolore uratur, neque decidentes lachrymæ quidquam remittant: ſed fortè illud germanum eſt, ut *facies* pro oculis accipiatur; facies enim ſæpè aſpectum ſignificat, & pro oculis uſurpatur: ſic facies cum oculis per expoſitionem jungitur Iſai. 5. *Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmetipſis prudentes.* Hebraice, & *coram facie prudentes*: & clarius Pſalm. 30. *Proiectus ſum à facie oculorum tuorum*; Et opportunè illa intumeſcentia atque conturbatio oculis tribuitur, tanquam fonti clariſſimo, & limpidiſſimo, quem ſi quis commoveat, & ſubſidentem limum excitet lutulentum, & inquinatum efficiet. Oculorum autem nomen eſſe idem, quod fontis, apertè conſtat ex Deuteronom. 33. *Oculus Iacob in terra frumenti & vini*; ubi Septuaginta. Complutenſes legunt; *Fons Iacob*; nam Iacobæi & Iſraelitæ ex Iacob, tanquam rivus ex fonte profluxerunt copioſa & ſobole, & valde numeroſa poſteritate, quaſi impetu quodam ſcaturientis aquæ; ut Iſai. 27. dixit, *Qui ingrediuntur impetu à Iacob.* Atque illa ſolet eſſe Phyſiognomorum de oculis doctrina, ut humidi ſint, non ſicci, & natare videantur in ſuo orbe, tanquam aqua in vaſe; ea videlicet eſt optima illorum diſpoſitio; nam ut Ariſtoteles docuit lib. de ſenſu & ſenſibili, ad aquam referuntur, & pupilla aquea eſt: tum etiam oculus frigidus & humidus eſt, ut idem docuit 5. de Generatione Animalium cap. 4. quare Medici malum dicunt, cum *Oculus inareſcens velut ſpuma, atque etiam obſcuratur.* Certè à ſplendore, & ab humiditate illa humoris triplicis, Aquei, Vitrei, Chryſtallini commendantur oculi ſponſi, *Oculi eius ſicut columbæ ſuper rivulos aquarum, quæ lacte ſunt lotæ, & reſident iuxta fluenta pleniſſima*; non rigent duritie, nec ſqualleut ſiccitate, ſed liquidum, & limpidum cernunt. Oculi igitur qui ſplendidi, limpidique fontes ſunt, ſi vim humoris ex interois partibus expreſſi, & ab animi ægritudine & perturbatione concitati concipiant, turgent, turbantur, tument, & æſtuant inſtar turbidi & æſtuantis maris: quare peropportunè de oculis dictum fuerit; *Facies mea intumuit à fletu.* Similiſque eſt illa ſuæ ægritudinis amplificatio Davidis Pſalm. 6. *Turbatus eſt à furore oculus meus*; quod Hieronym. dixit, *Caligavit præ amaritudine oculus meus*, ideſt, præ copia, aut rivulis defluentium lachrymarum, & Pſalm. 30 *Conturbatus eſt in ira oculus meus*; quæ *conturbatio* iuxta Hebræum propriè eſt attritio, hebetatio, conſumptio, tabes, corroſio, velut à tinea: Poeticum ſanè, ſicut & id Catulli ad Mallium.

Pagnin. Regia. Vatabl.

Pſal. 45. 4. Hieron.

LXX. Nicetas. Facies pro oculis.

Iſai. 5. 21. Pſ. 30. 23.

2 Oculus fontis perſimilis.

עין

Deu. 33. 28.

Iſa. 27. 6.

Oculi optimi aut ſeri.

Ariſtot.

Hipp. lib. 6 de morb. popul. ſect. 1.

Cant. 5.

Pſal. 6. 8. Hieron.

Pſ. 30. 10.

Catull.

> *Mæſta neque aſſiduo tabeſcere lumina fletu*
> *Ceſſarent, triſtique imbre madere genæ.*

Et palpebræ meæ caligaverunt, Septuaginta propriè ex Hebræo reddiderunt; *Super palpebras meas umbra*: addit etiam Auguſtin. *Vmbra mortis*, quod auctor Catenæ perinde eſſe exiſtimat, ac ſi dixiſſet, *Mortem ipſam ante oculos fero*: ſed alienum videtur ab inſtituta oculorum ægritudine, & perturbatione ex aſſiduitate lachrymarum, Caietanus *umbram* intelligit illam, quæ efficitur ex ſuperciliis prominentibus, retractis introrſum oculis propter attenuatum humorem & expreſſas lachrymas; ſed ſenſus humilior, quàm pro dignitate & vehementia graviſſimæ orationis, atque dolentis animi, præſertim cum lachrymabundi oculi turgeant potiùs, & emineant. Quare potiùs umbra palpebrarum cæcitatem ſignificat; nam aſſiduum fletum ſequi ſolet caligatio quædam inſiti luminis & hebeſcentia oculorum, mala obſcuritas; atque adeò *umbra mortis* ſignificat denſiſſimas illas tenebras, quibus obduci ſolent oculi moribundi eorum, quibus jam mors imminet: de quo diximus cap. 3. Ait ergo Iob, jam mea lumina deficiunt, jam caligo, jam morior. *Palpebræ* autem, pro ipſis luminibus ſumuntur: & eleganter dixit interpres, *caligaverunt*: Nam Latini oculorum vitium propriè appellant caliginem, ſuffuſionem, nubeculam; quæ omnia cum umbra coniuncta ſunt; atque adeò etiam cœlorum lumina cum lachrymantur, ideſt, cùm pluunt caliginoſa dicuntur; ſic ſcripſit Cicero; *Cœlum vos in quo nubes, imbres, ventique cogantur, quod & humidum & caliginoſum eſt, propter exhalationes terræ.* Pari ſanè lepore Vulgatus dixit Deuteron. *Cœli caligabunt rore*: nimirum cœlo, ſoleque (qui mundi oculus eſt) obductis rorantibus nubibus. Quid, quod (ut à fonte non diſcedamus) fontes atque amnes caligantes vocat Columel. libr. 8. capit. 5. *Pleriſque, inquit, amnes æſtate vaporatis, hyeme frigidos nebulis caligant.*

3 LXX. Auguſt. Vmbra. Nicetas. Caietan.

Vmbra mortis, quid ſignificat. Synecdoche. Oculorum morbi & vitia.

Caligo & caliginoſa, quæ dicantur.

Cicero.

Verſ. XVIII. Hæc paſſus ſum, abſque iniquitate manus meæ; cum haberem mundas ad Deum preces.

1 *Iniquitas, quid ex Hebræo. Noſtra, à rapacitate dicta. Iniquitas, univerſa peccata contra proximum.*

2 *Mundæ preces quæ. Quæ item puræ manus. Sanguis ſignificat peccata contra proximum. Explicatus Paulus.*

3 *Charitas proximi reddit efficaces preces apud Deum. Explicatus Matthæus.*

4 *Orationis comites, Eleemoſyna & ieiunium.*

5 *Mentis attentio inter orandum. Explicatus Paulus.*

6 *Orationis & precum appellatio, univerſam religionem affert. Illuſtratus Daniel. Inimicus conatur auferre ſtudium precandi.*

Nihil

Digitized by Google

1 *Quid propriè iniquitas.* חמס *Ez. 22. 26.*

NIhil; inquit, horum commerui, cùm erga Deum & homines innocens ſemper vixerim, *abſque iniquitate*; propriè rapina, violentia, iniuria, ſæva violentaque tyrannide; neminem læſi, preſſi neminem. Affert etiam vox originalis contemptum illius rei, quæ læditur, cui infertur injuria, & ut id Ezechiel. 22. *Sacerdotes eius contempſerunt legem meam*, ideſt, vim attulerunt legi, detorſerunt illam ad ſuas cupiditates per ſummam iniuriam, atque contemptum. Tribuitur autem *iniquitas manibus*; nam impii manibus ſuis vim aliis inferunt, manibus etiam auferunt, & rapiunt. Hinc illud Proverbior. 4. *Comedunt panem impietatis*, ideſt, vivunt ex rapto: quare ab hac ipſa radice *Chamas*, deſcendit nomen avis rapacis, aduncis unguibus, noctu volantis & rapientis, quam Hieronym. *Noctuam*, alii Nycticoracem appellant, alii accipitrem nocturnum, aquilam oſſifragam, Gryphum, Harpyam. Obſervat verò Rab. Kimhi id nomen habere ex eo, quod rapiat & ſpoliet cæteras aves. Rectè igitur hoc loco, per *iniquitatem manus*, deprædatio, ſpoliatio, rapina per inſidias occultas & nocturnas intelligitur: ſicut autem hujuſmodi *iniquitas*, univerſa alia quæ proximum lædunt, complectitur; ita etiam, cùm, *abſque iniquitate manuum* habuiſſe aſſerit, univerſum iuſti hominis officium erga proximum ſignificat.

Prov. 4. 17. *Noctua.* *Levit. 11. 15.* *R. Kim.* *Iniquitas, universa peccata contra proximum.*

2 *Vatabl.* LXX.

Mundas verò *habere ad Deum preces* integrum cultum religionis, & pietatis erga Deum indicat: quam ſententiam valdè enervat Vatablus, cùm explicat de ſolo ſermone; *Nihil mali loquutus ſum*. Multò melius Septuaginta, quos noſter imitatus eſt; *Deprecatio mea munda*, ideſt, peracta mundis manibus, atque nullo fraternæ cædis cruore fœdatis, nulla rapina, nulla proximo illata iniuria: nam huiuſmodi manus ad orandum extentas averſatur Deus, atque in proximum univerſum iniuriarum genus, ſanguinis nomine ſignificari ſolet; ſicut David Pſalm. 50. necis & iniuriarum Uriæ pœnitens, ait, *Libera me de ſanguinibus*, ideſt, ab omni malè merendi de proximo ratione. *Libera me Deus de barer mala nadio*: quin potiùs benè mereri de omnibus ſtudeam: ſubdit enim, *ſpiritu principali*, munifico, liberali, benefico, omnibus grato, *confirma me*. Propterea Paulus monet. 1. ad Timoth. 2. *Levare puras manus ſine ira*; quod alii explicant abſque iniuriarum memoria; iuxtà id Marc. 11. *Cùm ſtabitis ad orandum, dimittite, ſi quid habetis adverſus aliquem*: ſed congruentiùs activè, *ſine ira*, nemini iraſcentes, aut nocentes quacunque ex cauſa. & eò etiam (ut indicat Chryſoſtom.) pertinet, quod additur, *& diſceptatione*, quæ Græcè dicitur *dialogiſmus*, ne re & opere, aut verò *diſceptatione*, & verbo proximum læſerimus, omnino paca-to, & mitiſſimo erga proximum animo. Eſt nimirum eiuſdem loquutionis formula apud Latinos; nam ſic ſcribit Livius libro 41. *Omnis præfatio ſacrorum, eos, quibus non ſunt puræ manus, ſacris arcet*. Atque Seneca lib. 3. nat. q. *Quid*, inquit, *eſt præcipuum. Non admittere in animum mala conſilia, puras ad cælum manus tollere*. Certè ſive idem, ſive Seneca alter, repetit non ſemel idem; nam in Oedip.

Sanguinis nomine, peccata contra proximum. *Pſ. 50. 16.* *1. Tim. 2. 8.* *Puræ manus.* *Chryſoſt.* *T. Liv. lib. 41.*

Licet iam tollere ad cælum pia,
Puras nec ulla ſcelera monentes manus.

& idem iterum de ingenti piaculo;

Quis Tanais, aut quis Nilus, aut quis Perſica
Violentus unda Tigris, aut Rhenus ferox,
Tagusve Ibera turbidus gaza fluens
Abluere dextram poterit?

Seneca Oed. Act. Sc. 1. In Herc. Furen. Sc. ult.

3 Denique ad ſacra peragenda, & preces offerendas, puras manus, puram veſtem, puram aquam, pura etiam vina & libamina requirebant; ideſt, nihil omnino admiſſum iniquum. Eſt ſanè quod magnam noſtris precibus efficacitatem adfert, concordia, & benevolentia erga proximum, atque nunquam illum læſiſſe: quod fortè indicatur Matt. 18. *Si duo ex vobis conſenſerint ſuper terram de omni re, quam petierint, fiet illis à Patre meo*: & è contrario, preces irritas efficit illata iniuria, ſicut ſcriptum eſt Matth. 5. *Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adverſum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade priùs reconciliari fratri tuo*. Non enim priùs oraturos, aut ſacrificaturos ad ſe accedere jubet Deus, quàm poſt rectè, & integrè optimi & iuſti viri officium proximo exhibitum. *Diſcite*, inquit, *benefacere, quærite iudicium, ſubvenite oppreſſo, iudicate pupillos, defendite viduam, & venite & arguite me, dicit Dominus*.

Matth. 18. 19. *Mat. 5. 23.* *Iſai. 1. 18.*

4 *Orationis comites, eleemoſynæ, & ieiunium.* *Iob 9. 30.*

Neque verò ſolùm munditiem manuum ad orationem confert, ſed ſplendor quidam, & nitor, quem efficit miſericordia, & beneficentia. Propterea enim *lauiſſe manus* ſuas dixit Job ſuperius cap. 9. ſunt enim orationis comites, eleemoſyna, (quæ omne beneficentiæ genus comprehendit) atque jejunium, quod carnis motus, & impetus frangit, ne ulla prava cupiditate commotus, adverſus Deum aut proximum efferatur; & ut ſe potiùs læſum, quàm proximum velit. Quod tamen in bonum convertet Deus, ut detrimenta propter proximum ſuſcepta in multò uberiora lucra cedant, & bona quæ orans poſtulaverit, facilius & cumulatius referat, quàm ipſe poſtulare auderet.

Græci. *Ambr. l. 5. de ſac. c. 5.* *Inter orandum attentio animi.*

At Græci *munditiem* hanc orationis ſic interpretantur, quod nullis perturbationis, aut mentis fluctibus admiſta fuerit, ac nullis curis diſtracta; quod in illo Pauli loco ad Timoth. *diſceptationem* intellexit Ambroſ. lib. 5. de ſacramentis, cap. 5. *Plerumque*, inquit, *negotiator venit ad orationem, aut avarus de pecunia cogitat, alter de lucro, alter de honore, alter de cupiditate, & putat quod eum Deus poſſit audire: & ideò quando oras, divina humanis præferre te convenit*. Hanc ille diſceptationem eſſe intelligit: ſunt enim dialogiſmi quidam & ſoliloquia, quæ mentem, & cogitationem à Deo avertunt, & ad alias res prophanas convertunt: & ſicut creata omnia reſpectu divinorum, tenebræ ſunt; ita etiam ſordes & immunditiæ ſunt, reſpectu illius ſummæ puritatis, atque ſuperni candoris: ergo qui cogitationes terrenas admiſcet cogitationi divinorum, non habebit *mundas preces*; qui autem defixa in Deum mente orat, *mundas ad Deum habet preces*.

Orationis nomen, quid ſignificet. *Luc. 11. 1.* *Dan. 6. 5. 10.*

Sed illud notandum, quod ſupra indicavimus, orationis & *precum* nomine univerſum religionis & pietatis cultum circa Deum ſignificari: eſt enim totius religionis quaſi fundamentum quoddam. Quare cùm prima Chriſtianæ religionis initia ponebantur, divino ſpiritu permoti Apoſtoli, dixerunt, *Domine doce nos orare, ſicut & docuit Ioannes diſcipulos ſuos*. Hinc vel ex ſolo orationis ſtudio ablato, univerſam Danielis religionem, & pietatem ablatum iri, verumque Deum contemptui habendum, principes illi & ſatrapæ, qui Danieli invidebant, ſibi perſuadentes, dixerunt; *Non inveniemus Danieli huic aliquam occaſionem, niſi fortè in lege Dei ſui*. neque aliam violandæ legis rationem excogitarunt, quàm illam, ut omnis qui peteret aliquam petitionem à quocunque Deo, & homine, niſi à Dario, mitteretur in lacum leonum: at Daniel adverſus illarum machinamenta, non alio remedio, quàm ipſa oratione uſus eſt; nam *feneſtris apertis in cœnaculo tribus temporibus contra Jeruſalem in die flectebat genua ſua, & adorabat*. Hoc orandi remedio ad tot ærumnas ſibi relicto, conſolari ſe poterat Job, atque in hanc ſententiam dicere, *Relicta ſunt tantummodo labia circa dentes meos*: dum orare, & precari poſſum, non omnino perii; nam ad extremum interitum deveniſſe, qui precandi ſtudium intermiſit, ipſe quoque Eliphaz docuiſſe videtur ſuperius dicens, *Evacuaſti timorem: & tuliſti preces coram Deo*.

Precandi remedium unicum. *Iob. 19. 20.* *Iob. 15. 4.*

Verſ. XIX. Terra ne operias ſanguinem meum, neque habeat locum in te latendi clamor meus.

1 *Varia imprecationis ratio, & formula. Commodior interpretatio.*
2 *Quæ dicantur clamare. Chriſti patientis figura.*
3 *Rerum mortuarum compellatio ad ſignificationem doloris. Ut propheta cælum, & terram invocent.*
4 *Operire, quid.*
5 *Sanguis, quid. Ut ſcelera clament. Explicatus Moyſes.*

1 *Aben Eſra. Caietanus. Imprecatoria formula.*

CAietan. poſt Aben Eſra exiſtimat hanc eſſe iuramenti deprecatorii formam, quo aſſeveret nullius ſibi iniquitatis conſcium eſſe; Niſi vera (inquit) loquor, inhumatus abiiciar, neque me defunctum parens tellus ſinu excipiat: *& non locus clamori meo*, ut in Hebræo eſt, ideſt, meæ preces non exaudiantur; vel, clament mea ſcelera, ſi quæ habeo, in cœlum, publicoque iudicio illa vindicet ſupremus judex, neque patiatur inulta latere: ſi quæ, inquit, terra novit flagitia, quæ lucem fugiunt, ipſa in medium atque in lucem proferto. Sic Tygurina. *O tellus, ne celes mea ſcelera capitalia*. Sed frequentior, & rei præſenti opportunior ſenſus eſt, ut hæc dicantur ad commovendam miſericordiam: Opto (inquit) ut omnibus explorata, atque probata ſit mea innocentia, & tacenti-

Tygur. Commodior expoſitio.

bus hominibus, aut ſuo depravato judicio me condemnantibus, ipſæ res inanimes loquantur & prædicent, extremo me ſupplicio affici, nulla mea culpa; meum hunc clamorem atque querimonia ſurdis auribus excipiunt mei amici; audiat terra, audituque multiplicet & reddat, reſonante Echo; meoſque gemitus atque ſuſpiria, numeroſiori
2
Arcis. ſumo clamans dicitur. repercuſſu referant montes, ſeptieſque aſſonent valles;

. Avia reſponſent ſylva, & vaga certis imago.

Tum etiam is *clamor*, quem edunt mei dolores (nam quæ acerbiſſima ſunt, clamare dicuntur, id eſt, vehementi aliquo affectu homines percellunt, & clamare cogunt) minimè contineantur intra terram, ſed univerſam aeris regionem pervagatus conſcendat in cœlum. Perſpicitus hoc loco, non valdè latens neque obſcura Chriſti patientis imago, cuius ſanguinem ab impiiſſimis deicidis immaniter profuſum, minime occuluit terra, ſed qua potuit ratione contremiſcens atque commota ſignificavit; prædicarunt *petræ, & ſaxa* mutuis colliſionibus, ingentique fragore diſrupta; neque non ſua ura *aperuerunt monumenta*. Eſt verò proprium eorum qui in extremis malis verſantur (ut Chryſoſtom. ait) ut nolint ſua mala videri atque illorum, neminem non fieri ſpectatorem.

Christi patientis figura.

Matth. 27. 52.

Chryſoſt.

3
Res mutas, & mortuas compellare ad ſignificationem doloris.
Terra. Poeticum ſanè atque Patheticum, in dolore aut re alia greviſſima, res mutas, mortuaſve, omni ſenſu auditque carentes, teſtes & auditores compellare: alius eum avibus loquitur, cum feris alius, ſurda littora mareq; compellat alius, nemora, ſylvas, quercus, ſaxa: ſic ille dixit,

Et quodcumque meæ poſſunt narrare querela,
Cogor ad argutas dicere ſolus aves.

Propertius.
Ut propheta cœlum, & terram invocent.
Pſal. 18. 5.
Eccl. 1. 4.
Iſai 1. 2.
Deu 32. 1. 2

Scriptores ſacri, *cœlum, & terram* compellant incorruptiſſimos veritatis teſtes, & quorum teſtimonium ad multa ſæcula diuturnum ſit, & longè lateque pateat per univerſas regiones; ſi quid enim prædicent & conteſtentur cœli, *in omnem terram exibit ſonus eorum, & in fines orbis terræ, verba eorum*: & ſi quid terra loquatur, id certè melius generationibus narrare poterit; nam *generatio præterit & generatio advenit, terra autem in æternum ſtat*; vid. Iſai. & Moyſen in cantico; non ſolum enim cœlum & terram compellat, ſed *imbrem*, & rorem atque *pluviam*, ut ſua verba accepta, & ſimul cum guttis aquæ permixta inſtillent in capita, aureſque mortalium. Atque ubicunque iis rebus inanimatis ſenſus, audituſve tribuitur, indicatur res eſſe eiuſmodi, quæ rerum omnium naturam, & ordinem ab auctore naturæ præſcriptum evertat: atque ideò omnium creaturarum intereſſit id curare, quaſi dicerent, *Eſta ſin razon á todos toca*.

4
כסה
Ne operias. Idem verbum, quod Proverb. 12. vertitur *diſſimulare*: & Eccleſiaſtæ. 6. *oblivione delere*. Operire igitur hoc loco etiam erit oblivione delere, atque diſſimulare; Quantumvis, inquit, me contegas, contineaſque ſepulchro, tamen ne ſepelias oblivione iſtam meam incredibilem ſuppliciorum ſine ullo meo ſcelere ſuſtinentiam; quantumvis ſurda ſis, vinci te patere his meis clamoribus; mihi aurem benignam præbe. Simile id Iſai. 1. *Auribus percipe terra*. Propriè, Inclina aurem, quemadmodum ſurdaſtri facere ſolent, ut audire poſſint. *Sanguinem*. Olympiodor. & Polychron. intelligunt *ſanguinem* ex illius corpore fluentem; quaſi diceret, Neque exorbeas meum ſanguinem, ut mei ſupplicii veſtigium, atque memoria omnibus conſpicua manere poſſit. Auguſtin. legit; *Terra ne operias ſuper ſanguinem carnis meæ*: quod eundem ferè habet ſenſum cum lectione Vaticane, *Terra ne operias*: ſed præſtat ut per *ſanguinem* intelligamus lethales cruciatus, propeque jam inflictam mortem.

Pro. 12. 16
Eccl. 6. 4.
Operire, quod.
Iſai. 1. 2.

5
Olympiod.
Polychr.
Auguſt.
Vaticana.

Clamor meus. Non ſolùm iſti mei gemitus, ſed etiam ulcerum, & morbi incredibilis, & cruenti ſanioſique cadaveris clamor; quantumvis in ſepulchro lateat cadaver, tamen erumpet foras clamor: ſicut ad Cain dictum eſt, *Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra*; fugerat fratricida teſtes, egreſſus in agrum; occiſum fratrem abdiderat (ut ait Joſeph) putans clam fore homicidium, rogatus a Deo, ubinam frater ſit, negat ſe ſcire; atqui vox profuſi ſanguinis, & abditi cadaveris ex ipſis terræ viſceribus erupit, prædicavitque homicidium, atque homicidam prodidit; neque invenit locum latendi in terra, cùm de terra clamaret; quæ enim *aperuit os ſuum ut exciperet ſanguinem*, eadem ipſo aperto ore cauſam profuſi ſanguinis, atque profuſorem, locum, tempus, & reliqua omnia, quæ coram illa geſta ſunt, ingenuè & ſyncerè conteſtata eſt.

Gen. 4.

Ioſeph. 1. li. antiquit.

Quod autem Septuaginta dixerunt, *neque ſit locus clamori meo*; quamvis videatur contrarium habere ſenſum, tamen re ipſa idem eſt; quaſi dicat nullus ſit clamori meo definitus locus, quo gemitus mei atque lamenta conſiſtant, ſed per univerſum aeris ſpatium liberè ad cœlum uſq; perferantur, & ad omnium mortalium aures deveniant. LXX.

Verſ. XX. Ecce enim in cœlo teſtis meus, & conſcius meus in excelſis.

1 *An teſtimonium cœli, an verò Dei nunc proponatur à Iob. Jurandi formula.*
2 *Conſcius, quis dicatur ex Hebræo, & Syro. Illuſtratur Moyſes. Deus judex ſimul, & teſtis.*
3 *In divino judicio duo teſtes, Deus ipſe, & conſcientia.*
Teſtis ſupremus in cœlo, tanquam in ſpecula.

Eugubinus exiſtimat velle nunc Jobum uti teſtificatione cœli, poſtquam terræ teſtimonium produxit; ſed ægrè quadrat; nam non tam cœlum, quàm alium, qui in *cœlo* reſidet *teſtem*, & ſpectatorem habere ſe dicit. Deum igitur cuius *ſedes cœlum*, ſignificat. Caietanus verò, rurſum hoc loco juramenti formam agnoſcit, quo Deum invocet ſuæ innocentiæ teſtem, atque conſcientiæ ſpectatorem, & conſcium. Sicque erigitur in ſpem, ut qui ab iniquis teſtibus, & parum fidis amicis nunc conviciis afficiatur, commendetur poſtea à Deo *coram angelis*. Ideò, inquit, clamorem meum latere, aut contineri inferis his regionibus nolo, quoniam appello judicem teſtemque meum conſidentem in cœlo, qui meæ juſtitiæ conſcius, meis calumniatoribus, falſiſque teſtibus damnatis, me innocentem abſolvet. Vel, ſi terra diſſimulet, & comprimat clamorem meum, non ideò cadam mea cauſa, nam judicem appello, quem nihil latere poteſt. Vel, licet nunc in terra humanis judiciis opprimi videar, ſcio in cœlis aliter de me judicium fieri; ſcio aliam fieri meæ innocentiæ teſtificationem. Hoc illi bona mens ſolatium ſuggerit, Deū videlicet, qui illum ſemel, & iterum ſuis angelis magnificentiſſimo præconio commendavit.

1
Eugubinus An cœli teſtimonium nunc proponatur.
Iſa. 66. 1.
Caietan. Iuramenti formula.

Divinum teſtimoni

Et conſcius. Ferè vox ſynonyma cum *teſte*, ſed alterius linguæ, nempe Syriacæ: quarum duarum vocum diſcrimen in hoc loco, eſt idem quod Gen. 31. cum Laban atque Jacob fecerunt tumulum, comederuntque ſuper eum; *quem vocavit Laban tumulum teſtis; & Jacob acervum teſtimonii*: ſapienter autem addidit Vulgatus; *uterque juxta proprietatem linguæ ſuæ*. Nam eum uterque rem unam ſignificaſſet, Jacob tamen uſus eſt dictione Hebræa; at Laban Syriaca, ut docet Hieron. in traditionibus, & Auguſt. q. 97. *Ghed*, enim, *teſtis* eſt, aut teſtimonium Hebræis; et verò, *Sahad* teſtis apud Syros, & hoc loco *conſcius*. Neque verò quod Deus teſtis ſit, judex eſſe non poterit, cum ſcriptum ſit Jerem. 29. *Ego ſum iudex, & teſtis, dicit Dominus*: ne ſibi ullius ſceleris, quantumvis in imò cordis receſſu perpetrati, impunitatem promittat homo; non enim aliis externis teſtibus indiget Deus. Et quidem in divino judicio non deerunt duo veriſſimi teſtes, videlicet, & Deus ipſe, & noſtra conſcientia; propter eaque dicitur Deus *teſtis in cœlo*, in excelſiſve eſſe, non tam propter loci præſtantiam, & amplitudinem, numinis majeſtate dignam, quam propter locum aptiſſimum ad contemplandum, tanquam ex ſublimi ſpecula, quidquid in terris geratur: *de cœlo enim reſpexit ſuper omnes filios hominum*: & iterum; *Dominus, in cœlo ſedes eius; oculi eius in pauperem reſpiciunt*: & Micheæ 1. *Dominus Deus vobis in teſtem, Dominus de templo ſancto ſuo* (id eſt, de cælo in quo velut in templo habitat: & cum hoc teſtis munere ſtatim conjungit judicis ſeveritatem.) *Egredietur Dominus de loco ſuo, deſcendet, & calcabit ſuper excelſa terræ*.

2
Conſcius quis dicatur.

Hieron.
Aug. q. 97.
עד
שהד.
Deus index ſimul & teſtis.
Ier. 29. 23.
In divino iudicio, duo teſtes, Deus ipſe & conſcientia.
Pſal. 8. 38
Cur teſtis ſupremus, dicatur eſſe in cœlo.
Pſal. 32. 13
Pſal. 10. 4
Mich. 1. 2.

Verſ. XXI. Verboſi amici mei; ad Deum ſtillat oculus meus.

1 *Varia lectio. Verboſus, quis ex Hebræo. Quis deriſor, aut illuſor. Illuſtratur Salomõ. Verboſi omnia deteriora reddunt.*
2 *Oculum ſtillare, per tranſlationem dici. Cur lachrymæ dicantur non deſcendere, ſed aſcendere in cœlum. Illuſtratur Eccleſiaſticus.*
3 *Nytzanu Hebræus apud Caietanum.*
4 *Varia nectendi, & interpretandi ratio.*
5 *Brevitatis vitæ circumlocutio, Varius nexus.*

Com

Varia lect. Vatabl. Complut. Burgenſ. Pagnin. Tygur. Caiet. Hebr. Quid verboſus, in Hebr. לִיץ *Quis dicatur deriſor aut illuſor. Pro. 19. 28. Prov. 9. 7. P. 9. 21. 24. Verboſus omnia reddit deteriora.*

1 CUm illi, inquit, qui amicos ſe præſtare debuiſſent, veræ amicitiæ officium deſeranr, neque mihi conſolatores, ſed verborum profluentia moleſtiſſimi criminatores exiſtant, lachrymans, & ejulans ad Deum me converſam, cujus fidei meam cauſam committam. Cum flevero, illum mea infortunia tangent; nam flenti mihi non adſunt humani vultus. *Verboſi*. Non eodem modo redditur; nam Vatabl. non accipit in malum, ſed ſimpliciter vertit, & interpretatur; *Colloquutores mei*; qui loquimini, & diſſeritis mecum, ad Deum lachrymas fundo, qui teſtis eſt meæ innocentiæ, non ad vos qui cupitis eam labefactare. Complutenſes cum Burgenſi legunt; *interpretes*, quòd Jobi verba ſiniſtrè acciperent, & in deteriorem partem interpretarentur. Pagninus, *Rhetores*; ſimiliterque Tygurina; *Cum amici mei rethorica oratione contra me agunt; manantibus lachrymis Dei opem imploro*. Hebræus apud Cajetanum; *Patroni mei, ſocii mei*, ironicos, qui mihi exhibere ſe deberent patronos, adverſarios experior. Sed huic varietati locum ſanè præbuit verbum *Lutz*, quod propriè ſignificat illudere, aut deridere. Quia verò qui illudit, exquiſitis interdum utitur verbis, & aliis ridiculis verbis reddere ſolet, & imitari alterius dicta, ideò ſignificat interpretari, aut exquiſitè loqui, & Rhetorem agere: hinc Proverb. 19. *Teſtis iniquus, deridet judicium*: nam commutat verba, falsò loquitur, ſiniſtrè interpretatur quæ audit, aut videt, rem verboſa oratione exaggerat, veluti deriſores ſolent; & Proverb. 9. *Qui erudit deriſorem, ipſe iniuriam ſibi facit*: nam in deteriorem partem rem deriſor interpretatur, & vitio atque concepto odio tribuit, quod ea amicitia, & benevolentia fit; & cap. 21. *Superbus arrogans, vocatur indoctus*: propriè, illuſor, aut deriſor; nam ſtultitiæ atque ſuperbiæ ſignum eſt, alios irridere. Hæc omnia complexus eſt illo vocabulo, *verboſi*, Latinus interpres; nam illuſores, interpretes, Rhetores, multis verbis uti ſolent; & illud præterea habent *verboſi*, quod moleſtiſſimi, præſertim ægrotantibus, exiſtunt, ineptè garriunt varietatem lædunt, & denique importuna loquacitate omnia reddunt deteriora.

Oculum diſtillare, per translationem dici. Hieron. Origen. Ambroſ. Cur lachrymæ non dicantur deſcendere, ſed aſcendere. Eccl. 35. 18.

2 *Oculum* verò *diſtillare* guttatim lachrymas, translatio eſt à ſtillicidiis, & pluvia ſumpta, non inaudita prophanis etiam poetis: ſed præterea Pſalm. 118. *Dormitavit anima mea præ tædio*. Hieronym. ex Hebræo cum Origen. & Ambroſio *Diſtillavit anima mea*: perſpicuè; lachrymata eſt ad Deum judicem. Mirum, quod cùm quæ in ſinum deſcendere, & in terram cadere videantur lachrymæ, non deſcendant tamen, ſed aſcendant ad Deum, & retrò, contrario motu quàm imber & ſtillicidia, in cælum ſtillent; ſed mirabilis hujus rei illa eſt cauſa occultior humanis oculis; quòd ſicut ſol terræ vapores ſuo calore tepefactos ſurſum evehit, ita piorum ferventes lachrymas benigniſſimus Deus excitat, & elevat ad ſe. Sic Sapiens docuit Eccleſ. 35. *Nonne*, inquit, *lachrymæ viduæ ad maxillam deſcendunt? à maxilla aſcendunt uſque ad cœlum; & Dominus exauditor non delectabitur in illis*: eſt igitur hujuſmodi lachrymarum imber, non qui defluat ex nubibus, ſed qui *nubes penetret*. Atque eſt in eo etiam lachrymarum cum pluvia ſimilitudo, quòd ſicut vapores excitati à terra, concreſcentes coguntur in nubes, atque in pluviam, iterumque decidunt in terram: ſic ſanè lachrymæ, quæ ſurſum aſcendunt, recidunt, non ſuper plorantem, ſed in illius caput, qui juſtum contriſtavit, & lachrymas illi excuſſit; propterea enim eodem loco adjunxit Eccleſiaſticus; *Et clamatio eius ſuper deducentem eas*. Hæ ſunt illæ *lachrymæ innocentum*, quas Salomon commemorat Eccleſ. 4. (ubi prop. juxta Hebræum, *lachrymæ calumniam patientium*) & *neminem conſolatorem*. Quod ingens eſſe malum, nunc Job in ſe ipſo experitur, atque deplorat: qui enim ſolum Deum videat ſibi aſtantem, ad illum ſolum ſtillare, & lachrymari compellitur.

Lachrymæ ſimiles imbri.

3 *Caiet.* Sed hoc loco non eſt prætereundum miraculum quoddam naturæ, quod Cajetanus exiſtimat ex hac Jobi ſententia colligi, videlicet ut cùm Job dicat, *ad Deum ſtillat oculus meus*, non ambobus ſimul oculis lachrymatus fuerit, ſed propter exiccatum humorem cerebri, nunc ex uno oculo, nunc ex alio manabat lachrymas: interpretatio ſanè aut deploranda, aut (ſi mavis) deridenda, quam Hebræus ille, procul dubio, Cajetano ingeſſit.

Verſ. XXII. Atque utinam ſic judicaretur vir cum Deo, quomodo judicatur filius hominis cum collega ſuo.

4 PRæcaſtigationem eſſe ejus, quod dixerat, quidam arbitrantur; Teſtem invocavi Deum. Sed quid ego miſer? nam ſi cum homine agerem mihi æquali, pariſque conditionis, nemo me peccati convinceret; at divinum judicium reformandum mihi eſt. Septuagin. contrario ferè modo; optat enim, ut cum hominibus & Deo liberè liceat illi cauſam ſuam tractare, & probare; *Sic redargutio ero coram Domino, & filiò hominis ad proximum ſuum*. Auguſtin. ferè eodem modo ſicut noſtra lectio; *Dijudicetur vir cum Deo, ſicut filius hominis ad proximum ſuum*. Sed hoc videtur leniter decurrere; cùm appellaverim ſupremum judicem, & ad illius tribunal provocaverim, optarem ſanè, ut illius ſententiam nemo ignoraret, ſed publicè omnibus mortalibus audientibus atque videntibus pronuntiaretur; ut in judicio humano fieri ſolet; ſic enim fieret, ut de mea innocentia nemo dubitaret. Quam interpretationem indicavit profectò Nicetas; *Ipſum*, inquit, *iudicium, uſque eò illuſtre fore confidit, ut nemini debeat eſſe obſcurum; non ſecus quàm ſi de homine, interque homines factum eſſet*. Quod etiam vaticinando dixiſſe videtur, ut conſtat ex capite ultimo. Niſi fortè optare ſe dicat, ne controverſiæ hujus dijudicatio, & abſolutio in extremum judicii diem differatur; ne eò uſque dubium, & ſub lite maneat ſuæ innocentiæ, & exiſtimationis teſtimonium; Utinam, inquit, poſſet ſupremus judex compelli, ut in humano judicio fieri ſolet, ut conteſtata lite, & perfecta tota cauſa, acceptiſque teſtimoniis rem ille pro ſua rei totius cognitione & judicio, abſolveret pronuntiata ſententia. Cum hac interpretandi ratione cohærent optime ſequentia.

LXX. Auguſt. Leniter interpretatio. Nicetas.

Verſ. XXIII. Ecce enim breves anni tranſeunt; & ſemitam, per quam non revertar, ambulo.

5 BReves annos; *annos tranſire*, aut; *annos numeri abire*; ut in Hebræo eſt; ſive *annos dinumeratos venire*, ut Septuaginta habent, ideſt, annos qui numerati, & præfiniti ſunt à Deo, & breviſſima periodo circumſcripti, venire, & recedere, ſibique ſine ulla mora ſuccedere: tum etiam *viam univerſæ carnis ingredi*, & peragere, quam qui ſemel pertranſierit, repetere non poſſit; certum eſt ad vitæ brevitatem, & inſtantis mortis diſcrimen pertinere. Sed quorſum nunc inculcet hanc rem Job, aut quomodo hæc ſententia cum aliis cohæreat, incertum. Cajetano facilè ſe expedit ab hac difficultate dicens, hinc incipere ſequens caput: at nemo cum Cajetan. ſentit; Alii ideò dictum putant, ut deprecetur Job dolores in eo, quod ſibi vitæ reliquum eſt: ſicut cap. 14. dixit; *Breves dies hominis ſunt, numerus menſium eius ſuper te eſt, recede paululum ab eo, ut quieſcat*; ſed non cohæret. Aptiùs nectitur, ut dicat ſibi nullius peccati conſcium de divino judicio ſpem concepiſſe, ad quod, non ficto, & ſimulato animo provocat, ſed veriſſima & maximè ſyncera ſuæ conſcientiæ & veritatis fiducia; uti decet eum loqui, qui morti proximus ſit. * Eſt enim illa aſſeverandæ veritatis formula, vulgaris. Catenæ auctor, illum orationis contextum non incommodum etiam aſſignat, ut ex eo, quod mors ſibi impendeat, cupiat & poſtulet, ut ante mortem, de hac ſua cauſa tranſigatur; ut ſaltem viventi breviſſimum hoc ſolatium eſſe poſſit, in ſua lite obtinuiſſe, & veritatem demonſtratam omnibus fuiſſe; eſt enim ingens in mora periculum: vel tandem, ut rationem reddat eius quod proximè dixerat; cum Deus non ſoleat proferre citò contra malos pro innocentibus ſententiam, obnixè poſtulat, ut in hac ſua lite, non procraſtinet iudex; ſed brevi rem totam abſolvat: nam ipſe deficit, abitque in mortem celeriùs, quàm ut expectare diutiùs poſſit. Præſertim cùm adverſarii tandiu inſultaturi ſunt, quamdiu affertur diſceptationi hujus litis mora

Lect. Hebr. LXX. Vitæ brevitatis circumlocutio. 3. Reg. 2. 2. Varii nexus huius ſententiæ cum præcedentibus. Caiet. Iob. 14. 5.

** Para el paſſo en que eſtoy, que diga la verdad. Nicetas.*

CAPUT

CAPUT DECIMUMSEPTIMVM.

ARGVMENTVM CAPITIS.

Nihil iam ſibi amplius præter mortem ſperandum, ex ſui morbi gravitate ſtatuit; & dum amicos inſipientiæ arguit ſapere ipſe videtur, ſi ex morte tranquillitatem, poſt tempeſtatem turbulentiſſimæ vitæ, ſibi polliceatur.

1 SPiritus meus attenuabitur, dies mei breviabuntur, & ſolum mihi ſupereſt ſepulchrum. 2. Non
peccavi, & in amaritudinibus moratus oculus meus. 3. Libera me Domine, & pone me iuxta
te, & cuiusvis manus pugnet contra me. 4. Cor eorum longè feciſti à diſciplina, propterea non exal-
tabuntur. 5. Prædam pollicetur ſociis, & oculi filiorum eius deficient. 6. Poſuit me quaſi in prover-
bium vulgi, & exemplum ſum coram eis. 7. Caligavit ab indignatione oculus meus, & membra mea
quaſi in nihilum redacta ſunt. 8. Stupebunt iuſti ſuper hoc, & innocens contra hypocritam ſuſcitabi-
tur. 9. Et tenebit iuſtus viam ſuam, & mundis manibus addet fortitudinem. 10. Igitur omnes vos
convertimini, & venite, & non inveniam in vobis ullum ſapientem. 11. Dies mei tranſierunt, co-
gitationes meæ diſſipatæ ſunt, torquentes cor meum. 12. Noctem verterunt in diem, & rurſum poſt
tenebras ſpero lucem. 13. Si ſuſtinuero, infernus domus mea eſt, & in tenebris ſtravi lectulum meum.
14. Putredini dixi: Pater meus es; mater mea, & ſoror mea, vermibus. 15. Ubi eſt ergo nunc præ-
ſtolatio mea, & patientiam meam quis conſiderat? 16. In profundiſſimum infernum deſcendent om-
nia mea: putaſne ſaltem ibi erit requies mihi?

PARAPHRASIS CAPITIS.

Verſ. 1. QUIS jam non videat me in mortem incitatiſſimo curſu contendere, cùm me videat ita exili, tenuique inſpirare ſpiritu, foreque ut brevi deficiam? Præterquam enim, quòd commotiori, ac perturbatiori animo ſim fractis, & attritis viribus, & ſpiritibus illis, qui animæ, & vitæ inſtrumentorum ſunt, languentibus iam, ac propriè extinctis, certè vix reſpirare ſine ingenti totius corporis niſu, pectoriſque & pulmonum dolore valeo. Accedit quod veluti ſuſpirioſus aſthmaticus difficilem illum, tenuem, & anheloſum reſpirationis ſibilum vix traho, neque mirum, breviſſimum concedi homini vitæ ſpatium, qui tam brevi, & anguſto ſpiritu vivere cogatur. Succidor itaque ex trunco vitæ miſer ego. Nihil igitur mihi reliquum eſt, quàm ut de mea morte, & ſepulturæ ratione cogitem, jam enim morior; jam me expectat ſepulchrum, expecto etiam illud, & quidem nulla mea culpa, ſed magno tamen cruciatu, tanti boni poſſeſſio differtur; quin etiam expectatione ipſa deludor.

Verſ. 2. Sed ſi ad vitam me converto, dolere etiam cogar, quòd innocens, heu moriar; & amariſſimas mihi lachrymas excutit, non ullo ſcelere puncta conſcientia, ſed falſi criminis obiectio, & immeriti ſupplicii acerbitas. Neque me quidem tanta contentione tuerer, niſi tam indignè ab adverſariis accuſarer; qui dum me ad criminis confeſſionem adducere conantur, illudere mihi volunt, planeque perſuadere, me improbè vixiſſe, fierique non poſſe, ut innocens aliquando puniatur. Sed illuſores illi ſunt, planeque mendaces, & calumniatores; neque enim ego inſtar divitum aliorum, plenam illuſionibus, mendacibuſque perſuaſionibus, atque promiſſis vitam egi, promittunt enim ſibi fortunæ ſtabilitatem, & rerum caducarum conſtantiam, & firmitatem, quibus mundus iſte, & vaniſſima rerum externarum facies imponit; at nunquam iſtæ illuſiones me dementarunt. Cùm igitur veritatem, atque pietatem nunquam non coluerim, peccatorum tamen cum ingenti ſupplicio reus agor: proptereaque his amarioribus amicorum meorum ſermonibus irritatus, & ſtimulatus animo dies, ac noctes inſomnes duco, pervigilque pernocto uſque ad lucem, atque in mearum contumeliarum cogitatione, & ſenſu defixis quaſi luminibus hæreo: manant interim illa amariſſimis lachrymis; nam cogor in faciem iactatas contumelias, & probra accipere, & aſſiduum, atque perpetuum eſſe meorum malorum ſpectatorem: quamvis ego, pro mea pietatis cura, dolens licèt, precandi ſtudium nunquam intermittam, ſed lachrymis manantes oculos in Deum optimum intendam, hocque remedio & munimento adverſus hoſtium calumnias me confirmem.

Verſ. 3. Sed, ò Deus optimè, liberum me reddito ab iis moleſtiſſimis adverſariorum impugnationibus, acerbiſſimiſque cruciatibus, atque hujus incolumitatis, quam precor, pignus, atque vadem mihi conſtitue. Neque verò aliud vadimonium poſtulo, quàm ut tecum ſim, tuoque judicio æquiſſimo ſiſtar; te enim habeo meæ vitæ fide juſſorem, atque innocentiæ defenſorem; tuæ itaque benevolentiæ, non obſcuram mihi ſignificationem præbebis, ſi te adeſſe mihi cognoſcam. Interim mihi nunc hoc fidei tuæ vadimonio obſtricto, ex hoc calamitatum carcere exire, & reſpirare tantiſper liceat, atque prope te conſidere; Nullibi enim tuta, niſi apud te fides. In tuam igitur fidem me recipe. Tunc nullum adverſariorum impetum pertimeſcam, ſi ex æquo, & jure coram te judice de mea innocentia, & univerſa controverſia diſceptemus. Sed quis erit, qui mihi præſtita fide, dataque dextera, polliceri audeat, fore ut potentiſſimus Deus in ſuum me patrocinium recipiat? ſed quid ego? iamiam divinis numinis bonitate, atque meæ conſcientiæ teſtimonio erectus, audeo ſanè, & provocare adverſarios, & intrepidè manus cum hoſtibus conſerere: nam quid timeat, pro quo Deus pugnat, & cujus ſatellitem clypeatum, & lateronem ille agit, à dextris conſiſtens, & clypeo protegens, omnemque adverſariorum vim, ictuſque repellens.

Verſ. 4. Fiet igitur, ut divina æquitate mihi patrocinante eos qui mecum diſceptant facilè vincere, & revincere poſſim: longe enim à vera ſapientia, ſyncero que rerum divinarum judicio illi abſunt, qui quòd ærumnoſus ſim, me lacerant, & inſectantur: iis enim tuæ (ò Deus) ſapientiæ arcana minimè pateſeciſti, quæ mihi parvulo, abiectiſſimo, pro tua bonitate revelaſti. Nam inter tuæ providentiæ primas, ſupremaſque rationes ponendum eſt, quod innocentem flagellis, & ærumnis afficias: at huius ſæculi ſapientes tum ſcelera ex ærumnis, tum ſanctitatem ex bonorum affluentia metiuntur; & cum obtuſiſſimi ſint, & mentis oculos, quaſi velamine quodam ignorantiæ craſſiſſimo opertos habeant, occultas hominum mentes, exploratas, atque apertas ſibi eſſe glorientur. Ideò qui tam apertè deſipiant, ſi mecum re, & ratione diſceptare velint, non magnam laudem ex diſputatione referent, imò potiùs pudorem, & ignominiam, cum inferiores evaſuri ſint. Quamvis illi compoſita, & ad perſuadendum benè comparata oratione utantur, & alter alteri orationis, & diſputationis partem, & vicem, tradat, atque interdum blanda, & ad decipiendum appoſita verba mihi dare conentur, & in illa cogitatione hæreant, quomodo Deo videantur patrocinari, quaſi ille mortalium adulationibus capi, aut delectari poſſet. Sed ut rem meam agam, & ad meæ innocentiæ defenſionem redeam, rapinam illi mihi obiiciunt; neque ſolitum meis liberis, famulis, atque affectatoribus prædæ, quam vi auferremus ab imbecillioribus, partem polliceri, atque

illos

illos omnes bonorum ſpe, blandè, & amicè ad rapiendum, & deprædandam cohortari. Scilicet ego raptor. Alii profectò, non ego, prædæ invigilant, & bona temporalia, quæ frequenter cum rapina, & iniquitate conjuncta ſunt, conſectantur, & lactant ſuos aſſeclas, atque ſpe lucri ad iniquitatem alliciunt, quo multo magis impunè, quo pluresfuerint, graſſari illis liceat. At cùm impius princeps, duxque prædonum ſupplicio inſigni fuerit a Deo affectus, cæteros, minoris certè notæ homines illius nequitiæ imitatores, ſuo exemplo ad reſipiſcendum erudiet: tum enim impius, tum illius liberi, & familiares omnes, atque univerſa illorum poſteritas redigentur ad extremam inopiam, & qui ad prædandum oculatiſſimi erant, jam tunc petent, cogentque ſtipem, & opem implorabunt, dejectis oculis in alios, ſed fruſtrà tamen; nam nemo illis aderit, nulliuſque oculos, miſericordiamve allicient. Sed heu, me miſerum, qui nunc hujuſmodi habear, quaſi propter meam impietatem divino ſupplicio affectus ſim, ſic jam omnibus ludibrio propoſitus, pro ſcopo, quem maledictis, & probris configant, & cum quo miſerrimos quoſque, & extremo ſupplicio affectos improbos componant: nulluſque hominum conventus ſit, in quo Jobi ſupplicia cum deteſtatione, & maledictis non uſurpentur. Sed in ſpem adducor fore, ut hoc proverbium vertat Deus in bonum, & Jobi patientia, atque incolumitas proverbio locum, ad omnem poſteritatis memoriam, datura ſit. Interim nunc mei accuſatores me vivum inferno adjudicare pergant, & me ſtatuant pro exemplo horrendi ſupplicii quod reliquit mortalibus terrori, & admirationi ſit; interdum etiam me habeant irriſioni, & contemptui, ut de mea calamitate lætandi atque gaudendi materiam præbeam omnibus, qui ad meorum ſuſpiriorum, & gemituum ſonitum, tanquam ad lyram, & tympanum canent, & tripudient: quo quid acerbius dolenti, & ægro animo?

Verſ. 5. Sic ſane mœrore, & ægritudine contabeſco, & intimis viſceribus diſcrucior, neque non oculis ipſis propter ſordis tenebrae, vimque ingentem lachrymarum penè jam extincto lumine, deficio. Membra verò ipſa, atque corporis partes deformatas habeo, ut immutata jam figura, & totius corporis habitu evanuiſſe totus videar; & non tam Jobum, quàm umbratilem Jobi quandam imaginem dicat, qui me viderit.

Verſ. 6. Verùm enimvero tantam cladem univerſis mortalibus, juſtis præſertim, incredibilem ſtuporem afferre oportet, qui non temerè neque inhumaniter de meis rebus, meaque viſa ſtatuere vellent, ſed ut homines decet, blandè, atque humaniter: hi nimirum referent meas res in admirandam, & nunquam ſatis ab homine comprehenſam Dei providentiam, qui ſic cum juſtis agat, ut præmii ampliſſimi loco, cruciatus, & calamitates illis tribuat, ſed impii, & iniqui rerum æſtimatores, admirationem omnem abjiciunt, & ſapere ſe putant, dum externas ærumnas in certa aliqua, & occulta ſcelera rejiciunt. Ex quo profectò neceſſe eſt juſtos afflictos, aut juſtitiæ afflictæ minimè contemptores, neque calumniatores, commoveri vehementiùs adverſus hypocritas; hoc enim nomine illos appello, qui falſa fælicitatis ſpecie, & externo ſplendore internam animi ſanctitatem, & morum candorem ementiri probareque conantur: res profectò indigna, quamque æquis oculis, aut pacato animo nemo videat. Hinc nimirum meæ querelæ, & lamentationes concitatiores. Sed jam, ò Deus æquiſſime erigantur ſancti, qui nunc in humili jacent, & ſuo imperio coerceant improbos, atque ſanæ doctrinæ ſubjiciant.

Verſ. 7. Interim tamen nemo veræ pietatis cultor, impiorum fælicitati, & vivendi inſtituto invidere debet; aut ita dolere animo propter ſuas ærumnas, ut in pietate, & religione vacillet, imò potiùs ex ſua calamitate firmior, & conſtantior evadere debet; & pietati cui ſemel aſſuevit, pertinacius adhærere; atque ſemel cœptam ſanctitatis ſemitam inſiſtere audacius; nam eum, qui ardenter Deum amet, nihil poterit à charitate dimovere, ſtat enim firmiter gradum in ſtatione ſua; & non ſolum non nutat, ſed ſuo exemplo & ſuſtinentia nutantes omnes, atque afflictos confirmare potens eſt; nam mentium, operumque mundities, & puritas, non ſolum vires non debilitat in mediis ærumnis, verùm ita corroborat hominis animum, ut adverſus adverſa omnia ardentior ire, & ingentibus difficultatibus occurrere velit.

Verſ. 8. Hæc cùm ita ſint, ut meliùs, & æquiùs de meis ærumnis ſtatuere velitis, vos, ò amici, admonitos volo; ſapientis enim eſt, conſilium atque ſententiam, cùm res & ratio exigit, mutare. Neque verò his dictis vobis viam ad diſputationem præcludo; non enim ſum hæc à me ſyncerè dicantur, ſicque à vobis accipi velim; videmini enim jam ſtomachari, & diſceſſum parare. Redite igitur lubentes, & æqui, ad inſtaurandam diſputationem; & redintegratis ſanè, junctiſque viribus unà vos omnes in me concurrere patiar; cùm enim neque veritas, neque ſapientia exquiſita pro vobis ſint, certamen detrectare minimè debeo. Sed heu, corripiunt me dolores acerbiſſimi, alioque mentem, & ſermonem avertunt. Jam profectò, jam conſtitutum mihi vitæ ſpatium emenſus ſum; atque omnis fælicitatis ſpes ad extremum recidit, unde erigi non poſſit. Variis agor mentis commotionibus; & moleſtiſſimæ vigiliæ, quas, & morbus, & ægritudo mihi afferunt, non patiuntur in unica me cogitatione placidè conſiſtere. Mortis, heu, vis eum ingenti animi ſenſu, vitæ omnes rationes, atque conſilia, quæ intimo cordi inſederant, per ſummam violentiam convulſit, & extraxit: & illud, quod ſolùm mihi proprium, ac peculiare videbatur, videlicet cordis cogitationes, doloris vis à me extorquet, ac velut in ſtuporem convertit.

Verſ. 9. Mœrenti itaque mihi lux ipſa obſcura eſt; cum vigilias agere præ dolore cogar, lucem avidus expecto; ſed non minùs acerbè doleo appetente die, quam in nocturno ſilentio. Sic incredibilium ærumnarum cumulus univerſæ meæ fælicitatis diei, & ſplendori tenebras teterrimas offundit, atque lucis etiam uſuram mihi adimit; ideoque homini, quem totum occuparunt tenebræ, ſerò lux aliqua tandem oborietur: moribundus enim quid jam ſplendoris, atque lætitiæ ſperare poſſit? ſed illa tamen me ſpes ſuſtentat, quòd opportunæ mortis, & incredibilium ærumnarum tenebræ præcedent alterius beatæ vitæ lucem clariſſimam; quæ enim in hac vita fulgent, umbræ potiùs, ac tenebris ſimillima ſunt.

Verſ. 10. Nihil igitur ex hac vita magnum, aut præclarum expecto, præter unicum ſepulchrum, ubi mihi quietam ſedem fata pollicentur: illa me domus, quaſi ex longa, & moleſtiſſima peregrinatione defatigatum excipiet, quod eſt mortalium omnium domicilium; & opportuno ad quieſcendum lecto decumbam, videlicet in mediis tenebris ad ſomnum pacatiſſimum conciliandum ſtrato; ſcilicet id mihi erit pro regali, & magnificentiſſimo thalamo.

Verſ. 11. Nam tam ardenter mortem expoto, ut cunctis amicitiæ, & neceſſitudinis nominibus compellare illam non dubitem; parentis enim loco habebo, quam colam, & amem, adeoque illam velut rem ſacram in meam opem exoro, & invoco: & quidem cum me illa excipiet, perinde mihi grata aſiſtet, atque cum quis ex longa peregrinatione, poſtliminio reverſus, parentum complexu, & ſinu excipitur. Quis enim ignoret mortales omnes mortis filios eſſe, mortis imperio addictos; quibus non liceat diu extra mortis domum, & limina vagari? Verùm enimverò homo, qui ex putri materia ſuæ generationis initium ſumpſit, atque aſſiduæ corruptioni obnoxius eſt, qui propter fœdiſſimum, & ſordidiſſimum morbum tabo, ſanie, ac vermibus ſcatet, & tandem in putredinem, & vermes poſt mortem abiturus eſt, non eſt cur hæc omnia non appellet parentes, quorum cum ſepulchrum propria domus ſit, eò me confugientem agnoſcent illi procul dubio, mortis potius, quàm vitæ filium, planè jam deformatum, & vix tenuiſſima vitæ veſtigia præſeferentem: lachrymabundum igitur dolentemque filium conſolabuntur, atque demulcebunt iſti mei indulgentiſſimi parentes. Video jam illos, mortemque ipſam adventantem, ut me excipiant; occurram lætus, & amanter illos complectar blandiſque matris, & patris nominibus mihi, atque illis blandiar, & congratulabor. Neque deerunt etiam mihi ſororiæ delitiæ; vermes enim, vermiumque ſordes, ſorores habeo, quæ ægrotanti mihi cibos ſuaviſſimos parent, dum meum cadaver ab illis corroditur, & exeditur. Et ut voluptatis atque lætitiæ nihil deſit, ſaniem ipſam, & tabem dulciſſimæ ſponſæ, quam etiam ſororis nomine ad ardentiſſimi amoris ſignificationem compellem, ſtabiturum me profiteor.

Verſ. 12. Quorſum igitur, O amice Eliphaz, aut ubinam moribundum hominem ſpes ſuas collocare jubes? an in hac ipſa mortali vite, quæ nulla jam mihi reliqua eſt? Quod ſi quidquam boni ego ſperare auderem, quis obſecro erit, qui aut ſibi, aut mihi polliceri audeat, fore aliquando, ut

boni

boni alicujus expectatione minimè ſtuſtrer? aut quis nam teſtis eſſe poterit futuræ alicujus meæ felicitatis? Interim vos, o amici, moneo, ut non tam in vita caduca, quàm in morte certiſſima ſpes veſtras collocare velitis. Nec verò putetis illud mihi eſſe in optatis, ut his rebus deſperatis, quæ apud nos ſunt, in inferiorum regione fortunis locupleter; ſcio enim hominem, cùm interierit, nihil ex ſuis bonis ſecum exportaturum.

Verſ. 13. Illud tandem mihi ſatis perſuaſum eſt, actum eſſe jam de meis rebus omnibus; terramque jamjam hiſcere, atque geſtire ut me deglutiat; nam quæ ad me pertinent univerſa, in altiſſimum baratrum detrudet, atque in extremos, reconditiſſimoſque interni ſinus, & cavitates abdet; eò tandem concident robur, vireſque omnes, præteritæque ſpes, ac cogitationes, onde emergere ad meliorem fortunam nunquam poſſint. Sed cùm ibi tandem iis malis, quæ patior, graviſſimis, liber futurus ſim, hæc tandiu expetita quies deſideranti, & dolenti unquamne homini continget?

Verſ. I. Spiritus meus attenuabitur, dies mei breviabuntur, & ſolum mihi ſupereſt ſepulchrum.

1 *Spiritus varia acceptio. Calamitas mentem perturbare ſolet.*

2 *Attenuari, quid ex Hebræo: variè redditur à Vulgato. Iob ſuſpirioſus aſthmaticus:*

3 *Breviari, quid. Iob non valdè ſenex.*

4 *Reticentia, & qua ratione ſupplenda.*

HAec coherent cum fine præcedentis capitis, ubi ſe jam peragere dixit mortalitatis hujus ſemitam, in mortemque contendere incitatiſſimo curſu, ſignum vero impendentis mortis, affert; *ſpiritum attenuatum*. Græci intelligunt animum commotum, & perturbatum, quod Septuaginta dixerunt. *Vero ſpiritu agitatus*.

1 *Spiritus, variè accep. tus. Græci.* LXX.

Ut verò vehementior aliqua calamitas hominis mentem perturbet, & ſua quaſi ſede dimoveat, vide Gregor. Nyſſenum ſuper Pſal 6. ad id, *Turbatus eſt à furore oculus meus*. Vatabl Eugub. & alii vires corporis, vitæ vigorem, & robur, vitamque ipſam attritam, & fractam. Cajetan. & alii Latini cum D. Thom. ſpiritus vitales, qui animæ inſtrumentum ſunt ad vitæ functiones. Sed præſtat ut ſimpliciſſimè accipiatur pro ſpiritu, qui reſpiratione trahitur.

Nyſſen. Vatabl. Eugub. Caiet. D. Thom.

2 *Attenuari quid.*

Attenuabitur; propriè, *attenuatus eſt*: ſed congruè vertitur per futurum, *attenuabitur*, ut indicetur per momenta magis attenuari, forsque ut brevi deficiat. Sed de proprietate vocis originalis *Chabab*, quæ hoc loco vertitur *attenuare*, nihil certi conſtat, neque apud ipſos Hebræos, neque apud noſtrum interpretem: is enim non uno tantùm modo, ſed variis atque diverſis vertere ſolet, *diſſipare*, Eccl. 4. verſ. 5. *diſperdere*, Iſai. 13. verſic. 5. *demoliri*, Cant. 2. verſ. 15. *Corrumpere*, Mich. 2. verſ. 10. *computreſcere*, Iſa. 10. verſ. 27. *obligare*, Proverb. 13. verſic. 13. Dan 6. verſic. 22. *Parturire*, Pſalm 7. verſ. 15. Inde nomen deductum, ad dolorem, famem, pedicam, vel laqueum, partum, rugitum, & ad quædam alia accommodatur. Sed quidem ex omnibus locis, in quibus ea vox reperitur, colligere licet, afferre violentiam quandam atque dolorem rei quæ diſperditur, obligatur, & corrumpitur; quare erit idem, quod cum violentia quadam, anguſtia, obligatione, atque dolore rumpi, uti contingit parturienti: quare attenuatio aut corruptio hoc loco nihil omnino pertinet ad putrefactionem ſpiritus graveolentis, quam ipſe poſtea teſtatur, cùm ait, *Halitum meum horruit uxor mea*, quamvis illam aliqui hoc loco ſubolfecerint: nam Pagnin. & Regia legerunt, *Spiritus meus corruptus eſt*; ſed pertinet ad ſpiritum, qui cum ingenti niſu & dolore emittitur, & cùm magna difficultate trahitur; & reciprocatur non niſi cum corruptione, ideſt cum diſruptione pectoris, & pulmonis, totiuſque corporis labore, ut totus ipſe homo diſrumpi, diſſipari, diſſolvique videatur. Et fortè difficultate iſta reſpirandi laborabat, quam medici dyſpnæam, aut aſthma vocant, aut quæ ex inflammatione pleuritidis oritur, de qua diximus cap. 2. Job itaque tanquam ſuſpirioſus, aſthmaticus, difficilem illum, tenuem, & anheloſum reſpirationis ſibilum vocare videtur, *attenuatum ſpiritum*, & ut Septuaginta dicunt, *agitatum*, ideſt crebrum. nam cùm æger non debita magnitudine reſpirat, frequentia & crebritate ſupplere id conatur) vel ut Auguſt. legit, *deficientem*; & quia aſthmaticus ſuffocari videtur, non omnino incommodè dixit Tygur. *Iam quidem ago animam*.

Iob. 19. 17. Pagnin. Regia. Iob, aſthmaticus. LXX. *Auguſt. Tygur.*

3 *Dies mei breviabuntur*. Vox hoc tantum loco reperta; quæ, ut Rab. Mardochai ait, propriè ſignificat, excidere, præcidere, amputare, ideò alii vertunt, *Dies mei ſucciſi ſunt*; quibuſdam verò idem ſignificat, quod extingui; ad fortè reſpexit Tygur. reddens per paraphraſim, *Dies mei vitæ lucerna deficiunt*. Sed cùm ex aliis locis conjectura fieri non poſſit, præſumendum eſt noſtrum interpretem germanè reddidiſſe; præſertim cùm eadem vox *breviandi*, vel *abbreviandi*, ab alia tamen radice, pro præſcindere & decurtare ſumatur; & quidem convenit huic loco, ut ei qui brevi ſpiritu anhelat, dicatur vita ipſa abbreviari, id eſt præſcindi: nos in eadem præſcindendi ſignificatione, & alluſione ad Hebraiſmum diceremus, *acortaſeme el reſuello, que me corta el hilo de la vida*. Cum verò *breviatos dies* conqueritur, in dimidio ſuorum annorum conſtitutum ſe fuiſſe indicat, ætate vegeta, & minimè ſenili, tantum abeſt ut de ſenectute loquatur, ut exiſtimavit Lyranus.

קצר R. Mard. Pagnin. Regia. Tygur. Breviari quid. Iob in vegeta ætate. Lyran.

4 *Et ſolum mihi ſupereſt ſepulchrum*, in Hebr. *aut ſepulchra mihi*; cùm mutila ſit oratio, indifferens eſt, ut variis modis perfici poſſit: noſter interpres ſupplevit, *& ſolum ſupereſt*, ſic enim videbatur exigi ab antecedentibus; Nihil reliquum eſt, quàm ut de mea morte cogitem; aut de mea ſepultura, & funere agatur; jamjam morior, jam me expectat ſepulchrum immorantem in vita diutiùs, qui penè mortuus ſim atque corruptus. Septuaginta paulò vehementiùs, cum deprecatione, *Oro ſepulchrum, & non contingit mihi*. Catenæ auctor, ſepulchrum pro morte, *Expeto interitum, & angor vehementer quod non conſequar; quin etiam expectatione ipſa deludor*. Cùm ſimplici nomine res aliqua compellatur; præſertim ab æſtuante, & ægrotante homine, affectua eſt vocantis & optantis, aut ſecum aſſiduas meditatione cogitantis: eſt enim reticentia illa plena dolore, & animi ſenſu: ſic hoc loco, Sepulchra mihi; ſupple, Opto, quæro, cogito, aut quid ſimile.

Reticentia qua ratione ſupplenda. LXX. *Nicetas.*

Verſ. II. Non peccavi, & in amaritudinibus moratur oculus meus.

1 *Varia lectio: Hebraizantium diſſenſio, & conciliatio cum Vulgato.*

2 *Interpretis Latini illuſtratio, & defenſio. Expenditur lectio, & vox Hebraica. Qui dicantur illuſores. Explicatur Moyſes, & Iſaias.*

3 *Divites impii ſibi ipſis illudunt. Mundus, Caro, Dæmon illuſores. Illuſtratus Salomon.*

4 *Conciliatio Latinæ lectionis cum Hebræa.*

5 *Morari, quid propriè. Quæ dicantur oculorum amaritudines. Precandi ſtudium. Oculus, ſymbolum orantis.*

INnocens heu morior, & amariſſimat mihi lachrymas excutit, non ullo ſcelere puncta conſcientia, ſed falſi criminis objectio, & immeriti ſupplicii acerbitas. in Hebræo autem eſt valde imperfecta ſententia; *Si non illuſores mecum; vel illuſiones, aut deceptiones*: à verbo *Hathal*, quod eſt illudere, decipere, mentiri, falſa etiam promittere; quas omnes ſignificationes variis locis interpres noſter agnoſcit, & uſurpat; quare tantum videtur in hoc loco ab hac ſignificatione abeſſe verbum *peccandi*, ut Pagnin. valdè miretur, planeque fateatur, ſe ignorare, quare Hieronym. verterit *peccavi*: atque Burgenſis nihil invenerit in hoc capite additione dignum, præterquam hanc longiſſimam (ut ipſe ait) diſtantiam lectionis Latinæ ab Hebræa. Sed de Vulgata ſtatim. Certè Cajetan. lectionem illam ex Hebræo eò refert, ut Job vocet amicos illuſores, quòd juberent ſperare temporalem aliquam fœlicitatem, cujus plerumque fallit ſpes: ſenſus eſt coactus. Frequentior eſt magis ad rem; quod decipere illum conarentur, mentirentur, atque illuderent, conantes perſuadere, illum eſſe peccatorem, neque fieri poſſe, ut innocens puniretur. Sed quidnam in hac ipſa lectione imperfecta ſuppleri oporteat, iterum diſſentiunt Hebraizantes. Pagn. poſt Hebræos aliqs; Nec cum Deo diſputare optarem, niſi eſſent illuſo-

1 *Expenditur lectio. Heb. Pagnin. Hieron. Burgen. Caiet. Hebraizantium diſſenſio.*

res

Digitized by Google

Pagnin. Guar. Bib. Vatabl. res mecum, id eſt niſi me mei adverſarij reum agerent, probriſque aficerent, non appellaſſem ad Deum judicem. Bib. Guar. Iſtud non dicerem, niſi &c. ideſt, non me tam acriter tuerer, niſi tam vehementi calumnia accuſarer. Vatab. *Iſid. Clar.* imprecatoriè; Diſperéam, niſi amici mei ſtudeant mihi imponere. Iſid. Clar. cum aſſertione; Revera perverſi mecum. Sed quis jam non videat hæc omnia verbis tantum, non re, neque ſententia aliena eſſe à Vulgato? nam cum aſſerit veriſſimam ſuæ vitæ innocentiam, quam falſis criminationibus ſui amici nitebantur eludere, certè quod ad ſenſum attinet, tantundem refert dicere, ſe non peccaſſe, quàm ſuos accuſatores appellare mendaces & illuſores; quod abundè ſufficeret pro conciliatione Latinæ lectionis cum Hebræa, & pro interpretis defenſione adverſus Hebraizantes.

2
Vulgati interpretis illuſtratio et defenſio. 3 *Qui falſa promittunt illuſores.*

Sed ne tam videatur incuriæ alicuius, aut licentiæ quæſita excuſatio, quam res ipſa, premenda ſunt verba exemplis; Certè verbum illud illudendi, aut decipiendi, ut eruditi aliqui obſervarunt, ſignificare videtur illud illuſionis, aut deceptionis genus, quod cum falſis promiſſis coniunctum eſt; nam illa falſitas contingere ſolet, non ſine illuſione & contemptu illius, cui promiſſio fit: propterea qui falſis promiſſis plebem decipiunt, non deceptores ſolum aut mendaces vulgò appellamus, ſed peculiari nomine illuſores, *burladores*, Rem illuſtrabunt exempla, in quibus
Gen. 31. 7. invenitur illa vox. Geneſ. 31. *Pater veſter circumvenit me*
Aquil. Symmach. (Aquila & Symmach. *decipit; hameburlada*) *& mutavit mercedem meam decem vicibus*; videlicet, nunquam ſoluta
Exo. 8. 29 fide, mercedeque promiſſa. Exod. 8. Pharaoni promittenti ſæpè, implenti nunquam, dixit Moyſes *Noli ultra fallere ne non dimittas populum*: hinc illud Iſai. 30. *Filii*
Iſai. 30. 9 *mendaces qui dicunt, videte nobis errores*: id eſt; deceptiones, illuſiones, falſa promiſſa, fœlicitatem nunquam eventuram, *burlerias*. Illi ergo peccatores, divites præſertim, atque potentiores, qui falſam ſibi impunitatem, ſtabilemque fœlicitatem promittunt, qui ſibi ipſis illudunt, ſeque fallunt ipſos, mendacio atque inani ſpe: quare huiuſmodi divitum impiorum propria, peculiariaque peccata, illuſiones ſunt; ſpes fallaces, & promiſſiones mendaces;

3
Divites ſibi ipſis illudunt.

4
Mundus, Caro, Dæmon, illuſores.

cum enim mundus ſit, qui bene confertam & cumulatam menſuram bonis omnibus præbere illis in ſinum videatur, mirum eſt quàm illos decipiat & ludificetur; inſtar illius, de quo ſcriptum eſt, *Chanaan, in manu eius ſtatera dolo-*
Oſ. 12. 7. *ſa*: tum etiam cum Caro, pravaque voluptas, huiuſmodi voluptuarios homines ad ſplendidum convivium invitet, miſerè illos decipit; nam cum proponat, *panem abſconditum ſuaviorem eſſe. & furtiva aquas dulciores*, tum
Prov. 9. 17 etiam victimæ partem, quæ offerenti cedebat. Prov. 9. tamen mentitur; nam nihil omnino veri boni illa habet, quo
verſ. 13. animum reficiat: quare ubi nos legimus, *Mulier ſtulta &*
LXX. *clamoſa, plenaque illecebris*, Septuaginta legunt, *Mulier*
Pro. 11. 18 *inſipiens, & audax, indigna buccella fit.* De dæmone quid dicam, cum pater mendacii ſit, & ſeductor mortalium? ſed & ipſi ſibi impii imponunt; *faciunt enim opus inſtabile*; ex Hebr. *opus fallax*, quod votis, & ſpei non reſpondet: &
Prov. 20. 17. & Prov. 20. *Suavis eſt homini panis mendacii, & poſtea implebitur os eius calculo*: ad deluſos igitur divites illud ſapienter à Seneca dictum pertinet; *Miramus parietes tenui mar-*
Senec. *more indutos, cum ſcimus, quale ſit, quod abſconditur. Cum auro tecta perfundimus, quid aliud, quàm mendacio gaudemus? ſcimus enim ſub illo auro fœda ligna latitare, nec tantum parietibus aut lacunaribus, ornamentum tenue prætenditur. Omnium iſtorum, quos incedere altos vides, bracteata felicitas eſt; inſpice, & vide ſub iſta tenui membra dignitatis, quantum mali lateat.*

4
תהלים
עס

Redeo his poſitis ad noſtram lectionem: nomen quidem originale indifferens eſt ex propria forma, ut illuſionem, aut illuſorem ſignificet & adverbium, *ghim*, non eodem modo ſemper vertitur; valet enim, *ſi, an, quando, ecce, etiamſi*: eſtque non rarò particula affirmantis; ergo ad verbum dicere poſſumus; Ecce, certè non illuſiones mecum: ſi obſcurior videatur oratio: dicas: Non peccata mecum; illa videlicet, quæ ſunt divitum hominum peculiaria; qui ſibi multa, vanaque promittunt, ſi inconcinior aut longior videatur, dixeris breviter ac dilucidè: *Non peccavi*: cum enim tyrannidem & divitiarum abuſum illi obiiciant adverſarii, opportunè reſpondet, Non ego falſa ſpe mihi
** No he ſido yo delos ragannados, que de* ipſi blanditus ſum: non mihi * *illuſit* vana fœlicitas: quem ſenſum imitatus profectò eſt noſter interpres, ex lectione Septuag. legentium. *Quid feci?* Ergo qui tantam claritatem Latinæ lectionis non videat, cæcus erit.

Et amaritudinibus. Cùm, inquit, veritatem, & pietatem ſemper coluerim, peccatorum tamen cum ingenti ſupplicio reus agor: ſive autem vocem amaritudinis, deducas, cùm Vulgato à *Marar*, quod eſt amarum eſſe, ſive à *marah*, quod eſt irritare, aut exacerbare, ſenſus idem eſt; His amicorum ſermonibus amarioribus irritatus, aut exacerbatus animo, noctes duco inſomnes; *moratur*, propriè, *pernoctat*, *pervigilat*; noctu enim, qui interdiu vagantur, aut negotiantur, ſub tectum perfugiunt, in quo manent & commorantur, uſque ad lucem; *oculi* igitur pernoctant, ideſt, in mearum contumeliarum cogitatione, ſenſu, defixis quaſi oculis hæreo, pervigilo: hæret infixus contumeliarum animo dolor. Fere Latini omnes *oculorum amaritudines*, lachrymas interpretantur; ſunt enim ſalſæ, & amaræ; ſed nihil in hanc interpretationem nos cogit, ſicut nihil etiam repugnat. Alii; Me vidente, in faciem meam, cogor probra & contumelias accipere, & aſſiduum eſſe perpetuumque ſpectatorem meorum malorum; ſic indicat Vatabl. Cogor præſentes illuſores intueri, qui mihi amariſſimi & moleſtiſſimi exiſtunt; Septuag. hunc oculorum habitum, ad orationem retuliſſe videntur; *Preces*, inquiunt, *adhibeo cum labore*, ideſt, dum iſti me exacerbant, & ad amaritudinem adducunt, ego mentis oculos in Deum, profuſis etiam lachrymis intendo: ſimile id Davidis, Pſalm. 34. *Cùm mihi moleſti eſſent, induebar cilicio, & oratio mea in ſinu meo convertetur*; ideſt tunc me ad orationem converto in ſinu meo .i. non tam voce & clamore, quam elevata in Deum mente, & oculis; & Pſalm. 108. *Detrahebant mihi, ego autem orabam*; ut unico precandi remedio adverſus hoſtium calumnias me communirem. Oculo frequenter orationis ſtudium & intentio ſignificatur; ſurſum enim aſpicere, habitus eſt cælitus opem implorantis, & expectantis.

ſinganñado he vivido. *LXX.* 1 מרר מרה *Morari quid.* לן *Latini. Quæ dicantur oculorũ amaritudines. Lachrymæ, amaræ, & ſalſæ. Vatabl. LXX. Precandi ſtudium, adverſus calumnias. Pſ. 34. 13 Pſ. 108. 4 Ocul. ſymbolum orantis.*

Verſ. III. Libera me, & pone me juxta te, & cujus vis manus pugnet contra me.

1 *Apoſtrophe. Varia Lectio.*
2 *Deus, vas & ſponſor. Tuta apud illum fides. Illuſtrantur Moyſes, David, Iſaias.*
3 *Hebraizantium lis cum Vulgato. Pugnare, quid ex Hebræo. Vades, & paciſcentes, deſigebant manus. Illuſtratur Salomon.*
4 *Latrones unde dicti, & quod illorum munus. Hyperaſpiſtes apud Græcos. In bello Deus à Dextris juſti, claudit illius latus. Hoſtis à dextris, quid ſignificet. Illuſtrati David, & Zachar. Expenditur lectio, & interpretatio Græcorum.*

1
Apoſtrophe ad Deum.
Caietan.

Apoſtrophen eſſe ad Deum, non verò ad Eliphaz, ut eſtimavit Caietan, certius eſt, quàm ut probatione indigeat. *Libera me*; hoc addidit Vulgatus, ut viam ad id quod ſequitur patefaceret: liberum, inquit, me reddito ab his adverſariis moleſtiſſimis, acerbiſſimiſque doloribus, *&*
Tex. Hebr. Vatabl. *pone me iuxta te*, propriè ex Hebr. *Pone nunc, & pignora mihi tecum*. Vatabl. *Pone, appone ſer animum, i. adverte quaſo animum meis verbis*: ſed melius Tygur. *Deponito, quaſo, pignus, & da fideiuſſorem in cauſa, quæ mihi tecum eſt*. Pagn.
Pagnin. *Pone pignus, vadem aut fideiuſſorem mihi tecum*; ideſt, hujus libertatis, & ſecuritatis, quam poſtulo, illud erit mihi pignus, ſi tecum ſim, ſi te meæ vitæ fidejuſſorem & vadem habeam; ſic ſanè ſignificabis te mihi eſſe propitium. Et ſicut, qui vades dederit, vadere ei, & diſcedere licet, ita ait Job. Obſtringar ergo nunc vadimonio, ut fide tua, ex hoc calamitatum carcere exire mihi liceat. * *Libera me*, dum
** Sacadme en ſiado da ſta carcel de mis males.* ſpondes pro me. Clarè rem totam dixit interpres, *Pone me iuxta te*; illud enim in tuto eſt, quod *habitat in adiutorio altiſſimi, & in protectione Dei cœli commoratur*.
Pſal. 90. 1.

2
Tuta apud Deũ fides, ut apud vadem & ſpõſorem.

Hinc ſanè perſpicere licèt, ut vir pius nullibi agnoſcat tutam fidem niſi in Deo; neminem, qui in re capitali velit pro illo ſponſorem ſe præbere; Inter tot enim fratres, qui veriſſimæ fraternitatis officio fungeretur, ille tantum extitit Judas, qui vadem ſe pro puero Beniamin Jacob parenti obtulit; dignus propterea principatu, & regno atque illa verborum forma uſus eſt Geneſ. 43. quæ exprimeret, tum ſignificationem verbi Originalis, *gharab*, quod hoc loco
ערב
Gen. 43. 9 ſubeſt; tum etiam rationem vadimonii; *Ego ſuſcipio puerum; de manu mea require illum: niſi reduxero, & reddidero,*
Suſcipere, quid. *ero peccati reus in omni tempore*: illud enim *ſuſcipere*, eſt in fidem recipere, aut ſpondere. Id cùm agnoſceret David, eodem ſenſu quo Job, atque eadem voce dicebat:

Fiet

Hieron. *Feci iudicium & iuſtitiam, non tradas me calumniantibus me: ſuſcipe ſervum tuum in bonum.* Aquil. Theod. Hier. *ſponde*
Iſa. 38. 1. *pro me, ut meliùs habeam*; & Ezech. *Domine reſponde pro me*, id eſt, *ſponde pro me*, compoſitum pro ſimplici, rapior ad mortem, tua me fide, & vadimonio promiſſo libera. Non aliter Job; *libera me, & pone me iuxta te*, nuſquam tutum niſi juxta te perfugium. Atque illud etiam vadis, & ſponſoris proprium, reperiri in Dei filio licet, quod Sapiens
Prov. 6. 1. indicat Prov. 6. *Si ſpoponderis pro amico tuo, defixiſti apud extraneum manum tuam*: nam vades apprehendendam manum alteri dabant, & manum manui adfigebant; at qui
Pſal. 68. 5 pro nobis promiſit vadimonium, defigendas manus, & pedes cruci tradidit: non enim refugit, quo minùs pro nobis *quæ non rapuit exolveret*: ergo Latinus interpres in obſcuris omnibus ſententiis, unus ipſe aliis omnibus interpretibus prælucet.

3 *Et cuiuſuis manus pugnet contra me.* Nullum adverſariorium impetum timebo, ſi ex æquo & jure coram te judice
Pſ. 90. 10 de mea cauſa agatur; *Flagellum enim non appropinquat tabernaculo tuo*, id eſt, nulla iniquitas, calumniave familiæ tuæ, quæ tuo tabernaculo tegitur, nocere poteſt. Rur-
Lis Hebraizantium cum Vulgato. ſus hoc loco Hebraizantium expoſtulatio cum Vulgato; nam in fonte ad verbum eſt; *Quis iſte? manui meæ infigan.* Hebr. apud Cajet. *manui meæ tangetur*: quod illi ſic expli-
Caiet. Heb. cant: Quis erit, qui mihi ſtipuletur, aut polliceatur aut ſpondeat? ſpondendi enim circumlocutio, & cæremonia, eſt manum tangere, id eſt, quis erit, qui audeat & ſpondeat pro Deo fore, ut mecum diſceptet, aut me ſuſcipiat in ſuam
Pugnare, quid in Hebræo. fidem, vel quid ſimile; nam verbum *thakagh*, ſignificat defigere, aut infigere, complodere, percutere; & ſi de contractibus dicitur, percutere aut defigere manum, ſignifi-
תקע cat polliceri, aut præſtare vadimonium, vel ſponſionem,
Vades defigebant manum. quòd hæc fierent alteri manu data, vel percuſſa, aut defixa ad alterius manum; quod ex Vulgato ipſo pluribus teſtimoniis confirmari poteſt Proverb. 6. loco nuper indicato,
Prov. 6. 1. & cap. 22. *Noli eſſe cum his, qui defigunt manus ſuas*, & qui vades ſe offerunt pro debitis: ergo defigere, aut imprimere vel apprimere manum alterius manui, erit vadem ſe præbere: atque adeò cùm hæc locutio ſit in Hebræo, eodem modo reddenda videbatur, idemque ſponſionis ſenſus
4 *Mirabilis Latini interpretis diligentia.* retinendus. Sed eſt ſanè mirabilis diligentia noſtri interpretis; obſervat enim ille ubicumque cum hoc verbo *defigendi*, aut tangendi jungitur, *caph*, id eſt vola, vel palma, aut manus, ſignificari vadimonium, & ſponſionem:
כף at hoc loco quia cum alio nomine jungitur, videlicet cum,
יד *iad*, quod etiam *manum* ſignificat, & hoc tantum loco repetitur, ſingularem etiam interpretationem adhibuit,
Rom. 8. 33. & rei præſenti opportuniorem, videlicet manum percutere, quod Latinè dicitur, manus conſerere, pugnare, di-
5 *Latrones unde dicti & quod illorum munus ὑπερασπισταί.* ſceptare, *adverſus electos Dei*. Quare videtur interpres totam hanc ſententiam retuliſſe ad id officium, quod quondam habuere latrones; qui ſic dicti ſunt à cingendo latere, & à Græcis dicuntur *hyperaſpiſtæ*, quaſi ſatellites, propugnatores, qui clypeo protegunt: unde Iſai. 43. *Servire me feciſti in iniquitatibus*. Septuag. apud Hieron. *Hyperaſpiſten tuum egi*, armigerum, lateronem; & Gen. 15. *Ego*
Iſa. 43. 24 *LXX.* *protector tuus ſum, propriè, ſcutum tuum*. Sept. *Hyperaſpi-*
Gen. 15. 1. *ſtes*, qui te protego ſcuto. Atque huc pertinet, cum Deus
Hier. prol. Bibl. & ep. ad Suni & Fretellam. dicitur aut nos protegere, aut ſcuto ſuo nos tueri; de qua voce vid. Hier. Et illud quidem ſemper obſervandum, cum res bellica agitur, aut divina protectio, ſemper conſtituit Deum à dextris hominis, eſt enim latus dextrum commodius propugnanti, & defendenti, ſicut & ſiniſtrum, quod
6 *In bello cõſtituitur Deus ad dextrã ſui iuſti.* infirmius eſt, à manu & brachio dextro protegitur, juxta id, *Dominus protectio tua ſuper manum dexteram tuam*, &; *Dominus à dextris tuis confregit in die iræ ſuæ reges*; & iterum; *Providebam Dominum in conſpectu meo ſemper, quoniam à dextris eſt mihi, ne commovear*; &; *Aſtitit à dextris pauperis, ut ſalvam faceret à perſequentibus animam meam.*
Pſ. 120. 5. Eſt igitur Deus ſtipator, & qui juxta ſe habet imbecillum
Pſal. 5. 8. hominem, quem ſcuto protegit, & vibrato gladio manu
Pſ. 108. 22 dextra, propulſatoque hoſtium impetu, tutum & ſecurum
Pſa. 109. 5 reddit. Hinc ſi non ſervator Deus, ſed hoſtis aliquis di-
Hoſtis conſtituitur a dextris, quid ſignificet. catur eſſe à dextris hominis, ſubjectionem quandam hominis affert, & permiſſam hoſti poteſtatem nocendi; nam homo tunc inermis eſt, & intectus: ſic enim vocabant, qui nullum haberet protectorem, aut lateronem; ut Pſal.
Pſ. 108. 6 108. *Conſtitue ſuper eum* (ſuperat enim & eminet loco, & opportunitate vel nocendi, vel defendendi, qui ſtat à dextris, eum qui eſt ad ſiniſtram) *peccatorem* (eadem locutio quæ ſupra *Dominus protectio tua ſuper manum dexteram tuam*) *& Diabolus ſtet à dextris eius*: eumque locum tanquam opportunum ad nocendum, occupare nitebatur Satan Zach.
Zach. 3. 1. 3. *Satan ſtabat à dextris eius, ut adverſaretur ei*. Igitur cum Job petit *iuxta Deum ſiſtitui*, ad illius lævam collocari exoptat, ut Deus ipſe ſit ad dexteram hominis, quod ille in bello ſecurior & tutior homini locus ſit. Quæ quidem res in illa quæſtione de primatu honoris inter dextram & ſiniſtram, ab aliis prætermiſſa, valdè obſervari debet.

7 *Expenditur lectio & interpretatio. Polychr.* Sed non eſt prætereunda lectio Sept. præterquam enim quod illam vadimonii rationem Hebraizantium non agnoſcunt, neſcio quid ad bellum etiam & pugnam, ſicut noſter interpres, indicarunt; *Quis eſt*, inquit, *ille? manu mea ligetur*: cuius duplex interpretatio aſſignatur à Polyc. Si quis mecum diſceptare velit, ad manum meam alligetur, ut una ad divinum tribunal deducamur. *Vamonos mano a mano.* Sed languidus eſt ſenſus: paulò acrior alter, ut imprecetur ſuorum bonorum raptoribus, ut in poteſtatem ſuam vincti & ligati tradantur, & omnis eorum arrogantia comprimatur; ſed neque valdè cohæret. Fortè germanior ſenſus eſt, Quicunque adverſarius, aut diſceptator, ſi jure & ex rectæ rationis lege agere velit, revincietur quidem meis rationibus, & mea manu.

Verſ. IV. Cor eorum longè feciſti à diſciplina: propterea non exaltabuntur.

1 *Varia expoſitio, D. Thom. commodior. Cor, pro mente, & iudicio.*	*Davidi. Illuſtratus Salomõ.*
2 *Gratia noſtra incertitudo. Quæ ſint occulta & incerta divina ſapientia revelata*	3 *Hypallage in ſcriptura, Quod Deo permittente fit, Deo tribui ſolet.*
	4 *Exaltari quid. Explicatus David, Prophetat Job.*

1 *Polychr. Philipp. D. Thom.* DE Chaldæis, Sabæiſque latrunculis hæc dicta interpretatur Polychr. Philipp. ad Diabolum refert, ejuſque ſatellites: ſed præſtat D. Th. & frequens aliorum Latinorum interpretatio, ut hæc de ſuis amicis Job intelligi valit. Non timeo (inquit) coram Deo judice cum iſtis decertare, qui ſtulti ſunt, & longè à rerum divinarum ſenſu alieni.
Cor, pro mente. *Cor eorum*, mentem illorum, qui me lacerant, eò quod ærumnoſus ſim; *longe feciſti*, excluſiſti, *a diſciplina*, ab intelligentia; ſapientia enim tua me innocentem pro tua gloria, & conſtantia bonæ conſcientiæ, qua non ſolùm illis paratus ſum rationem reddere, ſed etiam potens veritate ipſa revincere. At humana ſapientia dolentes, ſecundùm faciem judicant, & culpas ex pœnis metiuntur; cùm tamen ipſi etiam ſapientes de ſe & de ſua animi juſtitia & ſanctitate vix, ac ne vix quidem, certam conjecturam facere poſſint. Hanc enim valdè ab humanis oculis abſconditam ſapientiam inveſtigare conatus Salomon, (ſic exponente Hieronym.) di-
2 *Gratiæ noſtræ incertitudo.* xit cap. 9. Eccleſ. *Omnia hæc tractavi in corde meo, ut * curioſius intelligerem* (propriè, ut examinarem, probarem, ventilarem, puram & mundam elicerem ſapientiam) *ſunt*
Eccl. 9. 1. ** Para venir a ſacar eſta verdad en limpio, y aboc[i]nada. Hieron.* *juſti atque ſapientes, & opera eorum in manu Dei: & tamen neſcit homo, utrum amore, an odio dignus ſit.* Inveni (inquit Hieron.) *iuſtorum quidem opera in manu Dei eſſe, & tamen utrum amentur a Deo, an non, nunc eos ſcire non poſſe, & in ambiguo fluctuare, an ad probationem ſuſtineant, quæ ſuſtinent, an ad ſupplicium.* Ideò acutè obſervavit Auguſtin. in Pſalm. 50. Davidem agere gratias, *quod incerta*
Quæ ſint incerta ſapientia revelata. *& occulta ſapientiæ ſuæ manifeſtaſſet illi.* Videlicèt quod ad peccati remiſſionem, & gratiæ condonationem pertinebat. Nam cum hæc nobis incerta, & occulta, propriaque divinæ ſapientiæ ſint, illi Deus manifeſtavit, cum 2. Reg.
Aug. ſup. Pſal. 50. & 2. Re. 12. 13 12. clarè dixit illi Nathan, *Dominus tranſtulit peccatum*. Propterea Salomon ſubjungit; *Omnia in futurum ſervantur incerta, eò quod univerſa æque eveniant iuſto, & impio, bono*
Eccl. 9. 2. *& malo, mundo & immundo, immolanti victimas, & ſacrificia contemnenti.* Hanc igitur occultam ſapientiam ignorabant adverſarii Jobi, planeque diſipiebant, cùm ex externa calamitatis facie, certam conjecturam facere ſe arbitrabantur alicuius occulti ſceleris. *Cor* igitur illorum *longe a diſciplina* fecerat Deus.

3 *Hypallage. LXX.* *Longè feciſti.* Quod ad loquutionis formã pertinet, videtur eſſe hyppallage, pro eo quod eſt, removiſti, & excluſiſti ab illis diſciplinam; & ex Hebræo propriè legunt Septuag. *Cor eorum abſcondiſti a prudentia.* Pro, abſcondiſti prudentiam ab illorum corde, id eſt privaſti communi veroq; ſenſu

atque judicio illorum mentem. Simile id, 4. Reg. 5. *Miſi ad te ſervum meum* Naaman, *ut cures eum à lepra*: propriè ex Hebræo, *ut colligas eum à lepra*: per hypallagen, ideſt, ut colligas lepram ab illo. Quod autem Deo permittenti, & non revelanti tribuitur, eleganter lectio Græcorum in Catena, illorum ipſorum culpæ & vitio tribuit; nam legunt; *Cor ſuum abſconderunt a prudentia*. Forſè verò in ipſa proprietate Hebraiſmi illa hypallage non eſt; nam frequenter Scriptura dicit aliquid abſcondere, ideſt, tegere, & operire; cor autem opertum, & tectum, & quaſi ignorantiæ tenebris obvolutum, ſæpè dici ſolet inſtar rei, quæ aliquo velo, vel operculo injecto clauditur; qua ratione, dicitur *cor aperiri*, cum exuit ignorantiæ tenebras, & operculum; & dicitur cor circumcidi, cùm præputium ignorationis ſpiritualis, quaſi quoddam operculum præſcinditur, & removetur; & illud etiam eſt, *aggravatum cor*, quaſi re aliqua craſſa, & gravi quodam operimento ſuperinjecto opertum, & abſconditum eſſe.

Græci in Catena.
4. Reg. 5. 6.
Scripturæ regula, Quod Deo permittente fit, Deo tribui ſolet

רוּם

Propterea non exaltabuntur. Verbum exaltandi ad honorem, & glorificationem pertinet; Non habebunt de quo gloriari poſſint, non reportabunt magnam victoriæ laudem. Si verò ad judicium referatur, eadem erit locutio, atque illa Pſalm. 1. *Non reſurgunt impii in judicio*. Si mecum depugnent, re & ratione inferiores evadent, neque magnam laudem ex diſputatione referent, imò potius pudorem, & ignominiam; nam proculdubio audient à judice, *Non eſtis locuti rectum, ſicut ſervus meus Iob*. Prophetaſſe videtur.

Job Propheta.
Pſal. 1. 5. 6.

Verſ. V. Prædam pollicetur ſociis, & oculi filiorum ejus deficient.

1 *Partiri, aut diſpertiri, quid ex Hebræo; ad linguæ volubilitatem tranſlata. Illuſtratur David, & Lucas ex Græco.*
2 *Quid Socius. Quid polliceri. Divitiæ frequenter ex rapina. Tumultus quid.*
3 *Græcorum lectio.*
4 *Oculos deficere, quid. Filii, poſteritas. Mimeſis. Illuſtratur Jeremias.*

1
Hebraizantes. Caietan. Regia. Pagnin. Vatabl.

SEntentiam hanc difficilem, & impeditam reddidit vox, *præda*, quam Hebraizantes omnes reddunt, *blanditiam*, aut blandimenta, adulationem molliorem, aut rationem compoſitam, & blandam, vel quid ſimile. Et quidem verbum *Chalak*, unde dicitur *præda*, aut pars; eſt idem quod dividere, partiri, aut diſpertiri; & ad mollia transfertur, quæ facilè dividuntur, & per lubricitatem abeunt in diverſas partes; & hinc de lubricia dicitur, quæ ſolent eſſe inſtar mollium, ſic Joſ. 11. *Partem montis quæ aſcendit Seir*. Hebraicè, *montem* * *partitum, vel diviſum*, q. d. montem glabrum, lubricum, ferratum. K. 57. *In partibus torrentis pars tua*: manifeſtè partes eo loco vocat, torrentis lapides partitos, diviſos, glabros, lubricos, leves, *guijas liſas*. Hinc ad linguæ lubricitatem, & volubilitatem ſæpe transfertur; & Hiſpanus eadem ſanè ratione dicendi diſpartiendi, aut dividendi utitur, pro eloquenter, celeriter, molliter, aut ſuaviter loqui, *hablar limpio, y liſo, y deſparzidamente, y depar cir bien*; & præter manifeſtos locos ubi Vulgatus reddit, molliter, aut ſuaviter loqui, ut Proverb. 2. verſ. 16. 5. verſic. 3. 7. verſic. 5. & 21. 29. verſ. 5. Pſalm. 5. verſ. 10. & 35. verſ. 3. & Iſa. 30. verſic. 10. ſubiiciemus clara exempla, ubi retenta eadem voce dividendi, retinenda eſt etiam illa molliter loquendi ſignificatio; Pſalm. 54. *Diviſi ſunt ab ira vultus eius, & appropinquavit cor illius*. Hieronym. *Nitidius butiro os eius: pugnat autem cor illius*, ideſt Vultus ejus, atque verba ſuavia ſunt, mollia, diviſa, diſpertita, lubrica; cum tamen corde occultet iram & inimicitias; ira intus concepta, & diſſimulata efficit, ut molliter, & opportunè ad decipiendum loquatur; quod ſtatim exponit; *Molliti ſunt ſermones eius ſuper oleum, & ipſi ſunt iacula*. Idem intelligo in eo loco Actor. 2. *Apparuerunt illis diſpertitæ linguæ*, ideſt linguæ celeres, expeditæ, volubiles, acutæ, molles, ſubtiles, flammeæ, nam eodem verbo, *Diamerizo*, quo in illo Pſalm. 70. utuntur, uſus eſt D. Lucas in Actis. Hinc videas idem ferè nomen quod partem, aut diviſionem ſignificat, ſignificare etiam linguæ lubricitatem, mollitiem, blandimentum, dolos; Unde

חלק
Partiri, aut pars, quid.
Joſ. 11. 17.
* *Vna porcion taiada, ò una ſierra pelada, y resbaladiza.*
Iſa. 57. 6.
Partiri, aut pars, de lingua volubilitate.
Pſ. 54. 22.
Hieronym.
Act. 2. 3.
Diamerizo.
LXX.

quod noſter *partem*, aut *prædam* dixit, alii *blandimenta*, aut *verba mollia*, dicere potuerant: ita ut annuntiare, aut *polliceri ſociis* verba mollia, aut compoſitam orationem, ſignificet amicos ſtultè loqui, & alterum alteri vicem ſtultè loquendi, & obloquendi, ſine intermiſſione tradere.

Secunda etiam vox quæ vertitur amicus, vel *ſocius*, cogitationem ſignificare poteſt; quare alii vertunt, ad blandiendum vel adulandum annuntiant cogitationes, ideſt, cogitant quomodo adulatoriis, & fictis rationibus me decipiant, aut quomodo adulari Deo videantur, dum illius ſe patronos contra me exhibent; ſed certè cum *Ragha*, cogitare ſignificat, potius Chaldæum eſt; quare legitur Danielis 5. verſ. 2. at cum amicum aut *ſocium* ſignificat, Hebræum eſt, multoque frequentiùs: ſapienter itaque, & accommodatè ad ipſum exemplar Latinus interpres dixit, prædam, partem, diviſionem prædæ * *pollicetur*; propriè, annuntiat; nam qui annuntiat, polliceri videtur, fore ut ita eveniat, ſicut annuntiat. Retorquet igitur Job rapacitatem, quæ ſibi obiiciebatur, in alios; Non ego raptor, alii ſanè prædæ invigilant, bonis temporalibus, atque terrenæ fœlicitati comparandæ inhiant; quæ (ut D. Thom. ait) frequenter, vel rapina conſtant, vel certe comparari non poſſunt, niſi aliqua ratione ab alio auferantur, aut alius amittat: ideò videntur temporalia bona habere non nihil admiſtum iniquitatis, atque rapinæ. Igitur deſcribere videtur prædonum ingenium, qui ſe invicem cohortantur, ut ſcribit Salomon Proverb. 1. verbis valdè huic noſtræ ſententiæ affinibus; *Si te lactaverint peccatores* (id eſt, ſi blandis verbis, atque promiſſis, te allicere tentaverint, & illectante compoſita ad perſuadendum, & decipiendum oratione; ſi tibi blandis verbis annuntiaverint prædæ partem) *ne acquieſcas eis; ſi dixerint, Veni nobiſcum, ſortem mitte nobiſcum, marſupium unum ſit omnium noſtrum*, &c. nam ſicut ipſi ſpe lucri ad iniquitatem alliciuntur, ita etiam eodem lucro propoſito, alios ad eandem vitæ, & iniquitatis conditionem adducere conantur. Ideò autem raptores aliis præſertim ſociis annuntiant prædam, quòd non poſſit impunè unus tantum homo graſſari, niſi in unum globum multi latrones conveniant; ut indicatur Iſa. 9. *Omnis violenta prædatio cum tumultu*; eſt enim *tumultus* multorum prædonum inſana clamor, atque tumultuatio.

2
Socius, quid.
Polliceri.
* *Prometeles que yrà todos ala parte.*
D. Thom.
Divitiæ frequenter ex rapina.
Prov. 1. 10.
Iſa. 9. 5.
Tumultus.

Septuag. *partem* pro ſociis ſumpſiſſe videntur, nam legunt; *Parti nunciabit mala*: ſed in longè alium ſenſum detorquenti, quod impius ſupplicio affectus, videtur ſuum exitium cæteris nuntiare, & illius interitus, cæteros erudire, atque modeſtos reddere; quod indicari videtur illis verbis divitis Epulonis, ſepulti in inferno, *Mitte Lazarum, ut teſtetur illis, ne & ipſi veniant in hunc locum tormentorum*.

3
Græcorum lectio.
LXX.
Luc. 16. 28

Et oculi filiorum eius deficient. Tum impius, tum illius liberi, & familiares omnes redigentur ad extremam inopiam: adeoque *filii* ejus, qui rapinæ participes ſunt, *oculos* in alios defixos habebunt, ut aliquid accipiant, ſed fruſtrà. Intentos autem habere oculos, tandemque *deficere*, habitus eſt, petentis, & expectantis opem, atque longa expectatione deficientis Pſalm. 68. *Defecerunt oculi mei, dum ſpero in Deum meum*; & Deuteron. 28. *Dabit tibi dominus deficientes oculos*; id quod onagris, etiam expreſſit Jerem. cap. 14. *Onagri ſteterunt in rupibus, traxerunt ventum quaſi dracones, & defecerunt oculi eorum, quia non erat herba*. *Filios* autem intelligo non ſolum, ſed univerſam etiam poſteritatem, potius quàm cum D. Thom. & Cajetan. morum, atque vitæ imitatores. Sed fortè his verbis, non tam conatur Job rapacitatem ſibi obiectam, in alios reiicere, quàm per mimeſim quandam eum dolore repetere, & imitari, quæ ſibi obiiciebant amici; *Prædam* (iſti ajunt) *pollicetur ſociis, & oculi filiorum eius deficient*, ideſt, cùm ſuos liberos atque familiares rapinarum participes faceret, miſer tandem orbatus filiis atque univerſa familia eſt: & ſic videtur cohærere, quod ſequitur, *Poſuit me quaſi in proverbium vulgi*: neque longè abeſt lectio Septuag. *Oculi ſuper filios tabuerunt*: quamquam ſententiam hanc ex ſua ipſius perſona dictam, indicat lectio Compiut. *Oculi mei ſuper filios tabuerunt*; ut indicet perpetuum luctum, quo repentinum filiorum interitum proſequutus eſt, fuit enim ille dolor graviſſimus.

4
Oculos deficere, cuius habitus.
Pſal. 68. 4.
Deu. 28. 65.
Ier. 14. 6.
Filii, poſteritas.
D. Thom.
Caiet.
Mimeſis.
LXX.
Complut.

Verſ. VI. Poſuit me, quaſi in proverbium vulgi; & exemplum ſum coram eis.

1 *Proverbium, & parabola quid. Illuſtratus Ezechiel, Moyſes. David Vulgus, quid ex Hebræo.*
2 *Patientia Job, in proverbium.*
3 *Exemplum quid in Hebræo. Hebraizantium diſſenſio. Illuſtratus, & defenſus Vulgatus.*
4 *Exemplum, de graviſſimo, & publico ſupplicio. Explicatus Moyſes.*
5 *Exemplum, ad irriſionem, & ſubſannationem.*
6 *Pœna graviſſima, inimicorum gaudium in noſtris malis. Explicatus Eccleſiaſticus.*

1 *Proverbiũ, & parabola quid.*

EX eo amplificat ſuas ærumnas, quod ſit *vulgi proverbium*; eſt autem idem, quod alibi vertitur, *parabola* Græcè præmia: dicitur autem à radice *Maſal*; quod verbum poteſtatem quandam aſſere, & excellentiam: inde nomen quod ſignificat problema, proverbium, parabolam, dictum, ſententiam, axioma, quod propter ſenſum difficilem, atque reconditum, aut vero valde utilem, & ſalutarem, inter reliquas ſententias ſit quaſi propoſitio quædam, quæ vocatur Maxima, aut Dignitas, cæteris videlicèt maior, & dignior: ſignificat etiam hujuſmodi ſimilitudines, aut comparationes, quæ fiunt ad maximam, & primam menſuram in aliquo genere, quaſi ad rem excellentiſſimam, & inter cæteras illius generis prædominantem, uti manifeſtè indicatur Ezech. 16. * *Omnis qui dicit vulgo proverbium in te aſſumet iſtud, dicens; ſicut mater, ita & filia eius, mater veſtra Cethæa &c.* Quamvis autem nonnihil diſcriminis inter parabolam, & Proverbium, tum à Hieronymo & Baſilio, tum ab aliis aſſignari ſoleat; tamen certè nunc, id quod commune utrique eſt, & ex proprietate originalis vocis aſſertur, tantum eſt id, quod inter alias ſententias excellit, & dominatur, tanquam princeps, & excellens axioma, ſive ſimilitudinem contineat, ſive aliam ob cauſam: ergo quod in Proverbium, aut in Parabolam ſumitur, eſt in eo genere maximum, & excellentiſſimum & quaſi prima menſura reliquorum. Et in genere malorum, & ærumnarum, quod eſt graviſſimum, & acerbiſſimum, locum dabit proverbio: ut Num. 21 poſt capugnatam Heſebon, & percuſſum Amorrhæum, funditusque deletum, ſubiungitur; *Idcirco dicitur in proverbio, Venite in Heſebon*: ex inſigni illa Gedeonia etiam victoria contra Madianitas remanſit proverbium, *Sicut in die Madian.* Hinc illa graviſſima comminatio Deuteron. 28. *Eris perditus, in proverbium & in fabulam cunctis populis*, ideſt, infœliciſſimi quique tecum comparabuntur, nihilque familiarius in omnium ore verſabitur, quam tuæ ærumnæ, & clades: & Pſalm. 68. *Factus ſum illis parabolam*: quod ad amplificationem ærumnarum profectò dictum eſt, & non ſolùm ad ludibrium, ut alii interpretantur. Ergo hoc loco proponi tanquam *Vulgi proverbium*, non ſolùm eſt ludibrio haberi & proponi pro ſcopo, quem omnes probris, & dicteriis contigant, ſed frequenti hominum ſermone uſurpari ad miſeriarum amplificationem, pro homine miſerorum omnium miſerrimo, cum quo vulgus, vel, ut in Hebræo eſt *populi*, turbæ, hominum aggregationes, ſive conventus (*iuntas, y corrillos*) ſceleratos homines extremis ſuppliciis affectos comparent. Porrò hæc ſententia imperſonalis eſt, *poſuit*, pro, poſitus ſum, vel, ut de hoſte, & adverſario in communi loquatur, qui cum illi res eſt.

Ezech. 16. 44.
** Todos los refranes de malas madres ſiſera tanen ti.*
Hieronym. Initio prov. & Baſ.
Num. 21. 27.
Iſa. 9. 4.
Deut. 28. 37.
Vulgus, quid ex Hebræo.

2 *Proverbiũ patientia Iobi, in bonum.*

Eſt verò obſervandum. Illud quod Jobo moleſtiſſimum erat, videlicet factum eſſe *Vulgi proverbium*, Deum vertiſſe in bonum. Nam in maximam Jobi, & patientiæ illius gloriam redundavit, quod in proverbium abierit, *Patientia Iob*, & qui graviſſimos cruciatus patienti animo perferat, Job appelletur, honoris, & clariſſimi præconii ergo.

3 *Quid exemplum.*
4. Reg. 25. 10.
2. Par. 28. 3.

Exemplum ſum coram eis. De voce *Thopheth*, quam Latinus interpres hoc tantum loco reddit, *exemplum*, magna eſt diſſenſio: nam proprium videtur eſſe nomen loci, 4. Reg. 25. In valle filiorum Enon, unde dicitur *Gehenna*, in quo loco luſtrabant filios, transferentes eos per ignem, coram idolo Moloch, & inde tartarum, aut ignem inferni ſignificat: ſic accipiunt Targum, R. David, Pagnin. Regia, Hebræus apud Cajet. illi legunt, *In igne Gehennæ*, vel, *in inferno primus ero*; quaſi dicat; Etiam me vivum adjudicant Gehennæ, & igni inferni, vel miſerandæ alicujus mortis generi. Sed res hæc quadrare non poteſt; nam ignis vallis Gehennæ multò poſterior fuit, quàm Job. Alii exiſtimant eſſe vocem Chaldaicam, quæ ſignificat *Dominum*, aut Principem; quaſi dicat; Qui dominus, & princeps eram, factus ſum in proverbium, & fabulam, ita R. Levi, & Vatabl. videtur enim illa vox uſurpari Dan. 3. ubi vertitur, *Præfectus regni*. Sed neque hoc placet; nam illa vocum Chaldaicarum, cum Hebræis permiſtio quædam, & quaſi confuſio, longè poſterior eſt, ut quæ poſt captivitatem fuerit: atq; ita in lib. Danielis reperitur:

Targum. Regia. R. David Pagnin. Caiet. Hebr.
Dan. 3. 2.

4 *Illuſtratus et defenſus Vulgatus.*

Ergo proculdubio, illa vox hoc loco non eſt propria, ſed appellativa; quare & rectè vertiſſe Vulgatum & duo poſſ. ſignificari nomine *exempli*, ſtatuendum eſt; Primùm, id quod ad graviſſimum ſupplicium, &, quod dicunt, exemplare pertinet, quod cæteris mortalibus documento, terrori, admirationi eſſe poſſit; & hac ratione Latini dicunt, exempla, aut cruciatus in aliquem edere: quæ ſignificatio benè cohæret cum *Proverbio*, quod proximè præceſſit, ſicut enim *Proverbium* affert illam comparationem cum extrema, & maxima calamitate, ſic etiam *Exemplum*, Num. 5. *Erit mulier in maledictionem, & in exemplum* Hebraicè, *in iuramentum*; videlicet imprecatorium, ſic enim *Iuramentum* legunt Septu. Compl. & Vaticani cum Aug. q. 11. *Execramentum*; quaſi diceret, Erit in imprecationem proverbalem, *Tabie veas, come fulana*: huc reſpiciunt, qui hoc ipſo Jobi loco permuti vocam, *Theophe-th* conjungunt cum *Mophet*, quod prodigium, & portentum ſignificat, quaſi diceret, Exemplum quoddam, prodigioſum aſpectu, & viſu triſte, & horrendum: ſic hunc locum legit Joan. Foſter. *Ponet me in parabolam, & portentum in oculis eorum*: quod cum aliis, quæ tum ad hanc rem, tum ad alias Hebraicæ linguæ annotationes, & obſervationes pertinent, Franciſcus Forerius ex illo ad verbum frequenter deſcribit.

Num. 5. 27
LXX. Complut. Vatican. Aug. q. 11.
מופת
Foſteri Theſaurus in radice.
נפת

Secundum ſignificari poteſt, irriſio contumelia, contemptus, quæ cum hujuſmodi miſerando exemplo frequenter conjuncta ſunt; quare erit *exemplum* ridiculum, vel exemplum irriſionis, quod irridendum proponitur; vel cum quo ridicula quæque, & irriſione digna comparamus: ſic videas hæc conjuncta Jer. 48. *Erit Moab in deriſum & in exemplum omnibus*. Ezech. *Eris opprobrium, & blaſphemia, exemplum & ſtupor in gentibus*. Nah. 3. *Contumeliis te afficiam, & ponam te in exemplum*: atque ipſe etiam Paul. cùm 1. Corint. 4. *ſe ſpectaculum factum* diceret, *mundo angelis, & hominibus*, adiunxit, quod ad contumelias, & irriſionem pertinet, *Colaphis cædimur tamquam purgamenta huius mundi, facti ſumus omnium peripſema*: ſic ſanè legunt Sept. *Poſuiſti me fabulam in nationibus, & viſus illis deveni*: ſic etiam accipit poſt R. Moyſem, & R. Abraham, Lyran. & alii, qui eam vocem *Thopheth*, deducunt à *theph*, ita ut ultimum *theth* ſit addititium: eſt autem *toph*, tympanum, ſietque hujuſmodi ſententia: ſicut ſolent ad tympanum lætari, aut ludere, ita ſanè cunctis ſum ludibrium, irriſio, & de mea calamitate gaudendi, lætandique materia: pulſor, percutiorque ab omnibus atque in meis reſponſionibus, meiſque ſuſpiriis, atq; gemitibus, tanquam in tympani ſonitu, exultant, gaudent, rident, & irrident. Graviſſimum profectò mali genus, videre alios in tuis malis gaudentes, & ad tuos gemitus exultantes, cantantes, digitis concrepantes, manibuſque plaudentes: ſicut Thr. 2. ſcriptum eſt, *Plauſerunt ſuper te manibus omnes tranſeuntes per viam, ſibilaverunt, & moverunt caput ſuum ſuper filiam Ieruſalem, haccine eſt urbs, dicentes, perfecti decoris?* pœna profectò, quæ propter acerbitatem, ſimilitudinem quandam habere videtur æterni ſupplicii; dictum eſt enim Eccleſ. 6. *Anima nequam diſperdet qui ſe habet, & in gaudium inimicis dat illum* (quid ſit autem dari inimicis in gaudium, mox exponitur) *& deducet in ſortem impiorum*: eſt enim illa *ſors* extrema *impiorum* retributio, quam hæreditaria quaſi ſorte poſt mortem accipiunt: atque illud contingere etiam in aliorum peccatorum pœnam, idem Sapiens docet, c. 23. *Ne adincreſcant ignorantiæ meæ, & multiplicentur delicta mea, & peccata mea abundent, & incidam in conſpectu adverſariorum, & gaudeat inimicus meus*, atque illud ſibi pro divinæ benevolen-

Forerius, ſuper Iſa. 30. v. 33.
5 *Exemplum ad irriſionẽ & ſubſannationem.*
Ier. 48. 39. Ezech. 5. 15. Nah. 3. 6. 1. Cor. 4. 13
LXX. R. Moyſ. R. Abrah. Lyranus.
תף
6 *Thr. 2. 15.*
Eccl. 6. 4.
Eccl. 23. 3.

Digitized by Google

Pſ. 40. 12. volentiæ argumento datum canebat lætus David Pſalm. 40. *In hoc cognovi, quoniam voluiſti me, quoniam non gaudebit* (propriè, non vociferabitur, non iubilabit. *Hieron.* Hieronym. *non inſultabit*) *inimicus meus ſuper me*: quod non me propones irridendum, irriſionis, & hoſtilis lætitiæ materiam.

Verſ. VII. Calligavit ab indignatione oculus meus; & membra mea, quaſi in nihilum redacta ſunt.

1 *Indignatio activè, aut paſſivè ſumpta. Oculorum caligo, in triſtitia. Illuſtratur David.*
2 *Varia lectio. Membra, quid ex Hebræo.*
3 *Jobi forma immutata, & membra deformata.*

CAligavit ab indignatione. Præ indignatione, vel propter indignationem, dolorem, mœſtitiam. 1 *Indignatio paſſivè ſumpta.* Non tam activè cum Græcis propter iram, indignationem Dei adverſum me, quam è contrario paſſivè, propter ſenſum & commotionem mei animi, non quidem propterea quod excandeſcam adverſus moleſtiſſimos meos conſolatores, ſed quòd diſcrucior, contabeſco, deficio, mœrore occupante totum animum, atque tenebras, & ingentem vim lachrymarum offundente meis oculis: exacerbor intimis viſceribus. *Pſ. 37. 11.* Simile id Pſalm. 37. *Cor meum conturbatum eſt, dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum & ipſum non eſt mecum*; palpitante nimirum, & commoto corde vires deficiunt, deficitque oculorum lumen, eleganter eo loco Theodor. *Oculi in mœrore caligantes. Theod.* *Duo ſibi accidiſſe per hæc ſignificat, & mœroris immenſitatem, per quam lux, non videtur eſſe lux; & deſtitutionem divinæ providentiæ, quam lumen oculorum ſuorum meritò nuncupavit*: vide quæ ſupra diximus, cùm cap. 3. de tenebris diſputaremus; teneſcunt enim afflictis omnia: ſic Plin. ſcripſit, de oculis eorumque lachrymis loquens lib. 11. cap. 37. *Plin. lib. 11. c. 37.* *Mens cogitatio abducat, adducto intus viſu, ſic in morbo comitiali, aperti nihil cernunt, animo caligante.*

Et membra mea: longè aliud, aliæque voces quàm quæ ſupra, 2 *Iob. 16. 7.* *In nihilum redacti ſunt omnes artus mei*: nam hoc loco eſt propriè, formationes vel figmenta mea; *Quid membra.* quod vocabulum quadrat in ea omnia, quæ externa figura, aut interna cogitatione formantur, effigiantur, יצורי imaginantur, ut ſunt mentis proprii conceptus, & cogitationes, ut Geneſ. 6. *Ge. 6. 5. & 8. 21.* *Cuncta cogitatio hominis*, & c. 8. 21. & 1. Paralip. 28. *1. Par. 28. 9.* hinc poſt R. Levi, Pagnin, Regia, Vatabl. legunt *cogitationes*, vel *phantaſias*, quaſi dicat, præ dolore vix quidquam cogitare, aut animo fingere & concipere valeo; vel ut propriè in Hebræo eſt: *R. Levi. Pagnin. Regia. Vatabl.* *Cogitationes meæ ſimiles ſunt umbræ*. Sed multò elegantiùs noſter interpres, figmenta illa intellexit, eſſe ipſas corporis partes, aut partium, & membrorum formationes; *Tex. Heb. Chald.* quod acutè R. David, accepit de ipſis membrorum lineamentis. Chald. dixit. *Formam*: vocamus, *facciones*, quaſi formationes.

3 ** Eſtoy des hecho, y des figurado, Iobi forma immutata.* *In nihilum reducta ſunt.* Immutata figura, & habitu, conſumpta carne, prominentibus oſſibus, ſubalbeſcentibus jam cartilaginibus, & evaneſcente totius corporis membrorumque vigore, ſine quo nihil poſſunt membra efficere, neque munia ſua exercere; nam quæ mibi reliqua ſunt, nemo dicat membra humani corporis eſſe; propriè: Membra ſicut umbra, nemo agnoſcat quis ſim; umbram Jobi potiùs, quàm Iobum eſſe credat, qui me viderit; tam ſum deformatus. Vide quæ ſupra, cap. 2. diximus de elephantiaſi, quæ faciem immutat. Lectionis autem Septuag. rationem reddere nemo poterit commodè; illi ſic legunt; *Expugnatus ſum valde ab omnibus.*

Verſ. VIII. Stupebunt iuſti ſuper hoc, & innocens contra hypocritam ſuſcitabitur.

1 *Iuſtus quid propriè. Iuſtorum ærumnæ ipſis iuſtis mirabiles, & ſtupendæ.*
2 *Non eodem modo iuſti, & impii de iuſtorum ærumnis iudicant. Quondam illorum cauſa ignota, nunc poſt filium Dei patientem, perſpecta. Illuſtrati David, & Salomon.*
3 *Suſcitare quid. Quis Hypocrita.*

CLades hæc mea univerſis quidem eſt ſtupenda, ſed iuſtis præſertim, æqui, rectique iudicii homini- 1 *Iuſtus quid propriè.* bus, qui temerè de mea vita, & innocentia non judicent, qui non ſint ſævi, & inhumani ingenii, ſed mites, lenes, blandi, iucundi, atque grati; hæc enim omnia claudit nomen & res *iuſti*; hi (inquam) non ſinent ſe duci falſis ſuſpicionibus, & incertis conjecturis de mea vita: ſed, ut res ipſa exigit, referent meam cladem in admirabilem, & nunquam ſatis ab homine comprehenſam Dei providentiam, qui ſic cum iuſtis agat, ut pro præmio, atque mercede illis donet, ut pro illo *patiantur*: & hæc videtur fuiſſe, ut Nicetas exponit, lectio, atque ſententia Sept. *Nicetas LXX.* *Admiratio tenuit veraces ſuper hoc*, quaſi diceret; Veriſſima mearum calamitatum cauſa, non ſunt peccata, quæ veſtris vos mendaciis confingitis, ſed ſuperior humana cogitatione, & ſenſu providentia. *Mirabiles iuſtorum ærumnæ ipſis iuſtis.* Scriptum eſt ſane; *Neque hic peccavit, neque parentes eius, ſed ut manifeſtentur opera Dei in illo.* Cæterum *mendaces*, ideſt, ſecundum externam faciem de me iudicantes, nihil mirum ſi ex ſupplicio colligant ſubeſſe ſcelus, cui pœnæ reſpondeat. *Ioan. 9. 2. 3*

Sic ſanè, non eodem modo *iuſti* iudicant de innocentium ærumnis; ſicut impii; iſti enim, vel innocentes afflictos contemnunt, & tanquam peccatores execrantur, & innocentiam afflictam, miſerrimam eſſe credunt; aut Deum arguunt iniquitatis: at *iuſti ſtupentes*, illas ſtuporis, & admirationis voces edunt. 2 *Quare taces conculcante impio iuſtiorem ſe?* *Heb. 1. 3.* *Quare oſtendiſti mihi iniquitatem & laborem?* *Filius Dei patiens.* ſed poſtquam Dei filius noſtras ærumnas, cum natura noſtra ſuſcepit, nihil profectò iam mirandum, ſi iuſti affligantur, & innocentes morte immerita damnentur; ſicut ſcriptum eſt. *Ioan. 15. 18 & c. 16. 1.* *Nolite mirari ſi odit vos mundus: & ſcitote, quia me priorem vobis odio habuit;* & Hæc *loquutus ſum vobis ut non ſcandalizemini*: ideò Paulus Theſſal. monet; *1. Theſſ. 3. 4.* *Nemo moveatur in tribulationibus iſtis enim ſcitis, quod in hoc poſiti ſumus*: quaſi dicat tribulationum iuſtorum jam nobis cauſa & ratio explorata eſt: at quondam, utpote ignota, multam admirandi, & philoſophandi materiam ipſis iuſtis præbebant: *Quondam ærumnæ iuſtorum mirabiles.* uti David dicebat Pſalm. 72. *Ad nihilum redactus ſum, & neſcivi*; *Pſ. 72. 22.* nimirum, quorſum affligerer, quamvis in mearum calamitatum cauſa, ut *iumentum* & ut bellua, craſſiſſimâ ignorantia teneret: ſed illud tamen apud me ſtatui, quacumque id de cauſa fieret, mihi à te non recedendum, *& ego ſemper tecum*. Huc fortè illud Salom. Eccleſ. 7. *Eccleſ. 7. 8. LXX.* *Calumnia conturbat ſapientem, & perdit robur cordis illius*: videtur enim ſapiens commoveri animo, &, ut Sept. dixerunt, *Circumferri*, cum ſe videt immeritò affligi, & calumniam pati: cuius exemplum in Jerem. c. 15. & 20. videre licet. *Ier. 15. 18.* *Stupent* igitur *iuſti ſuper hoc*: quare à nimia rei huiuſce perſcrutatione deterret Salomon; *Eccle. 7. 16* *Iuſtus perit in iuſtitia ſua & impius multo vivit tempore in malitia ſua* Cum rem igitur, omni admiratione, ſtuporeque digniſſimam propoſuiſſet, ſubiungit, * *Noli eſſe iuſtus multum, neque plus ſapias, quàm neceſſe eſt, ne obſtupeſcas*: ne fortè crimineris divinam providentiam, & dum plus ſcire vis, quàm oportet, præ admiratione rei humanum captum vincentis, ad mentis ſtuporem devenias. ** No profaſ mays tanto deſando, y de ſaber el tratamiento que ſe le deve al iuſto.*

Et innocens contra hypocritam ſuſcitatur. Sep. deprecantes; *Iuſtus ſuper inimicum conſurgat*. Olymp. ut oportet ſe innocentem majorem, ſuperiorem, & viribus potentiorem impio fieri, ut iuſti imperio coerceant facinoroſos, & ſanæ doctrinæ ſubjiciant: ſed fortè meliùs, & cohærentiùs, ut ſit quaſi partis præcedentis expoſitio; 3 *LXX. Olympiod. Quid Suſcitare.* Cum iuſtus affligitur, iuſtus ipſe afflictus, aut alius iuſtos videns, *ſuſcitabitur*, conſurget, commovebitur, incitabitur; animi commotionem, & ardentiorem zelum affert; *Contra hypocritam*, contra impium, qui falſa fœlicitatis imagine velit internam animi iuſtitiam ementiri, & probatam reddere: Caiet. Indignabitur adverſus hypocritam, quod ille calamitates tribuat peccatis; alii, contra impium florentem, atque fœlicem, quod videat illum non recipere digna peccatis; ſe verò ſuis honeſtis operibus indigne perperpeti. Innocenti enim afflicto dictum eſt; *Noli æmulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem.* Sed fortè ille erit ſimpliciſſimus ſenſus, ut de ſe loquatur, & ſuam orationem paulò incitatiorem excuſet; quid mirum me ita loqui cum res ipſa tam indigna ſit, ut iuſtum quem-

vis meritò conturbare poſſit, atque in ingentem ſtu-
porem conjicere, necnon illius animum adverſus hy-
pocritas, calumniatores, & oblatratores commovere.

Verſ. IX. Et tenebit juſtus viam ſuam, & mundis manibus addet fortitudinem.

1 *Tenere, quid ex Hebræo. A fidelibus ſuſtinentia requiritur. Illuſtratus Paulus.*
2 *Juſti in ærumnis conſtantiores, & conjunctiores Deo. Explicatus Eccleſiaſticus, & David Illuſtratus Habacuc,*
3 *Juſtus fortior ex tribulatione. Explicatus Iſaias.*
4 *Converti, quid.*
5 *Convertendi verbum cum alio junctum, duplicat verbum, cui jungitur,*

1 LIcet juſtus afflictus excandeſcat adverſus impium
proſperè agentem, non ideò (inquit Job) illius
fœlicitati caducæ invidere debet, aut ſuas ærumnas ita
faſtidire, ut illas non accipiat libenter de manu Dei,
aut in pietate, & religione nutet, ex eo quod ſeve-
riorem erga ſe divinam providentiam experiatur; ſed
ob id tantùm adverſus impium inſurgit, & excande-
ſcit, quòd iniquè de rebus judicet & Dei benevolen-
tiam, aut indignationem metiri velit ex temporali fœ-
licitate, aut miſeria; & maximam innocentiæ afflictæ
laudem, & gloriam extenuare, aut verò penitus tol-
lere ſuo pravo judicio conetur; nam, quòd ad ipſum
juſtum pertinet, potiùs ex ipſis ærumnis, & tribula-
tionibus in pietate, & charitate confirmatur. *Tene-*
Tenere, quid. *bit* (inquit) *juſtus viam ſuam*; prop. Apprehenſam te-
Theod. nebit firmiter, non diſcedet nec latum quidem unguem,
LXX. ſed hærebit firmior in ſuo vivendi inſtituto & conſue-
tudine, & pietatem, cui aſſuevit, ardentiùs colet.
Theodotio, *Inhærebit juſtus via ſua*. Septuag. *Teneat*
autem fideles viam ſuam; quo *fidelitatis* nomine ſuſtinen-
tiam videtur ab homine exigere, ut ſe, ſuaque om-
nia Deo committat. Nam, ut Paulus ait. *In hoc la-*
1.Timi.3. *boramus, & maledicimur quia ſperamus in Deum illum,*
10. *qui eſt ſalvator omnium hominum maximè fidelium*, ideſt,
ideò patienti animo maximos labores, & probra ſu-
Iob. 2. 12. ſtinemus, quòd Deus, eos, qui in laboribus *fidem ſuam*
non mutant ab eo, tum in hoc mundo, tum verò in
alio ſalvare ſoleat. Igitur in ærumnis ardentiori cha-
2 *Juſtus af-* ritate juſtus adhæret Deo, non aliter atque cùm par-
flictus ar- vulus verberatur à matre, non fugit, ſed potiùs con-
ctius ad- fugit ad ipſius verberantis complexum, & arctiùs il-
hæret Deo. lius ſe uberibus apprimit. Sic monet Eccleſiaſt. cap.
Simile. 2. *Conjungere Deo, & ſuſtine*, ideſt, dum ſuſtines ad-
Eccle. 2. 3. verſa, tene Deum, nec dimitta, ſed adhæreſce illi
Rom. 8. 35. firmiter; propriè ex Græco *Conglutinare illi*. Quaſi col-
la, & glutino, adhærebat profectò arctiſſimè qui di-
cebat: *Quis me ſeparabit a charitate Chriſti? tribulatio?*
an anguſtia? an gladius? an nuditas? an perſequutio?
nulla enim ratione de via ſua juſtus Paulus dimoveri
Pſ. 72. 22. poterat. Juſtus etiam David, rectamque inſiſtens viam,
cum dicebat, *ut jumentum factus ſum apud te, & ego*
ſemper tecum, oneratus, licèt graviſſimis ærumnis,
& crebrò virga tonſus, non ideò à recto tramite di-
ſcedebam, ſed viam meam alacris tenebam. Verum
aliquando ingenuè fatetur tribulationum impetu impul-
ſum nutaſſe in via pietatis. *Mei* (inquit) *pene moti*
verſ. 2. *ſunt pedes, pene effuſi ſunt greſſus mei*; quaſi dicat;
penè jam de diſcendendo à recta via cogitabam,
lapſui vicinus, & in tenenda pietatis ſemita langui-
Hab. 2. 1. dus, parumque firmus. Juſtus etiam Habacuc, qui
cum capit. 1. quæſiſſet à Deo cauſam ſuarum, atque
totius populi ærumnarum graviſſimarum, ſtatuit non
ideò ſibi diſcedendum à recto pietatis tramite, ſed
patienter expectandum Dei reſponſum. *Super cuſto-*
diam, inquit, *meam ſtabo, & figam gradum ſuper*
munitionem, & contemplabor, ut videam, quid di-
cat mihi: ſic interpretatur in hanc rem Theodoretus.
Theodor. Theodotio autem, & Aquila legunt, * *Figam gradum*
Theodotio. *ſuper circinum*, ideſt, immotus perſiſtam, quaſi linea,
Aquila. & carcere incluſos, quem tranſgredi non poſſim; ſed
**Eſperar à* iis juſtis omnibus præluxit ſanctiſſimi Jobi exemplum,
Dios a pie qui & graviſſimè affectus *viam tenuit*, afflictoſque om-
nes in ſua via confirmavit. *quedo, y ſin*
3 *Et mundis manibus addet fortitudinem*. Qui juſtus eſt, *ſalir do*
non ſolùm non deficit, ſed tribulationibus redditur *compas.*
fortior: bona conſcientia corroborat hominem, ut ad-
verſis reſiſtere poſſit; at peccati conſcientia enervat 2.Cor. 2. 19
potius, atque debilitat; *perficitur enim virtus in infir-*
mitate; ut Exod. 1. deſcriptum eſt; *Quantò magis oppri-*
mebant eos, tantò magis multiplicabantur, & creſcebant; Exo. 1. 12.
atque huc pertinet illa non ſemel repetita adhortatio,
Confortamini puſillanimes; ut non ſolum in ærumnis
non deficere, ſed contra ardentiores ire adverſus ad- Iſa. 35. 4.
verſa afflicti jubeantur. Septuag. *Puris manibus ſumat* LXX.
audaciam.

Verſ. X. Igitur omnes vos convertimini, & venite, & non inveniam in vobis ullum ſapientem.

EX doctrina conſtituta de juſtorum ærumnis, invi- 4
tat ſuos amicos, ad mutandam ſententiam, & *Quid Con-*
ad pœnitentiam ſuæ illorum aſſertionis, qua ſe læſum *verti.*
exiſtimabat. Porrò verbum originale ſignificat conver-
ti in quamvis partem, aut etiam in contrariam; pro-
pterea aliquando eſt rei præſentis, & pœnitentiam Philipp.
agentis: ſic interpretantur Philippus, & Cajet. Alii Cajet.
exiſtimant præcipere Job ſuis amicis attentionem, ut
doceri poſſint veram de divina Providentia Theolo-
giam. Alii, illos provocare ad inſtaurandum diſpu- ** Venid,*
tationem, quaſi jam illis obmuteſcentibus inſultet, aut *ybolved ſi*
illos laceſſat; * *Convertimini & venite, &c.* ſed illud *ſoys hom-*
eleganter & acutè à Niceta indicatur, nimium his Jo- *bres que*
bi dictis illius amicos viſos fuiſſe ſtomachari, atque ad *preſumis*
illum refellendum ſe comparare, & alterum alteri ſup- *de ſaber*
petias ferre, atque jamjam in aciem progredi; ait er- *yos proclo-*
go, confirmatis animis, & collectis viribus & quaſi *clays de ſa-*
facta teſtudine una omnes concurrite; non enim vos *bios.*
me, ſed vos ego mendacii convincam: ſic indicant Nicetas.
Septuag. legentes *Verumtamen omnes incumbite, & veni-* LXX.
te, quaſo; non enim invenio in vobis veritatem. Cum
verò ait, *convertimini & venite*, Hebraiſmum eſt; *
Converſio enim cum quocumque alio verbo juncta, idem 5
ſignificat, rurſus, aut altera vice aliquid facere; ſic ** Dad otra*
illud Pſalm. 84. cùm priſtinis beneficiis alia vel ſimi- *buelta, bol-*
lia, vel præſtantiora petit David, ait; *Deus tu conver-* *vios allo-*
ſus vivificabis nos: &, quod non ſemel feciſti, mor- *gar Con-*
tis periculum avertes. Joſue 5. ubi habemus, *Circun-* *vertendi*
cide ſecundò filios Iſrael; Hebraicè habetur, *Revertere,* *verbum du-*
& circuncide, ideſt, iterum, & ſecundò inſtaura cir- *plicat ver-*
cumciſionem; ſic etiam hoc loco, *Convertimini, &* *bum cui*
venite, ideſt, rurſus venite; neque enim quidquam *jungitur.*
amplius à me nunc extorquebitis; neque verò à vobis Pſ. 84. 7.
ego præclariorem aliam doctrinam expecto. Ioſ. 5. 2.

Verſ. XI. Dies mei tranſierunt: cogitationes meæ diſſipatæ ſunt, torquentes cor meum.

1 *Nexus cum præcedentibus.*
2 *Tranſire.*
3 *Morbus vigiliæ, unde proveniat. Cogitationum diſſipatarum, multiplex expoſitio. Diſſipare, quid.*
4 *Acerbiſſimus mortis ſenſus.*
Cogitatio, quid propriè:
5 *Mœrentibus dicitur Sol meridianus occidere. Hypallage. Vertere quid.*
6 *Varia lectio. Particula, poſt, conſecutionem affert. Vulgata lectionis illuſtratio, & defenſio.*

NIhil mirum, ſi nunc Job urgente dolore ſermo- 1
nem abrumpat, & recurrat ad conſuetas la- *Nexus.*
mentationes; nam acerbiſſimus aliquis dolor non pa-
titur aſſiduam aliquam orationem, ſeu cogitationem
ſibi perpetuò conſtantem: morbi enim vis diſſipat co-
gitationes, atque ſententias, præſertim cùm initio
ejus diſputationis ſibi propoſuerit probandum, ſuas
querimonias non eſſe impatientiæ tribuendas, ſed acer-
bitati dolorum; neque cruciatus ſuos alicui ſceleri, ſed
potiùs aut Dei benevolentiæ, aut occultæ illius provi-
dentiæ; quare dum conqueritur, ſuam juſtitiam ex
utraque parte tuetur.
Tranſierunt: conſtitutum temporis ſpatium jam emen- 2
ſi ſunt

Tranſire, ſi ſunt, ad præſtitutum finem pervenerunt; non tam
prætergrediendi, aut tranſgrediendi vim hoc loco habet, quàm progrediendi, & decurrendi uſque ad certum terminum. *Dies mei*, non ſolùm tempus vitæ,
Philip. ſed, ut Philip. ait *vita fælicitas*: utrumque Hiſpanus
LXX. eadem voce ſignificat, *Ya ſe paſſaron mis dias*. Septu.
Polychr. addunt, *Dies mei tranſierunt in ſtrepitu*. Polychron. interpretatur, *in mœrore, atque ægritudine animi*.

2 *Cogitationes meæ diſſipatæ ſunt*. Cajet. & Latini alii
Cajet. poſt Olympiod. hoc referunt ad vigilias, & inſom-
Latin. nia qua laborabat; nam confuſæ, & perturbatæ ſpe-
Olympiod. cies, & imaginationibus ſimulachra ſomnum avertunt,
Vigiliamor & moleſtiſſimas vigilias adducunt, quæ tum ſanos in-
bus, unde, feſtant, cùm mœrore vel aliqua animi ægritudine laborant; tum ex febribus, aut morbo aliquo acutiori proveniunt, ut medici docent, de quo ſuperius, cap.
Aliorum 2. diaimus. Alii hæc dicta intelligunt de multiplici-
interpreta- bus animi motibus, & perturbationibus: jam enim do-
tio. lebat, jam timebat; nunc ſe erigebat in ſpem meliorem, nunc iterum concidebat: nam qui in uno affectu nunquam conſiſtit animus, non poteſt una cogitatione intentus perpetuò ſibi conſtare. Polychronius ad mentis quandam commotionem reducit; *Vis*, inquit,
Polychr. *doloris atque triſtitiæ ad inſaniam me penè perduxit*. Phi-
Philip. lip. *quod non poterat iugi contemplationi rerum divinarum, ut quondam ſolebat, intendere, propter vim doloris*: ſed cum verbum *diſſipandi* ex ſua proprietate afferat violentiam quandam, qua aliquid convellitur, eradicatur,
Quid diſſi- abrumpitur, hoc loco dicere poſſumus, *Cogitationes*
pare, *meæ*, propriè, cordis mei, *convulſa ſunt*, potius dicerem hæc pertinere ad violentiam mortis, vitæ filum abrumpentis, & humani cordis cogitationes impetu quodam convellentis, atque longioris vitæ, quæ altè inſidet cordi, ſpem eradicantis, & reliqua rerum
4 agendarum conſilia, & cogitationes diſſipantis, & di-
Acerbiſſi- ſperdentis. Quantum verò dolorem, & ſenſum effi-
mus mortis ciat hæc avulſio, non dentis ex gingiva maxillavè,
ſenſus. ſed ſpei, cogitationum, conſiliorum omnium, & reliquarum omnium voluptatum innatæ cupiditatis ex moribundi hominis corde, cum impetu, & diruptio-
Auguſt. ne, ſignificare poteſt lectio Septoag. *Rupti ſunt articuli cordis mei*. Auguſt. *Convulſa ſunt compages cordis mei*, ſunt enim intimæ hujuſmodi cogitationes, & affectiones, veluti cordis articuli, & compages, & veluti partes, & membra ipſius cordis; cum verò cogitatio-
Quid cogi- nes iſtæ convelluntur, & diſſipantur cum ingenti vio-
tatio, in lentia, oportet cor ipſum diſcerpi, & dilaniari cum
Hebræs. ſommo ſenſu, atque dolore. & in eum cordis crucia-
יזר tum reſpexiſſe videtur Volgatus, cùm dixit, *Torquentes cor meum*: nam propriè eſt; *Poſſeſſionis cordis mei*: dicuntur enim *cogitationes*, poſſideri à corde; quid enim magis proprium, peculiareve cordi, aut quid magis inſitum, & innatum, quàm ſuæ ipſius cogitationes? ſed quia verbum *poſſidendi*, ex illis eſt, quæ
Antitheſis duo contraria ſignificare ſolent, ideò verbum hoc ali-
De mis pẽ- quando ſignificat, extrudi, expellique hæreditate, &
ſamientos poſſeſſione; quare in ipſo nomine latebit antitheſis
y cuycas, quædam ſignificationum, *Cogitationes cordis mei*, poſ-
he venido à ſeſſiones, & hæreditas: imò convulſiones, expulſio-
tanta ne- neſque: Alii poſſeſſionem ſumunt activè, eò quod co-
ceſſidad y gitatio cor poſſideat & occupet. Has igitur *cogitatio-*
falta de *nes*, atque conſilia cùm mors, & dolor diſiciant, &
conſejo. *diſſipent*, vacuum videtur, & conſilii expers remanere
Chaldæus. cor. Chaldæus autem, hoc loco vertens, *Tabulas cordis*, videtur dicere, deletum eſſe quidquid in corde ſcriptum fuerat; ſunt enim *cogitationes*, velut characteres, & ſcriptura inſculpta cordi. neque diſſonat nomen poſſeſſionis, nam eadem radix, non ſolùm poſſidere, ſed etiam aliquando delere ſignificat, eritque etiam non inelegans antitheſis; Scriptura cordis, nunc litura eſt.

Verſ. XII. Noctem verterunt in diem, & rurſus poſt tenebras ſpero lucem.

1
Olympiod.
Polychr. OLympiod. & Polychron. morbum vigiliarum in-
Quibus oc- telligunt, aut id quod ſæpè diaimus, mœren-
cidat Sol in tibus videri lucem obſcuriorem, quam nec jam jucun-
meridie. dè aſpiciunt, nec clarè contueri poſſunt; iis enim dicitur *Sol occumbere in meridie*; quod ipſis oculis cali- *Amos 8. 9.*
gantibus tenebreſcere videatur meridianus Sol; non *1. Reg. 3. 3.*
enim *poſſunt* caligantibus oculis *lucernam Dei aſpicere, antequam extinguatur*; tum etiam quod ægrotantibus, quos morbus cogit vigilias agere, uſo venit, ut diem exoptent: lucem & ipſe Job avidus expectabat; ſed non minùs acerbe appetente die dolebat quàm in nocturno ſilentio: ſed ſenſus ſublimior, & acrior querimonia erit, ſi noctem calamitatum, & priſtinæ
fœlicitatis diem intelligamus. Suppoſitum verò ver- *Hypallage.*
bi *vertendi*, ſunt cogitationes illæ diſſipatæ, & rupti *Venter,*
cordis articuli, intimique dolores, *Verterunt noctem in* *quid.*
diem, per hypall. *diem in noctem*, vel potius, *verte-* שום
runt, propriè, poſuerunt, fecerunt, immiſerunt noctem, & tenebras *in diem* meæ proſperitatis, offuderunt tenebras ſplendori meæ fortunæ, in die agens,
nil niſi tenebras video: tum etiam, lucis mihi uſu- *Pagnin.*
ram adimunt morbi, & dolores. *Regia.*

Et rurſus poſt tenebras ſpero lucem: paulò aliter in He- *Caietan.*
br. juxta quod legunt Septuag. *Lumen propè à facie tenebrarum*, Quod Cajetan. accipiendum exiſtimat de pavidis cogitationibus, quæ illum cogebant in tenebris, & nocte uti lucerna ſibi proxima, ne pervigil in tenebris, & nihil videns, terreretur horrore nocturno; eſt enim noa timida. Mirum, ut interdum Ca- *Olympiod.*
jetan. permiſerit ſe ab Hebræo illo, cujus opera in his commentariis utebatur, ad ſenſus humiliores demitti, quàm rei, & materiæ dignitas poſtularet: multo conſultius, & elegantius Olymp. *Etiam lux ipſa præ animi angore, atque moleſtia, haud procul mihi à tenebris videbatur*. Sed is videtur eſſe noſtri interpretis ſenſus; Nulla jam mihi lux deinceps affulgebit; quæcumque lux orietur, ſerò tandem illuceſcet, nam totum me occuparunt tenebræ; quidquid ſperare poſſem ſplendoris, atque lætitiæ, moribundo homini, & jam jam in tenebris, & caligine mortis verſanti, minimè proderit; quæcumque enim conſequuta poſt has teterrimas, & craſſiſſimas tenebras lux, gaudium, lætitia, non poterit me illuminare. Hæc ſanè videtur eſſe germana hujus loci ſententia; nam licèt Latinæ orationi non videatur omnino leniter quadrare, tamen non aliam profectò poſtulat Hebraiſmus ille, *à fa-*
cie tenebrarum; nam affert præſentiam miſeriarum, & *Particula*
mortis, quæ vincit omnem vitæ ſpem, & idem om- *poſt.*
nino eſt *à facie*, vel, *ante tenebras*, quod noſter dixit, *poſt tenebras*; nam particula illa *poſt*, conſequutionem, & conjunctionem unius cum alio afferre videtur, quod idem eſt, quod eſſe *ante faciem* alterius: vel quidem dicet, ſe erigi in ſpem, fore ut poſt hujus vitæ, & ærumnarum tenebras, alterius beatæ diei lux illi affulgeat; nam mortis tenebræ, & nox, lucem illam præcedere debent. At ſi interroganter legas, leniſſimus ſenſus, & tum Hebræis, & Græcis, tum etiam rei præſenti valde congruus efficietur; nam jubebant illum amici, benè ſperare de fœlicitate temporali iterum recuperanda; nunc oſtendit vanam eſſe
ſpem; Lux prope tenebras, & vita morti proxima: *Illuſtratus*
ſperare ne debeam fœliciorem conditionem, & poſt *Vulgatus.*
tantas tenebras, iterum vitæ lumen recuperandum? *Eugub.*
Hunc autem ſenſum in Hebræo eſſe, & in Latina lectione deſiderari, Eugubin. affirmat; ſed non deſiderabit, qui paulò accuratiùs expenderit.

Verſ. XIII. Si ſuſtinuero, infernus domus mea & in tenebris ſtravi lectulum meum.

1 *Philippi expoſitio non probatur. Mortis, & ſepulchri cum propria domo comparatio.*
2 *Aliorum lectio. Nihil mortali proprium, præter ſepulchrum. Illuſtratur Paulus.*
3 *Mortis nomina pia, & honorifica.*
4 *Putredinis filium eſſe, quid ſit. Varia expoſitio; Vermium quoque, de quibus nunc agit.*
5 *Dicere, pro appellare. Putredo quid propriè.*
6 *Sororis appellatio amoris eſt. Uxorem etiam ſignificat. Uxorum miniſteria. Explicatus Samuel, & Sapientia.*

PHillippus ſic interpretatur, quod ſuos cruciatus 1
dicat eſſe ſimiles cruciatibus inferni, & quaſi jam *Philip.*

ſit in domo tartarea, lectum in illarum pœnarum tenebris, in quibus jacere perpetuò debeas, conſtitutum habeat: non aliter videtur Gregorius Nyſſenus explicare id Pſalm. 6. *Domine ne in furore tuo arguas me, Ab iis*, inquit, *qui acerba caſtigatione acerba illius ſupplicii condemnati ſunt, furoris iſſa opus, & iræ iudicium illud exiſtimatur, atque idcirco quaſi iam in doloribus, atque cruciatibus conſtitutus, dolentium voces imitatur.* Sed non cohæret ſenſus hic cum reliqua Jobi oratione.

Nyſſen. ſup. Pſal. 6. 2.

Plana, & germana expoſitio.

Sententia igitur plana eſt, & lenis: Quid aliud moribundus homo ſperare poſſis, quàm ſepulchrum, & domicilium commune cum aliis defunctis in inferorum ſubterranea illa ſtatione? Ubinam gentium quietam mihi ſedem fore pollicebor, quàm meæ domi? Quæ foris geruntur, ad vitæ actiones, labores, ſollicitudines pertinent, & frequenter aliena ſunt: at quæ noſtræ domi ſunt, ea propiùs non tangunt; propria namque ſunt: foris itaque agitamur, & vagamur, domi quieſcimus: non aliter in ſepulchro, quod eſt mortalium omnium domicilium, quod nos ex longo itinere, & moleſtiſſima peregrinatione defatigatos recipit, & opportuno ad quieſcendum lecto excipit, nimirum *ſtrato in tenebris*, clauſis foribus ac feneſtris, ut tenebræ ipſæ pacatiſſimum ſomnum conciliaturæ videantur. Eleganter ſanè à ſepulchri ſquallore, & tenebris, ad tenebras quieti, & ſomno dicatas tranſitum facit, cum venuſta quadam rerum colluſione; niſi fortè tenebras ſepulchri, & ſquallidi, ſordidique lectuli, ſordes, in quo jacet defunctus, opponat regali ſui cubiculi, & lectuli ſplendori, & magnificentiæ: erant videlicèt quondam thalami regum aurei, & argentei, & opulentiorum hominum eburnei, aut pretioſæ alterius materiæ; ut ex illo Amos 6. clarè conſtat; *Qui dormitis in lectis eburneis, & laſcivitis in ſtratis veſtris. Laſcivire*, ſuperfluentem luxuriem in materia & arte lectorum indicat.

Mortis, & ſepulchri cum proprio domicilio comparatio.

Amos 6. 4.

R. David.

At priorem partem ſic legit R. David; *Si ædificavero infernus domus mea*: nam cum verbo expectandi *Kava*, affinitatem habet *kav*, quod eſt perpendiculum, aut funiculus vel regula ſtructoria: ſenſus igitur erit; Non me tangit rei alterius cura, quàm meæ domus ædificandæ, & parandi mihi ſepulchri: ſenſus idem ferè cum præcedenti, atque ad rem noſtram valdè utilis. Non enim alicujus ædificii jus proprium comparandum eſſet mortalibus, quàm jus ſepulchri, quamvis in aliena, & locata domo viverent. *Quid* enim *advena, & peregrinus* Abraham aliud quæreret in terra hac, *quam ſpeluncam, in qua ſepeliat mortuum ſuum? Fide* (ut ait Paul.) *demoratus eſt* (Syriacè, advena fuit) *in terra promiſſionis, tanquam in aliena, in caſulis* (in tabernaculis, ſub pellibus, non in tectucta domo) *habitando*: ergo ſi aliquid ædificavit, ſepulchrum fuit.

קוה
קו

Heb. 11. 9.

Verſ. XIV. Putredini dixi: pater meus es, mater mea, & ſoror mea vermibus.

3 Mortis appellationes honorificæ.

VT oſtendat mortem ſibi in votis eſſe, cunctis illam amicitiæ, & neceſſitudinis nominibus compellat; illis præſertim, quæ pietatis cultum, & reverentiam afferunt, qualia ſunt parentum, quos chariſſimos nobis natura dedit; ut ſignificet ſe non ſolùm amare mortem, verum etiam venerari, & colere, & velut rem ſacram exorare, & advocare in ſuum patrocinium. Nihil verò dulcius peregrinanti homini, quàm poſtliminio reverſum, parentum complexu, & ſinu excipi; ſed de hoc ſtatim. Cùm verò priùs domum ſuam dixerit eſſe ſepulchrum, nunc autem *patris, matriſque* meminerit, certè videtur ſe filium familias dicere, nondum è paterna domo emancipatum, ſed addictum parentum imperio; non licere itaque ſibi diu extra domum vagari, ſed commoratum parumper in vita, oportere propediem domum reverti, atque mortis imperio ſubiacere. Sed univerſam domus ſuæ, ideſt, ſepulchri familiam eleganter deſcribit.

4 Putredinis

Putredini. Niſi *ſororis* & *matris* meminiſſet, diceremus hac loquendi formula, qua ſe *putredinis* filium nominat, nihil aliud ſignificari, quàm quod dici ſolet, ſe eſſe *filium mortis*, ideſt, certiſſimæ morti addictum; ſed cùm non ſolùm *patrem*, ſed *matrem* atque *ſororem* nominet, blandum aliquid ſignificare videtur; quod etiam Origines indicavit, ſic explicans; *Ut pueri conſolatores parentes habent, ſic ego mortem, & putredinem*; de quibus verò *putredine ac vermibus* loquatur, non conſtat, an de illis, qui ex cadavere creabuntur; an verò de iis, quibus ſcatet vivens adhuc? certè Gloſſa ad noſtræ generationis initium reſpexiſſe videtur. Aut ad vitiatam naturam, & morti, ac corruptioni obnoxiam; ex putredine materia, & obſcœno ſpermate ſumpſimus initium; atque ex mortali, & corruptibili parente; illud igitur generationis noſtræ inſtrumentum commodè videtur ſignificari poſſe *patris* nomine atque *matris* etiam, cùm ſit *vermium* materia. Sed durior, longiuſque petita videtur hæc interpretatio. Lenius, & propinquius, quod Olympiod. *matrem* interpretatur, corporis tabem, atque putredinem, qua manabat totus, & quæ, veluti parens, illum reddebat ſepulchro aptum, ſicut pater filium in lucem generat; *Putredo*, inquit, *quam in me ipſo cerne, non vita, ſed mortis certiſſima initium eſt*; Hæc cum mihi pro vita ſit, *patrem* appello *putredinem*, corruptionem, tabem; *matrem* verò vermes: ſicut verò patris non editi in ſordibus ſunt, & ſacibus uteri, ſic ſanè ſordidum, & fæculentum continent me iſti vermes, quibus plenus ſum, & eniuntur ingenti vi, atque doloribus, quos in me efficiunt, ut me dedant ſepulchro, & edant in meliorem vitam: eundem ſenſum ferè ſequutus Philip. rationem aliam ſimilitudinis excogitavit; *Tam longo*, inquit, *tempore computreſco, ut ipſam putredinem, & ſanioſos vermes parentes appellem: & quemadmodum exiſtere ſine parentibus nemo poteſt, ita neque ego ſine putredine, & vermibus; qui ita in me ſunt, quaſi ex eis ipſe ſubſiſterem.* Alii, ut Lyranus, & frequentes Latini, ideò *putredinem*, & *vermes* futuri cadaveris patrem aut matrem appellari exiſtimant, quòd ſicut pueri cum parentibus, ita cadaver cum vermibus propinquitatem habeant: ſed in hac conſideratione potiùs *putredinem*, & *vermes*, filios, qui ex cadavere generentur, quàm parentes nominare debuiſſent.

Filius, quid

Origenes.

Quos vermes intelligat.

Gloſſa.

Olympiod.

Philip.

Nicolaus.

Illud tamen videtur leniſſimum, atque optimum, ut domus ſuæ, ideſt ſepulchri familiam recenſeat, & non tam ſuos vermes, aut ſuam putredinem commemorat, quam putredini, & vermibus communem quandam perſonam tribuat, quæ in ſepulchro nunquam non habitare, & eò confugientes mortuos excipere ſolent, velut parentes; Jobi igitur ſententia hæc erit; Licet vivus ſim, non eſt tamen cur me putredo, & vermes, quaſi ignotum hominem, & nihil cum mortuis habentem, non agnoſcant, neque recipere velint; nam *putredini dico*, propriè, appello, *patrem*; & *vermes* blandè compello, *matrem*: agnoſcent illi procul dubio me tanquam filium mortis, potiùs quàm vitæ, omnino deformatum, & vix tenuiſſima vitæ veſtigia habentem: certè pueros dolentes, & flentes conſolantur parentes; utinam ergo parentum vice, mors, ac vermes me complectantur, abſtergant lachrymas, & ſomnum conciliaturi, hanc mihi cantilenam occinant; *Non erit luctus neque clamor, neque dolor erit ultra, quæ prima abierunt.* Neque verò ſolùm illos appello parentes, ſed etiam cum clamore advoco; id enim etiam ſignificat aliquando verbum, *kara*, quaſi dicat, paternam opem inclamans invoco, & putredinem ac vermes, mortemque ipſam adeſſe mihi in tantis cruciatibus opto. Tum etiam idem verbum, occurrere alicui ſignificat; nam occurrentem ſolemus, vel ſalutatione, vel interrogatione aliqua, & proprio nomine compellare: ſic igitur ait Job; jamjam adventantem video ſepulchri putredinem, ac vermes, propero in illorum occurſum, atque illos piè, & blandè ſaluto; propè jam accedentes, blandè compello patrem, & matrem. *Putredo* autem perditionem etiam, interitum, ſepulchrum, aut foveam, & quidquid ad mortem pertinet, ut corruptionem, debilitatem, maciem, ſignificat; atque ſi premere velis etiam vocem originalem, huiuſmodi etiam interitum importat, qui quaſi per dolos & fraudem fit; quare ſumitur pro *deceptione*, Daniel. 8. verſ. 9. & pro *laqueo*, vel *pedica* Jerem. 5. verſ. 26. & pro *Fovea*, quæ

9 Univerſa ſepulchri familia.

Apoc. 21. 4

קרא

Putredo, quid.

שחת

Digitized by Google

quæ peccatori per inſidias, & inopinato paratur. Pſal. 9. verſic. 13. Poſſet igitur hæc eſſe hujus loci ſententia; Foveam, ideſt, quamcunque interitum, etiam per inſidias, & inopinato mihi paratum, lætus ex-
Vid. cap. 2. ciperem, & parentum vice haberem. Neque omnino ab hoc loco aliena eſt illa allegoria, quam de terræ utero, quo concipimur edendi, & regenerandi in alteram vitam ſuperius indicavimus; ut ex hac etiam ratione ſolatium ſibi comparare velit; Quantumvis (inquit) moriar, tamen patrem, & matrem nanciſcar, qui me iterum elaborabunt, ut redivivus edar in meliorem vitam.

6 *Et ſoror mea*. Pertinere hoc loco *Sororis* nomen ad
Sororis appellatio, amoris eſt. amoris ſignificationem, non dubito; nam ſolent ſorores indulgentiores eſſe, & benevolentius adeſſe, & aſſidere fratri ægrotanti, ut ex illo, 2. Reg. 13. col-
2. Re. 13. 5 ligi poteſt, *Veniat, oro, Thamar, ſoror mea, & faciat pulmentum, ut comedam de manu eius*. Ergo & Job dolens, *ſororem*, advocat, *vermes* nimirum, non ut comedat, ſed ut ab illis comedatur, & arrodatur. Fortè tamen *ſororis* nomen, hoc loco ſignificat uxorem
Sororis nomen. amantiſſimam; nam in Canticis, Sponſa *ſororis* nomen habet; quod proculdubio amantium eſt; ſimiliterque
Prov. 7. 4. Sapient. 7. quaſi uxoria quædam compellatio, & dilectio eſt; *Dic ſapientiæ, ſoror mea es; & prudentiam voca amicam tuam, ut cuſtodiat te, à muliere extranea*; quod quidem idem eſt, cum illo Sapient. 8.
Sap. 8. 2. Senec. in Hippol. a. I. 2. *Hanc amavi, & exquiſivi eam à iuventute mea, & quæſivi ſponſam mihi eam aſſumere*: ſic etiam Phædra veſano amore arrepta Hippolyti ait.

Me vel ſororem Hippolyte, vel famulam voca. Utrumque enim nomen uxorem erat; famulæ enim, vel ancillæ dicebantur, quæ ſecundariæ uxores erant, ut in uxoribus Jacob, & Abraham clarè conſtat: ſic etiam videas Aſſuerum Eſther. 15. his verbis blandientem deficienti uxori, *Quid habes Eſther? Ego ſum frater tuus, noli metuere*. Fratris autem & ſororis appellationem nunquam pro vero marito, aut caſta uxore, ſed pro concubino, & impuro ſcorto ſumi apud prophanos
Juſt. Lipſi. ſcriptores Juſtus Lipſius contendit oſtendere lib. 3. variarum lectionum, c. 1. Ego non aſſentiar eam appellationem, ſi impura eſſet, tam crebrò uſurpatam in ſacris. Prima poſt Adamum conjugia inter fratres extiterunt; inter patriarchas poſtea cognatos, qui fratres etiam vocabantur: hinc fortè puræ nuptiæ, ſororiæ dici potuerunt: Igitur rectè in hunc locum conveniet, ut parentes tum etiam uxor intelligantur; nam hi ſolent virum redeuntem lætiſſimè excipere, uxor
Uxorum miniſteria præſertim, quæ lectum parari jubet molliſſimum; qualem hoſpiti & peregrino, ipſi nimirum Ulyſſi, ſteroi præcipiebat Penelope;

Homerus, Odyſſ. 20. *Hæc iuſſit famulas molles ſubſternere lectos*.

Deinde vero adventuris procis univerſa domus parari iubetur.

Vos agite, O Nymphæ, celeres properate Laertis
Hinc ornare domos, facere & purgare palati
Excelſos thalamos; aliaque aſpergite limphas,
Atque tronis aitidos properate inſerre tapetes,
Purpureos,

Etiam vero uxores miniſteria alia obibant, & maritos lavabant apud Thraces; uſ ais in Polit. Hercalides; atque de eadem re Donatus intelligendum vult illum Ennii verſiculum;

Ex in Tarquinium bona fœmina lavit, & unxit.

Donat. in Heryr. Atque eò videtur reſpexiſſe Abigail, Reg. 25. cum ait
2. Reg. 52. 54. ad David; *Ecce famula tua ſit in ancillam, ut lavet pedes ſervorum Domini mei*: quaſi diceret, indignam ſe eſſe, non ſolum, quæ regi, ſed quæ aulico alicui viro, & nobili nubat. Tum etiam uxor parat cibos, *ſicut velle maritum novit*, Geneſ. 27. Ergo à ſorore,
Ge. 27. 53. ideſt ab uxore, cum ſumma indulgentia, & amoris ſignificatione paratis omnibus, quæ ad requiem ſpectare poſſunt, Job excipi ſe poſtulat, videlicet à morte & ſepulchri vermibus.

Verſ. X V. Ubi eſt ergo nunc præſtolatio mea, & patientiam meam quis conſiderat?

1 *Afflicti hominis ſolatium. Patientia quid. Juſtorum ſpes concepta, erigit hominem afflictum. Juſtorum ſpes in morte; è contra impiorum in vita.*
2 *Deſcendere quid propriè. Repetitio eiuſdem rei ad amplificationem.*
3 *Varia lectio. Illuſtratus Vulgatus. Quæ dicantur inferni radices, Explicatus Moyſes.*
4 *Mortis votum. Philippi expoſitio non probata.*

QUorſum igitur, O amice Eliphaz, aut ubinam moribundum hominem collocare jubes ſuas ſpes? 1
an in hac ipſa vita, & corporis incolumitate, quæ nulla mihi jam reliqua eſt? quod ſi quidquam boni ego ſperare auderem, quis, obſecro, eris, qui aut ſibi, aut mihi polliceri audeat fore, ut boni alicuius expectatione *Philip.*
minimè fruſtrer? *Patientiam meam*. Philip. *quam patienter ſuſtinerem adverſa*; & videtur ſanè hominis patientis *Patientis hominis*
ſolatium non leve eſſe, cum ſuam patientis animi ſuſtinentiam inſpici ab aliis, & conſiderari videt: ſed me- *ſolatium.*
lius *patientia* pro ſpe; idem quod antea dixit, *Præſtola- Patientia, quid.*
tio. *Quis conſiderat*: propriè, *quis videbit eam?* ideſt, quis videbit impletam? Idem ſenſus Septuag. *Aut bona mea videbo?* quaſi dicat, Nemo erit, quin non judicet, *Juſtorum*
nullam mihi ſpem relinqui melioris conditionis. David *ſpes, erigit*
verò è contrario, erigebatur in ſpem ſuæ ſalutis ex eo, *afflictum.*
quòd alii ſpem de ipſo concepiſſent, Pſalm. 141. *Me expectant iuſti, donec retribuas mihi*; ne fallacem reddas, *Pſ. 141. 8.*
aut inanem aliorum juſtorum de mea ſalute ſpem conceptam, non enim fruſtra illi, neque leviter ſperant, ſic *Spes impiorum in*
Job; Fruſtrà ego, leviterque ſperem, cùm de mea re- *vita, juſto-*
ſtitutione nemo ſpem ullam conceperit. Fortè etiam ta- *rum in*
citè monet amicos, ut animadvertant diligentiùs, ubi- *morte.*
nam ſpem ſuam collocare debeant, videlicet, non tam in vita, quàm in morte; an enim differunt juſti ab impiis, quod illi ſpes ſuas in vitæ bonis ponunt, uſque ad
mortem; in illa enim die, *peribunt omnes cogitationes eorum*: at juſti in morte benè ſperare incipiunt de meliore *Pſ. 145. 4.*
vita, & amplioribus bonis; *Beati enim mortui, qui in Domino moriuntur; amodò iam dicit ſpiritus, ut requieſcant à* *Apoc. 14. 13.*
laboribus ſuis.

Verſ. VI. profundiſſimum infernum deſcendent omnia mea: putaſne ſaltem ibi erit requies mihi?

PEr irriſionem hæc dici exiſtimavit Cajetan. cum enim 2
dixiſſet nullam ſibi reliquam eſſe hujus vitæ ſpem, *Caietan.*
nunc ſubiungit; Nisi fortè aliquis ſuſpicetur, me poſſe in ſepulchrum hujus vitæ bona deportare, atque ibi fælicitate temporali fruiturum: à quo ſenſu non longè ab-
ludit Olymp. ſic ſcribens; *Nec vero putato illud mibi eſſe* *Olymp.*
in optatis, ut in rebus deſperatis, quæ apud nos ſunt, in inferorum regione fortunis locupleter. Verum contingat id aliquando, ut divitias in infernum ſuas qui deportet; aut gloriam partam in vita, illuc adducat? quem ſenſum præ- *LXX.*
ſefert lectio Septuag. *Aut bona mea videbo? aut mecum ad inferos deſcendeat, aut pariter ſuper pulverem deſcendemus;* ſed profectò hoc non placuit Vulgato, & meritò; nam nunc tam ſeriò res agitur, ut nullus videatur relictus irriſioni locus. Dolens igitur graviſſimè, ait; Actum de meis rebus eſt, hiſcens terra geſtit me meaque omnia deglutire; peſſum eunt omnia; ruont in altiſſimum
baratrum, unde regreſſio ad vitam, aut ad meliorem ſta- *Repetitio*
tum ſperari nulla ratione poſſit. Et creſcit ſententiæ vis *eiuſdem rei*
ex triplici vocabulo, *profundiſſimi, & inferni*, atque *ad amplifi-*
deſcendendi; hoc enim verbum ex propria ratione infi- *cationem.*
mum ſtatum, & deteriorem conditionem extremæ hu- ירד
militatis, & abiectionis ſignificat, tum etiam *infernus*, *Deſcendere*
ea omnia claudit. rurſus *profundiſſimum*, tertio illa om- *quid pro-*
nia videtur repetere. *priè.*

Sed intendunt Hebraizantes graviſſimam litem Lati- 3
no interpreti, quòd longè diſceſſerit ab originali, in quo *Hebraizantium lis.*
ad verbum legitur; *Fulcra inferni deſcendent*, vel, *ad*
fulcra uſque inferni deſcendent; quod nonnulli Rabini, *Tex. Heb.*

Rabbini. quos affert Pagnin. ad ipſum Jobum referunt, quòd
Pagnin. ipſius Jobi *fulcra*, id eſt, membra, brachia, vires,
בד robur, radices, & cogitationes etiam ipſæ atque ſpes
Quæ dican jam conciderant: ſed quidem vox Originalis, *bad*,
tur radices, vectes ſignificat, & ea præterea omnia, quæ velut
aut vectes vectes aliquid ſuſtentant, cujuſmodi ſunt rami arbo-
inferni. ris, & brachia corporis humani, & quæ brachiorum
formam habent, ut radices arborum. Ergo quod in
Hebræo eſt brachia inferni, aut *fulcra inferni*, ſigni-
ficat intimos inferni receſſus, abditiſſima penetralia,
& profundiſſimas cavitates, ſinus, & veluti radices;
per quas ſignificatur extrema, & immedicabilis mor-
tis, & interitus conditio: quod aliis verbis dici ſo-
Deut. 32. 20. let, *Inferni noviſſima*, ut Deut. 32. ideſt, profundiſ-
ſimæ terræ partes; poſtquam enim dixit, *Ardebis uſ-*
que ad inferni noviſſima; per expoſitionem additur, *&*
montium fundamenta comburet: & Pſalm. 114. dicuntur,
Pſ 114: 3. *Anguſtia inferni*, ideſt, anguſtiſſimi, & arctiſſimi ſi-
LXX. nus: ſic enim quod Septuaginta dicunt, *Dolores*
Hieron. *mortis*, propriè legas, *Anguſtia inferni*; Hiero-
Pſ. 87. 7. nym. *Munitiones inferni*: idem dicitur Pſalm. 87. *La-*
Iſa. 14. 17. 19. *cus inferior*. Iſa. 14. *Profundum laci*; & iterum, *Fun-*
damenta laci: quanquam voces Originales aliæ ſunt,
ſed res, & ſignificatio eadem. ut autem orationem,
quæ imperfecta videbatur, perficeret interpres, pro 4
ſuppoſito illius orationis addit, *omnia mea*: nam quem
alium ſenſum habere poſſit, quod Tygurin. dixit, *Ve-*
ctes inferni ſubſiderent, aut quod Regia, *Fulcra inferni de-* *Tygur.*
ſcendent, nemo facilè conſequi poterit. Quæ verò de in- *Regia.*
ferno ſuperiùs diximus, conſulenda ſunt.
Putaſne ſaltem ibi erit requies mihi? in Hebræo ſimpli-
citer; *Sic in pulvere quies?* & cum parte ſuperiori Va- *Vatabl.*
tabl. & alii ſic coniungunt; Cùm conquievero in ſe-
pulchro, meas mecum deferam opes, meaque omnia
bona ſimul deſcendent. Septuag. *Pariter ſuper pulverem* *LXX.*
deſcendemus, ideſt, ſimul mecum peribit fælicitatis tem-
poralis conſequendæ ſpes; mors omnia auferet. Sed
Latinus ad ardentiſſimum mortis deſiderium retulit; *Mortis votum.*
Hæcne, inquam, diu exoptata, & expectata quies ad- *Philip.*
veniet unquam? Quod autem Philippus indicat de in-
ferno damnatorum loqui, & animam ſuam vocare,
omnia bona ſua; *quia*, inquit, *in anima omnis ſtatus ho-*
minis continetur; & hoc loqui, *gravatum miſeriis potiùs,*
quàm divitiarum confidentia. Num qui in hac vita pœnas
infernorum ſuſtineat, in locis ipſis pœnarum requiem
aliquam habiturus ſit? non videtur (inquam) neque
ad Jobi mentem, neque ad litteræ ſenſum, & exigen-
tiam dictum.

SEd hoc jam mihi loco paululum ſuſtinere liceat, ne & liber iuſti voluminis menſuram, & labor noſtrarum virium modulos excedat. Cùm enim in nobis cætera tenuia, & imbecilla ſunt: tum ante omnia tenuis, ac præimportuna valetudo: cujus ex perturbatione cùm reſpirare, & emergere licebit, alteram huius operis partem, quam ferè abſolutam habemus, multis ſanè rebus, neque inutilibus, neque injucundis refertam, emittendam curabimus. Interim laboris noſtri partem, qualiſcumque ſit, ita ab omnibus ſuſcipi velim, ut ſi quid in ea, aut pulchrum, aut utile eluceat, totum id patri luminum acceptum referant: ignoſcant, ſi quid minùs ſit politum, aut limatum: multa enim hujuſmodi non defutura, vel etiam nullo indicante, ſat video. Neque verò in tanta varietate, obſcuritateque rerum, ſemel & iterum peccaſſe mirum eſt. Certè tamen neque voluntati diligentia, neque ſtudium labori defuit: adeſtque nobis ſemper illa, in qua nunquam non fuimus voluntate, ut & læti veriora melioraque doceri, & ad rectam, ſicubi deflleximus, viam, à quovis adduci non ingrati velimus.

F I N I S.

INDEX

INDEX VOCVM
HÆBRAICARVM
QUAE IN HOC OPERE.
EXPLICANTUR.

In quo minutioribus characteribus primùm indicatur verſio Vulgata, qua Latinus interpres in hoc Libro utitur; deinde vero vel ipſius Vulgati aliis in locis, vel aliorum interpretum varia lectio.

א

אב AB, Pater, Jobo virgultum lignum virens.
אבי Abib, Menſis novorum, Aprilis, cap. 8. v. 13. num. 1.
אביב Abad, *Perire*, deſtrui, perdi, c. 8. v. 13. nu. 2.
אעד Abah, Egere, deſiderare, c. 5. v. 15. nu. 2. & c. 9. v. 26. nu. 2.
אבה
אהב Ebeh, *Poma portans*, deſiderium, voluntas, c. 9. uer. 26. nu. 2.
ארוניצדק Adoni-tſedec, Dominus meus iuſtitiæ, c. 1. v. 1. num. 17.
אדמה Adama, Terra rubra, argilla, Adam, homo,
אדם Rubeus, argilloſus, c. 10. v. 11. nu. 3. & c. 14. v. 1. num. 2.
אוזן Ozeb, *Statera*, auris, c. 6. v. 1. n. 4. *Auris*, c. 12. v. 12. nu. 4.
אויל Evil, *Stultus*, inſipiens, impatiens, c. 5. v. 2. nu. 2. & v. 3. nu. 1.
אולם Ulam, *Quamobrem*, verumtamen, certè, ca. 5. v. 8. nu. 2. *Nimirum*, eia, age, quæſo, cap. 12. ver. 7. nu. 2. *Sed tamen*, propterea, ſanè, c. 13. v. 3. num. 2.
און Aven, *Dolor*, c. 5. v. 6. nu 2. *Iniquitas*, concupiſcentia, c. 11. v. 11. n. 3. & v. 14. nu. 3.
אופל Ophel, *Tenebra*, c. 10. v. 22. nu. 15.
אות Avath, *Supplantare*, pervertere, detorquere à recto, c. 8. v. 3. n. 1.
אזל Azal, *Recedere*, abire, perire, deficere, c. 14. ver. 11 num. 2.
אחו Ahhu, *Loca paluſtria*, palus, viriditas, cap. 8. v. 11. num. 3.
אחז Ahhaz, *Tenere*, firmiter apprehendere, inhærere, c. 17. v. 9. num. 1.
איב Aiab, *Inimicari*, inimicitias exercere, c. 9. v. 26. num. 1.
איוב Job, cap. 1. v. 1. num. 33. Dolens, aut gemens; num. 46.
איש Is, *Vir* homo, c. 1. v. 1. num. 1.
איתן Ethan, *Saxoſum*, ſalebroſum, aſperum, ca. 5. ver. 20. nu. 1. *Optimates*, robuſtus, fortis, cap. 12. v. 19. num. 4.
אך Ach, forſitan, c. 1. v. 1. nu. 73.
אל El, *Deus*, fortis. c. 4. v. 1. nu 2. & c. 8. v. 3. num. 1. Judex, c. 13. v. 3. nu. 2. Eloah, *Deus*, iudex, c. 5. v. 17 nu. 3. & c. 11. v. 7. nu 2.
אלוה
אללא Allai, *Væ*, c. 10. v. 15. nu. 6.
אלה Alahh, *Inutile*, putridum, fœtere, c. 12. v. 12. n. 7. & c. 15. v. 16. nu. 3.
אם Im, particula conditionalis, c. 14. v. 14 nu. 1.
אמיר Amir, Ramus, arbor, c. 14. v. 7. nu. 3.
אמן Aman, Fidelem eſſe, nutritium, c. 1. v. 1. nu. 76. & cap. 4. uer. 18. nu. 3. *Veracem* eſſe, & conſtantem in dictis, & promiſſis, cap. 9. v. 9. nu. 2. Immutabile, c. 15. v. 15. nu. 3.
אמנם Amnam, *Ergo*, verè, profecto, c. 12. v. 2. nu. 2.
אמץ Amats, *Fortis*, Rufus, c. 9. v. 4. nu 3. *Robuſtus*, ſuperior, prævalens, v. 19. nu. 1. *Roborare*, obdurare, obfirmare, c. 16. v. 6. nu. 1.
אמר Amar, *Loqui*, dicere, c. 3. v. 2. nu. 1. & ca. 4. v. 1. nu. 1. & c. 9. v. 22. nu 3 & c. 12. v. 20. n. 1. Præcipere, c. 9 v 7. nu. 1.
אנא Ana, *Ergo*, obſecro, eia, ergo, c. 5. v. nu. 3.
אנש Anas, *Deſperatum* eſſe, deſperatè ægrotare:
אנוש Enos, *Homo* miſerrimus, deploratus æger, c. 7. uer. 1. nu. 11. & v. 16. num. 7. & cap. 9. uer. 2. num 3. & c. 10. uer. 4. num. 7. & cap. 14. v. 19. num. 6.
אף Aph, *Et dignum ducis*, etiam, adhuc, quantò magis quanto minus, c. 14. v. 3. nu. 2.
אפיק Aphic, Impetus, aqua fluens rapide. Aphac, cum impetu, & rapiditate decurrere, cap. 6. v. 15. nu. 2.
אפק
אפר Epher, *Sterquilinium*, cinis, pulvis, ca. 2. in enu. morb. Sect. 11. nu. 2.
ארג Ereg, Tela, radius textoris, liciatorium texentium, c. 7. v. 6. n. 1.
ארח Arahh, Terere, calcare, *Via*, quæ teritur & calcatur, c. 8. v. 13. nu. 2.
ארנת Ariehh, *Leo*, c. 4. v. 10. nu. 3.
ארךאפים Erec apaiim, *Longanimis*, patiens, longus latuſque naribus, c. 10. v. 8. nu. 18.
ארך Arac, *Patienter agere*, prolongare, in longum differre, c. 6. v. 11 nu. 3.
ארץ Erets, *Terra*, c. 14. v. 8. n. 1.
אשה Isſa, *Mulier*, Virago, c. 14. v. 1. nu. 2.
אשרי Aſre, *Beatus*, Beatitudines, bene, divitiæ, c. 5. v. 17. num. 1.
אתה Athad, Fortiter & pertinaciter reſiſtere, ca. 12. v. 19. nu 4.

ב

בגד Bagad, *Præterire*, prævaricari, contemnere, c. 6. v. 15. nu. 2.
ברא Bada, Facere aliquid ſeorſum, mentiri, machinari, Bad, *Solus*, Ramus, Magiſtratus, qui per ſe aliquid fingit, aut molitur, c. 11. v. 3. nu. 2. *Profundiſſimum*, vectes, fulcra, noviſſima, c. 17. verſic. 15. numer. 3. Badad, ſolitarius, ibidem.
בד
בדד
בהמות Behemoth, *Jumenta*, beſtiæ, feræ, pecora campi, c. 12. v. 7. nu. 2.
בוז Buz, *Contemnere*, rei viliſſimæ, & inutili detrahere, c. 12, v. 5. num. 2.
בור Bor, *Mundum*, purum, lucidum, c. 9. verſic. 30. num. 6.
בחן Bahhan, Dijudicare, probare, explorare, ca. 12. v. 12. num. 4.
בחר Bahhar, *Loqui*, eligere, dicere, ſelectis verbis, c. 9. v. 14. nu. 2. *Imitari*, ſumere, & eligere ad imitandum, c. 15. v. 15. nu. 2.
בטן Beten, *Stomachus*, venter, c. 15. v. 2. nu. 3.
בין Bin, *Conſiderare*, deſcernere, c. 11. v. 11. nu. 4.
בית Beth, *Tela*, araneæ, domus, c. 8. v. 14. nu. 4.
בלג Balag, *Torquere*, Confortari, roborari, cap. 9. v. 27. num. 4. *Plangere*, refrigerari, cap. 10. v. 20. num. 7.
בלה Balah, *Conſumere*, veteraſcere, ſeneſcere, c. 13. v. 28. nu. 2. *Atterere*, vetuſtate conſumi, c. 14. v. 11. num. 4.
בלל Belil, *Præſepe*, pabulum, migma, cap. 6. verſic. 5. num. 5.
בלע Balagh, *Affligere*, præcipitare, deglutire, perdere, c. 2 v. 3. nu. 8.
בעבור Baghabur, *Pro*, propter, c. 2. v. 4. nu. 3.
בער Beghad, Pro, ſubter, propter, cap. 2. v. 4. num. 5.

Ba-

בעת Baghath, *Terrere*, exagitare, cap.9. uerſi. 34. nu 5. *Turbare*, obſtupefacere, c 13.v.11.nu.5.
בצע Batſagh, *Succidere*, avarè calumniari, implerenpus c.6.v.8.n.4.
בקש Bices, *Quærere*, diligenter inquirere, capit.10.v.6. num.1.

ג

גאה Gaah, *Vivere*, elevari, creſcere, cap.8.v.11. num.3. *Superbire*, ſuperbia, augeri, capit.30.uerſic.16. num.1.
גאל Gaal, *Obſcurare*, polluere, jure, aut pretio redimere, c.3.v.5.nu.3.
גב Gab, *Cervices*, corpus, dorſum, c.23.v.12.nu.6.
גבור Gibbor, *Gygas*, c.16.v.15.nu.3.
גבר Gaber, *Homo*, cap 3.uerſi.3.nu 7 *Fortis*, prævalens, cap.12.uerſi.23.num 9. *Roborari*, cap.15.v.25. num.2.
גדול Gadol, *Magnus*, dives, ſapiens, honoratus, c.1.v.3. num.17.18.19.
גדיש Gadis, *Acervus tritici*, frugum cumulus, fruges, c. 5 v.26.nu.4.
גומא Gomeh, *Scirpus*, Juncus, bibens, exorbens. Gama,
גמה Bibere, exorbere, c 8 v.11.nu.2.
גור Gur, *Leunculus*, c.4.v.10.nu.3.
גוש Gus, *Sordes*, Gleba, c.7 v.5.nu.2.
גל Gal, *Acervus*, Fons, puteus, irriguum, hortus, c.8. v.17.nu.3.
גלל Galal, involvi, revolvi, confundi, cap.8.uerſic. 17. num.3.
גן Gan, *Ortus*, hortus, paradyſus, c.8.v.16.nu.1.
גנן Ganan, *Reſpondere*, expoſtulare, c.9.uerſicu.14.numer. 23.
גנה Ganah, *Exaudire*, reſpondere, adeſſe, c.13.uerſic.4. nu.4.
גפן Gephen, *Vinea*, vitis, c.15.v.33.nu.1.
גרע Garag, *Ferre*, auferre, prohibere, diminuere, c2.15. v.4.num.7.

ד

דום Dum, ſilere, Dumah ſilentium, ſepulchrum, ca.3.
דומה v.13.nu.2.& c.4.v.16.nu.4.
דור Dur, *Generatio*, ætas, duratio, tempus, cap 8.uer.8. num.2.
דחה Dahhah, *Recedere*, impellere, expellere, evertere, c. 6.v.13.nu.3.
דכא Daca, *Conterere*, humiliari, c 5.v.4 num.3.
דל Dal, *Egenus*, attenuatus, exhauſtus, capit.5.uer.16. num.1.
דרך Darac, *Gradi*, calcare, conculcare, c.9.v.8.nu.3. & c.1.v.7.nu.4.
דרש Darac, *Requirere*, quærere, interrogare, efflagitare, cap.3.v.4.num.3.4.5. *Deprecari*, cap.9. uerſic.8, num.2 & c.11.uerſi.19.num.3. *Scrutari*, cap.10 v.6.num 2.

ה

הבל Habal, evaneſcere, vanum eſſe aut fore, Hebel,
הבל Abel, Nihil, vanum, vanitas, cap.7. uerſicu.16. num.4.
הוה Havah, *Calamitas*, Dolor, contritio, afflictio, infortunium, c.6.uerſi.3.num.3. *Iniquitas*, videlicet digna ſupplicio, & calamitate, cap.6.uer.3. num 6.
הוה Hineh, *Ecce*, c.5.uer.17.nu.1.
הלל Halal Gloriari, attollere vocem, inſanire, capit.4. uerſic.18.num.4. Stupere, *Stupor*, cap.12.v.17. num.5.
הלך Halac, *Perambulare*, egredi, incedere, tranſire, c.1. uer.7.nu.4.
הפך Hephac, *Subvertere*, obruere, c.12.uer.25.nu.3.
חרה Harah, Concipere, gravidare, c.3.uer.3.nu.7.
השך Hacac, *Parcere*, Ceſſare, prohibere, cap.16.uerſi.6. num.2.
התל Hathal, Peccare, illudere, decipere, c.17.uer 2.n.1.
החלום Hathulim, illuſio, illuſor, cap.17.uer.2.num.4.

ז

זכה Zacah, *Fulgere*, mundare, purificare, cap.9.uer.30. num 6. *Apparere*, declarari, iuſtificari, cap.15.u. 14.num.1.
זכן Zacan, *Mundum*, ſyncerum, ſine labe & vitio, c.8. uerſi.6.num 1.
זכך Zacac, *Mundum*, lucidum, diaphanum, c.15.uerſi. 16.num.7.
זעך Zaghac, *Breviari*, amputare, præcidere, capit. 17. uerſi.1.num.3.
זרך Zarah, *Oriri*, manè videlicet, capit.9.uerſicul.7. num.1.

חבל Hhabal, *Attenuare*, diſſipare, demoliri, comptereſcere, obligare, parturire, capit.17.uerſicul.1. num.2.
חבר Hhabar, *Conſolari*, adjungere, accumulare, ca.16. uerſi.5 num.2.
חבש Hhabac, *Mederi*, faſciare, alligare, circumligare vulnera, c.5 uer.18.nu.1.
חגר Hhagar, Cingere, accingere, c.12.uer.18.nu.2.
חדל Hhadal, *Parcere*, ceſſare, capit.7 uerſic.16.num.2. *Quieſcere*, cap.24.uerſic.6.num.2. *Finire*, defenere, c.10.nu.5.
חדש Hhadas, *Inſtaurare*, conquirere, conducere, cap.10 uerſi.17.nu.3.
חוה Hhavah, Eva, c.2.uerſic.9.nu.3.
חול Hul, *Dolere*, eniti, & parturire cum dolore, cap.6. uerſi.1.num.2. *Superbire*, commoveri, capit.15. uerſic.20.num 1.
חוץ Hhuts, *Univerſa*, Plateæ, foræ, capit.5.uerſicu.10. num.3.
חזה Hhazah, *Videre*, diſcere, accipere, cap.15.uerſi.17. num.1.
חוט Hhazahh, *Oſtendere*, annuntiare, declarare, cap.15. uerſi.17.num.2.
חזק Hhazac, *Confortare*, iuvaleſcere, c.4.uer.2.num. 3. *Violentum* eſſe, fortem, prævalentem conſtringentem, ca.5.uer.15 num.4. *Capere*, fortiter apprehendere, ſuffulcire, roborare, c.8.uerſi.nu.5. & uer.20.num.2. *Retinere*, c 1.uer.3.nu.1.
חטא Hhata, *Peccare*, errare, declinare, à recto, & lege, c. 2.uerſi.5.num.21, & ca 8.v.4.num.3. & cap.13. uerſi.29.nu.2.
חיה Hhajah, *Vivere*, vivens, animans, animal, c.5.uerſi. 22.nu.3 ſerpens, beſtia, c.2.uer.9.num.3.
חיל Hhail, *Fortis*, ſapiens aliqua animi, aut corporis virtute valens, cap.12 uer.12.nu.9.
חיים Hhaiim, *Vita*, vita, c 10.uerſic.12 nu.2.
חכה Hhaca, *Expectare*, inhiare, hamus, cap.3.uerſic. 22. num 2.
חלא Hhala contemptibile eſſe, Rubigo, ſpumæ ollæ, cap.15.uerſic.16.
חלב Hhalab, *Pingue* eſſe, craſſum, ultum, cap.15.uerſi. 26.num.6.
חלד Hheled, *Veſpera*, ſubſtantia, vita, cap.11.uerſic.17. num.1.
חלה Hhalah, *Deprecari* opem ſuppliciter implorare, c. 11.uerſic.19 num 3.
חלם Hhalam, incraſſari, denſari, ſomniare, Hhalamo-
חלמות th, Craſſum, Denſum, ſaliva albumentum vi, *quod affert mortem*, c.6.uer.5 nu.8.
חלף Hhalaph, *Pertranſire*, recedere, abire, cap.6.uer. 26
מחלם num.1. *Pena*. contritio, ſucciſio, perforatio, cap. 10.uer.17.num.1.& Mahhalaph, Gladius perforans, ibid. *Subvertere*, ſuccidere, c.11 uer.10.n. 6. *Vireſcere*, inſtaurari, cap.14 uer.7.nu.5. *Immutari*, tranſire, uerſi.6.
חלף Hheleph, *Pro*, c.2.uer.4.nu.3.
חלק Hhalac, Præcari, *Præda*, partiri, diſpertiri, dividere, c.17.uerſi.5.num.1.
חלש Hhalas, *Nudari*, vulnerari, excidi, infirmari, c.14. uerſ.10.num.5.
חמם Hhamam, *Indignari*, incaleſcere, fervere, æſtuare, c.6.uerſi.4.nu.4.
חמס Hhamac, *Inique agere*, contemnere, capit.18. uerſi. 18.num.1. *Lædere*, diſſipari, rapere, cap.1.uerſi. 33 num.2.
חמר Hhemar, Bitumen, cæmentum, lutum, c.4.uer.19. num.2.
חמר Hhamar, Rubeſcere, Hhemer, vinum rubeum, ca. 6.uer.4.num.6. *Intumeſcere*, conturbari, cap.16. uerſic.17.num.1.
חנן Hhanan, *Deprecari*, Gratuito, & ex miſericordia petere, cap.8.uer.5.num.2.& cap.9.uerſicu.15. num.3.

Digitized by Google

חנף Hhaneph, *Hypocrita*, pollutus, contaminatus; alieno colore infectus, acceptor perſonarum, c.8. v.13.nu.4.& c.13.v.16 n.1.
חפר Hhaphar, *Fodere*, explorare, contemplari, c.11. v. 18.n.2.
חפץ Hhaphats, *velle*, eligere, amare, præ aliis, c.11.v.13 n.1. *Accipere*, c.13.v.3.n.3.
חפש Hgaphas, *Nudare*, mutare habitum, c.14.uerſi.10. num.5.
חקה Hhakah, *Conſiderare*, exarare, exprimere, imaginem,
מקקים Mecacim, Impreſſores librorum, c.13.v. 27.nu.5.
חקה Hhucah, lex, vitæ imago, ibidem, *Termini*, ſtatuta, præcepta, c.14.v.5.nu.2.
חקר Hhacar, *Celare non poſſe*, quærere, inveſtigare, c.13. v.9.nu.1.
חרם Hharam, *Deſtruere*, delere, diſſipare, c.12.verſic.14 num.1.
חרץ Hharats, *Breve* eſſe, acuere, definire, præſcindere, c.14.v.1.n.1.
חרש Hharas, *Operari*, arare, c.4.v.8.nu.2. *Tacere*, cap 6. v.24.n.5.
חרש Hheres *Teſta*, tegula, coctus later, cap.2. in enum. mor.ſect.10.n.3.
חשב Hhaſab, *Concinnare*, cogitare, excogitare, capit. 6. uerſi.26.num.4. *Arbitrari*, æſtimare, ca.13.v.24 num.4.
חשך Hhaſac, *Parcere*, continere, detinere, prohibere, c.7.v.11.n.1.
חתל Hhathal, *Decipere*, illudere, c.13.v.9.n.4.
חתף Hhathaph, *Interrogare*, rapere, abducere, c.9.v.12. num.1.

ט

טבל Tabal, *Tingere*, demergere, volutare, cap.9.v.31. num.1.
טוב Toh, *Bonum*, utile, jucundum, c.10.v.3.n.3.
טהור Tahor, *Mundum*, candidum, integrum, c.14.ver.4. num.5.
טמא Tame, *Immundum*, ſordidum, contaminatum, ca. 14.v.4.n.3.
טעם Tagam, *Doctrina*, Guſtare, cognoſcere, experiri, ſapor, guſtus, c.12.v.20.n.2.
טפל Taphal, *Fabricari*, componere, concinnare, c.13.v. 4.num 1. *Curare*, adjungere, applicare, c.14.v. 17.nu.3.
טרף Tarapit, *Colligere furorem*, capere, diſcerpere, c.16. v.10.nu.4.

י

יאל Iaal, *Incipere*, velle, c.6.v.8.nu.2.
יאש Iaas, *Proferre verba*, deſperare, c.6.v.26.n.5.
יבב Iabab. ululare, c.1.v.1.nu.46.
יגד Iagad, *Polliceri*, annuntiare, cap.17.verſicul. 5. numero 2.
יגר Iagar, *Oſtendere*, docere, explicare, c.11. verſi.6.nu. 1. Vereri, timere, contremiſcere, cap.9.uerſi.28 num.2.
יד Iad, manus, c.1.v.3.nu.4.
ידע Iadagh, *Scire*, intelligere, experiri, cap.8.uerſic.9. num.2.
יוכב Iobab, c.1.v.1.nu.33.
יחל Iahhal, *Suſtinere*, expectare, cap.6.uerſi.11.num.2. *Sperare*, longanimiter ſuſtinere, c.13. uerſic, 15. num.2.
יין Iain *Vinum*, c.1.v.13.n.3.
יכח Iacahh, *Corripere*, ſeverius reprehendere, & inſtituere, cap.5.uerſic 17.num.2. Arguere, capit. 9. uerſic.32.num.2. *Corripere*, erudire, diſputare, c.13.uer.6.num.1. *Arguere*, reprehendere, c.15. v.13.n.6.
ילד Ialad, *Naſcit*, parere, cap.3.uerſic. 3.nu.7. *Natus*, genitus, conceptus, c.4.uerſic.1.num.3. *Gignere* Parturire, c.14.v.14 nu.5. *Naſci*, formari, condi, c.15.v.7.num.1.
ילך Ialac, *Recedere*, abire, c.16.v.7.nu.3.
ימם Iamim, dextra, dextrum, c.1.v.1.n.28.
ינק Ianak, *Pullulare* nutrire, lactare, c.14.v.7.num. 5. *Ramus*, ſurgens, lactans, c.15.v.30 nu.1.
יסר Iacar, *Baltheus*, Conſtringere, diſciplina, ca.12.v. 18.n.1.
יעד Iaghad, *Convenire*, videlicet inito fœdere, & certo, & tempore c.2.uerſi.11.num 3. *Teſtificari*, ſtatuere fœdus, condicere tempus, & locum cap.9.uerſi.19.num.5. *Tempus ſtatutum*, cap.12 uerſi.5 num.2. *Congregatio*, amici, familia, opes, c.15.v 34.num. 1. *Artus*, membrorum congregatio, c.16.v.8.nn.3.
יעם Iaghat, *Opus*, operari cum labore, & laſſitudine, c. 10.v.3.nu 8.
יעץ Iagats, *Conſul*, Conſiliarius, iudex, magiſtratus, c. 3.v.14.nu.2.& c.5.v.13.nu.8. *Conſilium*, Concilium, c.10.v.5.nu.11. *Conſiliari*, Conſilium inire, c.12.v.17.nn.3.
יפע Iaphag, *Adiuvare*, illuſtrare, inclareſcere, c.10.v.3. num 9.
יצא Iatſa, *Egredi*, naſci, c.14.v.2.nu.3.
יצע Iatiagh, *Laborare*, vexare, deficere, c.9.uerſicu.29. num.2.
יצורי Iatiure, *Membra*, formationes, figmenta, c.17.v.7. num.2.
יצר Iatiar, *Formare*, fingere ex luto, c.10.uerſi.9. num. 4 & 6.
ירד Iarad, *Deſcendere*, devolui ad conditionem, & ſtatum ſimum, c.17.v.16.nu.2.
ירה Iarahh, *Docere*, fæcundare auditoris animum pluvia doctrinæ, c.6.v.24.nu.1.
ירה Iareahh, *Luna*, c.1.v.6 nu.5.
ירש Iaras, *Conſumere*, poſſidere, hereditare, c.13.uerſic. 27 nume.6. *Cogitatio*, poſſeſſio, capit.17.uerſ.11 num.4.
יש Ies, eſſe, ſubſiſtere, c.5.v.12.nu.5.
ישע Ieſagh, *Soſpitas*, ſalus, c.1.v.11.nu.1. *Salvator*, c 13. v.16.num.1.
ישר Iaſar, *Rectum*, eſſe, jucundum, cap.1.uer.1.num.57 *Optimum*, cap.10.ver.3.num.5. *Iuſtus*, c.17.v.8. num 1.
יושר Ioier, *Veritas*, Rectitudo, planities, ibid.
ישש Iaſes, Prudentia, intelligentia, ſolers cognitio, ca. 12.v.12.nu.1.
יתר Iathar, ſupereſſe, reliquum eſſe, ſuperare, excellere, c.4.v.21.nu.2.

כ

כאב Cab, *Vulnerare*, dolore, afficere, dolere, facere, ca.5. uerſ.18.num.1. *Dolor*, cruciatus, cap.16.uerſi.7. num.3.
כבד Cabad, *Multiplex* eſſe, abundans, copioſum. grave, c.8.uer.2.nu.1. *Nobil*, honorari, c.12. v. 21. num.3.
כדר Cadur, vel Cidor, Prælium, globus, ſpæra, c.15.v. 24 nu.3.
כידר, כהד Cahad, *Delere*, Tollere, ſuccidere, cap.4. verſic.7. num 2.
כהן Cahan, Miniſtrare in ſacris, *Sacerdos*, c.12.v.9.nu. 1. Decoratum eſſe, num.3.
כון Cun, *Firmare*, confirmare, perficere, cap.11. uerſic. 13.num 4. *Paratum* eſſe, parare, c.12.uer.5. nu. 4. *Præparare*, formare, fingere, cap.15. uerſi.35. num.4.
כוסר Cocer, *Botrus*, labruſca, c.15.v.33.nu.2.
כחד Cahhad, *Contradicere*, negare, abſcondere, cap 6. uer.10.num 4. *Falſiloquus*, mendacium, macies, mentiri, immutare, c.16.v.9.n.2.
כי Ci, *Vere*, etenim, juſtè, quidem, c.5.v.2.nu.1. *Quia*, ut, c.7.v.17.n.1.
כלה Calah, *Conſumere*, abſumere, diſperdere finire, ca. 7 v.5.nu.3.& c.9.v.12.nu.3. Deſiderare, *Lumbi* renes, concupiſcentia, c.16.v.14 n.2.
כלח Calahh, *Abundantia*, vita, ſenecta, c.5.v. 46.nu.1.
כימה Cimah, *Hyades*, paluſtrum, Vergiliæ, ſuculæ, c.9. v.9.nu.4.
כלם Calam, *Confutare*, pudefacere, confundere, cap.11. v.13.nu 4.
כמה Cammah, *Quam a*, quot, c.13.v.23.nu.2.
כמר Camar, Incendere, incaleſcere, *Amaritudo*, c.3.uer. 5.nu.3.
כסה Cacah, *Operire* celare, diſſimulare, c.16.v 19.nu.5.
כסל Cacal, *Vecordia*, ſtultitia, c.8.v.14 num.2. & ca.9.
כסל v.9.nu.3. Ceſil, *Orion*, Arcturus, ibidem, *Latera*, vertebra, c.15.v 27.nu.4.
כסף Cacaph, *Porrigere dexteram*, concupiſcere, deſiderare, c.14.v.15.num.5.

כעס Caghac, *Indignari*, Iraſci, provocare, provocari ad iram, & indignationem, c.15. v.2. n.5.

כפף Caphaph, Curvari, ingraveſcere, *Ramus*, vola, c. 15. uerſ. 32. num. 4.

כף Caph, Palma, manus, c. 17. v. 3. n. 4.

כפירים Cephirim, *Catuli Leonum*, Leones, ca. 4. uerſ. 10. num. 5.

כשדים Caſdim, *Equites*, Chaldæi, c.1. uer. 17. nu. 1. 2.

כתת Cathat, *Succidere*, hoſtiliter deſtruere, c.4. uerſi. 20. num. 8.

ל

לוא Lo, *Non*, ei, c.13. uer. 15. n. 1.

לאה Laah, *Opprimere*, c. 16. v. 8. nu. 1. & *Opprimere*, cum faſtidio & laſſitudine, c. 16. v. 8. n. 1.

לבא Labi, *Catulus Leonis*, Leo, c.4. v. 10. n. 13.

להבת Laheber, *Flamma*, ventus, ignis, cap. 15. uerſi. 30. num. 1.

לו Lo, ei, non, c.13. uer. 15. nu. 1.

לוה Lava, adhærere, c.3. uer. 8. nu. 4.

לויתן Leviathan, *Leviathan*, copulatio eorum, luctus ſuus, c.3. uer. 8. nu. 4.

לון Luo, *Morari*, pernoctare, pervigilare, c.17. uerſ. 1. num. 5.

לוע Luagh, *Dolore impleri*, abſorbere, devorare, corrumpere, c 6. v. 3. nu. 8.

לוץ Luts, *Verboſum* eſſe, illudere, deridere, *Verboſus*, illuſor, c. 16. v. 21. n. 1.

ליש Laia, *Tygris*, Leo, c.4. v. 10. nu. 3.

לכד Lacad, *Apprehendere*, capere.

לעג Laghag, *Ridere*, ſubſannare, c. 9. uer. 23. nu. 5. *Irridere*, c.11. v. 3. nu. 4.

לפד Laphid, *Lampas*, pruna, carbo accenſus, c.12. v. 5. nu. 1. coruſcatio, lux, ibid.

לקח Lakahh, Doctrina, accipere, acceptum, donum, c.11. v. 4. num. 1. *Elevare*, capere, cap. 15. uerſic. 12. nu. 1.

לתע Lathag, *Conterere*, avellere, eradicare, cap. 4. v. 10. num. 7.

מ

מאס Maac, *Reprobare*, abiicere, faſtidire, repellere, cap. 5. uer. 17. num. 4. *Contrahi*, diſſolvi, c. 7. uerſi. 5. num. 4. *Deſperare*, c. 7. v. 16. num. 1. *Opprimere*, c. 10. v. 3. num. 7.

מוזנים Moznaiim, *Statera*, bilances, aures, cap. 6. uerſi. 5. num. 4.

מדד Madad, *Expectare*, Metiri, Midda, *Menſura*, c. 7. v. 4. n. 2. & Statura, c. 22. v. 9. n. 3.

מדורה Medurah, *Nutrimenta*, ſtrues, ſeries lignorum cap. 10. v. 12. nu. 28.

מדורח Medorah, *Viſcera*, fel, Vaſculum fellis, cap. 16. v. 14. nu. 2.

מחר Mahar, *Diſſipare*, diſturbare, accelerare, feſtinare, c. 5. v. 13. num. 10.

מול Mol, *Conterere*, præcidere, c.14. uer. 2. num. 5.

מיעד Moghed, Tempus, ſolennitas, teſtamentum, c. 3. v. 4. n. 5.

מופת Mapheth, *Exemplum*, prodigium, portentum, ca. 17. uer. 6. nu. 4.

מות Muth, Mori, mortalis, *Homo*, c.13. v. 3. nu. 2.

מזיח Meziahh, *Oppreſſio*, cingulum, fortitudo, c.12. v. 24. nu. 5.

מחץ Mahhats, Percutere, contundere, icto & percuſſione conquaſſare, c.5. uer. 18. nu. 5.

מים Miim, *Aqua*, turbo, procella, c.11. v. 16. nu. 3.

מישור Miſor, Directio, planities, c.1. v. 1. nu. 57.

מעט Maghat, Ad *Paucitatem*, redigere; & ad anguſtias, imminuere, c. 10. v. 20. nu. 4.

מלא Male, *Implere*, perficere, c. 15. v. 32. nu. 1.

מלכצדק Melci-tſedek, *Melchiſedech*, Rex meus juſtitiæ, c. 1. v. 1. num. 17.

מנה Manah, *Numerare*, in ſummam redigere, c. 7. v. 3. num. 3.

מנע Managh, *prohibere*, divertere, c. 15. v. 11. nu. 3.

מסס Macac, *Tollere*, liquefacere, diſſolvere, c. 6. uerſi. 14. num. 1.

מסת Macath, *Pœna*, quod elevatur, elevatio, c. 9. v. 23 num. 3.

מקנה Mikneh *Poſſeſſio*, Pecora, armenta, peculium, c. 1 v. 3. n. 1 2.

מעג Maghag, Nutare, vaccillare, c. 12. v. 5. nu. 2.

מעל Maghal, prævaricari, c. 4. v. 8. nu. 4.

מעלה Maghelah, Caſta, rotundum, cap. 5. verſic. 24. num. 4.

מרה Marah, irritare, exacerbare, c. 17. v. 2. nu. 5.

מרץ Marats, *Detrahere*, roborare, fortificare, c. 6. uerſi. 25. nu. 1. *Moleſtum eſſe*, confirmare, juvare, prodeſſe, c. 16. v. 3. nu. 2.

מרר Marar, *Amarum eſſe*, *amaritudo*, c. 3. v. 5. nu. 5. & ca. 17. v. 2. nu. 5.

משל Maſal, *Proverbium*, Dominari, poteſtatem habere, parabola, dignitas, c. 17. v. 6. nu. 1.

מישת Miſphat, *Judicium*, recta & ordinaria cauſarum cognitio, c. 8. uer. 3. num. 1. contentio, lis, diſputatio, c. 13. v. 6. nu. 2.

נ

נא Na, *Ergo*, obſecro, eia, age, c. 5. v. 8. nu. 3.

נבוב Nabuc, *Vanus*, Vacuus, concavus, inflatus, ca. 11. v. 12. nu. 1.

נבל Nabal, *Stultum* eſſe, vita, humore, ſapientia deſtitui c. 2. uerſ. 10. num. 5. *Defluere*, imminui, c. 14. uerſi. 19. n. 3.

נגע Nagagh, *Tangere*, lepra percutere, cap. 1. in enum. morb. ſect. 4. num. 1.

נגש Nagas, *Exigere*, Noges, *Exactor*, præpoſitus, vel præfectus operum, c 3. v. 18. nu. 2.

נדש Nadas, *Princeps*, liberalis, gratuitò benefaciens, c. 12. v. 21. nu. 5.

נדד Nadad, *Dolere*, *dolor*, commoveri, jactari, c. 7. uerſ. 4. num. 3. *Movere*, fugere, diſcedere, feſtinanter, ca. 15. v. 23. nu. 3.

נוד Nud, *Viſitare*, venire, moveri ad conſolandum, conſolari, cap. 2. v. 11. nu. 4. *Movere*, miſereri, cap. 16. v. 5. nu. 4.

נוה Navè, *Pulchritudo*, habitaculum, requies, ſpecioſa paſtorum, cap. 5. uerſic. 3. num. 6. *Species*, uerſi. 24 num. 3.

נוכה Nocahh, *Pro*, coram, in conſpectu, è regione, c. 2. v. 4. num. 3.

נחה Nahhah, *Reſtituere*, ducere, ducem itineris eſſe, cap. 12 v. 23. nu. 3.

נחל Nahhal, *Vallis*, Hæreditare, c. 6. v. 15. nu. 3. *Habere*, c. 7. v. 3. nu. 2.

נחש Nahhas, *Serpens*, callidè, & curioſè inſidians, c. 1. v. 14. num. 1.

נטה Natàh, *Tendere*, extendere, c. 15. v. 25. num. 1.

נטע Natagh, Quod *Primo plantatum* eſt, novella plantatio, germen, c. 14. v. 9 nu 3.

נלה Nalah, Perficere, conſummare, *Radix*, conſummatio complementum, capit. 15. uerſic. 29. numero 1.

נסה Nacah, *Incipere*, tentare, c. 4. v. 2. nu. 1.

נסע Nacag, *Auferri*, transferri, proficiſci, c. 4. uerſic. 21. num. 3.

נער Naghar, adoleſcere, *Adoleſcentia*, adoleſcens, excuſſus, c. 13. v. 26. nu. 9.

נפח Naphahh, Abominari, *Abominatio*, inſufflare, exufflare, c. 31. v. 20. nu. 4.

נפל Naphal, cadere, Nephel, *Abortivum*, deciduum, c. 7. uerſ. 16. nu. 3. *Irruere*, c. 6. v. 27. num. 1. & cap. 13. v. 11 nu. 6.

נפק Naphak, *Ignorare*, eructare, c. 12. v. 25. nu. 2.

נצח Natſahh, *In perpetuum*, vincere, triumphare, ad finem perducere, c. 14. v. 20. nu. 2.

נצר Natſar, *Cuſtodire*, ſervare diligenter, cuſtodem & ſpeculatorem agere, c. 7. v. 20. nu. 1.

נסא Naca, Tollere, extollere, elevare, numerare, c. 7. v. 13 nu. 1. *Suſcipere*, nu. 3. *Commovere*, c. 13. v. 10. num. 3. *Lacerare*, c. 13. v. 14. nu. 3.

נקה Nacah, *Parcere*, mundificare, declarare aut fiere innocentem, c. 9 v. 28. nu. 3.

נשה Naſah, *Exigere*, oblivíſci, differre, cap. 11. verſic. 6. num. 3.

נשיאים Neſiim, *Nubes*, elevatæ, c. 13. v. 11. nu 4.

נשף Naſaph, *Inſidiari*, conterere, c. 9. uerſic. 17. num. 1. *Calumniari*, obtinere per violentiam, & fraudem, c. 9. v. 3. nu. 1.

נשף Neſeph, *Tenebræ*, nox, crepuſculum matutinum, aut veſpertinum c 7. v. 4. n. 4.

נתך Nathac, *Mulgere*, ſtillare, fundere, conflare, rigare, c. 10. v. 10. nu. 5.

Na-

Digitized by Google

נתן Nathan, *Dare*, conſtituere, præficere principem, cap.15. uarſic. 19. num. 4.

נתק Nathac, *Diſſipare*, convellere, abrumpere, cap.17. uerſic. 11. oum. 3.

נתר Nathar, *Solvere*, diſſolvere, exilire facere, cap. 6. verſic. 8. num. 3.

ס

סבא Ceba, *Saba*, Aethiopiæ regio, filius Clius, cap.1. uerſic. 15. num. 6.

סבל Cabal, *Portare*, exportare, extra aiicere, capit. 7. verſic. 21. num. 2.

סגר Cagar, *Includere*, præcludi, cogi in anguſtias, cap. 12. verſic. 14. num. 3.

סד Cad, *Nervus*, Cippus, lignum, cap. 13. v. 27. nu. 2.

סדרים Cedarim, *Ordo*, ordines, cap. 10. uerſic. 22. num. 18.

סוד Cod, *Conſilium*, concilium, ſecretum, capit. 15. uerſ. 8. num. 3.

סור Cur, *Declinare*, abire, recedere, cap. 12 uer. 20. n. 6. *Commutare*, auferre, capit. 12. uerſic. 20. num. 1. & uerſic. 24. num. 2.

סות Cith, *Commovere*, concitare, perſuadere, cap. 3. verſic. 23. oum. 2.

סכך Cacac, *Circumdare*, tegere, abſcondere, capit. 3. verſic. 23. nom. 2.

סלד Calad, *Affligere*, urere, incendere, cap. 6. uer. 10. n. 1.

סלה Cela, ſella, ſignum, quo cantores admonebantur, cap. 3. uer. 2. in conſider. lament. ſect. 6. num. 4.

סלף Calaph, *Supplantare*, flectere, inflectere, cap. 12. uer. 20. num. 5.

סעף Caghaph, *Horror*, cogitatio, ramuſculus, cacumen, cap. 4. uerſic. 13. num 1.

ספר Caphar, *Dinumerare*, ſupputare, cap. 14. uerſic. 16. oum. 2.

ספיח Cephiahh. *Terra*, naſcentia terræ, Germen, capit 14. uer. 19. num. 5.

סרח Carahh, *Laſcivire*, delitiis affluere, cap. 1. uerſic. 4. num. 10.

ע

עבד Ghabad, *Familia*, famulari, ſervire, colere terram, cap. 1. uerſ. 3. num. 13. Ghebed, *ſervus*, famulos, puer, cap. 7. verſic. 2. num. 2.

עבר Ghabar, *Avertere*, tranſire, pertranſira, tranſgredi, cap. 10. uerſic. 4. *Suggerere*, num. 3. accidere, cap. 13. uerſic. 13. num. 1.

עד Ghad, *Donec*, uſque, cap. 14 uerſic. 12. num. 3. Ghed, *Conſcius*, teſtis, teſtimonium, cap. 16. uerſic. 20. num. 2.

עדה Ghedad, *Artus*, congregatio, conventus, capit. 16. uerſic. 8. num. 3.

עוץ Ghuts, *Hus*, capit. 1. uerſic. 1. num. 36.

עוה Ghavah, *Peccatum*, incurvatio, perverſio, cap. 7. uerſic 1. num. 4. *Iniquitas*, cap. 13. uerſi. 23. nu. 4.

עור Ghavad, *Teſtificari*, diripere, prædari, cap. 10. uer. 17. oum 2.

עול Ghaval, *Iniquum* eſſe, contra legem agere, cap. 5. uerſic. 16. num. 2.

עולה Gavelah, *Iniuſtitia*, peccatum contra proximum corde primò conceptum, cap. 11. uerſi. 14. n. 3.

עור Ghaval, lactare, ex corde & pectore, tanquam ex mamma venenum promere, ibidem.

עוף Ghuph, *Miſeria*, Laſſitudo, deliquium, capit. 10. uerſic. 22. num. 13. *Conſumi*, tenebraſcera, illuſtrari, cap. 11. uerſic. 17. num. 2.

עור Ghur, *Suſcitare*, orbare, ſpoliare, cap. 3. uerſic. 8. num. 4. *Suſcitari*, conſurgera, commoveri, cap. 17. uerſic. 8. nam. 3.

עונ Ghon, *Miſeria*, humiliatio, oppreſſio, anguſtia, humilitas, cap. 10. uerſic. 15. num. 9.

עותן Ghavath, *Iniquitas*, peccatum, capit. 1. uerſic. 6. num. 3.

עזב Ghazab, *Commutare*, relinquere, cap. 9. uerſic. 27. num. 2. *Dimittere*, cap. 10. uerſic. 1. oum. 3.

עזר Ghazar, *Portare*, auxiliari, adiuvare, cap. 9. uer. 14. oum. 6.

עין Ghajan. *Non rectis oculis aſpicere*, oculare, malo oculo obſervare, cap. 10. uerſic. 4. num. 6.

עין Ghaijn, *Facies*, oculi, fons, cap. 16. uerſic. 17. nu. 2.

עיר Ghir, *Pullus*, filius, cap. 11. uerſic. 12. num. 3.

עיר צדק Gir-tſedek, Civitas *iuſti*, vel iuſtitiæ, cap. 1. uerſic. 1. num. 7.

על Ghal, *Coram*, ſuper, cap. 1. uerſic. 6. num. 7. *Pro*, ſupra c. 2. uerſi. 4. num. 3. *Adverſum*, ſuper, capit. 10. uerſic. 1. oum. 4.

עלה Ghalah, *Offerre* ſacrificare, cap. 1. uerſic. 5. num. 15. *Aſcendere*, uerſic. 6. num. 5. *Ingredi*, elevari, cap. 5. uarſic. 26. num. 4.

עלמה Ghal mah, *Cur*, ſuper quo, cap. 10. uerſic. num. 2.

עלל Ghalal, *Operire*, devaſtara, vindemiare, capit. 16. v. 17 num. 2.

עלם Ghalam, *irruere*, abſcondera, occultare, cap. 6. uerſic. 18. num. 2.

עם Gham, *Homines*, populus, populares, cap. 12. uerſic. 2. num. 2.

עם Ghim, *Cum*, juxta, contra, adverſus, cap. 9. uerſ. 2. n. 3. *Si*, an, quando, ecce, capit. 17. uerſic. 2. num. 4.

עמד Ghamad, ſtare, *Columna*, ſtans, cap. 9. uerſ. 6. num. 3.

עמים Ghammim, *Vulgus*, populi, conventus hominum, cap. 17. uerſic. 6. nu. 1.

עמל עמלים Ghamal, laborare, dolere. Ghamelim laboratores, operarii, cap. 4. uerſic. 8. num. 4 & cap. 5. uerſic. 6. num 2. 2. *Laborioſum*, cum anxietate, & laſſitudine corporis & animi, cap. 7. uerſic. 3. num. 3. & cum *Miſeria*, cap. 11. uerſic. 16. nu. 1.

ענה Ghanah, *Reſpondere*, cap. 4. uerſic 1. & cap. 13. uerſic. 22. num. 1. *Audere*, cap. 11. uerſic. 2. nom. 4. & cap. 16. uerſic. 2. num. 2. *Contradicere*, caſtificari, cap. 16. uerſic. 9. num. 3.

ענן Ghanan, *Caligo*, nubes, cap. 3. uerſic. 5. num. 3.

עפר Ghaphar, *Terrenum*, limus, cap. 4 uerſic. 19. num. 4. *Lutum*, cap. 10. uerſic 9. num. 4. & 8. *Pulvis*, cap. 14. uerſic. 8. num. 1.

עץ Ghets, *Lignum*, arbor, cap 14 uerſi. 7. num. 3.

עצב Ghatſab, *Opus*, operari eum dolore, & mærore cordis, cap. 9. uarſic. 28. num. 1. *Facere*, laborare, cap. 10. uerſic. 8 num. 3.

עצר Ghatſar, *Continere*, prohibere, ceſſare, cap. 12. uerſic. 15. num. 1.

עקש Ghacas, Paavum comprobara, depravare, perverſificare, cap. 9. uerſ 20. num. 4.

ערב Gharab, *Ponere*, ſuſcipere, vadimonium præſtare, cap. 17 uerſic. 3. num. 2

ערך Gharac, *Militare*, ordinare, diſponere, cap. 6. uarſi. 4. num. 8 *Iudicari*, certo ordine & ratione litigara, cap. 23. uerſic. 17. num. 3. ſtatuere, ca. 15. u. 16. n. 2.

ערם Gharam, *Malignari*, Involutum, aſtutum eſſe, cap. 5. uerſic. 12. num. 1. *Blaſphemare*, cap. 15. uerſic. 15 num. 3.

ערץ עריץ Gharats, *Robuſtus*, Terribilis, percutare terribiliter, cap 6. uerſic. 23. nom. 2. *Oſtendere potentiam*, confringere, conterere, cap. 13. uerſic 25. nu. 2. Gharits, *Tyrannis*, Tyrannus, violentus, crudeliſſimus, cap. 15. uerſic. 20. num. 3.

עש Ghas, *Arcturus*, Congregatio ſtallarum, Urſa, Planſtrum, Pleiades, cap. 9. uerſic. 9. num. 1. Ghus, congregare, ibidem.

עשב Gheſeb, *Fœnum*, herba mollior, cap 5. uerſic. 25. num. 2.

עשה Ghaſah, *Facere*, acquirera, congregare, cap. 1. uerſic. 1. num. 76. & uerſic. 51. num. 26. *Conſtituere*, præparare, diſponere, cap. 14. uerſic. 5. num. 2. *Plaſmare*, expolire, perficera, capit. 10. uerſic. 8. num. 3. *Facere*, cap. 14. uerſic. 9. num. 3.

עשת Ghaſath, Cogitare, *Cogitationes*, purum eſſe, nitere, cap. 12. uerſic. 5. num. 3.

עתק Ghathac, *Transferre*, convellere, cap. 9. uarſic. 5. num. 7.

פ

פגע Paghagh, *Contrarium* eſſe, obviare, occurrere, convenire, cap. 7. uerſic. 20. num. 3.

פדה Phadad, *Bruere*, redimere, cap. 6. uerſic. 23. onm. 3.

פור Phur, *Evacuare*, Labefactare, irritum facere, cap. 15. uerſic. 4. num. 7. Conteri, exprim. velut extracto ſucco, cap. 16. uerſic. 13. num. 3. *Diſſipare*, convertere retrorſum, cap. 5. uerſic. 12 num. 3.

פוץ Phuts, *Confringere*, diſpergere conterere, capit. 16. uerſic. 13. num. 3.

פז פזז Pas, Aurum, Pazaz, Fortificari, conari.

פזר Pazar, diſpergere, diſſipare, cap. 4. uerſic. 1. num. 2.

פימה Pimah, *Arvina*, lumbrici, opimum, cap. 15. uerſi. 27. num 4.

Pa.

פעל Palats, *Concuti*, tremere, formidare, cap. 9. v. 6. n. 3.
פלע Phagal, *Operari*, cum affectu & energia agere. *Opus*, cap. 7. uerſic. 2. num. 4. *Facere*, nocere, verſic. 20. num. 2.
פקד Pacad, *Viſitare*, recenſare, requirere quid geratur, cap. 5. v. 24. nu. 4. & c. 7. v. 18. nu. 1.
פקודה Peeudah, *Viſitatio*, inſpectio, auxilium, cap. 10. v. 12 num. 8.
פרא Phere, *Onager*, fera, jumentum ſilveſtre, cap. 6. v. 5. n. 2. & c. 11. v. 12. nu 3.
פרץ Pharats, *Concedere*, rumpere, dividere, cap. 16. ver. 15. num 1.
פשט Paſat, *Invadere*, irruere, ſpoliare, prædam agere, c. 1. v. 17. num. 4.
פשע Peſagh, *Auferre*, facere tranſire, cap. 7. v. 21. num. 3. *Scelus*, rebellio, tranſgreſſio, c. 3. v. 23.
פתה Pathah, *Parvulum* eſſe, pellicere verbis, lactare, perſuadere, c. 5. v. 2. nu. 6.
פתי Pethi, *Parvulus*, Stultus, innocens, ibid. inconſiderate, & temere agens, c. 9. v. 23. nu. 3.
פתל Paſhal, *Parvum* eſſe, pervertere, luctari, obliquè
פתלתול agere, c. 5. v. 13. num. 9. & Pethaltol, luctator
פתיל vafer, & aſtutus, & Pethil, vitta ex filis retorſis, & duplicatis, ibid.

צ

צבא Tſaba, *Militia*, exercitus, militare, militem agere; ſtationem ſervare, c. 7. v. 1. nu. 2. 3. 4.
צדק Tſadac, *Juſtificare*, innocentem declarare, vel abſolvere, c. 4. v. 17. num. 5.
צוד Tſur, Obſidere, oppugnare more hoſtili Tſar,
צר *Hoſtis*, anguſtia, tribulatio, c. 6. v. 23. nu. 1.
צלם Tſelem, *Vmbra*, ſimilitudo, c. 3. v. 5. num. 2. *Vmbra* nox, tenebræ, c. 7. v. 8. nu. 2.
צלמות Tſalmaveth, *Vmbra mortis*, c. 3. ſupra.
צמא Tſama, ſitire, *Sitientes*, latrones, c. 5. v. 5. nu. 5.
צמם Tſamma, Capillus, Cæſaries, ſupra.
צנת Tſanath, Defigere, perforare, *Armati*, ſpinæ, cap. 5. v. 5. nu. 4.
צער Tſaghar, *Ignobile* eſſe, diminui, parvulum eſſe, c. 14. v. nu. 3.
צפה Tſaphah, *Circumſpectare*, ſpeculari, cap. 15. uer. 23. num. 3.
צפן Tſaphan, *Celare*, abſcondere, moliri, cap. 10. v. 13. nu. 4. *Protegere*, cuſtodire, aſſervare, c. 14. uer. 13 num. 2.
צרק Sacar, *Quieſcere*, c. 3. v. 13. nu. 5.

ק

קבב Kabab, *Maledicere*, malè precari, malè ominari, c. 5. v. 3. nu. 6.
קגג Kagag, *Solemnitatem* celebrare, Gyrare, in orbem devolui, c. 1. v. 5. nu. 1.
קרם Kidèm, *Excipere*, pervenire, præcedere, c. 3. uerſ. 12 num. 8.
קדים Kidim, *Ardor*, Eurus, Vulturnus, ſubſolanus, cap. 15. v. 18. nu. 4.
קדר Kadar, *Timere*, nigreſcere, mærere. 6 ver. 18. nu. 2.
קדוש Kadòs, *Sanctum*, purum, incontaminatum, cap. 6. v. 10. num. 5.
קו Kau, Perpendiculum, c. 17. v. 13. nu. 2.
קוה Kavah, *Patientiam* habere, expectare, c. 4. v. 6. nu. 3. *Prædari*, avidè intendere, & expectare, cap. 7. v. 2. nu. 3. *Suſtinere*, c. 17. v. 13. nu. 2.
קול Kol, *Vox*, ſonitus, c. 4. v. 10. nu. 6.
קוט Kur, *Non placere*, abominari, tabeſcere, cap. 8. v. 14. nu. 1. *Tædere*, litigare, excidere, ſuccidere, c. 10. v. 1. num. 2.
קום Kum, *Suſcitari*, inſurgere, concitari, cap. 16. uerſ. 9. num. 3.
קטב Keteb, *Incurſus*, morſus, c. 5. v. 9. nu. 10.
קלה Kilah, *Affligere*, torrere, c. 10. v. 15 nu. 8.
קלל Kalal, *Maledicere*, deſpicere, vilem fieri, c. 3. uerſi. 1. num. 7.
קפא Kiphà, *Coagulare*, congregare, defigere, c. 10. v. 10. num. 4.
קצר Katsàr, *Breve*, breviari, decurtare, abſcindere, cap. 13. uerſi. 1. num. 4. *Coma*, meſſis, fructus, cap. 14. v. 9. num. 3.
קרא Kara, *Vocare*, c. 5. v. 1. nu. 1. *Invocare*, implorare judicis officium, cap 12. v. 4. nu. 4. *Dicere*, compellare, c. 17. v. 15. nu. 5.
קש Kas, *Stipula*, Kaſas, colligere, congregare, cap. 13. v. 25. num. 6.
קשש
שקה Katah, *Reſiſtere*, indurare, obdureſcere, c. 9. verſ. 4. num. 4.

ראה Raàh, *Videre*, deſpicere, c. 20. v. 4. nu. 7.
רבב Rabàb, Multiplicare, magnificare. Rabim, *Sagittarii* magni, multa, c. 16. v. 14. nu. 1.
רבים
רבה Rabàb, *Multiplicare*, magnificare, cap. 9. verſic. 17. num. 2.
רגז Ragaz, *Tumultuari*, turbari, furere, ca. 3. v. 17. nu. 1. *Commoveri*, c. 9. v. 6. num. 2. *Miſerum* eſſe, *Miſeria*, conturbatio, ira, c. 4. v. 1. num. 5.
רגע Ragagh, *Arere*, congregare, conturbare, quieſcere, cubare, c. 7. v. 5. nu 3.
רבעים Regaghim, *Subito*, aſſiduè, c. 7. v. 18. ou. 4.
רהב Rahab, *Orbis*, ſuperbire, c. 9. v. 13. nu. 6.
רוב Rob, *Contendere*, Rixari, litigare, cap. 9. v. 3. num. 1. *Iudicare*, c. 10. v. 2 nu. 2.
רוב Rub, *Corripere* in judicio contendere, litigare cap. 13. uerſ. 6. num. 2. *Judicare*, litem tractare, verſ. 8. num. 3.
רום Rum, *Exaltari*, Gloriari, Honorari, cap. 17. uerſi. 4. num 5.
רוץ Ruts, *Irruere*, Accurrere celeriter, cap. 16. uerſic. 15. num. 3.
רוע Dòag, *Iubilare*, Ululare, conclamare, vociferari, c. 8. uerſi. 21. num 3.
רזם Razam, *attonitum* eſſe, innuere, inſinuare
רהק Rahhac, *Auferre*, elongare, longè recedere, c. 11. v. 14. num. 2.
רטב Ratab, *Humectus*, humidus, viridis, vireſcens, cap. 28. v. 16. nu. 6.
ריר Rir, *Guſtare*, Spuere, c. 6. v. 5 num. 8.
רנן Ranan, *Laudare*, decantare laudem, exultare, cap. 3 v. 7. num. 1.
רעה Regheh, *Amicus*, Socius, conſors, c. 2. v. 11. num. 2. *Scias*, cogitatio, c. 17. v. 5 nu. 2.
רפה Raphàh, *Dimittere*, Solvere, laxare, cap. 7. uerſic. 19. num. 1.
רק Rac, *Forſitan*, Tantùm, verè, capit. 1. uerſic. 1. num. 73.
רקב Racab, *Putredo*, Putreſcere, lignum putridum, cap. 13. v. 28. num. 2.
רשע Raſag, *Impium* eſſe, Impiè agere, Inquietum eſſe, tumultuari, cap 3. v. 17. nu. 1. & cap. 9. uer. 22. nu. 3. & c. 15. verſi 20 num. 1.
רשף Reſeph, *Avis*, Pruna, ſcintilla, Dæmon, cap. 5 verſi. 7. num. 5. Diabolus, volatile, capit. 1. uerſic. 12. num. 5.

ש

שאל Saal, Petere, mutuò accipere Seòl, *Inferi*, *Infernus*,
שאול ſepulchrum, ſtatio mortuorum, c. 7. uerſi. 9. num. 2. c. 14. v. 13 num. 2.
שאן Saan, *Dives*, in pace eſſe, quietum, pacatum, cap. 12. v. 5 num. 3.
שבא Saba, Saba, Sabæi, c. 1. v. 15. num. 6.
שבע Sabagh, *Replere*, ſatiare, c. 14. v. 1. nu. 5.
שגב Sagab, *Erigere*, exaltare, firmum, & inſuperabilem reddi, c. 5. v. 11. num 4.
הגש Sagan, Ignorare, per ignorantiam aut incogitantiam, errare, aut peccare, c. 6. v. 24. num. 5. *Errare*, c. 12. v. 16. nu. 1.
שדה Sadè, *Regio*, Campus, ager frumentitius, paſcua, c. 5. v. 25. nu. 5.
שדי Saddai, *Omnipotens*, Robuſtus, ſufficiens ad agendum, c. 8. v. 3. nu. 4. & c. 11. v. 7. num. 2. & c. 13. v. 3 nu. 2. & c. 15. v. 25. nu. 2.
שהד Sanàd, *Teſtis*, c. 16. v. 10. nu. 2.
שוא So, *Vacuum*, Vanum, fruſtraneum, mendax, falſum, c. 7. v. 3. num. 1. *Fruſtra*, c. 2. 15. v. 31. num. 2. *Vanitas*, mendacium, fraus contra proximum, cap. 11. verſic. 12. num. 2.
שוב Sub, *Reſpondere*, Reverti, reducere, cap. 9. verſic. 12. num. 1. & cap. 13. verſic. 22. num. 2. *Pertranſire*, Converti, redire, cap. 14. uerſic. 13. num. 4. *Contradicere*, cõverti ad reſpondendum, vel contradicendum, cap. 11. v. 10. num. 8. *Contra*, converti, cap. 15. v. 13. nu. 1. *Reverti*, c. 15. v. 22. n. 1. *Converti*, redire, c. 17. v. 10. num. 4.

So-

שיח Sòahh, vel Siahh, *Confabulari*, meditari, ex meditatione loqui, c.7. uer.11. nu 3. Loqui, c.12. u.9. nu.4. *Eloquium*, c.10. uer.1. nu.5.
שוה

שוט Sot, *Flagellum*, Flagellare, circundare, circumcingere, c. uer.23. nu.2. *Circumire*, perſcrutari, perluſtrare, c.1. uer.7. nu.5.

שום Sum, *Vertere*, ponere, mittere, c.17. uer. 12. nu.5.

שוף Suph, *Conterere*, conculcare, operire, inſidiari, c.9. v.17. nu.1.

שור Sur, *Videre*, Viſus, oculos, intendere, conſiderare, expectare c.7. uer.1. num.2.

שור Sor, *Bos*, Taurus, c.6. uer.5. nu.5.

שורק Sorec, *Vinea electa*, Uva, vitis, c.6. uer.4. nu.6.

שורש Sorec. *Veſtigia*, radices, radix, c.13. uer.27. n.7.

שות Soth, *Ponere*, diſponere, c.9. uerſ.32. nu.5. *Dimittere*, deponere, ca.10. uer.20. n.6. *Componere*, v.28, nu.21.

שחה Sahhàh, *Adorare*, incurvare, c.1. uer.20. nu.26.

שחין Sehhìn, *Vlcus peſſimum*, apoſtemà, inſlatio, c.2. in enum. mnrb. ſect.3. nu.2.

שחל Sahhal, *Leena*, Leo, c.4. uerſ.10. num.3. & c.10. ver.16. num.2.

שחק Sahhac, *Ridere*, irridere, illudere, cap.5. uerſic.22. num 1.

שחק Sahhac, *Excavare*, contundere, cap.14. uerſic. 19. num.4.

שחר Sahhar, *Mane quærere*, Vigilare, diluculo exurgere, c.7. v.21. num.4.

שחת Sahhàth, *Curvari*, proſterni, deiici, cap.9. uerſi.13 nu.2. *Sordes*, locus interitus, & corruptionis, c.9. uer.31. nu.1. *Putredo*, interitus, ſepulchrum, c.17. uer.14. nu.5.

שטה Sattàh, adverſari, obſiſtere, c.1. uer.6. nu.8.

שטן Satan, divertere, declinare, inimicitias exercere, c.1. uer.6. nu.2. *Comminari*, adverſari, odio habere, c.16. uer.10. nu.5.

שטנה Sitnàh, *Accuſatio*, impendimentum, cap.1. verſi.6. num.8.

שטף Setpeh, *Diluvium*, exundatio, c.11. uerſic.16. nu.3.

שטת Satath, *Subvertere*, reſtituere, exiccare, c.12. uer.93. num.4.

שיח Siahh, *Virgultum*, planta germinans, c.24. uerſ.7. num.3.

שכב Sàcab, *Dormire*, jacere, cubare, ad dormiendum proſterni, c.7. u.3. n.1.

שכם Sacàm, *Conſurgere*, c.1. v.5. nu 1n.

שכן Sacan, Manere, habitare, morari, c.11. uerſic. 14. num.3.

שלו Salan, Emittere, dimittere, abiicere, c.4. uerſi. 20. nu.4. Quieſcere, pace & divitiis abundare, c.3. v.26. num.1. c.12. uer.6. num.2. Opulentus, cap. 16. v.13. num.1.

שלח Salah, *Emittere*, mittere nuntium, c.12. uer.15. nu. 2. Dimittere, eiicere, c.8. v.4. n.2.

שלך Salac, Proiicere, deiicere, & dimittere in terram, c.15. v.35. nu.3.

שלל Salal, *Coultus ſinis*, ſpoliare, c.12. v.17. nu.3. Inglorius, v.19. nu.2.

שמם Samam, *In nihilum redigere*, vaſtare, perdere, c.16. v.8. num.2.

שמר Samar, Parcere, reſervare. cap.24. uerſ.16. num. 3. Cuſtodire, aſſervare in carcere, cap.6. uerſ.12. num.6.

שעה Saghàh, Dimittere, reſpicere, excæcari, c.14. uer. 16. num.1. Parcere, recedere, cap.7. uerſic.19. num.1.

שפט Saphàr, Judicare, Judices, legum periti, c.12. v.17 num.5.

שק Sac, Saccus, cilicium, c.16. v.17. num.1.

שרף Saràph, Exurere, ſuccendere, c.5. v.7. n.9.

שתת Sathah, Bibere, convivarii, cap.1. uerſicu.4. num.8.
שתה

ת

תוהו Thohù, *Vacuum*; aer, nihilum, inane, ca.6. ver.18. num.3.

תוף Toph, Tympanum, lrriſin, c.17. v.6. nu.5.

תופת Thophèt, *Exemplum*, proverbium, dominus, præfectus, tympanum, c.17. v.6. n.3.4.5.

תור Thor, *Bos*, Taurus, c.6. v.5. nu.5.

תושיה Thuſiah, *Caputum*, lex, ſapientia, ſtatutum, veritas, cap.5. v.12. nu.5. *Neceſſarii*, cap.6. v.13. *Lex*, ca. 11. v.6. nu.1.

תחמס Tahhmac, Avis rapax, noctua, nycticorax, c.16 v.18. nu.1.

תחת Thahhath, *Pro*, ſubter, deorſum, cap.2. uerſic.4. num.3.

תימן Themàn, *Meridies*, dextrum, c.1. v.8. nu.28.

תמם Thammàm, *Simplex*, innocens, perfectus, ſanus, integer, immaculatus, c.1. uerſ.1. num. 15. & c. 9. v.20 nu.4.

תנף Thanin, *Cetus*, Thynnus, c.5. uerſ.12. nu.5.

תעב Thagàb, *Abominari*, Execrari rem immundam, c. 15. v.16. num.2.

תעה Thaghah, *Decipere*, errare, c.18. v.24. nu.4. *Errore decipi*, c.15. v.31. nu.3.

תפל Thaphàl, Inſulſum, inconditum, ſine temperamento, c.6. v.5. num.6. Stultum eſſe, Stultitia, c.1. v.22. nu.3.

תפר Thaphàr, *Conſuere*, coniungere, concinnare, c.16. v.17. num.1.

תקע Thakag, Pugnare, defigere, conſigere, complodedere, c.17. v.3. nu.3.

תקף Thahhàph, Vallare, prævalere, roborari, cap. 15. v.24. nu.2.

INDEX

Digitized by Google

INDEX PECVLIARIVM QVARVNDAM

GRAECARVM VOCVM,

Quarum proprietas & uſus inveſtigatur ad Sacri ſermonis intelligentiam.

A

ἀβροιμῶν — ABroimon, quicpulatur, delitiatur, ſplendide ac molliter veſtitur, c. 1. v. 4. nu. 10.
ἀναζητέω — Anazeteo, vendicare, percontari, c 3.
ἀνήρ — Aner, *Vir*, cap. 1. v. 1. num. 1.
ἄνθρωπος — Antropos, *Homo*, ibidem.
ἀφανίζω — Aphanizo, exterminare, evaneſcere, ca. 7. v. n. 8.
ἀρχηγός — Archegos. *Auctor*, dux, anteſignanus, in præfat. cap 6. num. 3.
ἀδόκιμος — Adocimon, *Reprobum*, inutile, adulterinum, cujus inutilitas explorata ſit, c 15. v. 16. nu. 3.
ἀθυμία — Athymia, *Ira*, animi anxietas & quaſi deſperatio, cap. 3. v 6. num. 2.
ἀλαλαγμός — Alalagmos, *Jubilum*, acclamatio, victorialis hymnus, cap. 8. v. 21. num. 3.
ἀκακία — Akakia, Simplicitas, innocentia, c. 4. v. 6. n. 3.
ἀναλαμβάνω — Analambano, *Accipere*, aſſumere, c. 7. v. 21. n. 3.

B

βασίλειον — Baſilejon, *Regnum*, regia, palatium, c. 8. v. 6. nu. 4.
βασιλεύς — Baſileus, Rex, cap 9. v. 13. nu 5.
βαστάζω — Baſtaſo, *Portare* inſtar bajulorum, c. 8 v. 11. n. 3.
βούτομος — Butomos, *Pratum*, pabulum boum, cap. 8. verſic. 11. num. 3.

Γ

γενεά — Genea, Generatio, intervallum ſeptem annorum, cap. 1. verſic. 8. num. 2.

Δ

δέω — Deo, *Alligare*, in carcerem conjicere, Deſmos,
δεσμός — vinculum, cap 7. verſic. 12 num. 6.
διαβάλλειν — Diabballin, Criminari, calumniari, c. 1. v 6. n. 9.
διαμερίζω — Diamerizo Mollire, diſpertiri, c 7. v. 5. num. 1.
διαπρίω — Diaprio, *Diſſecare*, ſcindere, ſurere, c. 10. v. 1. n. 2.
διώκω — Dioco, Sectari, c 5 v 7. num. 7.
δράττω — Dratto, *Comprehendere*, fugientem inſequi, & apprehendere, cap. 5. v. 6. num 6.
δύσφορος — Diſphoros, Abhorrens a voluptate, cap. 1. verſ. 4. num. 10.

E

ἔλεγχος — Elenchos, *Correptio*, redargutio, c. 13. v. 6. num 1.
ἐμβατεύω — Embatevo, *Venire*, pedem inferre, aut pedem ponere, cap. 1. v 7. nu. 4.
ἐξηχεῖτε — Exarchete, *Pracinite*. Exardete, Excantate,
ἐξάδετε — cap. 5. verſ. 8. num. 1.
ἐπισκέπτω — Epiſkepto. Viſitare cum celeritate, & feſtinatione, cap. 2. verſ. 18. num. 4.
ἐπισκηνόω — Epiſcenoo, *Inhabitare*, morari tanquam in tentorio, cap. 12. v. 18. nu. 1.
εὔφρων — Euphron, Delitiatus, *Epulo*, cap. 1. verſ. 4. nu. 10.
εὐχάριστοι — Eucharisti *Grati*, gratioſi, amabiles, cap. 1. verſic. 1. num. 38.

Θ

θεάομαι — Theaomi, ſpectare, diſpicere, c. 10. v. 4. num. 4.
θεοβία — Theoubia, vis major, vis divina, cap. 9. verſic. 9. num. 2.

K

κακία — Cakia, Vitium, malitia, vitioſitas, c. 4. v. 6. n. 3.
καλέω — Caleo, *Vocare*, invitare, cap. 1. v. 4. num. 13.
καλῶς — Calos, *Bene*, honeſtè, honorifice, c. 5. v. 11 nu. 2.
καταπίνω — Catapino, *Abſorbere*, deſtruere, comedere, cap 10. verſ. 8. num. 12.
καταρτίζω — Catartizo, *Inſtaurare*, reponere in propria ſede, cap. 3. verſ. 4. num. 1.
κλῆσις — Cletis, Vocatio, invitatio, cap. 1. v 4 num. 13.
κοιμάω — Coemao, *Dormio*, Scopio, cap. 3. verſ. 13. nu. 1.
κοιμητήριον — Cœmeterium, dormitorium, ibidem.
χνοῦς — Cnu, *Lanugo*, hilum, res minima, pulvis leviſſimus, cap. 9. verſ. 25. num. 5.
κολαβρίζειν — Colabrian, *Cavillare*, cap. 5. verſ. 4. num. 3.
κόλαβρος — Colabros, Porcellus, ibidem.

κονία — Conia, *Pulvis*, calx, opus tectorium, cap. 10, verſic. 10. num. 3.
κομίζω — Comizo, *Referre*, ferre, portare, c. 9. verſ. num. 4.

Λ

λαμπρῶς — Lampros, *Splendidè*, largè, lautè, cap. 1. v. 4. n. 10.
λαμπρός — Lampros, Clarus, nobilis, ſplendidus, cap. 9. verſ. 30 num. 6.
λευκός — Leucos, Albus, candidus, ibidem.
λογομαχία — Logomachia, Rixa verborum, c. 6. v. 29. n. 5.

M

μεθοδεία — Methodiæ, *Inſidiæ*, aſſultus, & aggreſſiones cum methodo, cap. 1. verſic. 13. num. 3.
μέτος — Metos, ſequeſter, cap. 9. verſ. 32. num. 5.
μὴν — Men, menſis, cap. 3. verſic. 6 num. 3.
μήνη — Menè, Luna, ibidem.
μοτώσει — Moteſi, *Curabit*, medebitur, & Mote, linamen-
μοτὴ — tum, aut linteolum carptum, quod vulneri inditur, cap. 5. verſ. 18. num. 3.
μοτόω — Motoo, linamento indum, ibidem.

O

ὀνομάτων — Onomaton, Turba, *Hominum*, nominum, capitum, cap. 1. verſ. 31. num. 17.

Π

Παλαισταί — Palæſtæ, Contentioſi, in labore & lucta poſiti, cap. 7. verſic. 16. num 7.
Πανουργία — Panurgia, *Aſtutia*, malignitas, vaſricies.
Πανοῦργος — Panurgos, callidus, veteratorius, c. 5 v. 13. nu. 12
Πατριά — Patria, *Paternitas*, cognatio, familia, c. 2. v. 5. n. 40
Πειθώ — Pitho, ſuadela: Pitheonon, morigex, qui lubenter
Πειθήνιος — obedit, verſ. 2. num. 6.
Πίπτω — Pipto, *Cadere*, languere, cap. 34. verſic. 11. num. 5. cap. 4. verſic. 11. num. 5.
Πειρατεύω — Piratevo, prædor, latrocinor, prælior.
Πειρατήριον — Piraterion, *Tentatio* militia, locus præliandi, tentationi expoſitus, cap 9. verſ 2. num. 6. 7. 8. 9.
Πλοκή — Ploce *Capillatura*, Criſpatura, intorti crines, &
Πολύπλοκοι — Poliploci, *Multiplices*, duplices, c. 5. v. 13. n. 9.
Πλήκτης — Plectes, *Percuſſor*, qui promptus eſt ad percutiendum, cap. 5. verſ. 11. num. 3.
Πονηρία — Ponaria. *Nequitia*, Malitia, cap. 1. verſic. 14. num. 2. & verſ. 18. num. 2.
Προσκυνέω — Proſcineo, genuflectere, venerari, adorare, incurvare ſe, cap. 5. verſ. 20. num. 16.
Προσφιλῆ — Proſphilea, grata, jucunda, *Amabilia*, amicabilia & chara omnibus, cap. 1. verſ. 1. num. 58.

Σ

σειραῖς ζόφου — Sire zophu, *Rudentes inferni*, catenæ caliginis, vel tenebrarum, cap 10. verſ. 22. num. 11.
στροβέω — Strobeo, *Tranſverſum agere*, percellere, circumagere, tumultuari, cap. 9. verſ. 34. num. 5.
στοργή — Storge, *Fœdus*, affectus pietatis, charitatis, cap. 5. verſ. 20. num. 1.

T

τελέω — Teleo, Explere, Conſummare, ad complementum pervenire, cap. 15. verſ. 32. nom. 3.

Υ

ὑπερασπιστής — Hyperaſpiſtes, armiger, latero, protector, cap. 17. verſic. 3. num. 5.

Φ

φανερόω — Phaneroo, *Manifeſtari*, manifeſtum fieri, cap. 9. verſ. 21. num. 1.
φέρω — Phero *portare* moderari, regere, c. 10. v. 8. nu. 13.
φλυκταῖναι — Phlyctænæ, Ulcera, c. 2. 10 enum. morb ſect. 3. n. 1.
φύρω — Phyro, vel Phyrao, perfundere, rigare, terram
φυράω — aqua miſcere, fermento, ago in maſſam.
φύραμα — Phyrama, maſſa farinæ ſubactæ, & aqua maceratæ, cap. 10. verſic. 10 num. 3.

X

χοῦς — Chous, pulvis, humus, lutum, c. 10. v. 10. num. 3.

INDEX

INDEX SIMPLICIVM DICTIONVM LATINORVM,

QUAE IN SACRO SERMONE FREQUENTER OCCURRUNT:

Et quarum proprietas atque varius uſus diligenter in hoc opere examinantur.

A

AVel Ab, c. 4. v. 17. nu. 1.
Abel in præf. c. 1. nu. 9. & c. 7. v. 16. num. 6.
Abimelech, c. 8. v. 1. num. 18.
Abominabilis, c. 15. v. 16. num. 1. & 3.
Abortivum, c. 3. v. 16. num. 1.
Abbreviare, c. 14. v. 1. n. 4.
Abundare, c. 12. v. 6. num. 2. Abundantia, c. 5. v. 26. num. 1.
Acervus, c. 5. v. 26. num. 4. & c. 8. v. 17. num. 3.
Adam, c. 1. v. 8. nu. 11. & c. 10. v. 9. nu. 5. & v. 11. n. 3. & cap. 14. v. 1. num. 2. & c. 15. v. 17. num. 1. & 2.
Adoleſcentia, c. 15. v. 26. num. 9. & 10.
Adorare, c. 1. v. 20. num. 16.
Adverſus, c. 10. v. 1. num. 4.
Advocatus, c. 9. v. 19. num. 4.
Aedificare, c. 12. v. 14. nu. 8.
Aeſtus, c. 11. v. 17. num. 5.
Aetas, c. 8. v. 8. num. 2.
Afflictio, c. 10. v. 5. num. 8.
Affligere, c. 2. v. 3. num. 8. & c. 6. v. 10. num. 8.
Ager, c. 5. v. 23. num. 5.
Album, c. 9. v. 30. num. 6.
Adiuvare, c. 10. v. 3. num. 9.
Affectio, c. 1. v. 20. num. 11.
Alienus, c. 15. v. 19. num. 5.
Amabilia, c. 1. v. 1. num. 58.
Amaritudo, c. 3. v. 5. num. 3. & c. 9. v. 8. num. 4. & c. 13. v. 26. num. 1. 2. 3. 4.
Ambulare, c. 1. v. 7. num. 4.
Amen, c. 9. v. 2. num. 2.
Amicus, c. 2. v. 11. num. 2.
Amphora, c. 12. v. 5. num. 3.
Angulus, c. 1. v. 13. num. 4.
Anima, c. 2. v. 4. num. 5. & v. 6. num. 4. 5. 6. 7. 8. & c. 6. v. 6. nu. 10. & c. 7. v. 15. num. 5. & c. 11. v. 20. num. 4. & c. 12. v. 10. num. 5. & c. 13. v. 14. num. 4.
Apprehendere, c. 5. v. 13. num. 1. 4. 7.
Appropinquare, c. 13. v. 18. num. 3.
Aqua, c. 15. v. 16. num. 6. & 8.
Arbitrari, c. 13. v. 24. num. 4.
Arcturus, c. 9. v. 9. num. 1.
Arctus, c. 16. v. 8. num. 3.
Ardor, c. 15. v. 2. num. 4.
Arena, c. 6. v. 3. num. 6.
Arere, c. 7. v. 5. num. 3.
Arguere, c. 6. v. 25. num. 3. & c. 9. v. 32. num. 2. & 15. ver. 3. num. 6.
Armatus, cap. 5. v. 5. num. 8.
Aruina, c. 15. v. 27. num. 4. & 6.
Aſſiſtere, c. 1. v. 6. num. 5.
Aſtutia, c. 5. v. 13. num. 1.
Athlantes, c. 3. v. 8. num. 5.
Attenuare, ca. 2. in equum. morb. Sect. 8. num. 2. & c. 17. verſ. 1. num. 2.
Avaritia, c. 6. v. 8. num. 4. & c. 15. v. 16. num. 4.
Auctor, in præf. c. 6. num. 3.
Audere, c. 9. v. 19. num. 4.
Audire, c. 9. v. 32. num. 2. & cap. 11. v. 2. num. 4. & ca. 16. v. 2. num. 2.
Avertere, c. 10. v. 4. num. 3.
Avis, c. 5. v. 7. num. 5. & num. 9. & c. 9. v. 25. num. 5.
Aura, c. 4. v. 16. num. 4.
Auris, c. 6. v. 3. num. 4. c. 13. v. 1. num. 1.
Auſitis c. 1. v. 1. num. 31.
Auſter, c. 9. v. 9. num. 5. & c. 11. v. 17. num. 1.
Aut, c. 10. v. 4. num. 7.
Autem, c. 1. v. 6. num. 1.

B

BAalpharaſim, c. 16. v. 15. num. 1.
Barbarus & Barbaricari, c. 3. v. 8. n. 5.
Baldad, c. 8. v. 1. num. 1.
Baltheus, c. 12. v. 13. num. 1.
Beatus, c. 5. v. 17. num. 1.
Beelzebub, c. 1. v. 16. num. 2.
Bene, c. 5. v. 11. num. 2.
Benedicere, c. 1. v. 5. num. 23. 24. 25. & v. 9. num. 7. & 8 & v. 10. num. 7. & v. 21. num. 17.
Beſtia, c. 5. v. 23. num. 8.
Bibere, c. 1. v. 4. num. 18.
Bilibris, c. 5. v. 20. num. 3.
Blaſphemare, c. 15. v. num. 3.
Bonum, c. 1. v. 4. num. 10. & v. 9. num. 2. & c. 10. v. 3. nu. 3
Bos, c. 6. v. 5. num. 5.
Boſora, c. 1. v. 1. num. 3.
Boſra, c. 1. v. 1. num. 32.
Botrus, c. 15. v. 53. num. 3.
Breve, c. 14. v. 1. num. 4. & v. 5. num. 1.
Breviari, c. 17. v. 1. num. 3.

C

COelum, c. 9. v. 5. num. 1.
Calamitas, c. 6. v. 3. num. 3.
Calcare, c. 9. v. 9. num. 4.
Caligo, c. 3. v. 5. num. 3 & c. 16. v. 17. n. 4.
Callidus, c. 5. v. 12. num. 1.
Calumniari, c. 10. v. 3. num. 1.
Calumniator, num. 4. calumnia, n. 6.
Candidum, c. 8. v. 30. num. 6.
Capere, c. 5. v. 15. n. 3. & c. 8. v. 15. nu. 5.
Capillatura, c. 5. v. 13. num. 9.
Capilli, c. 16. v. 13. num. 3.
Carcer, c. 7. v. 12. num. 6. & c. 9. v. 8. n. 3.
Carectum, c. 8. v. 11. num. 3.
Caro, cap. 10. v. 4. num. 1. 3. & c. 14. v. 22. num. 4. & cap 16. v. 16. num. 2.
Catillare, c. 5. v. 4. num. 3.
Catulus Leonis, c. 14. v. 16. num. 3.
Celare, c. 10. v. 13. n. 3. & c. 13. v. 9. num. 1.
Celeuſma, c. 6. v. 4. num. 6.
Cervices, c. 13. v. 22. num. 6.
Cetus, c. 7. v. 12. num. 5 & c. 8. v. 13. num. 5.
Chaldæus, c. 1. v. 17. num. 6.
Chirotheca, c. 1. v. 1. num. 35.
Cilicium, c. 16. v. 16. num. 1.
Cingere, c. 12. v. 18. num. 2.
Cinis, c. 13. v. 12. num. 1. 2. 3. 4. 5.
Circuire, c. 1. v. 7. num. 3.
Circulus, c. 10. v. 15. num. 1.
Circumdare, c. 3. v. 23. n. 2.
Circumſpectare, c. 15. v. 22. num. 5.
Clamare, c. 16. v. 19. num. 2. clamor, c. 8. v. 21. num. 3.
Claves, c. 12. v. 14. num. 3.
Coagulare, c. 10. v. 10. num. 4.
Coarctare, c. 11. v. 10. num. 7.
Cogitatio, c. 5. v. 8. num. 2. & c. 17. v. 11. num. 4.

Cognoſcere, c.1.v.2.num 2.
Colere, cap.13. u. 4. num. 2.
Colles, c. 15. u. 7. num. 3 & 4.
Comedere, cap. 1. uerſ. 4. num.18.
Comminari, c. 16. u. 10. num. 5.
Commovere, cap.2.u.3.num.7.
Commutare c.9.u 27 num.2 & c. 12.
Compingere, c.10. u. 21 num. 4.
Comprehendere, cap. 5.u.25. num. 6.
Concinnare, c.6.u.20. num. 4.
Concipere, c.3.u 3. num.7.
Concoti, ca. 9. uerſ. 6. num. 5.
Condemnare, cap. 9. u. 30.num.2.
Confabulari, c. 7.u.18 num. 1.
Confortare, c 4.u.4.num. 2.
Confringere, c 16.u.13. num. 3
Conjectura, c. 11.u.3.num. 4.
Congregatio, cap.15.u.34. num.1.
Conſiderare, c. 11.u 11. num. 3.
Conſcius, c. 16 u, 30.num.2.
Conſiliarius, cap. 12.n. 16.num.3.
Conſilium, c.9.u, 13.n.8 & c.15.u. 8.
Conſolari, c. 16.u.5.num.1
Conſul, c.3.u. 14.num.2.
Conſtituere, cap.14.u.5.num.2.
Conſumere, c.1.n.16.num.5.& c.7.u.6.num.3.& ca.9.u.22. num.3 & c.13.u.25.num.6.& 7.& u.28.num.2.& cap. 14. u. 10. num. 5.
Conſumare, in præf. c. 6.num.3.
Conſummatus, c.15.u.32.num.3.
Conſurgere, c.2.v.6.num.6.
Contentio, cap.6.u.29.num. 5.
Conterere, c.4.u. 10.n.7.& c.5.u.4.num.2 & c.9.u. 17. nu. 8. & c 14.u.2.num. 3
Contritus, c.16.u.13.num.2.
Continere, cap.12.u.15. num.1.
Contradicere, cap.6.u.10.num.4.& cap.11. u.10. num. 8. & c. 16. u.9.n. 3.
Contrahi, cap 7.u.5. num.4.
Contrarius, c. 7.u.20. num. 3
Convertere, c.17.u.10.num.4. 5
Convivium, c.1.u.4. num. 8
Cor, c. 7 u.17.n.5.& c.8.n.10.n.3.& c. 11.u.12.n.2.& c.12 u.3.n.6.& u.24.n.1.& 2. & cap 15.u.12.num.1 & cap. 17. verſ. 4. num. 3
Cornu, c.1.u.1. num.26
Corripere, c. 5.u. 7.num.2.& cap.13. u. 6.num.3
Corybantes, & Corybantia, c.7 u 14.num. 3
Credere, c.13.u.15.n.3. & u.31.nu.2.
Cum, c. 9.u.2.num. 3
Cupere, c. 13.u.3.num. 3
Cur, c.10 u.2. num.2
Curare, c.5.u. 18. num. 3
Curvari, c.9 u.13. num. 2
Cuſtodire, & cuſtos c.7.u 20.n.2. & c.10.u.18.n. 2.& 9.
Cyniphes, c.2.u.7.in enum. morb. Sect. 15. num.4.

D

DAre, aut dari, c 5.u.19.num. 4.
Decipere, c.13. u. 9. num. 4.
Declinare, c.12.u.12.num. 6
Deſluere, c.14.u.19. num. 2
Delere, c.4.u. 7.num.2.
Deprecari, c.5.u.8.n.2.& c.9.u.15.n. 3
Deprehenſus, c.5.u. 18. num.3.
Deſcendere, c.17 u. 15.num. 2
Deſiderare, c. 7.u.2.num. 2.
Deſolari, c. 16.u. 8.num. 4
Detrahere, c. 6.u 25. num. 1
Devorare, c.8 v 18 num. 4
Deus, c.4.u.1.num.2.& c. 5. u. 17.num.3.& c.10.u.2.n. 1. & c.16.u.12.num. 5
Dextra, c.9.u. 32. num. 4
Diabolus, c. 1.v. 6. num. 3
Dicere, c.4.u.1.num. 3.& c.17.u. 14.num. 5
Dies, c.1.u 6.num.2.& c.3.u.1.n. 8. & in peculiari conſider. lamentationum. Sect.4. & cap. 1.u. 2.num. 4.& c. 7. u. 1. num. 23
Diluculo, c.1.u 5.n.10.& c.7.u.18.n.2.& c.8.u.5.num.2.
Dimittere & dimitti, c.7.u.19 num.1 c.8. u.4 n.3 & cap. 10. v 1.num.3. & u.20.num.6
Diſcedere, c.1.u.1.num. 62
Diſperdere, c.16.u.8. num. 2
Diſpertiri, & diſpertitus, c.17.u. 5. num. 1.
Diſſipare, c. 5.u.12.num 5. & u.13.num.10.& cap. 17. uerſ. 11.num. 3.
Dives, c. 1.u.3.num. 24.
Docere, c.4.u.3.n.3 & c.6 u.24. nu. 5.
Doctrina, c.13.u. 20. num.2.
Dolere, c.4.u.7.num.3. Dolor, u.8.num.4. 8. & c.5.u.6.nu.1. 3.& c.6.u. 10.nu.2. & c.11.u. 11.nu. 5.
Domus, c.1 u.4.nu. 3. 4.
Dormire, c.7.u. 4. nu. 2. & 3.
Donec, c.14.u.6.n 4.& u.12. n. 3. & 4.
Duplex, c. 1. u. 1. nu. 55.

E

ECce, c. 1.u.18.nu. 1.c.14.u.3.nu.1 & u.18.nu.2.
Eccleſia, c.1.u 1. nu. 63.
Ænigmata, c. 13.u. 17. nu. 2.
Effundere, c. 2. in enum. morb. c.2.u.3.& c.12. u. 31. nu.3.
Egenus, c.5.u.16.nu.1.
Egredi, c.3.u. 12. nu.5.
Elevare, c.15.u.12. nu. 1.
Eliphaz, c.4.u.1.nu.2.
Eloan, Eloi, c.3.u.4.nu. 2.
Elohim, c.1.u.nu.24.& u.6.nu.33.
Eloquium, c.10.u.4. nu. 1.
Emitti, c.12. u 15.num.2.
Emittere, c.14.u.20.num.4.
Enutrire, c.8 u. 1. nu. 22.
Epulari, c.1.v.4.n.10.& u.5.num 3.
Erat, c.1.u.1. nu. 23.
Ergo, c. 5.u. 1.num. 2.
Erigere, c. 5. v.11. nu. 4.
Errare, c.12.u.16.nu.1.& u.25.nu.2.& c.35 u. 31. num.2.
Eruere, c.6.u.23.nu.3.& c.2.u.21.nu. 10. & cap.5 v.7.n. 4. & c.8 u. 9. nu.2.& c.10.u.8.nu.1.
Ethan, c.3 u.1.num. 7.
Eva, c.2.u. 9. nu. 3.
Evacuare, c.2.u.3. nu.8.
Exactor, c.3.u 18.num. 2.
Exaltare, c.5.u.11. nu. 3.
Exaudire c.12 u.4.num. 4.
Excipere, c.3.u.12.n.3.& v.21.num. 2.
Exemplum, c.17.u.6.n.3.4.5.& 6.
Exigere, c.11.u.6.nu. 3.
Expectere, c.3.u.22.n.2.& c.7.v.4.n.2.
Exterminari, c.7.u. 9. n. 1.
Extollere, c.7.u.21. nu. 1.& 2.

F

FAbricator, c.13.u.4.nu. 1.
Facere, c.1.u.1.n.76.& u.5.nu.37.& c.7.u.20.n.2.& c.10. u.8.nu.3. 4.
Facies, c.16.u.17.nu. 8.
Falſiloquus, c.16.u.9. nu.2.
Famelicus, c.9.u.5.nu.3.
Familia, c. 1.u.3. nu. 13. & 14.
Familiaris, ibidem.
Fatuum, c.1. u. 22.nu.4.
Fauces, c.1 u 14. nu. 8.
Feretrum, in præf.c.5.nu.4.
Ferre, c.1.u.14.nu.8.c.7.u.21.nu.2.
Filius, c. 17.u 5. nu. 4.
Finis, c.6.u.11.nu.13.& c.7.u. 2.nu. 3.
Fluere, c.10.u.20.n.5.& c.14.u.20.n.1.
Firmare, c.11.u. 13.nu.4.
Flagellum, c. 9.u. 23. num.2.
Flos, c. 14.u.2. nu. 1. 2. 3.
Fodere, Foſſio, c.11.v.18. num. 2.
Fœdus, c.1. u.2. nu.1.
Folium, c.13.u. 25. nu. 4.
Fons. c. 10.v. 9.nu. 3.
Formare, c.10.n.9.nu. 4.
Fornicator, c.1.u.5.nu.17.
Fortitudo, c.9.u.13.nu. 5.

Fra-

Digitized by Google

Fruſtra, c. 1. v. 9. num. 1.
Fulgere, c. 9. v. 30. num. 6.

G

GAlaad, c. 1. verſ. 1. num. 30.
Generatio, cap. 8. verſ. 8. num. 2.
Gigas, cap. 16. v. 15. num. 3.
Gladius, cap. 10. v. 17. num. 5.
Gradi, cap. 9. v. 8. num. 4.
Gratus, cap. 1. verſ. 1. num. 58.
Greſſus, c. 14. v. 16. num. 2.
Guſtare, c. 6. v. 5. num. 8.

H

HAbere, cap. 7. v. 3. num. 2.
Hæreditas, cap. 7. v. 3. num. 2.
Hamus, cap. 3. verſ. 22. num. 2.
Hermon, cap. 1. v. 1. num. 28.
Homo, c. 1. v. 8. num. 11. & c. 7. v. 1. nu. 11. & v. 16. nu. 9. & c. 10. v. 14. n. 7. & c. 12. v. 2. n. 2. & c. 14. v. 17. n. 6. & c. 15. v. 14. n. 1. Humanum, c. 10. v. 5. n. 4.
Horror, c. 4. v. 13. num. 1.
Hoſanna, c. 5. v. 1. num. 3.
Hoſtia, cap. 6. v. 43. num. 1.
Humectus, c. 8. v. 16. num. 6.
Humilia, cap. 5. v. 11. num. 1.
Hus, c. 1. v. 1. num. 26. 29. & 36.
Huſan, c. 1. v. 1. num. 36.
Hyades, c. 9. v. 9. num. 4.
Hypocrita, ca. 8. v. 13. n. 4. & ca. 13. v. 16. nu. 1. & ca. 15. verſ. 34. n. 1.

I

IAnus, cap. 1. v. 15. num. 3.
Idolum, c. 13. v. 4. num. 3. 4.
Ierobaal, c. 9. v. 3. num. 8.
Iehova, c. 1. v. 6. num. 13. & v. 21. num. 14.
Ignis, c. 1. v. 10. nu. 4. & 16. n. 4. & c. 10. v. 15. nu. 8. cap. 15. v. 34. num. 3.
Ignobilis, c. 14. v. 21. num. 3.
Ignorare, cap. 1. v. 2. num. 2. & c. 8. v. 2. nu. 2. c. 6. v. 24. num. 5. & c. 9. v. 21. num. 2.
Illoſor, c. 17. v. 2. num. 2.
Imitari, c. 15. v. 5. num. 2.
Immutare, c. 12. v. 24. num. 2.
Immutabilis, c. 15. v. 15. num. 4.
Immutatus, c. 16. v. 9. num. 2.
Impius, c. 3. v. 17. n. 1. c. 9. v. 22. num. 3. & 24. n. 2. c. 10. v. 3. n. 9. 10. 11. 12. 13. c. 15. v. 20. num. 1.
Implere, c. 1. v. 5. n. 16. & c. 5. v. 12. n. 5. & c. 9. v. 18.
In, cap. 1. v. 1. n. 6. & nu. 30. & c. 4. v. 21. nu. 5. & c. 5. v. 13. nu. 2. & c. 7. v. 11. num. 2.
Incipere, c. 4. v. 2. num. 1. & c. 6. v. 8. num. 2.
Includere, cap. 12. v. 14. num. 3.
Indignatio, c. 3. v. 26. num. 3. & c. 6. v. 4. n. 4. & cap. 17. verſ. 17. num. 1.
Infremere, c. 16. v. 10. num. 6.
Infruinum, c. 1. v. 5. nu. 22.
Ingredi, c. 5. v. 26. num. 4.
Infernus, c. 7. v. 9. n. 2. cap. 10. v. 22. num. 10. & cap. 11. verſ. 8. num. 3.
Iniquitas, c. 7. v. 9. num. 2. cap. 10. v. 22. n. 10. & c. 11. verſ. 8. num. 3.
Iniquitas, c. 7. v. 21. n. 3. & c. 10. v. 6. nu. 2. & ver. 14. num. 4. & c. 11. v. 11. nu. 3. & c. 13. v. 23. nu. 3. & cap. 16. v. 18. num. 1. Iniquus, c. 5. v. 16. num. 2.
Innocens, c. 9. v. 20. num. 3.
Ira, iracundia, c. 5. v. 2. num. 5. & c. 6. v. 3. num. 2.
Ire, c. 1. v. 4. num. 1.
Irritum, c. 3. v. 3. num. 2.
Irruere, c. 1. v. 13. n. 5. & c. 3. v. 3. nu. 2. & c. 6. v. 18. nu. 2. & v. 27. n. 2. & c. 13. v. 11. n. 6. & c. 16. v. 15. num. 3.
Inſidiæ, c. 1. v. 13. num. 3.
Inſtanter, cap. 1. v. 5. num. 10.
Inſtaurare, c. 10. v. 17. num. 1.
Inſulſum, cap. 6. v. 5. num. 6.
Interrogare, c. 9. v. 12. num. 1.

Introire, c. 2. v. 5. num. 2.
Intumeſcere, cap. 16. v. 17. num. 1.
Invadere, c. 1. v. 17. num. 4.
Inveſtigare, cap. 5. v. 27. num. 1.
Invocare, c. 12. v. 4. num 3.
Inutilis, c. 12. v. 12. num. 7. & c. 15. v. 16. nu. 3.
Job, in præfatione c. 1. num. 7. & c. 1. v. 1. num. 33. & 46.
Irridere, cap. 11. v. 3. num. 3.
Jubilare, Jubilum, c. 8. v. 21. n. 3.
Iudicare, cap. 10. verſ. 2. num. 2. & cap. 13. verſic. 18. nu. 3. Iudicium, Iudicia, capit. 8. verſic. 3. num. 1. & cap. 9. v. 19. num. 2.
Iugerum, cap. 1. v. 3. num. 10.
Iugum, cap. 1. v. 3. num. 10.
Iumenta, cap. 12. v. 7. num. 2.
Iuncus, cap. 8. verſic. 11. num. 2. & verſ. 11. num. 2. 3. & ver. 16. num. 2.
Iuſtificare, c. 8. v. 6. num. 3. & c. 5. v. 14. num. 2. Juſtificari cap. 4. v. nu. 2. & c. 9. ver. 20. num. 1.
Iuſtitia, capit. 8. verſ. 3. num. 3. 4. Iuſtus, capit. 17. verſic. 8. num. 1.

L

LAbia, c. 11. v. 1. num. 5.
Laborare, c. 4. v. 8. num. 4. & c. 9. ver. 29. num. 2. Laborioſum, c. 7. v. 3. num. 3.
Lacerare, c. 13. v. 14. num. 3.
Lætitia, cap. 13. ver. 19. num. 5.
Lancea, c. 16. v. 14. num. 1.
Laougn, c. 9. v. 25. num. 5.
Lapis, capit. 5. v. 23. num. 1. & 2.
Laſcivire, capit. 1. v. 4. num. 10.
Latria, c. 1. v. 1. num. 59.
Latrones, cap. 17. v. 3. num. 5.
Lavare, c. 9. v. 30. num. 2. 3. & 4.
Laudare, lau, cap. 3. v. 7. num. 1.
Leæna, c. 4. v. 10. n. 3. & c. 10. v. 16. n. 2.
Leo, c. 4. v. 10. n. 1. & c. 5. v. 22. num. 4.
Leviathan, c. 3. v. 8. n. 4.
Limus, cap. 10. verſ. 9. num. 4.
Lingua, cap. 14. v. 5. num. 2.
Locus, c. 7. v. 10. num. 3. & 4.
Locuſta, cap. 14. v. 2. num. 6.
Longanimis, cap. 4. v. 9. num. 2.
Loqui, cap. 9. verſ. 14. num. 2. & verſ. 22. num. 3. & capit. 11. v. 5. num. 5.
Lucifer, capit. 11. v. 17. num. 1.
Lutum, c. 10. ver. 9. n. 6. vide etiam, c. 4. v. 15. n. 2.
Lux, cap. 3. ver. 20. num. 2.

M

MAcies, cap. 15. v. 27 num. 2.
Mœrens, c. 5. v. 11, num. 3.
Magnus, c. 1. v. 3. n. 17. 18. 19. 20. 21. 22. & c. 3. v. 19. num. 1. & c. 5. v. 9. num. 2. & c. 8. v. 7. num. 1.
Malum, capit. 3. verſic. 10. num. 3.
Maledicere, cap. 3. verſ. 1. num. 7. & cap. 5 verſ. 3. num. 6.
Malignus, cap. 5. v. 12. num. 2.
Mane, cap. 7. v. 18. num. 2.
Manere, capit. 11. verſ. 14. num. 9.
Manica, capit. 5. verſ. 2. num. 31.
Manifeſtari, c. 9. v. 21. num. 2.
Manus, capit. 1. ver. 1. nu. 48. cap. 6. v. 8. n. 3. & c. 15. v. 23. nu. 5. 6. & v. 32. num. 4.
Melchiſedech, c. 1. v. 1. num. 2.
Membra, c. 17. v. 7. num. 2.
Menſis, c. 3. v. 6. num. 3.
Menſura, c. 11. v. 9. num. 4.
Menſurabile, c. 7. v. 16. num. 7.
Meridies, c. 1. v. 1. num. 28.
Meum, c. 9. v. 14. num. 2.
Militare, Militia, cap. 6. verſ. 4. num. 8. & cap. 7. verſ. 1. nu. 1. 2. 3. 4. 10. 11. & cap. 10. verſ 17. num. 6.
Mille, capit. 9. verſic. 3. num 2. & 3.
Mirabilia, capit. 5. verſic. 9. num. 4.
Miſer, capit. 14. verſic. 1. num. 5.
Miſeria cap. 10. verſic. 15. num. 9. & v. 22. nu. 13. & cap. 15. v. 16. num. 1.

Miſericordia, cap. 6. verſ. 14. num. 2. 4. & cap. 10. verſic. 12. num. 3. 4.
Mittere, Miſſus, cap. 1. verſ. 4. num. 13.
Moleſtum, cap. 16. verſ. 3. num. 2.
Montes, capit. 9. verſic. 5. num. 1. & capit. 15. v. 7. num. 34.
Mors, capit. 6. verſic. 6. num. 9.
Movere, Moveri, cap. 2. verſic. 11. nu. 4. & c. 15. v. 23. n. 3.
Mulgere, cap. 10. verſ. 10. num. 2.
Mulier, cap. 14. verſ. 1. num. 23.
Multiplicare, cap. 9. verſ. 17. num. 2. & cap. 10. verſ. 17. nu. 4.
Multiplex, cap. 11. verſ. 6 num. 1.
Mulus, cap. 1. verſ 3. num. 11.
Mundum cap. 8. verſic. 6. num. 1. & cap. 9. verſ. 30. num. 6. & cap. 14. verſ. 4. num. 1. 2. 3. & cap. 15. v. 15. nu. 3.
Munus, cap. 15. verſ. 34. num. 3.
Murus, cap. 1. verſ. 10. num. 2. 3. & 4.
Mutatio, cap. 14. verſ. 14. num. 6.
Myrmecoleon, cap. 4. verſ. 11. num. 3.

N

NAamath, capit. 11. verſic. 1. num. 1.
Naſci, capit. 15. verſic. 7. num. 1.
Natus, capit. 14. verſ. 13. num. 4.
Neceſſarii capit. 6. verſic. 13. num. 3.
Nequitia, capit. 1. verſic. 24. num. 2.
Nervus, cap. 13. verſ. 27. num. 1.
Nihil, cap. 7. verſ. 16. num. 3.
Niſi, cap. 1. verſ. 11. num. 4.
Noctua, cap. 16 verſ. 18. num. 1.
Noe, in præfat. cap 1. num. 9.
Nomades, cap. 1. verſ. 1. num 28.
Nomen, cap 1. verſ. 21. num. 17.
Nominati, cap. 1. verſ. 1. num. 40.
November, cap. 9. verſ 9 num 2.
Nox, in peculiari conſideratione lamentationum, cap. 5. verſ. 1. Sect. 4. & verſ. 3. num. 5. & verſ. 6. num. 2.
Nubes, cap. 13. verſ. 9. num. 4.
Nudatus, cap. 14. verſ. 10. num. 5.
Numerare, cap. 7. verſ. 3 num. 3.
Nuntius, cap. 9. verſ. 15. num. 1.

O

OBliviſci, cap. 8. verſ. 13. num. 3. Obliviosus, ibid. & cap. 14. verſ. 13. num. 6.
Obmuteſcere, cap. 5. verſ. 16. num. 4.
Obſcurare, cap. 3. verſ. 5. num. 1.
Oculus, cap. 10. verſ. 4. num. 1. & cap. 16. verſ. 27. num. 2. & cap. 17. verſ. 2. num. 5.
Odor, cap. 14. verſ. 9. num. 3.
Offerre, cap. 1. verſ. 5. num. 13.
Omne, cap. 1. verſ. 1. num. 52.
Omnipotens, cap. 8. verſ. 3. num. 4. & cap 15. verſ. 25. nu. 2
Onager, cap. 6. verſ. 5. num. 2. & cap. 11. verſ. 12. num. 5.
Operire, cap. 16. verſ. 15. num. 2. & verſ. 19. num. 4.
Operarii, cap. 4. verſ. 8 num. 2.
Opus, cap. 7 verſ. 2. num. 3. & cap. 9. verſ. 28. num. 2. & cap. 10. verſ 3. num. 8.
Opprimere, cap. 10. verſ. 3 num. 7. & cap. 16. verſ. 8 num. 1.
Opulentus, cap. 16. verſ. 13. num. 1.
Optimates, cap. 12. verſ. 19 num. 4.
Oratio, cap. 16 verſ 18 num 4.
Orbis, cap. 9. verſ. 13. num. 6.
Orcus, cap. 7 verſ. 7. num. 1.
Orientalis, cap. 1. verſ. 3. num. 13.
Orion, cap. 9 verſ 9 num. 3.
Ortus, cap. 9. verſ. 26. num. 1.
Olla, cap. 7. verſ. 15. num. 5.
Oſtendere, cap. 15. verſ. 17. num. 1.

P

PAniſ, cap. 15. verſ. 23. num. 3.
Papyrus, cap. 8 verſ. 11. num. 2. & cap. 13. v. 13. num. 3.
Parabola, cap. 17. verſ. 6. num. 1.
Parare, cap. 12. verſ. 4. num. 4.
Parcere cap. 6. verſ. 10. num. 3. & cap. 7. verſic. 11. num. 12. & verſic. 16. num. 1. & verſic. 19. num 1. & capit. 16. verſ. 6 num. 2.
Pars, cap. 17. verſ. 5. num. 1.
Partiri, ibid.
Pauper, cap. 5. verſ. 15. num. 2.
Parvulus, cap. 3. verſ. 2. num. 6. & cap. 9. verſ. 23. num. 3.
Parvus, cap. 3. verſ. 19. num. 2. & cap. 8. verſ. 7. num. 1.
Pater, cap. 8. verſ. 8. num 4. & cap. 15. verſ. 7. num. 1. & verſ. 17. num. 2.
Patientia, cap. 4. verſ. 6. num. 6. & cap. 17. verſ. 15. num. 1.
Paucitas, cap. 10. verſ. 20. num. 4.
Paululum, cap. 1. verſ. 11. num. 3.
Pavor, cap. 12. verſ. 17 num. 5.
Pax, cap. 8. verſ. 6. num. 6.
Peccare, cap. 1. verſ. 5. num. 22. & cap. 8. verſ. 4. num. 1.
Peccatum, cap. 7. verſ. 21. num. 3. & cap. 10. verſ. 6. num. 2.
Pellis, cap. 2. verſ. 4. num. 1. & 4.
Percuſſor, & percutere, cap. 1. verſ. 5. num. 9. & cap. 5. v. 18. num. 5. & verſ. 21. num. 3. & cap. 16. verſ. 11. num. 3.
Peregrinus, peregrina, cap. 15. verſ. 19. num. 5.
Perire, cap. 3. verſ. 3. num. 2. & cap. 8. verſ. 13. num. 1.
Perpetuum, cap. 14. verſ. 10. num. 1. & 2.
Perſeverare, cap. 15. verſ. 29. num. 4.
Petitio, cap 6. verſ. 8. num. 1.
Pertranſire, cap. 9. verſ. 26. num. 1.
Phares, cap. 16. verſ. 15. num. 1.
Piloſus, cap. 5. verſ. 5. num. 5.
Pinguis, c. 15. v. 17. nu. 1. 2. 3. 4. & 5.
Plangere, cap. 10. verſ. 20. num. 7.
Plantare, cap. 14. verſ. 9. num 4.
Plaſmare, cap. 10. verſ 8. nu. 3. & 17.
Pœna, pœnæ, capit. 9. verſic. 23. nu. 6. & cap. 1. nu. 5.
Polliceri, cap. 17. verſ. 5. num. 2.
Porrigere, cap. 8. verſ. 20. num. 2.
Portare, cap. 7. verſ. 21. num. 1. & cap. 9. verſ. 13. num. 7. & cap. 10. verſ. 8. n. 13.
Poſſeſſio, cap 1. verſ. 3. num. 1.
Poſt, cap. 17. verſ. 12. num. 6.
Præcinere, cap. 1. verſ. 9. num. 2.
Præcipitare, cap. 20. verſ. 8. num. 1.
Prædo, cap. 12. verſ. 6. num. 2.
Præparare, cap. 15. verſ. 35. num. 4.
Præſepe, cap. 6. verſ. 5. num. 5.
Præterire, cap. 6. verſ. 14. num. 2 & verſ. 15. num. 3. & cap. 14. verſ. 5. num. 2.
Prævaricari, cap. 4. verſ. 8. num. 4.
Pervertere, cap. 5. verſ. 13. num. 9.
Pravum, cap. 4. verſ. 18. num. 4.
Preces, cap. 16. verſ. 18. num. 4.
Pretioſus, cap. 3 verſ. 1. num. 6.
Primogenita, cap 1. verſ. 1. num. 17. & verſ. 5. num. 27.
Primitiva, cap. 1. verſ. 5. num. 17.
Primum, cap. 15. verſ. 7. num. 2.
Princeps, cap. 12. verſ. 21. num. 3.
Pro, cap. 2. verſ. 4. num. 2. 3. 4. & 5.
Probare, cap. 7. verſ. 1. num. 8.
Prohibere, cap. 15. verſ. 11. num. 3.
Proiicere, cap. 15. verſ. 33. num. 8.
Propheta, in Præf. cap 9. num. 2.
Protegere, cap. 14. verſ. 13. num. 2.
Prouerbium, cap. 17. verſ. 6. num. 1. 2. 3. & 4.
Puer, cap. 5. verſ. 15. num. 9.
Pugnare, cap. 17. verſ. 3. num. 3.
Pulchritudo, cap. 5. verſ. 3. num. 2.
Pullus, cap. 11. verſ. 12. num. 3.
Pulvis, cap. 10 verſ. 9. num. 8.
Purus, cap. 11. verſ 4. num. 1.
Putredo, cap. 7. verſ. 5. num. 1. & cap. 13. verſ. 28. num. 2.

Q

QUærere, cap. 10. verſ. 6 num. 1.
Quamobrem, cap 5. verſ. 8. num. 2.
Quantum, cap 13. verſ. 21. num. 1.
Quaſi, cap. 1. verſ. 1. num. 16. & cap. 2. verſ. 10. num. 2.
Quia, cap. 1. verſ. 25. num. 2. & cap. 7. verſ. 17. num. 1.
Quies, cap. 5. verſ. 13. num. 4.
Quieſcere, c. 3. v. 25. nu. 1. & c. 14. v. 6. nu. 2. & c. 16. v. 7. nu. 3.

R

RAdix, c. 5. v. 3. num. 3. & c. 13. v. 27. num. 7. & cap. 14. verſ. 9. n. 1. & c. 15. verſ. 29. nu. 3. & c. 17. u. 15. n. 3.
Rami, cap. 15 verſ. 30. num. 1.
Raptim tranſire, cap. 6. verſ. 15. num. 3.

Re-

Recedere c.1.u.1.num.61.& c.6.u.13.num.3. & c.14.uerſ. 4. num.1.& u.12.num.2.
Recordari,c.8.u.13.nu.3. & c.10.u.9 num.3.2.
Rectum,cap.1.n.1.num.56. 57.
Rectitudo, c.6.u.25.num.2.
Redemptio,c.6.n.23.num. 3.
Referre, cap.9.u.20.num.2.
Refrigerare,c.10.u.10.num.7.
Reliqui,cap.4.u.21.num.1.
Reliquum, cap.7.u.2.num.3.
Repente, cap.1.u. 18. num.1.
Repleri,c.34.u.1.nu.5.& c.16.u.11.n 4.& c.9.u.18.num 4.
Reprobare,c.5.u.17 num.4.Reprobum,c.15 u.17.num. 3.
Requirere c.3.u.4.num.2.3.4.5 & 6.
Reſiſtere cap.9.uerſ.3. num. 3.
Reſpondere c.4. uerſ.1 num.1.& cap.9.uerſ.12.nu.1.uerſ.14. nu.1.& n 33 nu.1.& cap.13.u.22.nu.1.& cap. 14. uerſ. 15. num 4.& cap.15. uerſ. 1. num.1.& uerſ. nu.5.& cap.16. u.1. & 1.num.2.
Retinere, cap.2.uerſ.3.num.1. & 4.
Reverti, cap.7.u. 12.num.2.
Rex,cap.7.u.13 nu.5. Rex regum,c 1.u.1.num.17.
Ridere,c.5.u.22.num.1.& c.9.u.13.nu.5. Riſus,c.8.9. 21.n.1.
Roborare,c.14.n 20.num.2.& c.16.u. 6 num. 1.
Robuſtus,c.6.u.13.num.2.& c 9.u. 19. num.1

S

SAbba, c.1. u. 15.n.6
Sabbatiſmus,c.5.u.19. num. 3
Saddai,c.6.u.14.n.3.& c.8.u.3.n.4
Sacens, c.16.u. 16. num. 1
Sacerdos,c.12 u.15.n.1 & c.1 u.5.n.16
Sacrificium, c.1.u.5. num. 13.
Sagitta,c.6.v.4.num.1.Sagittarii,c.16.v. 14.
Sal c.6.v.5. num. 6.
Saliva cap.7.v.19. num. 3.
Salvator cap.13.v.16. num. 1.
Salus, cap.5 v.4 num.1.
Sanguis, c.16.v.58. num. 2.
Sanctum,c.5.v.1.n.5.& c.6.v.10. n.5
Sanctus,Sancti,c.6.v.10.n.5.& c.15.n.5
Sanctificare c.1.v.5.n.3.4.5.6
Satan c.1.v.6.num.8
Satiare cap.16.v.11.num.4
Saturari c.10.v.6.n.1.& v.15.num. 7
Saturitas, cap.3.v.24.num 1
Scandalum,cap.1.v.6. num.8
Scelus,c.13.v.25.num 3
Scire,c.5.v.25.n.1.& c.8.v.3.n. 2 & c 9.v.28.num.1.& ca 10. verſ. 2. num. 2.
Scirpus, c. 8. v. 11. num. 2.
Scenitæ, cap.1.verſ.1.num. 28
Scopus, cap.16.v.13.num.5
Scribere, c.13.verſ.2.num.5
Sectari,ſectator,cap.5.v.7.num.7
Sedere,c.2.v.12.n.3.& c.6.v.29.nu. 4
Sed tamen, c.13.v.3.num.2
Seir, c.1.verſ.1.num. 36
Semel, cap.9.v.23.num. 3
Semen, cap.5.v.25.num. 1
Sequeſter, cap.9.v.32.num.5
Sermo, c.11. v. 4. num. 1
Serpens,c.1.v.14.n.1.& c.2. v. 9. nu. 8
Serpentes,c.2.in enum.morb.ſect.6.n.3
Siccare, cap.12.v. 23. num.4
Signare, cap.14.v.27. num. 1
Signum, cap.16.v. 43.num.5
Signaculum, cap. 9. v.7. num. 3
Silere,ſilentium,c.3.v.2.n.3.& v.13 n. 2
Simplex, ſimplicitas, c.1.v.1.num.51.52.53.54.55
Socius, cap. 17.verſ.5. num. 2
Solemnitas, cap. 1.verſ. 5.num. 1
Solitudo, cap 3.v.24.num.3
Soluere, cap. 6. verſ. 8. num.13
Sonitus, cap. 15. verſ. 21. num. 1
Sophar, cap.11. verſ. 1. num. 2.
Sordes, c.17.v.5.n.2.& c.9.v. 13.num. 2
Soror, c.1.v.4.num.13.19.& c.17.v.14. num. 6
Sperare, c. 13.verſ.15.num. 1
Spiritus,c.5.v.13.n.3,& n.3.c.6.v.4.n.5.& c.7. v. 7.n. 2. & c. 12.v.20.num.5.& c.17. v. 1. num. 1.
Splendidè, cap.1.v. 4. num. 10
Soſpitas, cap. 5.v.11.num. 5
Stare,cap.1.v.1.n.61.& v.6.num.5
Statera, cap. 6. verſ. 3. num. 4
Statuere, c. 15. v. 16.num. 6
Sterile, cap. 15. verſ. 34. num. 2
Sterquilinium, cap. 1. in enumerat. morb. ſect. 11.nu.1.2.3.
Stipula, cap. 13. v. 21.num. 5.6.7.
Stomachus, cap. 15. v. 2.num.1
Stultus, ſtultitia, c.1.v.20.nu.3. & c.2. v. 10. nu. 3.& cap. 5. v.2.nu.2.& cap.6.v.27.num.2. & v. 30. num.6. & cap. 1. verſ. 14. num. 23
verſ. 14. num. 23
Subito, cap. 7. verſ. 18. num. 4.
Sublime, cap. 5.verſ. 11. num. 2.
Subſtantia, c.1. verſ. 10. num. 6.
Subvertere, c. 11. v.10.nu.6.& c.12.v.15.num. 3.
Succidere, c.4.v.20. num. 8
Suggrundaria, c. 10.verſ. 19. num. 2
Superbia, c.10.v.16. nu. Superbire, c.15.v.20.num.2.
Supplantare, cap.11.v.19.
Surgere,c.1.v.5.n 9.& v.20.n.2.3.v.4.num.2.3
Suſcipere, c.17.v.3. num.2
Suſcitare,c.3.v 8.n.4.& c.16.v.9.num.3.
Suſtinere, cap. 6.v.11.num. 2
Sycophanta, c.11.v.3. num.3.

T

TAbernaculum,c.5.v.24.num.1.& c.8.v.22.num. 3
Tacere,cap.6.v.24.num.5.
Tædere, cap.10 v.1. num. 2.
Tangere,c.1.v.11.nu.3.& v.16.n.5. & ca. 2. in enumeratione morb. ſect. 4. num. 1.
Tela, c.7. verſ. 6.num. 1.
Tempus,c.1.v.21 num 19.& c.3.v. 2. num. 1. & c.12. verſ. 3. num. 5. & 6.
Tenebræ,c.5.v.14.nu.1. & c.17.v.4.num.14.& c.10.v.22. nu. 1. & c.15.verſ.25. num.1.
Tentatio, c. 7.v. 1.num.5 6. 7.
Terminus, cap.14. verſ. 5. num.3.
Terra,c.1.verſ.1.num.24.& v.10 num.8. & c. 14.v.10.n.1.3. & 4. Terrenum, cap.4.verſ.19.num. 4.
Terrere, cap. 9. ver. 34. num. 5.
Thynnus, cap. 17. verſ.12.
Tibicines, cap. 3. verſ. 8.num.5.
Tigris, cap.4.v.10.num.3.& v.11. num.1.
Theman, cap. 4. verſ. 1. num. 3.
Themanitæ, cap.6. verſ. 20. num. 3.
Timere,timens,c.1.v. 1. n. 39.& 60.& c.6.v.15 num. 1. Timor, c. 15. v.4 num. 7.
Tinea, cap. 4. verſ. 19. num. 5.
Tingere, cap. 9. verſ. 31. num.1.
Tollere, cap. 6. verſ. 14. num. 1.
Torqueri, cap 9. v 17. num. 4.
Transferre, cap. 9. verſ. 5. num. 7.
Tranſire, c. 13. num. 1. & c.15.v.19. num. 6.
Tribuere, cap. 10. verſ. 12. num. 2.
Tribulatio, c. 7. verſ. 11. num. 2.
Tumultus, cap. 3. verſ. 17. num.1.
Turbo, cap. 9. verſ. 8.nu. 3. & c.13.v. 2. num. 3.
Turma, cap. 1. verſ. 17. num. 3.
Tyrannus, cap. 15. v. 20. num. 3.

V

VAcuum, cap. 6.v. 18. num. 3.
Væ, cap. 10. v. 15.num. 6.
Væcordia, cap. 8. verſ. 14. num. 2.
Vallare, vallum, c.1.v.10.nu.2. & c.15 verſ.24.num. 1
Vallis, cap.6. verſ.15. num.3.
Vanitas,cap.7. verſ.16.num. 5. & 6.& c.1 10.n.1. & 2. & verſ. 22. num. 1.
Veſtis, cap. 1.verſ.13. num. 8.
Velox, cap. 7.verſ. 6 num.1. & c.9. verſ. 25. num. 2.
Veluti, cap. 9. verſ. 30. num. 6.
Venire cap.1.verſ. 7.nu. 4.& cap. 9. verſ. 11. n.4.
Ventus, c.15. v.2. num.2, Ventoſum,cap.16. verſ. 3. num.5.
Verber, cap. 5. verſ. 21. num. 3.

Verbum , cap. 15. u. 21. num. 2.
Verè , Veritas, c. 5. u. 2. nu. 1. & c. 6. u. 25. num. 1. & c. 9. u. 1. n. 2. Verus c. 8 u. 1. nu. 52.
Verax, cap. 12 uerſ. 20. nu. 1.
Verontamen c. 15. u. 2. num. 3.
Vereri c. 9. u. 28. nu. 2.
Vermis cap. 4. u. 19. num. 5.
Vertere c. 17. u. 12. nom. 5.
Veſpera, c. 11. u. 17. num. 1. & 2.
Veſtis c. 8. uerſ. 22. n. 2. & c. 9. u. 31. n. 2.
Veſtire c. 10. uer. 11. nu 4.
Via & viæ c. 8 u. 13. nu. 2. & c. 13. u 13 nu. 5.
Videre , c. 3 u. 10. nu. 3. & c. 4. u. 1. nu 1. & c. 7. u. 7. num. 4. & u. 8. nu 2. & c. 10. u. 4. nu 1. & 7. cap. 15. u. 17. nu. 8. Viſio, c. 4. u. 13. nu. 2. & c. 7. u. 14. nu. 3.
Vigilare, c. 8. u. 6. nu. 5.
Vinctus, cap. 3. u. 18 num. 1.
Vinea, cap 25. u. 33. num. 2.
Vinum cap 1. uerſ. 13. num. 3.
Violentus, cap. 5. uerſ. 15 num. 4.
Vir, c. 1. u. 1. à nu. 1. uſque ad 13. & n. 41. & c. 10. u. 5 num. 4.
Vireſcere, cap. 14 u. 7. num. 15.
Virga, cap 9 uerſ. 34. num. 2. 3. 4. & 5.
Viſcera, c. 1. u. 18. num. 7. c. 2. in enumeratione morb. ſect. 7. n. 1 & c. 16. uerſ. 54. num. 3.
Viſitare, c. 2. u 5 1. num. 4. & c. 5. u. 24. n. 4. & c. 7. u. 18. n. 1. & 2. & 3. & c. 10. uerſ. 12. num. 6.
Vita, cap. 10. verſ. 12. num. 2.
Ulcra, cap. 7. uerſ. 16. num. 1.
Umbra, c. 7. u. 2. num. 2. & c. 9. u. 25. num. 5. & c. 14. u. 2. nu. 4. 5. & 6. c. 16. uerſ. 17. num. 3.
Univerſa, cap. 5. uerſ. 10. num. 3.
Unum, cap. 9. uerſ. 3. num. 2. & 3.
Vocare, vocatus, vocatur, & vox, c. 1. u. 4. num. 13. & cap. 14. u. 10. num. 6. & c. 14. u 5. num. 1. 2. 3.
Uterus, cap. 15. uerſ. 35. num. 4.

Z

Zara, cap. 1. uerſ. 1. num. 33.

INDEX PECVLIARIVM QVORVNDAM HEBRAISMORVM,

Phraſium , & Scripturæ intelligendæ Regularum ,

QUAE IN HOC OPERE TRADVNTVR, ET EXPLICANTVR.

Præter minutiores alias obſervationes , quas ſtudioſus ſacri ſermonis paſſim inveniet , & ad formam certæ alicujus , & peculiaris regulæ exigere facilè poterit .

A

Abominationi eſſe hominem ſuis veſtimentis, c. 9 u. 31. num. 3
Angelus Domini, c. 2. u. 1. n. 2. Angelus Satanæ , c 2 u. 8. n. 3.
Anima pro anima , c. 17. u. 4. num. 4.
Animam ſervare , c. 2 uerſ. 6. num. 3.
Aperire os , c. 3. uerſ. 1. num. 4. & 5. & c. 16. u. 12. num. 1. 2.
Apponere cor . Vide Cor .
Ar. a teſtimonii , c. 9. u. 19. num. 4
Aura lenis, c. 4 u 16. n. 4.
Aurit zeli , c. 12 u. 12. num. 5.
A , & Ab , præpoſitiones ultimi caſus , exprimere ſolent comparationem , c. 4 u. 17. num. 1.
Ad audiendum , res mutas & mortuas quorſum compellent Prophetæ , c. 16. u. 19. num 3.
Affixum apud Hebræos idem ualet . quod nomen reciprocum , c. 15. u. 30. num. 2.
Auctores ſacrorum librorum de ſe tanquam de aliena perſona loqui ſolent , in Præfat. c. 3. num. 7.
Res dicuntur eſſe in Scriptura , cùm apparere , & cognoſci incipiunt , c. 15. u. 7. nu 4.

B

Baculus arundineus, c. 10. u. 3. num, 13.
Bibere aquam , & bibere iniquitatem , c. 15. uerſ. 16. n. 5. 6. 7. & 8.
Bonum videre . Vide Videre .

B

Cadere in faciem . Vide facies.
Cadere in terram, c. 1. u. 23. nu. 3.
Cadere ab aliquo c. 11. u. 3. nu. 6.
Caput movere , c. 16. uer. 5. nu. 1. 2. 3. 4. Erigere, c. 3. u. 2. num. 3 Levare, Attollere, Demittere, c. 10. u. 15. n. 2. 3. 4 5. Contorquere , c 10. u. 15. num. 1.
In capite libri , c. 11. u 13. num. 2.
Carnes humanas lacerare, aut levare dentibus, c. 13. u 13 n. 3.
Eſſe ex catalogo , ita extra catalogum , cap. 7. verſ 1. num. 11.
Catena caliginis. Vide Tenebræ .
Cruponare bellum, c. 5. u. 5. num. 4.
Sine cauſa, c. 9. u 17. num. 2.
Colligere furorem, c. 16. u. 10. num. 4
Columnæ terræ, c. 9. u 6. num. 3
Collum crectum, c. 15. u 26. nu. 4
Commutare labia . Vide Labia .
Commutare faciem . Vide Faciem .
Concludere ventrem, aut vulvam, c. 3. u. 10. num. 8.
Contrahere os. Vide Os.
Cor in ore , aut econtrà, Os in corde , c. 3. u. 20. num. 5
De corde proferre eloquia , ibid.
Dicere in corde . Vide Dicere .
Cor apponere, c. 1. u. 8. nu. 1 3. & 4. & c. 7. u. 17. n. 5. Diſſolvi , c. 6. u. 14. n. 1. Inveniſe, c. 10 u. 8. num. 2. Formare , cap. 11. u. 13. nu. 1. & Enutrire, c. 1. u. 5. nu. 2 2. Aperiri , aut excæcari , c. 10. u. 4. num. 1.
Cor duplex , cap. 1. u. 1. num. 55.
Coram aliquo eſſe, c. 2. u. 3. num. 9. & c. 9. u. 2. num. 3
Corpus mortis , c. 11. u. 3. num. 1.
Quod ſub aliqua conditione tacita , & quaſi ex data Hypotheſi debet intelligi , abſolutè & ſine ulla conditione dicere & proponere ſolet Scriptura , c. 11. u. 13. n. 4.
Qui Chriſti figuram geſſerunt , non omnibus ſuis actibus illum repræſentarunt. in Præfat. c. 7. num. 3.
Particula cauſalis ſæpè redundare ſolet , c. 1. ue. 8. num. 11. & c. 3. uerſ. 25. num. 2.
Verba cognoſcendi afferre ſolent publicam rei notitiam atq; certitudinem , c 5. u. 24. num. 1. & u. 25. n. 1. Senſum etiam & experimentum, c. 7. n. 7. num. 4. & c. 8. u. 9 num. 2. & ca. 9. uer. 28. n. 2. & c. 10 u. 1. n. 2.
Comparativa, & ſuperlativa, quibus carent Hebræi , circumloquuntur aliis particulis, c. 1. u. 3. nu. 17.
Cum conſtructio unius verbi tribuitur alteri , ſignificatio utriuſque jungenda præcipitur , c. 12. u. 22. num. 1. & c. 5. uerſ 8. num. 3.
Qui Chriſti figuram geſſerunt , ut David , Salomon, Samſon ,

ſon, Job, non in omnibus ſuis actibus, ſed certis quibuſdam rebus illum repræſentant. in Præfat. cap. 7. num. 4.

D

DEi ſervus, cap. 1. verſ. 8. num. 5.
Filii Dei, cap. 1. verſ. 6. num. 3. 4.
Dei oculus, cap. 7. verſ. 8. num. 3.
Sagitta Dei, cap. 6. v. 4. num. 2. *Dei flatus*, cap. 4. v. 9. num. 1.
Dei manus, cap. 3. in enumeratione morb. Sect. 11. num. 5. & cap. 7. verſ. 19. num. 2. & cap. 10. verſ. 8. num. 9. 10. 11. 17. 18.
Dei timor. *Vide Timor*.
Dei facies, vel à facie Dei. *Vide Facies*.
Deum iraſci, c. 9. v. 6. num. 5. *Commoveri*, c. 2. v. 3. nu. 7. *Redire*, cap. 9. verſ. 23. num. 5. & 7. verſ. 24 nu. 1. *Venire, aut abire*, cap. 9. verſ. 11. num. 2. *Ignorare*, c. 8. verſ. 9. num. 1. & c. 9. verſ. 21. num. 3. *Vocare*, cap. 14. verſ. 15. num. 1. *Inſpirare, reſpirare cohibere ſpiritum*, cap. 10. verſ. 8. num. 11. *Oblivisci, aut recordari*, cap. 7. verſ. 7. num. 1. & cap. 10. verſ. 9. num. 2. *Requirere*, cap. 3. verſ. 4. nu. 2. 3. 4. 5. *Reſpicere*, cap. 7. verſ. 8. num. 2. & cap. 14. verſ. 3. num. 1. *Reverti*, cap. 10. verſ. 16. num. 5. *Conſurgere, & exaltari*, c. 1. verſ. 20. num. 4. *Dormire*, cap. 8. verſ. 6. nu. 5. *Vigilare* ibid. num. 4. *Egredi*, cap. 9. verſ. 8. num. 4. *Stare*, ibid. *Gradi, calcare*, num. 5.
Dextram porrigere, c. 14. v. 5. num. 4 *à dextris eſſe*, c. 17. v. 3. num. 6.
Dicere in corde, cap. 1. verſ. 5. num. 10.
Diem perire, cap. 3. verſ. 3. num. 2.
Dies hominis, cap. 3. verſ. 1. num. 8.
Dies illa, cap. 1. verſ. 6. num. 2.
Dies heſterna, cap. 8. verſ. 9. num. 1.
Dies magnus, cap. 1. verſ. 1. num. 39.
Dies malus, cap. 10. verſ 5. num. 1.
Dies tenebrarum, cap. 15. verſ. 23. num. 5. *Optata*, c. 14. verſ. 6 nu. 3. & 4. *Amara*, cap. 13. verſ. 26. num. 4.
Dies iudicii, cap. 1. verſ. 6. num. 2.
Dies iræ, cap. 3. verſ. 3. num. 2.
Diligere ſalutare Dei, cap. 3. verſ. 23. num. 3.
Dirigere cor, aut dirigere viam, cap. 11. verſ. 13. num. 4.
Diſperſita linguæ, cap. 17. verſ. 5. num. 1.
Domus lutea, cap. 4. verſ. 19. num. 2.
Domus animæ, cap. 1. verſ. 4. num. 3.
Domus aranea, cap 8. verſ. 14. num. 4.
Deprecari faciem. *Vide Facies*.
Detrahere colo lunam, & ſtellas. *Vide Stellas*.
Dandi caſus ſæpè redundare ſolet in Sacro ſermone, cap. 1. verſ. 2. num. 2 & cap. 5. verſ. 27. nu. 1. Sæpè etiam eſt commodi, ibid. & cap. 3. v. 23. num. 1. Sæpè ſumitur pro ablativo cum præpoſitione, De, cap. 15. verſ. 6. num. 5.
Deus interrogationibus utitur, & quaſi dubitandi formulis, ut certam ab homine confeſſionem eliciat, & alia etiam efficiat, cap. 1. verſ. 9. num. 1.
Deo, quamvis neque volenti, neque percipienti, ſed tantum permittenti, tribui ſolet effectus, cap. 1. v. 21. nu. 13. 16.
Diem novum diſtinguere, & numerare ſolet Scriptura, propter novum factum, cap. 1. verſ. 2. num. 2.

E

EFfugium perire, c. 11. verſ. 20. num. 3.
Effundere contemptionem, aut deſpectionem, c. 8. v. 22. num. 4.
Evacuare crucem, cap. 1. v. 1. num. 6.
Extendere manus. *Vide Manus*. *Extendere calceamentum*, cap. 1. verſ. 1. in appendice prima ad Jobi genealogiam.
Exterminare faciem, c. 7. verſ. 9. num. 1.
Cum Scriptura duo extrema proponit, media etiam, quæ inter illa ſunt, vult intelligi, cap. 3. v. 19. num. 3.
Verbum Eundi junctum aliis verbis, illorum ſignificationem auget, & frequentiam atque conſuetudinem affert, cap. 1. verſ. 4. num. 1.
Epitheti perpetui vim habere ſolet in Scriptura ſextus caſus nominis ſubſtantivi, cùm regitur à nomine adiectivo, cap. 9. verſ. 4. num. 2.

F

FAcere coenam, cap. 14. verſ. 9. num. 3.
Facere iudicium, cap. 8. verſ. 3. num. 1.
Faciem ſuſcipere, aut reſpicere, cap. 9. verſ. 24. num. 4. *Accipere*, cap. 13. verſ. 8. num. 2. *Levare*, cap. 11. verſ. 15. num. 1. *Deprecari*, c. 11. verſ. 19. num. 3. *Commutare*, cap. 9. verſ. 27. num. 2. 3. *Immutare*, c. 14. verſ. 20. num. 5. *Abſcondere*, cap. 13. verſ. 24. num. 1. *Cadere in faciem*, c. 3. verſ. 25. num. 4. *à facie*, *Vide Dei*.
Faſciculus viventium, cap. 14. verſ. 5. num. 2.
Filii Dei, cap. 1. verſ. 6. num. 3. 4.
Filii Ignis, cap. 5. verſ. 7. num. 5.
Filius Domus, cap. 1. verſ. 10. num. 5.
Filius putredinis, cap. 17. verſ. 14. num. 4.
Finis operis, cap. 7. verſ. 2. num. 3.
Flagellum linguæ. *Vide Lingua*.
Flagellum inundans, cap. 9. verſ. 23. num. 2.
Flumen exundans, cap. 11. verſ. 16. num. 3.
Fortes iuſtitiæ, cap. 1. verſ. 1. num. 9.
Frænum erroris, cap. 14. verſ. 24. num. 4.
Funs præcingi, cap. 12. verſ. 18. num. 3.
Facta ipſa, ideſt, res quæ fiunt ſignificare ſolet Scriptura verbis dicendi, cognoſcendi, prænuntiandi, & ſimilibus, cap. 4. verſ. 3. num. 7.
Verba futuri temporis perpetuam conſuetudinem ſignificare ſolent, cap. 1. verſ. 4. num. 7. & verſ. 7. num. 1.

G

GLadius oris. *Vide Os*.
Gladii manus. *Vide Manus*.
Gloria ſpei, & Spes gloriæ, cap. 5. verſ. 17.
Grammaticæ regulas interdum negligit Scriptura, cap. 11. verſ. 6. num. 3.
Genera ſæpè confunduntur in Scriptura, cap. 3. verſ. 8. num. 5. & cap. 4. verſ. 21. num. 2.
Verba, quæ in Hebræo ſunt fœminini generis, nominibus maſculinis, aut verba maſculina nominibus fœmininis, adiungere ſolet lingua Hebraica, ad myſterium aliquod judicandum, cap. 1. verſ. 1. num. 11. & verſ. 20. num. 19.

H

HErba terræ, cap. 5. verſ. 25. num. 2.
Heri, & nudius tertius, cap. 8. verſ. 9. num. 8.
Hominem elevari, cap. 13. v. 11. num. 7.
Cum rem ab homine factam maiorem humanis viribus narrat Scriptura, confirmare ſolet veritatem humanæ naturæ, ne fictam arbitremur, cap. 1. verſ. 1. num. 2. & 3.

I

INcircumciſus labiis. *Vide Labia*.
Indui confuſione, c. 8. verſ. 22. num. 1.
Inferiora terræ, c. 1. v. 21. num. 5. & c. 10. v. 8. num. 17.
Ignis Dei, cap. 1. verſ. 16. num. 4.
In faciem, cap. 1. verſ. 11. num. 6.
Ingredi ſepulchrum, cap. 5. verſ. 26. num. 3.
Iniquè agere, cap. 5. verſ. 16. num. 2.
Innocentem, aut innoxium relinquere, c. 9. v. 28. num. 3.
Inſitum verbum, cap 1. verſ. 1. num. 50.
Interiora Auſtri, c. 9. verſ. 9. num. 5.
Interrogare legibus, cap. 9. verſ. 12. num. 2.
Imperativus in Sacro ſermone ſæpè uſurpatur pro Optativo cap. 3. verſ. 3. num. 3.
Præpoſitio, in, cum nomine ſubſtantivo iuncta, ſolet valere adverbium, cap. 4 verſ. 21. num. 5.
Inſenſibilia dicuntur in Scriptura ſentire, cum rerum, vel ſcelerum indigniſſimorum magnitudo ſignificatur, cap. 9. verſ. 31. num. 2. & cap. 16. verſ. 19. num. 2. 3. 4.
Interrogatione aſſerente utitur Scriptura pro oratione negante, & è contrario, & interrogatione negante, pro oratione aſſerente, cap. 14. verſ. 14. num. 1.
Juſtorum liberationem & felicitatem, ſtatim poſt impiorum minas & ſupplicium, ſubiicere ſolet Scriptura, cap. 5. verſ. 15. num. 1. & cap. 7. verſ. 7. num. 3.
Sub interrogationis, & dubitationis ſpecie, aliquando proponit Scriptura quæ certiſſima ſunt, cap. 14. verſic. 14. num. 1.
Interrogatio de re iam præterita, per verbum futuri temporis, deſignare poteſt conſuetudinem nunquam intermittendam, cap. 1. verſ. 7. num. 1.

L

LAbia commutare, cap. 12. verſ. 20. num. 1. *Aperire*, c. 11. v. 5. num. 5.
Movere, aut mordere, cap. 16. verſ. 6. num. 2.
Incircumciſa, cap. 11. verſ. 2. num. 5. & cap. 15. verſ. 5. num. 2.
Linguæ flagellum, cap. 5. verſ. 21. num. 1. 2. 3. 4. & 5.

Lingua doctrinarum, cap. 15. verſ. 5. num. 2.
Lingua patrna, cap. 5. verſ. 21. num. 1.
Sub lingua, cap. 11. verſ. 31. num. 3.
Levare faciem. Vide Facies.
Judicium aut iuſta loqui, cap. 13. verſ. 6. num. 3.

M

MAnè quærere, cap. 7. verſ. 21. num. 4.
Manus gladii, cap. 5. verſ. 20. num. 5. Manus, i. in manu iniquitatis, cap. 8. verſ. 4. num. 3.
In manu eſſe, cap. 1. verſ. 12. num. 2. & cap. 2. v. 6. num. 5.
Manuum munditiei, cap. 9. verſ. 30. num. 6.
Manus extendere, c. 1. verſ. 11. num. 1. & cap. 9. verſ 30 num. 7. Expandere, cap 11. verſ. 13. num. 3. Manum implere, c. 1. v. 5. num. 6. Porrigere, cap. 8. v. 20 num. 2. Ponere, c. 9. verſ. 32. num. 4.
Medicus idoli, cap. 13. verſ. 4 num. 3.
In medio eſſe, cap. 8. verſ. 6. num. 6.
Menſis novorum, cap. 8. verſ. 12. num. 1.
Miſericordiam facere, aut tribuere, cap. 10. verſ. 12. nu. 3.
Murus ignis, cap. 6. verſ. 10. num. 4.
Multitudo virtutis, cap. 9. verſ. 4. num. 3.
Cum alicuius parentes nominantur, Hebræi matrem conſtruunt cum præpoſitione, de, cap. 1. verſ. 1. num 33.
Ubi maledictio, aut maledictum nominatur in Scripturis nunquam Dei nomen adiungitur, cap. 1. verſ. 11. num. 7.

N

NAſus. Vide Spiritus.
Nomen Domini, cap. 1. verſ. 21. num. 19.
Non omnia, id eſt, adverbia negandi præpoſito ſigno univerſali, Omnia, univerſaliter negant, quidquid poſt ſe inveniunt, cap. 13. verſ. 16. num 1.
Nomina abſtracta, ſæpè ſumuntur pro adiectivis & concretis, cap. 3. verſ. 25. num. 1. & cap. 5. verſ. 26.
Aliquando negat, & reiicit Scriptura, quod licet præcipiat, & admittat, ſed tamen non eſt potiſſimum, nec primò requiſitum, cap. 1. verſ. 20. num. 6.
Nomina verbalia ſeu abſtracta frequenter, ſed non ſemper, augent ſignificationem, cap. 6 verſ. 9. num. 1.
Nominis proprii compellatio, & memoria, familiaritatem, charitatem, & curam afferre ſolet, cap. 1. verſ. 6. num. 11. & verſ. 8. num. 10.
Nomina propria antiqua cum recentioribus aliis, & clarioribus commutare ſolet Vulgatus interpres, cap. 3. verſ. 14. num. 2.
Nomina propria Hebræa, appellationis vocibus, & è contra, appellativa, quaſi propria ſint reddere ſolet interpres, cap. 3. verſ. 8. num 5.
Cùm verbum ſingularis numeri conſtruitur cum nomine plurali, verbi ſignificatio diſtribuitur in omnibus ſub nomine contentis, cap 12. verſ. 7. num. 2.
Ubi nomina propria perſonarum ſcribuntur, non fingitur parabola, ſed vera hiſtoria narratur, in Præfatione, cap. 1. num 7.
Numeri pro numero poſitio, cap. 3. verſ. 8. num. 1. & cap. 5. verſ. 5. num. 1.
Nomina pluralis numeri abundantiam ſignificare ſolens, cap. 12. verſ. 6. num. 3.

O

OCulus carneus, cap. 10. verſ. 4. num. 3.
Oculi attoniti, cap. 15. verſ. 12. num. 2.
Oculorum amaritudines, cap. 17. verſ. 2. num. 5.
Oculum ſtillare, cap. 16. verſ. 21. num. 2. Deficere, cap. 11. verſic. 20. num. 1. & cap. 17. verſ. 5. num. 4.
In oculis rectum eſſe, cap. 1. verſ. 1. num. 57.
Odor ignis, cap. 14. verſ. 9. num. 3.
Oleum lætitiæ, cap. 1. verſ. 1. num. 62.
Os gladii, & gladius oris, cap 5. verſ. 15. num. 3.
Os contrahere, cap. 5. verſ. 16. num. 3. Aperire, vide Aperire.
Oſtendere potentiam, cap. 13. verſ. 25. num. 2.
Ova Aſpidum, cap. 3. verſ. 12. num. 2.

P

PAlpebra Auroræ, cap. 3. verſ. 10. num. 5.
Pacem habere, aut in pace eſſe, cap. 8. verſ. 4. num. 5.
Palpare in meridie, cap. 5. verſ. 14. num. 1. in tenebris, cap. 12. verſ. 25. num. 1.
Patientia Iſrael, cap. 4. verſ. 26. num. 3.
Peccatum ita Scriptura narrat, ut quamvis actionem pravam tribuat homini, voluntatem tamen, ut paſſio fiat, tribuat Deo, c. 1. verſ. 21. num. 36.
Pellis pro pelle, cap. 2. verſ. 4. num. 2. 3. & 4.
Pes ſuperbiæ, cap. 15. verſ. 20. num. 2.
Non placere, cap. 1. verſ. 14. num. 1
Potentia arcuum, cap. 5. verſ. 7. num. 9
Pravum comprobare, cap. 9. verſ. 20. num. 4.
Pravitatem reperire, cap. 4. verſ. 18. num. 4
Primi accubitus, & prima Cathedra, cap. 5. verſ. 11. num. 2.
Protervìam facere, cap. 1. verſ. 16. num. 6.
Provocare ad iracundiam, cap. 1. verſ. 5. num. 24.
Præteritum perfectum, continuationem, & perſeverantiam actionis ſignificat, cap. 1. verſ. 4. num. 7.
Verba præſentis temporis, firmitatem & decretum mentis adferunt, cap. 9. verſ. 27. nu. 3. & cap. 14. verſ. 4. nu. 4.
Præteritum perfectum, & imperfectum apud Hebræos, unum & idem, ſed cùm per imperfectum latinè vertitur, peculiarem affert vim & ſignificationem, c. 1. verſ. 2. num. 23.

Q

QUærere iniquitatem, cap. 10. verſ. 5. num. 1
Quærere panem, cap. 15. v. 23. num. 1. 2. & 3.

R

REnes conſigi, cap. 16. verſ. 13. num. 4. & verſ. 14. num. 2.
Retinere innocentiam, cap. 2. verſ. 3. num. 1.
Relativum aliquando nihil refert expreſſum, ſed tantùm indicat aliquid ad intellectum, & cognitionem, cap. 1. verſ. 21. num. 6.
Cùm poſt verbum *reſpondendi*, ſequitur in Scriptura *dicere*, exordium ſequentis orationis ſignificatur, cap. 4. verſ. 1 num. 1

S

SAgitta ſalutis, cap. 5. verſ. 4. num. 1.
Sagitta Dei. vide Deus.
Sagitta parvulorum, cap. 9. verſ. 23. num. 3.
Sagittam eſſe in aliquo, cap. 6. verſ. 4. num. 2.
Scribere formulam, cap. 13. verſ. 26. num. 5
Servus ſervorum, cap. 1. verſ. 8. num. 6
Species domus, cap. 9. verſ. 24. num. 3
Spes gloriæ. Vide Gloriam.
Spiritus Domini, cap. 1. verſ. 12. num. 7
Spiritus naſi, cap. 4. verſ. 19. num. 2
Stellas de cœlo cadere, cap. 3. verſ. 9. num. 3. & cap. 14. verſ. 12. num. 5. Detrahere ſtellas aut lunam. Vide Detrahere.
Spiritus fornicationis, cap. 12. verſ. 25. nu. 1
Verba dicendi, ſciendi, cognoſcendi, ad rem ipſam, quæ cognoſcitur, pertinent, c. 7. verſ. num. 2
Scriptura accipienda eſt, ut ſonat, & non ſecundum figuram; ubi nihil continetur abſurdi, cap. 1. verſ. 6. num. 11
Scriptura aliquando res vocat, non ut ſunt, ſed ut exiſtimantur ab his, qui loquuntur, cap. 1. verſ. 11. num. 2
Scriptura à ſermone familiari non diſcedit, cap. 2. verſ. 13. nu. 5. & cap. 11. verſ. 9. num. 5
Eiuſdem aut ſimilis ſignificationis duæ voces, aut plures ſimul poſitæ, epitaſin habent, & ſignificationem amplificant, cap. 1. verſ. 5. num. 9. & verſ. 20. num. 2. 3. & 4. & cap. 9. verſ. 4. num. 2. & cap. 10. verſ. 30. num. 21. & 22. & cap. 17. verſ. 16. num 2. & 3. & cap. 13. verſ. 17. num. 2. & verſic. 23 num. 3. & 4.
Non rarò duæ voces, aut duæ ſententiæ, quarum una exponit alteram, ſine nova vi, aut ſignificationis amplificatione, per Pleonaſmon iunguntur, cap. 11. verſ. 5. num. 5.
Verbum ſurgendi adiunctum alicui verbo, illius etiam ſignificationi adiungit promptitudinem & celeritatem, cap. 1. ver. 5. num. 9. & verſ. 20. num. 2. 3. & 4.

T

TEmpus ſtatutum, cap. 12. verſ. 5. num. 5.
Tenebræ in die, cap. 5. verſ. 14. nu. 1.
Tenebrarum vel caliginis catena, c. 10. v. 22. nu. 11.
Tenebræ exteriores, cap. 10. verſ. 23. num. 18.

Tene-

Timere ſermonem, cap. 4. verſ. 2. num. 2.
Terra tenebroſa, cap. 10. verſ. 22. num. 5.
Terra Inferiora. *Vide Inferiora omnia terræ*, cap. 1. verſic. 10. num. 8.
Terra nativitatis, cap. 1. verſ. 21. num. 1.
Teſtis zelos, cap. 10. verſ. 17. num. 3.
Timor Dei, cap. 1. verſ. 1. num. 59.
Turba tumultuans, cap. 3. verſ. 8. num. 5.
Cum oratio nullius temporis verbo teſtringitur, ad multas temporis differentias extendenda eſt, cap. 5. verſ. 17. num. 2.
Temporis circunſtantias, noctis, diei obſervare ſolet Scriptura, ut indicet rei eventum, c. 1. v. 6. nu. 2.
Tertia perſona, ſæpè ponitur pro prima in Scriptura, cap. 3. verſ. 3. nu. 6. & c. 7. verſ. 1. nu. 1.

V

V*Entus urens*, cap. 4. verſ. 1. nu. 59.
Ventus deſerti, c. 1. verſ. 8. num. 3.
Verbum abſconditum, c. 4. verſ. 12. num. 5.
Verba vitæ, cap. 8. verſ. 4. num. 2.
Veritatem dicere, cap. 6. verſ. 28. nu. 3.
Via iuſtitiæ aut æquitatis, cap. 1. verſ. 1. num. 56. *Abſcondita*, cap. 13. verſ. 23. num. 1.
Videre bonum, cap. 9. verſ. 25. nu. 4.
Vinculi ſpei, cap. 5. verſ. 16. num. 1.
Vinea electa, cap. 6. verſ. 4. num. 6.
Virga directionis, cap. 1. verſ. 1. nu. 57.
Viri ſanguinum, c. 8. verſ. 3. num. 3.
Vis divina, *aut vis maior*, cap. 9. verſ. 9. nu. 2.
Ulcus peſſimum, cap. 1. verſ. 8. *in enumeratione morborum*, *ſect.* 3. *num.* 1.
Ulcus Ægypti, c. 2. *in enum. mor. ſect.* 3. *num.* 1.
Umbra mortis, cap. 3. verſic. 5. num. 2. & c. 3. num. 56. & cap. 16. verſ. 17. num. 3.
Unum & mille, c. 9. verſ. 3. nu. 2. & 3.
Verba activa in ſecunda conjugatione Hebræorum, paſſivè & imperſonaliter exponi debent, cap. 3. verſ. 3. num. 6.
Cum vir opponitur homini in ſacro Sermone, ille nobilem, hic ignobilem ſignificat, cap. 1. verſ. 1. nu. 10.

INDEX QVÆSTIONVM
ET DVBITATIONVM,

Quarum explicationem, vel hujus Libri hiſtoria, & intelligentia, vel loci alicujus obſcuritas atque neceſſitas poſtulavit.

In Præfatione.

AN vera ſit hiſtoria Job, an verò parabola, in Præfatione, c. 1. per totum.
Lazari, & Divitis hiſtoria, an parabola, ibid. num. 7.
Qua nota inurendus, qui neget hiſtoriam Job veram nunquam fuiſſe, ibid. verſ. 8.
An liber Job ſit ſacræ fidei, & auctoritatis, in Præfatione, c. 2. per totum.
Quid ſentiendum cenſendumque ſit de extrema hujus libri Job parte, ibid. num. 3.
Quid cenſendum ſit de libro Job, qui apud Græcos habetur, ibid. num. 4.
Quis fuerit hujus libri auctor, in Præfatione, c. 3. per totum.
An Salomon fuerit librorum ſuorum ſcriptor, ibidem. nu. 2.
Qua lingua & quo dicendi ſtylo ſcriptus fuerit liber Job, in Præfat. cap. 4.
Ex qua materia fuerit liber, in quo primum hiſtoria Job exarata fuit, ibid. nu. 1.
An lingua Syriaca à Chaldæa, & Hebræa differat, ibid. num. 2.
An Job ipſe carmine ſcripſerit, ibid. nu. 3.
Quæ ſit materia, & finis libri Job, in Præfat. c. 5. & c. 6. & 1.
Quis fuerit finis patientiæ Job, in Præfatione c. 6.
Quis fuerit finis non ultimus Incarnationis filii Dei, ibi. num. 6.
An Job paſſus fuerit, ut Chriſti patientis figuram exprimeret, in Præfat. cap. 7.
An Job etiam ſervatus vivus, atque ſimiliter Iſaac, Chriſti mortem repræſentaverint, ibid. num. 6.
Cur plures figuræ Chriſti Paſſionis, quàm Reſurrectionis extiterint, ibid. nu. 6.
Quæ ſit optima ratio interpretandi librum Job, & Scripturam, in Præfatione cap. 8.
Quomodo ſit utendum Philoſophorum ſapientia, ibid. num. 7.
Quis locus, ordo, atque totius libri Job diviſio, in Præfatio. cap. 9.
An Job Propheta fuerit, & inter Prophetas numerandus ſit, ibid. nu. 2. & 3.
Quæ ſit utilitas libri Job, quis uſus commentariorum, ac periphraſis, in Præfat. c. 10. per totum.

In primo capite.

An Job fuerit Rex, c. 1. verſ. 1. à num. 14. uſque ad 22.
An Palæſthinorum Reges crearentur ſuffragiis, ibid. num. 17.
An Job fuerit Rex Regum, ibid. num. 18.
An Job fuerit primogenitus, & quod primogeniti jus, ib. n. 19.
An Job regnum hæreditario jure obtinuerit, ibid. nu. 20.
An judices quondam externi, aut peregrini crearentur, ibid. num. 22.
Quis fuerit ſitus, & quæ deſcriptio terræ Hus, ibidem num. 28. & 29.
An terra Hus ad Idumæam pertineat, ibid. num. 28.
Quis fuerit Job, & quod illius genus, ibid. à num. 31. uſque ad 37.
An Jobab ſit idem, qui Job, ibid. num. 32. 33.
An Reges Idumæi à Moyſe numerati, imperarint univerſæ Idumeæ. ibid. nu. 34.
An amici Job duces aut reguli, & an Jobo ſubditi, ibid n. 35.
Duces qui olim, & an regibus parerent, ibid.
Quæ Job patria, qui parentes, ibid. à nu. 37. ad 40.
Quonam tempore Job extiterit, cap. 1. v. 1. nu. 43. 44. & 45.
An regnum Job Deum quoque timuerit, & ad Eccleſiam pertinuerit, ideſt, an Huſitæ fideles, & pii extiterint, cap. 1. verſ. 1. à nu. 63. uſque ad 77.
An alia Regna, Regiæque urbes Deum coluerint in lege naturæ, cap. 1. verſ. 1. num. 73.
An Amorrhæi quondam extiterint fideles, & pii cap. 1. verſ. 1. num. 74.
An Rex Abimelech fuerit fidelis & pius, ibid. nu. 73.
An Chananæi aliquando pertinuerint ad Eccleſiam, ibid. num. 74.
An Job ſponte abſtinuerit à numeroſioribus gregibus, & ſibi certum numerum præfixerit, c. 1. verſ. 2. & 3. num 5.
An Iob fuerit auri dives, c. 1. v. 3. num. 4. & 10.
Quæ & quales oves Arabiæ, ibid. nu. 6.
Cur inter poſſeſſiones Iob nulla fiat agrorum mentio, cap. 1.
Cujuſmodi Arabici & Palæſthini muli, & an bello & currendo apti c. 1. v. 3. num. 12.
An filii Iob jam tunc eſſent patresfamilias, & in ſeparatis domibus, c. 1. v. 4. num. 2. 3. 4.
An filiorum Iob convivia quotidiana perpetuaque fuerint, c. 1. verſ. 4. nu. 6. 7. & 8. uſque ad 13.
An quotidiana convivia filiorum Iob pertineant ad parentis laudem, ibid. num. 11. & 12.
An filiæ Iob fuerint jam matrimonio locatæ, ibid. num. 27.
Quæ fuerit præparatio requiſita apud nationes omnes ante eſum ſacrificiorum. ibid. num. 5.
An Iob ſingula pro ſingulis filiis ſacrificia obtulerit, cap. 1. verſ. 5. num. 14.

An Iob fuerit ſacerdos, ibid. num. 15. 16. 17. 18. & 19.

An ad laicos, offerre ſacrificium pertineat, ibid. num. 15.

An ſoli primogeniti olim fuerint ſacerdotes, ibid. à num. 17. uſque ad 19.

An filiorum Dei appellatio in homines, vel potiùs in Angelos conveniat, cap. 1. verſ. 6. num. 4.

An Angeli loco definiantur, ibid. num. 5.

An Satanæ nomine ipſe Satan, vel aliqua alia perſona figuratè, & quis hic Satan fuerit, cap. 1. verſ. 6. num. 7.

An acta Concilii Angelorum, cujus in hoc lib. fit mentio, ſint accipienda per metaphoram, vel ſecus, ibid. à num. 9. ad 13.

An Angelus, vel Deus huic Angelorum concilio præfuerit, ibidem num. 13.

An Angelus aliquando appelletur Iehova, cap. 1. v. 6. nu. 17.

An Iob ſanctior fuerit antiquis Patribus, Abraham, Iſaac, & Iacob. cap. 1. verſ. 18. num. 12.

An Deus in Scriptura aliquando juret ſub forma imprecationis, cap. 1. verſ. 11. num. 5. 4.

Quænam illa Saba, unde venit Regina Auſtri, cap. 1. verſ. 14. num. 7.

An filii Iob fuerint ſancti, cap. 18. num. 2.

An Iob habuerit filios aliquos ſuperſtites, & quoſnam, cap. 1. verſ. 18. num. 5.

Quorſum fieret olim veſtium dilaceratio, cap. 1. verſ. 20. nu. 5. 6. & 7.

In capite ſecundo.

An quis ex charitate teneatur ſuam vitam exponere pro alio, cap. 2. verſ. 4. num. 6.

An ſecundus Angelorum conventus eodem die coactus fuerit, quo primus, cap. 2. verſ. 1. & 2. num. 2.

An Deus prohibuerit Satanæ, ne Iobum corriperet, & inſatuaret, cap. 2. verſ. 6. num 4.

An Dæmon fuerit prohibitus lethalem morbum Iobo inferre, cap. 2. verſ. 6. num. 6. & 7.

An Dæmon ſemel ab homine victus, eundem iterum hominem tentet, cap. 2. verſ. 7. & 8. num. 1.

An Angeli boni, aut verò mali puniant impios, cap. 2. verſ. 7. num. 2 3.

An Iob uno tantum morbi genere, vel pluribus laboraverit, cap. 2. verſ. 8. in enumeratione morborum, ſect. 1. num. 1. 2. 3 & 4.

Cur Satanas ſolam Iobi linguam intactam reliquit in enumeratione morborum, ſect. 1. num 4.

Num fuerit affectus morbi deſperatus atque mortifer, ibid. num. 2. 3 4.

An beatus Iob inter Martyres ſit numerandus, ibid. num. 4.

An Iob Phagedænam, ignem ſacrum, Eriſipelas, Cancrum, & animi deliquium paſſus fuerit, ibidem. ſect. 1. num. 1. 2. & 3.

An lepra, ſcabie, elephantiaſi & pruritu ſit affectus, ibid. ſect. 4. num 1. 2. & 3.

An luem veneream, arthritim, ſeu articularem dolorem, habuerit, ibid. ſect. 5. num. 1. 2. 3 4. & 5.

An vermes, pedicularemque morbum ſuſtinuerit, ibid. ſect. 6. num. 1. 2. & 3.

An plagis Ægyptiacis ſit læſus, ibid. num. 4. & 5.

An viſcerum putredine, renum dolore, pulmonum ulcere laboraverit, cap. 2. in enumeratione morborum, ſect. 7. num. 1. 2. 3. 4. & 5.

An pleuritide, linguæ, faucium, tonſillarum phlegmone, angina, aſthmate ægrotaverit, ibid. ſect. 8. num. 2. 3. & 4.

An affectus fuerit Incubo, vigilia, & penè ad inſaniam mæſtitia, eſuritione canina, maraſmo, febri hectica, ibid. ſect. 9. num. 1. 2. 3. 4. & 5.

An ad morbum pertinuerit, quòd teſta ſaniem raderet, & de unguium vitio, corporiſque pruritu, ibi. ſect. 10 n. 1. 2. & 3.

Cur teſta & non unguibus ſe ſcaberet, & qualis fuerit teſta, cap. 2. enumeratione morborum, ſect. 10. num. 1. & 2.

An ex morbo provenerit, quod ad ſterquilinium diverterit, ibid. ſect. 11. num 1. uſque ad 7.

Num Iob vexaverint oculorum morbi, capitis dolor, aurium & narium ulcera, cordis ſyncope & palpitatio, ſingultuſque, occultiores morbi, diuturnitas omnium, ibid. ſect. 12. num. 1. 2. 3. & 4.

An nudus: an ſine domo & lectulo, ſect. 11. num. 6. & 7.

Uter calamitoſior extiterit, Iob an Lazarus, ibid. ſect. 11. num. 1. & 2.

An Iobi calamitas acerbior fuerit plagis Ægyptiis, nu. 3. & 4.

Quantum tempus duraverit Iobi calamitas, ſect. 12.

Quæ Iobi uxor, & cur ſervata, 1. & 2.

An Satan ementitus fuerit habitum uxoris Iobi, ibid. num. 4.

An Iob unquam verbo lapſus fuerit, cap. 2. verſ. 10. num. 8.

An amici Iob ea vera amicitia illum conſolaturi venerint, cap. 1. verſ. 11. num. 2.

Quomodo cognoverint Iobi cladem, cap. 2. verſ. 11. num. 1.

An amici Iob prius convenerint in aliquo peculiari loco, ibid. num. 3.

An amici Iob ſeptem cum illo integros dies aſſederint, cap. 2. verſ. 12. 13. num. 5.

An Antiphraſis in voce tantum, an in mente etiam ultimata poſſit reperiri, cap. 1. verſ. 11, num. 8.

In capite tertio.

Quo tempore Iob ſuas lamentationes inceperit, cap. 3. verſ. 1. num. 1.

An poſt ſilentium, peculiaris aliqua ægritudo Iobum impulerit ad lamentandum, cap. 3. verſ. 2. cap. 3. verſ. 1. in conſideratione lamentatio, ſect. 1.

An fuerit, agitatus ſcrupulis, ibid. ſect. 2.

An vitæ deploratio peculiaris Iobi, an verò communis ſit morſus mortalium omnium, ibid. ſect. 3.

Qua mente Iob maledixerit diei, vitæque ſuæ, ibid. ſect. 5. 6. 7. & 8.

An lamentationes Iob acerbiores fuerint, quàm Ieremiæ. cap. 3. num. 8.

An lamentationes iſtæ procedant ex affectu ſenſitivæ partis, ſect. 6.

An in his lamentationibus utatur Iob ſcientia præſcindendi unam conſiderationem ab alia in re eadem, & vitæ mala à bonis. ſect. 8.

An procedant ex ardenti in Deum charitate, ſect. 9.

Unde apud Iobi diei naturalis computatio inciperet, cap. 3. verſ. 6. num. 2.

An nomen menſis deducatur à nomine lunæ, an verò nomen lunæ a menſe, cap. 3. verſ. 6. num. 3.

An ſolùm fœminæ lamentatrices fuerint, an etiam viri lamentatores, cap. 3. verſ. 5. num. 5.

In capite quarto.

An amici Iob ſancti, atque ſapientes fuerint, cap. 4. in annotatione prævia, & in præfatione, cap. 5. num. 1. & 2.

An principia, quibus inter argumentandum amici Iob utuntur, ſint de fide, cap. 4 in annotatione prævia, num. 4.

An amici Iob digni ſint appellatione prophetarum, ibid. nu. 7.

Quod fuerit peculiare erratum, & peccatum amicorum Iob, ibid. nu. 8 & c. 2. verſ. 11. num. 2. & c. 3. in conſiderat. lamentat. ſect. 5. num. 2. & c. 13. verſ. 4. num. 2.

An Theman fuerit olim academia, cap. 4. verſ. 1. num. 3.

An revelatio narrata ab Eliphaz, cap. 4 fuerit vera, cap. 4. verſ. 12. num. 2.

Quare prophetia dici ſoleat viſio, & verbum, cap. 4. verſ. 3. num. 2.

Quæ ſint notæ ad veras revelationes diſcernendas, cap. 4. verſ. 16. num. 5.

An Angeli creati fuerint in cœlo empyreo, cap. 4. verſ. 19. num. 3.

In capite quinto.

Quales olim ſedes & accubitus in judiciis, conviviis, & publicis conventibus, cap. 5. verſ. 11. num. 2.

An veræ beſtiæ fuerint, ad quas Paulus Epheſi pugnavit, cap. 5. verſ. 12. num. 4.

In capite ſeptimo & nono.

An Iob agnoverit myſterium Reſurrectionis, cap. 7. verſ. 9. num. 3.

An aliqui montes in diluvio explanati fuerint, vel tunc etiam, aut aliquando è ſuis ſedibus in alias tranſlati, cap. 9. verſ. 5. num. 3. 4. 5. 6. & 7.

An terra moveatur quieſcente cœlo, cap. 9. verſ. 6. nume. 1. & 2.

In capite decimo & reliquis.

An Job revelata fuerit criminatio Satanæ, cap. 1o. v. 8. nu. 15.
An Angeli in hominis creatione aliquod miniſterium obierint, c. 1o. verſ. 8. nu. 6.
An homo verè formatus fuerit Dei manibus, Deo tunc humanam ſpeciem ſumente cap. 1o. verſ. 8. num. 9. 10. & 11.
An homo creatus fuerit ex luto, ideſt, ex terra & aqua, an verò ex pulvere arido, cap. 1o. verſ. 9. nu. 3. & 4.
An corpus primi hominis priùs fuerit à Deo formatum ex luto, quam anima infuſa, cap. 1o. verſ. 12. nu. 5. 6. & 7.
An Angelus, vel Verbum ſub ſpecie viſibili loquutum fuerit Patribus antiquis, c. 10. verſ. 8. nu. 11.
An Job criminationi ſuorum amicorum anſam præbuerit, c. 11. verſ. 4. num. 3. & 4.
An damnatorum cruciatus unquam mitigentur, cap. 11. verſ. 19. num. 2.
An Job fuerit ſenior ſuis amicis, cap. 12. verſ. 12. num. 2. & cap. 15. verſ. 19. num. 6.

DE SEQUENTIS RERUM INDICIS USU

ET ORDINE, AD LECTOREM

DICET hic Index (optime Lector) in ultimum locum reiiciendus videbatur; ſed tamen, ut hoc quarto loco reponeremus; his cauſis adducti ſumus. Prima, quoniam alii præcedentes Indices ex hoc ipſo generali multum iuvari poſſunt: tum etiam hic ipſe, ex aliis locupletari, & perfici debet: ut alii ſine aliis inutili, & imperfecti meritò videri debeant. Deinde, quoniam cum ex aliis peti oporteat, quæ vel ad ſimplicem aliquam vocem, & ſignificationem ſacri Sermonis cognoſcendam, vel ad Hebraiſmi alicujus vim & proprietatem pertinent: iam nunc hic Index rerum illa ſuppeditat, quæ ſententiis integris continentur, & explicantur, quod in aliis maximè deſiderari videbatur. Separari igitur minimè debuerunt; ſed ſeparatim tamen ſingulos tradi, non inutile viſum eſt: ne, ſi in unum & eundem locum omnia cogerentur, multitudine & confuſione Lectorem opprimerent. Tandem quoniam, qui duo reliqui ſunt Indices locorum Scripturæ, & rerum pro concione, & Euangeliis, alios Indices jam præmiſſos, & ordinatos iure ſuo poſtulant, ut ad quos identidem recurrendum ſit.

INDEX RERVM

A

ABANTES.

ABantes anteriorem capitis partè radebant, c. 1. v. 10. nu. 12. Erant natura pugnaces, ibid.

ABEL.

Quid illius nomen ſignificet, in Præfat. cap. 1. n. 9. & c. 7. v. 16. nu. 6. Typus viventium, ibid. Et mortuorum etiam, ibid. In illo nullam poſteritatis ſpem parentes collocarunt, ibid.
Quomodo illius corpus occultare conatus fuerit Cain, c. 16. v. 19. num. 5.
Vide etiam Sanguis, Clamor, Cain.
Non potenit eſſe Abel, qui renuerit habere fratrem inimicum, cap. 1. verſ. 1. num. 66.

ABIMELECH.

Quid illius nomen ſignificet, cap. 1. verſ. 1. num. 18. Pater erat pauperum, ibid. Rex fidelis & pius, num. 78. & adulterii deteſtator, ibid. Loquebatur illi Deus per revelationem, ibid. illius regnum fidele. ibid. & hujus rei probationes, ibidem Comparatus cum Pharaone, ibidem.

ABLUTIO.

Vide Aqua & Mare.

ABORTIVUM.

Duplex abortivi deſcriptio, c. 3. v. 16. num. 1. & 3. Abortivo non dabatur peculiare ſepulchrum, ibid.
Neque dicebatur edi in lucem, ibid.
Cur ſe Paulus vocet abortivum, ibid. Abortivus cenſetur pro non nato, cap. 1o. verſ. 19. num. 2. & ſi parum vixit, cenſetur in jure non vixiſſe, ibidem Sordibus avarus, abortivi ſimilis, ibid.
Vide etiam Otlimeſtris partus.

ABRAHAM.

Quomodo in ſpem, contra ſpem credidit, c. 13. verſ. 15. nu. 4. Ex illius genere Job per Eſau. *Vide Job.*
Abrahæ ſinus portus Lazaro, cap. 3. v. 13. num. 7.
Quem diem viderit, cum exultaſſe dicitur, in Præfat. c. 7. n. 9.

ACADEMIÆ.

Priſcæ Academiæ apud Hebræos, c. 4. v. 1. num. 3. Et apud Themanitas, ibid. Academiæ, Theman Doctores & magiſtri, cap. 15. v. 10. num. 5.

ACCEPTIO PERSONARUM.

Cur dicatur faciem accipere, c. 13. verſ. 18. num. 2. Non attendit æquitatem & jus, ibid. Quibus aliis modis explicetur, ibid. Dat indigno auſum, & confidentiam in judicio. ibid.
Amici Job huius vitij notati. ibid. Deus non accipit perſonas, ibid.

Vide etiam Adulator, Judex, Princeps.

ACETUM.

Acetum cum nitro ad curationem aurium purulentarum, cap. 16. verſ. 2. num. 4. Sed conſolatio inſtillanda auribus, illius diſſimilis, ibid.

ACTIO.

Actionem à paſſione ſubtiliter diſtinguunt Sacræ litteræ cap. 1. verſ. 21. num. 16. illam reprobat Deus, etiamſi velit paſſionem, ibid.

ADAM.

Unde dicatur in Hebræo, cap. 1. verſ. 1. nu. 12. & triplex illius nomen, triplex etiam ſignificatio, ibid. & cap. 10. v. 11. num. 3. & v. 9. num. 5.
Adami corpus priùs formatum ex luto, quam anima infuſa, cap. 10. v. 12. nu. 5. & 6. ex humo fermentata. verſ. 10. n. 3.
Illius formatio, ſimilis formationi caſei, num. 2. 3. & 4.
Non eſt formatum ex pulvere arido, ſed ex luto & limo, verſ. 9. num. 4.
Ante animationem priùs diſtinctum & organizatum in luto, verſ. 51. num. 2.
An formatum ex terræ quatuor particulis, collectis ex quatuor orbis partibus, verſ. 9. num. 5.
An Angeli in illius formatione aliquid miniſterii obierint. *Vide Angelus.*
Primi & ſecundi Adami diſcrimen, cap. 1. v. 1. num. 4.
Primus homo, non vir. ibid. Sapientiſſimus, c. 15. v. 7. n. 1.
Vide etiam, Homo, Corpus.

ADOLESCENTIA.

Adoleſcentiæ propria ignorantia, cap. 13. v. 26. num. 10.
Cur illius peccata dicantur aliena, ibid.
Merentur veniam & excuſationem, ibid. & n. 11. Flos caducus, cap. 14. verſ. 2. num. 2. Quaſi flos & planta ex Adonidis horto, ibid.
Immaturæ mortis in medio dierum, conqueſtionis formula; cap. 14. verſ. 20. num. 2.
Eſt ætas ad miniſtrandum apta. cap. 13. verſ. 26. num. 9.
Nemo juſtus puer, ſed ſenex. *Vide Juſtus. Vide etiam Puer; Filius, Homo, Vita, Senex, Mors.*

ADONIS

Adonidis horti, qui, c. 14. v. 2. nu. 1. Repræſentant humanam fragilitatem, ibid. & florem caducum adoleſcentiæ, ibi
Nihil ferebant fructiferum, ibid.
Sunt iidem qui horti mulierum, ibid.
Vide etiam Adoleſcentia, Homo, Flos.

ADONISEDECH.

Quid ſignificet illius nomen, cap. 1. verſ. 1. num. 17.

Non-

Digitized by Google

Non tam videtur nomen proprium, quàm appellativum, ibid. videlicet compellatio Regis Regum, ibid.

ADORARE.

Adoratio quid ſit, cap. 1. verſ. 20. nu. 16. Diverſi adorantium habitus, & geſtus, num. 15. & 16.

Quorſum adoraturi procederent, ibid. *Vide etiam Oratio.*

Quomodo manipuli fratrum dicantur adoraſſe manipulum Joſeph, num. 15.

Quomodo Elephantes dicantur regem adorare, num. 16.

Quorſum Pythagoras juberet adoraturos ſedere, num. 5.

ADULATIO, ADULATOR.

Interdum infligit lethale vulnera, cap. 15. verſ. 2. num. 5.

Dicitur bilinguis, ibid. Miratur perſonas quæſtus gratia, cap. 13. verſ. 9. num. 2. Dicuntur negotiatores avaritiæ, ibid. Deus odio illum habet, n. 4. Qui adulatione gaudent, ſeipſos decipiunt, ibid. Deus non capitur adulatione, ibid.

Afflicti, qui conſulationem non admittunt, adulatione gaudent. *Vide Tribulatio.*

ADVOCATUS.

Advocatorum peccata quæ ſint, c. 13. v. 7. nu. 4. & verſ. 9. n. 3. Solent decipere judicem, ibid. & falſa crimina obiicere, & rem dubiam velut certam proponere, ibid. Et qui advocatum non haberet, Prætor, dabat, cap. 9. v. 19. num. 4.

Dat clienti ſuam fidem ex publico pacto, ibid.

ÆGYPTUS.

Abundant venenatis ſerpentibus & feris, c. 5. verſ. 7. num. 19. Præſertim alatis ſcorpionibus, ibid.

Aegypti ulcus quale, cap. 2. verſ. 8. in enumeratione morb. ſect. 3. num. 2.

Quare Deus voluerit fieri præmiſſa priùs conſperſione cineris, ex camino ardenti, ibid.

Illius deſcriptio ex Philone, ibid.

Quale morbi genus, apud Hippocratem, num. 2.

Aegypti plagæ numerantur & explicantur, cap. 2. verſ. 8. in enumeratione morborum, ſect. 13. num. 4. Comparantur cum Jobi calamitate, ibid. & Jobi calamitas ex iſta comparatione amplificatur, ibid.

ÆTAS.

Aetates medici diſtinguunt per intervalla ſeptem annorum, cap. 7. verſ. 8. num. 2.

Quomodo dicatur Græcè, ibid. Quare Medici vetent homini duas ætates habenti venam incidi, ibid.

AER.

Cur dicatur Firmamentum, cap. 9. verſ. 8. num. 2.

Aere utitur Deus, ut tentorio militari, cap. verſ. 8. num. 3. Ibi habet Deus armamentaria publica, ibid. Inde expugnat impios. ibid.

Quomodo Stephanus Jeſum viderit ſtantem in aere, ibid. & Paulus etiam inde tonantem audierit, ibid.

Cur militia cœleſtis ex aere precetur pacem mortalibus ibidem.

AGER, AGRICOLA.

Agri quondam non valdè pretioſi, cap. 1. verſ. 3. num. 9. Illorum modus ſervandus, num. 15 Superandi à famulis & agricolis, num. 16. Illorum mala, & injuriæ cœlorum propter peccata, cap. 3. verſ. 6. num. 3. Agri limitati, quales, c. 5. verſ. 23. num. 4. Agricola terræ ſervit. cap. 1. verſ. 3. nu. 13. Cenſici Agricolæ, qui apud Romanos. num. 14. *Vide etiam Sterilitas.*

AMARA.

Amara omnia, acerba, & inimica naturæ, cap. 9. v. 18. nu. 4. Dulcia in amara converti, cap. 13. v. 26. num. 2. Efficiuntur à caloris exceſſu, num. 3. Amara in quo differant à bilioſis, ibid. Perpetuum mortis epithetum, num. 4.

AMICITIA, AMICI.

Quibus rebus laudatur amicitia, cap. 12. verſ. 4. num. 2. Debet eſſe gratuita, cap. 1. verſ. 9. num. 3. Deus, amicitiæ violatæ Judex ſeveriſſimus, cap. 12. verſ. 4. num. 3. Adeſt propitius homini derelicto ab amicis, num. 24. Amicus, medicus, cap. 2. verſ. 13. num. 4. Quaſi frater, cap. 6. verſ. 15. num. 1. Amicorum contumeliæ moleſtiſſimæ, cap. 12. verſ. 4. num. 1. Amici infideles notati, cap. 6. verſ. 13. num. 3. & verſ. 14. num. 2. & verſ. 15. num. 2. Deo ingrati, num. 3. Dicuntur præterire, & contemnere miſeros, cap. 6. v. 15. num. 2. & 3. Illos pudet videre miſerum, verſ. 19. num. 1. Sordida illorum parſimonia, verſ. 22. num. 5. Sunt ſimiles torrenti cap. 6. verſ. 15. num. 4. & verſ. 16. num. 3.

Amici Job bono animo acceſſerunt ad conſolandum, cap. 2. verſ. 11. num. 2. Sancti & pii, ibid. & initio capitis 4. num. 1. & 2. & initio capitis 7. num. 2. Errarunt ex ignorantia, initio capitis 4. num. 1. & 5. Non ſemper illis repugnat Job, num. 3. Uſurpant Fidei principia, num. 4. Non errarunt in fide, locis citatis, & cap. 13. verſ. 4. num. 2. An appellandi ſint prophetæ, initio capitis 4. num. 7. In quo peculiarites erraverint, & peccaverint, num. 8. Repræſentant Hæreticos, cap. 2. verſ. 11. num. 3.

AMORRHAEUS.

Amorrhæi aliquando fideles & pii, c. 1. verſ. 1. num. 74.

AMOR.

Cum ira conjunctus, cap. 3. verſ. 2. in conſiderat. lament. ſect. 3. num. 1.

Amantium iræ, ibidem. Amor iratus, magnus dolor, ibid. Amantium notæ, num. 2. Amoris nomen in divinis, ibid. magis propriè, quàm in humanis, ibid Ex impuro amore ſimilitudines in Sacris, ibid. Jobi lamentationes ex amore, num. 1. & 2.

ANGELUS.

Angeli potiùs, quàm homines dicuntur filii Dei, cap. 16. verſ. 6. num. 4. Non ſunt præſentes omnibus locis, num. 5. Qui dicantur aſſiſtentes, ibid. Plures nobiſcum, quàm inimici, & Dæmones contra nos, num. 7. Celebrarunt concilium, præſente Satana ipſa, & non per imaginationem à num. 9. uſque ad 13. Convenerunt Angeli cuſtodes Jobi, & filiorum, & univerſæ illius familiæ, num. 92. Præfuit concilio Angelus vice Dei, num. 13. Qui aliquando dicitur Jehova, aut Elohim, ibid. Illorum loquutio non alligatur corporeo loco, num. 12.

Non eodem modo loquitur Angelus Deo, ſicut Deus Angelo, v. 7. num. 2. Moventur incredibili celeritate, num. 5.

Sunt ſeptem oculi ſuper iuſtum, verſ. 8. num. 2. Illorum etiam cuſtodia & patrocinium, cap. 1. verſ. 10. num. 3. & cap. 5. verſ. 5. nu. 5. & verſ. 23. nu. 9. Sunt intra nos, c. 8. v. 10. n. 3. Juſtum circundant, ſicut etiam Dei Thronum, ibid.

Maximè in illis requiritur fidelitas, cap. 4. verſ. 18. nu. 5. Nihil ex ſe boni habent, num. 4. Militant Deo, c. 7. v. 1. n. 3. Illorum periphraſis, Servire Deo, cap. 4. v. 18. num. 1. & portare orbem, c. 9. verſ. 13. num. 3 Dicuntur cœli, cap. 15. v. 15. num. 4. Sancti & fideles & ſervi Dei, ibid. & c. 5. verſ. 5. num. 5. Comitantur Deum ab hominibus derelictum, cap. 16. verſ. 8. num. 4. Creati in cœlo empyreo, cap. 4. v. 9. nu. 5.

An aliquod miniſterium præſtiterint in hominis creatione, cap. 19. verſ. 6. num. 6. An aliquod etiam præſtabunt in reſurrectione, ibid.

Angelorum peccatum amplificatur ex dignitate ſui domicilii, in quo conditi fuerunt, cap. 4. verſ. 19. num. 3. & ex eo, quod maximè fideles eſſe debuerant, verſ. 18. num. 5.

Angelus Satanæ colaphizans Paulum, quis, cap. 2. verſic. 7. num. 3.

ANGULUS.

Anguli ædificiorum oſtia, cap. 1. v. 18. num. 4 ſignificant Principes & magiſtratus, ibid. Conſtant maximis, & firmiſſimis lapidibus, ibid.

ANIMA.

Cur dicatur ignis, aut ſcintilla, cap. 13. v. 12. num. 4.

ANNUS.

Quot menſibus conſtabat apud Romanos, cap. 7. v. 16. num. 7. Anni magni, qui, ibid.

ANTEROS.

Cupidinis frater, mutuus amor, c. 1. verſ. 5. num. 66.

ANTIPHRASIS.

In quo differat ab Ironia, cap. 2. verſ. 11. num. 7. Illam qui tollant, ibid. Oſtenditur, cap. 2. citato, & c. 6. verſ. 14. num. 4. An detur in mente ultimata, cap. 1. v. 11. num. 6.

APOCRYPHUM.

Quid ſit, in Præf. c. 2. num. 4. Non ſtatim eſt ut falſum, reiiciendum, ibid.

APOSIOPESIS.

Reticentia cum vehementia & amplificatione ſententiæ, cap. 1. verſ. 8. num. 11. & verſ. 11. num. 4. & cap. 17. verſ. 2. num. 4.

AQUA.

Aquarum ſonitus, magni clamoris ſymbolum, cap. 3. verſ. 24. nu. 3. Aqua & ablutio, mundiciei ſymbolum. cap. 9. v. 30. nu 2. Ad luſtrationem adhibita, ibid. & ad orationem, ibid. & num. 5. Scelus quod ablui non poſſet, maximum, ibid.

Aqua marina, antiquis religioſa, num. 3.

Ablutiones & purificationes legis, ibid.

Ablutio manuum, *Vide Manus.*

ARABIA, ARABES.

Arabia eſt ad meridiem terræ ſanctæ, cap. 1. verſ. 18. num. 3. Thure abundat, cap. 1. verſ. 14. num. 6. Fertilitas unde, v. 3. nu. 3.

Digitized by Google

n.3.Paſtores potentiſſimi, ibid. Oves magnarum caudarum, num.6.Muli quales, Vide Mulus. Aſini, vide Aſinus. Abundat Camelis, n.7.
Arabes latrociniis vivunt. v.14.n.7. Illorum cæremonia in percutiendo fœdere, c.9.v.33.n.5.

ARBOR.

Arboribus etiam peculiares morbi, c.14.v.7.num.5.& ſenium, verſ. 11.num. 1.

ARCTURUS.

Quæ conſtellatio, c.9.v.9 n.1. Quæ illius nomina, ibid. Tempeſtates efficit, ibid. Quando oriatur. ibid.

ARENA.

Arena maris cur graviſſima, c.6.v.3.n.7. Quæ illius genera, quæ generatio, ibid. Symbolum innumerabilitatis. ibid. Cur careat numero plurali, ibid. Etiam ſingulariter dicta ſignificat multitudinem, ibid.

ARGUMENTARI.

Argumentantium inepticulorum vitium, cap.9.v.26.n.4. Decorum in argumentatione ſervandum, c.15.v.1.nu. 1. Vide Diſputatio.

ARMENIA.

Armeniorum Regum in percutiendo fœdere cæremonia, cap. 9. verſ.33.n.7.

ARTIFEX.

Magis diligit ſuum opus, quàm ipſe diligeretur ab opere, cap. 10.v.8.num.17.

ASINUS, ASINA.

Aſinarum utilitates, c.1.v.3.n.12. Aſini opportuni agriculturæ. ibid. Aſini Arabici quales, ibid. Aſinina ſtoliditas, c. 11.v.12. n.5. Cur Deus ex maxilla Aſini præbuerit aquas Samſoni, c. 6.v.5.n.4. Aſinus piſcis dicitur habere cor in ventre, ibi. Symbolum Guloſi ibid. *Vide Onager & Mulus.*

ASSISTERE.

Aſſiſtere, quibus Angelis conveniat, cap.1.verſic.6.num.5. Eſt inferioris, & miniſtrantis, ibidem. Tum etiam militis, aut orantis, ibid.

ASTUTIA.

Aſtutia, an violentia plus valeat in hoſte, cap.1.verſ. 15.n.1. Sævitiæ comes, ibid. Aſtuti qui, & quibus ſimiles, c.1.verſ.1. n.54.& 55. Illorum aſtutiam Deus traducit, & detegit, c. 5.verſic.12.num.3.
Suis illorum conſiliis conſtringit & capit, num.4.& 5. Erraſſe illos convincit, n.7. Perverſum colluctatorem ſe illis præbet, n.9. Infatuat illorum conſilia, nu.10. Apponit illis impedimenta, num.4.& verſic.13.n.1.& 2. Illos tandem expugnat Deus, cap.5.verſic.12.num.4. Aſtutia ſeipſam deſtruit, & ſibi nocet, num.1.
Vide etiam in Verbo, Conſilia; & in verbo, Cogitatio.

ATHLANTES.

Athlantes qui, cap.3.verſic.8.num.5. Solem & diem execrabantur, ibid.

AVARUS.

Ab avaris juſtè auferuntur divitiæ, cap.1.verſic.3.num.8. Avari hominis periphraſis, cap.15.v.34.num.3. Sitis inexplebilis, v.16.num.4.
Avaritia ſignificat aliquando quamcumque pravam cupiditatem, ibid.

AVDIRE.

Benè audiendi præcepta, c.5.v.2.n.4.& c.15.v.12.n.2.

AUGUSTINUS.

Auguſtino ante converſionem videbatur valde laborioſus Ambroſii cælibatus, in Præfat. c.1.n.2.

AUGUSTUS.

Auguſti Cæſ. oculi ſplendidi, c.10.v.22.n.10.

AVIS.

Avis laboris expers, c.5.v.7.n.6. Facilè declinat periculum, ibid. Frequenter ſumitur in malum, c.9. Peculiaris Dei circa aves providentia, c.12.v.9.n.4.& v.10.n.6.

AURIS.

Auris quare in Hebræo appellatur ſtatera, cap.6.v.3.nu.4. inter aures medium ſtat judicium rationis, ibid.
Auricularum magnitudo, ſtultitiæ & loquacitatis nota. capit. 1.v.22.num.3.

AURORA.

Auroræ palpebræ, primus illius ſplendor, c.3.v.9.n.9.

AURUM.

Aurum ad Deorum & Regum honorem, capit. 3. verſicul. 15. numero 2.
Aurea & argenteà ſuppellex, nobilium, num.3. cum cadaveribus condita, n.4.

AUSTER.

Auſter quare ſumatur pro deſerto; c.1.v.18.nu.3. Ventus à regione deſerti, ibid.& c.9.v.9.n.5. Pro Polo Antarctico, ibid. Quæ dicantur interiora Auſtri, ibid.

B

BABYLON.

Babylonicæ turris deſtructio, c.11.v.14.n.1.

BALDAD.

Sapientia ſecundus inter amicos Job, c.8.v.1.n. 1. Illius nominis etymologia & ſignificatio, ibid.

BALTHEUS.

Cujuſmodi eſt, c.11.v.18.n.1. Erat ornatus Regius, & militaris, ibid. tum etiam & ſacerdotum, ibid.
Vide Cingere & Cinctus.

BARBA.

Virilitatis indicium, ca. 1.v.5.n.8. Barbæ abraſio quorſum fieret, v.20.n.11. Barba, familiæ ſymbolum, v.5.n.8. Barba prolixa apud Romanos reorum erat. v.20.n.11.

BEELZEBUB.

Deus muſcarum, ca.1.v. 16.n.2. Idolum Accaronitarum; ibid. Pro Principe Dæmoniorum, ibid.

BELLUM.

Bellum injuſtum gerentium ſupplicium, c.5.v.15.n.3.

BENEDICERE.

Benedicendi, variæ acceptiones, c.1.v.5.à nu.23.uſque ad 26.& v.11.n.6.& 7. Varietatem capit ex adiunctis, v.10.n.7.

BENEFICIUM.

Debet eſſe gratuitum, c.1.verſ.9.num.4. Differt à negotiatione, ibidem. Beneficia cur Deus conferat; aut deneget, cauſam ignorat homo, capit. 9. verſ.11. num. 2. Beneficii recordatio grata ei, qui contulit, cap.10.verſ.8.num.2.& v.9.num.1. Excitat divinam miſericordiam & beneficentiam, verſic. 8. numer. 2. Beneficium plus diligit conferens, quàm accipiens, numer. 17. Deus cum jucunditate benefacit, numer. 18. Dicitur reſpirare, cum beneficia confert, & cohibere ſpiritum, cum negat, ibid.
Dives impius abutitur beneficiis. Vide Dives, & *Impius.*

BEROALDUS.

Beroaldus notatus, c.1.v.1.n.28.

BESTIA.

Beſtiæ ſcelerum vindices, c.5.v.22.n.5. Dicuntur impii ferinis moribus, nu.3.& 4. Quomodo Paulus pugnaverit ad beſtias, ibid. Juſto beſtiæ pacificæ, num.3.4.& c.23.num.9. Arabia illis abundat, ibid.

BILLIUS.

Billius notatus in Præfat.c.3.n.1.

BLASPHEMIA.

Cur dicatur eſſe contraria morti, ca.1.v.11.n.7. Illius pœna capitalis, c.2.v.9.n.8. Ad illius deteſtationem veſtium dilaceratio, c.1.v.20.n.7.

BONUM.

Boni appellatio ad cibum, & divitias relata, capit.1.verſicul. 4. numer. 10.

BOS.

Boum uſus in ſacris & pſophanis, c.1.v.3.n.8.
Pinguis, ubertatis ſymbolum; macilentus, ſterilitatis, cap. 15.verſ.27.n.2.

BOSRA.

Quæ urbs, c.1.v.1.n.31. Plures illius nominis urbes. ibid.
Quæ illius nominis variatio, ibid. Jobi Patria, n.32. An etiam fuerit mater Jobi, n.33.

C

CADAVER.

Cur juberetur eadem die deponi de cruce; c.15.v.14.nu.3. An poſſit appellari homo. *Vide Homo.*

CADERE.

Juſti cadunt in faciem, impii retrorſum, c.3.v.25.nu. 4. Propriè dicitur ſomnus cadere. *Vide Somnus.*

CAECUS.

Ut cæcus palpare ſoleat in tenebris, c.14.v.25.nu.1. Munera excæcant. *Vide munus, & Cupiditates. Vide Cupiditas.* Judices cæci. *Vide Iudices.*

COELUM, ET COELUM EMPYREUM.

In cœlo empyreo Angeli creati: *Vide Angelus.* Cœlum dicitur magnum per excellentiam, cap.5.v.9.numer.2. Illius magnitudo ex ſola divina voluntate, ibidem pulchritudo & or-

ſedo, c.15.v.15.n.1. Illius pars pulcherrima, Sol.ibid.Cæli extenſio, & expanſio qualis, ca.9.v.8.n.2. E cælo egreditur Deus præliaturus, n.3. Cœli innovandi quomodo, c.14.v.11.n.4. videbuntur ſeneſcere & deficere luminibus, num.5. Illius partes denſiores, ſunt velut maculæ, c.15.v.15.num.4. Non ſunt aoimati, ibid. ſignificant Sanctos aut Angelos.
Vide Angelus.

CAEREMONIA.

Cæremoniæ externæ jungendæ cum interna ſanctitate, c.13.v.13.n.1. Præ illis requiritur interna ſanctitas, ibid.

GAIN.

Quod illius nomen ſigoificet, c.7.v.16.n.6. Quomodo occultare conatus fuerit cadaver Abelis, c.16.v.19.n.5.

CALCEAMENTUM.

Calceamentum aut chirotheca, ſolebant proiici intra urbem obſeſſam, c.1.v.1.n.35. An illis Chriſtum uſum fuiſſe colligatur neceſſariò ex verbis Io Baptiſtæ, c.3.v.14.n.3.

CALVINUS,

Illius impietas, & imperita elegantia, c.1.v.21.n.13.

CALUMNIA.

Dicitur flagellum linguæ, ca.5.v.21.n.1. Quid apud Iuris Conſultos, c.10.v.3.n.4.& 5. Pro ſophiſmate, nu.6. Calumnias impoſtorum vindicabit Deus, c.12.v.16.n.1. Calumniæ & errores ſerviunt Divinæ providentiæ, ibid. Divinæ Sapientiæ eſt, fraudes & calumnias detegere, & deſtruere, c.12, verſ.22.num.2.

CAMELUS.

Cameli Arabici quales, & ad quos uſus, c.1.v.3.num.7. Illorum multa genera, ibid.

CANIS.

Canis impatientiæ & iracundiæ ſymbolum, c.5.v.2.n.4. & illius, qui cæca pariat conſilia, ibid.

CANTUS.

Cantus lugubris inventores Phryges, c.3.v.8.n.5.

CAPILLUS.

Symbolum ſolicitudinum & negotiorum, quibus implicatur homo, cap.1.verſ.10.num.7. Abſciſſi ſacrificabantur, ver.20.num.13 Symbolum infirmitatis muliebris, cap.16.verſ.13.numer. 3. Cur in illis repoſuerit Deus fortitudinem Samſonis, ibidem.

CAPUT.

Capitis & barbæ abraſio, quando & quorſum fieret, c.1.v.20.num.11.12.13.

Membrum diviniſſimum, cui cætera parent, cap.16.verſic.5.num.3 Cenſetur totus homo, ibid. Varii illius motus, & variæ ſignificationes, ibid. Caput obvelabatur damnatis, ca.13.v.24.n 3.

CARCER..

Non ad puniendum inventus, cap.7.v.13.n.6. Sed ad continendum, cap.10.verſ.22.num.12. Carceris teterrimi deſcriptio, cap.13.verſ.27.num.4. Eſt tenebricoſus & lugubris, cap.10.verſ.22.num.11.& 12. appellatur ipſe tenebræ, ibid. Videtur fuiſſe extra Hieruſalem, n.11.
Vide etiam Tenebra, & Tribulationes.

CARECTUM.

Carecto libenter paſcuntur boves, c.8.v.11.n.3. Quibus aliis nominibus appelletur, ibidem. Quæ illius folia, quis fructus, ibid.

CARO.

Eſt quicunque externus ſplendor, c.16.v.16.n.2. Carnes humanas lacerare aut comedere, ſymbolum ſævitiæ, c.13.v.14.nu.3. Carnis imbecillitas.
Vide Homo & Fœmina.

Carne noſtra utitur adverſarius, ad nos ipſos oppugnandos, c.6.verſ.5.num.2.

CARMEN.

Carmina ſacra noſtris ſimilia. in Præfatio. cap.4.num.3.
Vide Poeſis.

CASTITAS.

Videtur lædi contaminata veſte, c.1.v.20.num.9. Indiget muro, c.14.v.4.num.4. Et peculiaris etiam mentis firmitate & conſtantia, ibid.

CATO.

Catonis jocus in Albidium, c.1.v.16.n.6.

CERAUNIA.

Ceranuiæ gemmæ natura, c.1.v.16.n.6.

CEREALES.

Cereales ludi quomodo celebrarentur, cap.1.verſ.14.numer.5.

Videbantur imitari vulpes Samſonis, ibidem.

CERVICES.

Rigidæ ad ſuperbiam, cap.13.verſic.12.num.6.
Vide etiam Superbia.

Pingues ad ſuperbiam & ſævitiam, cap.15.v.26.num.6.
Vide etiam Collum.

CERVUS.

Sitit, & ſitiendi cauſæ, cap.7.v.2.num.1. Confligit cum ſerpentibus, ibid.

CETUS.

Leviathan. capit.3.verſ.8.numer.2. Die an nocte facilius capiatur, ibid.

Navigantes territat, ibid. unde dicatur in Hebræo, c.7.v.12.n.5. An ſit Thiinius, ibidem.

CHALDAEUS.

A quo nomen Chaldæi acceperint; c.1.v.17.num.1. Quid illorum nomen ſignificet, ibid Sapientes, ibidem, Cur dicantur Equites, ibid.

An debeant connumerari Babylonis, ibid. Equitandi periti & ſtudioſi, num.2. Vivebant ex præda, ibidem à Judæa non parum diſtantes, ibid.

CHANANEUS.

Cananæi aliquando fideles & pii, c.1.v.1.n.74.

CENCHRIS.

Serpens, c.5.v.7.n.10.

CHIRURGUS.

Vulnerando medetur, cap.5.v.18.n.2. Io illo maximè requiritur ſcientia ligaturæ, numer.1. Omnia chirurgi munia præſtans Chriſtus. *Vide Chriſtus.*

CHRISTUS, CHRISTIANI.

Incarnatio, & Nativitas.

Chriſti genealogiæ Series inverſa in Matthæo, & Luca, cap.1.verſ.1. in appendice.3. ad Jobi genealogiam, num.40. Chriſtus incarnatus dicitur deſcendiſſe ad interiores partes terræ, cap.5.verſ.21.num.1. Illius caro hamus, quo ex piſcatus fuit Leviathan. cap.3.verſ.8.num.1. Cur dictus Vermis. capit.4.verſ.19.numer.6 Cur illius corpus templum, cap. .v.24.nu.1. In Chriſti adventu abundantia virtutum omnium, cap.5.verſ.25.nu.2. Illius nativitas æterna, & temporalis, munda & ſplendida, cap.14.v.4.num.4. Illius cum natura humana nuptiæ indiviſibiles. cap 9.verſ.33.num.7.& 8. Dicitur Dei brachium, & dextera, ibid. Cur vocetur Dei filius, Logos & Ratio, c.1.v.21 num.15.

Vita, & Converſatio.

Chriſtus juſtorum finis & caput in Præfat.7.n.1. Mediator & ſequeſter, c.9.v.23.num.7.& 8. Angelus Teſtamenti, ibid. Illius miracula & ingreſſus ſuper mare, prædicta à Job, cap.9.v.8.n.5. Evigilat ad miſerorum preces, c.8.v.6.nu.4. Prætereiens, videt attentus, & miſeretur miſerorum, c.6.v.15.nu.3. Forma optimi Principis, c.3.v.15.n.3. Cur ſimilis capreæ. c.10.verſ.4.nu.4.

Paſſio.

Chriſtus noſtros labores ſibi impoſuit, c.9.verſ.21.num.2.& 3. Levavit, exportavit, tranſtulit, ibid. Chriſti patientis figura, cap.16.v.9 num.2. Plures figuræ illius Paſſionis, quàm Reſurrectionis. in Præfat. cap.6 num.2. Per paſſionem conſummatus, num.2. Chriſtus patiens admirandi cauſam in juſtorum ærumnis abſtulit, cap.17.verſ.8.numer.2. Quomodo dicatur traditus poteſtati tenebrarum, capit.3.verſ.2. in conſiderat. lamentat. *lect.*2. num.6. Illius dolores, maximi, ibid. Repræſentati & comparati cum Job, ibid. Illius corona ſpinea. *Vide Corona.* Morti proximus non tam de ſe, quam de ſuis ſolicitus, cap.14.verſ.22.n.2. Cur voluerit eſſe velata facie inter opprobria, c.10.v.4.numer.6. Cur, cùm guſtaſſet vinum, noluerit bibere, cap.1.v.20.num.1. Planctus à viris & mulieribus, cap.3.verſ.8.num.5. Exemplum potiſſimum in ſua paſſione præbuit, in Præfat. cap.6.num.6. Mons Calvariæ Chriſti patientis eſt, mons Domini videbit, ibidem. Cur dicatur occiſus ab origine mundi, in Præf. cap.7.numer. 3. De illius morientis ſanguine & latere ædificata Eccleſia, ibid.

Reſurrectio.

Chriſti Reſurrectio velut altera nativitas, cap.14.verſ.14.nu.3. Terræ parturientis dolores in illius Reſurrectione, ibidem. Facta virtute divina, n.5. Illius figuræ, Job & Iſaac. in Præf. ca.7.n.9. Rurſus Iſaac conceptus in mortua vulva Saræ, illius figura, ibid. Abraham exultavit, ut videret hunc diem Reſurrectionis, ibid. Chriſti deſcenſus ad inferos, c.7.v.9.n.2.

Chri-

Chriſtiani.

Ad leonem, vel ad beſtias, antiqua infidelium conclamatio, cap.2.verſ.6.n.9.

CICERO.

Cicero illuſtratus, c.1.verſ.1.in appendice 1. ad Jobi genealogiam, num.35.

CINGERE, CINCTUS.

Cingere, militare verbum, cap.12.v.18.num.2. Cinctus Gabinus quis, ibi. Cethegi, cur dicti Cinctuti, ibid. Cingulum pro fortitudine & viribus, capit.12.verſic.21.num.5.
Vide Etiam Balcheus.

CINIS.

Symbolum æterni ignis, c.1.v.12.n.5. Memoria deleta, nu. 2. Supplicii monumentum, ibid.

CIRCUMCISIO.

Circumciſionem & cæremonias Abrahami retinuerunt Moabitæ, Ammonitæ, Idumæi, c.1.v.10.n.74.

Circumciſio cordis in ſpiritu, c.1.v.1. in appendice ad Jobi genealogiam, nu.42.

CLAMOR.

Clamare dicuntur, quæ acerbiſſima ſunt, c.16.v.19.n.2.& 3. Magnus clamor, ſimilis ſonantibus aquis.
Vide Aqua, Clamor Abel.

CLAVIS.

Symbolum liberæ adminiſtrationis, c 12.v.14.num.2. Quatuor Dei claves quæ ſint, c.3.v.10.num.2.

CLAVUS.

Clavi figura inuſta frontibus ſervorum, unde.
Vide Sclavi.

COGITATIO.

Cogitationes humanæ ſunt Deo voces, c.12.v.12.n.5. Deus illarum inſpector, c.3.v.5.n.25.& c.9.v.21.n.1. Debent eſſe puræ & lucidæ, c.12.v.5.n.3. Illarum importunitas, c.5.v.5. numer.25, Inutilitas capit. 8.verſicu.14.numer.4. Cur dicantur poſſeſſiones cordis, c.17.v.11.num.4.& compages atque articuli cordis, ibid. Conjunctæ cum affectione & deſiderio ſi avellantur, dolorem graviſſimum efficiunt, ibidem.

Dei cogitationes perficiuntur, capit.5.v.12.num.3.& juſtorum, ibid. Impiorum fruſtratæ, num.5.& 6. poſt multum diſpendium, num.7.

Impiorum cogitatio ſemper molitur malum, ca.15.v.35.n.4. in illa prima peccati conceptio, c.3.v.12.n.2. Sunt ova aſpidum, ibid. *Vide etiam conſilia.* Dei mirabiles cogitationes pro juſtis, *Vide Juſtus.*

COLLUM.

In collum invadere ſolebant magiſtratus, cum quis inobediens erat, cap.15.v.26.num.4. Collum erectum & rigidum, ſuperbiæ ſymbolum, ibid.
Vide etiam Superbia, & Cervices.

COLUMNA.

Columnæ duæ inſcriptæ à nepotibus Adam, capit. 8.verſicul. 8.num.4.

CONCEPTIO.

Tribuitur nocti, ſicut nativitas diei, c.3.v.3.n.4.& 5. Conceptio Beatiſſimæ Virginis immaculata, c.14.v.4.n.4.& Chriſti Jeſu pura & lucida. *Vide Chriſtus.* Reliquorum mortalium ſordida. *Vide Cap.14.citate.*

Terra excipiens cadavera, videtur illa concipere, ut poſteà pariat. *Vide terra.* Et mens concipiens cogitationem.
Vide Cogitatio.

CONSCIENTIA.

Conſcientia pædagogus, c.1.v.1.n.10. Teſtis, c.9.v.20.n.2. Solum illius teſtimonium non ſufficit, ibid. Illam non judicat homo, ſed Deus, c.4.v.17.n.2.

Bonæ conſcientiæ teſtimonium in divino judicio, c.13.v.3.n.4. Conſtantia, & fiducia, ibid.& v.10.n.1. Malæ conſcientiæ terrores, & perturbatio, c.15.v.21.n.1.2.7.& v.28.nu.2. Quod aliis eſt harmonicus ſonus, mala conſcientia malè interpretatur, v.21.num.3.

CONSILIUM.

Conſilia debent eſſe ſecreta, cap.15.verſicul.8.num.3. Illa revelat Deus, numer.2. Notantur vana & laborioſa, capit.16.verſic.8.num.1. Conſilia aſtutorum irritat Deus, capit.5.verſicul.12.num.1.2.3.4.5.6.& verſic.13.nume.10.& 11. Illorum conſilia perturbata & ſtulta, ibidem. In rebus clariſſimis cæca, & errantia, verſic.14.num.1.& 2. Exitioſa, verſic.15.n.3. habent ſtultum finem, cap.12.v.17.n.4. Illa inſtatuat Deus, v.19.n.4. Ex impiorum conſiliis Deus eripit juſtos, c.5.v.15.nu.3. Quod ſit impiorum & dæmonis adverſus juſtos conſilium. *Vide Juſtus.*

Ubi innititur conſilium injuſtum, non eſt Regi acquieſcendum, c.12.v.14.n.1. Regum depravata conſilia, Deus commutat in melius, nu.2. Eos, quorum intereſt conſilia præbere, Deus permittit errare, c.12.v.20.n.1.

Conſilia inſulſa, quæ ingrata, c.5.v.5.n.6. Salus, ubi multa conſilia, c.3.v.14.n.1. *Vide etiam Cogitatio.*

CONSOLATOR, CONSOLATIO.

Conſolatores inepti, idola inutilia, c.14.v.4.n.4. Medici inepti, n.3. Oneroſi, c.16.v.2.n.3. Conſolatio optima, ſimilem ſe præbere dolenti, c.16.v.5.nu.2. Eſt ars incantatoria, ibid.& arma adverſus ærumnas, v.6.n.1. Non debet eſſe longior, v.2.n.3. Nec importunè eadem repetere, nu.4. Debet eſſe inſtar margaritæ pendentis ex aure, ibidem, & aceto diſſimilis quod inſtillatur auribus, ibid. Initio conſolationis ſilentium, c.2.v.13.nu.16. Quomodo Angelus confortans conſolatus fuerit Chriſtum orantem, ibid.

CONSUETUDO.

Significari ſolet in Scriptura verbo Eundi, c.1.v.4.n.1.& præterito imperfecto verbi ſubſtantivi, Erat. *Vide in Indice Regularum Scripturæ.* Prava conſuetudo peccandi, etiam ſine peculiari voluptate, c.15.v.16.n.7.
Vide etiam in Indice ſimplicium verum Latinarum, Ita.

CONSUL.

Cur hoc nomine recentiori uſus fuerit Latinus interpres, c.3.v.14.n.1. Pro judice & prætore, ibid.

CONCIONATOR.

Non aucupetur nominis ſplendorem, nec jucunditatem, c.3.v.2.n.8. Docendo & concionando ineptus, qui moribus ſit diſſimilibus, c.4.v.3.n.2. Debet eſſe verbis modeſtus & humilis, inſtar Pauli, c.4.v.12.n.2.

Debet eſſe probatus per patientiam & labores, in præf.c.3.n.5.& 6. Debet priùs diu ſiluiſſe, c.3.v.1.n.3. Obſervatur ab aliis, etiam cùm os aperit. *Vide in Indice Hebraiſmorum, Aperire os.* Debet eſſe Dei familiaris & amicus, ſicut Propheta. *Vide in Indice ſimplicium vocum, Propheta.*
Vide etiam verbo Doctores, & verbum Dei.

CONTENTIO.

Contentionis vitium, c.6.v.29.n.5. In quo differat à rixa, ibid.

CONTUMELIA.

Difficilis toleratu, etiam à viris bonis, c.3.v.2.in conſideratione lament.ſect.2.n.5. Juſtus in convitiis ſurdus, & mutus, c.16.v.2.n.1. Deus audit & reſpondet pro illo tacente, ibid. Et convertit opprobria in bonum, c.3.citato. Contumelia, eſt fuſtis & gladius, ca.16.v.11.nu.3.& vehemens percuſſio, ibid. *Vide etiam Lingua.* Et cur Chriſtus in contumeliis voluerit eſſe velata facie. *Vide Chriſtus.*

CONVIVIUM.

Nominis illius etymologia, cap.1.verſ.4.num.8. Leges quæ num.6. Caritatem promovent convivia, ibidem. Qualia quondam fuerint, num.9. Quot illis fercula & pocula, ibidem. In illis Perſæ diſputabant de modeſtia & temperantia, ibidem. Illorum condimentum, temperantia, num.12. Sunt fœderis & amicitiæ ſymbolum, capit.1.v.4.num.19. Perſarum Regum inter epulas ſeveritas, v.5.num.7. Spartanorum comitas & humanitas, ibid. Conviviis affinia plurima vitia, verſic.5.numer.22. Convivarum numerus, quis probatiſſimus, verſ.4.num.14. Duodenarius convivarum numerus à Chriſto ſacratus, ibid.
Vide etiam Gula, & Ebrietas.

COR.

Cordis munditi es quid, cap.1.verſic.1.num.53. Simplicitas aut duplicitas, num.54.& 55. Cordis durities & inſenſibilitas, capit.11.verſ.13.num.1.2.& 3.
Vide etiam Cogitatio, & Obſtinatio.

CORNELIUS TACITUS.

Scriptor mendaciſſimus, c.6.v.5.n.4.

CORONA.

Coronæ Deorum ex floribus junci, aut papyri, capit.8.verſ.12. Chriſti Jeſus, ex ipſis ſpinis & cuſpidibus junci, ibid. Diadema papyraceum ab Elexandrinis uſurpatum per ludibrium, ibid.

CORPUS.

Corpus Adam. *Vide Adam.* Corpus mortale dicitur nox, cap.3.verſ.8.numer.5. Domus lutea, cap.4.verſ.19.num.2. Dicitur veſtis antiqua, cap.10.v.8.num.9. & infirmitas, ibidem, & Cor-

& Corpus mortis, c. 11. v. 3. n. 2. *Vide etiam Caro & Homo*.

Humanus ſenſus tantum numerat in bonis, quæ corporea ſunt, capit. 9. verſic. 29. numer. 1. Non ſunt verè bona, capit. 1. verſic. 29. num. 10. Debent exponi pro conſervandis bonis animæ, ibidem. Significantur per ſiniſtram maxillam, ibidem. Et Deus illa exponit periculo, ut ſuorum animas ſervet, capit. 2. verſ. 6. num. 2. & 3. Corporis damna parvi æſtimanda, c. 1. v. 11. num. 3. Valetudo pretioſa, ca. 7. v. 16. num. 7. Pro illa conſervanda pendimus ingens vectigal, ibid. Illius ſtructura, ſimilis urbi, capit. 16. verſ. 8. numer. 2. In morbo, ſimilis urbi deſolatæ, ibidem. Dicitur einis mortuorum, c. 13. v. 12. num. 4. Cur Chriſti corpus ſuum appellet templum. *Vide Chriſtus*. An corpus mortuum dici poſſit homo. *Vide Homo*.

CORREPTIO.

In correptione modus ſervandus, cap. 2. verſ. 10. nume. 2. debet eſſe benigna, cap. 5. verſ. 24. num. 2. Non debet eſſe nimium ſalſa, cap. 6. verſ. 6. num. 6. ubi nulla ſubeſt cauſa, neque culpa inanis eſt, cap. 6. verſ. 26. num. 4. Qui cum cauſa iraſcitur, & corripit non erit reus, cap. 2. verſic. 10. num. 1. Ubi Dei honor periclitatur, debet eſſe ardens, & vehemens & inſtar grani ſinapis, ibid.

CORYBANTES.

Qui, & quod eorum inſtitutum, cap. 7. verſ. 25. nu. 3. Corybantia, morbus, ibid.

CREATOR.

Cum creatore non eſt litigandum, c. 9. v. 3. num. 3. & v. 12. num. 5. & cap. 11. verſ. 10. num. 8. Jure imperat creaturis, ibidem, & jure Creatoris poteſt illas deſtruere, cap. 1. verſ. 8. num. 10. Sua bonitate impulſus creavit omnia, cap. 10. v. 8. num. 18. Diligit creaturas, num. 17. Quibus manibus uſus in creatione, num. 10. 11. 13. *Vide etiam Hominis creatio, & Deus, & Creatura*.

CREATURÆ.

Ex ſe nihil habent boni, cap. 4. v. 18. n. 1. Omnes teſtantur, ſe eſſe creatas propter hominem, c. 12. v. 9. n. 2. Videntur laſſatæ multo labore ſerviendi, nu. 3. Potiùs creatori, quàm homini ſerviunt, ibid. Natura ſua propendent ad ſerviendum homini, c. 12. v. 15. n. 2. Sæviunt in impios, ibid. Univerſis Deus mala & bona diſpenſat, v. 10. num. 6.

CRUX.

Crucem Chriſti evacuari, quid, cap. 1. v. 1. n. 5. Plena divitiis, & virtute ſub infirmitatis ſpecie, ibid.

CUPIDITAS.

Cur Latinus vocet cupiditates, hiantes, ca. 16. v. 11. n. 1. Sunt ſimiles cani hianti in prædam, ibid. Cur omnes contineantur appellatione avaritiæ. *Vide Avaritia*.

Dicuntur etiam funes, & vincula, quibus alligatur homo bonis terrenis, c. 4. v. 21. n. 4.

CURA.

Curæ & ſolicitudines ſæculares inanes, & ſæpè fruſtratæ, c. 5. v. 5. n. 12. *Vide etiam Cogitatio, Conſilium, Divitia*.

CYNIPHES, ET CYNOMIA.

Cujuſmodi beſtiolæ, c. 2. in enumer. morb. ſect. 13. n. 4.

CYRUS.

Cyri tabernaculum quale, c. 5. v. 24. n. 1.

D

DAEMON.

DAEmonis invidia, c. 1. v. 6. num. 1. impudentia, & calumniandi cupiditas, v. 6. nu. 6. Quomodo dicatur adfuiſſe coram Deo, ibid. Clam irrepit in Angelorum cætum, n. 7. Dicitur turbo & ventus inclementiſſimus, c. 13. v. 25. n. 3. Dæmonum periphraſis, ca. 9. verſ. 13. num. 3. Dicuntur montes, v. 5. num. 1. Inter Dæmonem, & Deum potius quàm inter Job, & Dæmonem certamen, in præfat. cap. 5. num. 4.

Vide etiam Diabolus, & Satanas.

DAMNATUS.

Vide Infernus.

DAVID.

Molliter lugens Amnon, c. 1. v. 20. n. 19. Davidis ſepulchrum, c. 3. verſ. 15. numer. 4. Divitiæ inde extractæ, ibid. Appellatur Mauſoleum, ibidem.

DENARIUS.

Numerus denarius inſignis, c. 1. v. 3. n. 7.

DEPRECATIO.

Quid apud Rhetores, c. 13. v. 26. n. 11.

DESIDERIUM.

Diurna deſideria repræſentantur in ſomnis, cap. 7. verſic. 13. num. 2. Illorum comes, inconſtantia, capit. 11. verſ. 15. num. 3. Impiorum deſideria nociva, tum ſibi tum aliis, cap. 11. ver. 11. num. 3. Mors illa avellit ex corde cum magno dolore. *Vide Cogitatio*.

Vide etiam Cupiditas, Cogitatio, Conſilium, Concupiſcentia.

DETRACTIO.

Detractoris lingua, flagellum, cap. 5. verſ. 21. nu. 12. n. 3. & 5. *Vide lingua*.

DEUS.

Deus concertans cum Satana, potiùs quàm Job, in præfat. cap. 5. num. 4. à Deo & divinis agendi capiendum initium, cap. 1. v. 5. num. 9. Divina diligenter curanda, num. 11. 12. 27. Divina opera opportuna ad multos & varios fines, in præfat. cap. 7. num. 1. Filii Dei, tam angeli, quàm ſancti homines, cap. 1. verſ. 6. n. 4. Deus immutabilis cap. 10. v. 5. num. 2. Spiritus inviſibilis, c. 9. v. 11. num. 4. Eſt in omnibus, & extra omnia, ibidem. Dei veſtigia quæ, cap. 11. verſ. 7. num. 1. Principium, & finis in Deo, quomodo, num. 3. Immenſus, ibid. Sanctus, cap. 6. v. 10. n. 5.

Fortis & potens, capit. 9. verſ. 19. num. 1. & cap. 8. verſ. 4. nume. 1. Nemo illi poteſt reſiſtere, cap. 12. verſic. 14. num. 2. Oſtentat majeſtatem & potentiam in nubibus, capit. 13. verſic. 20. numer. 4. In ſingulis divinis attributis incluſa fortitudo, cap. 9. verſic. 4. num. 3.

Divinæ potentiæ & ſapientiæ opus, multiplicatio rerum ex uno principio, cap. 12. verſ. 23. numer. 3. Illius nomen Altiſſimus, capit. 13. verſ. 10. numer. 4. & Celſiſſimus, cap. 21. verſ. 8. numer. 1. Eſt etiam extra coelum, numer. 2. Nihil illo magis intimum rebus, num. 3. Dei manus in creando homine quæ, c. 10. verſ. 8. num 9. 10. 11. 18. Nihil facit fruſtra, c. 2. v. 3. n. 8. Dei cogitationes firmæ, & efficaces uſque ad finem, c. 5. v. 12. n. 3.

Juſtus & ſeverus, licèt tardo gradu procedat ad puniendum, c. 10. verſ. 5. numer. 4. Ante ſupplicia præmonet juſtos, ut interveniant, verſ. 7. num. 2. Illius potentia & juſtitia cum benignitate conjuncta, num. 3. Punit citra condignum, capit. 11. v. 6. n. 1. Dicitur fœnerator & exactor, in repetendis debitis peccatorum, num. 3. Illius ſeveritas conturbat impium, cap. 13. v. 10. n. 3.

Præliaturus cum impio, ubi figat tentorium, cap. 9. verſ. 8. nu. 3. & 4. De coelo dimicat adverſus impios, & quibus armis, cap. 6. v. 4. num. 2. Cur appelletur Triumphator, capit. 9. verſicu. 28. numer. 3. Poteſt poenas ab innocente exigere, ibidem verſic. 33. numer. 1. Non minus amabilis caſtigans, quàm benefaciens, c. 3. v. 2. In conſideratione lamen. ſect. 8. num. 1. Vulnerat, ut optimus Chirurgus, cap. 5. verſic. 18. num. 1. 2. 3. & 4.

Solus Deus timendus, c. 13. v. 25. n. 2. Divinæ viſiones credebantur afferre mortem, v. 21. n. 6. cum Deo non contendendum, cap. 9. v. 3. num. 1.

Dei Potentia & Sapientia, cap. 12. verſ. 13. 14. 15. & 16. & ver. 22. numer. 2. Nihil eſt illi opertum, ibid. Illius ſapientiæ, & providentiæ dimenſiones quæ, cap. 11. verſ. 7. num. 4. Inſunt illi omnia ad clarè videndum neceſſaria, cap. 10. verſ. 4. num. 4. Verax, cap. 12. verſ. 25. num. 3. Cur dicatur habere ſcientiam vocis, cap. 12. v. 12. num. 5. & Aurem æli, ibid. Guſtatu etiam cognoſcit, & diſcernit hominum actiones, num. 3. 4. 5. 6. & 7. Divinæ Sapientiæ deſcriptio, c. 15. verſ. 8. n. 1. Actionum humanarum inſpector, cap. 14. verſ. 16. num. 2. & c. 10. v. 14. n. 2.

Dei oculi in bonum, c. 7. v. 8. n. 2. & in malum, ibid. Videtur Deus nuntia ex creaturis accipere, cap. 3. v. 4. n. 3. Requirit & interrogat creaturas omnes in hominis cauſa, num. 3. & 4. Deus ignorare dicitur, quod ea nullo hominis officio cognoſcit, c. 1. verſ. 7. num. 1. Summa ratione diſponit omnia, cap. 1. verſ. 21. num. 15. Dei filius cur vocetur Logos & ratio, ibid. Humano more loquitur, cap. 2. verſicul. 4. num. 7. Non eodem modo loquitur Angelus Deo, ſicut Deus Angelo, ca. 1. verſic. 7. num. 2.

Divinæ miſericordiæ Theſauri, non iidem qui juſtitiæ, capit. 14. ver. 17. num. 1. Divina miſericordia ſponte ad nos propenſa, c. 15. v. 11. num. 3. Illam prohibent peccata. ibid. Divina miſericordia protegit à divina ira & juſtitia, cap. 14. ver. 13. numer. 3. Divina ira brevis, num. 4. cum tranquillitate conjuncta, nu. 5.

Deus protector à turbine, capit. 13. verſic. 25. num. 3. Videtur dolere in noſtris ſuppliciis, capit. 10. verſic. 7. num. 2. Illius viſcera ad benefaciendum ſponte propenſa, verſ. 8. num. 2.

Ma-

Maxima illius charitas, etiam cum ſe ſimulat iratum, verſ. 13. num. 2. Diſſimulat iram, num. 13. Cuſtos & paſtor, v. 12. n. 1. Deo ut pote immutabili inhærendum & fidendum, c. 10. v. 5. n. 2. Sequeſter. *Vide Sequeſter.* Lenis & ſuavis poſt tribulationes, c. 5. v. 18. num. 6. Dicitur longus latusque naribus, cap. 4. v. 9. n. 2. Requirit creaturas, ut illi benefaciat, cap. 3. verſicul. 4. num. 5.

Dei manus benefica, c. 2. v. 10. n. 6. De illa nihil ſpernendum. ib. Cum Deo ineunda ſocietas damni & lucri, c. 2. v. 10. nu. 6. Eſt medicus vitæ deploratæ, ca. 2. v. 6. n. 8. Deus beneficia confert gratuitò, c. 2. v. 9. n. 4.

Erga ſuos ſervos laborantes munificentiſſimus, c. 1. verſ. 10. nu. 8. Non differt præmium, ibid. Juſtos ſuos cuſtodit inſtar muri, verſic. 10. num. 3. & 4. Inſtar paſtoris ibid. Inſtar galeæ, & ſcuti, num. 4. Illius miſericordia ſine menſura, v. 12. n. 4. Dans non abdicat à ſe rerum dominium, cap. 1. v. 21. num. 14. In noſtris tribulationibus videtur ipſe tribulari & dolere, in præf. cap. 7. num. 3. c. 2. v. 3. nu. 7. Coercet dæmonis poteſtatem, ne multum noceat, cap. 1. verſ. 12. num. 8. & 9. Gloriatur de ſuo ſervo, c. 1. verſ. 8. num. 8. Eſt illius protector, & Hyperaſpiſtes, c. 17. verſ. 3. num. 5. Cur dicatur eſſe ad dextram ſui juſti, ibid. & num. 6.

Nuſquam tuta, niſi apud illum, fides, numer. 2. Eſt vas & ſponſor, ibidem. Non præcepit Satanæ, ut affligeret Jobum, c. 1. verſ. 12. nu. 8. Non ſolum negativè, ſed etiam poſitivè dicitur permittere, cap. 1. v. 21. num. 13. Diſcedere à Deo, exulare eſt, cap. 1. v. 1. num. 62. Deus dicitur Timor juſtorum. num. 60.

Deus Judex. *Vide Judicium, & Iudex Deus.*

DEXTRA.

Dextra & ſiniſtra maxilla, quid ſignificent, cap. 1. verſic. 20. nu. 10. Dextra manus in ratione numerandi numeros majores, cap. 9. verſic. 3. numer. 6. & in percutiendo fœdere, verſ. 33. num. 4. Fidei ſymbolum, ibidem, & in contrahendis nuptiis num. 7. in bello protegitur ab Hyperaſpiſte & protectore, cap. 17. verſic. 3. num. 6. Deus conſtituitur ad dexteram ſui juſti, ibid. Hoſtis conſtitutus à dextris hominis, quid ſignificet, num. 6.

DIABOLUS.

Diaboli nomen unde, & quid ſignificet, ca. 1. v. 6. n. 8. Illius catena, quæ, v. 12. nu. 9. Coercet Deus illius poteſtatem nocendi, c. 2. v. 6. n. 3. & c. 6. v. 9. n. 3.

Impius, diaboli cognomen, cap. 10. v. 3. n. 15.

DIES.

Magnus, de maximè ſolenni, cap. 5. verſ. 1. in appendice 2. ad Jobi genealogiam, num. 39. Dies novus dicitur in Scriptura, propter novum factum, cap. 1. verſic. 2. numer. 2. Dies natalis, celebris, cap. 3. v. 3. num. 1. Diem perire per emboliſmum, num. 2. Diei tribui nativitatem, & plures die, quàm nocte naſci. n. 4.

Aliqui feſti, & ſacri in omni lege, c. 3. v. 4. n. 6.

Diei computandi varietas, v. 6. n. 3.

Aliqui apud antiquos infauſti rebus gerendis, v. 7. n. 3.

Diei maledicunt impii, v. 8. n. 3.

Diem execrantur Athlantes. *Vide Athlantes.*

DIFFICULTAS.

Rerum cognoſcendarum difficultas unde, c. 7. v. 9. n. 3.

DIGITUS.

Ratio numerandi per digitos, c. 9. v. 3. nu. 3.

DISPUTATIO.

Quis modus accedendi ad diſputationem, c. 3. v. 2. in conſiderat. lamentatio, ſect. 1. nu. 4.

Diſputatio illeberalis, c. 16. v. 4. n. 4.

Facile eſt, adverſus quæ audieris, diſputare, ibid.

Diſputatio cum amicis, an uno die peracta, & ſine intermiſſione, cap. 3. verſicul. 1. numer. 1. Vide etiam Argumentum, Contentio, Audire.

DIVES, DIVITIAE.

Divitiæ naturales, quæ, c. 1. v. 2. nu. 3.

Mortuæ, quæ, n. 4.

Paſtoribus & Patriarchis fuere, quondam in pecoribus, ibid.

Quare dicantur ſubſtantia divitis, v. 10. n. 6.

Dicuntur excellentia & ſuperfluitas, cap. 4. verſ. 21. num. 2. & 3. Cur dicantur facultates, capit. 12. verſ. 6. num. 2. Dicuntur pinguedo, cap. 15. verſ. 26. numer. 7. Illis obediunt omnia, ibid. Divites maximè obſtricti divino obſequio, ca. 1. verſ. 9. num. 2.

Dei donum, c. 5. v. 5. num. 2.

Negatur impiis, ibid.

Divitiis comparatis poſſe frui, Dei donum ibid. Pro his grati Deo agendæ, c. 5. v. 24. nu. 4.

Conjunctæ cum pietate, ſtabiles, c. 5. v. 7. num. 2.

Sunt præmium laboris, ibid.

Rarò cum ſanctitate conjunctæ, c. 1. v. 10. n. 8.

Sunt vitiorum pabulum, v. 3. n. 24.

Dives dicitur peccator, ibid.

Divites iracundi & invidi, c. 5. v. 2. n. 7.

Divitis epulonis peccata, c. 1. v. 4. n. 10. Voluptuarii divites notari, c. 5. v. 7. nu. 3.

Sine labore, & cum iniquitate comparatæ evaneſcunt, capit. 5. verſ. 7. num. 2.

Malè partæ, malè dilabuntur, c. 1. v. 21. n. 14.

Qui divitias ſuæ induſtriæ attribuunt, Deum provocant, n. 5.

Qui Deo non refert acceptas, fur eſt & latro, ibid.

Tenuiores ſpoliant, & deprædantur, c. 15. v. 28. num. 1.

Divitiæ interdum fures, & prædones efficiunt, cap. 12. verſ. 6. num. 2.

Et divites adorant Idolum, ibid. Nemo audet illos reprehendere, ibidem.

Frequenter diteſcunt ex rapina, ibid. & c. 17. v. 5. n. 2.

Divitum comes inſolentia, c. 15. v. 26. n. 7.

Faciunt expenſas inutiles, v. 28. n. 1.

Propria illorum ſtultitia, & inconſtantia, cap. 8. v. 13. n. 3.

Aeſtivo torrenti ſimiles, c. 6. v. 16. n. 4. & arbori infirmis radicibus, cap. 5. v. 3. n. 1.

De terra ſunt, ibid. Facilè creſcunt & germinant, numer. 3. Re ipſa non habent radices, num. 4. Illos convellit Deus, ibidem, & illorum divitias convertit in uſum pauperum, cap. 5. verſ. 5. num. 3.

Divites frequenter opprimuntur ſubitò, c. 3. v. 25. n. 4.

Decipiuntur ſuis divitiis, ca. 15. v. 28. num. 1. & ſibi ipſius illudunt, c. 17. v. 2. num. 3. Illudit etiam illis Mundus, & Caro, multa pollicentes.

DOCTOR.

Eccleſiæ Doctores, quibus ſimiles, in præf. c. 10. n. 4.

Debent reiicere inutilia, & proficua conſectari, ibid.

Non debent eſſe ſteriles, ibid.

Nec debent adulterare verbum Dei, ibid.

Sed rectè illud tractare. ibidem. Vide etiam Concionator; & Scriptura.

DOLOR.

Juſtum dolorem in malis à nobis exigit Deus, c. 1. v. 20. num. 1. & c. 6. v. 10. num. 2.

Doloris ſenſus, naturalis, cap. 6. verſ. 5. num. 1. & 5. & cap. 3. verſic. 2. in conſideratione lament. ſect. 6. numer. 1. Illius vis ibid. & num. 2.

Non repugnat fortitudini, num. 3.

Extorquet vocem, & gemitum, num. 4.

Suſpiriis & voce lenitur illius acerbitas, numer. 3. & cap. 6. verſicul. 3. num. 6.

Multipliciter ſe prodit, c. 16. v. 10. n. 3.

Dolores dicuntur ſagittæ, c. 6. v. 4. n. 1.

Vide Stoicus, Morbus; Tribulatio, Patientia.

DOMUS.

Univerſos familiares comprehendit, c. 1. v. 4. n. 4.

Viri ſponſis ædificabant domos, c. 1. v. 4. n. 2.

Domorum ædificandarum luxus & amplificandarum cupiditas, c. 15. verſ. 28. num. 1.

Impii domus evertenda & diripienda, num. 3.

Vide filius, & Divitiæ, & familia.

DUX.

Duces olim privati Reges, c. 1. v. 1. n. 35.

Regum & Ducum diſcrimen, num. 33.

Amici Job, Duces, aut Reguli, n. 35.

Duces de genere Eſau, ibid. Quando duces pro Regibus in eodem eſſe cœperunt, num. 34.

Vide Rex, Princeps, Judex.

E

EBRIUS.

Ebrii deſcriptio, cap. 1. verſ. 20. num. 8. & cap. 15. verſic. 21. num. 6.

Illius error qualis, cap. 12. v. 25. n. 2.

Eſt ſymbolum ſtultitiæ, & indecori, ibidem, & Effrenatæ paſſionis, ibidem, & impietatis, c. 15. v. 21. n. 6.

ECCLESIA.

Ornatus illius; ſimplicitas, c. 1. v. 1. n. 54.

Non habet rugam neque maculam, ibid. Cur ſit, & dicatur univerſalis, c.1.v.1.n.63.
Nunc continet miſtos bonos cum malis, nu.64.
Eccleſiæ Doctores. *Vide Doctores.*

ECLIPSIS.

Eclipſis circumloquutio, c.3.v.4.nu.6.

ELEPHANTIASIS.

Illius morbi deſcriptio, cap. 2.verſ.8. in enumerat. morb. ſect. 4. num. 2.
Peculiaris Ægypti Regibus, ibid. Curatio, ex puerorum ſanguine, ibidem. An Job illa laboraverit, ibidem. *Vide etiam Lepra.*

ELOQUENTIA.

Eloquentia Sapientiæ pars, c.12.v.2.nu.2.
Dei Donum, ibid. Significata per labia & per alia vocis inſtrumenta, ibid. nu.5.
Illam aufert Deus ab eloquentibus ad ſupplicium, ca. 12. verſ. 20. num. 5.
Humana eloquentia Deo inferior, c.9.v.14.nu.2.
Vide etiam Labia, in aliis indicibus, & Lingua.

ENALLAGE.

Cap. 5. v. 38. nu. 2.

ENDIADIS.

Cap. 5. v. 11. nu. 5.

ENOS.

Unde dicatur in Hebræo, & quid ſignificet, c.1.v.1.nu.11.

EPANORTHOSIS.

Cap. 5. v. 21, nu. 5.

EQUUS, EQUITES.

Equi Parthici, & Chaldæi, c.1.v.17.nu.2.
Equites diviſi in tres turmas, ex præcepto militiæ, n.3.
Chaldæi equitandi periti & ſtudioſi. *Vide Chaldæus.*

ERYNGION.

Herba virtutis mirabilis, c.1.v.1.nu.77.
Virtutis & pietatis, quæ in Principe exiſtit, ſymbolum, ibid.

ERROR.

Hominum errores & deceptiones, ex divina providentia & permiſſione, c.12.v.16.n.1.
Serviunt divinæ ordinationi, ibid.
Deus punit eos, qui alios in errorem inducunt, ibid.
Quomodo Deus dicatur inducere in errorem, ibid.
Ebriorum error qualis. *Vide Ebrius.*

ESAU.

Quare dicatur prophanus, & fornicator, cap. 1. v. 5. n. 17.
Quæ fuerint illius primogenita, aut primitiva, ibid.
Quæ illius veſtes valde bonæ, ibid.
Habitavit in monte Seir, c.1.v.1.n. 28.& 30.
An Job fuerit de genere Eſau. *Vide quæſtionem de genere Job.*
Duces de genere Eſau. *Vide Eſau.*
Poſteritas Eſau, & Idumæorum malè audit, c.1.v.1. in append. 3. ad Jobi genealog.n.40.

EVA.

Evæ cum ſerpente cognatio re, & nomine, ca. 2.v.9.nu.3. Eva quomodo radix & cauſa peccati, ca.14.v.1.n.2.

EUPHEMISMOS.

Euphemiſmos quid, c.1.v.11.n.7.

EURUS.

Eurus, quis ventus. Quæ illius nomina, & epitheta, cap. 15. verſ. 2.num.4.

EXORDIUM.

Exordii perfecti leges, c.1.v.1.n.1.

EXACTOR.

Exactorum inhumanitas & ſævitia erga debitores, c.11.v.6.nu. 3. & c.3.v.18.n.2.& 3.
Illos compeſcit mors, nu.3.
Deus quomodo exactor, in debitis noſtrorum peccatorum. *Vide Deus.*

EXEMPLUM.

Exemplorum vis, in otramque partem maxima, c.1.v.1.nu. 67. & 68.
Pravis exemplis viſis vel auditis læditur pietas, ibid.
Exemplorum, quæ à Regibus ſumuntur efficacitas, numero 77.
Exempla patientiæ. *Vide Patientia. Vide etiam Societas.*

EXTENUATIO.

Cap.6.v.21.nu.5.& cap.8.v.14.num.1.& c.12.v.3. num. 7.& ca. 15. v. 4. num.5.

FACIES.

Facies Hippocratica in Job, c.12. in enumer.morb.Sect. 2.nu. 3. & c. 14. v.20.num.3.
Totus homo in facie, c. 9.v.27.nu.2.
Impiorum facies, triſtis, & nigra; juſtorum læta, & ſplendida, ibidem.
Juſti dicuntur cadere in faciem, impii retrorſum, *Vide Juſtus.*

FELICITAS.

Quò major eſt, magis debet eſſe ſuſpecta, c.5.verſ.3.n.8.
Illi maledicunt, etiam impii damnati, n. 9.
Sed oportet ſtatim in vita illi maledicere, ibid.
Eſt ſimilis ſcintillæ, & fulgetro, aut Soli deficienti, c.5.v.7.n.5.
Similis herbis paluſtribus, c.8.v.11.n.2.
Flos abſque fructu, brevi areſcens, verſ. 12.num.3. Eſt quædam Hypocriſis, v.3.num.4.
Perfecta felicitas excludit timorem, c.11.v.15.nu.4.
Affert ſtabilitatem, ibid. Eſt lux, c.11.v.17.nu.3.
Felicitas impiorum, non eſt ſtabilis, juſtorum conſtans; c.15.v. 29.n.5. *Vide etiam, Vita, Divitiis, Corporis bona.*

FOEMINA.

Fœminarum curæ, non publicæ, & propriæ munera quæ, ca. 1, verſ. 1. num. 12.
Fœminæ apud quas gentes regnaverint, v.14.n.6.
Diaboli inſtrumentum, c.2.v.9.num.2.& 4.
Non rogata obtrudit conſilium, n.3.
Eſt viro occaſio errandi, ibid.
Verba illius venenata, ibid.
Maledicentia, & invidia fœminarum ſuppellex, c.2.v. 9.num.6.
Stultitia, & loquacitas, c.2.v.10.n.3.
Amat ornari, c.5.v.24.n.3
Fœmina, imbecillitatis ſymbolum, cap.14.v.1.n.2. Appellatur caro, ibid. Ex molli carne formata, ibid. Initium & radix iniquitatis. *Vide Eva, & Jobi uxor.*

FAMES.

Fames, belli comes, c.5.v.20.num.4.
Famis imago, ibid. *Vide Sterilitas, & Ager.*

FAMILIA.

Comprehendit omnes, qui in miniſterio ſunt, c.1.v.3. n.14. & quid apud Juris Conſ. ibid.
Cur ſervi familiares dicti, ibid.
Familia agricolarum. *Vide Agricola, Ager Servus.*

FATUUS.

Quis dicatur, c.1.v.22.num. 4.
Fatua Fauni uxor, ibid.

FIDELIS.

Fideles omnes cujuſcunque nationis, Eccleſiæ indigenæ, c. 1.v. 1. in append. 3. ad Jobi genealog. nu. 41.
Huſitæ olim fideles. *Vide Huſita.* Et Chananæi. *Vide Chananæi.* Et Moabitæ. *Vide Moabita. Vide etiam Eccleſia.*

FIDUCIA.

Fiducia in Deum non præfinit illi tempus aliquod, c. 13. verſic. 15. num. 3.
Qui Deo non credit, errabundus vagatur, cap. 15. verſic. 31. num. 3.
Deo, ut potè immutabili, inhærendum, & nitendum, c. 10.v. 5. n.2. *Vide etiam, Spes, Tribulatio, Hominis infirmitas.*

FIGULUS.

Deus. creator, Figulus, c.10.v.8.n.14.& verſ.9.n.4.5.6.
Figulinum opus, laborioſum, ibid. Membra humani corporis, figmenta, ibid. Deus non ſolum hominis, ſed aliarum etiam creaturarum figulus, ibid.
Quæ ſit domus figuli, apud Zachariam, ibid. *Vide etiam Adami corpus.*

FILIUS.

Filiorum poſteritas, juſtis quondam pietatis præmium; cap. 1. verſic. 2. num. 1.
Sunt paterna ſuppellex, nu.4.& Viſcera, verſ.4.nu.7.
Parentum in illos poteſtas, v.2.num.5.
Sclavi, filiis pro ſervis utuntur, ibid.
Debent eſſe parentibus utiles, num. 7.
Cur dicantur naſci patri, aut matri, & non ſolùm ex parentibus, ibidem.
Ex utroque ſexu ſuſcepti, gratiſſimi, num.9.
Parentum erga illos charitas, v.18.n.6.& 7.
Potius illos ſuperſtites, quàm ſe volunt parentes, n. 7.
Excruciantur erratis filiorum, c.14.v.22.nu.1.
Numeroſa ſoboles, non numeranda in maximis bonis, cap. 14. verſ. 22, num. 1.

Filii impiorum, malè percunt, c.4.v.21.n.2.

Dicuntur manus, & rami, c.15.v.30.num.1.

Filii Job, an fuerint patres familias, cap.1.verſ.4.num.2.3.4.

Filii Job, Filii olivæ, verſ.5.n.8.& Barba ſacerdotis, ibid. Illorum interitus multis de cauſis acerbus, ver.18.num.6.

FINIS.

Finis ſtultorum, non prævisus, c.12.v.17.nu.4.

Eſt finis ſtultus, ibid. Propterea tandem dicuntur cadere retrorſum, ibid.

Impiorum cogitationes fruſtratæ optato fine, ca.5.v.12.n.5.& 6.

Incipiunt ædificare, & non poſſunt conſummare, ibid.

Deus ad finem cuncta perducit, c.9.v.28.nu.3. Ideò dicitur triumphator ibid.

Divina opera, opportuna ad multos fines, in præfat.cap.7.n.1.

FLOS.

Vitæ inconſtantiæ, & fragilitatis ſymbolum, c.14.verſic.2.nu.1. & 2. Pulchritudinis, nu.3. Brevitatis, & Fugacitatis.v.20.nu.1.

Ex quibus floribus texerentur olim coronæ Deorum, c.8.v.12, num.2.

Quales ſint flores junci, aut Papyri. *Vide Juncus, & Papyrus.*

FLUMEN.

Divina potentia in fluminum, & fontium areſactione, c.12.v.15.nu.1.

Areſacta flumina, ſymbolum extremæ ſterilitatis, ibidem. Sunt ſupplementum pluviarum, c.5.v.10.nu.1.

FOLIUM.

Inconſtantiæ ſymbolum. cap.13.verſic.25.num.4. & perpetuæ trepidationis, ibidem & humanæ imbecillitatis, ibidem.

FORMA.

Bonum fragile, c.14.v.20.nu.3. *Vide etiam Facies, & Speculum, & Mors.*

FORTITUDO.

Fortes juſtitiæ, qui, c.1.v.1.nu.9.

Fortitudinem humanam Deus ſupplantat, c.12.v.19.nu.4.& 5.

Dei fortitudo ſub infirmitate humana, c.1.v.1.num.6.& 9. *Vide etiam Deus, Vir, Hominis imbecillitas.*

Fortitudo Sapientiæ divinæ, & aliorum attributorum. *Vide Deus*

FORTUNA.

Cur pingeretur bicolor, c.1.v.21.n.12. Non colitur, neque agnoſcitur à Job, ibidem, & cæca, c.9.v.24.num.3 *Vide etiam Dei oculi, Providentia.*

FRATER, FRATERNUS.

Fraterna Charitas, tum etiam inimicitiæ graviſſimæ, c.1.v.4.n.10. Fraternæ diſcordiæ diem execrabantur Athenienſes, n.5.

Fratrum gratia rara, nu.20. Facilè perditur, ibidem.

Charitas fraternitatis apud Patrem, quæ, ibidem.

Fratres vocabantur olim fideles, ibidem.

Fraterna odia, unde, nu.21, Supplicium conſtitutum fratrum oſoribus, ibidem.

Fratrum mutua officia, nu.20.

Mutua Benevolentia naturalis, ibid.

Crimen peſſimum fratrum Joſeph, fuit fraterna invidia, & odium, nu.21.

Eſau, & Idumæi fraternitatis violatores, ibidem.

Fratrum in ſorores Charitas. *Vide Soror.*

FULMEN.

Fulmine tacta, nefaſta habebantur, cap.1.verſ.16.num.5. Religioſa etiam, & ſancta, num.6. Dicuntur ignis Dei, cap.1.verſ.16.num.4. Sagittæ Dei, cap.6.ver.4.nu.2.& Fulgurans haſta, ibidem. Illis Deus utitur cum pugnat adverſus impios, ibidem. Symbolum abſumpti, & acceptati à Deo ſacrificii, ibidem.

FUNIS.

Fune præcingi, captivorum, & miſerorum. c.12.verſ.18.num.3. Capita funiculo cincta, ibidem. Dicitur anima, quæ colligatur, & unitur cum corpore, cap.4. verſic.21.num.4.& vires, aut nervi, ibidem, & affectus, atque cupiditates terrenæ, ibidem, & morbi, atque dolores. *Vide Morbus.*

FUNUS.

In funeribus, veſtium dilaceratio, cap.1.v.20.num.5. Cadavera condebantur cum pretioſis veſtibus, ſed dilaceratis, nu.8. *Vide etiam Cadaver, Mors, Cantus, Sepulchrum.*

Furto ablata, tenaciter hærent manibus. cap.11. verſiculo 14. num.1

Cruentant manus, ibidem. Sunt longè lateque projicienda, num.2.& 3.

Divites plerumque fures & latrones, & divitiæ plerumque ex rapina. *Vide Divitiæ, & Rapina.*

G

GAlaad montis initium, & finis, & nomina, cap.1.ver.1. num.30.

GALLICUS MORBUS.

Quo tempore in Hiſpania cæperit, cap.2. in enumer. morb. ſect. 5.nu.4.

Unde ortum habuerit, ibid.

An ſit novum noſtræ ætatis malum, ibid.

An Job illo laboraverit, vel potuerit laborare, nu.1.2.& 3.

GENER.

Gener, & Nurus loco filiorum, c.1.v.2.nu.9. Gener etiam eſt ille, cui filia nondum locata, ſed locanda eſt, v.4.nu.17. Pertinet ad familiam Soceri, ibid.

GENS.

Gentium convertendarum ad Chriſtum, figura, Job, c.1.v.1. in append.1 ad Jobi geneal.n.35.& 36. Illarum converſio, ſecretum, quod formidaret Iſaias palam prædicare, n.39.

Aliqui ex gentibus pares Iſraelitis, num.72.

Fideles ex gentibus comprimunt ſuperbiam Judæorum, c.1.v.1. in append.2.ad Jobi geneal.

Gentium pignus, tres Magi in append.1.n.36.

Gentium Apoſtolus Paulus, in append.2.ad Jobi genealogiam, c.1.v.1.n.39. ab illis abſtinebant Judæi. *Vide Judæus.*

GENUA.

Tremere, & infirmari arguit vehementiam timoris; capit.4. verſic.4 num.2.

Confortata, & firma, ad ſtrenuitatem currendi, ibid.

Illorum incurvatio, afflictionis, & languoris ſymbolum. ibid. Et rei turpis, ibidem.

GENUS.

Generis ignobilitatem juſtus non erubeſcit apud Deum, cap.1. v.1. in append.3.ad Jobi genealog.num.40. Nemo juſtus cenſetur filius parentum ignobilium, ibid. Sed Dei, ibidem. Fideles omnes, cujuſque generis ſint, Eccleſiæ indigenæ, & filii, n.41. Vera nobilitas ex pietate, & Deo, non ex ſanguine, n.40. *Vide Nobilis, Princeps.*

GEOGRAPHIA.

Geographia, & vera regionum, regnorum, urbiumque antiquarum deſcriptio, nunc perdifficilis, c.1.v.1.n.27.

GIGANTES.

Gigantum periphraſis, ca.9.v.13.nu.5.& cur dicantur portare orbem, ibidem.

GLOBUS.

Apud Latinos, armatorum militum Cuneus, c.5.v.24.nu.4. Eſt etiam ſupplicii genus. *Vide Sphæra, & Servus.* Eſt orantis habitus. *Vide Oratio.*

GORDIANUS.

Gordiani Imperatoris luctus, & dolor in morte filii, capit.1. verſ.20.num.19.

GRATIA.

Gratiæ Divinæ efficacitas, roborantis infirmitatem humanam, in præfat.c.1.n.3.

Gratiæ noſtræ incertitudo, cap.9.verſ.11.nu.3.& v.21.nu.1.& cap.17.verſ.4.num.2.

GULA.

Idololatriæ proxima, cap.1.v.5.num.14.& cum aliis vitiis conjuncta. *Vide Convivium.*

H

HAERES.

Hæres divitis, dicitur famelicus, c.5.v.5.n.3. Citò devorat hæreditatem ampliſſimam, ibid.

Hæreditatis nomen, tribuitur præmio, cap.6.v.3.numero 2. *Vide etiam Præmium.*

Pœnæ, & tribulationes, dicuntur hæreditas hominis, ibid. *Vide Tribulationes.*

Aqua dicitur, vallium hæreditas, c.6.v.15.n.2.

HAERETICUS.

Hæretici, figurati per amicos Job. *Vide Amicus.* Abnegant veras hiſtorias; ex ſe alios judicant, in præfat.c.1.n.2. Humano ſenſu de rebus judicant, num.3. Hoſtes patientiæ & laborum, ibidem. Cavendum ab illorum imperita elegantia, c.7.verſic.9.num.2. Non admittunt veritatem hiſtoriæ Job, in præfat.cap.1.num.1.

HEBRAEUS.

Voces Hebrææ, & Græcæ retentæ ab Eccleſia Latina, cap.3. verſ.8.num.5.

Hebraiſmi non omnino perfectè transferri poſſunt in alienam linguam, in præfat.cap.10.num.7. ſunt perſimiles pluribus

Hiſpaniſmis, ibid. Quomodo lingua Hebræa differat à Chaldæa, & Syriaca, in præfat. c.4.n.2

Plura etiam ad Hebraiſmos, & Hebraicæ linguæ proprietatem, vel ex Indice Hebraicarum vocum, vel ex altero Hebraiſmorum & Regularum petenda.

HEPHÆSTION.

Hephæſtionis monumentum multis talentis ædificatum ab Alexandro, c.3.v.14.nu.4.

HERODES.

Herodes conſumptus morbo pediculari, ca. 2. in enumer. morbor. ſect. 6. n.3.

Tactus avaritia aperuit ſepulchrum David, c.3.verſic.15.n.4.

Herodes Aggrippa illuſus ab Alexandrin. c.8.v.12. n.2.

HISPANUS, HISPANISMI.

Hiſpanorum cæremonia provocantium ad ſingulare certamen, c.1.v.1. in append. 1. ad Jobi geneal.n.36.

Hiſpaniſmorum obſervatio perutilis ad Scripturarum intelligentiam, in præf.c.10.n.7.

HISTORIA.

Hiſtoria, vitæ lux, in præf. cap.1.n.2.

Illius hoſtes, Hæretici, ibidem.

Hiſtoria Jobi antiquiſſima, in præf.c.8.n.1.

HOMO.

Homo verus, qui dicatur, c.1.v.1.n.52. Quia præditus ratione; non habuit alia inſtrumenta à natura, v.7.n.1.

Hominem eſſe, & dici pulverem, quid indicet, c.10.v.9.n.8. Similis veſtimento corroſo à tinea, cap.13.verſ.28.num.3. Res putridæ, & feneſcens, num. 1. Similis folio caduco, cap.13. verſ.25.num.4. Arbori ſimilis, cap.1.verſ.1.num.49. Similitudo, & imago Dei in hominem, potiſſimum in anima, cap. 10. verſ. 8. num. 3.

Hominis nomen & appellatio in bonum, tum etiam in malum, c. 12.v.2.n.2. Vilis, c.15.v.14.n.1. Ignobilis, c.21.v.1.n.10. Eſt nomen miſeriæ, & infirmitatis, c.7.v.1.n.11. Triplex hominis nomen, ibidem.

Hominis generatio, Dei opus, & beneficium, cap.10.verſic. 10. numer. 1.

Coagulationi caſei ſimilis, num. 2. Totius formationis deſcriptio, verſ.11.n.1.

Divina providentia in cuſtodiendo fœtu in alvo matris, verſ. 12.num.3.v.18.num.1.

Dei in creando homine affectus, & diligentia, c.10.v.8.n.3. Totus in circuitu creatus à Deo, num.5.

An aliquod miniſterium in illius creatione præſtiterint Angeli, n.6. Dei manibus formatus, nu.9.10.11. Laborioſa illius creatio, n.13. Studioſa, & charitate plena, n.17.& 18. Subtilis & artificioſa, n.19. Cur creatus à Deo, n.20.

Deum etiam dixiſſe, ut homo fieret, cum illum creavit, nu.10. Cur ſpiraculum vitæ in illius faciem potiſſimum inſpiratum fuerit, verſ.12.n.2.

An totus homo appelletur lutum, an verò ſolùm corpus cap. 10. verſ. 9. num. 4.

Lutei hominis fragilitas, n.6. Immundities, ibi. Illius periphraſis, Habitare domum luteam, cap.4.v.19.n.2.

Hominis proprium epithetum miſer, c.14.v.1.n.5. Sunt ærumnæ illi pro cibo, & potu, ibid. Propria illius vilitas, & miſeria, v. 3.n.2. Proprius labor, c.5.v.6.n.1. Hæreditario jure debentur illi miſeriæ, cap.7.verſ.3.num.2. Propria illius mutatio, & inconſtantia, cap. 16. verſicul. 5. numer. 2. Eſt deploratus æger, num. 4.

Habet ingenitum mortis initium, c.13.v.28.n.2.

Homo dimittitur à Deo liberè agere, c.8.v.4.nu. 2. Abuti ſolet potentia, v.3.n.3. Sibi ipſi ignotus & obſcurus, at Deo diaphanus, & perſpectus, c.9.verſ.21.n.10.

Animalis homo non percipit, quæ ſunt ſpiritus Dei, cap. 12. verſ. 4. num. 6.

Homo appellatur, etiam non vivens, c.10.v.12.n.7.

Humana imbecillitas, roborata divina gratia, c. 1. v. 1.n.2.6.9.

Solus humanus, ſplendor, virtute vacuus, num.5. Roboratus ex pietate, & precibus, cap.6.verſ.11.num. 1. & verſic. 12. n. 1. & v. 13. num. 2.

Plus poteſt homo, quàm ipſe ſibi perſuadeat, c.2.v.5.n.4.

Rerum humanarum viciſſitudo, c.2.v.10.n.7. Omnia ex proſperis, & adverſis temperata, ibid.

Singulæ hominis actiones, ſunt Deo cibus & voces, cap.12.verſ. 12. num. 4. 5. 6. 7.

Humana ingenia, non tam ſunt replenda quàm excitanda, in præfat. cap. 18. n.9.

Vide etiam Deus, Providentia, Juſtus, Impius, Adam, Corpus.

HOMICIDIUM.

Quomodo expiaretur in lege, c.5.v.20.n.1. Sterilitate, & fame puniebatur terra polluta ſanguine, ibid. & num.2.

Vide Cain, Abel, Clamor.

HONOR.

Honores & dignitates conferuntur à Deo, c.5.v.11. nu. 1. Etiam cum mittuntur ſortes, à Deo temperantur, ibid.

Honores & dignitates, locis ſublimioribus diſcernuntur, n.2.

HOSTIS.

Hoſtium ſævitiam, & vindictæ cupiditatem odio habet Deus, cap. 10. verſicul. 3. num. 13. Non adiuvat illos in malum, ibidem.

Qui ſibi victoriam tribuunt, Deum provocant, capit. 12. verſic. 6. numer. 4.

Cur hoſtes appellarentur peregrini. Vide Peregrinus. Vide etiam Bellum.

Sæviſſimi hoſtis deſcriptio, c.16.v.10.11.12.

HUMIDITAS.

Corpora unit, ſiccitas diſſolvit, c.10.verſ.9.n.8.

Hominis corpus formatum, non ex arido pulvere, ſed ex humectata terra. *Vide Adam, & Corpus.*

HUMILES.

Humiles relinquit mundus, elegit Deus, c.4.v.21.n.1.

Vide, Honores, Superbia, Divitiæ.

HUS, HUSITA, HUSAM.

Id nomen, qua ratione ſcribendum & pronuntiandum, cap.1. v.1.n.26.& 27.

Quibus aliis nominibus appelletur, ibid. Illius ſitus, & deſcriptio, ibid.& n.28.29.& 30. à quo nomen acceperit, nu.36. ab alia radice derivatur quàm Huſam, ibid.

Qui viri appellati fuerint Hus, n.36. Huſitas pios & fideles fuiſſe ſub Job, à n.64. uſq. ad 77.

HYADES.

Quæ conſtellatio, c.9.v.9.n.4. Nimboſæ & pluviæ, ibid. Varia illarum nomina, ibid.

HYPERASPISTES.

Quis, & quod illius munus, c.17.v.3.nu.5. In bello protegebat ſuo ſcuto, ibid. Deus Hyperaſpiſtes, hominis, n.5.

HYPALLAGE.

Cap.5.v.4.n.1.& v.20.n.5.& c.7.v.10.n.1.& c.8.v.4.n.3. c.17.v. 4. num.3.& v.12.num.5.

HYPERBOLE.

Cap. 5. v. 9. num. 5.

HYPOCRISIS, HYPOCRITA.

Cur contraria luci, c.8.v.6.num.3.

Hypocrita alieno colore maculatus, c.8.v.13.n.4.

Omnis peccatur, hypocrita, ibid. & Princeps & Judex impius, c.25.v.34.num.1.

Humana felicitas, Hypocriſis quædam, ibid.

Hypocritam abominantur ſua veſtimenta, c.9.v.31.n.2.

Hypocrita, vanus, c.11.v.11.n.1.

HYRCANUS.

Reſeravit & ſpoliavit ſepulchrum Davidis, capit. 3. verſicul. 15. numer. 4.

I

JACOB.

Lugens Joſeph, quot annos tranſegerit in luctu, cap. 1. verſicul. 20. num. 19. illius luctus & dolor comparatus cum Job, ibidem.

Cur Angelus permiſerit ſe ſuperari in lucta à Jacob, ibid. & c. 2. verſic. 5. num.4.

JANUS.

Idem qui Noë, c.1.v.13.n.2.

IDOLUM, IDOLOLATRIA.

Cur vocetur ſtultitia, cap.2.verſic.10. numer. 3. & ſpiritus fornicationis, cap.12.verſic. 25. num. 1. Eſt guloſitati proxima. *Vide Gula.*

Idola, inutilia, cap. 13. verſ. 4. num. 4. & rei inutilis ſymbolum, ibid.

Medicus idoli. *Vide amicus, & in Hebraiſmis.*

IDUMAEA, IDUMAEUS.

Job Idumæus genere, non moribus. *Vide Job.*

Idumæorum cum Iſraelitis inimicitiæ, c.10.v.14.n.2.

Idumæorum Duces & Reges, c.1.v.1.n.34.& 35.

Quando in Edom Duces pro Regibus eſſe ceperunt, numer. 34. An Amici Job pertinuerint ad ditionem Idumææ, numer. 35. An terra Hos ad Idumæam pertinuerit, numer. 29.

Idu-

Idumæa ſtrictè, aut largè accepta, num. 34. Reges, Idumææ, antequam haberent Regem filii Iſrael, num. 32.
Vide etiam Eſau.

IGNIS.

Id quod eſt terribile, & inacceſſum, cap. 1. v. 10. n. 4. An fuerit verus ignis, qui tetigit oves Job, v. 15. n. 4.

Pro fulmine, ibid.

Igni tribuitur lingua & os, v. 15. n. 5. ſignificat quoſcunque cruciatus graviſſimos, c. 10. v. 15. num. 8. Lapidatio etiam poteſt dici combuſtio, ibid.

Ignis Dei. *Vide in Hebraiſmis.*

IMAGINATIVA.

Ventri ſimilis, c. 3. v. 2. in conſider. lament. ſect. 7. n. 4. Separat utile ab inutili, ibid.

IMPIUS.

Impii habent beſtiarum nomina. ca. 5. v. 22. n. 4. Sunt falſi homines, Hiſtrionibus ſimiles, c. 1. v. 1. n. 2.

Similes Lunæ, c. 8. v. 15. n. 5. Omnes ignobiles, c. 1. v. 1. in append. 3. ad Jobi Genealog. n. 42.

Cur dicantur quieſcere in locis petroſis, v. 17. n. 7.

Pollent ſapientia carnis, c. 12. v. 5. n. 3. ſed verè inepti negotiis gerendis, c. 2. v. 1. n. 7. Turpes & deformes, c. 15. v. 16. n. 1. & ſibi ipſis abominabiles, n. 2. Sunt inutiles ad bonos uſus, n. 3. Igni opportuni, ibidem. Ad peccandum alacres, numer. 5. Ad omne ſcelus proriecti, num. 7. Quærunt occaſiones peccandi, verſ. 8. num. 3.

Cur dicantur alieni, vel alienati, c. 15. v. 19. n. 5.

Impiorum perturbata conſcientia, ſemper præſumens ſæva, c. 15. v. 21. n. 1. & 2.

Quod aliis eſt dulcis harmonia, illis fit ſonitus terroris, n. 3. Mala illorum ſecuritas, n. 4. Mala etiam pax, n. 5. Cum minus ſentiunt, magis laborant, n. 6. Tantùm metuunt, quantum nocent. c. 5. v. 21. n. 7.

Infernis vinculis & tenebris conſtringuuntur, cap. 15. v. 22. num. 2. Etiam inter edendum cruciantur, verſ. 23. num. 2. Vagi, & mendici, num. 3. Expoſiti diſcriminibus, num. 5. & 6. & cap. 5. v. 14. num. 3.

Suis ipſis factis, & peccatis produntur, ibid. & ſuis peccatis cruciantur, c. 8. v. 4. n. 3. Iiſdem obſidentur, & oppugnantur, c. 15. v. 16. n. 2. Suis deſideriis & cogitationibus torquentur, c. 15. v. 20. n. 1. & ca. 5. v. 2. num. 7. Seipſos coniiciunt in magnas difficultates, ibid. In illorum corde, umbra mortis, cap. 3. verſic. 5. num. 2. Diei maledicunt, & lucem oderunt, cap. 3. verſic. 8. num. 3. Perturbato ſunt animo, ca. 3. verſ. 17. num. 1. & 4. Illorum perturbationi quomodo finem imponat mors, numer. 2.

Quem Deus averſatur, inviſus omnibus, cap. 5. verſicul. 4. numer. 2. Non audent in oratione petere, verſic. 17. num 3. Obmuteſcunt, & confunduntur, num. 4. Sunt amari divino palato, capit. 9. verſic. 18. num. 4. Provocant Deum ad nauſeam, c. 12. v. 12. n. 7. Sunt cibus abominabilis, & fœtidus, ibidem.

Impiorum munera Deo ingrata, cap. 8. verſ. 20. nu. 2. Non favet iniquitati Deus, neque præbet vires ad malum, numer. 2. & 3. licèt præbeat vires naturales, quibus impius abutitur, ibid.

Impii indicunt Deo bellum, c. 15. v. 24. num. 3. & v. 25. num. 3. & verſ. 26. num. 4.

Sed Deus per ludibrium irridet impios, c. 8. v. 18. n. 8. Recedunt à Deo ad certum exitium, v. 4. n. 2. In ſuppliciis obliviſcuntur Dei, & ſuorum ſcelerum, c. 9. v. 9. n. 5.

Impiorum bellum adverſus juſtos, c. 10. v. 3. n. 11. Arma, ibidem. Vehementer illos inſectantur, c. 13. v. 19. n. 5. Etiam non provocati lædunt juſtos, c. 16. v. 3. n. 25. & invident illorum felicitati c. 11. v. 20. n. 3.

Deus ſuorum juſtorum vindex adverſus impios, cap. 10. verſ. 3. numer. 13.

Impiorum lux & proſperitas, quid, cap. 12. verſ. 5. nu. 3. Spes inanes, c. 11. v. 24. n. 4. Quamvis initio floreant, brevi areſcunt, c. 8. v. 13. n. 1. Cogitatione etiam fruſtratæ, cap. 6. ver. 12. numer. 4. 5. 6. 7.

Inhærent temporalibus bonis tanquam perpetuis, capit. 9. verſ. 25. num. 5.

Sua felicitate contenti, malè ſentiunt de præmio juſtorum, c. 2. verſ. 3. num. 4.

Vivunt pacati & tranquilli, ca. 3. v. 26. n. 1. Velut agricolæ, excolunt terram iniquitatis, c. 4. v. 8. num. 2. Quid ſeminent, Quid poſtea metant, num. 4. 5. 6. Fruſtrantur ſpe ſementis, num. 9. Non ſolùm ſunt Agricolæ, ſed etiam bos junctus aratro, ibid.

Impii arctè inhærent vitæ bonis, ſed facilè avelluntur, cap. 4. verſ. 23. num. 4. illorum felicitas falſa & brevis, cap. 5. ver. 3. numer. 5.

Inſtar fœni, ibid. ſimiles ſcintillæ, & fulgetri, & ſolis deficientis, v. 7. n. 5.

Flos abſque fructu, c. 8. v. 13. n. 1. & 4.

Eſt illorum felicitas, Hypocriſis quædam, ibid.

Conantur, ſed fruſtra, conſequi immortale nomen, ca. 1. v. 1. nu. 48. illorum memoria & nomen moleſtum audienti, n. 49. Sunt ſimiles fructibus fugacibus, ibid.

Supplicia & calamitates diluere conantur voluptatibus, cap. 1. v. 20. num. 6.

Peccata, & peccatorum occultas cauſas non intelligunt, ca. 4. v. 20. n. 8. Nec ſua ſupplicia eſſe propter peccata, ibid. Ideò vocantur, non intelligentes, ibid.

Proprium impiorum eſt, occultam aliorum intentionem calumniari, cap. 1. verſic. 19. numer. 1. Ex ſe alios judicant in præf. cap. 1. numer. 2. Volunt ſe conſtituere legem fidei & vitæ, num. 3.

Ingens illorum ſupplicium, humiliari ante januam ignobiliorum, capit. 5. verſicul. 4. numer. 2. Et non frui bonis congregatis, verſicul. 5. numer. 2. Sed potiùs exponitur prædæ omnibus, num. 4. & 5. Ideò videtur impius ad ignem natus, verſicul. 7. numer. 5. Ideò vocatur ſtipula, capit. 13. verſicul. 25. numer. 7. Illius memoria cinis, verſ. 12. num. 2. Exponitur omnium ludibrio, c. 8. v. 21. nu. 3. Impietatis merces, confuſio. v. 22. n. 2.

Incedit per invium, ignorato vitæ exitu, c. 12. v. 24. n. 4. & 5. Illius impietatis comes ignorantia, & tenebræ, c. 15. v. 30. nu. 1. & diſcrimina, ibid.

Non poteſt fugere Divinam juſtitiam, c. 11. v. 9. n. 5. Nec habet ſublevantem ſe, c. 15. v. 22. n. 1. Prævalent ſuper eum tribulatio & anguſtia, verſ. 24. n. 1. Et torquetur graviſſimo ſupplicio, num. 3.

Nemo impius moritur ſenex, c. 15. verſ. 32. num. 2. Eſt puer & parvulus. Vide Puer. Negatur illi felix ſenecta, c. 5. verſic. 32. num. 1. & 2. Imminet immatura mors, ibid. & capit. 15. verſ. 30. num. 3.

Auferuntur ſæpè impii levibus incommodis, & morbis, c. 15. v. 30. n. 5. & c. 2. v. 6. n. 8. Sunt ſtulti, c. 4. v. 21. n. 5. Et non ſolùm ſtultè vivunt, ſed etiam ſtultè moriuntur, ibid.

Impiorum poſteritas, infirma, c. 15. v. 32. n. 4. & v. 33. n. 1. Intereunt miſerè, v. 30. n. 1.

Impiorum ſocietas exitioſa, c. 1. v. 10. n. 67. Conantur juſtos ad ſe trahere, n. 68.

Difficilè quis poterit eſſe juſtus inter illos, ibid. De illorum ſocietate & converſatione eripi, beneficium, ibid.
Vide etiam Peccatum, Peccator, Juſtus.

IMPOSSIBILE.

Actus circa impoſſibile, c. 3. v. 3. n. 2.

IMPORTUNITAS.

Importunitas vicit Adam, & Samſon, c. 1. v. 16. n. 2.

INCURVATIO.

Incurvatio, aut genuflexio in adoratione, c. 2. v. 20. n. 16.

INDUMENTA.

Indumenta ferina priſcarum gentium, c. 1. v. 13. n. 2.
Vide etiam Veſtes.

INFANS.

Infantum ſepulchra, quæ olim, c. 10. v. 19. n. 2.

INFERNUS.

Unde dicatur, cap. 7. verſicul. 9. numer. 2. Significat ſubterraneam mortuorum & animarum ſtationem, ibid. & capit. 11. verſ. 8. numer. 3. Inferni periphraſis, capit. 10. verſ. 22. num. 3. & 4. Eſt carcer damnatorum, num. 5. Vincula & compedes, num. 6. Aeterna ibi ſupplicia, num. 7. & 8. Eſt terra tenebroſa, numer. 10. Regia mortis, ibid. Plena vinculis tenebrarum, num. 11. & 12. Ibi, tanquam in naturali ſolo, proveniunt tenebræ, numer. 15. & unde videntur ad nos aſcendere, ibidem. Eſt regio plena animi deliquio, numer. 11. Plena terrificis ſpectris & umbris, numer. 15. Plena triſtitia & timore, numer. 23. Non eſt ibi naturalis rerum ordo, numer. 18. & 19. Sed eſt ordo aliquis, ut pares cum paribus, pari pœna puniantur, numer. 21. Nihil à damnatis ibi ordinatè fit, numer. 22. Quæ ſit illorum ſuppliciorum profunditas, verſic. 9. numer. 4. Cruciatus nunquam mitigantur, v. 19. n. 2.

INGRATUS.

Ingrati eſt, non cognoſcere antiquum poſſeſſorem, cap. 7. ver. 10. num. 4. Quis maxime ingratus, cap. 1. verſ. 8. num. 2. *Vide etiam beneficium.*

INTELLECTUS.

Eadem eſt proportio intelligibilium ad intellectum, quæ ſenſibilium ad ſenſum, c. 12. v. 12. n. 1.

INTERROGATIO.

Interrogatione extorquet Deus ab homine confeſſionem delicti, cap. 1. v. 9. num. 1.

Cætera *Vide in indice Regularum*. De quibus quiſque libenter interrogetur, in Præfat. c. 3. n. 4.

INVIDIA.

Invidorum ingenium quale. cap. 1. verſ 5. numer. 9. Quid ſit, cap. 5. verſ. 2. num. 6. Puerorum propria, ibid. & num. 7. & divitum, ibid.

Occidit ipſum invidum, ibid. Comes eſt concupiſcentiæ oculorum, ibid.

JOB.

Liber Job, Regium opus, initio præfat. Veram hiſtoriam deſcribit. in Præfat. c. 1. Qui hujus hiſtoriæ veritatem ad parabolam traducat, gravi nota inurendus, ibid. n. 8.

Ad patientiæ exemplum conſcriptus, n. 6.

Protocanonicus, in Præf. c. 2. n. 2. Apud Sept. auctior, quàm apud Latinos, n. 4. Illius auctor quæritur, in Præf. c. 3. Proferuntur variæ ſententiæ, n. 1. & 2. Aſſeritur fuiſſe ipſe Job, numer. 3. Deſcriptus à Moyſe, num. 2. Carmine ſcriptus ab ipſo Job, in præfat. cap. 4. Quis hujus libri idoneus interpres, cap. 3. nu. 6. Quæ materia & finis, cap. 5. Quæ materiæ varietas, & obſcuritas, c. 8. Quis ordo, & diviſio, cap. 9. Quæ utilitas, ca. 10. eſt liber Dialecticus, Phyſicus, Moralis, Theologicus, c. 8. n. 2. & 3. Evangelio proximus, ibid. An ſit propheticus, in præfat. c. 9. n. 2.

Nomen Jobi quid ſignificet, capit. 1. verſicul. 1. numer 46. Eſt nomen patientiæ, numero 47. In quo differat à nomine Jobab. num. 33.

Job præluxit omnibus poetis. in præfat. cap. 4. numer. 3. Fuit ſeretrum diaboli, in præfat. capit. 5. numer. 4. Commendatus à triplici bonorum genere, cap. 1. verſ. 1. num. 1. Vir juxta cor Dei, num. 4. Pugil veritatis, ibid. Colluctator, non ſolum adverſus carnem & ſanguinem, ſed etiam adverſus ſpiritualia nequitiæ, num. 3. Illius certamen, fuit vera lucta, cap. 2. v. 6. num. 1. Ante certamen & victoriam, non conſummatus, c. 1. v. 5. n. 25.

Numerandus inter fortes juſtitiæ, n. 9. Litigavit cum Dæmone, c. 1. v. 6. n. 2. Quis illius litis actor, teſtes, equuleus, Judex, ſententia, c. 1. v. 6. n. 2.

Job, & Paulus eodem ſpiritu, verbis diverſi, c. 1. v. 1. n. 9. Collatus cum populo Iſraelitico, in append. 2. ad Jobi genealog. n. 37. Comprimit Judæorum ſuperbiam, ibid.

Job ſuo tempore cunctis hominibus juſtior, divitibus præſertim, c. 1. v. 8. n. 12. Quodammodo æqualis Apoſtolis, c. 2. v. 3. n. 5. Vir Evangelicus, c. 1. v. 5. n. 25. Non minus ſpectans, quàm Abraham, cap. 13. verſ. 15. num. 4. Suis amicis ſapientior, c. 9. verſ. 2. num. 2. Comparatus cum Adamo, cap 10. verſic. 8. numero 20.

Job, Idumæus genere, non moribus, c. 1. v. 1. in append. 3. ad Jobi genealog. n. 40.

Primogenitus, c. 1. v. 1. n. 19. Idem, qui Jobab, n. 32. & 33. Ex genere Eſau, n. 31. Qui illius parentes, n. 33. Quæ patria, n. 31. Vixit ante Moyſen, n. 43. 44. 45.

Fuit Rex, & Rex Regum, c. 1. v. 1. à n. 14. uſque ad 22.

An Regnum obtinuerit hæreditariò, vel ex ſuffragiis, nu. 20. In pietate, & fide ſubditos continuit, num. 77. Fuit Sacerdos, v. 5. n. 15. & Auri dives, v. 2. n. 4.

Inter impios juſte vixiſſe, magna illius laus, v. 1. n. 65. Prophetarum eximius, in præfat. ca. 9. n. 2. & quibus titulis meruerit Prophetæ appellationem, num. 3. De ſe etiam aliquando prophetat, c. 17. v. 4. n. 4. Non habuit ſuæ gratiæ evidentiam, neque certitudinem, cap. 3. verſ. 2. in conſiderat. lament. lectio. 2. numero 6.

Quæ illius uxor, cap. 2. verſ. 9. num. 1. Servata ad illius cruciatum, num. 2.

Plus profecit paſſionibus, quàm virtutum actionibus, c. 2. verſ. 3. num. 5. Illius virtus & tolerantia, major opinione Satanæ, c. 2. verſ. 5. num. 4. Illius patientia, in proverbio, cap. 17. v. 6. num. 2. Illius eloquentia. cap. 11. v. 1. num. 2. In dicendo acrimonia & efficacitas; v. 3. num. 2. In tentationem myſteria loquutus, c. 3. v. 1. n. 2. Illius modeſtia, c. 12. v. 4. n. 7.

Conſtantia & fiducia, c. 13. v. 19. nu. 4.

Nunquam, agnoſcit fatum, ſed Divinam providentiam, cap. 1. verſ. 21. num. 12.

Sapientia & Philoſophia in reſponſionibus ad nuntios, ponderatur, c. 1. v. 21. n. 1. uſque ad 17.

Illius merita & præmia voluit Deus tentatione amplificare, cap. 6. num. 3.

Job, univerſalis Chriſti figura, in præfat. c. 7. n. 5. Etiam vivus, Chriſti patientis figura, in præfat. c. 7. n. 9.

Figura Gentilitatis convertendæ ad Evangelium, c. 1. v. 1. In append. 1. ad Jobi genealog. 34. n. 35. & Præcurſor trium magorum, num. 36.

Voluit Deus Jobum affligere, c. 1. v. 12. n. 6. Non præcepit Dæmoni, ut affligeret, n. 7.

Quos qualeſve morbos habuerit, in peculiari horum morborum conſideratione minutatim exponitur, cap. 2. v. 8. per multas ſectiones. Non uno tantum morbi genere laboravit, ſed pluribus. Sect. 1. Habuit morbos inſanabiles & mortiferos. Sect. 2. Sed non neceſſariò peremptorios, numer. 2. & 3. Fuit Martyr. numer. 4.

Habuit ulcus peſſimum, quale ulcus Aegypti, Sect. 3. n. 1. & ulcera maligna, n. 2. Ignem ſacrum, n. 3. Cancrum, ibid. Lepram, & Scabiem. Sect. 4. n. 1. Elephantiaſim, n. 2.

Potuit habere luem Veneream. Sect. 5. n. 1. 2. & 3. & dolorem articularem, n. 4.

Laboravit vermibus, & morbo pediculari. Sect. 6. n. 1. 2. & 3. & aliis Aegyptiis plagis, num. 4.

Habuit viſcera putrida. Sect. 7. n. 1.

Teneſmum, n. 2. Fluxum ſeminis, n. 3.

Dolorem renum, nu. 4. apoſtema internum, nu. 5. Gravem halitum, num. 6.

Laboravit pleuritide. Sect. 8. n. 1. & 2. Expuendi difficultate, n. 3. Angina, Aſthmate, n. 4.

Laboravit incubo. Sect. 9. n. 1. & Vigilia, ibid. & mœrore pene ad inſaniam, n. 2. Fame canina, n. 3. Ventris exinanitione, n. 4. Totius corporis marcore, n. 5.

Laboravit unguium vitio. Sect. 10. n. 1. & pruritu, ibid. Cur ſibi adhibuerit teſtamen. ibid. n. 2. & 3.

Laboravit oculis, capite, & corde. Sect. 12. num. 1. & 2. & aliis morbis occultioribus, n. 3. & per longum tempus, n. 4.

Illius morbi comparati cum Lazaro ulceroſo. Sect. 13. nu. 1. & 2. cum plagis Aegypti, n. 3. & 4.

Potiſſimus illius cruciatus, non fuerunt ſcrupuli: in conſiderat. lament. c. 3. v. 2. Sect. 2. n. 5. Licet potuerit illis laboraſſe, ibid. Sed videtur pertuliſſe omne genus paſſionum, num. 5. 6. & c. 2. in enumerat. morb. Sect. 2. n. 4.

Suorum filiorum mortis acerbitas & dolor, capit. 1. verſic. 18. num. 6. & 7. Comparatus ſum aliis parentibus lugentibus filios, verſ. 20. num. 19.

Illius extrema inopia, cap. 2. In enumerat. morborum. Sect. 11. num. 6. Nudus eſt ſterquilinio, ibid. & an lectum vel tectum habuerit, ibid.

Jobi lamentationes ex qua cauſa, inveſtigatur in peculiari conſider. lament. per multas ſectiones, c. 3. v. 2.

An ex ſcrupulis. Sect. 2. Ex affectu ſenſitivæ partis, & doloris magnitudine. Sect. 6. Ex ratione deteſtante id, quod malum eſt in vita. Sect. 7. Ex perfecta in Deum Charitate. Sect. 8. n. 1. 2. & 3. Illius lamentationes collatæ cum aliis prophanorum poetarum, num. 3. Comparatæ cum lamentationibus Jeremiæ, c. 3. v. 3. n. 8.

Amici Job, Duces, aut Reguli, ca. 1. v. 1. n. 35. & an ſubditi fuerint Jobo, ibid. Job & illius amici excelluerunt in parabolis componendis, c. 8. v. 11. n. 1. Cætera. *Vide amici.*

Sepulchrum Job, in finibus Arabiæ & Idumææ, cap. 1. verſ. 1. numer. 27.

JONAS.

Quo argumento Deus uſus adverſus Jonam, cap. 10. verſic. 8. numero 16.

JOSEPH.

Pallium relinquens triumphat, c. 1. v. 20. nu. 9. De quo crimine apud patrem accuſaverit ſuos fratres.

Vide Frater.

Non poterit eſſe Ioſeph, qui noluerit habere fratres ſibi infeſtos, c. 1. v. 1. n. 66.

Ioſephus hiſtoricus notatus, in præfat. c. 1. n. 11.

IRA, IRATUS.

Irati, voces inarticulatas edunt, capit. 3. verſ. 10. numer. 6. Pariunt

ruunt cæca conſilia, v.2.numer.4. Canibus ſimiles, ibidem. Moleſti ſunt cæteris, num. 5. Pejora eligunt, ibid. Ipſi ſibi exitio, ibid.

Ira & invidia, extremæ paſſiones, num.6. Significant reliqua vitia intermedia, ibid.

IRONIA.

Cap.4.v.3.n.1.& c.5.v.1.n.1.

ISAAC.

Iſaac ſervatus vivus, Chriſti patientis & reſurgentis figura, in præfat.c.7.n.9.

JUDAEUS.

Perfidi Judæi incluſi in carcere infidelitatis, c.12.v.14.num.3. A convictu cæterarum nationum abſtinebant, capit.15.verſ.19.num.5. Cæteros appellabant alienos, ibid. Illorum ſuperbia & faſtus, cap.1.verſ.1.in append.2.ad Jobi genealogiam, num.37.& 38. Quis ſit illorum ſpiritus compunctionis & invidentiæ, num.39.

Illorum ſuperbiam comprimit Job, num.37.

Quis dicatur in manifeſto Judæus, & quis in abſcondito. in append.3.ad Jobi genealog.nu.41. Filii Abrahæ ſuſcitandi à Deo de lapidibus, in append.2.n.38.

JUDEX.

Sæpè in judicando errare ſolet, ca.10.v.4.n.5.& proferre ſtultam ſententiam, c.12.v.17.n.5.

Quis dicatur habere carneos oculos, ibid. & habere duas léges, verſ.6.num.2. Judicat pro eo, à quo munus accepit, capit. 12.v.20.num.1.

Judicum impiorum oculos excæcat Dæmon c.9.v.24.nu.2. Cum illi regnant, uritur pauper. ibid.

Quis dicatur habere opertos oculos, n.4.

Judex præſumitur juſtus, cùm aliquem damnat: & qui damnatur, ſceleratus, c.13.v.9.n.3.& c.15.v.14.n.3.

Debet virtute pollere, c.1.v.1.n.13.& ab ipſa virtute, quaſi creari, & eligi, n.21. Requirere debet ſcelera, c.3.v.4.nu.2. Exquiſita judicis diligentia, in inquirendo delicto, c.13.ver.27.n.5. Non debet eſſe triſtis, nec turbulentus, c.13.v.24.n.4. Non erat externus aut peregrinus prioribus ſæculis, cap.1.verſ.1.num.22.

Peregrina inſtituere ſubſellia, mutua diffidentia invenit, ibid.

Debet eſſe nobilis & dives, cap.3.v.15.num.3. Nam inops facilè corrumpitur, cap.8.v.3.nu.4. Debet favere pauperi, c.10.verſ.7.num.4.

Judices laturi ſententiam capitalem, ſe intra cortinas continebant, & cur.c.9.v.24.num.4.& capit.13.v.24. numer.3. Pronuntians ſententiam capitalem, dicitur ſcribere amaritudines, v.26.n.5.

Judices incorrupti, non indignantur reis implorantibus æquitatem, c.9.v.29.n.2. Qui teſtes infirmat, nihil detrahit judici, judicanti ſecundum allegata & probata, c.16.v.9.n.5.

Judex impius hypocrita, c.15.v.34.n.1.

Illius ſupplicium, c.10.v.7.n.4.

Ex aliorum judicum tribunalibus, provocatio ad Deum ſupremum judicem, c.10.v.7.n.4.

Deus viſitat, & deponit de ſede judices terræ, v.17.n.5.

Vide etiam Deus, Judex; Princeps, Rex, Prælatus.

JUDEX DEUS, JUDICIUM DIVINUM.

Deus Judex, cap.4.v.17.num.2.& 3. æquiſſimus, cap.9. verſic. 19. numer.2.

Si litiget cum homine, obtinet in cauſa, num.3.

Non habet homo, quod de illius judicio poſſit conquari, ibid. & num. 4.

Deus in puniendo, judicii normam ſervat, c. 8.v.3.num.2. Juſtus, num.3. Non punit quantum poteſt, ibid. Corrumpi non poteſt, num. 4.

Divini judicii ſeveritas, c.10.v.1.n.1.

Supremus judex corrigit aliorum judicum errata, cap.10.verſ. 7.numer.4.

Juſti diligunt adventum judicis, c.13.v.3.n.4. In divino judicio eriguntur bonæ conſcientiæ teſtimonio, ibid.

Divinum judicium, inevitabile, c.7.v.20.n.2.

Formidandum, repentè in illius judicio interrogari, c.9.v.12.n.3. interrogationi quomodo reſpondendum, n.4.

In divino judicio, conſcientia teſtis, relator, capit.9.verſic. 20. numer.2.

In divino judicio homo tranſparens & pellucidus, capit.9.verſ. 21. num. 1.

Deus, Iudex ſimul & teſtis, c.16.v.20.num.2.

In divino judicio duo teſtes, Deus ſimul & conſcientia, ibid.

Dies judicii dicitur per antonomaſiam, Tempus, & dies viſitationis, c.12.v.5.n.5.

JUGUM, JUGERUM.

Jugum apud Latinos pro jugero, c.1.v.3.n.10.

IULIANUS.

Julianus Apoſtata ſimilis Chamæleonti, cur.c.1.v.13.n.2.

JUNCUS.

Juncus an ſit papyrus. *Vide Papyrus.* Juncea corona Chriſti Jeſu. *Vide Corona.* Herba hortenſis, c.8 v.16.n.2.

JURAMENTUM.

Juramenti formula, Niſi, c.1.v.11.n.4.

Vere, & Amen, c.9.v.2.n.2.

Jurantis habitus, levare manum, ibid.

Execratio in juramento execratorio aliquandò ſupprimitur; ibidem.

Alia juramenti formola, c.16.v.20.n.1.& v.23.n.5.

Cum Deus imprecatoriè jurat, quomodo exponendum, capit. 1.v.11.num.5.

JUSTUS.

Juſtus Deo omnia, nihil Dæmoni tribuit, cap.1.verſ.21.nu.13.

Deus in illo curando, & affligendo mirabilis, c.1.v.1.num.18. Illorum vitam tuetur, n.7. Non permittit profundi illorum ſanguinem, niſi pro ingenti pretio, ibid. illos in tuto collocat, c.5.v.11.n.4. Dei pro juſtis cogitationes mirabiles, cap. 5.v.12.n.2.

Cuſtodiuntur à Deo & Angelis, v.23.n.9. Iuſtorum familia, ſecura, ibidem.

Dicitur abſconditus in abſcondito faciei divinæ, c.10.v.13.n.2. Deus captat occaſionem amplificandi, & honorandi ſui juſti, c.12.v.5.n.6.& in præfat.c.6.n.2. Eſt Deo cibus ſuaviſſimus, v.12.n.7.& c.15.v.32.n.3.

Iuſtos conſervat Deus in faſciculo viventium, c.14.v.13.n.2. Illis revelat Deus ſecretiora conſilia, c.15.v.8.n.2.

Illorum periphraſis & nomen, Sperantes in Domino, cap.13. verſ.15.num.3.

Quomodo juſtus dicatur ignorare viæ ſuæ exitum, cap. 12.ver. 24. numero 6. Ambulat per fidem, & non per ſpeciem, ibidem. Illum deducit Deus per occultas ſemitas, & ignota media, ibid.

Hominis juſtitia cum Deo comparata, iniuſtitia eſt, quomodo intelligendum, c.4.v.17.n.2.

Iuſtorum facies læta, & ſplendida, impiorum combuſta, cap. 9. verſicul. 28. numero 2. Securitas in mediis diſcriminibus, capit.11.verſ.18.numer.1.& in conſpectu hoſtium, menſæ lætus accumbit, ibid. Conſcientiæ illius ſecuritas, & conſtantia, capit.15.verſicul.21.num.7. Semper præſumit meliora, cap 4.verſicul.6.num.2.in mediis tempeſtatibus tranquillitate potiuntur, cap.9.verſ.5.n.6. Non timent infauſta nuntia, cap.1.v.14.num.2.

Negotiatur in omnibus feliciter, c.1.v.10.n.7.& c.11.verſ.18. numer.2. illius cogitationes felicem exitum ſortiuntur, cap. 5.v.12.n.3.& 5.

Illius ſplendor eſt firmus & diuturnus, ca.12.v.5.num. 4. Licet nunc occultus ſit, ſuo tempore ſe prodet, num.5. Eſt ſimilis carboni accenſo, n.6. Illius nomen, & memoria, ſempiterna, c.13.v.12.n.2.

Juſtus inſtar agricolæ, excolit pietatem, n.3. Quæ illius ſeges, ſemina, fructus, ibid.

Iuſti in divino honore tuendo acerrimi, c.2.v.10.n.1. Nihil ſuorum volunt Dæmoni ſerviat.cap.3.verſ.20.num.8. Communes miſerias deplorant, capit. 3. verſ. 2. in conſider. lament. Sect. 3. num.1.

Interveniunt apud Deum in aliorum ſuppliciis, c.10.v.7.nu.2. Dicuntur portare orbem, c.9.v.13.n.4. Sunt columnæ cœli, ibid.& reſiſtunt iræ divinæ, ibid.

Sunt erga alios comes & urbani, c.13.v.3.n.3. Miſericordes, c.8. v.12.n.3. Mites & lenes, c.17.v.8.n.1.

Iuſtus arbor perpetuò virens, c.8.v.13.n.1. & v.16 n.1. Floret ſicut palma, c.8.v.7.n.2. Inſtar vitis præcipitatæ, rurſus viret, capit.8.verſic.18.numer.4.& v.19.n.5. Similis grano ſinapis, c.2.v.10.n.2.

Iuſtorum verba non percipit animalis homo, cap.12.verſicul.2. num.3. Illorum rationem reddere juſtus ipſe paratus, cap.6. verſ.1.numer.1.

Cur Deus permittat ſuos opprimi ab impiis cap. 5. verſicul. 15. numer. 5. Illorum ærumnæ etiam ipſiſmet juſtis mirabiles; cap.17.verſ.8.numer.1. Iam non mirandæ poſt Chriſtum patientem, num.2.

Iuſti

Juſti in miſeriis erigunt caput, impii non ſubſiſtunt, ca.1.v.20.n.3.& ipſi ſibi alias pœnas ſponte adiiciunt, num.6. Nunquam abiiciunt vitæ ſpem, c.2.v.6.num.6. Sæpe è mortiferis morbis ſervantur, num.8.
Juſtus pro ſcopo propoſitus multarum ſagittarum, c.16.v.13.n.4. Omnium jactibus expoſitus, num.5. Illos ſæpe in hac vita configit, & collimat Deus, n.4.
Quibus armis ſe tueantur juſti ab impiis; capit.10.v.3.num.12. Impiorum adverſus illos conſilium, num.10.& 11.& Dæmonis etiam, num.15. Ipſi ſunt ad utrumque parati, cap.2. verſ.10.num.6.
Juſtus cadens, reſurgit citò; c.10.v.6.n.1. Fugit res temporales, ſed iſtæ fugiunt impios, c.9.v.25.n.3.

L

LACRYMAE.

LAcrymæ amaræ, & ſalſæ, c.17.v.2.n.2.& dicuntur amaritudines oculorum, ibid.
Cur dicantur refrigerare, c.10.v.20.n.7. Non ſemper comitantur vehementiſſimum animi dolore, ibid.
Cur dicantur aſcendere, cap.16.verſ.21.numer.2. Sunt ſimiles imbri, ibidem.
Deſcendunt in caput illius; qui illas extorquet ex miſerorum oculis, ibid. *Vide tribulationes.*

LAETITIA.

De plantarum, & arborum viriditate dicta, capit.8.verſicul.19.numer.5.
Juſtorum frons læta; impiorum triſtis. *Vide Juſtus, & Impius. Vide Triſtitia, & Felicitas.*

LAMENTA, LAMENTATRICES.

Lamentationes, & gemitus, ex amore, c.3.v.2. in conſiderat. lament. Sect.8 n.2.& 3.
Lamentatrices, & præficæ, quæ. c.3.v.8.n.5. Erant magiſtræ, & principes planctus, ibid. Non ſolùm fœminæ, ſed etiam viri lamentatores, v.8.n.5.
Lamentationes Job. *Vide Job.*

LAPIDES, SAXA.

Angelos ſignificant, cap.5.ve.23.numer.1. Viros fortes & conſtantes, ibid. Sepes agrorum, numer.2. Limites agrorum, numer.4. Deus, terminus lapideus, ibid. Capitoli immobile ſaxum, ibid.
Pactum cum lapidibus quid ſit, c.5.v.3.n.2.3.4.5.6 & 7.
Lapides ponere in alieno agro, extraordinarium crimen in Arabia, c.5.v.23.n.7. & quid illi indicaſent, ibid. Habebantur religioſi, & ſacrati, ibid.
Lapides, quos poſuit Joſue in alueo Jordanis; an duraverint uſque ad Joannem Baptiſtam, c.1.v.1.in append.2.ad Jobi genealogiam, num.38. Præfigurarunt Baptiſma, ibid. Signati à Joanne, cum dixit, De lapidibus iſtis &c. Gentium convertendarum figura, ibid.

LATRIA.

Affert ex proprietate vocis, intenſionem timoris, cap.1.verſ.1. numer. 59.

LATRO.

Omnes ſibi ſimiles ſuſpicatur, in præfat.c.1.n.2.
Latrones olim comam nutriebant, c.5.verſ.5.n.5. Dicuntur ſitire prædam, ibid.& Piloſi, ibid.
Latrones unde dicti, c.17.v.3.n.5. Erant protectores & ſatellites in bello, ibid.
Vide etiam Hyperaſpites.

LATROCINIA.

Serviunt divinæ providentiæ, c.5.verſ.6.n.1.

LAURUS.

Lauri radix vivaciſſima, c.14.v.11.n.2.
Reſciſſa latiùs fructificat, ibidem.

LAUS.

Magna, viventem laudari, c.2.v.3.n.6.& Dei ore, ibid.
Laus in ore proprio ſordeſcit, c.9.v.20.n.2.
Illa optima, quæ ab aliis tribuitur, non quam ſibi quiſque uſurpat, ibidem.

LAZARUS.

Lazari & divitis non parabola, ſed hiſtoria, in præfat. capit. 1. numer. 7.
Quid illius nomen ſignificet, ibid.
Illius calamitas ponderatur, capit.2.in enumer. morborum. Sectio.13.n.1. & 2. & novem illius cruciatus numerantur, ibid.
Numquam fuit ſanus, aut proſper, n.2.
Comparatur cum Jobi calamitate, ibidem. Abrahæ ſinus fuit illi portus. *Vide Abraham.*
Cur Chriſtus ploraverit in reſurrectione Lazari; cap.3. verſic. 13. numer. 5.

LECTIO.

Lectio Sanctorum Patrum, adhibenda ad intelligendam ſcripturam, in præfat. capit. 8. numer. 7. Illorum lectio & ſententiæ, ſunt nobis velut ſemina optimorum conceptuum, ibidem. Quæ nos invenerimus, illorum doctrinæ inſerenda, ibid.
Qui prophanorum Poetarum lectionem, & ſententias ad Scripturæ interpretationem adhibeant, notati, n.9.
Qui nihil probent, aut admittant, niſi quod in alio legerint, notati, n. 8.

LECTUS.

Lecti Regum quondam pretioſi, & ex pretioſa materia, capit. 27.verſ. 13.num.1.

LEAENA.

Leæna certæ ſpeciei leoninæ nomen, c.10.v.16.n.2.
Leænæ ſæviores maribus, c.4.verſic.10.n.2.
Leo animantium Tyrannus, capit.4.verſicul.10.numer.1. Illius peculiares notæ, ibid. Symbolum Tyranni Principis, ca.10. v.16.numer.3.
Sub nomine leonis variæ ferarum ſpecies, c.4.verſic.10.num.1. & quibus aliis nominibus dici ſoleat à Latino interprete, ibidem.
Leonis ad caulas paſtorum prædam agunt, c.5.v.22.nu.4. Non dormiunt in ſpecu, ſed in media ſemita, v.23.n.9. Eſt halitus & odoris teterrimi, c.6.v.6.n.10. Cadit ſupra prædam, v.27.n.1. Terretur ſonitu rotarum, c.7.v.1.n.4. Fameſcens, aut prædam nactus rugit, c.4.v.10.n.4. Proprium illius, rugire, ibidem.
Non amittit caninos dentes, num.7. Nec revertitur ad prædæ reliquias, cap.10.verſicul.16.numer.5. Qualis ſit Leonis venatio, num.4.
Leo ſecundum diverſas ætates diverſa ſortitur nomina, cap.4. v.10.num.3.
Cum ſenes ſunt, inferunt iniuriam hominib. nu.1. & vivunt ex præda filiorum, c.4.v.11.n.1.
Catuli Leonum audaciſſimi, & crudeliſſimi, c.4.verſ.10.n.2. Parentibus ſenioribus afferunt prædam, num.7. Solitarii incedunt, c.11.n.4.
Leonis rugitus, ſymbolum irati Principis. c.4.verſ.10.n.5.& 6. Solo rugitu illius plura animantia conſternantur, & capiuntur, num.4. Leo formicarius.
Vide Myrmecoleon.
Leonem aliquando peperit ovis, c.4.v.10.n.1. Leo ſerpens, c. 5.v.23.num.9.

LEPRA.

Leproſi extra civitatem pulſi, c.2. in enumerat. morborum Sect.11.num.5.
Illos abominantur Perſæ, ibid.
Lepra dicitur Dei manus, aut actus, ibid. numer.5. & Sect.4. n.1. Leproſi abſcondebant vultum, ibid. Nihil abiectius carne leproſi, ibid. Supplicium Regum ſuperborum, n.3. Eſt morbus conjunctus cum ſcabie, n.1.& cum elephantiaſi, n.2. Regibus Aegypti peculiaris, n.2. Curatur puerorum ſanguine, numer.3.

LEPUS.

Lepores dormiunt patentibus oculis.

LEX.

Cur lex tradita cum timore, c.1.v.1.n.60.
Lex lapidea, cap.5.v.23.n.1.
Lex Divina cur vocetur judicium, c.8.v.3.n.1.& quomodo dicatur multiplex, cap.11.v.6.n.1. Eſt una erga omnes, ibid. & Homine ſuperior, ibid. Dicitur vinculum, & alligatura, c. 13.v.27.n.3.& vitæ imago, n.4.
Divinæ legi obedientia exigitur, potius quàm obſervatio cæremoniarum externarum, c.11.v.13.n.2.
Quid ſit accipere faciem in lege, c.13.v.8.n.2.

LIBER.

Libri ſacri pro varietate materiæ, diverſis accentibus decantabantur in ſynagogis, c.3.v.1.n.4.
Libri ſacri frequenter inſcripti à ſuis auctoribus, in præfatio, c. 3.n.3. & peculiarium quorundam librorum auctores indicati, ibid. *Vide etiam Scriptura.*
Liber Job. Vide Job.
Vide etiam Lectio.

LINGUA.

Lingua & Cor, velut unius ſtateræ bilances, c.5.v.3.n.6.

Lin-

Lingua, corculum alterum, ibid. Illi tribuitur ſtultitia, aut ſapientia, & meditatio, v. 30. n.6.
Quid ſit habere linguã in corde, aut cor in lingua, c. 8. v. 10. n.5.
Linguæ magiſter cor, c. 15. v. 5. n. 1.
Nemo bene loquitur, qui non didicerit ſilere, c. 3. v. 1. num. 3. Loquendi peritum efficit patientia, n. 2. Verborum, & linguæ moderatio, ex Dei timore, c. 2. v. 10. n. 8.
Verba, & verbera, affinia, ca. 5. ve. 21. num. 3. Dicitur flagellum, ibid. Pro terrifico rumore hoſtium adventantium, nu. 2. Pro ſuperbo, nu. 3. Pro detractore, num. 4. Pro delatore, & accuſatore, num. 5.
Linguæ cum ſerpente cognatio, c. 5. u. 8. In enumer. mor. Sect. 1. n. 4. Ideò illam ſolam non læſit in Ioh Satanas, ibid.
Lingua impiorum, exitioſa, c. 5. u. 5. n. 3. Eſt gladius, arcus ſagitta, ibid. Lædit eminus, & cominus, ibid. Multiloquium provenit ex cordis anguſtiis, c. 3. u. 1 n. 6. & cap. 8. u. 5. nu. 3.
Multiloquium Ethnicorum, quale, c. 11. u. 2. n. 6.
Verboſus omnia reddit deteriora, ca. 26. u. 21. nu. 1. Loquacitas cum ſtultitia coniuncta, c. 1. u. 22. num. 3. Illius ſigna, ibid. & quis ille ſtultitiæ gradus ſit, c. 5. u. 2. n. 2.
Verba produnt, quiſque ſit, cap. 2. u. 12. n. 2. Qui loquitur, etiam cum os aperit, obſervatur ab aliis, c. 3. u. 1. n. 4.
Inſtrumenta loquendi pro ipſo ſermone, c. 11. u. 11. n. 2. Linguæ volubilitas, & verba mollia, cur dicantur diſpertita & diviſa, c. 17. u. 5. n. 1.
Humana proclivitas ad verbum lapſus, c. 9. u. 20. n. 3.
Oris peccatum graviter punitum, c. 4. u. 2. n. 1. Sermo futuris, inſtar auri confecti & ponderati, c. 3. ue. 1. nu. 6. Pretioſus & rarus, ibid. Verba indigent vinculis & compedibus, cap. 4. u. 2. n. 2. Si ſint opportuna, & recta, in iniuſtitia detinentur, ibid.
Lingua & gemitus lingunt cordis vulnera, c. 3. u. 2. in conſid. lament. Sect. 6. n. 5. & c. 10. u. 1. num. 2. 3. 5. & cap. 13. ue. 13. num. 1. Verba extorquere ſolet dolor, c. 10. u. 1. num. 2. 3. 5. & u. 2. num. 1.
Verba hominis ægri fortiora, quàm benè valentis, c. 3. u. 1. n. 2.
Obmuteſcere, ad erubeſcentiam & confuſionem, c. 5. u. 16. n. 4.
Inter epulas non loquuntur Perſæ & Medi. c. 3. u. 1. n. 1.
Vide etiam Silentium, Verba, Detractio Os.

LITTERALIS SENSUS.
Litteralis Scripturæ ſenſus etiam referendus ad utilitatem, & doctrinam morum, in præf. c. 10. n. 3.

LOCUS.
Quod in ſuo loco non invenitur, periiſſe ſignificatur, cap. 9. u. 5. n. 2.
Loca ſublimiora, honorificentiora. *Vide Honor.*

LOCUSTA.
Inconſtantiæ, & brevitatis vitæ humanæ ſymbolum, cap. 14. u. 2. n. 6.

LUCIFER.
Idem, qui heſperus vel veſperugo, c. 11. u. 17. nu. 3. Eſt ſymbolum utriuſque fortunæ, ibid.

LUDERE.
De alieno corio ludere, proverbium, c. 2. u. 1. n. 2.

LUNA.
Menſis nomen habet à Luna, c. 3. u. 6. n. 3.
Lunationes obſervatæ in computatione menſium, ibid.
Lunæ, & ſtellis offundebatur nubes arte magica, c. 3. verſiculo 9. num. 4.
Illas dicebantur magi cœlo detrahere, ibidem.

LUTUM. LUTEUM.
Lutea progenies quid, cap. 1. u. 2. in append. 2. ad Iobi genealog. num. 38.
Lutei pedes aureæ ſtatuæ, humani corporis imbecillitas capit. 4. verſ. 19. num. 4. Lutea domus, Humanum corpus n. 2.
Luteum, quod utile eſt, & immundum, cap. 10. verſiculo 9. num. 6.

LUX, LAMPAS.
Lampades in nuptiis, c. 2. u. 7. n. 3.
Ægyptiorum feſtum lampadibus, & luminibus celebre, ibidem.
Lucem impii fugiunt, cap. 5. num. 5.

LUXURIA.
Luxuria ſignificata per pinguedinem, c. 15. u. 27. num. 1. & num. 5.
Turpis libido eſt capiſtrum, & vinculum, quo beſtia trahitur ibidem.
Incurvatio genuum, de re turpi. *Vide Genua. Vide etiam Voluptas, Gula, Divitia.*

LYCII.
Lyciorum conſuetudo referendi genus ad fœminas, & matres, c. 14. v. 1. n. 3.

M

MAGI.
Magi Reges, fermentum Gentilitatis, cap. 1. ve. 1. num. 75. Illorum præcurſor, Iob. *Vide Iob.*

MAGNUS.
Magnus pro nobili, c. 1. v. 3. n. 17. 18. & 19. Pro ſapiente, nu. 20. Pro locuplete, n. 21. & 22.
Dei magnitudo. *Vide Deus.* Vt dicatur facere magna, videlicet in cœlorum immenſitate, c. 5. v. 9. n. 2.

MALEDICERE.
Maledicentiæ arguitur Iob ab Hæreticis & Iudæis, c. 3. ver. 2. in conſider. lament. Sect. 3. n. 1.
Non poteſt maledici creatoris, ibidem. Etiam non exiſtentibus, n. 2. Neque illis, quæ ad nos pertinent, n. 4.
Maledicentia, dicitur dentium morſus, & laceratio, cap. 13. verſ. 14. n. 3.
Vide etiam Lingua, & Detractio.

MALUS.
Dæmonis nomen, c. 1. v. 14. n. 2. & quæ nequitia eo nomine efferatur, ibid.

MANASSES.
Situs dimidiæ tribus Manaſſe, c. 1. v. 1. n. 28.

MANICA.
Manicam accipere, quid apud Ciceronem, c. 1. v. 1. in appendice 1. ad Iobi genealog. n. 35.
Bellica cæremonia in obſidione, manicam vel chirotecam intra orbem obſeſſam proiicere, ibid.

MANICHÆUS.
Manichæorum error de creatione hominis, c. 10. v. 1. n. 5.

MANIPULUS.
Manipulum fœni pro vexillo cur ſuis militibus erexerit Romulus, c. 3. v. 13. n. 6.

MANUS.
Manus laſſæ, & deiectæ, habitus ſegniter currentis, aut ambulantis, c. 4. v. 3. n. 4.
Manuum ablutio, ad innocentiam conteſtandam, cap. 9. v. 30. nu. 4. Ad orandum, num. 7.
Reliqua. *Vide in Indice Hebraiſmorum. Vide etiam Dextra.*
Quomodo iniquitati, & peccato tribuatur manus. *Vide Peccatum.*

MARE.
Maris arena. *Vide Arena.*
Maris aqua. *Vide Aqua.*
Deus in comprimendo mari potentiſſimus, cap. 7. ve. 11. nu. 4. Quæ maris vincula & carcer, ibid. Symbolum immanitatis, & ſuperbiæ, ibid. Mari illudunt Ceti, n. 5.

MARIA VIRGO.
Maria Virgo inter Martyres numeranda, & pluſquam mart. c. 2. in enum. morb. Sect. 1. n. 4.
Mariæ virginitas, & fæcunditas, c. 14. v. 4. n. 4. Conceptio immaculata, ibid.

MATER.
Plus ſubſtantiæ trahit fœtus ex matre, quàm ex patre, c. 14. v. 1. num. 3.
Ad matrem, & non ad patrem referebant Lycii genus, & nomen, ibidem.
Situs infantis in utero matris, c. 15. v. 24. n. 3.
Terra, mater. *Vide Terra.*
Mater Ioh. *Vide Iob.*

MAXILLA.
Maxillæ percuſſio, ignominioſa, c. 16. v. 12. n. 3.
Dextra maxilla honoratior ſiniſtra, c. 1. verſ. 20. numero 10. Symbolum honorum meliorum, videlicet animi, ibid. Quid ſit volenti percutere dextram maxillam, præbere ſiniſtram, ibidem.

MEDIATOR.
Mediatoris munus, & officium. *Vide Chriſtus.*

MELCHISEDECH.
Quid illius nomen ſignificet, c. 1. verſ. 1. num. 17. Fuit Sem, primogenitus Noe, c. 1. v. 5. num. 17. Illius regnum, videlicet Chananæi, fidele & pium ſub illo rege, capit. 1. v. 1. num. 74.

MEMORIA.
Cur ſignificetur per ventrem, c. 15. v. 2. n. 3. & per cinerem. *Vide Cinis.*
Vide etiam Nomen, Iuſtus, Impius.

MENDACIUM.

Mendacium facilè admittitur in narrationibus, ſi non ſint valde lynceæ, c. 11. v. 4 nu. 4.
Dicitur Vanitas, num. 8.
Mendaces ornamenta verborum quærunt, c. 13 v. 4. num. 1. *Vide etiam Veritas, Fidelitas, Juramentum.*

MENSIS.

Menſis nomen habet à luna, c. 3. v. 6. nu. 3. Computatur per lunationes, ibidem.

MERETRIX.

Cur dicatur aliena, & peregrina, c. 15. v. 19. n. 5. Eſt verus pariterque ſæviſſimus hoſtis, ibid.

MESSIS.

Quo anni tempore contingere in terra Chanaan, cap. 1. v. 14. num. 4.
Significat bona comparata multo cum labore, cap. 5. ver. 5. num. 2. Et meſſem diripi ab alienis, eſt non poſſe frui bonis partis, ibidem.

METONYMIA.

Metonymia, c. 1. v. 10. n. 5. & c. 5 v. 16. n. 1. 2. & c. 7. v. 10. nn. 3. 4. & *Sepe aliis locis occurrens, quæ quoniam plura, quàm pro numero eſſent, omittenda duximus.*

MILES, MILITIA.

Militia unde dicta, cap. 7. v. 1. n. 1.
Milites ſolebant barbam radere, & crines, ca. 1. v. 20. n. 12. Procidebant ad pedes Imperatoris, petituri coronam, n. 17.
Milites famoſi periphraſis, c. 3. v. 17. n. 5.
Milites dicuntur Armati, & Hoſtes, ca. 5. v. 5. nu. 4. Frequenter ſunt raptores, ibidem, & cauponantur bellum ibidem.
Militaris conſtitutio Aureliani Imperatoris, c. 7. v. 1. num. 8. In milite requiritur obedientia, nu. 3. Miles ſtationarius, Cauſarius, Valetudinarius, ibidem.
Milites frangit, & exauctorat Deus, c. 12. v. 26. num. 2: & verſ. 21. n. 5. Dicuntur cingi, & ornari baltheo, ibid. & Feſſi robore, c. 3. v. 17. n. 5. & quieſcere in morte, ibidem.
Militia plena diſcriminibus, c. 7. v. 1. nu. 4. in illa probantur & explorantur cujuſque vires, nu. 7. Difficile militem agere, exercitum alere, num. 8. Tempus certum, & præfixum ad militandum, num. 11.
Qui milites dicerentur eſſe ex catalogo, aut ultra catalogum, ibidem.
Spiritualis militiæ ſtipendia, & arma, c. 3. v. 1. n. 12.
Militia Angelorum. *Vide Angelus.*
Militia cœlorum. *Vide Cœlum, & Stella. Vide etiam Cingere, Baltheus.*

MISERICORDIA.

Qualis affectus ſit, cap. 6. v. 14. n. 1.
Per antiphraſim, ſignificat crudelitatem, n. 4.
Miſericordia Juſtorum cur ſimilis paradiſo, c. 8. v. 11. n. 3.
Juſtus, miſericors. *Vide Juſtus.*
Impius, immiſericors, ca. 3. v. 7. n. 3. Voluptas, & divitiæ ſolent efficere crudeles, ibidem.
Vide etiam Divitiæ.
Regum afflictæ fortunæ, multorum miſericordiam allicere ſolent. *Vide Reges.*

MITTERE, MISSA.

Verbum mittendi abſolutè ſumptum, includit nuntium miſſum, vel rem miſſam, cap. 1. v. 4. n. 13. & v. 5. num. 2.
Miſſæ nomen, quid indicet, ibidem.

MONS.

Montium tranſlatio e ſuis propriis ſedibus an unquam contigerit, ca. 9 v. 5 nu. 3. In illis præbet Deus ſpecimen ſuæ potentiæ, n. 5 6. 7.
An in diluvio aliqui montes explanati, n. 5. & 4. Dicuntur columnæ cœli, num. 3
Montes antiquitatis, & diuturnitatis ſymbolum, c. 15. v. 7. n. 3. & 4. *Vide etiam Colles.*

MORBUS.

Morbus, hoſtis, & inimicus, c. 16. v. 10. num. 1. & teſtis atque accuſator, v. 9. n. 4. Morbi & dolores, milites Dei Imperatoris, c. 10. v. 17. num. 6. Vincula & carcer c. 7. v. 12. nu. 6. & v. 29. num. 2.
Morborum vis maxima ad debilitandum animum, cap. 8. v. 5. n. 3. Viros graviſſimos convertere videtur in pueros, pueriliter omnia tractantes, c. 2. v. 7. n. 3. Aliquando acerbiores ipſa morte. v. 5. n. 3.
Juſti in morbis valent animo, c. 2. v. 10. nu. 4. Qui morbis languent animo, moleſti cæteris, ibid.
Morbis illa vitia incitantur, quæ non indigent viribus corporis, c. 2. v. 5. num. 3. Redditur interior homo fortior. ibid. Quarum virtutum actionibus ægrotantes minus apti, tacendo videlicet, & orando, ibid.
Morborum efficiendorum miniſter dæmon, c. 2. v. 7. n. 3.
Bene valentis hominis, tum etiam ægrotantis, cum terra, & plantis comparatio, cap. 14. v. 19. n. 4. Vectigal & tributum ingens morborum pendimus pro conſervanda vita, cap. 7. v. 16. num. 7.
Ægrotantes mutationibus, ut remediis utuntur, cap. 7. verſ. 4. num. 3.
Deus inos ſanat velociter, c. 10. v. 20. nu. 3. Non poſſunt naturaliter omnium membrorum morbi ſimul in uno homine eſſe, c. 2. in enumeratione morb. Sect. 1. n. 1. Nec contrarii, n. 3. Sed bene arte Dæmonis, ibidem. Morbi inſanabiles, & mortiferi non iidem. Sect. 8. n. 1. & 2. Eadem materia in diverſis membris, diverſum morbum generat Sect. 8. num. 1.
Morbi Dæmoniaci, qui dicantur, ca. 2. in enumer. morb. ſect. 13. num. 3.
Morbus imaginoſus, quis, c 7 v. 15. num. 4.
Omnium morborum Job differentiarum, & cauſarum enumeratio in peculiari rei conſideratione, c. 2. verſ. 8. per multas ſectiones. *Vide etiam Iob.*
Vide Dolores, Mors, Homo.
Mors, Medicus. *Vide Mors, Vide etiam Medicus.*
Morbus ſaturitatis, quo Iſraelitæ in deſerto laborarunt, qualis, c. 3. v. 24. nu. 1.
Satyriaſis, qualis morbus, & unde dictus.
Vide Satyriaſis.

MORS.

Mors ſimilis nativitati, c. 3. v. 21. num. 10. & ſomno, cap. 3. verſ. 13. nu. 1. & c. 7. v. 21. num. 4. Dicitur ſilentium, ca. 3. verſ. 13. num. 2. & hoc ſilentium dirimit amicitiam cum mundo, n. 3.
Mors quies; vita, tumultus, cap. 3. verſic. 13. n. 4. Pax poſt bellum, at vita prælium, num. 5. Mors ſerenitas, & tranquillitas poſt tempeſtatem, num. 7. Portus, ibidem.
Cur dicatur Orcus, c. 7. v. 7 n. 1. cum meſſione comparata, c. 4. v. 26. nu. 5. Varia Mortis nomina benevolentia, & honore plena, cap. 17. ver. 14. n 3. 4. 5. 6. Mors pater, & mater, num. 4 Uxor, Soror, num. 6.
Mors de Dei manu non aſpernanda, c. 2. v. 10. num. 6. Præſtantior a uio. cap. 3. v. 15. num 3. & v. 22. n. 4. Variæ mortis circumlocutiones, c. 4. v. 21. nu. 4. Eſt peccati remedium, capit. 6. verſ. 10. num. 3.
Mortis neceſſitas, c. 3. ve. 13, num. 3. & cap. 14. v. 5. num. 2. Sed Deus à noſtra morte immunis, c. 2. v. 4. n. 4. Eſt propter peccatum, c. 8. v. 4. n. 3. 4. 5.
Mors non paret naturæ legibus, ca. 10. v. 22. n. 2. Illius pariter atque ſepulchri pertinacia, & duritia, ibid. Difficile evomit & reddit, quod ſemel devoravit, ibid. Eſt inexorabilis, cap. 14. v. 12. nu. 2.
Mors habet meſſoriam falcem, c. 5. v. 26. n. 4. Servum liberat à ſervitute, c. 3. v. 18. num. 1. & Debitorem, num. 3. Oppreſſum à Tyranno, v. 17. n. 3. 4. Salutaris eſt ſtis indigenti, & infirmo v. 20. n. 1. & 2. & miſeris, v. 22. n. 1. Fugit miſeros, ibidem. Omnes æquat, v. 19. num. 1. & 2.
Mors ſubita, digna impiis, c. 15. v. 30. num. 3. 4. c. 1. verſ. 18. num. 2 illa dicitur peſſima, ibid. Aliquando etiam repentè accidit juſtis, ibid. Quibus dicatur venire, non accidere, cap. 3. v. 28. n. 3. Subita mors dicitur repentina Dei interrogatio, c. 9. v. 12. num. 3.
Mors impiorum, vix præviſa, c. 9. v. 23. num. 4.
Impii moriuntur ante tempus ſuum, capit. 5. verſic. 26. num. 5. Iuſti in tempore ſuo, ibidem. Mors impiorum ſtulta, cap. 4. verſ. 21. num. 5. Iuſtorum mors, etiam in juventute matura, impiorum, etiam in ſenecta, immatura, cap. 15. v. 32 num. 3. & 4. Iuſti ſperant in morte; Impii in vita, cap. 17. verſ. 15. num. 1. Mori in abundantia, quid cap. 5. v. 26. num. 2. 3. 4.
In morte juſtus floret, impius in vita, cap. 8. verſiculo 7. num. 1.
Juſto mors ſecura & ſuavis poſt vitæ labores, c. 11. verſ. 18. num. 2. Einſdem ſepulchrum ſecurum, & honorificum, ibi. Mors diu obverſatur ante juſtorum oculos, capit. 9. verſic. 23. num. 4. Segnior accedit ad iuſtum, alacrior ad impium, capit. 6. verſ. 10. num. 4. Stimulus illius veneno tinctus, ibidem.
Mortis aſſiduus timor hominem exagitat, cap. 14. verſic. 1. num. 6. Illius ſenſus acerbiſſimus, cap. 17. verſic. 11. nu. 4.

Eccl-

Digitized by Google

Evellit eum graviſſimo dolore deſideria, & cogitationes ex corde ibid. Impii ſe aſtringunt cum vita, ſed mora illos diſſolvit, c. 4. v. 21. n. 4. Morienti relinquenda omnia, ca. 1. verſ. 21. n. 10 Dies mortis amariſſimus, c. 3. v. 5. n. 4.
Mortis deſiderium, c. 6. v. 10. n. 2. & c. 14. u. 20. nu. 2. Dies mortis appellatur Deus optata, c. 14. u. 6. n. 3.
Dies mortis aut iudicii dicitur per antonomaſiam, tempus, ca. 12 u. 5 nu. 5.
Mortit cogitationem efficit tribulatio, oblivionem verò felicitas, c. 6. v. 6. num. 10.
Moribundi abſcindebant comam, & quorſum, c. 1. v. 20. numer. 14. Videntur concipi, & parturiri in meliorem vitam, v. 21. num. 4.
Moribundi hominis miſericordia tangitur Deus, c. 6. v. 10. n. 8.
Defunctorum obliviſcimur, cap. 2. u. 7. num. 1. & c. 14. verſ. 13. num. 6.
Moribundi hominis immutata facies, c. 14. u. 19. n. 3.
Moribundus ad ſuos tantum dolores attentus, cap. 14. verſ. 22. num. 2. Chriſtus tamen etiam mortui proximus, ſuorum ſolicitus, ibid.
Impii mors, eſt teſtimonium impiæ illius vitæ, c. 13. u. 34. nu. 2. Impii aliquando levibus morbis, & incommodis moriuntur u. 30. num. 5. Abiicere ſolent ſpem vitæ, & omnis remedii capiendi, verſ. 31. num. 1.
Vide etiam Morbus, Homo Defunctus.

MORTIFICATIO.

Gignit in corde ſpem beatitudinis, ca. 5. u. 17. num. 3. Dicitur à Paulo mora, ibid.
vide etiam Tribulatio.

M O Y S E S.

An Moyſes ſcripſerit illa extremà verba Deuteronomii, Mortuus eſt Moyſes, &c. in præfat. c. 3. nu. 7.
Non fuit primus ſcriptor libri Job ibidem. & nu. 2. Tranſtulit hunc librum ex Syriaco, ibid. & c. 4 n. 2.
Moyſes aut Job præluxerunt omnibus poetis, num. 3.

MVLTIPLICATIO.

Multiplicatio rerum ex uno principio, opus Divinæ potentiæ & ſapientiæ, c. 12. u. 23. nu. 2.

MVLVS, MVLA.

Mulorum origo, c. 1. u. 3 n. 1. Illis inequitabant Reges, ibidem, Arabici, & Palæſthini quales fuerint, num. 12.
Mulæ in Syria pariunt, & ſunt ſui generis, ibid.
Muli in Syria, velociſſimi, c. 6. u. 5. num. 2.
vide etiam, Aſina.

M V N D V S.

Videbitur tandem amittere figuram, & mori c. 14. u. 12. num. 5 Eſt ſimilis veſtimenti conſuti, aut diſſuti, num. 6.

M V N V S.

Munera impiorum Deo ingrata, c. 8. u. 18 n. 2.
Munera excæcant iudices c. 12. u. 20. n. 1. & quaſi compellunt ad ferendam ſententiam, ibid.
Impii, Principes, & Judices, dicuntur habere tabernacula munerum, c. 15. u. 34. n. 3.
vide etiam Judex, Divitia.

N

MAAMATH.

QVæ urbs, & ubi ſita, cap. 11. verſ. 1. num. 1. & cap. 1. verſ. 1. num. 26.

M Æ N I A.

Quale carmen, & à quo inventum fuerit, c. 3. verſ. 8. num. 5.

N A R E S.

Cur à natura datæ, c 10. u. 8 num. 18.
Deus dicitur longus, latuſque naribus, ibid.
Cur Deus inſpiraverit in faciem, aut in nares hominis, ſpiraculum vitæ, c. 12. u. 12 num. 2.
Propter duo narium foramina, quibus trahitur ſpiritus, dicitur in Hebræo vita pluraliter, ibid.
In naſo, iræ & indignationis ſigna, cap. 14. verſ. 13. numer. 4. Ex magnitudine illius, ingenium mite: Ex brevitate autem, pronum in iras, ibid. Apud Latinos ſubſanantis ſignum, ibidem.

NATIVITAS.

Tribuitur diei, & luci, cap. 3. u 3. num. 4.
Illi præeſſe dicebant Lucina, & Dieſpiter, ibi. Maſculi quàm fœminæ auſpicatior, num. 7.
vide etiam Homo, Infans, Conceptio.

N A T R I X.

Natrix Serpens aquatilis, cap. 5 v. 7. num. 10.

NAVFRAGIVM.

Naufragium in portu, miſerrimum, cap. 5. v. 5. num. 2.

N A V I S.

Humanæ fælicitatis ſymbolum, c. 9. v. 25. num. 5.
Naves Piratarum, velociſſimæ, verſ. 26. num. 2.
Navicula textoris. *Vide Textor, aut Radius.*

N A V T A.

Nautarum genus aſſuetum execrationibus, & maledictis, c. 3. v. 8. num. 2.
Maledicunt diei, ibid. Territantur Cato, ibid.
Vide etiam Piſcator, Canis.

N A T U R A.

Naturæ ductum, & ſactionem ſequi, non infima laus, capit. 1. ver. 1. num. 50.
Naturæ opera, mirabilia, c. 5. v. 9. num. 4.
Aliquando dicuntur etiam miracula, ibid.
Dicuntur infinita, in noſtra numeratione, num. 5.

N E R V U S.

Quod vinculi genus, c. 13. v. 27. num 1.
Nervi corporis, pro vi & robore, ibidem.
Dicuntur vinculum quo continetur, & colligatur vita, cap. 6. v. 21. num. 4.

N I S I.

Iuramenti formula, ca. 1. verſ. 11. num. 4. Quomodo exponi debeat, ibidem.

NOBILITAS.

Nobilitas vera, ex fide & pietate, cap. 1. v. 1. in appen. 3. ad Iobi genealog. num. 41. & c. 14. v. 22. num. 4.
Non ex genere carnali, neque ex ſanguine, ibid.
Nemo impius, nobilis. *Vide impius.*
Nemo iuſtus, non nobilis. *vide iuſtus.*
Ex nobilibus olim Sacerdotes. *vide Sacerdotes.*
Iudices ex nobilibus. *Vide Iudex.*
Nobilium aurea & argentea ſuppellex. *Vide Aurum.*

NOMADES.

Qui, & quod eorum vitæ inſtitutum, cap. 1. v. 3. n. 18.

N O M E N.

Nominum imponendorum ſcientia, & ratio apud Hebræos & alias nationes, in præfat. c. 1. num. 9.
Inveſtiganda illorum interpretatio, & ſignificatio, ibidem & num. 10.
Non omnia nomina habentia ſignificationem peculiarem, ſunt ficta aut comica, ibid.
Plurimorum nominum propriorum tam ſacrorum, quàm prophanorum ſignificatio, & interpretatio ibid.
Cum nomina rerum abſolute ſcribuntur, non debent parabolicè accipi, n. 7. in parabolis non traduntur nomina propria, ibidem.
Nominis impoſitio pertinet ad virum, non ad fœminam, nu. 9.
Nomina perſonarum in comœdiis, qualia, num. 10. Unum, & idem nomen, non ſemper eiſdem literis ſcribitur, cap. 1. verſ. 1 num. 33.
Nominis conſervandi appetitus innatus ca. 2. v. 2. nu. 48. Iuſti non valdè ſolliciti de ſuo nomine evulgando, ibid. Illius nomen Deus vendicat ab oblivione, ibid.
Impiorum nomen ſimile fructibus putreſcentibus, num. 49.
Nominis cum ſtatus mutatione mutatio, c. 1. v. 1. n. 47.
Adoptatus & libertus mutabant nomina, ibid.
Nomen ab alio accipere, ſubiectionis ſignum, ca. 12. v. 9. n. 2.
Nomen imponere, curæ & providentiæ eſt, cap. 2. verſic. 8. n. 10
Recordatio nominis alicuius, familiaritatem & dilectionem adfert, ibid.
Infantibus, quoto poſt nativitatem die imponeretur nomen, c. 10. v. 19. n. 2. *Vide etiam Memoria.*

N O V E M B E R.

Unde habeat in Hebræo nomen, ca 9. v. 9. nu. 3. Eſt inconſtans, ibid. Tempeſtates in illo excitantur, ibid.

N O X.

Cum turbine & tempeſtate coniuncta, periculoſiſſima, cap. 3. verſ. 6. num. 1.
Computatur ſub die, num. 2.
Obſervatur ad computationem menſium, num. 3.
Noctes aliquando ſolenniores diebus, verſ 7. num. 2.
Nuptiis & cantibus dicatæ, num. 3. Nocturnum feſtum Ægyptiorum, num. 2. Nocturnus planctus, maximus, c. 3. v. 8 num. 5.
Nocte intermittebatur lamentatio, & luctus à præficis, ibid.
Vide etiam, Præfica, & Lamentatrices.

N V B E S.

Dei præliantis & iaculantis arcus, c. 6. v. 4. num. 2. & velut tormentum petroſum, ibidem.

Unde in Hebręo habeant nomen; cap. 13. verſic. 11. num. 4.
Sunt ſubſellia Dei Judicis, ibid.

NUMERUS.

Numerandi regula, quam vocant additionem, aut ſubtractionem, c. 3. verſ. 3. nu. 3.
Numerandi ratio per digitos, c. 9. v. 3, nu. 3.
Numerandi ratio per lineas apud Chaldæos, ibid.
Vide etiam, Dextera, unum.

NUNTIUS.

Nuntiorum in fauſtorum methodus ad commovendum Job cap. 1. verſ. 14 nu. 3.
An dęmon ſumpſerit formam nuntiorum, ibid.

NUPTIÆ.

Nuptię, noctu celebrarę cap. 3. v 7. nu. 2.
In illis præferebantur lampades, & deducebatur ſponſa in domum mariti, nu. 3. & laddabantur ſponſę, ibid.

O

OBSIDIO.

ANtiqua obſidentium urbem aliquam cæremonia, cap. 1. v. 3. in append. 1. ad Jobi genealogiam, nu. 35.
Peccata dicuntur obſidere impium. *Vide Impius.*

OBSTINATIO.

Obſtinatio, & imperſuaſibilitas hominis, Deo permittente, c. 12. v. 24. nu. 3.
Obſtinatio in malo deſcribitur, c. 14. v. 2. nu. 3.

OCTIMESTRE.

Eſt, & non eſt, octimeſtris partus, c. 10. verſ. 19. num. 2.
Oculorum elevatio in cœlum, habitus agnoſcentis providentiam, c. 2. verſ. 13. nu. 1.
Oculi nictantes, ſubſannatorum, c. 15. verſ. 12. nu. 2.
Oculi natura ſua humidi, c. 16. verſ. 27. num. 2.
Fonti perſimiles. ibid. In mœrore perturbantur, ibid. & retrahuntur introrſum, num. 3.
Oculorum ſuffuſio, & caligo, ibidem.
Oculus, orantis ſymbolum. *Vide Oratio.*
Oculorum amaritudines. *Vide Lachryma.*
Oculi in mœrore caligantes, cap. 17. veſ. 7. num. 11.
Vide etiam Tribulatio.

OLIVA.

Quo tempore floreat, cap. 15. verſ. 33. nu. 3.
Pluvia & grandine facile læditur, ibid.
Humanæ fęlicitatis ſymbolum, ibidem.

OMNE.

Omne dicitur, quod eſt integrum & perfectum, c. 1. v. 2. nu. 52.

ONAGER.

Quale animal ſit, cap. 6. v. 6. n. 2. Idoneus terræ colendæ, ibid. Illius feritas non eſt indomita, ibidem Eſt cibus. Leonum, ibid. Libertatis, & inſolentiæ ſymbolum, nu. 3.
Rudit deficiente pabulo, num. 4 Eſt impatiens famis, & ſitis, ibid. Adoratum à Judæis mentitus Tacitus, ibid.
Onager inſoleſcit, & ferocit. c. 11. v. 12. nu. 5. *Vide Aſinus.*

OPERA.

Opera & merita iuſtorum deſcribit Deus in libro memoriæ, c. 1. verſ. 3. nu. 6.
Opera impiorum. *Vide Impius.*
Opera iuſtorum. *Vide Iuſtus.*
Opera naturæ. *Vide Natura.*
Opera Dei. *Vide Deus.*
Opera ſervilia, & liberalia. *Vide Servus.*
Opera dicuntur veſtis. *Vide veſtis.*

ORATIO.

Efficacitas orationis, & precum, c. 1. v. 1. nu. 3.
Orationem dirigi, ſicut virgulam fumi, quid ſit, cap. 9. verſ. 3. num. 13.
Eſt externum in malis remedium, c. 16. verſ. 18. num. 4. & c. 5. verſ. 1. nu. 5. Mitigat divinam ſeveritatem, verſ. 8. nu. 1. & 2. Suadetur, nu. 2. Roborat infirmitatem humanam, c. 6. verſ. 11. nu. 1.
Orandi ſtudium adverſus calumnias, c. 17. verſ. 2. nu. 5.
Illius ſymbolum, oculus ſuſpiciens, ibid.
Suſcitatur Deus noſtris precibus, c. 1. verſ. 6. num. 4. & noſtris deſiderijs, nu. 5.
Orationis comites, eleemoſijna, & ieiunium, c. 16. ver. 18. num. 4. Requirit animi attentionem, ibid. Comprehendit univerſum religionis, & pietatis cultum, ibid.
Præparandus homo ante orationem, anteactæ vitæ pænitentia, c. 11. verſ. 13. num. 4. & manuum puritate, cap. 16. ver. 18. num. 2.
Olim etiam purificabantur, & abluebantur, c. 1. v. 5. nu. 4. & c. 8. verſ. 6. nu. 4. & c. 9. verſ. 13. nu. 4.
Orantes ſtabant, aut ſedebant. c. 1. verſ. 6. num. 5. Orantis etiam habitus, convolutio in orbem, vel ſphæram, c. 15. verſ. 34. num. 3.
Impetrare quod ores, non eſt ſignum ſanctitatis, cap. 1. v. 12. num. 1. Aliquando exaudit Deus orationem, licèt non concedas poſtulata, cap 9. verſ. 16. num. 5. Submiſſè, & humiliter orandum, ibid.
In oratione non multum loquendum, inſtar Ethnicorum, cap. 11. verſ. 5. nu. 6.
Orationem fieri in peccatum, maximum ſupplicium, cap. 1. verſ. 16. num. 5.
Orando reddit hominem minùs aptum ægritudo corporis, cap. 2. verſ. 5. num. 3.
Qui non audent petere, dicuntur contrahere os, capit. 5. v. 16. num. 3.

ORATORIA.

Ars Oratoria, eſt incantatoria, cap. 16. verſ. 5. nu. 2.

ORIENS.

Orientales regiones, quæ dicantur, c. 1. verſ. 3. nu. 23.

ORION.

Quę conſtellatio, cap. 9. verſicul. 9. num. 3. Quo menſe oriatur, ibidem.

OS.

Os aperire, quid indicet, cap 3. verſ. 1. nu. 4. & 5.
Qui diu ſiluit, aut ſilentium profitetur, obſervatur ab alijs cum aperit os, ibid. *Vide etiam lingua, & Silentium.*

OSSA.

Oſſium conſtractio, vel debilitatio, de graviſſimo & extremo cruciatu, c. 7. 15. nu. 5.

OVIS.

Oves Arabiæ, magnarum pinguiumque caudarum, cap. 1. v. 3. num 6.
Ovium uſus in ſacrificijs, ibidem.
Ovis perdita, reducta ad nonaginta novem, quid ſignificet, c. 9. v. 3. nu. 3.
Ovis Leonem peperit. *Vide Ovis.*

OVUM.

Ovum ſine ſale, infauſtum, c. 6. v 6. nu. 8.
Ova aſpidum. *Vide Conſilium.*

P

PALÆSTINA.

PAlæſtina, vocatur Idumæa, c. 1. v. 5. nu. 3.
Palæſtinorum regum conſuetudo in creando communibus ſuffragijs ſupremo Rege. ideſt, Rege Regum, c. 1. verſ. 1. nu. 14.

PAPYRUS.

Papyrus, cuiuſmodi herba, cap. 8. v. 11. nu. 1. Illius uſus, ibid. An ſit idem, qui ſcirpus, aut iuncus, ibid.
Solos flores ſine fructu profert. Illis coronabantur Dii, ibid.
Papyri radices, duriſſimæ, v. 17. nu. 7.

PARABOLA.

In parabolis ponuntur exempla, & tacentur nomina, in præfat. c. 1. nu. 7.

PARAPHRASIS.

Paraphraſtica expoſitio cui ſimilis, in præfat. cap. 10. num. 5. Illius utilitas, ibidem.

PARENTES.

Parentum erga filios charitas. *Vide Filius*
Doloris & luctus in filiorum morte exempla, c. 1. ver. 20. nu. 19.
Parentum impietas nocet filijs, cap. 5. v. 4. num. 1. Sanctorum Parentum numeroſa ſoboles, c. 5. v. 25. nu. 1, 2.
Nemo iuſtus cenſetur filius parentum impiorum, cap. 1. v. 1. in append. 3. ad Jobi genealogiam, nu. 40.
Paterfamilias benignè debet corripere domeſticos, cap. 5. v. 24. num. 2. Illius felicitas & gaudium, habere domeſticos mutua charitate devinctos, ibid. Non debet à familia longè diſcedere, nu. 4. Debet opportunè viſitare, ibid. *Vide etiam Pater, Mater, Filius, Impij poſteritas, iuſti poſteritas,*

PARTUS.

Parturientibus qui Dij præeſſe dicerentur. *Vide Nativitas*
Partus infeliciſſimi amplificatio, c. 3. v. 12. nu. 1.
Partus Octimeſtris. *Vide Octimeſtris.*
Vide etiam Nativitas, Infans, Mater.

PASSIONES.

Paſſiones mentem obnubilant, c. 9. v. 24 num. 1.
Vide etiam Cupiditas, Homo.

Paſſio Chriſti, *Vide Chriſtus.*

PATIENTIA, IMPATIENTIA.

Patientia Job, proverbio locum dedit, c. 17. v. 6. nu. 2.
Patientia Martyres facit, c. 2. in enumer. morb. ſect. 2. nu. 4. Efficit Doctorem, & Prædicatorem idoneum, in præfat c. 3. nu. 5. & 6. Generat compaſſionem alienæ calamitatis, num. 4.
Patientia minnitur pondus peccati, c. 6. v. 13. nu. 5. Eſt clypeus iuſtorum adverſus ictus, & iacula impiorum, c. 10. v. 13. nu. 12. Patientiæ probatio vix patet adverſarij calumniæ, c. 2. v. 3 nu. 5.
Patientia debet eſſe longanimis, cap. 2. ver. 9. num. 5. & 8. Voluntaria, eſt ſalutaris, c. 5. ver. 17. nu. 4. Illius gradus, nu. 1. & 10.
Quæ rationes nos impellant ad patientiæ ſtudium, & actiones, c. 2. v. 10. nu. 6.
Patiendi occaſiones, & labores alacriter arripiendi, c. 5. v. 7. num. 7. Eſt medium ad conſequendam beatitudinem, ibid. Ad quam non ſolùm currimus, ſed volamus per patientiam, num. 8.
Deus offert patiendi occaſiones & opportunitates, in præfat. c. 6, num. 3.
Patientiæ exempla difficilè creduntur, præſertim à voluptuarijs hominibus, in præfat. cap. 1 num. 2. & 3. & ab Hereticis potiſſimum, ibidem. Si non fuerint vera, ſed parabolice tantùm compoſita, inefficacia ſunt, num. 6. Plura nobis patientiæ, quàm aliarum virtutum exempla propoſita, num. 6. Cur cum nubibus comparentur, ibidem.
Impatientes timido ſunt animo, c. 2. v. 10. num. 8. Cur dicantur duplici corde, & terram ingredi duabus vijs, c 2 v. 10. num. 8. Sunt anguſtis brevibus que naribus, c. 4. ver. 10. nu. 2. Et diſſoluto animo, c. 7. v. 19. nu. 2. Vagantur, & iactantur, velut in tempeſtate, ibid.
Impatientia eſt ſtultitia, c. 5. v. 2. num. 2. 3 4. Illam coercent quatuor potiſſimum virtutes, c. 4. v. 6. nu. 4.
Patientiam conſiderari, & obſervari ab alijs, ingens patientis hominis ſolatium, c. 17. v. 15, nu. 1.
Chriſtus noſtræ patientiæ exemplar. in præfat c. 6. num. 3. & 6. Per patientiam & paſſionem conſummatus. ibid.
Patientia coronat, & reges conſtituit, in præfat. c. 2. num. 3. Eſt pax Chriſti, ibid. diſſimilis, & contraria paci, & tra quillitati mundanæ, ibid.
Vide etiam Tribulatio.

PAULUS.

Cur ſe vocet abortiuum, c. 3. v. 16. num. 2. Illius & aliorum Apoſtolorum vocatio diſſimilis, ibid. Quomodo Epheſi pugnaverit ad beſtias, c. 4. v. 22. nu. 4.
Paulus & Job eodem ſpiritu, verbis diverſi, c. 1. v. 2. num. 9.
Pauli modeſtia, c. 4. v. 12. nu. 2. Laboribus & ærumnis incitatus, & eruditus, ardenter prædicat verbum Dei, in præfat. c. 3. nu. 5.
Pauli morbus, aut dolor capitis, dicitur Angelus Satanæ illum colaphizans, c. 2. v. 7. nu. 3.
Paulus Comitolus Soc. Jeſu, Catenæ Grecæ interpres, in præfat, c. 3. nu. 1.

PAUPER, PAUPERTAS.

Pauperem præterire, qui dicantur, cap. 6. v. 15. nu. 3. Illorum ſupplicium, ut ad ſimilem inopiam deveniant, ver. 6. nu. 1.
Pauperi ſavendum in iudicio, c. 10. v. 7. nu. 4.
Pauperis oratio contemnitur, c. 12. nu. 3.
Paupertatis encomium, c. 1. v. 20. nu. 8. æqualis amiſſioni fortunarum, v. 21. nu. 8. Poſt divitias infælicior, ibid. De illa poteſt homo gloriari, nu. 9.
Pauperes alit Deus ex ablatis divitum bonis, c. 5. ver. 5. num 3.
Pauper propriè dicitur, cui neque amici, neque vires adſint, c. 5. v. 15. nu 2. Dicitur, quaſi omnia deſiderans, ibid. Deus illius propinquus, & vindex nu. 5.
Cur dicatur pauper ambulare in ſimplicitate. *Vide Simplicitas. Vide etiam Divitiæ.*

PAX.

Pacis imago, cap. 5. v. 22. nu. 4. Cum illa bona omnia coniuncta, c. 26. v. 13. nu. 1.
Pax Chriſti, quæ, in præfat. c. 6. num. 5. Eſt coniuncta cum bello, & ſuſtinentia malorum, ibid.

PECCATUM.

Peccati vis tanta, ut ſi Deus lædi poſſet, illum læderet, c. 15. v. 25. nu. 3. peccata ſunt arma, quibus impius adverſus Deum pugnat, ibid.
Peccati gradus quidam, & quaſi ætates, c. 3. v. 12. nu. 2. Vocatur Macula, & ſordes, c. 8. v. 6. nu. 3.
Non omne peccátum ex inſtigatione diaboli, c. 3. v. 8. nu. 5. Eſt voluntarium, c. 5. v. 6. nu. 1.
Nemo læditur, qui non peccet, c. 1. v. 22. nu. 2.
Illos potiſſimùm infeſtat aliquando peccatum, qui ſanctiores eſſe deberent, c. 14. v. 19. nu. 9.
Cur peccati pœna, aut ipſum etiam peccatum dicatur tinea, ibidem.
Peccatoris & peccati ſtipendium, mors, c. 8. v. 4. nu. 5.
Peccata obſident, & oppugnant impium, c. 15. v. 12. num. 2.
Sunt tortor impij. c. 8. v. 4. n. 3. *Vide etiam ſæpe Verbo, Impius.*
Peccati purgatio multo cum labore facta à filio Dei, cap. 10. v. 8. num. 13. Quædam peccata cum quibuſdam alijs peculiariter nexa, c. 1. v. 5. nu. 22.
Peccandi promptitudo, & conſuetudo, etiam ſine peculiari voluptate, c. 15. v. 16. nu. 7.
Peccatum, hoſtis ſæviſſimus ipſius hominis, c. 10. v. 14. num. 3. Ab illo nos cuſtodit Deus, ut paſtor, ibid. Eſt menſura implenda ſupplicio, nu. 4. A peccati occaſione longè recedendum, c. 11. v. 14. n. 2. & 3. Eſt macula facici, & deformitas, v. 15. n. 2.
Peccati comes inconſtantia, nu. 3. peccatum, impiorum ſux, c. 12. v. 5. num. 3. Peccata dicuntur teſtes contra ipſum hominem, c. 13. v. 22. nu. 1. & 2. Rogata à ſupremo Judice reſpondebunt, ibidem.
Quid interſit inter peccatum, & ſcelus, & delictum, & iniquitatem, v. 23. nu. 3. & 4.
Cur dicantur amaritudo, c. 13. v. 26. n. 2.
Peccatorum quotidianorum Deus exigit rationem, c. 4. v. 4. n. 2. Peccatum originale, immundicies, ibid. Ex commemoratione peccati originalis, Job & David aliorum actualium veniam deprecantur, ibid. Prava concupiſcentia velut mater peccati, ibid. Originale dicitur pluraliter, peccata, ibid. Per ſemen, tanquam per generationis inſtrumentum transfunditur in poſteros, ibid. Peccatum, ſordes, ibid. Nemo illius expers, præter Beatam Virginem, nu. 5.
Quomodo dicatur tegi, & occultari peccatum, c. 14. v. 13. n. 3.
Divina juſtitia noſtris peccatis dives, c. 14. v. 17. n. 2.
Peccata obſident, & oppugnant, impium, c. 15. v. 16. n. 2.
Peccandi promptitudo, n. 4. & 5. Etiam ſine peculiari voluptate, nu. 7.
Peccata ſunt arma, quibus impius pugnat contra Deum, c. 15. v. 25. n. 3.
Peccata ſunt vulnera animæ, c. 14. v. 27. n. 4.
Curantur pœnis, ibid. *Vide Impius, & Juſtus.*

PECULIUM.

Peculium, pars gregis, c. 1. v. 3. n. 2. Non erat patrisfamilias, ſed ſervorum, ibid. Dictum quaſi parva pecunia; apud Ulpianum, ibid.

PECUNIA.

Pecunia unde dicta, c. 1. v. 3. n. 3. Pecudis nota inſigniebatur, ibidem.

PEDICULARIS MORBUS.

Pediculari morbo, qui conſumpti, c. 2. in enumera. morb. v. 8. ſect. 6. num. 3.
Prediculi animalcula dira, ibid. Vocantur Vermes, & Serpentes, ibidem.

PELLIS.

Pellis & cutis quo differant, cap. 2. v. 4. num. 2. ſignificant externa bona ibid.
Pellis pro pelle, proverbialis loquutio, nu. 2. 3. & 4.

PERCUTERE.

Percutere, ex adiunctis diverſa ſignificata habet, cap. 1. v. 14. num. 9.

PERIPHRASIS.

In periphraſi non eſt vis facienda in verbis, ubi de intentione conſtat, c. 3. v. 14. nu. 3.

PERMISSIO.

Permiſſio divina. *Vide Deus.*

PERSÆ.

Perſæ in menſa diſputabant, c. 1. v. 4. nu. 9.
Perſarum Reges ſepulti in Regio monte, c. 3. v. 14 num. 4.

PERSEVERANTIA.

Perſeverantia, c. 1. v. 3. nu. 26. & c. 2. v. 3. nu. 1.

PES.

Pedum poſitio in acquirenda poſſeſſione, cap. 1. v. 7. num. 4.

PHARAO.

Pharao cur dicatur excitatus à Deo, c. 2. v. 6. nu. 10.

PHILIPPUS.

Philippi locus caſtigatus, c. 9. v. 18. nu. 3.

PHILOSOPHIA.

Philoſophiæ rationibus, & conſolatione utendum, cap. 1. v. 21. nu 7. Et præſertim in tribulationibus, nu. 1 & 12.

Philoſophia inſtar tabulæ in naufragio, v. 21. num. 9.

Quomodo humana ſapientia Philoſophorum ſit utendum. In præfat. c. 8. nu. 6.

PINGUIS, PINGUEDO.

Pro divitiis & opulentia, c. 15. v. 26. nu. 7.

Pingues, voluptuarii homines, v. 27. nu. 1. Crudeles, & ſævi erga alios, ibid. Pinguedo pro terræ ubertate, num 2. Pinguibus interminata mors, num. 5. Pinguedine, & voluptate excæcantur homines, num. 3.

Sunt laſcivi, & petulantes, num. 5.

PISCATOR.

Piſcatore maledicentior, proverbium, c. 3 u. 8. num. 2.

Bonus piſcatus, proverbium ibid.

PLEONASMOS.

Frequens in ſacris, c. 11. v. 5. nu.

PLUVIA.

Pluvia oratione obtinetur, *Vide Oratio*. Pluviæ clavem Deus habet, c. 2. uerſ. 10. num. 2. Pluviarum diſpenſatio mirabilis, c. 5. v. 10. nu. 1. De illa videtur Deus gloriari. ibid. Pluviarum ſupplementum, flumina, num. 2. Ex ſua beneficentia pluit Deus in deſerto, nu. 3. Aliquando eſt ſymbolum divini ſupplicii, num. 4. Pluvia natura ſua propenſa ad fæcundandam terram, cap. 12. uerſ. 15. num. 1. Suo tempore generatur, niſi Deus prohibeat, cap. 12. uerſ. 15. num. 1. Eſt Dei nuntius, vel ad ſupplicium, vel ad bonum mortalium, c. 12. v. 15. n. 2.

Pluvia nociva, & tonitrua, propter peccata, c. 5. v. 6. nu. 2.

PODAGRA.

Bacchi & Veneris filia, cap. 2. in enumer. morb. ſect. 3. num. 4. Illius ſigna, ibid.

POESIS, POETA.

Poeſis ſacra, quæ, & qualis, in præfat. c. 4. num. 3. & quæ illius genera carminum, & ſcandendi ratio, ibid.

Poetarum teſtimonia aliquando opportuna, & utilia ad ſacri ſermonis intelligentiam, c. 3 uerſ. 3. in conſiderat. lament. ſect. 6. & ſect. 8. & c. 56. uerſ. 50. nu. 2.

Poetæ priſci cantu potiùs, quàm ſcriptis claruerunt in præfat. cap. 4 num. 3. In poetis prophanis aliquid utile, in præfat. c. 8. num 6.

Qui poetarum potiùs lectione, quàm ſanctorum Patrum delectentur, notari, ibid.

PONDUS.

Pondera ſtateræ ſolebant aſſervari in ſacculo, c. 14. uerſ. 17. nu. 2. Sunt opus, & inventio divinæ ſapientiæ, ibid.

PORTA.

In porta dicitur fieri, quod publicè fit, c. 5. uerſ. 4. nu. 2. Ibi celebrabantur judicia, ibid & c. 16. uerſ. 8. nu. 4.

Portæ cœli quæ dicantur, ibidem.

POSSESIO.

Poſſeſſionis nomen ad pecora pertinet, c. 1. uerſ. 3. nu. 1. Ut variè reddatur ab Interprete, ibid.

Poſſeſſiones olim in armentis, & pecoribus, ibid.

Vide etiam divitiæ.

PRÆCISIO.

Præcidendi unam conſiderationem ab alia, vel abſtrahendi, in ſacro ſermone, c. 3. uerſ. 2. in conſiderat. lament. ſect. 7. num. 4. Vide etiam, c. 1. uerſ. 21. nu. 15. & 16.

Hac ſcientia abutitur dæmon, ibid nu. 5.

PRÆLATUS.

Vide *Rex, princeps. Judex, Superior.*

PRAEMIUM.

De præmio juſtorum, malè ſentiunt impii, c. 2. uerſ. 3. nu. 4. & uer. 9. no. 7. & c. 10. uerſ. 3. nu. 10. Fideliter confertur à Deo, n. 6. Etiam verbo, vel cogitatione honeſtæ tribuendum, ibid. Deſcribitur in libro memoriæ apud Deum, ibid.

Deus vult agere, & amplificare præmia juſtorum. In præfat. c. 6. no. 3.

Præmium dicitur hæredes, c. 3. uerſ. 3. num. 2.

Patientiæ peculiari ratione confertur, & debetur, ibi. & in præfat. c. 6. no. 3.

Bonorum laborum glorioſus fructus, c. 9. uerſ. 29. num 1. Omnes in præmium intendunt, c. 12. uerſ. 5. nu 3.

Vide etiam Beatitudo, Juſtus, Impius.

PRAETERITUM.

Præteriti imperfecti uſus in ſacro ſermone. *Vide in Indice Hebraiſmorum, & Regularum Scripturæ.*

PRANDIUM.

Prandia antelucana, c. 1. uerſ. 4 nu. 8.

Illorum mentio in Scriptura, c. 1 uerſ. 4. nu. 8.

Prandendi tempus, & hora tentationibus opportuna, v. 13. n. 2.

Hora prandii veniſſe nuntios ad Job, ibid.

PRIMOGENITUS.

Primogenitorum ius, quod, c. 1. v. 5. nu 47. Non ſoli primogeniti Sacerdotes olim, c. 1. v. 5. nu. 17. Ex primogenitis Sacerdotes & Reges, ibid. & nu. 18.

Iob primogenitus. *Vide Job.*

PRINCEPS, PRAELATUS.

Virorum Principum periphraſis, c. 3. v. 14. nu. 2. Princeps, reipublicæ oculus, c. 10. v. 4 nu. 2.

Debet eſſe in mediis diſcriminibus conſtanti animo, c. 10. v. 4. n. 6. Fortis, & ſapiens, c. 12. v. 13. nu. 9 Dignus, qui ſit Imperator & Dux alicuius exercitus, ibid. Debet expugnare murum Babylonis, ibid.

Debet eſſe Dei ſimilis, odio proſequens mendacium, c. 13. v. 7. nu 3. Velut ſol, qui ſuos illuſtret, c. 10. v. 22 n. 10 Suſtentat populum, c. 51. v. 3. n. 2. Eſt velut Turris David, c. 4. v. 4. num. 3. Eſt medicus, aut chirurgus, c. 13. v. 5. nu. 5.

Principes, liberales eſſe debent, ex proprietate ſui nominis, c. 12. v. 21. nu. 4. Propter liberalitatem coluntur ab aliis, ibid. & c. 3. v. 15. nu. 3.

Optimi Principis virtutes, c. 3 v. 26. nu. 4.

Debet aliquando diſſimulare ſubditorum errata, ibid. & confortare puſillanimes, c. 4. v. 4 nu. 3.

Debet habere intelligentiam diſcernendi unum ab alio, c. 12. v. 13. n. 9 Et debet cavere ſibi à ſubditis, tanquam ab hoſtibus, ibid. Et ſua ſapientia & experientia prodeſſe ſubditis, cap. 15. v. 19. nu. 3.

Principes & Prælati dantur à Deo, ibid. num. 4. Solent Prælatorum facta diſplicere ſubditis, quia iſti non intelligunt, qua ratione facta aut dicta fiant, c. 4. v. 6. nu. 4.

Principum cognomen, oblivisci Dei, c. 8. v. 13. n. 3. Illorum inertia & oblivio ſui muneris, 5. c. 3. v. 26. n. 1.

Pertinacia in ſua voluntate, cap. 12. verſ. 24. num. 1. Aliquando etiam ſunt inconſtantes, & facilè mutantur, cap. 10. verſic. 5. num. 2.

Principes abuti ſolent potentia, c. 8. v. 3. num. 3. Sunt venationis ſtudioſi, c. 3. v. 14. nu. 3 Et viridariorum, ibid. & ædificandarum arcium, ibid. & amplificandarum domorum, c. 15. v. 28. n. 1. Et faciendarum expenſarum inutilium, ibidem.

Princeps non debet eſſe inſipiens, neque fraudulentus, c. 12. v. 13. nu. 9.

Principum iniquorum oculos obvelat dæmon, cap. 9. uerſic. 14. num. 2.

Principes impii, hypocritæ. c. 8. verſ. 13. nu. 4.

Principes & Judices miniſtri decipiunt, cap. 13. uerſ 9. num. 3. Familiares & collaterales Principum notantur, cap. 15. verſ. 17. num. 5.

Principis tyranni familia, tota leonina, c. 4. v. 10. num. 1. Princeps Leo, ibid.

Non ſolùm manu, & opere, ſed etiam vultu, & voce debet eſſe lenis, & mitis, nu. 5.

Vide etiam Judex, Rex, Pater.

PRODITOR.

Proditorum ſymbola, quibus inter ſe utuntur, c. 15. v. 12. nu. 2.

PROOEMIUM.

Prooemiorum uſus & ratio, initio præfat. Sunt veluti domus veſtibula, ibid. Aliæ etiam utilitates, ibid. Quæ ſoleant contineri in prooemiis, ibid.

PROPHETA.

Prophetæ ſolent requirere ab Angelis interpretationes ſuarum revelationum in præfat. c. 8. nu 5.

Quis propriè dicatur propheta in præfat. c. 9. nu. 2.

Variæ etiam prophetæ, & prophetandi rationes, & appellationes, ibid.

Job propheta, ibid. nu. 3. Et an illius amici, Prophetæ, c. 4. in annotatione prævia, nu. 7.

PROPITIATORIUM.

Quale fuerit, c. 24. v. 13. nu. 3. & quomodo diceretur tegere peccata, ibid.

PROSOPOPOEJA.

Proſopopœja loci, c. 7. v. 10. n. 2. & c. 12. v. 9 nu. 2.

Per Proſopopœjam aut Mimeſin, aliqui explicant concilium & colloquium Angelorum, & Satanæ, cap. 1. v. 6. nu. 9.

PROVIDENTIA.

Divinæ Providentiæ currus, quadrigæ, triumphus, cap. 12. verſ. 17. num. 4.

Illius dimenſiones, altitudo, longitudo, latitudo, & profunditas, quæ, cap. 11. verſ. 9. nu. 4.

Non

Non eſt curioſius ab homine perſcrutanda, c.9.v.24.num 2.
Providentiæ, non fato humanæ res tribuendæ, c.1.v.21.nu. 12. Divina Providentia circa errores, & deceptiones hominum c.12.v.16.num.1.
Illi etiam ſerviunt errores, & calumniæ, ibid.
Tribulationes & ſupplicia diſpenſat, c.5.v.5. & 6. Atque mala etiam, quæ ex culpa proveniunt, ibid.
Deus humanarum actionum ſpeculator attentiſſimus, capit. 7. verſic. 20. num. 1. & cap. 14. verſ. 16. num. 1. 2. & 3. & verſ. 17. num 1.
Eſt homini inſtar muri, qui illum circundat, cap. 1. verſ. 10. n. 2. 3. & 4. & c 16. v. 15. num. 2.
Deus providet & curat, quæ nemo curat, & quorum nemo recordatur, c. 12. v. 4. num. 8. Diſpenſat etiam agris, & aliis rebus naturalibus bona, & mala, c. 5. v. 5. & 6.
Rerum humanarum providentia, cedit in hominis honorem, c. 7. v. 17 num. 4. & 5.
An inter Job, & illius amicos controvertatur de providentia, in præfa.. c. 5. num. 1.

PROXIMUS.

Miſericorditer, & leniter de proximo iudicandum, cap. 13. verſ. 8. num. 3.
Vide etiam Pauper, & Miſericordia.
Vide etiam Providentia circa iuſtum, in verb. Iuſtus; & circa impium. Vide Impius.

PRUDENTIA.

Prudentia carnis, c. 8. v. 14 num. 4. Adducitur à Deo in ſtultum finem, c. 12. v. 17. num. 4.
Vide etiam Conſilia, Aſtutia, Cogitatio.

PUER.

Pueri appellatio non tam ad ætatem, quàm ad miniſterium refertur, cap. 5. ver. 15. num. 9.
Quid apud Iuriſperitos ſignificet, ibidem.
Pueri ingenium, quale, c 5. v. 2. num. 6. Et puſillo animo, & invido, num. 7. ſtultus, ibid. levis, & inconſtans, ibid.
Facile cupidus eorum, quæ videt, ibid. Eſt impii, & peccatoris Symbolum, ibid.
Vide etiam Adoleſcentia.

PULVIS.

Quorſum in luctu fieret pulveris iactatio in aerem ſupra capita c. 2. ver. 13. num. 2.
An ex ſolo pulvere Arido Adami corpus formatum.
Vide Adã n Vide etiam Cinis.

PURGATORIUM.

Fides purgatorii, & immortalitatis animarum, cap. 7. verſ. 9. num. 2.
Vide etiam Infernus, & in Indice vocum ſimplicium.

PYRAMIS.

Pyramidum uſus, c. 1. verſ. 1. num. 27. An pro condendis cadaveribus, & ornandis ſepulchris, ibid. An pro condendo frumento, ibid.
Pyramis ſepulchri Iob in finibus Idumææ, & Palæſthinæ, ibidem.

Q

PArticula Quaſi, frequenter non ſolùm ſimilitudinem, ſed etiam veritatem affert, c. 1. v. 1. num. 16.
Vide etiam in Indice vocum ſimplicium.
Quies Mortis qualis ſit. *Vide Mors.*
Quomodo Deus dicatur Quærere iniquitatem impii; *Vide Impius.*

R

RAPINA.

RApinæ nomine univerſa peccata, c. 16. v. 18. n. 2. Tenaciter adhæret manibus. *Vide Furtum.*
Divitiæ frequenter ex Rapina. *Vide Rapina.*

RECTITUDO.

Rectitudo viæ, & vitæ, pro innocentia quæ nemini noceat c. 1. ver. 1. num. 56.
Iuſtus iucundus & gratus aliis, ibid. num. 57.

RECEDERE.

Recedere à malo, verbum bellicum, aut militare, cap. 1. v. 1. num. 61.
Recedendum longè ab occaſionibus peccati. *Vide peccatum.*
Recedendum à ſocietate impiorum *Vide Societas & Impius.*

RENES.

Viſcerum pars, c. 2. in enumerat. morbor. ſect. 7. num. 4.
Renes ſymbolum teneriorum, & molliorum affectuum, cap. 16. v. 13. num. 4. & ver. 14. num. 2.
Renum & lumborum morbi graviſſimi, ibid.
Iob laboravit Renum dolore, c. 2. in enum. morb. ſect. 7. n. 4.

RESPICERE.

Reſpicere in aliquem, ſignum conſtantis animi, & nihil timentis, c. 6. v. 28. num. 3.
Vide etiam in aliis Indicibus, Oculus, Facies, Videre.

RESPIRARE.

Difficultas reſpirandi in Iob, unde, c. 9. v. 18. n. 3.
Vide etiam morbus, & Job.
Deus dicitur reſpirare, cum mortalib. benefacit. *Vide Deus.*
Vide etiam Nares.

REX, REGNUM.

Rex regum quis, & apud quas nationes c. 1. v. 1. n. 17. Paleſthinorum Regum conſuetudo in creando ſupremo Rege, ibid.
Reges ungebantur oleo lætitiæ, c. 1. v. 1. num. 63.
Reges ſimul & Sacerdotes quondam, ibid. *vide etiam Sacerdotes*
Rex, unde dicatur in Græco, c. 9. v. 13. n. 5. Eſt baſis & fundamentum populi, ibid. Dicitur portare orbem, ibid. Eſt ſimilis fermento, c 1. v. 1. nu. 75. Candelabro, Civitati, Soli, nu 76. Vento, & ſpiritui rapidiſſimo, num. 77.
Pii Regis munus, quod, c. 1. v. 1. n. 75. Illius pietate nutriuntur ſubditi ibid. Exempla vitæ, quæ ab illo ſumuntur, ſunt efficaciſſima, num. 77.
Rex quaſi alter Deus, cap. 12. verſ. 19. num. 1. Regi familiares dicuntur ſacerdotes, ibid.
Dicitur ſedere in ſolio, & ſede Dei, ibid.
Regum pertinax, & obſtinata voluntas, c. 12. v. 24. num. 1. Similis rapidiſſimo flumini, ibid. Deus illam inclinat, quocunque vult, ibidem.
Reges impii exauctorati à Deo, c. 15. v. 18. n. 2.
Regna ab uno ad alios tranſlata, num. 3. Regibus & Imperatoribus fortiſſimis iniicit Deus pavorem, v. 24. n. 2.
Non eſt acquieſcendum Regi in re iniuſta, ibid, n. 5.
Regno & imperio dignus, qui iniquitatem odio habet, cap 1. verſ. 1. num. 65.
Regna ſingula, uno vel pluribus oppidis conſtantia, ibid num. 25.

RESURRECTIO.

Reſurrectio impoſſibilis viribus naturæ, cap. 14. verſ. 12. num. 1 2. 3. & c. 14 verſ. 14. num. 12.
Eſt ſimilis veſtimento conſuto, cap. 14. v. 12 num. 6. Eſt generatio, & nativitas, num. 3. & velut mater parturiens, terra, ibidem.
Eſt immutatio ad meliorem ſtatum, num. 4. Variæ etiam illius ſimilitudines, & exempla in rebus naturalibus, ibidem.
Eſt ſimilis creationi, num. 5. Et arbori revireſcenti, capit. 14. verſ. 7. num. 1. quamquam in aliquo etiam ſit diſſimilis arbori, num 3.
Quomodo impiis negetur reſurrectio, concedatur verò iuſtis; cap. 14. verſ. 11. num. 4. Quanta reſurrectionis, & beatæ immutationis gloria, num. 5. Futura reſurgentium alacritas, verſ. 5. num. 4.
Spes reſurrectionis incitat ad laborandum, cap. 14. verſ. 12. n. 9. Dei caritas ſuſcitantis mortuos, num. 5. Vox Dei & tuba archangeli, cuiuſmodi futura ſit, num. 2. Ultimæ reſurrectionis deſcriptio, verſ. 16. num. 2.
Providentia, quam Deus habet actionum & rerum mortalium ſignum eſt futuræ reſurrectionis, c. 24. v. 26. num. 1.
In Reges ſolebat incumbere belli & hoſtium pondus, cap. 13. verſ. 24. num. 2.

REVELATIO.

Revelationis veræ, aut falſæ, notæ & ſigna, cap. 4. verſ. 12. num. 2. Quare dicatur furtiva, num. 5. & ſuſcipi per venas ſuſurri, ibidem. Timor præcedere ſolet veras revelationes v. 26. num. 1. & 5.
Tempus nocturnum aptum revelationis ſuſcipiendis, cap. 4. verſ. 13. num. 3.
Revelatio, auris nomine ſignificata, c. 13. v. 1. num. 5.

S

SABBATUM. SABBATISMUM.

SAbbatum, requiei futuræ ſymbolum. Sabbatiſmus æternæ beatitudinis, c. 5. ver. 19. num. 3.

SABA.

Saba duplex, cap. 1. verſ. 14. num. 6. Quæ illius nominis diverſitas in Hebræo, ibid. Quæ illa Saba, unde venit Regina Auſtri, num. 7.

Sabæi

Sabæi excurſiones faciebant in regiones finitimas, verſic. 14. num. 7.
In Saba & Æthiopia regnabant fœminæ, num. 6.

SACERDOS, SACRIFICIUM.

Sacerdos, nomen honoris, c. 2. verſ. 5. n. 16. Quibus titulis olim crearetur, ibid. Publico munere, & auctoritate fungitur, ibid. Eſt potiſſima reipublicæ pars, ibid. Quomodo olim conſecraretur, ibidem.
Sacerdos uſurpatur pro quocunque excellente viro c. 12. verſ. 19. num. 1. Pro Regis familiariſſimo, ibid. Sed propriè pro eo, qui Deo miniſtrat in ſacris, ibid.
Sacerdotes & ſacrificia cur dicantur ſancta, cap. 1. v. 5. num. 3. & c. 6. verſ. 10. num. 5.
Sacerdotes jubebantur mundi & ſanctificati intereſſe ſacrificio, cap. 1. verſ. 5. num. 4. & 5. Qualis mundicies, & ſanctificatio eſſet, num. 6. Specioſæ illorum veſtes, cap. 12. verſ. 19 num. 3.
Reges ſimul & ſacerdotes olim, c. 12. verſ. 19. num. 1. Certa & matura ætas ad ſacerdotium requiſita, c. 5. v. 2. n. 11.
Cur præcepit non tonderi caput, & barbam ſacerdotum, c. 5. verſ. 10. num. 11.
A dextris ſacerdotis cur dicatur aſtitiſſe Satan ca. 5. verſic. 6. num. 8.
Sacerdotum captivitas in extrema calamitate, cap. 12. verſ. 19. num. 1.
Sacrificia in lege naturæ, & in quem finem, cap. 1 v. 5. n. 21. Offerre ſacrificium etiam dicuntur laici, nu. 15.
In ſacrificiis ſumma pecudum capita abradebantur, ca. 1. verſ. 20. num. 23.

SÆCULUM.

Quot annis conſtet, c. 1. v. 16. nu. 7. Ludi ſæculares, centeſimo quoque anno, ibid.

SAGITTA, SAGITTARII.

Sagittis peculiariter tribuitur multitudo, & cur, c. 16. v. 14. n. 2. Sagittarii dicuntur Multi, ibid.
Dolores, & morbi dicuntur ſagittæ. *Vide Dolores.*
Fulmina dicuntur Dei ſagittæ. *vide Fulmen.*

SAL.

Sal, prudentiæ ſymbolum, cap. 6. v. 6. num. 6. Et teſtimonia ſacræ ſcripturæ, ibidem.
Eſt condimentum pauperum, ibid.
Sale & cymino tenus amici, proverbium, ibid.
Inſulſa, nutritioni inepta, num. 7.
Sapientes inſulſi, qui num. 6.
Ovum ſine ſale. *vide Ovum.*

SALOMON.

An Salomon ſuos ipſe libros ſcripſerit, in præfat. c. 3. num. 2.
Polluit arte curandi morbos Dæmoniacos, c. 2. in enumerat. morb. ſect. 12. num. 13.
Salomon aliquando forma optimi principis, ca. 3. v. 15. num. 5. Poſtea avaritia tactus, ibidem.
An Salomon in Eccleſiaſte aliquando loquatur ex ſententia impiorum & voluptariorum, c. 7. v. 9. n. 4.

SALIVA.

Refrigerat & humectat. cap. 7. v. 19. n. 3.
Moribundi non poſſunt deglutire ſalivam, ibid.
Silentii periphraſis, non poſſe deglutire, ibidem.
Sputum ſanioſum, & fœtidum habuit Job. *vide Job.*

SAMIA.

Samia vaſa olim in pretio, cap. 10. v. 9. num. 5.

SANCTITAS, SANCTUS.

Sanctitas & pietas eſt tabula in naufragio aliorum bonorum, cap. 2. v. 3. n. 1.
Apprehendenda velut arma, & ſcutum, nu. 2.
Radicatur & fructificat velut arbor, in manibus viri iuſti, ibidem.
Dicitur mundities & perſpicuitas animi, c. 8. verſ. 6. num. 3 cap. 14. verſ. 4. num. 1.
Eſt Merces, Iubilum, Lætitia, c. 8. v. 22. num. 4. Eſt ſimilis domui ædificatæ; vitium verò acervo lapidum inordinatorum verſic. 17. num 7.
Sanctitatis humanæ duo teſtes, Deus & conſcientia, capit. 9. verſ. 20. num. 2.
Non eſt de ſanctitate coram Deo gloriandum. cap. 9. verſ. 15. num. 1.
Quare angeli dicantur ſancti, cap. 5. verſ. 1. num. 3. Erat nomen Fidelium primitivorum, c. 6. v. 10. n. 5.
Sanctorum invocatio, c. 5. v. 1. n. 3.
Vide etiam Iuſtus, Impius, Pietas, Peccatum.

SANGUIS.

Sanguinis profuſio vindemiæ ſimilis, cap. 6. v. 4. nu. 5. Significat peccata contra proximum, c. 16. v. 18. n. 2. Clamor ſanguinis Abel. *vide Abel, & Clamor.*

SAPIENS.

Sapiens melioribus utitur, deteriora expectat, cap. 3. verſ. 25. num. 3.
Sapientia dicentis, attentionem conciliat, c. 4. in annot. prævia, num. 1.
Sapientis eſt, magiſtros quærere & colere, c. 15. v. 18. num. 2. *vide etiam Prudentia, Iuſtus, Impius, Conſilium, Aſtutia.*

SAPOR.

Cognominatus eſt Rex Regum. c. 1. num. 17.

SATAN.

Quis fuerit Satan Jobi impugnator & criminator, cap. 1. ver. 6. num. 6.
Idem fuit qui ſæpè tentavit Iob, c. 1. verſ 7. num. 1. Quæ illius nominis vis & interpretatio, c. 1. verſ 6. num. 8. Quid egerit in concilio Angelorum, nu. 1. 9. 10. & 11.
Quid ſit Satan ſtare à dextris, ſacerdotis potiſſimum. Impedire conatur rerum divinarum augmentum & curam, ibidem. nu. 8. Varia illius nomina, ibid. Et ver. 16. n. 2.
Non tam viribus, quàm aſtutia pugnat, ibid. Eſt aſtutus ſimul, & crudelis, ibid. & c. 2. v. 6. n. 1.
Illius inſidiæ & methodus, c. 1. v. 13. n. 2 Vide etiam verſ. 14. n. 1. & v. 16. nu. 1. Importunitas eiuſdem, nu. 3.
Illius malitia, & nequitia, v. 14. n. 2. Impudentia, v. 6. n. 6. & cap. 2. ver. 2. num. 4.
Cur dicatur volatile, c. 1. v. 12. n. 5. Et Avis, cap. 5. n. 7 num. 10. Et Famelicus, ibid. u. 5. num. 3. Et ſerpens vectis, cap. 2. verſ. 5. num. 1.
Eſt quietis impatiens, c. 1. u. 7. n. 3. Vagus, & profugus, ibid. Inſidiatur in viis, ibid. Malitioſè omnia perluſtrat, ibid.
Eſt ſemper impugnare paratus, c. 1. v. 10 num. 3. Plus expetit, quàm prima facie videbatur petere. verſ. 12. nu. 3. Sitit humanum ſanguinem, num. 4. & cap. 2. verſ. 5. num 1. Reſtringitur & coercetur à Deo. ibid.
Nec timetur, nec honoratur à iuſto, cap. 1. verſ. 12 num. 9. Eſt temerarius & mendax, verſ. 11. nu. 1. Antonomaticè dicitur impius, c. 9. v. 24. num. 3. Primum eſt ſuaſor peccati, deinde nos de illo accuſat, c. 1. v. 6. nu. 8.
Inſidiatur frugibus, cap. 1. verſ. 14. num. 3.
Obruere ſolet vires internas hominum obſcuritate teterrima, cap. 2. verſ. 6. num. 4. Cum virum juſtum poſſidet, adigit etiam citra peccatum ad opera turpia, ibid. Ludificat dormientes, ibid Extenuare conatur merita ſanctorum, cap. 2. v. 4. num. 1.
Abutitur ſua ſcientia philoſophica, & Theologica, c. 2. verſ. 4. num. 6. & c. 3. v. 1. in conſiderat. lament. ſect. 7. nu. 5. Utitur nobis ipſis contra nos, c. 2 u. 5. n. 2.
Huius, tanquam tortoris miniſterio utitur Deus capit. 2. ver. 4 num. 2.
Satanæ angelus colaphizans Paulum, quis, c. 2. v. 7. n. 5.
Vide etiam, Dæmon, Diabolus, Angelus.

SATURITAS.

Saturitas, qua Hebræi in deſerto puniti ſunt, an fuerit peculiaris morbus, cap. 3. v. 24. num. 4. *Vide etiam Convivium, Gula.*

SATYRIASIS.

Satyriaſis, quis morbus, & unde dictus, c. 2. in enum. morb. ſect. 7. num. 3.

SAUL.

Saulis nomen unde, c. 7. v. 9. n. 3.

SCENITÆ.

Scenitæ qui, cap. 1. verſ. 1. num. 28. Illorum nomen à tabernaculis, in quibus, habitant, deducitur, ibid. Differunt ab Huſitis, ibid.

SCEPTRUM.

Priſcorum regum peculiaria in ſceptris inſignia, cap. 9. verſ. 34. num. 4. Babyloniorum præſertim, ibid. Tum etiam in ſacris, ibid.

SCLAVI.

Sclavi filiis pro ſervis utuntur, c. 1. v. 2. n. 5. Ab illis manavit nota ſervorum innata genti, ibidem.

SCOPELISMOS.

Capitale in Arabia crimen, c. 5. v. 23. num. 7. & Quod quale eſſet. ibid.

SCRIBERE, SCRIPTURA.

Formula citandi ſacram ſcripturam quæ, c. 4. in annot. prævia, n. 5.

Ad ſcripturam ſacram Deus utitor opportuno ſcriptore, & apto calamo, in præf.c.3.n.3.
Scriptura ſacra, mundus intelligibilis, & quæ iſtius mundi partes c.8 in præfat. nu. 5. illius diviſio & partes. ibid. Optima ad intelligendum præparatio, n.5. & 6.
Tres ordines ſacrorum librorum, in præfat.c.9. n. 5.
Scripturarum tractatio ſemper coniugenda cum noſtra utilitate, in præf.c.8.n.6.& c.10.0.3.4.5.
Scriptores ſacri de ſe, tanquam de aliena perſona loquuntur, in præfat.c.3.n.7 *Vide etiam Liber*.
Scribere, & narrare præteritos labores jucundum, in præf. cap. 3. num. 4.
Scribere, proprium eſt iudicis pronuntiantis ſententiam, cap. 13.v.26.n.5.& ſcribere formulam, ibid.

SCRUPULUS.

Signum bonæ mentis, c.1.V. 5.n. 21.
Creantur interdum ex melancholia, c.3.verſ. In conſider. lam. ſect. 2.n.1. Et frequenter ex ignorantia, n. 7. Coniunguntur aliquando cum conſcientiæ terroribus, n.2. Quæ illorum externa ſigna nu 3. Remedia n.1. Illorum deſcriptio. n.3. Medicina eſt obedientia, ibid.
Scrupuloſi ſe interdum ſolent erigere animo, n. 4.
Jobi calamitas, & querimoniæ non referendæ ad ægritudinem ſcrupulorum, n. 5. Quamvis potuerit etiam illis laboraſſe, ibidem. Et c.10. v. 14. n. 5.

SEDERE, SEDES.

Sedendi ſignificatio, & habitus modum capit ex adiunctis, c. 2. verſ. 13. num. 3. Ad animi tranquillitatem pertinet, cap. 6.verſ.24. n. 4.
Sedes ſublimiores, honorificentiores, c.5. v.9. n.2.& c.7.v. 20, n. 3. *Vide etiam Locus, & Honor*.

SEIR.

Cuius nomen fuerit, ca.1.v.1.num.36. Et montis Seir habitator Eſau, ibid.

SEMIRAMIS.

Semiramidis ſepulchrum ſupra portam, c.3.v.15.n.4. Et illius inſcriptio, ibid.

SENES, SENECTA.

Senes maximè ſapere debent. c.12.v.20.n.2.
Senioribus aſſurgebant Spartiatæ, c.7.v.8.n. 4.
Illorum conſilia infatuat Deus, c.12.v.20.nu. 2. Et permittit, ne ſuæ ſenectutis decorum ſervent, ibid.
Senecta iuſtorum, in abundantia, c 5.v.20 num.1.2.3. Senectus negatur impiis, conceditur iuſtis, immatura etiam morte præreptis, c.15.v.32.nu. 2. 3.
Vide Juſtus, impius, Adoleſcens.

SENSITIVUM.

Senſitivi affectus ſignificatio, cap. 3.verſ. 2. in conſider. lament. ſect.6.& 7.n.1. Et c 6.v.5. 6. & 7.
Scientia aliquando dicitur de ſenſitiva & experimentali.
Vide in Indice Regularum.

SEPTEM, SEPTENARIUS.

Septem dies dedicationis templi, lætiſſimi, c.5.v.20 n.5. Alluſio ad illos in luce ſolis ſeptempliciter maiori, ibid.
Septenarius numerus pro indefinito, c.2.v.13.nu. 5. Luctui & mœrori datus, ibid. Nota multitudinis, capit. 5. verſ. 19. num. 5.

SEPTUAGINTA.

Septuaginta interprete Vaticani, correctiores & ampliores, quam Complutenſes, in præfat.c.2.num. 4. Cuius auctoritatis, ibid. Et c.2.verſ 1.num. 38.

SEPULCRUM.

Sepulchrorum claves habet Deus, c.3 v.20 nu 2.
Sepultura fidelium dicebatur Dormitorium, v.13.n. 1.
Sepulchra ſumptuoſa in agris, c.4.v.14 nu. 4. Nobiles in montibus ſepulti, ibid In ſepulchris ædificandis Indi, & Germani perparci, ibid.
Sepulchra ex agris paulatim ad urbes & templa adducta apud varias nationes, cap. 3. verſ. 15. num. 5. ſunt ſpecula viventium, ibid.
Sepulchra tangentes iurant Naſamones, ibid. Varii circa ſepulchra, & funera ritus & cæremoniæ, ibid.
Sunt velut capſa & ſcrinium, in quo aſſervantur defuncti, c.14.v.6.n.2.& ſunt ſpecula viventium, ca.3.v.15.num.5. Et ſunt terræ uterus, c.1.v.21.n. 5.
Sepulchri cum proprio domicilio comparatio, c.17.v.13. n. 1. Univerſa iſtius domus & ſepulchri familia deſcribitur, verſ. 14. num. 3.
Non alia cura dum vivimus, quàm parandi, & ædificandi ſepulchri. c.17.v.13.n.2.
In ſepulchris cum cadaveribus condebantur theſauri, & pretioſa ſupellex, cap.1.verſ.20.num. 8. Et c.3.verſ.15.n.4.& verſ.21. & 22.
Abſolon, qui ſibi ſuperbum monumentum exſtruxerat, ſepulchro caruit, c.1.v.1.n.48.
Sepulchrum ſemiramidis quale. *Vide Semiramidis*.
Sepulchrum David. *Vide David*.
Vide etiam Mors, Cadaver.

SEQUESTER.

Eſt ille, apud quem controverſia deponitur, c.9.v.33.numer.5. Unde dicatur, ibid.
Deus quomodo dicatur ſequeſter, ibid. & præſertim ſequeſter noſtræ patientiæ, ib. Chriſtus Jeſus ſequeſter, n.7. & 8.

SERPENS.

Unde dicatur in Hebræo & Chaldæo, c. 1.v. 14.n.1.
Serpentes igniti quales, c.5.v.7.n.10. Alati in Arabia, ibid. & ſerpentes Jaculi, ibid.
Serpentis cum muliere cognatio. *Vide Fœmina*.
Serpens vectis appellatur ſatanas. *Vide Satanas*.

SERVUS, SERVILE.

Servierant agricolæ, c.1.v.3.n. 14. Cur iidem Familiares dicti, ibid. Ad pedes patrisfamilis cænantis aſſidebant, capit. 1. verſ. 5. num. 8.
Servi furandi avidi, c.5.v.5.n.3. illis perforabatur auricula, cap. 21.verſ.13.num. 1.
ſervorum ſupplicium virga, & iugum.cap.9.verſ.34.num.2.& convolutio in orbem, aut ſphæram, capit. 5. verſ.24.n.3.
In ſervo requiritur fidelitas, cap.4.verſ.18.num.3. Præſertim in Dei ſervo, ibid.
Diſcrimen inter opera ſervilia & liberalia, cap. 1. verſ. 8. num. 5.
Servi Dei appellatio quàm ſit honorifica, c.1.v.8.n. 5. Pertinet ad opera minimè ſervilia, ibid Qui alteri, quam Deo ſervit, verè eſt mancipium, nu. 6. Dei ſervitus ſuavis, dæmonis graviſſima, num. 7.
De ſuo ſervo gloriatur Deus. *Vide Deus & Juſtus*.
Servi Dei dicuntur Angeli.

SEX, SENARIUS.

Senarius numerus nota multitudinis, c.5.v.19.nu.2.
Nuptiis & generationi dicatus, ibid. Creationis ſymbolum, nu. 3.& vitæ præſentia, ibid.

SILENTIUM.

Præcedere debet, ut quis benè poſtea loquatur, c.3.verſ.1.num 3. ſtultorum & ſapientium ſilentium, ibid. Eſt ſimile fræno generoſi equi ibid.
Silentio parantur, & eliguntur dicenda, n. 6. Anguſto, & magno corde, qui diu ſilet; anguſtu, & brevi, qui multa loquitur, ibid.
Juſti in ærumnis ſilent, c.3.v.2.n.2.3. & quid illorum ſilentium indicet, ibid.
ſilentium iuſtorum, eſt comes illorum ſpei, & confidentiæ, ibid. Deum laudat, num. 3. Affert cognitionem proprii peccati, ibid.
Obmuteſcere, ad confuſionem & erubeſcentiam, c.5.v.17.nu.4. Malè ſibi conſcii, ſilent. c.13.v.19.n.4.
ſilentii periphraſis, c 7.v.19.num.3.
ſilentium ſervatur à Perſis inter edendum, cap.5.verſ.1.num.1. Convenit in initio conſolationis, & ægritudinis, cap.2.verſ. 13.num. 6.
ſilentio & aſſiſtentia confortavit Angelus Chriſtum orantem in horto, ibid.
Vide Lingua.

SIMPLEX, SIMPLICITAS.

Simplicitatis, & variæ illius acceptionis tractatio fuſior, cap. 1. à num.52. uſque ad 55.
Simplicia, quæ vera & fidelia ſunt, n.51. Cur dicatur Jacob homo ſimplex, num.55. Eccleſiæ ornatus, ſimplicitas, num.54. Cur dicatur pauper ambulare in ſimplicitate, n.54. Simplex cor, & lingua ſimplex quid, ibid.

SINAPIS.

Sinapis granum refert iuſtum contritum, cap.2.verſic.10.num. 1. Cur verba ſcripturæ, ſint illius ſimilia, in præfat.cap. 8. num. 6.

SIN.

Sin & ſamech, literæ in Hebræo permutabiles, cap.1.v.14. num. 7.

SODOMA.

Sodomiticum pomum quale,c.1.v.1.n.49.& capit. 13.verſic.12. num. 1.]

Cinis Sodomiticus,Symbolum æterni ſupplicii, cap.13.verſic. 12. num. 1.

Sodomæ excidium,ſempiternum,c.12.v.14. num. 1. Uſurpatur pro exemplo ab amicis Iob,c.4.v.7.n.2.

S O L.

Cœli oculus,cap.3.verſ.9. num. 5. Potiſſima cœli pars, *Vide Cœlum.*

S O L O N.

Solonis luctus in morte filii,c.1.verſ.20.num. 19.

SOLENNITAS.

Solennitas dicitur, quaſi circumgyratio, eò quòd redeat in orbem, cap.1.verſ.5.num.1. Nocte aliquæ ſoleoniores diebus. *Vide Nox.*

SOLICITUDO.

Solicitudines noſtræ proiiciendæ in Deum,c.7.v.20.nu.4.& v. 21.num.1. & 2.

SOMNUS, SOPOR.

Sopor quare dicatur cadere in homines, capit. 4. uerſic. 14. num. 4.

Somnus ſervit fœtui elaborando,c.3.v.3.num.5. Laborum induciæ,c.7 v.4.n.1.

Noctu ſomniamus, quæ interdiu deſideramus, ca.7.verſ.14. num. 2.

Inſomnia moleſtia ex ærumnis diurnis, num. 3.

Vitioſorum ſomnia qoalia,c.14.uerſ.1. n. 7.

Somnus juſtorum, oblivio laborum. cap. 11.verſic.16.nu. 1.

Somni & mortis ſimilitudo. *Vide Mors.*

S O R O R.

Unde dicatur, c.1.verſ.4.num. 15.

Soror eſt chariſſima fratribus, num. 16. ſignificat ſponſam ibid.& ca. 17.verſ.14.num.6. An etiam ſumatur pro meretrice, ibidem.

S P E C U L U M.

Cur ſenes & anus abiiciant ſpecula,c.14.v. 20. num.4.

S P E S.

Spes in Deum,non conſtituit illi tempus,c.13.v.15.n. 2.

Spes impiorum inanis & levis,c.11.v. 20. n.4.

Spes impiorum, in vita; iuſtorum, in morte, cap.17.verſ. 16. num. 1.

Quomodo Abraham in ſpem & contra ſpem credidit. *Vide Abraham.*

Iuſtorum nomen,Sperantes,cap.13.v.15.num. 3.

S P O N S A.

Sub noctem deducebatur in domum mariti,c.3.v.7.n.3. Lampadibus comitata, ibid. Laudabatur in nuptiis, ibid.

S T A R E.

Stare in timore Dei habitum militarem affert,ca.1.v.1. nu. 61. Eſt etiam proprium Angelorum. *vide Angelus.*

S T E L L Æ.

Exercitum & militiam conficiunt,c.7.v.1. n.1.

Stellas de cœlo detrahere. *vide Luna.*

Quomodo dicantur de cœlo caſuræ,c.3.v.9.n.4.& cap.15. ver. 12. num. 5.

S T E R I L I T A S.

Sterilitas fœminarum à Deo fit,c. 3.v. 10. n. 2. Et terræ, ibid. Et alia etiam agrorum mala, propter peccata,c.5.v.6. nu.3. & v.20.num. 1.

Novem famis & ſterilitatis tempora famoſa,ibid.num. 2. In fame publica Deus providet juſtis, n.3.

STERQUILINIUM.

De ſterquilinio, in quo ſedit Job, quod & quale fuerit fusè diſputatur, cap.2.verſ.8.in enumer.morb. ſect. 11. numer. 1. 2. & 3.

S T I P U L A.

Ignobilitatis & inutilitatis ſymbolum, cap. 13. v. 25. num. 4. & ſenectutis aridæ,ibidem,& impii, num. 7. & peccatorum levium & minutorum,num.6.Stipulæ,aut ignis, aut ventus minatur, num. 7.

S T O I C I.

Stoicorum indolentia damnata, cap.1.v.20.n.1.& c.3.ve. 2.in conſider.lament.ſect.6.n.1.
vide etiam Dolor.

S T U L T U S.

Peccatoris cognomen. *Vide Impius, & Peccator.*

Stultiloquium & loquacitas. *vide Lingua.*

Stultitiæ gradus temeritas, impatientia, & ira, cap. 5. ver. 2. num. 2.

Dives ſtultus. *Vide Dives.*

Finis ſtultus quia ſit. *Vide Impius.*

S V F F V M I G A R E.

Suffumigandi ars apud Hebræos cap.1.v.5.n.1.
Illius etiam periti Alexandrini, ibidem.

S U P E R I O R.

Superior conſentiens impietati ſubditorum, punitur, cap. 1. v. 1. n. 69.

S U P E R B U S.

Eſt inſipiens & ſtultus,c.5.v.2.num.4. Deſideriis & ambitione torquetur, c.15.v.20.num. 2.

Dicitur filius dæmonis, cap. 5.verſ.7. n.5.

Laborare detrectat, ibidem. Dicitur ſcintilla, aut filius ignis, ibidem.

Superbi montes,c 9.v.5.n.2.Illos adiuvat dæmon,v.12.num. 4. Audent luctari cum Deo,c.12.v.19.num.5.

Sed illos ſupplantat colluctator Deus, ibidem.

Dicuntur elevari, cap.13.verſ.11. num.4. & c. 15. verſic. 12, num. 1.

Superbiæ Symbolum, cervices rigidæ,c.13.v.12.num. 6. & c. 15.v.26.n.4.Et brachium excelſum,aut manus elevata, cap. 15,v.25.num.2.

Superbiæ comes omnis impietas,c.15.v.20.nu. 2. Quis dicatur pes ſuperbiæ. ibid.

S V P E L L E X.

Quæ comprehendat,& unde dicatur,c 2.v.4.n. 4. Aurea & argentea ſuppellex nobilium,c.3.v.15.n.3.

Condebatur pretioſa ſupellex cum cadaveribus. *vide Sepulchrum.*

S V R G E R E.

Conſtantis animi eſt, cap. 1.v.20.n 3.& 4.& de varia ſurgendi ſignificatione, & acceptione fuſior diſputatio ibid.

SVSPIRIVM.

Afflicti ſuſpirant,cap. 11.v.20. num. 4.

Cur ſuſpiriis,& gemitu levetur dolor. *Vide dolor, & lingua.*

Gemitus & ſuſpiria,non repugnant fortitudini,ca. 3.v.2. & in conſider.lament.ſect.6. n.3.

SYCOPHANTA.

Sycophantæ unde primum dicti ab Athenienſibus, cap.9.ver. 10. num. 5.

Sycophantia,calumnia, & Sycophantari, calumniari, cap. 10. v.3. num. 5.

S Y R I.

Syri præliaturi veſtes abjiciunt, c.1.v.20.num. 9.

Syri & Palæſtini utuntur parabolis,c.8.v.11.n. 1.

T

TEMPESTAS.

Tempeſtatis deſcriptio& circumlocutio,cap 9.verſ.7.nu 1. 2.3.In tempeſtate, claudit Deus ſub ſignaculo lumina cœli, num.2. & 3.

Tempeſtatis tenebræ, quaſi ſigna & arma divinæ potentiæ, num. 3.

Tempeſtas & procella,divina ira,verſ.8.num. 1.

Tempeſtas efficitur ab Arcturo, & aliis conſtellationibus ca. 9.verſ.9.num. 3. Vis divina in tempeſtatibus, quæ dicatur, num. 2.

T E M P U S.

Temporis circumſtantias obſervare ſolet ſcriptura,boni omnis cauſa, c.1.v.6.n.2.

T E N E B R Æ.

Tenebræ in meridie,de ingenti calamitate,c.3.v.4. n. 1. Videntur polluere diem,verſ.5.,num. 1.

Tenebræ morientium,triſtiſſimæ,n.2.& plenæ timore, ibid.

Tenebræ tempeſtatem amplificant,cap.3.v.6.num. 1. Solitariæ ſunt, v. 7. n. 4.

In tenebris deſiderant miſeri vel fulminia lumen, cap.3.v.9. num. 2.

Tenebræ, carcer & vincula, cap.3.verſ.23.num.2 & cap.10 v.22.num.11. & 12.

Coniunctæ ſunt cum animi deliquio, num. 13.

Signi-

Significant miſerias & calamitates, nu. 14. Videntur provenire & naſci ex inferno, num. 15. Sunt timidæ, nu. 16. & plenæ confuſione, num. 21.
Vide etiam Nox, & Tribulatio.

TERMINVS.

Dei terminus, quis, c. 4. v. 21. num. 4.
Termini agrorum quales fuerint, & ex qua materia, ibid. Terminales lapides, ibi. Symbolum conſtantiæ, & immutabilitatis, ibid.

TERRA, TERRÆ MOTVS.

Pro regione; aut uno regno, aut una tactùm urbe, cap. 1. v. 8. num. 24.
In terram corruere, eſt lugentis vel adorantis, c. 1. ver. 20. nu. 15. & in illam cadere dicebatur puer recens natus, v. 21. nu. 3. Eſt hominis mater, n. 4. & ſepulchrum illius uterus, num. 5.
Terra, Theatrum ſcenicum, pro tragœdia humanæ vitæ, c. 1. v. 21. num. 11.
Terram perpetuò moveri, opinio Pythagoricorum, cap. 9. verſ. 6. num. 1.
Sed eſt omnino ſtabilis, num. 2.
In terræ motibus Deus formidandus, ibid.

TERROR.

Dictus etiam de præſentibus malis, c. 6. v. 4. num. 7.

TERTVLLIANVS.

Explicatur in præfat. cap. 5. num. 4.

TESTIMONIVM.

Falſi teſtimonii gravitas, cap. 16. v. 9. nu. 6.
Morbi & dolores teſtimonium contra hominem. *Vide Morbus*, Conſcientiæ teſtimonium. *Vide Conſcientia*. Deus, teſtis; *Vide Deus*.

THEMAN, THEMANITÆ.

Theman appellativè ſumptum, c. 1. verſ. 1. num. 28. Unde dicatur in Hebræo, ibid. Ubi ſita. nu. 29. Urbs & Regio, cap. 4. verſ. 1. nu. 3. Viri nomen, ibid.
Themanitæ fortitudine, & Sapientia clari, ibid. Themanitæ, & Sabæi, mercatores, v. 19. nu. 3.

THVS.

Thuris fumus ſuſtollebatur, & dirigebatur peculiari arte, cap. 1. ver. 5. num. 3.
Thure abundat Arabia. *Vide Arabia*.

TIBICINES.

Adhibebantur in funeribus, c. 3. v. 8. n. 5.

TIGRIS.

In Syria Leoni ſimilis, c. 4. v. 11. num. 2.; Aliquando idem qui Leo, ibid.

TIMOR.

Cur nigredini ſimilis, c. 6. verſ. 16. num. 3. Etiam dictus de præſenti calamitate, ver. 21. num. 4.
Non eodē modo juſtos & impios comitari ſolet, c. 3. v. 25. n. 5
Timor Dei includit omnem legis obſervationem, cap. 1. ver. 1. num. 59. Cur lex timore tradita, ibid.

TINEA.

Tinea, occultum Dei judicium, cap. 4. verſ. 19. num. 5.

TONITRVA.

Tonitrua Dei voces, c. 9. v. 6. num. 2.

TRADITIO.

Traditio veræ religionis, inter Huſitas, c. 1. v. 1. num. 71.
Traditiones ſacræ, cap. 7. v. 9. num. 3.

TRAJANVS.

Trajanus, primus in foro ſepultus, c. 3. v. 15. num. 5.

TRANQVILLITAS.

Tranquillitatis ſymbolum, lilia, cap. 3. verſ. 2. in conſider. lament. ſect. 7 num. 4.

TRIBVLATIO.

Tribulatio hominem probat, c. 1. ver. 11. num. 2. Neceſſarium illius examen viro juſto, ibid. Ad philoſophandum impellit, v. 21. num. 2. & 12. & v. 16. num. 6.
Tribulatio & patientia ſpem nutriunt, c. 2. v. 9. n. 5. & c. 5. v. 16. n. 1. & v. 17. n. 2. 3. Tribulationes ſunt carcer, c. 3. v. 23. n. 2. & c. 12. v. 14. n. 3. & c. 13. v. 27. n. 4. & c. 16. v. 12. n. 5. Illius janitor, Deus, c. 5. v. 15. nu. 5. Non eſt conandum fores effringere, Deo non aperiente, c. 16. ſupra, Deus ſolvit calamitatum vincula, cap. 5. ſupra.
Tribulatio eſt velut lapis Lydius, c. 4. v. 6. n. 2. Sunt peccatorum pœnæ, v. 7. num. 1. Sunt ſimiles funeſtis avibus, ibid. n. 11. Sunt teſtes adverſus hominem, c. 10. v. 17. n. 2. Sunt ex proprietate ſui nominis elevatio hominis, num. 5. Sunt Dei imperatoris milites, num. 6.
Sunt turbo & procella, c. 21. v. 16. num. 3.
Fumen exundans, ibid. Aquæ multæ, ibid. Æſtus, verſ. 17. num. 1. Auſter, ibid. Veſpera, ibid.
In tribulationibus ſilendum, & quomodo, c. 3. v. 2. num. 2.
Quæ à tribulatis dicuntur, ſunt fortiora, & ſunt myſteria, ibi. v. 3. n. 2 Et initio conſiderationis lament. Non fruſtrà prolata, ab afflictis, c. 6. v. 26. num. 4.
Tribulatio eſt potio amara, c. 5. v. 17. num. 6. Ad illam nauſeant impii, ibid. Ebibitur præſidio fellis & aceti Chriſti, ibid. Eſt inſulſa, cap. 6. v. 6. num. 7.
Replet animæ ventriculum, c. 9. v. 18. n. 4. & c. 16. v. 11. n. 4.
Tribulationes & pœnæ dicuntur ex proprietate nominis tentatio, aut tributum, cap. 9. v. 23 n. 6. Sunt pondus, quo elevantur peccata, c. 6. v. 3. n. 5. Dicuntur dolores parturientis, ibid. v. 10. n. 2. Sunt medicina peccati, c. 14. v. 17. n. 2. 3. & 4 Probant patientiam, v. 19. n. 3. 4. 5. & 6.
Afflictus debet ſentire Deo in bonitate, c. 16. v. 12, n. 6. Debet ardentius inhærere Deo, c. 17. v. 9. n. 1. & 2.
Tribulati quibus ſint ſimiles, cap. 3. v. 2. in conſider. lamen. ſect. 3. n. 2. Nullam conſolationem admittunt, ibid. Secum cætera etiam pari volunt, n. 3.
Tribulatis lux tenebreſcere videtur, c 3. v. 5. n. 3 & c. 17. v. 7. n. 1. & v. 12. n. 5. Imò tribulationes ſunt tenebræ, ibid. & c. 10. v. 22. n. 14. Tribulatis lux & vita inviſa, c. 3. v. 1. num. 5. & c. 5. v. 11. num 3.
Miſeri deplorare ſolent infauſta præſagia, c. 3. v. 25. num. 3.
Qui in tribulationibus non admittunt conſolationes, adulatione gaudent, c. 4. v 1. num. 2.
Tribulationes graviſſimæ, quæ diuturnæ, c. 9. v. 23. num. 1. Qui diuturnis malis afficiuntur, ſunt expoſiti ludibrio, c. 9. v. 23. num. 5. In propriis malis videre alios gaudentes & illudentes, ingens cruciatus, c. 17. verſ. 6. num. 4.
Qui in ægritudine ſunt, languent, c. 16. v. 6. num. 1.
Indigent roborari, & confortari, ibid. Honeſta cogitatio & conſolatio, arma adverſus ærumnas, ibid. Afflicti orationibus imperſonalibus utuntur, c. 16. v. 10. num. 2.
Tribulatio pretioſiſſima, & honorificentiſſima, cap. 5. ver. 17. n. 8. Affert cogitationem mortis, & tædium vitæ, c. 6. verſ. 6 num. 10.
Aliquando ad correptionem, aliquando ad extremum ſupplicium, cap. 6. verſ. 11. num. 1.
Tribulationes Deus offert, ut juſtiora præmia conferat, c. 2. v 6. num. 10. & ut præbeant tribulati patientiæ exemplum, ibidem. Et ut illorum liberatione, ſuam Deus potentiam oſtendat, ibid.
In tribulationibus immittendis Divina providentia occulta, c. 5 v. 6 num. 1. 2. 3. & verſ. 9. num. 3.
Deus puniens oratione placari debet, & peccatorum confeſſione, cap. 5. v. 8. num. 1.
Cur Deus permittat juſtos cadere in manus impiorum, cap. 5. verſ. 15. num. 5.
Deus poteſt innocentem affligere, c. 9. v. 33. num. 2.
Sed frequenter propter peccata, c. 5. v. 6 num. 1. 2. 3.
Juſtum in hac vita Deus aſſiduè flagellat, ne in judicio poſtea puniat, c. 7. ver. 18. num 3. & 4. Quem vult Deus poſtea beatum, nunc corripit, c. 14. v. 16. n. 2. Vulnerando ſanat, c. 5. v. 18 n. 1. & 2. Præſtat omnia optimi Chirurgi munia, n. 3. Pollet ſcientia ligaturæ, n. 4. Quæ ipſe facit vulnera, ſunt ſalutaria, ibid. Statim poſt vulnus medetur n. 9.
Deus in tribulationibus miſericors & lenis, cap. 2. v. 6 n. 2. Meliores ſunt ab illo immiſſæ, quàm Dæmonis blandimenta, ibid. In mediis doloribus benignus. c. 6. v. 8. n. 5.
Non penitus conterit, ibid. Miſeretur afflicti hominis, v. 11. n. 3. Reducit ex tribulatione per melius & brevius compendium ad fælicitatem, c. 12. v. 23. n. 5. Dicitur eſſe, & tribulari cum ipſo tribulato. in præfat. c. 7. n. 3.
Juſti in tribulationibus, comes & urbani, c. 3. v. 2. in conſider. lament. ſect. 1. n. 3. Muniuntur fiducia & conſtantia, in mediis tempeſtatibus, c 4. v. 4. n. 2. & 3. Admonere illos ſolet Deus impendentis mali, c. 3. v. 29. n. 3.
Juſtus non ſolùm vincit, ſed ſupervincit tribulationes, c. 4. v. 6. n. 1. Non ſolùm ſingulas, ſed omnes ſimul conglobatas, c. 5. v. 22. n. 2. Triumphat de illis, c. 8. v. 21. n. 3. Juſtus in tribulationibus floret, c. 28. v. 17. n. 3. perficitur & creſcit illius virtus, c. 17. v. 9. n. 3.
Juſtus propoſitus pro ſcopo multarum ſagittarum, c. 16. v. 13. n. 4. Illum ſæpè collimat Deus, ibid. & n. 5. Sed impium rarò collimat, ibid. Juſtus debet eſſe immobilis & fixus, ibi.
Tribulationes juſtorum, Deo honorificæ, c. 1. v. 21. n. 18.
Sunt Dei ingens beneficium, n. 19. Pro illis gratię agendæ, ibi. Juſtus in tribulatione, jucundū Deo ſpectaculū, c. 2. v. 6 n. 9.

Juſtis

Juſtis benè cedunt tribulationes, c. 5. v. 17. n. 1. Beatitudinem illis adferunt, n. 2. Spem gloriæ nutriunt in corde, n. 3. Sunt ſignum divini beneplaciti, n. 9. In domo Dei, filii vapulant, ibidem.
Juſtis tribulationes ſuaves, c. 2. v. 6. nu. 9. Vertuntur in ſurum, c. 5. v. 15. nu. 5. Sunt ſalutares, c. 6. v. 10. num. 1. Dulceſcunt, c. 6. v. 6. n. 9. Et afferunt gaudium, c. 5. v. 22. n. 1. Exiſtunt illis honorificè, c. 7. v. 17. n. 2. Tum etiam cedunt in divinum honorem, nu 3.
Juſtorum ærumnæ dicantur ænigmata, c. 13. v. 17. n. 2. Quondam erant valdè mirabiles, c. 17. v. 8. nu. 1. Sed minus mirabiles poſt Chriſtum paſſum, num. 2.
Tribulationis ſolatium eſt, patientiam conſiderari ab aliis c. 17. v. 16. nu. 1. Tum etiam aliorum juſtorum ſpes de ſalute & remedio, ibid. Vide etiam Patientia, Morbus, Dolor, Impius, Juſtus, Providentia, Vita.

TYRANUS.

Leo, cap. 4. v. 10. n. 1.
Tyranni appellatio pro Rege, c. 15. v. 20. num. 3.
Sæpe malè pereunt, ibid. Cruciantur timore, ibid.
Stultum eſt, mortalem tyrannidem exercere, n. 4.
Tyranni exules, c. 15. v. 28. n. 2.

V

VADES.

SOlebant manus defigere & implicare ad alterius manum, cap. 17. ver. 3. num. 3.
Deus, vas & ſponſor. n. 2. & optimi vadis forma, ibid.

VENATOR.

Venatoris ferarum deſcriptio c. 16. v. 10. n. 3. & 7. & v. 15. n. 1.
Canum venaticorum rictus, ibid. Principes venandi ſtudioſi, *Vide Princeps.*

VENTVS.

Ventus à regione deſerti, in bonum & in malum, c. 1. verſ. 18. num. 3. Pro Auſtro, ibid.
An illius ſpeciem ſumpſerit Dæmon, ibid.
Ventorum orientalium differentia & nomina, c. 15. v. 2. n. 4.

VENVS.

Veneris ſtella, cap. 31. v. 27. num. 3.
Veneris & Bacchi filia podagra, c. 2. v. 8. in enum. morb. ſect. 5. num. 4.

VERBVM.

Quid ſignificet, cap. 1. verſ. 1. num. 5.
Verbum Dei quomodo ſimile grano ſinapis, in præf. c. 8. n. 6.
Verbũ Dei nõ adulterandum, ſed rectè tractandum. *Vide doctor.*
Verbum divinum ſub ſpecie viſibili loquutum antiquis Patribus, c. 10. v. 8. n. 18.
Verbi divini nativitas & generatio. *Vide Christus.*

VERITAS.

Veritas in dictis, & promiſſis, bona innocentiæ pars, cap. 1. v. 1. num. 54.
Veritas non reformidat adverſariorum argumentationes, c. 6. v. 25. n. 3. Non indiget mendacio, ſed potius mendacium indiget veritate, c. 13. v. 7. n. 4.
Formula confirmandi veritatem, Non mentior, c. 6. v. 28. n. 3. *Vide etiam Mendacium.*

VERMES.

Vermibus ſcatuit Job; illos fuiſſe Dæmones, ipſum arrodentes, c. 2. in enumer. morb. ſect. 6. nu. 1. Appellantur pediculi aut ſerpentes, c. 2. in enum. morb. ſect. 6. nu. 3.
Illis conſumptus Herodes, n. 3. Eſt dignum ſupplicium contemptorum Dei, num 4.

VESTIBVLA.

Veſtibula inter potiſſimas partes ædificiorum, initio præfat. Qualia fuerunt, ibid. In illis jubebantur clientes expectare, ibidem.

VESTIS.

Veſtes ſacerdotum ſpecioſæ, c. 18. v. 19. n. 13.
Veſtium dilaceratio quorſum fieret, c. 1. v. 20. n. 5. 6. 7. 8. 9. 10. Veſtium laceratarum laus, c. 1. v. 20. n. 9.
Cur Joſeph pallium dimiſerit, ibid.
Abjicere veſtes, ad liberalitatem pertinere.
Res æternas ſignificant veſtes, ibid.
Primogenitorum pretioſæ veſtes, c. 3. v. 15. n. 2.
Peculiares veſtes cuique ordini, ibid.
Veſtes pretioſæ cum cadaveribus conditæ, c. 3. v. 15. n. 4.
Veſtes à tinea corroſæ, quid ſignificent, c. 4. v. 19. n. 6. Veſtes, amici & propinqui, vel etiam ipſa opera, c. 9. v. 35. n. 2.
Veſtes ferinæ priſcarum gentium, c. 1. v. 13. n. 2.

VICTORIA.

Qui ſibi victoriam attribuunt, Deum provocant, c. 12. v. 9. n. 4.
Vide etiam Bellum, Hoſtis, Pax.

VIGILIA.

Vigilis morbus, c. 2. v. 8. in enum. morb. ſect. 9. num. 1. & c. 17. v. 9. num. 3. *Vide etiam Morbus, Somnus.*

VINDEMIA, VINVM, VITIS.

Hominum cædes & ſtrages, dicitur vindemia, c. 6. v. 4. n. 7.
Vinum & oleum, ad lætitiam, præſertim convivio, cap. 1. v. 13. n. 3. & c. 5. v. 20. n. 3.
Vinum rubrum in Palæſthina, c. 6. v. 4. n. 6.
Vitis præcipitata rurſus germinat, c. 8. v. 18. n. 4.
Quo tempore floreat, c. 15. v. 33. n. 3. Maritatur etiam oleis ibi.

VINDICTA.

Vindictæ cupiditas, c. 9. v. 35. n. 5.
Homo difficilè remittit offenſam, c. 10. v. 4. n. 6.
Avidè capit occaſionem oblatam ſe ulciſcendi, c. 4. v. 10. n. 3.

VIR.

Viri multiplex, & varius uſus, & ſignificatio, ca. 3. v. 1. à n. 2. uſque ad 14. Eſt nomen conſtantiæ, & fortitudinis, n. 4. & Chriſti, n. 5. Dicitur à virtute, ibid. Opponitur homini, n. 10. Eſt nomen honoris, ibid. Multipliciter dicitur in Hebræo, n. 11. Eſt nomen magiſtratus, & judicis, n. 13. Quæ ſint propria viri munera, n. 12. Viri pauci; n. 4.
Viri uxoribus ædificabant domos, c. 5. v. 4. n. 2.
Adam homo, non vir. *Vide Adam,*
Vide etiam Homo, fæmina.

VIRGA.

Virga. *Vide Sceptrum.*
Virgæ ſanguineæ, quæ, c. 9. v. 34. n. 5.

VISCERA.

Viſcerũ pars, renes. *Vide Renes, & Fellis vaſculũ*, c. 16. v. 14. n. 3.

VISVS.

Viſus facilius meliuſque judicat reliquis ſenſibus, c. 9. v. 25. n 4. Vix poteſt conſequi & percipere res hujus vitæ fugientes, c. 9. v. 25. n. 4.

VITA.

Vitæ humanæ cum tela comparatio, c. 7. v. 6 nu. 1. Et cum navicula vel radio textoris, n. 2. & 3. Et cum ſole, c. 14. v. 20. n. 1. Et cum vis, c. 1. v. 21. n. 11. Et cum comœdis, quæ ex humanis actibus conſtat, ibid. Et cum tempeſtate, & mari fervente, c. 3. v. 13. n. 7. Et cum vociferatione, & tumultu, n. 4. Et cum prælio periculoſo, n. 5. 6. Et cum fragili flore, c. 14. v. 2. n. 1. 2. 3. Et cum loculis, n. 6. & cum umbra, c. 6. v. 6. n. 4. & c. 14. v. 2. n. 4. 5. 6.
Vita humana dicitur dies, c. 7. v. 1 n. 13. Eſt ſimilis mercenario diurno, ibid. Dicitur quies & ceſſatio, v. 8. n. 1.
Cur reſpiratione conſtet vita humana, c. 7. v. 7. n. 2. Quæ illius fundamenta, c. 11. v. 14. n. 1.
Vitæ humanæ anguſtiæ, c. 14. v. 5. n. 4. Perturbatio & trepidatio, n. 6. Ira & indignatio adverſus ſe ipſam, ibid.
Vitæ humanæ brevitas, multis ſimilitudinibus explicata, c. 9. v. 25. n. 1. 2. 3. 4. & v. 26. n. 1. 2. 3. 4. & c. 7. v. 1. n. 13. & c. 14. v. 20. n. 1. & c. 7. v. 6. n. 1. 2. 3. & v. 9. n. 4. & c. 14. v. 5. n. 5. & c. 7. v. 16. n. 4. Dicitur vanitas, ibid. Obnoxia omnibus mutationibus, n. 5. Fugax, nu. 6. Dicitur ſæculum, n. 7. anni, menſes, dies, horæ, nihil, ibi. Paucitas, c. 10. v. 20. n. 4. Vitæ ſpacium conceſſum homini, ut matureſcat divino palam, c. 1. v. 32. n. 3.
Vitæ humanæ diverſa conſideratio, c. 3. v. 2. in conſider. lament. Sect 7. n. 3. Illius bona non ſunt verè bona, c. 9. v. 26. n. 5. Illius neque bona, neque mala debent totum animum occupare, c. 11. v. 15. n. 2. Illis imponunt impii nomina honorifica, c. 9. v. 26. n. 6. Sed ſapientia divina aliis verioribus nominibus illa notat, ibi. Vita, mortis imago, c. 14. v. 2. n. 4. Hominis vita, quaſi deplorati ægroti, c. 10. v. 5. n. 4.
Omnium humanæ vitæ ſtatuum miſeria, cap. 3. ver. 19. n. 3. Hujus vitæ ærumnas, ex neceſſitate accidere, c. 7. in annota. prævia, n. 7. Vitæ miſeriæ ſunt omnibus communes, c. 7. v. 1. n. 13. Nemo debet illas erubeſcere, ibid.
Sunt homini fructuoſæ, ibid.
Vita hæc, tentationis locus, c. 7. v. 1. n. 5. 6. 7. Eſt plena diſcriminibus, n. 4. Eſt locus ſumendi experimenti, n. 1.
Quid ſit, ſe majora in vita quærere, c. 14. v. 2. n. 6.

VITIVM.

Vitium, virtuti finitimum, c. 1. v. 9. n. 5.
Vitioſorum ſomnia. *Vide Somnia,*
Vide Peccatum, & Impius.

VOCARE.

Abſolutè ſumptum, pro invitare, c. 5. v. 4. nn 13. Vocatores dicebantur, qui ad cœnas vocabant, ibid.
Qui dicantur vocati Jeſu Chriſti, ibid.

VOLUMEN.

Volumina quomodo ſierent apud antiquos, cap. 12. verſ. 23. num. 2.

VOLUNTAS.

Fertur in bonum, c. 3. v. 2. in conſider. lamen. Sect. 7. n. 1. & in deteſtationem mali, ibid.
Voluntas, apud Deum pro facto reputatur, in præf. c. 7. nu. 9.
Regum pertinax voluntas flectitur à Deo, *Vide Rex, & Princeps.*
Vide etiam Cor, Deſiderium, Cupiditas.

VOLUPTAS.

Quid generet in corde, c. 5. v. 17 n. 3.
Voluptuarii puniti. *Vide Dives, Pinguis, Pinguedo.*

ULCUS.

Ulcus Ægypti quale fuerit, c. 2. in enum. morb. Sect. 3. num. 3. Cur illud præceſſerit conſperſio cineris, ibid.
Ulcerum malignorum differentia, & nomina, ibidem numero 2. & 3.

ULPIANUS.

Ulpianus Tyrius multa quæ citare ſolebat de quolibet prepoſito cibo, initiu præf.

UMBRA.

Humanæ vitæ ſymbolum, c. 14. verſic. 2. num. 4. & inconſtantiæ, num. 5. Non omnino eſt expers lucis, ibid. Eſt fallax & fugax, num. 6.

UNUM.

Unum, & multa, in ratione numerandi quam proportionem habeant, c. 9. v. 3. n. 3.

VULGATUS INTERPRES.

Vulgatus interpres commendatus & defenſus, ca. 1. v. 2. num. 3. & c. 3. v. 3. n. 6. & v. 8. num. 5. & ca. 3. v. 6. num. 2. & cap. 4. v. 19. n. 7. & c. 5. v. 5. n. 4. & c. 5. v. 18. n. 1. & cap. 5. verſ. 26. n. 1. & v. 26. n. 4. & c. 6. v. 3. n. 2. & c. 6. ver. 3. num. 8. & cap. 7. v. 16. n. 7. & c. 8. v. 12. num. 2. & cap. 9. verſ. 12. n. 2. & cap. 10. v. 1. n. 2. & c. 10. v. 14. n. 3 & c. 11. v. 2. n. 4. & c. 11. v. 3. num. 2. & c. 12. v. 2. n. 4. & c. 13. v. 12. n. 6. & c. 13. v. 5. n. 1. & c. 14. ver. 7. n. 4. & c. 15. v. 11. n. 2. & c. 16. v. 3. n. 2 & c. 17. v. 1. n. 3. & ver. 2. n. 1. & 3. & v. 3. n. 4. & v. 6. n. 4. & v. 12. nu. 5.

VULPES.

Vulpina aſſuenda leoninæ, c. 1. verſ. 13. num. 2. Vulpes ſtipulis accenſis alligatæ in ludis Cerealibus, cap. 1. v. 14. n. 3.

UXOR.

Uxor dicitur ſpecies domus, & quare, c. 3. v. 24. num. 3. Non debet foris vagari, ibid.
Appellatur ſoror, c. 1. v. 4. n. 16. & ca. 17. v. 14. num. 6. Uxorum munia, & officia, ibid.

Z

ZACHARIAS.

Zachariæ ſepulchrum, c. 3. v. 15. n. 4.

ZELVS.

Peccatum ex zelo, facilè dimitti, c. 13. v. 7. n. 4.
Frequenter, qui iactant ſe uti zelo divino, ardent zelo humano, c. 13. v. 8. num. 1.

INDEX AVCTORITATVM SACRÆ SCRIPTVRÆ,

QVAE SPARSIM IN HOC OPERE EXPLICANTVR;

Præter alias plures, quas conſultò omiſimus brevitati conſulentes, quas Lector non ſine operæ pretio interpretationis paſſim offendet, C. caput. V. verſiculum capitis. N. numerum margini adſcriptum indicat.

EX GENESI;

Cap. 1. In principio creavit Deus, &c. cap. 1. v. 6. n. 2.
15. Factum eſt veſpere & mane dies unus, c. 3. v. 26.
16. Fecit luminaria, ut eſſent in ſigna, & tempora, &c. cap. 4. v. 7. num. 3.
26. Faciamus hominem ad imaginem, &c. c. 1. v. 1. n. 3n. & cap. 1n. v. 8. n. 4. & 13.
31. Vidit Deus cuncta, quę fecerat, &c. c. 10. v. 8. n. 4.
Cap. 2. 1. Perfecti ſunt cœli & terra, & omnis ornatus eorum; c. 7. v. 1. n. 2.
3. Formavit Deus hominem, cap. 10. v. 9. n. 2. 3. & v. 12. n. 7. & c. 1. v. 1. num. 2.
5. Non pluerat Dominus ſuper terram, ſed fons aſcendebat de terra, cap. 5. v. 1n. nu. 2.
7. Inſpiravit in faciem eius ſpiraculum vitæ, cap. 7. v. 7. num. 2. & cap. 10. v. 8 nu. 18.
7. Factus eſt homo in animam viventem, c. 2. v. 4. n. 1.
17. Morte morieris, c. 7. v. 1. n. 1 1. c. 8. v. 8. n. 5.
21. Replevit carnem pro ea, cap. 1. verſ. 1 num. 2. cap. 2. ver. 4 num. 3.
Cap. 3. 1. Serpens erat callidior cunctis animantibus, cap. 5. verſ. 12. num. 1.
14. 17. Quia audiſti &c. Maledicta terra in opere tuo, &c. c. 1. v. 12. nu. 7. & c. 4. v. 8. n. 4. c. 9. v. 6. n. 2. & v. 20. n. 2 c. 8. v. 3. nn. 2. & c. 9. v. 28 num. 2.
19. Donec revertaris in terram, c. 6. v. 10. nu. 3. & cap 7. verſ. 1. num. 10.
Cap. 5. 1. Poſſedi hominem per Deum, c. 1. v. 2. nu. 6.
7. Si malè egeris, ſtatim in foribus peccatum tuum aderit, c. 5. v. 2. num 1.
10. Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me, c. 5. v. 4. n. 1. & cap. 12. v. 23. n. 5. & c. 13. v. 22. n. 2. & c. 16. v. 13. num. 5. & c. 13. v. 22. nu. 2 & c. 16. v. 19. n. 5.
11. Maledictus eris ſuper terram, &c. c. 5. v. 20. num. 2. & cap. 9. v. 31. num. 1.
13. Maior eſt iniquitas mea; quàm ut veniam me rear, cap. 6. v. 21. num. 1.
26. Iſte cœpit invocare nomen Domini &c. c. 1. v. 6. num. 3. & c. 5. v. 7. num. 1.
Cap. 6. 2. Videntes filii Dei filias hominum &c. cap. 1. v. 1. nu. 73. & v. 6 num. 17
3 Non permanebit ſpiritus meus, c. 3. v. 17. num. 2
6. Tactus dolore cordis, delebo (inquit) hominem, &c. c. 10. v. 8. num. 18.
9. Noè vir iuſtus in generatione ſua, c. 1. verſ. 1. num. 70. & ver. 8. num. 12.
Cap. 7. 17 Incluſit eum Dominus de foris, c. 3. v. 23. n. 3.
Cap. 8. 5. Aquæ ibant & decreſcebant, c. 1. v. 4. n. 1.
Cap. 9. 25. Maledictus puer Chanaam, ſervus ſervorum erit, &c. c. 5. v. 8. nu. 6.
Cap. 10. 9. Nemrod fuit robuſtus venator coram Domino, c. 2. v. 2 nu 24. & c. 3. v. 14. nu. 3.
9. Si ad ſiniſtram ieris, ego dexteram tenebo, c. 1. v. 3. nu. 6.
Cap 14. 21. Flante vento vehementi, & urenti, c. 12. v. 2. num. 4.
Cap. 15 1. Factus eſt ſermo Domini ad Abraham per viſionem &c. c. 4. v. 13 n. 2.
1. Ego protector tuus ſum, c. 17. v. 3. n. 5.
6. Reputatum eſt illi ad iuſtitiam, c. 3. v. 3. num. 6. & c. 13. v. 24. num. 4.
Cap. 16. 4. Deſpexit Dominam ſuam, c. 3. v. 1. n. 7.
Cap. 18 1. Apparuit ei Dominus, c. 1. v. 6. n. 13. & c. 3. v. 4. n. 5.
19. Scio quod præcepturus ſit filiis, c. 14. v. 7. n. 1.
27. Abſit à te ut rem hanc facias, & occidas iuſtum cum impio, c. 4 v. 7. n. 2. & v. 17. n. 2. & c. 18. v. 3. n. 4.
Cap. 19 12. Habes hic quempiam tuorum, & generum &c. Omnes, qui tui ſunt, educ de urbe hac, c. 1. v. 5. n. 17.
Cap. 20. 7. Propheta Dei eſt, & orabit pro te, in præf. c. 6. n. 3.
A verſic. 2. uſque ad 14. magna ex parte explicantur, c. 8. ver. 1. num. 73.

5. Terra coram vobis eſt, c. 1. v. 3. n. 9.
38. Concluſerat Dominus omnem vulvam Domus Abimelech c. 3. u. 10. n. 1.
Cap. 21. 23. iuxta miſericordiam, quam fecit tibi, facies mihi, c. 10. t. 2. 0. 4.
Cap. 22. Nunc cognovi quod timeas Deum, c. 4. u. 1. n. 11. & ca. 9. v. 28. n. 3. & c. 15. 0. 7. n. 4.
Cap 23. 81. Audi nos, Princeps Dei es, c. 1. u. 1. n. 73.
16. Quadringentos ſiclos probatæ monetæ publicæ, cap. 1. verſ. 3. num. 4.
Cap. 25. 27. Iacob, vir ſimplex habitabat in tabernaculis &c. Eſau homo agricola & c. 1. u. 4. n. 54. & c. 6. u. v. n. 2.
33. Eſau vendidit primogenita, c 1. u. 17. & n. 22.
Cap. 26. 7. Cum interrogaretur Iſaac à viris Geraræ, c. 1. verſ. 1. num. 13.
20. Appellavit eum inimicitias, c. 1. u. 6. n. 8.
Cap. 27. 15 Veſtibus Eſau valde bonis, c 3. u. 15. n. 2.
29. Eſto Dominus fratrum ſuorum. c. 1. u 1. n. 19.
Cap. 29. 31 Aperuit Dominus vulvam, c. 2. 0. 1. n. 1.
Cap. 30. 2. Num pro Deo ſum ego, qui privavit te fructu ventris tui, c. 2. u 4. n. 3. c. 1. u 2. n. 6.
32. Reſpondebit mihi cras iuſtitia, c. 13. n. 22. n. 1.
Cap. 31. 7. Pater veſter circumvenit me, & mutavit mercedem, &c. c. 17. u. 2. n. 2.
35. Nonne ſicut alienas reputavit nos? c. 13. u. 2. 4. n. 4.
53 Iuravit Iacob per timorem patris ſui, c. 1 u. 1. num. 60. ca. 3. u. 25. num. 1.
Cap. 32. 3. Abiicere Deos alienos, & mundamini, &c. c. 1, ue. 5 num. 4.
20. Forſitan propitiabitur mihi, c. 13. u. 8. n. 2.
Cap. 33. 11. Suſcipe benedictionem, quam donavit mihi Deus tribuens omnia, c. 1. u 9. n. 4.
Cap. 36 33. Regnavit Iob ab filius Zaræ de Boſra, cap. 1. uerſ. 1. num. 31.
Cap. 37. 2. Accuſavit fratres ſuos apud patrem crimine peſſimo c. 1. u. 5. u. 21.
27. Vives in gladio & fratri tuo ſervire, c. 16. n. 14.
Cap. 38. 24. Producite eam, ut comburatur, cap 10. uer. 15 num. 2.
29. Quare diviſa eſt propter te maceria? &c. capit. 16. verſ. 15. num. 1.
Cap. 41. 1. Putabat ſe ſtare ſuper fluvium de quo aſcendebant ſeptem boves &c. & paſcebantur in locis paluſtribus, c. 8. ve. 21. n. 3. & c. 15. u. 27. n. 2.
14. Eductum de carcere Ioſeph totonderunt, capit. 1. uerſ. 20. num. 21.
Cap. 24. Erat fames in terra, cap. 1. u. 1. nu. 23. & cap. 5. uerſ. 20. num. 2.
7. Cum agnoviſſet eos, quaſi ad alienos durius loquebatur, ca. 7. u. 10. num. 1.
Cap. 43. 9 Ego ſuſcipio puerum, c. 17. u. 3. num. 2.
11. Deferte munera viro illi, c. 1. u. 1. num. 13.
Cap. 45. 8. Non veſtro conſilio, ſed Dei voluntate huc miſſus ſum, c. 1. u. 21. n. 16.
8. Fecit me quaſi patrem Pharaonis, c. 85. u. 18. u. 2.
Cap. 47. 19. Eme nos in ſervitutem Regum, & præbe ſemina; &c. 1. u. 3. n. 13.
Cap. 48. Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuliſti de manu Amorrhæi in gladio, & arcu meo cap. 1. ver. 1. num. 5.
Cap. 49. 3. Ruben primogenitus meus, prior in donis c. 1. u. 1. n. 19. & u. 5. n. 17.
9. Quaſi leæna, quam ſuſcitare quis audebit, capit. 10. uerſ. 16. num. 2.
11. Ligans ad vineam pullum ſuum, c. 15. u. 33. n. 1.
12. Pulchriores oculi eius vino, c. 6. u. 4. n. 6.
Cap. 50. 19 Nolite timere. Num Dei poſſumus reſiſtere voluntati c. 1. u. 21. n. 16.

EX EXODO.

Cap. 1. 5. Ioſeph autem in Ægypto erat, c. 11. u. 1. n. 23.
27. Ædificavit eis domos, c 12. u. 34 u. 1.
Cap. 2. 3. Sumpſit fiſcellam ſcirpeam, &c. c 7. u. 11. n. 2.
25. Reſpexit Dominus filios Iſrael, & cognovit eos, c. 1. uer. 8 num. 10.
Cap 3. 8. Terra, quæ fluit lacte, & melle, c. 5. u. 9. n. 5.
Cap. 4. 20. Reverſuſque eſt, portans virgam Dei, &c. c. 9. u. 24. num 3. 9.
Cap. 4 23. Dimitte filium meum, ut ſerviat mihi, cap. 1. uer. 8. num 5. 7.
Cap. 5. 12. Diſperſus eſt populus &c. c. 13. u. 25. num. 6.
Cap. 6. 6. Redimam vos in brachio excelſo, cap. 15. uerſ. 24. num. 1.
12. Incircumciſus labiis ſum, cap. 3. u. 5. num. 2. cap. 11. uerſ. 2. num. 5
Cap. 7. 1. Aaron frater tuus erit propheta ſuus, in præf. cap. 9. num. 3.
Avertit ſe, & ingreſſus eſt domum ſuam, nec appoſuit cor ſuum, etiam hac vice, c. 1. u. 2. num. 1.
24. *Explicantur omnes plagæ ſuo ordine*, c. 2. u. 8. in enum. morb. ſect 13. num. 4.
Cap. 8. 9. Ego indurabo cor Pharaonis, c. 8. u. 29. num. 2. capit. 9 u. 4 num. 4
Cap. 9. 10. Ulcera, & veſicæ turgentes, cap. 2. in enumer. morb. ſect. 3. num. 1.
16. Idcirco poſui te, ut oſtendam in te fortitudinem meam, c. 2 u 6. n. 10. & in enum morb. ſect. 13. num. 3
Cap. 14. 14. Dominus pugnavit pro vobis, & vos tacebitis, cap. 3. u. 13. num. 2.
Cap. 15. 8 In ſpiritu furoris tui congregatæ ſunt aquæ, cap. 5. u. 32. n. 1. & c. 15. n. 13. n. 8
13. Dux fuiſti in miſericordia, c. 10. u. 12. n. 4
14 Aſcenderunt populi, & irati ſunt, c. 14. u. 1. n. 6
16 Dextera tua Domine magnificata eſt in fortitudine, c. 9 u. 4 num. 2.
18 Congregatæ ſunt abyſſi in medio mari, c. 10. 0 10
Cap 19. 6 Eritis mihi in regnum ſacerdotale, cap. 12. uerſ. 19 num. 1
Cap. 20. 6 Faciens miſericordiam in millia, cap. 5. uer. 16. numero 6
7 Non habebit inſontem eum, qui aſſumpſerit nomen Domini Dei ſui fruſtrà, c. 9 u. 28. n. 6. In vanum, c. 11. u. 15. n. 2
Cap. 21. 8 Si diſplicuerit oculis Domini ſui, dimittet, &c. cap. 6 u. 23. n. 3
21 Provide de omni plebe viros potentes, in quibus ſit veritas, n. 12. u. 13 n. 9
Cap. 23. 1 Non iungens manum tuam cum impio, cap. 9. u. 33 num. 4
Cap. 29. 38 Hoc eſt quod facies, agnos anniculos duos, cap. 1. u. 1. num. 17
Cap. 30. 35 Thus luciđiſſimum, cap 8. u. 3. 6. num. 3. c. 9. uerſ. 30 num. 6
Cap. 32. 6 Sedit populus manducare & bibere, c. 1. uerſ. 5. nu. 4 & num. 22. 23
Cap. 33. 12 Novi te ex nomine & inveniſti gratiam. capit. 1 u. 9. num. 4
20 Non videbit me homo & vivet, c. 13. u. 21. n. 6
Ca 34. 6 Patiens & multæ miſerationis, cap. 4. u. 9. num. 2. & ca. 10. u. 8. num. 18
7 Qui aufert iniquitatem, &c. c. 7. u. 21. num. 1. & cap. 10. u. 14 num. 4

EX LEVITICO.

Cap. 13. 45 Quicunque maculatus fuerit, &c. Habebit os veſte contectum, &c. *Longus locus de Leproſo explicatur*, c. 1. u. 6 in enumer. morb. Sect 4. n. 1. & Sect. 21. n. 5
Cap. 15. 3 Ut caveant ab immunditiis, & non moriantur in ſordibus ſuis, &c. c. 1 u. 5. n. 4
27 Veſtem, & pellem quam habuerit, lavabit aqua, c. 2. ver. 4 num. 4
Cap. 19. 15 Non honores vultum potentiam, cap. 13. uerſ. 8. nu. 2. 27. Neque in rotundum attondebitis, comam, cap. 1 uerſ. 20. num. 11
Cap. 25 Si attenuatus frater ſuus vendiderit poſſeſſiunculam, &c. c. 5. uerſ. 13. n. 5
Cap. 26 Viſitabo vos velociter. c. 4 u. 5. 0. 1

EX NUMERIS.

Cap. 5. 18 Tenebit aquas amariſſimas, c. 13. u. 26. n. 4
Cap. 6. 12 Dies priores irriti fiant, &c. c. 3. v 3 n 2
Cap. 12 7 Servus meus Moyſes, qui in omni domo mea fideliſſimus eſt, c. 4. u. 18. n 3
16 Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in viſione apparebo ei, l. per ſomnium inquat, &c. in præf. c. 9. n. 2.
Cap. 13. 30 Chananeus moratur iuxta mare, & iuxta fluenta Iordanis, c. 1. u. 1. num. 13
Cap. 14. 9 Receſſit ab eis omne præſidium, c. 8. u. 1. num. 14.

18. Au-

18. Auferens iniquitatem, nullumque innoxium derelinquens, c. 9.v.28.n.3.&c.10.v.14 n.4.
C.15 30. Anima, quæ per ſuperbiam aliquid commiſerit, &c. c. 5.verſ 25 num.1.
C.21.6. Miſit Dominum in populum ignotos ſerpentes, &c. c. 5.verſ.22.num.5.
C.22.17. Veni & maledic populo iſti, c.5.v.3.n.6.
C.23.21 Clangor victoriæ Regis in illo, c 8.v.21.n.3.& cap.11. verſ. 18. n. 1.
C.24 3. Dixit homo, cujus obduratus eſt oculus &c.c.10.v.4.n.1.
17 Orietur ſtella ex Jacob, &c c.9.v.8 n.4.
Cap.27.18. Tolle Joſue filium Nun, virum in quo eſt ſpiritus, c.1 verſ. 1.num 14.

EX DEUTERONOMIO.

Cap.1.17. Non accipietis cujuſquam perſonam, quia Dei judicium eſt, c.13.v.8 n.1.
C.4.9 Cuſtodi à peccato temetipſum, c.10.v.14.n.3.
C.6.11. Cum comederis, & ſaturatus fueris, cave diligenter, ne obliviſcaris Domini Dei tui, c.1.v.5.n.2.& 4.
C.8.2. Recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te Dominus Deus tuus &c ut affligeret te atq; tentaret &c.c.1.v.11.n.2.
5. Sicut erudit homo filium ſuum, ſic Dominus Deus tuus erudit te, c.4.v.3.n.3.
Cap.11.24. Omnis locus, quem calcaverit pes veſter, veſter erit, c.9.verſ.8.num.4.
C.12.7. Lætabimini in cunctis, ad quæ miſeritis manum &c.c. 1.verſ 10 num.7.
C.13.14. Quære ſollicitè & diligenter, rei veritate perſpecta, ſi inveneris &c.c.4.v.18.n.2 & c 5.v.27.n 1.& c.13 v 9.n.1.
C 16.19. Munera excæcant oculos ſapientum, & mutant verba juſtorum, c.12.v.20.n.1.
C.18 15 Prophetam de gente tua & de fratribus ſuis, ſicut me, ſuſcitabit &c c.1.v.1.n.22.& v.6.n.6.& c 9.v.24 n.8.
C.19 6. Ne fortè propinquus ejus, cujus effuſus eſt ſanguis dolore ſtimulatus perſequatur &c.c.11.v.12.n.2.
21. Animam pro Anima, c.16.v.4.n.4.
C.21.v.1.2.3.4. Quando inventum fuerit in terra cadaver hominis occiſi &c.ſeniores tollent vitulam, quæ non traxit jugum, & ducent eam ad vallem aſperam &c. cap.5.v.20 n.1 cap.12. verſ.19 num 4.
6. In gente ſtulta irritabo illos, c.5.v.10.n.2.
C.24.6. Non accipies loco pignoris inferiorem, & ſuperiorem molam, quia animam ſuam oppoſuit tibi, c.6. v.5.n.10.
C.28 6 Benedictus eris ingrediens, & egrediens &c.c.5.v.10 n.7.
24. Det Dominus imbrem terræ tuæ, pulverē &c. c 10.v.10.n.8.
Per unam viam egrediaris contra eos, & per ſeptem fugias, c.2. v.10.n 8.& cap.3.v.23 n.3.
27. Percutiat te Dominus ulcere Ægypti, c.2.v.8. in enum.morb. Sect.3.num.1.
37. Eris perditus in proverbium, & in fabulam &c.c.17.v.6.n.1.
50. Adducam gentem procaciſſimam, quæ non deferat ſeni, c. 13. verſ 8. num. 5.
58. Augebit Dominus plagas ejus, c.2.v.12.n 9.
65. Dabit tibi Dominus deficientes oculos, c.17.v.5.n.4.
66. Erit vita tua pendens ante te, c.15.v.23.n.6.
C.29.18. Ne ſit inter vos radix germinans fel, & amaritudinem, c.13.verſ.26.num.2.
19. Cum audierit verba juramenti hujus, benedicat in corde ſuo &c.& aſſumat ebria ſitientem, c.2.v.9. ſibi, n.7.
C.32 1 Audite cœli, quæ loquor, c.15.v.19.n.3.
13. Conſtituit eum ſuper excelſam terram, &c.ut ſugeret mel de petra &c.c.2 5.v.23.n.3. & ſanguinem uvæ biberet &c. cap.6. verſ 4 num.6.
24. Conſumentur fame, & devorabunt eos aves morſu amariſſimo, c 13.v.26 n 4.& c.5 v 6 n.5.9.
27. Propter iram inimicorum diſtuli, ne fortè ſuperbirent hoſtes, c.5.v.2.n 5.
33. Uva eorum, uva fellis &c.c.13.v.26.n.4.
36. Judicabit Dominus populum ſuum, & in ſervis ſuis miſerebitur, c.7.v.7.n.3.

EX JOSUE.

C.1.8. Non recedet volumen legis ab ore tuo, ſed meditaberis in eo, c.6.v.20.n.6.
C.2.14 Anima noſtra ſit pro vobis in mortem, c.16.v.4.n.4.
C.4.9. Alios duodecim lapides poſuit in medio Jordanis, & ſunt ibi uſque ad præſentem diem, c.1.v 2.n.38.
C.24.14 Servite ei corde perfecto, atq; veriſſimo, c.2.v.1.n.5.

EX LIBRO JUDICUM.

C.5.20. Stellæ manentes in ordine, & curſu ſuo adverſus Siſaram pugnaverunt, c.7.v.1.n.2.

C.6.30.31.32. Explicatur fusè ſignificatio, & ratio nominis Jerobaal, c.9.v.3.n.1.
C 9.43 Abimelech tulit exercitum ſuum, & diviſit in tres turmas, c 1 v.17.n.4.
C.13.22. Morte moriemur, quia vidimus Dominū, c.4.v.16.n.5.
C.15.19. Aperuit Dominus molarem dentem in maxilla aſini, & egreſſæ ſunt ex ea aquæ, &c c.6.verſ.3 n.4.
C.16.9. Rupit vincula, quomodo ſi rumpat quis filum, cum odorem ignis acceperit, c.14.v.9.n 3.
C.19.23. Nolite facere malum hoc, ceſſate ab hac ſtultitia, cap. 12 verſic.10.n.13.

EX LIBRO RUTH.

C.4.12 Faciat Dominus hanc mulierem, ut ſit exemplum virtutis in Ephrata, & habeat celebre nomen in Bethlehem, c. 2.verſ.1 num.11.

EX I. REGUM.

7 Dominus pauperem facit, & ditat, c.13.v.26.n.7.
C.1.11. Recordatus eſt Dominus Annæ, & concepit, c.10.v.9. n.1.& c.14 v 13.n.6.
C.2.3. Deus ſcientiarum Dominus eſt, & ipſi præparantur cogitationes, c 5 v.12 n.3.
5. Sterilis peperit plurimos, &c. c.5.v 19.n.5.
21. Dominus mortificat, & vivificat, c.5.v.18.n.6.
35. Ambulabit cum Chriſto meo, c.1.v.7.n.4.
C 4.18. Cum nominaſſet arcam Dei, cecidit de ſella retrorſum, & mortuus eſt, c.1.v.20.n 20.
19 In ipſo momento mortis ejus, dixerunt ei, ne timeas, quia filium peperiſti, & vocavit puerum Icabod.&c.c.3.v.3.n.7.
C.7.3. Præparate corda veſtra, cap.11.v 13.n.4.
C 9.17. Cum aſpexiſſet Samuel Saulem, Dominus dixit, &c. c.4.v.1.n 5.
C.12 3. Si quempiam calumniatus ſum, ſi oppreſſi aliquem &c. c.10.verſ.3.num.1.
C.13.13. Quod ſi non feciſſes, jam nunc præparaſſet Dominus Regnum tuum &c.c 12 v.6.n.4.& c.1.v.5.n.18.
Cap.15.6. Dixit Saul Cinæo, abite, diſcedite, atque recedite, cap.1.v.4.num.1.
29. Triumphator in Iſrael non parcet, ca.9.v.28.n.3.& cap.14.v. 20. num. 2.
C.16.5. Sanctificavit Iſai, & filios ejus, & vocavit eos ad ſacrificium, c.1.v.5.n.5.
16. Exagitabat eum ſpiritus nequam, c.9.v 14.n.5. & c. 18.verſ. 11. num. 4.
23 Quandocunque ſpiritus Dei malus arripiebat Saul, tollebat David cytharam, &c.c.3.v.2. in conſid.lament Sect.1.n.1.
C.17.34. Veniebat Leo, vel Urſus, & tollebat arietem de medio gregis, c.5.v.21.n 4.
C.18 9. Non rectis oculis Saul aſpiciebat David, c.10.v.4.n.6.
15. Quare inquietaſti me, ut ſuſcitarer, c.3.v.13.n.5.
C.20.55. Sedit Rex ad comedendum panem ſuper Cathedram ſuam, &c c.5.v.11.n.2
C 21.13. David immutavit vultum ſuum coram Achis, c.9 v. 27.n.3.& c.12.v.20.num.2.
C 25.25. Nabal ſecundum nomen ſuum ſtultus eſt. &c.c. 2. verſ. 10.numer.3.
27 Suſcipe benedictionem hanc, quam attulit ancilla tua, cap. 2.verſic.1.n.11.
29. Si ſurrexerit aliquando homo perſequens te, erit anima Domini mei cuſtodita, quaſi in faſciculo viventium, c.14.v.13.n 2
C.26 15. Nunquid non vir tu es, & quis alius ſimilis tui in Iſrael? c.1 v.1.n.10.
C.28.2. Cuſtodiam capitis mei ponam te cunctis diebus, c.10.v. 12.numer. 9.

EX II. REGUM.

C 1 22 Sagitta Jonathæ nunquam rediit retrorſum, & gladius Saul non eſt reverſus inanis, c.6.v.4.n.5.
C.2 7. Quem redemiſti tibi ex Ægypto, gentem, & Deum ejus, in præf c.7.n.2.
C.3.10 Elevetur thronus David ſuper Judam, c.5.v.11.n.5.
C.3 14. Arguam eum in virga virorum, c.2.v 6 n 2.
C 5.20. Venit David in Baal Pharaſim, & percuſſit eos ibi, & dixit, Diviſit Dominus inimicos meos, &c c.16.v 15.n.1.
C.7.18. Ingreſſus eſt Rex David, & ſedit coram Domino, c. 1. verſ.20.num.15.
27. Invenit ſervus tuus cor ſuum, &c.c.10.v 8.n.2,
Cap.11.1. Factum eſt vertente anno, eo tempore, quo ſolebant reges ad bella, &c. c.7.v.1.n.51.
C.13 37. Luxit David filium ſuum cunctis diebus, c.1.v.20.n.19.
C.14.2. Miſit Joab Tecuam, & tulit inde mulierem ſapientem, cap.4.verſic.1.n.3.

14.Quaſi aquæ dilabimur, quæ non revertuntur, c. 1.v.21.nu.11 & c.7.v.9.n.4
C.15.20 Heri veniſti, & hodie compelleris nobiſcum egredi, c. 7.verſ.9.num.1.
30.David aſcendebat clivum olivarum nudis pedibus, & aperto capite, c.10.v.5.n.6.
C.16 9.Oculi Domini contemplantur univerſam terram, cap.2 verſ.7.num.3.
12.Dimitte eum, ut maledicat, ſi fortè reſpiciat Dominus aſſlictionem meam, c.3.v.2. in confid. lament.ſect.2.n.5.
C.18.18. Abſolon erexerat ſibi titulum &c. vocavitque titulum nomine ſuo, & appellatus manus Abſalon, c.1.v.1.n.4.
C.19.16. Deſcendit in occurſum Regis illotis pedibus, & intonſa barba, c.10.v.3.n.4
C.20.11.Non glorietur accinctus, æquè ut diſcinctus, cap.11 verſ.18.num.2.
26.Ira Jair erat ſacerdos David, c.8.v.5.nu.16.
C.22.27.Cuſtodivi me ab impietate mea, c.10.v.14.n.3.
27.Cum perverſo perverteris, c.5.v.13.n.9.
46 Filii alieni defluxerunt, & contrahentur in anguſtiis ſuis, c. 12.verſic.14.num.3
C.23.8.David quaſi tenerrimus ligni vermiculus, qui octingentos interfecit, c.4.v.19.n.5
C.24.4.Obtinuit ſermo Regis verba Joab, c.2.v.3.n.4
C.25.14 Ecce famula tua ſit in ancillam, ut lavet pedes ſervorum Domini mei, cap.16.v.14 n.6.
C.29.22.Cur efficimini mihi hodie in Satan, c.1.v.6.n.8.

EX III. REGUM.

C.2.5.Poſuit cruorem prælii in balteo ſuo, c.12.v.18 n.2.
C.4.29. Dedit Deus Salomoni latitudinem cordis, ſicut arenam, quæ eſt in littore maris, c 6.v.3 n.7.
32.Compoſuit tria mille parabolas, c.7.v.11.n.1
C.5.4.Non eſt Satan, nec occurſus malus, c.1.v.6.n.8. & cap.7 verſ.20.num.3.
Cap.7.ve.8.& 9 Filia Pharaonis aſcendit de domo David in domum ſuam, quam ædificaverat ei Salomon, c.1.v.4.n.2
C.10.1.Regina Saba venit, &c.c.1.v.15.n 7
33.Quicunque volebat, implebat manum ſuam, & ſiebat ſacerdos excelſorum, c.1.v.5 n.16
C.18.27 Illudebat illis Elias dicens, Clamate voce majore, c. 11.verſ.26
42.Aſcendit in verticem Carmeli, & pronus in terram poſuit faciem ſuam inter genua ſua, c.15.v.24.n.3
C.20.32. Poſuerunt funiculos in capitibus ſuis, c.12.v.18.n.3
28.29 Ambulavit Achab demiſſo capite, c 10.v.15.& c.6.v.3.n.5
C.22 27.Suſtentate hunc pane tribulationis, c.6.v.13.n.1.

EX IV. REGUM.

C.5.40.Mors eſt in olla, c.5.v.6 n.8.
C. 5. 18 Quando ingredietur Dominus meus templum Remmon, Si adoravero, ut ignoſcat mihi Dominus, &c. c.1.verſ. 20 num 16.
C.10.8.Vade dic ei ſanaberis, c.13.v.85.n.1.
11.Percuſſit Jehu omnes, qui erant de domo Achab optimates, & notos. & ſacerdotes, c.12.v.19 n.1.
C.13.17.Sagitta ſalutis Domini contra Syriam, c.5.v.4.n.8.
C.17.20.Projecit Dominus filios Iſrael, & aſſlixit eos, c.10.v.3.n.7
C.20 14.De terra longinqua venerunt ad me, de Babylone, cap. 5. v. 17 num. 2.
C.21.13.Delebo Jeruſalem, ſicut deleri ſolent tabulæ, &c. ca. 30.v.16 num.5.
C.23.7.Mulieres texebant quaſi domunculas luci, c.8.v.4.n.3
C 25.6.Loquutus eſt cum eo judicium, &c.c.13.v.6.n.2
19.Sopher princeps exercitus probabat tyrones de populo terræ, c.7.v.1.n.8.

EX I. PARALIPOMENON.

C.1.51.Adad mortuo, duces pro Regibus in Edom eſſe cæperunt, c.1.v.1.n.54.
C.29.17.Scio Deus meus, quod probes corda, & ſimplicitatem diligas, c.1.v.1.n.51.
23.Sedit Salomon ſuper ſolium Domini, c.13.v.8.n.1.

EX II. PARALIPOMENON.

C.12.14.Non præparavit cor ſuum, &c.c.11.v.13.n.4.
C.13.7.Roboam erat rudis, & corde pavidus, c.13.v.26.n.10
9.Quicunque venerit, & initiaverit manum ſuam in tauro de bobus, & arietibus ſeptem, fit ſacerdos, &c.c.1.v.5.n.16
C.19.6.Non hominis exercetis judicium, ſed Dei, c.13.v.8.n. 5
C.35.25.Cantores atque cantatrices lamentationes ſuper Joſiam replicant, c.3.v 8.n.5

EX I. ESDRÆ.

C.7.10.Paravit cor ſuum, ut inveſtigaret legem, c.21.v.13.n.4
C.9.9.Inclinavit miſericordiam ſuam, ut extrueremus ſolitudines, & daret nobis ſepem in Juda, & Jeruſalem, c.1.v.10.n.2

EX II. ESDRÆ.

C.1.4.Sedi, & flevi, & luxi, c.2.v.13.n.3.
C.3.8.Dimiſerunt Jeruſalem, uſque ad murum plateæ latioris, c.10.verſ 3.n.3

EX LIBRO TOBIÆ.

15.Beato Job inſultabant Reges, c.1.v.1.n.13.& n.35
22.Uxor ejus irata reſpondit, &c.c.2.v.9.n.6
C.10.6.Cui dicebat Tobias, Tace, & noli turbari, &c.cap.2.v. 9. numero 5
C.12.12.Ego ſum Raphael unus de ſeptem, qui aſtamus ante Dominum, c.1.v.6.n.5

EX LIBRO JUDITH.

C.8.13.Dixit illis, Poſuiſtis vos tempus miſerationis Domini, &c.c.2.v.9.n 5.& c.13.v.15.n 2
C.14.10. Nullus audebat cubiculum virtutis Aſſyriorum pulſando, aut intrando aperire, c 11.v.18.n 1

EX LIBRO ESTHER.

C.3.2.Mardochæus non flectebat genu, neque adorabat, c.1.ver. 20.num.15
3.Exaltavit Aſſuerus Aman, c.7.v.21.n. 1.
C.14.11.Ne tradas Domine ſceptrum tuum his, qui non ſunt, c.1.v.1.n.38

Ex Libro Job, quæ non in ſuis locis, ſed in aliis, aut neceſſitate, aut utilitate exigente expoſita ſunt.

In præfat c.7.multa ex lib. Job ad Chriſti figuram & repræſentationem adducuntur.
C.1.9.à n.7. uſque ad 25 Explicatur de illius regno, & Regiis inſignibus, c.1.v.1.n.15
C 9.25.Cum ſederem quaſi Rex, circumſtante exercitu, cap.1 verſ.1.num.14
C.3.14 Nunc dormiens ſilerem, & ſomno meo requieſcerem cum Regibus, c 1.v.1.n.16
C.3 28.Antequam comedam, ſuſpiro, c.2.Sect.9.n.3.
C 7.13.Si dixero, conſolabitur me lectulus meus, &c. c.2.Sect. 13. num. 7
7.5.Cutis mea aruit & contracta eſt, c.2.Sect.3.n.3.
C.14.Terrebis me per ſomnia, c.2.Sect.2.n.2
C.14.19.Mons cadens defluit, & alluvione paulatim terra conſumitur, c.1.v.16.n.2
C.15.12.Attonitos habes oculos, c.2.Sect.2.n.3
C.15.34 In fortitudine brachii tui poſſidebas terram.c.1.v.1.n.13
C.16.10.Hoſtis meus terribilibus oculis, &c.c.2 ſect.13.n.4
C.16.15.Convulneravit lumbos meos, c.2.Sect.7.n.4.
C.16.13.Circumdedit me lanceis, &c.c.2. in enu.morb.ſe.c.1.n.8
C.16.16.Saccum conſui ſuper cutem meam, c.1.v.20.n.5.
C.17.1 Spiritus meus attenuabitur, c.2.Sect.8.n.1
C.17.11.Cogitationes meæ diſſipatæ ſunt, c. 2.Sect.9 num.1.& Sect.12.n.1
C.8.1 Inedia invadat coſtas illius, c.2.Sect.9.n.4
23.Quis mihi det, ut ſcribantur ſermones mei, in præf.c.3.n.1
C.19.17.Orabam filios uteri mei, c.1.v.18.n.5
19.26.Videbo Deum in carne mea, in præf.c.7.n.1.
C.20.11 Oſſa ejus replebuntur vitiis adoleſcentiæ, c.2. Sect. 5. numero 5.
C.21.29.Interrogate quemlibet de viatoribus, c.1.v.1.n.43
24.Utinam ſcribantur ſermones mei ſtylo ferreo, aut plumbi lamina, in præfat.c.4.n.1.
C.29.7.Procedebam ad portam civitatis, & in platea parabant cathedram mihi, in præfat.c.7.n.5.
C.30.11.Frænum poſuit in os meum, c.3 v.1.n.3.& c.3.Sect.6.n.3
17.Interiora mea efferbuerunt abſque ulla requie, cap.2. verſ. 8.numero 4
18.In multitudine eorum conſumitur veſtimentum meum, c.2 Sect.6.num.3.
C.31.15 Si lætatus ſum ſuper multis di vitiis meis, &c.cap.1.v.8 numero 4.
C.34.14.Si direxerit ad Deum cor ſuum, ſpiritum illius, & flatum ad ſe trahet, c.1.v 8.n.4
36.5 Deus potentes non abiicit, cum & ipſe ſit potens, cap.1. verſ.3.numero 16
C.38.25 Quis dedit vehementiſſimo imbri curſum, ut plueret in deſerto, c.5.v.10.numero 3
C.42.7 Non eſtis loquuti coram me rectum, capit. 4. in annot. prævia, num.1
8.Sumite ſeptem tauros, & ſeptem arietes, &c.c.1.v.3.n.8

EX LIBRO PSALMORUM.

Pſal.1.1. Beatus vir, qui non abiit in conſilio impiorum, cap. 1.v.1.numero 68
3. Et erit tanquam lignum &c.c.14.v.7.numero 3
3. Omnia quæcunque faciet, proſperabuntur, c.1.v.11.n 7
5. Non reſurgunt impii in judicio, c.1.v.6 n.5
Pſal.2.7 Ego hodie genui te, in præf.c.7.n.9
9. Reges eos in virga ferrea, c.9.v.24.numero 4
11. Servite Domino in timore, & exultate ei cum tremore, c. 1.v.1.numero 57
Pſal.2.10. & nunc Reges intelligite, apprehendite diſciplinam, c.12.v.18.numero 2
Pſal.3.5. Non eſt ſalus ipſi in Deo ejus, c.2.v 16.n.5
Pſal.4.2. Exaudivit me Deus juſtitiæ meæ, c.1.v.1.n.17
3. Filii hominum uſquequò gravi corde? c.1.v.1.n.10
Pſal.5.4. Mane aſtabo tibi, & videbo, c.1.v.5.n.11.
Pſal 6.16. Cum ipſo ſum in tribulatione, in præf.c.7.n.2.
Pſ.7.7. Propter hanc in altum regredere, c.13.v.11.n.4
13. Gladium ſuum vibravit &c. c.7.v.1.n.2
Pſal.9.10 Inclinabit ſe, & cadet &c.c.1.v.14.n.5.& c.6.v.17.n.2
14. Tu laborem & dolorem conſideras, ut tradas eos in manus tuas, c.1.v.12.n.2
21. Conſtitue legislatorem ſuper eos &c. c.1 v.1.n.60
Pſal.11.3. Vana loquuti ſunt unuſquiſque ad proximum ſuum, cap.11.v.13.n.2
9. In circuitu impii ambulant, c.1.v.6.n.7.& v.7.n.14
Pſal.12 4. Illumina oculos meos, &c.c.3.v.5.n 2.& v.13.n.1
Pſal.13.2. Omnes declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt, cap. 12.v.12. numero 7
Pſal.14.v.2.3. Qui ingreditur ſine macula &c. Qui loquitur veritatem, &c.c.1.v.1.n.54
7. Delicta juventutis, & ignorantias, c.13.v.26.n.19
Pſal 15 v 3.4. Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, poſtea accelerarunt, c.16.verſ.7.n.8
15. Non derelinques animam meam in inferno, &c.c.7.v.9.n.c
Pſal.16.2. Nonne Deo ſubiecta erit anima mea? c.3.v.2.n.3,
3. Non eſt inventa in me iniquitas, ut non loquatur os meum; &c.c.13.v.13.n.1
Pſal.17.17. Miſit de ſummo, & accepit me, c.1.v.5.n.13
27. Cum perverſo perverteris, c.5.v.13.n.9
Pſal.21.3. Clamabo per diem &c. & nocte, & non ad inſipientiam mihi, c.3.v.13.n.3
7. Ego ſum vermis, c.4.v.19.n.6
Pſal.22.3. Deduxit me ſuper ſemitas juſtitiæ, c.1.v.1.n.57
4. Si ambulavero in medio umbræ mortis, c.3.v.5.n.2
Pſal.23.4. Qui non accepit in vano animam ſuam, c 1.v.11.n.2
Pſal.24.7 Quia nec ab Oriente, nec ab Occidente, &c.c.5.verſ. 11.num.1
8. Legem dabit delinquentibus in via, c.1.v.5.0.21
Pſal.25.4. Non ſedi cum concilio vanitatis, &c.c.11.v.11.n.2
Pſal.28.1. Afferte Domino filii Dei, cap.1.v.5.n 4. Vide etiam verſ.6.num.5 *& ferè totus Pſalmus illuſtratur paraphraſi*. c.11 v.21.num.19
Pſal.30.18. Muta fiant labia doloſa, c.3.v.13.n.2
Pſalm.33.8. Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, c.1 v.10.n.3
22. Mors peccatorum, peſſima, c.1.v,19,n.2
Pſal.35.6. Domine, in cœlo miſericordia tua, c.1.v.12.n.4
12. Non veniat mihi pes ſuperbiæ, c.15. v.20.n.3
13. Ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem, cap.1.v.21.n.6
Pſal.36.28. Semen impiorum peribit, c.1.v.1 n.40
Pſal,37.12. Proximi mei adverſum me appropinquaverunt, & ſteterunt, c.2.ſect.11.n.5
Pſal.38. *Magna ex parte illuſtratur paraphraſi*, c.3.Sect.6.n.4
6. Univerſa vanitas, omnis homo vivens, c.7.v.16 n.5.6
6. Menſurabiles poſuiſti dies meos, cap.6.v.16.n.5.& capit.14.ve.1 numero 4
Pſal.39.v.7.8. Sacrificium & oblationem noluiſti, aures autem &c.cum ſeq.c.11.v.13.n.1
1. Obmutui, quoniam tu feciſti, c.4.v.17.n 4
Pſal.43.13. Oratio mea in ſinu meo convertitur, c.1.v.11.n.6
Pſ.54.7. Virga directionis virga Regni tui, c.1.v.1.n.57
11. Obliviſcere populum tuum, & domum patris tui, c.1.v.4.n.15
Pſ 47.11. Juſtitia plena eſt dextera tua, c.8.v.3.n 3.
Pſal.48.13. Hæc via illorum ſcandalum ipſis, &c.c.8.v.14.n.3
Pſal.49.21. Statuam contra faciem tuam, c.15.v.16.n.2.
Pſ.50.7. In iniquitatibus conceptus ſum, c.14.v.4 n.2.& c.15.v. 24. num.3
6. Dilexiſti omnia verba præcipitationis, c.10.v.8.n.1
Pſal.54.19. Redimet in pace animam meam, ab his qui appropinquabunt mihi, capit.6.verſ.23.numero 3.
22. Diviſi ſunt ab ira vultus ejus, & appropinquavit cor illius, c.17.v.5.numero 1.
Pſal.56.4. Miſit Deus miſericordiam ſuam, & eripuit, &c. c.1 v.4.num.13
Pſal.57.7. Supercecidit ignis, & non viderunt ſolem, c.3.v.16.n.1
11. Manus ſuas lavabit in ſanguine peccatoris, c.9.v.30.n.4
Pſal.59.10. In Idumæam extendam calceamentum meum, ca. 1 v.6.numer.4
Pſ.66.3. A conventu malignantium, *& deinde per multos verſiculos*, c.6.v.13.n.10
Pſ.67.13. Speciei domus dividere ſpolia, c.5.v.24.n.3
14. Si dormiatis inter medios cleros, c.5.v 22.n.1
Pſ.70 15. Quoniam non cognovi litteraturam, introibo in potentias Domini, c.1.v.10.n.7
Pſal.73.24. Ex uſuris, & iniquitate redimet animas eorum, c.2 v.6.numero 7
2. Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum, c.15.v.27.n.3.
Pſal.72.5. In Labore hominum non ſunt. *cum ſequentibus paraphraſi explicatur*. c.5.v.7.n.3
Pſal.73.19. Ne tradas beſtiis animas confitentes tibi, cap.5.v.21 numero 23
Pſal.77.2. Aperiam in parabolis os meum, c.3.v.1.n.4
3. Et virgines eorum non ſunt lamentatæ, c.3.v,7,n.3
33. Defecerunt in vanitate dies eorum, & anni eorum cum feſtinatione, c.4.v.5 n.1.& c.7.v.16.n 6.
49. Immiſſiones per Angelos malos, c.2.v.8.n.2
72. In intellectibus manuum ſuarum, &c.c.6.v.30.n.6
Pſal.81.2. Facies peccatorum ſumitis, c.1.v.3.n.24
Pſal.86.4. Memor ero Raab, & Babylonis. *cum aliis ſequentibus*, c.1.v.1.n.41.
8. Poſuiſti iniquitates noſtras in conſpectu tuo, c.13.v.26.n.10
8. Sæculum noſtrum in illuminatione vultus tui, c.3.v.4.n.3
Pſal.89 10. Et amplius eorum labor &c.c.7 v.16.n.7.
11. Anni noſtri ſicut aranea meditabuntur, c.7.v.16.n.6. & c.8 verſ.14. num.4.
Pſal.90. *Magna ex parte illuſtratur paraphraſi*, c.5.v.22.n.9
Pſal 91.3. Juſtus ut palma florebit, c.8.v.7.n.1.
Pſal.95.7. Afferte Domino patriæ gentium, c. v.1.n.40.
Pſal.96.11 Lux orta eſt juſto, c.4 v.2 n.6
Pſal.102.1 Et omnia, quæ intra me ſunt, &c.c.1.v.10.n.3.
Pſal.105.15 Miſit ſaturitatem in animas eorum, c.3.v.24.n.1
6 Conſtitue ſuper eum peccatorem, c.16.v.3.n.6
Pſal.108.7. Oratio ejus fiat in peccatum, c.1.v.16.n.5
18. Fiat ei ſicut veſtimentum, quo operitur, c.8.v.22.n.1
23 Sicut umbra &c. & excuſſus ſum ſicut locuſta, c.14.v.2.n.6
24 Caro mea immutata eſt propter oleum, c.16.v.9.n.2
Pſal.110.2. Magna opera Domini, exquiſita in omnes voluntates ejus, in præf.c.6.n 1
Pſalm.115.15. Pretioſa in conſpectu Domini, &c.in præf.c.6. n. 5.& c.2.v.6.n.6
Pſ.118.17. Averte oculos meos, ne videant vanitatē, c.10.v.4.n.3
76 Manus tuæ fecerunt me, & plaſmaverunt me, c.10.v.8.n.4
109 Anima in manibus meis ſemper, c.13.v.14.n.4
120 Confige timore tuo carnes meas, c.4.v.16.n.2
128 Ad omnia mandata tua dirigebar, c.1.v.1 n.57
Pſ.119.1 Habitavi cum habitantibus Cedar, &c.c.16.v.3.n.2
Pſ.120.8 Dominus cuſtodiat introitum tuum, & exitum tuum, c.2.v.10.n.7.& c.3.v.19.n.3
Pſ 125.2 Facti ſumus ſicut conſolati, c.1.v.1.n.16. & c.11.v.16 numero 2
Pſal.125.6 Euntes ibant & flebant, mittentes ſemina ſua, ca.4 v.8.numero 7
127.3 Uxor tua in lateribus domus tuæ, c.1.v.1,n.12.& c.5.v. 24.numero 3
Pſ.128.6 Fiant ſicut fœnum tectorum, c.5.v.3.n.5
Pſ.132 *Integer paraphraſi illuſtratur*, c.1.v.n.5
Pſal.137.2 Adorabo ad templum ſanctum tuum in timore tuo; c.1.v.1.num.59
Pſal.138.2 Tu cognoviſti ſeſſionem meam, & reſurrectionem meam, c.3.v.19.n.3
15 Subſtantia mea in inferioribus terræ, c.1.v.21.n.5 & c.10. v. 8. numero 17
2 Dirigatur oratio mea ſicut incenſum, &c.c.1.v.5.n.13
Pſ 140.5 Corripiat me juſtus in miſericordia, &c.c.2.v.6.n.2.& c.5.v.18. numero 4
Pſ.141 Voce mea, &c. *Magna ex parte explicatur paraphraſi*, ca. 2.v.numero 8
Pſ 146.1 Laudate Dominū quoniam bonus eſt Pſ.&c.c.1.v.9.n.2
7 Præcinite Domino in confeſſione, c.5.v.1.n.1

Pſal.148 12 Exaltatum eſt nomen ejus ſolius, c.5.v.11.n.4

EX LIBRO PROVERBIORUM.

C.1.32 Averſio parvolorum interficiet eos, & proſperitas ſtultorum perdet illos, c.5.v.8.n.9
C.3.11 Negligere diſciplinam Domini, &c.c.5.v.17.n.7
18. Ligoum vitæ eſt his, qoi apprehenderint eam, c.2.v.3.n.2
C.4.26 Dirige ſemitas pedibus tuis, & omnes viæ tuæ ſtabilientur, c.1.v.5.n.36
C.5.20 Quare ſedoceris fili mi ab aliena? c.15.v.19.0.1
C.6.1 Si ſpoponderis pro amico tuo, defiaiſti apud extraneum manom tuam, c.17.v.3.n.8
13 Homo apoſtata vir inutilis, c.14.v.12.n.2
C.8.4. O viri ad vos clamito, & voa mea ad filios hominum, c.1.v.nomer.10
21 Dominus poſſedit me initio viarum ſuarum, c.15.v.7.n.4
C.16.9. Qui depravat vias ſuas, manifeſtus erit, c.10.v.2.n.2
C.11.28 Impius facit opus inſtabile, c.4 v.9.n.9
C.11 30 Qui ſuſcipit animas, ſapiens eſt, c.2.v.6.n.4
13.8 Viam pravam & os bilingue deteſtor, c.1.v.1.n.54
C.13 24 Qui diligit filium, inſtanter erudit, c.1.v.5.n.19
C.14.10 Cor, quod novit amaritudinem animæ ſuæ, in gaudio eius non miſcebitur extraneus, c.3.ſe.3 n.2
17.9 Qui altero ſermone repetit, &c.c.11.v.4.n.4
17.17 Frater io anguſtiis comprobatur, c.6.v.15.n.8
C.17.27 Pretioſi ſpiritus vir eruditus, c.3.v.1.n.6
C.18 15 Spiritus viri ſuſtentat imbecillitatem ſuam, &c. c.2.v.10.oum:104
C.21.1. Sicut diviſiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini, c.12.v.84.n.8
25 Deſideria occidunt pigrum, c.5.v 2.n.7
C.23.10 Ne attingas parvulorum terminos propinquus enim illorum fortis eſt, &c.c.5.v.15.n.5
C.24.10 Si deſperaveris laſſus in die anguſtiæ imminuetur fortitudo tua, c 7.v.19.n.2
15 Septies cadet iuſtus, & reſurget, c 10.v.6.n 1
C.25.20. Acetum in nitro, qui caotat carmina cordi peſſimo, c.16.v 2.n.4
C.27.3 Ira ſtulti utroque gravior, c.5 v.8.n.5
13 Aufer veſtimentum ejus, qui ſpopondit pro extraneo, ca. 2 v.20 num 9
C.31.12 Reddidit bonum, & non malum, &c.c 2.v.9.n.6
21 A n.13. uſque ad 14. *Explicatur de officio viri, atque fœminæ*, c.7.v.1.n.12

EX ECCLESIASTE.

C.1.8 Cunctæ res difficiles, c.12.v.9 n.3
5 8 Multas curas ſequuntur ſomnia, c.7.v.14.n.3
C.7.5 Cor ſapientis ubi triſtitia, c.1.v. 20.n.3
15 Malam diem præcave, c.2.v.10.n.6
18 Ne impiè agas multum, c.3 v.17.n.1
C.8.1 Sapientia hominis lucet in vultu ejus, &c.c.9 v.27.nu.2. & c.10.v.5.n.2
C.10.4 Si ſpiritus poteſtatem habentis aſcenderit ſuper te, locum ne dimiſeris, &c c.1.v.20.n.3
8.9 Qui ſodit ſoveam, &c.c.10.v.13.n.5

EX CANTICIS.

C.1.1 Si ignoras te, &c c.1.v.2.n.2.& 8.9.v.21.n.2
C.3.6 Sicut virgula fumi, c.1.v.5.n.13
C.4.2. Dentes tui ſicut greges tonſarum, quæ aſcenderunt de lavacro; omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt inter eas, in præf.c.10.v.4
C.5.14 Venter ejus eburneus, c.12.v.5.n.5
C 7.2 Venter tuus acervus tritici, vallatus liliis: in præfatione, c.10.na 4 & c.3.ſect.7. nu.1.& c.14.u.4.n 4.& c.15.u.2.nu.3.
Cap.8.6. Pone me ut ſignaculum ſupra cor tuum, in præfatione, cap.6.oum.6.

EX LIBRO SAPIENTIÆ.

Cap.1.10. Auris zeli audit omnia, c.12.v.22.nu.5
13. Sanabiles fecit nationes orbis terrarum, &c.
C.2 15 Gravis eſt nobis etiam ad videodum, &c. c.1.v.9.n.1.
19. Contumelia & tormento interrogemus eum &c.c.9.v.12.n.1
C.4.10 Propter hoc properavit educere illum, &c.c.13.v.17.n.3
12 Inconſtantia cōcupiſcentiæ traoſvertit ſenſum, c.11.v.15.n.2.
C.5.6. Ergo erravimus, *uſque ad ver.15. illuſtratur*, c.9.v.25.n.5.
C.7.2. Decem menſium tempore coagulatus ſum, &c.c.8 v.3.n.5.
3 Ego natus in ſimiliter factam decidi terram, c.1.v.21.n.3.
C 8.18 In certamine loquelæ illius ſapientia, c.15.v.1.nu.1.
C.8.21. Quoniam non poſſem eſſe continens, niſi Deus det, &c.c.1.v.5.n.22.
C 10 12. Complevit labores illius, c.1.v.6.n.1.& c.5.v.7.n.2.

EX ECCLESIASTICO.

C.1.1. Fons Sapiens verbum Dei io excelſis, & ingreſſus illius mandata æterna, in præf c.10 nu.4.
C2.1.26. Melior eſt pauper, qui ambulat in ſimplicitate ſua &c. c.1.v.1.nu.53.
28. Iracundia aoimoſitatis, illius ſubverſione eſt, c.5.v.2.n.5.
29. Io theſauris ſapieotiæ, ſignificatio diſciplinæ, c.3. Sect.7.n.2.
C.2.2. Ne feſtines in tempore obductionis, c.16.v.2.nu.3.
15. Væ duplici corde, & labiis ſceleſtis, &c.c.2.v.10.nu.8.
15. Væ diſſolutis corde, &c.c.4.v.6.nu.2.
59. Qui diligunt eum, replebuntur lege ipſius, c.1.v.9.nu.3.
C.11.14. Oculus Dei reſpeait illum in bono, c.1.v.21.n.2.
24. Benedictio Dei io mercedem juſti feſtinat, & in hora veloci proceſſus illius fructificat, c.1.v.10 nu.1.
C.18.7 8.9. Quid eſt homo natus de muliere, & quæ eſt gratia illius? &c.c.14 v.1.nu.4.
C.20.6. Eſt taceos non habens ſpiritum loquelæ, c.3.v.1
C.23.15 Eſt & alia loquela contraria morti, c.1 u 11.n.7.
C.25.24. Nequitia mulieris immutat faciē eius, &c.c.14.u.20.n.3.
Cap.27.4. Sicut io percuſſura cribri remanebit pulvis, ſic aporia hominis in cogitatu illius, c.1 ver.2.no 2
18. Qui ſervat ficum, comedet fructus ejus, & qui cuſtos eſt Domini ſui, glorificabitur, c.1.v.3.n.13
C.28.30. Aurum tuum, & argentum tuum conſla, & uerbis tuis facito ſtateram. c.3.u 1.n.6
C.33.7 Quare dies diem ſuperat, & iterum lux lucem à ſole? c.3 verſ.4.n.5
C.38.9 Fili, in infirmitate ne deſpicias teipſum, c.2.u.5.n.3
C.40.1 Occupatio magna creata eſt, &c. *Explicatur paraphraſi, uſque ad verſ.8*
C.43.7 A luoa ſignum diei feſti, meoſis ſecundom nomen ejus eſt, c.3.u.6 n.3
C.47.2 Quaſi adeps ſeparatus à carne, ſic Dauid à filiis Iſrael, c.1.u.9.num.11
C.49 1 Memoria Joſiæ io compoſitione odoris, &c.c.1.0.2.n.49

EX ISAJA.

C 1 3 Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, c.7.u.10.n.4
13 Neomeniam & ſabbatum, & feſtiuitates aliàs oon feram, c.1.u.1.num.39
21 Quomodo facta eſt meretrix ciuitas fidelis? juſtitia habitauit mea, &c.c.1 u.1.n.37
C.2.9 Incoruauit ſe homo, & humiliatus eſt uir. c.1.uer.1.n.10.
22 Cauete ab homine cujus ſpiritus in naribus ejus eſt, c.4.u.9 numero 2
C 6.5 Væ mihi, quia tacui, &c.c.13.u.21.n 6.& c.3.u.13.n.2
C.8.11 Qui ſtrident io incantationibus, &c c.4.u.12.n.2.& c.15 u.30.num.5
21 Cum eſurierit iraſcetur, & maledicet Regi ſoo, & ſuſpiciet ſurſum, c.5.u 8.n.2
C.9.1 Primo tempore alleuata eſt terra Zabulon, c.11.u.12.n.1
C.10.12 Conſummationem, & abbreuiationem faciet Dominus, &c. io præf c.6.n.3 & c.14 u.5.n 1
C.11.1. Egredietur uirga, &c. & flos de radice ejus, &c.c.9.u.84.n.4
3 Replebit eum ſpiritus timoris Domini, c.84.u.9.n.3
C.14.29. De radice colubri egredietur Regulus.c.5.u.7. n.10
C.24.22 Claudentur ibi in carcere, & poſt multos dies uiſitabuntur, c.10.u 21.n.6
1. In tribulatione murmuris, doctrina tua eis, c.3.ſect.6.n.3.
C 2.6.3. Taotum in te recordemur nominis tui, c.1.v.9.n.4.
29. Cōcepimus, & quaſi parturivimus ſpiritū ſalutis, c.6.v.10n.2
C.27.1. Super Leviathan ſerpentem vectem, c.1.v.12.n.4.
7.& 8. In menſura coutra menſuram, c.1.v.12.no.4.
C.30.26 Erit lux lunæ, ſicut lux ſolis, &c.c.3.v.5.oum.3. & cap.5 uer.19.nu 5.
32. Erit tranſitus virgæ fundatus, c.11.uerſ.9.nu.4. & uer.19.no.2 & c.7.uer.15.n.3.
C.32.4. Ligua balbo:ū velociter loquetur, & planè, c.5.u.13.n.10
38.12. Præciſa eſt velut à texente vita mea, c.7.v.6.ou.1
C 40.3 Rectas facite ſemitas, &c. verſ. 1.nu.57
C 41.10 Suſcepi de dextera iuſti mei, c.9.v.23.nu.8.
C.33.24 Servus me feciſti in iniquitatibus, c.16.v.3.nu.5. & iu præf.c.7.nu.3.
C.44 20 Forte mendacium eſt iu dextera mea, c.9.uer.32. nu.4.
C 45.7. Formans lucem, & creans tenebras, &c.c.1.v.21.n.12,
9. Teſta de ſamiis terræ, c.3.v.14.nu.2.& c.10.v.9.u.5
C.49.7. Reges videbunt, & conſurgent Principes, &c. c.1.v.6.n.5.& uer. 20.nu.15.
23. Erunt Reges nutritii tui, c.1.uer.1.n.75.
C.53 4. Verè languores noſtros ipſe tulit, c 7.v.21.nu.2
10. Voluntas Domini in manu eius dirigetur, 8.1.v.10.nu.7

C.56.5.& 7 Non dicat filius aduenæ, Separatione dividet me Dominus, &c.c 1.v.1.n.41
Cap. 58.5 Contorquere quaſi circulum caput ſuum, c.10.verſ. 15.numer.1.
C.60.17.Ponam viſitationem tuam,pacem,c.3.v.18.n.2.&26.n.3
C.62.11.Ecce merces ejus cum eo, c.1.v.10.n.1.
C.63.15. Ubi eſt multitudo viſcerum tuorum? &c.c.10.verſic. 8 numer.18
C.64.7 Alliſiſti nos in manu iniquitatis noſtræ, c.8.v.4.n.3
C.65.2 Numerabo vos in gladio, c.7.v.3.n.3.

EX JEREMIA.

Cap.2.9.10.Ut dem vobis finem & patientiam, capit.7.verſic.1 numero 2
C.3.4 A modo voca me, Pater meus es tu, c.3.ſect.8.n.3.
C.5.25.Peccata veſtra prohibuerunt bonum à vobis, cap. 15. verſ. 12.n.3
C.6.4 Significate ſuper eam bellum, c.1.v.5.n.3
C.8.14.Ingrediamur civitatem munitam,& ſileamus,ibid.&c.c.3 v.2.num.3
C.9.37 Vocate lamentatrices, ut veniant, &c.c.3.v.8.n.5
C.12.3 Sanctifica eos ad diem occiſionis, c.1.v.4.n.3
C.19 23 Fecerunt ſtultitiam Iſrael, c.2.v.10 n 3
C.22.6 Galaad, tu mihi caput Libani, c.1.v 1.n.30
C.29.22 Ponat te Dominus ſicut Sedeciam & ſicut Achab, quos frixit Rex Babylonis in igne, c.10.v.15.n.8
C.41.22.23 Curſor levis explicans vias ſuas, &c.c.11.v.15.m.3
C.43.12.Amicietur terra Aegypti, ſicut amicitur paſtor pallio ſuo, c.8.v.22.n.2
C.51.10 In diebus illis quæretur iniquitas Iſrael, & non erit, c. 10 verſ.6.num.1
26 Non tollent de te lapidem in angulum, & lapidem in fundamenta, c.1.v.18.n.4

EX THRENIS.

C.3.25.Bonus eſt Dominus ſperantibus in eum, &c. *Paraphraſi explicatur uſque ad verſ.29.*
47 Quis eſt iſte qui dixit, ut fieret Domino non jubente? ca. 1 verſ.21 num.16.
C.4 7 Candidiores Nazaræi nive, &c.c.9.v,30.n.5

EX BARUCH.

6.30 Sedent habentes capita, & barbam raſam, c 1.v.20.n.11

EX EZECHIELE.

C.14.14 Si fuerint tres viri iſti in medio ejus Noë, Daniel, & Job,&c.in præf.c.5.n.5 & v.18.n.7.& c.1.v.1.n.70
C.27.21 Arabia, & univerſi principes Cedar, cum agnis,& arietibus venerunt ad te, &c c 1.v.1.n.28
C.28.17 Ante faciem Regum dedi te, ut cernerent te, c.10.v.5 numero 7
C.29.18 Nabuchodonoſor ſervire fecit ſervitute magna: omne caput decalvatum, &c.c.1.v.20.n.11

EX DANIELE.

C.4.1 Ego Nabuchodonoſor quietus eram in domo mea, & florens in palatio meo, c.1.v.1.n.23
C.7.10.Millia millium miniſtrabant, &c.c.1.v.6.n.5
C.10.8 Deum, qui habet flatum tuum in manu ſua, & omnes vias tuas non glorificaſti, c.12.v.18.n.5
Cap.11.6 Veniet ad Regem Aquilonis facere amicitiam, cap. 8 verſ.1,num.56

EX OSEA.

C.1.4 Aſcendet de terra quia magnus dies Jezrael, c.1.v.1.n.39
C.5.4 Ego quaſi leæna, &c.capiam & vadam, &c.c.10.v.16.n.5
C.5.12 & 13. Ego quaſi tinea Ephraim, &c.c.4.v.19.n.5
C.6.1 Percutiet & curabit nos, c.5.v.18.n.3
7 Miſericordiam volo, & non ſacrificium, c 1.v.20.n.6
9 Quaſi fauces virorum latronum, c.3.v.22.n.2
C.9.7 Scitote Iſrael ſtultum Prophetam, virum ſpiritualem, c. 5.verſ.2.n.2
C.10 7 Tranſire fecit Samaria Regem ſuum, quaſi ſpumam ſuper faciem aquæ, c.1.v.1.n.69
C.11.9 Non faciam furorem iræ, quoniam Deus ego, & non homo, c.8 v.3.n.3
C.12.8 Dives effectus ſum, inveni idolum mihi, &c. cap.12.v.6 num,2.& 5

EX JOELE.

Cap.3.14 Populi populi in valle conciſionis, c.14.v.5.n.1

EX AMOS.

C.1.11 Super tribus ſceleribus Edom, &c.& tenuerit ultra furorem ſuum, c.1.v.4.n.21.& c.5.v.19.n.2
C.4.1 Quæ dicitis Dominis veſtris, Afferre, & bibemus, c.4.v. 10.numero 7.& capit.8.verſ.3.num.3
C.6.1 Ingredientes pompatice domum Iſrael, c.1.v.2.n.1.
5 Putaverunt ſe habere vaſa cantici, c.7.v.16.n.6.
C.9.7 Nunquid non ut filii Aethiopum, &c.c.1.v.1.n.41

EX ABDIA.

C.1.3 Superbia cordis tui extulit te, habitantem in ſciſſuris petrarum, & c.1.v.1.n 30
12 Non deſpicies in die fratris tui, &c.c.3.v.1.n.8
7 Viri fœderis tui, viri pacis tuæ, qui comedunt tecum, c.1.v.4 numero 19

EX JONA.

Cap.2.3 De ventre inferi clamavi, c 1.v.21.n.5.
4 Uſque ad 9. Paraphraſi explicatur, c.3.v.23.n.3.

EX MICHAEA.

C.7.4 Qui optimus eſt in eis, quaſi paliurus, c.10.v.3.n.2
19 Proiiciet in profundum maris omnia peccata noſtra, c.9.ve. 19.numero 3

EX NAHUM.

C.1.2 Dominus habens furorem, & iraſcens inimicis ſuis, c.10 verſ.14.numero 3
Cap.3.8 Numquid tu melior es Alexandria populorum? cap.3 verſic.14. numero 3

EX HABACUC.

C.1.6 Chaldeos gentem amaram & velocem, &c.c.9.v.18.n.4
C.3.5 Egredietur Diabolus ante pedes ejus, c.1.v.12.n.5,& c. 5. v.7.numero 5.
9 Suſcitans ſuſcitabis arcum tuum, c.3.v.8.n.4

EX SOPHONIA.

C.1.7 Juxta eſt dies Domini, præparavit Dominus hoſtiam, ſanctificavit vocatos ſuos, c.1.v.5.n.3.
17 Dies tubæ, & clangoris ſuper angulos excelſos, c.1.v.18.nu.4
C.2.1 Convenire, congregamini, gens non amabilis, &c.c.13 v.25.numero 7

EX ZACHARIA.

C.2.5 Ego ero eis murus ignis in circuitu, c.1.v.10.n.4
C.3.1 Satan ſtabat à dextris ejus, ut adverſaretur ei, c.1.v.6.n.8 & c.17.v.3.n.6
9 Super lapidem unum ſeptem oculi ſunt, c.1.v.8.n.2
C.9.8 Circundabo domum meam ex his, qui militant mihi, c.8 v,6.numero 5
9 Aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ, c.1.v.3 numero 12
C.11.4 Paſce pecora occiſionis, quæ qui poſſederant occidebant &c.& vendebant dicentes, Benedictus Deus, &c.c.1.v.5.n.23

EX MALACHIA.

Cap.1.13 Dixiſtis, Ecce de labore, & exufflaſtis illud, c.11.ve.20 numero 4
C.2.9 Accepiſtis faciem in lege, c.13.v.8.n.1
C.3.1 Angelum teſtamenti, c.9.v.23 n.8

EX LIBRIS MACHAB.

Lib.2.c.7.23 Mundi creator, qui formavit hominis nativitatem, quique omnium invenit originem, c.21.v.25.n.3. & c.10 v.8.numero 13

EX MATTHAEO.

C.2.1 Ecce Magi ab Oriente venerunt, c.1.v 3.n.28
C.3.18 Qui fuit Adam, qui fuit Dei, c.1.v.1 in append.3.n.40
C.4 10 Dominum Deum tuum adorabis, c.1.v.1.n.59
11 Tunc reliquit eum diabolus &c. c.2.v.8.n.1
2 Aperiens os ſuum, &c.c.3.v.1.n.4
7 Orantes nolite multum loqui, c.11.v.2.n.5
8 Beati mundo corde, c.1.v.1.n.53
C.5.13 Vos eſtis ſal terræ, c.6.v.5.n.6
22 Qui iraſcitur fratri ſuo ſine cauſa, &c.c.2.v.10.n.1
26 Eſto conſentiens adverſario tuo citò, dum es in via cum eo, ne fortè, &c.c.1.v.6.n.8
39 Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam, &c.c.1.20.n.10
C.6.16 Exterminant facies ſuas, c.7.v.9.n.1
17 Qualis eſt hic, quia venti, & mare obediunt ei? c.1.v.18.n.6
26 Conſiderate lilia agri, &c.c.3.Sect.7.n.4.& c.15.v.5.n.3
C.7.23 Diſcedite à me omnes, qui operamini iniquitatem, c.1 v.1.num.62
C.8.17 Ipſe infirmitates noſtras accepit, c.7.v.21.n.2
C.9.23 Tibicines, & turbam tumultuantem, c.3.v.8.n.5
C.11.19 Juſtificata eſt ſapientia à filiis ſuis, c.4.v.17.n.1
26 Si Satanas Satanam eiicit, adverſus ſe, &c.c.1.v.6.n.8
C.12.40 Sicut fuit Jonas in ventre ceti, ſic erit, filius hominis in corde terræ, c.1.v.21.n.5
17 Caro & ſanguis non reuelauit tibi, &c.c.10.u.4.n.3

C.16.19.Tibi dabo claves regni cœlorum, c.12.v.14.n.3.
20.Vade poſt me Satana, ſcandalum mihi es, c.1.v.6.n.8.
C.17.2.Veſtimenta facta ſunt alba, &c. c.9.v.30.n.5.
C.22.12.At ille obmutuit, c.3.v.2.n.3. & c.5.v.16.n.4.
13.Mittite eum in tenebras exteriores, c.10.v.21.n.11.
C.23.14.Væ vobis, &c. quia comeditis domos viduarum, &c. c.10.v.8.n.12.
C.24.29.Erunt ſigna, &c. c.9.v.3. Stellę de cœlo cadent, c.3. v.9.n.3.& c.14.v.12.n.4.
C.25.6.Clamor factus eſt, Ecce ſponſus venit: exite, &c. ca. 14.v.15.n.8.& c.8.verſ.6.n.5.
C.26.41.Spiritus promptus eſt, &c. c.5.v.7.n.10.
61.Solvite templum hoc, &c. c.11.v.4.n.4.
C.27.53.Et venerunt in ſanctam civitatem, c.3.v.14.n.4.

EX MARCO.

Cap.3.21.Exierunt tenere eum, &c. c.11.v.2.n.3.
C.7.22.Blaſphemia, ſuperbia, ſtultitia, c.5.v.2.n.2.
C.9.19.O generatio incredula, quãdiu apud vos ero? c.10.v.1.n.2.
23.Omnia poſſibilia ſunt credenti, in præfat.c.8.n.3.
48.Omnis igne ſalietur, & omnis victima ſale ſalietur, c.5.v.7.n.4

EX LUCA.

Cap.1.34.Virum non cognoſco, c.14.v.4.n.4.
35.Quod ex te naſcetur ſanctum, vocabitur, &c. c.14.v.4.n.4.
53.Eſurientes implevit bonis, & divites dimiſit inanes, c.1.v. 2.n.4 & c.11.v.12.n.1.
C.2.19.Maria conſervabat omnia verba hæc conferens in corde ſuo, c.10.v.12.n.3.
29.Nunc dimittis ſervum tuum in pace, c.3.v.13 n.5.
C.6.41.Ex abundantia cordis os loquitur, c.3.v.1.n.6.
C.9.28.Veſtitus ejus refulgens, c.9.v.30.n.5.
C.10.10.Sacerdos viſo illo præteriit, c.6.v.15.n.5.
C.11.29. Qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud, c.2.10. verſ.12.num.9.
C.12.15.Cavete ab omni avaritia, quia non in abundantia cujuſque, vita eſt ejus, c.11.verſ.19.n.1.
19.Anima mea requieſce, &c.c.3.v.26 n.1.& c.11.v.19.n.1.
20.Stulte, c.5.v.3.n.1. Quæ paraſti cujus erunt? c.5.v.5.n.2.
C.13.12. Qui prior deſcendiſſet, ſanus fiebat à quacunque detinebatur infirmitate, c.9.v.12.n.6.
C.15.4.Ad nonaginta novem, &c. c.9.v.3.n.3.
C.16.19.Epulabatur quotidie ſplendidè, c.1 v.4.
25.Memento, quod recepiſti bona in vita tua, c.2.v.10.n.7.& ca. 9.verſ.7.num.4.
21.Ut portaretur in ſinum Abrahæ, c.3.v.3.n.7.
C.24.31.Evanuit ex oculis eorum, c.7.v.9.n.1.

EX JOANNE.

C.1.13.Non ex ſanguinibus, nec ex voluntate carnis, c.14.v.1.n.1.
16.De plenitudine ejus accepimus gratiam pro gratia, c.2.v.4.n.3
29.Ecce qui tollit peccata mundi, c.14.v.4.n.2.
27.Non ſum dignus, ut ſolvam, c.3.v.14.n.3.
C.5.30.Non poſſum ego à me ipſo facere quidquam: ſicut audio, judico, c.1.6.v.9.n.5.
C.6.44.Quò ibimus? verba vitæ æternæ habes, c.8.v.4.n.2.
C.7.23 Totum hominem ſalvum feci, c.10.v.8.n.8.
C.8.56.Abraham exultavit, ut videret diem meum, in præfat. c.7.n.1.& 9.
C.9.1.Præteriens vidit cæcum, &c. c.6.v.15.n.3.
5.6.Expuit in terram, & fecit lutum, &c. c.10.v.8.n.11.
C.10.3.Proprias oves vocat nominatim, & educit eas, cap.1. v.8.num.10.
19 Dicebant, Dæmonium habet, & inſanit, c.11.v.2.n.3.
C.11.34.Ubi poſuiſtis eum? c.1.v.9.n.8.
43.Voce magna clamavit, &c. c.14.v.5.n.2.
50.Expedit vobis, ut unus moriatur homo pro populo, cap.1. verſ.21.num.26.
3.Veniebant, & dicebant: Ave Rex, &c. c.8.v.12.n.2.
C.14.27.Pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, &c. in præfat.c.6.n.3.
C.17.9.Pro eis ego ſanctifico meipſum, c.1.v.5.n.3.
C.19.22.Quod ſcripſi, ſcripſi, c.12.v.24.n.1.
C.19.31.Erat magnus dies ille Sabbathi, c.1.v.1.n.39.

EX ACTIS.

Cap.1.11.Sic veniet, quemadmodum vidiſtis eum, c.19.v.3.n.4.
15.Erat turba hominum ſimul, ferè centum viginti, c.1.v.21.n.17.
C.2.3.Apparuerunt illis diſpertitæ linguæ, c.17.v.5.n.1.
24.Quem Deus ſuſcitavit ſolutis doloribus inferni, c.14.v.14.n.3
C.4.Lapis, qui reprobatus eſt à vobis, c.5.v.17.n.2.
C.7.54.Diſſecabantur cordibus ſuis, c.10.verſ.1.n.2.
C.9.5.Durum eſt tibi contra ſtimulum calcitrare, c.5.v.2.n.3.
15.Ego oſtendam illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati, & abiit Ananias, c.1.v.11.n.2.
C.10.2.Religioſus ac timens Deum, c.1.v.1.n.59.
38.Pertranſiit benefaciendo, & ſanando, c.1.v.7 n.4.
C.12.13.Eò, quod non dediſſet honorem Deo, c.1.v.20.n.7.
C.14.13.Conſciſſis tunicis ſuis exilierunt in turbas, &c.c.1.v.20. n.7.& c.1.v.1.& nos mortales ſumus ſimiles vobis, & ca.2.v.3. numer. 3.
C.17.30.Deſpiciens ignorantiæ noſtræ tempora, c.3.v.26.n.4.
31. Judicaturus eſt orbem in viro, in quo ſtatuit, c.1.v.26.n.13.
C.20.23.Nec facio animam meam precioſiorem, quàm me, c.5. verſ. 17. num. 8.
C.25.21.Feſtus cum veniſſet in provinciam, c.1.v.7.n.4.
C.26.29. Opto apud Deum, & in modico, & in magno, &c. Fieri tales, qualis ego ſum, c.5.v.17.n.8.
24 Inſanis Paule, &c. c.11.v.2.n.3.
C.42.13. Convenerunt adverſus ſanctum tuum puerum Jeſum facere, quæ manus tua, & conſilium tuum decreverunt fieri, c.1.v.21.n.17.

EX EPIST. AD ROMAN.

C.1.3.Factus eſt ei ex ſemine David, ſecundum carnem, cap. 1.verſ.2.num.8.
16.Vos eſtis vocati Jeſu Chriſti, c.1.v.4.n.13.
31.Sine affectione, abſq. fœdere, abſq. miſericordia, c.1.v.20.n.1.
C.2.5.In die revelationis, &c.c.15.v.16.n.2.
5.An divitias bonitatis ejus contemnis? tu autem theſaurizas tibi iram, c.14.v.17.n.1.
C.7.17.Quod habitat in me peccatum, c.14.v.4.n.2.
C.8.29.Vanitati enim creatura ſubjecta eſt, &c. c.2.v.9.n.5.& ca. 12.verſ.9.num.7.
C.9.17.In hoc ipſum excogitavi te, ut oſtendam in te virtutem meam, c.2.v.6.n.10.
C.12 9.Odientes malum, adhærentes bono, c.1.v.1.n.61.

Ex I. AD CORINTH.

C.1.17.Non in ſapientia verbi, c.1.v.1.n.6.
C.4.2.Hic jam quæritur inter diſpenſatores, ut fidelis quis inveniatur, c.1.v.1.n.75.
C.5.5.Decrevi tradere Satanæ in interitum carnis, c.2.v.9.n.3.
8.In azymis ſinceritatis, & veritatis, c.1.v.1.n.53.
51.Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur, c.14.verſ.14.num.4.
C.7.28.Ego autem vobis parco, c.6.v.10.n.3.
40.Puto, quod & ego ſpiritum Dei habeam, c.14.v.14.n.1.
C.8.4.Quia nihil eſt idolum in mundo, c.13.v.4.n.4.
C.10.13.Faciet cum tentatione proventum, c.1.v.18.n.8.
C.14.13.Qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, in præfat.c.9.n.3.
38.Si quis ignorat, ignorabitur, c.9.v.21.n.2.
C.15.44.Si eſt corpus animale, eſt ſpirituale, &c.c.2.v.4.n.5.
54.Abſorpta eſt mors in victoriam, c.10.v.8.n.12.
C.16.22.Si quis non amat Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, ſit anathema, c.15.v.16.n.2.

EX II. CORINTH.

Cap.2.21.In inſipientia, dico plus ego, c.5.v.2.n.4.
C.3.7.Adulterantes verbum Dei, in præf. c.10.n.3.
C.3.7.Propter gloriam vultus eius, quæ evacuatur, c.16.n.4.
C.4.8.In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur, c.6.verſ.23.n.1.
C.5.1. Terreſtris domus noſtra hujus habitationis, quæ diſſolvitur, &c. c.4.v.19.n.2.
17. Ergo mors in nobis aliquid operatur, vita autem in vobis, c.5.verſ.17.n.3.
C.6.11. Os meum patet ad vos, c.3.v.1.n.5.
12.Omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt, c.7.v.1.n.8.
C.12.7.Angelus Satanæ, qui me colaphizat, c.2.v.8.n.3.
7.Ne magnitudo revelationum extollat me, c.4.v.23.n.1.
10. Cum infirmor, tunc potens ſum, c.2.v.5.n.3.
C.15.10.Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, c.9.v.21.num.1.

EX EPIST. AD GALAT.

C.2.20.Quod nunc vivo in carne, in fide vivo filii Dei, &c.c. 6.ver.11.num.6.
C.3.19.& 20.Lex ordinata per Angelos in manu mediatoris: mediator autem unius non eſt, c.0.v.33.n.5.
C.4.4.Factum eſt ex muliere, c.14.v.1.n.2.
14.Tentationem veſtram, quæ erat in carne mea, non ſpreviſtis, c.2.v.8.n.3.

Cap.

Digitized by Google

Cap.6.1.Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto,vos,qui ſpirituales eſtis, hujuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis, cap. 13.verſ.4.num.5.

C.6.7.Stigmata Domini mei in corpore meo porto,c.1.v.21.n 18.

EX EPIST. AD EPHESIOS.

Cap.3.8.Quæ ſit diſpenſatio ſacramenti abſconditi à ſæculis in Deo, qui omnia creavit, c.1.v.1.n.40.

15.Ex quo omnis paternitas in cœlis, & in terra nominatur, c. 1.v.5.n.5.& v. in append.3.n.40.

C.4.9.Deſcendit primum ad inferiores partes terræ,c.1.v.21.n.5.

D.5.25.Chriſtus dilexit Eccleſiam non habentem maculam, aut rugam, c.5.v.13.n.9.

C.6.12. Non eſt nobis colluctatio adverſus carnem, & ſanguinem, &c. c.3.ſect.7.n.4.&c.1.v.1.n.3.

EX EPIST. AD PHILIP.

C.2.6.Non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem Deo, cap. 9.verſ.20.num.1,

9.Exaltavit illum, & dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, c.12.v.11.n.4.

C.3.19.Quorum Deus venter eſt, c.6.v.5.n.4.

C.4.8.Quæcumque amabilia ſunt,hæc cogitate,c.1.v.1.n.58.

EX EPIST. AD COLOSS.

C.3.15.Pax Chriſti exultet in cordibus veſtris, in præf.c.3.n.6.

C.13.15.Grati eſtote, c.1.v.1.n.58.

EX I. EPIST. AD THESSAL.

C.2.16.Pervenit ira Dei in illos uſque in finem,c.15.v.20.n.1.

EX 3I. AD THESSAL.

C.3.4.Dominus dirigat corda veſtra in charitate Dei, & patientia Chriſti, c.11.v.13.n.4.

EX I. EPIST. AD TIMOTH.

C.1.2.Qui eſt ſalvator omnium hominum, maximè fidelium, c. 17.verſ.9.n.1.

C.2.9.Non in tortis crinibus, c.5.v.13.n.9.

C.3.3.Non percuſſorem, c.16.v.11.n.3.

C.6.17.Divitibus hujus ſæculi præcipe, non altum ſapere; c. 8.v.13.n.4.&c.5.v.3.n.1.

EX II. AD TIMOTH.

Cap.2.8. Volo viros orare in omni loco, levantes puras manus, c.9.v.30.n.7.

15.Recte tractantem verbum veritatis, in præf.c.10.n.4.

21.Si quis emundaverit ſe ab iſtis,erit vas in honorem ſanctificatum, & utile domino, & ad omne opus bonum paratum, cap. 14.verſ.16.n.13.

EX EPIST. AD TITUM.

Cap.1.7.Non percuſſor, c.5.v 21.n.3.

16.Abominati incredibiles, & ad omne opus bonum reprobi, c.15.v.16.num.3.

EX EPIST. AD PHILEMON.

18.Illum, ut mea viſcera ſuſcipe, c.1.v.19.num.7.

EX EPIST. AD HEBR.

C.1.3.Portans omnia verbo virtutis ſuæ, purgationem peccatorum faciens, c.10.v.8.n.13.

5.Cui Angelorum dixit aliquam, filius meus es tu. c.2.v.6.n.3.

C.2.10.Decebat eum, propter quem omnia, qui multos filios in gloriam addnxerat, auctorem ſalutis eam per paſſionem conſummare, in præfat. c.9.n.3.

12.Vendidit primitiva ſua, c.1.verſ.5.n.19.

C.3.6.Si gloriam ſpei uſque ad finem firmam teneamus, c.5.v. 17.num.3.

C.5.Omnis pontifex ex hominibus aſſumptus, &c.c.1.v.5.n.10.

C.7.1.Melchiſedech, Rex juſtitiæ, c.1.v.1.n.14.

C.9.15.Novi teſtamenti mediator eſt,c.9.v.23.n.8.

C.9.22.Statutum eſt hominibus ſemel mori,c.14.v.5.n.2.

C.10.5.Corpus autem aptaſti mihi, c.11.v.13.n.1.

31.Horrendum eſt incidere in manus Dei viventis,c.9.v.3.n.3.

C.11.19.Arbitrans quia, & à mortuis ſuſcitare potens eſt Deus; unde eum in parabolam accepit in præf.c.7.n.9.

C.12.4.Obliti eſtis conſolationis, quæ vobis tanquam filiis loquitur, &c.uſque ad v.7.c.15.v.17.n.9.

12.Remiſſas manus, & ſoluta genua, c.4.v.4.n.1

16.Ne quis fornicator aut prophanus, ut Eſau, &c.c.1.n.17.

C.13.1.Charitas fraternitatis maneat in vobis, c.1.v.5.n.20.

EX EPIST. JACOBI.

C.1.2.Omne gaudium exiſtimate fratres, cum in varias tentationes incideritis, c.5.v.22.n.2.

8.Vir duplex animo, &c.c.2.v.10.n.8.

15.Concupiſcentia cum conceperit,&c.c.15.v.35.n.4.&c.14.v. 4.n.2.&c.3.v.12.n.2.

17.Apud quem nulla eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis obumbratio, c 7.v.18.n 3 & c.14.v.2.n.5.

21.Suſcipe inſitum verbum, c.1.v.1.n.50.

C.2.23.Tu ſede hic benè, &c. c.5.v.21.n.2.

C.4.8.Purificate corda veſtra, duplices animo, c.1.v.1.n.53.

Ca.5.13.Infirmatur quis, inducat presbyteros Eccleſiæ,& orent ſuper eum, c.2 v.5.n.3.

17.Orate pro invicem, ut ſaluemini, &c.uſque ad v.19.c.1.n.3.

EX EPIST. I. JOAN.

Cap.3.2.Nondum apparuit, quod erimus, c.10.v.14.n.1.

4.Peccatum eſt iniquitas, c.13.v.23.n.3.& 4.

EX I. PETRI.

Cap.2.7.Juſtum Loth oppreſſum à nefandorum injuria, &c.ca. 1.v.1.num.68.

C.4.5.Deus ſuperbis reſiſtit, c.5.v.12.n.4.

C.14.4.Quod eſt honoris, & gloriæ, & virtutis Dei, ſuper vos requieſcit, c.1.v.21.n.18.

EX II. PETRI.

Cap.2.3.In avaritia fictis verbis de vocis negotiabuntur; ca.13. verſ.10.0.2.

4.Deus Angelis peccantibus non pepercit, ſed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, c.18.v.21.n.11.

EX EPIST. JUDAE.

6.Angelos, qui non ſervaverunt ſuum principatum, in judicium magni Dei, vinculis æternis ſub caligine reſervavit, cap.11. verſ.21.num.11.

16.Mirantur perſonas quæſtus gratia, c.13.v.9.n.2.

EX APOCALYP.

C.1.3 Tempus propè eſt, c.1.v.21.n.19.

C.5.10.Feciſti nos Deo noſtro Regnum, & Sacerdotes, in præf. c.3.num.6.

C.6.6.Bilibris tritici denario, & tres bilibres hordei denario; c.5.v.20.num.3.

C.9.6.Quærent homines mortem, & non invenient eam, cap. 3.verſ 22.num.1.

C.12.1.Vidi cœlum novum, & terram novam,&c.c.14.v.12.n.4.

C.14.15.Mitte falcem tuam, & vindemia botros vineæ terræ, c. 6.verſ.4.num.6.

C.20.1.Habent clavem abyſſi, & catenam magnam in manu ſua, c.1.verſ.12.num.9.

INDEX EORUM, QUÆ PRO EVANGELIIS

ET CONCIONE USUI ESSE POSSUNT.

QVAMVIS hos commentarios ita cum aliqua morum utilitate condire curaverimus, ut inde ad ea, quæ pro concione proponi ſolent, Lector multiplicium indicum uſu non parum iuvari poſſet: tamen, ut multorum votis reſponderemus, quaſdam, non omnes, conſiderationes, vel, ut vocant, diſcurſus, qui opportuni viderentur, in peculiaria ſingillatim Euangelia diſtribuimus. Neque dubium, quin pro ſuo quiſque vel palato, vel neceſſitate utiliora, & opportuniora multa inter legendum obſervare poſſit. Quæ autem in hoc Indice citantur, ferè ſemper copioſè tractantur ſuis locis, ut quærendi laborem non minori inveniendi fructu Lectori compenſaremus.

Domin. I. Advent. Luc. 21.

Erunt ſigna. Solet Deus præmonere juſtos futuræ calamitatis, c.3.v.25.n.3. Erunt autem hæc ſigna velut inſignia Divinæ potentiæ, ſtellas claudentis, *quaſi ſub ſignaculo*, ca.9.v.7.Et propter mirabilem rerum immutationem, c.14.v.12.

In Sole, Luna & Stellis. In his Deus ſuam potentiam oſtentat,

tat,c.9.v.7,& v.9 * Et ſunt milites Dei imperatoris adverſus impios, c.7.v.1.n.2 * Videbuntur itaque creaturæ laſſatæ multo labore ſerviendi homini, & ſævire in illum, c.12.v.9.n.3. & v.15. n.2. * Maxima autem tribulatio ſemper cum obſcuritate,& tenebris conjuncta, c.3.v.5.n.3. & c.17.v.7.n.1. & v.12.n.5.

Areſcentibus hominibus. Impii præſertim,quorum conſcientia ſemper præſumit ſæva, c.15.v.21.22.& 23

Quæ ſupervenient univerſo orbi. Etiam res inanimatę hujus mutationis participes. Et cœli innovandi,&c.c.34.v.12.n.3.&4,* Et videbuntur tunc mundus diſſolvi,aut dilacerari, n.5. & 6.

Virtutes cœlorum movebuntur. Stellæ videbuntur præ languore de cœlo cadere, aut cometæ,c.3.v.9.n.3.& c.14.v.12.n.1.

Videbunt filium hominis venientem. Veniet tandem, licet tardo gradu divina procedat ira,c.10.v.5.n.4. * E cęlo autem dicitur egredi præliaturus cum hoſte,c.6.v.4.n.2.& c.13.v.11.n.6 * Et in aere figit tentorium,c.9.v.8.n.3.& 4 * Primus autem judicis conſpectus erit impiis maximè terrificus c.33.v.11.n.4.& 5

In nubibus, Quæ ſunt judicis tribunal , & Imperatoris tentorium , c.13.v.11.n.4.

Reſpicite & levate capita,&c. Levate caput accipitur in bonũ, c.10.v.13.n.3.4.5.* Deus juſtis caput ſuſtentat,at impii concidunt facie,& capite,n.5. * Illi in media tempeſtate tranquilli, c.9.v.5. n.6 * Unde impii areſcunt præ timore, juſti lætantur,c.35.v.21. n.3.* Juſtis autem ipſæ tribulationes bonam ſpem iniiciunt,c.4.v. 9.n.5. * Et expectatio creaturæ , revelationem filiorum Dei expectat , c.5.v.16.n.1.

Videte ficulneam,&c. Juſtus in fine floret ſicut palma,c.8.v.19. n.3.& v.7.n.1.

Cœlum & terra tranſibunt. Omnia enim præter Deum mutationi obnoxia, c.10 v.5.n.2.& c.7.v.16.n.4.5.6.& 7.

Verba mea non præteribunt , c.14.v.5.n.2.& v.12.n.3.

Dom. II. Adven Matth. 11.

Cum audiſſet , *&c.* Tribulationes ſane aperiunt auriculam, & erudiunt, in præf.c.3.n.6. * Et ad philoſophandum impellunt, c. 3.v.16.n.6.& v.21 n.2.13.

Joannes in vinculis. Eſt enim *Vinctus ſpei* , c.2.v.16.n.1.* Tribulationes autem carcer ſunt,& Vincula, c.3.v.23.n.2. & c.12.v. 24.n.3.& c.13.v.27.n.4.& c.16.v.12.n.5. * Hujus carceris Janior Deus c.15.v.15.n.5.& c.16. citato .

In vinculis. Cur permittat Deus juſtos cadere in manus impiorum,c.5.v.15.n.5 * Et quid ex illorum ærumnis eliciat Deus, in præf.c.6.n.5.6. * Juſtorum autem ærumnæ ſunt valde mirabiles,c.17.v.8. Vide etiam in verbo *Tribulatio*. * Conjectus autem in vincula ab Herode , quod divites graviter ferant reprehendi , c.12.v.6.n.2. Fœmina autem viro exiſtit cauſa errandi, c.14.v.1. n.2.& c.2.v.9.num.3.

Qui venturus es . Loco Moyſis , Mediator & Sequeſter, *qui ponat manum ſuam in ambobus* , c.9.v.33.n.5.7 8.

An alium expectamus . Juſtorum nomen , Sperantes in Domino , c.13.v.15.n.3. * Sed expectandum longanimiter , & non præſcribendum Deo tempus , n.2.

Euntes renunciate , *&c.* Principum propria beneficientia,c.12 v.21.n.4.& c.3.v.15.n.3 * Debent etiam requirere , quibus prodeſſe poſſint, c.3.v.4. Dei viſcera ad benefaciendum ſponte propenſa , c.10.v.8.n.2.

Cæci vident ,*claudi ambulant* , *&c.* Chriſtus Ieſus medicus vitæ , & morborum deploratorum , c.2.v.6.n.8. * Languores noſtros ad ſe tranſtulit , c.7.v.21.n.2.3. * Eſt Chirurgus, qui vulnerando medetur , c.5.v.18.n.1.2,3. At mundus, medicus inutilis, c.13.v.4.n.3 & 4.

Pauperes evangelizantur. Divites ſcandaliſantur paupertate Chriſti , ſub qua latet Dei virtus, c.1.v.1.n.5. & 6. Et contemnunt divina , cap.8.v.13.n.3.

Illis abeuntibus. Captat nimirum opportunitatem honorandi ſui juſti , c.1.v.8.n.2.& 12.& in præf. c.6.n.2. * Magna verò laus, viventem à Deo commendari, c.2.v.3.n.6. * Gloriatur verò de ſervo Deus, c.1.v.8.n.8.

Cœpit dicere. Cum ante vincula non laudaſet,nam ſanctitatis laus poſt tribulationem, non patet calumniæ , c.2.v.3.n.5.

Arundinem vento agitatam Videtur ex oppoſito Herodem, & principes alios notare inconſtantiæ , c.10.v.5.n.2.Juſtus conſtans in bono , c.13.v.13.n.4. Damnatur obſtinatio c.14.v.22.n.5. & c. 12. ver. 14. num. 3.

Arundinem. Humanæ fælicitatis ſymbolum , eſt enim ſine fructu , ſicut *Juncus* , c.8 v.12.n.2.& 3.

Hominem mollibus veſtitum. Videtur prædicator mollis, cum mollia conſectatur, cum debet utilia, in præf.c.10.n.3.& 4.

Ecce qui mollibus veſtiuntur, *&c.* Vide Verbo Dives.

Et plusquam Prophetam , *&c.* Propheta familiariſſimus Deo , & aliæ etiam acceptiones , in præfat. c.9.n.2.

Domin. III. Adven. Joann. 1.

Miſerunt Judæi. Captivitate,& ſervitute mũdi oppreſſi, Dei ſervitutẽ ſuaviſſimã quęrere tenebantur,c.1.v.9.n.5.6.7.& 8.v.9.n.4

Ad Joannem . Longè abſentem, cum tamen prælatus debeat adeſſe, & viſitare, c.5.v.24.n.4. * Non ad Chriſtum, cujus vita diſſimilis illis erat, *gravis etiam ad videndum* , c.1.v.9.n.11.

Ut interrogarent , *&c.* Deſiderant principem qui illorum voluntati obſequatur , c.1.v.1.n.69. * Et velut Idololatræ provocant Deum , volentes illum ſua manu efficere , c.12.v.16.n.5.

Et confeſſus eſt, *&c.* Sapiens Joannes,nam inſipiens eſſet ſi ſuperbiret,& colluctaretur cum Deo,ut illius divinitatem ſubriperet, c.12 v.19.n.5.& c.5.v.12.n.4. Vide etiam verbo Superbia. * Eſt etiam Angelus cujus propria eſt fidelitas in miniſtrando, c.1.v. 81.n.3 * Et qui dicitur ex ſe nullam habere lucem coram Deo, ibi. n.4 * Sicut etiam creata ſanctitas corã Deo evaneſcit,c.4.v.17.n.2

Quid dicis de teipſo? Laus ore proprio ſordeſcit , c.9.v.20.n.1.

Ego vox. Simplex videlicet , & non multa falſorum prophetarum ſtridentium , &c. c.4.v.12.n.2.

Dirigite viam, *&c.* Explicatur,c.1.v.1.n.56.& c.11.v.13.n.4.

Quid ergo baptizas? Favoris humani inconſtantia,c.8.v.11.n.3. & 4.v.13.n.4.

Medius veſtrum ſtetit . In medio eſſe, quid ſit , c.1.ver.6.n.6. * Et Chriſtus mediator , ſuprà in 2. Domin.

Quem vos neſcitis. Idem contingit nobis obliviſcentibus Deũ, *in quo vivimus* , *&c.* c.9 v.11.n.2.3.4.& v.8.n.3.

Ante me factus eſt. Explicatur,c.15.v.7.n.2. Eſt autẽ Chriſtus exemplar juſtorum, tribulatorum præſertim, in præf.c.7.n.1.

Cujus ego non ſum dignus,ut ſolvam,*&c.* c.3.v.14.n.3 * Et quid *Calceamentum* Chriſti , c.1.v.1.n.35.

Domin. IV. Adven. Luc. 3.

Anno quintodecimo. Reges proprios aufert Deus propter peccata , c.12.v.18.& v.19.& v.21.

Sub Principibus Sacerd.&c. Reliquæ dignitates, inferiores Sacerdotali, c.1.v.5.n.15.16.17.& 18.

Anna & Caipha. Abundavit tunc iniquitas , propter prava majorum exempla , c.1.v.1.n.75.76.& 77.

Factum eſt verbum , *&c.* Revelatio verbum , aut viſio, c.4.v. 13.n.2.& c.11.v.5.& 6. * Expectandum autem ſacerdoti & prædicatori matura ætas , ſicut militi , c.7.v.1.n.11.

In deſerto. Juſtus *abſtinet a foveis* impiorum : impii autem illum inſectantur velut feram aggreſtem deſerti, c.16.v.10.n.7. * Fugit etiam ille ſæculi, & vitæ tumultum, in præf. c.6.n.2.& c.3 v.13.n.5.6 7 * Requirit autem Deus juſtum abſconditum,c.3.v. 4.n.5. * Sic Johannes eſt *Lampas contempta apud cogitationes divitum , parata ad tempus ſtatutum* , c.12.v.5.

Et venit prædicans . Poſtquam diuturno ſilentio loqui, c.3.v.1. n.3. * Et poſtquam tolerantiam laborum , effectus eſt magiſter ibid. n.2. & in præf. c.4.n.6.

Baptiſm. Pœnit. Propter quam Deus diſſimulat peccata, c.3.v. 26.n.4. * Et propter quam occultantur , ne pateant Divinæ juſtitiæ,c.14.v.13 * In quo Divinæ providentiæ longitudo reſplendet, c.11.v.9.n.4.

Omnis vallis implebitur, c.1.v.2.n.57.

Rectas facite ſemitas , *&c.* Semitæ impiorum, incurvatæ , c.6. v.18. * Illi enim errant & delinquunt in via,c.8.v.4.n.2. * Et *fruſtra incedunt per invium* , c.12.v.24.n.4. & 5.

In die Natiuitatis.

Filii Dei natiuitatis temporalis,& æterna,mũda & lucida, cap. 84.uerſ.4.n.4. * Illius nuptiæ cum natura humana indiſſolubiles, cap.9.uer.33.nu.7. * Deus homo eſt perfectus Mediator, ibidem. Et eſt *Germen nominatum*, c.14.u.9.nu.4. Illius caro cum diuinitate, hamus ad *ſuſcitandum Leuiathan*, cap.3.u.8.nu.1. * Deum igitur in carne paſſibili deſiderabat Iob uidere, in pręf.cap.7.n.1.

Per Chriſtum Deum & hominem reducimus in Deum, *ex quo omnes paternitas*,*&c.* cap.1.u.1. in append.3.num.40. * Et quod infans licet, tamen incipit tentare pondus peccatorũ, c.7.uer.1.n.2.

Peculiaria etiam Euangelii illius Diei , de militia angelorum, cap.7.u.1.n.3. De feſtinatione paſtorum , & diligentia in rebus diuinis,c.1.u.5.n.10.& 11. Pro tenuitate præſepis , contra luxum magnificarum domum,c.15.u.28.nu.1.

In die Circumciſ. Luc.2.

Vocatus eſt nomen , *&c.* Nominum imponendorum ſcientia , & ſignificatio quærenda, in præf.c.8.u.9.num.10. * Quoto autem die imponeretur nomen infantibus , c.10.u.19.nu.2. * Eſt in hac ſtatus paſſibilis mutatione , nomen nouum accipit. c.1. u.1.nu.47. * Et ſuo ſanguine , & dolore glorioſum nomen obtinet ,

Digitized by Google

cinet, cum in iuſtorum aliorum ærumnis, *ſit nomen eius benedictum*, c.1.v.21.n.17.* Et cum in nativitate fuerit Germen, nunc eſt *Germen nominatum*, c.14.v.9.nu.4.

Vt circumciderentur. Patris, Regis dextera cruentata, fœderis ſymbolum, c.9.v.13.n 7.* Et cum hominem quodam quaſi labore manuum crearit, nunc majori purgationem peccatorum facit, c.10.v.8.n.13.14.* Ergo iam nunc eſt *homo natus de muliere*, &c. *Qui quaſi flos egreditur, & conteritur*, &c.c.14.verſ.1.

In Epiphan. Matth. 2.

Ecce Magi. Sapientes videlicet, qui olim erant reges, c.1.v.1.n. 84.* Debet enim eſſe rex ſapiens, c.11 v.13.nu.9.* Ex ſapientibus, etiam olim Sacerdotes, c.1.v.5.nu.19.

Ab Oriente, c.1.v.1.n.6. Ut multi ab Oriente venientes recumbant in regno, &c. c.1.v.1.nu.59.

Venerunt, Primitiæ Gentilitatis, horum etiam præcurſor & figura Job.c.1.v.1.n.35.& 36.* Gentes autem agnoſcentes Chriſtum comprimunt ſuperbiam Judæorum nu.37.

Vbi eſt? Quærenda & curanda Divina diligenter, c.2.v.5.n.9.10 & 11.& c.3.v.4.n.5.

Herodes turbatus. Tyranni comes perturbatio, & timor, c.3.v. 25.n.5.& c.15.v.20.* Et incumbit potiſſimum anguſtia *in regem, qui præparatur ad prælium*, c.15.v.24. Inde autē turbatur impius, unde juſti lætantur, c.15.v.21.n 2.4.7.* Honorem autē iniuſtum timet amittere, c.9.v.20.n.8.* Sed fruſtra timet; nam juſtorū regnum ſtabilit Deus, ab impiis aufert, c.12.v.18.19.21.& c.5.v.11.

Et omnis Jeroſolima. Nam regis ad exemplum componitur urbs tota, c.1.v.1.nu.77.

Et congregans, &c. Conſilia impiorum *addicit* Deus *inſultum finem*, c.12.v.20.& 24.& c.5.v.12.13.14.* *Fruſtra* igitur conatur *impii ſuper domum ſuam, & non ſtabit*, c.8.v.15.

Diligenter didicit. Sapientia carnis inutilis, imò nociva, ca.8.v. 14 n.4 Vide etiam verbo *Aſtutia, & conſilium.** Excogitant vero impii adverſus iuſtos conſilia, c.10.v.3.nu.11.

Et procidentes adoraverunt, cap.1.v.20 n.15.16.& 17. Immutat tandem Deus cor principum populi terræ, c.12.v.24.n.3.* Deponentes igitur coronas in conſpectu agni, verè regnant, c.1.v.8. n.5.* Declaratur autem nunc Chriſtus Rex Regum. De qua dignitate, & quibus titulis obtineretur, c.1.v.1.n.14.

Apertis theſauris. Principes, liberales, præſertim erga tenuiores, c.3.v.15.n.3.& c.12 v.21.n.4.

Obtulerunt ei munera. Divites grati eſſe debent erga Deum largitorem, c.1.v.9.n.2.* Nam qui ſibi divitias attribuunt; *Audacter provocant Deum*, c.12.v.6.n.4.& 5.* Qui autem Deo offert, non jam idolum adorat.n.2.* Et iſti utiliter expendunt, cum plerique faciant expenſas inutiles, c.3.v.14.c.15.ver.28.n.1.

Aurum. Quod tantum ad Deorum, & Regum cultum adhibebatur, c.3.v.15.n.2 & 4.* Conjunctum autem cum Thure funus & mortalitatem olet, nam aurea ſuppellex, & unguenta condebantur cum cadaveribus, c.3.v.15 & 22.

Thus. Quo abundat Arabia, c.1.ver.15.num.6.

In die Purificat. Luc. 2.

Secundum dies purgationis. Sanctus Deus non niſi mundos vult ad ſe accedere, cap.6.v.11.n.5.* In conſpectu enim ejus etiam *cœli non ſunt mundi*, c.15.v.15.* Quod autem ſe purgari non permittit, *argumentum reprobum eſt*, c.15.v.16.n.3.

Quia omne maſculinum, &c. cap.3 v.25.nu 2.

Juſtus & timoratus c.1.v.8.n.59.& 60. Timor enim eſt perpetuus comes iuſtorum, c.3.v.25.n.6.

Expectans, &c. Juſtorum nomen. *Sperantes in Domino*, c.13.v.15 n.2.& 5.* Et deplorant mala communia, c.3 ſect.3.n.1.

Vt facerent. Faciendi verbum, curam, & diligentiam in ſacrificio, & re divina indicat.c.1 n.26.

Secundum conſuetudinem legis. Lex præcipuè exigebat, quod internum erat. Nam *Sacrificium & oblationem noluiſti, aures autem perfeciſti*, &c.c.11.v.13.n.1 & 2.

Nunc dimittis. Felix & læta *Ingredier in abundantia ſepulchrum*, &c.c.5 v.26.n.1.2.3.4.* Impii enim ſpem habent in vita, at iuſtus in morte, c.27 v.15.

In pace. Nam mors, pax; Vita, bellum, & tumultus, c.3.v.13.n. 5.& militia periculoſa, c.7.v.1.

Ante faciem omnium populorum. Juſtus propoſitus in ſignum multarum ſagittarum, *cui contradicetur*, c.16.v.13 n.5.& 6.

In Septuag. Matth. 20.

Patrifamil. Ex quo omnis paternitas in cælis, & in terra, &c. c.1.v.1.n.40.& v.5.n.4.* Servus autem etiam comprehenditur in familia, ut Dominus, ſit erga illum pater, c.1.v.3.nu 14.* Famuli autem & ſervi in domo Dei, filii ſunt, & nobiles, c.1.v.18.nu.5.

Exiit primo manè. Ut nos exſuſcitet primo manè ad divina, c.1 v.5.n 9.10.11.& c.8.v 5. Prævenit etiā ille nos: c.8.v.6.n.4.& 5.

Conducere operarios. Mortales omnes conducti ad labores, & ærumnas, *ſicut mercenarii*, n.7.v.1.n.13.* Homo enim aliquid ærumnoſum ſonat, n.11.& c 5.v.7.n.2.* Deus autem nos ad laborandum vocans, pater eſt, c.15.v.17 n.3.4.& 9.

Conventione facta Humanum ingenium præmio incitatur, c.7 v.1.n 13.& v.2.n.3 & c.12.v.5.n.3.* Eſt autem conventio & ſocietas nobis cum facienda, damni & lucri, c.2.v.10.n 6.

Ex denario diurno. Quoniā iſtius vitę labor, diurnus eſt, & fortè brevior, & paucarum horarum, c.7.v 1.n.11.& v.16.n.4.& c.14 v.1.n.4. Vide etiā verbo *Vita* & *Homo*.* Sed conventio nō ſit victus quotidiani, qui Dei ſervis nunquā deficit, c.5.v.20.n.3.v.22

Et egreſſus circa horam tertiam. Quærit Deus opportunitatem munerandi hominis, proponendo illi opportunitatem meriti, in præf.c.6.n.2.& 3.

Alios otioſos. Qui cùm homines ſint, *in labore hominum non ſunt*, c.5.v.7.n.3.& 5.

Et quod iuſtum fuerit, &c. Labor, præmii menſura, c 1.v.6.n. 1.& c.5.v.7.n.2.* Præmium etiam dicitur hæreditas, c.7.v.3.n.2 * Et labori, & patientię peculiariter confertur, in præf.c.6.n.3.

Quid hic ſtatis, &c. Videtur eſſe immaturorū ſenū obiurgatio, quib. vitæ dies conceſſus eſt, ut matureſcerent, c.15.v.32.n.2.3.4

Cum ſerò factum eſſet. Dei liberalitas non differt præmium, c.1.v.10.n.1.& c.11.v.17.& 18.n.2.

Redde illis mercedem. Bonorum laborum glorioſus eſt fructus, c.9.v.29.n.1.* Impietatis merces confuſio, c.8.v.22.& 8, nu.9.* Sunt autem iuſtorum labores & opera, in libro memoriæ apud Deum, c 2.v.5.n.3.* Licet de præmio iuſtorum malè ſentiant impii, c.2.v.9.n.7.& c.10.v.3 n.10.

Pares illos nobis, &c. Aliqui ex gentibus quondam pares, & forte ſanctiores Iſraelitis c.1.v.1.n 72.

Domin.in Sexag.Luc 8.

Qui ſeminat. Sementis & meſſis allegoria ad juſtum, & ad impium relata, c.4.v.8.& 9.

Volucres cœli. Aves, ſymbolum liberioris vitæ, *cùm non ſerant* &c.c.5 v.7.n.6.

Supra petra. Impii dicuntur radicati in locis petroſis.c.8.v.17. n.7.* Et de cordis duritie, c.11.v.13.n.3.& c.12.v.14.n.3.

Et natum aruit. Imo *ante omnes herbas areſcit*, impii ſeges, c.8.v. 12.& c.5.v.3.nu.1.2.4.5.

Qui habet aures audiendi, &c. Attentio requiſita in auditore, c. 25.v 12.n.2.* Præſertim in divinis, & in oratione, c.16.v.18.nu. 4.* Et cum ante debet coniungi ponderatio rationis, vt *appendantur verba in ſtatera*.c.6 v.2 nu.4.

Semen eſt verbum Dei. Quomodo ſeratur, & creſcat, &c. in præfat.c.8.num.6.

Venit diabolus Cur dicatur avis, aut volatile, c.1.verſ.12.nu.5. & c.5.verſ.7 num.10.

Et tollit verbum de corde. Quod tamen debet cuſtodiri, cap.10.v. 12 n.9.* Et firmiter retineri, c.2.v 3.n.1.2

In tempore tentationis recedunt. Tunc tamen firmiùs perſtandum, c.16 v.13.nu.4.* Debet enim patientia eſſe longanimis, c. 2.v.9.nu.7.& c.16.verſ.9.nu.1.2.3.

A ſolicitudinibus & divitiis, &c. Proprium divitum, obliviſci Dei, c.8.ver.13.n.3.* Ergo Eſau agricola, inquietus: Jacob *ambulans in ſimplicitate*, c.1.v.5.n.54.& 55.* Non implicari autem ſolicitudinibus, Dei domum eſt, c.1.verſ.10.n.7.

Dom. in Quinquag. Vide Fer. 2. poſt 1. Domin. Quadrag.

Feria IV. Cinerum.

Cum ieiunatis. Certa & ſolennia pœnitentiæ opera, vt jejuniū, & ſaccus, c.16.v.16.n.1.* Et conſperſio pulveris, aut cineris, nu. 2 & c.2.v.13.nu.2.* Veſtium etiam dilaceratio, c.1.v.20 n.3.6.7 8.& 10.* Nunc eſt ſacra cęremonia cineris, quæ humilitatis, aut mortis non admoneat, c.13.v.12.* Ex cuius cōmemoratione peccatorū veniā impetremus, c.10.v.9. Ubi plura de pulvere noſtræ creationis.* In capite autem cinis; ne ſuperbi, *levemus caput*. c.10. v 15.* Simul autem cum jejunio, Dei atque noſtri recordatio & memoria imperatur, nam cum guloſitate coniūcta, eſt Dei oblivio, & alia vitia, c.1.v.5.n.22.& 24.

Hypocrita Quod in juſto eſt bonus & naturalis color, in Hypocrita eſt macula, c.8.v 13.n.4.& c.13.v.16.& c 15.v.34.* Hypocrita vanus, c.11 v.11. Et homo fictus, aut hiſtrio, c.1.v.1.nu.5.2.* Et ficta capitis incruatio, eſt hamus ad piſcandum honorem, c. 10 verſ.15.nu.1.

Exterminant facies ſuas. Explicatur, c.7.v.9.num.1.

Faciem tua lava. Impiorum facies ſordida, & obſcura, iuſtorū læta, c 9 v 27 n 2.* Suſtinentia autem debet eſſe voluntaria, & hilaris, aut quæ gignat ſpem beatitudinis, c.5.v.17.n.3.

Ne videaris ab hominibus. Interna ſanctitas potiſſima, *& cordis ſciſſio*.c.11.v.13.n.1.& 2.* Ducuntur autem humani oculi vano rerum externarum ſplendore, c.10.v 4.n.3.* Divini oculi intimè penetrant, n.1.2.4.

Pater tuus, qui videt in abſcondito. Eſt enim cùm illo lux, & cætera requiſita ad clarè videndum, c.10.v.4.n.4.& cap.13.v.9 & c. 32.verſ.22.nu.8.

Nolite theſaurizare, &c. *Vbi fures*, &c. Huius ſæculi bona pira-

tii, & prædonibus, atque famelicis expoſitã, c.7. v.8. nu.6. & 7. & c.1. v.5. & c.1. v.10. n.8.

Theſaurizate in cælo, &c. & Pater tuus reddet, &c. Deus ſequeſter, apud quẽ tutò merita, & patientiã deponimus, c.9. v.33. n.8.

Fer. VI. poſt Cin. Matth. 5. & 6.

Et odio habebis inimicum, &c. Vindictæ cupiditas inata humana pravitati, c.9. v.25. n.5. * Captatque diligenter opportunitatem ſe ulciſcendi, c.10. v.5. n.3. & v.6. * Et moleſtè videt eum, à quo læſus eſt, c.10. v.4. n.6. * Sunt ego quidam, *ſine pietate, abſq; fœdere*, c.8. v.20. n.1. * Et requieſcunt, *ſuper acervum petrarum*, diſcordium, c.8. v.17. n.7.

Diligite inimicos, &c. Hæc enim eſt *Pax Chriſti*, in præf. c.6. n.3. * Qui enim fratrem inimicum fugit, renuit eſſe Iacob, aut Joſeph, c.1. v.1. n.66 * Jolti verò ſimul cum ſuis inimicia, tribulationes ſibi accumulant c.1. v.2. n.6 * Et ne hoſtes videant, ſed rem Deo committant, oculos operiunt, c.10. v.4. n.6. * Oratione tantùm adverſus calumnias utentes, c.17. v.2. n.5.

Benefacite his, qui oderunt, &c. Vera amicitia, & miſericordia erga proximum, c.1. v.14. n.2.3. & 4. Exigitur autem & à nobis *Charitas Fraternitatis*, c.1. v.4. n.20 & 21. * Supplicium autem obedientib. fratres, c.8. v.17. n.7. Vide etiã in Verbo, *miſericordia*.

Ut ſitis filii Patris veſtri, &c. Eſt ille munificentiſſimus erga mortales, c.1. v.19. n.3. & c.2. v.10. n.6 * Gratuito omnibus benefaciens, c.1. v.9. n.4 * Requirens etiam cui benefaciat, c.3. v.4. n.5 * Benignè autem ſuſcipit orationes miſericordiæ, c.16. v.28. n.3.

Super bonos & malos. In eo enim longanimitatem ſuã oſtendit, c.4. v.9. n.2. & c.10. v.8. n.18 * Recreat enim ſe benefaciẽdo, n.1. * Et illius miſericordia per ſe dives, nõ itẽ ſua juſtitia, c.14. v.17. n.1

Et pluit ſuper juſtos, & injuſtos. Pluvia, divinæ beneficentiæ teſtimonium, c.5. v.10. n.2 & 3.

Cum facis eleemoſynam. Orationis comites, jejunium, & eleemoſyna, c.16. v.18 n.4.

Dom. I. Quadrag. Matth. 4.

In deſertum. Viſus eſt enim Tentator præoccupaſſe locum certaminis, *ingreſſus ante pedes eius*, c.10. v.12. n.5.

Ut tentaretur. Vicem quodammodo rependit populo ſuo, quem *circumduxit per deſertum, ut tentaret, &c.* c.1. v.18. n.2 * Eſt autem juſto neceſſariam per labores tentatio, ibid.

* Tentatio verò eſt tributum, quod pendimus, c.9. v.23. n.6. * Et quod tentatio ſit vita hominis, ſuper terram, c.7. v.1. n.5.6.7. & 8

A diabolo. Quid hoc nomen ſignificet, c.1. v.6. n.8. Noſtræ redemptionis initio obſiſtere conabatur, *Stans à dextris Jeſus*, ibid.

Et cum i. innaſſet. Fructum bonorum operum in fine perdere conatur adverſarius, c.5. v.5. n.3.

Eſuriit. In Chriſto tentatio tantum ex externa ſuggeſtione, in nobis autem etiam peccatum aliquando ſine inſtigatione, c.3. v.8. n.3. * Nunc verò in jejunio, alios hora prandii tentat, c.1. v.25. n.2. * Et noſtra carne contra nos ipſos utitur, c.2. v.5. n.2 * Et *ſpiritus* malignus *promptus, caro autem* noſtra infirma, c.5. v.7. n.10

Accedens tentator. Tanquam ſæviſſimus venator ſolitarium hominem adortus, cap. 16. à v. 10. * Tentatoris autem nomen propter illius perpetuum impugnandi ſtudium, c.1. v.10. n.2. * Omnia autem illius nomina ſunt aut aſtutiæ; aut crudelitatis, c.1. v.6. n.1. & v.13. n.2. * Accedit autem ad ſanctos prima ſpecie humilis, ſicut Myrmecoleom, c.4. v.11. n.3. * Et plus intendit, quàm prima facie petere videbatur, c.1. v.12. n.3.

Non in ſolo pane. Nam juſto promiſſus eſt neceſſarius victus, cap. 5. v.20. n.1.2.3.

Angelis ſuis, & &c. Cũ integro Pſ. 90. explicatur paraphraſi.

Oſtendit ei omnia regna mundi, &c. & cui volo, &c. Mentitur ſe illorum dominum, c.1. v.7. n.4. & v.21. Vide etiam, c.5. v.5. n.2. * Dæmon antè & mundus illudunt multa promittentes, c.17. v.2. n.3

Iterum. Dæmon, importuniſſima muſca, c.1. v.16. n.2. *Dominum Deum tuum adorabis*, c.1. v.20. n.16. & v.2. n.59.

Tunc reliquit eum Diabolus. An idem Dæmon victus ab homine, eundem iterum tentare audeat, c.2. v.8. n.1.

Fer. II. poſt Domin. I. Quadrag.

Cum venerit, &c. Videlicet ſtatuto tempore, quod dicitur per antonomaſiam, Tempus, cap. 12. v.6. n.5. * Judex etiam jam decretus eſt, & paratus, c.1. v.1. n.13

In ſede maieſtatis. Nubibus videlicet. Vid. Dominicam I. advent. * Sed judicatur ſeſſurus, & cum tranquillitate judicaturus, c.6. v.29. n.4. & c.14. v.13. n.5.

Et omnes Angeli. Qui aſſiſtunt in circuitu throni, c.1. v.6. n.5 * Ut comitentur Deum ab hominibus derelictum, c.6. v.8. n.4 Velut Dei Imperatoris milites, c.7. v.1. n.3.

Congregabuntur. Voce videlicet Archangeli, c.14. v.15 * Sed congregabuntur, ſeparandi pauci ex infinita multitudine, c.14. v.5. n.8 * Nunc enim in mundo confuſa omnia, c.1. v.1. n.64.

Ante eum. Homo, qui ſibi fuerat obſcurus & ignotus, in divino iudicio erit totus perſpicuus, & tranſparens c.9. v.21.

Separabit Eos. Impii etiam per ſe ſeparandi, ut cum aliquo ordine pares cum paribus puniantur in inferno, ubi nullus eſt ordo, cap. 20. verſ. 22. num. 18. 19. 20. 21. & 22.

Venite benedicti. Judex benignus deſiderantibus illius adventum, & beatam reſurrectionem, c.13. v.3. n.4. & c.14. v.14

Poſſidete paratum vobis regnum. &c. Beatitudo eſt hæreditas, Vide verbo *Præmium*.

Eſurivi enim. Deus judicat ſecundum allegata, & probata, c. 8. v.3. n.2 * Recenſet etiam juſtorum merita, deſcripta in lib. memoriæ. Ut fideliter remuneret, c.2. v.3 n.6. * Ex operibus autem miſericordiæ potiſſimũ, videtur pronũciare ſẽtẽtiã, c.6. v.14. et 17

Dicet his, qui à ſiniſtris, &c. Horrendum ad rationem reddendam vocari à Deo, c.9. v.5. n.3. * Proponet impiis ſua peccata, ut nemo tandem dicere poſſit; *Cur me ita iudicaſti* c.10. v.2 n.2

Diſcedite. Diſcedere à Deo, eſt exulare ab omnibus bonis, c.1 v.1. n.62. * Dimittẽtur autẽ, ad ſẽpiternũ interitũ, c.8. v.4. n.2.3.4

In ignem. Nulli alii rei impius utilis, quàm igni, c.13. v.25. n.7 * Eſt autem filius ignis, c.5. v.7. n.5. & c.12. v.5. n.5

Aeterna. De æternitate pœnarũ inferni, c.10. v.22. n.21. & 6.7.8

* *Eſurivi enim, &c.* Videtur cum divitibus immiſericordibus loqui, quos divitiæ reddunt crudeles, c.3. v.5. n.1 & in præf. c.3. n.6 * Sunt autem peccata, & greſſus impiorum dinumerati, c.14. v.16. & 17. * Teſtatur autem Deus illorum peccata, quòd ſit ſimul teſtis, & judex, c.16. v.20. n.2. * Teſtabitur etiam & recenſebit ipſa conſcientia ſimul cum judice, c.9. v.20. n.2. Peccata verò ob oculos ipſorum impiorum propoſita, quantus cruciatus. * Proponet autem Deus impii peccata ſuo ordine, quaſi educendo contra illum hoſtium exercitum, c.15 v.16. n.2

Vide etiam verbo *Deus, Judex, & Conſcientia*.

Fer. IV. poſt Dom. I. Matth. 12.

Acceſſerunt ad Jeſum, &c. Videlicet in dolo, & aſtutia, quam ſupplantat Deus, c.3. v.12. & 13

Volumus. Impiorum & Hæreticorum vox, qui conſtituunt ſe legem & normam faciendorum, in præfat. c.1. n.3. * Appellant igitur ad ſigna. *Detrahentes ſermonibus veritatis*, c.6. v.25

Signum videre. De cœlo vel circa ſolem, aut in tempeſtate aliqua, quæ ſunt materia Divinæ potentiæ, c.9 à v.9. uſq; ad 10. * Deum igitur occultatum ſub humilitate non agnoſcunt, cap. 1. v.8 à n.4. uſq; ad 10. * Et laborant cõcupiſcentia oculorũ, c.10. v.4. n.3

Generatio prava, &c. Oportet interdum reprehenſionem eſſe vehementem, c.2. v.10. n.2

Sicut fuit Jonas in ventri ceti. Explicatur, c.1. v.21. n.5 * Et reſurrectio Divinæ potentiæ ſignum, c.14. v.14

Viri Ninivitæ condemnabunt, &c. Explicatur, ca.15. v.16. n.4. * Comparatio autem cum gentibus valdè pungit Phariſæos, c.1. v.1. n.37.38. & 39

Regina Auſtri venit a finibus terræ, c.1. v.15. n.5

Ambulat per loca arida. Eſt Dæmon vagus, & quietis impatiens, c.1. v.7. n.3

Septem ſpiritus nequiores. Nequitiæ nomen quadrat in dæmonem, & c.1. v.14. n.2

Qui fecerit voluntatem patris, &c. Generatio filiorum Dei, non ex ſanguine, c.1. v.1. n.40 & 41 * Et non ſolum ſoror aut frater, ſed filius etiam Dei eſt juſtus, c.1. v.5. n.4

Fer. VI. Dom. I. Quadrag. Joan 5.

Erat dies feſtus. Dicatur operibus pietatis, c.1. v.8. n.5 & 6

Multitudo magna languentium. Omnibus mortalibus miſeriæ communes, c.3. ſect.3. n.1. v.19. n.3. & c.5. v.17 * Homo autem ſonat aliquid ægrotans, & ærumnoſum, c.7. v.1. n.11. * Pendimus autem omnes ingens tributum morborum, c.7. v.16. n.7

Expectantium aquæ motum. Solennes in aqua purificationes, c.9. v.30. à n.1. uſque ad 7

Angelus autem Domini. De Angelorum ope, & patrocinio verbo *Angelus*. * Hunc autem appellabat David Dei miſericordiam, quæ illum ex aquis educeret, c.1. v.4. n.13

A quacunque detinebantur infirmitate. Detineri vinctorum eſt; nam morbi, & tribulationes ſunt vincula, & carcer, c.7. v.12. n.6. & v.19. n.2

Triginta & octo annos, &c. Morborum diuturnitas graviſſima eſt, c.2. ſe.12. n.4. * Requiritur autem in tribulationibus & morbis longanimitas, c.2. v.9. n.5. & 8. * Conſervat autem Deus vitã in malis diuturnis propter multos præclaros fines, c.2. v.6. à n.6 uſque ad 10

Hunc cùm vidiſſet, &c. Conſpectus miſeriæ compaſſionem generat, c.6. v.15. n.2. & 3

Vis ſanus fieri. Interrogatione elicit Deus animum reſpondentis, c.1. v.9 n.1. * Et excitat ad ſperandum & orandum; nam languent ægrotantes, c.1. v.5. n.3. & v.11. n.4

Hominẽ non habeo Eſt enim infidele humanũ auxiliũ, c.6. v.13 14.15.16 * Adeſt verò Deus derelicto ab hominibus, c.12. v.4. n.2

Iam noli peccare. Morbi & tribulationes propter peccata, ſunt autem medicina animi, c.14. v.17

Domin. II. Quadrag. Matth. 7.

In montem excelſum ſeorſum. Juſtus enim eſt abſconditus, in præ-

Digitized by Google

præfat. c. 6. n. 2. c. 10. v. 14. n. 1. * Revelat autem Deus juſtis ſecretoria conſilia, c. 15. v. 8. n. 1. 2. & 3.

Reſplenduit facies, &c. Juſtorum facies læta & ſplendida, impiorum obſcura, c. 9. v. 27. n. 2. * Juſti autem ſplendor nunc latens ſuo tempore ſe prodet, c. 12. v. 5. n. 4. 5. & 6. * At impii nunc lucentes deficient in omnium oculis, c. 5. v. 6. n. 5.

Veſtimenta alba Explicatur, c. 9. v. 30. n. 6. * Iſto autem æterno ſplendore occurrere Deus voluit noſtrorum oculorum concupiſcentiæ, c. 5. v. 2. n. 7.

Bonum eſt, &c. Humanus ſenſus tantum numerat in bonis, quæ corporis ſunt, c. 9. v. 29. n. 1. & 2. Vide etiam Verbo *Corpus.*

De exceſſu. Nimirum, fuit illius glorificatio, & conſummatio, in præfat. c. 6. n. 3. * Et quod plures figuræ illius paſſionis fuerint, quàm reſurrectionis, n. 2.

Ipſum audite. At in monte Calv. jubetur etiã inſpici, in præ. c. 6. n 6

Ceciderunt in faciem. Quod juſtorum proprium eſt, c. 3. v. 25. n 4 * Eſt etiam adorantis, & reverentis habitus, c. 1. v. 20. n. 15. & 16. * Timor etiam comes verarum revelationum, c. 4. v. 14 n. 5.

Fer. II. poſt Domin. II. Ioan. 8.

Ego vado. Poſtquam illi videlicet longè receſſerant *à ſalute*, cap. 5. v. 4. n. 1.

Et quæritis me. Serò tamen, & non ut oportet, cum tamen oporteat *ſtatim*, c. 5. v. 3. n. 9. & c. 5. v. 8. & c. 8. v. 5. * Ridebit tandem Deus impios obſtinatos, c. 9. v. 23. n. 5.

In peccato veſtro moriemini. De hominis obſtinatione, & imperſuaſibilitate in peccato, c. 12. v. 14. n. 3 c. 14. v. 2. n. 3. & c. 11. v. 13. nu. 2. & 3. * Dimittitur autem impius *in manu iniquitatis* ſuæ ad certam mortem, à qua Deus eſt immunis, c. 8. v 4. n. 3. 4. 5 * Peccatum autem eſt hoſtis, & tortor impii: vide verbo *Peccatum*, & verbo *Impius*. * Moriuntur autem impii, non in ſapientia, c. 4. v. 21. n. 1.

In peccato veſtro. Propria videlicet illius gentis cordis durities, ſimiliter Idumæorum. *Et ſuper quatuor non convertam eum, &c.* c. 5. v. 19. n. 2.

Si non credideritis. Judæorum infidelitas, velut carcer damnatorum ad mortem, cap. 11. v. 14. n. 3.

Fer. IV. poſt Domin. II. Matth. 20.

Ecce aſcendimus. Tribulatio, eſt elevatio hominis, & aſcenſus, c. 9. v. 23. n. 6. * Et erigit hominem in ſpem, c. 5. v. 16. n. 3. & v. 17. nu. 1. & 2. * Eſt autem ad patientiam alacriter currendum, & convolandum, c. 3. v. 7. n. 7.

Principibus Sacerdotum, &c. Peccatum eos interdum magis infeſtat, qui ſanctiores eſſe deberent, c. 4. 1. 19. n. 6.

Ad illudendum. Proponitur initio Paſſionis contumelia, & opprobrium, tanquam res difficilis ad tolerandum, c. 3. v. 2. ſect. 1. n. 5. & c. 16. v. 11. n. 3. * Cur voluerit autem eſſe Chriſtus velata facie inter opprobria, c. 10. v. 4. n. 4.

Et tertia die reſurget. Reſurrectionis mentio ſemper conjungitur cum Paſſione pro ſolatio, c. 14. v. 14. n. 4. 5. 6.

Mater filiorum Zebedæi. Nimius parentum amor in filios, c. 1. v. 18. n. 6. & 7. * Fœminarum autem conſilia frequenter incommoda, & nociva, c. 2. v. 9. n. 3. & 4.

Adorans & petens. De ſignificatione, & habitu adorandi plura, c. 1. v. 20. n. 15. & 16. * Et quod aliquando, quæ videtur Pietas, ſit utilitatis cupiditas, c. 1. v. 9. n. 3.

Unus ad dexteram, &c. Quid ſit à dextris eſſe, c. 17. v. 3. n. 5. & 6.

Neſcitis, &c. Dei ſeverior correptio ſpem injicit obtinendi premii, c. 15. v. 17. n. 2. 3. 4. * Homo autem naſcitur ad laborem, non ad ambiendam ſedem, c. 5. v. 7. n. 3. & 5.

Poteſtis bibere, &c. In Principe, & Doctore animi virtus, c. 1. v. 1. n. 13. & cap. 12. v. 13. n. 9. * Et debet eſſe per patientiam probatus in præf. c. 3. nu. 5. & 6. * Non tam ut exerceant quidquid poſſunt, quam ut ſibi temperent, inſtar Dei, c. 8. v. 3. n. 3.

Calicem meum. Tribulatio potio amara, c. 5. v. 17. n. 6. Et inſipida, c. 6. v. 6. n. 7. * Chriſti autem calix per ſuos juſtos circumfertur, c. 5. v. 17. n. 6.

Non eſt meum dare, &c. Dei eſt honores conferre, c. 5. v. 11. n. 1. & c. 15. v. 19. nu. 4. * Sedent enim Principes in ſede Dei, c. 13. v. 8. n. 1. c. 12. v. 19.

Indignati ſunt de duobus fratribus. Cur inter fratres graviſſimæ diſcordiæ, c. 1. v. 4. n. 11. 20.

Fer. VI. poſt II. Domin. Matth. 21.

Sepem circumdedit Divina cuſtodia, vallum & murus c. 1. v. 10. num. 2. 3. & 4.

Et ædificavit turrim Prælati ſolertia, velut *Turris David*, confortans ſubditos, c. 4. v. 4. n. 3.

Peregrè profectus, &c. Dimittit enim hominẽ ſuæ libertati, c. 8. v. 4. n. 2. * Deus autẽ abiens, aut veniens nobis ignotus, c. 9. v. 11. n. 2

Miſit ſervos, ut acciperent fructus, &c. Impii ſemper conqueruntur ante tempus exigi ab illis rationes, c. 15. v. 23. n. 1. & 2. * Exigit autem Deus fructus, ne homo ſit inutilis, c. 15 u. 15. n. 3. * Exactores autem fructuũ ſunt prælati, & prædic. c. 3. v. 18. n. 2.

Iterum miſit alios, &c. Deus longanimis, & patiens, c. 10. v. 8. n. 18. & c. 4. v. 9. n. 2. & c. 1. v. 9 n. 4

Noviſſimè autem, &c. Nam moram faciente Domino, cœperunt percutere conſervos ſuos, c. 25. v. 20. & c. 16 v. 11. n. 3

Quid faciet agricolis? &c. Interrogatione elicit veram ab impio confeſſionem, c. 1. v. 9. n. 1. * Repentina autem Dei interrogatio, pertinet ad hominis condemnationem, c. 9. v. 12. n. 1. 2. 3

Aiunt illi. Ore ſuo condemnatur, c. 9. v. 20. n. 2. 3 * Deus autem litigans cum homine, ſemper vincit, c. 9. v. 19. n. 2. & 2 & v. 2. n. 3. & c. 4. v. 17. n. 1. 2. & 3.

Lapidem, quem reprobaverunt, &c. Explicatur, c. 5. v. 17. n. 7

Auferetur à vobis, &c. Quod illi dixerant, *Malos malè perdet.* Nunc non dicit, perdam, aut auferam; nam Deus à noſtra morte immunis *& perditio ex nobis*, c. 8. v. 3 * Divinam igitur liberalitatem prohibent peccata, c. 15. v. 11.

Dabitur gẽti. Hinc ille ſpiritus cõpunctionis Judæorũ c. 1. v. 1. n. 39

Domin. III Quadrag. Luc. 11.

Erat Ieſus. Ex proprio officio. De ſignificatione autem illius præteriti imperfecti, c. 1. v. 1 n. 23.

Dæmonium. Dæmonia ſervitia, & humani ſanguinis ſitis: Vide Verbo *Satanas.*

Mutum. Linguam in Job non læſit, c. 1. ſect. 5. n. 4 * Nunc autem alligat illam, nam tentat omnia media in noſtram perniciem, c. 2. v. 5. n. 2.

In Beelzebub. Quis ſit explicatur, c. 1. v. 16. n. 2. * Proprium eſt autem dæmonis, calumniari occultam intentionem, c. 1. v. 9. n. 1.

Vidit cogitationes. Humanæ cogitationes ſunt Deo voces, c. 12 v. 12. n. 5 * Et Deo ſunt perſpectæ, c. 1. v. 5. n. 25. & c. 9. v. 12. n. 1

Si Satanas in ſeipſum diviſus eſt, &c. Explicatur ex propria ſignificatione Satanæ, c. 1. v. 6. n. 8

Filii veſtri in quo ejiciunt? Artem curandi morbos dæmoniacos edoctos à Salomone ex Joſepho, c. 2. in cur. morb. 1. 12. n. 3

Cum fortis armatus. Dæmonis nomen, c. 5. v. 5. n. 3. & 4.

Septem ſpiritus nequiores. Nequitiæ nomen propriè in dæmonem quadrat, c. 1. v. 14. n. 2.

Cuſtodiunt verbum Dei Explicatur, c. 10. v. 12. n. 9

Fer. II. poſt III. Domin. Luc. 4.

Fac & hic in patria. Ut & ſuam patriam dignaretur externo illo honore miraculorum. Deſiderare autem & invidere quod in aliis videas puerorũ eſt, c. 5. v. 2. n. 6. & 7 * Quæ Dei autem ſunt, non obtinentur titulo carnalis cognationis, c. 1. v. 1. n. 40. * Divina autem ſapientia, & providentia quare hic & non ibi aliquid operetur, non eſt curioſè perſcrutandum, c. 9. v. 12. & c. 11. v. 7. n. 1. & v. 7. n. 1. & v. 8. & 9.

Nemo Propheta, &c. Quondam nemo peregrinus judex, aut magiſtratus erat acceptus, c. 1. v. 1. n. 22.

In diebus Eliæ, quando clauſum eſt cœlum, &c. Explicatur locus, ut habetur in Jacobi epiſtola, c. 1. v. 1. n. 3.

Tranſiens per medium illorum ibat. Tranſire, vincentis eſt, c. 15. v. 19. n. 6 * Tum etiam ire aut ambulare, c. 1. v. 7. n. 4. & c. 9. v. 8. n. 4 * Illud autem præteritum imperfectum, judicat eandem animi conſtantiam, & gradiendi moderationem, quæ antea in iſto fuerat, c. 1. v. 1. n. 23.

Fer. IV. poſt Domin. III. Matth. 15.

Non lavant manus, &c. Calumniator eſt, qui litem intendit propter leviſſima, c. 10. v. 1. n. 4. 5. 6 * Imitantur verò iſti accuſatorem fratrum ſuorum, c. 1. v. 6. n. 8. Ubi de nomine Diaboli, id eſt, criminatoris * Flagellant autem lingua famam aliorum, ſub ſpecie correctionis, c. 5. v. 21. n. 4 * Fruſtrà *quæruntur iniquitatem in domo juſti*, c. 10 v. 6. n. 1.

Quare, & vos, &c. Ad Dei repentinam interrogationem obmuteſcit impius, c. 5. v. 6. n. 4. & c. 9. v. 12. n. 1. & 2. & c. 13. v. 19 n. 4

Propter traditiones veſtras. Humanas videlicet, nam aliæ ſunt ſacræ, c. 8. v. 8. n. 3 * Qui autem unum mandatum obſervat, & non aliud, *accipit faciem in lege*, c. 13. v. 8. n. 2 * Et reddit unicam Dei legem, *Multiplicem*, c. 11. v. 6. n. 2.

Hypocritæ. Ut qui tantum externa curarent. Vide fe. 4. Cinerũ.

Cor autem eorum, &c. Potiſſimum curandum, ut lex ſit in medio cordis, c. 11. v. 13. n. 2 * Et cordis mundicies, c. 1. v. 1. n. 5. 3. & v. 5. n. 4 * Debet enim eſſe cor, ſicut *pyxis eburnea*, c. 12. v. 5. n. 3 * Debet autem lingua reſpondere cordi, c. 6. v. 3. n. 6.

Omnis plantatio, &c. Nã non dat radices altas, c. 5. v. 3. n. 2. uſq; 6

Si cæcus cæco ducatum præſtet. Miſerum eſt reipub. oculum cæcum eſſe, c. 10. v. 4. n. 2. & c 9. v. 24. n. 2.

Quæ procedunt de ore, de corde exeunt. Cor docet linguam, c. 15 v. 5. n.

Digitized by Google

v.5.n.1 * Ita *ex abundantia cordis os loquitur*, & tanquam *ex theſauro* promit verba, c.5.u.1 n.6.

Fer. VI. poſt III. *Domin. Joan.* 4.

Fatigatus ex itinere. Diligere illum oportet ea, quæ tanto labora conſtant, c.10.v.8.n.13.14.15.16.17.

Hora erat, &c. Temporia circumſtantia notanda ad rei ipſius intelligentiam, c.1.v.6.n.2. * In fervore autem diei ardentes requirit, cui benefaciat, c.1.v.6.n.5.

Venit mulier haurire. Mundi ſervitus, laborioſa, c.1.v.8.n.5 6 7 * Et quæ deſideres, non niſi manuum, & brachiorum labore comparanda, c.1.v.1.n.48

Quomodo tu, Judæus cùm ſis, &c. Abſtinebant enim Judæi nimium religioſè à reliquorum convictu, c.13.v.19.n.5 * Eſt autem vitanda prava ſocietas c.1.v.1.n.66.67.68

Tu forſitan petiiſſes, & daret, &c. Quæ certa ſunt, ſolet aliquando Scriptura proponere ſub quadam dubitationis ſpecie, c. 14 v.14 n. 2. * Obſequio autem ſuorum ſervorum par rependit Deus, c.1.v.10.n.4.

Sitiet iterum Cupiditates humanæ, inexplebiles, c.16.v.11.n 1 & c.13 v 16.n 4. * Et alia etiam de *bibendo*, ibid n.5.6.7 * Impius ſua ſiti, ideſt, deſideriis cruciatur, c.1.v.2.n 6.& 9.c.15 v.30

Domine, ut video, Propheta es, &c. Correptio ſalutaris, quæ cum humilitate, & pœnitentia ſuſcipitur, c.5.v.17 n.3 & 9

Ego cibum habeo, &c. Juſti, & illorum virtutes ſunt Deo cibus gratiſſimus: ad impios verò nauſeat, c.12 v.11.n.7.

Videte regiones, &c. De *Regionis* nomine, utilia quædam, c.5. verſ.23 num.5

Domin. IV. Quadrag. Joan 6.

Sequebatur eum multitudo, quia videbant &c. Dei obſequiũ debet eſſe gratuitũ c.1.v.9 n.3. * Sicut Deus gratuitò benefacit, n. 4

Cum ſublevaſſet oculos. Oculi Dei in bonum, c.13 v.24 n.2. Faciem vero abſcondere, indignantis eſt, c.13 v.24 n 2. * Eſt autem princeps, miſerorum oculus c.10.v.4.n.2 * Cum illo autem videndi ſtudio coninocta commiſeratio, c.6 v.13.n.2 3

Unde ememus panes? Interrogatione elicit Deus mentem Philippi, c.1.v 9.n.1.

Sed hæc quid ſunt; &c Requiritur ab homine fiducia de Divina ope, & potentia, c.5.v.38 n.3 * Ubi verò deficit humanum auxilium, deprecandus eſt Deus, *Qui facit mirabilia*, cap.5.ve.8. & 9. Vide etiam, c.12.v.4.n.2.

Accepit ergo Jeſus panes. Providet ſuis ſervis de victu neceſſario, c 5.v.10.n.3.& v.22

Quantum volebant, &c. Rerum multiplicatio ex parvis initiis, opus Divinæ ſapientiæ, atq; potentię, c.5.v.9 n.4.& c.12.v.23.n.3

Et facerent eum Regem. Ii, quibus Deus victum, & divitias contulit, vel ex ſola gratitudine, debent eſſe abdicti divino obſequio, c.1.v 9.n.2 * Cum tamen divites frequenter ingrati ſint, c. 12.v.6 n.4 * Nam ſaturati obliviſcuntur Dei, c.8.v.5.n.24.

Fer. II. poſt Domin. IV. Joan. 2.

Invenit in templo Vendentes, &c. Qui inter orandum attendunt animo ad ſuas negotiationes, c.16.v.18.n.4 * Videbantur igitur accedere ad templum, & ad Deum propter ſuas utilitates, c. 1.v. 9.numer.3.

Et cum feciſſet quaſi flagellum, &c. Juſti in divino honore tuendo acerrimi, cap.2.v.10.num.1. & 2 * Videtur autem horum hominum peccatum fuiſſe ex illis, in quibus Deus dicitur *non habere patientiam*, cap.10.v.7 n.4. * Fiunt autem funiculi & flagella, ex ipſius impii peccatis, quibus conſtringitur & torquetur, c.8.v.4.n.3 & c.13 v.16.n.2.& v.20.n.1.& c 5.v.2.n.7.

Et oves. In judice & prælato, animi robur, c 1.v.1.n.13. Vide etiam feriam 2. poſt Dom.2.

Domum patris mei. Templum, & dies feſto a ſua propria, & peculiaria requirit Deus, c.3.v.4.n.5. * Ex eo autem quod templum dicatur *Domus orationis*, ſignificatur univerſus religionis cultus, c.16.v. 18.n.4

His qui columbas, &c. In correptione modus ſervandus, c.2.v. 10 n.2. * Et ubi culpa non exigit, non debet eſſe nimium ſevera, c.5.v.24 n.2. * Ergo debet culpa cum pœna *In ſtatera appendi*, c. 6.v.2.& v.6.n.6

Quod ſignum oſtendis? &c. Stultè ſignum poſtulant, cum ille ipſe zelus tuendi divini honoris, eſſet quaſi ſigillum ſuæ poteſtatis, c.1.v.3.n.12.

Solvite templum hoc, &c. c.15.v.8 n 4.

Fer. IV poſt Domin. IV. Joan. 9.

Prateriens. Qui prætereant, & quid ſit præterire miſeros. c. 6.v.15.n.2.& 3 * Jeſus autem, *Præteriens vidit.* Diligenter intuitus, ibid. * Solatium verò in malis à Deo videri, in præſ. c.1.n. 1.& 2 & c.13.v 24.n.4. * Videre autem & conſiderare eſt cum cordis affectu, & benevolentia, c.1.v.8.n.1.3.4.& c.7.v.17.nu.5 Vide etiam Dom.4. ſuper id, *Cum ſublevaſſet oculos.*

Quia peccavit, &c. Tribulationes frequenter propter peccata. Vide verbo *Tribulatio*. Impii autẽ in tribulatione ob.iviſcuntur ſuorum peccatorum, c.4 v.30.n.4 & 5 & c.3.v.6.n.2

An parentes eius: Parentes puniti in filiis, c 1.v.18.n.7. & c. 14.v.21.n.1.& c.4.v.21 n.6 & c.3.v.4 n.1.& 3

Neque hic peccavit, &c. Tribulationes præſertim juſtorum in Dei gloriam, c.1.v.12.n.17.18 * Deus autem poteſt innocentem affligere, c.9 v.32.n.1. * In quo eſt divina providentia occulta, & mirabilia, c.1.v.21.n.15 & c.17.v.8 n.1.

Me oportet operari opera eius, &c. Ideſt, opera creationis, nam ex hoc miraculo oſtendit ſe eſſe creatorem totius hominis *in circuitu*, c.10.v.8.n.11.

Fecit lutum ex ſputo. Repræſentat limum de quo formatus eſt homo, c.10.v.9.n 4 * Quod admonet hominem ſuæ imbecillitatis, ibid.n 6 * Et ſuæ etiam utilitatis, c 4 v.19.n.3.4.

Et linivit oculos. Deus mirabilis chirurgus, medicinis contrariis ſanans, c.5.v.18 à n.1. uſque ad 6. * Quam verè facile Deo eſt conſolari miſerum, c.15.v 11.n.1

Ut ſi quis eum confiteretur, extra ſynagogam fieret. Imò qui non amat Dominum Jeſum, anathema, c.16.v.16.n.2.

Quis eſt Domine? Ex beneficio accepto ei igitur ad alia nova petendom, c.10.v.8 n.2

Fer. VI poſt IV. Domin. Joan. 11.

Quæ unxit Dominum, &c. Deus habet deſcripta in libro memoriæ juſtorum opera, c.2.v.3.n 6.

Ecce quem amas. Breviſſima oratio, & ſine multiloquio, c. 11. v.2.n 1 & 3 * In tribulatione autem ſilendum, re tota commiſſa Divinæ providentiæ, c.4.v 2.n.2 & 3. * Sed illud. *Ecce.* Indicat mirum eſſe. Dei amicum ab illo tribulari, c.13.v.17.n.8 & c.17 verſ.8.num 1.

Quem amas. Deſiderant ſanitatem, ſed non exprimunt: nam deſideriis juſtorum excitatur, & reſpondet Deus, ca.8.v 6.n.4 * Tribulationes autem ſunt ſignum Divinæ benevolentiæ, c.17. n.9. * Et ingens beneficium, c.1.v.31.n 18.19. Vide etiam verbo *Tribulatio*, & *Juſtus*.

Amicus noſter. Solus Deus, verus amicus, c.12.v.4.n.2 * Et in illum quadrat, quod, *amicus eſt medicamentum vitæ, & immortalitatis*, c.2.v.13.n.4.

Dormit. Mors ſomnus, & tranquillitas. Verbo, *Mors.* * Habet autem Deus ſuos juſtos *conſervatos in faſciculo viventium*, capit. 14 v.13.n.2.

Si fuiſſes hic, &c Deus medicus vitę deploratæ, c.2.v 6.n.8

Ubi poſuiſtis eum? c.1 v.9.n.1

Lacrymatus eſt. Similem ſe præbet tribulato, in præſ.c.7.n.3 * Damnavit igitur indolentiam Stoicorum. Vide Verbo, *Stoici* & Verbo, *Dolor.* * Sed peculiariter videtur tangi mortis, & defunctorum commiſeratione, c.6.v.10 n.3.

Tollite lapidem. Verbo, *Obſtinatio.*

Domine, iam fœtet. Peccator fœtidus, abominabilis, c. 15.ver. 16.n.1.2.3 & c.12 v.11.n 7.

Quoniam ſi credideris, &c. In ſimili fides Abraham *in ſpem contra ſpem*, fides etiam Job, *etiamſi* illum Deus *occiderit*, cap.13 verſ.15.num 4.

Voce magna clamavit. Signum & figura vocis Dei, & tubæ Angeli in ultima reſurrectione, c.14.v.15.nu. 1.2.3 * Signum etiam Divinæ Charitatis ſuſcitantis mortuos, n.5.

Et ſtatim prodiit. Futura juſtorum reſurgentium alacritas, & reſpondendi velocitas, ibid.n 4.& 5.

Domin. V. Quadrag. Joan. 8.

Quis ex vobis, &c. *Detrahebant iſti ſermonibus veritatis, cùm nullus poſſet* Chriſtum *arguere*, c.6.v.25.n.1.2.3.

Samaritanus es. Contumelia, graviſſima ad tolerandum, c.1 v.2 ſect 2.n.5 * Eſt crudelior flagello, fuſte, gladio, c.5.v.2.n.3 & 4. & c.16.v.21.n.3

Ego non quæro gloriam, &c. Prædicator veritatis non quærat falſam gloriolam vulgi, c.3.v.1 n.8.

Eſt qui quærat, &c. Juſto tacente Deus pro illo reſpondet, c. 16.v.1 n.1.& 3 * Eſt etiam Deus ſequeſter noſtræ patientiæ, c. 9 verſ.31 num.1.

Exultavit, ut videret diem meum, &c. Paſſionis videlicet aut Reſurrectionis, in præſ.c.7.n.1.& 9.

Nunc cognovimus, &c. Animalis homo non percipit, quæ ſunt ſpiritus Dei, c.12.v 4.n.6

Abſcondit ſe. Quaſi illos ſuæ obſtinationis condemnas: nam judices laturi ſententiam capitalem abſcondebant ſe, c.9.v.24.n. 4 & c.13.v. 24.n.4

Fer.

Fer. II. poſt. Domin V. Joan. 7.

Quædam ſunt communia etiam Feriæ, 2. poſt Domin. 2.

Quò hic iam eſt &c. Sèper Judæos pungit ille ſpiritus compunctionis, & iovidentiæ adverſus gentes c. 11 v. 1. num. 39.

Clamabat. Vehemens animi ſenius, & viſcerum ardoe clamorem extorquent, c. 3. ſect. 9. n. 3. & 4.

Si quis ſitit, veniat, & bibat. Eſt videlicet omnium bonorum fons uberrimus, c. 8. v. 3. n. 4. * De cuius plenitudine accipimus, c. 2. v. 4. n. 3. * Cum tamen Muodi fælicitas ſit ſicut torrens, *qui rapeim tranſit in convallibus*, c. 6. v. 15. * Oportet igitur ſine fonte aqoæ vivæ, ſicut juncum ante omnes herbas areſcere, c. 8. v. 11. & 12.

Fer. IV. poſt Domin. V. Joan. 10.

Hyems erat. Obſervanda circumſtantia temporis, c. 1. v. 6. n. 1.

Ambulabat Jeſus in porticu Indicabat Deum mioime in illorum cordibus eſſe, ſed tantùm in labiis, & externis cæremoniis. Debet autem eſſe *in medio cordis*, c. 11. v. 13. n. 1. & 2.

Circumdederunt ergo eum. Hoſtilem animum, & obſidionem bellicam indicat verbum *circundandi*, aut circumeuodi, c. 16. v. 14. c. 1. v. 7. n. 3. & v. 9. n. 3.

Non rapiet eas quiſquam de manu mea. Ut juſtum ſuum Deus in tuto collocet, c. 5. v. 11. n. 4. * Et ut cuſtodiat quaſi paſtor, ne rapiat lupus circumiens, c. 1. v. 10. n. 2. & c. 2. v. 6. n. 7. & c. 5. v. 23. n. 9. & c. 10. v. 12. nu. 9. * Ideò dicitur juſtus *abſconditus in abſcondito faciei divinæ*, cap. 10. v. 3. n. 1. Vide etiam verbo *Juſtus*.

Propter quod eorum opus, &c. Ingratiſſimus, qui beneficiorum obliviſcitur, c. 1. v. 9. n. 2.

De bono opere. Cum *multa bona opera*, illis exhibuiſſet Chriſtus, ipſi *opus* appellant, extenuando, & immiouendo, quod dæmonis proprium eſt, c. 1. v. 9. n. 1.

Dii eſtis. Principes, & iudices, velut dii quidam, c. 12. v. 19. n. 1. & c. 13. v. 7. n. 5.

Fer. VI. poſt Domin. V. Joan. 11.

Concilium adverſus Jeſum, &c. Multa de impiorum conciliis, & conſiliis, & quod ſua aſtutia ita illos Deus apprehendat, & in rebus clariſſimis palpent, velut io tenebris, cap. 5. à ver. 11. uſque ad 14. & c. 12. v. 17. 20. & 25. * Et verè ſunt inepti negotiis gerendis, c. 1. v. 10. n. 7. * Quod autem ſemper impii ineant adverſus iuſtos concilia, c. 10. v. 1. n. 11.

Quid facimus, Impius proiectus ad omne ſcelus, & ſuam in peccando tarditatem accuſat, c. 15. v. 16. n. 4. 5. 6. 7.

Hic homo. Cum illius nomen oolint ore uſurpare, indicant illum ſibi eſſe valdè infeoſum, c. 1. v. 5. n. 49. & v. 8. n. 10.

Multa ſigna facit, &c. Iogratiſſimi omnium. Vide verbo *Beneficium*.

Venient Romani, & tollent, &c. Vide ſuprà, c. 5. Ubi de concilio. * Impii autem ſolùm io utilitatem temporalem inteoduot, c. 12. v. 5. n. 3. * Et illi arctiſſimè inhærent, c. 4. v. 21. n. 4. Tanquam perpetuæ, c. 9. v. 25. n. 5.

Expedit vobis. Sub utilitatis ſpecie occultaot iniqoam intentionem, velut ſemen occultatum io terra, c. 4. v. 8. n. 1.

Ut moriatur. Mori qoidem expediens; ſed interficere inauditum ſcelus. De hac autem ſubtili diſtinctione, actionis à paſſione in ſacro ſermone, plura, c. 1. v. 11. n. 16.

Domin. in Palmis. Matth.

Cum appropinquaſſet Ieſus. Alacriter accedit ad locom, & tempus paſſionis, ſicut ipſe vult nos ad patientiam propeeare, c. 5. v. 4. n. 7.

Et veniſſet, &c. Veoit quidem in propria, inſtar jure peoprio legitimè poſſidenti, c. 2. v. 7. n. 4.

Miſit duos. Nam Charitatem fraternitatis ſemper à nobis exigit. Vide plura verbo *Frater*.

Dominus his opus habet. Qui enim omnia dat, non abdicat à ſe rerum dominium, c. 1. v. 21. n. 14 *Dominus* igitur *dedit*, *Dominus abſtulit*, n. 12. 13. 14. 15. 16.

Straverunt veſtimenta. Serviunt Deo externa omnia, quæ per veſtes ſignificantor, c. 1. v. 20. n. 9.

Plurima turba. Humani favoris, & fælicitatis inconſtantia, quæ ad paucos dies, fortè etiam horas evanuit: ſicus *ſcirpus*, *qui cum ſit in flore, ante omnes herbas areſcit*, c. 8. v. 11. n. 2. & v. 12. n. 3. * Eſt etiam ſimilis ſcintillæ; aut ſoli deficienti, c. 3. v. 7. n. 5. * Et quò major eſt, debet eſſe magis ſuſpecta, ibid. n. 8.

Alii cedebant ramos, &c. Neque ramos ſolùm, ſed & flores juocorum, qui ad Deorum, & Regum coronas adhibebantur, videntur illi obtuliſſe. Sed confer hos flores, cum juncea. & ſpinea corona, c. 8. v. 12. n. 1. & 2.

Ecce Rex tuus tibi, c. 3. v. 15. n. 3.

Oſanna, c. 5. v. 1. n. 3. v. & c. 3. v. 8. n. 4.

Fer. V. in Cœna Dom. Joan. 13.

Quia venit hora. Mors venire dicitur expectanti, & optanti, c. 3. v. 21. n. 2.

Cum dilexiſſet, &c. Maxima Charitas, cum morti proximus, eſt ſolicitus ſuorum, c. 14. v. 22. n. 2.

In finem, &c. Divinæ ſapientiæ, & Charitati dimenſiones, c. 11. v. 9. Vide etiam, v. 7. & 8.

Cum Diabolus miſiſſet, &c. Quæ ſunt proditionis, & criminationis fratrum, videntur eſſe à diabolo peculiariter, qui eſt *accuſator fratrum ſuorum*, c. 1. v. 6. n. 8.

Poni veſtimenta ſua. Luctaturus jam cum hoſte, & peccato, *ab omnibus ſe abſtinet*, c. 1. v. 20. n. 9.

Et cœpit lavare. &c. Sunt ſanè peccata, aoimi & affectus ſordes & maculæ, c. 8. v. 6. n. 3. Vide etiam, c. 9. v. 30.

Pedes. Obſervat quidem Deus veſtigia, & pedum radices conſiderat, & omnes *greſſus dinumerat*, c. 13. v. 27. n. 5. & c. 14 v. 16. n. 2.

Exemplum dedi vobis, &c. Majorum, atq; principum exempla efficaciſſima, c. 1. v. 1. n. 77.

Fer. VI. in Paraſceve.

De Chriſti Paſſione, & variis illius circumſtantiis, multa in Ind ce, verbo *Chriſtus*.

Domin. Reſurrectionis, & Fer. II. de duobus
diſcipulis, &c. Luc. 24.

De Reſurrectione Chriſti, & quòd terra tremens fuerit inſtar parturientis, & illius figuræ, aliaque id genus, verbo *Chriſti reſurrectio*.

De reſurrectione aotem noſtra, & variæ illius ſimilitudines, & exempla, & de illius Spe, & Fide, verbo *Reſurrectio*.

Quod Chriſtus reſpondeus duobus diſcipulis agentibus de illius Paſſione (*Quæ*) quaſi jam Paſſionis oblitus, indicet magnitudinem gaudii, quæ affert oblivionem laborum, c. 23. v. 16. n. 1. & 2.

Oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam, &c. Patientiæ neceſſitas, & quod illi potiſſimum conferatur præmium in præfat. c. 6. n. 2. & 3.

De divite epulone prætermiſſum: & ſuo
loco reponendum.

Fer. V. poſt Domin. Quadrag. Luc. 16.

Homo quidam erat. Ao hæc ſit parabola, an verò hiſtoria, in præfat. c. 1. n. 7.

Erat dives. Videtur principium reliquorum peccatorum indicari, nam divitiæ ſunt pabulum vitiorum. Vide Verbo *Divitiæ*. * Ut Divites ſint immiſericordes, & nihil *patiantur ſuper contritionem Joſeph*, ibidem, & verbo *Patientia*.

Epulabatur ſplendide. Explicatur, cap. 1. v. 4. n. 10. Ubi etiam de quotidianis conviviis, & illorum frugalitate.

Et erat quidam mendicus, nomine Lazarus, in præf. c. 1. n. 7. * Et noven peculiares Lazari cruciatos numeraotur, & comparantur cum ærumnis Job, c. 2. v. 8. ſect. 13. n. 1.

In ſinum Abrahæ. Is ſinus, Lazaro portus fuit poſt tempeſtatem vitæ, c. 3. v. 13. n. 7.

Fili Recordare. Eſt enim divitum propria, Dei oblivio, cap. 8. v. 13. n. 3. * Et magnitudo cruciatum *oblivionem facies luxuriæ multæ* c. 11. v. 16. n. 2.

Recepiſti bona. Vide, c. 1. v. 10. n. 7. & c. 7. v. 7. n. 4. * Eſt autem bonorum nomen ad cibum pertinens, c. 1. v. 4. n. 10. * Et eſt bonorum huius vitæ commutatio cum pœnis alterius, c. 2. citat. & c. 11 v. 16. n. 2. Vide etiam Verbo *Impius*, & *Mors*.

Nunc autem hic conſolatur, &c. Tribulationes Deus immittit, quibus vult beatitudinem conferre, cap. 7. v. 18. num. 3. & 4. & c. 14. v. 16. n. 2. * Et ita eum tribulationibus coniuncta beatitudinis ſpes, c. 2. v. 9. n. 3. & c. 5. v. 16. n. 1. & v. 17. n. 2. & 3. Vide etiam Verbo *Tribulatio*.

In die Aſcenſionis Actu 1. Marc. 16.

Chriſtus *Increpans incredulitatem* diſcipulorum, docet reprehenſionem cum moderatione faciendam. Vide Verbo *Correptio*. * Et qood Dei increpatio noo eſt reprobanda, c. 5. v. 17.

Prædicandum Evangelium omni creaturæ. Oportet enim nomen Dei ubique benedici, & glorioſum haberi, c. 1. v. 21. n. 17.

Aſcendens autem poſt paſſionem, indicat *Laborum glorioſum eſſe fructum*. Vide Verbo *Præmium*, & *Patientia*.

Angeli dicentes; *Sic veniet, quemadmodum vidiſtis eum &c.* indicat & tunc benignum ſe, præbuiſſe ſuis, & benignum etiã ſe præbiturũ expectantib. adventum, & judiciũ, &c. c 13. v. 3. n. 4.

In Pen-

Digitized by Google

In Pentecoſte Actu 2. Ioan 14.

Sonus, tanquam advenientis ſpiritus vehementis, fuit Apoſtolis gaudium, & lætitia, nam quod impio eſt ſomnus terroris, iuſto eſt harmonia & concentus, c. 15. v. 21. nu 3. Et quod Divinas revelationes initio comitari ſoleat aliquis terror, c.4.n.13. num. 3.

Apparuerunt diſpertitæ linguæ. Explicatur, cap 17 verſic. 5. num. 1.

Eſtimabant autem Apoſtolos eſſe *muſto plenos*; nam animalis homo non percipit, quæ ſunt ſpiritus Dei, c 4. u. 4 nu. 6.

Ebrietatis autem ſpiritualis, ſimilitudo poteſt deſumi ex ebrietatis corporea deſcriptione, c 1. u. 20. capit. 1. & cap. 15. v. 31. num. 6.

De Euchariſtia.

De conviviis, & quòd Charitatem mutuam nutriant, c. 1. u. 4 n. 8 & 9. Quòd convivium Euchariſtiæ videatur Sacerdotale, ut in quo caput ſit ipſe Chriſtus, à cuius capite, & *barba deſcendat unguentum*, &c c. 1. u. 5. n. 8 Et quod inter reges fœdera quondam ſancireutur ſanguine, c. 9. u. 33. n. 7.

Deus autem ſe nobis edendum præbens, vult ut mutuo illi nos in cibum offeramus appetit verò ille iuſtum, nauſeat ad impium, c. 12. u. 11. num. 7.

In communi Martyrum.

Hæc obſervari poſſunt. Humana imbecillitas roborata virtute Divina, c. 1. v. 1. 0. 4. 5. 6. 7. Et dicentur *fortes iuſtitiæ*, n. 9 Conſtantia in adverſis, c. 1. v. 20. n 3. In ipſis tormentis firmius adhærebant Deo, c. 7. ver. 9. Quid ſit *pretioſam* eſſe *apud Deum mortem ſanctorum eius*, c. 1. v. 1. n. 18. Quomodo dicantur ſeminaſſe in lacrymis, c. 4 v. 9. n 7. Alacriter currebant, imò volabant ad tormenta, c 9 v 7. n. 7. & 8. Quæ loquebantur, erant plena myſteriis, nam quæ in tribulatione iuſtus afflictus loquitur, myſteria ſunt, cap. 3. v. 1. n. 2. Patientia autem eſt, quæ Martyres, facit, c. 2. v. 8. Sect. 2. num. 4.

Pleraque autem opportuna invenies Verbo *Tribulatio*, *Patientia*, *Iuſtus*, *Mors*.

In communi Doctorum.

Quales oporteat eſſe Doctores, & quibus ſimiles ſint. Vide verbo *Doctor*.

De Sale etiam, & de illius ſignificatione peculiaria quædam, c. 6. v. 6.

Quomodo Prælatus, & Doctor ſint ſimiles Soli, & oculo vide verbo *Princeps*, *Rex*, Pater.

De communi Virg. Matth. 25.

Explicat. cur Virgines *lampadibus* uterentur, cur item dicerentur *exire obviam ſponſo*, c 3. v. 7. n. 3.

Quod autem impii *lampas extinguatur*, Oleum autem iuſti non deficiat, ſed *parata* ſit, c. 12. v 5. num. 4.

Neſciro autem *diem*, *neque horam*, indicat vitæ umbram eſſe fallacem, c. 14. u. 2. n. 6 Et plora etiam verbo, *Vita*, *Mors*, *Iudicium*, *Homo*. Tum etiam impio mortem inopinatam, & peſſimam accidere. Verbo, *Impius*, & *Mors*.

In communi defunctorum.

Defunctorum, & mortis memoriæ integer liber Iob ſervire poteſt: quare facilius ſit obſervare, quæ ab hac re aliena videantur, quam quæ cum illa faciunt. Ergo in rerum Indice tum alia, tum vero hæc, quæ præcipua ſunt, indicantur.

Vitæ Humanæ Brevitas, Vanitas, Inconſtantia, Tædium, Tumultus, Ærumnæ, Morbi, & alia mala:

Mortis Neceſſitas, Bona & commoda Deſiderium, Quies, & tranquillitas, Cogitatio & memoria, Oblivio, Acerbitas, & ſtimulus, Variæ etiam illius ſimilitudines.

Mors Iuvenum, Senum, Iuſtorum, Impiorum, Prævisa, Subita, Optata, Amara.

Sepulchrorum, & Funerum cæremoniæ, variæ etiam ſimilitudines.

Moribundi Hominis affectus, animi dolor, rerum aliarum oblivio, Ritus obſervati, ſpes, aut ſpei abiectio, & alia idgenus

Quæ invenies Verbo *Mors*, *Vita*, *Homo*, *Morbus*, *Sepulcrum*, *Iuſtus*, *Impius*.

F I N I S.

A1 1527103

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google